CORNELII A LAPIDE COMENTARIUS *in Evangelia*

Angel Muriani Delin:

Antonius Luciani Venet: Sculp:

COMMENTARIUS
In Quatuor Euangelia

AUCTORE

R. P.

CORNELIO CORNELII A LAPIDE

E Societate IESV

Olim in Lovaniensi, postea in Romano Collegio, Sacrarum Litterarum Professore

Tomus Primus

Complectens Commentaria in MATTHÆVM, & MARCVM.

VENETIIS. M. DCC.

Apud Hieronymum Albriccium.

Superiorum Permissu, ac Privilegio.

Venditur quoque apud Ioseph Maria Ruinetti.

1.

COMMENTARIUS
In Quatuor Euangelia

AUCTORE

R. P.

CORNELIO CORNELII A LAPIDE

E Societate IESV

Olim in Lovaniensi, postea in Romano Collegio, Sacrarum Litterarum Professore

Tomus Primus

Complectens Commentaria in MATTHÆVM, & MARCVM.

VENETIIS, M.DCC.

Apud Hieronymum Albriccium.

Superiorum Permissu, ac Privilegio.

Venditur quoque apud Ioseph Maria Ruinetti.

PROŒMIUM IN EVANGELIA

DE EVANGELIORUM

Præ cæteris Sacræ Scripturæ Libris Excellentia & Majestate ex Parallelis Legis & Evangelii.

CAPUT PRIMUM.

REDEO à veteri Testamento ad novum; à Salomone, inquam, ad Christum, quasi à rivulo ad fontem: à Proverbijs ad Evangelia, quasi à flumine ad Oceanum sapientiæ; ac per ea sacræ Scripturæ novi Testamenti coronidem impono.

S. Scripturæ dignitas, utilitas majestas.

Tanta est sacræ Scripturæ dignitas, utilitas, majestas, ut omnes Philosophorum & Theologorum tam Hebræorum, quàm Græcorum & Latinorum libros tantum superet, quantum divina sapientia omnem humanam transcendit. Sacra Scriptura enim est verbum Dei, est ipsa Dei loquela, & vox, qua scilicet Deus suam sapientiam nobis enunciat, viamque ad virtutem, salutem & felicitatem æternam demonstrat. Quocirca S. August. epist. 3. ad Volusianum: *Quæ mens*, inquit, *avida æternitatis, vitæque præsentis brevitate permota, contra hujus divinæ auctoritatis culmen, lumenque contendat? quæ disputationes, quæ literæ quorumlibet Philosophorum, quæ leges quarumlibet civitatum duobus præceptis, ex quibus Christus dicit totam legem, Prophetasque pendere, ullo modo sint comparandæ? Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & proximum tuum tamquam teipsum*. Deinde asserit S. Scripturam esse scientiarum omnium encyclopædiam, dicens: *Hic Physica; quoniam omnes omnium naturarum causæ in Deo creatore sunt. Hic Ethica; quoniam vita bona & honesta non aliunde formatur, quàm cùm ea, quæ diligenda sunt, quemadmodum diligenda sunt diliguntur, hoc est, Deus & proximus. Hic Logica, quoniam veritas, lumenque animæ rationalis non nisi Deus est. Hic etiam laudabilis Reipublicæ salus: neque enim conditur & custoditur optima civitas, nisi fundamento & vinculo fidei, firmæque concordiæ cùm bonum commune diligitur, quod summum ac verissimum Deus est, atque in illo invicem sincerissimè se diligunt homines, cùm propter illum se diligant, cui, quo animo diligant, occultare non possunt*. Et nonnullis interjectis ita concludit: *His salubriter & prava corriguntur, & parva nutriuntur, & magna oblectantur ingenia. Ille huic doctrinæ inimicus est animus, qui vel errando eam nescit esse saluberrimam, vel odit ægrotando medicinam.*

S. Scriptura ergo est ars artium, scientia scientiarum; ipsa est Pandora & encyclopædia sapientiæ. Nostra memoria S. Theresia, virago spiritu prophetiæ, æquè ac sanctimoniæ & miraculorum gloria in Hispania celebris, à Deo didicit omnem noxam Ecclesiæ, omnia mundi damna ex hoc fonte manare, quòd mortales clara solidaque
A cognitione, & seria consideratione non penetrent veritates S. Scripturæ. Auctor est P. Franciscus Ribera, nobilis S. Scripturæ interpres, in ejus vita, Nam, ut ait S. Basil. hom. in Psal. 1. *S. Scriptura est communis curandarum animarum officina, è qua medelam quisque suo morbo salutarem & accommodam queat seligere:* Ipsa ergo est apotheca rebus omnibus instructissima, quæ singulis temporibus, locis personis, difficultatibus, periculis, morbis, malis pellendis, bonis accersendis, erroribus jugulandis, orthodoxis dogmatibus statuendis, virtutibus inserendis, vitiis propulsandis pharmaca, arma instrumenta suppeditat. Ita nimirum Ecclesia à sacra Scriptura, dum agones erant martyrum, hausit constantiam & fortitudinem; dum sæcula doctorum, ac facultas docendi discendique, sapientiæ lu-
B mina, eloquentiæ flumina; dum tempora hæreticorum, fidei firmamenta, quibus errores convelleret: in prosperis ex ea didicit humilitatem & modestiam, in adversis magnanimitatem, in tepore diligentiam & fervorem. Denique si quando tot labentibus annis senio, maculis nævis deformetur, ex ea morum perditorum restitutionem, reditumque ad pristinam virtutis dignitatem & statum sibi adsciscit.

Porrò *inter omnes divinas auctoritates, quæ sacris Literis continentur*, ait S. August. l. 1. de Consensu Evangelist. c. 1. *Evangelium meritò excellit. Quod enim lex & Pro-*

Evangelii præcellentia.

C *phetæ futurum prænuntiaverunt hoc redditum & completum in Evangelio demonstratur*. Prophetia ergo est Evangelium velatum, Evangelium verò est prophetia revelata. Audi S. Ambros. lib. 5. Hexam. cap. 7. *Evangelium est, de quo martyr ascendit. Evangelium est mare, in quo piscantur Apostoli, in quo mittitur rete, cui simile est regnum cælorum; Evangelium est mare, in quo Christi figurantur mysteria, Evangelium est mare, in quo Hebræus evasit, Ægyptius interemptus est, Evangelium est mare, in quo divinæ gratiæ plenitudo est, & sponsa Christi Ecclesia, quæ supra maria fundata est, sicut dixit Propheta. Ipse super maria fundavit eam. Exili*
D *super undas, o homo, quia piscis es, non te opprimat sæculi istius fluctus. Si tempestas est, pete altum; si serenitas lude in fluctibus: si procella, cave à scopuloso littore, ne te in rupem furens æstus illidas*. Quocirca S. Basilius hom. 16. *Omnis*, ait, *Evangeliorum vox, reliquis omnibus sancti Spiritus præceptis eminentior esse dignoscitur*. Et Origen. Præfat. in Joannem: *Totius Scripturæ primitiæ*, inquit, *est Evangelium*.

Clamat Christus; *Ego sum lux mundi*, utique per Evangelium, quod quasi lumen diffundo, ut per illud totum

orbem illuminem. Evangelium ergo est lumen mundi, & sol terræ, qua de causa dum illud legitur cerei accenduntur; Vetus fuit ille mos ante tempora S. Hieronymi; ita enim ipse scribit contra Vigilantium, ad lumina hæc cæcutientem & dormitantem: *Per totas Orientis Ecclesias, quando legendum est Evangelium, accenduntur luminaria, jam sole rutilante, non utique ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum; unde & virgines illæ Evangelica semper habent accensas lampades suas, &c. ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de qua in Psalterio legimus: Lucerna pedibus meis verbum tuum Domine, & lumen semitis meis, Psal.* 118.

Ad Evangelium cerei accenduntur. Cur.

Quocirca mira semper fuit omnium non tantùm Sanctorum, sed & Christianorum erga Evangelium reverentia, mirus amor, mira veneratio. Constantinus Magnus Evangeliorum codicem auro gemmisque ornatum dono misit S. Nicolao Myrensi Episcopo, uti habet ejus vita. Theodosius Imper. Evangelium propria manu descriptum quotidie lectitabat bona noctis parte. Testis est Niceph. lib. 14. cap. 3. Synodi Oecumenicæ ambæ Nicenæ, Calcedonensis, Ephesina, Evangeliorum codicem in medio concilii statuebant, ut ad illum, quasi ad personam Christi converterentur; ac si Christus ipse eis diceret: *Justum judicium judicate*, ait S. Cyrillus in Apolog. Jure canonico sancitum est, ut in solenni juramento per sacrosancta Evangelia, ea manu tangendo juretur, unde etiamnum rem juramento firmantes dicimus: *Sic me Deus adjuvet, & hæc sancta DEI Evangelia*. Uti ergo per Deum, ita & per Evangelia, quasi per sacrosanctum Dei verbum juramus. Neque orthodoxi dumtaxat, sed & hæretici plerique idipsum faciunt, qui licèt alios S. Scripturæ libros è S. Canone expunxerint, alios mutilarint, alios depravarint, Evangelia tamen tangere & temerare non sunt ausi; ampliùs dico, Gentiles Evangelia suspexere. Quanti ea fecerint Platonici, narrat S. Aug. l. 10. de Civit. Dei cap. 29. qui & lib. 7. Confess. 9. docet se in Platonicorum libris legisse initium Evangelii S. Joannis: *In principio erat Verbum*: non verò illud: *Et Verbum caro factum est*. Denique dæmones ipsi ad Evangeliorum codices pavore percelluntur, & sacro quodam horrore concutiuntur, scribit S. Chrysostomus hom. 51. in Joannem, dæmones locum illum, in quo aliquis eorum sit codex, ingredi non audere.

Evangelii reverentia.

Denique per Evangelia plurima Christus edidit miracula. Accipe pauca è multis. Gregorius Turon. de Vita Patrum c. 6. narrat, quòd cùm Arverna civitas incendio conflagraret, S. Gallus Ecclesiam ingressus diutissimè ante sanctum altare Deum exoravit, surgensque apprehenso Evangeliorum codice, eòque aperto obviam se igni obtulit subitòque incendium extinctum est, ut ne favillæ quidem remanerent. S. Martianus, cùm jam flamma serpens Ecclesiæ S. Anastasiæ appropinquaret, accepto in manus sacro Evangelio, per tegulas in tectum conscendit, precibusque & lacrymis illæsam ab incendio servavit ita refert Nicephor, lib. 5. cap. 12. Zonaras item in Basilio Macedone scriptum reliquit, Rhosos, libro Evangeliorum ab igne erepto illæso, fidem Christi amplexos. Itàque Evangelia totius Scripturæ sanctæ divinissima, sublimissima, fœcundissima, profundissima pars sunt ac portio, ideòque semper obvia in cathedris, pulpitis, in controversiis, in officio divino, in omni sermone & publico, & privato: quod ergo Theologi & veteres, & moderni uno ore toti S. Scripturæ tribuunt, nimirum illam esse omnium librorum, disciplinarum, scientiarum certissimam, augustissimam, efficacissimam, sapientissimam, utilissimam, altissimam, & maximè necessariam, hoc propriè & primò sibi vendicant Evangelia, sive materiam, sive auctorem, sive dicendi rationem, & modum spectes.

Miracula per Evangelium patrata.

Materia enim est Deus ipse, tum quà Deus, tum quà homo; scilicet Evangelia describunt verba & acta Christi Domini, quibus tum nos redemit, tum docuit quæ credenda sint, quæ agenda, quibus itineribus ad vitam beatam tendere debeamus. Itàque hic agit de præceptis divinis, de consiliis, de perfectione vitæ Christianæ, de virtutibus, de vitiis, de Sacramentis, de fide, spe, charitate, de Trinitate, adeòque de omni materia theologica, ut rectè Evangelia definire possis cum S. Hieronymo: *Breviarium, vel Compendium totius Theologiæ*, & doctrinæ, vitæque Christianæ.

Materia Evangeliorum.

A Auctor ipse, & quasi in comœdia hac Evangelica choragus, qui penè solus hic aut agit, aut loquitur, est Christus Dominus, sapientia æterna; *Multifariam, multisque modis* inquit Apostolus Heb. 1. *olim Deus loquens Patribus in Prophetis, novissimè diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit heredem universorum, per quem fecit & sæcula*. Ergo non Moses, non Prophetæ, non reges, sed Unigenitus, qui è mente Patris arcana sapientiæ divinæ, ipsamque increatam sapientiam totam, quanta quanta est cum divinitate hausit, eandem hic in Evangeliis nobis communicat; ipsum, inquam, verbum omniscium intellectus divini ore proprio hic sonat, hic loquitur, hic eructat mysteria æternis temporibus tacita, & tot figuris legis & Prophetarum adumbrata.

Auctor.

Modus autem, & ratio dicendi atque disserendi in Evangeliis quàm admirabilis! S. Dyonisius Areopagita in Platonica & Peripatetica philosophia instructissimus, S. Pauli discipulus, & Christianæ Theologiæ facilè princeps, inter alios doctissimos libros tres præcipuos edidit; primum inscripsit de Divinis nominibus, in quo ea tantùm B nomina, quæ perfectionem aliquam & excellentiam continent, Deo convenire demonstrat, qualia sunt ens, bonum, pulchrum, perfectum. Secundum scripsit de mystica Theologia, in quo nullum nomen Deo propriè convenire posse, & perfectius cognosci Deum per negantem, quàm affirmantem Theologiam ostendit. Tertium edidit de symbolica Thelogia, in quo omnia nomina, quæcumque illa existant, DEO attribui posse ex Scripturis sacris demonstrat. Evangelia triplicem hanc Theologiam sequuntur, sed maximè ultimam symbolicam, ad quam spectant tot metaphoræ, tot similitudines, tot parabolæ, in quibus Deus multas rerum species & hominum imagines, quasi Proteus quidam cœlestis propter nos induit. Jam enim comparatur regi, qui fecit nuptias filio suo, aut hero ponenti rationem cum servis suis; aut duci venienti ad bellum cum decem millibus, nunc verò patrifamilias; nunc agricolæ; nunc pastori, nunc piscatori; nunc negotiatori; nunc fœneratori, & aliis permultis, quibus se Christus assimilare voluit, ut seipsum non tam vocibus, quàm rebus ipsis ad eruditionem nostram, menti, oculisque repræsentaret. Unde hic advertas in Evangeliis nos tum per C verba, tum per facta Christi edoceri: *Omnis* enim Christi *actio*, inquit S. Greg. *nostra est instructio*, & DEI proprium est non tantùm verbis, sed & rebus ipsis ac gestis, quasi alphabeto quodam res divinas & Evangelicas menti spectandas exhibere.

Methodus.

Vendicat & aliam sibi hæc Evangelicæ sapientiæ methodus dignitatem, ita enim est à Spiritu sancto concinnata, ut & rudes & simplices fructu lectionis ejus non destituantur, & magna & excelsa ingenia difficilia multa, obscuraque, in quibus exerceri & desudare valeant, inveniant; quia neque semper aperta est, nec semper obscura: *Divinus enim sermo*, ait S. Gregor. Præfat. in Iob cap. 4. *sicut mysteriis prudentes exercet, sic plerumque superficie simplices refovet. Habet in publico unde parvulos nutriat, servat in secreto unde mentes sublimium in admiratione suspendat. Quasi quidam quippe est fluvius, ut ita dixerim, planus & altus, in quo & agnus ambulet, & elephas natet*. Nimirum Christi doctrina facilis & pervia est parvulis & studiosis: difficilis & impervia mentibus superbis, otiosis, sibique præfidentibus. *Confiteor*, ait ipse D Christus, *tibi Pater, Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis; ita Pater, quoniam sic placitum fuit ante te*, Matthæ. 11.

In Scriptura agnus ambulat, elephas natat.

Hæc & plura ad oculum perspicies, si legem cum Evangelio per parallela & antitheta componas, & opponas. Sub lege Prophetas, ceterosque veteris Testamenti libros accipio, sub Evangelio ceteros novi Testamenti. Evangelium enim est quasi eorum basis & centrum. Sicut enim sol in medio lunæ, Mercurii, Veneris, Martis, Saturni, & Jovis fulgidus resplendet, hique planetæ à sole lumen suum mutuantur, ac circa eum oberrantes quasi chorum, &, ut ita dicam, choream agunt; sic Evangelium quasi sol inter Apostolorum scripta coruscat, eisque suam lucem & fulgorem impertit. Quid enim sunt Petrus, Paulus, Jacobus, Joannes, Judas, nisi præcones & interpretes Evangelii? *Paulus*, ait S. Hieronym. epistol. 61. ad Pammach. *tuba Evangelii, rugitus leonis*

nostri, flumen eloquentiæ Christianæ. Quocirca Evangelii praxin tradunt Acta Apostolorum; doctrinam epistolæ S. Pauli & ceterorum Apostolorum; prophetiam Apocalypsis. Quæ enim Christus prædixit de Elia, antichristo, judicio, consummatione sæculi, signisque illis præviis, hæc fusiùs enarrat & explicat S. Joannes in Apocalypsi. Christus etenim in Evangelio uti summus est legislator, Apostolus, Evangelista, & Doctor, ita & divinus est Vates & Propheta.

Antithesis legis & Evangelii prima.

PRIMA ergo antithesis legis & Evangelii est in auctore, quod legis auctor sit Moses merus homo; Evangelii verò auctor sit Christus verus Deus & homo, ita Concil. Trident. sess. 4. *Evangelium*, ait, *Dominus noster Jesus Christus Dei Filius, proprio ore primùm promulgavit. Lex*, ait Apostolus Galat. 3. 19. *ordinata est per Angelos in manu mediatoris*, scilicet Mosis, qui medius & mediator fuit inter Deum & populum. Quare quantum Christus Mose & Angelis, quantum Creator creaturis antecellit, tantum Evangelium præcellit legi. Christus enim, ut ait Apostolus Hebr. 1. 2. *Cùm sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus* (Dei Patris) *&c. sedet ad dexteram Majestatis in excelsis, tantò melior* (præstantior) *Angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te?* & cap. 3. 3. *Amplioris enim gloriæ iste* (Christus) *præ Moyse dignus est habitus, quantò ampliorem honorem habet domo, qui fabricavit illam*, & v. 5. *Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus tamquam famulus, in testimonium eorum, quæ dicenda erant: Christus verò tamquam filius in domo sua*. Christo in Evangelio subservierunt Angeli omnes, velut ejus administratorii Spiritus. Unde S. Cyprian. (vel quisquis est auctor) tract. de Nativit. Christi: *A supernis*, ait, *legationibus* (Gabrielis Archangeli ad B. Virginem, & ad Zachariam patrem Joannis Baptistæ) *incipit Evangelium, cujus primi dictatores Angeli extiterunt*. Ceterum Christus ipse per se Evangelii est conditor. Idcircò enim deitatem suam nostrâ carne vestivit, ut per illam ore suo Evangelium dictaret: *Nam*, ut ait S. Joannes cap. 1. 17. *lex per Moysen data est: gratia & veritas per JESUM Christum facta est*. Quid ergo est Evangelium? Est liber Christi, philosophia Christi, Theologia Christi, est lætissimum Christi nuntium de redemptione, gratia & æterna salute generis humani è cœlo per ipsum allata, ipsisque credentibus collata. Longè enim sublimiora & diviniora Christus ore suo locutus est, quàm per Mosen & Prophetas locutus sit.

Quare Evangelium legere vel audire est ipsissimam vocem Filii Dei legere vel audire. Tanta ergo reverentia audiendum est Evangelium, quanta Christus ipse; uti S. Antonium, S. Basilium, S. Franciscum, similesque Sanctos factitasse legimus. *Nos itaque sic audiamus Evangelium, quasi præsentem Dominum*, ait S. August. tract. 30. in Joannem: *Sursum est Dominus, sed etiam hic est veritas Dominus*. Quocirca dum Evangelium in templo legitur, omnes ei assurgant, quasi Christum in eo venerantes, simulque ad cœlum, quod in eo promittit anhelantes: idque ex Apostolorum sanctione. Audi S. Clementem libr. 2. Constit. Apost. cap. 61. *Cùm Evangelium legitur omnes Presbyteri, diaconi & laici assurgant cum magno silentio*. Extat & in eam sententiam aliud Anastasii Pontificis decretum ad omnes Germaniæ & Burgundiæ Episcopos, in hæc verba: *Significastis, quosdam in Ecclesia, quando leguntur Evangelia, sedere*. Et paulò pòst: *Quod nullatenus deinceps fieri auctoritate Apostolica mandamus; sed dum sancta Evangelia in Ecclesia recitantur, sacerdotes, & ceteri omnes præsentes non sedentes, sed venerabiliter curvi in conspectu S. Evangelii stantes; Dominica verba intentè audiant, & fideliter adorent*. Can. Apost. de Consecr. dist. 1. Hanc assurgendi consuetudinem etiam in Episcopis probat Isid. Pelus. l. 1. ep. 136. his verbis: *Nam cùm ipse verus pastor per adorandorum Evangeliorum apertionem accedit, tum demum Episcopus assurgit, atque imitationis habitum deponit: hinc nimirum Dominum ipsum pastoralis artis ducem, ac Deum & herum adesse significans*. Sozom. libr. 9. hist. tripart. cap. 39. damnat ritum Alexandrinorum, apud quos, præter communem morem, non surgit Episcopus, dum Evangelia leguntur. Porrò Synodus 8. Oecumen. action. 10. can. 3. Evangeliis honorem æqualem illi, qui Cruci Christi defertur, decernit: *Sacram*, ait, *imaginem Domini nostri Jesu Christi & omnium Salvatoris, æquo honore cum libro sanctorum Evangeliorum adorari decernimus. Sicut enim per sylabarum eloquia, quæ in libro feruntur, salutem consequuntur omnes, ita per colorum imaginariam operationem, & sapientes, & idiotæ cuncti ex eo, quod in promptu est, perfruuntur utilitate. Quæ enim in syllabis sermo, hæc & Scriptura, quæ in coloribus prædicat, & commendat*.

Evangelio quasi Christo loquenti omnes assurgant.

Idem honor Evangelio & cruci Christi decernitur.

Secunda.

SECUNDA Antithesis consequens ex prima petitur à doctrinæ præcellentia, Evangelii enim doctrina longè excedit eam, quæ in Mose & lege reperitur. Lex Deum unum credendum colendumque proponit, Evangelium Deum unum in essentia, sed trinum in personis amandum adorandumque prædicat: *Euntes*, inquit Christus, *docete omnes Gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*, Matth. 28. fateor in lege & Prophetis extare umbram mysterii S. Trinitatis: unde ex illis hausit Trismegistus suum illud oraculum: *Monas genuit Monadem, & in se reflexit ardorem*, sed mysterii veritatem non intellexit, non penetravit. Idipsum secuti Platonici, sed non assecuti, errore Arrianismo simili veritatem contaminarunt, dum unum Deum summum, alios verò deos minores & inferiores statuerunt. Christi ortum, vitam, passionem, crucem, ascensionem, missionem Spiritus sancti, vocationem & conversionem omnium Gentium tenuiter & obscurè vaticinantur Prophetæ; ac Evangelium solidè & clarè hæc ipsa annuntiat. Dei præscientiam, providentiam, prædestinationem, omnipotentiam, charitatem immensam, ceteràque attributa distinctè & apertè pandit non lex, sed Evangelium: *Deum*, ait S. Joannes cap. 1. 18. *nemo vidit umquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*. Ideò enim Christus è sinu Patris in sinum matris factus homo descendit, ut arcana Patris ipsi soli cognita nobis enuntiaret. Nimirum hoc est *magnum pietatis sacramentum, quod*, ut ait Apost. *manifestatum est in carne, justificatum est in Spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria*; utique non in lege, sed in Evangelio, Tim. 3. 16.

Tertia.

TERTIA. Lex est veluti umbra; Evangelium verò est ipsa veritas per legis typum adumbrata. Quantum ergo umbræ præstat veritas, verùmque corpus, tantum Evangelium præstat legi. *Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, &c.* ait Apost. Heb. 10. 1. Et 1. Cor. 10. 1. *Patres nostri omnes*, ait, *sub nube fuerunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eamdem escam spiritualem manducaverunt, & omnes eumdem potum spiritualem biberunt, bibebant autem de spirituali consequente eos petra: petra autem erat Christus, &c. Hæc autem omnia in figura contingebant illis*. Nimirum tot Patriarcharum gesta, tot Prophetarum oracula, tot visionum symbola, tot hostiarum sacrificia, tot baptismatum & cæremoniarum sacramenta, tot legum decreta sanguine animalium sancita, erant umbræ, figuræ & typi, quæ Christo præluderent, cùmque quasi in ænigmate, & sub velamine rudi populo repræsentarent. Evangelium autem manifestè nobis Christum, ejusquè mysteria & sacramenta exhibet. Unde Apostolus 2. Cor. 3. 8. *Nos verò omnes*, inquit, *revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur, tamquam à Domini spiritu*. Hac de causa primam ad Rom. epistolam Apostolus ita orditur: *Paulus servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium; quod antè promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio, &c.*

Quarta.

QUARTA. Lex erat nuntia timoris, Evangelium verò amoris. Lex enim mortem prævaricantibus intentabat; Evangelium præcipuè præmium credentibus ostendat. Quare lex erat servorum; Evangelium est liberorum & filiorum. *Deus*, inquit Paulus, *idoneos nos fecit ministros novi Testamenti, non litera, sed spiritu. Litera enim occidit, spiritus autem vivificat. Quòd si ministratio mortis* (puta lex minans mortem) *literis deformata in lapidibus fuit in gloria, &c. quomodo non magis ministratio spiritus* (Evangelium ministrans spiritum) *erit in gloria?* 2. Cor. 3. 6. Quid ergo est Evangelium? Est lex libertatis, lex spiritus, lex beneficentiæ & charitatis: Christus

stus enim *pertransiit benefaciendo & sanando omnes oppressos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo*, Actor. 10. 38. Quocirca S. Joannes Eleemosinarius Patriarcha Alexand. teste Leontio in ejus vita cap. 22. ad largissimas suas eleemosynas accensus fuit Evangelio atque exemplo viri Evangelici Serapionis Sindonii, cum in actis ejus legeret, ipsum amictum suum dedisse egeno, & iterum paululùm processisse illinc, & frigus patienti obviasse, & illi tunicam præbuisse, unde quia nudus sedebat tenens sanctum Evangelium, interrogatus à quodam: *Quis te expoliavit Abba?* demonstrans sanctum Evangelium, ait: *Iste*. Alio quoque tempore, hoc ipsum Evangelium vendidisse, & dedisse eleemosynam: discipulo verò suo dicente: *Abba Evangelium ubi est*, respondisse illum: *Crede fili, qui dixit mihi: Vende, quæ habes, & da pauperibus ipsum vendidi, & dedi eis, ut in die judicii habeamus fiduciam abundantiorem apud Deum*. Et quia aliàs iterùm vidua mulier petiisset ab eodem sancto Serapione eleemosynam, quoniam esuriebant filii ejus, & non habente eo aliquid omnino, tradidit se ei, ut venderet eum ad mimos Græcos, quos & Christianos fecit in paucis diebus. Sic & S. Paulinus seipsum pro filio viduæ VVandalis in servitutem tradidit, ut imitaretur Christum, qui, cùm esset Dominus gloriæ, in Evangelio propter nos pauperem & servum se fecisse legitur, ut nos sua paupertate & servitute ditaret, liberósque efficeret. Palladius in Lausiaca cap. 116. narrat Bisarionem Abbatem semper Evangelium sub axiliis gestasse, ut ex eo, quid agendum foret, & qua ratione evangelicè vivendum, disceret. Quare, cùm in nudum incidisset, se vestibus suis spoliasse, ut nudum vestiret: Cùmque rogaretur: *Quis te nudavit?* protendisse Evangelium: *Hoc*, inquit, *me exuit*. Rursùm, cùm in alium egenum incurrisset, nec aliud haberet, quod daret, ipsum Evangelii codicem vendidisse, pretiumque egeno dedisse. Cùmque Dulas ejus discipulus quæreret: *Abba, ubi tuum est Evangelium?* respondisse: *Ne tristitia afficiaris nam ut illic* (in cœlo) *habeamus fiduciam, vendidi ipsum sermonem, qui mihi semper dicebat: Vende, quæ habes, & da pauperibus*.

Serapion Evangelium vendit; ut pauperi succurrat.

Simile fecit S. Paulinus.

Et Bisarion.

Quinta. QUINTA. Lex bona terrena & caduca promittebat; Evangelium verò cœlestia & æterna. In lege non audis nisi pollicitationem abundantiæ olei, vini, melis, pecorum, &c. In Evangelio verò visionis & possessionis Dei, gaudiorum & bonorum sempiternorum. Josue induxit Hebræos in terram lacte & melle manantem, sed terram morientium: Jesus verò Christianos inducit in terram viventium omni gratia & gloria splendentem, uti docet Apostolus Hebr. 4. v. 8. unde Rom. 1. fidenter ait: *Non enim erubesco Evangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primùm & Græco*, id est, deinde Gentili. *Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est. Justus autem ex fide vivit*. Virtus ergo Evangelii docet & persuadet fidem, fides justificat, justitia salvat & beat.

Sexta. SEXTA. Lex erat onus grave; Evangelium verò levè. Audi Christum, Matth. 11. *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Discite à me, quia mitis sum & humilis corde*. Lex enim plurimas sanxit leges, easque triplices, morales, cæremoniales & judiciales, quarum pleræque transgressoribus mortem decernunt; at Evangelium pauca decalogo addidit præcepta, æquè ac sacramenta. Insuper eis annexuit copiam gratiæ Spiritus & consolationum cœlestium: Unde Isaias cap. 6. Christum ita inducit loquentem: *Spiritus Domini super me, eò quòd unxerit me Dominus. Ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, prædicarem captivis indulgentiam & clausis apertionem*.

Septima. SEPTIMA. Lex erat via ad Christum & Evangelium: hoc verò legis est meta & terminus, nimirum: *Finis legis Christus ad salutem omni credenti*. Rom. 10. 4. Quocirca S. Bernard. homil. 1. super *Missus est*, docet Christum promissionis legis, velut seminis & florum, fuisse fructum. Fructus enim finis est, ad quem semina tendunt, & in quem desinunt. In Christum ergo, ut scopum, collimant Moses & Prophetæ: quare Evangelia pariter eorundem sunt finis & scopus, omnésque illi ad Evangelia manu ducunt, Evangeliis continentur & explicantur.

Octava. OCTAVA. Lex data fuit solis Judæis, Evangelium omnibus Gentibus. Hinc Isaias cap. 49. de Christo vaticinans: *Parum est*, inquit, *ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & fæces Israel convertendas. Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ*.

Rursùm lex fuit temporaria, duravit enim dumtaxat usque ad Evangelium; hoc verò permanebit semper, eritque æternum. Audi Apostolum Heb. 7. 18. *Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus & inutilitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex. Introductio verò melioris spei, per quam proximamus ad Deum, &c. per eum, qui dixit: Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum*, Ps. 109.

Porrò ita miro modo à Christo compositum est Evangelium, ut cuique hominum ætati, sexui, gradui conveniat, ut universalis sit liber, ac instar Pandoræ sit universitas sapientiæ. Evangelium enim normam vitæ justæ & sanctæ, imò perfectæ præscribit viris, feminis, pueris, conjugibus, viduis, virginibus, monachis, pastoribus, doctoribus, Episcopis. Exempli sit instar, quod ait S. Aug. lib. de vera relig. c. 16. *Tota vita Christi in terris per hominem, quem suscipere dignatus est, disciplina morum fuit*: omnia enim bona mundi contempsit, contemnenda docuit: omnia mala mundi, dum perpessus est, perpetienda & superanda monstravit. Nihil enim Christus verbo docuit, quod non exemplo monstravit. *Satellites voluptatum divitias perniciosè populi appetebant, pauper esse voluit. Honoribus & imperiis inhiabant, rex fieri noluit. Carnales suos filios magnum bonum putabant; tale conjugium prolémque contempsit. Contumelias superbissimè horrebant; omne genus contumeliarum sustinuit. Injurias intolerabiles esse arbitrabantur: quæ major injuria, quàm justum, innocentémque damnari? dolores corporis execrabantur; flagellatus atque cruciatus est. Mori metuebant; morte mulctatus est. Ignominiosissimum mortis genus crucem putabant: crucifixus est. Omnia quæ habere cupientes non rectè vivebamus, carendo vilia fecit. Omnia, quæ vitare cupientes à semita deviabamus veritatis, dejecit*. Hucusque S. Augustinus.

Nona. NONA. Lex fuit imperfecta, Evangelium verò quaquaversum, sive fidem, sive mores spectes; integrum est & perfectum. Judæi ergo sub lege fuere quasi alphabetarii; Christiani verò sub Evangelio perfecti evadunt Theologi. Audi Apostol. Galat. 4. 3. *Cùm essemus parvuli sub elementis mundi eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus*. Quocirca S. Cyrillus lib. 9. in Ioann. *Oportebat*, inquit, *per Moysen tamquam puerum erudiri Israelem, qui puerilis adhuc & rudioris mentis erat: at per Christum, in quo omnes sunt thesauri sapientiæ & scientiæ reconditi, descriptam veram & consummatissimam nobis afferri scientiam*. Quinimò Christus Matth. 5. multa legis decreta reformavit, & ad meliorem virtutis pietatisque formam normamquè revocavit. *Audistis*, inquit, *quia dictum est antiquis: Non perjurabis, reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omninò; neque per cælum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum pedum ejus est, &c. Sit autem sermo vester, est, est; non, non; quod autem his abundantius est, à malo est. Audistis, quia dictum est: Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo: Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram, &c. Audistis, quia dictum est: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in cælis est, qui solem suum facit oriri super bonos & malos, & pluit super justos & injustos*. Hac de causa S. Hieronymus (vel potius S. Paulinus, uti stylus indicat) Celantiæ prænobili matronæ, conjugio tamen illigatæ, piæ vitæ regulam flagitanti epist. 14. cidem respondens, Evangelii tramitem ut legat, assignat, ejusque qui dicit: *Ego sum veritas & via. Ad compendiosum*, ait, *quoddam commonitorium illa tibi Evangelii eligenda sententia est, & superscribenda cordi tuo, quæ ad totius justitiæ breviarium Dominico ore profertur: Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, hæc & vos facite illis. Cujus præcepti vires exprimens jungit, ac dicit: Hæc enim lex & Prophetæ*. Et pòst nonnulla.

nulla: *Ad omnem igitur actum, ad omne verbum, ad omnem etiam cogitatum hæc sententia retractetur: quæ tibi speculum quoddam paratum, & ad manum semper positum qualitatem tuæ voluntatis ostendat, ac etiam vel de injusto opere redarguat, vel de justo lætificet, quotiescùmque enim talem in alterum habueris animum, qualem in te ab altero servari cupis, æquitatis viam tenes: quoties verò talis erga alterum fueris, qualem in te vis neminem, iter justitiæ dereliquisti:* Idem S. Hieron. epist. ad Gaudentium, eum, qua ratione Pacatulam filiolam educet, instruens: *Cùm virgunculam*, ait, *septimus annus exceperit, discat memoriter Psalterium, & Evangelia sui cordis thesaurum faciat.*

Decima.

DECIMA. Lex præcepta dumtaxat tradit, eàque naturæ conformia: Evangelium verò & præcepta, & consilia, & mixta ex præceptis & consiliis, illáque naturam transcendentia, paradoxa, supernaturalia & divina. Inter præcepta primas tenet illud novæ charitatis: *Mandatum novum*, inquit, *do vobis, Ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem*, Ioan. 13. 34.

Consilia sunt: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram.* Et, *Ei, qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium.* Et: *Quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo*, Matth. 5. 39. Mixta, id est, partim præcepta, partim consilia sunt: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati, qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*, ceteræquè octo beatitudines, quas recenset S. Matth. cap. 5. vers. 3. & seq.

In Evangelio est beatitudo.

Quocirca S. August. serm. 112. de Tempore, docet beatitudinem hujus vitæ in sacris Literis & Evangelio consistere, idquè demonstrat hoc argumento, Beatitudo, ait, consistit in Dei cognitione & contemplatione. Dei cognitionem haurimus ex sacris Literis & Evangelio: ergo in iis eorumquè studio & meditatione sita est beatitudo; quin & Christus ad Iudæos: *Scrutamini*, ait, *Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere:* Ioan. 5. 39. & cap. 17. conversus ad Patrem: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum, &c. Ego* enim *sum via, veritas & vita*: Sum *via* incipientium, *veritas* proficientium, *vita* perfectorum: Sum *via* sanctæ conversationis, *veritas* doctrinæ divinæ, *vita* beatitudinis sempiternæ, ait S. Leo, Sequamur ergo, inquit S. Bernard. ser. 2. de Ascens. *Sequamur Domine te per te ad te: quia tu es via, veritas & vita: via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio.* Causam dat S. August. ser. 112. de Tempore: *Quia*, inquit, *sacrarum lectio Scripturarum divina est præcognitio non parva beatitudinis. In his enim, quasi in quodam speculo homo seipsum considerare potest qualis sit, vel quò tendat: Lectio assidua purificat omnia, timorem incutit gehennæ, ad gaudia superna cor instigat legentis. Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare & legere; nam cùm oramus, ipsi cum Deo loquimur; cùm verò legimus, Deus nobiscum loquitur.*

Sublimia Evangelii dogmata.

Tota Christiani sapientia, virtus, perfectio, & felicitas in eo sita est, ut Christi doctrinam & vitam Evangelio descriptam hauriat, meditetur, & moribus exprimat. Docet Christus veram justitiam, & sanctimoniam consistere in interna mentis puritate & integritate, non in externa operum specie, in conscientia modesta & sancta coram Deo, non in pompa plausùque hominum; in humilitate, non in ostentatione; in honorum non ambitu, sed fuga & contemptu. Docet non resistere malo, sed diligere inimicos æquè ac amicos. Quis Socrates, quis Aristoteles, quis Plato hæc intellexit? Docet terrena ut vilia & brevia despicere, anhelare ad cœlestia, ut qui mundo & sæculo majores esse cœpimus, supra omnes mundi luctantis æstus & turbines, mente & vita conversemur in cœlis, vivamus DEO, laboremus æternitati, idcòque in agone justitiæ, Deo & Christo spectante, ad propositam gloriæ palmam alacres procurramus, pro eàque vitam & sanguinem, si quis sit, libenter & generosè profundamus. Quis Sophorum hæc cognovit? Secuti sunt, & etiamnum sequuntur mundani famæ & gloriæ fumos, ambiunt honorum culmina, opibus & deliciis inhiant; Christi discipulos hoc fixum habet: *Mihi autem adhærere Deo bonum est. Mihi vivere Christus est, & mori lucrum.*

Docet Christus se à Patre missum in terras triplici de causa, ut nimirum hominibus esset redemptor, doctor, & vitæ exemplar. Redemptori auctorem, doctori disciplinam, exemplari sequelam & imitationem debemus. Hæc est summa Evangelii: Evangelia, inquit S. Basilius in princ. S. Ioannis, Christum ipsum nobis repræsentant, quasi spirantem, docentem, mira patrantem, dira patientem. S. Antonius, teste S. Anastasio in ejus vita. *Evangelium*, inquit, *est epistola quædam Dei è cælo emissa*; docens qua via ad cœlum tendere, quomodo Deo placere, qua ratione benè perfectèque vivere debeamus.

Evangelium est Dei epistola.

Clarè & præclarè S. Bernard. serm. 1. de Septem panibus: *Evangelium*, inquit, *speculum veritatis, nemini blanditur, nullum seducit: talem in eo se quisque reperiet, qualis fuerit, ut nec ibi timore trepidet ubi non est timor; nec lætetur, cùm malè fecerit.* Eadem metaphora utitur D. Gregor. libr. 2. Mor. cap. 1. *Scriptura*, inquit, *sacra mentis oculis quasi quoddam speculum opponitur, ut interna nostra facies in ipsa videatur. Ibi enim fœda, ibi pulchra nostra cognoscimus: ibi sentimus, quantum proficimus, ibi à profectu quàm longè distamus.* Consentit D. Ambros. serm. 20. in Psal. 118. circa medium: *Evangelium*, inquit, *non solùm fidei doctrina, sed etiam morum est magisterium & speculum conversationis.*

Undecima.

UNDECIMA. Lex nudum præceptum intellectui proponit, Evangelium simul cum præcepto voluntati gratiam ad illud implendum aspirat, juxta illud S. Leonis: *Justè instat præcepto, qui prævenit auxilio.* Christus enim, qui in Evangelio loquitur, non tantùm exteriùs insonat auribus, sed & interiùs menti illabitur, illique soni externi sensum gustumquè insinuat, ut quòd vox suadet, hoc spiritus persuadeat: *Verba mea spiritus & vita sunt*, ait ipse Joan. 6. & Jerem. capit. 31. quem citat Paulus Hebr. 10. *Hoc*, ait, *testamentum, quod testabor ad illos, dicit Dominus; dabo leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas.* Cùm ergo legimus Evangelium, loquitur nobis Christus; cùm oramus, nos ipsi loquimur Christo. Potuit una Evangelii vox, *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus*, magnum illum Antonium, jam tum juvenem nobilitate & opibus inclytum, tanto Evangelicæ paupertatis amore incendere, ut è vestigio bonis omnibus, quibus ita impensè cæci mortales inhiant, sese exueret, & cœlestem in terris vitam monastica professione complecteretur, insonat Christus. *Omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* Matth. 19. 29. *Hæc sunt verba*, (ait S. Bern. serm. *Ecce nos reliquimus omnia, quæ contemptum mundi in universo mundo, & voluntariam persuasere paupertatem, hæc sunt, quæ monachis claustra replent, deserta anachoretis:* hoc classicum in Bethleem & mandras ad vexilla crucis excivit Hieronymos, Antonios, Franciscos, tenerrimas & nobilissimas principes. Paulas, Melanias, Pelagias, & mille agmina corporeorum Angelorum; non miror. Miretur quis placitum S. Bern. qui serm. 1. in Septuag. non dubitat asserere eum, qui verbum Dei cum fructu audit, legit, meditatur, signum habere & tesseram suæ prædestinationis; & ne mirere, rationem affert: *Qui ex Deo est, ait veritas, verba DEI audit; propterea vos auditis, quia ex Deo estis.* Quocircà S. Cæcilia Romæ gloria, virginum dux, martyrum antesignana semper Evangelium Christi gerebat in pectore, quod nec ignes, nec gladii, nec aculei ei extorquere potuerunt; quin per illud virginitatis & martyrii lauream non tantùm ipsa sit assecuta, sed & sponsum Valerianum, fratremque Tiburtium, pluresque alias ad eandem erudierit & efformarit, ut de ea meritò canat Ecclesia: *Cæcilia famula tua Domine, quasi apis tibi argumentosa deservit.* S. Hilarionis hereditas erat Evangelium propria manu descriptum, quod proinde moriens legavit Hesychio discipulo. *Octogesimo ætatis suæ anno*, ait S. Hieronymus, *cum absens esset Hesychius, quasi testamenti vice brevem manu propria scripsit epistolam, omnes divitias suas ei derelinquens, Evangelium scilicet, & tunicam, saccum, cucullum, & palliolum.*

Ita cœnobitæ, anachoretæ, sancti omnes ab Evangelio, suam quique vitæ formam hauserunt: multis non alius erat codex. S. Joannes Calybita librum unum Evangelii

gelii

ſtus enim *pertranſiit benefaciendo & ſanando omnes oppreſſos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo*, Actor. 10. 38. Quocirca S. Joannes Eleemoſinarius Patriarcha Alexand. teſte Leontio in ejus vita cap. 22. ad largiſſimas ſuas eleemoſynas accenſus fuit Evangelio atque exemplo viri Evangelici Serapionis Sindonii, cum in actis ejus legeret, ipſum amictum ſuum dediſſe egeno, & iterum paululùm proceſſiſſe illinc, & frigus patienti obviaſſe, & illi tunicam præbuiſſe, unde quia nudus ſedebat tenens ſanctum Evangelium, interrogatus à quodam: *Quis te expoliavit Abba?* demonſtrans ſanctum Evangelium, ait: *Iſte*. Alio quoque tempore, hoc ipſum Evangelium vendidiſſe, & dediſſe eleemoſynam: diſcipulo verò ſuo dicente: *Abba Evangelium ubi eſt*, reſpondiſſe illum: *Crede fili, qui dixit mihi: Vende, quæ habes, & da pauperibus ipſum vendidi, & dedi eis, ut in die judicii habeamus fiduciam abundantiorem apud Deum*. Et quia aliàs iterùm vidua mulier petiiſſet ab eodem ſancto Serapione eleemoſynam, quoniam eſuriebant filii ejus, & non habente eo aliquid omnino, tradidit ſe ei, ut venderet eum ad mimos Græcos, quos & Chriſtianos fecit in paucis diebus. Sic & S. Paulinus ſeipſum pro filio viduæ VVandalis in ſervitutem tradidit, ut imitaretur Chriſtum, qui, cùm eſſet Dominus gloriæ, in Evangelio propter nos pauperem & ſervum ſe feciſſe legitur, ut nos ſua paupertate & ſervitute ditaret, liberóſque efficeret. Palladius in Lauſiaca cap. 116. narrat Biſarionem Abbatem ſemper Evangelium ſub axiliis geſtaſſe, ut ex eo, quid agendum foret, & qua ratione evangelicè vivendum, diſceret. Quare, cùm in nudum incidiſſet, ſe veſtibus ſuis ſpoliaſſe, ut nudum veſtiret: Cùmque rogaretur: *Quis te nudavit?* protendiſſe Evangelium: *Hoc*, inquit, *me exuit*. Rurſum, cùm in alium egenum incurriſſet, nec aliud haberet, quod daret, ipſum Evangelii codicem vendidiſſe, pretiumque egeno dediſſe. Cùmque Dulas ejus diſcipulus quæreret: *Abba, ubi tuum eſt Evangelium?* reſpondiſſe: *Ne triſtitia afficiaris: nam ut illic* (in cœlo) *habeamus fiduciam, vendidi ipſum ſermonem, qui mihi ſemper dicebat: Vende, quæ habes, & da pauperibus*.

Serapion Evangelium vendit; ut pauperi ſuccurrat.

Simile fecit S. Paulinus.

Biſario.

Quinta.

QUINTA. Lex bona terrena & caduca promittebat; Evangelium verò cœleſtia & æterna. In lege non audis niſi pollicitationem abundantiæ olei, vini, melis, pecorum, &c. In Evangelio verò viſionis & poſſeſſionis Dei, gaudiorum & bonorum ſempiternorum. Joſue induxit Hebræos in terram lacte & melle manantem, ſed terram morientium: Jeſus verò Chriſtianos inducit in terram viventium omni gratia & gloria ſplendentem, uti docet Apoſtolus Hebr. 4. v. 8. unde Rom. 1. fidenter ait: *Non enim erubeſco Evangelium. Virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti, Judæo primùm & Græco*, id eſt, deinde Gentili. *Juſtitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, ſicut ſcriptum eſt. Juſtus autem ex fide vivit*. Virtus ergo Evangelii docet & perſuadet fidem, fides juſtificat, juſtitia ſalvat & beat.

Sexta.

SEXTA. Lex erat onus grave; Evangelium verò leve. Audi Chriſtum, Matth. 11. *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde*. Lex enim plurimas ſanxit leges, eaſque triplices, morales, cæremoniales & judiciales, quarum pleræque tranſgreſſoribus mortem decernunt; at Evangelium pauca decalogo addidit præcepta, æquè ac ſacramenta. Inſuper eis annexuit copiam gratiæ Spiritus & conſolationum cœleſtium: Unde Iſaias cap. 6. Chriſtum ita inducit loquentem: *Spiritus Domini ſuper me, eò quòd unxerit me Dominus. Ad annuntiandum manſuetis miſit me, ut mederer contritis corde, prædicarem captivis indulgentiam & clauſis apertionem*.

Septima.

SEPTIMA. Lex erat via ad Chriſtum & Evangelium: hoc verò legis eſt meta & terminus, nimirum: *Finis legis Chriſtus ad ſalutem omni credenti*. Rom. 10. 4. Quocirca S. Bernard. homil. 1. ſuper *Miſſus eſt*, docet Chriſtum promiſſionis legis, velut ſeminis & florum, fuiſſe fructum. Fructus enim finis eſt, ad quem ſemina tendunt, & in quem deſinunt. In Chriſtum ergo, ut ſcopum, collimant Moſes & Prophetæ: quare Evangelia pariter eorundem ſunt finis & ſcopus, omneſque illi ad Evangelia manu ducunt, Evangeliis continentur & explicantur.

Octava.

OCTAVA. Lex data fuit ſolis Judæis, Evangelium omnibus Gentibus. Hinc Iſaias cap. 49. de Chriſto vaticinans: *Parum eſt*, inquit, *ut ſis mihi ſervus ad ſuſcitandas tribus Jacob, & fæces Iſrael convertendas. Dedi te in lucem Gentium, ut ſis ſalus mea uſque ad extremum terræ*.

Rurſum lex fuit temporaria, duravit enim dumtaxat uſque ad Evangelium; hoc verò permanebit ſemper, eritque æternum. Audi Apoſtolum Heb. 7. 18. *Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus & inutilitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex. Introductio verò melioris ſpei, per quam proximamus ad Deum, &c. per eum, qui dixit: Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum*, Pſ. 109.

Porrò ita miro modo à Chriſto compoſitum eſt Evangelium, ut cuique hominum ætati, ſexui, gradui conveniat, ut univerſalis ſit liber, ac inſtar Pandoræ ſit univerſitas ſapientiæ. Evangelium enim normam vitæ juſtæ & ſanctæ, imò perfectæ præſcribit viris, feminis, pueris, conjugibus, viduis, virginibus, monachis, paſtoribus, doctoribus, Epiſcopis. Exempli ſit inſtar, quod ait S. Aug. lib. de vera relig. c. 16. *Tota vita Chriſti in terris per hominem, quem ſuſcipere dignatus eſt, diſciplina morum fuit*: omnia enim bona mundi contempſit, contemnenda docuit: omnia mala mundi, dum perpeſſus eſt, perpetienda & ſuperanda monſtravit. Nihil enim Chriſtus verbo docuit, quod non exemplo monſtravit. *Satellites voluptatum divitias pernicioſè populi appetebant, pauper eſſe voluit. Honoribus & imperiis inhiabant, rex fieri noluit. Carnales ſuos filios magnum bonum putabant; tale conjugium prolémque contempſit. Contumelias ſuperbiſſimè horrebant; omne genus contumeliarum ſuſtinuit. Injurias intolerabiles eſſe arbitrabantur: quæ major injuria, quàm juſtum, innocentémque damnari? dolores corporis execrabantur; flagellatus atque cruciatus eſt. Mori metuebant; morte mulctatus eſt. Ignominioſiſſimum mortis genus crucem putabant: crucifixus eſt. Omnia quæ habere cupientes non rectè vivebamus, carendo vilia fecit. Omnia, quæ vitare cupientes à ſemita deviabamus veritatis, dejecit*. Hucuſque S. Auguſtinus.

Nona.

NONA. Lex fuit imperfecta, Evangelium verò quaquaverſum, ſive fidem, ſive mores ſpectes; integrum eſt & perfectum. Judæi ergo ſub lege fuere quaſi alphabetarii; Chriſtiani verò ſub Evangelio perfecti evadunt Theologi. Audi Apoſtol. Galat. 4. 3. *Cùm eſſemus parvuli ſub elementis mundi eramus ſervientes. At ubi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege, ut eos, qui ſub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus*. Quocirca S. Cyrillus lib. 9. in Ioann. *Oportebat*, inquit, *per Moyſen tamquam puerum erudiri Iſraelem, qui puerilis adhuc & rudioris mentis erat: at per Chriſtum, in quo omnes ſunt theſauri ſapientiæ & ſcientiæ reconditi, deſcriptam veram & conſummatiſſimam nobis afferri ſcientiam*. Quinimò Chriſtus Matth. 5. multa legis decreta reformavit, & ad meliorem virtutis pietatiſque formam normamquè revocavit. *Audiſtis*, inquit, *quia dictum eſt antiquis: Non perjurabis, reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omninò; neque per cælum, quia thronus Dei eſt, neque per terram, quia ſcabellum pedum ejus eſt, &c. Sit autem ſermo veſter, eſt, eſt; non, non; quod autem his abundantius eſt, à malo eſt. Audiſtis, quia dictum eſt: Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non reſiſtere malo: Sed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam ſuam, præbe illi & alteram, &c. Audiſtis, quia dictum eſt: Diliges amicum tuum, & odio habebit inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos veſtros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos, ut ſitis filii Patris veſtri, qui in cælis eſt, qui ſolem ſuum facit oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos*. Hac de cauſa S. Hieronymus (vel potius S. Paulinus, uti ſtylus indicat) Celantiæ prænobili matronæ, conjugio tamen illigatæ, piæ vitæ regulam flagitanti epiſt. 14. eidem reſpondens, Evangelii tramitem ut legat, aſſignat, ejuſque qui dicit: *Ego ſum veritas & via*, *Ad compendioſum*, ait, *quoddam commonitorium illa tibi Evangelii eligenda ſententia eſt, & ſuperſcribenda cordi tuo, quæ ad totius juſtitiæ breviarium Dominico ore profertur: Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, hæc & vos facite illis. Cujus præcepti vires exprimens jungit, ac dicit: Hæc enim lex & Prophetæ*. Et pòſt nonnulla.

nulla : *Ad omnem igitur actum; ad omne verbum, ad omnem etiam cogitatum hæc sententia retractetur: quæ tibi speculum quoddam paratum, & ad manum semper positum qualitatem tuæ voluntatis ostendat, ac etiam vel de injusto opere redarguat, vel de justo lætificet, quotiescùmque enim talem in alterum habueris animum, qualem in te ab altero servari cupis, æquitatis viam tenes: quoties verò talis erga alterum fueris, qualem in te vis neminem, iter justitiæ dereliquisti*: Idem S. Hieron. epist. ad Gaudentium, cum, qua ratione Pacatulam filiolam educet, instruens: *Cùm virgunculam*, ait, *septimus annus exceperit, discat memoriter Psalterium, & Evangelia sui cordis thesaurum faciat.*

Decima. DECIMA. Lex præcepta dumtaxat tradit, eàque naturæ conformia: Evangelium verò & præcepta, & consilia, & mixta ex præceptis & consiliis, illàque naturam transcendentia, paradoxa, supernaturalia & divina. Inter præcepta primas tenet illud novæ charitatis: *Mandatum novum*, inquit, *do vobis, Ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem*, Ioan. 13. 34.

Consilia sunt: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram*. Et, *Ei, qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium*. Et: *Quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo*, Matth. 5. 39. Mixta, id est, partim præcepta, partim consilia sunt: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati, qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*, ceteræquè octo beatitudines, quas recenset S. Matth. cap. 5. vers. 3. & seq.

In Evangelio est beatitudo. Quocirca S. August. serm. 112. de Tempore, docet beatitudinem hujus vitæ in sacris Literis & Evangelio consistere, idquè demonstrat hoc argumento, Beatitudo, ait, consistit in Dei cognitione & contemplatione. Dei cognitionem haurimus ex sacris Literis & Evangelio: ergo in iis eorumquè studio & meditatione sita est beatitudo; quin & Christus ad Iudæos: *Scrutamini*, ait, *Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere*: Ioan. 5. 39. & cap. 17. conversus ad Patrem: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum, &c. Ego* enim *sum via, veritas & vita*: Sum *via* incipientium, *veritas* proficientium, *vita* perfectorum: Sum *via* sanctæ conversationis, *veritas* doctrinæ divinæ, *vita* beatitudinis sempiternæ, ait S. Leo, Sequamur ergo, inquit S. Bernard. ser. 2. de Ascens. *Sequamur Domine te per te ad te: quia tu es via, veritas & vita: via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio*. Causam dat S. August. ser. 112. de Tempore: *Quia*, inquit, *sacrarum lectio Scripturarum divina est præcognitio non parva beatitudinis. In his enim, quasi in quodam speculo homo seipsum considerare potest qualis sit, vel quò tendat: Lectio assidua purificat omnia, timorem incutit gehennæ, ad gaudia superna cor instigat legentis. Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare & legere; nam cùm oramus, ipsi cum Deo loquimur; cùm verò legimus, Deus nobiscum loquitur.*

Sublimis Evangelii agnitio. Tota Christiani sapientia, virtus, perfectio, & felicitas in eo sita est, ut Christi doctrinam & vitam Evangelio descriptam hauriat, meditetur, & moribus exprimat. Docet Christus veram justitiam, & sanctimoniam consistere in interna mentis puritate & integritate, non in externa operum specie, in conscientia modesta & sancta coram Deo, non in pompa plausùque hominum; in humilitate, non in ostentatione; in honorum non ambitu, sed fuga & contemptu. Docet non resistere malo, sed diligere inimicos æquè ac amicos. Quis Socrates, quis Aristoteles, quis Plato hæc intellexit? Docet terrena ut vilia & brevia despicere, anhelare ad cœlestia, ut qui mundo & sæculo majores esse cœpimus, supra omnes mundi luctantis æstus & turbines, mente & vita conversemur in cœlis, vivamus DEO, laboremus æternitati, ideòque in agone justitiæ, Deo & Christo spectante, ad propositam gloriæ palmam alacres procurramus, pro eàque vitam & sanguinem, si quis sit, libenter & generosè profundamus. Quis Sophorum hæc cognovit? Secuti sunt, & etiamnum sequuntur mundani famæ & gloriæ fumos, ambiunt honorum culmina, opibus & deliciis inhiant; Christi discipulos hoc fixum habet: *Mihi autem adhærere Deo bonum est. Mihi vivere Christus est, & mori lucrum.*

Docet Christus se à Patre missum in terras triplici de causa, ut nimirum hominibus esset redemptor, doctor, & vitæ exemplar. Redemptori auctorem, doctori disciplinam, exemplari sequelam & imitationem debemus. Hæc est summa Evangelii: Evangelia, inquit S. Basilius in princ. S. Ioannis, Christum ipsum nobis repræsentant, quasi spirantem, docentem, mirà patrantem, dira patientem. S. Antonius, teste S. Anastasio in ejus vita. *Evangelium*, inquit, *est epistola quædam Dei è cœlo emissa*, docens qua via ad cœlum tendere, quomodo Deo placere, qua ratione benè perfecteque vivere debeamus. *Evangelium est Dei epistola.*

Clarè & præclarè S. Bernard. serm. 1. de Septem panibus: *Evangelium*, inquit, *speculum veritatis, nemini blanditur, nullum seducit: talem in eo se quisque reperiet, qualis fuerit, ut nec ibi timore trepides ubi non est timor; nec læteris, cùm malè feceris*. Eadem metaphora utitur D. Gregor. libr. 2. Mor. cap. 1. *Scriptura*, inquit, *sacra mentis oculis quasi quoddam speculum opponitur, ut interna nostra facies in ipsa videatur. Ibi enim fœda, ibi pulchra nostra cognoscimus: ibi sentimus, quantum proficimus, ibi à profectu quàm longè distamus*. Consentit D. Ambros. serm. 20. in Psal. 118. circa medium: *Evangelium*, inquit, *non solùm fidei doctrina, sed etiam morum est magisterium & speculum conversationis.*

UNDECIMA. Lex nudum præceptum intellectui proponit, Evangelium simul cum præcepto voluntati gratiam ad illud implendum aspirat, juxta illud S. Leonis: *Jussio instat præcepto, qui prævenit auxilio*. Christus enim, qui in Evangelio loquitur, non tantùm exteriùs insonat auribus, sed & interiùs menti illabitur, illique soni externi sensum gustumquè insinuat, ut quòd vox suadet, hoc spiritus persuadeat: *Verba mea spiritus & vita sunt*, ait ipse Joan. 6. & Jerem. capit. 31. quem citat Paulus Hebr. 10. *Hoc*, ait, *testamentum, quod testabor ad illos, dicit Dominus; dabo leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas*. Cùm ergo legimus Evangelium, loquitur nobis Christus; cùm oramus, nos ipsi loquimur Christo. Potuit una Evangelii vox. *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus*, magnum illum Antonium, jam tum juvenem nobilitate & opibus inclytum, tanto Evangelicæ paupertatis amore incendere, ut è vestigio bonis omnibus, quibus ita impensè cæci mortales inhiant, sese exueret, & cœlestem in terris vitam monastica professione complecteretur, insonat Christus. *Omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit*. Matth. 19. 29. *Hæc sunt verba*, (ait S. Bern. serm. *Ecce nos reliquimus omnia, quæ contemptum mundi in universo mundo, & voluntariam persuasere paupertatem, hæc sunt, quæ monachis claustra replent, deserta anachoretis*: hoc classicum in Bethleem & mandras ad vexilla crucis excivit Hieronymos, Antonios, Franciscos, tenerrimas & nobilissimas principes. Paulas, Melanias, Pelagias, & mille agmina corporeorum Angelorum; non miror. Miretur quis placitum S. Bern. qui serm. 1. in Septuag. non dubitat asserere eum, qui verbum Dei cum fructu audit, legit, meditatur, signum habere & tesseram suæ prædestinationis; & ne mirere, rationem affert: *Qui ex Deo est, ait veritas, verba DEI audit; propterea vos auditis, quia ex Deo estis*. Quocircà S. Cæcilia Romæ gloria, virginum dux, martyrum antesignana semper Evangelium Christi gerebat in pectore, quod nec ignes, nec gladii, nec aculei ei extorquere potuerunt; quin per illud virginitatis & martyrii lauream non tantùm ipsa sit assecuta, sed & sponsum Valerianum, fratremque Tiburtium, pluresque alias ad eandem erudierit & efformarit, ut de ea meritò canat Ecclesia: *Cæcilia famula tua Domine, quasi apis tibi argumentosa deservit*. S. Hilarionis hereditas erat Evangelium propria manu descriptum, quod proinde moriens legavit Hesychio discipulo. *Octogesimo ætatis suæ anno*, ait S. Hieronymus, *cum absens esset Hesychius, quasi testamenti vice brevem manu propria scripsit epistolam, omnes divitias suas ei derelinquens, Evangelium scilicet, & tunicam, saccum, cucullum, & palliolum.*

Ita cœnobitæ, anachoretæ, sancti omnes ab Evangelio, suam quique vitæ formam hauserunt: multis non alius erat codex. S. Joannes Calybita librum unum Evangelii

Undecima.

gelii pro suo censu habuit, nec alium vitæ ducem, non alium doctorem philosophiæ tam sublimis, qua ita patriæ & parentum affectus vicit, ut Cosmopolitanus, ut *ἀπάτωρ* & *ἀμήτωρ* videretur. S. Benedictus, S. Franciscus, S. Augustin. S. Basil. regulas suas, & constitutiones monasticas ab Euangelio mutuati sunt. Hinc & S. Bernard. serm. 43. in Cant. Evangelio acceptum refert omnem suum profectum à conversione sua. Hac de causa S. Hieron. S. Eustochio virgini religiosæ præcipit diurnam & nocturnam hanc lectionem, adeò ut *tenenti codicem somnus obrepat, & cadentem faciem pagina sancta suscipiat*. De S. Paula verò quàm miram sacrarum Literarum non tantùm scientiam, sed & experientiam, usumque commemorat? feminam diceres arcam testamenti, & armamentarium Euangelii. In periculis, ait S. Hieron. loquebatur: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me*. Cùm eversio totius patrimonii nuntiabatur, ajebat: *Quid enim prodest homini, si totum mundum lucrifecerit, animæ suæ detrimentum patiatur*? Et: *nudus exivi de utero matris*. In crebra infirmitate: *quando infirma sum, tunc fortis sum*. Et: *habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, donec mortale hoc induat immortalem*. In mœrore cantabat: *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? spero in Deo*. Invidia & probris appetita: *Cur non*, ait, *patientia livorem superem, cur non humilitate frangam superbiam, & percutienti maxillam offeram alteram?* Cùm nimio fervore virtutum nonnullis videretur insana: *Theatrum*, ait, *facti sumus mundo, Angelis, & hominibus*. Et: *nos stulti propter Christum; sed stultum Dei sapientius est hominibus*. Cùm eleemosynas profunderet, seque ipsa nudaret: *Beati*, ait, *misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*. Et: *facite vobis amicos de mammona iniquitatis*. In sui contemptu: *Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo*: humilis premi potest, opprimi non potest; palma est, quò eam magis deprimis, eò altiùs victricem comam attollit. Sola humilitas exaltat. In Parasitos: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem*; adulari non possum, palpones odi: Christiana libertas, sinceritas, veritas cum S. Baptista mihi vita sunt cariora. Et quid timeo hominem, qui cras cinis erit, & vermis: ac plura, ad singulas vel tentationes, vel virtutes, vel vitia hac Dei armatura pectus obfirmans, prima in Bethleem angelicos virginum choros instruxit: tanti dux femina facti, viros docuit opes, gloriam, regna, plausus, & omnia fortunæ ac mundi ludibria ridere, contemnere, pedibus premere. Hæc & plura S. Hier. sparsim, & iisdem ferè verbis in Epitaph. S. Paulæ.

Ex Evangelio constitutiones monasticæ acceptæ.

DVODECIMA. Lex nullos creavit Apostolos; Evangelium plurimos. Causa est, quam paulò antè assignavi: *Vivus enim est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad divisionem animæ & spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum, & intentionum cordis*. Evangelium enim hanc vim habet ut credentem mox sui propagandi satagentem, ideoque præconem & prædicatorem efficiat.

Duodecima. Evangelium facit Apostolos.

Exempla.

S. Chrysanthus, qui Romam multo suo, & suorum sanguine purpuravit, lectione Evangelii assidua à Gentilismo conversus ad Christum, ad eumdem & Dariam conjugem convertit, ac innumeros ille viros, hæc mulieres ad fidem & castitatem pellexerunt. Quocirca ipsi à Numeriano imperatore post varia tormenta, ac post lupanar, in qua Dariam à stupro defendit Leo à Deo immissus, vivi in terram defossi & saxis obruti gloriosum obiere martyrium anno Domini 284. 25. Octobr. qua die anniversariam eorum memoriam & lauream recolit & celebrat Ecclesia, præsertim Romana, quæ idem certaminis eorum ostendit sepulchrum & trophæum.

Germanorum Apostolus S. Bonifacius, anno à Virginis partu 750. Christi legem cum suis in Germania propagans, jugiter sacrum Evangelii codicem secum deferebat, adeò ut eum nec in martyrio dimitteret, quin cùm in ejus caput Frisones ensem vibrarent, hunc codicem quasi spiritualem clypeum objecit, & illustri miraculo, licet ense acuto per medium sectus sit liber, nulla tamen litera ea sectione abolita est. S. Dominicus fax illa Ecclesiæ, Prædicatorum parens Evangelium S. Matth. perpetuum habebat comitem; itaque terebat, ut penè totum memoriter nosset, cujus illud axioma: *Sine sacra Scriptura prædicator esse non potest*. Rectè S. Gregorius in illud Jobi: *Habet argentum venarum suarum principia*. Argentum, ait, est eloquii vel sapientiæ

A claritas. Venæ sunt sacræ Scripturæ, ac si apertè dicat: *Qui ad veræ prædicationis verba se præparat, necesse est, ut earum origines à sacris paginis sumat, ut omne quod loquitur, ad divinæ auctoritatis fundamentum revocet, atque in eo ædificium locutionis suæ firmet*. Hac de causa Evangelio S. Joannis immortuus est Ven. Beda, & penè animam agens, ut commentarium hunc absolveret, accito scriba: *Accipe*, inquit, *calamum, & festinanter scribe*. Et tandem: *consummatum est*; ac cygnæum canens: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, placidissimè spiritum emisit, pro fide & labore Dei visione beandum, anno Domini 731. Quin & Carolus Imper. uti corpore, ita sacrarum Literarum & rerum gestarum gloria magnus, sub obitum coronato Aquisgrani Ludovico filio, totum se orationibus, eleemosynis & literis dedit: ipse scilicet quatuor Evangelia ad Græca & Syra exemplaria egregiè correxit, eisque vacavit ad ultimum usque vitæ agonem: codex ejus religiosè Aquisgrani, ut ipse vidi, asservatur. Idem imitantur hæretici velut Catholicorum simiæ. De uno Philippo Melanchtone celebre est, nusquam cum profectum esse, nusquam consedisse, non cœnasse, non prandisse nisi à latere ei adesset codex Evangelii; ita profanus, & ater hic terræ filius hac larva, qua sapientiæ, qua sanctimoniæ multis fucum fecit. Sed missis sectariis ad orthodoxos Apostolos redeamus, S. Barnabas primus cum sancto Paulo gentium apostolus, ad eas iturus Evangelium S. Matth. propria manu descriptum quaquaversum circumtulit, ac tandem pro eo martyr in Cypro occumbens, cum eodem quasi cum pignore cælestis resurrectionis ei promissæ, sepeliri voluit: unde Evangelium hoc in pectore ejus repertum est sub Zenone Imper. uti habet ejus vita. S. Bartholomæus, teste Euseb. libr. 5. Hist. cap. 10. 5. Matthæi Evangelium Hebraicè scriptum secum ad Indos detulit, ibique reliquit, ac post centum & ampliùs annos Pantenus illud ibidem repertum Alexandriam transtulit. Quis Saulum effecit Paulum? utique Evangelium. Isti sunt viri, ait S. Leo serm. 1. de SS. Petro & Paulo, per quos tibi, ò Roma, Evangelium Christi resplenduit: hi Evangelium à Christo sibi creditum tibi in depositum tradiderunt, illudque suo sanguine obsignarunt, ut ipsum purum ac putum conserves, ceterisque Ecclesiis quasi magistra veritatis tradas, & explices, Hoc est, quod tibi inclamat Paulus Rom. 15. 16. *Ut sim minister Christi in gentibus sanctificans* (Grecè *ἱερουργοῦντα*, id est, consecrans, sacrificans) *Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta & sanctificata in Spiritu sancto*. Evangelium ergo, & Evangelii prædicatio ac interpretatio est sacrificium, victima sunt Romani & Gentes Evangelio credentes; hos enim quasi victimam gratissimam evangelizando Deo obtulit. Libamen est sanguis Pauli, quo hoc sacrificium rigatum & sancitum est. Idem ad Ephes. cap. 3. 8. *Mihi*, ait, *omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc, in Gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi, & illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à sæculis in Deo, qui omnia creavit, ut innotescat principatibus & potestatibus in cælestibus per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei*. Paulus ergo fuit doctor Angelorum, docuit principatus & potestates Evangelium Christi, ait ibid. S. Chrysost. Idem 1. ad Cor. cap. 9. *Væ mihi est, si non evangelizavero, Quæ est ergo merces mea, quæ gloria? ut Evangelium prædicans, sine sumptu ponam Evangelium, ut non abutar potestate mea in Evangelio*. Pauli ergo imitatores, asseclæ & cooperatores sunt, qui Evangelium tractant, explicant, prædicant tam indigenis, quàm exteris; tam fidelibus, quam infidelibus; quibus meritò gratulatur Isaias cap. 52. 7. & Paulus Rom. 10. 15. *Quàm speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!*

Superest, ut in mores nostros & alienos hæc Evangelii dogmata conferamus: Evangelium enim est speculum in quo quisque faciem suam, æquè ac alienam intueatur, detergat, poliat & ornet. *Non sit*, ait S. August. serm. 112. de Temp. *mora in faciendo, quod intùs sapitis intelligendo? Et ille beatissimus est, qui divinas Scripturas vertit in opera*, ut divina Christi verba in divina ejus facta imitando transferat. Audi S. Bernard. ad milites templi cap. 11. *Vita Christi vivendi mihi regula extitit*. Et D. Gregor. lib. 30. Moral. cap. 30. *Deus*, inquit, *inter nos homo factus est, ut non solùm nos sanguine fuso redimeret, sed etiam ostenso exemplo commutaret*. Planiùs adhuc & pleniùs D. Basil. in constitutionibus monasticis, cap. 2. *Omnis actio*, inquit, *omnis*

item sermo Salvatoris nostri Iesu Christi; excolendæ pietatis, virtutisq; obeundæ regula est. Propter hoc enim humanam naturam suscepit, ut in se velut in tabula quadam, veram nobis pietatem ac virtutem depingeret, eamq; omnibus nobis ante oculos statuam, unicuique pro viribus imitandam seu archetypum proponeret. Christus enim est α, & ω, primus & ultimus. Apoc. 1. 4. *Primus æternitate*, ait S. Ambros. *ultimus humilitate.* Unde ab Isaja c. 53. v. 3. vocatur *novissimus virorum*, Hebr. *desitio vel cessatio virorum. O novissimum* exclamat S. Bernard. *& altissimum! O humilem & sublimem! O opprobrium hominum, & gloriam Angelorum!* Discamus igitur ex Evangelio evangelicè, id est, Angelicè vivere. Christus enim quasi Angelus è cœlo descendit, ut homines angelicam doctrinam æquè ac vitam doceret, imò ex hominibus Angelos, & quasi deos quosdam efficeret. *Ecce ego*, ait ipse per Malachiam cap. 3. *mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, & statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quæritis, & Angelus testamenti, quem vos vultis.* Quare ab ipso, qui æterna est Patris sapientia, assiduè lumen postulandum, spiritus & gratia, ut ipse, qui olim in medio doctorum sacram Scripturam consedit, Evangelium inchoaturus, etiam nunc idem docentibus æquè ac discentibus pandat, ut illud intelligamus, & intellectum actionibus Christianis compleamus. Hoc enim ei est volupe. *Nesciebatis*, ait, *quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse?* In scripturis utique priscis, quæ mihi & Evangelio præluserunt, de quibus audio & sciscitor Scribas & legis doctores, ut ex iis me Christum & Messiam à Patre missum agnoscant. Dicamus ergo & identidem dicamus, si non pari, certè simili devotionis affectu cum S. August. lib. 4. de Trinit. cap. 1. *In hoc genere hominum* (qui dolorem habent peregrinationis suæ ex desiderio patriæ, & conditoris ejus beati Dei) *in familia Christi tui Domine Deus meus, inter pauperes tuos gemo, da mihi de pane tuo respondere hominibus, qui non esuriunt & sitiunt justitiam, sed satiati sunt & abundant. Satiavit autem illos phantasma eorum, non veritas tua, quam repellendo resiliunt, & in suam vanitatem cadunt. Ego certè sentio, quàm multa figmenta pariat cor humanum. Et quid est cor meum, nisi cor humanum? sed hoc oro Deum cordis mei, ut nihil ex eis figmentis pro solido vero eructem in has literas, sed inde veniat in eas quidquid per me venire potuerit, unde mihi quamvis projecto à facie oculorum suorum, & de longinquo redire conanti per viam, quam stravit humanitati divinitas Unigeniti sui, aurora veritatis ejus aspergitur.* Et paucis interjectis: *Omnino enim Dei essentia, quæ est, nihil mutabile habet, nec in æternitate, nec in veritate, nec in voluntate: quia æterna ibi est veritas, & æterna charitas; & vera ibi est charitas, vera æternitas; & chara ibi est æternitas, & chara veritas.*

Aperi nobis Domine Iesu arcana veritatis, veræq; charitatis tuæ, qui habes clavem David; qui aperis, & nemo claudit; claudis, & nemo aperit, ut illam clarè cognoscamus, cognitam colamus & diligamus, dilectam opere exerceamus, quia tu es amor noster, desiderium nostrum, vita & beatitudo nostra. Amen.

CAPUT II.

De Evangeliorum numero, ordine, dissonantia, & consonantia.

PErmulti olim scripsere Evangelia, præsertim hæretici, illaque Apostolis supposuerunt, & eorum nomine insignierunt, ut illis, indeque suæ hæresi auctoritatem conciliarent: *Unde à diversis auctoribus edita*, ait S. Hieronym. procem. in S. Matth. *diversarum hæresium fuere principia, ut est illud juxta Ægyptios, & Thomam, & Matthiam, & Bartholomæum, duodecimq; Apostolorum, Basilidis atque Apellis, ac reliquorum, quos enumerare longissimum est: cùm tantum impræsentiarum hoc necesse sit dicere, extitisse quosdam, qui sine spiritu & gratia Dei conati sunt magis ordinare narrationem, quam historiæ texere veritatem. Quibus jure potest illud propheticum coaptari: Væ qui prophetant de corde suo, qui ambulant post spiritum suum; qui dicunt: Dicit Dominus: & Dominus non misit eos: de quibus & Salvator in Evangelio Ioannis loquitur: omnes qui ante me venerunt, fures & latrones fuerunt.* Et post plura: *Quibus cunctis perspicuè ostenditur, quatuor tantùm debere Evangelia suscipi, & omnes*

Quatuor tantùm Evangelia.

A *apocryphorum næniæ mortuis magis hæreticis, quàm Ecclesiasticis, canendas.* Igitur hæc quatuor dumtaxat sunt Evangelia canonica, ut talia enim ea probavit Ecclesia ex doctrina & traditione Apostolorum. Nam Evangelium S. Marci probavit S. Petrus: S. Lucæ Paulus: S. Matthæi chorus Apostolorum, qui abituri in suas provincias, illud secum detulerunt: S. Joannis omnes Asiæ Episcopi, cæterique fideles. *Vide ?*

Citant Origenes & S. Hieronymus subinde Evangelium secundùm Hebræos, quasi S. Matthæi: quare illud idem fuisse videtur cum Evangelio S. Matthæi, sed additionibus variis, iisque incertis hinc inde depravatum; unde auctoritas ejus est dubia & incerta: transtulit tamen illud ex Hebræo in Latinum S. Hieronymus. Audi de eo ipsum in catalogo virorum illustrium, in Jacobo fratre Domini: *Evangelium, quod appellatur secundùm Hebræos à me nuper in Græcum Latinumq; sermonem translatum, quo Origenes sæpè utitur, post resurrectionem Salvatoris de Iacobo sic refert: Dominus autem cùm dedisset sindonem servo sacerdotis, ivit ad Jacobum, & apparuit ei; juraverat enim Jacobus se non comesturum panem ab* B *illa hora, qua biberat calicem Domini, donec videret eum resurgentem à mortuis.* Rursùsque post paululum: *Afferte*, ait Dominus, *mensam & panem*, statimque additur: *Tulit panem, ac benedixit, & fregit, & dedit Jacobo justo, & dixit ei: Frater mi comede panem tuum, quia resurrexit filius hominis à dormientibus.* Hæc Hieronymus, qui in eodem libro de Ignatio loquens, inquit: *Ignatius unam ad Smyrnæos scripsit epistolam, in qua de Evangelio, quod nuper à me translatum est, super persona Christi ponit testimonium, dicens. Ego verò & post resurrectionem eum in carne vidi, & credo, quia sit. Et quando venit ad Petrum & ad eos, qui cum Petro erant, dixit eis: Ecce palpate, quia ego dæmonium non sum incorporale; & statim tetigerunt eum, & crediderunt.* Insuper Orig. tom. 2. in Joan. ex Evangelio hoc citat illud: *Dixit Christus: Modo accepit me mater mea, Spiritus sanctus uno capillorum, & me in montem magnum Thabor portavit.* Quæ quidem sententia, nisi candidè consideretur, videtur continere hæresim Gnosticorum Valentinianorum asserentium Spiritum sanctum esse matrem Christi.

Origenes tamen hoc ita excusat, quòd Spiritus sanctus C vocetur mater non generatione, sed imitatione, quia imitatur patrem, ejusque voluntati se conformat: quæ excusatio videtur frigida. Beda quoque hoc Evangelium laudat, & à veteribus probatum asserit. Ut ut est, certum est non esse canonicum, nec habere auctoritatem S. Scripturæ. Porrò Evangelium hoc secundùm Hebræos vocatur quoque Evangelium Nazaræorum, quia eo Nazaræi utebantur. *Evangeliū secundum Hebræos nō est canonicum.*

Audi S. Hieronymum in ca. 12. Matth. v. 13. vbi agitur de manu arida à Christo sanata: *In Evangelio*, inquit, *quo utuntur Nazareni & Ebionitæ (quod nuper in Græcum de Hebræo sermone transtulimus, & quod vocatur à plerisque Matthæi authenticum) homo iste, qui aridam habet manum, cæmentarius scribitur; istiusmodi vocibus auxilium precans: Cæmentarius eram manibus victum quæritans: precor te Jesu, ut mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos.*

Porrò Nazareni fuere Judæi ad Christum conversi, qui cum Evangelio servantes legem Mosis, ab Ecclesia ejecti sunt, ac Evangelium Hebraicum S. Matthæi, quod primò purum intactumque servarant, additionibus quibusdam vitiasse videntur, æquè ac fecere Ebionæi, & Carpocratiani.

D QUÆRES cur præcisè quatuor sunt Evangelia & Evangelistæ, non plures non pauciores? Varii varias dant causas. Primò S. August. lib. 1. de Consensu Evang. cap. 2. respondet id factum esse ob quatuor mundi plagas, quibus prædicandum erat Evangelium: *Quoniam*, inquit, *quatuor sunt partes orbis terræ, per cujus universitatem Christi Ecclesiam dilatari ipso sui numeri exordio quodammodo declararunt.* *Cur quatuor Evangelia? Resp. Primò.*

Secundò, hi quatuor sunt velut *quatuor columnæ Ecclesiæ, in quibus velut in quadrato lapide sanctæ fidei structura consurgit*, ait S. Greg. lib. 1. epist. 24. Aedificia enim quadrata forma fiunt, ut sint firma. Unde & cœlestis Jerusalem in quadro posita dicitur. Apoc. 21. 16. *Secundò.*

Tertiò, quia quaternarius est numerus solidus & quadratus: hic ergo significat Evangeliorum soliditatem & perfectionem. Unde Philo lib. de Mundi opificio ait, quaternarium numerum primum solidi naturam ostendere: nam in unitate censetur punctum, in binario linea; ubi accessit latitudo fit superficies ad ternarium pertinens: hæc quò minùs sit corpus natura solidum, una destituitur altitudine, qua juncta ad ternarium, fit quaternarius. D. item Aug. *Tertiò.*

lib. 83.

lib. 83. quæstionum, quæst. 57. *Progressio*, ait, *à puncto ad longitudinem, à longitudine ad latitudinem, à latitudine ad altitudinem, soliditatem corporis facit, quæ rursus quaternario numero continetur.* Præterea nec illud ignorandum (ait Philo) quòd primus numerorum quatuor quadrangulus est pariter, par, mensura æquabilitatis & justitiæ, indeque omnis virtutis. Quocirca Aristoteles lib. 1. Rhetor. cap. 12. virum perfectum comparat quadrato. Nam hic numerus est primus pariter par, tamquam justi æquique mensura. Idem continet trinam solidi corporis cum puncto dimensionem. Denique quaternarius est denarii, qui omnium est perfectissimus, causa, basis, & fons. Nam numeri omnes ab unitate usque ad quaternarium, si eidem addantur, faciunt denarium, scilicet adde 1. 2. 3. 4. efficies decem.

Quartò. Quartò, alii assignant causam quòd totidem, scilicet quatuor literæ sint in nomine Dei tetragrammato יהוה, quatuor primaria Dei attributa, quæ Evangeliis explicantur, repræsentantes. Alii, quia quatuor sunt flumina paradisi. Ita S. Augustinus 13. Civit. cap. 21. & S. Hieronym. in Prol. S. Matth. Verùm hæc omnia mystica & symbolica sunt: unde hisce similes causas, vel potiùs analogias symbolicas ad viginti recenset noster Joannes de la Haye in Apparatu Evangelico c. 29.

Quintò. Genuini. Quintò ergo ad literam propria, & genuina causa est, quòd sicut in aula cœlesti sunt quatuor Cherubim, quasi principes & sapientes Dei; sic in Ecclesia terrestri decuit esse quatuor Evangelistas, quasi principes & Cherubinos Christi. *Quatuor Evangelistæ quatuor Cherubini.* Id ita esse patet Ezech. 1. ubi ipse quatuor hosce Cherubinos cum quatuor stemmatibus, quatuor Dei attributa repræsentantibus depingit. Adde, duos Evangelistas initio sui Evangelii duas describere Christi naturas, scilicet Matthæus humanam, Joannes divinam: duo verò reliqui duplicem Christi dignitatem, scilicet Marcus regiam, Lucas sacerdotalem, ita Rupert. in cap. 1. Ezech. cap. 7. *Christus enim est homo nascendo, vitulus moriendo, leo resurgendo, aquila ascendendo*, ait S. Hieronym. Præfat. in Marcum, vel quisquis est auctor. Stylus enim indicat non esse S. Hieronymi. Hic ergo currus Cherubicus est quadriga Evangelii à quatuor equis, id est, Evangelistis agitata, & toto orbe circumacta. Quocirca per quatuor Cherubinos, quos vidit Ezechiel cap. 1. & S. Joannes Apocal. cap. 4. quatuor Evangelistas significari docent S. Hieron. S. Athanasius, S. Augustinus, S. Irenæus, S. Gregorius, S. Ambrosius, Beda, cæteriq; Patres & Interpretes, vnanimi consensu.

Audi S. Hieronymum epistol. 103. ad Paulinum: *Matthæus, Marcus, Lucas, & Joannes quadriga Domini, & verum Cherubim, quod interpretatur scientiæ multitudo: per totum corpus oculati sunt, scintillæ emicant, discurrunt fulgura, pedes habent rectos, & in sublime pendentes, terga pennata, & ubique volitantia. Tenent se mutuò, sibi perplexi sunt, & quasi rota in rota voluuntur & pergunt, quocumque eos flatus S. Spiritus perduxerit.*

Jam verò Cherubini Ezechielis quaternas habebant facies & formas, scilicet Leonis, Vituli, Hominis, & Aquilæ. Unde S. Joannes Apocal. 4. illos vocat quatuor animalia: *Animal primum*, inquit, *simile leoni, & secundum simile vitulo, & tertium simile homini, & quartum simile aquilæ volanti.* Et post paululum: *Plena erant*, inquit, *oculis, & requiem non habebant, die ac nocte dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.*

Leo est Marcus. Leo denotat S. Marcum, cujus facies, id est, initium Evangelii est clamor & rugitus S. Joannis Baptistæ in deserto: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum.* *Vitulus est Lucas.* Vitulus denotat S. Lucam, qui Evangelium suum orditur à sacerdotio veteri (cujus victima erat vitulus) Zachariæ, qui pater fuit Baptistæ. *Homo est Matthæus.* Homo denotat S. Matthæum, qui incipit ab humana Christi genealogia. *Aquila est Joannes.* Aquila denotat S. Joannem, altissimè è terra in cœlum instar aquilæ se librantem, & illud divinitatis exordium intonantem: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*, ut meritò S. Dionys. Areopag. epist. ad eumdem S. Joannem, ipsum vocet *Solem Evangelii*, eiusque Evangelium nuncupet memoriam & renovationem Theologiæ illius, quam ipse recumbens in pectore Christi ex eo hausit, ac Evangelio, quasi solis radio, posteris intuendam reliquit. Audi S. Hieron. Procem. in S. Matth. *Hæc igitur quatuor Evangelia multò antè prædicta, Ezechielis quoque volumen probat, in quo prima visio ita contexitur: Et in medio sicut similitudo quatuor animalium; & vultus eorum facies hominis, & facies leonis, & facies vituli, & facies aquilæ. Prima hominis facies Matthæum significat, qui quasi de homine exorsus est scribere: Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham. Secunda Marcum; in qua vox leonis in eremo rugientis auditur: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Tertia vituli, quæ Evangelistam Lucam à Zacharia sacerdote sumpsisse initium præfigurat. Quarta Joannem Evangelistam, qui assumptis pennis aquilæ ad altiora festinans, de verbo Dei disputat.* Porrò quatuor hæc animalia primaria quatuor Christi attributa, & quasi stemmata significant, nimirum leo fortitudinem regiam, quam vel maximè in resurrectione ex morte & sepulchro ostendit. Sicut enim leo rex est animalium; sic Christus Rex est fidelium, imò omnium hominum & Angelorum. Vitulus notat ejusdem sacerdotium, quòd ipse in cruce seipsum in holocaustum & victimam pro peccato Deo Patri offerens, peregit, & consummavit: Homo, ejusdem humanitatem ex Virgine assumptam, ejusque dicta, factaque: Aquila, divinitatem & ascensum in cœlum. Singula hæc animalia quaternas habebant facies, eò quòd initia aliorum trium Evangelistarum, adeoque totam narrationis Evangelicæ seriem quartus quisq; complectatur, ut rectè notavit Primasius. Vide dicta Ezech. 1. vers. 28. quæst. & Apocal. 4. Paulò aliter hæc quatuor assignavit S. Aug. libr. 1. de Consensu Evang. cap. 3. & lib. 4. cap. 10. ac S. Hieronym. lib. 1. contra Jovin. & Rupertus: Matthæus, inquiunt, præcipuè commendat regiam in Christi humanitate dignitatem, Marcus propheticam, Lucas sacerdotalem, Joannes divinam. Christus enim fuit Rex, Propheta, Sacerdos, & Deus.

Jam quoad ordinem temporis, primus Evangelium scripsit S. Matthæus; secundus S. Marcus; tertius S. Lucas; quartus S. Joannes. Audi S. Hieronymum Procemio in S. Matt. *Primus omnium Matthæus est publicanus, cognomento Levi, qui Evangelium in Judæa Hebræo sermone edidit ob eorum vel maximè causam, qui in Jesum crediderant ex Judæis, & nequaquam legis umbram succedente Evangelii veritate servabant. Secundus Marcus interpres Apostoli Petri, & Alexandrinæ Ecclesiæ primus Episcopus; qui Dominum quidem Salvatorem ipse non vidit, sed ea, quæ magistrum audierat prædicantem, juxta fidem magis gestorum narravit quàm ordinem. Tertius Lucas medicus, natione Syrus, Antiochensis, cujus laus in Evangelio qui & ipse discipulus Apostoli Pauli, in Achajæ Bœotiæq; partibus volumen condidit, quædam altiùs repetens: & ut ipse in prœmio confitetur, audita magis quàm visa describens. Ultimus Joannes Apostolus, & Evangelista, quem Jesus amavit plurimùm, qui supra pectus Domini recumbens, purissima doctrinarum fluenta potavit: & qui solus de cruce meruit audire: Ecce Mater tua.* Audi & S. Augustinum lib. 1. de Consensu Evang. c. 2. *Primùm*, ait, *Matthæus, deinde Marcus, tertiò Lucas, ultimò Joannes. Unde alius eis fuit ordo cognoscendi, atque prædicandi, alius autem scribendi. Ad cognoscendum quippe, atque prædicandum, primi utique fuerunt, qui secuti Dominum in carne præsentem, dicentem audierunt, facientemq; viderunt, atque ex ejus ore ad evangelizandum missi sunt; sed in conscribendo Evangelio, quod divinitùs ordinatum esse credendum est, ex numero eorum, quos ante passionem Dominus elegit, primum atque ultimum locum duo tenuerunt. Primum Matthæus, ultimum Joannes, ut reliqui duo, qui ex illo numero non erant, sed tamen Christum in illis loquentem secuti erant, tamquam filii amplectendi, ac per hoc in loco medio constituti, utroque ab eis latere munirentur. Horum sanè quatuor solus Matthæus Hebræo scripsisse perhibetur eloquio, cæteri Græco.*

Insuper tam appositè hi quatuor scripsere dicta, gestaque Christi: ut musicam Diatessaron harmoniam efficere videantur: sic enim quisque scribit, ut ab aliis stylo dissonet, sed sensu & reipsa consonet. Quod enim unus tacet, alter supplet quod hic concisè perstringit, alter enucleatè exponit: quod ille obscurè indicat, iste clarè enuntiat. Audi S. Augustinum loco jam citato: *Et quamvis singuli suum quemdam narrandi ordinem tenuisse videantur; non tamen unusquisque eorum velut alterius præcedentis ignarus, voluisse scribere reperitur, vel ignorata prætermisisse, quæ scripsisse alius invenitur, sed sicut unicuique inspiratum est, non superfluam cooperationem sui laboris adiunxit.*

Plura

Plura hac de re dicam in canonibus, quos mox subjungam, ubi quàm dispar sit eorum paritas, concors discordia, ostendam, ac simul quàm suavem hæc discors eorum concordia efficiat historiæ melodiam & concentum, demonstrabo.

Denique hæc Evangelistarum diaphonia *maximum est testimonium veritatis*, ait Chrysost. Præfat. in Matth. *Si enim ex toto & in omnibus consonarent, & cum nimia diligentia atque cura usque ad tempora & loca omnia, usque ad singula æqualiter verba concurrerent, nemo inimicus credidisset umquam, sed eos communi ad decipiendum consilio congregatos, quasi ex humana quadam compositione Evangelium condidisse; non enim simplicitatis tam sollicitam consonantiam indicarent.* Et post nonnulla: *Sive enim unus quilibet universa dixisset, superfluus jam fuisset numerus cæterorum; sive varia omnia inter se scripsissent, ac nova omnia, nullum potuisset convenientiæ apparere documentum: propterea & communiter multa dixerunt, & nihilominùs quisque proprium aliquid ac speciale conscripsit; & ne superfluè & importunè aliquid videretur adjectum, si nihil adderetur novi; nec tota verum fides adduceretur in dubium; si omnia diversa divisissent.*

CAPUT III.

De Interpretibus Evangeliorum.

SYriaca Evangeliorum ex Græco, ut videtur, interpretatio exstat in Bibliis Regiis. Arabica cum traductione Latina impressa est Romæ in typographia Medicea anno Domini 1591. utramquè crebrò citabo.

Romæ pariter in bibliotheca Vaticana, & in nostra collegii Romani reperi Evangelia Copticè sive Ægyptiacè, Æthiopicè, & Persicè conscripta, illaquè vetusta: mox enim à Christi temporibus Evangelium in Ægyptum illatum est à S. Marco, in Æthiopiam à S. Matthæo, in Persidem à SS. Simone & Juda. Unde in his regionibus floruit tum Evangelica fides, vita & perfectio. Quocirca ibidem extitere tot examina SS. Monachorum, æquè ac fortissimorum martyrum. Evangelium Persicum à R. P. Hieronymo Xaverio Societatis JESU, cognato S. P. Francisci Xaverii, ex civitate Agra, quæ est regia regis Mogor, quasi pretiosum donum, & insigne antiquitatis monumentum, transmissum est ad collegium Romanum, ubi illo usus sum. Codex hic ex originali transcriptus est anno 790. Maurorum, quos scilicet Mauri numerant ab ortu suæ sectæ Mahometis, quæ cœpit anno Christi 591. Annus ergo 790. Maurorum, est annus ab ortu Christi 1381. quo transcriptus est hic codex. Sed originale ipsum longè est antiquius: unde & perplura habet vocabula Persica valdè iis, quibus nunc Persæ utuntur, dissimilia. His omnibus subinde utar, sed sobriè & cum grano salis, non enim habent istam auctoritatem & fidem, quam obtinent Evangelia Græca & Latina; illa tamen confirmant, & subinde illustrant. Porrò Romæ sunt Æthiopes, sive Abyssini, ideoquè juniores ex eis sacerdotes collegium Romanum frequentant; sunt & aliarum linguarum periti: in urbe enim est orbis. Hi mihi Evangelia suæ gentis & linguæ interpretati sunt, ac præsertim R. P. Athanasius Kiucher Societatis nostræ, linguarum Orientalium peritus, ut patet ex earum Lexico, quod nuper edidit.

Porrò esto S. Matthæus prædicarit in citeriori Æthiopia, quæ vicinior est Ægypto, hodièque *Sonnar* nuncupatur, ubi nigriores sunt Æthiopes, ac mortuus dicatur in civitate Luah, ubi etiamnum templa in honorem S. Matthæi extant: tamen reliqua Æthiopia, sive Abyssia Evangelia, ceterasquè SS. Scripturas, æquè ac fidem Christi accepta refert cuidam monacho AEthiopi, cui nomen Aba Salama, id est, Pater pacis, eò quòd veram pacem & salutem eis attulerit. Hic educatus apud Arabes Orientales, ab eis Christianam fidem & S. Scripturam hausit, ac deinde universæ AEthiopiæ easdem communicavit; unde ejus habetur Apostolus. Quocirca AEthiopica S. Scripturæ versio cum Arabica, ceu matrice sua, consentit.

Plurimi priscis temporibus, æquè ac posterioribus & modernis Commentarios scripsere in Eangelia (nonnulli in omnia, plures in unum aliquod) illaque suis com- A mentationibus illustrarunt, nimirum Origenes, S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Ambrosius, S. Cyrillus, S. Chrysostomus. S. Gregorius, Beda, Theophilus, Euthym. Audi S. Hieronymum procemio in Matthæum: *Legisse me fateor ante annos plurimos in Matthæum Origenis viginti quinque volumina, & totidem ejus homilias, commaticumque interpretationis genus: & Theophili Antiochenæ urbis Episcopi commentarios: Hippolyti quoque martyris, & Theodori Heracleotæ, Apollinariiquè Laodiceni ac Didymi Alexandrini: & Latinorum Hilarii, Victorini, Fortunatiani opuscula: è quibus etiamsi parva carperem, dignum aliquid memoria scriberetur.*

Recentiorum penè infinitus est numerus. Hic ergo interpretum copia parit eligendi inopiam, ut lector dicat cum prisca Niobe:

Inopem me copia fecit.

Inter tam varios enim in sensu evariantes, nescis quem præferas, & sequaris. Multi quoque ita prolixi sunt, ut non studiosi modò, sed & doctores, qui toti S. Scripturæ vacant, iis evolvendis tempus & otium, æquè ac capitis robur viresquè requirant. Eminent Alphonsus B Tostatus, Episcopus Abulensis, qui quatuor ingentes tomos in unum S. Matthæum elucubravit; Cornelius Jansenius Episcopus Gandavensis; Franciscus Lucas decanus Audomarensis, ac è Societate nostra Alphonsus Salmeron, Joannes Maldonatus, Franciscus Toletus, Sebastianus Barradius. Jansenius interpretandi soliditate excellit, Lucas in linguis, Græca, Hebræa, Chaldea, Syriaca, Salmeron in adaptandis parabolis, Toletus maturitate judicii, Bardius in Moralibus, quæ meditationi æquè ac concioni subserviunt. Novatores quoque ac sectarii plurimi in Evangelia commentati sunt. Tanta enim Evangeliorum apud omnes semper fuit veneratio, ut nostro ævo Lutheri asseclæ nuncupari voluerint Evangelici, cùm revera essent cacangelici; ac nemo divinam Evangeliorum auctoritatem in dubium revocare ausus sit, præter Maniacos, Manichæos, Ebionem, Cherinthum, Carpocram, Marcionem, & nostros Enthusiastas, Anabaptistas, & Servetanos; hæretici, inquam, innumeri Evangelia suis commentis insignierunt, aut potiùs temerarunt, & vitiarunt, ut Lutherus, Calvinus, Zuinglius, Beza, Pelli- C canus, adeò ut Augustinus Marloratus eorum Symmystes, ex eorum viginti facilè celebrioribus, catenam contexuerit.

Ovid.

Qui interpretes in quo excellant?

Hosce ego evolui, partim cùm Lovanii anno Domini 1600. partim cùm Romæ publicè in scholis Evangelia pertractarem, docerem & dictarem; ac nunc evoluo eos, qui posteriùs in illa scripserunt. Jam enim senior, ætatem penè omnem in hac sacræ Scripturæ palæstra discenda contrivi, ac à quadraginta ferè annis illam quà docendo, quà scribendo, docere satago. Nemo enim in arte tam vasta, tam sublimi & difficili potest esse magister & doctor, nisi qui ante studendo in ea diu fuerit doctorum discipulus: nimirum *divinatio in ore doctoris, in doctrina non errabit os ejus.*

Denique bipartitus fuit, & est Evangelia explicandi modus & ratio; prior multorum olim & etiamnum, ut scilicet quatuor SS. Evangelia sibi invicem aptè intexentes, ex iis unum Monotessaron pulchra harmonia contexerent. Fecit id primus Theophilus, septimus à S. Petro D Antiochiæ Episcopus, inquit S. Hieronymus ad Algasiam: deinde Tatianus Encratitarum parens; tertiò Ammonius, quem, ut ait S. Hieronymus, secutus est Eusebius Cæsareensis: recentiores multi id imitati sunt, sed magna præ cæteris laude Cornelius Jansenius. Posterior est eorum, qui Evangelia sigillatim ex ordine sunt prosecuti, & etiamnum prosequuntur: posteriores hosce ego sequar: tum quia hæc methodus magis plana, obvia, & ordinata est. Facile enim est locum, quem quæris in Evangelio quolibet seorsim invenire, difficile verò in Monotessaro, putà in concordia è quatuor in unum conflata, ideoquè confusa: tum quia mei muneris est S. Scripturam, uti extat, explicare: non autem novum Evangelium, aut novam Evangelii harmoniam cudere. Ita tamen id exequar, ut uni Evangelistæ illa, quæ alii commemorant, inseram, ad illumquè in aliis lectorem remittam, ne idem bis, ter, & quater repetere oporteat. Chronotaxin verò, ordinem & seriem omnium quatuor, æquè ac singulorum nunc paucis subjungo, & commentario velut operis synopsin præpono.

MONOTESSARON,

SIVE

CHRONOTAXIS ANNORUM

ET GESTORUM CHRISTI:

In qua quatuor Evangelia recto ordine temporis digeruntur, & inter se ordinantur, ut unam vitæ Christi historiam efficiant.

INFANTIA, ADOLESCENTIA, ET JUVENTUS CHRISTI:

SIVE

Acta Christi à conceptione usque ad annum trigesimum completum, quando à Joanne baptizatus est.

1 VERBUM, quod erat in principio apud Deum, ideoquè lux & vita mundi in tempore creati, factum est caro, putà Dei Filius factus est homo, ut homines Dei filios efficeret, anno à mundi creatione 3950. qui fuit à diluvio annus 2293. ab Abraham 2001. à Roma condita 751. à captivitate Babylonica 591. ad hebdomadibus Danielis 453. à Machabæis 165. ab annis Julianis 43. Augusti Cæsaris circiter 42. Joan. 1. idquè hoc modo & ordine contigit. A

2 Archangelus Gabriel missus à Deo, nuntiat Zachariæ conceptionem S. Joannis Baptistæ, qui futurus erat præcursor & index Christi, quare Elisabeth ejus uxor concepit S. Joannem. Idem Gabriel post sex menses die 25. Martii anni jam dicti, nuntiat B. Virgini conceptionem Filii Dei; consentit illa, concipitquè, ac in ea Verbum caro factum est. B. Virgo visitat Elisabetham, ac ipsam cum Joanne implet Spiritu sancto. Nascitur Joannes die 24. Junii. Nascitur Christus in Bethleem die 25. Decembris ejusdem anni, ac die octava, putà prima die Januarii circumciditur, vocaturquè Jesus, id est, Salvator. Lucæ cap. 1. & 2. Genealogiam Christi ex Patriarchis & regibus texit Matthæus cap. 1. & Lucas cap. 3. B

3 Die 13. ab ortu Christi, putà die 6. Januarii proximè sequentis, Magi duce stella exciti veniunt in Bethleem, Christum adorant, eiquè offerunt aurum, thus, & myrrham; & fugientes Herodem, alia via revertuntur in terram suam. Matth. 2. 1. C

4 Die 40. ab ortu Christi, putà die 2. Februarii quasi die purificationis puerperæ lege præscripto, B. Virgo puerum Jesum offert in templo, quem S. Simeon in ulnas accipiens, Messiam prædicat, æquè ac Anna prophetissa. Luc. 2. v. 22.

5 Herodes se delusum videns à Magis, occidit omnes infantes in Bethleem, hoc fine, ut inter eos & Christum occideret, sed is jam Angeli monitu à Joseph & Maria abductus erat in AEgyptum, qui mortuo Herode reducitur die 7. Januarii, moraturquè in Nazareth; unde Nazaræus cognominatus. Matth. 2. 23. D

6 Christus duodennis ascendens cum parentibus Hierosolymam, ab iis perditus, post triduum repertus est in templo inter doctores, cum quibus reversus in Nazareth, subditus illis proficiebat ætate, sapientia, & gratia apud Deum & homines. Luc. 2. 42.

A duodecimo anno usque ad trigesimum Christus delituit, & artem fabrilem exercuit. Lucæ 3. 13. Marci 6. 3. Matth. 13. 55. 7

VIRILIS CHRISTI ÆTAS:

Acta Christi à baptismo usque ad proximum Pascha, putà acta per tres menses proximos, scilicet ab initio Januarii anni 31. Christi, usque ad 25. Martii.

ANno 15. Tiberii Cæsaris S. Joannes Baptista in deserto juxta Jordanem jussu Dei cœpit prædicare pœnitentiam, & baptizare, viamquè Christo præparare. Luc. 3. 1. 8

Eodem anno Christus, expleto anno ætatis trigesimo, ac trigesimo primo per tredecim dies inchoato, baptizatus est à Joanne die 26. Januarii, eadem scilicet die, qua ante triginta annos puer adoratus fuerat à Magis, Lucæ 3. 21. Matth. 3. 13. Marci 1. 9. tumquè à Deo declaratus est, quis esset, scilicet filius non Joseph, sed Dei; nam Spiritus sanctus in eum specie columbæ descendit, & vox Patris intonuit: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui*, Matth. 3. 16. Lucæ 3. 21. Joan. 1. 23. Ex hac voce Joannes testatus est ipsum esse Messiam Patribus promissum, id est, Redemptorem & Salvatorem mundi. Ibidem. 9

Illicò à Baptismo, putà eadem die 6. Januarii, Christus secessit in desertum, ubi, ut se ad opus prædicationis præpararet, per quadraginta dies vacavit orationi & jejunio, post quos esuriens tentatus à diabolo, eum superavit, ac Angeli ei, ut Domino suo, ministraverunt, Matth. 4. 1. Lucæ 4. 1. Marc. 1. 12. Cœpit ergo Christus jejunium quadragenarium die 7. Januarii, finiit die 40. quæ fuit 15. Februarij, quo die, victo tentatore diabolo, revertitur in Galilæam, & quindecim diebus manet in Nazareth, ait S. Epiphan. hæresi 15. 10

Die 56. à baptismo ait S. Epiphan. hæresi 51. scilicet die prima Martii (erat enim ille annus bissextilis, ac consequenter Februarius habebat 29. dies) Judæi legatos, miserunt ad Joannem, rogantes an ipse esset Messias? negavit ipse, & postero die, quæ fuit 2. Martii, Joannes videns Christum venientem, eumdem digito demonstravit, dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*, 11

mundi. Idem fecit, dixitquè Joannes postridie, putà die tertia Martii; quo audito duo ex ejus discipulis secuti sunt illicò Jesum, quorum unus Andreas fratrem suum Simonem postridie ad Jesum adduxit. Postridie item, putà die 4. Martii, Jesus vocavit Philippum, qui Nathanaelem adduxit; ita enim hæc per singulos dies exarrat & consignat S. Joannes cap. 1. 2. 29. 35. 43. 45.

12 Tertia exinde die à vocatione Petri & Andreæ, scilicet die 5. Martii, quæ fuit sexagesima à baptismo Christi ait S. Epiph. hæres. 51. Christus vocatus ad nuptias in Cana Galilææ, mutavit aquam in vinum; hocquè primum ejus fuit miraculum, quo se, quis esset, mundo patefecit, Joan. 2. 1. Mox descendit Capharnaum. Ibidem vers. 12.

ANNUS PRIMUS.

Prædicationis Christi.

Nimirum acta Christi à primo Paschate post baptismum usque ad Pascha secundum, scilicet acta à die 25. Martii anni 31. Christi, usque ad finem Martii anni 32. Christi.

13 Christus ex urbe Capharnao, instante Paschate ascendit Hierosolymam, ubi flagello ejiciens ementes & vendentes è templo, ac prædicans, pluraquè miracula patrans, multos ad credendum in se pellexit. Joan. 2. v. 13. & 14. Hæc omnia contigerunt in Martio ejusdem anni, qui fuit 31. Christi.

14 E quibus unus fuit Nicodemus princeps Judeæorum, cui Christus spiritalis regenerationis, per baptismum & fidem in Christum crucifigendum, necessitatem ostendit. Joan. 3. 1.

15 Cœpit ergo Christus anno ætatis trigesimo primo sub Pascha per se prædicare, & per Apostolos sub initium Aprilis in Judæa baptizare: quare multi à Joanne, ipso probante & instigante, ad Christum transierunt. Unde Joannes, quasi suo defunctus officio, Herodem ob adulterium reprehendens, sub Decembrem ab eo conjectus est in vincula. Joan. 3. 22. & 23. Matth. 14. 3. Marc. 6. 17. Lucæ 3. 19. Quare Christus Herodem fugiens à Judæa initio anni 32. (ut patet ex eo, quod ipse ait: *Adhuc quatuor menses sunt, & messis venit*. Joan. 4. 35.) perrexit in Galilæam, ac in itinere transiens per Samariam, Samaritanam adulteram, & per eam cæteros Samaritanos convertit, ac post biduum prosequens iter in Galilæam, à Galilæis benignè exceptus est. Igitur sub initium Februarii regressus in Canam Galilææ, ibi rogatus à regulo, filium ejus febricitantem à febribus liberavit, fuitquè hoc secundum Christi ibidem miraculum, quod plura alia secuta sunt, quibus ipse prædicationem suam in Capharnao confirmavit, Matth. 4. 12. & 13. Marc. 1. 14. Joan. 3. 22. & c. 4. v. 1. 4. 45. & 46.

16 Inde ambulans juxta mare Galilææ, per miraculum capturæ piscium Petrum & Andream, mox Jacobum & Joannem ad sui sequelam evocavit eosquè piscatores hominum effecit. Matth. 4. 18. Lucæ 5. 1. Marc. 1. 16.

17 Cum his introiens synagogam Capharnai, prædicans dæmoniacum à dæmone liberavit, & domum Petri ingressus socrum ejus à febribus, multosquè alios à variis morbis sanavit. Postridie orandi causa secessit in desertum, ubi à Petro, & mox à turbis repertus, ut eas fugeret, jussit discipulos transfretare, & in navi obdormiens, orta tempestate, à discipulis excitatus, ventis imperavit & mari. Marci 1. 21. 29. 32. 42. Lucæ 4. 23. 31. 38. 40. 42. Matth. 8. 14. 16. 18. 24. Hæc & sequentia videntur contigisse initio Martii anni Christi 32. ante Pascha.

18 Transfretans ergo pervenit in regionem Gerasenorum, ubi duos dæmoniacos sanavit; permittens dæmonibus id postulantibus, ut in porcos introirent, qui in eos ingressi eorum duo millia in mari submerserunt; quare rogatus ab incolis ut discederet, rursus transfretans rediit Capharnaum, ubi paralyticum, per tectum ad se submissum, curavit. Matth. 8. 28. & c. 9. 1. Marci 5. 1. & c. 2. 1. Lucæ 8. 26. & c. 5. 18.

19 Inde egrediens ad mare, Matthæum ad telonium sedentem ad sui sequelam evocavit. Mox Jairi filiam à morte suscitavit, & in itinere hæmorrhoissam à fluxu sanguinis curavit, ac duos cæcos illuminavit, & dæmonem mutum expulit. Matth. 9. 9. 18. & 27. Marci 2. 14. & c. 5. 22. Lucæ 5. 27. & c. 8. 41.

ANNUS SECUNDUS.

Prædicationis Christi.

Continens acta à secundo Paschate post baptismum usque ad tertium, putà à fine Martii anni 32. Christi, usque ad finem Martii anni 33. Christi.

Christus à Galilæa profectus Hierosolymam ad secundum Pascha, ægrotum per 38. annos decumbentem ad probaticam piscinam sanavit, jussitquè ei grabatum tollere die Sabbati: quare illud opus quasi Sabbati violationem accusant Judæi: sed Christus multis idipsum defendit. Joan. 5. 2. Sic & Pharisæos taxantes ejus discipulos, quòd famentes in Sabbato vellerent spicas (sub finem Aprilis anni 32. Christi) confutat. Lucæ 6. Matth. 12. 2. Marci 2. 23. Idem præstitit, cùm alio Sabbato cuidam manum aridam restituisset. Unde Judæorum iras declinans, contulit se ad mare, ubi turbam docuit, & plurimos ægros, ac à diabolo possessos curavit. Matth. 12. 9. & 15. Marci 3. 1. & 7. Lucæ 6. 6. 20

Inde sub medium Maii secessit in montem, & pernoctans in oratione, manè duodecim Apostolos elegit, ad quos coram ingenti hominum multitudine habuit sermonem, qui in monte cognominatur, ac summam vitæ Christianæ, & perfectionis Evangelicæ complectitur. Marci 3. 13. Lucæ 6. 12. & 17. Matth. 5. 1. 21

Descendens de monte in agro Capharnaensi, leprosum mundavit: & urbem ingressus, servum Centurionis paralysi liberavit: ac in ingressu Naim filium viduæ à morte suscitavit. Matth. 8. 1. & 5. Marci 1. Lucæ 5. & cap. 7. v. 1. & 11. 22

Hæc audiens Joannes in carcere, misit ad eum duos discipulos, ut ab eo discerent, ipsum esse Messiam; quibus ad Joannem regredientibus, Christus laudat Joannem, taxatque Scribas & Pharisæos, quòd nec Joanni, nec sibi crederent; quare eis præfert publicanos & meretrices pœnitentes. Lucæ 7. 18. & 24. Matth. 11. 2. & 7. 23

Quocirca prandens apud Simonem Pharisæum, Magdalenæ pœnitenti peccata condonat, eamque Simoni præfert. Lucæ 7. 36. Mox Capharnai dæmoniacum, cæcum ac mutum sanat; ac Pharisæos hæc miracula quasi magica carpentes, confutat. Matth. 12. 22. 24. Lucæ 11. 14. 15. Marci 3. v. 21. 24

Advolant cognati, ut eum quasi furiosum ligent. Marc. 3. vers. 21. Significanti adesse cognatos respondet, fratres & cognatos suos esse eos, qui audiunt & custodiunt verbum Dei. Matth. 13. 43. Marci 33. 1. Lucæ 8. 19. 25

E domo vadens ad mare, ibi turbam docuit per varias parabolas seminis, zizaniorum, sinapis, fermenti, quas domi discipulis explanavit, addens alias, thesauri, margaritæ, & sagenæ missæ in mare. Matth. 13. 1. Lucæ 8. 4. Marci 4. 1. 26

Pergens in Nazareth patriam suam, ibique concionans, à suis non est auditus; imò urbe expulsus, & ferè præcipitatus, quare vicinas urbes, cæterosque Galilææ vicos, & civitates, evangelizando, cum suis perambulat. Marc. 6. 6. Luc. 8. 1. 27

Duodecim Apostolos mittit binos ad regnum Dei prædicandum, & sanandum ægros: illi ubique prædicant, dæmones pellunt, ægros oleo ungentes sanant. Idem facit Jesus Galilæam obeundo. Matth. 10. 1. & c. 11. v. 1. Marci 6. 7. 12. 28

Herodes hæc audiens, suspicatur Jesum esse Ioannem, paulò antè à se occisum, & jam à morte suscitatum. Lucæ 9. 7. Matth. 14. 1. Marci 6. 14. Quare ejus insidias declinans Iesus, secessit cum suis trans mare Galilææ in desertum, ibique turbas affluentes docens & sanans, quinque millia virorum pavit quinque panibus hordeaceis, & duobus piscibus: quare cùm turba vellet eum regem creare, jubens discipulos transfretare, ipse solus vespere fugit in montem orandi causa: sed discipulis in mari periclitanti- 29

bus, ambulans super mare Petrum ad se venientem, sed fide titubantem, cùm jam mergeretur, erexit, & tempestatem sedavit, ac appellens in terram Genesareth, omnes ægros tactu fimbriæ sanavit. Matth. 14. 13. 22. 24. 34. Marc. 6. 30. 45. 48. 53. Luc. 9. 10. Ioan. 6. 1. 15. 18.

30 Postridie, multis eum ob multiplicationem panum sequentibus, eos traduxit ad desiderandum panem spiritualem & cælestem, qui dat vitam mundo, & sine quo nemo vivere potest; atque hunc panem se esse asserit: nam suam carnem esse cibum, & suum sanguinem esse potum, qui confert vitam æternam. Joan. 6. 24.

TERTIUS ANNUS

Prædicationis Christi.

Continens acta ejusdem à tertio Paschate usque ad instans Pascha quartum, putà usque ad suscitationem Lazari; hoc est, acta Christi à fine Martii anni 33. ætatis Christi, usque ad initium Martii anni 34. ejusdem.

31 Tertio hoc Paschate Jesus non ascendit Hierosolymam, uti ex lege solebat, quia Judæi ei necem machinabantur: secessit ergo in Galilæam, ubi Scribis discipulos ejus arguentibus; quòd illotis manibus manducarent, docet non illa quæ in os intrant, sed quæ de corde exeunt, hominem contaminare. Joan. 7. 1. Matth. 15. 1. Marc. 7. 1.

32 Sub initium Maii, ut videtur, è Galilæa abiit in partes Tyri & Sidonis, ubi Chananææ filiam victus matris precibus à dæmone liberavit, inde regressus in Galilæam multorum languores depulit, ac surdum & mutum digitis in aures immissis, & linguæ saliva contingens curavit. Matth. 15. vers. 21. & 29. Marci 7. vers. 32.

33 Mox misertus turbæ se sequentis & famentis, rursum quatuor millia virorum pavit septem panibus, & paucis pisciculis; deinde conscensa navi venit in fines Magedan. Matth. 15. 32. & 39. Marci 8. vers. 1. & cap. 7. vers. 10.

34 Ibi curiositatem Pharisæorum signum de cælo flagitantium retundit. Rursum transfretans monet discipulos, ut caveant à fermento, id est, hypocrisi Pharisæorum; ac veniens Bethsaidam cæcum extra vicum illuminat; inde accedens ad partes Cæsareæ Philippi ob Petri fidem, qua dicebat: *Tu es filius Dei vivi*, eum petram Ecclesiæ futurum promittit; mox mortem crucis se Hierosolymæ subiturum prædicit, quam cùm Petrus exhorresceret, à Jesu corripitur, doceturque cuique, qui salvari velit, suam crucem esse ferendam. Matth. 16. 1. 13. 21. Marc. 8. 11. 22. 27. 31. Lucæ 9. 18. & 22. Id videtur contigisse sub finem Julii: nam.

35 Octavo exinde die, quæ fuit sexta Augusti (hac enim die Ecclesia recolit memoriam transfigurationis Christi) transfiguratur coram Petro, Jacobo, & Joanne; ac resplendens ut sol cum Elia & Enoch de sua morte colloquitur. Accessit vox Patris: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui; ipsum audite.*

36 Postridie, putà septima Augusti descendens de monte ad turbas, sanavit dæmoniacum, quem discipuli sanare nequiverant, eò quòd hoc genus dæmoniorum non pellatur, nisi oratione & jejunio. Proficiscens per Galilæam, rursum prædicit suam mortem & resurrectionem. Ingrediens Capharnaum jussit solvi publicanis didrachmum unum pro se, & alterum pro Petro. Matth. 17. 14. 22. 24. Marci 9. 13. 29. Lucæ 9. 37. 44.

37 Ibi revelavit & redarguit ambitionem Apostolorum, qui in itinere de primatu contenderant: docuitque valdè cavenda esse scandala, ac modum, quo corripiendus est proximus peccans, eique, si peccaverit, veniam esse dandam, idque probat parabola servi immisericordis, à quo herus omne debitum jam remissum repetiit. Matt. 18. 1. 6. Marci 9. 32. 41. Lucæ 9. 46. &c. 17. 1.

38 Inde in Septembri ascendit Hierosolymam ad festum Tabernaculorum (quod celebrabatur die 15. mensis Tisri, quæ illo anno videtur incidisse in diem 29. Septembris) sed occultè: in via malè exceptus à Samaritanis, cùm Joannes & Jacobus vellent eos perdi fulmine, docuit suum Spiritum non esse ultionis, sed charitatis; ideoque Samaritanum leprosum curavit, ac gratum præ aliis laudavit. Ingressus Hierosolymam ultimo die festi Tabernaculorum, putà die sexta Octobris, tanta gratia concionatus est, ut ministri ad eum capiendum missi, ipsi caperentur; vespere verò exiit in montem Oliveti. Matth. 19. 1. Joan. 7. 2. & 14. cap. 8. 1. Lucæ. 9. 51. & cap. 17. 11.

39 Ex monte Oliveti postero die regressus in templum, adulteram, pudefactis Scribis eam accusantibus, absolvit: mox docens se esse Dei Filium: cùm Judæi eum quasi blasphemum lapidare vellent, secretò exiit è templo. Inde cæcum à nativitate die Sabbati oculos luto ex sputo oblinens, illuminavit; mox asserens se esse bonum pastorem de eo, ac de mercenario, & ovibus fusè disseruit. Joan. 8. 2. 12. & cap. 9. 1. & cap. 10. 1.

40 Discedens Hierosolyma, peragrat vicos & urbes Judææ, ac 72. discipulos designans, misit eos binos instar Apostolorum cum mandatis in omnem locum, ad quem erat ipse venturus. Quos cum gaudio ad se revertentes modestiæ admonet, & felices prædicat, ac spiritu exultans celebrat Dei sapientiam, quæ sua arcana revelat parvulis, illamque à superbis sapientibus abscondit. Lucæ 10. 1. 17. Matth. 11. 25. Hucusque ordo certus est. Ceterorum, quæ sequuntur, ordo probabilis est, at non planè certus.

41 Jesus à Legisperito tentatus, quæ sit via ad vitam æternam, mandatum dilectionis Dei & proximi assignat: instante illo, quis sit proximus, idipsum per parabolam Samaritani, qui vulnerati curam suscepit, declarat. Lucæ 10. 25.

42 Novembri mense hospitio excipitur à Martha & Magdalena, ac pium hujus otium sollicito illius ministerio præfert. Lucæ 10. 38.

43 Peracta oratione, tradit discipulis normam orandi: *Pater noster*, &c. monetque perseverandum esse in oratione, cujus vim per parabolam importunè noctu petentis panes pro hospite amico, ostendit. Lucæ. 10. 1. 5. & cap. 18. 1.

44 Invitatus à Pharisæo ad mensam Pharisæorum, lotiones, superbiam, hypocrisim, &c. redarguit. Lucæ 11. 37.

45 Interpellatus à quodam dicente: *Dic fratri meo, ut dividat mecum hereditatem*, avocat ab avaritia & sollicitudine temporalium, & ad curam æternorum, spemque divinæ providentiæ, ostendens hujus vitæ brevitatem, & adventus Domini incertitudinem multis adhortatur. Lucæ 12. 13.

46 Audiens Galilæos à Pilato occisos, omnes stimulat ad pœnitentiam, ne similiter instar ficus sterilis excidantur. Lucæ 13. 1.

47 Sabbato sanans fœminam contractam, ideoque reprehensus ab Archisynagogo, ejus præposteram religionem confutat, ac per parabolam grani sinapis, & alteram fermenti demonstrat Evangelicam prædicationem à parvis initiis ad magna incrementa processuram. Lucæ 13. 10.

48 Rogatus, an pauci salvarentur, affirmavit; ideò arctam virtutis viam cuique esse capessendam, idque citò, ne clauso cæli ostio frustrà illud pulsemus. Eodem die monitus, ut caveret sibi ab Herode, respondit se non ab Herode, sed à Hierosolymitis occidendum, ideoque illos à Tito esse vastandos. Lucæ 13. 22. & 31.

49 Decembri mense invitatus à principe Pharisæorum ad mensam, die Sabbati sanat hydropicum, idque licere evincit, ac docet invitatos humilitatem, ut imum locum capessant; invitantes verò misericordiam in egenos. Unde inducit parabolam invitantis ad cœnam, qui, divitibus se excusantibus, vocavit pauperes undequaque collectos, quo significat Judæis ob superbiam rejectis, gentes humiles ad cæleste Christi epulum vocandas. Lucæ 14. 1.

50 Affluentem turbam docet, eum, qui suus velit esse discipulus, debere terrenis affectibus renuntiare, ac suam crucem tollere; ideoque instar ædificantis & bellantis debere priùs vires suas explorare, an ad tam ardua sufficiant. Luc. 14. 25.

51 Reversus Hierosolymam ad festum Encæniorum; quod celebrabatur die 25. mensis Casleu, quam Mathematici censent illo anno incidisse in diem septimam Decembris, rogatus à Judæis, ut clarè ediceret, an ipse esset Christus, respon-

respondit, opera sua idipsum demonstrare, sed illos non credere, eò quòd ex ovibus suis non essent; quare illorum iræ & perfidiæ se subducens, ab iis in Bethabara, ubi Joannes baptizarat, cumque eò multi etiam peccatores & publicani confluerent, illos more suo docuit & curavit. Murmurantes Pharisæos, quòd peccatores reciperet, confutavit tribus parabolis, scilicet ovis errantis, drachmæ perditæ, & filii prodigi. Joan. 10. 22. 40. 41. Matth. 19. 1. Marc. 10. 1. Lucæ 15. 1.

52 Excitat deinde ad eleemosynam per exempla villici iniqui, divitis epulonis. Lucæ 16. 1. quibus tacitè taxat Pharisæorum avaritiam.

53 Ibidem disputat cum Pharisæis de divortio, ac cælibatum præfert conjugio. Matth. 19. 3. Marci 10. 2.

54 Ineunte Januario monet discipulos de cavendis scandalis, de fide ut grano sinapis, de servo arante, &c. Luc. 17. v. 1. 5. & 7. Mox in Februario Pharisæorum superbiam retundit per parabolam Pharisæi & publicani, qui humiliter confitens se peccatorem, justificatus est præ illo. Item per exemplum parvulorum, quos ipse sibi oblatos, manibus impositis, benedixit: *Sinite*, inquit, *parvulos venire ad me, talium enim est regnum cælorum*. Lucæ 18. vers. 9. & 15. Matth. 19. 13. Marci 10. 13.

55 Adolescentem divitem servantem Dei mandata, hortatur ad consilium paupertatis Evangelicæ: sed ille re tam ardua perculsus, resiliit. Unde ostendit Christus, quàm difficile sit divitem salvari, quamque sapientes sint, qui omnia Dei amore relinquunt, ut Christum sequantur, quibus proinde centuplum, & vitam æternam promittit. Matth. 19. 23. Marci 10. 17. 23. Lucæ 18. 18. 24.

56 Denique per parabolam operariorum diversis temporibus conductorum ad colendam vineam, docet in cælo primos fore novissimos, & novissimos primos. multos enim esse vocatos, paucos verò electos. Matth. 20. 1.

QUARTUS ANNUS

Prædicationis, passionis, & resurrectionis Christi:

Continens acta ejus à suscitatione Lazari; usque ad ascensum in cœlum.

57 Suscitatio hæc Lazari contigit paulò ante quartum & ultimum Pascha, quo crucifixus est Christus, imò ipsa fuit causa, vel potiùs occasio necis Christi, ut mox dicam: Christus enim vixit 33. annos, & tres menses, qui à natali ejus excurrunt usque ad Pascha. Quare quartus hic prædicationis & passionis Christi annus fuit tantùm inchoatus, non completus, imò duos tantùm menses complectitur, scilicet Martium & Aprilem, ac initium Maii, quibus omnia illa egit, & passus est; quæ à suscitato Lazaro, usque ad ascensionem in Evangeliis narrantur: Christus enim suscitavit Lazarum post initium Martii, crucifixus est die 25. Martii; resurrexit die 27. Martii; ascendit in cœlum die 5. Maii anno ætatis suæ 34. inchoato per quatuor menses.

58 Christus Lazarum mortuum quatriduanum in Bethania à morte suscitat, quo miraculo permoti multi in Christum crediderunt: quare invidentes ei Pontifices & Pharisæi in concilio, cui præerat Caiphas, decernunt eum esse occidendum. Id sciens Jesus, secessit ad fines Judææ in urbem Ephrem, mox, instante Paschate, ascendit Hierosolymam, ac in via edixit Apostolis, instare sibi crucem & mortem; seque ultrò ad illam pergere. Joan. 11. 17. 46. 54. 65. Matth. 20. 17. Marc. 10. 32. Lucæ 18. 31.

59 Joannes & Jacobus opinantes Christum ascendere Hierosolymam regni sui ineundi causa, per matrem postulant, ut in regno hoc post eum primas obtineant; sed Jesus pro regno calicem passionis eis propinat. Matth. 20. 20. Marci 10. 35. Lucæ 19. 11.

60 Jesus transiens per Jericho, Zachæum publicanum se invitantem convertit; inde pergens Hierosolymam, duos cæcos, quorum uni nomen erat Bartimæus, illuminat, ac ante sex dies Paschæ, scilicet die Veneris ante Dominicam Palmarum venit Bethaniam. Lucæ 18. 35. & cap. 19. 1. Matth. 20. 29. Marc. 10. 46. Joan. 12. 1.

61 Ibi posterò die, putà Sabbatho, in domo Simonis Leprosi cœnat cum Lazaro: Martha ministrante, Magdalena unguentum nardinum in caput ejus effundit; id ægrè ferens avarus Judas, à Jesu corripitur. Matth. 26. 6. 8. Marci 14. 3. 4. Joan. 12. 2. 4.

Postridie, putà Dominica palmarum, quæ illo anno incidit in diem 20. Martii, Bethania abiens, Bethphage, illinc asino vectus, palliis discipulorum strato, populo cum ramis palmarum applaudente, clamanteque: *Hosanna filio David*, quasi triumphans & Messias Hierosolymam ingreditur; cumque ei appropinquaret, ejus excidium prædicens illacrymavit. Matth. 21. 1. Marci 11. 1. Lucæ 19. 29. & 41. Joan. 12. 12. 62

Urbem ingressus primò templum adiit, ex eoque ementes & vendentes ejecit, multosque ægros sanavit, frendentibus idcircò Pharisæis: Gentiles excitantur, ut eum videant & noscant. Unde vox de cœlo missa Jesum glorificat. Matth. 21. 12. 15. Marci 11. 15. Lucæ 19. 45. & 29. Joan. 12. 20. 63

Eadem die, scilicet vespere Dominicæ palmarum, urbe egressus ivit Bethaniam; postero manè, nimirum feria 2. sive die Lunæ 21. Martii in urbem regrediens maledixit ficui ficubus carenti; atque ejecit vendentes è templo: inde cùm tota die docuisset in templo, vespere rursus exivit Bethania. Matth. 21. 17. Marci 11. 11. 64

Posterò manè, quæ fuit feria 3. sive dies Martis, 22. Martii, in urbem revertens, cùm discipuli ficum à Jesu maledictam, arefactam mirarentur, quanta esset vis vivæ fidei & orationis ostendit. Inde more suo docens in templo, Pharisæos sibi obstrepentes confutat, eisque excidium intentat. Illi ut eum capiant in sermone, captiosas ei proponunt quæstiones de censu, resurrectione, & mandato maximo, quas omnes ipse prudentissimè resolvit, ac vicissim eis quæstionem de Messiæ deitate proponens, eisdem os occlusit, eorumque hypocrisim, superbiam, avaritiam, aliaque vitia taxavit. Matth. 21. 20. 23. & cap. 22. 15. 41. & c. 23. 1. Marci 11. 20. 27. & cap. 12. v. 13. 15. 38. Lucæ 20. 1. 20. 41. 45. 65

Mox sedens contra gazophylacium, pauperem viduam duo minuta offerentem ceteris offerentibus prætulit. Egressus templo, ac discipulis fabricam templi admirantibus, ejus ruinam prædixit. Marci 12. 41. & cap. 13. 1. Lucæ 21. 5. Matth. 24. 1. 66

Templo egressus in montem Olivarum, cùm discipuli rogarent: *Quando hæc erunt, & quod signum adventus tui, & consummationis sæculi?* edixit signa consummationis tum urbis, tum orbis: diem tamen adventus sui ad judicium fore incertum; ideoque cuique vigilandum esse, ut ad eum se comparet, docet variis parabolis, virginum sapientium & fatuarum, servi pigri, furis, diluvii Noe. Matth. 24. 3. 36. Marci 13. 3. 32. Luc. 21. 7. 34. Denique formam judicii ultimi graphicè depingit. Matth. 31. 67

Feria quarta, sive die Mercurii, 23. Martii prædicit Jesus, se post biduum, putà in die Paschæ, crucifigendum. Unde Juda de eo Judæis vendendo cum eis pretio 30. argenteorum paciscitur. Matth. 26. 1. 3. 14. Marci 14. 1. 10. Luc. 22. 1. 68

Feria quinta, sive die Jovis, 24. Martii præmittit Petrum & Joannem in urbem, ut parent Pascha, id est, necessaria ad cœnam Agni Paschalis, quos ipse secutus, vespere cum discipulis cœnam Agni celebravit, ac post eam pedes discipulorum lavit, & Eucharistiam instituit, eamque discipulis distribuit. Mox Judæ proditionem prædixit, ac proditorem signo buccellæ Judæ porrectæ, Joanni indicavit: Judas notatum se sentiens, egressus est ad scelus perficiendum. Contendentes rursum de primatu discipulos præcepto humilitatis repressit, ac novum dilectionis mandatum edidit, comprehensionem sibi instantem ac discipulorum fugam, Petroque constantiam suam jactanti trinam negationem prædixit: inde mœstis discipulis valedicens, longum sermonem amore & spiritu æstuantem texit, quem S. Joannes à c. 14. usque ad 18. fusè describit; denique eos Patri commendans, finit & valedicit. Matth. 26. 17. 20. 26. Marci 14. 12. 17. 22. 18. Lucæ 22. 7. 14. 19. 21. 24. 26. 31. Joan. cap. 13. v. 21. 20. 24. 36. & c. 14. c. 15. c. 16. c. 17. 69

Series

Series passionis Christi.

69 INde eadem nocte hymno gratiarum actionis dicto, cœnaculo & urbe egressus, in montem Olivarum oraturus secessit in hortum, ac seorsim coram Petro, Jacobo, & Joanne, ex viva apprehensione instantis passionis cœpit pavere, tædere, contristari, & mœstus esse. Unde orans: *Pater mi*, inquit, *si fieri potest, transeat à me calix iste: verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat*. Tandem agoniam subjens, sudavit aquam & sanguinem; ideoque ab Angelo confortatus mox ultrò se Judæ osculandum, & Judæis vinciendum obtulit, Petrumque gladium stringentem cohibuit. Matt. 26. 31. 36. 37. 39. 41. 51. Marci 14. 27. 32. 33. 35. 44. 47. Lucæ 22. 39. 40. 42. 47. 50. Joan. 18. 1. 3. 7. 10.

70 Vinctus ergo Jesus ductus est primò ad Annam, deinde ad Caipham illius anni Pontificem; cui liberè respondens, à satellite cæsus est alapa; productis falsis testibus, & ob falsitatem rejectis, rogatus ipse Jesus, an esset Messias Dei Filius, cùm id assereret, quasi blasphemus damnatur & illuditur. Interim Petrus ab ancilla & Judæis, an Christi foret discipulus, interrogatus, ter negavit; sed aspiciente eum Christo, pœnitens, egressus flevit amarè. Hæc die Jovis nocte post cœnam gesta sunt. Joan. 18. 13. 19. 16. Matth. 26. 59. 63. 69. 67. Marci 14. 55. 61. 66. 65. Lucæ 22. 56. 63.

71 Feria sexta, sive die Veneris, 25. Martij, manè concilium à Caipha coactum Jesum iterùm damnavit, ac plectendum tradidit Pilato Romanorum præsidi. Id videns Judas, desperans laqueo se suspendit, projectis priùs in templo argenteis, quibus Judæi emerunt agrum pro sepeliendis peregrinis. Lucæ 22. 66. & cap. 23. 1. 1. 2. Matth. 27. 1. 3. 6. Marci 15. 1. Joan. 18. 28.

72 Pilatus Jesum, licèt à Pontificibus damnatum, ab eis sibi traditum, damnare renuit, nisi cognita ejus causâ. Accusant ergo eum, quòd se Regem Judæorum fecerit, ac tumultum concitarit à Judæa usque in Galilæam. Pilatus ergo rogat Jesum, an verè Rex sit Judæorum? asserit ille, sed addit, regnum suum esse cœleste, non mundanum, à quo proinde sibi timere non debeat Tiberius Cæsar, ejusque præses Pilatus. Quare innocentem & sanctum esse Jesum Pilatus agnoscens, variis modis eum absolvere & dimittere satagit. Primò enim, audito nomine Galilææ, rogat an Jesus sit Galilæus? quo cognito, eum ad Herodem Galilææ regem, quasi illi subditum amandat; atque hoc honore ei reconciliatur. Herodes à Jesu signa & mirabilia expectans, cùm nil tale videret, eum veste alba indutum spernit, & ad Pilatum remittit. Joan. 18. 29. 33. Lucæ 23. 23. 46. 8. Matth. 27. 11. Marci 15. 2.

73 Secundò, Pilatus Jesum ad se remissum liberare laborat, componens eum cum Barabba seditioso homicida, ut de more in Paschate unum à morte liberaturi Jesum eligant & liberent: at illi Pontificum suggestu Barabbam liberari postulant, Jesum, verò crucifigi. Matth. 87. 15. Marci 15. 6. Lucæ 23. 17. Joan. 18. 39.

74 Tertiò, Pilatus videns Judæorum in Christum rabiem, ut eam sedet, jubet eum flagellari, ac flagellis deformatum, & corona spinea, vesteque purpurea, velut fictum pictumque regem, illusum, Judæis spectandum exhibet, ut tam afflicti misereantur: at illi crudeliores effecti, contentis vocibus postulant eum crucifigi, minanturque Pilato illum non habendum amicum Cæsaris, si Jesum, qui se regem fecit, impunè dimittat. Quare Pilatus lotis manibus, innocentiam Jesu testatus, Judæis succlamantibus: *Sanguis ejus super nos, & super filios nostros*, eum Judæis crucifigendum tradidit, licèt paulò antè ab uxore monitus esset, ne se morti viri tam justi immisceret. Matth. 27. 28. 19. 23. Marci 15. 17. 14. Lucæ 23. 15. 29. Joan. 19. 1. 7. 13. 15.

75 Educitur ergo Jesus è prætorio in montem Calvariæ, crucem suam humeris gestans, quam Judæi in exitu portæ, verentes, ne Jesus illic succumberet, Simoni Cyrenæo post Jesum bajulandam imponunt. Sequuntur mulieres piæ plangentes, quas Jesus super se ipsas & filios A suos plangere jubet, ob imminens urbi Deicidæ excidium. Matth. 27. 31. 32. Lucæ 23. 25. 26. 27. Marci 15. 21.

76 Ut ventum est in montem Calvariæ, Judæi Christo propinant vinum felle mixtum, & deinde myrrhatum; neutrum ipse bibere voluit: mox vestibus spoliatus, & humi in crucem stratus, eidem clavis affixus est hora sexta, putà in meridie: crux deinde erecta est cum titulo causæ, atque ab utroque ejus latere fuere suspensi duo latrones, quasi ipse eorum esset princeps. Denique in conspectu ejus milites vestimenta inter se partiti sunt. Matth. 27. 34. 35. 37. 38. Marci 15. 23. 26. 27. 24. Lucæ 23. 33. 38. 33. 34. Joan. 16. 19. 18. 23.

77 Principes & populus Jesu crucifixo insultant & convitiantur, ille pro eis orat Patrem. Eidem convitiatur latro à sinistris pendens, quem alter reprehendit, Jesumquè Messiam confessus deprecatur, ideoquè à JESU audit. *Hodie mecum eris in paradiso*. Matth. 27. 39. Marci 15. 29. Lucæ 23. 35. 39.

78 Matrem deinde S. Joanni commendat. A Patre se derelictum queritur. Clamat: *Sitio*; quare aceto potatur, ac tandem vociferatur: *Consummatum est*. Denique in B manus Patris commendans spiritum suum, emittit circa horam nonam. Interim sol obscuratur, terra concutitur, petræ scinduntur, monumenta aperiuntur, velum templi scinditur, ut omnes creaturæ Creatoris sui mortem lugere & deplorare videantur; quibus commotus Centurio, multiquè è populo spectante percussi sunt, & tundentes pectora, domum reversi. Ioan. 19. 25. 28. 30. Matth. 27. 45. 46. 49. 51. Marci 15. 33. 34. 37. 38. Lucæ 23. 44. 46. 47.

79 Mortuo Iesu, Iudæi latronum adhuc viventium, ut citò morerentur, crura fregerunt; Iesu verò minimè, sed unus militum lancea latus ejus aperuit, ex quo manavit sanguis & aqua: mox de cruce depositum Christi corpus & unguentis delibutum, honorificè à Iosepho ab Arimathia & Nicodemo sepelitur; denique sepulchro custodes à Pilato apponuntur, ac sepulchri os lapide clauditur & obsignatur. Ioan. 19. 31. 38. Matth. 27. 57. 62. Marci 15. 42. Lucæ 23. 50.

C

Series resurrectionis Christi.

80 JESUS die tertia à morte sua, scilicet die Dominica, quæ fuit 27. Martii, è sepulchro gloriosus resurrexit ante auroram, ac lapidem quo sepulchrum claudebatur, per dotem subtilitatis penetrans exivit: lapidem deinde removet Angelus, ac custodes exterruit, & in fugam compulit, ut mulieres venturæ sepulchrum ingredi possent. Quare mulieres, quæ emerant, & paraverant unguenta ad corpus Jesu ungendum, cùm die Dominico summo manè ad sepulchrum venirent, sepulchrum apertum, & corpore Christi sublato, ejus tantùm linteamina repererunt, ac ab Angelis audierunt Christum resurrexisse. Id ipsæ illicò nuntiarunt Apostolis: mox Petrus & Joannes cucurrerunt ad sepulchrum: secutæ sunt eos mulieres, cum Magdalena. Petrus & Joannes visis tantùm Christi linteaminibus, admirantes redierunt domum: secutæ sunt eos rursum mulieres; sola Magdalena hærens ad sepulchrum, & plorans, meruit prima videre Jesum specie hortulani, at non agnovit; sed D audiens ab eo MARIA, illicò cognovit. Mox secuta mulieres; eis narravit se vidisse Jesum, & ecce Jesus omnibus occurrit obvius, dicens: *Avete*. Hæc est prima Christi resurgentis apparitio, quæ in Scriptura extat, facta Magdalenæ & mulieribus. Matth. 28. 1. 2. 3. 5. 9. Marc. 16. 5. Lucæ 29. 1. 3. 4. Joan. 20. 1.

81 Mulieribus testantibus Jesum resurrexisse, cùm non crederent Apostoli, secundò apparuit Jesus ipsi Petro, Lucæ 24. 34.

82 Tertiò, eadem die, putà Dominica, qua resurrexit, apparuit Christus duobus discipulis euntibus in Emmaus, ac vesperè in mensa ex fractione panis ab eis fuit agnitus. Luc. 24. 13. Matth. 16. 12.

83 Quartò, eadem die & vespera apparuit undecim discipulis in cœnaculo, absente Thoma, eisque se palpandum exhibuit, ac cum eis manducavit, deditque potestatem remittendi peccata. Marci 16. 14. Lucæ 24. 36. Ioan. 20. 19.

Quin-

82 Quintò, apparvit iisdem octavo die, scilicet die ter- A
tia Aprilis, præsente jam Thoma, eisque vulnerum cicatrices videndas palpandasque præbuit, quare Thomas jam credens resurrexisse, exclamat: *Dominus meus, & Deus meus*. Joan. 20. 24.

83 Sextò, apparvit in littore septem discipulis piscantibus in mari Tiberiadis, ab eisque ex ingenti piscium captura fuit cognitus. Ibidem Petro dixit: *Pasce oves meas*. Joan. 21. 1.

84 Septimò, apparvit Apostolis cæterisque fidelibus in monte Galilææ, quem eis jam antè designarat, ibique iussit eos evangelizare & baptizare omnes Gentes, ac Evangelium miraculis confirmare. Matth. 28. 19.

Denique quadragesimo à resurrectione die, puta die 85
quinta Maij, illos educens in montem Oliveti, docens & instruens, promittensq; Spiritum Sanctum in Pentecoste, data benedictione, in cœlum gloriosus ascendit, sedetq; ad dexteram Dei, atque inde Ecclesiam suam gubernat, ac sensim illam carpit, & ad se colligit. Marci 16. 19. Lucæ 24. 50.

CANONES,
QUI FACEM EVANGELIIS
ET EVANGELISTIS PRÆFERUNT.

PRIMUS: Evangelistarum scopus & B
propositum fuit, non omnia dicta, factaque Christi enarrare (hoc enim prolixum fuisset, & penè impossibile) sed pauca è multis, præcipua è communibus seligere, ut per ea doctrinæ & vitæ Christi imaginem, & quasi ideam nobis proponerent, uti disertè asserit S. Joannes in fine Evangelii, nimirum ut ostenderent Jesum B. Mariæ filium esse Christum, sive Messiam in lege & Prophetis olim promissum, & nunc ad homines à peccato, morte, & inferno redimendos missum; ipsumque non esse merum hominem, sed verum Deum, verumque hominem in una persona Filii Dei subsistentem, ac consequenter in Christo attributa Dei attribuenda pariter esse homini, & quæ hominis sunt, danda esse Deo per communicationem idiomatum, ut Deus dicatur natus, crucifixus, mortuus, quia hic homo, putà Jesus, qui simul erat Deus, natus, crucifi- C
xus, & mortuus est pro hominum salute.

SECUNDUS: hac de causa sæpè non servant ordinem temporis in recensendis Christi dictis & factis; multa etiam silet unus, quæ alii exprimunt, & tamen sic suam continuat & prosequitur narrationem, quasi nihil sit omissum, ut patet in apparitione Christi post resurrectionem facta mulieribus, quam valdè diversimodè narraut. Quocirca disparatas non rarò jungunt sententias, parabolas, sermones, quæ nullum inter se habent nexum vel ordinem, sed aliò tempore, alia occasione, & de alia materia dictæ sunt à Christo.

TERTIUS: Evangelistæ, ne omnino idem dicere videantur, verbis discordant, sed sensu concordant. Inter se ergo conferendi sunt Evangelistæ illi, qui idem Christi factum, dictumve narrant (qui proinde in Bibliis ad marginem adnotari solent) vt ex omnium collatione plena rei historia colligatur: sicubi contrarium dicere videantur, conciliandi sunt, quòd aliam & aliam circumstantiam temporis, loci, personarum, &c. ab aliis omissam spectarint, juxta illud: *Distingue tempora, & conciliabimus jura*. Præclarè S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. cap. 28. *Per hujusmodi*, inquit, *Evangelistarum locutiones varias, sed non contrarias, rem planè utilissimam discimus & pernecessariam: nihil in cujusque verbis nos debere inspicere, nisi voluntatem, cui debent verba servire: nec mentiri quemquam, si aliis verbis dixerit, quod ille voluerit, cujus verba non dicit: neque miseri aucupes vocum, apicibus quodammodò literarum putent ligandam esse veritatem, cùm utique non in verbis tantùm, sed etiam in cæteris omnibus signis animorum, non sit nisi ipse animus inquirendus*.

QUARTUS. Christus priscos sequens sapientes & ethicos, præsertim Hebræos, doctrinam Evangelicam de moribus per breves gnomas & disparatas sententias tradit, uti fecit Salomon in Proverbiis, & Siracides in Ecclesiastico. Quare in his frustrà quæritur connexio, ut patet in sermone Christi habito in monte. Matth. 5. & seq.

QUINTUS. Christus eamdem sententiam, præsertim si sit proverbium, pluries, & ad plura, diversaque proposita accommodat. Exemplum est Matth. 5. 15. ubi per hoc proverbium: *Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt*. Christus docet Apostolos debere publicum dare omnibus virtutis exemplum, unde illud huic applicat, cùm illicò subiicit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est*. At Lucæ 8. 17. & Marci 4. 21. Christus per hoc idem proverbium docet Apostolos Evangelium non abscondere, sed publicè omnibus prædicare debere: vnde subdit: *Non enim est occultum, quod non manifestetur; nec absconditum, quod non cognoscatur*. Genericè ergo hoc proverbium: *Lucerna ponenda est super candelabrum*, significat doctores cæteris omnibus tam verbo, quàm exemplo sanctæ vitæ prælucere debere. Aliud: Christus Matth. 18. 24. per hoc proverbium: *Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum*, probat Apostolos non debere esse melioris conditionis, quàm ipse sit, nec honorem & laudem debere expectare à mundo, à quo ipse accepit vituperium; unde subiicit: *Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quantò magis domesticos ejus?* At Joan. 13. 16. per hoc idem probat Apostolos sibi invicem debere servire & lavare pedes, cùm ipse illis eosdem laverit: *Exemplum enim*, inquit, *dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis*. Lucæ verò cap. 16. 40. per hoc idem probat discipulum non esse doctiorem & meliorem magistro: quare si magister sit cæcus, indoctus & vitiosus, non debere sperare discipulum suum fore oculatum, doctum, & virtute præditum. Igitur hoc proverbium: *Non est discipulus super magistrum*, genericè accipiendum est, ut significet discipulum magistro, nec honore, nec commoditate, nec gloria, nec doctrina, nec virtute, &c. esse superiorem.

SEXTUS; Christus, quia cardiagnostes, & cordium
D inspector, magis ad mentem & sensa interna eorum, qui secum agebant, quàm ad interrogationes & verba externa sermonem suum attemperat & accomodat, ait S. Chrysost. in Matth. 9. 3. ubi clarum in se extat exemplum: *Et ecce quidam*, ait S. Matth. *de Scribis dixerunt intra se: Hic blasphemat. Et cùm vidisset Jesus cogitationes eorum, dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Et cap. 12. 25. cùm Pharisæi intra se cogitarent: *Hic non eiicit dæmonia, nisi in Beelzebub*, subdit Matth. *Jesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis*, &c.

SEPTIMUS: Deitas una prædicatur in lege à Mose: dualitas personarum à Prophetis: Trinitas à Christo in Evangelio. Moses enim dicit: *Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est*. Deuter. 6. 4. Prophetæ prædicunt, & prædicant Patrem missurum Filium in mundum pro salute hominum. Christus verò ait: *Docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*. Matth. 28. Non quòd in lege & Prophetis S. Trinitas negetur, aut nullo modo proponatur, sed quòd rarò, tenviter, & obscurè prædicetur; in

Evange-

Evangelio verò crebrò, disertè, & clarè. Ita S. Epiph. hæresi 74. post medium: *Deitas una*, inquit, *in Mose maximè denuntiatur: dualitas in Prophetis vehementer prædicatur: Trinitas autem in Evangeliis manifestatur, ampliùs juxta temporum occasiones, ac generationes conveniens justo in cognitionem & fidem*; sensim enim in mundo, Deo plura revelante Prophetis & Apostolis, crevit fides & cognitio Dei, & sanctæ Trinitatis; sicut sol crescit ab auroræ caligine, usque in claram lucem meridiei, 2. Petr. 1. 19.

OCTAVUS: In Christo, ait S. Gregor. Nazianz. ad Cledonium, est aliud & aliud, scilicet alia natura divina, alia humana. In S. Trinitate verò est alius & alius, quia in ea sunt tres hypostases, sive personæ, putà Pater, Filius, & Spiritus sanctus, quæ tamen in essentia sunt unum, scilicet una deitas.

NONUS: De Deo Patre sæpè dicitur, quod ipse sit Deus unus aut solus, ut Joan. 17. 3. *Hæc est autem vita æternæ, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum*, supple & repete, esse solum Deum verum. Vox enim, *Solus*, hic non excludit Filium, & Spiritum sanctum, sed idola & falsos Gentium deos, qui diversæ à Deo Patre sunt naturæ. Filius autem, & Spiritus sanctus ejusdem sunt cum Patre naturæ divinæ, ideoquè idem cum eo Deus, qui unus dumtaxat est & solus, non multi vel plures, ita S. Chrysost. hom. 72. in Matth. *Quando*, ait, *in Scriptura sive veteri, sive nova dicitur unum esse Deum, & præter eum alium non esse, non ad exclusionem Filii, sed ad exclusionem dictum est idolorum.* Sic & S. Hieronymus in Isaiæ c. 43. ante medium, Nazian. orat. 4. de Theolog. S. August. lib. de Spiritu & litera, cap. 33. & passim Theologi.

DECIMUS: Christus certam habet futurorum quorumlibet cognitionem & præscientiam, addit tamen subinde adverbium dubitandi *fortè*, vel *forsitan*, non ut rem in se vel sibi dubiam & incertam significet, sed ut ostendat rem futuram esse contingentem, non necessariam, eamque subjacere libero hominum arbitrio, ut homines dubii & incerti de sua perseverantia & salute, magis sint solliciti, & studiosiùs eam curent: *Fortè* ergo non tollit Dei præscientiam, sed notat rei contingentiam, & arbitrii humani libertatem, cujus tamen electionem futuram determinatè & certò præscit, ac per immensitatem aciei mentis suæ prævidet Deus. Quare libertas non repugnat præscientiæ Dei, nec præscientia tollit homini libertatem, quia natura posterior est re prævisa, & liberè ab homine electa. Ideò enim, ut rectè ait Damascenus, præscit Deus Petrum, v. g. peccaturum, quia Petrus liberè volet peccare; non verò ideò peccabit, quia Deus prævidet eum peccaturum: sicut quia ambulo, hinc Deus videt me ambulantem; non verò è contrario, quia Deus videt me ambulantem, idcircò ego ambulo. *Fortè* ergo significat rem non necessariò, sed casu, & quasi per sortem evenire, si causas secundas, & hominis libertatem spectes: Deo enim nihil est fortuitum, sed omnia certò prævisa & provisa. Id ita esse patet ex textu Græco, qui pro *forte* habet ἂν, quæ particula expletiva est & confirmantis, non dubitantis, significans *sanè certe*. Sic Christus ait de Capharnao: *Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte* (Græcè ἂν, id est, *certè*) *mansissent usque in hanc diem*. Matth. 11. 23. q. d. Si in Sodomis facta essent miracula, quæ ego feci in Capharnao, utique Sodomitæ pœnituissent, & pœnitentia Deum placantes, excidium per conflagrationem evasissent.

UNDECIMUS: Christus ægros sanans sæpè sanitatem, sive salutem animæ & corporis tribuit fidei, dicens: *Fides tua te salvum fecit*, ubi fidem non solam & nudam intelligit, uti volunt hæretici, sed fidem charitate vestitam, ac per actus spei, pœnitentiæ, amoris, &c. operantem, ut patet in pœnitentia Magdalenæ, quæ ex dilectione & contritione ardentissima in publico convivio lachrymis lavans pedes Christi, capillis tergens, ore osculans, audire ab eo meruit. *Remittuntur tibi peccata, &c. Fides tua te salvam fecit. Vade in pace*, Lucæ 7. 48. & seq. Nominat tamen solam fidem, tum quia initio prædicationis ejus maximè necessaria erat fides in ipsum, quòd scilicet ipse, qui exteriùs videbatur pauper, vilis & despectus, esset verus Messias, orbis doctor & redemptor: tum quia fides principium & radix est spei, pœnitentiæ, charitatis, ceterarumquè virtutum: Quare Christus, ac ex eo Paulus, sub fide ut principio omnia dona & virtutes, quasi fructus in arbore & radice intelligit per metonymiam: fidem enim opponit non charitati & gratiæ, sed legi veteri & naturæ viribus, idquè ut ostendat necessitatem fidei & gratiæ suæ, quæ initium est justificationis & salutis. Ita S. Augustinus libr. de Fide & Oper. cap. 14. & Trident. session. 6. cap. 8.

DUODECIMUS: Verba apud Hebræos actum nunc inchoatum, nunc continuatum, nunc perfectum & consummatum significant, ut: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram*. Matth. 5. 1. *Beati*, scilicet inchoative, sive in spe, sed necdum in re, quia nimirum sunt in via, quæ tendit & ducit ad beatitudinem æternam. Continuatum, ut cùm per miraculum conversionis aquæ in vinum in Cana Galilææ discipuli dicuntur credidisse in Jesum. Joan. 2. 11. *credidisse*, id est, in credendo confirmati fuisse. Jam antè enim in eum crediderant, utpote ejus sequaces & discipuli. Consummatum, ut cùm Joan. 20. 17. Jesus ait Magdalenæ: *Noli me tangere*, id est, noli in hoc tactu mei hærere & desidere, sed vade properè, & nuntia Apostolis meis de morte mea mœstissimis, me jam resurrexisse. Et: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit*. Marci 16. 16. scilicet, qui crediderit perfecte, non tantùm corde & ore, sed & opere, ut ea quæ corde credit, ore confiteatur, & opere exequatur, idquè continuè & perseveranter usque ad finem vitæ. Si enim quis postquam crediderit, à fide apostatet, aut scelerate vivat, hic utique non salvabitur, sed damnabitur.

DECIMUSTERTIUS: Affirmantes propositiones, præsertim quæ continent promissiones, benedictiones, beatitudines, prœmia, &c. sæpè intelligendæ sunt non absolutè & universaliter, sed commodè, & cùm exceptione, scilicet, ut significent virtutem & naturam rei, quantum est ex parte ipsius, nimirum rem esse talem, quæ ad tantum præmium, bonumvè, hominem perducere nata sit, nisi quid aliud impediat, aut si cetera requisita adsint. Sic dicit medicus ægro: *Hæc medicina sanabit te*, id est, potens est, & nata curare tuam ægritudinem, scilicet, nisi ejus operatio aliundè, ut per tuam intemperantiam vel imprudentiam impediatur. Sic Christus salutem æternam rursum tribuit fidei, Joan. 3. 1. Rom. 3. 22. & seq. quia scilicet fides, quantum est ex parte sua, nata est perducere hominem ad spem, timorem, pœnitentiam, charitatem & salutem, nisi ipse hanc ejus operationem sua malitia vel pigritia impediat & incidat, aliquando verò salus tribuitur invocationi Dei, ut Joan. 2. 32. *Quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit*, scilicet si cætera requisita adsint; nam alibi salus tribuitur charitati, spei, timori, pœnitentiæ, & bonis operibus, ut Lucæ 7. 47. 1. Cor. 13. 2. Isaiæ 40. 31. alioquin enim, nisi adhibeatur moderatio, concludetur pari modo, nec Sacramenta requiri, & eum, qui semel crediderit, salvum fore, etiamsi posteà fiat infidelis.

Negantes verò propositiones absolutè, & sine alia superaddita conditione intelligendæ sunt, ut. *Non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces*. Rom. 13. 9.

DECIMUSQUARTUS: S. Matthæus maximè doctrinæ & verbis Christi, ad mores hominum rectè formandos idoneis fusè ordinatèque recensendis insistit: Lucas verò magis factis gestisque Christi inhæret. Marcus Matthæi est abbreviator, & subinde interpres. Joannes maximè divinitatem Christi adstruit; ut per ejus cum Scribis & Pharisæis disputationes & miracula ostendat Christum verè esse Deum, Deiquè Filium, idquè contra Cherinthum & Ebionem, similèsque hæreticos jam tum subnascentes, qui docebans Christum merum esse hominem, illumque Deum esse negabant.

DECIMUSQUINTUS. Christus, Apostoli, & Prophetæ res spirituales & divinas per corporales & humanas explicant: quia aliter eas homines capere non possent. Quidquid enim homo mente concipit, idipsum priùs per sensum aliquem cognovit, juxta illud Arristot. *Nihil est intellectu, quod priùs non fuerit in sensu*. Quia ergo

ergo Deum & divina, uti sunt in se, imaginari nequimus; hinc per imagines rerum corporearum eas adumbrat, & hominibus repræsentat Christus: *Neque enim aliter*, ait S. Dion. c. 1. cælestis Hierar. sub medium, *fas erat infirmitati nostræ lucere divinum radium, nisi sacrorum varietate velaminum (quibus ad superiora ferremur) opertum, & his, quæ nobis familiaria sunt, providentia paterna naturæ mortalium sese accommodante, vestitum.* Hac de causa S. Scriptura Deo dat caput, manus, thronum, arma; item situs & passiones, ut sedere, stare, volare, irasci, misereri, tristari Anthropopathos: qua de re S. August. scripsit librum de Essentia divinitatis, & Eucherius Lugdun. tract. de Forma verborum spiritualis intelligentiæ, & Damasc. lib. 1. de Fide, cap. 14. Sic Christus tropicè vocatur leo, agnus, ostium, lux, vitis. Sic vita æterna vocatur denarius, thesaurus, nuptiæ agni, cœna magna, mensa Christi, regnum cœlorum, &c. Sic Angeli in Script. pinguntur quasi juvenes alati. Præclarè S. Aug. lib. contra Adimantum, cap. 7. *Sacra Scriptura*, ait, *verbis nostris loquens, etiam per hæc verba demonstrat nihil dignè de Deo posse dici. Cur enim non etiam verba ista dicantur de illa majestate; de qua quidquid dictum fuerit, indignè dicitur, qui omnes opes linguarum omnium ineffabili sublimitate præcedit.*

DECIMUSSEXTUS: Attributa Dei, ut bonitas, sapientia, omnipotentia, præscientia, providentia, justitia, misericordia, sanctitas, &c. quæ reipsa idem sunt cum simplicissima Dei natura, ideoque una quædam res sunt, unaque essentia singularis & individua, S. Script. effert pluraliter, & in numero plurali, ut significet plures cujusque attributi vires & effectus, imò & affectus, qui in hominibus & Angelis sunt varii & multiplices, sed in Deo uniuntur, unumque sunt cum deitate. Exempla accipe: *Miserationes ejus super omnia opera ejus.* Psal. 144. *Omnes viæ ejus judicia.* Deut. 32. 4. *Justitiæ Domini rectæ.* Psal. 18. 9. *Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates ejus.* Ps. 110.

DECIMUSSEPTIMUS: Si Christus, Prophetæ, & Apostoli facinus aut flagitium sua voce jubere aut consulere videntur, illa vox non propriè, sed figuratè & mysticè accipienda est. Tale quoque est omne id quod impossibile, aut quod ad morum honestatem, vel fidei veritatem, vel ad Sacramenta propriè referri non potest; ut: *Si manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum & proiice abs te*, &c. *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proiice abs te.* Matth. 18. 8. Quod literaliter accipiens Orig. castravit seipsum, ut tentationes libidinis evaderet; sed perperam. Non enim licet seipsum mutilare: quare hæ sententiæ non ad literam, ut sonant, sed figuratè accipiendæ sunt, ut per manum, pedem, oculum accipias amicum, familiarem, cognatum, &c. qui tibi instar manus, oculi, pedis inservit & opitulatur: hic enim si te scandalizat, & ad hæresim, libidinem, aliudve scelus pellicit, omnino à conversatione tua abscindendus & abiiciendus est. Cùm verò nullum scelus aut flagitium jubet Christus, tunc propriè ut sonat, id quod dicitur, intelligendum est, ut cùm ait: *Hoc est corpus meum*, &c. *Hic est sanguis meus.* Matth. 26. Nec enim carnem Christi in Eucharistia laniamus, aut sanguinem cruentum vel patentem potamus, uti intelligebant, & horrebant Capharnaitæ, sed utrumque sub speciebus panis & vini intectum, & latentem instar Angeli sumimus, qua in re nullum est flagitium, nullusque horror.

Tradit hunc Canonem S. Aug. lib. 3. de Doctrina Christiana, cap. 19. *Quidquid*, ait, *in sermone divino, neque ad morum honestatem, neque ad fidei veritatem propriè referri potest, figuratum esse cognoscas. Morum honestas ad diligendum Deum & proximum; fidei veritas ad cognoscendum Deum & proximum pertinet.* Et cap. 16. *Si præceptiva locutio est, aut flagitium aut facinus vetans, aut utilitatem aut beneficentiam jubens, non est figurata. Si autem flagitium aut facinus videtur jubere, aut utilitatem aut beneficentiam vetare, figurata est.*

Idem de catechizandis rudibus, cap. 26. *Hoc autem breviter discet, ut quidquid audierit ex libris canonicis, quod ad dilectionem æternitatis, & veritatis, & sanctitatis, & ad dilectionem proximi referri non possit, figuratè dictum vel gestum esse credat, atque ita conetur intelligere, ut ad illam geminam referas dilectionem.* Eumdem Canonem tradit Orig. 4. Periarchon. cap. 2.

DECIMUSOCTAVUS: Hebræorum mos est, ut antecedentia & causas taceant, ac consequentia & effectus enarrent. Aut vice versa ex causis, quas recensent, effectus, quos subticent, intelligendos relinquunt. Sic Joannes cap. 1. 43. ait: *In crastinum voluit exire in Judæam, & invenit Philippum. Et dicit ei Jesus: Sequere me*, ubi ex τὸ *invenit*, intelligendum relinquit, quòd Christus jam ante quæsierit Philippum, q. d. Ideò Iesus ivit in Galilæam, ut quæreret Philippum; illum enim jam animo destinarat vocare ad Apostolatum, unde invenit eum, quem quærebat, & vocavit, dicens: *Sequere me.* Sic cap. 16. 14. ait: *Et invenit Jesus asellum, & sedit super eum*; ubi ex τὸ *invenit*, intelligitur jam antè quæsisse eum. Nam, ut ait Matth. cap. 21. 2. Jesus præmisit duos discipulos in castellum vicinum, ut asinum quærerent, & ad se adducerent. Non ergo casu, sed studio quærendi eum invenit. Pari modo ex responsione colligendam relinquunt præviam interrogationem. Sic Joannes cap. 1. 20. ait, Judæos misisse legatos ad Joannem Baptistam, interrogantes: *Tu quis es?* Respondit Baptista: *Non sum ego Christus*: ex qua responsione intelligitur Judæos interrogasse eum: *Tune es Messias, sive Christus?* Sic cap. 3. 2. ait: *Respondit Jesus* (Nicodemo) *& dixit ei: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuò, non potest videre regnum Dei.* Ex qua responsione colligitur Nicodemum priùs interrogasse Jesum, qua ratione posset salutem & regnum Dei consequi; sed hanc interrogationem subticet Ioannes. Subinde tamen respondere apud Hebræos idem est, quòd ordiri sermonem, etiamsi nullius præcesserit interrogatio. Sic apud Græcos: unde illud ab Homero toties iteratum:

Τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς id est, *huic respondens, locutus est pedibus celer Achilles*, quod usurpat etiam, cùm nemo Achillem interrogat.

Simili modo silent nonnulla, quæ tamen dicta esse vel ipsi posteà, vel alii dicunt aut insinuant. Sic Joan. cap. 6. 36. ait Jesus: *Sed dixi vobis quia & vidistis me, & non creditis*, ubi & quando id dixerit Jesus, Joannes nusquam expressit, uti notat S. Chrysostomus. Sed ex hoc loco eum id dixisse constat. Sic Joannis 11. 28. Martha ait Magdalenæ: *Magister adest, & vocat te*; cùm tamen de hac vocatione anteà nulla facta sit mentio in colloquio Marthæ cum Jesu, sed contentus fuit Joannes illam hoc loco dumtaxat per Martham insinuare, uti notant S. Cyril. Chrysost. & Leontius. Ibid. v. 40. ait Jesus Marthæ: *Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei*: putà gloriosam suscitationem Lazari fratris tui, cùm tamen ubi & quando id dixerit Jesus, numquam antè expresserit Joannes.

DECIMUSNONUS. Hebraismo sæpè verbum ponitur sine supposito, maximè apud S. Marcum, quasi hoc ex circumstantiis, putà ex antecedentibus & sequentibus facilè intelligi & suppleri possit. Sic cap. 4. 26. ait S. Marcus: *Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jaciat sementem in terram, & dormiat, & exurgat nocte & die: dormiat*, scilicet homo; *exurgat*, scilicet *sementis*; unde explicans subdit: *&* (& significat *id est*) *semen germinet & increscat, dum nescit ille*, q. d. Sicut dormiente homine seminante sementis ipsa exurgit crescitque die ac nocte. Sic Christo in cœlis quiescente, & quasi dormiente, crescit & propagatur assiduè Evangelii prædicatio & doctrina: ita explicant S. Hieronymus, Beda, & Glossa, licèt aliter planiùs interpretentur S. Chrysost. Theophyl. Euthym. ut suo loco dicam. Et cap. 9. 49. *Omnis enim* (supple qui Deo & Christo servire, & se quasi victimam offerre cupit) *igne* (tribulationis) *salietur.* Unde explicans, subjicit: *Et omnis victima sale salietur.*

VIGESIMUS: Solet in Evangelio & Scriptura integer numerus exprimi, etiamsi aliquid illi desit, aut supersit: sic numerantur discipuli Christi 70. cùm præcisè fuerint 72. S. Aug. in quæst. Evangel. quæst. 47. Rursum in eo solet poni numerus definitus pro indefinito. Sic

Cornel. à Lapide in Evang.

Christus relinquentibus omnia, & se sequentibus promittit *centuplum*. Matth. 19. 29. quod Lucas cap. 18. 30. explicat, dicens: *Recipies multò plura.*

VIGESIMUSPRIMUS: Christus ex phrasi Hebræorum solet comparationem duorum exprimere per affirmationem majoris, & negationem minoris; id enim quod majus est & præcessit, affirmat, quod verò minus & inferius est, negat. Quare per negationem tunc non propriè dictam negationem significat, sed tantùm id quod negatur, minus esse altero, aut certè ipsum non esse solum in hoc genere indicat, ut: *Misericordiam volo, & non sacrificium*. Matth. 9. 13. hoc est, misericordiam malo, & præfero sacrificio: alioqui certum est sacrificium quoque ipsi placere, & gratum esse in suo ordine & gradu, putà post misericordiam. Sic Lucæ 10. 20. ait Christus Apostolis: *Nolite gaudere, quia spiritus vobis subiiciuntur: gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis*, id est, plus gaudete quòd scripti sitis in cœlis, quàm quòd dæmones vobis subiiciantur; nam & de hoc suo modo & gradu gaudendum est. Sic Lucæ 12. 44. ait Christus: *Qui credit in me, non credit in me* (scilicet solum, vel præcipuè) *sed in eum, qui misit me*, q. d. Talis non tantùm credit mihi homini dicenti & loquenti, sed multò magis credit Deo Patri, qui me quasi legatum suum misit.

VIGESIMUSSECUNDUS: Cavenda in sacræ Scripturæ explanatione nimia subtilitas & argutia, æquè ac plana, nimiaque crassities & ruditas. Unde S. Hieron. in c. 25. Matth. *Prudentem*, inquit, *semper admoneo lectorem, ut non superstitiosis acquiescat interpretationibus, & quæ commaticè pro fingentium dicuntur arbitrio, sed consideret priora, media & sequentia, & nectat sibi universa, quæ scripta sunt*. S. Scriptura ergo inter se collata & composita, optima suipsius est interpres.

VIGESIMUSTERTIUS: Evangelistæ sæpè ludunt in verbis elegantiæ causâ, ac idem verbum vel nomen statim aliter & aliter accipiunt, maximè cùm ex sensu literali ad allegoricum vel anagogicum assurgunt. Sic Christus ludit in voce *mortuos*, dicens: *Sequere me, & dimitte mortuos* (spiritualiter) *sepelire mortuos* (corporaliter) *suos*. Matth. 8. 22. Nec enim mortui corporaliter possunt alios mortuos sepelire, ut patet. Sic Joan. c. 2. v. 23. & 24. ludit in verbo *credo*, dicens: *Multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa ejus quæ faciebat: ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis*. Prius enim *crediderunt* notat fidem divinam, posterius verò *credebat* notat fidem humanam, sive fiduciam. q. d. Jesus non confidebat eis, quia licèt videret eos credere in se, tamen sciebat eos mutabiles, & facilè à Scribis posse perverti: unde non diu, nec securè versatus est cum eis. Ita S. Chrysost. Sic Paulus ludit in voce *peccatum*. 2. Cor. 5. 21. *Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso*. Ubi *peccatum* priori loco propriè accipit; posteriori verò metonymicè, ut significet hostiam pro peccato; q. d. Deus Christum innocentem, & ab omni peccato immunem fecit *peccatum*, id est, hostiam pro peccato, ut nos à peccato liberaret & justificaret.

VIGESIMUSQUARTUS: Palæstinis & Syris (qualis erat Christus) familiare est uti parabolis, proverbiis, & tritis catachresibus, ut suaviùs in animos audientium influant: qua de causa Christus toties utitur parabolis, easque multiplicat, ut patet Matth. 13. Ita etiamnum Romæ audimus Maronitas, qui Syri sunt & incolæ montis Libani, ea quæ dicunt, illicò allatis similitudinibus & parabolis, venustare. Audi S. Hieronymum in cap. 18. Matth. ad vers. 23. *Familiare est Syris, & maximè Palæstinis, ad omnem sermonem suum parabolas jungere, ut quod per simplex præceptum teneri ab auditoribus non potest per similitudinem exemplorum teneatur.*

VIGESIMUSQUINTUS: Christus coram nasutis & criticis, quales erant Scribæ & Pharisæi, parabolis utitur ambiguis & obscuris, tum quia ipsi indigni erant eas intelligere; tum quia quærebant Jesum capere in sermone, accusare, & occidere; seorsim verò discipulis & amicis suis easdem interpretabatur, ut disertè patet Matth. 13. 11. & cap. 7. vers. 6. *Nolite*, ait Christus, *sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras*
A *ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus suis, & conversi dirumpant vos*. Hoc factitavit Aristoteles, dum libros suos ita tectè & involutè scripsit, ut ab æmulis carpi, confutarique nequeant: unde ipse libros de Physico auditu ad Alexandrum, scribit fuisse conscriptos, & non fuisse conscriptos, eò quòd maximis ambiguitatibus & obscuritatibus, quibus ipse, quasi sepia se involuit & obtegit, constent.

VIGESIMUSSEXTUS: Sensus literalis parabolæ non est is, quem voces prima facie ostendunt, sed qui per res vocibus significatas designatur: prior vocum sensus, est grammaticalis, quæ literæ corticem, putà verba vocesque explicat; posterior est parabolicus, ideoque in parabola proprius, literalis, & genuinus: v. g. Matth. 6. 22. & Lucæ 14. 16. in parabola Regis invitantis ad nuptias debiles & claudos, eò quòd honestiores se excusarent, sensus literalis non est is, quem
B γράμματα, id est, literæ & voces ostentant, scilicet quòd verè Rex quispiam idipsum fecerit, cùm hoc ad scopum Christi sit impertinens, & fortè numquam contigerit; sed ad literam parabolicè significatur, quòd Christus ad Ecclesiam, gratiam, & gloriam suam vocarit Gentiles idololatras, ideoque viles & abjectos, eò quòd Judæi legi Mosi præfici Christum respuerint.

VIGESIMUSSEPTIMUS: Tres sunt parabolæ, apologi, & fabulæ partes, scilicèt προμύθιον, μῦθος ἐπιμύθιον, hoc est, prosabulatio, fabula, & affabulatio, sive proparabola, parabola, & epiparabola. Prosabulatio est procemium parabolæ vel fabulæ, & quasi prologus, sive gustus & prælibatio quædam parabolæ, qui illi præmittitur, ut indicet, quo fine, & contra quos parabola dicenda sit: post quam sequitur ipsa parabola, vel fabula; ac denique subiungitur affabulatio, sive postfabulatio, quasi conclusio & applicatio fabulæ aut parabolæ,
C quæ parabolam vel fabulam explicat, applicatque ad id quod significat, quodque in moribus corrigendum vel faciendum denotat. Exemplum clarum est Lucæ 18. 9. in parabola Pharisæi & publicani, ubi προμύθιον, sive prosabulatio præmittitur, cùm dicitur: *Dixit autem & ad quosdam, qui in se confidebant tamquam justi, & aspernabantur cæteros, parabolam istam.* Ipsam deinde parabolam enarrat. Denique vers. 14. ἐπιμύθιον, sive postfabulationem, qua mentem fructumque parabolæ ostendit, subjungit, dicens: *Dico vobis: Descendit hic justificatus in domum suam ab illo: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur*. Idem ad oculum videre est in fabulis Æsopi, in apologis Phædri, in emblematibus Alciati.

VIGESIMUSOCTAVUS: In parabolis sæpè non personæ personis, nec partes parabolæ partibus rei significatæ, sed tota parabola toti rei aut sententiæ comparatur. Exemplum est Matth. 11. 16. *Similis est* (generatio hæc) *pueris sedentibus in foro,*
D *qui clamantes coæqualibus dicunt: Clamavimus vobis, & non saltastis: lamentavimus & non planxistis*; ac deinde id applicat prædicationi Christi & Joannis Baptistæ, non per partes, quia Christus & Joannes nequeunt comparari hisce pueris, sed totam parabolam toti rei significatæ adæquat. Sensus enim est, q. d. Videre est in hac generatione simile quippiam illi, quod in parabola & ludo puerorum contingit, ut sicut nec cantu, nec planctu puerorum moventur morosi homines ad saltandum vel lamentandum; sic Scribæ & Pharisæi nec exemplo laxioris vitæ Christi, nec severioris Joannis Baptistæ provocari potuerint ad pœnitentiam, conversionem, & salutem. Simile est Matth. 13. 24. *Simile*, inquit, *est regnum cælorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo*, &c. nec enim præcisè & per partes seminans similis est regno, sed potiùs rei. Sensus ergo est, q. d. Similiter agitur in regno cœlorum, perinde ac si quis in agro suo seminet bonum semen, cui deinde inimicus superseminet zizania.

VIGESIMUSNONUS: In parabolis æquè ac in similitudinibus non omnia sunt similia, nec applicanda rei significatæ. Multa enim in iis dicuntur ad decorem & elegan-

gantiam parabolæ, quæ ut ab aliis rei significatæ appli-
candis discernas, hunc Canonem nota. In parabolis fi- A
nis & scopus parabolæ spectandus est; illa enim quæ ad
hunc scopum pertinent, parabolæ partes sunt necessariò
applicandæ rebus per parabolam significatis, quæ verò
ad eum non pertinent, parabolæ sunt emblemata & or-
namenta. Ita Origines & S. Chrysost. in Matth. cap.
13. & S. August. lib. 16. de Civit. 2. Sic Matth. 25. 15.
dicitur rex distribuisse servis suis talenta, *unicuique se-
cundùm propriam virtutem*. quia scilicet rex prudens ita
facere solet. At Christus non ita; nec enim attribuit
gratiam secundùm vires dotesque naturæ & liberi arbi-
trij, uti voluere Pelagiani, vt ingeniosis, divitibus,
principibus det majorem; rudibus verò, pauperibus &
plebeiis minorem. Sic Lucæ 14. 26. in parabola com-
putantis sumptus ad parandum bellum, & ad ædifican-
dum turrim, multa sunt emblemata, uti ibidem pate-
bit. Denique ex parabola, & ex postparabola, putà
prologo, æquè ac ex conclusione parabolæ venandus B
est genuinus ejusdem sensus. Audi S. Basilium in regul.
brevior. interrog. 55. *Sanè*, ait, *quæ afferuntur similitu-
dines, nequaquam ex omnino singulis earum rerum, ad
quas allatæ sunt, partibus respondent; sed illud agunt,
ut mentem ad id, de quo agitur, argumentum dirigant*,
Celebre est Augustini documentum lib. 16. de Civit. cap.
2. *Non sanè omnia, quæ gesta narrantur, aliquid etiam
significare putanda sunt; sed propter illa, quæ aliquid si-
gnificant, etiam ea, quæ nihil significant, attexuntur: so-
lo enim vomere terra proscinditur; sed ut hoc fieri possit,
etiam cætera aratri membra sunt necessaria: ita in pro-
phetica historia dicuntur & aliqua, quæ nihil significant,
sed quibus adhæreant, quæ significant, & quodammodò re-
ligentur.*

TRIGESIMUS: In multis parabolis præter id ad
quod primò & principaliter assumuntur, Christus se-
cundariò mysteria aliqua insiuuare voluit, quasi sensu C
tropologico, vel allegorico, ut patet Lucæ 10. 30. ubi
Christus per parabolam Samaritani non tantùm osten-
dere voluit, quis sit noster proximus, quem diligere de-
beamus, quod quærebat legisperitus, sed simul allegori-
cè significavit se esse Samaritanum, qui Adamum, ejus-
que posteros, peccato primævo saucios, infuso oleo
gratiæ suæ, & vino sanguinis sui, sanaret & salvaret.

TRIGESIMUSPRIMUS: Parabolæ sunt duplices,
aliæ similes, aliæ dissimiles. In similibus vis argumen-
ti est à pari vel simili; in dissimilibus à minori ad
majus.

TRIGESIMUSSECUNDUS: Nonnulla dicuntur in
Evangelio & Scriptura non ex rei veritate, sed ex
opinione hominum illius temporis, quo gesta referun- D
tur. Sic Joseph vocatur pater Christi etiam à B. Vir-
gine; quia homines illius ævi putabant eum esse patrem,
cùm reverà non esset pater. Lucæ 2. 48. Sic Ananias
Jerem. 28. 10. vocatur Propheta, quia talis æstimabatur
à vulgo, cùm reverà esset Pseudopropheta. Ita S. Hie-
ronymus in Jerem. 28.

TRIGESIMUSTERTIUS: S. Scriptura, mutatis
licèt rebus, eadem tamen pristinaque nomina, quæ priùs
habuere, servat, rebusque assignat. Sic Joan. 6. caro
Christi in Eucharistia vocatur panis, quia fuit panis;
sed per transsubstantiationem, quæ fit in consecratione,
panis mutatus est in carnem Christi. Sic Dina à Si-
chem corrupta vocatur virgo, quia paulò antè fuerat
virgo. Genes. 34. 2. Sic virga Aaronis conversa in ser-
pentem vocatur virga, quia paulò antè fuit virga.
Exodi 7. 12. *Devoravit*, inquit, *virga Aaron virgas eo-
rum*, hoc est, serpens, in quem virga Aaronis à Mo-
se conversa erat, devoravit serpentes, in quos Magi
Pharaonis suas pariter virgas ad ostentationem miracu-
li converterant. Ita S. Hieronymus in Matth. 28.

TRIGESIMUSQUARTUS: Evangelistæ & Aposto-
li in citanda S. Scriptura veteris Testamenti sæpe il-
lam non verbo tenus, sed quoad sensum citant: ut *quo-
niam Nazareus vocabitur*. Matth. 2. 23. de quo ibidem
plura. Sic quod Osee ait c. 2. 1. *Dicite fratribus vestris,
populus meus: & sorori vestræ, misericordiam consecuta.*
Paulus Rom. 9. 25. sic citat: *Sicut in Osee dicit: vocabo
non plebem meam, plebem meam; & non misericordiam
consecutam, misericordiam consecutam.*

TRIGESIMUSQUINTUS: Scriptura novi Testa-
menti sæpe alludit ad vetus Testamentum, quia res no-
vi adumbratæ fuere in veteri: *Finis enim legis Christus.*
Rom. 10. 4. Moses ergo & Prophetæ fuere πρόδρομοι,
& præcursores Christi. Mira igitur, miréque concors
est harmonia novi Testamenti cum veteri, cujus arti-
fex & auctor est Spiritus sanctus. Quare ut Scriptu-
ram novi Testamenti à radice & fundamentis explices,
scrutare & vestiga figuram, prophetiam vel sententiam
veteris Testamenti, ad quam alludit, vetus enim lex
novæ fuit præludium; nova veteris est complementum,
vti fusè docet S. August. libr. pluribus, quos scripsit
contra Faustum Manichæum, & Tertull. libr. quatuor;
quos scripsit contra Marcionem.

TRIGESIMUSSEXTUS: Interpres latinus idem
verbum Græcum diversimodè vertit præsertim dum una
vox Latina vim verbi Græci non assequitur, nec adæ-
quat: sic ἐπιτιμάω in Marco ferè semper vertit *commi-
nari*, in Luca *increpare*, in Matthæo *imperare* vel *præ-
cipere*, vt Marc. 4. 39. *Et Exurgens*, inquit, *comminatus
est vento*. Sed Lucæ c. 8. 25. *At ille surgens*, inquit, *in-
crepavit ventum*. Matth. 8. autem vers. 26. *Tunc surgens*,
inquit, *imperavit ventis et mari*: quia ἐπιτιμάω signifi-
cat *præcipere* sive *imperare*, non simpliciter, sed *cum in-
crepatione, objurgatione, et comminatione, additis minis
objurgare, interminari, et interdicere.*

Denique huc spectant Canones 64. quos Epistolis S.
Pauli præfixi. Epistolæ enim istæ explicant Evange-
lium: quia Paulus interpres est Christi.

TRIGESIMUSSEPTIMUS: Evangelistæ sæpe bre-
vitatis studio rem gestam implicant & convoluunt,
qua de causa subinde repugnantia dicere videntur: qua-
re res gesta Interpreti fusiùs explicanda & distinctiùs
enucleanda est, vt consonantia appareat. Sic Lucas c.
7. v. 3. de Centurione mittente legatos ad Christum,
vt servum suum sanaret, ait: *Et cùm audisset de Jesu,
misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum, ut veniret,
et salvaret, servum ejus*; cùm tamen paulò post subdit
eumdem dixisse: *Propter quod et meipsum non sum di-
gnum arbitratus, ut venirem ad te*, quia scilicet ego sum
Gentilis, ideoque indignus tuo aspectu & alloquio,
quare pro me submisi ad te seniores Judæorum: quo-
modo ergo paulò antè putat eo se dignum imò rogat
ut Christus veniat ad se? Resp. τὸ *rogans*, quatenus re-
fertur ad τὸ *ut salvaret servum ejus*, pertinet ad ipsum
Centurionem, quatenus verò refertur ad τὸ *ut veniret*,
pertinet ad seniores Judæorum, qui de suo hoc addide-
runt, putantes hoc decere, & Centurionem tacitè hoc
cupere: Lucas tamen tribuit idipsum quoque Centurio-
ni, quia quæ legatus dicit, & petit nomine legantis, hæc
legans ipse dicere & petere censetur, de quo plura Matth.
8. v. 6. Sic Lucas cap. 19. 9. ait Christum dixisse Zachæo,
cùm domum eius ingrederetur: *Quia hodie salus domui
huic facta est*, ubi involutè significat, Zachæo in Chri-
stum credente & converso, totam familiam heri sui exem-
plum secutam in Christum credidisse, & sanctificatam
fuisse, etiamsi paulò antè solius Zachæi credentis memi-
nerit. Sic octo beatitudines, quas recenset Matthæus cap.
5. v. 1. & seq. Lucas c. 6. 20. in quatuor contrahit.

TRIGESIMUSOCTAVUS: Christus sanaturus ægro-
tos, priùs ab eis solet requirere fidem, qua scilicet cre-
dant Christum id posse facere, sperentque facturum; qua-
re fides hæc non est historica & nuda, non etiam chari-
tate formata & justificans; sed est fides miraculorum,
quæ includit certam spem & fiduciam miraculi, quòd sci-
licet Christus eos sua omnipotenti manu sanabit, qualis
fuit fides S. Gregorii, qui idcircò cognominatus est Thau-
maturgus, id est, miraculorum opifex. Hanc enim fidem
quasi congruam ad miraculum dispositionem, prærequirit
Christus; unde de illa ait: *Amen dico vobis, si habueritis
fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc
illuc, & transibit, & nihil impossibile erit vobis*. Matth.
17. 19.

POstremò in Evangeliis solerter expendendum est & secernendum; an id quod Christus ait, sit consilium, an præceptum, an promissio, an permissio dumtaxat (qualis est illa ad Judam proditorem: *quòd facis, fac citiùs*. Joan. 13. 27.) an parabola, an adagium, an emblema, &c. Quocirca in gratiam lectoris ex singulis Evangeliis collegi (eo quòd nemo hucusque id præstiterit) omnia Evangelica consilia, præcepta, promissa, minas, miracula, oracula, sacramenta, paradoxa, parabolas, adagia, emblemata & ænigmata, eaque ordine suo disposita hic subiicio.

Accipe ergo primò omnia Consilia per Evangelium sparsa hic in unum collecta, deinde præcepta Evangelio propria, denique mixta, id est, partim consilia, partim præcepta. Consilia & præcepta voco, quæ ut plurimùm sunt talia; nam & consilia in necessitate fiunt præcepta, & præcepta citra necessitatem subinde fiunt consilia, ut patet in præcepto eleemosynæ.

CONSILIA EVANGELICA:

Quæ omnia sunt de actibus hæroicis virtutum Christianarum, imò Apostolicarum.

1. *SIne modò: Sic enim decet nos implere omnem justitiam.* Matth. 3. 15.
2. *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Matth. 5. 3.
3. *Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram.*
4. *Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur.*
5. *Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam: quoniam ipsi saturabuntur.*
6. *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.*
7. *Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt.*
8. *Beati pacifici: quoniam filii Dei vocabuntur.*
9. *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam: quoniam ipsorum est regnum cælorum.*
10. *Beati estis, cùm maledixerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversùm vos, mentientes propter me.*
    Gaudete & exultate: quoniam merces vestra copiosa est in cælis.
11. *Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram.* Matthæi 5. v. 39.
12. *Et qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium.* ibidem vers. 40.
13. *Quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo.* ibid. v. 41.
14. *Omni petenti te tribue: & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas.* Lucæ 6. 30. Matth. 5. 42.
15. *Estote vos perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est.* Matth. 5. 48.
16. *Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos.* Matth. 8 22.
17. *Vos autem nolite vocari Rabbi: unus est enim Magister vester, omnes autem vos fratres estis.* Matth. 23. 8.
18. *Et patrem nolite vocare vobis super terram: unus est enim pater vester qui in cælis est.* ibid.
    Nec vocemini magistri, quia magister vester unus est, Christus. ibid.
19. *Qui major est vestrum, erit minister vester.* ibid.
    Qui autem se exaltaverit humiliabitur: & qui se humiliaverit exaltabitur. ibid.
20. *Oportet semper orare & numquam deficere.* Luc. 18. 1.
21. *Sunt Eunuchi qui se castraverunt propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat.* Matth. 19. 12.
22. *De Virginibus autem præceptum Domini non habeo: consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus à Domino, ut sim fidelis.*
    Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse.
23. *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus & habebis thesaurum in cælo, & veni, sequere me.* Matth. 19. 21.
24. *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Lucæ 10. 42.
25. *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Joan. 15. 13.
26. *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Lucæ 6. 35.
27. *Benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos.* Matth. 5. 44.
28. *Et accedens unus Scriba, ait illi: Magister sequar te quocumque ieris.*
    Et dicit ei Jesus: Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. Matth. 8. 19.
29. *Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te. Quid ergo erit nobis?* Matth. 19. 27.
30. Denique consilium Evangelicum est, evangelizare gratis, non accepto ullo prædicationis stipendio aut sumptu, uti fecit S. Paulus labore manuum se, suosque sustentans, qui proinde ait: *Quæ est ergo merces mea? ut Evangelium prædicans, sine sumptu ponam Evangelium*. 1. Corinth. 9. 18. Jure enim naturæ & divino Apostolus vivere potest ex Evangelio: dignus est enim operarius mercede sua: unde si gratis evangelizat, facit opus liberale & supererogationis, quod consilii est, non præcepti.

Ex dictis liquet multa esse Consilia Evangelica, sed præcipuè tria, scilicet voluntariæ paupertatis, castitatis, & obedientiæ religiosæ, uti contra novantes uno ore docent omnes orthodoxi.

PRAECEPTA EVANGELIO PROPRIA,

nec in Lege veterì expressa.

1. *POenitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum.* Matth. 4. 17.
2. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem, qui in cælis est.* Matth. 5. 16.
3. *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid adversùm te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.* Matt. 5. 23.
4. *Esto consentiens adversario* (actori & accusatori, quem verbo & verbere læsisti) *tuo, dum es in via cum eo, ne fortè tradat te adversarius judici, & judex tradat te ministris, & in carcerem mittaris.* Matth. 5. 25.
5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mæchatus est eam in corde suo.* Matth. 5. 28.
6. *Quòd si oculus tuus* (vel manus) *dexter scandalizat te, erue eum & proiice abs te.* Matth. 5. 29.
7. *Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mæchari: & qui dimissam duxerit, adulterat.* Matth. 5. 32.

8. *Diligite*

8. *Diligite inimicos vestros, ut sitis filii patris vestri, qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos.* Matth. 5. 43.
9. *Qui irascitur fratri suo, reus erit judicio: qui autem dixerit fratri suo raca, reus erit concilio: qui autem dixerit fatuo, reus erit gehennæ ignis.* Matth. 5. 22.
10. *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum, qui in cælis est.* Matth. 6. 1.
11. *Tu autem cùm oraveris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito, & pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.* ibid. vers. 6.
12. *Orantes nolite multum loqui* (ore, sed corde) *sicut Ethnici.* ibid. v. 7.
13. *Sic ergo vos orabitis: Pater noster, qui es in cælis: sanctificetur nomen tuum: Adveniat regnum tuum: fiat voluntas tua,* &c.
14. *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra,* &c. *sed in cælo.* Matth. 6. 19.
15. *Non potestis Deo servire & mammonæ.* Matth. 6. 24.
16. *Ne soliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini.* Matth. 6. 25.
17. *Quærite ergo primùm regnum Dei & justitiam ejus, & hæc omnia adiicientur vobis. Nolite ergo soliciti esse in crastinum.* Matth. 6. 33.
18. *Nolite judicare, ut non judicemini.* Matth. 7. 1.
19. *Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* q. d. Nolite sancta dogmata tradere incredulis & obstinatis, qui ea rideant & subsannent. Matth. 7. 6.
20. *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.* Matth. 7. 12.
21. *Intrate per angustam portam, quia lata porta, & spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem.* Matt. 7. 13.
22. *Qui dixerit* (verbum) *contra Spiritum Sanctum non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro.* Matth. 12. 32.
23. *Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii. Ex verbis enim tuis justificaberis: & ex verbis tuis condemnaberis.* Matth. 12. 36.
24. *Nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum.* Matth. 18. 3.
25. *Si autem peccaverit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum: si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.* ibid. v. 15.
26. *Si autem te non audierit adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.* ibid.
27. *Quòd si non audierit eos, dic Ecclesiæ: si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus.* ibid.

Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo, & quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cælo. ibid.

Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos. Joan. 13. 34. His adde præcepta Sacramentorum, quæ inferiùs afferam.

MIXTA, HOC EST, PARTIM CONSILIA, partim præcepta.

1. *EGo autem dico vobis non jurare omnino.* Matth. 5. 34.
2. *Sit autem sermo vester est, est: non, non: quod autem his abundantius est, à malo est.* Matth. 5. 37.
3. *Cum jejunas, unge caput tuum & faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans, sed patri tuo qui est in abscondito* q. d. Cùm jejunas noli id ostentare, sed cela dissimula per corporis, animique alacritatem & lætitiam. Matth. 6. 17. Idem dixit de Eleemosyna. v. 3. de Oratione. vers. 6.
4. *Petite & dabitur vobis: quærite & invenietis: pulsate & aperietur vobis.* Matth. 7. 7.
5. *Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: & qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet.* Matth. 10. 41.
6. *Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantùm in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam.* ibid.
7. *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris.* Matth. 11. 28.
8. *Quicumq; fecerit voluntate in Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.* Matt. 12. 50.
9. *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Matth. 16. 24.
10. *Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam.* Lucæ 12. 33.
11. *Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, & stare ante filium hominis.* Lucæ 21. 36.
12. *Scrutamini Scripturas.* Joan. 5. 39.
13. *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus.* Joan. 6. 27.
14. *In hoc cognoscent omnes quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* Joan. 13. 35.

PRAECEPTA ET CONSILIA A CHRISTO seorsim data Apostolis.

1. *VEnite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum.* Matth. 4. 19.
2. *In viam Gentium ne abieritis, & in civitates Samaritanorum ne intraveritis: sed potiùs ite ad oves quæ perierunt domus Israel.* Matth. 10. 5.
3. *Euntes autem prædicate dicentes, quia appropinquavit regnum cælorum.* ibid.
4. *Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmonia eiicite.*
5. *Gratis accepistis, gratis date.* ibid.
6. *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris.* ibid.
7. *Non peram in via, neque calceamenta, neque virgam: dignus est enim operarius cibo suo.* ibid.
8. *In quamcumque autem civitatem aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit, & ibi manete donec exeatis.* ibid.
9. *Intrantes autem in domum, salutate eam dicentes: Pax huic domui.* ibid.
10. *Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel civitate; excutite pulverem de pedibus vestris.* ibidem vers. 14.

Amen dico vobis: Tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die judicii, quàm illi civitati. ibid.

11. *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.* ibid. v. 16.
12. *Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in Conciliis, & in Synagogis suis flagellabunt vos.* ibid. v. 17.

Et ad præsides, & ad reges ducemini propter me in testimonium illis, & Gentibus. ibid.

13. *Cùm autem tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini.* ibid. v. 19.

Non enim vos estis qui loquamini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. ibid.

14. *Cùm autem persequentur vos in civitate ista, fugite ad aliam. Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat filius hominis.* 14. ibid. v. 23.
15. *Ne ergo timueritis eos: Nihil enim est opertum, quod non revela-*

revelabitur: & occultum, quod non scietur. ibid. v. 26.

16. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate super tecta.* ibid.

17. *Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potiùs timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam.* ibid. v. 28.

18. *Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram, sed gladium. Veni enim separare hominem adversùs patrem suum, & filiam adversùs matrem suam, & nurum adversùs socrum suam. Et inimici hominis domestici ejus.* ibid. v. 34.

19. *Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus; & qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.* ibid. v. 37.

20. *Et qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus.*

21. *Qui invenit animam suam, perdet illam: & qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.* ibid. vers. 35.

22. *Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me misit.* ibid. v. 40

23. *Nemini dixeritis visionem* (Transfigurationis) *donec filius hominis à mortuis resurgat.* Matt. 17. 9.

24. *Ut autem non scandalizemus eos* (exactores didrachmi pro tributo) *vade ad mare & mitte hamum, & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle: & aperto ore ejus, invenies staterem, illum sumens da eis pro me & te* (o Petre) Matt. 17. 26.

25. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo: & quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cælo.* Matth. 18. 18.

26. *Quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister.*

Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus. Matt. 20. 26.

Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis. ibid.

27. *Tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete hic & vigilate mecum: Vigilate & orate, ut non intretis in tentationem.* Matth. 26. 38.

28. *Ego rogavi pro te* (o Petre) *ut non deficiat fides tua: & tu aliquando conversus, confirma fratres tuos.* Lucæ 22. 32.

29. *Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, & vide manus meas: & affer manum tuam, & mitte in latus meum: & noli esse incredulus, sed fidelis.* Joan. 20. 27.

30. *Mittite in dexteram navigii rete, & invenietis,* &c. *afferte de piscibus quos prendidistis nunc,* &c. *Venite, prandete.* Joann. 21. 6. & sequent.

31. *Simon Joannis, diligis me plus his? dicit ei: Etiam Domine, tu scis quia amo te: Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei iterùm: Simon Joannis diligis me? Ait illi: Etiam Domine, tu scis quia amo te: Dicit ei. Pasce agnos meos.* ibid. v. 15.

32. *Euntes docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti: docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis.* Matt. 28. 19.

Et ego mitto promissum patris mei in vos. Vos autem sedete in civitate, quoad usque induamini virtute ex alto. Lucæ 24. 49.

PROMISSA EVANGELICA.

1. *Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua: & uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen ejus Joannem.*

Et erit gaudium tibi, & exultatio, & multi in nativitate ejus gaudebunt. Lucæ 1. 13.

2. *Erit enim magnus coram Domino; & vinum & sieeram non bibet, & Spiritu Sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ.* ibid.

3. *Et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum.*

4. *Et ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ: ut convertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam.* ibid.

Ne timeas Maria: invenisti enim gratiam apud Deum.

5. *Ecce concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen ejus Jesum.*

Hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur: & dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui, & regnabit in domo Jacob in æternum. Et regni ejus non erit finis. ib. v. 30.

6. *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Matth. 5. 3. ibidem in seq. Idem regnum aliis titulis & nominibus, cæteris septem beatitudinibus promittitur.

7. *Qui recipit vos, me recipit: & qui recipit me, recipit eum, qui me misit.* Matth. 10. 40.

8. *Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet; & qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet.* ibid.

9. *Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantùm in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem suam.* ibi.

10. *Justi fulgebunt sicut Sol in regno patris eorum.* Matt. 13. v. 43.

11. *Beatus es Simon Bar-Jona: quia caro & sanguis non revelabit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est.* Matth. 16. 17.

12. *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam.*

13. *Et tibi dabo claves regni cælorum: & quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis & quodcumque solveris super terram: erit solutum & in cælis.* Matth. 16. 17.

14. *Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cælis est.* Matth. 18. 19.

Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. ibid.

15. *Tunc accedens Petrus ad eum dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? usque septies?*

Dicit illi Jesus: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. ibid.

16. *Sunt Eunuchi, qui se castraverunt propter regnum cælorum.* Matth. 19. 12.

17. *Quia hæc dicit Dominus Eunuchis. Qui custodierint Sabbata mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum.*

Dabo eis in domo mea & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus: nomen sempiternum dabo eis quod non peribit. Isaiæ c. 26. v. 4.

18. *Vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo.* Matth. 19. vers. 1.

19. *Amen dico vobis, quòd vos, qui secuti estis me, in regeneratione cùm sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.*

20. *Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* ibid.

21. *In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo.* Matth. 22. 30.

22. *Euge serve bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui.* Matt. 25. 23.

23. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Matth. 28. 20.

24. *Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur: In nomine meo dæmonia eiicient; linguis loquentur novis.*

25. *Serpentes tollent: & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super ægros manus imponent, & bene habebunt.* Marc. 16. v. 17.

26. *Habete fidem Dei.*

27. *Amen dico vobis: quia quicumque dixerit huic monti: Tollere & mittere in mare; & non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit quia quodcumque dixerit fiat, fiet ei.*

28. *Propterea dico vobis, omnia quæ orantes petitis, credite, quia accipietis, & evenient vobis.* Marc. c. 11. vers. 22.

29. *Nunc dimittis servum tuum Domine, secundùm verbum tuum, in pace.* Lucæ 2. 29.

30. Spi-

30. *Spiritus Domini super me: propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde.*

31. *Prædicare captivis remissionem, & cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis.* Lucæ 4. 18.

32. *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit.*

33. *Veruntamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiiciuntur: gaudete autem, quòd nomina vestra scripta sunt in cœlis.* Lucæ 10. 19.

34. *Martha, Martha, sollicita es & turbaris erga plurima. Porrò unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Luc. 10. 41.

35. *Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, & Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei.* Luc. 12. 8. Matth. 10. 32.

36. *Quærite primùm regnum Dei, & justitiam ejus, & hæc omnia adiicientur vobis.* Matthæi 6. 33.

37. *Ignem veni mitere in terram: & quid volo, nisi ut accendatur?* Lucæ 12. 49.

38. *Iniicient vobis manus*, &c. *Ponite ergo in cordibus vestris, non præmeditari quemadmodum respondeatis.*

Ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes adversarii vestri. Lucæ 21. vers. 13.

39. *Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis.*

Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum.

Ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo: & sedeatis super thronos judicantes duodecim tribus Israel. Lucæ c. 22. v. 28.

40. *Pax vobis, ego sum nolite timere.* Lucæ 24. 36.

41. *Et ego mitto promissum Patris mei in vos: vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.* ibid. v. 49.

42. *Eduxit autem eos foras in Bethaniam: & elevatis manibus suis benedixit eis.*

Et factum est, cùm benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in cœlum. ibid.

43. *Et ipsi adorantes regressi sunt in Jerusalem cum gaudio magno.*

Et erant semper in templo laudantes, & benedicentes Deum. Amen. ibid.

44. *Oves meæ vocem meam audiunt: & ego cognosco eas, & sequuntur me.*

Et ego vitam æternam do eis: & non peribunt in æternum: & non rapiet eas quisquam de manu mea. Joan. 10. 27.

45. *Vado parare vobis locum. Et si abiero, & præparavero vobis locum, iterùm venio, & accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, & vos sitis.* Joan. 14. 2.

46. *Amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & majora horum faciet: quia ego ad Patrem vado.*

47. *Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio.* Joan. 14. 12.

48. *Et ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum.*

Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum: vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit & in vobis erit.

49. *Non relinquam vos orphanos: veniam ad vos.* Joan. 14. 16.

50. *Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est, qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur à Patre meo; & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Joan. 14. 21.

51. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit; & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Joan. 14. 23.

52. *Jam non dicam vos servos, quia servus nescit, quid faciat Dominus ejus: vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi à Patre meo, nota feci vobis.* Joan. 15. 14.

53. *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos ut eatis & fructum afferatis, & fructus vester maneat: ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.* Joan. 15. 15.

54. *Cùm autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.*

Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis. Joan. 16. 26.

55. *Cùm autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur, & quæ ventura sunt, annuntiabit vobis.* Joan. 16. 13.

56. *Sanctifica eos in veritate*, &c. *Et pro eis ego sanctifico meipsum, ut sint & ipsi sanctificati in veritate.* Joan. 17. 17.

57. *Non pro eis autem rogo tantùm, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me.* ibid. v. 20.

58. *Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint, ut credat mundus, quia tu me misisti.* ibid. v. 21.

Et ego charitatem quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut & nos unum sumus. ibid. v. 22.

59. *Pater quos dedisti mihi volo ut ubi sum ego, & illi sint mecum, ut videant charitatem meam, quam dedisti mihi; quia dilexisti me ante constitutionem mundi.* Joan. 17. 24.

60. *Mulier, ecce filius tuus: Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.* Joan. 19. 26.

MINÆ EUANGELICÆ.

1. *Quicumque non receperit vos neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris.*

2. *Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die judicii, quàm illi civitati.* Matth. 10. 14.

3. *Væ tibi Corozain: Væ tibi Bethsaida; quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes; quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent.* Matth. 11. 22.

4. *Verumtamen dico vobis, Tyro & Sidoni remissius erit in die judicii quàm vobis.* ibid.

5. *Et tu Capharnaum, numquid usque in cœlum exaltaberis: usque in infernum descendes; quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, fortè mansissent usque in hanc diem.* ibid.

6. *Veruntamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die judicii, quàm tibi.* ibid.

7. *Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista, & condemnabunt eam, quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ; & ecce plusquam Jonas hic.* Matt. 12. 41.

8. *Regina Austri surget in judicio cum generatione ista; & condemnabit eam; quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis: & ecce plusquam Salomon hic.* ibid.

9. *Sic erit in consummatione sæculi: exibunt Angeli & separabunt malos de medio justorum.* Matt. 13. 40.

10. *Et mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus & stridor dentium.* ibid. v. 48.

11. *Væ mundo à scandalis. Necesse est enim ut veniant scandala: verumtamen væ illi, per quem scandalum venit.* Matth. 18. 7.

12. *Si autem manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscide eum, & proiice abs te: bonum tibi est ad vitam ingredi debilem vel claudum, quàm duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum.* Matth. 18. v. 8.

13. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia clauditis regnum cœlorum ante homines*, &c. Matthæi 23. 13.

14. *Væ vobis Scribæ*, &c. *quia comeditis domos viduarum*, &c. Matthæi 23. vers. 13. & sequent. ubi continuò usque ad finem capitis. *Væ*, fulmen æter-

næ

næ damnationis in Scribas ob eorum superbiam, avaritiam, sævitiam, impietatem denotat.

15. *Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare.* Matth. 23. 35.

Amen dico vobis: veniens hæc omnia super generationem istam.

16. *Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* ibid.

17. *Si autem dixerit malus servus ille in corde suo: moram facit dominus meus venire.*

Et cœperit percutere conservos suos, manducet autem & bibat cum ebriosis.

Veniet Dominus servi illius in die qua non sperat, & hora quam ignorat.

Et dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis; Illic erit fletus & stridor dentium. Matt. 24. 48.

18. *Et ibunt hi in supplicium æternum; justi autem in vitam æternam.* Matth. 25. 46.

19. *Væ homini illi* (Judæ) *per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei si natus non fuisset homo ille.* Matth. 26. 24.

20. *Væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram.*

21. *Væ vobis, quia saturati estis; quia esurietis: væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis.*

22. *Væ cùm benedixerint vobis homines: secundùm hæc enim faciebant Pseudoprophetis patres eorum.* Lucæ 6. 24.

23. *Ille autem servus, qui cognovit voluntatem Domini sui, & non præparavit, & non fecit secundùm voluntatem ejus, vapulabit multis.*

24. *Qui autem non cognovit, & fecit digna plagis; vapulabit paucis.*

25. *Omnis autem, cui multum datum est, multum quæretur ab eo: & cui commendaverunt multum, plus petunt ab eo.* Lucæ 12. 47.

26. *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* Lucæ 13. 3.

MIRACULA CHRISTI ORDINE TEMPORIS

quo patrata sunt, sigillatim digesta.

1. *Et factum est, ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, exultavit infans in utero ejus: & repleta est Spiritu sancto Elisabeth.* Lucæ 1. 41.
2. *Et exclamavit voce magna, & dixit: benedicta tu inter mulieres & benedictus fructus ventris tui.* ibid.
3. *Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?* ibid.
4. Christus recenter natus misit Angelum, qui pastoribus, & stellam, quæ Magis nuntiaret suam nativitatem, eosque ad se visendum, adorandumque vocaret. Lucæ 2. v. 9. Matth. 3. 2.
5. Oblatus in templo fecit, ut Simeon & Anna se ut Messiam agnoscerent, ac de se prophetarent. Lucæ 2. 25.
6. In Christum, cùm baptizaretur à Joanne, Spiritus sanctus specie columbæ illapsus est, & vox Patris intonuit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Matth. 3. 14.
7. Christus mox à Baptismo secedens in desertum, ibi 40. diebus jejunavit, & per miraculum ab omni cibo potuque abstinuit. Matthæi 4.
8. Christus in nuptiis Canæ Galilææ mutat aquam in vinum. Joan. 2. 11.
9. Mox in paschate omnes vendentes & ementes vultus sui majestate percellens, flagello eiicit è templo. Joan. 2. 15.
10. Filium Reguli ægrum sanat Capharnai. Joan. 4. 50.
11. Dæmoniacum ibidem in Synagoga à dæmone liberat. Marc. 1. 23.
12. Socrum Petri febrientem, multosque ægros curat. Matth. 8. 15.
13. Dormiens in navi excitatur à discipulis, ac sedat maris tempestatem, ventisque & fluctibus imperat. Matth. 8. 15.
14. Sanat duos dæmoniacos in regione Gerasenorum, ac dæmonibus permittit ingredi in porcos, qui eos præcipitant in mare. Matth. 8. 28.
15. Sanat paralyticum per tegulas ante se demissum. Matth. 9. 2.
16. Vocat Matthæum à telonio, itaque mentem ejus immutat, ut omnibus relictis illicò eum sequatur. Matth. 9. 9.
17. Archisynagogi filiam à morte revocat, & Hemorrhoissæ fluxum sanguinis sistit. Matth. 9. 18.
18. Duos cæcos illuminat, & dæmoniacum mutum curat. Matth. 9. 27.
19. Ad probaticam piscinam in Sabbato sanat ægrum per 38. annos. Joan. 5. 2.
20. Manco manum aridam restituit. Matthæi 12. 13.
21. Leprosum à lepra mundat. Matth. 1. 2.
22. Centurionis servum paralyticum sanat. Matthæi 8. 5.
23. Filium viduæ in Naim à morte suscitat. Lucæ 7. 11.
24. Magdalenam à morte animæ, & à dæmonibus liberat. Lucæ 7.
25. Curat dæmoniacum cæcum & mutum. Matt. 12. 22.
26. Quinque panibus pascit quinque hominum millia. Joan. 8. 11.
27. Ambulat Jesus super mare, & Petrum super illud ambulare facit. Matth. 14. 25.
28. Sanat filiam Chananææ a dæmone vexatam. Matth. 15. 28.
29. Sanat surdum & mutum mittens digitos in auriculas, & expuens tangensque linguam ejus, dicens, Ephetha, id est, adaperire. Marci 7. 34.
30. Septem panibus pascit quinque hominum millia. Matth. 15. 36.
31. Illuminat cæcum in Bethsaida, dicentem: *Video homines sicut arbores ambulantes.* Marci 8. 24.
32. Transfigurat se Christus in monte Tabor: *Et resplenduit facies ejus sicut sol, & apparuerunt Moyses & Elias cum eo loquentes.* Matth. 17. 2.
33. Eiicit dæmonem lunaticum, quem discipuli eiicere non potuerant: quia *hoc genus*, inquit, *non eiicitur nisi per orationem & jejunium.* Matthæi 17. 14.
34. Facit ut Petrus in ore piscis inveniat didrachma, illudque pro tributo persolvat. Matth. 17. 26.
35. Mundat decem leprosos. Luc. 17. 12.
36. Cæco nato visum restituit. Joan. 9. 1.
37. Sanat mulierem contractam. Lucæ 13. 11.
40. Sanat hydropicum in Sabbato, prandens cum Pharisæo. Lucæ 14. 2.
41. In festo Encæniorum eripit se è lapidantium manibus. Joan. 10. v. 31. & 39.
42. Lazarum quatriduanum è sepulchro evocat & suscitat. Ioan. 11. 1.
43. Duos cæcos juxta Jericho illuminat, è quibus unus famosior erat, nomine Bartimæus. Matth. 20. 29. Marci 10. 46. Lucæ 18. 35.
44. Insidens asino gloriosè quasi Messias ingreditur Jerusalem, turbis cum ramis palmarum acclamantibus, quin & infantibus: *Hosanna filio David:* Matth. 21. 9.
45. Mox cæcos & claudos in templo curat. Matthæi 21. 14.
46. Ficulneam maledicendo arefacit. ibidem v. 19.
47. Eiicit rursum vendentes & ementes, è templo. Lucæ 19. 45. Matth. 21. 12.
48. *Apparuit illi Angelus de cælo confortans eum. Et factus in agonia prolixius orabat. Et factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.* Luc. 22. 42.
49. *Ut ergo dixit eis, ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram.* Joan. 11. 6.

50. *A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam*. Matth. 27. 45.

51. Christus in passione & cruce fuit miraculum miraculorum; fuit enim portentum, imò abyssus humilitatis, patientiæ, obedientiæ, charitatis, fortitudinis, martyrii, omniumque virtutum. Matth. 27.

52. Clamans: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*, per miraculum expirat: morientis enim vox, vita, & spiritus deficit. Matth. ibidem vers. 50.

53. *Et ecce velum templi scissum est à summo usque deorsum, & terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus venerunt in sanctam civitatem, & apparuerunt multis. Centurio autem, & qui cum eo erant custodientes Jesum, viso terræ motu & his quæ fiebant, timuerunt valdè dicentes: verè Filius Dei erat iste*. ibidem vers. 51.

54. *Unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuò exivit sanguis & aqua*. Joan. 19. 34.

55. Christus tertio post mortem die seipsum resuscitat, & corpus gloria, ceterisque dotibus beatitudinis condecorat, & beat. Matt. 28. Marc. 16. Lucæ 24.

56. *Et factum est dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, & cognoverunt eum, & ipse evanuit ex oculis eorum, & dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas?* Lucæ 24. 30.

57. Christus die 40. à resurrectione sua coram Apostolis, è monte Oliveti gloriosus in cœlum ascendit, sedetque à dextris Dei. Lucæ 24. 51. Marc. 16. 19.

ORACULA ET PROPHETIAE CHRISTI

eo ordine, quo ab ipso per se vel suos editæ sunt, dispositæ.

1. *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*. Luce 1. 48.
2. *Et tu puer Propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus*.
3. *Ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum*. Lucæ 1. 76.
4. *Ecce positus est hic in ruinam & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur*.
5. *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes*. Lucæ 2. 34.
6. *Priusquam te Philippus vocaret, cùm esses sub ficu, vidi te*. Joan. 1. 48.
7. *Videbitis cœlum apertum & Angelos Dei ascendentes & descendentes supra Filium hominis*. ibid.
8. Christus eiiciens ementes & vendentes è templo, Judæis petentibus signum assignat suam mortem & resurrectionem; utramque prædicens primò, Joan. 2. 19. secundò, paulò antè, & post transfigurationem suam. Matth. 17. 21. tertiò, paulò ante mortem, cùm ad eam, Hierosolymam pergeret. Matt. 20. 18. quartò, in ultima cœna paucis horis antequam caperetur. Matth. 26. 2.
9. Christus mulieri Samaritanæ edicit occulta, quæ per vitam gesserat, itaque eam & Samaritanos convertit. Joan. 4. 18.
10. *Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate*. Joan. 4. 23.
11. *Levate oculos & videte regiones, quia illæ jam albæ sunt ad messem*. Joan. 4. 35.
12. *Ego veni in nomine Patris mei, & non accipitis me: si alius* (Antichristus) *venerit in nomine suo, illum accipietis*. Joan. 5. 43.
13. *Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis unus diabolus est?* scilicet Judas, qui me tradet. Joan. 6. 17.
14. *Multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Jacob in regno cœlorum: filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores*. Matth. 8. 11.
15. *Tradent enim vos in Conciliis, & in Synagogis suis flagellabunt vos*.
16. *Et ad præsides, & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis & Gentibus*. Matth. 10. 17.
17. *Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & insurgent filii in parentes, & morte eos afficient*.
18. *Et eritis odio omnibus propter nomen meum: qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*. ibid. v. 21.
19. *Amen dico vobis: sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo*. Matth. 16. 28.
20. *Elias venturus est, & restituet omnia*. Matth. 17. 11.
21. *Vade* (ò Petre) *ad mare, & mitte hamum, et eum piscem, qui primus ascenderit tolle et aperto ore ejus invenies staterem, illum sumens da eis pro te et me*. Matt. 17. 26.
22. *Calicem quidem meum bibetis: sedere autem ad dexteram meam vel sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo*. Matthæi 20. 23.
23. Digito scribens in terra, occulta Pharisæorum adulteram accusantium scelera pandit, eosque confundit. Joan. 8. 8.
   Ite in castellum, quod contra vos est, in quod introeuntes invenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo umquam hominum sedit: solvite illum, et adducite.
24. *Et si vos interrogaverit: Quare solvitis? sic dicetis ei: Quia Dominus operam ejus desiderat*.
25. *Abierunt autem qui missi erant: et invenerunt sicut dixit illis, stantem pullum*. Lucæ 19. 30.
26. *Venient dies in te* (ò Jerusalem) *et circumdabunt te inimici tui vallo et circumdabunt te, et coangustabunt te*.
   Et ad terram prosternent te, et filios tuos, qui in te sunt, et non relinquent in te lapidem super lapidem, eò quòd non cognoveris tempus visitationis tuæ. Lucæ 19. 43.
27. *Ecce ego mitto ad vos Prophetas, et Sapientes, et Scribas, et ex illis occidetis et crucifigetis: et ex eis flagellabitis in Synagogis vestris, & persequemini de civitate in civitatem*.
28. *Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare*. Matth. 23. 34.
29. *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*. ibid.
30. *Dico enim vobis, non me videbitis amodò, donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini*. ibid. vers. 38.
31. *Multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, & multos seducent*. Matth. 24. 5.
32. *Audituri enim estis prælia & opiniones præliorum. Videte ne turbemini: oportet enim hæc fieri, sed nondum est finis*. ibid.
33. *Consurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt pestilentiæ, & fames, & terræ motus per loca*. ibid.
   Hæc autem omnia initia sunt dolorum. ibid.
34. *Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus Gentibus propter nomen meum*. ibid.
35. *Et tunc scandalizabuntur multi, & invicem tradent & odio habebunt invicem*. ibid.
36. *Et multi Pseudoprophetæ surgent, & seducent multos*. ibid.
37. *Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum*. Ibid.

38. *Qui*

38. *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*. ibid.

39. *Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus Gentibus: & tunc veniet consummatio*. ibid.

40. *Sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum commovebuntur*. ibid. v. 29.

41. *Et tunc parebit signum Filii hominis in cælo, & tunc plangent omnes tribus terræ, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa & majestate*. ibid.

42. *Et mittet Angelos suos cum tuba, & voce magna: & congregabunt electos ejus à quatuor ventis, à summis cælorum usque ad terminos eorum*. ibid.

43. *Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes & bibentes, nubentes, & nuptui tradentes usque ad eum diem, quo intravit Noe in arcam*. ibidem v. 38.

Et non cognoverunt donec venit diluvium, & tulit omnes; ita erit & adventus Filii hominis. ibid.

44. *Tunc duo erunt in agro: unus assumetur, & unus relinquetur*.

Duæ molentes in mola; una assumetur, & una relinquetur. ibid.

Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. ibid.

45. Cùm *autem venerit Filius hominis in majestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ*. Matth. 25. 31.

46. *Et congregabuntur ante eum omnes Gentes, & separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis*. ibid.

47. *Et statuet oves quidem à dextris suis, hædos autem à sinistris*. ibid.

48. *Tunc dicet Rex his, qui à dextris ejus erunt: Venite benedicti Patris mei, possidete paratam vobis regnum à constitutione mundi*. ibid.

49. *Jerusalem calcabitur à Gentibus, donec impleantur tempora nationum*. Lucæ 21. 14.

50. *Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo amphoram aquæ portans: sequimini eum in domum in quam intrat*.

51. *Et dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi magister: Ubi est diversorium, ubi Pascha cum discipulis meis manducem?*

52. *Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, & ibi parate*.

Euntes autem invenerunt, sicut dixit illis, & paraverunt Pascha. Lucæ 22. 10.

53. *Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est*. Matth. 26. 21.

54. *Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet*. ibid. v. 23.

55. *Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Et cùm intinxisset panem, dedit Judæ Simoni Iscariotæ*.

56. *Et post buccellam introivit in eum Satanas. Et dixit ei Jesus: Quod facis, fac citiùs*. Joan. 13. 26.

57. *Respondens autem Judas qui tradidit eum, dixit: Numquid ego sum Rabbi? At illi: Tu dixisti*. Matthæi 26. 25.

Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim: Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis. ibid.

Postquam autem resurrexero præcedam vos in Galilæam. ibid.

Respondens autem Petrus, ait illi: Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor.

Ait illi Jesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis.

58. Christus tam ante quàm post mortem prædixit adventum Spiritus sancti. Joan. 14. 16. Lucæ 24. vers. 49.

59. *Non bibam amodò de hoc genimine vitis usque in diem illum, cùm illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei*. Matth. 26. 29.

60. *Ecce appropinquavit hora & Filius hominis tradetur in manus peccatorum, Surgite, eamus: ecce appropinquavit qui me tradet*. Matth. 26. 45.

61. *Filiæ Jerusalem nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros*.

62. *Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent: Beatæ steriles, & ventres, qui non genuerunt, & ubera quæ non lactaverunt*.

63. *Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos, & collibus: Operite nos*.

64. *Quia si in viridi ligno hæc faciunt; in arido quid fiet?* Lucæ 23. 28.

65. *Amen dico tibi hodie mecum eris in paradiso*. Lucæ 23. 43.

66. *Tunc ait illis* (mulieribus venientibus ad Christi sepulchrum) *Jesus: Nolite timere, ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt*. Matth. 28. 10.

His adde nonnulla ex Joanne præter ordinem.

67. *Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili: & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet unum ovile & unus pastor*. Joan. 10. 16.

68. *Resurget frater tuus*, ait Christus Marthæ de Lazaro mortuo. Joan. 11. 23.

69. *Expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat*. Joan. 11. 50.

70. *Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud*, scilicet unguentum Magdalenæ. Joan. 12. 7.

71. *Sciens Jesus quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cùm dilexisset suos, qui erant in mundo in finem dilexit eos*. Joan. 13. 1.

72. *Absque Synagogis facient vos, sed venit hora, ut omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. Et hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me*. Joan. 16. 2.

73. *Ecce venit hora, & jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, & me solùm relinquatis; & non sum solus, quia Pater mecum est*.

74. *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum*. Joan.

SACRAMENTA A CHRISTO INSTITUTA.

1. BAPTISMUS.

Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Joan. 3. 5.

Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.

Euntes docete omnes Gentes: baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.

Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis: & ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Matt. 28. 18.

2. CONFIRMATIO.

His auditis baptizati sunt in nomine Jesu. Et cùm imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis & prophetabant. Actor. 19. 5.

Miserunt ad illos Petrum & Joannem. Qui cùm venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum: nondum enim in quemquam illorum venerat; sed baptizati tantùm erant in nomine Domini Jesu.

Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum. Actor. 8. 14.

3. EUCHARISTIA.

Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, & benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, & ait: Accipite, & comedite, hoc est corpus meum.

Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis, dicens: bibite ex hoc omnes.

Hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Matth. 26. 26.

Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi.

Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum: & panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Joan. 6. 51.

Sacrificii Eucharistiæ.

Hoc

Hoc facite in meam commemerationem. Lucæ 22. 19.

Hic est calix novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur, qui, scilicet calix, (ut patet ex Græco) pro vobis offeretur (nam liquida solent per effusionem Deo libari & offerri) jam jam in hac ultima cœna, cùm ego & vos illum bibemus. & bibendo Deo libabimus. Lucæ 22. 20.

4. POENITENTIA.

Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. Joan. 20. 22.

Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlo, et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo. Matth. 18. 18.

5. EXTREMA UNCTIO.

Ungebant oleo multos ægros, et sanabant. Marci 6. 13.

Infirmatur quis ex vobis? inducat Presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum: et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, remittentur ei. Jacobi c. 5. v. 14.

6. ORDO.

Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Hæc cùm dixisset, insufflavit, et dixit eis. Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. Joan. 20. 21.

Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum. 2. Tim. 1. 6.

Tunc jejunantes, et orantes, imponentesque eis manus, dimiserunt illos. Actor. 13. 3.

Constituas per civitates Presbyteros, sicut et ego disposui tibi. Tit. 1. 5.

7. MATRIMONIUM.

Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una.

Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. Matth. 19. 3.

Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Ephes. 5. 32.

PARADOXA EVANGELICA.

1. *IN principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum,* &c. *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Joan. 1. 1.
2. *In ipso vita erat, & vita erat lux hominum.* Joan. 1. 4.
3. *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit.*
In propria venit, & sui eum non receperunt.
4. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus.*
5. *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Joan. 1. 10.
6. *Qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat.* ibid. v. 15.
7. *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia.*
8. *Quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Jesum Christum facta est.*
9. *Deum nemo vidit umquam: unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarravit.* Joan. 1. v. 16.
10. *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.*
11. *Vox clamantis in deserto: parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Marci 1. 2.
12. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Joan. 1. 29.
13. *Spiritus ubi vult spirat: & vocem ejus audis: sed nescis unde veniat aut quò vadat: sic est omnis, qui natus est ex Spiritu.* Joan. 3. 8.
14. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo.*
15. *Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis.*
Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.
16. *Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Joan. 3. 13.
17. *Illum oportet crescere, me autem minui.* Joan. 3. 30.
18. *Qui accepit ejus testimonium, signavit, quia Deus verax est.*
19. *Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: non enim ad mensuram dat Deus spiritum.*
20. *Pater diligit filium, & omnia dedit in manu ejus.* Joan. 3. 35.
21. *Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterùm: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.*
22. *Sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Joan. 4. v. 13.
23. *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me, ut perficiam opus ejus.* Joan. 4. v. 34.
24. *Non potest Filius à se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem: quæcumque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit.* Joan. 5. 19.
25. *Sicut enim Pater suscitat mortuos, & vivificat: sic & Filius, quos vult, vivificat.*
26. *Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio.* Joan. 5. 11.
27. *Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei.*
28. *Et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem judicii.* Joan. 5. 28.
29. *Ego sum panis vitæ: qui venit ad me non esuriet, & qui credit in me non sitiet umquam.* Joan. 6. 35.
30. *Nemo potest venire ad me nisi Pater qui misit me, traxerit eum: & ego resuscitabo eum in novissimo die.*
31. *Et scriptum est in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit à Patre, & didicit, venit ad me.* Joan. 6. 44.
32. *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam: verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt.* ibid. v. 64.
33. *Quæretis me, & non invenietis: & ubi ego sum, vos non potestis venire.* Joan. 7. 34.
34. *Si quis sitit veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura: Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.*
35. *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum, vidit & gavisus est.* Joan. 8. 56.
36. *In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant.* ibid. vers. 39.
37. *Ego sum resurrectio & vita, qui credit in me; etiamsi mortuus fuerit vivet: & omnis qui vivit & credit in me, non morietur in æternum.* Joan. 11. 25.
38. *Qui amat* (Matth. cap. 10. 30. *qui invenit*) *animam suam, perdet eam; & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Joan. 12. 24.
Beati pauperes spiritu Beati mites. Beati qui lugent, &c. Matth. 5. 1.
39. *Nunc judicium est mundi: nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.*
40. *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.*
Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus. Joan. 12. 31.
41. *Ego sum via veritas, & vita: nemo venit ad Patrem, nisi per me: si cognovissetis me, & patrem meum utique cognovissetis, & amodò cognoscetis eum, & vidistis eum.* Joan. 14. 6.
42. *Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est?* Joan. 14. 10.
43. *Ego sum vitis, & Pater meus agricola est,* &c. *Ego sum vitis: vos palmites; qui manet in me, & ego in eo hic fert fructum multum; quia sine me nihil potestis facere.*
44. *Si quis in me non manserit mittetur foras sicut palmes & arescet, & colligent eum, & in ignem mittent & ardet.*

45. Si

45. *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis.* Joan. 15. 5.

46. *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum.*

47. *Ego te clarificavi super terram, opus consumavi quod dedisti mihi, ut faciam.*

48. *Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum claritate, quam habui, priusquam mundus esset, apud te.*

49. *Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo.* Joann. 17. 3.

50. *Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm divitem intrare in regnum cælorum.* Matt. 19. 24.

51. *Omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.* Lucæ 18. 14.

52. *Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Joan. 20. 17.

APOLOGI ET PARABOLAE EVANGELICAE

ordine historico dispositæ.

1. PArabola puerorum canentium & lamentantium. Matth. 11. 16.
2. Parabola seminantis, in qua semen aliud cecidit secus viam, aliud in petrosa, aliud in spinas, aliud in terram bonam, fecitque, fructum centesimum, sexagesimum, trigesimum. Matth. 13. 4.
3. Parabola zizaniorum, quæ semini superseminavit inimicus. ibid. vers. 24.
4. *Simile est regnum cælorum grano sinapis.* ibidem vers. 31.
5. *Simile est regnum cælorum fermento in farinæ satis tribus.* ibid. v. 38.
6. *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro.* ibid. v. 44.
7. *Simile est regnum cælorum margaritæ pretiosæ*, ibidem vers. 45.
8. *Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare*, ibid. vers. 45.
9. Parabola patrisfamilias, qui à servo in conservum immisericordem, debitum decem millium talentorum, jam remissum repetiit. Matth. 18. 23.
10. Parabola boni pastoris, mercenarii, & ovium. Joan. 10. 2.
11. Parabola Samaritani, curantis eum qui inciderat in latrones, infuso in plagas oleo & vino. Lucæ 10. 30.
12. Parabola amici petentis noctu ab amico tres panes pro hospite, docens modum & vim orandi. Lucæ 11. 5.
13. Parabola divitis sic dicentis: *Anima habes multa bona posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus: stulte hac nocte animam tuam repetent à te, quæ autem parasti, cujus erunt?* Lucæ 12. 19.
14. Parabola servi vigilantis noctu, & dominum à nuptiis revertentem expectantis. Lucæ 12. 36.
15. Parabola ficulneæ infrugiferæ, quæ jubetur excidi. Lucæ 13. 6.
16. *Contendite intrare per angustam portam* in cœlum, quia pauci salvantur, & arcta est salutis via. Lucæ 13. 24.
17. Parabola de captando inter convivas ultimo loco. Lucæ 14. 7.
18. Parabola de computandis sumptibus ante bellum, & ante fabricam turris. Lucæ 14. 28.
19. Parabola ovis centesimæ perditæ, quam pastor relictis 99. requisivit. Lucæ 15. v. 4.
20. Parabola mulieris quærentis drachmam perditam, eaque inventa, sibi suisque congratulantis. Lucæ 15. 8.
21. Parabola filii prodigi. Lucæ 15. 11.
22. Parabola de villico iniquo, faciente sibi amicos de mammona iniquitatis, ut officio privatus, ab eis reciperetur. Lucæ 16. 1.
23. Parabola divitis epulonis & Lazari mendici. ibidem vers. 19.
24. Parabola iniqui judicis & viduæ. Lucæ 18. 2.
25. Parabola Pharisæi & publicani. Lucæ 18. vers. 9.
26. Parabola de operariis in vineam conductis hora 1. 3. 6. 9. & 11. ubi in mercede novissimi fiunt primi, & primi novissimi. Matth. 20. 1.
27. Parabola de decem minis in servos ad negotiandum distributis. Lucæ 19. v. 12.
28. Parabola duorum filiorum, unius pœnitentis & patri obedientis, alterius fingentis se obedire. Matth. 21. 28.
29. Parabola locatæ vineæ, cujus conductores occiderunt heri servos, & filium. ibidem vers. 33.
30. Parabola invitantis ad nuptias filii: ubi invitati neglexerunt venire, sed abierunt alius in villam suam, alius ad negotiationem suam: unde herus invitavit omnes obuios, & ingressus in convivium, ejecit eum qui carebat veste nuptiali. Matth. 22. 1.
31. Parabola de decem virginibus, quinque prudentibus, quæ acceperunt oleum in vasis cum lampadibus; & quinque fatuis, quæ oleum accipere neglexerunt. Matth. 25. 1.
32. Parabola de talentis in servos distributis, cùm uni dedit quinque, alteri duo, tertio vnum. ibidem vers. 14.

ADAGIA, GNOMAE, ET EMBLEMATA

Evangelica.

1. V*Os estis sal terræ: Quòd si sal evanuerit, in quo salietur? ad nihilum valet ultrà, nisi ut mittatur foras, & conculcetur ab hominibus.*
2. *Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita.*
3. *Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt.* Matth. 5. 13.
4. *Ubi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.* Matt. 6. 21.
5. *Nemo potest duobus dominis servire.* Matth. 24.
6. *Sufficit diei malitia sua.* ibid. v. 34.
7. *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* Matt. 7. 2.
8. *Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides?* ibid. v. 3.
9. *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* ibidem vers. 6.
10. *Quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem numquid lapidem porriget ei?*
Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei?
Si ergo vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quantò magis Pater vester, qui in cælis est, dabit bona petentibus se?
11. *Omnia ergo quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.* ibid. vers. 9.
12. *Non est opus valentibus medicus, sed malè habentibus.*
13. *Euntes autem discite, quid est: Misericordiam volo, & non sacrificium. Non enim veni vocare justos, sed peccatores.* Matt. 9. vers. 15.
14. *Numquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? venient autem dies, cùm auferetur ab eis sponsus, & tunc jejunabunt.*

15. Nemo

15. *Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem ejus à vestimento, & pejor scissura fit.*

16. *Neque mittunt vinum novum in utres veteres; alioquin rumpuntur utres, & vinum effunditur, & utres pereunt; sed vinum novum in utres novos mittunt, & ambo conservantur.* Matth. 9. vers. 15.

17. *Secundùm fidem vestram fiat vobis.* Matth. 9. 29.

18. *Messis multa, operarii autem pauci.* ibid. v. 38.

19. *Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum.* Matth. 10. 24.

20. *Nihil est opertum quod non revelabitur, & occultum quod non scietur.*

21. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate super tecta.* Matth. 10. 26.

22. *Non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista: qui autem minor est in regno cælorum, major est illo.*

23. *A diebus autem Joannis Baptistæ usque nunc regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.*

24. *Omnes enim Prophetæ & lex usque ad Joannem prophetarunt.*

25. *Et si vultis recipere; ipse est Elias qui venturus est.*

26. *Qui habet aures audiendi, audiat.* Matth. 11. v. 11.

27. *Justificata est sapientia à filiis suis.* ibid. v. 19.

28. *Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis.*

29. *Ita Pater, quoniam sic placitum fuit ante te.* ibid. vers. 26.

30. *Jugum meum suave est, & onus meum leve.* Matth. 11. 30.

31. *Omne regnum divisum contra se, desolabitur.* Matth. 12. 25.

32. *Qui non est mecum, contra me est.* ibid. v. 30.

33. *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.* ibid. v. 50.

34. *Omnis Scriba doctus in regno cælorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova & vetera.* Matth. 13. 52.

35. *Non est Propheta sine honore nisi in patria sua.* ibid. vers. 57.

36. *Modicæ fidei quare dubitasti.* Matth. 14. 31.

37. *Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus.*

38. *At illa dixit: etiam Domine: nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum.* Matth. 15. 26.

39. *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod exit de ore, hoc coinquinat hominem.* Matth. 15. vers. 11.

40. *Facto vespere dicitis: Serenum erit, rubicundum est enim cælum.*
Et mane: Hodie tempestas, rutilat enim triste cælum.
Faciem ergo cæli dijudicare nostis: signa autem temporum non potestis scire? Matth. c. 16. v. 2.

41. *Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur?* Matt. 16. 26.

42. *Amen dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc illuc, & transibit, & nihil impossibile erit vobis.* Matth. 17. 19.

43. *Quicumque humiliaverit se sicut parvulus iste, hic major est in regno cælorum.* Matth. 18. v. 4.

44. *Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum.* Matth. 21. 13.

45. Scribis petentibus, an liceat tributum dare Cæsari, respondet Christus: *Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium.*
Et ait illis Jesus: cujus est imago hæc & superscriptio? Dicunt ei: Cæsaris.
Tunc ait illis: reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo. Matth. 22. 19.

46. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate & facite: secundùm opera verò eorum nolite facere; dicunt enim & non faciunt.* Matth. 23. 2.

47. *Et vos implete mensuram patrum vestrorum.* Matthæi 23. 32.

48. *Sicut fulgur exit ab Oriente, & paret usque ad Occidentem, ita erit & adventus filii hominis.*

49. *Arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet.* Matth. 12. 20.

50. *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* ibid. v. 35.

51. *Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus venturus sit.* Matth. 24. 42.

52. *Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Matth. 25. 40.

53. *Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.* Matth. 26. 42.

54. *Sabbatum propter hominem factum est, & non homo propter Sabbatum, itaque Dominus est filius hominis etiam Sabbati.* Marci 2. 28.

55. *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Matth. 4. 4.

56. *Angelis suis mandavit de te, & in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum.* ibid.

57. *Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei.* Lucæ 9. 62.

58. *Dignus est operarius mercede sua.* Lucæ 10.

59. *Beatus venter qui te portavit, & ubera quæ suxisti.*
At ille dixit: Quinimò beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. Luc. 11. 27.

60. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Luc. 16. 9.

61. *Qui fidelis est in minimo, & in majori fidelis est: & qui in modico iniquus est, & in majori iniquus est.*
Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis; quod verum est, quis credet vobis?
Et si in alieno fideles non fuistis; quod vestrum est quis dabit vobis? Lucæ 16. 10.

62. *Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris.*

63. *Et in his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum est: ut hi, qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare.* Lucæ 16. 25.

64. *Vidit quamdam viduam pauperculam, mittentem æra minuta duo.*
Et dixit: Verè dico vobis, quia vidua hæc pauper plusquàm omnes misit.
Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei: hæc autem ex eo quod deest illi omnem victum suum, quem habuit, misit. Lucæ 21. 2.

65. *Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* Lucæ 24. 26.

66. *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Joan. 12. 24.

67. *Si ergo lavi pedes vestros, Dominus & Magister; & vos debetis alter alterius lavare pedes.*

68. *Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.* Joan. 13. 14.

69. *Quia vidisti me, Thoma, credidisti: beati, qui non viderunt, & crediderunt.* Joan. 20. 29.

AENIGMATA EVANGELICA.

1. *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.*

2. *Cujus ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam: & congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Matth. 3. 12.

Cornel. à Lapide in Evang.

3. *Populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam & sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.* Matth. 4. 16.

4. *Lucerna corporis tui est oculus tuus: si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit.*

5. *Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen, quod in te est, tenebræ sunt; ipsæ tenebræ quantæ erunt?* Matth. 6. 22.

6. *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos.* Matth. 8. 22.

7. *Cùm immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem, & non invenit.*

Tunc dicit: Revertar in domum meam, unde exivi; & veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam & ornatam.

Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & intrantes habitant ibi: & fiunt novissima hominis illius pejora prioribus, sic erit & generationi huic pessimæ. Matth. 12. 43.

8. *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli,* &c. *Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem verò ceciderit, conteret eum.* Matth. 21. 42.

9. *Qui habet dabitur illi: & qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo.* Marc. 4. 25.

10. *Video homines velut arbores ambulantes.* Marc. 8.

11. *Omnis enim igne salietur, & omnis victima sale salietur.*

12. *Bonum est sal: quòd si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos.* Marci 9. 48.

13. *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* Lucæ 3. 8.

14. *Dicite vulpi illi* (Herodi) *Ecce ejicio dæmonia & sanitates perficio hodie & cras, & tertio die consummor.* Lucæ 13. 32.

15. *Multi autem erunt primi novissimi, & novissimi primi.* Matth. 20. 30.

16. *Nunc qui habet sacculum, tollat, similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium.* Lucæ 22. 36.

17. *Modicum, & jam non videbitis me: & iterùm modicum, & videbitis me, quia vado ad Patrem.* Joan. 16. 16.

18. *Ubicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur & aquilæ.* Matth. 24. 28.

19. *Et cùm venerit ille* (Paraclctus) *arguet mundum de peccato, & de justitia, & de judicio.*

De peccato quidem: quia non crediderunt in me.

De justitia verò: quia ad Patrem vado, & jam non videbitis me.

De judicio autem: quia princeps hujus mundi jam judicatus est. Joan. 16. 8.

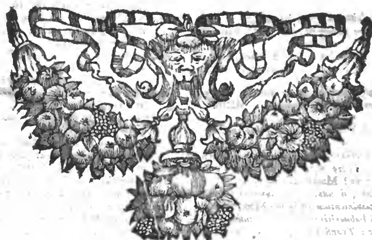
20. *Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Joan. 20. 17.

21. *Cùm esses junior cingebas te, & ambulabas ubi volebas: cùm autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quò tu non vis.* Joan. 21. 18.

22. *Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te?* ibid. vers. 22.

23. *Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes.* Matth. 23. 24.

24. *Væ vobis Scribæ,* &c. *quia mundatis quod deforis est calicis & paropsidis, intùs autem pleni estis rapina & immunditia.* ibid.

ARGU-

ARGUMENTUM IN S. MATTHÆUM.

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM secundùm Matthæum.

INSCRIBITUR hic liber tam in Latinis, quàm Græcis & Syris exemplaribus: *Sanctum Jesu Christi Evangelium secundùm Matthæum.* q. d. Hic est liber continens optimum & lætissimum Nuntium adventus Christi, sive Messiæ Patriarchis promissi, putà Incarnationis, Nativitatis, vitæ, prædicationis, passionis, resurrectionis, ascensionis Christi ac redemptionis, salutis, gratiæ & gloriæ ab eo partæ, & toti orbi allatæ, cujus scriptor fuit S. Matthæus dictator Spiritus sanctus. Syrus interpres hunc præfigit Titulum: *In virtute Domini, Deique nostri Jeschua Christi, incipimus scribere librum sacrosancti Evangelii primumque Evangelium Matthæi præconium,* hoc est, quod Matthæus præconizavit, sive prædicavit. Unde illud sic finit: *Sancti* B *Evangelii præconii Matthæi, quod prædicavit Hebraicè in terra Palæstinæ finis.* Arabicus: *Evangelium Jesu Christi sicut scripsit Mar* (id est Dominus) *Matthæus, unus ex duodecim discipulis ejus.* Nunc singula verba pressiùs expendamus.

Evangelium sanctum, cur? SANCTUM) Evangelium est, & dicitur *sanctum*, quia omnia, quæ continet, sancta sunt per eminentiam, scilicet sancta est Christi nativitas ex Spiritu sancto, sancta doctrina, sancta opera, sancta miracula, sancta passio, sancta resurrectio, ascensio, missio Spiritus sancti. Alludit ad illud Daniel. 9. 24. ubi dicitur consummandas esse 70. annorum hebdomades usque ad Christum, *ut ungatur Sanctus Sanctorum.* q. d. hoc libro & Evangelio ostenditur impleta esse prophetia Danielis de Christo venturo, qui est sanctus sanctorum, ideoque sicut olim Jacobo Patriarchæ, sic & nunc asseclis suis Christianis dabit *scientiam Sanctorum*; finis enim ejus est sanctificatio nostra, ut *serviamus illi in sanctitate & justitia coram ipso omnibus diebus nostris.* Lucæ 1. 75. Porrò quanta & quàm admirabilis sit sanctitas, & perfectio Evangelii præ lege naturæ & Mosaica, liquet ex cœlestibus præceptis & consiliis, quæ sancit Christus Matth. cap. 5. cap. 6. & 7. atque ex vitis Sanctorum novi Testamenti: in iis enim videre est, quantus fuerit zelus sancti Pauli & Apostolorum; quàm cœlestis vita & contemplatio anachoretarum & religiosorum; quàm insuperabilis fortitudo martyrum; quàm angelica puritas Virginum; quàm heroici labores SS. Confessorum, Episcoporum, Pontificum, &c.

Jesus nomen proprium. JESU CHRISTI) Jesus est proprium nomen Verbi incarnati, putà hujus hominis Verbo hypostaticè uniti, sicut meum nomen proprium est Cornelius, alterius Petrus Paulus, Jacobus. &c. Dicitur *Jesus* Hebr. יְהוֹשֻׁעַ D *Jehoschua & contractè*, יֵשׁוּעַ *Jeschua*, id est, salvator, quia, ut prædixit Gabriel Archangelus: *Ipse populum salvum faciet à peccatis eorum.* Matth. 1. 21. Lucæ 1. 31.

Christus nomen officii. *Christus* verò nomen est officii & dignitatis. Jesus enim Hebraicè cognominatur מָשִׁיחַ *Messias*: Græcè χριστὸς Latinè *unctus*, quia à Deo Patre unctus & consecratus est in summum Orbis Pontificem, Regem, Legislatorem, Prophetam & Doctorem.

Evangelium est lætum nuntium. EVANGELIUM) id est, bonum nuntium, ἀγγέλλω enim est *nuntio*; unde ἄγγελος est nuntius, εὐαγγέλλω est bona nuntio, εὐάγγελος & εὐαγγελιστὴς est *bonus Angelus*, sive *lætus nuntius* εὐαγγέλιον est *jucundum lætumque nuntium*. Ita S. Chrysost. hic, vide Budæum in Pandectas, ubi addit Evangelium per metonymiam significare donariam vel sacrificium exhibitum pro felici nuntio. Unde Cicero ad Atticum: O *suaves*, ait, A *meas Epistolas, quibus Evangelia deberi fateor: Evangelia*, id est, præmia læti nuntii: Evangelium Hebr. dicitur בְּשׂוֹרָה *besora* à בָּשָׂר *basar*, id est *caro*; quasi *besora*, sit lætissimum incarnationis Verbi nuntium de salute & felicitate æterna, quod Christus Dominus quasi magni consilii Angelus hominibus attulit. Hic verò Evangelium metonymicè sumitur pro libro vel scriptura, quæ hoc nuntium historicè enarrat.

SECUNDUM MATTHÆUM) Vox secundùm notat. Primò, primum & primarium Evangelii hujus auctorem esse Spiritum sanctum: secundarium verò S. Matthæum: fuit enim ipse quasi organum, instrumentum & calamus Spiritus sancti, scribens ea, quæ Spiritus sanctus dictabat, juxta illud: *Lingua mea calamus Scribæ velociter scribentis.* psal. 44. *Vox Secundùm quid significet hic. Primò.*

Secundò notat unum idemque esse Evangelium, sed diversimodè & quadrupliciter à quatuor Evangelistis conscriptum. Igitur τὸ *secundum* indicat Evangelium S. Matthæi non esse aliud ab Evangelio S. Lucæ, Marci, & Joannis, nec aliam afferre historiam vel doctrinam, sed tantùm alium fuisse scriptorem, aliumque scribendi modum. Unum enim est Evangelium, sed à quatuor Evangelistis quadruplici modo, ordine, & stylo conscriptum. *Secundò.*

Tertiò, notat Spiritum sanctum se naturæ & ingenio S. Matthæi attemperasse: illuminabat enim, excitabat & dirigebat eum Spiritus sanctus, ut ea, quæ partim viderat, vel ab Apostolis audierat, partim quæ Deus ei revelabat, scriberet illa methodo, ordine, sententia, conceptu & phrasi, quæ S. Matthæi genio & ingenio congruebat. Non enim opus erat nova revelatione Dei in iis, quæ S. Matthæus jam sciebat, quia ea viderat vel audierat, sed tantùm C assistentia, excitatione & directione Spiritus S. ne ex oblivione aut lapsu mentis, similive fragilitate humana, vel in puncto à veritate aberraret, neve alia vel aliter scriberet, quàm Spiritus S. volebat. Hinc S. Lucas initio Evangelii ait, se scribere ea, quæ ab Apostolis audierat. Hinc rursum alius est stylus, alia phrasis, alia methodus S. Lucæ; alia S. Matthæi alia S. Marci, alia S. Joannis, sicut cuique suus est dicendi scribendique genius. *Tertiò.*

Putant nonnulli hunc titulum suo Evangelio esse præfixum à S. Matthæo, æquè ac suo à S. Marco, Luca, & Joanne. Sic enim Prophetæ suis prophetiis nomen suum præfixerunt, ut *visio Isaiæ*, *visio Abdiæ*, *verba Jeremiæ* &c. *Titulus hic præfixus est ab Ecclesia.*

Verùm longè verius, est titulum cuique Evangelio esse præfixum non ab ipsis Evangelistis, sed ab Ecclesia; id enim indicat similitudo inscriptionis: Eadem enim est inscriptio, sive titulus cujusque Evangelii, mutato dumtaxat nomine Evangelistæ, qui illud conscripsit. Idem clariùs indicat inscriptio tituli Syriaca, quæ sic habet: *In virtute Domini Deique nostri Jeschua Christi, incipimus scribere librum sacrosancti Evangelii, primumque Evangelium, Matai* (Matthæi) *præconium.* Sic & Arabica initio citata. Atque hinc collige irrefragabile argumentum pro auctoritate traditionum, scilicet non sufficere sanctam Scripturam Ecclesiæ ad veram fidem, moresque adstruendos, sed insuper opus esse traditionibus Apostolicis; quare eas perperam negari ab Hæreticis. Dic enim sodes, unde scis Evangelium hoc esse sancti Matthæi, esseque Canonicam Scripturam potiùs quàm Evangelia Thomæ, Barnabæ, duodecim Apostolorum, quæ olim circumferebantur, nisi ex traditione, sensu, & consensu Ecclesiæ? Multi enim libri falsos habent titulos, falsoque aliis auctoribus inscri- *Auctoritas Traditionum quam necessaria.*

A scribuntur, ut patet in operibus sancti Augustini, sancti Hieronymi, sancti Cypriani, S. Prosperi, & ceterorum Patrum. Sic enim nonnulla Evangelia ab Haereticis conficta inscribebantur nomine sancti Bartholomaei, S. Thomae, S. Barnabae, &c. qui potuere eadem arte & fraude falsa ascribere sancto Matthaeo, uti de facto fecere Gnostici, qui Evangelium sancti Matthaei suis additionibus immutarunt & vitiarunt. Ut ergo sciamus librum verè adscribi sancto Matthaeo, ac magis ut sciamus illum totum verè esse Evangelium à Spiritu sancto dictatum, accedat oportet declaratio & definitio Ecclesiae, quae hunc librum à Pseudepigraphis secernat, & Canonicum esse decernat. Unde sapienter sanctus Augustinus libr. contra Epistolam Manichaei, quam vocant fundamenti, cap. 4. *Evangelio*, ait, *non crederem, nisi me Ecclesiae Catholicae commoveret auctoritas.* Non quòd dignior aut major sit Ecclesiae auctoritas, quàm S. Scripturae, cùm haec sit verbum & oraculum Dei ipsius, sed quòd Ecclesiae sit veram sanctam Scripturam à falsa & supposititia segregare & indicare, ejusque genuinam mentem & sensa

B explanare. *Cùm ergo dicimus*, ait quidam gravis auctor, *Evangelistas & ceteros scriptores sacros eo modo, quo dictum est, ab Ecclesia Catholica auctoritatem habere, nullus offendi merito debet, quasi Deo Ecclesiam anteponamus. Sic enim dicimus Ecclesiam Scripturis auctoritatem dare, quòd eas à Deo datas esse declaret, & ab ipso dictatas esse confirmet. An Domino servum praeponunt, qui vulgo dicunt literas regias à Nomophylace, qui sigillum adhibuit, auctoritatem habere? Ecclesia profectò Dei sigillum habet illum ipsum Spiritum, qui Ecclesiae promissus & datus est, ut cum illa maneret in aeternum, quique suam manum scripturamque recognoscit. Hic est, qui quatuor haec Evangelia primùm dictavit: deinde nobis eadem à se dictata fuisse per Ecclesiam declaravit.*

Matthaeus primus scripsit Evangelium. MATTHAEUM) Sanctus Matthaeus à telonio vocatus à Christo ad Apostolatum Matthaei 9. primus omnium scripsit Evangelium. Unde hoc ei elogium dat beatus Petrus Damiani serm. de sancto Matthaeo: *Inter omnes plane sanctos, qui coelesti gloriae de triumphato mundo

C victoriae titulos intulerunt, B. Matthaeus mihi videtur insignis atque conspicuus, & quemdam inter eos dignitatis obtinere primatum, atque, ut clarius dicam, nemo post Christum est, cui magis debeat sancta universalis Ecclesia: Nam quòd mundus vivit, haec est causa, quia lux nobis Evangelica coruscavit.* Quia, ut idem subdit: *tamquam dux vexillum sequentibus praetulit, suoque exemplo, ut scriberent, incitavit.* Graecè eum scripsisse censent Cajetanus & Anabaptistae hic, eò quòd nomina Hebraica Graecè interpretetur, ut *Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus.* Matth. 1. 23. Et *Eli, Eli lammasabactani hoc est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me.* Matth. 27. 46.

Hebraicè. Verùm hae interpretationes adjectae sunt ab interprete Graeco. Quocirca S. Hieronymus, S. Augustinus, Eusebius, ceterique omnes uno ore asserunt S. Matthaeum scripsisse Hebraicè, utpotè rogatum à Judaeis, ut abiturus ad Gentes, quae praedicaverat ore, eis scripto relinqueret, uti asserit sanctus Chrysostomus hic hom. 1. & ex eo Euthymius, & sanctus Hieronymus de Script. Eccles. in Matthaeo, & Eusebius libr. 3. Histor. cap. 18. Addit

D Auctor imperfecti in prooemio: *Matthaeum*, inquit, *conscribere Evangelium causa compulit talis: cùm facta fuisset in Palaestina persecutio gravis, ut periclitarentur dispergi omnes, ut carentes fortè doctoribus fidei, non carerent doctrina, rogarunt Matthaeum, ut omnium verborum & operum Christi conscriberet eis historiam, ut ubicumque essent futuri, totius secum haberent fidei statum.* S. Bartholomaeus ad Indos profecturus, Evangelium sancti Matthaei descriptum secum detulit, teste Eusebio libr. 5. Histor. cap. 10. & sancto Hieronymo de Script. Eccles. in Pantaeno: ac S. Barnabas illud idem sua manu exaratum asportavit in Cyprum, uti initio dixi. Quin & S. Hieronymus loco jam citato in Matthaeo asserit, se ejus Evangelium Hebraicè conscriptum vidisse Caesareae in Bibliotheca S. Pamphili martyris, indeque illud se descripsisse. Jam tamen Hebraeus S. Matthaei textus intercidit. Nam quod nobis obtrusit Sebastianus Munsterus excucullatus Apostata, quasi à Judaeis acceptum, viris probis & doctis, vel ex auctore Haeretico & traditoribus Judaeis, de falsitate suspectum est, & in se spurium olet. Verbotenus enim textum Graecum consectatur, & nimis pueriliter Hebraismos imitatur, & affectat. Adde: plures habet voces & phrases non Hebraeas, sed exoticas & Rabbinicas; imò soloecismos & barbarismos. Denique de ejus parum fida translatione variae extant doctorum querelae, ait noster Gretserus.

Scripsit S. Matthaeus Evangelium Hebraicè, praecipientibus Apostolis, ait S. Epiphanius haeresi 51. eodem anno quo Apostoli consilium inierunt de dispersione & profectione ad Gentes, qui fuit annus à nativitate Christi 37. ab ejusdem passione quartus, uti ostendi in Chronotaxi, quam Actis Apostolorum praefixi. Minùs ergo verisimile est quod censet Baronius, Matthaeum scripsisse anno Christi 41. Minùs adhuc probabile est quod censet S. Irenaeus lib. 3. cap. 1. Evangelium hoc scriptum eo tempore, quo SS. Petrus & Paulus Romae praedicabant. S. Petrus enim non venit Romam ante annum secundum Claudii Imperatoris, Paulus non ante annum tertium Neronis. Unde sequeretur, quòd decimo octavo vel vigesimo ab ascensu Christi in coelum anno scripsisset S. Matthaeus, quod liquet esse falsum.

Porrò Evangelium Hebraicè scriptum à S. Matthaeo illicò conversum est in linguam Graecam, utpote tunc apud Gentes quas Apostoli adituri erant, celeberrimam & latissimè patentem, idque vel ab ipsomet S. Matthaeo, vel à S. Joanne, Jacobo, aut simili. *Evangelium Matthaei citò versum in Graecum. A quo?* Unde S. Athanasius in Synopsi S. Scripturae: *Matthaei Evangelium*, inquit, *Hebraica dialecto conscriptum est à Matthaeo, editum Hierosolymis, & interpretante Jacobo fratre Domini expositum.* Theophylactus verò praefat. in Matt. *Joannes*, inquit, *hoc ex Hebraica lingua in Graecam, ut ferunt, interpretatus est.* Sunt qui opinantur, Barnabam Apostolum Matthaei Evangelium ex Hebraeo in Graecum transtulisse, inter quos est Sixtus Senensis; Anastasius verò Sinaita Antioch. lib. 8. Hexameron dicit, Lucam & Paulum reddidisse idem Evangelium Graecè. Hinc & textus Syriacus Evangelii S. Matthaei non ex Hebraeo, sed ex Graeco traductus est, ut patet utrumque conferenti. *Syrus ex Graeco traductus.* Hinc & S. Hieronymus jussu S. Damasi corrigens quatuor Evangelia, ac inter illa Evangelium S. Matthaei, illa correxit juxta textum Graecum non Hebraeum, atque illa Graecae fidei reddidit, ut ipse ait praefat. in Evang. ad Damasum, ubi adverte S. Hieronymum jussu Damasi vertisse vetus Testamentum ex Hebraeo in Latinum, novum verò non vertisse, sed correxisse ad Graecum autographum. *S. Hieronymus Evangelium, non vertit, sed correxit.* Quare interpres novi Testamenti non fuit S. Hieronymus, sed alius eo antiquior, minùs tamen Latinus, ut patet illud decurrenti. Unde non mirum, si subinde aliter quàm ille, vertat hic S. Hieronymus in Comment.

Quocirca textus Latinus Evangelij S. Matthaei, aequè ac S. Marci, in vulgata editione non ex Hebraeo, sed ex Graeco traductus videtur, uti disertè asserit Bellarminus lib. de Scriptor. Eccles. in Matth. & Franc. Lucas praefat. in Marcum, idque conferenti textum Graecum cum Latino clarè apparebit, scilicet hunc ex illo esse expressum. Adi eumdem Bellarminum lib. 2. de Verbo Dei cap. 7. Porrò Athanasius loco citato existimat, ab Apostolo Jacobo Matthaei Evangelium in Graecam linguam esse translatum; alii verò Joanni Apostolo, & alii ipsi Matthaeo eam translationem tribuunt. Sed cujuscumque sit, ita recepta est illa translatio, ac si ea lingua primum scriptum fuisset Evangelium Matthaei. Quocirca non multum egemus Evangelio Hebraico quod Munsterus edidit, nec illo etiam, quod nuper edi curavit Joan. Tilius, in quo multa desunt, multa supervacanea sunt, non pauca etiam immutata cernuntur, & Deus novit utrùm id factum non sit ad detrahendam fidem Graecae & Latinae editioni, astutia videlicet Judaeorum, ex quorum promptuariis Evangelium illud prodiit. Porrò S. Matthaeus cùm scripserit Hebraicè, in citandis sententiis ex veteri Testamento secutus videtur Hebraicam veritatem, ait S. Hieronymus de Script. Eccles. in Matthaeo; sed interpres Graecus ejus loco in Graeca sua translatione substituit versionem Graecam Septuag. Interpretum, utpote Gentibus notiorem.

An S. Matthaeus scripserit Hebraea dialecto puta, quali

quali scripserunt Moyses & Prophetæ; an verò in captivitate Babylonica per Chaldæos corrupta, puta Syriaca, non constat. Certè Judæi tempore Christi loquebantur Syriacè, non purè Hebraicè: quare Syriaca tunc eis erat vernacula: unde Albertus VVidmanstadius, qui primus novum Testamentum Syriacè edidit, & Guido Fabritius, qui illud in Latinum convertit, putant Syram versionem esse autographum S. Matthæi. Sic & Matthæus Galenus Cancellarius Duacensis præfat. in Epistolam S. Pauli ad Hebræos contendit, Syrum textum illius Epistolæ, qui extat in Bibliis Regiis, esse ipsum S. Pauli autographum. Verùm hoc parum est verisimile. Constat enim cætera in novo Testamento ex Græco conversa esse in Syrum, idemque omninò videtur horum & illorum fuisse interpres. Idem liquet ex eo, quòd Hebræa, quæ citantur in Græco autographo, discrepent à Syris vocibus, quæ in Syra versione S. Matthæi nunc extant. Nam Matth. 27. 8. pro Hebræo *haceldama*, id est, ager sanguinis, Syrus jam habet *agurefca dema*, ubi manifesta græcizat, dum ex ἀγρὸς, id est, *ager*, format *agurefca*, Sic pro Hebræo *Cephas*, habet *Kipho*; pro *Eli*, *Eli*, vertit *Il Il*, id est, *Deus Deus*, sine *meus*, quod est in *Eli*. Matth. 27. 46. pro *Golgota*, *Gogoulto*, pro *Jacob*, *Jaacoub*, pro *Joseph*, *Jauseph*, & sic consequenter in cæteris discrepat à vocibus Hebraicis, quæ extant in Græco & Latino, quin & ipsas voces Græcas facit Syras, vt ex βουλευτὴς id est, consiliarius format *bulenta*. Marci 15. 43. & plura talia.

Syrum non esse autographum S. Matthæi.

Syri putant interpretem, qui novum Testamentum ex Græco in Syrum vertit, fuisse S. Marcum Evangelistam. Verùm id difficile est creditu. Nam uterque Cyrillus, Clemens Alexandrinus, S. Anastasius, Damascenus, Theodoretus, S. Ephrem & alii, qui in Syria, vel vicina Aegypto vixerunt & scripserunt, illius non meminerunt. Adde quod quædam habeat, quæ doctis vel displicent, vel parum placent. Videtur ergo interpres Syrus Patrum jam citatorum ætate posterior. Hoc tamen boni habet, quòd faveat Catholicis contra Hæreticos: sæpe enim in titulis meminit jejuniorum, vigiliarum, festorum, invocationis sanctorum &c.

An Syriacæ versionis Auctor S. Marcus?

Jam quoad libri partitionem, Euangelium S. Matthæi à variis variè fuit divisum & interpunctum; nam à vetustioribus Latinis secundùm S. Hilarii lectionem dividitur in Canones 33. & secundùm aliorum partitionem in Canones 67. apud recentiores verò Latinos in 28. capita, apud Græcos autem juxta Euthymium, in capita 68. juxta Suidam, in titulos 68. capit. 355. Ammonius similiter & Eusebius in capita 355. illud partiuntur.

Denique S. Matthæus cæteris Evangelistis in hisce præcellit; Primò, quia omnium primus Evangelium edidit; hinc plenè cuncta & instanter exequitur, ait S. Chrysostomus hom. 4. in Matth. Unde Tertullianus lib. de Carne Christi, cap. 22. eum nuncupat fidelissimi Evangelii commentatorem.

S. Matthæus Evangelistas præcellit. Primò.

Secundò, quòd regiam Christi dignitatem præ cæteris explicet. Ita S. Augustinus, Beda, Petrus Damiani, Rupert. & alii.

Secundò.

Tertiò, quod divina revelatione sit inventum Evangelium ejus Hebræum sub Zenone Imperatore ad pectus S. Barnabæ: Rursum deinde illud injuria temporum intercidit. Unde Nicolaus V. Pontifex quinque ducatorum millia Evangelium Matthæi Hebraicum ad se afferenti promisit, ut scribit Joannes Eckius Lutheromastrix homil. de S. Matthæo.

Tertiò.

Quartò, quòd S. Matthæus fuerit *Æthiopiæ Apostolus, & virginitatis victima*: occisus enim est ab Hirtaco rege, eò quòd Iphigeniam regis filiam, quæ virginitatem Deo voverat, ipsi in uxorem dari nollet.

Quartò.

Quintò, quòd S. Matthæus valde usu rerum & experientia excellens (vnde & telonio præfectus fuit) ait S. Chrysostomus, ad Christum conversus sit, non ex visis ejus miraculis, non ex audita prædicatione, sed unica ejus voce: *Sequere me.* huic enim promptissimè obediens, repentè in alium virum, imò Apostolum mutatus est, ut relicto telonio, opibus, familia, &c. Christus secutus sit, ejusque mores induerit. Adde eum deinde numquam à Christo discessisse, testemq; ac spectatorem signorum ejus & miraculorum, vitæ etjam imitatorem, itineris socium, atque laborum, curarum & angorum fuisse participem: ut qui toto tempore dispensationis cum eo sit versatus, & in numerum relatus summorum discipulorum, & simul procedentem tempore habens virtutem.

Quintò.

Hinc Matthæus Hebraicè idem est, quòd *donatus*, ajunt Origenes & Isidorus libr. 7. Etymol. cap. 9. aut *donum*, ut vult Pagninus מתן, *matthan* enim est donum, licèt aliud Etymon (unde petitum sit, nescio) det Anastasius Antiochenus lib. 8. Hexameron: *Matthæus*, inquit, *interpretatur mandatum altissimi*. Quocirca S. Gregor. 18. moral. cap. 16. ad illud Job. 28. *Ferrum de terra tollitur*. *An non Matthæus*, inquit, *in terra inventus est, qui terrenis negotiis implicatus telonii usibus serviebat? sed de terra sublatus in fortitudinem ferri convaluit, cujus videlicet lingua quasi acutissimo gladio, Evangelii administratione Dominus infidelium corda transfixit: & qui infirmus priùs despectusq; fuerat per terrena negotia, fortis postmodum factus est ad cælestia prædicamenta.* Scripsit de eodem Evangelista Clemens Alexandrinus Pædagog. libr. 2. cap. 1. quòd seminibus, baccis & oleribus, non carnibus vesci soleret.

Matthæi etymol.

Omitto quòd Abdias lib. 7. Histor. Apostol. scripsit S. Matthæum ob Evangelium; quod Myrmidonibus prædicabat, ab idolatris fuisse excæcatum, sed à S. Andrea Apostolo, jussu Angeli, ipsi visum fuisse restitutum. Item S. Matthæum duos magos Zaroen & Arphaxat ope divina superasse, aliaque plura: quia Abdias hic apocryphus est. Plura de S. Matthæo vide apud Surium, Baronium, Ribadeneiram, & Joannem de la Haye in Apparatu Evang. cap. 45. & sequent. Denique audi quid S. Matthæus de seipso revelaverit S. Birgittæ oranti ad sepulchrum ejus in urbe Malphi, libr. 1. Revelat. cap. 129. *Cùm illud* (Evangelium) *scriberem, tantus divinæ inflammationis ardor perseverabat mecum, quòd si tacere voluissem, nullatenus præ ardore intenso potuissem.*

CAPUT

CAPUT PRIMUM

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur genealogia Christi ab Abraham usque ad ipsum. Inde v. 18. ejusdem Conceptio ex Spiritu sancto, ac Nativitas ex Virgine Deipara.

1. LIBER Generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. 2. Abraham ge-
nuit Isaac, Isaac autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Judam & fratres eius.
3. Judas autem genuit Phares & Zaram de Thamar. Phares autem genuit
Esron. Esron autem genuit Aram. 4. Aram autem genuit Aminadab. Ami-
nadab autem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon. 5 Salmon au-
tem genuit Booz de Rahab. Booz autem genuit Obed ex Ruth. Obed autem
genuit Jesse. 6. Jesse autem genuit David regem. David autem rex genuit
Salomonem, ex ea quæ fuit Uriæ. 7. Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit
Abiam. Abias autem genuit Asa. 8. Asa autem genuit Josaphat. Josaphat autem genuit Joram. Jo-
ram autem genuit Oziam. 9. Ozias autem genuit Joatham. Joatham autem genuit Achaz. Achaz
autem genuit Ezechiam. 10. Ezechias autem genuit Manassen. Manasses autem genuit Amon.
Amon autem genuit Josiam. 11. Josias autem genuit Jeconiam, & fratres eius in transmigratio-
ne Babylonis. 12. Et post transmigrationem Babylonis Jechonias genuit Salathiel. Salathiel au-
tem genuit Zorobabel. 13. Zorobabel autem genuit Abiud, Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim
autem genuit Azor. 14. Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem ge-
nuit Eliud. 15. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem ge-
nuit Jacob. 16. Jacob autem genuit Joseph virum Mariæ: de qua natus est Jesus qui vocatur Chri-
stus. 17. Omnes itaque generationes ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim,
& à David usque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim, & à trasmigra-
tione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim. 18. Christi autem generatio sic
erat. Cùm esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in ute-
ro habens de Spiritu sancto. 19. Joseph autem vir eius cùm esset justus, & nollet eam traduce-
re: voluit occultè dimittere eam: 20 Hæc autem eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in
somnis ei dicens: Joseph fili David, noli timere accipere Mariam coniugem tuam, quod enim
in ea natum est, de Spiritu sancto est: 21. Pariet autem filium; & vocabis nomen eius JESUM,
ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum. 22. Hoc autem totum factum est, ut
adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem: 23. Ecce virgo in utero habebit,
& pariet filium & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus. 24. Ex-
urgens autem Joseph a somno, fecit sicut præcepit ei Angelus Domini: & accepit coniugem suam.
25. Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum, & vocavit nomen eius Je-
sum.

VERS. I.

IBER GENERATIONIS.) Sic ad verbum habet textus Græcus, Latinus, Syriacus, Arabicus, Ægyptius, Persicus: Æthiopicus verò habet: *Genealogia Iesu Christi*. Porrò Matthæus imitatur Moysen. Audi B. Petrum Damiani serm. de S. Matthæo: *Sicut Moyses Prophetis, & omnibus, qui aliquid scripserunt in veteri Testamento non absurdè præponitur: ita Matthæus omnes jure præcellit, qui scripsisse reperiuntur in novo; ut enim ille nascentis, mundi texit originem: sic iste tamquam spiritalis cujusdam mundi orientem descripsit Ecclesiæ novitatem, unde, Spiritu sancto calamum temperante, provisum est, ut uterque non diversum, sed unum idemque suis libris præmitteret initium, dicens: Liber generationis*: Hæc Damian. Moyses enim Genes. 5. B cap. 1. genealogiam & prosapiam Adæ protoplasti, & posterorum ita orditur: *Hic liber generationis Adam*. Adam enim fuit typus Christi. Sicut enim Adam omnibus hominibus fuit pater vitæ mortalis; sic Christus fidelibus est pater vitæ immortalis, uti docet Apostolus Rom. 5. vers. 14. & seq. 1. Corinth. 15. 47. & seq. Hebr. est, ספר תולדות *sepher toledoth*, id est, liber, sive catalogus & enumeratio generationum Adæ. Nam Genes. 5. plures, imò omnes generationes recensentur, quibus ab Adam usque ad Noe & diluvium propagata est stirps humana.

A Unde verisimile est. S. Matthæum; qui alludit ad Moysen, in Hebræo hic pariter scripsisse *sepher toledoth*, id est, *Liber generationum*, in plurali. Septuag. tamen Genes. 3. verterunt *βίβλος γενέσεως*, id est, *Liber generationis*, in singulari, quia una fuit generatio Adæ, qua ipse quasi totius generis humani Patriarcha genuit Seth, quæ deinde à Seth & posteris continuata & propagata fuit usque ad Noe. Septuag. utpote Græcos, secutus est hic Græcus S. Matthæi interpres, & qui ex Græco traductus est Latinus vulgatus, quia propriè hic describitur generatio & & prosapia solius Christi, quæ tamen per plures generationes patrum & avorum, ab Abraham derivatur & continuatur usque ad Christum. Igitur sicut Adam fuit mundi veteris, sic Christus est mundi novi & melioris origo. Unde ab Isaja c. 9. vers. 6. vocatur *pater futuri sæ-*
B *culi*. Hinc & ex Sibylla Cumana Virgil. Eclog. 4. ita de eo cecinit:

Ultima Cumæi venit jam carminis ætas.
Magnus ab integro sæculorum nascitur ordo.
Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna,
Jam nova progenies cælo demittitur alto.

Nimirum ut subdit:

Chara Dei soboles, magnum Jovis (veriùs patris) *incrementum.*
Incipe parve puer risu cognoscere matrem.

Hæc enim de Christo à Sibylla esse dicta liquet, sed

Virgi-

Virgilius vel ignorans, vel adulans ea transtulit ad Pollionem Asinii Pollionis, consulis Romani filium.

Liber vocatur catalogus. Nota τὸ *liber* hic idem est quòd catalogus, siue enumeratio aut descriptio. Unde Syrus vertit כְּתָבָא *ketobo*, id est, Scripturæ descriptio. Hoc enim proprie significat hebr. ספר *sephar*, cui respondet Græcum βίβλος, & Latinum Liber, à rad. סָפַר *saphar*, id est, enumerare, recensere. Unde nonnulla à *saphar* derivant *siphra* vel *cifra*, id est, numerus & computus. Simili sensu liber repudii vocabatur charta, in qua repudium uxoris factum à marito describebatur: sic liber justorum vocatur catalogus, in quo justorum nomina & facta notabantur. Sic & liber vitæ est catalogus electorum, qui in mente Dei quasi in libro conscripti sunt, & destinati ad vitam æternam. Sic Cicero librum nominum appellavit catalogum nominum. Sic denique dicitur psalm. 70. 15. *Quoniam non cognovi litteraturam, introibo in potentias Domini*. Litteraturam hebr. ספרות *sephorot*, id est, libros, catalogos, computos. Unde Septuag. vertunt γραμματείας, quod noster vertit *litteraturam*, pro quo nonnulli legunt, πραγματείας, id est, negotiationes. Sensus est, q. d. David: quoniam non cognovi literas sæculares, computos puta, & negotia hujus sæculi, quæ mentem à Deo distrahunt, hinc accedam ad penetrandam, & celebrandam Dei potentiam, & beneficentiam erga me.

Generatio quid? Resp. Primò. Nota secundò: τὸ *generationis*; Primò, & planissimè idem est quòd *generis*, aut *genealogiæ* Christi: hæc enim hic recensetur. Hoc enim significat hebr. *toledoth* & Syrum *jelidoutho*, cui respondet Græcum γένεσις. *Secundò.* Secundò, *generationis*, id est, conceptionis & nativitatis Christi. Hoc sensu enim mox se explicabit vers. 18. dicens: *Christi autem generatio sic erat*, id est, hoc modo contigit. *Tertiò.* Tertiò Maldonatus *generationis*, inquit, id est, vitæ Christi. Matthæus enim hoc Evangelio totum vitæ Christi decursum, quasi historiam describit. Sic Genes. 6. 9. dicitur Noe, *perfectus in generationibus suis*, id est, in omnibus partibus vitæ suæ. Verùm ibi pro *generationibus suis*, Hebr. non est *toledoth*, sed דורותיו *dorotau*, id est, in suis sæculis. q. d. Noe inter homines suæ ætatis & sæculi corruptissimos, fuit justus & perfectus, quare inter eos velut stella lucidissima emicuit. *Quartò.* Quartò hebr. *toledoth* propriè significat generationes, quæ plures ab Adam usque ad Christum intercesserunt. Unde in iis toties repetitur τὸ *genuit*. Generationes hasce repræsentarunt gradus in scala Jacob, cui innitebatur Deus, per quos Angeli à terra in cœlum ascendebant. Sicut enim scala hæc quasi jungebat terram cœlo, & Jacobum Deo; sic generationum hæc series omnes Patriarchas univit Christo, qui caro factus, omnes homines sibi, Deoque copulavit. Vide dicta Genes. 28. 12.

Filii David) *filii*, id est, nepotis. Hebræi enim omnes nepotes in recta generationis linea, ab avis & abavis descendentes, vocant filios. Davidem præponit Abrahæ: tum quia David erat proximior Christo, ac per eum Christus ad Abraham pertingit: tum quia sic breviùs & commodiùs genealogiæ Christi, sine repetitione series texitur. Si enim præposuisset Abraham, non potuisset subjungere *filii David*: Nec enim, Abraham fuit filius David. Prolixè ergo dicere debuisset, qui Abraham fuit pater David, ex quo prognatus est Christus: voluit enim dicere Christum descendere ex Abraham per David. Ita S. Hieronymus. Tertiò, & maximè, quia promissio Dei facta Davidi de Christo ex posteris ejus nascituro, erat recentior, specialior, & honorificentior, uti docet S. Chrysostom. Theoph. & Euthym. Hinc Judæi Messiam suum passim vocabant filium David. Unde in Dominica palmarum Christo ingredienti Hierosolymam, quasi Messiam acclamarunt: *Christus vocatur filius David cur?* *Osanna filio David*, id est, salva Domine nostrum Messiam, quasi Davidis filium & hæredem. Denique nomine *filii David*, innuitur nobilitas stirpis Messiæ, puta Christi, ejusque regnum, quòd scilicet ipse velut Davidis regis filius sit futurus rex, juxta illud Archangeli Gabrielis ad B. Virginem oraculum: *Hic erit magnus & filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis*. Lucæ 1. 31. Hac de causa Prophetæ passim de Christo, quasi de Davidis filio & hærede vaticinati sunt, ut Isaias cap. 9. 7. cap. 55. 3. Jeremias cap. 23. 5. Ezechiel cap. 34. 23. & cap. 37. 25. Amos cap. 9. 11. &c. Porrò prima promissio facta Davidi de Christo ex se nascituro, & regnaturo in æternum extat 1. Reg. 7. 12. eadem à Deo corroborata est, psal. 88. & 131. ac repetita Salomoni Davidis filio 3. Reg. 9. 5. Matthæus ergo dicens; *Jesu Christi filii David* significat, hasce omnes promissiones jam in Christo esse expletas. Ita S. Chrysostomus homil. 2. Teoph. Euthym. & Iren. libr. 8. cap. 8. S. Ambros. lib. 3. in Lucam c. 3. & alii.

Filii Abraham) τὸ *filii* tam ad Christum quàm ad Davidem referas: Tam enim David quàm Christus fuit filius, id est, nepos Abrahæ, utpote ex eo prognatus. Significat ergo Christum per Davidem patrem suum fuisse quoque filium Abrahæ, qui fuit pater credentium & Ecclesiæ veteris, cui primò facta est expressa de Christo promissio, Genes. 22. 18. Porrò à nativitate Abrahæ usque ad diem natalem Christi fluxere anni 2001. à morte verò Davidis usque ad Christum fluxere anni 1013. Tam antiqua fuere Dei oracula & promissa de Christo, tam constans pariter & certa fuit ejus fidelitas in iis explendis. Atque hæc est causa, cur S. Matthæus studiose genealogiam Christi arcessat ab Abraham, per continuas 42. generationes, scilicet ut Judæis ostendat Jesum Christum esse verum Messiam Abrahæ promissum, ejusque & cæterorum Patriarcharum filium; ideò à Judæis ut talem recipiendum, venerandum & colendum.

Abraham genuit Isaac) Hi duo, uti & sequentes fuere primi Patriarchæ, fundatores Synagogæ & populi Dei, ac regni Christi; illi ergo ut typi prælusere: Vide dicta in Genesi, ubi hasce eorum genealogias explicui, quare hic eas non repetam. Hinc Deus passim se vocat Deum Abraham, Isaac, & Jacob, de eoq; gloriatur. Unde & Abrahæ posteritatem, descendentem per Isaac & Jacob, sibi in familiam & Ecclesiam delegit, ejusque signum & tesseram ei dedit circumcisionem. Quocirca Deus Abrahæ nomen commutavit, ut pro *Abram*, id est pater excelsus, vocaretur *Abraham*, quasi אב רב המון *ab rab hamon*, id est, pater magnæ multitudinis, scilicet populi fidelis ex se nasciturì secundùm carnem; sicut ex Christo tam Judæi quàm Gentes in eum credentes, nascuntur secundùm spiritum; *Isaac* verò, id est, *risus*, immolandus ab Abraham patre in monte Moria, planè repræsentavit Christum, qui in eodem monte crucifixus, salutem & gaudium toti orbi attulit. Genes. 22. v. 2. & seq. VERS. 2.

Judas autem genuit Phares et Zaram de Thamar) Vide quæ de Thamar dixi Genes. 38. vers. 29. Nota in genealogia Christi nullæ (dempta ejus sanctissima matre) nominantur fœminæ, nisi quatuor; illæque peccatrices, scilicet tres meretrices: nimirum Thamar, Bethsabee & Raab, de qua Josue 2. & quarta Gentilis puta Ruth Moabitis. Gentilis quoque fuit Raab, utpote Jerichuntina. At quæ hujus rei est causa? Respondent S. Hieronymus, Chrysostomus, Ambrosius, Euthymius hic, id fieri, ut significet Christus se, qui propter peccata dissolvenda & dimittenda veniebat, de peccatoribus velle nasci. Hæc ratio vera est, sed allegorica. Litteralis ergo & simplex est, quòd hæ mulieres modo non ordinario, uti cæteræ, sed extraordinario & novo accidente viris suis copulatæ sunt, ideoque typus fuerunt Ecclesiæ Christi ex Gentilibus (rejectis Judæis) nova vocatione novoque modo congregandæ. Thamar enim ob negatum, vel potius dilatum Sela maritum, sibi promissum à patre Juda, ei se dolosè prostituit, quia ex ejus, utpote Jacobi, Isaac & Abrahæ stirpe prolem quærebat. Bethsabee uxor Uriæ, Davidi copulata est, primò per adulterium, deinde per conjugium. Raab nupsit Salmon, quia Hebræorum exploratores à Josue in Jericho submisses, hospitio excepit ac protexit, ideòque in eorum fidem & religionem transiit. Ruth nupsit Booz, quia cum Noemi socru ex Moab transiit in Judæam. vide librum Ruth. VERS. 3. *Cur Thamar, Bethsabee, & Raab nominentur in Genealogia Christi?*

Tropologica causa est, ut ostendatur generis & prosapiæ vanitas, ac nobilitatem non in avorum stemmate, sed in propria indole & virtute consistere. Ita S. Chrysostomus. Quare nemini erubescendum esse de suis natalibus, & majoribus obscuris, vel vilibus aut sceleratis, sed

tis, sed dicendum cum Cicerone: *Ego mea virtute meis majoribus præluxi*. Sanè non est dubium in cujusque etiam nobilissimi stirpe, si illa ab Adam, imò ab aliquot annorum centuriis dumtaxat repetatur, multos intercurrisse patres & matres ignobiles, abjectas, sceleratas & infames. Certè Plato, teste Seneca, epist. 44. asserit omnes reges ex servis natos, & omnes servos ex regibus ortos, nullumque olim regem extitisse ligonis expertem, nec contra ligonem, ad quem non aliquando sceptrum pertinuerit. Tritum est Camillum, Curionem, Fabricium & priscos Romanorum duces, à ligone & aratro vocatos ad Romæ regimen & culmen.

Omnes reges ex servis orti, & servi ex regibus.

Denique Salomon inter alias mundi vanitates & inconstantias hanc recenset: *Quod de carcere catenisq; interdum quis egrediatur ad regnum, & alius natus in Regno inopia consumatur*. Eccles. 4. 14. vide ibi dicta.

VERS. 4. AMINADAB) Hic fuit dux tribus Juda in egressu filiorum Israel ex Aegypto, qui cæteris trepidantibus ingredi mare rubrum, licèt à Deo patefacto alueo divisum & siccum, primus illud animosè ingressus, suam tribum per illud incolumen traduxit, quem deinde cæteri duces & tribus secuti sunt, uti tradunt Hebræi & ex eis Lyranus. Unde Cantic. 6. 11. de eo dicitur: *Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab*. Vide ibi dicta. Successit ei in Ducatu filius Naasson in deserto, ut patet numer. 1. vers. 7. & sequent.

VERS. 5. Booz) Plures fuisse Booz censet Lyranus, sed unicum dumtaxat fuisse patet, enim scilicet, cujus fit mentio cap. Ruth 4. vers. 21. & 1. Paral. cap. 2. v. 11. & 12.

JESSE) vel aliis punctis *Isai*, pater fuit Davidis, qui suo nomine præfiguravit Jesum Christum ex se nasciturum. Jesse enim & Jesus idem quasi sunt nomen, si utriusq; radicem Hebræam (quæ est ישע *jasca*, id est, salvare) spectes; si scilicet *Jesse* addas expunctum ּ.

VERS. 6. EX EA QUÆ FUIT URIÆ) Græcè ἐκ τῆς τοῦ Οὐρίου, id est, *ex ea quæ Uriæ*, scilicet fuerat uxor. Nam Uria mortuo duxit eam David, ex eaque genuit Salomonem, ne quis putet Salomonem natum ex adulterio fuisse spurium, cùm sit natus ex conjugio. Hac enim sententia significatur Deum promissa data Davidi, ob ejus adulterium cum Bethsabee non revocasse, sed ob utriusque pœnitentiam confirmasse. Unde ex Bethsabee eiusque filio Salomone prognatus est Christus, nimirum Bethsabee pœnitens evasit sancta, ac Salomonem filium sanctè educavit, imò spiritu prophetico claruit, uti dixi Proverb. 31. 1. ad illa: *Verba Samuelis Regis: Visio qua erudivit eum mater sua*.

VERS. 8. JORAM AUTEM GENUIT OZIAM) Non immediatè, sed mediantibus tribus generationibus; nam Joram proximè genuit Ochosiam; Ochosias genuit Joas, Joas genuit Amasiam, Amasias genuit Azariam sive Oziam (erat enim binomius) ut patet 1. Paral. 3. 11. & 2. Paral. 22. & sequent.

Cur Ochosias, Joas, & Amasias in genealogia Christi prætermissi sunt.

Petes, cur tres medios, scilicet Ochosiam, Joas & Amasiam omittit hic S. Matt.? Respondet S. Hieronymus hic id eum fecisse, quia ei propositum erat tres tesseradecades generationum præcisè assignare, de quo v. 17. & quia Joram se miscuerat impiissimæ Jezabelli, & Achab, ejus sororem Athaliam impiam (utpote quæ omnes suos filios, excepto Joas à sorore abscondito, occidit, ut sola regnaret) in uxorem accipiens. Juraverat enim Deus se omnem posteritatem Achab ob impietatem, & idolatriam deleturum. 3. Reg. 21. 22. Posteritas autem in Scriptura computatur usque ad quartam generationem, ut patet Exodi 20. 5. 4. Reg. 10. 30. Deletur ergo hìc, dum à Matthæo omittitur & obliteratur. Sic & S. Hilarius, S. Thomas, Jansenius, Salmeron, Barradius, Abulensis & alii. Aliter respondet Gaspar Sanchez in lib. 4. Reg. cap. 14. v. 18. Scilicet Matthæum hos tres non omisisse, sed addidisse, scripsisseque hoc modo; *Joram autem genuit Ochosiam, Ochosias autem genuit Joas, Joas autem genuit Amasiam. Amasias autem genuit Oziam*: sed descriptorem Matthæi ob similitudinem Ochoziæ & Oziæ, fallente oculorum jactu ab Ochozia transiliisse ad Oziam, scripsisseque *Joram genuit Oziam*, pro *Ochoziam*. Sic enim vers. 12. *Jechonias genuit Salathiel*, transiliit medium Jeconiam, putans eumdem esse cum Jechonia. Verùm hìc saltus nimis est magnus & enormis, quem etsi unus descriptor fallente oculo commisisset, alii tamen eum deprehendissent & correxissent. Jam autem omnia exemplaria Græca, Latina, Syra, Arabica, &c. habent: *Joram autem genuit Oziam*, non *Ochoziam*, &c. Denique si hi tres, scilicet Ochozias, Joas & Amasias interserantur, erunt generationes septemdecim à Davide usque ad transmigrationem Babylonis, cùm tamen Matthæus disertè v. 17. tantum numeret quatuordecim, vimque faciat in trina generationum tesseradecade.

JOSIAS AUTEM GENUIT JECHONIAM ET FRATRES EJUS) Josias quatuor genuit filios: primus fuit Johanan: secundus Eliakim, qui & Joakim: tertius Joachas, qui & Sullum: quartus Sedecias, qui & Matanias. Porrò Joachas, licèt tertiò genitus, proximè in regno successit Josiæ patri occiso: sed amovit eum Pharao Rex Aegypti, eique suffecit fratrem secundò genitum, putà Joakim: hunc post undecim annos regni cepit, & occidit Nabuchodonosor rex Babylonis, eique substituit filium nominè Joachin: quem post tres menses in Babylonem abducens subrogavit ei in regno patruum, putà Sedeciam, quem tandem rebellantem abduxit & excæcavit, in eoque desiit stirps regia Davidis. Unde de Joachin dixit Deus Jerem. cap. 22. 30. *Scribe virum istum sterilem*, &c. *nec enim erit de semine ejus vir, qui sedeat super solium David*. Jechonias ergo hic est Joakim secundò genitus Josiæ filius, qui duos fratres habuit reges, fuitque pater Joachim, qui etiam Jechonias vocatur. Lege historiam 1. Paral. 3. 15. & 16. & 4. Reg. cap. 23. & 14. Licèt ergo pater Joakim propriè dicendus fuisset Jekonias per K, filius verò Joachin Jechonias, per ch, uterque tamen dictus est Jechonias, nimirum in nominibus propriis multa talia magis immutata videmus. Igitur tam pater Joakim, quàm filius Joachin vocatur Jechonias, sed hic pater intelligitur: hic enim tres habuit fratres. VERS. 11.

IN TRANSMIGRATIONE BABYLONIS) Græcè ἐπὶ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος, id est, sub vel circiter transmigrationem Babylonis, id est, sub captivitatem Babylonicam, in qua Judæi capti à Nabuchodonosore abducti sunt in Babylonem. Transmigratio ergo Judæorum Babylonis, id est, Babylonica vel in Babylonem, fuit triplex: Prima enim contigit anno undecimo Joakin regis, in qua abductus fuit Daniel & Ezechiel: Secunda contigit post tres menses, in qua cum rege Joachin, filio Joakim, abductus fuit Mardochæus, Patruus Esther: Tertia & perfectissima accidit post undecim annos, scilicet anno undecimo & ultimo Sedeciæ regis, qua penè omnes reliqui abducti sunt, vide dicta Daniel 1. 1. & Jerem. 52. 4.

Triplex captivitas Babylonica.

JECHONIAS AUTEM GENUIT SALATHIEL) Hic gravis est difficultas, quàm Porphyrius Christi & Christianorum hostis, eis objectabat velut inextricabilem; nimirum quòd hic Jechonias pater Salathielis, non fuerit Jechonias filius Josiæ, de quo dictum est vers. præcedenti, sed Josiæ nepos ex parte Joakim sive Jeconia, ac consequenter hic recenseri tantùm tredecim generationes non quatuordecim, cùm tamen quatuordecim numeret S. Matthæus vers. 17. Respondet S. Hieronymus hunc Jechoniam alium esse à Jechonia filio Josiæ, de quo vers. præcedenti: præcedens enim dictus fuit Joakim, & Jeconias, ac corruptè Jechonias, fuitque pater hujus; hic enim propriè dictus fuit Joachin & Jechonias; Josias enim genuit Joakim sive Jeconiam; Joakim autem genuit Joachin sive Jechoniam. Quare hìc supplenda est una generatio, nimirum ut ante versum 12. addas: *Jeconias autem genuit Jechoniam*, uti addunt nonnulli codices Græci & Latini. Id ita esse patet ex 1. Paral. 3. vers. 15. & 16. & 4. Reg. cap. 23. & 24. Omissa est autem ista generatio, sive ab ipso Matthæo, ne bis idem nomen Jechoniæ repeteret, uti censet S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evangel. cap. 4. sive potiùs scriptorum vitio & ignorantia, putantium scilicet eumdem esse Joakim & Joachin, siue Jeconiam & Jechoniam, præsertim cùm Jeconiam quoque Jechoniam vocari viderent, quare alterum quasi redundantem expunxerunt. Ita S. Epiph. in secta Epicuræorum. VERS. 12.

Omissa hic una generatio. *Cur?*

SALATHIEL AUTEM GENUIT ZOROBABEL) Quis, qualis & quantus fuerit hic Zorobabel, dux Judæorum

dæorum è Babylone, quasi ex exilio in patriam, putà in Judæam redeuntium, ideoque typus Christi, fusè dixi Aggæi 1. verſ. 1.

VERS. 16. Cur per genealogiam Ioseph texitur genealogia Christi?

JACOB AUTEM GENUIT JOSEPH VIRUM MARIÆ.) Quæres, quomodo ex genealogia Joſeph, hic colligatur genealogia Chriſti, cùm Chriſtus Mariæ Virginis, non autem Joſephi fuerit filius, præſertim cùm, ut videtur, B. Maria potuerit nubere viro non ſuæ, ſed alterius tribus, ſicut Eliſabeth cognata ejus; ideoque orta ex tribu Juda nupſit Zachariæ ſacerdoti, ideoque oriundo ex tribu Levi? Reſpondetur, fœminas quidem apud Judæos potuiſſe nubere viro alterius tribus; ſed tamen ſi ipſæ, deficiente prole maſcula, in hæreditatem patris ſuccedebant, ne illa hæreditas per conjugium ad aliam tribum tranſiret, debuiſſe ex lege Numer. vlt. verſ. 7. nubere viro ejuſdem tribus & familiæ. Joakim autem pater B. Virginis nullos habebat maſculos filios, uti præſupponit hic S. Matthæus, quaſi illo æuo ſat perſpectum & vulgatum, tum ex famæ communi, tum ex tabulis genealogiarum & matrimoniorum, quæ apud Judæos extabant exactiſſimæ. Quare B. Virgo debuit contribuli & ejuſdem familiæ viro nubere, putà Joſepho. Unde ejus genealogia, pariter eſt genealogia B. Mariæ, & conſequenter Chriſti Domini. Vide dicta Numeror. vlt. verſ. 7. Unde Patres docent paſſim Joſeph & B. Mariam fuiſſe ejuſdem tribus & familiæ.

Inſtabis, cur S. Matthæus retexit potiùs genus Joſeph, quàm B. Mariæ, cùm ex hac ſola, utpote virgine, natus ſit Chriſtus? Reſp. Primò, quia apud Judæos aliaſque gentes genealogia ſolet texi per patres & viros, non per matres & fœminas. Secundò, quia Joſeph fuit verus & legitimus Chriſti pater, ea ratione & modo, quem mox explicabo, ac per Joſeph, non per B. Mariam, Chriſtus fuit hæres ſceptri & ſolii Davidis, prout Deus Davidi promiſerat, 2. Reg. 7. 11. pſalm. 88. & 131. & rurſum 3. Reg. 9. 5. Sceptrum ergo Juda non tantùm ex Dei promiſſione & donatione, ſed & hæreditario ſucceſſionis jure per Joſeph devenit ad Jeſum Chriſtum. Si enim jure communi in hæreditatem parentum ſuccedunt filii, qui dumtaxat per publicam famam cenſentur filii; item illi qui a parentibus adoptantur, quantò magis Chriſtus ſucceſſit Joſepho patri ſuo, utpote natus ex ejus conjuge, virtute & dono Spiritus Sancti: quare ſicut Joſephus habebat in Chriſtum jus paternum, puta omnia jura quæ habent patres in filios; ſic viciſſim Chriſtus habebat erga Joſephum jus filiale, ſcilicet omnia jura, quæ habent filii reſpectu parentum, ac conſequenter jus quoque regni Judaici poſt mortem Joſephi. Unde cap. 2. 2. ajunt Magi: *Ubi eſt qui natus eſt rex Judæorum*, quod cùm demonſtrare vellet S. Matthæus, qui, ut ait S. Auguſtinus, præ cæteris Evangeliſtis regiam Chriſti dignitatem periequitur, idcirco illi fuit genealogia Joſeph texenda, non B. Virginis, utpote quæ viris ſuperſtitibus (qualis erat Joſeph) ex Davide & regibus prognatis, regni hæres eſſe non poterat. Ita Franc. Lucas, idque ſatis eſt probabile. Unde conſequenter dicendum eſt Joſephi patrem & avos fuiſſe primogenitos, aut maximos natu, ut jus regni ad eos devolueretur, Deo ſcilicet ita ordinante, ſicut idem ordinavit, ut Roboam, Aſa, Joſaphat, cæterique Davidis poſteri uſque ad Jechoniam eſſent primogeniti, ex iiſque Chriſtus naſceretur, itaque fieret ſolii Davidis legitimus ſucceſſor & hæres. Huc enim ordinavit, aptèque diſpoſuit Deus omnes haſce generationes, uti & cætera omnia ad majorem ſcilicet Chriſti gloriam ac regni jus regiamque ejus dignitatem. Idque Deo fuit perfacile. Idem enim fecit in Joakim, Sedecia aliiſque impiis regibus, ergo multò magis in Chriſto. Hoc eſt quod dicitur Lucæ 1. *Et dabit ei Dominus ſedem David Patris ejus.* Et Gen. 49. 10. *Non auferetur ſceptrum de Juda, neo dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus eſt*, putà Chriſtus, qui ſceptrum iniquè per Herodem ablatum Judæ reſtituat, ſitque rex Judæorum, imò regnum eorum evehat, & in longè ſublimiorem ſtatum commutet, ut ex corporali faciat ſpiritale, ex terreſtri cœleſte, ex temporali æternum. Ita Franc. Lucas & alii qui profundè hæc ſcrutati ſunt: Quare immeritò nonnulli Theologi hanc de Chriſti hæreditario jure ad regnum Judææ ſententiam reiiciunt.

Per Ioseph Christus successit in regnum Judæ.

Nota τὸ *Joſeph virum Mariæ*, id eſt, maritum Mariæ:

A Arabicus *ſponſum Mariæ*; ex eo enim collige S. Joſephum habuiſſe omnia jura veri ſponſi in virginem, ac conſequenter eum jure verèque vocari patrem Chriſti, uti docet Franc. Lucas Svarez c. p. q. 29. diſput. 8. ſect. 1. & ſeq. & indicat S. Auguſtinus.

Christus jure fuit Filius Ioseph.

Probatur id primò, quia Chriſtus fuit fructus conjugii Joſeph & Mariæ; natus enim in utriuſque conjugio, utrique jure adſcribendus eſt, tamquam patri & matri. Ratio à priori eſt, quia Joſeph per conjugium, corporis B. Virginis quaſi dominus effectus eſt; ergo & fructus corporis B. Virginis, putà Chriſtus, ad Joſephum pertinuit, uti metalla nata in agro, ad dominum agri pertinent. Quod enim in agro meo naſcitur, meum eſt, ait Juriſconſultus.

Probatur Primò.

Dices: hæc proles, putà Chriſtus natus eſt ex conjugio Joſeph cum Maria, non naturaliter, ſed ſupernaturaliter, putà virtute non Joſephi, ſed Spiritus Sancti fœcundantis virginem; ergo illa Joſepho attribui nequit. Reſp. negando conſequentiam: proles enim quæ ex conjugio legitimè naſcitur, conjugum eſt undecumque & quomodocumque naſcatur; ſicut ſeges nata in agro meo ſterili ſupernaturaliter, mea eſt. Sicut ergo Chriſtus verè B. Virginis eſt filius, etiamſi ex ea naturaliter non ſit natus, ſed miraculosè; ſic & idem jure conjugii eſt Joſephi filius, etiamſi ex conjugio non naturaliter ſed miraculosè ſit genitus, imò eò magis magiſque admirabilis Joſephi eſt filius quia Deus in premium virginitatis ſervatæ in conjugio, hunc miraculoſum conjugii virginalis fructum Joſepho dedit donavitque; perinde ac ſi Deus in agro ejus produxiſſet meſſem ſine ſemine, illamque ei dediſſet.

Secundò, quia vir & uxor per conjugium fiunt unum, & quaſi una perſona civilis; quare omnia habent communia, etiam proles legitimè natas (excipio enim proles natas ex adulterio; hæ enim adulterum habent patrem, ejuſque ſunt.) Ergo Chriſtus, Deiparæ filius fuit quoque filius Joſephi, qui erat conjux, ideoque omnium ejus bonorum conſors & particeps. Ita Franc. Suarez, loco citato quæſt. 29. *Secundò.*

C Joſeph ergo magis fuit pater Chriſti, quàm pater adoptans ſit pater filii adoptati. Hic enim tantùm eſt pater adoptivus, Joſeph verò fuit pater matrimonialis Chriſti. Hinc ſequitur, Joſephum habuiſſe quaſi patris auctoritatem in Chriſtum, ideoque ſummum erga eum affectum, curam & ſolicitudinem; ac viciſſim Chriſtus Joſephum ut patrem coluit, amavit, honoravit, eique obedivit; ut patet Lucæ 2. 51. *Et erat ſubditus illis.* Et *hæc ſubjectio*, ait Gerſon, *ſicut ineſtimabilem notat humilitatem in Chriſto, ita dignitatem incomparabilem ſignat in Joſeph & Maria.*

Tertiò, quia Chriſtus propriè pertinebat ad familiam Joſephi: pertinebat enim ad familiam matris, mater autem ad familiam Joſephi mariti ſui. Una ergo in terris digniſſima, imò cœleſtis & divina erat familia, in qua paterfamilias, ideoque præſes & rector erat Joſeph, materfamilias B. Virgo, filius verò Chriſtus. In hac igitur erant tres ſummæ & excellentiſſimæ totius orbis perſonæ: prima Chriſtus, utpote Deus & homo: ſecunda Virgo Deipara Chriſto conjunctiſſima, quaſi mater naturalis: tertia Joſeph, quaſi pater Chriſti matrimonialis. Hac de D cauſa Chriſto debetur cultus adorationis & latriæ; B. Virgini hyperduliæ; Joſepho ſummæ duliæ. Quocircà errat vulgus hominum, imò multi in ſæculo ſapientes, qui S. Joſephum ut ſimplicem & abjectum fabrum lignarium parui æſtimant: neglectus quidem fuit & incognitus hucuſque in terra, ſed eò glorioſior fuit in cœlo. Jam tamen viri docti ejus excellentiam oſtendentes, multos in ejus admirationem & venerationem rapuere. Unde nuper Gregor. XV. Pontifex feſtum ejus ritu duplici ſolenniter à toto populo, totaque Eccleſia quotannis celebrari juſſit die 19. Martii. Et meritò: Conſidera enim quanta ejus fuerit præ omnibus hominibus prærogativa, dignitas & officium ex his quæ ſubjungo. *Tertiò.*

Primò, S. Joſeph fuit maritus B. Virginis ac pater Chriſti, uti jam oſtendi; fuit ergo ipſe caput & ſuperior tam B. Virginis quàm Chriſti, ut homo eſt. Hinc *Dignitas S. Ioseph: Primò.*

Secundò, ſingularis fuit amor & reverentia tam B. Virginis, quàm Chriſti erga Joſephum. Unde Joannes Gerſon Cancellarius Pariſienſis ſerm. de nativit. B. Virginis: *Secundò.*

ginis: *O miranda prorsus*, inquit; *Joseph, sublimitas tua, o dignitas incomparabilis, ut mater Dei, regina cœli, Domina mundi appellare te Dominum non indignum putaverit*. Sanctus Gregorius Nazianzenus orat. 11. Gorgoniæ sororis suæ maritum, ejusque excellentiam hoc uno titulo indicat & celebrat, quòd Gorgoniæ fuerit coniux & vir: *Vultis*, ait, *uno verbo virum describam? vir illius, id est, Gorgoniæ: nec enim scio quid ampliùs dicere necesse sit*. Idem dicas de sancto Joseph. Aves scire quis, qualis, quantus fuerit S. Joseph? vir fuit Deiparæ.

Tertiò. Tertiò, ministerium & officium Josephi fuit nobilissimum, quia attigit ordinem unionis hypostaticæ Verbi cum carne nostra, uti & maternitas B. Virginis. Joseph enim omnes suos labores & actiones proximè circa Christi personam exercebat. Hinc Christum aluit, fovit, custodivit, ac eum in arte fabrili secum exercenda direxit, ut habet communis Doctorum sententia. Audi Franciscum Suarez 3. part. quæst. 29. disput. 8. sect. 1. Quædam, ait, ministeria præcisè pertinent ad ordinem gratiæ gratum facientis, & in hoc supremum fastigium tenent Apostoli, ideoque indiguerunt pluribus auxiliis gratiæ (præsertim gratis datæ & sapientiæ) quàm ceteri. Alia verò sunt ministeria, quæ attingunt ordinem unionis hypostaticæ, qui ex suo genere perfectior est, ut patet de maternitate Dei in B. Virgine. Et in hoc ordine est ministerium S. Joseph, quod proinde priorem excedit.

Quartò. Quartò, Joseph per familiarem & continuam cum Christo & B. Virgine conversationem, factus est secretorum divinorum particeps, & summarum utriusque virtutum quotidianus inspector & imitator.

Quintò. Quintò, Joseph fuit eximiæ sanctitatis, ac eximiis naturæ & gratiæ dotibus à Deo instructus, adeoque illo sæculo non fuit vir sanctior aut dignior, cui mater Dei desponsaretur. Unde Franciscus Suarez 3. part. quæst. 29. disput. 8. sect. 1. probabiliter opinatur Josephum in gratia & gloria antecellere Apostolos & Joannem Baptistam, quia ejus officium illorum officio præcellebat. Plus enim est esse patrem & rectorem Christi, quàm præconem & præcursorem ejusdem. Additque Josephum, cùm duxit B. Virginem fuisse ætate matura, non juvenili nec senili, cumque vita functum esse ante mortem Christi & B. Virginis. Unde in passione Christi nulla Joseph fit mentio. Denique eum post mortem cum Christo inter cæteros Patriarchas resurrexisse, de quibus dicitur Matth. 27. 25. *Multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt*. His omnibus ipse eminebat.

Porrò nostri Barradius & Ribadeneira in festo S. Josephi, eum eminentis sanctitatis fuisse, doctè solidèque probant, primò ex ejus officio, quia ipse fuit pater Christi & sponsus B. Virginis; inter sponsos autem solet esse æqualitas, id est, proportio, ut sit matrimonium congruum & commodum: Ergo præ omnibus Joseph accessit ad sanctitatem B. Virginis. Unde Patres censent Joseph fuisse virginem, & sua virginitate quasi meruisse, ut fieret coniux Virginis Deiparæ. Audi sanctum Hieronymum contra Helvidium: *Tu dicis Mariam Virginem non permansisse: ego mihi plus vendico, etiam Joseph virginem fuisse per Mariam, ut ex virginali conjugio Virgo filius nasceretur*. Et sanctus Augustinus serm. 24. in nativitate Domini: *Habe*, ait, *Joseph cum Maria conjuge tua communem virginitatem membrorum, quia de virginis membris virtus nascitur Angelorum. Sit Maria sponsa Christi in carne sua, virginitate servata: sis autem & tu pater Christi, cura castitatis, & honorificentia virginitatis, ut de virgineis membris genitricis, sæculis Christianis nulla sit zelotypia*. Idem & paulò pòst: *Gaude itaque Joseph, nimiumque congaude virginitati Mariæ, qui solus meruisti virginalem affectum possidere conjugii, quia per meritum virginitatis ita separatus es à concubitu uxoris, ut pater dicaris Salvatoris*. Sic & ceteri. Unde B. Petrus Damiani epist. 11. ait Ecclesiæ fidem in eo esse, ut non modò Deipara, sed & Joseph ejus maritus & nutritius Christi, virgo habeatur.

Secundò, quia Beata Virgo unica salutatione sanctificavit Joannem Baptistam, eumque quasi Christi præcursorem, & paranymphum consecravit. Quantum ergo ipsa sanctitatis afflavit Josepho crebra salutatione, imò continua conversatione & alloquio tot annorum?

Tertiò, quia Joseph quotidie videns & audiens Christum, divinaque ejus verba, gestus & spiritus hauriens, mirè incendebatur ejus amore, & reverentia. Ad hæc Christus nutritus à Josepho corporaliter, vicissim imò multò magis nutriebat eum spiritualiter, mentemque ejus spiritualibus epulis gratiisque cumulabat.

Quartò, quia omnes Josephi actiones erant circa Verbum incarnatum, ideoque cælestes & divinæ: fuit ergo ipse Angelus potiùs, quam homo.

Quocirca B. Teresia mira devotione colebat S. Josephum, eumdemque omnibus commendabat asserens se per intercessionem S. Josephi multa & magna, imò omnia, quæ habebat, à Deo impetrasse.

Plures S. Josephi prærogativas & dignitates recenset noster Sebast. Barradius lib. 6. cap. 8.

Denique S. Joseph sanctificatum fuisse in utero matris, censet Gerson hom. de Nativit. B. Virginis, & 3. part. alphabeti 59. lib. 2. ubi ait idipsum asseri in officio Hierosolymitano, & Jacobus de Valentia scribens super *Magnificat*. *An Joseph sanctificatus in utero matris?* Idem de S. Jacobo fratre Domini, qui ea de causa vocatus sit justus, opinantur Hegesippus apud S. Hieronymum lib. de Script. Eccles. in Jacobo, & Epiph. hæresi 29. Idem de S. Nicolao, & S. Dominico suspicatur S. Antonius 3. part. Summæ tit. 18. cap. 15. §. 6. Idem de Jacobo Patriarcha, qui in utero matris collisus fuit cum Esau, illumque supplantavit, censet S. Ambrosius lib. 4. de Fide cap. 4. Histor. Eccles. cap. 66. in Genes. & Dionys. Carthus. in Genes. cap. 25. & 28. ubi pro eadem sententia citat S. Augustinum. Idem de Mose autumat S. Ephrem orat. de Transfig. Christi. Alii idem privilegium dant Samsoni, quia de eo dicitur Judic. 13. *Et erit Nazareus* (id est, separatus, & consecratus) *Dei ab infantia sua, & ex matris utero*. Verùm hæc incerta sunt, & tantum exemptionis à communi peccati & nativitatis maculatæ lege privilegium nulli dandum est, nisi de eo constet è S. Scriptura, vel traditione. Hic autem nihil tale constat de ullo, nisi de Jeremia cap. 1. 5. Et de Joanne Baptista Lucæ 1. 44. ita Barrad. lib. 7. Concord. Evangel. cap. 12. & Franc. Suarez 1. part. quæst. 27. disput. 8. sect. 1. Excipio Christum ex vi suæ conceptionis, quia conceptus est de Spiritu sancto, & natus ex Maria Virgine. Item B. Virginem, utpote matrem Dei, uti habet traditio Ecclesiæ. Potuit Deus pluribus hoc privilegium dare, sed an de facto dederit, nescimus. Sanè si post B. Virginem illud alicui alteri ex initio recensitis dedit, S. Josepho ejus sponso idipsum non negasse videtur.

DE QVA NATVS EST JESVS) Mutat phrasim, non enim ait, Joseph genuit Jesum, uti de aliis dixit: *Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Jacob, Jacob genuit Judam*, &c. nec etiam dicit: *Maria genuit Jesum*, etsi id verum sit, sed, *de qua natus est Jesus*: qua phrasi significat primò Jesum de Maria natum, non virtute naturali, sed supernaturali, vi & operatione Spiritus sancti. Secundò, Jesum non esse genitum à patre Joseph, sed natum ex sola matre, ideoque ex virgine, ac proinde Joseph non aliter pertinere ad genealogiam Christi, quàm ratione vxoris, scilicet B. Mariæ, ex qua natus est Christus.

Præclarè S. Bernardus hom. 1. super *Missus est*: *Pulchra*, ait, *permixtio virginitatis & humilitatis: nec mediocriter placet Deo illa anima, in qua & humilitas commendat virginitatem, & virginitas exornat humilitatem: sed quanta veneratione digna est, in qua humilitatem exaltat fœcunditas, & partus consecrat virginitatem?* Et rursum: *Talis*, inquit, *nativitas decebat Deum, ut non nisi ex virgine nasceretur: Talis partus decebat virginem, ut non pareret nisi Deum*: tum quia decebat, ut Christus habens patrem in cælis, non haberet patrem in terris, sed matrem dumtaxat, ut qui in cælis erat ἀμήτωρ, in terris esset ἀπάτωρ: tum quia conceptus & ortus Christi debebat esse remotissimus à peccato originali, ut nec deberet, nec posset illud contrahere, in eoque superaret matrem, quæ licèt concepta sit sine peccato ex singulari Dei præservatione, tamen ex vi conceptionis suæ, qua ex Adam naturali generatione Joachimi & Annæ prognata est, debebat illud contrahere, nisi à Deo Deique gratia præventa fuisset: tum quia partus hìc debebat esse purissimus & divinus: tum denique ut virginitatem & castitatem nobis impensè commendaret. Unde S. Gregorius Nazianz.

zianz. orat. 38. de Nativit. in principio: *Christus*, inquit, *ex virgine* (nascitur) *mulieres virginitatem colite, ut matres Christi esse possitis*. Et Cyril. Hierosol. Catechesi 12. *Christus*, ait, *nascebatur, ut virgines faceret: multò ergo magis debuit virgineum conservare corpus*.

B. Virgo est mater Dei. Secundò, hæc phrasis, *de qua natus est Jesus*, significat B. Virginem veram esse matrem Jesu, id est, hujus hominis, qui hypostaticè unitus Deo simul est Deus & homo; quare ipsam verè esse matrem Dei: licèt enim ipsa non genuerit Deitatem, genuit tamen Deum, quia genuit hunc hominem: atqui hic homo est Deus; ergo B. Virgo genuit Deum. *Ratio à priori.* Ratio à priori est identitas personæ, quia enim una est persona, eaque divina in Christo, hinc illi competunt attributa, utriusque naturæ, fitque communicatio idiomatum, ut hic homo dicatur Deus, ac vicissim Deus dicatur homo, filius virginis passus, crucifixus, &c. persona enim est suppositum in se suscipiens omnes naturæ utriusque actiones & passiones; quare persona Filii Dei, quæ est Deus, verè dicitur nata ex Maria Virgine, sed secundùm naturam humanam, non divinam. Indicatur ergo hic immensa dignitas B. Virginis: *Dignitas maternitatis Dei.* talis enim est maternitas Dei, per quam Filius Dei ab ipsa suum esse, & substantiam humanam, scilicet carnem, ossa, sanguinem, &c. accepit, ita ut eam coleret, amaret, revereretur quam matrem, eique ut matri in omnibus obediret, jugiter compellans eam: *Mater mea*. Unde S. Bern. hom. 1. super *Missus est*, id admirans exclamat: *Utrimque stupor, utrimque miraculum: & quòd Deus feminæ obtemperet, humilitas absque exemplo; & quòd Deo femina principetur, sublimitas sine socio*.

Virgo enim Deipara habebat jus & auctoritatem maternam in Christum, uti habent aliæ matres in suos filios, quos genuerunt, imò plusquam aliæ matres, quia ipsa magis fuit mater Christi, quàm sint aliæ matres suorum filiorum, ob rationem quam mox afferam. Quocirca S. Thomas 1. part. q. 26. art. 6. docet: Deum non posse facere opus majus, quàm sit incarnatio Verbi, & maternitas B. Virginis, quia ipsa est mater Dei, quo nil majus concipi potest; unde Beda: *O beatissima Virgo*, inquit, *in te sola Rex ille dives & prædives exinanitus est*; maternitas enim Dei est summa affinitas, consanguinitas, & coniunctio cum Deo: per illam ergo B. Virgo tam affinis & consanguinea est Deo, quàm mater filio.

Privilegia ex ea consequentia. Ex hac dignitate maternitatis Dei sequuntur omnia dona & privilegia B. Virgini à Deo præ omnibus hominibus & Angelis concessa. Sicut enim humanitas Christi, quia Verbo unita ab eo accepit dotes & privilegia tali unione & conjugio digna, quæ scilicet talem humanitatem sic exaltatam & Verbo unitam decebant, imò quæ eam exaltarent, & unione cum Verbo quasi dignam efficerent: sic pariter Deus B. Virgini largitus est omnia charismata & decora, quæ talem matrem Christi & sponsam Dei decebant. Unde sic conclude: B. Virgo est mater Dei; ergo ipsa longè excellentior est omnibus Angelis, etiam Seraphinis, & Cherubinis. Mater Dei est; ergo purissima est & sanctissima, adeò ut sub Deo major puritas intelligi nequeat, ait S. Anselm. lib. de Excellentia Virginis. Mater Dei est; ergo quidquid ulli Sanctorum concessum est privilegij, hoc illa præ omnibus obtinet.

Tertiò, *τὸ de qua natus est Jesus*, significat eum ex sola matre natum, ac proinde illam solam Christo dedisse omnem carnem & substantiam, quam ceteris filiis dant pater & mater conjunctim: filii enim partem substantiæ accipiunt à patre, partem à matre, imò plus accipiunt à patre, quàm à matre: pater enim potior est causa generationis filii, quàm sit mater. Quare B. Virgo plus dedit Christo, quàm filiis suis dant ceteræ matres, quia *Beata Virgo magis est mater Christi, quàm sint aliæ matres suorum filiorum.* ipsa dedit quoque id quod pater dare solet. Unde ipsa magis est mater Christi, quàm sint aliæ matres suorum filiorum, quia ipsa sola fuit quasi pater & mater Christi. Hinc sequitur primò, quòd B. Virgo majus jus habuerit in Christum, quàm habent ceteræ matres in suos filios. Secundò, quòd B. Virgo longè magis amaverit Christum, ac Christus vicissim B. Virginem, quàm aliæ matres ament suos filios, ac filii vicissim ament suas matres; tum quia sola eum genuit; tum quia genuit eum modo non naturali, sed supernaturali & divino. Amor ergo qui in

A ceteris filiis dividitur in patrem & matrem, in Christo fuit unitus, totusque ferebatur in matrem: mater vicissim duplicato quasi amore patris & matris diligebat Christum, ideoque duplicato quasi sensu sensit dolores Christi in cruce, ac vicissim gaudia in resurrectione.

Quartò, *τὸ de qua natus est*, significat potissimam causam, & activitatem nativitatis Christi fuisse Spiritum sanctum, qui in beata Virgine ex purissimis ejus sanguinibus corpus Christi formavit, organizavit, animavit, ac Verbo hypostaticè univit in primo conceptionis ejus instanti. B. Virgo tamen quoque ut causa secunda, & vera mater ad generationem Christi, non tantùm passiuè subministrando materiam, sed & activè illam formando, disponendo, organizando concurrit. Vide Franciscum Suarez 3. p. quæst. 32. art. 4. ac quæst. 33. art. 4. ubi docet generationem Christi ex virgine fuisse supernaturalem quoad modum & velocitatem, quia in instanti perfecta est à Spiritu sancto, velut causa efficiente. Eamdem B verò naturalem fuisse quoad materiam, vim originis, & terminum, quia terminus fuit proles, putà Christus natus ex matre, quasi filius ejus naturalis, instar aliorum filiorum, qui ex suis matribus naturaliter oriuntur, & nascuntur. Actio ergo pariendi in ea fuit naturalis, sed modus fuit supernaturalis.

NATUS EST JESUS) q. d. Verbum caro factum est, Deus factus est homo, Filius Dei factus est Filius Virginis. Hoc, ut fusè docet D. Thomas 3. part. quæst. 1. art. 1. fuit omnium Dei operum summum & maximum, ideoque illud stupuerunt, & stupent Angeli, Sanctique omnes. In eo enim Deus ostendit summam potentiam uniendo hominem Deo, limum Verbo, terram cœlo: ac summam sapientiam, ut qui divinitate pati, & nos redimere non poterat, carnem in Virgine indueret, qua pati, & pro peccatis nostris Deo Patri satisfacere posset: summam quoque justitiam, quia ob dignitatem personæ, ex æquo quasi Dei iræ & vindictæ moriendo in C cruce satisfecit: summam etiam bonitatem, quia semetipsum exinanivit, ut nos suis donis repleret: *Ac factus est filius hominis, ut nos efficeret filios Dei*, ut ait S. August. *Natus est in terra, ut homo nasceretur in cælo*, ut ait S. Gregor.

QUI VOCATUR CHRISTUS) Hoc est, qui est Messias sive Christus, redemptor orbis Patribus promissus, ac proinde Messias sive Christus suo jure vocari potest & debet, itaque nunc ab omnibus fidelibus reipsa vocatur. De nomine Jesu & Christi dixi in titulo libri.

Quomodo hæc genealogia Christi consentiat cum illa S. Lucæ cap. 3. vers. 23. ibi enucleabo.

OMNES ITAQUE GENERATIONES AB ABRAHAM USQUE AD DAVID, GENERATIONES QUATUORDECIM: ET A DAVID USQUE AD TRANSMIGRATIONEM (Syrus *usque ad exilium*) BABYLONIS, GENERATIONES QUATUORDECIM: ET A TRANSMIGRATIONE BABYLONIS USQUE AD CHRISTUM, GENERATIONES QUATUORDECIM) Ab Abraham ergo usque ad D Christum sunt generationes 42. ter enim 14. faciunt 42. Lucas capit. 3. numerat generationes 77. sed nullam vim ponit in numero, uti facit hic S. Matthæus; S. Augustinus tamen lib. 2. de Consensu Evang. cap. 4. per 77. generationes censet denotari plenam omnium peccatorum remissionem & abolitionem, quæ facta est per Christum: unde Christus jussit fratri peccanti dimittendum esse septuagesies septies. Matth. 18. vers. 22. Per *generationes* accipe, & numera personas omnes tam generantes, quàm genitas: hæ enim sunt 14. Græcè enim non est γένεσις, id est, generatio; sed γενεαὶ, id est progenies, genus, familia, & liberi, ætas vitæ unius hominis. Nam generationes ipsæ præcisè sunt tantùm 13. in prima tesseradecade, ut videbis, si numeres *τὸ genuit*: hoc enim in ea 13. vicibus repetitur: quia in ea sola numeratur primus Abraham, & ultimus David: in secunda verò tesseradecade non numeratur primus in ea David, nec in tertia primus in ea Jechonias, quia hi jam nominati & numerati sunt ut ultimi in secunda & tertia tesseradecade, quapropter in tertia tesseradecade addi debet una generatio, scilicet: *Jechonias autem genuit Jechoniam*, ut in ea consen- VERS. 17.

tur 14. generationes: hoc eſt, 14. perſonæ tam generantes, quàm genitæ, ut ſuperiùs dixi. Generationes ergo omnes præciſè ſunt 41. perſonæ verò generantes, & genitæ ſunt 42. quia primi, putà Abrahæ, generatio hic non recenſetur, ſed ex Geneſi nota præſupponitur.

Tres teſſeradecades notant triplicem Iſraelis ſtatum.

Quæres, quo fine S. Matthæus tam accuratè haſce tres teſſeradecades generationum enumeret? Reſpondetur, quia voluit triplicem populi Judaici ſtatum recenſere, primum quaſi Democraticum ſub ſingulis Patriarchis & judicibus, quales fuere Othoniel, Gedeon, Samſon, Heli, Samuel, &c. qui præfuerunt Iſraeli ab Abraham uſque ad David: ſecundum quaſi monarchicum ſub regibus, qualis fuit David, eiuſque poſteri uſque ad captivitatem Babylonicam: tertium quaſi Ariſtocraticum ſub ducibus & pontificibus, uti fuere Judas, Jonatas, Simon, ceterique Machabæi, qualis fuit à captivitate Babylonia uſque ad Chriſtum. Significat ergo Matthæus triplicem hunc populi ſtatum & regimen tertiò immutatum, quartò debuiſſe per Chriſtum mutari, & in Chriſto, qui regnum attulit æternum, terminari. Ita paſſim Patres & interpretes: unde Nazianzenus in carmine de Genealogia Chriſti ait:

Sic traxit regale genus, ſceptrumque ſuperbum.

Dies decimuſquartus criticus.

Addit Maldonatus medicam analogiam: Medici enim in febribus & morbis diem decimumquartum vocant criticum, eumque omnium eſſe periculoſiſſimum aſſerunt. Videtur ergo congruè ad naturam hominis, decimaquarta quaque generatione, ſive hominis ætate & ſæculo Deus populi ſui ſtatum immutare voluiſſe, ut una repub. quaſi ægrotante & deficiente, alia naſceretur & ſuccederet melior, donec optima per Chriſtum ſubrogaretur, quæ triplicis præcedentis defectus & infirmitates ſanaret & corrigeret: ac regnum Eccleſiæ ſtabiliret vegetum, ſanum, & æternum.

Ratio arithmetica.

Denique Matthæus enumerat 42. generationes per tres teſſeradecades, ut probabilem lectori coniecturam faciat, debuiſſe Chriſtum poſt exactum hunc numerum generationum venire. Sicut enim fuerunt generationes ante regnum Judæorum ſtabilitum 14. in regno, poſt quas per 14. generationes ſenſim planè defecit, ita veriſimili conjectura potuit colligi, poſt 14. haſce generationes regnum hoc deficiens & labaſcens à Meſſia in melius fore reſtituendum. Sicut enim fuerunt 14. generationes ante regnum, & totidem in regno, ita totidem fuerunt poſt regnum Iſraelis uſque ad Chriſtum. Rurſum ante regnum facta eſt Chriſti promiſſio Abrahæ, Iſaac, & Jacob; in regno Davidi & Salomoni: poſt regnum eadem repetita eſt per Aggæum, Zachariam, Malachiam, &c. ut ſenſus ſit, q. d. Omnes prophetiæ factæ de Chriſto tam ante regnum, quàm in regno, & poſt regnum terminatæ, & adimpletæ ſunt in Chriſto, primam taſſeradecadem inchoat Abraham, finit David: ſecundam inchoat Salomon, finit Ioachim, ſive Jechonias: tertiam inchoat Joachim, ſive Jechonias, finit Chriſtus, qui eſt finis legis, totiuſque populi & mundi captivi liberator. Ita Franciſcus Lucas. Judæi enim ex defectu & lapſu ſuæ reipub. ac præſertim ex eo quòd ablatum eſſet ſceptrum à Juda per Herodem, ex prophetia Jacob, Geneſ. 49. 10. ſciebant, certoque expectabant adventum Meſſiæ. Unde ex eodem jam collapſo, ſceptroque tranſlato Meſſiam jam veniſſe, nec alium eſſe quàm Jeſum Chriſtum, docet hic S. Matthæus, ut Judæis fidem in Chriſtum perſuadeat.

Symbolicè. Primò.

Symbolicè Orig. hom. 27. in Num. & S. Hieron. epiſt. ad Fabiolam de 42. manſionibus notant has 42. generationes reſpondere 42. manſionibus Hebræorum in deſerto, quibus ipſi ad terram Chanaam Abrahæ à Deo promiſſam pervenerunt. Simili enim modo per haſce 42. generationes ad Meſſiam, ſive Chriſtum eidem promiſſum pervenitur, & per eum ad terram viventium Sanctis in cælo promiſſam.

Secundò.

Rurſum numerus 14. quia geminatum continet ſeptenarium, quo ſeptena Spiritus ſancti gratia declaratur, duplicatum in homine deſignat ejuſdem Spiritus largitatem, qualis fuit in Chriſto, qui proinde eodem ſymbolo die 14. menſis Niſan, cùm luna plena eſt, putà in Paſchate, paſſus morte ſua nos redemit, & gratiarum copiam nobis promeruit. Unde de eo canit Pſaltes Pſal.

A 71. *Orietur in diebus ejus juſtitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna.* Audi S. Ambroſ. orat. in obitu Theodoſii Imp. *In quatuordecimo perfectionem hominis accepimus*, &c. *Unde Domini Paſcha 14. luna formam celebritatis accepit. Quoniam qui Paſcha celebrat, debet eſſe perfectus, debet amare Dominum Jeſum, qui diligens populum ſuum perfecta charitate ſeſe obtulit paſſioni. Grande numeri myſterium, quando Pater Filium unicum pro nobis omnibus tradidit, cùm pleno luminis ſui orbe luna fulgeret. Ita eſt enim Eccleſia, quæ piè Paſcha celebrat Domini noſtri Jeſu Chriſti; ſicut luna perfecta in æternum manet: quiſquis benè hic Domini Paſcha celebrat, in lumine perpetuo erit.*

Anagogicè.

Anagogicè, numerus 42. conflatur ex ſex & ſeptem ſexies enim ſeptem faciunt 42. Senarius autem notat labores, hujus vitæ, quibus pervenitur ad ſeptenarium, putà ad Sabbatum quietis & felicitatis æternæ, ſex enim B primis mundi diebus Deus omnia operatus eſt in cælo & in terra: die autem ſeptimo, putà Sabbato, requievit ab omni opere ſuo, Geneſ. 1.

Tropolog.

Tropologicè quadragenario hoc generationum numero ſignificatur noſtra vita corporis, quatuor elementis conſtantis. Hæc enim in decem mandatorum Dei, quæ quatuor Evangeliis perficiuntur, obſervatione conſiſtit: duc enim quatuor in decem, efficies quadraginta. Ita Salmeron; imò S. Auguſtinus, & ex eo Petrus Bongus lib. de Numer. myſteriis, Numer. 14. *Tres diſtinctiones*, ait, *in generatione Chriſti myſtice inſinuat fidem S. Trinitatis, quam concorditer aſtruit doctrina legalis & Evangelica. Tres enim, Trinitatis fidem; quatuor, doctrinam Evangelicam; decem, legis ſignificant inſtitutionem.* Idem quoque paulò pòſt: *Quod autem ter quatuordecim ponuntur, id veram ſignificat religionem. Quatuor enim & decem novum & vetus Teſtamentum indicant, quia via ad Chriſtum per decem verba legis, & quatuor* C *Evangelia prædicatur; ita tamen, ut quidquid aſcribitur Trinitati, quæ Deus eſt, conſecremus, quia nulla præceptio impletur, niſi hic numerus colendi Deum teneatur.* Hoc quoque numeri typo Ezechiel cap. 4. vidit quartodecimo anno percuſſionis civitatis, novam civitatem, putà Eccleſiam, quam quartadecima generatione poſt exciſam à Chaldæis Jeruſalem, naſcens, morienſque Chriſtus fundavit, ut notavit Caſſiodorus in Pſalm. 14. ſub finem. Denique 42. anno à paſſione Chriſti, in ejus vindictam Jeruſalem exciſa eſt à Tito & Veſpaſiano, uti notat S. Hieronymus in Pſal. 108. ad illa: *In generatione una deleatur nomen ejus*: tuncque cœpit florere Eccleſia Chriſti. Hæc Bongus.

CHRISTI AUTEM GENERATIO SIC ERAT) VERS. 18.
q. d. Chriſti ortus hoc modo contigit: Pro *generatio* enim Græcè non eſt γένεσις id eſt, generatio propriè dicta, ſed γέννησις, id eſt, ortus, conceptus, generatio, nativitas, qua quis oritur, concipitur, gignitur, naſcitur.

CUM ESSET DESPONSATA MATER EIUS MARIA IOSEPH, ANTEQUAM CONVENIRENT D (copularentur actu conjugii. Arabicus: *Antequam ſeſe cognoſcerent*) INVENTA EST IN UTERO HABENS (uterum ferre, eſſe prægnans & gravida) DE SPIRITU SANCTO.) Syrus: *De Spiritu ſanctitatis*, id eſt, ſancto, & ſanctitatis omnis auctore & fonte.

Cur B. Virgo deſponſata Joſepho. Reſp. Primò.

Voluit Deus B. Virginem deſponderi Joſeph; primò, quia Joſeph videtur fuiſſe proximus regni Davidis heres, ut illud ab eo ad Chriſtum, quaſi à Patre ad Filium recto ſucceſſionis ordine jureque devolueretur, uti dixi verſ. 16. Secundò, quia Joſeph fuit vir ſanctiſſimus, ut *Secundò.* ibidem dixi, ſimilis Patriarchæ Joſeph, cujus proinde uti nomen, ſic & caſtitatem virtutemque ſortitus eſt, dictuſque *Joſeph*, id eſt, *auctus*, magniſque Dei donis & virtutibus cumulatus. Ita S. Bernardus hom. 2. ſuper *Miſſus eſt*. Vide dicta Gen. 30. 24. & cap. 39. verſ. 20.

Quæres, an B. Virgo fuerit hic deſponſata Joſepho per ſola dumtaxat ſponſalia, an verò etiam per matrimonium reipſa contractum, & nuptias celebratas; ac conſequenter, an Chriſtus incarnatus & conceptus ſit ex Virgine deſponſata tantùm, an verò etiam coniugata? nam ad Virginem ſic deſponſatam miſſus eſt Gabriel nuntians incarnationem Chriſti. Lucæ 1. 27. Virgoque ejus nuntio conſentiens, dicenſque: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundùm verbum tuum*, illico eodem inſtanti con-

cepit Christum. Multi censent B. Virginem tantùm desponsatam fuisse per sponsalia, sive per verba de futuro, quibus tantùm fit promissio matrimonii. Ita S. Hilarius hic, S. Basilius, hom. de Humana Christi generatione, Origenes hom. 1. in diversos Evang. locos, Cyrillus catechesi 12. Abulensis & Cajetanus. Verùm meliùs alii censent B. Virginem desponsatam fuisse non tantùm per sponsalia, sed etiam per matrimonium per verba de præsenti, & nuptias reipsa contractas. Probatur primò, quia vers. sequenti, & vers. 16. Joseph vocatur vir, id est, maritus Mariæ. Jam ergo per matrimonium illam sibi maritarat. Secundò, Joseph voluit eam, utpote gravidam dimittere, ut dicitur versu sequenti. Ergo jam eam acceperat in uxorem: nemo enim dimittit id quod non habet. Tertiò, quia *desponsatam* Lucas cap. 2. vers. 5. interpretatur conjugatam, imò eam vocat uxorem Joseph. Erat ergo ipsa jam ducta, & traducta in domum sponsi Josephi quasi uxor, ut scilicet Joseph esset testis virginitatis ejus, ejusque æquè ac pueri Jesu esset custos & nutritius. Adde: B. Virgo illicò accepto Gabrielis nuntio, jam plena Verbo visitavit Elisabeth, ac apud eam mansit tribus mensibus: unde ibi non videtur celebrasse matrimonium cum Josepho, nec post reditum Nazareth, quia nullum ejus extat vestigium: ergo ante Gabrielis nuntium, & Verbi incarnationem matrimonium hoc celebravit: nec decebat Virginem innuptam iter tantum in montana conficere sine marito, vel comite, vel potiùs directore associante ei ancillam, vel cognatam fidelem. Quartò, quia si non fuisset conjugata, Judæi videntes uterum ejus intumescere, illi notam fornicationis, imò adulterii impegissent, illamque lapidassent. Quintò, quia planè decebat Christum ex conjugata in conjugio nasci, ne à Judæis ut spurius contemneretur, sed ut legitimus acceptaretur. Et hac de causa Joseph vocatur pater Christi. Denique proles est proprius matrimonii fructus. Ita S. Hieronymus, Haymo, & S. Chrysostomus hic hom. 4. Theophylactus, S. Ambrosius lib. 2. in Lucam, Jansenius, Suarez, & alii passim.

B. Virgo fuit desponsata, et conjugata. Prob. Primò. — *Secundò.* — *Tertiò.* — *Quartò.* — *Quintò.*

Obiicies primò: Angelus hic ait Josepho: *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam*: ergo nondum eam acceperat in conjugem, sed tantùm desponderat per sponsalia. Respondetur, *accipere* hic idem est quòd acceptum habere & retinere: ait enim, vocatque eam *conjugem tuam*. Erat ergo ipsa jam conjugata. Hebræa enim verba sæpè actum non inchoatum, sed continuatum significant, ut dixi Canone 12. Sensus ergo est, q. d. Noli ò Joseph dimittere Mariam tuam conjugem, sed acceptam serva & retine. Non enim dimittitur, nisi jam acceptum & habitum.

Obiicitur primò. Resp.

Objicies secundò B. Virgo hic dicitur desponsata antequam convenirent, ergo ante conjugium. Respondetur nego consequentiam, quia convenire hic non significat, contrahere matrimonium, nec cohabitare, sed contracto matrimonio uti: notat enim congressum & actum maritalem, de quo mox plura.

Obiicitur secundò. Resp.

Objicies tertiò, cur ergo hic non dicitur conjugata, sed desponsata? Respondetur, dicitur desponsata, quia viro incognita, perinde ac est sponsa, quæ viro necdum nupta, sed tantùm est promissa. Ita S. Chrysostomus. Unde B. Petrus Chrysol. serm. 175. *Joseph*, ait, *maritus solo nomine, conscientia sponsus*, id est, sponsus per matrimonium ratum, sed non maritus per consummatum, sive per copulam. Et S. Bernard. hom. 2. super *Missus est*: *Virum nominat, quia homo virtutis erat, non quia maritus.*

Obiicitur tertiò. Resp.

Porrò verum fuisse matrimonium inter Joseph & B. Virginem, certum est ex dictis, & ex communi Theologorum & Jurisperitorum axiomate: *Matrimonium facit, non copula, sed consensus.* Unde S. August. lib. 1. de Nuptiis & concup. c. 11. *Nuptiarum*, ait, *bonum impletum est in illis parentibus Christi, proles, fides, Sacramentum* (hæc enim sunt tria matrimonii bona, quæ ex S. Augustino illi assignant passim Theologi) *prolem cognoscimus, ipsum Dominum Jesum: fidem quia nullum adulterium: Sacramentum, quia nullum divortium.* Idem fusius docet lib. 5. contra Julianum Pelagianum (qui negabat matrimonium Joseph & Mariæ) cap. 9. jus enim matrimonii non repugnat religioni & voto castitatis. Ex matrimonio habeo jus in uxorem; sed ex voto non possum licitè eo uti. Si utor, pecco contra votum, non contra matrimonium, id est, facio actum irreligiosum, sed non injustum; non enim est adulterium, uti esset, si foret uxor copulata matrimonio. Joseph ergo per matrimonium habebat jus in B. Virginem, ut posset uti copula maritali, sed per castitatis propositum, & ut videtur, votum, hoc jure suo non est usus, nec uti voluit: hæc enim duo valdè distincta sunt, habere jus ad copulam, & copula uti: prius requiritur ad matrimonium, non posterius.

Verum fuit matrimonium inter Joseph & B. Virginem. — *Ratio à priori.*

A

Jus autem hoc copulæ, & quasi dominium conjugis, in virginibus conjugatis habet aliquos effectus non fictos, sed veros & reales. Primus est, ut coniux virgo non possit alteri nubere. Secundus, ut licèt per copulam votum violent, non tamen sit fornicaria. Tertius, ut proles divinitùs data & nata (uti Christus hic conceptus ex Spiritu sancto) sit & habeatur legitima, utpote ex legitimo conjugio prognata. Ita Suarez 3. p. q. 29. art. 1. sect. 1.

Tres effectus matrimonii virginalis.

Ex dictis collige, non tantùm verum, sed & licitum, imò sanctum fuisse conjugium B. Mariæ cum Josepho. *Verum*, quia essentia matrimonii consistit in mutua traditione & potestate corporum; etiamsi hæc potestas numquam in actum redigatur, votum autem virginitatis nemini hoc jus & potestatem adimit, sed tantùm illius usum facit illicitum. Sicut ergo dominium separatur ab usu in nonnullis religiosis, qui manent domini hereditatis paternæ, sed ob votum paupertatis illa uti non possunt: sic idem dominium separatur ab usu in conjugio virginum. *Licitum*, quia licèt vovisset virginitatem B. Virgo, licitè tamen & sine periculo violandi voti iniit matrimonium cum Joseph; quia ex instinctu Spiritus sancti sciebat Josephum potestate sua, & jure maritali numquam usurum ad votum hoc infringendum. Ita S. August. de S. Virg. cap. 4. & passim Theologi. Et verisimile est B. Virginem hoc suum votum Josepho ante matrimonium revelasse, & Josephum in illud consensisse. Addunt aliqui & promisisse se illud custoditurum. *Sanctum*, quia per matrimonium hoc Joseph tutatus est famam & virginitatem B. Virginis, ac puerum Jesum custodivit, aluit, educavit. Quid eo sanctius.

B

Matrimonium B. Virginis verum. — *Licitum.* — *Sanctum.*

C

Vide S. Thomam 3. p. q. 28. art. 1. in corpore, ubi multas affert causas cur ex Virgine desponsata natus sit Christus. Additque: Potest & quinta ratio esse, quòd mater Domini fuit desponsata, & virgo: quia in persona ipsius, & virginitas, & matrimonium honoratur contra hæreticos, alteri horum detrahentes. Addit aliam rationem S. Ignatius martyr, quem citat S. Hieronymus hic: *Ut partus ejus*, inquit, *celaretur diabolo, dum eum putat non de virgine, sed uxore generatum*; Deo scilicet impediente, ne diabolus videret quod naturaliter videre poterat, quid scilicet ageretur inter B. Virginem & Joseph, videlicet quòd viverent castè & intactè.

Tropologicè nota hic in B. Virgine & Joseph summum angelicæ castitatis & virginitatis gradum. Aliæ enim virgines fugiunt viros, & virginitatem in claustris & cœtibus virginum conservant. At B. virgo in ipso conjugio, assiduè versans cum viro virginitatem illibatam servavit, quod tantumdem est, ac inter epulas esurire, inter vestes algere, inter honores se humiliare, imò in igne versari & non ardere. Nam, ut ait S. Bernardus serm. 65. in Cant. *Cum femina semper esse, & non cognoscere feminam, nonne plus est quàm mortuum suscitare?* Quocirca B. Virgo nonnullis eximiis personis sibi devotis, hoc continentiæ in conjugio donum communicavit, ut S. Pulcheriæ, & Martiano Imper. SS. Juliano & Basilissæ, quibus prima nocte post emissum continentiæ votum apparuit hinc Christus stipatus ingenti albatorum choro, inde B. Virgo cincta virginum cœtu. Qui cum Christo erant, succinebant: *Vicisti Juliane, vicisti.* Qui cum B. Virgine, occinebant: *Beata es Basilissa, quæ terrenas nuptias spernens, ad æternam gloriam te præparasti.* Quocirca Julianus innumeros Christo fideles & martyres: Basilissa verò innumeras virgines verbo & exemplo Christo peperit. Ita non sterilis, sed fœcundissima est virginitas conjugum, uti fuit in Deipara, que genuit Jesum hominem & Deum. Vide vitam eorum apud Surium

D

Tropolog. — *Exempla conjugum virginum.*

rium die 9. Januarii. Sic S. Eduardus Angliæ rex mirè devotus B. Virgini, ejus imitatione cum conjuge Editha illibatum pudicitiæ florem servavit. Unde ab ea per S. Joannem Evangelistam evocatus, & assumptus est in cœlum anno Domini 1066. die 5. Januarii. Idem fecit S. Cæcilia cum sponso Valeriano, quibus proinde B. Virgo per Angelos coronas ex liliis & rosis cœlestibus transmisit. Idem S. Henricus I. vel ut alii numerant, secundus Imper. cum conjuge sua Cunegunde; quam moriens parentibus reddens: *En*, inquit, *virginem à vobis accepi, virginem restituo*.

In Christ. Maria & Joseph fuit imago S. Trinitatis.

Symbolicè: in hoc matrimonio, & familia Joseph cum Maria fuit imago S. Trinitatis, Joseph enim repræsentabat Patrem æternum, B. Virgo spiritum sanctum, quia ipsa erat sanctissima, & quia ex Spiritu sancto conceperat: Christus seipsum, putà Filium Dei. Unde primò sicut in S. Trinitate est una essentia deitatis in tribus personis: sic hic unum erat matrimonium, & una familia perfecta è tribus personis, scilicet Joseph, Maria, & Christo. Secundò, sicut in S. Trinitate Pater spiritualiter generat Filium, & spirat Spiritum sanctum; ita hic B. Virgo spiritualiter non carnaliter, putà per virtutem Spiritus sancti, concepit peperitque Christum. Tertiò, in S. Trinitate Pater generat Filium, sicut lux emittit lumen: unde in symbolo canimus: *Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero*. Ita B. Virgo quasi stella maris peperit Christum, qui est *candor lucis æternæ, & speculum sine macula*. Sap. 7. 25. Unde sicut sine sui corruptione sidus fulgidum evibrat radium; sic absque sui læsione Virgo genuit Christum, qui est lux mundi: *Nec sideri radius suam minuit claritatem, nec Filius Virgini suam integritatem*, ait S. Bernardus hom. 2. super *Missus est*. Unde illud S. Simeonis de Christo: *Lumen ad revelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel*. Lucæ 2. 32.

Familia Mariæ & Joseph instar cælum terrestr.

Fuit ergo hæc familia quasi cœlum quoddam terrenum, trium non tam hominum, quàm corporeorum Angelorum, imò trium quasi personarum divinarum symbolicè. Quare non dubium illam plenam fuisse Angelis ministrantibus Virgini, quasi Reginæ cœlorum; ac Christo, quasi Domino, Deoque suo: nimirum stupebant illi, & summè desiderabant videre Verbum incarnatum. Igitur domus illa quasi cœlum erat admirandum celans mysterium, *Nigra foris, sed formosa intùs, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis*. Cant. 1. 5. ait Rupert. Unde Joannes Gerson serm. de Nativit. quasi attonitus exclamat: O quàm dilecta Trinitati, Patri, Filio, & Spiritui sancto domus illius Trinitas, Christus, Maria, Joseph! nil charius, nil melius, nil in terris erat excellentius. Invidebat terris tales habitatores cœlum, utique cœlo digniores, quàm terris.

Tropolog.

Tropologicè: Conjuges imitentur B. Virginem & Joseph in castitate, sanctitate, patientia, & charitate, ut alter alterius onera portet. Erat enim familia Joseph, Mariæ & Christi summa omnium concordia, summus amor, summa reverentia, humilitas, pietas, auxilium, & obsequium mutuum: ab ea procul aberat non tantùm rixa, sed & omnis mali vel levissima suspicio. Hinc meruerunt gignere Christum Sanctum Sanctorum: nunc sæpè in familiis sunt proles pravæ, inobedientes, superbæ, rixosæ, obscœnæ, quia tales sunt parentes: Patrem enim sequitur sua proles, quæ, quod videt & audit à patre & matre, hoc imitatur & imbibit: proles enim sunt simiæ parentum.

Antequam convenirent) Putà ante congressum & actum maritalem, non quasi posteà convenerint, ut inferebat impurus Helvidius, qui negabat B. Virginem semper fuisse virginem, asserebatque eam posteà ex Joseph concepisse ac genuisse eos, qui in Evangelio vocantur fratres Domini, quem multis confutat S. Hieronymus, sed tantùm ut indicaretur miraculosa Christi ex Virgine sine opera viri conceptio. Sic vulgò dicimus: Talis habuit canos, antequam senesceret, significantes mirum esse, quòd viro nati sint cani, etiamsi is posteà non senuerit, sed ante senium mortuus sit: significamus enim dumtaxat, quid factum sit ante senium, non quid in senio, vel post senium: illud enim velut impertinens tacemus & præterimus. Simile est, cùm dicimus: Hic puer sapit ante virilem ætatem, hoc est, præcocis est ingenii, etiamsi ante virilem ætatem moriatur, uti sæpè præcoces moriuntur. Porrò fratres Domini vocantur cognati Christi. Nam ut ait S. Hieronymus contra Helvid. fratres dicuntur quatuor modis, natura, gente, cognatione, affectu. Natura fratres sunt, qui ex iisdem parentibus nati sunt: gente, qui ex eadem gente sunt oriundi. Sic Paulus Judæos vocat fratres suos. Rom. 9. vers. 1. & sequenti: cognatione, quia cognati vocantur fratres in Scriptura: affectu, ut cùm Christiani amant se mutuo amore fraterno; hic est enim amor fraternitatis, quem toties commendat S. Paulus.

Fratres quadruplices.

Inventa est in utero, habens (gravida esse, ut vertit Arabic.) de Spiritu sancto) Nota Josephum ex tumore uteri deprehendisse B. Virginem conjugem suam concepisse, sed an sciverit eam concepisse de Spiritu sancto, dubium est. Affirmant S. Basilius, Origenes, Theophylactus, & alii superiùs citati. Contrarium verius est, quia Joseph volens eam dimittere, vers. sequenti vetatur ab Angelo, qui ei scrupulum eximens subjicit: *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est*. Ergo ante revelationem Angeli id nesciebat; si enim id scivisset, noluisset eam dimittere.

Dicitur ergo B. Virgo *inventa in utero habens de Spiritu sancto*, eò quòd reverà concepisset de Spiritu sancto. Unde τὸ *de spiritu sancto* referendum est ad τὸ *in utero habens*, non autem ad τὸ *inventa*. Ita passim ceteri Patres & interpretes. Addit Origenes eam inventam ab Angelis: hi enim sciebant eam concepisse de Spiritu sancto.

De Spiritu sancto) Non quasi de Spiritus sancti substantia decisus sit Christus, uti fit in aliis prolibus, quæ deciduntur à parentibus: nec de Spiritu sancto, ut patre; quia Christus, quà homo, non erat similis Spiritui sancto, qui est Deus in natura; sed de Spiritu sancto, ut figulo & artifice. Ita S. Ambrosius in Lucæ 1. 35. *De Spiritu sancto* ergo, non quasi de Patre, sed quasi de patris concursum supplente; quod enim facit pater in matre, hoc Spiritus sanctus fecit in Virgine, formando Jesum per suam potestatem & operationem, ait S. Ambrosius lib. 2. de Spiritu sancto, cap. 5. & S. August. in Enchiridio cap. 39. Nam materiam corporis, quam aliis filiis subministrat tam pater quàm mater, hanc sola B. Virgo subministravit Filio suo. Vide Franciscum Suarez 3. part. quæst. 29. art. 1. alioqui propriè *de* significat causam efficientem, *ex* materialem. Unde Christus dicitur in symbolo *conceptus de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine*.

Quæres, cur non æquè dicit Matthæus, *in utero habens de Patre æterno*, aut *de Filio*, sicut dicit, *in utero habens de Spiritu sancto*? Respondetur id æquè verè cum dicere potuisse. Axioma enim Theologorum est: Opera S. Trinitatis ad extrà (in creaturis) omnibus tribus personis divinis esse communia: sed maluit dicere *de Spiritu sancto*, quia sicut potentia appropriatur Patri, & sapientia Filio, utpote Verbo; sic amor, bonitas, gratia, quæ in hoc incarnationis opere maximè elucet, attribuitur Spiritui sancto. Nam Spiritus sanctus à Patre, & Filio procedit per spirationem, quasi terminus amoris notionalis Patris, & Filii.

De Spiritu sancto tria notat.

Porrò S. Thomas 3. part. quæst. 32. art. 1. & seq. ac ibidem Suarez docent τὸ *de Spiritu sancto* tria significare. Primò, ex puro amore Dei & Spiritus sancti, sine meritis hominum peractam esse Verbi incarnationem. Secundò, ex eadem gratia Dei & Spiritus Sancti conceptum esse, sine præviis ejus meritis. Vide S. August. lib. de Prædest. Sanct. cap. 15. Christum quasi ideam prædestinationis & prædestinatorum proponens: *Ea gratia*, inquit, *fit ab initio fidei suæ homo quicumque Christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus: de ipso spiritu & hic renatus, de quo est ille natus: eodem spiritu fit in nobis remissio peccatorum, quo spiritu factum est, ut nullum haberet ille peccatum*. Tertiò, Christum ex vi conceptionis suæ fuisse sanctum: sicut enim homo, qui per generationem communem propagatur ex Adam peccatore, ex vi conceptionis suæ nascitur peccator: sic Christus, qui conceptus & quasi propagatus est de Spiritu sancto, ex vi conceptionis

suæ

suæ conceptus est sanctus: quod enim operatur Spiritus sanctus, hoc aliud esse nequit, quàm sanctum; sicut ignis non aliud producit, quàm calorem & ignem. Quartò, *τὸ de Spiritu sancto* significat Spiritum sanctum in efformatione humanitatis Christi, omnem suam sanctitatem in eam transfudisse (quantum creatura capax est, poteśtque suo creatori assimilari) eamque quasi in se transformasse, ita ut post se fecerit eam quasi exemplar & prototypum sanctitatis, ut ex illo, & ad illud omnem deinde sanctitatem omnium tam Angelorum, quàm hominum quasi expingeret & exprimeret. Humanitas Christi ergo fuit opus eximium, proprium & sanctissimum Spiritus sancti, in quo ipse omnis sanctitatis fontem constituit, qui sua puritate omnes scelerum sordes ablueret, omnesque peccatores (quantum in se est) sanctificaret.

Porrò S. Thomas quæst. 32. jam citata, art. 2. docet præpositionem *de*, cùm dicitur, *de Spiritu sancto*, significare Christum esse consubstantialem Spiritui Sancto quoad divinitatem, non quoad humanitatem, quam in Christo operatus est. Verùm negat S. August. in Enchiridio, c. 39. nam, inquit, de homine nascitur capillus, pediculus & lumbricus, quorum nihil est filius, quia diversæ sunt ab homine substantiæ: ergo præpositio *de* non significat rem factam esse consubstantialem suo factori.

Articulo verò 4. docet D. Thomas ex Aristotele, & ex utroque Suarez B. Virginem solùm materialiter concurrisse ad generationem Christi subministrando corpori ejus materiam, putà sanguinem, non effectivè, quia sic decidisset semen, quod videtur repugnare purissimæ ejus virginitati. Verùm contrarium censet S. Bonaventura & Scotus ex Galeno, qui docet matrem non tantùm materialiter, sed & effectivè (licèt debiliori actione, quàm pater) concurrere ad generationem prolis: quare valdè probabile est B. Virginem effectivè quoque concurrisse ad generationem Christi, quia sic magis fuit mater Christi, quàm si solùm materiam subministrasset. Nec id obstat illibatæ ejus virginitati, quia sine omni concupiscentia inoperante Spiritu sancto purissimus ejus sanguis (qui vicem habuit seminis) decisus est ad formandum corpus Christi.

B. Virgo effectivè concurrit ad generationem Christi.

VERS. 19. JOSEPH AUTEM VIR EJUS CUM ESSET JUSTUS, ET NOLLET EAM TRADUCERE, VOLUIT OCCULTE DIMITTERE EAM) Primò, S. Chrysostomus hic, S. Augustinus epistola 52. ad Macedonium, S. Justinus contra Triphon. Francisc. Lucas hic censent Josephum malè suspicatum de B. Virgine, quòd ex alio viro concepisset; id enim innuere videtur *τὸ traducere*: sed procul absit hæc suspicio à viro tam probo de virgine tam sancta. Quomodo enim Joseph de tali suspicari debuisset eam adulterium commisisse, vel fornicatam esse in domo parentum.

Cur Joseph voluit dimittere B. Virginem. Resp. Primò.

Secundò. Secundò, alii censent Josephum ex reverentia voluisse dimittere B. Virginem, quòd se indignum censeret illa, quàm Deus fœcundasset. Unde censent pariter, quòd S. Joseph B. Virginem comitatus sit dum visitaret Elisabeth, ab eaque audierit B. Virginem salutari matrem Dei, ideoque ea se putasse indignum. Ita Origenes & S. Basilius locis jam citatis, Theophylactus hic & S. Bernardus hom. 2. super *Missus est*. Idipsum sibi revelatum asserit S. Birgitta lib. 7. Revelat. cap. 25. unde noster Salmeron libr. 3. capit. 30. tredecim rationibus hoc ipsum confirmat.

Tertiò. Tertiò, planè & genuinè, Joseph videns B. Virginem gravidam, rei novitate fuit attonitus, & suspensus varios animi motus æstusque sentiebat, ex quibus sic ratiocinabatur: Scio hanc Virginem esse sanctissimam, unde illam fidem mihi datam fefellisse non credo. Est tamen gravida, scio quòd non ex me; ex quo, nescio. An fortè à sponso aliquo priore? an in itinere visitatura Elisabetham ab aliquo vim passa? an dormiens à spiritu quodam illusa? an potiùs, quòd ejus sanctitas suadet ab Angelo vel Deo ipso imprægnata? si ita est, nolim ego detinere illam, quam Angelus vel Deus sibi ambit: indignus ea sum quæ digna est Deo vel Angelo: quare illam ei resignabo, & à me dimittam. Id permisit Deus, ut conceptus Virginis ex Spiritu Sancto, tum à Joseph tum ab

A Angelo omnibus testatus fieret; sicut permisit S. Thomam dubitare de resurrectione Christi, ut ipse tangens Christi vulnera, fieret testis irrefragabilis resurrectionis ejusdem. Joseph ergo vir justus docet conjuges & fideles, ne ob indicia de personis probis & sanctis malè suspicentur, sed in indiciis sistant, nec ulteriùs pergant ad inferendam consequentiam criminis, sed potiùs illa in meliorem partem interpretentur.

Dices, cur Joseph non interrogavit B. Virginem, quid sibi vellet uteri tumor, & ex quo esset gravida? Respondetur fuit hic primus quasi motus mentis Josephi, quem ex verecundia tacuit, mox præventus fuit ab Angelo, qui pro Virgine respondit, eamque excusavit, dicens eam concepisse ex Spiritu Sancto.

B. Virgo autem ex modestia, noluit ultrò secretum hoc divinum Josepho pandere, ne sua dona tanta & tam divina jactare videretur, sed Deo, Deique providentiæ & curæ, cujus totum hoc opus erat, idipsum resignavit, certissimè confidens Deum suam innocen-B tiam & famam tutaturum, ac rem totam opportunè vel patefacturum, uti paulò antè Elisabethæ cognatæ patefactum esse experta erat, vel directurum omnia ad majorem suam gloriam, & consequenter ad majorem conceptionis hujus honorem & venerationem. Unde vide hic, & mirare magnanimitatem, & magnanimam B. Virginis in Deum resignationem & confidentiam, qua omne hoc suspicionis sinistræ & infamiæ periculum metumque discussit: qua in re rarum dedit exemplum æquanimitatis & constantiæ uxoribus, quæ maritos habent zelotypos, æquè ac fiduciæ in Deum, ut sperent, quòd Deus innocentiam & castitatem eorum pandet, proteget, & celebrabit, uti hic fecit B. Virgini. Ita S. Hieronymus, *Hoc*, ait, *testimonium Mariæ est, quòd Joseph sciens illius castitatem, & admirans quod evenerat, celat silentio, cujus mysterium nesciebat*. Et S. Ambrosius in cap. 1. Lucæ: *Maluit*, ait, *Dominus quosdam de sua generatione, quàm de ma-*C *tris pudore dubitare*.

Hinc videtur S. Joseph non fuisse comitatus B. Virginem, dum ipsa mox à conceptione Christi visitavit S. Elisabeth: si enim fuisset comitatus, vidisset & audisset magnalia & mirabilia de B. Virgine, quæ omnem ei scrupulum exemissent, nec de ejus dimissione cogitasset, ac præsertim illud quod dixit S. Elisabeth B. Virgini: *Unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me?* Inde enim scivisset B. Virginem non tantùm concepisse ex Deo, sed concepisse ipsummet Deum, eumque utero suo gestare. Nota, Joseph hic vocatur justus, id est, probus, utpote qui ex charitate vellet conjugi suæ famæ, imò & dignitati consulere, dum eam occultè dimittere cogitat, qua se putat indignum. Censent S. Hieronymus & Theophylactus lege veteri præceptum fuisse maritis, ut uxores, si adulterium commisissent, traducerent, & apud judices accusarent, traderentque puniendas. Verùm nullum locum, in quo id præceptum sit, afferunt. Nam locus ille. Num. 5. 2. id tantùm permittit, non verò præcipit, sed, ut dixi, hoc crimen procul aberat à B. Virgine, & ejus suspicio D procul à Josepho.

Luc. 1. 43.

TRADUCERE) non in domum suam, ut vult Abul. Græcè enim est παραδειγματίσαι, id est, infamare, propalare, publicum exemplum facere, & ut S. August. epist. 50. ad Paulinum verbotenus vertit, *exemplare*. Solebant enim adulteras in Creta, sicut captivos Romæ, per mediam urbem populo spectandos & deridendos traducere, inde traducere significat divulgare, diffamare. Unde illa lex olim, & pœna in lenas, *Lenæ & polygami mithellati per publica civitatis loca efferuntur, ut catamidientur & derideantur*. Et Propert.

Nec sic infamis totam traduceret urbem.

Vidæ Budæum in Pandectas pag. 263. in verbo καταμωκάω; id est, derideo, traduco.

VOLUIT OCCULTE DIMITTERE EAM) per secretum divortium dando ei occultè libellum repudii, ait Abulensis hic quæst. 39. aut potiùs & honestiùs secedendo ab ea prætextu peregrinationis, quasi abiturus in longinquam regionem. Ita Maldonatus. Unde Syrus vertit: *Et cogitabat clam illam derelinquere*;

Arabic,

Arabic. *Cùm non vellet eam divulgare, cogitavit de dimissione eius occulta.*

VERS. 20. HÆC AUTEM EO COGITANTE (Non planè decernente: fuit enim hæc prima cogitatio, & quasi primus animi motus) ECCE ANGELUS DOMINI APPARUIT EI IN SOMNIS, DICENS: IOSEPH FILI DAVID NOLI TIMERE ACCIPERE(id est, acceptam retinere, eique deinceps indivulsè convivere, jam enim duxerat in uxorem, ut dixi vers. 18.) MARIAM CONIUGEM TUAM, QUOD ENIM IN EA NATUM EST, DE SPIRITU SANCTO EST) *Natum*, simùl scilicet & eodem tempore conceptum, formatum, & animatum: hoc enim propriè dicitur γεννηθὲν id est, generatum, & natum. Vide Abulensem quæst. 53. & S. Thomam 3. part. quæst. 33. & 34. ubi docet Christi corpus à Spiritu sancto primo conceptionis suæ instanti quoad omnia membra fuisse. Primò, perfectè formatum & organizatum. Secundò, animatum anima rationali. Tertiò, assumptum à Verbo. Quartò, animam Christi fuisse impletam omni sapientia & gratia capitis, quàm scilicet influeret in omnia membra, id est, in omnes fideles. Quintò, eamdem vidisse Deum per visionem beatificam. Sextò, eamdem usam ratione etiam extra visionem beatificam, per scientiam infusam, ac per eam cognovisse se unitam Verbo hypostaticè, ideòque pro hac unione & exaltatione summas Deo egisse gratias: Deum verò ei revelasse suam voluntatem de eius morte & cruce, ut. per illam homines redimeret & salvaret: ipsam verò mox id acceptasse, seseque Deo in holocaustum & victimam pro peccato ad mundi salutem ultrò summa humilitate, obedientia, reverentia, amore, exultatione, & jubilo mentis obtulisse, dicendo: *Ecce venio: In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam, Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei*. Psalm. 39. 8. & Hebr. 10. 7. Vide ibi dicta.

Natum in Christo simul. mira dimitat.

DE SPIRITU SANCTO) Qui modo ineffabili & divino hæc omnia, quæ dixi, in B. Virgine operatus est. Præclarè S. August. epist. 54. ad Macedonium: *Apparuit*, inquit, *illi Angelus, qui doceret esse numinis, quod ille putaverat criminis*. Putat enim Augustinus Josephum voluisse dimittere B. Virginem ob suspicionem adulterii, uti superiùs dixi.

VERS. 21. PARIES AUTEM FILIUM, ET VOCABIS NOMEN EJUS JESUM: IPSE ENIM SALUUM FACIET POPULUM SUUM A PECCATIS EORUM) Si Iesus, qui, ut sequitur, est *Emmanuel*, id est, *nobiscum Deus*, est partus & filius B. Mariæ, ut hic dicitur; ergo ipsa ejusdem est mater, ideòque non tantùm Christipara, sed & Deipara, uti definivit Concilium Ephesinum contra Nestorium: Mater enim & filius sunt correlativa. Rursum damnatur hic Valentinus, qui docebat Christum è cœlo corpus cæleste detulisse, ac per B. Virginem tantùm quasi per canalem transisse: quia, quæ parit filium, hæc verè mater est filii, eique corpus & membra omnia subministrat, imò efformat.

JESUM) id est, Salvatorem. Hoc nomen fuit proprium Christo, hic ab Angelo prænuntiatum, sed in circumcisione illi inditum, quod ejus officium, dignitatem, imò totam vitam quasi per compendium significat & repræsentat. Vide quæ de hoc nomine dixi Num. 13. 17. & S. Bernard. serm. 15. Cant.

VERS. 22. HOC AUTEM TOTUM FACTUM EST, UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST A DOMINO PER PROPHETAM DICENTEM: ECCE VIRGO CONCIPIET ET PARIET FILIUM, ET VOCABUNT NOMEN EJUS EMMANUEL, QUOD EST INTERPRETATUM, NOBIS CUM DEUS) Syrus: *Et vocabunt nomen ejus Amanuel, quod exponitur, nobiscum Deus noster*. Persicus: *Immanuil. id est quod in nobis habitet Deus*. Aegyptiacus: *Et imponent nomen ei Emmanuel, cujus interpretatio est, quod Deus apud nos*. S. Matthæus lectori, vel ut alii, Angelus Josepho refricat oraculum Isaiæ, cap. 7. 14. ut significet illud jam impletum esse in hoc B. Virginis sponsæ suæ conceptu, & plenè implendum in ejus partu, ideòque Josephum nuncupavit filium David, quia idipsum Davidi à Deo promissum fuerat. Porrò oraculum hoc exposui Isaiæ 7. Vide ibi dicta, ne idem hìc repetere cogar.

A ECCE) Vox est excitans attentionem, considerationem & admirationem, q. d. Ecce ò Angeli, ò homines universi, videte & admiramini rem novam, admirandam, & omnibus sæculis inauditam, quòd Virgo concipiet & pariet Emmanuelem, hoc est, Deum hominem factum. Vnde Jeremias idem obstupescens exclamat cap. 31. 22. *Creavit Dominus novum super terram: Femina circumdabit virum*. Primus Persarum rex Cyrus, teste Xenophonte, nil admirabatur, suosque docebat, *nil in terris admirari*. Hoc enim esse magni animi & regii, omnia quasi sub se posita despicere, ut parva & minora se. Et Seneca ajebat sapientem nihil mirari, quia terris altior cuncta sub se despicit. At in divinis omnia sunt admiranda, quia magna, imò maxima, præsertim hoc Emmanuelis mysterium, quòd est magnum divinæ pietatis sacramentum, ut ait Apostolus 1. Tim. 3. 10. Igitur stupenda & admiranda est pietas magni Dei, qui per viscera misericordiæ suæ visitavit nos oriens ex alto. Ecce ergo Verbum infans, puer sapiens, Deus homo, ait

Sapiens nil miratur, nisi Verbum incarnatum.

B S. Bernardus. Docent Theologi, virique contemplativi, hoc mysterium variis modis nos posse considerare & meditari, ut per modum compassionis, gaudii, gratiarum actionis, amoris, imitationis, sed sublimissimè per modum stuporis, ut quasi stupentes & attoniti jugiter stemus ad tantam Dei nostri dignationem, quà ad nos terræ vermiculos descendere, & vermis nobiscum fieri dignatus est, idque non propter se, sed propter nos, ut homines velut vermes sibi uniret, faceretque deos. Ita stupebat illud B. Virgo, S. Paulus, S. Bernardus, S. Franciscus, aliique maximi Sancti; qui planè pleneque mundum, & omnia, quæ in mundo sunt, uti exilia, brevia & caduca contempserunt, totumque amorem, cogitationem, & stuporem defixerunt in Verbo incarnato, jugiterque cum Jesu versati sunt, cetera omnia despicientes.

EMMANUEL) Syrus interpretatur: *Ammam Elohan*, id est, *nobiscum Deus noster*, sed τὸ noster non est

Emmanuel Quid?

C in Hebræo *Emmanuel*. Ex Syro liquet potuisse S. Matthæum, si Syriacè scripsit (ut multi putant. eò quòd Judæi, quibus ipse scribebat, tempore Christi Syriacè loquerentur) Hebræum *Emmanuel* interpretari Syriacè *Amman Eloha*, id est, *nobiscum Deus*; imò Munsterus, & alii, qui Evangelium S. Matthæi ex Latino vertunt in Hebræum unicam vocem Hebræam *Emmanuel* interpretantur per duas: unde sic habent: *Emmanuel, quod interpretatur, immanu Elohim*, id est, nobiscum Deus.

Alii putant hanc interpretationem factam ab interprete Græco, & deinde Latino. Galli *Emmanuel* per adhæresim decurtarunt in *Noel*, quod in Christi natalitiis decantant & ingeminant. Jam nomen *Emmanuel*, id est, *nobiscum Deus*, significat Verbi incarnationem, & omnem ejus in carne œconomiam. Ita S. Chrysostomus, quia per eam propriè & physicè nobiscum fuit Deus per carnem & conversationem; ethicè verò per reconciliationem & gratiam.

Quid Noel Gallorum?

D Dices, quomodo nomen *Jesus* idem est, quod *Emmanuel*, ut innuit hìc S. Matthæus? Respondet Tertullianus lib. contra Judæos idem esse non sono sed sensu. Esse enim nobiscum Deum(quod significat *Emmanuel*) idem est, quod esse *Jesum*, id est, Salvatorem: nec enim alius à Deo poterat nobis esse salvator. Nota Hebraismum, quo vocari sumitur pro esse, q. d. Jesus *vocabitur*, id est, erit Emmanuel, quia in ipso, & per ipsum nobiscum erit Deus, ut ipse jure vocari possit Emmanuel. Est metonymia, cui planè similis est Jeremiæ 23. 6. Zachariæ 8. vers. 3. & Isaiæ 9. 6. *Et vocabitur nomen ejus*, inquit, *admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis*. Hæc enim omnia significantur vel explicitè, vel implicitè nomine Jesu, id est, Salvatoris. Vide ibi dicta.

Nota, Christus ab Isaia & Matthæo non vocatur *Emmanu Jehova*, vel *Emmanu Adonai*, aut *Elohim*, sed *Emmanu El*, cùm tamen hæc omnia sint nomina Dei; quia *Jehova* notat Dei essentiam, significatque Deum, quatenus est primum, summum & immensum ens, à quo omnia entia suum esse participant. *Adonai* notat Dei dominium, significatque Deum, quatenus ipse supremus est omnium Dominus. *Elohim* notat Dei providen-

dentiam, significatque Deum, qua gubernator est, judex & vindex omnium. *El* verò notat Dei robur & omnipotentiam, significatque Deum, qua fortis est & omnipotens; quia Deus in incarnatione & Christo summum robur & potentiam ostendit, dum per Christum debellavit hostes potentissimos, scilicet dæmones, infernum, mortem, & peccatum, imò & peccata & vitia omnia quantumuis enormia & plurima. Hinc & Angelus nuntians hoc mysterium dictus est *Gabriel*, id est, *fortitudo Dei*.

Nobiscum Deus in Christo quadrupliciter. Primò. Hinc & tropologicè nota: *Nobiscum* est *Deus*, non tantùm per essentiam, præsentiam, & potentiam, uti est in omnibus & singulis creaturis, sed etiam per incarnationem verè, propriè, & realiter nobiscum est quasi frater, vivens, loquens, conversans nobiscum in natura humana à se assumpta; inde Secundò, secundò nobiscum est, seu caput cum suis membris. Christus enim quasi caput fidelium in eos sensum & motum spiritualem, æquè ac directionem & regimen influit. Tertiò; Tertiò, idem jam incarnatus in Eucharistia nobiscum est, quasi cibus sua carne nos pascens, & suo sanguine potans. Hæc physicè. Quartò. Quartò, ethicè Christus est cum Ecclesia, quasi sponsus cum sponsa ei assistens, protegens, sustentans, ornans, fœcundans. Unde Psaltes: *Si ambulavero*, ait, *in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Psal. 22. 4. Fidelis ergo in quavis difficultate, labore, tribulatione invocet Emmanuelem, id est, Deum nobiscum in carne versantem, lætusque dicat: *Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ, ibi me collocavit*, &c. *deduxit me super semitas justitiæ*. Ibidem vers. 1. Et Psal. 26. 1. *Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?* &c. *Si consistant aduersùm me castra, non timebit cor meum. Si exurgat aduersùm me prælium, in hoc ego sperabo.* Et cum Paulo: *Si Deus pro nobis (imò cum nobis) quis contra nos?* Roman. 8. Jam ergo cuivis fideli, præsertim Sancto aut martyri, dicere licet id, quod Angelus dixit Gedeoni, Judic. 6. 12. *Dominus tecum virorum fortissime.*

VERS. 24. EXURGENS (Græcè διεγερθεὶς, id est, expergefactus, excitatus) AUTEM JOSEPH A SOMNO, FECIT SICUT PRÆCEPERAT EI ANGELUS DOMINI, ET ACCEPIT, id est, jam acceptam non dimisit, sed retinuit CONJUGEM SUAM:) hoc enim præceperat ei Angelus.

VERS. 25. ET NON COGNOSCEBAT EAM, DONEC PEPERIT FILIUM SUUM PRIMOGENITUM: ET VOCAVIT NOMEN EJUS JESUM.) Primò S. Hilarius citatus hic à S. Thoma in Catena, Dionys. Carthusian. & Gagnejus sic exponunt, q. d. Sicut Judæi non potuerunt inspicere & cognoscere faciem Mosis ob radios lucis, quos quasi cornua illi Deus affiaverat, dum cum eo colloqueretur in Sina, Exodi 34. vers. 29. & seq. Sic nec Joseph poterat intueri & cognoscere B. Virginem, utpote quæ Deum habebat in utero, ideoque facie erat radiantissima; nato autem Christo fulgor hic & gloria faciei desiit, tumque à Joseph videri & agnosci potuit. Ita ipsi.

Secundò, è contrario S. Epiphan. hæresi 30. quæ est Ebionæorum sic exponit, q. d. Joseph mente non cognovit, nec penetravit sanctitatem & dignitatem B. Virginis suæ sponsæ, donec ipsa peperit Christum. Verùm hæc vel aliena sunt, vel symbolica & mystica.

Tertiò ergo ad literam genuinè cognoscere conjugem in Scriptura significat copulam maritalem, sive actum conjugalem: hunc enim excludit à Christo, ut significet eum non ex Joseph, sed ex Spiritu Sancto conceptum.

DONEC) Hinc inferebant hæretici; ergo postquam peperit filium, Joseph illam cognovit. Unde negabant B. Virginem semper mansisse virginem, eamque asserebant virginitatem perdidisse post partum. Ita Helvidius, Jovinianus, Ebionæi, cæterique Antidicomariani, quos confutat S. Epiphanius, S. Hieronymus, S. Augustinus, & alii, qui docent τὸ *donec* dumtaxat significare quid ante partum factum sit, non quid post partum; hoc enim ad hunc locum erat impertinens. Hac enim voce *donec* tantùm voluit Matthæus asserere rem miram inauditam & naturaliter incredibilem, scilicet conceptionem Christi sine patre ex sola matre virgine. Simili modo sumitur τὸ *donec*, vel *usque*, Psalm. 109. 2. *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*; (Donec quid notet?) non quòd tunc ulteriùs non sedebis, sed quod tunc longè gloriosior, quasi victor & triumphator sedebis ad dexteram meam. Et Matth. 5. 26. *Non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem*, hoc est, numquam exibis de carcere gehennæ. Et 2. Reg. 23. *Michol filiæ Saul non est natus filius usque in diem mortis suæ*, id est, numquam. Et Genes. 8. 8. de corvo a Noe emisso ex arca dicitur: *Non revertebatur, donec siccarentur aquæ*, id est, numquam est reversus. Sic dicimus: S. Agnes mansit virgo, donec mortua est, id est, semper mansit virgo; nec enim post mortem virginitatem perdere potuit.

Instabis: S. Matthæus ait: *donec peperit Filium suum primogenitum*: (Primogenitus quis?) ergo alii deinde fuere ab ea geniti ex Joseph, scilicet qui in Evangelio vocantur fratres Domini. Resp. nego consequentiam. Primogenitus enim in Scriptura dicitur omnis is, ante quem nemo est natus, etiamsi sit unigenitus, ut patet. Exodi 4. 22. & cap. 13. 2. τὸ enim *primò* negat tantùm anteriores fuisse filios, nec requirit aut præsupponit posteriores extitisse: sic etiamnum primogenitus vocatur is, qui est unigenitus.

Igitur B. Virginem semper mansisse virginem dogma est fidei, ut patet Lucæ 1. 34. Ezech. 44. 2. & ex consensu Patrum omnium, ac communi Ecclesiæ sensu, jugique traditione. Vide S. Hieronymum contra Helvidium initio tom. 2.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur primò Magorum per stellam vocatio, & adoratio Christi. Secundò vers. 13. fuga Christi in Ægyptum. Tertiò vers. 16. infanticidium Herodis. Quartò vers. 20. Christi ex Ægypto reditus & secessus in Nazareth.

1. CUm ergo natus esset Jesus in Bethleem Juda in diebus Herodis regis: ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam. 2. dicentes: Ubi est qui natus est Rex Judæorum? Vidimus
enim stellam ejus in Oriente, & venimus adorare eum. 3. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, & omnis Hierosolyma cum illo. 4. Et congregans omnes principes sacerdotum, & Scribas populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. 5. At illi dixerunt ei: In Bethleem Judæ; sic scriptum est per Prophetam: 6. Et tu Bethleem terra Juda, nequaquam minima es in
principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel. 7. Tunc Herodes,
clàm vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ, quæ apparuit eis: 8. & mittens
illos in Bethleem, dixit: Ite, & interrogate diligenter de puero: & cùm inveneritis, renuntiate mihi, ut & ego veniens adorem eum. 9. Qui cùm audissent regem, abierunt, & ecce
stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos, usquedum veniens, staret suprà ubi erat
puer. 10. Videntes autem stellam, gavisi sunt gaudio magno valdè. Et intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria matre ejus, & procidentes adoraverunt eum: & apertis thesauris

ſuis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham. 12. Et reſponſo accepto in ſomnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reverſi ſunt in regionem ſuam. 13. Qui cùm receſſiſſent, ecce Angelus Domini apparuit in ſomnis Joſeph, dicens: Surge, & accipe puerum & matrem ejus, & fuge in Ægyptum: & eſto ibi uſquedum dicam tibi. Futurum eſt enim, ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum. 14. Qui conſurgens accepit puerum & matrem ejus nocte, & ſeceſſit in Ægyptum. 15. Et ibi erat uſque ad obitum Herodis, ut adimpleretur quod dictum eſt à Domino per Prophetam, dicentem: Ex Ægypto vocavi filium meum. 16. Tunc Herodes videns, quoniam illuſus eſſet à Magis, iratus eſt valdè: & mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus ejus, à bimatu, & infrà, ſecundùm tempus, quod exquiſierat à Magis. 17. Tunc adimpletum eſt quod dictum eſt per Jeremiam Prophetam, dicentem: 18. Vox in Rama audita eſt, ploratus, & ululatus multus, Rachel plorans filios ſuos, & noluit conſolari, quia non ſunt. 19. Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in ſomnis Joſeph in Ægypto, 20. dicens: Surge, & accipe puerum & matrem ejus, & vade in terram Iſrael; defuncti ſunt enim, qui quærebant animam pueri. 21. Qui conſurgens, accepit puerum & matrem ejus, & venit in terram Iſrael. 22. Audiens autem quòd Archelaus regnaret in Judæa pro Herode patre ſuo, timuit illò ire: & admonitus in ſomnis, ſeceſſit in partes Galilææ. 23. Et veniens habitavit in civitate quæ vocatur Nazareth, ut adimpleretur quod dictum eſt per Prophetas: Quoniam Nazaræus vocabitur.

VERS. 1. CUM ERGO NATUS ESSET JESUS IN BETHLEEM JUDA, IN DIEBUS HERODIS REGIS) *Juda*, ita legendum cum Romanis & Græcis non *Judæ*, multò minùs *Judææ*. Juda vocabatur tribus Juda, cui poſt ſchiſma decem tribuum creantium ſibi regem Jeroboam, adhæſit tribus Benjamin, atque hoc duarum tribuum fuit regnum Juda, in quo regnavit Roboam, cæterique ejus poſteri uſque ad captivitatem Babylonicam. Addit hoc S. Matthæus ad diſtinctionem alterius Bethleem, quæ erat in Galilæa in tribu Zabulon, de qua Joſue 19. 15. Ita S. Hieronymus. Porrò Herodes hic fuit primus, Antipatri filius, cognomento Aſcalonita & Magnus, gente Idumæus, quem Senatus Romanus commendatione Antonii, primum ſubactæ Judææ regem creavit, teſte Joſepho libr. 14. Antiq. cap. 18. vel juxta aliam diſtinctionem 26. Matthæus Herodem nominat, ut innuat tranſlatum jam eſſe ſceptrum à Juda in alienigenum, qualis erat Herodes, ac proinde veniſſe jam Meſſiam, ſive Chriſtum: hoc enim ſignum adventus ejus fore prædixerat, & prophetarat Jacob Patriarcha, Geneſ. 49. 10. Ita S. Chryſoſt. & Theophyl. Id audiens & advertens Herodes, ut regnum ſibi ſtabiliret, hoc oraculum in ſe declinavit, voluitque ipſe haberi Meſſias; atque ideò magnificentiſſimum templum Judæis ædificavit, illudque anniverſario regni ſui die natali dedicavit, teſte Joſepho lib. 15. Antiq. c. 14. & lib. 20. c. 8.

Herodes Aſcalonita quis.

Porrò hujus Herodis Aſcalonitæ filius fuit Herodes Antipas, qui Joannem Baptiſtam decollavit, & Chriſtum in paſſione veſte alba induit, & illuſit: nepos verò ejus ex Ariſtobulo filio fuit Herodes Agrippa, qui Jacobum Apoſtolum fratrem Joannis occidens, ab Angelo percuſſus interiit. Act. 12. cujus Agrippæ filius fuit Herodes Agrippa junior, coram quo Paulus vinctus cauſam ſuam peroravit. Actor. 25. 23. & ſeq.

Herodes Antipas filius. *Herodes Agrippa nepos.* *Herodes Agrippa pronep.*

Denique noſter Salianus, Scaliger, & alii cenſent Chriſtum natum anno regni Herodis 36. & penultimo, regnavit enim 37. annis, de quo plura verſ. 16. licèt Baronius putet Chriſtum natum anno regni Herodis 20. Abulenſis 30. Beda 31. Euſebius 32. Severus Sulpitius 33. Torniellus 34. alii alio, ut nil certi in re tam nova & incerta ſtatui poſſit.

ECCE MAGI AB ORIENTE VENERUNT HIEROSOLYMAM, DICENTES: UBI EST QUI NATUS EST REX JUDÆORUM?) *Magi*, eſt nomen uſitatum apud Perſas (unde Evangelium Perſicum hoc loco habet *Magușan*, hoc eſt, Magi, ſapientes, Aſtrologi) ſignificans ſapientes & Philoſophos. Videtur autem origine eſſe Hebræum, ut cenſet Genebrardus in Pſalm. 1. à radice הָגָה *baga*, id eſt, meditari inde מָגִים *magim*, q. d. meditantes, ſpeculantes, *Meditatio enim eſt clavis ſapientiæ*, ut ait Ptolomæus in prooemio Almageſti: hinc meditabundi vel ſunt vel fiunt ſapientes. Hebræos ſecuti Chaldæi ſuos Philoſophos vocabant Magos, teſte S. Hieronymo in cap. 2. Danielis & Eugubino lib. 1. de Perenni philoſophia cap. 3. Inde Arabes, Syri, Perſæ, Aethiopes, & alii Orientales (quorum linguæ vel proles ſunt, vel cognatæ & affines linguæ Hebrææ,

Magi qui?

A ſuos ſapientes & Aſtrologos vocant Magos, teſte Plinio lib. 25. cap. 2. & Tertulliano libr. contra Judæos. Magia ergo hæc naturalis, aſtrologica, licita & bona fuit, ſed ex Aſtrologorum abuſu tam nomen quàm res in vitium abiit, æquè ac aſtrologia judiciaria (imò Aſtrologos judiciarios fuiſſe hos Magos, opinatus eſt Origenes) hinc Magos jam vocamus ſagos & incantatores. Quocirca perperam Munſterus in Evangelio Hebræo (quod ipſe quaſi autographum S. Matthæi nobis obtrudit) pro *magi* vertit מְכַשְּׁפִים *mecaſſephim*, id eſt, *præſtigiatores, incantatores*. Nam Syrus, Arabicus, Perſicus, Aegyptius, æquè ac Græcus, & Latinus retinent vocem *Magi*: ſolus Aethiopicus pro *Magi* habet *adoratores*, quia Magi hi venerunt ad adorandum Chriſtum.

Nouè quoque & perperam Theod. Beza Calviniſta putat Magos hos oriundos, dictoſque à magia regione Mediæ, de qua Herodotus lib. 1. & 3.

Plura de Magorum nomine, vociſque uſu vide apud Baronium & Janſenium hic.

VENERUNT HIEROSOLYMAM) Tum quia Magi Regem Judæorum in urbe regia quærendum cenſebant. B Ita S. Leo: tum quia Hieroſolymis erant Pontifices, Scribæ, & legis doctores, qui ex oraculis Prophetarum ſcire poterant, ubi & quando naſceretur Chriſtus, uti de facto hic reſponderunt eum naſciturum in Bethleem. Prudenter enim Magi, licèt ſtellam haberent, voluerunt etiam illos adire quaſi animatos Dei interpretes, ideòque ſtella inanima ibi ſe ſubduxit, ut cogeret Magos adire Scribas; vult enim Deus homines per homines, & doctores à ſe ſtatutos viam ſalutis edoceri.

AB ORIENTE) Græce ἀπὸ ἀνατολῶν, id eſt, *ab Orientibus*, quaſi ex diverſis Orientis regionibus vel provinciis venerint hi Magi. Nota, Saba, Madian, & Epha, filii Abrahæ ex Cetura, datis muneribus ſeparati ſunt à Patre Abraham, ab Iſaac filio Saræ hærede ſuo, hinc ab eo diſceſſerunt ad plagam Orientalem, fueruntque incolæ Arabiæ felicis. Gen. 25. 6. unde in Scriptura vocantur *filii Orientis*. Quocirca Epiphan. in fine Panarii ait, Magos hos fuiſſe ſucceſſores Abrahæ patris credentium ex Cetura, habitantes in partibus Arabiæ Magodiæ re- C gionis.

Filii Orientis qui?

Quæres, ex qua regione venere Magi? Primò Clemens Alex. S. Chryſoſt. Cyrill. Alex. & S. Leo, quos citat Baronius, cenſent veniſſe ex Perſia, hæc enim orientalis eſt reſpectu Judææ. Verùm obſtat diſtantia nimia. Perſia enim trecentis leucis diſtat à Judæa, quod iter tredecim diebus ægrè conficere potuiſſent Magi. Verùm eſt dromedariis, qui quotidie 40. leucas decurrunt, potuiſſe abſolutè hoc iter tot diebus à curſoribus peragi: verùm reges deliciis rhediſque ſuis aſſueti non ſunt curſores, nec ſolent, imò non poſſunt ità continuò decurrere. Communior enim Patrum & doctorum ſententia eſt, Magos die 13. ab ortu ſtellæ, & à nativitate Chriſti veniſſe in Bethleem, Chriſtumque adoraſſe, idque innuit τὸ *ecce*; & quia ipſi Chriſtum cum parentibus in Bethleem apud peregrinos adhuc hærentem invenerunt, qui paulò poſt cum iiſdem in Nazareth civita-

Magos fuiſſe Perſas cenſent multi.

civitatem suam rediit: ita censent S. August. serm. 1. 2. & 3. de Epiphan. & S. Leo serm. de Eadem, ac ceteri: unde & Ecclesia hoc mysterium recolit & celebrat die 13. à natali Christi.

Alii putant fuisse Chaldæos. Secundò, alii verisimiliùs putant Magos fuisse Caldæos; tum quia Chaldæi erant astrologiæ dediti, sicut Magi hi ex intuitu stellæ agnoverunt Christum: tum quia ipsi posteri erant Abrahæ, qui à Deo è Chaldæa evocatus est in Judæam. Ita opinantur S. Hieronymus Chalcidius Platonicus scribens in Timæum Platonis, Jansen. & Glossa, sive Strabus, hic enim auctor fuit Glossæ.

Alii Mesopotamios. Tertiò, Abulensis in Numer. cap. 24. & noster Sebast. Barradius hic censent Magos fuisse Mesopotamios, quia inde oriundus fuit Balaam, qui hanc Magorum stellam prædixit. Numer. 24. 17.

Alii Indos. Quartò, Navarrus tract. de Oratione cap. 21. asserit se accepisse ab Hieron. Osorio Episcopo Algarbiorum, & celebri scriptore, in vetustissimis Calecutii annalibus haberi, regem Calecutii fuisse unum è Magis, aut certè primarium socium trium Magorum. Credibile est id posteà factum, cùm Magi ibidem cum S. Thoma Apostolo prædicarunt. Vide Osorium lib. 1. de Gestis Emmanuelis regis Lusitan. ubi asserit ex Indorum traditione regem Cranganoris, quæ non longè distat à Calecutio, fuisse unum è Magis: hunc enim duobus Magis, è Perside & Carmania, stella duce, ad Christum properantibus, tertium se socium adjunxisse, ideoque *Chereperimale*, id est, unum è tribus nominatum. Addit eumdem fuisse colore subnigro, & quasi Aethiopem. Similia habet noster Maffejus lib. 2. Hist. Indicæ, ubi eumdem vocat *Pirimal*, asseritque Culani regem fuisse, ac Sibyllæ Indicæ monitu, duce stella ad Christum venisse.

Verius est fuisse Arabes. Probat. Primò. Quintò, & verisimillimè, Magi hi fuere Arabes orientales. Unde Cornelius Tacitus lib. 5. Histor. ait, Judæam ab Oriente habere Arabiam. Probatur id primò, quia ita censent S. Justinus, Tertull. Cyprian. Epiphan. & alii, quos citant, & sequuntur Baronius Franc. Lucas, & Suarez. *Secundò.* Secundò, quia id propriè respondet vaticinio Isaiæ, qui cap. 60. 6. prædicit Sabæos, Madian & Epha (hi omnes enim sunt Arabes) venturos ad Christum cum muneribus. Et sic videtur vaticinium hoc Isaiæ intelligere Ecclesia, cùm idipsum assiduè recitat in officio Ecclesiastico Epiphaniæ. Idquoque planè respondet illi oraculo Psaltis, Psalm. 71. *Reges Tharsis & Insulæ munera offerent: reges Arabum, & Saba dona adducent.* *Tertiò.* Tertiò, quia Arabia vicinior est Judææ, quàm Chaldæa, Persia, India, &c. *Quartò.* Quartò, quia Magorum horum typus fuit regina Saba, quæ ex Arabia cum similibus muneribus venit ad Salomonem, Christi antitypum. 3. Reg. 10. Et licèt regina hæc dicatur venisse ex Aethiopia, tamen Aethiopia hæc non erat Abyssia, sed pars Arabiæ: nam venerat ex Aethiopia orientali, non occidentali, ut ait S. Anselm. lib. de Imagine mundi cap. 19. Arabia ergo complectitur & regiones huic mari adjacentes, ac præsertim vicinam Aethiopiam orientalem. Sic Madianitæ vocantur Aethiopes, quia nigri, vel fusci. Unde uxor Mosis Madianitis vocatur Aethiopissa. Numer. 12. Inde enim mare rubrum dicitur sinus Arabicus, non Aethiopicus, quia tam cis quàm ultra mare hoc porrigit sese Arabia. Hinc rursum verisimile est unum vel alterum Magorum fuisse nigrum, sive Aethiopem, tum quia vulgò omnes ita sentiunt, itaque adorationem Magorum pingunt pictores: tum quia ex Aethiopia dicitur venisse regina Saba; tum denique quia Psalm. 71. dicitur: *Reges Arabum, & Saba dona adducent.* Et mox: *Coram illo procident Aethiopes.* Magi vocantur: *Reges Tharsis*, id est, maris rubri.

Quintò, id patet ex donis, quæ Magi Christo obtulerunt. Nam Arabia abundat auro, thure, myrrha: hinc cognominatur *Felix*, utpote aurifera, thurifera, aromatifera. *Thura præter Arabiam nullis*, ait Plinius lib. 12. 14. Et Virgil.

—— Solis est thurea virga Sabæis.

Et 2. Gregor.

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

In hac Arabia quoque myrrhæ & aromatum tanta est ubertas, ut non alia ligna sint in usu, quàm odorata, ne ad ignem quidem parandum, ait Plinius lib. 12. cap. 17. Ibidem tantùm est auri, ut gentis supellex auro argentoque splendeat, imò in Saba Aethiopiæ vincula reorum fiunt ex auro. Unde Mela lib. 3. cap. 10. *Aere*, inquit, *exornantur, auro fontium vincula fabricant.*

Sextò. Sextò, quia vaticinium Balaam de hac Magorum stella editum fuit in Moab, quæ erat in Arabia, ut docet S. Hieronymus in locis Hebr. Vide nostrum Pinedam lib. 5. de Rebus Salomonis cap. 14. ubi docet reginam Saba venisse ad Salomonem, & tres Magos ad Christum ex Saba, quæ est in Arabia Felice, ubi habitant Homeritæ (apud quos proinde sub Elysbaan rege mirè floruit Christiana religio, quasi avita à Patribus & regibus, putà Magis his accepta) non autem ex Saba, quæ est in Aethiopia.

Magi fuere reges. Communis fidelium vox & sensus est, Magos hos fuisse reges, id est, regulos, sive principes, idque (licet id rideat Calvinus) disertè tradunt S. Cyprianus, S. Basilius, S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Hilarius, Tertullianus, Isidorus, Beda, Idacius, quos citat & sequitur hic Maldonatus, & Baronius, & Barradius. S. Matthæus tamen eos non vocat reges, sed Magos, quia ex stella Christum agnoscere Magorum fuit, non regum. Hinc & Psal. 71. vocantur *Reges Tharsis, reges Arabum & Saba.* *Tres:* Rursum eos numero tres fuisse, secundùm tria munerum genera, putà aurum, thus, & myrrham, quæ Christo obtulerunt, docent S. Augustinus serm. 29. & 33. de Tempore, S. Leo serm. 1. 3. 5. 6. de Epiphania, idque habet pia fidelium traditio, & innuit Ecclesia in officio Eccles. Epiphaniæ.

Ad hæc auctor operis imperfecti in sanctum Matthæum apud S. Chrysostomum asserit post Christi resurrectionem sanctum Thomam Apostolum adiisse provinciam horum Magorum, eosque baptizasse, & fecisse sibi socios prædicationis.

Eorum nomina. Insuper Ven. Beda (penes quem sit fides) in collectancis non longè à principio, ita eos nominat & depingit: *Primus dicitur fuisse Melchior, senex & canus, prolixa barba & capillis: hic aurum obtulit Regi Domino. Secundus Gaspar, juvenis imberbis, rubicundus, thure, quasi Deo oblatione digna, Deum honoravit. Tertius Fuscus, integrè barbatus, per myrrham Filium hominis moriturum professus est.* Alii opinantur Magos singulos terna munera, puta aurum, thus, & myrrham Christo obtulisse, ut eum profiterentur simul esse Regem, Deum, & moriturum pro salute hominum, idque verisimilius est, uti inferiùs ostendam; fieri tamen potuit, ut primus plus auri, secundus plus thuris, tertius plus myrrhæ obtulerit, & hoc videtur voluisse Beda.

Fuere prædicatores & martyres. Denique Magos hosce Christum prædicantes, ab idolatris occisos, & martyrii lauream adeptos, ac seipsos quasi aurum, thus, & myrrham Christo in holocaustum obtulisse tradunt nonnulli, inter quos L. Dexter in Chronico anno Christi 70. *In Arabia Felice*, inquit, *civitate Sessaniæ Adrumentorum, martyrium SS. Regum trium Magorum, Gasparis, Balthasaris, & Melchioris, qui Christum adorarunt.* Inde sacra eorum corpora translata sunt Constantinopolim, in Mediolanum, Mediolano (cùm illud à Frederico Barbarossa everteretur) Coloniam, ubi hodie magno hominum concursu & religione coluntur, ibique eadem ego ipse sæpè veneratus sum.

QUI NATUS EST REX JUDÆORUM) Nota hic, & mirare fidem & magnanimitatem Magorum, qua in urbe regia alium regem quærunt, nec timent iras & vires Herodis, Deo confisi. *τὸ natus* dupliciter capi potest: Primò materialiter q. d. Qui natus est, ut sit, vel fiat Rex Judæorum. Secundò formaliter, q. d. Qui natus est Rex, qui natura, aut nativitate, sive naturalis est Rex Judæorum; ut Christus opponatur Herodi, qui fuit intrusus rex à Romanis. *Christus natus est rex dupliciter.* Utrumque verum est; tum quia Christo ob unionem hypostaticam debebatur regnum omne, non solius Judææ, sed totius mundi; tum quia Christus descendens quasi primogenitus ex Davide & Salomone, jure primogenituræ heres & successor erat regni eorumdem, ut dixi cap. 1. 16. Ita Franciscus Lucas, Jansenius, Maldonatus, & alii. *Rex Judæorum, id est, Messias.* *Rex Judæorum.* Antonomasticè putà Messias, sive

sive Christus: Unde iis auditis Herodes congregans Scribas, *sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur*. Christi enim index erat stella, de qua Magi subdunt: *Vidimus enim stellam ejus*, q. d. Natus est Rex Judæorum, imò cœlorum, quia eum nobis indicavit stella cœlorum, nosque evocavit, imò omnes invitavit, ut eum visitent, honorent, & adorent. In nona enim stella hac in cœlo producta, cœlum quasi stuporem suum tanti Regis, putà Verbi incarnati, ostendit. Nato ergo Christo stupet cœlum, stupent Angeli, & attoniti ad hanc Dei sui philanthropiam, canunt jubilantes: *Gloria in excelsis Deo*, ut homines stupidos ad tantæ dignationis stuporem & venerationem excitent. Sicut eadem de causa in passione Christi obscuratus est sol & luna, terra contremuit, petræ scissæ sunt, & monumenta aperta, ut significarent Deum suum mori, sesèque ob indignissimam ejus necem funditùs concuti, & indignari. Hoc est, quod prædixit Aggæus cap. 2. 7. *Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cælum & terram* &c. Et *veniet desideratus cunctis gentibus*. Hoc & stupens Habacuc cap. 3. 2. *Consideravi*, ait, *opera tua, & expavi: in medio duorum animalium cognosceris* (in præsepio à Magis & pastoribus) uti vertunt Septuag. Quocirca Franciscus Mayronius serm. de Nativit. docet majus magisque stupendum Dei opus esse incarnationem Verbi, quàm sit mundi creatio: quia magis distat homo à Deo, quàm homo à nihilo: homo enim est finitus, sed Deus est infinitus. In Incarnatione autem Deus unitur homini; in creatione verò homo unitur nihilo, id est, corpori creato ex nihilo.

Denique ex stella hac nomen sibi imposuit impostor ille, qui paulò post Christum sub Adriano Imperatore Messiam se esse simulans, Judæos excitavit ad rebellandum Romanis, ac rebellium dux factus, vocavit se *Barchocabas*, id est, filius stellæ, dicens *se ob salutem eorum sidus magnum cælo dilapsum, ægris mortalibus longa obscuritate damnatis ferre lucis auxilium*, ait Eusebius lib. 4. Histor. cap. 6. sed citò hæc stella occidit; nam ipse cum suis mox à Romanis interemptus est, uti subjicit Eusebius.

Barchocabas dictus filius stellæ insignis impostor.

Appositè stella duxit tres Magos reges ad Christum Regem regum, quia stella habet speciem coronæ regiæ, ejusque fulgentis & radiantis, atque ideò stella symbolum est regis & regni. Unde Deus Genes. 15. 5. promittit Abrahæ, dicens *Numera stellas cæli, si potes, sic erit semen tuum*: ubi inter alia per stellas designavit reges Israel & Juda ex Abraham nascituros, ac præsertim Regem Christum. Hinc Genes. 17. 6. eidem Abrahæ id explicans, disertè ait: *Regesq; ex te egredientur*. Quocirca S. Fulgentius serm. 5. de Epiphan. *Quis est*, inquit, *iste Rex Judæorum? pauper & dives, humilis & sublimis, qui portatur ut parvulus, adoratur ut Deus: parvulus in præsepio, immensus in cælo: vilis in pannis, pretiosus in stellis*.

Stella insigne regis.

Hinc acceptus est vetus militaris ordo regum & principum Franciæ, qui insigne stellæ in veste præ se ferebant, cujus hoc erat emblema:

Monstrant regibus astra viam.

Qui ordo posteà à Ludovico XI. Franciæ rege in ordinem Sancti Michaelis commutatus est, uti referunt Gaguinus lib. 10. & Genebrardus in Chronol. ad annum Domini 1496. Hic ordo stelliler primitùs institutus fuit à Roberto rege Franciæ, sub annum Christi 1022. in honorem B. Virginis, cui rex mirè erat devotus, ipso ejus Nativitatis festo die 8. Septembris, eò quòd ipsa sit stella maris, obsecrans ut ipsa sui regni, ac præsertim nobilitatis esset ductrix, quasi præjens stella. Quare triginta equites è prima nobilitate in hunc ordinem ellegit, singulisque torquem aureum cum stella ad pectus dependente, in collum injecit. Vide Annales Parisienses Jacobi Brouli.

VIDIMUS ENIM STELLAM EJUS) scilicet Regis Judæorum, putà Messiæ, sive Christi recens nati. Hinc videtur, quòd stella hæc radios suos clariores & longiores extenderit versus Judæam, uti cometæ suas expandunt caudas in hanc vel illam regionem, ut scilicet Magi scirent quò ire deberent, nempè versus Judæam; ibi enim natum esse Messiam Regem Judæorum; quia hoc innuit τὸ *enim*. Sapienter S. Gregorius homil. 10.

A *Omnia elementa*, ait, *auctorem suum venisse testata sunt. Deum hunc cæli esse cognoverunt, quia protinus, stellam miserunt. Mare cognovit, quia sub plantis ejus se calcabile præbuit. Terra cognovit, quia eo moriente contremuit. Sol cognovit, quia lucis suæ radios abscondit. Saxa & parietes cognoverunt, quia tempore mortis ejus scissa sunt. Infernus agnovit, quia hos, quos tenebat mortuos, reddidit. Et tamen hunc, quem Dominum omnia insensibilia elementa senserunt, adhuc infidelium Judæorum corda Deum esse minimè cognoscunt, & duriora saxis scindi ad pœnitendum nolunt*.

Quæres, quomodo Magi, visa stella, ex ea cognoverunt natum esse Christum?

Primò, Priscillianistæ, teste S. Gregorio homil. 10. dicebant stellam hanc esse fatum Christi, ut sicut fatum significat, imò determinat res futuras, sic stella hæc significarit & determinarit Christum: sed hoc rectè refutat S. Gregorius hom. 10. in Evang. dicens: *Dum non puer ad stellam, sed stella ad puerum concurrit, si dici liceat, non stella fatum pueri, sed fatum stellæ is, qui apparuit puer, fuit*. B Et S. August. lib. 5. de Civit. cap. 1. & seq. confutat eos, qui dicunt stellas cuique sua fata distribuere. Huc accedunt Astrologi, ut Albumasar, & ex eo Albertus Magnus (si tamen ipse est auctor) in speculo, ac Petrus de Aliaco Cardin. & Archiepiscopus Cameracensis quæst. 30. in Genes. & lib. de Legibus & sectis, qui censent Deum in astris providentiam suam, & ea, quæ per illam facturus est, certis notis signasse, & quasi scripsisse, ut in iis Astrologi legere potuerint Christi ortum, mores totamque vitam. Unde Petrus de Aliaco ait sub tempus nativitatis Christi fuisse concursum Jovis cum Saturno in Cancro: in ipsa verò Christi nativitate Horoscopus, inquit, erat pars Virginis octava, quæ religionis mutationes (& partum Virginis) significat; in culmine verò cœli erat Saturnus; in imo autem sol. Horoscopum hunc Christi in figura spectandum exhibet Sixtus Senensis lib. 6. Biblioth. cap. 10. Hoc de ascensu Virginis, & benigno siderum in Christum nascentem aspectu fidei non repugnat, ait Salmeron. Sic enim cometæ dicuntur portendere mortem regum, C & mutationem regnorum, ac nominatim cùm cometæ apparent in signo Libræ, portendunt rebellionem populi, uti contigit in celebri illo, qui apparuit anno Domini 1618. ac præsagus fuit rebellionum & bellorum, quæ hæretici in Germania contra Imperatorem & Catholicos gesserunt, & etiamnum gerunt.

An in astris signata sit Dei providentia?

Horoscopus Christi.

Verùm nulla stella potuit ostendere & significare Magis ortum Christi ex Virgine, ejusque mores, miracula & facta singula, præsertim supernaturalia, ut transfigurationem, resurrectionem, ascensionem in cœlum, &c. Primò, quia nulla res naturalis, qualis est stella, significat rem supernaturalem, qualis est partus Virginis, resurrectio, &c.

Refellitur Primò.

Secundò, Astrologorum præsagia & prædictiones fiunt experientia, v. g. dicunt Astrologi: Tali anno in concursu Martis cum Jove in Libra experti sumus successisse tot rebelliones & prælia; ergo hoc anno in simili eorum concursu idem accidet. Hic autem nulla præcessit experientia: numquam enim virgo pepererat, imò omnes putabant hoc esse ἀδύνατον, D & planè impossibile; ergo nullo modo ex stellis id præsagire potuere Astrologi. Adde, stella hæc nullas habebat literas: literis enim scribendum erat: *Virgo pariet filium*. Et: *Christus nascetur, crucifigetur, resurget, ascendet in cælum*, &c. nullis enim notis, sed solis literis significari poterat tota series vitæ Christi.

Secundò.

Tertiò, conjectant Astrologi ex horoscopo, sive ex concursu stellarum, qui fit dum nascitur puer, v. g. ex ascensu stellæ Jovis, infantem, qui tunc nascitur, fore jovialem & hilarem: ex ascensu Martis, fore pugnacem: ex ascensu lunæ, fore varium & mutabilem: ex ascensu Saturni, fore suspicacem & melancholicum, quia hæ stellæ ad has complexiones, & ad hos effectus naturalem habent ordinem, inclinationem, & influxum: sed nulla stella est, quæ habeat ordinem vel influxum ad patranda miracula, v. g. ad partum Virginis, ad Dei incarnationem: hæc enim omnem vim stellarum superant, ac à sola Dei omnipotentia supernaturali peragi queunt.

Tertiò.

Quartò,

Quartò. Quartò, Christus est dominus stellarum, uti & rerum omnium; ergo eis subdi non debet, sed potiùs eas sibi subdere.

Quintò. Denique, *Astra inclinant, non necessitant*. Quare *Sapiens dominabitur astris*. Vide S. August. lib. 2. contra Faustum c. 5. ubi confutat Manichæos dicentes Christum colligatum esse stellis, & esse sub fato stellarum; unde concludit: *Itaque stella illa, quam viderunt Magi, Christo secundùm carnem nato non ad decretum dominabatur, sed ad testimonium famulabatur, nec eum subiiciebat imperio, sed indicabat obsequio*. Et inferiùs: *Non ideò Christus natus est, quia illa extitit; sed ideò illa nova exorta est, quia Christus natus est. Unde si dici oporteret, non stellam Christo, sed Christum stellæ fatum fuisse diceremus. Ipse quippe illi, non illa huic nascendi attulit causam. Si ergo sunt fata, quæ à fando, id est, dicendo appellata sunt, quoniam Christus Verbum Dei est, in quo, antequam essent, dicta sunt omnia, non consortium siderum fatum Christi est, sed fatum etiam siderum Christus est, qui & ipsam carnem sub cælo creatam ea voluntate assumpsit, qua etiam cælum creavit; ea potestate deposuit & recepit, qua etiam sideribus imperavit*.

Secunda sententia est Auctoris imperfecti: Stella hæc, inquit, insignita fuit imagine pueri gestantis crucem, quia fidei lumen ostendit Christi incarnationem & crucem. Verùm hoc gratis dicitur: nulla enim historia id narrat aut testatur, nisi libri Sethianorum hæreticorum; de quibus mox.

Dico ergo Magos cognovisse Christum natum ex stellæ indicio; primò, quia id prophetarat Balaam, Numer. 24. 17. *Orietur*, inquit, *stella ex Jacob*. Magi autem fuere posteri vel successores Balaam. *Ex oraculo Balaam, Magi stellæ cognoverunt Christum.* Sensus est ergo, q. d. Ubinam est qui natus est Rex Judæorum? vidimus enim stellam *ejus*, quem scilicet ex vaticinio Balaam & Sibyllæ, indicio stellæ designandum omnes hactenus expectavimus, & jam, ea visa, natum credimus. *Et ex Sibylla.* Sibyllæ enim Erythreæ hoc extat oraculum lib. 8. Orac. Sibyllin.

Divinamque Magi stellam coluere recentem,
Monstratumque Dei præcepta sequentibus infans
Est in præsepi.

Ita ex Balaam & Sibylla Magos cognovisse stellam hanc esse indicem Christi, censent S. Basilius, S. Hieronymus, Origenes, S. Leo, Eusebius, Prosper, S. Cyprianus, Procopius, & alii, quos citavi Numer. 24. 17. Hinc & Svetonius in Vespasiano, ac Cicero lib. 2. de Divinatione, & Orosius lib. 6. cap. 6. scribit communem tum fuisse famam, ex Judæa proditurum regem, qui omnibus dominaretur; quod Gentiles falsò tribuerunt Vespasiano. Idem tradit Chalcidius, qui licèt Gentilis & Platonicus Philosophus, commentans in Timæum Platonis, ita scribit: *Est alia* (ab Evangelio scilicet Matthæi) *sanctior & venerabilior historia, quæ perhibet de ortu stellæ cujusdam non morbos mortesque denuntiantis, sed descensum Dei venerabilis ad humanæ conversionis, rerumque mortalium gratiam: quam stellam cùm nocturno itinere suspexissent Chaldæorum profectò sapientes viri, & consideratione rerum gestarum satis exercitati, quæsisse dicuntur recentem Dei ortum, repertaque illa majestate puerili, venerati esse, & vota Deo tanto convenientia nuncupasse*. Addit Auctor imperfecti homil. 2. successores Balaam post hoc ejus oraculum de stella, per singulas generationes aliquos deputasse, qui continuò cælum contemplarentur, ut observarent stellæ hujus ortum in monte, qui Victorialis dicebatur; ac tandem cùm Magi hi ibidem ejus ortum expectarent: *Apparuit*, inquit, *descendens super montem illum Victorialem, habens in se formam quasi pueri parvuli, & super se similitudinem crucis; & locuta est eis, & docuit eos, & præcepit eis, ut proficiscerentur in Judæam. Proficiscentibus autem eis per biennium præcedebat stella, & neque esca, neque potus defecit in peris eorum. Cetera autem quæ gesta referuntur ab eis, in Evangelio compendiosè posita sunt*. Verùm hæc incertæ sunt fidei, & ex Apocryphis Sethianorum libris, ut Auctor fatetur, accepta.

Ex instinctu & revelatione Dei. Secundò, & potiùs id cognoverunt ex instinctu & revelatione divina: Magi enim secretiori cælestis numinis afflatu instincti hanc quasi cæli linguam, ait S. Augustinus serm. 2. de Epiphan. loquentem (natum esse in Judæa Christum) audiverunt, eamque usque ad Bethleem

A & ad cunas Christi prosecuti sunt. Nam, ut ait S. Leo serm. 4. de Epiphan. *Dedit* (Deus) *aspicientibus intellectum, qui præstitit signum* (stellæ) *& quod fecit fecit intelligi, fecit inquiri, & se inveniendum obtulit requisitus*. Tanta enim claritas & majestas fuit stellæ, ut divinam esse, ac divinum quid portendere Magi intelligerent, scilicet Deum incarnatum esse, uti eis suggerebat Spiritus sanctus.

Denique vultus Christi pueri divinus cælestis lucis radium evibrabat, qui oculos & magis mentes Magorum feriebat & illustrabat, ut agnoscerent infantem hunc non esse merum hominem, sed verum Deum; nam, ut ait S. Hieron. in cap. 9. Matth. *Fulgor ipse, & majestas divinitatis occultæ, quæ etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se videntes trahere poterat aspectu*.

Quæres secundò, qualis & quanta fuerit hæc stella? an communis uti ceteræ, an propria & ab aliis diversa? *An stella fuerit Spiritus Sanctus?* Primò, Auctor de Mirabil. S. Script. lib. 3. cap. 40. qui
B extat tom. 3. S. August. censet stellam hanc fuisse Spiritum sanctum, qui sicut per columbam descendit in Christum, sic per stellam direxit Magos. Secundò, Origenes, Theophyl. S. Chrysostomus, & Maldonatus putant stellam hanc fuisse Angelum; *An Angelus?* quia scilicet Angelus erat motor, & quasi auriga stellæ. Tertiò, alii putant fuisse verum novumque sidus, simile illi quod apparuit in Cassiopœja anno Domini 1572. Quartò, alii opinantur fuisse cometam. *An cometes.* Verùm Resp. Nova & inusitata fuit hæc stella planè differens à ceteris, easque superans novem privilegiis, & quasi portentis, ad hoc ab Angelis efformata, ut Magos raperet in sui admirationem, illique *Stella hæc superabat ceteras.* ipsam novum quid & divinum præsagire cognoscerent. Primò enim stella hæc superabat ceteras creatione sive productione, *Primò. Productione.* quia ceteræ creatæ sunt quarto mundi die, Genes. 1. 14. hæc verò producta est ipsa nocte nativitatis Christi. Nova ergo fuit, & numquam anteà visa, nec posteà. Ita S. Augustinus lib. 2. contra Faustum cap. 5.

C Secundò, materia: hæc enim in ceteris stellis est cælestis, in hac autem erat aerea. *Secundò. Materia.* Angeli enim ex aere condensato, splendorem ei indendo, illam efformarunt.

Tertiò, loco: ceteræ enim sunt in cælo, hæc verò erat in aere: *Tertiò. Loco.* præibat enim Magis viam ex Arabia in Judæam.

Quartò, motu: quia ceteræ circularem habent motum, hæc verò habebat rectum; *Quartò. Motu.* rectà enim ibat ex Oriente in Occidentem, putà in Bethleem.

Quintò, tempore: ceteræ enim nocte dumtaxat fulgent: *Quintò. Tempore.* per diem enim lux solis eas obscurat: hæc verò interdiu splendente sole æquè fulgebat ac noctu.

Sextò, duratione: quia ceteræ perpetuæ sunt, hæc verò erat temporanea: *Sextò. Duratione.* tantùm enim tempore itineris Magorum, quod fuit tredecim dierum, duravit, & deinde evanuit.

Septimò, magnitudine: ceteræ enim majores sunt terra & luna: *Septimò. Magnitudine.* hæc verò utraque erat minor: major tamen apparebat, quia citima erat terræ, & Magis vicinior; sicut luna major apparet stellis fixis, quia nobis vicinior, cùm reverà iis longè sit minor.

Octavò, varietate: stella enim hæc aliquando se occultabat, *Octavò. Varietate.*
D uti fecit in Jerusalem, aliàs verò se ostendebat, eratque dux viæ. Rursum cum ambulantibus Magis ibat, cum quiescentibus quiescebat. Denique stetit super domum, ubi erat puer, ibique quasi peracto jam ostensionis Christi officio, evanuit. Nil tale habent ceteræ stellæ.

Nonò, fulgore, quo ceteras omnes stellas vincebat. *Nonò. Fulgore.* Unde S. Ignatius, qui paulò post Christum vixit, epist. 14. ad Ephesios de stella hac ait: *Stella fulsit, exuperans omnes quotquot antè fuerant: lux enim illius erat inenarrabilis, & stuporem incussit omnibus aspicientibus eam rei novitas: omnia autem reliqua astra unà cum sole & luna, chorus fuere stellæ illius, ipsa verò claritate exuperabat omnes*. Prudentius in hymno Eccles. Epiphaniæ: *Stella*, ait, *quæ solis rotam vincit decore & lumine*. Idem docet S. Chrysostomus. Unde S. Leo serm. 1. de Epiphania: *Tribus Magis*, inquit, *in regione Orientis stella novæ claritatis apparuit, quæ illustrior ceteris, pulchriorque sideribus, in se intuentium oculos, animosque converteret, ut confestim adverteretur non esse otiosum, quod tam insolitum videbatur*.

Fuit ergo hæc stella novum meteorum ab Angelis ex aere

aere efformatum, & luce ingenti informatum, ac motum ab Angelo, periude ac columna ignis & nubis, quæ dux Hebræorum fuit in deserto in terram promissam, putà in eamdem Judæam. Ita S. Chrysostomus hic, S. Fulgentius serm. de Epiphania, S. Basilius homil. de Humana Christi generatione, D. Thomas 3. p. q. 36. art. 7. ibique Suarez, & alii. Imò illa columna typus fuit hujus stellæ: quare plura ejus prodigia, quæ recensui Exodi 13. 21. & Numer. 9. 15. & seq. huic stellæ attribue. Verè S. Chrysostomus hom. 16. ex variis in Matth. locis: *Ipse*, inquit, *adventu tuo Magos ab Oriente vocasti, & Evangelistas eos ad sua remisisti*, ut scilicet ipsi Gentibus evangelizarent natum esse Christum orbis salvatorem, seque eum vidisse & adorasse in Bethleem.

Porrò ex libris quibusdam Apocryphis, nomine Seth filii Adæ inscriptis, multa de Magis feruntur, deque stella formam pueri crucem gestantis exprimente, &c. quæ commenta ab hæreticis Sethianis excogitata videntur. Ita S. Epiphanius hæref. 26. & 39.

Rursum Gregorius Turon. ait Haymo, narrat stellam hanc cecidisse in puteum, ibique etiamnum videri, sed non nisi à virginibus: Unde cùm tres viri, inquit, ad eam inspiciendam venissent, unus solus, qui erat virgo, illam vidit; sed ceteri duo, quia non erant virgines: illam non viderunt. Verùm hæ næniæ sunt & fabulæ, ait S. Anselmus.

Allegoricè Christus est stella. Allegoricè Christus est stella splendida & matutina, Apocal. 22. vers. 16. Unde S. Ambrosius in Lucam c. 2. lib. 2. *Christus*, inquit, *est stella. Orietur enim stella ex Jacob, & exurget homo ex Israel. Denique ubi Christus, & stella est. Ipse enim est stella splendida & matutina, sua igitur ipse luce se signat.*

Et B. Virgo. Rursum stella maris, id est, mundi hujus procellosi, quæ viam nobis per illud ostendit & præit ad portum salutis, est B. Virgo: unde nomen ejus est *Maria*, Hebr. מרים *Mariam*, id est, doctrix, sive magistra, & ductris maris. *Aspice stellam, invoca Mariam*, ait S. Bernardus. Hinc & Ecclesia eam invocat, dicens: *Ave maris stella, Dei mater alma.*

Tropologicè stella est inspiratio divina. Tropologicè stella hominis fidelis primò est fides; secundò prudentia; tertiò præcepta; quartò consilia Evangelica, ac præsertim obedientia ductusque superioris; quintò sanctæ inspirationes à Deo menti immissæ, quibus eam vocat ad actum vel statum perfectiorem, v. g. ad virginitatem, ad martyrium, &c. Vide Barradium & Adamum Sasbout homil. de Stella. Vocat ergo te Deus ad sanctitatem, & heroicam virtutem, ad statum perfectionis, ostendit tibi stellam, quæ iter præeat in cœlum, illam intuere, illam sequere, ne stella hæc vocationis divinæ à te visa, sed neglecta, in die judicii coram Deo te accuset & condemnet: *Nil ergo arduum est humilibus*, ait S. Leo serm. 5. de Epiphan. *nihil asperum mitibus, & facilè omnia præcepta veniunt in effectum, quando & gratia prætendit auxilium, & obedientia mollit imperium.*

Audi S. Gregorium hom. 39. in Evang. *Ecce vocat* (nos Deus) *per se, vocat per Angelos, vocat per Patres, vocat per Prophetas, vocat per Apostolos, vocat per pastores, vocat etiam per nos; vocat per miracula, vocat plerumque per flagella, vocat aliquando per hujus mundi prospera, vocat aliquando per adversa. Nemo contemnat, ne, dum vocatus excusat, cum voluerit, intrare non valeat. Audite quid Sapientia per Salomonem dicat: Tunc invocabunt me, & non exaudiam, manè consurgent, & non invenient me. Hinc est quòd fatuæ virgines tardè venientes, clamant, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis.*

Anagogicè stellæ sunt doctores. Anagogicè, Doctores, & quicumque *ad justitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Daniel 12. 3. Apoc. 2. 28. Vide ibi dicta. Quocirca S. Leo serm. 3. de Epiphan. in fine: *Quicumque*, inquit, *in Ecclesia piè vivit, & castè; qui ea, quæ sursum sunt, sapit, non quæ super terram, cælestis quodammodo instar est luminis. Et dum ipse sanctæ vitæ nitorem servat, multis viam ad Dominum quasi stella demonstrat. In quo studio omnes, dilectissimi, vobis invicem prodesse debetis, ut in regno Dei, ad quod recta fide & bonis operibus pervenitur, sicut lucis filii splendeatis.*

Denique stella nos invitat & vocat ad cœlum, ut per vitam cœlestem tendamus ad felicissimum Angelorum, & cœlitum omnium consortium.

VIDIMUS STELLAM EJUS IN ORIENTE) Aliqui τὸ *in Oriente* referunt ad τὸ *vidimus*, q. d. Nos in Oriente existentes, vidimus stellam in Occidente incubantem Judææ, ut Magi scirent eò sibi esse eundum: simili enim modo stella polaris nautis viam; & turris vel mons viatoribus ostendit quà sit eundum. Ita Procopius in Numer. cap. 24. vers. 17. Alii meliùs τὸ *in Oriente* referunt ad *stellam*, q. d. Nos degentes in Oriente, vidimus ibidem stellam in Oriente fulgentem. Utrumque est probabile. Primò enim stella hæc videtur apparuisse supra Judæam, ut significaret natum ibi esse Regem Judæorum, ibique à Magis quærendum: alioqui unde ex ea scivissent Magi Christum quærendum in Judæa potiùs, quàm in Græcia, Italia, Assyria, India? Unde Num 24. 17. pro *orietur* Hebr. est דרך *darach*, id est, *incessit*, hoc est, incedit *stella ex Jacob*: deinde mox eadem stella apparuit in Oriente, ut Magos inde evocaret ad Christum. Ita Barradius.

Aliqui putant stellam hæsisse in Oriente. Probat. Primò. Quæres, an stella hæc fixa manserit, steteritque in Oriente, an verò inde Magos assiduè comitata fuerit usque in Judæam? Nonnulli probabiliter censent eam hæsisse fixam in Oriente. Ita Jansenius, Cajetanus, Clarius, Barradius, Franc. Lucas. Probant primò. quia Magi ajunt: *Vidimus stellam ejus in Oriente*, & S. Matth. v. 9. cùm Magi discessere è Jerusalem, ait, *Et ecce stella, quam viderant in Oriente.* *Secundò.* Secundò, quia Herodes & Judæi, ac ut videtur, ceteri homines eam non viderunt; alioqui enim eam secuti, cum Magis venissent ad Christum. *Tertiò.* Tertiò, quia Magi ex prophetia Balaam sciebant stellam hanc portendere Regem Judæorum jam esse natum, ipsi autem sciebant iter in Judæam; ergo ad hoc ineundum non erat opus duce stella.

Veriùs alii censent stellam Magos comitatam. Ex adverso stellam hanc comitatam esse Magos usque in Judæam, censent S. Chrysostomus, S. Leo, Theophyl. D. Thomas, Lyranus, Abulensis, Suarez, Maldonatus; Pererius, Conimbricen. & Chrysologus serm. 156. dicens: *Ambulante Mago, stella ambulat, sedente, stat, dormiente, excubat.* Estque hic communis fidelium sensus. Probatur primò, quia stella quam viderant in Oriente, posteà apparuit in Bethleem, stetitque super domum ubi erat puer. Ergo eò commigravit, non aliter utique, quàm cum Magis; nisi dicas, Magis exeuntibus è Jerusalem, stellam ex Oriente subitò se transtulisse in Bethleem, ut Magis viam præiret: nesciebant enim ipsi stabulum, in quo erat Christus. Secundò, quia iter ex Arabia in Judæam prolixum erat, incertum, difficile. Ut igitur Magi ad illud capessendum animarentur, opus fuit, ut stella quasi dux iter præiret. Unde Ecclesia in hymno Ecclef. canit. *Ibant Magi, quam viderant stellam, sequentes præviam.*

Quòd ergo ajunt Magi, *Vidimus stellam ejus in Oriente*; tantùm initium visionis stellæ, quod eos ad Christum evocavit, significant, q. d. *Vidimus*, id est, videre cœpimus stellam in Oriente, atque ex hac visione evocati *venimus*, scilicet eadem stella duce, secuti illam iter nobis præeuntem usque Hierosolymam: sed quia ibi stella disparuit, hinc adjerunt Herodem & Scribas, ab eisque sciscitati sunt, ubi Christus nasceretur.

Conciliatur utraque sententia. Utraque sententia est probabilis, & quasi problema; ac utraque conciliari potest, dicendo quòd stella, quæ in Oriente luce fulserat clarissima, teste S. Ignatio epist. 14. ut feriret oculos Magorum (ideoque dicunt Magi: *Vidimus stellam ejus in Oriente*, scilicet mirè fulgentem & radiantem) cùm deinde eos comitata est, ut viam præiret, obtecta fuerit nube, minusque fulserit, ita ut solis penè Magis esset conspicua; ne si alii homines & gentes viderent eam ita fulgidè coruscantem, & iter præeuntem, ad Magos concurrerent, eosque magno agmine sequerentur in Judæam; itaque concitarent Herodem & Judæos contra Christum, ut eum perderent. Decebat enim planè, ut stella evocans Magos, monstraret eis viam ad Christum ita distitum & occultum. Simili modo columna ignis & nubis (quæ fuit typus hujus stellæ) erat dux castrorum Hebræorum, illaque præibat, ac noctu eis præfulgebat ut ignis, per diem verò nube tegebatur, imò ipsa ex se spargebat nubem tota castra adumbrantem, & ab æstu solis protegentem, ut dixi Exodi 13. & Num. 9.

Quòd

Quòd aliqui alii præter Magos stellam viderint, est probabile: stella enim magna erat, clara & visibilis Magis, cur non & aliis? quia Deus volebat toti mundo Christum patefacere; sed pauci vel nulli stellam cum Magis secuti sunt, tum quia ejus mysterium ignorabant, tum quia curis domesticis occupabantur. Hinc disce, quàm necessaria sit gratia potens & efficax ad quærendum Christum; de qua Christus Joann. 6. 44. *Nemo, ait, potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum.* Sic in passione Christi, eclipsis solis visa est Athenis à S. Dionysio Areopagita, qua de causa ipse conversus est à S. Paulo, cùm ipse ab eo illius causam didicit, scilicet quòd eadem die & hora crucifixus & mortuus esset Christus.

Addit Franciscus Suarez, quòd stella, quæ in progressu erat terræ vicina, tantùm lucebat in locis, quæ vicina erant Magis per diem; noctu verò elevabatur, minusque erat conspicua, ut ait Niceph. lib. 1. Histor. c. 13.

Denique appositè Magi vocantur per stellam, quia ipsi erant Astrologi; unde scire poterant stellam hanc non esse communem, sed prodigiosam, & divinum quid portendere: quocirca ipsi ex novo pulcherrimoque sidere, siderum conditorem & Dominum, cui sidera omnia famulantur, jam natum agnoverunt. Pastores verò vocati sunt per Angelos, quia ipsi erant fideles & probi, utpote Judæi, qualibus gaudent Angeli. Ita S. Gregorius homil. 10. in Evang. Magi ergo fuere primitiæ Gentium, vocati ad Christum per stellam; pastores fuere primitiæ Judæorum, vocati ad Christum per Angelos: unde Ecclesia tanta solennitate celebrat festum Epiphaniæ, quo Magi vocati Christum adorarunt, quia in ipsis & per ipsos cœpit Gentium vocatio & salus. Quocirca S. Leo serm. 2. de Epiphan. *Agnoscamus*, ait, *dilectissimi in Magis adoratoribus Christi vocationis nostræ fideique primitias, & exultantibus animis beata spei initia celebremus. Exinde enim in æternam hereditatem cœpimus introire.* Et S. August. serm. 2. de Epiphan. qui est serm. 30. de Tempore: *Illis* (Magis) inquit, *dies iste primus illuxit, anniversaria nobis festivitate rediit. Illi erant primitiæ Gentium, nos populi Gentium. Nobis hoc lingua nuntiavit Apostolorum, stella istis tamquam lingua cælorum, & nobis iidem Apostoli tamquam alii cæli enarraverunt gloriam Dei.*

Cur Epiphania tanta solemnitate celebrata.

VERS. 3. AUDIENS AUTEM HERODES REX TURBATUS EST, ET OMNIS HIEROSOLYMA CUM ILLO) Herodes turbatur, quia se regnum Judæorum, nato jam ejus vero & legitimo rege Messia, perditurum metuebat, quasi Messias eum esset regno deturbaturus. *Quid mirum si nascente pietate turbatur impietas?* ait S. Augustinus serm. 2. de Innoc. Turbatur Hierosolyma, tum quia multi in ea erant faventes Herodi, quasi ejus clientes; tum quia Scribæ & Pontifices suis vacantes commodis, iisque indormientes, non cogitabant de adventu Messiæ, quòd is, translato jam sceptro à Juda, natus esset, uti prædixerat Jacob, Genes. 49. 10. tum quia ceteri suis cupidinibus vitiisque addicti, metuebant Messiam, ne is illa castigaret. Sapienter S. Greg. hom. 10. in Evang. *Cæli Rege nato*, ait, *rex terræ turbatus est; quia nimirum terrena altitudo confunditur, cùm altitudo cælestis aperitur;* sed in vanum, & frustrà. Nam, ut ait S. Fulgentius serm. 1. de Epiphan. *Rex iste non venit reges pugnando superare, sed moriendo mirabiliter subjugare. Nec ideò natus, ut tibi succedat, sed ut in eum mundus fideliter credat. Non capit Christum regia sua* (ait D. Leo serm. 4.) *nec mundi dominus potestatis tuæ sceptri est contentus angustiis, quem in Judæa regnare non vis, ubique regnat, & feliciùs ipse regnares, si ejus imperio subderéris.*

Herodis Ascalonitæ ambitio effera.

Porrò Herodes, quia Idumæus, in alienum Judææ regnum per fraudem irrepserat, hinc ut illud retineret, legitimos regni heredes ad unum omnes partim dolo, partim aperta vi occidit, adeoque in universos sæviit; qui in regno sibi assecurando obicem positùri videbantur. Primò ergo occidit Hyrcanum legitimum regni heredem & Pontificem, mox Aristobulum Hyrcani nepotem & Pontificem; tertiò Mariamnem Hyrcani filiam, & suam uxorem; quartò Alexandram Mariamnis matrem; quintò Alexandrum & Aristobulum suos ex Mariamne filios; sextò Antipatrum suum ex alia uxore filium, idque ex metu amittendi regni, quo Herodes usque ad mortem laboravit; ideoque in timoribus, suspicionibus, angoribus miserrimam & crudelissimam egit vitam. Atque hæc fuit causa cur tot innocentes parvulos occiderit, ut nimirum inter eos Christum Judææ regem jam natum interimeret, ne ipse sibi regnum auferret. Lege Josephum.

ET CONVOCANS OMNES PRINCIPES SACERDOTUM, ET SCRIBAS POPULI SCISCITABATUR AB EIS UBI CHRISTUS NASCERETUR) Scribas vocat literatos, legisque doctores, qui sacris Literis, putà S. Scripturæ describendæ, legendæ, explicandæ vacabant: unde alibi vocantur legisperiti, qualis fuit Esdras Scriba. VERS. 4

AT ILLI DIXERUNT EI: IN BETHELEEM JUDAE: SIC ENIM SCRIPTUM EST PER PROPHETAM. (Micheam cap. 5. 2.) VERS. 5

ET TU BETHLEEM TERRA JUDA, NEQUAQUAM MINIMA ES IN PRINCIPIBUS JUDA: EX TE ENIM EXIET DUX, QUI REGAT POPULUM MEUM ISRAEL) Testimonium hoc exposui Michææ 5. quare ibi dicta non repetam.

Tantùm adverte triplicem hic esse S. Matthæi cum Michæa antilogiam. Prima est, quòd Matthæus nominat *Bethleem*, cùm Michæas eam vocet *Ephrata*. Respondetur, Bethleem erat binomia. A conditoribus enim dicta est Bethleem, & Ephrata, quia Ephrata fuit pater Bethleem. 1. Paral. 4. v. 4. Et *Ephrata* Hebr. idem est quòd *frugifer*; idem significat *Bethleem*, id est, *domus panis*. Vide dicta Genes. 35. vers. 16. & 19. Causa literalis, cur Christus nasci voluerit in Bethleem, fuit ut haberetur filius Davidis, qui natus fuit in Bethleem, illi promissus quasi futurus Messias: moralis, ut doceret nos humilitatem, scilicet amplecti humiles natales, humilem patriam, humilem casam. Unde S. Leo serm. 1. in Epiphan. *Qui formam servi susceperat*, inquit, *Bethleem prælegit nativitati* (ut in illo loco obscuro gloriam ortus sui occultaret) *Hierosolymam passioni*, ut probrum crucis magis esset publicum. Docuit ergo nos decus abscondere, dedecus nostrum propalare. Docuit hic nos suo exemplo sapientiam cœlestem, & mundo paradoxam, *viam ad gloriam esse fugam gloriæ*. Christus enim qui est stella, id est, lux & dux ad beatitudinem & gloriam, se suamque deitatem & dignitatem Messiæ abscondit, latens in præsepio Bethleemitico, ideoque Deus Pater illum toti mundo indicat & glorificat per stellam è cœlo radiantem. Igitur si appetis veram gloriam, fuge gloriam, ambi ignominiam: si enim ambis gloriam, perdes eam: si contemnas, vel invitus honoraberis. Verissimum enim est illud paradoxon: *Gloria sequitur fugientem, sequentem fugit, sicut umbra corpus. Gloriam præcedit humilitas*, ait Sapiens Prov. 15. 33. Deus enim humiles exaltat, & superbos humiliat. Unde Christus exinanivit & *humiliavit semetipsum, factus obediens usquè ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltavit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen.* Philip. 2. VERS. 6

Cur in Bethleem natus est Christus.

Via ad gloriam, est fuga gloriæ.

Secunda antilogia est, quòd pro *nequaquam minima es*, ut habet Matth. Michæas dicat contrarium scilicet *parvulus*, id est, *minimus es*. Respondetur, apud Michæam tacitè adversativam particulam ex nexu sermonis intelligi, & Psal. 118. v. 141. & 157. q. d. Minima quidem es, ò Bethleem, ò Ephrata, si muros, si cives; si ædificia, si celebritatem spectes, sed tamen nequaquam minima es, si principes à te datos, & in te natos, vel nascituros spectes. Ex te enim natus est rex David, & ex te nascetur Christus Davidis antitypus. Aliqui legunt per interrogationem in Michæa *parvulus es?* q. d. Nequaquam es minima sed per Christum evades maxima & celeberrima. Verùm Romani codices carent hac interrogatione.

Tertia, pro *in principibus* Michæas habet *in millibus*. Resp. Hebr. אלף *eleph* & principem & mille significat; sed eodem hic redit utraque versio. Nam *in principibus* idem est, quod inter principes, scilicet urbes Juda, vel etiam homines, hoc est, in proventu hominum principum, qui ex te prodierunt, vel prodibunt: *In millibus*, idem est, quod inter civitates, quæ continent multa populi millia, ideoque sunt principes, & ipsæ suos habent principes. Nam in Chiliadas, sive per millia familiarum distributus à Mose erat populus Israel, quarum quæque suos habebat duces

ces & principes, ut patet Exodi 18. 25. & Judic. 6. 15.

VERS. 7. TUNC HERODES, CLAM VOCATIS MAGIS, DILIGENTER DIDICIT AB EIS TEMPUS STELLÆ, QUÆ APPARVIT EIS) Fecit id clàm, tum ad evitandos rumores, & populi Messiam suum expectantis murmur ac tumultus; tum ut penitiùs & fidentiùs omnes stellæ circumstantias indagaret à Magis.

Didicit ab eis tempus stellæ, ut ex eo sciret, quo tempore natus esset Christus, ac omnes infantes illo tempore natos occidendo, inter eos etiam Christum occideret. Jam enim animo destinabat infanticidium, ut sibi regnum Judææ assecuraret. Unde Arabicus vertit: *Certior factus fuit ab illis de tempore, in quo apparuit eis stella*.

VERS. 8. ET MITTENS ILLOS IN BETHLEEM, DIXIT: ITE, ET INTERROGATE DILIGENTER DE PUERO: ET CUM INVENERITIS, RENUNTIATE MIHI, UT ET EGO VENIENS ADOREM EUM) Vulpis hæc vulpina fuit fraus: ut enim Magos sibi redderet obsequentes & fidos, fingit se velle Christum adorare, cùm eum jugulare cogitaret. Sic Antonius Caracalla, ut solus imperaret, Getam fratrem consortem imperii anno Christi 214. in sinu matris occidit, utque scelus pietate mitigaret, fratrem inter divos retulit, dicens: *Sit divus, dum non sit vivus*. Ita Spartianus in vita Getæ. Simili modo Herodes ait Magis se Christum adoraturum ut Deum, sed animo destinat se eum ut hominem regemque occisurum.

VERS. 9. QUI CUM AUDISSENT REGEM ABIERUNT; (versus Bethleem, ubi Scribæ dixerant nasciturum Messiam) ET ECCE STELLA, QUAM VIDERANT IN ORIENTE (magno splendore radiantem, eosque evocantem, resumpto simili splendore) ANTECEDEBAT EOS, USQUEDUM VENIENS STARET SUPRA UBI ERAT PUER) Hinc apparet quòd stella in oriente majori fulgore splenduerit, deinde Magos comitans, fulgorem hunc temperarit, ac in Jerusalem planè eum occultarit, tum ut Magos cogeret adire Pontifices & Scribas, ad quærendum ubi nasceretur Christus, itaque eis innotesceret jam natum esse Messiam; tum quia Herodes, ceterique ejus asseclæ, utpote impii, indigni erant, qui cælestem hanc stellam viderent: nam ea abusi fuissent ad quærendum & occidendum Christum. Discedentibus verò è Jerusalem Magis, rursum stella apparuit, & primæva claritate præfulsit, ut Christum, qui lux, imò sol est mundi, suo fulgore indicaret, certumque locum, putà stabulum, in quo ipse natus degebat, demonstraret, ne Magi per domos eum quærendo, diu & frustra oberrarent.

VERS. 10. VIDENTES AUTEM STELLAM (ita ut primitiùs coruscantem) GAVISI SUNT GAUDIO MAGNO VALDE) id est, gaudio maximo. Sic enim Hebræi dicunt גְדֹלָה מְאֹד *gedola meod*, id est, magno valdè, vel magno nimis, id est, maximo; quia ex stella ita radiante, quasi ex certo Messiæ indicio, cognoverunt eum sibi esse vicinum, seque duce stella rectà ad eum tendere.

VERS. 11. ET INTRANTES DOMUM, INVENERUNT PUERUM CUM MARIA MATRE EJUS) Hinc putant aliqui Christum, cùm affluens ob descriptionem & censum turba, eo peracto, recessisset, ut multæ domus in Bethleem, hospitibus essent vacuæ, Christum, inquam, è stabulo, in quo natus erat, in honestam civis alicujus domum fuisse translatum, ibique adoratum à Magis, quia hic dicitur *intrantes domum*. Ita S. Epiphanius hæres. 51. Maldonatus, Franc. Lucas, & alii.

Quamnam domum ingressi dicantur hic Magi?

Verùm alii passim censent domum hic vocari locum; putà stabulum, in quo natus erat Christus: de eo enim dixit vers. 9. *Dum veniens staret suprà ubi erat puer*. Hebræi enim quemlibet locum, in quo quis degit, vocant domum. Sic Psal. 103. 17. dicitur: *Herodii domus* (id est, nidus) *dux est eorum*, scilicet volucrum & avium. Cùm enim census ab Augusto toti populo indictus per multos dies, imò septimanas & menses ageretur, per singulos dies, affluente alia & alia divitum censendorum turba, B. Mariæ & Christo, utpote pauperibus, nullus erat locus in diversorio, usque ad diem tertium decimum ab ortu suo, idque ordinavit Deus, tum ad probandam constantiam Magorum, tum ut eos ceterosque doceret Christi regnum situm esse in paupertate, humilitate, contemptu mundi, non in opibus, fastu, palatiis, pompisque hujus sæculi. Ita S. Augustinus serm. 1. & 2. de Epiphan. Justinus contra Triphonem, S. Chrysostomus, Nyssenus, Rabanus, Euthymius, S. Bernardus, D. Thomas 3. d. q. 36. & ibidem Franc. Suarez sect. 4. qui addit: Constat, inquit, in stabulo mansisse Christum & B. Virginem, utpote puerperam, usque ad purificationem.

Unde S. Hieronymus epist. 17. ad Marcellam: *Ecce*, inquit, *in hoc parvo terræ foramine cælorum conditor natus est, hic involutus pannis, hic inventus à pastoribus, hic adoratus à Magis*. Et S. August. serm. 2. de Epiphan. *In præsepi*, ait, *tunc jacebat, & Magos ab oriente ducebat: abscondebatur in stabulo, & agnoscebatur in cælo, ut agnitus in cælo manifestaretur in stabulo*. Utramque sententiam conciliabis, si dicas in Bethleem, utpote urbe parvula, unum dumtaxat fuisse hospicium publicum pro advenis, cujus appendix fuerit stabulum pro illorum equis & jumentis: quare Magos dici ingressos domum sive diversorium, quia ingressi sunt stabulum diversorii. Huic sententiæ favet quod ait Lucas: *Et non erat ei locus in diversorio*, uno scilicet communi, non pluribus. Et *invenerunt infantem positum in præsepio*, uno scilicet unius illius hospitii & stabuli.

Josephi hìc nulla fit mentio, vel quia aberat, ieratque in urbem vel agrum, ut cibos aliaque necessaria B. Virgini & Christo procuraret, idque Dei consilio, ne Magi eum Christi esse patrem, Christumque ex eo more ceterorum puerorum genitum putarent: vel si aderat, ut curator Christi æquè ac stabuli, sub nomine Mariæ conjugis suæ intelligitur. Sed hac phrasi significat Matthæus ita se gessisse B. Virginem & Josephum coram Magis, ut illi ex Dei instinctu intelligerent Christum natum ex sola Virgine per virtutem Spiritus Sancti, Josephum verò tantùm esse eorum administrum. Unde Auctor imperfecti: *Vides*, ait, *ut Joseph ad Ministerium Mariæ erat electus*. Quocirca non dubium est Magos cum B. Virgine per se Arabicè (quia B. Virgo dono linguarum pollebat) vel per interpretem Hebraicè fuisse collocutos, ab eaque didicisse modum conceptionis, partus & nativitatis Christi, ideoque Christum ut Deum Deique Filium adorasse, ac ei terna munera obtulisse, sed majora ab eo spiritualia munera in mente recepisse, putà illuminationes, consolationes, & ardores cælestes, ut pro Christo usque ad fatigationem laborare, cruciari, & necari optarent. Pro auro ergo, quod obtulerunt, receperunt augmentum sapientiæ & amoris ardentis: pro thure, donum orationis & devotionis: pro myrrha, studium puræ & incorruptæ vitæ.

ET PROCIDENTES ADORAVERUNT EUM) Arabicus: *Prociderunt eum adorando*. Erasmus censet Magos non cognovisse Christum esse Deum, ideoque non latria, sed cultu civili eum ut regem Judæorum adorasse, id est, veneratos esse: verùm contrarium docent Patres & interpretes, scilicet Magos instinctu Dei agnovisse Christi divinitatem, eamque latria adorasse, ideoque ei thus, quod soli Deo debetur, obtulisse. Ita S. Irenæus lib. 3. c. 10. S. Leo serm. 1. de Epiphan. & ceteri passim. Unde sapienter S. Fulgentius serm. de Epiphan. *Attende*, ait, *quid obtulerint, & agnosce quid crediderint*. Hinc dies hic à Græcis vocatur *Epiphania* & *Theophania*, id est, Dei apparitio, quòd Christus eo die Magis declaratus sit esse Deus, ac ut Deus ab eis adoratus.

Latria Christum adorarunt Magi.

ET APERTIS THESAURIS SUIS, OBTULERUNT EI MUNERA (patria & domestica) AURUM, THUS, ET MYRRHAM Horum enim Arabia est ferax, teste Ezechiele c. 27. v. 22. & Plinio lib. 12. c. 14. ex qua veniebant Magi. Nam vetus Arabum & Orientalium fuit mos, regem vel principem non adire, nisi cum munere, quasi hic sit vectigalis honor regi debitus, ut patet Genes. 43. 11. 1. Regum 18. 27. Unde Seneca epist. 17. *Reges Parthos*, ait, *non potest quisquam salutare sine munere*. Porrò Dei lex est, Exodi 23. *Non apparebis in conspectu meo vacuus*. Denique regina Saba pretiosa dedit munera Salomoni, & majora ab eo recepit. 2. Paral. 9. 12. Similiter factum est cum Magis & Christo, qui verus est Salomon.

S. Bernardus in sententiis censet Magos obtulisse B. Virgini & Christo aurum, ut eorum paupertati succur-

conferent; myrrham, ad consolidanda infantilia Christi membra: thus, ad stabuli & animalium fœtorem abigendum. Hic sensus est humilior, & ad literæ corticem. Nam passim subtiliùs & sublimiùs Patres docent Magos illuminatos à Spiritu sancto obtulisse aurum Christo quasi Regi sapientissimo (sapientia enim confertur & præfertur auro Prov. 8. 19. *Melior*, ait, *est fructus meus auro:*) thus quasi Deo, & quasi summo Sacerdoti ac Pontifici, quà homo erat: myrrham quasi homini pro generis humani redemptione morituro, sepeliendo, & die tertia vi divinitatis suæ ad immortalitatem & gloriam æternam resurrecturo: myrrha enim condiuntur mortuorum corpora, ut maneant incorrupta; nam myrrha, cùm sicca sit, humiditatem exsiccat, nec sinit gigni vermes. Ita S. Leo serm. 1. de Epiphan. *Thus*, ait, *Deo; myrrham homini; aurum offerunt regi, scienter divinam humanamque naturam in unitate venerantes; quod cordibus credunt, muneribus protestantur.*

Auri, & thuris, & myrrhæ symbola.

Et S. Ambrosius lib. 2. in 2. c. Lucæ: *Aurum regi*, inquit, *thus Deo; myrrha defuncto*. Et S. Greg. hom. 10. *Auro regem, thure Deum; Myrrha mortalem prædicant. Pulcherrimè*, ait S. Hieronymus hìc: *Iuvencus presbyter munerum sacramenta uno versiculo comprehendit.*

Thus, aurum myrrham, regiq., hominiq., Deoque
Dona ferunt.

Thuris Etymon.

Hinc Grammatici thus derivant à θύω, id est, odorem facio; aut, potiùs à θύω, id est, sacrifico, quòd qui sacrificabant, thure utebantur, imò prima priscorum sacrificia fuere thuris suffumigationes, atque inde *thuris honores* vocantur honores divini, qui soli Deo deferuntur. Hinc rursum Saba, ubi thus nascitur, alludit ad σέβω, id est, colo, veneror, & ad Hebr. זבח *zabach*, id est, sacrifico: licèt Priscianus, Varro & Servius *tus* scribentes sine aspiratione, deriveut à *tundendo*, quod glebæ tunduntur, cum quibus fluens thus coalescit.

Beda in collectaneis, cujus verba superiùs recitavi, asserit primum è Magis nomine Melchiorem Christo donasse aurum; secundum nomine Gasparem thus; tertium nomine Balthsarem myrrham.

Verùm alii meliùs censent singulos terna hæc dona Christo obtulisse: singuli enim hisce donis protestabantur fidem suam in Christum, scilicet se credere Christum esse regem totius orbis, ideòque aurum ei obtulere: eumdem quoque esse Deum, ideoque ei thus: ac denique moriturum pro salute hominum, ideòque myrrham addidere: quisque enim credebat Christum esse regem, & Deum, & passibilem, passurumque pro hominibus. Ita Iuvencus, Ambrosius, Gregorius locis jam citatis, atque hoc loco Abulensis, Lyranus, Anselmus, Remigius, Dionysius Carthus. Barradius, & alii. Unde Glossa: *Divina*, ait, *inspiratione id factum est, ad significandam in Christo regiam potestatem* (per aurum,) *divinam majestatem*, (per thus,) *& humanam mortalitatem* (per myrrham.)

Allegoricè.

Allegoricè hæc tria munera notant Christum, qui Deo Patri seipsum in cruce obtulit ut aurum, dum ex aurea charitate, scilicet ex amore hominum seipsum immolavit; ac ut myrrham amarissimæ passionis dolorum & tormentorum; atque ut thus summæ religionis, submissionis, venerationis, & latriæ. Unde eadem feria sexta, qua Christus se obtulit in cruce, Magi quoque hæc tria munera Christo obtulerunt. Traditio enim est, Christum natum esse die Dominico, à quo, si numeres tredecim dies, incides in feriam sextam hebdomadæ sequentis. Magi enim adorarunt eum decimotertio ab ortu ejus die, quo Ecclesia eorum memoriam recolit. Ita Suarez 3. p. quæst. 36.

Rursùs Christus S. Trinitati trina obtulit dona, putà suam carnem, animam, & divinitatem, æquè ac Christiani eidem offerunt actus fidei, spei, & charitatis.

Tropologicè.

Tropologicè primò aurum est charitas, item sapientia; thus est oratio & devotio; myrrha mortificatio. Unde S. Gregorius hom. 10. *Aurum*, ait, *offerimus, si sapientiæ lumine splendemus: thus, si orationis studio redolemus: myrrham, si carnis vitia mortificamus.* Hinc Cant. 5. 14. de Christo sponso ait sponsa: *Manus ejus tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis*, q. d. *Manus*, id est, opera Christi adeò perfecta erant, ac si torno essent elaborata. Rursum *tornatiles*, id est, versatiles & agiles ad omne bonum: *aureæ*, quia ornatæ charitate: *plenæ hyacinthis*; quia cælestium amorem spirantes: aurea ergo opera charitatis faciunt aureas manus: quare quot opera charitatis facis, tot quasi aureos annulos digitis tum tuis, tum Christi inseris. *Bona* autem *opera*, ait S. Bernard. de Convers. ad Cleric. c. 15. *sunt semina æternitatis*, & æternæ gloriæ. Zeusis pictor celeberrimus morosè pingebat, rogatus causam, dedit: *Pingo*, ait, *æternitati*; ita & tu, ò fidelis, operare, vive, pinge æternitati, ut opera tua in cœlo coram Deo, Angelis, & beatis per omnem æternitatem resplendeant. Porrò thus orationem denotare, & myrrham mortificationem, patet ex Cant. 4. 7. *Vadam*, inquit, *ad montem myrrhæ, & ad collem thuris*. Et c. 1. 13. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi*. & c. 4. 14. *Odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris*, id est, exhalans orationem & suspiria ad Deum: *Quia in omnibus operibus suis orat, dum perveniendi ad cælestia intentione, ea, quæ potest, bona operatur*, ait ibidem S. Gregor. Idem in c. 3. Cant. *Sancta anima*, inquit, *quasi thuribulum cor suum Deo facit*. Notanda est sententia S. Gregorii Nysseni: *Peccati causa est, Dei auxilium per orationem non implorare.*

Secundò.

Rursum aurum est voluntaria paupertas; hæc enim ditissima est, & Deo gratissima præ omni auro. Unde Apostolus: *Tamquam nihil habentes, & omnia possidentes*. 2. Cor. 6. 10.

Thus est obedientia, qua homo suam voluntatem & intellectum, imò totum seipsum Deo quasi thus in holocaustum offert.

Myrrha est jejunium, carnis mortificatio, & quæ inde nascitur, castitas. Quocirca multi hic tria religiosorum vota mysticè notari censent, scilicet per thus votum obedientiæ; per myrrham votum castitatis; per aurum votum paupertatis.

Tertiò.

Insuper tribus hisce donis denotantur tria bonorum operum genera, scilicet eleemosyna, oratio, & jejunium, ad quæ omnium virtutum opera referuntur. Eleemosyna enim proximum juvat: oratio Deum colit & invocat: jejunium hominem in seipso componit. Ad hæc per hæc tria: tria, id est, omnia bona nostra Deo offerimus, scilicet per eleemosynam opera, per orationem animam, per jejunium corpus.

Anagogicè.

Anagogicè S. Maximus hom. 3. de Epiphan. censet auro designari redemptionem hominum; thure Christianam religionem; myrrha resurrectionem: *Auro*, inquit, *ostenditur captivitatis nostræ pretiosa redemptio in thure autem & dæmoniorum superstitio cessatura, & futurus veræ religionis cultus aperitur; in myrrha, qua exanima solent corpora conservari, præfiguratur carnis nostræ reparatio, & resurrectio mortuorum*, &c.

ET RESPONSO (id est, oraculo à Deo: χρησμοὶ enim sunt oracula. Vox *responso* innuit Magos in re ancipiti Dei lumen & numen priùs implorasse, ac hoc responsum à Deo accepisse) ACCEPTO IN SOMNIS, NE REDIRENT AD HERODEM, PER ALIAM VIAM REVERSI SUNT IN REGIONEM SUAM) Cyrillus monachus in vita S. Theodosij cœnobiarchæ, narrat Magos fugientes Herodem publicas vias, & publica hospitia declinasse, ac in montibus & speluncis hospitatos esse, atque in iisdem vitam egisse S. Theodosium; quia, inquit: cùm statuissent non ingredi Jerusalem, difficile eis fuisset alia via domum reverti, sicut etiamnum videmus eos, qui à Bethleem transeunt per hanc (Jerusalem) proficisci, Auctor imperfecti admirans hìc fidem & constantiam Magorum, exclamat: *O fides Magorum, non contradixerunt Angelo admonenti, dicentes: Tantam viam venimus, venientes autem multitudinem civitatum non timuimus, regem terribilem apud illos omnino non expavimus: sed fletimus, & fiducialiter, qui natus fuerat, regem prædicavimus, & quasi Deo munera digna obtulimus, & quasi servos latenter jubes nunc fugere, ut alia via venientes, alia redeamus: sed fideles constituti, nec tunc timuerunt cognosci, nec modò erubuerunt occultè recedere.*

Tropologicè.

Tropologicè, Herodes est diabolus, mundus, & caro; via ad eum est voluptas & cupiditas: qui ergo ab eo ad Christum transeunt, per aliam viam crucis & mortificationis gradiantur, & in patriam suam, putà in paradisum cœlestem, revertantur oportet. Audi Auc-

ctorem imperfecti homil 2. *Qui*, inquit, *à diabolo venit ad Deum, numquam debet per illam viam ambulare, per quam venit ad diabolum. Venisti per viam fornicationis, ambula de cetero per viam castitatis. Venisti per viam avaritiæ, ambula de cetero per viam eleemosynarum. Si autem per ipsam viam redieris, iterùm sub regnum Herodis vadis, & fis proditor Christi*. Et S. Gregor. hom. 10. *Regio nostra*, ait, *paradisus, est, ad quam, Jesu cognito, redire per viam, qua venimus, prohibemur. A ragione etenim nostra superbiendo, inobediendo, visibilia sequendo, cibum vetitum gustando discessimus; sed ad eam necesse est ut flendo, obediendo, visibilia contemnendo, atque appetitum carnis refrænando redeamus. Per aliam ergo viam ad regionem nostram regredimur, quoniam qui à paradisi gaudiis per delectamenta discessimus, ad hæc per lamenta revocamur.*

VERS. 13. QUI CUM RECESSISSENT, ECCE ANGELUS DOMINI APPARUIT IN SOMNIS JOSEPH, DICENS: SURGE, ET ACCIPE PUERUM ET MATREM EJUS, ET FUGE IN ÆGYPTUM, ET ESTO IBI USQUEDUM DICAM TIBI: FUTURUM EST ENIM, UT HERODES QUÆRAT PUERUM AD PERDENDUM EUM) Nota hæc non statim contigisse post adorationem Magorum: nonnulla ergo hic supplenda sunt & interferenda ex Luca c. 2. v. 22. scilicet quòd post abitum Magorum, sive post diem 6. Januarii Christus ductus sit Hierosolymam, ibique præsentatus in templo die 2. Februarii, indeque redierit in Nazareth patriam suam, quæ erat in Galilæa, ut ait Lucas c. 2. v. 39. indeque tandem fugerit in Ægyptum. Ita Euthymius & Maldonatus hic, & Ammonius ac Tatianus in Harmon. Evang. licèt S. Augustinus, & ex eo Jansenius censeant Christum ex Judæa, non ex Galilæa fugisse in Ægyptum, ex eo quod Matthæus hic v. 22. dicat Josephum redeuntem ex Ægypto, cogitasse ire in Judæam: ergo, inquiunt, ex ea fugerat in Ægyptum. Verùm id expresse non dicit Matthæus, sed tantùm: *Audiens autem*, inquit, *quod Archelaus regnaret in Judæa pro Herode patre suo, timuit illò ire*. Innuit tamen eum cogitasse ire in Judæam, ut scilicet adiret Jerusalem & templum, ibique pro felici reditu Deo gratias ageret; sicut viris piis mos est, cùm in aliquem locum appellunt, ut primò adeant templum, Deoque gratias agant, & se suaque commendent, de quo plura v. 22.

Cur Christus fugit in Ægyptum? Resp. Primò. Causa, cur in Ægyptum potiùs, quàm in Assyriam, aliamve regionem fugerit Christus: Prima est, quòd Ægyptus Judææ sit vicina, eratque illo tempore ab Herode, ceterisque Tetrarchis libera, ac ob Nili rivos, quibus circumdatur, & ob mare, quo alluitur, ab hostium incursu secura. Hinc Judæi fugientes Chaldæos & Assyrios, ibant in Ægyptum.

Secundò. Secunda, quia Abraham, Jacob, & Joseph, adeoque omnes filii Israel, ex quibus prognatus est Christus, per ducentos annos habitarunt in Ægypto, indeque evocati sunt à Deo, per Mosem, quæ erat figura & typus revocationis Christi ex Ægypto, juxta illud, quod Matthæus subdit: *Ut adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam* (Osee c. 11.) *dicentem: Ex Ægypto vocavi filium meum*: præsertim quia Hebræi liberati sunt ex Ægypto per sanguinem agni Paschalis, qui typus erat Christi. Exodi 12. *Ne sine illa regione pararetur singularis hostiæ Sacramentum, in qua primùm occisione agni salutiferum crucis signum, & Pascha Domini fuerat præformatum*, ait S. Leo serm. 3. de Epiphan.

Tertiò. Tertia, quòd Aegyptus plena erat idolis & superstitionibus. Colebat enim canem, crocodilum, felem, vitulum, arietem, hircum, & quid non? Christus ergo eam ingreditur, ut à sordibus hisce eam expurget, & Deo vero dedicet. Audi S. Leonem serm. 2. de Epiphan. *Tunc etiam Ægypto Salvator illatus est, ut gens antiquis erroribus dedita, jam ad vicinam salutem per occultam gratiam signaretur? & quæ nondum ejecerat ab animo superstitionem, jam hospitio reciperet veritatem.*

In Ægypto idola corruerunt veniente Christo. Unde idipsum in sensu mystico prophetans Isajas c. 19. 1. *Ecce*, ait, *Dominus ascendet super nubem levem, & ingredietur Ægyptum, & commovebuntur simulacra à facie ejus*. Unde reverà idola in Ægypto ad ingressum Christi corruisse, scribit ibidem S. Hieronymus, Palladius, Ruffinus, quos citavi Isaiæ 19. 1. & 2. ut meritò hæc traditio prisca videri possit.

Sozomenus lib. 5. c. 20. veterem fuisse famam narrat, quòd Christo Hermopolim urbem Ægypti ingredienti arbor præcelsa se inclinarit, eumque ut Dominum venerata sit. Plura alia narrantur, sed quia ex libro Apocrypho, cujus titulus: *Infantia Salvatoris*, & ex Alcorano accepta, ut de fide suspecta, & fabulosa reiicienda videntur.

FUTURUM EST ENIM, UT HERODES QUÆRAT PUERUM AD PERDENDUM EUM) Sciebat id Angelus ex revelatione Dei, qui sua præscientia, qua infinita mentis suæ acie & vi omne verùm etiam occultum & futurum, licèt contingens ac liberum, certò cognoscit, id reverà certè futurum prævidebat. Idem per se Angelus conjectabat ex Herodis ingenio, & ambitione regni. Herodis ingenium suspicax, crudele & ferum ita describit Josephus lib. 2. de Bello cap. 19. *Timore pavidus erat, & ad omnes suspiciones excitabatur, multosque innocentes metu, ne quem nocentium prætermitteret, in tormenta ducebat*. Hinc & amicos sibi intimos, putà Dositheum, Lysimachum, Antipatrum, & Costobarum occidit, teste Josepho lib. 15. Antiq. cap. 1. Idem lib. 17. Antiq. cap. 10. *Erat in omnes sævus*, ait, *iræ servus, juris dominus.*

QUI CONSURGENS ACCEPIT PUERUM ET MATREM EJUS NOCTE, (nota hic promptam obedientiam Josephi) ET SECESSIT IN ÆGYPTUM) ut Christus eam suo ingressu sanctificaret & benediceret. Hinc in AEgypto adeò floruit fides & sanctitas, ut protulerit Antonios, Paulos, Macharios, & plurima Essæorum, monachorum & anachoretarum, angelicam in terris vitam æmulantium examina, ut patet ex Eusebio, Palladio, S. Hieronymo, S. Athanasio, & vitis Patrum. Unde S. Chrysostomus hic hom. 8. ait AEgyptum à Christo in paradisum esse conversam: *Non ita*, inquit, *cælum variis astrorum choris refulget, ut Ægyptus innumeris monachorum ac virginum distinguitur, & illustratur habitaculis*. Et Trismegistus apud S. August. lib. 8. de Civit. cap. 14. *Ægyptus*, ait, *cæli imago, & totius mundi templum.* VERS. 14.

Addit ex Brocardo & Saligniaco Adrichomius in descriptione terræ sanctæ pag. 47. num. 116. in *Engaddi*, Jesum ex Judæa fugientem in AEgyptum secum transtulisse balsamum. Cleopatra enim amica Antonii, invidens Herodi regi Judææ tantam felicitatem, ab Antonio impetravit facultatem transferendi frutices balsami ex Judæa in AEgyptum, cui ipsa præerat ut regina, teste Josepho lib. 1. Belli cap. 13. Justum fuit hoc Dei vindicis judicium, ut quia Herodes olim balsami possessor persequebatur puerum Jesum, Jesus fugiens in AEgyptum, quasi post se traheret hortum balsami: Jesus enim est verum merumque mentis balsamum, juxta illud: *Unguentum effusum nomen tuum*. Cant. 1. Addit Adrichomius: Hortus hic in AEgypto irroratur à fonte parvo, uberrimè tamen fluente, in quo fama est, sæpè lotum à B. Virgine puerum Jesum, adeoque ex eo potum sibi & sponsæ suæ sanctum Joseph paravisse, cùm in AEgypto esset; atque ideò ab incolis in veneratione & cultu haberi maximo. *Jesus secum traxit balsamum in Ægyptum.*

Porrò Anselmus asserit Christum in AEgypto habitasse in urbe, cui nomen Heliopolis, id est, urbs solis. Denique fuga hæc Christi non formidinis fuisse, sed prudentiæ & fortitudinis. Audi Chrysologum serm. 150. *Sicut natus est Christus, ut repararet hominem: sic ut fugaces revocaret, aufugit. Et si ut revocet errantem ovem in montibus, ipse errat; quomodo ipse non fugiet, fugientes populos ut reducat?* Et paulò pòst: *Reorum*, inquit, *refugium fugit, auxilium latescit omnium, formidat fortitudo cunctorum, sese universorum defensio non defensat*. Et post pauca: *Bellicosus*, inquit, *miles quod in bello fugit, artis est, non timoris. Deus quando fugit hominem, sacramenti est, non pavoris: potens quando se subducit infirmo, insequentem non pavet, sed foras producit: vult enim in aperto vincere, qui publicam referre cupit ex hoste victoriam: occultum se non patitur inire conflictum, qui mandare suum sæculis vult triumphum.*

Tropologicè Christus fugit in AEgyptum, ut doceret nos exilium contemnere, adeoque nos quasi peregrinos & exules in terra, ad cœlum quasi ad patriam assiduè anhelare & contendere. Unde Petrus Chrysologus serm. 115. *Christus*, inquit, *fugit, ut fugas nostras in persecutionibus temperaret*. S. Gregor. Nazianz. erat:

orat. 28. *Mihi*, ait, *omnis terra, & nulla terra patria est.* Nulla terra erat Gregorio patria, quia patria illi erat cœlum: omnis terra pariter eidem erat patria, quia totum orbem pro patria ducebat. Sic Socrates rogatus, *cujas esset?* Respondit: *Sum cosmopolita*, hoc est civis mundi. Idem dixit S. Basil. teste Nazianz. orat. 20. Nimirum.

Omne solùm forti patria est, ceu piscibus æquor.

VERS. 15. ET ERAT IBI USQUE AD OBITUM HERODIS, UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER PROPHETAM, DICENTEM: EX AEGYPTO VOCAVI FILIUM MEUM) Citat Oseæ c. 11. v. 2. vbi hanc prophetiam exposui: tu lector, si libet, ibi notata consule.

Tropologicè Chrysostomus hic hom. 8. docet Deum Christi & Christianorum vitam, quasi coronam ex adversis & prosperis pulchrè contexere & variegare: Vidit quippe S. Joseph sponsam gravidam, inquit, incidit in conturbationem maximam: sed affuit repentè Angelus suspicionem solvens, & timorem expellens: subsecuta est læta adoratio Magorum, sed hanc excepit persecutio Herodis & fuga in Aegyptum.

Porrò non dubium multos Aegyptiorum visâ sanctitate B. Virginis & Josephi, atque ex crebra cum eis conversatione & colloquio, Deum verum cognovisse, coluisse & amasse. Martyrologium Romanum reditum Christi ex Aegypto consignat die 7. Januarii: annum alii tertium ab itu, alii quintum, alii septimum, alii octavum, alii alium assignant. De anno ergo hic nil statui potest. Vide Suarez 3. p. q. 37. disp. 17. sect. 2.

VERS. 16. TUNC HERODES VIDENS QUONIAM ILLUSUS ESSET A MAGIS (promiserant enim illi se ad illum redituros; sed monitu Dei cognita ejus perfidia non redierunt) IRATUS EST VALDE, ET MITTENS OCCIDIT OMNES PUEROS, QUI ERANT IN BETHLEEM, ET IN OMNIBUS FINIBUS EJUS) Herodes videns Magos non redire, cogitabat eos fortè delusos, nec invenisse Christum, ideòque ex pudore non ausos ad se reverti: at ubi audivit ea, quæ in præsentatione Christi in templo die secunda Februarii contigerant, quomodo scilicet S. Simeon & Anna palàm professi fuissent illum esse Messiam, hoc est, *lumen ad revelationem gentium, & gloriam plebis suæ Israel*, vidit se à Magis delusum, ideòque excandescens, iram in omnes infantes evomuit. Nam, ut ait S. Chrysostomus, *inextinguibilis est ira, quam regni zelus accendit*, &c. *ut fera vulnerata quidquid oculis occurrit, tamquam auctorem vulneris dilaniat.*

Immensa regni Judææ seruandi augendique cupido & ambitio, ad infanticidium tam barbarum impulit Herodem: quocirca cùm ex Scribis intelligeret instare tempus Messiæ, eò quòd jam translatum esset sceptrum à Juda ad se alienigenam, ipse sibi ambivit nomen Messiæ, dixitque se esse Messiam Judæis promissum, ideòque magnificentissimum, instar Salomonis, templum eis extruxit; de quo Christo dixere Judæi. *Quadraginta sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud?* Joan. 2. vers. 20. sed incassum & frustrà nomen Messiæ ambivit. Messias enim nasciturus erat ex Juda, ac Davidi & Judæis, quasi eorum filius & hæres, erat promissus: Herodes autem oriundus erat nòn ex Judæis, sed ex Idumæis, qui continui fuere Judæorum hostes. Id sciens Herodes, verum Messiam esse natum, ac indicio stellæ Magis indicatum, hunc destinavit ad necem, cumque ex Scribis didicisset Messiam nasciturum in Bethleem, sed nesciret ex qua familia & domo, hinc infantes omnes in Bethleem occidit; sed vide hic justum judicium Dei, quo effecit, ut Herodes per hoc ipsum regnum Christo stabiliret, & sibi adimeret. Nam in pœnam hujus sceleris ipse Herodes suos filios sibi in regno successuros occidit, ac anno eodem paulò post cædem infantium, & Antipatri filii sui; ipse à vermibus corrosus & interemptus est paulò ante Pascha. Cùm enim ob ejus crudelitatem, in ejus necem conjurassent frater ejus Pheroras, & uxor Mariamne (ejusque pater Hyrcanus Pontifex, & mater Alexandra) ac tres filii Alexander, Aristobulus, & Antipater, hos omnes occidit, obtenta priùs ab Augusto Cæsare illos trucidandi facultate, qui tamen illam Herodis sævitiam falsè perstringens: *Malim*, ait, *Herodis esse porcus, quàm filius*; de quo mox

Herodes parricida in pœnam infanticidij.

plura. Rursum Christus infanticidium Herodis evasit fugiendo in Aegyptum, indéque sensim crevit ejus nomen, regnum, & gloria: imò infantes ab Herode in odium Messiæ occisi, sua cæde testati sunt jam natum esse Messiam, utpote quem Herodes impiè quærebat ad necem; ut enim eum occideret, omnes infantes occidit. Fusè hæc omnia narrat Josephus lib. 15. Antiq. & seq.

Tropologicè Herodes est diabolus, qui infantes, id est, teneros in fide & virtute, item primas Dei inspirationes, ac bonas cogitationes, antequam roborentur ac crescant, elidere satagit: *Unde si parvulos interficias*, ait S. Leo serm. 2. de Epiphan. *Jesum sibi videtur occidere, quod utique facere sine cessatione molitur, dum primordiis renatorum Spiritum Sanctum eripere, & quamdam teneræ fidei velut infantiam tentat extinguere.*

Diabolus teneris infestus.

A BIMATU, ET INFRA, SECUNDUM TEMPUS, QUOD EXQUISIVERAT A MAGIS) Græcè est ἀπὸ διετοῦς, id est, *à bimatu*, vel *à bimo* posteriùs hoc secutus Syrus cum Arabico vertit: *A filio duorum annorum;* Aegyptius: *A duobus annis, & infrà*, sic & Persicus. Pro *exquisierat*, Græcè est ἠκρίβωσε, id est, *exactè scrutatus erat*. Unde noster vers. 7. vertit: *Diligenter didicit*.

Quæres, cur à bimatu, id est, biennes infantes necavit, præsertim cùm multi censeant Herodem mox ab abitu Magorum, cùm audisset Christum in templo præsentatum, à S. Simeone & Anna Messiam fuisse celebratum sub Pascha, cùm Christus tantùm esset trium mensium, occidisse infantes? Respondent Jansenius, Maldonatus, Baronius, & alii, id eum fecisse ex ingenti metu perdendi per Messiam regni: ex eo enim extendisse tempus trimestre nati jam Christi usque ad biennium. Si obiicias, Matthæum dicere cædem hanc *à bimatu* factam, *& infrà, secundùm tempus, quod exquisierat à Magis.* Respondent τὸ *secundùm tempus, quod exquisierat à Magis*, referendum esse non ad τὸ *à bimatu*, sed ad τὸ *& infrà*, ut significet Herodem cædendorum puerorum non initium, sed terminum dumtaxat fecisse *secundùm tempus, quod exquisierat à Magis*, ut scilicet vlteriùs non occideret infantes, qui intra illos tredecim dies nati erant post ortum stellæ indicantis Christum jam natum, q. d. Herodes occidit infantes omnes à bimatu, quia nimis erat perspicax & crudelis; & infrà bimatum, secundùm tempus, quod exquisierat à Magis, quia eos solos à cæde excepit, qui nati erant post tempus, quo Magis apparens stella significabat eis jam natum esse Christum: inde enim certò constabat neminem eorum, utpote post ortum stellæ natum, esse Messiam, à quo sibi Herodes metuebat; hic enim cum ortu stellæ jam natus erat.

Cur à bimatu cæsi infantes?

Resp. Primò.

Verùm vix videtur credibile Herodem adeò ambitiosum & meticulosum, voluisse occidere infantes biennio ante ortum stellæ natos; neglexisse verò eos, ac pepercisse eis, qui paulò post ortum stellæ nati fuerant: æqua enim, vel major ratio erat suspicandi, præsertim Herodi timidissimo & suspicacissimo, tam inter hos, quàm inter illos nasci potuisse Christum. Unde Herodem occidisse infantes tam post ortum stellæ, quàm ante eum natos censent Beda, Glossa, Dionysius, & Barradius. Et quorsum occidisset infantes biennio ferè ante stellam natos? Nulla enim suspicio esse poterat inter eos natum esse Christum, utpote quem stella post biennium secum natum indicabat. Quare eos occidere non tantùm inhumanum, sed & irrationale ac stolidum brutumque fuisset, nec nisi summæ crudelitatis infamiam, & odium immane, omniumque execrationem Herodi conciliasset; imò omnes in illum ut tyrannum intolerandum, qui fera potiùs esset, quam homo involassent.

Dico ergo Herodem non statim, nec eodem anno, quo venere & abiere Magi, occidisse infantes, sed anno sequenti, qui erat secundus à nato Christo, ideòque infantes bimulos occidit. Sensus est ergo, q. d. Herodes infantes necavit *à bimatu*, id est, qui duorum erant annorum, *& infrà*, id est, eos, qui necdum attigerant biennium, sed unius erant anni, vel aliquot mensium aut dierum dumtaxat, hoc est, occidit omnes, qui intra biennium ab ortu stellæ nati fuerant,

Sent. II. Genuina.

rant, *secundùm tempus, quod exquisierat à Magis*, juxta quod currebat annus secundus ab ortu stellæ, tunc cùm Herodes occidit infantes hoc biennio natos. Rursum magis strictè & præcisè τὸ *secundùm tempus*, &c. sic accipi posset, q. d. Herodes biennium hoc non integrum accepit, sed computavit à tempore, quo stella Magis apparuit, quod erat tempus biennii inchoati, sed non expleti. Herodes enim occidit pueros anno secundo ab ortu stellæ & Christi circa Pascha, cùm scilicet Christus esset anni unius & trium mensium; nam ab ortu stellæ tantùm lapsi erant quindecim menses: quare eos non occidit, qui diu ante ortum stellæ, ante quindecim menses nati erant. Hoc innuit quod ἠκρίβωσε, id est, exactè scrutatus erat tempus stellæ, ut illos solos occideret, qui sub tempus stellæ nati fuerant; non autem eos, qui diu ante, vel diu post tempus stellæ nati fuerant, ne sine causa plures barbara nimis crudelitate occideret, quàm necessum erat ad occidendum Christum cum stella natum. Ergo.

A BIMATU, ET INFRA SECUNDUM TEMPUS, QUOD EXQUISIERAT A MAGIS) Idem est, quòd à quindecim mensibus natos: hoc enim est tempus, quo orta fuit stella, quæ ad tredecim dies duravit, quibus Magis iter præivit usque in Bethleem. Herodes ergo videtur tantùm occidisse infantes à quindecim mensibus circiter, hoc est, paulò ante quindecim menses, vel paulò post quindecim menses sub ortum stellæ natos. Credebat enim cum Magis Christum simul cum stella sui indice natum, non verò diu ante eam natum, vel diu post eam nasciturum; quare non curavit occidi, nisi eos, qui simul quasi cum stella nati erant. Hinc colligitur τὸ *a bimatu & infrà* non copulativè accipiendum esse, sed copulatim, sicut cùm dicimus, duo & tria sunt quinque: omnes planetæ sunt septem; elementa sunt quatuor, &c.

Infanticidium contigit decimo quinto mense à nato Christo.

Infanticidium hoc non tertio mense, sed biennio inchoato, putà decimoquinto mense ab ortu Christi contigisse tradunt Eusebius in Chron. S. Ephiphanius hæresi 30. S. Augustinus serm. de Epiphan. Eucherius, Cedrenus, S. Anselmus, Haymo, Hugo Victor. S. Thomas, Lyranus, Abulensis, D. Antonius, Dionysius Chartusianus, Barradius, & alii passim, licèt ex his nonnulli non rectè separarint, vel ortum stellæ ab ortu Christi, dicentes stellam biennio ante natum Christum, apparuisse Magis. Ita S. Augustinus, Chrysostomus; vel ortum Christi & stellæ ab adoratione Magorum, dicentes Magos ob longitudinem itineris, biennio post natum Christum appulisse in Bethleem, ibique Christum adorasse. Ita S. Epiphanius lib. 2. hæresi 30. contra Ebionæos, & Auctor imperfecti hic. Longè enim verius est stellam ortam simul cum ortu Christi, ut ejus esset index, ac quasi signifer & lucifer; atque Magos eodem anno, quo natus est Christus, scilicet decimotertio die ab ejus nativitate venisse in Bethleem, nec enim verisimile est Magos visa stella tam potenter à Deo vocatos & excitatos, iter hoc confecisse vel distulisse ad biennium; ait Franc. Suarez, Baronius, & alii; sed Herodem infanticidium hoc à se animo destinatum distulisse ad annum sequentem ob causas, quas mox afferam. Hunc sensum exigit plana S. Matthæi narratio, præsertim τὸ *à bimatu*. Item rerum post adorationem Magorum factarum, ante fugam Christi in Aegyptum congeries, quæ non potuit paucis diebus vel mensibus peragi. Nam post abitum Magorum Christus fuit præsentatus in templo Hierosolymæ quadragesimo ab ortu die, scilicet die secunda Februarii, quando Ecclesia hoc mysterium recolit per festum Purificationis. Inde Christus reversus est in Galilæam, ac habitavit in Nazareth: ex qua tandem fugit in Aegyptum; ut patet Lucæ cap. 2. vers. 22. & 39. quæ omnia plures hebdomadas, imò menses exigebant.

Huic sententiæ favet, quod Nicephorus lib. 1. cap. 14. & Cedrenus in Compendio Histor. scribunt Sanctum Joannem Baptistam ob hanc Herodis persecutionem fugisse in desertum, cùm esset bimulus, hoc est, cùm ageret secundùm ætatis annum, sed necdum eumdem explesset: Baptista enim sex mensibus ante Christum natus est: quare in infanticidio erat mensium viginti & unius.

A Unde Nicephorus lib. 1. Histor. cap. 14. ait: *Joannes annum cum dimidio agebat, & cum matre Elisabetha in spelunca quadam montana salvus conservabatur, fortasiè Herodis sanguinariam effugiens manum.*

Rursum quod Macrobius ait, non à *bimatu*, sed *intra bimatum* infantes ab Herode esse occisos: *intra bimatum* autem sunt, qui quindecim sunt mensium. Ad hæc Lucius Dexter in Chronico: *Anno tertio Christi*, inquit, *urbis Romæ 754. Herodes universos pueros in Bethleemitica regione necat.* Fuit enim tertius annus ab ortu Christi, inchoando annum à die prima Januarii: hinc enim fit ut Christi nativitas, quæ contigit in Decembri anni præcedentis, tertium annum efficiat, cùm aliàs biennium integrum non fluxerit ab ortu Christi usque ad infanticidium.

Herodes distulit infanticidium ad biennium. Cur? Resp. Primò.

Quæres, cur Herodes distulit infanticidium usque ad secundum annum ab ortu stellæ & Christi? Respondetur primò, ut sensim magis se de Christi ortu, persona, parentibus, loco informaret. Ita Glossa. Rursum, quia omnes quæsivit modos ad vitandam crudelitatis invi-B diam, ut solum Christum posset invenire & occidere, ut innuit hic Matthæus vers. 13. Ita S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evangel. cap. 12. & Abulensis hic.

Secundò.

Secundò, quia, ut docent Euthymius, D. Thomas, & Lyranus, Herodes sub finem vitæ accusatus ab Arabibus apud Augustum Cæsarem, ejus indignationem incurrit, adeò ut Augustus ejus legatos semel, iterùm, & tertiò, ne quidem ad alloquium admiserit, tandem tamen mira arte Herodes Cæsarem placavit, uti narrat Josephus lib. 17. Antiq. cap. 7. & seq. tumque veniam occidendi infantes, ut videtur, ab eo petiit & impetravit, qua in re non parum culpandus est Augustus, quòd veniam hanc dederit. Ita Rupert. lib. 2. de Victor. cap. 2.

Tertiò.

Tertiò, cædem distulit, ut modum certum inveniret omnes infantes occidendi, ne quis à matre absconderetur, & necem evaderet. Unde Abulensis censet Herodem priùs conscribi jussisse parvulos cum nomine & ætate cujusque, ac juxta catalogum singulos evocasse, cumque omnes evocati simul essent congregati, omnes occi-C disse: congregati, inquam, non in uno loco, v. g. in foro Bethleem, sed in singulis ejus pagis, aut vicis; unde ad singulos misit carnifices, qui quærerent, colligerent & occiderent infantes, uti docet hic Sanctus Matthæus. Porrò facilè id erat apud Judæos, qui libros genealogiarum conscribebant exactissimos, ut sciretur, quòd Messias, quem expectabant, ex tribu Juda foret natus, juxta oraculum Jacob Genes. 48. Hinc in circumcisione cujusq; infantis, ejus nomen, diem nativitatis, & parentes in libros hosce referebant, sicut modò Parochi eadem conscribunt in Baptismo parvulorum.

Sanctus Antonius censet Herodem instituisse festum puerorum & jussisse, ut matres omnes parvulos bimulos ad se afferrent, quasi præmium accepturos. Cæterùm Herodes per cædem hanc licèt ignorans, infantes summo affecit beneficio, quia dum eos perdere curat, meliorem vitam eis procurat, uti docet Sanctus Chrysostomus; esto præter mentem & intentionem suam.

Herodes occidit filium suum cum infantibus.

Porrò Herodes ab Augusto obtinuit facultatem tres D suos filios, scilicet Alexandrum, Aristobulum & Antipatrum occidendi: unde duos primos anteriùs necavit; Antipatrum verò paucis, putà quinque diebus ante mortem suam, quæ contigit sub Pascha anno regni ejus 37. ait Josephus libr. 17. Antiquit. cap. 10. & 11. quando & infantes occidit. Id discimus ex Macrobio, qui lib. 2. Saturnal. cap. 10. inter jocos Augusti hunc recenset: *Cùm audisset*, inquit, *inter pueros quos in Syria Herodes rex Judæorum intra bimatum jussit interfici filium quoque ejus occisum, ait: Meliùs est Herodis porcum esse quàm filium*; quia Judæi porcos non mactabant: illorum enim velut animalium immundorum esus erat eis vetitus, Levit. 11. hunc enim Herodis filium fuisse Antipatrum docet Joseph, si enim alius fuisset parvulus & bimulus, hunc utique Herodes non occidisset, sed regni sui hæredem & successorem jam senex optasset.

Sub Pascha.

Ex dictis colligitur, infantes ab Herode occisos fuisse sub Pascha, decimo quinto circiter mense ab ortu

ortu stellæ & Christi: Ecclesia tamen celebrat eorum festum mox à Nativitate, quia propter Christum fuere occisi, ut Nativitatem Christi iisdem condecoret & exornet: licèt noster Barradius & Emmanuel Sà, illo ipso die anno redeunte ipsos occisos existiment, quo Ecclesia eorum festum celebrat. Infantes ergo ab Herode occisi sunt, cùm Christus ageret annum ætatis secundum in vere & Martio: quo tempore olim quoque mortua fuit Rachel eorum avia. Genes. 35. v. 16. Sub idem tempus scilicet quinto die ante mortem suam mandavit Herodes occidi filium suum Antipatrum, quasi sibi suoque regno insidiantem.

Iubet occidi primores Iudæos.

Eodem tempore concilium magnum Judæorum, quod *Sanedrim* dicebatur, sustulit; ac plures Pharisæos quòd eum nollent regem agnoscere, interemit; ceteri coacti sunt ipsi juramentum præstare. Ad hoc eum juvit ejus socer Simon Boethi filius, ab eo factus Pontifex, & fiebant hæc conscio Quintilio Varo Syriæ Præside, Herodis amico. Unde omnes primores Judæorum in carcerem coniicere non est veritus eosque occidisset, si diutius vixisset. Instante verò sibi morte, jussit sorori suæ Salomæ, ejusque marito Alexæ illos omnes occidere. *Ut*, inquit, *Judæi vel inviti cogantur lugere mortem meam, cùm suos occisos lugebunt.* Verùm Salome mitior, eo mortuo primores è vinculis solvit, & liberos domum dimisit. Ita Josephus, Josippus, Eusebius & alii. Vide Joseph. 17. Antiq. cap. 8. & seq. & Eusebium lib. 1. Histor. c. 9.

Infantes occisi fuere quatuordecim millia.

Opinantur nonnulli ex Apocal. cap. 14. vers. 1. infantes ab Herode occisos fuisse numero 144. millia: tot enim ibidem visa sunt à Joanne. Verùm S. Joannes loquitur de Virginibus, qui Antichristi libidini & persecutioni usque ad mortem & martyrium resistent, non verò loquitur de nostris ab Herode occisis: nec credibile est in loco tam parvo, qualis erat Bethleem, fuisse 144. millia parvulorum bimulorum tempore Herodis. Verisimilius est quod habent Abyssini in suo Missæ canone, infantes ab Herode occisos fuisse numero quatuordecim millia. Ita noster Salmeron. Franc. Lucas & Genebrardus lib. 2. Chronolog. anno Christi tertio, qui & addit Græcos eumdem numerum in suo Calendario exprimere. Verisimile est enim Herodem suspicacissimum jussisse carnificibus, ut locum à Scribis indicatum (putà Bethleem) æquè ac tempus ortus stellæ ampliarent, ideoque carnifices plures occidisse, quàm vel locus, vel tempus stellæ præcisè poscebat, ne ullo modo Christus evaderet; quamquam adhuc in loco tam exiguo difficile sit invenire 14. millia infantum; nec enim tot Romæ, Neapoli, Mediolani, aliisq; magnis in urbibus reperiuntur.

Sunt martyres.

Nota primò, hos infantes ab Herode in odium Christi occisos verè esse Martyres, ac ut tales ab Ecclesia coli & festo celebrari, idque commune est omnibus infantibus, qui in odium fidei trucidantur ex gratuita & liberali Dei ordinatione.

Martyrium dat gratiam ex opere operato.

Unde sequitur martyrium ex opere operato justificare (per illud enim parvuli illi, qui necdum erant circumcisi purgabantur à peccato originali, & justificabantur) ac idem operari, quod operatur Baptismus. Ita passim Patres & Doctores in 4. distinct. 4. Imò Ecclesia tota, ut dixi. Vide sanctum Bernardum serm. de Innocentibus. Hinc Doctores tres classes martyrum statuunt: Prima est eorum, qui opere ac voluntate sunt martyres, quales sunt adulti, qui voluntariè mortem à tyranno pro Christo illatam suscipiunt: Secunda eorum, qui solo opere sunt martyres, quales sunt infantes, qui pro Christo occiduntur: Tertia eorum, qui sola voluntate, ut qui optant martyrium, uti optabat S. Franciscus, qui idcirco profectus est ad Soldanum Aegypti, sed hic videns eum virum sanctum, noluit eum occidere. Unde caruit ipse realis martyrii laurea. Hi ergo infantes fuere cruore lacteo loti, ait sanctus Cyprianus. Quocirca sanctus Augustinus serm. de Innoc. *O parvuli*, ait, *de vestra corona dubitet, qui parvulis baptismum prodesse non putat.*

Tres martyrum classes.

Mira Dei providentia.

Nota secundò miram Dei providentiam, qui primò Bethleemitas punivit strage puerorum, eò quòd ipsi B. Virginem puerperam & puerum Jesum hospitio non excepissent, sed coegissent stabulum adire, ibique parere. Secundò, quia pueros per hanc cædem laurea martyrii decoravit. Tertiò, quia fecit ut Christus per fugam in Aegyptum evaderet, & per cædem hanc magis orbi innotesceret, qua re portendebatur *Ecclesiam Dei per furorem crudelitatis* (persequentium) *augeri*, ait sanctus Leo serm. 6. de Epiphan. *quoniam in suppliciis & mortibus beatorum martyrum, qui putabantur minui numero, multiplicabantur exemplo.* Quocirca *sanguis martyrum semen est Christianorum*, uti notat Tertullianus in fine Apolog.

Porrò Christus, quà homo, licèt infans, utebatur tamen ratione: quare revelante Verbo sibi unito, hanc parvulorum propter se stragem intimo pietatis affectu dolebat, eisque & parentibus eorum compatiebatur: spiritu verò exultabat de eorum martyrio & gloria: quare illos quasi adventus sui primitias, primasque gratiæ suæ victimas Deo Patri offerebat.

Dei in Herodem vindicta.

Nota tertiò justam in Herodem infanticidam, & quantùm in ipso erat, Christicidam, Dei vindictam. Nam ipse post quinque dies ab infanticidio, febri, tussi, dysenteria hydrope, podagra; phthiriasi (morbo pediculari) putredine verendorum, asthmate & fœtore intolerabili percussus, animam truculentam exhalavit, adeò, ut ipse seipsum occidere conatus fuerit. Filii ejus non ad regnum, sed ad regni particulam dumtaxat quasi tetrarchæ fuere admissi, & infeliciter perierunt. Tota quoque ejus posteritas licèt numerosissima, intra centum annorum spatium, paucis demptis, consumpta interiit, uti narrat Joseph. lib. 17. Antiquit. cap. 8. & sequent. qui & addit omnes censuisse hanc esse justam numinis vindictam. Sic & ex Josepho Eusebius lib. 1. Histor. cap. 8.

Infantes quasi agni paschales.

Allegoricè infantes occisi ab Herode sub Pascha quasi agni Paschales, typus fuere Christi, qui post 32. annos ab Herode, filio hujus Herodis infanticidæ, illusus, & à Pilato in Paschate crucifixus, semetipsum quasi agnum & victimam Paschalem, pro salute mundi Deo Patri obtulit. Audi sanctum Augustinum serm. 8. de Sanctis, qui est primus de Innocentibus: *Nascente Christo luctus cœpit, non cælo sed mundo. Indicitur matribus lamentatio, Angelis exultatio, & infantibus transmigratio. Deus est, qui natus est; innocentes illi debentur victima qui venit damnare mundi malitiam. Agnelli debent immolari, quia agnus futurus est crucifigi, qui tollit peccata mundi; sed oves ululant matres, quia agnos perdunt sine voce balantes. Grande martyrium, crudele spectaculum.* Et Prudentius in Hymno Epiphan.

Vos prima Christi victima,
Grex immolatorum tener,
Aram ante ipsam simplices,
Palma & corona luditis.

Iidem prælusere & exemplum dedere omnibus martyribus, quolibet sæculo pro Christo usque ad mortem generosè certaturis. Unde sanctus Leo serm. 8. de Epiphan. *In stellæ fulgore*, ait, *Dei gratia; & in tribus viris* (Magis) *vocatio Gentium; & in rege impio crudelitas Paganorum; & in occisione infantium cunctorum Martyrum forma præcessit.* Si enim infantes teneri jugulationem pro Christo patiuntur, quidni eamdem pro eodem patiantur fideles adulti & robusti? Quod enim censent aliqui usum rationis infantibus fuisse acceleratum, eosque elicuisse actum fidei, credendo in Christum; & martyrii, suscipiendo mortem pro Christo, temerè & frivolè dicitur. Extat tamen idipsum in serm. quodam de Innoc. qui sancto Chrysostomo tribuitur; sic enim ait: *Fiunt intereà pueri sine Magistro diserti, docti sine doctore, periti sine eruditione. Agnoscunt Christum, prædicant Dominum, non quem persuasio humana docuerat, sed quem divinitas innocentibus inspirabat.* Verùm falsò hic sermo ascribitur sancto Chrysostomo, nam sanctus Chrysostomus hic homil. 4. disertè contrarium asserit; verba ejus mox subiiciam. Jam si in parvulis passio propter Christum involuntaria, &, ut ita dicam, invita, parvulis utique reluctantibus, adeò accepta fuit Deo, ut illam æstimarit martyrium, ac patientes infantes laurea martyrii coronaret, quid faciet passio voluntaria, qua quis cupit, imò ambit multa pati & mori pro Christo?

Symbolicè, pueri in vere ab Herode occisi fuere quasi

quasi verni flores, è terra Bethleemitica solis justitiæ radiis tepefacta producti, & Christo Nazareno, id est, florido oblati. Unde Prudentius in Hymno Epiphan. & ex eo Ecclesia in Officio:

Salvete, ait, *flores martyrum,*
Quos lucis ipso in limine
Christi insecutor sustulit,
Ceu turbo nascentes rosas.

Et sanctus Augustinus serm. 2. de Innocent. *Quàm feliciter nati*, ait, *quibus in ipso nascendi limine æterna vita obviam venit?* Et serm. 3. *Jure Innocentes dicuntur martyrum flores, quos in medio frigore infidelitatis exortos, velut primas erumpentes Ecclesiæ gemmas, quædam pruina persecutionis decoxit.* Et sanctus Chrisostomus serm. 4. *Infantia*, ait, *passionis ignara palmas martyrii rapuit, & coronas. Veri isti sunt gratiæ martyres, confitentur tacenter, nescientes pugnant, vincunt inscii, moriuntur inconscii, ignari tollunt palmas, coronas rapiunt ignorantes.* Hosce ergo parvulos Deus priùs facit quasi triumphare, quàm vivere; priùs eos coronis ornat, quàm membris.

Tropologicè Christus amat infantes, id est, parvos & humiles, talesque evehit ad summam gratiam, imò ad martyrium. Hinc ipse ait: *Quicumque humiliaverit se, sicut parvulus iste, hic major est in regno cœlorum.* Matth. 18. 4. Audi sanctum Leonem serm. 7. in Epiphan. *Unde tota, dilectissimi, Christiana sapientiæ disciplina non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis & gloriæ, sed in vera & voluntaria humilitate consistit, quam Dominus Jesus Christus ab utero matris usque ad supplicium crucis pro omni fortitudine & elegit & docuit.* Et mox: *Amat infantiam, quam primùm suscepit & animo & corpore. Amat Christus infantiam humilitatis magistram, innocentiæ regulam, mansuetudinis formam. Amat Christus infantiam, quæ majorum dirigit mores, ad quam senum reducit ætates, & eos ad suum inclinat exemplum, quos ad regnum sublimat æternum.* Et anteriùs: *Tota victoria Salvatoris, quæ & diabolum superavit & mundum, humilitate est concepta, humilitate est confecta.*

VERS. 17. TUNC ADIMPLETUM EST, QUOD DICTUM EST PER JEREMIAM PROPHETAM DICENTEM: VOX IN RAMA AUDITA EST; PLORATUS ET ULULATUS MULTUS. RACHEL PLORANS FILIOS SUOS, ET NOLUIT CONSOLARI, QUIA NON SUNT) Quia scilicet occisi ab Herode interierunt quoad corpus, nam quoad animam *erant, qui in æternitatem asserebantur*, ait sanctus Hilarius: locum hunc explicui Jeremiæ cap. 31. vers. 15. Vide ibi dicta. Ploratus hosce matrum graphicè depingit S. Augustinus serm. 1. de Innocent. & tamdem concludit: *Miscebatur lamentatio matrum, & ad cælum transibat oblatio parvulorum.*

Tropologicè plangit Rachel, id est, ovis necem agnorum (*Rachel* enim Hebr. significat *ovem*) sed plaudunt Angeli, imò & parvuli, quia animæ parvulorum, quasi agnorum ad societatem transibant Angelorum. Unde sanctus Augustinus serm. 3. de Innoc. *Ecce*, ait, *profanus hostis numquam beatis parvulis tantùm prodesse potuisset obsequio, quantùm profuit odio.* Causam subdit: *Siquidem antè vitæ perpetuæ adepti sunt dignitatem, quàm usuram præsentis acciperent*, &c. *quia incipientis vitæ primordiis, ipsi eis occasus initium gloriæ dedit, qui præsentis terminum imposuit.* Nascendo ergo mortui sunt mundo, & moriendo vivere cœpere coelo. Infantibus hisce igitur propriè competit illud sancti Pauli: *Spectaculum* (Græcè θέατρον, id est, theatrum) *facti sumus mundo, & Angelis & hominibus.* 1. Corinth. 4. 9. q. d. In circo, in amphitheatro ab omnibus spectamur quasi βεστιάριοι, gladiatoribus, bestiis & feris objecti.

Ubi adverte: hoc infanticidio voluit Deus quasi in scena nos docere, omnem Christiani vitam à puero usque ad mortem esse continuam persecutionem, crucem & mortem; ac fortitudinem & virtutem Christiani magis consistere in ardua patiendo, quàm in agendo, putà in constanti patientia magis, quàm in pugna: Difficilius enim est pati, quàm agere & pugnare: *Fortia agere*, ait ille, *Romanum est; fortia pati, Christianum*, Christus pro nobis patiens: *Corpus meum*, inquit, *dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: faciem meam non averti ab increpantibus, & conspuentibus in me.* Isaiæ 50. 5. Parvuli vicissim pro Christo membra sua dedere laceranda carnificibus. Idem faciat Christianus, ut corpus suum prædæ det Deo, & pro Deo morbis, laboribus, tormentis quibuslibet. Id fecit sanctus Eusebius Vercellensis Episcopus, qui ad suos scribit: *Ego*, ait, *corpus meum in prædam dedi Arrianis.* Unde ab eis excarnificatus gloriosus Christi martyr & homusii usque ad mortem propugnator occubuit. Celebrat Ecclesia hunc fidei pugilem & heroem die 15. Decembris. Verè sanctus Fulgentius de Epiphania: *Ad hoc*, ait, *permisit Deus Herodem infantes occidere, ut illos de Herode faceret triumphare.* Sanctus Cyprianus lib. 4. epist. 6. ad Thibarit. *Ætas*, ait, *necdum habilis ad pugnam, idonea extitit ad coronam.* Et mox: *Filius Dei passus est, ut nos filios Dei efficeret; & Filius hominis pati non vult, ut esse Dei Filius perseveret?*

DEFUNCTO AUTEM HERODE, ECCE ANGELUS DOMINI APPARUIT IN SOMNIS JOSEPH IN AEGYPTO. VERS. 19.

DICENS: SURGE, ET ACCIPE PUERUM ET MATREM EJUS, ET VADE IN TERRAM ISRAEL: DEFUNCTI SUNT ENIM, QUI QUÆREBANT ANIMAM PUERI) Defunctus est Herodes paucis diebus post cædem Antipatri, ut ait Josephus, ac consequenter & infantum, ut liquet ex Macrobio: quare Christus non videtur hæsisse in Aegypto ultra biennium; nam eò non ivit, nisi uno anno ante mortem Herodis, & post eam statim Archelao Herodis filio Romam profecto, & mox inde redeunte ac regnante, rediit, ut hic dicitur. Ita Onuphrius Panvinus in Fastis, & ante eum sanctus Epiphanius hæresi 78. Nicephorus libr. 1. cap. 14. licèt Baronius putet Christum rediisse ex Aegypto anno ætatis nono, Amonius septimo, Jansenius quinto. Vide Pererium libr. 11. in Danielem q. 5. VERS. 20.

QUI QUÆREBANT ANIMAM PUERI) Putà Herodes, ejusque filii Aristobulus, Alexander & Antipater, qui ambientes regnum, ideoque contra patrem (consequenter & contra Messiam, ut videtur,) conjurantes cum Scribis & Pharisæis eis faventibus, ab Herode interfecti sunt, teste Josepho lib. 17. Antiq. cap. 8. & sequent.

QUI CONSURGENS, ACCEPIT PUERUM ET MATREM EJUS: ET VENIT IN TERRAM ISRAEL. VERS. 21.

AUDIENS AUTEM QUOD ARCHELAUS REGNARET (non ut rex, sed ut tetrarcha) IN JUDÆA PRO HERODE PATRE SUO, TIMUIT ILLO IRE: ET ADMONITUS IN SOMNIS, SECESSIT IN PARTES GALLILÆÆ) Angelus Josepho dixerat: *Vade in terram Israel.* Josephus Judæam intellexit, quia hæc erat potior pars terræ Israel, ac in ea erat templum: illud ergo adire cogitabat, ut Deo pro felici reditu gratias ageret, præsertim, quia Dei jussu Masculi omnes Hebræi ter singulis annis debebant adire templum, Exodi 23. 17. Unde S. Augustinus libr. 2. de Consensu Evang. cap. 9. & ex eo Glossa: *Non determinat* (Angelus) inquit, *in quam partem, ut ad dubitantem iterùm revertatur: quia verò non distinxerat, Joseph intellexit Judæam, quæ dignior est pars regni: Putavit enim tali puero non nisi Hierosolymis habitandum; Angelus verò Galilæam intellexit.* VERS. 22.

Porrò Joseph secessit in Galilæam, licèt illi præesse sciret Herodem Antipam, Archelai fratrem; tum quia Archelaus ambitiosior erat & sævior, quàm Antipas, ideoque ab Augusto pulsus est in exilium; tum quia infanticidium Herodis Ascalonitæ, qui pater erat Archelai & Antipæ, contigerat in Judæa, putà in Bethlehem. Unde illius memor erat Archelaus, an facilè intellexisset Christum reducem in Judæam evasisse infanticidium, ideoque eum ad necem revocasset.

Ut historiam hanc plenè & ab ovo, ut dicitur, intelligas, nota ex Josepho, lib. 10. Antiq. c. 10. & sequent. Mortuo Herode anno regni sui 37. cùm duo ejus filii superstites Archelaus, & Herodes Antipas, qui Christum in Passione veste alba indutum illusit, de regni successione inter se contenderent, Augustus Cæsar litem hanc decidendam commmisit Cajo Cæsari, suo ex Julia filia

lia nepoti, qui litem sic decidit, ut neutri regnum adjudicaret, sed illud in quatuor tetrarchias dissectum, quatuor non regibus, sed tetrarchis administrandum assignaret; nimirum Judæam Archelao tradidit; Galilæam Antipæ; Trachonitidem tertio eorum fratri Philippo; Abilinam Lysaniæ, ut patet Lucæ 3.1. Cùm ergo S. Matthæus ait, *quòd Archelaus regnaret*, intellige non ut rex, vel ut habens titulum regis, sed ut tetrarcha sive toparcha, cum spe tamen regni & nominis regii si benè se gereret, illi data & promissa ab Augusto Cæsare.

Porrò Archelaus post novem annos suæ tetrarchiæ, ob malum regimen pulsus est in exilium anno 37. ab Actiaca Victoria & septennio ante mortem Augusti. Ita Josephus, Eusebius, Zonaras, Beda, Hyamo, Abulensis, Marianus, Scotus, Salmeron, Scaliger, Toletus, Barradius, & alii.

Archelao successores Præsides Romani. Archelao in exilium acto, Augustus Judææ dedit Præsides, qui eam nomine suo gubernarent. Hi tres fuere, qui septem annis, scilicet vsque ad mortem Augusti Judææ præfuerunt. Primus fuit Coponius, qui simul cum Quirino Syriæ Præside confiscavit opes Archelai. Secundus M. Ambivius. Tertius Annius Rufus. Mortuo post septem annos Augusto, illi succedens Tiberius Cæsar, quartum Syriæ Præsidem creavit Valerium Gratum, ac post eum Pontium Pilatum, qui Christum crucifixit. Pilato ex ordine successere Marcellus, Cumanus, Claudius, Felix, Porcius Festus, Albinus, & Florus, sub quo anno Neronis 12. à morte Christi 35. cœperunt Judæi rebellare Romanis, ac mox excisi sunt à Tito & Vespasiano; nam quinto post anno die octava Septembris Hierosolyma capta est & vastata à Tito. Fusè hæc narrat Josephus.

Herodi Antipæ verò tetrarchæ Galilææ tandem à Cæsare concessum fuit nomen regis, cum diademate ceterisque insignibus regiis. Idem concessum fuit Herodi Agrippæ, qui fuit Herodis Antipæ (ex Aristobulo fratre, quem olim pater Herodes Ascalonita occiderat) nepos, ejusque filio Agrippæ juniori, qui rex permansit usque ad excidium Hierosolymæ. Vnde horum trium in Evangeliis & Actis crebra est mentio. Antipas enim Joannem Baptistam occidit, & Christum illusit. Agrippa senior Jacobum Apostolum interemit, & S. Petrum in vincula conjecit Actor. 12. Agrippa junior Pauli auditor fuit & judex. Actor. 25. & seq.

Ex dictis lux magna SS. Matthæo & Lucæ affertur; ac imprimis clarè liquet, cur Matthæus dicat Josephum secessisse in Galilæam metu Archelai regnantis in judæa, ne scilicet ipse æquè, ut pater ejus Herodes, Christum quasi regem Judæorum quæreret ad necem. Rursum, cur Christus nonnisi duodennis ascenderit in Judæam ad templum, quia scilicet jam Archelaus à Cæsare privatus erat tetrarchia Judææ, & pulsus in exilium. In Archelao autem desijt Herodis stirps in Judæa regnare, à quo metuendum erat Christo, illique successere Præsides Romani, à quibus nil Christo erat timendum, utpote qui Christum non norant, imò nec nomen ejus audierant.

VERS. 23. ET VENIENS HABITAVIT IN CIUITATE QUÆ UOCATUR NAZARETH, UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER PROPHETAS, QUONIAM NAZARAEUS) S. Marcus Latinos imitatus cap. 1. 24. habet Ναζαρηνέ, ceteri vero Evangelistæ scribunt Ναζωραῖος, UOCABITUR) Nazareth urbem ita ex S. Hieronymo, Eusebio, Brochardo, Saligniaco & aliis describit Adrichomius in descript. terræ sanctæ

Nazareth quid sit. pag. 241. num. 73. *Nazareth*, inquit, *quod interpretatur flos, pulchra ac florens Galilææ civitas est, Capharnaum urbi subjacens, ædificata super montem, quem coronæ instar ambit, duabus leucis à monte Tabor, trium autem dierum itinere ab Jerusalem distans. Hic beata Maria, candens flos virginum, nata est. Hic Christus Dominus noster & Salvator, gloria & corona nostra, ut flos campi (inquit Hieronymus) nasceretur in flore virtutum, conceptus & educatus est, ac viginti quatuor annis habitavit. Unde & civitas hæc, civitas sua & patria sua; ipse verò Nazarenus, seu Nazaræus & Galilæus appellatus est. Sed & nos qui nunc à Christo Christiani, apud veteres quasi opprobrio à Nazaræo Nazaræi: & à Galilæo Galilæi dicebamur.*

A Porrò *Galilæa*, ait Rabanus, *interpretatur transmigratio; Nazareth flos: quò enim ardentiùs Ecclesia ad cœlestia transmigrat, eò magis virtutum flore abundat.*

UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER PROPHETAS; QUONIAM) id est, *quod*) NAZARAEUS UOCABITUR) Quia Christus à Nazaret, ubi conceptus & educatus fuit, cognominatus est Nazaræus, vel, ut habet Marcus, Nazarenus. Porrò vox *Nazareth* non nominatur in toto veteri Testamento, unde nescimus, an per literam ז *zain* an per צ *tsade* scripta fuerit. Si per *zain* scribatur, hebr. idem est, quòd sanctificata, separata, consecrata: si per *tsade*, idem est, quòd florida vel custodita.

Quæres, à quo Propheta, ubi, & cur Christus vocatus sit Nazarenus? Varii varia afferunt. Duo sunt verisimiliora. *Christus dictus Nazarenus, Unde. Resp. Primò.*

Primùm; quòd Christus dictus sit Nazaræus, hebr. נזיר *nazir* vel *nezeri* per literam *zain*, id est, separa-B tus, sanctus, consecratus, coronatus, religiosus; quia Christus, quà homo, separatus ab omni alia re, hypostaticè totus fuit unitus Verbo, radix enim נזר *nazar* significat separare, consecrare, coronare. Unde religiosi veteris legis, qui se à vino & sæculo separabant ac Deo consecrabant, vocabantur Nazaræi, ut patet Numer. 6. 2. & seq. Vide ibi dicta; Christum autem fore sanctum & Deo consecratum, omnes Prophetæ prædixerunt, ac imprimis Daniel c. 9. 24. *ungetur*, ait, *Sanctus Sanctorum*, scilicet Christus, & sic Samson, qui Christi typus extitit, fuit Nazaræus. Judic. 13. 7. æquè ac Joseph Genes. 49. 2. Sicut enim Joseph post carcerem factus est princeps Ægypti; Sic Christus post mortem factus est princeps mundi. Ita S. Ambrosius & Rupertus quos citavi Gen. 49. 2. Verum tamen est, quòd hi Nazarei Græcè vocantur, Ναζιραῖοι per α, Christus verò ubique vocatur Ναζωραῖος per ω, ut distinguatur à Nazaræis, quòd ipse non ex voto, ut illi, sed ex patria Nazareth dictus sit *Na-C zaræus*. Christus enim bibit vinum, quod vetitum erat Nazaræis ex voto. Ita S. Hieronymus hic & Eusebius lib. 7. de Demonstr. cap. 2. demonstr. 5. ubi citat illud Levit. 21. 12. de Pontifice Aaronico, qui typus erat Christi, dictum: *Nec egredietur de Sanctis, quia oleum sanctæ unctionis Dei sui super eum.* Pro *sanctæ* hebr. est נזר *nezer*, id est, consecratio, vel sanctificatio olei unctionis Dei sui super eum est: sic & Leo Castrius in cap. 11. Isaiæ v. 1. & seq. Index vocum hebr. qui Bibliis in fine affigi solet, ac Paulus Burgensis hic, qui propriè hic citari putat illud psal. 131. 18. *Super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea*, hebr. נזרו *nizri*, quod S. Hieron. vertit *diadema ejus*. Unde & lamina aurea tiaræ Pontificis affixa, cui insculptum erat *sanctitas Domino*, vocatur נזר *nezer*, id est, corona vel diadema sanctitatis. Exodi 29. 6. Eratque typus, imò index Christi Nazaræi, sancti & coronati. Quare huc alludens Apost. hebr. 2. 9. *Videmus*, ait *Jesum propter honorem passionis gloria & honore coro-D natum.* Vide dicta ibidem v. 9. & v. 10. Audi Eusebium: *Nezer*, inquit, *Septuaginta vertunt sanctum. Aquila: Separatio. Symmach. intactum. Itaque ex his Nazaræum nomen significabit aut sanctum, aut segregatum, aut intactum. At verò prisci quidem sacerdotes cum oleo comparato, quod apud Moysem Nazar appellatur, ungerentur, ex derivatione à Nezer vocabantur Naziræi. Sed Salvator & Dominus noster suapte natura in se habens & sanctum, & intactum, & separatum, neque alicujus indigens humanæ unctionis, tamen Naziræi appellationem apud homines obtinuit, non quòd ab oleo, quod Nezer vocaretur, Nazaræus extiterit; sed quòd quamvis natura quidem talis esset, tamen à Civitate Nazareth apud homines Naziræus vocatus sit, ubi apud suos, quà homo erat, parentes puerilem educationem obtinuit.* Christus ergo fuit Nazaræus, id est, à ceteris hominibus segregatus, sanctificatus, consecratus & coronatus summus mundi Pontifex, legislator, doctor, redemptor & sanctificator.

Huic sententiæ favet character: Nam ubique Evangelistæ *Nazaræus* vel *Nazarenus* scribunt per literam z, quæ est in Hebr. *nezer* & *nazir*. Si enim Nazarenus derivaretur à נצר *neser* per *tsade*, ut significet *floridum*, scribi deberet *Nasarenus* per literam s. Nam in omnibus aliis nominibus litera Hebræa *zadeh* transfertur per literam s, ut patet in Bosra, Asor (de qua Josue capit. 11. & 15. quam

quam aliqui putant esse Nazareth) Melchisedech, Sabaoth, Sion, Sephora, Sadoch, Sadducæi. Ex adverso *zain* hebr. semper transfertur in *zeta*, ut patet in Zare Zabulon, Zacharias, Beelzebub, &c.

Adde, dignius est Christum vocari Nazaræum per *zain*, id est, sanctum, quàm Nasarenum per *tsade*, id est, floridum; nam נזר *nezer*, id est, sanctitas, consecratio & corona Christi, quà homo est, fuit unio hypostatica, vel potiùs ipsa Verbi divinitas, quæ humanitatem Christi totam coronavit, sanctificavit, sibique separavit, univit & consecravit. Denique favet huic sententiæ, quòd sanctus Matthæus dicat: *Quod dictum est per Prophetas*, non *per Prophetam*, quo *ostendit se non verba unius Scripturæ, sed multarum sensum dedisse*, ait, sanctus Hieronymus quia scilicet multæ Scripturæ dicunt Christum fore sanctum per antonomasiam.

Secundò. Secundò, alii passim censent quòd Christus dicatur Nasarenus à נצר *neser* per *tsade*, q. d. floridus à flore, aut potiùs germinans à germine: *neser* enim Theodotion & Aquila, teste S. Hieronymo in Isajæ 11.2. verterunt *germen*. Hoc enim nomine propriè vocatur Christus Isajæ 11.2. *Et flos*, inquit, *de radice ejus ascendet*: ubi pro *flos* hebr. est, נצר *neser* per *tsade*. Nazaræus ergo idem est, quòd floridus aut germinans succrescensque in magnam & gloriosam arborem, pretiosos multosque fructus producentem.

Prob. primò. Ratio, est prima, quia alibi Christus vocatur צמח *tsemach*, id est, *germen*, quod noster vertit *oriens*, scilicet germinans è terra Zachar. 6. 12. & c. 3. vers. 8. quia scilicet Christus de Virgine ut germen de terra impollutum, & ab omni labe peccati purum, omni virtute virens effloruit, ac suavitatem odoris sui & famæ longè latèque sparsit. Unde sanctus Ambrosius lib. 2. de Spiritu Sancto cap. 5. *Flos*, ait, *avulsus odorem non amittit, contritus accumulat*: Sic & Christus in passione contritus & occisus, vim suæ divinitatis & gratiæ magis ostendit.

Secundò. Secunda ratio est, quòd in titulo crucis Christi, qui Romæ servatur & ostenditur in Basilica Sanctæ Crucis in Jerusalem, נצרי *nocri* scribatur per *tsade*, non per *zain*, ait oculatus testis Pagninus in Explicat. vocum hebr. in voce *Nazareth* & *Nazarenus*. Sic & Syrus cum Arabico *Nazarenus* scribit per *tsade*, & Rabbini moderni à Christo *noseri*, id est, Nazareno Christianos vocant *noserim* per *tsade*, id est, Nazarenos. Unde præcisè scribendum fuisset Nasarenus per s, non Nazarenus per z; sed quia litera *tsade* Hebræis sono est duplex, valetque, ds vel ts æquè ac idem valet apud Græcos & Latinos litera *zeta*, hinc per eam scripsere Nazarenus. Vidi & ego sæpiùs titulum S. Crucis Christi Romæ, & studiosè inspexi, sed literas ita exesas vidi, ut discernere nequiverim, an Nazarenus in Hebræo scriberetur per *tsade* an per *zain*, imò potiùs per *zain* quàm per *tsade* scribi videretur. Formam hujus tituli exactè in imagine expictam impressit Jacobus Bosius libr. 1. de Cruce triumphante cap. 11. inspice illam & ita, ut dixi esse censebis. Adde titulum hunc fuisse conscriptum à Pilato Præside Romano, ejusque ministris Romanis, qui parum Hebraicè periti, nesciebant an Christus diceretur Nazarenus per *tsade*, an per *zain*, aut certè non curabant hasce literas distinguere, cùm quasi ejusdem sint soni. Porrò Nazarenum per *tsade* scribunt, explicantque *floridum* Rabanus, Lyranus, Abulensis, Pagninus, Jansenius, Cajetanus, Barradius, Franciscus Lucas Salmeron; sed multi ex his secuti sunt Pagninum, illique quasi oculato testi, dicenti in cruce Christi *noseri* scribi per *tsade*, crediderunt.

Conciliatio utriusque sententiæ. Verùm utraque sententia conciliari & conjungi potest, si dicas Christum Nazarenum dici, si literas præcisè spectes, à נזר *nezer* per *zain*, id est, sanctitas, consecratio, corona; alludere tamen ad נצר *neser* per *tsade*, id est, germen, flos; quia hæ duæ literæ *tsade* & *zain*, uti charactere, ita & sono sunt vicina, & inter se, ac cum aliis quas includunt, subinde commutantur, ut patet in conjugatione Hitpael. Uide Grammaticam Hebræam Bellarmini & aliorum. Quocirca utrumque conjunxit Psaltes psalm. 131. 18. dicens: *super ipsum autem efflorebit* (ecce *Nazarenus*, id est, floridus) *sanctificatio mea*, ecce, *nezer*, id est, sanctitas. Sic & sanctus Hieronymus hic:

A *Nazaræus*, ait, *sanctus interpretatur*. *Sanctum autem Dominum futurum, omnis scriptura commemorat*. *Possumus & aliter dicere, quòd etiam iisdem verbis juxta Hebraicam veritatem in Isaja scriptum sit: Exiet virga de radice Jesse, & Nazaræus de radice ejus conscendet*. Denique ut literis, ita & sensu hæc duo nomina sibi mutuò cognata sunt: qui enim est Nazarenus, id est, separatus à terrenis voluptatibus, hic utique, est nasareus, id est, floridus virtutibus. Hinc nonnulli Græcum ἅγιος, id est, *Sanctus* derivant ab α privativò & γῆ, id est, terra, q. d. sine terra, qui enim à terra semotus cœlestia ambit, hic cœlestis est & sanctus.

Porrò Matthæus hoc addit, quia Nazareth oppidum erat exile & vile hinc Nazareni nomen pariter Judæis & Gentibus videbatur vile & exile, imò ob illud multi absterrebantur à Christo, ne crederent ipsum esse Messiam. Unde Nathanael ad Philippum indicantem ei Christum à Nazareth: *A Nazareth*, inquit, *potest aliquid boni esse*? Joan. 1. 46. & Julianus Apostata Christum per contemptum vocabat Galilæum & Nazarenum (Nazareth enim erat in inferiori Galilæa) adeoque telo cœlesti à Christo percussus moriensque: *Vicisti*, ait, *Galilæe vicisti*. Contrarium ergo hic ostendit Matthæus scilicet Nazareni nomen gloriosum esse utpote à Prophetis ante tot sæcula prænuntiatum & Christo attributum. *Julianus Apostata.*

B

Sensus igitur est, q. d. Licèt in Bethlehem natus sit Christus, tamen in Nazareth conceptus & educatus est, scilicet in urbe parva & obscura, ut ibi faciliùs Herodem infanticidam ejusque posteros latere posset, utque nobis daret exemplum humilitatis, & contemptus pomparum mundi. Unde à Nazareth urbe dictus est Nazarenus; sed ita ut non tantùm nomen Nazareni, sed & res, putà sanctitas nomine Nazareni significata, illi conveniat, atque ut hoc significaretur, Deus Christum voluit concipi & educari in Nazareth: Itaque reipsa impletum est, quod Isajas & prophetæ de eo prædixerunt, scilicet quod Christus *nazir*, id est, *Nazareus*, id est, *Sanctus*; ac *noseri*, id est, *Nasaræus*, id est, *floridus* omni virtute & gratia uti revera erit, sic & vocabitur: ac consequenter Nazareni nomen, quod Judæi & alij probro dederunt Christo & Christianis, illustre est, imò nota & index veri Messiæ; hoc enim titulo Messiam indicarunt & insignierunt Prophetæ. Porrò Nazareni cognomen primi Christo dederunt dæmones. Lucæ 4. 34. Marci 1. 24. deinde turbæ. Marci 10. 47. Lucæ 18. 37. *Nazarenum nomen illustre.*

C

Tropologicè Christus Nazarenus, id est, separatus à mundo & consecratus Deo, ideoque omni virtute florens, origo, pater & princeps fuit Nazaræorum; id est, religiosorum, qui mundum spernentes, totos se Deo dicant, ut virtutibus efflorescant, juxta illud Thren. 4. 7. *Candidiores Nazaræi ejus nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores*. Vide dicta ibidem, & Numer. 6. Vide & nostrum Hieron. Platum lib. 2. de Bono status relig. c. 19. *Tropologicè Nazaræi sunt religiosi.*

Addit Salmeron: *Nazarenus* idem est quod *Samaritanus*, id est, *custos* (נצר *natsar* enim est servare custodire) scilicet hominum, vel *custoditus*, scilicet deitate, juxta illud Job. 7. *Quid faciam tibi ò custos hominum*? Et psalm. 120. *Non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israel*. *Nazarenus id est, custos.*

D

Sic & Franc. Lucas: *Nazarenus*, inquit, *est custos, servator, defensor* In Nazareth ergo beata Virgo repræsentatur, ex qua Christus nazarenus natus est, quia ipsa custodita fuit ab originali peccato, à pudore conceptus, ab onere ventris, à corruptione & dolore partus, à molestia viri subjectione in vita, & ab incineratione in morte. Corpus enim Virginis post mortem non fuit resolutum in cineres, uti fit in ceteris hominum corporibus, sed in cælos cum anima assumptum ad gloriam. Ita Salmeron. Hæc vera sunt, sed magis symbolica, quàm literalia.

Minùs rectè Isidorus Clarius per Prophetas accipit interpretes S. Scripturæ putà Scribas & Pharisæos, qui ex Isajæ 11. vers. 1. intellexerunt, & dixerunt Christum fore *neser* & *Nazarenum*, id est, florem & floridum, ideoque aptè patriam ejus vocatam esse Nazareth, id est, florem, eò quod ipsa florem hunc, scilicet Christum, esset productura.

CA-

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædicat Joannes Baptista pœnitentiam, ut per eam homines præparet ad Christum, Christique gratiam. Unde verf.13. Christum baptizat, quando Spiritus sanctus in eum specie columbæ descendens, & vox patris : Hic est filius meus dilectus, *ipsum esse Messiam toti orbi declaravit.*

1. IN diebus autem illis venit Joannes Baptista prædicans in deserto Judææ, 2. & dicens: Pœ-
nitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum. 3. Hic est qui dictus est per Isajam
Prophetam, dicentem? Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.
4. Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lum-
bos suos: esca autem ejus erat locustæ & mel sylvestre. 5. Tunc exibat ad eum Hierosolyma &
omnis Judæa, & omnis regio circa Jordanem: 6. Et baptizabantur ab eo in Jordane, confiten-
tes, peccata sua. 7. Videns autem multos Pharisæorum & Sadducæorum venientes ad baptismum
suum, dixit eis: Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere à ventura ira? 8. Facite er-
go fructum dignum Pœnitentiæ. 9. Et ne velitis dicere intra vos: Patrem habemus Abraham
Dico enim vobis quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. 10. Jam
enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum ex-
cidetur, & in ignem mittetur. 11. Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam: qui autem
post me venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare, ipse vos ba-
ptizabit in Spiritu Sancto & igni. 12. Cujus ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam,
& congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili. 13. Tunc ve-
nit Jesus à Galilæa in Jordanem, ad Joannem, ut baptizaretur ab eo. 14. Joannes autem pro-
hibebat eum, dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? 15. Respondens autem Jesus,
dixit ei: Sine modò, sic enim decet nos implere omnem justitiam. Tunc dimisit eum. 16. Ba-
ptizatus autem Jesus confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt ei cæli: & vidit Spiritum
Dei descendentem sicut columbam, & venientem super se. 17. Et ecce vox de cælis dicens:
Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

VERS. 1. IN DIEBUS AUTEM ILLIS VENIT JOANNES BAPTISTA PRAEDICANS IN DESERTO JUDÆÆ) q. d. In tempore illo scilicet quo Christus incarnatus & natus, vitam egit inter homines. Nam hæc contigerunt anno 15. Tiberii, ut ait Lucas cap.3. vers.1. cùm Joannes & Christus agerent annum ætatis trigesimum. Transit ergo Matthæus à pueritia Christi ad virilem ejus ætatem in qua cœpit prædicationis & redemptionis munus, ad quod obeundum à Patre in carnem & mundum missus erat, exercere, ideoque præmisit Joannem Baptistam, ut is illum esse Messiam Judæis indicaret: ne si ex abrupto sine indice aut teste fide digno Christus in Judæa appareret, ab omnibus sperneretur.

A

Porrò Christus delituit (& artem fabrilem exercuit cum Josepho patre) per annos 19. ut insigne humilitatis orbi daret exemplum. Cœpit ergo prædicare anno trigesimo, ut se Judæorum moribus & legibus conformaret: apud Judæos enim nemini munia Doctoris aut sacerdotis obire licebat ante annum ætatis trigesimum, ut tradunt Hebræi, & colligitur 1. Paralipom. 23. 3. Hinc & Joannes eodem anno trigesimo, sed paulò ante Christum, cœpit prædicare. Tantas & tam longas humilitatis Christi latebras admirans sanctus Bernardus serm.1. de Epiphania exclamat: *O humilitas virtus Christi, quantum confundis superbiam nostræ vanitatis! Parum aliquid scio, vel magis scire mihi videor, & jam scire non possum, impudenter me, & imprudenter ingerens & ostentans; promptulus ad loquendum, velox ad docendum, tardus ad audiendum. Et Christus cùm tanto tempore silebat, cùm seipsum abscondebat, numquid inanem gloriam metuebat? Quid timeret ab inani gloria, qui est vera gloria patris? Utique timebat, sed non sibi: Nobis timebat ob illa, quibus noverat esse timendum: nobis cavebat, nos instruebat. Tacebat ore, sed instruebat opere; & quod postea docuit verbo, jam clamabat exemplo: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.*

B

IN DESERTO) Non culto & habitato, quasi Joannes in domo paterna, quæ in montanis Judææ erat, commodè habitarit, uti volunt nostri delicati novantes & desertores. Nam Isajas cap.40. vers.3. vaticinans de Joannis deserto, illud propriè accipit pro eremo, ut patet ex circumstantiis. Idem convincit asper Joannis è pilis camelorum vestitus, & cilicium, ac esca sylvestris, scilicet locustæ & mel sylvestre, ita passim Patres Græci & Latini, quos fusè citat noster P. Canisius de Corrupt. Verbi Dei capit.2. Causa fuit, ut Joannes, velut Moysis & Eliæ æmulus, ac Christi præcursor, in deserto, ab hominum inquinamentis remotus, cum Deo & Angelis conversaretur, ab eisque magnæ virtutis & Spiritus vim hauriret, ac sanctitatis nomen & famam sibi pareret, cui proinde Christum ostendenti omnes crederent, ac ejus prædicatione compuncti, pœnitentiam agerent: unde Patres crebrò S. Joannem vocant principem monachorum & anachoretarum, ut sanctus Hieronymus epist.22. ad Eustochium, sanctus Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius hic, Cassianus collatione 18. c. 6. Hinc Joannes in deserto cum Angelis Angelicè vivens, æstimatus fuit Angelus, imò à Malachia c.3. & à Christo, Matt.11.10. vocatur Angelus: *Hic est*, inquit, *de quo scriptum est: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam, ante te.*

Joannes vixit in deserto. Cur?

Symbolicè.

Symbolicè S. Joannes prædicans in deserto, significabat Evangelium præcipuè fore prædicandum, non in Jerusalem & Judæa, sed in solitudine & deserta Gentium multitudine. Ita sanctus Hieronymus in c.40. Isajæ.

Tropologicè.

Tropologicè S. Joannes suo exemplo docuit viros Apostolicos & prædicatores futuros priùs secedere ab hominum tumultu, & in secreto vacare orationi & meditationi, ut in ea magnam vim spiritus cælitùs hauriant; quam deinde prædicando in auditores effundant. Vide quæ de laudibus deserti dixi Osee 2. 14. ad illa: *Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor ejus.* Huc facit illud S. Augustini epist.76. *Non eris bonus Clericus qui non fuit bonus monachus.* Quocirca SS. Augustinus, Martinus, Chrysostomus, Nazianzenus, Basilius, Gregorius, aliique plurimi ex monasteriis in Clerum assumpti, & licèt inviti, ad Episcopatus evecti sunt.

Porrò hoc desertum Judææ fuit juxta Jordanem prope Aenon & Salim, ut patet Joannis 3. 23. eratque celeberrimum, tum copia aquarum ad baptizandum, tum habitatione & miraculis prophetarum ac virorum religiosorum, qui in libris Regum filii Prophetarum, id est, discipuli Eliæ, Elisæi & similium vocantur.

Denique Nicephorus libr.1. capit.14. testatur Joannem sesquiannum agentem à matre ductum in desertum, Herodianam fortè iram fugiente. Addit Cedrenus

in Compendio Histor. eum delituisse in spelunca quadam, ibique matrem obiisse, Angelum autem Joannis pueri curam suscepisse. Hæc spelunca postea ab Eremitis culta fuit, ut patet ex Joanne Moscho in Prato Spirit. cap. 1. ubi narrat hanc speluncam sitam esse juxta Jordanem, ad eamque casu divertisse Joannem Abbatem ægrotum, ibique à Joanne Baptista sanatum cum pacto, ut speluncam eamdem incoleret. Apparens enim Baptista, ait illi: *Ego sum Joannes Baptista, & ideo tibi jubeo, ut numquam hinc recedas; nam spelunca ista brevis major est monte Sina: Quippe in hanc sæpiùs Dominus noster Jesus, cùm me visitaret, ingressus est. Pollicere ergo mihi, quòd hic habitabis, & ego mox sanitatem tibi restituo.* Quod senex audiens, libenter spopondit se in eadem spelunca permansurum. Et continuò sanus effectus, perseveravit ibidem toto vitæ suæ tempore. Speluncam verò illam fecit Ecclesiam, congregavitque ibi fratres. Appellatur autem locus ipse Sapsas.

Spelunca Baptistæ,

Versa in Ecclesiam.

VERS. 2. Et dicens: Poenitentiam agite appropinquavit enim regnum coelorum) Ideo Joannes ivit in desertum, ut ibi pœnitentiam & vitam austeram agens, congruus fieret præco pœnitentiæ, utpote qui illam priùs doceret exemplo, quàm verbo. S. Joannem imitatus Sanctus Gregorius Nazianzenus orat. in sancta luminaria. Epiph. post medium: *Officium*, ait, *Magni Joannis, imò potiùs famulatum subire contendo vel gestio, & licet non sim præcursor, de eremo tamen venio.* Ipse enim cum Sancto Basilio secessit in solitudinem Ponti, ibique asperam egit vitam, atque inde hausto cælitus Spiritu, quasi novus Baptista, pœnitentiæ præco prodiit. Hoc fuit thema, hæc summa prædicationis Baptistæ: *Pœnitentiam agite*: quia tunc penè omnes erant peccatores, vivebantque in suis vitiis & cupiditatibus; peccatori autem necessaria est pœnitentia, ut gratiam & justitiam à Christo percipiat.

Nazianzenus similis Baptistæ.

Porrò pœnitentia non tantùm est morum emendatio, & novæ vitæ inchoatio, ut volunt hæretici: sed & veteris vitiosæ per dolorem detestatio, castigatio & destructio: nec enim nova vita inchoari potest, nisi vetus destruatur: unde Glossa interl. sic exponit: q. d. *Puniat quisque mala prioris vitæ, quia appropinquabit salus, quam perdidimus, & facultas redeundi unde cecidimus.* Sanctus Augustinus libr. de Pœnit. *Novam vitam*, inquit, *inchoare non potest, quem veteris non pœnitet.* Gloss. *Hoc*, ait, *præco nuntiat, quod postea veritas. Est autem pœnitere, antecta deflere & deflenda non committere. Quem verè pœnitet, punit in se præteritos errores, erigitq; animum ad cælestia: concipitur autem hæc virtus timore, & dicitur pœnitentia à puniendo quod illicitè commissum est.* Pœnitentia ergo dicitur quasi pœnæ tenentia. Idem significat Græcum μετάνοια. Unde Ausonius.

Pœnitentia non est tantùm emendatio sed & castigatio.

Sum Dea, quæ facti, non factiq; exigo pœnas;
Ut se pœniteat, Sic Metanœa vocor.

Hinc Sanctus Gregorius homil. 34. in Evang. *Pœnitentia*, inquit, *est præterita mala plangere, & plangenda iterùm non committere.* Idem significabat Hebr. הִנָּחֵם *hinnachem*, scilicet pœnitere & dolere de malo admisso. Unde Deus videns homines à se creatos in scelera ruentes, *pœnituit eum, quòd hominem fecisses in terra; & tactus dolore cordis intrinsecus: Delebo, inquit, hominem, quem creavi, à facie terræ.* Genes. 6. 6. Quare minùs plenè Evangelium Hebraicum, Sancto Matthæo à Munstero attributum, pro *hinnachem & nechumim*, id est, pœnitere & pœnitudines, undè ponit תְּשׁוּבָה *tescuba*, id est, conversio, vel שׁוּבוּ *scubus*, id est, *convertimini* ad Dominum: pœnitentia enim non est nuda conversio ad Deum, sed & aversio à peccatis. sive dolor, compunctio, & satisfactio, uti docet Apost. 2. Corinth. 7. vers. 10. & 11. & Joel. cap. 1. 12. *Convertimini*, ait, *ad me in toto corde in jejunio, & in fletu, & in planctu.* Unde liquet pœnitentiam tria munia complecti, scilicet dolorem, novam vitam, & castigationem peccatorum, ut Deum placet.

Appropinquavit enim regnum cælorum) quo scilicet Deus regnat in fidelibus in hac vita per gratiam, & in futura per gloriam, ipsoque facit reges & regni sui æterni participes. *Regnum cælorum primus Joannes prædicavit*, ait Glossa, *quod numquam Judæi audierant*, ait Sanctus Chrysostomus. Et Sanctus Hieronymus hic: *Primus*, ait, *Baptista Joannes regnum cælorum*

A *prædicat, ut præcursor Domini hoc privilegio honoretur.* Nota; Judæi expectabant regnum suum sub rege Messia in terra opulentum & splendidum, quale fuit sub Salomone: hujus enim filius & successor fuit Messias sive Christus, & tale etiamnum Judæi expectant à suo Messia. S. Joannes ergo, & post eum Christus, & Apostoli ordiuntur prædicationem à regno Messiæ, sed cœlesti non terrestri, q.d. Jam adest tempus reserati cœli, hoc enim brevi Christus vobis sua morte pandet. Agite ergo pœnitentiam de peccatis præteritis, & in futurum mores corrigite, & in melius mutate, ut ab eo in regnum hoc introduci mereamini: *Ecce nunc tempus acceptabile* (prædictum ab Isaia c. 49.) *ecce nunc dies salutis*, quo cœlum quatuor annorum millibus clausum aperiatur, ac qui volent, in illud ingrediantur, si videlicet semitam à Christo proponendam, scilicet fidem, spem, charitatem, & vitam cœlestem ineant, atque regnum cœleste sive spirituale in Ecclesia militante inchoent, quod in triumphante lætissimè consummabunt. Ita Theophylactus, Jansenius, Maldonatus, &

B Franciscus Lucas: *Regnum cælorum*, ait, *vocatur dominatus Christi, ut in Angelos sanctos, ita & in societatem hominum eorum, quorum rectè composita vita in terris regentem è cælis Deum sequatur; in cælis totam ipsam possidente Deo æternum fruitur.*

Hic enim est de quo dictum est per Isaiam Prophetam (cap. 40. 6.) dicentem: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini: rectas facite semitas ejus) Hæc fusè explicui Isaiæ 40. 6. quare ibi dicta hic non repetam. S. Joannes enim fuit vox Dei: Primò Christum venturum prænuntians: Secundò cum jam natum demonstrans, & ad pœnitentiam invitans, & ad Christi gratiam præparans. Per *τὸ clamantis, fortitudo prædicationis indicatur* ait Raban. clamatur enim longè positis & surdis, idque per indignationem. Aptè Beda: *Clamavit quidem per alios Deus, sed & iste solus vox, quia Verbum præsens ostendit. Parate* ergo *viam Domini*, idem est, quod *pœnitentiam agite*, uti præcessit, q. d. Agite ò Judæi, ò mundi incolæ, quotquot estis Christo jam jam VERS. 3.

C venturo, & quasi Messiæ Regi vestro inaugurando, vias (uti regibus fieri solet) complanate, hoc est, omnia amovete, quæ eum offendere vel dedecere possent, scilicet errores & peccata tollite per pœnitentiam, atque efficite, ut Christus ab omnibus & singulis expeditè & cupidè recipiatur, ut scilicet singuli corda mentesque suas ad Christi fidem & gratiam, omnemque sanctimoniam pœnitendo studiosè se præparent.

Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum) Non undulatum quod vulgo *Camelot* vocant, ut vult Chytræus & delicati Novantes, qui in pulpitis splendide ornantur quasi sponsi Penelopes. Christus enim Joannem commendat ab asperitate vestitus. Matth. 11. 8. *Quid*, ait, *existis in desertum videre? hominem mollibus vestitum?* quasi dicat, minimè; nam *ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt.* Joannes autem domos Herodis fugit & secessit in desertum, ac caulam prætulit aulæ: fuit ergo hæc ejus vestis vilis, aspera, hirsuta, horrida, eremitica, ci- VERS. 4.

D licina, idque ut habitu ipso præferret & concionaretur humilitatem, mundi contemptum ac pœnitentiam: nimirum *de virtute animæ habitus corporis loquebatur*, ait Sanctus Chrysostomus, sic & cæteri Patres & Interpretes, ac nominatim Sanctus Anselmus & Eusebius Emissenus homil. 1. de Joanne Baptista, qui ajunt vestem Sancti Joannis fuisse cilicium camelinum: in Syria enim copia est camelorum. Hoc enim domabat carnem in iuventute, sanguine & calore bullientem, ne in luxuriam deflueret, sicut faciebat Sanctus Paulus dicens; *Castigo corpus meum & in servitutem redigo, ne fortè, cùm aliis prædicavero; ipse reprobus efficiar.* 1. Corinth. 9. Cilicium enim suis pilis & setis aculeatis, quasi totidem aciculis carnem pungens, valde eam mortificat, ejusq; lasciviam & libidines refrænat, uti norunt experti. Hinc S. Aegidius, unus è primis Sancti Francisci sociis rogatus, cur S. Joannes, qui nil peccaverat, tam austeram egisset vitam & pœnitentiam? Respondit: *Sicut carnes condiuntur sale, ne putrescant, ita corpus Baptistæ conditum fuit pœnitentia.* Ita referunt Annales Franciscanorum: *Pœnitentia enim*, ut ait Sanctus Cyprianus serm. de

S. Joannis vestis erat cilicium.

Ratione

Ratione circumcisionis, *est corrosivum sal, desiccans recrudescentes carnis putredines*. Hinc S. Hilarion, sanctus Antonius, sanctus Paulus, sanctus Pachomius, S. Barlaam ceterique anachoretæ, teste sancto Hieronymo, sancto Athanasio, Palladio, Cassiano, & aliis, vestiebantur cilicio vel sacco cilicino, uti nunc vestiuntur Capucini, atque olim vestiebatur Elias, Elisæus, ceterique Prophetæ, uti ostendi proœmio in Minores Prophetas; imò Deus Adæ fecit tunicas non byssinas, laneas aut lineas, sed pelliceas & duras, ut iis quasi ciliciis carnem domaret, & peccati sui pœnitentiam ageret, uti dixi Genes. 3. v. 21. Celebris est gnome Augusti Cæsaris apud Svetonium: *Vestitus insignis ac mollis, superbiæ vexillum est, nidusque luxuriæ*. Vis exempla? Accipe. S. Ephrem vitam S. Abrahæ Eremitæ ita concludit: *Ita omnibus quinquaginta abstinentiæ suæ annis, vestem cilicinam, qua indutus fuerat non mutavit*. Sancta Clara per 28. annos licèt infirma, cilicium è setis porcinis gestavit. S. Josaphat rex, regnum cum eremo commutans asperum sibi à Barlaam datum cilicium sub veste ad nudam carnem portabat; teste Damascen. in Histor. cap. 37. Theodor. in Histor. relig. cap. 37. de S. Abraamo Eremita ita scribit: *Hunc quoque desideravit videre Imperator, & ad se accersivit, & veniens salutavit & excepit; & agreste illud cilicium sua purpura existimavit præstantius*. Sanctus Guilielmus dux Aquitaniæ conversus à sancto Bernardo, lorica ferrea carnem suam domabat, & contra tentationes armabat. Idem fecit sanctus Dominicus, qui ideo Loricati cognomen accepit: Durum sanè & ferreum cilicium. Sancti Martini, teste Sulpitio, sententia fuit: *Decet Christianum in cinere mori*: unde ipse recubans in cinere & cilicio mortuus est, æquè ac sanctus Anselmus, sanctus Carolus Borromæus, pluresque alii. Quin & Josaphat patrem suum Abenner regem in cilicio sepelivit, teste Damasc. in Histor. 1. 35.

ET ZONAM PELLICEAM CIRCA LUMBOS SUOS) Prophetæ, imò omnes Judæi & Syri longa utebantur veste: unde ne illa difflueret, & gressum impediret, zona eam succingebant, ut essent expediti ad iter & robusti ad opus. Hinc monet Christus, ut lumbis simus succincti. Lucæ 12. 15. Ephes. 6. 14. vide ibi dicta: Joannes verò insuper lumbos succingebat zona pellicea, ut illa magis vestem cilicinam corpori apprimeret, itaque magis carnem pungeret & mortificaret, ac spiritui subjectam redderet: in lumbis enim est origo seminis & libidinis; qua in re imitatus est Eliam; cujus hoc est elogium: *Vir pilosus, & zona pellicea accinctus renibus*. 4. Reg. 1. 8. Tritum est illud: *Accincta vestis, accincta mens; discincta vestis, discincta mens*. Nam ut ait Ecclesiasticus cap. 19. 27. *Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo*. Unde Sylla Pompeium & Romanos Senatores monebat, ut malè præcinctum puerum caverent, in eo enim multos inesse Marios. Erat is Julius Cæsar, qui tum puer, sed postea vir Pompejum, senatum & nobilitatem Romanam oppressit. Ita Macrobius lib. 2. Saturnal. cap. 9. Vide sanctum Chrysostomum hic & Cassianum lib. 1. de Habitu monachi cap. 1. qui ita inchoat: *Itaque Monachum ut militem Christi, in procinctu semper belli positum accinctis lumbis jugiter opus incedere*, idque probat exemplo Eliæ, Joannis Baptistæ, Petri & Pauli.

ESCA AUTEM EJUS ERAT LOCUSTÆ, ET MEL SYLVESTRE) Pro *locusta* græcè est, ἀκρίδες, per quod primò perperam Beza accipit pyra sylvestria: hæc enim non vocantur ἀκρίδες, sed ἀχράδες: ἀχράς enim est pyrus sylvestris: spinæ genus: Item pyrum agreste. Unde Columella lib. 10.

Palmitibusq; feris lætatur & aspera sylvis:

Achrados Hoc est, Pyraster, sive Pyrus sylvestris. Secundò, perperam quoque nonnulli apud Epiphanium hæresi 30. quæ est Ebionæorum, per ἀκρὶς accipiunt ἐγκρίδες, id est, bellaria ex melle & oleo confecta.

Tertiò, alii Novantes per ἐγκρίδες accipiunt cancros marinos. Verùm hi non vocantur καρίδες, sed ἀκρίδες, vel ἀχράδες apud Athenæum; apud alios verò καρίδες. Et unde quæso cancros marinos habuisset Joannes in deserto? Adde cancros, utpote reptantes super terram, lege fuisse Judæis vetitos, Levit. 11. vers. 41. Denique cancri hi deliciæ sunt divitum, à quibus abhorrebat Baptista.

Quartò, alii ἀκρέμονας vertunt herbas, vel arborum, frondiumque summitates. Unde Aethiopicus vertit; *Esca ejus erant anuota*, *id est, extremitates herbarum cum melle sylvestri*, in mel intinctæ.

Verùm dico ἀκρίδες sunt locustæ, uti vertit noster, Syrus & Arabicus: (Aegyptius vertit *cicadæ*, sed per eas intelligunt locustas: sunt enim locustæ, quæ canunt ut cicadæ) ita dictæ, quòd τὰ ἄκρα, id est, summitates aristarum & plantarum advolantes depascantur. Ita Theocritus, & alii passim in Lexicis. Unde Origenes, Hilarius, Ambrosius, Chrysostomus, Augustinus apud Canisium libr. 1. de corruptela Verbi Dei cap. 4. per ἀκρίδες accipiunt insecti genus saltando volitans, uti sunt locustæ, quas comedi solitas ab Aethiopibus, Libyis, Pardiis, aliisque Orientalibus docet Plinius libr. 11. cap. 29. & lib. 6. 30. Unde hi à Diodoro Siculo lib. 3. cap. 3. vocantur ἀκριδοφάγοι, id est, locustivori, & S. Hieronymus lib. 2. contra Jovinianum: *Orientales*, ait, *& Libyæ populos, quia per desertum & calidam eremi vastitatem locustarum nubes reperiuntur, locustis vesci moris est: Hoc verum esse Joannes quoque Baptista probat*. Hinc & locusta, quia salit quasi mundum animal, inter escas Judæis à Deo permissas ponitur Levit. 11. 22. Nec id mirum, cùm in historiis legamus Germanos milites olim bombyces frixos comedisse, Italos mustelas, Hispanos testudines domiportas: multi quoque hodie edunt ostrea & conchylia etiam cruda, quæ ex putredine procreari scimus.

Porrò locustas prisci manducabant vel elixas, vel tostas & in pollinem redactas: imò sole, vel sale & fumo duratas in totum annum servabant.

Denique locusta vilis est cibus, temperantiæ, paupertatis & pœnitentiæ index. Hieron. Mercurialis lib. 2. Variar. lect. cap. 20. docet locustas cibum esse siccum & vitam abbreviare, ac pediculos morbosque generare; sed Dei beneficio aliter factum in Joanne Baptista, qui locustis vescens sanus vegetusque vixit, ac validus Dei præco, acer gulę, luxuriæ, omniumque scelerum castigator, & cælestis regni prædicator exemplo magis, quàm verbo evasit.

De potu Joannis hic tacetur; quia constat eum non nisi aquam bibisse; in deserto enim nil aliud reperiebat. Unde Angelus de eo: *Vinum*, ait, *& siceram non bibet*. Lucæ 1. 15.

ET MEL SYLVESTRE) Quæres, quodnam & quale hoc mel? Primò, Rabanus censet esse arborum folia candida & tenera, quæ manibus confricata & trita, odorem & saporem quasi mellitum exhibent.

Secundò, Jac. Faber Stabulensis putat mel hoc esse illud, quod Plinius lib. 11. cap. 16. inter genera mellis facit tertium, & ericæum vocat ab erica, qui frutex est autumni tempore florens, cùm reliquæ herbæ & virgulta deflorent: estque id mel insuave.

Tertiò, alii putant mel hoc esse humorem ex arborum foliis collectum.

Quartò, Svidas æstimat esse rorem, qui ex fruticibus & arboribus decerptus, manna dicitur.

Quintò, & genuinè, sanctus Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius hic, & Isidorus Pelusiota libr. 1. epistol. 5. & epistol. 132. censent hoc mel esse agreste ab agrestibus apibus, quæ in arboribus aut lapidum scissuris mellificant, confectum, quod amari & ingrati saporis esse docent Euthymius, & Isidorus Pelusiota. Porrò Aethiopicus habet *Sedena*, quæ vox significat mel quoddam particulare communi svavius & sanius, quod conficit certum genus apum, ab Aethiopibus vocatum *tasina*, minus ceteris instar muscæ.

VERS. 5. TUNC EXIBAT AD EUM HIEROSOLYMA, ET OMNIS JUDÆA, ET OMNIS REGIO CIRCA JORDANEM) *Tune*, cùm scilicet fama vitæ eremiticæ, austeræ & sanctæ S. Joannis, æquè ac prædicationis ejus tam seriæ & ardentis, ubique vulgaretur: hac enim fama Joannis, Hierosolymitæ & Judæi exciti, & spiritu Dei impulsi ad eum accurrebant, ut hominem novum quasi cęlo lapsum viderent & audirent. Tanti apud omnes est sanctitas & sanctitatis opinio: quare ea excel-

excellant, qui populum ad vitæ mutationem traducere satagunt, oportet. Porrò Jordanis hebr. dicitur quasi ירד מן דן *jored min dan*, id est, *descendens ex Dan* civitate, quæ postea à Philippo tetrarcha ædificiis aucta & illustrata, in gratiam Tiberii Cæsaris dicta est Cæsarea Philippi. *Dan* hebr. significat *judicium*. Unde mysticè notat eos, qui timent Dei judicium accurrere ad sanctos prædicatores, qualis erat Joannes, ut ab eis viam salutis discant, itaque in die judicii à Christo Judice cælo adjudicentur.

VERS. 6. ET BAPTIZABANTUR AB EO IN JORDANE CONFITENTES PECCATA SUA) Ineptè Calvinus τὸ *baptizabantur* interpretatur, docebantur baptismum pœnitentiæ. Baptizare enim non est docere, sed corpus aqua abluere, ut patet vers. 13. Baptismus Joannis alius erat à baptismo Christi, ut contra hæreticos docui Actor. 19. 2. Baptismus enim Christi ex opere operato omnia peccata delet & gratiam justitiamque confert; nil tale faciebat baptismus Joannis, sed tantùm erat signum pœnitentiæ, & ad eam excitatio, per quam protestabantur se optare, animam suam ablui à peccatis, sicut corpus aqua abluebant. Erat ergo baptismus Joannis dumtaxat protestatio pœnitentiæ, & præparatio ad baptismum Christi, ut eo justificarentur. Hinc erant *confitentes peccata sua*. Pœnitentia enim sive dolor de peccatis facit, ut homo ea confiteatur, eorumque remedium & veniam quærat. Sic Judæi in certis casibus debebant peccata sua confiteri sacerdoti, uti ostendi Levit. 5. 5. & capit. 6. vers. 6. & 7. & Numer. 5. vers. 7. Hæc tamen confessio non erat Sacramentum, nec peccata condonabat, uti fit in confessione à Christo instituta: in illa enim quasi in Sacramento sacerdos, potestate sibi à Christo in ordinatione collata, absolvit confitentem à peccatis. Illa ergo Judæorum confessio tantùm erat index pœnitentiæ & compunctionis, sive contritionis internæ, quæ si erat perfecta, proficiscens scilicet ex amore Dei super omnia, peccata abolebat & justificabat; *Charitas* enim *operit multitudinem peccatorum*. Jacob 5. sin autem contritio hæc esset imperfecta, ut tantùm foret attritio manans ex timore pœnarum, peccatum non tollebat, nec gratiam justificantem conferebat, sed ad contritionem disponebat, & attritum excitabat, ut per eam justificaretur.

Baptismus Joannis qualis, & in quo à Christi Baptismo differens.

VERS. 7. Luc. 3. 7. VIDENS AUTEM MULTOS PHARISAEORUM ET SADDUCAEORUM VENIENTES AD BAPTISMUM SUUM, DIXIT EIS: PROGENIES VIPERARUM, QUIS DEMONSTRAVIT VOBIS FUGERE A VENTURA IRA) Primitùs tempore Jonathæ, qui fuit frater Judæ Machabæi, erant tres sectæ Judæorum, scilicet Pharisæi, Esseni, Sadducæi, de quibus ita scribit Josephus libr. 13. Antiquit. cap. 9. *Hoc tempore* (Jonathæ) *tres Judæorum sectæ erant, quæ de rebus humanis inter se dissentiebant: una Pharisæorum dicta, altera Sadducæorum, tertia Essenorum. Horum Pharisæi quædam, at non omnia fato tribuunt; quædam verò in sua potestate, ajunt, ut vel fiant, vel non fiant. Esseni verò omnia in fati potestate esse affirmant, nec quidquam hominibus præter fati decretum accidere. At Sadducæi fatum omnino negant & è rebus tollunt, dicentes nihil fataliter evenire hominibus, & omnia in nostra ipsorum potestate esse, ut tam felicitatis nobis ipsi auctores simus, quàm infortunii, si deteriora consilia secuti fuerimus.* Fusiùs haisce tres sectas, eorumque dogmata & mores idem prosequitur libr. 2. belli capit. 7. ubi docet Pharisæos certiorem legalium rituum notitiam fuisse professos; Sadducæos negasse numen, sive providentiam, & animarum post mortem præmia vel supplicia, quod unicum est frænum ad cohibendum se à peccato, sanctèque vivendum, quo amoto, homines quasi effrænes equi ruunt in omnes voluptates. Unde S. Lucas Actor. 23. 8. *Sadducæi*, ait, *dicunt non esse resurrectionem, neque Angelum, neque spiritum: Pharisæi autem utraque confitentur*. Sadducæi enim Græcorum (quibus tum suberat Judæa) Sophistarum & Atheorum fabulas secuti, ridebant campos beatorum Elysios, Orcum, Cerberum, gehennam, &c. hos impugnabant Pharisæi, priscorum Patrum Abrahæ, Moysis & Prophetarum fidem spemque sectantes, eosque secutus est populus. Sadducæos verò optimates, &, ut videtur, Herodes, qui quasi Atheus vixit, effusus in omnem libertatem & sævitiam. Utrique veniente Christo, contra eum quasi communem Judæorum hostem conspirarunt. Contra Sadducæos scriptus est liber Sapientiæ, & liber secundus Machabæorum. Vide dicta in Argumento Sapientiæ. Dicti sunt *Sadducæi*, id est, *justi*, quia justitiæ nomen sibi arrogabant, vel potiùs à *Sadoc* eorum auctore: Dicti sunt Pharisæi, id est, expositores & explanatores legis; aut separati (radix enim פרש *pharas* significat separare, indeque exponere, quia dum partes rei convolutæ singulæ à singulis separantur, tunc res tota distincta ob oculos posita explicatur, aperitur & exponitur) à vulgo, ob doctrinam & sanctitatem, quorum magistri & Principes fuere R. Hillel & Sammai paulò ante Christum, ait sanctus Hieronymus in cap. 8. Isajæ. Utrique semper virtuti & veritati fuere adversi. Unde à S. Joanne hic gravissimè increpantur, tum quia erant superbi, vana scientiæ & sanctitatis opinione inflati; tum quia erant hypocritæ, & fictæ quasi sanctitatis studiosi, baptismum cum aliis expetebant à sanctissimo viro Joanne, ut & ipsi sancti à populo haberentur. Ita Origenes tom. 6. in Joannem. Adde, hac ratione volebant devincire sibi Joannem, eique os claudere, ne in illorum vitia detonaret. Idem nunc faciunt Politici. Hinc Christus Matth. 21. 26. & toto cap. 23. acriter eorum ambitionem, avaritiam, præposteram & perversam legis explicationem aliaque scelera redarguit, eisque *væ* æternæ damnationis intentat, atque ideo ipsi necem Christo machinati sunt, & reipsa intulerunt, ac post eum sanctum Stephanum & primos Christianos ad necem persecuti sunt, ut patet Actor. 4. tum quia verum est vetus dictum: *figulus figulo invidet, faber fabro*, doctor doctori: tum quia Christiana sapientia contraria erat, & redarguebat Pharisæorum Judaismum, insipientes eorum legis interpretationes, ac multò magis mores impuros & impios. Soli Esseni ob fidei morumque pietatem Christo & Christianis faverunt, imò Christiani effecti primi monasticen exercuerunt, sub sancto Marco, uti dixi Actorum 5. 2.

Tres sectæ Judæorum. *Sadducæi Athei.* *Unde dicti?* *Pharisæi qui & unde dicti?* *Esseni qui?*

DIXIT EIS: PROGENIES VIPERARUM) Est Hebraismus, q. d. Vos estis viperæ à viperis geniti, hoc est, pessimorum parentum filii pessimi, noxii planè, callidi & venenati, qui vestros virulentos, quos à parentibus virulentis hausistis & hereditastis, mores & errores in discipulos velut in filios propagatis, quibus eorum animas necatis & perditis; Ita Sanctus Hieronymus in cap. 30. Isajæ, & Sanctus Gregorius homil. 20. in Evang. Viperæ enim morsus adeò noxius & exitialis est, ut mortem in septem horis afferat, aut, ut longissimè, tertia die. Ita Gesnerus libr. de serpen. in Vipera. Sic hæc Joannis verba explicat Christus Matth. 23. 31. dicens: *Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum, qui Prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram Patrum vestrorum. Serpentes & genimina viperarum, quomodo fugietis à judicio gehennæ?*

Viperæ morsus quàm sit exitialis.

Addit secundò Plinius libr. 10. cap. 62. fœtus viperarum nascendi avidos uterum corrodere, itaque matrem occidendo, in lucem prodire. Audi Plinium: *Vipera mas caput inserit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrium eadem sola intra se parit ova, unius coloris & mollia, ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit, deinde singulos diebus singulis parit viginti ferè numero.* Idem tradit Nicander, Herodotus, Plutarchus, Galenus, Ælianus, ac sanctus Hieronymus, & sanctus Basilius hom. 9. Hexam. quos citat Gesnerus in Vipera. Unde Lucanus:

An vipera sit matricida?

Viperi coeunt abrupto corpore nati.

Et Cælius Rhodiginus libr. 3. Variar. Lection. cap. 37. ait, hac de causa quibusdam videri, parricidas olim insutos culeo cum vipera præfocatos fuisse, quia vipera matricida est: inde etiam dictam *viperam*, quod *vi pariat*, aut *vi pereat*. Græcè verò vipera dicitur, ἔχιδνα, παρὰ τὸ ἔχειν ἐν αὐτῷ γονὴν μέχρι θανάτου, id est, quod contineat in se fœtus usque ad mortem & interitum, ajunt Lexicographi. Sic sensus magis appositus & profundior erit; q. d. Vos, ò Pharisæi & Sadducæi, estis quasi viperæ, quia sicut vipera matris ventrem erodit & occidit, ut in vitam prodeat; sic vos matrem vestram Synagogam ac patres spirituales, scilicet veros Dei Prophetas & doctores lancinatis & occiditis

Viperæ etymon.

ditis, ut in vestra cupiditate & ambitione gloriosè vivatis. Ita Sanctus Chrysostomus hic homil. 11. Euthymius, Sanctus Hieronymus epist. ad Præsidium, Isidorus Pelusiotus libr. 1. epistol. 105. Sanctus Gregorius 15. Moral. cap. 9. & Sanctus Augustinus serm. 83. de Tempore.

Vipera matrem nascendo non enecat.

Verùm hanc de vipera traditionem, quòd nascens, ventrem matris erodat, Gesnerus loco citato, & Matthiolus in Dioscorid. lib. 2. capit. 16. ac Albertus Magnus libr. 25. Histor. animal. refellunt multorum experientia, qui viperas in capsa, aut vitro parere viderunt more aliorum animalium, sine matris parientis erosione vel interitu. Idem mihi asseruit Romæ noster Collegii Romani Pharmacopœjus; qui crebrò viperas alit & parientes obseruat, ex eisque theriacam singularem efficit, quæ à Romanis, Italis & Transalpinis auidè expetitur. Quare *viperam* dici censet Gesnerus, non quòd *vi pereat*, sed quasi *viviparam*, eò quòd sola inter serpentes non ova, sed vivum animal pariat, teste Theophrasto libr. 7. capit. 14. & Aristotele libr. 5. Histor. animal. cap. 34. qui ait: *Vipera è serpentibus una animal edit, cùm intra se primùm ova pepererit.* Addit Aristoteles fœtus viperæ rumpere secundinas, non vterum matris sicut, pulli gallinæ rumpunt ovi corticem, cui includuntur, ut in lucem prodeant. Audi Aristotelem: *Parit catulos obvolutos membranis, quæ tertia die rumpuntur; evenit interdum, ut qui in utero adhuc sunt, abrosis membranis, prorumpant: singulos diebus singulis paris plures quàm viginti.* Hæc ex Aristotele transcripsisse more suo videtur Plinius, sed malè per *membranas* accepit *litera matris*, cùm *secundinas* intelligat Aristoteles, quibus involuta vipera nascitur, & cùm nata est, extra uterum matris eas rumpit, ut lucem aspiciat.

Vipera unde nomen.

Olim credita plura, quæ nunc deprehensa esse falsa.

Simili modo olim multa credita sunt, quæ posteritas falsa esse deprehendit, ut quod Salamandra vivat in igne; consumitur enim igne, esto non ita citò, uti alii serpentes, quia frigida est: quòd Phœnix una sit in mundo quæ seipsam resuscitet: quòd Chamæleon vivat ex aere, vivit enim ex rore & muscis in aere volantibus. Sic pariter fabula est viperas ore coire: fœminam maris caput demordere: fœtus matris uterum erodere, eamque occidendo nasci. Doctores ergo & Patres præsertim Epiphanius hæresi 26. in fine, qui hæc asserunt, secuti sunt vulgatam opinionem, ut ex ea aptam tropologiam contexerent.

Pharisæi similes viperis in multis.

Tertiò, viperæ amant vinum, adeòque vino ebriæ capiuntur, ait Aristoteles lib. 8. Histor. animal. c. 4. Insuper in libidinem sunt effusæ, ideòque tot catulos generant. Aptè ergo S. Joannes per viperas taxavit Pharisæorum intemperantiam, gulam scilicet & luxuriam.

Quartò, Viperæ vorant scorpios, quorum venenum summè est exitiale, ideòque viperarum morsus magis sunt venenati, teste Aristotele lib. 8. Histor. animal. cap. 29. ita Pharisæi & Sadducæi è venenatis Rabbinorum suorum dogmatibus, virus suorum errorum augebant. Rursum viperæ notant detractiones & calumnias, quas Judæi interserunt in Joannem & Christum. Detractionis enim symbolum est dens serpentinus & viperinus, juxta illud Deuter. 32. in sensu mystico: *Dentes bestiarum immittam in eos, cum furore trahentium super terram atque serpentium*: Fingunt Poetæ *Cadmum Agenoris Phœnicum Regis filium, serpentinos dentes seminasse, & ex eis illico armatos milites natos esse, qui ad invicem contra seipsos insurgentes, cæde mutua corruere omnes.* Hæc dentium fictio repræsentat detractiones, quia dentes à demendo dicuntur, ait Cassiodorus in psalm. quare non impropriè detractorum linguæ dentes vocantur, quia sicut dentes partes ciborum demunt, ita hominum famam & honorem jugiter corrodunt detractores. Ex his ergo dentibus à diabolo in mundo seminatis, id est, mediantibus detractoribus lites, bella & contentiones oriuntur.

Quintò, sanctus Ambrosius in Lucam cap. 3. vers. 7. censet in viperis notari prudentiam Pharisæorum, juxta illud Matth. 10. *Estote ergo prudentes sicut serpentes: serpens enim per prudentiam prævidet futura, venenum tamen non deserit: sic isti provida quadam devotione profutura & sponte deposcunt, nempe Joannis baptismum, adhuc tamen non relinquunt noxia & peccata.*

Variis morbis medentur viperæ.

Sextò, Viperæ exempto veneno, anginæ, caligini oculorum, elephantiæ, multisque aliis morbis medentur, teste Dioscoride lib. 2. cap. 16. Unde Aegyptii viperas comedebant, teste Galeno libr. 3. Aliment. facult. æquè ac Indi, teste Plinio libr. 7. quin & ex viperis fit theriaca præsentissimum contra venena, pestem, cæterosque morbos remedium. Sic Pharisæi demptis erroribus, populum docebant veram fidem, legem & pietatem. Unde Christus: *Super cathedram Moysi*, ait, *sederunt Scribæ & Pharisæi. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate & facite; secundùm opera verò eorum nolite facere: dicunt enim & non faciunt.* Matt. 23. vers. 1. & 2.

QUIS DEMONSTRAVIT VOBIS FUGERE A VENTURA IRA?) *Fugere*, id est, effugere: Hebræi enim per verbum simplex significant omnia composita, utpote quibus carent. Rursum *fugere* hic denotat actum non inchoatum sed perfectum, idemque est, quòd fugiendo evadere Dei iram & gehennam, juxta Canonem 12.

Pro *demonstravit*, græcè est, ὑπέδειξεν, quòd Primò vertas, *præmonstravit*; Secundò, *suggessit*, *submonuit*; Tertiò *demonstravit* per rationes & exempla: unde ὑπόδειξις, est demonstratio.

Quid ira.

VENTURA IRA) est non tam excidium Iudææ per Titum, quàm ira judicis Christi, quam ostendet impiis reprobandis in die judicii, ac ultio & sententia damnationis, quam in eos proferet, ipsaque æterna damnatio & gehenna, ut exponit Christus, Matth. 23. 33. Hanc enim Christi iram iratumque vultum ita expavescent impii, ut dicant *montibus: Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum & ab ira Agni: quoniam dies magnus iræ ipsorum & quis poterit stare*: Apocal. 6. 16. S. Joannes enim uti præco fuit regni cœlorum, illud pœnitentibus promittens, sic & præco fuit Dei iræ & gehennæ, illam impœnitentibus, quales erant Pharisæi & Sadducæi, intentans. Idem faciat prædicator, uti fecit Isaias cap. 2. vers. 19. & Oseæ cap. 10. vers. 8. & Christus Lucæ 23. 30.

Sensus ergo planus & germanus est, q. d. *Quis demonstravit vobis fugere*, quod effugietis, vel modum effugiendi venturam iram, id est, Christi irati judicium, vindictam & damnationem æternam? Sic enim Joannem explicat Christus, cùm eisdem Scribis & Pharisæis comminatur gehennam, Matth. 23. 33. *dicens: serpentes, genimina, viperarum, quomodo fugietis à judicio gehennæ?* q. d. Minimè fugietis, aut fugere poteritis judicium gehennæ, sed in illud certo certius incidetis, quia estis genimina viperarum, id est, innatam & longo usu confirmatam habetis hypocrisim & malignitatem, à qua avelli non potestis, quia non vultis: ficti enim ad me acceditis quasi pœnitentes, cùm vel non credatis Dei providentiam, iram & vindictam, uti non credebant Sadducæi; vel si eam creditis, uti credebant Pharisæi, eam non timetis, quia superbè putatis vos esse justos. Hos ergo Joannes graviter increpat, q. d. Quis vobis promisit, quod evadetis gehennam? falsissima enim est vestra persuasio, ò Sadducæi, quòd non sit gehenna. Vanissima quoque est vestra præsumptio & securitas, ò Pharisæi, quòd non timeatis gehennam, eò quòd superbè æstimetis vos esse justos. Emphasis est in Verbo *demonstravit*, q. d. Ità securè vivitis, & vestris cupiditatibus indormitis, ac si nulla post hanc vitam sit Dei vindicta & scelerum castigatio, aut certè vobis illa non sit metuenda. Unde vobis ista securitas, unde ista demonstratio? Quis vobis id certa & evidenti ratione demonstravit? certè nemo, nisi vestra superba stultaque persuasio.

Aliter Jansenius & Franciscus Lucas, qui censent hæc verba esse Joannis increpantis hypocrisin Pharisæorum & Sadducæorum, q. d. Non credo vos syncerè ad baptismum meum accedere; sed fictè & hypocriticè; quis enim vobis demonstrare potuisset, fugiendam esse per meum pœnitentiæ baptismum venturam Dei iram, cùm eam vel non credatis, uti Sadducæi; vel non timeatis uti Pharisæi? Incredulis enim & arrogantibus nil demonstrari vel persuaderi potest, quod eorum opinioni & arrogantiæ sit contrarium: quare

quare vos pœnitentiam ex animo non facitis, sed simulatis & fingitis vos iram Dei fugere.

Aliter quoque Maldonatus, qui censet hæc verba esse Joannis admirantis tantam, tamque subitam Sadducæorum & Pharisæorum conversionem, q. d. Quis demonstravit vobis, ut Dei judicium & gehennam timeatis, quam anteà nôn credebatis, vel non timebatis? Unde tanta in vobis mutatio? utique non à vobis, sed à potenti Dei gratia & inoperatione, ait sanctus Chrysostomus, ac à mala vestra conscientia, quæ vos quasi reos accusat, cogitque Dei judicium formidare.

Tropologicè S. Bernardus in Declamat. docet venturam, vel ut Græcè est μελλούσης, id est, futuram iram fugiendam esse per præsentem iram, id est, pœnitentiam, quam quis sibi irrogat, vel irrogatam à Deo acceptat: *Quis enim miseri*, inquit, *demonstravit fugere à ventura ira? Quid præsentem tantopere fugitis iram* (qua futuram effugitis) *flagellum timetis, declinatis virgam? & quidem in hac die vestra, quæ ad pacem vobis, sed si cognovissetis & vos: Mutatis, sed non effugitis, pœnitentiam. Nam malum impunitum esse non potest. Non punitur hic propria voluntate, punietur alibi sine fine. Misera sanè & extremæ plena dementiæ commutatio, humanum declinare laborem, & paratum diabolo stridorem eligere sempiternum.* Peccator enim fugiens virgam Patris castigantis incidit in gehennam Dei Judicis damnantis.

VERS. 8. Luc. 3. v. 8. FACITE ERGO FRUCTUS DIGNOS (Græcè καρπὸν ἄξιον, id est, *fructum dignum* in singulari) POENITENTIÆ) id est, dignos pœnitentia. Græcizat Interpres: Græcum enim ἄξιος, id est, *dignus*, Græca Syntaxi poscit genitivum. Adde genitivum *pœnitentiæ* regi tam à *fructus*, quàm à *dignos*. Docet Baptista modum & medium evadendi futuram iram esse præsentem pœnitentiam sed dignam, id est, veram, seriam & condignam, q. d. Quia vos, ò Sadducæi, Dei providentiam & iram in impios, scilicet vindictam & gehennam non creditis: vos verò, ò Pharisæi, præfisi vestris operibus, quasi justi illam non timetis; hinc utrique certò in eam incidetis: ut ergo eam evitetis, pœnitentiam agite, ac errores moresque commutate, ut vos, ò Sadducæi, perfidiam atheismi in fidem numinis; vos, ò Pharisæi, superbiam in humilitatem, utrique gulam in abstinentiam, luxuriam in castitatem, avaritiam in eleemosynam; externam & Pharisaicam justitiam, ejusq; ostentationem in Christianam & internam sanctitatem

Digna pœnitentia quæ. Resp. Primò. transferatis. *Facite* ergo *fructus pœnitentiæ*, non simulatos & fictos, non externos, non tales quales, sed veros, internos & *dignos*, qui scilicet verè pœnitentem decent, ac seriam pœnitentiam indicant, atque ex animo verè pœnitenti proficiscuntur, uti sunt lacrymæ, detestatio & punitio peccatorum, ac vitæ morumque seria conversio. Vide S. Gregorium homil. 20. in Evang.

Secundò. Adde dignam pœnitentiam esse, cùm mensura doloris & pœnæ respondet mensuræ voluptatis & culpæ, ut crescente culpa, crescat & pœna, ac gravitas hujus, illius quantitati respondeat. Longè enim graviorem pœnitentiam agere debet adulter quàm fur, & homicida quàm adulter, & parricida quàm homicida. Unde singulis peccatis pœnæ ex æquo decretæ, & admensæ sunt in canonibus pœnitentialibus. Ex æquo, intellige respectu criminum & hominum, non respectu Dei. Unum enim peccatum mortale, cùm sit offensa Dei, eique, quantum est ex se, rationem summi boni & ultimi finis (hunc enim peccator implicitè ponit in creatura, quam amat, ita ut eam Deo præponat) ac consequenter deitatem quasi adimat, ideoque peccatum sit quasi Christicidium & Deicidium: hinc infinitam quamdam malitiam in se continet; quia est offensa, injuria & violatio Dei, qui est immensus & infinitus: quamobrem nulla creaturæ cujuslibet pœna, vel pœnitentia illi ex æquo & condignè satisfieri potest, imò etiamsi omnes homines & omnes Angeli sponte suâ omnia tormenta gehennæ per totam æternitatem paterentur, numquam pro uno peccato mortali dignam pœnitentiam & satisfactionem Deo offerrent, sed solus Christus id facere potuit, utpote Dei Filius, verusque Deus, cujus proinde pœnitentia & satisfactio ratione personæ, quæ infinitæ est dignitatis, pariter est infinita, & æqualis ac condigna

A offensæ & injuriæ infinitæ in Deum infinitum admissæ. Tanta est peccati malitia, quàm si plenè perspicerent homines, utique non peccarent.

Denique dignos pœnitentiæ fructus facit, qui conversus tanto studio servit veritati, quanto anteà servivit vanitati & diabolo; ac tam ferventer amat Deum, quàm anteà amavit carnem & mundum, juxta illud Apostoli: *Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem*. Rom. 6. 19. Sic fecit S. Magdalena, S. Petrus, S. Paulus, S. Maria Aegyptiaca, S. Pelagia, aliique pœnitentes. Lege eorum vitas, illosque imitare. Ita fiat illud S. Gregorii: *Plerumque gratior est Deo fervens post culpam vita, quàm securitate torpens innocentia*. Vide S. Chrysostomum, Tertullianum, Patianum tract. de Pœnitentia, Climacum gradu 5. qui est de accurata pœnitentia, ubi eam ita describit: *Pœnitentia est corporeæ consolationis perpetua & jugis repudiatio. Pœnitentia est voluntariæ earum rerum omnium, quæ affligunt, toleratio. Pœnitentia est cruciatuum sibi semper opifex. Pœnitentia est valida ventris* B *afflictio, animæque in sensu firmissimo jugis reprehensio.* Lege sequentia, & vivam digne pœnitentium effigiem inspicies.

Tertiò.

Pœnitentiæ effigies.

VERS. 9. Luc. 3. v. 8.

ET NE VELITIS DICERE INTRA VOS: PATREM HABEMUS ABRAHAM. DICO ENIM VOBIS, QUONIAM POTENS EST DEUS DE LAPIDIBUS ISTIS SUSCITARE FILIOS ABRAHÆ.) Pro *ne velitis* Græcè est μὴ δόξητε, id est, ne videamini, ne opinemini, ne reputetis, ne gloriemini *dicere intra vos*, in animo cogitare, vobisque blandiri; ut in hac cogitatione innixi securè conquiescatis, & in utramque aurem dormiatis: *Patrem habemus Abraham*. Solebant enim Judæi confidere & gloriari in hoc, quòd essent filii Abrahæ; unde illud Christo objecerunt: *Semen Abrahæ sumus*. Joannis 8. 33. Hæc erat eorum superba reputatio, hæc vana confidentia, hæc stulta gloriatio quam hic eis extundit S. Joannes. Sensus ergo est; q. d. Abraham fuit Patriarcha sanctissimus, Deique amicus, cui Deus promisit benedictionem & salutem transfundendam C in ejus filios. Genes. 12. vers. 2. & cap. 22. 17. nos autem sumus filii Abrahæ: ergo heredes sumus benedictionis & salutis, Abrahæ & semini ejus promissæ. Esto ergo liberè vivamus, nec pœnitentiam condignam agamus, tamen ex hoc quòd sumus filii Abrahæ, salvabimur, tum quia Deus fidelis est in promissis, ut quod promisit, certò præstet; tum quia alioqui Abraham tantus Patriarcha fraudaretur filiis, & filiorum suorum salute, sibi à Deo promissa, ac stirps Abrahæ deficeret. Respondet Joannes, æque ac sanctus Paulus Rom. 9. filios Abrahæ, heredes benedictionis & salutis ipsi promissæ, non censeri carnali origine, sed spirituali fide & virtute, nimirum filios Abrahæ æstimari, non qui ex Abraham geniti sunt, sed qui fidem & sanctitatem Abrahæ imitantur: quare etiamsi Sadducæi & Pharisæi, ceterique Judæi ob suam impietatem excidant à justitia & salute; Deum tamen suffecturum in eorum locum alios, putà Gentiles, eosque Abrahæ daturos quasi filios, qui in ejus benedictionem, id est, gratiam & gloriam succedant, q. d. Licèt vos, ò Judæi, peccatis, non ideò peribit benedictio & salus semini Abrahæ promissa, sed à vobis indignis ad alios dignos transferetur; quare nolite gloriari & objectare: *Patrem habemus Abraham*, imò *magis erubescite, quia patrem non imitamini*, ait S. Chrysostomus: *Non enim successio carnis quæritur*, inquit S. Hilarius, *sed fidei hereditas, dignitasque originis in operum consistit exemplis, & prosapiæ gloria fidei imitatione retinetur.*

Filii Abrahæ quinam.

D

QUONIAM POTENS EST DEUS DE LAPIDIBUS ISTIS SUSCITARE FILIOS ABRAHÆ) Græcè est τῷ Ἀβραάμ. Vox ergo *Abrahæ* est dativi casus, non genitivi, q. d. Vobis, ò Judæi, pereuntibus non fraudabitur Abraham sua sobole & stirpe benedicta, quia Deus, qui fidelis est in promissis, si opus sit de lapidibus, quos hic in ripa Jordanis acervatim jacere videtis, potest efficere filios Abrahæ. Porrò Joannes baptizabat & prædicabat in Bethabara, id est, in domo trajectus, ubi scilicet filii Israel duce Josue transierunt sicco pede Jordanem, miraculosè à Deo divisum

sum & siccatum; unde in memoriam tanti miraculi Josue eodem loco erexit duodecim lapides in medio Jordanis alveo; atque illos lapides hic designasse & demonstrasse Joannem censent Remigius, S. Anselmus, ac ex iis Pineda in cap. 1. Job vers. 1. num. 38. Hi enim lapides erant typus & figura Gentium, errorum & ignorantiæ fluctibus obrutarum, sed tandem per Christum, & Apostolos de imo idololatriæ alveo, ad Ecclesiam & filiorum Dei gloriam per baptismum suscitandarum.

Deus ex lapidibus potest suscitare filios Abrahæ. Quo sensu. Primò. Quæres, quomodo hoc sit verum? quomodo enim filii lapidum possunt esse filii Abrahæ jam defuncti; & si ex lapidibus excitati ac animati sint à Deo, quomodo ab Abraham sunt geniti? Multi ad Allegoriam confugiunt; sed dico propriè, ut verba sonant, id verum esse. Primò, quia potest Deus ex lapidibus homines efficere, quos ipse sua intentione, & voluntate Abrahæ in filios arroget, aut Abraham sibi adoptet, non minùs quàm potuit Adamum plasmare ex terra, & Evam ex costa Adæ, ac ex sterili Sara Isaacum Abrahæ producere. Genes. 18. 11. & seq. Alludit ad Isajæ 51. 1. *Attendite*, inquit, *ad petram* (ecce lapides) *unde excisi estis, & ad cavernam laci, de qua præcisi estis*, hoc est, ut explicans subdit: *Attendite ad Abraham patrem vestrum, & ad Saram, quæ peperit vos.* q. d. Abraham est quasi petra, & Sara quasi caverna laci, de qua vos, ò Judæi, quasi lapides vivi præcisi, & prognati estis.

Secundò. Secundò, physicè & præcisè, q. d. Sicut Deus uxorem Lot in statuam salis convertit, ita vicissim potest saxa immediatè in homines & filios Abrahæ, qui ex Abraham prognati sunt, convertere: imò potest Deus per absolutam potentiam quamvis substantiam creatam transmutare in aliam totaliter, putà tam quoad materiam, quàm quoad formam. Sufficit enim ad veram conversionem, ut sola accidentia eadem remaneant, ut patet in transsubstantiatione, qua tota substantia panis convertitur in corpus Christi in Eucharistia, solis accidentibus panis remanentibus. Ita S. Thomas 3. p. q. 75. art. 4. Quocirca potest Deus ex lapidibus suscitare filios Abrahæ, etiam jam vita functos & mortuos, quia potest convertere lapides in corpora mortuorum, illaque animare, & à morte suscitare.

Comparat S. Joannes Sadducæos & Pharisæos lapidibus, tum ut eorum duritiem & obstinationem in malo denotet, tum ut superbos humiliet, q. d. O tumidi Pharisæi lapidibus non estis meliores, quantum est ex vobis, sed quòd lapidibus præcellatis, hoc habetis à Deo: Deus enim vos fecit Abrahæ filios: & si superbiatis, vos ex Abrahæ familia expunget, aliosque in vestrum locum ex lapidibus quoque si velit, suscitabit.

Deucalionis & Pyrrhæ fabula. Sic fecisse Pyrrham cum Deucalione marito narrant, vel potiùs fabulantur Poetæ, scilicet illos jecisse post tergum lapides, qui in homines conversi sint, itaque genus humanum diluvio perditum reparasse, nam lapides, quos Deucalion jaciebat, in viros vertebantur, quos Pyrrha, in feminas; unde Ovidius de iis ita canit lib. 1. Metamorph.

Et jussos lapides sua post vestigia mittunt; &c.
Inque brevi spatio superorum numine, saxa
Missa viri manibus faciem traxere virorum.
Et de femineo reparata est femina jactu.
Inde genus durum sumus, experiensque laborum;
Et documenta damus, qua simus origine nati.

Hinc Græci nomen λαὸς, id est, populus derivant à λᾶος, id est, lapis, quòd lapides conversi sint in homines, atque ex lapidibus robur ad laborandum, & duritiem ad patiendum traxerint. Porrò Joannes in lapidibus hic sigillat duritiem pœnitendi in Sadducæis & Pharisæis, q. d. Deus potest saxa durissima mollire & convertere in carnem, ac reipsa uno verbo dicendo: *Fiat*, molliet & convertet quoties volet; & vos, ò Pharisæi, omnibus hisce meis, imò Dei per me loquentis sermonibus non mollimini, non convertimini; saxis ergo duriores sitis oportet, quia corda habetis adamantina. Tale cor habent obdurati, ut habuit Pharao, de quo plura dixi, Exodi 7. vers. 3.

Tertiò. Denique Deus potest lapides quoslibet convertere in homines, eisque indere fidem & pietatem Abrahæ, itaque eos spirituales Abrahæ filios efficere. Nam, ut ait

A Apostolus Roman. 9. 7. *Non qui filii carnis, hi filii Dei, sed qui filii sunt promissionis æstimantur in semine*, id est, æstimantur esse semen & filii Abrahæ. Unde

Mysticè, Deus suscitavit ex lapidibus filios Abrahæ, cùm Gentiles, qui rudes & impoliti erant ut lapides & saxa pro diis colebant; ideoque à Davide saxis assimilantur, Psalm. 113. v. 16. præsertim quia in cupiditatibus & vitiis obdurati erant quasi saxa; cùm Gentiles, inquam, per fidei, obedientiæ, & pietatis imitationem fecit filios Abrahæ, ipse enim est pater credentium & justorum. Ita S. Hieronymus, S. Hilarius, S. Augustinus, S. Ambrosius, S. Gregorius hom. 20. & omnes veteres. Addit Euthymius id impletum in passione Christi, in qua multi obdurati videntes petras scindi, aliaque prodigia, compuncti pœnituerunt & crediderunt in Christum. *Mysticè.*

JAM ENIM SECURIS AD RADICEM ARBORUM POSITA EST (ut homines, quasi arbores non ferentes dignos pœnitentiæ fructus, succidat, & in ignem mittat (OMNIS ERGO ARBOR, QUÆ NON FACIT FRUCTUM BONUM, EXCIDETUR, ET IN IGNEM MITTETUR) Pro *jam enim* Græcè est ἤδη δὲ καὶ, id est, *jam verò etiam*. Est enim hic alius stimulus, quo Joannes Pharisæos pungit ad agendum pœnitentiam, idque citò, nimirum instans periculum succisionis & combustionis in gehenna. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, & alii; è quibus Euthymius securim, ait, morti, arborem homini, radicem vitæ comparari. Unde Græcè pro *excidetur* est ἐκκόπτεται, id est, *exciditur* in præsenti: & pro *mittetur* est βάλλεται, id est, *mittitur*, q. d. Jam jam excidetur, & in ignem mittetur. Res ergo vestra, ò Pharisæi, versatur in acie novaculæ. Imminet extremum periculum, instat vobis excidium, mors, & gehenna: illicò ergo agite dignos pœnitentiæ fructus, ut illa evadatis. Sensus ergo est, q. d. Securis, id est, Dei judicium, & vindicta ad radices arborum, id est, ad vitam singulorum hominum posita est, ut si sint infrugiferi, nec proferant dignos pœnitentiæ fructus, uti hucusque fecistis vos. ò Sadducæi & Pharisæi, eos propediem per mortem à vita hac succidat & in ignem æternum mittat. Si verò sint frugiferi, ac pœnitentiæ & bonorum operum feraces, uti sunt pœnitentes & justi, eos brevi per mortem non tam succidet, quàm transferet & transplantabit in cælestem paradisum, ad perennes æternæ felicitatis, gloriæ, & laudis divinæ fructus producendos. *VERS. 10. Inf. 7. v. 19. Luc. 3. v. 9. Securis est judicium Christi.*

Dices, hoc etiam verum fuit ante Christum, quomodo ergo post adventum Christi Joannes ait: *Jam enim securis*, &c. *posita est*? Respondetur, quia id verius & clarius est post Christum, quam fuerit ante Christum, Christus enim ad hoc in mundum venit ut quasi Judex, Rex & Dominus omnium credentes, sibique obedientes in cælum transferat, incredulos verò & rebelles morte præsenti & æterna puniat. Ideoque primus Christus per se, per Joannem, & Apostolos clarè prædicavit, promisitque piis regnum cælorum, impiis verò minatus est gehennam, ut scirent in sua manu esse eorum salutem & damnationem, ac ad eum conversi gehennam vitarent, & ab eo cælo adscriberentur: idque ipsum statim facere posse, ac mox facturum, cùm nulla infirmitatis vel ignorantiæ in hominibus jam sit excusatio, uti erat in Judæis rudibus ante Christum, quibus præmia & supplicia præsentia & temporalia, non futura & æterna à Mose & Prophetis promittuntur vel intentantur.

Secundò & aptiùs: securis est Christi Regis & Judicis judicium & vindicta, qua arbores non tantùm noxias, sed & infrugiferas, hoc est, Judæos incredulos illicò exscindet ex horto Ecclesiæ, ac à stirpe, salute & benedictione, Abrahæ ejusque filiis promissa, illosque in ignem æternum mittet; atque pro iis Gentes in se credentes, quasi arbores frugiferas inseret paradiso Ecclesiæ suæ, quæ est quasi prædium & hereditas Abrahæ, qui est pater credentium & justorum, ideoque easdem benedictionis & salutis Abrahæ promissæ faciet participes & heredes. Minatur ergo Joannes Pharisæis reprobationem Judæorum, ac vocationem & subrogationem Gentium, quæ paulò post facta est à Christo. Christus enim Pharisæos & Judæos ob incredulitatem rejecit à familia Abrahæ, id est, ab Eccle-

Ecclesia fidelium, ac consequenter à regno Dei, eosque addixit morti & gehennæ; Gentes verò ob fidem Ecclesiæ suæ inseruit, cœloque destinavit.

Porrò Toletus in cap. 9. Luc. vers. 9. carpit S. Chrysostomum dicentem securim, nec radici pepercisse: dicitur enim, inquit ipse, securis posita ad radicem, nempe inter radicem & truncum, aliàs non esset abscindere, sed evellere. Sensum ergo esse vult, q. d. Baptista: Adest jam tempus, quando incisio arborum infrugiferarum, & insitio frugiferarum facienda est: propè est Christus; qui quasi securis præcidet incredulos Judæos à radice Abrahæ, eosque in ignem mittet; radici verò eidem inseret & inoculabit Gentes in se credentes, juxta illud Pauli Rom. 11. *Si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cùm oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis factus es: noli gloriari adversus ramos: quòd si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Dices ergo, fracti sunt rami, ut ego inserar: benè, propter incredulitatem fracti sunt. Meritò autem Gentes infideles per lapides; Judæi verò antequam præciderentur, arbori collati sunt: arbor enim vivit & fructificat, dum radici unitur: sic Judæus per fidem futuri vivebat spiritu, antequam per infidelitatem, quia in advenientem credere noluit, abscissus est.* Hæc Toletus.

Verùm Baptista hic tantùm incisionem vel potiùs excisionem Judæorum, non verò insitionem vel inoculationem Gentium in eadem radice Abrahæ, putà in eadem fide & Ecclesia, perurget: inoculatio enim arborum non fit in radice, sed in ramis. Unde Paulus ait: *Fracti sunt rami, ut ego inserar.* Hic autem Baptista ait: *Jam enim securis ad radicem arborum posita est: omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur.* Ergo loquitur non de insitione vel inoculatione, sed de excisione, qua arbor infrugifera radicitùs ex horto exciditur, & ejus loco alia frugifera in eodem plantatur. Sic enim Judæi excisi sunt ex horto Ecclesiæ, qui est quasi prædium Abrahæ, & Gentes in eodem à Christo & Apostolis plantatæ sunt, juxta illud quod de eisdem Judæis, eorumque synagoga, per metaphoram ficus infrugiferæ ait Christus Lucæ 13. 7. *Succide illam, ut quid etiam terram occupat?* Judæi ergo radicitùs excisi sunt ex horto Abrahæ, id est, ex Ecclesia, quia fidem, quæ est quasi radix, per quam horto Ecclesiæ infixi erant, perdiderunt.

VERS. 11. Luc. 3. v. 16. Marc. 1. v. 7. Joan. 1. v. 15. 26. 27. 30. EGO QUIDEM BAPTIZO VOS IN AQUA IN POENITENTIAM: QUI AUTEM POST ME VENTURUS EST, FORTIOR ME EST, CUJUS NON SUM DIGNUS CALCEAMENTA PORTARE: IPSE VOS BAPTIZABIT IN SPIRITU SANCTO ET IGNI) Hæc verba non sunt connectenda præcedentibus, nec immediatè post ea dicta sunt à Joanne, sed interpolatè per occasionem, quam supplet & explicat Lucas, dicens cap. 13. 16. *Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, ne fortè ipse esset Christus, respondit Joannes omnibus, dicens: Ego quidem aqua baptizo vos: veniet autem fortior me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum: ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto & igni.* Populus ergo ex sanctitate vitæ & fervore prædicationis, atque ex baptismo suspicabatur Joannem esse Messiam, sive Christum. Nullus enim cæterorum Prophetarum usus est baptismo, nisi Joannes; & Ezechiel cap. 36. baptismum Christo proprium fore prædixerat: *Effundam*, inquit, *super vos aquam mundam, & mundabimini ad omnibus inquinamentis vestris.* Joannes ergo hanc suspicionem eis eximit, negatque se esse Christum, sed Christi anteambulonem & indicem se esse profitetur, suumque baptismum Christi baptismo præludere ad eumque præparare significat. Ait ergo:

EGO QUIDEM BAPTIZO VOS IN AQUA) id est, aqua sola. Est Hebraismus. Hebræi enim instrumentum denotant per præpositionem seu literam ב, id est, *in*, quam Latini subticent, unde dicunt במים *bammaiim*, id est, *in aqua*, hoc est, *aqua*: *in pœnitentiam*, ut scilicet excitem vos ad agendam pœnitentiam, vosque abluendo corpore, præparem ad ablutionem animæ recipiendam in Baptismo Christi. Baptismus ergo Joannis erat professio pœnitentiæ. Unde baptizandi in eo confitebantur sua peccata, non autem erat condonatio culpæ: hanc enim expectare debebant à Christo per ejus ba-

A ptismum, aut per veram animi contritionem.

QUI AUTEM POST ME VENTURUS EST) Græcè ὁ ἐρχόμενος, id est, *qui venit* in præsenti, qui adventat, qui jam imminet, nobisque vicinus est.

FORTIOR) Græcè ἰσχυρότερος, id est, robustior, potentior, validior, præstantior est, majoribus viribus & dotibus longè me præcellit: pollet enim cœlesti divinaque vi & efficacia, qua non tantùm corpus, uti ego, sed & animam spiritu gratiæ suæ peruadit, illamque ab omni scelere expurgat & emaculat. Unde Isaias cap. 9. inter alia epitheta Christo dat elogium *fortis*: *Vocabitur*, ait, *nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus fortis. Verè autem fortis fuit, qui admiranda opera divinitatis suæ operatus est, qui diabolum superavit, prædam de ejus manu abstulit, regnum ejus evertit, & in se transtulit, cæli portas aperuit, mortem absorbuit in victoria, peccata delevit, gratiam & gloriam comparavit*, inquit Toletus in Lucæ cap. 3. vers. 19.

Rursum Christus Joanne erat fortior in miraculis, B quia solo nutu mortuos suscitabat, dæmones pellebat, ægros sanabat, elementa mutabat; cùm Joannes pœnitentiis carnem domaret, ut eam spiritui subiiceret. Hæc erat virtus Christi, & infirmitas Joannis.

CUJUS NON SUM DIGNUS CALCEAMENTA PORTARE) S. Lucas cap. 3. 16. *Cujus non sum dignus corrigiam calceamentorum solvere.* Marcus cap. 1. 7. addit *procumbens*. Utrumque est verum, & utrumque est vile ministerium servorum, qui herum suum, præsertim principem, procumbendo ad ejus pedes calceant & excalceant, ac ejus calceos portant, cùm ipse ocreas aut crepidas induit. Joannes ergo fatetur hic se esse Christi servum & mancipium, Christum verò esse suum Dominum, imò Deum. Mysticè calceus notat humanitatem Christi, *Calceus humanitatem Christi notat.* cui ut serviat, ut eamque humeris bajulet, vel manibus sustineat, Baptista se indignum profitetur; hæc enim humanitas ex unione cum Verbo summæ, & quasi immensæ erat dignitatis & majestatis. Unde S. Bernardus: *Calceo*, ait, *humanitatis nostræ calceata fuit Verbi majestas*; quia enim calceamenta in extrema corporis parte sunt, & ex mortuis fiunt animalibus: idcircò juxta S. Gregorium C & S. Hieronymum in Marci cap. 1. vers. 7. rectè significant incarnationem Christi, quam se explicare non posse, nec ad hoc dignum esse hic confitetur S. Joannes. Theophylactus per calceamenta accipit Christi descensum in terram, & post mortem in limbum Patrum. Tropologicè Joannes humilians se intra pedes & calceos Christi, per hanc humilitatem meruit exaltari super caput Christi, illudque abluere & baptizare.

IPSE VOS BAPTIZABIT IN SPIRITU SANCTO) id est Spiritu Sancto, q. d. Christus Spiritum Sanctum cum omnibus suis donis in vos effundet ita copiosè, ut eo vos à peccatis omnibus abluat, ac gratia & charitate, cæterisque charismatibus suis impleat, & quasi obruat. Fecit hoc Christus visibiliter in Pentecoste. Unde ipse ascensurus in cœlum ad hæc verba Joannis alludens, idipsumque promittens Apostolis, ait: *Joannes quidem baptizavit aqua; vos autem baptizabimini Spiritu Sancto non post multos hos dies.* Act. 1. 5. Invisibiliter verò id facit in Sacramento baptismi & confirmationis, quæ baptismi quasi est perfectio & consummatio. Anti-D thesis ergo Joannis & Christi hæc est, quòd Joannes solùm baptizavit aqua, Christus verò aqua & Spiritu Sancto; quodque Joannes corpus, Christus animam abluat: quantum ergo Spiritus Sanctus aquam, ac anima corpus antecellit, tantum præstat baptismus Christi baptismo Joannis, qui tantùm fuit rudimentarius. Ita Concil. Tridentinum sess. 7. can. 1. & passim Patres, quos citat Bellarminus tract. de Baptismo cap. 21. Hinc Doctores triplicem assignant baptismum, fluminis, flaminis, & sanguinis: Fluminis est, cùm quis aqua baptizatur: flaminis sive spiritus est, cùm quis catechumenus in carcere vel eremo, ubi non est aqua, de peccatis verè conteritur, optatque baptizari: talis enim justificatur per contritionem, quæ includit votum baptismi: sanguinis est, cùm quis necdum baptizatus, pro fide martyr occumbit: hic enim in suo sanguine baptizatur, & ab omnibus peccatis abluitur. *Baptismus fluminis, flaminis, & sanguinis.*

SPIRITU SANCTO, ET IGNI) Ita constanter habent, Græcus, Latinus, Syrus, Arabicus, Persicus, Aegyptius,

ptius, Aethiopicus: Sensus est, q. d. Baptista: Meus baptismus est aqueus, Christi verò est igneus: quantum ergo ignis efficacior est aqua, tantum baptismus Christi potentior est meo. Hinc hæretici dicti Hermiani & Seleuciani baptizabant suos non aqua, sed igne, teste S. Aug. hæresi 59. Dignus sanè hæresi & hæreticis fuit igneus hic baptismus, digna talibus tortoribus carnificina: jam non est quòd ipsi querantur hæreticos à Catholicis igne comburi, cùm ipsimet suos igne baptizent.

Christus baptizat igne: quo? Resp. Primò. Quæres, quis hic ignis? Primò, Origines homil. 24. in Lucam accipit ignem purgatorii, q. d. Christus suos fideles cum peccatis venialibus decedentes expiabit igne purgatorii, juxta illud: *Uniuscujusque opus ignis probabit.* Et: *Salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* 1. Cor. 3. Sic quoque ex S. Hieronymo & Beda Suarez.

Secundò. Secundò, S. Hilarius per ignem accipit judicium Christi, quod acre, clarum, & horridum erit instar ignis.

Tertiò. Tertiò, S. Basilius in cap. 4. Isaiæ, Damascenus libro 4. de Fide cap. 10. & Toletus in cap. 3. Lucæ, vers. 16. accipiunt ignem gehennæ, quo reprobos Christus punit in inferno; unde explicans subdit: *Paleas autem comburet igni inextinguibili.*

Quartò. Quartò, Auctor imperfecti per ignem intelligit tribulationes, quibus quasi igne fideles suos affligit, & à peccatis abluit Christus.

Quintò. Genuinè. Quintò, & genuinè, *Spiritu sancto & igni*, hoc est, Spiritu sancto igneo & igniente: Spiritu sancto, qui est ignis, id est, qui est similis igni, & quasi ignis urit & ignit. Est hendiadys. Spiritus sanctus enim quasi ignis fideles à peccatis expurgat, illuminat, accendit, sursum ad cælum rapit, ac roborat, ut omnia adversa superent. Denique eos intimè sibi unit, & quasi ignis in se transformat. Hæ enim sunt dotes ignis, purgare, tenebras expellere, lucere, inflammare, sursum rapere, roborare, in se transformare. Hinc in Pentecoste in Apostolos illapsus est Spiritus sanctus per speciem ignis & linguarum ignearum. Unde S. Chrisostomus; *Ignis*, ait, *commemoratione adjuncta Spiritus sancti efficacitatem signavit, gratiæ ipsius robur vehemens & invictum.* Sic & Euthymius ac intrepretes Aethiopici per ignem accipiunt Spiritum sanctum. Hinc in primitiva Ecclesia sæpè Spiritus sanctus visibili specie ignis descendebat in baptizatos & confirmatos, ut significaretur plena purgatio peccatorum; item ignea charitas, igneique sermones, quos eis inspirabat Spiritus sanctus; juxta illud Deuteronom. 4. 24. Et illud Jerem. 23. 29. *Numquid non verba mea sunt sicut ignis, dicit Dominus, & quasi malleus conterens petram?*

Denique duodecim baptismatum genera, sive species è S. Scriptura colligit ex Damasceno, S. Athanasio, & aliis Toletus in cap. 3. Lucæ annot. 37.

VERS. 12. Luc. 3. 17. CUJUS VENTILABRUM IN MANU SUA, ET PERMUNDABIT AREAM SUAM, ET CONGREGABIT TRITICUM SUUM IN HORREUM: PALEAS AUTEM COMBURET IGNI INEXTINGUIBILI) *Ventilabrum* est vannus (vel ut Romæ, cribrum) quo agricolæ segetes trituratas ex spicis excussas evannant, ventilant, & in ventum jactant, ut paleis à vento abreptis, sola frumenti grana pura & à paleis separata remaneant. Græcè dicitur πτύον, quòd paleas quasi expuat: πτύω enim est *expuo*. Ventilabrum ræpræsentat Christi judicium & potestatem judiciariam, sicut enim ventilabro triticum à palea secernitur, sic Christus in judicio bonos à malis separabit: bonos enim à dextris statuet, malos à sinistris: bonos cælo, malos tartaro adjudicabit. Area non tam locum, quàm frumenta, putà segetes in area collectas significat: hæ enim mundantur, ut palea à tritico separetur. Est metonymia; ponitur enim continens pro contento. Area ergo notat Ecclesiam, sive cœtum fidelium.

Ventilabrum est judicium Christi. Igitur ventilator est Christus Judex, ventilabrum est ejus judicium, quo singulorum cogitata, dicta, factaque ventilabit & examinabit, ac bona bonosque à malis secernet. Area est Ecclesia: palea sunt impii, quos Christus comburet igne gehennæ: triticum sunt justi & sancti, quos Christus colliget in suum horeum, id est, in regnum cælorum, ut iis quasi tritico pascat & oblectet S. Trinitatem; omnes Angelos, totamque Ecclesiam triumphantem.

Assurgit Joannes à primo gratiæ adventu Christi ad secundum judicii: tum enim omnino permundabit aream, id est, Ecclesiam suam, idque ut Sadducæos & Pharisæos hoc judicii & gehennæ terrore concutiat, & ad pœnitentiam adigat. Porrò instare, & vicinum esse hoc judicium significat, cùm ait hoc ventilabrum esse in manu Christi, ut scilicet illicò eo segetes eventilet, & paleas à tritico, id est, malos à bonis sequestret: ita S. Ambrosius in Lucæ cap. 3. vers. 17. licèt enim usque ad diem judicii multi supersint centeni anni, tamen hi omnes, si cum æternitate comparentur, modicum & quasi nihil sunt. Adde, Christus Dominus & Judex in manu sua habet cujusque spiritum, animam & vitam, ut eam illicò tollat, si velit, judicet, beet, damnet, & in cælum vel gehennam mittat.

PALEAS (quanto magis zizania) AUTEM COMBURET IGNI INEXTINGUIBILI) Impii & damnandi vocantur paleæ, quia ut paleæ sunt levissimi, vilissimi, inutilissimi, & ad nihil ferè utiles, nisi ad ignem, ut scilicet sint folles & fomenta gehænnæ. Pro *inextinguibili*, Græcè est ἀσβέστῳ, id est, *inextincto*, hoc est, æterno. Hinc Asbestus lapis dicitur, qui semper ardet, & non extinguitur: est miosis; parum enim dicitur, & plus significatur. Ignis enim gehennæ dicitur ἄσβεστος, id est, inextinguibilis, non tantùm quod extingui nequeat, sed & quòd homines impios urendo non extinguat, imò eos perpetuò viventes & sentientes jugiter cruciet, & urere pergat. Damnatur ergo hic error Origenis, qui putavit pœnas inferni non fore perpetuas, sed post magnum Platonis annum (quo omnia renovabuntur) finiendas. Rursum τῷ ἀσβέστῳ, id est, *inextincto*, hoc est, *inextinguibili*, notat ignem gehennæ non consumere vel incinerare corpora damnatorum, nec fomenta carbonum vel lignorum illi suggeri; quæ enim posset esse materia tanta, ut sufficeret ad alendum eum per totam æternitatem? sed ignem illum eumdem omnino numero, in eodem sulphure & iisdem corporibus à Deo conservari, ut ea præsertim urat, & numquam comburat. *Ignis gehennæ idem numero durat in æternum.*

Alludit ad Isaiæ cap. 66. vers. 24. *Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur.* Et cap. 33. 14. *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* Vide ibi dicta. Exempla dat sanctus Chrysostomus: *Nonne, ait, cernis solem istum semper ardentem, & numquam prorsus extinctum?* (multi enim censent solem esse ignem) *non legisti* (Exodi 3.) *incensum rubum, nec tamen ipso incendio concrematum?* Et S. Augustinus contra Donatist. lib. Post collationem cap. 9. *Jam satis*, ait, *superiùs disputavi posse animalia* (quæ inde Pyraustæ nominantur) *etiam in ignibus vivere, in ustione sine consumptione, in dolore sine morte per miraculum omnipotentissimi creatoris; cui hoc possibile esse qui negat, à quo sit quidquid in naturis omnibus miratur, ignorat.*

Cogita & horresce hunc ignem gehenæ, quem nullæ aquæ, nullæ lacrimæ, imò omnia flumina, omnes abissi, omnia maria in unum collecta, omnes dæmones, omnes creaturæ totis viribus suis non possunt extinguere, imò nec vel tantillùm minuere: *Quia flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.* Isaiæ 30. 33.

TUNC VENIT JESUS A GALILÆA IN JORDANEM AD JOANNEM, UT BAPTIZARETUR AB EO) VERS. 13. Luc. 3. 21. Marc. 1. 9. *Tunc* opportunè scilicet, cùm Joannes Christum prædicaret, sibique præferret, dicens se non esse dignum ejus calceamenta portare; cumque omnes excitaret ad Pœnitentiam, & baptizando præpararet ad gratiam à Christo accipiendam: *tunc*, inquam, supervenit Christus, ut quem absentem commendarat, præsentem indicaret, & digito ostenderet; sicut lucifer præit & ostendit solem orientem.

A GALILÆA) scilicet *à Nazareth*, ait Marcus cap. 1. 8. patria sua, ubi cum matre hucusque privatus vixerat, & cum patre Josepho artem fabrilem exercuerat usque ad annum ætatis trigesimum. Unde illo jam expleto adiit Joannem, ut ab eo declararetur Messias, hoc est, orbis doctor, & redemptor, utque publicum hoc docendi, & legem Evangelicam instituendi officium, ad quod à Patre missus erat, habito à Joanne testimonio; inchoaret. *In Jordanem*, hoc est, ad Jordanem, putà in Judæam, ad eum Jordanis locum, ubi Joannes baptizabat. Decreverat enim Deus, ut Christus Judæis promissus, in Judæa

prædicationem inchoaret: nam alioqui per Galilæam quoque fuit Jordanis.

Cur Joannes baptizavit?

Ut baptizaretur ab eo) Quæres, quæ fuere causæ prædicationis & baptismi Joannis, & quare Christus à Joanne baptizari voluit? *Triplicem ob causam*, ait S. Hieronymus, *Salvator à Joanne accepit baptismum: Primum, ut quia homo natus erat, omnem justitiam & humilitatem legis impleret. Secundò, ut baptismate suo Joannis baptisma comprobaret. Tertiò, ut Jordanis aquas sanctificans per descensionem columbæ, Spiritus sancti in lavacro credentium monstraret adventum.*

Resp. Primò. Secundò. Tertiò.

Quartò. Quarta causa est, ut Christus Joanni auctoritatem adderet, ejusque baptismum (cui nonnulli detrahebant, probaret, ait Beda: itaque vicissim majoris auctoritatis testimonium ab eo acciperet, ut scilicet Joannes eum verum esse Messiam omnibus ad se confluentibus ostenderet, juxta id quod ipse ait: *Ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans*. Joan. 1. 31 utque homines ad pœnitentiam invitando per baptismum suum, præpararet & assuefaceret ad baptismum Christi, uti innuit hic vers. 11.

Quintò. Quinta est, ut in baptismo Spiritus sanctus specie columbæ in Christum descendens, & Pater de cælo intonans: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*, ipsi irrefragabile testimonium perhiberent. Ita S. Hieronymus.

Sextò. Sexta est, ut Christus baptismum à Joanne suscipiens suo exemplo omnes ad suum baptismum alliceret, & fructum ejus ostenderet, scilicet Spiritus sancti donationem & illapsum.

Septimò. Septima, Christus in se peccata nostra susceperat; ergo quasi reus & pœnitens Joanni se sistit, ut ab eo baptizatus, in se quasi luat & abluat peccata nostra. Unde Nazianzenus orat. in Sancta luminaria: *Joannes*, ait, *baptizat, & accedit Jesus sanctificans quidem & ipsum qui baptizat, præcipuè tamen ut & veterem Adam sepeliat in aquis*. Et mox: *Ascendit Jesus de aqua, secum quodammodò demersum educens & elevans mundum*. Hoc humiliando se coram Joanne meruit Christus, ut nos doceret, ei qui animarum lucro studet, viam priùs sternendam esse per multiplicem humiliationem.

Octavò. Octava, ut Christus, qui novam Christianorum rempublicam condere decreverat, in quam non nisi baptizati adscriberentur, esset & ipse princeps baptizatus, ut sic per omnia fratribus assimilaretur absque peccato. Celebre est illud Catonis: *Patere legem, quam ipse tuleris*.

Nonò. Nona, ut sicut Abraham olim veteris synagogæ jussu Dei symbolum instituit circumcisionem: sic Christus novæ Ecclesiæ novam tesseram daret, sanciretque baptismum. Quocirca S. Thomas 3. part. quæst. 66. artic. 2. censet Christum, dum baptizaretur, non verbis, sed facto instituisse baptismi Sacramentum, ut esset omnium peccatorum lavacrum: nam tum apparuit tota S. Trinitas, quam in forma baptismi profitemur, dicendo: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*. Pater enim apparuit in voce, Filius in Jordane, Spiritus sanctus in forma columbæ. Verius tamen est Christum, dum baptizaretur, designasse tantùm suum baptismum, ejusque materiam, scilicet aquam; eum verò paulò pòst, dum cœpit prædicare publicè, instituisse, ut docet Suarez, & alii plures: quare non videtur eum instituisse, dum Nicodemo secretò, & noctè ad se venientem dixit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei*. Joann. 3. 5. Hæc enim secreta fuit ad unum Nicodemum Christi vox: publicum autem baptismi Sacramentum publicè fuit instituendum & promulgandum. Indicatus ergo dumtaxat à Christo fuit hic baptismus, mox à se conceptis verbis in publica populi concione & cœtu instituendus. Et hoc est, quod dicere volunt S. Chrysostomus hic, S. Augustinus, serm. 36. & 37. de Tempore, S. Gregorius Nazianz. orat. in S. Nativitatem, & alii, dum ajunt Christum suo baptismo aquas sanctificasse, & contactu corporis vim regenerativam eis indidisse, non quasi aquis indiderit qualitatem physicam, sed moralem; quia scilicet tunc ipso facto ex intentione Christi deputatæ & designatæ sunt aquæ ad sanctificandum homines eis abluendos in baptismi Sacramento, mox à Christo instituendo.

Christi baptismus quando institutus?

Tropologicè Christus suo baptismo hic nos docere voluit viam sanctam & perfectam inchoandam à baptismo, id est à pœnitentia, lachrymis, & purificatione affectuum, idq; maximè facere debere eos, qui alios baptizare, id est, purificare, convertere, & sanctificare destinant, uti sunt doctores & prædicatores.

Joannes autem prohibebat eum) Agnovit Joannes Christum ex privato Dei instinctu & revelatione, per quam Christum videns, facie tenus agnovit, quem ante triginta annos infantem latentem in utero matris, latens & ipse in ventre suæ genitricis per mentem & spiritum agnoverat, salutarat, & exultarat. Luc. 1. 41. VERS. 14

Dices quomodo ergo, Joann. 1. 33. Baptistæ à Deo datur signum, quo Christum agnoscat, scilicet descensio & mansio Spiritus sancti super eum? Respondetur hoc signum Baptistæ dari, non ut primò Christum cognoscat, sed ut illo pleniùs se in hac cognitione fideque confirmet, utque eodem quasi certo Dei testimonio Christum populo ostendat & commendet.

Dicens: Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me) Pro *debeo* Græcè est χρείαν ἔχω, id est, opus habeo, indigeo *à te baptizari*, id est, spiritualiter ablui à levibus peccatis, tuoque spiritu & gratia perfici: non ergo significat debitum præcepti, quasi Baptista obligatus fuerit suscipere baptismum Christi. Hoc enim præceptum baptismi Christi editum & promulgatum fuit à S. Petro post mortem Baptistæ & Christi in Pentecoste. Hinc tamen nonnulli colligunt, Baptistam paulò pòst à Christo fuisse baptizatum, sicut ab eodem baptizata fuit B. Virgo, S. Petrus, Jacobus, Joannes, ceterique Apostoli, uti testatur S. Evodius, qui S. Petro in Cathedra Antiochena successit, epistola, quæ inscribitur τὸ φῶς, id est, lumen: Christum verò non decuit suo baptismo baptizari, quia ipse quasi Hierarcha, baptismum instituit quasi peccati remedium, ac sui, suæque Ecclesiæ notam, & characterem. Ita D. Thomas, Suarez, & alii passim tract. de Baptismo.

Joannes baptizavit à Christo, an non?

Christus non suscepit baptismum à se institutum. Cur.

Favent huic sententiæ Nazianzenus orat. 39. versus finem: *Sciebat Christus*, inquit, *paulò pòst futurum, ut ipse Baptistam baptizaret*. Item & sanctus Chrysostomus, qui dicunt Joannem baptizasse Christum aqua: Christum verò baptizasse Joannem spiritu. Unde Auctor imperfecti hic homil. 4. *Dum*, inquit, *Joanni dicenti: Ego à te debeo baptizari, respondit: Modò interim sine, ostendit, quia posteà Christus baptizavit Joannem, quamvis in secretioribus libris manifestè hoc scriptum esset; Joannes quidem baptizavit illum aqua, ille autem Joannem in spiritu.*

Dici posset tamen Christum baptizasse Joannem spiritu, non in Sacramento baptismi, sed spiritu, id est, spiritaliter, quia majorem spiritus copiam ei infudit, fecitque ut in gratia & charitate valdè proficeret. Unde Abulensis hic in cap. 3. Matthæi quæst. 78. censet Joannem non fuisse baptizatum à Christo, idque probat ex admiratione discipulorum Joannis, qui paulò post nuntiarunt Joanni Christum, cui Joannes testimonium perhibuerat, baptizare, & omnes ad eum venire. Joan. 3. 26. Hoc enim frustrà illi nuntiassent, si Joannes jam à Christo baptizatus erat, idque sanè eis Joannes respondisset; nisi dicas post hoc discipulorum nuntium Joannem à Christo petiisse baptismum, ut pariter discipulos suos ad Christum, ejusque baptismum adduceret. Itaque res manet dubia, adeoque problema est, an Joannes baptizatus fuerit à Christo, an non?

An Joannes Bapt. fuerit baptizatus à Christo?

Respondens autem Jesus, dixit ei: Sine modo (permitte me nunc baptizari à te) sic enim decet nos implere omnem justitiam) *Nos*, scilicet me suscipiendo, te dando baptismum. Alii q. d. *nos*, id est, quotquot aliorum magistri sumus, decet eos præire exemplo. Nihil quantumvis leviculum est prætereundum: Instituere volo baptismum; præcipientis est quod præcipit præ aliis adimplere. Unde de Christo ait Lucas: *Cœpit Jesus facere*, & deinde *docere*. Actor. 1. vers. 1. *Hæc est justitia*, ait S. Ambros. lib. 2. in cap. 3. Lucæ cap. ultimo, ut *quod alterum facere velis, prior ipse incipias, & tuo alios horteris exemplo*. Und S. Gregor. lib. 31. Moral. cap. 1. *Ex humilitate*, inquit, *vera secura semper auctoritas nascitur*. VERS. 15.

Porrò

Porrò non solus Christus recipiens, sed & Joannes conferens ei baptismum, implebat omnem justitiam, tum quia contendens de humilitate, & humili baptismi susceptione cum Christo, sinebat se ab eo vinci, uti par erat: unde victus à Christo humilitate, vincebat quasi Christum obedientia, cedendo & obediendo ei: sicut S. Dominicus volens dare dexteram S. Francisco, cùm ille planè obsisteret & occuparet sinistram, ei dixit: *Tu me vincis humilitate, ego te vinco obedientia*, quia tibi cedo & obedio; tum quia Joannes rem valdè sanctam, putà baptismum pœnitentiæ exercebat, ut homines præpararet ad gratiam Christi; tum quia cooperabatur summæ humiliationi Christi, dando ei baptismum quem ipse poscebat, & à nullo alio, quàm à Joanne accipere poterat; tum quia causa fuit, ut Christus à S. Trinitate declararetur esse Filius Dei; hoc enim factum est in baptismo. Verisimile quoque est Joannem in ipso baptismo Christum populo demonstrasse: cùm enim forma baptismi Joannis fuerit hæc, aut similis: *Baptizo te in nomine ejus, qui venturus est*. Vel: *Crede in Messiam jam jam venturum*, ut colligitur cap. 19. v. 4. videtur quòd Christo veniente, & baptismum recipiente dixerit: *Hic est Messias, quem venturum dixi*; quæ omnia erant sanctissima, ut meritò Joannes quoque dicatur hic implesse omnem justitiam.

Rursum S. Hieronymus ait: *Pulchrè dixit: Sine modò; ut ostenderet Christum in aquam, Joannem à Christo in spiritu baptizandum*. Et mox: *Tu me baptizas in aqua, ut ego te baptizem pro me in sanguine tuo*, q. d. Tu me baptizas baptismo fluminis, ego te baptizo baptismo flaminis & sanguinis.

Implere omnem justitiam, quid? Resp. Primò. SIC ENIM DECET NOS IMPLERE (Arabicus *perficere*) OMNEM JUSTITIAM.) Primò, *omnem justitiam*, Syrus *omnem rectitudinem*, hoc est, quidquid justum est, rectum, sanctum, & Deo gratum, nec quidquam tale recusare, etiamsi humile sit & abjectum, nec ulla lege cautum, sed consilium duntaxat sit, non præceptum, quale hic est, ut ego Christus baptizer à te, ò Joannes, qui es servus & creatura mea: omnis ergo justitia est quælibet virtus, sanctitas, & perfectio. Rursum *omnem justitiam*, id est, quidquid præcepit Deus Pater, ait Vatabl. Justum enim est, quod Deus sancit & præcipit. Videtur enim Deus Pater Christo uti moriendi, sic & baptismum à Joanne suscipiendi præceptum dedisse.

Secundò. Omnis justitia est humilitas. Cur? Hinc secundò Glossa: Omnis justitia, inquit, est humilitas, quæ se omnibus, id est, superioribus & æqualibus, æquè ac inferioribus subiicit. Ex adverso omnis injustitia & superbia, qua quis non modò inferioribus & paribus, sed & superioribus se præponit. Jus enim & subjectionem eis debitam adimit. Sicut enim in omni actu justitiæ, id est, virtutis intervenit humilitas, qua quis rationi & virtuti se submittit: sic in omni actu peccati miscet se superbia, qua quis rationi, legi, & voluntati Dei se suamque voluntatem, & cupiditatem anteponit. Humilitas ergo implet omnem justitiam, quia solvit, imò superat omne jus & debitum, quod homo debet Deo, proximo, & sibi. Deo enim se subiicit per religionem, proximo per charitatem, corpus animæ, animam legi Dei. Quocirca humilis cum omnibus pacem habet; superbus cum omnibus dissidium & bellum. Quot hodie sunt dissidia & lites etiam inter clericos & Prælatos de loco, de titulis, de præcedentia, quam utraque pars sibi deberi pertinaciter contendit cum scandalo laicorum, & nullo vel exiguo victoriæ lucro? Quid enim lucraris, si litem vincas, nisi exiguum & inane honoris punctum; & interim longè majorem famæ, pacis, & sæpè conscientiæ jacturam facis. Disce, ò Christiane, à Christo hic, cedere, imò & ambire locum imum, sic cum Christo exaltaberis & mereberis summum. Christus enim subdens se Joanni, ab eo, imò à tota S. Trinitate declaratus est esse major Joanne, imò Filius Dei. Dic ergo cum Christo: *Sic nos decet implere omnem justitiam*, quam imitatus S. Ignatius fundator Societatis nostræ, aureum hoc axioma dedit:

Nulli vel minimo quavis ratione repugnes;
Cedere te potiùs, quàm superare juvet.

Humilitas est honor Christiani. Decus enim, honor, & gloria Christiani est humilitas, putà cedere, sinere se vinci, primas alteri dare: quare major est, qui est humilior, qui cedit, qui alterum sibi præfert. Nam, ut ait S. Gregorius lib. 3. Moral. cap. 13. *Malorum locus est superbia, bonorum locus est humilitas*. Docet ergo hic nos Christus, sequi vitam communem, non quærere exemptiones à communi lege & more, haberi ut unus de vulgo, juxta illud: *Si sis egregius, esto quasi unus è grege*; imò ad ima descendere, & omnibus se supponere, juxta illud Eccles. 3. 20. *Quantò magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam; quoniam magna potentia Dei solius, & ab omnibus* (humilibus) *honoratur*. Vide ibi dicta.

Tertiò. Tertiò, *omnem justitiam*, id est, summam justitiam. Sic Exodi 33. 19. ait Deus Mosi: *Ostendam omne*, id est summum, *bonum*, scilicet meipsum, *tibi*; ima enim justitia est, subdere se suo superiori; media, subdere se æquali; summa, subdere se inferiori, uti Christus subdidit se Joanni: *Justitia vera, media, summa.* Christus, inquam, qui est Sanctus Sanctorum, inclinavit caput Joanni ad baptismum, quasi petens ab eo purificationem & sanctificationem velut peccator & pœnitens, sicut erant ceteri, qui poscebant baptismum à Joanne. Præclarè S. Gregorius 3. parte Pastor. admonit. 18. *Audiant*, inquit, *humiles, quia Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare: audiant elati, quia initium omnis peccati superbia est. Audiant humiles, quia redemptor noster humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem: audiant elati quod de eorum capite scriptum est: Ipse est Rex super universos filios superbiæ. Occasio igitur perditionis nostræ facta est superbia diaboli, & argumentum redemptionis nostræ inventa est humilitas Dei*. Et paulò post: *Dicatur ergo humilibus, quia dum se deiiciunt, ad Dei similitudinem ascendunt: dicatur elatis, quia dum se erigunt, in Apostatæ Angeli imitationem cadunt. Quid igitur elatione deiectius, quæ dum supra se tenditur, ab altitudine veræ celsitudinis elongatur? Et quid humilitate sublimius, quæ dum se in ima deprimit, auctori suo manenti super summa conjungit?*

Quo indicio sanctus aliquis seu perfectus dignoscitur? Idem alibi: Hæc, ait, est summa justitia & sanctitas, si virtutis merito summi, humilitate simus infimi S. Thomas Aquinas (ut in ejus vita inter ejus axiomata refertur) rogatus quo indicio verè sanctus & perfectus dignosci posset? respondit: *humilitate*, contemptu sui, contemptu honoris & laudis, tolerantia ignominiæ & vituperii. Si enim, inquit, videris aliquem, dum negligitur, contemnitur, postponitur, dare sensum doloris vel indignationis; deiicere vultum, nasum contrahere, rugare frontem, scito hunc non esse sanctum, non esse magnum, etiamsi is miracula faceret. Ostendit enim in sui neglectu suam superbiam, tristitiam, iram, impatientiam, ac proinde vilem se facit & contemptibilem. Ex adverso humilis, qui gaudet suo contemptu, dignus est, qui ab omnibus laudetur, & glorificetur.

Quartò. Quartò, *omnem justitiam*, id est, omne incrementum justitiæ, id est, virtutis, & sanctitatis: Christus enim licèt interiùs in gratia crescere non posset; erat enim ea plenus à primo instanti suæ conceptionis & unionis cum Verbo, tamen exteriùs quotidie majora virtutum signa edebat, ac magis magisque se humiliabat. Christus enim è cælo descendit in uterum Virginis, ex utero in præsepium, è præsepio in Jordanem, è Jordane in crucem, ut nos doceret illud Psalmi 83. 8. *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion* Sic B. Theresia faciebat omnem justitiam, quia in qualibet re faciebat id quod justius, sanctius, perfectius, & Deo gratius erat, imò ad hoc voto se obstrinxit. *S. Theresia.* Quocirca S. Augustinus epist. 56. ad Dioscorum: *Huic* (Christo, & Christianæ disciplinæ) inquit, *te, mi Dioscore, ut tota pietate subdas velim, nec aliam tibi ad capessendam & obtinendam veritatem viam munias, quàm quæ munita est ab illo, qui gressuum nostrorum tanquam Deus videt infirmitatem. Ea est autem prima humilitas, secunda humilitas, tertia humilitas, & quoties interrogares, hoc dicerem*. Et post nonnulla: *Itaq; sicut Rhetor nobilissimus* (Demosthenes) *cùm interogatus esset, quid ei primum videretur in eloquentiæ præceptis observari oportere, pronuntiationem dicitur respondisse: cùm quæreretur, quid secundò eamdem pronuntiationem: quid tertiò, nihil aliud quàm pronuntiationem dixisse: si interrogares, & quoties interrogares de præceptis Christianæ religionis, nihil me aliud respondere, nisi humilitatem liberet, etsi fortè alia dicere necessitas cogeret. Huic humilitati saluberrimè, quam Dominus noster Jesus Christus ut doceret, humiliatus est; huic, inquam, maximè adversatur quædam, ut ita dicam, imperitissima scientia*.

Quintò, Denique implet *omnem justitiam*, qui honore omnes prævenit, qui aliorum mores difficiles, molestos, sibique injurios tolerat, juxta illud Pauli: *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.* Galat. 6. Item qui amat odientes se, benedicit maledicentibus, benefacit malefacientibus sibi, qui laudat detrahentes sibi, qui honorat spernentes se, qui charitatis ardore vincit inimicos, eosque facit amicos, qui injurias ulciscitur beneficiis, qui cum Paulo optat esse anathema pro hostibus suis. Roman. 9. ac omnibus omnia fit, ut omnes Christo lucrifaciat. 1. Corinth. 9. 22. Hæc omnia docuit, & potiùs fecit Christus.

TUNC DIMISIT EUM) id est, hoc audito cessit Joannes Christo petenti baptismum, eumque baptizavit: *Ut si Deus ab homine accepit baptisma nullus à conservo dedignetur accipere*, ait Sanctus Hieronymus. Et S. Ambrosius lib. 2. in Lucam cap. ult. *Nemo refugiat lavacrum gratiæ, quando Christus lavacrum pœnitentiæ non refugit.* Pulchrè S. Bernardus serm. 1. de Epiphan. *Acquievit*, ait. *Joannes, & obedivit: baptizavit agnum Dei, & aquas lavit; nos abluti sumus, non ille, quia nobis lavandis aquæ cognoscuntur ablutæ.*

Porrò diem, quo Christus baptizatus est, fuisse Dominicum tradit S. Augustin. serm. 154. de Tempore, licèt Joannes Lucidus lib. 7. cap. 2. censeat Christum baptizatum feria sexta. Certum quasi est ex traditione Christum baptizatum esse die sexta Januarii, eadem scilicet, qua ante triginta annos adoratus fuerat à Magis. Unde Ecclesia eadem die memoriam baptismi Christi recolit. Quocirca Aethiopes die 6. Januarii in memoriam baptismi Christi, aquis se non tantùm aspergunt, sed & penitùs immergunt. Fideles quoque in Græcia circa mediam noctem, quæ diem sextam antecedit, aquas ex obvio fonte vel fluvio hauriebant, quæ Dei dono multis annis incorruptæ manebant, uti expressè testatur S. Chrysost. homil. de Baptismo Christi tomo 5. operum Græcorum. Addit S. Epiphanius hæresi 51. illa die Nilum in vinum verti: *Circa ipsam undecimam* (mensis Tybi, qui est sextus nostri Januarii) *post annos triginta factum est primum signum in Cana Galilææ, quando aqua facta est vinum. Quapropter etiam in multis locis usque in hunc diem hoc fit, quòd tunc factum est, divinum signum in testimonium incredulis: velut testantur in multis locis fontes ac fluvii in vinum conversi: ut Cibyres quidem urbis Cariæ fons, qua hora hauserunt ministri, & ipse dixit: Date Architriclino: testatur & in Gerasa Arabiæ fons similiter. Nos bibimus de Cibyres fonte; fratres verò nostri de eo, qui est in Gerasa, in martyrum templo. Sed & multi de Nilo hoc testantur.* Tres ergo aquas nominat, quæ dicto festo in vinum vertantur, primam, fontem Cibyres; secundam, fontem in Gerasa; tertiam Nilum. Cùm igitur tres isti fontes vinoso sapore numquam fluxerint nisi hoc die, manifestum fit hoc miraculum non esse patratum, nisi ad recolendam memoriam vini ex aqua à Christo in Cana Galilææ producti, ait noster Gretserus in Curopalaten pagina 236. & seq. qui cum S. Epiphanio opinatur Christum in Cana aquam in vinum vertisse die sexta Januarii: alii enim alio die id factum putant, ut dixi in Chronotaxi Monotessari.

Christus baptizatus die 6. Januarii.

Mos & opinio veterum in vigilia Epiphaniæ.

Fontes in vinum versi in festo Epiphaniæ.

Quin & Jordanis aquam à Christi in ea baptismo donum incorruptionis accepisse, docet ibidem Gretserus: Addamus & hoc, inquit, aquam Jordanis postquam eam Christus contactu & baptismo suo consecravit, incorruptionis munere donatam esse. Id asserit illustriss. princeps Nicolaus Christophorus Radzivilus in suo Hodœporico Hierosolymitano: *Aquam*, ait, *valde turbidam Jordanis habet, sed salubrem; quæ in vase asservata numquam corrumpitur, prout in ea, quam attuli mecum, indubitanter sum expertus.*

Aqua Jordanis à Christi baptismo non corrumpitur.

Rursum videtur Christus à Joanne non solùm baptizatus & ablutus in capite, sed & in reliquo corpore, tum quia hic erat ritus Judæorum, & etiamnum est; tum quia totum corpus aquis purificare debebant, ut singula membra, quæ peccarant, abluerent: utque totius animæ, omniumque ejus peccatorum purificationem repræsentarent. Spoliabant ergo se vestibus, & nudi baptizabantur. Jesus ergo dignatus est se nudare coram Joanne, & hanc verecundiam, quam casti erubescunt, pro nobis subire, ut Adæ nostramque nuditatem vere-

Christus toto corpore mundatus & ablutus.

A cundiamque peccato inductam, sua gratia velaret & vestiret. Unde & Ecclesia eodem loco, ubi vestes Christi repositæ fuere cùm baptizaretur, erecta est à fidelibus, teste Beda de Locis sanctis cap. 13. qui & addit quòd ille locus apud Jordanem, in quo baptizatus est Christus, nobili monasterio & Ecclesia in honorem Joannis Baptistæ dedicata, illustratus sit. De eodem ita scribit Gregorius Turon. lib. de Gloria martyrum cap. 17. *In Jordane habetur locus, in quo Dominus baptizatus est. In uno etenim reflexu aqua ipsa revolvitur, in qua nunc leprosi mundantur. Cùm enim advenerint, sæpiùs lavantur in flumine, donec ab infirmitate purgentur; de publico tamen, dum ibi commorati fuerint, victum accipiunt; sanati autem ad propria discedunt. Ipse quoque Jordanis ab eo loco in quinto milliario mari commixtus mortuo, nomen amittit.*

Templum in loco ubi Christus baptizatus est.

In eodem loco Christum post baptismum sæpiùs visitasse S. Joannem ibidem baptizantem, tradit Joannes Moschus in Prato spirit. cap. 1. Porrò Christus in Jordane baptizatus est à Joanne in Ennon juxta Salim. B Joann. 3. 23. non longè à Sarthan & Jericho, ubi filii Israel, duce Josue, sicco pede transierunt Jordanem à Deo miraculosè divisum, Josve 3. 16. & 17. ut significaretur eumdem Christum, qui olim Hebræos per Jordanem deduxerat in terram promissam, fideles suos & Christianos per baptismum pari modo deducturum in cœlum. Unde sicut duce Josve aquæ Jordanis retrorsum conversæ sunt; sic Christo duce baptizato, retrorsum peccata conversa sunt, ait S. Augustin. Rursum Elias divisit aquas Jordanis, quando erat in curru igneo rapiendus in cœlum. 4. Reg. 2. ut significaretur quòd transeuntibus per aquam baptismi Christi, per ignem Spiritus Sancti pateret aditus in cœlum, ait D. Thomas 3. p. q. 39. art. 4.

BAPTIZATUS AUTEM JESUS, CONFESTIM ASCENDIT DE AQUA: ET ECCE APERTI SUNT EI COELI, ET VIDIT SPIRITUM DEI DESCENDENTEM SICUT COLUMBAM, ET VENIENTEM SUPER SE) Lucas cap. 3. 21. addit: *Jesu baptizato & C orante, apertum est cœlum, & descendit Spiritus Sanctus corporali specie sicut columba super ipsum.* Unde patet non vi baptismi Joannis, sed merito humilitatis & orationis Christi apertum esse cœlum, & descendisse Spiritum Sanctum super eum: orationi enim & orantibus insinuat se Spiritus Sanctus.

VERS. 16. Luc. 3. v. 21. 22. Marc. 1. v. 10.

CONFESTIM) Refer hanc vocem magis ad sequentia, utpote *Aperti sunt ei cœli*, &c. quàm ad *τὸ ascendit de aqua*. Nam Christo egresso ex aquis, statim aperti sunt cœli, unde Marcus cap. 1. 9. ait: *Et statim ascendens de aqua, vidit cælos apertos.*

ET ECCE APERTI SUNT EI COELI) Marcus: *Vidit cælos apertos. Vidit*, scilicet ipse Jesus: non dubium, quin & Joannes idipsum viderit, ac cæteri qui aderant, utpote propter quos hæc fiebant. Unde Matthæus ait: *Aperti sunt ei*, id est, propter eum, *cœli*, putà in ejus gratiam & honorem visi sunt aperiri; idque ad hoc Primò, ut vox Patris è cœlo labens: *Hic est Filius meus dilectus*, Christi dignitatem Joannis dignitate majorem significaret. Secundò, ut indicaret Deus per Christum cœlum omnibus aperiri. Ita Sanctus Chrysostomus. D Tertiò, ut vis cœlestis baptismi innueretur, scilicet per eum homines carnales fieri spirituales & cœlestes, ac per eum ad cœlum vocari, & quasi manu duci. Ita S. Thomas 3. p. q. 39. art. 5.

Quæres, quomodo Christo aperti sunt cœli? Respondetur cœlorum soliditatem non fuisse realiter apertam & discissam (hoc enim naturaliter est impossibile, supernaturaliter est superfluum: non etiam cœli aperti fuere per solam visionem imaginariam, uti aperti sunt Ezechieli cap. 1. vers. 1.) sed quòd in suprema aeris regione sensibiliter visus fuerit quidam hiatus, seu species aperturæ sensibilis, ex quo columba æquè ac vox Patris de Cœlo in Christum labi videretur, ita scilicet, ut partes aeris extremæ densiores viderentur, eo modo ut ad illas terminari posset visus; aer autem interjectus maneret rarus, nec videretur, sed appareret quasi hiatus lucidus, sive vacuum quoddam, & apertura radios vibrans in Christum, ex qua columba cum voce descendit in Christum. Hac enim arte pictores solent pingere

Quomodo cœli Christo aperti?

pingere & repræsentare hiatum. Omnia enim hic sensibilia fuerunt. Ita Euthymius, Jansenius, & Suarez 3. p. q. 39. art. 5. Tales hjatus sæpè apparent in aere, de quibus Aristoteles in Meteoris.

Addit noster Hieron. Prado in cap. 1. Ezech. v. 1. ad illa: *Aperti sunt cœli*, per fulgura & coruscationes visum fuesse quasi ætherem dividi & aperiri, indeque vocem Patris quasi tonitruum erupisse. Semper enim tonitru miscetur cum fulgure, imò fulguris est causa, etsi post fulgur audiatur, quia auditus tonitrui tardior est visu fulguris, eò quòd objectum visus citiùs producat speciem sui quàm sonus: visus enim omnium sensuum est subtilissimus & celerrimus; idque factum esse ad hoc, ut populus fulminis fulgore, & tonitrui terrore excitaretur ad audiendam vocem Patris de cœlo: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*. Favet illud Psalm. 28. v. 3. & 6. in sensu allegorico. Et Psal. 76. *Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ*. Sic apud Poetas æthera vel cœlum aperiri, dividi, scindi, rumpi idem est quòd fulgurare. Ita Ovidius 2. Fastor.

Hinc tonat, hinc missis abrumpitur ignibus æther.

Silius Ital. lib. 1.

—— *ruptoq; polo micat ignibus æther.*

Statius lib. 1. Thebaid.

—— *Abrupta tremiscunt*
Fulgura, & attritus subita face rumpitur aer.

Manil. lib. 1.

—— *Et cœlum fulmine ruptum.*

Simili modo vidit S. Stephanus, dum lapidaretur, cœlos apertos. Actor. 7. 55. Vide ibi dicta.

An vera columba in baptismo Christi.

ET VIDIT (Syrus *suspexit*) SPIRITUM DEI DESCENDENTEM SICUT COLUMBAM) Aegyptius: *Et vidit Spiritum Dei descendentem in forma columbæ*. Quæres primò, an vera & realis fuerit hæc columba, an tantùm species & similitudo columbæ? Veram fuisse columbam censent S. Hieronymus, S. Anselmus, & ex iis D. Thomas 3. p. q. 29. art. 7. Salmeron, & alii, idque est probabile; æquè tamen probabile, imò probabilius est non fuisse veram columbam, sed tantùm speciem sive formam columbæ ab Angelo formatam, agitatam & motam ut in Christum descenderet. Ratio est, quia id indicant omnes Evangelistæ; nam Matthæus ait: *Sicut columbam*. Marcus: *Tamquam columbam*. Joannes cap. 1. 22. *Quasi columbam*. Lucas cap. 3. *Corporali specie sicut columba*. Erat ergo species & similitudo dumtaxat, non veritas columbæ, nec enim vera columba opus hic erat, sed similitudine ad symbolicam significationem, ut scilicet per speciem & symbolum columbæ designarentur dotes Christi, quas mox recensebo. Simili modo *cœli aperti sunt*, non realiter, sed per apparentiam & spectrum dumtaxat, uti paulò antè explicui. Ita censent S. Augustinus epistol. 102. S. Ambrosius lib. 1. de Sacram. cap. 5. S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Lyranus, Cajetanus. Jansenius hic, Abulensis q. 84. & 85. Suarez 3. p. q. 39. art. 7.

Instabis: fuitne ergo hoc phantasma, & phantastica columba? Respondetur minimè: fuit enim verum, solidumque corpus, habens formam columbæ, ut docet S. Augustinus de Doctrina Christiana cap. 22. non assumptum hypostaticè à Spiritu sancto sicut humanitas Christi assumpta est à Verbo, uti videtur sensisse Tertullianus lib. de Carne Christi cap. 3. sed tantùm Spiritus sancti index & symbolum: quia columba est avis mansuetissima, simplicissima, innocentissima, fœcundissima, summè amabilis & zelotypa: talis pariter est Spiritus sanctus, qui hanc suam mansuetudinem, simplicitatem, innocentiam, fœcunditatem, charitatem & zelum animæ Christi à primò conceptionis ejus instanti perfectissimæ indiderat, idque nunc externo hoc signo jam à se factum esse, dumtaxat significabat, & publicè toti populo declarabat.

Cur columbæ specie hic?

Quæres secundò, cur Spiritus sanctus in Christum descenderit specie columbæ, in Apostolos verò specie ignis & linguarum ignearum? Act. 2. Respondet primò S. Chrysostomus, quia Christus venit in carnem & mundum mansuetus ut columba ad remittendum peccata, & solvendum peccatores. In die verò judicii veniet ut severus judex, punituros impios per ignem. Rursum & magis ad literam, Apostolis datus est Spiritus sanctus specie ignis, quia eis indebat fervorem & ardorem prædicandi, ait S. Augustinus tract. 6. in Joannem.

Resp. Primò.

Secundò.

Secundò, quia columba optimè repræsentat Spiritum sanctum septuplicem, sive septem ejus dona, quæ Christo infudit, uti prædixit Isaias cap. 11. 2. dicens: *Et requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini*. Hæc enim omnia appositè notantur per columbam. Nam, ut explicat S. Thomas 3. p. q. 39. art. 6. ad 4. primò, columba secus fluenta aquarum moratur, in iisque quasi in speculo aspicit accipitrem, eoque viso fugit; per quæ significatur donum sapientiæ: secundò, columba meliora grana in cumulo seligit; ecce donum scientiæ: tertiò, columba alienos pullos nutrit; ecce donum consilii: quartò, columba non lacerat rostro; ecce donum intellectus: quintò, columba caret felle & bile; ecce, donum pietatis: sextò, columba nidificat in petris, ecce donum fortitudinis: septimò, columba pro cantu edit gemitum; ecce donum timoris, quos Christus & Sancti gemunt pro peccatis, vel suis, vel alienis, vel utriusque.

Septem Spiritus sancti dona in columba figurantur.

Tertiò.

Tertiò, columba symbolum est reconciliationis & reparationis mundi, quam Spiritus sanctus fecit per Christum: unde ejus symbolum fuit columba afferens ramum virentis olivæ ad Noe, per hoc significans cessasse diluvium iramque Dei, ac siccitatem terræ redditam, & pacem hominibus. Genes. 9. 12. Ita S. Chrysostomus.

Quartò.

Quartò, columba, quia est avis amicabilis & gregalis, notat unionem & societatem fidelium in Ecclesia, quam efficit Spiritus sanctus per baptismum Christi. Ita D. Thomas loco jam citato. Denique, columba candida est, suavi odore pascitur, ac mirè pullos amat. Sic Christus candidissimus est, virtutum odore pascitur, ac filios suos amat intimè.

Columbæ indicavit Episcopos & doctores.

Exempla.

S. Eleucadii.

Hac de causa Spiritus sanctus uti hic in Christum, ita in Christianos insignes, sæpè specie columbæ descendit, ac præsertim Doctores, Episcopos, & Pontifices Ecclesiæ auctoravit, & quasi consecravit. S. Eleucadius, sancti Apollinaris Ravennatium Apostoli discipulus, columba in caput ejus advolante, Episcopus Ravennatium ordinatus est, qui sanctitate illustris migravit in cœlum anno Domini 115. Ita Philippus Ferrar. in Catalogo Sanctorum Italiæ.

S. Aderiti.

Sic & columba in caput S. Aderiti coram clero devolans, eum designavit S. Apollinaris successorem, & secundum Ravennæ Episcopum.

S. Marcellini.

S. Marcellinus pariter columbæ indicio, ejusdem urbis Episcopus designatus est anno Domini 230. Ita Hieronymus, Rabeus in Histor. Ravennæ, & Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ.

S. Fabiani.

S. Fabianus per columbam capiti incumbentem, in Romanum, Pontificem electus est.

S. Gregorii.

S. Gregorio libros scribenti, visus est Spiritus sanctus specie columbæ in aurem suggerere ea, quæ scriberet.

S. Basilii.

S. Basilius, qui in eodem Jordane, in quo Christus baptizari voluit, Missam celebrans, cœlesti circumdatus luce, jussit confici columbam ex auro puro, in eamque partem hostiæ consecratæ reposuit, suspenditque eam super altare, idque in specie columbæ illius, quæ apparuit in Jordane Christo baptizato, ait Amphilochius, Additque S. Ephrem vidisse Spiritum sanctum in specie columnæ ignis incumbere S. Basilio, ideoque exclamasse: *Verè columna ignis Basilius, verè Spiritus sanctus loquitur per os ejus*.

S. Joannis Chrysostomi.

Flavianus Patriarca jussu Angeli ordinans S. Joannem Chrysostomum, eumque sacerdotem consecrans, vidit albam columbam in caput sancti Joannis devolare, uti refert Leo Augustus in ejus vita, & ex eo Baronius anno Christi 456. num. 7.

Mahometis imposturis columba.

Hac de causa Mahomet impostor columbam condocefecit & assuefecit, ut advolaret ad aurem suam, ponendo in aure grana, quæ colligeret & comederet columba, ut hac ratione populo persuaderet sibi familiarem esse Spiritum sanctum, eumque sibi suggerere suam legem, & dictare Alcoranum, imò secretissima Dei consilia revelare. Idem effecit, ut columba schedam ad se

ad se afferret, in qua aureis literis scriptum erat: *Quicumque taurum domuerit, rex esto*. Ipse autem taurum, quem anteà nutriverat, facilè edomuit, ideòque à stulta plebe rex est salutatus. Ita habent auctores vitæ Mahometis.

ET VENIENTEM SUPER SE) Græcè est ἐπ' αὐτόν, id est, *super eum*, q. d. Joannes vidit Spiritum Sanctum specie columbæ descendentem super caput Jesu, illique insidentem. Noster αὐτὸν accepit pro ἑαυτὸν: Hebræi enim idem habent pronomen absolutum & reciprocum, hinc עליו *alau* tam *super se*, quàm *super eum* significat. Utrumque verum, utrumque appositum. Unde Joannes posteà aliis & aliis turbis ad ejus baptismum affluentibus Christum demonstrans, dixit: *Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cælo, & mansit super eum*. Joan. 1. 32. Insedit ergo columba hæc sacro Christi vertici, eumque esse Messiam, Ecclesiæ Doctorem & Salvatorem toti orbi declaravit, & quasi promulgavit. Hinc Christus & Ecclesia, animaque sancta sunt quasi columbus & columba, juxta illud Cant. 6. *Una est columba mea, perfecta mea*. Vide ibi dicta.

Appositè piéque S. Bernardus serm. 1. de Epiphan. *Nec incongruè*, ait, *ad indicandum agnum Dei venit columba, quia nihil melius agno convenit, quàm columba. Quod agnus in animalibus, hoc columba in avibus est. Summa utriusque innocentia, summa mansuetudo, summa simplicitas. Quid enim sic alienum ab omni malitia, sicut agnus & columba? Nocere cuiquam nesciunt, lædere non noverunt*.

VERS. 17. Luc. 3. 22. Mar. 1. 11. Inf. 17. v. 5. ET ECCE VOX DE COELIS DICENS: HIC EST FILIUS MEUS DILECTUS, IN QUO MIHI COMPLACUI) Ex cœlis apertis & coruscis lucida columba dilapsa est in caput Christi, dumque in eo considet, ex iisdem dilapsa est vox: *Hic est Filius meus*. Vox hæc symbolum columbæ explicabat; columba verò ad Christum, cui ipsa insidebat vocem ferri & terminari significabat, non ad Joannem vel quem alium: utroque ergo signo opus fuit ad declarandum orbi Christum. Vox hæc *in persona Patris Angelorum ministerio efformata fuit*, ait Victor Antioch. in cap. 1. S. Marci. Hic primum orbi revelatur mysterium S. Trinitatis, quod Judæis obscurè fuerat insinuatum, dum Pater se ostendit in voce, Filius in carne, Spiritus Sanctus in specie columbæ, ut significaretur fides S. Trinitatis jam explicanda, adeòque ejus nomine conferendus Christi baptismus. Licèt enim hæc omnia, putà cœlorum apertio, formatio vocis, descensus columbæ, utpote opera ad extra, uti loquuntur Theologi, fuerint toti S. Trinitati communia, uti docet S. Augustinus serm. 38. de Temp. tamen speciatim singulæ personæ symbolis jam dictis repræsentabantur.

HIC EST FILIUS) Græcè ὁ υἱός, id est, *ille Filius* Dei Patris, scilicet per eminentiam, putà Filius per naturam: non adoptionem, uti sunt Angeli & homines sancti; ideòque non est creatura, sed creator Dei Patri ὁμοούσιος & consubstantialis, uti definitum est in Concilio Nicæno, cæterisque sequentibus.

Marcus & Lucas habent aliis verbis, sed eodem sensu: *Tu es Filius meus*. Et verisimile est ita dictum fuisse, tum quia duo Evangelistæ in eo consentiunt, tum quia consonum erat, ut Jesu in cœlum aspiciente, Patremque orante, ac Spiritu Sancto in eum descendente, vox Patris quoque ad eum dirigeretur, cumque quasi Filium complecteretur & compellaret, itaque toti orbi venerandum, amandum, audiendum proponeret. Ita Jansenius, Maldonatus, Franc. Lucas, & alii.

DILECTUS) Græcè ὁ ἀγαπητὸς, id est, *ille dilectus*, id est, unicè & summè dilectus, per quem cæteri diliguntur, nec ullus à Deo diligitur, nisi quem ille dilexerit, suaque gratia donarit; unde Syrus vertit, *dilectissimus*.

IN QUO MIHI COMPLACUI) Ita scilicet; ut tu solus, ô Christe, perfectè per omnia, summè & infinitè mihi placeas, ac nemo mihi placeat, nisi per te; imò ut per te placatus sim toti generi humano, cui anteà ob peccatum Adæ & posterorum offensus fui. Hebr. enim רצה *ratsa*, & *placere* & *placari*, sive *reconciliari* significat.

TU ERGO ES FILIUS MEUS DILECTUS IN QUO MIHI COMPLACUI, ut habent Marcus, & Luc. quia tu solus cùm sis *splendor gloriæ, & figura substantiæ meæ*. Hebr. 1. 3. singulariter & immensè ita mihi places, ut

A nihil in te displiceat, sed omnia summè placeant: tu es ille, in quo ego acquiesco, in quo me pasco & oblecto: propter te omnes tui discipuli & asseclæ, putà omnes Christiani & Sancti mihi placent. Alludit ad Noe, qui solus suo ævo placuit Deo: juxta illud: *Noe vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulavit*. Genes. 6. 9. & cap. 8. 20. cessante diluvio *Noe obtulit holocausta super altare: odoratusq; est Dominus odorem suavitatis, & ait: Nequaquam ultrà maledicam terræ propter homines*. Sicut enim Noe adeò placuit Deo, præsertim dum illi hostiam obtulit, quæ ita eum placavit, ut promiserit se non ampliùs orbem diluvio perditurum: sic multò magis Christus seipsum Deo offerens in hostiam peculiarem, Deum toti generi humano placavit & conciliavit. Hac voce Christus à Deo constitutus est publicus orbis doctor & legislator. Unde cùm hæc vox repetita est à Patre in Christi transfiguratione, Matth. 17. 5. addit: *Ipsum audite*, q. d. Audite Christum, qui mihi est unigenitus; non Platonem, non Apollonium, non Socratem: Christum, inquam, audite, in ipsum credi-

B te, ipsi obedite: ipse è sinu meo vobis enarrabit mea arcana, abscondita à constitutione mundi; ipse vobis pandet viam pacis, viam ad cœlum, viam ad felicitatem; ipse vobis evangelizabit regnum cœlorum & bona cœlestia, imò divina, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt. Hinc Magdalena sedens ad pedes Jesu, eumque assiduè & intentè audiens, ab eo audivit: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea*, Lucæ 11.

Præclarè S. Leo serm. de Transfiguratione: *Hic est*, ait, *Filius meus, qui ex me, & mecum esse, sine tempore est. Hic est Filius meus, quem à me non separat deitas, non dividit potestas, non discernit æternitas. Hic est Filius meus, non adoptivus, sed proprius; non aliundè creatus, sed ex me genitus. Hic est Filius meus, per quem omnia facta sunt*. Et mox: *Hic est Filius meus, qui eam, quam mecum habet æqualitatem, non rapina appetiit, nec usurpatione præsumpsit, sed manens in forma gloriæ meæ, ut ad reparandum genus humanum exequeretur commune consilium, usque ad formam servilem inclinavit incommutabilem deitatem*. Unde con-

C cludit: *Hunc ergo, in quo mihi per omnia benè complaceo, & cujus prædicatione manifestor, cujus humilitate clarificor; incunctanter audite, quia ipse est veritas & vita, ipse virtus mea atque sapientia; ipsum audite, quem Prophetarum ora cecinerunt; ipsum audite, qui sanguine suo mundum redemit, qui viam aperit ad cælum, & per crucis supplicium gradus vobis ascensionis paras ad regnum*.

Denique valdè probabile est, Christum hoc loco & tempore cùm baptizaretur in Jordane, hoc ipso instituisse Sacramentum baptismi, eiq; dedisse efficaciam justificandi; necessitatem tamen ejus suscipiendi idixisse post mortem suam in Pentecoste. Ita disertè docet Sanctus Thomas 3. part. quæst. 66. articulo 2. Cajetanus & cæteri ejus sectatores, ac idipsum fusè ibidem probat noster Gabriel Vasquez. Idem insinuat Sanctus Augustinus serm. 37. de Tempore: *Baptizatur novus homo*, inquit, *ut novi baptismatis constituat Sacramentum*. Patres etiam communiter docent Christum suo baptismo aquas sanctificasse, & eas contactu corporis ejus vim regenerativam accepisse. S. Ambrosius libro 2. in Luc.

Christus hic suum baptismum instituit.

Prob. Primo.

D cap. 31. & serm. 15. & 20. S. Hieron. Dialog. contra Luciferian. S. Chrysost. homil. 2. in Matth. Nazianzenus orat. in S. Nativitatem, & passim Interpretes in hoc cap. 3. Matth. quod ita intelligendum est, non quòd aquæ acceperint aliquam physicam qualitatem, sed quia tunc illo facto ex intentione Christi sunt deputatæ ad sanctificandum, sicut enim aliquid instituitur verbis, ita etiam solo facto aliquid institui potest: atque etiam tunc formam baptismi institutam & designatam fuisse credibile est, per hoc quòd tota Trinitas tunc apparuit: ergo totum Sacramentum tunc fuit institutum. Confirmatur, quia si Christus verbis tunc dixisset: Volo ut homines baptizentur in aqua in nomine Trinitatis, omnes faterentur ipsum tunc instituisse baptismum; atqui hoc ipsum dixit facto; nam hoc voluit suo facto significare. Accedit S. Chrysostomus homil. jam citata asserens, quòd sicut Christus in eadem mensa approbavit umbram, & addidit veritatem, quando in eadem cœna comedit agnum, & instituit Eucharistiam,

iſtiam, ita in eodem flumine conjunxit umbram & veritatem, ſcilicet baptiſmum Joannis cum baptiſmo ſuo.

Secund. Probatur ſecundò, quia ſtatim initio prædicationis ſuæ Chriſtus per diſcipulos baptizabat, ut patet Joannis 3. & 4. ergo jam baptiſmus ejus erat inſtitutus. Atque non apparet ubi commodiùs potuerit eſſe inſtitutus, quàm cùm Chriſtus contactu ſanctiſſimæ carnis ſuæ aquam conſecravit, & Trinitatis manifeſtatione formam deſignavit.

Tertiò. Tertiò, quia feſtum luminum apud Græcos ita celebratur, quaſi tunc noſtrum baptiſma fuerit inſtitutum. Vide Nazianzenum oratione in SS. luminaria. Unde in hymno illius diei canit Eccleſia: *Hodie in Jordane lavit Chriſtus noſtra crimina*. Porrò hanc baptiſmi inſtitutionem ipſo facto à ſe factam, Chriſtus verbo explicavit & promulgavit, cùm cœpit prædicare & baptizare. Unde Suarez tunc inſtitutum fuiſſe baptiſmum opinatur.

Denique Baptiſmus Chriſti licèt jam inſtitutus, non tamen obligavit homines ad eum ſuſcipiendum uſque ad adventum Spiritus Sancti in Pentecoſte: nam uſque ad illud tempus fuit in conſilio, deinceps verò fuit in præcepto. Ratio eſt, quia in Pentecoſte facta eſt promulgatio legis novæ, cujus initium eſt baptiſmus. Uſque ad Pentecoſten ergo obligavit lex vetus & circumciſio, quæ tunc obligare deſiit, cùm ſucceſſit ei lex nova promulgata in Pentecoſte. Actor. 2. uti docet Sanctus Auguſtinus epiſt. 19. S. Thomas, & paſſim Theologi. In Pentecoſte enim omnia myſteria Chriſti & Chriſtianiſmi adimpleta fuere, unde tunc lex nova obligare cœpit, lex vetus verò obligare deſiit utpote quæ novæ tantùm erat typus & figura; ſicut umbra deſinit præſente veritate & lumine. *Non tamen obligavit ante Pentecoſten.*

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DEſcribit primò quadragenarium Chriſti jejunium in deſerto, ejuſq; triplicem à ſatana tentationem. Secundò verſ. 13. narrat Chriſtum cœpiſſe in urbe Capharnao prædicare regnum cœlorum. Tertiò verſ. 18. Chriſtum ad ſui ſequelam evocaſſe Petrum, Andream, Jacobum & Joannem, multoſq; ad Chriſtum ob ægritudines, quas ſanabat, confluxiſſe.

1. TUnc Jeſus ductus eſt in deſertum à Spiritu, ut tentaretur à diabolo. 2. Et cùm jejunaſſet quadraginta diebus & quadraginta noctibus, poſteà eſuriit. 3. Et accedens tentator dixit ei: Si Filius Dei es, dic ut lapides iſti panes fiant. 4. Qui reſpondens dixit: Scriptum eſt: Non in ſolo pane vivit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei. 5. Tunc aſſumpſit eum diabolus in ſanctam civitatem, & ſtatuit eum ſuper pinnaculum templi, 6. & dixit ei: Si Filius Dei es, mitte te deorſum. Scriptum eſt enim: Quia Angelis ſuis mandavit de te, & in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. 7. Ait illi Jeſus rurſum: Scriptum eſt: Non tentabis Dominum Deum tuum. 8. Iterùm aſſumpſit eum diabolus in montem excelſum valde: & oſtendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, 9. & dixit ei: Hæc omnia tibi dabo, ſi cadens adoraveris me. 10. Tunc dicit ei Jeſus: Vade ſatana ſcriptum eſt enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies. 11. Tunc reliquit eum diabolus: & ecce Angeli acceſſerunt, & miniſtrabant ei. 12. Cùm autem audiſſet Jeſus quòd Joannes traditus eſſet, ſeceſſit in Galilæam: 13. & relicta civitate Nazareth, venit, & habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon Nephthalim? 14. ut adimpleretur quod dictum eſt per Iſaiam Prophetam. 15. Terra Zabulon & terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium: 16. populus qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam: & ſedentibus in regione umbræ mortis, lux orta eſt eis. 17. Exinde cœpit Jeſus prædicare, & dicere: Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cœlorum. 18. Ambulans autem Jeſus juxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare (erant enim piſcatores:) & ait illis: Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum. 20. At illi continuò relictis retibus, ſecuti ſunt eum. 21. Et procedens inde, vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedæi & Joannem fratrem ejus in navi cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia ſua: & vocavit eos. 22. Illi autem ſtatim relictis retibus & patre, ſecuti ſunt eum. 23. Et circuibat Jeſus totam Galilæam, docens in ſynagogis eorum, & prædicans Evangelium regni: & ſanans omnem languorem & omnem infirmitatem in populo. 24. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, & obtulerunt ei omnes malè habentes, variis languoribus & tormentis comprehenſos, & qui dæmonia habebant, & lunaticos, & paralyticos, & curavit eos: 25. Et ſecutæ ſunt eum turbæ multæ de Galilæa, & Decapoli, & de Hieroſolymis, & de Judæa, & de trans Jordanem.

VERS. 1. Luc. 4. 1. Marc. 1. 12. TVNC JESUS DUCTUS EST IN DESERTUM A SPIRITU, UT TENTARETUR A DIABOLO) Syrus: *ab accuſatore*: διάβολος enim Græcè idem eſt, quod *accuſator*, *calumniator*, qualis maximè eſt ſatanas, qui homines perpetim accuſat apud Deum, ut eos ſibi ſuæque poteſtati addicat in gehenna.

TUNC) ſcilicet illicò à baptiſmo Chriſti. Unde Marcus cap. 1. 12. ait: *Et ſtatim ſpiritus expulit eum in deſertum*. Et Lucas cap. 4. verſ. 1. *Jeſus autem plenus Spiritu Sancto, regreſſus eſt à Jordane, & agebatur à ſpiritu in deſertum*. Unde videtur, quòd Chriſtus eadem die ſexta Januarii, qua baptizatus eſt, actus ſit à ſpiritu in deſertum, eademque die finiente, & ſeptima inchoante, inchoarit jejunium 40. dierum, ideoque illud finierit die 15. Februarii. Celerrimus enim ad omne opus bonum eſt Spiritus Sanctus, æquè ac Chriſtus. *Chriſtus cœpit jejunium die 6. Januarii.*

DUCTUS EST) Græcè ἀνήχθη, id eſt, ſubductus & è medio ſublatus eſt, ut ſcilicet è populi turba, cum qua hactenus converſatus erat, ſecederet in deſertum, ibique orationi & jejunio vacans, ſanctitatis famam ſibi apud populum pareret, ac majori auctoritate prædicare inciperet, æquè ac fecerat ejus prodromus & præcurſor Joannes Baptiſta. Marcus habet: *Expulit eum ſpiritus*: ubi vox *expulit* ſignificat vim, efficaciam, & alacritatem Spiritus, quæ erat in Chriſto, ac futura erat in Apoſtolis, cæteriſque Chriſtianis, quos poſſeſſurus, & ad heroica virtutum opera acturus erat Spiritus Sanctus, juxta illud Romanor. 8. 14. *Qui Spiritu Dei aguntur, ii ſunt*

ii sunt Filii Dei. Ita Sanctus Hieronymus, Sanctus Hilarius, & Auctor imperfecti: *Ductus* ergo est Christus à Spiritu, non per aera raptus, sed pedibus suis alacerrimè impulsu Spiritus contendens ad stadium luctæ, cum satana in deserto ineundæ. Desertum enim Christo fuit orationis, jejunii, & vitæ Angelicæ palæstra, ibique duellum iniit cum Lucifero, eumque prostravit. Vide Sanctum Basilium de Laudibus eremi, & ea quæ annotavi Oseæ 2. vers. 14. ad illa: *Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor ejus*. A

In deserto Quarantana. IN DESERTUM) Desertum hoc vocatur Quarantana, quod ita ex Bredembachio, Brocardo, & Saligniaco describit Adrichomius in descript. terræ sanctæ, pag. 19. num. 97. *Quarantana desertum inter Jerusalem & Jericho incipit juxta Anathot, & extenditur supra Galgala usque ad desertum Thecuæ & Engaddi, juxta mare mortuum. Hic commoratus est S. Joannes Baptista, inibi; in ejus memoriam exstructa fuit Ecclesia & monasterium, quod Græci monachi inhabitabant, sed temporibus Bredembachii erat desolatum. Ibi venientem ad se, ut baptizaretur, Christum digito demonstravit Joannes, dicens: Ecce Agnus Dei. In hoc Christus jejunavit 40. diebus & 40. noctibus, agens & habitans cum bestiis*. In hoc deserto juxta Jordanem, ejusdem nominis est. *Quarantana, mons altus & ascensu difficilis, in quo tentatus est primùm Dominus à satana. In hujus montis cacumine sacellum est ruinosum, jejunio & oratione Christi venerabile*.

Tropologicè audi Sanctum Ambrosium libr. 3. de Virgin. *Et nos igitur*, inquit, *procul à luxuria, procul à lascivia, tamquam in arido vitæ istius ac jejuno solo, fugitantem deliciarum Christum sequamur. Non in foro, non in plateis Christus reperitur. Nequaquam igitur quæramus Christum, ubi invenire non possumus. Non est Christus circumforaneus. Christus enim est pax; in foro lites: Christus justitia est; in foro iniquitas: Christus operator est; in foro inane otium: Christus charitas est; in foro obtrectatio: Christus fides est; in foro fraus & perfidia. Christus in Ecclesia est; in foro idola*, &c.

A SPIRITU) Non à diabolo, sed à Spiritu Sancto: hic enim præcessit c. præcedenti, v. penultimo, ubi dicitur de Jesu: *Vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientem super se*. Hic ergo Dei Spiritus fuit possessor & auriga Christi, agens eum in desertum. Unde Syrus vertit: *A Spiritu sanctitatis*, id est, à Spiritu Sancto, qui est sanctissimus & fons omnis sanctitatis, idque patet ex articulo Græco τῦ πνεύματ☉, q. d. *illius Spiritus*, scilicet magni, primi, summi & divini: & quia hic Spiritus opponitur diabolo, qui sequitur quasi antagonista Christi & Spiritus Sancti, *ut illuc eum Spiritus suus duceret, ubi eum ad tentandum spiritus malignus inveniret*, ait Sanctus Gregorius hom. 16. in Evang. Denique vox *Spiritus*, cùm absolutè ponitur, significat Spiritum Sanctum, uti notavit ex Didymo magistro suo Sanctus Hieronymus.

VT TENTARETUR A DIABOLO) Vox *ut*, non significat Spiritum Sanctum directè intendisse tentationem diaboli intentandam Christo, hoc enim malum & perversum est, sed intendisse dumtaxat tentationem hanc permittere, ob fructum & victoriam Christi, quam certò ope sua futuram prævidebat, ideòque Christum diabolo tentationem hanc optanti objecisse, & quasi athletam ad duellum eidem composuisse & opposuisse.

Cur Christus tentatus? Resp. Primò. Primò ergo Spiritus Sanctus hoc facto intendit, ut Christus illico à baptismo tentatus, Christianis jam baptizatis & ad Deum conversis vitæ daret ideam, qua discerent tentationibus statim occursantibus resistere, & contra eas se communire. Idem Sanctus Chrysostomus & Hilarius: unde Tertullianus libro de Baptismo cap. vlt. docet hic significatum esse, neminem intentatum regnum Dei consecuturum: ac simul ostensum est, quis sit artifex & faber tentationum omnium, ut ait idem libr. de Orat. cap. 8.

Secundò. Secundò, ut nullam tentationem esse insuperabilem ostenderet, sed omnes vinci gratia à se aspirata, oratione, jejunio, verbis S. Scripturæ, præceptorum & promissionum Dei meditatione, ac constantia, fortitudine & fiducia in Deum suo exemplo demonstraret. Vide dicta Ecclesiastici cap. 2. vers. 1. & seq. ubi multa hac de re annotavi.

Tertiò, ut Christus cæteris hominibus, qui crebrò à satana tentantur, quasi fratribus similem se præberet & exhiberet, uti docet Apostolus, Hebr. 4. 15. *Tertiò.*

Quartò, ut futuros in Ecclesia Doctores, prædicatores, præsides, Apostolos primò tentationibus probari, ac oratione & meditatione in solitario secessu firmari oportere, illoque spiritum ingentem à Deo haurire, quem deinde in alios effundant, ostenderet. Qui ergo sapiunt, priùs cum Christo in desertum hoc orationis & meditationis secedunt, in eoque cum Deo conversantes ad munus prædicationis, gubernationis & Apostolatus se disponunt, & præparant. *Quartò.*

Quintò, ut Luciferum ad duellum provocans superaret, & consequenter totum ejus dæmonum exercitum. Porrò duellum hoc Christi & diaboli, simile est duello solis cum nubibus eum cingentibus, cum hoc lemmate: *Splendor ex me*. Sol enim (ita dictus, quòd solus sit in mundo) est *oculus mundi*, ait S. Ambrosius in Hexam. die 4. *jucunditas diei, pulchritudo cœli, mensura temporum, virtus & vigor omnium stellarum*. Sic est & Christus. Sicut ergo sol nubes dissipat, sic & Christus omnes diaboli tentationes. Rursum sicut sol nubes atras illustrans facit splendidas, sic Christus splendore gratiæ suæ desolationes in consolationes, tentationes in victorias, prælium in triumphum convertit. *Quintò.* *Solis symbolum.* B

Sextò, ut sua tentatione & exemplo nostras tentationes vinceret, & cum eodem hoste & antagonista suo satana pugnare & vincere doceret, atque ad id gratiam & fortitudinem nobis promereretur. Licèt enim fideles infirmitatis suæ conscii, declinare debeant tentationes quoad possunt, juxta id quod Christus orare nos docuit: *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo*: Matth. 6. tamen cùm illæ ingruunt, generosè & animosè nixi Christo illis resistant necesse est, juxta id quod Christus ait: *Confidite; ego vici mundum*. Joann. 16. 33. Unde S. Augustinus in psal. 90. p. 2. *Ideo*, ait, *tentatus est Christus, ne vincatur à tentatore Christianus*. Sed, ut idem ait in psalm. 60 *ut illo vincente, nos quoque vinceremus*. Nam ut ait S. Ambrosius in cap. 4. Lucæ: *Quando tentaris, cognosce quia paratur corona. Tolle martyrum certamina, tulisti coronas: tolle cruciatus, tulisti beatitudines. Nonne tentatio Joseph virtutis est celebratio? Nonne injuria carceris, corona est castitatis?* *Sextò.* C

Nota: Lucas cap. 4. v. 1. ait: *Agebatur à Spiritu in desertum diebus quadraginta & tentabatur*, græcè πειραζόμεν☉, id est tentationem patiens, *à diabolo*: ex quo nonnulli colligunt, Christum præter tres diaboli tentationes ab Evangelistis recensitas, plures alias per hos 40. dies passum fuisse, æquè ac post hos 40. dies, à satana. Unde subiicit Lucas v. 13. *Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus*. Ita censent Euthymius, Auctor imperfecti, Jansenius, & Cajetanus hic, Origenes homil. 29. in Lucam, Beda, lib. 1. in Marc. c. 5. Eusebius lib. 9. Demonstrat. c. 7. S. August. lib. 2. de Consensu Evangel. c. 4.

Videtur tamen Lucas per πειραζόμεν☉, id est, *tentatus* vel *tentationem patiens*, potissimè respicere ad tres celebres Christi tentationes, quas deinde recenset: unde Noster vertit in imperfecto: *tentabatur*: per hoc enim videtur Lucas summarium quasi capitis & tentationum Christi, quas statuit paulò pòst enarrare, per anticipationem assignare & præmittere voluisse, uti rectè advertit Franc. Suarez 3. p. q. 40. D

A diabolo, putà à Lucifero: hic enim omnium dæmonum princeps antonomasticè vocatur diabolus: & cum hoc congredi par erat Christum, sicut cum eo congressus fuit in cœlo, cùm eum unionem hypostaticam ambientem, illamque sibi homini futuro invidentem, dejecit in tartara, uti nonnulli censent. Lucifer ergo tunc ex inferno egressus est, & assumpta hominis (sancti, ait Carthusianus) forma, Christum tentavit, tum ut exploraret, an ipse esset Filius Dei proprius & naturalis, tum ut eum tentaret, id est, ad peccatum alliceret. Sic diabolus significat Luciferum principem dæmonum. Matth. 25. 41. cùm dicitur: *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & Angelis ejus*. Et Apocal. 12. 9. *Et projectus est draco ille magnus serpens antiquus, qui vocatur diabolus & satanas*, &c. Sicut ergo Lucifer per Evam tentavit Adamum & vicit; sic & tentavit *Lucifer tentavit Christum.* *Et Adamum*

tavit

tavit Christum; sed ab eo victus est. Moraliter hic docemur diabolum, cùm præsagit aliquem fore eximium Ecclesiæ Doctorem aut Præsulem, solere eum variis tentationibus aggredi, ut eum deiiciat & fructum animarum, quem ipsum facturum prævidet, elidat, ac in ipso quasi semine suffocet; ita hic dæmon Christianos omnes in Christo quasi semine, & parente suffocare conatus est.

VERS. 2. Luc. 4. v. 2. Marc. 1. v. 13. ET CUM JEJUNASSET QUADRAGINTA DIEBUS ET QUADRAGINTA NOCTIBUS POSTEA ESURIIT) Nota; Christus instar Moysis & Eliæ integros 40. dies & noctes sine ullo cibo vel potu (unde Lucas cap. 4. 2. ait: *Et nihil manducavit in illis diebus*) jejunavit virtute non naturali, sed supernaturali, non extrinsecus accepta, uti Elias & Moyses, sed sibi propria & intrinseca, putà divina, uti passim docent Patres.

Causæ jejunii Christi. Prima. Quæres, quas ob causas id fecit? Respondetur: Prima fuit, ut oratione & jejunio ad instantem prædicationem & munus docendi se præpararet, idemque nos facere doceret.

Secunda. Secunda, ut jejunio per consequentem esuriem objectivè daret occasionem diabolo se tentandi, & eodem contra tentationes instantes se armaret, & nos armare moneret. Ita S. Basilius homil. 1. de Jejunio.

Tertia. Tertia, ut jejunio carnem macerans, satisfaceret pro Adæ pomum vetitum comedentis, omniumque ejus posterorum gula & deliciis illicitis.

Quarta. Quarta, ut jejunio ad contemplationem, cui vacavit per 40. dies in deserto, se disponeret, utque ostenderet jejunium esse instar alarum, quibus anima sursum fertur & ad cœlestia contendit, ait S. Chrysostomus hom. 1. in Genesim.

Quinta. Quinta, ut nos doceret; propter spirituales delectationes, corporales spernere; adhæc per rerum divinarum contemplationem & gaudium, quod ex ea nascitur, appetitum voluptatum carnalium extingui, ac memoriam cibi & potus auferri. Unde Joannes Abbas, teste Cassiano Collat. 16. c. 4. ita deliciis contemplationis pascebatur, ut non recordaretur, an pridie comedisset, nec ne.

Sexta. Sexta, & potior, magisque præcisa causa fuit, ut quadragesimale jejunium, Christianis ex Apostolica traditione servandum, inchoaret, & suo exemplo sanciret & quasi consecraret. Ita sanctus Ignatius epist. 7. & passim alii Patres: Ratio fuit, Prima, ut per hoc jejunium quasi decimas dierum totius anni Deo penderemus. Ita sanctus Gregorius hom. 16. in Evang. *A præsenti die*, inquit, *usque ad Paschalis solemnitatis gaudia sex hebdomadæ veniunt, quarum videlicet dies quadraginta duo fiunt, ex quibus dum sex dies Domini abstinentiæ subtrahuntur, non plus in abstinentia quàm triginta & sex dies remanent. Dum verò per trecentos & sexaginta quinque dies annus ducitur, nos autem per triginta & sex dies affligimur, quasi anni nostri decimas Deo damus, ut qui nobismetipsis per acceptum munus viximus, auctori nostro nos in ejus decimis per abstinentiam mortificemus. Unde fratres charissimi sicut offerre ex lege jubemini decimas rerum, ita ei offerre contendite & decimas dierum*, &c. Alteram dat S. Ambrosius de Quadragesima serm. 34. ut sicut Hebræi per 42. mansiones sive stationes in deserto ingressi sunt terram promissam, ita & nos per 40. jejunii dies ad optatum Paschatis festum gaudiumque perveniamus; qua de causa Tertullianus, Cyprianus, S. Ambrosius epist. 25. Veter. edit. & alii jejunium vocant *stationem*. Plura vide apud Petrum Bongum de Numerorum mysteriis in numero 40. ubi inter cetera ait: Ursa fœta dies 14. teste Arist. lib. 6. Histor. anim. c. 30. & lib. 8. cap. 17. immobilis manet, sine cibo verò diebus quadraginta, tantùm pedis dextri linctu se sustentans: hoc remedio utitur in morbo intestinorum. Serpens item, cujus prudentiam nos imitari mandat Jesus in Evangelio, quando senuerit perdit aspectum, & si voluerit redire ad juventutem jejunat quadraginta diebus, ut laxetur pellis ejus, & sic angustum foramen inquirit, ut dum nititur exire inde pellem senectutis deponat. Quid autem est vetusta serpentis pellis, nisi prava & vetus consuetudo carnalis corruptionis, quam si quis appetit deponere, illum oportet carnem suam jejunio quadragesimali castigare. Ita S. Hieronymus ad Præsid. de Ratione cerei Paschalis. Addit Bongus 40. diebus terminari morbos chronicos, febres enim 10. die solent cessare, pestis lustratione 40. dierum expiatur, similiter fit in ceteris morbis.

(Margin: Secunda. — Ursa quadraginta jejunium. — Et serpentis. — Numerus 40. sanctus & festus.)

Adde jejunium hoc ante Pascha in vere institutum non tantùm sanctitati animæ, sed & sanitati corporis conferre, uti doctè ostendit D. Viringus Medicinæ Professor Lovan. in lib. de Jejunio Medico Eccles. in vere enim ebullit sanguis & humores ceteri, qui febres aliosque morbos procreabunt, nisi jejunii abstinentia & piscium frigore restinguantur.

Symbolicè. Symbolicè S. Gregorius homil. 16. in Evang. *In hoc*, inquit, *mortali corpore ex quatuor elementis subsistimus, & per voluptates ejusdem corporis præceptis Dominicis contraimus. Præcepta autem Dominica per decalogum sunt accepta. Quia ergo per carnis desideria decalogi mandata contempsimus, dignum est ut eandem carnem quater decies affligamus.*

Mysticè. Mysticè, S. Augustinus in psalm. 110. sub initium, & alii docent quadragenarium jejunii numerum significare totum præsentis vitæ tempus, pœnitentiæ & peccatorum expiationi à Deo destinatum, quo pervenimus ad Pascha lætæ resurrectionis, & ad Pentecosten sive quinquagenarium æternæ mercedis & gloriæ.

Exempla jejunii. Porrò quam veteres Christiani, Christi exemplum imitati, in hoc jejunio servando fuerint rigidi, docet Baronius anno Christi 57. c. 153. & seq. Unde Lucianus in Philopatro testatur veteres Christianos sic solitos servare jejunium, ut decem soles sine cibo transigerent. (In veteribus Christianis.) Amplius est quod scribit S. Gregor. Nazianz. ad Hellenium de Monachis in Pontica solitudine degentibus, complures ex iis fuisse, qui totos viginti dies, totidemque noctes à cibo abstinerent, dimidia ex parte Christi jejunium imitantes ex eisque unum sui gregis ovem fuisse testatur. Et S. Augustinus ad Casulanum scribit epi. 86. nonnullos suo tempore repertos esse, qui ultra hebdomadam perpetuum servassent jejunium, eosque se novisse tradit, atque addit: *Ad ipsum quadragenarium numerum pervenisse quemdam, à fratribus fide dignis nobis asseveratum est.*

In Simeone Stylita. Sanè Magnus ille Simeon Stylites, qui 49. vel ut Baron. 80. annis sub dio perdius & pernox stetit in columna, quadragesimam quotannis transigebat totam sine ullo cibo & potu, idque fecit per 28. annos, uti Theodor. in Philotheo cap. 26. aliique in ejus vita testantur, fecit hoc virtute non naturali, sed supernaturali, Dei ope & gratia, per quam ipse extitit orbis portentum & vitæ prodigium. Idem nonnulli alii anachoretæ & sancti fecere.

POSTEA ESURIIT) Ergo antea per totos 40. dies jejunans non esurierat. Unde sententiam Cajetani, censentis Christum etiam tum esuriisse, temerariam esse censent Suarez 3. p. quæst. 41. art. 4. disp. 29. sect. 2. Mitius, ac proinde probabiliùs Franc. Lucas opinatur, Christum illis 40. diebus jejunii aliquam quidem famem sensisse, ad majus jejunii meritum & ad aliorum, qui in jejunio famem patiuntur, exemplum, sed non tantum, quantam post 40. dies, quæ scilicet eum incitaret ad quærendum cibum. Fuit ergo Christo, æquè ac Moysi & Eliæ per 40. jejunii dies tam animæ: quàm corporis pabulum & cibus, oratio, & cum Deo colloquium: illi enim dum toti intendunt, illius suavitate & efficacia ita pasti sunt, ut famem non sentirent. (Oratio, cibus.)

Christi jejunium fuit supernaturale. Quæres, an per naturæ vires potuerit Christus vivere 40. dies sine cibo & potu, ac sine esurie?

Dico Primò, per naturæ vires id fieri non potuisse: id docent Medici & experientia. Experimur enim eos, qui non tantùm 40. sed paucioribus diebus cibo abstinent, fame emori. Ratio à priori est, quia deficiente alimento, calor naturalis languet & emoritur; sicut ignis lucernæ, deficiente oleo languet & extinguitur. Corpus quoque ita desiccatum ineptum est, ut anima illud informet, & animales operationes per illud exerceat: hæc enim certam humorum & quatuor primarum qualitatum temperiem, quod vulgò vocant *temperamentum*, requirunt: eo ergo deficiente, deficit pariter vita & anima in corpore. Unde Franciscus Vallesius Philippi Secundi Hispaniarum regis Medicus, Sacræ Philosophiæ cap. (Ratio à priori.)

cap. 18. ex Hippocrate docet, hominem naturaliter non posse sine cibo ultra septem dies vivere, ideoque Danieli in lacu leonum sine cibo per sex dies degenti, septimo die à Deo missum esse alimentum per Habacuc, ne fame interiret. Daniel 14. 30. Causam dat Hippocrates lib. de Carnibus, quòd intestinum humore chiloso vacans, concrescat, indeque homo emoriatur. Intellige hoc in corpore sano & boni temperamenti; nam aliqui ægroti vel mali temperamenti, v. g. in quibus abundat lentum & viscosum phlegma, ac calor naturalis est debilis, per plures dies sine cibo vivere & durare possunt; nutriuntur enim ex corporis succo & phlegmate, quod calor lentus lentè depascitur; imò in quibusdam animalibus per plures menses, ut ursis, qui per hyemem non comedunt, teste Aristotele de Histor. anim. c. 17. *(Ursi, apes, glires, &c. in hyeme nõ comedunt.)* item in nonnullis ægrotis subinde calor naturalis ita sopitus est, ut vis nutritiva quasi dormire videatur.) Idem de apibus, gliribus, hirundinibus docet ibidem Aristoteles c. 14. & 16. ac de serpentibus c. 15. *Sanguinei generis*, ait, *multa se condunt, ut ea quæ insecta cortice sunt serpentes dico, lacertas, stelliones, crocodilos fluviatiles. Mensibus quatuor frigidissimis hæc latent: nec per id tempus quidquam comedunt.* Verùm in Christo nil tale fuit, habuit enim ipse corpus optimæ complexionis & summè temperatum, ac proinde potiùs sanguineus erat quam phlegmaticus, ideoque sine cibo per 40. dies naturaliter durare non poterat.

(Multi per annos sine cibo vixerunt.) Dices, Plinius lib. 7. cap. 2. ait, Indos ad Gangis fontes ex solo halitu & odore pomorum & florum vivere. Rondeletius quoque lib. 1. de Piscibus cap. 13. refert quemdam ex aeris respiratione vixisse per 40. annos. Robertus Bacconius narrat Anglicanam puellam 20. annis simili modo vitam transegisse. Spirensem puellam anno Domini 1540. quatuor annis jejunam vixisse, tradit Simon Portius lib. de Puella German. Idemque fecisse sacerdotem quemdam Gallum Romæ per biennium sub Nicolao V. *(Quomodo?)* Verùm priora illa, præsertim quòd aliqui ex solo odore vixerint aut vivant, fabulosa sunt, odor enim cerebrum reficit, sed stomachum non implet. Cetera facta sunt vel vi divina vel arte diabolica cujus mirum in Arabica puella exemplum refert B. Prosper in dimidio temporis cap. 6. Spirensis illa puella laborabat lento, viscoso & chiloso phlegmate, indeque victitavit; sicut Indi herbam cocam, & Scythæ herbam Hippicen ore gestantes, duodenos dies durant in fame & siti. Vide Delrio lib. 2. Disquis. Magic. quæst. 21. sub finem, & Conimbricenses in lib. 1. de Generat. cap. 5. quæst. 7. art. 1. & 2.

Dico Secundò: Vehemens & longa animi ad alia attentio, qualis est in continua speculatione Mathematica, Philosophica, Theologica, item in intensa meditatione contemplatione, extasi, potest quidem aliquamdiu hominem sine cibo conservare, sed non per 40. dies. Ratio est, quòd per profundam speculationem & contemplationem actio caloris naturalis ex parte suspendatur, ita ut modicè & lentè digerat. Anima enim cùm ferè omnes suas vires exerat in speculationem vel contemplationem, parum habet residui, quod conferat in concoctionem & nutritionem. Unde experimur in studiosis & contemplativis cibi digestionem impediri. Idem liquet ex pulmonum respiratione, quæ in profunda extasi non sentitur. Sed hæc durare nequeunt per 40. dies, semper enim calor naturalis agit. Quare in Christo sola contemplatio non potuisset efficere, ut per 40. dies sine cibo viveret. Contemplatio enim & attentio ad cœlestia suspendere quidem potest actiones vitales & animales, at non naturales, qualis est actio caloris in cibum vel carnem; ita ut nihil prorsus in illum agat. *(Contemplatio eget cibo ob spiritus quos consumit.)* Ita Suarez loco citato. Accedit & alia potior ratio, scilicet quòd in speculatione & contemplatione spiritus animales consumuntur; nec aliundè quàm cibo reparantur: quare sine cibo speculans & contemplans naturaliter virium defectu tamdem collabitur, & moritur.

Dico Tertiò: Jejunium Christi, Eliæ, Moysis, Simeonis Stylitæ & similium per 40. dies fuit supernaturale, ex singulari Dei concursu profectum. Deus enim in eis vel actionem caloris naturalis planè ad 40. dies suspendit, vel interiùs eos refecit & corroboravit, vel alio modo eis providit, ut sani vegetique sine cibo viverent per 40. dies, uti etiamnum efficit, ut Elias & Enoch per tot annorum millia fortes & validi sine cibo degant in paradiso terrestri, nec nisi spiritualibus orationis & contemplationis deliciis pascantur. Christus ergo per 40. dies jejunans: non esuriit, quia ejus divinitas corpus sine esurie robustum conservabat, ac suspendebat actionem caloris naturalis, aliarumque contrariarum qualitatum in se mutuò agentium, seseque invicem debilitantium & corrumpentium, atque interiùs capiti & cerebro vires spiritusque animales suggerebat, ad contemplationem 40. dierum necessarios. Ita Origines Hilarius, S. Hieronymus, Chrysostomus, & ex iis Suarez loco citato.

Esuriit) Cùm Deus priùs impediens esuriem per 40. jejunii dies suo concursu eum subduxit, & corpus Christi suæ actioni & passioni permisit, idque his de causis. *(Cur Christus esuriit? Causa. Prima.)* Prima, ut Christus se verum esse hominem declararet. Nam, ut ait Chrysologus serm. 11. *Esuriem sentire & vincere est laboris humani, divinæ virtutis est esuriem non habere.* Secunda, ut sua esurie diabolum ad se de gula tentandum objectivè alliceret, *(Secunda.)* & superaret, sicut duces militum simulando fugam, hostes alliciunt ad se insequendum, ut eos deinde prosternant & proterant; *ut fames Domini pia fraus esset diaboli*, ait S. Ambrosius in cap. 4. Lucæ ut scilicet famis specie lactatus diabolus Christum tentaret, quasi hominem, nesciens esse Deum: *Esuriit*, ait quidam vir sanctus, *humilis Deus homo, ne inimico innotesceret sublimis homo Deus.*

Et accedens tentator, dixit ei: Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant) VERS. 3. Luc. 4. v. 3. *Accedens*, assumpta scilicet humani corporis forma quasi homo ad hominem, ut eum externa voce alloquendo tentaret. Nam hæc tentatio Christi sicut & Adami per Evam in statu innocentiæ, facta est per externam tantùm vocis suggestionem, non autem per internas phantasiæ cogitationes & commotiones, contra rationem & spiritum insurgentes. In Adamo enim, & multò magis in Christo erat justitia originalis, quæ omnes motus animæ & phantasiæ rationi subjiciebat, ut in eo nulla illicita cogitatio, nullus concupiscentiæ motus à diabolo suscitari posset, uti suscitatur jam in nobis post Adæ peccatum; quia ob illud perdidimus justitiam originalem, & laboramus concupiscentia. Ita Damascenus lib. 3. de Fide cap. 20. & ex eo passim Theologi. Unde S. Gregorius hom. 16. *Tentari*, ait, *per suggestionem potuit, sed ejus mentem peccati delectatio non momordit: atque ideo omnis illa diabolica tentatio foris, non intùs fuit.*

Tentator) Diabolus, qui antonomasticè vocatur *tentator*, quia inter tentatores est non solus, sed primus & præcipuus. *(Error est, omnem tentationẽ oriri à diabolo.)* Errant enim qui omnem tentationem à diabolo suscitari autumant. Nam nonnullæ tentationes oriuntur & suggeruntur à propria carne & concupiscentia, aliæ à mundo, id est, ab hominibus mundanis & carnalibus. Unde S. Augustinus vel quisquis est Auctor libr. de Eccl. dogmat. cap. 82. *Non omnes*, inquit, *malæ cogitationes nostræ semper malo dæmonis instinctu excitantur, sed aliquoties ex nostri arbitrii motu emergunt.* Idem docet Chrysost. homil. 54. in Acta: *Multi*, inquit, *absque diabolo peccant, non omnia ipse efficit, sed multa etiam fiunt à sola nostra ignavia.* Diabolus tamen sæpe suscitat in nobis concupiscentiam, ejusque tentationes, objecta concupiscibilia phantasiæ repræsentando, & appetitum sensualem ad ea concupiscendum inflammando. Idem suscitat mundum, id est, mundanos & animales homines, ut nos tentent vel persequendo, vel ad suas vanitates alliciendo: unde κατ' ἐξοχὴν vocatur *tentator*. *(Diabolus quasi auceps cuique suam escam obiicit.)* Rursum nota hic astutiam diaboli, qua quemlibet tentat ea in re, ad quam propendet, vel in qua debilis est. Sicut enim aucupes avibus, & venatores feris varias, & cuique proprias escas obiiciunt, ut eas capiant: Sic & diabolus pronis ad gulam, vel esurientibus obiicit delicias & escas, ut obiicit hic Christo: saturis verò obiicit otium somnum & pigritiam: superbis obiicit honores iracundis lites & rixas: avaris usuras, prædas, fraudes, iniquos contractus, &c. curiosis obiicit magiam,

giam; incantationem; superstitiones, &c. Ita S. Gregorius lib. 14. Moral. c. 7. Vide eumdem lib. 3. c. 19. Denique hæc tentatio Christi contigit die 16. Februarii anno Christi 31. Jejunium enim 40. dierum inchoatum die sexta Janüarii finiente & septima inchoante, finiit die 15. Februarii, ac mox, putà 16. Februarii, à satana tentatus est gula, ceterisque duabus tentationibus. Vide Chronotaxin, quam Commentario præposui.

SI FILIUS DEI ES) Audierat diabolus Patris oraculum in baptismo Christi: *Hic est Filius meus dilectus:* audierat quoque Joannis Baptistæ testimonium, quòd Christus esset Filius Dei, sed quia alia ex parte eum videbat hominem quasi plebejum, pauperem, imbecillum & aliis similem, idcirco dubitans, an Christus esset Filius Dei naturalis, ipsumque Patris Verbum; an verò dumtaxat adoptivus, sed per excellentiam, ut hoc dubium resolvat tentat Christum, petitque ut lapides in panes convertat, quibus esuriem suam levet, ut ex hoc miraculo vel miraculi impotentia alterutrum cognoscat. Verbo enim Dei, uti omnia tantùm dicendo olim creata sunt, Genes. 1. sic & eodem jam lapides subitò & immediatè in panes verti poterant. Si ergo Christus id fecisset, credidisset diabolus ipsum esse Dei Verbum & filium. Angeli enim possunt quidem lapides in panes vertere, at non subitò & immediatè sed sensim & mediatè, applicando activa passivis per multas prævias actiones, alterationes & conversiones; Sin id non fecisset Christus, dixissetque se facere non posse, hocque esse opus divinum & Deo proprium, intulisset diabolus: Ergo tu non es Dei Verbum, nec filius naturalis. Probabilis est multorum Theologorum sententia, Luciferi peccatum & superbiam in cœlo fuisse, quòd, cùm Deus illi revelaret filium Dei assumpturum humanam naturam, juberetque ut Christo homini se subderet, invideret Christo, quòd scilicet homo sibi, qui erat nobilissimus Angelus præferretur & assumeretur ad unionem hypostaticam cum Verbo: quare illam sibi ambiverit, ideoque contra Christum & Deum rebellarit. Quocirca videns hunc hominem à Patre, & Joanne Baptista vocari Filium Dei, voluit explorare, an esset verus Dei Filius, ut in eum pristinam suam invidiam, iram & indignationem effunderet. Ita Suarez. Hæc fuit illi crux, angens & rodens superbum ejus animum: sed illam celat, & velat tegumento charitatis, quòd velit per panes succurrere fami Christi: Quare verisimile est, diabolum non crudè & quasi ex abrupto Christo dixisse: *Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant*, sed priùs humaniter eum salutasse: eique per verba blanda se insinuasse, dicendo, v. g. *Quid hic, mi Domine, agis solus?* Quid rerum meditaris? Vidi te in Jordane à Joanne baptizari. Audivi vocem è cœlo in te delapsam: *Hic est Filius meus*: optarem scire an verè sis Filius Dei per naturam, an tantùm adoptivus per gratiam, &c. Video quoque te ex jejunio 40. dierum oppidò esurire. Si ergo Filius Dei es, succurre fami tuæ, & lapides istos in panes converte: Hoc enim tibi per facile erit. Quare minus verisimile est quod sanctus Chrysostomus hic homil. 13. ait, diabolum voluisse Christum inducere in incredulitatem, q. d. Audisti in baptismo vocem: *Hic est Filius meus*: ne credas te esse Filium Dei; aut si es, lapides hos in panes converte: stultum enim fuisset velle persuadere Christo, ne crederet se esse Filium Dei, si revera erat Filius Dei, talemque se esse sciebat. Simul tamen hac tentatione voluit diabolus, Christum allicere ad vanam potentiæ suæ ostentationem, & ad diffidentiam opis Dei Patris, q. d. Pater tuus per 40. dies tui oblitus est, nec tibi cibum submisit: tu ergo tibi ipsi consule, & lapides in panes commuta. Idem ad gulam, qua etiam tentavit Adamum & Evam. Peccatum enim gulæ fuisset hic, etiam ob famem diabolo cedere & obedire, scilicet illi suadenti acquiescere & miraculum patrare, ac lapides in panes convertere. Hoc enim directè est contra religionem, quæ omne cum diabolo commercium & consensum vetat; indirectè est contra temperantiam: quod enim est contra unam virtutem directè, hoc quoque indirectè est contra aliam virtutem, in cujus materia actus ille versatur. Quare peccatum gulæ hic fuisset, si Christus illicito modo, putà suadente diabolo per miraculum cibum sibi comparasset. Imperitè ergo Calvinus negat Christum fuisse tentatum de gula. Audi sanctum Gregorium homil. 16. in Evangel. ubi docet Christum triplici tentatione, gulæ scilicet, vanæ gloriæ & avaritiæ tentatum, quia iisdem pulsatus victusque fuerat Adam; *Ex gula quippe tentavit, cùm cibum ligni vetiti ostendit, atque ad comedendum suasit. Ex vana autem gloria tentavit, cùm diceret: Eritis sicut dii: Et ex provectu avaritiæ tentavit, cùm diceret: scientes bonum & malum: Avaritia enim non solùm pecuniæ est, sed etiam altitudinis. Rectè enim avaritia dicitur cùm supra modum sublimitas ambitur.* Deinde iisdem tentatum fuisse Christum, sed vicisse ostendit: *Per gulam quippe tentat, cùm dicit: Dic ut lapides isti panes fiant. Per vanam gloriam tentat, cùm dicit: Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Per sublimitatis avaritiam tentat, cùm regna omnia mundi ostendit, dicens: Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraveris me; sed eisdem modis à secundo homine vincitur, quibus primum hominem se vicisse gloriatur.*

Origo tentationis diaboli. — *Modus quo Satanas tentavit Christum.* — *Triplex Christi et Adami tentatio.*

Symbolicè confitetur hic diabolus, Christi, utpote liberalissimi proprium esse convertere lapides in panes; ac consequenter diaboli, utpote avarissimi & Antichristi officium esse panes vertere in lapides. Exemplum audi quod refert ex Sigeberto Baronius anno Christi 605. *Hoc tempore pauper quidam cùm à nautis eleemosynam peteret nec acciperet, dicente nauclero: Desiste eleemosynam petere à nobis, qui nihil habemus præter lapides; cùm subjecisset pauper: Omnia ergo vertantur in lapides; quidquid manducabile in navi erat, in lapides conversum est, colore & forma rerum eadem permanente.* Hoc miraculum fecit avaritia suggesta à diabolo.

VERS. 4. QUI RESPONDENS, DIXIT: SCRIPTUM EST: NON IN SOLO PANE VIVIT HOMO, SED IN OMNI VERBO, QUOD PROCEDIT DE ORE DEI) Est enallage præpositionis; *In omni*, id est, *ex omni* verbo, ut noster vertit Deuter. 8. 3. quem locum hic citat Christus, illoque quasi scuto telum tentationis diaboli excipit, repellit & contringit. Hebr. est: *super omne quod egreditur os Domini, vivet homo*, hoc est, re quacumque, quam jusserit Dominus, vel ordinarit ad vitæ sustentationem, vivet, nutrietur & sustentabitur homo, uti Judæos in deserto sine pane per 40. annos aluit solo manna cœlesti (de manna enim est sermo Deuter. 8. 3.) ac Moysen, Eliam & Christum hic aluit per 40. dies suo alloquio, suaque virtute naturam conservante. Unde rectè Abulensis in Deuteron. c. 8. vers. 3. Si Deus, inquit, mandaret comedere colubros, basiliscos, lapides, æs, &c. meliùs illis quàm delicatissimis cibis nutriremur, quia Deus illa in succum & cibum præstantem converteret; imò, si vellet, sine omni cibo viveremus, uti multos orationi & contemplationi addictos, & spiritualibus delectationibus intentos, iisdem pavit, adeò ut omnem cibum humanum fastidirent, ut patuit in sancta Catharina Senensi, sancta Maria Ogniacensi, S. Lutgarda, priscisque anachoretis. Sic Joannem Abbatem aluit sola Eucharistia, quam die Dominica sumebat, per tres annos. Unde Angelus ei dixit: *Christus tibi verus erit cibus*, teste Palladio in Lausaica cap. 61. Sic sanctam Mariam Ægyptiacam ferè per 47. annos aluit in deserto sine cibo terrestri, pascens eam lachrymis & gaudiis cælestibus. Sic Magdalenam pavit solo cantu Angelico septies per diem repetito, de qua Petrarcha ita canit.

Sancti, quos Deus aluit sine cibo.

> *Septemque die subjecta per horas,*
> *Angelicos audire choros alterna canentes*
> *Carmina, corporeo de carcere digna fuisti.*

Sic magnus ille S. Sabas, ait auctor vitæ ejus, *toto jejuniorum tempore erat jejunus, nihil omnino cibi attingens, nisi quod Sabbatis & Dominicis divina sumebat Sacramenta.*

Mystice. Mysticè, fidelis quisque vivit ex *omni verbo*, id est, ex quolibet alimento Verbi cœlestis, ait sanctus Ambrosius in cap. 4. Lucæ, quo alitur anima, præ quo fames corporis est negligenda. Unde per verbum Dei: Primò accipias Christum, qui est æternum Dei Verbum, & factus homo nos nutrit sua doctrina, gratia, exemplo; ac seipso, suaque carne & deitate in Eucharistia: Secundò, verba Scripturæ sacræ, quæ mentem illuminando & inflammando pascunt: Tertiò, orationem & inspirationem Dei; quod ultimum noster Salmeron hic censet esse literale, non mysticum, & ad literam hic significari.

Tropolog. Tropologicè sanctus Gregorius homil. 16. in Evang. admiratur hic mansuetudinem Christi; *Pensate*, ait, *quanta est patientia Dei, & quanta impatientia nostra. Nos si iniuriis, aut aliqua læsione provocamur, furore promoti, aut quantum possumus nosmetipsos ulciscimur, aut quod non possumus facere, minamur: Ecce adversitatem diaboli Dominus pertulit, & nihil ei nisi mansuetudinis verba respondit. Portat, quem punire poterat, ut hoc in laudem ejus altius cresceret, si hostem suum non extinguendo, sed interim patiendo superaret.*

VERS. 5. TUNC ASSUMPSIT EUM DIABOLUS IN SANCTAM CIVITATEM) Jerusalem, in qua sola erat sanctum Dei templum, & unius Dei cultus, ac vera religio, ait sanctus Hieronymus epist. 150. ad Hedibiam quæst. 8.) ET STATUIT EUM SUPER PINNACULUM TEMPLI) Vox *tunc* significat, diabolum prima tentatione gulæ à Christo victum, illicò hanc secundam vanæ gloriæ ei subjecisse. Dices, quomodo ergo Lucas cap. 4. hanc tentationem ponit non secundam, sed tertiam? Respondetur, Lucam per Hysterologiam hic, uti & aliàs sæpe, ordinem tentationum neglexisse, quem Matthæus accuratè observat & assignat, unde dicens: *tunc*, iterùm sat significat se ordinem servasse. Estque hic naturæ & tentationum ordo congruus, ut à gula fiat transitus ad vanam gloriam. Ita sanctus Hieronymus, Chrysostomus, Hilarius, & alii. Sic etiamnum Novitii & fide & religione, primò tentari solent gula & carnis stimulis; quibus superatis, succedit tentatio vanæ gloriæ, ut patet ex Cassiano, Climaco & aliis. Cùm enim diabolus quempiam videt spernere gulam, delicias & tentationes carnis, suscitat ei tentationem spiritualem vanitatis & præsumptionis; gulæ enim obnoxii sunt homines carnales, superbiæ verò excelsi & spirituales.

Tentationes novitiorum.

ASSUMPSIT EUM DIABOLUS) Prima hic est sententia sancti Cypriani serm. de Jejunio & tentat. Christi, consentit hanc diaboli assumptionem Christi non fuisse realem, sed phantasticam, sive imaginariam, quales fuere visiones Ezechieli exhibitæ, & quales sæpe sunt translationes sagarum, dum videntur sibi transferri à diabolo ad epulum vel tripudium solemne, cùm reverà non transferantur, sed diabolus imaginationi illarum (illudat sicut illudit somnus somniantibus) ut tantùm id imaginentur & somnient. Verùm indignum est credere, diabolum tam falsè illusisse phantasiæ Christi, præsertim cùm in interiora Christi diabolus nullam habuerit potestatem: unde omnis hæc tentatio Christi facta est solùm per vocem externam, non per suggestionem internam, ut ex sancto Gregorio dixi vers. 3.

Assumpsit diabolus Christum non phantasticè.

Secundò, Euthymius & Maldonatus opinantur Christum à diabolo pedibus ductum in pinnam templi, idque ne se proderet diabolus, si eum per aera raperet. *Assumpsit* ergo, id est, duxit. Sic & Anselmus & Origenes hom. 31. in Lucam. Verùm ex deserto & monte Quarantano Jericho vicino, ubi tentatio hæc contigit, longum est iter in Jerusalem & templum, scilicet octo horarum, quod ægrè uno die conficitur.

Non etiam pedibus ducendo.

Tertiò & verisimillimè, Christus ex deserto à diabolo assumptus, id est, raptus est per aera in pinnaculum templi. Ita S. Hieronymus, Gregorius, Auctor imperfecti, Glossa, S. Thomas 3. part. quæst. 41. art. 4. ad 7. & alii. Hoc enim significat verbum *assumere*, & Græcum παραλαμβάνει, & quod sequitur: *Statuit eum super pinnaculum.* Neque mirum id Christum diabolo circa se permisisse, qui se permisit à membris illius (impiis Judæis) crucifigi, ait S. Gregorius homil. 16. neque hic se prodidit dæmon, quia velut Angelus lucis Christum transferre poterat, aut certè non multum se hoc raptu prodi curabat diabolus, qui se jam suspectum, imò perspectum esse Christo, suspicabatur & metuebat. Unde in tertia tentatione volens adorari à Christo, planè omnem Angeli lucis larvam deposuit, seseque ac satanicam suam arrogantiam detexit.

Sed rapiendo per aera.

Notat Auctor imperfecti, & ex eo S. Thomas, quòd licèt diabolus sic Christum assumpserit, ut ab omnibus videretur, idque ut cum dæmone consuetudinem habere, & magus esse crederetur; Christum tamen, diabolo nesciente, sic egisse invisibiliter, ut à nemine conspiceretur, vel impediendo speciem corporis sui, ne scilicet corpus suum species visivas ex se emitteret, vel non concurrendo cum oculis videntium ad actum visionis corporis sui, ne viderent illud rapi per aera; diabolum ergo volentem sibi illudere, illusit Christus, tum in hoc, tum in ipsa assumptione sui. Putabat enim dæmon Christum, si Filius Dei esset, non permissurum se assumi, & per aera raptari à diabolo; indeque se cogniturum, an Filius Dei esset, nec ne: Christus verò dissimulans, & assumi ab eo se permittens, frustratus est dæmonis opinionem, illumque ambiguum reliquit. Quocirca ille nova tentatione præcipitationis sui id explorare aggreditur. Unde S. Chrysostomus censet diabolum putasse Christum invitum & quasi non potentem resistere, à se assumi & rapi, cùm Christus posset, sed nollet resistere ad fallendum satanam.

Christus illusit illusorem.

STATUIT EUM SUPER PINNACULUM) *Pinnaculum*, ait Sipontinus, *est fastigium & summitas ædificii in acumen tendentis, sive quod veteres pinnam acutam dicebant: sive quod pinnaculis addi pinna consuevit, quæ facili motu ventorum indicet flatum, quod genus nunc vulgò pinnaculum dicimus.* Undè Græcè vocatur πτερύγιον, quasi dicat, *parva ala alatum*. Pinnaculum ergo in acumen vergit, habet tamen suam quamdam planitiem & latitudinem, in qua homo pedibus consistere queat, uti in iis consistere videmus fabros cùm tecta reficiunt: In eo ergo stare potuit Christus, aut certè in eo illum tenuit & sustinuit diabolus. Verisimile est pinnaculum hoc templi fuisse fastigium, sive cacumen vestibuli & frontispicii templi (putà Sancti, & Sancti sanctorum; hoc enim solum habebat tectum: nam atrium, in quo degebat populus, erat intectum & sub dio) quod erat instar turris totum ædificium superans, altum 120. cubitis, ità ut si Christus inde cecidisset, lapsus fuisset in atrium sacerdotum, quod erat ante Sanctum, inter vestibulum jam dictum & altare holocaustorum. Suggessit ergo diabolus Christo, ut ex pinnaculo hoc se demitteret in atrium sacerdotum, q. d. Labere & ostende te sacerdotibus ceterisque Deicolis, ac toti populo (hic enim ex atrio laicorum spectabat sacrificia, quæ fiebant in atrio Sacerdotum) ostende, inquam, hoc miraculoso lapsu, quo manes illæsus, te esse Filium veri Dei, quem in atrio hoc omnes adorant, illique sacrificant. Ità Franc. Lucas, Toletus & alii. Voluit enim satanas Christum hac tentatione, ad vanam sui suæque majestatis ostentationem inducere.

Pinnaculum quid?

Erat fastigium vestibuli.

Aliter Jansenius & Maldonatus: notant enim domos & templum Judæorum habuisse tectum non acuminatum, sed planum instar tabulati, ut in eo possent homines ambulare, prandere, confabulari, quin & noctu dormire, ut patet Josue 2. vers. 6. Matth. 10. 27. 4. Regum 23. 12. & alibi. Addunt tectum hoc septo quodam quasi muro ad latera quaquaversum circumdatum fuisse, ne quis ambulans fortè inde rueret, & ruendo in terram collideretur, idque jussu Dei, Deuter. 22. 8. verisimile autem esse, in hoc peribolo vel septo partes quasdam eminentiores fuisse, v. g. angulares, ut in muris quadratis fieri videmus, easque sat planas & latas, ut in iis homo pedibus consistere posset; ac in aliis diabolum statuisse Christum. Hasce partes vocari hic pinnacula, Græcè πτερύγια, hebr. כנפים *kenaphaim*, id est, alæ, quia eminebant, & in aere veluti alæ expansæ volitabant. Ita Angelomus, Eucherius, Lyranus, & Richardus in 3. Reg. 7. Noster tamen Hieronymus Vilalpandus tom. 2. in Ezech. parte 2. cap. 23. negat tale septum fuisse in tecto templi. Quare, inquit, quæ de Christo, & Jacobo fratre Domini ex pinnaculo templi præceps misso dicuntur, vel ad hanc penè infinitam templi celsitudinem non pertinent, vel, quæ à dæmone ejusque satellitibus peracta sunt, aliis non licuerunt. Probat id Primò, quia sacra Scriptura hujus septi in templo non meminit. Respondent adversæ opinionis auctores, S. Scripturam meminisse septi domorum, Deuter. 22. 8. Templum autem erat instar domus imò reverà erat domus Dei. Probat Secundò, quia nulli ne Levitis quidem licitum erat in tecto templi ambulare: frustra ergo illud circumdatum fuisset septo sive muro, ne quis ambulans in eo laberetur in terram. Respondent adversarii, architectis, æditui & fabris opus fuisse subinde in eo ambu-

Opinio Jansenii.

Refutatur à Vilalpando.

Primò.

Secundò.

ambulare, ut illud purgarent, reficerent, polirent; quare ne hi ex eo laberentur, septo protegendos fuisse. Probat Tertiò, quia Josephus lib.6. Belli cap.6. de Templo ejusque tecto sic scribit: *Desuper verubus aureis acutissimis horrebat; ne ab insidentibus avibus pollueretur*. Respondetur, hæc verua non fuisse continua, sed hinc inde posita, ita tamen ut inter ea transitus & statio pateret fabris aliisque eò venientibus. Verùm prior explicatio uti certior ita & germanior est.

Tertiò.

ET DIXIT EI: SI FILIUS DEI ES, MITTE TE DEORSUM) Ut te templi & altaris quasi domus tuæ Dominum, Deumque sacerdotibus & laicis ostendas, atque ab eis jus adorationis & sacrificii tibi debitum reposcas.

Simili tentatione, uti refert Cassianus Collat. 2. cap.4. pulsavit vicitque Heronem. Cùm enim ipse solo pane & aqua viveret, persuasit ei diabolus, eum adeò esse sanctum, Deoque & Angelis curæ & cordi, ut ipsi eum etiam ex alto ruentem, exciperent: præcipitavit ergo sese in puteum, ibique miser periit.

Moraliter, diabolus, qui è cælo deorsum cecidit in tartara, alios quoque deorsum ad eadem mittere vel trahere molitur. Quare cùm quem ad peccatum impellit, non aliud facit, quàm ut ipse mittat se deorsum. Unde Christus perversis Judæis: *Vos*, ait, *de deorsum estis, ego de supernis sum*. Joan.8.

Diabolus trahit deorsum.

Rursum Christus studiosè celans diabolo se esse Filium Dei, elusit omnes ejus artes & technas; tenuit enim eum ambiguum & suspensum, ut nesciret, qua via Christum aggrederetur & tentaret. Unde disce secreta mentis tuæ non evulgare, ne à diabolo impediantur. In bellis summa victoriæ consistit in celandis suis consiliis, & hostium indagandis. Experientia crebra didici, heroicos uirtutum actus facilè confici, si illorum destinatio secreta in mente teneatur, subitòque in opus deducatur, antequam dæmon illos adoriri & disturbare valeat. Hæc est ars diludendi dæmonem.

Praxis fallendi diaboli.

SCRIPTUM EST ENIM: QUIA ANGELIS SUIS MANDAVIT DE TE (Lucas cap.4. addit, *ut conservent te*) ET IN MANIBUS TOLLENT TE, NE FORTE OFFENDAS AD LAPIDEM PEDEM TUUM) Citat Psal.90. vers.11. Angeli hic singulorum hominum custodes propriè intelliguntur: possunt tamen quilibet alii intelligi, quos Deus ad hominum opem & salutem variis modis mittit. Unde SS. Chrysostomus, Hieronymus, Hilarius hic, & Origenes hom.24. in Lucam, & Nazianzenus. Orat. in S. Baptisma, censent hic diabolum falsò citare sacram Scripturam: Psaltem enim eo loco loqui de hominibus meris, non de Christi, qui erat homo Deus: hic enim non habebat Angelum custodem, uti habent ceteri homines, quia humanitatis suæ custos erat ipsa ejus divinitas.

Ex adverso S. Ambrosius in cap.4. Lucæ, & Remigius in psalm.90. censent diabolum non abusum hoc loco Psalmi, eumque rectè attribuisse Christo: licet enim ipse non haberet Angelum certum custodem, habebat tamen omnes Angelos sibi obsequentes, suoque ministerio deputatos. Abusum tamen eo fuisse diabolum, quia eum detorsit ad malum, putà ad præcipitationem sui. Nam hanc Angelorum tutelam & custodiam promisit Deus justis prudenter & piè agentibus, non temerariis, præsumptuosis & Deum tentantibus, uti est se ex alto in terram præcipitare. Audi S. Bernardum in psalm. *Qui habitat* serm.14. *Quid enim mandavit? nempe quod in Psalmo sequitur: Ut custodiant te in omnibus viis tuis. Numquid in præcipitiis? qualis via hæc de pinnaculo templi mittere se deorsum? Non est via hæc, sed ruina; & si via, tua est, non illius*.

Christus caruit Angelo custode.

Moraliter idem S. Bernard. in psalm. 90. serm. 12. *Angelis suis*, inquit. *mandavit de te: Mira dignatio, & verè magna dilectio charitatis. Quis enim, quibus, de quo, quid mandavit?* &c. Et post nonnulla: *Quantam tibi debet hoc verbum inferre reverentiam, afferre devotionem, conferre fiduciam? Reverentiam pro præsentia, devotionem pro benevolentia, fiduciam pro custodia. Cautè ambula, ut videlicet cui adsunt Angeli (sicut ei mandatum est) in omnibus viis tuis. In quovis diversorio, in quovis angulo, Angelo tuo reverentiam habe. Tu ne audeas illo præsente, quod vidente me non auderes*. Et pluribus interiectis: *Quoties ergo gravissima cernitur urgere tentatio, & tribulatio vehemens imminere, invoca custodem tuum in opportunitatibus, in tribulatione. Inclama eum, & dic: Domine salva nos; perimus. Non dormis, neque dormitat, etsi ad tempus quandoque dissimulet, ne fortè periculosiùs ab illius manibus te præcipites, si te eis ignoraveris sustentatum*.

IN MANIBUS TOLLENT TE) Est catachresis: nec enim Angeli habent manus, sed eas cum corpore subinde assumunt, manus ergo significant opem, vim & ministerium Angelorum, q.d. Ita præsens Angelorum in omni discrimine, malo, periculo, imò casu & lapsu, quamvis præcipiti, senties auxilium, ut eorum manibus gestari videare. Sic S. Benedictus, ait S. Bernardus in psal.90. serm.13. *Dum intentam oculorum aciem in splendore coruscæ lucis habere videretur, vidit Germani animam Capuani Episcopi, in Sphæra ignea ab Angelis in cælum deferri*.

AIT ILLI JESUS: RURSUM SCRIPTUM EST: (Deuter. 6. 16.) NON TENTABIS DOMINUM DEUM TUUM) Tentat enim Deum, qui petit ab eo miraculum non necessarium, quale hic est, in præcipitium se dantem manibus Angelorum sustinere. Poterat enim Christus ex pinnaculo templi per gradus vel funes descendere, uti descendunt fabri: non ergo necesse erat ut ex eo se præcipitaret. Ergo vitando præcipitium, reliquit diabolum ambiguum, ut ex hac tentatione cognoscere non posset, an ipse esset Filius Dei, nec ne. VERS. 7. Luc.4. v.12.

Porrò in necessitate licet, majoris præcipitii vitandi causâ; in minus se conicere, si alia via evadendi non suppetat. Prudentis enim est minus malum vel periculum præ majori capessere, & majus minori redimere. Sic multæ sanctæ virgines, ut manus persecutorum, illarum virginitatem violare conantium, effugerent, cùm alia via id facere non possent, in flumina se præcipitarunt, malentes mori martyres, quàm violari virgines; majus enim est præcipitium virginitatis quàm vitæ; illius enim præ hac majus est decus, æquè ac dedecus. Ita fecit S. Pelagia Antiochena virgo 15. annorum cum sua matre & sororibus, quæ, ut ait S. Ambrosius lib. 1. de Virgin. longiusculè post initium: *Hinc persecutoribus imminentibus, inde torrente fluvio exclusæ à fuga, inclusæ ad coronam: Quid veremur, inquiunt: Ecce aqua; quis nos prohibet baptizari? Et hoc baptisma est, post quod nemo delinquit. Excipiat nos aqua, quæ virgines facit, quæ cælum aperit, inferos tegit, mortem abscondit, martyres reddit. Hæc effatæ; conseriis manibus, quasi choros ducerent, in medium progrediuntur alveum. Videres piam matrem stringentem nodo manus. Has tibi, inquit hostias Christe immolo, præsules virginitatis, duces castitatis, comites passionis*.

S. Pelagia in. flu. in flumi. ne vincitur.

Moraliter disce hic diabolum, uti Christo tentationem præcipitii ingessit, sic similes horrendas Christianis & sanctis ingerere, commovendo phantasmata, sanguinem, & melancholiam, ut sentiant cogitationes tristissimas; terrificas, sanguinarias, desperabundas, blasphemas, &c. quæ numquam antè eis in mentem venerant: solentur se exemplo Christi, quia Deus id permittit ad majorem eorum humilitatem, virtutem & meritum. Quod ergo Scipio Nasica suasit Romanis, ne Carthaginem jam devictam everterent, ne Romana juventus in pace otio torperet; sed Carthago bella suscitans, continuò eidem esset cos virtutis: Idem de lucta, quam sancti in hisce tentationibus crebrò subeunt, dicas. Sic Paulus, cùm esset castissimus & quasi Angelus terrestris, assiduè tamen tentatus fuit cogitationibus & stimulis luxuriæ: *Ne magnitudo*, ait, *revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, Angelus Satanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet à me; & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur*. 2. Corinth.12. 7. Remedium est, animi constantia, fortitudo & firma in Deum confidentia, qua tentationes quaslibet, licet summè enormes, absurdas, abominandas generosè refutes, imò despicias & spernas, atque magnanimè pergas in cœpto virtutis studio & cursu. Occurrit olim dæmon S. Antonio conquerens, omnes homines sibi maledicere. Respondit S. Antonius, id merito & culpa sua fieri: quia tu, inquit, omnes vexas & turbas. Cui dæmon: *Ego nihil efficio, quia in nolentem nihil possum, sed ipsi seipsos ad invicem perturbant: ipsi suo in suggestionem meam consen-*

Remedium contra horrendas tentationes.

Dæmon in nolentem nihil potest.

consensu, sibi mali sunt auctores. Qui ergo diabolo tentanti non consentit, sed repugnat, hic eum vincit, de eoque triumphat. Animo ergo resoluto in quavis tentatione dicamus: *Quis nos separabit à charitate Christi? Certus sum quia neque mors, neque vita, neque Angeli*, &c. Roman. 8. Et vicimus.

VERS. 8. Luc. 4. v. 5. *Mons diaboli quis?* ITERUM ASSUMPSIT EUM DIABOLUS IN MONTEM EXCELSUM VALDE, ET OSTENDIT EI OMNIA REGNA MUNDI, ET GLORIAM EORUM) Mons hic à descriptoribus terræ sanctæ ponitur vicinus deserto Quarantanæ, ubi jejunavit Christus, & gula tentatus fuit à diabolo, quem proinde *montem diaboli* vocant. Audi Adrichomium in descriptione terræ sanctæ part. 18. num. 90. *Mons diaboli distat duobus milliaribus à Quarantana. Est à latere Bethel & Hai australi: in eum deductus fuit à satana Christus, cùm ostenderet & adpromitteret illi omnia regna mundi, si procidens adoraret se*. Sic & Brocardus & Bredenbach. in descrip. terræ sanctæ, penes quos sit hujus rei fides. Transtulit diabolus Christum ex pinnaculo templi, rapuitque per aera in montem hunc celsissimum, ut ex eo ostenderet illi omnia regna mundi, & *gloriam eorum*, scilicet urbium splendorem, Gentium multitudinem, terrarum pulchritudinem, regum principumque opes, famulos, vestes, rhedas, exercitus, palatia, triumphos, & quidquid in quolibet erat speciosum & magnificum, ut ea concupisceret, & concupiscens se illa promittentem adoraret: sed nulla cupiditas Christi animum pupugit, utpote qui ab omni concupiscentia liber, mentem haberet summè compositam, Deoque subditam, ac proinde terrena omnia spernentem, & cælestia ambientem.

Omnia regna quomodo Christo ostensa? Dei modus primus. Quæres, qua ratione diabolus ostendit Christo omnia regna mundi, & gloriam eorum, idque *in momento*, ut addit Lucas? Nota: Solus Deus id propriè facere potest. Potest enim Deus primo confortare, acuere & actuare oculos & visum hominis, ut ipse objectum quantumvis remotum, etiam per muros & petras, in seipso sine specie visibili videat, uti confortat lumine gloriæ mentem beatorum, ut Dei essentiam sine specie intueamur: sic oculis corporis sanctus Anselmus vidit ea, quæ post murum gerebantur, ut habet ejus vita. Simili modo potest facere Deus, ut hic Romæ cernam oculis corporis ea quæ geruntur in cubiculo regis Sinarum. *Secundus.* Secundò, potest Deus confirmare & multiplicare species visibiles, ut se spargens per loca opaca & densa, etiam longè dissita & remotissima. *Tertius.* Tertiò, potest species ab objecto non elicere, sed se solo ubilibet producere. Hoc modo Deus Moysi ex monte Abarim ostendit totam terram promissam. Numer. 27. 12. ac sancto Benedicto oculis objecit totum mundum spectandum in globo, uti refert sanctus Gregorius lib. 2. Dialog. cap. 36. Nil horum potest diabolus.

Diaboli modus primus. Quomodo ergo ipse Christi oculis omnia regna objecit? Primò: Origenes & Rabanus regna mystica accipiunt, sive regna diaboli quibus in nonnullis regnat per iram, in aliis per superbiam, in aliis per gulam, luxuriam, &c. Audi Origenem: *Ostendit & diabolus innumerabiles hominum multitudines, quæ suo tenebantur imperio, & dicit ei: Scio venisti, ut adversùs me dimices, & tollas de imperio meo, quos nunc subjectos habeo; nolo contendas, nolo nitaris, ne habeas ullam in certando molestiam: unum est quod precor, procidens adora me, & accipe omne regnum, quod teneo*. Verùm hoc mysticum est, non literale, nec ad rem, putà ad tentationem Christi de regno corporali propositam facit.

Secundus. Secundò, alii volunt diabolum cum Christo volasse per omnia orbis regna, & sic coram illa ipsi ostendisse: sed repugnat textus, qui ait: *Tunc assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde, & ostendit ei omnia regna mundi*: Ergo ex monte ostendit illa eminùs, non cominùs volando per ipsa regna.

Tertius. Tertiò, S. Cyprianus tract. de Jejunio & tentat. Christi, censet id factum non sensibili, sed imaginaria visione, scilicet diabolum imaginationi Christi repræsentasse omnia regna: verùm hoc rejeci vers. 3. ubi dixi omnem hanc tentationem foris, non intùs fuisse; nec diabolum potuisse immutare phantasiam Christi: Denique ad hoc non erat opus Christum rapere in montem excelsum, ubique enim potest diabolus phantasiæ hominum illudere.

A *Quartus.* Quartò, Toletus in cap. 4. Lucæ, putat dæmonem species rerum remotissimarum, putà regnorum, vi sua perduxisse ad Christum Christique oculos, sicut ventus perflans vocem longius perducit, quàm illa sine vento audiri posset. Verùm non potuit dæmon tot tantasque, tam longè & directè per interjectos montes, rupes, sylvas ad oculos Christi perducere; nec id facere potuit sine aere cui species inhærent: quare debuisset undique plurimum aerem hisce speciebus imbutum ad oculos Christi vehere, quod nimis longum & operosum fuisset: imò nec cum aere id facere potuisset, nisi simul res ipsas deferret; quæ species illæ ut in fieri, sic & in conservari pendent ab objecto, ut manifestis experientiis constat.

Quintus. Quintò, alii subtiliter imaginantur, quòd dæmon per multa specula sibi invicem objecta, species regnorum ex uno speculo in aliud & aliud continuò reflexerit, idque fecerit usque ad oculos Christi, qua arte dicitur Socrates vidisse draconem in monte remoto homines devorantem, quem nemo alius videre poterat. Simili modo nunc per dioptram nauticam remotissima oculis conspi-B cimus. Verùm sic dæmon aerem totum implesset speculis, quæ se invicem impedivissent, nec suffecissent ad videndum omnia.

Sextus. Sextò, ergo meliùs Auctor imperfecti, Euthymius, & alii cum D. Thoma 3. p. q. 41. art. 4. ajunt ideo dæmonem Christum duxisse in montem excelsum, ut ex eo cujusque regni, saltem confusè, plagam & situm Christo ostenderet, v. g. dicendo: Ibi sita est Africa, illic Asia, isthic Europa, hic est Syria, ibi Italia, illic Hispania, &c. idque in momento, ut habet Lucas, id est, brevissimo temporis spatio. Verùm quia ex monte hoc diabolus Christo ostendit non tantùm omnia regna, sed & *gloriam eorum*; hinc Adde ex Theop. Jansen. & aliis, dæmonem instar pictoris omnium regnorum imagines in aere *Septimus. Genuinus.* à se variè condensato, per varias fulgoris solis refractiones, uti fit in Iride, novo quodam modo repræsentasse & quasi pinxisse, fecisseque ut per eas omnia, quæ in regnis erant gloriosa & splendida, apparerent & obiicerentur oculis Christi. Sicut idem dæmon in aere, certa arte cum densando, contemperando & inficiendo, pinxit multa C spectra leonum, ferarum, serpentum, & monstrorum, eaque oculis sancti Antonii objecit, ut eum terrefaceret, teste S. Athanasio in ejus vita. Simili arte præstigiatores mira populo spectacula exhibent, quæ licet sæpè sint illusio oculorum & phantasiæ, tamen subinde vera sunt. Et si dæmon potest ea pingere in phantasia, cur non & in aere? sic colores varii pinguntur in Iride; sic in aere tempore Machabæorum visæ sunt acies militares inter se dimicantes, & aliàs alia spectra. Unde Franc. Lucas putat dæmonem omnia regna objecisse oculis Christi per artem perspectivæ, vel opticæ, cujus ipse est peritissimus; vel certè perstringendo suis præstigiis oculos Christi, Christo id permittente & tolerante, ut generosiùs tentatorem vinceret & confunderet. *Franc. dæmonis pingentis in phantasia.* Nota hic potentiam æque ac artem & fraudem dæmonis, qua sæpe Christianos illudit, pingendo in phantasia illorum species magnificas honorum, opum, deliciarum, quæ in rei veritate vel falsæ sunt & nullæ, vel parvæ & viles.

D VERS. 9. Luc. 4. v. 6. 7. ET DIXIT EI: HÆC OMNIA TIBI DABO SI CADENS ADORAVERIS ME) Quæres, quomodo diabolus rem tam impiam & indignam ausus fuit proponere Christo? Respondetur Primò, quia ipse ambitiosus jam inde ab initio Deus esse voluit, ac Christo homini divinitatem per unionem hypostaticam invidit, eamque sibi ambivit. Ambitio ergo & invidia eum excæcarunt, ut Christum quasi æmulum suum tam indignè tractaret. Secundò, quia cùm Christum jam semel & iterum miracula detrectantem vidisset, certior quasi sibi videbatur eum non esse Filium Dei. Tertiò quia ex Luca c. 4. 6. liquet diabolum addidisse: *quia mihi tradita sunt, & cui volo do illa*, unde patet eum finxisse se esse Filium Dei & Deum, ait S. Hilarius, ac consequenter adorandum. *Diabolus simulavit se esse Filium Dei.* Diabolus ergo, Christi, se ab eo in pinnaculum, indeque in montem transferri patientis, modestia & silentio audacior factus, superbior & protervior, suspicans Christum non esse Dei Filium, sed merum hominem, honores divinitatis, quos olim in cœlo ambierat, hic à Christo, uti & à ceteris hominibus, postulat. Insita enim planè, & quasi inolita est ei hæc deita-

deitatis ambitio, quæ eum excæcat; atque ideo idola, in quibus coleretur, invenit, ait Glossa. Quare simulat se esse Filium Dei, ac ut talis cupit adorari à Christo, ut scilicet Christus victus cupiditate regnandi, illum adoret, itaque peccet idololatria: facilè enim scire poterat Christus (etiamsi merus fuisset homo, non Deus) ipsum revera non esse Filium Dei, sed id fingere; simul tamen tacitè dæmon hic explorat, an Christus sit Filius Dei: cogitabat enim ipse; si Christus verè est Filius Dei, ipse mihi indignabitur, qui ipsi hanc dignitatem eripio, meque Filium Dei esse simulo, ac ut talis ab eo adorari postulo: quare iratus & fremens respondebit: unde tibi hæc arrogantia (Ego sum Filius Dei, tu verò es satanas: tuum est ergo adorare me: qua fronte ergo audes poscere, ut ego adorem te, qui à me creatus es, mihique subditus?

In duabus ergo prioribus tentationibus directè voluit satanas explorare, an Christus esset Filius Dei; unde ait: *Si Filius Dei es*; indirectè verò sollicitare Christum ad peccatum gulæ & vanæ gloriæ: in hac tertia verò directè voluit sollicitare Christum ad avaritiam, ambitionem & idololatriam; indirectè verò & tacitè explorare, an ipse esset verus Dei Filius. Unde S. Chrysostomus: *Rupit*, inquit, *ventris & vanæ gloriæ retibus, retia ponit avaritiæ*. Et Remigius: *Quanta jactantiæ*, ait, *diaboli regna terrena promittentis ei, qui dat cælestia?*

Fastus diaboli. Nota arrogantiam & fastum diaboli, cùm ait: *Si cadens adoraveris me*. Vult enim non qualem qualem adorationem, sed cum casu, ut scilicet Christus ita se coram illo humiliet, ut cadens in faciem adoret eum. Ita Abulensis hic quæst. 53.

Symbolicè Glossa: Qui inquit, diabolum adoraturus est, antè corruit, quàm adoret. Rursum diabolus quia ex cælo cecidit, hinc omnes ad casum & lapsum suum, ut socios habeat, sollicitat. Audi S. Irenæum lib. 5. cap. 22. urgentem τὸ *cadens*: *Ipse diabolus confitetur, quoniam adorare eum, & voluntatem ejus facere, est cadere à gloria Dei*. Ipse ergo vanos honores nobis ruinis nostris vendit. Addit Irenæus: *Deinde nec illa ipsa quæ promisit, præstabit ei qui cecidit*.

Tropologicè sanctus Ambrosius in cap. 4. Lucæ: *Habet ambitio*, inquit, *domesticum periculum; ut enim dominetur aliis, priùs servit, curvatur, obsequitur, ut honore donetur; & dum vult esse sublimior, fit demissior*.

Addit Lucas c. 4. 6. Diabolum causam addidisse, & jus suum in omnia regna probasse dicendo: *Quia mihi tradita sunt* (à Deo, sed nomen Dei subticet, tum quia sibi exosum, tum quia ipse volebat haberi & adorari ut Deus, Deo vero excluso) *& cui volo do illa*, ubi dupliciter mentitur dæmon: Primò, quia falsum est Deum omnia regna illi tradidisse: in iis enim nil potest dæmon, nisi quod Deus ei concedit subinde & permittit. Secundò, quia falsum est dæmonem illa dare, cui ipse voluerit: unde diabolus non intendebat illa dare Christo, nec dedisset, etiamsi Christus eum adorasset. Nam solius *Domini est terra & plenitudo ejus, orbis terrarum & universi qui habitant in eo*. Psal. 23. 1. Unde ipse solus *dominatur in regno hominum, & cuicumque voluerit dabit illud*. Daniel 4. 14. *cujus regnum, regnum sempiternum est, & omnes reges servient ei & obedient*. Daniel 7. 27. qui vers. 14. docet Deum illud tradidisse Filio hominis, id est, Christo Filio suo carnem assumenti. Prodidit ergo hic seipsum diabolus, quia hæc ejus pollicitatio, ut rectè advertit Toletus in cap. 4. Lucæ v. 6. mendax fuit, falsa, arrogans & dolosa: Mendax quidem, quia quæ pollicebatur, dare non intendebat; falsa, quia regna, quæ pollicebatur, dare non poterat; arrogans, quia sua esse profitebatur, quæ non erant ejus sed Dei; dolosa verò, quia futurum pro præsenti commutat: *dabo*, inquit; adorari vult de præsenti pro spe recipiendi promissa; in futurum enim tempus differebat, quæ dare non poterat, ut sic sperantem, accepto eo quod tentator volebat, deciperet ac confunderet. Simili modo & fraude diabolus conatur persuadere hominibus ut juventutem & præsens tempus dent voluptatibus & sibi; futurum verò & senectam dent pœnitentiæ & Deo, cùm senectus incerta sit, dubia ac inhabilis ad pœnitentiam, uti advertit monetque sanctus Gregorius. Rursum persuadere nititur, ut bona terrena cælestibus, humana divinis, caduca stabilibus, momentanea æternis stultè anteponant.

Ordo tentationum. Nota primò ordinem & gradationem tentationum; prima enim tentatio, ut Christus ex lapidibus panes faceret, fuit gulæ; secunda, ut ex pinna templi se præcipitaret, fuit vanæ ostentationis & gloriæ; tertia, ut se adoraret cum promissione regni totius mundi, fuit avaritiæ, superbiæ & idololatriæ. Secundò, Christum tentatum fuisse per tria, hoc est omnia tentationum genera, ut innuit Lucas cap. 4. 13. dicens: *Consummata omni tentatione, diabolus recessit ab eo*. Prima enim tentatio gulæ, fuit concupiscentia carnis; secunda præcipitationis, fuit ostentationis & superbiæ; tertia fuit avaritiæ, pariter & superbiæ, ut notat sanctus Ambrosius, & Origenes in dictum Lucæ locum. Tertiò, Christus suo exemplo & responso nos docuit, primam tentationem carnis & famis superandam esse spe in Deum, Deique providentiam; secundam superbiæ & præsumptionis vincendam esse timore Dei; tertiam avaritiæ & ambitionis pellendam esse magnanimitate & contemptu mundi. Ad hoc tres efficaces stimulos suggerit B. Petrus Damiani Opusc. 11. cap. 16. dicens: *Victor dæmonum, socius efficitur Angelorum: Exul mundi, heres est Paradisi: Abnegator sui, sectator est Christi*.

TUNC DICIT EI JESUS: VADE SATANA) Sic & Syrus. Græca addunt ὀπίσω μου, id est, *post me*, ac pro *vade* habent ὕπαγε, q. d. Apage, secede, facesse hinc impie satan, ne diutiùs mihi ut satan, id est, adversarius obsistas, ne ampliùs ante oculos meos compareas, vade retrò post me: nolo enim ulteriùs te audire vel videre, quia non tantùm falsa & fallacia promittis, sed & impia, indigna, blasphema & sacrilega à me postulas, ut scilicet ego qui sum creator tuus, adorem te, qui es creatura mea, sed rebellis, ideoque ad gehennam damnata. Dixit ergo hoc Jesus & justa ira indignans diabolo, ejusque improbitatem objurgans; ideoque diabolus desperans de victoria, & confusus aufugit; unde discant Christiani fortiter repellere suggestiones diaboli, illumque increpare, & fugiet ab eis. VERS. 10. Luc. 4. v. 8.

SCRIPTUM EST ENIM (Deuter. 6. 13.) DOMINUM DEUM TUUM ADORABIS, ET ILLI SOLI SERVIES) Pro *adorabis* hebr. est, תִירָא *tira*, id est, *timebis*: Hebræi enim per timorem significant reverentiam, adorationem, omnemque Dei cultum. Nam ut ait Statius:

Primus in orbe Deos fecit timor.

Vox *soli* non est in Hebræo, sed subintelligitur in articulo & pronomine *illi*, quod habet Emphasim, q. d. *illi*, *illi*, inquam, *soli*, utpote qui solus est Dominus Deus tuus, id est, tuus est Creator, conservator, gubernator, &c. *servies*, latria, Græcè enim est, λατρεύσεις. Soli enim Deo datur latria, Sanctis dulia, teste S. Augustino lib. 10. de Civit. cap. 1. B. Virgini Deiparæ hyperdulia.

Adhære Deo, & vinces omnem tentationem. Moraliter docet hic Christus hoc respondendum diabolo in tentatione avaritiæ, & quavis alia. Omnis tentatio enim ad hoc tendit & illicit, ut creaturam præponamus creatori, illamque quasi idolum nostrum, imò dæmonis, adoremus, eique præ Deo serviamus. Sic idolum, quod dæmon avaro obiicit adorandum, est Plutus, Mammona, opes, possessiones, regna mundi: idolum superbi est honor, ambitio: idolum gulosi, est venter, vina, epulæ: idolum luxuriosi est Venus. Cùm ergo hæc obiicit, respondendum cum Christo: Deum adoro, non Venerem, non Plutum, &c. Nam, ut ait S. Cyprianus tract. despect. *Deiicit se de culmine generositatis suæ, qui admirari aliquid post Deum potest*. Quid enim est totus mundus, omnia regna, omnes creaturæ comparatæ cum Deo, nisi punctum comparatum cum toto universo? Quid est omne tempus respectu æternitatis, nisi instans? Quid sunt omnes voluptates, honores, opes comparatæ cum deliciis, honoribus & opibus cælestibus, nisi vanitates & umbræ, imò sordes & stercora? Contemne ergo illa præ Deo, illique firmiter adhære, & superasti omnem tentationem. Ita Psaltes: *Mihi*, ait, *adhærere Deo, bonum est*. Et alius: *Mens mea in Deo fixa & solidata est*. S. Cyprianus de Orat. Dominica: *Cùm Dei sint omnia*, ait, *habentes Deum, nihil deerit, si ipsi Deo non desit*.

Simili modo, si minas, metus infamiæ, paupertatis, morbi,

morbi, verberum & mortis intentet, junge te Deo, Deum adora per firmam spem & invocationem. S. Cyprianus in Exhort. mart. docet aliquos martyrio excidisse, quia considerabant atrocitatem tormentorum, non virtutem & opem Dei: contrà, illos stare & vincere, qui avertunt mentem à tormentis, & figunt in Dei ope; dicuntque: *Omnia possum in eo, qui me confortat*: major est Deus tormentis. Ita S. Agnes totam spem & amorem defigens in Christum, vicit omnia tormenta Tyranni: Deus enim infirma mundi eligit, ut confundat fortia, vultque suam virtutem in nostra infirmitate toti orbi ostendere: Deus enim in se sperantes, seque invocantes & adorantes, deserere nequit.

Lætitia spiritualis optimum contra tentationes remediū.

Quocirca S. Cyprianus tract. de Mortal. *Adversa*, ait, *non avocant à fidei virtute, sed corroborant in dolore*, &c. Hoc expertus S. Antonius, teste S. Athanasio, dicebat, optimum remedium vincendi omnes dæmonis tentationes esse lætitiam spiritualem, & amorem Christi, cujus uno crucis signo victus aufugit.

VERS. 11. Luc. 4. 13. Marc. 1. 13.

TUNC RELIQUIT EUM DIABOLUS, ET ECCE ANGELI ACCESSERUNT ET MINISTRABANT EI) Rectè Anonymus in Catena: *Legitimè pugnanti*, inquit, *agonum reperitur terminus, quod adversarius vel sua sponte cedat vincenti, vel trino casu deponatur, secundùm pugnatoriæ artis decretum*. Qui enim ter in trino conflictu hostem vicit, is planè eum superavit & subjugavit, ideoque de eo triumphat. Nota, Christum post trinam tentationem & victoriam ex monte, in quem eum transtulerat diabolus, rediisse in suum Quarantanæ, ubi 40. diebus jejunarat, desertum, idque non pedibus, sed subitaneo quasi raptu per vim suæ divinitatis & dotem agilitatis, aut certè per Angelorum ministerium. Nam ei quasi victori, Angeli specie humani corporis assumpta (uti & fecerat diabolus tentator) accedentes congratulati sunt, & ministrarunt cibum deferentes, aliaque obsequii debiti officia exhibentes. Porrò Concilium Constantinopolitanum, Oecumen. V. in Constitutione Vigil. Papæ pertinente ad collationem 5. adversus quosdam Hæreticos, qui ita exponebant illud Matth. 4. *Et ministrabant ei*, ut Angeli Christo inservierint sicut aliis Sanctis, anathema dicit eis, qui volunt Angelos ad Christum descendisse, eique ministrasse tamquam amico & domestico Dei, non tamquam creatori & Domino suo.

Quomodo Christus ex monte, in quem eum dæmon transtulerat, in suum locum redierit?

Disce hinc eum, qui fortiter vincit diabolum ejusque suggestiones, mereri & præmiari consortio, consolatione & ministerio Angelorum. Nam victor satanæ est quasi alter Angelus, idque ut per Angelos animetur ad futura cum diabolo certamina; nam ut de Christo hic ait Lucas cap. 4. 13. *Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus*; unde S. Chrysostomus: Recessit, inquit, diabolus virtute Christi excussus; posteà, ait Interlinearis, pugnaturus per Judæos. Scribæ enim & Pharisæi crebrò Christum tentarunt, & tandem occiderunt.

An dæmon plenè victus redeat ad tentandum.

Hinc Origenes hom. 31. in Lucam, & Abulensis putant dæmonem de uno vitio tentantem, semel ab aliquo perfectè victum, ampliùs de illo eumdem non tentare. Idem probabile esse, ait noster Salmeron: quia, qui in se perfectè superat per actus intensos & heroicos, habitus pravos ad vitium inclinantes, eidem contrarii virtutum habitus ingenerantur, & profundè radicantur: talem autem aggredi non audet dæmon, ne iterùm vincatur. Probabilius est, dæmonem à Christo & Christianis semel perfectè victum, tantùm ad tempus discedere, ut hic ait Lucas: quare data occasione iterùm ad tentandum simili vel eadem tentatione regredi. Sic enim ipse S. Antonium sæpè de eadem re, & S. Paulum eodem stimulo carnis sæpiùs diuque tentavit, ut patet 2. Corinth. 12. 8. Sic enim duces redeunt ad oppugnandam arcem, cùm post longam quietem hostes securos, negligentes & imparatos inveniunt: *Diabolus*, ait S. Ambrosius, *frequentat spicula, ut aut præmio vincat, aut tædio*. Audi eumdem S. Ambrosium lib. 4. in cap. 4. Lucæ vers. 13. *Probè omnium criminum fontes hæc tria genera demonstrantur esse vitiorum. Neque enim consummatam omnem tentationem Scriptura dixisset, nisi in his tribus esset omnium materia delictorum, quorum semina in ipsa origine sunt cavenda. Finis ergo tentationum finis est cupiditatum, quia causæ tentationum, causæ cupiditatum sunt. Causæ autem cupiditatum sunt carnis delectatio, species gloriæ, aviditas potentiæ*. Et post pauca: *Vides ergo ipsum diabolum non esse in studio pertinacem, cedere solere veræ virtuti. Et si invidere non desinat, tamen instare formidat, quia frequentius refugit triumphari. Audito itaque Dei nomine, recessit, inquit, usque ad tempus: posteà enim non tentaturus, sed apertè pugnaturus advenit*. Denique post multa ita concludit: *Ergo qui vult coronam dare, tentationes suggerit. Et si quando tentaris, cognosce, quia paratur corona. Tolle martyrum certamina, tulisti coronas: tolle cruciatus, tulisti beatitudines. Nonne tentatio Joseph, virtutis est celebratio? Nonne injuria carceris, corona est castitatis? Quemadmodum regni in Ægypto consortium potuisset adipisci, nisi venditus fuisset à fratribus?*

Resp. Affir.

VERS. 12. Luc. 4. 14. Marc. 1. 14. Joan. 3. 4.

Solus Joannes narrat gesta anni primi prædicationis Christi.

CUM AUTEM AUDISSET JESUS, QUÒD JOANNES TRADITUS ESSET, SECESSIT IN GALILÆAM) Omittit siletque Matthæus, æquè ac Marcus & Lucas, legationem Judæorum ad Joannem Baptistam, rogantium, an ipse esset Messias, item Joannis ad Christum, rogantis per discipulos: *Tu es, qui venturus es?* Adhæc conversionem aquæ in vinum in Cana Galilææ; ejectionem ementium & vendentium è templo; Nicodemi accessum ad Christum, &c. quæ omnia facta sunt ante captivitatem Joannis Baptistæ, & à solo Joanne Evangelista cap. 1. vers. 3. & 4. recensentur. Igitur Matthæus orditur hic prædicationem Christi à carcere Joannis Baptistæ. Ante enim ejus incarcerationem Christus eidem munus prædicandi commisit, ut ipse sibi viam sterneret. Joanne verò incarcerato, Christus ei in prædicatione quasi sol lucifero suo successit, tuncque publicè & solenniter evangelizare cœpit, uti hic enarrat Matthæus.

Christus à Judæa secessit in Galilæam fugiens Herodem: Cur, cùm ibi regnaret Herodes?

Porrò, Christus audita Joannis incarceratione, ex Judæa secessit in Galilæam, quia fugit Herodem, ne sicut Joannem, ita & se incarceraret. In Galilæa ergo solenniter prædicare orsus est, ut impleret oraculum Isajæ, de quo mox. Dices: Herodes regnabat in Galilæa, non in Judæa, cur ergo Christus fugiens Herodem, fugit ex Judæa in Galilæam; ibi enim incidebat in manus Herodis? Resp. Id factum idcircò, quòd Joannes in Judæa juxta Jericho prædicans & baptizans, convocansque ad se turbas, à Judæis, putà à Scribis & Pharisæis accusatus fuerit apud Herodem; illi enim à Joanne acriter reprehensi, vocatique *progenies viperarum* Matth. 3. 7. exacerbati suggesserunt Herodi, quem sciebant Joanni offensum, ut Joannem caperet metu novationis rerum, ne scilicet Joannes tumultum & rebellionem populi concitaret: Josephus enim lib. 18. Antiq. cap. 7. docet Herodem occidisse Joannem timore turbationis ex turbis ad Joannem confluentibus. Quis hunc timorem Herodi regi Galilææ de Joanne in Judæa prædicante injecit, nisi Judæi, putà Scribæ & Pharisæi? Hi enim, uti Christo, sic & Joanni Christum ostendenti fuere infensi; uterque enim illorum vitia publicè libereque arguebat. Licèt enim Romano Præsidi jure proprio tradendus fuisset Joannes, utpote in Judæa baptizans; tamen quia ipse & Galilæos baptizabat, & fortè in vicinam Peræam Herodi subjectam, subinde per Jordanem transgrediebatur, hinc Herodes, connivente Præside Romano agentibus id Pharisæis, Joannem quasi suæ jurisdictioni subditum incarceravit. Christus id audiens, fugit à Judæa & Judæis in Galilæam, metuens ne ab eisdem traderetur Herodi: apud illum enim, utpote secta Judæum, Pharisæi plurimùm poterant, summæque erant auctoritatis. Ipsum autem Herodem solum toti Galilææ dominantem non timuit Jesus, quia eum non offenderat, uti offenderat Joannes reprehendens eum de adulterio. Fuit hic Herodes Antipas filius Herodis Ascalonitæ, qui fuit infanticida.

Hic secessus Christi in Galilæam secundus.

Fuit hic secessus Christi secundus è Judæa in Galilæam (primus enim fuit Joannis 1. 43.) idemque est cum eo, qui à Marco cap. 1. 14. & Luca c. 4. 14. & Joanne cap. 4. v. 3. & 43. recensetur, ut rectè Jansenius ex iisdem circumstantiis colligit. Porrò Lucas ait: *Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam*, non quòd aliqua virtus spiritus illi hic indita & addita fuerit à Spiritu sancto, ut videtur velle Origenes: ipse enim à primo sui ortu plenus fuit

fuit Spiritu sancto, sed quòd virtus Spiritus sancti, quo plenus erat, eum impelleret in Galilæam, ad ordiendam ibi magna efficacia prædicationem, & ad miracula aliaque opera heroica patrandum, quibus prædicationem suam confirmaturus erat, ut patet hic vers. 23.

VERS. 13. ET RELICTA CIVITATE NAZARETH, VENIT, ET HABITAVIT IN CAPHARNAUM (civitate) MARITIMA IN FINIBUS ZABULON ET NEPHTALIM) *Relicta*, id est, omissa, neglecta, prætcrita, q. d. Noluit Jesus ingredi Nazareth, licèt ipsa esset patria sua, ibique ordiri prædicationem. Causam dat. S. Joannes c. 4. 44. *Quod Propheta in sua patria honorem non habet*. Secessit ergo in Capharnaum, ibique cathedram prædicandi erexit & fixit.

Galilæa duplex, superior & inferior.

Nota: Duplex erat Galilæa, scilicet inferior in tribu Issachar, & Zabulon, in qua sita erat Nazareth; & superior in tribu Aser & Nephtali, in qua erat Capharnaum, quæ & Gentium dicebatur, eò quòd vicina esset phœnicibus, & quia à multis Gentilibus habitabatur. Magna enim ejus pars à Salomone data fuit Hiram regi Tiri, ob navatam ab eo operam in fabrica templi. 3. Reg. 9. 11. Vide Adrichomium in descript. terræ sanctæ in Galilæa.

Capharnaum emporium opulentum, & totius Judææ celeberrimum.

CAPHARNAUM MARITIMA) Adiacebat enim Jordani (ubi scilicet Jordanis in mare Tiberiadis influit) ac mari Tiberiadis, quod & Galilææ dicebatur: quare per mare evehens & advehens merces, evasit emporium totius Judææ celeberrimum & opulentissimum, ac Metropolis Galilææ, adeò ut opibus, fastu, luxu, pulchritudine ceteras Galilææ urbes longè superaret, indeque nomen accepit. Dicitur enim *Capharnaum* quasi כפר נעים *copher naim*, id est, *ager jucunditatis & delectationis*, vel *villa pulchritudinis*, ait S. Hieronym. in Nomin. Hebraic. Pagninus, & alii Nonnulli verò *Capharnaum* interpretantur *ager pœnitentiæ*, aut *propitiatio pœnitentiæ* à כפר *caphar*, Id est, propitiari, & נחם *nacham*, id est, pœnitere: ibi enim pœnitentiam prædicavit Christus, urbes enim maritimæ ob colluviem undique affluentis turbæ, & ob merces opesque multis scatent vitiis, quod & notavit Plato. Verùm sic dicendum esset *Capharnacum* per ch, uti vertit Syrus: quamquam כ Hebraicum non semper vertatur per *ch*: nam pro *Chabacuc* vertunt *Habacuc*: pro *Chaggai*, *Aggæus*: pro *Chorma*, *Horma*: pro *Chamital*, *Amital*. Porrò Capharnaum Christi habitatione longè facta est pulchrior & illustrior; Christus enim relicta patria sua Nazareth, in Capharnao habitationem sibi delegit, ac commodatam aut conductam, ut videtur, domum habuit, in qua Evangelicæ prædicationis tempore, cum electis suis duodecim Apostolis triennium duxit, indeque Capharnaum sua, sive ejus civitas appellata est. Eademque de causa Christus & Apostoli Capharnaum domumque suam rediisse, ab Evangelistis frequenter memorantur.

Capharnaum idem est quod ager jucunditatis.

In Capharnao cœpit Christus prædicare.

In hac urbe igitur Christus cæpit prædicare regnum Dei, luxum, & vitia civium castigare, eosque à bonis terrenis, opibus & fastu ad cælestes opes invitare, tum per sermones, tum per miracula magna & multa. Hic enim in domo sua confertam hominum turbam docens, paralyticum per tectum in lecto ante se demissum, primùm à peccatis, deinde & à paralysi verbo curavit. Ibidem duobus cæcis visum reddidit, atque dæmoniacum mutum incolumitati restituit. Hic in platea ambulans à paralysi Centurionis servum sanavit, Hæmorrhoissam fimbriam vestis ipsius firma fiducia tangentem, à sanguinis profluuio liberavit, atque mox Jairi Archisynagogi ædes ingressus, duodennem ejus filiam à morte, sua voce excitavit.

In Capharnao multa Christus edidit miracula.

Verùm cùm incolæ divitiis, indeque fastu, superbia ac luxu tumidi, neque cælestibus ejus vocibus, neque miraculis ad pœnitentiam commoverentur, hanc tandem Christus in eos detonuit sententiam: *Et tu Capharnaum, quæ usque ad cælum exaltata es, usque ad infernum demergeris. Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te fortè mansissent usque in hanc diem. Verumtamen dico vobis, quòd Sodomis remissius erit in die judicii, quàm tibi* Matth. 11.

VERS. 14. UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER ISAJAM PROPHETAM) cap. 9. v. 1.

VERS. 15. TERRA ZABULON, ET TERRA NEPHTALIM, VIA MARIS TRANS JORDANEM GALILAEA GENTIUM Est appositio, q. d. Terra Zabulon, & terra Nephtalim, quæ est via maris, quæ scilicet vergit & ducit ad mare Tiberiadis, quæque sita est trans Jordanem, & alio nomine dicitur Galilæa Gentium; hæc terra, inquam, alleviata est, ut addit Isajas, scilicet, ut sequitur, populus in ea habitans, ex tenebris suæ ignorantiæ aspexit lucem Evangelii, prædicante Christo. Vox *Gentium* notat Christum Evangelium à Judæis ob incredulitatem, per Paulum & Apostolos translaturum ad Gentes. Ita Chrysostom.

POPULUS QUI SEDEBAT IN TENEBRIS, VIDIT LUCEM MAGNAM, ET SEDENTIBUS IN REGIONE UMBRAE MORTIS LUX ORTA EST EIS Hoc oraculum fusè exposui Isajæ 9. 1. Vide ibi dicta. VERS. 16.

EXINDE COEPIT JESUS PRAEDICARE: POENITENTIAM AGITE: APPROPINQUAVIT ENIM REGNUM CAELORUM) Hæc fuit summa, compendium finis & scopus prædicationis Christi, scilicet, invitare homines ad pœnitentiam, ac mutationem morum, vitamque sanctam, ut regnum cælorum jam sua morte aperiendum ingredi mererentur. Idem prædicavit Joannes Baptista, quasi Christi prodromus & præcursor. Vide dicta cap. 3. 2. Christus ergo homines à terra cupiditatibusque terrenis, velut vilibus, exiguis & caducis evocabat ad cœlum, ut in eo reges regnarent cum Deo & Angelis in omni felicitate & gloria per omnem æternitatem. Hæc enim est vera sapientia, hic terminus, hæc meta, hoc bonum, hæc felicitas nostra. *Hoc est enim omnis homo* Eccles. 12. 14. Verè Glossa: *Ad Evangelium*, ait, *pertinet beatitudinis promissio, peccatorum remissio, adoptio, resurrectio, cælestis hæreditas, Angelorum societas*. Evangelio ergo reges fiunt, & regnum datur, ait Interlin. non terrestre & caducum, sed cæleste & sempiternum. Daniel. 7. vers. 27. VERS. 17.

Evangelium facit reges.

Quocirca Babylas Mimus habens duas concubinas, audiens legi hæc verba Evangelii: *Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum*; cælitus à Deo tactus resipuit, ac in cellam se reclusit, pœnitentiam per omnem vitam acturus, suas verò opes reliquit concubinis, quæ ipsius exemplo compunctæ, simili modo in cellas sese concluserunt, ac jugem pœnitentiam egerunt. Ita Joannes Moscus in Prato spirit. c. 31. nimirum vivus & efficax est sermo Evangelii. Hebr. 4. 12.

Babylas Mimus per Evangelii verba conversus.

Appositè in Galilæa prædicavit hæc Christus, tum quia Galilæa à Gentibus habitabatur, quæ minùs resistebant Evangelio, quàm Judæi; tum quia copiosa erat & populosa, adeò, ut Josephus lib. 3. belli cap. 2. de ea scribat: *In Galilæa crebræ sunt civitates, & ubique multitudo vicorum propter opulentiam populosa, ut quisit minimus, supra quindecim millia colonorum habeat*; tum quia Galilæa Hebr. idem est, quod tornatilis, volubilis, à גלל *galal*, id est, *volvere, convolvere, revolvere*, ita dicta est Galilæa à revolutis vicini maris fluctibus vel arenis, qui in littore vi æstus maris ventorumque convoluuntur & conglomerantur. In Galilæa enim Christus revoluit & tornavit perditos hominum mores, eosque quasi circinavit, ut instar globi, terram, & terrena tantùm in puncto tangerent; tota verò reliqua mole convoluit & rotundi cælos rotundos tornatosque respicerent. Adhæc è Galilæa, id est, è volubilitate mundi hujus evocavit homines ad cælum & astra.

Galilæa populosa.

Galilæa, id est, volubilis.

Rursum Galilæa idem est quòd transmigratio, ait sanctus Gregorius, & alii, à radice גלה *gala*, id est, *migravit*. In ea enim Christus docuit homines, mente, affectu & amore à terra & terrestribus migrare ad cœlos & cælestia. Unde Apostolos non nisi Galilæos, id est, transmigrantes (qui scilicet hospites terræ, & cives cœli forent) elegit.

Vel transmigratio.

Hæc transmigratio fit per pœnitentiam. Porrò quàm rigida, longa, duraque fuerit olim in pane & aqua per plures annos peccatorum pœnitentia, liquet ex pœnitentiali Romano, & ex canonibus pœnitentialibus S. Basilii, S. Gregorii Nysseni, Bedæ, Rabani, Mauri, & Burchardi, qui conjunctim impressi extant. Denique apud Hispanos ægri & moribundi pœniten-

Moribundi Hispani monastica professi.

tiam agebant induendo habitum monasticum, & tonsuram suscipiendo, qua ceremonia profitebantur monasticen: unde si convalescerent; in monasterio tota vita degere debebant, nec ad sæculum redire poterant, ut patet ex Conc. Toletano 12. c. 2. idque magno posterorum exemplo fecit VVamba rex Hispaniæ sub annum Domini 674. vt patet ex Mariana & Baronio tom. 8. anno

Pœnitentiarii virgas gestant quasi judices. Domini 680. in fine. Hac de causa Romæ pœnitentiarii pontificii virgam manu gestant, tum quia sunt judices Apostoli. in tribunali conscientiæ. Judici enim virga recta, quasi index rectitudinis justitiæ præfertur, juxta illud de Christo: *Virga directionis, virga regni tui*, Psal. 44. 7. tum quia in gravioribus publicisque delictis, præsertim habentibus annexam excommunicationem, olim pœnitentiarii recitantes psalmum *Miserere*, reum virga verberabant, itaque eum absolvebant, vti etiamnum ex prisco Ecclesiæ ritu in canonibus sancito, in solenni ab

Exempla. Henrici II. Imperatoris. excommunicatione absolutione fit. Ita S. Anno Archiepiscopus Coloniensis Henricum II. Imperatorem pœnitentem durissimis verberum plagis afflixit anno Domini 1056. ut habet ejus vita apud Surium 4. Decemb. Hicque virgarum, sive, ut vulgò vocatur, disciplinæ, vel à pœnitente sibi ipsi, vel à pœnitentiario pœnitenti inflictæ usus, valdè viguit tempore B. Petri Damiani, qui floruit anno Domini 1040. ut patet ex pluribus ejus epistolis, ac ex vita S. Dominici Loricati, ubi centum annorum pœnitentiam fieri ait; vigesies recitando totum psalterium cum continua flagellatione, unum enim psalterium tale conficere quinque annos pœnitentiæ. Ita Hen-

Henrici II. Angliæ regis. ricus II. Angliæ rex, quia occasionem dederat cædis. S. Thomæ (uti habet ejus vita) Cantuariensis Archiepiscopi, pœnitens, nudis pedibus venit ad sepulchrum S. Thomæ, ac in loco cædis ejusdem, prostratus in terram, ad pedes Episcoporum scelus suum cum lacrymis confessus, scapulas nudavit, ab eisque quinquies flagellationem suscepit; à singulis verò monachis, qui numero erant 80. tres disciplinæ ictus subiit sub annum Domini 1170. Quid nos delicati ad hæc? Quò abiit priscorum pœnitentia?

S. Paulæ. Audiamus quid de S. Paula scribat S. Hieron. in ejus epitaphio: *Lectuli strata non habuit, sed super durissimam humum stratis ciliciis quiescebat: si tamen illa quies dicenda est, quæ jugibus penè orationibus dies noctesque jungebat, illud implens de psalterio: Lavabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. In quo fontes crederes lacrymarum: ita levia peccata plangebat, ut illam gravissimorum criminum crederes ream. Cumque à nobis crebriùs moneretur, ut parceret oculis, & eos servaret Evangelicæ lectioni, ajebat: Turpanda est facies, quam contra Dei præceptum purpurisso, & cerussa, & stibio sæpè depinxi. Affligendum corpus, quod multis vacavit deliciis. Longus risus perpeti compensandus est fletu. Mollia linteamina, & serica pretiosissima, asperitate cilicii commutanda. Quæ viro & sæculo placui, nunc Christo placere desidero.* Vide eumdem epist. 30. graphicè describentem raram Fabiolæ pœnitentiam.

VERS. 18. Luc. 5. 1. 5. Marc. 1. 16. AMBULANS AUTEM JESUS JUXTA MARE GALILAEAE, VIDIT DUOS FRATRES SIMONEM, QUI VOCATUR PETRUS, ET ANDREAM FRATREM EJUS, MITTENTES RETE IN MARE (ERANT ENIM PISCATORES)

VERS. 19. Luc. 5. 10. Marc. 1. 17. ET AIT ILLIS: VENITE POST ME, ET FACIAM VOS FIERI PISCATORES HOMINUM.

VERS. 20. AT ILLI CONTINUÒ RELICTIS RETIBUS SECUTI SUNT EUM)

Supplenda ex S. Joanne. Nota quoad seriem historiæ, multa hic esse supplenda ex S. Joanne cap. 1. scilicet quòd post baptismum Christi à Joanne susceptum, postque ejus jejunium 40. dierum in deserto, & trinam satanæ tentationem, Judæi miserunt legatos ad Joannem Baptistam, qui rogarent eum, an ipse esset Christus. Respondit Joannes, se non esse Christum. Postridie venit rursus ad Joan-

Ordo vocationis Apostolorum. nem Jesus, tuncque de eo turbis dixit Joannes: Ecce hic est Christus. Quo audito, duo Joannis discipuli contulerunt se ad Jesum, è quibus unus fuit Andreas, qui illicò fratrem suum Simonem Petrum adduxit ad Christum; moxque Christus vocavit Philippum, qui ad eumdem secum adduxit Nathanaelem, ita ut Christus jam quinque haberet discipulos nunc nominatos, qui cum ipso inter-

A fuerunt nuptiis in Cana Galilææ: iidem mox relicto Christo redière ad suam piscationem. Inde Jesus rediit in Judæam, ubi habuit colloquium cum Nicodemo, quod recenset Joannes cap. 3. ibique baptizabat & patrabat miracula, quibus dum inclaresceret, timens invidiam Scribarum & Pharisæorum, quorum accusatione jam captus erat ab Herode Joannes Baptista, iterùm reversus est in Galilæam, ibique vocavit Petrum & Andream, Jacobum & Joannem, uti hic narrat Matthæus. Quare solus Joannes enarrat acta primi anni prædicationis Christi; Matthæus verò, Lucas & Marcus inchoant ab anno secundo prædicationis, qui fuit ætatis Christi 32. cùm congregavit Apostolos.

Hinc liquet aliam esse hanc vocationem Petri & Andreæ ab ea, quam recenset Joannes c. 1. 36. ibi enim Andreas à Joanne Baptista necdum capto, missus est cum socio ad Christum, eumque familiariter nosse cœpit, non tamen ei discipulum stabilem se addixit, sed ad sua retia rediit: *Vocatio Apostolorum multiplex.*

B hic verò capto jam Joanne, Andreas & Petrus vocati à Christo se ei discipulos dedunt, constanterque ei adhærent, nec ampliùs ad propria sunt reversi. Est ergo hæc secunda Apostolorum vocatio. Tertiam vocationem addit S. Augustinus, Lyra, Maldonatus & Toletus, scilicet eam, qua post miraculosam capturam piscium vocati à Christo, ei se totos addixerunt, uti recenset Lucas c. 5. v. 10.

Sed verius est illam apud Lucam vocationem eamdem esse cum hac Matthæi: tum quia Petrus & Andreas, non nisi viso illo miraculo in captura piscium, de quo Lucas, vocati & permoti videntur ad indivulsè sequendum Christum: tum quia Lucas æquè ac Matthæus dicit eos, relictis omnibus, secutos esse Christum, quod sanè absolutè intelligendum videtur: neque verisimile est eos semel planè plenèque vocatos, & Christum secutos, rursùm ab eo defecisse, & quasi apostatasse, ut tertiò apud Lucam vocari debuerint. Denique τὸ *faciam vos fieri piscatores hominum*, planè idem est cum eo, quod Christus apud Lu-

C cam ait Petro: *Ex hoc jam eris homines capiens*. Eadem ergo est vocatio Apostolorum à Matthæo & Luca recensita, sed Matthæus succinctè vocationis substantiam assignat, eamque quasi per compendium perstringit; Lucas verò more suo ejusdem seriem & historiam particulatim & prolixè enarrat, uti fusè & præcisè per singula ostendit Jansenius cap. 26. Concordiæ Evang. Ita censet S. Chrysostomus, Teophylactus, Euthymius, & alii. Jam singula verba expendamus.

AMBULANS) non casu, non animi causa, sed ut ad sui sequelam vocaret Petrum & Andream, Jacobum & Joannem: Christus enim nec ambulationem, nec aliam actionem ullam exercebat solius naturæ vel recreationis causa, sed omnes dirigebat ad finem spiritualem, scilicet ad Dei gloriam & aliorum salutem. Imitentur hoc Christiani, præsertim sacerdotes & religiosi; sic nil facient otiosum, sed omnia fructuosa.

JUXTA MARE GALILÆÆ) Cui adiacet Caphar-

D naum urbs, in qua Christus domum sibi delegerat ad prædicandum domi suis discipulis, & in synagogis per Sabbata omnibus Judæis. Mare hoc alio nomine vocatur Tiberiadis, item lacus vel stagnum Genesareth.

SIMONEM, QUI VOCATUR PETRUS) Qui scilicet à Christo vocatus est *Cephas*, id est, Petra vel Petrus, Joan. 1. 42. quia super eum ædificaturus erat Ecclesiam suam. Matth. 16. 18. *Simon* Hebraicè idem est, quod *audiens*, *obediens*: שמע *scama* enim significat audire, obedire. Vide dicta Genes. 29. 33. *Cephas idest, Petra Ecclesiæ.* *Simonis etymon.*

ANDREAM) Andreas est Græcum nomen, quod à Græcis, quibus post Alexandrum Magnum subditi fuere, accepere Judæi, uti & Jason, Eupolemus, Lysimachus, Menelaus, aliaque plura nomina Græca Judæorum, quæ 2. Mach. 4. & seq. leguntur. Ἀνδρεῖος enim Græcè idem est, quod *virilis*, *robustus*, *fortis*, qualis reverà fuit sanctus Andreas in cruce. *Andreas, id est virilis.*

MITTENTES RETE IN MARE) Supple ex Luca cap. 5. 1. & seq. Christum ascendisse in naviculam Petri, indeque docuisse turbas, mox jussisse Petro, ut mitteret rete in mare, qui illicò attraxit ingentem piscium copiam, ita ut rete rumperetur; quo miraculo ad Christum conversus est cum Andrea, Jacobo, & Joanne, qui omnes totos se Christo addixerunt. Tunc ergo quatuor hos discipulos vocavit Christus, tum voce, dicendo:

Venite

Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum, ut ait hic Matthæus; tum miraculosa captura piscium, ut docet Lucas. Videtur hæc vocatio Apostolorum contigisse anno primo prædicationis Christi ad finem decurrente, putà anno 32. ætatis Christi in Februario, vel initio Martii ante Pascha, uti dixi in Chronotaxi.

VENITE POST ME) id est, sequimini me, meumque vitæ Apostolicæ institutum, ut relicto piscationis, omnique humano officio, totos vos mecum dedatis perfectioni & prædicationi Evangelicæ Ego enim officium vestrum in longè melius & diviniuscommutabo: *Faciam* enim *vos piscatores*, non piscium, sed *hominum*? Christiani enim sunt quasi pisces natantes in aqua baptismi:

Sunt illic merces plagæ; sunt vota rudentes;
Mors, pretium, virtus prora; carina salus.
Vincla, fides; malus, pietas; suspiria venti;
Spes, velum; remus gratia; rector amor.

Hæc est navis Ecclesiæ Christi, qua in cælum enavigamus. Analogias novemdecim piscium & hominum recensui Habacuc 1. 14. quas vide, si libet.

B

Christus vocatur piscis. Hinc Christus à priscis vocatur ἰχθὺς, id est, piscis: unde & nominis ἰχθὺς initiales literæ, per acrostichin hanc reddunt sententiam: Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ υἱὸς σωτήρ, id est, *Jesus Christus Dei filius salvator*; de qua extat carmen Sibyllæ Erythrææ apud S. August. lib. 18. de Ciu. cap. 23. Tertullianum lib. de Baptismo, & Prosperum 2. parte prædict. c. 39. S. Lucas ait Christum dixisse Petro: *Ex hoc jam homines eris capiens*. Græcè ζωγρῶν, id est, *vivos capiens*, vel *ad vitam capiens*. S. Ambr. vertit *vivificans*, q. d. Piscatores capiunt pisces ad mortem, ut scilicet eos occidant & comedant; at tu, ò Petre, cum ceteris Apostolis capies homines ad vitam, ut scilicet moriantur vitæ veteri, qua vixerunt in peccatis, & inchoent novam vitam, qua in sanctitate vivant Deo, iuxta illud Roman. 6. *Existimate vos mortuos peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu*. Et Coloss. 3. *Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.*

C

Præclarè S. Augustinus tract. 7. in Joannem: *Volens Christus*, inquit, *superborum cervices frangere, non quæsivit per oratorem piscatorem, sed de piscatore lucratus est Imperatorem. Magnus Cyprianus orator, sed priùs Petrus piscator*. Nimirum Christus per piscatores convertit oratores, Imperatores, & omnes mundi principes. Hoc fuit miraculum miraculorum, & opus proprium Deo. Unde illud prævidens & prædicens Jerem. cap. 16. v. 16. *Ecce*, inquit, *ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos*. Hoc est quod admiratur Paulus 1. Corinth. 1. dicens: *Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundùm carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat fortia*, &c. Causam subdit: *Ut non glorietur coram eo omnis caro*, sed *qui gloriatur, in Domino glorietur*. Vide ibi dicta.

AT ILLI CONTINUO RELICTIS RETIBUS SECUTI SUNT EUM) Tanta vis fuit miraculi capturæ piscium, & vocis Christi vocantis Apostolos eos, tum exteriùs dicentis: *Venite post me*, tum magis interiùs mentes eorum sua gratia pulsantis: Apostoli enim hi primarii, ea audita, continuò mutarunt navim, & retia in domum & scholam Christi, ac piscium lucrique cupiditatem in zelum animarum. Fit ergo hic mare, terra; navis, Ecclesia; pisces, homines vagi errantesque in terra, uti pisces in vasto mari.

D

RELICTIS RETIBUS) Sub retibus intellige navim, domum, piscandi officium, famulos, parentes, cognatos, domesticos, ceteraque omnia, juxta illud S. Petri ad Christum: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te; quid ergo erit nobis?* Matth. 19. 27. Quod ergo occiso Christo hi Apostoli Joannis 21. 3. piscationi operam dedisse leguntur, non id fuit animo repetendi piscationis officium, sed ut otium fallerent, & mentem ex Christi nece afflictam hac veteri occupatione recrearent. Hoc exemplum Apostolorum imitentur qui à Christo ad Apostolatum, ad actus heroicos, ad vitam perfectam & religiosam vocantur, ut relictis parentibus, domibus, opibus, &c. continuò eum sequantur, de nulla re solliciti, sed omnes suas sollicitudines in Christum, qui eos vocat, resignantes. Christus enim de omnibus hisce eis abundè providebit, & centuplum, quod Matth. 19. promisit, rependet. Sapienter S. Bernardus ad eos, qui Deum ad ardua vocantem sequi trepidant: *Quid times*? inquit, *quid dubitas? Vocat te magni consilii Angelus, quo nemo est sapientior, nemo fortior, nemo fidelior*. Tropologicè Scholiastes in Marci cap. 1. apud S. Hieronymum: Relinquenda sunt, ait, retia aranearum, quibus velut culices tenebamur, putà vanitates mundi.

ET PROCEDENS INDE, VIDIT ALIOS DUOS FRATRES, JACOBUM ZEBEDEI (filium) ET JOANNEM FRATREM EJUS, IN NAVI CUM ZEBEDAEO PATRE EORUM REFICIENTES (Græcè καταρτίζοντας, id est, resarcientes, redintegrantes) RETIA SUA (rupta vel vitiata) ET VOCAVIT EOS) VERS. 21. Luc. 5. v. 9. Marc. 1. v. 19. 20.

Jacobi etymon. JACOBUS) Hebr. idem est, quod *supplantator*, ut patet Genes. 25. 26. ipse enim supplantavit mundum & mundana omnia, ut Christum sequeretur.

Zebedæi e. ZEBEDAEUS) idem est, quod *donans, liberalis, munificus*; ipse enim jam senex duos filios, qui erant baculus senectutis suæ, ultrò Christo obtulit & donavit זבד *zabad* enim est dare, donare, dotare.

Joannis e. JOANNEM) Joannes idem est, quod *gratia Dei*; hanc enim copiosè præ ceteris Apostolis in Joannem effudit Christus: *Hac Apostolorum quadriga*, ait Anonymus, *vehimur ad æthera, his quatuor angulis constituitur prima Ecclesia*. Nimirum Petrus suo exemplo nos monet illico obedire Christo vocanti; Andreas viriliter vocationem prosequi: Jacobus supplantare adversarios; Joannes ad hæc implenda crebrò flagitare Dei gratiam.

ILLI AUTEM STATIM RELICTIS RETIBUS Græcè & Syriacè pro *retibus* est *navi*) ET PATRE, SECUTI SUNT EUM) Moti tum voce Christi, tum miraculo capturæ piscium in navi Petri, ipsi enim quasi socii Petri, cum in attrahendo reti tot piscium adiuverant, ut ait Luc. 5. 9. VERS. 22. Luc. 5. v. 11. Marc. 1. v. 20.

Nota: Lucas cap. 5. vers. 11. horum quatuor Apostolorum vocationem in unum convoluit, unaque sententia perstringit, de omnibus dicens: *Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus, secuti sunt eum*. Sed Matthæus illam evolvit, & particulatim enarrat, duplicemque vocationem assignat; priorem Petri & Andreæ; secundam Jacobi & Joannis. Hæc est enim historiæ series: Christus navi Petri vectus, docensque turbas, appulit ad littus, ibique vocavit Petrum & Andream, dicens: *Venite post me*. Mox paulò ulteriùs progressus vidit Jacobum & Joannem, socios Petri & Andreæ reficientes tum rete Petri ex captura tot piscium jam ruptum, tum retia sua, ibique eos vocavit, dicens: *Venite post me*; illi hac voce exciti, & miraculo capturæ piscium, cui interfuerant, commoti, & exemplo Petri & Andreæ invitati, illis se adiungentes, illicò relicto Patre & omnibus, Christum secuti sunt. Ita ex S. Augustino lib. 2. de Consensu Evang. cap. 17. Jansenius, Franc. Lucas, & alij.

ET CIRCUIBAT IESUS TOTAM GALILAEAM, DOCENS IN SYNAGOGIS EORUM, ET PRAEDICANS EVANGELIUM REGNI, ET SANANS OMNEM LANGUOREM (Græcè νόσον, id est, morbum jam habituatum, ait Euthymius, & radicatum etiam insanabilem) ET OMNEM INFIRMITATEM (Græcè μαλακίαν, id est, mollitiem, languorem, virium defectionem, lassitudinem, quæ solet morbi esse prænuntia) IN POPULO) Id fecit Christus, tum ut miraculis hisce Evangelium suum, & novam inauditamque legem, quam in mundum inferebat, confirmaret: Jesus enim *auctoritatem sibi, suæque legationi conciliavit claritate signorum*, ait S. Chrysostomus; tum ut per sanitatem corporis sanaret animam: sanati enim corpore ob hoc beneficium & miraculum credebant & dedebant se Christo. *Evangelium regni*, est lætum nuntium de regno cælorum jam jam per Christi mortem aperiendo, & de via & modo illud ineundi, & reipsa consequendi: utrumque enim prædicabat Christus assiduè & continuò, non equo nec curru vectus, sed pedibus incedens, circumeundo omnes urbes & pagos Galilææ. Mirare hic in Christo indefessum prædicandi studium, ac labores Evangelicos, imò Angelicos, illosque imitare. VERS. 23. Luc. 4. v. 44. & 8. v. 1. Mar. 1. v. 39. Inf. 9. v. 35.

ET ABIIT OPINIO (Græcè ἀκοὴ, id est, auditio, rumor,

VERS. 24. Luc. 4. v. 14. & 6. 18. 19. Marc. 3. v. 10. 11. rumor, fama) EJUS IN TOTAM SYRIAM, ET OBTULERUNT EI OMNES MALE HABENTES VARIIS LANGUORIBUS ET TORMENTIS (Græcè βασάνοις id est, *torminibus cruciatibus*, qui similes sunt iis, quos sentiunt illi, qui in eculeo torquentur & cruciantur: βάσανος enim propriè est *quæstio*, qua reus in eculeo torquetur, ut delictum & complices delicti confiteatur) COMPREHENSOS, ET QUI DÆMONIA HABEBANT (dæmoniacos, obsessos & possessos à dæmonibus) ET LUNATICOS, ET PARALYTICOS, ET CURAVIT EOS) Lunatici sunt ægri, qui lunæ & lunationibus subjacent, ut juxta eas ægriùs habeant, aut delirent, & insaniant. Unde Arabicus vertit: *Et qui agitabantur in principiis lunationum*. Lunatici, ait Apulejus, sunt qui cursum lunæ patiuntur, putà in quos luna agit: hæc enim dominatur humidis, iisque, qui humido & debili sunt cerebro: unde in novilunio & plenilunio humores, putà pituitam & melancholiam auget & miscet, itaque cerebrum turbat, agitque in delirium, maniam, phrenesin; quales potissimùm sunt epileptici, qui comitiali morbo laborant (quo agitari illos perhibent, qui nati sunt interlunio, id est, inter deficientem lunam & novilunium, licèt id neget Valesius S. Philosophiæ cap. 71.) aut insania, aliove morbi genere quopiam, certis lunæ temporibus gravantur & agitantur: cui malo sæpè se dæmon immiscet, graviusque tales affligit magis concitando humores, præsertim bilem utramque, tam atram quàm flavam, id est, melancholiam & choleram, imò ipse subinde malum hoc procurat & efficit, ut patebit, c. 17. vers. 17. & 18. Dæmon enim, ait Glossa, lunæ tempora servat, ut creaturam infamet in creatoris blasphemiam; utque per humores à luna commotos magis phantasiam turbet, hominesque tentet & vexet tristibus & cholericis phantasmatibus, ac subinde adigat ad desperationem, & necem sibi inferendam.

Lunatici, qui?

ET CURAVIT EOS). A nullo horum fidem requisivit, ait S. Chrysostomus, nondum enim virtutem suam ostenderat, & venientes à longè parvam adhuc in eum fidem habebant: posteà verò ab ægris fidem requisivit, ut patebit in sequentibus. Nubes quasdam signorum, ait Chrysostomus, Matthæus paucis verbis transcurrit, è quibus nonnulla posteà distinctiùs & fusiùs enarrabit.

Mysticè lunatici sunt varii, mutabiles & inconstantes, qui nunc Deo & pietati, nunc diabolo & cupiditatibus serviunt, juxta illud: *Homo sanctus in sapientia manet sicut sol nam stultus sicut luna mutatur*. Eccles. 27. 12. Vide ibi dicta. *Lunatici sunt inconstantes.*

ET SECUTAE SUNT EUM TURBAE MULTAE DE GALILAEA ET DECAPOLI, ET DE HIEROSOLYMIS, ET DE JUDAEA, ET DE TRANS JORDANEM) Secuti sunt multi Christum, ait Glossa, alii ob cælestia, alii ob curationem, alii fama & curiositate ducti, alii per invidiam volentes eum in aliquo carpere & accusare. Causam dat S. Bern. serm. 1. de Omnibus Sanctis, dicens: *Prædicantem Dominum de civitatibus & castellis populi sequebantur quorum salvabat animas, sanabat corpora, & adhærebant ei affatu pariter & aspectu illius delectati; cujus nimirum vox suavis, & facies decora, sicut scriptum est: Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis; talis est quem nos sequimur, cui adhæremus totus desiderabilis in quem non solùm populi, sed & ipsi quoque Angeli sancti desiderant prospicere*. VERS. 25. Luc. 6. v. 17. Marc. 3. v. 7. 8.

DECAPOLIS) est regio decem non tribuum, ut habet Glossa interlinearis, sed urbium: δέκα enim sunt *decem*, πόλις est *urbs*. Decem harum urbium nomina, teste Brochardo & Adrichomio, hæc sunt: Tiberias, Sephet, Asor, Cedes, Cæsarea Philippi, Capharnaum, Jotapata (cui præfuit Josephus contra Romanos & Titum pugnans) Bethsaida Corozaim, Bethsan, sive Scytopolis. *Decapolis quæ.*

ET DE TRANS JORDANEM) id est, de regionibus ultra Jordanem sitis respectu Galilææ, quæ erat cis Jordanem, in qua prædicabat Christus, uti sitæ sunt Galaad, Trachonitis, Abylina, Seir, Cælesyria, & Batanæa olim Basan dicta, quæ fuit ditio Og regis. Syri enim & Chaldæi sæpè Hebræum *Schin* in *Tau* commutant, ut pro *Basan* dicant *Batan*; pro *Schelosche*, *telata*, id est, tria; pro *schabar*, *tabar*, id est, fregit; pro *schub*, *tub*, id est, reversus est, pro *scor tor*, id est, taurus. Ulteriùs verò sita erat Arabia triplex, scilicet felix, Petræa, & deserta. Ex his omnibus regionibus multi fama doctrinæ & miraculorum Christi exciti, ad eum confluxerunt, eumque quaquaversum comitati sunt.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Incipit hic sermo Christi, in monte, quem hoc capite, & duobus sequentibus enarrat Matthæus, quo primò docet octo beatitudines Evangelicas. Secundò v. 22. corrigit justitiam Scribarum ac decalogum perfectè docet & explicat, scilicet eo non tantùm externum actum homicidii, adulterii furti, sed & internam concupiscentiam prohiberi.

1. Videns autem Jesus turbas, ascendit in montem; & cùm sedisset, accesserunt ad eum discipuli ejus; 2. & aperiens os suum docebat eos, dicens: 3. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. 4. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. 5. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. 6. Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. 7. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. 8. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. 9. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. 10. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. 11. Beati estis, cùm maledixerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversum vos mentientes propter me. 12. Gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis: sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos. 13. Vos estis sal terræ. Quòd si sal evanuerit, in quo salietur? ad nihilum valet ultrà nisi ut mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. 14. Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita. 15. Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt. 16. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. 17. Nolite putare, quoniam veni solvere legem, aut Prophetas: non veni sol-

ni solvere , sed adimplere. 18. Amen quippe dico vobis, donec transeat cœlum & terra, jota
unum, aut unus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. 19. Qui ergo solverit unum de
mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum: qui au-
tem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. 20. Dico enim vobis, quia nisi
abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœ-
lorum. 21. Audistis, quia dictum est antiquis: Non occides; qui autem occiderit, reus erit ju-
dicio. 22. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui au-
tem dixerit fratri suo, raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis.
23. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid
adversum te. 24. relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo: &
tunc veniens offeres munus tuum. 25. Esto consentiens adversario tuo citò, dum es in via cum eo,
ne fortè tradat te adversarius judici, & judex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. 26.
Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem. 27. Audistis, quia di-
ctum est antiquis: Non mœchaberis. 28. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui viderit mulie-
rem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. 29. Quòd si oculus tuus
dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unum mem-
brorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam. 30. Et si dextra manus tua
scandalizat te, abscide eam, & proiice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unum membro-
rum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennam. 31. Dictum est autem: Quicumque
dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii. 32. Ego autem dico vobis: Quia omnis, qui
dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxe-
rit, adulterat. 33. Iterùm audistis, quia dictum est antiquis: Non perjurabis; reddes autem
Domino juramenta tua. 34. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cœlum,
quia thronus Dei est. 35. neque per terram, quia scabellum est pedum ejus: neque per Hie-
rosolymam, quia civitas est magni regis. 36. neque per caput tuum juraveris, quia non potes
unum capillum album facere, aut nigrum. 37. Sit autem sermo vester: est, est: non, non:
quod autem his abundantius est, à malo est. 38. Audistis, quia dictum est: Oculum pro ocu-
lo, & dentem pro dente. 39. Ego autem dico vobis, non resistere malo: sed si quis te per-
cusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram. 40. Et ei, qui vult tecum judicio
contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. 41. Et quicumque te angariaverit
mille passus, vade cum illo & alia duo. 42. Qui petit à te, da ei: & volenti mutuari à te,
ne avertaris. 43. Audistis; quia dictum est: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimi-
cum tuum. 44. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt
vos; & orate pro persequentibus & calumniantibus vos. 45. ut sitis filii Patris vestri, qui in
cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos.
46. Si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis (nonne & Publicani
hoc faciunt. 47. Et si salutaveritis fratres vestros tantùm, quid ampliùs facitis? nonne & Eth-
nici hoc faciunt. 48. Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est.

VERS. 1. *Christus it in montem. Cur? Causa prima.*

VIDENS AUTEM JESUS TURBAS, ASCENDIT IN MONTEM; ET CUM SEDISSET, ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI EJUS) Causæ multæ fuerunt, cur Christus ascenderit in montem. Prima, ut instante nocte, ibi se daret quieti; turbæ verò ad vicinas villas se conferrent, ibi pernoctaturæ, & manè ad Christum redituræ. *Secunda.* Secunda, ut in monte tota nocte oraret, uti fecit, teste Luca. *Tertia.* Tertia, ut ibidem manè facto è discipulis suis eligeret duodecim Apostolos, uti ipsum fecisse narrant Lucas & Marcus. *Quarta.* Quarta, ut è monte sublimi sublimem & cœlestem Evangelii doctrinam depromeret. *Quinta.* Quinta, ut antitypus responderet suo typo, & veritas suæ figuræ. Lex enim vetus, quæ typus fuit novæ, edita fuit in monte Sina. Exod. 19. Nova autem magis excelsa & ardua est, quàm vetus; in celsiori ergo monte eam prædicari oportuit.

Tropologice Auctor imperfecti homil. 9. dat causam Christi ascensus in montem: *Ut ostendat nobis*, inquit, *quoniam in altitudine spiritualium virtutum consistere debet, qui docet justitiam Dei pariter & qui audit.* Et quod ad doctorem spectat, statim rem confirmat: *Qui docet*, inquit, *verborum suorum sit ipse exemplum, ut magis opere doceat, quàm sermone: qui autem ambulat per convalles vitæ terrenæ, & loquitur altos sermones, non alterum instruit sed seipsum castigat. Nemo enim potest in valle stare, & de monte loqui: Si in terra est animus tuus, ut quid de cœlo loqueris? Si autem de cœlo loqueris, in cœlo consiste.* Quod ad auditorem pertinet non minùs eleganter: *Qui*, inquit, *audit justitiam Dei, ideò debet in altitudine bonorum operum consistere, quia discipulus imitator esse debet magistri. Si autem in peccatis vivas, & audias justitiæ verba, judicium tibi, non salutem acquiris: audis enim, ne excusationem habeas. Si facere justitiam non vis, ut quid prædicatorem justitiæ audis? ut quid doctorem appellas, cujus non vis esse discipulus?*

Quæres, quis fuit hic mons? *Nonnulli simplicium fratrum*, ait S. Hieronymus, *putant Christum beatitudines, & cetera quæ sequuntur, in monte Oliveti* (qui est in Judæa juxta Jerusalem) *docuisse, quod nequaquam ita est. Ex præcedentibus enim & sequentibus in Galilæa monstratur fuisse locus, quem putamus esse vel Thabor, vel quemlibet alium excelsum montem.* Chorographi terræ sanctæ, ut Brocardus Itinerario 3. Bredenbachius ibidem, Fretel. pag. 8. Saligniacus tomo 9. cap. 8. Adrichomius pag. 111. num. 69. tradunt hunc montem vocari montem Christi, quòd Christus in eo solitus sit orare & prædicare, qui ab urbe Capharnao versus Occidentem tribus milliaribus distat, nec procul à mari Galilææ abest, adiacetque urbi Bethsaidæ. Altitudo ejus tanta est, ut inde terra Zabulon, Nephtalim, Trachonitis, Ituræa, denique Seir: Hermon & Libanus montes conspici possint. Natura totus herbosus, floridus & amœnus, ac cœlesti philosophiæ convenientissimus. Unde & Christus frequenter in hoc loco oravit & docuit. Hic divina oratione integras noctes traxit. Hic omnibus discipulis suis ad se vocatis, duodecim, ex eis delegit, quos & Apostolos ordinavit ac nominavit. In hoc ergo monte celso Christus habuit hunc sermonem prolixum, quo summam Evangelii, & perfectionem legis novæ docet, & paucis complectitur. Ostenditur adhuc in eo lapis, ait Adrichomius, in quo Christus prædicans sedit, & loca in quibus Apostoli consedisse memorantur. Hucusque illi. *Mons Christi quis?*

Nota; voluit Matthæus inchoans à prædicatione

Chri-

Christi summam ejus initio tradere, ut novæ legis præ veteri sublimem doctrinam, sanctitatem & perfectionem statim lectori repræsentaret per sermonem, quem Christus habuit in monte, etiamsi longè posteriùs is habitus sit. Multa enim eum antecesserunt, quæ in sequentibus recensebit: hæc ergo fuit series historiæ. Christus cùm cuidam manum, quæ exaruerat, restituisset die Sabbati, ut habet Matth. cap. 12. 15. Fugiens iram Scribarum, recepit se ad mare Galilææ, ubi affluente turba, cùm multos ægros sanasset, ascendit in montem, in quo cùm pernoctasset in oratione, manè duodecim Apostolos constituit. Lucæ 6. v. 12. Quo facto, ut habet Lucas, descendit è fastigio montis ad locum in eo decliviorem & campestrem, ibique sedens, sequentem habuit concionem partim ad discipulos, partim ad totam turbam; nam hanc concioni interfuisse patet hic cap. 7. 28. Porrò eamdem hanc esse concionem cum illa, quam recenset Lucas cap. 6. liquet ex eodem utriusque argumento, eodem initio, & fine eodem. Utrobique enim proponitur à Christo summa Evangelicæ prædicationis & perfectionis. Licèt enim Matthæus octo numeret beatitudines, Lucas verò quatuor dumtaxat; tamen in illis octo hæ quatuor, & in his quatuor illæ octo continentur, ut advertit S. Ambrosius: Lucas enim in rebus gestisque Christi strictior, Matthæus verò in dictis verbisque ejus enarrandis est fusior, magisque se expandit, uti dixi canone 14.

Series historiæ.

Igitur electio Apostolorum à Christo facta est in cacumine montis; sermo verò sequens habitus est in descensu montis, sive in loco campestri, ut ait Lucas. Ita Jansenius, Franc. Lucas, & alii, licet Maldonatus putet habitum in ipso monte, quodque Christus è loco campestri rursus conscenderit montem, ibique legem novam promulgarit.

Porrò Matthæus vocationem Apostolorum, quæ hunc sermonem antecessit, reiicit in cap. 10. quia necdum ipse suam à Christo vocationem enarrarat; hanc enim narrat cap. 9. Certùm est autem Matthæum, uti & ceteros Apostolos, huic sermoni Christi interfuisse. Habitus fuit hic sermo à Christo sub medium Maii, cùm paulò antè codem manè electio Apostolorum ab eo facta esset, anno ætatis ejus 32. qui fuit prædicationis Christi secundus, uti dixi in Chronotaxi num. 21.

ET CUM SEDISSET) Doctoris enim est in cathedra vel altiori loco sedere, ut eminùs audiatur; discipuli verò est docenti astare vel subsidere, in humiliori scamno vel loco. Rursum sessio tranquillitatem Christi notat: corpore enim sedente, mens pariter sedata quasi sedet, & apta est rebus divinis meditandis & docendis. Qua de causa S. Bernardo familiare fuit sedere.

VERS. 2. ET APERIENS OS SUUM, DOCEBAT EOS, DICENS:) Aperire os Hebr. idem est, quod loqui, sed hic emphasim habet, q. d. Christus res sublimes, miras & magnas ac divina mysteria, quæ anteà tacuerat & mente celarat, jam reserans aperto ore patefecit. Ita S. Hilarius, S. Bernardus verò serm. 1. in festo omnium Sanctorum: *Aperuit*, ait, *nunc os suum, qui prius aperuerat ora Prophetarum*, &c. *Verè apertum est os ejus, in quo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ sunt reconditi.*

VERS. 3. BEATI PAUPERES SPIRITU (Ægyptius *in spiritu*) QUONIAM IPSORUM EST REGNUM CÆLORUM) Christus à beatitudine, quam omnes quærunt, & ambiunt, sed pauci inveniunt & nanciscuntur, orditur sermonem, uti & David librum Psalmorum, dicens: *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum*, &c. Psalm. 1.

Docet ergo Christus aliis in rebus sitam esse veram beatitudinem, quàm vulgus autumet, aut Philosophi tradant, scilicet in paupertate spiritus, in mansuetudine, in siti justitiæ, in sancto luctu, in patientia & pace.

Luc. 6. v. 20. BEATI ergo sunt PAUPERES SPIRITU) *Beati*, inquam, in spe, sed nondum in re; *Beati* beatitudine viæ, non patriæ, quia scilicet in recta sunt via tendente ad beatitudinem; *Beati* in inchoatione virtutis & pacis, non in consummatione coronæ & gloriæ. Beatitudo, ait Nyssenus, est dos propria Deo: dum ergo Christus pauperes spiritu facit beatos, facit eos participes divinitatis.

Beatitudo à Dei.

Alludit ad illud Mosis Deuter. 33. 29. *Beatus es tu Israel: quis similis tui popule, qui salvaris in Domino?* Pauperes enim spiritu sunt Israel, populus electus, qui suam spem, opes, salutem & felicitatem collocarunt in Domino: quia enim spernunt opes terræ, iisque dominantur; hinc sunt Israel, id est, dominantes Deo & cœlo: *quoniam ipsorum est regnum cælorum*. Porrò Isidorus lib. 10. Orig. litera B. *Beatus*, inquit, *dictus quasi benè auctus, scilicet ab habendo quod velit, & nil patiendo quod nolit. Ille autem verè beatus est, qui & habet omnia, quæ vult bona, & nihil vult mali. Ex his enim duobus beatus homo efficitur.* Sic & Varro lib. 4. de Lingua Latina: *Beatus*, inquit, dicitur, qui multa habet bona, & is *opulentus*, ab ope, cui ex opimæ. *Dives*, à divo, qui ut Deus nihil indigere videtur. Et Cicero Tuscul. 5. *Beatus est*, inquit, *cui secretis malis omnibus cumulata est bonorum complexio.* Quæ autem verè sint bona, hic ostendit Christus, nimirum paupertatem spiritus, mansuetudinem, sanctum luctum, sitim justitiæ, &c. quare qui hæc possident, beati sunt: ideoque semper gaudent. Unde Aristoteles lib. 7. Ethices vocem μακάριος, id est, beatus, derivat χαίρειν, id est, *gaudere*, quasi beatus sit, qui semper gaudet.

Beati etymon.

Hæ octo beatitudines sunt quasi octo mundi paradoxa. Mundus enim & Philosophi beatitudinem collocant in opulentia, non in paupertate; in sublimitate, non in humilitate; in saturitate, non in esurie; in gaudio, non in luctu, &c. Unde S. Ambrosius lib. 1. de Offic. cap. 16. *Inde*, ait, *incipit beatitudo judicio divino, ubi ærumna æstimatur humano*; stultam ergo facit hic Christus sapientiam mundi, ut ait Apostolus 1. Cor. 1. *Veritas loquitur*, ait S. Bernardus in festo omnium Sanctorum, *quæ nec falli nec fallere potest, & ipsa est quæ dicit: Quoniam beati pauperes spiritu. Sic vos insensati filii Adam divitias quæritis, divitias desideratis usque adhuc, cùm jam beatitudo pauperum divinitùs commendata, prædicata mundo, credita sit ab hominibus? Quærat eas paganus, qui sine Deo vivit. Quærat Judæus, qui terrenas promissiones accepit: sed qua fronte magis, aut qua mente Christianus divitias quærit, postquam Christus beatos esse pauperes prædicavit?* Et S. Gregorius Nazianz. orat. 12. initio: *Monachorum*, ait, *opes in paupertate, possessio in peregrinatione, gloria in contemptu, potentia in infirmitate, facunditas in cælibatu (siquidem præstantiores fætus illi sunt, qui secundùm Deum existunt, quàm qui à carne ortum ducunt) qui deliciis minimè studere pro deliciis habent, qui regni cœlestis causa humiles sunt, qui in mundo nihil habent, & supra mundum existunt, qui etiam in carne extra carnem vivunt, qui pro portione Dominum habent, qui propter regnum inopia laborant, & propter inopiam regnant.*

Monachorum elogia.

Has Christi beatitudines in templo legi audiens Simeon Stylites, cùm oves pasceret, illicò iis relictis adiit monasterium, mox columnam conscendit, ac stetit in ea perdius & pernox, vix comedens, semper cœlestia meditans, factus orbi portentum, ut beatitudines hasce assequeretur. Menologium Græcorum die prima Septembris asserit eum stetisse in columna 47. annos. Baronius verò supra 80. mortuumque anno Christi 460. idem Simeon quotidie bis prædicans ad affluentem turbam non aliud concionabatur, quàm *Contemnite terrestria, amate & ambite cælestia, quæ sola vos beabunt*, uti refert Theodor. oculatus & auritus testis in ejus vita.

Simeon Stylites.

Porrò S. Lucas cap. 6. 24. singulis beatitudinibus apponit & opponit singulas infelicitates, comminans illis *væ*, id est, æternam damnationem & gehennam, de quo ibidem. Denique has octo beatitudines non distingui à virtutibus ejusdem nominis, nec à donis Spiritus sancti docet Suarez lib. 2. de Necess. gratiæ cap. 22. ubi fusè omnes octo explicat.

PAUPERES SPIRITU) Pauperes hic vocantur ii, qui carent bonis non naturæ, nec gratiæ, sed fortunæ & opum. Pauperes ergo hic propriè accipiuntur; opponuntur enim divitibus. Luc. 6. 24. *Væ*, inquit, *vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram:* divitiæ

tiæ enim sunt causa superbiæ, gulæ, luxuriæ, injustitiæ, &c. quæ divites trahunt in gehennam, uti traxerunt divitem epulonem. Lucæ 16. Ideoque hic propriè dictis pauperibus in terra, promittuntur divitiæ cœlestes, ipsumque regnum cœlorum. Idque significat vox Græca πτωχοὶ, id est mendici, ac Hebr. רשים *raschim*, & Syrum מסכינא *meschine*, Unde Italicum *meschino*.

Paupertas spiritu qui? Beati ergo hic dicuntur pauperes non omnes, nec qui invita aut miserabili necessitate sunt pauperes, aut ex vana gloria, aut ex liberiùs philosophandi studio, *Crates.* ut Diogenes, Aristides, & Crates Thebanus, qui magnum auri pondus, teste S. Hieronymo, projecit in mare, dicens: *Abite malæ voluntates, mergo vos, ne mergar à vobis*: sed *spiritu*, id est, laudabili voluntate à Spiritu sancto inspirata, & ad spiritualia bona tendenti, cùm scilicet paupertas propter Deum & regnum cœlorum spontè suscipitur, uti fit à religiosis, qui eam profitentur & vovent; aut certè patienter toleratur, uti fit à fidelibus; qui à persecutoribus, vel raptoribus, vel incendio, naufragio, &c. bonis spoliantur. Ita S. Hieronymus, S. Basilius in Regul. brevior. interrog. 207. & S. Bernardus serm. 1. in festo omnium Sanctorum.

Triplices pauperes. Nota: Triplices sunt pauperes, primò, censu, ut mendici; secundò, sensu & spiritu, ut Abraham, qui censu erat dives, sed spiritu & affectu pauper; tertiò, censu & spiritu, ut religiosi, qui ex affectu & amore paupertatis eam vovent, & bonis omnibus se abdicant. *Triplices divites.* Vice versa triplices sunt divites, primò, censu, ut mercantes; secundò, spiritu, ut avari, qui ambiunt opes; tertiò, censu & spiritu, ut divites, qui magis cupiunt ditari: *Vis intelligere*, ait Nyssen. lib. de Beatitudinibus, *quis pauper spiritu sit? qui corporalem opulentiam animæ divitiis permutat: qui propter spiritum egenus est: qui terrenas divitias veluti quoddam onus excussit & abjecit, ut sublimis per aerem sursum rapiatur, ut inquit Apostolus, in nube una cum Deo per cœlestia tendens. Ponderosa quædam res est aurum, onerosa res omnis, quæ divitiarum causa expetitur; levis verò res quædam, & sublimia petens est virtus. Si igitur ad superna nos accedere oportet, ab iis quæ deorsum trahunt inopes, & egeni simus, ut in supernis versemur.*

Spiritus tria significat. Primò. Vox *spiritu* ergo tria significat; primò enim opponitur carni & censui, & significat hujus paupertatis subjectum esse non corpus, sed spiritum, id est, voluntatem, q. d. Beati pauperes non carne, non censu, sed spiritu, quorum spiritus pauper est, id est, amans paupertatis, hoc est, contemnens terrena, & amans cœlestia. Hic enim est pauper soli, sed dives cœli. Sic sæpè sumitur *spiritus* in Scriptura, ut cùm ait Apostolus Roman. 1. 9. *Testis est mihi Deus, cui servio in spiritu meo*. Et Christus Joannis 4. *Deus spiritus est, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare*. q. d. Non ceremoniis externis, sed interno spiritu & devotione mentis adorandus est Deus, juxta illud Catonis:

Si Deus est animus, nobis ut carmina dicunt;
Hic tibi præcipuè pura sit mente colendus.

Ita S. Bernardus sermon. 1. in festo omnium Sanctorum: *Pauperes*, ait, *spiritu, id est, spirituali voluntate, spirituali intentione, desiderio spirituali propter solum beneplacitum Dei, & salutem animarum*; idque dicit: *Secundò.* *propter plebeios pauperes necessitate miserabili, non laudabili voluntate*. Secundò, τὸ *spiritu* significat originem hujus paupertatis non esse ex necessitate, ostentatione, vanitate, uti fuit Diogenis, Crateris, Aristidis, sed ex Spiritu sancto; hic enim aspirat nobis voluntatem hujus paupertatis Evangelicæ, facitque, ut sit virtus Christiana, imò religiosa & divina. Verè S. Augustinus in Sentent. sententia 250. *Dives*, ait, *qui talis est, ut contemnas in se quidquid illud est, unde inflari superbia soles, pauper est Dei*. Et S. Hieronymus: *Spiritu*, ait, id est, *propter Spiritum sanctum voluntariè pauperes*.

Tertiò. Tertiò, τὸ *spiritu* significat finem hujus paupertatis, scilicet quòd contemptus opum referatur ad spiritum, id est, ad spiritualia bona, ut liberi à terrenis, expeditiùs capiamus, & tendamus ad cœlestia: pauper ergo censu, fit dives sensu.

Nota τὸ *in spiritu*, in sequentibus beatitudinibus subintelligi, q. d. Beati mites, non qui tales sunt ex natura phlegmatica, lenta, feminea, & languida; sed mites *spiritu*, id est, ex virtute spirituali mansuetudinis aspirata à Spiritu sancto, ac tendenti ad spiritualia bona *Beati qui lugent*, non carne, sed spiritu, id est, ob amissa bona non carnalia, sed spiritualia. *Beati qui esuriunt*, non carne, non ventre, sed spiritu, *justitiam*.

Porrò paupertas hæc spiritus conjuncta est, & oritur ex humilitate & contemptu opum & honorum. Hinc rectè SS. Hilarius, August. Chrysostomus, Ambrosius, Nyssenus, Epiphan. Leo, Gregorius, & ex iis Maldonatus per *pauperes spiritu* intelligunt humiles mente & voluntate. Nam, ut ait S. Chrysostomus, quod rerum necessitate aliqui humiles sint, laus non est, sed quod *spiritu*, id est, libera voluntate & electione. Unde Glossa; Paupertas, ait, cujus nutrix est humilitas, duas habet partes, rerum abdicationem, & spiritus contritionem. Aliam analogiam, aliter explicando τὸ *spiritu*, dat S. Augustinus lib. 1. de Serm. Domini in monte: *Vulgò*, ait, *magnos spiritus superbi habere dicuntur. Quis nesciat superbos inflatos dici, tamquam vento distentos? Quapropter rectè hic intelliguntur pauperes spiritu humiles & timentes Deum, id est, non habentes inflantem spiritum*. Initium enim gratiæ & gloriæ, regnique cœlestis est humilitas, sicut initium culpæ & gehennæ est superbia. Eccles. 10. vers. 15. Unde S. Ambrosius lib. 5. in Lucæ cap. 6. vers. 20. *Oportet*, ait, *te fieri pauperem spiritu: humilitas enim spiritus, divitiæ virtutum sunt*. Et S. Leo homil. in festo omnium Sanctorum: *Quid hac humilitate sublimius, quid hac paupertate locupletius?* *Paupertas hæc oritur ex humilitate.*

Radix ergo & basis beatitudinis & perfectionis Evangelicæ, est voluntaria paupertas & humilitas, sicut radix omnis peccati est superbia & cupiditas, sive ut Apostolus ait 1. Timoth. 6. 10. φιλαργυρία, id est, *argenti aviditas*. *Radix beatitudinis est paupertas. Cur?*

Præclarè S. Cyprianus tractat. de Nativitate Christi: *Pauperes*, ait, *electi, superbi neglecti. nec fastus, nec altus circa Christi discipulatum aliquem obtinent locum. Christus pauper discipulos divites aspernatur. Pauper mater, pauper filius, inops hospitium his, qui in forma scholæ hujus in Ecclesia militant, præbent efficax documentum. Hunc in cunabulis adoravere & parvulum confitentes Deum*. Hoc Christus docuit nascens in stabulo vivens in hospitio, moriens in patibulo. *Hi pauperes sunt mundo, sed divites Deo; egentes sæculo, sed locupletes Christo*, ait Chromatius in hunc locum.

Denique S. Bernardus serm. 1. in festo omnium Sanctorum: *Attende*, ait, *quàm sapienter ordinaverit sapientia, contra peccatum primum, remedium primum apponens, ac si apertiùs dicat: Vis obtinere cœlum, quod perdidit superbiens Angelus, qui confisus est in virtute sua, & in multitudine divitiarum suarum? paupertatis vilitatem amplectere, & tuum erit*.

Anagogicè Franciscus Salas, nuper Episcopus Genevensis, vir valdè sapiens æquè ac pius & sanctus, lib. 12. Theotimi cap. 2. Pauperes, ait, sive mendici spiritu sunt; qui mendicant, id est, esuriunt & sitiunt insatiabiliter spiritum, id est, amorem & zelum Dei ejusque augmenta, ut is in eis assiduè magnis incrementis assurgat & inardescat. *Anagogicè.*

Hinc audivi quemdam sic explicantem: *Beati pauperes spiritu*, id est, beati qui faciunt apud Deum, quod faciunt mendici apud divites, qui scilicet tanta humilitate spiritus confitentur suam paupertatem, tantoque affectu mendicant gratiam apud Deum, quanto stipem à divitibus flagitant mendici. Unde S. Chrysostomus ait mendicos docere nos orare, & opem Dei postulare, per *pathos* & affectus, quos vultu, ore, tortis manibus, pedibus ulcerosis, totoque corpore compassionem concitando ostentant.

Symbolicè. Editus est libellus quidam spiritualis de perfectione, qui illam collocat in paupertate spiritus, sed mystica: pauper enim spiritu, inquit, est is, qui spiritu abnegat, & à se abdicat non solùm opes, delicias, honores, & omnes res creatas, adeoque etiam ipsam Dei gratiam & gloriam, ut se planè nudum sistat, & quasi in nihilum statuat coram Deo. Probat id ex Taulero. Verum hanc nuditatem suam agnoscere licitum est,

est, at non appetere (ut scilicet quis nudetur & privetur gratia Dei) sicut appetenda est paupertas spiritus. Taulerus nil tale habet, sed tantùm duplicem ponit paupertatem, scilicet externam, qualis est abdicatio opum: & internam sive mentalem, quam sitam ait in humilitate & abnegatione omnis solatii creati, ut homo non delectetur ulla re creata, ne gratia quidem, quatenus ipsa est res creata, ut in ipsa conquiescat, sed in solo Deo creatore omne suum solatium, quietem & gaudium constituat. Sed & hoc mysticum est, nec communium fidelium, sed subtiliter contemplantium & extaticorum opus, idque sobriè & cum grano salis exercendum.

Paupertatis spiritus tres gradus. Solidiùs noster Ludovicus de Ponte part. 3. medit. 11. paupertatis spiritus, id est, humilitatis hosce tres gradus constituit; Primus est, exuere & purificare animam ab omni spiritu & vento vanitatis, & ab omni tumore & præsumptione vana, contemnendo omnes mundi pompas. Secundus, meipsum ab omni proprietatis spiritu expoliare, proprium judicium & voluntatem cum omnibus aliis desideriis omnino exuendo. Tertius & supremus actus est, ita meipsum exinanire, ut adeò pauperem me agnoscam, quòd ex meipso nihil prorsus habeam, nisi Deus gratis mihi donet. Nam ne ipsum quidem *esse*, quod habeo, meum est, sed Dei, sine quo nihil sum. Ex me ergo nihil aliud habeo, nisi nihilum naturæ, id est, non esse; & nihilum gratiæ, id est, peccatum.

Gradus paupertatis Evangelica. Quæres primò, an hæc paupertas spiritus sit præceptum, an consilium Evangelicum? Rursus, quot ejus sint gradus & species? Resp. varios ejus esse gradus, quorum alii consilii sunt, alii præcepti. *Primus.* Primus & summus est, omnes opes, omnesque res caducas imitatione & amore Christi relinquere tam affectu interno, quàm *Secundus.* effectu & opere externo, uti fecere Apostoli, & faciunt religiosi. Hic gradus est consilii, non præcepti. Secundus est, patienter ferre confiscationem bonorum propter Christum & orthodoxam fidem, quod est genus quoddam martyrii; qui enim tollit opes ad vitæ sustentationem necessarias, tollit ipsam vitam. Hinc multi hodie Catholici sunt in Anglia viri divites & nobiles, qui mallent pati mortem, quam spolium bonorum. Durum enim est non tantùm te, sed & filios omnesque posteros tuos privare hereditate avita, ac nobilitate & prisco stemmate avorum, omnesque redigere ad ignobilitatem, paupertatem & manticam: sed eò gloriosiores sunt, qui id præstant propter Christum: quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Tales fuere Hebræi conversi ad Christum, qui idcircò à Judæis spoliabantur suis bonis, quos dilaudans Apostolus: *Rapinam*, inquit, *bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam. Nolite itaque amittere confidentiam, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem*, &c. Hic gradus est præcepti. Tenemur enim pro Christo & fide profundere non tantùm opes, sed & sanguinem ac vitam.

Tertius. Tertius paupertatis gradus est, tolerare patienter rapinam bonorum, aut aliam injustitiam à potentioribus vel tyrannis illatam, uti sæpè fit; v. g. cùm quis litem justam de prediis, rebusve sibi debitis, aliudve quidlibet, quòd jure suum est, perdit ob potentiam vel tyrannidem partis adversæ.

Quartus. Quartus est, opibus à Deo datis non affici, sed affectu eas relinquere, & paratum esse ad eas reipsa relinquendum, cùm hoc erit ad majorem Dei gloriam. In hoc gradu fuit Abraham dives censu, sed sensu & spiritu pauper.

Quintus. Quintus est, malle paucis esse contentum in loco, ubi meliùs servias Deo, quàm abundare in alio, ubi plus reperias opum, sed minus pietatis. Item victu, vestitu, & statu mediocri potiùs gaudere, quàm magnis divitiis, ut ampliùs Deo servire queas.

Sextus. Sextus, opes habere, sed eas erogare in pauperes & pios usus, etiam subtrahendo tibi necessaria.

Septimus. Septimus, malle esse pauperem, quàm per injustitiam, irreligionem, vel aliud scelus parare divitias, uti fecit Tobias, qui moriturus hoc documentum dedit filio, cap. 4. vers. ult. *Noli timere fili mi: pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus si timuerimus Deum.*

Ex his gradibus secundus & septimus præcepti sunt; primus verò, quartus & quintus sunt consilii: denique tertius & sextus nunc præcepti sunt, nunc consilii.

Quæres secundò, cur Christus inter beatitudines Evangelicas primum locum assignat paupertati spiritus? Resp. Ratio à priori prima est, quòd hæc paupertas evertat & opprimat cupiditatem, quæ est radix & fons omnis peccati & mali. 1. Timoth. 6. 10. Quare hæc paupertas hominem quasi restituit statui innocentiæ, in quo nihil alicui erat proprium, sed omnia singulis communia. Adami enim & posterorum ejus totus erat mundus, ut ex eo Deum agnoscerent, amarent, laudarent, semota omni proprietate, quæ est radix cupiditatis, rixarum & litium. In pauperibus ergo. *Quod superfluitas sennissimæ pravitatis inquinat, caminus paupertatis purgat*, ait S. Gregorius homil. 40. in Evang. *Cur paupertas est prima beatitudo? Ratio à priori. Prima.*

Secunda. Secunda ratio est, quòd hæc paupertas liberet hominem à mille distractionibus, curis & sollicitudinibus, quas afferunt opes opumque desiderium. Quocirca ipsa est *portus tranquillus, palæstra, & gymnasium sapientiæ*, ait S. Chrysostomus hom. ult. in Matth. ipsa enim facit hominem expeditum, ut animum à terrenis desideriis liberum tradat studio, orationi, virtuti, & æternitati. Hinc sapienter S. Bernardus: *Noli*, ait, *amare bona, quæ possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant.* Huc facit & illa ratio S. Gregorii homil. 32. in Evang. quòd *Nudi cum nudis (dæmonibus) luctari debemus: nam si vestitus quisquam cum nudo luctatur, citiùs ad terram deiicitur, quia habet unde teneatur. Quid enim sunt terrena omnia, nisi quædam corporis indumenta? Qui ergo contra diabolum ad certamen properat vestimenta abjiciat, ne succumbat. Nihil in hoc mundo amando possideat, nullas rerum labentium delectationes requirat, ne unde ad votum tegitur, ad casum inde teneatur.*

Tertia. Tertia, quia hæc paupertas facit, ut homo amorem suum avocet ab omni re creata, eumque totum cum omni sua spe in Deo creatore defigat: in amore autem Dei pleno & perfecto consistit summa virtutis, veraque hujus vitæ beatitudo. Quocirca de S. Francisco scribit S. Bonaventura in ejus vita, cùm sæpè à fratribus rogaretur, quænam virtus præcipuè & maximè nos Christo Domino commendaret, gratosque faceret? cum cum insitato quodam affectu respondere solitum, paupertatem; eam enim esse viam salutis, humilitatis fomentum, perfectionis radicem, & ab ea multiplices fructus existere, quamquam occultos & paucissimis cognitos.

Pauper spiritu ergo assiduè cum Deo & Christo dissuavians, dicit: *Dominus pars hereditatis meæ: tu es, qui restitues hereditatem meam mihi* Psalm. 15. Et: *Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Defecit caro mea & cor meum, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.* Psalm. 72. 25. Tu, Domine, es pelagus bonorum omnium, unicusque animæ meæ thesaurus. Excute ergo à me pondus omnium terrenorum desideriorum, ut igne amoris tui solius ardeam, & diluvio charitatis tuæ penitùs absorbear. Eia honor meus, gaudium meum, & sincera voluptas mea, Jesu, tantam quæso amoris tui flammam in penetrabilibus cordis mei excita, ut deinceps nihil sub sole eligam, nihil concupiscam præter te. O Domine mi, cœlum, terra, & omnia, quæ in his continentur, sine te sint mihi velut hybernum gelicidium. Tu solus me afficias, solus lætifices, tui solius amor in intimis vivat & ardeat, ac vivus atque ardens permaneat. Posside mentem meam, ò summum & incommutabile bonum: posside eam, ut ipsa possideat te.

Quarta. Quarta, quia hæ beatitudines propriè à Christo dicuntur & assignantur Apostolis & viris religiosis, ac Apostolicis aspirantibus ad perfectionem, æquè ac prædicationem Evangelicam: quia enim Apostoli totum orbem circuire, & ubique prædicare debebant opes regni cœlorum, hinc pariter debebant ipsimet esse pauperes spiritu, ut expediti, tum sermone, tum potiùs vita & exemplo præ se ferrent contemptum opum terræ, ne Gentes putarent illos per prædicationem quærere suas bursas potiùs, quàm animas; sed viderent eos homines esse cœlestes & divinos, ac regnum cœlorum, quod ore prædicabant, mente possidere.

Plura

Plura hac de re dixi Actor. 4. v. 32. Vide & Climachum gradu 17. S. Chrysostomum lib. 2. contra vituperat. vitæ monasticæ. Salmeronem tomo 5. tract. 5. & Hieron. Platum lib. 1. de Bono status relig. c. 9. & lib. 2. cap. 3.

Paupertatis dux Christus, assecla Apostoli. Hisce de causis paupertatem hanc spiritus primus verbo & exemplo docuit Christus, deinde B. Virgo, mox Apostoli, item Essæi, imò omnes primi Christiani, de quibus ait Lucas Actor. 4. 32. *Nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia*; imò hoc vovebant; unde Ananias & Saphira hoc votum violantes, à S. Petro puniti sunt subita morte. Actor. cap. 5.

Et SS. Patres. Hos secuti sunt viri & Prælati Apostolici, S. Antonius, S. Augustinus, S. Basilius, S. Chrysostomus, S. Gregorius Nazianzenus, S. Hieronymus, S. Gregorius Magnus, S. *S. Alexius.* Paula, S. Paulinus, S. Gallicanus, S. Alexius, qui raro in orbe exemplo opes amplissimas, parentes & sponsam reliquit, ut pauperem Christum pauper & peregrinus in Syriam sequeretur, quasi hospes terræ, & civis cœli; ac tandem in domo paterna incognitus, quasi mendicus viveret & moreretur, factus mundi ludibrium imò mundum deludens & ludificans. Posteriori ævo eamdem pau- B pertatem amplexati sunt, & sui ordinis alumnos amplexari docuerunt S. Benedictus, S. Bernardus, S. Romual- *Et S. Franciscus.* dus, S. Dominicus, sed præcipuè Sanctus Franciscus, qui hujus paupertatis Evangelicæ dignitatem profundissimè penetravit & adamavit, eamque sui Ordinis fundamentum constituit: unde eam in omni sermone nunc matrem, nunc sponsam, nunc dominam appellabat, sæpè etiam reginam, quòd in Rege regum Christo, ejusque genitrice adeò luculenter effulsisset. Audi quid de ea suis asseclis sanciat in Regula c. 6. *Fratres nihil sibi approprient, nec domum, nec locum, nec aliquam rem, sed tamquam peregrini & advenæ in hoc sæculo, in paupertate & humilitate Domino famulantes, vadant pro eleemosyna confidenter. Nec oportet eos verecundari, quia Dominus pro nobis se fecit pauperem in hoc mundo. Hæc est illa celsitudo altissimæ paupertatis, quæ vos charissimos fratres meos hæredes & reges regni cælorum instituit, pauperes rebus fecit, virtutibus sublimavit: Hæc sit portio vestra, quæ perducit in terram viventium. Cui dilectissimi fratres totaliter inhærentes, nihil aliud pro nomine Domini nostri Jesu Christi in perpetuum sub cælo habere velitis.* C

Idem S. Franciscus in rerum inopia exultans, tanto eam spiritus fervore deprædicavit, ut ex facie ignis emicare videretur: *Hæc enim*, inquit, *est virtus de cælo in nos influens, quæ nos ita instituit & informat, ut terrena cuncta ultrò conculcemus, quæq; obices omnes è medio tollit, quo humana mens cum Domino Deo suo liberrimè atque expeditissimè conjungatur. Hæc est, quæ animam adhuc in terris positam facit in cælis cum Angelis conversari. Hæc est, quæ Christum in cruce associat, cum Christo in tumulo absconditur, cum ipso resurgit, & cum ipso in cœlum ascendit. Hæc est, quæ dotem agilitatis super cælum volandi animabus ipsam amantibus etiam in hac vita concedit, cùm veræ humilitatis & charitatis alas se amantibus impertiat. Eamus proinde rogatum Apostolos sanctissimos, ut hanc gratiam nobis impetrent à Domino Jesu Christo, ut ipse paupertatis forma, & observator præcipuus, eam nobis donare dignetur.* Ita Waddingus in Annal. Minorum anno Christi 1216. num. 16. Hac de causa S. Franciscus, uti initio suæ conversionis se denudans, omniaque cum vestibus patri coram Episcopo resignans, vitam re- D ligiosam & pauperem cœpit; sic & eamdem in simili nuditate & paupertate finivit: moriens enim se vestibus spo- *S. Francisci.* lians; nudum in terram prostravit, dicens: *Feci quod meum, quod vestrum est, Christus vos edoceat.* Mox socius ei assistens, Dei instinctu prævidens ejus mortem & paupertatis studium, offerens ei chordam cum femoralibus: *Hæc tibi*, inquit, *tamquam pauperi commodo, & tu illa suscipias obedientiæ sanctæ mandato*, quæ cum jubilo excipiens, vir sanctus elatis in cœlum manibus Christo gratias egit, quod exoneratus ab omnibus, liber pergeret ad ipsum, quodque Christo crucifixo, qui nudus in cruce pependit, tam in vita, quàm in morte foret conformis. Quocirca de eo ita scribit S. Bonaventura in Vita ejus cap. 7. *Sanctam paupertatem filio Dei familiarem considerans, & jam quasi toto orbe repulsam, eam sic studuit sibi charitate desponsare perpetua quòd non solùm pro ea patrem matremq; reliquit, verùm etiam quæ habere potuit universa dispersit. Nemo tam auri, quàm ipse cupidus paupertatis, nec thesauri custodiendi sollicitior ullus, quam iste hujus Evangelicæ Margaritæ. In hoc* A *præcipuè suus offendebatur aspectus, si quidquam videret in fratribus, quod paupertati non per omnia consonaret. Reverà à principio religionis usque ad mortem tunica, chordula & femoralibus dives, iis contentus fuit. Christi Jesu paupertatem & matris frequenter cum lachrymis revocabat ad mentem, & fratribus proponebat in sermone.* Hæc fusiùs de S. Francisco retuli, quia ipse unus illuminatus, & quasi *Seraph* accensus à Deo, intimum paupertatis Evangelicæ sensum, medullam & apicem à Christo hausit, & moribus expressit.

QUONIAM IPSORUM EST REGNUM COELORUM) Par enim est & congruum, ut amore Christi spernentibus opes regni terrestris, retribuantur opes regni cœlestis; ut, qui pauperes sunt in ære, ditentur in æthere, imò & regni terrestris, quod spernendo obtinent, illique dominantur juxta illud Pauli: *Nil habentes, & omnia possidentes.* 2. Cor. 6. Quocirca Climacus gradu 17. non dubitat asserere, pauperem monachum dominum esse mundi, & quia jactavit in Deum curam suam, possidere per fidem omnes gentes in servos. Idemque addit pauperem Dei famulum nullam rem amare vitiosè, omnia enim, quæ habet, aut habere potest, reputat quasi non sint; & si recedere contingat, æstimat ut stercora. Audi S. Bernardum serm. 21. in Cant. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Non eos æstiment sola cælestia possidere, quia ea sola audiunt in promissione. Possident & terrena, & quidem tamquam nihil habentes, & omnia possidentes, eò pro certo magis Domini quo minus cupidi. Denique fideli homini totus mundus divitiarum est. Totus planè quia tam prospera, quàm adversa ipsius, æquè omnia serviunt ei, & cooperantur in bonum: ergo avarus terrena esurit ut mendicus fidelis contemnit ut Dominus. Ille possidendo mendicat, iste contemnendo servat.* Causam dat S. Chrysostomus hom. 57. ad populum, quòd Deus sit pauperum Oeconomus: *Deo*, ait, *pascente non est opus nos esse sollicitos. Nam quemadmodum si rex promiserit quotidianum victum ex cellariis suis se præbiturum, jam in futurum confidis, multo magis, cùm Deus præbeat, & omnia tibi tamquam ex fonte fluant, convenit te ab omni cura & sollicitudine solutum esse. Si autem pascit omnem carnem, multo magis sibi dicatos.* *Pauper est mundi dominus.*

Quocirca S. Franciscus, uti ex Thoma Pisano, Celano, & aliis refert Lucas Waddingus in Annal. Minorum anno Christi 1210. num. 50. sui ordinis fratribus dictitabat: *Paupertatem noveritis, fratres charissimi, virtutum esse reginam, quia in Rege regum & in Regina matre ipsius tam præstanter effulsit. Paupertatem scitote, fratres specialem esse viam salutis, tamquam humilitatis fomentum, perfectionisq; radicem, cujus est fructus multiplex, sed occultus. Hæc enim est Evangelici agri thesaurus absconditus, pro quo emendo vendenda sunt omnia; & quæ vendi non possunt, illius comparatione spernenda.* Et inferiùs: *Propter quod pauperum more pauperculas casulas erigite, quas non habitare debetis ut proprias, sed sicut peregrini & advenæ alienas. Leges namque peregrinorum sunt: sub alieno colligi tecto, sitire ad patriam, pacificè pertransire. Evangelica hæc paupertas nostri ordinis est fundamentum: cui substrato primariè sic omnis structura religionis innititur, ut ipsius firmitate firmetur, & eversione funditus evertatur. Quantum itaque fratres declinabunt à paupertate, tantum mundus declinabit ab eis, & quærent, & non invenient. Si dominam meam paupertatem complexi fuerint, mundus eos nutriet, quia mundo dati sunt ad salutem. Commercium est inter mundum & fratres. Debent enim ipsi mundo bonum exemplum, debet eis mundus provisionem necessariam; quando autem ipsi retraxerint bonum exemplum fide mentita, retrahet mundus manum justa censura.* Et sanè magni & continui instar est miraculi, videre tot religiosos & religiosas ordinis Sancti Francisci (sunt facilè toto orbe decies centena millia) paupertatem professos, sine censu, sine reditu, honestè tamen & commodè ex fidelium eleemosynis vivere: nimirum hic elucet Dei erga suos pauperes providentia. Hic impletur illud Psaltis, quod Sanctus Franciscus suis profecturis pro viatico dabat: *Jacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet*, Psal. 54. 22. Et illud: *Divites eguerunt & esurierunt, inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono.* Psal. 33. Hinc in Hispania Franciscano cuipiam nomine Sancti Francisci petenti eleemosynam, nullus audet negare, sed omnes liberaliter sua offerunt. Idem faciunt aliæ nationes Christianæ. Denique S. Augustinus serm. 28. de Verbis Apostoli: *Felicitas*, inquit, *magna Christiano-* *Miraculum continuum S. Francisci.*

rum, quibus datum est, ut paupertatem faciant pretium regni cælorum. Non tibi displiceat paupertas tua? nihil ea potest ditius inveniri. Vis nosse quàm locuples sit? cælum emit. Quibus thesauris conferri possit, quod videmus paupertati indultum? Ut ad regnum cælorum veniret dives, possessione sua obtinere non potest, nunc obtinet, ut contempta perveniat.

Nota; Christus non dicit: *Ipsis dabitur*, vel *ipsorum erit*; sed *ipsorum est* in præsenti *regnum cælorum*, q.d. Ex hac mea promissione & Dei decreto ad ipsos pertinet regnum cœlorum, ipsi in illud plenum jus habent, adeòque de eo incundo certi sunt, perinde ac si illud jam manibus tenerent, & in illo quasi reges regnarent. Adeò enim firma est spes promissorum Dei, ut per eam fideles rem ab eo promissam quasi manu prehendant, juxta illud Hebr. 11. 1. *Fides est substantia rerum sperandarum*, q. d. Fides est, quæ facit in mente fidelis subsistere bona cœlestia, quæ sperat: adeò enim illa ipsi assecurat, ac si realiter & substantialiter ipsi exhiberet.

REGNUM COELORUM) Ita vocatur beatitudo cœlestis, ubi beati cum Deo regnant in omni felicitate & gloria per omnem æternitatem. Vox *regnum* significat: Primò bonorum omnium in cœlo abundantiam. Secundò, honorum, quibus beati à S. Trinitate & ab Angelis omnibus honorantur, celsitudinem. Tertiò, regalem dignitatem. Beati enim sunt quasi reges, qui dominantur non uni Hispaniæ, vel Asiæ, aut toti terræ, sed universo orbi, hoc est, omnibus cœli elementis, animalibus, plantis & mistis, adeòq; ipsi gehennæ, omnibusque damnatis & dæmonibus: hoc regnum enim meruerunt per paupertatem spiritus, qua dominati sunt omnibus mundi bonis & cupiditatibus; unde ipsi redimiti coronis aureis jubilantes perpetim canunt Christo: *Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus super terram.* Apocal. 5. 10. Vide ibi dicta. Regnum cœlorum ergo est regnum Dei: quare beati idem possident regnum, quod possidet ipse Deus, in eoque cum ipso jucundissimè & splendidissimè regnant perpetim.

Regnum tria notat.

VERS. 4. *Luc. 6. 21.* BEATI MITES, QUONIAM IPSI POSSIDEBUNT TERRAM) Hæc est secunda beatitudo in vulgata Latina, quam sequuntur S. Hieronymus, Augustinus, cæterique Latini. In Græcis verò codicibus, quos sequuntur Syrus, Arabicus, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, cæterique Græci, hæc est tertia beatitudo: secunda enim in iis est, *Beati qui lugent.*

Congruè pauperibus spiritu subjunguntur mites, quia pauperes & humiles solent esse mites, sicut vice versa divites & superbi solent esse impatientes & rixosi: vicinæ ergo & cognatæ virtutes sunt, paupertas & mansuetudo: unde vicinæ sunt & Hebrææ voces עני *ani*, id est, pauper, & ענו *anau*, id est, mansuetus. Addit Chromatius: *Homo non poterit esse mitis, nisi priùs fuerit pauper spiritu.* Causam subdit: *Non fit mare tranquillum, nisi cessaverint venti: non extinguitur ignis, nisi materiam incendii spinarumq; sarmenta detraxeris: sic nec animus erit mitis & quietus, nisi quæ exuscitant & inflammant, fuerint abdicata.* Porrò *mites*, ait Chromatius, sunt *mansueti, humiles, modesti, in fide simplices, & ad omnem injuriam patientes, qui præceptis Evangelicis instituti, Dominicæ mansuetudinis imitantur exemplum.* Mites ergo sunt, qui impatientiæ, iræ, invidiæ, vindictæ, cæterisq; turbidis animi motibus & perturbationibus dominantur, ut nec obmurmurent Deo adversa immittenti, nec proximis injurias inferentibus indignentur, nec à lædentibus vindictam expetant, sed omnia placidè tolerent, in Dei providentiam, omnia hæc ordinantis ad suam gloriam & ipsorum salutem, planè se resignantes & conquiescentes; quare miti hac morum suavitate omnium animos sibi conciliant.

Mansuetudo beata, quæ?

Alludit Christus ad illud Davidis Psal. 36. 11. *Mansueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.*

Igitur mansuetudo: Primò facit nos gratos Deo & hominibus. Secundò, similes Christo, qui ait: *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* Matt. 11. Tertiò, aptos ad sapientiam, & haurienda bona cœlestia: horum enim capax est cor mansuetum, placidum & tranquillum, juxta illud Psal. 24. *Diriget mansuetos in judicio, docebit mites vias suas.*

Gradus ejus quinque. Porrò gradus mansuetudinis & beatitudinis eam consequentis sunt: Primò, mansueto corde & ore cum omnibus conversari. Secundò, iras aliorum mansueto responso frangere. Tertiò, mansuetè tolerare injurias & rapinas sibi factas. Quartò, in iis exultare. Quintò, sua mansuetudine & beneficiis vincere inimici & iracundi malevolentiam, eumque sibi conciliare, & benevolum amicumque efficere.

Mansuetudinis elogia.

Denique causam, imò plures causas, cur mites sint beati, dat Climacus gradu 24. dum ait: *Mansuetudo est adjutrix obedientiæ, dux religiosæ societatis, furentium frænum, irascentium expultrix, magistra gaudii, imitatrix Christi, cælitum proprietas, vinculum & nodus dæmonum, scutum adversùs amaritudinem seu animi acerbitatem. In cordibus mansuetorum requiescet Dominus. Anima autem turbulenta nidus est diaboli. Mites hæreditabunt terram, vel potiùs dominabuntur terris, furiosi autem exterminabuntur à terris suis.*

QUONIAM IPSI POSSIDEBUNT TERRAM) Græcè κληρονομήσουσι, id est, *hæreditate possidebunt*, ut legit S. Augustinus Arabicus, *hæreditabunt*, Syrus, *hæreditatis jure possessuri sunt terram.* Appositè promittit Christus mitibus terram, quia mites sæpè à rixosis bonis terræ spoliantur. Hanc injuriam ergo hac beatitudine eis sarcit & reparat hic Christus. At quam terram?

Mites Domini terræ. Cujus? Resp. Primò.

Primò, S. Chrysostomus, Euthymius, Theophyl. & S. Augustinus, lib. 1. de Serm. Domini in monte, putant hic mitibus promitti terram præsentem, q. d. Mundus beatos nuncupat potentes & sui vindices, qui injuriam sibi illatam retaliant, imò in duplum & triplum ulciscuntur: at ego beatos dico mites, ac injuriæ & rapinæ patientes, ut bona terræ sibi eripi mansuetè tolerent: quia licèt tales sæpè à mundo opprimantur, sæpè tamen, Deo dante, stabiliter & quietè sua possident; si non, mansueto totus mundus patria est, & fideli totus mundus divitiarum est. Alludit ad Mosen, qui fuit hominum mitissimus, Num. 12. ac sua mansuetudine Hebræis impetravit à Deo possessionem terræ promissæ, factam per Josue. Hic sensus verus est, sed non plenus, nec adæquatus, sed sæpè fallit: mites enim sæpè à rixosis exagitantur, bonisque privantur, juxta illud:

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

Adde Mosen Judæis promittere bona terrena; Christum verò Christianis bona cœlestia.

Secundò. Melius.

Secundò ergo, melius & pleniùs cum S. Hieronymo hic, Nysseno lib. de Beatitud. orat. 2. S. Basilio in Psalm. 33. Cyrillo in cap. 58. Isaiæ, per terram accipe cœlum, quæ viventium est terra, cùm hæc nostra sit morientium, juxta illud Psal. 26. *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Et Psal. 141. vers. 6. *Tu es spes mea portio mea in terra viventium.* Et Isaiæ cap. 38. v. 11. *Non videbo Dominum Deum in terra viventium.*

In cœlo terra quædam est.

In cœlo ergo terra quædam est, at non crassa, opaca & terrestris, sed subtilis, lucida, & cœlestis. Ibi enim est paradisus rosarum, liliorum, gemmarum, omniumque deliciarum, at non terrestrium, sed cœlestium, quæ mirè oculos sensusq; beatorum oblectant; alioquin enim corpora sensusque beatorum, quæ tam dura, imò martyria atrocia passa sunt in hac vita, carerent meritis suis oblectamentis, solæque animæ & mentes eorum essent beatæ, quod est absurdum. Unde S. Joannes vidit Apocal. c. 21. & 22. civitatem cœlestem in quadro positam, & fundamenta ejus constructa ex jaspide omnique lapide pretioso. Vide ibi dicta. Hinc & Pythagorici, ait Clemens Alex. lib. 5. Stromat. cœlum vocant ἀντίχθονα, id est, terram ex adverso sitam, vel oppositam terræ nostræ. Taceo nonnullos Philosophos censuisse lunam & stellas inhabitari; in luna enim esse opacas civitates vastasq; regiones & terras, quas incolant homines à luna lunares dicti, teste Macrobio lib. 1. in Somnium Scipionis, ideoque lunam vocari æthercam, terram verò cœlum terrestre, quod Plato quoque recenset in Convivio.

An in luna habitent homines?

Singulis ergo hisce beatis & beatitudinibus promittitur regnum cœlorum, sed alio semper nomine & titulo, scilicet pauperibus nomine regni, mitibus nomine terræ, quia hi sæpè fundis suis in terra à rixosis & potentibus spoliantur. q.d. Tolerate, ò mites, hæc terræ spolia, quia vestræ mansuetudini & tolerantiæ rependet Deus aliam terram, non imam hanc instabilem & mobilem, sed supernam, stabilem, & cœlestem. Ipsa ergo beatitudo consistens in visione, fruitione & possessione Dei vocatur terra, tum ob stabilitatem, erit enim perennis & æterna; tum quia repræsentata fuit ipsa per paradisum

disum terrestrem, & per terram promissam Judæis. Ita Salmeron. Mites ergo pacificè possidentur à Deo, quia ei in nullo resistunt; hinc vicissim in cælesti gloria eum possidebunt. Nam, ut ait S. August. de Salutaribus documentis cap. 10. tom. 4. *Nullius erit possessio Dei, nisi ejus, quem priùs ipse possederit.*

Terra nova. Rursum per terram propriè accipe terram novam, de qua dicitur: *Ecce ego creo cælos novos & terram novam.* Isaiæ. 65. 17. Apoc. 21. 1. & 2. Petr. 3. 13. sive orbem terræ futurum, quàm Apostolus Heb. 2. 5. ait, post judicium generale subiiciendum Christo quasi heredi, ac consequenter mansuetis ejus coheredibus: post judicium enim mundus totus, putà cælum & terra, innovabuntur & glorificabuntur, ac subiicientur Christo, ejusque Sanctis.

Festivè quidam vir sanctus, ait Salmeron, dixit: *Humilibus datur cælum mitibus terra: quid superest superbis & crudelibus, nisi infernalis miseria?*

Mystic. Mysticè S. Bernardus serm. 1. in festo omnium Sanctorum, per terram accipit corpus aut cor, quod possidet anima hominis mansueti regnans super carnis motus, & omnibus suis membris per mansuetudinem imperans.

Anagogicè. Anagogicè S. Hilarius & Ambrosius: Post resurrectionem, inquiunt, mitis incipiet possidere terram, id est, corpus suum per gloriam, ac consequenter quodammodò & corpus Christi per configurationem & fruitionem. *Mitibus*, ait Hilarius, *terra hereditatem pollicetur, id est, ejus corporis, quod Dominus assumpsit habitaculum: & quia per mansuetudinem mentis nostræ Christus habitaverit in nobis: nos quoque gloria glorificati ejus corporis vestimur.* Et S. Leo serm. in festo omnium Sanctorum: *Terra*, inquit *promissa mitibus, & in possessionem danda mansuetis, caro Sanctorum est, quæ ob humilitatis meritum felici resurrectione mutabitur, & immortalitatis gloria vestietur; in nullo jam spiritui futura contraria, & cum voluntate animi, perfectæ unitatis habitura consensum.* Et post nonnulla: *Possidebunt enim illam mites pace perpetuâ, & nihil umquam de eorum jure minuetur, cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, ut periculum vertatur in præmium; & quod fuit oneri, sit honori.*

Symbolicè. Symbolicè mites possident terram, id est, hominum; qui terreni sunt, corda; nam per mansuetudinem ea sibi conciliant, & quasi obligant, ut ea possidere videantur, juxta illud Ecclesi. 3. 19. *Fili in mansuetudine opera tua perfice, & super gloriam hominum diligeris.* Vide ibi dicta. Unde S. Chrysostomus, hom. 58. in Genes. *Nihil*, ait, *mansuetudine est violentius: Nam sicut rogum, cùm valdè accenditur, aqua injecta restinguit: sic & animum camino magis exardescentem, verbum cum mansuetudine prolatum extinguit.* Vide eumdem hom. 26. ad populum. Quare mansueti possident terram, quia tot habent fundos, quot sunt corda hominum, præsertim amantium Evangelicam mansuetudinem, qui illis, licèt exulibus, hæreditate sua spoliatis alimenta ministrent.

Modus ad mansuetudinem. Primum. Secundum. Denique modus consequendi mansuetudinem est: Primò, si ejus dignitatem & utilitatem iræ verò indignitatem & damna sæpè mediteris. Secundò, si iratus nil dicas vel agas, donec iram in corde sedaveris. Unde Clemens Alex. libr. 5. Stromat. refert Athenodorum hoc consilium dedisse Augusto Cæsari, ut iratus nil diceret aut faceret, priulquam 24. literas Alphabeti secum percurrisset. Tertium. Tertiò, si animo sis excelso: *Princeps*, ait ille, *superior est omni injuria.* Quòcirca Augustus Cæsar obtrectantium sibi linguas spernebat, dictitans, in libera civitate liberas oportere esse linguas. Quartum. Quartò, si cogites exempla mitium ut imiteris, ac præsertim exemplum Christi crucifixi, de quo prædixit Isaias cap. 53. *Sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet.* Et Jerem. cap. 11. 19. *Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognovi.* Ita S. Elzearius Comes Arriani omnes injurias sibi illatas, meditatione & imitatione passionis & mansuetudinis Christi superabat, adeò ut videretur esse ἀπαθὴς & insensibilis, ut habet ejus vita.

VERS. 5. **Beati qui lugent** (Arabicus: *Beati tristes*) **quoniam ipsi consolabuntur**) *Qui lugent*, non carne, sed *spiritu*: τὸ enim *spiritu* ex vers. 3. in omnibus his beatitudinibus est repetendum. Beati enim sunt, qui lugent ob amissionem non opum, parentum, amicorum,

Lucæ 6. 25. Luctus beatus, qualis? sed rerum spiritualium. Sanctus ergo hic luctus accipitur; opponitur enim ridentibus, & gaudio, omnique mundana prosperitate diffluentibus, quibus ut beatis mundus applaudit: Christus verò *væ* intentat Lucæ 6. 25. *Væ*, inquit, *qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis.* Alludit ad Isaiæ 65. 14. *Ecce servi mei comedent, & vos esurietis. Ecce servi mei bibent, & vos sitietis. Ecce servi mei lætabuntur, & vos confundemini. Ecce servi mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus ululabitis.*

Porrò hic luctus suos habet gradus, uti & ceteræ beatitudines: beati ergo hic dicuntur lugentes, qui adversitates lugubres à Deo immissas, aut permissas patienter tolerant. Ita Nyssenus de Beatitud. & S. Augustin. lib. 1. de Serm. Domini in monte. Beatiores sunt; qui sua aut aliena peccata lugent & deflent. Ita SS. Chrysost. Ambrosius. Hilarius, & Hieron. Beatissimi verò sunt, qui præ dolore luctæ assiduæ, quam cum carne & concupiscentia gerunt, præque desiderio cælestis patriæ, ac præsertim præ amore Dei Christi, quo perpetim frui summè exoptant, lugent suum hoc in corpore & terra exilium. Ita Nyssenus, Jansenius, & alii. Sic lugebat Paulus, dicens. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Rom. 7. Et: Cupio *dissolvi, & esse cum Christo* Philip. 1. 23. Vide ibi dicta. In luctu hoc excelluit S. Ephrem, qui in omnibus suis scriptis luget, sanctumque luctum & compunctionem legenti aspirat. S. Macarius, ut habet ejus vita, suis dictitabat: *Ploremus, fratres, & producant oculi nostri lachrymas, antequam eamus hinc, ubi lachrymæ nostra corpora comburant, & fleverunt omnes.* Lachrymæ enim hic lavant, post mortem urunt. S. Ephrem gemebundus. S. Macarius.

Quoniam ipsi consolabuntur) Tum sæpè in hac vita, tum semper in futura, ubi erit, ut ait. Isaias cap. 35. 10. *Lætitia sempiterna super caput eorum: gaudium & exultationem obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus.* Sanè mentem compuncti solatur, pascit, & reficit: & si est gaudium sincerum in mundo, est in mente compuncta. Experire, & gustabis: *Cor, quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non miscebitur extraneus*, ait Sapiens Prov. 14. 10. Vide ibi dicta. Huc alludens S. Hieronymus describens obitum S. Paulæ, lugentis instar pœnitentis, exclamat: *O beata rerum commutatio! flevit, ut semper rideret: despexit lacus contritos; ut fontem Dominum reperiret: vestita cilicio est, ut nunc albis vestimentis uteretur, & diceret: Scidisti saccum meum, & induisti me lætitia. Cinerem sicut panem manducabat, & potionem cum fletu miscebat, dicens: Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, ut in æternum pane Angelorum vesceretur, & caneret: Gustate, & videte, quoniam suavis est Dominus.*

Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur) Lucas cap. 6. omittit τὸ *justitiam.* Sic enim habet: *Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini*; quare videtur loqui de corporali esurie, sed quæ ex spirituali oritur, aut certè ad eam dirigitur, uti explicat Matthæus, qui in verbis Christi recensendis est fusior & plenior, uti Lucas in factis ejusdem. Sensus ergo est, q. d. Beati qui esuriunt cibum & potum, sed *spiritu* (hoc enim repetendum est ex vers. 3.) id est, non carnali necessitate, sed virtute spirituali, æquè ac spirituali fine & intentione, quia scilicet esuriunt & sitiunt justitiam; nam per esuriem & sitim acquirere, vel augere volunt in se & in proximis justitiam. Unde Maldonatus τὸ *justitiam* exponit *propter justitiam.* Hinc Lucas c. 6. vers. 25. hos esurientes opponit saturis, scilicet vino & deliciis: *Væ*, inquit, *vobis, qui saturati estis, quia esurietis* q. d. Mundus beatos prædicat saturos, ego verò esurientes, sed justitiam, avidosque, ut eam consequantur & augeant, etiam per esuriem, sitim. aliasque carnis macerationes, vel spontè assumptas, vel aliundè illatas, ut innuit Lucas cap. 6. vers. 21. Ita S. Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Hilarius, Nyssenus, Euthymius, Theophyl. & alii. Sic esuries, sive lames non corporalis, sed spiritalis intelligitur Amos 8. vers. 11. cum ait: *Ecce Dies veniunt, dicit Dominus, & mittam famem in terram, non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini.* Et Ecclesi. 24. 29. *Qui edunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient.* Ad quæ loca alludit hic Christus. VERS. 6. Esuries justitiæ, quæ?

Primus ergo gradus hujus beatitudinis esuriendi & sitiendi est, esuriem & famem ortam ex publica vel privata ciborum inopia patienter tolerare; secundus, Gradus ejus quatuor.

esurire & sitire, jejunando spontè, ut per jejunium carnem domes, pro peccatis satisfacias, tibique vel proximis Dei gratiam impetres: tertius, pro fide Christi pati carceres, & in iis famem sitimque, imò fame enecari, uti nonnullis martyribus contigit: quartus, esurire & sitire justitiæ, omnisque virtutis augmentum. Unde S. Leo serm. in festo omnium Sanctorum: *Nihil*, ait, *aliud est diligere Deum, quàm amare justitiam*.

Porrò distinguitur esuries justitiæ ab ejusdem siti, quasi imperfectum à perfecto: esuries enim difficiliùs expletur, sitis faciliùs & jucundiùs. Audi S. Bernardum serm. 2. de Annuntiat. *Verumtamen*, inquit, *donec sapit tibi veritas, non sine difficultate ad interiora traiicitur. Ubi verò cœperis in ea oblectari, jam non cibus, sed potus est, & sine difficultate intrat in animam, quo videlicet spiritualis cibus intelligentiæ potu sapientiæ digeratur, ne ipsius interioris hominis artubus, id est, affectibus siccitate laborantibus, oneri magis sit, quàm utilitati*.

Justitia, quid? Resp. Primò. JUSTITIAM) Primò, justitia hic accipi potest pro speciali virtute, quæ cuique jus suum tribuit, q. d. Beati sunt, qui esuriunt justitiam, hoc est, qui avidè exoptant ut justitia, quæ terrena quasi deseruit (juxta illud Ovidii 1. Metam.

—— Et virgo cæde madentes
Ultima cælestum terras Astræa reliquit)

& in cælum fugit, in terram redeat, ac in toto orbe dominetur, & jus suum tueatur. Tales sunt, qui à tyrannis vel potentibus injustè afflicti, desiderant, inquit Rupertus, jus suum sibi reddi, uti viduæ & orphani oppressi unicè desiderant: item qui videntes alios injustè ab aliis vexari, ex zelo justitiæ optant eos ab hac injustitia liberari, & injustos puniri. Nam, ut ait Aristot. 5. Ethic. *Neque Hesperus, neque sol ita lucet, ut justitia*. Et Cicero lib. 2. de Officiis: *Tanta est vis justitiæ, ut ne illi quidem, qui maleficio & scelere pascuntur, in eo sine aliqua justitiæ particula vivere possint*, ubi fieri videmus in militibus suo principi rebellantibus, qui ut hanc rebellionem tueantur, rigidam inter se exercent justitiam.

Secundò. Secundò & pleniùs justitiam hic accipe prout generalis est virtus, imò complexio omnium virtutum: hanc enim non simpliciter velle, sed assiduè esurire, & ardenter concupiscere debemus, ut iis mentem impleamus: *Non sufficit*, ait, S. Hieron. *velle justitiam, sed esurire, ut per hanc famem numquam nos satis justos esse credamus, sed semper justitiæ opera esurire intelligamus*.

Justus semper desiderat fieri justior. Audi S. Bern. epist. 253. ad Garinum, inexplebile in justo proficiendi desiderium explicantem. *Numquam justus arbitratur se comprehendisse, numquam dicit satis est, sed semper esurit sititque justitiam, ita ut si semper viveret, semper, quantum in se est, justior esse contenderet: semper de bono in melius proficere totis viribus conaretur, non enim ad annum vel ad tempus instar mercenarii, sed in æternum divino se mancipat famulatui*. Et post nonnulla: *Itaque indefessum proficiendi studium, & jugis conatus ad perfectionem perfectio reputatur. Quòd si studere perfectioni esse perfectum est profectò nolle proficere, deficere est. Ubi ergò sunt, qui dicere solent, sufficit nobis, nolumus esse meliores quàm patres nostri? O monache! non vis proficere? non vis ergo deficere? nequaquam. Quid ergo? Sic mihi, inquis, vivere volo, & manere in quo perveni, nec pejor fieri patior, nec melior cupio. Hoc ergo vis, quod esse non potest. Quid enim stat in hoc sæculo?* Probat exemplo Christi, *qui pertransiit benefaciendo & sanando omnes. Pertransiit ergo sicut non infructuosè, ita non remissè, non pigrè, non lento gressu, sed quemadmodum item de eo scriptum est: Exultavit ut gigas ad currendam viam*.

Denique concludit per scalam Jacob: *Vidit*, inquit, *scalam Jacob & in scala Angelos, ubi nullus residens ullus subsistens apparuit, sed vel ascendere vel descendere videbantur universi, quatenus palàm daretur intelligi, inter profectum & defectum in hoc statu mortalis vitæ nihil medium inveniri, sed quomodo ipsum corpus nostrum continuè aut crescere constat, aut decrescere; sic necesse sit spiritum aut proficere semper, aut deficere*. Præclarè S. Augustinus tract. 4. in epist. S. Joannis: *Tota vita boni Christiani*, ait, *sanctum desiderium est*; ut eat de virtute in virtutem, ut insatiabiliter opera virtutum sitiat, ut occasiones inserviendi Deo ardenter ubicumque & undecumque captet.

Mysticè esuriunt & sitiunt justitiam, qui esuriunt sitiuntque Christum, ut toto amore & spiritu illi jungantur, juxta illud: *Qui adhæret Domino, unus spiritus est*. 1. Corinth. 6. Christus enim factus est nobis à Deo sapientia, sanctificatio, & redemptio; ita Nyssenus de Beatitud. S. Augustinus epist. 85. ad Consentium sub finem, & S. Bernardus epist. 190. post medium.

QUONIAM IPSI SATURABUNTUR) Tum quia ipsa spiritus esuries ipsummet pascit & saturat; juxta illud: *Saturitas justi in cælo.*
Ipsa sibi virtus sola est pulcherrima merces.
Tum quia Deus desiderantibus gratiam suam, ejusque augmenta, liberaliter illa offert, quæ ignavis & oscitantibus negat: tum quia in cælo adimplebit omnem eorum esuriem per felicitatem & gloriam. Nam, ut ait S. Bern. epist. 253. *Sempiterna esuries sempiternam meretur refectionem*. Unde Christus: *Ego*, inquit, *dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo*. Lucæ 22. 29.

Exemplum S. Paulæ. Hoc adepta est S. Paula, de qua ita scribit S. Hieronymus in ejus epitaphio: *Saturatur, quia esurivit, & læta decantat: Sicut audivimus, ita & vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri: ò beata rerum commutatio! flevit, ut semper rideret: despexit lacus contritos, ut fontem Dominum reperiret: vestita cilicio est, ut nunc albis vestimentis uteretur, & diceret: Scidisti saccum meum, & induisti me lætitia. Cinerem sicut panem manducabat, & potionem suam cum fletu miscebat, dicens: Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, ut in æternum pane Angelorum vesceretur, & caneret: Gustate, & videte, quoniam suavis est Dominus*.

BEATI MISERICORDES, QUONIAM IPSI MISERICORDIAM CONSEQUENTUR) Justitiæ jungit misericordiam, quia omne opus virtutis vel est debitum, & est justitia; vel est indebitum, gratuitumque, & est misericordia, & quia misericordia justitiam temperat & dulcorat. Mundani beatos æstimant, qui pauca dant, sed multa recipiunt, itaque opes coacervant, seseque ditant: at Christi dogma paradoxum, sed verissimum est: *Beatius est magis dare, quàm accipere*. Actor. 20. 35. ubi multas beatitudinis hujus causas recensui, ac in primis illam: *Quoniam ipsi misericordiam consequentur*. Par enim est lege talionis, ut misericordiam facienti fiat vicissim misericordia: quod enim pauperi fit, hoc sibi factum Christus æstimat: quare cur in die judicij electos cælo sit adjudicaturus, & reprobos gehennæ, non aliam causam affert Matth. 25. quàm quòd illi in se, id est pauperes fuerint misericordes, hi verò immisericordes. Misericordia ergo misericordi hic promittitur, & promissa præstatur à Christo, tum sæpè in hac vita, tum semper in futura. Beatitudo cælestis igitur, quam pauperibus promisit nomine regni cælorum, ab eodem misericordibus promittitur nomine misericordiæ, quia, ut ait Apostolus, vita æterna est gratia. Rom. 6. 23. tum quia gratis eam promisit Deus benè operantibus & eleemosynariis; tum quia initium boni operis & meriti est gratia; hæc enim nos prævenit & excitat ad opus bonum, illique divinam dignitatem & vim merendi tribuit. Vita æterna, ait S. Augustinus de Corrept. & gratia cap. 13. est *gratia pro gratia, id est, pro his meritis, quæ contulit gratia*, juxta illud Psalm. 102. *Qui coronat te in misericordia & miserationibus*. Unde Syrus vertit: *Beati misericordes, quoniam super ipsos erunt misericordiæ*; quasi dicat: Misericordi retribuetur misericordia, non una, sed multæ. Deus enim ab eo non vult vinci, sed eum vincere sua liberalitate. Unde Primò, misericordibus pœnitentiam inspirat, & per eam peccata remittit, juxta illud Daniel. 4. 24. *Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum*. Secundò, gratiam frequentem & copiosam eis aspirat, per quam multa bona opera conquirant. Tertiò, propter ea confert eis vitam & gloriam æternam, quæ summa est gratia, ideoque nomine misericordiæ hic significatur. Nam, ut ait S. Augustinus epist. 105. *Cùm Deus coronat merita nostra, nihil aliud coronat, quàm munera sua*; quia omne meritum nostrum in nobis non facit, nisi gratia. Gradus misericordiæ sunt primò, misereri compati: secundò, miseriam corporalem proximi per eleemosynam levare: tertiò, animæ ignorantia, afflictione, aut peccato laboranti succurrere: quartò, miseros prævenire & quærere, ut eis succurras: quintò, tibi subtrahere

VERS. 7.
Beatius est dare, quàm accipere. Cur?
Seu gratia misericordia.

trahere commoda, vel etiam necessaria, ut aliis opituleris: sextò, pro eis tua & teipsum vitamque impendere, uti fecit Christus, S. Paulus, & S. Paulinus.

Misericordia est summa, sed pia usura. Symbolicè misericordibus promittitur misericordia, id est, Dei visio & possessio, ipseque Deus, cujus natura non est aliud, quàm misericordia, juxta illud Psalm. 58. *Deus meus misericordia mea*. Das ergo pauperi nummum, & accipis Deum, juxta illud: Da nummum, & accipe regnum; da micam, & accipe massam; da pretium, & accipe præmium: da donum, & accipe Deum. Unde S. Leo serm. in festo omnium Sanctorum: *Agnosce*, ait, *ò Christiane, tuæ sapientiæ dignitatem, & qualium disciplinarum artibus, ad quæ præmia voceris, intellige. Misericordem te misericordia, justum vult te esse justitia, ut in creatura sua creator appareat, & in speculo cordis humani per lineas imitationis expressa Dei imago resplendeat. Secura esto operantium fides, aderunt tibi desideria tua, & iis; quæ amas sine fine potieris*. Eleemosyna ergo non tam est misericordia, quàm ingens fœnus & usura cum Deo; longè enim plus ab eo recipit, quàm illi det; unde illud: *Si vis fænerari, fænerare Deo*; nam *fæneratur Domino, qui miseretur pauperis, & vicissitudinem suam reddit ei*. Proverb. 19. 17. quia, ut ait Chrysologus serm. 42. *Manducat Deus in cælo panem, quem perceperit pauper in terra. Da ergo panem, da potum, si Deum debitorum, non judicem vis habere*. Nervosiùs S. Augustinus in Psalm. 36. *Attende*, ait, *quid facit fænerator, minus vult dare certè, & plus accipere: hoc fac & tu. Da modica, accipe magna. Vide quàm latè crescat fænus tuum. Da temporalia, accipe æterna. Da terram, accipe cælum*. Sis ergo usurarius, sis fœnerator Dei; hæc usura pia, hoc fœnus sanctum est. Denique S. Chrysostomus homil. 32. in epist. ad Hebr. *Eleemosyna*, ait, *est amica Dei, semper ei propinqua, pro quibuscumque voluerit, facilè gratiæ munus impetrat*. Et mox confert & præfert eam pavoni, quòd magis decora grataque sit oculis Dei, quàm pavo oculis hominum, ac

Emblema eleemosynæ. de ea subdit: *Virgo est habens alas aureas, circumspecta per omnia, venustq; succincta, vultum habens candidum atque mansuetum, pennata est, levis, & semper ante solium regale consistit. Quando judicamur, repente subvenit, & nos à suppliciis liberat imminentibus, alis suis nos contegens. Hanc ampliùs desiderat Deus, quàm sacrificia innumera*.

VERS. 8. Gradus tres habet mundum cor. Primò. BEATI MUNDO CORDE (S. Augustinus de Sermone Domini in monte legit *mundicordes*) QUONIAM IPSI DEUM VIDEBUNT) Primò, mundum cor est mens casta, & pura ab omni libidine & carnis concupiscentia, q. d. Beati sunt, non qui mundo & claro sunt intellectu, ut Philosophi; nec qui mundo & polito sunt corpore ac vestibus, quod multis est impossibile; sed qui mundo sunt corde, id est, pura castaque mente, quod omnibus est possibile. Ita S. Chrysostomus, Theophyl. Euthymius.

Secundò. Secundò, generaliùs & pleniùs: Beati sunt, qui mundo corde, id est, pura sunt conscientia, qui scilicet eam mundarunt ab omni peccato, à pravis cogitationibus & desideriis, à passionibus & perturbationibus, ab omni mala intentione, ac præsertim ab omni duplicitate & hypocrisi. Mundo corde ergo sunt, qui simplici recta & pura sunt mente, qui omne bonum faciunt semper & cogitant, ait Auctor imperfecti: sicut enim, si fons sit purus & illimis, aquæ ex eo profluentes pariter sint puræ & illimes; sic &, si cor sit purum, omnis actio ex eo promanans erit pura & munda. Ita S. Hieronymus, Hilarius, Nyssenus, & S. Augustinus lib. 1. de Sermone Domini in monte.

Tertiò. Tertiò, plenissimè & perfectissimè, summoq; gradu beati sunt mundo corde, qui scilicet cor ab omni creaturarum amore emundarunt, ut mundum sit deitatis speculum & templum instar Angeli, utque totam mentis intentionem, affectum & amorem in Deum transferat.

Puritatis cordis perfectæ indicium dat Cassianus lib. 6. de Spiritu fornicat. c. 10. somnium, scilicet si quis dormiens non impura & illicita, sed pura & sancta somniet; hoc enim mentis ad purum à vitiis excoctæ certum est signum. Porrò scalam, in qua per gradus ad hanc puri-

Scala puritatis cordis. tatem sensim ascenditur, ita describit Cassianus & Sulpitius lib. 4. de Inst. renunt. cap. 53. *Principium nostræ salutis timor Domini est. De timore Domini nascitur compun-*A*ctio salutaris: de compunctione cordis procedit contemptus omnium facultatum, ac nuditas: de nuditate humilitas procedit: de humilitate generatur mortificatio voluntatum: mortificatione voluntatum extirpantur omnia vitia: expulsione vitiorum virtutes fructificant atque succrescunt: pullulatione virtutum puritas cordis acquiritur: puritate cordis Apostolicæ charitatis perfectio possidetur*. Quocirca S. Antonius apud S. Athanasium munditiem cordis docet esse viam ad prophetiam: *Si quis*, inquit, *hoc assumas, ut futura cognoscat, habeat purum cor: quia credo animam Deo servientem, si in ea perseveraverit integritate, qua renata est, plus scire posse, quàm dæmones. Talis erat anima Elisæi, quæ aliis incognitas virtutes faciebat*.

QUONIAM IPSI DEUM VIDEBUNT) facie ad faciem, ideòque visione Dei beabuntur, immundi enim corde habent cor quasi limo & fæce terrena obrutum, ut Deum videre nequeant: *Munditia autem cordis, & conscientiæ puritas*, ait Chromatius, *nullam nubem ad intuendum Deum patitur*; sed illum in se recipiet, sicut speculum purum & tersum in se recipit solem, quem sicut B à se excludit speculum impurum & impolitum; sic & cor impurum à se excludit Deum. Audi S. Leonem serm. in festo omnium Sanctorum: *Meritò hæc beatitudo cordis promittitur puritati; splendorem enim veri luminis sordens acies videre non poterit, & quod erit jucunditas mentibus nitidis, hoc erit pœna maculosis. Declinentur igitur terrenarum caliginis vanitatum & ab omni squalore iniquitatis oculi tergantur interiores, ut serenus intuitus tantùm Dei visione pascatur*. Hinc patet, ait S. Augustinus, Deum non oculis, sed corde, id est, mente à beatis videri; est enim ipse incorporeus & purissimus spiritus.

Posset secundò hæc Dei visio accipi pura & affectuosa Dei cognitio, quam Deus mundis corde in hac vita sæpè præ aliis majorem impertit: *Agite ergo*, inquit ex Fontejo S. August. lib. 83. quæst. q. 11. *ò miseri mortales: hoc agite, ne umquam polluat hoc domicilium malignus spiritus, ne sensibus immixtus incestet animæ sanctitatem, lucemq; mentis obnubilet. Serpit hoc malum per omnes aditus sensuales, dat se figuris, accomodat coloribus, adhæret sonis, latet in ira, in fallacia, sermonis, odoribus se subii*C*cit, infundit saporibus, ac turbidi motus illuvie tenebrosis affectionibus tenebrat sensus; quibusdam nebulis implet omnes meatus intelligentiæ, per quos expandere lumen rationis radius mentis solet. Et quia radius ætherea lucis est, in eo; speculum divinæ præsentiæ; in hoc enim Deus, in hoc voluntas innoxia, in hoc rectè facti meritum relucet. Deus ubique præsens est. Tunc autem unicuique nostrum simul est, cùm mentis nostræ illibata puritas in ejus præsentia patuerit*. Dicat ergo sibi quisque cum Herminio:

Malo mori, quàm corde fœdari.

BEATI PACIFICI (εἰρηνοποιοὶ, id est, *pacem facientes*, uti vertit Syrus) QUONIAM FILII DEI VOCABUNTUR) q. d. Mundus beatos prædicat eos, qui *VERS. 9.* fortiter bella gerunt, & hostes subigunt; at ego beatos prædico eos, qui diffidentes & bellantes conciliant, & ad pacem unionemque inter se & cum Deo revocant, aut revocare laborant & satagunt. Hoc enim est opus arduum & difficile, sed Deo gratissimum. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus, S. Hieronymus, S. Basilius quæst. 215. inter brevior. Vide S. Grego-D rium 3. part. Pastor. admonit. 24.

Gradus hujus beatitudinis sunt: Primò, pacem animæ *Pacificorum gradus tres.* internam cum Deo habere vel procurare. Secundò, pacem cum vicinis & proximis colere. Tertiò, diffidentes & discordes ad concordiam charitatis revocare. Nam, ut ait S. Leo serm. in festo omnium Sanctorum, Christiana pax in uno Deo. Deique charitate fundata est: *Extra dignitatem pacis*, inquit, *sunt improborum parilitates cupiditatum, fœdera scelerum, & pacta vitiorum*. Quartus gradus est, facere alios sibi similes, scilicet aliis instillare zelum pacis, ut studeant pacificare quoslibet discordes. Atq; posset hac de re religio vel congregatio pia *Congregatio seu religio ad pacificandum discordes, quàm esset utilis.* institui magno Ecclesiæ bono, ut sicut sunt congregationes institutæ ad obeunda cætera misericordiæ opera, v. g. ad serviendum infirmis, ad hospitandum peregrinos, ad alendum pauperes, ad sepeliendum mortuos, &c. Sic etiam instituatur congregatio pacificorum, quorum officium sit omnes in urbe lites sopire, omnesque discordes ad concordiam & pacem revocare. Hoc enim

magnæ

magnæ charitatis est opus, in quo excelluit noster P. Gaspar Barzæus Armuzii & Goæ, adeò ut advocati & procuratores dicerent sibi moriendum esse fame, eò quòd sopitæ forent omnes lites, ex quarum procuratione ipsi vivebant. Lege ejus vitam scriptam à P. Trigautio. Quin & reipsa in nonnullis urbibus tales congregationes pacificorum erectæ sunt, per quas ingentia expensarum, discordiarum, pugnarum, odiorum, damna, quæ lites afferre solent, à republica propulsantur.

Pacifici vocantur filii Dei. Primò. QUONIAM FILII DEI VOCABUNTUR) id est, erunt, ut jure vocari possunt filii Dei. Est catachresis vel metalepsis: *Filii Dei*, id est, simillimi Deo, illique charissimi: Deus enim pacem maximè amat, ejusque causâ misit Filium in mundum, quia ipse per essentiam est pax & unio: unde ipse tres personas divinas in una eademque individua essentia, ac deitate essentialiter unit, intimèque jungit. Hinc Deus vocatur *Deus pacis*. Philip. 4. Ex adverso diabolus est Deus dissensionis: quare qui eam seminant, sunt filii non Dei, sed diaboli: *In uno enim malo*, ait S. Gregorius 3. part. Pastor. admonit. 24. *innumera peragunt, quia seminando discordiam, charitatem, quæ nimirum virtutum omnium mater est, extinguunt.*

Simili catachresi dicitur vers. 44. 45. *Diligite inimicos*, &c. *ut sitis filii Dei*, id est, similes & imitatores *Patris vestri, qui in cælis est.*

Secundò. Secundò, pacifici vocabuntur *filii Dei*, quia participabunt officium, & nomen Filii Dei, putà Christi, cujus officium est homines reconciliare Deo & sibi invicem, orbique pacem afferre, quam mundus dare non poterat. 2. Corinth. 5. 18. Coloss. 1. 20. Ephes. 2. vers. 14. Unde ejus nomen est *Princeps pacis*. Isaiæ 9. 6. ideòque eo nascente, pax nata est in terra; unde Angeli tunc cecinerunt: *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*. Lucæ 2. Ipse enim natus est ad hoc, ut hominem Deo, terram cœlo, peccatores Angelis reconciliaret, *pacificans per sanguinem crucis, sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt*. Coloss. 1. 20. *Quare ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceriæ solvens*, &c. *per crucem interficiens inimicitias in semetipso*. Ephes. 2. 14.

Christus Princeps pacis.

Tertiò. Tertiò, pacifici propriè & plenissimè vocabuntur, eruntque filii & hæredes Dei in cœlesti gloria, quam ob meritum pacis conciliatæ hæreditabunt. In cœlo enim omnes Sancti per gloriam beatificam sunt filii & hæredes Dei: *Hi sunt pacifici*, ait S. Leo serm. in festo omnium Sanctorum, *hi benè unanimes, vocandi æterno nomine Filii Dei, cohæredes autem Christi, quia hoc merebitur dilectio Dei & proximi, ut nullas jam adversitates sentiat, nulla scandala pertimescat, sed finito omnium tentationum certamine, in tranquillissima Dei pace requiescat.*

Filii pacifici, qui? Porrò S. Bernardus serm. 4. de Adventu, fictos pauperes, mites, lugentes, esurientes, misericordes, mundicordes, pacificos ita depingit: *Sunt*, inquit, *qui ita pauperes esse volunt, ut nihil eis desit, & sic diligunt paupertatem, ut nullam inopiam patiantur. Sunt & alii mites, sed quamdiu nihil dicitur vel agitur, nisi pro eorum arbitrio: patebit autem quàm longè sint à vera mansuetudine, si oriatur occasio* (si verbo asperiore pulsentur) *Alios quoque lugentes video, sed si de corde procederent istæ lachrymæ, non tam facilè solverentur in risum. Alii tam vehementer contra aliorum delicta clamitant, ut videri possent esurire & sitire justitiam, sed semetipsos tam insipienter quàm inutiliter palpant. Sunt alii misericordes de his, quæ ad ipsos non pertinent, qui scandalizantur, si non detur omnibus abundanter, sic tamen ut ipsi ne in modico quidem graventur. Sunt qui peccata sua sic confitentur, ut videri possent ex desiderio mundandi cordis id agere, nisi quòd ea, quæ ipsi spontè dicunt aliis, ab aliis patienter audire non possunt. Sunt & alii, qui si viderint quempiam vel leviter scandalizatum, valde solliciti sunt quomodo eum in pacem reducere possint, & viderentur pacifici, nisi quòd eorum commotio, si fortè quidquam contra eos dictum factumq; fuerit, tardius universis difficiliusq; poterit sedari*, &c. Singulis hisce deinde Christum in omnibus contrarium, ut verum virtutum speculum opponit.

VERS. 10. BEATI QUI PERSECUTIONEM PATIUNTUR PROPTER JUSTITIAM, QUONIAM IPSORUM EST REGNUM COELORUM) Hæc octava & summa est beatitudo, in passione & patientia consistens, cùm priores in actione sitæ sint. Unde S. Ambrosius lib. 5. in cap. 6. Lucæ vers. 22. *Usque ad finem*, ait, *te ducit, usque ad martyrium prosequitur, ibi constituit beatitudinum palmam.* Difficilius enim est dura pati, quàm ardua agere, juxta illud: *Fortia agere, Romanum est; fortia pati, Christianum est.* Quare major & perfectior est fortitudinis actus fortia pati, quàm agere, uti docet D. Thomas & Philosophi. Persecutio est pertinax insectatio alicujus ad eum proterendum, qua nullus datur quieti, aut securitati locus, sed quovis genere, scilicet tam per calumnias, quàm per afflictiones; tam per injurias verborum, quàm verberum, innocentia vexatur & opprimitur.

Acutè & subtiliter Nyssenus de Beatitudine ponderat τὸ *persecutionem*, quæ vox currentium & sequentium est, ac præcedentes cursu superare contendentium. Itaque meditatur Nyssenus sanctum virum, & tribulationem, sive persecutionem simul currere, sed cum ille persecutioni cedit, ipsum quasi victorem antecedere & præcurrere, persecutionem verò à tergo sequi, & post eum currere, ideòque vocari *persecutionem*, quia justos, inquit, *inimici persequuntur, sed non assequuntur*; justorum enim patientia & constantia superantur.

Pati propter justitiam, quid? PROPTER JUSTITIAM) Quia justi, quia Christiani, quia justitiam sequuntur, quia servant Dei legem vel statua sui ordinis, quia tuentur jus pupillorum vel fidem, aut res & jura Ecclesiæ, quia student reformationi cleri, vel monasterii, &c. Justitia enim hic amplè accipitur, & quamlibet virtutem significat, ait Chrysostomus. Licèt enim nonnulli Philosophi propter justitiam videantur passi & occisi, ut Socrates, qui necatus est, eò quòd diceret plures deos non esse adorandos, sed unum solum, tamen ubi vera non est fides nec charitas, ibi nec vera & perfecta est justitia, ait S. Augustinus.

Pati propter justitiam, bonum ob tres causas. Beati ergo sunt, qui patiuntur propter justitiam; primò, quia persecutio nos separat à mundo, & jungit Deo; secundò quia propter Deum illam patimur: tertiò, quia per hoc similes fimus Christo, qui tota vita usque ad mortem crucis à Judæis persecutionem sustinuit: *Exeamus ergo extra castra, improperium ejus portantes.* Hebr. 13. Crevit semper in persecutione Ecclesia, in pace decrevit. Sic & ordo quisque.

Persecutio mittitur fidelibus & religiosis. Hac de causa Deus fidelibus, vel clero, vel religiosis immittit, id est, immitti permittit persecutiones, ut vitia quæ zizania in pace subnata resecet, ac primævum virtutis vigorem resuscitet. Ita sub duobus Philippis, patre scilicet & filio, Imperatoribus Christianis virtus fidelium elanguit in pace, fidelesque se gulæ, avaritiæ, superbiæ, &c. dedere. Quare Deus immisit Decium & Valerianum Imperatores, qui sua persecutione fidelium virtutem acuerent. Id revelatum fuit S. Cypriano, uti ipse refert lib. 4. epist. 4. *Hoc nobis*, ait, *per visionem exprobratum sciatis, quòd dormitemus in precibus*, &c. *Persecutio ista examinatio est, atque exploratio peccati nostri.* Et mox. *Dic illi, securus sit, quia pax ventura est. Sed quòd interim morula est, supersunt adhuc aliqui, qui probentur.* Et serm. de Lapsis. *Quia traditam nobis disciplinam pax longa corruperat, jacentem fidem & penè dormitantem censura cælestis erexit: non in sacerdotibus religio devota, non in ministeriis fides interna, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina*, &c. Eamdem causam persecutionis Diocletiani dat Euseb. libr. 8. Hist. c. 1.

Societatem Jesu tria conservant. Quocirca S. Franciscus Borgia, tertius Societatis nostræ præpositus Generalis, dictabat tria esse, quæ conservant Societatem Jesu. Primum, inquit, est studium orationis: secundum, unio mutua sociorum: tertium, persecutio; causamque dabat, quia oratio nos astringit Deo, unio socios invicem vincit; funiculus autem triplex difficilè rumpitur: persecutio nos à mundo disjungit, cogitque prudenter agere, ne persecutores habeant quod carpant aut capiant; ac contra eorum insidias & violentiam, virtutem, nervosque omnes exerere. Ita habet ejus vita.

QUONIAM IPSORUM EST REGNUM COELORUM) Cœpit beatitudines à regno cœlorum, & in eodem illas terminat: primæ enim beatitudini & ultimæ illud,

lud, quasi mercedem, & præmium assignat, ut indicet A illud idem in cæteris sex mediis beatitudinibus tacitè intelligi, iisque pari modo velut præmium promitti, sed illud disertè exprimi dumtaxat in pauperibus, & persecutionem patientibus, quia par est, ut utrisque pro paupertate & persecutione regnum, in quo ditentur, & persecutoribus dominentur, velut condignum patientiæ præmium retribuatur, quamquam S. Ambrosius pauperibus putet promitti regnum cœlorum quoad animam, quæ mox à morte migrat in cœlum: persecutionem verò patientibus quoad corpus, quod post resurrectionem gloria æterna in cœlo donabitur.

Beatitudinum octo præmium est regnum Dei. Unde notat S. Augustinus lib. 1. de Serm. Domini in monte, omnibus hisce octo beatitudinibus regnum cœlorum promitti, sed alio & alio nomine, proprietate & titulo, cuique operi congruo, scilicet pauperibus & patientibus nomine & titulo regni; mitibus nomine terræ; lugentibus nomine consolationis, esurientibus nomine satietatis; misericordibus nomine misericordiæ; mundis corde nomine visionis Dei; pacificis nomine adoptionis in filios Dei: in cœlo enim beatis à Deo dabitur; primò, ipsum regnum cœleste: secundò, in eo stabilis terra felicitatis: tertiò, omnis consolatio: quartò, omnis saturitas: quintò, omnis misericordia, scilicet omnis gratia & gloria: sextò, visio Dei: septimò, adoptio, filiatio, & hæreditas Dei.

Pulchrè & punctim S. Augustinus in Psal. 93. Deum ita loquentem inducit. *Venale habeo. Quid Domine? Regnum cælorum. Quo emitur? Paupertate regnum, dolore gaudium, labore requies, vilitate gloria, morte vita.* Adde, luctu consolatio, esurie saties, miseratione misericordia, munditie visio, pace filiatio Dei.

Scala octo beatitudinum. Porrò in hisce nominibus & titulis proceditur per incrementa præmiorum. Est ergo hic climax, sive gradatio, in qua quasi per scalam virtutum gradatim sursum ascenditur in cœlum, gloriæque cœlestis apicem. Primus ergo beatitudinum gradus est, per paupertatem abiicere curam opum: secundus, per mansuetudinem mores componere, motusque animi tranquillare: tertius, peccata lugere: quartus, esurire & sitire justitiæ & virtutum incrementa: quintus, misericordiæ corporalis & spiritualis opera meritaque cumulare: sextus, munditiei mentis planè plenèque vacare: septimus, pacem inter omnes conciliare: octavus, humiliter fortiterque pati omnem persecutionum calumnias & injurias. *Scala octuplex gloriæ.* Hisce virtutum gradibus totidem quasi gradus cœlestis gloriæ ex æquo respondent, & quæ præmia attribuuntur, scilicet primò, paupertati regnum: secundò mansuetudini stabilis regni æternitas: tertiò, luctui gaudium: quartò, esuriei justitiæ ejus saties: quintò, eleemosynæ plena misericordia: sextò, munditiei cordis visio Dei: septimò, pacificis hæreditas Dei: octavò persecutionem patientibus & afflictis regnum cœlorum amplissimum & imperiosissimum. Unde S. Ambrosius lib. 5. in cap. 6. Lucæ vers. 22. *Hos*, ait, *gradus volunt esse virtutum, per quos ab ultimis ad superiora possimus ascendere. Denique sicut incrementa virtutum, ita etiam sunt incrementa præmiorum. Plus est enim Dei esse Filium, quàm possidere terram & consolationem.*

Octo beatitudines sunt connexæ. Nota primò, has octo beatitudines inter se esse connexas, nec enim beatus est, qui primam habeat, nisi habeat & cæteras septem. Ut ergo omnes in unam contraham, nectamque; sensus est, q. d. Beati sunt, qui contemnentes hujus mundi bona per paupertatem spiritus, & honores per mansuetudinem, ac voluptates per luctum; insuper justitiam & misericordiam avidè sectantes, perveniunt ad munditiem cordis, ad hæc alios quoque ad exemplum sui inter se & cum Deo pacificare & conciliare adlaborant: deniq; qui propter hæc & similia justitiæ opera patiuntur persecutionem: hic enim est apex perfectionis & beatitudinis Christianæ. Cùm ergo dicitur in singulis *beati*, intellige, si nihil alioquin desit, sive si cætera requisita adsint, ut dixi canone 13. Rursum prima beatitudo disponit facitque gradum ad secundam, & secunda ad tertiam, & ita consequenter, uti *Ordo beatitudinum.* docent S. Ambrosius, S. Leo, & alii. Nam paupertas spiritus, sive humilitas disponit ad mansuetudinem; humiles enim sunt mites: mansuetudo disponit ad luctum; mites enim facilè sentiunt sua aliorumque mala, eaque lugent: luctus sive compunctio disponit ad esuriem & sitim justitiæ; qui enim lugent sua aliorumque peccata, sitiunt justitiam & sanctitatem: esuries justitiæ disponit ad misericordiam; qui enim cupit crescere in justitia & sanctitate, exercet opera misericordiæ; per hæc enim valdè augetur sanctitas: misericordia disponit ad munditiem cordis, quia eleemosyna extinguit peccata, sicut aqua ignem, augetque charitatem, quæ mundo corde Deum solum diligit: mundities cordis disponit ad pacem tam in se, quàm in aliis procurandam, quia sicut lites & bella oriuntur ex immundo corde & cupiditate pleno; sic vice versa pax oritur ex corde puro & cupiditate vacuo: denique qui hanc pacem cæteraque jam dicta procurant, in multorum pravorum & cupidorum odia incidunt, ab eisque persecutionem patiuntur, quam generosè sustinent, itaque coronam harum octo beatitudinum perficiunt, illaque se coronant.

Nota secundò, beatitudines singulas suos habere gradus, minùs magisque perfectos, uti jam ostendi, juxta *Omnibus justis congruunt.* quos partim sunt consilii, partim præcepti: quare illæ B perfectis conveniunt perfectè; omnibus tamen justis conveniunt inchoatè suo quodam modo & grado, ideoq; nemo sine eis salvabitur. Quare hic sermo, & hæ beatitudines primario quidem à Christo dictæ & dictatæ sunt Apostolis, proximè sibi astantibus vel assidentibus in monte, eorumque sequacibus viris Apostolicis; secundariò tamen omnibus fidelibus, ideòque coram affluente populi turba eas Christus promulgavit, uti dixi vers. 1.

Nota tertiò: S. Augustinus lib. 1. de Sermone Domini in monte, septem beatitudines pulchrè adaptat septem donis Spiritus Sancti. *Septem beatitudines aptantur septem Spiritus sancti donis.* Timor Dei, ait, congruit humilibus, pietas mitibus, scientia lugentibus, fortitudo esurientibus & sitientibus, consilium misericordibus, intellectus mundis corde, sapientia pacificis.

VERS. 11. Beati cum maledixerint (Græcè ὀνειδίσωσιν id est, *exprobrarint*, ut habet Lucas cap. 6. convitiati fuerint, convitiis, probris, & contumeliis affecerint) vobis et persecuti vos fuerint, et di- C xerint omne malum adversum vos mentientes propter me) Quia scilicet meam fidem, meos mores, meam vitam sequimini, illamque prædicatis & propagatis: *Mentientes*, Syrus *in mendacio*, quia scilicet falsò calumniantur vos esse turbatores reipublicæ, novatores, verum deorum cultum abolere, eique superstitiosum substituere, dum hominem crucifixum Deum facitis, & adorandum prædicatis. Summa ergo beatitudo est, pro Christo, pietate & virtute patienter & generosè, imò hilariter ferre calumnias, probra, scommata, dicteria, cæterasque injurias verborum, carcerum & verberum. *Summa beatitudo est pati pro Christo.* In hoc situs est apex Christianæ virtutis & perfectionis. Idem secutus Christum docuit nos S. Ignatius fundator Societatis nostræ Regula 11. Summarii Constitut. quæ valdè ad rem præsentem facit. Causamq; addit, quòd per hæc similes fiamus Christo, ejusque quasi vestibus & insignibus nos vestiamus, ejus amore & reverentia. Idem docuit ipse exemplo magis, quàm decreto. Tota enim vita ejus fuit continua quasi persecutio, in qua ipse exultabat & jubilabat, ac rogantibus, D quænam esset via ad perfectionem, respondebat. *Si multa & magna pro Christo patiamini.* Vide Ribadeneiram in ejus vita lib. 1. cap. 14.

VERS. 12. Luc. 6. 23. Gaudete, et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in coelis. Sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos) q. d. Gaudete in calumniis, falsis testimoniis & persecutionibus, quia per eas beati estis: secundò, quia vos manet ampla merces in cœlis: tertiò, quia similes estis Prophetis, qui fuere viri summi & divini, uti fuit Isaias, qui ob sua oracula à Manasse serra dissectus est: Jeremias, qui à Judæis lapidibus fuit obrutus, cæterique Prophetæ penè omnes vario mortis genere ab eisdem fuere interempti. Animat ergo eos exemplo Prophetarum, quòd eorum sortem in persecutionibus tolerantiam sequendo, eorumdem societatem & gloriam sint adepturi; quo tacitè innuit eos in Prophetarum locum succedere, imò illos superare, dum ad altiora vocati, non legem, sed Evangelium toto orbe prædica-

prædicabunt, cùm Prophetæ soli Judææ prædicarint. Unde subdit: *Vos estis sal terræ*, &c.

Merces supponit meritum. Nota hic contra modernos hæreticos nomen *merces*: inde enim colligimus merita bonorum operum. Meritum enim est mercedis meritum, & merces est meriti merces. Sic Apostoli *gaudentes ibant à conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati*. Actor. 5. 41. Sic Paulus exultat, quòd sit *vinctus in Domino*, scilicet propter Christum. Ephes. 3. 1. & c. 4. 1.

Audi S. Cyprianum lib. 4. epist. 6. ad Tibaritanos: *Gaudere & exultare nos voluit in persecutione Dominus, quia quando persecutiones fiunt, tunc dantur coronæ fidei, tunc probantur milites Dei, tunc martyribus patent cæli*. Martyrium est baptisma. Idem in Exhortat. ad martyrol. Hoc (martyrium) ait, *est baptisma in gratia majus, in potestate sublimius in honore pretiosius, in quo Angeli baptizant: baptisma, post quod nemo jam peccat: baptisma, quod fidei nostræ incrementa consummat: baptisma, quod nos de mundo recedentes, statim Deo copulat. In aquæ baptismo accipitur peccatorum remissio; in sanguinis, corona virtutum*. Exultandum est ergo fideli in B persecutione & martyrio, quia hoc summum est bonum & donum Dei: hinc summa est martyrum laurea. Sic S. Ignatii Martyris constantia. exultavit S. Ignatius Antiochenus Episcopus, cùm Romam missus, amphitheatrum generosè & alacer ingressus, circumspectans turbam hominum (facilè erant centum millia) eam amicè salutavit, dixitque, *Ne putetis, ò Romani, me hic damnatum ad bestias ob maleficium, nullum enim commisi, sed quia desidero uniri Christo, quem insatiabiliter sitio*. Cumque audiret rugientes leones: *Frumentum*, inquit, *Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar*. Lege epistolam ejusdem ad Romanos, qua illos precatur, & quasi conjurat, ne martyrium suum impediant, ejusque coronam sibi eripiant, ubi inter cetera ait: *Utinam fruar bestiis, quæ mihi paratæ sunt. Si noluerint venire, vim inferam, ego nunc incipio discipulus esse Christi*, Hoc est axioma, quod S. Jacobus velut thema epistolæ suæ proponit: *Omne gaudium existimate, fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis*; ubi multa hac de re dixi. S. Franciscus Ubi perfecta lætitia. rogatus, in quo consisteret perfecta religiosorum lætitia? C respondit, non in magna scientia, vel sapientia, non in gratia miraculorum, non etiam in magno sanctitatis & ædificationis exemplo, non denique in conversione omnium infidelium, sed si fame, frigore, nuditate afflicti innocentes convitiis, injuriis, verberibus exagitemur, illaque cum gaudio amore Christi toleremus. Ibi perfecta est lætitia, quia præ omnibus donis maximum est, propter Deum opprobria sustinere. Nam in ceteris mirabilibus nos gloriari non possumus, quia non sunt nostra, sed Dei; sed in cruce tribulationis & afflictionis gloriari possumus, quia illud est nostrum, & ideò dixit Apostolus: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce* Galat. 6. 4. *Domini nostri Jesu Christi*. Hæc S. Franciscus.

VERS. 13. Luc. 14. 34. 31. Marc. 9. 50. VOS ESTIS SAL TERRÆ: QUOD SI SAL EVANUERIT, IN QUO SALIETUR? AD NIHILUM VALET ULTRA; NISI UT MITTATUR FORAS, ET CONCULCETUR AB HOMINIBUS) q. d. *Vos*, ò Apostoli, qui proximè mihi hic assidetis, quibus octo beatitudines jam dictas primariò prædicavi, & quasi appropriavi, D *estis* ex mea electione & deputatione (q. d. Elegi & deputavi vos ad hoc, ut sitis) *sal terræ*: illud ergo *estis*, id est, esse debetis, & per meam gratiam reipsa eritis. Transit Christus à beatitudinibus ad sal, tum quia tradit Ethicam more veterum, per breves gnomas disparatas, sine ordine & nexu certo; tum quia hic facilis est nexus, q. d. Vos, ò Apostoli, quos eligo, ut meo exemplo sitis pauperes spiritu, mites, mundo corde, misericordes, &c. hoc ipso eritis sal terræ.

Syri & Palæstini, uti dixi in canon. gaudent parabolis & metaphoris, ut suaviùs in aures & animos audientium insinuant. Sic hic Christus vocat Apostolos sal totius terræ, quo tacitè præfert eos Prophetis, qui fuere sal solius Judææ, uti advertit S. Chrysostomus.

Apostoli sunt sal terræ. Primò. Sal est balsamum naturæ. Quæres, cur Christus Apostolos vocat potiùs sal terræ, quàm aurum, argentum, gemmas, &c. Resp. primò, quia sal est res summè utilis, universalis & necessaria; sal enim est quasi balsamum naturæ, quod ipsa penè omnibus mixtis inseruit, ut ea condiat, stringat, & à corruptione præservet, Ait Anselmus Boethus lib. 2. A de Lapidibus cap. 302. sic Apostoli fuere sal; id est, balsamum terræ.

Secundò. Sal sapientiæ symbolum. Secundò, sal notat officium, vim, & dignitatem Apostolorum; sal enim est symbolum sapientiæ, quia sicut sal condit cibos, ut sapidi sint; sic sapientia condit animos, ut sapientes sint, à sapore enim dicta est sapientia, quòd ipsa sit sapor mentis. Unde Comicus: *Si quis*, ait, *haberet salem; qui in te est*, hinc & vir insipiens vocatur insulsus, juxta illud Catulli:

Nulla in tam magno est corpore mica salis.

Apostoli ergo fuere sal, quia sua sapientia insulsos mundi mores correxerunt, sapidosque & sapientes effecerunt.

Tertiò. Sal ex igne & aqua. Tertiò, sal, ait Plinius lib. 31. cap. 10. est igneæ & aqueæ naturæ continens duo elementa, ignem & aquam: ignem, quia acre est instar ignis, & si in ignem projiciatur, cum acuit & accendit: aquam, quia sal inspersa aqua, in eam liquefit & resolvitur; licèt enim sal uti & Quomodo generetur? sulphur, nitrum, strannum, cæteraque fossilia ex terra generetur, communiter tamen ex partibus aquæ terrestribus calore & vento congelatis, subtilique ipsius aeris in vapores soluto, gigni solet: cumque terrestris sit, ut ipsa terra gravis efficitur, & cum calore adustus est, siccus, amarusque redditur, qua ratione ipsum mare significat, juxta illud Poetæ Aeneid. 1.

——— *Et spumas salis ære ruebant.*

Idem Plinius ibid. cap. 9. sole, ait, & sale nihil corporibus est utilius. Hinc à sale indita nomina, inde- Via salaria unde dicta? que Romæ dicta *via salaria*, quòd per illam sal in salinos portari consueverat, ait ipse cap. 7. Apostoli ergo fuere sal terræ, quia ignea sui vi eam amore Dei accenderunt, ac aquea sua suaviloquentia & sapientia eam aridam humectarunt, irrorarunt, fœcundarunt, ut fruges bonorum operum & virtutum omnium proferret. Hinc S. Isidor. lib. 16. etymol. cap. 2. hæc salis dat etyma: Salis etymon. *Sal*, ait, *quidam dictum putant, quòd in igne exiliat, fugit enim ignem, cùm sit igneus, sed naturam sequitur, quia ignis & aqua & semper inter se inimica sunt. Alii sal à salo & sole vocatum putant: nam aquis maris spontè gignitur, spuma in extremis littoribus, vel scopulis derelicta, & sole decocta*. Et inferiùs: *Ex eo omnis victus delectatio, & summa hilaritas; unde & salis nomen accepisse putatur* (sales enim vocantur hilares lepores) *nihil enim utilius sale & sole*. Hinc & illud S. Pauli: *Sermo vester semper in gratia sale sit conditus*. Coloss. 4. 6. Denique Ambrosius Calepinus sal à Græco ἅλς per metathesim deducit ἅλς enim inversè est *sal*.

Quartò. Quartò, sal cibum insipidum, ac insuavi suavitate nauseam provocantem acuit, quaque acrimonia gratum sanumque reddit. Sic Apostoli insipidas & fatuas hominum opiniones, errores & mores acri suo sermone, & vitæ exemplo emendarunt, gratosque effecerunt Deo, Angelis, & hominibus. Ita S. Hieronymus.

Quintò. Quintò, sicut sal vi sua penetrante carnem à corruptione præservat, exugendo & consumendo humores sanguineos, quibus caro infecta est, & à quibus corrumperetur; ita Apostoli carnis desideria menti corruptionem afferentia, hominibus exemerunt, eosque æternæ incorruptioni & immortalitati servarunt. Unde Cicero lib. 2. de Natura deorum: *Sus*, ait, *quid habet præter escam? cui quidem ne putresceret, animam pro sale datam esse dicit Chrysippus*; sic hominibus, qui quasi sues volutabantur in carne & sanguine, Deus dedit Apostolos quasi salem & animam, quæ eos vita spirituali animaret, ne putrescerent.

Sextò. Sextò, sal sitim excitat; sic Apostoli excitavere sitim rerum cælestium. Audi S. Hilarium: *Apostoli sunt rerum cælestium prædicatores, & æternitatis velut satores, immortalitatem omnibus corporibus, quibus eorum sermo aspersus fuerit, afferentes*. Et Euthymius: *Vos*, ait, *à me electi ad curandam totius mundi putredinem, estis sal terræ*.

Septimò. Septimò, sal sua acredine mordicat & pungit, siccat & urit. Audi Plinium lib. 31. cap. 7. & seq. *Salis natura*, inquit, *per se ignea & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens: corpora verò astringens, siccans, alligans. Defuncta autem ac putrescentia ita vendicans, ut durent ea per sæcula. In medendo verò mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissolvens*. Simili modo Apostoli acri suo,

suo; igneoque sermone & vita, vitia hominum momorderunt pupugerunt, siccarunt, & exusserunt. Audi S. Gregorium hom. 17. *Si sal sumus, condire mentes fidelium debemus: quasi inter bruta animalia petra salis debet esse sacerdos in populis, ut quisquis sacerdoti jungitur; quasi è salis petra æternæ vitæ sapore condiatur.* Legant sacerdotes totam illam S. Gregorii homiliam, & aureum invenient vitæ suæ speculum, ut fiant sal terræ. Sapienter S. Chrysostomus: Vis, inquit, scire an probus sit populus alicujus loci? vide, qualis pastor sit. Si enim eum pium, probum, integrum inveneris, cogita talem esse & populum, qui ab eo pascitur, & sale sapientiæ conditur.

Qualis pastor, talis populus.

Nuper Carolus Quintus Imper. festivè dictitabat, se ex litera triplicis P. coniicere de statu urbis vel reipub. cujusvis, scilicet se considerare, qualis eo loci esset *pastor*, qualis *præceptor*, & qualis *prætor*. A pastore enim pendet Ecclesia, à præceptore schola & juventus, quæ est seminarium reipub. à prætore curia & justitia. Pastor ergo est sal Ecclesiæ; præceptor est sal scholæ; prætor est sal curiæ & civitatis. Qualis ergo est pastor, talis est Ecclesia: qualis est præceptor, talis est juventus? qualis est prætor, tales sunt cives.

Pastor, præceptor, & prætor sunt sal reip.

Porrò Apostoli & sacerdotes eorum successores plus faciunt, quàm sal; quia sal solùm carnes integras præservat à putredine, jam verò corruptas & putidas sanare & redintegrare nequit, uti notat S. Chrysostomus: Apostoli verò animas vitiis omnibus corruptas & putidas persanarunt, eisque integritatem, quam numquam habuerant, indiderunt.

QUOD SI SAL (quod cetera salire & condire debebat) EVANUERIT) Græcè μωρανθῇ, id est, *desipuerit*, factum fuerit insipidum & insulsum, infatuatum sit: sicut enim *insulsum* à cibo per metaphoram transfertur ad hominem fatuum; ita vicissim τὸ *fatuum* ab homine transfertur ad cibum: cibus ergo fatuus est, qui caret sapore, insipidus, insulsus. Sic Martialis betas vocat fatuas, cùm ait:

Ut sapiant fatuæ fabrorum prandia betæ.

IN QUO (id est, quo alio sale) SALIETUR) scilicet non cibus, sed ipsum sal, q. d. Non est unde sali insulso possit restitui deperdita vis, sapor, & acrimonia: non enim salis est sal, q. d. Si Apostolus, si Episcopus, si sacerdos, qui aliorum mores quasi sal condire debebat, per gulam, luxuriam, metum, adulationem, &c. perdat suum salis spiritualis vigorem, quis illum ei restituet? q. d. Nemo; id verum esse patet in nonnullis sacerdotibus & pastoribus præteriti sæculi, qui vel scandalosæ vitæ fuere, vel ignorantes, vel errantes, & in hæresim vergentes, vel negligentes in populo erudiendo: unde in tantum contemptum abiit ordo Ecclesiasticus; indeque ortæ sunt hæreses Lutheri, Calvini, & ceterorum, qui insulsi similes sunt cimicibus, ait Maldonatus; vivi enim mordent, mortui fœtent. Audi S. August. lib. 1. de Serm. Domini in monte cap. 10. *Si sal infatuatum fuerit, in quo salietur? id est, si vos, per quos condiendi sunt quodammodò populi, metu persecutionum temporalium amiseritis regna cælorum; qui erunt homines, per quos à vobis error auferatur, cùm vos elegerit Deus, per quos errorem auferat ceterorum? ergo ad nihilum valet sal infatuatum, nisi ut mittatur foras, & calcetur ab hominibus. Non itaque calcatur ab hominibus, qui patitur persecutionem, sed qui persecutionem timendo infatuatur. Calcari enim non potest, nisi inferior; sed inferior non est, qui quamvis corpore multa in terra sustineat, corde tamen fixus in cælo est.*

Porrò sal, cùm quatuor elementis constet, quolibet eorum corrupto corrumpitur & evanescit, putà, cœlo, salo, solo, & igne, ait ille; cœlo, id est, aere; salo, id est, aqua & mari; solo, id est, terra. Aere enim humido, sal humectatur, eoque corrupto corrumpitur; aqua liquatur; terrâ fit terrestre; igni aduritur. Ita Prælatus & pastor evanescit. Primò, si captet aerem, id est, auram popularem. Noli, ait Poeta, & ex eo S. Hieron.

Sal quatuor elementis constat.

Sic pastor quatuor virtutibus sardiendus.

Respicere ad fumos, & nomina vana Catonum.

Secundò, aqua, & mari, id est, luxuria liquatur. Tertiò, terra, id est, avaritia fit terrestris. Quartò, igni, id est, cholera aduritur. Qua ratione enim docebit alios contemnere vanam gloriam, veneres, opes, honores, qui ea quærit & ambit? Quomodo humilitatem persuadebit vanus, castitatem luxuriosus, liberalitatem avarus, mansuetudinem cholericus? Maximè verò sal licèt igneæ sit naturæ, evanescit, si aquæ misceatur, tunc enim planè liquatur & solvitur: ita Prælatus, sacerdos, religiosus evanescit, mollescit & effeminatur, si familiaris sit mulieribus etiam piis. Audi quid senior ille apud Joannem Moschum in Prato spirituali cap. 217. dicat: *Filioli, sal ex aqua est; & si appropinquaverit aquæ, continuò solvitur & deficit. Et monachus similiter ex muliere est; itaque si appropinquat mulieri, solvitur & ipse, atque in id desinit, ut jam monachus non sit.* Evanescit pariter, si nimis agat cum sæcularibus, tunc enim & ipse sæcularescit, atque è religioso fit sæcularis. Ut ergo non evanescat, à sæcularium conversatione se subducat, claudat os & oculos, multa loquatur cum Deo, pauca cum hominibus. Non se accommodet sæcularibus, sed potiùs illos sibi adaptare & conformare satagat. Cogitet se esse sal, servet suum vigorem, gravitatem, libertatem, acrimoniam in taxandis vitiis. Non pudeat eum profiteri palàm, se esse Ecclesiasticum & religiosum, id est, Dei cultorem, virum spiritualem, mundi contemptorem, cœlestium amatorem & satorem. *Intret cum alieno, exeat cum suo*, ut ajebat noster S. Ignatius, hoc est, initio accommodet se sæcularium ingenio & sermonibus sed deinde dexterè eos transferat ad spiritualia, & ad id quod ipse intendit, scilicet ad mutationem morum vitæque sanctimoniam. Denique sal, nitrum sulphuri concoctum in lapidem vertitur, ait Plinius lib. 31. c. 10. Sulphur est zelus gloriæ Dei & salutis animarum: hoc zelo lapidescat & obdurescat ad omnia probra, ad omnes blanditias, ad omnes metus, ad omnia promissa is, qui satagit esse sal Christi. Sacerdotes ergo sint sal terræ, ut eam præstent morum integritatem, quæ ceterorum sit censura & disciplina; quod efficient, *si loquantur ut oracula, vivant ut numina.*

VOS ESTIS LUX MUNDI) *Estis*, ex mea electione & deputatione, ideoque *estis*, id est, esse debetis, & *estis*, id est, reipsa eritis, si meæ electioni & voluntati respondeatis, meæque gratiæ, ut par est, cooperemini. *Lux mundi*, ut mundum errorum vitiorumque tenebris obscuratum, luce doctrinæ vitæque Evangelicæ illuminetis. Ita S. Hilarius, & alii. VERS. 14.

Senfate S. Chrysostomus hom. 10. in epist. 1. ad Timoth. in morali; *Idcircò*, ait, *ille nos elegit, ut simus quasi luminaria, & velut fermentum evadamus, ut velut Angeli cum hominibus versemur in terra, ut tamquam viri cum pueris, tamquam spirituales cum animalibus agamus.* Sicut ergo sol illuminat cloacas putidas, sed ab iis non sordidatur, Angelus homines, vir puerum, ita & tu, ò sacerdos, ò religiose, ò vir spiritualis, doceas hominem carnalem, ut eum emendes, sed ab eo nullam labem contrahas. Sol est in cœlo, sed inde radios spargit in terram, quibus eam illustrat; ita & tu mente sis in cœlis corpore in terra, ut eam tuo sermone & exemplo virtutis illumines, calefacias & accendas. Sic erit lux & sol mundi. Addit Chrysostomus rem notandam: *Nemo profectò, inquit, Gentilis esset, si ipsi, ut oportet, Christiani esse curaremus: si Dei monitis ac scitis obtemperaremus: si iniurias perpessi vicem non referremus: si maledictis lacessiti benediceremus: si pro malis bona redderemus. Nemo esset ita fera bellua, ut non statim ad cultum veræ religionis accurreret, si videret hæc ab omnibus fieri. Atque ut discas ita esse, unus profectò Paulus tam multos ad Dei attraxit notitiam. Si omnes essemus hujusmodi, quot terrarum orbes attrahere & ipsi possemus?*

Sacerdos sicut sol.

Nota.

NON POTEST CIVITAS ABSCONDI SUPRA MONTEM POSITA) Christus Apostolos hic comparat primò sali, secundò luci, tertiò urbi in monte conspicuæ. Eidem Ecclesiam, id est Ecclesiæ Prælatos comparat sæpè in Psalmis, ut Psalm. 45. & 47. & 86. Item Isaiæ cap. 60. & 65. Ezech. 40. Sicut ergo urbs in monte sita latere nequit, sed omnium circumcircà degentium oculos ferit; sic & Apostolus. Prælatus & sacerdos in omnium oculos incurrit, ut si officio suo rite fungatur, Christique Evangelium moribus magis quàm sermonibus prædicet, multos ad Christum trahat, & ab omnibus laudetur: sin secùs faciat, multos à Christo avertat, & de omnibus

nibus vituperetur. Sequitur quarta comparatio lucernæ.

VERS. 15. Luc. 8. 16. & 11. 33. Marc. 4. 21. NEQUE ACCENDUNT LUCERNAM, ET PONUNT EAM SUB MODIO, SED SUPER CANDELABRUM, UT LUCEAT OMNIBUS, QUI IN DOMO SUNT) q. d. Lucerna non solet condi *sub modio*, id est, *sub vase*, ut habet Lucas; Syrus & Hebræus *sub sato*, quod erat mensuræ vasisque genus, sed altè in candelabris ponitur, ut omnibus in domo nocte profulgeat: sic & vos, ò Apostoli, alto officii dignitatisque gradu consistitis, ut omnes vestra prædicatione & sanctitate illustretis. Unde parabolam explicans, subdit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus*, &c.

Allegoricè SS. Hilarius, Ambrosius, & Beda: Significatur hic, inquiunt, lux Evangelii non claudenda modio, id est, modicis Judææ terminis, sed *in candelabro*, id est, in culmine Romæ, Romanique imperii collocanda, ut omnibus Gentibus illi subditis præluceat.

Mysticè S. Augustinus: Propter modium, inquit, id est, propter mensuram rerum opumque temporalium, non est tegenda vel celanda lux doctrinæ & veritatis: *Sub modio ergo lucernam ponit, quisquis lucem bonæ doctrinæ commodis temporalibus obscurat & tegit. Super candelabrum autem, qui corpus suum ministerio Dei subiicit, ut superior sit prædicatio veritatis, & inferior servitus corporis.*

LUCERNA) Græcè λύχνον, id est, lampas, tæda, fax, candela, & omne quod lucet: tædæ enim & candelæ propriè imponuntur candelabris, in Italia etiam lampades; has enim habent artificiosè turritas, quas proinde campanarias nuncupant. Sic Hebr. לפיד *lappid*, quod noster vertit *lampas* vel *lucerna*, significat omne id quod dat flammam lucentem, uti sunt faces, titiones ardentes, & propriæ dictæ lampades. (Lampas pro face.) Hinc cùm Judic. 7. 29. dicitur Gedeon cum suis imposuisse lampades lagenis, easque inter se complosisse, per lampades accipe faces vel titiones flammantes: hi enim complosis lagenis emicantes & fulgurantes terruerunt Madianitas: si enim fuissent lampades propriè dictæ, hæ utique complosione hac fuissent extinctæ; unde Madianitas percellere nequivissent. Hinc lucernæ & faces hic, uti & alibi in Scriptura, significant viros sanctos præsertim Apostolicos, qui aliis luce doctrinæ & sanctitatis prælucent & præfulgent; eosque igne charitatis, quo à Deo accensi sunt, inflammant. (Fax est vir Apostolicus.) Unde de Joanne Baptista ait Christus: *Ille erat lucerna ardens & lucens.* Joan. 5. 35. Sic Elias & Enoch vocantur *duæ olivæ, & duo candelabra*. Apocal. 11. 4. Iisdem comparantur Jesus pontifex, & Zorobabel dux Israel. Zachar. 4. 11. Vide utrobique dicta.

VERS. 16. SIC LUCEAT LUX VESTRA CORAM HOMINIBUS, UT VIDEANT OPERA VESTRA BONA, ET GLORIFICENT PATREM VESTRUM, QUI IN CÆLIS EST) Ecce hic explicat parabolas solis & salis, scilicet lucis ac civitatis super montem positæ, atque lucernæ impositæ candelabro. Harum ergo parabolarum hic est apodosis, sive explicatio & applicatio, q. d. Estote, ò Apostoli, sal, imò sol, ac lucernæ, facesque mundi, ut scilicet simili modo luceat lux vestræ doctrinæ & sanctitatis coram hominibus, ut videant opera vestra bona, ex iisque glorificent Deum, qui vobis tanta sapientiæ sanctitatisque bona donavit. *Ut videant.* Particula *ut* partim consequentiam, partim finem, licèt non ultimum, denotat. Monentur enim hic à Christo Apostoli, omnesque eorum asseclæ, ut satagant tam verbo, quàm exemplo virtutis aliis prælucere, non sibi, sed Deo intendendo, scilicet non suam; sed Dei gloriam, & animarum salutem: ut scilicet opus bonum sit in publico, sed intentio uni Deo placendi sit in occulto, ut ait S. Gregorius: (Opera bona quomodo occultanda & ostendenda.) quare hominibus non propter se, sed propter Deum, ut scilicet eos ad Deum trahant, placere studeant, atque sic concilia hunc locum cum cap. 6. v. 1. 2. 5. ubi contrarium videtur dicere Christus: *Attendite*, inquit, *ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis*; quæ postrema pars hæc duo loca in speciem contraria conciliat, scilicet vetat ibi Christus Apostolos facere justitiam, id est, justa opera coram hominibus, hoc fine, ut ipsi operantes videantur & glorificentur ab eis, ut scilicet captent vanam hominum laudem; hic enim vult ea fieri coram hominibus hoc fine, ut ex eis homines glorificent Deum. Audi S. Gregorium 3. part. Pastor. admonit. 36. *Quid est ergo, quod opus nostrum & ita faciendum est ne videatur; & tamen ut debeat videri, præcipitur? nisi quòd ea, quæ agimus, & occultanda sunt, ne ipsi laudemur, & tamen ostendenda sunt, ut laudem cælestis Patris augeamus. Nam, cùm nos justitiam nostram coram hominibus facere Dominus prohiberet, illicò adjunxit, ut videamini ab eis. Et cùm rursus videnda ab hominibus bona opera nostra præciperet, protinùs subdidit, ut glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. Qualiter igitur videnda essent, vel qualiter non videnda ex sententiarum fine monstravit, quatenus operantis mens opus suum & propter se videri non quæreret, & tamen hoc propter cælestis Patris gloriam non celaret.*

NOLITE PUTARE, QUONIAM (ὅτι, id est, quod) VENI SOLVERE (καταλῦσαι, id est, dissolvere, irritare, abolere) LEGEM AUT PROPHETAS: NON VENI SOLVERE, SED ADIMPLERE) Id verissimè dixit Christus: VERS. 17. (Christus legem implevit.) Primò, quia ipse semper legem veterem Mosis servavit, etiamsi illa, utpote Deus Deique Filius, non obligaretur. Unde juxta legem circumcisus est, præsentatus in templo, porcina abstinuit, ceterasque legis illius sanctiones strictè observavit. Secundò, quia leges ceremoniales, quæ erant figuræ & umbræ Christi, ipse seipso, suoque corpore, suis actibus, Sacramentisque implevit, quia illa gessit, & passus est, quæ in ceremoniis legis veteris figurabantur. Tunc enim prophetia impleri dicitur, cùm fit, quod expressè vel tacitè per eam prædictum & prophetatum est. Et hoc innuit Christus vers. sequenti, dicens: *Amen dico vobis, donec transeat cælum & terra, jota unum aut unus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.* Ita Irenæus lib. 4. cap. 27. Tertullianus lib. de Patientia, Hilarius canon. 4. & 5. Augustinus in quæst. novi Testamenti, quæst. 69. Tertiò, & maximè, quia Christus præcepta moralia legis implevit, dum ea explicatiùs & perfectiùs docuit & sanxit, ac pro pœnis præmiisque temporariis æternas substituit, atque præceptis Evangelica consilia, quæ perfectiora sunt, adjunxit, ut patet ex seq. Ita Theophylactus & Euthymius. Quartò, quia legis Mosaicæ imperfectionem supplevit, justificando nos per fidem & Sacramenta legis novæ, quæ instituit, quod lex Mosis facere non poterat. Quintò, ut ait S. Augustinus, Christus legem implevit dando gratiam, quæ non tantùm jubeat, sed & juvet, vires addat, faciatque nos legem implere. Unde illud S. Augustini: *Domine da quod jubes, & jube quod vis.* Christus maximè hic secundum & tertium sensum intendit. Vide S. Thomam, 1. 2. q. 107. art. 2.

VERS. 18. Luc. 16. v. 17. AMEN QUIPPE DICO VOBIS, DONEC TRANSEAT CÆLUM ET TERRA, JOTA UNUM AUT UNUS APEX NON PRAETERIBIT A REGE, DONEC OMNIA FIANT) (Amen quid?) *Amen*, id est, verè, in veritate: unde Aquila vertit πεπιστωμένως, id est, *fideliter, verè, certò* ut docet S. Hieronymus epist. ad Sophronium. Porrò *Amen* est vox non jurantis sed affirmantis rem à se dicendam, vel confirmantis rem jam dictam. Affirmantis est, cùm orationi vel sermoni præponitur: confirmantis est, cùm ei postponitur, eamque quasi obsignat, uti videre est Deutero. 27. 26. & seq. 1. Corinth. 14. 16. Quocirca Septuag. vertunt γένοιτο id est, *fiat*, q. d. verum sit verè fiat, quod opto, obsecro vel approbo. Hoc loco *Amen* est affirmantis & graviter asseverantis.

Porrò ipse Christus vocatur *Amen*, Apoc. 3. 14. *Hæc dicit Amen, testis fidelis*, q. d. Hæc dicit Christus, qui est *Amen*, id est, stabilis, verus, constans, fidelis, ipsaque stabilitas, veritas & fidelitas. (Christus est Amen, id est stabilis.)

DONEC TRANSEAT CAELUM) Non natura naturæque interitu, sed qualitate & conditionis mutatione, id est, donec cœlum ab hoc statu corruptionis, quo servit homini mortali, immutetur in statum novum & gloriosum in resurrectione, q. d. Ante finem mundi, quo cœlum & terra transibunt, id est, innovabuntur, necesse est omnia, quæ in lege de me scripta sunt, impleri. Aut potiùs *donec transeat*, id est, donec omnino pereat cœlum. Est enim hypothetica, & conditionalis sive comparativa propositio, q. d. Citiùs pereat cœlum, faciliùs

iùs dehiscat terra, crepetque totus mundus, quam minimum legis punctum non impleatur, vel in hac vita, vel in futura: quamdiu ergo stabit cœlum & terra, tamdiu stabit lex tota: stabit jugiter & æternabit cœlum & terra, multò magis stabit & æternabit lex tota; juxta illud Christi: *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt*, Matth. 24. 35. Undè Græcè est in præterito ἕως ἂν παρέλθῃ, id est, donec transierit, defecerit, desierit esse cœlum & terra, q. d. Citiùs defecerit tota mundi machina, quàm Dei lex. Audi Irenæum: *Sed & præcedentis nominis ejus* (Ἰησοῦς, id est, Jesus) *literas Jota & Eta octodecim* (Jota enim nota est denarii, Eta sive Ita octonarii, quæ juncta faciunt 18.) *Æones significanter manifestare* (asserunt Valentiniani) *decem autem Æonas similiter per jota literam, quæ præcedit in nomine ejus, significari dicunt; & propter hoc dixisse Salvatorem, Jota unum, aut unus apex non præteribit, quoadusque omnia fiant.*

Simili phrasi sensuque dicitur psal. 71. 1. *Orietur in diebus ejus justitia & abundantia pacis, donec auferatur Luna*, q. d. Numquam deficiet Christi justitia & pax, ac citiùs quàm id fiat, lunam lux omnis destituet. Et psal. 88. 38. *Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum*, q. d. Sol & luna durabunt in æternum, at multò magis æternabit thronus Christi.

JOTA UNUM) Christus loquens Hebræis dixit *Jod unum*, ut habet Syrus & Hebr. Sed interpres Græcus pro *jod* Græcum *jota* æquivalens substituit; Græcum more suo secutus Arabicus pariter habet jota. Jod enim Hebræis, æquè ac jota Græcis & i Latinis, omnium literarum est minima, q. d. Nihil vel minimum (quale est *jod* vel *jota*) ex iis quæ in lege scripta sunt de me meisque actibus & mysteriis, præteriri potest, quod non ad punctum adimpleatur. Ex hac litera jod licet minima, maximam hæresim construxit Valentinus, teste Irenæo lib. 2. cap. 1. nimirum Aeonum suorum nominum portenta verius quàm numina.

Unus apex quid? AUT UNUS APEX) Apicem legis vocat, non ipsa puncta vel accentus Hebræorum: hæc enim tempore Christi necdum erant, ac diu post Christum à Rabbinis adinventa sunt, sed summitatem aut punctum aliquod, id est, minimam particulam ipsius literæ legis.

DONEC OMNIA FIANT) *Omnia* scilicet quæ de me meisque actibus, Ecclesia, & Sacramentis in lege & Prophetis scripta sunt. Rursum *omnia*, quæ in lege præcepta & promissa, vel comminata sunt, q. d. Necesse est omnes homines legi à Deo latæ obedire, quia ad hoc Deus eos arctè & irremissibiliter obstrinxit: multi ergo ei obedient eamque implebunt, itaque promissa legem servantibus à Deo præmia nanciscentur, tum in hac vita, tum magis in futura. Ceteri verò, qui sua libera voluntate & malitia legem violabunt, ejus quidem præcepta non implebunt, sed tamen in eis pariter lex implebitur quoad comminatam à se violantibus pœnam: hanc enim incurrent tum in hac vita, tum in futura: ardebunt enim in æternum in gehenna: qui ergo fugiunt legis observationem, incidunt in ejus condemnationem: unde dum eam non implent obediendo, implent eamdem pœnam sustinendo significat ergo hac sententia strictam jugemque legis obligationem, vim & robur, quæ exactam omnium obedientiam requirit; ideoque certissimas, jugesque pœnas inobedientibus, & præmia obedientibus statuit & sanxit.

VERS. 19. QUI ERGO SOLVERIT (violarit & transgressus fuerit, vel reprobarit, irritarit, aboleverit) UNUM DE MANDATIS ISTIS MINIMIS, ET DOCUERIT SIC HOMINES, MINIMUS VOCABITUR IN REGNO CÆLORUM: QUI AUTEM FECERIT ET DOCUERIT, HIC MAGNUS VOCABITUR IN REGNO CÆLORUM) *De mandatis istis minimis*; quæ scilicet lex jam dicta præcipit. Ita S. Augustinus lib. 1. de Serm. Domini in monte, aut quibus ego legem jam sum explicaturus & perfecturus; unde subdit: *Dico enim vobis, nisi abundaverit justitia vestra plusquàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* Non ergo significat omnia legis mandata esse minima, sed quòd damnandus sit is, qui vel unum de mandatis legis etiam minimis violarit, vel prava interpretatione pervertit, uti pervertebant Pharisæi, docentes externum adulterium lege vetari, non verò internam ejus concupiscentiam; ubi nota mandatum hic pressè sumi, pro præcepto gravi obligante sub peccato mortali, uti sunt præcepta Decalogi, qui enim tale unum solverit, licet Decalogi minimum, hic utique damnandus est: nam levia quædam in lege veteri, licèt à Deo præcepta essent, tamen obligasse tantùm leviter ad peccatum veniale, & ad pœnam temporariam omnino verisimile est; qualia sunt matrem capere cum pullis in nido, arare cum bove & asino, alligare os bovi trituranti, coquere hœdum in lacte matris, &c. quæ vetantur Deuteronomii 22. v. 6. & 10. & cap. 24. 4. & Exodi 23. 19. *Minima præcepta quæ.*

Minima ergo hic vocantur, non levia hæc obligantia ad peccatum veniale, sed quæ minima sunt inter mandata, id est, præcepta gravia obligantia ad peccatum mortale, quale est aspicere fœminam ad eam concupiscendam, vel eam interiùs concupiscere, etsi exteriùs opus non perpetres, quod Pharisæi censebant esse minimum & vix ullum peccatum: Christum autem docet esse peccatum mortale, lege Decalogi vetitum.

ET DOCUERIT SIC HOMINES) *Sic* scilicet ut ego facio, putà rectè, ait S. Hieronymus, q. d. Damnabitur qui solverit unum de mandatis minimis, etiamsi ipse alios rectè doceat illud esse servandum, sicut ego doceo. Magis germanè SS. Augustinus & Chrysostomus *sic*, scilicet sicut ipse facit, q. d. Qui solverit unum de mandatis, & docuerit alios, *sic*, id est, simili modo illud idem solvere & violare, repete per Hebraismum relativum *qui*, q. d. Qui solverit mandatum: & (id est, *item*) qui docuerit alios idem solvere, damnabitur uterque, scilicet & solvens & docens, vel si unus idemque utrumque fecerit utroque titulo bis damnabitur: qui enim alterutrum facit, scilicet, qui solvit mandatum, aut qui docet alios illud solvere, hic minimus vocabitur, id est, damnabitur. Maximè enim Christus agit de Doctoribus: perstringit enim Scribas & legis Doctores qui pravas suas legis interpretationes docebant, aliisque instillabant. Aut certè copula *&* conjunctiva capitur pro disjunctiva *aut*, q. d. qui solverit mandatum, *&*, id est, *aut* docuerit alios solvere, hic damnabitur: simile est Exodi 21. 17. in Hebræo: *Qui maledixerit patri suo &* (id est, *aut*, ut vertit Vulgata; sufficit enim alterutri maledixisse) *matri, morte moriatur*. Et: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, &* (id est, *aut*) *biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Joan. 6. Dicit tamen Christus, *&*, non *aut*, tum quia Scribæ utrumque faciebant, tum ut constet antithesis, quæ sequitur: *Qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur*. Hic enim τὸ *&* propriè sumitur; requiritur enim utrumque, scilicet facere & docere ad hoc ut quis magnus vocetur. *Et pro aut.*

MINIMUS VOCABITUR) Ultimus habebitur, vilis reputabitur, contemptui erit in cœlis Deo & sanctis Angelis, quasi hominum postremus & planè indignus, qui in regnum cœlorum admittatur, ideoque damnabitur & relegabitur ad gehennam. Unde S. Chrysost. & Theophyl. *minimus* interpretantur *nullus*; quia in regno cœlorum non nisi magni esse possunt, ait S. August. utpote regis cœli, filii Dei & coheredes Christi. Nota, Christus in τὸ *minimus* alludit ad τὸ *minimis mandatis*: ludit enim amphibologicè, sed eleganter in voce *minimus*, q. d. Vos ô Scribæ mandata gravia legis, qualia sunt non concupiscere opes, uxorem, necem proximi, æstimatis minima minimique momenti, ac minimam, id est, exiguam vel nullam inducere obligationem, culpam & pœnam, ideoque vos in cœlo pariter coram Judice Deo censebimini minimi, id est, nulli, contempti, despecti. Vide Canon 23. *Minimus in regno cælorum, quid?*

IN REGNO CÆLORUM) Propriè dicto. Ita S. Chrysost. & Theoph. licèt S. Augustinus, & alii regnum cœlorum interpretentur Ecclesiam: hujus enim regnum inchoatur in terra, sed perficitur in cœlo.

QUI AUTEM FECERIT ET DOCUERIT, HIC MAGNUS VOCABITUR IN REGNO CÆLORUM) *Magnus*, scilicet, Doctor, pater & princeps discipulorum, quos docuit. Censentur autem facta omnia legis mandata, quando quidquid factum non fuerit, à Deo ignoscitur, ait S. August. Error enim corrigitur, farcitur & impletur per pœnitentiam. Nam, ut ait S. Bernard, tract.

tract. de Dispensatione & præcepto? *Pars regulæ est regularis correctio*: hanc ergo dum subit reus, regulam implet.

Moraliter disce hic rectam docendi viam & methodum esse, si doctor priùs faciat id, quod deinde dicturus est. Ita Christus, ait S. Lucas, cœpit facere & docere prior, imò primus ipse fuit pauper, humilis, mitis, lugens, mundo corde, pacificus, persecutionem patiens, ac deinde docuit: *Beati pauperes spiritu, beati mites*, &c. Examinet ergo suam conscientiam coram Deo Doctor, antequam id doceat, an ipse sit pauper spiritu, mitis, mundo corde, simplici an duplici, simulato, politico: nec doceat alios nisi priùs seipsum docuerit: videat, an mente adhæreat mundo an Christo; ut enim sit Christi, debet frangere tesseram amicitiæ cum mundo, renuntiare omnibus mundanis, calcare favores, plausus, risus, probra sociorum, ac dicere cum Paulo: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem*. Et *mihi autem pro minimo est ut à vobis judicer, aut ab humano die*, &c. *qui autem me judicat Dominus est*. *Prima virtus monachi* (& multò magis Apostoli & Doctoris Christi) *est contemnere & contemni*, ait S. Hieron. Idem videre Gentiles: unde Lactantius toto lib. 3. de Falsa sapientia ex Seneca, Cicerone, Varrone & aliis ostendit, Philosophos parum fecisse fructus, quia, quæ docebant, illa non faciebant: & philosophia facta erat schola disputandi, non regula vivendi: unde in tales detonat Apostolus Rom. 2. 21. dicens: *Qui ergo alium doces, teipsum non doces? qui prædicas non furandum, furaris?* &c. Et. v. 1. *In quo alterum judicas, teipsum condemnas, eadem enim agis, quæ judicas*. Vide ibi dicta & Ezech. 1. 8. Præclarè S. Thomas Præfat. in Epist. Canon. si ejus est illud opus: *Literas*, inquit, *mortis suæ portant viri literati, qui sciunt & docent & non faciunt. Istæ sunt literæ sine sigillo, id est scientia sine vita, & ideo non creditur eis*.

Galat. 1. 10.

1. Cor. 4. 3.

VERS. 20. DICO ENIM VOBIS, QUIA (Græcè ὅτι, id est, *quòd*) NISI ABUNDAVERIT JUSTITIA VESTRA PLUS QUAM SCRIBARUM ET PHARISÆORUM, NON INTRABITIS IN REGNUM CÆLORUM) *Dico*, id est, edico & graviter constanterque affevero. *Abundaverit*, abundantior, præstantior, eminentior, plenior & perfectior fuerit, *justitia vestra*, id est, vestra legis observatio: illa enim implet id, quod lex justum esse dictat: illa quoque facit nos revera coram Deo justos. Nam, ut ait Apost. Rom. 2. 13. *Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur*.

Errores Scribarum tres. Nota, Scribæ & Pharisæi, licet à vulgo doctissimi & justissimi sanctissimique haberentur, tamen à vera justitia multùm deficiebant: Primò, quia magis externas actiones quàm internas affectiones domabant: satagebant enim coram hominibus apparere legis observatores & justi.

Secundò, quia legis literam pravo sensu & explicatione pervertebant.

Tertiò, quia justitiam suam magis in cæremoniis, ac præsertim crebris lotionibus, quàm in vero sanctitatis spiritu collocabant. Contraria prorsus hic docet Christus: ut patet ex sequentibus; ac Christiani etiam minimi & rudes prorsus contraria facere debent, itaque superare justitiam Scribarum, si cœlum ingredi velint. Hæc tria in sequentibus per varia Decalogi præcepta sigillatim demonstrat Christus.

VERS. 21. AUDISTIS, QUIA DICTUM (præceptum) EST ANTIQUIS: NON OCCIDES: QUI AUTEM OCCIDERIT, REUS ERIT JUDICIO) *Audistis*, à Scribis legem Moysi docentibus & explicantibus. Hic ostendere incipit Christus, se legem non solvere sed adimplere, ac justitiam Christianam præcellere debere Judaicæ & Pharisaicæ: utrumque enim paulò antè asseruit. Igitur Christus hic componit, opponit & anteponit se suamque doctrinam tum Scribis & Pharisæis, qui per sua δευτερώσεις, id est, traditiones Pharisaicas legem perversè interpretabantur, ut patet ex vers. 20. & 43. tum ipsi legi & Moysi. Christus enim legi addidit præcepta fidei explicitæ de Deo trino & uno, deque Christi incarnatione, passione, redemptione, &c. item consilia Evangelica; ad hæc clariorem & expressiorem legis naturæ sive Decalogi explicationem, & hoc ultimum maximè intendit hic Christus, ut patet ex sequent. Li-

Christus perfecit non tantum Scribas sed & legem.

cèt enim lex naturæ semper extiterit, omnesque obligarit tum eos qui fuerunt ante diluvium, tum eos qui post illud vixerunt, tamen obscurior mansit, nec planè expressa, ideoque paucis plenè cognita ante Christum veritatis, justitiæ & perfectionis Magistrum, qui eamdem hic clarè, planè & plenè explicat. Ita disertè S. Augustinus lib. 1. Retract. cap. 22. S. Hilarius, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, & alii: licèt nonnulli cum Maldonato censeant, Christum hic tantùm agere contra perversas Pharisæorum legis interpretationes, ideoque ipsum hic non se opponere legi & Moysi, sed tantùm Scribis & Pharisæis eorumque legis interpretationibus: sed prius, quod dixi, verius est, scilicet Christum tam legi, quàm Scribis se opponere, & utrorumque imperfectiones & defectus supplere. Lex enim Moysis fuit rudis & imperfecta, utpote rudibus Judæis data, quam proinde Christus per legem Evangelicam expolivit & perfecit.

NON OCCIDES) Multi putabant hac lege dumtaxat vetari homicidium: at Christus hic docet per illam etiam vetari iram, verba, verbera, probra, &c. quæ sunt præludia homicidii, & ad illud recta via ducunt.

QUI AUTEM OCCIDERIT, REUS ERIT JUDICIO) q. d. Obnoxius & obligatus erit judicio, ut in judicio facinus factumque ejus examinetur, utque judicum examini & censuræ homicida subjaceat, qui juxta legem eum ad mortem condemnent, nisi deprehendant eum fortuitò, vel necessitate se defendendi compulsum, invasorem occidisse. Ita S. August. lib. 1. de Serm. Domini in monte, & S. Greg. lib. 21. in Job c. 4.

Rursum reus erit judicio, id est, judicii, id est, condemnationis, pœnæ capitalis, & mortis, qua in judicio condemnabatur & plectebatur homicida, juxta legem Levit. 27. 17. quod enim hic dicitur: *reus erit judicio*; hoc ibi aliis verbis dicitur: *morte morietur*; ita Euthymius. Sic sæpe in Scriptura per metalepsin *judicare* significat *condemnare*, & *judicium* significat *condemnationem*. *Judicium pro condemnatione.*

EGO AUTEM DICO VOBIS, QUIA OMNIS QUI IRASCITUR FRATRI SUO, REUS ERIT JUDICIO. QUI AUTEM DIXERIT FRATRI SUO, RACA, REUS ERIT CONCILIO: QUI AUTEM DIXERIT, FATUE, REUS ERIT GEHENNÆ IGNIS) VERS. 22. Hic Christus explicat, implet & supplet legem *non occides*, docetque ea non tantùm vetari homicidium, sed & iram tam internam, quàm externam, quæ in probra verbaque injuriosa prorumpit. *Ego autem dico*, id est, edico, affevero & sancio tamquam legislator omnis legis, tam Evangelicæ quàm Mosaicæ & naturalis.

OMNIS QUI IRASCITUR) Græca addunt εἰκῆ, id est, temerè, sine causa: sed Codices Romani, ac S. Hieronymus, & S. Augustinus, lib. 1. Retract. c. 19. illud omittunt; subintelligitur tamen hoc aut simile. Agitur enim hic de ira illicita, quæ via sit, initium & gradus ad homicidium injustum & illicitum, alioqui enim ira justa de causa, v. g. contra peccata & peccatores concepta, est licita & laudabilis, adeoque ira à natura insita est homini, ut sit cos virtutis & fortitudinis, ad eam contra vitia & adversa qualibet acuendam.

Nota: Ira est appetitus vindictæ; ipsa est peccatum mortale, si deliberatè inferat, vel optet grave malum corporis, vel bonorum, vel famæ proximo, aut de eo gaudeat, etiamsi is illud mereatur; quia iratus de eo gaudet, ut est bonum non justitiæ, sed vindictæ. Ita verò est veniale peccatum, si leve malum appetat proximo, etiamsi ira sit vehemens & valde interiùs exteriùsque excandescat, ut docet Cajetanus in summula, Verbo *Ira*, & Toletus Instruct. sacerd. lib. 7. cap. 57. Hoc enim secundùm se non est peccatum mortale, nisi erumpat in grave malum proximi, aut se exponat periculo blasphemiæ, gravis convitii, scandali, aut alterius peccati mortalis. Denique ira nullum est peccatum, si assumatur ex zelo justitiæ ad extirpanda scelera & scelestos, uti eam assumpsit Mathatias occidens Legatum Antiochi, qui cogebat Judæos sacrificare idolis 1. Machab. 2. 25. & Christus flagello eiiciens ementes & vendentes è templo, Joan. 2. 15. Audi S. Chrysostomum in Psalm. 4. ad illa: *Irascimini & nolite peccare: Licèt*, inquit,

Ira quando peccatum, quando non?

Ira aliquando laudabilis.

inquit; *juste irasci: nam & Paulus Elymæ succensuit.* A Actor. 13. 8. *Et Petrus Saphiræ*, Actor. 5. 9. *sed id non iram dixerim absolutè; sed Philosophiam, curam & œconomiam. Irascitur enim pater filio, sed ejus curam gerens. Ille est qui temerè irascitur, qui seipsum ulciscitur: qui autem aliena corrigit, is est omnium mansuetissimus. Nam Deus etiam non seipsum vindicans, irascitur, sed nos corrigens. Eum ergo nos quoque imitemur. Ita enim se gerere divinum est; aliter verò humanum. Virum stultum*, inquit Iob, *interficit iracundia.* Job 5. 2. Ubi S. Gregorius: *Sciendum*, inquit, *est quòd alia est ira, quam impatientia excitat; alia quam zelus justitiæ format. Illa ex vitio: hæc ex virtute generatur: si enim nulla ira ex virtute surgeret, divinæ animadversionis impetum Phinees per gladium non placasset. Hanc iram quia Heli non habuit, motum contra se implacabiliter supernæ ultionis excitavit. Nam quò contra subditorum vitia tepuit, eò contra illum districtio, æterni Rectoris exarsit.* Quin & Aristoteles lib. 3. Ethic. *Ira*, ait, *est cos fortitudinis*, citatque illud Homeri; *Virtuti immitte furorem.*

Porrò S. Augustinus, Franc. Lucas & Maldonatus B putant hic agi dumtaxat de ira quæ sit peccatum mortale, S. Chrysostom. verò & Jansenius censent hic agi de ira, quæ sit peccatum veniale. Ego autumo de utraque hic agi, scilicet de omni ira illicita, sive venialis sit, sive mortalis, maximè tamen de mortali, quia hæc propriè ducit ad homicidium; ideoque rea est judicii, id est, pœnæ capitalis.

Reus erit judicio) Paulò aliter capitur hic *judicio*, quàm paulò antè v. 21. ubi dicitur: *qui autem occiderit, reus erit judicio*; ibi enim intelligitur judicium humanum, quo homicida à judicibus judicatur & damnatur ad mortem; hic verò intelligitur judicium divinum, quo Deus iram judicat & damnat, venialem quidem ad pœnam temporariam, qualis est purgatorii, mortalem verò ad pœnam æternam, qualis est gehennæ. Ludit ergo analogicè in voce *judicio*. Vide Canonem 23. Christus ergo hic uni homicidio lege veteri vetito, & uni pœnæ mortis corporeæ, ab eadem lege sancitæ, triplicem opponit iræ gradum, & consequenter triplicem pœnæ spiritualis, præsertim æternæ C gradum & mensuram. Ita S. Augustinus: perstringit enim Scribas, qui in explicando præcepto *Non occides*, dupliciter errabant. Primò, quòd eo putarunt homicidium dumtaxat vetari, non verò iram internam, ideoque illam non esse peccatum; contra quos Christus hic docet, illo etiam iram prohiberi, quia ipsa initium & via est ad homicidium. Secundò, quòd homicidio non aliam pœnam assignarent, quam mortis corporalis à judicibus in judicio inflictam; contra quos Christus hic docet non tantùm homicidio, sed & iræ in judicio divino à Deo infligendam pœnam spiritualem, vel temporariam in purgatorio, si ira sit venialis; vel æternam in gehenna, si ira sit mortalis; quarum utraque æquatur morti temporali à judicibus homicidæ inflictæ, imò longè illa gravior & acerbior est.

Duplex error Scribarum. Primò. *Secundò.*

Porrò quàm prava sit ira, vide S. Basilium & S. Chrysostomum hom. de Ira, Senecam lib. de Ira. Ciceronem 4. Tuscul. ubi inter alia ait: *An est quidquam similius insaniæ, quàm ira? quam bene Ennius initium dixit insaniæ: color, vox, oculi, spiritus, impotentia dicto-* D *rum atque factorum quam partem habent sanitatis? Quid Achille Homerico fœdius? Quid Agamemnone in jurgio? Nam Ajacem quidem ira ad furorem mortemque perduxit.* Vide dicta Ephes. 4. 26.

Raca quid? Resp. Primò.

Qui autem dixerit fratri suo raca, reus erit concilio) *Raca* Primò, S. Chrysostomus putat *raca* significare *tu*, v. g. Si quis per contemptum dicat proximo; *vade tu, quid vis tu?* quasi Christus hic vetet *tuisare*, id est, vocare aliquem *tu* per despectum.

Secundò.

Secundò, Theophylactus: *raca*, inquit, idem est quod sputo dignus vel conspuendus: רק *roc* enim est sputum: verùm hoc convitium tantum imò amplius est, quàm vocare aliquem fatuum quod tertio & summo loco hic ponit Christus.

Tertiò.

Tertiò, alii autumant *raca* esse vocem Græcam ῥακὸς, id est, pannosus. Ineptè Beza hic censet Christum pro *raca* dixisse רשע *rasca*, id est, *impie*.

Quartò.

Quartò, verosimilius S. Augustinus, Rupertus, Anselmus, & alii opinantur *raca* esse interjectionem spernentis & adversantis, per onomatopœjam, ac sub ea omnia malevoli animi signa, sive ea fiant murmurando, sive frendendo, sive expuendo, sive faciem indignanter avertendo, sive frontem rugando, sive nasum suspendendo, intelligi.

Quintò. Optimè.

Quintò, optimè S. Hieronymus & Angelus Caninius in Nomin. Hebræis novi Testamenti, & alii censent *raca* esse vocem Hebræam, aut potiùs Syram derivatam ab hebr. ריק *ric*, id est, *vacuus* (non cerebro, uti vult S. Hieronymus, hic enim est fatuus, sed opibus, ait Jansen.) *inanis fuit*, quasi *raca* idem sit quod Homo levis, aut inops & pauper, & ita vertit Noster, Judic. 11. 3.

Denique, Georgius Michaelis Maronita in Procœmio Grammaticæ Syriacæ, c. de Præstantia linguæ Syriacæ: Raca, inquit Syriacum est, & tria significat. Primò idem est, quod *testudo*, quod animal ita Syris deforme habetur, ut maximè illud nauseent & abhorreant. Sic Itali, cùm tardum & deformem notant, dicunt: *pare tartaruga*. Secundò, *raco* à *rac*, id est, *conspuit*, significat conspuentem sive consputum. Syri enim cùm volunt alicui ignominiam inurere, vocant eum *raco*, id est, conspuentem vel consputum, *raco* enim tam activè, quàm passivè sumitur. Aut *raca* idem est quod *rauco*. id est, sputum: & alter alteri hanc vocem fortè dicebat, ut significaret se instar sputi illum æstimare. Sic enim Syri ut quem ostendant à se nihil fieri, dicunt: *Tu es instar sputi apud me.* Tertiò, *raco* Syris significat contemptum, despectum, vilem, abjectum, sordidum, & in hac significatione arbitror sumi vocem *raca* à Christo. Hucusque Georgius. Favet Æthiopicus, qui vertit: *Qui dixerit fratri suo, quòd pauper sit per contemptum, & laceris vestibus, reus erit concilio.* Persicus & ceteri retinent τὸ *raca*, nec explicant: unde & Ægyptius, sive Copticus habet *cheraKa*: *che* enim est articulus, restat ergo *raKa*, sive *raca*. Arabicus, *raca* vertit pannosus, lacer, mendicus, qui vestitur centone, sive veste ex centum plagulis consarcinata.

Certum est *raca* plus esse quàm irasci, minùs quam *fatue*, ac proinde verius est esse interjectionem & signum irati, aut significare hominem inanem, pauperem, miserum, abjectum. Rursum *raca* est ambiguum, potestque esse veniale, potest & esse mortale, ideoque reum concilii: *fatue* verò certum est esse mortale, ideoque reum gehennæ ignis. Tò enim *fatue* significat amentem & emedullati cerebri, qui pecudi confertur. Aufer enim ab homine rationem mentemque, & irrationale pecus efficies.

Raca venia-le vel mor-tale.

Reus erit concilio) Græcè συνεδρίῳ, à qua voce Hebræi summum suum concilium vocarunt *sanedrim*, quasi dicat, obnoxius erit & obligatus concilio, sive judicio summo Sanedrim, ut illorum judicio censuræ subjaceat, ab eisque sententiam damnationis subeat.

Triplex tribunal Hebræorum.

Nota; Thalmudici Doctores, & ex iis Franc. Lucas, Maldonatus & alii tradunt apud Hebræos triplex fuisse tribunal. Primum דין ממונא *din mammona*, id est, judicium de re pecuniaria, quod erat Triumvirum, tres enim in illo sedebant judices. Secundum דין משפט *din mispat*, id est, tribunal judicii, scilicet de re capitali, in quo examinabatur, v. g. causa homicidii, & homicida capitis damnabatur, nisi probaret illud fuisse fortuitum, aut in sui defensionem factum. Hoc tribunal constabat 23. judicibus. Tertium erat *Sanedrim*, quod erat 72. judicum, in quo graves causæ & scelera, ut hæresis, falsi Prophetæ, idololatriæ, apostasiæ, &c. tractabantur. Christus omisso primo hic alludit ad duo posteriora, ac secundum vocat *Judicium*, tertium vocat συνέδριον, id est, *concilium*. q. d. Talis est proportio inter iram & verbum contumeliosum, & inter utriusque pœnam, qualis est inter judicium *mispat* & *sanedrim* sive summum Concilium, ut sicut hoc excedit illud, ita & pœna verbi contumeliosi excedat pœnam iræ: nam cetera omnia in hac similitudine, uti & in ceteris, non est necesse accommodare, imò sæpe id est impossibile. Est ergo hic catachresis in voce *judicii* & *concilii*: per judicium enim significatur minor iræ culpa, indeque minùs exa-

Sanedrim quid?

examen minorque condemnatio & pœna: per concilium vero major culpa, indeque majus examen majorque damnatio & pœna. Denique per gehennam propriè significatur certa culpa, damnatio & pœna.

Sensus loci genuinus. Sensus ergo est, q. d. Sicut homicida in lege veteri reus erat judicii, ut scilicet causa hæc ejus criminalis à criminalibus judicibus examinaretur, ac ipse damnaretur ad mortem, nisi judices, invenissent ipsum id casu vel necessitate fecisse, ita pariter ira, quæ est primus gradus ad homicidium; est causa criminalis, ac consequenter pertinet ad tribunal non primum *Mammonæ*, sed secundum *Judicii*, non humani, sed divini, ita ut si ira sit perfecta & voluntaria, hoc est, animus deliberatus inferendi cædem vel grave malum proximo, ob eam damnetur ad mortem, non præsentem sed æternam; sin autem ira sit levis vel improvisa & venialis, damnetur ad pœnam & mortem temporalem, ut scilicet luat pœnas in purgatorio, quæ æquiparantur morti temporali, quam infligebant judices homicidæ in tribunali judicii.

Sin autem eruperit ita in verbum asperum, v.g. *raca*, gravius peccat vel venialiter vel mortaliter, prout illud procedit ex interna ira vel veniali vel mortali. Gravius, inquam, peccat, quia iram signo externo prodit & perficit, ac proinde pertinet ad tribunal Concilii illud judicare & punire (hoc enim de gravioribus criminibus judicabat, ut ab eo gravius puniatur, sed pro ratione & quantitate culpæ, ut si illa sit venialis graviori, quàm interna ira, pœna in purgatorio; si mortalis, graviori supplicio in inferno castigetur. Sin autem dixerit *fatue*, id est, verbum apertè & graviter contumeliosum, jam nec judicio, nec concilio est opus, sed certa ejus est damnatio ad gehennam.

Prob. Primò. Hinc esse genuinum hujus loci sensum probatur: Primo, quia Christus hic pleuè explicat Decalogum, scilicet præceptum, *Non occides*, docetque eo non tantùm homicidium, sed omnem iram tam venialem, quàm mortalem vetari: alioqui si solam mortalem intelligeret, non plenè & perfectè explicaret hoc præceptum.

Secundò. Secundò, quia in simili, putà in secundò Decalogi præcepto, *Non pejerabis*, Christus vers. 34. explicat illo non tantùm perjurium, sed omne non necessarium juramentum, quod sæpè est veniale tantùm, vetari.

Tertiò. Tertiò, quia ita explicat S. Gregorius 21. Moral. c. 4. *Per gradus*, ait, *culpæ crevit ordo sententiæ, quia in Judicio adhuc causa discutitur, in Concilio autem causæ sententia definitur in gehenna, ea, quæ de concilio egreditur, sententia expletur.* S. Augustinus libr. 1. de Serm. Domini in monte, cap. 18. defensioni, ait, datur locus in judicio: in concilio de supplicio, quo afficiendus est reus, deliberatur: in gehenna est certa damnatio.

Peccatum aliud veniale, aliud mortale. Ex hoc sensu contra Stoicos & Jovinianum liquet culpas & pœnas esse dispares, scilicet, peccatum unum altero esse gravius, ideoque graviorem pœnam coram Deo mereri; unde aliud esse veniale, aliud mortale; idque rursum suos habere gradus gravitatis & malitiæ: liquet consequenter contra Calvinum, distinctio purgatorii à gehenna.

Porrò nonnulli cum Bellarmino libr. 1. de Amiss. gratiæ c. 9. tres hosce gradus peccatorum sic assignant, ut in *ira*, quæ est rea judicii, notetur culpa & pœna venialis: in *raca*, quod est reum concilii, notetur culpa major, de qua dubium est, an sit venialis, an mortalis, quod à concilio definiendum est: in *fatue* notetur culpa maxima & certò mortalis, quæ proinde gehenna ignis punitur; idque satis est probabile & appositum.

QUI AUTEM DIXERIT FATUE, REUS ERIT GEHENNAE IGNIS) q. d. Qui grave convitium vel contumeliam dixerit proximo, per quod fama vel honor ejus graviter læditur, quale est dicere viro honesto & honorato, tu fatue; hic peccat mortaliter, ideoque reus erit gehennæ: sub *fatue* intellige reliqua convitiorum, dirarum, calumniarum, proborum & imprecationum genera, quæ peccata sunt mortalia, si valde proximum dehonorent, aut ex animo graviter nocendi, convitiandi, *Convitii gravitas metienda ex affectu.* & dehonorandi cupido proferantur. Contumeliæ enim gravitas vel levitas, maximè ex affectu eam proferentis spectanda & metienda est. Unde cùm eam dicis joco, aut non animo dehonorandi, sed corrigendi, non formalis, sed materialis dumtaxat est contumelia, ait D. Thomas 2. 2. quæst. 72. artic. 2. Hinc parentes licitè suos filios, magistri discipulos, Domini servos duriùs per verba contumeliæ pungunt, castigant & increpant; si moderatè ad justam correctionem id fiat. Sic Christus Petrum vocat satanam. Matth. 16. 23. Sic Paulus Galatas cap. 3. 1. vocat insensatos. Si enim eos licèt flagellare virgis & verberibus, ergo & verbis, ait D. Tomas. Rursum contumeliæ gravitas metienda est ex personæ dignitate. Viro enim gravi & honorato dicere *fatue*, est gravis contumelia: vili verò & stupido, qui revera est fatuus, est levis. *Et dignitate personæ.* Vide Leonardum Lessium lib. 2. de Justitia c. 11. dub. 3. Contumelia ergo æquè ac ira est peccatum mortale, si proximo grave malum inferat vel optet: veniale, si leve: nullum, si nullum, præsertim si fiat ad moderatam justamque peccantis correptionem.

REUS ERIT GEHENNE IGNIS) Arabicus, *reus erit ignis gehennæ*. Notat S. Hieronymus Christum hic primo usurpare nomen *gehennæ* pro inferno: nusquam enim in veteri Testamento pro eo usurpatum reperitur. Dicta est autem *gehenna* quasi גי *ghe*, id est, *vallis* הנם *Hinnom* seu *Ennom*, id est, viri Judæi ita nominati, quæ alibi vocatur *gehen Ennom*, id est, vallis filii Ennom: *Gehenna Etymon.* Erat vallis hæc amœna prope Jerusalem, in qua parentes filios suos immolabant, & concremabant idolo Moloch, atque ne vagitus eorum & ploratus exaudirent, pulsabant tympana: unde locus hic dictus est *tophet*, id est, tympanum: hinc pariter vocatur hic gehenna ignis, hoc est, adeò ardens & ignita, ut non nisi merus ignis, isque infernalis esse videatur. Vide dicta Jerem. 7. 31. & Isaiæ c. 30. vers. ult. ubi graphicè gehenna ejusque tormenta depinguntur. *Præparata est*, inquit, *ab heri Tophet, à rege præparata, profunda & dilatata. Nutrimenta ejus, ignis & ligna multa: Flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.* Vide & Apoc. c. 19. v. 20. & c. 21. v. 8.

SI ERGO OFFERS MUNUS TUUM AD ALTARE, ET IBI RECORDATUS FUERIS, QUIA FRATRES TUUS HABET ALIQUID ADVERSUM TE) VERS. 23. Id est, habet quod de te queratur, vel quod tecum expostulet de injuria sibi à te facta (eò enim hæc spectare patet ex voce rationali *ergo*) quòd scilicet tu ei iratus fueris, aut dixeris ei *raca* vel *fatue*, similemve injuriam irrogaris. Ita S. Augustinus. Simile est Apoc. 2. v. 4. Scribæ, ut videtur, docebant omnia peccata, ac præsertim violationem præcepti: *Non occides*, expiari per sacrificia & munera ad altare Dei, ac consequenter sacerdotibus Dei vicariis oblata, etiamsi proximo læso vel injuria affecto nulla fieret satisfactio, ut colligitur ex hoc loco, & ex simili parentum læsione, Matth. c. 15. vers. 6.

Contrarium hic docet Christus, sancitque legem justitiæ & charitatis, qua jubet prius satisfieri proximo, verbo vel verbere à te læso, quàm Deo munus offerri. Hoc enim ultroneum est & indebitum; illud verò necessarium, & ex justitia vel charitate debitum. Unde subdit Christus.

RELINQUE MUNUS TUUM ANTE ALTARE ET VADE PRIUS RECONCILIARI FRATRI TUO, ET TUNC VENIENS OFFERES MUNUS TUUM) VERS. 24. Quæres, an hoc præceptum sit, an consilium dumtaxat? *Reconciliari fratri ante oblationem est præceptum.* Respondet Abulensis quæst. 162. esse consilium: non ergo peccat, inquit, ipse qui offert munus & non reconciliatur, sed solùm perdit utilitatem muneris (oblationis) ita quod non meretur vitam æternam per illud. Verùm dico hoc esse præceptum; charitas enim, æquitas, religio & Deus ipse hic exigit, ut offendens offenso se statim reconciliet, etiam ante sacrificia, idque Primò, *Probatur Primò.* quia reconciliatio est præcepti, sacrificium verò consilii. Secundò, quia Deus manet nobis offensus, quamdiu nos *Secundò.* in proximi manemus offensa. Tertiò, quia sacrificium *Tertiò.* pacis est symbolum & protestatio: quomodo ergo offeres Deo symbolum pacis, nisi prius proximo, quem læsisti, te reconciliaveris, ab eoque pacem acceperis? Quartò, *Quartò.* quia Deus plus diligit concordiam fidelium, quàm Ecclesiæ suæ civium, imò fratrum, quàm munera, ac magis per eam honoratur. Ita Auctor imperfecti: imò Deo non placet, sed displicet discordium sacrificium. Causas congruas dat Tertullianus libr. de oratione cap. 10. *Quid est*, inquit, *ad pacem Dei accedere sine pace? ad remissionem debitorum cum retentione? quomodo placabit patrem iratus in fratrem? Nam & Joseph dimittens fratres suos ad perducendum*

dum patrem: Et ne inquit, irascimini in via. Genes.45. A 24. quasi diceret: Si Josephus patrem ad se evocaturus prius fratres inter se pacificavit, veritus, ne prudens pater inter discordes fratres venire recusaret: quo pacto Christus Dominus se flecti & placari à discordibus fratribus patietur? Est ergo hoc præceptum legis & juris naturæ, vel potiùs supernaturale & connaturale gratiæ. Hic enim est ordo virtutum, ut reconciliatio, pax & unio præcedat religionem actumque sacrificii, ad eumque sit dispositio: unde hoc præceptum obligavit etiam Judæos in lege veteri: à Christo tamen hic arctiùs sancitur, tum quia per incarnationem Verbi ipse nos sibi & ad invicem arctissimè univit: illa ergo major per Christum unio, majorem poscit charitatem & unionem fidelium: unde ipse sanxit: *Novum mandatum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*. Joan.13. 34. tum quia sacrificium Eucharistiæ jam sanctius est, imò est synaxis & communio corporis, quod idem numero omnes participamus, eoque ipsi Christo & nobis mutuò summè uni- B mur, hinc dicitur communio, id est, communis omnium unio. Cùm ergo Eucharistia sit sacrificium, æquè ac Sacramentum & professio mutuæ unionis & pacis, necesse est, ut omnis discordia facessat, & offendentes eis, quos offenderunt, se reconcilient ante hanc sacram synaxim, ne mendaces inveniantur. Mentitur enim reipsa, qui Sacramentum unionis, id est, Eucharistiam sumens cum proximo non unionem, sed simultatem & rancorem gerit in pectore. Pulchrè S. Augustinus serm.16. de Verbis Domini: *Te* ait, *quærit Dominus magis quàm munus: offers munus tuum, & tu non es munus Dei. Plus quærit Christus quem redemit sanguine suo, quàm quod tu invenisti in horreo tuo.*

Moderatio præcepti. Intellige hæc; quantum fieri potest, si videlicet locus, tempus & prudentiæ ratio id permittat, ut offendens vadat ad offensum, eique se reconciliet ante sacrificium: nam aliqui non pedibus, ait S. Augustinus, sed affectu, scilicet odium in corde remittendo; & effectu, scilicet pro injuria proximo satisfaciendo, ad offensum ire debemus. Quid si enim offendens sit Romæ, offensus verò in India, an in Indiam eat oportet antequàm sacrificet? minimè: sufficit enim firmum propositum satisfaciendi læso.

Porrò S. Chrysostomus, Euthymius, & Theophylactus hoc intelligunt tam de offenso, quàm de offendente, sive jure, sive injuria, quasi velit Christus, ut non tantùm offendens, qui læsit, sed etiam offensus, qui per injuriam est læsus, adeat offendentem, eique se reconciliet ante sacrificium: sed tunc hoc consilium est, non præceptum. Ita Jansenius, Maldonatus, & alii.

Hac de causa olim in Missa usus fuit, ut ante sanctam communionem Christiani darent sibi mutuò osculum sanctum, quasi reconciliationis & unionis symbolum, cujus loco jam datur osculanda tabella pacis, quam vocant, uti dixi in epist. 2. ad Corinth.

Exemplu. Ita ad literam S. Joannes Eleemosynarius Patriarcha Alexandrinus, ut hoc Christi præceptum vel consilium D impleret, altari astans & Missam celebrans, cùm recordaretur clerici cujusdam, qui odium contra se conceperat, licèt ab eo offensus, prior tamen ab eo veniam petiit, itaque illi reconciliatus, cum eodem gaudens ad altare rediit, ac sacrificium peregit, dicens cum fiducia Deo: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, uti narrat Leontius in ejus vita c.13. & 14. Subdit Leontius cap.14. *Deiferi quidam SS. Patrum dixerunt. Angelorum quidem est nullatenus litigare, sed in omnimoda & perpetua pace consistere: hominum verò est altercari quidem, sed statim reconciliari: dæmonum autem est totum diem litigare, & totum diem transire irreconciliatos.* Addit cap.16. 5. Joannem Missam celebrantem, Damianum Diaconum, cùm vellet communicare, repulisse, eique dixisse: *Vade priùs reconciliari fratri tuo spopondit ille hoc facere, & tunc de sacris mysteriis dedit ei.* Hinc rectè colligit S. Gregorius libr.4. Dialog. c.60. aitque: *Qua in re pensandum est cùm omnis culpa munere solvatur, quàm gravis est culpa discordiæ, pro qua nec munus accipitur. Debemus itaque ad proximum, quamvis longè positum, mente ire, eique animum subdere, humilitate illum ac benevolentia placare, ut scilicet conditor noster dum tale placitum mentis nostræ aspexerit, à peccato nos solvat, qui munus pro culpa sumit.*

A Esto consentiens (Græcè εὐνοῶν, id est, *benevolus*, Syrus, *amicus*; Arabicus, *benignus*, alii, *concors*; S. Hilarius Can.4. vertit, *benevolè reconciliare*, ut præcessit) adversario tuo, Græcè τῷ ἀντιδίκῳ σου, id est, accusatori & actori tuo; Syrus, בעל דינך *beel dinach*, id est, auctori vel domino litis tuæ; Arabicus, *litigandi tecum*; cito, dum es in via cum eo: ne forte adversarius tradat te judici, et judex tradat te ministro, et in carcerem mittaris) Græcè βληθήσῃ, id est, proiiciaris, quasi in ergastulum, locumque pœnarum. VERS. 25. Luc. 12. 58.

Amen dico tibi (certò tibi assevero) non exies inde, donec reddas novissimum (Græcè ἔσχατον, id est, ultimum) quadrantem) debiti tui. VERS. 26. Luc. 12. 59.

Quæres, quis hic adversarius, vel ut græcè est, ἀντίδικος, id est, accusator & actor? Primò, Tertullianus libr. de Anima respondet esse diabolum. Hic enim B est satan, id est, adversarius noster. *Primò.*

Secundò, S. Athanasius (vel quisquis est Auctor: videtur enim planè Athanasio esse posterior, ut rectè notarunt Sixtus Senensis & Bellarminus de Scriptor. Eccl. in Athanasio) in quæst. S. Script. ad Antiochum quæst.26. censet esse carnem; hæc enim adversatur animæ: *caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem*. Galat.5. 17. Verùm nec diabolo, nec carni consentire debemus, aut possumus, quod tamen hic suadet Christus. *Secundò.*

Tertiò ergo meliùs idem Athanasius ibidem asserit esse conscientiam; hæc enim nobis adversatur, nosque remordet, dum malè agimus; donec ei consentiamus &, quod illa dictat faciamus. *Tertiò.*

Quartò, S. Augustinus, Anselmus, & Beda, opinantur esse Deum aut Dei legem: hæc enim cupiditatibus nostris adversatur: unde ei planè consentire debemus, ne pœnas ab ea intentatas incurramus. *Quartò.*

C Quintò. S. Basilius in regul. brevior. interrog. 222. censet esse hostem nobis adversantem & injurium. Verùm hæc aut aliena sunt aut mystica & symbolica, ut patet ex præcedentibus. *Quintò.*

Dico ergo cum S. Hieronymo, Hilario, Ambrosio, & Auctore imperfecti, adversarium hic vocari eum, qui injustè à nobis offensus est & læsus, ideoque nos coram Deo accusare & reos peragere potest: huic enim versu præcedenti jussit nos reconciliari. *Sextò. Optimè.*

Ubi nota hoc loco esse Hebraismum & parabolicum sermonem, in quo, proinde non est necesse singula adaptare: quædam enim ad elegantiam ipsius parabolæ spectant, ut dixi canone 28. & 29. sed scopus ejus maximè spectandus est, illique omnia, quæ possunt, adaptanda sunt. Hic autem scopus non tam exprimitur, quàm innuitur. Sensus ergo est, q. d. Sicut prudenter facit debitor vel reus ab actore protractus ad judicem, si ante judicium cum creditore & actore con- D veniat, itaque judicis condemnationem, carcerem, infamiam, integramque & citam debiti totius solutionem evadat: ita omninò fac & tu, ac si fratrem læsisti, eique injuria aliqua, v. g. dicendo *raca* vel *fatue*, te debitorem honoris restituendi constituisti, age citò, ut ei reconcilieris, antequam Deo judici quasi reus tradaris, qui justa vindicta te mancipet carceri, donec omne debitum, solvas vel lethale & æternum in inferno, vel veniale & temporale in purgatorio: ad purgatorium enim inclinat vocula *donec*, quæ finiendam significat pœnam, hæc enim finitur in purgatorio, cùm in inferno numquam terminetur, sitque æterna: Quare ibi durat τὸ *donec* in æternum: tamdiu enim durante culpa, pariter & durabit gehennæ pœna. Id notant S. Hieronymus hic, & Origenes homil.31. in Lucam, ac S. Ambrosius in c.12. Lucæ & alii.

Possunt tamen singulæ parabolæ partes singulis rebus significatis adaptari hoc modo, ut adversarius sit is, cui convitium vel injuriam fecimus; via sit hæc vita; judex sit Christus; minister sit diabolus, carcer sit infernus vel purgatorium; quadrans sit minima culpa, si nimirum intelligas adversarium nos tradere, quia ejus loco & causa diabolus nos tradet reos judici Christo, cùm in die judicii apud ipsum nos accusabit, nam homines læsi raro apud Christum lædentem accusant,

cusant, imò si sancti sunt, excusant. Hanc parabolam iteratò & ob alium finem, dixit Christus Lucæ 12. 59. de quo ibidem. Vide Canonem 5.

Huic Christi sententiæ similis est gnome R. Ananiæ in Pirke Avoth. cap.3. *Vir ille, in cujus spiritu sibi complacent homines, sibi complacet quoque Deus. Vir ille, cujus spiritus displicet hominibus, displicet & Deo.* q.d. Cui consentiunt homines, consentit & Deus: à quo dissentiunt homines, dissentit & Deus.

QUADRANTEM) Græcè κοδράντην; nimirum vox à Latinis ad Græcos transiit, uti & plures aliæ, quæ ab Evangelistis citantur; quales sunt prætorium, assarius, denarius, centurio, census, custodia, legio, linteum, libertinus, milliare, macellum, membrana, modius, sextarius, sicarius, sudarium, speculator, taberna, forum, titulus, flagellare, flagellum: Hæ enim omnes voces Latinæ, ab Evangelistis Græcè scribentibus usurpantur. Porrò quadrans est quarta pars (unde in Evangelio Hebræo S. Matthæo adscripto vocatur רִבּוּעַ *ribbua*, id est, *quartum*) assis, quam à tribus unciis Plinius triuncium vocat, Cicero teruncium. As enim vel assis est libra continens duodecim uncias, quarum quarta pars sunt tres unciæ. Varro libr. de Lingua Latina dici putat *as* quasi *æs*: unde variè sumitur. Primò enim *as* erat idem quod libra vel pondo. Ita Budæus lib. de Asse: Secundò, minor *as* erat moneta minor, maximè communis & usitata, qualis apud Italos est bajocus, cujus quadrans sive quarta pars est quatrinus: denarius enim inde dictus est quod valeret decem nummos parvos, putà decem bajocos. Denarius enim erat unius drachmæ, æquipollens nostro julio Italico, & regali Hispanico, qui apud Italos valet decem bajocos, apud Belgas quinque stuferos: stuferus enim valet duos bajocos, quadrans ergo est quarta pars bajoci & octava stuferi, quam Belgæ vocant *een negemaneken*, & pro minimo numero vulgari proverbio usurpant. Tertiò, si denarium majorem sive duplicem, qui duos Julios sive duos regales valet, accipias, sic continebit decem asses, id est, decem stuferos (unde & Belgæ stuferos vocant asses) ac consequenter quadrans erit quarta pars stuferi, & dimidia bajoci. Summa significatur hic per quadrantem minimi pretii nummus, ac per eum indicatur omne iræ culpæque debitum, etiam minimum, rigidè usque ad ultimum obolum cuique luendum & persolvendum esse potest hanc vitam, sive in purgatorio sive in inferno: utrobique enim est locus justitiæ non misericordiæ: quare in hac vita, ubi misericordiæ, compositioni & condonationi est locus, transigendum esse cum adversario, id est, eo quem verbo aut verbere læsimus. In historiis legimus, famulum quemdam vita functum apparuisse suo hero, ac ab eo rogatum de suo statu & loco, respondisse: *Eò loci sum, ubi omne debitum exactè rigideque computatur, & ne vel hilum condonatur.* Doctor Jacobus de Paradiso Carthusianus in lib. de Peccatis mentalibus criminalibus, narrat religiosum quemdam vita functum veste vili, mœstoque vultu socio apparuisse, eique dixisse: *Nemo credit, nemo credit, nemo credit, quàm districtè judicat Deus, & quàm severe punit.*

Voces in Evangelio Latinæ, Græcæ. — *Quadrans quid?* — *As quid? As triplex. Primò.* — *Secundò.* — *Tertiò.* — *Rigor justitiæ post hanc vitam.* — *Exemplum.*

VERS. 28. AUDISTIS QUIA DICTUM EST ANTIQUIS: NON MOECABERIS) Id est, non committes adulterium, sub quo velut majori & scelestiori specie vulgò ab omnibus Gentibus damnata, fornicationem, mollitiem, incestum, ceterasque luxuriæ species prohiberi intellige, uti dixi Deuteron. 5.18.

EGO AUTEM DICO VOBIS, QUIA OMNIS, QUI VIDERIT MULIEREM AD CONCUPISCENDAM EAM (id est, ita ut eam concupiscat; hoc animo vel fine ut turpi ejus amore capiatur, hoc modo ut optet ea turpiter frui) JAM MOECATUS EST EAM IN CORDE SUO) q. d. jam eam per adulterium in mente corrupit, jam cum ea mentaliter adulterium perpetravit, ideoque coram Deo, qui cor intuetur, est adulter, & ut adulter ab eo punietur.

Transit Christus ab ira ad concupiscentiam, quia hæ duæ in homine sunt passiones potentissimæ: sicut ergo explicuit præceptum *non occides*, vetans iram; sic hic explicat præceptum *non mœchaberis*, vetans concupiscentiam. Scribæ enim plures & Pharisæi sicut in illo, sic & in hoc explicando multipliciter errabant. Licèt enim

A scirent præcepto nono Decalogi dici: *Non concupisces uxorem proximi tui*, tamen errabant. Primò, quòd hoc intelligebant de concupiscentia non purè interna, sed quæ in tactus, oscula, verba lasciva, &c. ante actum adulterii prorumpere solet, juxta illud: *Lex manum, non animam prohibet*; sed hoc verum est de lege civili & politica, quæ tantùm injurias externas punit & vindicat, non verò internas, utpote quas non videt, nec cognoscit; non verò de lege & judicio Dei, qui intima cordis scrutatur & castigat. In eodem errore fuit Josephus Historicus Hebræus, qui lib. 12. Antiq. cap. 13. citans Polybium dicentem, Antiochum Epiphanem miserè occubuisse eò quòd Dianæ templum spoliare cupivisset, eumdem redarguit, dicens: *Voluisse enim tantùm, ac non etiam perfecisse sacrilegium, non videtur res supplicio digna*: & R. David Kimchi citatus à Genebrardo in psal. 66. *Etiamsi*, ait, *viderim iniquitatem in corde meo, quam vel paratus essem in actum perducere, ut ut sit illa coram*
B *Deo, atque si eam labiis protulissem, tamen non audiet eam Dominus. q. d. non ducet eam mihi sceleri. Cogitationem enim pravam Deus non adjungit operi, nisi certè concepta fuerit in Dei fidem atque religionem.* Sic & hodie è plebe multi sunt, qui dicunt: Cogitare malum, non est peccatum, sed facere malum.

Error Scribarum de concupiscentia. Primus.

Verum hic crassus est error, cognitus & confutatus ab Aristotele ceterisque Ethnicis, nam bonitatis & malitiæ, virtutis & vitii proprium subjectum est voluntas libera: hæc enim si bonum honestum appetit, bona est & laudabilis: si malum, mala & vituperabilis. Quocirca actus externus, v. g. mœchiæ, in se præcisè peccatum non est (ut patet in stultis adulterantibus) nisi quatenus à libera voluntate mœchandi procedit: ab ea enim trahit omnem suam formalem malitiam.

Secundò, errabant Scribæ quòd impudicos aspectus, oscula, tactus, &c. putarent non esse peccata mœchiæ, id est, fornicationis vel adulterii, sed concupiscentiæ;
C quare illos committi contra nonum præceptum: *Non concupisces uxorem proximi tui*, sed non contra quintum: *Non mœchaberis*. Contra hos Christus hic contrarium docet ac præceptum explicat: scilicet illos vetari quinto hoc præcepto, quia ipsi sunt dispositio & via ad mœchiam, adeoque initium & inchoatio mœchiæ; nono verò præcepto expressè tantùm vetari internam concupiscentiam, quæ in actum externum non prodit.

Secundus.

Tertiò, errabant quòd hac lege tantùm vetari putarent concupiscentiam uxoris alienæ, non verò mulieris innuptæ cujuscumque, quæ tua non sit uxor. Hoc hic corrigit Christus, docetque hac lege prohiberi omnem obscœnum feminæ, quæ tua non sit uxor, contactum & concupiscentiam.

Tertius.

Nota primò, hac lege non vetari, nec damnari primos & involuntarios concupiscentiæ motus; hi enim non sunt in hominis arbitrio & potestate; sed voluntarios, deliberatos & procuratos, ut patet ex præpositione *ad*,
D cùm ait, *ad concupiscendam eam*. Ita S. Augustinus ubi tamen adverte τὸ *ad* non tantùm significare finem, sed & consecutionem sive sequelam: nam non tantùm mœchus est, qui videt & intuetur mulierem hoc fine, ut ejus aspectu & concupiscentia se oblectet, sed & is, qui eam intuetur ex curiositate, dum advertit ex hoc aspectu consequi & excitari in se ejus concupiscentiam, aut quòd hoc aspectu concupiscentiæ & peccati periculo se exponat.

Primi motus an sint peccata?

Nota secundò, quòd hic de visu dicitur, cùm ait, *qui viderit mulierem*, id à pari intelligendum esse de auditu, tactu, cogitatu: visum tamen præ aliis Christus nominat, quia *oculi sunt in amore duces*; & ut moneat castis maximè illos esse continendos & coercendos. Cùm ergo ait: *qui viderit mulierem*, significat visum esse originem & causam concupiscentiæ & luxuriæ, quia *ascendit mors per fenestras nostras*, Jerem. 9. 21. Et: *Oculus meus deprædatus est animam meam*, Thren. 3. 51. Quocirca prudenter Job cap. 31. *Pepigi*, ait, *fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.* Hinc de Christo mirabantur Apostoli, quòd cum muliere, putà Samaritana, loqueretur. Joan. 4. S. Thomas Aquinas accepto ab Angelo cingulo & dono castitatis, studiosè tamen cavebat feminas quasi serpentes, causamque dabat: *quia cùm facimus, quod in nobis est, Deus nos*

Visus fenestra [illegible] tenebrosus.

tentatur; cùm autem exponimus nos periculo, Deus nos in illo nobis relinquit, nam *qui amat periculum, in illo peribit*. Eccles. 3. 27.

Novum & quasi inauditum est quod scribit Petrus Damiani libr. 2. epistol. 18. ad Desiderium Cardinalem: *In quodam monte orientis*, inquit, *lapides sunt igniferi, qui masculus & fœmina nuncupantur, & dicuntur Pyriboli, qui nimirum, cùm à se invicem procul sunt, non accenduntur: si verò fœmina appropinquaverit masculo, protinus ex eis ignis egreditur, ita ut omnia, quæ circa montem sunt flammis vaporantibus, exurantur. Ab ipsis ergo lapidibus edocemur, ut si consumi libidinis incendio nolumus, mulieбris aspectus speciem declinemus.* Huc facit festiva, sed vera gnome R. Hillel in PirKe Auoth, hoc est, in Sententiis Patrum cap. 2. *Qui multiplicat carnes, multiplicat vermes. Qui multiplicat opes, multiplicat curas. Qui multiplicat servos, multiplicat rapinas. Qui multiplicat fœminas, multiplicat sortilegia. Qui multiplicat ancillas, multiplicat fornicationem.* S. Cypr. de Singul. Cler. *De carbonibus*, ait, *scintillæ dissiliunt; de ferro rubigo nutritur, morbos aspides sibilant, & mulier fundit concupiscentiæ pestilentiam, quam Salomon sic comparat, dicens: De vestimentis procedit tinea, & à muliere iniquitas viri.* Et superiùs: *Quanti & quales Episcopi & Clerici, simul & layci post confessionum victoriarumq; calcata certamina, post magnalia & signa, vel mirabilia usquequaque monstrata, noscuntur cum his omnibus naufragasse, cùm volunt in navi fragili navigare. Quantos leones domuit una infirmitas delicata, quæ cùm sit vilis & misera, de magnis efficit prædam.* Fœmina enim visu est Basiliscus, voce Siren; voce incantat, visu dementat, utroque perdit & necat. Hinc S. Franciscus, teste S. Bonaventura studiosè suos monebat, ut caverent à fœminis: *Quia*, inquit, *colloquium cum fœmina extra confessionem, eamq; brevem, inutile est & periculosum.* Et noster B. Xaverius: *Majori*, ait, *periculo, quàm fructu aditur fœmina.*

Fœmina visu est basiliscus, voce Siren.

VERS. 29. Inf. 18. 9. Mar. 9. 47. QUOD SI OCULUS TUUS DEXTER SCANDALIZAT TE, ERUE EUM, ET PROIICE ABS TE: EXPEDIT ENIM TIBI, UT PEREAT UNUM MEMBRORUM TUORUM, QUAM TOTUM CORPUS TUUM MITTATUR IN GEHENNAM.

VERS. 30. Inf. 18. v. 8. Mar. 9. v. 43. ET SI DEXTERA MANUS TUA SCANDALIZAT TE, ABSCINDE EAM, ET PROIICE ABS TE: EXPEDIT ENIM TIBI, UT PEREAT UNUM MEMBRORUM TUORUM, QUAM TOTUM CORPUS TUUM EAT IN GEHENNAM) Patet utramque hanc esse parabolam, à duobus membris præstantissimis & homini maximè necessariis, scilicet dextro oculo & manu petitam, qua significat, abiiciendum esse omne id quod ad peccatum nos sollicitat, quantumuis charum, pretiosum & necessarium sit. Oculi autem primò meminit, quia de eo paulò antè dixit: *qui viderit* (utique oculo) *mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo.*

Dexter oculus & manus quid? Resp. Primò, Secundò.

Primò igitur, S. Chrysostomus homil. 17. per dextrum oculum & manum accipit mulierem amicam, de qua jam sermo præcessit: illa enim abiicienda est, si nos ad libidinem suo aspectu, voce aut gestu provocat. Secundò, S. Augustinus lib. 1. de Serm. Domini in monte, per dextrum oculum & manum accipit quemvis amicum & ministrum, etiam necessarium. Tertiò, S. Hilarius, Theophylactus hic, Cyrillus lib. 12. in Joannem cap. 28. S. Athanasius (vel quisquis est auctor) ad Antiochum quæst. 70. Pacianus epist. 3. accipiunt parentes & cognatos: horum enim conversatio resecanda est, si nos ad peccatum trahit. Quartò, S. Hieronymus accipit affectus & vitia animæ. Quintò, Auctor imperfecti per dextrum oculum & manum; accipit mentem & voluntatem; per sinistrum, sensum & carnis appetitum: Tam enim mens & voluntas à curiosis & noxiis avocanda est, quàm sensus & caro à cupiditatibus carnalibus.

Tertiò. Quartò, Quintò.

Verùm simpliciùs & planiùs, dextrum oculum & manum hic propriè accipias, sed ita ut parabolæ subserviat & parabolicè expliceтur. Est enim hic continua parabola, in qua Christus alludit & respicit ad concupiscentiam visus, de qua paulò antè egit. Occurrit enim tacitè objectioni, q. d. Obiicies mihi: si oculus & visus est mœchus, cùm videt mulierem ad eam concupiscendum, quid ergo cum oculis, mihi à Deo ad videndum datis agam?

Rursum est metaphora petita à Chirurgo, q. d. Sicut læsi & ægri curant, ut chirurgus membrum etiam nobilissimum & summè necessarium, quale est dexter oculus & manus, exscindat, si inde pendeat totius corporis salus: ita & vos, ò fideles mei, moneo, ut quodvis damnum priùs subeatis, quam culpam & peccatum præsertim lethalis committatis, ut scilicet quidquid vobis est offendiculo trahitque ad peccatum, licèt tam charum, & necessarium sit quàm dextra manus vel dexter oculus, id planè à vobis resecetis & abiiciatis, quantumlibet incommodi & doloris id vobis inferat, v. g. resecetis aspectum oculi etiam aliàs pudicum, familiaritatem & societatem cognatarum, uxoris, filiorum, parentum aliàs necessariam, si illa vobis peccati creet periculum, imò si aliter peccatum effugere nequeatis, ipsum oculum & manum vobis resecate: præstat enim monoculum ingredi in cœlum, quàm binoculum mitti in gehennam: sed quia semper aliter peccatum vitare possumus, quàm membrum resecando, hinc illud resecare, & se mutilare non licèt: unde Originem, qui se castravit pudicitiæ causa damnavit Ecclesia. Denique concupiscentiæ cuique resecandæ, & mortificandæ, adeò vivaciter & tenaciter oculis & corpori, imò ipsi animæ inhærent insitæque sunt, ut sine ingenti vi & doloris sensu evelli nequeant: quare qui eas resecant, ita dolent ac si ipsum oculum vel dentem sibi eruerent. Norunt hoc experti: inde dicitur mortificatio, quòd mortis sensum doloremq; pariat.

Secundò. Geminò.

Ita ad literam S. Aquilinus & S. Audomatus (ut habet eorum vita apud Surium) cùm essent cæci, & per miraculum visus eis à Deo esset restitutus, rursum petierunt à Deo oculos sibi adimi, seseque reddi cæcitati, ut carerent distractionibus, concupiscentiis & tentationibus, quas creant oculi. Ampliùs ex peculiari Dei instinctu fecit virgo illa apud Sophron. in Prato Spirit. cap. 69. quæ oculos sibi eruit, misitq; amasio se persequenti, eò quòd oculis ejus caperetur: quo dono ille compunctus lasciviam oculorum à se resecavit, imò vitam sæcularem in monasticam commutavit.

Exempla.

S. Antonius Didymum cæcum, quem S. Hieronymus vocat suum videntem, id est, præceptorem, rogavit, num doleret de cæcitate? illo tacente & innuente subjecit: *Vir prudens non debet dolere quòd careat oculis, quos habent muscæ & apes, sed gaudere quòd eò magis habeat apertos oculos mentis, quibus videat Deum & divina*: Ita Palladius in Laus. in vita Didymi.

Didymus.

Porrò licet membrum abscindere contagiosum, ne totum corpus inficiatur, sicut licet civem occidere noxium reip. quia pars per se ordinatur ad bonum totius: quare ipsa se exponere debet morti pro toto. Membri autem abscissio, aut occisio sui non ordinatur per se ad evasionem peccati, & salutem, nec ad id est necessaria, quia alia ad hoc sunt media: unde se mutilare vel occidere non licet. Vide Lessium de Homicidio sui.

DICTUM EST AUTEM: QUICUMQUE DIMISERIT UXOREM SUAM, DET EI LIBELLUM REPUDII) Vide quæ de libello repudii fusè dixi. Deuter. 24. 1. VERS. 31. Inf. 19. v. 7. Mar. 10. 4.

EGO AUTEM DICO VOBIS: QUIA OMNIS QUI DIMISERIT UXOREM SUAM, EXCEPTA FORNICATIONIS CAUSA, FACIT EAM MOECHARI (Arabicus, *dedit eam in fornicationem*) ET QUI DIMISSAM DUXERIT ADULTERAT) Christus hic corrigit & perficit legem repudii, Primò, quia lex facilè concedebat repudium multas ob causas. Christus verò tantùm id permittit ob causam fornicationis, si conjux sit fornicata, id est, adulterium commiserit; ab adultero enim innocens discedere potest, juxta illud: VERS. 32. Luc. 16. vers. 18. Mar. 10. vers. 11.

Legem repudii corrigit Christus. Primò.

Frangenti fidem, fides frangatur eidem.

Secundò, lex tam repudiatæ, quàm repudianti concedebat secundas cum alio nuptias. Christus verò illas utrique negat. Tertiò, lex soli viro & marito concedebat jus libelli repudii: Christus verò in hoc jure matrimonii virum & fœminam æquat & pares facit, uti docet Apost. 1. Corinth. 7. 4.

Secundò. Tertiò.

EXCEPTA FORNICATIONIS CAUSA) Nonnulli per fornicationem hic accipiunt quodlibet peccatum: hoc enim est spiritalis quædam cum creatura quapiam, relicto Deo creatore animæque sponso, fornicatio. Ita S. Augu-

S. Augustinus lib. 1. de Serm. Domini in monte, & Origenes hic tract. 7. Verùm id nimis est liberale & laxum: unde Jure Canonico ca. *Quæsivit de Divortiis*, definitum est divortium non licere ob furtum vel aliud crimen. Quocirca S. Augustinus idipsum lib. 1. Retract. cap. 19. retractat, saltem dubitat.

Alii per fornicationem accipiunt infidelitatem: hæc enim passim à Prophetis vocatur fornicatio scilicet spiritualis & mystica.

Verùm interpretes passim prisci & novi propriè hic accipiunt fornicationem, quæ in conjugata est mœchia, sive adulterium: quare per fornicationem hic intellige adulterium, sodomiam etiam cum conjuge, sed renitente, & omnem illicitum concubitum, ut patet c. *Meretrices* 32. q. 4.

Dices: Licet uxorem dimittere, si ipsa maritum ad aliquod scelus pertrahere conetur, ut habetur cap. *Quæsivit, de Divortiis*, & Christus hic satis indicavit vers. 29. item si ipsa sit venefica, aut mortem marito machinetur; ergo non ob solam fornicationem licet eam dimittere. Resp. id verum est; Christus tamen hic solam fornicationem divortii causam assignat: tum quia hæc sola est propria divortii causa in conjugio, illique directè repugnans, cùm reliquæ causæ generales sint, à quavis societate Christianum liberantes: tum quia repudium adulteræ etiam pœnitentis concessum est perpetuum, adeò ut licet uxor de adulterio pœniteat, maritus tamen non teneatur eam rursum in torum domumque recipere, cùm in aliis casibus post ejus pœnitentiam, teneatur eam in gratiam & torum rursus admittere: tum denique quia Christus hic propriè excludere vult uxoris deformitatem, inopiam, displicentiam & quidquid circa culpam est, ob quæ Judæi dabant libellum repudii, ad illorum enim mentem loquitur.

ET QUI DIMISSAM DUXERIT, ADULTERAT) Cajetanus & nonnulli alii repetunt *τὸ excepta fornicationis causa*, quasi fornicationis causa liceat viro dimittenti adulteram, ipsique adulteræ secundas inire nuptias. Verùm huic sensui planè repugnat Apostolus 1. Corinth. 7. 11. ubi jubet conjugem innocentem manere innuptum, aut nocenti reconciliari. Vide ibi dicta: atque hic est perpetuus Ecclesiæ usus, sensus & praxis, de quo plura c. 19. vers. 9.

VERS. 33. ITERUM AUDISTIS, QUIA DICTUM EST ANTIQUIS: NON PERJURABIS (Levit. 19. 12. Exodi 20. 7. Deuter. 5. 11. ubi illud explicui) REDDES AUTEM DOMINO JURAMENTA TUA) Habetur hoc posterius Numer. 30. 36. *Reddes*, id est, solues & implebis, quod te facturum juraveris Domino, vel per Dominum. Ita Chrysostomus; juramenta ergo propriè hic vocantur vota juramento confirmata, uti dixi Numer. 30. 3. hæc enim Deo reddere, id est, soluere tenemur. Aliter quoque explicat Suarez, q. d. *Reddes Domino juramenta tua*, hoc est, si jurare velis, jura per Deum verum, non per idola. Ita ipse tom. 2. de Relig. lib. 3. de Juramento, c. 1.

VERS. 34. *Jac. 5. v. 12.* EGO AUTEM DICO VOBIS, NON JURARE OMNINO; NEQUE PER CÆLUM, QUIA THRONUS DEI EST; NEQUE PER TERRAM, QUIA SCABELLUM EST PEDUM EJUS: NEQUE PER HIEROSOLYMAM; QUIA CIUITAS EST MAGNI REGIS; NEQUE PER CAPUT TUUM JURAVERIS, QUIA NON POTES UNUM CAPILLUM ALBUM FACERE AUT NIGRUM) Explicat & perficit hic Christus præceptum secundum Decalogi de non pejerando, quod perperam explicabant Scribæ & Pharisæi.

Errores Scribarum de juramento. Primò.

Primò, enim asserebant juramentum esse & obligare, si fiat per Deum, eumque in testem vocet; non verò si fiat per creaturas. Christus hic contrarium docet: In creaturis enim intelligitur creator: illæ enim creatæ sunt à Deo, totumque, quod habent, habent à Deo: & quidquid sunt, Dei sunt. Qui enim jurat, Deum, qui est prima veritas, citat, vocatq; in testem sui dicti, quod jurat. Jurans ergo per creaturam, vel ipsam facit Deum, quod est scelus idololatriæ, vel in creatorem Deum subintelligat oportet.

Secundus.

Secundò, errabant Scribæ, quòd putarent hoc præcepto solùm vetari perjurium. E contrario Christus hic docet illo vetari omne juramentum, omnemque irreverentiam & abusum nominis Dei.

Tertius.

Tertiò, Scribæ docebant eum, qui jurabat, per templum vel altare, juramento non obligari; eum verò, qui jurabat per aurum templi vel per donum altaris, obligari quia aurum & donum hoc cedebat in lucrum sacerdotum, quos confutat Christus Matt. 23. 16.

An Christiano jurare liceat? Hæretici negant.

EGO AUTEM DICO VOBIS: NON JURARE OMNINO) Ex hoc loco Pelagiani, teste S. Augustino epist. 89. quæst. 5. docuerunt nullum juramentum Christianis esse licitum. Idem senserunt Waldenses & wiclefistæ, ut patet ex Concilio Constantiensi, & nunc idem sentiunt Anabaptistæ; qui ne in judicio quidem à judice coacti jurare volunt.

Catholici affirmant.

Verùm hic est error in fide, quem dannat perpetuus Ecclesiæ usus, atque exempla ipsius Dei, Pauli & Sanctorum, qui jurasse leguntur, ut patet Psalm. 109. 4. Roman. 1. 9. Philipp. 1. 8. 1. Corinth. 15. vers. 31. & alibi. Idipsum evincit ipsa ratio: juramentum enim est honor Dei, ut primæ veritatis: jurans enim invocat Deum in testem, quasi primam & infallibilem veritatem. Quare juramentum est actus religionis & latriæ, si, ut docet Jeremias cap. 4. vers. 2. fiat *in veritate*, scilicet ut non juretur falsum; & *in justitia*, ne juretur quid injustum aut malum; & *in judicio*, ne juretur temerè sine magna utilitate aut necessitate.

Christus jubet non jurare omnino. Cur? Resp. Primò.

Dices: quomodo ergo Christus hic præcipit *non jurare omnino*? Respondet Primò S. Bernardus serm. 65. in Cantic. hoc non esse præceptum, sed consilium duntaxat.

Secundò.

Secundò, alii fatentur id quidem esse præceptum, sed vetant duntaxat perjurium, ne scilicet jures falsum.

Tertiò.

Tertiò, alii putant præcipi *non jurare omnino*, scilicet per creaturas, sed per solum Deum. Id innuit hic S. Hieronymus.

Quartò. Genuinè.

Verùm hæc omnia aliena sunt & contorta, & refelluntur ex verbis sequentibus. Nota ergo duplicem fuisse Pharisæorum circa hoc præceptum errorem. Prior erat, Exodi 20. vers. 7. ubi dicitur: *Non assumes nomen Dei tui in vanum*, prohiberi duntaxat perjurium, non autem juramentum leve, temerarium & vanum: quia Hebræa vox שוא *scau*, quam noster & Septuag. ibi vertunt *vanum*, significat quoq; *mendacium*. Unde Chald. vertit: *Non assumes nomen Domini Dei tui ad mendacium*, id est, non pejerabis, & sic vertebant & intelligebant Pharisæi. Posterior licitum esse per creaturas temerè jurare & pejerare, ut patet ex sequent. & ex cap. 23. vers. 17. Christus ergo utrique eorum errori opponit vocem, *omnino*, q. d. Ego autem dico & edico, non tantùm falsum, sed nec verum sive per Deum, sive per templum, sive alia formula per creaturas alias licere jurare: quod intellige ad mentem Pharisæorum, leviter & temerè, ut fit in communi hominum sermone, qui crebrò habent in ore *per Deum*, *per animam*, *per templum*.

Ne jures nisi coactus. Primò.

Vult enim Christus docere, ut ait S. Augustinus & Chrysostomus, malam esse propensionem ad jurandum, & juramentum, licet bonum sit, oriri tamen à malo, nec esse per se appetendum; itàque non jurandum omnino nisi malum hoc cogat; idq; primò, ne ex assuetudine jurandi in perjurium labamur, ut plerumque fit, ita passim Patres & Eccles. cap. 23. vers. 9. & 12.

Secundò.

Secundò, quia reverentia nominis divini hoc postulat; quæ ratio innuitur hoc versu.

Tertiò, quia ea deberet esse fides & veritas hominum, præsertim fidelium & Christianorum, ut injuratis credi posset; iisque de facto alii crederent. Unde Isocrates ad Demonicum asserit, homines justos fideliores se exhibere jurejurando, ut magis eis credatur injuratis, quàm aliis jurantibus; quare addit tantùm jurandum esse, ut te crimine, vel amicum gravi periculo liberes, non autem ob pecuniam, ut v. g. jures te debitum soluisse, nihilque creditori debere S. Basilius serm. ad Adolescentes, quomodo ex Græcorum libris capienda sit utilitas, refert de Clinia, amico & familiari Pythagoræ, quod maluerit tria talenta (hoc est octodecim millia aureorum) soluere, quàm jurare etiam rectè & licitè. Plutarch. in Problemat. ait: *Juramentum homini libero pro tormento est*. Romani à servis veritatem extorquebant per tormenta, à cive per juramentum, à sacerdote per solum verbum, nudamque affirmationem vel negationem.

Jubet ergo Christus: *Non jurare omnino*, Primo, quia, ut ait S. Augustin. serm. 28. de Verbis Apostoli:

Falsa

A *Falsa juratio exitiosa est; vera juratio periculosa est; nulla secura est.* Secundò, *omnino*, id est, *ut quantum in te est, non affectes, non ames, nec quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas jusjurandum*, ait S. Augustinus cap. 15. de Mendacio. Tertiò, quia jurare in se est malum morale ad irreverentiam erga Deum spectans, uti est hominem occidere, sed sicut hoc cum debitis circumstantiis licet, imò est laudabile; sic & jurare, si fiat cum veritate, justitia & judicio, id est, ut non fiat, nisi id extorqueat alterius incredula diffidentia: In paradiso ergo non licuit, & in cœlo non licet jurare. Tanta enim est majestas nominis Dei, ut illud in testem vocandum non sit, nisi cogat necessitas. Testari enim res parvas & viles est parvum & vile, perinde ac si quis pro uno aureo vocaret regem in testem. Hinc Sancti cavent jurare. In vita S. Chrysostomi pro magno narratur, quòd numquam jurarit. Idem narratur de S. Joanne Eleemosynario.

Tertiò. In Paradiso & Cœlo non juratur.

Rursum S. Augustinus epist. 89. quæst. 5. ridet eos, qui putabant se tantùm jurare si dicerent, per Deum, non autem si dicerent, testis est mihi Deus. Idem serm. 11. de Decollatione S. Joannis in fine tomi 10. asserit provocare ad juramentum eum, quem scis juraturum falsum, scelus esse gravius homicidio, quia homicida, ait, tantùm corpus ille autem pejerantis animam occidit. Affert exemplum Tutilimeni, qui ob exactum tale juramentum, noctu coram Deo graviter fuit flagellatus.

Quæres: An etiam Christianis licitum sit jurare? Multi enim Patres id videntur negare. Primò enim SS. Hieron. Chrysostomus, Euthymius hic ajunt, juramentum à Deo fuisse permissum Judæis, ne per idola jurarent, non autem Christianis. Secundò, Theophylactus & Euthymius opinantur juramentum fuisse præceptum legale legis veteris, uti erat circumcisio; unde cum ea jam per Christum abolita, pariter esse abolitum. Tertiò, alii censent Judæis quasi rudibus, imperfectis & duris ad credendum, à Deo permissum fuisse juramentum; Christianis autem esse vetitum, quia eos utpote perfectiores perfectiora decent, & quia hi omnino cavere debent periculum perjurii: sicut Judæis permissus fuit libellus repudii, ne uxores sibi exosas occiderent, quem tamen hic tollit & Christianis adimit Christus vers. 32. Ita sentiunt S. Hilarius hic can. 4. S. Ambrosius in psalm. 118. serm. 1. S. Basilius in psalm. 14. Chromatius & Origenes hic tract. 35. Epiphanius, hæresi 19. S. Athanasius serm. de Passione & cruce Domini, S. Chrysostomus hom. 19. ad populum.

An Christianis liceat jurare? Negant multi.

Si obiicias, Deum subinde jurasse in S. Scriptura, ut Genes. 22. 16. Respondent S. Athanasius, Basilius, Ambrosius illa Dei juramenta non esse propriè dicta juramenta, sed asseverationes dumtaxat & promissiones, vel, ut ait S. Ambrosius, Deus jurare potest, quia implere potest id quod jurat, ac de eo pœnitere non potest: homo autem jurare non debet, quia non habet potestatem certò faciendi id, quod dicit, promittit, & jurat.

Si rursum obiicias S. Paulum subinde jurasse, ut cùm ait: *Testem Deum invoco in animam meam.* 2. Corinth. 1. 23. Respondet S. Basilius hoc non esse verè juramentum, sed tantùm sermonem simplicem juramenti specie & forma prolatum ad majorem asseverationem.

Verùm dico: Non solis Judæis, sed & Christianis licitum est jurare. Est de fide, ut patet ex perpetuo sensu, usu, & praxi Ecclesiæ: *Omnis enim controversiæ eorum* (hominum etiam Christianorum) *finis ad confirmationem est juramentum*, ait Apost. Hebr. 6. 16. Porrò in Scriptura nullum extat præceptum jurandi affirmativum, sicut extat præceptum orandi, sacrificandi, amandi & laudandi Deum, honorandi parentes, &c. quia juramentum per se non est appetibile, sed propter aliud & quasi per accidens, quatenus scilicet juramentum est velut medicina incredulitatis. Extat tamen præceptum jurandi negativum, scilicet ut non pejeres, utque non jures per Deos falsos, sed tantùm per Deum verum. Item extat præceptum conditionatum, ut, si velis jurare, non nisi verum, justum, & necessarium jures.

Resp. affirm.

Dices: Christus hic Christianis ait, sancitque, *non jurare omnino.* Resp. Id verum est, quia per se indecorum est & inurbanum, Deum Opt. Max. adducere in testem secularum humanarum ob mutuam hominum diffidentiam, nisi hæc indecentia & inurbanitas excusetur necessitate mutua, uti sæpè excusatur, cùm non suppetunt testes, aliæque juridicæ probationes.

Ad Patres citatos respondeo videri eos loqui eodem sensu quo Christus, cùm jubet *non jurare omnino*: quia enim ipsi videbant homines crebrò jurare falsum, vel iniquum & injustum; aut sæpè sæpiùs leviter, inaniter & temerariè, hinc ob periculum perjurii vel inaniter jurandi, vetabant & dissuadebant Christianis juramentum, ut ab illo abstinerent quantùm possent. Sed si quis hoc periculum caveat, illi utique in necessitate licebit jurare, id patet ex S. Chrysostomo, qui crebrò & assiduè in homiliis ad populum Antiochenum acriter insectatur consuetudinem temerè jurandi, quæ tunc ibi vigebat, ac id mirantibus respondet: Dico & repeto, quod soleo, quia vos dicitis & repetitis quod soletis: asseritque se ab hac repetitione non destiturum, donec ipsi à jurando desistant; duro enim nodo durus adhibendus est cuneus, isque continuus.

NEQUE PER COELUM, QUIA THRONUS DEI EST: NEQUE PER TERRAM, QUIA SCABELLUM PEDUM EJUS EST) Subaudi *juraveris*, ut sequitur. Videntur Judæi soliti jurare per cœlum & terram, quodquæ Pharisæi hæc juramenta quasi per creaturas facta, parui æstimanda censuerint: Christus contrarium hic docet, scilicet eum, qui per cœlum & terram jurat, jurare per Deum creatorem, qui thronum gloriæ suæ constituit in cœlo, & scabellum in terra. Alludit ad illud Isaiæ 66. 3. *Hæc dicit Dominus: Cælum sedes mea; terra autem scabellum pedum meorum.* Vide ibi dicta.

Infra 5. v. 22 *Vers. 35.*

B

NEQUE PER HIEROSOLYMAM, QUIA CIVITAS EST MAGNI REGIS) Putà Dei. Alludit ad illud Psalm. 47. 1. *Magnus Dominus & laudabilis nimis in civitate Dei nostri.* Et mox: *Fundatur exultatione universæ terræ mons Sion, latera aquilonis, civitas Regis magni.* Sensus est, q. d. Noli jurare per sanctos, aut sanctam civitatem Jerusalem, aut alias res sacras, vel per res tuas, aut ullam aliam creaturam, quia hæ omnes sunt Dei, qui in omnibus est præsens, & solus in omnia plenam habet potestatem: ac proinde per Deum jurat, qui per creaturas jurat: intendit enim in testem vocare primam & infallibilem veritatem quisquis jurat: illam ergo aut tribuit ipsis creaturis, & sic est idololatria; aut certè usu Gentium, creaturas nuncupando, tacitè earum creatorem in testem vocat.

C

Perperam igitur hæretici moderni, ac nominatim August. Marloratus commentans in hæc Christi verba, juramentum per Sanctos damnant idololatriæ. Audi Marloratum: *Ita quisquis olim per Moloch, vel aliud idolum jurabat, tantundem minuebat ex jure Dei, quod alium ejus loco substitueret cordium cognitorem & judicem in animas: & hodie qui per Angelos vel Sanctos mortuos jurant, spoliato Deo, inane illis numen affingunt.*

Verùm hic est error & hæresis, ut patet ex dictis, ac liquet ex verbis Christi hoc loco & c. 23. 21. Hinc S. Joseph juravit per salutem Pharaonis, Genes. 41. 16. Christus sponsus jurat per capreas cervosque camporum, Cantic. 2. vers. 7. Paulus 1. Corinth. 15. 31. jurat per gloriam Corinthiorum, ut patet ex textu Græco. Quod autem Marloratus asserit Orthodoxos, dum jurant per Sanctos, illos facere Deos, ac Deum sua Deitate spoliare, putidum est mendacium & mera calumnia: honor enim Sanctorum est honor Dei: Deus enim eos fecit Sanctos: quare qui jurat per Sanctos, per Deum eorum sanctificatorem jurat.

D

NEQUE PER CAPUT TUUM JURAVERIS: QUIA NON POTES UNUM CAPILLUM ALBUM FACERE AUT NIGRUM) q. d. Ne putes tibi licere per caput tuum jurare, eò quòd illud sit tuum, & tibi pleno dominio ad quemvis usum subditum, ut de eo ad libitum disponas, illudq; per juramentum Diris devoveas, si pejeres; quia revera caput tuum non est tuum, sed Dei: rem autem Dei alteri obligare & devovere non potes, nullum enim in rem Dei jus habes: unde non potes vel unum capitis capillum album facere aut nigrum, sed id solius est Dei. Qui ergo per caput suum jurat, per Deum capitis factorem jurat, atque, quod horribilius est, talis etiam suum caput vitamque rogat à Deo in pignus

in pignus accipi, ut si pejeret, à Deo capite vitaque A mulctetur.

VERS. 37. Jac. 5. 12. SIT AUTEM SERMO VESTER, EST, EST: NON, NON (id est, simplex affirmatio vel negatio) QUOD AUTEM HIS ABUNDANTIUS (Græcè περισσὸν, id est, *amplius*; Syrus, & Vatabl. *quod ultra hæc adjungitur*) EST, A MALO EST) In Evangelio S. Matthæo adscripto pro *est, est: non, non*, habetur אין אין : כן כן *Ken, Ken: en, en*, id est, *sic, sic: non, non*, vel *rectè, rectè: non, non*. Græcè ναὶ, ναί: οὒ, οὔ. quod tripliciter accipi potest, primò, ut notet constantem asseverationem, opponaturque inconstantiæ & fallaciæ. Sic illud usurpat Apostolus 2. Corinth. 1. vers. 17. 18. 19. Secundò, ut notet veritatem seu id, quod res est, opponaturque falsitati. Sic accipitur ibidem vers. 20. Tertiò, ut notet simplicem affirmationem vel negationem, opponaturque juramento: Sic capitur hic, & Jacobi 5. 12. sensus ergo est, q.d. Sermo vester sit simplex affirmatio vel negatio: quod enim ultra hæc additur jurando, id à malo est. Ita S. Chrysostomus hic & S. Hieronymus vel Paulinus epist. ad Celantiam.

Hinc S. Bernardus epist. 38. à simplici veracitate com- B mendat Comitem Theobaldum: *Et quidem*, inquit, *in aliis principibus si quando verbum levitatis aut etiam falsitatis deprehendimus, nec mirum reputamus; at verò apud Comitem Theobaldum, Est & non, nequaquam omnino patienter audimus: cui, ut dicitur, simpliciter dicere, jurare est, & leve mendacium, grave perjurium imputatur: plurima quippe virtutum insignia, quæ vestram plurimùm nobilitans dignitatem, & vestrum per orbem clarum reddunt ac celebre nomen, præcipuè laudatur in nobis veritatis constantia.*

A malo est quid? A MALO EST) Græcè *ex malo est*. τὸ *malo* potest accipi in genere vel masculino, vel neutro. Masculino, *à malo*, hoc est, à diabolo, qui choragus malitiæ omnisque mali te instigat, ut jures ex abundanti sine necessitate, itàque te sensim inducat, ut præcipitanter jures falsum, quod est scelus perjurii. Ita Theophylact. Maldon. & alii. Neutro, *à malo*, id est, à vitio, sive proprio, sive alieno: q.d. Usus jurandi oritur ex vitio proprio levitatis & irreverentiæ, vel alieno incredulitatis & diffidentiæ: quia enim alter mihi simpliciter aliquid asserenti non credit & diffidit, hinc juramento dicta mea illi confirmo, C quod tamen vitium jam post hominis lapsum est necessarium. Ita S. Augustinus libr. 1. de Serm. Domini in monte. Hinc sensus videtur simplicior & planior. Huc accedit Franc. Lucas: *à malo*, inquit, id est, à consuetudine vanè & leviter, vel fictè & dolosè jurandi. Rursum *à malo*, id est, à consuetudine jurandi orta ex hominum diffidentia. Dum enim viderunt homines sibi non credi nisi juratis, cœperunt quibuslibet dictis suis addere juramenta, ut iis fidem conciliarent: sed per hanc jurandi frequentiam hoc promeriti & consecuti sunt, ut jam eis etiam jurantibus non credatur. De periculis & damnis frequentis jurationis vide Salmeronem tom. 5. tract. 40. & Chrysostomum homil. ad populum.

VERS. 38. AUDISTIS QUIA DICTUM EST: OCULUM PRO OCULO, ET DENTEM PRO DENTE) Scilicet rependi. Est hæc lex talionis, quæ jubet, ut, si cui oculum vel dentem effoderis, tibi pariter per judicem oculus vel dens eruatur; hæc enim est justa vindicta & noxæ compensatio. Exodi 21. v. 23. & seq. Vide ibi dicta.

VERS. 39. Luc. 6. 29. EGO AUTEM DICO VOBIS, NON RESISTERE D MALO) Id est, rei malæ & injuriæ, vel malitiæ & noxæ, quæ tibi ab homine malo infertur, q. d. Noli malum malo noxam noxæ retaliare: aut potiùs, q. d. Noli *resistere malo* masculinè, id est, homini malo tibique injurio, Græcè enim est, τῷ πονηρῷ: patet ex seq. Uterque sensus eodem redit.

Lex talionis justa. Nota Primò, veterem talionis legem fuisse justam, sed ejus praxim sæpè injustam & manantem, non ex justitiæ, sed ex vindictæ appetitu, quo læsus, v.g. cui erutus erat oculus aut dens, lædentem talionis reum peragebat, ac à magistratu postulabat, ut eidem simili modo oculum aut dentem erueret: Christus verò hanc legem supplet & perficit, talioni opponendo legem & consilium patientiæ, ac animo vindictæ cupido legem mansuetudinis.

Nota secundò, hanc Christi legem non spectare magistratum, uti volunt Anabaptistæ, qui omne bellum non tantùm offensivum sed & defensivum hic à Christo Christianis vetari putant; sed spectare privatas personas. Magistratus enim officium est sontes punire, ac homicidas morte plectere: ac Principis est damna reipubl. illata bello, si aliter nequit, repetere.

Nota tertiò, hanc Christi legem privatis non adimere jus talionis, quòd est juris naturæ & Gentium, tum ad Justitiæ læsæ reparationem, tum ad rei, qui læsit correctionem, multò minùs adimit jus se defendendi, quo quis ab hoste invasus, vim vi repellit, & si aliter evadere nequit, invadentem occidit; sed tantùm vetat vindictæ cupiditatem. Unde

Nota quartò, Christum hic velle nobis imprimere propensionem ad mansuetudinem, & patientiam, ut quantavis injuria lædaris, à pace tamen, charitate & suavitate mentis interna ne vel hilum decedas; utque si charitas proximi & Dei gloria, aut animi proprii tranquillitas & recta ratio in tali rerum peristasi, sive circumstantia non tantùm suadeat ut perfectius, sed absolutè id exigat ut necessarium, non resistas malo, sed patienter illud excipias, ac opes & corpus tuum prædæ des invasori, uti contingebat tempore persecutorum primitivæ Ecclesiæ, præsertim in Apostolis, virisque Apostolicis: atque hac parte præceptum est, non resistere malo, aliàs dumtaxat est consilium, v.g. Consilium est non resistere invasori, sed ejus vim & injuriam sustinere, ubi & quando charitas & Dei gloria hoc non exigit, sed suadet tantùm velut perfectius, aut ad mortificationis studium, ubi utrimque æqualis est Dei gloria, id facere ad insignem sui victoriam. Idem dico de tribus sequentibus casibus, scilicet: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram: qui vult tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo.* Unde S. Augustinus hic & epist. ad Marcellinum & lib. de Mendacio, cap. 15. docet ista omnia magis ad internam animi præparationem quàm ad externam operis executionem pertinere.

Christus talioni opponit tolerantiam.

Hæc ergo communiter sunt consilii, præcepti verò, cùm Dei gloria & salus proximi id absolutè jubet & præcipit, v. g. si Indi & Japones scirent Christum præcepisse Christianis, ut percutienti unam maxillam præbeant alteram, & nisi hoc illi faciant ipsi scandalizarentur, & à fide Christi amplectenda averterentur, tunc utique Christianus, præsertim prædicator ferienti unam genam porrigere debet alteram. Cujus rei literale exemplum extat in vita Sancti Francisci Xaverii, Indorum, Japonumque Apostoli. Cùm enim Japones riderent eum ut peregrinum, ejusque novam de Christo crucifixo doctrinam, contigit, ut Japon quidam audiens Joannem Fernandes, qui Xaverii erat socius, in platea concionantem, ex petulantia crassum & virulentum phlegma in faciem ejus exspueret: qua injuria nil commotus Fernandes deterso leniter sputo, in concione animosè perrexit: quod factum, ac tantam patientiam & sapientiam novorum prædicatorum admirantes Japones, certatim eis se discipulos tradidere, fidemque Christi amplexi sunt. Tam efficax, tam potens est Christiana virtus patientia, lenitas, & magnanimitas, ut fidem persuadeat, quam omnis sermo persuadere non potuit. Numerantur enim hodie in Japone ad quingenta Christianorum millia, qui primorum Christianorum fervorem & constantiam etiam per lentos ignes imitantur. Patiens ergo non resistens malo non ab illo vincitur, sed illud vincit: vincit enim iram, vincit & hostem, malum inferentem. Audi Sanctum Chrysostomum hom. 85. in Matth. *Hæc apud nos clarissima est victoria, nullibi certè malè agentes, ubique mala sufferentes superamus illa fulgentissima victoria est, qua inferentem patiendo superasti. Sic scopuli fluctibus cæsi, facile illos dissolvunt*, &c. *Deus eas tibi vires concessit, ut non consertione manuum, sed patientia vincas.*

Quando illa sit præcepti, quando consilii.

Exemplum.

Denique propriè martyrum est non resistere malo; non se defendere, sed permittere se occidi pro Christo, quia *miles pugnat, martyr non pugnat*; martyr enim est collega passionis Christi, ut scribunt martyres ad Sanctum Cyprianum lib. 3. epist. 12: passio enim Christi est exemplar omnis martyrii.

Quocirca nobilis illa Thebæa plurimorum & fortissimorum militum legio, à Maximiano Imperatore damnata ad

ta ad mortem, eò quòd idolis nollet immolare, immissis in eam militibus cæsoribus noluit se defendere, etiamsi carò vitam suam vendere, magnamque hosti stragem inferre potuisset, sed duce & hortatore sancto Mauritio, rejectis armis, velut grex agnorum permisit se pro Christo mactari & immolari. Christus ergo novam hic docet Philosophiam, mundo paradoxam, Philosophis incognitam, hominibus inauditam, sed cœlestem & divinam, eamdemque suo confirmavit exemplo, dum Judæis ultrò se tradidit vinciendum, flagellandum, crucifigendum: Unde ipse de se ait: *Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: faciem meam non averti ab increpantibus & conspuentibus*. Isajæ 49. 6. & cap. 53. 7. *Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum*. Fuit

Ratio à priori. enim ipse rex martyrum, & dux patientium. Ratio à priori est, quia in hoc consistit apex patientiæ, magnanimitatis & charitatis. Patientia enim opus perfectum habet, ut ait Jacobus cap. 1. vers. 4. Vide ibi dicta. Perfectus autem est si non resistat injuriis, & injuriantibus, sed iis ultrò se offerat. Magnanimitatis est, omnes res hujus vitæ, adversas æquè ac prosperas, quasi infra se positas despicere. Magnanimus quasi in cœlo positus & in cœlo defixus, contemnit omnia, quæ sub Deo sunt, velut parva & exilia, itaque eis dominatur; sicut Christus dominatus est omnibus injuriis, doloribus & tormentis: quare ipse in passione fuit rex & Dominus dolorum. Charitas denique pro Deo optat dura & dira pati. Rursum optat injuriantem vincere & convertere sua tolerantia & lenitate, non verò ab eo vinci; juxta illud: *Noli vinci à malo, sed vince in bono malum*. Rom. 12. 21. Vide ibi dicta. Vide & S. Ambrosium lib. 1. Offic. cap. 41. nimirum.

Fortior est, qui se, quàm qui fortissima vincit
Mœnia, nec virtus altiùs ire potest.

VERS. 39. Luc. 6. 29. SED SI QUIS PERCUSSERIT DEXTERAM MAXILLAM TUAM, PRÆBE ILLI ET ALTERAM) Hoc quandoque est præceptum, quandoque consilium Evangelicum, uti jam dixi: proficiscitur verò ex animo generoso prompto ad patiendum, ac præsertim Christi vitam & passionem imitari gestiente. Quocirca viri magni qui Christum proximè sequi conati sunt, idipsum reipsa præstiterunt. Hinc sanctus Ambrosius lib. 2. de Spiritu sancto in Procemio, mysticè per maxillam accipit patientiam, quæ omnium est victrix. Sicut enim, inquit, Samson maxilla asini occidit mille Philisthæos, sic Christus sua patientia prostravit dæmones, omnesque hostes, & à Christo Christianus & patiens quilibet. Judic. 15. 15. Idem sanctus Ambrosius in cap. 6. Lucæ: *Nonne*, inquit, *omnis indignantis* (si ei præbeas maxillam) *frangitur impetus, ira sedatur? Nonne fit per patientiam, ut sua ampliùs pœnitentia reverberes verberantem? Ita erit ut injuriam repellas, & gratiam quæras. Ac sæpe maxima amoris causa existunt, cùm patientiæ insolentiæ gratia refertur injuriæ*.

Exempla præbentium alteram maxillam: S. Spiridionis. Ita magnus ille Spiridion Trimituntis in Cypro Episcopus, ob sanctitatis famam vocatus à Constantino Imperatore, cùm vili & peregrino habitu regiam ingrederetur, à quodam è famulis irrisus & alapa in gena percussus, mox alteram præbuit, atque hac sua virtute eumdem pudefecit, convertitque, ut prostratus in terram, supplex ab eo veniam peteret, ut habet ejus vita apud Surium die 12. Decemb.

Ita, Monachus ille alteram maxillam præbens energumenæ percutienti, ab ea dæmonem effugavit. Audi

Monachi cujusdam. rem gestam narrantem Auctorem lib. doctrinæ Patrum tractat. de Humilitate, numer. 5. Cùm intrasset, inquit, Monachus ille in domum, venit puella illa, quæ à dæmone vexabatur, & mox dedit alapam Monacho, ille autem convertit ei & aliam maxillam secundùm divinum præceptum: dæmon autem coactus, clamare cœpit: *O! violentia mandatorum Christi Iesu expellit me hinc*. Et statim mundata est puella illa. Cùm autem venissent ad senes, Monachus ille indicavit eis, quod factum fuerat, & glorificaverunt Deum & dixerunt: *Consuetudo est diabolicæ superbiæ, humilitate mandatorum Iesu corruere*.

Anachoretæ cujusdam. Simile planè est quod narrat Ruffinus in vitis Patrum libr. 3. numer. 125. *Quidam*, inquit, *ex senibus monachorum eremita fuit, quem quidam à spiritu malo correptus & spumans fortiter in maxillam percussit; senex autem præbuit illi alteram maxillam, ut feriret: diabolus autem non ferens incendium humilitatis ejus statim discessit*. Idem penè ad verbum recenset Pelagius in vitis Patrum libello 15. n. 53.

Simili modo S. Albertus Ordinis Carmelitarum, a diabolo per energumenam in dextera maxilla percussus, præbens ei alteram, sua humilitate diabolum crucians expulit, ut habet ejus vita apud Surium die 7. Augusti. S. Alberti.

Insuper unus è quinque Franciscanis, qui vivente S. Francisco Marrochii pro fide Christi nobile martyrium obierunt, nomine Otho, invitatus a Principe Sarraceno ad Mahometismum, in ejus & profanæ legis contemptum in terram spuens, gravi alapa ab eo percussus est; at ille memor verborum Christi, alteram maxillam præbuit, dicens: *Ignoscat tibi Deus, quia nescis quid facis*. Ita habet ipsorum vita apud Sur. 16. Cal. Febr. S. Othonis Minoritæ.

Cassianus Collat. 19. cap. 1. celebrat patientiam religiosi cujusdam, qui ab Abbate Paulo in conventu multorum ad probandam ejus virtutem, palma in maxilla acriter percussus, ita ut sonitus longè considentium auribus resultaret, non solùm non murmuravit, sed ne ruborem quidem ut assolet, vultum perfudit. Alterius religiosi.

Porrò de S. Paula ita scribit sanctus Hieronymus in ejus Epitaph. *Invidia & probris appetita ait: Cur non patientia livorem superem? cur non humilitate frangam superbiam, & percutienti maxillam offeram alteram?* S. Paulæ.

Denique S. Eulogius Cordubensis presbyter & martyr, à Saraceno principe damnatus ad mortem, quòd Mahometi malediceret, cùm ad martyrium duceretur, à Sarraceno in maxillam percussus, alteram ei præbuit, in eaque alapam recepit: unde mox capite plexus est, & columba corpori ejus insedit quasi columbinæ ejus mansuetudinis, innocentiæ & patientiæ index & vindex, anno Domini 859. die 11. Martii: quo tempore plures ibidem eadem de causa martyrium subiere, quorum generosa certamina & triumphos paulò ante mortem descripserat ipse Eulogius. Ita habet ejus vita scripta ab ejus familiari Alvario Cordubensi, quæ extat in Surio per Mosandrum adaucto ad diem 11. Martii. S. Eulogii.

Quòd si verò quis hæreticus vel impius te in unam maxillam percutiat, ut tuam Orthodoxam fidem, religionem, virtutem despiciat & despiciendam aliis ostendat, tunc sanè non præbenda est ei altera, sed graviter ille increpandus est, uti Christus increpavit Satellitem dantem sibi alapam coram Pontifice, dicens: *Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem benè, quid me cædis?* Ioan. 18. 23. Et Paulus, cùm eum Pontifex juberet percuti: *Percutiat*, inquit, *te Deus, paries dealbate*. Actor. 23. 3. tunc enim faciendum est illud sapientis: *Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur*. Proverb. 26. 5. ubi festivum hac de re exemplum recensui. Denique Cassianus Collat. 16. c. 20. irridet vesaniam nonnullorum, qui ut hoc Christi exemplum implerent, ultrò jurgia miscebant, aliosque ad iram provocabant, ut ab iratis percuterentur, ac percussi aliam maxillam percutienti feriendum offerebant. Patientis enim est neminem ad impatientiam provocare, ne ipsa patientia fiat impatiens.

ET EI, QUI VULT TECUM IN JUDICIO CONTENDERE, ET TUNICAM TUAM TOLLERE, DIMITTE EI ET PALLIUM) Pallium est vestis extima & sæpe majoris pretii: tunica verò est vestis interior; unde illud: *Tunica pallio propior*: quare tunica exui detrahique nequit, nisi priùs detrahatur pallium. Quocirca S. Lucas cap. 6. 29. ordinem tunicæ & pallii rectè invertit, atque: *Et ab eo qui aufert tibi vestimentum* (Græcè ἱμάτιον, id est, pallium) *etiam tunicam noli prohibere*. Sed eodem redit sensus, q. d. Unam vestem auferenti, noli in judicio pro veste cum litigatore contendere, sed potiùs ut litem evadas, dimitte ei vestem quamlibet, adeoque si ipse pallium poscat, dimitte ei & tunicam; si poscat tunicam, adde ei & pallium: præsertim quia, ut notat Euthymius ἱμάτιον & χιτὼν id est, pallium & tunica sæpe inter se confunduntur, VERS. 40. Luc. 6. v. 29. 30.

ac unum

ac unum pro alio sumitur, Ratio à priori est, quia *melior est uncia pacis & charitatis, quàm libra victoriæ*, uti dictitabat Cardinalis Bellarminus. Unde Apostolus Coloss. 3. 15. *Pax Christi*, ait, *exultet* (Græcè κατεβραβευέτω, id est, tamquam brabeuta imperet & dominetur) *in cordibus vestris*. Fecit hoc ad literam S. Franciscus, qui ob profusas Eleemosynas à patre protractus ad Episcopum Assisinatem, ut cederet bonis, non tantùm iis cessit, sed & vestes patri resignavit, dicens; *Deinceps fidentiùs dicam: Pater noster, qui es in cælis*. Ita S. Bonaventura in ejus vita. Hac in re rarum patientiæ & paupertatis exemplum dedit S. Elisabeth, regis Hungarorum filia, quæ mortuo marito Hassiæ Lantgravio, à Vasallis suis & cognatis per summam injuriam domo expulsa, bonis spoliata, & ad extremam paupertatem redacta, læta, & alacris secessit in cœnobium Franciscanorum, ibique à Fratribus *Te Deum laudamus*, in gratiarum actionem Deo decantari postulavit; atque per domos cum prolibus velut mendica oberrans, tandem tugurium ingressa, ubi fumo, æstu, ventis & imbribus exagitata, Deo semper gratias agebat: insuper cognatorum sannas, convitia, scommata hilariter sustinebat, gaudens quòd digna esset talia pro Deo pati. Denique cùm pater ejus rex Andreas, eam in Hungariam ad regium vivendi splendorem revocaret, non acquievit, sed in summa paupertate lanificio victum sibi parans, in vilissimis circa pauperes, ulcerosos & leprosos officiis vitam omnem transegit; ideoque sub mortem & Angelorum melodiam, & Christi ad regnum cœleste evocantis, dicentisque: *Veni electa mea, & cælesti thalamo, quem tibi ab æterno destinavi potire*, vocem audire meruit. Ita habet ejus vita apud Surium die 19. Novembris.

Exemplum S. Elisabethæ.

Angariare est cogere.

ET QUI TE ANGARIAVERIT MILLE PASSUS (milliare unum Italicum) VADE CUM ILLO ET ALIA DUO) Angariare est vox Persica. Persis enim publici nuntii & veredarii vocabantur *angari* quibus jus erat equos homines & navigia usurpandi, & ad sibi serviendum cogendi: unde angariare idem est, quòd stringere & cogere: unde nomen *Angariæ* & *Parangariæ* in libris Juris. Nostrates vocant *Postas* quasi *positos* collocatosque in certis locis, & semper in procinctu excubantes. Hinc epistola dicitur Hebr. אגרת iggheret, quasi *ingeret*, id est, missa & prolata ab angariis sive cursoribus. Hinc & Græcè dicitur ἄγγελος, id est, angelus quasi angarus per commutationem literæ in l, uti pro *Belial*, dicitur *Beliar*: sæpe enim litera l, mutatur in r, & quandoque aliæ in alias, ut μελετῶ *meditor*, ἀμυλον, *amido* Hetruscè ἔλαφος, ἔλαφος, id est, *cervus* μονοπωλεῖον, Hispanicè *monipodio* pro conspiratione; πάνορμος, *Palermo*. Ita Angel. Canin. in Hellenis.

Sensus est, q. d. Si quis cogat te secum proficisci ad unum milliare, potiùs quàm cum eo contendas, vade cum eo ad duo milliaria: sic enim pacem servabis, patientiam exercebis, & cogentem charitate vinces, tibique amicabis: sin illi resistas, teque vindicare velis, bellum vel duellum cum ipso suscitabis, perdes mentis tranquillitatem, & odia tibi conciliabis.

Exempla Philosophorum.

Porrò ne fideles putent hic sibi nimis dura & ardua à Christo præcipi, hinc S. Basilius homil. de Legendis Gentilium libris, ostendit Philosophos similia docuisse & fecisse, ut Periclem, qui toto die à quodam probris exceptus, eumdem vespere cum lumine domum deduxit: & Socratem, qui à quodam multis in facie plagis affectus, non aliter ultus est hominem, quàm fronti suæ, velut statuæ nomen ejus, quasi opificis inscribendo. Et Euclidem, qui, cùm quidam juraret se illum occisurum; juravit vicissim se eum placaturum, ac ne se in animo esset hostili, effecturum. De Julio Cæsare, ait Cicero orat. pro Marcello: *Cæsar nil oblivisci solet nisi injurias*. Aristot. lib. 4. Ethicor. cap. 3. *Magnanimus*, inquit, *ignominiam hominum contemnit*. Alius: *Magnanimi est oblivisci injuriarum, ut debilis stomachi est cibum duriorem non posse digerere; ita pusilli animi est duriusculum verbum non posse sustinere*. Hæ fuere umbræ virtutis Christianæ, quæ utique longè major & solidior exstitit in S. Paulo, S. Laurentio, S. Vincentio & similibus, qui tortoribus gratias agebant, quòd sibi martyrii coronam torquendo pertexerent. S. Cyprianus suo spiculatori, qui caput ipsi erat amputaturus, jussit dari viginti aureos, ait Pontius in ejus vita B. Juniperus S. Francisci socius, probra excipiebat quasi gemmas Christi; unde exprobranti sibi: *Projice*, inquit, *has gemmas in sinum meum: vellem utique talibus gemmis lapidari Romam usque*. In vitis Patrum legimus de religioso quodam, quòd quò quis ampliùs eum vexabat aut irridebat, tantò magis ille gaudebat, dicens: *Isti sunt qui nobis occasionem præbent ad profectum nostrum: qui autem beatificant nos conturbant animas nostras. Scriptum est enim: Quoniam hi, qui beatificant vos, ipsi decipiunt vos*.

Exempla Christianorum.

Climacus Gradu 4. de Obedientia, narrat religiosum nomine AbbaKirum, à sociis variè per annos quindecim tentatum & tribulatum ita ut è mensa quoque à ministris expelleretur, omnia hæc patienter tulisse, ac interpretatum hæc omnia non seriò, sed probandi sui causa fieri, atque instante morte dixisse: *Gratias ago Domino Jesu Christo & vobis, quia propter id, quòd me tentastis in salutem, ecce decem & septem annis permansi à demonibus non tentatus*. Ibidem commemorat Macedonium senem inter novitios (id ipsomet humilitatis studio petente) relegatum dixisse. *Numquam sicut nunc evacuationem omnis prælii, & luminis divini dulcedinem in me ipso perspexi*.

VERS. 42. Luc. 6. 30.

QUI PETIT A TE, DA EI: ET VOLENTI MUTUARI A TE, NE AVERTARIS) Græcè μὴ ἀποστραφῇς, id est, *ne averseris*. S. Augustinus, *ne aversatus fueris*, scilicet mutuum à te postulantem. Videtur prima fronte hæc sententia non cohærere cum præcedentibus de lege talionis & vindictæ; sed revera optimè cohæret, sensus enim est, q. d. Christus: Ego pro lege talionis & maleficentiæ surrogo & figo legem charitatis & beneficentiæ. Quare quicumque petit aliquid abs te, sive is amicus sit, sive inimicus, qui te læsit & in maxillam percussit, aut pallium abstulit, aut aliter angariavit, da illi, quod petit: ac si velit, poscatque abs te mutuum, ne eum ob injurias tibi allatas averseris, faciemque tuam, ut fieri solet, avertas, sed benignè eum ut proximum excipe, ac mutuum ei præbe, perinde ac si numquam te læsisset. Hunc esse sensum liquet ex τῷ *ne aversaris*, vel ut Græcè est, *ne averseris*, & ex eo, quod habet Lucas cap. 6. 30. *Omni autem petenti te tribue*, additque: *Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas*. Unde patet hic agi de eo, qui tibi injurius fuit, tuaque velut fur aut raptor abstulit: huic enim concedere id, quod abstulit & rapuit, nec repetere, si ipse eo valdè indigeat, præcepti est (si enim non abstulisset; obligaris ei ita indigenti idipsum dare per eleemosynam) alias consilii est, eleemosyna enim, sive illa fiat dando, sive mutuando id, quo proximus, etiamsi inimicus, qui nos læsit, indiget, præcepti est in extrema vel gravi ejus necessitate; alias consilii est, sed utilissimi. Intellige, si habes quod ex tuo illi des vel mutues: nam aliena, ac præsertim Deo consecrata, ut sunt bona monasterii, dare vel mutare non licet sine venia Superioris, uti docet S. Basilius, in Regulis brevior. resp. 101. Sic sanctus Spiridion, & nonnulli Anachoretæ furibus ea, quæ sibi furati erant, ultrò condonabant, quin & plura adjungebant.

Porrò aptè subjungit Christus hoc præceptum, ut omni petenti demus, præcepto patiendi rapinam, qua tibi ablata est tunica, pallium, &c. quia hæc rapina disponit ad donationem: qui enim patienter suffert sua sibi auferri, facilè dabit quæ sua sunt, alteri. Nam ut ait S. Gregorius 3. parte Pastor. Admonit. 21. *Cùm dantis mens ferre inopiam nescit, si multa sibi subtrahit, occasionem contra se impatientiæ exquirit. Priùs namque præparandus est patientiæ animus, & tunc aut multa sunt, aut cuncta largienda, ne dum minus æquanimiter inopia irruens fertur, & præmissæ largitatis merces pereat, & adhuc mentem deterius murmuratio subsequens perdat*.

Denique non decrescit, sed accrescit hic Christi sermo & sanctio; licèt enim faciliùs sit in se dare omni petenti, quàm percutienti unam maxillam præbere alteram, aut tollenti tunicam dimittere & pallium; tamen difficilius est in connexione, quia, ut jam dixi, supponit illam patientiam, qua illa & illos sufferre obligamur, & superaddit beneficientiam, qua eisdem parentibus dare vel

vel mutuare debemus: difficilius enim est post acceptam injuriam injurianti benefacere, quàm ab eo acceptam injuriam dumtaxat pati & sufferre. Ita S. August. libr. de Serm. Domini cap. 40.

Ratio à priori. Rationem à priori subdit S. Lucas cap. 6. 31. *Et quodcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.* Hæc enim est lex, mensura & fons charitatis mutuæ. ut facias alteri, quod tibi vis fieri. Vis tibi egenti dari eleemosynam etiam ab inimico, tu similiter fac illi. Audi Climacum Gradu 26. *Piorum est omni petenti dare: sed magis piorum est, etiam non petenti largiri. Non repetere autem, aut quidquam ab eo exigere qui abs te aliquid abstulit, dum maximè possis, illud fortasse non nisi eorum est, qui omnem effectum erga res omnes mortales exuerunt.*

B. Philippus Nerius. Praxin hujus precepti Christi nuper Romæ docuit raro charitatis exemplo B. Philippus Nerius, qui omni petenti dabat omne, quod poterat solatium, consilium & auxilium, ideoque cuique cubiculum suum patere volebat, ut cuilibet liberum ad se qualibet hora daret aditum, dicebatque servum Dei debere esse omnium horarum hominem, ut nullam ex toto die sibi reservet, sed omnes proximis commodet, ut totus sit illorum: non suus: sicut fecit Christus, qui *pertransiit benefaciendo, & sananda omnes oppressos à diabolo.* Actor. 10. & 11. ac se suaque omnia una cum vita pro nobis impendit & profudit: atque Paulus, qui omnibus omnia factus est, ut omnes Christo lucrifaceret. 1. Corinth. 9. 22.

S. Joannes Eleemosynarius. Nota est S. Joannis Patriarchæ Alexandrini. Liberalitas, qui hac Christi sanctione stimulatus, omnibus petentibus largas dabat eleemosynas, indeque cognominatus est Eleemosynarius: ac quò plus dabat, eò plus recipiebat, ut cum Deo de liberalitate certare videretur, & Deus cum eo. Vicit enim Joannes Deum, & Deus Joannem vicit multò amplius. Quocirca nolebat Joannes petentes examinari, an divites essent vel pauperes, an digni vel indigni, an pauci vel multi. Persuasum enim habeo, inquit, quòd etiam si totus mundus simul veniret Alexandriam, egens beneficentia, hos Dei thesauros nequaquam in angustum redi-get.

S. Franciscus. S. Franciscus initio conversionis suæ, cùm pauperem quemdam petentem eleemosynam præter morem repulisset, repentè facti pœnitens, largam ei dedit, vovitque se numquam deinceps postulanti eleemosynam negaturum: atque hac sua liberalitate vicissim copiosam Dei gratiam in se provocavit, qua ad tantam mox sanctitatem evasit.

Alexander Halensis. Rarum est; quod in Chronicis Ordinis S. Francisci legimus de Alexandro Halensi, *vitæ fons* est appellatus, fuitque præceptor S. Bonaventuræ, & ut fertur. S. Thomæ, Hic tanto in Deiparam ferebatur affectu, ut constituerit nulli unquam se negaturum quod nomine Deiparæ peteretur: quod cùm intellexisset quidam Franciscanus, videns eum doctorem celeberrimum, cui nullus par in Academia Parisiensi, ad eum accessit, &, *Per S. Mariam*, inquit ad eum, *obsecro te ut nobis accedas.* Is missum à Deo credidit hominem, & illicò eum sequitur; fitque S. Francisci alumnus. Fusè rem gestam narrat Lucas Waddingus tomo 1. Annal. Minorum ad annum Christi 1222. num. 26.

VERS. 43. AUDISTIS QUIA DICTUM EST: DILIGES PROXIMUM TUUM, ET ODIO HABEBIS INIMICUM TUUM) Prius, *diliges proximum*, dictum est Levit. 18. 19. at posterius, *odio habebis inimicum*, ubi dictum est? Respondet Maldonatus id dictum esse Deuteron. 25. 19. *Delebis nomen ejus sub cælo, cave ne obliviscaris.* Jusserat enim Deus Josue & Hebræis, ut gentem Chananæam impiam prorsus delerent, & eorum terram occuparent; Christum ergo non Scribas, sed legem ipsam hic corrigere, dum jubet inimicos diligere. Verùm lex jussit tantùm Chananæos occidi, non tamen odio haberi, multò minùs alias gentes: sicut judex jubet occidi reum, non tamen eum odit, imò eum amat; curat enim ut culpam & scandalum à se datum emendet, pro eaque Deo & reipublicæ satisfaciat: sic & miles in bello justo hostem cædit, sed non odit. Est enim executor sui ducis, quasi judicis. Nam legem veterem præcepisse non solùm amicos, sed inimicos diligi patet Exodi 23. 3. & Levit. 19. Lex enim naturæ jubet inimicos diligi.

Lex vetus jussit hostes diligi.

A Dico ergo id dictum esse, non à lege, sed à Scribis legem interpretantibus. Hi enim ex eo quod dicitur Levit. 19. 18. *Diliges proximum*, vel ut Noster vertit, *amicum*. (Hebr. enim רע *rea* significat socium, amicum, proximum) *tuum*: inferebant: ergo *odio habebis inimicum tuum*: per amicum autem vel proximum ipsi intelligebant proximum cognomine & gente, putà Judæum ex Abraham & Jacob secum prognatum, quasi Judæis soli Judæi essent diligendi; ceteræ verò gentes, præsertim Chananææ, odio habendæ, qui manifestus est error. Quare Christus sensum hunc corrigit legemque explicat, videlicet per amicum vel proximum hic intelligi quemvis hominem, etiam extraneum, gentilem & inimicum: omnes enim homines ad invicem proximi sumus in primo patre Adamo, utpote ex eo progeniti, ideoque fratres; & in secundo parente Christo, per quem regenerati & quasi recreati sumus ad eamdem Dei similitudinem, vocatique ad eamdem Dei Patris hereditatem

B in cœlis. Ita S. Hieronymus, S. Augustinus, Theophylactus, & alii.

Porrò Origines hic per inimicos accipit dæmones: hos enim quasi juratos & æternos hostes sollicitantes nos ad peccatum & gehennam, Vatiniano odio odisse debemus. Verùm hoc mysticum est & symbolicum.

EGO AUTEM DICO VOBIS: DILIGITE INIMICOS VESTROS BENEFACITE HIS, QUI ODERUNT VOS, ET ORATE PRO PERSEQUENTIBUS (Græcus & Syrus. *qui vexant vos cum militari insultu & violentia*) ET CALUMNIANTIBUS VOS) Græca addunt εὐλογεῖτε, τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, id est, *benedicite iis, qui vobis maledicunt*, ut Christus hic præcipiat inimicos diligi corde, ore, & opere: corde, cùm ait, *diligite inimicos*, ore, cùm ait: *benedicite iis, qui vobis maledicunt*: opere cùm addit, *benefacite his, qui oderunt vos*. Præcepit ergo Christus hic: Primò, ut inimicos non odiamus, sed amore interno sinceroque diligamus. Secundò, ut communia amoris signa externa, sive loquendo & salutando, sive benefaciendo eis non negemus: peccatum enim esset, si eleemosynam faciens omnibus pauperibus, qui in urbe vel hospitali sunt, ab ea excludas unum, duos, aut tres, qui te læserunt, vel tui sunt inimici. Tertiò, ut inimicis in necessitate positis succurramus, æquè ac facimus amicis. Consulit autem, ut benevolè eos præveniamus verbis & beneficiis peculiaribus, itaque eorum odium vincamus, eosque nobis devinciamus & amicemus, juxta illud Pauli: *vince in bono malum*. Roman. 12. 21. ubi plura hac de re dixi. Hic est apex charitatis Christianæ, scilicet dilectio inimicorum. Vide D. Thomam & Scholasticos, 2. 2. q. 25. art. 8. & 9.

VERS. 44. Luc. 6. v. 27. 28. 34.

C

Porrò S. Chrysostomus hic hom. 18. hujus dilectionis inimicorum novem gradus constituit, *Primus est*, inquit, *ne prior injuriam ordiaris. Secundus, ubi est injuria cœpta, ne tu eamdem eodem pacto propellas. Tertius, ne par pari referas, sed quiescas. Quartus, ut etiam præbeat seipsum ad injuriam sustinendam. Quintus, ut etiam ad majora se præbeat, quàm vult ille, qui fecit. Sextus, non odisse à quo ista perpetitur. Septimus, etiam diligere lædentem. Octavus beneficiis quoque eum libenter afficere. Nonus, etiam Deum pro adversario deprecari.*

Novem gradus dilectionis inimicorum.

D

UT SITIS FILII PATRIS VESTRI, QUI IN CÆLIS EST, QUI SOLEM SUUM ORIRI FACIT SUPER BONOS ET MALOS, ET PLUIT SUPER JUSTOS ET INJUSTOS) *Ut sitis*, id est, ostendatis vos esse filios Dei, aut potius *ut sitis* reipsa filii Dei per imitationem, id est, similes & imitatores Dei, qui jam estis filii Dei per gratiam & adoptionem. Simili sensu dixit v. 9. *Beati mundo corde, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur.* Jubet ergo, ut in dilectione inimicorum imitemur Deum, qui impiis hostibus suis benefacit, dando eis pluviam, solem, fruges, fructus, &c. Deus enim tam celsi est animi, ut nullam, quantumvis impii & blasphemi, injuriam & læsionem sibi factam putet: nullam enim sentit, nil de honore & gloria sua deperdit: item tam impatibilis est & sanctus, ut nulla in eum cadat ira & vindicta, ac tam bonus & clemens est, ut sua dona effundat in inimicos, eosque gratia sua præveniat alliciens & trahens ad reconciliationem; imò pro eis sibi reconciliandis salvandisque Filium suum

VERS. 45. Luc. 6. v. 35.

examen minorque condemnatio & pœna: per concilium verò major culpa, indeque majus examen majorque damnatio & pœna. Denique per gehennam propriè significatur certa culpa, damnatio & pœna.

Sensus loci genuinus. Sensus ergo est, q. d. Sicut homicida in lege veteri reus erat judicii, ut scilicet causa hæc ejus criminalis à criminalibus judicibus examinaretur, ac ipse damnaretur ad mortem, nisi judices, invenissent ipsum id casu vel necessitate fecisse, ita pariter ira, quæ est primus gradus ad homicidium; est causa criminalis, ac consequenter pertinet ad tribunal non primum *Mammonæ*, sed secundum *Judicii*, non humani, sed divini, ita ut si ira sit perfecta & voluntaria, hoc est, animus deliberatus inferendi cædem vel grave malum proximo, ob eam damnetur ad mortem, non præsentem sed æternam; sin autem ira sit levis vel improvisa & venialis, damnetur ad pœnam & mortem temporalem, ut scilicet luat pœnas in purgatorio, quæ æquiparantur morti temporali, quam infligebant judices homicidæ in tribunali judicii.

Sin autem eruperit ita in verbum asperum, v.g. *raca*, graviùs peccat vel venialiter vel mortaliter, prout illud procedit ex interna ira vel veniali vel mortali. Graviùs, inquam, peccat, quia iram signo externo prodit & perficit, ac proinde pertinet ad tribunal Concilii illud judicare & punire (hoc enim de gravioribus criminibus judicabat, ut ab eo graviùs puniatur, sed pro ratione & quantitate culpæ, ut si illa sit venialis graviori, quàm interna ira, pœna in purgatorio; si mortalis, graviori supplicio in inferno castigetur. Sin autem dixerit *fatue*, id est, verbum apertè & graviter contumeliosum, jam nec judicio, nec concilio est opus, sed certa ejus est damnatio ad gehennam.

Prob. Primò. Hinc esse genuinum hujus loci sensum probatur: Primo, quia Christus hic plenè explicat Decalogum, scilicet præceptum, *Non occides*, docetque eo non tantùm homicidium, sed omnem iram tam venialem, quàm mortalem vetari: alioqui si solam mortalem intelligeret, non plenè & perfectè explicaret hoc præceptum.

Secundò. Secundò, quia in simili, putà in secundò Decalogi præcepto, *Non pejerabis*, Christus vers. 34. explicat illo non tantùm perjurium, sed omne non necessarium juramentum, quod sæpè est veniale tantùm, vetari.

Tertiò. Tertiò, quia ita explicat S. Gregorius 21. Moral. c. 4. *Per gradus*, ait, *culpæ crevit ordo sententiæ, quia in Judicio adhuc causa discutitur, in Concilio autem causæ sententia definitur in gehenna, ea, quæ de concilio egreditur, sententia expletur.* S. Augustinus libr. 1. de Serm. Domini in monte, cap. 18. defensioni, ait, datur locus in judicio: in concilio de supplicio, quo afficiendus est reus, deliberatur: in gehenna est certa damnatio.

Peccatum aliud veniale, aliud mortale. Ex hoc sensu contra Stoicos & Jovinianum liquet culpas & pœnas esse dispares, scilicet, peccatum unum altero esse gravius, ideoque graviorem pœnam coram Deo mereri; unde aliud esse veniale, aliud mortale; idque rursum suos habere gradus gravitatis & malitiæ: liquet consequenter contra Calvinum, distinctio purgatorii à gehenna.

Porrò nonnulli cum Bellarmino libr. 1. de Amiss. gratiæ c. 9. tres hosce gradus peccatorum sic assignant, ut in *ira*, quæ est rea judicii, notetur culpa & pœna venialis: in *raca*, quod est reum concilii, notetur culpa major, de qua dubium est, an sit venialis, an mortalis, quod à concilio definiendum est: in *fatue* notetur culpa maxima & certò mortalis, quæ proinde gehenna ignis punitur; idque satis est probabile & appositum.

Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennae ignis) q. d. Qui grave convitium vel contumeliam dixerit proximo, per quod fama vel honor ejus graviter lædatur, quale est dicere viro honesto & honorato, tu fatue; hic peccat mortaliter, ideoque reus erit gehennæ: sub *fatue* intellige reliqua convitiorum, dirarum, calumniarum, proborum & imprecationum genera, quæ peccata sunt mortalia, si valde proximum dehonorent, aut ex animo graviter nocendi, conviciandi,

Convitii gravitas metienda ex affectu. & dehonorandi cupido proferantur. Contumeliæ enim gravitas vel levitas, maximè ex affectu eam proferentis spectanda & metienda est. Unde cùm eam dicis joco, aut non animo dehonorandi, sed corrigendi, non formalis, sed materialis dumtaxat est contumelia, ait D. Thomas 2. 2. quæst. 72. artic. 2. Hinc parentes licitè suos filios, magistri discipulos, Domini servos duriùs per verba contumeliæ pungunt, castigant & increpant; si moderatè ad justam correctionem id fiat. Sic Christus Petrum vocat satanam. Matth. 16. 23. Sic Paulus Galatas cap. 3. 1. vocat insensatos. Si enim eos licèt flagellare virgis & verberibus, ergo & verbis, ait D. Tomas. Rursum contumeliæ gravitas metienda est ex personæ dignitate. Viro enim gravi & honorato dicere *fatue*, est gravis contumelia: vili verò & stupido, qui revera est fatuus, est levis. *Et dignitate personæ.* Vide Leonardum Lessium lib. 2. de Justitia c. 11. dub. 3. Contumelia ergo æquè ac ira est peccatum mortale, si proximo grave malum inferat vel optet: veniale, si leve: nullum, si nullum, præsertim si fiat ad moderatam justamque peccantis correptionem.

Reus erit gehenne ignis) Arabicus, *reus erit ignis gehennæ*. Notat S. Hieronymus Christum hic primo usurpare nomen *gehennæ* pro inferno: nusquam enim in veteri Testamento pro eo usurpatum reperitur. Dicta est autem *gehenna* quasi גיא *ghe*, id est, *vallis* הנם *Hinnom* seu *Ennom*, id est, viri Judæi ita nominati, quæ alibi vocatur *gehen Ennom*, id est, vallis filii Ennom: *Gehenna Etymon.* Erat vallis hæc amœna prope Jerusalem, in qua parentes filios suos immolabant, & concremabant idolo Moloch, atque ne vagitus eorum & ploratus exaudirent, pulsabant tympana: unde locus hic dictus est *tophet*, id est, tympanum: hinc pariter vocatur hìc gehenna ignis, hoc est, adeò ardens & ignita, ut non nisi merus ignis, isque infernalis esse videatur. Vide dicta Jerem. 7. 31. & Isajæ c. 30. vers. ult. ubi graphicè gehenna ejusque tormenta depinguntur. *Præparata est*, inquit, *ab heri Tophet, à rege præparata, profunda & dilatata. Nutrimenta ejus, ignis & ligna multa: Flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.* Vide & Apoc. c. 19. v. 20. & c. 21. v. 8.

VERS. 23. Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te) Id est, habet quod de te queratur, vel quod tecum expostulet de injuria sibi à te facta (eò enim hæc spectare patet ex voce rationali *ergo*) quòd scilicet tu ei iratus fueris, aut dixeris ei *raca* vel *fatue*, similemve injuriam irrogaris. Ita S. Augustinus. Simile est Apoc. 2. v. 4. Scribæ, ut videtur, docebant omnia peccata, ac præsertim violationem præcepti: *Non occides*, expiari per sacrificia & munera ad altare Dei, ac consequenter sacerdotibus Dei vicariis oblata, etiamsi proximo læso vel injuria affecto nulla fieret satisfactio, ut colligitur ex hoc loco, & ex simili parentum læsione, Matth. c. 15. vers. 6.

Contrarium hic docet Christus, sancitque legem justitiæ & charitatis, qua jubet prius satisfieri proximo, verbo vel verbere à te læso, quàm Deo munus offerri. Hoc enim ultroneum est & indebitum; illud verò necessarium, & ex justitia vel charitate debitum. Unde subdit Christus.

VERS. 24. Relinque munus tuum ante altare et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum) Quæres, an hoc præceptum sit, an consilium dumtaxat? *Reconciliari fratri ante oblationem est præceptum.* Respondet Abulensis quæst. 162. esse consilium: non ergo peccat, inquit, ipse qui offert munus & non reconciliatur, sed solùm perdit utilitatem muneris (oblationis) ita quod non meretur vitam æternam per illud. Verùm dico hoc esse præceptum; charitas enim, æquitas, religio & Deus ipse hic exigit, ut offendens offenso se statim reconciliet, etiam ante sacrificia, idque Primò, *Probatur Primò.* quia reconciliatio est præcepti, sacrificium verò consilii. *Secundò.* Secundò, quia Deus manet nobis offensus, quamdiu nos in proximi manemus offensa. *Tertiò.* Tertiò, quia sacrificium pacis est symbolum & protestatio: quomodo ergo offeres Deo symbolum pacis, nisi prius proximo, quem læsisti, te reconciliaveris, ab eoque pacem acceperis? *Quartò.* Quartò, quia Deus plus diligit concordiam fidelium, quam Ecclesiæ suæ civium, imò fratrum, quàm munera, ac magis per eam honoratur. Ita Auctor imperfecti: imò Deo non placet, sed displicet discordium sacrificium. Causas congruas dat Tertullianus libr. de oratione cap. 10. *Quid est*, inquit, *ad pacem Dei accedere sine pace? ad remissionem debitorum cum retentione? quomodo placabit patrem iratus in fratrem? Nam & Joseph dimittens fratres suos ad perducendum*

dum patrem: Et ne inquit, irascamini in via. Genes. 45. A 24. quasi diceret: Si Josephus patrem ad se evocaturus prius fratres inter se pacificavit, veritus, ne prudens pater inter discordes fratres venire recusaret: quo pacto Christus Dominus se flecti & placari à discordibus fratribus patietur? Est ergo hoc præceptum legis & juris naturæ, vel potiùs supernaturale & connaturale gratiæ. Hic enim est ordo virtutum, ut reconciliatio, pax & unio præcedat religionem actumque sacrificii, ad eumque sit dispositio: unde hoc præceptum obligavit etiam Judæos in lege veteri: à Christo tamen hic arctiùs sancitur, tum quia per incarnationem Verbi ipse nos sibi & ad invicem arctissimè univit: illa ergo major per Christum unio, majorem poscit charitatem & unionem fidelium: unde ipse sanxit: *Novum mandatum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*. Joan. 13. 34. tum quia sacrificium Eucharistiæ jam sanctius est, imò est synaxis & communio corporis, quod idem numero omnes participamus, eoque ipsi Christo & nobis mutuò summè unimur, B hinc dicitur communio, id est, communis omnium unio. Cùm ergo Eucharistia sit sacrificium, æquè ac Sacramentum & professio mutuæ unionis & pacis, necesse est, ut omnis discordia facessat, & offendentes eis, quos offenderunt, se reconcilient ante hanc sacram synaxim, ne mendaces inveniantur. Mentitur enim reipsa, qui Sacramentum unionis, id est, Eucharistiam sumens cum proximo non unionem, sed simultatem & rancorem gerit in pectore. Pulchrè S. Augustinus serm. 16. de Verbis Domini: *Te ait, quærit Dominus magis quàm munus: offers munus tuum, & tu non es munus Dei. Plus quærit Christus quem redemit sanguine suo, quàm quod tu invenisti in horreo tuo*.

Moderatio præcepti. Intellige hæc; quantum fieri potest, si videlicet locus, tempus & prudentiæ ratio id permittat, ut offendens vadat ad offensum, eique se reconciliet ante sacrificium: nam aliqui non pedibus, ait S. Augustinus, sed affectu, scilicet odium in corde remittendo; & effectu, scilicet pro injuria proximo satisfaciendo, ad offensum ire debemus. Quid si enim offendens sit Romæ, offensus verò in India, an in Indiam eat oportet antequàm sacrificet? minimè: sufficit enim firmum propositum satisfaciendi læso.

Porrò S. Chrysostomus, Euthymius, & Theophylactus hoc intelligunt tam de offenso, quàm de offendente, sive jure, sive injuria, quasi velit Christus, ut non tantùm offendens, qui læsit, sed etiam offensus, qui per injuriam est læsus, adeat offendentem, eique se reconciliet ante sacrificium: sed tunc hoc consilium est, non præceptum. Ita Jansenius, Maldonatus, & alii.

Hac de causa olim in Missa usus fuit, ut ànte sanctam communionem Christiani darent sibi mutuò osculum sanctum, quasi reconciliationis & unionis symbolum, cujus loco jam datur osculanda tabella pacis, quam vocant, uti dixi in epist. 2. ad Corinth.

Exemplū. Ita ad literam S. Joannes Eleemosynarius Patriarcha Alexandrinus, ut hoc Christi præceptum vel consilium D impleret, altari astans & Missam celebrans, cùm recordaretur clerici cujusdam, qui odium contra se conceperat, licèt ab eo offensus, prior tamen ab eo veniam petiit, itaque illi reconciliatus, cum eodem gaudens ad altare rediit, ac sacrificium peregit, dicens cum fiducia Deo: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, uti narrat Leontius in ejus vita c. 13. & 14. Subdit Leontius cap. 14. *Deiferi quidam SS. Patrum dixerunt. Angelorum quidem est nullatenus litigare, sed in omnimoda & perpetua pace consistere: hominum verò est altercari quidem, sed statim reconciliari: dæmonum autem est totum diem litigare, & totum diem transire irreconciliatos*. Addit cap. 16. S. Joannem Missam celebrantem, Damianum Diaconum, cùm vellet communicare, repulisse, eique dixisse: *Vade priùs reconciliari fratri tuo spopondit ille hoc facere, & tunc de sacris mysteriis dedit ei*. Hinc rectè colligit S. Gregorius libr. 4. Dialog. c. 60. aitque: *Qua in re pensandum est cùm omnis culpa munere solvatur, quàm gravis est culpa discordiæ, pro qua nec munus accipitur. Debemus itaque ad proximum, quamvis longè positum, mente ire, eique animum subdere, humilitate illum ac benevolentia placare, ut scilicet conditor noster dum tale placitum mentis nostræ aspexerit, à peccato nos solvat, qui munus pro culpa sumit*.

ESTO CONSENTIENS (Græcè εὐνοῶν, id est, *benevolus*, Syrus, *amicus*; Arabicus, *benignus*, alii, *concors*; S. Hilarius Can. 4. vertit, *benevole reconciliare*, ut præcessit) ADVERSARIO TUO, Græcè τῷ ἀντιδίκῳ σου, id est, accusatori & actori tuo: Syrus, בְּעֵל דִּינָךְ *beel dinach*, id est, auctori vel domino litis tuæ; Arabicus, *litigandi tecum*; CITO, DUM ES IN VIA CUM EO: NE FORTE ADVERSARIUS TRADAT TE JUDICI, ET JUDEX TRADAT TE MINISTRO, ET IN CARCEREM MITTARIS) Græcè βληθήσῃ, id est, proiiciaris, quasi in ergastulum, locumque pœnarum. VERS. 25. Luc. 12. 58.

AMEN DICO TIBI (certò tibi assevero) NON EXIES INDE, DONEC REDDAS NOVISSIMUM (Græcè ἔσχατον, id est, ultimum) QUADRANTEM) debiti tui. VERS. 26. Luc. 12. 59.

Quæres, quis hic adversarius, vel ut græcè est, ἀντίδικος, id est, accusator & actor? Primò, Tertullianus libr. de Anima respondet esse diabolum. Hic enim est satan, id est, adversarius noster. Primò.

Secundò, S. Athanasius (vel quisquis est Auctor: videtur enim planè Athanasio esse posterior, ut rectè notarunt Sixtus Senensis & Bellarminus de Scriptor. Eccl. in Athanasio) in quæst. S. Script. ad Antiochum quæst. 26. censet esse carnem; hæc enim adversatur animæ: *caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem*. Galat. 5. 17. Verùm nec diabolo, nec carni consentire debemus, aut possumus, quod tamen hic suadet Christus. Secundò.

Tertiò ergo meliùs idem Athanasius ibidem asserit esse conscientiam; hæc enim nobis adversatur, nosque remordet, dum malè agimus; donec ei consentiamus &, quod illa dictat faciamus. Tertiò.

Quartò, S. Augustinus, Anselmus, & Beda, opinantur esse Deum aut Dei legem: hæc enim cupiditatibus nostris adversatur: unde ei planè consentire debemus, ne pœnas ab ea intentatas incurramus. Quartò.

C Quintò. S. Basilius in regul. brevior. interrog. 232. censet esse hostem nobis adversantem & injurium. Verùm hæc aut aliena sunt aut mystica & symbolica, ut patet ex præcedentibus. Quintò.

Dico ergo cum S. Hieronymo, Hilario, Ambrosio, & Auctore imperfecti, adversarium hic vocari eum, qui injustè à nobis offensus est & læsus, ideoque nos coram Deo accusare & reos peragere potest: huic enim versu præcedenti jussit nos reconciliari. Sextò. Optimè.

Ubi nota hoc loco esse Hebraismum & parabolicum sermonem, in quo proinde non est necesse singula adaptare: quædam enim ad elegantiam ipsius parabolæ spectant, ut dixi canone 28. & 29. sed scopus ejus maximè spectandus est, illique omnia, quæ possunt, adaptanda sunt. Hic autem scopus non tam exprimitur, quàm innuitur. Sensus ergo est, q. d. Sicut prudenter facit debitor vel reus ab actore protractus ad judicem, si ante judicium cum creditore & actore conveniat, itaque judicis condemnationem, carcerem, infamiam, integramque & citam debiti totius solutionem evadat: ita omninò fac & tu, ac si fratrem læsisti, eique injuria aliqua, v. g. dicendo *raca* vel *fatue*, te debitorem honoris restituendi constituisti, age citò, ut ei reconcilieris, antequam Deo judici quasi reus tradaris, qui justa vindicta te mancipet carceri, donec omne debitum, solvas vel lethale & æternum in inferno, vel veniale & temporale in purgatorio: ad purgatorium enim inclinat vocula *donec*, quæ finiendam significat pœnam, hæc enim finitur in purgatorio, cum in inferno numquam terminetur, sitque æterna: Quare ibi durat τὸ *donec* in æternum: tamdiu enim durante culpa, pariter & durabit gehennæ pœna. Id notant S. Hieronymus hic, & Origenes homil. 31. in Lucam, ac S. Ambrosius in c. 12. Lucæ & alii.

Possunt tamen singulæ parabolæ partes singulis rebus significatis adaptari hoc modo, ut adversarius sit is, cui convitium vel injuriam fecimus; via sit hæc vita; judex sit Christus; minister sit diabolus, carcer sit infernus vel purgatorium; quadrans sit minima culpa, si nimirum intelligas adversarium nos tradere, quia ejus loco & causa diabolus nos tradet reos judici Christo, cùm in die judicii apud ipsum nos accusabit, nam homines læsi raro apud Christum lædentem accusant,

cusant, imò si sancti sunt, excusant. Hanc parabolam iteratò & ob alium finem, dixit Christus Lucæ 12. 59. de quo ibidem. Vide Canonem 5.

Huic Christi sententiæ similis est gnome R. Ananiæ in Pirke Avoth. cap. 3. *Vir ille, in cujus spiritu sibi complacent homines, sibi complacet quoque Deus. Vir ille, cujus spiritus displicet hominibus, displicet & Deo.* q. d. Cui consentiunt homines, consentit & Deus: à quo dissentiunt homines, dissentit & Deus.

Voces in Evangelio Latinæ, Græcæ.

QUADRANTEM) Græcè κοδράντην; nimirum vox à Latinis ad Græcos transiit, uti & plures aliæ, quæ ab Evangelistis citantur; quales sunt prætorium, assarius, denarius, centurio, census, custodia, legio, linteum, libertinus, milliare, macellum, membrana, modius, sextarius, sicarius, sudarium, speculator, taberna, forum, titulus, flagellare, flagellum: Hæ enim omnes voces Latinæ, ab Evangelistis Græcè scribentibus usurpantur. Porrò quadrans est quarta pars (unde in Evangelio Hebræo S. Matthæo adscripto vocatur רביע ribbua, id est, *quartum*) assis, quam à tribus unciis Plinius triuncium vocat, Cicero teruncium. As enim vel assis est libra continens duodecim uncias, quarum quarta pars sunt tres unciæ. Varro libr. de Lingua Latina dici putat *as* quasi *æs*: unde variè sumitur. Primò enim *as* erat idem quod libra vel pondo. Ita Budæus lib. de Asse: Secundò, minor *as* erat moneta minor, maximè communis & usitata, qualis apud Italos est bajocus, cujus quadrans sive quarta pars est quatrinus: denarius enim inde dictus est quod valeret decem nummos parvos, putà decem bajocos. Denarius enim erat unius drachmæ, æquipollens nostro julio Italico, & regali Hispanico, qui apud Italos valet decem bajocos, apud Belgas quinque stuferos: stuferus enim valet duos bajocos, quadrans ergo est quarta pars bajoci & octava stuferi, quam Belgæ vocant *een negemaneken*, & pro minimo numero vulgari proverbio usurpant. Tertiò, si denarium majorem sive duplicem, qui duos Julios sive duos regales valet, accipias, sic continebit decem asses, id est, decem stuferos (unde & Belgæ stuferos vocant asses) ac consequenter quadrans erit quarta pars stuferi, & dimidia bajoci. Summa significatur hic per quadrantem minimi pretii nummus, ac per eum indicatur omne iræ culpæque debitum, etiam minimum, rigidè usque ad ultimum obolum cuique luendum & persolvendum esse potest hanc vitam, sive in purgatorio sive in inferno: utrobique enim est locus justitiæ non misericordiæ: quare in hac vita, ubi misericordiæ, compositioni & condonationi est locus, transigendum esse cum adversario, id est, eo quem verbo aut verbere læsimus. In historiis legimus, famulum quemdam vita functum apparuisse suo hero, ac ab eo rogatum de suo statu & loco, respondisse: *Eò loci sum, ubi omne debitum exactè rigideque computatur, & ne vel hilum condonatur.* Doctor Jacobus de Paradiso Carthusianus in lib. de Peccatis mentalibus criminalibus, narrat religiosum quemdam vita functum veste vili, mœstoque vultu socio apparuisse, eique dixisse: *Nemo credit, nemo credit, nemo credit, quàm districtè judicat Deus, & quàm severe punit.*

Quadrans quid?

As quid? As triplex. Primò. Secundò. Tertiò.

Rigor justitiæ post hanc vitam. Exempla.

VERS. 28. AUDISTIS QUIA DICTUM EST ANTIQUIS: NON MOECABERIS) Id est, non committes adulterium, sub quo velut majori & scelestiori specie vulgò ab omnibus Gentibus damnata, fornicationem, mollitiem, incestum, ceterasque luxuriæ species prohiberi intellige, uti dixi Deuteron. 5.18.

EGO AUTEM DICO VOBIS, QUIA OMNIS, QUI VIDERIT MULIEREM AD CONCUPISCENDAM EAM (id est, ita ut eam concupiscat; hoc animo vel fine ut turpi ejus amore capiatur, hoc modo ut optet ea turpiter frui) JAM MOECATUS EST EAM IN CORDE SUO) q. d. jam eam per adulterium in mente corrupit, jam cum ea mentaliter adulterium perpetravit, ideoque coram Deo, qui cor intuetur, est adulter, & ut adulter ab eo punietur.

Transit Christus ab ira ad concupiscentiam, quia hæ duæ in homine sunt passiones potentissimæ: sicut ergo explicuit præceptum *non occides*, vetans iram; sic hic explicat præceptum *non mœchaberis*, vetans concupiscentiam. Scribæ enim plures & Pharisæi sicut in illo, sic & in hoc explicando multipliciter errabant. Licèt enim

Error Scribarum de concupiscentia. Primus.

A scirent præcepto nono Decalogi dici: *Non concupisces uxorem proximi tui*, tamen errabant. Primò, quòd hoc intelligebant de concupiscentia non purè interna, sed quæ in tactus, oscula, verba lasciva, &c. ante actum adulterii prorumpere solet, juxta illud: *Lex manum, non animam prohibet*; sed hoc verum est de lege civili & politica, quæ tantùm injurias externas punit & vindicat, non verò internas, utpote quas non videt, nec cognoscit; non verò de lege & judicio Dei, qui intima cordis scrutatur & castigat. In eodem errore fuit Josephus Historicus Hebræus, qui lib. 12. Antiq. cap. 13. citans Polybium dicentem, Antiochum Epiphanem miserè occubuisse eò quòd Dianæ templum spoliare cupivisset, eumdem redarguit, dicens: *Voluisse enim tantùm, ac non etiam perfecisse sacrilegium, non videtur res supplicio digna*: & R. David Kimchi citatus à Genebrardo in psal. 66. *Etiamsi*, ait, *viderim iniquitatem in corde meo, quam vel paratus essem in actum perducere, ut ut sit illa coram* B *Deo, atque si eam labiis protulissem, tamen non audiet eam Dominus. q. d. non ducet eam mihi sceleri. Cogitationem enim pravam Deus non adjungit operi, nisi certè concepta fuerit in Dei fidem atque religionem.* Sic & hodie è plebe multi sunt, qui dicunt: Cogitare malum, non est peccatum, sed facere malum.

Verum hic crassus est error, cognitus & confutatus ab Aristotele ceterisque Ethnicis, nam bonitatis & malitiæ, virtutis & vitii proprium subjectum est voluntas libera: hæc enim si bonum honestum appetit, bona est & laudabilis: si malum, mala & vituperabilis. Quocirca actus externus, v. g. mœchiæ, in se præcisè peccatum non est (ut patet in stultis adulterantibus) nisi quatenus à libera voluntate mœchandi procedit: ab ea enim trahit omnem suam formalem malitiam.

Secundò, errabant Scribæ quòd impudicos aspectus, oscula, tactus, &c. putarent non esse peccata mœchiæ, id est, fornicationis vel adulterii, sed concupiscentiæ; Secundus.
C quare illos committi contra nonum præceptum: *Non concupisces uxorem proximi tui*, sed non contra quintum: *Non mœchaberis*. Contra hos Christus hic contrarium docet ac præceptum explicat: scilicet illos vetari quinto hoc præcepto, quia ipsi sunt dispositio & via ad mœchiam, adeoque initium & inchoatio mœchiæ; nono verò præcepto expressè tantùm vetari internam concupiscentiam, quæ in actum externum non prodit.

Tertiò, errabant quòd hac lege tantùm vetari putarent concupiscentiam uxoris alienæ, non verò mulieris innuptæ cujuscumque, quæ tua non sit uxor. Hoc hic corrigit Christus, docetque hac lege prohiberi omnem obscœnum feminæ, quæ tua non sit uxor, contactum & concupiscentiam. Tertius.

Nota primò, hac lege non vetari, nec damnari primos & involuntarios concupiscentiæ motus; hi enim non sunt in hominis arbitrio & potestate; sed voluntarios, deliberatos & procuratos, ut patet ex præpositione *ad*, Primi motus an sint peccata?
D cùm ait, *ad concupiscendam eam*. Ita S. Augustinus ubi tamen adverte τὸ *ad* non tantùm significare finem, sed & consecutionem sive sequelam: nam non tantùm mœchus est, qui videt & intuetur mulierem hoc fine, ut ejus aspectu & concupiscentia se oblectet, sed & is, qui eam intuetur ex curiositate, dum advertit ex hoc aspectu consequi & excitari in se ejus concupiscentiam, aut quòd hoc aspectu concupiscentiæ & peccati periculo se exponat.

Nota secundò, quòd hic de visu dicitur, cùm ait, *qui viderit mulierem*, id à pari intelligendum esse de auditu, tactu, cogitatu: visum tamen præ aliis Christus nominat, quia *oculi sunt in amore duces*; & ut moneat castis maximè illos esse continendos & coercendos. Cùm ergo ait: *qui viderit mulierem*, significat visum esse originem & causam concupiscentiæ & luxuriæ, quia *ascendit mors per fenestras nostras*, Jerem. 9. 21. Et: *Oculus meus deprædatus est animam meam*, Thren. 3. 51. Quocirca prudenter Job cap. 31. *Pepigi*, ait, *fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.* Hinc de Christo mirabantur Apostoli, quòd cum muliere, putà Samaritana, loqueretur. Joan. 4. S. Thomas Aquinas accepto ab Angelo cingulo & dono castitatis, studiosè tamen cavebat feminas quasi serpentes, causamque dabat: *quia cùm facimus, quod in nobis est, Deus nos*

Visus fenestra est mortis et tenebrosus.

tue-

tentatur; cùm autem exponimus nos periculo, Deus nos in illo nobis relinquit, nam *qui amat periculum, in illo peribit*. Ecclef. 3. 27.

Novum & quafi inauditum eft quod fcribit Petrus Damiani libr. 2. epiftol. 18. ad Defiderium Cardinalem: *In quodam monte orientis*, inquit, *lapides funt igniferi, qui mafculus & fœmina nuncupantur, & dicuntur Pyriboli, qui nimirum, cùm à fe invicem procul funt, non accenduntur: fi verò fœmina appropinquaverit mafculo, protinus ex eis ignis egreditur, ita ut omnia, quæ circa montem funt flammis vaporantibus, exurantur. Ab ipfis ergo lapidibus edocemur, ut fi confumi libidinis incendio nolumus, muliebris afpectus fpeciem declinemus.* Huc facit feftiva, fed vera gnome R. Hillel in PirKe Auoth, hoc eft, in Sententiis Patrum cap. 2. *Qui multiplicat carnes, multiplicat vermes. Qui multiplicat apes, multiplicat curas. Qui multiplicat fervos, multiplicat rapinas. Qui multiplicat fœminas, multiplicat fortilegia. Qui multiplicat ancillas, multiplicat fornicationem.* S. Cypr. de Singul. Cler. *De carbonibus*, ait, *fcintillæ diffiliunt, de ferro rubigo nutritur, morbos afpides fibilant, & mulier fundit concupifcentiæ peftilentiam*, B *quam Salomon fic comparat, dicens: De veftimentis procedit tinea, & à muliere iniquitas viri.* Et fuperiùs: *Quanti & quales Epifcopi & Clerici, fimul & layci poft confeffionum victoriarumq; calcata certamina, poft magnalia & figna, vel mirabilia ufquequaque monftrata, nofcuntur cum his omnibus naufragaffe, cùm volunt in navi fragili navigare. Quantos leones domuit una infirmitas delicata, quæ cùm fit*

Fœmina vifu eft bafilifcus, voce Siren. *vilis & mifera, de magnis efficit prædam.* Fœmina enim vifu eft Bafilifcus, voce Siren; voce incantat, vifu dementat, utroque perdit & necat. Hinc S. Francifcus, tefte S. Bonaventura ftudiosè fuos monebat, ut caverent à fœminis: *Quia*, inquit, *colloquium cum fœmina extra confeffionem, eamq; brevem, inutile eft & periculofum.* Et nofter B. Xaverius: *Majori*, ait, *periculo, quàm fructu aditur fœmina.*

VERS. 29. Inf. 18. 9. Mar. 9. 47. QUOD SI OCULUS TUUS DEXTER SCANDALIZAT TE, ERUE EUM, ET PROIICE ABS TE: EXPEDIT ENIM TIBI, UT PEREAT UNUM MEMBRORUM TUORUM, QUAM TOTUM CORPUS TUUM MITTATUR IN GEHENNAM.

VERS. 30. Inf. 18. v. 8. Mar. 9. v. 43. ET SI DEXTERA MANUS TUA SCANDALIZAT TE, ABSCINDE EAM, ET PROIICE ABS TE: EXPEDIT ENIM TIBI, UT PEREAT UNUM MEMBRORUM TUORUM, QUAM TOTUM CORPUS TUUM EAT IN GEHENNAM) Patet utramque hanc effe parabolam, à duobus membris præftantiffimis & homini maximè neceffariis, fcilicet dextro oculo & manu petitam, qua fignificat, abiiciendum effe omne id quod ad peccatum nos follicitat, quantumuis charum, pretiofum & neceffarium fit. Oculi autem primò meminit, quia de eo paulò antè dixit: *qui viderit* (utique oculo) *mulierem ad concupifcendam eam, jam mœchatus eft eam in corde fuo.*

Dexter oculus & manus quid? Refp. Primò. Primò igitur, S. Chryfoftomus homil. 17. per dextrum oculum & manum accipit mulierem amicam, de qua jam fermo præceffit: illa enim abiicienda eft, fi nos ad libidinem fuo afpectu, voce aut geftu provocat. *Secundò.* Secundò, S. Auguftinus lib. 1. de Serm. Domini in monte, per dextrum oculum & manum accipit quemvis amicum & *Tertiò.* miniftrum, etiam neceffarium. Tertiò, S. Hilarius, Theophylactus hic, Cyrillus lib. 12. in Joannem cap. 28. S. Athanafius (vel quifquis eft auctor) ad Antiochum quæft. 70. Pacianus epift. 3. accipiunt parentes & cognatos: horum enim converfatio refecanda eft, fi nos ad peccatum trahit. *Quartò. Quintò.* Quartò, S. Hieronymus accipit affectus & vitia animæ. Quintò, Auctor imperfecti per dextrum oculum & manum; accipit mentem & voluntatem; per finiftrum, fenfum & carnis appetitum: Tam enim mens & voluntas à curiofis & noxiis avocanda eft, quàm fenfus & caro à cupiditatibus carnalibus.

Verùm fimpliciùs & planiùs, dextrum oculum & manum hic propriè accipias, fed ita ut parabolæ fubferviat & parabolicè explicetur. Eft enim hic continua parabola, in qua Chriftus alludit & refpicit ad concupifcentiam vifus, de qua paulò antè egit. Occurrit enim tacitè objectioni, q. d. Obiicies mihi: fi oculus & vifus eft mœchus, cùm videt mulierem ad eam concupifcendum, quid A ergo cum oculis, mihi à Deo ad videndum datis agam?

Sextò. Genuinè. Rurfum eft metaphora petita à Chirurgo, q. d. Sicut læfi & ægri curant, ut chirurgus membrum etiam nobiliffimum & fummè neceffarium, quale eft dexter oculus & manus, exfcindat, fi inde pendeat totius corporis falus: ita & vos, ò fideles mei, moneo, ut quodvis damnum priùs fubeatis, quam culpam & peccatum præfertim lethalis committatis, ut fcilicet quidquid vobis eft offendiculo trahitque ad peccatum, licèt tam charum, & neceffarium fit quàm dextra manus vel dexter oculus, id planè à vobis refecetis & abiiciatis, quantumlibet incommodi & doloris id vobis inferat, v. g. refecetis afpectum oculi etiam aliàs pudicum, familiaritatem & focietatem cognatarum, uxoris, filiorum, parentum aliàs neceffariam, fi illa vobis peccati creet periculum, imò fi aliter peccatum effugere nequeatis, ipfum oculum & manum vobis refecate: præftat enim monoculum ingredi in cœlum, quàm binoculum mitti in gehennam: fed quia femper aliter peccatum vitare poffumus, quàm membrum refecando, hinc illud refecare, & fe mutilare non licèt: unde Originem, qui fe caftravit pudicitiæ causâ damnavit Ecclefia. Denique concupifcentiæ cuique refecandæ, & mortificandæ, adeò vivaciter & tenaciter oculis & corpori, imò ipfi animæ inhærent infitæque funt, ut fine ingenti vi & doloris fenfu evelli nequeant: quare qui eas refecant, ita dolent ac fi ipfum oculum vel dentem fibi eruerent. Norunt hoc experti: inde dicitur mortificatio, quòd mortis fenfum doloremq; pariat.

Exempla. Ita ad literam S. Aquilinus & S. Audomatus (ut habet eorum vita apud Surium) cùm effent cæci, & per miraculum vifus eis à Deo effet reftitutus, rurfum petierunt à Deo oculos fibi adimi, fefeque reddi cæcitati, ut carerent diftractionibus, concupifcentiis & tentationibus, quas creant oculi. Ampliùs ex peculiari Dei inftinctu fecit virgo illa apud Sophron. in Prato Spirit. cap. 69. quæ oculos fibi eruit, mifitq; amafio fe perfequenti, eò quòd oculis ejus caperetur: quo dono ille compunctus lafciviam oculorum à fe refecavit, imò vitam fæcularem in monafticam commutavit.

S. Antonius Didymum cæcum, quem S. Hieronymus C vocat fuum videntem, id eft, præceptorem, rogavit, num doleret de cæcitate? illo tacente & innuente fubjecit: *Vir prudens non debet dolere quòd careat oculis, quos habent mufcæ & apes, fed gaudere quòd eò magis habeat apertos oculos mentis, quibus videat Deum & divina*: Ita Palladius in Lauf. in vita Didymi. *Didymus.*

Porrò licet membrum abfcindere contagiofum, ne totum corpus inficiatur, ficut licet civem occidere noxium reip. quia pars per fe ordinatur ad bonum totius: quare ipfa fe exponere debet morti pro toto. Membri autem abfciffio, aut occifio fui non ordinatur per fe ad evafionem peccati, & falutem, nec ad id eft neceffaria, quia alia ad hoc funt media: unde fe mutilare vel occidere non licet. Vide Leffium de Homicidio fui.

DICTUM EST AUTEM: QUICUMQUE DIMISERIT UXOREM SUAM, DET EI LIBELLUM REPUDII) Vide quæ de libello repudii fusè dixi. Deuter. 24. 1. VERS. 31. Inf. 19. v. 7. Mar. 10. 4.

EGO AUTEM DICO VOBIS: QUIA OMNIS QUI DIMISERIT UXOREM SUAM, EXCEPTA FORD NICATIONIS CAUSA, FACIT EAM MOECHARI (Arabicus, *dedit eam in fornicationem*) ET QUI DIMISSAM DUXERIT ADULTERAT) Chriftus hic corrigit & perficit legem repudii, Primò, quia lex facilè concedebat repudium multas ob caufas. Chriftus verò tantùm id permittit ob caufam fornicationis, fi conjux fit fornicata, id eft, adulterium commiferit; ab adultero enim innocens difcedere poteft, juxta illud: VERS. 32. Luc. 16. verf. 18. Mar. 10. verf. 11. *Legem repudii corrigit Chriftus. Primò.*

Frangenti fidem, fides frangatur eidem.

Secundò, lex tam repudiatæ, quàm repudianti concedebat fecundas cum alio nuptias. Chriftus verò illas utrique negat. Tertiò, lex foli viro & marito concedebat jus libelli repudii: Chriftus verò in hoc jure matrimonii virum & fœminam æquat & pares facit, uti docet Apoft. 1. Corinth. 7. 4. *Secundò. Tertiò.*

EXCEPTA FORNICATIONIS CAUSA) Nonnulli per fornicationem hic accipiunt quodlibet peccatum: hoc enim eft fpiritalis quædam cum creatura quapiam, relicto Deo creatore animæque fponfo, fornicatio. Ita S. Augu-

S. Auguſtinus lib. 1. de Serm. Domini in monte, & Origenes hic tract. 7. Verùm id nimis eſt liberale & laxum: unde Jure Canonico ca. *Quæſivit de Divortiis*, definitum eſt divortium non licere ob furtum vel aliud crimen. Quocirca S. Auguſtinus idipſum lib. 1. Retract. cap. 19. retractat, ſaltem dubitat.

Alii per fornicationem accipiunt infidelitatem: hæc enim paſſim à Prophetis vocatur fornicatio ſcilicet ſpiritualis & myſtica.

Verùm interpretes paſſim priſci & novi propriè hic accipiunt fornicationem, quæ in conjugata eſt mœchia, ſive adulterium: quare per fornicationem hic intellige adulterium, ſodomiam etiam cum conjuge, ſed renitente, & omnem illicitum concubitum, ut patet c. *Meretrices* 32. q. 4.

Dices: Licet uxorem dimittere, ſi ipſa maritum ad aliquod ſcelus pertrahere conetur, ut habetur cap. *Quæſivit, de Divortiis*, & Chriſtus hic ſatis indicavit verſ. 29. item ſi ipſa ſit venefica, aut mortem marito machinetur; ergo non ob ſolam fornicationem licet eam dimittere. Reſp. id verum eſt; Chriſtus tamen hic ſolam fornicationem divortii cauſam aſſignat: tum quia hæc ſola eſt propria divortii cauſa in conjugio, illique directè repugnans, cùm reliquæ cauſæ generales ſint, à quavis ſocietate Chriſtianum liberantes: tum quia repudium adulteræ etiam pœnitentis conceſſum eſt perpetuum, adeò ut licet uxor de adulterio pœniteat, maritus tamen non teneatur eam rurſum in torum domumque recipere, cùm in aliis caſibus poſt ejus pœnitentiam, teneatur eam in gratiam & torum rurſus admittere: tum denique quia Chriſtus hic propriè excludere vult uxoris deformitatem, inopiam, diſplicentiam & quidquid circa culpam eſt, ob quæ Judæi dabant libellum repudii, ad illorum enim mentem loquitur.

ET QUI DIMISSAM DUXERIT, ADULTERAT) Cajetanus & nonnulli alii repetunt *τὸ excepta fornicationis cauſa*, quaſi fornicationis cauſa liceat viro dimittenti adulteram, ipſique adulteræ ſecundas inire nuptias. Verùm huic ſenſui planè repugnat Apoſtolus 1. Corinth. 7. 11. ubi jubet conjugem innocentem manere innuptum, aut nocenti reconciliari. Vide ibi dicta: atque hic eſt perpetuus Eccleſiæ uſus, ſenſus & praxis, de quo plura c. 19. verſ. 9.

VERS. 33. ITERUM AUDISTIS, QUIA DICTUM EST ANTIQUIS: NON PERJURABIS (Levit. 19. 12. Exodi 20. 7. Deuter. 5. 11. ubi illud explicui) REDDES AUTEM DOMINO JURAMENTA TUA) Habetur hoc poſterius Numer. 30. 36. *Reddes*, id eſt, ſolues & implebis, quod te facturum juraveris Domino, vel per Dominum. Ita Chryſoſtomus; juramenta ergo propriè hic vocantur vota juramento confirmata, uti dixi Numer. 30. 3. hæc enim Deo reddere, id eſt, ſoluere tenemur. Aliter quoque explicat Suarez, q. d. *Reddes Domino juramenta tua*, hoc eſt, ſi jurare velis, jura per Deum verum, non per idola. Ita ipſe tom. 2. de Relig. lib. 3. de Juramento, c. 1.

VERS. 34. Jac. 5. v. 12. EGO AUTEM DICO VOBIS, NON JURARE OMNINO; NEQUE PER CÆLUM, QUIA THRONUS DEI EST; NEQUE PER TERRAM, QUIA SCABELLUM EST PEDUM EJUS: NEQUE PER HIEROSOLYMAM; QUIA CIUITAS EST MAGNI REGIS; NEQUE PER CAPUT TUUM JURAVERIS, QUIA NON POTES UNUM CAPILLUM ALBUM FACERE AUT NIGRUM) Explicat & perficit hic Chriſtus præceptum ſecundum Decalogi de non pejerando, quod perperam explicabant Scribæ & Phariſæi. Primò, enim aſſerebant juramentum eſſe & obligare, ſi fiat per Deum, eumque in teſtem vocet; non verò ſi fiat per creaturas. Chriſtus hic contrarium docet: In creaturis enim intelligitur creator: illæ enim creatæ ſunt à Deo, totumque, quod habent, habent à Deo: & quidquid ſunt, Dei ſunt. Qui enim jurat, Deum, qui eſt prima veritas, citat, vocatq; in teſtem ſui dicti, quod jurat. Jurans ergo per creaturam, vel ipſam facit Deum, quod eſt ſcelus idololatriæ, vel in creatorem Deum ſubintelligat oportet.

Errores Scribarum de juramento. Primò.

Secundus. Secundò, errabant Scribæ, quòd putarent hoc præcepto ſolùm vetari perjurium. E contrario Chriſtus hic docet illo vetari omne juramentum, omnemque irreverentiam & abuſum nominis Dei.

Tertius. Tertiò, Scribæ docebant eum, qui jurabat, per templum vel altare, juramento non obligari; eum verò, qui jurabat per aurum templi vel per donum altaris, obligari quia aurum & donum hoc cedebat in lucrum ſacerdotum, quos confutat Chriſtus Matt. 23. 16.

EGO AUTEM DICO VOBIS: NON JURARE OMNINO) Ex hoc loco Pelagiani, teſte S. Auguſtino epiſt. 89. quæſt. 5. docuerunt nullum juramentum Chriſtianis eſſe licitum. Idem ſenſerunt Waldenſes & wicleſiſtæ, ut patet ex Concilio Conſtantienſi, & nunc idem ſentiunt Anabaptiſtæ; qui ne in judicio quidem à judice coacti jurare volunt. *An Chriſtianis jurare liceat? Hæretici negant.*

Verùm hic eſt error in fide, quem damnat perpetuus Eccleſiæ uſus, atque exempla ipſius Dei, Pauli & Sanctorum, qui juraſſe leguntur, ut patet Pſalm. 109. 4. Roman. 1. 9. Philipp. 1. 8. 1. Corinth. 15. verſ. 31. & alibi. Idipſum evincit ipſa ratio: juramentum enim eſt honor Dei, ut primæ veritatis: jurans enim invocat Deum in teſtem, quaſi primam & infallibilem veritatem. Quare juramentum eſt actus religionis & latriæ, ſi, ut docet Jeremias cap. 4. verſ. 2. fiat *in veritate*, ſcilicet ut non juretur falſum; & *in juſtitia*, ne juretur quid injuſtum aut malum; & *in judicio*, ne juretur temerè ſine magna utilitate aut neceſſitate. *Catholici affirmant.*

Dices: quomodo ergo Chriſtus hic præcipit *non jurare omnino*? Reſpondet Primò S. Bernardus ſerm. 65. in Cantic. hoc non eſſe præceptum, ſed conſilium duntaxat. *Chriſtus jubet non jurare omnino. Cur? Reſp. Primò.*

Secundò. Secundò, alii fatentur id quidem eſſe præceptum, ſed vetant duntaxat perjurium, ne ſcilicet jures falſum.

Tertiò. Tertiò, alii putant præcipi *non jurare omnino*, ſcilicet per creaturas, ſed per ſolum Deum. Id innuit hic S. Hieronymus.

Quartò. Genuini. Verùm hæc omnia aliena ſunt & contorta, & refelluntur ex verbis ſequentibus. Nota ergo duplicem fuiſſe Phariſæorum circa hoc præceptum errorem. Prior erat, Exodi 20. verſ. 7. ubi dicitur: *Non aſſumes nomen Dei tui in vanum*, prohiberi duntaxat perjurium, non autem juramentum leve, temerarium & vanum: quia Hebræa vox שוא *ſcau*, quam noſter & Septuag. ibi vertunt *vanum*, ſignificat quoq; *mendacium*. Unde Chald. vertit: *Non aſſumes nomen Domini Dei tui ad mendacium*, id eſt, non pejerabis, & ſic vertebant & intelligebant Phariſæi. Poſterior licitum eſſe per creaturas temerè jurare & pejerare, ut patet ex ſequent. & ex cap. 23. verſ. 17. Chriſtus ergo utrique eorum errori opponit vocem, *omnino*, q. d. Ego autem dico & edico, non tantùm falſum, ſed nec verum ſive per Deum, ſive per templum, ſive alia formula per creaturas alias licere jurare: quod intellige ad mentem Phariſæorum, leviter & temerè, ut fit in communi hominum ſermone, qui crebrò habent in ore *per Deum*, *per animam*, *per templum*. Vult enim Chriſtus docere, ut ait S. Auguſtinus & Chryſoſtomus, malam eſſe propenſionem ad jurandum, & juramentum, licet bonum ſit, oriri tamen à malo, nec eſſe per ſe appetendum; itàque non jurandum omnino niſi malum hoc cogat; idq; primò, ne ex aſſuetudine jurandi in perjurium labamur, ut plerumque fit, ita paſſim Patres & Eccleſ. cap. 23. verſ. 9. & 12. *Ne jures niſi coactus. Primò.*

Secundò. Secundò, quia reverentia nominis divini hoc poſtulat; quæ ratio innuitur hoc verſu.

Tertiò, quia ea deberet eſſe fides & veritas hominum, præſertim fidelium & Chriſtianorum, ut injuratis credi poſſet; iiſque de facto alii crederent. Unde Iſocrates ad Demonicum aſſerit, homines juſtos fideliores ſe exhibere jurejurando, ut magis eis credatur injuratis, quàm aliis jurantibus; quare addit tantùm jurandum eſſe, ut te crimine, vel amicum gravi periculo libėres, non autem ob pecuniam, ut v. g. jures te debitum ſoluiſſe, nihilque creditori debere S. Baſilius ſerm. ad Adoleſcentes, quomodo ex Græcorum libris capienda ſit utilitas, refert de Clinia, amico & familiari Pythagoræ, quod maluerit tria talenta (hoc eſt octodecim millia aureorum) ſoluere, quàm jurare etiam rectè & licitè. Plutarch. in Problemat. ait: *Juramentum homini libero pro tormento eſt*. Romani à ſervis veritatem extorquebant per tormenta, à cive per juramentum, à ſacerdote per ſolum verbum, nudamque affirmationem vel negationem.

Jubet ergo Chriſtus: *Non jurare omnino*, Primò, quia, ut ait S. Auguſtin. ſerm. 28. de Verbis Apoſtoli:

Falſa

Falsa juratio exitiosa est; vera juratio periculosa est; nulla secura est. Secundò, *omnino*, id est, *ut quantum in te est, non affectes, non ames, nec quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas jusjurandum*, ait S. Augustinus cap. 15. de Mendacio. Tertiò, quia jurare in se est malum morale ad irreverentiam erga Deum spectans, uti est hominem occidere, sed sicut hoc cum debitis circumstantiis licet, imò est laudabile; sic & jurare, si fiat cum veritate, justitia & judicio, id est, ut non fiat, nisi id extorqueat alterius incredula diffidentia: In paradiso ergo non licuit, & in cœlo non licet jurare. Tanta enim est majestas nominis Dei, ut illud in testem vocandum non sit, nisi cogat necessitas. Testari enim res parvas & viles est parvum & vile, perinde ac si quis pro uno aureo vocaret regem in testem. Hinc Sancti cavent jurare. In vita S. Chrysostomi pro magno narratur, quòd numquam juravit. Idem narratur de S. Joanne Eleemosynario.

Tertiò. In Paradiso & Cœlo non juratur.

Rursum S. Augustinus epist. 89. quæst. 5. ridet eos, qui putabant se tantùm jurare si dicerent, per Deum, non autem si dicerent, testis est mihi Deus. Idem serm. 11. de Decollatione S. Joannis in fine tomi 10. asserit provocare ad juramentum eum, quem scis juraturum falsum, scelus esse gravius homicidio, quia homicida, ait, tantùm corpus ille autem pejerantis animam occidit. Affert exemplum Tutilimeni, qui ob exactum tale juramentum, noctu coram Deo graviter fuit flagellatus.

Quæres: An etiam Christianis licitum sit jurare? Multi enim Patres id videntur negare. Primò enim SS. Hieron. Chrysostomus, Euthymius hic ajunt, juramentum à Deo fuisse permissum Judæis, ne per idola jurarent, non autem Christianis. Secundò, Theophylactus & Euthymius opinantur juramentum fuisse præceptum legale legis veteris, uti erat circumcisio; unde cum ea jam per Christum abolita, pariter esse abolitum. Tertiò, alii censent Judæis quasi rudibus, imperfectis & duris ad credendum, à Deo permissum fuisse juramentum; Christianis autem esse vetitum, quia eos utpote perfectiores perfectiora decent, & quia hi omnino cavere debent periculum perjurii: sicut Judæis permissus fuit libellus repudii, ne uxores sibi exosas occiderent, quem tamen hic tollit & Christianis adimit Christus vers. 32. Ita sentiunt S. Hilarius hic can. 4. S. Ambrosius in psalm. 118. serm. 1. S. Basilius in psalm. 14. Chromatius & Origenes hic tract. 35. Epiphanius, hæresi 19. S. Athanasius serm. de Passione & cruce Domini, S. Chrysostomus hom. 19. ad populum.

An Christianis liceat jurare? Negant multi.

Si obiicias, Deum subinde jurasse in S. Scriptura, ut Genes. 22. 16. Respondent S. Athanasius, Basilius, Ambrosius illa Dei juramenta non esse propriè dicta juramenta, sed asseverationes dumtaxat & promissiones, vel, ut ait S. Ambrosius, Deus jurare potest, quia implere potest id quod jurat, ac de eo pœnitere non potest: homo autem jurare non debet, quia non habet potestatem certò faciendi id, quod dicit, promittit, & jurat.

Si rursum obiicias S. Paulum subinde jurasse, ut cùm ait: *Testem Deum invoco in animam meam*. 2. Corinth. 1. 23. Respondet S. Basilius hoc non esse verè juramentum, sed tantùm sermonem simplicem juramenti specie & forma prolatum ad majorem asseverationem.

Verùm dico: Non solis Judæis, sed & Christianis licitum est jurare. Est de fide, ut patet ex perpetuo sensu, usu, & praxi Ecclesiæ: *Omnis enim controversiæ eorum* (hominum etiam Christianorum) *finis ad confirmationem est juramentum*, ait Apost. Hebr. 6. 16. Porrò in Scriptura nullum extat præceptum jurandi affirmativum, sicut extat præceptum orandi, sacrificandi, amandi & laudandi Deum, honorandi parentes, &c. quia juramentum per se non est appetibile, sed propter aliud & quasi per accidens, quatenus scilicet juramentum est velut medicina incredulitatis. Extat tamen præceptum jurandi negativum, scilicet ut non pejeres, utque non jures per Deos falsos, sed tantùm per Deum verum. Item extat præceptum conditionatum, ut, si velis jurare, non nisi verum, justum, & necessarium jures.

Resp. affirmat.

Dices: Christus hic Christianis ait, sancitque, *non jurare omnino*. Resp. Id verum est, quia per se indecorum est & inurbanum, Deum Opt. Max. adducere in testem secularum humanarum ob mutuam hominum diffidentiam,

A nisi hæc indecentia & inurbanitas excusetur necessitate mutua, uti sæpè excusatur, cùm non suppetunt testes, aliæque juridicæ probationes.

Ad Patres citatos respondeo videri eos loqui eodem sensu quo Christus, cùm jubet *non jurare omnino*: quia enim ipsi videbant homines crebrò jurare falsum, vel iniquum & injustum; aut sæpè sæpiùs leviter, inaniter & temerariè, hinc ob periculum perjurii vel inaniter jurandi, vetabant & dissuadebant Christianis juramentum, ut ab illo abstinerent quantùm possent. Sed si quis hoc periculum caveat, illi utique in necessitate licebit jurare, id patet ex S. Chrysostomo, qui crebrò & assiduè in homiliis ad populum Antiochenum acriter insectatur consuetudinem temerè jurandi, quæ tunc ibi vigebat, ac id mirantibus respondet: Dico & repeto, quod soleo, quia vos dicitis & repetitis quod soletis: asseritque se ab hac repetitione non destiturum, donec ipsi à jurando desistant; duro enim nodo durus adhibendus est cuneus, isque continuus.

NEQUE PER COELUM, QUIA THRONUS DEI EST: NEQUE PER TERRAM, QUIA SCABELLUM PEDUM EJUS EST) Subaudi *juraveris*, ut sequitur. Videntur Judæi soliti jurare per cœlum & terram, quodquæ Pharisæi hæc juramenta quasi per creaturas facta, parui æstimanda censuerint: Christus contrarium hic docet, scilicet eum, qui per cœlum & terram jurat, jurare per Deum creatorem, qui thronum gloriæ suæ constituit in cœlo, & scabellum in terra. Alludit ad illud Isajæ 66. 3. *Hæc dicit Dominus: Cœlum sedes mea; terra autem scabellum pedum meorum*. Vide ibi dicta.

Infra. c. 23. VERS. 35.

B

NEQUE PER HIEROSOLYMAM, QUIA CIVITAS EST MAGNI REGIS) Putà Dei. Alludit ad illud Psalm. 47. 1. *Magnus Dominus & laudabilis nimis in civitate Dei nostri*. Et mox: *Fundatur exultatione universæ terræ mons Sion, latera aquilonis, civitas Regis magni*. Sensus est, q. d. Noli jurare per sanctos, aut sanctam civitatem Jerusalem, aut alias res sacras, vel per res tuas, aut ullam aliam creaturam, quia hæ omnes sunt Dei, qui in omnibus est præsens, & solus in omnia plenam habet potestatem: ac proinde per Deum jurat,

C qui per creaturas jurat: intendit enim in testem vocare primam & infallibilem veritatem quisquis jurat: illam ergo aut tribuit ipsis creaturis, & sic est idololatria; aut certè usu Gentium, creaturas nuncupando, tacitè earum creatorem in testem vocat.

Perperam igitur hæretici moderni, ac nominatim August. Marloratus commentans in hæc Christi verba, juramentum per Sanctos damnant idololatriæ. Audi Marloratum: *Ita quisquis olim per Moloch, vel aliud idolum jurabat, tantumdem minuebat ex jure Dei, quod alium ejus loco substitueret cordium cognitorem & judicem in animas: & hodie qui per Angelos vel Sanctos mortuos jurant, spoliato Deo, inane illis numen affingunt*.

Verùm hic est error & hæresis, ut patet ex dictis, ac liquet ex verbis Christi hoc loco & c. 23. 21. Hinc S. Joseph juravit per salutem Pharaonis, Genes. 41. 16. Christus sponsus jurat per capreas cervosque camporum, Cantic. 2. vers. 7. Paulus 1. Corinth. 15. 31. jurat per gloriam Corinthiorum, ut patet ex textu Græco. Quod

D autem Marloratus asserit Orthodoxos, dum jurant per Sanctos, illos facere Deos, ac Deum sua Deitate spoliare, putidum est mendacium & mera calumnia: honor enim Sanctorum est honor Dei: Deus enim eos fecit Sanctos: quare qui jurat per Sanctos, per Deum eorum sanctificatorem jurat.

NEQUE PER CAPUT TUUM JURAVERIS: QUIA NON POTES UNUM CAPILLUM ALBUM FACERE AUT NIGRUM) q. d. Ne putes tibi licere per caput tuum jurare, eò quòd illud sit tuum, & tibi pleno dominio ad quemvis usum subditum, ut de eo ad libitum disponas, illudq; per juramentum Diris devoveas, si pejeres; quia revera caput tuum non est tuum, sed Dei: rem autem Dei alteri obligare & devovere non potes, nullum enim in rem Dei jus habes: unde non potes vel unum capitis capillum album facere aut nigrum, sed id solius est Dei. Qui ergo per caput suum jurat, per Deum capitis factorem jurat, atque, quod horribilius est, talis etiam suum caput vitamque rogat à Deo in pignus

in pignus accipi, ut si pejeret, à Deo capite vitaque mulctetur.

VERS. 37. Jac. 5. 12. SIT AUTEM SERMO VESTER, EST, EST: NON, NON (id est, simplex affirmatio vel negatio) QUOD AUTEM HIS ABUNDANTIUS (Græcè περισσὸν, id est, *amplius*; Syrus, & Vatabl. *quod ultra hæc adjungitur*) EST, A MALO EST) In Evangelio S. Matthæo adscripto pro *est, est: non, non*, habetur אין אין : כן כן *Ken, Ken: en, en*, id est, *sic, sic: non, non*, vel *rectè, rectè: non, non*. Græcè ναὶ, ναί: οὔ, οὔ. quod tripliciter accipi potest, primò, ut notet constantem asseverationem, opponaturque inconstantiæ & fallaciæ. Sic illud usurpat Apostolus 2. Corinth. 1. vers. 17. 18. 19. Secundò, ut notet veritatem seu id, quod res est, opponaturque falsitati. Sic accipitur ibidem vers. 20. Tertiò, ut notet simplicem affirmationem vel negationem, opponaturque juramento: Sic capitur hic, & Jacobi 5. 12. sensus ergo est, q.d. Sermo vester sit simplex affirmatio vel negatio: quod enim ultra hæc additur jurando, id à malo est. Ita S. Chrysostomus hic & S. Hieronymus vel Paulinus epist. ad Celantiam.

Hinc S. Bernardus epist. 38. à simplici veracitate commendat Comitem Theobaldum: *Et quidem*, inquit, *in aliis principibus si quando verbum levitatis aut etiam falsitatis deprehendimus, nec mirum reputamus; at verò apud Comitem Theobaldum, Est & non, nequaquam omnino patienter audimus: cui, ut dicitur, simpliciter dicere, jurare est, & leve mendacium, grave perjurium imputatur: plurima quippe virtutum insignia, quæ vestram plurimùm nobilitant dignitatem, & vestrum per orbem clarum reddunt ac celebre nomen, præcipuè laudatur in nobis veritatis constantia.*

A malo est quid? A MALO EST) Græcè *ex malo est*. τὸ *malo* potest accipi in genere vel masculino, vel neutro. Masculino, *à malo*, hoc est, à diabolo, qui choragus malitiæ omnisque mali te instigat, ut jures ex abundanti sine necessitate, itàque te sensim inducat, ut præcipitanter jures falsum, quod est scelus perjurii. Ita Theophylact. Maldon. & alii. Neutro, *à malo*, id est, à vitio, sive proprio, sive alieno: q.d. Usus jurandi oritur ex vitio proprio levitatis & irreverentiæ, vel alieno incredulitatis & diffidentiæ: quia enim alter mihi simpliciter aliquid asserenti non credit & diffidit, hinc juramento dicta mea illi confirmo, quod tamen vitium jam post hominis lapsum est necessarium. Ita S. Augustinus libr. 1. de Serm. Domini in monte. Hinc sensus videtur simplicior & planior. Huc accedit Franc. Lucas: *à malo*, inquit, id est, à consuetudine vanè & leviter, vel fictè & dolosè jurandi. Rursum *à malo*, id est, à consuetudine jurandi orta ex hominum diffidentia. Dum enim viderunt homines sibi non credi nisi juratis, cœperunt quibuslibet dictis suis addere juramenta, ut iis fidem conciliarent: sed per hanc jurandi frequentiam hoc promeriti & consecuti sunt, ut jam eis etiam jurantibus non credatur. De periculis & damnis frequentis jurationis vide Salmeronem tom. 5. tract. 40. & Chrysostomum homil. ad populum.

VERS. 38. AUDISTIS QUIA DICTUM EST: OCULUM PRO OCULO, ET DENTEM PRO DENTE) Scilicet repende. Est hæc lex talionis, quæ jubet, ut, si cui oculum vel dentem effoderis, tibi pariter per judicem oculus vel dens eruatur; hæc enim est justa vindicta & noxæ compensatio. Exodi 21. v. 23. & seq. Vide ibi dicta.

VERS. 39. Luc. 6. 29. EGO AUTEM DICO VOBIS, NON RESISTERE MALO) Id est, rei malæ & injuriæ, vel malitiæ & noxæ, quæ tibi ab homine malo infertur, q. d. Noli malum malo noxam noxæ retaliare: aut potiùs, q. d. Noli *resistere malo* masculinè, id est, homini malo tibique injurio, Græcè enim est, τῷ πονηρῷ: patet ex seq. Uterque sensus eodem redit.

Lex talionis justa. Nota Primò, veterem talionis legem fuisse justam, sed ejus praxim sæpè injustam & manantem, non ex justitiæ, sed ex vindictæ appetitu, quo læsus, v.g. cui erutus erat oculus aut dens, lædentem talionis reum peragebat, ac à magistratu postulabat, ut eidem simili modo oculum aut dentem erueret: Christus verò hanc legem supplet & perficit, talioni opponendo legem & consilium patientiæ, ac animo vindictæ cupido legem mansuetudinis.

Nota secundò, hanc Christi legem non spectare magistratum, uti volunt Anabaptistæ, qui omne bellum non tantùm offensivum sed & defensivum hic à Christo Christianis vetari putant; sed spectare privatas personas. Magistratus enim officium est sontes punire, ac homicidas morte plectere: ac Principis est damna reipubl. illata bello, si aliter nequit, repetere.

Nota tertiò, hanc Christi legem privatis non adimere jus talionis, quòd est juris naturæ & Gentium, tum ad Justitiæ læsæ reparationem, tum ad rei, qui læsit correctionem, multò minùs adimit jus se defendendi, quo quis ab hoste invasus, vim vi repellit, & si aliter evadere nequit, invadentem occidit; sed tantùm vetat vindictæ cupiditatem. Unde

Christus tisioni opponit tolerantiam. Nota quartò, Christum hic velle nobis imprimere propensionem ad mansuetudinem, & patientiam, ut quantavis injuria lædaris, à pace tamen, charitate & suavitate mentis interna ne vel hilum decedas; utque si charitas proximi & Dei gloria, aut animi proprii tranquillitas & recta ratio in tali rerum peristasi, sive circumstantia non tantùm suadeat ut perfectius, sed absolutè id exigat ut necessarium, non resistas malo, sed patienter illud excipias, ac opes & corpus tuum prædæ des invasori, uti contingebat tempore persecutorum primitivæ Ecclesiæ, præsertim in Apostolis, virisque Apostolicis: atque hac parte præceptum est, non resistere malo, aliàs dumtaxat est consilium, v.g. Consilium est non resistere invasori, sed ejus vim & injuriam sustinere, ubi & quando charitas & Dei gloria hoc non exigit, sed suadet tantùm velut perfectius, aut ad mortificationis studium, ubi utrimque æqualis est Dei gloria, id facere ad insignem sui victoriam. Idem dico de tribus sequentibus casibus, scilicet: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi, & alteram: qui vult tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo.* Unde S. Augustinus hic & epist. ad Marcellinum & lib. de Mendacio, cap. 15. docet ista omnia magis ad internam animi præparationem quàm ad externam operis executionem pertinere.

Quando ista sit præcepti, quando consilii. Hæc ergo communiter sunt consilii, præcepti verò, cùm Dei gloria & salus proximi id absolutè jubet & præcipit, v. g. si Indi & Japones scirent Christum præcepisse Christianis, ut percutienti unam maxillam præbeant alteram, & nisi hoc illi faciant ipsi scandalizarentur, & à fide Christi amplectenda averterentur, tunc utique Christianus, præsertim prædicator ferienti unam genam porrigere debet alteram. Cujus rei literale exemplum extat in vita Sancti Francisci Xaverii, Indorum Japonumque Apostoli. Cùm enim Japones riderent eum ut peregrinum, ejusque novam de Christo crucifixo doctrinam, contigit, ut Japon quidam audiens Joannem Exemplum. Fernandes, qui Xaverii erat socius, in platea concionantem, ex petulantia crassum & virulentum phlegma in faciem ejus expueret: qua injuria nil commotus Fernandes detersio leniter sputo, in concione animosè perrexit: quod factum, ac tantam patientiam & sapientiam novorum prædicatorum admirantes Japones, certatim eis se discipulos tradidere, fidemque Christi amplexi sunt. Tam efficax, tam potens est Christiana virtus patientia, lenitas, & magnanimitas, ut fidem persuadeat, quam omnis sermo persuadere non potuit. Numerantur enim hodie in Japone ad quingenta Christianorum millia, qui primorum Christianorum fervorem & constantiam etiam per lentos ignes imitantur. Patiens ergo non resistens malo non ab illo vincitur, sed illud vincit: vincit enim iram, vincit & hostem, malum interemptem. Audi Sanctum Chrysostomum hom. 85. in Matth. *Hac apud nos clarissima est victoria, nullibi certè male agentes, ubique mala sufferentes superamus illa fulgentissima victoria est, qua inferentem patiendo superasti. Sic scopuli fluctibus cæsi, facilè illos dissolvunt*, &c. *Deus eas tibi vires concessit, ut non consertione manuum, sed patientia vincas.*

Denique propriè martyrum est non resistere malo; non se defendere, sed permittere se occidi pro Christo, quia *miles pugnat, martyr non pugnat*; martyr enim est collega passionis Christi, ut scribunt martyres ad Sanctum Cyprianum lib. 5. epist. 12: passio enim Christi est exemplar omnis martyrii.

Quocirca nobilis illa Thebæa plurimorum & fortissimorum militum legio, à Maximiano Imperatore damnata ad

ta ad mortem, eò quòd idolis nollet immolare, immissis in eam militibus cæsoribus noluit se defendere, etiamsi carò vitam suam vendere, magnamque hosti stragem inferre potuisset, sed duce & hortatore sancto Mauritio, rejectis armis, velut grex agnorum permisit se pro Christo mactari & immolari. Christus ergo novam hic docet Philosophiam, mundo paradoxam, Philosophis incognitam, hominibus inauditam, sed cœlestem & divinam, eamdemque suo confirmavit exemplo, dum Judæis ultrò se tradidit vinciendum, flagellandum, crucifigendum: Unde ipse de se ait: *Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: faciem meam non averti ab increpantibus & conspuentibus*. Isaiæ 49. 6. & cap. 53. 7. *Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum*. Fuit

Ratio à priori. enim ipse rex martyrum, & dux patientium. Ratio à priori est, quia in hoc consistit apex patientiæ, magnanimitatis & charitatis. Patientia enim opus perfectum habet, ut ait Jacobus cap. 1. vers. 4. Vide ibi dicta. Perfectus autem est si non resistat injuriis, & injuriantibus, sed iis ultrò se offerat. Magnanimitatis est, omnes res hujus vitæ, adversas æquè ac prosperas, quasi infra se positas despicere. Magnanimus quasi in cœlo positus & in cœlo defixus, contemnit omnia, quæ sub Deo sunt, velut parva & exilia, itaque eis dominatur; sicut Christus dominatus est omnibus injuriis, doloribus & tormentis: quare ipse in passione fuit rex & Dominus dolorum. Charitas denique pro Deo optat dura & dira pati. Rursum optat injuriantem vincere & convertere sua tolerantia & lenitate, non verò ab eo vinci; juxta illud: *Noli vinci à malo, sed vince in bono malum*. Rom. 12. 21. Vide ibi dicta. Vide & S. Ambrosium lib. 1. Offic. cap. 41. nimirum.

Fortior est, qui se, quàm qui fortissima vincit
Mœnia, nec virtus altiùs ire potest.

VERS. 39. Luc. 6. 29. SED SI QUIS PERCUSSERIT DEXTERAM MAXILLAM TUAM, PRÆBE ILLI ET ALTERAM) Hoc quandoque est præceptum, quandoque consilium Evangelicum, uti jam dixi: proficiscitur verò ex animo generoso prompto ad patiendum, ac præsertim Christi vitam & passionem imitari gestiente. Quocirca viri magni qui Christum proximè sequi conati sunt, idipsum reipsa præstiterunt. Hinc sanctus Ambrosius lib. 2. de Spiritu sancto in Procemio, mysticè per maxillam accipit patientiam, quæ omnium est victrix. Sicut enim, inquit, Samson maxilla asini occidit mille Philisthæos, sic Christus sua patientia prostravit dæmones, omnesque hostes, & à Christo Christianus & patiens quilibet. Judic. 15. 15. Idem sanctus Ambrosius in cap. 6. Lucæ: *Nonne*, inquit, *omnis indignantis* (si ei præbeas maxillam) *frangitur impetus, ira sedatur? Nonne fit per patientiam, ut sua ampliùs pœnitentia reverberes verberantem? Ita erit ut injuriam repellas, & gratiam quæras. Ac sæpe maxima amoris causa existunt, cùm patientiæ insolentiæ gratia refertur injuriæ*.

Exempla præbentium alteram maxillam: S. Spiridionis. Ita magnus ille Spiridion Trimituntis in Cypro Episcopus, ob sanctitatis famam vocatus à Constantino Imperatore, cùm vili & peregrino habitu regiam ingrederetur, à quodam è famulis irrisus & alapa in gena percussus, mox alteram præbuit, atque hac sua virtute eumdem pudefecit, convertitque, ut prostratus in terram, supplex ab eo veniam peteret, ut habet ejus vita apud Surium die 12. Decemb.

Ita Monachus ille alteram maxillam præbens energumenæ percutienti, ab ea dæmonem effugavit. Audi

Monachi cujusdam. rem gestam narrantem Auctorem lib. doctrinæ Patrum tractat. de Humilitate, numer. 5. Cùm intrasset, inquit, Monachus ille in domum, venit puella illa, quæ à dæmone vexabatur, & mox dedit alapam Monacho, ille autem convertit ei & aliam maxillam secundùm divinum præceptum: dæmon autem coactus, clamare cœpit: *O! violentia mandatorum Christi Iesu expellit me hinc*. Et statim mundata est puella illa. Cùm autem venissent ad senes, Monachus ille indicavit eis, quod factum fuerat, & glorificaverunt Deum & dixerunt: *Consuetudo est diabolicæ superbiæ, humilitate mandatorum Iesu corruere*.

Anachoretæ cujusdam. Simile planè est quod narrat Ruffinus in vitis Patrum lib. 3. numer. 125. *Quidam*, inquit, *ex senibus monachorum eremita fuit, quem quidem à spiritu malo correptus & spumans fortiter in maxillam percussit; senex autem præbuit illi alteram maxillam, ut feriret: diabolus autem non ferens incendium humilitatis ejus statim discessit*. Idem penè ad verbum recenset Pelagius in vitis Patrum libello 15. n. 53.

Simili modo S. Albertus Ordinis Carmelitarum, a diabolo per energumenam in dextera maxilla percussus, præbens ei alteram, sua humilitate diabolum crucians expulit, ut habet ejus vita apud Surium die 7. Augusti. S. Alberti.

Insuper unus è quinque Franciscanis, qui vivente S. Francisco Marrochii pro fide Christi nobile martyrium obierunt, nomine Otho, invitatus a Principe Sarraceno ad Mahometismum, in ejus & profanæ legis contemptum in terram spuens, gravi alapa ab eo percussus est; at ille memor verborum Christi, alteram maxillam præbuit, dicens: *Ignoscat tibi Deus, quia nescis quid facis*. Ita habet ipsorum vita apud Sur. 16. Cal. Febr. S. Othonis Minoritæ.

Cassianus Collat. 19. cap. 1. celebrat patientiam religiosi cujusdam, qui ab Abbate Paulo in conventu multorum ad probandam ejus virtutem, palma in maxilla acriter percussus, ita ut sonitus longè considentium auribus resultaret, non solùm non murmuravit, sed ne ruborem quidem ut assolet, vultum perfudit. Alterius religiosi.

Porrò de S. Paula ita scribit sanctus Hieronymus in ejus Epitaph. *Invidia & probris appetita ait: Cur non patientia livorem superem? cur non humilitate frangam superbiam, & percutienti maxillam offeram alteram?* S. Paulæ.

Denique S. Eulogius Cordubensis presbyter & martyr, à Saraceno principe damnatus ad mortem, quòd Mahometi malediceret, cùm ad martyrium duceretur, à Sarraceno in maxillam percussus, alteram ei præbuit, in eaque alapam recepit: unde mox capite plexus est, & columba corpori ejus insedit quasi columbinæ ejus mansuetudinis, innocentiæ & patientiæ index & vindex, anno Domini 859. die 11. Martii: quo tempore plures ibidem eadem de causa martyrium subjere, quorum generosa certamina & triumphos paulò ante mortem descripserat ipse Eulogius. Ita habet ejus vita scripta ab ejus familiari Aluario Cordubensi, quæ extat in Surio per Mosandrum adaucto ad diem 11. Martii. S. Eulogii.

Quòd si verò quis hæreticus vel impius te in unam maxillam percutiat, ut tuam Orthodoxam fidem, religionem, virtutem despiciat & despiciendam aliis ostendat, tunc sanè non præbenda est ei altera, sed graviter ille increpandus est, uti Christus increpavit Satellitem dantem sibi alapam coram Pontifice, dicens: *Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem benè, quid me cædis?* Ioan. 18. 23. Et Paulus, cùm eum Pontifex juberet percuti: *Percutiat*, inquit, *te Deus, paries dealbate*. Actor. 23. 3. tunc enim faciendum est illud sapientis: *Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur*. Proverb. 26. 5. ubi festivum hac de re exemplum recensui. Denique Cassianus Collat. 16. c. 20. irridet vesaniam nonnullorum, qui ut hoc Christi exemplum implerent, ultrò jurgia miscebant, aliosque ad iram provocabant, ut ab iratis percuterentur, ac percussi aliam maxillam percutienti feriendam offerebant. Patientis enim est neminem ad impatientiam provocare, ne ipsa patientia fiat impatiens.

ET EI, QUI VULT TECUM IN JUDICIO CONTENDERE, ET TUNICAM TUAM TOLLERE, DIMITTE EI ET PALLIUM) Pallium est vestis extima & sæpe majoris pretii: tunica verò est vestis interior; unde illud: *Tunica pallio propior*: quare tunica exui detrahique nequit, nisi priùs detrahatur pallium. Quocirca S. Lucas cap. 6. 29. ordinem tunicæ & pallii rectè invertit, atque: *Et ab eo qui aufert tibi vestimentum* (Græcè ἱμάτιον, id est, pallium) *etiam tunicam noli prohibere*. Sed eodem redit sensus, q. d. Unam vestem auferenti, noli in judicio pro veste cum litigatore contendere, sed potiùs ut litem evadas, dimitte ei vestem quamlibet, adeoque si ipse pallium poscat, dimitte ei & tunicam; si poscat tunicam, adde ei & pallium: præsertim quia, ut notat Euthymius ἱμάτιον & χιτὼν id est, pallium & tunica sæpe inter se confunduntur, VERS. 40. Luc. 6. v. 29. 30.

ac unum

ac unum pro alio sumitur, Ratio à priori est, quia melior est uncia pacis & charitatis, quàm libra victoriæ, uti dictitabat Cardinalis Bellarminus. Unde Apostolus Colosſ. 3. 15. *Pax Christi*, ait, *exultet* (Græcè καταβραβευέτω, id est, tamquam brabeuta imperet & dominetur) *in cordibus vestris*. Fecit hoc ad literam S. Franciscus, qui ob profusas Eleemosynas à patre protractus ad Episcopum Assisinatem, ut cederet bonis, non tantùm iis cessit, sed & vestes patri resignavit, dicens: *Deinceps fidentiùs dicam: Pater noster, qui es in cœlis*. Ita S. Bonaventura in ejus vita. Hac in re rarum patientiæ & paupertatis exemplum dedit S. Elisabeth, regis Hungarorum filia, quæ mortuo marito Hassiæ Lantgravio, à Vasallis suis & cognatis per summam injuriam domo expulsa, bonis spoliata, & ad extremam paupertatem redata, læta, & alacris secessit in cœnobium Franciscanorum, ibique à Fratribus: *Te Deum laudamus*, in gratiarum actionem Deo decantari postulavit; atque per domos cum prolibus velut mendica oberrans, tandem tugurium ingressa, ubi fumo, æstu, ventis & imbribus exagitata, Deo semper gratias agebat: insuper coquatorum sannas, convitia, scommata hilariter sustinebat, gaudens quòd digna esset talia pro Deo pati. Denique cùm pater ejus rex Andreas, eam in Hungariam ad regium vivendi splendorem revocaret, non acquievit, sed in summa paupertate lanificio victum sibi parans, in vilissimis circa pauperes, ulcerosos & leprosos officiis vitam omnem transegit; ideoque sub mortem & Angelorum melodiam, & Christi ad regnum cœleste evocantis, dicentisque: *Veni electa mea, & cœlesti thalamo, quem tibi ab æterno destinavi potire*, vocem audire meruit. Ita habet ejus vita apud Surium die 19. Novembris.

Exemplum S. Elisabethæ.

Angariare est cogere.

ET QUI TE ANGARIAVERIT MILLE PASSUS (milliare unum Italicum) VADE CUM ILLO ET ALIA DUO) Angariare est vox Persica. Persis enim publici nuntii & verendarii vocabantur *angari* quibus jus erat equos homines & navigia usurpandi, & ad sibi serviendum cogendi: unde angariare idem est, quòd stringere & cogere: unde nomen *Angariæ* & *Panangariæ* in libris Juris. Nostrates vocant *Postas* quasi *positos* collocatosque in certis locis, & semper in procinctu excubantes. Hinc epistola dicitur Hebr. איגרת *iggheret*, quasi *ingeret*, id est, missa & prolata ab angariis sive cursoribus. Hinc & Græcè dicitur ἄγγελος, id est, angelus quasi angarus per commutationem literæ in l, uti pro *Belial*, dicitur *Beliar*: sæpe enim literal, mutatur in r, & quandoque aliæ in alias, ut μελετῶ *meditor*, ἄμυλον, *amido* Hetruscè ἴδολος, εἴδωλος, id est, *cervus* μονοπώλιον, Hispanicè *monipodio* pro conspiratione, πάνορμος, *Palermo*. Ita Angel. Canin. in Hellenis.

Sensus est, q. d. Si quis cogat te secum proficisci ad unum milliare, potiùs quàm cum eo contendas, vade cum eo ad duo milliaria: sic enim pacem servabis, patientiam exercebis, & cogentem charitate vinces, tibique amicabis: sin illi resistas, teque vindicare velis, bellum vel duellum cum ipso suscitabis, perdes mentis tranquillitatem, & odia tibi conciliabis.

Exempla Philosophorum.

Porrò ne fideles putent hic sibi nimis dura & ardua à Christo præcipi, hinc S. Basilius homil. de Legendis Gentilium libris, ostendit Philosophos similia docuisse & fecisse, ut Periclem, qui toto die à quodam probris exceptus, eumdem vespere cum lumine domum deduxit: & Socratem, qui à quodam multis in facie plagis affectus, non aliter ultus est hominem, quàm fronti suæ, velut statuæ nomen ejus, quasi opificis inscribendo. Et Euclidem, qui, cùm quidam juraret se illum occisurum; juravit vicissim se eum placaturum, ac ne se in animo esset hostili, effecturum. De Julio Cæsare, ait Cicero orat. pro Marcello: *Cæsar nil oblivisci solet nisi injurias*. Aristot. lib. 4. Ethicor. cap. 3. *Magnanimus*, inquit, *ignominiam hominum contemnit*. Alius: *Magnanimi est oblivisci injuriarum, ut debilis stomachi est cibum duriorem non posse digerere: ita pusilli animi est duriusculum verbum non posse sustinere*. Hæ fuere umbræ virtutis Christianæ, quæ utique longè major & solidior exstitit in S. Paulo, S. Laurentio, S. Vincentio & similibus, qui tortoribus gratias agebant, quòd sibi martyrii coronam torquendo

Exempla Christianorum.

A pertexerent. S. Cyprianus suo spiculatori, qui caput ipsi erat amputaturus, jussit dari viginti aureos, ait Pontius in ejus vita. B. Juniperus S. Francisci socius, probra excipiebat quasi gemmas Christi; unde exprobranti sibi; *Projice*, inquit, *has gemmas in sinum meum: vellem utique talibus gemmis lapidari Romam usque*. In vitis Patrum legimus de religioso quodam, quòd quò quis ampliùs eum vexabat aut irridebat, tantò magis ille gaudebat, dicens: *Isti sunt qui nobis occasionem præbent ad profectum nostrum: qui autem beatificant nos conturbant animas nostras. Scriptum est enim: Quoniam hi, qui beatificant vos, ipsi decipiunt vos*.

Climacus Gradu 4. de Obedientia, narrat religiosum nomine AbbaKirum, à sociis variè per annos quindecim tentatum & tribulatum ita ut è mensa quoque à ministris expelleretur, omnia hæc patienter tulisse, ac interpretatum hæc omnia non seriò, sed probandi sui causa fieri, atque instante morte dixisse: *Gratias ago Domino Jesu Christo & vobis, quia propter id, quòd me tentastis in salutem, ecce decem & septem annis permansi à demonibus*

B *non tentatus*. Ibidem commemorat Macedonium senem inter novitios (id ipsomet humilitatis studio petente) relegatum dixisse. *Numquam sicut nunc evacuationem omnis prælii, & luminis divini dulcedinem in me ipso perspexi*.

QUI PETIT A TE, DA EI: ET VOLENTI MUTUARI A TE, NE AVERTARIS) Græcè μὴ ἀποστραφῇς, id est, *ne averseris*. S. Augustinus, *ne aversatus fueris*, scilicet mutuum à te postulantem. Videtur prima fronte hæc sententia non cohærere cum præcedentibus de lege talionis & vindictæ; sed revera optimè cohæret, sensus enim est, q. d. Christus: Ego pro lege talionis & maleficentiæ surrogo & figo legem charitatis & beneficentiæ. Quare quicumque petit aliquid abs te, sive is amicus sit, sive inimicus, qui te læsit & in maxillam percussit, aut pallium abstulit, aut aliter angariavit, da illi, quod petit: ac si velit, poscatque abs te mutuum, ne eum ob injurias tibi allatas averseris, faciemque tuam, ut fieri solet, avertas, sed benignè cum ut proximum excipe, ac mutuum ei præbe, perinde ac si numquam te

VERS. 42. Luc. 6. 30.

C læsisset. Hunc esse sensum liquet ex τῷ *ne avertaris*, vel ut Græcè est, *ne averseris*, & ex eo, quod habet Lucas cap. 6. 30. *Omni autem petenti te tribue*, additque: *Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas*. Unde patet hic agi de eo, qui tibi injurius fuit, tuaque velut fur aut raptor abstulit: huic enim concedere id, quod abstulit & rapuit, nec repetere, si ipse eo valdè indigeat, præcepti est (si enim non abstulisset, obligaris ei ita indigenti idipsum dare per eleemosynam) alias consilii est, eleemosyna enim, sive illa fiat dando, sive mutuando id, quo proximus, etiamsi inimicus, qui nos læsit, indiget, præcepti est in extrema vel gravi ejus necessitate; alias consilii est, sed utilissimi. Intellige, si habes quod ex tuo illi des vel mutues: nam aliena, ac præsertim Deo consecrata, ut sunt bona monasterii, dare vel mutare non licet sine venia Superioris, uti docet S. Basilius, in Regulis brevior. resp. 101. Sic sanctus Spiridion, & nonnulli Anachoretæ furibus ea, quæ sibi furati erant, ultrò condonabant, quin & plura adjungebant.

D Porrò aptè subjungit Christus hoc præceptum, ut omni petenti demus, præcepto patiendi rapinam, qua tibi ablata est tunica, pallium, &c. quia hæc rapina disponit ad donationem: qui enim patienter suffert sua sibi auferri, facilè dabit quæ sua sunt, alteri. Nam ut ait S. Gregorius 3. parte Pastor. Admonit. 21. *Cùm dantis mens ferre inopiam nescit, si multa sibi subtrahit, occasionem contra se impatientiæ exquirit. Priùs namque præparandus est patientiæ animus, & tunc aut multa sunt, [aut cuncta largienda, ne dum minus æquanimiter inopia irruens fertur, & præmissæ largitatis merces pereat, & adhuc mentem deterius murmuratio subsequens perdat*.

Denique non decrescit, sed accrescit hic Christi sermo & sanctio; licèt enim faciliùs sit in se dare omni petenti, quàm percutienti unam maxillam præbere alteram, aut tollenti tunicam dimittere & pallium; tamen difficilius est in connexione, quia, ut jam dixi, supponit illam patientiam, qua illa & illos sufferre obligamur, & superaddit beneficientiam, qua eisdem parentibus dare

vel

vel mutuare debemus: difficilius enim est post acceptam injuriam injurianti benefacere, quàm ab eo acceptam injuriam dumtaxat pati & sufferre. Ita S. August. libr. de Serm. Domini cap. 40.

Ratio à priori. Rationem à priori subdit S. Lucas cap. 6. 31. *Et quodcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.* Hæc enim est lex, mensura & fons charitatis mutuæ. ut facias alteri, quod tibi vis fieri. Vis tibi egenti dari eleemosynam etiam ab inimico, tu similiter fac illi. Audi Climacum Gradu 26. *Piorum est omni petenti dare: sed magis piorum est, etiam non petenti largiri. Non repetere autem, aut quidquam ab eo exigere qui abs te aliquid abstulit. dum maximè possis, illud fortasse non nisi eorum est, qui omnem effectum erga res omnes mortales exuerunt.* Praxin hujus precepti Christi nuper Romæ docuit raro charitatis exemplo B. Philippus Nerius, qui omni petenti dabat omne, quod poterat solatium, consilium & auxilium; ideoque cuique cubiculum suum patere volebat, ut cuilibet liberum ad se qualibet hora daret aditum, dicebatque servum Dei debere esse omnium horarum hominem, ut nullam ex toto die sibi reservet, sed omnes proximis commodet, ut totus sit illorum: non suus: sicut fecit Christus, qui *pertransiit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo.* Actor. 10. & 11. ac se suaque omnia una cum vita pro nobis impendit & profudit: atque Paulus, qui omnibus omnia factus est, ut omnes Christo lucrifaceret. 1. Corinth. 9. 22. Nota est S. Joannis Patriarchæ Alexandrini Liberalitas, qui hac Christi sanctione stimulatus, omnibus petentibus largas dabat eleemosynas, indeque cognominatus est Eleemosynarius: ac quò plus dabat, eò plus recipiebat, ut cum Deo de liberalitate certare videretur, & Deus cum eo. Vicit enim Joannes Deum, & Deus Joannem vicit multò amplius. Quocirca nolebat Joannes petentes examinari, an divites essent vel pauperes, an digni vel indigni, an pauci vel multi. Persuasum enim habeo, inquit, quòd etiam si totus mundus simul veniret Alexandriam, egens beneficentia, hos Dei thesauros nequaquam in angustum redigет.

B. Philippus Nerius. *S. Joannes Eleemosynarius.*

S. Franciscus. S. Franciscus initio conversionis suæ, cùm pauperem quemdam petentem eleemosynam præter morem repulisset, repentè facti pœnitens, largam ei dedit, vovitque se numquam deinceps postulanti eleemosynam negaturum: atque hac sua liberalitate vicissim copiosam Dei gratiam in se provocavit, qua ad tantam mox sanctitatem evasit.

Alexander Halensis. Rarum est; quod in Chronicis Ordinis S. Francisci legimus de Alexandro Halensi, *vitæ fons* est appellatus, fuitque præceptor S. Bonaventuræ, & ut fertur. S. Thomæ, Hic tanto in Deiparam ferebatur affectu, ut constituerit nulli umquam se negaturum quod nomine Deiparæ peteretur: quod cùm intellexisset quidam Franciscanus, videns eum doctorem celeberrimum, cui nullus par in Academia Parisiensi, ad eum accessit, &, *Per S. Mariam*, inquit ad eum, *obsecro te ut nobis accedas.* Is missum à Deo credidit hominem, & illicò eum sequitur; fitque S. Francisci alumnus. Fusè rem gestam narrat Lucas Waddingus tomo 1. Annal. Minorum ad annum Christi 1222. num. 26.

VERS. 43. AUDISTIS QUIA DICTUM EST: DILIGES PROXIMUM TUUM, ET ODIO HABEBIS INIMICUM TUUM) Prius, *diliges proximum*, dictum est Levit. 18. 19. at posterius, *odio habebis inimicum*, ubi dictum est? Respondet Maldonatus id dictum esse Deuteron. 25. 19. *Delebis nomen ejus sub cælo, cave ne obliviscaris.* Jusserat enim Deus Josue & Hebræis, ut gentem Chananæam impiam prorsus delerent, & eorum terram occuparent; Christum ergo non Scribas, sed legem ipsam hic corrigere, dum jubet inimicos diligere. Verùm lex jussit tantùm Chananæos occidi, non tamen odio haberi, multò minùs alias gentes: sicut judex jubet occidi reum, non tamen eum odit, imò eum amat; curat enim ut culpam & scandalum à se datum emendet, pro eaque Deo & reipublicæ satisfaciat: sic & miles in bello justo hostem cædit. sed non odit. Est enim executor sui ducis, quasi judicis. Nam legem veterem præcepisse non solùm amicos, sed inimicos diligi patet Exodi 23. 3. & Levit. 19. Lex enim naturæ jubet inimicos diligi.

Lex vetus jussit hostes diligi.

Dico ergo id dictum esse, non à lege, sed à Scribis legem interpretantibus. Hi enim ex eo quod dicitur Levit. 19. 18. *Diliges proximum*, vel ut Noster vertit, *amicum*. (Hebr. enim רע *rea* significat socium, amicum, proximum) *tuum*: inferebant: ergo *odio habebis inimicum tuum*: per amicum autem vel proximum ipsi intelligebant proximum cognomine & gente, putà Judæum ex Abraham & Jacob secum prognatum, quasi Judæis soli Judæi essent diligendi; ceteræ verò gentes, præsertim Chananææ, odio habendæ, qui manifestus est error. Quare Christus sensum hunc corrigit legemque explicat, videlicet per amicum vel proximum hic intelligi quemvis hominem, etiam extraneum, gentilem & inimicum: omnes enim homines ad invicem proximi sumus in primo patre Adamo, utpote ex eo progenti, ideoque fratres; & in secundo parente Christo, per quem regenerati & quasi recreati sumus ad eamdem Dei similitudinem, vocatique ad eamdem Dei Patris hereditatem in cœlis. Ita S. Hieronymus, S. Augustinus, Theophylactus, & alii.

Porrò Origines hic per inimicos accipit demones: hos enim quasi juratos & æternos hostes sollicitantes nos ad peccatum & gehennam, Vatiniano odio odisse debemus. Verùm hoc mysticum est & symbolicum.

EGO AUTEM DICO VOBIS: DILIGIET INIMICOS VESTROS BENEFACITE HIS, QUI ODERUNT VOS, ET ORATE PRO PERSEQUENTIBUS (Græcus & Syrus. *qui vexant vos cum militari insultu & violentia*) ET CALUMNIANTIBUS VOS) Græca addunt *εὐλογεῖτε, τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς*, id est, *benedicite iis, qui vobis maledicunt*, ut Christus hic præcipiat inimicos diligi corde, ore, & opere: corde, cùm ait, *diligite inimicos*, ore, cùm ait: *benedicite iis, qui vobis maledicunt*: opere cùm addit, *benefacite his, qui oderunt vos.* Præcepit ergo Christus hic: Primò, ut inimicos non odiamus, sed amore interno sinceroque diligamus. Secundò, ut communia amoris signa externa, sive loquendo & salutando, sive benefaciendo eis non negemus: peccatum enim esset, si eleemosynam faciens omnibus pauperibus, qui in urbe vel hospitali sunt, ab ea excludas unum, duos, aut tres, qui te læserunt, vel tui sunt inimici. Tertiò, ut inimicis in necessitate positis succurramus, æquè ac facimus amicis. Consulit autem, ut benevolè eos præveniamus verbis & beneficiis peculiaribus, itaque eorum odium vincamus, eosque nobis devinciamus & amicemus, juxta illud Pauli: *vince in bono malum.* Roman. 12. 21. ubi plura hac de re dixi. Hic est apex charitatis Christianæ, scilicet dilectio inimicorum. Vide D. Thomam & Scholasticos, 2. 2. q. 25. art. 8. & 9. VERS. 44. Luc. 6. v. 27. 28. 34.

Novem gradus amoris inimicorum. Porrò S. Chrysostomus hic hom. 18. hujus dilectionis inimicorum novem gradus constituit, *Primus est*, inquit, *ne prior injuriam ordiaris. Secundus, ubi est injuria cœpta, ne tu eamdem eodem pacto propellas. Tertius, ne par pari referas, sed quiescas. Quartus, ut etiam præbeas teipsum ad injuriam sustinendam. Quintus, ut etiam ad majora se præbeat, quàm vult ille, qui fecit. Sextus, non odisse à quo ista perpetitur. Septimus, etiam diligere lædentem. Octavus beneficiis quoque eum libenter afficere. Nonus, etiam Deum pro adversario deprecari.*

UT SITIS FILII PATRIS VESTRI, QUI IN CÆLIS EST, QUI SOLEM SUUM ORIRI FACIT SUPER BONOS ET MALOS, ET PLUIT SUPER JUSTOS ET INJUSTOS) *Ut sitis*, id est, ostendatis vos esse filios Dei, aut potius *ut sitis* reipsa filii Dei per imitationem, id est, similes & imitatores Dei, qui jam estis filii Dei per gratiam & adoptionem. Simili sensu dixit v. 9. *Beati mundo corde, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur.* Jubet ergo, ut in dilectione inimicorum imitemur Deum, qui impiis hostibus suis benefacit, dando eis pluviam, solem, fruges, fructus, &c. Deus enim tam celsi est animi, ut nullam, quantumvis impii & blasphemi, injuriam & læsionem sibi factam putet: nullam enim sentit, nil de honore & gloria sua deperdit: item tam impatibilis est & sanctus, ut nulla in eum cadat ira & vindicta, ac tam bonus & clemens est, ut sua dona effundat in inimicos, eosque gratia sua præveniat alliciens & trahens ad reconciliationem; imò pro eis sibi reconciliandis salvandisque Filium VERS. 45. Luc. 6. v. 35.

suum

ſuum unicum dedit in crucem. Hæc imitemur quoad poſſumus,

Urget S. Auguſtinus *τὸ ſolum ſuum*, id eſt à ſe creatum: *Ut hinc*, ait, *commoneamur, quanta liberalitate inimicis noſtris ex præcepto ejus præſtare debeamus, quæ nos non creavimus, ſed ex munere ejus accepimus*. Stimulos ad diligendum inimicos plures ſuggerit hic noſter Salmeron tom. 5. cap. 45.

VERS. 46. Luc. 6. v. 32. SI ENIM DILIGITIS EOS, QUI VOS DILIGUNT, QUAM MERCEDEM HABEBITIS? NONNE ET PUBLICANI HOC FACIUNT) Publicani dicti à publico, quòd publica vectigalia exigant & redimant, ideoque rigidè à pauperibus plura ſubinde extorqueant, quàm ipſi debeant aut ſolvere queant: qua de cauſa, apud Judæos habebantur ut iniqui & infames. *Quam mercedem habebitis?* q. d. Nullam: ſi enim amicos dumtaxat diligatis, non inimicos, ut Publicani faciunt, Deus nullam in cœlo vobis mercedem dabit; tum quia hæc dilectio eſt naturæ non gratiæ & charitatis: hæc enim ad inimicos ſeſe extendit; tum quia mercedem ab amicis recipitis, ſcilicet mutuum & vicarium amorem: ſin verò tam inimicos, quàm amicos diligatis, utrorumque dilectione magnam à Deo gratiam & gloriam merebimini, & reipſa obtinebitis; quia utraque eſt actus charitatis. Charitas ergo jubet diligi amicos & inimicos; natura corrupta ſolos amicos: Unde P. Sylla jactabat ſe amicos ſuperare beneficiis, inimicos verò maleficiis, uti C. Marium crudeliter laniavit, teſte Plutarcho in ejus vita. Idem fecere alii Gentiles. Quare inter eos ſtupori fuere nonnulli, ſed pauci, qui inimicos etiam dilexerunt, ut Phocion, qui damnatus ad mortem, jam occidendus: rogatus ab amicis, numquid filio nuntiatum vellet, reſpondit: *Volo, ut illatæ mihi ab Athenienſibus injuriæ obliviſcatur*. Lycurgus rex Lacedæmonum à juvene quodam orbatus oculo, illum à populo accepit, ut, quo liberet modo, puniret; ille eum optimè inſtituit, & jam probis moribus inſtructum: in theatrum produxit populoque oſtendit: *En*, inquit, *quem à vobis injurium & violentum accepi jam frugi & popularem vobis reſtituo*. Ita Plutarchus in Lycurgo. Si hæc fecere Gentiles, duce ratione & natura, ob gloriam temporalem, quid facere decet Chriſtianum, duce fide & gratia, ob bravium beatæ æternitatis.

Gentiles alii qui dilexere inimicos.

VERS. 48. ET SI SALUTAVERITIS FRATRES (cognatos, conſanguineos, amicos) VESTROS TANTUM, QUID AMPLIUS FACITIS, NONNE ET ETHNICI, HOC FACIUNT) Pro *ſalutaveritis*, græcè eſt, *ἀσπάζεσθαι*, id eſt, ſalutare cum oſculo & complexu, qui ſalutandi mos olim fuit apud Græcos & Romanos, imò apud primos Chriſtianos; juxta illud: *Salutate invicem in oſculo ſancto*. 2. Cor. 13. 12. Vide ibi dicta. Unde Vatabl. vertit: *Si amplexi fueritis, vel ſi complectendo ſalutaveritis fratres veſtros, quid amplius præ cæteris etiam publicanis & Ethnicis facitis*: Græcè eſt, *τί περισσὸν*, quod Vatabl. & alii vertunt: *quid eximium facitis?* Nam ut ſequitur, *& Ethnici hoc faciunt*. Si cum Noſtro legit S. Chryſoſtomus, ſcilicet, *ἐθνικοί*, jam Græca habent *τελῶναι*, id eſt, *Publicani*. Docet ergo hic Chriſtus ſalutandos eſſe non tantùm fratres & amicos, ſed etiam externos & inimicos. Tam ergo inimicum, quàm amicum, ſi generoſi es animi, ſaluta prior, multò magis ſalutantem reſaluta, ut tu potiùs accipias humilitatis coronam, & de ſuperbia inimici triumphes, eamque ſternas, ut docet S. Chryſoſtomus hom. 18. Sub ſalutatione cetera omnia benevolentiæ ſigna accipe. Hoc eſt, quod ait Apoſtolus: *Honore invicem prævenientes*. Rom. 12. 10.

Luc. 6. 36. ESTOTE ERGO VOS PERFECTI, SICUT ET PATER VESTER COELESTIS PERFECTUS EST) Emphaſim habet, *τὸ vos*, q. d. Vos ab Ethnicis eſtis ſegregati, & à Deo electi, ut ſitis ejus fideles, amici, filii & hæredes: imitamini ergo ſanctitatem & perfectionem Patris veſtri cæleſtis. *Τὸ ergo* refer partim ad proximè præcedentia de dilectione inimicorum, q. d. Ethnici quoque diligunt, ſed ſibi amicos dumtaxat: Vos ergo, ò fideles, qui eſtis amici filiique Dei, ideoque Ethnicis præſtare debetis, diligite omnes tam inimicos, quàm amicos, ſicut Pater veſter dilectionem ſuam ad omnes omnino extendit. Eſtote ergo *perfecti* propriè in dilectione & benignitate, ut neminem ab ea excludatis, eam etiam dilatetis & expandatis ad omnes tam inimicos quàm amicos, utque tam eos, à quibus nihil ſperatis, quam eos, à quibus aliquid expectatis, eadem complectamini, partim vero *τὸ ergo* refer ad omnia præcedentia. Hæc enim gnome eſt omnium hoc capite dictorum finis & complexio. q. d. Huculque explicui Dei mandata ſancientia perfectionem omnis virtutis. Eſtote ergo perfecti in manſuetudine, munditia cordis, patientia, caſtitate, charitate, omnique virtute, quam præcipit lex, Deique mandata.

Quæres, an perfectio hæc ſit conſilii an præcepti? Reſpondetur partim eſſe conſilii, partim præcepti. Primò enim, præceptum eſt, ut quiſque fidelis in Chriſtianiſmo & ſuo ſtatu conetur eſſe perfectus, ut ſcilicet perfectè diligat inimicos, æquè ac amicos, ac perfectè cetera omnia Dei mandata obſervet. Chriſtus enim hìc loquitur omnibus fidelibus, ut patet ex præcedent. Unde moraliter hinc diſcimus, omnes Chriſtianos obligari tendere ad perfectionem ſui ſtatus, officii & gradus: hoc enim requiritur, ut ſint filii Patris cæleſtis, ut ait Chriſtus. Quiſquis ergo cupit eſſe filius & heres hujus Patris, eum imitari debet in perfectione. Itaque aut magnæ illius hereditatis deponenda ſpes eſt, aut ſi filiorum adoptionem tueri volumus, paternæ ſanctitatis & perfectionis imitatione tuenda eſt: quia, ut ait S. Cyprianus ſerm. de Bono patientiæ, filios, præſertim talis & tanti Patris, non decet eſſe degeneres. Quin & S. Jacobus cap. 1. non religioſos, ſed fideles omnes compellans: *Ut ſitis*, inquit, *perfecti & integri in nullo deficientes*. Et S. Petrus epiſt. 1. cap. 1. *Ut & ipſi in omni converſatione ſancti ſitis, quoniam Scriptum eſt: Sancti eritis, quoniam ego ſanctus ſum*. Imò Deus ipſe ad Abraham: *Ambula*, inquit, *coram me, & eſto perfectus*. Geneſ. 17. Quiſque ergo in ſuo gradu & officio debet eſſe exactus & perfectus, ut ſingula opera ad amuſſim rationis & legis perfectè faciat, juxta illud Eccleſ. 33. 23. *In omnibus operibus tuis præcellens eſto*: pluris enim fit præcellens Grammaticus, quàm mediocris Rhetor; ut audias illud ſponſi de ſponſa: *Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia Principis!* Cant. 7. 1. quia ſi milites in prælio cupiunt eſſe ſtrenuiſſimi, diſcipuli in ſchola doctiſſimi, mechanici in ſua arte exactiſſimi, famuli in ſerviendo hero obſequentiſſimi, cur non & Chriſtiani, à Chriſto vocati ad ſanctitatem & perfectionem, cupiant eſſe ſanctiſſimi & perfectiſſimi? B. Tereſia dictitabat, Deum eos præ ceteris maximè amare, qui ſunt perfecti, atque eos facere quaſi capitaneos & duces cæterorum, ut multos convertant, ſalvent & perficiant, unde ipſa votum fecit ſe in quolibet opere facturam id quod foret perfectus, & ad majorem Dei gloriam. Sic Noe Geneſ. 6. *placuit Deo*, fuitque mundi diluvio perditi reſtaurator: quia fuit *perfectus in generationibus ſuis & cum Deo ambulavit*. Vide S. Chryſoſtomum lib. 3. contra vituperat. vitæ monaſticæ, uti docet, præcepta Chriſti tam ſæculares quàm religioſos obligare, ideòque utroſque debere perfectioni ſtudere, quemque in ſuo ſtatu & gradu, juxta illud Dei ad Iſrael: *Perfectus eris & abſque macula cum Domino Deo tuo*. Deuter. 18. 13. & illud Pauli: *De cetero fratres gaudete, perfecti eſtote*. 2. Corinth. cap. 13. Et: *Ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Chriſto Jeſu*. Coloſ. 1. 18.

Perfectio quænam præcepti.

Secundò, perfectio hæc conſilii eſt, quatenus ſe extendit ad obſervationem non tantùm præceptorum, ſed & conſiliorum Evangelicorum, ut paupertatis voluntariæ, caſtitatis obedientiæ religioſæ, &c. de qua Chriſtus: *Si vis perfectus eſſe, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo, & veni, ſequere me*. Matth. 19. 21.

Perfectio conſilii quænam.

Porrò perfectio hæc propriè conſiſtit in charitate & dilectione, præſertim inimicorum. Hæc enim eſt perfectio viæ, cùm perfectio patriæ conſiſtat in viſione & fruitione Dei. Magna autem debet eſſe hæc perfectio & ſanctitas, præſertim in religioſis, quia magna eſt in Deo, cui ſe conſecrarunt, quemque imitari debent, ut jubet hic Chriſtus. Tacitè inſinuat Chriſtus modum, & rationem pertingendi ad perfectionem & ſanctitatem eximiam eſſe, ſi quis ſe exerceat in dilectione inimicorum, tum quia hic eſt ſummus & difficilis charitatis actus, tum quia hæc eſt eximia & ſumma victoria ſui: nam talis generosè vincit iram, vindictam cete-

Perfectio ſita in amore inimicorum.

ceterasque animæ passiones, totique animo suo potenter dominatur & imperat: tum quia Deus charitati & virtuti tam liberali longè liberaliorem rependit gratiam. Ita virgo illa sancta apud D. Taulerum rogata, qua ratione ad tantam sanctitatem pervenisset, respondit: *Eos, qui mihi molesti vel infesti erant, singulari amore dilexi, atque illi, à quo læsa fueram, peculiare semper beneficium contuli, quod aliàs ei non contulissem*: nimirum hoc est ulcisci, vincere & obruere maleficentiam beneficiis. Hinc in Christo summæ virtutis fuit, in cruce orare pro suis crucifixoribus, dicendo: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Sic S. Paulus & Stephanus perfecti evasêre orando pro Judæis se lapidantibus & ad necem persequentibus, iisque omni ope & opera prædicando & benefaciendo. Denique hæc perfectio maximè requiritur in Apostolo, viroque Apostolico. Nil enim ita movet animos infidelium ad credendum Christo, ac sanctitas prædicantium, quæ sæpè plus movet quàm ipsa miracula. Audi S. Chrysostomum homil. 47. in Matth. *Magnos Apostolos effecit verus ac non simulatus gloriæ, atque pecuniæ contemptus, & quoniam nullam sæcularium harum rerum omnino curam habebant. Nam nisi hoc habuissent, si passionibus, veluti nos, servissent, etiamsi à morte innumeros homines suscitassent non solùm nihil utilitatis fecissent, sed etiam deceptorum nomen non effugissent. Vivendi ergo disciplina est quæ ubique fulget.*

SICUT ET PATER VESTER CÆLESTIS PERFECTUS EST) Scilicet perfectè omnes omnino diligit, omnibus tam malis quàm bonis benefacit, in omnes diffundit radios suæ bonitatis, quasi sol quidam perennis beneficentiæ, qui à nemine quidquam commodi expectat, sed mero amore cupit sua bona aliis communicare, ita ut certet cum hominum malitia & ingratitudine: pauci enim eum tam sui amantem & beneficum redamant, uti par est. Vox *sicut* similitudinem significat, non æqualitatem; nec enim Dei perfectionem æquare possumus, sed illa in infinitum omnem nostram superat & transcendit: quare illam eminùs imitari debemus quoad possumus. Præclarè S. Leo Serm. 1. de Jejunio 10. mensis: *Invenimus*, inquit, *hominem ideò ad imaginem Dei conditum, ut imitator sui esset auctoris, & hanc esse naturalem nostri seminis dignitatem, si in nobis quasi in quodam speculo divinæ bonitatis forma resplendeat.* Præclarum etiam in hac re illud Gregorii de illo Apostoli dicto; *Nos Dei genus esse*: *Genus*, inquit, *hominum dicimur, non ex ejus natura editi, sed per spiritum illius voluntariè conditi, & adoptivè recreati. Tantò ergo ad hanc nobilitatem quisque erigitur, quantò per acceptam imaginem ad similitudinem illius ex imitatione renovatur.* Ita S. Gregor. 20. Moral. cap. 16.

Perfectionem ergo à Christiano hic exigit Christus, non humanam, sed divinam, Deique perfectioni similem, qualem scilicet pater exigit à filio. Ipse enim est pater noster, non tantùm per naturam, sed & per gratiam; per hanc enim simus *divinæ consortes naturæ*, ut ait S. Petrus: ideò efficimur verè filii Dei, ac quasi dii quidam terrestres. Quapropter illud Levit. 11. 44. Christianis quasi speculum proponit S. Petrus epist. 1. cap. 1. v. 16. dicens: *Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum.* Et Paulus Ephes. 5. 1. *Estote*, ait, *imitatores Dei, sicut filii charissimi.* S. Joan. Epist. 1. cap. 2. vers. 1. *Videte*, inquit, *qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur & simus.* Præclarè S. Cyprianus serm. de Zelo & livore: *Si hominibus*, inquit, *lætum est & gloriosum, filios habere consimiles, & tunc magis generasse delectat, si ad patrem lineamentis paribus soboles succesive respondeat; quantò magis in Deo patre lætitia est, cùm quis sic spiritualiter nascitur, ut actibus ejus & laudibus divina generositas prædicetur?* Porrò S. Augustinus epist. 85. ad Consentium: *Cogitemus*, ait, *nos tantò similiores Deo, quantò esse poterimus ejus participatione justiores.* Quocirca nervosè Christianos extimulat S. Leo serm. 1. de Nativit. dicens: *Agnosce, ò Christiane, dignitatem tuam, & divinæ consors factus naturæ, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire: memento cujus capitis & cujus corporis sis membrum.* Nam, ut ait Paulus Atheniensibus Act. 17. 29. *Ipsius & genus sumus. Genus ergo cùm simus Dei.*

Scripsit in hanc sententiam S. Thomas (vel quisquis est Auctor) opusculum 62. de Moribus divinis, in quo docet fideles imitari debere Deum, ejusque mores divinos induere, atque sigillatim ejus veritatem, sapientiam, mansuetudinem, patientiam, justitiam, liberalitatem, clementiam ceteraque Dei attributa æmulari, & quoad potest creatura, sequi & imitari suum creatorem.

Perfectio Dei imitanda. Primò. Igitur perfectio Dei consistit primò in amplissima omnium tam bonorum, quàm malorum dilectione, quod propriè spectat hic Christus.

Secundò. Secundò, in mansuetudine, patientia, moderatione & temperie appetituum, ac quæ inde consequitur, summa pace & tranquillitate animi, ut nulla eum tangat iniuria, ira, vindicta, sitque ἀπαθὴς, imperturbabilis & impassibilis: sic & nos, si velimus esse perfecti, debemus esse mansueti, tranquilli, & quoad fieri potest, imperturbabiles, ideoque mortificare iram ceterasque animi passiones. Unde S. Ambrosius lib. de Jacob & vita beata cap. 8. *Perfecti viri est*, inquit, *quasi fortem militem gravissimorum casuum sustinere incursus, conflictus subire, & quasi providum gubernatorem navem in tempestate regere, atque occurrendo insurgentibus fluctibus magis vitare naufragium sulcando undas, quàm declinando.* Et S. Cyprianus de Bono patientiæ citatis hisce Christi verbis: *Sic*, inquit, *perfectos dixit fieri Dei filios, sic consummari ostendit & docuit cælesti nativitate reparatos, si patientia Dei Patris maneat in nobis, si similitudo divina, quam peccato Adam perdiderat, manifestetur & luceat in actibus nostris. Quæ gloria est similem Deo fieri, qualis & quanta felicitas habere in virtutibus, quod divinis laudibus possit æquari?*

Modus perveniendi cito ad perfectionem. Quocirca medium ad perfectionem singulare & efficacissimum est, si quis solerter indaget animæ suæ statum, & vitium radicale & principale, à quo cetera quasi fibræ è radice promanant: quo cognito, totis viribus illud assiduè impugnet, donec extirpet; sic citò evadet perfectus: v. g. in Petro vitium radicale & dominans, à quo cetera pullulant, est superbia, in Paulo est gula, in Jacobo est luxuria, in Joanne est acedia, in Philippo est ira, in Andrea est tristitia, in Matthæo est pusillanimitas; quisque suum vitium cognoscat, & cognitum congruis armis, & mediis mortificet; sic citò perfectus evadet. Quocirca S. Gregorius lib. 5. Moral. cap. 30. illud Sapient. c. 12. de Deo dictum afferens: *Tu autem Domine cum tranquillitate judicas*; hæc adjungit: *Sciendum est quidem nobis magnoperè, quia quoties turbulentos motus animi sub mansuetudinis virtute restringimus, ad similitudinem redire conditoris conamur.*

Tertiò. Tertiò, Deus terrena omnia ex alto velut vilia & exilia despicit, totique cœlo & cælestibus gloriosè insidet & præsidet: ita & homo ad perfectionem aspirans, opes, delicias & honores terrenos, ob quos tot fiunt lites rixæ & bella, despicere debet, ut res viles muscarum, culicum & pulicum, ac suspicere & ambire cælestes, quæ sunt Dei, Heroum & Angelorum. Quocirca S. Basilius serm. 1. de Monachi & religiosi, qui ad perfectionem aspirat, institutione, asserit illum, qui sæculo nuntium remisit, hoc imprimis cogitare, semperque animo versare debere, se jam ultrà humanæ naturæ fines processisse, seque ipsum ei instituto tradidisse, quod sit quàm maximè à corpore sejunctum; ac propterea Angelorum conversationem imitandam suscepisse: siquidem hoc Angelicæ naturæ proprium est, liberum esse à vinculis terrenis, nec omnino distrahi ad aliam ullam pulchritudinem contemplandam, sed oculos in Dei vultum assiduè defixos habere.

Quartò. Quartò, Dei mens & voluntas est æquissima, sanctissima & perfectissima; hanc ergo induere debemus, ut fiamus similes Deo, imò unum cum Deo. Audi S. Bernardum serm. ad Fratres de Monte Dei. *Unitas*, inquit, *spiritus cum Deo homini sursum cor habenti, proficientis in Deum voluntatis est perfectio, cùm jam non modò vult, quod Deus vult, sed sic est non tantùm affectus, sed in affectu perfectus, ut non possit velle, nisi quod Deus vult. Velle enim, quod Deus vult, hoc est jam similem Deo esse: non posse autem velle, nisi quod Deus vult, hoc est jam esse quod Deus est, cui velle & esse idipsum est.*

Quintò. Quintò, Deus est magno & celso animo, qui super omnia transcendit, ac in sua felici, & tranquilla æternitate semper sibi constat & conquiescit, ideoque omnia ad se convertit & trahit: Sic & nos excelso animo prosperis omnibus & adversis eminere, & dominari debemus: ita fiemus quasi omnipotentes & divini, atque omnes & omnia convertemus ad, nos tamquam

quam dii quidam terrestres, exaltati à terra & in cœlum A evecti.

Audi S. Bernardum ad Fratres de Monte Dei: *Est alia magis Deo propinqua similitudo, in quantum voluntaria, quæ in virtutibus consistit, in qua anima virtutis magnitudine, summi boni quasi imitari gestit magnitudinem; & perseverantiæ in bono constantia, æternitatis ejus incommutabilitatem.*

Idem Serm. 11. in Cantic. *Eris*, inquit, *inter adversa & prospera mutabilium temporum, tenens quamdam æternitatis imaginem, utique hanc inviolabilem & inconcussam constantiæ animi æqualitatem, benedicens Dominum in omni tempore, proindeque vendicans tibi etiam in hujus nutabundi sæculi dubiis eventibus, certisque defectibus perennis quodammodo incommutabilitatis statum, dum te cœperis renovare, & reformare in insigne illud antiquum similitudinis æterni Dei, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio, quippe sicut ipse est, ita & tu eris in hoc mundo, nec in adversis timidus nec in prosperis dissolutus.*

Et nonnullis interjectis, docens talem sibi indignum B ducere conformari labenti huic sæculo, dignum renovari ad similitudinem Dei, ad quam creatus est, addit: *Ac per hoc etiam cogens, ut dignum est, sæculum istud quod propter se factum, fuit, versa vice mirum in modum conformari sibi, dum omnia ei cooperari in bonum incipiant, tamquam in propria & naturali forma abjecta degeneri specie, recognoscentia Dominum suum, cui ad serviendum creata fuere. Unde arbitror illum sermonem, quem dixit de se Unigenitus, videlicet, si exaltaretur à terra, omnia traheret ad seipsum, cunctis quoque ejus fratribus posse esse communem, iis utique, quos Pater præscivit & prædestinavit conformes fieri imagini Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Et ego si exaltatus fuero à terra (audacter dico) omnia traham ad meipsum. Nec enim temerariè usurpo mihi fratris mei vocem, cujus me induo similitudinem.*

Porrò omnis hujus vitæ perfectio inchoata est dumtaxat, & imperfecta: concupiscentia enim, ceu Jebusæus habitans in membris nostris domari potest, extirpari non potest; sed plena & perfecta erit in cœlo, ubi corruptibile hoc induet incorruptionem, & mortale hoc beatam immortalitatem: ubi concupiscentia & mors absorbebitur à gloria, ac Deus erit omnia in omnibus. 1. Corinth. 15. ibi enim nulla erit cupiditas, quia omnia occupabit charitas. Unde Apostolus Philipp. 3. 12. de se ait *Non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim: sequor autem si quo modo comprehendam.* Et mox: *Ad ea verò quæ priora sunt extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu.* Scripsit hac de re S. August. lib. de Perfect. justitiæ tom. 7.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

P*Rimò à versu primo usque ad septimum, docet cavendam esse in bonis operibus ostentationem, & vanam apud homines gloriam. Secundò à versu 7. usque ad 16. tradit modum orandi, praescribitque omnibus orationem Dominicam. Tertiò vers. 16. usque ad 19. assignat modum jejunandi, ut in eo satagamus secretò Deo placere, non hominibus. Quartò, vers. 19. usque ad 24. docet thesaurizare cælestia. Quintò à vers. 24. ad finem capitis, vetat avaritiam & sollicitudinem de victu, vestitu, cæterisque temporalibus, jubetque ut eam Deo resignemus:* Quærite, *ait*, primùm regnum Dei & justitiam ejus, & hæc omnia adiicientur vobis.

1. ATtendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est. 2. Cùm ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis, & in vicis, ut honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. 3. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: 4. ut sit eleemosyna tua in abscondito, & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. 5. Et cùm oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus: amen dico vobis, receperunt mercedem suam. 6. Tu autem cùm oraveris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito, & Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. 7. Orantes autem, nolite multum loqui, sicut Ethnici, putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur. 8. Nolite ergo assimilari eis: scit enim Pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis eum. 9. Sic ergo vos orabitis: Pater noster, qui es in cœlis; sanctificetur nomen tuum. 10. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra. 11. Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. 12. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. 13. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo. Amen. 14. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum: dimittet & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra. 15. Si autem non dimiseritis hominibus: nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. 16. Cùm autem jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes: exterminant enim facies suas ut appareant hominibus jejunantes, Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam. 17. Tu autem, cùm jejunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava, 18. ne videaris hominibus jejunans, sed Patri tuo, qui est in abscondito: & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. 19. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: ubi ærugo, & tinea demolitur: & ubi fures effodiunt, & furantur. 20. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo; ubi neque ærugo, neque tinea demolitur: & ubi fures non effodiunt, nec furantur. 21. Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. 22. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex: totum corpus tuum lucidum erit. 23. Si autem oculus tuus fuerit nequam: totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen, quod in te est, tenebræ sunt: ipsæ tenebræ quantæ erunt? 24. Nemo potest duobus dominis servire; aut enim unum odio habebit, & alterum diliget: aut unum sustinebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo servire & mammonæ. 25. Ideò dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quàm esca: & corpus plus quàm vestimentum? 26. Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & Pater vester cœlestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? 27. Quis autem vestrum cogitans potest adiicere ad staturam suam cubitum unum? 28. Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant, neque nent. 29. Dico autem vobis, quoniam nec

Salo-

Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis. 30. Si autem fœnum agri, quod
hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quantò magis vos modicæ fidei? 31.
Nolite ergo solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operie-
mur? 32. hæc enim omnia Gentes inquirunt. Scit enim Pater vester, quia his omnibus indi-
getis, 33. Quærite ergo primùm regnum Dei, & justitiam ejus: & hæc omnia adiicientur vo-
bis. 34. Nolite ergo solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi: suffi-
cit diei malitia sua.

VERS. 1. ATTENDITE, NE JUSTITIAM VESTRAM FACIATIS CORAM HOMINIBUS, UT VIDEAMINI AB EIS, ALIOQUIN MERCEDEM NON HABEBITIS APUD PATREM VESTRUM QUI IN COELIS EST) *Justitia hic quid.* Pro *justitiam* nonnulli Codices Græci cum Syro, Vatablo, & aliis legunt δικαιοσύνην, id est, *justitiam*, ut vertit Noster: jam tamen Codices Complut. Regii, aliique legunt ἐλεημοσύνην, id est, *eleemosynam* (unde Arabicus vertit *misericordiam*) de qua proximè loquitur Christus: hæc enim κατ' ἐξοχὴν, sive per excellentiam commune justitiæ nomen in Scriptura sibi vendicat, uti ostendi 2. Corinth. 9. 10. & Daniel 4. 24. Unde sanctus Chrysostomus legens *justitiam* per eam accipit *eleemosynam*. Verùm meliùs Noster, & alii legunt *justitiam*: Christus enim postquam cap. præcedenti sigillatim explicuit legis præcepta quæ omnem justitiam, hoc est, omne quod justum, æquum & sanctum est, putà omnia bona opera præscribunt; nunc hoc capite docet modum ea ritè sanctèque faciendi, scilicet, ut ea faciamus recta intentione & studio placendi Deo, non hominibus. Deinde in sequentibus justitiam hanc sigillatim explicat per eleemosynam, orationem & jejunium, incipit autem ab eleemosyna, mox vers. 7. idem docet faciendum in oratione, & vers. 24. in jejunio: in his enim tribus maximè inhabitare solet vana gloria, ait Chrysostomus: alioquin enim si fiant studio placendi hominibus, asserit Christus illa Deo grata non fore, nec ullam ab eo mercedem promeritura.

UT VIDEAMINI AB EIS) Vox, *ut*, notat intentionem & finem, non consecutionem & sequelam, q. d. Nolite facere opera justa & sancta hac intentione & hoc fine, ut videamini & laudemini ab hominibus: hæc enim est vana sui ostentatio: non vetat ergo illa fieri publicè & eo modo, ut homines illa videant & glorificent Deum. Id enim fieri jussit cap. 5. 16. Unde sanctus Gregorius homil. 11. in Evang. *Sic*, ait, *opus sit in publico, quatenus intentio maneat in occulto, ut & de bono opere proximis præbeamus exemplum, & tamen per intentionem, qua Deo soli placere quærimus, semper optemus secretum.*

Vana gloria vim virtutis erodit. Porrò vanagloria omnem dignitatem, vim & meritum boni operis erodit, sicut vermis hederam, Jonæ cap. 4. Si scilicet opus bonum ad vanam gloriam quasi ad finem referatur; mala enim intentio sufficit, ut tota ejus malitia in opus derivetur, uti docent Theologi ac nominatim Gabriel Vasquez 1. 2. disp. 71. numer. 11. Secùs est, si Dei gloriam in opere bono intendenti tantùm subrepat, & quasi ex latere comitem se adjungat vana gloria, ut sint duo actus, unus operis boni bona intentione facti, alter vanæ gloriæ se adjungentis, quæ priorem non inficit nec corrumpit.

ALIOQUIN MERCEDEM NON HABEBITIS APUD PATREM VESTRUM, QUI IN CAELIS EST) q. d. Vanæ ostentationis & gloriæ merces est plausus & favor humanus, non divinus; qui enim hominibus placere cupit, Deo displicet. Deus enim, utpote bonorum operum auctor eorumdem vult esse scopus & finis, ut scilicet ad Deum Deique gloriam ea operemur & referamus; hoc enim omne jus & fas exigit. Unde Paulus: *Si adhuc hominibus placerem*, inquit, *Christi servus non essem*. Galat 1. 10.

Nota: Non dicit Christus: *Alioquin damnabimini*, quia vana ostentatio & gloria sæpe est peccatum veniale dumtaxat, non lethiferum & damnabile, nisi in invidiam, ambitionem, rixas, aliaque scelera hominem impellat, uti non raro fit. Unde à sancto Chrysostomo homil. 17. in Epistolam ad Romanos, vana gloria vocatur *mater gehennæ*, & à S. Bernardo serm. 6. in Psalmum: *Qui habitat*: *Vana gloria damna.* *Subtile malum, secretum virus, pestis occulta, doli artifex, mater hypocrisis, livoris parens, vitiorum origo, criminum fomes, vitiorum ærugo, tinea sanctitatis, excæcatrix cordium, ex remediis morbos creans, generans ex medicina languorem.*

QUI IN COELIS EST) Notat boni operis ad Deum relati mercedem esse cœlestem, divinam & æternam, cùm merces ejusdem operis ad hominum plausum relati sit terrena, humana & modici temporis. Hinc sanctus Basilius in Constit. monast. cap. 11. vanam gloriam vocat latronem bonorum operum: *Fugiamus*, inquit, *inanem gloriam, dulcem spiritualium opum spoliatricem, jucundum animarum nostrarum hostem, tineam virtutum, blandissimam bonorum nostrorum deprædatricem, eamdemque mellis illitu fraudis suæ veneni coratricem, & mortiferi hominum mentibus poculi porrectricem: Quod opinor ea de causa facit, ut vitio se illi avidiùs ingurgitent, nec ulla illius expleantur satietate. Dulce quid, humana imperitis gloria est.*

CUM ERGO FACIS ELEEMOSYNAM NOLI TUBA CANERE (Syrus *ne clamaveris cornu*) ANTE TE, SICUT HYPOCRITAE FACIUNT IN SYNAGOGIS ET IN VICIS (id est, in plateis, ubi est hominum confluxus) UT HONORIFICENTUR AB HOMINIBUS. AMEN DICO VOBIS, RECEPERUNT MERCEDEM SUAM) VERS. 2. Scribæ & Pharisæi facturi eleemosynam in publicis vicis, vel Synagogis tubicinem præmittebant, qui tuba caneret, vel ipsimet eam, aut cornu inflabant, specie quidem & prætextu, ut tubæ sonitu eliciti pauperes turmatim concurrerent ad accipiendam eleemosynam, sed in rei veritate ad publicam eleemosynæ ostentationem, ut à concurrentibus earum liberalitas videretur & celebraretur. Alludit ad convocationem theatralem: populus enim ad comœdias in theatro spectandas tuba convocatur: hypocrita enim est quasi comœdus & histrio. *Hypocrita quasi histrio.*

Nota: Hypocrisim & hypocritas, qui aliud in corde intendunt, aliud exteriùs prætendunt & simulant, detestatur S. Scriptura & Prophetæ, sed maximè Christus, quia Christus est ipsa veritas, simplicitas, sinceritas: unde odit omnem falsitatem, duplicitatem, simulationem; hypocritæ enim habent fictum, falsum & quasi duplex cor, unum in ore, alterum in corde: unum enim dicunt, & contrarium sentiunt, intenduntque: Sunt ergo bicordes & bilingues. Hinc ergo est spiritus aulicus & politicus contrarius Christo, qui os homini dedit, ut per illud cor suum alteri patefaciat, non ut illud celet & dolosè obtegat, Nam ut ait Jerem. cap. 17. 9. *Pravum est cor omnium & inscrutabile*. Hinc Momus optabat homini pectus fenestratum, ut illius consilia & arcana non subdolè tegi, sed quasi per fenestram apertam cominùs inspici possent. *Est bicors & bilinguis.*

Porrò hypocritæ similes sunt monstrosis locustis, quas vidit S. Joannes Apocal. c. 9. hæ enim habebant faciem mulierum, sed caudam scorpionum. Simili enim modo hypocritæ primò vultu blandiuntur & verbis adulantur, sed in fine occultè adversantur, pungunt & feriunt. Verùm hi ipsi dum volunt aliis nocere, magis sibi nocent. *Nihil enim opertum est, quod non reveletur*. Lucæ cap. 12. 2. quare facilè detegitur eorum fucus, hypocrisis & fraus; quo facto confunduntur, perdunt fidem & famam, fiuntque omnibus odibiles. Quocirca David Psalm. 119. obsecrat, & simul diras hypocritis intentat, dicens: *Domine libera me à labiis iniquis, & à lingua dolosa. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis*. Vide Jeremiam contra hypocritas detonantem cap. 9. vers. 3. & cap. 11. vers. 19. ac Christum Matth. 23. vers. 13. 14. 15. 23. 25. 27. 29. ubi identidem *væ* damnationis Scribis comminatur, & septies repetit: *Væ vobis Scribæ hypocritæ*, ac contra tales jubet nos esse prudentes sicut serpentes, simplices tamen sicut columbas. Hinc Sanctus Paulus Roman. 12. 9. *Dilectio*, ait, *sine simulatione*. Et S. Joannes epist. 1. cap. 3. 18. *Filioli mei*, inquit, *non diligamus verbo neque lingua sed opere & veritate.* *Quàm mala sit hypocrisis.*

RECEPERUNT MERCEDEM SUAM) *Suam*, quam scilicet quærebant. Rursum *suam*, id est, sibi suæque vanitati congruam, qua sola ipsi digni sunt, ut fugacissima populi aura, velut chamæleontes, vento se pascunt. Quàm stulti sunt hi mercatores, qui cùm eleemosyna emere possint cælestes & æternas opes, iis neglectis, malunt mercari inanem hominum laudem, hoc est, inania verba, quæ aerem verberant, & illicò transeunt.

VERS. 3. TE AUTEM FACIENTE ELEEMOSYNAM, NESCIAT SINISTRA TUA, QUID FACIAT DEXTERA TUA) Omissis variis variorum expositionibus, quas hic congerit Maldonatus, dico breviter; Sensus est, q. d. Adeò fuge eleemosynæ & virtutis tuæ ostentationem, & quantùm ad te attinet, secretum appete, ne ab hominibus videatur & celebretur tua virtus, ut si per impossibile sinistra manus tua oculos haberet, videre tamen non posset quid dextera tua faciat boni, qualesque & quantas eroget eleemosynas. Est hyperbole parabolica, & parabola Syrorum hyperbolica. Similes audivimus cap. 5. vers. 29. Ita sanctus Chrysostomus, Theophylactus & alii. Tantopere latentem & secretam vult esse eleemosynam, ut eam non tantùm proximum, sed & nos ipsos, quoad fieri potest, celemus, ne illam diutiùs utraque manu versemus, contemplemus, miremur, celebremus, ejusque intuitu & laude oculos & mentem pascamus & oblectemus. Nam, ut ait S. Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ: *Celata virtus Deo judice gaudet.*

VERS. 4. UT SIT ELEEMOSYNA TUA IN ABSCONDITO, ET PATER TUUS (cælestis) QUI VIDET IN ABSCONDITO, REDDET TIBI) Græca addunt ἐν τῷ φανερῷ, id est, *in manifesto*, in propatulo. Ita Syrus, Arabicus, & sanctus Augustinus, quod S. Lucas cap. 14. 14. explicat *in resurrectione: Beatus eris*, inquit, *quia non habent*) pauperes) *retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione justorum*, cùm Dominus, ut ait Apostolus 1. Corinth. 4. *illuminabit abscondita tenebrarum & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit unicuique à Deo*. Justa congruaque merces operis secreti est publica laus in judicio. Christus enim opus tuum secretum publicè in judicio coram Deo, Angelis & hominibus propalabit, celebrabit & æterna gloria præmiabit, uti eleemosynam sancti Martini, putà dimidium chlamydis, quam sibi absciderat, pauperique dederat, Christus sequenti nocte ea indutus apparens sancto Martino, coram Angelis celebravit, dicens: *Martinus adhuc cathecumenus hac me veste contexit.*

Secretū opus Deus publicat. *Exempla S. Martini.*

Si ergo ostentas tuam eleemosynam, aliudve bonum opus, Deus illud abscondit, ut nemo illud aspiciat, miretur, recordetur: sin tu illud abscondis, Deus idipsum toti mundo ostentabit, præsertim in die judicii. Sic sanctus Gregorius Angelo, specie naufragi eleemosynam iterùm & tertiò poscenti largam semper & secretò dans, ab eo publicum summumque decus obtinere meruit. Angelus enim postmodum revelavit, illum hac liberalitate meruisse & assecutum esse summum Ecclesiæ Pontificatum, ut habet ejus vita. Sic Christus specie pauperis nudi, petens à S. Catharina Senensi primò tunicam, mox indusium, tertiò sudunculam, quartò manicas, cùm illa liberaliter & secretò omnia tribueret, sequenti nocte eidem apparuit, ostentans tunicam istam gemmis conspicuam, ac promisit se illi daturum vestem invisibilem, quæ omne ab ea frigus arceret (unde postmodum nullum sensit frigus) ac in cœlis publicam & eminentem gloriam. Ita Raymundus in ejus vita.

S. Gregorii. *S. Catharina Senensis.*

VERS. 5. ET CUM ORATIS, NON ERITIS SICUT HYPOCRITAE TRISTES, QUI (οἳ, id est, *qui*, jam legunt ὅτι, id est, *quia*) AMANT IN SYNAGOGIS ET IN ANGULIS PLATEARUM (putà in flexibus viarum, in biviis, triviis, quadriviis, ubi ex duabus, tribus, quatuorve plateis confluit populi multitudo) STANTES ORARE, UT VIDEANTUR AB HOMINIBUS. AMEN DICO VOBIS, RECEPERUNT MERCEDEM SUAM) Stolida & impudens fuit hæc Scribarum vanitas & ostentatio, qua captabant publicas plateas & trivia, ubi major erat turba populi, ut coram illa stantes ostentarent suam orationem & devotionem, cùm potiùs in oratione quærendus sit locus secretus, in quo orans sine distractione mentem colligat, ut cum solo Deo colloquatur. Quod ergo vulgò dicitur de triplici inani studio: inane est studium in fenestra, in platea; apud focum, ob varias res inibi incidentes, quæ mentem à studio distrahunt, idem multò magis dicas de oratione: Inanis est oratio in fenestra, in platea, apud focum.

STANTES ORARE) Ex hoc loco & ex Marci cap. 11. 25. ac Lucæ cap. 18. 11. Jansenius opinatur Judæos orasse stando, non genuflectendo. Verùm dico sacerdotes & Levitas stando sacrificasse Deo, & psalmos cecinisse; populum quoque stando ea spectasse: si enim genuflexisset, ob interjectum inter se & altare septum tres cubitos altum, sacrificia videre nequivisset, præsertim in magna hominum turba. Rursum, stabat populus, cùm concionem, aut publicam Salomonis vel alterius benedictionem audiret, & exciperet: item cum Deo pro victoria similive beneficio solennis fieret gratiarum actio, uti nos stamus, cùm canitur: *Te Deum laudamus*: Sic Azarias cum sociis in fornace Babylonica illæsus permanens, canens: *Benedicite omnia opera Domini Domino*, stetit. Daniel 3. 25.

An Judæi stantes orarent.

Aliàs verò Judæi orabant genuflexi, præsertim in actu adorationis vel pœnitentiæ, cùm à Deo delictorum veniam flagitarent. Ita Salomon in dedicatione templi genuflexus oravit & adoravit: nam *utrumque* (notent hoc Aulici & delicatuli, qui cum Judæis unum genu Christo flectunt) *genu in terram fixerat*. 3. Reg. 8. 54. Daniel cap. 6. 10. ter per diem genua flectens Deum adorabat. Sic Michæas ait cap. 6. 6. *Curvabo genu Deo excelso*. Hic enim est ritus adorationis apud omnes gentes. Unde illud: *Derelinquam mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt incurvata ante Baal*, id est, qui non adoraverunt Baal. 3. Reg. 19. 18. Hinc Deus Isaiæ 45. 23. *Mihi*, ait, *curvabitur omne genu*, ut omnes Gentes me colant & adorent. Et 2. Paral. 29. 30. *Incurvato genu*, ait, *adoraverunt*. Idem fecit Esdras libr. 1. cap. 5. 5. quin & quinquagenarius missus ab Achab rege, Eliam genu flexo adoravit. 4. Reg. 1. 13. Sic & omnes genuflexi adorabant Aman, præter Mardochæum. Esther. 3. 2. Quòd ergo Scribæ & Pharisæi stantes orabant, superbi & Pharisaici fuit supercilii, ut patet hic & Luc. 18. 11. ipsi enim sibi videbantur reliquo populo esse digniores & sanctiores.

Porrò Christiani jam inde ab initio orare solent genuflexi. Nam Christus iturus ad mortem, genuflexus, imò prostratus in terram oravit in horto. Matth. 26. vers. 39. Sic & sanctus Petrus Actor. 4. 90. & S. Joan. Apocal. cap. 19. 10. & cap. 22. 8. ac sanctus Paulus Actor. 20. 36. & Ephes. 3. 14. *Hujus rei gratia*, inquit, *flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi*. Christiani ergo orant genuflexi omnibus feriis & diebus, idque ad memoriam lapsus Adæ & omnium posterorum ejus, exceptis Dominicis & tempore Paschali, quando stantes orant in honorem & repræsentationem resurrectionis Christi, ut docet sanctus Justinus quæst. 115. *Unde*, inquit, *talis in Ecclesia consuetudo? quia utrinsque nos oportuit jugem obtinere memoriam, & ipsius per peccatum lapsus nostri, & gratiæ Christi nostri, per quam à lapsu resurreximus: ea propter genuum per sex dies inclinatio, symbolum & nota est lapsus per peccata nostra. Quòd verò die Dominico genua non flectimus, signum est & designatio resurrectionis, per quam gratia Christi & à peccatis & à morte, quæ ab illo interfecta est, liberati sumus.* A temporibus autem Apostolorum hanc consuetudinem cœpisse, docet S. Irenæus libr. de Paschate. Eamdem consuetudinem inculcat Tertullianus lib. de Corona militis cap. 3.

Christiani orant genuflexi.

TU AUTEM CUM ORAVERIS, INTRA IN CUBICULUM (Græcè ταμεῖον, id est in locum secretum, in quo quis se vel sua recondit, uti est genus, conclave, cubiculum, Vatabl. vertit *cellam*) TUUM, ET CLAUSO OSTIO, ORA PATREM TUUM IN ABSCONDITO, ET PATER TUUS, QUI VIDET IN ABSCONDITO REDDET TIBI) Græca rursum addunt ἐν τῷ φανερῷ, id est, *in manifesto*, sive in propatulo. S. Augustinus, S. Hieronymus, & S. Ambrosius lib. de Cain & Abel cap. 9. per cubiculum accipiunt cor & mentem, ejusque secretum, quasi VERS. 6.

Cor est cella animæ.

quasi hoc orantem ingredi & claudere oporteat, ne di A stractiones irrepant, quæ mentem à Deo avocent: Aut ut sanctus Hieronymus: *Claude ostium*, id est, claude labia tua & secretò in mente ora, uti faciebat Anna mater Samuelis 1. Reg. 1. 13. Audi sanctum Ambrosium loco jam citato: *Salvator ait, intra in cubiculum, non inclusum parietibus, quo tua membra claudantur, sed cubiculum, quod intra te est, in quo includuntur cogitationes tuæ, in quo versantur sensus tui. Hoc orationis cubiculum ubique tecum est, & ubique secretum est, cujus arbiter nullus est, nisi solus Deus*, qui, ut ait Cyprianus tract. de oratione, *non vocis, sed cordis auditor est*. Unde in oratione summa requiritur attentio, ut exclusis omnibus cogitationibus de solo Deo cogitemus, cum eoque reverenter & ardenter colloquamur. Unde post multa subdit sanctus Cyprianus: *Quæ autem segnitia est, alienari & capi ineptis cogitationibus & profanis, cùm Dominum deprecaris, quasi sit aliud quod magis debeas cogitare, quàm quod cum Deo loqueris? Quomodo audiri te à Deo postulas, cùm te ipse non audias? Vis esse Deum memorem tui, cùm rogas, quando tu ipse memor tui non sis*. Huc facit dictum sancti Francisci: *Corpus est cella*, B *& anima est eremita, quæ moratur in cella ubicumque sit, etiam inter homines, ad orandum Dominum & meditandum de ipso*. Ita refert Lucas Vvaddingus in Annalibus Minorum anno Christi 1216. num. 5. Aliam causam dat Cassianus collat. 9. cap. 34. Orandum, inquit, in silentio, ut inimicos nostros (dæmones) lateat petitionis nostræ intentio, nec eam impediant.

Hic sensus verus & appositus est, sed symbolicus potiùs & mysticus, quàm literalis, nil enim vetat cubiculum hic propriè, ut sonat, accipi: per cubiculum autem à pari quemvis locum secretum significat: sed intellige quantum opus est, & attinet ad vanam gloriam & ostentationem vitandam, atque ad mentem colligendam, ut tota uni Deo intendat, præsertim in oratione privata. Audi S. Cyprianum tract. de Oratione: *Secretò nos orare præcepit in abditis & semotis locis, in cubiculis ipsis, quod magis convenit fidei, ut sciamus Deum ubique esse præsentem, audire omnes & videre*, C *& majestatis suæ plenitudine in abdita quoque & occulta penetrare, sicut scriptum est: Ego Deus approximans, & non* Deus de longinquo. Jerem. 23. Non ergo damnat hic Christus publicam in Ecclesia orationem, quæ communi Judæorum & Christianorum usu laudabiliter recepta est, ut patet 3. Reg. 8. 29. Actor. 1. 24. & cap. 6. vers. 6. Primò enim, publica oratione publicè colitur & honoratur Deus. Secundò, in ea quisque ad orationem aliorum exemplo magis excitatur & accenditur. Tertiò, in ea quasi junctis animis & precibus vim Deo facimus, & impetramus quod petimus. Unde Tertullianus in Apolog. cap. 30. sic ait: *Illuc (in cœlum) suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocui; capite nudo, quia non erubescimus* (Judæi enim præsertim sacerdotes orabant tecto capite, ut dixi in Pentateucho; nostri quoque in China, dum Missam celebrant, tegunt caput ex indulto Pauli V. Pontificis, quia apud Sinas turpe est & dedecus nudare caput). *Denique sine monitore, quia de pectore oramus, precantes sumus semper pro omnibus Imperatoribus*. Et rursum: *Quasi manu facta oramus, hæc vis Deo grata est*. Plura eaque pulchra hac de re habet S. Chrysostomus hom. 3. de Incomprehensibili Dei natura. Et Origenes hom. 7. in Josue. Denique templum est proprius orandi locus, in quo omnes & singuli secretò Deum orant, perinde ac si orarent in cubiculo.

Ecclesia orat publice: Cur? Resp. — *Primò.* — *Secundò. Tertiò.* — *Caput nudare apud Sinas inhonestum.* — *Quartò.*

Hæresis cubicularia.

Ridicula ergo est hæresis ex hoc loco malè intellecto nuper in Hollandia exorta, à quodam novatore, qui reiicit omnia templa, & tantùm in cubiculo agit suas suæ sectæ synaxes. Quin & Calvinistæ, dum ante prandium mensæ benedicitur, pileo os contegunt, ut secretò orent: sed pileus non est cubiculum de quo hic Christus: atque magis orthodoxi sub facie orant secretò in mente & cubiculo cordis, ut paulò antè ex S. Ambrosio dixi.

REDDET TIBI) Græca, Syrus & Arabicus addunt, *in publico*, q. d. Si ores in secreto, Deus publicam tibi rependet devotæ orationis mercedem, præsertim in die judicii. Unde contra Calvinum disce hinc A orationis meritum & mercedem. Audi sanctum Chrisostomum: *Si ergo sic oras, plurimam profectò accipies mercedem. Non, ait, donabit tibi, sed reddet, inquit, debitorem quippe se tibi constituit*.

ORANTES AUTEM NOLITE MULTUM LOQUI, SICUT ETHNICI: PUTANT ENIM QUOD IN MULTILOQUIO SUO EXAUDIANTUR) Hoc est, ἐν pro διὰ more Hebræo) vel ut Græcè est propter *battologiam*, id est, nugacitatem & futilem verborum profusionem & repetitionem, quasi hac sua Rhetorica Deum de rebus suis informaturi & docturi, simulque flexuri, ut concedat quod postulant: sicut Rhetores sua phalerata oratione informant, flectuntque judices, ut reum absolvant. VERS. 7.

Pius affectus est anima orationis.

Docet ergo hic Christus orationis essentiam non esse sitam in verbis ore prolatis & profusis, sed in colloquio mentis cum Deo, cujus causa & quasi anima sit desiderium, & pius animi affectus: quam tamen non negat verbis posse exprimi & foveri, tum ut sicut corde interiùs, sic & exteriùs ore & lingua Deum laudemus: tum ut voce mentis affectus excitetur, acuatur, & continuetur. Disputat de Oratione fusè S. Augustinus epist. 121. ad Probam, quæ inscribitur *de Orando Deum*: Jansenius hic c. 41. accuratè tradit modum orandi, æquè ac orationis utilitates.

NOLITE ERGO ASSIMILARI EIS: SCIT ENIM PATER VESTER, QUID OPUS SIT VOBIS, ANTEQUAM PETATIS EUM) q. d. Ethnici putant Deum ignorare, vel certè non considerare, nec æstimare suas miserias & egestates, à quibus, ut liberentur, Deum orant: utuntur ergo multis verbis, ut eas ipsi enarrent, quasi eum de illis docturi. At errant: scit enim Deus, considerat & æstimat illas magis, quàm ipsi, qui orant. Vult tamen orari, & sæpe non nisi rogatus succurrit, ut homines suas miserias æquè ac Dei miserationes agnoscant: sciantque se non suo merito, sed Dei dono & gratia ab iis liberari. Addit sanctus Augustinus epist. 121. cap. 8. *Deum velle exerceri in orationibus desiderium nostrum, quo possimus capere quod præparat dare. Illud enim valdè magnum est, sed nos ad accipiendum parvi & angusti sumus*. Et paulò post: *Tantò quippe illud, quod valde magnum est, quod nec oculus vidit, quia non est color; nec auris audivit, quia non est sonus; nec in cor hominis ascendit, quia cor hominis illuc debet ascendere; sumemus capaciùs, quantò id & fideliùs credimus, & speramus firmiùs, & desideramus ardentiùs*. VERS. 8.

SIC ERGO VOS ORABITIS: PATER NOSTER, QUI ES IN CÆLIS) Tradit hic Christus Christianis modum orandi, non tamen præcipit, ut hisce omninò verbis oremus, sed tantùm docet res, quæ à Deo petendæ sunt, & quo ordine, qualique verborum brevitate petendæ sint. Meritò tamen Ecclesia ipsis etiam Christi verbis utitur, utpote divinis, brevissimis, clarissimis, & efficacissimis. Unde S. Cyprianus tract. de Orat. Dominica: *Quæ, inquit, vera magis apud Patrem precatio, quàm quæ à Filio, qui est veritas, de ore ejus prolata est?* Et mox: *Agnoscat Pater Filii sui verba, cùm precem facimus, qui habitat intùs in pectore*, D *ipse sit & in voce. Et cùm ipsum habeamus apud Patrem advocatum pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, advocati nostri verba promamus. Nam cùm dicat, quia quodcumque petierimus à Patre in nomine ejus, dabit nobis; quantò efficaciùs impetramus, quod petimus in Christi nomine, si petamus ipsius oratione?* VERS. 9. Luc. 11. 2.

Breviarium unde dictum.

Nota: Hæc oratio Dominica omnes res à Deo petendas complectitur: unde Tertullianus lib. de Orat. cap. 1. & eum secutus S. Cyprianus lib. de Oratione, illam vocant *Evangelii breviarium*; sicut officium Ecclesiasticum, quod sacerdotes quotidie recitant, est totius S. Scripturæ compendium, ideoque vulgò vocatur *Breviarium*.

Porrò S. Augustinus epist. 121. & lib. 2. de Verbis Domini in monte, ac post eum Theologi hanc orationem distinguunt in septem petitiones, quarum tres primæ spectant honorem Dei, reliquæ quatuor utilitatem nostram. Primò enim ante omnia nobis quærendus est honor Dei: hic enim est finis noster (æquè ac

ac creaturarum omnium) simulque involuit beatitudinem nostram, & media ad illam consequendam necessaria vel opportuna.

PATER NOSTER) *Appellatio ista & pietatis & potestatis est*, ait Tertullianus lib. de Orat. Per *Patrem* S. Cyprianus, Chrysostomus & Rupertus accipiunt primam S. Trinitatis personam: ad hanc enim velut S. Trinitatis principium, Ecclesia in Missa plerasque orationes sive collectas dirigit, ab eaque per merita Filii exaudiri postulat, dicens: *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum*, &c. Meliùs alii accipiunt totam S. Trinitatem sive Deum, quia omnes tres personæ æquè ad extra omnia operantur, ideoque omnes æquè sunt invocandæ. Porrò Deus est *Pater noster*; primò creatione, qua nos ex nihilo ad sui similitudinem homines rationales & liberos creavit? secundò redemptione, qua nos per Christi mortem à morte & gehenna redemit: tertiò regeneratione, qua nos in baptismo peccato mortuos in novam vitam regeneravit: quartò adoptione, qua nos sibi in filios per gratiam adoptavit: quintò vocatione, qua nos ad cœlestem hereditatem vocavit, suosque heredes instituit. Voce ergo *Pater* admonemur omnium Dei beneficiorum eorumque maximorum, ac consequenter summæ reverentiæ, fiduciæ & charitatis, quam Deo debemus, ut illi quasi Patri placere satagamus. Quid enim filio charius esse potest, quàm pater, aut cui magis is placere studeat, quàm patri? Rursum quid non speret filius à patre? *Patris nomine*, ait S. Augustinus, *charitas excitatur (quid enim charius filiis, quàm pater?) & supplex affectus, & quædam impetrandi præsumptio: quid enim non det filiis, qui dedit, ut filii essent?* ac significatur, ut ait Chrysostomus, peccatorum remissio, adoptio, hereditas, fraternitas ad Christum, & spiritus largitio. Notat S. Cyprianus tract. de Orat. Dominica, miram Dei dignationem, qui nos jubet orare sic, ut *Deum patrem vocemus, & ut est Christus Dei filius, sic & nos Dei filios nuncupemus, quibus æternitas repromittitur*. Unde colligit: *Meminisse debemus, quia quando patrem Deum dicimus, quasi filii Dei agere debemus, ut quomodo nos nobis placemus de Deo Patre, sic sibi placeat & de nobis. Conversemur quasi Dei templa, ut Deum in nobis constet habitare. Nec sit degener actus noster à spiritu, ut qui cœlestes & spiritales esse cœpimus, non nisi spiritalia & cælestia cogitemus & agamus.*

NOSTER) Non dicit Christus. *Pater mi*. Hoc enim Christo est proprium, qui unicus est Dei Patris filius per naturam, ait Glossa, sed *Pater noster*, quia omnes alloquitur, ut doceat Deum esse patrem omnium, ac consequenter omnes nos esse fratres, ideoque invicem amare, & pro invicem orare debere, non pro se solo. *Sic*, ait S. Cyprianus tract. de Oratione, *orare unum pro omnibus voluit, quomodo in uno omnes ipse portavit*. Et Auctor imperfecti: *Dulcior est ante Deum oratio, non quàm necessitas rei transmittit, sed quam charitas fraternitatis commendat*. Addit aliam causam aliudque commodum S. Ambrosius lib. de Cain cap. 9. *Nunc*, inquit, *quia singuli orant pro omnibus, etiam omnes orant pro singulis*, &c. *Ita magna remuneratio est, ut orationibus singulorum acquirantur singulis totius plebis suffragia*. q. d. Voluit Christus singulos orare pro omnibus, ut omnes orent pro singulis, ut sic quisque non suas dumtaxat, sed omnium preces lucretur, sibique adsciscat, quod sanè magnum est, spiritale fœnus & usura.

QUI ES IN COELIS) quasi dicat: Qui dominaris in cœlis, indeque totum orbem ad nutum moderaris & gubernas. Significat ergo hæc vox: Primò summam Dei potentiam & dominium, ut omnia, quæ petimus, præstare possit & velit tanquam Pater noster, uti optimus, sic & maximus. Secundò, significat hereditatem nostram, quam ex hac filiatione à Deo Patre speramus esse cœlestem, non terrenam. Tertiò, monet, ut orans mentem transferat à terrenis ad cœlestia, ubi Deus gloriam suam ostendit Angelis & beatis. Ita S. Chrysostomus. Hinc orantes convertimur ad Orientem, unde cœlum surgit, ait S. Augustinus, ut admoneantur omnes se ad Deum convertere. Quartò, innuit oranti non alia esse petenda, quàm quæ ad cœlum conducunt: cetera enim vana sunt, nec nisi fumus & umbra.

SANCTIFICETUR NOMEN TUUM) Primò S. Cyprianus, & S. Ambrosius exponunt. q. d. Sanctificatio Dei, quam in baptismo accepimus, in nobis permaneat: opus est enim nobis, ait Cyprianus, sanctificatione quotidiana, *ut qui quotidie delinquimus, delicta nostra sanctificatione assidua repurgemus*. Secundò, Tertullianus sic, q. d. Sanctos fac homines. Verùm hoc sensu hæc prima petitio esset eadem cum secunda: *Adveniat regnum tuum*. Tertiò ergo meliùs S. Augustinus, Chrysostomus, & alii explicant. q. d. Da Domine non ut idolorum, vel dæmonum, vel Mahometis, vel Arrii, Lutheri, Calvini, &c. sed tuum nomen sanctum habeatur ab hominibus.

Porrò nomen hic propriè accipi potest, & figuratè pro re nominata: Idque primò pro ipsa deitate & Deo, quasi dicat: Sanctificetur nomen tuum, id est, sanctificeris tu, ò Domine Deus noster. Secundò, pro fama & gloria Dei; hanc enim petimus ab omnibus celebrari. Tertiò, pro Dei attributis, ut omnipotentia, justitia, sapientia, misericordia, &c. ob quæ Deus nominatur & colitur omnipotens, summè justus, sapiens, misericors, &c. Sensus ergo est, q. d. Fac Domine, ut homines cognoscant, colant, sanctificent tuum nomen, id est, teipsum, sive Deum in essentia unum, & in personis trinum, ac tuam famam & gloriam, tuamque omnipotentiam, justitiam, sapientiam, misericordiam, ceteraque attributa; nec quidquam iis sanctius, id est augustius, integrius, divinius, ac proinde nihil magis reverendum, colendum, glorificandum æstiment, ideoque illa perpetuò tum mente, tum lingua, tum vita & moribus celebrent & glorificent non tantùm Christiani, sed & pagani, Judæi, hæretici per veram de te fidem, veramque tui religionem, amorem, latriam & cultum, ut scilicet ad illum ipsos convertas.

Nota: Sanctitas Dei est sacratissima Dei majestas, integritas, perfectio, divinitas; item puritas, liberalitas, fidelitas, bonitas, ceteraque divina attributa, quam videntes & intuentes Seraphini, quasi in extasin rapti, ita admirantur & obstupescunt, ut jugiter non canant aliud, quàm *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth: plena est omnis terra gloria ejus*. Isaiæ 6. Vide ibi dicta. Et Psaltes: *Gloria*, ait, *& divitiæ in domo ejus*. Psal. 111. vers. 3. & Psal. 5. vers. 6. *Sanctimonia & magnificentia in sanctificatione ejus*. Et Psal. 143. vers. 3. *Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis ejus non est finis*, &c. *magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua enarrabunt*. Hinc B. Virgo, cùm Dei sanctitatem, imò Verbum æternum mente uteroque suo concepisset, stupens jubilansque exclamavit: *Magnificat anima mea Dominum*, &c. *Quia fecit mihi magna, qui potens est, & sanctum nomen ejus*.

SANCTIFICETUR ergo NOMEN TUUM) Id est; sanctitas tua, ò Domine: tua, inquam, sancta majestas, deitas, omnipotentia, justitia, clementia, &c. celebretur & glorificetur ab omnibus; quo indirectè & consequenter petimus omnium hominum sanctificationem. Quare dum dicimus: *Sanctificetur nomen tuum*, tam Dei, quàm nostram sanctificationem flagitamus. Deum enim in se sanctificare nequimus, imò nec gloriam ejus internam & immensam (qua immensa laude Pater glorificat Filium, & Filius Patrem, ac utrumque Spiritus sanctus, & hi vicissim Spiritum sanctum) augere, nec Deo quidquam addere. Sed dum Deum sanctificamus, nobis ipsis sanctitas accedit & accrescit, putà sancta fides, sancta charitas, sancta religio, sanctus Dei cultus, &c. per quæ nos ipsi sanctificamur intrinsecè, & sanctificamus Deum extrinsecè, quia per sanctitatem nostram Dei sanctitas apud homines laudatur & celebratur. Denique omnis nostra sanctificatio Dei finita & exilis est: disce ergo modum sanctificandi Deum infinitè esse duplicem. Prior est dicendo: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, sicut erat in principio, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen*. Hoc est, attribuo Deo gloriam ipsi commensam & infinitam, quam habuit à principio, hoc est, ab æterno, qua scilicet Pater, Filius, & Spiritus jugiter se invicem divina & infinita laude glorificant. Posterior est, qua Deo offerimus Christum crucifixum in Missa. Christus enim, quia Deus & homo, est victima divina, ac Deo commensa & infi-

infinita. Itera & frequenta utramque hanc praxim, ut Deum sanctifices quantum meretur, & quantum dignus est sanctificari & glorificari.

VERS. 10. Luc. 11. 2. ADVENIAT REGNUM TUUM) Hæc est secunda petitio orationis Dominicæ, qua Deo postulamus regnum, sicut prima eidem postulavimus nominis sanctificationem; quia per hoc regnum sanctificatur & glorificatur Dei nomen.

Quadruplex Dei regnum. Primum. Secundum. Porrò quadruplex est Dei regnum. Primum est Dominium Dei in omnes omnino creaturas, de quo Psal. 144. *Regnum tuum, regnum omnium sæculorum: & dominatio tua in omni generatione & generationem*. Secundum regnum Dei est mysticum, quo per fidem & gratiam regnat in animis fidelium & sanctorum: ac tale regnum hic nos poscere censent, ut diabolus in mundo regnare desistat, nec peccatum regnet in nostro mortali corpore. Ita S. Hieron. Ambrosius, & Euthymius. Audi S. Ambrosium lib. 6. de Sacram. c. 5. *Postulatio, ut in nobis sit regnum Christi. Si Deus in nobis regnat, locum habere adversarius non potest, culpa non regnat, peccatum non regnat, sed regnat virtus, regnat pudicitia, regnat devotio*. *Tertium.* Tertium Dei regnum est in cœlo, quo feliciter per gloriam regnat in beatis: ac illud hic intelligunt Tertullianus, & S. Cyprianus tract. de Orat. Dominicâ: *Ut Christo*, inquit, *dominante regnemus, qui antè sæculo servivimus. Bene autem*, ait S. Cyprianus, *regnum Dei petimus, id est, regnum cœleste, quia est & terrestre regnum. Sed qui renuntiavit jam sæculo, major est & honoribus ejus, & regno; & ideò qui se Deo & Christo dedicat, non terrena, sed cœlestia regna desiderat*. *Quartum.* Quartum Dei regnum plenissimum & perfectissimum est, quo devicto & destructo prorsus diaboli regno peccato & morte, Deus solus perfectè tam amicis suis, scilicet Sanctis, quàm inimicis, id est, impiis & reprobis dominabitur, quod fiet in resurrectione & die judicii, durabitque in omnem æternitatem, de quo 1. Cor. 15. v. 28. Ita S. Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus, tunc enim tolletur omnis potestas dæmonum & hominum impiorum, qui nunc in mundo dominantur, Deumque & Dei servos persequuntur & impugnant, idque hic optimè intelligitur & petitur: nam, ut dixi, hæ tres primæ petitiones per se & directè tantùm Dei honorem spectant, & non nostram gloriam, nisi consequenter. Non est ergo sensus, q. d. Regna tu Domine in cordibus nostris per gratiam, aut fac nos regnare cum beatis in cœlo; hoc enim ad nos propriè pertinet, non ad Deum: sed q. d. Precamur, ò Domine, ut tu absolutè & sine adversario regnes, ut scilicet omnes omnino creaturæ & homines tibi substernantur, itaque tu gloriosè in piis regnes per gratiam & gloriam, in impiis per justitiam & vindictam æternam. Inde tamen consequenter postulamus nobis, ut citò ex hoc mundo, velut è gravi peregrinatione & periculosa militia, transferamur ad regnum gloriæ & felicitatis æternæ, ut cum Christo & Sanctis ejus in æternum regnemus. Tunc enim Deus plenè regnabit in nobis, & nos in Deo, juxta illud Apoc. 5. 10. *Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes & regnabimus super terram*. Et Sap. 5. *Ideò accipient (justi) regnum decoris, & diadema speciei de manu Domini: quoniam dextera sua teget eos, & in brachio suo defendet illos*. Tunc enim *Deus* erit *omnia in omnibus*. 1. Corinth. 15. v. 28.

FIAT VOLUNTAS TUA, SICUT IN COELO ET IN TERRA) Hæc est tertia petitio, licet Tertullianus, lib. de Orat. eam ponat secundam; tertiam verò illam, quæ præcessit: *Adveniat regnum tuum*. Spectat & hæc Deum Deique regnum, quia quò magis fit voluntas Dei, eò magis propagatur Dei regnum, dum plures illi se voluntariè subiiciunt. Magnus enim Dei honor, magnum Dei dominium & regnum est, ut omnes & omnia ejus voluntati substernantur, utque illa in omnibus compleatur. Porrò duplex est voluntas Dei, scilicet, *beneplaciti* & *signi*; sive *absoluta* & *optativa*. *Voluntas beneplaciti in Deo.* Voluntas beneplaciti in Deo est illa, qua Deus absolutè vult aliquid fieri, quæ semper impletur, & quam nulla vis impedire, aut sistere vel retardare potest, juxta illud Psal. 113. *Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cœlo & in terra*. Et illud Isaiæ 46.

A *Omne consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet*. Et illud Ester. 13. *Non est qui tuæ possit resistere voluntati*. In hac ergo nobis acquiescendum est, vel congaudendo, vel tolerando adversa, quæ nobis immittit.

Voluntas signi est, qua Deus significat quid velit à nobis fieri per suas leges & præcepta, quæ nobis imponit. *Voluntas signi, quæ?* De hac secunda voluntate omnes Patres intelligunt hanc petitionem. Non ergo est hic sermo propriè de voluntate efficaci & beneplaciti, hæc enim non potest non impleri, sed de voluntate Dei optativa & imperativa quæ à Theologis signi dicitur. Sensus ergo est, q. d. Da Domine nobis tuam copiosam & efficacem gratiam, qua ita alacriter, integrè & concorditer per omnia tam in agendo, quàm in patiendo tuis jussis & desideriis obediant homines, sicut Angeli iisdem in cœlo obediunt. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius hic, & S. Augustinus lib. 2. de Serm. Domini in monte. Alludere videtur Christus ad illud Psal. 102. v. 20. & 21. *Benedicite Domino omnes Angeli*
B *ejus, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum ejus. Benedicite Domino omnes virtutes ejus, qui facitis voluntatem ejus*. Angelorum ergo promptitudinem, celeritatem, efficaciam, perfectionem in implenda Dei voluntate imitari debemus, ut illam veneremur & honoremus, ac consequenter nobis ipsis benefaciamus. Nam, ut ait Apostolus 1. Thessal. 4. *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra*. Et Christus Matth. 12. *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ille meus frater, & soror, & mater est*. Audi S. Cyprianum tract. de Orat. Dominica: *Voluntas Dei est, quam Christus & fecit & docuit: humilitas in conversatione, stabilitas in fide, verecundia in verbis, in factis justitia, in operibus misericordia, in moribus disciplina, injuriam facere non nosse, & factam posse tolerare, cum fratribus pacem tenere, Deum toto corde diligere, amare in illo quod pater est, timere quod Deus est, Christo nihil omnino præponere, quia nec nobis quidquam ille præposuit: charitati ejus inseparabiliter adhærere, cruci ejus fortiter ac fidenter assistere: quando de ejus nomine & honore certamen est, exhi-*
C *bere in sermone constantiam qua confitemur: in quæstione fiduciam, qua congredimur: in morte patientiam, qua coronamur: hoc est, coheredem Christi esse velle; hoc est præceptum Dei facere; hoc est, voluntatem Patris adimplere*.

Nota primò: Voluntas optativa Dei, quæ *signi* dicitur, duplex est, una *præcipiens*, qua aliquid fieri jubet aut vetat: hanc semper implere tenemur: altera *suadens* & *consulens*, qua consulit paupertatem spiritus, virginitatem, statum perfectionis, &c. hanc non tenemur implere: nam possumus nolle ob aliquam causam particularem honestam, verbi gratia, infirmitatem, tentationem, obligationem succurrendi parentibus vel reipublicæ, id quod Deus in genere consulit. Ratio est, quia Deus id quod consulit, neque absoluta voluntate vult, neque etiam me vult ad hoc obligare: unde non teneor illud implere: secus est in voluntate Dei præcipiente. *Voluntas signi duplex, præcipiens & consulens.*

Nota secundò: Voluntas nostra debet esse conformis voluntati divinæ, primò effectivè, quia ut voluntas no-
D stra sit bona, debet velle, id quod eam velle vult Deus, putà, ut velit id, quod lex Dei vult eam velle & facere. Nostra enim voluntas subiicere se debet legi & voluntati divinæ, tamquam omnium creatrici & imperatrici. *Voluntas nostra debet esse conformis in objecto formali.*

Secundò objectivè; Debet enim voluntas nostra consentire divinæ in objecto formali, sive in ratione volendi. Ut enim sit recta, debet velle id, quod honestum est ac conforme rectæ rationi, ideoque voluntati divinæ. Hæc enim vult omne honestum & id quod recta ratio faciendum dictat. Lex enim æterna, quæ est in mente & voluntate Dei, est norma & regula omnis honesti, omnisque virtutis, quam recta ratio dictat.

Tertiò: Voluntas nostra, ut sit bona, non debet sese conformare divinæ in objecto sive volito materiali, etiam cognito. *Non in materiali.* Patet hoc exemplis S. Scripturæ. Deus enim volebat Sodomam subvertere; & Abraham, quantum in se erat, hoc nolebat: unde Dominum rogavit, ne id faceret. Deus volebat infantem, quem susceperat David ex adulterio mori, David autem de hoc vehementer dolebat. Deus nolebat Christum venire

venire in carnem ante quatuor millia annorum evoluta; Prophetæ autem desiderabant eum venire citiùs: volebat gentem Judaicam deserere, & suam beneficentiam convertere ad gentes; sed Paulus ita de hoc dolebat, ut vellet esse anathema à Christo. Denique hoc adeò verum est, ut Deus possit mihi præcipere, ut velim aliquid, quod tamen ipse non vult, sicut præcepit Abraham, ut vellet interficere filium, quem tamen ipse nolebat interfici. Ratio est, quia id quod Deus vult, potest homini esse incommodum & detrimentosum: aliud enim Deo, aliud homini congruit, ut ait Augustinus, Enchir. 101. unde quatenus est incommodum, potest homo illud nollè, & de eo dolere, & hæc affectio erit consentanea divinæ voluntati in generali ratione volendi, quæ est ratio honesti. Charitas enim & pietas dictant honestum esse, ut nostram nostrorumque salutem desideremus, & quoad possumus, procuremus: quòd si deinde videamus nihilominùs Dei voluntatem absolutam esse, ut contrarium fiat, illi repugnare non debemus, nec ei obmurmurare, sed potiùs ei humiliter nos subiicere, in eaque conquiescere, ac dicere cum Christo in horto: *Non mea voluntas, sed tua fiat.* Prior ergo voluntas nostra dissonans à voluntate Dei in volito materiali, velleitas potiùs est, quàm absoluta voluntas: unde in ea vel explicitè vel implicitè addenda est hæc conditio, si id placeat Deo, aut si id permittat divina voluntas: aut q. d. Vellem Deum velle hoc, quod mihi meisque commodum est, si id ei placeret. Nam si is absolutè id nolit, in ejus voluntate æquissima & sanctissima conquiescendum est.

Nec in permissivis malorum.

Hinc ulteriùs sequitur, non teneri nos, ut ea velimus, quæ ex sola Dei permissione eveniunt, imò quædam neque posse nos velle, ut sunt peccata, quia etiam Deus hæc nullo modo vult: alia verò quæ peccata non sunt, non tenemur velle, sed toto affectu possumus desiderare, ut non eveniant; & quantum in nobis est, ameliri; ut sunt cædes, eversiones urbium, violationes virginum, quæ pati peccatum non est, & à Deo non sunt absolutè decreta. saltem ante prævisionem causarum secundarum. Sanctiùs tamen videtur in his quoque dicere cum Psalte: *Justus es Domine, & rectum judicium tuum.* Quare melius est ut plurimum, considerare justo Dei judicio ea permitti ad Dei gloriam, & acquiescere in divina ordinatione, quàm de eis multùm dolendo se vexare; quia hoc juvat ad patienter ferenda qualibet mala, præsertim cùm non semper constet, an illa sit voluntas permittens, an ordinans & decretoria, licèt negandum etiam non sit, displicentiam quamdam istorum effectuum, & ipsi naturæ & pietati & charitati esse consentaneam; solùm adhibendus est modus.

Possumus ergo illa nolle, quatenus ex eis tot mala sequuntur: possumus etiam illa velle, quatenus Deus ea vult fieri ad justam scelerum castigationem. Hæc enim est Dei voluntas absoluta, quæ beneplaciti dicitur, cui in bonis congaudendo & congratulando consentire debemus; in malis tolerando, & non obmurmurando, sed humiliter Dei flagella excipiendo, ut cùm Deus nos peste, fame, bello castigat. Unde Maldonatus: Petimus, ait, ut voluntas Dei fiat à nobis, sed etiam in nobis: majoris enim momenti est, voluntatem etiam minimam Dei impleri, quàm omne bonum creaturæ, quà est creaturæ. Et S. Cyprianus tract. de Mortalitate, cùm hortaretur populum, ut æquo animo ferret mortalitatem, quæ tunc in illa provincia grassabatur: *Meminisse*, inquit, *debemus voluntatem nos non nostram, sed Dei facere debere, secundùm quod nos Dominus quotidie jussit orare.*

Sic Actor. 21. cum discipuli non possent retinere S. Paulum, ne pergeret Hierosolymam, ubi vinciendus erat, dixerunt: *Voluntas Domini fiat*, quia, ut ait S. August. serm. 109. de Tempore: *Mentem suam sublimi & divino statuto devotissimè subdiderunt.* Sic S. Maria Oigniacensis, cùm audivisset à Deo matrem suam ob bona iniustè possessa esse damnatam ad gehennam, dixit: *Fiat voluntas Dei*, fiat quod Deus justè decrevit, uti refert Jacobus Cardinalis de Vitriaco in ejus vita, quæ extat apud Surium tom. 3.

Memorabile est quod in vita S. Christinæ Mirabilis
A (apud Surium ante diem 24. Junii) c. 20. legimus, ea die, quà à Saladino & Saracenis capta est Jerusalem, Christique crux & sepulchrum, ipsam in Belgio degentem Deo revelante id cognovisse, ideoque non contristatam, sed exultasse in spiritu, causamque rogatam hanc dedisse: *Christus pro illata ipsi contumelia dignum censuit, ut terra illa hac ignominia afficiatur, quamvis ipsius passione sanctificata, attamen in fine mundi cum ipso reditura: quando illius recuperandæ causa animæ semper victuræ, ejusque sanguine redemptæ, ab iniquitate ad justitiæ studium convertentur, fundentque homines sanguinem suum, & quamdam morti Salvatoris vicem cum multa devotione rependent.* Sic cùm videmus urbes capi à Turcis vel hæreticis, non nos affligamus, sed conquiescamus in Dei voluntate & providentia, cujus partim justitia, partim misericordia ibi glorificatur: *Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine*, ait Psaltes Psalm. 100. vers. 1.

S. Christinæ.

Adde quod infideles subinde honestiùs vivunt, minùsque Deum offendunt, quàm fideles, qui Deum meliùs norunt, & majora ab eo beneficia perceperunt.
B Quocirca terram sanctam ob multiplicia, eaque enormia, qualia nec Turcæ committebant, Christianorum eam incolentium scelera à Deo traditam fuisse Saladino & Saracenis, graphicè enarrando ostendit Marinus Sanutus Venetus in libro, cui titulus: *Secreta fidelium crucis*, lib. 3. parte 8. cap. 2. 5. 6. & seq.

Stolida Lutheri illatio.

Denique stolidè Lutherus hinc inferebat, Turcæ non esse resistendum: quia Turca, inquit, est flagellum Dei, Deique voluntate nos invadit & castigat. Resp. Turca est flagellum Dei non positivum, quale est flagellum magistri flagellantis negligentem discipulum, sed permissivum dumtaxat: vult enim Deus permittere, ut Turca tyrannicè nos invadat & affligat; sed simul vult ut ejus tyrannicæ invasioni resistamus, nimirum ut pugnando & vincendo Turcam, discamus pugnare contra vitia illaque superare.

Denique præclarè R. Gamaliel in PirKe Anoth.
C cap. 2. *Fac*, inquit, *voluntatem Dei perinde ac tuam, imò relinque tuam, ut Dei adimpleas. Sic enim Deus pariter aliorum voluntates tuæ concordabit.* Hoc enim congruum obedientiæ est præmium, ut sicut obedimus voluntati divinæ, sic alii obediant & consentiant voluntati nostræ.

Sicut in Coelo et in terra) q. d. Sicut Angeli in cœlis promptissimè & plenissimè faciunt voluntatem Dei; sic eamdem quoque faciant homines in terra, ut sicut à beatis ex amore purè, constanter & perseveranter ad Dei gloriam, Deo servitur in cœlo; sic & serviatur à mortalibus in terra: *Jubet*, ait Chrysostomus, *hic degentes conversationem cum cœli habitatoribus habere communem, & antequam superna illa præstetur habitatio, cœlum quodammodò vult fieri & terra, aliosque nobis Angelos terram monstrare*, ut scilicet ita obediremus Deo in terra; perinde ac si inter Angelos versaremur in cœlo.

Symbolum orationis est catena aurea.

Hinc hieroglyphicum orationis est catena aurea è cœlo emissa cum hoc lemmate: *Ad sidera sic trahimur.* Catena enim dicta est, quòd se capiendo teneat, quia
D in ea annulus annulum capit. Catenam auream è cœlo pendere finxit Homerus à Jove emissam, ut ceteri dii, qui in terris commorabantur ad eam appensi, ipsum è cœlo traherent, qui omnes toto virium conatu egregium hoc opus aggredientes, inconsideratè in cœlum veluti per scalam ascenderunt. Symbolum hoc est orationis. Est enim oratio ascensus mentis in Deum, & hanc D. Dionysius affirmabat esse catenam auream, qua Deum ipsum ad nos trahimus, nosque ad eum trahimur, dum velle nostrum infallibili & æquissimæ ejus voluntati subiicimus, & is est orationis nostræ præcipuus effectus, huncque ipsemet Christus in oratione Dominicali nobis expressit illis verbis: *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra.*

Mysticè primò S. Augustinus, Tertullianus, & Cyprianus per cœlum accipiunt spiritum per terram carnem, q. d. Quoniam caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem, fac Domine ut caro subdat se spiritui, ut sicut spiritus servit legi Dei, sic & caro non serviat ampliùs legi peccati, sed legi Dei.

Secun-

Secundò, S. Cyprianus per cœlum accipit justos, per terram peccatores, q. d. Fac Domine ut peccatores faciant voluntatem tuam, sicut faciunt justi.

Tertiò, S. Augustinus per cœlum accipit Christum, qui è cœlis descendit in terram, ut terram, id est Ecclesiam terrestrem sibi desponderet & copularet in incarnatione, quasi dicat: Fac Domine, ut sicut Christus facit tuam voluntatem in omnibus, sic faciat & Ecclesia; hæc enim est sponsa Christi, quam proinde sponso suo Christo in omnibus conformari decet.

Sanctitas sita in conformatione voluntatis nostræ cum divina.

Moraliter sanctitas, quies, lætitia, perfectio Christiani consistit in abnegatione voluntatis suæ, ejusque in omnibus tam adversis, quàm prosperis conformatione cum voluntate divina: nam, ait S. Bernardus serm. 3. de Resurrectione: *Quid odit aut punit Deus præter propriam voluntatem? Cesset voluntas propria, & infernus non erit. In quem enim ignis ille desæviet, nisi in propriam voluntatem?* Quocirca prisci ascetæ, & religiosi perfectionis studiosi, continuè se exercebant in hac conformitate, ut nihil vellent, nisi quod Deus vult, atque hanc unicam ad quietem & perfectionem esse viam dictitabant: *Talis enim conformatio maritat animam Verbo*, ait S. Bernardus serm. 28. in Cant. Sicut ergo sponsa nil vult, nisi quod vult sponsus, itaque semper fit, quod ipsa vult; sic anima, quæ suam voluntatem exuit & induit divinam, experitur semper id fieri, quod ipsa vult. Illud D. Taulerum docuit instructor ille suus, uti fusè enarravi Roman. 12. vers. 2. Quocirca S. Gertrudis hæc verba: *Fiat voluntas tua*; subinde trecenties sexagies quinquies pientissimè recitabat, & iterabat, hocque gratissimum Deo sacrificium esse intelligebat. Unde ipsa jussa à Deo eligere sanitatem aut morbum, respondit: *Vehementissime desidero, ut non facias voluntatem meam*, sed tuam. Et hoc pacto in altissima pace & gaudio permanebat. Nam qui in Deo scit se habere, omnia, ceteraque nihil æstimat, & considerat voluntatem illius esse optimam, potentissimam & utilissimam, omnino in ea conquiescit, dicitque cum Psalte: *In pace in idipsum dormiam & requiescam*. Et cum S. Augustino lib. 1. Confess. cap. 1. *Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* Deus enim est omne bonum: adeoque unicum & dulcissimum solatium, ac quies & centrum animæ sibi unitæ; hæc ergo fixa in Deo, quasi rerum vertice, unum undique Deum & super omnia, subtus se appetitum suum, omniaque cetera intuetur, & in divina voluntate, quasi in sinu Dei conquiescit. Extat hac de re dialogus brevis, sed insignis S. Catharinæ Senensis, quo summam pacem & perfectionem consistere docet in conformitate cum voluntate divina, ut quis in eam voluntatem suam, imò totum se suaque omnia in omnibus & per omnia planè plenèque resignet, dicatque semper & ubique in quolibet rerum eventu: *Fiat voluntas tua*. Quocirca ipsa in corde suo fabricarat cubiculum ex tabulis voluntatis divinæ concameratum, in eoque quasi in cœlo jucundissimè & sanctissimè assiduè habitabat, seseque concludebat, ut nihil cogitaret, loqueretur aut faceret, nisi quod Deo placeret Deique voluntatis esse crederet, ideoque illam, quidquid agendum erat, edocebat Spiritus sanctus. Audierat enim à Deo: *Crede filia, Deum tuum magis posse, scire & velle bonum tuum, quàm tu, ideoque omnia prospera & adversa ordinare & dirigere ad bonum tuum multò magis, quàm pater & mater per omnia curant; & omnibus modis procurant bonum filii sui unicè dilecti.*

S. Catharina Senensis.

VERS. 11. Luc. 11. 3. PANEM NOSTRUM SUPERSUBSTANTIALEM (multi legunt *quotidianum*) DA NOBIS HODIE) Hæc est quarta petitio, qua uti & tribus sequentibus post tres primas petitiones ad Deum spectantes petimus ea, quæ ad nos pertinent ac in primis *panem nostrum*, hoc est, non Angelis, non etiam jumentis, sed nobis hominibus à te Domine deputatum; non etiam alienum aut raptum, sed nobis per nostros labores, census, eleemosynas aliterve à te datum aut dandum. Hinc S. Chrysostomus hanc petitionem connectit præcedenti hac ratione, q. d. Christus: Jussi petere, ut fiat voluntas Dei à vobis, sicut fit ab Angelis, non tamen vos Angelis æquo: vos enim pane indigetis, illi non indigent: quia illi sunt immortales & impassibiles, vos estis mortales & fragiles. Hinc rursum Rupertus lib. 17. in Genes. cap. 25. colligit omnes homines, etiam divites, principes & reges; esse mendicos Dei, & ab eo quotidie mendicare panem. Sicut enim Deus filiis Israel per 40. annos in deserto quotidie pluebat manna è cœlo, eoque aluit sexcenta hominum milla, sic quotidie dum mensæ assidemus, Deus quasi pluit singulis escam de cœlo. Hinc David, licèt rex, dicebat: *Ego autem mendicus sum & pauper, Dominus solicitus est mei*. Psal. 39. 18. *Dicamus ergo mendici omnes*, ait Rupertus, *ante fores divinæ gratiæ: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. Audi S. Augustinum serm. 15. de Verbis Domini secundùm Matthæum: *Petis te mendicus, & tu es Dei mendicus omnes enim, quando oramus, mendici Dei sumus, ante januam magni Patrisfamilias stamus, imò etiam prosternimur, supplices ingemiscimus, aliquid volentes accipere, & ipsum aliquid est ipse Deus. Quid à te petit mendicus? Panem. Et tu quid petis à Deo, nisi Christum qui dicit: Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi?* Joan. 6.

NOSTRUM) Panis, ait Gregor. lib. 24. Moral. cap. 7. Dei est ex munere, noster autem per acceptionem. S. Chrysostomus verò, qui de justitia, ait, acquisitum manducat, suum panem manducat; qui autem cùm peccato, alienum.

Panis ἐπιούσιος quis? Resp. Primò.

SUPERSUBSTANTIALEM) Quæres, quis est panis supersubstantialis? Resp. Græcè est ἐπιούσιον (quæ vox alibi non reperitur, quàm hic & Lucæ 6. 22.) quòd primò Angelus Caninius lib. de Nomin. Hebraicis novi Testamenti, vertit *crastinum*: quam ἐπιοῦσα ἡμέρα dicitur sequens vel crastina dies, q. d. Sicut in Parasceve, sive feria sexta Hebræi in deserto colligebant manna pro Sabbato, quo quiescendum erat, ita tu Domine da nobis hodie panem in crastinum: nam ulteriùs non sumus solliciti, sed post crastinum expectamus, & quasi præparamus nos ad Dominicam resurrectionis, & ad jubilæum æternum. Sarcinas ergo colligimus, & tantùm petimus panem in crastinum. Favet quod scribit S. Hieronymus in Evang. Hebræo Nazaræorum haberi מחר *machar*, id est, *crastinum*. Unde S. Athanasius tract. de Incarnatione Verbi, censet nos hic petere Spiritum sanctum, qui est panis divinus, quo vesci & frui speramus in cœlo, & cujus primitias accipimus & libamus in Eucharistia.

Secundò.

Secundò, S. Hieronymus ἐπιούσιον explicat περιούσιον, id est, præcipuum, egregium, eximium, peculiarem; Symmachus vertit *electum*; aut qui super omnes substantias, & universas superat creaturas. Sic & Cassianus collat. 9. c. 20. & Cyrillus cath. 5. Mystag. & S. Ambrosius lib. 5. de Sacram. cap. 4. qui per panem hunc intelligunt Eucharistiam, quæ à Zacharia c. 9. v. ult. vocatus *frumentum electorum*.

Tertiò.

Tertiò, ad literam, ἐπιούσιος, idem est, quod οὐσιαστικός, id est, ad substantiam pertinens, puta panis substantialis, essentialis, substantivus, qui ad conservandam hominis substantiam & vitam quotidie est necessarius. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, & S. Basilius in qq. compendio explicatis q. 252. S. Cyrillus catechesi 5. Mystag. & alii multi, qui cum Suida ἐπιούσιον interpretatur, ἐπὶ τὴν ἡμῶν ὑπόστασιν τροφὴν ἐπαρκοῦντα, id est, nostræ substantiæ & nutritioni congruentem & sufficientem, qui scilicet non serviat voluptati, sed necessitati; nec delicatior aut copiosior sit, sed frugalis & moderatus, id est, quotidianus: illud enim quod quotidie necessarium est ad sustentationem, & quo quotidie indigemus, hoc vocamus quotidianum. Unde Syrus vertit, *panem indigentiæ nostræ*; Arabicus; *panem sufficientem* (sic & Aegyptius Aethiopicus & Persicus) quem Latini *cibarium* vocant, unde & Latinus interpres in Luca cap. 11. vers. 3. clarè vertit *quotidianum*; & ita hoc loco Matthæi *quotidianum* vertunt leguntque Patres, qui versionem S. Hieronymi antecesserunt, ut S. Cyprianus, S. Ambrosius, lib. 5. de Sacram. cap. 4. S. Augustinus Enchir. cap. 115. & alii, imò Ecclesia recitans in officio & Missa *Pater noster*, juxta S. Matthæum, dicit oratque ex veteri ante S. Hieronymum versione: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*; itaque fideles orare docet.

Porrò S. Hieronymus, quia jussu Damasi Latinam versio-

versionem novi Testamenti ad Græcum textum emendavit, pro *quotidianum* hoc loco posuit *supersubstantialem*, ut fideliter ad verbum vim vocis Græcæ exprimeret. Dicitur enim ἐπιούσιος ab ἐπὶ οὐσίαν, id est, *super substantiam*. id est, *juxta*, vel ad substantiam pertinens, qui scilicet substantiæ nostræ sustentandæ est conveniens & necessarius, putà non supervacaneus, delicatus, curiosus, sed substantialis, simplex, vulgaris. Audi Nyssenum tract. de Oratione: *Panem da, non luxum, non delitias, non ornamenta aurea, non lapidum fulgores, non agros, non gentium præfecturas, non pannos sericos, non musica acroamata non quidquam, quo anima à divina & potiori cura abstrahatur, sed panem*. Et infra: *Exiguum est, quod naturæ debes, cur adversùs temetipsum multiplicas tributa? Est autem venter perpetuus tributorum exactor. Dic ei, qui educis panem de terra: Dic corvos pascenti, qui omni carni cibum dat, qui manum aperit, & omne animal bona voluntate replet. A te mihi vita est, à te quoque mihi vitæ subsidium contingat. Tu da panem, id est, ut ex justis laboribus cibum adipiscar. Nam si Deus justitia est, non habet à Deo panem qui ex fraudulenter parta cibum habuit.*

Rursum ἐπιούσιον derivari potest ab ἔπειμι & ἐπιέναι, id est, accedo, advenio, insto, ut significet panem instantem, id est, hodiernum quem scilicet manè petimus quotidie pro adveniente die, & instante prandio vel cœna. Ita noster Lessius lib. 2. de Justitia cap. 37. dubio 4. & favet S. Ambrosius lib. 5. de Sacram. cap. 4. ubi nota Evangelistas subinde novare, novasque voces formare, prætertim ubi res est nova, uti in Evangelio sunt Eucharistia, baptismus, ἐπιούσιον, ἀρραβών, &c. idque simili compositione illi, qua Græci ab οὐσία formatur ὁμοούσιος, ἑτεροούσιος, ὁμοιούσιος, &c.

Panis ergo super substantialis idem est, qui panis quotidianus, quo scilicet quotidie substantiam nostram conservare debemus, quem Evangelium Matthæi Hebr. nuper editum vocat תמידי *temidi*, id est, jugem, quo scilicet continuè egemus; hæc enim vox ficta est a תמיד *tamid*, id est, semper, jugiter. Alii vocant דבר יום *debar jom*, id est, *verbum*, sive *rem diei*, hoc est, panem quotidianum, quem quotidie ut necessarium sustentationi a Deo petere debemus. Vetat enim mox Christus, ne solliciti simus de crastino, de quo incerti sumus, an simus victuri. *Volens*, inquit Chrisostomus, *nos undique accinctos esse, & quibusdam velut fidei pennis instructos, semper ad cœlestia subvolare, nec ampliùs indulgere naturæ, quam a nobis ipsa necessitatis usus exposuit*. Et S. Cyprianus tract. de Oratione Dominica: *Meritò*, ait, *Christi discipulus victum sibi in diem postulat, qui de crastino cogitare prohibetur, quia & contrarium sibi fit & repugnans, ut quæramus in sæculo diu vivere, qui petimus regnum Dei velociter advenire*. Per *quotidianum* ergo excluditur sollicitudo crastini. Rursum S. Hieronymus vertit *supersubstantialis*, ut innueret maxima hic peti panem cœlestem, qualis est Eucharistia, de quo mox.

Panis supersubstantialis, quis? Quæres secundò, quis in particulari est hic panis super substantialis, sive quotidianus? Calvinus lib. 3. Instit. cap. 20. 44. & Philippus Melanchton in locis communibus tit. de Invocatione & precatione, solùm corporalem accipiunt: Catholici nonnulli solùm spiritualem intelligunt. Sanè hunc solùm exprimunt S. Hieronymus, Cyrillus, Ambrosius, Cassianus locis mox citandis. Verùm dico panem hic tum materialem corpori sustentando, necessarium, tum spiritualem & cœlestem animæ nutriendæ idoneum, uti est Verbum Dei & Eucharistia, postulari: utroque enim indigemus: quare utrumque petere debemus, & tantò magis secundum, quàm primum, quantò anima præstat corpore; idque significat vox *supersubstantialis*, quam S. Hieronymus interpretatur præcipuus, eximius, & omnes substantias creatas superans, eò quòd, ut Cassianus ait collat. 9. cap. 20. sublimitas magnificentiæ ejus, & sanctificationis excedat omnia creata. Sic & S. Cyrillus catech. 5. Mystag. Unde in Græco additur, imò geminatur articulus τὸ, cùm τὸν ἄρτον, τὸν ἐπιούσιον, q. d. Da nobis panem non communem, sed illum singularem, eximium, cœlestem & divinum. Alludit enim ad manna datum Hebræis in deserto, quod fuit typus Eucharistiæ. De manna enim dicitur Psalm. 74. 24.

A *Panem cœli dedit eis. Panem Angelorum manducavit homo*. Sicut ergo manna erat cibus ἐπιούσιος, putà cœlestis & Angelicus, sic multò magis est Eucharistia. Unde Sapient. 19. 20. utraque in Græco vocatur *ambrosia*, quæ à Poetis dicitur esse deorum cibus. Hic ergo est panis propriè super substantialis. Ita per panem hic tam spiritualem, quàm corporalem accipiunt S. Chrysostomus, Theophylactus, & Euthymius, Augustinus, Tertullianus, & Cyprianus tract. de Orat. Dominica. Quocirca S. Ambrosius lib. 5. de Sacramentis, cap. 4. per panem supersubstantialem accipiens Eucharistiam: *Si*, inquit, *panis est quotidianus, cur post annum tantùm eum sumis? Sic vive, ut quotidie merearis accipere*; uti primi fideles quotidie communicabant, ut patet Actor. 2. 46. Et S. Cyprianus de Orat. Dominica: *Hunc*, ait, *panem dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, & Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo graviori delicto, dum abstenti & non communicantes à cœlesti pane prohibemur à Christi corpore separemur, ipso prædicante & monente: Ego sum panis vitæ, qui de cœlo*

B *descendi. Si quis ederit de meo pane, vivet in æternum*; Joan. 6.

Nota sub pane phrasi Hebræa per synecdochen accipi quidquid victui, vestitui, habitationi & vitæ tum corporis, tum animæ sustentandæ est necessarium; omne enim hoc petimus hic nobis dari, vel si nobis divitibus jam datum sit, conservari & custodiri. Sufficientiam petimus, ait S. Augustinus epist. 21. nomine panis totum significantes.

DA NOBIS HODIE) Τὸ *da* non tantùm dari postulat panem, sed & salutarem vim vigoremque nutriendi & roborandi pani inseri, ut panis corpori prosit ad sanitatem & robur, quo corpus melius animæ in Dei famulatu & obsequio. Ita S. Chrysostomus. Tum etiam, ut docet S. Augustinus serm. 135. quoniam cupimus cibum de manu Dei accipere, id est, ab illo sanctificatum, temperatum, dimensum, ut corpori prosit, & animæ non obsit, si de corporali agatur; & contrà, mentem nutriat, & corpus non destruat, si de spirituali tractetur.

C HODIE) Quia omni momento aliquo Dei sustentaculo egemus.

ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA SICUT ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS) *VERS. 12. Luc. 11. 4.* Arabicus: *Et dimitte nobis peccata nostra, sicut nos dimisimus his, qui peccaverunt in nos*. Hucusque in quatuor petitionibus fuit apprecatio bonorum; jam in tribus ultimis sequitur deprecatio malorum. *Debita*, hæc Lucas cap. 11. 4. interpretatur ἁμαρτίας, id est, peccata, peccatum enim est summum debitum ob summam injuriam, quam irrogat Deo, quæ quia est infinita, hinc pro ea ejusque debito nec homo, nec Angelus ex rigore justitiæ satisfacere potuit, sed solus Christus, qui est Deus & homo. Debita ergo hæc sunt culpæ, quæ inducunt reatum sive obligationem pœnæ & gehennæ: hujus enim debitorem constituunt hominem, dum peccat: peccator ergo debet animam dæmoni, morti, & inferno: Deo autem debet mille, imò infinitas animas, mortes & gehennas, si eas haberet, vel sustinere posset.

D Hinc Patres contra Pelagianos probant neminem esse sine peccato. Respondebant Pelagiani, justos orare, ac dicere: *Dimitte nobis debita*, non pro se, sed pro aliis, putà proximis, qui peccarunt; aut si pro se id dicant, id dicere non ex veritate, sed ex humilitate & modestia. Utrumque confutat S. Augustinus lib. 2. de Peccat. meritis, cap. 10. & lib. 10. contra Epistolam Parmenian cap. 10. Nam non dicimus: Dimitte aliis debita aliena, sed *dimitte nobis debita nostra*. Absit autem, ut coram Deo mentiamur; hæc enim non est humilitas, sed hypocrisis & fictio. Unde S. Cyprianus de Orat. Dominica: *Ne quis*, inquit, *sibi quasi innocens placeat, & se extollendo plus pereat, instruitur & docetur peccare se quotidie, dum quotidie pro peccatis jubetur orare*. Denique Concil. Milevit. II. c. 1. Anathema dicit iis, qui verba Dominicæ orationis: *Dimitte nobis debita nostra*; ita volunt à Sanctis dici, ut humiliter, non veraciter hoc dicatur: *Quis enim*, inquit, *ferat orantem & non hominibus, sed ipsi Domino mentientem, qui labiis sibi dicit dimitti*

mitti velle, & corde dicis, quæ sibi dimittantur debita, non A *habere*. Idem habet Concilium Africanum iisdem verbis cap. 76.

SICUT ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS) scilicet debita non pecuniæ, nec restitutionis famæ & honoris, sed injuriæ nobis illatæ, ita ut propter illam non prosequamur eos odio, nec velimus vindictam privatam, nec etiam publicam, nisi quando bonum publicum, aut recta ratio aliud postulat. Tò *sicut* non significat regulam vel mensuram, quam Deus in dimittendis peccatis sequatur: plura enim debemus, petimusque dimitti nobis à Deo, quàm alii debeant nobis; sed causam inductivam, quæ Deum moveat ad dimittendam. Unde Lucas cap. 11. 4. habet: *Dimitte nobis debita nostra, siquidem & nos dimittimus debitoribus nostris*. Hæc

Conditio remissionis est traditio. est enim conditio, quam Deus à nobis requirit, qua posita facilè dimittit: si verò ea desit, non dimittit, juxta id quod sequitur: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis delicta* B *vestra; si autem non dimiseritis, non dimittit*. Hoc est ergo quasi pactum Dei cum peccatore: Si dimittis dimitto: si non dimittis, non dimitto. Ita S. Augustinus Enchir. 73. Unde S. Cyprianus de Orat. *Addidit*, inquit, *legem, certa nos conditione & sponsione constringens, ut sic nobis peccata dimitti postulemus, secundùm quod & ipsi debitoribus nostris dimittimus. Quale crimen est* (nolle dimit-

Exemplo. tere) *quod martyrio non potest exorari*? Sic enim legimus

Sapritii. Sapritium excidisse martyrio, quod jam quasi in manibus habebat. Cùm enim in fide constans jam capite plectendus esset, jubereturque genua flectere, abnegavit; eò quòd Nicephoro petenti veniam, offensam nollet condonare; qui proinde in ejus locum se substituens, martyrii palmam illi eripuit & obtinuit, uti habet ejus vita apud Surium die 9. Februarii. Ita *Vita Sanctorum est interpretatio Scripturarum*, ut ait S. Hieronymus. Quocirca S. Joannes Elemosynarius, ut principem iram servantem ad reconciliationem adduceret, Missam C coram eo celebrans, dicensque *Dimitte nobis debita no-*

S. Joannis Eleemosynarii. *stra*, illicò siluit, idque studiò; prosequutus ergo est princeps: *Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*. Tum Patriarcha ad eum conversus: *Vide*, ait, *in quali terribili hora, quid dicas Deo: Quoniam sicut ego dimitto, ita & tu dimitte nobis*; qua voce quasi fulmine ictus princeps: *Quæcunque jusseris Domine*, inquit, *faciet servus tuus*, illicoque inimico reconciliatus est. Ita Leontius in ejus vita cap. 38.

Qui ergo nolunt proximis injuriam dimittere, mentiuntur coram Deo, & se hic tacitè condemnant, ac se remissione indignos ostendunt, atque quasi contra se sententiam pronuntiant, scilicet, quòd Deus eis sua debita non remittat. Censent aliqui hoc mendacium, quia fit Deo, esse grave peccatum. Unde aliqui no-

Qui nolunt dimittere, an peccent recitando: sicut & nos dimittimus. lentes dimittere recitando *Pater noster*, hanc petitionem omittunt, sed perperam & contra Christi institutum. Ita Cassianus collat. 9. cap. 22. & noster Salme- D ron tom. 5. tract. 51. ubi docet eos illam recitando non peccare, quia id dicunt in persona Ecclesiæ, quæ debitoribus debita dimittit: & quia per hoc incitantur ad remittendum, ac tacitè postulant gratiam à Deo, qua idipsum faciant. Igitur *sicut & nos dimittimus*, id est sicut multi ex nobis suis debitoribus dimittunt. Adde recitativè hæc verba accipi, tamquam formulam precandi à Christo præscriptam, ut ea moneamur dimittere nostris debitoribus. Insuper *dimittimus*, id est, sicut debemus & optamus dimittere; sed quia infirmitas nostra id præstare non valet, tu Domine da robur, & cor nostrum immuta, ut id præstemus. Est ergo hic tacita oratio, qua petimus à Deo gratiam dimittendi injurias nobis illatas. Ita explicabat S. Franciscus, cujus verba inferiùs recitabo.

Deniquè si rigidè accipiantur hæc verba, mendacium sonant, sed ut videtur veniale dumtaxat: nulli enim perniciosum est. Sicut ergo si quis in confessione, quæ fit sacerdoti, quasi Dei vicario, dicat falsum in re parva, peccat venialiter, modò det materiam veram absolutionis, putà confiteatur peccata, quæ verè commisit. Ita etiam in hoc casu videtur dicendum. Talis enim omnes petitiones verè postulat à Deo, sed mentitur in unius circumstantia dumtaxat.

ET NE NOS INDUCAS (Græcè εἰσενέγκῃς, id est *inferas*) IN TENTATIONEM) *Inducas*, non impellendo, ut vult Calvinus: *Deus enim intentator malorum est*, VERS.13. Luc.11.4. *ipse autem neminem tentat*. Jacobi 1. 13. sed permittendo induci. Ita Patres & Catholici omnes. Subinde enim Deus dicitur facere quod permittit; quia fieri, nisi ipso annuente, & manum omnipotentiæ suæ laxante, non potest. Sensus ergo est, q. d. Primò: Ne permittas nos induci in tentationem, ita nimirum, ut ea capiamur & superemur, sicut pisces & aves inducuntur in rete, cùm illo concluduntur & capiuntur, *Ne* scilicet, ut explicat S. Augustinus epist. 121. *deserti tuo adjutorio, alicui tentationi vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti*. Secundò, q. d. Ne permittas ut tentatio nobis obveniat: licèt enim in Vitis Patrum nonnullos Sanctos legamus optasse tentationes, quasi materiam augendæ virtutis & meriti, ex magna animi fortitudine & fiducia in Deum, unde Jacob. cap. 1. 1. ait: *Omne gaudium existimate fratres, cùm in varias tentationes incideritis* (vide ibi dicta) tentatione enim probamur, exercemur, certamus proficimus ac perficimur; tamen ordinariè tutius est tentationes fugere & deprecari. Monet ergo nos Christus infirmitatis nostræ, & ut ob eam nos tentationibus non ingeramus, sed eas, quoad fieri potest, arceamus & deprecemur. Ita Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, Chrysostomus de Orat. Dominica, & S. Augustinus de Bono persever. cap. 6. Hinc disce dæmonem nil posse in tentando, ni Deus id ei permittat. Ita S. Cyprianus. Exemplum clarum est in Job. c. 1. quem, ut tentaret dæmon, tertiò facultatem petiit à Deo. Rursum tentationes non posse à nobis vinci, nisi per opem & gratiam Dei: quare illa cuilibet in tentatione assiduè & ardenter est invocanda. Unde B. Petrus Chrysol. serm. 44. ait: *Ad tentationem vadit, qui ad orationem non vadit*. Et S. Gregorius Nyssenus orat. 1. de Orat. Dominica: *Si oratio negotium præcedit*, inquit, *peccatum adversus animam aditum non invenit*.

SED LIBERA NOS A MALO) Hoc est, à tentatione; de hac enim sermo præcessit. Secundò, *à malo*, id est, à diabolo, qui præses & artifex est tentationis, inquit Tertullianus & Chrysostomus: hic enim Græcè vocatur πονηρὸς, ut 1. Joannis 5. *Malignus* (πονηρὸς) *non tangit eum*. 1. Joan. 2. *Vicistis malignum*, & alibi: diabolus enim per malos homines, perque carnem & mundum omnes tentat. Tertiò, generaliùs & pleniùs S. Cyprianus de Orat. omne malum hic accipit, quod scilicet vel ad peccatum trahit, vel virtutis & perfectionis est impedimentum. Et sic clariùs liquet hanc petitionem à præcedenti distingui, esseque septimam & ultimam. Audi S. Cyprianum. *Quando dicimus: Libera nos à malo, nihil remanet, quod ultrà adhuc debeat postulari, quando semel protectionem Dei adversus malum petamus, quâ impetrata, contra omnia, quæ diabolus & mundus operantur, securi stamus & tuti. Quis enim ei de sæculo metus est, cui in sæculo Deus tutor est?*

Anagogicè S. Augustinus epist. 121. docet nos hic petere, ut liberemur à malo, id est, à concupiscentia, omnique miseria per gloriam felicitatis æternæ: *Cùm dicimus*, Anagogicè. inquit, *Libera nos à malo, nos admonemur cogitare nondum nos esse in eo bono, ubi nullum patiemur malum. Et hoc quidem ultimum, quod in Dominica oratione positum est, tam latè, tamq; evidenter & manifestè patet, ut homo Christianus in qualibet tribulatione constitutus, in hoc gemitus edat in hoc lacrymas fundat, hinc exordiatur, in hoc immoretur, ad hoc termines orationem*. Idem lib. 2. de Peccat. mer. & rem. cap. 4. *Deinde*, ait. *addimus quòd perficietur in fine, cùm absorbebitur mortale à vita: sed libera nos à malo. Tunc enim nulla talis erit concupiscentia cum qua certare, & cui non consentire jubeamur*. Unde Franc. Lucas hasce tres ultimas petitiones refert ad concupiscentiam, quasi sic oremus: Ignosce Domine nobis ea, in quibus sumus abstracti à concupiscentia: hæc enim maxima est tentatio: aufer à nobis concupiscentiam, hæc enim ingens est malum, quod non nisi in cœlo auferetur à nobis. Hasce septem petitiones S. Augustinus lib. 2. de Sermone Domini in monte, adaptat septem donis Spiritus sancti, & octo beatitudinibus, singulas singulis.

AMEN) Hoc ait S. Hieronymus, signaculum Dominicæ orationis, approbantis & optantis, ut ita fiat. Unde Septuag. Psal. 71. v. ult. & alibi vertunt *γένοιτο*, id est, *fiat*.

A

Nota : In Græcis codicibus hic additur : *Quoniam tuum est regnum, & potestas, & gloria in secula*. Et ita legunt Syrus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius: sed videntur id Græci addidisse ex pia & solenni consuetudine, sicut iidem salutationi Angelicæ addunt : *Quia tu peperisti Salvatorem nostrum*. Et Psalmis : *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*. Nam codex Græcus Vaticanus & Roberti Stephani, item Latini Tertullianus, Cyprianus, S. Hieronymus, Augustinus, Ambrosius id non legunt.

Rursum adverte : In hac oratione nulla fit mentio ingenii, sanitatis, sapientiæ, roboris, uxoris, familiæ, prolium, opum, honorum, aliorumque bonorum naturæ, quia hæc indifferentia sunt, & tantùm petenda, quatenus ad salutem nostram & aliorum conferunt. Et sic comprehenduntur sub pane quotidiano, vel sub prima petitione : *Sanctificetur nomen tuum* ; ut scilicet Deum sanctificemus, Denique non est necessum hæc petere, quia nobis ultrò adjicientur ; si primùm quæramus Dei regnum, uti Christus promittit vers. 33. *Neque enim*, ut ait S. Augustinus epist. 121. *in tempore utiliter vivitur, nisi ad comparandum meritum, quo in æternitate vivatur*, &c. *Ut quid ergo per multa dispergimur, ac non potiùs cum Psalmo 26. dicimus : Unam petii à Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ*.

B

Porrò tomo 5. Bibliothecæ SS. Patrum extat expositio orationis Dominicæ paraphrastica, concinnata à S. Francisco, quæ partim literalis est, partim mystica, quam, quia sublimis est, sapida & fervens, ac Deo, ut videtur accepta (fuit enim ipse *θεοδίδακτος*) visum est hic attexere.

Paraphrasis orationis Dominicæ S. Francisco. *Sanctissime* Pater noster, *creator, redemptor noster, salvator noster, consolator noster*. Qui es in cœlis, *in Angelis, in Sanctis, illuminans eos ad tui cognitionem, quia tu es Domine lux, inflammans eos ad amorem tuum divinum, quia tu Domine amor es, inhabitans & implens eos ad beatitudinem : quia tu Domine summum bonum es, & æternum bonum, à quo omnia bona, & sine quo nullum bonum*. Sanctificetur nomen tuum. *Clarificetur in nobis notitia tua, ut cognoscamus, quæ sit latitudo beneficiorum tuorum, longitudo promissorum, sublimitas majestatis, & profundum judiciorum*. Adveniat regnum tuum, *ut regnes in nobis per gratiam tuam, & facias nos venire ad regnum tuum, ubi est tui visio manifesta, tui dilectio perfecta, tui societas beata, tui fruitio sempiterna*. Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra, *ut amemus te ex toto corde, te semper cogitando, ex tota anima te semper desiderando, ex tota mente omnes intentiones nostras ad te dirigendo, & honorem tuum in omnibus quærendo, & ex omnibus viribus nostris omnes vires, sensusque animæ & corporis in obsequium tui amoris, & non in alio exponendo : & proximos nostros amemus sicut nos ipsos omnes ad amorem tuum pro viribus trahendo, de bonis aliorum sicut de nostris gaudendo, in malis compatiendo, & nemini ullam offensam faciendo*. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. *Dilectum Filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum da nobis hodie in memoria, in intelligentia & reverentia amoris, quem ad nos habuit, & eorum, quæ pro nobis fecit, dixit & sustinuit*. Et dimite nobis debita nostra, *per tuam misericordiam & ineffabilem passionis dilecti Filii tui Domini nostri Jesu Christi virtutem, & beatissimæ Mariæ Virginis & omnium electorum merita & intercessiones*. Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. *Et quia non plenè dimittimus, tu Domine fac plenè dimittere, ut inimicos propter te diligamus, & pro eis apud te devotè intercedamus, nulli malum pro malo reddamus, & omnibus in te prodesse studeamus*. Et ne nos inducas in tentationem, *occultam sive manifestam, subitam vel importunam*. Sed libera nos à malo, *præterito, præsenti, & futuro*. Amen, *spontaneè & gratis*. Supradicto modo dicebat hic beatus *Pater noster*, ad omnes horas.

C

D

VERS. 14. Luc. 11. 25. SI ENIM DIMISERITIS HOMINIBUS PECCATA (Græcè *ἁμαρτίας*, id est, offensas) EORUM, DIMITTET ET VOBIS PATER VESTER CÆLESTIS DELICTA VESTRA) Si scilicet cetera ad hoc alibi requisita adsint, scilicet contritio & confessio.

SI AUTEM NON DIMISERITIS HOMINIBUS, NEC PATER VESTER DIMITTET VOBIS PECCATA VESTRA) *To enim* dat causam ejus quod præcessit, non proximè, sed remotiùs vers. 12. more Hebræo cur scilicet dixerit : *Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris* ; quia nimirum hæc est quasi conditio & lex talionis, ut quod proximo facimus, hoc nobis pari quasi jure faciat & rependat Deus, ut ibi dixi. Remittentibus ergo injurias, remittuntur offensæ ; vindicantes vicissim Dei vindictam sibi accersunt. Unde Eccles. c. 28. vers. 3. admirans, imò indignans : ait : *Homo homini reservat iram, & à Deo quærit medelam? In hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur?* &c. Unde Glossa hic : In nostra, ait, potestate posuit, qua conscientia judicium Dei provocemus erga nos, & sententiam temperemus : non aliud exigit judex, quàm ut qualem cum volumus erga nos, tales nos præstemus fratribus. VERS. 15. Inf. 18. 35.

CUM AUTEM JEJUNATIS, NOLITE FIERI SICUT HYPOCRITÆ TRISTES, EXTERMINANT ENIM FACIES SUAS, UT APPAREANT HOMINIBUS JEJUNANTES) Arabicus : *Jejunia eorum*. Docuit Christus modum orandi ; nunc docet modum jejunandi (quia infirma est oratio sine jejunio, ait S. Chrysostomus, scilicet, ut fiat alacriter & secretò, studio placendi Deo, non hominibus, ut dixit vers. 1. de Eleemosyna, & vers. 5. de Oratione. Pro *tristes* Græcè est *σκυθρωποὶ*, id est, vultuosi, obscuri, tristes, austeri, tetrici, vultu tetrico & scythico trucique, quibus apponuntur *ἱλαροὶ*, id est, alacres & læti. Dicuntur *σκυθρωποὶ*, quasi *σκυθροὶ*, id est, mœsti, turbidi, *τὴν ὦπα*, id est, vultu ; vel à *σκύζεσθαι*, id est, irasci, vultu tristi & obnubilo incedere, quasi bibissent acetum ; vel alludit ad *χύθρα*, id est, *olla* vel *cacabus*, quod *ὦπα*, id est, faciem habeant atram, nigram & tetram instar cacabi & ollæ : jejunium enim, quia corpus desiccat, acuit bilem utramque, facitque homines melancholicos & cholericos ; cibus verò utramque diluit, facitque suaves, amœnos, benevolos. Quocirca qui res arduas aliis persuadere conantur, eos adeunt non jejunos, quia tum morosi sunt & difficiles, sed in prandio, vel post prandium, cùm cibo & potu exhilarati faciles sunt, joviales & jucundi. Porrò hypocritæ affectabant & induebant vultum tetricum, ut viderentur jujunasse ; hoc hic carpit Christus, monetque, ut omnem vultus mœstitiam discutiant, faciemque ostendant amœnam & lætam, quæ hilaritatis & hilaris jejunii sit indicium, aut potiùs dissimulatio, ut non jejunasse, sed lautè convivati esse videantur. *Hilarem enim datorem diligit Deus*. 2. Corinth. 9. 7. VERS. 16.

EXTERMINANT (Græcè *ἀφανίζουσι*, quod S. Hieron. vertit *demoliuntur*, S. Hilarius *conficiunt*, Syrus & Chrysostomus *corrumpunt*. Alii propiùs *obscurant facies suas*, affectando scilicet & induendo vultus severitatem, pallorem, mœrorem. Alii *labefactant*, *obliterant*, *perdunt*, & *velut è medio tollunt*, ut quasi non appareat, quod noster vocat *exterminant*. Est enim *ἀφανίζειν* obscurare, ac quasi è conspectu tollere, velut qui fucis utuntur, celant faciem suam ; sic & qui ficta macie, tristique pallore luridi, sanctimoniam simulant, id est, hypocritæ, quales erant Scribæ. Audi sanctum Hieronymum : *Exterminantur exules, qui extra terminos mittuntur*. Deinde *exterminant* exponens per *demoliuntur*, id explicat, subdens : *Demolitur autem hypocrita faciem suam, ut tristitiam simulet, & animo fortè lætante, luctum gestet in vultu*.

TU AUTEM CUM JEJUNAS, UNGE CAPUT TUUM, ET FACIEM TUAM LAVA. VERS. 17.

NE VIDEARIS HOMINIBUS JEJUNANS (Arabicus : *Ne appareant hominibus jejunia tua* (SED PATRI TUO, QUI EST IN ABSCONDITO (qui suam essentiam & majestatem celat & abscondit, quique tam est in locis absconditis, quàm publicis, tamque videt abscondita cordis, quàm ostenta operum (ET PATER TUUS, QUI VIDET IN ABSCONDITO, REDDET TIBI) Sufficit, ait Remigius, ut qui est inspector conscientiæ, sit remunerator. Familiare fuit Palæstinis, imò omnibus Orientalibus, diebus festis & lætis ungi, faciemque lavare, & expolire, præsertim in convivis, idque tum ad refrigerium, tum ad nitorem, tum ad coloris & odoris suavitatem. VERS. 18.

Cùm

Ungebantur Palæstini, cur? Cùm enim Palæstina sit in Climate calido & æstuoso, hinc fit ut incolæ sudent, sudorque faciem deturpet, & fœtentem efficiat: lavant ergo faciem, ut sudorem abluant: ungunt, ut fœtorem abigant. Hæc patent ex Ruth. 3. v. 3. Judith. 10. vers. 3. 2. Reg. 12. 20. Lucæ 7. 46. Ungebantur igitur, tum sanitatis, tum recreationis, tum deliciarum, tum fragrantiæ & mollitiei causa. Unde illud de Magdalena ungente Christum: *Et domus impleta est ex odore unguenti*. Joannis 12. 3. In tristitia verò & luctu abstinebant ab unctione & lotione.

Nota hic esse catachresin, cui similem audivimus cap. 5. 6. & alibi; non enim veram unctionem hic præcipit Christus, sed tantùm hilaritatem & dissimulationem jejunii, q. d. *Unge caput*, hoc est, esto hilaris, & præ te fer lætitiam, quasi unctus esses oleo, id est, unguento, quod est lætitiæ causa & symbolum juxta illud: *Ut exhilaret faciem in oleo*. Psal. 103. 15. imò ut jejunium dissimules, & convivium simules; adhibe symbola convivantium, scilicet, unctionem & lotionem. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Euthymius. Audi S. Hieronymum: *Juxta ritum Palæstinæ loquitur, ubi diebus festis solent ungere capita. Præcipit igitur, ut quando jejunamus, lætos & festivos nos esse monstremus*. Huc facit aurea S. Syncleticæ in Vitis Patrum lib. 5. libello 8. num. 19. sententia: *Sicut*, inquit, *thesaurus manifestus citò expenditur; ita & virtus qualibet, cùm innotuerit, vel publicata fuerit, exterminabitur. Sicut enim cera solvitur à facie ignis, ita & anima laudibus inanitur, & amittit virtutum rigorem*.

S. Syncles.

Mysticè S. August. tract. 2. de Serm. Domini in monte cap. 20. per unctionem capitis accipit lætitiam mentis, quæ adhibenda est in omni bono opere: Sanctus Hieronymus verò accipit ipsam virtutum operationem.

VERS. 19. NOLITE THESAURIZARE (Syrus: *Ne reponatis*: Alii: *Ne congregetis* vel *coacervetis*) VOBIS THESAUROS IN TERRA, UBI ÆRUGO ET TINEA DEMOLITUR, ET UBI FURES EFFODIUNT ET FURANTUR) Transit ab ostentatione ad avaritiam, eamque taxat usque ad finem capitis. Utraque enim laborabant Scribæ & Pharisæi, imò longè major pars hominum, qui non nisi opes corradere omni labore satagunt, ac non rarò per fas & nefas, quæ ingens est vanitas & cæcitas. Ostendit ergo hic Christus, quæ sint veræ opes, quæ falsæ, nimirum, veras esse cœlestes, falsas esse terrestres, ut non has, sed illas ambiamus, nec in hisce, sed in illis cor mentemque defigamus. Opes enim in terra *ærugo & tinea demolitur*. Græcè est σὴς καὶ βρῶσις, id est, *tinea & comestura*, uti est rubigo ferro, ærugo æri & auro; utrumque enim sensim exedit, corrodit & consumit. Notat tres corruptionis modos, tinea enim exedit vestes, ærugo aurum & argentum; fures cætera omnia furantur & rapiunt.

Christus hic tribus argumentis avocat homines à studio divitiarum. Primum est, quòd ipsæ fluxæ sint & corruptibiles. Secundum vers. 22. quòd mentem obtenebrent & excæcent. Tertium vers. 24. quòd ipsæ mentem totam ad se rapiant, ut Deo servire nequeat: quia nemo potest duobus dominis, scilicet Deo & Mammonæ servire.

VERS. 20. THESAURIZATE AUTEM VOBIS (non filiis, non nepotibus, non ingratis hæredibus sed *vobis*, id est, animæ vestræ) THESAUROS IN COELO, UBI NEQUE ÆRUGO, NEQUE TINEA DEMOLITUR, ET UBI FURES NON EFFODIUNT, NEQUE FURANTUR) q. d. Opes gloriæ cœlestis sunt incorruptibiles, inamissibiles, stabiles & æternæ: in illis ergo cor mentemque figite, illas omni virtutum studio comparate, non verò terrenas, quæ exiles sunt & caducæ, variisque modis citò corrumpuntur & pereunt; sed eas erogate pauperibus: *Quæ stultitia*, ait S. Chrysostomus, *illic relinquere unde exiturus es; & non illuc præmittere quò iturus es? Thesauriza ubi patriam habes*. Idem hic hom. 48. sub finem: *Si*, inquit, *intueri volueris animam hominis aurum amantis, invenies eam, ut vestimentum à decem millibus vermium corrosum, ita eam perforatam undique à sollicitudinibus, & à peccatis putrefactam, & ærugine plenam. Verùm haud talis est anima pauperis voluntarii, sed potiùs fulget ut aurum, splendet ut gemma, efflorescit ut rosa. Non est illic tinea, neque fur, neque sollicitudo negotiorum hujus vitæ, sed sicut Angelus ita conversatur. Non subjacet dæmonibus, non assistit regi, sed assistit Deo, non militat cum hominibus, sed cum Angelis: non habet thesaurum, terram, sed cælum: non indiget servis, magis autem habet servorum loco passiones, habet servos appetitus, qui regibus dominantur, ut nec respicere audeant. Quid igitur hoc paupere melius? at non habet equos & currum. Quid verò his opus est ei, qui super nube vehi debet, & esse cum Christo?*

VERS. 21. Luc. 12. 34. UBI ENIM EST THESAURUS TUUS, IBI EST ET COR TUUM) *Thesaurus tuus* est id, quod habes in pretio, id quod amas, quod æstimas, quo delectaris, id quod tibi est charissimum, in quo omne tempus & studium collocas: *ibi est & cor tuum. Hoc non solùm de pecunia*, ait S. Hieronymus, *sed & de cunctis passionibus sentiendum est. Gulosi Deus venter est: ibi ergo habet cor, ubi est thesaurus. Luxuriosi thesaurus epulæ sunt: lascivi ludicra, amatoris libido. Huic servit unusquisque, quo vincitur*.

Vis ergo scire, quis sit thesaurus tuus, quid ames, quid æstimes? Adverte quid sæpius in corde verses, quid mente agites & cogites. Si crebrò cogitas & ruminas cœlestia, cœlum amas, thesaurus tuus est in terra, in terra cor tuum quasi talpa sepelivisti. Si ergo sapis, *mens tua non sit in ære, sed in æthere*.

Cor usurarii mortui in thesauro invenitur. Huc facit quod S. Antonius de Padua (ut habet ejus vita) in exequiis cujusdam usurarii concionaturus; hoc thema accepit: *Ubi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum*, dixitque: *Mortuus est hic dives, & sepultus est in inferno. Ite ad thesaurum ejus, & in medio illius invenietis cor ejus*. Abierunt amici, & cor adhuc calidum in medio nummorum ejus invenerunt.

Sanctiùs & sapientiùs S. Paulinus Nolæ Episcopus, Nola capta à Wandalis, Deum orabat: *Domine non excrucier propter aurum & argentum, ubi enim omnia mea sint, tu scis*, quia scilicet cor habebat fixum in Deo, non in auro.

VERS. 22. Luc. 11. 34. LUCERNA CORPORIS TUI EST OCULUS TUUS. SI OCULUS TUUS FUERIT SIMPLEX, TOTUM CORPUS TUUM LUCIDUM ERIT) *Lippientes oculi*, ait S. Hieronymus, *solent lucernas videre numerosas: simplex oculus & purus simplicia intuetur & pura*.

VERS. 23. Luc. 11. 34. 35. SI AUTEM OCULUS TUUS FUERIT NEQUAM, TOTUM CORPUS TUUM TENEBROSUM ERIT. SI ERGO LUMEN, QUOD IN TE EST, TENEBRÆ SUNT, IPSÆ TENEBRÆ QUANTÆ ERUNT?) Dicitur oculus simplex, qui sanus est, & externis humoribus, qui visum perturbant, non miscetur, ideoque purus est, sincerus & clarus, q. d. *Si oculus tuus fuerit simplex*, id est, purus, candidus, & mundus; totum corpus tuum lucidum erit, & quasi oculatum, quia prævia oculi sui luce & directione omnes actiones suas rectè obibit: *Si autem oculus tuus fuerit nequam*, Græcè πονηρὸς, id est malè affectus, & vitioso humore imbutus, ideoque impurus & obnubilatus; *totum corpus tuum tenebrosum erit*, quia carebit luce & duce, puta illustratione & directione oculi sui. *Si ergo lumen* oculare, *quod in te est*, id est, esse debebat, jam offuscatum, non lumen, sed tenebræ & cæcitas sit, *ipsæ tenebræ quantæ erunt*? id est, ipsum reliquum corpus natura sua tenebrosum, ac, ut ita dicam, cæcum, cùm nullum nisi ex oculis lumen habeat, jam oculis suis & luminibus, quasi ducibus orbum, quàm tenebrosum erit, quamque in tenebris errabit, palpabit, & cespitabit? *Quantas*, ait S. Hilarius, *necesse est ipsarum in te tenebras esse tenebrarum?*

Est parabola, uti & pleræque aliæ Christi gnomæ hic. Per oculum ergo cum S. Hieronymo, Chrysostomo, Jansenio, Maldonato, Toleto in cap. 11. Lucæ, & aliis mentem & sensum internum accipe, q. d. ait S. Chrysostomus: A corporalibus interiora disce, quod enim oculus est corpori, hoc intellectus est animæ. Sicut enim oculus dirigit corpus; sic intellectus practicus animam: quod enim hic sentit & gustat, hoc sentit & gustat anima. Unde error & vitium animæ in operando nascitur ex errore & vitio intellectus, quod tamen vitium sæpè oritur ex prava inclinatione & cupiditate affectus. Quod enim affectus concupiscit, eo- Quod oculus est corpori, hoc intellectus est animæ.

dem

dem trahit intellectus, ut judicet illud sibi bonum & A prosequendum. Hoc est quod paulò antè dixit: *Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.* Illud enim cor hic explicat vocatque oculum mentis, hoc est, intellectum practicum, qui omnes actiones luce sua præit & dirigit. Vult enim docere Christus animum non posse esse purum & rectum, ac consequenter nec actiones ab eo manantes esse puras & rectas, ubi cor est avaritia & auri cupiditate occæcatum: de hoc enim egit in præcedentibus, & aget in sequentibus. Sensus ergo est, q.d. Sicut oculus purus clarè illuminat regitque corpus, corporisque motus omnes: sin verò oculus crasso pravoque humore obnubiletur, obtenebratur totum corpus, ut illud in tenebris oberret & cespitet; sic pariter si mens hominis sit pura, illuminabit totam animam omnesque ejus actiones, ut ritè rectèque fiant: sin mens sit pravo affectu & cupiditate avaritiæ imbuta & occæcata, eodem afficiet totam animam omnesque ejus operationes, ut non nisi terram & terrenas opes spectent & ambiant, iisque quasi talpæ sese oppleant & excæcent. Ex affectu enim pecuniæ mens multis erroribus & ignorantiis practicis B obtenebratur, ut putet sibi licere, quod reverà est illicitum, essque utile, quod est damnosum, atque has cæcitates suas cæcis & effrænatis suis passionibus, affectibus & actibus communicat, ut cæcè ruant in rapinas, fraudes, usuras, aliaque scelera, quæ mens ipsa corrigere & frænare debuerat, itaque eos in se cæcos magis ipsa mens excæcat, agitque in cæcas peccatorum ruinas.

Et intentio Potest secundò cum S. Augustino & S. Gregorio lib. 28. Moral. cap. 6. ac Beda per oculum accipi intentio mentis; hæc enim mentem & intellectum movet, regit & flectit quocumque vult; atque hæc ipsa, si purè intendat Deum & divina, velut finem & scopum suum, faciet ut opus ex ea manans (intellige si illud in se sit bonum, aut certè non malum) totum sit purum & sanctum: sin intentio sit prava & impura, faciet ut opus ex ea manans, licèt in se bonum, sit impurum, malum & vitiosum. Nam toto capite à vers. 1. hucusque Christus egit de recta intentione, eamque requisivit in eleemosyna, oratione & jejunio, hoc est, in omni opere bono. Nonnulla huic parabolæ addit Lucas c. 11. vers. 36. quæ ibi velut loco proprio explicanda sunt.

VERS. 24. Luc. 16. 13. NEMO POTEST DUOBUS DOMINIS SERVIRE) Non tantùm contrariis, sed etiam disparatis, sive diversis dumtaxat. Est adagium significans rarum & difficile esse duobus dominis, qui ferè adversis sunt moribus & humoribus, satisfacere, aut æquè eis addici, servire, & obsequi. Non ait *famulari*: subinde enim quis duobus dominis famulatur, sed *servire*, id est, se addicere, amare per omnia, obsequi & obedire. Id Christus applicat avaritiæ & religioni, Deique cultui, q. d. Non potestis servire Deo & diti, cœlo & cœno,ætheri & æri, numini & nummis. Quare si Deo servire, & cor addicere placet, illud ab ære & auro avellendum est. Est hoc tertium Christi argumentum cæteris efficacius, quo Scribas omnesque homines avocat à studio divitiarum, quòd scilicet impossibile sit eis servire & Deo. Vis ergo servire Deo? noli servire Mammonæ.

AUT ENIM UNUM ODIO HABEBIT, ET ALTERUM DILIGET: AUT UNUM SUSTINEBIT, D ET ALTERUM CONTEMNET) Pro *sustinebit* S. Augustinus legit *patietur*, idque exponit de Mammona, q. d. Mammona, id est, opes, est Dominus tam imperiosus & difficilis, ut avari duram sub eo serviant servitutem, nec eum ament, sed sustineant & patiantur ejus herile & durum imperium. Franc. Lucas verò censens interpretem legisse in Græco ἀνέξεται, id est, sustinebit, patietur, sic disjunctivam hanc exponit, q.d. Servus, qui duobus dominis servit, aut unum odiet, & alterum diliget; aut si neutrum diligat, sed utrumque oderit, unius imperium feret & sustinebit, alterius contemnet. Verùm Græci hic, æquè ac Lucæ 16. 13. constanter habent non ἀνέξεται, id est, patietur, sed ἑνὸς ἀνθέξεται id est, *uni adhærebit*, ut vertit Noster Lucæ 16. 13. Syrus & Arabicus, *unum honorabit*. Vatablus: *uni se dedet*, uni cor suum affiget, uni obsequium impendet, id est, unum diliget, ut paulò antè dixi. Sensus enim hujus positionis disjunctivæ est, q. d. Servus duobus dominis serviens, ambobus non serviet, sed aut hunc odio habebit, illum diliget; aut vice versa hunc diliget & sustinebit, illum odiet & contemnet, v. g. Si odiat herum Jacobum, diliget herum Joannem; sin diligat Jacobum, odiet Joannem; cui enim mores unius placent, huic mores alterius, utpote diversi & sæpè contrarii, displicent: quare illum amabit, illi obediet & serviet, hunc odiet, nec promptè ei obedire aut servire volet.

SUSTINEBIT) ergo hic idem est quod favebit, tuebitur, fovebit, sustentabit. Sic Cicero 1. Offic. ait: *Magistratus esse sustinere dignitatem & decus civitatis*: Et orat. pro Flacco: *Vos rempublicam humeris vestris judices sustinetis*. Et pro Rabirio: *Labentem excepit, corruere non sivit, fulsit, & sustinuit, re, fortuna, fide, hodieq; sustinet*. Et Brutus epist. ad Ciceronem: *Apulejum*, inquit, *tu auctoritate sustinere debes*. Sic matres sustinent, id est, alunt & sustentant suos infantes, magistri discipulos, heri servos, & vicissim filii parentes, discipuli magistros, servi heros. Unde Virgil. 2. Georg.

Hinc patriam, parvosq; nepotes
Sustinet.

Sic & Livius ait: *Milites fluviatili pisce & herbis sustinebantur*, id est, sustentabantur.

NON POTESTIS DEO SERVIRE ET MAMMONÆ) q.d. Non potestis vos addicere Deo simul & studio opum, ut cor vestrum affigatis utrique, ut utrique curas, operas, & labores vestros impendatis; præsertim quia Deus ita vult coli & amari supra omnia, ut nullum rivalem patiatur, nec sinat aliquem sibi in amore æquari aut comparari. Vice versa opes, ita cor & curas divitis avari ad se rapiunt, ut sinant illa Deo impendi.

Nota: Hebr. מַטְמוֹן *matmon*, Chald. *mamon*, Syriacè *mamona*, ait S. Hieronymus, vocantur divitiæ & thesauri, quos in arcis recondunt divites, à radice טָמַן *tamen*, id est, *abscondere*. Aut ut Angelus Caninius in Nomin. Hebr. novi Testamenti à radice אָמַן, *aman*, id est, *firmare*, *stabilire*. Nam ut dicitur Proverb. 10. 15. *Substantia divitis, urbs fortitudinis ejus*. Sic opes Hebraicè vocantur חַיִל *chaiil* à robore, quòd divitem faciant valentem & potentem; sed tum potiùs scribendum esset *ma- C mon* & *mamona* per simplex *m*, quomodo in libris Chaldæis & Syris scriptum habetur. Hinc & lucrum Punicè (Punica enim lingua est affinis Hebrææ) vocatur *mammon*, ait S. Augustinus lib. de Serm. Domini in monte, cap. 22. Hinc quoque Persicus pro *Mammonæ*, vertit *divitiis & bonis caducis*. *Mammonæ etymon.*

Porrò S. Irenæus lib. 3. cap. 10. *Mammonas* interpretatur *cupidum*, quos interpres ejus exponit, quasi S. Irenæus *Mammona* derivet ex מום *mum*, id est, macula; & הון *hon*, id est, opes, ut *mammona* sit idem quod *macula divitiarum*: talis enim est cupiditas vel avaritia, quæ maculat, imò perdit opes, eas recondendo, ut ab ærugine comedantur; non verò erogando eas in egentes, quæ est quasi opum vita, salus, finis, & felicitas, quæ ad hunc usum à Deo & natura creatæ sunt.

Nota: Non dicit: Non potestis opes habere & Deum: *Avarus est servus auri.* utrumq; enim habuit Abraham, Isaac, Jacob, David, Salomon, multique Sancti, qui divitiis non affixere cor, quia eis usi sunt ad pia opera: sed *non potestis Deo servire & Mammonæ*: qui enim servit Mammonæ, opum est servus, quare eas non regit ut Dominus, sed ab eis regitur quasi mancipium, ut omnes labores & dolores suscipiat, quos cupido opum illi suggerit. Sanè dura & miserabilis est hæc servitus: *Servire* verò *Deo*, *regnare est*. Verè S. Bernardus serm. 21. in Cant. *Avarus*, ait, *terrena esurit ut mendicus; fidelis contemnit ut Dominus. Ille possidendo mendicat; iste contemnendo servat*. Igitur.

Imperat aut servit regina pecunia cuique.

Imperat avaro, servit liberali. Et quid est aurum & argentum, nisi terra rubra & alba? ait S. Bernardus.

Opponit Deum Mammonæ appositè, quia Mammona sive Plutus, vel Pluto (πλοῦτος enim vocantur divitiæ) qui & Dis dicebatur, à Gentilibus colebatur quasi divitiarum Deus. Unde Cicero libr. 2. de Natura deorum: *Terrena*, inquit, *vis omnis atque natura Diti Patri dedicata est, qui dives, ut apud Græcos Πλούτων, quia & recidant omnia in terras, & oriantur è terra*. Avari ergo Deus est Mammon, sive Pluto, qui eum secum ad inferos (ibi enim est regnum & regia Plutonis) deducet.

Audi

Audi S. Augustinum lib. 4. de Civit. cap. 21. Gentiles commendabant se *deæ Pecuniæ, ut pecuniosi essent; deo Aesculano, & filio ejus Argentino, ut haberent æream auream; pecuniam. Nam ideo patrem Argentini Aesculanum posuerunt, quia prius ærea pecunia in usu esse cœpit, post argentea. Miror autem, quod Argentinus non genuit Aurinum, quia & aurea subsecuta est. Quem deum si isti haberent, sicut Saturno Jovem, ita & patri Argentino, & avo Aesculano, Aurinum præponerent.* Causa cur pecunia facta sit dea, est ejus potentia & imperium. Nam, ut ait Eccles. ca. 10. *pecuniæ obediunt omnia;* pecunia enim comparantur dignitates, vina, epulæ, vestes, equi, currus, & quid non? unde Oseæ cap. 12. 8. de talibus ait: *Verum tamen dives effectus sum, inveni idolum mihi.* Hinc & Juvenal. Satyra 1.

Inter nos, inquit, *sanctissima divitiarum*
Majestas.

Et Petronius arbiter eas Jovi pares facit, vel superiores:

Quidvis, inquit, *nummis præsentibus opta,*
Et veniet: clausum possidet arca Jovem.

Et Auctor Anthologiæ:

B *Nunc vulgus superos vix putat esse deos.*
Nimirum ingenti congesta pecunia cura.
Est Deus: humanas nunc regit illa vices.

Vide Aristophanem in Pluto.

Præclarè S. Hieronymus epist. 28. ad Lucinium: *Non potestis*, inquit Dominus, *Deo servire & Mammonæ. Aurum deponere, incipientium est non perfectorum. Fecit hoc Crates Thebanus, fecit Antisthenes; seipsum offerre Deo, propriè Christianorum est & Apostolorum; qui duo cum vidua paupertatis suæ in gazophylacium æra mittentes, totum censum; quem habuerunt, Domino tradiderunt, & merentur audire: Sedebitis super duodecim solia, judicantes duodecim tribus Israel.* Denique divitiæ dictæ sunt, eò quòd dividant distrahantque mentem, ait S. Ambrosius lib. de Abraham, sicut diviserunt Abraham à Lot. Genes. 13.

VERS. 25. Luc. 12. 22. 23. IDEO DICO VOBIS, NE SOLLICITI SITIS ANIMÆ VESTRÆ QUID MANDUCETIS, NEQUE CORPORI VESTRO QUID INDUAMINI.) *Animæ*: illa enim eget cibo, non præcisè pro se, sed ut in corpore retineatur, illudque animet & vegetet. Rursum in anima est omnis cibi sensus, gustus, & delectatio: Aut *animæ*, id est, vitæ, ait S. Augustinus, anima enim est causa vitæ.

Pro *ne solliciti sitis*, Græcè est μὴ μεριμνᾶτε; id est, ne anxiè cogitetis, ne cum cura, anxietate & ærumna solliciti sitis: μεριμνᾶτε enim dicitur à μερίζειν τὸν νοῦν, quòd studium congregandi opes animum dividat, & in varias cogitationes, curas, sollicitudines, anxietates distrahat, & quasi dissecet. Non ergo prohibet hic Christus providam diligentiam, & laborem procurandi sibi suisque necessaria ad vitam; uti voluerunt Euchitæ (qui volebant semper orare, & numquam laborare) contra quos S. Augustinus scripsit librum de Opere monachorum: sed vetat eorum sollicitudinem anxiam, præoccupatam, intempestivam, timidam, Deo diffidentem, cor in terra defigentem, & à Dei servitio distrahentem.

Christus vetat sollicitudinem victus septem argumentis. Atque ut eam confutet, nobisque eximat, adhibet septem rationes sive argumenta: Prima est hoc versu in verbis proximè sequentibus, petiturq; à cura corporis nostri, quam gerit Deus. Secunda vers. 26. ab avibus, quas Deus curat & pascit. Tertia vers. 27. quòd omnis nostra sollicitudo inanis sit sine Deo. Quarta vers. 28. à liliis & fœno, quæ vestit & ornat Deus. Quinta vers. 32. quòd hæc sollicitudo paganorum sit, non Christianorum. Sexta vers. 32. quia ad Dei scientis omnia, & gubernantis providentiam pertinet de victu nobis providere, ut quærentibus regnum Dei alimenta adjiciat. Septima vers. 34. quia sufficit diei malitia sua. Tot argumentis utitur Christus, quia longè major hominum pars laborat hac nimia sollicitudine, adeòque à manè in vesperam non aliud cogitat, non aliud laborat, quàm ut cibum & vestitum sibi suisque comparet, quæ est magna miseria, & plusquam asininus labor.

VERS. 25. *Primum argumentum.* NONNE ANIMA PLUS EST QUAM ESCA, ET CORPUS PLUS QUAM VESTIMENTUM?) Est hæc prima ratio contra anxiam & nimiam sollicitudinem re-A rum temporalium, petita à minori, sive à minus verisimili ad id, quod magis est verisimile, q. d. Deus qui nobis animam & corpus dedit, imò ex nihilo creavit, & continuè conservat, & quasi creat, hic utique etiam dabit quæ minora sunt, puta escas & vestes, sine quibus corpus & anima non possunt subsistere. Ita S. Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius. Verè S. Chrysostomus homil. 57. ad populum: *Deo*, ait, *pascente, non est opus nos esse sollicitos.* Nam *divites eguerunt & esurierunt; inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono.* Psal. 33.

RESPICITE VOLATILIA COELI, QUONIAM NON SERUNT, NEQUE METUNT, NEQUE CONGREGANT IN HORREA: ET PATER VESTER COELESTIS PASCIT ILLA. NONNE VOS MAGIS PLURIS ESTIS ILLIS?) Græcè μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν, id est, magis differtis ab illis? multum præcellitis illis? VERS. 26. Luc. 12. 24.

Secundum argumentum. Est secundum argumentum, quo probat Christus nos non debere esse sollicitos de victu & vestitu, petitum ab avibus, ideòque à minori ad majus, q.d. Si Deus aves B irrationales de victu non sollicitas, nec pro eo laborantes, sed otiosas, ac subinde odiosas, v. g. corvos, ut habet Lucas cap. 12. 24. pascit, datque eis illaboratum granum & cibum: quantò magis pascit vos, qui estis homines rationales, creati ad imaginem ejus, imò filii ejus & hæredes Christi sanguine redempti, pro quibus proinde tot agricolas procurat, quos facit serere, metere & triturare, ac tot molitores molere, tot pistores pinsere panem? &c. Comparat homines non bobus terrestribus, sed avibus cœlestibus, ut doceat eos debere esse cœlestes, & instar avium è terra in cœlum mente avolare, indeque cibum tum corpori, tum animæ necessarium, quotidie à Deo expectare & postulare. Aves enim quotidiana annona contentæ, de crastina non sunt sollicitæ, sed in Dei providentia placidè conquiescunt, tantumque volatui & cantui vacant. Poterat Christus, ait Chrysost. *hominum proferre exempla, ut Mosen, Eliam, Joannem, qui de victu non fuere solliciti; sed ut magis audientium conscientias verberaret, de irrationalium illos securitate commonuit.* C Cur enim homo non faciat, quod faciunt aves? cur sollicitus sit, cùm non sint sollicitæ aves?

Quocirca S. Franciscus mirè delectabatur avibus, præsertim alaudis, easque ad Dei laudes concinendas invitare solebat. Unde & illi mox à morte suo cantu parentarunt alaudæ. Magna enim copia ad tectum domus, in qua mortuus erat, advolantes, diu cum insolita jubilatione gyrantes, Sancti laudes & gloriam celebrarunt. Solitus erat ipse fratres sui ordinis comparare alaudis, & ut eas imitarentur adhortari. Nam alauda, inquit, cristam habet instar galeri, unde & galerita vocatur, teste Plinio lib. 11. cap. 37. Sic & Minoritæ cucullum gestant sive caputium, ut meminerint se puerorum, qui cucullis caput suum involvunt, innocentiam & humilitatem imitari debere. Secundò, alauda est cinerei coloris; cinerea est & tunica fratrum, ut recordentur illius dicti à Deo ad Protoplastum: *Memento homo, quia pulvis*, sive *cinis es, & in cinerem reverteris*. Tertiò, D alaudæ vivunt in paupertate, sine sollicitudine grana, quæ terra præbet carpentes; sic & fratres profitentur paupertatem, mendicato vivunt sine sollicitudine, in Dei providentia & fidelium charitate spem annonæ reponentes. Quartò, alaudæ mox ut granum invenerint & comederint, in cœlum feruntur volatu directo & sublimi, ita ut aciem intuentium fugiant, canentes, & quasi gratias agentes Deo omnium parenti & altori. Idem faciunt fratres, *quia panem Angelorum manducavit homo*, id est, panem ex eleemosyna quæsitum, ad quem fratribus mendicantibus dandum Angeli instigant eos, qui sunt divites. Quintò, alaudæ dicuntur *à laude*, quòd assiduo cantu Deum laudent; sic & fratres terrena despiciant, cœlestia appetant, quasi hospites terræ, & cives cœli, sciantque se à Deo vocatos ad hoc, ut jugiter Deum laudent tum psalmodia, tum prædicatione & sanctitate vitæ. Ita refert Lucas Waddingus in Annal. Minorum anno Christi 1226. numer. 39. & alii. Audi S. Ambrosium serm. in cap. 1. Malachiæ, qui extat in fine tomo 2. *Aves*, inquit, *propter viles escas*

Religiosus sit alaudæ. *Primò.* *Secundò.* *Tertiò.* *Quartò.* *Quintò.*

gratias

gratias agunt : tu pretiosissimis epulis pasceris & ingratus es : Quis igitur non erubescat sensum hominis habens, sine psalmorum celebritate diem claudere, cùm ipsæ aves ad gratificandum psalterii suavitate persultent ; & ejus gloriam non versuum dulcedine personare, cujus laudem volucres modulata cantilena pronuntiant? Imitare ergo frater minutissimas aves, manè & vespere creatori gratias referendo. Et si es devotior, imitare lusciniam, cui quoniam ad dicendas laudes dies sola non sufficit, nocturna spatia pervigili cantilena decurrit. Et tu igitur tuis laudibus diem vincens, operi tuo adde nocturna curricula, & insomnem suscepti laboris industriam psalterii serie consolare.

Avaritia, causa inopiæ. Denique idem S. Ambrosius in Lucæ cap. 12. ad illa v. 24. *Considerate corvos, quia non seminant*, &c. *& Deus pascit illos*, ex hoc loco docet causam inopiæ nostræ esse avaritiam: *Etenim*, inquit, *illis* (*corvis*) *idcircò inelaborati pabuli usus exuberat, quòd fructus sibi communes ad escam datos, speciali quodam nesciunt vindicare dominatu: Nos communia amisimus, cùm propria vindicamus, nam nec proprium quidquam est, ubi perpetuum nihil est ; nec certa copia, ubi incertus eventus. Cur enim divitias tuas æstimes, cùm tibi Deus etiam victum cùm cæteris animantibus voluerit esse communem? Aves cæli speciale sibi nil vindicant, & ideò pabulis indigere nesciunt, quia aliis invidere non norunt.*

VERS. 27. Luc. 12. 25. QUIS AUTEM VESTRUM COGITANS (Græcè μεριμνῶν, id est, sollicitus, sollicitè cogitans, anxiè curans, hoc est sollicita sua cogitatione, disquisitione & molitione: *sollicitudo* enim *est ægritudo* (inquietudo, anxietas) *animi cum cogitatione*, ait Cicero Tuscul. 4.) POTEST ADIICERE AD STATURAM SUAM CUBITUM UNUM?) Est tertium argumentum à majori, *Tertium argumentum.* sive magis verisimili ad minus. Unde Lucas cap. 12. 26. addit: *Si ergo quod minimum est non potestis, quid de cætero solliciti estis?* q. d. Si frustranea est cogitatio, sollicitudo & labor, qua quis vellet excogitare modum adiiciendi staturæ suæ cubitum unum, ut scilicet longior & altior fieret, quàm sit, cubito uno; licèt enim mille annos cogitaret, & cogitando se discruciaret, numquam id perficeret: quantò magis inanis est anxia sollicitudo, qua quis vitam per escas anxiè conservare, & prolongare sua pte industria molitur? Solius enim Dei est uti corpus à se creatum augere, ut ad justam staturam excrescat, ita multò magis vitam, quam dedit, conservare, & ad finem à se statutum producere; ac consequenter alimenta ad hoc necessaria, paterna sua providentia procurare & subministrare.

Notat Euthymius hic nominati cubitum, quia cubitus est propria mensura staturæ humanæ. Omnis enim homo rectè formatus suorum cubitorum quatuor habet in altitudine, & quatuor in latitudine, scilicet, si extensis sit brachiis, ut hæc extensio latitudini addatur: extensio enim brachiorum est mensura staturæ cujusque hominis: atque hac ratione homo est quadratus, hoc est, tam latus, quàm longus, ut discat esse quadratus & solidus in constantia & virtute.

VERS. 28. Luc. 12. 27. ET DE VESTIMENTO QUID SOLLICITI ESTIS? CONSIDERATE LILIA AGRI, QUOMODO CRESCUNT: NON LABORANT, NEQUE NENT.

VERS. 29. DICO AUTEM VOBIS: QUONIAM NEC SALOMON IN OMNI GLORIA SUA COOPERTUS EST (Græcè περιεβάλετο, id est, amictus, indutus fuit, Arabicus *vestitus fuit*) SICUT UNUM EX ISTIS.) Est *Quartum argumentum.* quartum argumentum ab elegantia liliorum. Si enim Deus lilia tanto candore, decore & pulchritudine vestit & ornat; quantò magis homines in se confidentes veste necessaria donabit?

Innuit, lilia dum crescunt & nutriuntur, suis involucris quasi vestibus obvolui. Porrò mira est liliorum venustas, fulgor, fragrantia, ordo, decor, elegantia, celsitudo, quibus ea condecorat Deus, de quibus Plinius lib. 21. cap. 5.

Vestis regum liliata. Meminit Christus liliorum, & vestis sive paludamenti Salomonis, quia hoc erat candidum, floridum, & liliatum, scilicet intertextum, vel opere phrygionico acu pictum liliorum effigiebus, & liliorum candentium fulgorem æmulabatur; hoc enim suo candore, decore & pulchritudine est elegantissimum, ideòque fuit vestis regum & principum. Audi Pausaniam in Eliacis lib. 5. cùm

A Jovis describit simulacrum: *Cui præter alia pallium erat aureum: in eo cùm diversa animalia, tum ex omnibus florum generibus, lilia in primis cælata erant.* Et Marcellinus lib. 14. invectus in luxum vestium: *Longioris*, inquit, *fimbriæ tunicæ perspicua lucent varietate liliorum, effigiatæ in species animalium multiformes.* Hinc & suam illam nobilissimam candidissimamque togam, donatam sibi à Parthenio, cubiculi Domitiani præfecto, cum liliis comparat Martialis lib. 8. 28.

Lilia tu vincis: nec adhuc dilapsa ligustra,
Et Tiburtino monte quod albet ebur.
Spartanus tibi cedet olor, Paphiæq; columbæ,
Cedet Erythræis eruta gemma vadis.

Ita Pineda lib. 6. de Rebus Salomonis, cap. 5.

Anagogicè lilia & liliata vestis repræsentant stolam immortalitatis & gloriæ, qua suos electos in cœlo amiciet Christus. Unde Psalm. 44. inscribitur. *Pro liliis*; *Lilia symbolum gloriæ cæli.* sive *pro iis, qui commutabuntur*, scilicet à morte in immortalitatem, à miseria in gloriam. Quocirca Hilarius hic per *lilia non laborantia, neque nentia* significari intel-B ligit *Angelorum cœlestium claritates, quibus extra humanæ scientiæ eruditionem, à Deo gloriæ candor inductus est: & cùm in resurrectione similes omnes Angelis erunt, sperare nos cælestis gloriæ voluit operimentum, exemplo Angelicæ claritatis. Lilium enim etiam avulsum à radice & à terra, ex se effloreseit & virescit, & rursum suo honore vestitur. Ita fanè Angelorum virtutes ex sua origine, ut sint semper accipiunt.*

Porrò quàm illa sint speciosa, deceantque principes sponsos, præsertim Salomonem & Christum: proinde *Lilia pulchriora veste Salomonis. Cur?* quàm iis delectaretur Salomon, patet ex ejus Canticis; ubi sæpiùs ait de sponso: *Qui pascitur inter lilia.* Et ca. 2. 16. & c. 6. 2. & cap. 7. 2. *Venter tuus*, inquit, *sicut acervus tritici vallatus liliis.* Imò cap. 2. 1. *Ego*, inquit, *flos campi & lilium convallium.*

Porrò Christus præfert liliorum pulchritudinem liliatis ex filo argenteo Salomonis vestibus, quia illa, utpote naturalis & nativa omnem artis elegantiam, quasi adumbratam & imitatione expressam superat. Ars enim C imitatur naturam, sed non adæquat: hinc major est pulchritudo naturæ; quàm artis. Ars enim est quasi simia naturæ: sicut ergo simia imitatur hominem & hominis gestus, sed non assequitur, numquam enim fit *Ars, simia naturæ.* homo, sed *simia est simia, licèt aurea gestet insignia*; sic & ars numquam pertingit ad dignitatem & decorem naturæ. Ars enim est quasi fucus naturæ, quasi umbra & imago naturæ: quantum ergo præstat veritas fuco, umbra imagini, tantum natura præstat arti. Ita Sanctus Chrysostomus: *Quantum*, inquit, *distat à veritate mendacium, tantum inter illorum amictus, & horum florum discrimen interjacet.* Et S. Hieronymus: *Revera*, inquit, *quod sericum, quæ regum purpura, quæ pictura textricum potest floribus comparari? Quid ita rubet ut rosa? quid ita candet ut lilium? Violæ verò purpuram nullo superari murice oculorum magis, quàm sermonis judicium est.*

Denique flos naturæ est flos verus & vivus; flos vesti intextus est flos pictus & exanimis: tantum ergo inter se differunt, quantum homo verus & homo pictus. Ars D enim est pictura & adumbratio naturæ. Vetus est dictum: *Pulchros esse fatus artis, aureos naturæ.* Tacitè hic notat Christus, quàm exiles & viles sint vestes aureæ, sericæ, purpureæ, in quibus opulenti vanè gloriantur, quasque tanto labore & sollicitudine ambiunt. Quid enim, ut ait S. Bernardus, est aurum & argentum, nisi terra alba & rubra? quid margaritæ, nisi excrementa concharum? quid purpura, nisi sanguis vilis pisciculi, qui purpura dicitur? quid bombycina, nisi netus & stamina vermium, putà bombycum?

Tropologicè Glossa; Lilia, ait, sunt virgines, qui per augmentum virtutum in Deo crescunt, & induuntur gratiæ vestibus in præsenti, & gloriæ in futuro. Hinc illud cant. cap. 2. vers. 1. *Ego flos campi & lilium convallium. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Et cap. 6. 2. *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi qui pascitur inter lilia.* Vide ibi dicta.

SI AUTEM (Arabicus: *Si enim*) FOENUM AGRI, QUOD HODIE EST, ET CRAS IN CLIBANUM MITTITUR, DEUS SIC VESTIT; QUANTO MAGIS VERS. 30. Luc. 12. 28.

GIS VOS MODICÆ FIDEI?) Liliis pulchris addit vilem herbam & fœnum, ad majorem energiam. Pro *fœnum* enim Græcè est χόρτον, id est, *herbam*, q. d. Si Deus herbam in agro tanto virore, tamque pulchris folliculis & involucris vestit, quæ hodie est & viret, cras demetitur & siccatur, fitque fœnum, ac in clibanum sive furnum mittitur, ut eum succendat & calefaciat ad coquendos in eo panes; *quantò magis vos*, qui estis homines fideles, amici & filii sui, Deus vestiet? Vos, inquam, qui sine causa estis *modicæ fidei*, Græcè ὀλιγόπιστοι, id est, *parum fidentes* in Deo, Deique paterna Providentia.

Nota: Hac increpatione Christus ostendit vulgarem de cibo & veste sollicitudinem nasci ex nimia & non ferenda divinæ providentiæ diffidentia; si enim illi planè confiderent homines, non essent adeò solliciti, sed in ea securè conquiescerent, tumque Deus moderatè laborantibus, sibique fidentibus de necessariis omnibus provideret.

VERS. 31. Luc. 12. 29. NOLITE ERGO SOLLICITI ESSE, DICENTES: QUID MANDUCABIMUS, AUT QUID BIBEMUS, AUT QUO OPERIEMUR?) qua veste tegemus corpus nudum contra aeris injurias?

VERS. 32. Luc. 12. 30. Quintum argumentum. HAEC ENIM OMNIA GENTES INQUIRUNT) Est quintum argumentum, quod hæc terrenorum, putà cibi, potus, vestitus sollicitudo pagana sit, non Christiana, ideoque congruat paganis, qui Deum Deique providentiam ignorant, non Christianis, qui utramque credunt & sperant, imò in dies sentiunt & experiuntur.

SCIT ENIM PATER VESTER (Græca & Syrus addunt οὐράνιος, id est, *cælestis*) QUIA (quòd, quantum & quamdiu) HIS OMNIBUS INDIGETIS) Sextum argumentum. Est sextum argumentum, q. d. Nolite esse solliciti & anxii in vestra cibi vestisque indigentia; nam Deus probè illam novit, imò videt & intuetur, quia Deus est: ergo eidem providebit, quia amat curatque vos tamquam filios, quia Pater vester: idque facere potest, quia cœlestis est & omnipotens. Quin ergo in eum sollicitudinem vestram omnem devolvitis? Sic enim, vult & potest vestræ necessitati succurrere: scit, quia Deus; vult, quia Pater; potest, quia Rex cælestis in cœlo & terra pleno jure dominatur. Addit S. Lucas cap. 12. 29. *Et nolite in sublime tolli*, Græcè μὴ μετεωρίζεσθε, id est, nolite in meteora aut alia præsidia humana respicere, de quo ibidem plura. Unde S. Franciscus suis non aliud Viaticum S. Francisci. dabat viaticum, quàm illud Psaltis 54. 23. *Jacta super Dominum curam tuam & ipse te enutriet*, ubi pro *curam tuam*. Hebr. est יהבך *jehabcha*, quod Chald. vertit *spem tuam*. S. Hier. *charitatem tuam*. Vatabl. *pondus vel sarcinam tuam*, hoc est, tua negotia, tuas sollicitudines, tuas ærumnas, tuam paupertatem, & quidquid te onerat & gravat. Psalt. Rom. *cogitatum tuum*. Radix יהב *jahab* significat affectum postulantis, q. d. tuum *eia*, quidquid tibi sollicitudinem, aviditatem, precem anxiam movet & elicit, *& ipse te enutriet*, Hebr. *sustentabit*, *perficiet*, *curabit*. Quin & S. Petrus in epist. 1. cap. 5. vers. 7. *Omnem*, inquit, *sollicitudinem vestram proiicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis*. Et S. Paulus Philip. 4. v. 6. *Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione & obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ inotescant apud Deum*. Vide ibi dicta. Nobis enim mens est arcta, humeri, & vires exiles: Deus autem latissimos habet providentiæ oculos, æquè ac humeros: ipse enim est verus Atlas, qui cœlum & terram humeris sustinet. Ita Deus castra Hebræorum (erant in iis facilè duo milliones hoMira Dei providentia. minum præter equos, boves, feraque animalia) in sterili deserto aluit manna, vestesque eorum incorruptas servavit, imò fecit, ut illæ cum pueris crescentibus sensim crescerent: idem fecit de calceis; idque per 40. annos. Sic etiamnum Deus ubivis gentium mirabiliter providet aliteque tot pauperes opifices, qui numerosam habent prolem & familiam, ad quam alendam quotidianus eorum labor & lucrum exile nullo modo sufficit; præsertim quia sæpè malè valent; aut si sani sint, non inveniunt quod operentur & lucrentur: quod velut certum divinæ providentiæ argumentum admiratur & celebrat alibi S. Chrysostomus. Fac enim computum, ac rationes subduc tam lucri, quàm expensi, inveniens longè plus eos expendisse, quàm lucrati sint. Facit ergo illis Deus, quod faciebat Hebræis colligentibus manna in deserto; qui enim minùs collegerant, quàm mensuram Gomor, his Deus insensibiliter plus addebat, tantum scilicet, quantum sufficeret ad implendum Gomor, Exodi 16. 18. *Gomor* enim erat mensura diurni victus cuique sufficiens. Quocirca Psaltes: *Dominus*, ait, *regit me* (Hebr. *Dominus pastor meus*, vel *pascit me*) *&* (idcircò) *nihil mihi deerit: in loco pascuæ, ibi me collocavit*, Psalm. 22. Cur ergo de crastino es sollicitus? cur Deo non fidis? injuriam facis Deo: divinam providentiam & curam Deo quasi adimis, & tibi arrogas. Meritò ergo te deseret Deus, teque vacuum, egenum, famelicum & nudum relinquet. Longè ergo satius est *sollicitum ambulare cum Deo solo*. Michææ 6. 8. eique dicere: *Ego autem sum mendicus, & pauper, Dominus sollicitus est mei*. Dei enim sollicitudo pro nobis multò major est omni cura, quam pro nobis ipsimet gerere possumus. Est enim in Deo divina & immensa.

QUÆRITE ERGO (Græcè δὲ, id est, *autem*, PRIMUM REGNUM DEI ET JUSTITIAM EJUS, VERS. 33. Luc. 12. 31. ET HAEC OMNIA ADJICIENTUR) Græcè προστεθήσεται, id est, *apponentur*, ut legunt S. Cyprianus, & Augustinus, sicut panis & cibus pauperi famelico in mensa à divite apponitur) VOBIS) *Primùm* non tam tempore, quàm dignitate, ait S. Augustinus, item æstimatione & appretiatione, q. d. Maximè & præcipuè quærite regnum Dei, illud præ ceteris æstimate, & summi pretii ducite; parvi verò bona temporalia, utpote quæ tantùm in ordine ad regnum Dei quærenda sunt, quæque à Deo mantissæ loco adjiciuntur, scilicet ubi hominum saluti id expedit. Errant ergo qui dicunt:

O cives, cives, quærenda pecunia primùm,
Virtus post nummos.

Tales errores sunt & hodie eorum, qui pinguia officia, beneficia, dignitates & prælaturas omni diligentia quærunt & procurant, parum de onere & aptitudine sua, ac de salute æterna cogitantes.

REGNUM DEI (cœleste, putà æternam beatitudinem & gloriam) ET JUSTITIAM EJUS) scilicet Dei (Græcè enim est masculinum αὐτοῦ) hoc est, media, quæ ducunt ad regnum Dei, scilicet Dei gratiam, virtutes, & bona justaque opera, quibus coram Deo simus justi vel justiores, quæque Deus nobis præscripsit & mandavit, ut nimirum ei ejusque præceptis obediamus.

ET HAEC OMNIA ADJICIENTUR VOBIS) Ergo ipsa non erunt merces bonorum operum, quia hæc tota nobis servatur in cœlo, ait S. Aug. sed *adiicientur* quasi mantissa, & auctoramentum exiguum ad pondus mercedis adjectum: ipsa enim sunt bona infima, ait S. Chrysost. respectu cœlestium, ubi *supra modum in sublimitatem æternum gloriæ pondus* expectamus 2. Corinth. 4. 17.

NOLITE ERGO SOLLICITI ESSE IN CRASTINUM (in tempus futurum) CRASTINUS ENIM VERS. 34. DIES SOLLICITUS ERIT SIBI IPSI) hoc est, de seipso: videtur legisse ἑαυτῆ, jam legunt τὰ ἑαυτῆς, id Septimum argumentum. est, de rebus suis, sed eodem redit sensus. Est septimum argumentum, q. d. Sinite crastino, id est, futuro tempori curam & sollicitudinem crastini, id est, suipsius; ut quid ante tempus vultis esse anxii & miseri? licèt enim hodie curas crastini vobis accersatis, nihil idcircò minus curarum vobis secum afferet dies crastinus, quibus sibi sollicitus & vobis molestus sit, ita ut non sitis illius onera leviora reddituri, sed hodiernum diem nova crastini fascis injectione dumtaxat oneraturi: suo ergo tempori sua servetur sollicitudo, hodierno hodierna, crastino crastina: ita sollicitudo in partes divisa minuetur, fietque levior, & portatu facilior. Sanè, si anima ingrediens in corpus hominis, dum nascitur, videret universas egestates, molestias, dolores & angores, quos per omnem vitam, per singulos dies, horas & momenta est subitura, exhorresceret, desperaret, nec in corpus ingredi sustineret. Quocirca Deus celat & abscondit futuras ærumnas, quæ nobis obveniunt, ut singulis diebus singulas carpamus, & divisas carptim sustineamus: quod factu longè facilius est. Sapien-

Sapienter S. Chrysostomus hic: *Nequaquam*, inquit, A *ulterioris diei cura te conterat: cujus enim diei spatium te visurum nescis, quam ob causam illius sollicitudine torqueris?* Et sanctus ille θεοδίδακτος: *Quid prodest sollicitum esse de futuris contingentibus, quæ fortè numquam evenient?*

Nota primò τὸ *hodie* significat tempus præsens: *crastinum* quodvis tempus futurum. Ita S. Hilarius & Hieronymus: simile est vers. 6. & cap. præced. vers. 27. & 29.

Secundò, per prosopopœjam crastino hic tribuitur sollicitudo, quia videlicet dies crastinus suggerit homini materiam novæ sollicitudinis, quæ pro tempore & re nata curari debet. Ita S. Chrysostomus. Simili schemate ait Poeta;

Nescis quid serus vesper vehat.

Et Psaltes: *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* Psal. 18. 3.

Provisiones non vetat Christus. Tertiò, Christus hic non prohibet omnes crastinas, imò menstruas & annuas provisiones frumenti, vini, olei, &c. has enim prudentia œconomica requirit, ideoque has prudenter fecit Joseph in Aegypto. Genes. 41. 35. & Apostoli Actor. 11. 29. Unde S. An- B tonius apud Cassianum collat. 2. cap. 1. ait nonnullos nihil in crastinum servare volentes fuisse deceptos, nec potuisse arreptum opus congruo exitu terminare. Vide S. Augustinum lib. de Operibus monachorum c. 23. & 24. Sed tantùm vetat sollicitudines de futuro inutiles, anxias & intempestivas, videlicet, cùm quis sollicitus est circa ea, quorum cura secundùm rectam rationem non congruit præsenti tempori, sed futuro: talis enim tantùm diei præsenti & sibi ipsi onus curasque frustra accersendo & aggravando injuriam facit, & frustraneam molestiam creat.

Sollicitudo duplex. Sollicitudo ergo est duplex: Prior moderata & sedula, quam recta ratio tali rei vel negotio adhibendam dictat, quæ à Græcis dicitur ἀκρίβεια, id est, *diligentia*, & σπουδή, id est, *studium*. Unde S. Isidorus lib. 2. C Etymol. *Sollicitus*, inquit, *dicitur quasi solers citus; in quantum scilicet aliquis ex quadam solertia animi velox est ad prosequendum ea, quæ sunt agenda;* unde *solers* dicitur quasi *solus ars*, ait Festus, id est, totus artificiosus, industrius, & ingeniosus. *Solers unde.* Hæc ergo sollicitudo est laudabilis & necessaria in omni prudentia & virtute: posterior est immoderata, nimia, anticipata, impertinens, qua homo timidus vel cupidus frustrà se discruciat & affligit de futuris eventibus, qui planè incerti sunt, nec prævideri vel impediri possunt: hæc Græcis dicitur μέριμνα (quæ vox hic est in Græco) id est, anxia cura, anxietas, ærumna: hanc vetat hic Christus, ut dixi vers. 25. Unde Glossa Interlinearis: *Non labor*, inquit, *& providentia damnatur, sed sollicitudo mentem suffocans.*

SUFFICIT DIEI MALITIA SUA) *Malitia*, id est, molestia, cura & afflictio *sua*, q. d. Quisque dies suam homini affert molestiam & sollicitudinem, ut quid ergo frustrà aliàs sibi de crastino & futuro accersit? Græcum ergo κακία, id est, malitia, sumitur pro κακώσει, id est, mali illatione sive afflictione. Sic Jacob ait Pharaoni: *Dies peregrinationis meæ 130. annorum sunt parvi & mali*, id est, miseri. Genes. 47. 9. Sic vice versa bonitas vel bonum sumitur pro læto, hilari & jucundo, ut: *Ecce quàm bonum & quàm jucundum habitare fratres in unum.* Psalm. 132. 1. Ita S. Hieron. Chrysost. Theoph. Euthym. & S. August. lib. 2. de Serm. Domini in monte, ubi totum hunc Christi sermonem fusè explicat. Causam dat S. Chrysostomus: *Ut enim eos acrius increparet*, inquit, *ipsum penè tempus animavit, & velut afflictum ab omnibus introduxit, quasi quod contra illos de imposita sibi afflictione superflua clamares.* Audi & S. Augustinum: *Necessitatem vocat malitiam, quia pœnalis est nobis: pertinet enim ad mortalitatem, quam peccando meruimus. Cùm videmus servum Dei providere necessaria, non putemus agere contra Domini præceptum; nam & Dominus propter exemplum loculos habuit; & in Apostolorum Actis legimus procurata necessaria in futurum, ob imminentem famem; non prohibemur ergo procurare, sed ob ista militare.*

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prohibet Christus, ne alios judicemus, & ne sanctum demus canibus. Secundò, vers. 7. docet insistendum esse orationi. Tertiò, vers. 13. asserit viam in cœlum esse arctam, & à paucis iniri. Quartò, vers. 15. monet fugiendos esse falsos Prophetas & doctores, qui in vestimentis ovis celant lupum. Quintò, vers. 24. pronuntiat sapientem esse eum, qui ita audit verba sua, ut illa faciat, & opere impleat; ideoque similem esse ædificanti domum non in arena, sed in petra, quæ ventis & procellis omnibus resistit.

1. NOlite judicare, ut non judicemini. 2. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini:
& in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. 3. Quid autem vides festucam in ocu-
lo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? 4. Aut quomodo dicis fratri tuo: Sine eiiciam festu-
cam de oculo tuo: & ecce trabs est in oculo tuo? 5. Hypocrita, eiice primùm trabem de oculo tuo,
& tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. 6. Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis
margaritas vestras ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus suis, & conversi dirumpant vos.
7. Petite, & dabitur vobis: quærite, & invenietis: pulsate, & aperietur vobis. 8. Omnis enim
qui petit, accipit; & qui quærit, invenit: & pulsanti aperietur. 9. Aut quis est ex vobis homo, quem
si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei? 10. Aut si piscem petierit, numquid
serpentem porriget ei? 11. Si ergo vos, cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris:
quantò magis Pater vester, qui in cælis est, dabit bona petentibus se? 12. Omnia ergo quæcum-
que vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc est enim lex, & Prophetæ. 13. In-
trate per angustam portam; quia lata porta & spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, & multi
sunt, qui intrant per eam. 14. Quàm angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam: & pauci
sunt, qui inveniunt eam. 15. Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium,
intrinsecùs autem sunt lupi rapaces. 16. A fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt
de spinis uvas, aut de tribulis ficus? 17. Sic omnis arbor bona fructus bonos facit: mala autem
arbor malos fructus facit. 18. Non potest arbor bona malos fructus facere. Neque arbor mala
bonos fructus facere. 19. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem
mittetur. 20. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. 21. Non omnis, qui dicit mihi: Domi-
ne, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis est,
ipse intrabit in regnum cælorum. 22. Multi dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nonne in no-
mine

mine tuo prophetavimus, & in nomine tuo dæmonia ejecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus. 23. Et tunc confitebor illis: Quia numquam novi vos, discedite à me, qui operamini iniquitatem. 24. Omnis ergo, qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram. 25. & descendit pluvia: & venerunt flumina, & flaverunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat super petram. 26. Et omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam. 27. & descendit pluvia, & venerunt flumina, & flaverunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina illius magna. 28. Et factum est cùm consummasset Jesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina ejus. 29. Erat enim docens eos, sicut potestatem habens, & non sicut Scribæ eorum & Pharisæi.

VERS. 1. Luc. 6.37. Temerarii judicium, quid? NOLITE JUDICARE (temerariè & malignè) UT NON JUDICEMINI) Nota: Christus non prohibet hic publicum magistratus judicium, quo reos condemnat, innocentes absolvit; hoc enim necessarium est in omni republica, sed tantùm privatum, cùm scilicet temerarium est, aut curiosum, aut detractorium; hoc enim charitati & justitiæ, ipsique Deo, cujus judicium usurpamus, repugnat; proximo enim dati sumus non judices, sed socii: quare si temerariè malam de eo habemus opinionem, injuriam ei facimus, eique famam in animo nostro, & apud alios, si eam ore proloquamur, eripimus. Fama autem ingens est bonum, majusque quàm sint opes. Ita S. Hieronymus, Beda, S. Basilius in Reg. brevior. reg. 164. & S. Augustinus: *Quæ dubium est quo animo fiant*, inquit, *in meliorem partem vult nos interpretari*. Nam φιλαυτία, id est, amor proprius & invidia impellunt hominem, ut in deteriorem partem illa interpretetur. Unde Glossa: *Vix quisquam*, ait, *invenitur hoc vitio carens, ut suis favens, aliena facilè reprehendat*. Audi S. Augustinum serm. 202. de Tempore: *De istis ergo, quæ sunt Deo nota, & nobis incognita, periculosè nostros proximos judicamus. De ipsis enim Dominus dixit: Nolite judicare, ut non judicemini. De illis verò, quæ aperta sunt, & publica mala judicare & redarguere, cum charitate tamen & amore, & possumus & debemus, odio habentes non hominem, sed peccatum, non vitiosum, sed vitium detestantes, morbum potiùs quàm ægrotum. Nam publicus adulter, raptor, assiduè ebriosus, proditor, superbus, si judicati vel castigati non fuerint, implebitur in eis illud, quod beatissimus martyr Cyprianus de talibus dixit: Qui peccantem verbis adulantibus palpat, peccati fomitem subministrat*. Causam perversitatis temerarii judicii dabat S. Antonius, dictitans nos sæpè falli in ratione gestorum: aliud esse Dei cuncta cernentis judicium, qui non ex superficie corporum, sed ex mentium judicat arcanis. Æquum autem esse nos nobis compati, & invicem onera nostra portare, ut concesso examine salvatori proprias conscientias nosmetipsos judicantes intueremur. Ita S. Athanasius in ejus vita.

UT NON JUDICEMINI) Temerariè scilicet & malignè, vel severè & rigidè, uti jam dixi: neque ab hominibus, neque à Deo q. d. Ita fiet, ut plurima aliorum iniqua judicia effugiatis, aut saltem ut severum Dei judicium non experiamini. Nota: hoc ut plurimùm est verum, non tamen semper. Christus enim, Apostoli & Sancti, qui neminem temerè judicarunt, à Pilato & Judæis temerè & injustè judicati & condemnati sunt: semper tamen id verum est de judicio Dei. Audi sanctum Augustinum de Sermone Domini in monte: *Temeritas, qua punis alium, ipsa te puniet: nocet semper iniquitas injuriam facienti*.

Vide hujus rei appositum & illustre exemplum apud Anastasium Sinaitam orat. de S. Synaxi, quod recensui Jacobi 4. 11.

Nonnulli codices cum Maldonato, hic addunt: *Nolite condemnare, & non condemnabimini*; sed id delent Græca, Roman. Tertullianus, S. Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, & alii; esto id habeatur. Luc. 6. 37.

Narrat Leontius Episcopus Cypri in vita S. Joannis Eleemosynarii cap. 35. Vitalium, qui multas convertebat meretrices, à quodam alapa cæsum, & fornicarium judicatum, sed hunc judicem vicissim alapam accepisse à dæmone, ab eoque possessum, nec potuisse liberari, nisi supplicem in cella Vitalii jam vita functi, ubi & in pavimento cælitùs scriptum legerunt: *Viri Alexandrini nolite ante tempus judicare, quoadusque Dominus veniat*. Porrò quàm ipse S. Joannes caveret, ne quem judicaret, idemque alios cavere doceret, pluribus ibidem narrat Leontius. Sapienter S. Bernardus serm. 40. in Cant. *Excusa intentionem*, inquit. *si non potes opus, putà ignorantiam, putà subreptionem, putà casum*.

IN QUO ENIM JUDICIO JUDICAVERITIS, JUDICABIMINI: ET IN QUA MENSURA MENSI FUERITIS, REMETIETUR VOBIS) *In quo* & *in qua*, id est, *quo* & *qua*, hoc est, quali judicio judicaveritis alios, tale & vos subibitis, scilicet temerarium, curiosum, infamans ab hominibus: à Deo autem curiosum, exactum, rigidum & severum. Deus enim temerarius esse nequit: sin autem candidè & benignè dicta factaque aliorum judicaveritis, in meliorem partem illa interpretando, etiam candidum & benignum de dictis factisque vestris judicium Dei & hominum experiemini. VERS. 2. Luc. 6. 38. Mar. 4. 24. *Ut enim peccata examinentur tua*, ait S. Chrysostomus, *legem priùs ipse posuisti, severiùs de his, quæ proximo peccaverat, judicando: quia judicium sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam*. Jacobi 2. 13. Plura de damnis & remediis judicii temerarii vide apud S. Augustinum serm. 202. de Tempore, & fusiùs apud nostrum Alphonsum Rodriguez tract. 4. de Perfectione, qui est de charitate fraterna, cap. 15. & sequent. ac Joannem Busæum in Panario vers. *Judicium temerarium*. Sanè Cassianus lib. 5. de Instit. renunt. cap. 30. Machetem Abbatem de se narrantem inducit, quòd in tres defectus, de quibus alios judicaverat, ipsemet justa Dei permissione inciderit, de iisque judicatus sit. S. Dorotheus doctrina 6. qui totus est de non judicando, narrat Angelum detulisse animam adulteri cujusdam ad senem, qui illum condemnarat, eique dixisse: *En quem judicasti, vita functus est, quo me jubes igitur animam deferre, ad superosne, an ad inferos?* Tu enim judicem mortuorum te fecisti, & Christi judicis locum usurpasti; judica ergo ut judex hanc animam. Qua voce compunctus senex veniam petiit, totaque vita pœnitentiam egit. Denique quàm noxium sit judicare facta aliorum, & quàm utile judicare seipsum & sua, pulchris plurium Sanctorum gnomis & exemplis demonstrat noster Matthæus Raderus in Viridario part. 3. cap. 1. vers. 2. ubi inter alia hæc aurea est. *Mendosa amussis etiam recta depravat*, nimirum melancholia, indeque nata proclivitas ad malè suspicandum de aliis est mendacissima, ac in se graviter fallitur, indeque alios fallit. Quare qui hoc morbo laborat, discat ex experientia suarum suspicionum illas plerumque esse falsas & fallaces; ideoque dicat: Ego vobis ampliùs non credam, quia hucusque expertus sum vos esse mendaces. Sic qui laborat vertigine capitis, ut videantur omnia gyrare, volvique, sibi dicit: Erras, non gyrant res ipsæ, sed gyrat cerebrum tuum: vertigo tua te gyrat.

ET IN QUA MENSURA MENSI FUERITIS, REMETIETUR VOBIS) Est adagium idem significans, q. d. Quali modo & mensura judicaveris alios, tali & ipse vicissim judicaberis, tum ab hominibus, tum à Deo; qualem te aliis exhibueris, tales & alii se tibi exhibebunt, scilicet, si benignus fueris, benignos; si severus, severos; si temerarius, temerarios. Mensuram intellige similem, non æqualem. Nam nostra divinæ æquari nequit. Dei enim censura sive severitas & misericordia longè nostram superat, licèt severitas ejus de meritis & culpis nostris sit minor. Deus enim

enim peccata punit citra condignum. Christum Dominum secutus S. Jacobus cap. 4. v. 11. *Nolite*, ait, *detrahere alterutrum fratres. Qui detrahit fratri, aut judicat fratrem suum, detrahit legi, & judicat legem.* Vide ibi dicta.

VERS. 3. Luc. 6.41. *Festuca quid?* QUID AUTEM VIDES FESTUCAM IN OCULO FRATRIS TUI, ET TRABEM IN OCULO TUO NON VIDES) Græcè οὐ κατανοεῖς, id est, *non animadvertis. Festucam*: Græcè τὸ κάρφος, id est, festuca, stipula, surculus, palea, ligni particula subtilis, quæ in oculos facilè insilit, vel involat; hæc enim rectè opponitur trabi crassæ. Festuca propriè est arboris novellæ, sive cujusque fati pullulus, id est, primum germen tenue ex ea pullulans & ebulliens: inde res minimas & tenuissimas significat, quales hic sunt culpæ & defectus leves: trabs verò illi opposita notat crimina graviora. Eleganter alludit ad visionem oculi. Oculus enim non videt seipsum, suosque nævos, sed alienos. Simili modo critici non vident nec censent suos defectus, sed alienos; sibi ergo cæci sunt, ut talpæ; aliis oculatissimi, ut lynces; aliorum vel minimis vitiis offenduntur, suis, licèt maximis, blandiuntur. Hoc hominum genus eleganter simili schemate perstringit Horatius, dicens:

Cùm tua pervideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius?

Apologus de manticis. Huc facit vetus adagium: *Non videmus id manticæ, quod in tergo est*, de quo extat Apologus apud Æsopum: Singuli homines, inquit, duas habent manticas; hoc est, peras vel saccos, alteram ante pectus, alteram à scapulis tergoque pendentem: sed in priorem aliena vitia immittunt, in posteriorem sua. Unde Persicus:

Ut nemo in sese tentat descendere, nemo,
Sed præcedenti spectatur mantica tergo:

hæc est innata hominibus φιλαυτία.

Eodem Apologo criticos anachoretas taxavit & correxit Abbas Prior in Vitis Patrum lib. 5. libello 9. num. 9. Nam saccum multa implens arena conjecit in tergum: modicam autem sportam parum arenæ continentem manu ante se gestabat, rogatus cur hoc faceret? respondit: *Saccus ille, qui multum habet arena, mea peccata sunt: & quoniam multa sunt, posui ea supra dorsum, ne doleam pro ipsis, & plorem; ista autem arena modica peccata sunt istius fratris, & sunt ante faciem meam, & in ipsis exerceor judicans fratrem.* Ibidem num. 8. Abbas Pastor hanc vitæ regulam cuidam dedit: *Nullum spernas, neque condemnes, & nulli obloquaris, & Deus præstabit tibi requiem, & erit sessio tua sine perturbatione.* Ibidem numer. 3. Abbas Isaac, cùm quemdam judicasset, astitit ei Angelus, dixitque: *Deus me misit, ut dicerem tibi: Ubi vis ut mittam fratrem illum, quem addixisti?* quo audito, veniam supplex petiit Isaac, cui Angelus: *Surge, ignoscit tibi Deus, sed custodi de cetero ne adjudices quemquam, priusquam Deus adjudicet eum.* *Exempla.*

VERS. 4. Luc. 6.42. AUT QUOMODO DICIS FRATRI TUO: SINE EJICIAM FESTUCAM DE OCULO TUO, ET ECCE TRABS EST IN OCULO TUO) q. d. Qua fronte, qua impudentia vis leve vitium proximi carpere & corrigere, cùm ipse trabale & immane scelus in mente tua toleres?

VERS. 5. Luc. 6.42. HYPOCRITA; EJICE PRIMUM TRABEM DE OCULO TUO, ET TUNC VIDEBIS EJICERE) Græcè Διαβλέψεις ἐκβαλεῖν, id est, dispicies, vel perspicies, ut ejicias) FESTUCAM DE OCULO FRATRIS TUI) q. d. Sicut impossibile est, ut qui habet trabem in oculo, videat carpatque exilem festucam ex oculo fratris sui: trabs enim oculum occupat & excæcat, ut festucam distitam videre nequeat; sic pariter fieri vix potest, ut quis gravi scelere mentem rationemque velans & opprimens, rectè videat corrigatque aliorum culpas minimas. Quomodo enim potes odisse minimas, qui maximas amas, & in teipso foves? Quomodo potes videre minimas in aliis, qui maximas in te non advertis? Purga ergo priùs oculum mentis tuæ à maximis, ut deinde minores in aliis rectè dijudicare & emendare addiscas.

VERS. 6. NOLITE SANCTUM DARE CANIBUS, NEQUE A MITTATIS MARGARITAS VESTRAS ANTE PORCOS, NE FORTE CONCULCENT EAS PEDIBUS SUIS, ET CONVERSI DIRUMPANT VOS) Christus more suo pergit docere per parabolas & adagia, ut dixi canone 24. Est hic duplex adagium idem significans: utrumque rectè connectitur præcedentibus; cùm enim paulò antè ostenderit, qui & quales esse debeant, qui alios corripiunt, hic vicissim docet, qui corripi debeant & docere, qui non. Idem ergo hic significat sanctum, quod margaritæ, scilicet pretiosam cœlestemque doctrinam Evangelii, fidei, & veritatis, consequenter etiam SS. Sacramenta. Jam per canes & porcos iidem notantur, scilicet perversi & obstinati, idque propter immunditiam, qua similes sunt porcis, & propter rebellem oblatrationem, qua similes sunt canibus. Vetat ergo Christus, ne quis eos, qui in sceleribus suis obstinati sunt & incorrigibiles, ut canes & porci, docere velit & corripere. Rationem addit, quia illi velut porci famelici, stolidi, & impudentes sanctas doctrinas, quæ animæ cibi sunt, suis appetitibus & immunditiis contrarias contemnunt & calcant; deinde verò acuuntur *Obstinati porci & canibus similes. Non corripiendi.*
B in sermonis auctorem, eumque vel verbis vel verberibus lacerant, Græcè ῥήξωσι; id est, laniant. Intellige hoc per se: tam per accidens Christus Dominus, S. Stephanus, S. Paulus, & alii perversissimis & obstinatissimis Judæis prædicarunt Evangelium, eorumque incredulitatem acriter corripuerunt & castigarunt, licèt scirent se idcircò ab eis occidendos. Id enim fecerunt, tum ut publicum perhiberent testimonium veritati & gloriæ Dei; tum ad contestationem inexcusabilis impietatis improborum; tum propter aliorum astantium utilitatem, & vitandum scandalum. Tunc enim sancta non dantur porcis, sed potiùs Deo & electis ejus. Ita S. Augustinus, qui per canes accipit impugnatores veritatis, per porcos contemptores. S. Chrysostomus verò per canes accipit Gentiles summè immundos; per porcos, hæreticos ventri deditos; per sanctum accipit baptismum & Eucharistiam, quæ non debet dari canibus & porcis, id est, immundis & indi- *Missi ad alienum in- …*
C gnis: margaritæ sunt mysteria veritatis inclusa divinis verbis in maris profunditate, id est, S. Scripturæ altitudine.

PETITE, ET DABITUR VOBIS: QUÆRITE, ET INVENIETIS: PULSATE, ET APERIETUR VOBIS) Redit ad orationem, de qua cœpit agere cap. 6. 5. & seq. ad eamque instanter adhortatur. VERS. 7. Luc. 11.9.

PETITE) scilicet per orationem à Deo ea, quæ hactenus docui, quasi vobis necessaria, sed ardua & difficilia, ac præsertim quæ in oratione Dominica cap. 6. 7. petenda præscripsi; nam ad illam hæc refert Lucas cap. 11. 9.

Nota: Hæc tria *petite*, *quærite*, *pulsate* idem significant, scilicet instantissimam petitionem: nam petere significat fiduciam in oratione cum primis necessariam: quærere, studium & diligentiam; qui enim aliquid quærit, totum mentis studium intendit in id, quod requirit: pulsare, perseverantiam. Significat ergo orandum esse fidenter, diligenter, ardenter, & perseveranter. *Petite, quærite, pulsate, an differant?*
D Ita S. Augustinus, qui id, quod dixerat lib. 2. de Serm. Domini in monte cap. 33. *petite* pertinere ad impetrandas vires, quibus præcepta Dei impleamus; *quærite*, ad inveniendum veritatem; *pulsate*, ad aperiendum cœlum, quò tendimus, quia *possessio ipsa aperitur pulsanti*: idipsum retractans lib. 1. Retract. cap. 19. *Operosè*, inquit, *tria ista quid inter se differant, exponendum putavi, sed longè meliùs ad instantissimam petitionem omnia referuntur. Hoc quippe ostendit, ubi eodem verbo cuncta conclusit, dicens: Quantò magis Pater vester, qui in cælis est, dabit bona petentibus, & quærentibus, & pulsantibus.*

Huc accedit S. Chrysostomus, qui & addit: Petite, inquit, precibus die ac nocte orantes: quærite studio & labore: donum enim non datur negligentibus: pulsate oratione, jejuniis & eleemosynis, qui enim ostium pulsat, manu pulsat.

Rursum tria hæc notant auxesin & incrementum orationis, quæ gradatim crescere, suumque affectum augere & intendere debet: petitur enim aliquid, primò loquendo; mox si non respondeatur, clamando: si clamor

mor non sufficiat; quæritur modus, quo exaudiatur, & impetret id, quod petit, v. g. rima, per quam vocem in domum ad herum immittat; si nec id sufficiat, pulsatur ostium, pulsuque excitatur herus domus, ut respondeat. Sic pariter orans, vocem non tam oris, quàm cordis sensum intendere debet, ut primò petat orando & clamando ad Deum; deinde quærendo modos omnes Deum quasi excitandi & commovendi, ut concedat, quod petitur: denique ingenti & intentissimo desiderio pulsando quasi cœlum, ipsumque cor Dei, ut illud aperiat, indeque dona, quæ petuntur, largè effundat. Hinc Remigius sic explicat: petimus orando, quærimus rectè vivendo, pulsamus perseverando. Alii, q. d. Petite fide, quærite spe, pulsate charitate. Oratio enim propriè est, actus spei, quæ incipit à fide, & charitate perficitur. Denique Climacus gradu 28. *Pete*, ait, *per luctum, quære per obedientiam, pulsa per longanimitatem.*

Mystice. Mysticè S. Bernardus in Scala Claustralium: *Quærite*, inquit, *lectione, invenietis meditatione; pulsate oratione, & aperietur vobis contemplatione. Lectio apponit ori solidum cibum, meditatio frangit, oratio saporem conciliat, contemplatio est ipsa dulcedo, quæ jucundat & reficit.* Hæc quatuor verò ita definit: *Meditatio est studiosa mentis actio, occultæ veritatis notitiam ductu propriæ rationis investigans. Contemplatio est mentis in Deum suspensæ elevatio, æternæ dulcedinis gaudia degustans. Lectio inquirit meditatio invenit, contemplatio degustat, oratio postulat.*

VERS. 8. Luc. 11. 10. OMNIS ENIM QUI PETIT, ACCIPIT: ET QUI QUAERIT, INUENIT: ET PULSANTI APERIETUR.) Hoc enim meretur orationis instantia & perseverantia. Intellige, si petat, quod oportet, & quomodo oportet, ac nisi magis expediat, non accipere id, quod petitur; subinde enim petimus ea, quæ salutaria videntur, sed Deus videt, ea nobis fore noxia, quare clementer & sapienter illa negat; sicut mater puero petenti cultrum, quo se lædet, dare renuit. Audit ergo & exaudit Deus preces nostras, non ad voluntatem, sed ad salutem.

Eleganter & verè S. Augustinus (vel quisquis est auctor) libr. de Salutar. monitis cap. 28. *Oratio justi*, ait, *clavis est cœli: ascendit precatio, & descendit Dei miseratio.* Idem S. Augustinus in lib. Sentent. apud Prosperum sent. 87. Quid, ait, *infirmo sit utile, magis novit medicus. Itaque Deus aliquando misericorditer non audit.* Idem ad Paulinum Epist. 43. *Negat Dominus sæpe quod volumus, ut tribuat quod mallemus.* Idem de Serm. Domini: *Cùm Deus tardiùs dat, commendat bona, non negat, diu desiderata dulciora, citò data vilescunt, petendo & quærendo appetitus crescit ut capias.* Glossa: *Non negat se petentibus, qui spontè obtulit se non petentibus: & quærentes inveniens, eum, qui non quærentibus dedit ut invenirent, & pulsantibus aperiet qui clamat: Ecce ad ostium sto & pulso.*

VERS. 9. Luc. 11. 11. AUT QUIS EST EX VOBIS HOMO, QUEM SI PETIERIT FILIUS SUUS PANEM, NUMQUID LAPIDEM PORRIGET EI? Pro *aut* Græcè est ἤ, id est, *an*, quod hoc loco clarius est: noster tamen vertit *aut*, quia ἤ quoque *aut* significat. Sic *aut* pro *an* ponitur, cùm est nota interrogationis, præsertim efficacis, bicornis, & dissectæ, uti hic est. Sic Comicus in Eunucho ait: *Aut* (id est, *an*) *ego nesciebam quorsum tu ires?* Efficacius verò est *aut* quàm *an*, q. d. Aut Deus dabit nobis filiis suis id, quod petimus, si homo det filiis panem, quem petunt, non verò lapidem: aut si Deus non det, utique nec homo dabit. Deus enim liberalior est homine. Τὸ ergo *aut* combinat Deum cum homine, eumque homini anteponit.

VERS. 10. AUT SI PISCEM PETIERIT, NUMQUID SERPENTEM PORRIGET EI?) Serpens enim speciem formamque habet piscis, ut dolosè pro pisce substitui possit, sed non nisi ab hoste invido, qualis non est pater. Idem dicit alia similitudine, sed efficaciori: nam si pater filio poscenti panem, daret lapidem, daret rem duntaxat inutilem & incomestibilem: sin verò poscenti piscem det serpentem, non tantùm dat rem inutilem, sed & noxiam & venenatam: serpens enim comestus à filio, eum suo veneno perimet: quare impius parricida foret pater, qui id faceret, quod remotissimum est à pietate & amore paterno erga filios: unde illud hic ut ordinariè & moraliter impossibile, à Christo proponitur.

VERS. 11. Luc. 11. 13. SI ERGO VOS, CUM SITIS MALI, NOSTIS BONA DATA Græcè δόματα, id est, dona) DARE FILIIS VESTRIS, QUANTO MAGIS PATER VESTER, QUI IN CAELIS EST, DABIT BONA PETENTIBUS SE?) *Cùm sitis mali*, tum naturali proclivitate in malum, quàm contraxistis ex natura per peccatum corrupta. Genes. 8. 21. Ita sanctus Hieronymus: tum propria voluntate & moribus; tacitè enim eos eorumque malos mores perstringit. Unde patet hæc ad plebem dici, non ad Apostolos Apostoli enim boni erant; in plebe autem multi erant mali, & vitiis irretiti. Unde S. Augustinus; Multos, ait, vocat sæculi dilectores. Aliter S. Chrysostomus. Ad comparationem Dei omnes, licèt boni, inquit, videntur mali, sicut ad comparationem solis omnia, licèt lucida, videntur obscura.

NOSTIS) id est, consuevistis. Est metalepsis: quia enim ritè novimus ea, quæ facere consuevimus, hinc nosse significat consuescere. Sic dicitur Psalm. 103. *Sol cognovit occasum suum*, q. d. Sol scit ubi soleat occumbere,
B sed toties tritum à se iter optimè novit; unde per illud quotidie pergit ad locum in quo occumbat, q. d. Sol quotidie ibi occumbit, ubi solet occumbere.

DABIT BONA) Lucas habet: *Dabit spiritum bonum*; omnia enim bona per gratiam Spiritus sancti dantur, ait Remigius. *Bona*, vera & solida intellige, quæ ducunt ad beatitudinem. Unde S. Augustinus: *Aurum*, inquit, *& argentum bona, non quod te faciant bonum, sed unde facias bonum.*

OMNIA ERGO QUAECUMQUE VULTIS, UT FACIANT VOBIS HOMINES, ET VOS FACITE ILLIS: HAEC EST ENIM LEX ET PROPHETAE) τὸ *ergo* nonnulli censent hic non habere vim illationis, sed quasi encliticum redundare; sic enim, cùm sermonem concludimus, vel novum dicendi argumentum ordimur, dicimus. Ergo, ut concludam, sit hæc summa dictorum: vel: Ergo sit novum rei probatæ argumentum: unde τὸ *ergo* omittit Syrus, quin & Lucas cap. 6. vers. 31. VERS. 12. Luc. 6. 31.

C Potest tamen τὸ *ergo* hic propriè sumi ut illativum, sed ita ut conclusionem inferat non ex iis, quæ proximè præcesserunt, licèt id velit S. Chrysostomus (qui sic explicat, q. d. Ergo ut bona, quæ orando petitis, à Deo Patre impetretis, vos quoque bona, quæ proximi à vobis petunt, illis tribuite, sicut vultis vobis eadem tribui) Verùm eam inferat ex ulterioribus & remotiùs dictis more Hebræo, putà ex iis, quæ tum cap. 5. & 6. tum initio hujus capitis dixit de dilectione proximorum etiam inimicorum, de danda eleemosyna, de danda venia offendentibus, de non judicando. Unde Lucas cap. 6. vers. 30. illis hæc ita connectit: *Omni*, inquit, *petenti te tribue, & qui aufert, quæ tua sunt, ne repetas: Et prout vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter*; ac verisimile est Christum hæc ita dixisse & connexisse, ut habet Lucas. Sensus ergo est, q. d. Quæ hactenus sparsim dixi de diligendo proximo, deque danda eleemosyna, illa omnia ex hoc primo naturæ dictamine, & Primum Ethices principium.
D primo philosophiæ moralis principio oriuntur, atque hac æquitate nituntur, ut quod tibi fieri velis, id aliis facias: ac quod ab aliis pati nolis, id alteri non irroges. Intellige quod *velis & nolis* rectè & honestè, juxta judicium rectæ rationis: nam gulosus, v. g. qui vult sibi propinari vinum usque ad crapulam, non potest licitè aliis illud ita propinare: sed sicut hoc sibi perperam vult, ita & perperam facit illud aliis propinando. Alludit ad monitum, quod Tobias moriens dedit filio cap. 4. 16. *Quod ab aliquo oderis fieri tibi, vide, ne aliquando alteri facias.*

HAEC EST ENIM LEX ET PROPHETAE) q. d. Hoc spectat, hoc per varia præcepta jubet lex & Prophetæ: est summa legis & Prophetarum. Nam ex hoc principio: *Quod tibi vis fieri, hoc alteri fac; & quod nolis tibi fieri, alteri ne facias*, rectè particulatim elicitur & concluditur: tu non vis tibi eripi vitam, uxorem, famam, opes, &c. ergo eadem aliis non eripito, sed conservato & foveto. Ita S. Augustinus.

Nota: Non dicit Christus totam legem hoc spectare, quia lex etiam spectat sancitque dilectionem Dei, idque vel maximè: potest tamen hoc quoque verè dici, quia scilicet dilectio proximi includit dilectionem Dei, ex eaque procedit, sicut ramus ex radice: nec enim proximus charitate diligitur, nisi propter Deum primò & per se dile-

dilectum. Simile est Galat. 5. 14. & Roman. 13. 8. *Qui*, inquit, *diligit proximum, legem implevit*. Simili phrasi ait Ecclef. 12. 13. *Deum time, & mandata ejus observa: hoc est enim omnis homo*. Vide his locis dicta.

VERS. 13. Luc. 13. 24. *Angusta porta, quæ?* INTRATE PER ANGUSTAM PORTAM: QUIA LATA PORTA ET SPATIOSA VIA EST, QUAE DUCIT AD PERDITIONEM: ET MULTI SUNT, QUI INTRANT PER EAM) *Angusta porta*, qua intratur in cœlum ad beatitudinem & convivium gloriæ cælestis, est lex Dei, ait S. Augustinus, quæ cupiditates nostras arctat & constringit; item obedientia, continentia, mortificatio, crux quotidiana, quam lex vel fieri vel portari jubet: *Porta lata*, quæ ducit ad perditionem vel gehennam, est concupiscentia, libertas nimia, gula, libido, &c. Respicit Christus ad suas legum partim sanctiones, partim interpretationes, quas recensuit statuitque cap. 5. dicens: *Qui dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mæchatus est eam in corde. Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum. Ego autem dico vobis, non jurare omnino*, &c. *non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram. Qui petit à te, da ei. Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos. Estote perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est*. &c. Hæc omnia enim sunt ardua & arcta, q. d. Videor vobis meis præceptis arctasse viam salutis, sed scitote illam in se esse arctam, ideoque me eam non arctasse, sed talem, qualis revera est, descripsisse dumtaxat: via enim ad gloriam cælestem, est puritas & sanctitas, quæ in statu hoc naturæ corruptæ in arcta cupiditatum refrænatione & mortificatione consistit: quia enim per libertatem & voluptatem lapsus est Adam, & in eo nos omnes in peccatum, indeque in omnem concupiscentiam: hinc omnium horum remedium non est aliud, quàm arcta continentia, crux, & mortificatio: contraria enim contrariis curantur. S. Ambrosius in Psal. 1. *Duæ*, inquit, *sunt viæ: una justorum, altera peccatorum: una æquitatis, altera iniquitatis. Justorum via angustior est; injustorum latior: illa sobrietatis angustior, hæc ebrietatis latior, ut possit capere fluctuantes*. Et paulò post comparans hanc viam latam cum angusta: *Hic*, inquit, *libertas cupiditatum, illic servitutis injuria; hic convivium, illic jejunium, hic intemperantia gaudiorum, illic perseverantia lacrymarum: hic saltatio, illic oratio: hic cantus dulces, illic gemitus graves*. Clemens Alexandrinus lib. 4. Strom. citat laudatque illud Hesiodi: *Sudor ante virtutem est positus, via longa est atque declivis ad ipsam*: Et illud Simonidis: *Fertur virtus habitare in rupibus aditu difficilibus*. S. Basilius in Psal. 1. *Via*, inquit, *illa facilis & lata, pronoque cursu declivis habet decipientem dæmonem malum, qui per voluptatem se sequentes ad perditionem trahit: asperæ verò & acclivi & arduæ Angelus præsidet bonus, qui per strenuos pro paranda virtute labores ad finem beatum sequaces suos deducit*. Quocirca Lucas cap. 13. 24. habet: *Contendite intrare per angustam portam*, ubi pro *contendite* Græcè ἀγωνίζεσθε, id est, agonizate, & quasi in agone & agonia contendite, extremas summasque vires velut agonizantes exerite, quasi pro vita, si vincitis; vel morte, si vincimini, luctaturi, juxta illud Apostoli: *Omnis: qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet: & illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam*. 1. Cor. 9. 26. Agonem ergo obimus, & in eo agonizamus certamusque pro cœlo vel inferno, pro gloria vel gehenna, pro æternitate beatissima vel miserrima. Quisque videat, quomodo tantum agonem agonizet; nam stadium & via ad vitam est crux: stadium & via ad perditionem est voluptas. Via ad perditionem est concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ: ad vitam est continentia, paupertas spiritus & humilitas: via ad perditionem est amor mundi & mundanorum: via ad vitam est contemptus mundi & mundanorum. Quocirca S. Barlaam Josaphat regi dixit viam ad vitam esse martyrium vel sanguinis, vel voluntatis, & pœnitentiæ; hanc enim viam inivit, nobisque præivit Christus; hac de causa primos Christianos, ejusque sequaces ultrò se obtulisse martyrio; sequentes verò, cessante persecutione, voluntarium sibi indixisse martyrium austeræ vitæ in cœnobiis, in desertis & speluncis. Ita refert Damascenus in histor. cap. 12.

Ratio à priori. (margin note)

Christiani agonizant pro cœlo. (margin note)

Exemplum S. Perpetuæ. Sic S. Perpetua (quam celebrat S. Augustinus in Psalm. 47. & alibi) vidit scalam auream: sed undique circumseptam cultris & gladiis per quam scandendum erat in cœlum, atque hac visione cognovit sibi suisque portendi martyrium. Vidit enim S. Satyrum, unum è sociis per illam animosè ascendentem, cæterosque ad se sequendum exhortantem, uti habet ejus vita apud Surium die 7. Martii.

Hinc rursum ex hac Christi sententia sanctus VVilhelmus ex duce Aquitaniæ pœnitens eremita colligebat; resecatis omnibus superfluis, indulgendum esse corpori in solis necessariis: *Quanti fratres, inquit, in Aegypto, quàm multis annis Domino sine piscibus servierunt! Quantis tyrannis in inferno positis abunde sufficeret extra infernum saccus Hieronymi, tunica Benedicti, mattula Eulalii, lachrymæ Arsenii, nuditas Apostoli, olla Elisæi? Sed væ nobis miseris, qui fortitudine mentis enervati, & fragilitate corporis prægravati, superfluitatem convertimus in necessitatem. Jam non est, quo se immisceat charitas, ubi totum occupavit vanitas. Dicebat insuper servum Dei omni hora cogitata, dicta, gesta debere circumspicere, ne in ipsis contingeret oculos creatoris offendere. Servum Dei semper aut orare, aut cælestia cogitare debere*. Ita Theobaldus Episcopus in ejus vita cap. 23. Extat apud Surium die 10. Februarii.

Vidit idipsum per umbram Pythagoras, qui dictitabat, viam virtutis initio esse arctam & strictam, sed deinde sensim dilatari: viam verò voluptatis initio esse amplam, sed sensim magis magisque arctari: *Tribulatio enim & angustia in animam omnis hominis operantis malum: gloria autem, honor & pax omni operanti bonum*. Rom. 2. Charitas enim & gratia Christi dilatant cor, ut fidenter dicat fidelis cum Psalte: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum*. Psal. 118. 32.

Symbolum Pythagoræ hac de re erat litera Y, quod eleganti epigrammate explicuit Virgilius, dicens: *Symbolum Pythagoræ.*

Littera Pythagoræ discrimine secta bicorni,
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilemque aditum primùm spectantibus offert,
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via lata: sed ultima meta
Præcipitat captos, volvitque per ardua saxa.
Quisquis enim duros casus virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudemque decusque parabit.
At qui desidiam luxumque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis inopsque simul miserabile transiget ævum.

QUAM ANGUSTA PORTA ET ARCTA VIA EST QUAE DUCIT AD VITAM: ET PAUCI SUNT, QUI INVENIUNT EAM!) Idem dicit repetitque ad majorem emphasim, ut id altissimè cordibus nostris imprimat, ut notat S. Basilius in Brevior. quæst. 241. Hæc est vox æternæ sapientiæ: qui sapit ergo, & seriò animam suam salvare satagit, arctam viam capessat. Unde Theophylactus & Euthymius censent hanc esse vocem Christi admirantis, q. d. Papæ, quàm angusta est via ad vitam! VERS. 14.

Mensuram hujus angustiæ & arctitudinis viæ ad cœlum æquè ac paucitatis eorum, qui illam capessunt & salvantur, æstima ex typis, quorum primus est Lot, qui solus cum duabus filiabus evasit incendium Sodomæ & Pentapolis, ceteris omnibus ob libidinem concrematis. Mundus enim est instar Sodomæ, ardetque cupiditate & luxuria: quocirca longè major pars eorum, qui damnantur, ob pollutiones & libidines damnantur, ait Toletus, imò id revelatum est S. Christinæ Mirabili, ut habet ejus vita. Secundus typus est in diluvio: hoc enim solus Noe evasit cum septem animabus, ceteros ob peccata diluvium absorpsit. In mundo enim est exundatio & diluvium scelerum, indeque pœnarum & ærumnarum omnium. Tertius est in ingressu terræ promissæ, quæ erat typus cœli: hanc enim ex sexcentis millibus Hebræorum duo soli, putà Josue & Caleb ingressi sunt. Num. 14. 30. Quartus typus est Isaiæ cap. 17. vers. 5. ubi Propheta Damascenos salvandos à strage Chaldæorum comparat paucis spicis post messem, & paucis uvis post vindemiam remanentibus, imò duabus vel tribus olivis post excussionem oleæ reliquis: hi sunt typus paucitatis salvandorum. Quintò, id patet ex irrefragabili Christi sententia, dicentis: *Multi sunt vocati, pauci verò electi*. Matth. 20. Sapienter enim monet Cassianus: Vive cum paucis, ut inter paucos inveniri salvarique merearis. Multitudo denique

Paucitatis salvandorum symbola. Primus. *Secundus.* *Tertius.* *Quartus.* *Quintus.* *Sextus.* (margin notes)

Inferni capacitas. nique damnatorum liquet ex magnitudine inferni, quæ est stadiorum 1600. Apocal. cap. 14. 20. hoc est, ducentorum milliarium Italicorum (octo enim stadia faciunt unum milliare) idque quaquaversum, scilicet, ut infernus profundus sit 200. milliaribus Italicis, totidem longus, & totidem latus, quod spatium capiet multa millena millia millionum damnatorum, qui in inferno compingentur sicut haleces & pisces in vase. Vide dicta Apocal. 12. 20.

Porrò hæc sententia vera est, si omnes omnino homines accipias. Longè enim major hominum pars est infidelium, Turcarum, Saracenorum, hæreticorum. Sed & de fidelibus S. Chrysostomus hom.40. ad populum, censet vix millesimum quemque salvari; ait enim: *Quot esse putatis, qui in civitate nostra* (Antiochia) *salvantur? Infestum quidem est quod dicturus sum; dicam tamen: Non possunt in tot millibus* (facilè Antiochiæ erant centum millia & plura) *centum inveniri, qui salventur, quin & de his dubito. Quanta enim in juvenibus est malitia? quantus in senibus torpor? nemo zelum habet, multitudo sumus fœni, inordinatum mare.* Et S. Augustinus libr.4. contra Crescent. cap.53. Ecclesiam comparat areæ, in qua plures sunt paleæ, quàm grana tritici, putà plures mali, quàm boni; plures damnandi, quàm salvandi. Verùm alii mitiùs probabiliter censent majorem partem fidelium salvari, quia major pars moritur perceptis sanctis Sacramentis, quæ justificant peccatores, etiam attritos dumtaxat, non contritos. Hoc verum videtur de iis, qui non vixerunt in peccatis continuis, & quasi habituatis, ut concubinatus, usuræ, odii, rixarum, &c. Hi enim egrè concipiunt serium & efficax emendationis propositum, aut si illud concipiant, mox eos rursum in morte, justè permittente Deo in vindictam scelerum præteritorum, tentat dæmon illecebrosâ præteritæ, & crebrò usurpatæ voluptatis illicitæ memoria, eam refricando & acuendo, cui proinde homo infirmus ex habitu facilè cedit & consentit, itaque peccat & damnatur, cujus rei plura extant exempla. Plura de numero electorum & reproborum dixi. Jacobi 2. 13. ad illa: *Superexaltat autem misericordia judicium.*

VERS. 15. Act.20.29. ATTENDITE (Græcè προσέχετε, id est, cum attentione cavete, attentè servate vos. Syrus: *Custodite vos*) A FALSIS PROPHETIS, QUI VENIUNT AD VOS IN VESTIMENTIS OVIUM, INTRINSECUS AUTEM SUNT LUPI RAPACES) Transit Christus ad saluberrimum de cavendis falsis doctoribus monitum, qui docent viam in cœlum non esse arctam, sed laxam, ideoque suos sequaces non ad cœlum, sed ad tartara transmittunt. Docent enim non esse jejunandum, non confitendum, non esse servandam virginitatem, nec vota religionis, omnemque carni libertatem indulgent, ac bonis operibus omnem merendi vim adimunt.

Propheta est doctor. Nota: Propheta in Scriptura non tantùm vatem, qui futura prænuntiat, sed & multa alia per catachresin significat, scilicet, nunc virum sanctum & religiosum, nunc cantorem, nunc miraculorum operatorem, nunc & sæpiùs doctorem. Olim enim Prophetæ erant doctores populi, qua de re plura dixi 1. Corinth. 14. initio capitis, & Eccles. 48. 14. Propheta ergo est doctor, qui officium vivendi & cognoscendi ea, quæ aliis non sunt manifesta, profitetur, sive futura prædicat, sive non. Propheta enim Hebr. vocatur *videns*, quòd videat arcana & aliis abscondita, qualia sunt in primis futura. Falsi Prophetæ ergo sunt falsi doctores, sive illi hæretici sint, sive Gentiles & Pagani, sive alii quilibet, qui nos ab arcta & recta salutis via in latam & perversam sollicitant: quare similes sunt lupis oves laniantibus & devorantibus.

Vestes ovium, quæ? Porrò vestes ovium, quas induunt hi lupi, sunt prætendere & obvelare suo errori & hæresi, primò libertatem conscientiæ; secundò sententias S. Scripturæ in speciem suæ hæresi faventes; tertiò reformationem morum Ecclesiæ, præsertim cleri & Ecclesiasticorum; quartò mansuetudinem, simplicitatem & simulationem pietatis; quintò blandiloquentiam & facundam garrulitatem, quibus tegunt suam lupinam sævitiam, seseque in animos audientium callidè insinuant, ut eos deinde suo errore inficiant & interficiant, eorumque crumenas emungant, opesque devorent: ut enim suo ventri serviant, animas

A sectatorum perdunt mittuntque in tartara, quæ sanè lupina est voracitas & feritas.

QUI VENIUNT) à seipsis sponte sua se ingerentes, & munus docendi usurpantes, cùm ab Episcopis & Prælatis Ecclesiæ non sint vocati, nec missi, nec approbati, de quibus Jerem. cap.23. 21. dicitur: *Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant.*

A FRUCTIBUS EORUM COGNOSCETIS EOS. NUMQUID COLLIGUNT DE SPINIS UVAS, AUT DE TRIBULIS FICUS?) *Colligunt*, non falsi Prophetæ, sed homines, v.g. agricolæ. *Colligunt* ergo, id est, *colliguntur*, q.d. Sicut è spinis non solent gigni & colligi uvæ, nec à tribulis ficus; sic ab hæresi & hæreticis nullus fructus bonus & suavis, sed malus, asper & spinosus colligitur. Fructus hic est duplex: primus falsæ & impiæ doctrinæ: secundus pravorum morum & scelerum ex ea consequentium. Exempla hujus sæculi dedere Lutherus & Calvinus. Lutherus enim docet vota non obligare VERS.16. Luc.6.44.
B religiosum, hominem non habere liberum arbitrium, agi fato, necessariò peccare, fidem solam justificare, opera bona nil apud Deum mereri. Calvinus docet Deum esse auctorem malorum, Christum in cruce desperasse: sensisse pœnas inferni, &c. quæ prorsus sunt blasphema, ac contra legem & rationem naturalem; item fidem, id est, perfidiam suam armis esse tuendam & propagandam, depositis, vel occisis legitimis principibus, & regibus, Episcopis, sacerdotibus, & Catholicis illi obsistentibus. Unde in Gallia, Anglia, Germania audivimus, & quasi oculis spectavimus tot sacerdotum & Catholicorum cædes, rapinas, exilia, ac immane iniquitatis diluvium, & probitatis quasi incendium universale nimirum SS. Sacramenta profanari, sacrosanctum Sacrificium aboleri, Sanctos contemni, vota violari, templa comburi: sacros canones irritari, sanctas virgines corrumpi, viros probos eliminari, improbos exaltari & dominari, &c. Nam ut rectè agebat Joannes Fischerus Episcopus Roffensis, gloriosus *Exemplum*
C cum Thom. Moro in Anglia sub Henrico VIII. martyr: *Libido est mater hæreseos, æquè ac filia.*

SIC OMNIS ARBOR BONA FRUCTUS BONOS FACIT MALA (Græcè σαπρὸν, id est, inutilis, vitiosa, putrida ait Eutymius) AUTEM ARBOR MALOS FRUCTUS FACIT) *Non enim ex foliis, neque ex floribus, sed ex fructu arbor bona malave dignoscitur*, ait S. Bernardus epist. 107. *Arbor*, scilicet, fructifera; ceteræ enim dant folia & ramos sine fructu. Sub arbore frutices omnes intellige, quales sunt spinæ & tribuli, de quibus ferme præcessit, quem hic continuat, ut patet ex τῷ *sic*, quæ hanc habet vim, q. d. Sicut ex spinis non colliguntur uvæ, sed spinæ; nec ex tribulis ficus, sed tribuli (tribulus est spinæ genus, à semine triangulari sic dictum, vel quòd cuspidatim trifariam feriat, unde dicta tribulatio) sic ex omni arbore (ex frutice) bona boni nascuntur fructus, ex mala mali. Sic planè res se habet. Sic ubique fieri videmus. Ita Glossa Interlinearis. VERS. 17.

D Nota primò, per arborem hic ad literam non accipi voluntatem bonam, sive charitatem; nec per arborem malam voluntatem malam, sive cupiditatem, uti censent S. Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus & Lyranus; sed doctorem bonum vel malum, id est, verum vel falsum; de hoc enim sermo præcessit; hic enim tantùm de fide & doctrina agitur. S. Lucas tamen cap. 6. versu 43. arborem malam interpretatur hypocritas, quia falsi doctores sunt maximi hypocritæ, tum quia hæc sententia etiam de omnibus hypocritis vera est. Nam Lucas omittit falsos doctores, quos Matthæus aptè hic nominat & interserit: propter illos enim propriè hæc parabola affertur à Christo: quare ex Matthæo supplendus & interpretandus est Lucas. *Quid per arborem bonam significetur hic?*

Nota secundò, per fructus arboris, id est doctoris, accipi tum ejus doctrinam, ut ait sanctus Lucas cap 6. 45. quæ à vero vera, à falso falsa promanat: tum ejus opera cum sancto Hieronymo, Chrysostomo, Augustino: licèt enim falsi doctores & hæretici aliquando sanctitatem in bonis operibus præ se ferant, tamen per se & natura sua fides prava in doctore pravo, pravos mores & opera progignere nata est, & plerumque reipsa progignit, quod tantùm nos hic docere vult Christus, intendit enim dare vulgare & commune ne signum pravi doctoris & doctrinæ, quia vix fieri potest, ut diu hic lupus sub ovina pelle

deli-

deliteat, quin per opera tandem se prodat: vice versa fides bona in doctore bono natura sua nata est sanctam vitam sanctosque mores & opera producere, & in multis producit, etiamsi subinde per accidens contrarium fiat, v. g. hæreticus sit largus in dandis eleemosynis ex naturali benignitate & compassione: hujus ergo benignitatis, non autem hæresis vel erroris: tunc fructus est eleemosyna: hæc enim producitur à corde benigno, non verò ab hæresi. Nam alioqui ex uno hoc, v. g. hæreticorum principio, *sola fides justificat*, sequitur, ergo frustrà & sine merito quis dat se pœnitentiæ, mortificationi, eleemosynæ, arduisque virtutum operibus. Comedamus ergo & bibamus, omni voluptati fræna laxemus, quasi cras morituri & ebrii cœlum ingressuri.

VERS. 18. Luc. 6. 43. NON POTEST ARBOR BONA MALOS FRUCTUS FACERE: NEQUE ARBOR MALA BONOS FRUCTUS FACERE) q. d. Non potest spina producere uvas, nec tribuli ficus, sed spina spinas, tribuli tribulos, uti dixit v. 16. ac vice versa, non potest vitis producere spinas, sed uvas; nec ficus tribulos, sed ficus; ac licèt ipsæ uvæ & ficus subinde non maturescant, ideoque acerbæ sint; id tamen non provenit ex vitio vitis & ficus, sed ex acris intemperie & solaris caloris defectu; sic pariter non potest Propheta, id est, doctor verus falsa docere vel prava agitare: nec falsus doctor potest vera docere vel recta sanctaque peragere. Intellige in sensu composito & formali, quatenus scilicet bonus vel malus est; nam in sensu diviso & materiali potest doctor bonus à bonitate sua deficere, pravaque docere vel facere, uti Scribæ recta docebant, sed prava faciebant, hoc enim eis obiicit Christus Matth. 23. 2.

Hæretici qui hoc loco abusi. Perperam ergo hac gnome Christi plures hæretici abusi sunt, eamque detorserunt ad suas hæreses stabiliendas.

Primò enim Manichæi ex ea probare conabantur, alios homines natura sua esse bonos, alios verò malos; sive duas esse rerum naturas, unam bonam, quæ homines hos faceret bonos; alteram malam, quæ alios faceret malos, teste S. Hieronymo hic. Secundò, Jovinianus ex hac gnome contendebat, hominem natum ex Deo non posse peccare, teste S. Hieronymo contra Jovinianum. Tertiò, Pelagiani ex ea inferebant, non esse peccatum originale, quòd ex bono conjugio ceu arbore bona, tam malus peccati fructus nasci non possit, teste S. Augustino libr. 2. de Nuptiis & concup. cap. 26. Quartò, Donatistæ ex ea colligebant; malos sacerdotes ceu arbores malas non benè baptizare, teste S. Augustino lib. 3. contra literas Petiliani cap. 44. Quintò, Calvinistæ ex ea concludunt in homine non esse liberum arbitrium, ad producendum bona opera vel mala. Sextò, iidem ex ea inferunt bonis operibus nos non justificari, sed tantùm justos declarari; sicut arbor non fit bona ex bonis fructibus, sed iis bona esse declaratur. Verùm hæc omnia perperam inferuntur: sunt enim hoc loco perergа & impertinentia. Christus enim propriè hanc gnomen applicat dumtaxat Prophetis, id est, doctoribus veris & falsis, uti dixi.

Potest tamen hæc gnome cum sancto Augustino, Chrysostomo, Theophylacto, Lyrano & Jansenio accipi generaliùs, & applicari voluntati bonæ vel malæ, quia plerumque bona, vel mala voluntas operum, non omnium, sed aliquorum, ad quæ magis inclinat, bonitate vel malitia se prodit. Sequitur enim homo frequentiùs appetitum in se dominantem. Dices; ergo bona voluntas non potest mala opera producere, nec mala bonos. Respondeo, parabolas non significare quid semper, sed quid sæpe & plerumque fiat, uti crebrò ostendi in Ecclesiastico & Proverbiis. Rursum in parabolis non possunt omnia accommodari rei per parabolam significatæ sufficit enim ea adaptari, in quibus parabolæ vis sive similitudo constituitur, ut dixi Canone 29. quæ in hac parabola constituitur in eo, quòd sicut arbor bona bonos fructus producit, mala malos; sic pariter bona voluntas ex habitu bono plerumque bona opera producat, mala malos; sed dissimilitudo est in eo, quòd arbor bona vel mala sit causa naturalis, ideoque determinata ad suum fructum bonum vel malum: voluntas verò sit causa libera, quæ licèt ex consuetudine & habitu sit proclivior in bonum vel malum, semper tamen manet libera & indeterminata ad bonum vel malum, donec ipsa se determinet ad hoc vel illud, quod ipsa elegerit, tumque ipsa actu fit bona vel mala ex electione & operatione bona, vel mala, quam eligit & exercet. Quocirca non ait Christus, arbor bona non potest fieri mala, nec arbor mala potest fieri bona, sed: *Non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos*, quia dum voluntas bona est & virtuti incumbit, bona opera producit: dum verò mala est, & vitio incumbit, mala opera profert; sed sicut ipsa potest se facere bonam & virtuti incumbere; ita consequenter potest & benè operari, bonosque operum fructus producere, ac vice versa potest se facere malam & vitio studere, itaque vitiosos scelerum fructus edere. Ita sanctus Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus, & alii.

OMNIS ARBOR, QUAE NON FACIT FRUCTUM BONUM EXCIDETUR ET IN IGNEM MITTETUR) Hanc gnomen repetit & inculcat Christus, nam eam audivimus cap. 3. v. 10. ubi illam explicui. Græcè est *exciditur* & *mittitur*, in præsenti, id est, exscindi & mitti solet, idque statim & citò. VERS. 19. Suprà 3. 10.

IGITUR EX FRUCTIBUS EORUM COGNOSCETIS EOS) Scilicet Prophetas, id est, doctores, an veri & boni sint, an falsi & pravi. Est conclusio collecta ex parabola arboris bonæ & malæ, cujus sensus patet ex jam dictis. VERS. 20.

NON OMNIS, QUI DICIT MIHI, DOMINE, DOMINE, INTRABIT IN REGNUM COELORUM: SED QUI FACIT VOLUNTATEM PATRIS MEI (& consequenter meam: nam eadem est voluntas Patris & Filii, sed Christus quà homo modestiæ causâ nominat voluntatem Patris, non suam) QUI IN COELIS EST, IPSE INTRABIT IN REGNUM COELORUM) Ecce hic clarè fructum arboris bonæ, id est, boni doctoris & Christiani assignat Christus, scilicet facere voluntatem Patris cœlestis, ut nimirum non tantùm credas in eum, ejusque legem à Christo propositam, sed ut eamdem opere perficias & per omnia impleas. Ita S. Augustinus libr. 2. de Serm. Domini in monte sub finem: ait ergo: *non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine*, id est, non omnis, qui in me velut Dominum & Deum credit, meque ut talem invocat, ait S. Hieronymus, Euthymius, Theophylactus, quique me crebrò in ore habet, ac me nominat, meumque nomen suis dictis suæque doctrinæ præfert, quasi prædicet fidem veram Christi, purumque ejus Evangelium, uti jactant hæretici: hic, inquam, non intrabit in aulam & regnum Patris cœlestis, sed qui ejus fecerit voluntatem, id est, ejus præcepta, impleverit, quæ sunt duo, scilicet: Primò credere in Christum fide orthodoxa. Secundò, Christi mandatis obedire eaque opere exequi: *Regnum enim cælorum sola verborum officia non obtinent*, &c. *de nostro est beata æternitas promerenda, præstandumque aliquid de proprio*, ait S. Hilarius. Atque *iter regni Dei est obedientia, non nominis nuncupatio*, ait Glossa. Unde S. Chrysostomus: *Qui*, inquit, *non conversatur secundùm verbum Christi, non intrabit in regnum cælorū.* VERS. 21. Luc. 6. 46.

MULTI DICENT MIHI IN ILLA DIE) Putà in die judicii, quæ ultima & summa erit mundi dies, ideoque singularis, eximia & decretoria, utpote quæ erit janua æternitatis, ac eos, qui bona opera fecerunt, ad beatam in cœlis; qui mala, ad miserrimam in gehenna æternitatem transmittet: *Quando*, ut ait S. Chrysostomus, *singulorum opera loquentur & ora tacebunt, nec alter pro altero interveniet.* VERS. 22.

DOMINE, DOMINE, NONNE IN NOMINE TUO PROPHETAVIMUS?) Id est, nonne tuo lumine, gratia, & virtute futura prædiximus? Unde sequitur, *& virtutes*, id est miracula, *multas fecimus*: ita Maldonatus. Rursum *in nomine tuo prophetavimus*, id est. Spiritu sancto afflati ex tua commissione & auctoritate veram fidem docuimus, & prædicavimus. Ita Jansenius.

ET VIRTUTES MULTAS FECIMUS) *Virtutes* vocat miracula, eaque vera & sincera. Ex hoc versu liquet Deum subinde etiam per malos prophetare, id est, facere miracula, uti fecit per Judam proditorem. Luc. 10. 17. & seq. & Caipham. Joan. 11. 49. ac Balaam ariolum. Num. 24. 3. nam ut ait S. Hieronymus. *Virtutes facere interdum non est ejus meriti, qui operatur, sed invocatio nominis Christi hoc agit ad aliorum utilitatem.* Unde colligit

S. Gre-

S. Gregorius lib. 20. Moral. 8. *Probatio sanctitatis*, ait, *non est signa facere, sed proximum ut se diligere, de Deo vera, de proximo meliora, quàm de se sentire*. Hinc disce gratias gratis datas, uti sunt miracula, prophetiæ, sapientia, multum distare à gratia gratum faciente; hæc enim sanctificat animam, illa verò alios dumtaxat juvant & erudiunt.

Impii subinde prophetant.

Nota, Licèt impii & falsi doctores ex dono Dei possint prophetare & miracula facere, non tamen ea possunt facere ad confirmandam falsam doctrinam. Miraculum enim, etiam unicum dumtaxat, modò verum sit & evidens, est argumentum non tantùm probabile, sed moraliter certum veræ doctrinæ; unde eo ut certo & invicto utuntur Christus & Apostoli ad probandam Christianam fidem. Neque umquam miraculum ullum in confirmationem hæresis vel erroris factum legimus. Et ratio à priori id evincit. Miraculum enim est singularis, supernaturalis & propria Dei solius operatio, qua quasi sigillo suo Deus sua dicta, rectamque fidem & veritatem obsignat: quare si Deus falsum doctorem, invocantem se pro miraculo ad stabiliendum errorem exaudiret, videretur illi cooperari & errori attestari, ac per consequens mentiri & fallere, quod est impossibile; Deus enim est prima veritas, ipsaque veracitas & fidelitas, qui proinde potestatem faciendi miracula sibi soli reservavit, ut per eam, quasi proprium sibi testimonium, sua dicta, suasque veritates obsignaret, testareturque illa à se promanare: miraculum ergo est quasi vox Dei operantis & attestantis se loqui, suaque dicta hoc quasi sigillo obsignare: cætera enim Deo cum Angelis & dæmonibus sunt communia: quare in iis incertum est, an Deus, an Angelus, an diabolus loquatur & operetur. Ita D. Thomas 2. 2. quæst. 178. art. 2. & passim Theologi. Unde Sanctus Augustinus lib. contra epist. fundamenti cap. 4. dicit se teneri in Ecclesia vinculis miraculorum. Et Richardus de Sancto Victore lib. 1. de Trinit. cap. 2. *Domine*, inquit, *si error est quod credimus, à te decepti sumus: ista enim in nobis iis signis & prodigiis confirmata sunt, quæ non nisi à te fieri potuerunt*. Vide Bellarmin. lib. 4. de Notis Ecclesiæ cap. 14.

Sed non ad hæresin stabiliendam.

Miraculum est certum signum veritatis.

Exceptio.

Adverte hic tamen, si cui gratia miraculorum per modum quasi habitus permanentis antea à Deo ob aliam causam esset collata, ille postea posset ea abuti, & miraculum facere ad malum finem, v. g. ad vanam gloriam, ad quæstum, ad confirmationem falsi. Tunc enim Deus concurrit quidem ad ipsum miraculum, non tamen ad abusum & malum finem ejus, qui patrat miraculum: hunc enim tantùm permittit. Sic Deus concurrit cum impio sacerdote ad consecrationem & transubstantiationem Eucharistiæ, etiamsi is intendat ea abuti ad veneficia, ad blasphemiam, imò ut illam Iudæo irridendam & transfigendam vendat. Quod dixi, impium posse abuti gratia miraculorum ad malum & confirmationem falsi, intellige, cùm passim constat gratiam hanc illi collatam à Deo ad alium finem, ipsumque illa abuti ad malum vel falsum: sicut constat sacerdoti impio datam à Deo potestatem consecrandi alio fine, esto ipse ad malum ea abutatur. Pertinet enim ad Dei providentiam, non permittere hominem impium abuti gratia miraculorum ad alios decipiendum, & in hæresim inducendum, si hic abusus sit planè occultus, ita ut hominibus constare, vel ab eis deprehendi nequeat. Tunc enim homines sine sua culpa, ex auctoritate quasi attestantis Dei inducerentur in errorem, quod est impossibile, neque Deus hunc errorem per aliud miraculum corrigere, & emendare posset. Dicerent enim homines, si priùs miraculum factum est ad confirmationem falsi, pari jure secundum fieri potuit ad confirmationem falsi: quare Deus tunc quasi se exarmaret, privaretque se sua auctoritate ac fidelitate dicendi & attestandi verum, ac confutandi falsum: hæc enim consistit in operatione miraculi. Sic in iis, quos vulgus *Salvatores* vocat, licèt subinde malæ sint vitæ, constat, ait Navarrus in Manuali, à Deo datam gratiam curandi morbos ad commune Ecclesiæ bonum, qua tamen illi ad malum possunt abuti. Sic in Flandria ajunt natos in die Parasceves; item masculum septimum, continua masculorum generatione à parentibus prognatum, curare strumas, eas tangendo, sed prius à Deo datum est diei sanctæ Parasceves, & mysterio passionis mortisque Christi, secundùm conjugio, ut scilicet id honoretur, & à Deo institutum, ac à Christo in Sacramentum erectum ostendatur: quare si quis hac potestate ad malum uteretur, omnes scirent illum potestate sua abuti, nec Deum ad malum hoc cooperari, sed tantum ad curationem illam miraculosam alio fine illi datum. Sic regibus Franciæ & Angliæ eadem potestas dicitur à Deo collata, ob merita Sancti Eduardi regis, aliorumque, imò Tokerus quidam Novator, libellum conscripsit de Strumis ab Elisabetha nuper Angliæ regina curatis, sed eum validè confutat Delrio in Magicis libr. 1. cap. 3. quæst. 4.

Nam Salvatores: Nati in die Parasceves.

Septimus masculus, sanandi gratiam à Deo accipiant, & quare?

Reges Franciæ & Angliæ strumas tactu sanant.

Denique hucusque nullum extat exemplum, quo doceatur hæreticum patrasse miraculum, etiam ex habitu, ad confirmationem hæresis falsæque doctrinæ, nisi quod Calvinus in confirmationem suæ hæresis volens resuscitare quemdam, qui se fingebat mortuum, cùm revera esset vivus, Deo fictionem puniente, ex vivo fecerit mortuum; sed talia miracula, quasi perfidiæ indicia, damnant hæresim, veramque fidem stabiliunt. Quod enim Caiphas prophetarit, dicendo: *Expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat*. Joan. 11. 50. illaque prophetia abusus sit ad confirmationem falsi, scilicet, ad damnationem Christi, impertinens est: nec enim populus vel sacerdotes sciebant Caipham hic prophetare, sed putabant eum ex proprio suo sensu judicioque loqui. Quod enim Spiritus Sanctus per os ejus dictabat, scilicet expedire Christum mori, ad hoc, ut ejus morte redimeretur genus humanum, hoc Caiphas non intelligens, suo sensu detorsit ad Christi velut malefici, blasphemi & seditiosi condemnationem, quæ in reipsa fuit falsissima & injustissima. Vide Franc. Suarez 3. p. quæst. 44. disp. 31. sect. 2.

Caiphas cur non [illegible]

ET TUNC CONFITEBOR (profitebor, liberè & palam asseverabo) ILLIS QUIA (quòd) NUMQUAM NOVI VOS: DISCEDITE A ME OMNES, QUI OPERAMINI INIQUITATEM) q. d. Ego Christus doctoribus falsis & impiis, qui in nomine meo prophetarunt, docuerunt & fecerunt miracula, dicam in die judicii: Novi quidem vos, ut meos Prophetas, doctores & miraculorum patratores; at non novi vos, ut meos amicos & filios, quos prædestinavi ad meam hæreditatem & gloriam, hoc est, non amo, non diligo vos, quia voluntatem & legem Patris cœlestis, quam alios voce docuistis, ipsimet opere non implestis: Ite ergo maledicti in ignem æternum, quia operati estis iniquitatem. Ita Sanctus Augustinus serm. 23. de Verbis Domini, ubi interrogans, ait: *Non novit illos, qui novit omnia? quid est ergo, non novi vos? improbo vos, reprobo vos. Hoc est autem magnum, & nescit vitia & judicat vitia; nescit faciendo, & judicat arguendo*. Et S. Gregorius, hom. 12. in Evang. *Velut incognitos*, inquit, *deserit, quos per vitæ meritum non cognoscit*. Quocirca Apostolus signacula, quibus Deus suam prædestinationem & amorem erga electos obsignat, duo hæc 2. Timoth. 2. 19. assignat: *Firmum*, ait, *fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc. Cognovit Dominus, qui sunt ejus, & discedat ab iniquitate omnis qui invocat nomen Domini*. Vide ibi dicta. Est ergo hæc notitia in Deo, non speculativa, sed practica, amorosa & affectuosa, qua dicimur nosse eum, quem diligimus, non nosse eum, quem non diligimus, sed odimus & reiicimus; quia amor parit familiaritatem, indèque notitiam rei amatæ; odium verò parit aversionem, indèque ignorantiam rei exosæ. Est Catachresis & Metalepsis. Hinc à contrario colligit Glossa Interlin. Si Deus non novit eos, qui Dei mandata non servant; ergo novit, diligitque illos, quia ea custodiunt quasi filios lucis. Nam ut ait Glossa: *Non novit lux tenebras, id est, non aspicit, quia si aspiceret, tenebræ non essent*. VERS. 23. Luc. 13. 27.

OMNIS ERGO QUI AUDIT VERBA MEA HÆC, ET FACIT EA, ASSIMILABITUR VIRO SAPIENTI, QUI ÆDIFICAVIT DOMUM SUAM SUPER PETRAM) Est epilogus, quo Christus prolixum sermonem habitum in monte à cap. 5. v. 1. hucusque concludit. q.d. Hucusque vos docui, quomodo vitam prudenter & sanctè juxta legem & voluntatem Dei instituere debeatis, si velitis ad Dei regnum & fœlicitatem æternam pervenire; quia hæc ad illam est directa via, & præter illam non est alia: VERS. 24. Luc. 6. 47. 48.

est alia: quare si illa, quæ docui, opere præstetis, similes eritis viro prudenti, *qui ædificavit domum suam super petram*, ut in ea firmiter fundata ventis omnibus & procellis irruentibus, invicta resistat & immota consistat. Simili enim modo vos faciendo quæ docui, construetis quasi fabricam sanctæ conversationis, & domum perfectionis in soliditate animi, solidáque & constanti mandatorum Christi observatione & obedientia, quasi in petra fundatam, quæ omnibus tentationibus generosè obluctetur, ac perduret in æternum.

Alludit ad Proverb. cap. 10. 25. *Quasi tempestas transiens non erit impius: justus autem quasi fundamentum sempiternum*. Et c. 9. v. 1. *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem*.

Domus spiritualis est perfectio virtutum.

Nota; domus spiritualis animæ est perfectio virtutum; sicut enim domus materialis construitur magno labore, ordine, varietate, sensim crescendo ex variis lapidibus, lignis & trabibus: sic spiritualis ædificatur ex variis virtutibus & sanctis operationibus, idque longo labore, ordine, varietate & lento incremento sensim crescendo. Longitudo ejus est longanimitas; latitudo charitas; altitudo spes. Quatuor parietes sunt quatuor virtutes Cardinales, scilicet: Prudentia, Justitia, Fortitudo, Temperantia. Pavimentum est humilitas; tectum patientia: fenestra desiderium cœlestis gloriæ, per quam venit & intrat lux Evangelii. Ostium est obedientia mandatorum. Ostiarius est timor sanctus. Custodes sunt sancti Angeli. Turris est contemplatio; canis vigil & improbis motibus moribusque allatrans est synderesis; Dominus est mens & intellectus, sponsus est voluntas; filii sunt bona opera; servi sunt sensus obsequentes menti, mensa est S. Scriptura; panis est Eucharistia; vinum est sanguis Christi; aqua viva est Spiritus Sanctus: oleum est misericordia; lectus est animi quies & pax; medicinæ sunt Sacramenta; medici sacerdotes; hospites sunt Pater, Filius & Spiritus Sanctus. Ita Salmeron. Vide S. Bernardum tract. de Interiori domo, id est, de conscientia; ubi fusè ostendit, quomodo hæc domus particulatim singulis virtutibus sit exædificanda & perficienda.

Pavimentum est humilitas; tectum patientia, parietes quatuor virtutes Cardinales, &c.

Denique nota hic primò contra Novatores, fidem sine bonis operibus, quæ fides facienda præscribit & dictat, non sufficere ad salutem. Christus enim hic fundamentum arenarium, sive in arena fundatum vocat solam fidem ex auditu prædicationis conceptam, quæ instar arenæ arida est, inutilis & diffluens; petram verò vocat fidem bonis operibus solidatam. Nota secundò ordinem Christi; nam primò vers. 15. docuit necessitatem veræ fidei & virorum doctorum. Secundò vers. 21. & seq. necessitatem etiam bonorum operum & vitæ sanctæ. Mysticè petra est Christus, unde Glossa: *Ille*, ait, *ædificat in Christo, qui, quod audit ab illo, facit*.

VERS. 25. Luc. 6. 48.

ET DESCENDIT PLUVIA, ET VENERUNT FLUMINA, ET FLAVERUNT VENTI, ET IRRUERUNT IN DOMUM ILLAM, ET NON CECIDIT: FUNDATA ENIM ERAT SUPER PETRAM) Arab. *quoniam fundamenta ejus firmata erant super petram*. Pluvia, venti, flumina sunt quævis adversitates & tentationes tum à mundo, tum à carne, tum à dæmone ingruentes: item condemnatio, quam Christus in improbos detonabit & fulminabit in die judicii: hæc enim sæpè in Scriptura nomine tempestatis & procellæ exprimitur, ut Isaiæ 28. 2. *Ecce validus & fortis dominus sicut impetus grandinis; turbo confringens sicut impetus aquarum multarum inundantium, & emissarum super terram spatiosam*. Simile est Psalm. 49. 3. & Sapient. 5. v. 18. & sequentib. ubi graphicè ira & vindicta Dei in reprobos per procellas, fulmina & grandines depingitur.

Fidelis ergo in Christo Christique lege, timore & amore velut in firmissima petra fundatus, non curat flabra persecutionum, nec fluctus adulationum, nec zephyros promissionum, nec aquilones minarum, nec nimbos probrorum, nec procellas verberum, sed in vocatione & officio suo, in timore & amore Dei inconcussus consistit, sicut Marpessia cautes, sicut rupes, quæ maris fluctibus undique tunditur, ventis agitatur, grandine & fulmine feritur, & tamen immota invictaque persistit. Exemplum fuit in S. Petro, qui in petra, id est, Christi amore solidatus, omnia adversa pervicit. Unde Actor. 4. 20. à Principibus Sacerdotum jussus cessare à prædicatione Christi, respondit: *Non possumus, quæ vidimus & audivimus non loqui*, quem locum citans S. Chrysostomus hic serm. 25. *Considerasti*, inquit, *grande mentis invictæ excelsum. Vidisti petram undarum murmura deridentem. Vidisti domum contra ventorum flatus prorsus immobilem. Quod enim multò est amplius admirandum non modò deterriti per adversa non sunt, verùm etiam majorem inde assumpsere constantiam, & persecutores suos in trepidationem maximam compulerunt. Quicumque enim adamantem percutit, magis ipse percutitur; & qui adversus stimulum calcitrat, sine dubio ipse compungitur, suisque propriis ictibus vulneratur; & qui impugnat virtutem tenentes, ipse profectò subruitur, & malitia tantò efficitur infirmior, quantò contra virtutem diutiùs præliatur. Et sicut qui ignem obligat in vestimento, illum quidem non extinguit, vestem verò comburit; ita etiam qui in virtute positos persequebantur, comprehendebat, ac sæpiùs colligabant, illos quidem reddebant ex his omnibus clariores, se autem omnino perdebant. Etenim quantacumque ob justitiam passus fueris adversa, tanto ingentior efficeris & firmior*.

Virtus invicta omnia vincit.

Simili schemate Sanctus Gregorius Nazianzenus Orat. 28. pingit Christianum philosophum: *Est quædam in fabulis arbor*, inquit, *quæ cùm cæditur, viret, & adversus ferrum certat, morte vivit, & sectione pullulat, atque eùm absumitur, crescit*. Non vera sed fabulosa est hæc arbor, ait scholiastes Nazianzeni: si tamen vis veram, accipe vitem, quæ quo plus potatur, eò magis pullulat & fructificat. Talis quoque est ilex Horatiana, quæ duris tonsa bipennibus, ab ipso ducet opes animumque ferro. Pergit Nazianzenus. *Talis planè esse vir Philosophus videtur. Flores enim inter cruciatus, ac vitæ molestias virtutis segetem existimat, atque in adversis gestit & gloriatur: sic nimirum se comparans: ut nec ob dextera justitiæ arma efferatur, nec ob sinistra inflectatur, sed in diversis rebus idem semper, suiq; similis permaneat, atque adeò probatior, tamquam aurum in fornace reperiatur*. Particulatim deinde per varias hominum sortes & conditiones idipsum ostendit, ac denique concludit tria esse insuperabilia, scilicet Deum, Angelum, & Philosophum: *Duo hæc*, inquit, *arriri ac superari nequeunt: Deus & Angelus: tertium est Philosophus, in materia expers materiæ, in corpore incircumscriptus, in terra cælestis, in passionibus impassibilis, omnibus rebus vinci se facilè ferens, præterquam animi magnitudine, eò ipso quòd vinci se patitur, eos, qui superiores sibi esse videntur, devincens*.

Tria insuperabilia, Deus, Angelus, Philosophus.

ET OMNIS QUI AUDIT VERBA MEA, ET NON FACIT EA, SIMILIS ERIT VIRO STULTO, QUI ÆDIFICAVIT DOMUM SUAM SUPER ARENAM) Rectè instabilitas & inobedientia ejus, qui audit verba Christi & non facit, comparatur arenæ. Primò, quia sicut arena mollis est, mobilis & fluida, ut fundamenti solidi vicem subire nequeat, ac proinde quod arenæ inædificatur, irruentibus undis & ventis, cedit ac prolabitur: sic pariter animus instabilis & inobediens fundamentum solidæ virtutis & perfectionis esse nequit, sed ingruenti tentationi illicò succumbit & corruit, unde fabrica virtutum illi innixa illicò collabitur, uti Christus explicat v. sequenti.

VERS. 26. Luc. 6. 49. Inconstans similis arenæ. Primò.

Secundò.

Secundò, arena est sicca, unde *arena* dicitur ab *ariditate*, inquit Varro, vel ab *arendo*, quòd sibi per particulas adhæreat: sic animus instabilis, qui non facit ea, quæ audit, aridus est, & virtutis spiritusque divini succo vacuus, ac terræ & terrenis affixus adhæret.

Tertiò.

Tertiò, sicut arena vento disflatur & dispergitur in omnes partes: sic & animus levis & inconstans omni cupiditatum, & tentationum æstu raptatur in omnem concupiscentiam.

Quartò.

Quartò, sicut arena est minutissima, & milliones arenularum sive granulorum complectitur: sic cor instabile mille cogitationibus & desideriis rerum exilium, & minutarum est refertum & distectum.

Tropologicè.

Tropologicè, stultus & mundanus ædificat super arenam, id est, super creaturam, ait Salmeron, quæ instar arenæ sterilis est ad bonum; & fluida, ut in peccatum cadat; & fluctibus concussa, quia laboribus & tentationibus agitatur. Est enim sicca, sive bibula & insatiabilis, quia creaturæ hominem satiare non possunt. Est etiam multiplex, quia impii innumerabiles sunt, & stultorum infinitus est numerus. Arena ergo est omnis diaboli populus, sterilis & minimè unitus, magnis laboribus agitatus

agitatus & sine numero; quemadmodum populus Dei unitus est, ut petra, & fortis & fructuosus: quia etsi multi sint vocati, pauci tamen electi.

Hinc Elias Cretensis in orat. 1. Nazianz. Arena, ait, est superbia, inanis de se opinio, vanæ gloriæ cupiditas: cui quidquid inædificatur, levi adversitatis vento difflatur & corruit.

Denique Glossa: *Omnis*, ait, *conscientia non fixa spe in Deum, in tentationibus non subsistit*. Radix enim & fomes omnium tentationum, est mentis inconstantia & diffidentia in Deum, uti ostendi Ecclef. 2. 6. ad illa: *Crede Deo, & recuperabit te: & dirige viam tuam, & spera in illum*.

VERS. 27. Luc. 6. 49. *Pluvia est tentatio mundi.* ET DESCENDIT PLUVIA, ET VENERUNT FLUMINA, ET FLAVERUNT VENTI, ET IRRUERUNT (Græcè προσέκοψαν, id est, impegerunt: Arabicus, *percusserunt*) IN DOMUM ILLAM, ET CECIDIT, ET FUIT RUINA ILLIUS MAGNA) Pluvia notat tentationem mundi; flumina, carnis; venti, diaboli. Pluvia enim ex alto descendens, terramque irrigans, inflans, tumentemque efficiens, & fœcundans notat ambitionem honorum & cupiditatem opum, quas offert mundus homini vano & inconstanti, quibus ille illectus, à Dei lege, & subinde à fide deficit & apostatat.

Flumina, carnis. Flumina, quæ ex terra oriuntur, & domum circumlambunt, notant tentationes carnis, puta gulam & libidinem, quæ ex ipsa carne oriuntur, eamque oblectando & blandiendo quasi circumlambunt, ut à continentia & puritate, quam Dei lex præscribit desciscat.

Venti, diaboli. Venti, qui ex aere lateraliter & invisibiliter in domum sufflant, notant tentationes dæmonis, qui est spiritus invisibilis, & princeps aeris hujus; hic enim mille pravas cogitationes, & affectiones phantasiæ nostræ ingerit & insufflat, ita latenter ut nescias sæpè an ab Angelo an à diabolo proveniant. Satanas enim transfigurat se in Angelum lucis. 2. Corinth. 11. v. 14. quare ipse homines leves & inconstantes agitat & rotat ad libitum, ut ab observatione mandatorum Dei ad cupiditates suas deflectant, itaque ruant in tartara; sicuti domus arenæ inædificata, flabris ventorum agitata, magno fragore collisa cadit, corruitque in subjectam vallem, vel voraginem.

VERS. 28. Luc. 4. 32. Marc. 1. 22. ET FACTUM EST CUM CONSUMMASSET JESUS VERBA HÆC, ADMIRABANTUR TURBÆ SUPER DOCTRINA EJUS) Adeò nova, clara, solida, paradoxa, inaudita, cœlesti, divina, æquè ac super novo divinoque docendi modo. Pro *admirabantur*, Græcè est, ἐξεπλήσσοντο, id est, *excutiebantur*, scilicet mente, hoc est obstupescebant, percellebantur, ita ut videretur eis mens animusque eripi & excuti.

TURBÆ) Id est vulgaris populus, non principes, ait S. Chrysostomus, unde liquet hunc sermonem à Christo habitum coram populo, uti dixi initio cap. 5. licèt S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evangel. cap. 19. *Fortè*, ait, *intelligitur turba discipulorum ex quibus duodecim elegerat*.

Hic ergo finitur totus sermo Christi in monte, continens totam legem & perfectionem Evangelicam; ac licèt in ea disparata sint præcepta, nec inter se connexa, si quis tamen eorum inter se ordinem & aliqualem connexionem desideret, legat Bellarm. lib. 4. de Justificatione c. 3. in fine.

VERS. 28. Luc. 4. 30. Marc. 1. 21. ERAT ENIM DOCENS (solebat docere: significat enim phrasis docendi consuetudinem & frequentiam) SICUT POTESTATEM (ἐξουσίαν, id est, *auctoritatem*; Syrus, *dominium*, alii *jus*, alii *libertatem*) HABENS, ET NON SICUT SCRIBÆ EORUM ET PHARISÆI) *Christi modus docendi. Primò.* Primò, quia Christus docebat magna auctoritate res serias, graves, & summi ad salutem momenti, ipsamque veritatem: Scribæ verò docebant leviter res frivolas & nugosas, ut ritus & ceremonias, crebrasque lotiones manuum, corporis, & calicum.

Secundò, quia Christus id quod sermone docebat, hoc opere faciebat, magisque docebat exemplo quàm verbo. Magna enim auctoritas doctrinæ, docenti accedit, si bonum, quod docet, reipsa perficiat. Longum, ait Seneca, ad virtutem iter est per præcepta; breve & efficax per exempla. Audi S. Gregorium 23. Moral. 7. *Cum imperio quippe docetur, quod priùs agitur quàm dicatur. Nam doctrinæ subtrahit fiduciam, quando conscientia præpedit linguam. Non ergo potestatem ei elatæ locutionis, sed bonæ fiduciam insinnavit actionis. Unde etiam de Domino scriptum est: Erat enim docens sicut potestatem habens, non sicut Scribæ & Pharisæi: singulariter namque ac principaliter solus ex potestate bona locutus est, quia ex infirmitate mala nulla commisit. Ex divinitatis quippe potentia habuit id, quod nobis per humanitatis suæ innocentiam ministravit.* *Secundò.*

Tertiò, Christus docebat magno spiritu & fervore, magnaque vi & efficacia ad persuadendum: Scribæ aridè, frigidè & superficialiter. *Tertiò.*

Quartò, Christus doctrinam confirmabat miraculis: nil tale poterant Scribæ. Rursum Christus miram habebat dicendi gratiam, juxta illud: *Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus*. Luc. 4. *Quartò.*

Quintò, Scribæ docebant ut legis interpretes; Christus verò ut legislator è cœlo missus, cœlesti sapientia & majestate; ipse ergo jus proprium docendi habebat. Ita Beda & Theophylactus. Unde Christus Joan. 3. *Quod scimus*, ait, *loquimur, & quod vidimus testamur*. Et Joannes Baptista ibidem de Christo: *Qui de sursum venit*, inquit, *super omnes est. Et quod vidit & audivit, hoc testatur*. *Quintò.*

Sextò, Christus docendo dumtaxat quærebat Dei gloriam & hominum salutem; Scribæ verò suam gloriam & hominum plausum. *Sextò.*

Septimò, Christus exteriùs docendo, interiùs sua sancta inspiratione & luce gratiæ illuminabat mentem, & inflammabat affectum auditorum, ut homines etiam rudes & stupidos faceret doctos, ac torpidos, & frigidos faceret ferventes. *Septimò.*

Denique Christi doctrina erat rectissima, utilissima, integerrima, sublimissima, perfectissima, plenam & consummatam in rebus omnibus, quæ ad mores pertinent, perfectionem continens. Unde legis interpretationes à Scribis prolatas velut mancas, inutiles, imperfectas, imò falsas & erroneas correxit cap. 5.

Christum in hisce imitetur Christianus orator & concionator, ut magis vita doceat, quàm verbo, instar S. Basilii, de quo scribit S. Gregorius Nazianzenus orat. 20. *Sermo Basilii erat tonitru, quia vita ejus erat fulgur*. Sic sua libertate, auctoritate & nervo dicendi utatur, ut quasi Doctor agat cum discipulis, fitque efficax in docendo & persuadendo. Talis erit possessor cathedræ, dominus pulpiti; talis docebit & prædicabit, ut potestatem habens, instar Christi, sicut fecit S. Paulus & Apostoli. S. Malachias, ait S. Bernardus in ejus vita, fœminam quamdam iracundam & furibundam, ideòque omnibus intolerabilem, adeò mansuefecit, ut videretur nequire irasci, idque uno verbo, dicendo: In nomine Domini Jesu jubeo, ne amplius irascaris: quod S. Bernardus præfert suscitationi mortui factæ ab eodem S. Malachia, *eò quòd exterior quidam ibi, hic verò interior revixerit homo*. Sic B. Franciscus Borgia dicebat de S. Ignatio de Loyola: *Loquebatur tamquam potestatem habens*, quia efficax erat ejus sermo, & quocumque volebat homines impellebat. Testis est Ribadeneira in ejus vita. *Observa.*

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus doctrinam Evangelii, quam à cap. 5. hucusque docuit, confirmat & obsignat miraculis. Ita S. Hieronymus. Primò ergo vers. 1. sanat leprosum. Secundò vers. 5. curat puerum Centurionis. Tertiò vers. 14. Socrum Petri liberat à febri. Quartò vers. 18. duos se sequi volentes jubet omnibus tam opibus, quàm parentibus renuntiare, eò quod filius hominis non habeat ubi caput reclinet. Et dimitte, *ait,* mortuos sepelire mortuos suos. *Quintò vers. 23. sedat tempestatem in mari. Sextò vers. 28. sanat duos dæmoniacos, dæmonesq; obsecrantes permittit ingredi in porcos, qui mox eosdem in mari submergunt.*

1 CUm autem descendisset de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ: 2. Et ecce leprosus ve-
niens, adorabat eum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare. 3. Et extendens Jesus
manum, tetigit eum, dicens: Volo. Mundare. Et confestim mundata est lepra ejus. 4. Et ait
illi Jesus: Vide, nemini dixeris: sed vade, ostende te sacerdoti, & offer munus, quod præcepit
Moyses, in testimonium, illis. 5. Cùm autem introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio,
rogans eum, 6. & dicens: Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, & malè torquetur.
7. Et ait illi Jesus: Ego veniam, & curabo eum. 8. Et respondens Centurio, ait; Domine non
sum dignus, ut intres sub tectum meum; sed tantùm dic verbo, & sanabitur puer meus. 9. Nam
& ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic: Vade, & va-
dit; & alii; Veni, & venit, & servo meo; Fac hoc, & facit. 10. Audiens autem Jesus mira-
tus est, & sequentibus se dixit: Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel. 11. Dico
autem vobis, quod multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, &
& Isaac, & Jacob in regno cœlorum. 12. Filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores: ibi
erit fletus, & stridor dentium. 13. Et dixit Jesus Centurioni; Vade, & sicut credidisti, fiat tibi.
Et sanatus est puer in illa hora. 14. Et cùm venit Jesus in domum Petri, vidit socrum ejus ja-
centem, & febricitantem: 15. & tetigit manum ejus, & dimisit eam febris, & surrexit, & mi-
nistrabat eis. 16. Vespere autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes: & eiiciebat spi-
ritus verbo: & omnes malè habentes curavit: 17. ut adimpleretur quod dictum est per Isajam Pro-
phetam, dicentem: Ipse infirmitates nostras accepit: & ægrotationes nostras portavit. 18. Videns
autem Jesus turbas multas circum se, jussit ire trans fretum. 19. Et accedens unus Scriba, ait illi,
Magister, sequar te, quocumque ieris. 20. Et dicit ei Jesus: Vulpes foveas habent, & volucres
cœli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. 21. Alius autem de discipulis
ejus ait: Domine, permitte me primùm ire, & sepelire patrem meum. 22. Jesus autem ait illi:
Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos. 23. Et ascendente eo in naviculam, se-
cuti sunt eum discipuli ejus: 24. & ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operi-
retur fluctibus, ipse verò dormiebat. 25. Et accesserunt ad eùm discipuli ejus, & suscitaverunt
eum, dicentes: Domine, salva nos, perimus. 26. Et dicit eis Jesus: Quid timidi estis: modicæ
fidei? Tunc surgens imperavit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna. 27. Porrò homi-
nes mirati sunt, dicentes: Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei. 28. Et cùm venisset
trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis
exeuntes, sævi nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam. 29. Et ecce clamaverunt di-
centes: Quid nobis, & tibi Jesu Fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos? 30. Erat autem
non longè ab illis grex multorum porcorum pascens. 31. Dæmones autem rogabant eum, dicen-
tes: Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. 32. Et ait illis: Ite. At illi exeuntes ab-
ierunt in porcos, & ecce impetu abiit totus grex per præceps in mare: & mortui sunt in
aquis. 33. Pastores autem fugerunt, & venientes in civitatem nuntiaverunt omnia, & de eis,
qui dæmonia habuerant. 34. Et ecce tota civitas exiit obviam Jesu:& viso eo rogabant, ut tran-
siret à finibus eorum.

VERS. 1. CUM AUTEM DESCENDISSET DE MONTE SECUTÆ SUNT EUM TURBÆ MULTÆ) Excitæ vel voce, vel fama doctrinæ & concionum ejus: docebat enim ut potestatem habens, uti paulò antè audivimus. Jamdixi initio cap. 5. ex Luca, sermonem illum Christi hucusque ab eo habitum post descensum è vertice montis in loco campestri, putà in medio montis, ubi planities erat campestris; ex quo Christus finito jam sermone, descendit in subjectam imam vallem. Ita Franc. Lucas.

Aliter Jansenius, qui censet Matthæum hic per histerologiam posteriùs ponere descensum Christi è monte, quia Christum alio migrasse narrat; nam descensus Christi è monte hucusque non meminit Matthæus, sed Lucas dumtaxat initio sermonis Christi jam recensiti, quem ipse cap. 6. 17. asserit habitum in loco campestri.

VERS. 2. ET ECCE LEPROSUS VENIENS ADORABAT EUM, DICENS: DOMINE, SI VIS, POTES ME A MUNDARE) Idem miraculum describitur à Marco cap. 1. 40. & Luca cap. 5. 12. ex utroque videtur colligi hoc miraculum non contigisse statim à descensum in radice montis; nam Lucas ait, id contigisse *in una civitatum*; & quia Lucas cap. 4. 23. & Marcus cap. 1. 23. priùs alia miracula à Christo patrata enarrant. Verùm magis ordinata videtur narratio S. Matthæi, juxta quam dicendum hoc miraculum Christi fuisse primùm à descensu montis. Ita S. Hieronymus, Jansenius, & alii; quod ergo ait Lucas, id contigisse *in una civitatum*, intellige juxta unam civitatum. Nam lege Levit. 13. vers. 45. & 48. jubentur leprosi omnino separari, arcerique ab urbibus & castris, ne incolis lepram suam affricent: licèt alii censeant ibi vetari tantùm: ne morentur in urbibus, non autem ne per eas transeant; quare leprosum hunc in transitu civitatis videri à Christo curatum. Hæc civitas, ut colligitur ex versu 5. fuit Capharnaum, juxta quam videtur *Ubi curatus fuerit hic leprosus.*

tur curatus hic leprosus: huic enim civitati adjacet mons, ex quo descendebat Christus, ut dixi cap. 5. vers. 1. Vide Chronotaxin, quam Commentario huic præfixi numero 22.

Quantus morbus sit lepra? Quantus, quamque incurabilis, & contagiosus morbus sit lepra, inde liquet, quòd leprosi & lege veteri & usu omnium gentium à consortio hominum arceantur. In leprosis enim contagium est cum seminario, quo sanos attactu, ulcerum fœtore & respiratione putida inficere possunt. His proinde à contagio & morbi labe deturpatur facies, pili decidunt, dilatantur nares, exeduntur ossa, lingua tumet, fœtet respiratio, omne denique morbi genus, omneque symptoma in leproso comitatu & satellitio reperitur. Morbum ergo Elephanticum fucari quidem posse, jure docent Medici, curari numquam. Quomodo, ait Avicenna, curabitur lepra, cum sit cancer universalis, quando cancer particularis medicinam nescit? Porrò regiones calidæ, saxosæ, salsæ, caloribus & algoribus inæqualiter impetitæ, morbis melancholicis, & præsertim lepræ subjacent. Talis est Judæa & pars Aegypti. Unde Galenus 2. ad Glauc. ait: *Itaque in Alexandria plurimi Elephantia tum ob victus rationem, tum ob regionis caliditatem laborant.* Medici lepræ remedia præscribunt vinum viperinum, hydrargyrum, theriacam, aurum potabile; sed horum non est ea vis, ut lepram formatam & habitu firmatam tollant, leprososque tota membrorum compage fœdatos, cute & carne innovent.

ADORABAT (scilicet in genua & faciem cadendo, nam Marcus addit γονυπετῶν, id est, *accidens ei ad genua*. Lucas πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, id est, *cadens in faciem*. Fecit id leprosus non tantùm ut civilem honorem, sed potiùs ut religiosum cultum latriæ Christo exhiberet, ut patet ex tam humili tantæque fidei ejus petitione: non enim dixit, si rogaveris Deum, ut Moyses, sed, *si vis, potes me mundare*. q. d. Scio, te paris esse cum Deo Patre potestatis, & consequenter morborum Dominum, ut lepræ herili jure imperare, eamque solo jussu a me depellere possis. Rogo ergo, ut id facere velis & digneris, si velis, res acta est, sanus sum. Ita S. Chrysostomus hom. 26. Theophylactus, Euthymius, Maldonatus, & alii Unde sanctus Chrysostomus: *Spirituali medico*, ait, *spiritualem offert mercedem, scilicet fidelem orationem, qua nihil dignius Deo offerimus*. Et Glossa Interlinearis: *Voluntas*, ait, *potestatem tribuit*; nam quanta est voluntas, tanta est & potestas Dei; quidquid enim vult, hoc illicò facere potest, juxta illud: *Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cælo & in terra*. Psalm. 134. 6. In Deo enim voluntas, potentia, ceteraque attributa sunt paria & æqualia, quia divina, immensa & infinita.

Leprosus credidit Christum esse Deum. Habuit ergo leprosus fidem divinitatis Christi, partim ex ejus interna illuminatione & inspiratione, partim ex miraculis, quæ plura jam Christus patrarat primo anno prædicationis suæ. Leprosus enim hic anno secundo sanatus est, ut dixi in Chronotaxi num. 22. Rursum τὸ *Si vis*, notat desiderium curationis mixtum cum resignatione: resignat enim & submittit se voluntati Christi, ut si velit curet, si nolit, non curet. Morbi enim & lepræ sæpe animæ saluti sunt utiles vel necessarii, idque scit Deus, sed nescit homo: quare se Dei judicio & voluntati resignet oportet, nec ea postulare debet absolutè, sed conditionatè, si videlicet Deo placeat, & animæ saluti id profuturum sit.

VERS. 3. Luc. 5. 13. Marc. 1. 41. 42. ET EXTENDENS JESUS MANUM, TETIGIT EUM, DICENS: VOLO: MUNDARE) *Extendens*, Primò, ut se ostenderet esse supra legem, quæ leprosi contactum vetabat. Levit. 13. utpote qui leprosum non contaminandi (Deus enim est incontaminabilis) sed curandi causa tangeret, ait Tertullianus lib. 4. contra Marcion. cap. 9. & ut ait S. Chrysostomus, non corporis, sed animæ lepra impedimentum est ad virtutem.

Christus tangendo leprosum sanabatur? Porrò lex non vetabat contactum leprosi: nisi ob periculum contagionis, ne scilicet tangens eadem inficeretur: hoc autem periculum non erat in Christo, sed potiùs certitudo curationis leprosi. Ergo Christus idcirco tangens leprosum non faciebat contra, sed potiùs juxta mentem legis. Ita sanctus Chrysostomus & Tertullianus loco citato.

Secundò, tetigit eum benevolentiæ causa, ut suum in eum affectum ostenderet. Unde Glossa interlin. *Extendit manum*, inquit, *qui misericordiæ tendit effectum*, scilicet, *quando auxilium divinæ misericordiæ impendit*, ait Remigius.

Tertiò, tetigit eum, ut salvifica vis carnis Christi patesceret, ait S. Cyrillus, utpote quæ solo tactu manus lepram pelleret. *Manus* enim dicitur à *manando*, quòd è brachio *manet*; & ex manu *manens* digiti & opera: sic ex manu Christi manabant miracula & beneficia, & ipsius virtus manabat ex Deo, cui hypostaticè uniebatur. Unde Victor. Antioch. in cap. 1. Marci: *Verbum*, inquit, *indivulsam se cum carne societatem habere persuasum volens pleraque miracula & signa per corporis ministerium edidit*. Et Beda: *Extendit*, ait, *Deus manum & contigit humanam naturam in incarnatione, & ejectos à castris populi Dei* (leprosos) *templo reddidit, ut possint offerre corpora sua hostiam viventem illi cui dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech*. Psal. 109.

VOLO: MUNDARE) Ita hæc dispunge per comma vel colon intermedium, ut Christus *primùm dicat*: Volo, *deinde imperet*: Mundare, ait S. Hieronymus. Τὸ ergo *mundare*, non est Infinitivus activus, sed Imperativus verbi Passivi, *mundor*, significans, *mundator* vel *munderis* Hebr. enim est, הִטָּהֵר *hittaher*, Græcè καθαρίσθητι: id est, *esto mundus*. Hinc Patres probant Christi omnipotentem divinitatem: citat eos fusè Maldonatus. Unde S. Ambrosius in S. Lucæ cap. 5. vers. 12. *Dicis*, inquit: *Volo propter Photinum; imperat propter Arrium; tangit propter Manichæum*. Photinus enim docebat, Christum esse merum hominem, nec esse Deum, cui propria est omnipotens voluntas, qua dicat *Volo mundare*. Arrius docet Christum minorem esse Patre, ac proinde non imperare, sed imperia Patris excipere. Manichæus docebat Christum habere carnem, non veram, sed phantasticam, ideoque verè nec tangere posse nec tangi. Hæc omnia hic confutat Christus, tum verbis tum factis.

Notat S. Hieronymus Christum pertinenter & ex æquo respondere duplici petitioni leprosi. Primò enim petierat, *si vis*, id est, utinam velis; respondet Christus: *Volo*. Secundò, *potes me mundare*, respondet Christus: *Mundare*, id est; munderis, estoque mundus: Plus ergo tribuit Christus, quàm ipse expressè petat, eodem enim instanti ipsum planè curavit, imò vegetum, alacrem, validumque effecit tum corpore, tum magis animo: quos enim Christus sanavit corpore, sanavit & animo, ac justos, sanctosque effecit, ut plenam eis mentis & corporis integritatem largiretur. Dei enim perfecta sunt opera: Ac Christus sua liberalitate merita supplicum excedit & vota, ut nos ab eo discamus idem facere, ac liberalissimi esse tum erga Deum, tum erga proximos.

ET CONFESTIM MUNDATA EST LEPRA EJUS) VERS. 4. Luc. 5. 14. Mar. 1. 44. q. d. Et illicò mundatus est homo à lepra sua, ut vertit Arabicus. Nil medium fuit inter Christi præceptum & opus: Dixit enim, & facta sunt omnia. Genes. 1. quia voluntas ejus est omnipotens, ideoque est ipsa ejus omnipotentia. Est hypallage sive inversus sermo: nec enim lepra mundari potest, utpote in se planè immunda & contagiosa, sed homo à lepra. Hoc facto ostendit Christus se quasi medicum venisse in mundum, ut omnes ægritudines curet omnesque sordes expurget. Nota τὸ *confestim*, inde enim liquet, Christum leprosum curasse non pharmacis naturalibus: hæc enim sensim operantur, & lentè sanant, sed virtute divina, quæ in instanti operatur, juxta illud: *Ipse dixit, & facta sunt*. Psal. 148. 5. Dei enim dicere & jubere est efficax, idemque, quòd facere; quia ejus voluntas idem prorsus est cum ejus omnipotentia.

ET AIT (Marcus: *Comminatus est*, id est, severo & minaci vultu jussit. Ita Euthymius) ILLI JESUS: VIDE NEMINI DIXERIS) Id jussit ad vitandam ostentationem & ut nos doceret virtutes dotesque nostras non jactare, sed celare. Ita Chrysostomus. Si enim id fecerimus; nobis tacentibus, efficiet Deus, ut prodamur inviti, idque magna cum ædificatione audientium, & majore gloria operantium. Unde addit Marcus cap. 1. 45. *At ille* (leprosus) *cœpit prædicare & diffamare sermonem, ita ut jam non posset manifestè introire in civitatem, sed foris in desertis locis esset, & conveniebant ad eum undique*.

SED VADE, OSTENDE TE SACERDOTI (Marcus:

ctus: *Principi sacerdotum*, qui tempore vicis suæ præerat ceteris sacerdotibus actu in templo ministrantibus) ET OFFER MUNUS, QUOD PRÆCEPIT MOYSES IN TESTIMONIUM ILLIS) *Mittit ad sacerdotes*, ait sanctus Hieronymus, *ob humilitatem, ut eis deferre videatur deinde ut illi vel credentes salventur, vel fiant inexcusabiles: denique ne legem infringere videatur*. Et Origenes: *Mittit*, ait, *ad sacerdotes, ut cognoscant non legis consuetudine, sed gratiæ operatione mundatum, &c. Ut omnes, qui vident portari munus, miraculum crederent*.

Munus à leprosis lepra mundatis sacerdoti offerendum erat agnus, vel si leprosus pauper foret, duo turtures, aut duo pulli columbarum. Levit. 14. 13. & sequent.

Testimonium quid, hic. IN TESTIMONIUM ILLIS) Scilicet, sacerdotibus, nam princeps sacerdotum, licèt unus, multos tamen habebat asseclas sacerdotes minores. Nonnulli per *testimonium* accipiunt legem, q. d. Offer munus jam dictum, ut impleas legem, quam Moyses præcepit Levit. 14. sacerdotibus & populo servandam in expiatione leprosi: lex enim sæpe psal. 18. & alibi vocatur *testimonium*, scilicet voluntatis divinæ, quia testatur quid à nobis velit fieri Deus. Verùm nil vetat *testimonium* hic propriè accipi.

Planiùs ergo & germaniùs τὸ *in testimonium* refer ad verbum *ostende, & offer*, q. d. Ostende te sacerdotibus, eisque munus lege præscriptum offer, ut illi videntes te à lepra liberum, ideoque munus mundatis præscriptum offerre, ex hoc oculari testimonio cognoscant te verè sanatum, itaque ipsi sanitatis tuæ sint testes, ac populo testentur te verè à lepra curatum, ideoque eorum testimonio juxta legem restituaris communi hominum societati & convictui.

Testimonium triplex. Erat ergo duplex, imò triplex hoc testimonium. Primum, quod leprosus præbebat sacerdotibus de se ipso à lepra curato, quod erat ostensio & inspectio ocularis corporis & membrorum, quam faciebant sacerdotes; ac si videbant verè curatum, munus ab eo in gratiarum actionem Deo oblatum acceptabant, si non, refutabant.

Secundum testimonium erat, quod ipsi sacerdotes populo perhibebant de leproso verè curato; unde eidem adhibebant lustrationem sive expiationem lege Levit. 14. præscriptam, quæ erat legalis ceremonia tollens irregularitatem legalem ab immunditia lepræ contractam, hominemque lepra mundatum restituens convictui hominum, ac templo & sacrificiis, ut iis jam mundus cum ceteris liberè interesse posset.

Tertium testimonium erat maximi momenti, nimirum, jussit Christus leprosum se jam curatum ostendere sacerdotibus: ut illi ex hoc miraculo agnoscerent ipsum esse Messiam, aut certè inexcusabili hoc testimonio convicti, incredulitatis condemnarentur. Ita sanctus Hieronymus, Chrysostomus, & sanctus Ambrosius in cap. 5. Lucæ vers. 14.

Lepra est hæresis & peccatum contagiosum. Tropologicè: Lepra significat peccatum mortale præsertim contagiosum, qualis est imprimis hæresis, ob summam fœditatem & contagionem. Ita sanctus Augustinus lib. 2. quæst. Evang. quæst. 40. Theodor. Radulphus, & alii in cap. 14. Levit. Hinc mundatio lepræ symbolum est Sacramenti pœnitentiæ & confessionis sacramentalis, qua peccata expiantur cujus proinde vim & efficaciam ex lepræ typo contra hæreticos probant sanctus Hieronymus in cap. 16. Matthæi (ubi ex eo probat oportere sacerdotes cognoscere peccatorum species & varietates) & sanctus Chrysostomus lib. 3. de Sacerdotio, ubi docet officium sacerdotum Christianorum longè efficacius & præstantius esse, quàm cùm fuerat Aaronicorum, eò quòd hisce lepram non curare, sed curatam dumtaxat ostendere: illis verò peccata non curata ostendere, sed verè curare & condonare concessum sit. Atque hac de causa Christus primum hoc à descensu è monte, ubi legem Evangelicam docuerat, miraculum esse voluit curationem leprosi, tum quia in Syria & Judæa communis & frequens erat hic lepræ morbus, multique erant leprosi: tum quia lepræ conditiones optimè per tropologiam repræsentant peccati fœditatem & noxam, æquè ac lepræ curatio peccati remissionem; ideoque Christus in passione leprosi formam assumpsit, ut lepram animæ nostræ in se susciperet & curaret. Unde Isajas cap. 53. 4. *Verè*, ait,

A *languores nostros ipse tulit & dolores nostros ipse portavit: & nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo & humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra*. Vide quæ de lepra dixi Levit. 13. & 14. Hac de causa Christus in forma leprosi apparuit Martyrio Monacho, & ejus humeris usque ad fores Monasterii bajulari se permisit, ibique disparuit; sed ita ut Martyrius pondus non sentiret, quia portantem se portabat, ait S. Gregorius homil. 39. in Evang. *Christus in forma leprosi apparuit.*

In eadem leprosi forma Christus apparuit Sancto Ludovico Tolosatum Episcopo, qui fuit nepos sancti Ludovici regis Franciæ, ac ab eo pedes sibi lavari permisit, ut habet ejus vita.

CUM AUTEM INTROISSET CAPHARNAUM, ACCESSIT AD EUM CENTURIO, ROGANS EUM) Hoc est secundum Christi miraculum, quo doctrinam in monte editam confirmavit. Ita S. Hieron. Ex hoc loco colligimus leprosum primò à Christo sanatum fuisse juxta Capharnaum, uti paulò antè dixi. Porrò leprosus erat Judæus; Centurio verò ethnicus, putà ex Romanorum (tunc enim Judæa à Pompejo, Julio Cæsare & Augusto subjugata, Romanorum ducum militumque præsidio tenebatur) legione dux centum militum, & subinde etiam plurium, ut docet Vegetius l. 1. de Re milit. quare in eo Gentium vocatio præsignata & inchoata fuit L. Dexter in Chronicono, quod nuper in lucem prodiit, ait hunc Centurionem fuisse C. Cornelium Centurionem Hispanum, cujus filius C. Oppius pariter Centurio Christo in cruce quasi satelles & custos astitit, vidensque, signa, quæ in cœlo, sole, terra & petris tunc contigerunt, conversus est ad Christum: uterque Christum & in Judæa, & in Hispania prædicavit. Hæc dexter. De cujus auctoritate & fide fusiùs egi in fine Chronotaxis, quam Actibus Apostolorum præfixi. *VERS. 5. Luc. 7. v. 1. 2. 3.* *Centurio quis?* B

ACCESSIT) Est hic prima antilogia: Nam Lucas c. 7. 1. idem miraculum aliter narrat. Non enim dicit Centurionem ipsum accessisse ad Christum, sed ad eum misisse primùm Judæos, deinde amicos suos, qui hanc gratiam, putà sanitatem puero suo peterent & impetrarent. Quare in Luca ex Matthæo hoc loco supplendum est, quòd post Judæos & amicos tandem Centurio ipse ultimus ad Christum jam appropinquantem accurrerit, sive honoris causa, sive ob morbi paroxysmum & instans mortis periculum, uti volunt S. Chrysostomus hom. 26. Theophylactus, & Euthymius: nisi dicas Centurionem hic asseri ad Christum accessisse, eique supplicasse & respondisse: non per se, sed per legatos & amicos suos, uti censent Beda & S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evangelist. cap. 20. Porrò Judæi commendarunt Centurionis postulationem Christo, dicentes. *Quia dignus est, ut hoc illi præstes. Diligit enim gentem nostram, & Synagogam ipse ædificavit nobis*, ut ait Luc. cap. 7. vers. 4. C

ET DICENS: DOMINE, PUER MEUS JACET IN DOMO PARALYTICUS, ET MALE TORQUETUR) *Puer*, id est, *servus*, ut habet Luc. c. 7. vers. 3. Servi enim apud heros subjectione, obedientia & reverentia sunt instar puerorum. Est catachresis. Porrò hic servus Centurioni erat charus & *pretiosus*, ait Lucas. *VERS. 6. Luc. 7. v. 1.*

JACET IN DOMO PARALITICUS) Quasi cadaver in lectò *omnibus undique artubus fluidis, & ad consistendi officium agendique corruptis*, ait S. Hilarius: Paralysis enim est resolutio nervorum, ait Celsus lib. 2. cap. 1. Est enim morbus, in quo dimidia pars corporis resolvitur, motu sensuque interceptis, ait Galenus Commentar. lib. 4. unde à Græcis vocatur *hemiplexia*, id est, semiapoplexia, cùm scilicet in alteram tantùm corporis partem malum id incubuit, nam cùm totum afficitur, apoplexia nominatur: nunc utrumque, inquit Celsus lib. 3. cap. 27. paralysin appellari video. D *Paralysis quid?*

ET MALE TORQUETUR) Græcè δεινῶς βασανιζόμενος, id est, *graviter afflictus, vehementer cruciatus (ut vertit Arabicus)* ideoque *moriturus*, ut ait Lucas. Subita & acuta fuit hæc paralysis, quæ cum cruciatu periculum vitæ crearit: Nam alioqui communes paralyses sunt lentæ, ideoque & gravi cruciatu & periculo carent. Cruciatus hic videtur fuisse convulsio & retractio nervorum, qui à cerebro oriuntur: hi enim, cùm præter naturam contorquentur aut distenduntur, gravissimos *Incurabilis.*

mos excitant dolores, uti ex Galeno ostendit Guilielmus Ader Medicus li. de Ægrotis & morbis à Christo sanatis cap. 2. ubi probat omnes illos fuisse desperatos, & naturaliter incurabiles, ideoque eorum curam Christo quasi Archiatro à Deo fuisse reservatam: Talis fuit hæc paralysis. Idem docet S. Ambrosius epist. 75. *Eos*, inquit, *sanavit Dominus Jesus, quos nemo curaret*, id est, curare potuisset.

Porrò Lucas paulò aliter rem gestam enarrat: Sic enim ait c. 6. vers. 3. *Et cùm audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum, ut veniret & salvaret servum ejus*. Est hic secunda antilogia. Lucas enim ait, *rogans eum, ut veniret*: Matthæus verò, imò & Lucas vers. 6. subdit eum contrarium dixisse, scilicet: *Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantùm dic verbo* (id est, jube absens) *& sanabitur puer meus*. Respondetur, τὸ *rogans* & *misit*, quatenus refertur ad τὸ *veniret*. pertinere ad Judæos Centurionis legatos, qui minoris erant fidei & humilitatis, quàm ipse Centurio: hic enim solùm petebat, ut Christus sanaret puerum; Judæi verò de suo addiderunt, ut veniret, & veniendo tangendoque sanaret eum: *Misit* ergo seniores ad Christum *rogans* per se, *ut sanaret*: per seniores verò, *ut veniret*. Quod enim legatus dicit, hoc censetur dicere is, qui legatum misit. Lucas igitur more suo (ut patet cap. 19.) brevitatis studio convoluit dicta factaque Centurionis & Judæorum, quæ proinde respectivè explicanda sunt, ut quædam à Judæis, quædam à Centurione dicta sint. Vult enim Lucas dicere, quòd seniores Judæorum missi à Centurione dixerint Christo: Centurio rogat te, ut venias, & sanes puerum ejus: ubi addunt ex suo τὸ *ut venias*, putantes id decere; idque tacitè cupere Centurionem. Quod ergo subdit Lucas: *At illi cùm venissent ad Jesum, rogabant eum sollicitè, dicentes ei*, &c. significat eos suam hanc petitionem, ut veniret & sanaret puerum, instanter ursisse; allegantes: *Quia dignus est, ut hæc ei præstes*, quæ verba planè significant petitionem seniorum fuisse illam, quæ præcessit, quam ob brevitatem Lucas convoluit, dicens: *Rogans, ut veniret & salvaret servum ejus*. Illis igitur verbis simul missionem Centurionis & ejus petitionem, æque ac seniorum, licèt postea factam, per anticipationem complexus est, unde eam non iterat, nec uti reipsa facta est, enarrat.

Eandem diffi-cultatem expo-nens in centurio-ne Centurionis & seniorum ab ipso missorum.

Aliter respondent nonnulli, scilicet Centurionem, cùm mitteret Judæos per eos rogasse Christum, ut veniret, & veniens sanaret puerum; sed post Judæorum abitum ad Christum, illuminatum à Deo, crescente fide & humilitate, pœnituisse, ac optasse dixisseque, ut Christus non veniret, sed absens curaret puerum. Sed tunc dicendum est Centurionem esse mentitum, cùm, ut ait Lucas v. 7. per Judæos legatos priùs à se missos dixit: *Propter quod & me ipsum non sum dignum arbitratus, ut venirem ad te*. Si enim ipse putabat se dignum, ut Christus veniret ad se, multò magis putabat se dignum, ut veniret adiretque Christum. Rursum dicendum est eum non credidisse Christum esse Deum. Deo enim non fuisset ausus mentiri, utpote quem mendacii conscium sciret.

Denique Centurio priùs misit seniores Judæorum ad Christum honoris causa, quia ipse, utpote Gentilis, æstimabat se indignum conspectu & alloquio Jesu: Judæi enim, Gentiles, utpote idololatras, æstimabant viles & impuros quasi canes, ut patet Matth. 15. 26.

VERS. 7. Luc. 7. 6. ET AIT ILLI JESUS: EGO VENIAM, ET CURABO EUM) Nota promptum Christi animum ad benefaciendum & sanandum paralyticum, quo plus offert Centurioni, quàm ipse petierat, sed nimirum volebat hac oblatione è pectore Centurionis elicere fidem & reverentiam, quæ mox ab ipso prosiliit. Dixit Christus, & fecit; unde Lucas v. 5. ait: *Jesus autem ibat cum illis*.

VERS. 8. Luc. 7. v. 6 & 7. ET RESPONDENS CENTURIO AIT: DOMINE NON SUM DIGNUS, UT INTRES SUB TECTUM MEUM (in domum meam.) SED TANTUM DIC VERBO, ET SANABITUR PUER MEUS) Dixit hoc primò Centurio per amicos Christo, cùm Christus jam ad domum ejus accederet, ut ait Lucas cap. 7. 6. deinde ipse accurrens ad Christum venientem idem per se dixit, & protestatus est, ut ait hic S. Matthæus: urbanitas enim & civilitas id omninò exigebat, ut ipse personaliter Christo occurreret, ipsumque venientem & jam vicinum exciperet. *Dic verbo*, id est, jube sermone, q. d. Non est opus, ut præsens tangas servum meum, sed absens jube duntaxat, & illicò sanabitur. Credidit ergo Centurio Christum esse Deum, qui ubique quasi præsens imperat & operatur quodlibet, aut certè Christum eximium esse Prophetam Deo charissimum, putà Messiam Judæis promissum, qui nomine Dei in Judæa rebus omnibus ad libitum imperaret: *Quoniam ipse dixit, & facta sunt, ipse mandavit & creata sunt*. Psal. 32. 9.

NAM ET EGO HOMO SUM SUB POTESTATE CONSTITUTUS, HABENS SUB ME MILITES, ET DICO HUIC: VADE, ET VADIT: ET ALIO (alij), alteri: Sic *alio* pro *alii* usurpat Plautus) VENI, ET VENIT: ET SERVO MEO, FAC HOC, ET FACIT) *Sub potestate*, id est, in potestate, in regimine, in magistratu *sum constitutus*, putà sum Centurio, imperans centum militibus. Ita Auctor imperfecti, qui à pari tendit hic argumentum Centurionis, q. d. Si ego parvam habens potestatem in paucos milites, illis ad nutum impero; quantò magis tu, ò Christe, qui plenam omnium habes potestatem, morbis imperabis? Verùm τὸ *sub potestate* propriè hic accipi liquet ex Græco, qui habet, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν, & ex eo quod subdit, ἔχων ὑπ' ἐμαυτὸν στρατιώτας, id est, *habens sub me milites*. Ergo sicut Centurio verè & propriè habebat sub se milites sibi subditos, sic vicissim ipse erat sub potestate altiori sui Tribuni, vel Cæsaris Romani, scilicet Tiberii. Ita S. Chrysostomus, Leontius, Glossa, Maldonatus, Jansenius, Franc. Lucas, & alii. Est argumentum à minori ad majus, q. d. Si ego, licèt sub potestate Cæsaris constitus, impero tamen ad libitum militibus mihi subditis, *& dico huic, Vade, & Vadit, & alio, Veni, & venit*; Quantò magis tu, ò Christe, qui sub nullius es potestate, sed Deus es omnipotens, omnium Dominus, poteris imperio tuo facere quidquid volueris, ut si etiam absens dicas, jubeasque morbo (paralysi servi mei) *Abi* illicò abibit: si eidem dicas, *Veni*, illicò veniet: morbi enim sunt quasi milites & satellites tui, quos ad nutum in reos immittis, & à pœnitentibus supplicibusque revocas. Ita S. Augustinus de Verbis Domini secundùm Matthæum serm. 6. *Si ego*, inquit, *homo sub potestate jubendi habeo potestatem, quid tu non possis, cui omnes serviunt potestates*? Ponderat S. Hieronymus Centurionis *Fidem, in eo quòd credidit*, inquit, *ex Gentibus, paralyticum à Salvatore posse sanari: Humilitatem, quòd se judicavit indignum, cujus tectum Dominus intraret: Prudentiam, quòd intra corporis tegmen divinitatem latentem videret, sciens non id sibi profuturum, quod etiam ab incredulis videbatur, sed id, quod latebat intrinsecùs*.

VERS. 9. Luc. 7. v. 8.

Virtutes Centurionis.

Moraliter; si vis esse in potestate, disce esse sub potestate; si vis imperare, disce priùs imperanti obedire. Audi S. Bernardum epist. 42. *Ut securè præesse possitis, subesse & vos, si cui debetis, non dedignemini: Dedignatio quippe subjectionis, prælationis reddit indignum: videant in vobis subditi, quod redhibeant*. Probat idipsum exemplo Centurionis: *Dicturus quippe: Habens sub me milites, præmisit, homo sum sub potestate. Jam quidquid subinferas, suspectam non habemus jactantiam. Præmissa siquidem est humilitas, ne altitudo præcipites. Nec enim locum invenit arrogantia, ubi tam clarum humilitatis insigne præcessit. Quia non confusus est de subjectione, jure ex prælatione meruit honorari. Non erubuit super se potestatem, & ideò dignus, qui haberet & sub se milites. Dedit priùs honorem præpositis, ut jam à subditis justè reciperet*. Sic symbolicè, si anima velit imperare corpori, priùs se subdat Deo; quòd si illi rebellet, sentiet & sibi corpus rebelle, uti sensit Adam, violans præceptum Dei de non comedendo pomo vetito. Sic pœna superbiæ & inobedientiæ est lapsus carnis & luxuria.

AUDIENS AUTEM JESUS, MIRATUS EST) VERS. 10. Luc. 7. v. 9.
Tantam fidem, humilitatem, reverentiam & devotionem Centurionis, qui non erat Judæus, sed Gentilis. Unde Origenes: *Attende*, ait, *quantum sit, aut quale, quod Deus unigenitus miratur. Aurum, divitiæ, regna, principatus in conspectu ejus sunt tamquam umbra, vel flos decidens: Nil ergo horum in conspectu Dei mirabile est, quasi magnum, vel pretiosum, sed tantùm fides; hanc miratur honorificans, hanc acceptabilem sibi æstimat*.

Quæres, an in Christo verè fuerit admiratio? Suppo-

Anima Christo fuerit admiratio? Triplex scientia Christi.

pono ex communi Theologorum sententia, in Christo, præter divinam, scientiam, quam habebat, quà Deus, triplicem fuisse scientiam, quà homo erat: Primò, *beatificam*, per quam Dei essentiam intuebatur, eàque fruens beabatur. Secundò, *infusam*, qua per species animæ suæ à Deo inditas ab ipso conceptionis suæ instanti omnia cognoscebat. Tertiò, *experimentalem*, qua illa, quæ faciebat per scientiam infusam, quotidie per experientiam videbat, audiebat & sentiebat.

Resp. Respondeo ergo: In Christo propriè & absolutè non fuit admiratio: quæ scilicet ex imo corde ejusque fundo *Ratio.* manaret. Ratio est, quia admiratio oritur & fit in nobis ex eo, quòd aliquid novi, insoliti & incogniti videamus, vel audiamus. Christus autem per scientiam infusam jam omnia antequam fierent, cognoscebat: unde nil ei, utpote omniscio, erat novum, incognitum vel inopinatum & admirabile. Excitavit tamen Christus in se per scientiam experimentalem, cùm aliquid magni & novi experiretur, aliquem quasi superficialem actum interiorem & gestum exteriorem admirationis, ut alios idem admirari doceret. Ita S. Augustinus, quem audi, lib. 1. de Genesi contra Manich. cap. 8. *Quis autem in illo fecerat illam fidem, nisi ipse, qui admirabatur? quòd si & alius eam fecisset, ut quid miraretur qui præscius erat? Quod ergo miratur Dominus, nobis mirandus esse significat, quibus adhuc opus est sic moveri, omnes enim tales motus ejus non perturbati animi signa sunt, sed docentis magisterium.* *Sapiens nil miratur.* Sic & S. Thomas 3. part. q. 15. a. 8. Hinc sapiens nihil miratur: Et Cyrus rex Persarum docebat suos nil mirari, quòd rex altior sit & superior omni re mundi. Qui cum sancto Paulo conversatur in cœlo, nil miratur in terra. Præclarè sanctus Cyprianus tract. de Spectaculis: *Numquam*, ait, *humana opera mirabitur, quisquis se cognoverit filium Dei. Dejicit se de culmine generositatis suæ, qui admirari aliquid post Deum potest.*

ET SEQUENTIBUS SE DIXIT: NON INVENI TANTAM FIDEM IN ISRAEL) Arabicus, *in uno ex Israel*. Græcè est nervosiùs: *Nec in Israel tantam fidem inveni*, quantam in Centurione Gentili, intellige, *non inveni*, scilicet in communi populo à tempore prædicationis meæ: nam major sine dubio erat fides in B. Virgine, Abraham, Moyse, Joanne Baptista, &c. Aut ut S. Chrysostomus, non inveni tantam, scilicet proportionabiliter, quia hic erat Ethnicus & Centurio, ceteri erant Israelitæ & fideles: unde eadem fides in illo magis erat mira & miranda, quàm in hisce. Idem Chrysostomus præfert fidem Centurionis fidei Apostolorum, quam habuerunt initio vocationis: Origenes verò fidei Marthæ etiam & Magdalenæ. Audi S. Chrysostomum: *Credidit Andreas, sed Joanne dicente: Ecce Agnus Dei. Credidit Petrus, sed evangelizante sibi Andrea. Credidit Philippus, sed legendo Scripturas: Et Nathanael priùs signum divinitatis accepit, & sic fidei confessionem obtulit.* Audi & Origenem: *Jairus Israelis princeps pro filia sua petens non dixit: Dic verbo, sed veni velociter. Nicodemus de fidei Sacramento audiens, ait: Quomodo hoc potest fieri? Maria & Martha dicunt: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus, quasi dubitantes quod ubique posset adesse Dei potentia.*

VERS. 11. Luc. 13. v. 29. DICO AUTEM VOBIS, QUOD MULTI AB ORIENTE ET OCCIDENTE VENIENT, ET RECUMBENT, CUM ABRAHAM, ET ISAAC, ET IACOB IN REGNO CÆLORUM) *Ab Oriente & Occidente*, id est, ab extremis Gentium regionibus. Occasione enim Centurionis, qui erat Gentilis, prædicit Gentium (quarum primitiæ erat hic Centurio) vocationem & Judæorum reprobationem. Alludit ad Isajæ cap. 43. vers. 5. & sequent. ubi à quatuor mundi plagis prædicitur Gentium vocatio, gratia & gloria. *Recumbent*, id est, requiescent, ait S. Hilarius & Euthymius. Verùm græcè est, ἀνακλιθήσονται, *In cœlo conviv. beati.* id est, *discumbent*, quasi in triclinio accumbent, quasi convivæ epulabuntur in opiparo convivio: huic enim regnum cœlorum, ac cœlestis gloria & felicitas Christi & Sanctorum sæpe comparatur, ob summam quietem, lætitiam, securitatem & satietatem. Alludit ad illud in Psal. 16. 15. *Satiabor, cùm apparuerit gloria tua*. Et Psal. 35. 9. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ: & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Hoc cœleste convivium quasi nuptiale Agni, id est Christi, graphicè depingit S. Joannes cap. 19. vers. 7. & sequent. ac Christus Lucæ cap. 22. vers. 29.

A CUM ABRAHAM, ET ISAAC, ET JACOB) Hi tres præ aliis sanctis Patriarchis & Prophetis hic & alibi nominantur, & celebrantur. Primò, quia hi tres fuere primi Patres & Patriarchæ Judæorum, ad hoc singulariter electi & selecti à Deo. Secundò, quia iidem erant capita Reipublicæ & Ecclesiæ Dei. Tertiò, quia hi singularia dedere fidei & religionis exempla. Quartò, quia hi tres promissionis de terra Chanaam à posteris possidenda, in typum regni in cœlis eisdem eorumque asseclis promissi, fuere heredes. Unde & Deus se vocat Deum Abraham, Isaac & Jacob, eorumque nomine apud Judæos gloriabatur.

FILII AUTEM REGNI EJICIENTUR IN TENEBRAS EXTERIORES: IBI ERIT FLETUS ET STRIDOR DENTIUM) *Filii regni*, id est destinati ad regnum, vocantur Israelitæ, quia hi prognati erant ex Abraham, Isaac & Jacob, quibus, & quorum semini Deus promiserat regnum uti terrenum Judææ, sic & spiritale æternæ gloriæ in cœlis. Simili Hebraismo vocantur filii mortis, gehennæ & resurrectionis, qui ad mortem & gehennam comminatam, aut ad resurrectionem promissam à B Deo destinati & deputati sunt. VERS. 12. Luc. 13. v. 28.

Moraliter si filius regni es, fac opera regni, fac opera digna cœlo, vive ut Angelus. Sic enim Christus dixit Judæis. *Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.* Joan. 8.

IN TENEBRAS EXTERIORES) gehennæ. Persistit in metaphora convivii in regno cœlesti, ideoque lucidissimi; circa quod nota plerosque veterum non prandisse, aut non nisi parcè & tenuiter per modum jentaculi, sed cœnasse duntaxat, tumque se exsatiasse & exhilarasse; ideoque convivia non in prandio, sed in cœna celebrasse, ideoque otii & libertatis causâ, & ut diem, ut ait Horatius lib. 1. Ode 1. non frangerent, sed totum negotiis darent, atque inde triclinia dicta sunt cœnacula. De Hebræis id liquet ex S. Scriptura, ubi passim fit mentio cœnæ & cœnaculi, rarò prandii, ut patet in cœna *Darii* 3. Esdræ 3. 1. *Holophernis* Judith 12. 10. *Herodis* Marci 6. 21. *Marthæ* Joan. 12. 2. & 1. Corinth. 11. 20. De Essenis idem docet Philo. lib. 2. de Vita contemplativa; imò prandii in veteri testamento nulla est mentio, nisi apud Tobiam cap. 2. vers. 1. & Danielem cap. 13. 13. & C Estherem, cùm Judæi abducti in Assyriam & Babylonem, ubi inter Gentes degerent, earumque more comederent. Excipio unum Jeroboam regem Israel, qui Prophetam, sibi manum restituentem, invitavit ad prandium 3. Regum 13. 7. sed rex hic fuit idololatra, & auctor aurifexque vitulorum aureorum, quos coluerunt Israelitæ. Unde non mirum si gulosior prandia celebrarit. Hoc est, quod laudat Boetius de Consolatione: *Prisci cœnabant, non prandebant.* *Hebræi.*

Felix, ait, *nimium prior etas.*
Nec inerti perdita luxu,
Facili quæ sera solebat
Jejunia solvere glande.

De Græcis id docet Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædag. cap. 2. Athenæus de Cœnis sapientum, Hippocrates lib. de Aere & aqua, Plutarch. lib. 8. Symposiac. quæst. ubi ait, infames fuisse eos, qui ante cœnam manducarent; Hippocrates verò ait, eos non rectam vivendi normam D servare. Addit Plutarchus cœnam dici quasi κοινὴν, quòd communis esset omnibus, cùm prandium seorsim à privatis quasi obiter sumeretur. Hinc Plato, teste Cicerone Tuscul. 5. cum stomacho miratus est priscos Italos & Siculos, bis in die cibo impleri. Leonidas Græcorum dux contra Xerxem & Persas innumeros, cum paucis apud Thermopylas pugnaturus: *Prandete*, inquit, *commilitones apud inferos cœnaturi*. Alexander Magnus dictabat prandium condire nocturnas profectiones; cœnam verò prandii tenuitatem. *Græci.*

De Romanis idem docet Plutarchus loco citato. Martialis lib. 4. Epigrammat. ad Euphemium:

Surgite, inquit, *jam pueris vendit jentacula pistor.* Horat. lib. 1. Satyr. 5.

Pransus non avide, quantum interpellet inani
Ventre, diem durare.

Idem lib. 2. Satyr. 5.

Ille salubres
Æstate peraget, qui nigris prandia Moris
Finiet.

Plura vide apud Alexandrum ab Alexandro . lib.5. Genial. cap.21. & Ciacconum, ac Fulvium Urſinum lib. de Triclinio.

Christiani primi.

Porrò primos Chriſtianos uſque ad veſperam jejunaſſet docet Tertullianus lib. de Jejuniis cap.10. & alii , quos ibidem citat Pamelius, imò adhuc tempore S. Thomæ Aquinatis , qui floruit anno Domini 1290. jejunabant uſque ad nonam; nam in jejunio non niſi poſt officium veſperarum, putà poſt tres horas à meridie, quando Chriſtus in cruce expiravit , licebat cibum ſumere , & qui priùs ſumpſiſſet, cenſebatur non jejunaſſe , idque ex decreto Concilii Cabilonenſis , ut habetur de Conſecrat. diſtinct. 1. cap. *ſolent.* Vide D. Thomam 2.2. quæſt. 147. art.7. ubi tamen pro *Cabilonenſis* irrepſit *Chalcedonenſis*.

Denique S. Antonium , S. Hilarionem , S. Paulum primum Eremitam, ceteroſque priſcos Aſcetas & Anachoretas quotidie jejunaſſe , nec cibum ſumpſiſſe ante veſperam patet ex eorum vita. Audi & Virgilium :

Pendent lychni laquearibus aureis
Incenſi , & noctem flammis funalia vincunt .

nimirum comedere æſtimabant rem animalem & vilem , ideoque indignam luce & dignam tenebris ; unde de ea erubeſcebant cavebantque, ne ſol eos comedentes aſpiceret.

Quia ergo olim non prandebant in meridie, ſed cœnabant veſpere & noctu ; idcirco copioſo utebantur lumine: unde Lucretius lib.2.

Lumina nocturnis epulis ut ſuppeditentur .

Sic & Horatius lib.3. Ode 2. In cœnaculis ergo & conviviis lux erat, extra ea verò erant tenebræ, quæ proinde hic vocantur *exteriores* , quia extra convivium ſitæ. Græcè enim non eſt, ἐσχάτας, id eſt, extremas , ſed ἐξώτερον, σκότος , id eſt, externa caligo , quæ ſcilicet exteriùs & extra convivii locum reperitur. Unde Lucas c.13.28. habet: *Videbitis vos expelli foras*, Senſus ergo eſt , q. d. Filii regni , id eſt Judæi , in Patribus Abraham, Iſaac, & Jacob deſtinati ad regnum cœleſte , ob ſuam perfidiam, qua in Chriſtum credere noluerunt, à regno epuloque cæleſti expellentur in gehennæ tenebras exteriores, Græcè ἐξωτέρας, id eſt, à luce cœleſtis convivii regnique extorres, alieniſſimas, & remotiſſimas , nimirum profundiſſimas , & obſcuriſſimas . Gehenna enim eſt in centro terræ, quod à ſuperficie terræ diſtat tribus millibus milliarium & ampliùs : quare tanta terræ opacitas magnas cauſat in gehenna tenebras . Id ita eſſe patet: Primo ex eo, quòd Hebr. חיצון *chitſon* , quod hic eſt in Matthæo, dicatur à חוץ *chuts*, ſicut Græcum ἐξωτέρω ab ἔξω, id eſt, exterior ab extra; quia ſcilicet hæ tenebræ ſunt extra regnum & convivium cœleſte , in quo epulántur & regnant beati quaſi filii lucis. Secundò, quia ſimili modo Chriſtus cap.22. 13. ſervum non habentem veſtem nuptialem, ejecit è convivio in tenebras exteriores . Tertiò , quia pari ratione ait Joannes de gehenna & damnatis Apoc. c.14. 20. *Calcatus eſt lacus extra civitatem , & exivit ſanguis de lacu uſque ad frænos equorum per ſtadia mille ſexcenta*. Nam poſt diem judicii duo tantùm erunt loca hominum , ſcilicet cœlum pro electis & beatis, ac gehenna, ſive lacus & tartarus pro reprobis, & damnatis ; quare qui à cœlo , ubi erit civitas regni & non convivii lucidiſſima, excludentur, hi extra illud relegabuntur in lacum & tartarum obſcuriſſimum. Et hoc eſt, quod ait Lucas 13. 28. *Cum videris Abraham*, &c. *in regno Dei, vos autem expelli foras*. Et v.25. *Cùm intraverit pater familias & clauſerit oſtium, incipietis foris ſtare*. Et Chriſtus Joan. c.6. 37. *Eum , qui venit ad me , non eiiciam foras* . Et c.15. 6. *Mittetur foras , ſicut palmes , & areſcet, & colligent eum , & in ignem mittent & ardet* . Et Apocal.3. 12. *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur ampliùs* . Et cap. 11. 2. *Atrium autem* , &c. *Eiice foras* . Et cap. 22.15. *Foris canes & venefici*. Ita S. Hieronymus . Quare minùs rectè Cajetanus cenſet tenebras exteriores opponi interioribus, quæ animum obſcurant: exteriores ergo eſſe ſenſibiles, quæ lucem ſenſibilem excludunt; interiores verò eſſe ſpirituales, quæ luce interna mentem ſpoliant.

Porrò *exterior* licèt ſit comparativus , tamen vicem habet poſitivi , quia poſitivo caret ; aut potiùs ſuperlativi, ut vult Janſenius; exterior ergo , id eſt extimus, extra domum vel locum longè poſitus . Tenebræ igitur

Exteriores tenebræ quæ?

A exteriores ſunt tenebræ à cœlo & luce remotiſſimæ, tartareæ, profundiſſimæ. Magna enim erit pœna damnatis cœlo , id eſt conſortio Dei , Angelorum & Beatorum excludi , ac relegari cum diabolis in tenebroſum gehennæ ergaſtulum , imò tartarum : quæ à Theologis vocatur pœna damni, & æquiparatur, imò à multis præponitur, quaſi gravior & acerbior, pœnæ ſenſus, putà igni & combuſtioni , quæ tamen hic per tenebras exteriores quoque intelligitur. Denique regnum cœlorum , qui eſt locus Beatorum lucidiſſimus & feliciſſimus, vocatur convivium , quia plenum omni voluptate & gaudio omnibuſque deliciis, quibus perpetim quaſi epulantur Sancti. Per tenebras enim exteriores denotat carcerem inferni ejuſque tormenta, per ſynecdochen & metonymiam, quia ibi ignis uti ferventiſſimus, ita & fumoſiſſimus ac tenebroſiſſimus, damnatos torquet, teſte S. Baſilio in priori expoſit. Pſal.28. atque ad hoc tantùm lucet ignis ille, ut damnati ſuas pœnas ſuorumque ſociorum videant & B augeant , uti docet S. Gregorius lib.9. Moral. cap. 48. & 49.

Denique per tenebras hìc accipe tum corporales , tum ſpirituales . Unde ſanctus Auguſtinus in Pſalm.6. per tenebras has accipit cæcitatem mentis , ex judicio practico in damnatis falſiſſimo , & perverſiſſimo , atque ex ſummo Dei vindicis odio manantem , indeque conſequentem obſtinatione & impœnitentiam . Damnati enim ex odio & rabie in Deum , eò quòd eos adeò cruciet in gehenna , judicant Deum , virtutes , omniaque , quæ Deus amat , ſibi eſſe odienda : unde nil niſi malum amare poſſunt ex ſumma in Deum rabie ac ſalutis ſuæ deſperatione.

IBI ERIT FLETUS ET STRIDOR DENTIUM) Hac phraſi ſignificatur ſummus damnatorum in gehenna cruciatus, ſcilicet , per fletum ſummus dolor , per ſtridorem ſummus horror ; qui enim horrendè torquentur & cruciantur, hi oculis flent , voce ejulant , dentibus C ſtrident.

An damnati lacrymentur? Resp. Negative. Ratio.

Quæres; an verè damnati in gehenna, reſumpto in die judicii corpore, flebunt, & lacrymas fundent ? Affirmat Maldonatus: Meliùs alii negant , tum quia ignis gehennæ ardentiſſimus lacrymas omnes , ſi quæ eſſent, cohiberet & illicò deſiccaret ; tum quia ad æternas has lachrymas per omnia ſæcula duraturas infinita flumina non ſufficerent : tum quia eadem ſemper corpora ſine nutrimento, mutatione & excretione fæcium vel lacrymarum, in æterno igne à Deo integra conſervabuntur ; alioqui enim ſenſim totum corpus , imò infinita corpora in lachrymas reſolvi deberent . Per fletum ergo & lacrymas hic catachriticus accipe ſingultus , gemitus , ejulatus , omneſque complorantium geſtus & lamenta , quæ fletui coniungi ſolent.

An strideant dentibus? Resp. Affirmative.

Quæres ſecundò , an in gehenna verè erit ſtridor ; quo damnati dentibus ſtrideant ? Reſpondetur affirmativè : ſtridor enim hic oritur ex acerbitate & horrore D pœnarum : qui enim in eculeo torquentur , dentibus ſtrident, eoſque inter ſe collidunt . Addunt aliqui , in gehenna eſſe ſtridorem ex ſummo frigore : ex eo enim propriè oritur ſtridor dentium : licet enim Janſenius & alii, in gehenna cenſeant eſſe merum ſummumque ignem, ideoque negent ibi eſſe frigus ; tamen multi contrarium opinantur ſcilicet , ibi quoque eſſe ſummum frigus , illoque cruciari & uri damnatos, juxta illud Job.24. 19. *Ad nimium calorem tranſeat ab aquis nivium*. Ita Philippus Presbyter, Beda, Lyranus, & D. Thomas ibidem , ac S. Auguſtinus lib. de Triplici habitac. cap.2. & S. Hieronymus in cap.10. S. Matth. qui ait *triplicem eſſe gehennam, nimii ignis & frigoris in Job* (cap.24.16.) *pleniſſimè legimus* , quaſi ideò dicatur gehenna ignis , quòd ſit & gehenna frigoris . Sed hac de re plura in Job cap.24.13.

An in inferno sit frigus?

VERS. 13. Luc.7. v.10.

ET DIXIT JESUS CENTURIONI: VADE, ET SICUT CREDIDISTI (Arabicus, *ſecundùm fidem tuam*) FIAT TIBI. ET SANATUS EST PUER IN ILLA HORA) Eodem momento quo Jeſus dixit, *fiat*. *Vade*, id eſt, Redi lætus & alacer domum tuam. Eſt particula annuentis & concedentis id quod petitur ; unde ſequitur: *Et ſicut credidiſti, fiat tibi* : Credidiſti me abſentem ſolo verbo poſſe ſervum tuum curare , curetur ergo abſens verbo meo, *fiat*. Hinc videtur quòd Chriſtus non ſit ingreſſus domum Centurionis, nec ſervum ejus tetigerit , aut

aut allocutus sit, sed in loco ubi ei occurrit Centurio, dicens: *Domine non sum dignus*, &c. *sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus*, illico eum curarit, ut eum in fide confirmaret, seseque Messiam, imò Deum esse ostenderet, nimirum: Magna fides magna meretur, magna fiducia magna impetrat: Quantum à Deo speras, tantum obtinebis. Unde S. Bernardus serm. 15. in Psal. *Qui habitat*, illud Dei ad Josue cap. 1. promissum: *Omnem locum quem calcaverit vestigium pedis vestri, vester erit*, tropologicè explicans, ait: *Sperate in Deo omnis congregatio populi: quemcumque enim locum calcaverit pes vester, vester erit: pes vester utique spes vestra est, & quantumcumque illa processerit, obtinebit, si tamen in Deum tota figatur, ut firma sit & non titubet:* quia Deus cùm sit liberalissimus, ac fiducia, quam in eo collocamus, valdè honoretur, non patitur se fiducia nostra vinci, sed eam superare destinat. Unde illud ejusdem S. Bernardi serm. 3. de Annunt. *Sola spes apud te* (Domine) *miserationis obtinet locum, nec oleum misericordiae nisi in vase fiduciae ponis.*

Quantum speras tantum impetras.

Tropologicè à Centurione discant heri, quantam servis curam impendere, quantoque pretio eos habere debeant; illi enim hic servus erat *pretiosus*; ut ait Lucas, ideoque Christum tanto seniorum & amicorum impendio ad eum curandum evocavit: sic vicissim servi heris majori studio, amore & reverentia obsequentur. Audi Ecclesiast. cap. 33. 31. *Si est tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem sic eum tracta.* Vide ibi dicta: Sapienter Seneca licèt Gentilis Epistol. 47. *Servi*, inquit, *sunt? Sed homines. Servi sunt? imò contubernales. Servi sunt? imò homines amici. Servi sunt? imò conservi, si cogitaveris tantumdem in utroque licere fortunae.* Deinde subdit exempla servorum, qui bene ab heris habiti pro eis *parati* erant *porrigere cervicem, & periculum imminens in caput suum avertere.* Quare falsum est quod jactatur vulgo: *totidem esse hostes, quot servos.* Nam *non habemus illos hostes*, inquit, sed *facimus* inhumaniter eos tractando. Quare quilibet herus superior & praelatus id faciat suis servis & subditis, quod hic Centurio fecit famulo suo, praesertim ut eos ad Christum magis à morbis animae, quàm corporis sanandos adducat.

Mysticè, Centurio est quilibet homo, qui suis membris, sensibus, viribus & potentiis quasi militibus praeest, ut militent & serviant Deo. *Militia enim est vita hominis super terram.* Job. 7. Quare si quis in eo sensus vel appetitus languet, & paralysi gulae, acediae, luxuriae, superbiae, &c. laboret, adeat, invocetque Jesum cum humilitate & fiducia per amicorum, id est, Sanctorum intercessionem, nec desistat, donec illi sanitatem impetret.

VERS. 14. Luc. 4. 38. Marc. 1. 29. 30. ET CUM VENISSET IN DOMUM PETRI, VIDIT SOCRUM EJUS JACENTEM ET FEBRICITANTEM) Est hysterologia sive inversus ordo. Hoc enim miraculum & cetera Christi gesta, quae deinceps narrat Matthaeus usque ad finem cap. 9. contigerunt ante curationem leprosi & servi Centurionis, imò ante ascensum & sermonem Christi in monte, ut colligitur ex Marco cap. 1. 22. & 29. ac Lucae cap. 4. vers. 32. & 38. atque ex ipso Matthaeo: sermo enim Christi in monte habitus fuit coram duodecim Apostolis, ac consequenter coram ipso S. Matth. qui tamen suam vocationem post haec describit cap. 9. vers. 9. Nimirum voluit Matthaeus initio praedicationis Christi Breviarium conscribere doctrinae editum à Christo in monte, ac deinde miracula, quibus eamdem Christus tam ante sermonem, quàm post eum confirmavit, ordine pertexere; quia hoc miraculum curationis socrus Petri contigit Capharnai, ubi & contigit curatio leprosi & servi Centurionis, sed haec post sermonem, illud ante eum, ut dixi. Haec ergo est series rei gestae, ut patet ex Marco & Luca: Christus cum à piscatione Petrum & Andream vocasset ad sui sequelam, uti narravit Matth. cap. 4. 18. ingressus Capharnaum, ibi in Synagoga praedicavit & sanavit daemoniacum, indeque pergens ad domum Petri, ibi socrum ejus febricitantem sanavit. Hoc ergo miraculum & cetera sequentia usque ad finem cap. 9. Matthaei, recto historiae ordine anteponenda forent, & inserenda cap. 4. Matthaei statim post vers. 22.

Domus Petri ubinam?

IN DOMUM PETRI) Quae Petri & Andreae, ut habet Marcus cap. 1. vers. 29. paulò antè fuerat: jam enim uterque omnia reliquerat, Christumque pauperem pauper secutus erat. Domus ergo haec erat Bethsaide; haec enim erat patria Petri. Joan. capit. 1. vers. 44. ac Bethsaida vicina erat urbi Capharnaum; ab ea enim distabat tantùm itinere sesquihorae: aut certè domus haec erat ipsius socrus Petri qui habitabat in ipsa urbe Capharnao apud quam proinde urbem ingrediens divertere solebat Petrus: Capharnai enim haec contigisse insinuant Marcus & Lucas. Socrus haec erat mater uxoris sancti Petri: ipse enim à conjugio vocatus est à Christo, tumque reliquit uxorem & filiam ex ea genitam, quae postea à Patre Petro, dicta est Petronilla, ac secutus est Christum: In Evangeliis autem nemo Apostolorum legitur habuisse uxorem, nisi solus Petrus. Porrò uxor S. Petri vocabatur Perpetua, ait Molanus die 4. Novembris, licèt alii Concordiam, alii Mariam nominatam dicant, quae ad Christum conversa, cùm ob ejus fidem duceretur ad martyrium, corroborata fuit à sancto Petro, dicente. *O conjux, memento Domini*, Christi scilicet, qui pro te mortem crucis alacriter sustinuit, ut pro eo vicissim generosè sanguinem profundas. Uti narrat Clemens Alex. lib. 2. Strom. & ex eo Eusebius lib. 3. Histor. cap. 30. Petronilla autem ob egregiam formam à Flacco Comite in conjugem appetita, cùm tres induciarum dies postulasset, tertiò die à Nicomede sacerdote percepta sacra Synaxi, in virginitate animam Deo reddidit, ac inter sanctas virgines relata, extat in tabulis Ecclesiasticis ultima die Maii, ejusque sacra lipsana hic Romae veneramur in Basilica S. Petri.

Uxor S. Petri martyr.

S. Petronilla S. Petri filia.

VIDIT SOCRUM EJUS JACENTEM) Graecè βεβλημένην, id est, dejectam & prostratam, viribus eam omnino deficientibus ex gravitate tum morbi, tum aetatis (erat enim vetula) ideoque in periculo mortis constitutam. Acutas & ardentes fuisse febres, ideoque in vetula incurabiles, ex Hippoc. docet Guilielm. Ader medicus libr. de AEgrotis à Christo sanatis c. 8.

ET FEBRICITANTEM) *Magnis Febribus*, ait Lucas capit. 4. 38. Graecè πυρέσσουσαν, id est, febrientem, aestuantem. Graecè enim πυρετὸς dicitur à πῦρ, id est ignis, sicut Latinè febris à fervendo, ait Servius, febris enim est calor exaestuans & versus in ignem. Hinc Tropologicè febris animae est ignis concupiscentiae, putà ardor & aestus libidinis, gulae, superbiae, invidiae, &c. Audi S. Ambrosium lib. 4. in Lucae cap. 4. vers. 38. *In typo socrus Simonis & Andreae, variis criminum febribus caro nostra languebat, & diversarum cupiditatum immodicis aestuabat illecebris. Nec minorem febrem amoris esse dixerim; quàm caloris. Itaque illa animum, hac corpus inflammat. Febris enim nostra avaritia est, febris nostra libido est, eò quòd ignitae sint cupiditates. Unde & Apostolus ait: si non se continent, nubant: meliùs est nubere, quàm uri. Febris nostra luxuria est, febris nostra ambitio est febris nostra iracundia est. Quae licèt corporis vitia sint, ignem tamen ossibus implicant, mentem, animum, sensumque pertentant.* Subjicit luxuria febrientis exemplum Theotimi; qui audiens à medico se perditurum oculos, si uxori misceretur, libidine victus exclamavit: *Vale amicum lumen.* Sic *Febre*, ait sanctus Ambrosius, *libido flagrantior est graviusque praecipitat & inflammat. Sed ubi quis resipuerit à furore, tunc conscientiae interioris aperitur visus, factique paenitentia succedit, & pudenda sui quisque facinoris erubescit. Tunc Deus timetur & peccator se cupit celare, sed non potest; tunc caro arguitur, diabolus accusatur: haec quasi lena vitiorum, ille quasi auctor erroris.*

Febris est ardor concupiscentiae.

Christus ergo è coelo Medicus venit, ut aestum hunc febris concupiscentiae in nobis rore gratiae suae restinguat & sanet, quae proinde sic febrienti assiduè invocanda est.

Quicumque ergo laboras febri luxuriae, non dico ut monasticam vitam capessas, non ut corpus ciliciis & disciplinis conficias, non ut aquam bibas, sed rem facilem & efficacem suggero: saepè sume sacram Synaxin, & per illam induc Christum in domum animae tuae: ipse est virgo & virginis filius, ac virginea sua carne aestum hunc restinguet. Sanè hoc potentissimum esse contra luxuriam remedium, & sacra Scriptura docet, & SS. Patres testantur, & experientia quotidiana comprobat. Hoc est enim *frumentum electorum, & vinum germinans*

nant virgines, de quo Zachar. c.9. vers. ultim. Vide ibi dicta.

Novem analogiæ febris & concupiscentiæ. Primò. Porrò novem sunt analogiæ febris corporis & animæ. Primò, febris fit, cùm noxius humor & vitiosus calor, naturali calori repugnans, cor afficit vel inficit: Sic febris animæ fit, cùm voluntas hominis noxio amore concupiscentiæ, qui Dei amori repugnet, imbuitur.

Secundò. Secundò; sicut febris tollit temperiem humorum & qualitatum in corpore; sic febris animæ tollit temperiem passionum, affectuum & actionum ejusdem.

Tertiò. Tertiò, sicut febris ex pulsu inordinato dignoscitur; sic febris animæ ex cogitationibus & sollicitudinibus nimiis, mentem crebrò pulsantibus.

Quartò. Quartò, febris excitat sitim, quam febrientes bibendo non extinguunt sed acuunt & augent: sic febris animæ excitat sitim opum, honorum, voluptatum, quæ eas hauriendo non extinguitur, sed augetur, juxta illud:

Quò plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Quintò. Quintò, febris ex frigore oritur & desinit in calorem & æstum: sic febris animæ sæpè oritur ex negligentia, otio & torpore: inde enim cupiditas ardorque luxuriæ, gulæ, superbiæ accenditur & innardescit.

Sextò. Sextò febris gustum vitiat ut dulcia & mellea ei videantur amara, eò quòd ipse pravo humore infectus sit: sic febris animæ facit, ut res divinæ, conciones, lectiones spirituales, colloquia pia, monita sancta ei desipiant.

Septimò. Septimò, febris corpus sanum, pulchrum, vegetum facit infirmum, pallidum, deforme, exsuccum & horridum: sic febris animæ eamdem facit debilem, turpem, spiritu vacuam, enervem, & horridam.

Octavò. Octavò, febris hominem agitat, nec quiescere finit, sive pronus, sive supinus, sive in latus decumbat: sic febris animæ facit hominem inquietum, ut nusquam consistat figatque mentem, sed ab una cupiditate, utpote brevi & instabili, labatur in aliam & aliam.

Nonò, febris una subinde gignit aliam & aliam, sic unum vitium parit aliud & aliud; nam acedia parit gulam, gula luxuriam, invidiam, &c. Denique febre pestilente laborat hæreticus; hectica & lenta otiosus & acedus; quotidiana gulosus; tertiana inconstans; quartana luxuriosus; tumida superbus; sitibunda avarus.

VERS. 15. Luc. 4. 39. Marc. 1. 31. ET TETIGIT MANUM EJUS, ET DIMISIT EAM FEBRIS, ET SURREXIT ET MINISTRABAT EIS) Marcus cap. 1. 31. *Apprehensa*, ait, *manu elevavit eam*. Lucas cap. 4. 39. *Stans super illam*, non quòd pede illam calcarit, sed *super*, id est, juxta illam, scilicet, modicè inflexo capite versus illam quasi incubuit super eam, velut compellans, jubensque elevata manu, ut surgeret, ac febri, ut discederet. Addit Lucas *imperavit febri*. Græcè ἐπετίμησε τῷ πυρετῷ, id est, *increpavit febrim*, hoc est, cum valida auctoritate & quasi comminatione jussit febri, ut facesseret. Unde Euthymius: ἐπετίμησε, ait *non est hic propriè increpavit, sed præcepit*. Præclarè B. Petrus Chrysolog. serm. 18. *Vides*, ait, *quomodo dimittit febris, quem tenuerit Christus: ibi non stat infirmitas, ubi auctor salutis assistit: accessus illuc mortis nullus est, ubi vivificatoris ingressus est. Tenuit*, inquit, *manum ejus. Quæ necessitas tangendi erat, ubi inerat jus jubendi? Sed Christus tenuit manum mulieris ad vitam, quia Adam de manu mulieris acceperat mortem. Tenuit manum ejus, ut quod manus præsumentis amiserat, manus repararet auctoris. Tenuit manum ejus, ut acciperet indulgentiam manus, quæ carpserat de morte sententiam.*

ET DIMISIT EAM FEBRIS, ET SURREXIT) *Centurio*, ait Lucas, scilicet, eodem instanti, quo Christus eam tetigit, non tantùm curata est à febri, sed ita valida effecta, ut surgeret, & Christo cum Petro & sociis ad mensam accumbenti ministraret, nimirum sanitate recepta sapienter usa est non ad otium, sed ad Christi sanantis obsequium. Tropologicè. Cùm aliquo animæ morbo & vitio laboras, Christum adi & invoca, ut sanet te faciatque ut sanatus non otiosè vivas, sed sedulò ei servias.

VERS. 16. Luc. 4. 40. 41. Marc. 1. 32. 34. VESPERE AUTEM FACTO, OBTULERUNT EI MULTOS DÆMONIA HABENTES, ET EJICIEBAT SPIRITUS VERBO, (solo jussu dicens: exite) ET MULTOS MALE HABENTES CURAVIT) *Manuum impositione*, ait Lucas cap. 4. 40. scilicet non dedignatus est Christus manibus suis purissimis & divinis tangere ulcerosos, saniosos, scabiosos, leprosos, &c. ut contactus sui divini vim & efficaciam ostenderet, illicò omnes sanando. Porrò Deus permisit tempore Christi multos ægrotare & à dæmone possideri, ut Christo daret materiam exercendæ misericordiæ, & omnipotentiæ suæ in eis sanandis declarandæ. VERS. 17.

UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER ISAJAM PROPHETAM, DICENTEM (cap. 53. v. 4.) IPSE INFIRMITATES NOSTRAS ACCEPIT, ET ÆGROTATIONES NOSTRAS (Arabicus, *dolores nostros*) PORTAVIT) Verba hæc Isajæ duplicem habent sensum: Primus est de morbis animæ, id est peccatis, eorumque pœnis, quas in se suscepit & in cruce exoluit Christus, & hoc maximè intendit Isajas; ut patet ex sequent. & ex verbo *portavit*. Secundus est de morbis corporis, qui typi sunt æquè ac effectus morborum animæ, quos Matthæus hic ait Christum portasse, non quòd eos in se susceperit, hoc enim indecens fuisset, & impedimentum Christo ad circumeundum Judæam, in eaque prædicandum, sed quòd portarit eos per compassionem, sublatis scilicet ipsis morbis morbidisque persanatis, sicut medicus dicitur per compassionem & curam portare & sustentare ægros, dum eorum ægritudines lenit, curat & sanat: Unde Syrus vertit: *Aegritudines nostras sustinebit*: Quomodo Apostolus ait: *Alter alterius onera portate*. Galat. 6. præsertim quia Christus tot cruciatus ipsamque crucis mortem pertulit, ut omnes infirmitates ipsamque mortem vel in hac vita vel in resurrectione aboleret, hoc est, peccatum cum omni sua prole & pœna tolleret. Sicut ergo Christus peccata nostra portavit, sic & morbos pœnasque nostras: hæ enim è peccato manarunt, adeoque Christus habuit potestatem morbos curandi ex eo, quòd eos ipse in se luendos & in cruce expurgandos suscepit. Ita sanctus Chrysostomus, & Origenes. Vide dicta Isajæ cap. 53. 4. *Christus curavit morbos, quia eos luit in cruce.*

VIDENS AUTEM JESUS TURBAS MULTAS CIRCUM SE, JUSSIT IRE TRANS FRETUM) VERS. 18. Luc. 8. 22. Marc. 4. 35.
Jesus prædicans sanansque ægros juxta mare Galilææ, sive stagnum Genesareth cùm turba plurima afflueret eumque obrueret, ut eam effugeret, jussit discipulis ut navim conscenderent, & secum stagnum hoc trajicerent, docens nos in bonis operibus studiosè auram popularem & vanam gloriam vitare debere ac mysticè amaros sæculi fluctus pertransire, ait Glossa.

ET ACCEDENS UNUS SCRIBA (id est legisperitus, sive doctor) AIT ILLI: MAGISTER, SEQUAR TE, QUOCUMQUE JERIS) Scriba hic videns Jesum parare abitum, ut transfretaret, motus ejus prædicatione, miraculis, & populi applaudentis concursu, cupivit ei associari; unde ait: *Sequar te*, velut discipulus magistrum, uti faciunt Apostoli cæterique tui sequaces, q. d. Cupio velut discipulus me tibi tradere in disciplinam, ut à te velut summo sapientiæ magistro erudiar, former & dirigar ad omnem sapientiam, honorem & gloriam. VERS. 19. Luc. 9. 57.

ET DIXIT EI JESUS: VULPES FOVEAS (Græcè φωλεοὺς, id est, cavernas, speluncas) HABENT, ET VOLUCRES CÆLI NIDOS (Græcè κατασκηνώσεις id est, umbracula ex ramis & frondibus arborum contexta. Sanctus Cyprianus lib. 22. contra Faustum capit. 48. vertunt *diversoria*) FILIUS AUTEM HOMINIS NON HABET UBI CAPUT RECLINET) q. d. Vilia, inutilia & noxia animalia, uti sunt vulpes & aves, præsertim rapaces habent suos nidos: at filius hominis, id est, ego natus ex virgine & factus homo, nil habeo proprii, ne pulvinar quidem, aut lectum, vel scamnum, in quo fessum caput corpusque reclinem: Me ergo ditiores sunt vulpes & aves, ac plus commoditatis habent, quàm habeam ego, Putas me commodè lauteque vivere: falleris; nam ego ne quidem tantùm habeo proprii, quantum aves & vulpes, quæ parvas & pauperrimas habent domos ad quiescendum, suosque catulos vel pullos educandum. VERS. 20. Luc. 9. v. 58. *Scribam avarum perstringit Christus.*

Detegit latens avaritiæ ulcus in Scriba, q. d. Tu cu-

pis me ſequi : quia vides me populo eſſe gratum ob A ſanitates & beneficia , quæ ei confero . Unde ſperas te in mei ſequela poſſe rem tuam augere, & multa dona corradere, quaſi ego ex Evangelio me meoſque locupletem; ſed erras; quia ego velut perfectionis magiſter , pauper ſum & paupertatis ſtudioſus , taleſque volo eſſe meos diſcipulos. ut expediti à cura rerum temporalium; toti vacent mihi & Deo, ac prædicationi , in qua ſatagant verbo & exemplo, omnes ad cœleſtia ipſumque cœlum traducere : Quod audiens Scriba , ſiluit ac ſpe ſua fruſtratus, ab oculis Chriſti ſe ſubduxit , ut tacitè hic innuit Matthæus. Simili modo Chriſtus filiis Zebedæi per matrem primas in regno ſuo petentibus, reſpondit, propinavitque ſuum calicem paſſionis & martyrii : *Poteſtis*, inquit , *bibere calicem , quem ego bibiturus ſum ?* Matth. 20. 22. Ita ſanctus Hilarius, Theophylactus, Euthymius, & ſanctus Hieronymus: *Quid*, inquit Hieronymus, *me propter divitias & ſæculi lucra ſequi vis , cùm nec hoſpitiolum habeam ?* Et ſanctus Auguſtinus de Verbis Domini: *Elatus*, ait, *& doloſus non me ſequeris*. Idem ſanctus Auguſtinus de Quæſt. Evang. quæſt.5. *Intelligitur* , inquit , B *hic miraculis motus Chriſtum ob jactantiam ſequi voluiſſe , quam ſignificans aves, & diſcipuli, obſequium finxiſſe , quæ fictio vulpis nomine ſignificata eſt*. Et Interlin. *Elatio*, ait, *nidum fecit cor tuum*.

Hac Chriſti ſententia ſanctus Hieronymus Epiſt.1. ad Heliodorum , cum ad ſuam in Syria eremum invitans , extimulat: *Filius hominis*, inquit, *non habet ubi caput reclinet, & tu amplas porticus , & ingentia tectorum ſpatia metiris? Hereditatem expectans ſæculi , Chriſti coheres eſſe non poteris*. Et paulò antè: *Cur timido animo Chriſtianus es? Reſpice Petro relictum rete: reſpice ſurgentem de telonio publicanum ſtatim Apoſtolum*, &c. *Servus Chriſti nihil præter Chriſtum habet*.

Paupertas Evangelica commendatur. Hoc Chriſti exemplum imitentur religioſi , per profeſſionem paupertatis Deo ſe unientes , & ab ejus providentia alimoniam expectantes . Unde ſanctus Franciſcus ad eam ſuos exhortans, ne erubeſcerent mendicare : *Nolite* , inquit , *verecundari petere eleemoſynam , quia Dominus pro nobis fecit ſe pauperem in hoc mundo, cujus exemplo* C *elegimus viam veriſſimæ paupertatis . Si enim ipſius amore viam paupertatis elegimus , non debemus confundi ſtipem mendicare : arrham cæleſtis hereditatis erubeſcere , nequaquam convenit regni cælorum heredibus. Hæc eſt enim hereditas noſtra , quam acquiſivit & reliquit nobis Dominus Jeſus Chriſtus & omnibus , qui ſuo exemplo vivere volunt in S. paupertate*. Addebat petentes ſtipem plura offerre dantibus, quàm ab iis reciperent: *Quoniam*, inquit, *afferſis eis amorem Dei dicentes . Amore Domini Dei faciatis nobis eleemoſynam , cujus comparatione nihil eſt cælum & terra* . Et rurſum: *Evangelica hæc paupertas* , ait , *noſtri ordinis eſt fundamentum , ut ipſius firmitate firmetur, & everſione funditus evertatur . Quantùm itaque fratres declinabunt à paupertate, tantùm mundus declinabit ab eis, ac quærent & non invenient . Si Dominam meam paupertatem complexi fuerint , mundus eos nutriet , quia mundo dati ſunt ad ſa-* D *lutem : debent enim ipſi mundo bonum exemplum , debet eis mundus proviſionem neceſſitatum ; quando autem ipſi retraxerint bonum exemplum fide mentita , retrahet mundus manum juſta cenſura* . Ita Annales Franciſcanorum.

Hæreſis circa paupertatem. Ex hoc ergo loco refellitur hæreſis damnantium voluntariam paupertatem , quam profitentur religioſi , cujus auctor fuit quidam Deſiderius Longobardus tempore Alexandri IV. Pontificis, & alius eodem tempore dictus Guilielmus de Amore , quos validè confutarunt S. Thomas & S. Bonaventura . Perperam tamen ex adverſo ex hoc eodem loco inferebant hæretici, dicti Apoſtolici, paupertatem hanc omnibus Chriſtianis eſſe neceſſariam ad ſalutem, teſte Sancto Auguſtino hæreſi 40. Perperam quoque ex eodem concluſerunt Vadiani ſive Anthropomorphitæ , ac UValdenſes ſive pauperes de Lugduno , & UVileph, Epiſcopis & ſacerdotibus non licere habere poſſeſſiones, ſed eos debere ex eleemoſynis ſolis vivere, quia ex eis vixit Chriſtus : Chriſtus enim hoc fecit & conſuluit, ut perfectius, non autem præcipit, ut neceſſarium ad ſalutem . Unde hic error multis decretis & Conciliis refutatur 12. quæſt. 1. 2. 3. 4. 5.

Paupertatis vis in quo? Rurſum ex hoc loco patet paupertatem , ejuſque vim & medullam in eo conſiſtere , ut quis nil habeat pro- A prii nec ulli rei , quaſi propriæ , afficiatur ; ſed affectum ab omni re propria liberum ſoli Deo ſervet & reſignet, cui non repugnat, imò conforme eſt poſſidere in communi res ad vitam neceſſarias. Unde religioſi omnes, præter Franciſcanos , ex decreto Concilii Trident. ſeſſ. 25. cap. 3. poſſunt habere bona , etiam immobilia , in communi ; ne cogantur mendicare, eſſeque ſolliciti de victu quotidie conquirendo , neve fidelibus ſint graves & oneroſi : Chriſtus enim cum Apoſtolis habuit bona in communi, quorum receptor & diſpenſator erat Judas, ut patet Joan. 12. 6. Eadem habuere, & haberi juſſere religionum Fundatores ſanctiſſimi & doctiſſimi , ut Sanctus Auguſtinus (qui Epiſt. 109. jubet monialibus , ut ſi quid in ſæculo habuerint, id in monaſterio velint omnibus eſſe commune) Sanctus Baſilius, Sanctus Benedictus, Sanctus Bernardus, S. Bruno & ceteri . Vide S. Thomam 2. 2. quæſt. 188. art. 7. quin & Juſtinianus Imper. in Authent. Collat. 1. conſtit. 5. §. *Illud*, & collat. 9. Conſt. 15. §. *Si qua*, edidit legem, qua jubet ut eorum bona , qui monachi fiunt, eo ipſo ad monaſteria pertineant.

B Tropologicè S. Gregor. 19. Moral. cap. 1. *Vulpes fraudulentæ* , inquit, *in ſpecubus abſconduntur , & tortuoſis anfractibus currunt : aves volatu ſe ſublevant : Significantur ergo fraudulenta & elata dæmonia in illius corde habitare, nec poſſe Chriſti humilitatem in ſuperba mente quieſcere*. Et Raban. *Hæretici , ut vulpes , verſuti ; ut volucres , id eſt maligni ſpiritus , in Judæorum cordibus nidos habeant*. *Tropologicè.*

Symbolicè S. Bernardus in declamat. *Prudentiam carnis* , ait , *in fovea vulpis ; in nido volucris arguit cordis elationem. Prudentia carnis eſt , qua aliqui abrenuntiantes ſæculo , totos ſeſe divino committere nutui formidantes, aliquid ſibi reſervant quod totam maſſam corrumpit* .

Tritum eſt illud ſancti Baſilii ad Senatorem ſæculo renuntiantem, ſed ea lege , ut aliquid è bonis ſibi reſervaret : *Senatorem perdidiſti , & monachum non effeciſti* , quod citat laudatque Caſſianus & alii.

FILIUS HOMINIS) Id eſt , homo ab homine pro- C gnatus: ita paſſim ſe vocat Chriſtus ſtudio humilitatis, quia ipſe , cùm eſſet Deus , pro nobis dignatus eſt incarnari fierique homo.

Sed cujus hominis filius eſt Chriſtus ? Primò Gentiles per hominem intelligebant Joſeph; unde eum ex ſemine Joſeph, non ex Spiritu ſancto, genitum , natumque eſſe contendebant, ut teſtatur S. Juſtinus quæſt. 66. ad Orthodoxos . Verùm ex Scriptura & Symbolo conſtat Chriſtum conceptum eſſe ex Spiritu Sancto , & natum ex Virgine Maria. *Filius hominis Chriſtus cujus? Reſp. Primò.*

Secundò, Theophylactus: Chriſtus, ait, eſt filius hominis, id eſt , filius B. Mariæ Virginis & matris ſuæ : *homo* enim eſt communis generis tamque de femina , quàm de viro dicitur, æquè ac Græcum ἄνθρωπος. Verùm obſtat articulus maſculinus τῦ ἀνθρώπυ, id eſt, hominis viri. *Secundò.*

Tertiò: meliùs alii : Chriſtus, inquiunt, vocatur filius hominis, id eſt, filius Abrahæ vel Davidis : his enim promiſſum eſt , quòd ex eorum poſteris naſceretur Meſ- D ſias, ſive Chriſtus: unde horum filius in Scriptura vocatur Chriſtus. *Tertiò.*

Quartò, alii: Chriſtus, inquiunt, eſt filius hominis, id eſt, hominum, putà Patriarcharum & regum, ex quibus genealogiam Chriſti Matthæus contexuit , cap. 1. *Quartò.*

Quintò & optimè , Chriſtus eſt filius hominis , ſcilicet Adæ , quia ex Adam æquè ac cæteri homines prognatus eſt . Adam enim abſolutè vocatur homo , quia primus fuit homo & parens cæterorum . Unde Adam Hebr. idem eſt , quod homo . Alludit enim ad Ezechiel. cap. 2. v. 1. ubi Ezechiel , qui fuit Chriſti typus, vocatur *filius hominis*, Hebr. בן אדם *ben Adam* , id eſt, filius Adæ. Unde Sanctus Gregorius Nazianz. Orat. 4. de Theolog. Chriſtus , ait , dicitur filius Adam, ut ſonant Hebræa , ut ſe patrem hominem non habere oſtendat , ſed per Virginem matrem ex Adam uſque genus traxiſſe . Naſci enim voluit ex Adam, ut Adami & poſterorum in eo lapſum repararet. Unde & S. Auguſtinus libr. 2. de Conſenſu Evang. cap. 1. *Commendat nobis* , inquit , *quid miſericorditer dignatus ſit eſſe pro nobis , & velut myſterium commendans admirabilis incarnationis ſuæ , nomen hoc ſæpiùs auribus noſtris inſinuat*. *Quintò. Genuinè, Chriſtus eſt filius hominis , ſcilicet Adæ.*

Plus

Plus filius hominis quàm homo.

Plus autem significat filius hominis, quàm homo, quia homo potest creari à solo Deo, uti creatus est Adam; filius autem hominis significat prognatum ex Adam communi parente, ut significetur primò immensa Christi humilitas, qua ex peccatore nasci dignatus est, ejusque miserias & mortem in se suscipere in terreno corpore à sese assumpto. Adam enim dicitur ab *Adama*: sicut *homo* ab *humo*; *mortalis à morte*. Uide dicta Ezechiel. 2. vers. 1. Secundò, mira Christi cum hominibus fraternitas & charitas, qua ex eodem communi omnium parente Adamo nasci voluit in Bethlehem, ut fieret hominum omnium frater & consanguineus, utque intimè insereretur & uniretur naturæ humanæ, hominumque cœtui per humanam generationem, & naturalem ex homine nativitatem, eo modo, quo explicui cap. 1. 18. juxta illud: *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis.* Isaiæ cap. 9. vers. 6. filius ergo hominis notat Christi summam mansuetudinem, familiaritatem & demissionem æquè ac amoris blanditias, quibus se hominibus offert quasi filium hominis, ac parvulum parvulis, ut cum eo quasi dulcissimo puerulo, ac suavissimo fraterculo delicientur & suavientur, juxta illud: *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.* Proverb. 8. Quid times, ò homo, accedere ad Jesum? Ecce filius hominis est: quid metuis ò peccator Dei iram? accurre ad Jesum hominis filium, & factum pro te parvulum; non est in orbe dulcior eo puerulus, non est blandior filiolus; factus est enim filius hominis, ut hominibus se in pretium mortis, æquè ac delicium amoris daret: *Venit enim filius hominis quærere, & salvum facere, quod perierat.* Lucæ 19. 10: Et: *Non venit filius hominis ministrari sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis.* Matth. 20. 27.

Filius hominis est portentum amoris.

Filius hominis ergo est nomen proprium, vel potiùs appropriatum Christo; hoc fuit portentum dignationis, portentum charitatis, portentum sæculorum omnium. quòd filius Dei unigenitus pro hominibus dignatus sit fieri filius hominis ut cum hominibus conversaretur, eosque doceret viam salutis, ac cruce sua redimeret, salvaret & bearet in cœlis: Ἄνθρωπος enim (id est *homo*) ut ait Plato in Cratylo, dicitur quasi ἀναθρῶν ἃ ὄπωπε, id est, *contemplans quæ vidit*. Alii quasi ἄνω ῥέπων, id est, *sursum vergens*, scilicet in cœlum. Hinc Christus ait de se: *Nemo ascendit ad cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo.* Joaun. 1. 13. Ipse ergo verè est ἄνθρωπος, ac suos asseclas pariter facit ἀνθρώπους, qui relicta terra non nisi cœlestia spectent & ambiant, juxta illud: *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite.* Coloss. 31.

Quocirca S. Hieronymus epist. 26. ad Pammachium, Patritium Romanum, monachi vitam professum, ita ad perseverandum extimulat: *Quantumcumque te dejeceris, humilior Christo non eris. Esto incedas nudis pedibus: fusca tunica vestiaris: æqueris pauperibus, inopum cellulas dignanter introeas; cæcorum oculus sis, manus debilium, pes claudorum, ipse aquam portes, ligna concidas, focum extruas: ubi vincula? ubi alapæ? ubi sputa? ubi flagella? ubi patibulum? ubi mors? Et cùm omnia quæ dixi feceris, ab Eustochio tua Paulaque vinceris, si non opere, certè sexu.*

VERS. 21. Luc. 9. 59.

Alius autem de discipulis ejus ait illi: Domine, permitte me primum ire, et sepelire patrem meum) Discipulus hic non fuit unus è duodecim Apostolis, sed alius vocatus à Christo ad sui sequelam: supplendum est enim hic ex Lucæ cap. 9. 59. Christum eidem priùs dixisse: *sequere me*; ille vocationem Christi non respuit, sed expleta pietate paterni funeris, vult liberior sequi, ait Glossa. Ex responsione ergo discipuli, quam narrat hic Matthæus, intelligenda & supplenda est interrogatio & vocatio Christi, quam assignat Lucas, juxta Canonem 18.

Domine) Reverenter & obsequenter compellat Christum vocatque Dominum, quasi ejus servituti se subdere volens, cùm prior Scriba audaculus Christum vocavit Magistrum, ut meritò ille relictus, hic acceptus sit. Quantùm in Scriba mali, tantùm in hoc homine boni fuit, ait S. Augustinus, serm. 7. de Verbis Domini.

S. Philipus petiit sepelire patrem.

Permitte me primum ire, et sepelire patrem) Theophylactus in cap. 9. Lucæ & ex eo Franc. Lucas putant adhuc patrem fuisse vivum, q. d. Permitte me manere apud patrem jam senem, ejusque senectuti inservire, donec moriatur, tunc pietatis officio perfunctus sequar te. Longiores ergo petiit inducias. Planiùs & præcisiùs sanctus Chrysostomus & alii censent patrem fuisse mortuum: non enim sepelitur, nisi mortuus: Opportunè ergo & suavissimè eum vocavit Christus, q. d. Mortuus est jam pater tuus, sequere me: ego ero tibi pater longè melior: ille tua tu mea indiges opera: ille vitam carnalem tibi dedit, ego dabo tibi spiritualem & æternam: ille te similem sibi in corpore formavit, ego te similem mei in anima, puta in gratia & gloria efficiam: faciam enim te mei Evangelii prædicatorem & Apostolum.

Clemens Alexand. lib. 3. Stromat. cap. 2. opinatur Philippum, postea Apostolum, fuisse illum, cui Christus dixit: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos*. Verùm obstare videtur, quòd jam pridem Philippus vocatus erat à Christo, eumque sequebatur, ut patet Joannis cap. 1. vers. 43. nisi dicas Philippum jam antè secutum fuisse Christum, sed cùm audisset patrem suum vita functum, eum sepeliendi facultatem à Christo petiisse, sed non impetrasse unde & hic vocatur discipulus: *Alius*, inquit, *de discipulis ejus ait illi: Domine permitte me primùm ire, & sepelire patrem* ut eo sepulto planè tibi adhæream, & per omnia constanter te sequar; idque satis est verisimile, præsertim quia Clemens idipsum pro certo habet.

VERS. 22. Luc. 9. 60.

Jesus autem ait illi: Sequere me et dimitte mortuos sepelire mortuos suos) Iteratò vocat eum Jesus, iterans τὸ *sequere me*, scilicet, ante excusationem ejus & post illam, quia efficaciter volebat eum sibi discipulum: unde impedimentum ab illo objectum discutit, vetatque redire ad patrem sepeliendum, sed ita ut causas suæ vocationis justissimas alleget, quibus vocatum erudiat, soletur & animet ad vocationem illicò sequendam: Ait ergo: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos*: ubi nota, Christum non damnare sepulturam mortuorum, quod est opus misericordiæ laudatum in Tobia, sed velle docere, Deo vocanti statim esse obediendum: scit enim Deus impedimenta nostra, ac dum cum iis nos vocat, vult nos illa abrumpere, ac gratiam opemque suam ad id faciendum tacitè promittit & spondet: quare jubet sequelam & vocationem Dei præferendam esse sepulturæ, etiam parentum, id est divina humanis, pietatem naturæ, Deum homini. Ludit Christus in voce *mortuos*: prius enim *mortuos* spiritualiter, putà infideles, & fide gratiaque Dei destitutos significat, ait sanctus Chrysostomus, Hieronymus & Augustinus, quæst. 6. in Matthæum: posterius *mortuos* corporaliter intelligit: sicut enim corpus ab anima separatum est mortuum, sic anima à Deo separata est mortua: sicut enim corporis vita est anima; sic animæ vita est Deus, ait sanctus Augustinus. Sensus ergo est quasi dicat. Sine *mortuos*, id est infideles (id est, Judæos fidem meam respuentes) immersos peccato & mundo, ac gratia Dei & spiritu destitutos *sepelire suos*, id est, sibi analogicè similes; aut suos, id est, sibi cognatos & affines *mortuos* corporaliter, fortè enim spiritualiter: te enim volo me, qui vera sum vita, sequi, & mecum vivere hic per gratiam illustrem & perfectam; ac in futuro per gloriam eximiam, atque utramque aliis evangelizare, ut addit Lucas.

Alludit Christus in voce æquivoca mortuos.

Audi sanctum Ambrosium lib. 7. in Lucæ cap. 9. vers. 59. *Paterni funeris sepultura prohibetur, ut intelligas humana posthabenda divinis. Bonum studium, sed majus impedimentum. Nam qui partitur studium, derivat affectum: qui dividit curam, differt profectum. Ergo prius obeunda, quæ maxima sunt. Nam & Apostoli, ne occuparentur studio dispensandi, ministros pauperibus ordinarunt: & ipsis, cùm à Domino mitterentur: neminem in via salutare præscriptum est: non quo benevolentiæ displiceret officium, sed quo persequendæ devotionis intensio plus placeret.*

Cur Christus vetuit sepelire patrem. Causa Prima.

Prima ergo causa, quam suæ vocationi & sequelæ hic prætendit Christus, ut vocatus illam illicò sequatur, eamque præferat sepulturæ patris, est, quòd alii fratres

vel

vel cognati supersint, qui patrem sepeliant, ad quos decentiùs ejus sepultura pertineat, quàm ad hunc à Christo vocatum, eo quòd & ipsi sint mortui, idque pejori morte, scilicet infidelitatis & peccati, q. d. Sine mortuos agere cum mortuis; decet enim infideles sepelire infidelem, te verò viventem in fide mea & charitate decet agere cum vivis, puta mecum & cum meis fidelibus & Apostolis. Secunda causa est periculum, ne si mortuis, id est infidelibus te immisceas, cum iisque converseris, efficiaris unus ex eis, ac moriaris mysticè fiasque infidelis. Tertia, ne dum sepulturæ patris indulges, post eam intersis resignationi testamenti ceterisque negotiis funeralibus, quibus à mei sequela retarderis, ne scilicet cum fratribus & cognatis impliceris in dividenda hereditate, in solvendis debitis, in exequendo testamento, aliisque multis tricis & litibus, quæ in domo mortuaria occurrunt, & plures menses, imò annos exigunt, antequam expediantur. Hæc omnia prudenter adolescenti succidere voluit Christus; sicut enim fragum ferit fragum, sic lis ferit litem, trica tricam. Ita S. Chrysostomus, hom. 28. Sanè experientia didici, eos qui vocantur ad sequelam Christi in religione, si testamentis suorum sese implicent, ad plures annos retardari, fieri sæculares & perdere vocationem, ut numquam vitam religiosam capessant.

Secunda. *Tertia.*

Tropologicè. Tropologicè significat Christus mortuos, & rei mortuæ vacare eos, qui incumbunt legatis & negotiis parentum vel cognatorum: vacant enim domi mortuariæ, id est, parentibus, filiis, cognatis mortuis & morituris. q. d. Tu destinas vivere Deo, ac illi per gratiam vivus esse cœpisti, perge ergo illi vivere, ac servi Deo vivo: quare mortuis & morituris relinque mortua & moritura. Ita sanctus Hieronymus: *Si mortuum*, ait, *sepelit mortuus, non debemus habere curam mortuorum, sed viventium; ne dum solliciti sumus de mortuis, nos quoque mortui appellemur.* Hinc sanctus Basilius in Constitutionibus. Monast. cap. 21. ex hoc loco ostendit, quantum damni viris spiritualibus & religiosis afferat affectus erga parentes, cum eisque familiaritas.

Et sanctus Chrysostomus: *Quod si nunc*, inquit, *ad tam breve tempus propter sepeliendos parentes abesse à spiritualibus vetitum est, perpende quo supplicio digni sint, qui semper ab iis, quæ dignæ sunt Christo rebus recedunt, quia vilia nimium & abjecta sæcularium rerum negotia necessariis anteponunt, nullo urgente.*

Symbolicè. Symbolicè sanctus Gregor. lib. 4. Moral. 25. *Mortui*, ait, *mortuos sepeliunt, cùm peccatores peccatorem favoribus premunt* (dum ei in peccatis favent, & adulando fovent:) *quid est enim aliud peccare, quàm occumbere; & sepelire, quàm abscondere, sed qui peccantem laudibus prosequuntur, extinctum sub verborum suorum aggere abscondunt.* Unde addit tales velut sepultos vix à peccatis resurgere. Lazarum verò resurrexisse, quia à sororibus non mortuis, sed per charitatem vivis sepultus erat.

Addit Lucas cap. 9. vers. 60. *Tu autem vade & annuntia regnum Dei*, qua scilicet via perveniatur ad regnum cœlorum, puta per fidem & vitam conformem Evangelio, quod attulit Christus: *Quando*: ait sanctus Augustinus serm. 7. de Verb. Domini: *Dominus parat homines Evangelio, nullam excusationem vult interponi carnalis hujus, temporalisque pietatis.* Nam ut ait S. Chrysostomus: *Multò melius est regnum Dei promulgare, & alios à morte retrahere, quàm mortuum, qui nulli usui est, sepelire, maxime cùm sint, qui hæc omnia obeant.* Hoc idem sanctus Gregorius lib. 19. Moral. c. 14. docuit: *Aliquando*, inquit, *in actionibus nostris minora bona prætermittenda sunt pro utilitate majorum: nam quis ignoret esse boni operis meritum mortuum sepelire? & tamen cuidam, qui ad sepeliendum patrem se dimitti poposcerat, dictum est: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade & annuntia regnum Dei: postponendum namque erat obsequium hujus ministerii officio prædicationis, quia illo carne mortuos in terram conderet; isto autem animæ mortuos ad vitam resuscitaret.*

VERS. 23. Luc. 8. 22. ET ASCENDENTE EO IN NAVICULAM (ad transfretandum, ut dixit vers. 18.) SECUTI SUNT EUM DISCIPULI EJUS) Græcè εἰς πλοῖον, id est, *in navim* Noster vertit *naviculam*, quia parvæ solent

A esse naves, quæ adhibentur ad transfretandum vel piscandum. Addit Marcus cap. 4. 36. *Assumunt eum ita ut erat*, scilicet, docens turbas consistentes in littore, docens, inquam, *in navi* & ex navi. q. d. Ex loco maris littori vicino assumpserunt, & duxerunt Christum in altum mare: *Et aliæ naves erant cum illo.*

ET ECCE MOTUS MAGNUS FACTUS EST IN MARI, ITA UT NAVICULA OPERIRETUR FLUCTIBUS: IPSE VERO DORMIEBAT.) Marcus: *Et facta est procella magna venti, & fluctus mittebat in navim, ita ut impleretur navis.* Lucas: *& complebantur*, scilicet undis fluctuum ipsi discipuli in navi & cum navi. *& periclitabantur* de submersione & morte. Beda & Strabus sive Glossa (hanc enim Strabus Monachus Fuldensis ex Scriptis Rabani magistri sui conflavit anno Domini 840.) opinantur hac tempestate solam Christi navim fuisse jactatam, non verò ceteras ejus comites, ut scilicet Christus ostenderet, se esse auctorem tam ortæ, quàm sedatæ tempestatis. Sed verius est etiam alias fuisse jactatas; erant enim vicinæ imò proximæ navi Christi, idque voluit Deus, ut osten-B deretur major vis tempestatis, majorque Christi eam compescentis potestas. Porrò permisit, imò per causas naturales, ut vapores & ventos, cum eis naturaliter concurrens Christus excitavit & immisit hanc procellam.

VERS. 24. Luc. 8. 23. Mar. 4. 37. 38.

Strabus Rabani discipulus auctor Glossæ.

Christus excitavit tempestatem. Cur? Causa Prima. Primò, ut declararet potentiam suam, seque tam maris, quàm terræ esse Dominum, ait Origenes homilia sexta in diversos. Hinc Angelus apparens sancto Joanni, posuit dextrum pedem super mare, quasi illi imperans, Apocalyps. cap. 10. v. 2. Angelus enim hic repræsentabat Christum, ait ibidem Beda, Richard. de S. Victore, Pannonius, & alii.

Secunda. Secundò, ut discipulos exerceret ad perferendas uti persecutiones hominum, sic & procellas ventorum, pluviarum, procellarum, &c. quas crebras & magnas experturi erant, orbem evangelizando circuituri. Ita Theophylactus. Unde etiam Chrysostomus hanc dat C causam, *ut athletas orbis terrarum tentationibus & timoribus exerceret.*

Tertia. Tertiò, ut discipuli ceterique vectores per miraculum sedatæ tempestatis in ipsum crederent, ipsum scilicet esse Deum omnipotentem.

Quarta. Quartam causam addit S. Ambrosius, & ex eo Beda, quia navis hæc impium vehebat Judam: sed incertum est, an Judas tunc fuerit impius, an postea talis evaserit.

Tropologicè Ecclesia est navis in mediis tentationum fluctibus, et Anima. Tropologicè turbatio hæc maris, ait Chrysostomus, typus fuit futurarum in Ecclesia tentationum: navis enim in fluctibus est Ecclesia, & anima in tentationibus, quibus illa acuitur & proficit. Vita enim sine tentatione est quasi mare mortuum, ait Seneca epist. 67. Sic & homo carens tentatione est instar sopiti & mortui: tentatio ergo eum excitat, ut vires exerat ad illam superandam. Rursum sicut tempestas naves impellit, ut ad optatum portum citiùs appellant, sic & tentatio hominem stimulat ad majus studium virtutis, quo D vehatur in cœlum. Ad hæc: *Gubernatoris peritiam*, ait Chrysologus serm. 20. *non probat temperies serena, sed procellosa tempestas: aura blandiente navim regit ultimus nauta, in confusionem ventorum primi quæritur ars magistri.* Tempestas ergo fluctuum & ventorum est tentatio superbiæ, gulæ, luxuriæ, invidiæ, &c. ut pulchrè docet S. Augustinus hom. 3. inter 17.

Tentatus faciat quod nautæ in tempestate. Primò. Porrò is, qui pulsatur tentatione, faciat id quod faciunt nautæ in tempestate. Primò, enim contrahunt vela, ne vento furente navim abripiant, rotent & mergant. Sic tentatus contrahat vela voluptatum, detque se jejunio & pœnitentiis.

Secundò. Secundò, nautæ fugiunt in altum mare, ne in scopulos & rupes navim allidant: sic tentatus fugiat mundum & mundana, ac ad Deum velut salutis asylum recurrat, dicatque cum Psalte: *Renuit consolari anima mea; memor fui Dei & delectatus sum.* Psal. 76.

Tertiò. Tertiò, nautæ vasa & merces projiciunt in mare, ut navim onere levent: sic tentatus per contritionem & confessionem evomat grave peccatorum pondus, ut animam alleviet. Hinc Doctores docent illos, qui navigaturi mare conscendunt, præsertim longum & periculo-

culosum, teneri confiteri, ut se in statu gratiæ constituant, utpote adituri mortis periculum & articulum, non unum, sed crebrum & multiplex.

Quartò. Quartò, navarchus magno consistens animo & præsenti pollens consilio, modos omnes indagat ad evitandum periculum. Idem faciat mens tentati. *Gubernator*, ait S. Cyprianus tractat. de Mortal. *in tempestate dignoscitur, in acie miles probatur. Adversa non avocant à fidei virtute, sed corroborant in dolore. Quanta sublimitas inter ruinas generis humani stare erectum?*

Christus dormit, cur? IPSE VERO DORMIEBAT) Sponte fuit à Christo assumptus hic somnus, naturalis tamen. Primò, ut augerentur venti cresceretque tempestas, in cujus proinde sedatione magis ejus potentia appareret, majorque ostenderetur auctoritas. Ita Chrysostomus.

Secundò, *exprimitur*, ait sanctus Ambrosius in cap. 8. Lucæ vers. 24. *securitas potestatis, quòd omnibus timentibus, solus intrepidus quiescebat*, ut in quavis simili tribulatione ad eum confugientes, in eoque spe defixi, idem faciamus, juxta illud Proverb. 12. *Non contristabit justum quidquid acciderit ei*. Et cap. 28. *Justus quasi leo confidens absque terrore erit*. Et illud Poetæ:

Etiamsi fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Cervical Christi quod? Porrò *cervical*, in quo, teste Marco, dormiebat Christus, mysticè est primò bona conscientia: secundò resignatio in Dei voluntatem: tertiò fiducia de Dei ope & providentia; in hac enim fidelis in quavis adversitate securus quiescit, & quasi indormit.

Tertiò, Origenes hom. 6. in diversos: Christus, ait, dormiebat corpore, vigilabat Deitate, ut discipuli, ait Lyranus, in periculo positi, ardentiùs ad eum recurrerent opemque implorarent. Hujus rei figura Jonas. cap. 1. dormiebat, ceteris in navi periclitantibus. Vide ibi dicta. Porrò qualis fuerit somnus Christi, & quàm diversus à nostro, vide apud Toletum in cap. 8. Lucæ Annotat. 43.

Tropologicè Glossa: Dormit Christus, inquit, cùm negligentiùs agimus, & ideo tempestas; si verò fides resurgit, imperat ventis & fluctibus.

VERS. 25. Luc. 8. v. 24. Mar. 4. v. 38. ET ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI EJUS, ET SUSCITAVERUNT EUM, DICENTES; DOMINE SALVA NOS, PERIMUS) Arabicus: *Domine libera nos, profectò perimus*. Non debebant timere, qui secum vehebant Salvatorem, imò salutem & vitam, sed modica adhuc in eis de Christo erat fides & spes. Marcus significantiùs habet cap. 4. 38. *Magister non ad te pertinet, quia perimus?* q. d. Non est tibi curæ, quòd perimus? itane sine cura dormis, finisque nos tecum mergi?

VERS. 26. Luc. 8. v. 24. 25. Mar. 4. v. 39. 40. ET DIXIT EIS: QUID TIMIDI ESTIS MODICÆ FIDEI?) Græcè est nervosiùs, ὀλιγόπιστοι, id est, parum fidentes.

DIXIT) Hoc ante sedatam tempestatem, ut narrat hic Matthæus, licèt post eam id narrent Lucas & Marcus. Decebat enim priùs sedari discipulorum pavorem extremum, quàm maris tempestatem, atque eorum fidem prolapsam erigi, ut hæc mereretur miraculum sedandæ procellæ. Ita Jansenius, Toletus & alii.

MODICÆ FIDEI) Tum quia non videmini perfectè credere me esse Deum; tum quia non speratis in mea providentia, nec creditis me dormientem posse, aut scire, & velle vos liberare à periculo. Ita S. Chrysostomus.

Fides hic primò accipi potest propriè dicta; secundò pro fiducia: hanc enim parit acuitque fides. Porrò timor causa est modicæ fidei; modica autem fides causa est modicæ fiduciæ. Lucas efficaciùs habet: *Ubi est fides vestra?* Græcè ἡ πίστις, id est, illa fides, scilicet, perfecta in me, quam toties vobis inculcavi, quamque præ vobis tulistis, cùm relictis omnibus, me vocantem secuti estis. Christus equidem in miraculis

Tentationis remedium spes. exigit hanc fidem, ut doceat eam in tentationibus maximè requiri, ac contra eas præsentissimum esse remedium. Audi sanctum Bernardum serm. 9. in Psal. *Qui habitat: Si saviat mundus*, inquit, *si fremat malignus, si ipsa caro adversus spiritum concupiscat, in te ego sperabo. Quis enim speravit in te & confusus est?* Et mox.

A *Ut quid si hæc sapimus, ut quid cunctamur abiicere omnes spes miseras, vanas, inutiles, seductorias, & huic uni tam solidæ, tam perfectæ, tam beatæ spei tota devotione animi, toto fervore spiritus inhærere? scriptum est enim: Adjuvabit eos, quia speraverunt in eo.*

TUNC SURGENS IMPERAVIT VENTIS ET MARI, ET FACTA EST TRANQUILLITAS MAGNA) Pro *imperavit* Græcè est, ἐπετίμησε, quod respondet Hebr. גער *gaar*, id est, increpavit (ut vertit Arabicus) objurgavit ceu herus famulum. Unde Marcus habet: *Comminatus est vento, & dixit mari, tace, obmutesce*, id est, quiesce, tuosque fremitus, fluctusque reprime. Lucas. *Increpavit ventum & tempestatem aquæ*.

Hisce vocibus significatur magna vis maris fluctibus agitati & exæstuantis, quam nulla vis humana, sed solùm divina compescere & sedare valeat; hæ ergo voces significant magnum dominium & imperium Dei, imperantis mari cum summa auctoritate & potestate; rugiens enim & fremens furensque mare procellosum, magna vi Dei reprimendum sedandumque est. Hic ergo Christus B se Deum esse ostendit, utpote qui mari & ventis quasi Dominus imperaret: mare enim illi imperanti velociùs cessit cessavitque, quàm servus ab hero suo increpitus. Christus ergo dormit ut homo, imperat ut Deus, ait Interlinearis.

Tropologicè quomodo Christus mente cogitatus & invocatus imperet persecutionibus Ecclesiæ & tentationibus animæ, docet sanctus Augustinus homil. 3. inter 17. quæ extant in fine tomi 10. *Audisti convitium*, inquit, *ventus est: irasus es? fluctus est. Vento igitur flante, fluctu surgente periclitatur navis, periclitatur cor tuum, fluctuat cor tuum. Audito convitio vindicari desideras. Et ecce vindicatus es, & malo alieno cedens fecisti naufragium. Et quare hoc? quia dormit in te Christus. Quid est, dormit in te Christus? Oblitus es Christum; Excita ergo Christum, recordare Christum. Evigilet in te Christus, considera illum. Quid volebas? vindicari. Excidis tibi, quia* C *ipse cùm crucifigeretur, dixit: Pater ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt. Qui dormiebat in corde tuo noluit vindicari, Excita illum, recole illum*. Et nonnullis interjectis: *Ergo compescam me ab iracundia mea, & redibo ad quietem cordis mei: Imperavit Christus mari, facta est tranquillitas. Quod autem dixi ad iracundiam, hoc tenete regulariter in omnibus tentationibus vestris. Nata est tentatio, ventus est: turbatus es, fluctus est: excita Christum, loquatur tecum.* Tropologicè.

Allegoricè & Anagogicè Beda: *Navicula* cum antenna *est arbor crucis, cujus beneficio adducti maris, id est, mundi fluctibus emersi obtinemus littus patriæ cælestis; ascendunt & discipuli, ait enim: si quis vult venire post me, tollat crucem suam*, &c. *Obdormit Christus, tempore scilicet passionis; exorta est tempestas, id est, persecutio dæmoniacis flatibus excitata. Excitant Dominum discipuli, cujus mortem viderant, resurrectionem optantes. Surgit celeri resurrectione, ventum increpat, id est, superbiam diaboli; sedat tempestatem, id est, insultantium Judæorum rabiem labefactas, increpat discipulos: exprobravit enim post resurrectionem incredulitatem eorum.* Allegoricè.

D ET FACTA EST TRANQUILLITAS MAGNA) Nam, ut ait sanctus Hieronymus, *sentiunt omnes creaturæ creatorem, & quæ apud nos insensibilia sunt, illi sunt sensibilia. Magna potestas, quia de magna potestate fit magna tranquillitas*. Origenes: *Decet magnum magna facere*. Et Chrysostomus in hom. *Confestim soluta est tempestas, & nihil turbationis mansit, impletumque illud; Dixit & stetit spiritus procellæ.*

PORRO HOMINES MIRATI SUNT, DICENTES: QUALIS EST ISTE; QUIA VENTI ET MARE OBEDIUNT EI?) *Homines*, non discipuli, sed VERS. 27. Luc. 8. v. 25 Mar. 4. v. 41. nautæ & ceteri qui erant in navi, ait Interlinearis, navibusque eam comitantibus. Nam, ut ait Origenes, numquam sine honore nominantur discipuli, sed semper aut Apostoli, aut discipuli. Addit sanctus Hieronymus: *Si quis contendat significare discipulos, dicendum appellari homines, quia nondum noverant potentiam Salvatoris*. Pro *qualis*, Græcè est, ποταπός, quæ vox est non simpliciter interrogantis, sed cum emphasi admirantis, q. d. Quis, qualis, cujus est iste? Non videtur similis aliis

aliis hominibus, sed alterius esse generis; non videtur è terra natus, sed è cœlo lapsus, quia non tantùm terrigenæ eorumque morbi, sed & cœli eorumque venti obediunt ei, quasi hero & Domino suo. Unde Græcè est: *Quia etiam venti & mare obtemperant ei*. Quis ergo, qualis & quantus est hic novus in Palæstina Æolus, ventorum Deus & Imperator? Ita ipsi, necdum scientes Christum verum merumque esse Deum.

Tropologicè. Tropologicè S. Augustinus hom. 3. jam citata: *Magis*, inquit, *imitare ventos & mare: obtempera creatori sub jussione Christi: mare audit, & tu surdus es? Mare audit, & ventus cessat, & tu sufflas? Quid dico, facio, fingo: quid est aliud, nisi sufflare & sub verbo Christi nolle cessare? Non vos vincat fluctus in perturbatione cordis vestri.*

VERS. 28. Luc. 8. v. 26. 27. Mar. 5. v. 1. 2. 3. ET CUM VENISSET TRANS FRETUM IN REGIONEM GERASENORUM, OCCURRERUNT EI DUO DÆMONIA HABENTES) *Duo*, Marcus cap. 5. 2. & Lucas cap. 8. 27. unum tantùm recensent quia scilicet unus ille nobilior & famosior erat, ut vult sanctus Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. cap. 24. & quia ille truculentior erat: obsidebatur enim à legione dæmonum, ut habet Lucas. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius & alii.

VERS. 29. Luc. 8. v. 28. Marc. 5. v. 7. Reliqua de his dæmoniacis à Christo curatis, luculentiùs enarrat Lucas cap. 8. à vers. 27. usque ad versum 40. quare ibi commodiùs & pleniùs illa explicabo.

VENISTI HUC ANTE TEMPUS TORQUERE NOS) Hinc aliqui putarunt, dæmones necdum recepisse ultimum demeritorum suorum supplicium, nec ante diem judicii esse damnandos, ut in gehenna torquentur: Ita videtur hic sentire sanctus Hilarius can. 8. dicens: *Proclamabat*, ait, *cur sedem invideat, cur ante tempus judicii infestet?* Eadem sententia à nonnullis tribuitur sancto Irenæo, Justino, Lactantio, Eusebio & Nicephoro, sed nil tale apud eos reperi, nec S. Hilarii verba id significant, sed tantùm idipsum quod verba Matthæi.

Dæmones statim post suum peccatum igne gehennæ cruciati. Certum est ex Scriptura & Patribus dæmones ab initio mundi mox ut peccarunt fuisse damnatos, igneque gehennæ cruciatos, quo igne cruciantur etiam absentes, dum inferno egressi in hoc aere versantur, per Dei omnipotentiam. Ignis enim gehennæ, quia est instrumentum supernaturale Dei omnipotentis, hinc Deo volente in distantissima agere potest.

Quod ergo ajunt Christo: *Venisti ante tempus torquere nos*, non antiquam, perpetuam & irrevocabilem ignis gehennæ torsionem, sed novum quod à Christo timebant tormentum, deprecantur. Novum hoc erat expulsio a corpore hominis, quod possidebant, uti docet sanctus Chrysostomus homil. 29. ac dominii in tentandis vexandisque hominibus diminutio: item relegatio ad carcerem gehennæ. *Tormentum dæmonum quod?* Dæmones enim gaudent, dum permittuntur in hoc aere versari, tum quia aliquid in eo libertatis habent ad vagandum per varias provincias, ad concitandum tempestates, sterilitatem, morbos, pestes, &c. tum quia in eo facultatem habent homines tentandi & affligendi. Quare tormentum eis est relegari in infernum: hæc enim est eorum quasi incarceratio (arctissimus enim & molestissimus carcer est infernus) & summa coarctatio, ad quam damnabuntur in perpetuum à Christo in die judicii, in quo fiet publica eorum reprobatio & damnatio, quæ erit summa eorum pœna & confusio coram omnibus Angelis & Beatis: Videntur ergo hi dæmones timere, ne diem judicii, quem ipsi remotum putabant, Christus anticipet, ac velut judex in eo illos ad tartara illicò condemnet, aut certè seorsim eò ipsos ablegct. Ita Maldonatus, Toletus & Suarez lib. 8. de Angelis cap. 2. numer. 13. Unde Glossa hic: *Torquentur dæmones*, inquit, *dum de corporibus eiiciuntur in quorum tortura delectabantur*. Addit sanctus Hieronymus: *Præsentia Salvatoris tormenta sunt dæmonum*. Et sanctus Chrysostomus: *Ab experientia*, inquit, *clamant: flagellabantur enim invisibiliter, intolerabilia patientes ex præsentia Christi*.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus primò paralyticum sanat, tum in anima, tum in corpore. Secundò v. 9. vocat Matthæum, Scribis obmurmurantibus, quòd cum Publicanis ageret; respondet se quasi medicum animarum missum esse ad curandos peccatores. Tertiò v. 14. Discipulis Joannis Baptistæ crebrò jejunantibus dat causam, cur sui Discipuli necdum jejunent. Quartò v. 18. sanat hæmorrhoissam, & à morte suscitat filium Jairi. Quintò v. 27. illuminat duos cæcos, & v. 32. muto loquelam restituit, omnesque infirmos sanat, ac videns multam populi messem, multos in eam optat mitti operarios.

1. ET ascendens in naviculam, transfretavit, & venit in civitatem suam. 2. Et ecce offerebant
ei paralyticum jacentem in lecto. Et videns Iesus fidem illorum, dixit paralytico. Confide
fili, remittuntur tibi peccata tua. 3. Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se: Hic blasphemat. 4.
Et cùm vidisset Iesus cogitationes eorum, dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? 5. Quid
est facilius dicere: Dimittuntur tibi peccata tua? an dicere: Surge, & ambula? 6. Ut autem sciatis;
quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. 7. Et surrexit, & abiit in domum suam. 8. Videntes autem
turbæ timuerunt & glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus. 9. Et, cùm transiret inde Jesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine. Et ait illi: Sequere me. Et
surgens secutus est eum. 10. Et factum est discumbente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores venientes, discumbebant cum Iesu & discipulis ejus. 11. Et videntes Pharisæi, dicebant discipulis ejus: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat Magister vester? 12. At Iesus audiens, ait:
Non est opus valentibus medicus; sed malè habentibus. 13. Euntes autem discite quid est: Misericordiam volo, & non sacrificium. Non enim veni vocare justos, sed peccatores. 14. Tunc accesserunt ad eum discipuli Joannis, dicentes: Quare nos, & Pharisæi jejunamus frequenter: discipuli autem tui non jejunant? 15. Et ait illis Jesus: Numquid possunt filii sponsi lugere quamdiu cum
illis est sponsus? Venient autem dies cùm auferetur ab eis sponsus, & tunc jejunabunt. 16. Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem ejus à vestimento, & pejor scissura fit. 17. Neque mittunt vinum novum in utres veteres: alioquin rumpuntur
utres, & vinum effunditur, & utres pereunt. Sed vinum novum in utres novos mittunt, & ambo
conservantur. 18. Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit & adorabat eum, dicens:
Domine, filia mea modò defuncta est: sed veni, impone manum tuam super eam, & vivet.

19. Et

19. Et surgens Iesus, sequebatur eum, & discipuli ejus. 20. Et ecce mulier, quæ sanguinis fluxum pa-
tiebatur duodecim annis, accessit retrò, & tetigit fimbriam vestimenti ejus. 21. Dicebat enim intra se :
Si tetigero tantùm vestimentum ejus, salva ero. 22. At Iesus conversus, & videns eam : dixit: Con-
fide filia, fides tua te salvam fecit. 23. Et salva facta est mulier ex illa hora. 24. Et cum venisset Iesus in
domum principis, & vidisset tibicines & turbam tumultuantem, dicebat : Recedite : non est enim
mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum. 25. Et cùm ejecta esset turba, intravit, & tenuit
manum ejus. Et surrexit puella. 26. Et exjit fama hæc in universam terram illam. 27. Et transeunte
inde Iesu, secuti sunt eum duo cæci, clamantes, & dicentes : Miserere nostri, fili David. 28 Cùm
autem venisset ad domum, accesserunt ad eum cæci. Et dicit eis Iesus : Creditis, quia hoc possum
facere vobis? Dicunt ei: Utique, Domine. 29. Tunc tetigit oculos eorum, dicens : Secundùm fi-
dem vestram fiat vobis. 30. Et aperti sunt oculi eorum : & comminatus est illis Iesus, dicens : Videte
ne quis sciat. 31. Illi autem exeuntes, diffamaverunt eum in tota terra illa. 32. Egressis autem illis,
ecce obtulerunt ei hominem mutum dæmonium habentem. 33. Et ejecto dæmonio, locutus est mutus
& miratæ sunt turbæ, dicentes: Numquam apparuit sic in Israel. 34. Pharisæi autem dicebant : In
principe dæmoniorum ejicit dæmones. 35. Et circuibat Iesus omnes civitates, & castella, docens in
Synagogis eorum, & prædicans Evangelium regni, & curans omnem languorem, & infirmitatem.
36. Videns autem turbas misertus est eis: quia erant vexati, & jacentes sicut oves non habentes pasto-
rem. 37. Tunc dicit discipulis suis : Messis quidem multa: operarii autem pauci. 38. Rogate ergo do-
minum messis, ut mittat operarios in messem suam.

VERS. 1. Luc. 8. v. 37. Marc. 2. 1. & 5. v. 18. 21. *Civitas Christi quænam?*

ET ASCENDENS IN NAVICULAM (Græcè πλοῖον, id est navem) TRANSFRETAVIT (navigando rediit in citerius maris Galilææ littus, ex quo venerat, ut patet cap. 8. 18.) ET VENIT IN CIVITATEM SUAM) Sedulius intelligit Bethlehem, in qua natus erat Christus. S. Hieronymus verò accipit Nazareth: in hac enim fuit educatus. Meliùs S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Jansenius, Maldonatus, & alii passim accipiunt Capharnaum, in qua frequentius versatus est Christus : nam cap. 4. 13. ibi, relicta Nazareth, Christum habitasse dixit Matthæus; & miraculum paralytici sanati, quod sequitur, in Capharnao contigisse docet Marcus c. 2. 3. Sicut enim Christus nobilitavit Bethlehem sua nativitate, Nazareth educatione, Aegyptum sua fuga, Jerusalem sua passione; sic Capharnaum decoravit sua habitatione, prædicatione & miraculorum operatione.

VERS. 2. Luc. 5. v. 8. 20.

ET ECCE OFFEREBANT EI PARALYTICUM JACENTEM IN LECTO) Paralysis enim ita nervos (qui motus sunt instrumenta) corporis dissolvit, ut homo impotens fiat ad ambulandum; imò ad se movendum, fiatque quasi animatum cadaver, non nisi ad pœnam suam vivens, ideoque ferè immedicabile, & in lecto quasi in vivo sepulchro recondendum. Marcus c. 2. v. 3. paralyticum portatum dicit à quatuor portitoribus : a quibus disce non tantùm tuam, sed & proximorum curare salutem, idque impensè; tum quia charitas id exigit; tum quia sæpè Deus flagellat bonos cum malis, eò quòd boni malorum peccata corripere, impedire, & emendare negligant, uti docet S. Augustinus l. 1. de Civitat. cap. 9.

ET VIDENS JESUS FIDEM ILLORUM DIXIT PARALYTICO : CONFIDE FILI, REMITTUNTUR TIBI PECCATA TUA) *Illorum*, scilicet, qui Christo offerebant paralyticum : hi enim cùm præ turba non possent paralyticum inferre in domum ad Christum, portarunt eum in tectum (tecta enim domorum in Palæstina non sunt acuminata, ut in Germania, sed plana, & longè planiora, quàm sint in Italia) mox tectum aperuerunt, imò sublatis tegulis fregerunt & perfoderunt : nam Marcus cap. 2. 4. ait : *Nudaverunt tectum*, indeque ægrotum ex alto per fascias & funes ante Christum demiserunt, quæ omnia arguunt magnam eorum fidem, spem & devotionem erga Christum. *Illorum* ergo, id est, offerentium, ait S. Ambrosius, Haymo & Hieronymus : addit S. Chrysostomus, Theophylactus & Euthymius etiam ipsius paralytici : nam ex hac fide ad Christum portari, & per tectum demitti ante ipsum voluit : nec audisset à Christo: *Remittuntur tibi peccata tua*, nisi fidem habuisset. Porrò fides hæc miraculorum, quæ includit certam fiduciam futuri miraculi, & sanitatis à Christo consequendæ. Vide Canonem 38. Moral. disce hic, quòd mensura orationis est fides & spes: quod enim speras à Christo, hoc impetrabis, quo enim magis dilatas sinum animæ per spem, eò illam ca-

Fides miraculorum quæ. Mensura orationis est spes

A paciorem & digniorem efficis, ut Deus illam donis suis impleat, juxta illud : *Dilata os tuum, & implebo illud.* Psal. 80. 11. Et : *Os meum aperui, & attraxi spiritum.* Psal. 118. vers. 131. Hac de causa dixit illi Christus.

CONFIDE FILI) Syrus, *bono sis animo*, scilicet, confide te à me miraculosè sanandum, idque priùs in anima à peccatis, deinde consequenter in corpore à paralysi; nam ob peccata morbo hoc te Deus afflixit. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Euthymius. Nota : Paralyticus hic jam habebat fidem & spem in Christum ut paulò antè ostendi, sed Christus jubet, ut illam corroboret & adaugeat. Porrò Christus hac voce externa : *Confide fili*, & magis interno gratiæ suæ afflatu instinctuque paralyticum excitavit ad actum magnæ fidei, spei, doloris de peccatis commissis, ac firmi propositi de nova sanctaque vita capessenda, item amoris Dei super omnia, ut sic capax fieret remissionis peccatorum, ad eamque se disponeret : has enim dispositiones alibi requirit Scriptu-

B ra : Christus tamen hic & alibi solam fidem nominat & requirit, ac fidei tribuit sanitatem, præsertim corporis, quia fides prima est radix & origo spei, timoris, doloris & amoris Dei, ac fides in Christum, maximè tunc erat inculcanda. Vide Canonem 11. Nihil ergo hic habent hæretici, quo probent solam fidem propriè justificare : maximè quia hic agitur de fide miraculorum & sanitatis, quam etiam ipsi à fide justificante distinguunt. Adde. Christum tam vel magis loqui de fide offerentium, quæ ægrum justificare non poterat, quàm ipsius ægri & paralytici.

FILI) Nam verè filius Dei est, cui dimittuntur peccata, ait Haymo. Nota hic Christi benignitatem, qua dulcissimis verbis paralyticum compellat, dicens : *fili*. Unde S. Hieronymus exclamat : *O mira humilitas ! despectum & debilem, totis membrorum compagibus dissolutum, filium vocat, quem sacerdotes non dignabantur attingere.*

REMITTUNTUR TIBI PECCATA TUA) *Tibi*, ita per meam inspirationem jam contrito, & ad remissionem justificationemque disposito, ut dixi. Græcè ἀφέωνται id est remissa sunt, id est remittuntur, Est Hebræa enal-

C lage temporis. Simile est Lucæ 7. 17.

Notat S. Chrysost. Christum priùs remisisse peccata paralytico, deinde eum sanasse, ut occasione calumniæ Pharisæorum, quam ex hoc suo dicto factoque secuturam prævidebat, divinitatem suam eis probaret, idque triplici miraculo quasi invincibili argumento, scilicet : Primò enuntiando, & propalando arcanas eorum cogitationes & murmura contra Christum, dicentium intra se : *Hic blasphemat*. Secundò, sanando paralyticum. Tertiò, hoc miraculum sanitatis patrando ad eundem finem, scilicet, ut per illud se habere potestatem remittendi peccata probaret & demonstraret.

Ad literam tamen magis vicina & genuina causa erat, ut ostenderet paralyses, ceterosque morbos sæpè non tam à causis naturalibus, quàm à peccatis oriri; priùs ergo peccata dimittit, deinde sanat paralyticum, quia priùs

auferenda est causa, ut ea sublata, tollatur effectus, putà paralysis & morbus, q. d. Recto naturæ ordine volo priùs tollere causam paralysis, scilicet peccata, deinde ipsam paralysim curare: *Ut demonstrares propter peccata præterita percussum esse infirmitate corporali*, ait Haymo; & Theophylactus: *Declarans*, ait; *quòd paralysis ex peccatis esset*. Sic & S. Hieronymus, Euthymius, & alii.

Medici priùs curant salutem animæ, dein corporis.

Hinc jure canonico sancitum est, ut medici priùs animæ, quàm corporis ægroti salutem procurent, ut patet cap. *Cum infirm.* de Pœnit. & remiss. idque Romæ strictè servatur, ubi medici post tertium ægritudinis, præsertim periculosæ, diem infirmo adesse nequeunt, nisi is illicò sacramentali confessione animam a peccatis expiet. Nam; ut ait S. Basil. Reg. 55. inter fusiùs disputata: *Sæpè morbis velut quædam peccatorum flagella sunt, quibus nil aliud agitur, nisi ut vitam nostram in melius commutemus*. Vide dicta Eccles. 38. v. 1. & seq.

Sanati a Christo etiam justificati fuere. Cur?

Rursum ex hoc loco colligunt interpretes, eos, qui corporaliter à Christo sanati sunt communiter etiam spiritualiter ab eo fuisse sanatos & justificatos, id enim contigit huic paralytico: tum quia hoc decebat liberalitatem Christi, ut non dimidiatam, sed integram perfectamque B daret salutem: *Dei enim perfecta sunt opera*. Deuter. 32. tum quia salus corporis refertur ad salutem animæ; tum quia salus corporis sæpè pendet ex salute animæ; tum denique quia Christus maximè ad spiritualem salutem conferendam in mundum & carnem venerat. Hoc est, quod ait Christus Joan. 7. 23. de alio paralytico à se sanato: *Totum hominem sanum feci in Sabbato*. Idipsum disertè docet S. Thomas 3. p. q. 44. ar. 3. ad 3. Maldonatus, Barradius, & alii.

VERS. 3. Luc. 5. 21. Marc. 2. 6.

ET ECCE QUIDAM DE SCRIBIS DIXERUNT INTRA SE (Syrus *in anima sua*, id est, in mente sua) HIC BLASPHEMAT) quia Deo propriam potestatem condonandi peccata adimit, eamque sibi arrogat: quæ sanè gravis est in Deum contumelia, ideoque blasphemia. Ita ipsi: putabant enim Christum non esse Deum, sed merum hominem: hic enim fuit perpetuus & obstinatus eorum error, qui eos adegit ad continuam Christi persecutionem, usque ad cædem & crucem. Unde Marcus cap. 2. 7. addidit eos dixisse: *Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?* Peccatum enim est offensa in Deum commissa, ac divinæ majestatis violatio: hanc autem nemo nisi Deus ipse condonare potest. C

VERS. 4. Luc. 5. 22.

ET CUM VIDISSET JESUS COGITATIONES EORUM DIXIT: UT QUID COGITATIS MALA IN CORDIBUS VESTRIS?) Marcus addit c. 2. 8. Jesum id *spiritu suo* cognovisse & vidisse, q. d. Jesus arcanas Scribarum blasphemias cognovit & vidit non alio revelante, uti cognoverunt Prophetæ, sed per se & spiritum suum omnia pervadentem & penetrantem, ex quo rectè Patres contra Arrianos probant Christi divinitatem, eò quòd Christus sit cardiagnostes, id est, cordium, inspector, quòd soli Deo est proprium. Ita S. Hieronymus, qui & addit: *Et quodammodo tacens, loquitur. Eadem potentia & majestate, qua cogitationes vestras intueor, possum & hominibus peccata dimittere*. Sic & S. Chrysostomus, Theophilactus, Euthymius, & alii Unde Chrysol. serm. 50. *Cape*, ait, *Christi divinitatis insignia, aspice eum ad cogitationum suarum latebras pervenisse*.

Dices: Scribæ excipere potuissent, ac dicere, Tu, ò D Jesu, arcanas cogitationes nostras cognoscis quidem & revelas, at non tuo spiritu (nullo enim argumento id nobis probas) sed alieno puta Dei; ergo Propheta quidem es, sed non idcircò es Deus, ut remittas peccata; aut ea remittis, non tua sed Dei virtute. Respondeo: Si Scribæ agnoscebant Jesum esse Prophetam, utique credere debebant eum non mentiri, sed verum dicere, cùm diceret se ex seipso habere potestatem remittendi peccata, ideoque esse Deum. Rursum in veteri Testamento nulli Prophetæ data est potestas remittendi peccata; sed soli Messiæ id per Prophetas promissum fuit. Ergo ex hoc debebant agnoscere Jesum esse Messiam, ac consequenter esse Deum, ut patet ex aliis Scripturæ locis, maximè accedente miraculo sanationis paralytici, ceterisque, quæ Christus multa & magna patrabat hoc fine, ut probaret se esse Deum.

Denique quia Christus solo jussu & propria auctoritate uti sanavit paralyticum, sic & ei peccata dimisit, A adeoque in omnibus aliis miraculis ita se gessit, & ad hoc omnia sua direxit, ut probaret & persuaderet se esse Messiam, id est, Dei Filium in carne assumpta, & mundi Salvatorem, ac peccatorum redemptorem à Mose & Prophetis promissum: E contrario Prophetæ & Sancti, cùm patrant miracula, vel remittunt peccata vel arcana vel futura revelant, id facere se Deo revelante, vel invocato palàm protestantur, vel certè sat superque subindicant.

QUID EST FACILIUS DICERE: DIMITTUNTUR TIBI PECCATA TUA, AN DICERE: SURGE, ET AMBULA?) *Dicere* est jubere, & jubendo efficaciter efficere. Est metalepsis. VERS. 5. Luc. 5. 23. Marc. 2. 9.

Quæres, utrùm horum duorum absolutè sit difficilius.

Difficilius est justificare, quàm creare. Cur?

Dico primò: Per se difficilius est remittere peccata, quàm sanare paralyticum, imò quàm creare cœlum & terram. Ratio à priori est: Prima, quia peccatum & peccator, utpote hostis Dei, longè magis distat à Deo, quàm paralysis & paralyticus, imò quàm omnes res creatæ, utpote in se bonæ, imò quàm ipsum nihil, ex quo creatæ sunt; nihil enim negativè dumtaxat & privativè opponitur enti & Deo: peccatum verò ex diametro adversatur, & contrariè repugnat Deo: nulla enim contraria magis sibi adversantur, quàm summa bonitas & summa malitia, hoc est, Deus & peccatum.

Secunda, quia remissio peccatorum est altioris ordinis, quàm sit natura, omnesque res naturales: spectat enim ad ordinem supernaturalem gratiæ; illamque secum adducit. Gratia autem est summa participatio divinitatis: per gratiam enim simus *divinæ consortes naturæ*. 2. Petri 1. v. 4. Ita disertè docent S. Augustinus tract. 72. in Joannem, & S. Chrysostomus hic, ac S. Thomas 1. 2. q. 115. art. 9.

Dico secundò: Christus tamen è contrario videtur hic proponere remissionem peccatorum ut faciliorem, quàm sit paralytici sanatio, quasi hoc sit difficilius illo: tum quia difficilius erat respectu Judæorum: hominibus enim res naturales & corporeas magis, quàm spirituales & occultas capientibus ita videtur: tum quia minus periculosum est illud, quàm sit hoc; nam qui dicit. *Remitto tibi peccata*, mendacii argui non potest, sive ea reverà remittat, sive non; quia nec peccatum, nec peccati remissio oculis videri potest; qui autem dicit paralytico: *Surge, & ambula*, se & famam suam evidenti falsitatis periculo exponit: reipsa enim, si paralyticus non surgat, falsitatis, imposturæ, & mendacii ab omnibus arguetur & convincetur. Sic dicimus: Facilius est scribere res Tartaricas, quàm Italicas, quia hic à multis, ille à nemine falsitatis argui potest. Unde signanter Christus non ait: *Quid est facilius*, remittere peccata, an sanare paralyticum, sed *dicere. Dimittuntur tibi peccata, an dicere: Surge, & ambula*: Nota τὸ *dicere*: facilius enim & minus periculosum est dicere: Remittuntur tibi peccata, quàm dicere: Surge, & ambula, ob rationem, quam adduxi.

Denique sanatio paralytici est opus physicum, & physicè difficilius, quàm sit remissio peccatorum, quæ per se tantùm est ens morale, sicut & peccatum, sive culpa & offensa tantùm est ens morale.

Addit Jansenius, respectu Dei utrumque æque esse facile & divinum, utrumque enim est miraculum, ideoque infinitam Dei virtutem & omnipotentiam requirit.

Porrò licet minus in se sit opus sanatio paralytici, quàm remissio peccati, tamen validè ex illo probat hoc, scilicet ex sanatione probat se habere potestatem remittendi peccata, quia vel unum miraculum, quale est subita sanatio paralytici, certum est argumentum veritatis, si ad illam probandam edatur & fiat, ut dixi c. 7. 22.

VT AUTEM SCIATIS, QUIA FILIUS HOMINIS HABET POTESTATEM (Syrus *dominium*) IN TERRA DIMITTENDI PECCATA (TUNC AIT PARALYTICO) SURGE, TOLLE LECTUM TUUM, ET VADE IN DOMUM TUAM) Nota τὸ *Filius hominis*: Christus enim remisit peccata, non tantùm qua Deus per suam omnipotentiam, sed etiam qua homo auctoritativè & meritoriè: quia enim ejus humanitas hypostaticè conjuncta erat divinitati, & subsistebat in perso-

persona divina Filii Dei, idcircò mereri & satisfacere potuit ex æquo pro peccatis totius mundi; qua de causa hæc primaria post Deum auctoritas, & potestas excellentiæ remittendi peccata illi data est, quam etiam aliis, putà sacerdotibus à se institutis, ceu ministris suis communicare posset, eatenus scilicet, ut queant remittere peccata. Unde D. Thomas 3. p. qu. 64. art. 3. Potestas excellentiæ Christi, inquit, in quatuor consistit. Primò, quòd meritum & virtus passionis ejus operetur in Sacramentis. Secundò, quòd in ejus nomine Sacramenta sanctificentur. Tertiò, quòd ipse, qui dedit virtutem Sacramentis, potuit illa instituere. Quartò, quòd effectum Sacramentorum (putà remissionem peccatorum & gratiam) possit conferre sine Sacramento. Hæc potestas soli Christo, qua homo est, propria est, ideoque nulli sacerdoti vel Pontifici, imò nec S. Petro communicata fuit.

Potestas excellentiæ Christi quadruplex.

TUNC AIT PARALYTICO) Hæc verba sunt Evangelistæ, volentis simul rem gestam & verba Christi intexere. Unde à Syro & nonnullis Latinis parenthesi includuntur. Significat autem Christum à Scribis obmurmurantibus ad paralyticum sanandum sermonem animumque convertisse.

SURGE, TOLLE LECTUM TUUM, ET VADE IN DOMUM TUAM) *Surge* excussa paralysi sanus & vegetus, utque id probes, & Scribis totique populo declares: *Tolle lectum tuum*, ut jam curatus portes eum, qui te paralyticum paulò antè portavit, juxta illud Sedulii hoc loco:

Mercedem ipse suam grata mercede revexit:

Pro *lectum* Marcus cap. 2. 8. habet *grabatum*. *Grabatus*, ait Sipontinus, est exiguus lectus, in quo meridiari solemus, dictus quasi *carabatus*, quòd in eo capite recumbamus: κάρα enim caput, βάτον pervium Græci appellant. Unde Martial.

Grabatus quid, & unde dictus.

... ibat tripes grabatus, & tripes mensa.

VERS. 7. *Luc. 5. 25. Mar. 2. 12.* ET SURREXIT, ET ABIIT IN DOMUM SUAM) *Surrexit* subitò; dictum enim Christi fuit factum. *Et abiit* sublato in humeros lecto, uti jusserat Christus, idque in signum perfectæ sanitatis à Christo recuperatæ.

S. Simeon Stylites paralyticum curat.

Hoc Christi exemplum & miraculum imitatus est S. Simeon Stylites, uti habet ejus vita, quam ex Theodoreto recenset Surius tomo 1. Cùm, inquit, quidam Saracenorum Tribunus obtulisset ei quemdam è suis paralyticum, rogans ut eum sanaret: *Vir sanctus cum illum in medium afferri jussisset, imperat, ut majorum suorum impietatem detestetur. Cùm his dictis obtemperasset, rogatus an Patri, & unigenito Filio, ac Spiritui sancto crederet? ait se credere: Si credis, inquit, surge. Qui cùm surrexisset, jussit ut Tribunum illum, virum sane maximè corpulentum, sublatum humeris, usque ad tentorium ferret: qui statim eum, confestim abstulit quò jussus erat: Quò fane miraculo spectatores stupefacti Deum laudabant. Hoc autem jusserat illi Domini exemplo, qui paralytico, ut grabatum tolleret, imperaverat.* Simili modo S. Bern. rogante Rege Franciæ paralyticum cruce signans curavit, jussitque ut grabatum suum tolleret.

Tropologicè S. Gregorius homil. 12. in Ezechielem. *Per lectum sive grabatum, inquit, in quo carnis est requies, ipsa caro signatur; per domum verò conscientia figuratur. Tolle ergo grabatum tuum, id est, porta lectum in quo portatus es: quia necesse est, ut sanatus quisque portet contumeliam carnis, in qua priùs jacebat ægrotus. Quid est ergo dicere: Tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam, nisi porta tentationes carnis, in quibus hactenus jacuisti, ac revertere ad conscientiam tuam, ut videas quæ fecisti?* Justo enim Dei judicio fit, ut peccator, qui priùs tentationi consensit libens, posteà pœnitens eamdem sentiat invitus. Pœnitentia enim tollit quidem peccatum, at non habitus & pravas inclinationes ad peccatum, quos ipse mala consuetudine spontè contraxit & induit. Hinc S. Maria Aegyptiaca post conversionem per 17. annos sensit acres luxuriæ stimulos, quia per totidem annos turpiter in eadem vixerat, uti habet ejus vita, auctore Zozymo.

VERS. 8. *Luc. 5. 26. Marc. 2. 12.* VIDENTES AUTEM TURBÆ TIMUERUNT ET GLORIFICAVERUNT DEUM, QUI DEDIT POTESTATEM TALEM HOMINIBUS) Pro *timuerunt*, Græcè est ἐθαύμασαν, id est, admiratæ sunt: admirationis autem effectus ex timore, sive reverentia; unde Lucas cap. 8. 26. *apprehendit*, inquit, omnes ἔκστασις, id est, *extasis*, putà sacer quidam timor & pavor ex stupore tanti miraculi manans, & in Dei glorificationem erumpens. Unde Marcus addit eos dixisse: *Quia numquam sic vidimus*. Lucas: *Quia vidimus mirabilia hodie*. Erat enim paralyticus per totum corpus. Nam Marcus addit, quòd portabatur à quatuor, quia erat universalis paralysis serpens per totius corporis membra. Paralyticus iste alius est ab illo, cujus meminit Joan. 5. 2. sanato ad probaticam piscinam, quia ille in Jerusalem sanatus est, hic in Capharnaum: ille hominem non habebat, hic portabatur à quatuor: ille non credebat ut iste, cui dictum est: *Confide fili*.

Paralysis est voluptas carnis.

Tropologicè: Paralysis est quoduis animæ vitium, sed præsertim carnis voluptas, ex eaque nascens acedia, quæ ita animam prosternit, ut impotens sit se erigere ad virtutem, ad cælum, ad Deum: quare anima hoc morbo laborans à portitoribus, id est, à pastoribus, prædicatoribus, confessariis, &c. evehenda est in tectum, id est, ad studium salutis rerumque cælestium, indeque per regulas ad pedes Christi demittenda, ac supplici & ardenti prece postulandum, ut ipse eam sua gratia sanet, motumque & sensum rerum spiritualium ipsi restituat: ipsa deinde sanata, Christo salvatori suo gratias agat, nec desideat, sed abeat in domum mentis & conscientiæ suæ, ut illam à vitiis expurget, & omnium virtutum actibus adornet. Ipsa ergo debet confidere in Domino, quia ipse solus potest omnia imperfecta sua supplere. Debet surgere à somno peccati, & à pravæ lecto consuetudinis, considerando ubi prostratus fuerat, quod fit per confessionem. Ut enim qui surgit, ita & qui confitetur se prodit: debet tollere lectum, quod pertinet ad satisfactionem, quæ, cùm injungitur, quasi onus quoddam portatur. Caro etiam, quæ ut lectus delectabat, & portabat spiritum mortuum, post remissionem & satisfactionem, debet esse homini instar oneris, ut illi erat, qui dicebat; *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Roman. cap. 7. vers. 24. Ita Salmeron, Jansenius, Tolet. Vincent. Reg. & alii.

Analogicè, hæc accipe de cælesti gloria, de qua ait Psaltes Psal. 121. *Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus*. Dicet enim in resurrectione Dominus: *Surge* (scilicet à morte) *tolle lectum tuum* (id est, corpus gloriosis dotibus ornatum assume) *& vade in domum tuam*, id est, in æternam & cœlestem mansionem.

Analogia paralysis & acediæ. Prima.

Porrò multæ sunt analogiæ paralysis & acediæ. Prima: Sicut paralysis oritur ex frigore & crassis lentisque humoribus, cùm illi nervos obsident, sic ut impediatur transitus spirituum vitalium & animalium ad sensuum instrumenta, quo fit, ut motus & sensatio impediatur, uti docet Galenus libr. 2. de Symptomatum causis cap. 1. Sic & acedia ex spirituali frigore & defectu charitatis oritur, per quod homo fit insensibilis ad divina, & immobilis ad bona opera.

Secunda.

Secunda: Paralysis est nervorum resolutio. Si in cerebro ipso læsio incidat, statim omnibus partibus homo impotens insensibilisque efficitur. Si in omnes corporis nervos, illicò totum corpus sensu motuque privat, ac mortem celerem respirationis privatione infert: quare paralysis in eodem genere cum torpore est, sed ab eo magnitudine differt, ait Galenus ibidem libr. 1. cap. 5. nam torpor est levis quædam paralysis, ait idem inferiùs sub finem libr. 1. Sic acedia est torpor & paralysis animæ, quæ omnes ejus vires ita occupat & torpefacit, ut ad omnia pietatis officia impotens esse videatur: quare certam animæ per peccatum mortem inducit. Sicut ergo pisciculus, qui à torpore, quem inducit, dicitur torpedo sive remora, quia naves, quibus se affigit, licet vento agitatas, remoratur & sistit: sic acedia omnes animæ vires & actiones remoratur & inhibet, illasque torpore suo quasi stupefacit, hebetat & obtundit.

Tertia.

Tertia: Paralysis in corpore sequitur ad dominium phlegmatis; eadem est passio atræ bilis, sive melancholiæ: unde contingit conceptis in horis melancholiæ, ait Galenus. Sic acedia oritur ex phlegmaticis & fluidis carnis voluptatibus, ex vini crapula & fluxu luxuriæ. Rursum ex-

ex melancholicis cogitationibus & affectibus, qui in morosa superbiæ, iræ, luxuriæ, vindictæ desideria hominem, etiam nescientem, inducit.

Quarta.
Quarta: Paralysis, ait Galenus, sequitur apoplexiam. Rursum paralysis est totius corporis apoplexia. Sic acedia facit, ut anima vivat quasi mortua, & apoplexia icta videatur.

Quinta.
Quinta: Ad paralysin, ait Galenus, tendit pulsus stupidus: sic cùm homo nullum rerum spiritualium habet sensum aut pulsum, signum est instantis acediæ summæ & & lethiferæ.

Sexta.
Sexta: Paralysis, ait Galenus, causat gravitatem, ut corpus ponderosum & plumbeum esse videatur, ideoque in grabato decumbit. Sic acedia mentem gravem plumbeamque efficit, ut infelici cupiditatum carnis grabato affixa videatur; hinc in otium & somnum, æquè ac in gulam & luxuriam est proclivis. Vide Cassian. lib. 10. Inst. c. 2. & 3.

Septima.
Septima: Apoplexia sive sideratio (& consequenter paralysis) maximè contingit senibus & in hyeme, & in pluviarum multitudine, ait Hipocr. Aphorismo 16. 23. & 31. sect. 3. Sic acedia veteranos invadit, cùm novitius ardor deferbuit. Longitudo enim temporis parit laborum tædium, præsertim cùm fervor charitatis æquè ac ætatis intepuit, ac cogitationum variarum sensualium, velut pluviarum multitudine obruitur.

Octava.
Octava: Apoplexiam (& paralysim) fortem curare est impossibile, levem verò difficile, ait Hippocr. Aphorismo 42. sect. 2. idem dicas de acedia & tristitia. Audi S. Chrysost. epist. 8. ad Olympiam. *Tristitia animarum crudele tormentum est dolor quidam inexplicabilis, & judicium omni judicio vindictaque deterius. Nam & vermi est similis venenato: non solummodò carnem, sed & animam ipsam perimens. Et tinea non solùm ad ossa, sed ad corda pertingens: & perpetuus quidam carnifex, non animam dilacerans, sed vires animæ consumens, & jugis nox, ac tenebræ profundæ, & tempestas, & turbo, febris non apparens omni igni validiùs incendens, & pugna requiem non habens.*

Tristitia animarum tormentum crudele.

Nona.
Nona: Paralysin curant aut minuunt res calidæ, ut saliva & euphorbium, ait Galenus: item exercitium corporale. Sic acediam superat charitas, id est, Dei amor & fervor: item exercitatio tum corporis, tum mentis; Nam, ut ait Cassianus lib. 10. de Instit. cap. ult. *Experimento probatum est, acediæ impugnationem non declinando fugiendam, sed resistendo superandam.* Acedia ergo laborans vi corporum excutiat, & ad laborem violenter se cogat, oportet: quod si fecerit, acediam superabit & sanabit.

VERS. 9. Luc. 5. 27. Marc. 2. 14. Telonium quid?
ET CUM TRANSIRET (id est: discederet, abiret, pergeret. Ita Euthymius) INDE JESUS, VIDIT HOMINEM SEDENTEM IN TELONIO, MATTHÆUM NOMINE, ET AIT ILLI: SEQUERE ME; ET SURGENS, SECUTUS EST EUM) Τέλος Græcis est vectigal, inde telonium vocatur locus seu domus, in quo nautæ & mercatores solvebant navium mercium que vectigal. Unde in ea sedebant telonarii publicani, id est, vectigalium redemptores & exactores (Hinc Persicus pro *in telonio*, vertit *in domo solutionis*: Aethiopicus *in foro*; quia in loco publico, quale est forum, merces, & mercium vectigalia pendebantur) qualis erat Matthæus (unde verisimile est domum ejus fuisse Capharnai; ad littus maris Galilææ; eò enim naves & merces appellebant) qui publicani Senatus populique Romani tributa & vectigalia à subditis pendenda, certo constituto pretio redemerant, illaque à prænavigantibus & applicantibus exigebant. Ita Adrichomius in descript. terræ sanctæ p. 114. n. 92. Addit Jansenius, in cap. 33. Concordiæ Evang. eos, qui accuratiùs terram sanctam perlustrarunt, asserere; locum, unde vocatus fuit Matthæus, extra Capharnaum circa mare etiamnum demonstrari. Marcus & Lucas dicunt Matthæum sedisse ad telonium, quia per telonium accipiunt non domum, sed mensam, in qua numerabant pecuniam pro vectigali solvendam. Mysticè τὸ *sedentem in telonio* urget B. Petr. Chrysol. serm. 29. *Sedebat utique, quia stare non poterat pondere cupiditatis oppressus, & ipsa totus conscientia fraudis incurvus. Aurum natura grave, gravius fit avaritia nimis. Hinc est, quòd plus habentem deprimit, quàm ferentem, & vehementiùs aggravat corda, quàm corpora. Nascitur in terra profunda, per ille ima venarum caecis discurrit anfractibus, & dum suam semper repedat ad naturam, cælestis animos ad inferna deponit.* Contrà verò Zachæus, ubi animum à terrenis opibus exoneravit, stare dicitur: *Stans* inquit, *Zacchæus dixit ad Jesum: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine do pauperibus.* Luc. 19. 8.

Ex quo urbe vocatus Matthæus.

MATTHÆUM NOMINE) Nominat se Matthæus, tum humilitatis studio, ut se publicanum & peccatorem fuisse toti orbi confiteatur; tum gratitudinis ergo, ut eximiam Christi erga se gratiam deprædicet: æquè ac facit S. Paulus 1. Tim. 1. 15. *Fidelis*, ait, *sermo, & omni acceptione dignus, quòd Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere; quorum primus ego sum.* Vide ibi dicta.

SEQUERE ME) quem jam audisti in Capharneo cœlestem doctrinam prædicare, eamque multis confirmare miraculis, ac in primis recenti paralytici sanatione. Vocat Matthæum *miraculorum jam fama perdomitum*, ait Chrysostomus. Vide hic dignationem Christi, qua Matthæum publicanum, ideoque apud Judæos infamem, non tantùm ad gratiam, sed & ad familiam suam, intimamque amicitiam & Apostolatum vocat.

Fulgor faciei Christi rapiebat ad se.
ET SURGENS, SECUTUS EST EUM) Nota hic efficaciam vocationis Christi, æquè ac promptam Matthæi obedientiam. Audi S. Hieronymum hic: *Arguit in hoc loco Porphyrius, & Julianus Augustus vel imperitiam historici mentientis, vel stultitiam eorum, qui statim secuti sint Salvatorem, quasi irrationabiliter quemlibet vocantem hominem sint secuti: cùm tantæ virtutes, tantaque signa præcesserint, quæ Apostolos, antequam crederent, vidisse non dubium est. Certè fulgor ipse & majestas divinitatis occultæ, quæ etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se videntes trahere poterat aspectu. Si enim in magnete lapide & succinis hæc esse vis dicitur, ut annulos & stipulam & festucas sibi copulent; quantò magis Dominus omnium creaturam ad se trahere, quos volebat?*

Sicut ergo magnes trahit ad se ferrum, ambra paleas, sol vapores; sic Christus ad se traxit Matthæum, atque hoc tractu suas ei virtutes communicavit, ac præsertim eximium Dei amorem, contemptum mundi, studium paupertatis, zelum animarum, ardorem prædicandi, &c. Vide quæ de efficacia & effectibus gratiæ, qua Christus ad se traxit Saulem, facitque Paulum, dixi Actor. 9. vers. 6.

Audi modum conversionis S. Matthæi, quem ipse revelavit S. Birgittæ, oranti ad sepulchrum ejus Malphi lib. 1. Revelat. c. 129. *Voluntas, mea talis erat eo tempore (telonii) quòd neminem defraudare volui; sed desiderabam invenire viam, qua separarem me ab officio isto, & toto corde adhærerem Deo soli. Prædicante igitur amatore meo Jesu Christo, tunc inflammabatur sicut ignis verbum vocationis suæ in corde meo, sic dulciter sapuerunt verba sua mihi, quòd de divitiis & honoribus non plus cogitabam, quàm de paleis: imò mihi magis flere placuit, & gaudere quòd Deus meus tantillum & tantum peccatorem vocare voluit ad gratiam. Adhærens quoque Domino meo verba ejus ardentius cœpi infigere cordi meo, quæ nocte & die quasi cibum suavissimum gustando cogitabam.*

VERS. 10. Luc. 5. 29. Marc. 2. 15.
ET FACTUM EST, DISCUMBENTE EO IN DOMO, MULTI PUBLICANI ET PECCATORES VENIENTES DISCUMBEBANT CUM JESU ET DISCIPULIS EJUS) *In domo* ipsius Matthæi, qui humilitatis studio de se silet, quod virtutis est; prodit, quod vitii, scilicet quòd fuerit publicanus. Id liquet ex Luca c. 5. 29. ubi ait: *Et fecit ei convivium magnum Levi* (ita vocabaturquoq; Matthæus: erat enim binomius, ut & alii multi Judæorum) *in domo sua*. Unde ad illud à Matthæo invitati fuere socii ejus publicani, similesq; peccatores; ut Christi benevolentia, & doctrina allecti, ad illam sequendam pari modo traducerentur. Nam Pharisæi eos, ut peccatores, aversabantur, nec cum eis edere aut loqui dignabantur: quare publicani malebant sequi Christum, quàm Pharisæos. Signum enim veræ conversionis est, satagere alios ab iisdem vel similibus peccatis convertere. Bonum enim est sui diffusivum: & charitas instigat ad aliorum perditorum salutem procurandam, cùm quis illam ejusque suavitatem in seipso expertus est.

Signum veræ conversionis est zelus.

An publicanorum officium sine peccato exerceri possit?
Porrò publicanorum officium, licet ex se justum sit, & sine peccato exerceri possit, quia tamen illud sæpè obibant homines quæstui & avaritiæ planè addicti, qui vectigalia

galia majora æquo, præsertim à pauperibus extorquebant, hinc apud Judæos publicani erant infames, & quasi publici peccatores habebantur, perinde ut apud Christianos habentur publici usurarii. Accedit, quòd olim Judæi contenderent se velut populum Deo dicatum non debere subiici Romanis, utpote Gentilibus & idololatris, nec eis tributa pendere: hoc enim esse contra libertatem & dignitatem filiorum Dei: quare publicanos tributa exigentes detestabantur, imò hæc fuit causa rebellionis Judæorum, ob quam excisi sunt à Tito & Vespas. ut patet ex Josepho.

Qui peccatores hic nominentur. PECCATORES) Hi distinguuntur hic à publicanis, velut socii à sociis. Quare peccatores hic videntur vocari Judæi dissoluti, qui parum curantes legem & religionem Judaicam, cum Gentibus gentiliter vivebant, vel ad Gentilismum deficiebant: unde publicanis erant familiares quare Judæis exosi erant, ut publicani. Judæi enim se vocabant populum fidelem & sanctum, quia sic eos vocarat Deus, Exodi 19. v. 6. Quare à se suaq; lege Apostatantes vocabant peccatores.

VERS. 11. Luc. 5. 30. Mar. 2. 16. ET VIDENTES PHARISÆI, DICEBANT DISCIPULIS EJUS: QUARE CUM PUBLICANIS ET PECCATORIBUS MANDUCAT MAGISTER VESTER?) Non interrogantium, sed accusantium vox est, q. d. Christus magister vester facit contra legem Dei & Patrum traditiones, ut quid ergo eum auditis & sequimini? Versatur enim cum peccatoribus quare eorum vel peccata vel infamiam vobis afflat: quin ergo eum infamem & vos infamantem dimittitis? Hic erat paralogismus Pharisæorum, quem diluit & dissoluit Christus.

VERS. 12. Luc. 5. 31. Mar. 2. 17. AT JESUS AUDIENS (ex relatu discipulorum, nec enim Pharisæi audebant Christo id objectare) AIT: (non discipulis, sed Pharisæis: ad eos enim, à quibus obmurmuratio profecta erat, sese convertit, ut patet ex sequent.) NON EST OPUS VALENTIBUS MEDICUS, SED MALE HABENTIBUS) q.d. Non egent medico, qui rectè valent; sed qui malè. Sicut ergo medicus non inficitur morbo ægrotorum, sed potius morbum vincit, & ab iis depellit; ideoque non dedecus, sed decus medici est versari cum ægris, eosque curare, eoque majus, quo major est eorum ægritudo: sic pariter ego, qui è cœlo in terras à Deo Patre missus sum, ut jam medicus peccatricium animarum, conversando cum eis, morbis & peccatis eorum non contaminor, sed potius ea curo & sano, quæ mihi summa est laus (æquè ac summum eorum bonum) eoque major, quo peccata sunt majora & graviora. Ego ergo peccatorum sum medicus, non socius. Vos verò, ô Pharisæi, peccatorum estis non medici, sed socii, ideoque contaminati, infames, & vituperio digni: vultis tamen à populo haberi justi & sancti, ideòque vobiscum (uti velletis) non versor; tum quia valentes, id est justi, quales vos esse dicitis, non egent medico spirituali; tum quia vestram simulationem & hypocrisin aversor.

VERS. 13. Luc. 5. 32. Marc. 2. 17. EUNTES AUTEM (q. d. Abite à me, facessite è conspectu meo: est enim vox repellentis & repudiantis) DISCITE, QUID EST, (quod ait Oseæ cap. 6.) MISERICORDIAM VOLO, ET NON SACRIFICIUM) id est, misericordiam malo, quàm sacrificium, licèt hoc nobilius sit, & nobilioris virtutis, puta religionis actus, q. d. Misericordiam sequimini, sicut ego, ut peccatores salvetis. Malo, inquam, misericordiam, & misereri miserorum peccatorum, quàm vobiscum hostias offerre Deo ob causas, quas recensui Oseæ 6. v. 6. Vide ibi dicta, ubi de dignitate & præcellentia misericordiæ annotavi.

Meritò exclamat hic S. Bernardus serm. 16. in Cant. *O sapientia, quanta arte medendi in vino & oleo animæ meæ sanitatem restauras! fortiter suavis, & suaviter fortis: fortis pro me & suavis mihi! Oleum effusum nomen tuum, non vinum effusum: nolo enim ut intres in judicium cum servo tuo. Sed oleum, quia coronas me in misericordia & miserationibus. Oleum plane, quod dum supernatat cunctis, quibus immiscetur liquoribus, liquidò illud designat nomen, quod est super omne nomen.*

NON ENIM VENI VOCARE JUSTOS, SED PECCATORES) Græca addunt εἰς μετάνοιαν, id est, *ad pœnitentiam*; sicque habet Lucas & Arabicus hic. Alioqui enim Christus quoque vocavit Nathanaelem, qui jam erat justus ad sui sequelam. Item B. Virginem, S. Joannem & Elisabetham, qui jam erant Sancti, vocavit ad majorem sanctitatem & perfectionem: sed tamen prior quoque horum, quin & primorum Patrum, ut Abrahæ, Moysis, Davidis, sanctitas manavit ex prævisis meritis Christi: qua de causa S. Augustinus lib. 3. contra duas epist. Pelag. cap. 4. Abraham & omnes priscos Sanctos vocat filios non tam veteris, quàm novi Testamenti, hoc est, Christi discipulos & Christianos: omnes enim quasi filii Adæ peccatoris eguerunt redemptione, fide, & gratia Christi: *Omnes enim peccaverunt & egent gloria* (gloriosa gratia) *Dei*. Rom. 3. 23. Ita S. Chrysostomus.

Aliter S. Hilarius, Hieronymus, Beda, Theophylactus, & Euthymius, q. d. Non veni vocare justos, eos scilicet, qui superbè, sed falsò se justos æstimant & jactitant, cùm revera sint peccatores & hypocritæ, quales vos estis, ô Scribæ & Pharisæi.

TUNC ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI JOANNIS, DICENTES: QUARE NOS ET PHARISÆI JEJUNAMUS FREQUENTER, DISCIPULI AUTEM TUI NON JEJUNANT?) VERS. 14. Luc. 5. 33. Marc. 2. 18. *Tunc*, significat paulò post hæc contigisse: idem insinuat Marcus c. 2. 18. & Lucas c. 5. 33. qui omnes hanc narrationem præcedenti murmuri proximè subnectunt. Pharisæi ergo justa ratione confutati à Christo, aliam hic moliuntur criminationem, illamq; non discipulis, sed ipsi Christo intentant. Subornant ergo discipulos Joannis, ut occasione jejunii sibi cum eis communis criminentur Christum, quod cum suis discipulis non jejunet. Id ita esse indicat Marcus c. 2. 18. dicens: *Et erant discipuli Joannis & Pharisæi jejunantes & veniunt & dicunt illi: Quare,* &c. *Jejunium discipulorum Joannis.* Erat hoc jejunium non lege præscriptum (hoc enim, & cætera legis exactè servabat Christus cum suis) sed vel à magistris ordinatum, vel à discipulis hortatu magistrorum spontè assumptum. Unde Lucas cap. 5. 33. ait eos dixisse: *Quare discipuli Joannis jejunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & Pharisæorum: tui autem edunt & bibunt?* q.d. Tu vis esse reformator noster & magister perfectionis, cur ergo nos jejunamus, tu cum tuis genio indulges? *Discipuli Joannis* cum Pharisæis ut habet Marcus; ita scilicet, ut Pharisæi discipulos Joannis instigarent & animarent ad proponendum idipsum Christo, unde Pharisæorum tantum meminit Lucas; discipuli verò Joannis nomine, suo & Pharisæorum, rem Christo proponerent; unde eos solos nominat hic Matthæus. Premunt verò urgentque Christum Joannis Baptistæ auctoritate (hæc enim summa erat apud Judæos) sed imperitè & præsumptuosè: *Fuit* ergo hæc *superba interrogatio*, ait Interlinearis, *& plena supercilii Pharisæorum: Reprehendendi enim*, ait Sanctus Hieronymus, *sunt Joannis discipuli, & ob jejunii jactantiam, & quia se jungebant Pharisæis à Joanne damnatis, & quia calumniantur à Joanne prædicatum.* Sic superbus ille Pharisæus non tam Deum orabat, quam se jactabat, dicens: *Jejuno bis in Sabbato*, id est, in hebdomada. Lucæ cap. 18. vers. 12. Porrò discipulos Joannis hæc dixisse ex zelo magistri sui Joannis in invidiam Christi, ut Joannem præferrent Christo, colligitur ex Joannis capite 3. vers. 26. Similem zelum etiamnum subinde videmus in viris alioqui probis, qui suum fundatorem vel patronum cæteris omnibus præferre satagunt, qua in re adhuc animales sunt ac pueriles, produntque occultam vanitatem & arrogantiam, qua per magistrum ipsimet cæteris antecellere contendunt. Tales erant Corinthii, dicentes: Ego sum Pauli, ego Cephæ, ego Apollo, quos acriter quasi animales castigat Apostolus 1. Corinth. 3. 3. *Cum*, inquit, *si inter vos zelus & contentio, nonne animales estis, & secundum hominem ambulatis*, &c.

ET AIT ILLIS: NUMQUID POSSUNT FILII SPONSI LUGERE, QUAMDIU CUM ILLIS EST SPONSUS? VENIENT AUTEM DIES, CUM AUFERETUR (Syrus, *tolletur*. Arabicus, *sublevabitur*.) AB EIS SPONSUS, ET TUNC JEJUNABUNT) VERS. 15. Luc. 5. 33. Marc. 2. 18. Sponsus est Christus, quia humanam naturam, & per eam Ecclesiam sibi in incarnatione despondit, ac perpetuo conjugii vinculo copulavit. Hoc conjugium Christus inchoavit per gratiam in terra. Matth. 22. vers. 2. sed per gloriam cum electis consummabit in coelo, ubi erunt perpetuæ nu-

tur nuptiæ Agni. Apoc. cap. 19. 7. Hinc Joannes Baptista vocat se amicum sponsi, id est, Christi, Joan. 3. 29. idque audierant discipuli Christi: unde sciebant sponsum vocari Christum. *Filii sponsi*, Græcè υἱοὶ νυμφῶνος, id est, filii thalami nuptialis & *nuptiarum*, ut habet Marcus c. 2. 19. id est, qui nuptiis & thalamo sponsi gaudent, & nuptialibus gaudiis perfruuntur; scilicet familiares sponsi, ejusque intimi amici, qui ad secretum ejus cubiculum & thalamum admittuntur, ut familiariter cum eo agant, ejusque secreta audiant. Noster vertit *filii sponsi*, quia νυμφὼν & sponsum, & cubiculum nuptiale, sive thalamum, ut vertit Suidas & Syrus, significat. Simili Hebraismo vocantur filii obedientiæ, qui obedientiam adamant, eaque gaudent: filii iniquitatis, qui iniquitatem diligunt: filii superbiæ, qui eam impensè sectantur, valideque sunt superbi. *Lugere*, id est, jejunare. Est catachresis: in luctu enim jejunabant, & jejunium facit homines mœstos; sicut cibus & vinum facit joviales & hilares. Luctus ergo est luctuosum jejunium. Sensus est, q. d. Mirum non est discipulos meos non lugere, ac per consequens non jejunare, cùm me sponso, meisque nuptiis fruantur: in nuptiis enim decent modestæ epulæ & convivia, dedecent jejunia: filios autem servi, scilicet discipulos Joannis Baptistæ, qui meus est servus, quique austeram & tristem vitam degit, ut homines inducat ad pœnitentiam, atque onerosam Mosis legem (utpote adhuc vigentem) suis imponit: hos, inquam, decet luctus, austeritas & jejunium: hi enim per luctum & aspera jejunii pœnitentiæque opera ostendebant, & parabant peccatoribus viam ad lætas nuptias sponsi Christi: at morietur aufereturque sponsus Christus, tuncque discipuli ejus lugebunt & jejunabunt. Alludit ad veterem morem lugendi mortuos, adhibito jejunio: solent enim, qui lugent, cibo abstinere. Ita Hebræi luxerunt Saulem mortuum, jejunando septem diebus 1. Reg. 13. 13. ac cæsos in prælio. Judic. 20. 26. ac Jonathan, 1. Reg. 7. ac cladem illatam ab Antiocho 1. Mach. 3. 47.

Filii sponsi quinam? *Lugere est jejunare.*

Significat hic Christus, novitios in fide & religione leniter & blandè tractandos, utpote teneros adhuc & quasi pueros in spiritu, donec crescant & adolescant in virtute, ne si initio dura & ardua eis imponantur, desperent, aut deserant inchoatam virtutis viam. Ita exemplo Christi tractantur benignè novitii in religionibus benè constitutis, ibique quasi lactantur consolationibus divinis & humanis tum à Deo, tum à præfecto suo & magistro. Quocirca S. Pacomius, qui regulam ordinis sui ab Angelo accepit, voluit novitios per triennium in ea sensim instrui & perfici, sicut Christus Apostolos in sua schola per triennium lactavit & erudivit. Idem graviter castigavit cocum, quòd junioribus jentaculum à se præscriptum non præparasset: ut habet ejus vita. Hic est ordo naturæ; pueri enim lacte, adulti cibo solido duroque nutriendi sunt.

Novitii leniter tractandi. Exemplis.

Huc facit exemplum prisci Abbatis probatissimi, qui hospites ante canonicam refectionis horam prandio excepit ac rogatus causam dixit: *Jejunium, fratres, semper est mecum: vos autem continuò dimissurus, mecum jugiter tenere non potero. Itaque Christum in vobis suscipiens, reficere eum debeo: & cùm vos deduxero districtionem jejunii in memetipso potero compensare: Non enim possunt filii sponsi jejunare, donec cum illis est sponsus; cùm autem decesserit, tunc licitè jejunabunt.* Ita referunt Cassianus & Sulpitius, lib. 4. Vitas Pat. c. 32. Simile fecit Magnus ille S. Spiridion Trimytuntis Episcopus.

Porrò post mortem Christi Apostoli sæpè jejunarunt, & fame sitique laborarunt, ac vitam austeram egerunt in continuis peregrinationibus, laboribus, persecutionibus, fame & siti, uti de se fusè narrat Apostolus 2. Cor. 11. Sic in vita S. Petri legimus, eum asperam egisse pœnitentiam, ut non nisi panem cum olivis comederet, aut, ut ait S. Gregorius Nazianz. orat. de Amore pauperum, non nisi pane cum lupinis, vel herbis, aut leguminibus vesceretur.

Hinc in Ecclesia Orientali, ait S. Epiphanius, hæresi 75. sub finem, Christiani jejunant feria 4. & 6. sive die Mercurii & Veneris, uti etiamnum fit in Græcia, Polonia, Hollandia: Ceteri verò Occidentales feria sexta & Sabbato carnibus abstinent, quia sponsus feria quarta proditus est à Juda Judæis: feria sexta crucifixus est & mortuus, Sabbato sepultus, planeque ablatus, uti docet S. Augustinus epist. 86. ad Casulanum. Addit Innocentius 1. epist. ad Eugubinum cap. 4. feria sexta & Sabbato jejunandum esse, quia eo biduo mœsti Apostoli ob Christi mortem jejunarunt. Addit Epiphanius Christianos olim in jejunio non comedisse nisi panem, salem & aquam, idque ex decreto Apostolorum.

Orientalium jejunia. Unde?

Ex hoc loco Montanus hæresiarcha secundam post Pascha (in quo occisus & mortuus est Christus) & Pentecosten induxit quadragesimam, in speciem, quòd mortem Christi lugendam diceret: sed sic oporteret Christianos, Christo suo jam mortuo, tota vita jejunare. Montanum secutus Tertullianus in ejus hæresin jam prolapsus, ut ejus jejunium propugnaret, scripsit librum de Jejuniis contra Psychicos, id est, Christianos animales & carnales, uti ipse eos nominabat.

Quadragesima Montani post Pascha.

Tropologicè S. Hieronymus: Cùm sponsus Christus, ait, a nobis propter peccata discesserit, tunc maximè suscipiendus est luctus, & jejunium.

Tropologicè jejunant peccatores.

S. Hilarius verò, & S. Ambrosius: Sponsum Christum, inquiunt, præsentem habemus, & assiduè ejus corpore pascimur in Eucharistia: illi verò, quibus sponsus non est præsens (per gratiam; uti sunt, qui vivunt in peccato mortali) jugiter jejunant & esuriunt, eò quòd cibo vitæ careant. Addit S. Ambr. in cap. 5. Lucæ explicans τὸ *auferetur* ab illis sponsus: *Nemo tibi Christum potest auferre, nisi ipse te auferas illi: non ergo te auferat jactantia tua, non te auferat arrogantia.*

Symbolicè significat Christus se salutis & lætitiæ publicæ totius mundi non solùm esse nuntium, sed & auctorem, uti sponsus est auctor convivii & symphoniæ, lætitiæque nuptialis.

NEMO AUTEM IMMITTIT COMMISSURAM PANNI RUDIS IN VESTIMENTUM VETUS: TOLLIT ENIM PLENITUDINEM EJUS A VESTIMENTO (Arabicus addit *veteri*) ET PEJOR SCISSURA FIT) Nota primò: Pro *commissuram* Græcè est ἐπίβλημα, id est, additamentum & assumentum: S. Augustinus & Tertullianus libr. de Orat. cap. 1. vocant *plagulam*. Syrus *frustum panni*, Alii *panniculum*. Flandri clarè *een lap*. Itali *un pezzo*. Unde S. Franciscus volebat suos fratres gestare vestes *rappeciatas*, quasi pauperes. Sic enim videmus mendicos vestes ex multis panniculis, & sæpè diversicoloribus consarcinatas gestare, ut si omnes numeres, subinde centum invenias, indeque centones dicti.

VERS. 16. Luc. 5. 36. Mar. 2. 21. *Parabola commissuræ panni rudis et vestimenti veteris.*

PANNI RUDIS) id est, panni impoliti & impexi, qualis est cùm à textoribus ad fullones præparandus & tingendus defertur. Patet ex Græco ἀγνάφος: α enim est privativum, γναφεὺς est fullo; unde hæresiarcha ille olim addens Trisagio: *Qui crucifixus est pro nobis*, quasi tota Trinitas sit crucifixa, aut tota Trinitas sit Christus, dictus est Petrus Gnaphæus, quia arte erat fullo. Lucas habet *commissuram novi Testamenti*; tale enim est pannus novus & rudis: unde Itali vestes vocant pannos: fieri etiam potest, ut utraque phrasi, scilicet panni & vestis usus sit Christus.

PLENITUDINEM (vocat integritatem) EIUS (id est, suam) A VESTIMENTO) scilicet veteri: si enim assuas frustum panni novi vestimento veteri, tolles ejus integritatem, ut jam non unum vetus esse videtur, sed duo, scilicet partim vetus, partim novum.

Nota secundò: Sensus parabolæ est, q. d. Vestis vetus, si sit lacera, simili veteri assumento, pannique frusto resarcienda est, non novo; hoc enim novum, si assuatur veteri, tollit plenitudinem, id est integritatem *ejus*, id est, *suam*, à vestimento, scilicet veteri, cui assuitur, ut scilicet non videatur unum plenum, id est, integrum & homogeneum esse vestimentum, sed heterogeneum & multiplex; quia partim vetus, partim novum, ideoque illud deformat & deturpat: quare qui tale supplementum vel assumentum novum veteri assuerit, videns ejus deformitatem, statim illud detrahit & aufert, ut habet Marcus c. 2. v. 21.

ET (sic) PEIOR SCISSURA FIT) quàm scilicet antè fuerat, cùm vestis esset lacera: *scissura*, inquam, id est, divisio partium veterum sibi similium per novi assumentum, & rursum per detractionem illius.

Pe-

Pejor ergo scissura fit, quia quod additum fuit ad eam resarciendam, hoc eam lacerat magis: unde iterùm ex eo exscinditur, tumque major scissura fit.

Simili schemate de Julio Cæsare dixit Tullius: *Cæsar cùm quosdam* (indignos senatoria dignitate) *ornare voluit, non illos honestavit, sed ornamenta ipsa turpavit*, ait S. Hieronymus ad Pammachium; perinde ac qui asino torquem auream circumdat, non honestat asinum, sed torquem dehonestat.

Aliter Jansenius cum Syro, quasi dicat *tollit*, scilicet herus vestis, cùm offensus dissimilitudine & deformitate panni novi & veteris, aufert *plenitudinem* suam, id est, supplementum sive frustum suum novum, quod assuerat veteri, ut ejus scissuram impleret, à veteri vestimento, & sic eo ablato major & pejor fit scissura in illa veste. Verùm hoc remotius est à versione Latina vulgati interpretis.

Nota tertiò: Addit Lucas cap. 5. vers. 36. *Alioquin & novum rumpit, & veteri non convenit commissura à novo*: quasi dicat: Alioqui fit novi panni ruptura (quia scilicet ex novo panno præscinditur assumentum assuendum ad vetus vestimentum) & simul perditur ipsum novum assumentum, quod Lucas vocat commissuram, quia cùm illud veteri assutum, ibi nullum habeat usum, sed planè dedeceat, rursum detrahitur & abiicitur.

Nota quartò: Parabola hæc ita est accommodanda rei propositæ, quasi dicat: Sicut novum pannum nemo assuit veteri vesti, sed novum novæ, veterem veteri: sic ego, qui sum prudentissimus & suavissimus animarum medicus, perspiciens discipulorum meorum, qui sunt, vestimentum vetus & utres veteres, ut sequitur, veterem & pristinam consuetudinem, infirmitatem & libertatem, necdum eis impono tam duras & rigidas pœnitentias ac jejunia (cùm illa non sint lege præscripta, sed voluntaria & libera) ne & doctrinæ meæ fructus apud ipsos pereat, & ipsi desperatione acti, me & salutem suam deserant, sed expecto dum innoventur spiritu cœlesti à me mittendo in Pentecoste, ut vetustate & infirmitate deposita, innovati novam austeritatem novaque jejunia suscipiant; idque non coactè & ex metu pœnarum, uti faciebant Judæi, sed sponte, & ex amore: lex enim nova Christi amoris & libertatis est, sicut lex vetus fuit timoris & servitutis; sic Apostolos post Pentecosten crebrò jejunasse, patet Actor. 13. v. 2. & 3. 2. Corinth. cap. 6. 5. Actor. 27. 9. & alibi. Ita Euthymius, Theophylactus, Maldonatus, Jansenius & alii. Minùs appositè Tertullianus, lib. de Orat. cap. 1. & lib. 3. contra Marc. cap. 15. per vetus vestimentum & veteres utres accipit legem veterem; per pannum verò rudem & novum intelligit legem novam sive Evangelium: lex enim nova veterem reformavit, & quasi novam effecit. Nam præcisè & adæquatè per vetus vestimentum & novum intelliguntur Apostoli, jam adhuc ex veteri comedendi libereque vivendi consuetudine vetusti, sed in Pentecoste spiritu temperantiæ & austeritatis innovandi, ut dixi.

VERS. 17. Luc. 5. 37. & 38. Marc. 2. 22. NEQUE MITTUNT VINUM NOVUM IN UTRES VETERES: ALIOQUIN RUMPUNTUR UTRES, ET VINUM EFFUNDITUR ET UTRES PEREUNT; SED VINUM NOVUM IN UTRES NOVOS MITTUNT (vinitores) ET AMBO CONSERVANTUR) Christus probat discipulis suis se præsente non esse jejunandum, triplici similitudine, sive parabola: Prima sponsi, & nuptiarum, vers. 15. Secunda, vestis veteris & novæ, vers. 16. Tertia, vini novi, & utrium novorum, hic. Sensus est, q. d. Sicut vinum novum, sive mustum bullientis spiritus, æstuantisq; caloris violentia rumpit utres veteres, utpote debiles & tritos; unde duplex fit damnum, primò, quòd utres frangantur; secundò, quòd vinum effundatur: quare vinum novum in novos utres infundendum est, utpote qui novi & robusti ferant vim musti; nec eo effervescente dissiliant: sic prorsus novæ austeritates & jejunia discipulis meis adhuc vetustis imponenda non sunt, ne ipsi animo frangantur & abeant, sed expecto dum per Spiritum Sanctum in Pentecoste innoventur, fiantq; spiritu robusti & ferventes: tum enim sponte sua illa capessent; uti dixi v. 16. Verè dixit Horat.

Sincerum est nisi vas, quodcumq; infundis, acescit.

Sic quoque austera & perfecta vita; non nisi purgato à vitiis animo, puro & novo convenit, alioqui acescit & amarescit tam austeritas, quam ipse animus.

Huic parabolæ simile est vetus proverbium: *Novum cribrum, novo paxillo*, quod citat Nonius ex Varronis Eumenidibus, ubi dicitur primus Zeno novam hæresim novo paxillo suspendisse, quia Zeno Athenis invenit novam sectam Stoicorum, idque novis rationibus & paradoxis. Et illud: *Nova hirundo, novum ver*, unde Rhodii, teste Theognide apud Athenæum libr. 8. quotannis publicis vocibus sub ver invitabant hirundinem, vociferantes; *Veni, veni hirundo pulchra tempora adducens, ac pulchros annos.*

Hisce oppositum est adagium: *Nova Hymetia, falerna vetera*, dici solitum, cùm res diversæ, putà novæ & veteres optimè miscentur. Hymetia enim sunt mella, quæ in Hymetto, qui mons est Atticæ, colliguntur, præstantissima, teste Plinio lib. 11. cap. 13. Unde Martial. lib. 7. 87. *Nova hirundo, novum ver.*

Pascat & Hybla meas, pascat Hymettos apes.

Mel enim optimum est recentissimum, vinum verò optimum est vetustissimum, teste Macrobio lib. 7. Saturn. Si utrumque misceas, erit potus delicatissimus. Unde adagium: *Mulsum quod probè temperes, miscendum est novo Hymettio* (melle) *falerno* (vino) *vetulo*.

HÆC ILLO LOQUENTE AD EOS, ECCE PRINCEPS UNUS ACCESSIT, ET ADORABAT EUM, DICENS: DOMINE ECCE FILIA MEA MODO DEFUNCTA EST: SED VENI, IMPONE MANUM TUAM SUPER EAM, ET VIVET) VERS. 18. Luc. 8. 41. Marc. 5. 22. *Filia Jairi à morte suscitatur.* *Princeps*, scilicet *synagogæ*, ut addit Lucas, qui synagogæ Capharnaensi præerat. Hæc enim gesta sunt in littore maris Galilææ vicino urbi Capharnaum, ut patet Marci 5. 21. 22. Marcus ait: *Archisynagogorum unus*; plures enim præerant uni synagogæ, qui scilicet eam, & populum ad eam convenientem moderabantur, docebant & regebant, ut faciunt nunc sacerdotes in templis. Nomen illi erat *Jairus*, ut habet Marcus cap. 5. 22. *Jairus*, vel ut Hebræi dicunt. *Jair*, idem est, quod splendebit, vel *illuminabit*, à radice אור *or*, id est, *luxit*: Jairus enim velut Archisynagogus populum illuminabat, legemque docebat.

ADORABAT EUM) scilicet *procidit ad pedes ejus*, ut habent Marcus & Lucas.

FILIA MEA (annorum duodecim, ut habet Lucas) MODO DEFUNCTA EST; SED VENI) Matthæus brevitati studens, rei gestæ substantiam perstringit potiùs, quàm historiæ seriem enarret. Nam, ut patet ex Luca & Marco, necdum mortua erat filia, cùm primò venit ad Christum pater Jairus, rogans & dicens: *Veni impone manum tuam super eam, & vivet*; cumque simul progrederentur, accurrit quidam Jairo, nuntians mortem filiæ, monensque eum, ut re jam desperata Christum relinqueret. Unde Christus, ut videtur, eum in fide vacillantem confirmat & ad firmam fidem, spemque sanandæ filiæ erigit: ille in spem erectus, Christum sequitur, & domum suam deducit, rursum tacitè, vel expressè & conceptis verbis rogans Christum, ut filiam jam mortuam suscitaret, ut habet hic Matthæus.

Aliter S. Chrysostomus, & Theophylactus: Defuncta est, inquiunt, id est morti proxima: solent enim miseri ærumnas suas augere, & calamitates exaggerare, ut faciliùs opem, quam implorant, impetrent. Addit S. Augustinus, lib. 2. de Consensu Evang. cap. 28. quòd coniicere poterat pater filiam, quam agonizantem reliquerat, tempore itineris sui esse defunctam. *Ita enim desperaverat*, ait S. Augustinus, *ut potiùs vellet eam reviviscere, non credens vivam posse inveniri, quàm morientem reliquerat.*

SED VENI IMPONE MANUM) Viderat vel audierat Jairus, Christum plures ægros Capharnai impositione manus sanasse, idem ergo sperabat facturum filiæ suæ; impositio enim manus est tum potestatis & dominii, tum voluntatis propensæ & attentæ ad sanandum. Minor fuit fides Jairi, quàm Centurionis credentis, Christum absentem solo verbo posse sanare suum famulum c. 8. vers. 8.

ET SUR-

VERS. 19. Luc. 8. 41. Mar. 5. 24. *Christi mansuetudo.* Et surgens Jesus, sequebatur eum, et discipuli ejus.) Græce ἐγερθεὶς, id est, *cùm surrexisset*. Verisimile est enim Christum sedendo docuisse turbas, indeq; à Jairo rogatum surrexisse. Nota hic Christi facilitatem, & promptitudinem ab benefaciendum & opitulandum afflicto. Idem imitentur Christiani: Mira, ait S. Chrysostomus, Christi humilitas & mansuetudo, statim sequentis rogantem. Prælati etiam hic sollicitudinem demonstravit. Addit S. Chrysost. quod Christus primus interpellans à Jairo, tardiùs incedebat, & plura fit locutus mulieri à sanguinis fluxu curatæ ut moreretur interim puella, & manifesta fieret resurrectionis demonstratio.

VERS. 20. Luc. 8. 43. 44. Mar. 5. 33. 34. Et ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus) *Mulier* ex Cæsarea (quæ priùs *Dan*, posteà *Paneas*, deinde à Philippo filio Herodis tetrarcha amplificata, in gratiam Tiberii Cæsaris dicta est *Cæsarea*) Philippi, ut patet ex historia, quam de eadem narrat Eusebius Cæsariensis lib. 7. Histor. c. 14. Cætera de muliere hac à Christo sanata fusiùs narrat Marcus cap. 5. quare ibi commodiùs explicabuntur.

VERS. 23. Luc. 8. 51. Mar. 5. 38. *Tibicines in funere, cur?* Et cum venisset Jesus in domum principis, et vidisset tibicines et turbam tumultuantem) *Tibicines*, qui, ut ait S. Amb. in cap. 8. Lucæ v. 52. in funere conducti triste modulantes carmen, & nænias, amicis & vicinis luctum & lachrymas ciebant ob mortem defuncti, idque faciebant non tantùm viri, sed & fœminæ lamentatrices, de quibus Jerem. 9. 17. *Vocate*, ait, *lamentatrices, & veniant*, &c. *& deducant super nos lamentum: deducant oculi nostri lachrymas, & palpebræ nostræ defluant aquis*. Hic erat mos apud Judæos; idem fuit apud Gentiles, qui in morte suos habebant planctores, & planctrices, quas Nonius Marcellus, Festus Pompejus & Varro Præficas vocant, eò quòd planctui præficerentur; de quibus Ovidius lib. 6. Fastor.

Cantabit mæstis tybia funeribus,

Notat Lactantius Placidius in librum 6. Statii & Theoph. hic veteres in funere virorum tuba, in funere puerorum & virginum (qualis erat filia Jairi hic) tibia cecinisse, idq; in signum virginitatis, ait Theoph. Unde Statius lib. 6. Thebaidos.

Tibia cui teneros suetum deducere manes.

Vide de Præficis Alexandrum ab Alexandro lib. 3. Genial. cap. 7. & ibi Tiraquellum.

VERS. 24. Luc. 8. 52. & 53. Dicebat: Recedite (discedite à luctu & lamentis) non est enim mortua puella, sed dormit) Verè mortua erat puella, ut patet ex vers. 18. Christus tamen id negat, aitque eam dormire: Primò, quia, ut ait S. Hieron. & Theophyl. Deo, & sibi, cui omnia vivunt, non erat mortua: & quia resuscitanda erat in resurrectione communi, quæ fiet in die judicii: qua de causa passim in Scriptura mortui vocantur dormientes, tum ut horror mortis, & immodicus luctus mortuorum leniatur nomine somni; tum ob spem resurrectionis; atque inde manavit pius Christianorum sermo, ut cùm quis mortuus est, dicant: *Obdormivit in Domino*. Vide S. Paulum 1. Thess. 4. v. 12. & seq. Secundò, & meliùs, quia hæc puella non erat mortua eo modo, quo turba putabat, scilicèt omninò & absolutè, quasi ad vitam revocari non posset, cùm tamen secundùm extraordinariam Dei providentiam id fieri posset, ac reipsa statim futurum esset: unde non tam esse mortua, quàm dormire dumtaxat ad modicum tempus videbatur. Sic Lazarum defunctum, sed mox à se resuscitandum, Christus ait dormire, Joan. 11. 11. Ita Maldonatus, Jansen. Franc. Lucas, Toletus, & alii. Denique vicina & cognata sunt mors & somnus: nam mors videtur esse somnus diuturnus, & somnus videtur esse mors; unde Poeta.

Mors vocatur somnus, cur?

Stulte quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

Porrò anima hujus puellæ defunctæ, uti & animæ aliorum, quos Christus & Sancti à morte suscitarunt, non fuit judicata, nec damnata ad gehennam vel purgatorium, sed à Deo suspensum fuit ejus judicium, quia volebat eam Deus mox resuscitare.

Addit Chrysostomus, Christum hac phrasi ostendere sibi tam facilè esse suscitare mortuos à morte, quàm dormientes à somno; ideòque non timendam esse mortem, quia, ipso accedente, mors non mors, sed somnus est.

VERS. 25. Luc. 8. 54. Luc. 8. 54. & 55. Mar. 5. 41. & 42. Et deridebant eum) Quia animales non capiebant divinum Christi spiritum, vim, & consilium. Permisit hoc Christus, ut testatior esset mors puellæ, ait S. Chrysostomus, indeque major admiratio suscitationis ejusdem, ideòque in Christum eam suscitantem crederent.

Et cum ejecta esset turba, intravit (cum puellæ parentibus ac Petro, Jacobo & Joanne ait Marcus: Hos enim primarios Apostolos voluit esse testes, uti suæ transfigurationis, passionis, mortis, & resurrectionis, sicut & hujus stupendæ suscitationis puellæ) et tenuit manum ejus, et surrexit puella) Ejecit ergo Christus turbam; non enim digni erant, ait Interlinearis, videre, quod non credebant; &, ut ait S. Hieron. *indigni erant*, qui viderent mysterium resurrectionis; suscitantem enim irriserant. Docet nos Christus, cùm magni aliquid molimur, turbas mentem distrahentes ac tumultus vitare, ut mens collecta tota operi intendat, ac orationi, Deoque invocando vacet. Tropologicè S. Gregorius 18. Moral. c. 28. Ejicienda, ait, est de corde sæcularium curarum multitudo, ut anima mortua resurgat. Symbolicè Glossa: Reprobatis irrisoribus, inquit, intravit Christus in electorum mentes. Anagogicè S. Hilarius: Ut rarus, inquit, electorum numerus intelligatur, turba expulsa est.

Tenuit) Græce ἐκράτησε, id est, prehendit, vi tenuit, occupavit, sicut prætor iniicit manum in reum, cùm eum apprehendit, vincit, sibique captivum domat & subjugat. Notat ergo hæc vox efficacitatem, vim, & imperium Christi, qua tenuit manum mortui cadaveris, tamquam illi dominans, imperans, & potenter efficiens, ut à morte ad vitam resurgeret. Manu enim corpus jacens è terra elevavit, animamque ex inferno in illud revocavit, ut viva resurgeret, Syriacè ei dicens & imperans: *Talitha cumi*, id est, puella surge, ut habet Marcus cap. 5. 41. *Sicut enim Pater suscitat mortuos & vivificat, sic & Filius, quos vult, vivificat*. Joan. 5. 21.

Et surrexit puella) Græce ἠγέρθη, id est, experrecta est, evigilavit, q. d. Tam facilè eam suscitavit Christus, atque si dormientem expergefecisset. Addit Marcus: *Et jussit illi dare manducare* (ut magis suscitatio ejus vera esse appareret) *& obstupuerunt parentes ejus, quibus præcepit, ne alicui dicerent quod factum erat*. Id præcepit Christus, tum modestiæ & humilitatis studio, ut doceret nos præclara nostra facta non ostentare, sed occultare; tum vitandæ iræ & invidiæ Pharisæorum causâ, ne eam tot miraculis à se patratis accensam, tanto miraculo magis inflammaret.

VERS. 26. Et exiit fama (miraculi hujus) in universam terram illam) Putà in totam Galilæam, q. d. Omnes divulgarunt & celebrarunt hanc suscitationem puellæ à Christo factam, velut opus novum, inauditum & divinum, at consequenter Christum, velut Prophetam, imò Messiam deprædicarunt.

Allegor. Allegoriam de Ecclesia habet S. Hilar. Ambros. Hieronymus: Hæmorrhoyssa, inquiunt, à fluxu sanguinis curata versu 22. significat populum Gentium, qui præripuit sanitatem & salutem animæ ante filiam Archisynagogi, id est, ante Judæos, qui postquam plenitudo Gentium intraverit in Ecclesiam, convertentur ad eamdem, & salvabuntur in fine mundi. Unde Glossa: Jairus, inquit, id est, *illuminans*, vel *illuminatus* est Moses, qui videns Dominum in carne venturum, rogat pro filia, id est, synagoga, quæ lege & Prophetis educata, erroribus languens, in peccatis moritur; in domo tamen, id est, in Dei cultu. Et S. Hieron. *Usque hodie*, ait, *jacet mortua synagoga: & qui videntur magistri* (Rabbini Judæorum) *tibicines sunt, carmen lugubre canentes, & turba Judæorum non credentium est, sed tumultuantium*.

Jairus, id est, illuminans, seu illuminatus.

Tropolog. Tropologicè tam Hæmorrhoyssa à fluxu sanguinis curata, quam filia Jairi, suscitata à Christo, significat animam peccatricem, quam Christus à morte peccati suscitat ad vitam gratiæ: sed priùs expelli debent amici & tibicines, id est, parvi socii & maligni spiritus, tristi eam carmine demulcentes, & in morte peccati detinentes,

nientes, dum adulando suggerunt & occinunt peccatum non esse grave, aut ætati indulgendum, aut in senio per pœnitentiam expiandum, &c. Tunc Christus eam tangit, Græcè κρατεῖ, id est, magna potentia, vi, & imperio eam apprehendit, vivificat, & elevat à profundo mortis ad apicem vitæ. Mox jubetur ambulare ad facienda bona opera, & comedere, id est, pasci Eucharistia, quæ eam corroboret, vitamque confirmet. Intersunt soli tres Apostoli primarii, Petrus, Jacobus, & Joannes, ut significetur Christum per Apostolos & Apostolorum successores peccatores à morte suscitaturum, hancque esse primariam & summam Apostolorum potestatem; de qua ait Christus: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt.* Joan. 20. 23. Ita Raban. Puella in domo mortua, inquit, est anima mortua in cogitatione: dicitur dormire, quia potest per pœnitentiam suscitari: tibicines sunt adulatores suscitatur in domo coram paucis, Lazarus coram multis, juvenis extra portam: publica enim noxa publico eget remedio; levis leviori, & secreta potest deleri pœnitentia.

Tres mortuos suscitavit Christus. Denique Christus legitur tres dumtaxat mortuos suscitasse. Prima est hæc puella duodennis, quam defunctam mox suscitavit. Secundus est adolescens filius viduæ, quem suscitavit in Naim, cùm deferretur ad sepulchrum. Lucæ 7. 11. Tertius est Lazarus, quem quatriduanum è sepulchro evocavit. Joan. 11.

Errans juventus. Prima puella notat eos, qui ex ætate (quia juvenes fervidi & inexperti) fragilitate vel infirmitate prolabuntur in peccatum, sed mox tacti à Deo videntes suum lapsum facilè pœnitent & resurgunt; sicut puella hac elevatione manus Christi illicò resurrexit. Secundus adolescens notat eos, qui peccatum iterarunt, ut vergant ad peccandi consuetudinem: hi difficiliùs revocantur: unde potentiori & efficaciori Christi gratia & impulsu indigent; sicut Christus jussit portitores adolescentis stare, loculumque tangens imperiosè dixit: *Adolescens, tibi dico: Surge.* Tertius Lazarus notat inveteratos in peccatis; hi difficillimè revocantur: unde efficacissima Dei gratia & vocatione indigent, cujus rei symbolo Christus fremens, lachrymans, magnaque voce clamans: *Lazare, veni foras*, eumdem suscitavit. Quocirca symbolicè Rabanus, & alii in puella suscitata censent notari pœnitentiam ejus, qui cogitatione dumtaxat, & morosa mentis delectatione peccavit: in adolescente pœnitentiam ejus, qui cogitationem opere perpetravit: in Lazaro pœnitentiam ejus, qui peccandi habitum & consuetudinem inducit: Denique docet hic Christus, peccata occulta & leviora, occulta pœnitentia deleri, ideoque puellam in domo, quasi occultè coram paucis suscitavit: publica verò crimina publico remedio; ideoque adolescentem & Lazarum publicè coram turbis revocavit ad vitam.

VERS. 27. ET TRANSEUNTE INDE (à Jairi domo exeunte) JESU, SECUTI SUNT EUM DUO CÆCI, CLAMANTES, ET DICENTES: MISERERE NOSTRI FILI DAVID) Cæci hi fidem & spem visus recuperandi à Christo conceperunt ex miraculis, quæ jam plurima ab eo patrata audierant: unde magna voce clamarunt: *Miserere nostri*: ut miseriam cæcitatis nostræ (quæ summa est), abigas, nobisque lumen oculorum, cœli & solis restituas. Credimus enim te esse filium David, id est, Messiam, cui hæc cæcitatis & morborum cæterorum à Prophetis promissa est, præsertim ab Isaia cap. 35. vers. 5. & cap. 61. 1. Davidi enim promissus erat Messias, quasi filius ex posteris ejus nasciturus, unde eum omnes ex semine ejus expectabant, translato jam sceptro à Juda ad Herodem alienigenam tempore Christi, juxta oraculum Jacob Genes. 49. v. 10. ideoque Messias à Judæis passim vocabatur filius David. Ergo cæci hi oculis, oculati fuerunt mente, sicut Deus supplet non rarò defectum visus per visum & acumen mentis; unde exclamat quidam hic: *O igitur tenebræ omni luce clariores? ò acutissimi cæcitatis aspectus?* Quocirca Didymus præceptor

Cæci oculis vident mente. S. Hieronymi fuit cæcus, sed in explicatione S. Scripturæ oculatissimus. Unde S. Hieronymus eum vocat suum videntem, & S. Antonius visitans & consolans Didymum ob cæcitatem mœstum: *Nihil te*, inquit, *offendat, ò Didyme, quòd carnalibus oculis fueris orbatus. Desunt enim oculi illi, quos mures & muscæ & lacertæ habent; sed lætare, quia habes oculos, quos Angeli habent, à quibus Deus videtur, per quos tibi magnum scientiæ lumen accenditur.* Ita Ruffinus lib. 11. Histor. Eccles. cap. 7. ubi Didymum, velut lampadem quamdam divina luce fulgentem, Alexandrinæ scholæ præfectum, seque ejus auditorem fuisse testatur.

CUM AUTEM VENISSET DOMUM, ACCESSERUNT AD EUM CÆCI, ET DICIT EIS JESUS: CREDITIS, QUIA HOC POSSUM FACERE VOBIS? DICUNT EI: UTIQUE DOMINE) VERS. 28. *Domum*, scilicet suam, quam Christus Capharnai conduxerat & inhabitabat, uti dixi c. 4. 13. Christus in itinere clamantibus, lumenque poscentibus cæcis non respondit, sed distulit, donec domum veniret. Idque primò, ut eos probaret, eorumque fidem ac desiderium sanitatis accenderet. Secundò, ut perseverantiam orationi necessariam esse doceret. *Creditis quia hoc* (quod petitis, scilicet, ut vos illuminem) *possum facere*; non dicit: *Quia hoc facturus sum*, sed *possum facere*? quia fides propriè est de omnipotentia Dei; unde in symbolo dicimus: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ*; hæc verò fides excitabat spem, ut cæci sperarent Christum id, quod facere poterat, reipsa facturum. Exigit Christus: *Ut, sicut fides illuminat mentem, ita oculis restituat lucem*, ait Interlin. Apage ergo fides Novantium, qua credunt sibi in particulari ob Christi merita remissa esse peccata, seque esse justos & filios Dei. Credunt, inquam, in sua falsa opinione, qua se fide divina firmissimè id credere autumant, cùm id dumtaxat imaginentur & somnient. Credi enim nequit id, quod non est revelatum à Deo. Atqui tibi, ò Luthere, non est revelatum te esse justum, ergo id credere nequis.

TUNC TETIGIT OCULOS EORUM, DICENS: SECUNDUM FIDEM VESTRAM FIAT VOBIS) VERS. 29. Tactu manus suæ sanat Christus, ut salvificam manuum suarum vim ostendat, aliasque ob causas superiùs dictas. *Secundùm fidem vestram fiat vobis*, q. d. Creditis me vos posse illuminare, ac speratis me vos reipsa illuminaturum: illuminamini ergo, uti creditis & speratis. Vide canonem 11. *Confessio oris tactum meretur pietatis*, ait Glossa Interlin.

ET APERTI SUNT OCULI EORUM) id est, videre cœperunt. VERS. 30. Est catachresis: nam cæci jam antè apertos habebant oculos, sed visu destitutos, ac proinde erant, quasi clausi fuissent. Christus autem facultatem videndi eis restituit; unde dicitur eos aperuisse. Sic aperire aures est, apertis auribus audiendi facultatem reddere. Marc. 7. 35.

ET COMMINATUS EST ILLIS JESUS, DICENS: VIDETE, NE QUIS SCIAT) Græcè est ἐνεβριμήσατο, id est, cum fremitu & increpatione graviter interminatus est, ut ostenderet, quàm aversaretur miraculorum ostentationem & vanam gloriam, eamdemque nos aversari doceret.

ILLI AUTEM EXEUNTES DIFFAMAVERUNT EUM IN TOTA TERRA ILLA) VERS. 31. *Diffamaverunt*, id est, famam & gloriam ejus sparserunt. Græcè enim est διεφήμισαν αὐτόν, id est, *divulgaverunt eum*, famam ejus ubique celebrarunt, ut vertit Vatablus: Non peccarunt cæci contra Christi comminationem, divulgando hoc ejus miraculum, ut vult Calvinus, quia persuadebant sibi prudenter Christum id non præcepisse absolutè, sed tantùm modestiæ & honestatis causa severiùs dixisse, ob causam jam dictam: nec mirum, nam & Patres ita Christum dixisse: sibi persuadent. Audi S. Chrysostomum: *At alteri*, inquit, *dicit: Annuntia gloriam Dei. Nempe doces prohibendos, qui nos volunt laudare propter nos, non autem si propter Domini gloriam* Et Gregor. 19. Moral. cap. 18. *Exemplum dat servis, ut virtutes suas occultari desiderent, tamen ut aliis prosint exemplo, prodantur inviti: propter memoriam gratiæ non possunt tacere.* Et S. Hieronymus: *Dominus*, ait, *propter humilitatem fugiens, jactantiæ gloriam hoc præceperat, & illi propter memoriam gratiæ non possunt tacere beneficium.* Et Theophylactus: *Vides*, ait, *quomodo fastum fugerit: illi verò non ut inobedientes sed ut grati divulgaverunt.*

VERS. 32. EGRESSIS AUTEM ILLIS, OBTULERUNT EI HOMINEM MUTUM, DÆMONIUM HABENTEM) Græcum κωφὸν magis ſurdum, quàm mutum denotat, ſed in Scriptura indifferenter utrumque ſignificat, ait S. Hieronymus, & qui ſurdi ſunt à nativitate, ſolent eſſe muti; qui enim nil audiunt, non poſſunt diſcere voces & verba, quæ loquantur; nil enim diſcimus, niſi quod audimus. Auditus enim eſt ſenſus diſciplinæ, ait Ariſtoteles; quare, qui nil audit, nil habet, quod articulatè loqui & ſignificare poſſit. Unde ab hoc Chriſtus fidem non exegit, uti exegit ab aliis. Ita S. Chryſoſt. Theoph. Euthymius. Porrò τὸ *mutum* non ad *dæmonium*, ut vult Cajetanus, ſed ad hominem referendum eſt, ut patet ex Græco δαιμονιζόμενον, id eſt, *dæmoniacum*. Unde Syrus clarè vertit: *Obtulerunt ei mutum, in quo erat dæmonium.*

Alius eſt hic dæmoniacus ab eo, de quo Lucas cap. 11. 14. nam de illo agit Matthæus c. 12. 22. Ita Janſenius, licèt Maldonatus utrobique unum eumdemque eſſe velit. Hic implevit Chriſtus illud Iſaiæ cap. 35. de ſe oraculum: *Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patebunt, & aperta erit lingua mutorum.*

VERS. 33. ET EJECTO (Chriſti juſſu) DÆMONE, LOCUTUS EST MUTUS) Hinc videtur, quòd dæmon fecerit eum ſurdum & mutum, cùm à natura non eſſet talis, impediendo ſcilicet uſum linguæ & aurium; unde eo expulſo, ſtatim audivit & locutus eſt mutus, ita S. Chryſoſtomus. Mira Chriſti benignitas & miſericordia, qua hominem non petentem, nec cogitantem, imò nec loqui aut cogitare potentem (erat enim poſſeſſus à dæmone) ad preces dumtaxat offerentium eum ſanitati reſtituit, nimirum, ubi major eſt calamitas, ibi vicinior eſt Chriſti miſeratio & opitulatio, juxta illud: *Abyſſus* miſeriæ noſtræ *abyſſum* divinæ miſericordiæ *invocat*. Pſal. 41. 8.

Tropolog. Tropologicè cæcitas eſt error in fide vel moribus; omnis enim cupiditas inducit errorem judicii practici, ut homo judicet, v. g. gulam, luxuriam, uſuram ſibi eligendum præ Deo Deique lege. Unde dicitur Prov. 14. *Errant, qui operantur malum.* Hanc curat Chriſtus, dum per lucem ſapientiæ & prudentiæ, quam menti infundit, oſtendit æterna præferenda eſſe caducis, divina humanis, cœleſtia terrenis. Mutum myſticè curat, cùm linguam cæci peccatoris, quæ priùs à dæmone tenebatur ligata, laxat, ut peccata confiteatur, utque Deum invocet, laudet, celebret. Ideoque priùs Chriſtus cæcos illuminavit, deinde muto loquelam reſtituit, quia oportet, ut priùs apertis mentis oculis per fidem, Chriſtum cognoſcamus, deinde in laudes ejus lingua noſtra laxanda eſt.

ET MIRATÆ SUNT TURBÆ, DICENTES: NUMQUAM APPARUIT SIC IN ISRAEL) In populo Iſraelitico, putà Judæis in Judæa, q. d. Nec Moſes, nec Elias, nec Iſajas, nec quis alius Prophetarum tot tantaque miracula fecit, quot fecit Jeſus. Ergo ille iis major, ideoque Meſſias ſive Chriſtus ſit oportet. Præponebant, ait S. Chryſoſt. ceteris Chriſtum, quia velociter curabat, & infinitas ægritudines, & inſanabiles.

VERS. 34. Infrà c. 12. 24. *Ordo inter dæmones, quorum alii aliorum principes.* PHARISÆI AUTEM DICEBANT: IN PRINCIPE (*per principem*, ut habet interpres Syri) DÆMONIORUM EJICIT DÆMONIA) Sicut inter Angelos, ſic & inter dæmones alii ſunt inferiores, alii ſuperiores & principes, ſcilicet ii, qui ex altioribus ordinibus ceciderunt, ideoque naturæ ſunt nobilioris (naturalia enim in dæmonibus poſt lapſum manſerunt integra) Hinc qui ex ordine Seraphim, Cherubim, Thronorum ceciderunt, ſunt principes eorum, qui ex inferioribus ordinibus Dominationum, Principatuum, Poteſtatum prolapſi ſunt. Et hi conſequenter ſunt principes eorum, qui ex ordinibus inferioribus Virtutum, Archangelorum & Angelorum ceciderunt. Sic in militibus, dum rebellant, ſunt ſigniferi, capitanei, colonelli: ſine his enim exercitus ordinari regique nequit, adeoque nulla reſpublica ſine ordine & ſubordinatione conſiſtere poteſt. Omnium verò dæmonum princeps eſt Lucifer: ſicut Angelorum eſt S. Michael, uti dixi Apoc. 12. Daniel 12. Iſaiæ 14. Nota hic quàm diſpar fuerit ingenium Phariſæorum & turbarum: turbæ enim ex ſimplici candore magnificabant Chriſti miracula, quaſi patrata à viro divino, & à Meſſia: Phariſæi verò invidentes & indignantes Chriſto, dicebant eum eſſe Magum, & habere dæmonem familiarem, cujus arte magica tam mira faceret, non autem per virtutem divinam. Hæc ingens fuit blaſphemia, quam validè refellit Chriſtus cap. 12. verſ. 25. & ſeq. Verùm hæc animosè æquè ac manſuetè tolerans ac contemnens Chriſtus, pergit in benefaciendo, & blaſphemias novis miraculis compenſat & confutat. Unde Chryſoſtomus: *Poſt contumelias beneficia præſtat Dominus.* Sequitur ergo.

ET CIRCUIBAT JESUS OMNES CIVITATES ET CASTELLA, DOCENS IN SYNAGOGIS EORUM, ET PRÆDICANS EVANGELIUM REGNI, ET CURANS OMNEM LANGUOREM ET OMNEM INFIRMITATEM) *Et quos ſanabat corpore, ſanabat & mente*, ait Remigius. Chriſtus domum fixerat Capharnai; inde egrediebatur, & pedibus circuibat prædicando, & ſanando omnes circumcirca urbes & pagos Galilææ mira ſedulitate, charitate, zelo, labore, humilitate, patientia & fortitudine. Addit hoc Matthæus, ut paucis perſtringat Chriſti labores & opera, ne ſigillatim ea cogatur enumerare, quod fuiſſet prolixum, & quaſi impoſſibile. VERS. 35. Suprà c. 6. v. 23. Luc. 8. 1.

Caſtellum quid? ET CASTELLA) Caſtrum eſt locus muris cinctus major caſtello, & minor oppido; inde diminutivè dicitur caſtellum, quaſi parvum caſtrum, parvum oppidum. Caſtella ergo ſunt arces, vel minora oppida muris cincta; inde tamen dilatata ſignificatione denotant vicos & pagos, qui muris carent, hos enim ſignificat Græcum κώμας: & ſic hic & alibi accipitur; q. d. Chriſtus non tantùm cives & honeſtos in urbibus, ſed & pauperes & ruſticanos homines in pagis degentibus viſitavit, docuit, & curavit. Hoc Chriſti exemplum imitentur ſacerdotes & religioſi. Hæc enim eſt vita Apoſtolica circuire civitates & caſtella, ac ubique omnibus ſine diſcrimine opem ferre, & prædicare regnum Dei, ſive viam ſalutis, qua tendant ad regnum cœleſte. Noli ergo, ô Concionator, ambire cathedras magnificas magnarum urbium, Chriſtus enim tam in pagis & villis, quàm in urbibus docuit, adeoque paucorum pauperum & ruſticorum fuit catechiſta & prædicator, æquè ac redemptor. Reliqua expoſui cap. 4. 23.

VIDENS AUTEM TURBAS, MISERTUS EST EIS, QUIA ERANT VEXATI ET JACENTES, SICUT OVES NON HABENTES PASTOREM) Pro *miſertus eſt* Græcè ἐσπλαγχνίσθη, id eſt, ex intimis viſceribus commiſeratus eſt, quod Hebræi dicunt רחם *racham* רחם *rechem* enim ſignificat σπλάγχνα, id eſt, viſcera. *Vexati* Græcè ἐσκυλμένοι, id eſt, variis moleſtiis, maliſque afflicti. Syrus *fatigati*, Remigius: *Attriti infirmitatibus & languoribus*, Raban. *Vexati per varios errores dæmonum.* Alii legunt ἐκλελυμένοι, id eſt, diſſoluti & diſſipati. *Jacentes* ſparſim. Græcè ἐῤῥιμμένοι, id eſt, diſjecti, abjecti, ſparſi, projecti: ῥίπτω enim eſt projicio; Syrus, *diſperſi*; Arabicus, *errantes*; Interlinearis, *jacentes* interpretatur, vana ſecuritate torpentes: *Sicut oves non habentes paſtorem*: Nullum animal eſt magis ſimplex, incurium, ſtolidum, improvidum, prædæ luporum & ferarum expoſitum, ideoque magis egens paſtore, quàm ſit ovis. Notat Scribas & ſacerdotes non ſtuduiſſe ſaluti populi, ut cum viam ſalutis docerent, ideoque non fuiſſe paſtores, ſed laniones ovium, qui lac & lanam, id eſt, ſua dumtaxat ex populo lucra captarent, cùm tamen populus ſimplex quaſi ovis maximè egeret doctore & ductore. Scribæ ergo populo non tam erant paſtores, quàm lupi, ait S. Chryſoſt. quia prava & perverſa docendo tam verbo, quàm exemplo perdebant ſimplicium animas, præſertim dum Chriſtum vocantes magnum, illas in Chriſtum pronas ab ipſo avertebant. VERS. 36.

TUNC DICIT DISCIPULIS SUIS: MESSIS QUIDEM MULTA, OPERARII AUTEM PAUCI) Meſſem vocat multitudinem populi, paratam ad recipiendum Evangelium & doctrinam ſalutis, cujus ſemina jecerunt Prophetæ. Unde Chriſtus Joan. 4. v. 35. *videte*, ait, *regiones, quia albæ jam ſunt ad meſſem*, id eſt, maturæ ad capeſſenda dogmata ſalutis, ut inferantur in horreum Eccleſiæ. Hinc S. Aug. ſerm. 42. de Sanctis cap. 1. Apoſtoli, ait, VERS. 37.

in

in Judæis quidem messuerunt, in Gentibus autem seminaverunt, quia prima fidei dogmata quasi semina iis tradiderunt. *Operarii autem pauci*, quia solus Christus & Joannes Baptista laborabant in docendo populum; Scribæ verò otiosi suis lucris & deliciis vacabant.

VERS. 38. ROGATE ERGO DOMINUM MESSIS, UT MITTAT OPERARIOS IN MESSEM SUAM) scilicet, ut mittat vos, ò Apostoli, vestrosque adjutores & successores, nempe viros Apostolicos, eisque sapientiam, spiritum & zelum ad efficaciter prædicandum & laborandum assiduè, in tanta animarum messe suggerat & inspiret, ne tam copiosa messis pereat. *Dominum messis*: ita se tacitè Christus nominat: ipse enim est Dominus Ecclesiæ, non tantùm quà Deus (sic enim Dominus quoque est Deus Pater, & Spiritus sanctus) sed etiam quà homo; sic enim eam suo sanguine redemit & emit; quare ipsius est mittere Apostolos quasi operarios, qui hanc messem cum labore & sudore metant, & in horreum Ecclesiæ colligant, uti de facto c. 10. & seq. Apostolos dimittit. Ipse ergo invocandus est, ut etiamnum operarios strenuos & infatigabiles in messem hanc, quæ multis in locis albescit, & matura est, emittat. Unde S. Chrysostomus, Ostendit, ait, primò magnum donum esse decenter prædicare, dum dicit hoc esse orandum. Secundò, latenter se Dominum ostendit; misit enim Apostolos metere, quæ per Prophetas seminaverat. Addit Remigius: Auctus est numerus operariorum, designatis aliis 72. discipulis, & quando Spiritus sanctus descendit in Pentecoste in fideles 120. Act. 2. Denique Christus hac voce tacitè stimulat Apostolos, ut offerant sese Christo ad operandum in hac messe, dicantque cum Isaia cap. 6. 8. *Ecce ego, mitte me.*

Hic finitur pueritia Christi, & acta ejusdem à baptismo suo, & primo Paschate, usque ad secundum Pascha, scilicet acta unius anni & aliquot mensium. Fuit hic annus 31. ætatis Christi. Vide chronotaxin, quam commentario huic præposui. Quocirca Jansenius hic finit primam partem concordiæ suæ. Verum tamen est Matthæum hic cap. 5. 6. 7. & initio cap. 8. inseruisse sermonem Christi in monte, qui habitus est posterius, scilicet, post secundum Pascha anno Christi 32. ac miracula nonnulla, quibus Christus eum confirmavit, ut sanationem servi Centurionis, & curationem leprosi, quia per anticipationem voluit Matthæus statim initio dare summam totius doctrinæ Christi & legis Evangelicæ, uti dixi cap. 5. vers. 1. quare hic sermo Christi in monte æquè ac vocatio Apostolorum, coram quibus habitus est, recto temporis ordine ponendus est initio capitis 10. proximè sequentis. *Finitur I. pars vitæ Christi.*

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

HOc caput recto ordine historiæ jungendum esset proximè electioni Apostolorum, & sermoni Christi in monte, uti jam dixi: quare nectendum esset cap. 8. post vers. 13. & ponendum post curationem famuli Centurionis. Ita Glossa: Relata, inquit, à curatione socrus Petri hucusque, facta sunt ante sermonem in monte habitum, quod patet ex electione Matthæi; fuit enim electus in monte. Hic ergo redit ad ordinem rei post curatum Centurionis servum. Igitur Christus hoc capite mittit duodecim Apostolos (quorum nomina hic recensentur) quasi operarios in messem ad prædicandum, eisque. Primò dat potestatem eiiciendi dæmones, & curandi infirmos. Secundò vers. 5. dat eis duodecim præcepta, inter quæ præcipua sunt hæc; primùm, ut Judæis, non Gentibus evangelizent; secundum, ut gratis & in paupertate prædicent; tertium, ut pacem hospitibus suis apprecentur: quartum ut sint prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Tertiò vers. 17. prædicit eos passuros multas infidelium persecutiones. Quartò vers. 27. contra eas illos animat, multisque corroborat ad intrepidam fidei professionem & propagationem. Quintò vers. 40. recipientibus Apostolos amplam promittit mercedem, perinde ac si ipsimet Christum recepissent.

1. ET convocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem. 2. Duodecim Apostolorum nomina sunt hæc; Primus, Simon, qui dicitur Petrus, & Andreas frater ejus. 3. Jacobus Zebedæi, & Joannes frater ejus, Philippus, & Bartholomæus, Thomas, & Matthæus publicanus, Jacobus Alphæi, & Thaddæus. 4. Simon Chananæus, & Judas Iscariotes, qui & tradidit eum. 5. Hos duodecim misit Jesus, præcipiens eis, dicens: In viam Gentium ne abieritis, & in civitates Samaritanorum ne intraveritis: 6. Sed potiùs ite ad oves, quæ perierunt domus Israel. 7. Euntes autem prædicate, dicentes: Quia appropinquavit regnum cœlorum. 8. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eicite: gratis accepistis, gratis date. 9. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris: 10. Non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam: dignus enim est operarius cibo suo. 11. In quamcumque autem civitatem aut castellum intraveritis, interrogate, quis in ea dignus sit, & ibi manete, donec exeatis. 12. Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes: Pax huic domui. 13. Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam; si autem non fuerit digna, pax vestra revertetur ad vos. 14. Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros: exeuntes foras de domo, vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. 15. Amen dico vobis: Tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die judicii, quàm illi Civitati. 16. Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes; & simplices sicut columbæ. 17. Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, & in synagogis suis flagellabunt vos: 18. Et ad præsides, & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis, & Gentibus. 19. Cùm autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini. 20. Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. 21. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & insurgent filii in parentes, & morte eos afficient: 22. Et eritis odio omnibus propter nomen meum: qui autem perseve-

severaverit usque in finem, hic salvus erit. 23. Cùm autem persequentur vos in civitate ista fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat Filius hominis. 24. Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum. 25. Sufficit discipulo, ut sit sicut magister ejus, & servo, sicut dominus ejus. Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quantò magis domesticos ejus. 26. Ne ergo timueritis eos. Nihil enim est opertum, quod non revelabitur; & occultum, quod non scietur. 27. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta. 28. Et nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potiùs timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. 29. Nonne duo passeres asse veneunt, & unus ex illis non cadet super terram sine patre vestro. 30. Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. 31. Nolite ergo timere: multis passeribus meliores estis vos. 32. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est. 33. qui autem negaverit me coram hominibus, negabo, & ego eum coram Patre meo, qui in cælis est. 38. Nolite arbitrari, quia pacem venerim mittere in terram; non veni pacem mittere, sed gladium. 35. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, & filiam adversus matrem suam, & nurum adversus socrum suam. 36. & inimici hominis domestici ejus. 37. Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus, & qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. 38. Et qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. 39. Qui invenit animam suam, perdet illam: & qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. 40. Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum, qui me misit. 41. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: & qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet. 42. Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantùm in nomine discipuli; amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

VERS. 1. Luc. 9. v. 1. & 2. Mar. 3. 15. & c. 6. 7.

A ET CONVOCATIS DUODECIM DISCIPULIS (Apostolis) SUIS, DEDIT ILLIS POTESTATEM SPIRITUUM IMMUNDORUM, UT EJICERENT EOS, ET CURARENT OMNEM LANGUOREM ET INFIRMITATEM) Nota: Christus proximè ante sermonem in monte habitum, è turba discipulorum selegit duodecim Apostolos, ut disertè docet Lucas cap. 16. 13. *Vocavit*, ait, *discipulos suos, & selegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominavit, Simonem quidem cognominavit Petrum*, &c. Elegit ergo duodecim Apostolos, id est, legatos suos primarios, quos cum plena auctoritate & potestate legavit & misit per totum orbem, ut Evangelium suum annuntiarent omnibus gentibus: alios enim 72. quoque elegit, sed hos non Apostolos, sed discipulos nuncupavit, licèt & hi à veteribus subinde Apostoli, id est, legati Christi vocentur, ac reverà tales fuerint, sed cum minore potestate, utpote subjecti & subordinati 12. Apostolis. Hos igitur duodecim Christus jam mittit, B ut officium, ad quod ab eo vocati erant, exequi incipiant, ejusque sub se magistro adhuc vivente tyrocinium ponant, quod postea facti sacerdotes & Episcopi, post mortem suam plenissimè obeant & consumment. Quocirca Christus Apostolos constituit principes Ecclesiæ, qui omnes fideles tam martyres, quàm confessores & virgines, uti officio & dignitate, sic & gratia ac sanctitate præcellerent: super ipsos enim fundavit Ecclesiam, ut patet Ephes. 2. 20. & Apocal. 21. 19. Ita D. Thomas in cap. 8. ad Roman. v. 23. ad illa: *Nos ipsi primitias spiritus habentes*.

Apostolorum dignitas, & munia.

Porrò potestas Apostolorum in Ecclesia fuit maxima, ac longè major quàm sit Episcoporum; Apostoli enim edocti & missi sunt immediatè à Christo Domino, quasi Christi legati *à latere* cum absoluta potestate per totum orbem, & cum summa auctoritate in totam Ecclesiam, ut scilicet ubique possent primò C prædicare Evangelium, idque dono linguarum & miraculis firmare, æquè ac conscribere: Apostoli enim habebant potestatem scribendi libros canonicos, uti de facto Matthæus & Joannes scripsere Evangelia, Epistolas canonicas, & Apocalypsin. Secundò, ut possent ubique fundare Ecclesias, ac pascere & regere fideles omnes ubivis gentium. Tertiò, ut possent instituere & ordinare sacerdotes & Episcopos, totumque ordinem hierarchicum, cæremonias etiam sacrificii Eucharistiæ, & Sacramentorum omnium.

Adverte, in hac triplici potestate Apostoli pares & æquales erant inter se & cum S. Petro, ei tamen suberant, quasi capiti & superiori suo, unde Petrus vers. 2. inter eos ponitur, imò nominatur *primus*.

DEDIT ILLIS POTESTATEM SPIRITUUM IMMUNDORUM (id est, dæmonum) UT EJICERENT EOS.) Sicut enim Angeli sunt mundi & sancti, sic dæmones sunt immundi & scelesti, ideoque turpissimi, utpote pleni superbia & odio Dei, ac ira & invidia in homines, ut eos in luxuriam & immunditiam (ad quæ sciunt homines esse promptissimos) omniaque scelera, indeque in gehennam pertrahant.

ET CURARENT OMNEM LANGUOREM) Græcè *νόσον*, id est, morbum: utraque hæc potestas data fuit Apostolis, per modum habitus permanentis, non quòd Deus eis inderet habitum physicum, quo curarent omnes ægritudines (hic enim dari nequit) sed quòd omnipotentia sua illis promissa ita semper assisteret, ut quoties vellent dæmones ejicere, vel ægritudines curare, illicò Deus illas ejiceret, & sanitatem conferret. Porrò data fuit eis hæc potestas ad auctoritatem prædicationis, ut scilicet illam miraculis confirmarent, & populis persuaderent. Ita Glossa.

VERS. 2. Mat. 6. 14. Mar. 3. 17. 18.

DUODECIM AUTEM APOSTOLORUM NOMINA SUNT: PRIMUS SIMON, QUI DICITUR PETRUS (*Kipho*, hoc est *Cephas*, id est Petra vel Petrus) ET ANDREAS FRATER EJUS, JACOBUS ZEBEDÆI ET JOANNES FRATER EJUS) Causa, cur præcisè Christus duodecim elegerit Apostolos, non plures, nec pauciores, est, ut ipsi respondérent duodecim Patriarchis, qui fuere filii Jacob. Sicut enim hi Judæorum, sic Apostoli Christianorum omnium fuere parentes. Ita S. Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus, & passim Patres. Alia hujus numeri mysteria affert Rabanus, & ex eo D. Thomas in Catena: *Duodenarius*, inquit, *consurgens ex ternario & quaternario* (in se ductis & multiplicatis) *significat eos prædicaturos Trinitatis fidem per quatuor mundi partes: significatus in duodecim filiis Jacob: duodecim principibus filiorum Israel: duodecim fontibus Helim: duodecim lapidibus rationalis: duodecim panibus propositionis: duodecim exploratoribus: duodecim lapidibus, unde factum est altare: duodecim lapidibus sublatis ex Jordane: duodecim bobus sustinentibus mare æneum: duodecim stellis in corona sponsæ, de quibus in Apocalypsi: duodecim fundamentis civitatis: duodecim portis*. Plura vide apud Toletum in c. 6. Luc. annot. 19.

Apostoli duodecim. Cur?

PRIMUS SIMON, QUI DICITUR PETRUS) Beza, ut tollat primatum Petri, & Pontificum Romanorum illi succedentium, putat mendosè legi *τὸ primus*, ideoque expungendum: sed constanter id legunt omnes

omnes codices Græci, Latini, Syri, quin & Hebræus, quem Munsterus Novator ipsum Matthæi autographum esse contendit: nec credibile est hunc locum corruptum esse à Græcis, ut ipsi addiderint πρῶτος, id est, primus: ipsi enim sunt schismatici, negantque Petri primatum: unde potiùs πρῶτος expunxissent, si id honestè facere potuissent. Denique ubique in Scriptura ab omnibus recensentibus nomina Apostolorum, Petrus ponitur primus, & Judas ultimus, cùm in cæterorum ordine discrepent & evarient, ut patet Marci 3. 16. Lucæ 6. 14. & Actor. 1. 13.

Petri primatus. Porrò Petrus vocatur Apostolorum *Primus* non ætate, quia eo senior erat Andreas, teste Epiphanio hæresi 51. sub medium, non etiam vocatione, quia prior eo vocatus à Christo fuit Andreas, ut patet Joan. 1. 41. non etiam dilectione, quia præ omnibus à Christo dilectus fuit S. Joannes, ideoque in ultima cœna ipse in pectore Christi recubuit. Superest ergo, ut Petrus Apostolorum sit primus excellentia & auctoritate, quia scilicet eorum fuit caput, superior, & rector: unde in ceteris nullus ponitur ordo, nec hic vocatur secundus, ille tertius, quia omnes fuere pares, pariterque Petro subjecti: atque à τῷ *primus* dictus est primatus Petri, quem omnes veteres Græci & Latini confessi sunt. Audi sanctum Chrysostomum: *Apostolorum omnium primus, & quasi vertex, indoctus ille erat ac rudis.* S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. c. 14. *Propereà*, ait, *inter duodecim Apostolos unus eligitur, ut capite constituto schismatis tolleretur occasio.* Ambrosiastes in 1. Corinth. 12. *Prior secutus est Andreas Servatorem, quàm Petrus, & tamen primatum non accepit Andreas, sed Petrus.* Plura vide apud Bellarminum lib. 1. de Roman. Pontif. c. 18. Petrus ergo, quasi Apostolorum primus & primas, poterat Apostolis præcipere, atque eos, si errarent in fide & moribus, corrigere, lites eorum dirimere, provincias dividere, eis, si laberentur, alios substituere, uti Judæ proditori substituit Matthiam, Actor. 1. Hæc enim subordinatio Apostolorum, Episcoporum, & fidelium omnium sub uno capite & Pontifice necessaria erat ad unionem, concordiam, stabilitatem, & bonum regimen Ecclesiæ, uti docet S. Cyprianus lib. de Unitate Ecclesiæ: *Primatus*, inquit, *Petro datur, ut una Christi Ecclesia & cathedra una monstretur*, &c. Hinc secundò solus inter Apostolos Petrus habuit potestatem ordinariam, cui proinde in illa succedunt Romani Pontifices: Romæ enim pontificiam sedem statuit B. Petrus, in eaque sedit, & martyr occubuit: alii verò Apostoli habuere potestatem à Christo delegatam, quibus proinde nemo in eadem successit. Dices: Episcopi dicuntur Apostolis succedere. Respondeo: Id tantùm dicitur per analogiam & accommodationem quamdam, quia scilicet Episcopi ab Apostolis participant ordinem & jurisdictionem Episcopalem, & quia Episcopi similiter eminent aliis sacerdotibus, sicut duodecim Apostoli 72. discipulis, alioqui Episcopi carent potestate Apostolica, illaque triplici, quam initio capitis assignavi; atque Episcoporum potestas non nisi ad ipsorum diœceses extenditur, Apostolorum verò ad omnes gentes toto orbe dispersas.

Episcopi num Apostolis succedant?

SIMON, QUI VOCATUR PETRUS) Christus mutávit nomen Petri, cumque priùs vocaretur Simon, vocavit eum Syriacè *Cepha* vel *Cephas*, id est, *Petra* vel *Petrus*, quia destinabat eum post se facere petram & fundamentum Ecclesiæ, juxta illud Christi ad Petrum: *Tu es Simon filius Jona: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.* Joan. 1. 42. *Simon* Hebr. idem est, quod *audiens, obediens*, qualis fuit Petrus, qui Christo vocanti ad suam sequelam, illicò relictis retibus obedivit, suprà cap. 4. 20.

ET ANDREAS FRATER EJUS, JACOBUS ZEBEDÆI ET JOANNES FRATER EJUS) Marcus præponit Jacobum & Joannem Andreæ, cumque facit quartum. Idem facit Lucas Actor. 1. 13. Sed in Evangelio c. 6. 14. Andream utrique præponit, æquè ac Matthæus hic, Sic & in aliis nonnullis Apostolis ordo ab aliis Evangelistis variatur, ut doceat inter eos certum non fuisse ordinem, sed eos per omnia fuisse pares dignitate & officio. Unde Cajetanus hic: *Solus Petrus*, ait, *hic ordine insignitur & describitur primus, ad insinuandum valdè spectare ad Christianam notitiam scire primatum Petri, nullinsque momenti nosse Apostolorum ordinem inter se.* Probabilior est tamen ordo, quem Apostolis hic assignat Matthæus: ipse enim exactus est Christi historicus, & temporis custos. Christus ergo in monte è discipulis ad Apostolatum (nam ad discipulatum Christi priùs ab eo expressè evocatus legitur Philippus Joan. 1. 43.) primò, ait Abulensis, hic q. 28. & 29. & Ribera in Apocal. c. 21. v. 16. evocavit & nominavit Petrum: secundò Andream, tertiò Jacobum, quartò Joannem, & consequenter ceteros eo ordine, quo assignat hic Matthæus, nisi quòd ipse modestiæ causâ se postponat Thomæ, cum illi sit præponendus, uti præponunt Lucas & Marcus, idque docent S. Hieronymus, Chrysostomus, Euthymius, & alii: atque hoc Matthæi ordine S. Joannes Apoc. 21. 19. duodecim fundamenta cœlestis Jerusalem ponens duodecim Apostolos, singulis suum locum cum gemma assignat: *Fundamentum primum*, ait, *jaspis, secundum sapphirus, tertium calcedonius, quartum smaragdus, quintum sardonyx, sextum sardius, septimum chrysolithus, octavum beryllus, nonum topazius, decimum chrysoprasus, undecimum hyacinthus, duodecimum amethystus.* Primus jaspis notat Petrum, ob firmitatem fidei: secundus sapphirus Andream, ob cœlestem vitam & amores: tertius calcedonius sive carbunculus Jacobum, zelo ardentem: quartus smaragdus Joannem, virentem, & virginem: quintus sardonyx Philippum, ob candorem animi: sextus sardius rubeus Bartholomæum excoriatum: septimus chrysolithus marini coloris Matthæum pœnitentem: octavus beryllus politus Thomam, à Christo in fide resurrectionis expolitum & solidatum: nonus topazius Jacobum Minorem, aurea sanctitate radiantem: decimus chrysoprasus Judam Thaddæum, qui instar porri acri sapientia insectatur hæreticos; πράσον enim est porrum: undecimus hyacinthus Simonem Chananæum, ob mores suavissimos: duodecimus amethystus humilem, minimumque Matthiam. Fusè hac de re egi Apocal. cap. 21. vers. 16. & & seq. ac Exodi cap. 24. v. 17. ubi eædem gemmæ duodecim ornant rationale Pontificis, puta pectus Christi.

Ordo duodecim Apostolorum.

Duodecim gemmæ, sunt duodecim Apostoli.

Denique inter hos duodecim Apostolos non nominantur, nec fuerunt Paulus & Barnabas, quia hi duo à Christo, non vivente in terris, sed jam glorioso & regnante in cœlis vocati sunt ad Apostolatum, unde parem cum duodecim Apostolis potestatem & spiritum habuere.

ANDREAS) Græcè idem est, quod *virilis*, fortis, heros: ἀνήρ enim est vir, & ἀνδρεία est virilitas, fortitudo: Judæi enim plures, quia subjecti jam Alexandro Magno & Græcis, Græcè didicerunt, & Græca nomina assumpserunt, uti ostendi cap. 4. v. 18. Ita Pagninus, Caninius, & alii. Talis fuit Andreas, scilicet virilis & heroicus in prædicatione & passione, ex robore amoris Christi anhelans ad crucem: priùs fuerat unus de discipulis S. Joannis Baptistæ, imò inter omnes primus, ait Gaudentius Brixiensis tract. de Dedic. Basil. & à S. Joanne missus ad Christum primus eum nosse cœpit, ad eumque fratrem suum Petrum adduxit Joan. cap. 1. Unde Epiphanius hæres. 51. eum Petro seniorem fuisse putat, licet Beda juniorem æstimet, eò quòd hic vocetur frater Petri.

Andreas, id est, virilis.

JACOBUS ZEBEDÆI) scilicet filius, ut patet Lucæ cap. 5. vers. 10. Jacobus hic, cognomento Major, Hispaniarum & Apostolus & protector, primus Apostolorum pro fide Christi martyr occubuit, capite plexus ab Herode Agrippa, de quo plura dixi Actor. 12. v. 2.

Jacobus, id est supplantator, &c.

JOANNES FRATER EJUS) Hic est dilectus Christi discipulus, de quo fusè, egi in procemio in Apocal. Epist. & Evangelium ejusdem. *Jacobus* Hebr. idem est, quod supplantator; *Joannes* idem, quod *gratiosus* & misericors, vel *in quo est gratia*, vel *Domini gratia*, ait S. Isidor. lib. 7. etymol. cap. 9. *Ampliùs enim eum ceteris Apostolis dilexit Jesus.* Sed de nomine Joannis plura dicam Luc. 1. v. 13. Hi sunt filii *Zebedæi*, id est, liberalis & munifici. Ita Pagninus & Angelus Caninius in Nomin. novi Testamenti cap. 13.

PHILIPPUS ET BARTHOLOMÆUS, THOMAS ET MATTHÆUS PUBLICANUS, JACOBUS ALPHÆI ET THADÆUS) Syrus, *Philippus & Bar Tholmai, & Thoma, & Mathai publicanus, &* VERS. 3. Luc. 6. 14. 15. 16. Marc. 3. 18.

Jaacoub

Philippus equum Græcum & Hebræum. *Jaacoub filius Chalphai, & Labbi cognominatus Thaddi Philippus*, Græcè est φίλος ἵππων id est, amator equorum, equestris, bellicosus. Ita Pagninius & Caninius. Hebræi enim jam subjecti Græcis Græca usurpavere nomina, uti dixi; Philippus enim fuit quasi equus bellicosus Christi contra Judæos, infideles & impios, de quo Apocal. 6. 2. *Ecce*, inquit, *equus albus: & qui sedebat super illum, habebat arcum, & data est ei corona, & exivit vincens, ut vinceret*. Vide ibi dicta. Licet S. Hieronymus in Nominibus (vel quisquis est auctor, constat enim non esse S. Hieronymi, quia auctor ostendit se Græcæ linguæ & Hebrææ imperitum, & in cap. 14. & 15. multa scribit inepta & falsa) *Philippus* interpretetur *os lampadis* à פי *pe*, id est *os*, & לפיד *lappid*, id est *lampas*, quia os ejus velut lampas orbem illuminavit, ait Emissenus.

Etymon Bartholomæi. BARTHOLOMÆUS) S. Hieronymus in Nom. Hebr. & ex eo Pagnin. *Bartholomæus* interpretantur *filius suspendentis aquas*: בר *bar* enim est *filius* תלה *thala suspendit* מים *majim* sunt *aquæ*. Unde Rupertus in cap. 1. Joannis, & Osorius in serm. de S. Joanne, putant Christum occasione Bartholomæi, aquas in vinum convertisse in nuptiis Canæ Galilææ, quasi ipse in iis fuerit sponsus: quod alii confutant. Verius est Hebr. *Bartholomæi* idem esse, quod *filius Tholmai*, ut habet Syrus, vel Tholomæi: *Tholmai* enim crebrum & priscum fuit nomen Hebræis, ut patet Josue 15. 14. 2. Reg. 13. Minùs aptè nonnulli *Bartholomæus* interpretantur *filius Ptolomæi*, quasi oriundus fuerit ex Ptolomæis regibus Aegypti, quos confutat Abulensis hic. Sic Bartimæus idem est, quod filius Timæi, & *Barjona* est filius Jonæ, sive Joannis.

Thomas. THOMAS) Græcè δίδυμος, id est, *geminus*: תאם enim est geminare, de quo Joan. 20. vers. 24.

Matthæi. MATTHÆUS PUBLICANUS) Nota humilitatem Matthæi, qui ceteris tacentibus se publicanum, id est, peccatorem publicè profitetur. De eo dixi initio Commentar. & cap. 9. v. 9. *Matthæus* Hebr. idem est, quod *donatus*, aut *donum Dei*, Græcè *Dositheus* vel *Theodorus*, ait Caninius. Idem dictus est Levi, id est, additus, appositus Christo & Apostolis. Marci cap. 2. v. 14. Ita Beda, Euthymius, Pagninus, Caninius.

Alphæi. JACOBUS ALPHÆI) scilicet filius, ut habet Arabicus & Syrus. *Alphæus* Hebr. idem est, quod *doctus* vel *doctor*. Hic Alphæus pater Jacobi, alius fuit ab Alphæo patre Matthæi. Marci 2. v. 14. Hic enim fuit maritus Mariæ Cleophæ, quæ dicitur soror Mariæ matris Domini. Joan. 19. v. 25. Unde Helecas Episcopus Cæsaraugustanus, qui continuavit Chronicon L. Dextri, & alii censent Alphæum eumdem esse cum Cleopha, licèt Baronius id neget, de quo dicendum *Jacobus hic cur dicatur Minor?* Joannis 19. v. 25. Alphæus ex Maria genuit Jacobum & Judam. Hic Jacobus dictus est Minor, quia scilicet ætate (ut volunt aliqui) vel potiùs vocatione junior erat Jacobo Majore, qui fuit frater Joannis. Dictus quoque est frater Domini, quia cognatus Christi, illique simillimus, auctorque fuit epistolæ S. Jacobi, ac primus Episcopus Hierosolymorum, de quo multa dixi Præfat. in epistolam Jacobi.

Thaddæus, sive Judas, trinomius. THADÆUS) Est hic Judas auctor epistolæ Canonicæ, qui fuit trinomius, cognominatus enim est *Thaddæus* id est, mammeus, & *Judas Jacobi*, scilicet Minoris, frater. Judæ 1. 1. & *Lebbæus*, ut habet hic Græcus & Syrus, id est, *corculum*, ait S. Hieronymus לב *leb* enim est cor. Sic & Angelus Caninius in Nomin. novi Testamenti cap. 13. Vel ut alii, *Leoninus*: לביא *labi* enim est Leo, qui primus Judas patriarcha, filius Jacob, dictus est Leo. Genes. cap. 49. v. 9. De Juda hoc dixi præfatione in ejus epistolam.

VERS. 4. Luc. 6. 15. 16. Mar. 3. 18. 19. *Simon dictus Chananæus.* SIMON CHANANÆUS, ET JUDAS ISCARIOTES, QUI ET TRADIDIT EUM) Simon hic dicitur Chananæus, quia oriundus non ex Chananæis, ut vult Munsterus, qui in Evang. Hebræo S. Matthæi eum nominat כנעני *Kenaani*, id est, *Chananæum* à Chanaan oriundum; sed perperam: omnes enim Apostoli fuere Judæi. Dicitur ergo Chananæus, quia natus in Cana (unde præcisè Canæus dicendus esset, ait Caninius) Galilææ, imò Nicephorus lib. 8. cap. 30. & Baronius censent ipsum fuisse sponsum in nuptiis, ad quas voca-

A tus Christus, aquas vertit in vinum. Joan. 2. Verùm quia *Cana* Hebr. significat *zelum*, hinc *Cananæus* quoque, id est, *zelotes*, dictus est, ait S. Hieronymus, allusione ad urbem Cana, æquè ac ad zelum ejus. Sicut si quem virum fortem Valentiæ natum, Valentinum vel Valentem voces, ut significes eum Valentiæ natum, & simul viribus pollere. Simili modo Simon vocatur Chananæus, id est, Zelotes, quia in Cana natus est, & ingentem habuit קנאה *Kina*, id est, zelum.

Judas Iscariotes unde dictus? ET JUDAS ISCARIOTES) ita dictus quasi איש קריות *Isch Kerioth*, id est, *vir ex Carioth*, urbe tribus Juda oriundus, de qua Josue cap. 15. v. 25. Ita Angelus Caninius in nomin. Hebr. cap. 13. unde Syrus vertit *Ihudo Scharioutho*. Melius alii censent eum ita dictum, quia oriundus erat ex vico Ischarioth in tribu Ephraim, non longè à Samaria. Ita sanctus Hieronymus hic & in Isaiæ 28. vers. 1. Maldonatus, & Adrichomius in descrip. terræ sanctæ p. 28. num. 60. *Iscariotes. Hebr.* idem est, quod *mercenarius*: שכר *sachar* enim est merces, idque appositè competit Judæ, qui mercede 30. denariorum vendidit Christum. Ita S. Hieronymus. Ele-

B *Cur Christus elegerit Judam Iscariotem.* git Judam Christus, licèt sciret eum fore suum proditorem, tum quia proditionem ejus pati volebat, illamque addere ad cumulum passionis suæ, quia volebat illam esse plenissimam in omni genere, ideoque voluit pati quoque à discipulis, & prodi à suo Juda: voluit enim pati omne genus tormentorum, & ab omni hominum genere: tum ut doceret nos non tantùm bonis & gratis, sed & malis ac ingratis benefacere. Audi S. Ambrosium l. 5. Lucam: *Eligitur & Judas non per imprudentiam, sed per providentiam, scilicet ab eo prodi voluit Christus, ut tu, si à socio desertus, si à socio proditus fueris, moderatè feras tuum errasse judicium, periisse beneficium*. Vide sanctum Hieronymum, in Isaiæ 28. v. 1 ubi illud: *Væ coronæ superbiæ, ebriis Ephraim, & flori decidenti, gloriæ exultationis ejus*, pro quo Septuaginta vertunt: *Væ coronæ injuriæ mercenarii Ephraim, flos cadens de gloria super verticem montis pinguis*: mysticè accipit de Juda proditore: *Qui*, inquit, *de tribu Ephraim, & de vico ejusdem tribus Ischarioth, Dominum pretio vendidit, qui verò flos Apostolicæ gloriæ cecidit super montem pinguissimum, de quo dictum putamus: Manducavit*

C *& bibit Jacob, & saturatus est, & impinguatus, & recalcitravit dilectus. Sive juxta Hebraicum: Super vallem pinguium, id est, Gessemanim, in qua etiam nomen loci significatur, in quo Judas Dominum tradidit*. Et post nonnulla: *Ebrius autem fuit proditor non vino, sed avaritia & furore aspidum insanabili, & diaboli cibo, qui post buccellam intravit in eum, & penitus devoratus est, quia oratio ejus versa est in peccatum, & ne pœnitentia quidem ejus fructum salutis habuit*.

Christus combinat Apostolos. Cur? Nota Primò: Christus Apostolos omnes combinat, & cuique socium assignat, adeoque sex paria Apostolorum constituit, Petro enim associat Andream, Jacobo Joannem, Philippo Bartholomæum, Matthæo Thomam, Jacobo Minori Judam, Simoni Judam Iscariotem, ut quisque à socio haberet adjutorium prædicationis, æquè ac testimonium; hac de causa misit eos binos. Lucæ 10. 1. Marc. 6. 7.

Trinum par fratrum Apostolorum Apostoli. Rursum Christus inter Apostolos elegit trinum par fratrum, scilicet Petrum & Andream, Jacobum & Joannem, Jacobum Minorem & Judam; addunt aliqui & Simonem Cananæum, quem Jacobi & Judæ fratrem fuisse

D autumant, ut doceret, quàm sibi chara sit φιλαδελφία, id est, amor fratrum, juxta illud Eccles. cap. 25. vers. 1. *In tribus placitum est spiritui meo, quæ probata coram Deo & hominibus: Concordia fratrum & amor proximorum, & vir & mulier sibi consentientes*. Et Proverb. cap. 18. 19 *Frater, qui adjuvatur à fratre, quasi civitas firma*. Vide utrobique dicta.

Consanguinei Christi electi, Cur? Secundò, nota, plures ex Apostolis fuisse Christi cognatos & consobrinos, ut Jacobum & Joannem, Jacobum Minorem & Judam: quia Christus elegit Apostolos, non ut essent principes opulenti & lauti, sed ad labores, paupertatem, cruces, aculeos, & martyria. Unde eis dedit copiam bonorum non temporalium, sed spiritualium, uti charitatis ordo exigit, juxta quam parentibus & cognatis majorem, quàm aliis gratiam & sanctitatem optare & curare oportet. Adde, decebat, ut Verbum carnem assumens, eos, qui sibi carne magis erant

magis erant conjuncti, magis quoque divinitati suæ per gratiam uniret; ideoque fecit, ut sua mater esset sanctissima, deinde S. Joseph, utpote pater nutritius, mox Joachin & Anna, quasi avus & avia; Joannes Baptista & Elisabeth, Jacobus & Joannes, Jacobus Minor & Judas, quasi cognati ejus & consobrini: hi enim quia magis per cognationem carnis fuere vicini humanitati Christi, hinc & divinitati ejusdem per gratiam fuere conjunctiores: sicut caro & humanitas Christi divinitati fuit conjunctissimi; imò unita hypostaticè. Igitur in Christo hic nullum fuit vitium acceptationis personarum, uti est in Prælatis, qui præter fas nepotes & cognatos dignitatibus, præbendis, & opibus onerant veriùs, quàm honorant.

Inter Apostolos tres primarii. Denique Apostolorum primarii fuere tres, scilicet Petrus, Jacobus (unde Major dictus) & Joannes, quos Christus testes suæ transfigurationis, & passionis in horto, aliorumque secretorum adhibuit: unde hi fuere quasi tres Ecclesiæ columnæ, & Apostolorum triumviri, ut dixi Actor. 12.2.

VERS. 5. HOS DUODECIM MISIT JESUS PRÆCIPIENS EIS, DICENS: IN VIAM GENTIUM (Syrus, *profanorum*) NE ABIERITIS, ET IN CIVITATES (legit interpres πόλεις: jam legunt εἰς πόλιν, id est, *in civitatem* id est, in civitates, vel in ullam civitatum: est enallage numeri) SAMARITANORUM, NE INTRAVERITIS:

VERS. 6. SED POTIUS ITE AD OVES, QUÆ PERIERUNT DOMUS ISRAEL) *In viam Gentium*, id est, ad Gentes: via enim Gentium tendit & ducit ad Gentes. Est Hebraica catachresis & metalepsis. Similis est. Ierem. 2. 18. *Et nunc quid tibi vis in via Aegypti?* q. d. Cur vadis in AEgyptum, cur AEgyptiorum opem imploras?

Primum Christi præceptum Apostolis datum. Primum est hoc Christi præceptum, quod ipse Apostolos mittens prædicatum, eis assignat, scilicet, ne Gentes & Samaritanos adeant, sed Judæos; cujus vera ratio erat, quòd Christus volebat primò suum adventum & Evangelium prædicari Judæis: hi enim erant filii regni, ac filii Abraham Isaac, Jacob, Davidis, &c. quibus à Deo promissus erat Messias, id est, Christus: alioqui enim Judæi contra Christum & Apostolos excipere potuissent, ac dicere: Tu non es verus Messias, quia evangelizas Gentibus & Samaritis: Messias enim nobis Judæis à Prophetis promissus est non Gentibus. Hoc præceptum fuit temporarium dumtaxat; duravit enim solùm toto tempore vitæ Christi: nam post passionem & resurrectionem suam, Christus misit Apostolos evangelizare Gentibus per totum orbem; tunc enim sublatum est dissidium Judæorum & Gentium, & ex utrisque factum est unum ovile, & unus pastor, ut patet Matth. 28. v. 19. & Actor. 18. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Euthymius, & alij passim. Hoc est, quod ait Paulus: *Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis* (id est, circumcisorum, putà Judæorum) *propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum*.

VERS. 7. *Luc. 9. 2. suprà c. 3. & c. 4. 17. Secundum.* EUNTES AUTEM PRÆDICATE, DICENTES: QUIA APPROPINQUAVIT REGNUM CÆLORUM) Secundum est hoc Christi ad Apostolos præceptum, idque præcipuum, scilicet, ut circumeundo Judæam, prædicent, invitent, & impellant homines ad regnum cœlorum, q. d. Ego brevi morte mea patefaciam hominibus cœlum, tot millibus annorum ob peccatum Adæ clausum: itaque viam aperiam ad illud ingrediendum: invitate ergo omnes, ut hanc viam capessant, regnumque cœlorum animosè, terrenas cupiditates calcando, invadant & occupent. Vide dicta cap. 3. v. 2. & cap. 4. v. 17. Hæc fuit summa & compendium prædicationis Christi & Apostolorum, in quo includitur prædicatio pœnitentiæ, & abnegationis vitiorum, rerumque omnium, quæ homines à regno cœlorum arcent, vel impediunt. Adhæc fuit hæc declaratio, quòd tempus dandi regnum cœlorum advenerit, brevique sit implendum: item quanta alacritate & diligentia omnes & singuli se præparare debeant ad gratiam hanc regni cœlestis jam oblatam obtinendam; quamque grave supplicium maneat illos, qui tantam gratiam non receperint, vel neglexerint. Ita Jansenius.

VERS. 8. INFIRMOS CURATE; MORTUOS SUSCITATE, LEPROSOS MUNDATE, DÆMONES EJICITE) Tertium est hoc Christi præceptum, quo jubet, ut potestate miraculorum sibi vers. 1. data ad commune orbis bonum liberaliter utantur, itaque miraculis prædicationem suam non humanam, sed divinam esse ostendant, ac fidem, quam prædicant, à Deo manare toti orbi demonstrent, atque per sanitatem corporum inducant sanitatem, imò æternam salutem animarum: ideò enim dedit eis potestatem sanandi corpora, ut per eam fidem Christi persuaderent, & ab infidelitate sanarent animas. *Tertium.*

GRATIS ACCEPISTIS, GRATIS DATE) Quartum est hoc Christi præceptum. Per τὸ *gratis accepistis*, excludit occasionem superbiæ, ait S. Chrysostomus, cùm sciant se hanc potestatem non à se habere, sed à Deo gratis sine suo merito accepisse: sicut τὸ *gratis date*, excludit occasionem avaritiæ, & simoniæ, ne scilicet miracula sua accepto pretio vendant. Rursum monentur esse liberales in exercenda hac potestate; utpote quam gratis à Deo sine labore & merito acceperunt, hoc fine, ut ipsi liberaliter illam in aliorum utilitatem expendant: quæ enim gratis accipimus & copiosè, illa liberaliter elargimur instar fontium, qui, quò plus aquæ foras emittunt, eò plus interiùs admittunt & recipiunt. Sensus ergo est, q. d. Donum illud sanandi ægros, suscitandi mortuos, &c. tale & tantum est, ut illud non potueritis vestro labore & industria assequi, sed gratis sit à Deo vobis elargitum, ac proinde gratis eo uti debetis, ut non tantùm illud pretio non vendatis, sed nec munera pro eo oblata recipiatis, uti Elisæus curans Naaman à lepra ejus munera respuit, Giezi ea secretò accipientem lepra punivit, 4. Reg. c. 5. v. 16. Hoc est, quod de Christo prædixit Isajas cap. 55. 1. *Omnes sitientes venite ad aquas, &c. Venite, emite absque argento, & absque ulla commutatione vinum & lac*; hæc enim liberalitas decebat summum Regem & Principem, putà Christum Dominum, ideoque voluit Apostolos ab omni specie, imò umbra simoniæ, & avaritiæ esse alienissimos, ut nullum munus acciperent, ne homines putarent eos quærere suas opes & bursas, ideoque à fide Christi averterentur: quocirca peccassent Apostoli, Christique præceptum violassent, si ob prædicationem munera accepissent. Sic S. Hilarion, teste S. Hieronymo in ejus vita, cùm plurimos ægros curaret, nulla admittebat eorum dona, imò nec fragmen panis, dicens: *Gratis accepistis, gratis date*. Et cuidam primario (cui nomen Orionus) quem à legione dœmonum liberarat, urgenti instantique ut munus acciperet, saltem ut in pauperes distribueret, respondit: *Noli contristari fili, quod facio, pro me & pro te facio. Si enim hæc accepero, & ego offendam Deum, & ad te legio revertetur.* *Quartum. Occasionem avaritiæ & simoniæ ab Ecclesiasticis excludit Christus.*

Porrò Conc. Constantinopolitanum Provinciale in Epistola Synod. τὸ *Gratis accepistis, gratis date*, de Sacerdotio exponit, ne illud per simoniam vendatur: hoc enim inter cetera spiritalia Dei dona, hic quoque vendi prohibetur.

Nota: Causa præcisa, cur Apostoli gratis dare debeant charismata sibi à Deo data, non est hæc, quòd illa gratis à Deo acceperint, qui enim scientiam vel artem naturalem à Deo infusam accepisset, uti accepit Beseleel opifex tabernaculi Exodi 31. hic utique posset eam vendere, aliisque eamdem accepto pretio docere, uti faciunt alii artium magistri. Causa ergo præcisa est hæc, quòd hic res talis sit, tamque sublimis, ut non possit humana industria haberi, sed solo Dei munere gratis accipienda sit, eò quòd sit divina, ideoque omne pretium longè superans & transcendens, & hoc significat τὸ *gratis accepistis*: quare eam velle pretio æstimare & vendere, est eam velut profanam indignè tractare, illique ac Deo, à quo ipsa suam sanctitatem habet, indignam vilitatem & injuriam facere, ideoque est scelus simoniæ ac sacrilegii. *Causa simoniæ quæ.*

Hinc patet hoc præceptum non esse juris positivi, putà divini, sed esse juris naturæ præsertim quia Christus in novo Testamento nulla sanxit nova præcepta positiva, nisi fidei & Sacramentorum, uti passim docent Theologi ex S. Thoma 1.2. quæst. 100. art. 3. & quæst. 107. art. 2. & 3.

Dices: Ergo pariter qui rem sacram cum alia re sacra permutat, est simoniacus jure naturæ & divino, quia non dat eam gratis. Admittit id Adrianus quodlibeto 9. *Rem sacram cum alia re sacra permutare, an sit simonia?*

ad

ad 4. concluf. lit. E, sed respond. negando consequentiam: Gratis enim dare hic est dare sine mercede vel pretio temporali, ut colligitur ex sequent. *Nolite possidere aurum*, &c. res sacræ autem non habent pretium temporale: hoc autem non exigitur vel accipitur, quando res sacra cum alia sacra commutatur. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, & alii. Vide Lessium tract. de Simonia dub. 3. Hoc Christi præceptum imitentur viri religiosi & Apostolici, quia ad Christi gloriam & conversionem animarum facit quàm maximè, uti manifestè experientia 40. annorum didici. Quocirca S. Ignatius fundator Societatis nostræ meritò regula 17. Summarii constit. ita sancit: *Omnes, qui sub obedientia sunt Societatis, meminerint se gratis dare debere quæ gratis acceperunt, nec postulando, nec admittendo stipendium vel eleemosynas ullas, quibus Missæ, vel confessiones, vel prædicationes, vel quodvis aliud officium ex iis, quæ Societas juxta nostrum institutum exercere potest, compensari videatur, ut sic majori cum libertate possit, & proximorum ædificatione in divino servitio procedere.*

Gratis dare, fundamentum Curæ.

Verum est illud Chilonis apud Laertium lib. 1. *Aurum cotibus exploratur; mentes hominum auro.* Et illud Tulli lib. 2. Offic. *Homines maximè admirantur eum, qui pecunia non movetur*; imò illam ut venenosum serpentem aversatur & fugit. Quocirca S. Antonius ingenti auri massa in itinere conspecta, magnitudinem admiratus radiantis metalli, rapido cursu, quasi quoddam vitaret incendium, ad montem usque perrexit. Abbas Pambo trecentas argenti libras à Melania delatas repudiavit. B. Barlaam roganti Josaphat, ut pro se exiguum pecuniæ in victum & vestitum acciperet, qui pro sodalibus nihil acceperat, renuit ac respondit: *Si pecuniarum possessio bona esset, illis certè ante me eas impertiissem: quoniam autem exitiosam earum possessionem esse scio, nec illos, nec me item hujusmodi laqueis implicabo.* Pecunia quoties offerebatur S. Vincentio Ferrerio per castella prædicanti, vetabat à sociis suis accipi. S. Franciscus, teste S. Bonaventura in eius vita cap. 7. *Pecunia*, ait, *servis Dei nihil aliud est, quàm diabolus & coluber venenosus.* Denique S. Petrus Simoni Mago offerenti pecuniam: *Pecunia tua*, ait, *tecum sit in perditionem.* Actor. 8. 20.

Exempla. S. Antonii. S. Vincentii Ferrerii. S. Francisci. S. Petri.

VERS. 9. Luc. 9. 3. Marc. 6. 8. NOLITE POSSIDERE AURUM, NEQUE ARGENTUM, NEQUE PECUNIAM IN ZONIS VESTRIS) *Neque pecuniam*, scilicet ullam aliam, v.g. æneam; unde Græcè est μηδὲ χαλκὸν, id est, neque æs. Triplex enim est pecunia; aurea, argentea, & ænea, imò omnis pecunia, ait Budæus de Asse, primò ænea fuit, deinde argentea, demum aurea. *In zonis*, id est, *in marsupiis vel crumenis*, ut vertit Syrus. Olim enim bursas & crumenas ad zonas appendebant, aut zonæ intexebant, vel attexebant, præsertim milites & itinerantes; unde proverbium: *Zonam perdidit*, de eo, cui nihil est pecuniæ: inde loculi dicti sunt zonæ. Vide Nebrissensem quinquagena 50. Unde & Gracchus apud Gellium lib. 5. cap. 12. *Cum Romæ profectus sum*, inquit, *zonas, quas plenas argenti extuli, eas ex provincia inanes retuli.* Alexander Imperator apud Lampridium: *Miles*, ait, *non timet, nisi vestitus, calceatus, armatus, & habens aliquid in zona.* Pescennius Niger apud Spartianum vetuit, ne milites zonam secum deferrent in bellum; sed si quid haberent pecuniæ, publicè commendarent, recepturi post prælium, simul & ipsis luxuriei materiam eripiens, & hosti prædam, si quid adversi evenisset.

Triplex pecunia: aurea, argentea, & ænea.

Quintum est hoc præceptum de non possidendis opibus, à Christo datum Apostolis tribus de causis. Prima, ut omni terreno affectu, æquè ac sollicitudine expediti, toti à Dei providentia penderent confidentes & securi, quòd illa de omnibus necessariis abundè eis prospiceret. Secunda, ut toti Evangelio insisterent, ad illudque prædicandum omnes cogitationes & curas converterent. Tertia, ut omnibus gentibus illustre darent exemplum simplicitatis, sobrietatis, paupertatis, contemptus opum, sanctitatis, animique excelsi & cælestis, quo per Angelicam hanc vitam, ait S. Chrysostomus, & Euthymius, omnes in sui amorem & admirationem raperent: *Nihil enim*, ait Euthymius, *ita admirandos reddit, sicut vita frugalis, ac quibuslibet obviis contenta.* quare Christus hic non tantùm vetat Apostolis præparationem pecuniarum ad viaticum, ut vult Jansenius, sed omnem omnino possessionem, ut patet ex τῷ *nolite possidere*: hæc enim possessio multò magis sui cura distraxisset & impedisset Apostolos, quàm viaticum. Ita Maldonatus. Dices Lucæ cap. 9. vers. 3. explicatur hoc Christi præceptum, dicendo: *Nihil tuleritis in via*, Græcè *in viam*, id est, pro via & itinere conficiendo. Respondit Maldonatus, per viam totam eorum peregrinationem & legationem, ac consequenter vitam omnem intelligit, juxta illud vers. 5. *In viam Gentium ne abieritis*. Simpliciùs dicas, Christum expressè quidem vetare tantum Apostolis, ne ferant secum pecuniam ad viaticum, implicitè tamen sub hoc vetare omnem rei temporariæ, & pecunia æstimabilis possessionem: qui enim v. g. agrum possidet vel domum, hoc ipso virtute pretium & pecuniam possidet: domus enim vel ager pretio & pecunia est æstimabilis. Unde Matthæus pleniùs ait: *Nolite possidere*. Christus autem id hic disertè non expressit; quia illud jam factum ab Apostolis præsupponit. Apostoli enim vocati à Christo, relictis omnibus etiam navi & retibus, secuti sunt Christum.

Quintum Christi præceptum. Tres eius causæ.

Symbolicè S. Hieronymus: *Aurum*, ait, *sæpè legimus pro sensu, argentum pro sermone, æs pro voce* (accipi) *hæc nobis non licet ab aliis accipere, sed data à Domino possidere.*

Quæres, an hæc Christi præcepta de non possidenda pecunia, calceis, virga, & duabus tunicis data Apostolis fuerint perpetua, an temporalia dumtaxat? S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Ambrosius lib. 9. in Lucam, S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. cap. 30. ex iis Maldonatus censent fuisse perpetua, ita ut Apostoli per omnem vitam, qua prædicarunt Gentibus, obligati fuerint hac forma & specie paupertatis. Alii passim censent fuisse temporalia, ac obligasse eos dumtaxat eo tempore, quo vivente Christo prædicabant Judæis. *An perpetuum hoc præceptum.*

Dico Primò, propriè & præcisè hæc præcepta fuere data Apostolis, dumtaxat pro tempore, quo primò missi sunt bini à Christo prædicare per Judæam, ut Judæis hoc opum contemptu, atque hac vita Angelica & cælesti persuaderent se esse Apostolos veri Messiæ, id est, Christi, qui è cælo in carnem descendens, omnes ad cælestem vitam & gloriam spretis rebus terrenis vocabat. Id patet primò ex vers. 5. ex quo sequentia hæc præcepta pendent: *In viam Gentium*, inquit, *ne abieritis*, &c. *sed potiùs ite ad oves, quæ perierunt domus Israel.* Primò enim Judæis ostendendus & persuadendus erat Messias: ut illis cum recipientibus, Gentes faciliùs eum reciperent. *Resp. fuisse temporale. Probat. Primò.*

Secundò, id patet ex Lucæ 22. v. 35. ubi de præterita hac missione & præcepto loquens Christus: *Quando*, inquit, *misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc*, &c. ubi τὸ *misi* significat elapsum jam esse hoc præceptum; & τὸ *nunc* significat aliud diversum nunc eis præcipi, scilicet, ut tollant peram, & emant gladium. *Secundò.*

Tertiò, quia Apostoli per Gentes proficiscentes ibant ad infideles, qui eos quasi hostes deorum suorum prima fronte aversabantur, nec eis hospitium & cibum dare dignabantur, donec per miracula & sanctitatem vitæ eius fidem adhiberent: ergo antequam eis fidem persuaderent, debebant sibi de victu providere, præsertim quia sæpè magno comitatu catechistarum, interpretum, & aliorum condemnatorum incedebant. Unde Paulum proficiscentem Hierosolymam comitati sunt Sopater, Aristarchus, Secundus, Cajus, Timotheus, Tychicus, & Trophimus, ut patet Actor. 20. 4. *Tertiò.*

Quocirca Apostoli permittebant mulierem piam, honestam & divitem se comitari, quæ eos aleret. Id disertè patet 1. Corinth. 9. *Numquid non habemus potestatem mulierem sororem* (Christianam) *circumducendi, sicut & ceteri Apostoli?* Idipsum fecit Christus, qui permisit Magdalenam, aliasque pias fœminas, à se conversas more gentis se comitari, ac se suosque sustentare, ut patet Lucæ 8. v. 3. Imò Judas *loculos habebat*, &c. *& ea, quæ mittebantur, portabat*. Joan. 12. 6. & Joan. 6. discipuli ajunt Christo: *Unde ememus panes, ut manducent hi?*

Instabis, cur Christus præceptum, quod dedit Apostolis de non portandis pecuniis, ipse non servavit? Respond. Christus in se servavit, quia ipse non portabat lo-

loculos; sed Judas ac cùm initio solus cœpit prædicare, loculis omninò caruit ut patet ex illo: *Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet.* Matth. 8. 20. Quoad Apostolos verò 12. & discipulos 72. quos secum ducebat, alendos, permisit Judam portare loculos: quia aliàs eos alere fuisset impossibile: Quis enim tantam hominum multitudinem hospitio excipere, & continuò sustentare voluisset, aut potuisset? Apostolos autem ipse per Judæam misit binos dumtaxat: bini autem facilè apud aliquem virum pium hospitium, & victum reperire poterant. Simili modo S. Franciscus Xaverius proficiscens ad Indos, nil viatici in navim intulit, imò oblatum à rege Lusitaniæ refutavit; sed cibum à nautis & navigantibus quotidie mendicavit, quia solus erat. At jam cùm quinquageni & centeni è Societate Jesu, & aliis ordinibus in Indias evangelizaturi sæpiùs mittuntur, viaticum apud se aut alium habeant oportet. Quis enim nautarum, aut vectorum omnes illos per sex navigationis menses quotidie pascere posset aut vellet? Sic S. Vincentius Ferrerius, qui more Apostolico Europæ provincias evangelizando obivit, secumque centenos, imò millenos ducebat, habebat suos procuratores, quæ singulis de victu aliisque necessariis providerent. Nec enim indigenæ hos sumptus præstare potuissent.

S. Franciscus Xaverius. *S. Vincentius Ferrerius.*

Quartò, idipsum patet ex Actor. 4. & 5. ubi primi fideles omnes suas facultates offerebant Apostolis, ex quibus ipsi & cæteri omnes vivebant. Quin & Paulus, qui aliàs animo excelso, se suosque labore manuum suarum, faciendo tabernacula, eaque vendendo sustentabat, in carcere tamen Romano, & subinde aliàs ex eleemosynis Philippensium vixit, ut patet Philipp. cap. 4. v. 14. & seq.

Quartò.

Quintò, ita docet S. Chrysostomus hom. 9. in epist. ad Philipp. *Præcepta*, ait, *illa temporalia erant, & non perpetua*, S. Thomas & S. Anselmus, Hugo, Dionysius Carthus. Jansenius, Barradius, Toletus, Franc. Lucas hic; & Bellarminus lib. 1. de Clericis cap. 26. Audi S. Thomam: *Ante passionem*, inquit, *missi sunt Apostoli ad Judæos. Apud Judæos autem consuetudo erat, quòd suis debebant providere magistris: ideò Christus nihil ferre præcepit Apostolis, cùm mitteret eos ad Judæos. Sed ista non erat consuetudo in Gentibus. Ideò cùm missi sunt ad Gentes, data est eis licentia portandi sumptus: portabant igitur, quando prædicabant aliis quàm Judæis.*

Quintò.

Dico secundò: Hæc tamen præcepta quoad eorum substantiam & scopum, qui erat ostendere animum alienum ab avaritia, ac præ se ferre magnum contemptum rerum omnium terrenarum, & desiderium cœlestium; æquè ac fiduciam in Deum, Deique providentiam: hæc enim hisce præceptis Apostolis imprimere voluit Christus atque hæc Apostoli reipsa præstiterunt, cùm recepto Spiritu Sancto in Pentecoste, non nisi cœlestia cogitabant, dicebant, egebant. Quocirca hæc Christi præcepta non tantùm quoad scopum, sed etiam quoad modum præcisè ad litteram servarunt Apostoli, quandocumque & ubicumque id facere potuerunt: imò Paulus hisce præceptis consilium addidit, ut sumptus sustentationis à fidelibus non acciperet, sed labore manuum sibi victum pararet. Et hoc tantùm voluere Patres initio citati. Hoc paupertatis Apostolicæ exemplum imitatus S. Franciscus, cùm suos fratres binos evangelizatum mittebat, non aliud viaticum eis dabat, quàm hoc: *Jacta cogitatum tuum in Domino, & ipse te enutriet.*

Fuit perpetuum quoad substantiam.

VERS. 10. Mar. 6. v. 8. & 9. NON PERAM IN VIA, NEQUE DUAS TUNICAS, NEQUE CALCEAMENTA, NEQUE VIRGAM. DIGNUS EST ENIM OPERARIUS CIBO SUO) Pera est marsupium, vel sacculus viatorius, in quo itinerantes deferunt panes & escas, quos in via comedebant; unde adagium: *Mendici pera non impletur.*

NEQUE DUAS TUNICAS) Mutatorias intellige, scilicet, duo paria tunicarum, ait D. Thomas, ut nunc unum, nunc alterum induas: alioqui frigoris aut necessitatis causa, duabus simul indui tunicis non vetat, nam & ipse Christus duabus indutus fuit, ut patet Joan. 19. 23. ita S. Hieronymus, Jansenius, & Maldonatus.

Simpliciùs Lyranus, Toletus, & Barradius, absolutè unicam hic tunicam præcipi intelligunt, una enim in Judæa, utpote regione calida, tunica sufficit. Unde & Christus unicam tantùm externam habuit: nam illa inconsutilis interna erat loco indusii, vel subuculæ: externæ deinde pallium iniiciebant. Unde Euthymius in Matth. cap. 27. docet Christum tria tantùm habuisse vestimenta, scilicet subuculam, tunicam, & superiùs indumentum, quale apud nos est toga vel pallium.

S. Franciscus in Ecclesia S. Damiani, audiens in Missa recitari Evangelium hoc, quo Christus discipulis ad prædicandum mittendis, formam tribuit Evangelicam vivendi, ne videlicet possiderent aurum, nec in zonis pecuniam, nec peram in via, nec duas tunicas, nec calceamenta, nec virgam, finita Missa, clariùs eà sibi explicari petiit, quo facto incredibili perfusus lætitia: Hoc est, inquit, quod cupio, hoc, quod totis præcordiis concupisco. Hoc fuit initium, hæc fuit causa conversionis ejus: hoc institutum ejus, ad æmulandam paupertatem Apostolicam. Quare statim hæc omnia executioni dedit Christi discipulus, ut Christo & Evangelio plenè obsequeretur, seque coaptaret: calceamenta ergo soluit de pedibus; deposuit baculum, peram rejecit, pecuniam execratus, unaque contentus tunicâ, rejectâ corrigia, pro cingulo funem sumpsit, idque per omnem vitam. Ita S. Bonaventura cap. 3. vitæ ejus, & alii: unde vivens & moriens disertè asseruit: *Ipse Dominus revelavit mihi, quòd deberem vivere secundùm formam S. Evangelii.*

S. Franciscus suum institutum hausit ex hoc loco.

NEQUE CALCEAMENTA) Duplicata, sive duo paria calceorum, æquè ac tunicarum, ait S. Thomas, & Cajetanus; & innuit S. August. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 30. Euthymius verò vult Christum primò hic apud Matthæum Apostolis vetuisse calceos, deinde verò postea apud Marcum indulsisse eis sandalia. Verùm de eodem loco & tempore agit Marcus, de quo Matthæus hic, ut patet conferenti utrumque.

Simpliciùs dicas, calceos hic vetari, qui pedem totum tegant, non sandalia, hoc est, soleas, quæ plantam pedis dumtaxat muniunt, ne in saxa impingant: hæc enim Apostolis concessa docet Marcus cap. 6. vers. 9. Judæa enim aspera & saxosa est regio, æquè ac calida: quare sandalia pedes contra saxa protegunt, & calorem arcent, eo quòd superne pedes relinquant nudos. Ita S. Hieronymus, Euthymius, Jansenius, Toletus, Maldonatus, & S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. cap. 30. calcei verò pedem stringunt, & quasi incarcerant, ut minùs sit liber & expeditus ad iter, atque eumdem sæpè nimis calefaciunt. Calceos ergo vetuit Christus Apostolis per Judæam peregrinantibus, ut expeditiores forent ad iter, utque eis nimiam pedum curam adimeret. Calcei verò Græcè vocantur ὑποδήματα, idest, subligacula, quia olim supernè ligaculis stringebantur, uti etiamnum apud multos fit. Porrò sandaliis Apostolos post Christi ascensionem usos, patet Actor. 12. ubi Angelus ad Petrum: *Calcea*, ait, *te caligas tuas*, Græcè *sandalia tua*. Et tale est sandalium S. Andreæ, quod Treviris in Cathedrali Ecclesia à R. D. Præposito mihi ostensum fuit. Talia quoque gessere Isajas, Jeremias & Ezechiel Prophetæ, ut patet ex antiquis eorum imaginibus in codice Basilii Porphyrogeniti Imper. quæ extant in Vaticano, quas curavi expingi & præfigi Prophetis majoribus. Talia denique exhibet imago B. Virginis Romæ depicta à S. Luca: Puer enim Jesus in ejus brachiis pingitur cum sandaliis, quæ supernè per ligacula circum ligantur pedi, ita ut pedes & digiti pedum Christi sint intecti, prorsus & nudi, planta verò pedum solea tegatur. Talia quoque exemplo Christi gestavit S. Franciscus, & ejus sequaces Capucini.

Sandalia permissa Apostolis. *Sandalium S. Andreæ Treviris.*

Hoc Christi & Apostolorum exemplum secuti multi è primis Christianis, incesserunt sine calceis. Id docet Lucianus in Philopatro, ubi habitum Christiani describens: *Pallium putre*, ait, *sine calceis & tegmine, capite nudo incedens, detonsa coma. Sic & Plato*, ait S. Hieronymus hic, *præcepit duas corporis summitates* (caput & pedes) *non esse velandas, nec assuefieri debere mollitiei capitis & pedum. Cùm hæc enim habuerint firmitatem, cætera robustiora sunt.* De pallio verò Christianorum olim erat

Primi Christiani caruerunt calceis.

A toga ad pallium, erat adagium: *A toga ad pallium*, id est, à Gentilismo transiit ad Christianismum: Gentiles enim toga amiciebantur, Christiani pallio. Unde Tertullianus lib. de Pallio cap. 5. *Calceos*, ait, *nihil dicimus, proprium togæ tormentum, immundissimam pedum tutelam, verùm & falsam. Quàm enim non expediat in algore & ardore rigere nudipedem, quàm in calceo undipedem. Magnum incessui munimentum sutrinæ. Veneriæ prospexere, perones* (calceos) *effeminatos*. Clarissimè verò Clemens Alexand. lib. 2. Pædagog. cap. 11. *Viro*, ait, *pulchrè convenit nullos habere calceos, præterquam si militet. Calceatum enim esse non parvam habet affinitatem cum eo, quod est esse ligatum. Optimum est exercitationis genus nudis uti pedibus, & ad sanitatem, & ad expeditam facilitatem, ubi non prohibeat necessitas; quod si iter non ingrediamur, nec nudis incedere pedibus pati possimus, soleis utendum est; eas autem Attici vocant κατύματα, quòd pedes, quantum ego conjicio, terræ appropinquavent. Tenuis ac simplicis calceaturæ testis Joannes sufficit, qui dicebat se non esse dignum solvere corrigiam calceamentorum Domini, non enim curiosos is habebat calceos, qui veræ philosophiæ typum Hebræis ostendebat*.

Symbolicè. Symbolicè S. Augustinus libr. 2. de Consensu Evang. cap. 30. *Marcus*, inquit, *dicit calceatos sandaliis vel soleis, quibus scilicet pes, nec tectus desuper, nec nudus ad terram, nempe volebat Dominus non occultandum Evangelium, nec terrenis commodis innitendum*.

Rursum Glossa: Apostolo abjicienda sunt, inquit, aurum, id est, sapientia sæcularis: argentum, id est, facundia: pecunia zonæ, id est, sapientia abscondita; pera, id est, onus sæculi: calceamenta, id est, mortuorum operum exempla. Audi S. Hieronymum epist. 24. ad Marcellam de Obitu Leæ: *Hæc*, inquit, *quam unius cubiculi secreta vallabant, quæ pauper videbatur & tenuis, cujus vita putabatur amentia, Christum sequitur, & dicit: Quæcumque audivimus, ita & vidimus in civitate Dei nostri, & reliqua. Quapropter moneo flens, gemensque contestor, ut dum hujus mundi viam currimus, non duabus tunicis, id est, duplici vestiamur fide: non calceamentorum pellibus, mortuis videlicet operibus prægravemur, non divitiarum nos pera ad terram premat: non virgæ, id est, potentiæ sæcularis quæratur auxilium: non pariter & Christum velimus habere & sæculum, sed pro brevibus & caducis æterna succedant, & cum quotidie (secundùm corpus loquor) præmoriamur, in ceteris non nos perpetuos existimemus, ut possimus esse perpetui*.

NEQUE VIRGAM) Dices: Marcus cap. 6. vers. 9. contrariam habet, scilicet, *sed virgam tantùm*. Resp. S. Marcum loqui de מִשְׁעָן *mischan*, id est, virga, seu baculo, & fulcimine, cui innitaris: Hic enim est symbolum viatorum pauperum, qui baculo innixi incedunt, ut fatigationem levent, sicuti incessit Jacob peregrinans in Mesopotamiam, Genes. 32. 10. Matthæus verò hic loquitur de מַטֶּה *matte*, id est, virga defensoria, vel vindicatoria, quam Christus Apostolis vetat; pro quo nota Græcum ῥάβδος, id est, *virga*, tria significare,

ῥάβδος, id est, virga, tria significat. *Primò.* primò insigne honoris & potestatis, quale est sceptrum regum, fasces consulum, virga prætorum, & judicum, quæ Hebr. dicitur שֵׁבֶט *scebet*, unde *sceptrum*: de qua David Psal. 2. *Reges eos in virga ferrea*. Et Psalm. 44. *Virga æquitatis, virga regni tui*. Et Isajas cap. 14. *Contrivit Dominus baculum impiorum, & virgam dominantium*. Hinc & ῥαβδοφόροι, id est, *virgiferi* vocabantur lictores & viatores, per quos magistratus denuntiabant, quid vellent fieri: horum enim insigne erat virga, quam gestabant. Sic & Judæorum doctores virgam manu ferebant, ait Lyranus velut doctrinæ insigne, uti nunc ludimagistri ferunt ferulam. Hanc Apostolis vetat Christus, quia jubet eos præ se ferre modestiam, humilitatem, non auctoritatem & potestatem imperiosam. Talem enim virgam gestavit Moses legislator durorum Judæorum, qua & Pharaonem per decem plagas contrivit, & rebelles Judæos castigavit: at non Christus, cujus lex est spiritus amoris & suavitatis.

Secundò. Secundò ῥάβδος significat *matte*, id est, virgam, seu baculum, quo alios ferias & percutias, sicut præceptores virgis flagellant discipulos, de qua Psal. 88. *Visitabo in virga iniquitates eorum*. Et Exodi 21. v. 20. *Qui percusserit servum suum, vel ancillam virgâ*; imò rusticorum & pauperum arma sunt virgæ & baculi. Unde David contra Goliath processit non aliis armis instructus, quàm baculo & funda 1. Reg. 17. Et Ezechiel cap. 39. agens de Cæde Gog: *Comburent*, ait, *arma, clypeum & hastam, arcum & sagittas, baculos manuum & contos*. Et Isajas c. 10. *Virga furoris mei Assur*. Per virgam ergo hic synecdochicè quælibet arma intellige: hæc enim Christus vetat Apostolis, quos jubet non armis, sed Deo fidere, ac divinæ tutelæ esse testes & præcones; atque fidem, non pugnando, sed patiendo propagare. Nam, *qui Domini habet auxilium, cur quærat baculum?* ait S. Hieronymus.

Tertiò ῥάβδος significat מִשְׁעָן *mischam*, id est, fulcimen, virgam & baculum, cui incumbas, & hanc Apostolis permisit Christus, tum quia insigne est pauperum viatorum; tum quia facit ad levamen itineris & laboris. *Tertiò.*

Porrò Joannes Alba lib. Electorum. pag. 337. per virgam accipit eam, cui insculpta erat contesseratio & signum amicitiæ, ut virga sit idem, quod tessera amicitiæ, quam ostendebant, cùm ad amicos incognitos divertebant, ut ex ea reciperentur quasi amici; unde cùm renuntiabant amicitiæ, dicebantur frangere tesseram amicitiæ, putà virgam contesserantem in amicitiam; ut sensus Christi sit, q. d. Nolite humanis niti præsidiis, nolite ferre tesseram amicitiæ, ut ex ea recipiamini, Deus enim vobis providebit de hospitio & hospite. Verùm nulla hic tesseræ vel amicitiæ fit mentio, sed virgæ dumtaxat. *Virga amicitiæ tessera.*

Symbolicè virga notat potestatem Apostolorum, ait S. Aug. lib. 2. de Conf. Evang. cap. 30.

DIGNUS EST ENIM OPERARIUS CIBO SUO) Causam dat, cur vetuerit viaticum, &c. Quia, inquit, Judæi, quibus prædicabitis, vos alent, dignus est enim prædicator cibo suo, quo significat & Judæos debere eos, qui sibi Evangelium prædicant, sustentare, & prædicatores jure suo inde posse vivere. *Accipiant prædicatores*, ait S. Chrysostomus, *sustentationem à populo, mercedem à Deo*. Alibi tamen hæc sustentatio vocatur merces à similitudine operariorum, quibus illa quasi pars mercedis tribuitur, etsi in prædicatoribus propriè non sit merces, quia prædicatio omne pretium, & omnem mercedem humanam longè superat & transcendit. S. Paulus 1. Cor. 9. vocat stipendium à similitudine militum, quibus datur non ut merces (quantula enim est ad periculum, quod subeunt?) sed ut sustentatio debita. Operamini ergo in vinea Domini, ò Apostoli, & prædicate strenuè, nec solliciti sitis de cibo, id est, victu & vestitu, quia Deus de illo vobis abundè providebit, vel per hospites vestros, vel aliundè ex ditissimis providentiæ suæ thesauris.

IN QUAMCUMQUE AUTEM CIVITATEM, VEL CASTELLUM INTRAVERITIS, INTERROGATE, QUIS IN EA DIGNUS SIT, ET IBI MANETE, DONEC EXEATIS.) *Dignus*, scilicet aptus & congruus Evangelio, & vobis hospitibus, id est, qui sit timens Deum, religiosus probatæ vitæ, avidus salutis, hospitalis maximè erga pauperes & pios, præsertim prædicatores; quique, ut ait S. Hieronymus, *magis se noverit accipere gratiam, quàm dare*, vos hospitio recipiendo, quòd scilicet à vobis recipiat fidem, gratiam, & salutem, ac vestræ prædicationi ad multorum conversionem cooperetur, quæ longè majora sunt, quàm hospitium, quod ipse dat vobis. *VERS. 11. Luc. 9. 4. & c. 10. 7. Mar. 6. 10.*

Sextum est hoc præceptum, quod Apostolis per Judæam prædicaturis dat Christus de hospite, ut scilicet non divertant apud aliquem, vel à fide Christi aversum, ne ab illo malè tractentur, vel infamem, ne is suam infamiam eis afflet, sed apud virum probum & propensum ad pietatem & hospitalitatem, qui & eorum prædicationi libens cooperetur, & bonum nomen apud cives suos ei conciliet. *Hospes*; ait S. Hieron. *famâ deligendus est populi, & judicio vicinorum, ne prædicationis dignitas suscipientis infamia deturpetur*. *Sextum Christi præceptum.*

ET IBI MANETE, DONEC EXEATIS) Cur? Resp. Prima causa est, ne si Apostoli non maneant, sed mutent hospitium, ipsi leves & inconstantes esse videantur. Ita S. Chrysostomus, & Victor Antiochenus in Marci cap. 6. Secunda, ne hospitem priorem contristent, vel dedecore afficiant, si ab eo ad alium digniorem commigrent. Ita S. Ambrosius, & Chrysost. Tertia, ne *Non mutent hospitium quatuor de causis.*

quis

quis dicat eos gulosos, lautiores ditiorum mensas quærere. Ita Theodoretus. Quarta, ne vagentur, & per domos oberrent, itaque in incommodas & periculosas incidant. Audi S. Ambrosium serm. 32. *Reprehensibile est, ut vir, qui Evangelium annuntiat, & docet errandum non esse, ipse per diversos incipiat oberrare, & domum, cui pacem dixerat, deserere, hospitemque, cui benedictionem intulerat, contristare.* Intellige, nisi nimis diu in eodem loco manerent, ut hospiti graves forent, aut alia justa migrandi causa occurreret: tum enim charitas & prudentia suaderent hospitium commutandum.

VERS. 12. Luc. 10. 5. INTRANTES AUTEM IN DOMUM, SALUTATE EAM, DICENTES: PAX HUIC DOMUI) Syrus: *Pacem precamini illi.* Est salutatio vetus Hebræorum, qua pacem, id est, omnia pacifica & prospera (hæc enim secum affert pax, aufert verò bellum) hero & domesticis apprecantur. Hebræi temporalia intelligebant, sed Christus spiritualia, scilicet gratiam salutem, gloriam & felicitatem æternam. Christus enim in terram venit, ut pacem inter Deum, homines & Angelos conciliaret. Unde eo nascente cecinerunt Angeli: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Lucæ 2.

Septimum Christi præceptum.

Septimum est hoc præceptum, ut pacem hospiti apprecentur, & apprecando explorent an hospes sit dignus & congruus. Id enim intelligent, si is salutationem æquè ac salutantes gratanter acceptet, benignè resalutet, & ad hospitium invitet. Apostoli ergo precantur hospiti pacem primò cum Deo; secundò cum domesticis, vicinis, & cæteris omnibus. Unde S. Hieron. *pacem*, ait, *imprecamini hospiti, & quantum in vobis est, discordiæ bella sedate.* Tertiò pacem, id est, omnia prospera, omnia bona, tam præsentia, quàm futura & æterna. Addit S. Chrysost. Apostolorum salutationem non nudam & verbalem fuisse, sed realem & efficacem, & benedictionis vires obtinuisse, ut hospiti, si is dignus erat, pacem, id est, fidem, gratiam, & salutem reipsa conferrent.

VERS. 13. Luc. 10. 6. ET SI FUERIT QUIDEM DOMUS ILLA DIGNA, VENIET PAX VESTRA SUPER EAM; SI AUTEM NON FUERIT DIGNA, PAX VESTRA REVERTETUR AD VOS) *Digna*, scilicet, si, ut paulò antè dixit, hospes sit dignus, quia amans pacis, id est, Evangelii & salutis: sive, ut Jansenius, quia à Deo præordinatus & prædestinatus ad pacem, id est, ad fidem, gratiam, & vitam Evangelicam; tunc utique; *veniet pax vestra super eam*, quia hospes cum suis domesticis acceptabit fidem & gratiam Christi, quam illi apprecamini, & paulò post distinctiùs eidem explicabitis & prædicabitis.

SI AUTEM NON FUERIT DIGNA) quia hospes salutationem vestram, & pacis Evangelicæ apprecationem refutat & repellit, *pax vestra revertetur ad vos*; Græcè ἐπιστραφήτω, id est, *revertatur*, hoc est, revertetur, ut explicat Noster hic, & Lucas cap. 10. v. 6. Hebræi enim sæpè imperativum usurpant pro futuro. Nota prosopopœjam: Pax enim inducitur hic quasi persona ab hospite repulsa, alio vadens, Apostolosque deducens, q. d. Si hospes vestram pacis salutationem repellat, non tamen idcircò infructuosa erit vestra salutatio, quia vobis eveniet, quod illi precati eratis, scilicet pax, id est, omnia prospera; itaque fiet, ut pax ab indigno hospite repulsa, ad vos quasi redeat, vosque ad alium hospitem dignum deducat, qui illam avidè à vobis vobiscum hospitio excipiat: ac vestræ prædicationi credat, fiatque Christianus & sanctus, dignusque cœlo & vita æterna. Similis est phrasis Psal. 34. 12. & 13. ad quam hìc alludit Christus: *Retribuebant*, ait, *mihi mala pro bonis*, &c. *Et oratio mea in sinu meo convertetur.* q. d. Ego David, & antitypè ego Christus, pro hostibus meis Judæis, eorumque salute oravi, sed illi fuere mihi ingrati & rebelles: quare oratio mea eis ob ipsorum malitiam non profuit; ad me ergo reversa videtur, quia mihi, meisque fidelibus ex Gentilitate in me credentibus profuit. Ita Eusebius, S. Athanasius, & Hesychius in Psal. 34. *In sinum Christi*, inquit, *id est, in Ecclesiam Gentium à Judæis reflexa Christi oratio recidit.* Hoc est quod Judæis ait Paulus: *Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, & indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes.* Actor. 13. 46. Et Isaias cap. 9. 8. *Verbum misit Dominus*, inquit, *in Jacob, &*

Pax repulsa redit. Quomodo?

cecidit in Israel; quia, ut explicat S. Gregorius 2. Moral. cap. 30. *Christum, quem ad se venientem Judaicus populus respuit, hunc repentè populus Gentilis invenit.* Esto, & alius sit illius loci sensus magis literalis, ut ibidem dixi.

Non tantùm quoad meritum, sed re ipsa.

Itaque salutatio & pax ab hospite repulsa redit ad Apostolos, non tantùm quoad meritum, ut vult S. Hieronymus, q. d. Merces & meritum vestræ salutationis, benevolentiæ, & charitatis ad vos redibit, quia hoc meritum propriè non redit, sed manet apud salutantem, sive salutatus dignus sit & gratus, sive indignus & ingratus; sed etiam redit propriè; sicut legatus repulsus ab eo, ad quem mittitur, redit ad herum, qui eum misit, quia scilicet salutatio repulsa ab indigno rediens quasi ad Apostolos, in eorum potestate est, & quasi in eorum manu seipsam sistit, ut offerant eam dignis, qui eam magna reverentia, & gratiarum actione cum Apostolis salutantibus hospitio tum domus, tum mentis suæ excipiant, seseque totos dedant Christo & Apostolis, quasi Christi legatis & vicariis.

VERS. 14. Luc. 9. v. 5. & cap. 10. v. 10. & 11. Mar. 6. 11. ET QUICUMQUE NON RECEPERIT VOS, NEQUE RECEPERIT SERMONES VESTROS: EXEUNTES FORAS DE DOMO, VEL DE CIVITATE, EXCUTITE PULVEREM DE PEDIBUS VESTRIS) Lucas & Marcus addunt: *In testimonium illis.*

Excutiendus pulvis. Cur?

EXCUTITE PULVEREM) vel sandalia excalceando, eaque inter se collidendo, ut pulvis ex iis excutiatur, sicut ait Abulensis quæst. 83. qui vult Apostolos bis id fecisse, semel in urbe, secundò extra urbem: vel sandalia applodendo ad terram, aut ea affricando ad lapidem, vel lignum aliquod, ut pulverem extergerent.

Ratio prima.

Quæres cur hoc? Resp. Primò S. Hieronymus: *Pulvis*, inquit, *excutitur in testimonium laboris, quod ingressi sint civitatem, & prædicatio Apostolica ad illos usque pervenerit.* Et Theophyl. *Vel quod testantur*, inquit, *se illorum nomine magnum iter confecisse, nihilq; illis profuisse.* Sic & S. Chrysostomus.

Secunda.

Secundò, *excutite pulverem*, quasi impium propter impios incolas, ut significetis eos esse quasi anathema, nec vos quidquam cum illis quasi execratis, ac maledictioni & condemnationi æternæ addictis, vel habere commune, ne pulverem quidem. Ita S. Hieronymus, Theophylactus hic, & S. Ambrosius in cap. 9. Lucæ, & S. Aug. in quæst. Evang. ex Matth. quæst. 7.

Tertiò, ut hic pulvis à nobis excussus, in die judicii sit testis eorum incredulitatis & impietatis, ac coram Christo eos accuset, & gehennæ reos peragat. Et hoc est, quod ait Lucas: *In testimonium illis*, hoc est, contra illos. Ita S. Hilarius & Origenes in Genes. cap. 18. homil. 4. *Signo pulveris pedibus excussi*, inquit Hilarius, *æterna maledictio relinquitur.* Ita pulverem pedum excusserunt Barnabas & Paulus, repulsi à Judæis Antiochiæ Pisidiæ, Actor. 13. 51. Alludit ad Prophetam, qui à Deo missus in Bethel ad Jeroboam idololatram, ab eo rejectus, in eum pulverem pedum excussit, hoc ipso, quo jussu Dei alia via, quàm venerat reversus est domum suam. 3. Reg. 13. 9.

Octavum Christi præceptum.

Octavum est hoc præceptum Christi jubens Apostolis, ut in eos, qui prædicationi resistunt, pulverem excutiant, ut eis indignitatem suæ inhospitalitatis ostendant, ac terrorem incutiant, & æternum gehennæ excidium comminentur. Quo tacitè jubet Apostolos esse animosos, ne præcellantur cùm viderint Judæos Evangelium rejicere, sed in eos acriter velut vindices divini insurgant, eosque quasi anathematici subiiciant.

VERS. 15. Luc. 10. 12. AMEN DICO VOBIS, TOLERABILIUS ERIT TERRÆ SODOMORUM ET GOMORRHÆORUM IN DIE JUDICII, QUAM ILLI CIVITATI) q. d. Graviùs punientur & damnabuntur, qui repellunt Apostolos, quàm Sodomitæ, qui igne cœleste conflagrarunt horrendo Pentapolis totius incendio, & terrifico sæculorum omnium exemplo; quia graviùs iis peccant.

Quàm sit grave repellere Apostolos.

Quæres, quomodo hoc sit verum, cùm sodomia gravissimum sit scelus contra naturam, & clamans in cœlum? Resp. sodomiam numerari inter gravissima scelera, sed in specie libidinis, sive contra legem naturalem, continentiæ dumtaxat; nam alioquin constat graviora esse peccata hæresim, infidelitatem, blasphemiam, sacrilegium, desperationem, odium Dei, &c. quàm sit sodomia. Repellentes ergo Apostolos, Christique fidem,

 gratiam

gratiam & salutem longè graviùs, quàm Sodomitæ peccabant, idque non uno, sed multiplici peccato, scilicet primò, infidelitatis; secundò, inobedientiæ; tertiò, ingratitudinis; quartò, inhospitalitatis; quintò, rebellionis & contumaciæ in Deum contra legem naturalem & divinam, ac gratiam ejus tam benevolè & liberaliter oblatam, totque miraculis & beneficiis confirmatam, inhumanè & barbarè respuebant. Ita S. Hilarius, Hieron. Beda, Theophyl. & alii.

Hoc etiam suo modo locum habet in iis, qui respuunt Dei verbum, vel vocationem, & sanctas inspirationes, contra quos detonat Deus Proverb. 1. 24. *Quia vocavi, & renuistis*, &c. *ego quoque in interitu vestro ridebo*. Vide ibi dicta.

Hinc S. Hieronymus probat contra Jovinianum non esse æquales omnium damnatorum pœnas, ac per consequens nec culpas. Anastasius etiam Nicænus in quæst. S. Script. quæst. 17. hinc ostendit nonnullos impios puniri tam in hac vita, quàm in futura, uti Sodomitæ puniti fuere in hac vita, & rursum punientur in die judicii damnandi ad gehennam.

Similes sceleri Sodomiæ ob tres analogias.

Porrò appositè Christus repellentes Apostolos comparat Sodomitis. Primò, quia sicut hi inhumani & barbari fuerunt inhospites; unde Angelos divertentes ad Loth voluerunt violare & incestare. Genes. 19. sic illi inhumanos & barbaros se ostendunt erga Apostolos hospites suos. Secundò, sicut hi admoniti fuere à Loth, sed eum spreverunt: sic illi admonentur ab Apostolis, quos Christus legavit ad eorum salutem, ut eos benevolentissimè ad Christi fidem & gratiam invitarent; quare longè inhumaniùs illos aspernantur, quàm Sodomitæ Loth. Tertiò, sicut Sodomitæ puniti sunt igne & sulphure è cœlo, sic hi punientur igne & sulphure in gehenna, sed longè graviùs; quia si Sodomitæ audissent prædicationem Christi & Apostolorum, ac vidissent eorum signa & miracula, credidissent, & pœnitentiam egissent, uti ait Christus c. 11. v. 23.

VERS. 16. Luc. 10. 3. ECCE EGO MITTO VOS, SICUT OVES (Lucas cap. 10. 3. *Sicut agnos*) INTER LUPOS) S. Hieronymus per Lupos accipit Scribas & Pharisæos, alii quoslibet hostes & persecutores. Nullum animal tam inerme & debile, quàm ovis. Sic Christus mittit Apostolos sine armis, imò sine virga & viatico, ut suam in eis virtutem & potentiam ostendat. Non mittit eos quasi leones, ait Chrysostomus, sed quasi oves, ut ipsi mira sua vi & efficacia superent lupos, eosque in oves convertant. Audi Chrysostomum: *Erubescant, qui quasi lupi adversarios suos prosequuntur, cùm videant lupos innumeros ab ovibus superari paucissimis: Et certe quousque sumus oves, facilè hostes vincimus: cùm verò in naturam luporum transimus, tunc superamur: tunc enim nullum nobis à pastore patrocinium adest; qui non lupos, sed oves pascit*. Notat S. Chrysost. & ex eo Theophyl. & Euthymius Christum Apostolis hic prædicere futura mala & persecutiones, quatuor de causis. Prima est, ut discant ejus præscientiam: secunda, ne putentur hæc illis ex infirmitate magistri accidere: tertia, ne inopinantes opprimantur: quarta, ne turbentur tempore crucis, sed hac missione & promissione Christi sese corroborent ad omnia generosè ferenda & superanda. Christus ergo hic suos animat, q. d. Agite, ô mei Apostoli, ablego vos ad Judæos, Scribas & infideles, qui vos vexabunt & persequentur; sed cogitate, quia *ecce ego mitto vos*: ego, inquam, qui olim Eliam, Elisæum, Isajam, cæterosque Prophetas ad Achab, Jezabelem, Manassem, aliosque impios reges misi, animavi, roboravi, protexi, & cùm opus fuit, liberavi, ac tandem ab eis permisi occidi, ut sanguine suo meam fidem & religionem obsignarent, ac martyrii lauream consequerentur. Idem ego nunc mitto vos, eademque imò majora vobiscum facturus sum: ego vobis ubique adero, ubique assistam, ut & in vita per ovinam innocentiam, & in morte per ovinam mansuetudinem & tolerantiam omnes & omnia superetis. Sic Absalon jubens suis occidere Amnon fratrem suum, ait: *Nolite timere: ego enim sum, qui præcipio vobis: roboramini, & estote viri fortes*. 2. Reg. 13. 28.

Igitur hac voce: *Ecce ego mitto vos*, significatur divina Christi auctoritas, potestas, assistentia, protectio, efficacia, quæ Apostolos, quasi oves innocentes & inermes, luporum, id est hostium prædæ & lanienæ expositos tutatur, ut eos vel prædicando convertant, vel generosè moriendo superent. Vide S. Chrysost. hom. de Pentecoste tom. 3. Apostolos verò jubet esse oves & agnos; primò, per innocentiam; secundò, per humilitatem & mansuetudinem; tertiò, per patientiam, ut omnium injuriis, ipsique morti pro Christo corpus omniaque membra exponant. Qui ergo vult verus esse Christi servus, discipulus & Apostolus, cogitet se mitti quasi ovem inter lupos, ac proinde sit prodigus vitæ, æstimet se perditum, sit paratus & resolutus ad labores & cruces, ac ad mortem pro Christo vltrò subeundam. Dux Albanus Capitaneus Generalis exercitus Caroli V. habebat 400. juvenes animosos & resolutos, quos vocabat prodigos vitæ & perditos, vulgò *enfans perdus*. Hos in conflictu immittebat seorsim in latus hostium fortius; illi, ut audacissimi & pugnacissimi, certique mori, turbabant ordines hostium, eosque rumpendo, ordinariè pariebant victoriam. Talem se perditum, & prodigum vitæ æstimet Christi præco & Apostolus, ut infideles & impios Christo victori subiiciat. Talem se reputabat B. Xaverius vadens in Indiam, ac suis flentibus dicebat: *Mercatores tantis impendiis & periculis navigant in Indiam prodigi vitæ, mercium temporalium studio; Ego non ibo eòdem Dei & animarum causa?* imò prodigam libens mille vitas. Nimirum habebat illud præmeditatum: *Anima mea in manibus meis semper*, ut eam cuilibet auferre volenti offeram.

Apostolus sit prodigus vitæ.

Tropologicè S. Gregorius, & ex eo S. Thomas in Catena: *Qui*, inquit, *locum prædicatoris suscipit, mala inferre non debet, sed tolerare; ut ex ipsa sua mansuetudine iram sævientium mitiget, & peccatorum vulnera ipse in aliis afflictionibus vulneratus, sanet: Quoniam & si quando zelus rectitudinis exigit, ut erga subditos sæviat; furor ipse de amore sit; non de crudelitate, quatenus & jura disciplinæ foris exhibeat, & intus paterna pietate diligat, quos foris castigat. Multi autem cum regiminis jura suscipiunt, ad lacerandos subditos inardescunt; terrorem potestatis exhibent, domini videri appetunt, patres se esse minimè cognoscunt, humilitatis locum in elatione dominationis immutant; & si quando extrinsecus blandiuntur, intrinsecus sæviunt, de quibus dicitur: Veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Contra quæ nobis considerandum est, quia sicut oves inter lupos mittimur: Sensum ergo servantes innocentiæ, morsum malitiæ non habeamus*.

Estote prudentes sicut serpentes. Primò.

ESTOTE ERGO PRUDENTES, SICUT SERPENTES, ET SIMPLICES SICUT COLUMBÆ) Primò, *ut per prudentiam*, ait S. Hieronymus, *devitent insidias, per simplicitatem non faciant malum. Et serpentis astutia ponitur in exemplum, quia toto corpore occultat caput, ut illud in quo vita est, protegat. Ita nos toto periculo corporis caput nostrum, qui Christus est, custodiamus; id est, fidem integram & incorruptam servare studeamus*. Secundò Rabanus: Solet, ait, etiam serpens eligere strictas rimas, per quas transiens, veterem pellem exuat: similiter prædicator transiens per angustam viam, veterem hominem omnino deponat. Audi Isidorum Pelusiotam lib. 1. epist. 26. *Serpens*, ait, *arte ac versutia vetustatem exuit, in arcta quadam & angusta rima sese comprimens, ac senium deponens. Vult igitur nos quoque per arctam viam & afflictionem, veterem hominem exuere, ac pro eo novum induere, qui ad ejus imaginem renovatur*. Tertiò, Remigius: Pulchrè etiam Dominus, inquit, prædicatores serpentis prudentiam monet habere, quia primus homo per serpentem deceptus est, ac si diceret, quia hostis callidus fuit ad decipiendum, vos prudentes sitis ad liberandum: ille laudavit lignum, vos laudate crucis virtutem. Addit Hilarius: Ille falsam promisit immortalitem, & divinitatem, dicendo: *Eritis sicut Dii*; vos veram promittite, ac Angelis similes futuros esse, qui credant. Quartò, serpentes, dum senescunt, per angustum foramen gliscendo, vetustam pellem detrahunt, ut novam induant, teste Aristotele lib. 8. Histor. animal. ca. 17. Ita & vos, ô Apostoli, senectam mentis per innovationem spiritus, & meditationem æternitatis exuite. Via enim in cœlum angusta est, & virtute semper innovanda, ait S. August. lib. 2. de doctrina Christiana cap. 16. Quintò, *prudentia serpentis est*, ait Beda, *quod unam aurem petræ opponit, alteram cauda claudit, ne audiat incantantes*. Et S.

Secundò. *Tertiò.* *Quartò.* *Quintò.*

Augu-

Augustinus in Psalm. 57. vers. 5. ad illa: *Sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas: Allidit*, inquit, *serpens unam aurem terræ, & de cauda obturat alteram:* Ita Christi discipulus & Apostolus, contra diaboli & impiorum suggestiones claudat aures cauda & terra, id est, meditatione finis, puta mortis & sepulchri, sibique dicat: *Memento homo, quia pulvis es, & in pulverem reverteris.*

Sextò, Serpentis oculus. Sextò, serpens acutissimè videt: unde Adagium: *Serpentis oculus*. Sic Apostolus omnia acuto mentis intuitu prospiciat, ut mala avertat & bona accersat. Rursum serpens est astutissimus: unde quod agit, non robore, sed astutia sua agit ac prudentia: quare venenum suum non nisi cautissimè, & maximè ad nocendum opportuno tempore effundit: sic & Apostolus prudenter observet prædicandi occasiones, ac videat, quid cuique loco, tempori, & personis conveniat, quidque ad persuadendum sit efficacissimum. Ita Basilius in Regul. brevior. interrog. 245.

ET SIMPLICES SICUT COLUMBÆ) Quia, ut ait Remigius, *simplicitas sine prudentia facilè decipi potest, & prudentia periculosa est, nisi simplicitate temperetur*. Et, ut ait S. Gregorius lib. 6. epist. 31. ad Mauritium: *Ut serpentis astutia columbæ simplicitatem acueret, & columbæ simplicitas serpentis astutiam temperaret.*

Pro *simplices*, Græce est, ἀκέραιοι, quod si à κέρας (id est cornu) & α privativo derives, idem est, quod sine cornibus, sine noxa, sine vindicta, innocentes, innoxii, ait S. Basilius loco citato: si verò à κεράννυμι, id est, *misceo*, & α privativo, idem est, quod *sine mistione*, impermixti, candidi, synceri, qui quod corde sentiunt, hoc sine fuco ore proferunt. Primò ergo jubet, *ut per prudentiam devites insidias, per simplicitatem non facias malum*, ait S. Hieronym. Columba enim caret felle, nec ulli nocet.

Estote simplices ut columbæ. Primò: *Secundò.*

Secundò, S. Chrysostomus: Ita inquit, per iram non extinguitur, sed per mansuetudinem: non sufficit pati mala, sed nec turbari conceditur, quod est columbæ.

Tertiò. Tertiò, notant Theophylactus & Euthymius columbas, licet pullis orbentur, ad eosdem tamen nidos & dominos redire, q. d. Christus: Sic & vos, ò Apostoli, nolite esse memores injuriarum vobis factarum, sed placidi & amantes redite ad eos juvandos & convertendos, à quibus læsi vexatique estis. Nonum est hoc Christi præceptum, sequitur decimum.

Nonum Christi præceptum.

VERS. 17. Luc. 21. v. 12. Mar. 13. v. 9. CAVETE AUTEM AB HOMINIBUS: TRADENT ENIM VOS IN CONCILIIS) Græcè εἰς συνέδρια, id est, in concilia, in consessus magistratuum & judicum, ut ab iis quasi blasphemi in Deum, vel potiùs in Deos judicemini & condemnemini. Syrus: *Tradent vos in domum judiciorum*, hoc est, in prætoria. *Cavete ab hominibus*, primò fictis & proditoribus; qui vos deferent ad concilia, tradentque judicibus puniendos; sicut eos summè hac de causa cavent jam sacerdotes in Anglia, Scotia & Japonia: Secundò *ab hominibus*, scilicet, insidiatoribus, qui vobis per interrogationes perplexas & politicas, insidias tendent, ut ex ore vestro eliciant aliquid contra leges vel reges dictum, ut apud eos vos accusent: Tertiò *ab hominibus*, scilicet, persecutoribus, qui vos ad necem quærent. *Cavete* ergo, id est, cautè vos gerite quoad, salvo officio vestro, fieri potest, ut declinetis illorum proditiones, insidias & persecutiones; maximè verò lapsum, ne eorum suasionibus & minis cedatis, ut Christum negetis & illorum perfidiæ consentiatis; quin potiùs pro Christo constanter vos flagellis exponite, & mortem oppetite.

Decimum.

Moraliter disce hìc cuique cavendum esse ab hominibus, imò à seipso ut homo est, quia *homo homini lupus*.

Quilibet potest esse martyr. Nemo ergo dicat: Infelix ego sum ac infausto tempore natus; neque enim possum fieri martyr, quia cessat hominum persecutio, nullus jam est Nero, nullus Decius: nam quilibet fieri potest martyr, si suis cupiditatibus, timoribus, tentationibus generosè ex Dei amore resistat: tua cupiditas tuus est Decius; tuus timor tibi est Nero; tua tentatio tibi est Julianus. Persequitur te socius, irridet, probris afficit, calumniatur, cruciat te febris, catharrus, asthma. Si hæc Dei amore patienter toleras, martyr es patientiæ, uti fuit Job. Instigat te gula, ut vino & deliciis te ingurgites? Repugna, & martyr es abstinentiæ, ut fuit Daniel. Sollicitat te ambitio, ut præ ceteris te extollas, dignitates primas ambias? Evelle illam è mente tua, & martyr es humilitatis ac modestiæ, ut fuit sanctus Franciscus. Superior tibi dura, tuisque sensibus repugnantia jubet? Obedi, vince teipsum, & martyr es obedientiæ, uti fuit Abraham offerendo suum Isaac. Genes. 22. Titillat te luxuria? Illam jejuniis mortifica, & ciliciis crucia, erisque martyr castitatis, uti fuit Joseph. Stude, doce, concionare, labora, ad Indos proficiscere, ut tot animas pereuntes salves, & martyr es charitatis, uti fuit B. Xaverius.

ET IN SYNAGOGIS (ubi lex legebatur, & legis violatores castigabantur) SUIS FLAGELLABUNT VOS) VERS. 18. Luc. 21. v. 12. & 13. Mar. 13. 9.
Sic in iis flagellati sunt Petrus & Apostoli, Actor. 5. 40. & Paulus 2. Corinth. 11. 24. *A Judæis*, inquit, *quinquies quadragenas, una minùs accepi; ter virgis cæsus sum*, &c.

ET AD PRÆSIDES (provinciarum) ET AD REGES DUCEMINI PROPTER ME, IN TESTIMONIUM ILLIS, ET GENTIBUS) Syrus, *in testimonium eum ipsorum, eum Gentium*. Sic Paulus ductus est captivus, quasi reus ad Felicem & Festum præsides Judææ. Actor. 23. 24. & sequent. Jacobus Minor ad Ananum Pontificem, à quo jussus occidi: Petrus & Jacobus Major ad regem Agrippam, qui Jacobum capite plexuit. Actor. 12. 23. Idem à Judæis per Græciam & totum orbem sparsis, ubique persecutionem passus est, & protractus ad præsides provinciarum, ut patet ex Actis Apostol. capit. 13. 45. & sequent. Petrus & Paulus ducti sunt ad Neronem, à quo tandem perempti, gloriosum obiere martyrium. Sic S. Andreas ductus est ad Aegeum Achajæ proconsulem, ab eoque crucifixus. S. Joannes ad Domitianum Imperatorem, à quo dolio ferventis olei impositus, ex eo splendidior exivit. Sanctus Matthæus ductus est ad Hirta cum regem Aethiopiæ. S. Thomas ad Brachmanes. S. Bartholomæus ad fratrem Polemonis regis Indiæ, à quo vivus excoriatus est. Hinc patet hæc non tam ad primam Apostolorum in Judæam missionem, (tunc enim nil tale passi leguntur) quàm ad ceteras per omnem eorum vitam deinceps obitas spectare. Ad illas ergo hic Christus extendit & dilatat sermonem suum.

Apostoli ad reges & præsides varie ducti.

PROPTER ME) Quia meam fidem & religionem prædicatis, me scilicet esse Messiam Dei Filium, Salvatorem mundi: unicuique malorum, ait S. Chrysostomus, mitigationem adjungit, nam non parva consolatio est, pati propter Christum. Quocirca Apostoli flagellati *ibant gaudentes à conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati*. Actor. 5. 41.

IN TESTIMONIUM) Tum veræ fidei meæ, quam prædicatis: hujus enim illustre testimonium erit vestrum martyrum. Unde multi videntes constantiam Apostolorum & martyrum in tormentis, ad Christum conversi sunt; ita S. Hilarius: tum persecutorum perfidiæ, obstinationis & condemnationis: *Illis*, scilicet Judæis & Gentibus, quæ pariter vos persequentur, & ad quarum præsides protrahemini. Notat Apostolos non tantùm à Judæis in Judæa, sed & à Gentibus, cùm ad eas post mortem suam proficiscentur, multa passuros. Porrò τὸ *illis & Gentibus*, propriè est, q. d. Contra illos, scilicet Judæos, & contra Gentes, q. d. Vestra productio ad tribunalia, liberaque meæ fidei confessio, ideoque condemnatio & punitio publicum erit testimonium toti orbi ostendens, justè Judæos & Gentes, tum in hac vita, tum in die judicii exscindi & damnari, eo quòd vestræ prædicationi increduli fuerint, ac vos veros Dei præcones persecuti fuerint & occiderint. Unde Euthymius: *In testimonium*, inquit, hoc est, ad redargutionem Judæorum & Gentium, ne postmodum dicere possint, quòd vestram prædicationem non audierint. Et Theophylactus *in testimonium*, ait, id est, in notam & reprehensionem eorum, qui non credunt.

VERS. 19. Luc. 12. v. 11. & c. 21. 14. Mar. 13. 11. CUM AUTEM TRADENT VOS, NOLITE COGITARE, QUOMODO, AUT QUID LOQUAMINI; DABITUR ENIM VOBIS IN ILLA HORA QUID LOQUAMINI) Undecimum est hoc Christi præceptum, quo jubet Apostolos non esse sollicitos de responsione ad interrogationes præsidum, qui hanc se illis suggesturum pollicetur: *Nolite cogitare*, intellige, solliciti- *Undecimum.*

licitè, anxiè, intempestivè, quasi vobis solis, vestræque prudentiæ fisi, Christo Deoque (cujus causa honor & voluntas hic agitur) diffidatis. Unde Græcè est, μὴ μεριμνήσητε, id est, ne sitis anxii & solliciti, uti vertit Noster interpres apud Lucam cap. 12. v. 11. Non ergo prudentem responsionis præmeditationem vetat, sed anxiam nimiamque sollicitudinem. Simili sensu vetuit sollicitudinem victus crastini cap. 6. v. 25. ut discant fideles à Dei providentia pendere, eamque suppliciter quotidie invocare. Quocirca martyri in quæstionibus & tormentis assiduè invocandus est Deus, ut sapientiam ad respondendum, & animos ad tolerandum suggerat. Hoc est, invocandus est Deus, ut sapientiam ad respondendum, & animos ad tolerandum suggerat. Hoc est, quod Luc. c. 21. ait, Christum dixisse & promisisse: *Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non potuerunt resistere & contradicere omnes adversarij vestri.* Sic de S. Steph. ait Lucas Act. 6. *Non poterant resistere sapientiæ & spiritui, qui loquebatur.* Ita Sanctus Franciscus spe martyrii profectus in Syriam ad Sulthanum Babyloniæ, *tanta mentis constantia*, ait S. Bonaventura in ejus vita cap. 9. *tanta virtute animi, tantoque fervore spiritus prædicavit illi Jesum Christum, ut Evangelicum illud in ipso clareſceret veraciter esse completum: Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes adversarii vestri. Nam & Sulthanus* (antea Christo infesissimus) *libenter ipsum audiebat, admirando in viro Dei fervorem spiritus, conspiciens & virtutem, & ad moram contrahendam cum eo instantiùs invitabat.*

S. Luciæ. Illustre ad literam extat exemplum in vita S. Luciæ Syracusanæ, quæ à Paschasio præfecto jussa diis immolare, cùm audacter id refutaret, præfectus minando, dixit: *Cessabunt verba cùm ventum fueris ad verbera:* Cui virgo: *Dei servis verba deesse non possunt, quibus à Christo Domino dictum est: Cùm steteritis ante reges & præsides, nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus sanctus qui loquitur in vobis.* Quam cùm Paschasius interrogasset: *Estne in te Spiritus sanctus?* Respondit: *Castè & piè viventes templum sunt Spiritus sancti.* At ille: *Jubebo te ad lupanar duci, ut te Spiritus sanctus deserat.* Cui virgo: *Si invitam jusseris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam.* Quare Paschasius ità inflammatus, Luciam eò trahi jussit, ubi ejus virginitas violaretur: sed divinitùs factum est, ut firma virgo ita consisteret, ut nulla vi de loco dimoveri posset. Vide hic admirandam virginis prudentiam, qua ad singula interrogata tam sapienter & cordatè respondit, ut præfectus obmutesceret; nimirum loquebatur in ea Spiritus sanctus.

Tropologicè S. Augustinus lib. 4. de Doctrina Christiana cap. 15. docet prædicatorem ante concionem orare debere & studere: *Ad horam verò ipsius dictionis*, inquit, *illud potiùs bonæ menti cogitet convenire, quòd Dominus ait: Nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini: non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.*

VERS. 20. Luc. 12. 12. Marc. 13. 11. NON ENIM VOS ESTIS, QUI LOQUIMINI; SED SPIRITUS PATRIS VESTRI, QUI LOQUITUR IN VOBIS) q. d. Loquemini præsidibus, non ex vobis, vestraque prudentia & animo, sed ex Spiritu sancto qui vobis suggeret sapientiam & animos, ut præsidibus sapienter & animosè respondeatis: quare in vobis non tam vos ipsi, quàm Spiritus sanctus loquetur: Sicut in asina Balaam loquebatur Angelus. Numer. 22. 28. Ita in Petro & Apostolis locutus est Spiritus sanctus coram Pontificibus. Actor. 4. 13.

VERS. 21. Luc. 21. 16. Mar. 13. 12. TRADET AUTEM FRATER FRATREM IN MORTEM, ET PATER FILIUM, ET INSURGENT FILII IN PARENTES ET MORTE EOS AFFICIENT) Quia in me credunt, vel me prædicant. Præmunit Christus Apostolos & fideles & prædictione futurarum persecutionum, quas passuri sunt etiam à cognatis, fratribus & parentibus infidelibus, qui naturalis cognationis & pietatis obliti fidem & fideles ad necem persequentur; ut in iis constantes sint, ac tormenta, carceres, & mortem ipsam ab iis illatam generosè tolerent potiùs, quàm Christum & fidem negent. Unde Beda: *Prædixit*, ait, *futuram perturbationem, ut quasi antè cognitam leviùs portarent.* Nam tela prævisa minus feriunt, & ut ait S. Hilarius. *Multùm proficit ad tolerantiæ assumptionem, rerum imminentium cognitio.* Sic S. Barbara à proprio patre ob Christi fidem interfecta est: Sic & S. Christina. S. Lucia Martyr à proprio filio Eurepio de Christiana fide accusata est, & à judice martyrio laureata die 16. Septembris anno Domini 303. S. Paulus primus Eremita, ne proderetur à fratre, id est, à marito sororis suæ, fugit in eremum, teste Hieronymo S. Venceslaus princeps Bohemiæ, à Boleslao fratre, & Drahomira matre infidelibus, proditoriè peremptus est: Denique Domitianus Imperator Flavium Clementem Consulem Romanum, patruelem suum, & Flaviam Domitillam cognatam suam ob Christianam fidem interfecit. Maximianus Imperator Artemiam sororem suam Christianam, Diocletianus Serenam uxorem, S. Cajum Pontif. ejusque fratrem S. Gabinium cum filia sancta Susanna, cognatos suos, quia Christianos, martyrio affecit.

Persecutio à cognatis. S. Barbaræ. S. Christinæ. S. Pauli Eremitæ. S. Venceslai. S. Flavii Clementis. S. Flaviæ Domitillæ. SS. Artemiæ, Serenæ, Caii Pont. Gabinii, Susannæ.

Hæc non tam in prima, quàm in secunda missione Apostolorum per Judæam & totum orbem, post mortem Christi contigerunt. Quare Jansenius putat hic esse hysterologiam: hæc enim à Christo esse dicta, non tunc, sed paulò ante mortem, ut habet Lucas cap. 21. 16.

Verùm alii meliùs censent Matthæum, qui ordinis est tenax, hæc suo loco & ordine, quo dicta sunt à Christo consignasse; sed Christum illa rursum paulò ante mortem Apostolis refricasse & inculcasse, cùm proximè futura erant, ut eos ad constantiam in adversis imminentibus animaret. Nam nonnulla ex his iterat repetitque Matthæus inferiùs c. 24. vers. 10. & 13. velut dicta à Christo ituro ad mortem.

ET ERITIS ODIO OMNIBUS HOMINIBUS PROPTER NOMEN MEUM: QUI AUTEM PERSEVERAVERIT USQUE IN FINEM, HIC SALVUS ERIT) *Omnibus*, id est, multis, passim omnibus, uti fiebat in conciliis, judiciis & theatris, martyrum. Christi enim crucifixi fides & prædicatio initio toti orbi erat nova, & paradoxa: Unde passim Judæi suo Moysi, & Gentiles suis diis assueti affixique insurrexerunt contra Apostolos illam prædicantes, & contra paucos fideles ad illam conversos. Sic sæpè τὸ *omnis* in Scriptura significat multos. Sic enim vulgò loquimur, ut cùm plurimos cernimus quid facere, dicamus omnes id facere, id est, plerosque. VERS. 22. Luc. 21. 17. 19. Mar. 13. 13. Inf. c. 24. v. 10. & 13.

QUI AUTEM PERSEVERAVERIT) In patientia. Græcè enim est, ὁ ὑπομείνας, id est, *qui sustinuerit*, scilicet, has persecutiones & adversitates; *usque in finem* tum persecutionum, tum vitæ; *hic* omnis & solus *salvus erit*, salute, felicitate & gloria æterna, quasi patientiæ suæ præmio & corona donabitur. Non satis est semel, secundò, tertiò tolerasse & vicisse, sed ad coronam necesse est tolerare & vincere usque in finem, juxta illud Apocal. 2. *Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Vide ibi dicta: *Ut autem toleres in finem, jugiter respice finem.* Patientiæ enim corona, est perseverantia. Audi sanctum Bernardum epist. 129. *Perseverantia meretur viris gloriam, coronam virtutibus. Vigor est virium, virtutum consummatio, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium, soror patientiæ, propugnaculum sanctitatis. Tolle perseverantiam, neque obsequium mercedem habet, neque beneficium gratiam, neque laudem fortitudo.*

Perseverantia in finem virtutis consummatio.

VERS. 23. CUM AUTEM PERSEQUENTUR VOS IN CIVITATE ISTA, FUGITE IN ALIAM) *Non timendo passionem*, ait Beda, *sed declinando, ut tribulationis occasio seminarium fieret Evangelii*, ne scilicet prædicatoribus occisis succideretur prædicatio fidei, sed iis fugientibus alibi spargeretur, sicq; fugientes Evangelio, & aliis locis, imò eidem loco, ex quo fugiebant, vel absentes, vel redeuntes consulerent. Fuga ergo hæc erat victoria; fugiebant enim non ex timore, sed ex amore Christi, ut ejus fidem propagarent. Sic Tartari fugiendo jaciunt sagittas in hostes insequentes, eosque configunt & occidunt.

Quæres, an hoc sit præceptum, an permissio dumtaxat? Resp. Partim est præceptum, scilicet, cùm Ecclesiæ & fidei necessitas fugam exigit, aut lapsus proprii periculum: nam *Christum fugiendo non negat, qui ideò fugit,*

Fugere quando præceptum quando permissio?

fugit, negat, ait S. Chrisostomus. Ita S. Nazianzenus Orat. 1. Julian. & S. Athanasius lib. de Fuga sua. Si enim ipse non fugisset rabiem Arrianorum, ipsi in Oriente de fide Homousii (quæ in uno Athanasio stare videbatur) triumphasset. Partim est consilium, quando scilicet ex fuga major propria, aut aliena utilitas & perfectio speratur. Partim est permissio, ut cum quis tormenta valde metuit & horret, nec in loco, ubi persecutio viget, manere necessitate aut obligatione aliqua (v. g. quia est Episcopus aut pastor) obstringitur, de quo vide sanctum Augustinum epist. 180. ad Honoratum, & sanctum Thomam, secunda secundæ quæst. 185. articul. 5. & Abulensem hic quæstion. 110. Aliàs fugere est illicitum, si videlicet fidei, justitiæ, Sacramentis & ovibus, puta fidelibus, inde creetur salutis periculum, aut scandalum, ut patet Joan. cap. 10. v. 11. & 12. Atque hæc quæ dixi sunt juris non positivi, sed naturæ & divini. Duodecimum ergo est hoc Christi præceptum, datum Apostolis ituris ad prædicandum.

Duodecimum Christi præceptum.

Hinc exemplum Christi, Apostolorum, sancti Athanasii, & aliorum, qui in persecutione fugerunt, refellitur Tertullianus qui libro de Fuga contendit fugam esse illicitam. Unde S. Hieronymus in Catal. Scriptor. Ecclesiast. in Tertulliano, docet hunc ejus librum esse unum ex iis, qui ab eo jam hæretico & Montanista scripti sunt contra Ecclesiam. Porrò Tertullianus Christianis objicientibus Christum hic fugam jubere, respondebat hoc Christi præceptum fuisse temporale, datum Apostolis in prima missione per Judæam, quia præcessit vers. 5. *In viam Gentium ne abieritis;* & sequitur; *non consummabitis civitates Israel*, &c. Idem censuerunt S. Hieronymus, Chrysostomus, Euthymius: sed alii passim docent hoc præceptum Christi esse perpetuum, uti & alia hic. Et patet, quia id est juri naturæ, ut dixi. Licèt enim vers. 5. Christus Apostolos tantùm in Judæam mittat, tamen eadem occasione dat illis præcepta in omnem vitam. Quocirca Matth. 18. & Actor. 1. Christum post resurrectionem jam in cœlum abeuntem, alia eis præcepta dedisse non legimus, maximè cùm omni tempore in Apostolis horum præceptorum servandorum par fuerit ratio. Ita Origines homil. 9. in librum Judicum, S. Athanasius in epist. ad Orthodoxos, Nazianz. orat. 1. in Julian. Jansenius, Maldonatus & alii.

Aufertur perpetuum?

AMEN DICO VOBIS, NON CONSUMMABITIS CIVITATES ISRAEL, DONEC VENIAT FILIUS HOMINIS) Græcè οὐ μὴ τελέσητε, id est, non absolveritis, non finiveritis, scilicet peragrando & convertendo civitates Israelis, id est, Judæorum. Primò S. Chrisost. & ex eo Theophylactus, & Euthymius, exponunt de prima missione Apostolorum in Judæam. q. d. Fugite à civitate vos persequente in aliam, quia non prævenietis me circumeundo Palæstinam, sed antequam eam circumiveritis, ego redibo ad vos, vosque rursum ad me assumam. Verùm in prima missione Apostoli benignè à Judæis fuere excepti; unde eis non fuit fugiendum, sed gaudentes reversi sunt ad Christum, ut patet Lucæ 10. vers. 17.

Non consummabitis civitates Israel, quid?

Prima explicatio.

Secunda. Secundò, Beda exponit. q. d. Non convertetis Israelitas ante meam resurrectionem, postquam ego ad vos redibo, vosque mittam ad Gentes toto orbe dispersas, ubi perpetuus circumeundi & prædicandi erit locus, & jugis laborandi campus. Sic & Glossa Interlin. D. Thomas, Lyran. Abulen. Dion. & Cajet.

Tertia. Tertiò, alii, q. d. Non percurretis Judæam fugiendo & prædicando, donec ego ad illam redeam quasi vester ultor & vindex, ut per Titum & Vespasianum, Judæos, qui vos persecuti sunt, exscindam & deleam.

Quarta. Germana. Quartò & genuinè, *non consummabitis*, id est, non perambulabitis, aut potiùs perambulando non perficietis in fide Evangelii, & religione Chistiana civitates Israelis, id est, populum Israeliticum, ad quem jam vos mitto, ut dixi 5. vers. 5. ante secundum adventum filii hominis, puta Christi ad juditium, quia ut docet Paulus Roman. 11. oportet, ut priùs in Ecclesiam Christi plenitudo Gentium, id est: omnes Gentes intrent, & tunc omnis Israel salvus fiet, q. d. Cùm vos persequentur, fugite de una civitate in aliam, quia semper vobis fugæ erit locus, ubi operam vestram utiliter collocare possitis apud Judæos, & multò magis apud Gentes: non enim deerunt Judæi nec Gentes convertendi, & in si de instruendi usque ad finem mundi & diem judicii. Unde Rupertus *Israel* accipit spiritualiter & mysticè, id est, fideles quoslibet, qui semper futuris sæculis per omnes Gentes supererunt convertendi. Innuit Christus Judæos fore Evangelio incredulos usque ad finem mundi, sed tum paulò ante judicium convertendos ab Elia & Enoch. Ita sanctus Hilarius.

Hucusque præcepta Christi data Apostolis, sequuntur jam promissa & stimuli, quibus eos animat ad generosè superandum persecutiones. Primus stimulus est vers. 14. Christi exemplum, qui à Judæis majora sustinuit. Secundus est vers. 26. quòd Deus veritatem Evangelii post persecutiones sit patefacturus ad Christi & Apostolorum gloriam. Tertius vers. 28. quòd magis timendus sit Deus animæ Dominus, quàm persecutor corporis. Quartus vers. 29. quòd Deus singularem eorum habebit curam. Quintus vers. 32. quòd Deus coram Angelis eos honorabit, & glorificabit in æternum.

Quinque stimuli ad constantiam in persecutione.

NON EST DISCIPULUS SUPER MAGISTRUM NEC SERVUS SUPER DOMINUM) Christus animat hic discipulos ad fugæ & persecutionum tolerantiam seipso, ait Chrysostomus, id est, suo exemplo. q. d. Discipulus & servus, quales vos mihi estis, ò Apostoli, non debet appetere majorem honorem & plausum populi, quàm habuit ejus magister & dominus, qualis sum ego. Si ergo ego à Judæis tantas calumnias & persecutiones passus sum, & majores patiar, ut tandem ab eis crucifigar; parate vos pariter, ut similia ab eis & Gentibus patiamini. Hunc esse sensum patet ex versu sequenti: *Multum*, ait sanctus Hilarius, *proficit ad tolerantiæ assumptionem rerum imminentium cognitio, maximè si patientia voluntas præsumatur exemplo.* Addit sanctus Hieronymus, *ut gloriæ loco ducant, si Domino vel passionibus adæquentur.*

VERS. 25. Luc. 6. 40. Ioan. 13. 16. 15. 20.

SUFFICIT DISCIPULO, UT SIT SICUT MAGISTER EJUS, ET SERVO SICUT DOMINUS EJUS, SI PATREMFAMILIAS BEELZEBUB VOCAVERUNT, QUANTO MAGIS DOMESTICOS EJUS) q. d. Si me, qui sum Christus magister, & Dominus, imò paterfamilias vester (erat enim familia 12. Apostolis constans, cujus Christus erat caput, rector & pater) Judæi irriserunt, calumniati sunt & vocaverunt Beelzebub, id est, amicum & socium Beelzebub, dicentes: *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia.* Matthæi cap. 12. 24. imò augescente ira & odio ipsum Christum vocarunt Beelzebub, ut hic dicitur; si, inquam, in me, qui eis per tot miracula me Messiam & filium Dei esse probabam, hoc ausi sunt, quantò magis eadem audebunt in vos domesticos meos discipulos & famulos? Et si ergo hæc ab eis modestè & fortiter toleravi, quantò magis vos eadem simili modo tolerare debetis, imò in iis gaudete, quòd pro me ista toleretis, quodque in hac tolerantia mihi assimilemini, meisque quasi vestibus & insignibus ornemini?

VERS. 25. Ioan. 15. 20.

Audi sanctum Hilarium hic Can. 10. *Omnia injuriarum & contumeliarum genera nihil nos terreant, gloriæ potiùs loco amplectentes, si Domino nostro vel passionum conditionibus adæquemur* Et Tertullianus lib. de bono martyrii c. 9. *Cum magister*, inquit, *& Dominus ipse perpessus sit persecutionem, & traditionem & occisionem: multò magis servi & discipuli candem expendere debebunt, ne quasi superiores, exempti de iniquitate videantur, quando hoc ipsum sufficere eis ad gloriam debeat, æquari passionibus Domini & magistri.* Nam ut ait sanctus Chrysostomus homil. 11. in epist. ad Roman. *Magna corona est communionem habere cum Domino.* Unde sanctus Ambrosius lib. 2. de Abraham cap. 7. *Exercitata*, inquit, *mens non aquilarum præfert imagines, nec dracones sed in cruce Christi, & in Jesu nomine progreditur ad prælium, hoc in signo fortis, hoc vexillo fidelis.*

Moraliter discant hic fideles, cùm se pietati dant: cum Christo & Apostolis irridendos fore & subsannandos, sed generosè probra omnia tolerent, & contemnant, dicantque cum Paulo: *Mihi pro minimo est, ut a vobis judicer, ut ab humano die.* Hinc sanctus Hieronymus epist. 39. ad Marcellam, loquens de Blesilla S. Paulæ filia, quæ mortuo marito monachæ vitam professa, à mundanis ridebatur: *Blesilla nostra*, inquit, *ridebit, nec dedigna-*

Moraliter virtuti studens parei se adirrisionis.

gnabitur loquacium ranarum audire convitia, cùm Dominus ejus dictus sit Beelzebub. Graviter Epictetus in Enchirid. cap. 26. *Sapientiæ*, inquit, *studium suscipere cupis, statim te para, quasi futurum sit, ut deridearis, ut multi te subsannent. Sed si quid proficere vis, ne recusa, quominùs ob res externas amens & fatuus habearis.* Similiter Lactant. in Epitom. divin. instit. cap. 1. *Teneamus*, ait, *innocentiam, teneamus justitiam, subeamus imaginem stultitiæ, ut veram sapientiam tenere possimus.* Quin & Isajas in nomine suo, cæterorumque Prophetarum & Apostolorum ait cap. 8. *Ecce ego, & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in portentum.* Et S. Paulus: *Spectaculum*, ait, *facti sumus mundo, Angelis & hominibus.* 1. Corinth. 4. Vide utrobique dicta.

Beelzebub quis? Quæres, quis & qualis fuit Beelzebub? Resp. fuit Deus & idolum Accaronitarum, ut patet 4. Reg. 1. 2. 3. ita dictus quasi בעל זבוב *baal zebub*, id est, *dominus muscæ*, vel *habens muscam*, eò quòd adversùs muscarum pestem coleretur & invocaretur. Sic enim apud Græcos Jovis cognomen erat ἀπόμυιος, q. d. *amusca*, quòd eum colerent ad fugandas muscas. Sic Cyrenacei cùm muscarum multitudo pestilentiam afferret, Achorem Deum muscarum ad eas abigendas invocabant, teste Plinio lib. 8. cap. 28. Sic denique Arcades & Elæi *Myagrum* sive *Myodem* (quo nomine Josephus lib. 9. Antiq. cap. 1. vertit vocatque Beelzebub) quasi muscarum venatorem & interemptorem adorarunt, teste Plinio lib. 10. cap. 28. & Pausania in Arcadicis. Vide Gyraldum de Diis Gentium. Hinc & idolum Beelzebub videtur habuisse caput muscæ. Nam Septuag. *Beelzebub* vertunt, *Deum muscam*. Simili enim modo *Ægyptiorum varia idola.* Aegyptii Apin Deum bovis capite & specie, Anubin canis, Hammonem Arietis, vel hirci, Aesculapium serpentis, alios deos & idola leonis, equi, aquilæ & avium forma pinxerunt & coluerunt. Hinc ergo Judæi Luciferum principem dæmoniorum partim irrisionis, partim abominationis causâ vocarunt Beelzebub, id est, Deum muscam, vel muscarium, talemque dixerunt esse Christum per summam contumeliam & sacrilegium. Plura de Beelzebub dicam 4. Reg. 1. vers. 2.

Beelzebul quid? Porrò Græci Codices tam hîc, quàm Marci 3. v. 22. & Lucæ 11. v. 15. 18. 19. æquè ac Theophyl. Euthym. Vatabl. constanter pro Beelzebub habent Beelzebul, quod nonnulli interpretantur *Baal* aut *Juppiter stercorarius* (*zebul* enim Hebr. *habitaculum*, sed Chald. Syriacè & Arabicè *zebel* significat *stercus*, quia diabolus per peccatum est immundissimus; ideoque homines ad omnes immunditias, præsertim crapulæ & libidinis excitat, atque in sepulchris, patibulis locisque immundis ut plurimum cum suis sagis versatur) idque ad contemptum, cadaveribus enim & stercoribus muscæ insident. Atque hinc fortè *zebuli* nomen, quod S. Hilarius aliique veteres dant diabolo, nisi malis Aeolicè ζα poni pro δια, ut *zabulus* dicatur pro *diabolus*. Verùm legendum est Beelzebub, non Beelzebul: sic enim legunt Codices Hebræi, Chaldæi, Syri, Arabici, S. Hieronymus, & alii passim. Sic etiam Septuag. legisse liquet ex 4. Reg. 1. ubi Beelzebub vertunt *Baal* (id est Jovem vel Deum) *muscam*: *zebub* enim muscam significat, non *zebul*.

VERS. 26. Luc. 8. 17. 12. 2. Mar. 4. 22. NE ERGO TIMUERITIS EOS: NIHIL ENIM EST OPERTUM, QUOD NON REVELABITUR, ET OCCULTUM, QUOD NON SCIETUR.) Græcè est pulchra paranomasia: *Nihil enim est tectum, quod non sit retegendum; nihil coopertum, quod non sit discooperiendum.*

Sensus est, q. d. Licèt Judæi vos calumnientur quasi non Dei, sed Beelzebub, id est, Luciferi Apostolos & legatos; nolite tamen eorum probra, irrisiones & sannas timere, quia tandem Deus vestram innocentiam, fidem & veram religionem patefaciet, non tantùm in die judicii, sed etiam in hac vita, facietque ut ji, qui vos antè persequebantur ut diabolicos, cognita veritate, ut divinos Deique nuntios honorent, colant, credant, obediant. Ita sanctus Chrysostomus. Teophyl. Euthym. nimirum virtus patitur fumum invidiæ & infamiæ, sed eluctans in flammam claritatis & gloriæ erumpit, ac diu pressa laus majori cum luce effulgurat.

Posset secundò sic exponi, q. d. Ne timeatis aut refugiatis, ô Apostoli, prædicare meum Evangelium, quia licèt initio pauci credant, ut videatur illud esse opertum & occultum, tamen sensim serpet, & tandem toti orbi ejus veritas innotescet, clarescet & splendescet.

Audi S. Ambrosium libr. 1. de Jacob & vita beata c. 8. *Perfecti*, inquit, *est viri non succumbere iis quæ plerisque terribilia & formidolosa videntur, sed quasi fortem militem, gravissimorum casuum sustinere incursus, conflictus subire, & quasi providum gubernatorem, navem in tempestate regere, atque occurrendo insurgentibus fluctibus, magis vitare naufragium sulcando undas, quàm declinando. Non iste in persecutione pavidus, non in tormentis mollior, sed quasi athleta fortis qui repercutiat verberantem, si non cædis, certè sermonis, flagello, dicens: Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum. Qui enim gravissimo licet dolore luctetur, non miserabilem se præbeat, sed ostendat tamquam in lanterna lumen, & inter asperas procellas & prævalidos flatus, suam lucere, nec extingui posse virtutem animi.* Sic olim suis in cruciatibus Vincentius tyrannum repercutiebat, dicens: *Videbis me plus posse dum torqueor, quàm ipse dum torques.* *S. Vincentius.* Sic Apostoli in persecutionum tenebris clariùs radiabant. De quorum virtute D. Bernardus serm. 57. in Cantica: *Quomodo*, inquit, *stellæ in nocte lucent, in die latent, sic vera virtus, quæ sæpè in prosperis non apparet, eminet in adversis.*

QUOD DICO VOBIS IN TENEBRIS, DICITE IN LUMINE: ET QUOD IN AURE AUDITIS VERS. 27. Luc. 12. 3. (Syrus, *quod in aures vestras auditis*; Arabicus, *quod audistis auribus vestris*) PRÆDICATE SUPER TECTA) In Judæa enim sunt tecta plana, ut in eis ambulare, cœnare, dormire, atque ex iis velut ex alto suggesto concionari, liceat, q. d. Quæ privatim vobis dico, hæc publicè prædicate. Est catachresis; nam *in tenebris* & *in aure* idem est, quod privatim & secretò: *in lumine* & *super tecta* idem est, quod palam & publicè, coram omnibus. Ita S. Chrysostomus, & S. Hieronymus, qui triplicem affert sensum: primum q. d. quod audistis in mysterio, hoc apertiùs prædicate: secundum quod didicistis abscondite, hoc publicè loquimini: tertium, quod in uno Judææ angulo vos docui, hoc in toto mundo liberè & audacter evangelizate.

Mysticè, S. Augustinus, libr. quæst. in Matth. cap. 2. quod dico in tenebris, id est in timore, inquit, hoc in lumine, id est, in fiducia veritatis prædicate.

ET NOLITE TIMERE EOS, QUI OCCIDUNT VERS. 28. Luc. 12. 4. 5. CORPUS; ANIMAM AUTEM NON POSSUNT OCCIDERE; SED POTIUS TIMETE EUM, QUI POTEST ET ANIMAM ET CORPUS PERDERE IN GEHENNAM) Arabicus, *in ignem gehennæ*, q. d. Nolite metu mortis, quam vobis intentabunt persecutores, negare meam fidem, aut cessare ab ejus prædicatione vobis à me imperata, vel aliquid ea indignum committere, quia, si id feceretis, incurretis mortem tum corporis, tum animæ longè atrociorem & diuturniorem, scilicet, æternam in gehenna, ubi damnati moriuntur morte immortali, quia jugiter in tormentis mortiferis, quasi in morte vitali & vita moribunda vivunt & perdurant, juxta illud: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Isaiæ 66. 24. Verè S. Chrysostomus hom. 5. ad Populum: *Gehennam*, ait, *continuè simens numquam in gehennæ ignem decides, continuè castigatus hoc metu.*

Hæc Christi gnome propriè respicit rem necessariam & præceptam, scilicet, jubet ut metu tyrannorum fidem Deo datam, ejusque legem non violemus. Extendi tamen potest ad res consultas, non præceptas; sed tunc consilii est, non præcepti. Sic S. Clemens Pontifex eam extendit ad consilium virginitatis. Cùm enim SS. Nereus & Achilleus, famuli S. Flaviæ Domitillæ, quæ jam desponsa erat Aureliano consulis Romani filio, persuasissent Virginitatem, peterentque à S. Clemente ut illam velaret, Deoque Virginem consecraret; animosè respondit Clemens: *Vobis, illi, & mihi, ut video, paratur palma martyrii: Sed quia Christus sanxit, ne non timeamus eos, qui occidunt corpus, contemnamus hominem mortalem, ut auctori vitæ immortalis planè pleneque pareamus.* *Constantia SS. Clementis, Domitillæ, Nerei, & Achillei.* Consecravit ergo Domitillam Virginem; quod audiens sponsus ejus Aurelianus, SS. Nereum & Achilleum variè tortos jussit plecti capite, S. Domitillam in Pon-

Pontiam relegavit; quæ tandem martyrium per ignem obiit, ac demum S. Clemens in mare demersus eamdem palmam obtinuit. Ita hi quatuor gloriosæ fuere virginitatis victimæ. Fuit hic eorum actus heroicus: potuissent enim licitè suadere Domitillæ ad evadendam persecutionem, ut nuberet Aureliano; sed vicit amor castitatis & Christi. Ita habent eorum Acta apud Surium, die 12. Maij.

Item S. Stephani Papæ. Hac eadem Christi sententia S. Stephanus I. Pontifex & martyr, fideles ad constantiam in fide animavit sub Valeriano Imperatore, qui octavam persecutionem contra Christianos suscitavit, edicens, ut quisquis Christianum quempiam accusasset, ejus bona possideret, & dignitates in exercitu, quas posceret, obtineret. Pavidos ergo Christianos S. Stephanus hac Christi gnome confirmavit, ut opes terrenas præ cælestibus contemnerent, & vitam pro Christo spe vitæ æternæ profunderent. Atque dicta factis stabilivit, suisque quasi dux ad martyrium præivit. Missam enim celebrans, audito satellitum strepitu: immotus & imperterritus perrexit: qua finita confidens in sede, intrepidè caput carnifici amputandum obtulit anno Domini 260. Ita habet ejus vita apud Surium die 2. Augusti. Idem prorsus dixit & fecit Sanctus Cornelius Pont. & martyr anno Domini 255. die 14. Septembr. ut patet ex epistola ejus ad Lupicinum.

Metus gehennæ vincit tormenta. IN GEHENNAM) Hic gehennæ metus, & vitæ æternæ spes acerrimus fuit stimulus Apostolis & martyribus ad generosè superandum eculeos, ignes, leones, omniaque tormenta, ut patet in Machabæis 2. Machabæorum c. 7.

Exemplum S. Dionysiæ. Victor Uticensis lib. 3. VVandal. persecut. narrat Dionysiam matronam, cùm ab Arrianis excelso loco tota nudaretur, & virgis acerrimè cæderetur, animosè respondisse: *Ministri diaboli, quod ad opprobrium meum facere computatis, ipsa est laus mea.* Cumque videret unicum suum filiolum ad tormenta expallescentem, eum animavit recordatione gehennæ, nequando rex dicat ministris: *Mittite in tenebras exteriores, ubi erit fletus oculorum, & stridor dentium. Illa desideranda vita, quæ semper habetur. Talibus itaque filium solidans verbis, velociter martyrem facit.* Hucusque Victor. Ibidem narrat Victorianum Carthaginis proconsulem, à legatis regis Hunerici sollicitatum ad Arrianismum respondisse: *Securus de Deo & Christo Domino meo, dico, quæ regi dicatis. Subrigat ignibus, adigat bestiis, excruciet generibus omnium tormentorum, si consensero, frustra sum in Ecclesia Catholica baptizatus. Nam si hac præsens vita sola fuisset, & aliam, quæ verè est, non speraremus æternam, nec ita fecissem ad modicum atque temporaliter gloriari, & ingratus existere, qui suam fidem mihi contulit creditori, ad quod tyrannus excitatus, quantorum temporum & quantis eum afflixerit pœnis, humanus sermo non poterit explicare. Qui tripudians in Domino, feliciterque consummans, martyrialem coronam accepit.* Hæc Victor. Sapienter S. Flavianus martyr apud Surium in fine Februarii: *Corpus, ait, tormenta non sentit, cùm animus in cælo est, & Deo se tota mente devovit.* Et S. Ambrosius: *Sapiens, ait, non frangitur doloribus corporis, sed etiam in ærumnis beatus manet.*

Victoriani item proconsulis. *S. Flavianus.*

VERS. 29. Luc. 12. 9. NONNE DUO PASSERES ASSE VENEUNT, ET UNUS EX ILLIS NON CADET SUPER TERRAM SINE PATRE VESTRO) *Asse*, Græcè *assario*, quod vocabulum est Romanum, & diminutivum, q. d. parvus assis, cujus meminit Varro lib. 1. de Analogia. Fuit autem assarius dimidia pars assis, non illius veteris, qui erat libralis (as enim erat libra æris, auri, vel argenti) sed recentioris, qui erat semiuncialis, cusus est lege Papyria, teste Plinio lib. 33. cap. 3. quare *assarius* erat quarta unciæ pars, quæ in nummo æreo exigui erat valoris & pretii, adeoque duo quatrini Romani ex ære (uti meis oculis vidi) ponderant ferè quartam unciæ partem; imò eam planè adæquant duo quatrini cum medio, qui valent dimidium bajocum, id est, quartam stuferi belgici partem, quam ipsi vocant *een eert*. Nam Julius, sive regalis Hispanicus valet decem bajocos, id est, quinque stuferos: bajocus enim est dimidius stuferus. Quare assarius est dimidius bajocus, sive quarta stuferi pars. Porrò bajocus Romæ continet quinque quatrinos. Porrò assarius dictus quoque est assis, ut vertit hic interpres, scilicet minor, sive dimidiatus: sic enim regales alii sunt duplices, alii simplices, & quasi dimidiati. Vatabl. assem interpretatur quatuor denariolos, qui valent circiter duos quatrinos cum dimidio Romanos. *Asse* ergo, id est, vili & minimo pretio *veneunt*, id est venduntur, *duo passeres*. (Unde Euthymius *assarium* interpretatur *teruncielum*, vel *minimum obulum*) hoc erat eorum pretium in Judæa tempore Christi. Ita Gregorius Agricola lib. 2. de Externis ponderibus.

NON CADET SUPER TERRAM) Id est, non peribit, non morietur. Aves enim cùm vivunt, in aëre degunt & volant: sagittis verò confixæ, vel alia ratione morientes, in terram decidunt: *Sine patre vestro*, id est, sine providentia, cura, voluntate, & decreto patris vestri. q. d. Si Deus tantam habet passerculorum curam & providentiam, quantam habebit vestri? utpote qui propriè sit pater vester, non passerculorum; vos enim ad similitudinem suam rationales formavit, & per Christum reformavit, Christoque similes, Sanctos, & Apostolos effecit; quare non permittet vos lædi, vel occidi à persecutoribus, nisi ut per martyrium meliori, imò felicissima vita & corona vos donet.

Symbolicè S. Hilarius duo passeres, ait, sunt corpus & anima, quæ quasi passeres nata sunt, ut pennis spiritualibus volent in cælum; sed peccator ea asse, id est modica voluptate, vendit diabolo, ut descendant in tartara. *Symbolicè.*

VESTRI AUTEM CAPILLI (Syrus *pili*, *Capillus* enim dicitur quasi *capitis pilus*, nam & pili sunt in aliis membris) CAPITIS OMNES NUMERATI SUNT) q. d. Deus ab æterno, non tantùm membrorum, sed & capillorum vestrorum numerum statuit & decrevit: quare illum exactè novit, & capillos sub numero hoc diligenter custodit, ne vel unus pereat sine peculiari ejus providentia, ut ait Lucas: quæ enim alicui numerata & sub certo numero commendata sunt, hæc ille exactè custodit, ne vel unum depereat, sed eodem numero conservet, ut eodem suo tempore restituat. Ita facit Deus nobis in capillis. *VERS. 30. Luc. 12. 7. 21. v. 18.*

Allegoricè, Capilli Christi primo sunt omnes electi & salvandi, ait S. Hieronymus, hi enim Christum ornant, sicut capilli caput. Tropologicè, capilli sunt omnes cogitationes, locutiones & actiones fidelium & sanctorum. Ita S. Cyrillus lib. 8. in Levit. Rursum capilli sunt minutissimæ cogitationes & intentiones sanctorum, quas Deus exactè novit, custodit, animat, dirigit, perficit & præmiat. Ita Damascen. in Historia Barlaam & Josaphat, cap. 9. *Capilli sunt electi & cogitationes.*

NOLITE ERGO TIMERE, MULTIS PASSERIBUS MELIORES (Syrus *præstantiores*) ESTIS (Græcè διαφέρετε, id est, præstatis, antecellitis, excellitis (vos) q. d. Si Deus passerum habet curam; ergo multò magis vestri: quare in ejus paterno providentiæ sinu securi conquiescite in quavis persecutione & tribulatione: ipse enim ab omni vos liberabit vel eripiendo, vel martyrio in morte laureando, & in cœlum transferendo; ubi non erit ampliùs labor aut dolor. *VERS. 31. Luc. 12. 7.*

Porrò si passeres, qui ob garritum, & quia domos conspurcant triticumque furantur, à domibus fugantur, & ob carnes quæruntur ad necem, incurii tamen vivunt sine vitæ cura, eamque Deo resignant, idque ex solo naturæ instinctu, cùm Dei providentiam non cognoscant; quantò magis vos, qui eamdem & ratione cognoscitis, & fide creditis; & experientia quotidie sentitis, imò quasi manibus palpatis, eidem vos totos fidenter committere debetis; vos, inquam, qui ejus causam agitis, ejusque fidem & cultum propagatis? Horum enim, si ullorum, Deus curam habet quàm maximam.

OMNIS ERGO QUI CONFITEBITUR (ab hac voce olim *martyres* vocati sunt *confessores*) ME CORAM HOMINIBUS, CONFITEBOR, ET EGO EUM CORAM PATRE MEO, QUI IN CÆLIS EST) *Confitebitur me*, Græcè ἐν ἐμοὶ, id est, *in me*. Et mox: *confitebor & ego eum*, Græcè ἐν αὐτῷ, id est, *in eo*, id est, eum, & sic legit Tertullianus in Scorpiaco, cap. 9. Sic quoque habet Lucas cap. 12. vers. 8. in Græco. Est Hebraismus. Hebræi enim verba contactus, sive corporalis, sive spiritualis & mentalis (qualis est confiteri & profiteri ali- *VERS. 32. Luc. 12. 8.*

quem constituunt, cum præpositione ב id est, *in*, dicuntque יודה בי *hodabi*, id est, confessus est in me, id est, confessus est me, ut patet ex antithesi, quam subjicit: *Qui autem negaverit me, negabo & ego eum.* Aliter Maldonatus; *confitebitur*, inquit, id est, gloriabitur *in me*, ut respondeat Hebr. התודה *hitvadde*, quod cum sit *Hitpael* significat actionem in agentem reflexam, puta confiteri in seipso, hoc est, gloriari. Denique *in* in me habet emphasim, multaque notat.

Sensus enim est q. d. Omnis, qui coram tyrannis de fide interrogatus, ingenue, libere & constanter professus fuerit se credere in me, quasi in Messiam, Dei filium, salvatorem orbis, seque mihi, meæque doctrinæ mordicus adhærere, ac pro ea tuenda velle mortem oppetere, itaque me, meumque nomen & religionem palam honorarit & celebrarit, hunc pariter ergo coram Deo, Angelis & hominibus profitebor esse meum discipulum, confessorem & martyrem, ac ut talem honorabo & celebrabo, atque martyrii laurea coronabo. Hoc est, quod ait Apostolus Rom. 10. *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Unde S. Basil. homil. de Quadraginta martyribus, narrans eos unanimi voce coram præside professos se esse Christianos, exclamat: *O beatas linguas, quæ sacram illam vocem emiserunt, quam aer quidem excipiens sacer est factus: Angeli audientes plauserunt; diabolus vero cum dæmonibus magnam accepit plagam, Dominus postremo in cælo descripsit.*

Martyrii excellentia. Martyrium ergo est confessio Christi, & professio Christianismi usque ad eculeos & necem violentam, ideoque est summus honor & amor Christi. Unde Apostoli viriq; Apostolici ardentissime desiderarunt martyrium. *Ignatius Martyr.* S. Ignatius epist. ad Roman. *Amor meus*, ait, *crucifixus est: non est in me ignis mundanæ, sed cælestis materiæ; & aqua viva quæ intus dicit: veni ad patrem. Idem: Pulchrum est a mundo occidere ad Deum, ut ad ipsum exoriar?* Sanctus Basilius homil. 18. in S. Hordium martyrem: *Martyres*, ait, *cælestem gloriam violenta immaturaque morte præveniunt. Velociter ex hac vita, quæ potius est, interitus longus dicendo, brevi quidem labore commigrare contendunt: supremum ætatis finem inutilem sterilem, infructuosum, stultum, vanum expectare fastidiunt.* Mortem ergo non vocant mortem, sed, ut ait S. Sophia ad Anastasiam filiam apud Surium die 28. Octobris, *Bonum ex malo mundo discessum, lætitiam, gladium, voluptatem, splendorem, pulchritudinem, lucem longe ac luce dulciorem & pulchriorem.* *Exempla.* *S. Antoni.* S. Antonius, teste Sancto Athanasio, cum futuri martyres in persecutione Maximiani ducerentur Alexandriam, spe martyrii proripiens se e monasterio, sequensque futuras Christi victimas. *Pergamus*, ait, *ad gloriosos fratrum triumphos, & ipsi congrediamur.* *S. Dionysii Areopagita.* Sanctus Dionysius Areopagita, surrogato sibi Athenis Episcopo, martyrii desiderio Romam adiit, in Gallias, ut cum Apostolis martyr occumberet: unde gloriosum pro Christo agonem fortiter obiit juxta Parisios.

Tertullianus Apologeticum pro Christo & Christianis ita concludit: *Sed hoc agite boni præsides meliores multo apud populum, si illis Christianos immolaveritis. Cruciate, torquete, damnate, atterite nos; probatio est enim innocentiæ nostræ iniquitas vestra. Ideo nos hæc pati Deus patitur nam & proxime ad lenonem damnando Christianam, potius quam ad leonem, confessi estis labem pudicitiæ apud nos atrociorem omni morte reputari; nec quidquam tamen proficit exquisitior quæque crudelitas vestra, illecebra est magis sectæ: plures efficimur, quoties metimur a vobis; semen est sanguis Christianorum.* Et paucis interjectis: *Qui non, ubi requisivit, accedit, ubi accessit pati exoptat? ut totam Dei gratiam redimat, ut omnem veniam ab eo compensatione sanguinis sui expediat? omnia enim huic operi delicta donantur. Inde est quod ibidem sententiis vestris gratias agimus; ut est æmulatio divinæ rei & humanæ: cum damnamur a vobis, a Deo absolvimur.*

Idem Tertullianus contra Gnosticos, docentes posse in tormentis Christum ore negari, modo ejus fides corde retineatur (idem postea docuerunt Priscillianistæ, quorum tessera erat:

Jura, perjura, secretum prodere noli)

scripsit Scorpiacum, id est, pharmacum contra Scorpios, puta Gnosticos, quo toto agit de Bono martyrii. Tertullianum quasi magistrum de more secutus S. Cyprianus mire extollit martyres & martyrium; exhortat. ad mart. *Martyrii*, ait, *inæstimabilis gloria, infinita mensura, immaculata victoria, inæstimabilis titulus, triumphus immensus.* Idem ibidem & in epist. ad martyres, inter alia his eos elogiis passim ornat: *Martyr efficitur collega passionis Christi. Martyres præstant magisteria morum. Confessores initia virtutum. Martyres cum Christo futuri judices. Martyres regnum cælorum sine cunctatione obtinent. Martyres fructum centenarium percipiunt. Martyrum triumphus gloriosus. Martyrum fides & fortitudo inexpugnabilis. Martyrum corona eo sublimior, quo longior. Martyrum oratio meretur a Deo exaudiri. Martyrum triumphis lætatur Ecclesia. Martyrum prærogativa possunt lapsi apud Deum adjuvari. Martyrum memoria, passiones, & dies anniversarii, sacrificiis in Ecclesia celebrari solita. Martyribus patens cæli, tempore persecutionum. Martyrium est in Dei dignatione, non in hominis potestate. Martyrium jam libenter appetunt, qui mortem contemnere discunt. Martyrium per baptisma sanguinis omnium excellentissimum. Martyrii initium ab Abel. Martyrii subeundi adjutor, testis, & probator Christus. Martyrio statim patet ingressus ad regnum cælorum.* *Elogia Martyrii.*

Christus martyrum Antesignanus. Denique Antesignanus, Princeps & Dux martyrum est Christus. Hac de causa primi Antistites & Patres (quod & invitus fatebatur Julianus Apostata) *omnes ad martyrium quasi apes ad alvearium volabant*, ait Sanctus Chrysostomus Orat. in S. Juvent. & Maxim. mart. tom. 3. in fine. *Martyrii avidissimi S. Hubertus.* Sanctus Hubertus, Sancto Lamberto martyri in Leodiensi Episcopatu succedens, ingemiscebat, quod & eidem in martyrio non succederet: *O me infelicem*, inquit, *cujus peccata se in tantam sustulere congeriem, ut non idoneus dignusque possim reperiri consortio tanti viri, martyrii triumphum subeuntis, palmamque martyrii invadentis!* Ita habet vita ejus apud Surium die 3. Novembris. *S. Dominicus.* Sanctus Dominicus vix instituto a se Ordine Prædicatorum, cupiditate martyrii ad Saracenos profectus est, anno Domini 1217. *S. Franciscus.* Sanctus Franciscus ad martyrium ita anhelabat, ut teste S. Bonaventura cap. 9. vitæ ejus, ter in Orientem ejus potiundi spe sit profectus. Primo in Syriam, anno sexto conversionis suæ. Secundo, anno septimo ab instituto Minorum ordine, in Africam ad regem Marochii. Tertio in terram sanctam ad Sulthanum Babyloniæ, sed irrito semper conatu, Deo nimirum ipsum ad nobilius sacrorum Christi stigmatum martyrium destinante.

Martyrum agmen. Plura de martyrio annotavi Oseæ cap. 11. in fine capitis. Vide Victorem Uticensem lib. 2. 3. VVandal. Persecut. ubi inter alia narrat ab Hunerico Rege Ariano plurimos orthodoxos, quasi agmina locustarum, compactos fuisse in angustum carcerem, ubi locus non erat secedendi, quare omnia stercoribus & urina scatebant, ut ille tunc fœtor & horror universa pœnarum genera superaret. Et tamen martyres hymnum cum exultatione Domino decantabant: *Hæc est gloria omnibus sanctis ejus.*

QUI AUTEM NEGAVERIT ME CORAM HOMINIBUS, NEGABO (Syrus *abnegabo*) ET EGO EUM CORAM PATRE MEO, QUI IN CÆLIS EST) Subjicit hoc Christus, ut qui non movetur magnifica promissione, percellatur terribili comminatione, quod sicut Christus confitebitur confitentem, ita negabit negantem se, dicens: *Numquam novi vos, discedite a me, qui operamini iniquitatem.* Matth. 7. 23. hoc est, ite ad Luciferum, cui servistis, in gehennam. Matth. 25. v. 12. & sequent. VERS. 33. Luc. 9. 26. 12. 9. Marc. 8. 38.

NOLITE ARBITRARI, QUIA (quod) PACEM VENERIM MITTERE IN TERRAM, NON VENI PACEM MITTERE, SED GLADIUM) *Pacem*, scilicet terrenam & mundanam; nam pacem spiritualem mentis, & pacem unionis fidelium inter se, ac cum Deo & Angelis ejus, quæ ducit ad pacem & felicitatem æternam in cælis, Christum allaturum prædixit, & promisit Isajas cap. 9. v. 6. & 7. & cap. 65. v. 25. & hanc Angeli, Christo nato, hominibus nuntiarunt. Lucæ 2. 14. VERS. 34. Luc. 12. 51.

SED GLADIUM) Id est, *separationem*, ut habet Lucas cap. 12. 51. & discordiam in fide & religione scilicet fideles meos Christianos proprie per fidem separem ab infidelibus hi vero inde & occasione accepta se separent a fidelibus infideli odio, eosque libertate, bonis & vita mulctent; & hoc posterius maxime intendit hic Chri-

Christus; idque optimè respondet Michææ cap. 7. vers. 7. ex quo hæc sumpsit Christus. Ita S. Augustinus lib. 1. Retract. cap. 19. & alibi, imò sic explicat Lucas cap. 12. v. 51. & patet ex sequentibus; sequitur enim.

VERS. 35. VENI ENIM SEPARARE (Syrus ut *faciam dissidere*) HOMINEM ADVERSUS PATREM SUUM, ET FILIAM ADVERSUS MATREM SUAM, ET NURUM ADVERSUS SOCRUM SUAM.

VERS. 36. Luc. 12. 53. ET INIMICI HOMINIS, DOMESTICI EJUS) Syrus: *Et inimicos habebit vir filios domus ipsius.* Quia, ut ait S. Chrysost. hom. 2. contra Judæos, eveniet ut in eadem domo unus sit fidelis credatque in Christum, alter maneat infidelis, ac pater velit filium à fide retrahere ad pristinam impietatem. Hoc prædicens, ait: *veni separare*, &c. q. d. Adeò vincet potestas Evangelii; ut filii quoque contemnant parentes suos, filiæ matres suas & parentes liberos, imò & animam (vitam) & omnia pro pietate exponant. Hæc Chrysostomus. Porrò alludit, imò citat Christus Michææ 7. v. 6. Putant nonnulli Christum alio sensu & causa abuti verbis Michææ; sed respondeo, Michæam ad literam loqui de calamitate obsidionis impiæ Jerusalem per Chaldæos, uti docet ibidem S. Hieronymus, qua ejus incolæ adeò gladio, fame, peste vexati & afflicti fuere, ut etiam frater fratri, filius parenti, uxor marito panem, domum, arcem eriperet & præriperet, ut sibi uni consuleret. Allegoricè autem, hæc Judæorum pugna significat discordiam & pugnam infidelium, etiam parentum, fratrum, conjugum, contra fideles Judæos & Gentes tempore Christi, maximè quando propter eos periculum famæ, bonorum & honorum, vel etiam vitæ incurrebant: tunc enim fratres, filii, cæterique domestici fiebant inimici fratrum & parentum fidelium. Et hoc sensu allegorico verba Michææ citat hic Christus; nec enim necesse est in Allegoria vel parabola omnia omnino adaptare. Vide dicta Michææ 7. 6.

Alludit Christus ad Michææ cap. 7.

VERS. 37. Lucæ 14. v. 26. QUI AMAT PATREM AUT MATREM PLUS QUAM ME, NON EST ME DIGNUS: ET QUI AMAT FILIUM AUT FILIAM SUPER ME, NON EST ME DIGNUS) Scilicet, non est dignus, qui me habeat Dominum & magistrum: non est dignus meo nomine, consortio, gratia, regno, cæterisque promissis meis. Lucæ cap. 14. 26. *Non potest esse meus discipulus*; non est dignus me præceptore. Ratio est, quia Christus, utpote Deus, Dominus Salvator & Redemptor noster, longè præferendus est parentibus & filiis: quare qui illis eum postponit, ut propter eos à fide vel lege Christi desciscat, hic indignè tractat Christum, eique summam ignominiam irrogat: quare indignum se facit, ut in Christi familia & schola recenseatur. Ita S. Hieronymus, & alii. Ita S. Staturus, cùm ei minaretur Hunericus rex, ni Arrianus fieret, se uxorem ejus camelario in conjugium traditurum, cumque uxor id horrescens, obsecraret Staturum, ut regi consentiret, ipse quasi alter Job respondit: *Tamquam una ex insipientibus mulieribus loqueris. Formidarem, mulier, si sola esset hujus vitæ amara dulcedo: artificio, Conjux, diaboli ministraris. Si diligeres maritum, numquam ad secundam mortem attraheres proprium virum. Distrahant filios, separent uxorem, auferant substantiam, mei Domini ego securus de promissis, verba tenebo: Si quis non dimiserit uxorem, filios, agros aut domum, meus non poterit esse discipulus.* Ita Victor Uticensis lib. 1. Wandal. persec. Idem lib. 3. Matrona, ait, nomine *Victoria, dum in conspectu vulgi continuato suspendio cremaretur, à marito jam perdito, filiis præsentibus, taliter rogabatur: Quid pateris conjux? Si me despicis, vel horum, quos genuisti, miserere impia parvulorum. Quare obliviisceris uteri tui, & pro nihilo ducis, quos cum gemitu peperisti? Ubi sunt fœdera conjugalis amoris? ubi societatis vincula, quæ inter nos dudum honestatis jure tabulæ conscriptæ fecerunt: Respice, quæso, filios ac maritum, & regiæ jussionis implere festina præceptum, ut & imminentia adhuc tormenta lucreris, simul & mihi doneris & liberis nostris. Sed illa nec filiorum fletus, nec serpentis audiens blandimenta, affectum multò altiùs elevans à terra, mundum cum suis desideriis contemnebat.*

S. Staturi heroica fortitudo.

Victoriæ Matronæ magnanimitas.

VERS. 38. Inf. 16. v. 24. Lucæ 14. v. 27. ET QUI NON ACCIPIT (de manu Domini in humeros suos, ut instar Christi eam bajulet & æquo animo ferat) CRUCEM SUAM, ET SEQUITUR ME, NON EST ME DIGNUS) *Crucem*, ut scilicet paratus sit pro

A Christo ferre opprobria, verbera, carceres, & mortem etiam durissimam & ignominiosissimam, qualis est mors crucis, quam Christus pro nobis sustinere dignatus est; quia, ut ait S. Chrysostomus, in persona Christi: sicut ego summam vobis attuli beatitudinem, sic singularem obedientiam & affectionem à vobis postulo, imò reposco, ut in mea acie sitis leones. Alludit Christus ad bajulationem suæ crucis futuræ: omnino enim par est & justum, ut post Christum crucem pro nobis bajulantem, nos quoque crucem nostram ejus amore & reverentia bajulantes sequamur, & tendamus in cælum. Hunc esse genuinum literæ sensum patet ex sequentibus. Ita S. Chrysostomus, Teophylactus & alii. Potest tamen generatim per *crucem* hic accipi omnis tribulatio à Deo immissa. Crux enim à cruciatu dicitur, ait S. Gregorius, hæc Christianis Christi Ducis sui amore & exemplo fortiter ferenda est.

Crux Christi jactata.

Mysticè, crux est mortificatio. Ita S. Greg. hom. 33. in Evang. Beda & alii. Audi Eutymium: *Crucem*, inquit, *vocat Christus mortem ad ea quæ mundi sunt, quia mortis instrumentum erat crux. Oportet enim eum, qui Christum sequitur,* B *mortuum esse ad mundanas voluptates.* Audi & Glossam: *Crux duobus modis portatur, vel cùm per abstinentiam corpus afficitur, vel cùm per compassionem proximi, animus affligitur; peccata proximorum frixorium sunt Sanctorum.*

Simili modo S. Hilarius, & alii hæc accipiunt de cruce & martyrio spirituali, qua quis carnem, concupiscentiam & vitia crucifigit, & à se resecat. Idem dico de sententia proximè sequenti. Addit S. Chrysostomus Christum meminisse crucis, ut sensim ad crucem & passionem suam animos discipulorum præparet.

Denique S. Hieronymus: *In alio Evangelio*, inquit, *scribitur: Qui non accipit crucem suam quotidie, ne semel putemus ardorem fidei posse sufficere, semper crux portanda est, ut semper nos Christum amare doceamus.*

QUI INVENIT ANIMAM SUAM, PERDET ILLAM: ET QUI PERDIDERIT ANIMAM SUAM PROPTER ME, INVENIET EAM) Tò *invenit* est præteritum non præsens. Græcè enim est, ὁ εὑρὼν, Sensus est, q. d. Qui animam, id est, animæ & vitæ suæ salutem corporalem & temporalem (ne fit amphibologia cum sequenti) in periculo mortis ob fidem meam apud C tyrannos constitutam, per fidei & mei nominis negationem (hoc enim supplendum esse patet ex sequenti antithesi) *invenit*, id est, acquisivit & lucratus est, is perdet animam, id est, animæ suæ salutem æternam, quæ sola vera est salus, ibitque in gehennam. Et è contrario, qui perdiderit præsentem animæ vitam ob professionem mei nominis & fidei, ut pro ea mortem oppetat & martyrium; hic inveniet vitam, salutem, felicitatem & gloriam animæ æternam. Ita Theophylactus & alii. Simile est cap. 16. 25. & Lucæ 17. vers. 33. Ita & Tertullianus in Scorpiaco cap. 11. *Animam*, ait, *ille invenit, qui negarit Christum lucrifaciendo vitam, sed perdet in gehennam, qui se putat in negando lucrifacere eam. Perdet autem eam ad præsens, qui confessus occiditur, sed inventurus eam in vitam æternam.*

VERS. 39. Inf. 16 v. 25. Luc 17. 33. Ioan. 12. 25.

Qui ergo indulget animæ suæ, perdit eam; qui mortificat, salvat. Vide hic Paradoxon: vita hic sita est in morte, & mors in vita. Si enim pro Christo moreris, vives: sin Christum neges, ut vivas, morieris in æternum. Unde Tertullianus in Scorpiaco cap. 5. *Voluit*, ait, *Deus mortem morte dissolvere, tormentis tormenta discutere, vitam auferendo conferre, carnem lædendo juvare, animam eripiendo servare.* D Quare non potes meliore usu vitam expendere, quàm si eam pro Christo prodigas. *Nam pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus.* Psal. 115. *Pretiosa*, ait S. Cyprianus epist. 11. *mors hæc est, quæ emit immortalitatem pretio sanguinis*, juxta illud Sapient. 3. *Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est.*

Vita in morte & mors in vita.

Nota Hebr. מצא *matsa*, id est, *invenis*, subinde significat, *acquisivit, nactus est, comprehendit, assecutus est*, uti vertunt Septuag. Job c. 3. vers. 22. & Noster 1. Reg. 31. vers. 3. Pari modo Græcum εὕρισκω, id est, venio, sæpe idem, est, quòd impetro, obtineo, eruo, libero, assequor, comparo. Et Latinum invenire est quasi in aliquid venire, aliquid acquirere & adipisci, ait Donatus. Sic Cicero Philipp. 1. ait: *Qui propter hæsitantiam linguæ, stuporemque cordis cognitionem ex contumelia invenit*, id est, acquisivit, Plinius in præfat. *Inde nomen divinum invenit*, id est,

Invenio pro acquiro.

est, adeptus est. Sic dicitur quis invenire laudem, mortem, famam, id est, acquirere. Sic Lucæ 1. ait Gabriel B. Virgini. *Invenisti gratiam apud Deum*, id est, venisti in gratiam Dei, ejus gratiam iniisti, cujus amorem nacta & adepta es. Sic Apostolus Rom. 4. 1. *Quid ergo dicemus invenisse*, id est, assecutum esse *Abraham patrem nostrum?* Genes. 26. 12. dicitur: *Sevit Isaac in terra illa & invenit*, id est, acquisivit *in ipso anno centuplum*. Ratio est, quia quod quis in fundo suo natum invenit, hoc ipsi acquirit. Sic hic, *qui invenit animam*, id est, qui vitam suam in persecutione mortis periculo expositam, & quasi perditam lucratur, acquirit, & quasi de novo facit ad se venire, negando Christum, hic *perdet eam* in altera & beata vita. Res enim perdita, si inveniatur æstimatur quasi de novo acquisita. Est catachresis. Qui enim vitam, quam tyrannus petit, negando fidem conservat, hic eam quasi invenisse, & de novo adeptus videtur.

Invenio pro quæro. Rursum מצא *matsa*, id est, *invenit*, subinde significat *quæsivit* per metalepsin, quia præsè non invenitur, nisi quod quæsitum est. Sic sensus est, *qui invenit*, id est, qui quærit vitam suam conservare, & quærendo acquirit, ac conservat. Sic Jonathas ait famulo: *Vade, & affer mihi sagittas*, ubi in Hebr. *matsa*, hoc est, *vade, & inveni*, id est, quære mihi sagittas. 1. Reg. 20. 21.

Ad hæc *matsa* subinde notat libertatem, sufficientiam, copiam, facultatem, potentiam. Ut Psalm. 20. vers. 9. *Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis*, id est, sufficiat, potentior sit & fortior inimicis tuis. Sic hic invenire animam, est acquirere animæ, id est, vitæ libertatem, rerumque copiam & potentiam per negationem fidei; hæc enim reges & tyranni negantibus Christum promittebant. (Notat vim & potentiam.)

VERS. 40. Joan. 13. v. 20. QUI RECIPIT VOS, ME RECIPIT: ET QUI ME RECIPIT, RECIPIT EUM QUI ME MISIT) Qui enim recipit legatum, in legato recipit regem, qui eum legavit, ut per eum loquatur & agat. Apostoli autem sunt legati Christi, & Christus Dei: qui ergo eos recipit, Christum in iis recipit, & in Christo ipsum Deum, juxta illud Pauli: *Pro Christo legatione fungimur tamquam Deo exhortante per nos*. 2. Cor. 5. ita fecerunt Galatæ Paulo: *Testimonium*, ait ipse ad eos cap. 4. *vobis perhibeo, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis & dedissetis mihi*. Et rursum: *Non me respuistis, sed sicut Angelum Dei excepistis, sicut Christum Jesum*. Proponit Christus hic præmia recipientibus Apostolos, ut Apostolis in paupertate, quam eis præcipit, v. g. prædicantibus, consulat, in eaque confirmet, utque hospites ad eos libenter excipiendum invitet.

VERS. 41. QUI RECIPIT PROPHETAM IN NOMINE PROPHETÆ, MERCEDEM PROPHETÆ ACCIPIET, ET QUI RECIPIT JUSTUM IN NOMINE JUSTI, MERCEDEM JUSTI ACCIPIET) *Prophetam*, id est, doctorem & prædicatorem Euangelii, quales erant Apostoli. Olim enim Prophetarum munus erat, non solùm prædicere futura: sed & populum docere, ac prædicare legem ac verbum Dei: *In nomine Prophetæ*, id est quia Propheta, id est, doctor & prædicator Christi. Ita S. Chrysost. Theophyl. Beda. Vide c. 7. 15.

Merces Prophetæ quid? Primò. MERCEDEM PROPHETÆ ACCIPIET) Primò aliqui sic explicant, q. d. Mercedem à Propheta accipiet, eamque hospitio & hospitalitate longè majorem, quia à Propheta, id est, prædicatore recipiet fidem & gratiam Christi, item orationes ejus apud Deum pro suo hospite.

Secundò. Secundò, Euthymius; *Mercedem Prophetæ accipiet*, hoc est, inquit, erit Prophetæ & prædicatori æqualis in præmio, & æqualibus cum eo honoribus dignus habebitur. Hoc subinde verum est, cùm scilicet hospes tanta charitate recipit prædicatorem, quanta ipse prædicat, eique magno fervore cooperatur, & causa est, ut plurimos convertat. Mensuræ enim charitatis respondet mensura gloriæ cælestis, & beatitudinis essentialis. Quantum enim quis amat Deum, tanta visione Dei beabitur. Gradus enim visionis & gloriæ correspondent, & commensurantur gradibus charitatis. Aliàs verum non est: plus enim est prædicare Christum, ac proinde majoris meriti & præmii, quàm sit prædicatorem hospitio excipere.

Tertiò. Genuinè. Tertiò & genuinè; *Mercedem Prophetæ accipiet*, quia sicut cooperatur Prophetæ, eumque juvat, quia Propheta

A ta & prædicator est, ita particeps erit laboris, meriti & præmii Prophetæ non æqualiter, sed proportionaliter, scilicet, secundùm proportionem cooperationis & charitatis, quâ prædicanti cooperatur. Sic enim jure communi receptatores latronum & furum, simili cum iis pœna plectuntur, licèt non æquali. Qui enim alienæ virtuti, vel crimini cooperatur, illius alieni operis naturam & meritum, indeque præmium vel supplicium in se trahit. Sic explicat S. Chrysostomus: *Mercedem Prophetæ accipiet illam*, inquit, *quam decens est, ut is capiat, qui Prophetam recipit*, alii; *Particeps erit mercedis Prophetis promissæ*. Simile dat S. Gregorius hom. 20. in Euang. *Quia*, inquit, *etsi ulmus fructum non habet, uvam tamen cum fructibus portant, hæc sua efficit, quæ benè sustentat aliena*. Sic enim hospes per Prophetam, quem recipit, prophetat & prædicat, ideoque Prophetæ meritum & præmium percipit.

Huc facit vetus militiæ lex: *Aequa pars erit descendentis ad prælium, & remanentis ad sarcinas, & similiter divident hostium spolia*. 1. Reg. 30. 24. Mercedem ergo Prophetæ, id est, prophetiæ, sive prædicationis recipiet,
B quia eam adjuvit, & promovit: sine eo enim prædicator (utpote carens victu) prædicare non potuisset.

Denique per *mercedem Prophetæ* nonnulli accipiunt donum prophetiæ, quod Abdiam Prophetam meruisse censet S. Hieronymus in Abdiam, eò quòd ipse Prophetas in persecutione Jezabelis pane & aqua sustentasset. *Hic*, inquit, *quia centum Prophetas aluerat, accepit gratiam prophetalem, & de duce exercitus fit dux Ecclesiæ. Tunc in Samaria parvum gregem paverat, nunc in toto orbe Christi pascit Ecclesias*. Censet enim ipse Abdiam, qui Prophetas sub Achab latitantes aluit. 3. Reg. 18. 23. eumdem esse cum Abdia, quia quartus est inter minores Prophetas. Idem censent S. Epiphanius, S. Dorotheus, S. Isidorus & alii, etsi verius sit alium fuisse ab eo, uti ostendi procemio in Abdiam. Simili modo S. Marius & Martha cum filiis, aliique plures martyrium adepti sunt, eo quòd martyres visitassent & aluissent in carcere, de quo mox plura.

Ex hac sententia colligit S. Ignatius epist. ad Smyrnenses, eum qui recipit martyrem mercedem martyris
C recepturum: *Nimirum*, inquit, *qui honorat vinctum Jesu Christi, martyrum mercedem accipiet*. Hinc in historiis martyrum legimus multos fideles, qui martyres visebant, vel alebant, vel confortabant, vel sepeliebant, vel quovis alio modo fovebant, hoc ipso martyrium meritos, & reipsa martyres evasisse, ut patet in S. Vitale martyre, patre SS. Gervasij & Protasij, qui confortans S. Vrsicinum in morte & martyrio nutantem, captus & martyrio affectus est. Idem contigit S. Sebastiano confortanti S. Marcum & Marcellinum, & SS. Mario & Marthæ cum duobus filiis visitantibus, & adjuvantibus martyres Romæ in carcere detentos, & plurimis aliis. (Martyrum hospites fiunt martyres.)

QUI RECIPIT JUSTUM IN NOMINE JUSTI (quia justus est) MERCEDEM JUSTI RECIPIET) Eo modo, quo jam dixi de Propheta, imò si sit in peccato gratiam pœnitendi obtinebit, fietque justus. Id enim sæpe Sancti suis hospitibus verbo & exemplo persuadent, ac oratione apud Deum impetrant. Ita S. Francisc. Celani à milite hospitio exceptus, prædixit illi instantem mortem, confessionem persuasit, & apud Deum impetravit gratiam & salutem æternam; nam miles illi-
D cò confessus, initio refectionis expiravit. Vide S. Bonaventuram in Vita ejus cap. 11. & Wading. in Annal. Minor. anno Christi 1225. num. 10. (S. Franciscus mortem instantem militi suo hospiti prædicit.)

ET QUICUMQUE POTUM DEDERIT UNI EX MINIMIS ISTIS CALICEM AQUÆ FRIGIDÆ, TANTUM IN NOMINE DISCIPULI; AMEN DICO VOBIS NON PERDET MERCEDEM SUAM) VERS. 42. Marc. 9. 41. *Aqua frigidæ*, quæ res vilissima, estque pauperrimorum: *ne*, ut ait S. Hieronymus, *in calida quis sumptum lignorum causari possit*, nec in calice magnitudinem vasis: non enim dicit congium, nec amphoram, sed calicem, sive cyathum: quis enim adeò debilis, vel pauper est, qui cyathum aquæ dare, aut ferre nequeat? Et S. Augustinus serm. 62. de Tempor. *Quis erit*, inquit, *qui se possit excusare, cùm etiam pro calice aquæ frigidæ mercedem se Dominus redditurum promiserit? Et quare frigidæ dixit? Ne fortè se posset aliquis pauper de lignorum penuria excusare*, (Calix aquæ frigidæ remuneratur.)

ausare, aut certè dicere se vasculum, ubi aquam calefaceret, non habere.

IN NOMINE DISCIPULI) Id est, quia meus discipulus est, quia mihi, meæque doctrinæ adhæret, quia in me credit, quia fidelis est & Christianus, hoc est, in honorem meum, meique intuitu & respectu. Hic enim Christi intuitus intentionem dantis, ipsumque opus rectificat, nobilitat, & exaltat ut Christo factum videatur, quod Christiano collatum est, adeoque Christus sibi factum æstimet, & tale magna mercede remuneret. Si enim alio intuitu idem opus facias, v. g. quia tuus servus, cognatus, vel amicus est, parvi, vel nullius apud Deum erit pretii & meriti: Hæc enim est eleemosyna actusque misericordiæ naturalis, prior verò est actus misericordiæ supernaturalis. Ita Suarez & Theologi. Audi Suarez lib. 2. de Necessitat. gratiæ cap. 16. 10. Hisce Christi verbis insinuatur, quòd opus misericordiæ, si fiat homini solùm, quia homo est, sit ordinis naturalis, si verò fiat, quia fidelis est, & civis Sanctorum ac domesticus Dei, sit opus misericordiæ superioris ordinis, sive supernaturalis.

Et martyrio compensatur. Exemplum illustre est in vita (extat apud Surium die 28. Octobris) S. Anastasiæ virginis & martyris. Hæc enim, cùm ei lingua præscinderetur & dentes evellerentur, viribus deficiens sitiensque poposcit aquam. Illam ei præbuit Cyrillus quidam, qui poculo aquæ frigidæ emit coronam martyrii. Cùm enim Probus præses intellexisset id ab eo quasi Christiano factum Christianæ, morte & martyrio eum affecit.

Gratia crescit per actus remissiores. Ex hac Christi sententia nonnulli Theologi cum Suarez probabiliter colligunt gratiam in justo augeri per actus remissiores, ut si justus, v. g. habeat gradus gratiæ intensos ut octo, eliciat autem actum eleemosynæ, dando v. g. calicem aquæ frigidæ pauperi actu remisso, ut tria, hoc tamen actu ipsum promeriturum augmentum gratiæ habitualis intensæ ut octo, ut additis tribus gradibus, intensa vel extensa fit ut undecim.

Prob. Primò. Probatur primò, quia recipere Prophetam est facile & obvium, perinde ac recipere pauperem vel hospitem: hic tamen, licèt jam justus & sanctus, recipiet mercedem Prophetæ, quæ est gloria æterna, scilicet certos gradus visionis beatificæ; ac proinde recipiet priùs in hac vita gradus gratiæ illi respondentes, gradus enim gloriæ respondent gradibus gratiæ. Ponamus ergo, eum habuisse gradus gratiæ octo, jam per hoc opus intensum tantùm ut tria, accedent ei alii tres gradus gratiæ: ergo minùs remissum opus auget gratiam intensiorem.

Secundò. Secundò, dare calicem aquæ frigidæ est opus minimum & facillimum, ac proinde communiter remissa intensione fit: nam dare, v. g. aureos decem vel viginti, longè majus est & difficilius; ac proinde requirit majorem conatum & intensionem voluntatis: & tamen illud, licèt minimum, habet mercedem, ut ait hic Christus, scilicet, certos gradus gloriæ, & consequenter totidem gradus gratiæ ei respondentes. Justus ergo, qui sæpè actus charitatis intensiores elicuit, & per eos habitum gratiæ accepit intensum ut viginti, si det calicem aquæ frigidæ per actum remissum ut duo, hujus operis mercedem accipiet, scilicet duos gradus gloriæ, ac consequenter totidem gradus gratiæ illis commensos: hi ergo duo gradus augebunt gradus gratiæ viginti, ut fiant 22.

Tertiò. Tertiò, si opus objectivè, & quasi essentialiter minus, quale est dare calicem aquæ frigidæ, auget gratiam acceptam ex opere, quod majus est essentialiter & objectivè, quale est dare centum aureos pauperi: cur non pariter (imò magis) opus quod tantùm accidentaliter est minus; putà remissius in intensione, augeat gratiam acceptam ex opere, quod tantùm accidentaliter fuit majus, quia scilicet fuit intensius & ardentius? Ita Suarez tom. 3. de Gratia lib. 9. cap. 3. n. 36.

Denique significat hìc Christus, nullum opus, licèt minimum, prædicatori impensum, cariturum sua mercede. Talia autem sunt opera remissa, qualia plurima faciunt justi; ac proinde plurimorum operum mercedem perderent, si opera remissa non augeant gratiam intensiorem (pauci enim tam intensos actus eliciunt, ut habitum adæquent vel excedant) cujus tamen contrarium hic docet Christus.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Joannes Baptista per discipulos quærit à Christo, an ipse sit Messias? Christus non per verba, sed per facta, putà per miracula respondet, se esse Messiam. Secundò vers. 7. Christus laudat Joannem quasi Angelum, quo inter natos mulierum nullus sit major. Tertiò vers. 16. arguit Judæos, quòd tam se, quàm Joannem exploserint. Quartò vers. 21. diras intentat civibus Corozaim & Capharnai, quòd eo toties audito, visisque tot signis, non crediderint. Quintò vers. 25. docet Deum se, suaque non nisi humilibus & mitibus revelare & communicare.

1. ET factum est, cùm consummasset Iesus, præcipiens duodecim discipulis suis, transiit inde ut doceret, & prædicaret in civitatibus eorum. 2. Joannes autem cùm audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis. 3. Ait illi: Tu es, qui venturus es, an alium expectamus. 4. Et respondens Jesus ait illis: Euntes renuntiate Ioanni quæ audistis, & vidistis. 5. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur. 6. Et beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me. 7. Illis autem abeuntibus, cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne: Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam. 8. Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus, vestiuntur in domibus regum sunt. 9. Sed quid existis videre? Prophetam? Etiam dico vobis, & plusquam Prophetam. 10. Hic est enim de quo scriptum est: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. 11. Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista, qui autem minor est in regno cælorum, major est illo. 12. A diebus autem Ioannis Baptistæ usque nunc, regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. 13. Omnes enim Prophetæ & lex usque ad Joannem prophetaverunt. 14. Et si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est. 15. Qui habet aures audiendi audiat. 16. Cui autem similem æstimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus. 17. Dicunt: Cecinimus vobis, et non saltastis: lamentavimus, et non planxistis. 18. Venit enim Ioannes neque manducans, neque bibens, et dicunt: Dæmonium habet. 19. Venit filius hominis manducans et bibens, et dicunt: Ecce homo vorax, et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus. Et justificata est sapientia à filiis suis. 20. Tunc cœpit exprobrare civitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quia non egissent pœnitentiam. 21. Væ

tibi

tibi Corozain, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pænitentiam egissent. 22. Verumtamen dico vobis Tyro et Sidoni remissius erit in die judicii, quàm vobis. 23. Et tu Capharnaum, numquid usque in cœlum exaltaberis? usque in infernum descendes: quia, si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, fortè mansissent usque in hanc diem. 24. Verumtamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die judicii, quàm tibi. 25. In illo tempore respondens Iesus dixit: Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis. 26. Ita Pater; quoniam sic fuit placitum ante te. 27. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Et nemo novit Filium, nisi Pater: neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare 28. Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. 29. Tollite iugum meum super vos, et discite à me, quia mitis sum, et humilis corde: et invenietis requiem animabus vestris. 30. Iugum enim meum suave est, et onus meum leve.

VERS. 1. ET FACTUM EST CUM CONSUMMASSET JESUS PRÆCIPIENS DUODECIM DISCIPULIS SUIS) Est Græcismus. Ponitur enim participium pro infinitivo vel gerundio, *præcipiens* pro præcipere; q. d. Cùm finem fecisset præcipiendi, vel ut Græcè est, *Διατάττειν*, id est, *ordinandi*, & instruendi Apostolos, tam præceptis, quàm consiliis, tam malorum prædictionibus, quàm bonorum promissionibus. Ita Maldonatus, Jansenius, Franc. Lucas, Barradius, & alii.

TRANSIIT INDE) Separans scilicet se ab Apostolis, quos seorsim misit evangelizare: tum ut ipsi Christo secuturo viam præpararent docendo & miracula patrando; tum ut ipsi sui suæque virtutis periculum facerent in hac missione, separati à Magistro. Porrò quid fecerint Apostoli ita à Christo missi & dimissi tacet Matthæus, sed narrat Lucas cap. 9. vers. 6. & Marcus cap. 6. vers. 12.

UT DOCERET ET PRÆDICARET IN CIVITATIBUS EORUM) Scilicet Galilæorum, sive Judæorum, ad quos cap. præcedent. misit Apostolos; sed ita, ut ipse quoque seorsim ab iis iret per urbes eorumdem prædicatum. Nota Hebraismum: Hebræi enim pronominis relativi vel demonstrativi (quale *τὸ eorum*) antecedens non exprimunt disertè, sed illud ex circumstantiis quasi notum lectori, vel auditori intelligendum relinquunt. Simile est Psalm. 98. 8. 4. Reg. 17. 24. 3. Reg. 5. 3. & alibi.

VERS. 2. Luc. 7. v. 18 19.
JOANNES (Baptista) AUTEM CUM AUDISSET, IN VINCULIS OPERA CHRISTI) *Cùm audisset*, à discipulis suis, ut ait Lucas cap. 7. vers. 18. ex quo pariter liquet hic esse hysterologiam, & quæ hic de Joanne narrat Matthæus à vers. 2. ad 20. contigisse ante missionem Apostolorum, quam ipse recensuit cap. 10.

IN VINCULIS) Syrus, *in domo vinctorum* puta in carcere, cui eum incluserat Herodes, eò quòd ipsius cum Herodiade adulterium reprehendisset. Igitur paulò ante suam mortem & martyrium, Joannes misit hos discipulos ad Christum anno 32. ætatis Christi, qui fuit annus secundus prædicationis ejusdem, cùm jam Christus per doctrinam & miracula inclaresceret, ut ab illo discerent ipsum esse Messiam sive Christum, ac se occiso & mortuo, ad illum transirent: alioqui enim schisma à Christo facere potuissent, præponentes Joannem velut magistrum suum Christo; nam majora ipsos sensisse de suo Joanne, quàm de Christo liquet Matth. 9. 14. Sicut ergo cursores in stadio decursa meta, alteri ad cursum sequenti lampada tradunt; sic Joannes defunctus suo munere & prædicatione, illam resignavit Christo: Et sicut aurora occumbens desinit in solem orientem, sic Joannes desiit in Christum; fuit enim ipse Lucifer solis justitiæ, putà Christi. Quare adeò non invidit Christo gloriam orientem cum suo occasu, ut in eo gavisus sit; imò occumbere optavit, ut Christus oriretur; non enim ipse suam, sed Dei Christique gloriam ambiebat; unde ait: *Illum oportet crescere, me autem minui*. Joan. 3. 30.

Joannes à carcere mittit discipulos suos ad Christum.

VERS. 3. Luc. 7. v.
AIT ILLI: TU ES QUI VENTURUS ES, AN ALIUM EXPECTAMUS?) *Qui venturus es*, Græcè *ὁ ἐρχόμενος*, id est, *ille veniens*, hoc est, *venturus* magnus scilicet ille Propheta, redemptor Israelis & salvator mundi, putà Messias ab omnibus Prophetis promissus, & à Patribus avidissimè desideratus, qui hoc tempore expletis de eo prophetiis, quasi jam jam venturus ab omnibus expectatur. Alludit ad oraculum Patriarchæ Jacob. Genes. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, &c. donec veniat, qui mittendus est*, putà Messias.

Ex his Joannis verbis Tertul. lib. de Baptismo cap. 10. & lib. 4. contra Marcion. cap. 18. & Justinus quæst. 38. ad orthodoxos opinantur Joannem dubitasse de Jesu, an ipse esset Messias sive Christus; sed perperam: nam jam in baptismo Christi Joannes eum baptizans, viderat Spiritum sanctum specie columbæ in eum descendentem, ac vocem Patris audierat: *Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui*. Matth. 3. 17. Quocirca Joannes clarissimum dederat ipsi testimonium, dicens: *Ecce Agnus Dei*. Joan. 1. 32.

Joannes non dubitavit Jesum esse Messiam.

Alii opinantur Joannem non dubitasse quidem, quin Jesus esset Christus, sed interrogare hic duntaxat, an ipse post mortem sit venturus in limbum, ut se propediem post mortem eò abiturum, ac Patres in eo degentes visitet & liberet. Ita S. Hieronymus, quem audi: *Non ait, tu es, qui venisti, sed tu es, qui venturus es. Et est sensus: manda mihi, quia ad infernum descensurus sum, utrùm te & inferis debeam nuntiare, quia nunciavi superis? an non conveniat Filio Dei, ut gustet mortem, & alium ad hæc Sacramenta missurus es?* Et S. Gregorius hom. 6. *Non dubitat*, ait, *esse mundi redemptorem, sed quærit, an sit ad inferni claustra descensurus*. Verùm hoc quoque minùs appositum & probabile videtur.

Nec an sit iturus ad limbum.

Dico ergo: Joannes mittit discipulos, ac rogat Jesum, an ipse sit ille, *qui venturus est*, id est, an ipse sit Messias; non quòd de eo dubitaret, sed quòd morti vicinus, discipulos de eo dubitantes voluerit instrui, & ad Christum traduci. Ita S. Hilarius, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, Euthymius, Rupertus, & alii: ubi nota prudentiam S. Joannis: ipse enim nomine suo interrogat Jesum, an ipse sit Christus, quia discipuli ex se non fuissent ausi hoc proponere Christo: nimirum optimus est medicus, qui ut ægrotum curet, se quoque fingit ægrotare, & medicinam austeram sumit. Unde S. Paulus: *Quis infirmatur*, ait, *& ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non uror?* 2. Corinth. 11. 29.

Sed dubitantes discipulos instrui voluit à Christo.

VERS. 4. Luc. 7. v. 22.
ET RESPONDENS JESUS AIT ILLIS: EUNTES RENUNCIATE JOANNI QUÆ AUDISTIS, ET VIDISTIS) *Quæ audistis* scilicet ab astantibus narrari miracula à me facta; *& vidistis*, quæ scilicet præsentibus vobis feci, ut vestræ quæstioni non verbo, sed facto & reipsa responderem. Testimonium enim à rebus efficacius & credibilius est, ait S. Chrysostomus, hæc enim miracula, quæ vidistis me facientem, sunt indices veri Messiæ assignati ab Isaia cap. 35. vers. 5. & cap. 61. 1. Unde Lucas cap. 7. vers. 21. addit: *In ipsa autem hora multos curavit à languoribus, & plagis & spiritibus malis, & cæcis multis donavit visum*. Nec enim Elias, nec Elisæus, nec Moyses, nec quis alius Propheta tot ac tanta fecit miracula, quot Christus; ut ex iis ipse agnosceretur ceteris omnibus esse major, esseque Messias ab Isaia hoc indicio præmonstratus. Unde S. Cyrillus lib. 2. Thesauri cap. 4. *Christus*, inquit, *miraculorum magnitudine simul & multitu-*

titudine ostendit se Messiam esse; Adde & beneficentia. Hæc enim Christi miracula omnes infirmitates & infirmos sanabant. Moyses verò licèt miracula plura ediderit in decem plagis Ægypti, tamen iis non sanavit, sed potiùs afflixit & occidit Ægyptios, Exodi 7. & sequ. Christus verò *transiit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo*, Actor. 10. 38. Hoc ergo fuit certum indicium ipsum esse Messiam. Quocirca manus illius dicuntur *tornatiles*, id est, versatiles & agiles ad benefaciendum omnibus, *plenæ hyacinthis*, id est, cœlestibus operibus, miraculis & beneficiis. Cant. 5. 14. Vide ibi dicta.

VERS. 5. Luc. 7. v. 22. CÆCI VIDENT, CLAUDI AMBULANT, LEPROSI MUNDANTUR, SURDI AUDIUNT, MORTUI RESURGUNT, PAUPERES EVANGELIZANTUR) Alludit, imò citat illud Isaiæ 35. vers. 4. *Deus ipse veniet, & salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.* Et cap. 16. vers. 1. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem*, &c.

PAUPERES EVANGELIZANTUR) Theophylactus & Euthymius τὸ *evangelizantur* capiunt activè; q. d. Pauperes Apostoli evangelizant & prædicant Evangelium: verùm εὐαγγελίζονται, id est *evangelizantur*, est verbum passivum, non activum; unde Syrus; *pauperibus evangelizatur*. Sensus ergo est, q. d. Ego evangelizo pauperibus, iisque prædico Evangelium, ipsique illud avidè recipiunt, cùm divites illud respuant; pauperes enim cùm sint inopes in terra, sperant, ambiuntque opes cœlestes, quas promittit Evangelium. Alludit, imò citat illud Isaiæ 61. vers. 1. *ad annuntiandum mansuetis misit me*, ubi Septuag. pro ענוים *anavim*, id est, mansuetis, legentes עניים *aniim*, id est, pauperibus, vertunt *ad evangelizandum pauperibus misit me*, q. d. pauperibus non coactis; sed pauperibus spiritu & voluntariis, ac consequenter mitibus & mansuetis, ut vertit S. Hieronymus Isaiæ 61. annuntiatur & promittitur gratia, ceteraque bona Evangelii; & regnum in cœlis æternum, quod ut mundo paradoxum est & valdè mirum, ita proprium est Messiæ indicium ab Isaia assignatum. Simpliciùs per pauperes accipias inopes, scilicet Apostolos, discipulos & turbas: hisce enim prædicabat Christus, ut ostenderet animas pauperum coram Deo tam pretiosas esse, quàm divitum, ideoque Christum utrosque æquare in Evangelio. Ita S. Hieronymus. Vide dicta Isaiæ 61. vers. 1. Vis ergo Christum imitari? pauperes doce, dirige, solare, juva.

VERS. 6. Luc. 7. v. 23. ET BEATUS EST, QUI NON FUERIT SCANDALIZATUS IN ME) Qui, scilicet, non fuerit mea humili conversatione & abjectione offensus: Syrus: *Felix ille, qui non impegerit in me*; quia ut ait S. Gregorius homil. 6. *Mira quidem facio, sed abjecta perpeti non dedignor.* Tacitè notat discipulos Joannis, qui illa offendebantur, ac significat se eorum corda & mentis arcana perspicere. Ita S. Chrysostomus, & S. Hieronymus ad Algasium epist. 151. q. 1. *Non Joannem*, ait, *sed discipulos ejus percutit.* Unde Glossa τὸ *qui non fuerit scandalizatus* exponit, qui de divinitatis meæ potentia non dubitaverit. Et S. Gregorius homil. 6. in Evang. ait, infideles scandalizatos fuisse in Christo, cùm post tot miracula morientem in cruce viderunt. Sic & S. Hilarius: *Quia futura erat crux plurimis scandalum*, inquit, *beatos eos professus est Christus, quorum fidei nihil tentamenti deferret crux, mors, sepultura.*

VERS. 7. Luc. c. 7. v. 24. ILLIS AUTEM ABEUNTIBUS) Ne turba putaret, Christum adulari Joanni, ejusque gratiam captare, ait sanctus Chrysostomus, si coram ejus discipulis ipsum laudasset, ideò permisit eos priùs abire, deinde coram populo eum laudavit, ut populus testimonio Joannis, quo testatus erat ipsum esse Christum, fidem adhiberet, dum intelligit à Christo, Joannem esse virum divinum & quasi Angelum è cœlo lapsum.

COEPIT JESUS DICERE AD TURBAS DE JOANNE: QUID EXISTIS IN DESERTUM VIDERE? ARUNDINEM VENTO AGITATAM?) Græcè σαλευόμενον, id est, *undantem & fluctuantem*, instar undarum & fluctuum maris. Simili metaphora segetem vocamus fluctuantem, dum vento impellente huc, illucque agitatur. Christus removet suspicionem, quæ populo ex hac legatione Joannis obrepere potuisset, scilicet, Joannem mutasse sententiam suam de Jesu, ut cùm priùs eum putarit esse Messiam; jam de eo dubitet, ideoque discipulos id interrogatum ad Jesum miserit, q. d. Ne putetis, ò Judæi; Joannem aliter de me nunc sentire, quàm antè senserit: Joannes enim non est arundo, quæ vento huc illuc agitatur, ut leviter aliquid asserat, ac postea idipsum ob dicta hominum reciprocet & revocet; sed est velut quercus, quæ immota in veritate & constantia contra omnia laudantium & detrahentium flabra consistit, ut quod priùs, cùm liber esset, tanta libertate de me sensit & testatus est, idipsum nunc carceri ab Herode inclusus pari fortitudine sentiat & testetur, nec ob metum Herodis sententiam mutet, ideoque discipulos suos ad me misit, ut ipsi reipsa ex miraculis videant testimonium ejus de me esse verum, meque esse Messiam. Quin & vos ipsi, qui Joannem toties loquentem & prædicantem audistis, creditis illum non esse virum levem, qui mutetur ut arundo, sed serium & constantem, qui à Deo agitatur, ut quod semel dixit, hoc semper dicat. Ideò enim è domibus vestris in desertum Joannem visuri & audituri exiistis, utique non exituri, nisi illum talem crederetis. Ita sanctus Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Cyrillus, Beda, & alii.

Arundo quis? Per arundinem ergo primò cum sancto Gregorio hom. 9. in Ezech. mentis instabilitatem, secundò cum S. Chrysostomo inde nascentem doctrinæ & prædicationis inconstantiam accipe. Arundo enim est, qui leviter quid credit ob rumores hominum, ideoque ob contrarios rumores leviter discredit; & sententiam mutat. Arundo est, qui ob laudes hominum pietatis officia colit; sed ob irrisionem aliorum mox eadem omittit. Arundo est, qui ob lauta promissa doctrinam veram prædicat, sed ob aliorum minas eamdem subticet, vel in dubium revocat. Arundo ergo est inconstantiæ & inconstantis imago & symbolum, æquè ac polypus, vespertilio, euripus, ventus, mulier; unde Adagia: Polypi mentem habet: Euripus homo: Mulieris animus: vento, chamæleonte, Proteo, vespertilione mutabilior: cothurno versatilior: duabus sedet sellis: aliud dicit stans aliud sedens.

Tropologicè. Primò. Tropologicè, Arundo est homo levis, varius & jactabundus, qui primò nunc verbis adulantium & laudantium impulsus aliquid asserit, nunc verbis vituperantium & minantium adactus idem negat, sicut arundo ventis contrariis in contraria agitatur. Secundò, qui veritate virtute & constantia est vacuus, sicut arundo inanis est & medulla vacua. Tertiò, qui nullum boni operis fructum edit, sicut arundo est infrugifera. Quartò, qui fluxu mundi, & fluxis ejus voluptatibus oblectatur & pascitur sicut arundo: quia arundo sicca, juxta aquas crescit & pascitur: unde ejus epithetum est, ut vocetur *fluvialis arundo*, qua de re eleganter & piè scribit S. Augustinus in Psal. 136. 1. ad illa: *Super flumina Babylonis illic sedimus & flevimus, cùm recordaremur Sion: Flumina*, ait, *Babylonis* sunt omnia, quæ hic amantur & transeunt: *Sede super flumina, noli sedere in flumine, noli sedere sub flumine. Ecce in Babylonia pulchra sunt, quæ tenent, non te teneant, non decipiant*, &c. Audi Auctorem Imperfecti: *Omnis homo carnalis, vacuus in fide, levis in sensu, mollis in passionibus, arundo est.*

Audi S. Gregorium hom. 6. in Evang. *Quid per arundinem nisi carnalis animus designatur? Qui mox ut favore vel detractione tangitur, statim in partem quamlibet inclinatur. Si enim ab humano ore aura favoris flaverit, hilarescit & extollitur, totumque se quasi ad gratiam inflectit. Sed si inde ventus detractionis eruperit, unde laudis aura veniebat, mox eum quasi in partem alteram ad vim furoris inclinat. Sed arundo vento agitata Joannes non erat: quia hunc nec blandum gratia nec cujuslibet detractionis ira asperum faciebat: Nec prospera hunc erigere, nec adversa noverant inclinare. Arundo ergo vento agitata Joannes non erat, quem à status sui rectitudine nulla rerum varietas inflectebat.*

Unde

Unde eum nobis imitandum proponens subdit : *Non nos prospera elevent, non adversa perturbent, ut qui in soliditate fidei figimur, nequaquam rerum transeuntium mutabilitate moveamur.*

Audi S. Ambrosium lib. 5. in cap. 7. Lucæ v. 24. *Negat Dominus in desertum, id est, in mundum esse prodeundum, ut mente carnis inflatos, vacuosque virtutis internæ nobis putemus imitandos, quos procellis mundi hujus obnoxios vita mobilis inquietat, jure arundini comparandos, in quibus solidæ justitiæ nullus est fructus, qui forensibus criniti phaleris, nodis obsiti, vacuo oris strepitu sonori, nulla sui utilitate, frequenti etiam offensione, intus inania, foris speciosa sectantur. Arundines sumus, nulla validioris naturæ radice fundati; Et si levis aspiraverit prosperioris auræ successus, vago motu proximos verberamus, inopes ad suffragandum, faciles ad nocendum. Arundines fluvios amant, & nos labentia mundi caducaque delectant. Tamen hanc arundinem si quis de terræ evellat plantariis, & superfluis exuat, expolians veterem hominem cum actibus ejus, & Scribæ velociter scribentis manu temperet, incipit non arundo esse, sed calamus, qui præcepta cælestium scripturarum penetralibus imprimat mentis, tabulis cordis inscribat.*

Subdit deinde Ambrosius bonam arundinem esse Christum, de quo prophetatum est Isaiæ 42. *Arundinem quassatam non confringet : quoniam carnem, quam peccata quassaverant, resurrectionis virtute solidavit. Bona arundo caro Christi, quæ serpentis caput, & mundanæ cupiditatis illecebras patibulo crucis affixit.*

VERS. 8. Luc. 7.25. SED QUID EXISTIS VIDERE? HOMINEM MOLLIBUS VESTITUM? ECCE QUI MOLLIBUS VESTIUNTUR, IN DOMIBUS REGUM SUNT) *Mollibus*, scilicet vestibus, ut addunt Græca & Syrus. Mollibus verò vestiri est deliciosè vivere & epulari (uti faciebat dives epulo, qui quotidie induebatur purpura & bysso, & epulabatur splendidè. Lucæ cap. 16. ut ex hoc mollis & lascivus videri possit, ideoque mutabilis, quasi dicat : Joannes non est mollis & delicatus, non ambit mensas divitum Scribarum opiparas, ut eas ambiens, illisque adulans sententiam de me editam mutet, & revocet; quia ipse non urbes & aulas, sed desertum quærit; non mollibus vestitur & alitur, sed pilis camelorum, locustis & melle sylvestri, ait sanctus Hieronymus, quare ipsum nec aula, nec aulica mollities, adulatio vel ambitio in transversum agent, quia ipse omnis mundanæ gloriæ, æquè ac voluptatum, velut eremita & cælicola, est contemptor, iisque longè superior; utpote, in ipsa veritate, ipsoque Deo & cœlo mente defixus. Deliciæ enim adulationis & falsitatis sunt magistræ, asperitas autem veritatis & sanctitatis est doctrix. Unde Tertullianus in lib. ad Martyres : *Virtus*, ait, *duritia extruitur, mollitie verò destruitur.* Et Sanctus Chrysostomus : *Qui mollibus*, ait, *vestiuntur in domibus regum sunt, qui verò talia non habent, in cælis sunt.*

Asperitas vestium commendatur.

Sic Sanctus Franciscus, ait S. Bonaventura in ejus vita cap. 5. vestis horrebat mollitiem, asperitatem amabat, asserens propter hoc Joannem Baptistam ore divino fuisse laudatum. Si quando verò in data sibi tunica lenitatem sentiret, chordulis eam contexebat interius : quia non in casulis pauperum, sed in palatiis principum, vestium dicebat requirendam esse mollitiem. Addebat dæmones asperitate terreri; mollitie invitari. Lege vitas Sanctorum, ac intuere & imitare eorum austeritatem vitæ, quæ multum valet ad sanctitatem, & sanctitatis famam apud alios conciliat, ut liberè & efficaciter eis viam pœnitentiæ, mortificationis & virtutis prædicare, & suo exemplo persuadere valeat.

VERS. 9. Luc. 7. 26. SED QUID EXISTIS VIDERE? PROPHETAM? ETIAM DICO VOBIS ET PLUSQUAM PROPHETAM) Syrus, *propheta præstantiorem*. Obiicies : Joannes ipse negat se esse prophetam. Joan. cap. 1. vers. 21. Respondetur. Id dicit ex humilitate, sed vero sensu. Propheta enim propriè dicitur, qui futura prædicit uti facit Isaias, Jeremias ceterique Prophetæ; Joannes autem Christum non futurum prædixit, sed præsentem ostendit. Christi ergo fuit index potiùs, quàm propheta, ideoque Christus eum ait esse plusquam pro- A phetam; Primò, quia ita Christum venturum prædixit, ut mox eum præsentem digito indicaret : Fuit ergo ipse non solùm propheta, sed & demonstrator Christi. Secundò, quia divino spiritu illustratus Christum, Christique in carne œconomiam clariùs, pleniùs & perfectiùs, quàm aliquis prophetarum, cognovit. Tertiò, quia ipse fuit Angelus, id est, legatus & præcursor ipsius Christi, & immediatè ab eo missus; idque coram eo & ante faciem ejus, juxta illud Malachiæ : *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te*, uti subiicit Christus. Quartò, quia ipse major fuit omnibus omninò prophetis, uti asserit Christus vers. 11.

Joannes plusquam propheta. Primò. Secundò. Tertiò. Quartò.

VERS. 10. Luc. 7.27. HIC EST ENIM, DE QUO SCRIPTUM EST : ECCE EGO MITTO ANGELUM MEUM ANTE FACIEM TUAM, QUI PRÆPARABIT VIAM TUAM ANTE TE) Citat Christus verba Malachiæ cap. 3. vers. 1. Vide ibi dicta : attuli enim ibidem causas & analogias, cur Joannes vocetur Angelus, ideoque multi putarunt eum revera non esse hominem, sed Angelum, teste Eusebio lib. 1. Demonstr. cap. 5. Unde Auctor Imperfecti hìc : *Mirabilis*, ait, *fuit, qui humana natura Angelicam sanctitatem transgressus est, & obtinuit, quod non habuit natura, per gratiam* B *Dei.*

VERS. 11. Luc. 7.28. AMEN DICO VOBIS; NON SURREXIT INTER NATOS MULIERUM MAJOR JOANNE BAPTISTA : QUI AUTEM MINOR EST IN REGNO CÆLORUM, MAJOR EST ILLO) Lucas 7.27. addit, *propheta : Non surrexit* : ait, *major propheta*. Unde Toletus ibidem ex S. Ambrosio & Hilario notat Joannem majorem à Christo dici non absolutè, sed prophetarum dumtaxat : quia Apostoli eo majores fuere, vel certè ei omnino suppares. Verùm ex τῷ *propheta* Christus intelligendum relinquit, nullum alium Joanne fuisse majorem; quia prophetæ olim habebantur, & revera erant viri sanctissimi; inde prophetæ vocati sunt sancti quilibet, ut religiosi illi, qui in libris regum nuncupantur filii prophetarum, quia ergo nullus prophetarum major fuit Joanne, inde colligendum relinquit neminem alium eo fuisse majorem.

Tacitè ergo Christus hìc Joannem vocat omnium maximum, alioqui enim non rectè hinc concluderet Joannem esse plusquam prophetam, quod tamen probare C intendit. Intellige hoc de hominibus veteris testamenti, præcedentis scilicet sæculi usque ad Christum. Non ergo Joannes hìc comparatur cum Christo, B. Virgine vel Apostolis, qui Christum secuti sunt, & ob dignitatem Apostolicam Joanne non fuere minores, sed potiùs majores. Dices, Moyses fuit major Joanne quia de Moyse dicitur Deuteron. ult. v. 10. *Et non surrexit ultrà propheta in Israel sicut Moyses.* Resp. ibidem additur : *Quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis & portentis, quæ misit per eum, ut faceret in terra Ægypti Pharaoni.* q. d. Non fuit similis propheta Moysi, similis, inquam, in isto familiari Dei alloquio & potentia, qua tot plagis percussit Ægyptum; in aliis autem rebus Joannes similis, imò major fuit Moyse ceterisque prophetis.

Joannes omnium veteris testamenti maximus.

Primò, quia Joannes in utero matris fuit sanctificatus, & reipsa prophetavit : exultans enim in utero nuntiavit matri & reliquis, Christum jam esse incar- D natum in utero B. Virginis. Ita S. Chrysostomus, & Euthymius; Id autem non legimus de Moyse vel allo propheta.

Joannes major Moyse. Primò.

Secundò, quia solus Joannes Baptismum pœnitentiæ instituit, eoque Christum baptizavit.

Secundò.

Tertiò, ipse primus prædicavit regnum cœlorum; multosque convertit & in illud induxit.

Tertiò.

Quartò, ipse missus fuit à Deo, ut esset Christi præcursor & Paranymphus, eumque toti mundo ostenderet, ipsumque esse Messiam & unicum Dei filium testaretur; quod officium & dignitas omnia prophetarum officia & dignitates longè transcendit.

Quartò.

Quintò, ipse à Malachia comparatus est Angelis, & multò antè nativitatem promissus, ac per Eliam aliosque prophetas fuit adumbratus, illi enim fuere typi Joannis.

Quintò.

Sextò, abundantior & sublimior fuit Spiritus, prophetia;

Sextò.

phetia, vita & gesta Joannis, quàm cæterorum prophetarum, teste Sancto Hieronymo, & S. Augustino lib. 2. contra advers. legis & Prophet. cap. 5. Joannes enim fuit quasi continuum miraculum in conceptione, in utero, in nativitate, in vita Angelica: miraculo enim ex parentibus sterilibus conceptus fuit: miraculo, Christum in utero agnovit, salutavit & adoravit: miraculo nascens, commune omnibus gaudium afflavit; miraculo in circumcisione patri muto loquelam reddidit, miraculo puer abiit in desertum, ibique tota vita vixit quasi Angelus. Unde de eo canit Ecclesia:

O nimis felix, meritiq; celsi,
Nesciens labem nivei pudoris,
Præpotens Martyr, eremiq; cultor,
Maxime Vatum.

Baptistæ Elogia. Habet ergo Joannes Lauream virginitatis, prophetiæ, doctoratus & martyrii. Audi B. Petrum Chrysologum serm. 127. *Joannes schola virtutum, magisterium vitæ, sanctitatis forma, norma justitiæ, virginitatis speculum, pudicitiæ titulus, castitatis exemplum, pœnitentiæ via, peccatorum venia, fidei disciplina: Joannes major homine, par Angelis, legis summa, Evangelii sanctio, Apostolorum vox, silentium prophetarum, lucerna mundi, præco Judicis, præcursor Christi, metator Domini, Dei testis, totius medius Trinitatis.* Vide decem prærogativas S. Joannis, quas recenset Sanctus Bernardus serm. de Privilegiis Joannis Baptistæ, & alias 28. quas enumerat noster Barradius libr. 8. c. 3. & 4. ac homilias S. Chrysostomi de eodem.

Minor in cœlo major est Joanne. Primò. QUI AUTEM MINOR EST, IN REGNO CÆLORUM MAJOR EST ILLO) Joanne Baptista. Primò, q. d. Minimus beatus in cœlo major, id est beatior, perfectior, excellentior & gloriosior est Joanne, utpote adhuc mortali & viatore. Addit hoc Christus, ut acuat auditores ad prosequendam beatitudinem, & salutem suam per legem Evangelicam, quam ipse attulit: hoc enim est regnum cœlorum, ex quo prædicationem suam cœpit & continuavit Christus. Unde de eo subdit vers. 12. *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Ita Sanctus Hieronymus, Beda, & Sanctus Augustinus lib. 2. contra Advers. legis & Prophet. cap. 5. Accedit Sanctus Ambrosius, qui sic explicat, q. d. Angelus minimus in cœlo major est Joanne & quolibet Sancto, qui portat corpus, quod corrumpitur, & aggravat animam, ait Sanctus Augustinus lib. 2. contra Advers. legis cap. 5.

Secundò. Secundò magis propriè, pressè & nervosè dicas cum S. Chrysost. Theophyl. Euthymio, Salmerone & Jansenio, Christum se hic opponere ac una parte se supponere, sed alia anteponere Joanni. q. d. Dixi inter natos mulierum non fuisse majorem Joanne in veteri Testamento, at ne putetis illum esse maximum, esseque Messiam, addo Christum, qui Joanne est junior, & in schola adhuc minor, ipso tamen esse majorem. Alludit Christus ad illud Joannis de seipso dictum: *Qui post me venturus est, ante me factus est*, id est, mihi prælatus, & antepositus est, velut me major. Joan. 1. 15. Aut q. d. Ego Christus, qui ætate, & opinione vulgi sum minor Joanne in prædicando, tamen in regno cœlorum major sum illo, quia ita prædico, ut simul gratiam aspirem, qua fideles mei regnum hoc reipsa consequantur: unde comma ponendum videtur post τὸ *minor*, non post τὸ *regno cælorum*, ut rectè advertit Francisc. Lucas, Græcè enim Christus vocatur ὁ μικρότερος, id est minor, junior, humilior, depressior Joanne: aut *minor* Hebr. הקטן *haccaton*; id est, *ille parvus*, hoc est minimus, humillimus, abjectissimus, qualis fuit Christus, dicens: *Ego autem sum vermis & non homo: opprobrium hominum, & abjectio plebis.* Psalm. 21. sæpè enim comparativus ponitur pro superlativo. Hinc exponit S. Augustin. loco jam citato, q. d. Ego Christus qui Joanne minor sum ætate, eodem tamen major sum majestate, æternitate, potestate, gratia & gloria. Huc accedit S. Cæsarius frater S. Greg. Nazianz. Dialogo 3. qui sic explicat, q. d. Christus, qui in regno cœlorum Angelis est minor humana natura (Hebr. 2. v. 7.) hic tamen major est Joanne.

Tertiò. Tertiò, noster Maldonatus consequenter ad secundum sensum jam datum sic explicat, q. d. *Minor*, id est, minimus Christianus in regno cœlorum, id est, in Ecclesia, quæ prædicat & ducit ad regnum cœlorum, major, id est, dignior & sublimior est Joanne. Major est, inquam, ratione status Ecclesiæ, & ex Evangelii natura major potest esse Joanne Baptista: lex enim nova Christi est lex gratiæ, quam semper augere possumus. Unde Joannes Baptista, & omnes veteres gratiam suam à Christo & lege nova acceperunt. Ecclesia enim nova sive Evangelica, vocatur regnum cœlorum, vel ut Lucas ait, regnum Dei, quia ipsa est via & inchoatio vitæ & beatitudinis cœlestis. Sic ferè S. Cyrillus libr. 2. Thesauri cap. 4. & Isidorus Pelusiota lib. 1. epist. 68.

Symbol. S. Cæsarius dialog. 3. jam citato: Minor, inquit, est Apostolorum junior, S. Joannes Evangelista, qui Joanne Baptista major est, quia Apostolus & Evangelista super pectus Christi recubuit. *Symbol.*

A DIEBUS AUTEM JOANNIS BAPTISTÆ REGNUM CÆLORUM VIM PATITUR (Syrus *cum violentia accipitur*) ET VIOLENTI RAPIUNT ILLUD) Luc. c. 16. 16. *Ex eo regnum Dei evangelizatur, & omnis in illud vim facit.* Pertinet hoc quoque ad laudem Joannis, ostenditque, ipsum esse plusquam Prophetam, q. d. Joannes primus cœpit prædicare regnum cœlorum, adeòque efficax fuit ejus prædicatio conjuncta cum sanctæ & Angelicæ vitæ exemplo, ut multi ab eo baptizati pœnitentiam egerint, vitam mutarint, & ad cœlum magno studio contenderint: hoc studium ego succedens Joanni per me & Apostolos promovi, & indies promoveo, ac deinceps promovebo. *VERS. 12. Luc. 16. 16.*

Quare nunc regnum cœlorum βιάζεται, id est, *vim patitur*. Vatabl. *Vi invaditur*, vi occupatur, ad illud vi tenditur. Primò, quia magna multitudine, studio, aviditate, impetu, alio alium prævertere satagente, ad illud obtinendum, imò rapiendum homines à Joanne excitati concurrunt: sicut merx aliqua rara, v. g. vinum creticum, vel saccharum, cùm ab omnibus avidè emitur, rapi dicitur. *Cœlum vim patitur. Primò.*

Secundò, quia non naturali propagine, ut volebant Judæi; non etiam naturæ pondere & virtute; sed supernaturali vi gratiæ, quæ naturam superat, hoc regnum jam ab omnibus ambitur, & quasi invaditur, adeòque peccatores, ut publicani, meretrices, & Gentiles ipsis Pharisæis & Judæis, qui sibi solis quasi filiis Abrahæ hoc debitum putabant, fervore Spiritus & pœnitentiæ illud præripiunt, eripiunt & quasi vi auferunt: quasi dicat: Certant pro regno cœlorum Pharisæi & Christiani, sed Christiani illud eis vi extorquent. Unde S. Hilarius & S. Ambr. sub finem lib. 5. in Lucam. *Rapitur Christus*, inquiunt, *cùm aliis nascitur, aliis deligitur & suffragatur.* Addit Ambrosius: *Rapuit Ecclesia à Synagoga regnum. Regnum meum Christus est. Rapitur ergo regnum cælorum, cùm Christus à domesticis denegatur, à Gentibus adoratur. Rapitur, cùm ab illis repudiatur, à nobis colitur.* *Secundò.*

Tertiò, quia propter regnum cœlorum terreni homines sibi, & suis vitiis vim inferunt per pœnitentiam, paupertatem, continentiam, mortificationem. Unde Lucas habet: *Omnis in illud vim facit.* Ita S. Chrysostomus, Hieronymus, Gregorius homil. 6. in Evang. Theophylactus, Euthymius, Beda & S. Basilius Orat. de Abdicatione rerum. *Tertiò.*

In Vitis Pat. (extat in editione nostri P. Heriberti pag. 590. num. 40.) narratur visio Anachoretæ cujusdam, qui vidit discipulum suum una nocte septem in cœlo coronas meruisse, eo quòd septies cogitationibus suis & cupiditati somni viriliter restitisset: unde intellexit, quòd quoties quis cogitationibus & cupidinibus suis obluctatur, toties coronetur à Deo. Etenim scriptum est: *Regnum cælorum vim patitur, & violenti diripiunt illud.* Hæc ibi. *Discipulus Anachoretæ cujusdam coronas septem meretur ob devictam somni cogitationem.*

Quartò, S. Hieronymus, ad Algasiam epist. 152. quæst. 1. *Regnum cælorum*, ait, *vim patitur*; quia proprium est Angelorum, utpote, cœlestium spirituum. Vis ergo illi quasi fit, cùm à terrenis hominibus invaditur, uti olim à Gigantibus invasum fuisse fabulantur poetæ: nunc enim per Joannem, & magis per Christum fit, *ut qui homo natus est, Angelus esse desideret, & terrenum animal cælestis quærat habitaculum*, ait S. Hieron. sicut violentum esset, si *Quartò.*

pisces relicto naturali maris elemento in terra, & vice versa crassi boves in mari cuperent habitare.

Porrò S. Ambrosius sub finem libr. 5. in Lucam & fusius serm. 5. pro *vim patitur*, vertit, *cogitur*, id est; densatur, quia ingredientibus peccatoribus & Gentilibus, turba introeuntium fit densior. Verùm Græcum *βιάζεται*, propriè significat *vim patitur*, etsi eodem redeat sensus; nam ex turba densata irruente, & se comprimente vim patitur.

Præclarè verò in eodem serm. S. Ambrosius: *Vim*, inquit, *facimus Domino, non compellendo, sed flendo; non provocando injuriis, sed lachrymis exorando, non blasphemando per superbiam, sed per humilitatem mærendo. O beata violentia, quæ non indignatione percutitur, sed misericordia condonatur! Beata, inquam, violentia, quæ vim patienti bonitatem elicit, & utilitatem tribuit inferenti. Mala res admittitur, & de injuria nemo causatur: vis admittitur, & religio propagatur. Quisquis enim violentior Christo fuerit, religiosior habebitur à Christo. Aggredimur in itinere Dominum (siquidem ipse est via) & more latronum suis eum spoliare nitimur, cupimus illi auferre regnum, thesauros & vitam; sed ille tam dives & largus est, ut non abnuat, non resistat, & cùm omnia dederit, nihilominus omnia possideat.* Deinde modum & arma hujus violentiæ subiicit, dicens: *Aggredimur illum non ferro, non fuste, non saxo, sed mansuetudine, bonis operibus, castitate. Hæc sunt arma, fidei nostræ, quibus in congressione certamus. Ut autem his armis uti in vi inferenda possimus, antè corporibus nostris vim quodammodo faciamus, expugnemus membrorum vitia, ut virtutum præmia consequamur: Prius enim ipsi regnare debemus in nobis, ut regnum possimus diripere Salvatoris.*

ET VIOLENTI RAPIUNT ILLUD) *Violenti*, scilicet, in regnum cælorum, qui scilicet illi vim inferunt, illudque vi invadunt eo sensu, quo jam dixi. Alludit ad civitatem opulentam in monte sitam, quæ magna vi superanda & expugnanda est, ac reipsa à militibus, qui ejus opibus inhiant, confertim irruentibus expugnatur: maximè verò alludit ad regnum Chananææ, sive terræ promissæ, quod Josue & Hebræi vi & armis expugnarunt; hoc enim erat typus regni cælorum. Simili enim modo cælum à terrigenis, magna vi in altum per conversationem cælestem scandentibus, superandum est. Cælum empyreum adeò altum est, sublime, & elevatum à terra, ut si quis viveret per octo annorum millia, & quotidie directè in altum scanderet per centum milliaria, tamen per 8000. jam dicta, necdum eò perveniret, uti ex P. Clavio ostendi. Genes. 1. 16. Et quia hoc erat homini impossibile, Deus concessit, ut ad illud non pedibus corporis, sed affectibus mentis contenderemus. Rursum nobis non tantùm eundum est in altum, sed & multi anfractus, saxa & spinæ superandæ sunt, imò eundum est per hostes, & hastas, putà, per multas tentationes, difficultates, persecutiones, adversa, quæ omnia magna vi magnoque animo vincenda sunt, quia ergo cælum per hanc vim à fidelibus occupatur, hinc ab iis vis fieri cælo dicitur. Quantam vim intulit cælo S. Paulus 1. Corinth. 11. Quantam S. Stephanus, quantam S. Laurentius, cæterique martyres virgines, Anachoretæ, Sanctique omnes!

Cæli empyrei altitudo.

Visio S. Perpetuæ.

In vita S. Perpetuæ & sociorum martyrum ad diem 7. Martii legimus ipsam per visum præmonitam de martyrio. Vidit enim scalam auream à terra in cælum porrectam, undique cultris & gladiis acutis obsitam & circumdatam, per quam in cælum scandendum erat, infernè verò draconem horribilem, qui scandentes impediret: Porrò vidit unum è sociis Satyrum nomine generosè per scalam ascendentem, sociosque ad se sequendum invitantem: qua visione sociis enarrata, omnes intellexerunt sibi parari martyrium, quod & singulis obtigit. Idem æstimet fidelis quisque, sibi per scalam cultris obsitam, magna vi eluctandum esse in cælum.

Jam verò si milites illecti spe prædæ tanta alacritate, vi, ardore & impetu invadunt, imò involant per saxa, per ignes in urbem opibus, spoliisque refertam, si illa à duce ipsis prædæ detur, dum alii fossas fascibus implent, alii afferunt scalas, alii bonbardis cives à muris abigunt, alii denso agmine galeati confertim mœnia conscendunt, & in muros insiliunt: quanta alacritate, vi, fervore & animo par est fideles invadere cælum, ubi sunt opes cælestes & æternæ, quas oculus non vidit; nec auris audivit, nec minima illarum pars in cor hominis ascendit?

OMNES ENIM PROPHETÆ ET LEX USQUE AD JOANNEM PROPHETAVERUNT) Commodiùs Luc. 16. 16. hanc sententiam præponit præcedenti hoc modo: *Lex & Prophetæ usque ad Joannem* (scilicet, prophetaverunt) *ex eo regnum Dei evangelizatur, & omnis in illud vim facit.* q. d. Lex Moysis & Prophetæ omnes, ante Joannem & usque ad Joannem prophetaverunt, id est, obscurè & per ænigmata prædixerunt, & promiserunt Christum, ejusque regnum cælorum, promittendo bona terrena, scilicet, abundantiam vini, frumenti & olei, regnumque temporale pacificum & opulentum, simile regno Salomonis, quod erat figura & typus regni cælorum afferendi per Christum; at Joannes primus clarè & disertè, cœpit prædicare regnum cælorum mox reserandum à Christo, eumque Judæis digito ostendit, quæ causa fuit, ut Judæi felicitatem & gloriam regni cælestis ponderantes, illius consequendi certa spe excitati illud omni studio ambirent, & in illud vim facerent eo sensu, quo dixi vers. præcedenti. Ita Theophylactus, Jansenius hic & Suarez lib. 9. de Legibus cap. 12. in fine: *prophetaverunt*, inquit, hoc est promiserunt bona terrena. VERS. 13. Luc. 16. 16.

Rursum, q. d. Vetus Testamentum, quod lege, sive Pentateucho & Prophetis, sub quibus Hagiographa (putà Psalmos, & libros Sapientiales) constat, usque ad Joannem prophetavit, id est, docuit rudes Judæos Deum non tam amare quàm timere, spe bonorum temporalium & regni terreni, eumque colere per sacrificia, ritus & cæremonias externas, quæ fuere umbræ, & typi Christi. At Joannes cœpit prædicare novam doctrinam pœnitentiæ, & amoris Dei, spe regni cælorum, ac bonorum cælestium consequendorum per actus internos contritionis, pietatis, ad orationis, & cultus Dei, quibus verè & perfectè justificamur per Christum, quem Joannes digito ostendit, ab eoque justitiam & salutem flagitandam demonstravit.

Opponit enim & anteponit Christus prophetiam, id est, doctrinam Joannis prophetiæ, id est, doctrinæ legis & prophetarum, ut patet ex Verbis Luc. 16. 16. jam citatis. Joannes enim medius fuit inter novum Testamentum & vetus, ac quasi utriusque horizon, dividens & disterminans novum à veteri, ait Salmeron: fuit enim ipse quasi Lucifer Evangelii, qui umbris & nocti obscuræ legis veteris finem, ac diei claræ legis novæ initium dedit. Ita Theophyl. Jansen. & alii. *Joannes Lucifer Evangelii.*

Paulò aliter Maldonatus: *Omnes Prophetæ*, inquit, *& lex prophetaverunt*, id est, officio suo functi sunt, & durarunt usque ad Joannem; non quòd tunc statim omnino lex desierit, ut volunt Centuriatores Magdeburgenses, sed quòd mori & desinere cœperit: lex enim vetus, ejusque obligatio duravit usque ad promulgationem legis novæ, quæ facta est post resurrectionem & ascensionem Christi in Pentecoste. Actor. 2.

ET SI VULTIS RECIPERE, IPSE EST ELIAS, QUI VENTURUS EST) q. d. Si vultis Joannem recipere, eique credere, uti debetis (unde Syrus vertit in Imperativo: *Si vultis, recipite*) ipse erit vobis Elias, quia spiritu & virtute Eliæ præditus vos ad Deum & Christum convertet, uti Elias vestros nepotes & posteros in fine mundi ad eumdem Christum simili zelo, ac vitæ austeritate & puritate convertet. Ita S. Hieronymus hìc & epist. 151. ad Algasiam q. 1. *Ipse* (Joannes) inquit, *est Elias, qui venturus est, non quòd eadem anima, ut hæretici suspicantur, & in Elia & Joanne fuerit, sed quòd eamdem habuerint S. Spiritus gratiam; zona cinctus, ut Elias; vivens in eremo, ut Elias; persecutionem passus ab Herodiade, ut ille sustinuit à Jezabel; ut quo modo Elias secundi præcursor adventus est, ita & Joannes venturum in carne Dominum salvatorem, non solùm in eremo sed etiam in matris utero salutaris, & exultatione corporis nuntiaris.*

Alludit ad Malachiæ c. 4. v. 5. *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam.* Vide ibi dicta. Judæi etiamnum ex hoc Malachiæ testimonio Eliam expectant avidè, ut ipse eis ostendat Christum, omniaque legis dubia resolvat, ideoque eum maximi faciunt: eaque de causa Christus illi Joannem comparavit & æquavit.

No-

Nota; Christus plura illustria Joannis dat elogia, quibus probat, ipsum esse plusquam Prophetam, ut Judæi ipsi Christum ostendenti fidem adhibeant. Primò, enim v. 10. dicit eum esse Angelum à Malachia promissum. Secundò, v. 11. quòd inter natos mulierum non surrexit major Joanne. Tertiò, vers. 12. quòd ipse primus prædicarit regnum cælorum, ideoque illud ab affluente turba vim patitur. Quartò, vers. 13. quod lex & Prophetæ fuerint quasi prodromi & præcursores Joannis, quotque usque ad Joannem prophetarint. Quintò, v. 14. quòd ipse sit Elias, non in persona, sed in virtute & spiritu.

VERS. 15. QUI HABET AURES AUDIENDI AUDIAT.) *Audiendi*; id est, *ad audiendum*, ut vertit Syrus, hoc est, ad intelligendum & obediendum. Arabicus, *aures audientes*. Hebræi enim, quia verbis compositis carent, hinc simplicibus utuntur pro compositis, ut per auditè significent obedire. Sensus est, q. d. qui habet aurem & mentem docilem & obedientem, hic audiat, intelligat & obediat iis, quæ dico, scilicet, credat Joanni quasi Prophetæ, imò plusquam Prophetæ, asserenti me esse Messiam, ac proinde me ut Dei filium, mundique salvatorem recipiat & colat: propriè verò respicit id, quod dixit, Joannem esse Eliam: *Hoc enim mysticum erat, & egens intelligentia*, ait S. Hieronymus. Solet Christus in re gravi, hac phrasi excitare attentionem auditorum.

VERS. 16. Luc. 7. 31. 32. CUI AUTEM SIMILEM ÆSTIMABO GENERATIONEM ISTAM?) Pharisæorum & Scribarum, qui Dei consilium, & baptismum prædicationemque Joannis spreverunt, ut ait Lucas c. 7. v. 29. & 30.

VERS. 17. Luc. 7. 32. SIMILIS EST PUERIS SEDENTIBUS IN FORO, QUI CLAMANTES COEQUALIBUS DICUNT; CECINIMUS, VOBIS, ET NON SALTASTIS: LAMENTAVIMUS, ET NON PLANXISTIS!) *Ludus puerorum.* Erat illo ævo, ait Theophylact. in cap. 7. Lucæ, & S. Cyrillus hic in catena S. Thomæ, apud Judæos tale ludi genus. Pueri in duas partes & quasi duos choros divisi, vitam hominum quasi in scena repræsentabant, & deridebant instar Heracliti illam semper deflentis, & Democriti illam semper ridentis; illi enim omnia quæ agimus, miseriæ; huic ineptiæ esse videbantur. Alii enim ex uno choro lamentabantur, alii ex adverso tibiis canebant. At neque lamentantes curabant illi, qui erant ex adverso canentium choro; neque tibicines curabant illi, qui erant ex lamentantium parte; utrosque verò velut in comœdia audiebant spectatores, sed neque ad planctum, neque ad saltum movebantur.

Sensus parabolæ, ut patet ex vers. sequent. 18. & 19. est, q. d. Christus: Videre est in hac generatione, & hoc Pharisæorum Scribarumque genere simile quippiam illi, quod in parabola puerorum contingit, ut sicut eorum nec planctu nec cantu moventur ad flendum vel saltandum morosi spectatores, qui hæc ut ludicra, & comicè ad recreationem audientium composita, otiosè contemplantur. Sic pariter Scribæ & Pharisæi, nec exemplo austerioris vitæ Joannis, nec laxioris & remissioris Christi provocari potuere (quia noluere) ad vitæ mutationem, conversionem, & salutem, quam prædicabant Joannes & Christus. Comparat enim totam parabolam toti rei per eam significatæ, non verò partem parti, uti dixi Canone 28. Eleganter & sapidè S. Ambrosius libr. 2. de Pœnitentia capit. 6. *Non ergo*, inquit, *illa deliciarum comes, atque luxuriæ prædicatur saltatio; sed qua unusquisque corpus attollat impigrum, nec humi pigra jacere membra, vel tardis sinat torpere vestigiis. Saltabat spiritaliter Paulus, cùm se pro nobis extenderet, & posteriora obliviscens, priora appetens, contenderet ad bravium Christi. Tu quoque cùm ad baptismum venis, manus elevare, pedes, quibus ad æterna conscendas, velociores habere moneris. Hæc saltatio fidei socia, gratiæ comes. Hoc est ergo mysterium. Cantavimus vobis novi utique canticum Testamenti, & non saltastis, hoc est, non elevastis animum ad spiritalem gratiam. Lamentavimus, & non plorastis, hoc est non egistis pœnitentiam.* Alludit ad illud Ezechiel. cap. 33. vers. 32. *Et es eis quasi carmen musicum, quod suavi dulcique sono canitur, & audiunt verba tua, & non faciunt ea.* Scribæ enim audiebant Joannem & Christum, non ut vitam mutarent, sed ut aures sapientiæ novitate & pulchritudine pascerent, perinde ac si cantorem vel histrionem audirent. Vide ibi dicta, ac præsertim Apologum tibicinis.

Saltatio mystica quæ?

Allegoria. Allegoricè S. Ambrosius lib. 4. epist. 30. ad Sabinum: *Dixit*, inquit, *Dei filius: Cantavimus vobis, & non saltastis. Derelicti itaque sunt Judæi, qui non saltaverunt, qui nescierunt manibus suis plaudere, adscitæ sunt Gentes, quæ spiritalem Deo plausum dederunt. Stultus enim complexus est manus suas & devoravit viscera sua, id est, corporalibus se implicavit negotiis, & devoravit viscera sua sicut mors prævalens, & ideo non inveniet vitam æternam. Sapiens autem attollens opera sua, ut lucerent coram patre suo, qui in cælis est, non absumpsit, sed elevavit viscera sua usque ad resurrectionis gratiam. Hæc gloriosa sapientis saltatio: quam saltavit David, & ideo usque ad sedem Christi sublimitate spiritalis saltationis ascendit, ut videret atque audiret dicentem Dominum Domino suo: Sede à dextris meis.*

VENIT ENIM JOANNES, NEQUE MANDUCANS NEQUE BIBENS) Id est, non comedens & vivens jucundè, more communi aliorum hominum, sed jejunans, & austerè locustis victitans, ut non tam homo, quàm Angelus esse videretur, ut hac ratione Scribas compungeret, terreret, suoque exemplo moveret ad pœnitentiam. *Et* tamen de eo *dicunt* Scribæ: *Dæmonium habet*. Arabicus, *cum illo sunt dæmonia*, q. d. A dæmone possessus est Joannes, cujus vi & energia tantum vitæ rigorem sufferre potest: sic austeritatem vitæ Joannis, quàm ipsorum causâ assumpserat (cùm ipse purus & innocens, ea non indigeret) ut daret eis exemplum pœnitentiæ, attribuebant dæmoni: quæ insignis fuit ingratitudo & malitia. VERS. 18. Luc. 7. 33.

Rursum *dæmonium habet*, id est, lunaticus est, emotæ mentis & insanus, uti sunt, qui aguntur à dæmone, utpotè qui stultè corpus suum ita affligat, & vitæ hujus jucunditatem repudiet, qualis fuit Timon ille Atheniensis melancholicus & maniacus, indeque μισάνθρωπος, id est, osor hominum cognominatus, teste Cicerone libr. de Amicitia, & Tuscol. 4. Sic dum S. Paulinus cum sua conjuge Terasia honoribus, opibus & deliciis mundi valedicentes, vitam inchoarent solitariam, pauperem & austeram, multi dicebant, ipsos laborare melancholia, vel mania, quam suscitare solet dæmon. Unde Ausonius S. Paulini amicus epist. 25. eum suggillat, quod atræ bilis (melancholiæ) morbo velut alter Bellerophontes laboraret, ideoque secessisset, & musas penitus abdicasset. Sic & Rutilius, & ipse Ethnicus, idem monachis insulæ Capraria objectat, aitque.

S. Paulinus cum sua conjuge melancholicus & maniacus habetur.

Sic nimiæ bilis morbum assignavit Homerus
Bellerophonteis sollicitudinibus.

Ecce Christus hic parabolam applicat: Joannes enim austerè vivens significatur per chorum puerorum lamentantium: Christus verò remissiùs vivens & familiariùs conversans, notatur per chorum canentium, sed utrumque ridere, & explosere Scribæ & Pharisæi, ut suis voluptatibus & licentiosæ vitæ liberè sine censore vacarent.

VENIT FILIUS HOMINIS MANDUCANS ET BIBENS (vulgari mensa & modo cum hominibus vivens, & familiariter cùm eis conversans) ET DICUNT (Scribæ & Judæi in malo obstinati) ECCE HOMO VORAX ET POTATOR VINI, PUBLICANORUM ET PECCATORUM AMICUS) Joannes austeram in deserto vitam egit, Christus communem ceterorum hominum, ut quos Joannis austeritas terrebat, illius humanitas ad se alliceret. Christus enim ad hoc in mundum venerat, ut omnibus hominibus daret perfectum humilitatis, omnisque virtutis exemplum, quod singuli pro suo gradu & statu imitarentur, ac præsertim ut peccatores à vitiis ad Deum converteret. Quare necesse fuit, ut cum eis conversaretur, ederet & biberet, itaque eos ad sui amorem & sequelam alliceret. Ita D. Thomas 3. part. quæst. 40. artic. 2. Suarez, & alii ibidem. Aliam causam dat S. Augustinus lib. 3. de Doctrin. Christ. cap. 12. ut ostenderet, *quòd in omnibus talibus* (cibo, potu, vestitu, &c.) *non usus rerum, sed libido utentis in culpa est*, itaque doceret divites in suis divitiis posse honestè vivere, & salvari. Verùm Scribæ hanc Christi facilitatem calumniabantur & gulositatem VERS. 19. Luc. 7. 34. 35.

Christus cur vitam communem egit?

interpretabantur; quæ sanè ingens fuit maledicentia, ingratitudo & blasphemia.

ET JUSTIFICATA EST SAPIENTIA A FILIIS SUIS) Syrus, *à servis suis*. Justificare duo significat, scilicet, justum facere, & justum declarare, hic secundo modo sumitur. *Justificata* ergo, id est, justa, irreprehensibilis, ab omni calumnia libera, plena & omnino perfecta declarata, & pronuntiata est Dei sapientia, quam in Joanne & Christo ostendit, quia nil saluti hominum conveniens intentatum reliquit; ut enim haberent austeræ vitæ & pœnitentiæ exemplum, dedit eis Joannem: ne verò multi hac austeritate territi virtutem & salutem desperarent, dedit communis vitæ & virtutis exemplum in Christo. *A filiis suis*, putà, à studiosis sapientiæ & virtutis, scilicet, fidelibus Christo & Joanni auscultantibus & obedientibus, q. d. Sapientia Dei, quam superbi Scribæ & insipientes Judæi in Christo & Joanne contempserunt, justificata, id est, honorata & laudata est ab omnibus verè sapientibus. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Augustinus, Theophylactus, & alii. Itaque si qui jam pereunt, sua culpa pereunt, quia Joanni & Christo credere & obedire nolunt: sibi ergo suam perditionem imputent, Deum autem justificent, juxta illud Psalm. 50. *Ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas cum judicaris*. Simili sensu ait Apostol. 1. Timoth. 3. vers. ultim. *Magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum in spiritu*, id est, declaratum & ostensum est mundo justum fuisse, sanctum, sapiens, Deoque dignum incarnationis Verbi opus & mysterium. Hunc esse sensum liquet ex Luca cap. 7. vers. 29. qui occasionem hujus parabolæ, indeque ejus intentionem & scopum per proparabolam, sive per præfabulationem ita enarrat: *Et omnis populus audiens & publicani, justificaverunt Deum baptizati baptismo Joannis. Pharisæi autem, & legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsis non baptizati ab eo*. Ac mox subjicit parabolam puerorum cantantium & lamentantium, contra eos intortam à Christo, quam paulò antè explicui.

Sapientia Dei justificata, id est, justa declarata.

Paulò aliter Maldonatus hic & Toletus in Lucæ capit. 7. versic. 34. & 35. *Justificata*, inquiunt, est *sapientia Dei à filiis suis*, id est, à Judæis (hi enim erant filii legis, fidei, & sapientiæ Dei) Judæorum enim nonnulli magistram sapientiam credendo, alii non credendo justificarunt, quia illis per tot signa justè, meritoque credentibus; hi sua culpa non credendo seipsos condemnarunt, sapientiam verò, hi, illique credentes justificarunt ipso facto: credentium enim salvatio, & non credentium condemnatio est sapientiæ justificatio: quia credentes salvantur, eò quòd sapientiæ à Joanne à Christo prædicatæ crediderint: non credentes condemnantur, quia eidem credere, itaque se salvare noluerunt. Simili phrasi Ezechiel cap. 16. versic. 51. & 52. ait, *Justificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis*. Vide ibi dicta.

Rursum sanctus Augustinus lib. 2. de Doctrina Christiana cap. 11. ante medium arctiùs sic exponit: *Justificata est sapientia à filiis suis, quia scilicet sancti Apostoli intellexerunt regnum Dei non esse in esca & potu, sed in æquanimitate tolerandi, quos nec copia sublevat, nec deprimit egestas*. Christum enim non sublevavit copia, Joannem non depressit egestas.

Denique sanctus Hieronymus hìc, & sanctus Ambrosius in cap. 7. Lucæ vers. 35. notant, in quibusdam Græcis Codicibus legi: *Et justificata est sapientia ab operibus suis. Sapientia quippe non quærit oris testimonium, sed operum*, ait sanctus Hieronymus.

VERS. 20. TUNC COEPIT EXPROBRARE CIVITATIBUS, IN QUIBUS FACTÆ SUNT PLURIMÆ VIRTUTES EJUS, QUIA NON EGISSENT POENITENTIAM) *Tunc*, cùm scilicet Apostolos misisset prædicatum per Galilæam, & ipse seorsim prædicasset, sed parvo fructu & paucorum conversione, *cœpit exprobrare* summam ingratitudinem & obstinatam malitiam *civitatibus*, putà civibus, apud quos ab eo *factæ sunt plurimæ virtutes*, id est miracula, quibus Christus suam prædicationem & doctrinam novam de more confirmabat, ut eos à vitiis ad pœnitentiam & virtutes allicerет, *quia* (quòd) post tot miracula, tot exhortationes, tot minas inferni, tot promissa regni cælorum, *non egissent pœnitentiam*.

VÆ TIBI COROZAIN, VÆ TIBI BETHSAIDA: QUIA SI IN TYRO, ET SIDONE (Gentilium urbibus, in vicina Palæstinæ Phœnicia) FACTÆ ESSENT VIRTUTES, QUÆ FACTÆ SUNT IN VOBIS, OLIM IN CILICIO ET CINERE POENITENTIAM EGISSENT) Corozain inclyta est Galilææ civitas, quæ inter decem celebriores Decapoleos urbes numeratur. Sita est è regione Capharnai ad mare Galilææ, ubi scilicet Jordanis in mare hoc influit, à Capharnao distat duobus milliaribus, sive duobus passuum milibus. Unde Christus, qui sedem & domum fixerat Capharnai, sæpè ad Corozain & Bethsaida, & ad alias vicinas urbes prædicatum excurrebat, ibique virtutes, id est, miracula patrabat. Hinc *Corozaim* Chaldaicè idem est, quod *co*, id est, *hic*, *raza*, id est, *secretum*. Appositè, quia Christus ibi prædicabat arcana fidei, & abscondita à constitutione mundi, sed civibus mercaturæ, lucro, & deliciis addictis quasi surdis canebat: unde eis hic Dei vindictam intentat, quæ eis etiam in præsenti sæculo obvenit. Testatur enim sanctus Hieronymus, in locis in Hebr. sua ætate Corozain fuisse desertam, atque etiamnum antiquæ ejus dumtaxat ruinæ supersunt. Sunt qui putant Antichristum in Corozain nasciturum, ibique nutriendum, quem tamen in Babylone generandum plures opinantur ex illo Jerem. 1. *Ab Aquilone* (id est Babylone, quæ Aquilonaris est respectu Jerusalem) *pandetur omne malum*, putà, Nabuchodonosor regnorum vastator, & ejus antitypus Antichristus. Ita ex Fretello Adrichom. in descriptione terræ sanctæ. Verùm utrumque planè est incertum.

VERS. 21. Luc. 10. 13.

Corozain quanam civitas & ubi sita?

Antichristi patria quæ?

VÆ TIBI BETHSAIDA) Bethsaida pariter erat primaria civitas Galilææ, & Decapoleos, adiacens mari, juxta Capharnaum, ab eo distans itinere trium horarum, ita dicta, quòd in ea habitarent piscatores, *Beth* enim est *domus*, *saida* est piscatio: צד *sud* enim Hebraicè significat *venari*, sed Syrè *piscari*, quia venatio in mari est piscatio: unde *sajado* sunt piscatores. Ita Franc. Lucas. Ex hac civitate orti sunt sancti Apostoli Petrus, Andreas & Philippus; unde ipsa in Evangelio civitas Andreæ & Petri appellatur. Verisimile est in hac civitate fuisse domum Petri & Andreæ, quam Christus ingressus, socrum Petri in lecto decumbentem, graviterque febricitantem manu apprehendisse ac dicto sanasse, Evangelistæ describunt: ubi quoque post solis occasum oblatos sibi ante januam multos malè habentes, ac variis morbis afflictos, atque à dæmoniis vexatos curaverit. Ita Adrichomius. Sed vide quæ dixi Matth. 8. 14. Hic etiam Christus cæco cuidam in oculos expuens, impositis manibus visum restituit, priùs quidem imperfectum, deinde verò perfectum. Marci 8. Quare Christus hic Bethsaidæ meritò exprobrat, quòd visis tot suis miraculis in se non crediderit, ideoque ei exitium minatur tum futurum, tum præsens, quod ei reipsa obvenit. Nam cùm hæc civitas olim opibus & ædibus floreret, nunc ita deserta est, ut vix sex habeat domos, ait Adrichom. in descriptione terræ sanctæ p. 137. n. 18. in fine.

Bethsaida etymon.

QUIA SI IN TYRO ET SIDONE FACTÆ ESSENT VIRTUTES (signa & miracula) QUÆ FACTÆ SUNT IN VOBIS) Subintellige, accedente ad signa externa interna Dei gratia, scilicet, illuminatione intellectus & impulsu voluntatis, iis signis congruente & proportionata, qualem ordinatè dare solet Deus: sine gratia enim interna, quæ mentem moveat, frustranea est omnis prædicatio externa: *olim in cinere & cilicio pœnitentiam egissent*, uti fecerunt Ninivitæ ad prædicationem Jonæ cap. 3. Nota τὸ *olim*, q. d. Jam diu pœnituissent, nec tamdiu expectassent, sicut vos expectastis, ò cives Corozain & Bethsaidæ. Tyrus urbs est munitissima Phœniciæ in rupe maris sita, ideoque Hebr. *Tsor*, id est *rupes*, vocatur. Vide quæ de ea dixi Ezech. cap. 26. Sidon est vicina Tyro, ita dicta, vel a Sidone primogenito Chanaan conditore. Genes. 10. 15. vel à piscatione, pisciumque copia, uti paulò antè dixi de Bethsaida.

Tyrus & Sidon quid?

Hic Theologi colligunt Deum certo scire propositiones conditionatas liberas, licèt numquam eventuras, eo quòd conditio non ponatur in rerum natura: Christus

Deus cognoscit futura conditionata.

ftus enim hic certò asseverat Tyrios & Sidonios pœnitentiam acturos fuisse, si Christi signa vidissent, quæ tamen non viderunt, ideoque pœnitentiam non egerunt. Ratio à priori est, immensitas mentis divinæ, scilicet infinita acies & vis intellectus Dei, quæ omnia omnino etiam secretissima, ac nominatim libertatem hominis, liberasque cujusque cogitationes & volitiones, sive absolutè, sive conditionatè futuras, comprehendit; penetrat & pervidet; ideoque est omniscia, nec quidquam potest illam fugere, quin illud planè plenèque cognoscat & perspiciat. Objectum enim ejus est omne verum, præteritum, præsens & futurum, sive absolutè, sive conditionatè: quare omne hoc clarè intuetur & pervidet infinita acie mentis suæ. In futuris enim conditionatis altera pars contradictionis est vera, sicut in absolutis: posita enim conditione vel erit, vel non erit id, quod dicitur. Vide dicta Jerem. 38. 17. & Sapient. 4. vers. 11. ad illa: *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus.*

Rursum S. Augustinus lib. de Bono persever. capit. 9. & 10. ex hoc loco rectè refellit Semipelagianos, qui dicebant Deum prædestinare hos vel illos homines, quia prævidebat eos gratia, si daretur, benè usuros. Nam Tyrii benè fuissent usi gratia, & tamen hæc eis data non fuit.

Denique ex hoc loco ne colligas Tyriis defuisse gratiam sufficientem, sed copiosam & abundantem, qualem habuere hi Galilæi.

VERS. 22. Luc. 10. v. 14. VERUMTAMEN DICO VOBIS, TYRO ET SIDONI REMISSIUS ERIT (Arab. *remissio erit major*) IN DIE JUDICII, QUAM VOBIS) q. d. Punientur quidem Tyrii & Sidonii ob sua scelera, sed vos, ô cives Corozain & Bethsaidæ, graviùs puniemini; Primò, quia majorem habuistis Dei legis & virtutis cognitionem; vos, utpotè Judæi & fideles, quàm Tyrii Gentiles & infideles. Secundò, quia me prædicantem, & ad pœnitentiam exhortantem sæpiùs audistis, ac plura miracula facientem vidistis, cùm Tyrii nil horum audierint vel viderint. Tertiò, quia Tyrii utpotè in corde maris siti (uti jam sunt Genuenses, Veneti, Lisbonenses) ideoque mercibus & opibus abundantes longè majorem superbiæ, avaritiæ & luxuriæ occasionem habuere, quàm vos, ô Galilæi, & tamen vos superbiores, avariores & luxuriosiores estis Tyriis.

Moraliter. Moraliter, simili modo in die judicii graviùs punientur Christiani quàm Judæi; Romani, quàm Indi; sacerdotes quàm laici; religiosi quàm sæculares, si impiè vixerint, quia majorem à Deo cognitionem, gratiam, aliaque beneficia & salutis adminicula acceperunt, sed iis uti noluerunt, imò iis abusi sunt ad majorem suam damnationem.

VERS. 23. Luc. 10. v. 15. ET TU CAPHARNAUM NUMQUID USQUE IN CÆLUM EXALTABERIS? q. d. minimè, sed USQUE IN INFERNUM DESCENDES) Legit interpres μὴ ὑψωθήσῃ, id est, *numquid exaltaberis*, jam legunt ἡ ὑψωθεῖσα, id est, *quæ es exaltata*; Arabicus, *elevata*: quomodo etiam habet Lucas cap. 10. vers. 15. sed eodem redit sensus, q. d. Numquid tu, ô Capharnaum, quæ meis miraculis, doctrina & prædicatione magis, quàm mercibus & opibus tuis exaltata es, & celebris ac gloriosa effecta apud Deum & homines; numquid, inquam, semper ita exaltaberis? q. d. non, sed in die judicii ad inferna detraheris, & descendes in ejus fundum profundissimum, ut sub Tyriis & Sidoniis, qui minùs quàm tu peccarunt, degas in ipso centro gehennæ, ibique flammantia ejus incendia præ aliis sentias, crucieris, & comburaris: plerique enim cives & incolæ tui damnandi sunt, & in fundum gehennæ relegandi. Hinc S. Augustinus serm. 42. de Sanctis τὸ *exaltaberis*, vel ut Lucas habet *exaltata*, sic exponit, q. d. *Nimiùm tibi felix videris, nimiùm potens, nimiùm superba es*, ideoque me, omnesque te monentes respuis & despicis: qua de causa in certum tui ipsius ruis exitium.

Fortè pro utique. QUIA SI IN SODOMIS FACTÆ FUISSENT VIRTUTES, QUÆ FACTÆ SUNT IN TE, FORTE MANSISSENT USQUE IN HANC DIEM) τὸ *fortè* non est *dubitantis*: nam Græcè ἂν, quæ expletiva & confirmantis est particula, significans certè, utique. Unde eam omisit Interpres v. 21. & alibi passim, ubi tamen est in Græco. τὸ enim ἂν quater tantùm vertit *fortè*; scilicet, hìc & Joan. 5. 46. & Psal. 80. 15. & 2. Corinth. 7. v. 5. in ceteris omnibus locis, quæ plurima sunt, omisit τὸ ἂν, quod est in Græco, & simpliciter vertit assertivè, ut Matth. c. 3. 18. & c. 5. 18. & cap. 10. 12. ac plurimis aliis locis, quæ videre est in Concordantiis Græcis. Sic quoque τὸ *fortè* hoc v. 23. omittunt Vatabl. Pagnin. & alii, ac asseveranter vertunt *mansissent*. *Fortè* ergo non significat Christum dubitasse de Sodomorum mansione, sed eam licet certò futuram, liberè tamen, ideoque quasi casu & fortuitò eventuram prævidisse: *Fortè* enim idem est quod casu, & velut per sortem; opponitur enim naturali & necessario. Sic Comicus in Andria: *Fortè*, inquit, *aspicio militem, aggredior hominem*. Et Livius lib. 1. *forte evenit*, & infrà, *forte ita acciderat*. Sensus ergo est, q. d. Si Sodomitæ audissent meam prædicationem & exhortationem ad pœnitentiam, meaque miracula, quæ in ejus confirmationem tot tantaque apud vos, ô Capharnaitæ, patravi, conspexissent, utique compuncti fuissent & pœnitentiam egissent, ac mansissent usque in hodiernum diem, intellige, nisi ipsi vel posteri eorum post pœnitentiam in eadem vel similia scelera relapsi, rursum iram Dei provocassent, quæ simile excidium eis irrogasset. Si enim perstitissent in sua pœnitentia & mutatione vitæ, mansissent usque in hanc diem, Et hoc innuit τὸ *fortè*. Unde Franc. Lucas, ἂν ἔμειναν, quod Noster vertit *forte mansissent*, exponit per modum potentialem, vertitque *mansisse potuissent*.

VERS. 23. VERUNTAMEN, DICO VOBIS, QUIA TERRÆ SODOMORUM (Sodomitis) REMISSIUS ERIT (Arab. *inveniet remissionem majorem*; Syrus. *tranquilliores erunt*) IN DIE JUDICII, QUAM TIBI) q. d. Mitiùs punientur Sodomitæ, quàm Capharnaitæ ob causas, quas recensui vers. 22. Hæc Christi de Capharnao sententia, etiam juxta literam impleta cernitur. Quamvis D. Hieronymus in suam usque ætatem Capharnaum oppidum extitisse testetur: tamen postea & etiamnum adeò desolata est, ut vilis & humilis existens vicus, vix septem piscatorum habeat casas. Ita Adrichom. & alii in descriptione terræ sanctæ.

VERS. 25. Luc. 10. v. 21. IN ILLO TEMPORE RESPONDENS JESUS DIXIT: CONFITEOR TIBI PATER, DOMINE (Syrus *Dominator*) CÆLI ET TERRÆ, QUIA ABSCONDISTI HÆC A SAPIENTIBUS ET PRUDENTIBUS ET REVELASTI EA PARVULIS) Aptè hæc cohærent præcedentibus. Dat enim hic Christus causam, cur Capharnaitæ, Scribæ, Sacerdotes & Pharisæi spreverint Christum, ejusque prædicationem quia, scilicet, erant superbi, sibique videbantur sapientes esse & prudentes: quare ad humilitatem Christi & Evangelii noluerant superbas cervices inclinare, sed id fecerant humiles Apostoli, discipuli & turbæ. At hæc gnome significat Christum dolorem suum, quem ex eorum superba incredulitate conceperat, lenivisse & abstersisse consideratione, & laudatione justi judicii decretique divini, quo à superbis quasi indignis hæc abscondit, & parvulis sive humilibus ea revelavit. Unde Lucas addit: *Exultavit Spiritu sancto*, id est, per Spiritum sanctum, qui hanc considerationem, ex eaque lætitiam ei suggerebat, *exultavit*, Deumque laudibus celebravit. Idem Christi imitatione faciamus & nos, ut dum operam nostram apud superbos & indignos perdimus, mœstitiam abstergamus consideratione divinæ voluntatis & providentiæ, quæ superbos aspernatur, & humiles eligit, elevatque ad suam gratiam & gloriam.

RESPONDENS) Id est, dicens novumque sermonem orsus; nec enim hìc apparet ulla interrogatio, cui propriè respondeat. Est Hebraismus. Vide Canonem 18.

CONFITEOR) Id est, laudo & gratias ago; hoc enim significat Hebr. ידה *iada* in Hiphil, putà הודה *hoda*; unde sacrificium תודה *toda*, id est, *confessionis*, est laus & gratiarum actio. Hinc Lucas addit: *Exultavit Spiritu sancto*. Sic passim in Psalmis dicitur. *Confitebor tibi in toto corde meo*, id est, laudabo te. *Confitemini Domino, quoniam bonus*, &c. id est laudate Dominum. *Confiteor, id est, laudo, gratias ago.*

TIBI PATER (qui me filium tuum unicè amas, omniaque ad tuam, meamque gloriam disponis & ordinas) DOMINE CÆLI ET TERRÆ.) Addit hoc, ne quis impoten-

potentiæ vel infirmitati Christi tribuas, quod non potuerit domare, sibique subjugare superbos Capharnaitas & Pharisæos. q.d. Tu ò Pater mi, cùm sis Dominus cœli & terræ. omniumque corda in manu tua habeas potuisti solo nutu superborum mentes flectere, mihique subdere, sed justa tua ordinatione noluisti.

Nomine cœli & terræ significantur omnes creaturæ. Porrò nomine *cœli & terræ* significantur omnes creaturæ, ideoque omnes homines & Angeli; quo innuitur. Primò, Deum non solos Judæos, sed & Gentes curare & regere, ac revocare ad Evangelii gratiam & salutem per Christum. Secundò, Deum suos fideles è terra in cœlum suum deducere, utpote cœli æquè ac terræ Dominum: ipsius ergo est cœlum suis amicis aperire. Tertiò, Deum, sicut humiles Apostolos discrevit à superbis Scribis in terra, sic & humiles Angelos discrevisse à superbo Lucifero, ejusque asseclis in cœlo. Ita Toletus in Lucæ 10.

Audi Tertullianum lib. 1. contra Marcion. cap. 13. *Plenitudo est divinitatis ipsius, exhibens Deum perfectum, Patrem & Dominum, Patrem clementia, Dominum disciplina: Patrem potestate blanda, Dominum severa: Patrem diligendum pie: Dominum timendum necessariè: Diligendum, quia malit misericordiam quàm sacrificium, & timendum, quia nolit peccatum: Diligendum, quia malit pœnitentiam peccatoris, quàm mortem, & timendum, quia nolit peccatores sui jam non pœnitentes. Ideò lex utrumque definit: Diliges Deum & timebis Deum. Aliud obsecutori proposuit, aliud exorbitatori.*

HÆC (Mysteria gratiæ, & gloriæ quæ egò prædicavi, & prædico) A SAPIENTIBUS ET PRUDENTIBUS) Scilicet, à Capharnaitis & Scribis, qui in mercibus, mundique negotiis præ aliis sapere videntur; unde à me instrui, & discere viam salutis dedignantur: justè ergò à nolentibus recipere lucem Christi tui, eam ab indignis retraxisti. Ita S. Hieron. Chrisostom. & Ambr. serm. 17. in Psal. 118.

ET REVELASTI EA PARVULIS) Syrus, *puerulis*. Græcè νηπίοις, id est, *infantibus*, ut vertit Arabicus, id est, idiotis, imperitis, infacundis, putà Apostolis, discipulis & turbis, qui Scribis & mundanis videntur esse rudes, & insipientes velut infantes, ut in eis ostendas vim lucis & gratiæ tuæ, qua linguas horum infantium ita fecisti disertas, ut in omnem terram exierit sonus eorum, & in fines terræ verba eorum. Psal. 18. Alludit ad illud Psalm. 8. 3. *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum & ultorem.* Dei enim electio & dispositio planè contraria est mundo: mundus enim ambit & eligit divites sapientes, potentes; Deus verò eligit pauperes, rudes, infirmos, eosque facit præ omnibus mundanis spiritus, divites, sapientes, & potentes. Quare? *Ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus, sed qui gloriatur, in Domino glorietur.* 1. Corinth. 1. 29. & 41. Vide ibi dicta.

Ex hoc loco S. Augustinus de Prædest. Sanct. cap. 6. & de Bono persever. c. 8. ac S. Gregorius 25. Moral. c. 13. docent, quòd cùm audita prædicatione Evangelii hi credunt, illi non credunt, esse opus gratiæ & justitiæ Dei. Qui enim credunt, ita congruè per gratiam Dei in mente illuminantur, ut credant: qui verò non credunt, justo Dei judicio ob suam superbiam, aliaque peccata non ita congruè à Deo illuminantur, ut de facto credant, licèt, si vellent illuminationi, quam Deus eis suggerit, consentire & cooperari, possent credere, & reipsa crederent.

VERS. 26. *Luc. 10. v. 21.* ITA PATER, QUONIAM SIC PLACITUM FUIT ANTE TE) Id est tibi, Græcè significantius ναὶ ὁ πατὴρ, id est etiam, vel rectè, ò Pater (Græci enim sæpe nominativum usurpant pro vocativo) q. d. Utique, ò Pater, quod fecisti, rectissimè fecisti, quia sic placuit tibi humiliare superbos, & exaltare humiles. Docet prædestinationis & electionis fidelium, æquè ac reprobationis infidelium & impiorum causam originalem non esse aliam, quàm Dei beneplacitum; quare in eo nos conquiescere debere, nec alias rationes quærere, cùm illud unum fideli sufficiat, & instar mille rationum sit. Hinc beati in cœlo dum vident suos filios, parentes, nepotes ob demerita damnari, non dolent, sed approbant, laudantque justum Dei judicium.

VERS. 27. *Luc. 10. v. 22.* OMNIA MIHI TRADITA SUNT A PATRE MEO. ET NEMO NOVIT FILIUM NISI PATER: NEQUE PATREM QUIS NOVIT, NISI FILIUS; ET CUI VOLUERIT FILIUS REVELARE) Dixit Christus, Patrem suum esse Deum omnipotentem, eumque quasi Dominum cœli & terræ superbos Pharisæos rejecisse, humilibus verò Apostolis se, suamque gratiam revelasse: Nunc, ne quis Christum ipsum putet esse Patre minorem, nec esse Deum omnipotentem, docet contrarium, scilicet, Patrem omnia sua communicare Filio, imò non nisi per Filium operari, docere, prædicare, donaque sua conferre. Ad hunc enim finem misit Deus Filium in carnem & in mundum, ut per eum velut doctorem & salvatorem omnes doceret & salvaret.

Omnia Christo à Patre tradita sunt, quo sensu? Porrò τὸ *omnia mihi tradita sunt à Patre, ita intelligi debet, ut tamen omnia Christus secundùm naturam habuisse consendus sit. Sicut cùm sit secundùm naturam vita, vivificari dicitur à Patre; ac cùm sit gloria Dominus, dicitur gloriam accepisse*, ait Concil. Ephes. ex Cyrillo in defens. Anathem. Sensus ergo est, q. d. Omnia quæ habet Pater, scilicet, divina natura, imperium & potestas, ait S. Hilarius & Augustinus, ac consequenter (quod magis hic spectat Christus) *omnia*, id est, omnium rerum, sed præsertim hominum dominium, potestas, gubernatio, & dispensatio à Patre ab æterno data fuit mihi, quasi filio per æternam generationem, & in tempore eadem mihi data fuit quasi homini, per hypostaticam unionem, ut possim, quos velim, v.g. humiles Apostolos eligere, illuminare, prædestinare, salvare; quos verò nolim, ut superbos Capharnaitas, rejicere, negligere, reprobare, damnare: in manu enim mea est omnium prædestinatio, vel reprobatio, salus vel damnatio, q. d. Constitutus sum à Deo Patre mundi salvator & redemptor, & in manu mea ac potestate posuit Pater universa, ut ea reparem & restaurem; ut sicut per me ut Deum omnia creavit, sic & per me in carne assumpta omnia recreet & reparet. Ad hoc veni, & ad hoc sum homo factus. Abscondita igitur sunt à sapientibus sacramenta, scilicet, legatio mea, incarnatio mea, finis adventus mei, officium meum; parvulis autem ex parte jam revelata, postmodum verò perfectè revelanda sunt. Abscondita, inquam, sunt à superbis & revelata humilibus, tam à me quàm à Patre meo; quia Pater omnia mihi tradidit, meæque potestati & arbitrio commisit. Christus enim hic suum officium dignitatem & auctoritatem docet & stabilit, ut omnes ei quasi doctori & legato Patris auscultent, credant & obediant. Sicut vice-rex, vel gubernator demonstrat populo sibi hoc munus à rege esse demandatum, ut sibi auctoritatem & civium obedientiam conciliet.

ET NEMO NOVIT FILIUM NISI PATER, NEQUE PATREM QUIS NOVIT NISI FILIUS, ET CUI VOLUERIT FILIUS REVELARE) Lucas cap. 10. 22. *Et nemo scit, quis sit Filius, nisi Pater: & quis sit Pater, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.* Respicit id, quod dixit vers. 25. *Et revelasti ea parvulis*, q. d. Ego à Patre sum missus, ut sim doctor & salvator mundi, ut scilicet doceam homines veritatem & viam ad salutem, putà ad Deum Patrem, qui est increata salus & felicitas: hæc enim, cùm sit supernaturalis, à nullo homine vel Angelo naturaliter cognosci potuit; quare sicut nemo novit Filium, nisi Pater, & cui voluerit Pater revelare: sic vicissim Patrem nemo novit nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare: Pater enim sicut naturam, sic & sui cognitionem omniaque, quæ habet, communicat Filio & per Filium cæteris hominibus. Qui ergo ad veritatem, gratiam & salutem, quæ in Deo Patre sita est, accedere cupit, per me accedat, meque docentem audiat, & in me credat oportet. Ego enim sum via, veritas & vita. Mea doctrina est doctrina Dei Patris: per me ergo habebitis accessum ad Patrem. Ego vos ad eum ejusque, gloriam deducam.

Porrò dum dicitur, *nisi Filius*, non excluditur Spiritus sanctus; multò minùs cùm dicitur, *nisi Pater*, excluditur Filius. Regula enim Thologorum est, particulas exclusivas additas uni personæ divinæ in attributis essentialibus, non excludere cæteras duas personas, sed tantùm creaturas, seu id, quod alterius est essentiæ.

Ita

Ita S. Augustinus lib. 6. de Trinit. cap. 9. S. Cyrillus, D. Thomas cæterique Patres & Scholastici. Nota, Christum, primò Apostolis & discipulis revelasse cognitionem duarum primarum personarum, scilicet Patris & Filii, ac deinde sub discessum, cùm iret ad mortem, inculcasse fidem tertiæ personæ, putà Spiritus S. ut patet Joannis 16. 7. Sensim enim hoc divinissimum Trinitatis ministerium rudibus Apostolis patefaciendum fuit.

Christus Apostolis duarum Trinitatis personarum cognitionem revelat, tertiam sub discessum revelaturus.

Advertit solerter S. Chrysostomus hom. 39. non dici, cui jussus est à Patre revelare, sed *cui voluerit revelare*, ut Filius Patri in dominio & potestate æqualis ostendatur: licèt enim Christus revelet ut homo, sive per naturam humanam & os, tamen hæc natura subsistit in persona divina, ideoque hic homo, putà Christus est Deus & Deo Patri æqualis.

Porrò S. Chrysostomus, & Irenæus lib. 4. cap. 14. ut Marcioni vetus Testamentum, ejusque Deum rejicienti, dicentique: Si Deus Pater non fuit agnitus ante Christi incarnati revelationem; ergo non fuit agnitus in veteri lege: Ergo illius auctor & Deus, non fuit Dei verus; respondeant, *7 nemo novit Patrem, nisi Filius*, exponunt de scientia divina per quam filius, quà Deus comprehendit Patrem, & Pater Filium. Planiùs tamen accipias de scientia communicata naturæ humanæ Christi: hæc enim illius mysteria revelavit Prophetis & Patribus, hæc divinitatis & Trinitatis mysteria. Sic eadem post incarnationem revelavit Apostolis & fidelibus quà homo. Nemo enim est fidelis & Christianus, nisi à Christo & per Christum incarnatum: *Aliud est enim*, ait Hieronymus, *natura æqualitate nosse quod noveris*; (uti Filius novit Patrem) *aliud revelantis dignatione*, uti nos novimus Deum per revelationem Christi.

VERS. 28. VENITE AD ME OMNES, QUI LABORATIS ET ONERATI ESTIS (Syrus, *qui fessi estis & bajulantes onera*; Arabicus, *labore attriti & gravati onere*) ET EGO REFICIAM VOS) Ostensa deitatis suæ majestate, ne quis ea absterreatur, Christus addit humanitatem, & humanissimè omnes ad se invitat. In legislatore & principe, cui summa inest potentia & majestas, summa virtus est benevolentia & mansuetudo. Sic Moyses legislator & dux Hebræorum fuit mortalium mansuetissimus. Num. 12.

VENITE) Non tam pedibus corporis, quàm affectibus fidei, spei, amoris, religionis, devotionis & pietatis) AD ME) Cui omnia Pater dedit in manus, quemque misit quasi medicum peritissimum & officiosissimum, ac suavissimum tam moribus, quàm pharmacis, ut omnibus omnino corporis & animæ infirmitatibus mederetur: nemo enim præter eum iis mederi potest.

OMNES, QUI LABORATIS) Nemine excluso: nemo enim est, qui non aliquo morbo laboret, & Christi medela indigeat. Omnibus ergo Christus se offert, ut ab eo sanitatem & salutem petant & recipiant. Sic blandè correxit, erexit, curavitque Magdalenam, Matthæum, Paulum, Petrum. Sic etiamnum in Eucharistia omnes invitat, aitque: Venite ad me infirmi, esurientes, afflicti, ego reficiam vos.

Omnes ad se invitat Christus.

QUI LABORATIS) Græcè οἱ κοπιῶντες (id est, qui molestiam patimini) ET ONERATI ESTIS) scilicet fatigati & depressi, ac succumbentes oneri, tum peccatorum, ita sanctus Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Augustinus; tum legis Mosaicæ, ita Theophylactus; tum ærumnarum & tentationum hujus vitæ: *Nam corpus, quod corrumpitur, aggravat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem*. Sapient. 9. 15. Vide ibi dicta.

ET EGO REFICIAM VOS) Græcè ἀναπαύσω, id est, refocillabo, fessis *requiem dabo*, ut vertit Syrus, recreabo, in omni quiete constituam, ait Sanctus Chrysostomus, per verba blandissima, per Sacramenta quasi pharmaca efficacissima, per gratiam & consolationes internas suavissimas: denique per gloriam felicissimam in cælo. Audi sanctum Augustinum serm. 10. de Verbis Domini secundùm Matthæum: *Venite ad me omnes, qui laboratis. Quare enim omnes laboramus, nisi quia sumus mortales, fragiles, infirmi, lutea vasa portantes, quæ faciunt invicem angustias? sed si angustiantur vasa carnis, dilatentur spatia charitatis. Quid ergo dicit: Venite omnes,*

A *qui laboratis, nisi ut non laboretis? Denique promissio ejus in promptu est, quoniam laborantes vocavit. Quærent forte, qua mercede vocati sunt? Ecce ego vos, inquit, reficiam.*

TOLLITE (Syrus, *bajulate*) JUGUM MEUM SUPER VOS) q. d. Tulistis grave & penè intolerabile jugum, & onus legis veteris, peccati & concupiscentiæ, venite ad me, ego illud tollam, & commutabo in suave jugum legis Evangelicæ, gratiæ, & charitatis. Reficiam ergo vos per jugum meum, quod jugum quidem est, quia est lex obligans animas, sed simul pharmacum est, imò lectus, in quo suaviter quiescatis, præsertim per humilitatem, quam docet & præcipit; quæ unica & singularis est medicina omnium morborum tam animæ, quàm corporis, omniumque onerum levamen & requies. *Nihil enim asperum est mitibus, nil arduum humilibus*, ait S. Leo. Sicut enim lana bombardarum globos excipit, ac sua mollitie impetum eorum infringit: sic mititas & & humilitas omnia dura & aspera sua lenitate frangit & mollit: jugum ergo hoc Christi est Evangelium & lex B Evangelica, sive lex gratiæ. Unde S. Bernardus serm. 15. in Psalm. *Qui habitat: Laborantes*, inquit, *ad refectionem invitat, ad requiem provocat oneratos, non tamen onus subtrahit aut laborem: magis autem onere alio alio labore commutat; sed onere levi, suavi jugo, in quibus requies, ac refectio, etsi minùs appareat, tamen inveniatur.*

VERS. 29.

ET DISCITE A ME, QUIA MITIS SUM ET HUMILIS CORDE (id est *cordis affectu, id est, voluntate*, ait S. Bernardus sermon. 42. in Cant. multi enim sunt humiles ore, sed pauci corde) ET INVENIETIS REQUIEM ANIMABUS VESTRIS) q. d. Imitamini meam humilitatem & mansuetudinem estote mites & humiles, ac sentietis, quàm suave sit jugum Dei. Ita S. Chrysostomus, & S. Augustinus serm. de Verbis Domini secundùm Matthæum, quem audi: *Tollite jugum meum super vos, & discite à me non mundum fabricare, non cuncta visibilia & invisibilia creare, non in ipso mundo mirabilia facere, & mortuos suscitare; sed quoniam mitis sum & humilis corde. Magnus esse vis, à minimo incipe. Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis, de fundamento prius* C *cogita humilitatis. Et quantam quisque vult & disponit superimponere molem ædificii, quanto erit majus ædificium, tantò altius fodit fundamentum.* Sapienter Climacus gradu 25. *Humilitas*, inquit, *est gratia animæ nominis expers, solis nominata iis, qui ejus experimentum ceperunt, inexplicabilis thesaurus, à Deo nomen sortita, singulare munus Dei: Discite, inquit, non ab Angelo, non ab homine, non ex libro, sed à me, hoc est, ex mea in vobis habitatione, illustratione & operatione, quia mitis sum & humilis corde, & cogitatione, & sensu, & invenietis bellorum interiorum requiem animabus vestris, & levamen cogitationum vestrarum.* Et post plura, humilis dotes & fructus hos assignat: *Qui cum hac velut sponsa sponsus copulatus est, lenis, placidus, pronus in compunctionem misericors, super omnia verò serenus & tranquillus, lætus & alacer; obsequens, omnium molestiarum expers, vigil & impiger est, & ut uno verbo complectar omnia, imperturbatus.*

Humilitatis dignitas.

Effectus.

Secundò, & magis genuinè Auctor imperfecti Maldonatus: & Jansenius, q. d. Discite à me, id est, ne vereamini ad me accedere, & jugum mei Evangelii in D collum vestrum suscipere, quin venite, & illud suscipite: discetis enim, & reipsa experiemini in me, me non esse tyrannum, aut regem severum & rigidum, sed Dominum humilem, mitem, clementem, & benignum. Hanc sensum exigit ratio, quam subiicit: *Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.* Item illud: *Et invenietis requiem animabus vestris*; hanc enim solus præstat Christus. Porrò Christus tantæ fuit humilitatis & mansuetudinis in sufferendis Scribis, discipulis, turbis, injuriis, probris, irrisionibus, flagellis, cruce & morte, ut etiamsi nullum fecisset miraculum, tanta tamen mansuetudine ac superque probasset, se esse hominem cælestem, & verum Prophetam à Deo missum. Ego sanè magis miror divinam Christi mansuetudinem, quàm miracula, & mortuorum suscitationem.

Moral. disce hìc, quanta, & quàm chara Christi sit humilitas. Primò ex eo, quòd sit summa & coronis vitæ doctrinæ, & perfectionis Christi, q. d. Discite à me non mundum creare, non miracula facere, non sub-

Quàm chara Christo humilitas. Primò.

subtilia de Deo & sancta Trinitate disputare, non Herculeos labores & facinora patrare, sed quia mitis sum & humilis corde: hic est apex & breviarium meæ doctrinæ & Evangelicæ perfectionis.

Secundò. Humilitas sedes pacis. Secundò, quòd humilitas sit sedes pacis: *Et invenietis* inquit, *requiem animabus vestris*; nusquam quies animi, nisi in humilitate; vis ergo requiem, amplectere humilitatem, humilem locum, humile officium, humilem victum, vestitum, &c. impossibile est, ut superbus habeat pacem animæ, qui semper majora desiderat, & ambit, ac sæpè assequi nequit.

Tertiò. Tertiò, quòd humilitas tollit ab homine omnem laborem, & omnia onera: *Venite*, inquit, *ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos*, à labore & onere sublevando: qua ratione Dominus per humilitatem: *Tollite*, ait, *jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde*. Humilitas ergo est levamen omnis laboris & oneris, & refectio virium, ut quidam Doctor meritò dixerit: *Humilitas est pharmacum contra omnes morbos, at sanitas animæ & corporis*; morbum enim tolerando lenit & superat. Quin & Hippocrates dixit τὰ ἄχολα μακρόβια, hoc est, animalia, quæ felle carent, ut cervi, sunt longæva: mites ergo & humiles sunt sani & longævi: mansuetudo enim, uti mores, ita & humores contemperat, quos distemperat bilis, unde morbi.

Quartò. Humilitas est virtus Christi. Quartò, humilitas est virtus Christi: *Discite*, ait, *à me*: hæc mea, mihi propria, mihi præ cæteris chara est virtus, quam descendendo è cælis in imam terram ad extremam paupertatem, ad infamem mortem & crucem ita ostendi, ut nulla sit illustrior & mirabilior in vita & morte mea. Sic ex diverso superbia est peccatum Luciferi. Humilitas ergo facit nos simillimos Christo: quid dignius? quid optabilius?

Quintò, eadem facit jugum Christi suave & legem levem, q. d. Discite à me esse humiles & mites, & in jugo meo non sentietis pondus, sed experiemini illud esse suave & leve. Quocirca S. Franciscus dictitabat Christum non aliam ob causam è cælo in terram descendisse, quàm ut nos doceret humilitatem. Vide S. Bonaventuram cap. de Humilitate S. Francisci.

Præclarè S. Augustinus epist. 112. Qui, inquit, didicerunt à Domino Jesu mites esse & humiles corde, plus orando & meditando proficiunt, quàm legendo & audiendo.

Denique Christus jungit hic mitem cum humili, quia mansuetudo & humilitas sunt quasi duæ sorores invicem associatæ, vel sicut mater & filia. Unde S. Bernardus sermon. 2. in illud Apocal. 12. *Signum magnum: Sicut*, ait, *mater præsumptionis est elatio, sic mansuetudo vera non nisi ex vera humilitate procedit*. Idem de Verbis Apostoli: *Non est regnum Dei esca & potus: Mitis*, ait, *pertinet ad charitatem quia charitas patiens est, benigna & humilis*. 1. Corinth. 13.

Mansuetudinis natura. Audi Climacum gradu 24. *Solem matutina lux auroræ præcurrit, humilitatem mansuetudo præcedit. Itaque lucem Christum priùs audiamus, quæ eas ita per gradum disponit: Discite*, inquit, *à me, quia mitis sum & humilis corde*. Deinde mansuetudinem ita definit: *Mansuetudo est immutabilis animi status, qui in omni fortuna bonorum & contumeliarum æqualem animi habitum conservat. Mansuetudo est pro aliis se perturbantibus sine perturbatione sincerè & ex animo precari. Mansuetudo est prominens adversus iram maris rupes, qua omnes illisos fluctus dissolvit ac frangit; nec ipsa interim movetur aut frangitur*. Denique ejus

Effectus. effectus & dotes per elogia ita assignat: *Mansuetudo est stabilimentum patientiæ, charitatis janua, imò verò parens, prudentiæ argumentum: Docebit enim, inquit Dominus, mites vias suas; procuratrix veniæ, peccatorum fiducia in precibus, Spiritus sancti domicilium: super quos enim respiciam, nisi super mansuetum & quietum?* Isaiæ 66.

VERS. 30. JUGUM ENIM MEUM SUAVE EST, ET ONUS MEUM LEVE) Jugum & onus Christi est Evangelium, ait S. Hilarius, & Beda, & alii. Evangelii ergo lex est jugum, quia disciplinæ nos alligat, ne quis à justitia discedat; hoc suave Græcè est non γλυκὺ, id est, dulce instar sacchari, sed χρηστὸς, id est, commodum, humanum, placidum, benignum (Arabicus, *bonum*) præ lege veteri. Primò, quia pauciora & faciliora habet præcepta. Secundò, quia majorem dat gratiam, quæ valdè

Jugum Christi suave. alleviat onus mandati. Tertiò, quia amore nos regit, ut filios; non timore, ut servos, sicut faciebat lex vetus. Quartò, quia mortem non intentat nec infert, uti lex vetus, sed aufert. Quintò quia promittit suis observatoribus vitam felicissimam, eosque quasi manu ducit ad æternam cælestium gaudiorum dulcedinem juxta illud: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos*. Psalmus 35. 9. Causam dat S. Paulus, & ex eo S. Augustinus sermon. 10. de Verbis Domini secundùm Matthæum: *Quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Quare, quæ dura sunt laborantibus, eisdem ipsis mitescunt amantibus: Omnia sæva & immania propè nulla facit amor*. Ait ergo: *Tollite jugum meum super vos*, quasi in jugo divinæ servitutis perfecta consolatio, & refectio includatur. Unde D. Ambrosius lib. de Helia & jejunio capit. 22. *Suscipite*, inquit, *jugum Christi. Nolite timere, quia jugum est; festinate, quia leve est. Non conterit colla, sed honestat. Quid dubitatis? quid procrastinatis? Non alligat cervicem vinculis, sed mentem gratia copulat. Non necessitate constringit, sed voluntatem boni operis dirigit*. Audi S. Bernardum epist. 72. *Libet admirari, quàm leve sit onus veritatis, quod non solùm non onerat, sed etiam portat omnem, cui portandum imponitur. Hoc onus potuit uterum gravidare virgineum, sed non gravare. Hoc onus, ipsa quibus se prabuit sustentandum, Simeonis brachia sustentabat. Hoc etiam Paulum in gravi scilicet & corruptibili corpore positum, rapiebat usque ad tertium cælum*. Imò David: *Propter verba*, inquit, *labiorum tuorum, ego custodivi vias duras*. Psalm. 16. 4. Ubi D. Augustinus lib. de Natura & gratia c. 69. *Duræ*, inquit, *sunt timori, leves amori*.

MEUM) quod scilicet ego Christus vobis impono, sed & vobiscum fero, onerique succollo, imò totum onus, & vos ipsos bajulo & porto: jugum enim dicitur, quod duo jumenta juncta subeunt; jugum enim à jungendo nuncupatur. Christus ergo jugi, id est, legis Evangelicæ unam duntaxat partem collo nostro imponit, alteram & potiorem ipse subit, itaque nobiscum jugum hoc trahit, & nobis vires animosque trahendi sua gratia, æquè ac suo exemplo suggerit, uti nuper quidam in Japone è Societate Jesu sacerdos, mortem atrocem pro Christo generosè obiens, dictitabat, Christus ergo facit computrescere jugum à facie olei. Isaiæ 10. vers. 27. Ex adverso gravia esse onera peccati, ait S. Hieronymus Zachar. cap. 5. dicens iniquitatem sedere super talentum plumbi. Vide dicta utrobique.

Visio sanctæ Mechtildis. Huc facit, quod in vita S. Melchtildis legimus, ipsam, cùm gravibus capitis doloribus torqueretur, ut nusquam posset quiescere, audisse à Christo ostendente vulnus lateris sui: *Nunc intra, ut pauses*; quæ statim cum gaudio intravit. Et visum est ei tot cervicalia serica se habere, quot ictus dolorum tunc sensit capiti suo advenire. Et ait Dominus: *Bombyces sericum gerunt, & de me scriptum est: Ego sum vermis, & non homo. Hucusque in laboribus mihi devote servivisti, amodò in virtutum exercitiis exemplo meo placitis mihi servire studebis: & quæ tibi fuerint importabilia, ego ea tecum feram*. Hæc ad verbum stylo simplici, sed candido, auctor vitæ ejusdem.

Jugum ergo hoc Christi non tam jugum est, quàm cervical bombycinum; quia non molestia nos premit, sed à pondere rerum terrenarum exonerat & in cælos attollit.

Pennis avium simile Christi onus. Quocirca appositè S. Bernardus onus hoc comparat plumis avium; sic enim scribit epistola 341. ad Monachos: *In via vitæ quò citiùs, eò faciliùs curritur; & leve Salvatoris onus, quò crescit ampliùs, eò portabilius. Nonne & aviculas levat, non onerat pennarum sive plumarum numerositas ipsa? Tolle eas, & reliquum corpus suo pondere fertur ad ima. Sic disciplinam Christi, sic suave jugum, sic onus leve, quod deponimus: eo deprimimur ipsi, quia portat potiùs, quàm portatur*. Et S. Augustinus serm. 24. de Verbis Apostoli: *Hæc sarcina*, inquit, *non est pondus onerati, sed ala volaturi. Habent enim & aves pennarum suarum sarcinas. Portant illas, & portantur. Portant illas in terra; portantur ab illis in cælo. Tu, si misericordiam velis præbere avi, præsertim æstate & dicas: Miseram istam aviculam onerant pennæ, & detrahas*

onus

onus hoc, in terra remanebis, cui subvenire voluisti. Et rursus lib. de Perfectione justitiæ circa med. in fine 7. tomi: *Laborant*, inquit, *in Dei præceptis, qui ea timendo conantur implere: sed perfecta charitas foras mittit timorem, & facit præcepti sarcinam levem, non solùm non prementem onere ponderum, verùm etiam sublevantem vice pennarum.*

Addit S. Ambrosius in Psal. 118. serm. 3. *Portare Christi jugum*, inquit, *suave est, si ornamenta putes cervicis tuæ esse, non onera. Attolle ergo oculos ad Dominum Deum tuum, & quære Deum, & invenies. Erige cervicem, redimicula, non vincula geris. Multa quoque animalia redimiculis gaudent, & phalerari sibi magis, quàm nudari videntur, genæ sicut turturis præferent insignia verecundiæ, redimicula cervicis libertatis attollent fiduciam. Leve est ergo jugum Christi, & ideo cervix eo non premitur, sed levatur. Non mirum quidem, si jugum istud leve sit, quoniam homini gloriæ cupido omnia gloriosa & honorifica, levia & suavia putantur; nihil autem est isto Christi jugo gloriosius.*

Denique S. Bernardus serm. 15. in Psalm. *Qui habitat*, per jugum & onus accipit onus donorum & beneficiorum Dei: quia onus impositæ legis, gratiæ donum est, cujus observantia perfecta cetera in animam dona invehit. Audi eum: *Grave onus iniquitas sedens super talentum plumbi. Sub hac gemebat sarcina, qui dicebat: Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus grave gravatæ sunt super me. Quod ergo onus Christi quod onus leve? Ut quidem ego sentio onus beneficiorum: dulce onus, sed ei qui sentit, ei qui experitur.* Et post nonnulla: *Onerat nos, cùm exonerat nos Deus, onerat beneficio, cùm exonerat peccato. Vox onerati: Quid retribuam Domino pro omnibus,*
A *quæ retribuit mihi? Vox onerati: Semper enim quasi tumentes super me fluctus, timui Deum. Vox onerati: Exi à me, quia peccator sum Domine.*

Porrò superbis & carnalibus Christi jugum, & lex humilitatis, abstinentiæ, continentiæ, mortificationis videtur gravissima & intolerabilis, quia carent spiritu, nec nisi carnem & carnalia amant & cogitant. Unde S. Bernardus tractat. de Præcepto & dispens. *Christi jugum*, ait, *& onus est, & omnino importabile nisi Christi æque spiritui*, sed & his ipsis superbis & carnalibus longè gravius jugum est ipsa ambitio, & carnis concupiscentia: *Asperum quippe jugum*, ait S. Gregorius 40. Moral. *cap. 12. & duræ servitutis pondus est, subesse temporalibus, ambire terrena, retinere labentia, velle stare in non stantibus, appetere quidem transeuntia, sed cum transeuntibus nolle transire. Dum enim contra votum cuncta fugiunt, quæ priùs mentem ex desiderio adeptionis afflixerant, post ex pavore amissionis premunt.* Verè S. Chrisostomus hom. 14. in 1. ad
B Corinth. *Aspera*, inquit, *virtus est, si ad imbecillitatem nostram comparetur; nam quòd facilis & levis sit, audi Christum testantem: Jugum meum suave est & onus meum leve. Quod si non intelligis, nulla te admiratio teneat: non enim forti animo es: ut enim cùm animi vis adest, gravia levia fiunt; sic cum abest, levia gravia. Quid quæso, manna suavius? quid magis in promptu? ægrè tamen Judæi tulerunt, cùm eo in deliciis vescerentur; quid fame & ceteris, quos Paulus est perpessus, laboribus gravius? gaudebat tamen ille, & exultabat, dicens: Nunc glorior in infirmitatibus meis; quæ igitur horum causa? animi diversitas, quem, si qualem esse oportet, institueres, facilitatem virtutis dignosceres.*

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus contra Scribas probat Sabbato licere discipulis suis vellere spicas, & sibi licere curare ægros. Secundò, v. 22. sanat dæmoniacum, probatque se id non facere ope Beelzebub, sed in digito Dei: quare Scribas id Beelzebub tribuentes, committere blasphemiam in Spiritum sanctum, ideoq; irremissibilem. Tertiò, vers. 39. petentibus signum dat signum, Jonæ, quodque Ninivitæ & regina Saba Judæos sibi incredulos condemnabunt in die judicii. Quartò, v. 46. suos fratres & matres & asserit esse eos, qui faciunt voluntatem Patris suis.

1 IN illo tempore abiit Jesus per sata Sabbato, discipuli autem ejus esurientes cœperunt vellere spicas, & manducare. 2. Pharisæi autem videntes, dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere Sabbatis. 3. At ille dixit eis: Non legistis quid fecerit David, quando esuriit, & qui cum eo erant. 4. quomodo intravit in domum Dei, & panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his, qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? 5. Aut non legistis in lege, quia Sabbatis sacerdotes in templo Sabbatum, violant, & sine crimine sunt? 6. Dico autem vobis, quia templo major est hic. 7. Si autem sciretis, quid est: Misericordiam volo, & non sacrificium: numquam condemnassetis innocentes. 8. Dominus enim est filius hominis etiam Sabbati. 9. Et cùm inde transisset, venit in synagogam eorum: 10. Et ecce homo manum habens aridam; & interrogabant eum, dicentes: Si licet Sabbatis curare? ut accusarent eum. 11. Ipse autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo, qui habeat ovem unam, & si ceciderit hæc Sabbatis in foveam, nonne tenebit & levabit eam? 12. Quantò magis melior est homo ove? Itaque licet Sabbatis benefacere. 13. Tunc ait homini: Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est sanitati, sicut altera. 14. Exeuntes autem Pharisæi, concilium faciebant adversus eum, quomodo perderent eum. 15. Jesus autem sciens, recessit inde, & secuti sunt eum multi, & curavit eos omnes: 16. & præcepit eis, ne manifestum eum facerent. 17. Ut adimpleretur quod dictum est per Isajam Prophetam dicentem: 18. Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo benè complacuit animæ meæ. Ponam Spiritum meum super eum, & judicium gentibus nuntiabit. 19. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus. 20. arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec ejiciat ad victoriam iudicium: 21. Et in nomine eius Gentes sperabunt. 22. Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæcus & mutus, & curavit eum, ita ut loqueretur & videret. 23. Et stupebant omnes turbæ, & dicebant: Numquid hic est filius David? 24. Pharisæi autem audientes, dixerunt: Hic non eiicit dæmones, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. 25. Jesus autem sciens cogitationes eorum dixit eis: Omne regnum divisum contra se desolabitur: & omnis civitas, vel domus divisa contra se non stabit. 26. Et si satanas satanam eiicit, adversus se divisus est: quomodo ergo stabit regnum eius? 27. Et si ego in Beelzebub eiicio dæmones, filii vestri in quo

ejiciunt? ideò ipsi iudices vestri erunt. 28. Si autem ego in Spiritu Dei eiicio dæmones, igitur
pervenit in vos regnum Dei. 29. Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, & vasa
eius diripere, nisi priùs alligaverit fortem: & tunc domum illius diripiet. 30. Qui non est me-
cum, contra me est: & qui non congregat mecum, spargit. 31. Ideò dico vobis: Omne pecca-
tum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemia non remittetur. 32. Et quicu m-
que dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum san-
ctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro. 33. Aut facite arborem bonam,
& fructum eius bonum; aut facite arborem malam, & fructum eius malum; siquidem ex fru-
ctu arbor agnoscitur. 34. Progenies viperarum, quomodo potestis bono loqui, cùm sitis mali? ex
abundantia enim cordis os loquitur. 35. Bonus homo de bono thesauro profert bona: & malus
homo de malo thesauro profert mala. 36. Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum,
quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. 37. Ex verbis enim tuis iu-
stificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis. 38. Tunc responderunt ei quidam de Scribis &
Pharisæis, dicentes: Magister, volumus a te signum videre. 39. Qui respondens, ait illis,
Generatio mala & adultera signum quærit: & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophe-
tæ: 40. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus: sic erit filius homi-
nis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. 41. Viri Ninivitæ surgent in iudicio cum
generatione ista, & condemnabunt eam, quia pænitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. Et ecce
plus quàm Ionas hic 42. Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit
eam, quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Et ecce plus, quàm Salomon hic.
43. Cùm autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem,
& non invenit. 44. Tunc dicit: Revertar in domum meam, unde exivi: et veniens invenit eam
vacantem, scopis mundatam & ornatam. 45. Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum
nequiores se, & intrantes habitant ibi, & fiunt novissima hominis illius peiora prioribus. Sic
erit et generationi huic pessimæ. 46. Ad hoc eloquente ad turbas, ecce mater eius & fratres sta-
bant foris, quærentes loqui ei. 47. Dixit autem ei quidam; Ecce mater tua & fratres tui foris
stant, quærentes te. 48. At ipse respondens dicenti sibi, ait: Quæ est mater mea, & qui sunt fra-
tres mei? 49. Et extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea, & fratres mei. 50.
Quicumque enim fecerit voluntatem Patri mei, qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, &
mater est.

VERS. 1. Luc. 6. 1. Mar. 2. 23. IN ILLO TEMPORE ABIIT JESUS PER SATA (per segetes albescentes vel maturas) SABBATO: DISCIPULI AUTEM EJUS ESURIENTES COEPERUNT VELLERE SPICAS, ET MANDUCARE) Addit Lucas cap. 6. vers. 1. hoc Sabbatum fuisse secundo primum, quod quale fuerit ibidem dicam. Est rursum hic hysterologia; hæc enim contigisse videntur ante missionem Apostolorum, de qua cap. 10. vers. 1. & sequent. atque adeò ante sermonem Domini in monte, de quo c. 5. vers. 1. ut colligitur ex Marco cap. 2. vers. 22. Lucæ 6. vers. 1. *Quod autem spicas segetum manibus confricant, & inediam consolantur*, ait S. Hieronymus, *vitæ austerioris judicium est, non præparatas epulas sed cibos simplices quærentium.*

VERS. 2. Luc. 6. 2. Mar. 2. 24. PHARISÆI AUTEM VIDENTES DIXERUT EI ECCE DISCIPULI TUI FACIUNT QUOD NON LICET FACERE SABBATIS) Lucas cap. 7. vers. 2. habet *dixerunt illis* scilicet discipulis Christi quia nimirum primùm discipulis, deinde Christo hoc objectarunt.

Auspicas vellere illicitum dixit. Nota: Non carpunt discipulos quod spicas vel uvas vellant: hoc enim lege permissum erat Deuter. 25. 25. sed quòd id faciant die festo, scilicet Sabbato. Vellere enim spicas videtur opus servile, ideoque violans quietem & sanctitatem Sabbati, cujus præ aliis festis apud Judæos summa erat observantia & religio.

Allegoricè. Allegoricè sanctus Hilarius, Ambrosius, & Beda hoc facto significatum putant, quòd Apostoli in Sabbato secundo primo, id est, Evangelico, ex semine & segete predicationis collecturi erant grana, id est, fideles ex omnibus Gentibus electos, quorum fide & pietate & profecto se pascerent, donec eos secum conderent in horreo cœlesti: sed Pharisæi & Judæi videntes Gentes sibi in Evangelio præponi, eis invidentes, frustra Apostolis obstrepunt & obmurmurant.

Tropologicè. Tropologicè Beda: Per sata, ait, ambulant cum Domino, qui eloquia sacri meditari delectantur. Esuriunt, cùm in eis panem vitæ invenire desiderant; & hoc in Sabbatis, cùm sopita mente à turbulentis cogitationibus vacare gaudent. Vellunt spicas, & contritas purgant, donec ad escam perveniant, cùm testimonia Scripturarum, ad quæ legentes perveniunt, meditando assumunt, tamdiu discutiunt, donec in eis medullam dilectionis inveniant. Verùm hæc mentium refectio stultis displicet, sed à Domino approbatur. Hinc S. Augustinus libr. 1. de Genesi ad literam cap. 20. carpit eos, qui S. Scripturæ floribus inhiant, sed segetem ejus meditando non confricant, donec ad virtutis escam perveniant.

VERS. 3. Luc. 6. 3. Mar. 2. 25. AT ILLE DIXIT EIS: NON LEGISTIS QUID FECERIT DAVID, QUANDO ESURIIT, ET QUI CUM EO ERANT? Videtur hoc ultimum repugnare 1. Reg. 21. ubi dicitur David fuisse solus. Resp. David fugiens Saulem solus abiit ad Achimelech (quem Marcus vocat Abjatar) Pontificem, ab eoque petiit & accepit panes, sed eos detulit ad socios fugæ, quos alibi expectantes reliquerat, ut patet tum ex hoc loco, tum ex 1. Regum 21. vers. 2. ubi David ait Pontifici: *Pueris* (famulis meis) *condixi in illum & illum locum.* Ita S. Hieronymus.

VERS. 4. Luc. 6. 4. Mar. 2. 26. QUOMODO INTRAVIT IN DOMUM DEI) in atrium tabernaculi: nec enim laicis, qualis erat David, sed solis sacerdotibus licebat ingredi Sanctorum, & soli Pontifici Sanctum Sanctorum, idque semel dumtaxat in anno) ET PANES PROPOSITIONIS COMEDIT, QUOS NON LICEBAT EI EDERE, NEQUE HIS, QUI CUM EO ERANT, NISI SOLIS SACERDOTIBUS)

Panes propositionis quinam & ad quid? PANE PROPOSITIONIS) Vocantur panes propositi semper in Sancto ante arcam & Sanctum Sanctorum, quod erat quasi thronus Dei residentis super propitiatorium, hoc est, panes propositi ante faciem Dei. Unde Septuag. vocant ἄρτους ἐνωπίους, id est, *panes faciales*. Syrus, *panem mensæ Domini*. Hebr. vocantur לחם הפנים, *lachme panem*, id est, *panes facierum*. Erant enim duodecim, seni in una parte mensæ, seni in altera, sicut duæ sunt genæ in facie. Hisce duodecim panibus protestabantur duodecim tribus Israel se à Deo continuè pasci alique. Unde thus eis imponebant, ut patet Levit. cap. 24. Thus enim symbolum erat eos Domini esse, & Domino esse oblatos. Vicissim Deus hac gratitudine oblationis duodecim panum se duodecim tribuum meminisse, easque ante faciem & oculos semper habere ostendebat. Unde dicta Exodi 25. 30. Jusserat Deus panes hos sacros

eros innovari quolibet Sabbato tunc enim recentes ponebantur in mensa, & veteres auferebantur ac comedebantur à solis sacerdotibus, idque in tabernaculo dumtaxat, ut patet Levit. 24. 8. & 9. Vis argumenti est hæc: David vir secundùm cor Dei in necessitate famis usurpavit, & comedit panes propositionis sanctos, quos alias laicis edere non licebat, sed solis sacerdotibus quia prudenter judicavit legem positivam de non comedendis his panibus à laicis, cedere debere legi, jurique naturæ quod dictat in gravi necessitate famis conservandam esse vitam comedendo quoslibet panes & cibos etiam Deo consecratos, ideoque S. Paulinus, & S. Laurentius, & alii calices & vasa Deo consecrata vendiderunt, ut per eorum pretium succurrerent gravi necessitati famique pauperum. Ergo pariter, imò multò magis licet mihi, meisque discipulis vellere spicas in Sabbato, ut elicitis inde granis fami nostræ succurramus: sanctitas enim Sabbati prohibens opus servile, uti est vellere spicas, est juris divini positivi, quod cedere debet juri naturæ dictanti, in fame vitæ esse consulendum quolibet cibo etiam sacro. Est hæc prima ratio. Sequitur secunda.

VERS. 5. AUT NON LEGISTIS IN LEGE, QUIA SABBATIS SACERDOTES IN TEMPLO SABBATUM VIOLANT, ET SINE CRIMINE SUNT) Arabicus: *Et non est eis peccatum. Violant.* Syrus *profanant*, victimas jugulando, excoriando, dissecando, lavando, componendo ligna, accendendo ignem, quo victimæ in honorem Dei comburantur, quæ opera in se nudè spectata servilia sunt, & violant Sabbatum, ni pietas & sanctitas excuset, ac ex servilibus & profanis sacra & divina efficiat, ut in hoc casu fit. Sensus est, q. d. Uti Davidem necessitas, & sacerdotis pietas, ità utrumque discipulos meos excusat à violatione Sabbati per hanc spicarum vellicationem: ipsi enim me quasi Prophetam & Messiam sequuntur, meæque sacræ doctrinæ adeò intenti sunt, ut panum & ciborum parandorum obliti fuerint. Cur ergo famem ex opere tam pio contractam non levent vellicatione spicarum in Sabbato?

Nota *τὸ legistis*: hæc enim ad verbum nusquam leguntur in S. Scriptura, sed quoad rem & sensum habentur Numer. 28. & alibi, ubi sancitur ritus sacrificandi in Sabbato. Hoc Judæorum axioma est: *In templo non esse Sabbatum*, id est vacationem ab operibus, quia in templo continuò sacrificatur, hoc est, jugulatur, excoriatur, dissecatur, lavatur, comburitur victima. Sacerdotes enim tunc erant laniones.

VERS. 6. DICO AUTEM VOBIS, QUIA TEMPLO MAJOR EST HIC) qui vellere spicas permittit suis discipulis, puta ego: loquitur enim Christus de se in tertia persona modestiæ causa. Sensus est, q. d. Si templi sanctitas excusat sacerdotes sacrificantes à violatione Sabbati: ergo eadem me meosque vellicantes spicas in Sabbato excusat ab ejus violatione: quia ego major & sanctior sum templo, imò Dominus sum templi, cui scilicet victimæ omnes in templo immolantur & sacrificantur. Quare ego intrinsecè sanctus, adeoque ipsa increata & immensa sanctitas sum, temploque omnem externam istam sanctitatem impertior.

VERS. 7. SI AUTEM SCIRETIS QUID EST: MISERICORDIAM VOLO, ET NON SACRIFICIUM; NUMQUAM CONDEMNASSETIS INNOCENTES) Syrus, *non condemnassetis eos* (discipulos meos) *cum insontes sint*. Citat Osee cap. 6. vers. 13. Vide ibi dicta. Vis argumenti est, q. d. Misericordia potior est, præstatque sacrificio & Sabbato, ergo ob eam licet violare quietem Sabbati. Perperam ergo, ò Scribæ, accusatis & condemnatis hac in re meos discipulos, cum ipsi in ea sint innocentes vacentque omni culpa ob misericordiam hic exercitam. Misericordia hæc est, qua ego miseris & famelicis meis discipulis permisi velicare spicas in Sabbato: item ea, quam ipsis instillo & inculco tam verbo, quàm exemplo: itaque eos præparo, ut misereantur tot miserarum animarum pereuntium, earumque salutem docendo, monendo orando omni cura & studio procurent. Huc pertinet aurea Simeonis Justi (quem Hebræi censent illum esse, qui Christum in ulnas suscepit, cygnæum canens: *Nunc dimittis servum tuum Domine*, &c. (gnome in *PirKe Avoth* hoc est, in *sententiis Patrum*: *Mundus tribus rebus incumbit & sustentatur*; *primò, lege, secundò, cultu divino: tertiò misericordia*. Tribus mundus fulcitur. Porrò Arabicus posteriorem partem legit in singulari *Non judicaretis super eum, cui non est peccatum*, id est, non judicaretis me innocentem, quæ hæc Apostolis permisi. Est hæc tertia apologiæ Christi pro discipulis ratio. Sequitur quarta.

DOMINUS EST ENIM FILIUS HOMINIS, ETIAM SABBATI) q. d. Ego qui per naturam sum filius Dei, & per dignationem factus sum filius hominis, id est, homo; hoc ipso sum Dominus, id est, auctor & legislator totius legis Mosaicæ, ac consequenter & Sabbati: ergo in ea dispensare possum cum meis discipulis. Quintam rationem addit Marcus c. 2. v. 27. *Sabbatum*, inquit, *propter hominem factum, & non homo propter Sabbatum*: de quo ibi. VERS. 8. Luc. 6. v. 5. Mar. 2. 28.

VERS. 9. ET CUM INDE TRANSISSET, VENIT IN SYNAGOGAM EORUM) Addit Lucas cap. 6. vers. 6. hoc factum altero Sabbato. Diem enim Sabbati studio ad novum miraculum captavit Christus, ut hunc errorem Scribarum, scilicet Sabbato non licere ægros sanare, iterùm iterumque confutaret. Tam chara fuit illi veritas, liberaque veritatis prædicatio, ut eam ubique captarit, etiamsi sciret propterea Scribas sibi machinaturos mortem, ideoque sibi in cruce, esse moriendum.

VERS. 10. Luc. 6. 6. 7. Mar. 3. 1. 2. ET ECCE HOMO HABENS MAMUM (*dexteram* ut habet Lucas) ARIDAM) Syrus, *cujus manus aruerat*) ET INTERROGABANT EUM, DICENTES: SI LICET SABBATIS CURARE? UT ACCUSARENT EUM) Addit S. Hieronymus: *In Evangelio, quo utuntur Nazareni & Ebionitæ (quod nuper in Græcum de Hebræo sermone transtulimus, & quod vocatur à plerisque Matthæi authenticum) homo ille, qui aridam habet manum, cæmentarius scribitur, istiusmodi vocibus auxilium præcans: Cæmentarius eram, manibus victum quæritans: præcor te Jesu, ut mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos*, Sub manu intellige brachium: χεὶρ enim id est manus Hippocrati à scapulos ad digitos protenditur; brachium ergo hoc laborat duplici morbo: primò, convulsione nervorum, secundò, atrophia, ob defectum enim alimenti exaruerat; ideoque naturaliter erat incurabile; ut ostendit Gulielmus Ader medicus lib. de Aegrotis Evangelii cap. 11.

Porrò manus est organum tam nobile, ut Deus soli homini manus dederit exporrectas, belluis denegatas, quibus facilè prosequatur quæcumque mens jusserit. Ita Galenus lib. 1. de Usu partium.

ET INTERROGABANT EUM) scilicet Christum Scribæ & Pharisæi, an liceret ægrum in Sabbato curare? Deinde, ut narrat Marcus cap. 3. vers. 4. & Lucas cap. 6. v. 9. Christus vicissim interrogavit Scribas aliam quæstionem, quæ interrogationem eorum solveret, scilicet an liceret Sabbato *benefacere*, & manum aridam curare; *an melefacere*, id est, non curare, & nocere? tacitè significans, misero non benefacere, cùm possis, esse illi malefacere; & animam sive vitam non servare cum possis, esse illam perdere: ac proinde, cùm hoc lege naturæ permissum, imò jussum sit non esse vetitum lege positiva Sabbati: hoc enim esset irrationale, si lex positiva vetaret beneficentiam in Sabbato jure naturæ permissam, aut præciperet maleficentiam & noxam, jure naturæ vetitam.

UT ACCUSARENT EUM) apud vulgus quasi impotentem vel immisericordem, si ægram non curaret; sin curaret, quasi Sabbati violatorem & sacrilegum, apud Pontificem & Principes sacerdotum.

VERS. 11. IPSE AUTEM DIXIT ILLIS: QUIS ERIT EX VOBIS HOMO, QUI HABEAT OVEM UNAM; ET SI CECIDERIT HÆC SABBATIS IN FOVEAM, NONNE TENEBIT ET LEVABIT EAM) q. d. Vos Scribæ docetis non violari Sabbatum, si quis ovem lapsam in fossam Sabbato apprehendat & extrahat, ne ovicula tota die Sabbati cogatur in fossa manere, esurire, & incommodè habere. Ergo multò magis licet Sabbato hominem ægrum & afflictum ægritudine sua levare & sanare. Ita sentiebant Scribæ tempore Christi, & jam nonnulli Judæi ita superstitiosè quietem in Sabbato observant, ut eo

die nec hominem in cloacam aut latrinam lapsum extrahere velint, nec lapsi ipsi extrahi se permittant. Lepidum est quod narrat Volaterranus lib. 3. Geograph. sub finem: Tempore Henrici III. Regis Angliæ, inquit, qui regnare cœpit anno Domini 1208. Judæus quidem Terkburi in Anglia in cloacam lapsus Sabbato, ob diei religionem extrahi noluit. Id videns comes loci Christianus, nec in sequenti die eum extrahi permisit ob Dominicæ reverentiam: quare ille, antequam extraheretur, extinctus & suffocatus est. Dicebat enim:

Superstitiosa Sabbati Judaici observatio.

Iocosum Judæi in cloacam lapsi exemplum.

Sabbatha sancta colo; stercore surgere nolo.

Cui vicissim comes:

Sabbatha nostra (Christiana; puta Dominicam) *quidem Salomon celebrabis ibidem.*

VERS. 12: Luc. 6. 10. Mar. 3. 5. QUANTO MAGIS, Græcè *quanto igitur*) MELIOR (præstantior, dignior, nobilior) EST HOMO OVE? ITAQUE LICET SABBATIS BENEFACERE) Arabicus: *Itaque licet operatio boni in Sabbatis.* Si licet ovem ærumna sua levare Sabbato, cur non hominem? præsertim cùm in ovis levatione magno multorum molimine, labore, tempore, funibus, vel scalis opus sit: Christus verò in instanti solo verbo vel jussu, sine pharmacis hominem ægrum curaturus esset? Quodnam hic est opus servile? Quare id vetare stolidum, ferum, barbarum est. Unde addit Marcus: *Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam.*

VERS. 13. Luc. 6. 10. Mar. 3. 5. TUNC AIT HOMINI: EXTENDE MANUM TUAM; ET EXTENDIT (Christo imperante & dante ei virtutem) ET RESTITUTA EST SANITATI SICUT ALTERA) Syrus *sicut socia ejus.* Christus priùs ratione, nunc facto, scilicet miraculo confutat Scribarum inscitiam & invidiam, suamque sapientiam & beneficentiam toti populo testatam facit, & illustrem reddit. Audi Athanasium homil. de Semente, quæ extat sub finem tom. 1. *Tum dixit illi Jesus: Extende manum tuam: nam ego te non tango, ne habeant Judæi, quod calumnientur, ne attingere illis idem sit, quod operari; verbo tantummodò ago. Non enim probibitum est à Deo, ne quis in in Sabbato loquatur. Quod si autem verbum opus efficiat, admirationi sit ille, qui hoc verbum dixit: Extende manum tuam. Vide jam mihi discrimen facti. Petrus in speciosa porta paralyticum sanans, apprehensa ejus dextra, illum erexit: Dominus contra tantùm jubet: Extende manum tuam, tibi do vim & efficaciam sanitatis; & verbis jubendo, hanc potestatem tibi infero. Extende manum tuam. Sic ille dixit, sic iste fecit, & restituta est ipsa manus.*

Allegoricè. Allegoricè Primò Beda: Adam, inquit, carpens pomum vetitum, manum humani generis arefecit, id est, potentiam operationemque hominis fœcunditate boni operis privavit; ac Christus eam restituit, extendens manus suas in cruce.

Secundò S. Hieronymus: *Usque ad adventum Salvatoris*, inquit, *arida manus in synagoga fuit Judæorum, & Dei opera non fiebant in ea: postquam ille venit in terras, reddita est in Apostolis credentibus dextera, & operi pristino restituta.*

Tropologicè: Tropologicè in Synagoga & congregatione doctorum, ubi major est scientia, manum dexteram habet aridam, qui eam ad Deum per orationem, ad proximum per misericordiam, ad seipsum per bona opera, quibus sibi merita & præmia in cœlis accumulet, non extendit. Ita S. Athanasius homil. jam citata, Beda, Euthymius, Theophyl. Manum ergo, quam torpefacit acedia, contraxit avaritia, arefecit inertia, Christus sua gratia facit, ut extendat alacritas, dilatet liberalitas, vegetet zelus & fervor ad omne bonum opus exequendum. Audi S. Anselmum: *Sananda manus arida jubetur extendi, quid infructuosæ animæ debilitas nullo meliùs ordine, quàm eleemosynæ largitate curatur. Unde Joannes Baptista turbis sciscitantibus, quid facerent, ut non velut arbores aridæ mitterentur in ignem, hoc solùm præcipit: Quis habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet escas, similiter faciat.* Luc. 3. v. 11. *Et in Ecclesiast. dicitur: Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta.* Eccl 4. v. 36. *Frustra enim manus ad Deum pro peccatis rogaturus expandit, qui non has ad inopem rogantem beneficium laturus extendit.*

EXEUNTES (è Synagoga, relicta turba, apud quam mutire non audebant confusi, ait Franc. Lucas) VERS. 14. Luc. 6. 11. Mar. 3. 6.
AUTEM PHARISÆI, CONSILIUM FACIEBANT ADVERSUS EUM, QUOMODO PERDERENT, id est, occiderent EUM) Magna fuit hæc Pharisæorum invidia, ingratitudo & malitia, auctori vitæ machinari necem, ut quia ipse tot ægris sanitatem restituebat, mortem illi rependerent.

JESUS AUTEM SCIENS (virtute divina cognoscens arcana eorum contra se consilia) RECESSIT INDE, VERS. 15. Mar. 3. v. 7. 8. 10.
ET SECUTI SUNT EUM MULTI, ET CURAVIT EOS OMNES) qui scilicet ægri erant, & sanatione egebant, quos multos fuisse, ait Marcus cap. 3. 10. Ubique suam potentiam & beneficentiam commendat Christus. Sicut enim solis est illuminare omnes, qui obicem non ponunt; sic Christi & Christiani est benefacere omnibus, qui beneficium poscunt.

ET PRÆCEPIT EIS, NE MANIFESTUM EUM VERS. 16. Mar. 3. 12.
FACERENT) Græcè ἐπετίμησε, id est, increpavit, comminatus est, cum minis præcepit, ne divulgarent miracula ab eo patrata, tum ne Scribas offenderet, & ad majorem invidiam iramq; concitaret; tum ut ostenderet, quàm remotus esset à captanda hominum gloria.

UT ADIMPLERETUR, QUOD DICTUM EST VERS. 17.
PER ISAJAM PROPHETAM DICENTEM) cap. 42. vers. 1.

ECCE PUER MEUS (*Messias*, ait Chaldæus QUEM VERS. 18.
ELEGI, DILECTUS MEUS, IN QUO COMPLACUIT ANIMÆ MEÆ. PONAM SPIRITUM MEUM SUPER EUM) Dona Spiritus Sancti illi induam in ejus conceptione, *Puer meus* Hebr. עבדי *di*, id est servus meus: unde patet Isajam loqui de Christo, non quà Deus est, sed quà homo: sic enim est servus Dei:

Probat, Christum reipsa docendo & sanando ægros, implesse Isajæ de se, suaque modestia, misericordia, & æquitate vaticinium; ac proinde ipsum esse Messiam ab Isaja prædictum, & hisce dotibus ceu notis & indiciis insignitum. Pro *quem elegi*, Hebr. est *suscipiam eum*. Septuag. *assumam eum*. Chald. *admovebo eum*.

ET JUDICIUM GENTIBUS PROFERET) *Judicium*, id est, id quod justum & æquum est: hoc enim rectorum judicum est judicium, q. d. Christus quasi legislator legem Evangelicam justissimam, rectissimam & sanctissimam non solis Judæis, ut Moses, sed omnibus omnino gentibus per Apostolos evangelizabit.

NON CONTENDET, NEQUE CLAMABIT, NEQUE AU- VERS. 19.
DIET ALIQUIS IN PLATEIS VOCEM EJUS) Notatur Christi mansuetudo & mansuetus placidusque & lenis docendi modus. Et hac de causa hoc Isajæ testimonium profert Matthæus.

ARUNDINEM QUASSATAM NON CONFRIN- VERS. 20.
GET, ET LINUM FUMIGANS NON EXTINGUET) Syrus & Arabicus: *Et lucernam ad extinctionem tendentem non extinguet.* Est geminum proverbium, idem significans, scilicet Christum infirmos & debiles in fide, spe, & charitate non contentiosè cum clamoribus increpiturum & oppressurum, sed sua mansuetudine, lenitate & patientia magis roboraturum & accensurum. Ita Sanctus Hylarius & S. Hieronymus: omnia enim hæc commendant admirabilem & divinam Christi mansuetudinem. Audi Patres. Sanctus Hieronymus: *Qui peccatori non porrigit manum, nec portat onus fratris, quassatum calamum confringit: qui scintillam fidei contemnit in parvulis, linum extinguit fumigans.* Sanctus Augustinus 20. de Civit. cap. 30. *Persecutores Christi, perdita integritate quassato calamo, & amisso lumine lino fumanti comparantur, quibus pepercit, quia non venit judicare.* Sanctus Hilarius: *Ostendit se posse eos facile frangere, ut arundinem contritam, & eorum furorem extinguere.* Rabanus: *Quassatæ gentes non sunt contritæ, sed in salute reservatæ, nec Judæi à vento agitati condemnati statim, sed supportati patienter: Gentes, quæ extincto naturalis legis ardore fumi amarissimi, & oculis noxii, tenebrosæque caliginis involuebantur erroribus, à Christo sunt in maximum incendia suscitati.*

Dos

DONEC EJICIAT AD JUDICIUM VICTORIAM) id est, donec perducat *judicium*, id est, justitiam, sive fidem & sanctitatem Evangelicam *ad victoriam*, ut illa scilicet toto orbe dominetur. Unde Noster in Isaja vertit: *Ponet* ipse, quasi Dominus & victor, *in terra judicium*, scilicet quasi reginam & dominam omnibus imperantem. Hebr. est: *Proferet judicium ad veritatem*, id est, proferet judicium verum.

VERS. 21. ET IN NOMINE EJUS GENTES SPERABUNT) Pro *Gentes*, Hebr. est *Insulæ*, q. d. Gentes remotissimæ in Insulis habitantes, omnes spes suas collocabunt in Christo Salvatore. Fusiùs hæc omnia explicui Isajæ 42. 1. Vide ibi dicta.

VERS. 22. Luc. 11. 14. TUNC OBLATUS EST EI DÆMONIUM HABENS, CÆCUS ET MUTUS, ET CURAVIT EUM, ITA UT LOQUERETUR ET VIDERET) Lucas cap. 11. v. 14. tantùm dicit fuisse mutum (unde S. Aug. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 37. opinatur Lucam de alio dæmoniaco loqui) sed non negat fuisse & cæcum, quod asserit hîc Matthæus. Fuit autem non à nativitate, aut ex morbo cæcus & mutus, ut vult Abulensis hic q. 50. & Barradius, sed à dæmone eum possidente oculorum & aurium usu privatus. Dæmon ergo non eum excæcaverat, nec facultatem loquendi ei ademerat, sed tantùm oculorum & linguæ exercitium usumque impediebat; unde dæmone ejecto, sine alia operatione vel miraculo, statim cœpit loqui & videre. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, Lyranus, Jansenius, Maldonatus. Audi S. Chrysostomum: *O pestiferam dæmonis astutiam: utramque viam occupavit atque obstruxit, quibus ille erat crediturus: visum atque auditum*. Hinc S. Lucas ait: *Illud* (dæmonium) *erat mutum*, scilicet effectivè, quia hominem à se possessum efficiebat mutum: unde & ipse dæmon licet interrogatus vel adjuratus, per os ejus non loquebatur, nec respondebat, quasi fuisset elinguis & mutus, qui aliàs solet esse loquax, & loquaces facere, quia in loquacitate multa committuntur peccata. Fuit ergo propriè & per se unum tantùm miraculum, scilicet ejectio dæmonis; consequenter tamen & in effectu fuit triplex. Nam, ut ait S. Hieronymus: *Tria signa simul in uno homine perpetrata sunt: cæcus videt, mutus loquitur, possessus à dæmone liberatur*.

Tropologicè. Tropologicè S. Hieron. *Quod tunc*, inquit, *carnaliter factum est, quotidie completur in conversione credentium, ut expulso dæmone primùm fidei lumen aspiciant, deinde in laudes Dei tacentia priùs ora laxentur*. Et S. Hilarius: *Non autem sine ratione, cùm turbas omnes curatas in communi dixisset, nunc seorsum dæmonium habens, cæcus, & mutus offertur. Oportebat enim ut postquam manus aridæ homo oblatus est, qui in synagoga curabatur, in unius hujusmodi hominis forma gentium salus fieret: ut qui erat habitatio dæmonii, & cæcus, & mutus, Deo capax pararetur, & Deum contineret in Christo, & Christi opera Dei confessione laudaret*. S. August. *Dæmonium enim habens, cæcus & mutus est, qui non credit: & subditus est diabolo, qui non intelligit, & non confitetur ipsam fidem, vel qui non dat laudem Deo*. Hæc August. lib. 1. quæst. Evang. quæst. 3. Dæmon ergo facit homines mutos, ne peccata confiteantur, sicque venenum expuant; ne laudent Deum; ne proximos doceant vel corripiant: sed Christus sua gratia laxat ora ad confitendum, laudandum, docendum & monendum quando oportet. Sapienter S. Bernardus in Sententiis: *Cur*, ait, *te pudet peccatum tuum dicere, quod non puduit facere? aut cur erubescis Deo confiteri, cujus oculis non potes abscondi? quod si fortè pudor est tibi, uni homini, & peccatori peccatum tuum exponere, quid facturus es in die judicii, ubi omnibus exposita tua conscientia patebit?*

Porrò contigit hæc historia, ut & ea, quæ narrat Matthæus cap. 13. ante missionem Apostolorum: nam quæ cap. 14. narrat, statim à reditu Apostolorum ad Christum contigisse, liquet ex Marco & Luca. Ita Jansenius, Franc. Lucas, & alii. Maldonatus tamen & Barradius ajunt non esse necesse facilem hîc historiæ ordinem invertere & turbare, præsertim cùm Patres eum servent, ut patebit v. 27. sed Patres rei & historiæ intenti, de ordine parum sunt solliciti.

VERS. 23. Luc. 11. 14. ET STUPEBANT OMNES TURBÆ, ET DICEBANT: NUMQUID HIC EST FILIUS DAVID?) Græcè ἐξίςαντο, id est, admirabantur attoniti, ita ut extra se in extasin quasi raperentur, visis tot, tantisque Christi miraculis; unde dicebant: Nullus Propheta tot tantaque fecit prodigia, quanta fecit Jesus. Ergo iis omnibus est major, ac consequenter ipse filius David, id est, Messias Davidi promissus, quasi filius ex ejus semine nasciturus, quem omnes avidè expectamus, sit oportet.

PHARISÆI AUDIENTES DIXERUNT: HIC NON EJICIT DÆMONIA, NISI IN BEELZEBUB PRINCIPE DÆMONIORUM) VERS. 24. Luc. 11. 15. Mar. 3. 22. Pharisæi invidia & odio Christi excæcati, quia miracula ejus tam clara & testata negare non poterant, calumniantur illa magica esse, nec à Deo, sed à Beelzebub patrari. Faciunt ergo Christum magum, qui dæmonem habeat familiarem, cujus vi mira efficiat. Quis fuerit Beelzebub, dixi c. 10. 25.

JESUS AUTEM SCIENS COGITATIONES (multò magis blasphema verba, quæ contra Christum absentem in circulis dixerunt v. 24.) EORUM, DIXIT EIS: VERS. 25. Luc. 11. 17. Mar. 3. 24. 25. OMNE REGNUM DIVISUM CONTRA SE, DESOLABITUR; ET OMNIS CIVITAS VEL DOMUS DIVISA CONTRA SE NON STABIT) q. d. Omne regnum, imò omnis urbs & domus, cujus incolæ mutuis dissidiis contra se invicem pugnant, stare nequit, sed citò intestina seditione & bello evertetur: *Ubi concordia res parvæ crescunt, ita discordia maximæ dilabuntur*, ait S. Hieronymus. Concordia enim est quasi calx, quæ partes domus unit & conglutinat: tolle calcem lapides dilabentur, & corruet tota domus: tolle concordiam, diffluent cives, & discordes se invicem perimenti. Centrum unit in se omnes lineas circuli diametrales: tolle centrum, omnes illæ diffluent. Centrum urbis, domus, & collegii est unio & concordia. Ita Romanum imperium perdidit discordia, cùm populus in magistratum, milites contra senatum, senatus in se divisus contra seipsum pugnavit. Lege Livium, Lucanum, & alios de Civilibus bellis, præsertim Julii Cæsaris & Pompeii.

Concordia est calx urbis.

ET SI SATANAS SATANAM EJICIT, ADVERSUS SE DIVISUS EST: QUOMODO ERGO STABIT REGNUM EJUS?) VERS. 26. Luc. 11. 18. Mar. 3. 26. q. d. Stare nequiret regnum satanæ in terra, si satanas, id est, dæmon unus assiduè contra alterum hostiliter insurgeret, & adverso Marte depugnaret, ut superior inferiorem, vel inferior superiorem ex hominibus (in quibus dæmones adeò regnare, regnumque suum stabilire appetunt) continuò ejiceret, uti vos, ò Scribæ, videtis me continuò & assiduè, hostiliter, & adversa fronte persequi dæmones, eosque ex mentibus & corporibus hominum expellere: Ergo non ope Beelzebub, ut vos dicitis, sed virtute Dei illos ejicio. Neque enim Beelzebub tam stolidus est ut dæmones sibi subditos inter se committat, ut unus alium expellat: sic enim ipse regnum eorum, suumque destrueret; unde & milites seditiosi, cùm suo rebellant principi, summe inter se uniuntur & consentiunt, quia sciunt, si dissentiant, se à principe facilè occupandos & evertendos fore. Dixi *hostiliter*: nam Apollonius Thyanæus teste Philostrato in ejus vita, & magi subinde dæmones ejiciunt, sed ex composita collusione, ut homines ad magos, & magiam, id est societatem cum dæmone, pertrahant: nullam autem societatem se cum dæmone habere probat Christus in sequ. Dixi *assiduè*: nam subinde lis & pugna inter ipsos dæmones de homine possidendo oritur. Narravit mihi Romæ sacerdos senex fide dignus, qui per plures annos officio exorcistæ functus fuerat, dæmonesque expulerat, se suis oculis vidisse, & suis auribus audivisse, duos à dæmonibus possessos, in templo S. Matthæi inter se contendentes & decertantes. Dæmon enim possidens unum erat altioris ordinis, & superior altero; hic alterum, quasi se inferiorem, ex homine, quem possidebat, ejicere volebat. Sed adversa fronte restitit inferior, variaque in superiorem probra conjecit, & inter alia dixit: Tu es dæmon infernalis, ac justo Dei judicio in inferno relegatus, longè graviùs puniris, quàm ego, qui non sum dæmon infernalis, sed in hoc aere versari permittor, quia non rebellavi Deo ut tu, sed Lucifero, quasi subditus superiori meo nudè duntaxat adhæsi, & consensi. Sed hæc perrara sunt, & tandem in pacem desinunt, uti hi duo inter se contenden-

Apollonius ejecit dæmones per magiam.

Dæmon superior ejicit inferiorem, sed rarò.

tendentes, paulò post posuere lites, quieverunt & tacuerunt. Licèt enim damnati & dæmones ardeant superbia, ira & odio contra se invicem, & ringantur rixenturque in inferno ut canes; tamen in terra; ut regnum suum dominatumque in homines stabiliant, inter se consentiant oportet.

VERS. 27. Luc. 11. 19. ET SI EGO IN BEELZEBUB EJICIO DÆMONES; FILII VESTRI IN QUO EJICIUNT? IDEO IPSI JUDICES VESTRI ERUNT) Est hoc secundum Christi argumentum quo probat se ope Dei, non satanæ ejicere dæmones. Per filios vestros primò. S. Hilarius, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius accipiunt vestros Apostolos, qui erant filii Judæorum. Censent enim ipsi hæc contigisse post missionem Apostolorum factam à Christo, in qua Apostoli ope Christi dæmonia expulerunt, & miracula plura patrarunt. Verùm quia verius est, ut dixi vers. 22. hæc contigisse ante missionem Apostolorum, hinc meliùs per filios accipias exorcistas Judæorum, qui arte à Salomone tradita, teste Josepho lib. 8. cap. 2. expellebant dæmones, quales fuere septem filii Scenæ principis sacerdotum. Actor. 19. 14. Ita Jansenius, Toletus, Franc. Lucas, & alii.

IDEO IPSI JUDICES VESTRI ERUNT) q. d. Ideò in die judicii ipsi vos suo facto & exemplo condemnabunt, quòd tam perversum de ipsis & me judicium tuleritis, scilicet quòd judicaveritis ipsos ope Dei expulisse dæmones, me autem ope diaboli, cùm tamen longè majora præsentiæ & operationis Dei in me indicia videritis, quam in vestris exorcistis. Quis enim eorum tot ægros sanavit, tot mortuos suscitavit, quot ego sanavi & suscitavi? Quis eorum tam sublimem & divinam doctrinam prædicavit, sicut ego prædico? quis eorum tam puram & sanctam vitam egit sicut ego ago? Sic regina Saba & Ninivitæ ipso facto, id est, sua fide & pœnitentia in die judicii condemnabunt Judæos Christo incredulos & impœnitentes v. 41. & 42.

VERS. 28. Luc. 11. 20. SI AUTEM EGO IN SPIRITU DEI EJICIO DÆMONES, IGITUR PERVENIT IN VOS REGNUM DEI) q. d. Si ego virtute Dei & Spiritus Sancti, non Beelzebub, expello, dæmones, uti jam probavi; ergo verum est, & ipse Spiritus Sanctus miraculoso suo ad mea miracula & expulsionem dæmonum concursu apertè testatur verum esse, quòd ego & Joannes Baptista caput & summam prædicationis nostræ posuimus, scilicet: *Appropinquavit regnum cælorum*. Videtis enim dæmonis regnum passim per me, & verbis, & factis in corporibus & animabus hominum destrui, sicque inchoari regnum Dei per gratiam, quod in cœlo perficietur, ubi Deus in Sanctis regnat per gloriam. Hoc est, quod ait Joannes epist. 1. cap. 3. *In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli*. Nam ut ait S. Leo serm. 10. de Passione: *Clavi illi qui manus Domini, pedesq; transfoderunt, perpetuis diabolum fixere vulneribus, & sanctorum pœna membrorum inimicarum fuit interfectio potestatum*.

VERS. 29. Luc. 11. v. 21. 22. Mar. 3. 27. AUT QUOMODO POTEST QUISQUAM INTRARE IN DOMUM FORTIS (Syrus, *strenui*) ET VASA EJUS DIRIPERE, NISI PRIUS ALLIGAVERIT FORTEM, ET TUNC DOMUM ILLIUS DIRIPERET) Pro *aut*, Græcè est, ἤ, quod Pagninus vertit *alioqui*; Arabicus *&*; alii *nam*; alii *an*, ut superiùs dixi. Proponitur hìc nova ratio, putà tertia qua probat Christus se ope Dei, non Beelzebub, ejicere dæmonia, petiturque à comparatis, q. d. Sicut qui invadit arcem vel domum alicujus fortis, vel potentis viri, vel tyranni. v. g. Samsonis, aut Herculis, ut eam expoliet, id facere nequit, nisi ipsum herum fortem priùs domet & alliget; alioqui enim ipse sua defendet, & spolium armata manu prohibebit: sic pariter ego Christus, qui satanæ regnum expolio, dum peccatores illi subditos ad pœnitentiam & salutem traduco, necesse est, ut satanam ipsum domuerim & alligarim; alioqui enim ipse non ferret hoc spolium à me fieri: hostis ergo mihi, & à me domitus est satanas, non amicus, non socius in ejectione dæmonum, ut vos calumniamini. Fortis ergo hìc est diabolus: domus est mundus; vasa sunt arma; instrumenta supellex: arma diaboli sunt artes, fraudes, illecebræ, quibus homines allicit ad vitia, uti sunt opes, honores, voluptates: item dæmones inferiores, & impii homines, ait S. Chrisostomus, quibus diabolus utitur contra nos, ut nos tentet & vexet. Supellex sunt peccatorum animæ, & corpora à dæmone possessa; item Patrum animæ in limbo ante Christum detentæ: hæc omnia diripuit & eripuit illi Christus, alligato in gehenna diabolo; unde Lucas cap. 11. 21. *vasa* exponit *arma & spolia*.

Porrò diabolus hìc vocatur *fortis*, quia instar leonis rugientis circuit quærens quem devoret, ait S. Petrus; unde ejus robur & fortitudinem depingit Job cap. 40. & 41. sub specie Behemoth & Leviathan. Diabolus hìc & alibi vocatur caput, & princeps malignorum spirituum, qui eos in mundum immittit, ut eum sibi subiiciat. *Fortem* ergo accipe Luciferum, qui est princeps dæmonum, ideòque antagonista Christi, & S. Michaelis. Lucifer enim à Christo in cruce victus detrusus est in tartara, ut ibi personaliter degat ligatus usque ad diem judicii; tum enim ad modicum tempus solvetur, ut ait Joan. Apocal. 20. 2. & sequent. itaque docent S. Gregorius, Ambrosius, Lactantius, Andreas Cretensis, Viegas & Ribera, quos ibidem citavi, ac Franc. Suarez. lib. 8. de Angelis cap. 17. num. 8. Lucifer enim in Scriptura vocatur draco, serpens antiquus, diabolus, satanas per antonomasiam. Porrò ita ligatus est Lucifer in inferno, ut non tantùm per se exire non possit, sed etiam per suos dæmones, quos in terram emittit, non tantum hominibus nocere possit, quantum anteà. Christus enim eorum vires & facultates valdè restrinxit, minuit & arctavit, uti ipse hìc & Apocal. 20. 2. alibique significat. Vide dicta Apoc. 20. 2. Idipsum edoctus per longam experientiam S. Antonius, teste Athanasio, in ejus vita c. 6. & seq. prolixè edocet: *Diabolus*, inquit, *hamo crucis; ut draco aduncatus à Domino est, & capistro ligatus, & quasi mancipium fugitivum vinctus, circulo & labia armilla perforatus nullum omnino fidelium devorare permittitur. Nunc miserabilis ut passer ad ludum irretitus à Christo est; nunc comites suos quasi scorpiones & serpentes calcanee Christianorum substratos gemit. Ille qui universa maria à se deleta plaudebat; ille qui orbem terrarum manu sua teneri pollicebatur, ecce à vobis vincitur, ecce me adversum se prohibere non potest disputantem*. Et cap. 20. idipsum ex confessione diaboli confirmat: *Vidi*, inquit, *hominem enormi sublimitate, porrectum caput usque ad cælum. Cùm ab hoc, quisnam esset, inquirerem, ait: Ego sum satanas. Et ego: Quid, inquam, hic quæris? Respondit: Cur mihi frustrà imputant monachi? Cur mihi omnes Christianorum populi maledicunt? At ego: Juste faciunt; tuis enim frequenter molestantur insidiis. At ille ait: Nihil ego facio, sed ipsi se invicem turbant. Nam ego miserabilis factus sum. Rogo, nonne legisti: Quia defecerunt inimici frameæ in finem, & civitates eorum destruxisti? En nullum jam habeo locum, nullam possideo civitatem, jam mihi nulla sunt arma: per omnes nationes cunctasq; provincias Christi personat nomen, solitudinesq; monachorum stipantur choris. Ipsi se, quæso, tueantur, & me sine causa non lacerent*. Subdit diabolum inertibus tantùm prævalere: *Nam quales*, inquit, *nos & nostras repererint cogitationes, tales se nobis præstare consueverunt. Et si quid in pectoribus malæ mentis & pavoris semen invenerint, quasi latrones, qui deserta obtinent loca captos cumulant timores, & crudeliter imminentes, infelicem puniunt animam*. Unde concludit: *Una est ergo ratio vincendi inimicum, lætitia spiritualis & animæ semper dominum cogitantis jugis recordatio, quæ dæmonum ludes quasi fumum expellens, persequetur adversarios potiùs, quam timebit*.

Lucifer ligatus à Christo.

Exemplum S. Antonii.

QUI NON EST MECUM, CONTRA ME EST: ET QUI NON CONGREGAT MECUM, SPARGIT) Primò, S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius & Toletus in Lucæ ca. 11. v. 23. de forti, id est diabolo, exponunt, q. d. Diabolus adeò mecum non est, ut contra me sit: & ea quæ ego congrego, dispergere conetur. Est ergo hìc novum, quartumque Christi contra Scribas argumentum, estque tale: Quorum opera sunt contraria, illi sunt contrarii: at mea & diaboli opera sunt contraria; ergo ego & ipse sumus contrarii: nam, ut ait S. Hieronymus: *Ille* (diabolus) *cupit animas hominum tenere captivas: Dominus libera-* VERS. 30. Luc. 11. 23.

liberare: ille prædicat idola; hic unius Dei notitiam: ille trahit ad vitia; hic ad virtutes revocat. Quomodo ergo possunt inter se habere concordiam; quorum opera diversa sunt?

Secundò, Simpliciùs cum S. Chrysostomo & Theophylacto hæc generatim accipias, propriéque applices Pharisæis, q. d. Sicut cùm in regno vel urbe oritur seditio, & una pars in aliam insurgit, ut maligni homines rempublicam occupare & spoliare conentur, uti fecit Romæ Catilina cum suis conjuratis; tunc necesse est, ut probi cives rempublicam defendant, adeòque qui id non facit, sed neutralis esse vult, censetur esse hostis & socius seditiosorum illam impugnantium: quia illo casu cives omnes civitatem & rempublicam omni studio & vi propugnare tenentur; sic pariter ego, qui universale bellum satanæ indixi, ut cum mundi imperio, quod ipse tyrannicè occupavit, depellam; omnes homines, velut mundi cives, utpote mihi quasi legitimo principi subditos & obstrictos, qui mecum in hoc bello non sunt, nec sub me militant, mihi contrarios & hostes meos deputo & decerno, atque ut tales persequar, puniam & plectam. Tales autem estis vos, ò Pharisæi, qui cùm primi, utpote mei subditi, & quidem cæteris doctiores, me tamquam Messiam & Christum in vestra lege & Prophetis præsignatum, deberetis recipere, meque apud populum, ut talem, commendare, clanculum tamen mihi adversamini, palàm autem dissimulatis, quasi judices inquisituri de mea doctrina & vita. Quare vos habeo ut hostes mihi contrarios, & cum satana in mei exitium conspirantes, quia homines, quos ego colligo ad unitatem fidei, ad charitatem, ad unius Dei religionem, vos ad multiplices vestras ceremonias, traditiones, superstitiones, errores trahitis & dispergitis ac à me, à salute, à Deo avertitis, uti faciunt hæretici & schismatici, quibus appositè hanc gnomen adaptat S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum n. 86. & S. Ambrosius lib. 2. de Pœnitentia cap. 4.

Quare hæc Christi sententia non est contraria illi ejusdem Christi apud Lucam cap. 9. 50. *Qui non est adversum vos, pro vobis est*; ibi enim loquitur de eo, qui reipsa in doctrina cum Apostolis consentit, ideòque cum iis & prò iis est, licèt id explicitè ob justam causam non profiteatur, ut ibi patet.

Porrò Franc. Lucas censet posteriori membro hujus sententiæ idem prorsus significari, quod priori, uti sæpè fit in Psalmis & Proverbiis. Sic enim ipse explicat: Christus neminem pro suo agnoscit, qui non integro sinceroque animo ipsi adhæreat; diabolus omnes absque delectu ad sua castra admittit, quantumuis diversos atque adversos, modò Christo non faveant. Vide suprà cap. 6. vers. 10. *Qui ergo non congregat mecum*, id est, non se aggregat mihi, non adhæret mihi; *spargit*, sive, ut habet Syrus, *spargendo spargit*, hoc est, omnino spargit, elongat se à me, abit in dispersionem cum satana, adversarium se mihi constituit. Hæc Franc. Lucas.

Verùm aliud est congregare cum aliquo, aliud aggregare se alicui: quare prior sensus, quem dedi, est germanior.

VERS. 31. Luc. 12. 10. Mar. 3. 28. 29. IDEO DICO VOBIS: OMNE PECCATUM ET BLASPHEMIA REMITTETUR HOMINI: SPIRITUS AUTEM BLASPHEMIA NON REMITTETUR) τῦ *spiritus* est genitivi casus, ut patet ex Græco πνεύματος. Blasphemia ergo spiritus, est blasphemia contra Spiritum Sanctum; unde Arabicus vertit: *Blasphemia in Spiritum Sanctum*. Syrus: *Blasphemia in Spiritum sanctitatis*.

Blasphemia in Spiritum Sanctum quæ. Prima sententia.

Quæres, quænam est hæc? Primò, Philastrius in hæresi Rhetorii censet esse hæresin, præsertim Eunomii, qui negabat Spiritum Sanctum esse Deum. Sic & S. Ambrosius lib. 1. de Spiritu Sancto cap. 3. & S. Epiphan. hæresi 50.

Secundò. Secundò, S. Hilarius censet blasphemiam in Spiritum Sanctum esse eam, qua quis negat Christum esse Deum: *Peccatum*, inquit, *in Spiritum Sanctum est, Deo virtutis potestatem negare, & Christo substantiam adimere æternitatis: per quem quia Deus in hominem venit, homo rursus fiet in Deum; cùm cæteris Deus veniam largitur, hoc solùm extra veniam est.*

Tertiò. Tertiò, S. Ambrosius libr. 2. de Pœnitentia cap. 4. censet esse schisma; item simoniam, qua v. g. Simon Magus pecunia volebat emere Spiritum Sanctum à S. Petro. Actor. 8.

Quartò, Origenes ait esse omne peccatum mortale post baptismum, putà post gratiam Spiritus Sancti baptismo acceptam, commissum. Porrò Gelasius Papa de Anathematis vinculo, peccatores, qui nec in hoc, nec in futuro sæculo absolvuntur, eos dumtaxat intelligit, qui peccatores permanent, neque resipiscere volunt: Ipse enim, inquit, in se insolubilem fecit esse sententiam, qui talis permanere delegit, qualis veraciter non potest absolvi. *Quartò. Quinam peccatores nec in hoc nec in futuro sæculo absolvuntur.*

Quintò. Quintò, S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum n. 28. blasphemiam in Spiritum Sanctum, ait esse omne peccatum in Deum commissum: blasphemiam verò in filium hominis, esse omne peccatum in hominem perpetratum.

Sextò. Sextò, idem S. Cyprianus lib. 3. epist. 14. blasphemiam in Spiritum Sanctum censet esse negationem fidei in persecutione.

Septimò. Septimò, Richardus de S. Victore tractat. de Blasphemia in Spiritum Sanctum, ait esse odium & convitium Dei. Octodecim Patrum expositiones, scilicet undecim Patrum Latinorum, & septem Græcorum sigillatim censet Toletus in Lucæ cap. 12. annotat. 17. quas universas ego septem jam recensitis, summatim complexus sum.

Octavò. Sex peccata in Spiritum Sanctum. Denique Theologi (& ex iis catechistæ) ex variis S. Augustini expositionibus colligunt sex peccata in Spiritum Sanctum, scilicet præsumptionem, desperationem, agnitæ veritatis impugnationem, fraternæ charitatis invidiam, impœnitentiam, & obstinationem; hæcque dici ajunt peccata in Spiritum Sanctum, quia fiunt ex certa malitia contra bonitatem Dei, quæ appropriatur Spiritui Sancto: sicut peccata, quæ fiunt ex infirmitate, dicuntur fieri contra Deum Patrem, quia illi appropriatur potentia; & quæ fiunt ex ignorantia, dicuntur fieri contra Filium, quia illi appropriatur sapientia. Hæc vera sunt, sed huic loco non congruunt, suntque impertinentia.

Nona. Germana. Nota ergo, Christum hìc non loqui de omni peccato in Spiritum Sanctum, sed solùm de blasphemia in Spiritum Sanctum, quæ verbis fit (eadem tamen cogitationis & operum est ratio) cùm scilicet quis calumniatur opera manifestè divina & miraculosa, ac pia & sancta Dei, ad salutem hominum ab eo facta; quibus ipse fidem & veritatem confirmat, uti est ejectio dæmonum, quæ cùm sint opera bonitatis & sanctitatis Dei, attribuuntur Spiritui Sancto, qui ex vi processionis & spirationis suæ à Patre & Filio procedit, ut amor, bonitas & sanctitas: Cùm, inquam, quis hæc calumniatur, eaque scienter ex malitia adscribit Spiritui immundo, putà diabolo, ut faciebant hi Pharisæi; tunc dicitur committere blasphemiam in Spiritum Sanctum; talis enim directè injuriatur Deo, illique adimit suam sanctitatem & munditiem, quæ appropriatur Spiritui Sancto, adeòque ex Deo facit diabolum. Id enim rectè hac ratiocinatione concluditur.

Syllogismus Christi in Scribas.

Auctor miraculorum, quæ patrat Christus, juxta vos, ò Scribæ, est Beelzebub:

Atqui Deus & Spiritus Sanctus reverà est auctor horum miraculorum:

Ergo secundùm vos, Deus & Spiritus Sanctus est Beelzebub.

Quo quid atrocius dici potest? quæ blasphemia major, & injuria in Deum excogitari? Ita S. Hieronymus, S. Chrysostomus, S. Ambrosius locis citatis, S. Athanasius tractat. de Blasphemia in Spiritum Sanctum, S. Pacianus epistol. 1. S. Basilius in Regul. brevior. interrog. 273. Jansenius, Maldonatus, Toletus, Franc. Lucas, & alii passim. Addit S. Basilius, tales etiamnum sunt, qui fructus & actiones Spiritus Sancti adscribunt contrario spiritui immundo: Id quod plerique facimus, inquit, dum strenuum appellamus ambitiosum, & ei, qui justa indignatione & zelo movetur, iracundiæ calumniam impingimus, & ad eumdem modum alia iniquis adducti suspicionibus, ementitis nominibus de aliquo dicimus.

Porrò opponit Christus hanc blasphemiam in Deum & Spiritum Sanctum blasphemiæ in filium hominis, qua non-

nonnulli humana conversatione & convictu Christi offensi, facta ejus humana calumniabantur, vocantes eum vini potatorem, amicum peccatorum, & publicanorum, eo quòd viderent Joannem Baptistam abstemium, rigidum, austeram, & solitariam agere vitam: quæ proinde excusabilior erat, & minùs venia indigna, quia hominem tangebat, non Deum.

NON REMITTETUR) Arabicus: *Non relaxabitur*, id est, difficulter & rarò remittetur & relaxabitur. Est enim hæc blasphemia in Spiritum Sanctum atrocissima, inexcusabilis, & plenè venia indigna, ac, quantum est in seipsa, omnem medicinam & modum perveniendi ad remissionem aufert, & excludit: Opponit enim se directè & ex diametro Spiritui Sancto, cumque à se abigit, imò blasphemat: Spiritum Sanctum, inquam, à quo solo absolui curari & sanctificari poterat & debebat. Simili phrasi vocamus morbum incurabilem illum, qui medicinam non admittit, & cibum omnem respuit. Blasphemus tamen non claudit manus Deo, qui ejus subinde, licèt indigni, misereatur, cumque convertat, uti convertit S. Paulum, qui se blasphemum in Deum fuisse confitetur 1. Timoth. 1. 13.

VERS. 31. Luc. 12. 10. Mar. 3. 28. 29. ET QUICUMQUE DIXERIT VERBUM CONTRA FILIUM HOMINIS, REMITTETUR EI: QUI AUTEM DIXERIT CONTRA SPIRITUM SANCTUM, NON REMITTETUR EI, NEQUE IN HOC SÆCULO, NEQUE IN FUTURO) Idem dicit & inculcat clarioribus & gravioribus verbis. *Verbum* (aliquod injuriosum, probrosum, blasphemum) *remittetur ei*, remissibile est, & pœnitenti facilè remittitur. Hinc patet contra Novatianos, lapsos quoslibet in peccata enormia, admittendos esse ad pœnitentiam.

QUI AUTEM DIXERIT (verbum injurium & blasphemum) CONTRA SPIRITUM SANCTUM, NON REMITTETUR EI, NEQUE IN HOC SÆCULO, NEQUE IN FUTURO) Syrus: *Quisquis autem in spiritum sanctitatis obloquetur, non remittetur ei, nec in hoc sæculo, nec in sæculo futuro.*

Error Origenis. Hic primò damnatur Origenes, lapsis omnibus pœnitentiam, veniam, & salutem concedens post hanc vitam. Dicebat enim post magnum Platonis annum omnia restituenda fore in integrum, ut & Judas salvetur, & Lucifer cum dæmonibus & damnatis cœlo restituatur.

Hinc purgatorium evincitur. Secundò, S. Augustinus 21. Civitat. 24. S. Gregorius 4. dialog. 39. Isidorus, Beda, S. Bernardus, & alii apud Bellarminum lib. 1. de Purgat. cap. 4. ex hoc loco evincunt esse purgatorium post hanc vitam. Vanum enim & otiosum esset dicere: *Non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro*, si in futuro nullum peccatum remittitur, sicut vanè & ineptè quis diceret, omnino non ducam uxorem, nec in hoc sæculo, nec in futuro, cùm in futuro nulla duci possit uxor. Licèt enim Marcus cap. 3. 29. nudè dicat: *Non habebit remissionem in æternum*; tamen Matthæus disertè & expressè explicat, dividitque æternum in duas partes, scilicet in præsens sæculum, & futurum. Addit Marcus, dictumque aggravat: *Sed reus erit æterni delicti*. Porrò mortalia peccata in purgatorio expiantur quoad pœnam dumtaxat, venialia verò quoad culpam & pœnam simul.

VERS. 33. Luc. 6. 44. AUT FACITE ARBOREM BONAM, ET FRUCTUM EJUS BONUM; AUT FACITE ARBOREM MALAM, ET FRUCTUM EJUS MALUM; SIQUIDEM EX FRUCTU ARBOR AGNOSCITUR) Arabicus: *Aut ponitis arborem bonam, & fructum ejus bonum; aut arborem malam, & fructum ejus malum*, &c.

Argumentum Christi cornutum in Scribas. Est argumentum quintum Christi, idq; cornutum, &, ut ait S. Hieronymus ἄφυκτον, id est inevitabile. Primò & planè arbor hæc est Christus: *facite*, id est statuite, decernite, asserite, q. d. Aut me simul cum operibus meis, quæ vobis laudabilia videntur, probate, & laudate; aut me tamquam arborem malam cum operibus damnate, q. d. Vos, ò Pharisæi, mea opera laudatis, & tamen me eorum auctorem damnatis. At si opera laudatis, & auctorem laudare debetis. Aut si hunc damnatis, & opera damnare debetis, alioqui dicitis ἀσύστατα & contraria: quare cùm opera mea non possitis culpare, sed cogamini ea probare, fateamini me bono spiritu agi. Ita S. Hilarius, Chrysost. Theophyl. & Euthymius.

Secundò, S. Hieronymus per arborem accipit diabolum, cui Scribæ tribuebant opera & miracula Christi, q. d. Si opera mea laudatis, ergo & diabolum, cui ea ascribitis, laudare debetis; quod est absurdissimum.

Tertiò, S. August. serm. 12. de Verbis Domini, & Maldonatus per arborem accipiunt ipsos Pharisæos, q. d. Si vultis esse & haberi boni, bona opera facite, scilicet bonos & bona laudate: si enim mala facitis, uti reverà facitis, cùm me meaque divina opera damnatis, malos & improbos calumniatores vos esse fateamini oportet. Ex calumniis enim cognoscitur calumniator, sicut ex fructu arbor. Unde sequitur: *Progenies viperarum*, &c. Omnes hi sensus sunt probabiles, & eodem redeunt. Hinc morale documentum colligit S. August. *Prius*, ait, *mutandus est homo, ut opera mutentur. Si enim manet homo in eo, quod malum est, bona opera habere non potest; si manet in eo, quod bonum est, mala opera habere non potest.*

PROGENIES VIPERARUM QUOMODO POTESTIS BONA LOQUI, CUM SITIS MALI? EX ABUNDANTIA ENIM CORDIS OS LOQUITUR) VERS. 34. Luc. 6. 45. Vocat Pharisæos viperas, æquè ac Joannes Baptista cap. 3. v. 7. ob causas ibi dictas; sed hic propriè, eo quòd quasi viperæ vipereos proferrent sermones & calumnias, quibus Christum infamare, & è medio tollere conabantur. Habebant enim cor viperinum, id est, plenum veneno invidiæ, superbiæ, malitiæ, & odii in Christum quòd viperinas & lethiferas has calumnias eructabat.

EX ABUNDANTIA ENIM CORDIS (id est, ex eo quod in corde abundat, quod sæpè cor volvit, cogitat, amat,) HOC OS LOQUITUR) Ex abundantia cordis os loquitur. Si cor, id est mens & voluntas abundet bonitate & charitate, loquitur bona & amorosa; si felle malitiæ & invidiæ, loquitur fellea, livida, & mendacia, uti vos contra me facitis, ò Pharisæi. Sicut enim stomachus eructat id, quod comedit, adeòque ex halitu & ructu cognoscis, quid quisq; comederit; qui enim comedit allia, olet allia: qui vinum bibit, olet vinum, &c. Sic pariter ex ore cognoscitur cor, putà ex loquela mentis affectus. Unde S. Chrysost. *Si dicta ab istis*, inquit, *ita sunt mala, quantum putamus, habebant in corde malitiâ, ubi solus Deus est testis? Quare cùm audieris hominem male loquentem, multò ampliorem æstimes nequitiam, quàm verba demonstrant. Quod enim exteriùs dicitur, est superfluentia ejus, quod intùs est; in quo vos vehementer tetigit. Si enim quod dictum est ab eis ita est malum, excogitata radix verborum quàm magna est?* Vis ergo scire quid quisque habeat in corde, & quis affectus in eo abundet, vide quid loquatur, quid crebrò in ore habeat, hoc enim abundat in corde, & ex corde in os eructat.

BONUS HOMO DE BONO THESAURO PROFERT BONA, ET MALUS HOMO DE MALO THESAURO PROFERT MALA) VERS. 35. Luc. 6. 45. Explicat abundantiam cordis per thesaurum, id est acervum & cumulum. Bonus ergo homo de bono acervo bonarum cogitationum & affectionum, quas in mente coacervat & accumulat, profert bona verba & opera: malus verò de malo thesauro & cumulo malarum affectionum, profert mala verba & opera. Audi S. Chrysost. *Vel ipsos Judæos Deum blasphemantes ostendit, de quali thesauro blasphemiam proferant. Vel enim superiore quæstione hæret sententia, quòd quomodo non possit bonus homo proferre mala, nec malus bona: sic non possit Christus mala, nec diabolus bona opera facere.*

DICO AUTEM VOBIS, QUONIAM OMNE VERBUM OTIOSUM, QUOD LOCUTI FUERINT HOMINES, REDDENT RATIONEM (Arabicus, *responsum*) DE EO IN DIE JUDICII) VERS. 36. *Reddent rationem* Christo judici, id est, Christus ab eis exiget rationem verbi otiosi, quam quia reddere non poterunt (otiosum enim est, quod sine causa dicitur) hinc ab eo punientur. Est catachresis & metalepsis, patet ex vers. seq. Ita S. Hilarius, Chrysostomus, Hieronymus, & alii. Est Hebræa syntaxis. Hebræi enim ponunt relativum cum suo antecedente in nominativo: *Omne verbum otiosum*, id est, de omni verbo otioso reddent rationem. Sensus est, q. d. ait S. Hieronymus:

mus: *Si otiosum verbum*; *quod nequaquam ædificat audientes, non est absque periculo ejus, qui loquitur, & in die judicii reddet unusquisque rationem sermonum suorum: quantò magis vos, qui opera Spiritus sancti calumniamini, & dicitis me in Beelzebub eiicere dæmonia, reddituri estis rationem calumniæ vestræ?* Rursum sicut otiosum verbum, sic & otiosa cogitatio, volitio, actio qualibet est peccatum, saltem veniale.

Quæres, quodnam est verbum otiosum? Græcè ἀργὸν, quasi ἀεργὸν, id est iners, sine arte & opere, carens fructu & utilitate. Primò, Theophylactus & Euthymius otiosum vertunt calumniatorium. Hauserunt hoc ex S. Chrysostomo, qui ait: *Otiosum verbum est, quia mendax est, quia calumniam habet*. Addit tamen: *Quidam dicunt: Quoniam & vanum, quale est quod risum movet inordinatum, vel turpe, vel verecundum.*

Verbum otiosum quod? Primò sententia.

Secundò & genuinè verbum otiosum est vanum, frivolum, ludicrum, quod nec loquenti, nec audienti utilitatem affert, etiamsi nulli sit noxium, nec in se reprehensibile. Ita S. Hilarius verbum otiosum interpretatur ineptum & inutile. S. Hieron. *Otiosum verbum est*, inquit, *quod sine utilitate & loquentis dicitur, & audientis, si omissis seriis de rebus frivolis loquamur, & fabulas narremus antiquas. Ceterùm qui scurrilia replicat, & cachinnis ora dissolvit, & aliquid profert turpitudinis: hic non otiosi verbi, sed criminosi tenebitur reus*. S. Gregorius hom. 6. in Evang. sub finem: *Otiosum*, inquit, *verbum est, quod aut utilitate rectitudinis aut ratione justæ necessitatis caret. Otiosa ergo colloquia ad ædificationis studium vertite: quàm celerrimè hujus vitæ tempora fugiant, considerate: quàm districtus veniat judex, attendite*. Idem 3. parte Pastor. admon. 15. *Otiosum*, ait, *verbum est quod aut ratione justæ necessitatis, aut intentione piæ utilitatis caret*. S. Bern. serm. de Triplici custodia manus, linguæ & cordis: *Otiosum*, ait, *verbum est, quod nullam rationabilem causam habet; quàm rationem de eo reddere poterimus, quod est præter rationem? Nemo nostrum, fratres, parvi æstimet tempus, quod in verbis consumitur otiosis. Siquidem tempus acceptabile est, & dies salutis. Volat verbum irrevocabile. Volat tempus irremeabile, nec advertit insipiens quid amittat. Libet confabulari, ajunt, donec hora prætereat. O donec prætereat hora: ò donec pertranseat tempus! Donec hora prætereat, quam tibi ad agendam pœnitentiam, ad obtinendam veniam, ad acquirendam gratiam, ad gloriam promerendam miseratio conditoris indulget, donec transeat tempus, quo divinam tibi repropitiare debueras pietatem, properare ad Angelicam societatem, suspirare ad amissam hæreditatem, aspirare ad promissam felicitatem, excitare remissam voluntatem, flere commissam iniquitatem*. Verbum ergo otiosum, teste S. Bernardo est, quod caret rationabili causa. Tale igitur non est, quod festivè dicitur, ut afflictos soletur, vel ægros mœstosque exhilaret: aut quod prudentiam humanam docet, ut cùm narrantur dicta vel facta aliorum eo fine, ut ex iis prudenter agere & loqui discamus. Ulteriùs S. Basilius, ut verbum non sit otiosum, requirit piam intentionem. Verùm loquitur religiosis, quorum professio est pia tractare & loqui: *Otiosum verbum est*, inquit, *quod ad propositum in Domino usum, hoc est, ad ædificationem fidei non facit: tale enim contristat Spiritum sanctum*. Sicut enim hominis est juxta normam rectæ rationis, & Christiani juxta legem Christi; sic religiosi est juxta dictamen religionis & pietatis agere & loqui. Unde S. Bernard. de Considerat. *Consecrastis*, ait, *os tuum Evangelio: jam talibus* (ludicris) *aperire illicitum est, assuescere sacrilegium.*

Secundò genuinè.

Primò ergo absolutè non requiritur pia intentio, ne sit otiosum, sufficit ut quomodolibet conducat ad usum & prudentiam humanam. Sic:

Navita de ventis, de bobus narrat arator:

alioqui enim ferè omnia opificum, mercatorum & sæcularium verba essent otiosa. Hoc dictum sit de actu in specie, nunc dicamus de sermone & actu in individuo.

Non requiritur absolutè pia intentio, ne verbum sit otiosum.

Secundò ergo Gabriel Vasquez 1. 2. disp. 52. in fine, docet verbum otiosum non esse illud, quod profertur hoc fine dumtaxat, ut infirmitati alicui vel indigentiæ naturæ consulatur, v. g. si in frigore tantùm ob naturæ indigentiam quis dicat: Ego frigeo, cupio ignem, ut frigoris sensum à me depellam. Censet enim ipse dari actum in individuo indifferentem, qui scilicet nec bonus sit, nec malus, putà, cùm eo appetitur aliquid ad commodum & exigentiam naturæ. Idem docet Bonaventura & Scotus in 2. distinct. 41. Occam in 3. quæstion. 13. Gabriel & Almainus tractat. 2. Moral. cap. 14.

Affectus, ne sit otiosus, debet referri ... ad finem honestum.

Verùm id negat D. Thomas 1. 2. quæst. 18. art. 9. ejusque sequaces, item Durandus in 2. distinction. 40. quæst. 1. Ariminensis in 2. distinct. 38. & alii passim. Cum quibus dicendum est, otiosum in particulari actum (sive cordis, sive oris, sive membrorum ceterorum: eadem enim volitionis & actionis est ratio, quæ verbi & locutionis) esse omnem illum, qui non refertur ad bonum rationis, putà ad bonum aliquod honestum. Ergo cùm dicis: Ego fameo, ego frigeo, detur mihi cibus, paretur ignis; ut hic actus & sermo non sit otiosus, sed honestus, debes illum explicitè vel implicitè referre ad aliquem finem honestum, scilicet ad hoc, ut meliùs studere, orare, aliaque tua officia obire, & Deo servire valeas. Multò magis actus & sermo otiosus est, si dicas: Ego hoc ago, vel loquor solùm ideò, quia mihi placet, vel quia ista actio vel sermo me delectat. Hæc enim actio & sermo caret debito suo fine, æquè ac mensura, ideoque est otiosa: delectatio enim non est regula nostrarum actionum; unde eam adhibere tamquam regulam, est contra rectam rationem, ac proinde malum, saltem veniale. Quare malum est velle quid ob solam delectationem, præsertim quia contra institutionem delectationis est, appetere illam propter se: nam instituta est ipsa ob aliud, nimirum ob operationem, cui conjungitur; ordinatur ergo ad majus bonum.

Ratio à priori horum omnium est, quòd homo, qua homo, sit animal rationale, quod proinde in omnibus juxta rationem vivere, agere, & loqui debet. Regula enim & mensura actionis & vitæ illi data à natura & Deo, est recta ratio, quam in omnibus sequi debet. Ergo inordinatum est, ut homo adhibeat ad operationes suas aliam mensuram & regulam, quàm judicium rectæ rationis, v. g. delectationem, sanitatem, commodum naturæ, aut quid simile. Confirmatur primò, quia licèt bonum naturale multum conferat naturæ, tamen ab homine non est expetendum per se, sed referendum est ad bonum rationis, quod propriè est bonum hominis, ut homo est, quodque ad finem hominis est utile: nam bonum naturæ conveniens vel delectabile non est per se honestum, sed ex accidenti. Confirmatur secundò, quia homo, quà rationalis est, tenetur operari secundùm dictamen rectæ rationis; hoc autem dictat homini non nisi bonum honestum esse amandum & prosequendum. Ratio enim est quasi lucerna totius hominis, & omnium operationum ejus, ut ait Christus Matth. 6. 22. Sicut ergo qui in tenebris ambulat sine prævia lucerna, se periculo offendendi exponit; sic & qui operatur sine prævio dictamine rationis, ideoque peccat. Confirmatur tertiò, quia qui sic vult, & operatur, exponit se periculo errandi; nam non utitur recta regula rationis: unde ex vi talis voluntatis posset velle, quod inhonestum est, ut servare vitam, quando pro fide est profundenda; oblectare se illa re, vel illo modo, loco, & tempore, qui lege est vetitus. Denique talis appetitio est otiosa, quia nihil confert ad finem ultimum vitæ humanæ comparandum.

Ratio à priori. Prima.

Recta ratio regula actionum humanarum.

Secundò, hæc otiositas verborum, cognationum & operationum est quædam prodigalitas temporis, & actionum humanarum, quæ ceteris paribus major est, quàm opum & fortunarum. Modicum enim vitæ tempus nobis datum est à Deo, ad comparandam beatam æternitatem, & singulis ejus momentis benè cogitando, loquendo, operando, possumus maximos beatitudinis & gloriæ gradus & thesauros nobis comparare, quos omnes prodigimus per otiositatem verborum & operum, ut rectè annotavit S. Bernardus verbis suprà citatis; tempus enim semel otiosè elapsum est irrevocabile & irreparabile, ut mirum sit tem-

Secunda.

pus tam pretiosum adeò otiosè à multis transigi, & rebus vilibus, nugisque impendi.

Tertiò, Tertiò, quia quisque tenetur omnia sua facere & dicere taliter, ut apta sint ad Deum referri, nimirum ut apta sint, quibus illi placeamus & obediamus, juxta illud Apostoli. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* 1. Cor. 10. 31. alioqui sunt otiosa, id est inutilia ad finem hominis. Ad hoc autem requiritur, ut rectâ ratione dirigantur, & sint honesta. Omne enim & solum honestum Deo placet.

Quartò, Quartò, quia Deus nobis os dedit, ut eum oremus & laudemus; utque ea, quæ nobis, vel proximis sunt utilia & salutaria loquamur: qui ergo otiosa & inutilia loquitur, ore suo abutitur, præter mentem & institutionem Dei: *Neque enim*, ut ait S. Ambrosf. in Psal. 118. serm. 22. *parvi periculi est de rebus sæcularibus & otiosis loqui, cùm tam mirabilia Dei opera habeamus, de quibus loquamur. Ac proinde statuat justus apud se cum S. Davide: Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum, quia omnia mandata tua æquitas*; sicque otiosa omnia à se excludat.

Remedia verborum otiosorum, Ex dictis liquet, à plerisque hominibus plurima dici & agi otiosa, de quibus Deo reddenda eis erit ratio: Quare ut huic malo remedium opponant, discant & assuescant nil agere & loqui, nisi præmeditatum, & priùs à ratione expensum. Secundò, assuefaciant se loqui parcè, nec nisi de rebus bonis & salutaribus. Tertiò; ad aliquas dies mentem colligant, ac vitæ suæ actiones, rationes, fines & intentiones considerent seriò, ut si pravæ vel otiosæ sint, eas corrigant, & toti vitæ suæ, omnibusque suis actionibus debitum finem præscribant, ut in omnibus intendant Dei gloriam ac suam salutem & perfectionem, atque ad utrumque ordinent omnes suos sermones & actiones. Porrò hanc intentionem quotidie manè concipiant, Deoque offerant, illamque per diem sæpiùs renovent, ut ita habitum induant omnes illas ad hunc finem referendi, ex quo deinceps semper virtualiter saltem ad illum referantur, etiamsi actu de eo non cogitent. Intentio ergo bona mutat sermones & actiones, ut ex indifferentibus & otiosis fiant honestæ, sanctæ, & meritoriæ cœlestis gloriæ. Vide dicta c. 6. v. 22. Cassianus lib. 5. de Institut. renuntiant. c. 29. & 31. refert Machetem Abbatem, qui, cùm otiosa narrarentur, incidebat in somnum, cùm spiritualia, evigilabat, dictitasse *Otiosorum sermonum auctor diabolus.* auctorem otiosorum sermonum esse diabolum, idque hac experientia comprobasse. Differens enim de rebus spiritualibus, vidit plerosque omnes indormiscere; mox otiosam narrans fabulam, vidit omnes evigilare; unde ingemiscens: Quis, ait, hujus rei est auctor, nisi ille, cui otiosa placent, spiritualia displicent; qui illis adgaudet, hæc impugnat, nimirum diabolus?

VERS. 37. EX VERBIS ENIM TUIS JUSTIFICABERIS, ET EX VERBIS TUIS CONDEMNABERIS) Arabicus: *Judicium dabitur contra te*, q. d. Non solùm operum, sed & verborum magna habenda est cura, & tam horum, quàm illorum Deo reddenda erit ratio: quia utraque sunt fructus ejusdem arboris, id est, voluntatis bonæ vel malæ: quare verba tua non minùs, quàm opera te vel justificabunt, si sint justa & sancta; vel condemnabunt, si sint prava & perversa: justificabunt, inquam, id est, non tantùm justum te declarabunt, sed & justum vel justiorem efficient, si ex Dei amore vel compunctione proficiscantur: condemnabunt verò, & reum pœnæ efficient, si sint otiosa, luxuriosa, calumniatoria, rixosa, &c. Vide quæ de commodis & noxiis dixi Eccles. 28. 29. Proverb. 21. 23. Jacobi 3. 2. & seq. Damnati enim à Christo in die judicii non solùm ob peccata mortalia, sed etiam venialia punientur; sed pro gravitate & merito cujusque graviùs vel leviùs.

VERS. 38. Inf. 16. v. 1. Luc. 11. 16. TUNC RESPONDERUNT EI QUIDAM DE SCRIBIS ET PHARISÆIS, DICENTES: MAGISTER, VOLUMUS A TE SIGNUM (*de cælo*, ut addit Lucas c. 11. 16.) VIDERE) Fuerunt hi ex illis, qui calumniati fuerant Christum ope Beelzebub eiicere dæmones, ut patet ex Luca c. 11. v. 16. hi enim refutati à Christo, cùm nollent videri victi & convicti, instant, ut idipsum signo, id est, miraculo aliquo cœlesti confirmet, q. d. Tu dicis te ope Dei, non dæmonis, patrare

A miracula. Si ita est, fac, ut Deus è cœlo testetur, id verum esse, signo aliquo cœlesti, quo significet te ab eo missum, ideoque ejus virtute eiicere dæmones. Verùm eis sufficere debebant tot morborum sanationes, tot mortuorum suscitationes factæ à Christo, hoc fine, ut ostenderet esse Messiam à Deo Patri missum; sed incredulis & calumniosis nil sufficit, ac dato uno, per effugium aliud, & aliud sine fine postulant. Sensus ergo est, q. d. Tua, ò Christe, miracula in terra terrena sunt; at nos volumus videre in cœlo cœlestia; in cœlo enim habitat Deus, quem tu auctorem tuorum miraculorum esse asseveras. Fac ergo, ut ignis de cœlo descendat, uti fecit Elias 3. Reg. 18. vel ut cœlum novis mirisque tonitruis & fulminibus coruscet, uti fecit Samuel 1. Reg. 7. 10. aut ut sol suo loco consistat, uti fecit Josue c. 10. v. 13. Ita S. Hieronymus: Tacitè ergo Christi miracula in terra facta, quasi dæmonis præstigias perstringunt, tentantque Christum, ut calumnientur. Etsi enim simile in cœlo signum edidisset, illicò aliud effugium quæsissent, aliudque rursus signum requisissent. Hoc enim est curiosorum & cavillatorum ingenium, sed maximè infidelium & hæreticorum.

QUI RESPONDENS, AIT ILLIS: GENERATIO MALA ET ADULTERA SIGNUM QUÆRIT; VERS. 39. Inf. 16. v. 4. Luc. 11. 29.
B ET (id est *sed*) SIGNUM NON DABITUR EI, NISI SIGNUM JONÆ PROPHETÆ.) *Generatio* (Græcè γενεὰ, id est, natio, gens) *adultera*, id est, infida & infidelis, quia relicto Deo sponso, cui olim in circumcisione se despondit, adhæret dæmoni, ejusque suggestioni: hinc infidelitas & idololatria ab Ezechiele c. 16. & *Infidelitas & idololatria dicuntur adulterium in Scripturis.* aliis, sæpè vocatur adulterium. Ita S. Hieron. Chrysost. Euthymius, & Theophylactus, qui ait: *Adulteram generationem vocat, quia desciscebant à Deo, & adhærebant dæmoni.* Secundò, *adultera*, id est, adulterina & degener à fide & moribus Abrahæ, Isaac, & ceterorum Patriarcharum: illi enim crediderunt in Messiam, hi præsentem, & tot miraculis probantem se esse Messiam agnoscere nolunt. Messias enim erat sponsus synagogæ Judæorum, & nunc est sponsus Ecclesiæ Christianorum, ut patet Ephs. 5. 32. Ita Barradius, Maldonatus, Francisc. Lucas, & alii. Sic enim Hebræi בְּנֵי נֵכָר *bene nechar*, id est, *filios alienos*, vel potiùs, *alieni* scilicet patris, putà adulteri, vocant spurios, id est degeneres.

ET SIGNUM NON DABITUR EI, NISI SIGNUM
C JONAE PROPHETAE) q. d. Prava hæc Judæorum natio poscit à me signum de cœlo, sed ego non dabo ei, nisi signum de terra, hoc est, de profundo: non de sublimi, ait Glossa Interlin. passionis & sepulturæ per tres dies non gloriæ, quod tamen non terminabitur in signum cœleste, scilicet in resurrectionem, quæ facta est virtute cœlesti, & postquam Christus gloriosè in cœlum conscendit, q. d. Non assignabo Judæis aliud signum, quam quod olim assignavi, Joannis 2. 19. dicens: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud; ille autem dicebat de templo corporis sui*, scilicet signum re- *Signum Jonæ est resurrectio Christi.* surrectionis, quod est signum Jonæ Prophetæ, quia in Jona fuit præfiguratum, & reipsa prophetarum. Hoc enim clarè ostendit, quis ego sim, cur mortuus, cur crucifixus, in quo ipsi scandalizantur; nimirum, quòd ego sim Messias mortis & peccati domitor, mundi salvator, ac cœli terræque Dominus. Custodes enim sepulchri nuntiarunt Judæis Christum è sepulchro resur-
D rexisse, ac ipsi Judæi viderunt sepulchrum vacuum, & Apostoli Christi resurrectionem multis miraculis comprobarunt. Quocirca multi Judæi tunc, & postea omnes gentes in Christum jam redivivum crediderunt. Judæi enim expectabant Messiam non humilem & pauperem, sed divitem & gloriosum: talem autem viderunt Christum in resurrectione, ascensione, & missione Spiritus sancti: unde tunc eum agnoverunt, & quasi Messiam receperunt, juxta illud Christi Joan. 8. *Cùm exaltaveritis filium hominis* (in cruce) *tunc cognoscetis, quia ego sum*: nam è cruce & morte gloriosus resurgam. Iudæi verò increduli, ipsum esse Messiam tunc pariter coacti cognoverunt, quia Christus post resurrectionem è cælo misit Titum et Vespasianum, qui Jerusalem et Judæam excinderent ob necem injustè sibi à Judæis illatam. Ita S. Chrysostomus. Tunc enim plenum fuit gentis excidium; quod usque

nunc

nunc durat; & durabit usque ad finem mundi; quod utique non nisi ob summum scelus, scilicet ob Christicidium & Deicidium Deus justus & vindex eis irrogavit; Hoc ergo excidium signum est clarissimum, Jesum ab eis occisum fuisse Messiam sive Christum. Unde Christus vers. 41. hoc signum Jonæ affert, quasi signum condemnationis Judæorum per Ninivitas, qui crediderunt Jonæ, & pœnitentiam egerunt, cùm Judæi Christo credere noluerint, ideoque excisi & damnati sunt. Quocirca Maldonatus censet Christum Judæis petentibus signum de cœlo ad ostentationem dare signum de terra ad eorum condemnationem: sic enim dolosè petentes signum decebat ab eo retundi, & confundi.

VERS. 11. Luc. 11. 30. SICUT ENIM FUIT JONAS IN VENTRE CETI TRIBUS DIEBUS, ET TRIBUS NOCTIBUS: SIC ERIT FILIUS HOMINIS IN CORDE TERRÆ TRIBUS DIEBUS, ET TRIBUS NOCTIBUS) *In corde*, id est, *in imo terræ*, hoc est, intra terram, sicut cor est intra corpus hominis: quia Christus in cruce mortuus quoad corpus positus fuit in sepulchro, quoad animam descendit in limbum Patrum, qui est juxta centrum terræ. Ita S. Hieron. Chrysost. Theoph. Euthymius, S. Irenæus lib. 5. c. 31. Tertul. lib. de Anima cap. 55, & alii.

Christus in sepulchro fuit tribus diebus, & tribus noctibus quo sensu? Primò. Quæres, quomodo Christus tribus diebus & noctibus fuerit in sepulchro & limbo; nam sola nocte Sabbati & Dominicæ in eo fuit, & illicò in aurora resurrexit? Primò, Alcuinus lib. de Divinis officiis in c. de Cœna Domini, & Paulus Foro semproniensis, teste Marcellò, lib. de Horis canonicis cap. 50. ex hoc loco colligunt Christum jacuisse in sepulchro tres integros dies & noctes, hoc est 72. horas, ac consequenter resurrexisse in fine feriæ secundæ. Verùm hic certus est error. Communis enim Ecclesiæ traditio & sensus est, Christum resurrexisse in die Dominica, idque patebit Matth. ult. vers. 1.

Secundò. Secundò, Greg. Nyssen. orat. 1. & 2. de Resurrectione, hos tres dies computat à feria quinta, sive à die Jovis: putat enim ipse, quòd dum illo die vespere Christus instituit Eucharistiam, seipsum sub speciebus panis & vini Deo immolavit per sacrificium incruentum, animam Christi separatam fuisse à corpore, sicut fiebat in immolationibus boum, quando Deo sacrificabantur & mactabantur, sed id factum esse arcana & invisibili ratione, tumque animam Christi ivisse ad inferos: sicque prævenisse mortem suam, quàm postridie, scilicet die Veneris sancto Judæi in cruce ipsi visibiliter erant illaturi. Sed & hic est error. Nam anima Christi viventis realiter est in Eucharistia, putà in suo corpore & sanguine sub speciebus panis & vini contento; est, inquam, ibi non quidem ex vi verborum consecrationis, sed per naturalem concomitantiam: Christus enim in Eucharistia est animatus & vivus, sicut est extra eam, ut definit Conc. Trident. sess. 13. cap. 2. Secùs fuisset, si S. Petrus, vel quis alius Apostolus celebrasset, & consecrasset Eucharistiam in triduo passionis & mortis Christi: tunc enim Christi corpus & sanguis fuissent in ea separata ab anima, quia sic reverà erant in ipso Christo jam sepulto. Erat enim tunc Christus mortuus, non vivus.

Tertiò, verè. Dico ergo τὸ *tribus diebus, & tribus noctibus*, hic tantùm esse periphrasin & descriptionem diei naturalis, sive usualis. Hujus enim duæ partes integrantes sunt dies & nox, sive lux & tenebræ: utitur verò illa periphrasi Christus, quia eadem usus erat Jonas ejus antitypus cap. 2. vers. 1. & ne quis tres hosce dies intelligeret artificiales, qui opponuntur noctibus, quasi per tres dies, quibus lux est, & sol est supra horizontem, Christus fuerit in sepulchro: hoc enim falsum est. Iam verò tres hosce dies naturales accipe non integros: sed partiales per synecdochen, scilicet partem ultimam diei Veneris, qua Christus de cruce depositus sepultus est; totum Sabbatum, ac partem diei Dominicæ; nam illius aurora elucescente resurrexit. Hebræi enim licèt dies civiles ab uno solis ortu ad alterum numerarent, uti & faciunt Chaldæi & Persæ, teste Beda de Ratione temporum, idque colligitur ex Genes. cap. 1. v. 5. tamen dies sacros (qualis hic erat Pascha, & dies azymorum, quibus Christus passus est & resurrexit) computabant à vespera in vesperam. Ita hosce tres dies explicant & adaptant S. Hieron. Theophyl. Euthym. & S. August. epist. 49. q. 6. & passim interpretes. Hinc alibi passim simpliciter dicitur Christus resurrexisse tertia die, vel post tres dies, nulla facta noctis mentione.

Verùm quia juxta hunc computum duæ tantùm noctes reperiuntur, quibus Christus fuit in sepulchro, scilicet nox Sabbati, & nox Dominicæ; hic autem disertè dicitur, *tribus noctibus*; planiùs & pleniùs alii respondent, hos tres dies & noctes computari more Romanorum, qui tempore Christi Judææ imperabant, & in civilibus suum calendarium ibidem induxerant. Romani enim à media nocte in aliam diem computabant, uti & faciunt Christiani in festis & jejuniis: Testis est Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 3. Gellius lib. 3. c. 2. Plinius lib. 2. c. 77. & alii. Hoc computu clarum est Christum fuisse in sepulchro tribus diebus & noctibus partialibus: sepultus est enim die Veneris ante solis occasum, mansitque in sepulchro usque ad mediam noctem, quæ pertinebat ad diem Veneris inde à media nocte incipiebat Sabbatum, quo toto permansit in sepulchro per integrum diem & integram noctem: successit dies Dominica pariter à media nocte, qua reliqua per sex ferè horas permansit in sepulchro usque ad auroram, cùm incepit lux & dies, in qua resurrexit, ita ut tota media nocte Dominicæ, & parte aliqua auroræ, sive dici & diluculi, Christus fuerit in sepulchro, donec aurora crescente, magisque illucescente resurrexit. Erat enim tunc Pascha circa æquinoctium, in quo dies æquales sunt noctibus, ac proinde noctes æquè ac dies sunt duodecim horarum. Anima verò Christi illicò, ut ipse in cruce expiravit hora nona, id est, tertia pomeridiana, descendit ad Limbum, mansitque ibi cum Patribus usque ad auroram Dominicæ. Porrò Judæos usos fuisse hoc computu Romanorum colligitur tum ex aliis, tum ex eo quod ipsi à Castrensibus Romanorum horis & vigiliis acceperint quatuor vigilias noctis, ut patet Matt. 14. 25. & alibi. Varia enim fuerunt diei apud varias gentes initia. Persæ & Babylonii diem numerabant ab ortu solis ad alium ejus ortum. Athenienses & Itali à solis occasu ad occasum. Astronomi à meridie in meridiem. Ægyptii tamen & Romani sacerdotes à media nocte in alteram mediam noctem, quæ consuetudo in Ecclesia Romana permansit. Ita Christoph. Clavius in c. 2. Sphæræ, & Alexander ab Alexandro lib. 4. Genial. c. 20. Hebræi ergo tempore Christi Ægyptiorum, & Romanorum, quibus subjecti erant, calculum sunt secuti. Quare Franc. Lucas docet Judæos dies non festos à media nocte in mediam noctem computasse, uti faciunt Christiani. Ita à media nocte in mediam noctem hos tres dies computat S. Anselmus hìc, Isidorus Pelusiota lib. 1. epist. 114. & 212. D. Thom. 3. p. q. 46. art. 9. ad 1. Franc. Suarez 3. p. q. 53. disp. 46. sect. 3. in fine. Et Baron. ann. Christi 34.

Quartò. Plene. *Quomodo diem suum computabant Romani.* *Varia apud varias gentes diei initia.*

Denique voluit Christus tres dies manere in sepulchro, ut ostenderet se verè mortuum, ac consequenter se tertio die verè à morte resurrexisse. Ita Beda & Anselmus hic, & S. Augustinus lib. 4. de Trinit. c. 3. & serm. 182. de Temp. Plures alias rei causas assignavi Osee 6. v. 3. ad illa; *Vivificabit nos post duos dies*.

VERS. 41. Luc. 11. 32. VIRI NINIVITÆ SURGENT IN JUDICIO CUM GENERATIONE ISTA, ET CONDEMNABUNT EAM: QUIA POENITENTIAM EGERUNT IN PRÆDICATIONE JONÆ: ET ECCE PLUSQUAM JONAS HIC) q. d. Ninivitæ, qui cum suo rege Sardanapalo projecerant se in scelera, totosque se dederant Veneri & ventri, cùm audirent Jonam in illa detonantem, & excidium minitantem, illi crediderunt, & pœnitentiam egerunt: hi ergo in die judicii accusabunt & condemnabunt Scribas & Judæos, qui Christo Deo & Domino per tot miracula credere, & pœnitentiam agere noluerunt: condemnabunt, inquam, non tam verbis, quàm factis, scilicet suo fidei & pœnitentiæ exemplo. Hinc tamen non sequitur Ninivitas fuisse salvatos, quia paulò post pœnitentiam redierunt ad vomitum: unde cum suo rege Sardanapalo ab Arbace Medo subacti & subjugati sunt. Jonas enim prophetavit sub Jeroboam rege Israel, & Ozia rege Juda, qui fuere coævi Sardanapalo, & regnarunt

Quo tempore Ninivitis prædicavit Jonas.

gnarum paulò ante initia Romæ, cùm Procas Sylvius avus Romuli regnaret in Latio, teste Eusebio in Chronico. Adde: post Jonam ad Ninivitas missus est Nahum, qui eos relapsos castigaret, eisque excidium per Chaldæos intentaret: unde & reipsa excisi sunt à Nabuchodonosore rege Chaldæorum. Vide dicta in proœmio Jonæ & Nahum.

Antithesis Jonæ & Christi. ET ECCE PLUSQUAM JONAS HIC) Jonas enim erat Propheta & servus: Christus verò Messias & Dominus. Jonas in ceto vivens, vivus egressus est: Christus ex morte & inferno resurrexit, & redivivus prodiit. Jonas reluctans & invitus: Christus sponte prædicavit. Jonas apud Ninivitas fuit peregrinus: Christus fuit cognatus Judæorum. Jonas subversionem Ninivæ comminatus est: Christus regnum cœlorum promisit. Jonas nullum fecit miraculum: Christus plurima. De Jona nullus, de Christo omnes Prophetæ vaticinati sunt. Jonas vociferatus est: *Adhuc quadraginta dies, & Ninive subvertetur:* Christus per Apostolos clamavit: *Adhuc quadraginta anni, & Jerusalem evertetur à Tito.* Plures analogias Jonæ & Christi collegit Eusebius Emissenus hom. 2. de Pascha, & S. Augustinus epist. 49. quæst. 6. quas recensui Jonæ 2. vers. 10.

VERS. 42. Luc. 11. 31. REGINA AUSTRI SURGET IN JUDICIO CUM GENERATIONE ISTA, ET CONDEMNABIT EAM: QUIA VENIT A FINIBUS TERRÆ AUDIRE SAPIENTIAM SALOMONIS, ET ECCE PLUSQUAM SALOMON HIC) Ægyptius, *Regina Australis.* Persicus, *Regina Themanitica*: *Theman* *Saba duplex.* enim Hebræis, indeque aliis Orientalibus Austrum significat. Æthiopicus, *Regina Aseb.* Videtur ergo nomen hujus reginæ fuisse Aseb, sumptum à loco regni, putà à Saba, q. d. Sabæa. Ita aliqui suspicantur. Verùm dico *Aseb* Æthiopicè idem est quòd Latinè *Austri*, uti Romæ mihi Æthiopes asseruerunt. Hæc est regina Saba, quæ est Australis Judææ. 3. Reg. 10. Saba autem est regio, estque duplex; una in vicina Arabia: altera in remota Æthiopia, ejusque Metropolis, quæ posteà à Cambyse nomine sororis suæ dicta est Meroe, teste Josepho lib. 2. Antiq. cap. 10. & Strabone lib. 16. Hæc *Regina Austri regnum, & unde venerit.* regina multis videtur potiùs ex Æthiopica Saba venisse, quàm ex Arabica, quia Æthiopica est remotissima, & quia Josephus lib. 8. Antiq. cap. 2. vocat eam reginam Æthiopiæ & Ægypti. Unde postmodum fama Scripturæ, & Dei veri Hebræorum apud Æthiopes permansit. Ex iis enim venit Hierosolymam adorare Deum Hebræorum Eunuchus Candacis reginæ Æthiopum. Actor. 8. Reginas enim Æthiopibus imperasse, & *Candaces* fuisse dictas, sicut Romani suos principes vocabant Cæsares, testis est Plinius lib. 6. cap. 29. Imò Æthiopum sive Abyssinorum Imperator scribit se filium Salomonis. Tradunt enim Æthiopes reginam Saba ex Salomone quasi marito concepisse, indeque natos reges Abyssinorum, qui nunc Prete-Jannes dicuntur, licèt hanc traditionem confutet Pineda lib. 5. de Rebus Salomonis cap. 14. n. 8. Addunt Abyssini, reginam hanc Azeb regnasse in Tigre, quod regnum est Abyssiæ amplissimum, ac filium ejus vocatum Menile, id est similis, eò quòd patri Salomoni esset simillimus. Ita hanc reginam ex Æthiopia venisse censent Euthymius, Jansen. Maldon. Toletus, Barradius, Franc. Lucas hic, & S. August. serm. 252. de Temp. Nazianzenus orat. 40. Nyssenus hom. 7. in Cant. Orig. hom. 1. in Cant. & alii. Verùm alii probabiliter censent illam venisse ex *Quantum Arabia Sabæa distet à Hierosolymis.* Saba, quæ est in Arabia Felici, ubi sunt Homeritæ: in ea enim abundant aromata, & aurum, æquè ac cameli. Rursum dicitur hæc *venisse à finibus terræ*; tum quia Arabia Sabæa distat à Jerusalem 606. leucis Gallicis, teste Adrichomio, in descript. terræ sanctæ, in Manasse; tum quia ipsa est extrema regio terræ ad mare Indicum, sive Arabicum, ibi enim finitur terra, & incipit mare: hinc sæpè in Script. vocatur terra longinqua, ut Jerem. 6. Isaiæ 43. & alibi. Unde Niceph. lib. 8. c. 34. ait Felicem Arabiam esse Sabæam, ejusque fines ad extremum oceanum pertingere. Ita S. Hieron. Cyrillus, Theodor. Eucherius, Cæsarius, Salmeron, Pererius, Eugubin. Cajet. & alii, quos citat & sequitur, fuseque probat Pineda lib. 5. de Rebus Salom. cap. 14. num. 5. & seq.

AUDIRE SAPIENTIAM SALOMONIS, ET ECCE PLUSQUAM SALOMON HIC) *Hic*, id est ego: loquitur enim Christus de se in tertia persona modestiæ causa, q. d. Regina Saba credidit Salomoni; ac Judæi mihi credere nolunt, qui sum longè major & sapientior Salomone, quia sum Messias eorum, Deique filius. Ergo regina ista suo facto in die judicii condemnabit duritiem & incredulitatem Judæorum. Porrò comparatio hæc reginæ Saba cum Judæis magnas habet emphases, quas nervosè exprimit Franc. Lucas Mulier, inquit, Gentilis in schola Dei minimè educata, regni verò amplissimi negotiis districta, fama sapientiæ, quæ de Salomone ferebatur, excitata, difficillimum arripuit iter ex remotissimis terræ partibus Hierosolymam, ut ejus sapientiæ periculum faceret; quam admirata supra modum, licèt non nisi de terrenis atque humilibus rebus dissereret Salomon, consilia excepit illius: Judæi verò legis divinæ alumni, sacris literis addicti, Christum Dei virtutem ac sapientiam, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac scientiæ reconditi, summum suum unicumque doctorem regni cœlorum, æternæque salutis mysteria à sæculis abscondita, ac veram Dei sapientiam depromentem, ultrò se offerentem, rogantem, atque invitantem non recipiunt, imò reiiciunt planè, etiam dato illo resurrectionis gravissimo signo, quando sapientiam illam suam credentibus atque obedientibus sibi communicavit & impertivit: quia re solus ipse admirandus est. Quantum ergo regina Saba antecelluit Judæis, ac quanto jure & pondere eis in die judicii suam obstinationem, ingratitudinem, incredulitatem, & inobedientiam Christus in faciem exprobrare poterit? Hoc exemplum reginæ Saba, æquè ac priùs Ninivitarum disertè ostendit in die judicii quemque pro mensura beneficiorum, & gratiarum à Deo acceptarum, quæ ipse neglexit vel contempsit, acriùs castigandum à Christo judice. Videant ergo sacerdotes, religiosi, & ceteri, qui gratiis Dei abundant, ut iis rectè & sedulò utantur; alioqui enim eò graviùs punientur, quò majores perceperunt: imò laici in die judicii insultabunt iis, sicut & Gentiles Turcæque Christianis, quòd si illas habuissent, longè iis religiosiùs sanctiùsque vixissent. Audiant S. Gregorium hom. 9. in Evang. *Lectio S. Evangelii* (de talentis cuique à Deo distributis) *fratres, sollicitè considerare nos admonet; ne nos, qui plus ceteris in hoc mundo accepisse aliquid cernimur ab auctore mundi, graviùs inde judicemur. Cùm enim augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Tantò ergo esse humilior, atque ad serviendum promptior quisque debet ex munere, quantò se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione.*

CUM AUTEM IMMUNDUS SPIRITUS EXIERIT AB HOMINE, AMBULAT PER LOCA ARIDA, QUÆRIT REQUIEM, ET NON INVENIT. VERS. 43. Luc. 11. 24. TUNC DICIT: REVERTAR IN DOMUM MEAM, UNDE EXIVI, ET VENIENS INVENIT EAM VACANTEM, SCOPIS MUNDATAM ET ORNATAM: TUNC VADIT, ET ASSUMIT SEPTEM ALIOS SPIRITUS NEQUIORES SE, ET INTRANTES HABITANT IBI, ET FIUNT NOVISSIMA HOMINIS ILLIUS PEJORA PRIORIBUS. SIC ERIT ET GENERATIONI HUIC PESSIMÆ) Hic explicatur tota parabola, & sententia, quæ tota simul recensenda, & paucis explicanda est.

Nota, Christum persistere in materia expulsionis dæmonum: energumeni enim, quos ipse sanabat, possidebantur à dæmone corporaliter, sed Scribæ & Judæi calumniantes miracula Christi, spiritualiter in anima. Porrò hic, uti & aliàs sæpè non propriè, sed parabolicè more Syrorum loquitur. Sensus ergo est, q. d. Sicut homo exul & profugus per arida & inculta loca vagatur; ita diabolus per legem Dei pulsus ab homine, puta à vobis, ò Judæi, qui fuistis populus Dei (in quo scilicet habitabat & colebatur, seque per oracula & miracula ostendebat) vagatur per loca deserta, & requiem quærit, sed cùm eam non habeat, nisi in homine, videatque jam vos Dei gratiam per me oblatam contemnere, itaque sibi in vobis, quasi in domo vacua, & scopis mundata, locum parari & ornari, avidus ad vos recurrit, septem, id est, multis aliis sociis se nequioribus assumptis,

ptis, tum ut simul hac domo, id est, animabus vestris jucundè perfruantur, tum ne facilè rursum expellantur, tum denique ut vos nequiores efficiant; uti reverà efficiunt, dum vos blasphemare faciunt me, meam doctrinam, & miracula, ut dicatis me in Beelzebub ejicere dæmonia, utque assiduè me ad mortem persequamini, & tandem crucifigatis, quod scelerum omnium & summum & maximum. Quocirca Deus vos puniet extremo excidio per Titum, facietque ut sitis absque Deo, absque Messia, absque lege, absque templo, absque sacrificio, absque regno, absque fide, imò ut perfidiam & cæcitatem vestram obstinatè putetis veram esse fidem & lucem. Ita Sanctus Hilarius, Sanctus Hieronymus, Beda, & alii,& patet ex applicatione parabolæ, cùm ait: *Et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit & generationi huic pessimæ.*

Porrò vacua est domus, id est anima, quia caret Deo, Deique gratia; ac proinde capax est & apta, ut fiat domus diaboli. Scopis mundata est, quia eversa est ex ea omnis virtus, pietas, bonitas, ac sparsa aconita impuritatis, & aulæa superbiæ. Hæc enim est munditics, id est immunditics, quæ munda est: placetque diabolo, cui nil nisi fœtidum olet, nil nisi immundum & putidum sapit.

Dæmones agi in deserta, cur? Rursum dæmones à Deo & Sanctis pelluntur in loca deserta, ne hominibus noceant, vel pulsi & mœsti spontè eò concedunt. Sic Raphael ligavit Asmodæum in deserto superioris Aegypti Tobiæ 8. sic Isajas c. 13. 21. & c. 34. 14. ait Babylonem vastandam à Persis, & redigendam in desertum, ut ibi habitent pilosi, id est, Satyri & Onocentauri, id est, dæmones in hircorum & monstrorum forma. Sed ibi quietem non invenit, quia, ut ait Abulensis, *Dæmon non potest quiescere, quia in æternum cruciabitur, sed quærit quietem suæ malæ voluntatis; est enim invidus, & desiderat nocere homini: & quando nocere potest, quiescit aliquo modo.* Et Chrysol. serm. 92. *Diabolus*, ait, *hominum damnum suum computat lucrum, & quod perierit hominibus, hoc se æstimat acquisisse;* idque facit tum ex invidia, qua homini invidet cælum & felicitatem, ex qua ipse decidit; tum ex odio Dei, quo ardet, quia enim ipsi Deo nocere nequit, hinc nocet homini, qui est Dei creatura & imago, ut vel sic Deo noceat, quoad potest, uti pulchrè exemplo pardi, qui, cùm hominem lædere nequit, ejus imaginem dilacerat, ostendit S. Basilius hom. 21. in aliquot Scripturæ locos.

Mysticè. Mysticè loca arida sunt animæ Gentilium, in quibus per Christi gratiam siccatus est humor concupiscentiæ. Audi S. Hieron. *Immundus spiritus exivit à Judæis, quando acceperunt legem, & pulsus à Judæis ambulavit per Gentium solitudines, quæ, cùm postea Domino credidissent, ille non invento loco in nationibus dixit; Abibo ad Judæos.* Et S. Greg. 33. Moral. cap. 3. *Loca*, inquit, *arentia & inaquosa sunt corda justorum, quæ per disciplinæ fortitudinem ab omnis carnalis concupiscentiæ humore siccantur.* Et Euthymius: *Significat Dominus Sanctorum animas nullum affectionis humorem habentes*, &c. Sicut ergo porcus non invenit requiem in arido, sed in luto: sic dæmon non quiescit in corpore per jejunia, & castitatem arido, sed cœno gulæ & luxuriæ conspurcato.

ET FIUNT NOVISSIMA HOMINIS ILLIUS PEJORA PRIORIBUS) Arabicus: *Et fiet novissimum illius hominis pejor principio ejus.* Hic est finis & scopus parabolæ, ut scilicet doceatur, relapsum in peccatum pejorem esse lapsus sicut, *pejor est morbo recidiva morbi.* Causam dat Tertull. lib. de Pœnit. cap. 5. quia *pœnitens dum in pristina peccata relabitur, eaque quasi canis vomitum relambit, diabolum Domino præponit. Comparationem enim videtur egisse, qui utrumque cognoverit, & judicato pronuntiasse eum meliorem, cujus se rursus esse maluerit. Ita qui per delictorum pœnitentiam instituerat Domino satisfacere; diabolo per aliam pœnitentiæ pœnitentiam satisfaciet.* Hinc S. Aug. epist. 137. *Simpliciter*, ait, *fateor coram Domino Deo nostro, qui testis est super animam meam ex quo Deo servire cœpi, quomodo difficilè sum expertus meliores, quàm qui in monasteriis profecerunt, ita non sum expertus pejores, quàm qui in monasteriis ceciderunt; ita ut hinc arbitrer in Apocalypsi scriptum: Justus justior fiat, & sordidus sordescat adhuc.* Apocal. 22. Lucifer, qui erat pulcherrimus Angelus, factus est teterrimus dæmon: sic Judas ex Apo-

A stolo factus est apostata, & proditor Christi: sic olim Nestorius, Eutyches, Pelagius, Arrius, Jovinianus, & hoc ævo Lutherus, Calvinus, Menno, & ceteri eorum symmystæ, ex monachis & sacerdotibus facti sunt apostatæ & hæresiarchæ: vulgò dicitur ex optimo vino fit acerrimum acetum: ex pulchro Angelo fit teterrimus diabolus: ex viro sanctissimo fit homo nequissimus, si cadat & in casu perseveret.

SIC ERIT GENERATIONI HUIC PESSIMÆ) q.d. Sicut diabolus facit aliis hominibus, ut pulsus ab iis ad eos redeat nequior cum majore comitatu, furore, & impetu: sic prorsus faciet Scribis & Pharisæis, ut eos adigat in extremam invidiam, odium, & rabiem, ut me, id est Messiam & Deum suum occidant, eò quòd illorum scelera taxem & culpem: quare puniet eos Deus extremo excidio, tum corporis per Titum, tum animæ in gehenna per ipsosmet dæmones, quorum furiis aguntur in tanta scelera.

ADHUC EO LOQUENTE AD TURBAS, ECCE MATER EJUS ET FRATRES STABANT FORIS, QUÆRENTES LOQUI EI) Quæres, quinam in Evan- VERS. 46. Luc. 8. 19. Mar. 3. 31.
B geliis vocantur fratres Christi? Respondebat spurcus hæresiarcha Helvidius fuisse eos, qui ex eadem matre Beata Virgine post Christum erant nati. Negabat enim eam perpetuò mansisse virginem: sed eum acriter & doctè refellit Sanctus Hieronymus libro contra Helvidium. *Fratres Christi qui? Resp. Primò.*

Secundò. Secundò, Græci passim cum Eusebio lib. 2. Hist. cap. 1. & è Latinis S. Hilar. & Ambrosius, quos citat Baronius in Apparatu Annal. cap. 46. putant fuisse eos, qui nati sint ex priori matrimonio Joseph, antequam B. Mariam duceret in conjugem. Verùm Joseph non aliam habuisse uxorem, quàm B. Virginem, ac cum ea jugiter mansisse virginem, docent S. Hieron. contra Helvidium, S. Aug. serm. 14. de Nativ. Theodor. in cap. 1. ad Galat. Beda, Anselm. Rupert. D. Thom. & passim alii Latini hìc; adeò ut B. Petrus Damiani epist. 11. cap. 4. ad Nicolaum Romanum Pontificem, dicat hanc esse Ecclesiæ fidem.

Tertiò. Tertiò, Hugo de S. Victore, & Glossa in cap. 1. ad Galat. Eckius hom. de S. Anna (& favet Beda Actor. v.) censent hos fuisse progenitos ex S. Anna matre B.
C Virginis; S. Annam enim præter Joachimum, ex quo genuit B. Virginem, duos alios habuisse maritos, ex quibus geniti sint hi, qui fratres Domini vocantur. Verùm S. Annam unicum tantùm habuisse maritum Joachimum, & ex eo unicam prolem B. Virginem, docet S. Hippolytus ad Nicephorum lib. 2. cap. 3. idque multis probat noster Christophorus à Castro libr. de Deipara ca. 1. & Baronius in Apparatu, c. 46. & seq. & Suarez 3. parte quæst. 28. art. 1. disp. 5. sect. 4.

Dico ergo hos propriè non fuisse fratres Christi, nec ex B. Virgine, vel Josepho, aut S. Anna esse progenitos, sed dici fratres, id est consobrinos, patrueles, & cognatos Christi, phrasi Hebræis familiari: nimirum hi cognati, aut verè fratres S. Joachimi, vel S. Annæ, aut potiùs erant filii fratrum, vel sororum S. Joachimi, vel S. Annæ, putà filii Cleophæ: qui erat frater Josephi sponsi B. Virginis, teste Hegesippo, qui fuit vicinus Apostolorum ævo, apud Eusebium lib. 3. Histor. cap. 11. Joseph enim & Cleophas fuere filii Jacob. qui erat frater S. Annæ, de quo plura c. 13. vers. 55. & Lucæ 3. sub finem. Audi S. Hieron. hìc: *Nos, sicut in libro,*
D *quem contra Helvidium scripsimus, continetur, fratres Domini, non filios Joseph, sed consobrinos, Salvatoris, Mariæ liberos intelligimus, materteræ Domini, quæ esse dicitur mater Jacobi, & Joseph, & Judæ.* Idem asseruntur Isidorus libr. de Vita & morte Sanctorum Patrum, Beda super 1. cap. Actor. & Anselmus 1. Corinth. 9. & ad Galat. 1.

STABANT FORIS) Miserunt ergo nuntium ad Christum in domum, qui eum evocaret.

QUÆRENTES LOQUI EI) Non ex ambitione & fastu, ut viderentur esse consanguinei tanti doctoris & Prophetæ, qualis erat Christus, uti volunt S. Chrysost. & Theoph. sed ut eum comprehenderent, secumque adducerent in Nazareth. Dicebant enim eum in furorem versum esse, ut ait Marcus cap. 3. 21. *Neque enim fratres ejus credebant in eum.* Joan. 7. 5. (licèt postea plures ex iis crediderint Christo) sive hoc dixerint, quòd verè fu-

rere

rere putarent; sive fictè & simulatè, ut eum è manibus A Pharisæorum, ne ab eis opprimeretur, eriperent: hac enim vel simili de causa B. Virginem evocasse Christum, nemo pius dubitet. Si voluerunt eum comprehendere quasi furiosum, celarunt hoc suum consilium B. Virginem, illamque adduxerunt secum specie honoris, ut facilius & secretius Christum evocarent, secumque abducerent. Certum enim est B. Virginem optimè scivisse Christum esse sanæ sanctæque mentis; quare non nisi ejus visendi studio comitatam fuisse hosce Christi fratres, id est cognatos. Christum Dominum imitata est S. Paula, quæ ut scribit S. Hier. in ejus Epitaphio. *Cùm pro nimio fervore virtutum quibusdam videretur insana, & cerebrum illius dicerent confovendum, respondit: Theatrum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus. Et nos stulti propter Christum: sed stultum Dei sapientius est hominibus. Unde & Salvator loquitur ad Patrem: Tu scis insipientiam meam. Et iterùm: Tamquam prodigium factus* B *sum multis, & tu adjutor fortis: ut jumentum factus sum apud te, & ego semper tecum. Quem in Evangelio & propinqui quasi mentis impotem ligare cupiebant, & adversarii suggillabant, dicentes: Dæmonium habet, & Samaritanus est. Et: In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia.*

VERS. 47. Luc. 8. 20. Mar. 3. 32. DIXIT AUTEM EI QUIDAM: ECCE MATER TUA, ET FRATRES TUI FORIS STANT, QUÆRENTES TE) Hoc est, *quærentes tibi loqui*, ut habet Græcus & Syrus, *quidam*, hic fuit nuntius à fratribus ad Christum evocandum missus.

VERS. 48. Mar. 3. 33. AT IPSE DICENTI SIBI AIT: QUÆ NAM EST MATER MEA, ET QUI SUNT FRATRES MEI?) Nota Christum ita loqui, non quasi neget se veram habere matrem, quasi Christus non fuerit verus homo, sed phantasticus, sive phantasma ex phantasmate natus, uti docuit Marcion, & Manichæi; nec etiam quasi eum suæ matris & fratrum pauperum puduerit: sed vel quia nuntius hic nimis audacter, & importunè eum à prædicatione C jam inchoata avocando, interpellabat, uti vult S. Chrysost. & Epiphan. vel potiùs, *Ut paternis*, ait S. Ambrosius, *se ministeriis* (sic legendum videtur non mysteriis) *ampliùs, quàm maternis affectibus debere ostenderet*, & spiritualem cognationem carnali præferret, in qua non est sexus, non ordo, sed omnes proximè & omnimodè contingunt Christum quasi pater, soror, & frater.

Hoc enim est, quod de Christo subiicit Matthæus.

VERS. 49. Mar. 3. 34. ET EXTENDENS MANUM IN DISCIPULOS (manu indicans notansque discipulos. Unde Arabicus: *Et annuit manu sua versus discipulos*) SUOS, DIXIT: ECCE MATER MEA, ET FRATRES MEI.)

VERS. 50. Luc. 8. 21. Mar. 3. 35. QUICUMQUE ENIM FECERIT VOLUNTATEM PATRIS MEI, QUI IN COELIS EST, IPSE MEUS FRATER, ET SOROR, ET MATER EST) Spiritualis uti jam dixi, non carnalis. Dicit *frater & soror*, propter utrumque sexum: fideles enim viri sunt fratres Christi, feminæ verò fideles sunt sorores Christi, uti docet S. Gregorius. Fidelis ergo Deo obediens, est Christi frater adoptivus; quia per gratiam est filius ejusdem Dei Patris. Idem est mater Christi, quia Christum in se & aliis docendo, hortando, consulendo parit. Ita S. Gregorius, Beda, Euthymius. Audi S. Gregorium hom. 3. in Evang. *Sed sciendum nobis est, quia qui Christi frater & soror est credendo, mater efficitur prædicando. Quasi enim parit Dominum, quem cordi audientis infuderit. Et mater ejus efficitur, si per ejus vocem amor Domini in proximi mente generatur.* Subiicit exemplum S. Felicitatis, quæ septem filios, quos carne pepererat mundo, Spiritu parturivit Deo, dum eos in persecutione roboravit, & ad martyrium animavit. Et S. Augustinus de S. Virginit. cap. 3. *Mater ejus* (Christi) *est omnis anima pia*, inquit, *faciens voluntatem Patris ejus, fæcundissima charitate, in iis quos parturit, donec in eis ipse formetur. Maria ergo faciens voluntatem Dei, corporaliter Christi tantummodò mater est, spiritualiter autem & soror, & mater. Ac per hoc illa una femina non solùm spiritu, verùm etiam corpore & mater est, & virgo.* Causam subdit: *Sed planè mater membrorum ejus, quod nos sumus, quia cooperata est charitate, ut fideles in Ecclesia nascerentur, quæ illius capitis membra sunt: corpore verò mater ipsius capitis.* Hoc Christi oraculum secuta S. Victoria virgo & martyr sub Diocletiano Imper. cùm proconsul eam interrogaret: *Vis ire cum Fortunatiano fratre tuo?* qui Gentilis erat; respondit: *Nolo, quia Christiana sum: & illi sunt fratres mei, qui Dei præcepta custodiunt.* Quocirca carceri cum aliis martyribus inclusa, ibique fame enecta martyrii lauream obtinuit. Ita habent Acta ejus apud Surium die 11. Februarii.

Frater Christi est fidelis. Mater Christi est prædicator.

S. Victoria.

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CHristus Evangelium, ejusque vim, fructum & impedimenta explicat per varias parabolas: Primò seminis & seminantis vers. 3. Secundò, zizaniorum vers. 24. Tertiò, grani sinapis vers. 31. Quartò, fermenti vers. 33. Quintò, thesauri absconditi, margaritæ pretiosæ, & sagenæ missæ in mare vers. 43.

1 IN illo die exiens Jesus de domo, sedebat secus mare. 2. Et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ, ita ut in naviculam ascendens sederet: & omnis turba stabat in littore. 3. & locutus est eis multa in parabolis, dicens: Ecce exiit qui seminat, seminare. 4. Et dum seminat, quædam ceciderunt secus viam, & venerunt volucres cœli, & comederunt ea. 5. Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam: & continuò exorta sunt, quia non habebant altitudinem terræ. 6. Sole autem orto æstuaverunt: & quia non habebant radicem, aruerunt. 7. Alia autem ceciderunt in spinas: & creverunt spinæ, & suffocaverunt ea. 8. Alia autem ceciderunt in terram bonam: & dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum. 9. Qui habet aures audiendi: audiat. 10. Et accedentes discipuli, dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis? 11. Qui respondens, ait illis: Quia vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum: illis autem non est datum. 12. Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit, qui autem non habet, & quod habet, auferetur ab eo. 13. Ideò in parabolis loquor eis: quia videntes non non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt. 4. Et adimpletur in eis prophetia Isajæ dicentis: Auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non videbitis. 15. Incrassatum est enim cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculos suos clauserunt, ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur, & sanem eos. 16. Vestri autem beati oculi, quia vident: & aures vestræ, quia audiunt. 17. Amen quippe dico vobis, quia multi Prophetæ, & justi cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis: & non audierunt. 18. Vos ergo audite parabolam seminantis. 19. Omnis

qui

qui audit verbum regni, & non intelligit, venit malus, & rapit quod seminatum est in corde ejus: hic est qui secus viam seminatus est. 20. Qui autem super petrosa seminatus est, hic est qui verbum audit, & continuò cum gaudio accipit illud. 21. non habet autem in se radicem, sed est temporalis: facta autem tribulatione & persecutione propter verbum, continuò scandalizatur. 22. Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum audit, & sollicitudo sæculi istius, & fallacia divitiarum suffocat verbum, & sine fructu efficitur. 23. Qui verò in terram bonam seminatus est, hic est qui audit verbum, & intelligit, & fructum affert, & facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud verò trigesimum. 24. Aliam parabolam proposuit illis, dicens. Simile factum est regnum cœlorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo. 25. Cùm autem dormirent homines, venit inimicus ejus, & superseminavit zizania in medio tritici, & abiit. 26. Cùm autem crevisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania. 27. Accedentes autem servi patris familias, dixerunt ei: Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Unde ergo habet zizania? 28. Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt ei: Vis, imus, & colligimus ea? 29. Et ait: Non ne fortè colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticum. 30. Sinite utraque crescere usque ad messem, & in tempore messis dicam messoribus: Colligite primùm zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum; triticum autem congregate in horreum meum. 31. Aliam parabolam proposuit eis, dicens: Simile est regnum cœlorum grano sinapis: quod accipiens homo seminavit in agro suo. 32. Quod minimum quidem est omnibus seminibus; cùm autem creverit, majus est omnibus oleribus, & fit arbor, ita ut volucres cœli veniant, & habitent in ramis ejus. 33. Aliam parabolam locutus est eis: Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum. 34. Hæc omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas, & sine parabolis non loquebatur eis. 35. ut impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi. 36. Tunc dimissis turbis, venit in domum; & accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. 37. Qui respondens ait illis: Qui seminat bonum semen, est filius hominis. 38. Ager autem, est mundus: Bonum verò semen, hi sunt filii regni. Zizania autem, filii sunt nequam. 39. Inimicus autem qui seminavit ea, est diabolus. Messis verò, consummatio sæculi est. Messores autem, Angeli sunt. 40. Sicut ergo colliguntur zizania, & igni comburuntur: sic erit in consummatione sæculi. 41. Mittet filius hominis Angelos suos, & colligent de regno ejus omnia scandala, & eos, qui faciunt iniquitatem. 42. Et mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus & stridor dentium. 43. Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum: Qui habet aures audiendi, audiat. 44. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro: quemqui invenit homo, abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit universa quæ habet, & emit agrum illum. 45. Iterùm simile est regnum cœlorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas. 46. Inventa autem una pretiosa margarita, abiit, & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam. 47. Iterùm simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti. 48. Quam, cùm impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. 49. Sic erit in consummatione sæculi: exibunt Angeli, & separabunt malos de medio justorum. 50. Et mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus, & stridor dentium. 51. Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei: Etiam. 52. Ait illis: Ideò omnis Scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova & vetera. 53. Et factum est, cùm consummasset Jesus parabolas istas, transiit inde. 54. Et veniens in patriam suam, docebat eos in synagogis eorum, ita ut mirarentur, & dicerent: Vnde huic sapientia hæc, & virtutes. 55. Nonne hic est fabri filius? Nonne mater ejus dicitur Maria: & fratres ejus, Jacobus, & Joseph, & Simon, Judas. 56. Et sorores ejus, nonne omnes apud nos sunt? Unde ergo huic omnia ista. 57. Et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis: Non est Propheta sine honore, nisi in patria, & in domo sua. 58. Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum.

VERS. 1. Mar. 4. 1. IN ILLO DIE EXIENS JESUS DE DOMO, SEDEBAT SECUS MARE) Syrus: *Super littus maris.* Christus cùm de more in domo, id est, in hospitio, quod pro habitatione & prædicatione Capharnai conduxerat, ut dixi cap. 4. vers. 13. prædicasset, dimisit turbas, ut se suaque curarent; utque se & discipulos quiete & cibo reficeret; mox cùm sciret turbas, quæ ab ore ejus pendebant, utpote cœlesti ejus doctrina & spiritu inescatas, majore numero affluxuras, ut domus eas non caperet, domo egressus est ad littus capacissimum vicini maris Galilææ, ibique per parabolas sequentes prædicavit.

VERS. 2. Luc. 8. 4. Mar. 4. 1. ET CONGREGATÆ SUNT AD EUM TURBÆ MULTÆ, ITA UT IN NAVICULAM ASCENDENS SEDERET, ET OMNIS TURBA STABAT IN LITTORE) Ob copiam turbæ Christus è littore ascendit in navim, ex eaque quasi è suggestu concionatus est ad turbam innumeram circumfluentem, & littus maris occupantem.

ET LOCUTUS EST EIS MULTA IN PARABOLIS) id est, per parabolas more illius Gentis & ævi, ut dixi can. 26. & seq. q. d. Locutus est eis parabolicè, id est, figuratè & obscurè. **A**

VERS. 3. Luc. 8. 5. Mar. 4. 2. 3. DICENS: ECCE EXIIT QUI SEMINAT, SEMINARE) ad seminandum. Arabicus, *ut seminaret.* Græcè *ὁ σπείρων*, id est, *seminans*, sive seminator. Nota: Appositè doctrina & prædicatio Evangelica comparatur semini, & ex eo prodeunti messi: quia sicut ad messem corporalem opus est semine, terra, sole, pluviis, & ventis; sic etiam similibus opus est ad messem Evangelicam & spiritualem: semen enim est verbum Dei, sive Evangelium, ejusque prædicatio: terra est liberum cujusque audientis arbitrium: sol est gratia præveniens, illuminans, & inflammans liberum arbitrium, ut verbum Dei excipiat, digerat, indeque fructus charitatis, & virtutum omnium producat: pluvia est gra- **B** tia rigans, conservans, & promovens hosce bonos arbitrii actus & motus: venti sunt tentationes, qui illos agitando magis radicant & roborant: denique

Seminis analogia cum Evangelio.

opus

opus est *patientia*. Græcè ἐν ὑπομονῇ, id est, sustinentia in laboribus & afflictionibus arandi, seminandi, occandi, sarriendi, &c. ac longanimi messis, id est, fructus & præmii expectatione.

Adverte: Finis & scopus, adeoque summa hujus parabolæ est, ut doceat Christus se esse seminatorem, id est, prædicatorem Evangelii in terra, id est, apud homines, sed dispari apud dispares fructu. Primò enim non omnes, qui audiunt Evangelium, illud acceptant, illique credunt; sicut semen, licèt in terra seminatum, non tamen ubique, verbi gratia in via, vel juxta viam, à terra calcata & dura excipitur, nec ullas in ea radices agit. Secundò, non omnes, qui credunt, in fide perseverant, sed aliqui suadente tentatione recedunt; sicut semen in terra petrosa germinans, illicò ad solis ardorem arescit. Tertiò, non omnes, qui in fide perseverant, fructum bonorum operum proferunt; sicut spinæ semen in terra aliàs bona bellè progerminans suffocant, ne fructum producat. Quartò, hæc fiunt non vitio seminis, id est doctrinæ, sed terræ, id est auditorum culpa, illaque varia, scilicet quædam ob petras, quædam ob spinas: petra est caro, spina est mundus, via est trita sæcularis & licentioris vitæ consuetudo, ubi volucres cœli, id est dæmones instar avium velocissimi, diligentissimi, & animarum voracissimi semen auditum, id est doctrinam prædicatam è memoria & mente abripiunt, dum eos, qui secus viam versantur, id est, homines naturæ, & naturali prudentiæ, communique consuetudini, & modo vivendi intentos, vagos, item otiosos & curiosos avertunt à consideratione & penetratione doctrinæ auditæ, & ad vanitates solitas distrahunt. Quintò, semen, id est doctrinam in terra bona, hoc est in corde bono suscipiunt, qui illud ruminare incipiunt, in eoque proficiunt: in optimo, qui totis viribus ejus executioni, & virtutum perfectioni incumbunt. Sexto, aliud semen fert fructum minorem, aliud majorem, aliud maximum; putà aliud trigesimum, aliud sexagesimum, aliud centesimum; idque ob majorem vel seminationem, id est prædicationem & illuminationem rerum spiritualium, ac gratiæ affluxum, vel ob majus liberi arbitrii cum gratia studium, cooperationem, & conatum. Hæc est summa totius parabolæ, ex qua facile est illam, omnesque ejus partes intelligere: quare singulas breviter pertractemus.

Dispar seminis fructus, Vide ?

Applicatio partium parabolæ.

Moraliter.

Moraliter prædicator cum Christo, qui è domo, imò è cœlo & sinu Patris impulsus vi amoris exiit in terram, exeat è domo contemplationis in agrum prædicationis, ut quod in oratione à Deo hausit, magno spiritu in populum effundat, obeundo urbes & pagos, magisque prædicet sanctæ vitæ exemplo, quàm verbo: *Præbeat aliis exemplum, & sit ejus quasi copia dicendi, forma vivendi*, ait S. Augustinus lib. 4. Doctr. Christian. cap. 29. Rursum invocat Deum, ut quod ipse loquitur in aure, Deus loquatur in mente. Nam, ut ait S. Gregorius lib. 11. Moral. cap. 5. *Plerumque fit, ut cùm audientis cor, exigentibus culpis, Dei gratia non repletur, incassùm exteriùs à prædicatore moneatur. Quia mutum est os omne, quod loquitur, si ille interiùs in corde non clamet, qui aspirat verba, quæ audiuntur.*

VERS. 4. Luc. 8. 5. Mar. 4. 4. ET DUM SEMINAT, QUÆDAM (semina, vel seminis grana) CECIDERUNT SECUS VIAM, ET VENERUNT VOLUCRES COELI, ET COMEDERUNT EA) *Secus viam*, scilicet in oram sive limitem agri viæ conterminam, quæ assiduè à viatoribus pedibus teritur & calcatur, ac proinde semini concipiendo non est idonea, sed illud nudum servans avibus rapiendum exponit. Est gradatio; ab ineptiore enim terra, in qua seminatur, gradatim ascendit ad minùs ineptam, aptiorem, & aptissimam. Ineptissima enim ad semen terra est, quæ in via, vel juxta viam omnium pedibus calcatur; minùs inepta est terra petrosa; aptior est terra bona, sed spinis admista; aptissima est, quæ tota terrea est, pinguis, & succosa. Porrò via est mens malis cogitationibus trita & arefacta, ait Rabanus: hæc enim doctrinam Evangelii suis consuetis cupiditatibus contrariam non capit, non sentit, non intelligit, quia tota suis carnis illecebris intendit. Unde Glossa Interlinearis: Tales, ait, sunt, qui nec prædicatione compunguntur; nec benè agere incipiunt.

ALIA AUTEM CECIDERUNT IN PETROSA, UBI NON HABEBANT TERRAM MULTAM, ET CONTINUO EXORTA SUNT, QUIA NON HABEBANT ALTITUDINEM (Græcè βάθος, id est profunditatem) TERRÆ) q. d. Alia ceciderunt in terram petrosam, quæ, quia in ea parum habebant terræ, & multum petræ, non potuerunt profundas agere radices; quare illicò ebullire & germinare cœperunt, ac ante tempus exorta sunt. Hinc velut præcocia mox defecerunt: *Quod enim citò fit citò perit*. Causam subdit. VERS. 5. Luc. 8. 6. Mar. 4. 5.

Quod citò fit citò perit.

SOLE AUTEM ORTO ÆSTUAVERUNT (Græcè ἐκαυματίσθη, id est, caumate, sive æstu solis exusta sunt, æstu perierunt, tam semina, quam germina ex eis præcociter erumpentia) ET QUIA NON HABEBANT RADICEM, ARUERUNT) Quia enim tenuem habebant terram, cui mox succedebat petra, hinc partim defectu humoris, partim vi solis ad petram radios suos reflectentis, itaque æstum augentis & intendentis, arefacta & exusta sunt. Porrò petra est durities protervæ mentis, ait Rabanus, in qua non est altitudo, id est profunditas terræ, id est profunda lenitas animæ obedientis, & disciplinis cœlestibus instituta. Unde tales, dulcedine tantùm auditi verbi, & promissionis cœlestis ad horam delectantur; sed radicem desiderii salutaris non figunt, ideoque ardore solis, id est, fervore persecutionis uruntur per impatientiam; quia verbum Dei firmiter non hæserat menti, ideoque exarescunt, id est, virorem fidei perdunt, ait Interlinearis. Rursum S. Chrysost. *In animabus, ait, quæ petra est, potest fieri terra pinguis; & quæ via, non conculcari: & spina, destrui. Omnibus Christus loquebatur, & si prævideret futura, ut posset dicere, quid me oportuit facere, & non feci? in quo docet discipulos, ne desides sint, etiamsi plures audientium pereant.* VERS. 6. Luc. 8. 6. Mar. 4. 6.

ALIA AUTEM CECIDERUNT IN SPINAS: ET CREVERUNT SPINÆ, ET SUFFOCAVERUNT EA) *In spinas*, id est, in terram germinantem spinas: inter spineta: *Et creverunt*, Græcè ἀνέβησαν, id est *ascenderunt*, id est citiùs excreverunt, seque dilatarunt, quàm bona semina, quæ sensim & tardè exsurgunt (lolium enim facilè crescit, triticum difficilè, ideoque à lolio suffocatur) itaque ea jam in culmos germinantia suffocaverunt; tum quia humorem & alimentum eis per radices suas præripuerunt; tum quia auram liberam, locumque crescendi, seseque dilatandi eis ademerunt: spinas has Christus vers. 22. interpretatur divitias. VERS. 7. Luc. 8. 7. Mar. 4. 7.

ALIA VERO CECIDERUNT IN TERRAM BONAM, ET DABANT FRUCTUM, ALIUD CENTESIMUM, ALIUD SEXAGESIMUM, ALIUD TRIGESIMUM) Arabicus: *Pro uno centum, & pro alio sexaginta, & pro alio triginta*) Hæc disparitas fructus oritur ex disparitate tum terræ, tum culturæ. Terra enim pinguis, si benè colatur, ex uno grano profert centum grana: alia minùs pinguis, sexaginta: alia sterilior, triginta. Porrò terra bona est fidelis & devota conscientia, ait Interlinearis. VERS. 8. Luc. 8. 8. Mar. 4. 8.

Nota: Sola quarta pars, sive sors seminis, scilicet quæ cecidit in terram bonam, fecit fructum: reliquæ enim tres seminis sortes, scilicet quæ cecidere in viam, in terram petrosam, & in spinas, perjere, nec fructum fecere; ita ex auditione concionis pauci proficiunt, sed longè plures nullum faciunt fructum.

QUI HABET AURES AUDIENDI, AUDIAT) Utitur hac phrasi Christus, cùm res est obscura & symbolica, aut ardua & difficilis, ut attentionem & studium auditorum excitet. *Aures audiendi*, id est, ad audiendum, habet, qui sedulò audit, & attendit verbis Christi ea mente, ut illa capiat & ruminet, illisque obediat, & opere exequatur. Multi enim audiebant Christum ex curiositate, ut audirent aliquod novi, docti, sublimis, elegantis, non autem ut illa, quæ audiebant, menti imprimerent, & opere perficerent. Hi non habebant aures ad audiendum. Tales etiamnum sunt multi, qui audiunt conciones ob elegantiam vel doctrinam, non ut VERS. 9. Luc. 8. 8. Mar. 4. 9.

vitam

vitam mutent, de quibus Deus Ezechielis cap. 33. *Es eis*, ait, *quasi carmen musicum, quod suavi, dulciq; sono canitur, & audiunt verba tua, & non faciunt ea.*

VERS. 10. ET ACCEDENTES DISCIPULI DIXERUNT EI: QUARE IN PARABOLIS LOQUERIS EIS?) q.d. Turbæ rudes non capiunt sermones parabolicos, & symbolicos, ut quid ergo eos illis ingeminas? Cur non clarè eis sensa tua pandis, ut ea intelligant?

VERS. 11. Luc. 8. 10. Mar. 4. 11. QUI RESPONDENS, AIT ILLIS: QUIA VOBIS DATUM EST NOSSE MYSTERIA REGNI CÆLORUM, ILLIS AUTEM NON EST DATUM) Arabicus: *Vos donati estis cognitione mysteriorum regni cælorum, & illi donati non sunt.* Causa, cur Christus loquebatur turbis in parabolis, erat, quia plerique ex illis vel adhuc erant incapaces doctrinæ cœlestis & Evangelicæ, vel illi non credebant, imò nonnulli irridebant: Scribæ etiam cum suis calumniabantur, Christumq; habebant pro impostore falsoq; Propheta: quare non habebant *aures audiendi*, quas, vers. 9. exegit Christus. Ubi autem non est auditus, ne effundas sermonem, ait Sapiens. Tacitè ergo stimulat eos Christus, ut aures audiendi induant, ac sermones suos parabolicè dictos serutentur, eorumque explicationem humiliter studio obsequendi ab eo efflagitent, itaque se capaces Evangelicæ prædicationis efficiant. Quod ubi fecerint, spondet se clarè explicaturum ea, quæ parabolicè hic enuntiat.

Porrò indicat Christus capacitatem hanc non posse obtineri viribus propriis, sed à Deo suppliciter postulandum; Dei enim esse donum, quod ipse discipulis Christi dederit, aliis negarit, eosque in sua cæcitate & perfidia reliquerit, q. d. Vestra, ò Apostoli, est hæc gratia & felicitas, quòd Deus vobis dederit fidem in me, quodque ea de causa ego ejus mysteria clarè vobis enuntiem, cùm cæteris loquar dumtaxat in parabolis. Fides enim est donum Dei. Vos ergo de eo jugiter Deo gratias agite, ac pro cæteris Deum orate, ut eis pariter det aures audiendi, sicut dedit vobis; tunc enim parabolas meas clarè edisseram, uti edissero vobis. Unde Marcus cap. 4. 11. habet: *Illis, qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt*, id est, incredulis, qui sunt extra fidem & Ecclesiam, omnia à me dicuntur & aguntur parabolicè, id est, obscurè per symbola & ænigmata, ne ea contemnant, rideant, cavillentur. Nam, ut ait Beda: *Non solùm ea, quæ loquebatur Dominus, verùm etiam quæ faciebat parabolæ fuerunt, id est, rerum mysticarum signa*, ab incredulis Scribis & Judæis abscondita, juxta illud: *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* Matth. 7. 8. Quocirca addit Marcus. *Ut videntes videant, & non videant* (non intelligant) *& audientes audiant, & non intelligant: nequando convertantur, & dimittantur eis peccata*, q. d. Excæcati sunt & obstinati, ideòque in sua cæcitate & perfidia perseverant, nec lumen veritatis, quod offero, admittunt. Cæcitas autem hæc est pœna præcedentium peccatorum, quæ commiserunt. Hæc omnia magis patebunt ex sequentibus.

Nota: Tò *ut*, cùm ait Marcus: *Ut videntes videant, & non videant*, significat non causam & intentionem, sed consecutionem & effectum. Non enim Christus parabolicè loquens intendebat positivè eos excæcare, sed permittere dumtaxat id, quod ex parabolis Christi sequebatur, scilicet ut Scribæ, & Judæi invidia & concupiscentia obcæcati, videntes tot Christi miracula, & audientes cœlestem ejus sapientiam, illi tamen non crederent, nec visa & audita intelligerent; sed similiter se haberent, perinde ac si ea non vidissent, nec audissent.

VERS. 12. Inf. 25. 29. QUI ENIM HABET, DABITUR EI, ET ABUNDABIT: QUI AUTEM NON HABET, ET QUOD HABET, AUFERETUR AB EO) Arabicus: *Et qui habet aliquid, dabitur, & addetur: & qui non habet*, &c. Gnome est habens speciem proverbii, ait Salmeron, Franc. Lucas, Maldonatus & Jansenius, estq; verissima; ditioribus enim datur, pauperibus semper aufertur. Simili enim modo Deus fideles & electos suos, quales erant Apostoli, in dies cumulat novis gratiis & beneficiis, ut in virtute & sanctitate abundent: ab infidelibus autem, ingratis, & indignis, quos negligit & despicit, quales erant Judæi, sensim sua dona tam gratiæ, quàm naturæ aufert.

Sensus est primò, q. d. Qui habet fidem, dabitur ei mysteriorum regni Dei cognitio; hæc enim sine fide cognosci nequeunt; qui verò non habet fidem, ab eo auferetur bonum, quod habet, q. d. Vobis, ò Apostoli, quia in me quasi Messiam creditis, datum est assiduè & clarè à me audire mysteria Dei & cœli, quibus in ejus spem & amorem in dies magis rapiamini. At Judæis & Scribis, qui in me quasi in Messiam suum credere nolunt, Deus auferet tenuem, quam de Deo & cœlo habent cognitionem & sensum; imo privabit eos Ecclesia, regno, pontificatu, templo, sacrificio, patria, omnique re sacra & civili, ut profani & perfidi, vagabundi & miseri toto orbe oberrent. Ita S. Hieronymus, Euthymius, & Hilarius, qui sic exponit, q.d. Habens fidem, mysteria fidei percipiet. At Judæi fidem non habentes, legem quoque, quam habuerant, perdiderunt.

Secundò, q.d. Qui habent aures audiendi, hoc est ad audiendum, nimirum qui ad me afferunt sincerum affectum, scilicet purum fidei & veritatis desiderium & studium, uti vos ex Dei dono affertis, ò Apostoli, his ego clarè veritatem cœlestem aperiam, eosque in via virtutis, spiritusque, qua ad regnum Dei perveniant, assiduè promovebo: at qui hoc purum veritatis desiderium non habent, sed suis cupiditatibus, superstitionibus, & erroribus indulgent, uti facitis vos, ò Judæi & Scribæ, ab his parva illa, quam habent de Deo rebusque divinis, cognitio sensim auferetur, fientque cæci omnino, ideòque vobis, ò Judæi, ego Christus loquor non clarè, sed obscurè in parabolis, uti sequitur: *Qui enim parvam boni scintillam habet, & eam non excitat accenditq; per spiritum & spiritualia, necesse est eam extingui*, ait Theophylactus: studium enim est, quod promovet studiosos uti in literis, sic & in virtutibus: quòd si studium auferas, deficiet sensim scientia & virtus, etiam jam acquisita. Ita S. Chrysostomus, Beda, Remigius, D. Thomas & alii.

Tertiò, S. Augustinus lib. 1. de Doctr. Christ. cap. 1. *τὸ habet* exponit per *utitur*, applicatque prædicatoribus, q.d. Prædicator, qui doctrinam habet, id est, doctrina sibi à Deo data utitur, strenuèque eam prædicat, aliisque communicat, huic numquam doctrina, verbaque, quæ dicat & prædicet, Deo suggerente, deficient: at si quis doctrina non utatur, sensim ipse ejus obliviscetur, illamque amittet. Sic enim *habere* pro *uti* sumitur c. 25. v. 29. Ita experimur strenuos concionatores, quo plus concionantur; eo plus verbis spirituque abundare, instar fontium, è quibus quantum aquæ effluit, tantumdem aliunde rursum affluit.

IDEO IN PARABOLIS LOQUOR EIS, QUIA VIDENTES NON VIDENT, ET AUDIENTES NON AUDIUNT, NEQUE INTELLIGUNT) Ecce hic clarè Christus aperit causam, quam vers. 11. attuli, cur ipse Judæis & Pharisæis loqueretur in parabolis, quia scilicet ipsi Christum antea clarè de pœnitentia, & via ad regnum cœlorum docentem & prædicantem audire, id est, intelligere, obedire & credere noluerunt: ac videntes ejus sanctitatem & miracula, ex iis ipsum pro Messia agnoscere & colere detrectarunt. Merebantur ergo, ut obscurè & per parabolas eis loqueretur Christus. Ipse enim docebat Capharnai, ubi erant mercatores opulenti, suis opibus, luxui, & pompæ incumbantes: alii erant Scribæ & Pharisæi, vel eorum asseclæ: hi doctrinam Christi de cœlo, de opum contemptu, de humilitate, paupertate, pœnitentia, &c. aspernabantur, imò ridebant & calumniabantur: quare Christus studio confugit ad parabolas, quas cùm non intelligerent, ridere & calumniari non poterant: locutus est ergo eis in parabolis non idcirco quòd absolutè essent reprobi, sed quia erant indigni, ingrati & incapaces; nam eum simpliciter & clarissimè docentem & prædicantem, magis curiositatis & calumniæ causa, quàm fi edendi studio audierant, ut patet ex cap. præcedenti v. 2. 10. 14. 24. 38. & cap. 11. vers. 23. ubi Christus *væ* æternæ damnationis in cives Capharnai detonat: *Usque in infernum*, inquit, *descendes: quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, fortè mansissent usque in hanc diem.* Ita S. Hilarius, Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus & Beda. Fateor tamen inter hanc infidelium Judæorum turbam admistos fuisse plures, qui boni, vel misti erant

erant desiderii audiendi Christum salutis suæ causa; sed quia hi immixti erant turbæ infidelium Christo adversantium, hinc cum ea non nisi parabolas audire ipsis datum est, ut ex iis, licèt non intellectis, saltem admirationem & reverentiam in Christum conciperent, quæ deinde ulteriùs eos promoveret & instigaret; imò, ut ait S. Chrysostom. Pharisæis & Scribis omnibus, quantumvis malignis & obstinatis, Christus loquebatur in parabolis hac mente & hoc fine, ut ipsis eas scrutandi ac Christo credendi, seque salvandi desiderium sincerum injiceret, injectumque acueret, atque ut cæcitatem temporaneam passi in parabolis, quas non capiebant, avidiùs verum lumen Christum requirerent, & parabolarum explicationem ab eo flagitarent. Et hoc innuit Marcus cap. 4. 33. dicens: *Multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire*, ut scilicet, qui possent, eas intelligere & capere, caperent; qui verò non possent, stimularentur ad explicationem earum vestigandam, & à Christo flagitandam.

VERS. 14. ET ADIMPLETUR IN EIS PROPHETIA ISAJÆ DICENTIS: AUDITU AUDIETIS, ET NON INTELLIGETIS: ET VIDENTES VIDEBITIS, ET NON VIDEBITIS) Id est, non intelligetis id, quod in Christo videtis & auditis.

VERS. 15. Marc. 4. v. 12. INCRASSATUM EST ENIM COR POPULI HUJUS, ET AURIBUS GRAVITER AUDIERUNT (Arabicus: *Et gravatæ sunt aures eorum*) ET OCULOS SUOS CLAUSERUNT: NE QUANDO VIDEANT OCULIS, ET AURIBUS AUDIANT, ET CORDE INTELLIGANT, ET CONVERTANTUR, ET SANEM EOS) Citat Isajam c. 6. v. 9. & 10 ubi pro *incrassatum* Noster vertit *excæca*, id est, ex Arabis (Chald. *infatua*) *cor populi hujus*. Hebr. est, השמן *hasmen*, id est, impingua, incrassa cor populi hujus, & aures ejus aggrava. Unde nota excæcationem, incrassationem, obdurationem tribui tum Deo hominem excæcatum, incrassatum & obduratum deserenti, & in sua excæcatione relinquenti, ejusque occasiones ingerenti: tum homini, quia propriè ac sponte sua seipsum excæcat, incrassat, obdurat, dum suis tenebris & vitiis mordicus adhærescens, ad lumen divinum oculos claudit, & ad doctrinam Christi mentis aciem obfirmat & occludit. Unde Septuag. Isajæ 6. quos sequitur Noster, legentes aliis punctis השמן *hasch-man*, vertunt clariore & planiore sensu: *Incrassatum est cor populi hujus*, scilicet, directè à seipso, indirectè à Deo: præsertim, quia præcedentia significat eos non tam à Deo, quàm à propria sua cupiditate, superbia, malitia, odio & invidia in Christum excæcatos fuisse. Vide dicta Isajæ 6. vers. 9. & 10. ubi fusè hæc explicui.

VERS. 16. Luc. 10. v. 23. VESTRI AUTEM BEATI OCULI, QUIA VIDENT (Arabicus: *quia ipsi perspiciunt*) ET AURES, QUIA AUDIUNT) *Oculi & aures* tum corporis, tum potiùs mentis accipe, q.d. Beati estis, ò Apostoli, quia mysteria regni cœlestis à me hauritis oculis & auribus, tum externis corporis, tum internis animi: oculis enim corporis videtis meos sanctos mores, gestus, mysteria, miracula: auribus auditis cœlestia mea dogmata: sed, quod longè potiùs est, oculis & auribus mentis, Deo illam illuminante, eadem capitis, creditis, & intelligitis, quod non faciunt Judæi: animus enim, æquè ac corpus, suos habet oculos & aures, imò ipse totus est oculus, totus est auris, ut quælibet visa & audita percipere & intelligere valeat.

VERS. 17. Luc. 10. v. 24. AMEN QUIPPE DICO VOBIS, QUIA MULTI PROPHETÆ ET JUSTI CUPIERUNT VIDERE, QUOD VIDETIS, ET NON VIDERUNT, ET AUDIRE, QUÆ AUDITIS, ET NON AUDIERUNT) Nam, ut ait Christus Joan. 8. 56. *Abraham exultavit, ut videret diem meum, vidit & gavisus est*. Jacobi vox & votum est. *Salutare tuum expectabo Domine*. Gen. 49. 18. & Isajæ cap. 45. 8. *Rorate cœli desuper, & nubes pluant justum. Aperiatur terra & germinet salvatorem*. Idem fuit sensus, idem desiderium omnium Patriarcharum, omnium Prophetarum, omnium Sanctorum veteris Testamenti, scilicet, cernere & audire Messiam mundi redemptorem, doctorem & salvatorem.

Tria S. Augustini vota. Fertur S. Augustinum tria in votis habuisse: Primum, videre Christum in carne conversantem: Secundum, cernere Romam in splendore Imperii triumphantem: Tertium, audire Paulum in cathedra fulminantem. Idem multorum fuit, & etiamnum est votum.

VERS. 18. Luc. 8. v. 11. & 12. Marc. 4. v. 14. 15. VOS ERGO AUDITE PARABOLAM (explicationem parabolæ) SEMINANTIS. VERS. 19. OMNIS QUI AUDIT VERBUM REGNI (cœlorum, scilicet, quantum & quale illud sit, quibusque viis & mediis occupandum) ET NON INTELLIGIT, VENIT MALUS (ὁ πονηρὸς, id est, ille malus per excellentiam, putà diabolus) ET RAPIT QUOD SEMINATUM EST IN CORDE EJUS: HIC EST QUI SECUS VIAM SEMINATUS EST) Clariùs Lucas cap. 8. vers. 12. *Semen*, inquit, *est verbum Dei. Qui autem secus viam, hi sunt, qui audiunt; deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum; ne credentes salvi fiant.*

Analogia verbi Dei cum seminis. Appositè verbum Dei sive Evangelium, ejusque prædicatio comparatur semini & seminationi. Prima. Primò, quia sicut verbum ore prædicantis; sic semen manu seminantis spargitur & seminatur. Secunda. Secundò, sicut verbum aure & corde audientis; sic semen visceribus terræ suscipitur & concipitur, ut pariat germina. Tertia. Tertiò sicut semen omnium frugum & fructuum, sic & Verbum Dei omnium bonorum operum parens est & causa. Quarta. Quartò, sicut terra sine semine non nisi urticas, lolia & spinas progerminat; sic & mens hominis sine verbo Dei non nisi vana, vitiosa & noxia profert. Quinta. Quintò, sicut semen, ut fructificet debet seminari, & recipi in terra non dura nec saxosa, arida aut spinosa, sed molli, humida, pura & succosa; sic & verbum Dei, ut fructus spirituales proferat, debet suscipi corde molli, flexili, puro & ad virtutem pietatemque propenso. Hoc est, quod ait Jacobus cap. 1. v. 21. *In mansuetudine suscipite insitum verbum*. Vide ibi dicta.

Rursum Palladius lib. 1. de Re rustica tit. 35. ne semina à talpis, muribus, formicis, campis, locustis rodantur: remedium suggerit ut semina priùs rebus austeris & amaris macerentur. *Serpentes*, ait, *prope omni austeritate fugantur, & nocentes spiritus innocentia fumi graveolentis exagitat. Uranius galbanum, vel cervi cornua, radices lilii, capræ ungulas. Hoc genere monstra omnia perhibentur.* Sic & Plinius libr. 19. cap. 10. docet cicer arcere erucas ab oleribus, additque: *Semen olerum si succo ejus* (absinthii) *madefactum feratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt.* Vide eumdem de seminum vitiis & remediis libr. 18. cap. 17. ubi inter alia ait: *Vino ante perfusa semina minus ægrotare existimant*. Pari modo, ut semen verbi & gratiæ Dei, in corde à voluptatum corrosione intactum servemus, macerandum est sobrietate, jejunio, pœnitentiis cæteraque vitæ austeritate: hæc enim a mente omnem putredinem & corruptionem deliciarum arcet.

Sexta. Sextò, sicut terra debet arari, stercorari, occari, sarriri, runcari, &c. ut semen in ea germinet & fructum edat; sic & cor hominum debet subigi, purgari, excoli laboriosis actibus pœnitentiæ, mortificationis, obedientiæ aliarumque virtutum, ut verbum Dei in eo fructum proferat. Hoc est, quod ait Isajas cap. 32. 20. *Beati, qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedes bovis & asini.* Vide ibi dicta. Septima. Septimò, sicut semen, ut pullulet, eget pluvia, sole & cœlo; sic & ut verbum Dei in mente radicetur, & germina bonorum desideriorum & operationum producat, debet irrigari gratia, & calefieri charitate cœlesti. Hoc est, quod ait Isajas cap. 61. 11: *Sicut terra profert germen suum, & sicut hortus semen suum germinat; sic Dominus Deus germinabit justitiam* (per verbum Evangelii à Christo & Apostolis sparsum) *& laudem coram universis Gentibus*. Octava. Octavò, sicut semen in terra susceptum, ut fructificet, debet resolvi, frangi, aperiri & mori; sic & verbum in corde hominis, ut fructificet oportet, ut meditando resolvatur, comminuatur, conteratur & quasi moriatur, utque cor ipsum pariter comminuat & mortificet, juxta illud Christi: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert*. Joan. 12. 24. Rursum, terra ut ex semine fructum ferat, debet pati aratrum, occationem, pluvias, grandines, ventos, &c. sic fidelis, ut ex verbo Dei fructum edat, debet multa adversa sustinere. Nona. Nonò, semen prius debet radices agere in terra, deinde in germina & ramos progerminant, mox in flores effloresclt, & ex iis denique fructus producit; sic & verbum Dei priùs

priùs radicari debet in mente, deinde germina bonarum cogitationum & flores bonorum desideriorum proferre, ut tandem fructus bonorum operum producat. Decimò, vis tota arboris, fruticis & plantæ est in semine: ex illo enim tota arbor & planta omnesque ejus partes & membra (quæ proportionaliter similia habet membris animalis & hominis) prodeunt: quocirca multi censent semen animatum esse, idque innuit Aristoteles lib. 2. de Generat. anim. cap. 1. Semen enim in terra jactum, mox quasi vivens viva producit germina. Pari modo tota vis virtutis, perfectionis & sanitatis, qua homo fit spiritalis, sanctus, & perfectus continetur in verbo Dei quasi in semine: hoc enim in mente se explicans & germinans, omnes omnium virtutum actiones producit. Undecimò, diversa semina diversos fructus producunt, ut semen pyri pyrum, pruni prunum, cerasi cerasum, tritici triticum, hordei hordeum &c. Sic diversæ sententiæ Evangelii diversos in mente affectus pariunt, ut gnomæ humilitatis pariunt humilitatem, patientiæ patientiam, pœnitentiæ pœnitentiam. Duodecimò, sicut ad generandum prolem concurrit pater & mater; sic ad fructum producendum concurrit semen & terra, sed ita, ut terra totam vim hunc illumve fructum producendi, hauriat à semine. Simili modo ad bonum opus concurrit verbum Dei, tum externum, tum magis internum ac liberum hominis arbitrium, quod verbo Dei cooperari debet, sed ita, ut totam vim producendi opus spirituale, supernaturale & divinum, quod sit Deo gratum & meritorium vitæ æternæ, hauriat à Dei verbo & gratia, uti docet Concilium Tridentinum sess. 6. sicut à libero arbitrio haurit libertatem, sive quòd sit opus liberum, non coactum, nec necessarium: verbum enim internum, quod Deus loquitur in anima, eam excitans & corroborans ad actus pœnitentiæ, patientiæ, charitatis, religionis, &c. non est aliud, quàm ipsa gratia Dei intellectum illuminans, & affectum sive voluntatem roborans, & accendens ad opera divina virtutum. Hoc autem verbum internum, putà, hanc gratiam, Deus solet addere verbo prædicationis externo, itaque illud quasi animare, quod alioqui sine gratia esset, quasi inanime, inefficax & invalidum ad tanta opera. Quod ergo prædicator loquitur exteriùs in aure, hoc Deus interiùs in corde loquatur, oportet, ut fiat fructus.

Decimò. Undecimò. Duodecimò.

Denique sicut ex potentiori & efficaciore semine, atque ex meliori terra melior producitur fructus, v. g. meliùs triticum, meliùs hordeum; sic pariter ex potentiori prædicatione, Deique gratia, ac ferventiori cooperatione liberi arbitrii producitur præstantior virtutis actus, opusque magis excellens & heroicum. Audi Plinium lib. 18. cap. 24. *Semen optimum anniculum* (unius anni) *bimum deterius, trimum pessimum, ultra sterile: quod in ima area subsedit, ad semen reservandum est. Id enim optimum, quoniam gravissimum: optimum granum, quod rubet, & dentibus fractum eumdem habet colorem: Deterius, cui plus albi inest.* Deinde serendi leges hasce præscribit. Primò: *sationem locis humidis celeriùs fieri; ratio est, ne semen imbre putrescat: siccis seriùs, ut pluviæ sequantur, ne diu jacens, atque non concipiens, vanescat.* Secundò: *artis est æqualiter spargere. Manus utique debet congruere cum gradu, semperq; cum dextro pede.* Tertiò: *non transferendum est semen ex locis frigidis in calida, neque ex præcocibus in serotina.* Quartò: *pingui solo plus serito, gracili minùs.* Quintò: *oraculum illud custodiendum, segetem non defruges,* id est, ne nimia fœtura fructum omnem exhaurias; nam ut ait Columella, *constat segetem nimia defrugatione exinaniri.* Sextò addit Plinius: Serendum est, *cùm luna est in ariete, geminis, leone, libra, aquario. Virgilius triticum & far à vergiliarum occasu seri jubet, hordeum inter æquinoctium & brumam: viciam verò, faseolos & lentem Boote occidente.* Hæc omnia mysticè adapta Prædicatoribus sationi Evangelii.

Semen optimum quod? Serendi leges.

Et non intelligit) non advertit, non capit, non penetrat vim & sensa verbi Dei eo quòd alia occupatio, desiderium vel cura, aut ipse dæmon animum ad alia cogitanda divertat & distrahat.

Hic est, qui secus viam seminatus est) Id est, semen verbi Dei excepit, q. d. Hic, & hujus cor significatur per illam terræ partem, quæ in via vel juxta viam existens semen seminantis suscepit: unde Vatablus per hypallagen sic vertit: *Hoc* (semen) *est, quod juxta viam seminatum est.* Sicut enim semen in via, vel juxta viam cadens, à terra calcata & dura respuitur, ideòque in terra patulum ab avibus rapitur: sic pariter semen verbi Dei in corde consuetudine peccandi obdurato non suscipitur, sed illicò à dæmone cor ad consueta peccata impellente, rapitur. Talis ergo reipsa, non agri, sed viæ; non auditoris, sed contemptoris nomen speciemque & formam obtinet: quare irritus prorsus & cassus est in eo, utpote tam duro & inepto, omnis seminis verbi Dei jactus.

Porrò terræ in via calcatæ ad semen ineptitudo tollitur, si ipsa aratro, deinde ligone benè subigatur, fiatque mollis & tenera, ut semen concipiat: aratio enim viam exteret, & sepes transitum calcantium occludet; deinde stercoretur, sed moderatè & congruè. Nam, ut ait Plinius lib. 18. cap. 13. *ager, si non stercoretur, alget: si nimiùm stercoratus est, aduritur: satiusq; est id sæpe, quàm supra modum facere. Quo calidius solum est, eo minùs addit stercoris, ratio est.* Simili modo cordis vitiosa consuetudine, quasi callo obdurati ineptitudo ad verbum Dei tollenda est compunctione, quæ duritiem cordis scindat & molliat, ac ligone continentiæ, quæ vitiosas cupiditates frangat, & rectæ rationi legiq; Dei subiiciat.

Qui autem super petrosa seminatus est (semen excepit: sicut enim dicitur seminari semen, sic & terra; sed semen objectivè, terra passivè) hic est qui verbum audit, et continuo cum gaudio accipit illud) Vata. *Quod autem in petrosa seminatum est, hoc significat eum, qui,* &c. VERS. 20. Luc. 8. v. 13 Marc. 4 v. 16

Non habet autem in se radicem, sed est temporalis; facta autem tribulatione et persecutione propter verbum continuo scandalizatur) Hæc est secunda terræ semen recipientis conditio, priore, quæ præcessit, melior. Prior enim in via planè dura semen respuebat, hæc verò habens aliquid terræ mollis semen recipit & concipit, sed ad modicum tempus. Sensus est ergo q.d. Terræ petrosæ seminatæ simile est cor auditoris illius, qui verbum Dei audit, & cum gaudio illud mente accipit, concipit, ruminat, probat; quia delectatur illius pulchritudine, rectitudine, æquitate, sanctitate & spe consequendæ felicitatis, juxta illud: *Justitiæ* (leges & præcepta) *Domini rectæ, lætificantes corda*; Psal. 18. 9. hinc citò erumpit in herbam, id est, in pium erga fidem affectum & reliqua pietatis opera. Verùm hic qui in corde parum habet terræ & plus petræ, hoc est, quia plus habet pravæ consuetudinis in voluptatibus suis obduratæ & lapidescentis, quàm terreæ propensionis ad res pias, hinc verbum Dei in eo profundam radicem agere nequit: sed est *temporalis*, id est, non est constans in fide, sed ad modicum tempus, ut vertit Arabicus, credit; qui dum sentit verbum Dei suis cupiditatibus & vitiis, quibus assuevit, adversari, illud instar terræ duræ & petrosæ elidit & rejicit. Unde Lucas ait cap. 8. 14. Hi sunt *qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt*, à Dei verbo & fide, aut certè à lege, quam fides sequendam dictat: quare facta tribulatione à privatis, vel persecutione à publicis magistratibus, quæ ei vitam, opes, voluptates aut honores, quibus assuevit & amore affixus est, ob Dei verbum & fidem adimere minantur, continuò scandalizatur, id est, ut Syrus, *offenditur*, offensusque à fide vel fidei professione & exercitio resilit, &, ut Lucas ait, *recedit*, deficit, apostatat. Exemplum dat S. Gregorius hom. 15. in Evang. *Petrosa terra*, inquit, *humorem, non habuit: quia hoc, quod germinaverat ad fructum perseverantiæ non perduxit. Multi namq; cùm verbum contra avaritiam audiunt, eamdem avaritiam detestantur, rerum omnium contemptum laudant: sed mox, ut viderit animus, quod concupiscat, obliviscitur, quod laudabat. Multi cum verbum contra luxuriam audiunt, pollutiones carnis non solùm perpetrare non appetunt, sed etiam perpetratas erubescunt: sed mox ut carnis species eorum oculis apparet, sic mens ad desideria rapitur, ac si adhuc ab ea nihil sit contra hæc eadem desideria deliberatum: & damnanda agit, quæ quidquid egisse se meminit, jam & ipsa damnavit. Sæpè etiam contra culpas compungimur, & tamen post fletum ad easdem culpas redimus.* VERS. 21. Luc. 8. v. 13 Marc. 4. v. 16. 17.

Qui autem seminatus est, (semen verbi Dei

VERS. 22. Luc. 8. v. 14. Mar. 4. v. 18. 19. Dei excepit) IN SPINIS, HIC EST, QUI VERBUM AUDIT) Vatablus: *semen, quod seminatum est inter spinas significat eum, qui*, &c.) ET SOLICITUDO SÆCULI ISTIUS, ET FALLACIA DIVITIARUM SUFFOCAT VERBUM, ET SINE FRUCTU EFFICITUR) Tertia est hæc terræ semen recipientis sors & conditio, secunda tantò melior, quantò minùs impedimenti ad germinandum afferunt spinæ, quàm petræ. Terra ergo hæc notat cor auditoris, quod divitiis & curis sæculi quasi spinis oblitum est; hæ enim semen verbi Dei progerminans elidunt & suffocant, antequam maturos virtutum fructus producat. Nota: divitiæ aptè comparantur spinis, quia instar spinarum mentem distrahunt, pungunt, cruciant, ut de rebus divinis diviti sæpè cogitare non libeat. Audi Rabanum: *Rectè spinæ vocantur, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant, & quasi strangulando, spirituales virtutum fructus gignere non permittunt.*

Opes sunt spinæ. Cur?

Audi & S. Hieronymum: *Mihi videtur & illud, quod juxta literam ad Adam dicitur: Inter spinas & tribulos panem tuum manducabis, hic significare mysticè, quòd quicumque sæculi se dederit voluptatibus, curisq; istius mundi, panem cælestem & cibum verum inter spinas comedit.*

Et S. Gregorium homil. 15. in Evang. *Quis mihi umquam crederet, si spinas divitias interpretari voluissem maximè, cùm illæ pungant, istæ delectent? Et tamen spinæ sunt, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant, & cùm usque ad peccatum pertrahunt, quasi inflicto vulnere cruentant.*

SOLICITUDO SÆCULI) Id est, rerum sæcularium & temporalium, v.g. cura uxoris, prolium, familiæ, status, officii, dignitatis, quæ habet, vel quæ sibi aut suis ambit; hæc quasi spina aculeis suis mentem lacerat, id est, distrahit, turbat, mordet, vulnerat, exedit, juxta illud:

Res est solliciti plena timoris amor:

Cùm ex diverso solicitudo salutis & rerum divinarum mentem colligat, serenet, sanet, vegetet. Audi S. Gregorium hom. 15. *Suffocat, quia importunis cogitationibus guttur mentis strangulant: & dum bonum desiderium intrare ad cor non sinunt, quasi aditum flatus vitalis necant. Notandum etiam quòd duo sunt, quæ divitiis jungit, solicitudines videlicet, & voluptates: quia profectò & per curam mentem opprimunt, & per affluentiam resolvunt.*

Sunt fallaces: Cur?

FALLACIA) Id est, seductio *divitiarum*, sunt ipsæ fallaces divitiæ, quæ mentem à Deo & salute seducunt ad vanas & noxias opes, quæ multorum peccatorum & sæpè damnationis sunt causa, per fas & nefas conquirendas: fallaces ergo sunt, quia, quod promittunt, non præstant, voluptatem scilicet & jucunditatem, ut Interlinearis: imò pro ea æternas gehennæ pœnas sæpè homini accersunt. Audi S. Hieronymum: *Blandæ sunt divitiæ, aliud agentes, aliud pollicentes. Lubrica est illarum possessio, dum huc illucq; circumferuntur, & instabili gradu vel habentes deserunt, vel non habentes reficiunt. Unde & Dominus divites asserit difficulter intrare in regnum cælorum, suffocantibus divitiis verbum Dei, & rigorem virtutum emollientibus.*

Et S. Gregorius hom. 15. in Evang. *Fallaces sunt*, inquit, *quæ nobiscum diu permanere non possunt: fallaces sunt, quæ mentis nostræ inopiam non expellunt. Solæ autem divitiæ veræ sunt, quæ nos divites virtutibus faciunt. Si ergo fratres charissimi divites esse cupitis, ad regnum cæleste tendite. Si gloriam dignitatis diligitis, in illa superna Angelorum curia adscribi festinate.*

VERS. 23. Luc. 8. 15. Mar. 4. 20. QUI VERO IN TERRAM BONAM SEMINATUS EST (semen verbi Dei excepit) HIC EST, QUI AUDIT VERBUM, ET INTELLIGIT, ET FRUCTUM AFFERT: ET FACIT ALIUD QUIDEM CENTESIMUM, ALIUD AUTEM SEXAGESIMUM, ALIUD VERO TRICESIMUM) *Terra bona*, ait ex Remigio S. Thomas in Catena, *est fidelis conscientia electorum, sive mens sanctorum: qui verbum Dei cum gaudio & desiderio & cordis devotione suscipit, & inter prospera & adversa viriliter conservat, & ad futura perducit, unde sequitur: Et facit fructum aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud vero tricesimum.*

INTELLIGIT) mente considerat, ruminat, penetrat, probat, gustat, retinet) ET FRUCTUM AFFERT) Tum bonorum operum, quæ verbum & lex Dei

A facienda præcipit aut consulit, tum iis respondentis mercedis & gloriæ in cœlo. Unde addit Lucas, *in patientia*, Græcè ἐν ὑπομονῇ, id est, *in longanimitate*, scilicet more agricolæ, longanimiter post sementem bonorum operum & laborum patientiæ, ex ea sperans & expectans fructum & messem cœlestis præmii. *Terra bona*, ait S. Gregorius hom. 15. *fructus per patientiam reddit. Uva calcibus tunditur; & in vini saporem liquatur; oliva contusionibus expressa, amurcam suam deserit, & in olei liquorem pinguescit: per trituram areæ à paleis grana separantur, & ad horreum purgata perveniunt*, &c. Hinc S. Bonaventura in cap. 8. Lucæ ait, bonum auditorem verbi Dei se totum illi mancipare, omnesque animæ suæ potentias, scilicet, intellectum, voluntatem sive affectum, memoriam, operandi facultatem & patiendi. Intellectum mancipat & voluntatem, quia verbum recipit in corde bono & optimo. Memoriam, quia verbum retinet; operandi facultatem & patiendi, quia fructum affert in patientia. Ex adverso mali auditores custodiunt verbum Dei sicut frumentum in area,

Auditor bonus totum se verbo Dei mancipat.

B ait Hugo, hoc est, in quaternionibus & libris, numquam seminantes & numquam inde comedentes; & ideo numquam metent, &c.

ET FACIT (fructum) ALIUD (SEMEN) QUIDEM CENTESIMUM, ALIUD AUTEM SEXAGESIMUM, ALIUD VERÒ TRICESIMUM) Syrus: *Proferq; alius* (homo seminatus, id est, qui semen verbi Dei excepit, producit vi istius seminis fructus) *centenos, alius sexagenos, alius denique tricenos. Notandum*, ait S. Hieronymus: *quòd sicut in terra mala tres fuere diversitates, scilicet, secus viam, petrosa & spinosa loca: sic in terra bona trina diversitas est, centesimi, sexagesimi & fructus tricesimi. Et in illa, aut etiam in ista non mutatur substantia, sed voluntas: & tam incredulorum quàm credentium corda sunt, quæ semen recipiunt.*

Porrò, fructus verbi Dei centesimus vocatur maximus, sicut maximus fructus seminis est, si ex uno grano aut uno modio colligatur messis centum granorum aut modiorum, uti collegit Isaac Genes. 26. 12. fructus

C sexagesimus vocatur mediocris & medius, tricesimus magnus sed infimus, hoc enim dumtaxat præcisè ad literam intendit hic Christus. Ponitur enim numerus definitus pro indefinito: alioqui potuisset addere, *aliud facit fructum quadragesimum, aliud vicesimum, aliud quinquagesimum*, &c. Unde contra Jovinianum & Calvinum ex hoc loco rectè probatur inæqualitas meriti, & consequenter præmii bonorum operum in cœlo. Ita S. Chrysost. hom. 45. S. Augustinus de S. Virgin. cap. 46. Nazianzen. orat. 28. quæ est in Maximum, & alii. Verùm Patres, quidquid rideat & occlamet Calvinus, hæc speciatim verè applicant diversis statibus. Primò S. Hieronymus hic & lib. 1. contra Jovin. ac S. Athanasius epist. ad Ammon. Monachum, & alii fructum centesimum assignant Virginibus; sexagesimum viduis; tricesimum in honestis sanctisque conjugibus.

Fructus centesimus, sexagesimus, tricesimus quis? Respond. Primò.

Secundò, S. Cyprianus libr. de Habitu Virginum, & S. Augustinus lib. 1. quæst. Evang. quæst. 9. tom. 4. fructum centesimum tribuunt martyribus, sexagesimum vir-

Secundò.

D ginibus, tricesimum conjugibus. Audi S. Augustinum: *Centesimum* (assero esse) *martyrum propter sanctitatem vitæ vel contemptum mortis; sexagesimum virginum propter otium interius, quia non pugnant contra consuetudinem carnis; solet enim otium concedi sexagenariis post militiam, vel post actiones publicas; tricesimum conjugatorum, quia hæc est ætas præliantium: ipsi enim habent acriorem conflictum, ne libidinibus superentur.*

Tertiò, Auctor Imperfecti hìc hom. 31. centesimum dat martyribus; sexagesimum paupertatem & consilia Evangelica sectantibus; tricesimum iis, qui sola præceptorum observatione contenti sunt.

Tertiò.

Quartò, Euthymius & Theophylactus tricesimum dant incipientibus, sexagesimum proficientibus, centesimum perfectis. Sic & Nazianzenus orat. 28. A trigesimo, inquit, ad sexagesimum progressus in centesimum desiit, ut novos subinde progressus faciens velut Isaac Genes. 26. magnus tandem fiat de virtute in virtutem ambulans, Psal. 83. & Cantica graduum canens, atque ascensiones in corde suo ponens.

Quartò.

Quin-

Quintò; Quintò; Remigens: Semen, ait, fructum facit tricesimum, quando bonam cogitationem gignit, sexagesimum, quando bonam locutionem; centesimum, quando ad fructum boni operis perducit.

VERS. 24. ALIAM PARABOLAM (Syrus addit *ænigmaticè*) PROPOSUIT ILLIS, DICENS; SIMILE EST REGNUM CÆLORUM HOMINI, QUI SEMINAVIT BONUM SEMEN IN AGRO SUO) Hoc est, similiter agitur in regno cælorum atque in agro, cùm quis eum seminat, & inimicus ejus superseminat zizania. Unde Marcus 4. 26. ita habet: *Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jaciat sementem in terram, & dormiat*, &c. comparatur enim tota parabola toti rei significatæ, non pars parti: alioqui enim homo seminans propriè non est similis regno, sed regi cælorum. Simile est cap. 11. v. 16. Vide Canonem 28.

VERS. 25. CUM AUTEM DORMIRENT HOMINES, VENIT INIMICUS EJUS, ET SUPER SEMINAVIT ZIZANIA IN MEDIO TRITICI, ET ABIIT) q. d. Noctu, cùm homines dormiunt, clam omnibus venit inimicus ejus, qui invidens felicitati & felici segeti sui æmuli, tam prosperè succrescenti, ut illam perderet, superseminavit zizania. *τὸ cùm dormirent*, additur ad elegantiam parabolæ; dormientibus enim has fraudes & hæc damna machinari solent invidi, q.d. Cùm æmulo opportunum tempus visum fuit segetem vitiare, quod solet esse cùm agricola dormit, tunc clanculum venit, & inspersit zizania.

Somnus Pastorum. Symbolicè S. Hieronymus, & S. August. quæst. 11. in Matth. per hanc dormitionem accipiunt negligentiam, & incuriam Episcoporum & pastorum Ecclesiæ, aut mortem Apostolorum, hac enim occasione usi hæretici & impii, seminarunt sua hæresum & scelerum zizania. Hinc moraliter discant fideles, præsertim pastores, vigilare & invigilare tam gregi suo, quàm lupis, ne inserant zizania. His in primis convenit illud. *Vita mortalium vigilia*. Nam, ut ille ait, *plus dormire quàm vigilare vita est glirium, non hominum*.

Zizania quæ vox? ZIZANIA) In Evang. Hebræo habetur חרולים *charulim*, id est urticæ, cardui. Porrò *zizania* est vox Evangelica, Ciceroni & Demostheni incognita, significans lolium, & omne impurum segetem vitians & adulterans, quales sunt avenæ, juxta illud Virgil. Georg. 1.

Avenæ Etymon. *Infelix lolium & steriles dominantur avenæ.*

Avenæ enim dictæ *quasi avidæ*, ab aviditate occupandi omnia, sicut *habenæ*, quæ sunt retinacula equorum *ab habendi* potestate, ait Agratius. Omnis immunditia in semine zizania dicitur, ait S. Augustinus quæst. Evang. in Matth. Tertullianus lib. de Præscript. adversus Hæret. c. 31. zizania interpretatur avenas: *Parabola*, inquit, *quæ bonum semen frumenti, à Domino seminatum primò constituit, avenarum* (zizaniorum) *autem sterilis fœni adulterium ab inimico diabolo postea superducit*: unde colligit: *posteritatem* hæresis *mendacitati deputandam*. Hinc lib. de Anima cap. 16. zizaniorum seminatorem: vocat *avenarum superseminatorem, & frumentariæ segetis nocturnum interpolatorem*. Audi S. Isidorum lib. 17. Etymol. cap. 9. in fine: *Zizania, quod poetæ semper infelix lolium dicunt, quòd sit inutile & infæcundum. Fœnum dictum, quòd eo flamma nutritur, φῶς enim flamma est. Manipulum dicimus fascem fœni: Et dictus manipulus, quòd manum impleat.*

Zizania quid? Zizaniorum synon. Zizania ergo sunt lolium segetibus inimicum, & quidquid tritico adversatur. Audi Plinium lib. 18. cap. 17. *Nam lolium, & tribulos, & carduos lappasque non minus quàm rubos, inter frugum morbos priùs, quàm inter ipsius terræ pestem numeraverim*. Etymologus vult ζιζάνιον, dici quasi σιτοζιζάνιον, quòd frugibus assideat, & cum iis succrescat: σῖτος enim est frumentum, ἵζω est assideo. Alii malunt esse vocem Syram: nam & Syrus hîc habet [illegible] *zizane*. Arab. [illegible] *zanan*, Chald. [illegible] est nutrire, [illegible] est *species figura*. Habet enim speciem alimentariæ frugis, sed non est. Verùm Syrus, & Arabicus ex Græco Evangelio traducti sunt; unde græcizant, & subinde voces Græcas usurpant, uti hîc usurpant *zizane*, quòd planè à Græco ζιζάνια deductum videtur: quare hæc vox potiùs Græca videtur quàm Syra. Galli *yuroje* vocant, Saxones *dolck* Germani *droncacers*, quia inebriat: parit enim esitantibus vertigines, stupiditatem & velut temulentiam quamdam. Hinc zizania mysticè significant Hæreticos & peccatores, præsertim qui alios verbo vel exemplo vitiant & corrumpunt, uti docet Sanctus Augustinus, S. Chrysostomus, S. Gregorius & alii: zyzania enim tritico nocent, illudque suffocant & enecant, tum quia alimentum, putà succum terræ exugunt triticoque præripiunt: tum quia sua amaritie & malignitate terram, & consequenter triticum ex ea germinans inficiunt, corrumpunt, & strangulant. Hæc est secunda Christi parabola zizaniorum, per quam tacitè perstringit Scribas & Pharisæos suos æmulos, qui suo verbi Dei semini, id est, prædicationi Evangelicæ superseminabant zizania calumniarum, dicendo Jesum adversari Moysi, non servare Sabbatum, versari cum peccatoribus & meretricibus, habere familiaritatem cum dæmone, & in Beelzebub ejicere dæmonia, &c. per quæ inferebant, Jesum non esse Messiam, sed magnum & impostorem, itaque populum ab eo, ejusque Evangelio, quod avidè audiebat, avertebant, ac bona fidei & pietatis semina, & desideria in eorum cordibus à Christo jacta elidebant, & suffucabant. Quocirca ipsi erant zizania, id est, semina prava diaboli.

CUM AUTEM CREVISSET HERBA ET FRUCTUM FECISSET, TUNC APPARUERUNT ET ZIZANIA) Nam prima germina zizaniorum & tritici similia sunt, ut unum ab alio discerni nequeat; cùm autem creverint, tunc sua dissimilitudine se produnt, ut facilè zizania à tritico secernas. VERS. 26.

ACCEDENTES AUTEM SERVI PATRIS FAMILIAS DIXERUNT EI: DOMINE NONNE BONUM SEMEN SEMINASTI IN AGRO TUO? UNDE ERGO HABET ZIZANIA? VERS. 27.

ET AIT ILLIS: INIMICUS HOMO HOC FECIT. SERVI AUTEM DIXERUNT EI: VIS IMUS ET COLLIGIMUS EA? VERS. 28.

ET AIT: NON, NE FORTE COLLIGENTES ZIZANIA, ERADICETIS SIMUL CUM EIS ET TRITICUM) Zizania enim radicibus tritici se innectunt & implectunt, ut si illa velis evellere, debeas & triticum evellere. VERS. 29.

SINITE UTRAQUE CRESCERE USQUE AD MESSEM, ET IN TEMPORE MESSIS DICAM MESSORIBUS: COLLIGITE PRIMUM ZIZANIA, ET ALLIGATE EA IN FASCICULOS AD COMBURENDUM: TRITICUM AUTEM CONGREGATE IN HORREUM MEUM) *Crescere* Græcè συναυξάνεσθαι, id est, simul crescere, pariter augere. *Colligite*, post demessam segetem separate ab ea zizania, ut comburantur; nam nimis longum & operosum esset ante messem, immixta segeti hinc inde zizania sigillatim demetere vel evellere. Hæc est parabola, quam explicabit Christus v. 37. VERS. 30.

ALIAM PARABOLAM PROPOSUIT EIS DICENS: SIMILE EST REGNUM CÆLORUM GRANO SINAPIS, QUOD ACCIPIENS HOMO SEMINAVIT IN AGRO SUO. VERS. 31. Luc. 13. 19. Mar. 4. 31. 32.

QUOD MINIMUM QUIDEM EST OMNIBUS SEMINIBUS: CUM AUTEM CREVERIT, MAJUS EST OMNIBUS OLERIBUS, ET FIT ARBOR, ITA UT VOLUCRES CÆLI VENIANT, ET HABITENT IN RAMIS EJUS) Arabicus: *adeò ut volucles cæli obumbrentur sub ramis ejus*. Hæc est tertia Christi parabola grani sinapis, cujus occasionem & caussam assignat sanctus Chrysostomus: *Quia Dominus dixerat*, inquit, *quòd de semine tres partes pereunt & salvatur una, & in ipsa rursus, quæ salvatur, multa efficitur jacturæ propter zizania, quæ super seminantur, ne dicerent: Qui ergo erunt & quanti fideles? consequenter hunc timorem aufert per parabolam grani sinapis, & ideo dicitur: Aliam parabolam proposuit eis dicens: Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod accipiens homo, &c.* VERS. 32. Luc. 13. 19. Mar. 4. 31. 32.

Quæres primò, quodnam hîc vocatur regnum cœlorum quod simile est grano sinapis? Primò, sanctus Hilarius hîc Canone 13. accipit ipsum Christum: *Grano sinapis*, ait, *se Dominus comparavit acri maximè & omnium seminum minimo, cujus virtus ac potestas tribulationibus & pressuris accenditur. Granum hoc igitur postquam in agro satum fuerat, id est, ubi à populo comprehensus & traditus morti, tamquam in agro satione quadam fuit corporis consepultus, ultra mensuram omnium olerum excrescit, & universam Prophetarum gloriam excedit; Oleris enim vice, tamquam ægroto Israeli data est prædicatio Prophetarum: Sed jam in ramis arboris ex solo in sublime prolatæ, cæli*

volu-

volucres inhabitant ; Apostolos scilicet , ex Christi virtute protensos , & mundum inumbrantes in ramis intelligimus : in quos Gentes in spem vitæ advolabant , & aurarum turbine , id est , diaboli spiritu flatuque vexatæ , tamquam in ramis arboris requiescent. Sic & sanctus Gregorius libr. 19. Moral. cap. 11. quem audi , totam hanc parabolam per singulas partes de Christo explicantem : *Ipse quippe est granum sinapis , qui in horti sepultura plantatus , arbor magna surrexit. Granum namque fuit , cùm moreretur ; arbor , cùm resurgeret. Granum per humilitatem carnis ; arbor per potentiam majestatis. Granum , quia vidimus eum , & non erat aspectus : arbor autem , quia speciosus forma præ filiis hominum . Hujus arboris rami , sancti prædicatores sunt . Et videamus quàm latè tendantur. Quid enim de eis dicitur ? In omnem terram exivit sonus eorum , & in fines orbis terræ verba eorum. In istis ramis volucres requiescunt , quia sanctæ animæ , quæ quibusdam virtutum pennis à terrena cogitatione se sublevant , in eorum dictis atque consolationibus ab hujus vitæ fatigatione respirant .* Similia habet sanctus Augustinus sermon. 33. de Sanctis.

Dices, quomodo Christus vocari potest regnum cælorum , cùm ipse non sit regnum, sed rex cælorum ? Respond. Sicut rex est quasi caput in regno , sic regnum vicissim ut corpus est in rege, ut suo capite . Quare rex repræsentat totam rempubl. & regnum. Hinc juxta regulam Ticonii sæpè in Script. quæ sunt Ecclesiæ (quæ est regnum Christi) tribuuntur Christo & vice versa . Respond. Secundò : Sensus planus est , q. d. Similiter agitur in regno cælorum , atque si quis in eo velut in agro Dei seminet granum sinapis , id est Christum, qui altissimè excrescat & quaquaversum se propaget. Similem phrasim audivimus, vers. 24.

Secundò. Granum sinapis est Ecclesia. Secundò planiùs & aptiùs, regnum cælorum & granum sinapis est Ecclesia, præsertim primitiva . Ita Sanctus Chrysostomus , ait fides , ut vult Sanctus Augustinus , aut potius Evangelium & doctrina Evangelica (quamquam hæc omnia eodem ferè redeant) ut volunt Sanctus Hieronymus, Sanctus Ambrosius , Beda , & alii : hanc enim primò comparavit semini, vers. 3. & 24. Secundò grano sinapis, hoc vers. Tertiò fermento, vers. 33. Quartò thesauro abscondito in agro, vers. 44. Quintò , margaritæ prætiosæ, vers. 46, Sextò sagenæ missæ in mare vers. 47. Hæc dicitur regnum cælorum , quia per illam Deus regnat in nobis, & nos ad suum regnum in cælis perducit .

Analogiæ grani sinapis & Evangelii. Primò. Quæres Secundò , cur Evangelium comparetur grano sinapis , & quæ utriusque sint analogiæ ? Respond. Prima est , quòd Christus per hanc parabolam intendat significare ingentem vim, fructum, & propaginem Evangelicæ prædicationis , utpote quæ à tenui initio cum Christo cœpit . & per paucos Apostolos in totum orbem se dilatavit . Granum enim sinapis est , *minimum omnibus seminibus* , id est , omnium seminum, ut habet Syrus & Arabicus . Græcè μικρότερον πάντων σπερμάτων, id est, *minus omnibus seminibus* : *minus* , id est , minimum ; intellige hoc juxta morem loquendi vulgarem hominum, quo minimum vocamus id , quod valdè parvum est & unum è minimis; nam alioqui præcisè semen papaveris , rutæ , salviæ , basilici , & aliarum herbarum minùs est grano sinapis , sic Evangelica prædicatio primò stetit in Christo & paucis Apostolis , fuitque minima .

Secundò. Secundò , Granum sinapis præsertim in Syria crescit in arborem , ita ut in ramis ejus *habitent*, Syrus *nidificent*, *volucres cæli* ; sic Evangelium crevit & totum orbem occupavit, ita ut in ramis ejus habitent volucres cæli , id est , homines scientia & sensu sublimes , item reges & principes , uti patet Daniel. cap. 4. vers. 9. & 19. nonnulli Angelos accipiunt, hi enim sunt alati & celerrimi . Audi sanctum Augustinum sermon. 33. de Sanctis : *Ramus est Petrus , ramus est Paulus , ramus est beatus Laurentius , cujus hodie natalia celebramus. Rami sunt omnes Apostoli vel martyres Salvatoris , ad quos si quis se fortiter tenere voluerit , fluctibus sæculi minimè mergitur ; quin potius sub umbra illorum latitans , gehennæ non patietur ardorem , securusque de diabolicæ tempestatis procella erit , & de die judicii exurentis incendio .*

Tertiò. Tertiò & maximè, in sinapi notatur ignea vis & efficacia Evangelii : *Pythagoras enim* , ait Plinius libr. 20. cap. 22. *sinapi principatum habere ex his , quorum in sublime vis feratur , judicavit ; quoniam non aliud magis in nares & cerebrum penetret .* Granum sinapis ad fervorem fidei pertinet ; ait Sanctus Augustinus , *Pharisæorum enim dogmata* , ait Sanctus Hieronymus , *cum creverint , nihil mordax, nihil vitale demonstrant, totum flaccidum marcidumque ebullit in olera & in herbas : quæ citò arescunt & corruunt. Prædicatio autem Evangelica , quæ parva videbatur in principio , cum vel in animam vel in totum mundum sata fuerit , non exurgit in olera , sed crescit in arborem .*

Quartò, Sinapi conteri debet ; contritum enim igneam vim & halitum expirat : sic mille pressuris & persecutionibus contrita fuit in Apostolis Evangelica prædicatio , tuncque igneam suam vim & fortitudinem exhalavit . *Quartò.*

Quintò , Sinapi , teste Plinio libr. 20. vers. 22. acre & mordax lachrymas ciet , purgat pituitam , & cerebri superfluitates , excretiones faciles facit , ad dentium dolorem manditur , tritum cum aceto ad ictus scorpionum & serpentum illinitur , fungorum venena discutit , stomacho utilissimum contra animæ vitia, ac pectori pulmonibusque , valet contra epilepsiam, hydropem , asthma , lethargum , alopecias, psoras, calculos, pluresque alios morbos : sic Evangelium venena , id est , peccata expellit vomitu confessionis ; acre est & mordax , quia pœnitentiam docet & crucem ; lachrymas compunctionis ciet ; omnibus animæ potentiis medetur & opitulatur , ac præsertim concupiscentias desiccat , vitia expellit , virtutes acuit : *Amaritudo enim sermonum medicina est animarum* , ait Sanctus Augustinus sermon. 33. de Sanctis . *Quintò. Sinapis utilitates.*

Sextò , Sinapi sua acredine cibos condit , sapidosque efficit : sic & Evangelium omne , quod durum & arduum est , sapidum efficit exemplo Christi , & spe futuræ gloriæ , quam promittit . Hæc ferè omnia docet Sanctus Augustinus serm. 31. & 33. de Sanctis, qui sunt de Sancto Laurentio secundus & quartus : iidem sermones extant apud Sanctus Ambrosium tom. 5. sermon. 19. & 20. in Dominica 6. post Epiphaniam, sed stylus magis redolet phrasin Sanctus Augustini . Ibi ergo sic ait : *Granum sinapis magnum est , non specie , sed virtute : Prima fronte speciei suæ parvum est, vile , despectum, non saporem præstans, non odorem circumferens , non indicans suavitatem ; at ubi teri cœperit , statim odorem suum fundit , acrimoniam exhibet , cibum flammei saporis exhalat , & tanto caloris fervore succenditur, ut mirum sit in tam frivolis tantùm ignem fuisse conclusum , cum etiam semen in cibum homines , hyemis præcipuè tempore , magna pro suavitate percipiunt , quatenus repellant frigora , humores egerant , viscerum interna calefaciant . Sæpe etiam ex hoc capiti adhibent medicinam, ut si quid invalidum , si quid ægrotum fuerit , sinapis igne curetur .* Deinde has sinapis dotes applicans Evangelio & fidei Christianæ, subjungit : *Ita ergo & fides Christiana prima fronte videtur esse parva, vilis & tenuis , non potentiam suam ostendens , non superbiam præferens, non gratiam subministrans. Ac ubi diversis tentationibus teri cœperit , statim vigorem suum prodit , acrimoniam indicat, calorem dominicæ credulitatis aspirat , & tanto divini ignis ardore jactatur , ut & ipsa ferveat , & participantes sibi ardere compellat . Sicut in sancto Evangelio duo ex discipulis dixerunt , dum cum ipsis post passionem suam Dominus loqueretur : Nonne cor nostrum ardens erat in nobis in via, dum aperiret nobis Scripturas Dominus Jesus ? Ergo granum sinapis membrorum viscera calefacit, fidei autem vigor cordium peccata comburit ; Et illud quidem asperum algorem frigoris removet , hæc autem delictorum diabolicum frigus expellit. Sinapis , inquam , granum humores decoquit corporum , fides autem libidinum fluenta consumit . Et per illud medicina capitis procuratur : Per fidem autem spiritale caput nostrum , quod est Christus Dominus , sæpiùs refovetur, sed & fidei , juxta comparationem sinapis , sancto odore perfruimur , sicut ait Apostolus, beatus ; Quoniam Christi bonus odor sumus Deo.* *Sextò.*

Tropologicè hæc omnia adaptes animæ fideli, ac præsertim Apostolo , vel patienti , ac martyri verbum Dei velut granum sinapis audienti , ruminanti , prædicanti, & in cor tam suum, quàm aliorum transmittenti. Unde Sancto Laurentio , cui hoc Evangelium adaptat Eccle- *Tropologicè.*

clesia in ejus festo, ita hæc attribuit Sanctus Augustinus loco jam citato: *Igitur sanctum martyrem Laurentium grano sinapis possumus comparare, qui diversis attritus passionibus, per totum orbem gratia meruit fragare martyrii. Qui ante constitutus in corpore erat humilis, ignotus & vilis, postea quam vexatus, laceratus, exustus est, universis per totum mundum Ecclesiis odorem suæ nobilitatis infudis. Rectè igitur huic comparatio copulatur: Siquidem granum sinapis, cùm teritur, accenditur: Laurentius, cum patitur, inflammatur. Illud fervor attritionis suæ movet, hic ignem plurima vexatione suspirat. Sinapis, inquam, in vasculo calido decoquitur: Laurentius in craticula flammarum igne torretur. Ardebat itaque extrinsecus beatus Laurentius martyr tyranni sævientis incendiis, sed major illum intrinsecus Christi amoris flamma torrebat.* Arabicum est proverbium: *Granum piperis prævalet multis magnisque cucurbitis*, quia si conteratur, vim igneam exerit, omniumque naribus ingerit. Idem dicas de grano sinapis. Fidelis ergo fit granum piperis vel sinapis, ut ubique spiret ignem divinum, eumque omnibus aspiret, itaque omnes piperet, suique similes, efficaces scilicet & ardentes in Dei amore efficiat.

Sinapi fuit S. Laurentius.

VERS. 33. Luc. 13.21. ALIAM PARABOLAM LOCUTUS EST EIS: SIMILE EST REGNUM CÆLORUM FERMENTO, QUOD ACCEPTUM MULIER ABSCONDIT IN FARINÆ SATIS TRIBUS, DONEC FERMENTATUM EST TOTUM) Hæc est quarta Christi parabola fermenti, qua, sicut & per parabolam sinapis ostendit vim & efficaciam Evangelicæ prædicationis & doctrinæ, q. d. ait Sanctus Chrysostomus: *Sicut fermentum multam farinam transmutat in suam virtutem, ita & vos* (ò Apostoli) *totum mundum transmutabitis.* Notat Sanctus Chrysostomus τὸ *abscondit.* q. d. *Ita & vos cum subjecti fueritis impugnatoribus vestris, tunc eos superabitis: Et sicut fermentum suffoditur quidem, non autem destruitur, sed paulatim ad suum habitum omnia transmutat; sic & in prædicatione vestra continget. Non itaque quia multas dixi superventuras vobis vexationes, timeatis; ita enim fulgebitis, & omnes superabitis.*

Fermentum à fervendo.

Quæres, cur Christus Evangelium comparat fermento? Respond. Fermentum est portio farinæ subactæ acidæ, ita dictum, quòd fervendo crescat. Audi Plinium libr. 18. capit. 11. modum, quo fit fermentum, describentem: *Nunc* (nam olim alio modo fiebat, uti idem paulò antè narravit) *fermentum fit ex ipsa farina, quæ subigitur priùs, quàm addatur sal, ad pultis modum, & relicta, donec acescat: Vulgo verò nec suffervefaciunt, sed tantùm pridie asservata materia utuntur. Palamque natura est acore fermentari, sicut & validiora esse corpora quæ fermentato pane alantur; quippe cum apud veteres ponderosissimo cuique tritico præcipua salubritas perhibita sit.*

Fermenti & Evangelii analogia.

Rursum fermentum, ait Albertus Magnus, licèt modicum, calore suo humidum totius massæ farinæ maturat; subactum quasi totum in se convertit & fermentat, acore suo elevat, & quasi spiritale aeriumque efficit, sapidum reddit, digestumque præparat, ut fiat panis salubris hominem alens, sustentans, & corroborans. Simili modo Evangelium, per paucos Apostolos multa tribulatione & morte subactos, totum mundum ad se convertit, & cor cujusque facit amore Dei fervens, Deo sapidum, gratum, maturum, perfectum, illudque à terrenis elevat ad cælestia. Mulier fermentans est Ecclesia, vel Dei potentia & sapientia, ait Sanctus Augustinus libr. 1. Quæst. Evangel. quæst. 12. & Cæsarius dialogo 4.

Tropologicè Sanctus Augustinus lib. 1. qq. Evang. qu. 12. *Fermentum*, inquit, *dicit dilectionem, eò quòd fervescere facit & excitat. Mulierem, sapientiam dicit. In farinæ autem satis tribus, intelliguntur vel tria illa in homine; ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente: vel tria illa fructifera; centesimum, sexagesimum, & tricesimum, vel tria illa genera hominum, Noe, Daniel & Job.* Addit Rabanus: *Dicit autem donec fermentatum est totum: quia charitas in mente nostra recondita eò usque crescere debet, ut totam mentem in sui perfectionem commutet: quòd hic quidem inchoatur, in futuro verò perficitur.*

Fermentum sunt Apostoli.

Porrò quomodo Christus, Apostoli & similes sint fermentum Ecclesiæ, imò totius mundi, audi docentem Sanctum Ambrosium sermon. 21. in Dominica 6. post Epiphan. *Fermentum cum sit magnitudine parvum, specie simplex, natura commune, tantam fortitudinem intrinsecus gerit, ut eum reconditum fuerit in farina, succus hic totam massam faciat esse quod ipse est, & ita semper universum cumulum aspersionis suæ vigore diffundit, ut omnem magnitudinem pollinis faciat fermentum, ac sic res ipsa fortitudine sua molem sibi proprii vigoris acquirit. Hoc autem faciunt mulieres, ut viris suis salubriorem panem & cibum utilem diligenter exhibeant.* Deinde hæc applicans Christo: *Ergo si triticum Dominus* (ut ipse ait Joan. 12. 24.) *& Dominus est fermentum, quia fermentum non nisi de tritico fieri solet: rectè ergo fermento Dominus comparatur, qui cum esset specie homo, humilitate parvus, imbecillitate dejectus, tanta intrinsecus sapientiæ virtute pollebat, ut doctrinam ipsius mundum ipse vix caperet: qui cum se cœpit per totum orbem divinitatis vigore diffundere, statim omne hominum genus in substantiam suam sui potestate protraxis, ut jugum Spiritus sui sancti infunderet omnibus, hoc est, Christianos cunctos faceret esse, quod Christus est.* Addit quod sicut fermentum confringitur, & per totam farinæ massam dispergitur, ut illam fermentet; sic Christus *diversis passionibus confractus, laceratus & dissolutus est, & succum ejus pro salute nostra, qui est pretiosus sanguis, effusus est, ut admixtione sui omne genus humanum solidaret quod per diversa antra resolutum jacebat.* Vide & Sanctum Chrysostomum hìc homil. 47. ubi inter alia ait: *Si duodecim homines* (Apostoli) *totam penè farinam orbis fermentarunt, diligenter animo versa, quanta sit nostra malignitas atque ignavia, qui cum jam innumeri simus, has Gentium reliquias convertere non possumus, qui vel mille mundis satisfacere deberemus.* Idem deflebat S. Bonifacius Germanorum Apostolus, cujus hoc erat dictum: *Olim sacerdotes aurei celebrabant in vasis ligneis; nunc sacerdotes lignei celebrant in vasis aureis.*

Et Christus.

IN FARINÆ SATIS TRIBUS) *Satum*, vel ut Hebraicè est *sea*, genus est mensuræ aridorum, æquale bato, quæ est mensura liquidorum, continens modium Italicum, vel ut Sanctus Hieronymus & Josephus 15. Antiq. capit. 11. modium cum dimidio. Sanctus Hieronymus satum alibi vertit modium: Cùm ergo tres modii facerent unum ephi, ut patet Ruth. 2. vers. 17. sicut decem gomor faciebant unum ephi. ut patet Ezechiel. 45. vers. 11. hinc sequitur satum fuisse tertiam partem ephi, & trigesimam cori. Denique satum continebat tres modios Atticos, ait Josephus. Jam farina tota significat omnes homines fide Christi, quasi fermento spirituali conditos & fermentatos.

Satum quid

Tria sata sunt tres mundi partes scilicet. Asia, Africa, Europa. Has designant tres filii Noe: posteri enim Sem inhabitarunt Asiam. Cham Africam, Japhet Europam. Ita Cæsarius frater Sancti Gregorii Nazianzeni Dialogo 4. & S. Augustinus serm. 32. de Verbis Domini secundùm Lucam.

Tria sata quid?

Mysticè S. Ambrosius Theophyl. & Sanctus Hieronymus: Evangelium, inquiunt, fermentat, sibique unit tria sata, id est, tres hominis partes scilicet, spiritum, animam, & corpus, item tres appetitus, putà rationalem, irascibilem, & concupiscibilem, *ut in ratione*, ait S. Hieronymus, *possideamus prudentiam, in ira odium contra vitia, in desiderio cupiditatem virtutum.*

Mysticè:

Symbolicè S. Hilarius: Gratia Evangelii, inquit, abscondita fuit in lege, Psalmis & Prophetis, nunc apparuit in S. Trinitatis fide, spe, charitate, *ut quod lex constituit, Prophetæ nuntiaverunt, idipsum Evangeliorum profectibus expleatur*; vel ut alii, in triplici Dei ope, scilicet, creationis, redemptionis, & glorificationis confirmetur. Aut ut alii, quia Evangelium triplices facit fideles, scilicet, incipientes, proficientes, & perfectos, affertque fructum trigesimum, sexagesimum, & centesimum.

Symbolicè;

Allegoricè S. Bernardus lib. 5. de Consider. B. Virgo, ait, in utero suo tria sata, id est, tres Christi naturas, scilicet animam, corpus, & divinitatem uni hypostasi verbi junxit & univit.

Allegoricè:

Anagogicè Cæsarius dialogo 4. Mulier fermentans, inquit, est Dei potentia & sapientia, putà Deitas Christi; farinæ sata tria sunt: *Primùm universa mortalium natura, secundum mare, tertium orcus*, id est, infernus & sepulchrum,

Anagogicè

chrum, in quo absconditum Christi corpus fermentavit omnia in resurrectionem & vitam.

VERS. 34. Matt. 4. 33. HÆC OMNIA LOCUTUS EST JESUS IN PARABOLIS AD TURBAS, ET SINE PARABOLIS
VERS. 35. NON LOQUEBATUR EIS (q. d. nil loquebatur eis nisi per parabolas, hoc est, parabolicè) UT IMPLERETUR QUOD DICTUM ERAT PER PROPHETAM DICENTEM: APERIAM IN PARABOLIS OS MEUM: ERUCTABO ABSCONDITA (Hebr. חידות *chidot*, id est, ænigmata, ut vertit Chaldæus, & Sanctus Hieronymus Psalm. 77. 2.) A CONSTITUTIONE MUNDI) Arabicus: *Et loquar abscondita ante constitutionem mundi*. Citat Christus Davidem Psalm. 77. vers. 2. qui toto illo Psalmo ad literam commemorat & celebrat beneficia à Deo præstita Synagogæ, id est, populo Israelitico, *ab initio*, id est, ab egressu ex Ægypto duce Moyse, transituro per mare rubrum in terram promissam, usque ad Davidem, ut per ea excitet populum ad gratitudinem, Deique amorem & cultum: Mysticè verò, ait Sanctus Hieronymus, David ibidem fuit typus Christi hic, qui beneficia à Deo Ecclesiæ per se præstita, & abscondita olim, de promissa eidem in cælis terra, mysteria per parabolas eructat & celebrat; ubi nota pro parabolis, Hebr. est משל *mascal*, quod significat quamvis sententiam gravem, illustrem & aliis quasi prædominantem (משל *mascal* enim significat dominari) ideoque obscuram & reconditam, sive ea sit ænigma, sive allegoria sive parabola, sive sententia propriè dicta, ut patet hic capit. 15. versic. 15. Vide dicta Proverb. 1. versic. 1. Itaque illo Psalmo 77. non sunt parabolæ propriè dictæ, sed graves dumtaxat sententiæ: hic verò similes sunt graves sententiæ, sunt & parabolæ propriè dictæ: & sic utrovis modo hic versus Psalmi competit Christo cum uno tantùm modo competat Davidi: In scriptura enim multa dicuntur, quæ magis & pleniùs conveniunt rei per allegoriam significatæ, quàm ipsi allegoriæ ejusque sensui literali: patet hoc in magnificis promissionibus à Deo factis Davidi de regno Salomonis, quasi filii sibi in regno successuri. Multa enim tam ampla in eis dicuntur, ut plenè & perfectè competant soli Christo, typicè verò & exiliter Salomoni, qui typus erat Christi. Vide illa 2. Regum 7. 13. Idem fit hoc loco.

VERS. 36. TUNC DIMISSIS TURBIS VENIT DOMUM (id est, rediit in hospitium Capharnai à seconductum, unde manè egressus fuerat versic. 1.) ET ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI EJUS DICENTES EDISSERE NOBIS PARABOLAM ZIZANIORUM AGRI) Hæc enim cæteris videbatur obscurior, & duriores continere minas.

VERS. 37. Explicatio parabolæ zizaniorum. QUI RESPONDENS AIT ILLIS: QUI SEMINAT BONUM SEMEN, EST FILIUS HOMINIS) q. d. Ego sum seminator boni seminis, putà, Evangelii & verbi Dei; hoc enim semino, id est, prædico non solùm per me, sed & per meos Apostolos, sed ita, ut illi dumtaxat sint mea organa, meæ voces, meique præcones; ego verò sim solus prædicationis auctor, qui quod illi ex mea doctrina prædicant exteriùs, prædico interiùs in mentibus audientium, facioque ut ipsi eadem intelligant, ament, amplectantur, & opere exequantur per gratiam meam, qua intellectum illorum illumino, & voluntatem eorum inflammo.

VERS. 38. AGER AUTEM EST MUNDUS: BONUM VERO SEMEN, HI SUNT FILII REGNI, ZIZANIA AUTEM, FILII SUNT NEQUAM) *Mundus*: nam *in omnem terram exivit sonus eorum*. Psalm. 18. Ager ergo est mundus, non Ecclesia; nam per zizania hujus agri multi intelligunt hæreticos, qui non sunt in Ecclesia, præsertim cùm sunt manifesti & publici.

Filii regni qui? FILII REGNI) Hi sunt fideles, justi, & in justitia perseverantes, ideoque à Deo electi, ut sint hæredes regni cælorum. Unde vers. 43. eos vocat justos dicens: *Tunc fulgebunt justi*. Hi sunt *filii* patris cælestis, *qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt*. Joann. 1. versic. 13.

Nota: *Justi* hic vocantur *semen*, quia licet semen, quod propriè seminat Christus, sit ipsum verbum Dei, tum exterius ore per loquelam, tum interiùs in corde per gratiam ab eo satum, juxta illud Lucæ 8. v. 11. *Semen est verbum Dei*, tamen, quia seminis hujus fructus est conversio, & justificatio fidelium, hinc fideles justi vocantur quoque semen, id est, seminis fructus, & messis per metonymiam, qua per causam significatur effectus. Unde semen hoc per messem & messores, in quos desinit, explicat Christus v. 39.

Zizania qui? ZIZANIA AUTEM FILII SUNT NEQUAM) Græcè υἱοὶ τοῦ πονηροῦ, id est, *filii illius mali*, vel maligni, scilicet, diaboli: ita Syrus, & Arabicus, ideoque & ipsi mali, & nequam; nam patrem sequitur sua proles: quare sicut filii Dei sunt boni & divini, sic filii diaboli sunt mali, nequam, & diabolici, quia imitatores diabolicæ falsitatis, ait S. Augustinus.

Nequam, etymon. Nota: Per zizania, & filios nequam nonnulli accipiunt hæreticos, quia hi maxima sunt, maximeque nociva zizania, utpote qui fideles, fidemque à fundamentis suffocent, & evertant. Ita S. Chrysostomus Euthymius, & Sanctus Augustinus, lib. Quæst. in Matth. qu. 11. qui tamen idipsum retractat libr. 2. Retract. cap. 28. ac docet ex Sancto Cypriano, zizania notare omnes malos, qui sunt in Ecclesia. Idem docent S. Gregorius, S. Ambrosius, Theophylactus & S. Augustinus sermon. 39. de Sanctis: Omnes enim mali sua mala vita nocent fidelibus & Ecclesiæ, sicut zizania nocent tritico, illudque suffocant, ideoque vocantur *nequam*; *nequam* enim est homo nullius pretii, *quod ne tanti quidem sit, quam quod habetur minimi*, ait Festus; vel, ut Varro, *nequam dicitur quasi nequidquam*; vel, ut alii, à *nequeo*, quòd nihil queat, nullique rei sit aptus. Vide Gellium libr. 7. cap. 11. Quare perperam ex hoc loco vers. 29. ubi Christus vetat evelli hæc zizania, subditque versic. 30. *Sinite utraque crescere*, Novantes inferunt, hæreticos non esse plectendos & extirpandos, quia pari modo ex eodem concluderent homicidas & fures non esse plectendos: hi enim quoque sunt zizania. Dico ergo Christum hic non prohibere absolute, ne hæc zizania evellantur, sed ne quis evellere conetur omnia omnino, neque tunc, cùm à tritico dignosci nequeunt, sive cum periculum est, ne cum iis simul evellatur & triticum, uti explicat ipse Christus versic. 29. quod locum non habet, cùm quis manifestus est hæreticus, & maximè si dogmatizet, aliosque sua hæresi inficiat: talis enim gravius lædit fideles & Ecclesiam, quàm homicida; hic enim corpus, ille animam occidit. Vide 1. Corint. 5. 13. Galat. 5. 12. ubi Apostolus impios, præsertim falsos doctores auferri & extirpari jubet. Ita Origenes, & S. Augustinus, qui licèt initio senserit, hæreticos non esse occidendos, imò nec cogendos ad fidem, quam in baptismo professi sunt, resumendam; posteà tamen experientia edoctus, quàm hæretici sint obstinati & perversi, contrarium docuit ut patet lib. 2. contra Parmen. cap. 2. & 2. Retract. cap. 5. *Qui nondum*, ait, *expertus eram, vel quantum mali auderet eorum impunitas, vel quantum eis in melius mutandis conferre posset diligentia disciplinæ*.

Tropologicè. Tropologicè Auctor imperfecti homil. 13. zizania, ait, sunt concupiscentiæ, v. g. cupiditas vanæ gloriæ furtim adrepens bono operi, quæ invitò toleranda est, nec ob eam bonum opus relinquendum.

INIMICUS AUTEM, QUI SEMINAT EA, EST DIABOLUS) Cujus est semper veritati inserere errorem, ait S. Chrysostomus. VERS. 39.

MESSIS VERO CONSUMMATIO SÆCULI EST) Tunc enim demetet Deus per Angelos omnes homines, tam malos, quàm bonos, eosque in die judicii discriminabit, ac bonos in horreum cæleste congregabit, malos tradet urendos igni gehennæ: unde sequitur.

MESSORES AUTEM ANGELI SUNT) Messis enim, ait Remigius, est dies judicii, in quo separandi sunt boni à malis, quod fiet ministerio Angelorum; unde infra dicitur, quod veniet filius hominis cum Angelis judicare.

SICUT ERGO COLLIGUNTUR ZIZANIA, ET IGNI COMBURUNTUR, SIC ERIT IN CONSUMMATIONE SÆCULI; MITTET FILIUS HOMINIS ANGELOS SUOS. VERS. 40.

ET COLLIGENT DE REGNO EJUS OMNIA SCAN- VERS. 41.

SCANDALA) Mali; quos Christus prius vocavit zizania & filios diaboli, eosdem hic vocat scandala, quia mali suis sceleribus tam sibi quàm aliis fuerunt scandalo & ruinæ: fuerunt enim causa, ut ruerent in gehennam, unde explicans subdit, *& eos, qui operantur iniquitatem*; nam τὸ *&* est exegeticum, idemque valet, quod *id est*. Notat sanctus Chrysostomus hic duplicem impiorum pœnam denotari, scilicet, damni, cùm dicitur: *colligent de regno*, ne scilicet in regnum ejus intrent, sed cœlo excludantur: & sensus, cum dicitur, *& mittent eos in caminum ignis*. S. Chrysostomus: *Vide*, ait, *ineffabilem Dei amorem ad homines: Est enim ad beneficia promptus, & ad pœnam tardus. Cùm enim seminat, per seipsum seminat, cum autem punit, per alios: mittit enim ad hoc Angelos suos*. Addit Christus vers. 30. *Alligate ea in fasciculos ad comburendum*, quod explicans S. Gregorius 4. Dialog. cap. 35. *Messores Angeli*, inquit, *zizania ad comburendum in fasciculos ligant, cùm pares paribus in tormentis similibus sociant, ut superbi cum superbis, luxuriosi cum luxuriosis, avari cum avaris, fallaces cum fallacibus, invidi cum invidis, infideles cum infidelibus ardeant. Cùm ergo similes in culpa ad tormenta similia deducuntur, quia eos in locis pœnalibus Angeli deputant, quasi zizaniorum fasciculos ad comburendum ligant*.

VERS. 42. *Caminus gehennæ notat duo.* ET MITTENT EOS IN CAMINUM IGNIS) Caminus notat damnatos, utpote plurimos, in gehenna quasi in camino arctari, sicut ligna & favillæ arctantur in camino. Secundò, eosdem igne convolvi, & sursum deorsumque jactari, sicut fumus & scintillæ in camino & fornace. Unde Isaias cap. 33. 14. *Quis*, ait, *poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?*

IBI ERIT FLETUS, ET STRIDOR DENTIUM) Significatur, ait Remigius, duplex pœna inferni, scilicet, nimii caloris, & nimii frigoris. Vide dicta c. 8. v. 12. Quàm dispar, & mœsta hæc commutatio! Impii enim regnum cœli cum igne inferni commutabunt.

VERS. 43. TUNC JUSTI FULGEBUNT SICUT SOL IN REGNO PATRIS EORUM) *Tunc*, quia nunc, ait Remig. justi fulgent in exemplum aliorum, sed tunc fulgebunt sicut sol ad laudandum Deum. Alludit ad Daniel. 12. 3. *Qui autem docti fuerint*, Hebr. משכלים *maskilim*, id est, sapientes & prudentes, qui, scilicet, prudenter, sapienterque vixerint, *fulgebunt sicut splendor firmamenti, & qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates*. Vide ibi dicta. Hinc olim nonnulli hæretici putarunt, in resurrectione corpus nostrum transformandum in globum, ut esset simile corpori solari. Hanc hæresim ascribit Origeni, eamque damnat Justinianus Imper. in sua Constit. quam recitat Baronius tom. 7. anno Christi 538. pag. 289. & 293. nam figura rotunda non est figura corporis humani, nec corporis Christi gloriosi, cui nos conformandos in resurrectione docet Paulus, Philip. 3. 21. *An beati in globū transformandi?*

QUI HABET AURES AUDIENDI (Arabicus, *aures audientes*) AUDIAT.) Hoc est, ait Rabanus; *Qui habet intellectum intelligat, quia mysticè hæc omnia intelligenda sunt*.

VERS. 44. *Parabola thesauri absconditi in agro.* SIMILE EST REGNUM COELORUM THESAURO ABSCONDITO IN AGRO, QUEM QUI INVENIT HOMO, ABSCONDIT, ET PRÆ GAUDIO ILLIUS VADIT, ET VENDIT UNIVERSA, QUÆ HABET, ET EMIT AGRUM ILLUM) Qui enim scit alicubi latere thesaurum, & emit locum, antequam eruat, efficitur dominus thesauri: quia eruit illum jam ex loco proprio, utpote à se empto; nec tenebatur domino priori indicare, sed poterat uti scientia sua ad suum commodum, emendo agrum tanti, quanti valet secundùm communem æstimationem, ad quam nihil facit thesaurus absconditus, latens & incognitus, uti ex D. Thoma, Navarro, & Soto docet noster Lessius libr. 2. de Justitia cap. 5. dub. 14. in fine.

QUEM QUI INVENIT HOMO) Græcè est præteritum: Est enim Aoristus εὑρὼν, quod alii vertunt, *quem inventum*, imò Noster vers. 45. *inventa autem una pretiosa*, &c. ibi enim est εὑρὼν. Τὸ *abscondit* est emblema, spectans ad elegantiam parabolæ, ac proinde non necessariò accommodandum rei significatæ.

Nota: Christus præcedentibus quatuor parabolis; scilicet, seminantis, seminis, grani sinapis, & fermenti declaravit naturam, vim & efficaciam Evangelii, id est, prædicationis & doctrinæ Evangelicæ, nunc duabus sequentibus, scilicet, thesauri, & margaritæ declarat ejusdem pretium, quod tantum est, ut omnium rerum jactura meritò sit comparandum. Ita S. Chrysostomus, Hilarius, Jansenius, Maldonatus & alii. Simili modo Sapientia apud Salomonem Prov. 8. ver. 11. de se ait: *Melior est sapientia cunctis opibus pretiosissimis, & omne desiderabile ei non potest comparari*. Et vers. 19. *Melior est fructus meus auro, & lapide pretioso, & genimina mea argento electo*.

Ad literam: Per thesaurum hunc S. Hieronymus accipit ipsum Christum, & S. Scripturam, quam quoque hic intelligit S. Augustinus lib. Quæst. Evang. in Matth. quæst. 13. *Quem cùm quis*, inquit, *ex parte intellectus attigerit, sentit ille magna latere mysteria, & vadit, & vendit omnia sua, & emit illum, id est, contemptu temporalium comparat sibi otium, ut sit dives cognitione Dei*. Verùm, ut dixi, propriè thesaurus hic est Evangelium, ejusque doctrina & fides.

Tropologicè S. Gregorius homil. 11. in Evangel. per thesaurum accipit cœleste desiderium: *Inventus thesaurus*, inquit, *absconditur, ut servetur, quia studium cœlestis desiderii à malignis spiritibus custodire non sufficit, qui hoc ab humanis laudibus non abscondit. In præsenti etenim vita quasi in via sumus, qua ad patriam pergimus: Maligni autem spiritus iter nostrum quasi quidam latrunculi obsident. Deprædari ergo desiderat, qui thesaurum publicè portat in via*.

ITERUM: SIMILE EST REGNUM COELORUM HOMINI NEGOTIATORI, QUÆRENTI BONAS (Syrus *optimas*) MARGARITAS) Arabicus: *quærenti bonam gemmam*, q. d. Tanto studio fideles debent sibi comparare doctrinam vitamque Evangelicam, quæ via est, & pretium regni cœlorum, quanto mercator quærit margaritas, emitque unam ex eis pretiosissimam; nam alioqui regnum cœlorum sive Evangelium propriè comparatur ipsi margaritæ, non autem negotiatori illius. Similem phrasin audivimus vers. 14. VERS. 45. *Margarita est Evangelium.*

INVENTA AUTEM UNA PRETIOSA (Syrus: *pretiosissimi pretii*) ABIIT, ET VENDIDIT OMNIA, QUÆ HABUIT, ET EMIT EAM) Sicut enim hæc margarita omne pretium superat, sic & Evangelium. Vide Plinium de pretio margaritarum lib. 9. c. 35. ubi inter alia ait, *margaritis cœli societas major, quàm maris*. Additque Cleopatram Antonii amicam, unam margaritam aceto liquefactam coram Antonio potando hausisse, quæ valebat plusquam centum millibus aureorum. Vide dicta Apocal. 21. vers. 21. ubi tredecim margaritarum dotes recensui, quas omnes longè superat Evangelium, ejusque doctrina, virtus & gratia, quæ maxime in viris Apostolicis & religiosis resplendet. VERS. 46.

Symbolicè, margarita pretiosa est Christus, item B. Virgo, item religionis status, item charitas: *Charitas enim est margarita pretiosa, sine qua nihil tibi prodest quodcumque habueris: quam si solam habeas, sufficit tibi*, ait Sanctus Augustinus tract. 5. in Joannem: charitas enim est monile Christi: item margarita pretiosa est vita contemplativa, de qua Magdalenæ ait Christus: *Maria optimam partem elegit*, Lucæ 11. Margarita quoque est anima cujusque hominis; item fœlicitas æterna, uti apposite ostendit noster Salmeron tom. 7. tract. 11. hæc enim omnia sunt partes illustriores regni cœlorum, id est, doctrinæ Evangelicæ. Talis quoque est humilitas, nimirum ut docet noster Thomas à Kempis de Imitat. Christi lib. 1. c. 2. *Si vis utiliter aliquid scire, & discere, ama nesciri, & pro nihilo reputari. Hoc est altissima & utilissima scientia, sui ipsius vera cognitio, & despectio*. Hæc est margarita Evangelica pretiosissima, sed ejus pretium passim à superbis Adæ filiis ignoratur. Talis quoque est Christi crux, & pati pro Christo, cujus pretium callebat sanctus Ignatius, dicens: *Amor meus crucifixus est*, & S. Paulus: *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Galat. *Item Christus, Virgo Maria, religio, charitas.*

Galat. 6. Et Habacuc cap. 3. *Cornua*, ait, *in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus*.

Verbum in carne est margarita in concha. Porrò prima & pretiosissima margarita, à qua omnes virtutes, omnesque sancti quasi margaritæ progignuntur, suumque habent decorem & pretium, est ipse Christus. Ejus enim deitas in humanitate, est quasi margarita in concha abscondita, quæ ex materia virginea, & rore Spiritus sancti concepta, prodiit candidissima, per vitæ innocentiam; lucidissima, per sapientiam; rotundissima, per omnis perfectionis possessionem; habens pondus conscientiæ, lævorem mititatis, pretium beatitudinis: *margaritarum enim omnis dos consistit in candore, magnitudine, orbe, lævore, pondere*, ait Plinius lib. 9. cap. 35. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, & S. Augustinus in lib. Quæst. Evang. ex Matthæo quæst. 13. quem audi: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum: Est enim verbum Domini lucidum candore veritatis, & solidum firmitate æternitatis, & undique sui simile pulchritudine divinitatis: qui Deus penetrata carnis testudine intelligendus est*. Hanc ergo Christi margaritam, ait noster Salmeron, humilitate parvam, valore pretiosam, portatu facilem gestemus in capite mentis nostræ, ad ornamentum; in fronte per confessionem fidei; in auribus per obedientiam legis, Deo in se, & in superioribus præstandam; in collo & pectore per amorem, & gustum; in brachio per bonorum operum exercitium; in annulis digito impositis per donum discretionis spirituum; in cingulo per castitatem; in vestimentis per modestiam & sanctam æternæ vitæ rationem, ut & ipsi efficiamur margaritum pretiosum, quo alios ad honestatem & virtutem inducamus, & ad imitationem arripiendam sanctissimæ vitæ Domini nostri Jesu Christi.

Christus est omnis gemma. Cur? Denique Christus non tantùm est margarita pretiosissima, sed & gemma gemmarum: Ipse enim est carbunculus, quia lux & flamma mundi: ipse est smaragdus, quia suo virore gratiæ visum delectat Angelorum: ipse fortis & invictus ut Adamas: gaudium parit, ut sardius; lepram peccati sanat, ut chrysoprassus: ipse juvat ad partum bonorum operum, quasi spiritalis jaspis; acuit ingenium, ut beryllus; ipse cœlestis est coloris, & vitæ, ut sapphirus; resistit somno & ebrietati, ut amethystus; ac cuilibet animi infirmitati, ut hyacinthus: ipse limas passionum sustinet, ut topazius: ipse candore & nitore est sardonyx; aurea charitate est chrysolithus. Unde hisce duodecim gemmis strata sunt fundamenta cœlestis Jerusalem, quorum singula singulos notant Christi Apostolos. Apocal. 21. vers. 19. & 20. Vide ibi dicta.

VERS. 47. *Similitudo sagenæ missæ in mare.* ITERUM SIMILE EST REGNUM COELORUM SAGENÆ (Arabicus *reti*) MISSÆ IN MARE, ET EX OMNI GENERE PISCIUM CONGREGANTI) Duæ præcedentes parabolæ, scilicet thesauri, & margaritæ pretiosæ ostenderunt pretium & dignitatem Evangelii, hæc ostendit ejusdem capacitatem & amplitudinem, scilicet, quod quaslibet orbis gentes & homines, easque tam malas, quàm bonas complectatur. Proponit autem Christus eam hoc fine, ut non mirentur Apostoli, & sancti, si inter fideles videant nonnullos malè vivere, sicut in regno amplo nemo miratur inveniri homicidas, fures, adulteros. Rursum, ne quis sibi blandiatur, quòd sit Christianus fidelis, & filius Ecclesiæ, cùm in ea multi sint improbi, sed satagat in ea esse probus, & sanctus. *Regnum cœlorum* est Evangelium, hoc est, Evangelii prædicatio & doctrina; item Ecclesia, hæc enim illam continet: in Ecclesia enim verum Dei Evangelium prædicatur, & per illud in ea regnat Deus, eamque ad regnum cœleste perducit.

Sagenæ etymon. SAGENÆ) Sagena est vox Græca significans genus retis, quod vulgò dicitur verriculum, vel everriculum à verrenda aqua, vel mari, ut pisces capiat. Propriè tamen sagena est sinus retis, in quem capti pisces deveniunt. Hinc σαγήνη, ait Etymologus vocatur, γαγγαμών, id est, cavum illud in medio ventre vel umbilico, sic dictum, quòd illic more sagenæ nervi implicentur: Pari modo Evangelii, & Ecclesiæ quasi materno sinu pisces, id est, fideles omnes excipiuntur, foventur, aluntur, conservantur.

ET EX OMNI GENERE PISCIUM CONGREGANTI) Sic enim Evangelium omnibus gentibus prædicatur, & ex iis coalescit Ecclesia. Pisces ergo sunt fideles, piscatores sunt Apostoli, sagena est Evangelium & Ecclesia. Porrò pisces aptè repræsentant homines, ob viginti analogias, quas recensui Habacuc 1. 14. ad illa: *Et facies homines quasi pisces*.

QUAM, CUM IMPLETA ESSET EDUCENTES ET SECUS LITTUS SEDENTES, ELEGERUNT (Græcè συνέλεξαν, id est, *collegerunt*) BONOS IN VASA, MALOS AUTEM FORAS MISERUNT) VERS. 48.
Abjecerunt in mare, vel in littus. Arabicus: *Collegerunt selecta in vasis suis, & mala projecerunt foras*. Vasa notant diversas in domo patris mansiones, ut ait Christus Joan. 14. sive varias cœli cellas, quæ alibi æterna tabernacula nuncupantur. *Malos*, Græcè σαπρὰ, id est, putrida, marcida, spurca, putà pisces putidos, fœtentes, mortuos. Ex hoc loco rectè S. Augustinus contra Donatistas probat, in Ecclesia non tantùm esse bonos (& prædestinatos, ut vult Calvinus) sed etiam malos & reprobos.

SIC ERIT IN CONSUMMATIONE SÆCULI (Arabicus, *in fine hujus temporis*, putà in die judicii) EXIBUNT ANGELI, ET SEPARABUNT MALOS DE MEDIO JUSTORUM) Id est, à justis: est Hebraismus. VERS. 49.

ET MITTENT EOS IN CAMINUM (Arabicus, *in fornacem*) IGNIS: IBI ERIT FLETUS, ET STRIDOR DENTIUM) Vide dicta vers. 42. VERS. 50.

INTELLEXISTIS HÆC OMNIA) Has omnes parabolas & sermones meos? Syrus & Græcus præponunt: *Dicit ei Jesus*. Sed in suo exemplari id non legit Noster interpres; id enim ex dictis intelligitur. Continuantur enim hic verba Jesu. VERS. 51.

DICUNT EI: ETIAM (Jam enim parabolas seminis & zizaniorum, que cæteris erant difficiliores, eis explicuerat Christus.

AIT ILLIS: IDEO OMNIS SCRIBA DOCTUS IN REGNO COELORUM, SIMILIS EST HOMINI PATRIFAMILIAS, QUI PROFERT DE THESAURO SUO NOVA, ET VETERA) *Ideo*, q. d. Quia vos, ò Apostoli, meis hisce parabolis intellexistis Evangelium, quod ducit ad regnum cœlorum, tantùm esse thesaurum; ideo ex hoc thesauro omnia depromere debetis, ut cum aliis, imò toti mundo communicetis. Ita S. Augustinus quæst. 16. in Matth. Rursum: quia intellexistis meum modum docendi ea, quæ sunt cœli, suntque hominibus nova & inaudita, per parabolas rebus veteribus, & usu tritis petitas; vos eodem modo eadem docete & prædicare, ut ex veteribus, quæ intelligunt, capiant & intelligant nova, quæ prædicatis. VERS. 52.

SCRIBA (Id est, doctor, prædicator) DOCTUS (Græcè μαθητευθεὶς, id est, instructus, eruditus, edoctus) IN REGNO (id est ad regnum) COELORUM) ut habet Syrus, scilicet, prædicandum: Arab. *Scriba, qui doces pro regno cœlorum*, q. d. Doctor Evangelicus probè instructus ad annuntiandum Evangelium, ducens fideles ad regnum cœlorum, quales estis, vel eritis, vos ò Apostoli, à me & Spiritu sancto plenè instructi. Opponit enim suos Scribas, id est, doctores & prædicatores, putà Apostolos Scribis Judæorum: hi enim legem Moysi, & ex ea bona terrena prædicabant. Apostoli verò annuntiabant Evangelium, & regnum cœlorum in eo promissum.

PROFERT DE THESAURO SUO NOVA, ET VETERA (Est adagium, significans omnes cibos, omnem substantiam, omnem supellectilem familiæ alendæ necessariam vel utilem; quædam enim vetera sunt meliora, quædam nova. Unde Adagium: *Nova Hymetta* (mella) *vetera falerna*, id est, vina: mel enim optimum, quod recentissimum; vinum verò optimum, quod vetustissimum, ait Macrobius lib. 7. Satur. Hinc & illud Pindari Olymp. hymno 9. *Lauda vinum vetus, sed novorum hymnorum flores*. Sensus est, q. d. Sicut paterfamilias familiam instruit novis & veteribus, id est, omni re necessaria & utili; sic doctor Evangelicus promere debet congruo tempore, pro captu auditorum varium sermonem, varii & omnis generis scientiam, ac præsertim curare, ut mysteria Evangelii nova & inaudita doceat per vetera exempla, parabolas & simili- *Mel novum est optimum, vinum vetus, quod vetus est.*

similitudines, quas auditores capiunt, & norunt. Sic enim per vetera & nova cognoscent nova & incognita. Porrò veteres, ut S. Chrysostomus, Augustinus, Hieronymus, Hilarius & Beda, *vetera & nova* accommodant veteri Testamento & novo. Optimè enim prædicatur, cùm novum Testamentum confirmatur, & illustratur ex veteri illique per omnia typicè conforme demonstratur. Vetus enim fuit typus novi, novum veteris est Antitypus.

Objicit Abulensis, quòd cùm hæc diceret Christus, nondum scriptum erat novum Testamentum. Resp. illud jam dictum & doctum erat à Christo, ac paulò post à Matthæo, Joanne, Luca, Marco scribendum; idque sciebat Christus; unde jubet Apostolis; ut ipsi à se dicta & audita, posteri verò eadem ab Evangelistis scribenda, prædicent.

ET FACTUM EST, CUM CONSUMMASSET
VERS. 53. JESUS PARABOLAS ISTAS, TRANSIIT INDE) Scilicet, ex domo sua, quam habebat Capharnai, ut dixi vers. 16. transiit ad alias urbes, & castella, & latiùs Evangelium disseminaret.

VERS. 54. Luc. 4. v. 22. 22. Mar. 2. v. 21. ET VENIENS IN PATRIAM SUAM DOCEBAT EOS (cives patriæ suæ) IN SYNAGOGIS EORUM) Patria vocat non Bethlehem, in qua natus erat, hæc enim longè aberat à Capharnao, sed Nazareth vicinam, in qua conceptus & educatus erat Christus, ut explicat Lucas cap. 4. 16. Ita S. Chrysostomus, Hieronymus, Theophylactus, Euthymius.

IN SYNAGOGIS) In concione, aut cœtu, qui singulis Sabbathis fiebat in Synagoga, ut apud nos fit in Ecclesia vel templo. In Nazareth enim, utpote parva urbe, videtur una tantùm fuisse Synagoga. Fusiùs hæc narrat Lucas c. 4. 16.

ITA UT MIRARENTUR (Arabicus, *obstupescerent* Nazareni, concives Christi) ET DICERENT: UNDE HUIC SAPIENTIA HÆC, ET VIRTUTES? Id est, miracula. Arabicus; *Unde ei hæc sapientia & virtus*, patrandi tanta miracula?

NONNE HIC EST FABRI (Arab. addit *lignarii*)
VERS. 55. Luc. 4. v. 22. Mar. 6. v. 3. FILIUS) Marcus cap. 6. 3. *Nonne hic est faber. Nec mirandum est*, ait S. Augustinus lib. 2. de Conf. Evang. cap. 42. *cùm utrumque dici potuerit. Eò enim & fabrum credebant, quò fabri filium*, Adde quia & videbant eum cum Joseph fabricantem. Videtur ergo Christus cum patre Joseph artem fabrilem exercuisse usque ad annum trigesimum, quo cœpit docere & prædicare. S. Hilarius & Ambrosius censent, Christum fuisse fabrum ferrarium; Hugo, murarium, vel aurificem: Communis sententia est Christum fuisse fabrum lignarium, ut ex sancto Chrysostomo docet sanctus Thomas & S. Justinus dialog. contra Triphon. *Erat*, inquit, *aratra & juga boum conficiens*. Hinc prædicans Christus sæpè ab eis petit similitudines, ut cap. 11. *Tollite jugum meum super vos. Et nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei*: Lucæ 9. vers. 62. Hinc & Christianus ille à Gentili irrisore rogatus, *quid faceret fabri filius?* putà Christus, argutè respondit: *Juliano* (Apostatæ) *fabricat feretrum*: nam paulò post occisus est Julianus. Ita Sozomenus lib. 6. cap. 2. Nonnulli tamen negant Christum fabrilem exercuisse, censentes eum instar religiosi abstractum vixisse, ac vacasse orationi & jejuniis usque ad annum 30. Ita Paulus Burgensis, Simon de Cassia, & noster Barradius: de quo plura Lucæ 2. vers. 51. ad illa: *& erat subditus illis*.

Christus faber lignarius.

Bella responsio.

Mysticè S. Augustinus serm. de Nat. *Est*, ait, *pater Christi faber Deus, qui totius mundi opera fabricatus est, arcam Noe disposuit, Moysi tabernaculum ordinavit, arcam Testamenti instituit. Fabrum dixerim qui mentem rigidam explanat, ac cogitationes superbas excidit*. S. Hilarius: *Fabri*, ait, *etiam hic erat filius, ferrum ignea vincentis ratione, sæculi virtutem judicio decoquentis, massamque formantis in omne opus utilitatis humanæ; formam scilicet corporum nostrorum in diversa membrorum ministeria, & ad omnia æternæ vitæ opera fingentis*. Porrò *Christus erat fabri filius*, ait S. Chrysologus serm. 48. *sed illius qui mundi fabricam fecit non malleo, sed præcepto, qui elementorum membra non ingenio, sed jussione compegit: qui massam sæculi auctoritate, non carbone conflavit: qui solem non terreno igne, sed supremo calore succendit: qui lunam, tenebras, noctem formavit & tempora: qui stellas variata luce distinxit: qui cuncta fecit ex nihilo, & fecit, ò homo, tibi, ut opificem operis æstimatione pensares*.

NONNE MATER EJUS DICITUR MARIA: ET FRATRES EJUS JACOBUS, ET JOSEPH, ET SIMON ET JUDAS?) *Fratres*, id est, patrueles & consobrini, ut dixi cap. 12. 46. At cur S. Mariam pauperem, in matrem elegit Christus, & non Liviam Augusti aut Mariamnem Herodis uxorem? Respondet Theodotus tom. 6. in Conc. Ephes. in Appendice 5. cap. 2. de Nativit. Christi: *Si filius esset imperantis, potestati utilitatem adscriberent: Si Legislatoris factus fuisset filius, præceptis utilitatem adscriberent: sed quid fecit? Omnia paupera & vilia elegit, omnia mediocria & plurimum obscura, ut divinitas sola cognosceretur orbem transformasse terrarum*.

JACOBUS) hic est Minor cognomento Alphæi, Apostolus & primus Episcopus Hierosolymorum, auctor Epistolæ Canonicæ, ubi plura de eodem dixi in procemio. Alter ergo & diversus hic est à Jacobo Majore filio Zebedæi, & fratre Joannis, cujus corpus colitur Compostellæ, cùm Minoris colatur Romæ in Ecclesiæ SS. Apostolorum.

Fratres Christi Jacobus.

ET JOSEPH) Græca habent Ἰωσῆς, id est, Joses, sic & Syrus; unde eum Josetem vocat S. Hieronymus lib. contra Helvidium. Hic fuit unus ex 72. Christi discipulis, quem combinarunt cum S. Matthia ad Apostolatum, cùm sors cecidit super Matthiam. Hic postea factus est Episcopus Eleutheropolis, ac inter Sanctos relatus, colitur die 22. Julii, de quo plura Alector. 1. 23.

Joseph.

ET SIMON) Multi ex Abdia, Sophronio, Isidoro & Beda putant, hunc esse Simonem Cananæum Apostolum, quasi ille fuerit frater Jacobi Minoris & Judæ: sed hic Simon ortus fuit ex Cana Galilææ: isti autem fratres, id est cognati, Christi orti fuere ex Nazareth, æquè ac ipse Christus: unde cives Nazarethani hic mirantur, unde tanta scientia sit in Jesu cive suo, cùm norint ejus fratres & cognatos quasi simplices & idiotas, ut patet Marci 6. 1. & sequent. Verius ergo videtur, hunc Simonem esse S. Simeonem, qui S. Jacobo in Episcopatu Jerosolymæ successit. Hic enim fuit filius Cleophæ ejusque uxoris Mariæ, teste Hegesippo apud Eusebium libr. 3. Histor. capit. 11. quem proinde fratrem fuisse Jacobi Minoris docet S. Chrysostomus, Theophylactus, Beda, & ex iis Christophor. à Castro libr. de Deipara cap. 1. licet Hegesippus & Epiphanius hæres. 66. censeant eum non fuisse fratrem, sed patruelem sive consobrinum Jacobi. Hic est ille Simeon, qui anno 10. Trajani, hoc est anno 109. Christi crucifixus, cùm esset 120. annorum, omnes sua constantia & fortitudine stupefecit. Unde sequitur, eum undecim annis natum fuisse ante Christum, Christoque fuisse seniorem. Ex dictis constat errare Abdiam libr. 6. Hist. Apost. Sophronium apud S. Hieronymum, de Script. Eccles. Isidorum de Vita & morte Sanctorum, & Bedam in caput primum Actor. qui censent Simonem Chananæum eundem esse cum Simeone Episcopo Hierosolymitano & crucifixo. Unde Beda ibidem id retractat.

Simon.

ET JUDAS) Hic est frater Jacobi Minoris, & auctor Epistolæ Canonicæ, de quo plura ibidem in procemio.

Quæres, an hi quatuor fuerint propriè dicti fratres, ex eodem patre & matre geniti? in primis constat Jacobum & Joseph fuisse fratres, ut patet ex Matth. cap. 27. 56. De reliquis duobus, scilicet Simone & Juda, censent nonnulli eos fratres fuisse Jacobi & Joseph, sed uterinos dumtaxat. Matrem enim eorum fuisse Mariam, quæ primò nupta Alphæo, ex eo genuerit Jacobum & Joseph, ideoque Jacobum vocari Alphæi, scilicet filium, deinde mortuo Alphæo nuptam Cleophæ genuisse ex eo Simonem & Judam. Ita S. Thomas in cap. 1. ad Galat. lect. 5.

An Simon & Judas fuerint fratres Jacobi. Resp. Primò.

Secundò, Baronius in apparatu Annal. capit. 46. & sequent. tres ponit Marias sorores, id est, consobrinas B. Virginis: Primam Mariam Alphæi, scilicet matrem Jacobi & Judæ Apostolorum, ac Joseph. Secundam

Secundò.

dam Mariam Cleophæ; quæ ex Cleopha marito genuit S. Simeonem, qui S. Jacobo successit in Episcopatu Jerusalem, & crucifixus est anno 120. ætatis, uti jam dixi: Tertiam Mariam Salome uxorem Zebedæi, ex qua nati sunt Joannes & Jacobus Apostoli.

Tertiò. Germani. fuisse fratres, Verùm unam eamdemque esse Mariam Alphæi cum Maria Cleophæ liquet, si quis conferat S. Joannis cap. 19. 25. cum Matthæi capit. 27. 56. & Marci 16. 40. Nam Joannes ait: *Stabant autem juxta crucem Jesu, mater ejus, & soror matris ejus Maria Cleophæ, & Maria Magdalena.* Matthæus verò ait: *Inter quas erat Maria Magdalena, & Maria Jacobi & Joseph mater, & mater filiorum Zebedæi:* Marcus autem: *inter quas erat Maria Magdalena, & Maria Jacobi Minoris & Joseph & Salome.* Vide hic clarè, quòd illa, quæ à Joanne vocatur *Maria Cleophæ*, à Matthæo & Marco vocetur, *Maria Jacobi & Joseph mater*; Jacobi, inquam, *Eadem Maria Cleophæ & Alphæi.* qui non Zebedæi, sed Alphæi, scilicet filius, vocatur Actor. 1. & Matth. 12. Eadem ergo est Maria Cleophæ & Maria Alphæi; Cleophas enim alio nomine dictus est Alphæus more Hebræorum, nisi malis cum nonnullis unum horum duorum fuisse maritum, alterum patrem hujus Mariæ. Eadem dicta est Maria Jacobi, scilicet Minoris mater. Ita S. Chrysostomus, Hieronymus, Theodoretus, Beda, quos citat & sequitur Christop. à Castro lib. de Deipara c. 1.

Eadem Salome & mater filiorum Zebedæi. Rursum, vides hic, ut illa quæ à Marco vocatur Salome, à Matthæo vocatur *mater filiorum Zebedæi:* hæc ergo vocata fuit Salome. Ita sanctus Gregorius, Theophylactus, Euthymius & S. Epiphanius hæresi 59. & 78. Videtur ergo eadem Maria Cleophæ, sive Alphæi, genuisse hos quatuor, scilicet Jacobum, Joseph, Simonem & Judam; nam eam matrem Jacobi & Joseph vocat Matthæus, & Marcus loco jam citato; Judas autem fuit frater Jacobi, ut ait ipse initio suæ Epistolæ; Simon etiam sive Simeon, qui successit Jacobo fratri in Episcopatu Hierosolymitano, ejusdem fuit frater; nam fuit filius Cleophæ ejusque uxoris Mariæ, ut disertè ait Hegesippus apud Eusebium lib. 3. Histor. cap. 11. Porrò Mariam hanc non fuisse filiam, sed uxorem Cleophæ, disertè asserit idem Hegesippus, S. Chrysostomus, Eusebius, Theodoretus, Euthymius, & ex iis à Castro loco citato, ac Suarez *Cleophas martyr.* part. 3. qu. 28. artic. 1. disp. 5. sect. 4. Cleophas autem fuit frater Josephi sponsi B. Virginis, ait idem Hegesippus. Hic est ille Cleophas, cui cum socio in Emmaus Christus in fractione panis se revelavit, ac in eadem domo ob Christi confessionem à Judæis occisus, martyr occubuit die 25. Septembris, ut habet Martyrologium Romanum.

Dices, cur ergo Matthæus & Marcus hanc *Mariam* vocant matrem Jacobi & Joseph, non autem Simonis & Judæ? Resp. brevitatis causa id faciunt, & quia duo primi, scilicet Jacobus & Joseph, primi & insigniores tunc habebantur præ duobus ceteris. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, S. Gregorius, S. Epiphanius hæresi 59. & 78. & Nyssenus orat. 2. de Resurrect. Porrò Maria hæc, tot sanctorum filiorum & filiarum mater, sanctè mortua est in Judæa die 9. Aprilis; inde translata in Italia, ibique magno honore colitur, ut habet Martyrologium Romanum ad diem 25. Maii, & ibidem Baronius in notis.

VERS. 56. Mar. 6. v. 3. Christi unanam hic? ET SORORES EJUS NONNE OMNES APUD NOS SUNT) In Nazareth. Sorores Jacobi, Joseph, Simonis & Judæ ab Hippolyto apud Nicephorum lib. 2. cap. 3. vocantur Esther, & Tamar, sed à S. Epiphanio hæresi 78. & Theophylacto vocantur Maria Salome, quæ fuit uxor Zebedæi, & mater S. Joannis, & Jacobi Majoris Apostolorum, qui proinde fuere nepotes ex sorore Jacobi Minoris, Joseph, Simonis & Judæ, uti ostendam ad oculum in tabula genealogiæ Christi, quam affigam ad c. 3. Lucæ. Vide Christophorum à Castro de Deipara cap. 1. ubi docet Salomen seniorem fuisse Jacobo & Juda fratribus suis: nam ipsa genuit Joannem & Jacobum, qui à Christo cum Jacobo & Juda avunculis eorum, electi fuere in Apostolos; Joannes enim videtur tribus dumtaxat annis fuisse junior Christo, natusque anno tertio Christi. Hinc etiam soli Jacobus, Joseph, Simon & Judas filii Cleophæ vocantur fratres, id est; patrueles Christi: Joannes verò & Jacobus filii Zebedæi, non vocantur fratres Christi, quia non fuerunt ejus patrueles, sive consobrini propriè & in primo gradu; sed consobrina Christi fuit dumtaxat eorum mater Salome. Rursum hinc idem Christophor. à Castro colligit Jacobum Minorem, qui frater fuit Salome, seniorem fuisse Jacobo Majore, filio Salome & Zebedæi, novem vel decem annis, ut minimum; Minor enim Majoris erat avunculus: Minorem ergo eum dici, respectu non ætatis, sed vocationis Christi. Plures alios cognatos vel affines habuisse Christum non est dubium, sed hi præ ceteris nominantur, quia & sanguine proximiores, & quia in eum tandem crediderunt, factique sunt ejus Apostoli. *Jacobus Minor fuit avunculus Majoris.*

UNDE ERGO HUIC OMNIA ISTA? ET SCANDALIZABANTUR IN EO) Hoc est, offendebantur & indignabantur, quòd Christus, cùm esset faber, faceret se doctorem & prophetam, sicut jam offenderentur & indignarentur homines, si quem è fabrili officina & malleo viderent prosilire in cathedram, agereque doctorem; insimularent enim eum summæ arrogantiæ vel stultitiæ; sed nesciebant Nazarethani Christum esse Dei filium, qui inter fabros nasci, & cum eis fabrum agere ex immensa charitate non est dedignatus, ut nos redimeret, & exemplo suo doceret humilitatem. Quare charitas hæc Christi & humilitas, quæ debebat esse admirationi & venerationi, eis fuit scandalo, quia eam non capiebant, nec credebant Deum se tantoperè velle humiliare & exinanire.

JESUS AUTEM DIXIT EIS: NON EST PROPHETA (doctor, prædicator) SINE HONORE, NISI IN PATRIA SUA, ET IN DOMO SUA) *Sine honore*, Græcè ἄτιμος, id est, *inhonorus*, vel *inhonorabilis*, ut vertit Hilarius. Syrus *vilis*, vel *despectus*. Arabicus, *habetur vilipendio*. Vatabl. *contemptus*. Alii, *expers honoris*. *Et in domo*, id est, in familia & cognatione *sua*, quia, *nec fratres*, id est, cognati & affines *credebant in eum*. Joan. 7. 5. Est hoc Proverbium vulgo usitatum & communiter verum, at non semper: Joannes enim Baptista æquè ac Isaias, Elias, Elisæus, Daniel, Osee, *&c.* apud suos Judæos in magno fuere honore. *VERS. 57. Luc. 4. 24. Mar. 6. v. 4. Joan. 4. v. 44.* *Propheta sine honore in patria.*

Porrò causa, cur Propheta, id est, doctor, sæpe apud suos non honoretur, sed vilipendatur, prima est, quam dat S. Hieronymus: *quòd propemodum*, ait, *naturale sit cives semper civibus invidere: non enim considerant præsentia viri opera, sed fragilis recordantur infantiæ, quasi non & ipsi per eosdem ætatum gradus ad maturam ætatem venerint.* Rursum cives non ferunt civem sibi præferri, præsertim juniorem seniori, pauperem diviti, plebejum senatori: *Quia suam confusionem existimant gloriam contribulis*, ait Theophylactus in Joannem. Audi S. Ambrosium in cap. 4. Lucæ: *Non mediocris invidia proditur, quæ civicæ charitatis oblita in acerba odia causas amoris inflectit. Simul hoc exemplo pariter & oraculo declaratur, quòd frustrà opem misericordiæ cælestis exspectes, si alienæ fructibus virtutis invideas. Aspernator enim Dominus invidorum est, & ab iis, qui divina beneficia in aliis persequuntur, miracula suæ potestatis avertit.* *Cur: causa Prima.*

Secunda, quia nimia familiaritas parit contemptum, inquit S. Chrysostomus homil. 34. Et S. Cyrillus: *Quia solemus*, ait, *quod tritum est, ac quotidianum, etiamsi magnum sit, parvi pendere*, &c. Theophylactus etiam: *Consuevimus*, ait, *ea contemnere, quæ valde familiaria sunt, semper magis attendentes alienis & infelitis*, &c. juxta illud Alexis apud Athenæum lib. 3. *Alienum amamus, proximum contemnimus.* Miramur enim peregrina & exotica, aspernamur domestica & familiaria, cùm subinde domi habeamus meliora. Sic Medicos nostros fastidimus, licet eruditos, peregrinos & barbaros suspicimus: Flores & herbas ex India advectos care emimus, cùm meliores, imò iidem subinde in sylvis nostris nascantur: nimirum *grata est novitas.* *Secunda.*

Tertia, quòd ex quotidiana conversatione cum hominibus facilè vitia morum, vel infirmitates naturæ cujusque detegantur, quæ reverentiam minuunt & vilipendium pariunt: secus est in conversatione cum Deo, *Tertia.*

quæ

quæ quò major est, eò majorem Dei reverentiam gignit: quia, *quantò plus homo in cognitione Dei proficit, tantò magis perfectionis ejus excellentiam admiratur, & magis eum reveretur*, ait D. Thomas hic. Sic Nazarethani videntes Christum comedere, bibere, dormire, fabricare more aliorum, eum contempserunt, præsertim, quia videbant ejus cognatos esse pauperes & abjectos, ac præsertim S. Josephum, quem putabant verum esse ejus patrem; nec enim cogitare aut credere poterant eum natum ex virgine, solumque Deum habere patrem. Doctor ergo & prædicator familiaritatem hominum fugiat, ne spernatur; nam ut ait S. Cyrillus: *Prædicatio ibi fructum facere non potest, ubi prædicator contemnitur*. Romæ quidam è nostris, vir

Nota. sapiens, concionatori cuidam Transalpino ad suos redeunti hoc monitum dedit: *Domi te contine, abstractus vivo cum Deo versare, non cum hominibus, ita ut Dei oraculum audieris*. Et videmus eos, qui id faciunt, ob opinionem

VERS. 58. Marc. 6. v. 5. 6. sanctitatis ab omnibus coli, amari, audiri.

ET NON FECIT IBI VIRTUTES (miracula) MULTAS PROPTER INCREDULITATEM EORUM) Arabicus, *propter parvitatem fidei eorum*. Hæc enim faciebat eos indignos miraculis, utpote quæ Christus non nisi ad fidem sibi conciliandam & augendam patrare solebat. Aliam causam dat S. Hieronymus: *Ne multas*, inquit, *faciens virtutes cives incredulos condemnaret*, itaque *pœnam eis augeret*, ait S. Chrysostomus. Graviùs enim peccat, qui plura miracula videt, & tamen non credit, quàm qui pauca, ideoque graviùs damnatur & punitur in gehenna. Hac de causa Christus *pauca signa fecit apud Judæos*, ait S. Hieronymus. *Majora signa quotidie in Gentibus per Apostolos facit, non tam in sanatione corporum, quàm in animarum salute*. Jansenius cum suis post hoc caput ponit missionem Apostolorum factam à Christo, quam Matthæus narravit cap. 10. deinde decollationem Joannis Baptistæ, quam narrat Matthæus cap. 14. proximè sequenti, ac reversionem Apostolorum ad Christum, Christique secessum in desertum, secutus Lucam & Marcum, qui hunc ordinem insinuant: licèt aliter sentiat Maldonatus & alii. Vide Chronotaxin.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primò decollatur ab Herode S. Joannes Baptista. Secundò vers. 13. Christus id audiens, fugiens Herodem secedit in desertum, ibique panibus & duobus piscibus pascit quinque hominum millia. Tertiò vers. 22. dimissa turba, ascendit in montem, ut oret, mox ambulans super mare venit ad discipulos fluctibus jactatos; Petrumque ad se evocatum & venientem, cùm ipse fluctus metuens mergeretur, erigit, dicens: Modicæ fidei quare dubitasti? *illicoque ventum fluctusque sedat. Unde exclamant, qui erant in navi.* Verè Filius Dei es; *quare ex locis circumquaque vicinis ad eum confluunt ægri, quos ipse attactu suo sanat.*

1. IN illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Jesu: 2. & ait pueris suis: Hic est Joannes Baptista: ipse surrexit à mortuis, & ideò virtutes operantur in eo. 3. Herodes enim tenuit Joannem, & alligavit eum: & posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem fratris sui. 4. Dicebat enim illi Joannes: Non licet tibi habere eam. 5. Et volens illum occidere, timuit populum: quia sicut Prophetam eum habebant. 6. Die autem natalis Herodis saltavit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi. 7. Unde cum juramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset ab eo. 8. At illa præmonita à matre sua: Da mihi, inquit, hic in disco caput Joannis Baptistæ. 9. Et contristatus est Rex; propter juramentum autem, & eos, qui pariter recumbebant, jussit dari. 10. Misitque, & decollavit Joannem in carcere. 11. Et allatum est caput ejus in disco, & datum est puellæ, & attulit matri suæ. 12. Et accedentes discipuli ejus, tulerunt corpus ejus, & sepelierunt illud: & venientes nuntiaverunt Jesu. 13. Quod cùm audisset Jesus, secessit inde in navicula, in locum desertum seorsum, & cùm audissent turbæ, secuti sunt eum pedestres de civitatibus. 14. Et exiens vidit turbam multam, & misertus est eis, & curavit languidos eorum. 15. Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes: Desertus est locus, & hora jam præteriit: dimitte turbas, ut euntes in castella, emant sibi escas. 16. Jesus autem dixit eis: Non habent necesse ire: date illis vos manducare. 17. Responderunt ei: Non habemus hìc nisi quinque panes, & duos pisces. 28. Qui ait eis: Afferte mihi illos huc. 19. Et cùm jussisset turbam discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, aspiciens in cœlum benedixit, & fregit, & dedit discipulis panes, discipuli autem turbis. 20. Et manducaverunt omnes, & saturati sunt. Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos. 21. Manducantium autem fuit numerus, quinque millia virorum, exceptis mulieribus & parvulis. 22. Et statim compulit Iesus discipulos ascendere in naviculam, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. 23. Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto solus erat ibi. 24. navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus: erat enim contrarius ventus. 25. Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos ambulans super mare. 26. Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt dicentes: Quia phantasma est. Et præ timore clamaverunt. 27. Statimque Jesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam: ego sum, nolite timere. 28. Respondens autem Petrus dixit: Domine: si tu es, jube me ad te venire super aquas. 29. At ipse ait: Veni. Et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquam ut veniret ad Iesum. 30. Videns verò ventum validum, timuit: & cùm cœpisset mergi, clamavit dicens: Domine, salvum me fac. 31. Et continuo Jesus extendens manum apprehendit eum: & ait illi: Modicæ fidei, quare dubitasti? 32. Et cùm ascendissent in naviculam, cessavit ventus. 33. Qui autem in navicula erant venerunt, & adoraverunt eum, dicentes: Verè Filius Dei es. 34. Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesar. 35. Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habentes. 36. & rogabant eum ut vel fimbriam vestimentis ejus tangerent. Et quicumque tetigerunt, salvi facti sunt.

VERS. 1. Luc. 9. 7. Marc. 6. v. 14. IN ILLO TEMPORE AUDIVIT HERODES TETRARCHA FAMAM JESU) Hæc omnia quæ spectant decollationem S. Joannis, fusiùs & pleniùs præ omnibus Evangelistis narrat S. Marcus capit. 6. versic. 14. quare ibi commodiùs illa explicabo. Herodes hic fuit Antipas, filius Herodis magni infanticidæ. Matth. 2. 16.

Historiam decollationis Baptistæ vide apud S. Marcum.

VERS. 12. Marc. 6. 29. ET ACCEDENTES DICIPULI EJUS TULERUNT CORPUS EJUS ET SEPELIERUNT ILLUD) *Corpus*. Syrus *felado*. id est, truncum corporis sine capite, quia ut ait Niceph. lib. 1. cap. 19. *Herodias Joannis reprehensionem etiam post capitis resectionem verita, conjungereque id reliquo corporis timens, apud se remotis arbitris in abstrusiore regiæ loco sepeliendum duxit*, idem asserit Beda, Ruffinus libr. 11. Histor. cap. 28. & Histor. Tripart. l. 9. capit. 43. Vide hic panicos timores malæ conscientiæ: Herodias enim verebatur, si caput Joannis corpori jungeretur, quòd resurgeret, rursusque animaretur, & contra incestas suas cum Herode nuptias prædicando denotaret; sicut Herodes putabat Joannem resurrexisse in Christo, in eumque transisse. Adeo caput illud invictum Baptistæ, licet resectum, Herodiadi terrori fuit & horrori.

ET VENIENTES NUNTIAVERUNT JESU) Joannes enim ante mortem jusserat discipulis, ut se mortuo transirent ad Jesum, imò jam adhuc Joanne vivo nonnulli ad Jesum transierant, ut patet de Andrea Joannis 1. 40. adeoque ipse Joannes discipulos suos ad Jesum miserat sciscitatum, an ipse esset Messias? Matth. 11. 3.

VERS. 13. Luc. 9. 10. 11. Marc. 6. 31. 32. 33. Joan. 6. 11. QUOD CUM AUDISSET JESUS, SECESSIT INDE IN NAVICULA IN LOCUM DESERTUM SEORSUM) *Quod cum audisset Jesus*, scilicet Joannem ab Herode decollatum, ac Herodem, qui hucusque partim desidia, partim bello contra Aretam regem Arabiæ (hic enim filiam suam teste Josepho libr. 18. Antiq. cap. 7. Herodi desponderat, ideoque ejus repudium ob Herodiadem factum, bello, quo Herodis exercitum cecidit, vindicavit) occupatus, neglexerat dicta factaque Jesu: Herodem inquam, jam fama tot tantorumque miraculorum Jesu increbrescente de iis inaudisse serioque ad ea animadvertere cœpisse, ut narravit Matthæus initio hujus capitis & historiæ, indeque suspicari Jesum esse Joannem resuscitatum: idcircò Jesus secessit in desertum, idque Primò, ut Herodis furorem declinaret, qui sicut Joannem decollaverat, ita jam putans eum suscitatum in Jesu, eundem rursus decollasset, præsertim cum facile ei obrepsisset, vel suggesta fuisset à Pharisæis suspicio, ipsum vel esse, vel venditare se Messiam regem Judæis promissum, & per tot sæcula expectatum: quare metuens ab eo regno privari, eum peremisset, uti pater ipsius Herodes Ascalonita Christum cum infantibus in Bethlehem occidere satagerat. Matt. capit. 2. vers. 16. Ita Sanctus Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius. Secundò, ut Apostolos à sua missione & prædicatione redeuntes, ac multo labore fessos quiete aliqua recrearet, uti docet Marcus cap. 6. 31. Tertiò, ut exemplo suo doceret, prædicatoribus & thaumaturgis fugiendum esse plausum populi, & vanam gloriam.

Herodes ab Areta Socero suo victus.

Cur post mortem Baptistæ in desertum secessit Christus? Primò. Secundò. Tertiò.

IN NAVICULA) ut per eam proficisceretur trans mare Galilææ sive Tiberiadis, ut patet Joannis 6. 1. Marci 6. 45. Eadem enim est hæc historia cum illa, quam fusè narrat Joannes cap. 6. ex quo liquet, hæc circa Pascha contigisse. Volebat ergo Christus navicula effugere turbarum ad se confluxum qui ipsi carceris & vitæ periculum apud Herodem creasset.

IN LOCUM DESERTUM) Addit Lucas capit. 9. 10. *qui erat Bethsaidæ*. Adrichomius in descript. terræ Sanctæ, Jansenius & alii nonnulli censent hoc desertum, in quo Christus quinque panibus pavit quinque milia hominum, dici Bethsaidæ, non quòd fuerit juxta Bethsaidam ad latus & littus urbis, sed in opposito littore trans mare Galilææ situm inter Juliadem & Dalmanutha. Probant, quia Joannes capit. 6. 1. ait Christum abiisse trans mare Galilææ, ac Matthæus capit. 14. 34. eum transfretasse. Bethsaidæ enim ditio extendebat se ultra mare in desertum hoc transmarinum. Ita ipsi.

Bethsaidæ desertum ubi.

Verùm dico hoc desertum fuisse juxta Bethsaidam in eadem ripa, adeoque fuisse inter Bethsaidam & Tiberiadem. Probatur primò, quia id disertè ait Lucas capit. 9. 10. *Secessit*, inquit, *seorsum in locum desertum, qui est Bethsaida*. Arabicus: *in locum desertum prope civitatem quæ vocatur Saida* decurtatè, id est, *Bethsaida*.

Secundò, idipsum clarè testatur Burchardus & alii in descript. terræ sanctæ, scilicet locum hunc fuisse vicinum Tiberiadi, dictumque *Mensa*.

Tertiò, quia Nicephor. libr. 8. capit. 3. scribit S. Helenam Constantini Magni matrem, Tiberiade δωδεκάθρονον, id est, duodecim thronorum templum erexisse eo loco, quo Christus quinque hominum millia pavit.

Templum duodecim thronorum à S. Helena constructum.

Quartò, quia Christus facta hac panum in deserto multiplicatione fugiens turbam, quæ eum volebat creare regem, jussit discipulos navigare Bethsaidam, tamquam vicinam. Rursus Joannes cap. 6. 23. ait: *Aliæ supervenerunt naves à Tiberiade, juxta locum ubi manducaverant panem gratias agente Domino*: ergo locus hic erat juxta Tiberiadem, putà inter Tiberiadem & Bethsaidam: Cumque eum ibi non invenirent e recto itinere per mare navigarunt, ubi eum invenerunt, uti subdit Joannes.

Ad argumentum respondeo, Christum dici transfretasse & abiisse trans mare, id est, mare navi transmisisse, sive ivisse per mare, non in adversum littus; sed ex una terra per mare intermedium in aliam, ex uno sinu anfractus in alium: nam per terram flexuosum erat iter, quare recto itinere eò pergentibus transeundum erat mare, non in adversum littus, sed in adversum sinus flexum. Ita Franc. Lucas, Maldon. & alii. Vide dicta Matth. 4. 15. Sinum hunc videtur fecisse mons in quem secessit Jesus ac deinde ex eo ad turbas cum enim sequentes descendit, uti narrat Joannes c. 6. vers. 3. & seq. Denique *trans* idem est quod *ultra*, & amplè sumitur, diciturque cum de uno loco in alium, de uno maris sinu vel portu in alium transitionem facimus.

ET CUM AUDISSENT TURBÆ, SECUTÆ SUNT EUM PEDESTRES DE CIVITATIBUS) Quæres, quomodo pedestres poterant sequi Christum navi euntem trans mare? Respond. turbas secedente Christo in naviculam, ejus famam passim per vicina loca sparsisse: qua exciti multi undequaque confluxerunt, Christumque navi recta trans mare euntem pedibus insecuti sunt, circum eundo mare Tiberiadis, sive stagnum Genesareth, usque ad Bethsaidam, & inde usque ad Capharnaum, ubi Christum invenerunt, uti narrat Joannes c. 6. v. 24. & 25.

Quomodo turbæ pedestres potuerint sequi Christum navigantem?

Tantæ enim turbæ licet longior, commodior tamen erat hic pedestris circuitus, eò quòd naves ad tantam turbam vehendam deessent. Secessus Christi desiderium turbarum non retudit, sed acuit ad eum per invia & avia sequendum; quia videbant eum virum Sanctum, beneficum, divinum, fugientem plausum, cum Deo conversantem. Ita honor sequitur fugientes, sicut umbra sequitur corpus: sic & secedant prædicatores & vacent orationi, ita plùs eos colet & requiret mundus.

VERS. 14. Luc. 9. 11. Marc. 6. 34. ET EXIENS (ex secreto deserti Bethsaidæ, in quod secesserat) VIDIT TURBAM MULTAM, ET MISERTUS EST EIS (*quia erant sicut oves non habentes pastorem*, ait Marcus capit. 6. vers. 34. Scribæ enim non erant pastores, sed mercenarii quærentes sua lucra, non ovium salutem) ET CURAVIT LANGUIDOS (Græcè ἀῤῥώστους, id est infirmos, ægrotos) EORUM) Inter eos, qui scilicet se Christo offerebant, vel ab aliis offerebantur postulantes sanitatem. Disce hic à Christo, aliorum curam & commoda præferre suæ quieti & orationi.

VERS. 15. Luc. 9. 12. Marc. 6. 35. 36. VESPERE AUTEM FACTO, ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI DICENTES: DESERTUS EST LOCUS, ET HORA (prandii, tempus cibi sumendi) JAM PRÆTERIIT, DIMITTE TURBAS, UT EUNTES IN CASTELLA (Græcè εἰς κώμας, id est in vicos, in villas) EMANT SIBI ESCAS) Ut suæ fami succurrant: manè enim jejuni domo

domo egressi, ut à te docerentur & curarentur, usque ad vesperam jejuni permanserunt.

VERS. 16. Luc. 9. 13. Marc. 6. 37. JESUS AUTEM DIXIT EIS: NON HABENT NECESSE IRE (Græcè ἀπελθεῖν, id est, abire in villas ut emant escas) DATE ILLIS VOS MANDUCARE) Sternit Christus viam ad miraculum multiplicationis panum, ideoque turbas detinuit usque in vesperam, ut discipuli dimissionem illarum peterent, quibus ipse jubet dare illis cibum, ut eò testatius sit miraculum, eoque Christi beneficium gratius accidat, quò magis vident se esse in arctis, ciboque omni ad tantam turbam in deserto alendam destitui. Addit S. Joannes ca. 6. quòd Jesus *dixit ad Philippum: Unde ememus panes ut manducent hi: Hoc autem dicebat tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat.*

Philippum præ aliis rogavit Christus, quia Philippus præ cæteris docilis erat & candidus, sed non ita acutus & subtilis, & ideoque multa alias manifesta rogare solitus, uti Joannis 14. 8. rogavit Christum dicens: *Domine ostende nobis patrem & sufficit nobis.* Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, & S. Cyrillus, in cap. 6. Joannis. Porrò denarius idem est quod Julius Romanus, vel regalis Hispanicus, qui ponderat drachmam argenti; quare ducenti denarii faciunt 50. florenos Brabanticos, sive 20. aureos Romanos. Denarius enim dictus est, quod decem asses contineret. As erat Bajochus Romanus, sive medius stuferus. Vide ea quæ de priscis monetis & ponderibus annotavi in fine Pentateuchi. Viginti aureis multi panes emi poterant. Nam Romæ jam unus panis albus octo, & subinde decem unciarum emitur uno bajocho, qui ferè uni sufficit ad unam refectionem: quare uno Julio sive denario, qui continet decem bajocos poterant emi tales decem panes, & consequenter ducentis denariis empta fuissent duo millia panum, quæ ferè sufficeissent ad duo millia hominum reficienda: hic autem erant quinque hominum millia præter mulieres & parvulos; quare tria millia omni pane caruissent. Adde multos in fame & jejunio esse edaces, ut eis unus panis non sufficiat, sed duos & subinde tres requirant. Verè ergo dixit Philippus, ducentorum denariorum panes non sufficere ad tantam turbam alendam.

Denarius erat id quod Regalis.

VERS. 17. Luc. 8. 13. Mar. 6. 38. Joan. 6. 9. RESPONDERUNT EI: NON HABEMUS HIC NISI QUINQUE PANES ET DUOS PISCES) Pisces hi jam cocti erant & parati in cibum: statim enim ab Apostolis distributi fuerunt jubente Christo, sine alia coctione. Explicat id Joannes c. 6. 8. aitque; *Dicit ei unus ex discipulis, Andreas frater Simonis Petri: Est puer unus hic qui habet quinque panes hordeaceos & duos pisces; sed hæc quid sunt inter tantos?* Panes hos Apostolorum fuisse censet S. Chrysostomus: melius Euthymius putat fuisse venales.

VERS. 18. QUI AIT: AFFERTE MIHI ILLOS HUC) Ut illos benedicendo multiplicem. Paruere Apostoli & attulere illos, atque hæc prompta eorum obedientia & fiducia, æquè ac charitas & studium succurrendi fami tot millium hominum, elicuit hoc à Christo miraculum.

VERS. 19. Luc. 9. 14. 16. Marc. 6. 39. 41. Joan. 6. 10. 11. ET CUM JUSSISSET TURBAM DISCUMBERE SUPER FOENUM (Arabicus, *ut sederet super herbam*) ACCEPTIS QUINQUE PANIBUS ET DUOBUS PISCIBUS ASPICIENS IN CÆLUM BENEDIXIT, ET FREGIT, ET DEDIT DISCIPULIS PANES, DISCIPULI AUTEM TURBIS) Priùs membrum plenius enarrat Sanctus Marcus capit. 6. vers. 39. dicens: *Et præcepit illis, ut accumbere facerent omnes secundùm contubernia super viride fænum.* Contubernia hæc erant diversi hominum cœtus, in unum collecti ad prandendum. Unde Lucas cap. 9. 14 ea vocat convivia, id est, convivarum cœtus, in quibus honestatis causa viri cum viris, ac mulieres seorsim cum suis parvulis discumbebant, ut innuit hic Matthæus, olim enim non assidebant mensæ in scamno, sed discumbebant, id est, jacebant in lectulis mensalibus, qui juxta mensam sternebantur, unde lectisternia dicta, quorum loco hic erat fœnum. Jussit verò Christus per contubernia eos discumbere, tum ut magis appareret discumbentium multitudo, tum ut ordinatè omnia fierent, tum ut nemo prætermitteretur, qui non suam panis & piscis partem acciperet.

Miraculum quinque panum & duorum piscium.

ASPICIENS IN CÆLUM BENEDIXIT) Sanctus Joannes cap. 6. 11. sic habet: *Accepit ergo Jesus panes, & cùm gratias egisset distribuit discumbentibus.* Unde hæretici τὸ *benedixit* exponunt per *gratias egit*: sed perperam; Christus enim more suo priùs gratias egit patri, deinde panes benedixit: Marcus enim capit. 6. 41. ait: *Intuens in cælum benedixit, & fregit panes.* Et Lucas c. 9. 16. *Respexit in cælum & benedixit illis,* scilicet panibus, *& fregit & distribuit.* Christus ergo hic, *benedixit*, tum Deum, illud laudando & gratias agendo, ut habet Joannes capit. 6. quæ prima debet esse orationes pars, ut Dei laude nobis benevolentiam conciliemus, ad impetrandum id quod deinde sumus postulaturi; tum ipsos panes *benedixit*, hoc est divinam gratiam eis imprecatus est, per quam multiplicarentur, & vim roburque conciperent ad tantam turbam copiosè validèque alendam, roborandam & exhilarandam, perinde ac si opiparo carnium & vinorum epulo pasti fuissent. Christus ergo hac benedictione virtutem aliquam, non physicam, sed moralem panibus indidit, scilicet deputationem suam & ordinationem ad miraculosam multiplicationem, per quam manum, id est, virtutem suam divinam quasi panibus apposuit, & illico reipsa multiplicarentur, nimirum aerem vicinum, vel aliam materiam sensim inter distribuendum, sed insensibiliter, & continuè in panes convertendo, Deus enim nihil de novo creat ex nihilo sed ex materia initio mundi creata omnia producit & transformat. Simili modo multiplicavit farinam & oleum viduæ Sareptanæ, ob merita Eliæ 4. Reg. 17. 14. & alterius ob merita Elisæi 4. Regum 4. 5. Panes hos optimos & sapidissimos fuisse, magnaque ut nutriendi, roborandi & exhilarandi præditos liquet ex eo, quòd erant panes divini à Christo per miraculum producti: Dei enim perfecta sunt opera. Sic vinum ex aqua in Cana Galilææ conversum, fuit optimum, ut patet Joannis capit. 2. 10. Sic Deus dum singulis rerum speciebus à se initio mundi creatis benedixit, hoc ipso vim generandi, ac se propagandi multiplicandique eis indidit dicens: *Crescite & multiplicamini.* Genes. 1. Sic Christus in ultima cœna instituens Eucharistiam, benedicens panem, eum in corpus suum transmutavit. Matth. 26. 26. Atque hujus in Eucharistia transmutationis typus, & præambula quasi dispositio fuit hæc panum per Christi benedictionem multiplicatio; nam paulò post eam Christus de Eucharistia sermonem prolixum instituit, quem narrat Joannes capit. 6. ac Eucharistiam cum manna contulit & prætulit, dicens: *Non sicut manducaverunt patres vestri manna, & mortui sunt: Qui manducat hunc panem vivet in æternum.* Joan. capit. 6. vers. 59. Causam dat Sanctus Augustinus tractat. 24. in Joannem, *Unde*, inquit, *multiplicat* (Deus) *de paucis granis segetes, inde in manibus suis multiplicavit panes: Potestas enim erat in manibus Christi. Panes enim illi quinque quasi semina erant, non quidem terræ mandata, sed ab eo qui terram fecit multiplicata.* Unde Sanctus Chrysostomus: *Multiplicabantur*, inquit, *in discipulorum manibus quinque illi panes, ac fontis in morem scaturiebant*, dum ait Sanctus Hilarius. *Fragmentis fragmenta succedunt, & fallunt semper perfracta frangentes. Frangente enim Domino, seminarium fit ciborum*, ait Sanctus Hieronymus. *Vidisses*, inquit Sanctus Ambrosius, *incomprehensibili quodam rigatu inter dividentium manus. quas non fregerant, fructificare particulas, & intacta frangentium digitis sponte sua fragmenta subrepere: quemadmodum videmus liquidis fontibus continuos fluere successus, & quidquid de illis auferas, usurario quodam reparari meatu.*

An Deus ad hanc panum multiplicationem aliquid creavit?

Panes Christi sapidissimi.

Tropologicè, Christus hic suo facto docet panes & opes, tam corporales quàm spirituales, in eleemosynam egentibus datos non minui, sed multiplicari, imò centuplicari & millecuplari. Sic Sanctus Joannes ob liberalitatem cognominatus Eleemosynarius, Patriarcha Alexandrinus, dicebat se quotidiana experientia discere, quòd quò plus daret pauperibus, eò plus à Deo reciperet: unde aiebat: *Videbo Domine qui citius deficiat. an tu mihi dando, an ego egenis distribuendo.* Ita Leontius in ejus vita: simili modo Sanctulus Presbyter multiplicavit panem ope-

Panes dati pauperibus non minuuntur, sed augentur. Exempla S. Joannis Eleemosynarii.

Sanctus Presbyteri, Adriani II. Pontificis,

operariis, uti narrat Sanctus Gregorius 3. Dialog. capit. 37. Hadrianus II. Pontifex, qui Nicolao primo successit anno Domini 914. ac octavam Synodum Generalem Constantinopoli indixit, in eaque Photium invasorem sedis ejecit; ac Sanctum Ignatium legitimum Patriarcham restituit. Hic, inquam, Hadrianus, ait Platina, Sergio Pontifici familiaris fuit à quo cùm aliquando denarios quadraginta dono accepisset, domum rediens dispensatori mandavit, ut eos peregrinis & pauperibus, qui in vestibulo domus suæ stabant, erogaret. Facere ille mandata conatus cùm videret ne minimæ quidem parti tantula re satisfieri posse, ad Hadrianum rediens rem ipsam exponit. Tum Hadrianus accepta pecunia ad pauperes veniens, & ternos denarios singulis præstitit, & totidem sibi rei familiari satisfacturus reservavit admirante dispensatore miraculum rei. Cui Hadrianus: Vides, inquit, quàm benignus & largus sit Dominus, his præsertim, qui liberales & munifici in pauperes sunt? Hac, & aliis virtutibus tanto in pretio apud omnes fuit, ut cum de Pontifice ereando sermo haberetur, certatim omnes unicum Hadrianum diligerent.

S. Lydvvina.

S. Lydvvina Hollanda, singulare patientiæ & charitatis speculum, cùm esset pauper, studiosè tamen egenis succurrebat: quocirca paucos habens in bursa nummos, dum eos liberaliter erogaret, assiduè alii cælitus surrogabantur, ita ut numquam deficerent, sed crescerent jugiter, ideoque hæc ejus bursa Jesu cognominata est. Lege ejus vitam apud Surium in Aprili. Vide 2. Corinth. cap. 9. vers. 6. & sequent. *Qui parcè seminat*, inquit, *parcè & metet: & qui seminat in benedictionibus* (id est benedictionibus, id est, beneficentias multas) *de benedictionibus* (beneficentias multas (*metet*. Est Hebraica syntaxis. Hebræi enim verba contactus, quale est seminare, construunt cum ablativo prævia præpositione: unde dicunt tangere in manu, id est, tangere manum. Quare dum pauperi das panem vel Julium, non eum perdis, sed seminas; quia sicut ex uno seminis grano multa succrescunt, sic ex uno pane vel Julio multi.

VERS. 20. Luc. 9. 17. Marc. 6. v. 42. 43. Ioan. 6. 12. 13.

Et manducaverunt omnes) Quinque millia virorum cum mulieribus & parvulis, quorum ingens erat numerus; mulieres enim devotæ magis sunt æquè ac magis curiosæ, ut videant novum Prophetam, qualis erat Christus, quàm viri.

Cur nulla hic vini mentio.

Et saturati sunt) Dices, nulla hic vini fit mentio: quomodo ergo saturati sunt, qui nil biberant: sine potu enim sitibundum & caninum est prandium. Respondeo, Christum non dedisse eis vinum, quia vicini erant aquarum fontes, ad quos pro potu accedere poterant. Potus enim aquæ est naturalis & sanus, ac naturæ sufficit. Ulterius verò gulam irritare vino Christus nolebat. Dat enim cibum Deus ad necessitatem & satietatem, non ad voluptatem & lasciviam. Sic Angelus Eliæ detulit panem & vas aquæ, non vini, in deserto. 3. Reg. 19. 6. Sic corvus jussu Dei, quotidie deferebat dimidium panem ad Sanctum Paulum primum Eremitam, sitim verò ex vicino aquæ fonte eum levare volebat, teste Sanct. Hieronymo in ejus vita. Idem fecit Deus aliis sanctis. Imò ab Adamo usque ad diluvium per 1600. annos usque ad Noe, qui primus vitem plantavit, homines religiosiores non comederunt carnes, nec biberunt vinum, sed fructus edebant & bibebant aquam, & tamen vivebant per 900. annos. Abstinentia ergo mater est sanitatis, æquè ac sapientiæ & sanctitatis. Vide dicta Genes. 9.

Potus aquæ naturalis & sanus.

Ante diluvium nullus vini, nec carnium esus.

De his panibus plus superfuit, quam initio allatum fuerat.

Et tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos) Ergo retulerunt plus panis, quàm initio ad Christum attulerant, nimirum quinque: duodecim enim cophini sive corbes non quinque, sed triginta & plures panes continebant. Verisimile est Christum primò quinque panes manibus suis fregisse, & frangendo multiplicasse, ac eos in hos cophinos distribuisse, qui deinde ejus jussu dum ab Apostolis per contubernia in turbas distribuerentur, sensim magis & magis multiplicabantur; quare tot cophinos fragmentorum ad Christum retulerunt, quot cophinos panum primò ab eo acceperunt. Ita Maldonatus, Cedrenus in Comp. Histor. narrat duodecim hos cophinos religiosè repositos fuisse in templo duodecim Apostolorum, quod Constantinopoli exædificavit Constantinus Magnus.

A

Porro Judæis ab olim familiares fuere cophini. Unde Juvenalis.

Judæis, inquit, *quorum cophinus fænumque supellex*. Unde liquet cophinum tantæ capacitatis esse, ut capiat tantum, quantum manus vel brachium viri, v. g. Judæi portare potest.

Manducantium autem fuit numerus quinque (Græcè ὡσεὶ πέντε, id est, *quasi quinque*) millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis) Putant nonnulli mulieres & parvulos exequasse numerum virorum; sed hoc difficile est creditu, quia desertum hoc Christi longè aberat ab urbibus & villis frequentioribus iter autem tam longum facere, multis minoribus fuisset difficile. Hanc quinque millium virorum, per quinque panes à Christo benedictos & multiplicatos refectionem, ad verbum prædixit Sibylla, cujus versus recitat Lactantius lib. 4. capit. 15. VERS. 21. Luc. 9. 14. Marc. 6. 44. Ioan. 6. 10.

B

Et statim compulit Iesus discipulos ascendere in naviculam, et præcedere eum trans fretum (trans mare Galilææ, iterum enim iterumque illuc traiiciebat Christus ad fugiendum turbas (donec dimittere turbas) Id facit Christus primò, quia volebat secedere, ut solus quietiùs & instantiùs oraret, ut patet ex vers. seq. Secundò, ut hac ratione faciliùs effugeret turbam, quam sciebat ipsum velle facere regem, ob multiplicationem & distributionem panum ab eo factam, uti docet Ioan. 6. 15. Tertiò, ut sequentis miraculi in sedanda maris tempestate daret occasionem. VERS. 22. Mar. 6. 45. Ioan. 6. 16.

Et dimissa turba (ei valedicens & bene precatus, jubensque ad sua redire) ascendit in montem solus orare; vespere autem solus erat ibi) Repetit hoc Matthæus, ut sternat viam ad sequens miraculum, quod scilicet Christus ex monte venerit & ambulavit super mare, ut discipulis in navi vento jactatis succurreret. Solus orat Christus, ut moneat fideles in oratione fugere turbas & strepitus, ac in secreto & silentio mente collecta Deum precari. Secundò, ut doceat prædicatores subinde secedere, ut animum colligant, ac cum Deo agant, petantque ut ea quæ prædicarunt Deus confirmet, ac verbi sui semina, quæ ipsi in mentibus avitorum sparserunt irriget, foveat, promoveat & perficiat, utpote novum eis spiritum indat, quo instructi novo & majori fervore redeant ad prædicandum. VERS. 23. Mar. 6. 46. Ioa. 6. 15.

C

. Navicula autem in medio mari jactabatur (Græcè βασανιζόμενον, id est vexabatur) fluctibus: erat enim contrarius ventus) Syrus: *Jam recesserat à terra stadiis multis cùm agitaretur plurimùm*. Arabicus; *Agitabant eam fluctus*. Sicut contra fluctus constanter ibat navis, & validiùs remigabant nautæ: Sic contra tentationes fortius eundum est, juxta illud: VERS. 24. Mar. 6. 47. 48.

Tu ne cede malis, sed contrà audentior ito.

Ambulabant, ait Sanctus Augustinus tractatu 25. in Joannem, *promovebant Apostoli, nec venti illi & tempestates & fluctus & tenebræ id agebant, ut vel navis non promoveretur vel soluta mergeretur, sed inter omnia illa mala ibat.*

D

Porrò tempestas cuique est non tantùm adversitas, sed nimia prosperitas. Audi Sanctum Augustinum sermone 13. de Verbis Domini secundùm Matthæum. *Unicuique sua cupiditas, tempestas est. Amas Deum, ambulas super mare, sub pedibus tuis est timor sæculi. Amas sæculum, absorbebit te; Amatores suos vorare novit, non portare. Sed cum fluctuat cupiditate cor tuum; ut vincas tuam cupiditatem, invoca Christi divinitatem.* Et inferiùs: *Magnæ virtutis est, cum felicitate luctari; magnæ felicitatis est, à felicitate vinci.*

Quarta autem vigilia (Græcè φυλακῇ, id est, *custodia*) noctis venit ad eos ambulans super mare) Romani noctu singulis ternis horis mutabant excubias, id est, vigiles & custodes urbis vel exercitus, tum ne illi ex nimis longa vigilia VERS. 25. Mar. 6. 48. *Vigiliæ noctis quæ?*

in

in somnum inciderent, tum ne fraudi alicui & proditioni esset locus; & hæ vocabantur vigiliæ vel custodiæ. Quare noctem si brevis erat in ternas, si longa in quaternas vigilias sive custodias dividebant. Quarta ergo vigilia incipiebat decima noctis hora, & durabat usque ad duodecimam. Porrò hæc contigerant paulò post multiplicationem panum & pastum turbæ, quæ facta est circa pascha, ut patet Joan. 6. 4. Unde colligas, hanc tempestatem, & hanc ejus sedationem factam à Christo, contigisse circa æquinoctium paschale, sive vernum; quando nox æqualis diei est duodecim horarum. Duravit ergo hæc maris tempestas per novem horas, scilicet per tres vigilias noctis usque ad quartam, qua Christus venit ad discipulos mari jactatos: *Quarta viglia noctis ad eos venisse Dominum, ostendit tota nocte periclitatos*, ait S. Chrysostomus, illi ergò continuè navigantes tres vigilias, id est, per novem horas vix confecerunt 25. vel 30. stadia ut ait Joannes cap. 6. v. 19.) id est milliaria Italica circiter tria: nam octo stadia faciunt unum milliare; stadium enim continet 125. passus, milliare verò mille passus. Igitur Apostoli novem horis navigantes vix dimidium maris Galilææ trajecerant: Ejus enim latitudo est sex milliarium, longitudo verò sedecim, teste Plinio libr. 5. capit. 15. imò Josephus libr. 3. Belli capit. 18. ait illud latum esse quadraginta stadiis, id est, quinque milliaribus, longum verò centum stadiis, id est, milliaribus duodecim cum dimidio. Hoc verum est, si cum Adrichomio, Jansenio & aliis dicas, Apostolos totam maris latitudinem transisse. Nam alii verius censent eos illud in longum sulchasse: desertum enim hoc situm erat inter Bethsaidam & Tiberiadem, ex quo versus Bethsaidam & Capharnaum in longum maris hujus navigarunt, uti ostendi vers. 13. hujus capitis. Permisit Christus discipulos tot horis tempestate jactari: Primò, ut assuescerent pati adversa & dura. Secundo, ut opem Dei ardentius flagitarent. Tertiò, ut suavior & gratior eis accideret procellæ tam difficilis & longæ sedatio, mox facienda à Christo; ita S. Chrysost. Theophylactus, & alii.

Audi Lactantium libr. 4. de Vera sapientia cap. 15. *At illi* (discipuli Christi) *urgente jam vespere profecti contrario vento laborare cœperunt, cumque jam medium fretum tenerent; tum pedibus mare ingressus consecutus est eos, tamquam in solido gradiens: non ut poetæ Orionem mentiuntur in pelago incedentem, qui demersa corporis parte humero sustinet undas*. Profert deinde Sibyllæ carmina, quibus illa prædixit Christum ventos & mare furens pacaturum, morbos curaturum, & mortuos suscitaturum. Audi Sanctum Hieronymum: *Stationes & vigiliæ militares in terna horarum spatia dividuntur. Quando ergo dicit quarta vigilia noctis venisse ad eos Dominum, ostendit tota nocte periclitatos, & extremo noctis, atque in consummatione mundi eis auxilium præbiturum*. Audi & S. August. serm. 14. de Verbis Domini secundùm Matthæum: *Quarta vigilia noctis, extrema pars noctis. Vigilia una tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilias habet, ternis horis per singulas vigilias distributis. Quarta ergo vigilia noctis, hoc est, penè jam nocte finita: sic veniet in fine sæculi, iniquitatis nocte transacta, ad judicandos vivos & mortuos*.

Christus assumpsit dotes corporis gloriosi ad tempus. AMBULANS SUPER MARE] Per virtutem divinam, quam habebat ut Deus, & per dotem agilitatis, quam ad tempus assumpsit ut homo, inquit Joannes Major hìc: sicut idem Christus in tempore nativitatis assumpsit dotem subtilitatis, penetrando clausum virginis matris uterum: ac dotem claritatis in tempore transfigurationis: denique dotem impassibilitatis in jejunio 40. dierum, qua factum est, ut nullam famem pateretur aut sentiret.

VERS. 26. Mar. 6. 49. Ioan. 6. 19. ET VIDENTES EUM SUPER MARE AMBULANTEM TURBATI SUNT DICENTES: QUIA PHANTASMA EST) Syrus *quia visio mendax*, id est spectrum est: tum quia talia noctu & in tenebris obambulare, apparere & homines territare vexareque solent, uti multis exemplis docet Delrio in Magicis: tum quia præ tenebris non agnoscebant ambulantem hunc esse Jesum, præsertim quia ut ait Marcus cap. 6. 48. *volebat præterire eos*; quasi eos non curans, nec ad eos pertinens, sed aliò pergens, ut in eis metum & clamorem excitaret, quo excitus se eis cognoscendum daret. Unde sequitur.

ET PRÆ TIMORE CLAMAVERUNT) Confusius fuit hic clamor elicitus à pavore, qualis esse solet navigantium cùm in naufragii periculum incidunt, ut de vita, quasi desperent. Duplex erat hic discipulorum timor. Ad metum enim fluctuum maris minantium naviculam obruere, accedebat metus phantasmatis, ne illud navim iisdem planè submergeret.

Permisit hoc Christus, ut discipuli discerent metus & tentationes sustinere, etiam dum illi augentur & duplicantur, utque eò suavior eis accideret liberatio & consolatio mox ab eo afferenda, quò major præcesserat desolatio & quasi salutis desperatio. In arctis enim cum res est in acie novaculæ, Deus illico ex alto succurrit. Unde sequitur.

STATIMQUE JESUS LOCUTUS EST EIS DICENS: HABETE FIDUCIAM (Græcè θαῤῥεῖτε, id est, animum lapsum resumite, respirate, confidite, animosi & fidentes estote: Syrus, *bono estote animo*. Arabicus, *estote fortes*) EGO SUM (magister vester, quem nostis, cujusque beneficentiam & omnipotentiam in tot miraculis à me patratis experti estis: qui proinde non vos illudo ut phantasma, sed tempestate & metu liberare destino) NOLITE TIMERE) Græcè *Ne timeatis*, vel à spectro, vel à fluctibus. Hac voce Christi tum externa auribus insonante, tum potiùs interna animis discipulorum ingesta, Christus eis ademit pavorem, ac serenitatem, securitatem & lætitiam indidit ut planè confiderent se à Christo omni periculo liberandos. VERS. 27. Mar. 6. 50.

Ex hoc loco disce, hoc esse discrimen boni & mali Spiritus, quòd bonus initio terreat, mox consoletur, serenet & lætificet, uti facit hìc Christus: malus verò initio gaudium sensuale ingerat, sed mox mœrorem, angorem & desperationem immittat. *Iudicium an spiritus bonus sit an malus.*

RESPONDENS AUTEM PETRUS DIXIT: DOMINE SI TU ES (Jesus, magister & Dominus noster) JUBE ME AD TE VENIRE SUPER AQUAS) Calvinus Petrum temeritatis & stultitiæ accusat: Dubitabat enim Petrus, inquit, an qui apparebat esset Christus, an verò spectrum dæmonis. Potuisset enim dæmon simulans se esse Christum jubere Petro, ut veniret ad se, itaque eum mergere in mari, uti plura spectra fecisse narrat Delrio in Magicis. Respondent Patres & interpretes in hunc locum dupliciter. Primò, Petrum ex voce, gestu, habitu, & multò magis ex interiore Christi instinctu agnovisse hoc non esse phantasma, sed ipsummet Christum, uti dixi v. 27. quod ergo ait, *si tu es*, non est vox dubitantis, sed lætitia gestientis ulteriusque optantis ad Christum citò venire, ut illi, quem summè amabat, per mare miraculosè accedenti quàm proximè jungatur. Ita S. Hilarius: *In Petro*, ait, *considera fide eum cæteros anteisse*. Et S. Chrysostomus: *Vides*, inquit, *quòd vehementer Petrus arderet? vides quanta fides ipsius etiam nunc esset? Nemo ita ut ipse Jesum amabat. Non solum charitatem, sed fidem etiam ostendis. Quia enim credebat non tantummodò Christum super mare ambulare, verùm etiam id aliis posse concedere, ausus est hoc petere, ut cum eo citiùs esse posset*. Et S. Hieron. *Eodem*, ait, *fidei ardore quo semper, nunc quoque cæteris tacentibus credit se posse facere per voluntatem magistri, quod ille poterat per naturam. Jube me venire ad te super aquas. Tu præcipe, & illico solidabuntur undæ: leve fiet corpus, quod per se grave est*. Vide Abulensem hìc quæstione 166. ubi asserit Petrum certò scivisse, eum qui ambulabat super mare esse Christum, ideoque eo vocante & jubente audacter mare ingressum, ac cum mergeretur eum fidenter invocasse, dicendo: *Domine salvum me fac*. VERS. 28. *S. Petrus defenditur contra Calvinum.*

Secundò, si omnino velis τὸ *si tu es* esse dubitantis, dicendum per τὸ *jube me venire ad te super aquas*, Petrum postulasse id sibi juberi non simpliciter, sed cum efficacia, ita scilicet, ut Christus non tantùm exteriùs, sed & interiùs sibi juberet, at hac sua jussione indereet animo suo tantam audaciam, fiduciam & securitatem: ut non dubitaret, quin Christo jubente securus ambularet super aquas: unde mox eo jubente, juxta navim tentans aquam pedibus, illico sensit eam non cedere, sed se super illam ambulare: quare fidens & securus super aquas perrexit ad Christum. Ita Jansenius. Solus enim Deus potest mente illabi, illique suæ præsentiæ certa signa dare, licet nobis incognita,

nec nisi experienti cognita, quibus animam certam facit se illi interiùs loqui, non Angelum, vel dæmonem; qualia habuerunt Prophetæ, cùm à Deo audirent futura: alioqui enim tam Deum, quàm seipsos ludibrio exposuissent, cùm enuntiabant aliquid futurum quasi sibi revelatum à Deo, nisi de eo certi fuissent, illud scilicet sibi verè à Deo, non autem à diabolo speciem Dei assumente esse revelatum. Ita hìc factum Petro: petit enim ipse à Christo signa securitatis interna æquè ac externa, quæ omne dubium ab anima excludant, illaque ei præstitit Christus, dicens: *Veni*. Ex illis ergo certus erat Petrus hanc esse vocem Christi, non alicujus phantasmatis vel dæmonis. Id magis patebit ex vers. 30.

SI TU ES, JUBE ME AD TE VENIRE SUPER AQUAS] Festivè S. Augustinus serm. 14. de Verbis Domini secundum Matth. Petrum ita loquentem inducit: *Si tu es non miror, quod solidam carnem super liquentis elementi terga suspendis. Quid enim mirum si conditori suo creatura famulatur? Hoc ego non miror: fac quod mirer; ambulet Petrus, Fac quod mirer; Jube me venire ad te super aquas, &c.* Et inferiùs: *Tu Deus es, ego homo sum. Voluisti de meo habere infirmitatem in carne, quam portas; habeam & ego de tuo potestatem, ut unda me portet. Domine si tu es, jube me venire ad te super aquas. Quomodo enim mihi in mari non erit via, si tu jusseris, qui propter nos factus es via?*

VERS. 29. AT IPSE AIT VENI] Hoc voce Christus certitudinem & securitatem indidit menti Petri uti jam dixi. Unde sequitur.

Ambulat Petrus super aquas?

ET DESCENDENS PETRUS DE NAVICULA AMBULABAT SUPER AQUAM, UT VENIRET AD JESUM] Factum est hoc, modo uno è tribus, scilicet quòd Christus vi divina detineret Petrum, ne mergeretur, sicut Angelus capillis detinuit Habacuc, rapuitque in Babylonem, Daniel 14. 31. aut non concurrerit cum gravitate corporis Petri, ut eum gravidaret & sub aquis deprimeret: aut quod non concurrerit cum aqua ut loco cederet, sed ut solida firmaque sub pedibus Petri instar glaciei, vel crystalli consisteret. Ita Joannes Major hìc.

VERS. 30. VIDENS VERO VENTUM VALIDUM TIMUIT, ET CUM COEPISSET MERGI CLAMAVIT DICENS: DOMINE SALVUM ME FAC] Arabicus: *Vidit autem validitatem venti & timuit, & prope erat ut mergeretur, & exclamavit*. Validitas ergo venti injecit Petro metum, metus diffidentiam, diffidentia periculum. Quem enim fides vehebat super aquas, diffidentia mersit. Causa fuit modica fides in Petro, ut ei objicit Christus: timebat enim ne tanto vento & fluctibus, Christo permittente mergeretur: necdum enim receperat fidei & charitatis robur à Spiritu S. quod postea recepit in Pentecoste. Hinc & in passione Christi valido pulsatus tentationis Judæorum vento, cecidit, negavitque Christum, cujus hæc tentatio fuit typus, & quasi præambula significatio. Ita Theophyl.

Permisit hoc Christus, ut Petrus suam suæque fidei infirmitatem agnosceret, seque humiliaret, ejusque augmentum à Christo posceret, fieretque petra fidei juxta illud; *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Matth. 16. Et. *Ego rogavi pro te ut non deficiat fides tua & tu aliquando conversus confirma fratres tuos*. Lucæ 22. 32. Ita S. Hieronymus, Theophylactus & alii. Petrus, ait Sanctus Chrysostomus, homil. 51. *Quod majus erat, super maria scilicet de navigio descendere, magno animo fecit: Vi autem ventorum & impetu fluctuum, quod erat minus, superatus, timuit. Naturæ quippe humanæ hæc conditio est, ut difficilioribus nonnunquam superatis, succumbat in minoribus*. Denique S. August. serm. 14. de Verbis Domini: *In Petro, ait, ambulante super aquas figurantur in fide firmi, in dubitante infirmi*.

DOMINE SALVUM ME FAC) Hinc liquet id quod dixi v. 28. Petrum non dubitasse, quin is, qui apparebat, esse Christus; alioqui enim eum in tanto periculo non invocasset, sed Deum, qui est in cœlis, uti solent facere naufragi: sed dubitasse tantùm, an Christus permitteret ventum suæ naturæ suisque viribus, ut se in fluctibus ambulantem iisdem obrueret: cùm tamen & Christus fidem dedisset, dicendo, *veni*, qua voce eum assecurabat quòd non mergeretur: sed validitas venti quatiens latera Petri, hanc ei fidem excussit & difflavit. Pulchrè S. August. serm. 14. jam citato: *Titubatio ista, fratres; quasi mors fidei fuit. Sed ubi exclamavit, fides iterùm resurrexit. Non ambularet nisi crederet, sed nec mergeretur nisi dubitaret. In Petro itaque communis omnium nostrum considerande conditio est, ut si nos in aliquo tentationum ventus conatur subvertere, vel unda submergere, clamemus ad Christum*.

ET CONTINUO JESUS EXTENDENS MANUM APPREHENDIT EUM, ET AIT ILLI: MODICÆ FIDEI VERS. 31. Syrus: *ô exigua fide prædite*) QUARE DUBITASTI?) Græcè, εἰς τί ἐδίστασας, id est, *ad quid animum in duo divisisti?* duplicia considerasti, ambiguus inter duo hæsisti & hæsitasti? duo enim Petro hìc objiciebantur, scilicet validitas venti incutiens illi timorem submersionis, & Christi vox ingerens illi fiduciam & securitatem à submersione: sed validitas venti magis sensibilis, ideoque magis vehemens fuit voce Christi: rapuit enim Petri animum ad se, ut illi uni intentus, nec de promissione Christi cogitans, titubaret metueretque mergi, cùm potiùs debuisset totus auscultare, & intendere voci Christi cum assecuranti, itaque resistere tentationi & pavori, quem validitas venti incutiebat propriè ergo in Petro hìc erat defectus fiduciæ, sed hic ex defectu fidei oriebatur. Idem contingit cuilibet tentato in quavis tentatione.

Tentationis omnis origo & remedium.

Ferè enim omnis tentatio oritur ex diffidentia Dei, quòd homo fidens sibi, vel humanis auxiliis Deo diffidat; nec ad eum statim per orationem recurrat. Hinc ergo discat tentatus, ut animum à re, quàm tentatio ingerit, avertat, eumque totum convertat ad Deum, in eoque defigat, & ejus opem supplex imploret. Pulchrè verèque S. Chrysostomus: *Sicut si pullus, inquit, cùm antequam volare queat, nido exiens in terram decidat, mater velociter raptum in nidum restituit: sic tunc Christus Petro peregit*. Tentatus ergo Christum invocet, sic tentationi resistet, eamque superabit. Hinc fides Græcè dicitur πίστις quia ipsa est, περὶ τὸ ἐν στάσει, id est, circa id, quòd est statio & quies; quoniam ipsa mentem nostram in dubiis sistit, quæ priùs jactabatur & fluctuabat. Ita Clemens Alex. l. 5. Stromat. *Fides enim est substantia rerum sperandarum*. Hebr. 11. 1. vide ibi dicta. Quin & fides Latinè sic appellata est, *quòd fiat id, quod dictum est*, ait Cicero 1. Offic. Si enim credidisset dicto Petrus, non dubitasset, nec cœpisset mergi.

ET CUM ASCENDISSENT (Christus & Petrus ambulantes super mare) IN NAVICULAM, CESSAVIT VENTUS) Joannes cap. 6. vers. 21. ait: *Voluerunt* (discipuli navigantes) *accipere eum in navim*. Unde S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus opinantur Christum id noluisse, sed una cum Petro, ut ejus fidem confirmaret, magno spatio super aquas ambulasse: cùm verò propè terram essent, in navim ascendisse. Veriùs Jansenius & alii: *voluerunt*, inquiunt; quia ex voce Christum agnoscentes, & certi non esse phantasma (hoc enim in navim recipere noluissent) *voluerunt*, id est, invitarunt Christum in navim; ac Christus voluntati & invitationi eorum obsecundans, cum Petro ingressus est navim. Sicut ergo *voluerunt*, sic & reipsa acceperunt Christum *in navim*, putantes se eo præsente feliciter, sed more solito pedetentim navigaturos. Verùm Christus in navi præsens effecit id, quod subdit immediatè Joannes: *Et statim* (Christo in navim recepto) *navis fuit ad terram*, in quam ibant, puta Bethsaidam, ut ait Marcus c. 6. 45. quæ erat patria Petri. Novum fuit hoc Christi miraculum, quòd ex medio mari Galilææ, iter trium milliarium subito, & quasi in momento confecerint, applicuerintque ad littus. Bethsaidæ. Quatuor ergo hìc fuere Christi miracula. Primum, quòd ipse ambularit super aquas. Secundum, quòd Petrum pavidum & incipientem mergi erexerit, feceritque secum ambulare. Tertium, quòd ingressus navim illicò ventum & tempestatem sedarit. Quartum, quòd subitò navim ex medio mari littus transtulerit. Sic mysticè Christus sua gratia facit nos calcare altitudinem sæculi, sedat tentationes, dat portum felicitatis æternæ.

VERS. 32. Mar. 6. v. 51

Quatuor Christi miracula.

Tropologicè Theophylactus: Si Christum in navicula nostra, id est, in corde susceperimus, inquit, statim inveniemur in terra, ad quam ire volumus, id est, in cœlo.

QUI

QUI AUTEM IN NAVICULA ERANT] disci- A puli cum nautis obstupefacti tot Christi miraculis) VENERUNT ET ADORAVERUNT EUM, DICENTES: VERE FILIUS DEI ES] Arabicus: *Tu es in veritate Filius Dei*. Opinantur Cajetanus, & Jansenius turbam nautarum rudem non agnovisse mysterium Trinitatis, ac proinde ipsos Jesum vocare Filium Dei, non per naturam, sed per virtutis & dignitatis excellentiam, q. d. Credimus te esse Messiam, quem scimus vocari Dei Filium, ob singularem ejus dignitatem & charitatem, qua præ aliis eximiè Deum amabit ut Patrem, & vicissim ab eo amabitur ut Filius. Verùm ut demus nautas sic intellexisse, certè Apostoli, qui erant vectores in navi, quique cum Christo jam diu vixerant, ex tot ejus sermonibus & miraculis sciebat, ipsum esse Filium Dei naturalem & unigenitum, ait Abulensis, in eoque ac in illa fide confirmati per novum hoc sedatæ tempestatis miraculum, exclamaverunt: *Vere filius Dei es*, scilicet per naturam.

Allegoricè & Tropologicè S. Augustinus serm. 14. de Verbis Domini secundum Matth. *Naviculam*, ait *Ecclesiam* (& animam fidelem) *cogitate, mare hoc sæculum;* B *ventum & fluctus persecutiones, quia insurgunt fluctus, potest ipsa navicula turbari; sed quia Christus erat, non potest mergi: sed in his tentationibus erigatur antenna, ut suspensa arbori crucem figuret: huic antennæ, id est, cruci Christi simplex conversatio & pura confessio quasi candentia vela religentur, & vela nostra fluctibus abluantur, vestisque tendatur, ut sine macula & ruga inveniatur.* Unde tandem concludit: *Denique postea quam navis hæc ædificata est in Jerusalem, atque in medio pelagi hujus frementis emissa est; æstuantium volumina undarum & furentium flabra ventorum, dum eam huc illuc circumferunt, omnium gentium littoribus appulerunt, peregrinas merces quascumque invenit, advexit.* Hucusque Sanctus Augustinus ad verbum, sed verbis non nullis brevitatis studio omissis.

Ecclesia fluctibus premitur.

VERS. 34. *Mar. 6. v. 53*

ET CUM TRANSFRETASSENT, VENERUNT IN TERRAM GENESAR] Marcus, *in terram Genesaret*. S. Chrysostomus & Lyranus opinantur hanc esse terram Gerasenorum cujus incolæ Christum, ob submersos ab eo in lacu porcos, à se ablegarunt. Matth. 8. in fine, quasi illi jam fama miraculorum Christi percrebre- C scente resipuerint, Christumque avidè exceperint, ideoque Christus id sciens ad eos, quasi ad messem jam Evangelio maturam redierit. Verùm aliud est Gerasa, de quo Matth. 8. aliud Genesar, de quo hìc; Gerasa enim, sive Gergosa erat trans mare Galilææ versus Arabiam: Genesaret autem erat cis mare juxta Capharnaum & Bethsadam; Christus enim cùm in deserto Bethsaidæ quinque panibus pavisset quinque hominum millia, qui idcirco ipsum regem creare volebant, Christus, inquam, eos fugiens jussit discipulos transfretare & in citeriorem sinum, sive montis Bethsaidæ, ut dixi vers. 13. ripam, ubi erat terra Genesaret, putà Bethsaidam & Capharnaum redire. Hinc Marcus ait cap. 6. *Coegit discipulos ascendere navim, ut præcederent eum transfretum ad Betsaidam*. Cùm enim Bethsaida in regione Genesar esset; qui versus Bethsaidam navigabant, in terram Genesar navigabant. Joannes c. 6. ait discipulos etiam venisse Capharnaum, quæ civitas in eadem erat ripa. Itaque omnia rectè consentiunt. Nomen Genesaret significat vallem floridam. Priùs dicebatur urbe hæc, indeque tota vicina regio, Ceneret vel Ceneroth: inde molli inflexione dicta est Genesar & Genesaret, à qua lacus, sive mare Galilææ illi adiacens, dictum est mare Ceneret, sive stagnum Genesaret. Nam Chaldæus pro *Ceneret* vertit *Genesar*. Ita Andreas Masius in Josue cap. 19. v. 35. Audi Joseph. lib. 3. de Bello c. 18. *Ad lacum Genesar ejusdem nominis terra protenditur, naturæ simul & pulchritudine admirabilis. Præter aeris lenitatem fonte irrigatur uberrimo, qui capharnaum ab indigenis appellatur. Longitudo autem regione secundùm littora cognominis lacus, 30. stadiis extenditur, & latitudo* 20. Adrichomius censet, & S. Hieronymus in locis Hebr. innuit, *Ceneret*, sive *Genesareth* esse urbem Tiberiadem, sed repugnat Chaldæus, Franc. Lucas & alii. Adde Tiberiadem longè abesse à Capharnao & Bethsaida. Denique Ceneret erat in tribu Nephtali, ut patet Josue 19. 35. Tiberias autem in tribu Zabulon. Denique Cenereth sita erat juxta Capharnaum, ut dixi v. 13.

An Genesar idem quod Gerasa?

Genesareth, id est, vallis florida.

ET CUM COGNOVISSENT EUM VIRI LOCI ILLIUS, MISERUNT IN UNIVERSAM REGIONEM ILLAM, ET OBTULERUNT EI OMNES MALE HABENTES, ET ROGABANT EUM, UT VEL FIMBRIAM VESTIMENTI EJUS TANGERENT. ET QUECUMQUE TETIGERUNT SALVI FACTI SUNT] Græcè διεσώθησαν, id est, *servati sunt*. Syrus: *sanati sunt*. Significat amplitudinem fidei infirmorum æquè, ac beneficii & miraculi Christi: facilè enim erat cuilibet; Christum se offerentem tangere: ejus autem tactus sanabat omnes tangentes. Pro *fimbriam* Syrus vertit *alam*, id est, ut Arabicus, *extremitatem vestimenti*. Caro enim Christi adeò est efficax & salutifera, ut & vesti qua tegitur, suam virtutem communicet. Hinc colligit S. Chrysostomus, si illi, qui fimbriam Christi tetigerunt, sanati sunt, quantò magis qui totum Christum tangunt, imò manducant in Eucharistia? quæ enim theriaca efficacior carne & deitate Christi? Narrat sanctus Gregorius Nazianzenus orat. 11. Gorgoniam sororem suam tactu Eucharistiæ à gravissimo & incurabili morbo fuisse curatam.

VERS. 35. *Mar. 6. v. 55. 56.*

Denique Christus occasione miraculi multiplicationis panum, quibus aluit quinque hominum millia, subtexuit sermonem illum sublimem de pane spiritali & Eucharistico, quem fusè narrat S. Joannes. c. 6.

Atque hìc finiuntur acta Christi à secundo paschate atque ad tertium, id est, acta secundi anni prædicationis Christi, ut colligitur ex Joannis 6. ver. 1. ubi ait, hæc contigisse circa pascha. Erat enim hoc tertium pascha Christi jam prædicantis. Primum enim ejus pascha recensuit Joan. c. 2. v. 13. secundum autem c. 5. vers. 1. tertium denique c. 6. v. 1. jam citato. Superest ergo annus tertius & ultimus prædicationis Christi, scilicet acta ejusdem à tertio paschate usque ad quartum, quo passus & crucifixus est, ut patet Joan. 13. 1. Matth. 26. 1. Lucæ 22. 1. quæ enarrat Matth. à cap. 15. usque ad finem sui Evangelii.

Finiuntur hic acta secundi anni prædicationis Christi.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRimò Christus reprobat lotiones, & alias traditiones frivolas Pharisæorum, quas ipsi legi Dei anteponebant, ac contra eos statuit hoc axioma: Non quod intrat in os, sed quod procedit de *corde & ore*, hoc coinquinat hominem. *Secundò vers. 22. obsecrante Chananæa ejus filiam sanat, ob matris fidem & obsecrandi constantiam. Tertiò vers. 10. sanat multos mutos, cæcos & claudos, ac vers. 32. septem panibus cibat quatuor hominum millia.*

1. TUnc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Scribæ, & Pharisæi, dicentes: 2. Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lavant manus suas, cùm panem manducant. 3. Ipse autem respondens, ait illis: Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: 4. Honora patrem & matrem. Et. Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. 5. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri, vel ma-

tri, Munus quodcumque est ex me, tibi proderit: 6. & non honorificabit patrem suum, aut ma-
trem suam: & irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. 7. Hypocritæ, benè
prophetavit de vobis Isajas, dicens: 8. Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longè
est à me. 9. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. 10. Et
convocatis ad se turbis, dixit eis: Audite, & intelligite. 11. Non quod intrat in os, coinquinat
hominem: sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. 12. Tunc accedentes discipuli
ejus, dixerunt ei: Scis quia Pharisæi audito verbo hoc, scandalizati sunt? 13. At ille respondens
ait: Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur. 14. Sinite illos:
cæci sunt, & duces cæcorum, cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.
15. Respondens autem Petrus dixit ei: Edissere nobis parabolam istam. 16. At ille dixit: Ad-
huc & vos sine intellectu estis? 17. Non intelligitis, quia omne, quod in os intrat, in ventrem
vadit, & in secessum emittitur? 18. Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea
coinquinant hominem: 19. de corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, for-
nicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. 20. hæc sunt, quæ coinquinant hominem. 21.
Et egressus inde Jesus, secessit in partes Tyri, & Sidonis. 22. Et ecce mulier Chananæa à fini-
bus illis egressa clamavit, dicens ei: Miserere mei Domine, fili David: filia mea malè à dæmo-
nio vexatur. 23. Qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli ejus rogabant eum, di-
centes: Dimitte eam: quia clamat post nos. 24. Ipse autem respondens ait: Non sum missus
nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel. 25. At illa venit, & adoravit eum, dicens: Do-
mine adjuva me. 26. Qui respondens ait: Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere
canibus. 27. At illa dixit: Etiam Domine: nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de men-
sa dominorum suorum. 28. Tunc respondens Jesus, ait illi: O mulier, magna est fides tua: fiat
tibi sicut vis. Et sanata est filia ejus ex illa hora. 29. Et cùm transisset inde Jesus, venit secus
mare Galilææ: & ascendens in montem, sedebat ibi. 30. Et accesserunt ad eum turbæ multæ:
habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos: & projecerunt eos ad pedes
ejus, & curavit eos: 31. ita ut turbæ mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulan-
tes, cæcos videntes: & magnificabant Deum Israel. 32. Iesus autem, convocatis discipulis
suis, dixit: Misereor turbæ, quia triduo jam perseverant mecum, & non habent, quod man-
ducent: & dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via. 33. Et dicunt ei discipuli: Unde er-
go nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam? 34. Et ait illis Iesus: Quot ha-
betis panes? At illi dixerunt: Septem, & paucos pisciculos. 35. Et præcepit turbæ, ut discum-
berent super terram, 36. Et accipiens septem panes & pisces, & gratias agens, fregit, & de-
dit discipulis suis, & discipuli dederunt populo. 37. Et comederunt omnes, & saturati sunt. Et quod super-
fuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas. 38. Erant autem qui manducaverunt quatuor
millia hominum, extra parvulos & mulieres. 39. Et, dimissa turba, ascendit in naviculam, &
venit in fines Magedan.

VERS. 1. TUNC ACCESSERUNT AD EUM AB HIEROSOLYMIS SCRIBÆ ET PHARISÆI, DICENTES] Scribæ enim Hierosolymis, quasi in matrice fidei & religionis residentes arrogabant sibi censuram novorum doctorum, novæque doctrinæ, qualis erat Christus. Miserunt ergo crebro exploratores, qui indagarent, quis, & qualis doctor esset Christus, quidve doceret, ut eum carperent, sibique subjicerent. Scribæ enim venditabant legis scientiam, Pharisæi sanctitatem, rigidamque legis extremæ observationem: utrique ergo invidebant Christo jam doctrina & miraculis inclarescenti, eumque deprimere, & sibi subjicere satagebant. Vide dicta c. 3. v. 7.

VERS. 2. Marc. 7. 5. QUARE DISCIPULI TUI TRANSGREDIUNTUR TRADITIONEM SENIORUM? NON ENIM LAVANT MANUS SUAS, CUM PANEM (panis per synecdochen Hebræis omnem cibum significat) MANDUCANT?] Nota Mosen in lege veteri jussu Dei sanxisse, ut Judæi abstinerent à contactu morticini (cadaveris mortui (avium rapacium, & immundarum; item leprosi, menstruatæ, ac multarum rerum similium; ac si quis ea casu tetigisset, censeretur immundus & irregularis, ita ut non liceret illi ingredi templum, nisi priùs lotione lege præscripta, hanc legalem immunditiem & irregularitatem purgando expiasset, ut per lotiones hasce corporales adumbraret, & excitaret crassos Judæos ad lotiones spirituales animæ faciendas per contritionem & pœnitentiam. Vide dicta Levit. 11. vers. 31. Judæi ergo, & præsertim Pharisæi, qui volebant cæteris haberi religiosiores, totam suam sanctitatem in externa hac lotione constituentes, crebrò ante cibum, imò in ipsa mensa, ut hìc & alibi innuit Scriptura, se lavabant, ideoque in nuptiis Canæ Galilææ positæ erant sex hydriæ ad hanc purificationem; Joan. 2. 6. (sic

Multarum rerum contactus Judæis olim

Crebræ Pharisæorum lotiones.

A Heliogabalus Imperator ad singula fercula lavabat manus, teste Lampridio) ut si fortè inscii, vel incogitantes aliquo fortuito contactu immunditiam hanc & irregularitatem corporalem contraxissent, eam abluerent: hac de causa crebrò quoque lavabant calices & paropsides, è quibus bibebant & comedebant, quin & lectulos mensales, ut patet Marci 7. vers. 4. solliciti nimirum & anxii, ne si immunda essent hæc vasa, cibos ipsos, & consequenter comedentes ex eis (patet hic v. 11.) contaminarent & pollucrent: hæc autem consuetudo, ut consuetudo, non verò ut lex fuit habita (lex enim nil tale præscribit, sed à religiosis, imò superstitiosis Pharisæis instar legis fuit inducta, & more recepta. Unde.

Nota secundò, hanc Pharisæorum & Judæorum consuetudinem nimis scrupulosam fuisse parvæ, aut potiùs nullius pietatis vel utilitatis: totos enim eos occupabat in lotione externa: quare eos evocabat ab interio-

B re cura, & lustratione animi à peccatis. Neque Deus tam anxiam lustrationem externam ab eis exigebat, quin potiùs eam vetuisse videtur Deuter. 4. 2. Christus ergo legi veteri, & maximè vanis & frivolis, noxiisque hisce traditionibus finem impositurus, volensque ad animi lustrationem curam omnem dirigi noluit hæc servare, nec discipulis lotiones præscribere, licèt id expressè Pharisæis non respondeat, ad vitandam eorum invidiam, accusationem, & calumniam. Frustrà igitur hunc locum hæretici objiciunt Catholicis contra traditiones Apostolicas & Ecclesiasticas. Hæ enim utilissimæ sunt, spirituales, & ad perfectiùs servandam Dei legem ab Apostolis, eorumque successoribus institutæ & traditæ, cùm istæ essent Pharisaicæ, id est futiles, erroneæ, & legi Dei contrariæ, imò eas Scribæ præponebant legi Dei, ac præ illa observabant, ut

patet

patet verſ. 11. Ita S. Hieronymus, Chryſoſtomus, & alii. Id planè liquet ex Thalmudicis, qui in libro, cui titulus *Centum benedictiones*, tradunt manus primùm abluendas eſſe & tergendas: alioquin, inquiunt, panis, qui comeditur, immundus judicatur: & mox fundenda eſt aqua tribus vicibus ſuper manus: in prima fuſione digiti ſurſum ſunt lavandi: in poſterioribus manus ſimul lavandæ. Denique oportet, ut in ablutione manuum, ſiniſtra quaſi famula ſubſerviat dexteræ. Hæc & plura nugarum plena iſti nugivenduli. Quocirca Phariſæi, teſte S. Juſtino, contra Triphon. vocati ſunt Baptiſtæ. Vide S. Epiphanium lib. 1. hæreſi 17. ubi docet fuiſſe quoddam genus Scribarum, & Phariſæorum, qui ſingulis anni diebus baptizabantur; eaque de cauſa appellatos eſſe *Hemerobaptiſtas*, eo quòd cenſerent hominem non poſſe vivere, niſi ſingulis diebus in aqua mergeretur, ac ita ablueretur & ſanctificaretur ab omni culpa. Similes etiamnum ſunt apud Judæos inter Rabbinos. Verùm hæc eſt anatum potiùs, & piſcium vita, quàm hominum.

Lotionum ritus. — *Phariſæi Baptiſtæ dicti.* — *Hemerobaptiſtæ.*

VERS. 3. Mar. 7. 9. JESUS AUTEM RESPONDENS, AIT ILLIS: QUARE ET VOS TRANSGREDIMINI MANDATA DEI PROPTER TRADITIONEM VESTRAM?] Arabicus: *Propter ſtatuta veſtra*. Pro *propter* nonnulli vertunt *per*, ſed eodem redit ſenſus, q. d. Veſtræ traditiones ſpernunt violantque legem Dei: ergo erroneæ ſunt, impiæ, Deo contrariæ, nec obſervandæ. Fruſtrà ergo accuſatis meos diſcipulos, quòd eas non ſervant.

Nota τὸ *veſtram*, q. d. Traditiones veſtræ non ſunt inſtitutæ à Deo, nec à Sanctis, priſciſque Patriarchis & Prophetis, ſed nuper à craſſis Scribis & Phariſæis anteceſſoribus veſtris adinventæ, quas vos tueri vultis, non illorum amore & reverentia, ſed quia in illorum locum ſucceditis, ut ſimiles traditiones novas ſanciendi poteſtatem, & auctoritatem vobis arrogetis. Divinæ verò & Patriarchales traditiones ſunt, ideòque omninò obſervandæ; libros Moſis, Iſajæ, Jeremiæ, Danielis, cæterorumque Prophetarum eſſe canonicos; Deum eſſe unum in eſſentia, ſed trinum in perſonis; vera plenaque contritione ex amore Dei expianda eſſe peccata; parvulos contrahere peccatum originale, ideòque Sacramento à Deo inſtituto eſſe expiandos, &c. quas vos, ò Scribæ, occupati veſtris baptiſmatibus, vel ignoratis, vel parvi facitis.

VERS. 4. Mar. 7. 10. NAM DEUS DIXIT (Græcè ἐνετείλατο, id eſt *mandavit*. Exodi 20. 12.): HONORA PATREM ET MATREM] *Honora*, id eſt reverere, obedi, & ſuſtenta patrem & matrem, ſi indigent. Honor enim hic, & alibi in Scriptura, non tantùm reverentiam, ſed & opem, eleemoſynam, & ſuſtentationem complectitur, ut patet ex ſeq. & ex Marci cap. 7. v. 12. Honor ergo tria continet, & tria jubet parentibus à filiis exhiberi reverentiam, obedientiam, & beneficentiam. Vide dicta Deuteron. 5. 16. & 1. Timoth. 5. verſ. 3.

Honor tria continet.

ET QUI MALEDIXERIT PATRI VEL MATRI (Arabicus. *Qui dicit verbum malum in patrem ſuum, vel matrem ſuam*) MORTE MORIATUR] Id eſt, omnino moriatur, certa plenaque morte abſque ulla ſpe veniæ plectatur. Citat Levit. 20. v. 9. Senſus eſt, q. d. Si is, qui verbis tantùm maledicit patri vel matri, ex lege reus eſt mortis, quantò magis reus mortis eſt is, qui eiſdem malefacit, ſurripitq; jure naturæ debitam ſuſtentationem, nec tantùm ipſe ſurripit, ſed & alios ex cathedra quaſi doctor ſurripere docet, uti facitis vos, ò Scribæ, docentes *Corban*, de quo verſ. ſequenti. Ita S. Chryſoſtomus.

VERS. 5. Mar. 7. 11. VOS AUTEM DICITIS: QUICUMQUE DIXERIT PATRI VEL MATRI: MUNUS QUODCUMQUE EST EX ME TIBI PRODERIT] Subaudi benefacit, & legem Dei de honorandis parentibus implebit. Eſt apoſiopeſis: *Munus quodcumque eſt ex me*, id eſt, munus quodcumque ego Deo obtulero vel vovero, hoc tam mihi, quàm *tibi* (ò pater, vel ò mater) in animo & corpore *proderit*. Deus enim hoc munere illectus, viciſſim ſua munera mihi tibique liberaliter elargietur, ac de alimentis providebit. Hac enim multiplici religionis aut voti ſpecie & fuco docebant Scribæ parentibus alimoniam, etiam neceſſariam eſſe denegandam, ſi illa vel illius pretium Deo offerretur, idque faciebant hoc fine, ut ſuo quæſtui & lucro ſtuderent. Plerique enim Scribarum & Phariſæorum erant ſacerdotes, qui oblationes Deo factas quaſi miniſtri Dei recipiebant, iiſque ſe & ſuos alebant. Qua in re manifeſtè errabant; quia vinculum & jus pietatis, quo filii obligantur alere parentes pauperes, eſt legis naturæ, cui proinde omne votum, omnis oblatio, omniaque vincula jure divino vel humano inducta cedere & poſtponi debent. Sic ſi quis voviſſet Deo ſua bona, & pater ejus incideret in egeſtatem, bona ejus patri danda forent, non templo; imò filius religionem ingredi nequit in gravi neceſſitate parentum, adeòque ingreſſus illam egredi tenetur in extrema eorum inopia, ut illis ſuccurrat, ut docet D. Thomas, Sylveſter, Navarrus, Toletus, & alii doctores caſuum in explicat. quarti præcepti. Quocirca S. Auguſtinus, teſte Poſſidonio in ejus vita cap. 14. hæreditates è nonnullis ſuæ Eccleſiæ oblatas recuſavit, quoniam juſtum & æquum eſſe videbat, ut à mortuorum vel filiis, vel parentibus, vel affinibus magis poſſiderentur, quibus ab eis deficientes dimittere noluerant: nonnullas quoque à parentibus oblatas, ſed poſteà per filios repetitas reddidit. Addebatque: *Legata magis offerenda eſſe, quàm exigenda*. Huculque Poſſidonius.

Filius voti gratia ingredi non poteſt in gravi parentum neceſſitate.

Nota: *Munus* hoc Hebr. dicitur קרבן *Corban*, ut habet Marcus cap. 7. 11. cujus crebra eſt mentio in Levitico cap. 1. 2. 3. & ſeq. ubi agni, hirci, vituli Deo oblati in holocauſtum, aut victimam pacificam, vel pro peccato vocantur *corban*, id eſt oblatio. Hinc gazophylacium, in quod inferebantur oblationes à populo, metonymicè dicitur *corban* vel *corbana*. Matth. 27. 6. Avari ergo & impii Scribæ docebant populum, ut ſua offerrent Deo & templo, ac parentibus inopia laborantibus dicerent *corban*, quòd tantummodò erat dicere, quantum apud Belgas pauperibus eleemoſynam petentibus eſt dicere: *Gods helpe u*; & apud Gallos. *Dieu vous aide*; & apud Italos: *Dio t'ajuti*, hoc eſt, Deus te adjuvet: nam ego te adjuvare, & eleemoſynam dare nequeo vel nolo. Dicere *corban* igitur erat petitionem refutare, negare ſubſidium. Porrò dicendo *corban*, parentibus cibum poſtulantibus occludebant os, injiciendo eis ſcrupulum conſcientiæ, & metum religionis, ne Deo ſuum *corban*, ſuumq; holocauſtum eriperent, q. d. Res hæc eſt ſancta, utpote vota vel dicata Deo: vide ergo ne tu, ò pater, eam ad uſus tuos flagitando profanes, & ſacrilegium committas. Quo audito perculſi, & quaſi fulmine icti obmuteſcebant parentes, malentes fame emori, quàm eſſe in Deum ſacrilegi. Vide quo impietas Scribarum adigebat pios parentes.

Dicere corban quid.

ET NON HONORIFICABIT PATREM SUUM, AUT MATREM SUAM] q. d. Itaque hac ratione filius licitè poterit non honorare, id eſt, non alere patrem vel matrem egentem; ſi videlicet Deum illi præponat, ac honoret illo munere, quod parentibus dandum erat. Planius enim eſt, ut hæc verba adhuc ſint Scribarum, quàm Chriſti. Ita Maldonatus, licèt Janſenius cenſeat eſſe Chriſti, nec improbabiliter. Unde Marcus habet. *Et ultrà non dimittitis eum quidquam facere patri ſuo, aut matri*. VERS. 6. Mar. 7. 12.

ET IRRITUM FECISTIS (Græcè ἠκυρώσατε, id eſt exauctoraſtis, antiquaſtis, abrogaſtis) MANDATUM DEI (*Honora patrem & matrem*) PROPTER TRADITIONEM VESTRAM] Qua docetis filios dicere parentibus indigis *corban*. Nota τὸ *veſtram*: triplices enim ſunt traditiones. Primæ ſunt divinæ, quas ſcilicet Deus præcepto ſuo ſanxit, eſto id nuſquam in Scriptura conſcriptum ſit: talis eſt, baptizandos eſſe parvulos hoc enim nuſquam ſcriptum extat, ſed traditione Eccleſiæ conſtat. Secundæ ſunt Eccleſiaſticæ, quas ſcilicet Eccleſia, id eſt Pontifices & Prælati Eccleſiæ ſuo mandato ſtatuerunt, uti ſunt ceremoniæ Sacramentorum, & ſacrificii Euchariſtiæ; item jejunia, feſta, ſimileſque ſanctiones: hæ enim non tam humanæ ſunt, quàm divinæ, quia Eccleſia regitur à Spiritu Sancto. Tertiæ ſunt civiles, aut certorum hominum, eæque duplices, bonæ ſcilicet, aut malæ. Deique legi contrariæ, quales erant hæ Scribarum, & de his tantùm loquitur hìc Chriſtus, ideòque ait τὸ *veſtram*, qua ſcilicet vos docetis filios dicere *corban* parentibus, eiſque debitum ex decalogo honorem & alimoniam negare.

Triplices traditiones.

HYPO-

dam Mariam Cleophæ, quæ ex Cleopha marito genuit S. Simeonem, qui S. Jacobo successit in Episcopatu Jerusalem, & crucifixus est anno 120. ætatis, uti jam dixi: Tertiam Mariam Salome uxorem Zebedæi, ex qua nati sunt Joannes & Jacobus Apostoli.

Tertiò. Genuinè fuisse fratres.

Verùm unam eamdemque esse Mariam Alphæi cum Maria Cleophæ liquet, si quis conferat S. Joannis cap. 19. 25. cum Matthæi capit. 27. 56. & Marci 16. 40. Nam Joannes ait: *Stabant autem juxta crucem Jesu, mater ejus, & soror matris ejus Maria Cleophæ, & Maria Magdalenæ.* Matthæus verò ait: *Inter quas erat Maria Magdalena, & Maria Jacobi & Joseph mater, & mater filiorum Zebedæi:* Marcus autem: *inter quas erat Maria Magdalenæ, & Maria Jacobi Minoris & Joseph & Salome.* Vide hìc clarè, quòd illa, quæ à Joanne vocatur *Maria Cleophæ*, à Matthæo & Marco vocetur, *Maria Jacobi & Joseph mater*; Jacobi, inquam, qui non Zebedæi, sed Alphæi, scilicet filius, vocatur Act. 1. & Matth. 12. Eadem ergo est Maria Cleophæ & Maria Alphæi; Cleophas enim alio nomine dictus est Alphæus more Hebræorum, nisi malis cum nonnullis unum horum duorum fuisse maritum, alterum patrem hujus Mariæ. Eadem dicta est Maria Jacobi, scilicet Minoris mater. Ita S. Chrysostomus, Hieronymus, Theodoretus, Beda, quos citat & sequitur Christop. à Castro lib. de Deipara c. 1.

Eadem Maria Cleophæ & Alphæi.

Eadem Salome & mater filiorum Zebedæi.

Rursum, vides hic, ut illa quæ à Marco vocatur Salome, à Matthæo vocatur *mater filiorum Zebedæi:* hæc ergo vocata fuit Salome. Ita sanctus Gregorius, Theophylactus, Euthymius & S. Epiphanius hæresi 59. & 78. Videtur ergo eadem Maria Cleophæ, sive Alphæi, genuisse hos quatuor, scilicet Jacobum, Joseph, Simonem & Judam; nam eam matrem Jacobi & Joseph vocat Matthæus, & Marcus loco jam citato; Judas autem fuit frater Jacobi, ut ait ipse initio suæ Epistolæ; Simon etiam sive Simeon, qui successit Jacobo fratri in Episcopatu Hierosolymitano, ejusdem fuit frater; nam fuit filius Cleophæ ejusque uxoris Mariæ, ut disertè ait Hegesippus apud Eusebium lib. 3. Histor. cap. 11. Porrò Mariam hanc non fuisse filiam, sed uxorem Cleophæ, disertè asserit idem Hegesippus, S. Chrysostomus, Eusebius, Theodoretus, Euthymius, & ex iis à Castro loco citato, ac Suarez part. 3. qu. 28. artic. 1. disp. 5. sect. 4. Cleophas autem fuit frater Josephi sponsi B. Virginis, ait idem Hegesippus. Hic est ille Cleophas, cui cum socio in Emmaus Christus in fractione panis se revelavit, ac in eadem domo ob Christi confessionem à Judæis occisus, martyr occubuit die 25. Septembris, ut habet Martyrologium Romanum.

Cleophas martyr.

Dices, cur ergo Matthæus & Marcus hanc *Mariam* vocant matrem Jacobi & Joseph, non autem Simonis & Judæ? Resp. brevitatis causa id faciunt, & quia duo primi, scilicet Jacobus & Joseph, primi & insigniores tunc habebantur præ duobus ceteris. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, S. Gregorius, S. Epiphanius hæresi 59. & 78. & Nyssenus orat. 2. de Resurrect. Porrò Maria hæc, tot sanctorum filiorum & filiarum mater, sanctè mortua est in Judæa die 9. Aprilis; inde translata in Italia, ibique magno honore colitur, ut habet Martyrologium Romanum ad diem 25. Maii, & ibidem Baronius in notis.

VERS. 56. Mar. 6. v. 3. Christi quænam hic?

ET SORORES EJUS NONNE OMNES APUD NOS SUNT) In Nazareth. Sorores Jacobi, Joseph, Simonis & Judæ ab Hippolyto apud Nicephorum lib. 2. cap. 3. vocantur Esther, & Tamar, sed à S. Epiphanio hæresi 78. & Theophylacto vocantur Maria Salome, quæ fuit uxor Zebedæi, & mater S. Joannis, & Jacobi Majoris Apostolorum, qui proinde fuere nepotes ex sorore Jacobi Minoris, Joseph, Simonis & Judæ, uti ostendam ad oculum in tabula genealogiæ Christi, quam affigam ad c. 3. Lucæ. Vide Christophorum à Castro de Deipara cap. 1. ubi docet Salomen seniorem fuisse Jacobo & Juda fratribus suis: nam ipsa genuit Joannem & Jacobum, qui à Christo cum Jacobo & Juda avunculis eorum, electi fuere in Apostolos; Joannes enim videtur tribus dumtaxat annis fuisse junior Christo, natusque anno tertio Christi. Hinc etiam soli Jacobus, Joseph, Simon & Judas filii Cleophæ vocantur fratres, id est; patrueles Christi: Joannes verò & Jacobus filii Zebedæi, non vocantur fratres Christi, quia non fuerunt ejus patrueles, sive consobrini propriè & in primo gradu; sed consobrina Christi fuit dumtaxat eorum mater Salome. Rursum hinc idem Christophor. à Castro colligit Jacobum Minorem, qui frater fuit Salome, seniorem fuisse Jacobo Majore, filio Salome & Zebedæi, novem vel decem annis, ut minimum; Minor enim Majoris erat avunculus: Minorem ergo eum dici, respectu non ætatis, sed vocationis Christi. Plures alios cognatos vel affines habuisse Christum non est dubium, sed hi præ ceteris nominantur, quia & sanguine proximiores, & quia in eum tandem crediderunt, factique sunt ejus Apostoli.

Jacobus Minor fuit avunculus Majoris.

UNDE ERGO HUIC OMNIA ISTA? ET SCANDALIZABANTUR IN EO) Hoc est, offendebantur & indignabantur, quòd Christus, cùm esset faber, faceret se doctorem & prophetam, sicut jam offenderentur & indignarentur homines, si quem è fabrili officina & malleo viderent prosilire in cathedram, agereque doctorem; insimularent enim eum summæ arrogantiæ vel stultitiæ; sed nesciebant Nazarethani Christum esse Dei filium, qui inter fabros nasci, & cum eis fabrum agere ex immensa charitate non est dedignatus, ut nos redimeret, & exemplo suo doceret humilitatem. Quare charitas hæc Christi & humilitas, quæ debebat esse admirationi & venerationi, eis fuit scandalo, quia eam non capiebant, nec credebant Deum se tantoperè velle humiliare & exinanire.

VERS. 57. Luc. 4. 24. Mar. 6. v. 4. Ioan. 4. v. 44.

JESUS AUTEM DIXIT EIS: NON EST PROPHETA (doctor, prædicator) SINE HONORE, NISI IN PATRIA SUA, ET IN DOMO SUA) *Sine honore*, Græcè ἄτιμος, id est, *inhonorus*, vel *inhonorabilis*, ut vertit Hilarius. Syrus *vilis*, vel *despectus*. Arabicus, *habetur vilipendio*. Vatabl. *contemptus*. Alii, *expers honoris*. *Et in domo*, id est, in familia & cognatione *sua*, quia, *nec fratres*, id est, cognati & affines *credebant in eum*. Joan. 7. 5. Est hoc Proverbium vulgo usitatum & communiter verum, at non semper: Joannes enim Baptista æquè ac Isaias, Elias, Elisæus, Daniel, Osee, *&c.* apud suos Judæos in magno fuere honore.

Propheta sine honore in patria.

Cur: causa Prima.

Porrò causa, cur Propheta, id est, doctor, sæpe apud suos non honoretur, sed vilipendatur, prima est, quam dat S. Hieronymus: *quòd propemodum*, ait, *naturale sit cives semper civibus invidere: non enim considerant præsentia viri opera, sed fragilis recordantur infantiæ, quasi non & ipsi per eosdem ætatum gradus ad maturam ætatem venerint.* Rursum cives non ferunt civem sibi præferri, præsertim juniorem seniori, pauperem diviti, plebejum senatori: *Quia suam confusionem existimant gloriam contribulis*, ait Theophylactus in Joannem. Audi S. Ambrosium in cap. 4. Lucæ: *Non mediocris invidia proditur, quæ civica charitatis oblita in acerba odia causas amoris inflectit. Simul hoc exemplo pariter & oraculo declaratur, quòd frustrà opem misericordiæ cælestis exspectes, si alienæ fructibus virtutis invideas. Aspernator enim Dominus invidorum est, & ab iis, qui divina beneficia in aliis persequuntur, miracula suæ potestatis avertit.*

Secunda.

Secunda, quia nimia familiaritas parit contemptum, inquit S. Chrysostomus homil. 34. Et S. Cyrillus: *Quia solemne*, ait, *quod tritum est, ac quotidianum, etiamsi magnum sit, parvi pendere*, &c. Theophylactus etiam: *Consuevimus*, ait, *ea contemnere, quæ valde familiaria sunt, semper magis attendentes alienis & insolitis*, &c. juxta illud Alexis apud Athenæum lib. 3. *Alienum amamus, proximum contemnimus*. Miramur enim peregrina & exotica, aspernamur domestica & familiaria, cùm subinde domi habeamus meliora. Sic Medicos nostros fastidimus, licet eruditos, peregrinos & barbaros suspicimus: Flores & herbas ex India advectos care emimus, cùm meliores, imò iidem subinde in sylvis nostris nascantur: nimirum *grata est novitas*.

Tertia.

Tertia, quòd ex quotidiana conversatione cum hominibus facilè vitia morum, vel infirmitates naturæ cujusque detegantur, quæ reverentiam minuunt & vilipendium pariunt: secus est in conversatione cum Deo, quæ

quæ quò major est, eò majorem Dei reverentiam gignit: quia, *quantò plus homo in cognitione Dei proficit, tantò magis perfectionis ejus excellentiam admiratur, & magis eum reveretur*, ait D. Thomas huc. Sic Nazarethani videntes Christum comedere, bibere, dormire, fabricare more aliorum, eum contempserunt, præsertim, quia videbant ejus cognatos esse pauperes & abjectos, ac præsertim S. Josephum, quem putabant verum esse ejus patrem; nec enim cogitare aut credere poterant eum natum ex virgine, solumque Deum habere patrem. Doctor ergo & prædicator familiaritatem hominum fugiat, ne spernatur; nam ut ait S. Cyrillus: *Prædicatio ibi fructum facere non potest, ubi prædicator contemnitur*. Romæ quidam è nostris, vir
Nota. sapiens, concionatori cuidam Transalpino ad suos redeunti hoc monitum dedit: *Domi te contine, abstractus vive cum Deo versare, non cum hominibus, ita ut Dei oraculum audieris*. Et videmus eos, qui id faciunt, ob opinionem
VERS. 58. Marc. 6. v. 5. 6. sanctitatis ab omnibus coli, amari, audiri.

ET NON FECIT IBI VIRTUTES (miracula) MULTAS PROPTER INCREDULITATEM EORUM) Arabicus, *propter parvitatem fidei eorum*. Hæc enim faciebat eos indignos miraculis, utpote quæ Christus non nisi ad fidem sibi conciliandam & augendam patrare solebat. Aliam causam dat S. Hieronymus: *Ne multas*, inquit, *faciens virtutes cives incredulos condemnaret*, itaque *pœnam eis augeret*, ait S. Chrysostomus. Graviùs enim peccat, qui plura miracula videt, & tamen non credit, quàm qui pauca, ideoque graviùs damnatur & punitur in gehenna. Hac de causa Christus *pauca signa fecit apud Judæos*, ait S. Hieronymus. *Majora signa quotidie in Gentibus per Apostolos facit, non tam in sanatione corporum, quàm in animarum salute*. Jansenius cum suis post hoc caput ponit missionem Apostolorum factam à Christo, quam Matthæus narravit cap. 10. deinde decollationem Joannis Baptistæ, quam narrat Matthæus cap. 14. proximè sequenti, ac reversionem Apostolorum ad Christum, Christique secessum in desertum, secutus Lucam & Marcum, qui hunc ordinem insinuant: licèt aliter sentiat Maldonatus & alii. Vide Chronotaxin.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primò decollatur ab Herode S. Joannes Baptista. Secundò vers. 13. Christus id audiens, fugiens Herodem secedit in desertum, ibique panibus & duobus piscibus pascit quinque hominum millia. Tertiò vers. 22. dimissa turba, ascendit in montem, ut oret, mox ambulans super mare venit ad discipulos fluctibus jactatos; Petrumque ad se evocatum & venientem, cùm ipse fluctus metuens mergeretur, erigit, dicens: Modicæ fidei quare dubitasti? *illicoque ventum fluctusque sedat. Unde exclamant, qui erant in navi,* Verè Filius Dei es: *quare ex locis circumquaque vicinis ad eum confluunt ægri, quos ipse attactu suo sanat.*

1. IN illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Jesu: 2. & ait pueris suis: Hic est Joannes Baptista: ipse surrexit à mortuis, & ideò virtutes operantur in eo. 3. Herodes enim tenuit Joannem, & alligavit eum: & posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem fratris sui. 4. Dicebat enim illi Joannes: Non licet tibi habere eam. 5. Et volens illum occidere, timuit populum: quia sicut Prophetam eum habebant. 6. Die autem natalis Herodis saltavit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi. 7. Unde cum juramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset ab eo. 8. At illa præmonita à matre sua: Da mihi, inquit, hìc in disco caput Joannis Baptistæ. 9. Et contristatus est Rex; propter juramentum autem, & eos, qui pariter recumbebant, jussit dari. 10. Misitque, & decollavit Joannem in carcere. 11. Et allatum est caput ejus in disco, & datum est puellæ, & attulit matri suæ. 12. Et accedentes discipuli ejus, tulerunt corpus ejus, & sepelierunt illud: & venientes nuntiaverunt Jesu. 13. Quod cùm audisset Jesus, secessit inde in navicula, in locum desertum seorsum, & cùm audissent turbæ, secuti sunt eum pedestres de civitatibus. 14. Et exiens vidit turbam multam, & misertus est eis, & curavit languidos eorum. 15. Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes: Desertus est locus, & hora jam præteriit: dimitte turbas, ut euntes in castella, emant sibi escas. 16. Jesus autem dixit eis: Non habent necesse ire: date illis vos manducare. 17. Responderunt ei: Non habemus hìc nisi quinque panes, & duos pisces. 28. Qui ait eis: Afferte mihi illos huc. 19. Et cùm jussisset turbam discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, aspiciens in cœlum benedixit, & fregit, & dedit discipulis panes, discipuli autem turbis. 20. Et manducaverunt omnes, & saturati sunt. Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos. 21. Manducantium autem fuit numerus, quinque millia virorum, exceptis mulieribus & parvulis. 22. Et statim compulit Iesus discipulos ascendere in naviculam, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. 23. Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto solus erat ibi. 24. navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus: erat enim contrarius ventus. 25. Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos ambulans super mare. 26. Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt dicentes: Quia phantasma est. Et præ timore clamaverunt. 27. Statimque Jesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam: ego sum, nolite timere. 28. Respondens autem Petrus dixit: Domine: si tu es, jube me ad te venire super aquas. 29. At ipse ait: Veni. Et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquam ut veniret ad Iesum. 30. Videns verò ventum validum, timuit: & cùm cœpisset mergi, clamavit dicens: Domine, salvum me fac. 31. Et continuo Jesus extendens manum apprehendit eum: & ait illi: Modicæ fidei, quare dubitasti? 32. Et cùm ascendissent in naviculam, cessavit ventus. 33. Qui autem in navicula erant venerunt, & adoraverunt eum, dicentes: Verè Filius Dei es. 34. Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesar. 35. Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habentes. 36. & rogabant eum ut vel fimbriam vestimentis ejus tangerent. Et quicumque tetigerunt, salvi facti sunt.

IN

VERS. 1. Luc. 9. 7. Marc. 6. v. 14. *Historiam decollationis Baptistæ vide apud S. Marcum.* IN ILLO TEMPORE AUDIVIT HERODES TETRARCHA FAMAM JESU) Hæc omnia quæ spectant decollationem S. Joannis, fusiùs & pleniùs præ omnibus Evangelistis narrat S. Marcus capit. 6. versic. 14. quare ibi commodiùs illa explicabo. Herodes hic fuit Antipas, filius Herodis magni infanticidæ. Matth. 2. 16.
VERS. 12. Marc. 6. 29.

ET ACCEDENTES DICIPULI EJUS TULERUNT CORPUS EJUS ET SEPELIERUNT ILLUD) *Corpus*. Syrus *selado*. id est, truncum corporis sine capite, quia ut ait Niceph. lib. 1. cap. 19. *Herodias Joannis reprehensionem etiam post capitis resectionem verita, conjungereque id reliquo corporis timens, apud se remotis arbitris in abstrusiore regiæ loco sepeliendum duxit*, idem asserit Beda, Ruffinus libr. 11. Histor. cap. 28. & Histor. Tripart. l. 9. capit. 43. Vide hic panicos timores malæ conscientiæ: Herodias enim verebatur, si caput Joannis corpori jungeretur, quòd resurgeret, rursusque animaretur, & contra incestas suas cum Herode nuptias prædicando denotaret; sicut Herodes putabat Joannem resurrexisse in Christo, in eumque transisse. Adeo caput illud invictum Baptistæ, licet resectum, Herodiadi terrori fuit & horrori.

ET VENIENTES NUNTIAVERUNT JESU) Joannes enim ante mortem jusserat discipulis, ut se mortuo transirent ad Jesum, imò jam adhuc Joanne vivo nonnulli ad Jesum transierant, ut patet de Andrea Joannis 1. 40. adeoque ipse Joannes discipulos suos ad Jesum miserat sciscitatum, an ipse esset Messias? Matth. 11. 3.

VERS. 13. Luc. 9. 10. 11. Marc. 6. 31. 32. 33. Joan. 6. 12. *Herodes ab Areta Socero suo victus.* QUOD CUM AUDISSET JESUS, SECESSIT INDE IN NAVICULA IN LOCUM DESERTUM SEORSUM) *Quod cùm audisset Jesus*, scilicet Joannem ab Herode decollatum, ac Herodem, qui hucusque partim desidia, partim bello contra Aretam regem Arabiæ (hic enim filiam suam teste Josepho libr. 18. Antiq. cap. 7. Herodi desponderat, ideoque ejus repudium ob Herodiadem factum, bello, quo Herodis exercitum cecidit, vindicavit) occupatus, neglexerat dicta factaque Jesu: Herodem inquam, jam fama tot tantorumque miraculorum Jesu increbrescente de iis inaudisse serioque ad ea animadvertere cœpisse, ut narravit Matthæus initio hujus capitis & historiæ. indeque suspicari Jesum esse Joannem resuscitatum: idcircò Jesus secessit in desertum, idque Primò, ut Herodis furorem declinaret, qui sicut Joannem decollaverat, ita jam putans eum suscitatum in Jesu, eundem rursus decollasset, præsertim cum facilè ei obrepsisset, vel suggesta fuisset à Pharisæis suspicio, ipsum vel esse, vel venditare se Messiam regem Judæis promissum, & per tot sæcula expectatum: quare metuens ab eo regno privari, eum peremisset, uti pater ipsius Herodes Ascalonita Christum cum infantibus in Bethlehem occidere satagerat. Matt. capit. 2. vers. 16. Ita Sanctus Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius. Secundò, ut Apostolos à sua missione & prædicatione redeuntes, ac multo labore fessos quiete aliqua recrearet, uti docet Marcus cap. 6. 31. Tertiò, ut exemplo suo doceret, prædicatoribus & thaumaturgis fugiendum esse plausum populi, & vanam gloriam.

Cur post mortem Baptistæ in desertum secessit Christus? Primò. Secundò. Tertiò.

IN NAVICULA) ut per eam proficisceretur trans mare Galilææ sive Tiberiadis, ut patet Joannis 6. 1. Marci 6. 45. Eadem enim est hæc historia cum illa, quam fusè narrat Joannes cap. 6. ex quo liquet, hæc circa Pascha contigisse. Volebat ergo Christus navicula effugere turbarum ad se confluxum qui ipsi carceris & vitæ periculum apud Herodem creasset.

Bethsaidæ desertum ubi. IN LOCUM DESERTUM) Addit Lucas capit. 9. 10. *qui erat Bethsaidæ*. Adrichomius in descript. terræ Sanctæ, Jansenius & alii nonnulli censent hoc desertum, in quo Christus quinque panibus pavit quinque milia hominum, dici Bethsaidæ, non quòd fuerit juxta Bethsaidam ad latus & littus urbis, sed in opposito litore trans mare Galilææ situm inter Juliadem & Dalmanutha. Probant, quia Joannes capit. 6. 1. ait Christum abiisse trans mare Galilææ, ac Matthæus capit. 14. 34. eum transfretasse. Betsaidæ enim ditio extendebat se ultra mare in desertum hoc transmarinum. Ita ipsi.

Verùm dico hoc desertum fuisse juxta Bethsaidam in eadem ripa, adeoque fuisse inter Bethsaidam & Tiberiadem. Probatur primò, quia id disertè ait Lucas capit. 9. 10. *Secessit*, inquit, *seorsum in locum desertum, qui est Bethsaida*. Arabicus: *in locum desertum prope civitatem quæ vocatur Saida* decurtatè, id est, *Bethsaida*.

Secundò, idipsum clarè testatur Burchardus & alii in descript. terræ sanctæ, scilicet locum hunc fuisse vicinum Tiberiadi, dictumque *Mensa*.

Tertiò, quia Nicephor. libr. 8. capit. 3. scribit S. Helenam Constantini Magni matrem, Tiberiade δωδεκάθρονον, id est, duodecim thronorum templum erexisse eo loco, quo Christus quinque hominum millia pavit. *Templum duodecim thronorum à S. Helena extructum.*

Quartò, quia Christus facta hac panum in deserto multiplicatione fugiens turbam, quæ eum volebat creare regem, jussit discipulos navigare Bethsaidam, tamquam vicinam. Rursus Joannes cap. 6. 23. ait: *Aliæ supervenerunt naves à Tiberiade, juxta locum ubi manducaverant panem gratias agente Domino*: ergo locus hic erat juxta Tiberiadem, putà inter Tiberiadem & Bethsaidam: Cumque eum ibi non invenirent e recto itinere per mare navigarunt, ubi eum invenerunt, uti subdit Joannes.

Ad argumentum respondeo, Christum dici transfretasse & abiisse trans mare, id est, mare navi transmisisse, sive iviſſe per mare, non in adversum littus; sed ex una terra per mare intermedium in aliam, ex uno sinu anfractus in alium: nam per terram flexuosum erat iter, quare recto itinere eò pergentibus transeundum erat mare, non in adversum littus, sed in adversum sinus flexum. Ita Franc. Lucas, Maldon. & alii. Vide dicta Matth. 4. 15. Sinum hunc videtur fecisse mons in quem secessit Jesus ac deinde ex eo ad turbas eum enim sequentes descendit, uti narrat Joannes c. 6. vers. 3. & seq. Denique *trans* idem est quod *ultra*; & amplè sumitur, diciturque cum de uno loco in alium, de uno maris sinu vel portu in alium transitionem facimus.

ET CUM AUDISSENT TURBÆ, SECUTÆ SUNT EUM PEDESTRES DE CIVITATIBUS) Quæres, quomodo pedestres poterant sequi Christum navi euntem trans mare? Respond. turbas secedente Christo in naviculam, ejus famam passim per vicina loca sparsisse: qua exciti multi undequaque confluxerunt, Christumque navi recta trans mare euntem pedibus insecuti sunt, circum eundo mare Tiberiadis, sive stagnum Genesareth, usque ad Bethsaidam, & inde usque ad Capharnaum, ubi Christum invenerunt, uti narrat Joannes c. 6. v. 24. & 25. *Quomodo turbæ pedestres potuerint sequi Christum navigantem?*

Tantæ enim turbæ licet longior, commodior tamen erat hic pedestris circuitus, eò quòd naves ad tantam turbam vehendam deessent. Secessus Christi desiderium turbarum non retudit, sed acuit ad eum per invia & avia sequendum: quia videbant eum virum Sanctum, beneficum, divinum, fugientem plausum, cum Deo conversantem. Ita honor sequitur fugientes, sicut umbra sequitur corpus: sic & secedant prædicatores & vacent orationi, ita plùs eos colet & requiret mundus.

ET EXIENS (ex secreto deserti Bethsaidæ, in quod secesserat) VIDIT TURBAM MULTAM, ET MISERTUS EST EIS (*quia erant sicut oves non habentes pastorem*, ait Marcus capit. 6. vers. 34. Scribæ enim non erant pastores, sed mercenarii quærentes sua lucra, non ovium salutem) ET CURAVIT LANGUIDOS (Græcè ἀῤῥώστους, id est infirmos, ægrotos) EORUM) Inter eos, qui scilicet se Christo offerebant, vel ab aliis offerebantur postulantes sanitatem. Disce hic à Christo, aliorum curam & commoda præferre suæ quieti & orationi. VERS. 14. Luc. 9. 11. Marc. 6. 34.

VESPERE AUTEM FACTO, ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI DICENTES: DESERTUS EST LOCUS, ET HORA (prandii, tempus cibi sumendi) JAM PRÆTERIIT, DIMITTE TURBAS, UT EUNTES IN CASTELLA (Græcè εἰς κώμας, id est in vicos, in villas) EMANT SIBI ESCAS) Ut suæ fami succurrant: manè enim jejuni domo VERS. 15. Luc. 9. 12. Marc. 6. 35. 36.

domo egressi, ut à te docerentur & curarentur, usque ad vesperam jejuni permanserunt.

VERS. 16. Luc. 9. 13. Marc. 6. 37. JESUS AUTEM DIXIT EIS: NON HABENT NECESSE IRE (Græcè ἀπελθεῖν, id est, abire in villas ut emant escas) DATE ILLIS VOS MANDUCARE) Sternit Christus viam ad miraculum multiplicationis panum, ideoque turbas detinuit usque in vesperam, ut discipuli dimissionem illarum peterent, quibus ipse jubet dare illis cibum, ut eò testatius sit miraculum, eoque Christi beneficium gratius accidat, quò magis vident se esse in arctis, ciboque omni ad tantam turbam in deserto alendam destitui. Addit S. Joannes ca. 6. quòd Jesus *dixit ad Philippum: Unde ememus panes ut manducent hi: Hoc autem dicebat tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat.*

Philippum præ aliis rogavit Christus, quia Philippus præ ceteris docilis erat & candidus, sed non ita acutus & subtilis, & ideoque multa aliàs manifesta rogare solitus, uti Joannis 14. 8. rogavit Christum dicens: *Domine ostende nobis patrem & sufficit nobis.* Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, & S. Cyrillus, in cap. 6. Joannis. Porrò denarius idem est quod Julius Romanus, vel regalis Hispanicus, qui ponderat drachmam argenti: quare ducenti denarii faciunt 50. florenos Brabanticos, sive 20. aureos Romanos. Denarius enim dictus est, quod decem asses contineret. As erat Bajochus Romanus, sive medius stuferus. Vide ea quæ de priscis monetis & ponderibus annotavi in fine Pentateuchi. Viginti aureis multi panes emi poterant. Nam Romæ jam unus panis albus octo, & subinde decem unciarum emitur uno bajocho, qui ferè uni sufficit ad unam refectionem: quare uno Julio sive denario, qui continet decem bajocos poterant emi tales decem panes, & consequenter ducentis denariis empta fuissent duo millia panum, quæ ferè sufficeissent ad duo millia hominum reficienda: hic autem erant quinque hominum millia præter mulieres & parvulos; quare tria millia omni pane caruissent. Adde multos in fame & jejunio esse edaces, ut eis unus panis non sufficiat, sed duos & subinde tres requirant. Verè ergo dixit Philippus, ducentorum denariorum panes non sufficere ad tantam turbam alendam.

Denarius erat id quod Regalis.

VERS. 17. Luc. 8. 13. Mar. 6. 38. Joan. 6. 9. RESPONDERUNT EI: NON HABEMUS HIC NISI QUINQUE PANES ET DUOS PISCES) Pisces hi jam cocti erant & parati in cibum: statim enim ab Apostolis distributi fuerunt jubente Christo, sine alia coctione. Explicat id Joannes c. 6. 8. aitque: *Dicit ei unus ex discipulis, Andreas frater Simonis Petri: Est puer unus hic qui habet quinque panes hordeaceos & duos pisces; sed hæc quid sunt inter tantos?* Panes hos Apostolorum fuisse censet S. Chrysostomus: melius Euthymius putat fuisse venales.

VERS. 18. QUI AIT: AFFERTE MIHI ILLOS HUC) Ut illos benedicendo multiplicem. Paruere Apostoli & attulere illos, atque hæc prompta eorum obedientia & fiducia, æquè ac charitas & studium succurrendi fami tot millium hominum, elicuit hoc à Christo miraculum.

VERS. 19. Luc. 9. 14. 16. Marc. 6. 39. 41. Joan 6. 10. 11. ET CUM JUSSISSET TURBAM DISCUMBERE SUPER FOENUM (Arabicus, *ut sederet super herbam*) ACCEPTIS QUINQUE PANIBUS ET DUOBUS PISCIBUS ASPICIENS IN CÆLUM BENEDIXIT, ET FREGIT, ET DEDIT DISCIPULIS PANES, DISCIPULI AUTEM TURBIS) Priùs membrum plenius enarrat Sanctus Marcus capit. 6. vers. 39. dicens: *Et præcepit illis, ut accumbere facerent omnes secundùm contubernia super viride fœnum.* Contubernia hæc erant diversi hominum cœtus, in unum collecti ad prandendum. Unde Lucas cap. 9. 14 ea vocat convivia, id est, convivarum cœtus, in quibus honestatis causa viri cum viris, ac mulieres seorsim cum suis parvulis discumbebant, ut innuit hic Matthæus, olim enim non assidebant mensæ in scamno, sed discumbebant, id est, jacebant in lectulis mensalibus, qui juxta mensam sternebantur, unde lectisternia dicta, quorum loco hic erat fœnum. Jussit verò Christus per contubernia eos discumbere, tum ut magis appareret discumbentium multitudo, tum ut ordinatè omnia fierent, tum ut nemo præteriretur, qui non suam panis & piscis partem acciperet.

Miraculum quinque panum & duorum piscium.

ASPICIENS IN CÆLUM BENEDIXIT) Sanctus Joannes cap. 6. 11. sic habet: *Accepit ergo Jesus panes, & cùm gratias egisset distribuit discumbentibus.* Unde hæretici τὸ *benedixit* exponunt per *gratias egit*: sed perperam; Christus enim more suo priùs gratias egit patri, deinde panes benedixit: Marcus enim capit. 6. 41. ait: *Intuens in cælum benedixit, & fregit panes.* Et Lucas c. 9. 36. *Respexit in cælum & benedixit illis*, scilicet panibus, *& fregit & distribuit.* Christus ergo hic, *benedixit*, tum Deum, illud laudando & gratias agendo, ut habet Joannes capit. 6. quæ prima debet esse orationes pars, ut Dei laude nobis benevolentiam conciliemus, ad impetrandum id quod deinde sumus postulaturi; tum ipsos panes *benedixit*, hoc est divinam gratiam eis imprecatus est, per quam multiplicarentur, & vim roburque conciperent ad tantam turbam copiosè validèque alendam, roborandam & exhilarandam, perinde ac si opiparo carnium & vinorum epulo pasti fuissent. Christus ergo hac benedictione virtutem aliquam, non physicam, sed moralem panibus indidit, scilicet deputationem suam & ordinationem ad miraculosam multiplicationem, per quam manum, id est, virtutem suam divinam quasi panibus apposuit, & illico reipsa multiplicarentur, nimirum aerem vicinum, vel aliam materiam sensim inter distribuendum, sed insensibiliter. & continuè in panes convertendo, Deus enim nihil de novo creat ex nihilo sed ex materia initio mundi creata omnia producit & transformat. Simili modo multiplicavit farinam & oleum viduæ Sareptanæ, ob merita Eliæ 4. Reg. 17. 14. & alterius ob merita Elisæi 4. Regum 4. 5. Panes hos optimos & sapidissimos fuisse, magnaque ui nutriendi, roborandi & exhilarandi præditos liquet ex eo, quòd erant panes divini à Christo per miraculum producti: Dei enim perfecta sunt opera. Sic vinum ex aqua in Cana Galilææ conversum, fuit optimum, ut patet Joannis capit. 2. 10. Sic Deus dum singulis rerum speciebus à se initio mundi creatis benedixit, hoc ipso vim generandi, ac se propagandi multiplicandique eis indidit dicens: *Crescite & multiplicamini.* Genes. 1. Sic Christus in ultima cœna instituens Eucharistiam, benedicens panem, eum in corpus suum transmutavit. Matth. 26. 26. Atque hujus in Eucharistia transmutationis typus, & præambula quasi dispositio fuit hæc panum per Christi benedictionem multiplicatio; nam paulò post eam Christus de Eucharistia sermonem prolixum instituit, quem narrat Joannes capit. 6. ac Eucharistiam cum manna contulit & prætulit, dicens: *Non sicut manducaverunt patres vestri manna, & mortui sunt: Qui manducat hunc panem vivet in æternum.* Joan. capit. 6. vers. 59. Causam dat Sanctus Augustinus tractat. 24. in Joannem, *Unde*, inquit, *multiplicat* (Deus) *de paucis granis segetes, inde in manibus suis multiplicavit panes: Potestas enim erat in manibus Christi. Panes enim illi quinque quasi semina erant, non quidem terræ mandata, sed ab eo qui terram fecit multiplicata.* Unde Sanctus Chrysostomus: *Multiplicabantur*, inquit, *in discipulorum manibus quinque illi panes, ac fontis in morem scaturiebant*, dum ait Sanctus Hilarius. *Fragmentis fragmenta succedunt, & fallunt semper perfracta frangentes. Frangente enim Domino, seminarium fit ciborum*, ait Sanctus Hieronymus. *Vidisses*, inquit Sanctus Ambrosius, *incomprehensibili quodam rigatu inter dividentium manus, quas non fregerant, fructificare particulas, & intacta frangentium digitis sponte sua fragmenta subrepere: quemadmodum videmus liquidis fontibus continuos fluere successus, & quidquid de illis auferas, usurario quodam reparari meatu.*

An Deus ad hanc panum multiplicationem aliquid creaverit?

Panes Christi sapidissimi.

Tropologicè, Christus hic suo facto docet panes & opes, tam corporales quàm spirituales, in eleemosynam egentibus datos non minui, sed multiplicari, imò centuplicari & millecuplari. Sic Sanctus Joannes ob liberalitatem cognominatus Eleemosynarius, Patriarcha Alexandrinus, dicebat se quotidiana experientia discere, quòd quò plus daret pauperibus, eò plus à Deo reciperet: unde aiebat: *Videbo Domine qui citius deficiat. an tu mihi dando, an ego egenis distribuendo.* Ita Leontius in ejus vita: simili modo Sanctulus Presbyter multiplicavit panem ope-

Panes dati pauperibus non minuuntur, sed augentur. Exempla S. Joannis Eleemosynarii.

Constanti Presbyteri. Adriani II. Pontificis, operariis, uti narrat Sanctus Gregorius 3. Dialog. capit. A
37. Hadrianus II. Pontifex, qui Nicolao primo successit anno Domini 914. ac octavam Synodum Generalem Constantinopoli indixit, in eaque Photium invasorem sedis ejecit; ac Sanctum Ignatium legitimum Patriarcham restituit. Hic, inquam, Hadrianus, ait Platina, Sergio Pontifici familiaris fuit à quo cùm aliquando denarios quadraginta dono accepisset, domum rediens dispensatori mandavit, ut eos peregrinis & pauperibus, qui in vestibulo domus suæ stabant, erogaret. Facere ille mandata conatus cùm videret ne minimæ quidem parti tantula re satisfieri posse, ad Hadrianum rediens rem ipsam exponit. Tum Hadrianus accepta pecunia ad pauperes veniens, & ternos denarios singulis præstitit, & totidem sibi rei familiari satisfacturus reservavit admirante dispensatore miraculum rei. Cui Hadrianus: Vides, inquit, quàm benignus & largus sit Dominus, his præsertim, qui liberales & munifici in pauperes sunt? Hac, & aliis virtutibus tanto in pretio apud omnes fuit, ut cum de Pontifice creando sermo haberetur, certatim omnes unicum Hadrianum diligerent. B

S. Lydvvina. S. Lydvvina Hollanda, singulare patientiæ & charitatis speculum, cùm esset pauper, studiosè tamen egenis succurrebat: quocirca paucos habens in bursa nummos, dum eos liberaliter erogaret, assiduè alii cælitus surrogabantur, ita ut numquam deficerent, sed crescerent jugiter, ideoque hæc ejus bursa Jesu cognominata est. Lege ejus vitam apud Surium in Aprili. Vide 2. Corinth. cap. 9. vers. 6. & sequent. *Qui parcè seminat,* inquit, *parcè & metet: & qui seminat in benedictionibus* (id est benedictionibus, id est, beneficentias multas) *de benedictionibus* (beneficentias multas (*metet*. Est Hebraica syntaxis. Hebræi enim verba contactus, quale est seminare, construunt cum ablativo prævia præpositione: unde dicunt tangere in manu, id est, tangere manum. Quare dum pauperi das panem vel Julium, non eum perdis, sed seminas; quia sicut ex uno seminis grano multa succrescunt, sic ex uno pane vel Julio multi.

VERS. 20. Luc. 9. 17. Marc. 6. v. 42. 43. Ioan 6. 12. 13. ET MANDUCAVERUNT OMNES) Quinque millia virorum cum mulieribus & parvulis, quorum ingens C
erat numerus; mulieres enim devotæ magis sunt æquè ac magis curiosæ, ut videant novum Prophetam, qualis erat Christus, quàm viri.

Cur nulla hic vini mentio, ET SATURATI SUNT) Dices, nulla hìc vini fit mentio: quomodo ergo saturati sunt, qui nil biberant: sine potu enim sitibundum & caninum est prandium. Respondeo, Christum non dedisse eis vinum, quia vicini erant aquarum fontes, ad quos pro potu accedere poterant. *Potus aquæ naturalis & sanus.* Potus enim aquæ est naturalis & sanus, ac naturæ sufficit. Ulterius verò gulam irritare vino Christus nolebat. Dat enim cibum Deus ad necessitatem & satietatem, non ad voluptatem & lasciviam. Sic Angelus Eliæ detulit panem & vas aquæ, non vini, in deserto. 3. Reg. 19. 6. Sic corvus jussu Dei, quotidie deferebat dimidium panem ad Sanctum Paulum primum Eremitam, itim verò ex vicino aquæ fonte eum levare volebat, teste Sanct. Hieronymo in ejus vita. Idem fecit Deus aliis sanctis. Imò ab Adamo usque ad diluvium *Ante diluvium nullus vini, nec carnium usus,* per 1600. annos usque ad Noe, qui primus vitem plantavit, homines religiosiores non comederunt carnes, nec biberunt vinum, sed fructus edebant & bibebant a- D
quam, & tamen vivebant per 900. annos. Abstinentia ergo mater est sanitatis, æquè ac sapientiæ & sanctitatis. Vide dicta Genes. 9.

De his panibus plus superfuit, quam initio allatum fuerat. ET TULERUNT RELIQUIAS DUODECIM COPHINOS FRAGMENTORUM PLENOS) Ergo retulerunt plus panis, quàm initio ad Christum attulerant, nimirum quinque: duodecim enim cophini sive corbes non quinque, sed triginta & plures panes continebant. Verisimile est Christum primò quinque panes manibus suis fregisse, & frangendo multiplicasse, ac eos in hos cophinos distribuisse, qui deinde ejus jussu dum ab Apostolis per contubernia in turbas distribuerentur, sensim magis & magis multiplicabantur; quare tot cophinos fragmentorum ad Christum retulerunt, quot cophinos panum primò ab eo acceperunt. Ita Maldonatus, Cedrenus in Comp. Histor. narrat duodecim hos cophinos religiosè repositos fuisse in templo duodecim Apostolorum, quod Constantinopoli exædificavit Constantinus Magnus.

Porro Judæis ab olim familiares fuere cophini. Unde Juvenalis.

Judæis, inquit, *quorum cophinus fænumque supellex.* Unde liquet cophinum tantæ capacitatis esse, ut capiat tantum, quantum manus vel brachium viri, v. g. Judæi portare potest.

MANDUCANTIUM AUTEM FUIT NUMERUS QUINQUE (Græcè ὡσεὶ πεντε, id est, *quasi quinque*) MILLIA VIRORUM, EXCEPTIS MULIERIBUS ET PARVULIS) Putant nonnulli mulieres & parvulos exequasse numerum virorum; sed hoc difficile est creditu, quia desertum hoc Christi longè aberat ab urbibus & villis frequentioribus iter autem tam longum facere, multis minoribus fuisset difficile. Hanc quinque millium virorum, per quinque panes à Christo benedictos & multiplicatos refectionem, ad verbum prædixit Sibylla, cujus versus recitat Lactantius lib. 4. capit. 15. VERS. 21. Luc. 9. 14. Marc. 6. 44. Ioan. 6. 10.

ET STATIM COMPULIT IESUS DISCIPULOS ASCENDERE IN NAVICULAM, ET PRÆCEDERE EUM TRANS FRETUM (trans mare Galilææ, iterum enim iterumque illuc traiiciebat Christus ad fugiendum turbas (DONEC DIMITTERE TURBAS) Id facit Christus primò, quia volebat secedere, ut solus quietiùs & instantiùs oraret, ut patet ex vers. seq. Secundò, ut hac ratione faciliùs effugeret turbam, quam sciebat ipsum velle facere regem, ob multiplicationem & distributionem panum ab eo factam, uti docet Ioan. 6. 15. Tertiò, ut sequentis miraculi in sedanda maris tempestate daret occasionem. VERS. 22. Mar. 6. 45. Ioan. 6. 16.

ET DIMISSA TURBA (ei valedicens & bene precatus, jubensque ad sua redire) ASCENDIT IN MONTEM SOLUS ORARE; VESPERE AUTEM SOLUS ERAT IBI) Repetit hoc Matthæus, ut sternat viam ad sequens miraculum, quod scilicet Christus ex monte venerit & ambulavit super mare, ut discipulis in navî vento jactatis succurreret. Solus orat Christus, ut moneat fideles in oratione fugere turbas & strepitus, ac in secreto & silentio mente collecta Deum precari. Secundò, ut doceat prædicatores subinde secedere, ut animum colligant, ac cum Deo agant, petantque ut ea quæ prædicarunt Deus confirmet, ac verbi sui semina, quæ ipsi in mentibus avitorum sparserunt irriget, foveat, promoveat & perficiat, utpote novum eis spiritum indat, quo instructi novo & majori fervore redeant ad prædicandum. VERS. 23. Mar. 6. 46. Ioa. 6. 15.

NAVICULA AUTEM IN MEDIO MARI JACTABATUR (Græcè βασανιζόμενον, id est vexabatur) FLUCTIBUS: ERAT ENIM CONTRARIUS VENTUS) Syrus: *Jam recesserat à terra stadiis multis cùm agitaretur plurimùm.* Arabicus; *Agitabant eam fluctus.* Sicut contra fluctus constanter ibat navis, & validiùs remigabant nautæ: Sic contra tentationes fortius eundum est, juxta illud: VERS. 24. Mar. 6. 47. 48.

Tu ne cede malis, sed contrà audentior ito.

Ambulabant, ait Sanctus Augustinus tractatu 25. in Joannem, *promovebant Apostoli, nec venti illi & tempestates & fluctus & tenebræ id agebant, ut vel navis non promoveretur vel soluta mergeretur, sed inter omnia illa mala ibat.*

Porrò tempestas cuique est non tantùm adversitas, sed nimia prosperitas. Audi Sanctum Augustinum sermone 13. de Verbis Domini secundùm Matthæum. *Unicuique sua cupiditas, tempestas est. Amas Deum, ambulas super mare, sub pedibus tuis est timor sæculi. Amas sæculum, absorbebit te; Amatores suos vorare novit, non portare. Sed cum fluctuat cupiditate cor tuum; ut vincas tuam cupiditatem, invoca Christi divinitatem.* Et inferiùs: *Magnæ virtutis est, cum felicitate luctari; magnæ felicitatis est, à felicitate vinci.*

QUARTA AUTEM VIGILIA (Græcè φυλακῇ, id est, *custodia*) NOCTIS VENIT AD EOS AMBULANS SUPER MARE) Romani noctu singulis ternis horis mutabant excubias, id est, vigiles & custodes urbis vel exercitus, tum ne illi ex nimis longa vigilia VERS. 25. Mar. 6. 48. *Vigilia quid?*

in

in somnum inciderent, tum ne fraudi alicui & proditioni esset locus; & hæ vocabantur vigiliæ vel custodiæ. Quare noctem si brevis erat in ternas, si longa in quaternas vigilias sive custodias dividebant. Quarta ergo vigilia incipiebat decima noctis hora, & durabat usque ad duodecimam. Porrò hæc contigerant paulò post multiplicationem panum & pastum turbæ, quæ facta est circa pascha, ut patet Joan. 6. 4. Unde colligas, hanc tempestatem, & hanc ejus sedationem factam à Christo, contigisse circa æquinoctium paschale, sive vernum; quando nox æqualis diei est duodecim horarum. Duravit ergo hæc maris tempestas per novem horas, scilicet per tres vigilias noctis usque ad quartam, qua Christus venit ad discipulos mari jactatos: *Quarta vigilia noctis ad eos venisse Dominum, ostendit tota nocte periclitatos*, ait S. Chrysostomus, illi ergò continuè navigantes tres vigilias, id est, per novem horas vix confecerunt 25. vel 30. stadia ut ait Joannes cap. 6. v. 19.) id est milliaria Italica circiter tria: nam octo stadia faciunt unum milliare; stadium enim continet 125. passus, milliare verò mille passus. Igitur Apostoli novem horis navigantes vix dimidium maris Galilææ trajecerant: Ejus enim latitudo est sex milliarium, longitudo verò sedecim, teste Plinio libr. 5. capit. 15. imò Josephus libr. 3. Belli capit. 18. ait illud latum esse quadraginta stadiis, id est, quinque milliaribus, longum verò centum stadiis, id est, milliaribus duodecim cum dimidio. Hoc verum est, si cum Adrichomio, Jansenio & aliis dicas, Apostolos totam maris latitudinem transisse. Nam alii verius censent eos illud in longum sulchasse: desertum enim hoc situm erat inter Bethsaidam & Tiberiadem, ex quo versus Bethsaidam & Capharnaum in longum maris hujus navigarunt, uti ostendi vers. 13. hujus capitis. Permisit Christus discipulos tot horis tempestate jactari: Primò, ut assuescerent pati adversa & dura. Secundo, ut opem Dei ardentius flagitarent. Tertiò, ut suavior & gratior eis accideret procellæ tam difficilis & longæ sedatio, mox facienda à Christo; ita S. Chrysost. Theophylactus, & alii.

Audi Lactantium libr. 4. de Vera sapientia cap. 15. *At illi* (discipuli Christi) *urgente jam vespere profecti contrario vento laborare cœperunt, cumque jam medium fretum tenerent; tum pedibus mare ingressus consecutus est eos, tamquam in solido gradiens: non ut poetæ Orionem mentiuntur in pelago incedentem, qui demersa corporis parte humero sustinet undas.* Profert deinde Sibyllæ carmina, quibus illa prædixit Christum ventos & mare furens pacaturum, morbos curaturum, & mortuos suscitaturum. Audi Sanctum Hieronymum: *Stationes & vigiliæ militares in terna horarum spatia dividuntur. Quando ergo dicit quarta vigilia noctis venisse ad eos Dominum, ostendit tota nocte periclitatos, & extremo noctis, atque in consummatione mundi eis auxilium præbiturum.* Audi & S. August. serm. 14. de Verbis Domini secundùm Matthæum: *Quarta vigilia noctis, extrema pars noctis. Vigilia una tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilias habet, ternis horis per singulas vigilias distributis. Quarta ergo vigilia noctis, hoc est, penè jam nocte finita: sic veniet in fine sæculi, iniquitatis nocte transacta, ad judicandos vivos & mortuos.*

Christus assumpsit dotes corporis gloriosi ad tempus. AMBULANS SUPER MARE] Per virtutem divinam, quam habebat ut Deus, & per dotem agilitatis, quam ad tempus assumpsit ut homo, inquit Joannes Major hìc: sicut idem Christus in tempore nativitatis assumpsit dotem subtilitatis, penetrando clausum virginis matris uterum: ac dotem claritatis in tempore transfigurationis: denique dotem impassibilitatis in jejunio 40. dierum, qua factum est, ut nullam famem pateretur aut sentiret.

VERS. 26. Marc. 6. 49. Joan. 6. 19. ET VIDENTES EUM SUPER MARE AMBULANTEM TURBATI SUNT DICENTES: QUIA PHANTASMA EST) Syrus *quia visio mendax*, id est spectrum est: tum quia talia noctu & in tenebris obambulare, apparere & homines territare vexareque solent, uti multis exemplis docet Delrio in Magicis: tum quia præ tenebris non agnoscebant ambulantem hunc esse Jesum, præsertim quia ut ait Marcus cap. 6. 48. *volebat præterire eos*; quasi eos non curans, nec ad eos pertinens, sed aliò pergens, ut in eis metum & clamorem excitaret, quo excitus se eis cognoscendum daret. Unde sequitur.

ET PRÆ TIMORE CLAMAVERUNT) Confusius fuit hic clamor elicitus à pavore, qualis esse solet navigantium cùm in naufragii periculum incidunt, ut de vita, quasi desperent. Duplex erat hic discipulorum timor. Ad metum enim fluctuum maris minantium naviculam obruere, accedebat metus phantasmatis, ne illud navim iisdem planè submergeret.

Permisit hoc Christus, ut discipuli discerent metus & tentationes sustinere, etiam dum illi augentur & duplicantur, utque eò suavior eis accideret liberatio & consolatio mox ab eo afferenda, quò major præcesserat desolatio & quasi salutis desperatio. In arctis enim cum res est in acie novaculæ, Deus illico ex alto succurrit. Unde sequitur.

STATIMQUE JESUS LOCUTUS EST EIS DICENS: HABETE FIDUCIAM (Græcè θαρσεῖτε, id est, animum lapsum resumite, respirate, confidite, animosi & fidentes estote: Syrus, *bono estote animo*. Arabicus, *estote fortes*) EGO SUM (magister vester, quem nostis, cujusque beneficentiam & omnipotentiam in tot miraculis à me patratis experti estis: qui proinde non vos illudo ut phantasma, sed tempestate & metu liberare destino) NOLITE TIMERE) Græcè *Ne timeatis*, vel à spectro, vel à fluctibus. Hac voce Christi tum externa auribus insonante, tum potiùs interna animis discipulorum ingesta, Christus eis ademit pavorem, ac serenitatem, securitatem & lætitiam indidit ut planè confiderent se à Christo omni periculo liberandos. VERS. 27. Marc. 6. 50.

Ex hoc loco disce, hoc esse discrimen boni & mali Spiritus, quòd bonus initio terreat, mox consoletur, serenet & lætificet, uti facit hic Christus: malus verò initio gaudium sensuale ingerat, sed mox mœrorem, angorem & desperationem immittat. *Indicium an Spiritus bonus sit an malus.*

RESPONDENS AUTEM PETRUS DIXIT: DOMINE SI TU ES (Jesus, magister & Dominus noster) JUBE ME AD TE VENIRE SUPER AQUAS) Calvinus Petrum temeritatis & stultitiæ accusat: Dubitabat enim Petrus, inquit, an qui apparebat esset Christus, an verò spectrum dæmonis. Potuisset enim dæmon simulans se esse Christum jubere Petro, ut veniret ad se, itaque eum mergere in mari, uti plura spectra fecisse narrat Delrio in Magicis. Respondent Patres & interpretes in hunc locum dupliciter. Primò, Petrum ex voce, gestu, habitu, & multò magis ex interiore Christi instinctu agnovisse hoc non esse phantasma, sed ipsummet Christum, uti dixi v. 27. quod ergo ait, *si tu es*, non est vox dubitantis, sed lætitia gestientis ulteriusque optantis ad Christum citò venire, ut illi, quem summè amabat, per mare miraculosè accedenti quàm proximè jungatur. Ita S. Hilarius: *In Petro*, ait, *considera fide eum cæteros anteisse*. Et S. Chrysostomus: *Vides*, inquit, *quòd vehementer Petrus arderet? vides quanta fides ipsius etiam nunc esset? Nemo ita ut ipse Jesum amabat. Non solum charitatem, sed fidem etiam ostendis. Quia enim credebat non tantummodò Christum super mare ambulare, verùm etiam id aliis posse concedere, ausus est hoc petere, ut cum eo citiùs esse posset*. Et S. Hieron. *Eodem*, ait, *fidei ardore quo semper, nunc quoque exteris tacentibus credis se posse facere per voluntatem magistri, quod ille poterat per naturam. Jube me venire ad te super aquas. Tu præcipe, & illico solidabuntur undæ: leve fiet corpus, quod per se grave est.* Vide Abulensem hìc quæstione 166. ubi asserit Petrum certò scivisse, eum qui ambulabat super mare esse Christum, ideoque eo vocante & jubente audacter mare ingressum, ac cum mergeretur eum fidenter invocasse, dicendo: *Domine salvum me fac.* VERS. 28. *S. Petrus dicitur* [illegible]

Secundò, si omnino velis τὸ *si tu es* esse dubitantis, dicendum per τὸ *jube me venire ad te super aquas*, Petrum postulasse id sibi juberi non simpliciter, sed cum efficacia, ita scilicet, ut Christus non tantùm exteriùs, sed & interiùs sibi juberet, at hac sua jussione inderet animo suo tantam audaciam, fiduciam & securitatem: ut non dubitaret, quin Christo jubente securus ambularet super aquas: unde mox eo jubente, juxta navim tentans aquam pedibus, illico sensit eam non cedere, sed se super illam ambulare: quare fidens & securus super aquas perrexit ad Christum. Ita Jansenius. Solus enim Deus potest mente illabi, illique suæ præsentiæ certa signa dare, licet nobis incognita;

nec nisi experienti cognita, quibus animam certam facit se illi interiùs loqui, non Angelum, vel dæmonem; qualia habuerunt Prophetæ, cùm à Deo audirent futura: alioqui enim tam Deum, quàm seipsos ludibrio exposuissent, cùm enuntiabant aliquid futurum quasi sibi revelatum à Deo, nisi de eo certi fuissent, illud scilicet sibi verè à Deo, non autem à diabolo speciem Dei assumente esse revelatum. Ita hìc factum Petro: petit enim ipse à Christo signa securitatis interna æquè ac externa, quæ omne dubium ab anima excludant, illaque ei præstitit Christus, dicens: *Veni*. Ex illis ergo certus erat Petrus hanc esse vocem Christi, non alicujus phantasmatis vel dæmonis. Id magis patebit ex vers. 30.

SI TU ES, JUBE ME AD TE VENIRE SUPER AQUAS] Festivè S. Augustinus serm. 14. de Verbis Domini secundum Matth. Petrum ita loquentem inducit: *Si tu es non miror, quod solidam carnem super liquentis elementi terga suspendis. Quid enim mirum si conditori suo creatura famulatur? Hoc ego non miror: fac quod mirer; ambulet Petrus, Fac quod mirer; Jube me venire ad te super aquas, &c.* Et inferiùs: *Tu Deus es, ego homo sum. Voluisti de meo habere infirmitatem in carne, quam portas; habeam & ego de tuo potestatem, ut unda me portet. Domine si tu es, jube me venire ad te super aquas. Quomodo enim mihi in mari non erit via si tu jusseris, qui propter nos factus es via?*

VERS. 29. AT IPSE AIT VENI] Hoc voce Christus certitudinem & securitatem indidit menti Petri uti jam dixi. Unde sequitur.

Ambulat Petrus super aquas: ET DESCENDENS PETRUS DE NAVICULA AMBULABAT SUPER AQUAM, UT VENIRET AD JESUM] Factum est hoc, modo uno è tribus, scilicet quòd Christus vi divina detineret Petrum, ne mergeretur, sicut Angelus capillis detinuit Habacuc, rapuitque in Babylonem, Daniel 14.31. aut non concurrerit cum gravitate corporis Petri, ut eum gravidaret & sub aquis deprimeret: aut quod non concurrerit cum aqua ut loco cederet, sed ut solida firmaque sub pedibus Petri instar glaciei, vel crystalli consisteret. Ita Joannes Major hìc.

VERS. 30. VIDENS VERO VENTUM VALIDUM TIMUIT, ET CUM COEPISSET MERGI CLAMAVIT DICENS: DOMINE SALVUM ME FAC] Arabicus: *Vidit autem validitatem venti & timuit, & prope erat ut mergeretur, & exclamavit.* Validitas ergo venti injecit Petro metum, metus diffidentiam, diffidentia periculum. Quem enim fides vehebat super aquas, diffidentia mersit. Causa fuit modica fides in Petro, ut ei objicit Christus: timebat enim ne tanto vento & fluctibus, Christo permittente mergeretur: necdum enim receperat fidei & charitatis robur à Spiritu S. quod postea recepit in Pentecoste. Hinc & in passione Christi valido pulsatus tentationis Judæorum vento, cecidit, negavitque Christum, cujus hæc tentatio fuit typus, & quasi preambula significatio. Ita Theophyl.

Permisit hoc Christus, ut Petrus suam suæque fidei infirmitatem agnosceret, seque humiliaret, ejusque augmentum à Christo posceret, fieretque petra fidei juxta illud; *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Matth. 16. Et. *Ego rogavi pro te ut non deficiat fides tua & tu aliquando conversus confirma fratres tuos*. Lucæ 22.32. Ita S. Hieronymus, Theophylactus & alii. Petrus, ait Sanctus Chrysostomus, homil. 51. *Quod majus erat, super maria scilicet de navigio descendere, magno animo fecit: Vi autem ventorum & impetu fluctuum, quod erat minus, superatus, timuit. Naturæ quippe humanæ hæc conditio est, ut difficilioribus nonnunquam superatis, succumbat in minoribus.* Denique S. August. serm. 14. de Verbis Domini: *In Petro, ait, ambulante super aquas figurantur in fide firmi, in dubitante infirmi.*

DOMINE SALVUM ME FAC) Hinc liquet id quod dixi v. 28. Petrum non dubitasse, quin is, qui apparebat, esse Christus; alioqui enim eum in tanto periculo non invocasset, sed Deum, qui est in cœlis, uti solent facere naufragi: sed dubitasse tantùm, an Christus permitteret ventum suæ naturæ suisque viribus, ut se in fluctibus ambulantem iisdem obrueret: cùm tamen & Christus fidem dedisset, dicendo, *veni*, qua voce eum assecurabat quòd non mergeretur: sed validitas venti quatiens latera Petri, hanc ei fidem excussit & difflavit. Pulchrè S. August. serm. 14. jam citato: *Titubatio ista, fratres; quasi mors fidei fuit. Sed ubi exclamavit, fides iterùm resurrexit. Non ambularet nisi crederet, sed nec mergeretur nisi dubitaret. In Petro itaque communis omnium nostrum consideranda conditio est, ut si nos in aliquo tentationum ventus conatur subvertere, vel unda submergere, clamemus ad Christum.*

ET CONTINUO JESUS EXTENDENS MANUM APPREHENDIT EUM, ET AIT ILLI: MODICÆ FIDEI (Syrus: *ò exigua fide prædite*) QUARE DUBITASTI?) VERS. 31.
Græcè, *εἰς τί ἐδίστασας*, id est, *ad quid animum in duo divisisti?* duplicia considerasti, ambiguus inter duo hæsisti & hæsitasti? duo enim Petro hìc objiciebantur, scilicet validitas venti incutiens illi timorem submersionis, & Christi vox ingerens illi fiduciam & securitatem à submersione: sed validitas venti magis sensibilis, ideoque magis vehemens fuit voce Christi: rapuit enim Petri animum ad se, ut illi uni intentus, nec de promissione Christi cogitans, titubaret metueretque mergi, cùm potiùs debuisset totus auscultare, & intendere voci Christi eum assecuranti, itaque resistere tentationi & pavori, quem validitas venti incutiebat propriè ergo in Petro hìc erat defectus fiduciæ, sed hic ex defectu fidei oriebatur. Idem contingit cuilibet tentato in quavis tentatione.

Ferè enim omnis tentatio oritur ex diffidentia Dei, quòd homo fidens sibi, vel humanis auxiliis Deo diffidat; nec ad eum statim per orationem recurrat. Hinc ergo discat tentatus, ut animum à re, quàm tentatio ingerit, avertat, eumque totum convertat ad Deum, in eoque defigat, & ejus opem supplex imploret. Pulchrè verèque S. Chrysostomus: *Sicut si pullus*, inquit, *cùm antequam volare queat, nido exiens in terram decidat, mater velociter raptum in nidum restituit: sic tunc Christus Petro peregit*. Tentatus ergo Christum invocet, sic tentationi resistet, eamque superabit. Hinc fides Græcè dicitur *πίστις*, quia ipsa est, *περὶ τὸ ἐν στάσει*, id est, circa id, quòd est statio & quies; quoniam ipsa mentem nostram in dubiis sistit, quæ priùs jactabatur & fluctuabat. Ita Clemens Alex. l. 5. Stromat. *Fides enim est substantia rerum sperandarum*. Hebr. 11. 1. vide ibi dicta. Quin & fides Latinè sic appellata est, *quòd fiat id, quod dictum est*, ait Cicero 1. Offic. Si enim credidisset dicto Petrus, non dubitasset, nec cœpisset mergi. *Tentationis omnis origo & remedium*

ET CUM ASCENDISSENT (Christus & Petrus ambulantes super mare) IN NAVICULAM, CESSAVIT VENTUS) Joannes cap. 6. vers. 21. ait: *Voluerunt* (discipuli navigantes) *accipere eum in navim*. Unde S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus opinantur Christum id noluisse, sed una cum Petro, ut ejus fidem confirmaret, magno spatio super aquas ambulasse: cùm verò propè terram essent, in navim ascendisse. Veriùs Jansenius & alii: *voluerunt*, inquiunt; quia ex voce Christum agnoscentes, & certi non esse phantasma (hoc enim in navim recipere noluissent.) *voluerunt*, id est, invitarunt Christum in navim; ac Christus voluntati & invitationi eorum obsecundans, cum Petro ingressus est navim. Sicut ergo *voluerunt*, sic & reipsa acceperunt Christum *in navim*, putantes se eo præsente feliciter, sed more solito pedetentim navigaturos. Verùm Christus in navi præsens effecit id, quod subdit immediatè Joannes: *Et statim* (Christo in navim recepto) *navis fuit ad terram*, in quam ibant, puta Bethsaidam, ut ait Marcus c. 6. 45. quæ erat patria Petri. Novum fuit hoc Christi miraculum, quòd ex medio mari Galilææ, iter trium milliarium subito, & quasi in momento confecerint, appulerintque ad littus Bethsaidæ. Quatuor ergo hìc fuere Christi miracula. Primum, quòd ipse ambularit super aquas. Secundum, quòd Petrum pavidum & incipientem mergi erexerit, fecerítque secum ambulare. Tertium, quòd ingressus navim illicò ventum & tempestatem sedarit. Quartum, quòd subitò navim ex medio mari littus transtulerit. Sic mysticè Christus sua gratia facit nos calcare altitudinem sæculi, sedat tentationes, dat portum felicitatis æternæ. *VERS. 32. Marc. 6. v. 51* *Quatuor Christi miracula.*

Tropologicè Theophylactus: Si Christum in navicula nostra, id est, in corde susceperimus, inquit, statim inveniemur in terra, ad quam ire volumus, id est, in cœlo.

QUI

QUI AUTEM IN NAVICULA ERANT] discipuli cum nautis obstupefacti tot Christi miraculis) VENERUNT ET ADORAVERUNT EUM, DICENTES: VERE FILIUS DEI ES] Arabicus: *Tu es in veritate Filius Dei*. Opinantur Cajetanus, & Jansenius turbam nautarum rudem non agnovisse mysterium Trinitatis, ac proinde ipsos Jesum vocare Filium Dei, non per naturam, sed per virtutis & dignitatis excellentiam, q. d. Credimus te esse Messiam, quem scimus vocari Dei Filium, ob singularem ejus dignitatem & charitatem, qua præ aliis eximiè Deum amabit ut Patrem, & vicissim ab eo amabitur ut Filius. Verùm ut demus nautas sic intellexisse, certè Apostoli, qui erant vectores in navi, quique cum Christo jam diu vixerant, ex tot ejus sermonibus & miraculis sciebat; ipsum esse Filium Dei naturalem & unigenitum, ait Abulensis, in eoque ac in illa fide confirmati per novum hoc sedatæ tempestatis miraculum, exclamaverunt: *Vere filius Dei es*, scilicet per naturam.

Allegoricè & Tropologicè S. Augustinus serm. 14. de Verbis Domini secundum Matth. *Naviculam*, ait *Ecclesiam* (& animam fidelem) *cogitate, mare hoc sæculum; ventum & fluctus persecutiones, quia insurgunt fluctus, potest ipsa navicula turbari; sed quia Christus erat, non potest mergi: sed in his tentationibus erigatur antenna, ut suspensa arbori crucem figuret: huic antennæ, id est, cruci Christi simplex conversatio & pura confessio quasi candentia vela religentur, & vela nostra fluctibus abluantur, vestisque tendatur, ut sine macula & ruga inveniatur*. Unde tandem concludit: *Denique postquam navis hæc ædificata est in Jerusalem, atque in medio pelagi hujus frementis emissa est; æstuantium volumina undarum & furentium flabra ventorum, dum eam huc illuc circumferunt, omnium gentium littoribus appulerunt, peregrinas merces quascumque invenis, advexit*. Hucusque Sanctus Augustinus ad verbum, sed verbis non nullis brevitatis studio omissis.

Ecclesia fluctibus premitur.

VERS. 34. Mar. 6. v. 53

ET CUM TRANSFRETASSENT, VENERUNT IN TERRAM GENESAR] Marcus, *in terram Genesaret*. S. Chrysostomus & Lyranus opinantur hanc esse terram Gerasenorum cujus incolæ Christum, ob submersos ab eo in lacu porcos, à se ablegarunt. Matth. 8. in fine, quasi illi jam fama miraculorum Christi percrebrescente resipuerint, Christumque avidè exceperint, ideoque Christus id sciens ad eos, quasi ad messem jam Evangelio maturam redierit. Verùm aliud est Gerasa, de quo Matth. 8. aliud Genesar, de quo hic; Gerasa enim, sive Gergosa erat trans mare Galilææ versus Arabiam: Genesaret autem erat cis mare juxta Capharnaum & Bethsaidam; Christus enim cùm in deserto Bethsaidæ quinque panibus pavisset quinque hominum millia, qui idcirco ipsum regem creare volebant, Christus, inquam, eos fugiens jussit discipulos transfretare & in citeriorem sinum, sive montis Bethsaidæ, ut dixi vers. 13. ripam, ubi erat terra Genesaret, putà Bethsaidam & Capharnaum redire. Hinc Marcus ait cap. 6. *Coegit discipulos ascendere navim, ut præcederent eum transfretum ad Betsaidam*. Cùm enim Bethsaida in regione Genesar esset; qui versus Bethsaidam navigabant, A in terram Genesar navigabant. Joannes c. 6. ait discipulos etiam venisse Capharnaum, quæ civitas in eadem erat ripa. Itaque omnia rectè consentiunt. Nomen Genesaret significat vallem floridam. Priùs dicebatur urbe hæc, indeque tota vicina regio, Cenereth vel Generoth: inde molli inflexione dicta est Genesar & Genesaret, à qua lacus, sive mare Galilææ illi adiacens, dictum est mare Ceneret, sive stagnum Genesaret. Nam Chaldæus pro *Ceneret* vertit *Genesar*. Ita Andreas Masius in Josue cap. 19. v. 35. Audi Joseph. lib. 3. de Bello c. 18. *Ad lacum Genesar ejusdem nominis terra protenditur, natura simul & pulchritudine admirabilis. Præter aeris lenitatem fonte irrigatur uberrimo, qui Capharnaum ab indigenis appellatur. Longitudo autem regione secundùm littora cognominis lacus 30. stadiis extenditur, & latitudo 20.* Adrichomius censet, & S. Hieronymus in locis Hebr. innuit, *Ceneret*, sive *Genesareth* esse urbem Tiberiadem, sed repugnat Chaldæus, Franc. Lucas & alii. Adde Tiberiadem longè abesse à Capharnao & Bethsaida. Denique Ceneret erat in tribu Nephtali, ut patet Josue 19. 35. Tiberias autem in tribu Zabulon. Denique Cenereth sita erat juxta Capharnaum, ut dixi v. 13.

An Genesar idem quod Gerasa?

Genesareth, id est, urbs florida.

B ET CUM COGNOVISSENT EUM VIRI LOCI ILLIUS, MISERUNT IN UNIVERSAM REGIONEM ILLAM, ET OBTULERUNT EI OMNES MALE HABENTES, ET ROGABANT EUM, UT VEL FIMBRIAM VESTIMENTI EJUS TANGERENT. ET QUICUMQUE TETIGERUNT SALVI FACTI SUNT] Græcè διεσώθησαν, id est, *servati sunt*. Syrus: *sanati sunt*. Significat amplitudinem fidei infirmorum æquè, ac beneficii & miraculi Christi: facilè enim erat cuilibet; Christum se offerentem tangere: ejus autem tactus sanabat omnes tangentes. Pro *fimbriam* Syrus vertit *alam*, id est, ut Arabicus, *extremitatem vestimenti*. Caro enim Christi adeò est efficax & salutifera, ut & vesti qua tegitur, suam virtutem communicet. Hinc colligit S. Chrysostomus, si illi, qui fimbriam Christi tetigerunt, sanati sunt, quantò magis qui totum Christum tangunt, imò manducant in Eucharistia? quæ enim theriaca efficacior carne & deitate Christi? Narrat sanctus Gregorius Nazianzenus orat. 11. Gorgoniam sororem suam tactu Eucharistiæ à gravissimo & incurabili C morbo fuisse curatam.

VERS. 35. Mar. 6. v. 55. 56.

Denique Christus occasione miraculi multiplicationis panum, quibus aluit quinque hominum millia, subtexuit sermonem illum sublimem de pane spiritali & Eucharistico, quem fusè narrat S. Joannes. c. 6.

Atque hic finiuntur acta Christi à secundo paschate atque ad tertium, id est, acta secundi anni prædicationis Christi, ut colligitur ex Joannis 6. ver. 1. ubi ait, hæc contigisse circa pascha. Erat enim hoc tertium pascha Christi jam prædicantis. Primum enim ejus pascha recensuit Joan. c. 2. v. 13. secundum autem c. 5. vers. 1. tertium denique c. 6. v. 1. jam citato. Superest ergo annus tertius & ultimus prædicationis Christi, scilicet acta ejusdem à tertio paschate usque ad quartum, quo passus & crucifixus est, ut patet Joan. 13. 1. Matth. 26. 1. Lucæ 22. 1. quæ enarrat Matth. à cap. 15. usque ad finem sui Evangelii.

Finiuntur hic acta secundi anni prædicationis Christi.

CAPVT DECIMVM QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primò Christus reprobat lotiones, & alias traditiones frivolas Pharisæorum, quas ipsi legi Dei anteponebant, ac contra eos statuit hoc axioma: Non quod intrat in os, sed quod procedit de *corde & ore*, hoc coinquinat hominem. *Secundò vers. 22. obsecrante Chananæa ejus filiam sanat, ob matris fidem & obsecrandi constantiam. Tertiò vers. 30. sanat multos mutos, cæcos & claudos, ac vers. 32. septem panibus cibat quatuor hominum millia.*

1. TUnc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Scribæ, & Pharisæi, dicentes: 2. Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lavant manus suas, cùm panem manducant. 3. Ipse autem respondens, ait illis: Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: 4. Honora patrem & matrem. Et, Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. 5. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri, vel ma-

nec nisi experienti cognita, quibus animam certam facit se illi interiùs loqui, non Angelum, vel dæmonem; qualia habuerunt Prophetæ, cùm à Deo audirent futura: alioqui enim tam Deum, quàm seipsos ludibrio exposuissent, cùm enuntiabant aliquid futurum quasi sibi revelatum à Deo, nisi de eo certi fuissent, illud scilicet sibi verè à Deo, non autem à diabolo speciem Dei assumente esse revelatum. Ita hìc factum Petro: petit enim ipse à Christo signa securitatis interna æquè ac externa, quæ omne dubium ab anima excludant, illaque ei præstitit Christus, dicens: *Veni.* Ex illis ergo certus erat Petrus hanc esse vocem Christi, non alicujus phantasmatis vel dæmonis. Id magis patebit ex vers. 30.

SI TU ES, JUBE ME AD TE VENIRE SUPER AQUAS] Festivè S. Augustinus serm. 14. de Verbis Domini secundum Matth. Petrum ita loquentem inducit: *Si tu es non miror, quod solidam carnem super liquentis elementi terga suspendis. Quid enim mirum si conditori suo creatura famulatur? Hoc ego non miror: fac quod mirer; ambulet Petrus, Fac quod mirer; Jube me venire ad te super aquas, &c.* Et inferiùs: *Tu Deus es, ego homo sum. Voluisti de meo habere infirmitatem in carne, quam portas; habeam & ego de tuo potestatem, ut unda me portet. Domine si tu es, jube me venire ad te super aquas. Quomodo enim mihi in mari non erit via si tu jusseris, qui propter nos factus es via?*

VERS. 29. AT IPSE AIT VENI] Hoc voce Christus certitudinem & securitatem indidit menti Petri uti jam dixi. Unde sequitur.

Ambulat Petrus super aquas:

ET DESCENDENS PETRUS DE NAVICULA AMBULABAT SUPER AQUAM, UT VENIRET AD JESUM] Factum est hoc, modo uno è tribus, scilicet quòd Christus vi divina detineret Petrum, ne mergeretur, sicut Angelus capillis detinuit Habacuc, rapuitque in Babylonem, Daniel 14. 35. aut non concurrerit cum gravitate corporis Petri, ut eum gravidaret & sub aquis deprimeret: aut quod non concurrerit cum aqua ut loco cederet, sed ut solida firmaque sub pedibus Petri instar glaciei, vel crystalli consisteret. Ita Joannes Major hìc.

VERS. 30. VIDENS VERO VENTUM VALIDUM TIMUIT, ET CUM COEPISSET MERGI CLAMAVIT DICENS: DOMINE SALVUM ME FAC] Arabicus: *Vidit autem validitatem venti & timuit, & prope erat ut mergeretur, & exclamavit.* Validitas ergo venti injecit Petro metum, metus diffidentiam, diffidentia periculum. Quem enim fides vehebat super aquas, diffidentia mersit. Causa fuit modica fides in Petro, ut ei objicit Christus: timebat enim ne tanto vento & fluctibus, Christo permittente mergeretur: necdum enim receperat fidei & charitatis robur à Spiritu S. quod postea recepit in Pentecoste. Hinc & in passione Christi valido pulsatus tentationis Judæorum vento, cecidit, negavitque Christum, cujus hæc tentatio fuit typus, & quasi preambula significatio. Ita Theophyl.

Permisit hoc Christus, ut Petrus suam suæque fidei infirmitatem agnosceret, seque humiliaret, ejusque augmentum à Christo posceret, fieretque petra fidei juxta illud; *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Matth. 16. Et. *Ego rogavi pro te ut non deficiat fides tua & tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Lucæ 22. 32. Ita S. Hieronymus, Theophylactus & alii. Petrus, ait Sanctus Chrysostomus, homil. 51. *Quod majus erat, super maria scilicet de navigio descendere, magno animo fecit: Vi autem ventorum & impetu fluctuum, quod erat minus, superatus, timuit. Naturæ quippe humanæ hæc conditio est, ut difficilioribus nonnunquam superatis, succumbat in minoribus.* Denique S. August. serm. 14. de Verbis Domini: *In Petro, ait, ambulante super aquas figurantur in fide firmi, in dubitante infirmi.*

DOMINE SALVUM ME FAC) Hinc liquet id quod dixi v. 28. Petrum non dubitasse, quin is, qui apparebat, esse Christus; alioqui enim eum in tanto periculo non invocasset, sed Deum, qui est in cœlis, uti solent facere naufragi: sed dubitasse tantùm, an Christus permitteret ventum suæ naturæ suisque viribus, ut se in fluctibus ambulantem iisdem obrueret: cùm tamen & Christus fidem dedisset, dicendo, *veni*, qua voce eum assecurabat quòd non mergeretur: sed validitas venti quatiens latera Petri, hanc ei fidem excussit & difflavit. Pulchrè S. August. serm. 14.

A jam citato: *Titubatio ista, fratres; quasi mors fidei fuit. Sed ubi exclamavit, fides iterùm resurrexit. Non ambularet nisi crederet, sed nec mergeretur nisi dubitaret. In Petro itaque communis omnium nostrum consideranda conditio est, ut si nos in aliquo tentationum ventus conatur subvertere, vel unda submergere, clamemus ad Christum.*

ET CONTINUO JESUS EXTENDENS MANUM APPREHENDIT EUM, ET AIT ILLI: MODICÆ FIDEI VERS. 31.
Syrus: *ò exigua fide prædite*) QUARE DUBITASTI?) Græcè, εἰς τί ἐδίστασας, id est, *ad quid animum in duo divisisti?* duplicia considerasti, ambiguus inter duo hæsisti & hæsitasti? duo enim Petro hìc objiciebantur, scilicet validitas venti incutiens illi timorem submersionis, & Christi vox ingerens illi fiduciam & securitatem à submersione: sed validitas venti magis sensibilis, ideoque magis vehemens fuit voce Christi: rapuit enim Petri animum ad se, ut illi uni intentus, nec de promissione Christi cogitans, titubaret metueretque mergi, cùm potiùs debuisset totus auscultare, & intendere voci Christi cum assecuranti, itaque resistere tentationi & pavo-
B ri, quem validitas venti incutiebat propriè ergo in Petro hìc erat defectus fiduciæ, sed hic ex defectu fidei oriebatur. Idem contingit cuilibet tentato in quavis tentatione.

Tentationis omnis origo & remedium.

Ferè enim omnis tentatio oritur ex diffidentia Dei, quòd homo fidens sibi, vel humanis auxiliis Deo diffidat; nec ad eum statim per orationem recurrat. Hinc ergo discat tentatus, ut animum à re, quàm tentatio ingerit, avertat, eumque totum convertat ad Deum, in eoque defigat, & ejus opem supplex imploret. Pulchrè verèque S. Chrysostomus: *Sicut si pullus*, inquit, *cùm antequam volare queat, nido exiens in terram decidat, mater velociter raptum in nidum restituit: sic tunc Christus Petro peregit.* Tentatus ergo Christum invocet, sic tentationi resistet, eamque superabit. Hinc fides Græcè dicitur πίστις, quia ipsa est, περὶ τὸ ἐν στάσει, id est, circa id, quòd est statio & quies; quoniam ipsa mentem nostram in dubiis sistit, quæ priùs jactabatur & fluctuabat. Ita Clemens Alex. l. 5. Stromat. *Fides enim est substantia rerum sperandarum.*
C Hebr. 11. 1. vide ibi dicta. Quin & fides Latinè sic appellata est, *quòd fiat id, quod dictum est*, ait Cicero 1. Offic. Si enim credidisset dicto Petrus, non dubitasset, nec cœpisset mergi.

VERS. 32. Mar. 6. v. 51. ET CUM ASCENDISSENT (Christus & Petrus ambulantes super mare) IN NAVICULAM, CESSAVIT VENTUS) Joannes cap. 6. vers. 21. ait: *Voluerunt* (discipuli navigantes) *accipere eum in navim.* Unde S. Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus opinantur Christum id noluisse, sed una cum Petro, ut ejus fidem confirmaret, magno spatio super aquas ambulasse: cùm verò propè terram essent, in navim ascendisse. Veriùs Jansenius & alii: *voluerunt*, inquiunt; quia ex voce Christum agnoscentes, & certi non esse phantasma (hoc enim in navim recipere noluissent) *voluerunt*, id est, invitarunt Christum in navim; ac Christus voluntati & invitationi eorum obsecundans, cum Petro ingressus est navim. Sicut ergo *voluerunt*, sic & reipsa acceperunt Christum *in navim*, putantes se eo præsente feliciter, sed more solito pedetentim navigaturos. Verùm Christus
D in navi præsens effecit id, quod subdit immediatè Joannes: *Et statim* (Christo in navim recepto) *navis fuit ad terram*, in quam ibant, puta Bethsaidam, ut ait Marcus c. 6. 45. quæ erat patria Petri. Novum fuit hoc Christi miraculum, quòd ex medio mari Galilææ, iter trium milliarium subito, & quasi in momento confecerint, applicuerintque ad littus. Bethsaidæ. Quatuor ergo hìc fuere Christi miracula. Primum, quòd ipse ambularit super aquas. Secundum, quòd Petrum pavidum & incipientem mergi erexerit, feceritque secum ambulare. Tertium, quòd ingressus navim illicò ventum & tempestatem sedarit. Quartum, quòd subitò navim ex medio mari littus transtulerit. Sic mysticè Christus sua gratia facit nos calcare altitudinem sæculi, sedat tentationes, dat portum felicitatis æternæ.

Quatuor Christi miracula.

Tropologicè Theophylactus: Si Christum in navicula nostra, id est, in corde susceperimus, inquit, statim inveniemur in terra, ad quam ire volumus, id est, in cœlo.

QUI

QUI AUTEM IN NAVICULA ERANT] discipuli cum nautis obstupefacti tot Christi miraculis) VENERUNT ET ADORAVERUNT EUM, DICENTES: VERE FILIUS DEI ES] Arabicus: *Tu es in veritate Filius Dei*. Opinantur Cajetanus, & Jansenius turbam nautarum rudem non agnovisse mysterium Trinitatis, ac proinde ipsos Jesum vocare Filium Dei, non per naturam, sed per virtutis & dignitatis excellentiam, q. d. Credimus te esse Messiam, quem scimus vocari Dei Filium, ob singularem ejus dignitatem & charitatem, qua præ aliis eximiè Deum amabit ut Patrem, & vicissim ab eo amabitur ut Filius. Verùm ut demus nautas sic intellexisse, certè Apostoli, qui erant vectores in navi, quique cum Christo jam diu vixerant, ex tot ejus sermonibus & miraculis sciebat; ipsum esse Filium Dei naturalem & unigenitum, ait Abulensis, in eoque ac in illa fide confirmati per novum hoc sedatæ tempestatis miraculum, exclamaverunt: *Vere filius Dei es*, scilicet per naturam.

Allegoricè & Tropologicè S. Augustinus serm. 14. de Verbis Domini secundum Matth. *Naviculam*, ait *Ecclesiam* (& animam fidelem) *cogitate, mare hoc sæculum; ventum & fluctus persecutiones, quia insurgunt fluctus, potest ipsa navicula turbari; sed quia Christus erat, non potest mergi: sed in his tentationibus erigatur antenna, ut suspensa arbori crucem figuret; huic antennæ, id est, cruci Christi simplex conversatio & pura confessio quasi candentia vela religentur, & vela nostra fluctibus abluantur, vestisque tendatur, ut sine macula & ruga inveniatur*. Unde tandem concludit: *Denique, posteaquam navis hæc ædificata est in Jerusalem, atque in medio pelagi hujus frementis emissa est; æstuantium volumina undarum & furentium flabra ventorum, dum eam huc illuc circumferunt, omnium gentium littoribus appulerunt; peregrinas merces quascumque invenis, advexit*. Hucusque Sanctus Augustinus ad verbum, sed verbis non nullis brevitatis studio omissis.

Ecclesia fluctibus premitur.

VERS. 34. Mar. 6. v. 53. ET CUM TRANSFRETASSENT, VENERUNT IN TERRAM GENESAR] Marcus, *in terram Genesaret*. S. Chrysostomus & Lyranus opinantur hanc esse terram Gerasenorum cujus incolæ Christum, ob submersos ab eo in lacu porcos, à se ablegarunt. Matth. 8. in fine, quasi illi jam fama miraculorum Christi percrebrescente resipuerint, Christumque avidè exceperint, ideoque Christus id sciens ad eos, quasi ad messem jam Evangelio maturam redierit. Verùm aliud est Gerasa, de quo Matth. 8. aliud Genesar, de quo hic; Gerasa enim, sive Gergosa erat trans mare Galilææ versus Arabiam: Genesaret autem erat cis mare juxta Capharnaum & Bethsaidam; Christus enim cùm in deserto Bethsaidæ quinque panibus pavisset quinque hominum millia, qui idcirco ipsum regem creare volebant, Christus, inquam, eos fugiens jussit discipulos transfretare & in citeriorem sinum, sive montis Bethsaidæ, ut dixi vers. 13. ripam, ubi erat terra Genesaret, putà Bethsaidam & Capharnaum redire. Hinc Marcus ait cap. 6. *Coegit discipulos ascendere navim, ut præcederent eum transfretum ad Betsaidam*. Cùm enim Bethsaida in regione Genesar esset; qui versus Bethsaidam navigabant,

An Genesar idem quod Gerasa?

Genesareth, id est, vallis florida.

A in terram Genesar navigabant. Joannes c. 6. ait discipulos etiam venisse Capharnaum, quæ civitas in eadem erat ripa. Itaque omnia rectè consentiunt. Nomen Genesaret significat vallem floridam. Priùs dicebatur urbe hæc, indeque tota vicina regio, Cenerет vel Ceneroth: inde molli inflexione dicta est Genesar & Genesaret, à qua lacus, sive mare Galilææ illi adiacens, dictum est mare Ceneret, sive stagnum Genesaret. Nam Chaldæus pro *Ceneret* vertit *Genesar*. Ita Andreas Masius in Josue cap. 19. v. 35. Audi Joseph. lib. 3. de Bello c. 18. *Ad lacum Genesar ejusdem nominis terra protenditur, natura simul & pulchritudine admirabilis. Præter aeris lenitatem fonte irrigatur uberrimo, qui capharnaum ab indigenis appellatur. Longitudo autem regione secundùm littora cognominis lacus 30. stadiis extenditur, & latitudo 20.* Adrichomius censet & S. Hieronymus in locis Hebr. innuit, *Ceneret*, sive *Genesareth* esse urbem Tiberiadem, sed repugnat Chaldæus, Franc. Lucas & alii. Adde Tiberiadem longè abesse à Capharnao & Bethsaida. Denique Ceneret erat in tribu Nephtali, ut patet Josue 19. 35. Tiberias autem in tribu Zabulon. Denique Cenereth sita erat juxta Capharnaum, ut dixi v. 13.

B ET CUM COGNOVISSENT EUM VIRI LOCI ILLIUS, MISERUNT IN UNIVERSAM REGIONEM ILLAM, ET OBTULERUNT EI OMNES MALE HABENTES, ET ROGABANT EUM, UT VEL FIMBRIAM VESTIMENTI EJUS TANGERENT. ET QUECUMQUE TETIGERUNT SALVI FACTI SUNT] Græcè διεσώθησαν, id est, *servati sunt*. Syrus: *sanati sunt*. Significat amplitudinem fidei infirmorum æquè, ac beneficii & miraculi Christi; facilè enim erat cuilibet; Christum se offerentem tangere: ejus autem tactus sanabat omnes tangentes. Pro *fimbriam* Syrus vertit *alam*, id est, ut Arabicus, *extremitatem vestimenti*. Caro enim Christi adeò est efficax & salutifera, ut & vesti qua tegitur, suam virtutem communicet. Hinc colligit S. Chrysostomus, si illi, qui fimbriam Christi tetigerunt, sanati sunt, quantò magis qui totum Christum tangunt, imò manducant in Eucharistia? quæ enim theriaca efficacior carne & deitate Christi? Narrat sanctus Gregorius Nazianzenus orat. 11. Gorgoniam sororem suam tactu Eucharistiæ à gravissimo & incurabili C morbo fuisse curatam.

VERS. 35. Mar. 6. v. 55. 56.

Denique Christus occasione miraculi multiplicationis panum, quibus aluit quinque hominum millia, subtexuit sermonem illum sublimem de pane spiritali & Eucharistico, quem fusè narrat S. Joannes. c. 6.

Atque hic finiuntur acta Christi à secundo paschate atque ad tertium, id est, acta secundi anni prædicationis Christi, ut colligitur ex Joannis 6. ver. 1. ubi ait, hæc contigisse circa pascha. Erat enim hoc tertium pascha Christi jam prædicantis. Primum enim ejus pascha recensuit Joan. c. 2. v. 13. secundum autem c. 5. vers. 1. tertium denique c. 6. v. 1. jam citato. Superest ergo annus tertius & ultimus prædicationis Christi, scilicet acta ejusdem à tertio paschate usque ad quartum, quo passus & crucifixus est, ut patet Joan. 13. 1. Matth. 26. 1. Lucæ 22. 1. quæ enarrat Matth. à cap. 15. usque ad finem sui Evangelii.

Finiuntur his acta secundi anni prædicationis Christi

CAPVT DECIMVM QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRimò *Christus reprobat lotiones, & alias traditiones frivolas Pharisæorum, quas ipsi legi Dei anteponebant, ac contra eos statuit hoc axioma*: Non quod intrat in os, sed quod procedit de *corde & ore*, hoc coinquinat hominem. *Secundò vers. 22. obsecrante Chananæa ejus filiam sanat, ob matris fidem & obsecrandi constantiam. Tertiò vers. 30. sanat multos mutos, cæcos & claudos, ac vers. 32. septem panibus cibat quatuor hominum millia.*

1. TUnc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Scribæ, & Pharisæi, dicentes: 2. Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lavant manus suas, cùm panem manducant. 3. Ipse autem respondens, ait illis: Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: 4. Honora patrem & matrem. Et. Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. 5. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri, vel ma-

tri, Munus quodcumque est ex me, tibi proderit. 6. & non honorificabit patrem suum, aut ma-
trem suam: & irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. 7. Hypocritæ, benè
prophetavit de vobis Isajas, dicens: 8. Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longè
est à me. 9. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. 10. Et
convocatis ad se turbis, dixit eis: Audite, & intelligite. 11. Non quod intrat in os, coinquinat
hominem: sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. 12. Tunc accedentes discipuli
ejus, dixerunt ei: Scis quia Pharisæi audito verbo hoc, scandalizati sunt? 13. At ille respondens
ait: Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur. 14. Sinite illos:
cæci sunt, & duces cæcorum, cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.
15. Respondens autem Petrus dixit ei: Edissere nobis parabolam istam. 16. At ille dixit: Ad-
huc & vos sine intellectu estis? 17. Non intelligitis, quia omne, quod in os intrat, in ventrem
vadit, & in secessum emittitur? 18. Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea
coinquinant hominem; 19. de corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, for-
nicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. 20. hæc sunt, quæ coinquinant hominem. 21.
Et egressus inde Jesus, secessit in partes Tyri, & Sidonis. 22. Et ecce mulier Chananæa à fini-
bus illis egressa clamavit, dicens ei: Miserere mei Domine, fili David: filia mea malè à dæmo-
nio vexatur. 23. Qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli ejus rogabant eum, di-
centes: Dimitte eam: quia clamat post nos. 24. Ipse autem respondens ait: Non sum missus
nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel. 25. At illa venit, & adoravit eum, dicens: Do-
mine adjuva me. 26. Qui respondens ait: Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere
canibus. 27. At illa dixit: Etiam Domine: nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de men-
sa dominorum suorum. 28. Tunc respondens Jesus, ait illi: O mulier, magna est fides tua: fiat
tibi sicut vis. Et sanata est filia ejus ex illa hora. 29. Et cùm transisset inde Jesus, venit secus
mare Galilææ: & ascendens in montem, sedebat ibi. 30. Et accesserunt ad eum turbæ multæ:
habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos: & projecerunt eos ad pedes
ejus, & curavit eos: 31. ita ut turbæ mirarentur; videntes mutos loquentes, claudos ambulan-
tes, cæcos videntes: & magnificabant Deum Israel. 32. Iesus autem, convocatis discipulis
suis, dixit: Misereor turbæ, quia triduo jam perseverant mecum, & non habent, quod man-
ducent: & dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via. 33. Et dicunt ei discipuli: Unde er-
go nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam? 34. Et ait illis Iesus: Quot ha-
betis panes? At illi dixerunt: Septem, & paucos pisciculos. 35. Et præcepit turbæ, ut discum-
berent super terram, 36. Et accipiens septem panes & pisces, & gratias agens, fregit, & de-
dit discipulis suis, & discipuli dederunt populo. 37. Et comederunt omnes, & saturati sunt. Et quod super-
fuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas. 38. Erant autem qui manducaverunt quatuor
millia hominum, extra parvulos & mulieres. 39. Et, dimissa turba, ascendit in naviculam, &
venit in fines Magedan.

VERS. 1. TUNC ACCESSERUNT AD EUM AB HIEROSOLYMIS SCRIBÆ ET PHARISÆI, DICENTES] Scribæ enim Hierosolymis, quasi in matrice fidei & religionis residentes arrogabant sibi censuram novorum doctorum, novæque doctrinæ, qualis erat Christus. Miserunt ergo crebro exploratores, qui indagarent, quis, & qualis doctor esset Christus, quidve doceret, ut eum carperent, sibique subjicerent. Scribæ enim venditabant legis scientiam, Pharisæi sanctitatem, rigidamque legis extremæ observationem: utrique ergo invidebant Christo jam doctrina & miraculis inclarescenti, eumque deprimere, & sibi subjicere satagebant. Vide dicta c. 3. v. 7.

VERS. 2. Marc. 7. 5. QUARE DISCIPULI TUI TRANSGREDIUNTUR TRADITIONEM SENIORUM? NON ENIM LAVANT MANUS SUAS, CUM PANEM (panis per synecdochen Hæbræis omnem cibum significat) MANDUCANT?] Nota Mosen in lege veteri jussu Dei sanxisse, ut Judæi abstinerent à contactu morticini (*Multarum rerum contactus Judæis olim*) cadaveris mortui (avium rapacium, & immundarum; item leprosi, menstruatæ, ac multarum rerum similium; ac si quis ea casu tetigisset, censeretur immundus & irregularis, ita ut non liceret illi ingredi templum, nisi priùs lotione lege præscripta, hanc legalem immunditiem & irregularitatem purgando expiasset, ut per lo- (*Crebræ Pharisæorum lotiones.*) tiones hasce corporales adumbraret, & excitaret crassos Judæos ad lotiones spirituales animæ faciendas per contritionem & pœnitentiam. Vide dicta Levit. 11. vers. 31. Judæi ergo, & præsertim Pharisæi, qui volebant cæteris haberi religiosiores, totam suam sanctitatem in externa hac lotione constituentes, crebrò ante cibum, imò in ipsa mensa, ut hìc & alibi innuit Scriptura, se lavabant, ideoque in nuptiis Canæ Galilææ positæ erant sex hydriæ ad hanc purificationem, Joan. 2. 6. (sic Heliogabalus Imperator ad singula fercula lavabat manus, teste Lampridio) ut si fortè inscii, vel incogitantes aliquo fortuito contactu immunditiam hanc & irregularitatem corporalem contraxissent, eam abluerent: hac de causa crebrò quoque lavabant calices & paropsides, è quibus bibebant & comedebant, quin & lectulos mensales, ut patet Marci 7. vers. 4. solliciti nimirum & anxii, ne si immunda essent hæc vasa, cibos ipsos, & consequenter comedentes ex eis (patet hìc v. 11.) contaminarent & polluerent: hæc autem consuetudo, ut consuetudo, non verò ut lex fuit habita (lex enim nil tale præscribit, sed à religiosis, imò superstitiosis Pharisæis instar legis fuit inducta, & more recepta. Unde.

Nota secundò, hanc Pharisæorum & Judæorum consuetudinem nimis scrupulosam fuisse parvæ, aut potiùs nullius pietatis vel utilitatis: totos enim eos occupabat in lotione externa: quare eos evocabat ab interiore cura, & lustratione animi à peccatis. Neque Deus tam anxiam lustrationem externam ab eis exigebat, quin potiùs eam vetuisse videtur Deuter. 4. 2. Christus ergo legi veteri, & maximè vanis & frivolis, noxiisque hisce traditionibus finem impositurus, volensque ad animi lustrationem curam omnem dirigi noluit hæc servare, nec discipulis lotiones præscribere, licèt id expressè Pharisæis non respondeat, ad vitandam eorum invidiam, accusationem, & calumniam. Frustrà igitur hunc locum hæretici objiciunt Catholicis contra traditiones Apostolicas & Ecclesiasticas. Hæ enim utilissimæ sunt, spirituales, & ad perfectiùs servandam Dei legem ab Apostolis, eorumque successoribus institutæ & traditæ, cùm istæ essent Pharisaicæ, id est futiles, erroneæ, & legi Dei contrariæ, imò eas Scribæ præponebant legi Dei, ac præ illa observabant, ut

patet

patet verſ. 11. Ita S. Hieronymus, Chryſoſtomus, & alii. Id planè liquet ex Thalmudicis, qui in libro, cui titulus *Centum benedictiones*, tradunt manus primùm abluendas eſſe & tergendas: alioquin, inquiunt, panis, qui comeditur, immundus judicatur: & mox fundenda eſt aqua tribus vicibus ſuper manus: in prima fuſione digiti ſurſum ſunt lavandi: in poſterioribus manus ſimul lavandæ. Denique oportet, ut in ablutione manuum, ſiniſtra quaſi famula ſubſerviat dexteræ. Hæc & plura nugarum plena iſti nugivenduli. Quocirca Phariſæi, teſte S. Juſtino, contra Triphon. vocati ſunt Baptiſtæ. Vide S. Epiphanium lib. 1. hæreſi 17. ubi docet fuiſſe quoddam genus Scribarum, & Phariſæorum, qui ſingulis anni diebus baptizabantur; eaque de cauſa appellatos eſſe *Hemerobaptiſtas*, eo quòd cenſerent hominem non poſſe vivere, niſi ſingulis diebus in aqua mergeretur, ac ita ablueretur & ſanctificaretur ab omni culpa. Similes etiamnum ſunt apud Judæos inter Rabbinos. Verùm hæc eſt anatum potiùs, & piſcium vita, quàm hominum.

Lotionum ritus. — *Pharisæi Baptistæ dicti.* — *Hemerobaptistæ.*

VERS. 3. Mat. 7. 9. JESUS AUTEM RESPONDENS, AIT ILLIS: QUARE ET VOS TRANSGREDIMINI MANDATA DEI PROPTER TRADITIONEM VESTRAM?] Arabicus: *Propter ſtatuta veſtra.* Pro *propter* nonnulli vertunt *per*, ſed eodem redit ſenſus, q. d. Veſtræ traditiones ſpernunt violantque legem Dei: ergo erroneæ ſunt, impiæ, Deo contrariæ, nec obſervandæ. Fruſtrà ergo accuſatis meos diſcipulos, quòd eas non ſervant.

B

Nota τὸ *veſtram*, q. d. Traditiones veſtræ non ſunt inſtitutæ à Deo, nec à Sanctis, priſciſque Patriarchis & Prophetis, ſed nuper à craſſis Scribis & Phariſæis anteceſſoribus veſtris adinventæ, quas vos tueri vultis, non illorum amore & reverentia, ſed quia in illorum locum ſucceditis, ut ſimiles traditiones novas ſanciendi poteſtatem, & auctoritatem vobis arrogetis. Divinæ verò & Patriarchales traditiones ſunt, ideòque omninò obſervandæ; libros Moſis, Iſajæ, Jeremiæ, Danielis, cæterorumque Prophetarum eſſe canonicos; Deum eſſe unum in eſſentia, ſed trinum in perſonis; vera plenaque contritione ex amore Dei expianda eſſe peccata; parvulos contrahere peccatum originale, ideòque Sacramento à Deo inſtituto eſſe expiandos, &c. quas vos, ò Scribæ, occupati veſtris baptiſmatibus, vel ignoratis, vel parvi facitis.

VERS. 4. Mar. 7. 10. NAM DEUS DIXIT (Græcè ἐνετείλατο, id eſt *mandavit*. Exodi 20. 12.) HONORA PATREM ET MATREM] *Honora*, id eſt reverere, obedi, & ſuſtenta patrem & matrem, ſi indigent. Honor enim hic, & alibi in Scriptura, non tantùm reverentiam, ſed & opem, eleemoſynam, & ſuſtentationem complectitur, ut patet ex ſeq. & ex Marci cap. 7. v. 12. Honor ergo tria continet, & tria jubet parentibus à filiis exhiberi reverentiam, obedientiam, & beneficentiam. Vide dicta Deuteron. 5. 16. & 1. Timoth. 5. verſ. 3.

Honor tria continet.

ET QUI MALEDIXERIT PATRI VEL MATRI (Arabicus. *Qui dicit verbum malum in patrem ſuum, vel matrem ſuam*) MORTE MORIATUR] Id eſt, omninò moriatur, certa plenaque morte abſque ulla ſpe veniæ plectatur. Citat Levit. 20. v. 9. Senſus eſt, q. d. Si is, qui verbis tantùm maledicit patri vel matri, ex lege reus eſt mortis, quantò magis reus mortis eſt is, qui eiſdem malefacit, ſurripitq; jure naturæ debitam ſuſtentationem, nec tantùm ipſe ſurripit, ſed & alios ex cathedra quaſi doctor ſurripere docet, uti facitis vos, ò Scribæ, docentes *Corban*, de quo verſ. ſequenti. Ita S. Chryſoſtomus.

VERS. 5. Mat. 7. 11. VOS AUTEM DICITIS: QUICUMQUE DIXERIT PATRI VEL MATRI: MUNUS QUODCUMQUE EST EX ME TIBI PRODERIT] Subaudi benefacit, & legem Dei de honorandis parentibus implebit. Eſt apoſiopeſis: *Munus quodcumque eſt ex me*, id eſt, munus quodcumque ego Deo obtulero vel vovero, hoc tam mihi, quàm *tibi* (ò pater, vel ò mater) in animo & corpore *proderit*. Deus enim hoc munere illectus, viciſſim ſua munera mihi tibique liberaliter elargietur, ac de alimentis providebit. Hac enim multiplici religionis aut voti ſpecie & fuco docebant Scribæ parentibus alimoniam, etiam neceſſariam eſſe denegandam, ſi illa vel illius pretium Deo offerretur, idque faciebant hoc

A fine, ut ſuo quæſtui & lucro ſtuderent. Plerique enim Scribarum & Phariſæorum erant ſacerdotes, qui oblationes Deo factas quaſi miniſtri Dei recipiebant, iiſque ſe & ſuos alebant. Qua in re manifeſtè errabant; quia vinculum & jus pietatis, quo filii obligantur alere parentes pauperes, eſt legis naturæ, cui proinde omne votum, omnis oblatio, omniaque vincula jure divino vel humano inducta cedere & poſtponi debent. Sic ſi quis voviſſet Deo ſua bona, & pater ejus incideret in egeſtatem, bona ejus patri danda forent, non templo; imò filius religionem ingredi nequit in gravi neceſſitate parentum, adeòque ingreſſus illam egredi tenetur in extrema eorum inopia, ut illis ſuccurrat, ut docet D. Thomas, Sylveſter, Navarrus, Toletus, & alii doctores caſuum in explicat. quarti præcepti. Quocirca S. Auguſtinus, teſte Poſſidonio in ejus vita cap. 14. hæreditates è nonnullis ſuæ Eccleſiæ oblatas recuſavit, quoniam juſtum & æquum eſſe videbat, ut à mortuorum vel filiis, vel parentibus, vel affinibus magis poſſiderentur, quibus ab eis deficientes dimittere noluerant: nonnullas quoque à parentibus oblatas, ſed poſteà per filios repetitas reddidit. Addebatque: *Legata magis offerenda eſſe, quàm exigenda.* Hucuſque Poſſidonius.

Filius religionem ingredi non potest in gravi parentum necessitate.

Nota: *Munus* hoc Hebr. dicitur קרבן *Corban*, ut habet Marcus cap. 7. 11. cujus crebra eſt mentio in Levitico cap. 1. 2. 3. & ſeq. ubi agni, hirci, vituli Deo oblati in holocauſtum, aut victimam pacificam, vel pro peccato vocantur *corban*, id eſt oblatio. Hinc gazophylacium, in quod inferebantur oblationes à populo, metonymicè dicitur *corban* vel *corbana*. Matth. 27. 6. Avari ergo & impii Scribæ docebant populum, ut ſua offerrent Deo & templo, ac parentibus inopia laborantibus dicerent *corban*, quòd tantummodò erat dicere, quantum apud Belgas pauperibus eleemoſynam petentibus eſt dicere: *Godt helpe u*; & apud Gallos. *Dieu vous aide*; & apud Italos: *Dio t'ajuti*, hoc eſt, Deus te adjuvet: nam ego te adjuvare, & eleemoſynam dare nequeo vel nolo. Dicere *corban* igitur erat petitionem refutare, negare ſubſidium. Porrò dicendo *corban*, parentibus cibum poſtulantibus occludebant os, iniiciendo eis

Dicere corban quid.

C ſcrupulum conſcientiæ, & metum religionis, ne Deo ſuum *corban*, ſuumq; holocauſtum eriperent, q. d. Res hæc eſt ſancta, utpote vota vel dicata Deo: vide ergo ne tu, ò pater, eam ad uſus tuos flagitando profanes, & ſacrilegium committas. Quo audito perculſi, & quaſi fulmine icti obmuteſcebant parentes, malentes fame emori, quàm eſſe in Deum ſacrilegi. Vide quo impietas Scribarum adigebat pios parentes.

VERS. 6. Mar. 7. 12. 13. ET NON HONORIFICABIT PATREM SUUM, AUT MATREM SUAM] q. d. Itaque hac ratione filius licitè poterit non honorare, id eſt, non alere patrem vel matrem egentem, ſi videlicet Deum illi præponat, ac honoret illo munere, quod parentibus dandum erat. Planius enim eſt, ut hæc verba adhuc ſint Scribarum, quàm Chriſti. Ita Maldonatus, licèt Janſenius cenſeat eſſe Chriſti, nec improbabiliter. Undè Marcus habet. *Et ultrà non dimittitis eum quidquam facere patri ſuo, aut matri.*

D ET IRRITUM FECISTIS (Græcè ἠκυρώσατε, id eſt exauctoraſtis, antiquaſtis, abrogaſtis) MANDATUM DEI (*Honora patrem & matrem*) PROPTER TRADITIONEM VESTRAM] Qua docetis filios dicere parentibus indigis *corban*. Nota τὸ *veſtram*: triplices enim ſunt traditiones. Primæ ſunt divinæ, quas ſcilicet Deus præcepto ſuo ſanxit, eſto id nuſquam in Scriptura conſcriptum ſit: talis eſt, baptizandos eſſe parvulos hoc enim nuſquam ſcriptum extat, ſed traditione Eccleſiæ conſtat. Secundæ ſunt Eccleſiaſticæ, quas ſcilicet Eccleſia, id eſt Pontifices & Prælati Eccleſiæ ſuo mandato ſtatuerunt, uti ſunt ceremoniæ Sacramentorum, & ſacrificii Euchariſtiæ; item jejunia, feſta, ſimileſque ſanctiones: hæ enim non tam humanæ ſunt, quàm divinæ, quia Eccleſia regitur à Spiritu Sancto. Tertiæ ſunt civiles, aut certorum hominum, eæque duplices, bonæ ſcilicet, aut malæ. Deique legi contrariæ, quales erant hæ Scribarum, & de his tantùm loquitur hìc Chriſtus, ideòque ait τὸ *veſtram*, qua ſcilicet vos docetis filios dicere *corban* parentibus, eiſque debitum ex decalogo honorem & alimoniam negare.

Triplices traditiones.

HYPO-

VERS. 7. Mar. 7. 6. HYPOCRITÆ, BENE PROPHETAVIT DE VOBIS ISAJAS, DICENS.] Scribas vocat hypocritas, quia exteriùs præ se ferebant sanctitatem, videbanturque religiosiores cæteris, cùm interiùs essent irreligiosi, avari, & impii; nam suæ avaritiæ prætexebant *corban*, id est, Dei oblationem, & cultum.

VERS. 8. Mar. 7. 6. POPULUS HIC LABIIS ME HONORAT, COR AUTEM EORUM LONGE EST A ME] Arabicus. *Hic populus propinquus est mihi ore suo, & honorat me labiis suis, & cor ejus est distans à me.*

VERS. 9. Mar. 7. 7. SINE CAUSA AUTEM COLUNT ME, DOCENTES DOCTRINAS, ET MANDATA HOMINUM] Arabicus: *Et colunt me frustrà, & docent doctrinam mandatorum hominum.* Citat Isajæ cap. 29. v. 13. ubi illa explicui.

VERS. 10. Mar. 7. 14. ET CONVOCATIS AD SE TURBIS, DIXIT EIS: AUDITE, ET INTELLIGITE (ego vos docebo de vera animæ munditie vel immunditie, ut dediscatis quod Scribæ vos docuere, scilicet animam fieri immundam ex manibus vel cibis immundis.

VERS. 11. Mar. 7. 15. NON QUOD INTRAT IN OS COINQUINAT (Græcè *κοινοῖ*, id est *communicat*; communem facit, id est coinquinat: cibi enim immundi & coinquinati communes erant omnibus, etiam immundis, mundi verò proprii erant solis mundis; hi soli enim iis vesci poterant. Hinc commune idem est quod immundum, ut patet Actor. 10. 15.) HOMINEM, SED QUOD PROCEDIT EX ORE, HOC COINQUINAT HOMINEM] q.d. Scribæ vos, ò populi, docent, non licere illotis manibus comedere, eo quòd illotæ manus & immundæ immundum faciunt cibum: cibus autem immundus faciat animam immundam, id est, Deo ingratam, & invisam. Verùm errant, quia non quod extrinsecus intrat in os, sed quod intrinsecus exit de ore, & consequenter de corde, si immundum sit, hoc coinquinat hominem, uti explicat Christus vers. 19. Peccatum enim adeò debet esse voluntarium, ut, nisi sit voluntarium non sit peccatum, ait S. Augustinus; sic & virtus, nisi sit voluntaria, non est virtus.

Error Scribarum.

Unde? Error hic Scribarum oriebatur ex eo, quòd Levit. 11. caro porcina, cæterique cibi ibidem vetiti, ideòque immundi, vocantur execrabiles & abominandi, dicunturque polluere animam. Unde vers. 42. sancitur. *Nolite contaminare animas vestras* esu immundorum. Et vers. 40. *sancti*, id est mundi *estote* in comedendo, *sicut ego sanctus*, id est mundus, *sum*. Et mox. *Ne polluatis animas vestras in omni reptili* comedendo, quæ omnia crassè accipiebant Scribæ, quasi ipsi cibi immunditiem afflarent animæ, eo quòd anima illos tangat in stomacho, dum eos digerit; sicut immunda animalia lege veteri, immundum legaliter, & irregularem faciebant eum, qui illa tangebat: Verùm errabant, tum quia illa immunditia erat legalis & corporea, nec animam peccato inquinabat: tum quia cibus non est capax peccati, sed sola voluntas. Cùm ergo cibus nullum in se habeat peccatum, quomodo illud afflabit animæ & voluntati?

Lepide Turca vinum bibituri exclamatio. Sic Pythagoras & Plutarchus tract. de Esu carnium & lib. 8. Sympos. cap. 10. docent abstinendum esse à carnibus & fabis, quòd hæc animam contaminent. Idem dicunt Turcæ de vino sibi à Mahomete in Alcorano vetito. Refert Busbequius Legatus Imperatoris apud Turcarum Imperatorem, se vidisse Turcam, qui, cùm ei propinaretur vinum, cujus ille erat avidus, ingentem clamorem edidit. Rogatus cur? Inclamo, inquit, animæ meæ, ut à stomacho in pedes secedat, ne vino lege nostra vetito, quod bibiturus sum, polluatur. Sic tempore Christi & Apostolorum primi hæresiarchæ, ex Judæis oriundi, & judaizantes, ut Simon Magus, Saturninus, Ebion, ac posteà Manichæus, Marcion & Eucraticæ docuere vinum & carnes non esse creatas à Deo, sed à diabolo, ideòque natura sua esse malas & cavendas, eorumque esu & usu animam maculari & contaminari: præsertim quòd nonnulli ex eis dicerent, cum carnibus animalis animam ipsam comedi, illamque esse rationalem, ideòque piam, vel impiam. Audi S. Epiphanium hæresi 64. *Edentem carnes Manichæus animam edere dicit, & esse ipsum reum, ut & ipsi tale quid fiat: si taurum edat, ut taurus fiat: si porcum edat, porcus fiat; & sic de reliquis. Quapropter ab animatis ab-*

A *stinent isti*. Contra hos ait Apostolus venturos impostores, qui doceant *abstinere à cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione*, &c. *Quia omnis creatura Dei bona est, & nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.* 1. Timoth. 4. 4. Vide ibi dicta. Quare perperam hoc loco abutuntur hæretici contra jejunia ab Ecclesia indicta; Ecclesia enim non prohibet carnes die jejunii, eo quòd ipsæ in se malæ sint, sed ad refrænandam gulam & luxuriam, & ad exercendam pœnitentiam simul cum obedientia. Si quis ergo in die jejunii comedat carnes, peccat, non quòd carnes, sed quòd ipsa inobedientia & intemperantia comedentis coinquinent animam. Simili enim modo olim Judæi comedentes carnem porcinam, vel alium cibum lege vetitum, peccabant & polluebant animam, non per carnem, sed per inobedientiam; juxta illud paulò antè citatum: *Nolite contaminare animas vestras*. Levit. 11.

TUNC ACCEDENTES DISCIPULI EJUS, DI- VERS. 12.
B XERUNT EI: SCIS QUIA (quòd) PHARISÆI AUDITO VERBO HOC SCANDALIZATI SUNT] *Tunc*, quando scilicet dimissis turbis Christus cum suis in domum venerat, ut patet Marci 7. v. 17. *scandalizati*, id est, offensi sunt, quia Pharisæi omnem suam sanctitatem ponebant in externis lotionibus manuum, &c. quare audientes illas à Christo despici & confutari indignati sunt, quòd illis nomen sanctitatis adeò ab ipsis expetitum adimeret. Non tamen ausi sunt hiscere, & Christo contradicere, quia nimis solida ratione ab illo fuerant convicti, tum hic, tum paulò antè in *corban*, nec satis intelligebant sententiam Christi, utpote qui more suo eis parabolicè, hoc est, obscurè loquebatur, dicens: *Non quod intrat in os, sed quod procedit de ore coinquinat hominem.*

AT ILLE RESPONDENS AIT: OMNIS PLANTA- VERS. 13.
TIO, QUAM NON PLANTAVIT PATER MEUS CÆLESTIS, ERADICABITUR] *Plantatio*, id est planta, semen, frutex, arbor, per quam S. Hilarius, Chrysost. & Theophyl. accipiunt doctrinam, q.d. Doctrina Pha-
C risæorum de cibis immundis animam polluentibus, à me confutabitur & eradicabitur. Melius alii per plantam accipiunt homines: hi enim sunt plantæ plantatæ à Deo in paradiso, sed vitiatæ à serpente, replantantur ab eo cum Christo, qui est arbor vitæ, per fidem & gratiam inseruntur, tuncque proferunt fructus bonorum operum vitæ æternæ meritorios, secùs autem manent arbores steriles, vitiatæ & corruptæ, ideòque eradicandæ, & in ignem æternum mittendæ, uti eisdem Pharisæis comminatus est Joannes Baptista Matth. 3. vers. 10. Ipsi enim Christo, ac consequenter Deo Patri, quasi hostes jurati semper se opposuere. Jansenius per plantas has à Deo non plantatas accipit reprobos. Verùm non est verisimile Christum eos, cùm nobis incogniti & incerti sint, voluisse hoc sermone demonstrare, aut hujus Pharisæorum malitiæ causam in Dei reprobationem rejicere, itaque illam quasi excusare. Homines ergo perversos, scilicet, Scribas & Pharisæos, qui se malas plantas propria voluntate fecerunt, ideòque exscindendæ, & in ignem gehennæ mittendæ sunt,
D ni convertantur, intelligit. Ita Sanctus Hieronymus & Origenes homil. 1. in Jeremiam, Maldonatus, & alii.

SINITE ILLOS, CÆCI SUNT, ET (Græca, Sy- VERS. 14.
rus, Arabicus, & Latini aliqui omittunt *τὸ &*, ut sermo sit strictor & nervosior) DUCES CÆCORUM, CÆCUS AUTEM, SI CÆCO DUCATUM PRÆSTET, AMBO IN FOVEAM CADUNT] q.d. Sinite Scribas scandalizari, nolite curare, quòd offendantur mea doctrina & correctione, quia ipsi sunt cæci; non enim vident lumen veritatis, legis & fidei à me exhibitum, sed in sua cæcitate & errore, quo sanctitatem in lotionibus, cæterisque rebus externis collocant, sunt obstinati & incorrigibiles, suntque *duces cæcorum*, scilicet populorum & turbarum, quos hunc errorem docent, & in foveam gehennæ secum trahunt. Quare ego apud turbas, quæ adhuc illuminari & corrigi possunt, hunc eorum errorem palàm ostendi & redargui, ut eum caveant. Docet hic Christus contemnendum esse scandalum Pharisæorum, scilicet cùm quis sua malitia & perversa obstinatio-

natione scandalizatur & offenditur. Nam, ut ait S. Gregorius hom. 7. in Ezech. *Si de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur nasci scandalum, quàm veritas relinquatur.*

VERS. 15. Mat. 7. 17. RESPONDENS AUTEM PETRUS (quasi antesignanus Apostolorum) DIXIT EI: EDISSERE NOBIS PARABOLAM ISTAM] id est, istum obscuriorem sermonem (vide dicta cap. 13. 35. & Proverb. 1. 1.) quo dixisti: *Non quod intrat in os, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* Quid est enim ex ore procedens, quod coinquinat hominem? & si foras emittitur, quomodo interna animæ coinquinat?

VERS. 16. Mar. 7. 18. AT ILLE DIXIT: ADHUC ET VOS SINE INTELLECTU ESTIS?] ἀσύνετοι, id est, expertes intelligentiæ, insipientes, non intelligentes, q. d. Cap. 5. & 6. fusè vos docui, quibus in rebus mentis puritas vel impuritas consistat, ac speciatim verba iracunda, maledica, contumeliosa, perjura, quæ ex ore procedunt, contaminare hominem: quomodo ergo id obliti estis, nec intelligitis?

VERS. 17. Mar. 7. 19. NON INTELLIGITIS, QUIA (quòd) OMNE QUOD IN OS INTRAT, IN VENTREM (stomachum) VADIT, ET IN SECESSUM EMITTITUR?] Ex hoc Christi dicto, Porphyrius & Julianus apostata calumniabantur Christum, tamquam Physicæ ignarum, teste S. Hieronymo, eo quòd non omnis cibus, qui in os intrat, in secessum emittatur, sed pars ejus melior vertatur in substantiam comedentis, eumque alat & augeat. Quibus respondet Sanctus Hieronymus, aitque: *Hi dum volunt alterius imperitiam reprehendere, ostendunt suam. Quamvis enim tenuis humor & liquens esca in corpus fundatur, tamen cùm in venis & artubus concocta fuerit, & digesta per occultos meatus corporis, quos Græci πόρους vocant, ad inferiora dilabitur, & in secessum vadit.*

Verùm hoc cautè & cum grano salis accipiendum, scilicet quòd pars aliqua per poros evanescat, vel in secessum emittatur. Omnis enim cibus non totus, sed secundùm aliquam sui partem impuriorem & fæculentiorem in secessum emittitur. Prima enim cibi digestio & conversio in chilum fit in stomacho, ubi partes crassæ & ineptæ nutritioni corporis egeruntur per fæces in secessum. Secunda digestio fit in hepate, ubi chilus vertitur in sanguinem, partium verò inutilium secretio & egestio fit per urinam. Tertia digestio fit in singulis membris, quæ sanguinem ex hepate per venas acceptum sibi assimilant, convertuntque in carnem, ubi egestio partium inutilium fit per poros, per quos partes sanguinis ad carnem ineptæ expelluntur per sudores, vapores, & exhalationes. Unde Marcus cap. 7. v. 19. addit: *Exit in secessum, purgans omnes escas.* Sensus ergo Christi est, q. d. Adeò cibus illotus vel immundus non inquinat animam, uti docent Scribæ, ut omne id, quod in cibo immundum & impurum est, homo per fæces ejiciat, & in secessum emittat: quod ergo restat, purum est, & in purum chilum, sanguinem, carnemque vertitur. Ergo illum, & per illum animam inquinare nequit.

Triplex cibi digestio & egestio.

Porrò docent medici, ipsaque experientia constat, in stata ætate, putà in viris signum sanitatis esse, cum quis tantum ferè per fæces, urinam & sudores egerit, quantum per cibum ingessit; quia tunc corpus est in statu, ita ut non augeatur, nec crescat, sed prioribus carnis partibus calore naturali resolutis & diffluentibus, succedunt aliæ meliores & novæ ex alimento & cibo: quare hic totus non egeritur saltem tunc; nam in carnem versus suo tempore consumetur, diffluet & egeretur, uti cæteræ priores carnis partes. Addit S. Chrysostomus & Salmeron, Christum alludere & argumentari ad hominem, scilicet ad errorem Judæorum, qui censebant cibum immundum ex se exhalare tetrum odorem ad cor, in quo solo putabant Judæi animam residere, itaque per cor animam ipsam polluere: quare hominem non esse mundum, nisi plenè facta sibi digestione & egestione; omnem enim cibum, uti ingestus est, ita vicissim egeri, q. d. Christus: Omnis cibus secundùm vos, ò Judæi, tandem egeritur in secessum: ergo secundùm vos nequit inquinare animam, utpote quæ eum à se repellat, & rejiciat.

Signum sanitatis.

Ex hac Christi sententia ortus est error Magistri sententiarum, qui lib. 2. dist. ult. in fine docet singulos homines ex Adamo trahere exiguam carnis particulam, ac per eam contrahere ex eodem peccatum originale, *in quo omnes peccaverunt*, Rom. 5. hanc autem particulam multiplicari in se, & per se ipsam augeri (utpote quæ sola cuique homini sit substantialis) non verò ex cibo, cibum enim tantùm esse fomentum hujus particulæ, non verò alimentum vel augmentum, sed totum in secessum emitti, ut ait hìc Christus, ideoque hanc particulam solam resurrecturam in die judicii. Hinc rursum colligit Christum, licèt natum ex Adamo, non tamen ex eo contraxisse peccatum originale, quia particula, quam ipse traxit ex illo, pura fuit & immunis ab omni vitio & peccato. Hæc omnia probare nititur ex hisce Christi verbis. Verùm hæc fusè confutat D. Thomas 1. p. q. ult. art. 1. & Scholastici ibidem. Etiamsi enim Adam habuisset corpus instar montis, non tamen illud sufficeisset ad continendum tot particulas, quot tot millenis millionibus hominum, qui ex eo assiduè nascuntur, sigillatim suggerendæ forent. Rursum particulæ illæ deberent esse incorruptibiles, cùm tamen caro omnis citò corrumpatur. Quare plerique hominum nil prorsus materiæ trahunt ex Adamo, contrahunt tamen eo eo peccatum originale; quia in eo fuerunt causaliter secundùm seminalem rationem, quia scilicet ex eo per continuam generationem propagantur ut filii.

Error Magistri sententiarum.

Denique impurè & ineptè hæc Christi verba torquet Oecolampadius contra realem præsentiam carnis Christi in Eucharistia, dicens: Si caro Christi est cibus noster; ergo ut cibus in secessum emittitur, quod absit. Sed respondet Roffensis lib. 5. contra eum cap. 29. Christi corpus, cùm in Eucharistia sit modo indivisibili & impatibili à nobis comedentibus in se non dividi, non alterari, non concoqui, ut caro communis concoquitur, ac consequenter non habere fæces, quæ emittantur; omnis enim concoctio & mutatio fit in speciebus panis & vini, non in corpore Christi.

Tropologicè disce hic, quàm contemnenda sunt oris & gustus nitores, lautitiæ & deliciæ, utpote quæ illicò in spurcum ventrem vadant, qui illas corrumpit, & in fæces sordesque convertit adeò abominandas, ut nemo eas videre, tangere, vel odorari sustineat, sed in latrinas projiciat. Quare ne sit tibi curæ, de quàm pretiosis cibis stercus conficias, ait S. Hieron. nam quò pretiosiores & delicatiores sunt cibi, eò post digestionem & egestionem magis sunt fœtidi & abominabiles. Exemplum illustre recenset B. Petrus Damiani lib. 7. epist. ad Blancam Comitissam, de uxore ducis Venetorum, quæ in summis deliciis nutrita, adhuc vivens computruit, adeò ut nemo intolerabilem ejus fœtorem ferre posset. Unde concludit: *Quid ergo sit caro, doceat ipsa caro; quodque perhibet mortua, testetur & viva.*

Tropolog.

Uxor ducis Venetorum præ deliciis vivens computruit.

QUÆ AUTEM PROCEDUNT DE ORE, DE CORDE EXEUNT, ET EA COINQUINANT HOMINEM) *De Corde*, id est, ex ratione & voluntate, cujus symbolum, imò sedes & officina est cor. Cor enim subministrat spiritus vitales & animales intellectui necessarios ad intelligendum, & voluntati ad amandum: imò Galenus docet sensum communem, qui intellectui proximè subservit, esse in corde, licèt Aristoteles veriùs censeat eum esse in cerebro, sed cor cerebro subservit, & spiritus submittit. VERS. 18. Marc. 7. 20.

Sensus communis an in corde?

DE CORDE ENIM EXEUNT COGITATIONES MALÆ, HOMICIDIA, ADULTERIA, FORNICATIONES, FURTA, FALSA TESTIMONIA, BLASPHEMIÆ) Sicut enim ex fonte ebulliunt aquæ, sic ex corde, id est ex voluntate, pravo affectu luxuriæ, vel iræ imbuta, scaturiunt malæ cogitationes libidinis, vel vindictæ, quæ ex corde in os ebulliunt, dum easdem eloquimur; & ex ore in opus erumpunt, dum easdem reipsa perpetramus. VERS. 19. Mar. 7. 21. 22.

HÆC SUNT, QUÆ COINQUINANT HOMINEM, NON LOTIS AUTEM MANIBUS MANDUCARE NON COINQUINAT HOMINEM) Hæc est conclusio, & quasi ἐπιμύθιον, id est postfabulatio, sive postparabola pandens finem & scopum parabolæ, qui hìc est ostendere, quòd manus illotæ, & cibi illoti vel immundi non

con-

contaminant hominem, sed sola impura & prava voluntas. Hinc liquet Scribas existimasse, quod ipse cibus illotus vel immundus pollueret comedentis animam, uti dixi vers. 2. & 3. Nam alioqui Christus hìc non vituperat lotionem manuum ante mensam in se, cùm illa ab olim omnium Gentium usu sit recepta, tum ad munditiem, tum ad sanitatem, tum ut internæ puritatis convivas admoneat. Unde Virgil. Æneid. 1.

Dant manibus famuli lymphas, Cereremq; canistris
Expediunt, tonsisq; ferunt mantilia villis.

Lavabant manus orantes. Hinc illotis manibus accumbere, sordidum, illiberale & agreste putatur, ac convivis nauseam creat. Quocirca olim non solùm sacerdotes, sed & fideles omnes ante orationem lavabant manus. Unde illud: *Lavantes puras manus.* 1. Tim. 2. 8. nam olim fideles Eucharistiam non ore, sed manu excipiebant, & ori admovebant. Vide ibi dicta.

Moraliter disce hìc quàm cuilibet formandum, ornandum, & custodiendum sis cor, utpote quòd sit officina omnis mali & boni, omnis vitii & virtutis. Quocirca senex ille apud Moschum in Prato spirit. c. 110. hoc singulare suis dabat monitum: *Esto janitor cordis tui*, ut nil nisi te conscio, tuaque ratione probante, in illud ingrediatur, vel egrediatur. Et Salomon: *Omni*, ait, *custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit*, Proverb. 4. v. 23. Vide ibi dicta.

VERS. 21. Marc. 7. 24. ET EGRESSUS INDE JESUS SECESSIT IN PARTES TYRI ET SIDONIS.] Ut declinaret iras & odia Scribarum, utque Gentilibus, quales erat Tyrii, suam doctrinam & miracula, quæ Judæi & Scribæ aspernabantur, impertire inciperet; sicque reprobatis Judæis, utpote incredulis & perfidis, prædicationem & Ecclesiam suam transferret ad Gentes, reipsa docens Apostolos, ut id facerent, uti & fecerunt Actorum cap. 13. v. 46. Voluit tamen hoc latere, ut ait Marcus, tum quietis causa, ut ait Euthymius, tum ut honorem & gloriam fugeret, tum ne graviùs contra se Judæos concitaret, eisque ansam cavillandi daret, quòd ipse non esset Messias Judæis promissus, utpote qui iis relictis ad Gentes diverteret. *In partes*. Syrus, *in fines*. Phœnicia enim, cujus caput erat Tyrus, confinis erat Judææ. Tyrus vergebat ad Austrum, Sidon verò ad Aquilonem. Unde utrimque multi ex Tyro & Sidone exciti fama doctrinæ, & miraculorum Christi, ad eum turmatim confluebant.

VERS. 22. Marc. 7. 25. ET ECCE MULIER CHANANÆA A FINIBUS ILLIS EGRESSA CLAMAVIT, DICENS EI: MISERERE MEI DOMINE FILI DAVID: FILIA MEA MALE A DÆMONIO VEXATUR.] *Chananæa*, non ex Cana Galilææ, sed ex Chananæis posteris Chanaan filii Cham, filii Noe oriunda; *Chananæa, id est, ex Chananæis.* Chananæi enim fuere populus unus è septem, qui Palæstinam juxta mare, ut patet Numer. 13. v. 30. olim incoluere, & ab Hebræis duce Josue fuere expulsi, sed non ex tota; nam mansere in Phœnicia, putà in Tyro & Sidone, quam numquam expugnare potuere Hebræi. Unde Chanaan filii Cham primogenitus filius vocatus est Sidon, Sidonis urbis conditor, Genes. 10. v. 15. Chananæi ergo idem sunt quod Phœnices. Sic enim Septuag. Josue 5. v. 1. pro *reges Chanaan* vertunt *reges Phœniciæ*. Hinc Marcus cap. 7. v. 26. *Chananæam* hanc vocant *Syrophœnissam* (*Syrophœnissa quæ?* Syrus, ex *Punicia Syriæ*, id est ex *Phœnicia*, ut habet Arabicus) vel ut quædam Græca habent *Syram Phœnissam*, quia scilicet erat ex illa Phœniciæ parte, quæ Syriæ est conterminа; aut potiùs quia Syria complectebatur Phœniciam, vicinasque regiones omnes, quæ à mari mediterraneo usque ad Euphraten interjacent. Erant enim & alii Phœnices extra Syriam, ut Libyophœnices & Pœni, sive Afri, qui Punica lingua, quæ Hebraicæ est vicina, teste S. Hieronymo & Augustino utebantur, quos ex Phœnicibus oriundos nomen pariter ab eisdem excitasse, non est dubium. Rursum Marcus Chananæam hanc vocat *ἑλληνίδα*, id est, *Græcam*, Arabicus, *Græcam Syram*, licèt enim Phœnicissa esset & Syra; dicitur tamen Græca, quia in novo Testamento, maximè apud Paulum, ut patet ad Roman. 1. v. 17. Galat. 3. v. 28. omnes Gentiles vocantur Græci, quia Græci olim denominabantur Phœniciæ & Syriæ; ideòque lingua eorum Græca latissimè, & ad Syriam usque porrigebatur. Ita S. Augustinus epist. 200. Nam Alexander Magnus difficili, & longa septem mensium obsidione, cœpit Tyrum in mari sitam, ideòque duo millia Tyriorum crucifixit, teste Q. Curtio lib. 4.

CLAMAVI (magna vox magni affectus & desiderii est index) MISERERE MEI] id est meæ filiæ: ipsam enim amo ut me: quare ipsius cruciatus est meus cruciatus, imò mallem ipsa cruciari, quàm videre illam torqueri. Quare misericordiam liberationis à dæmone, quam ipsi contuleris, mihi contuleris. Parentes enim magis amant filios, quàm ab iis amentur; cujus rei causam dat Aristot. in Œconom. quòd amor descendat, quodque parentes optent filios sibi superesse, ut post mortem in iis quasi vivant, & quasi immortales sint, ac æternitatem quamdam, quam in seipsis habere nequeunt, in filiis & nepotibus assequantur. Hic est maternus pietatis affectus, qui filiæ sanitatem à Christo meruit, & impetravit. *Parentum amor major, quàm filiorum. Cur?*

FILI DAVID] id est, ô Messia, cujus proprium est opus miserorum misereri, ac ex iis dæmones ejicere, & homines sibi Deoque restituere, uti prædixerunt Prophetæ, & communi voce prædicant Judæi. Chananæa cognovit Christum esse Messiam, partim ex fama communi, partim ex instinctu Dei.

FILIA MEA MALE A DÆMONIO VEXATUR.] Arabicus: *Malum habebat dæmonium*. Græcè *δαιμονίζεται*, id est, dæmoniaca, à dæmone agitatur. Dæmon enim membra eorum, quos possidet, distorquet, laniat, cruciat cum ingenti possessorum dolore, & intuentium horrore: animam verò horrendis phantasmatibus & spectris, ac timoribus, mœroribus, & angoribus affligit: dæmon enim in Deum, ac consequenter in hominem, qui est imago Dei, immensum habet odium: unde eum lædit & cruciat quantum potest. Chananæa non addit, veni, & libera eam, sed tantùm malum filiæ Christo repræsentat, reliquum ejus prudentiæ & charitati committit, confidens illum opem filiæ modo convenienti allaturum: qua in re magnam tum animi resignationem, tum fiduciam in Christum ostendit.

QUI NON RESPONDIT EI VERBUM] Ut ejus fidem, spem, humilitatem, & constantiam probaret, augeret: &, ut ait Chrysostomus, aliis patefaceret, imitandamque proponeret. VERS. 23.

ET ACCEDENTES DISCIPULI EJUS ROGABANT EUM, DICENTES: DIMITTE EAM (concedendo ei quod petit, scilicet filiæ à dæmone liberationem) QUIA CLAMAT POST NOS] Arabicus: *In vestigiis nostris*; iis enim insistit, assiduèque sequitur nos clamando & obtestando pro salute filiæ: libera ergo & illam à dolore & labore clamandi, ac te & nos à molestia audiendi, ne nobis aures obtundat. Verùm *ex corde desiderante ac fervente gemitus inenarrabiles emittuntur, quibus velut suavi musica Christus demulcetur*. ait S. Augustinus epist. 121. cap. 15.

Dices: Marcus cap. 7. v. 2. dicit eam intrasse in domum, ibique ad pedes Christi procidisse. Respondet S. August. lib. 2. de Cons. Evang. cap. 49. Chananæam priùs in domo Christum obsecrasse, ut ait Marcus, deinde Christo exeunte è domo illum secutam idem à Christo flagitasse. Veriùs tamen videtur illam priùs in via, ut hìc dicitur, deinde in domo, ut indicat Marcus, supplicasse Christo. Ita Jansenius, Salmeron, & alii.

IPSE AUTEM AIT: NON SUM MISSUS, NISI AD OVES, QUÆ PERIERUNT (Arabicus, *errantes*) DOMUS ISRAEL] Syrus, *quæ aberrarunt à domo Israel*; ut scilicet solis Israelitis, quibus quasi ovibus pascendis à Deo promissus est Messias, quasi pastor corporalem mei præsentiam, ac per consequens Evangelii & miraculorum meorum gratiam exhibeam. Unde Christus à Paulo Roman. 15. 8. vocatur minister circumcisionis, id est circumcisorum, sive Judæorum doctor. Ita S. Hilar. & S. August. tract. 31. in Joannem. VERS. 24.

AT ILLA VENIT, ET ADORAVIT (supplex flexis ante Christum genibus) EUM DICENS: DOMINE, ADJUVA ME] Chananæa à Christo repulsam passa, non restitit, nec spem abjecit, sed fortiùs institit, majoremque spem concepit, ac validiùs clamavit, imò constanter Christum secuta est usque in domum, ut habet Marcus cap. 7. v. 24. & 25. atque hac sua constantia, humilitate & perseverantia meruit exaudiri. Deus enim invocatus sæpe ini- VERS. 25.

Deus tar sæpè in initio preces non exaudit! pè initio non exaudit, ut orans preces & vota continuet & augeat, utque beneficium, quod petitur, eò gratiùs accidat, quò magis fuit desideratum, & diutiùs postulatum: persevera ergo in oratione, & impetrabis: perseverantibus enim Deus nil negat, ut patet in Chananæa hac: fuit enim ipsa *pertinax in precibus*, *sapiens in responsis*, *fidelis in verbis*, ait S. Ambrosius lib. 5. in Lucam sub finem.

VERS. 26. Marc. 7. 27. QUI RESPONDENS AIT: NON EST BONUM (Græcè καλὸν, id est honestum, decens, congruum) SUMERE PANEM FILIORUM, ET MITTERE) Græcè βαλεῖν, id est *proiicere*; Syrus, *obiicere*) CANIBUS) Loquitur Christus more Judæorum, qui Gentiles (qualis erat Chananæa) quasi vilissimos idololatras appellabant canes. Est hæc secunda Chananææ repulsa à Christo facta, illaque priore acrior; pungit enim illam vocando canem, cui projici solet frustum panis. Panem intelligit non corporalem, sed spiritualem, scilicet Evangelii & miraculorum suorum gratiam: hæc enim Judæis solis, quasi fidelibus & filiis à Deo erat promissa. Unde Marcus c. 7. v. 27. addit Christum dixisse: *Sine priùs saturari filios*, q. d. Sine ut priùs sanem omnes Judæos à me opem postulantes. Pari modo Christus sæpè animas sanctas, dum aliquid desiderant, pungit, humiliat, & mortificat, ut humiliùs & ardentius idipsum postulent, itaque impetrent. Sapienter S. Chrysost. hom. 30. in Genes. *Sive*, inquit, *consequamur quod petimus, sive non consequamur, perseveremus semper in oratione. Et non solùm gratias agamus, si consequamur, sed etiamsi repulsam passi fuerimus. Nam cùm Deus aliquid nobis denegat, non minus est, quàm si concessisset. Nescimus enim nos quæ nobis conducant, sicut ipse novit.*

VERS. 27. Marc. 7. 28. AT ILLA DIXIT: ETIAM DOMINE: NAM ET CATELLI EDUNT DE MICIS, QUÆ CADUNT DE MENSA DOMINORUM SUORUM) Tò *etiam* confirmantis est. Græcè enim est ναὶ, id est certè, profectò, q. d. Omnino ita est, verissimum dicis mi Christe. Agnosco enim me esse vilem canem, nec par esse, ut panis filiorum, id est gratia miraculorum Messiæ Judæis promissi, mihi Gentili quasi cani detur; sed tamen canes & catelli (Græcè enim eadem est vox κυνάρια) solent edere de micis panum, quæ cadunt de mensa dominorum, & filiorum suorum: nutri ergo me ut catellam tuam, quia non possum relinquere mensam Domini mei, cujus catella sum; quod si pede vel fuste abigas, secedam; sed per aliam portam ut catella rursum intrabo, verberibus non cedam. Nullum erit verbum aut verber tam asperum, quod à te me abigat, aut divellat: non te dimittam, donec mihi des quod postulo. Da igitur, ò Domine benignissime, tantùm micam, id est minimam gratiam sanitatis filiæ meæ, quæ velut una mica obiter tibi apud nos Tyrios & Gentiles excidat, & à me colligatur. Mihi, inquam, Gentili detur à te mica gratiæ & misericordiæ; Judæis verò filiis servetur integer panis promissionis & justitiæ. *Comperet se Chananæa cani.* Stringit enim Chananæa Christum prudenter, modestè & nervosè sua ipsius sententia, atque humili fide & ratiocinio ipsum vinci volentem oratione & ratione vincit, ait S. Chrysost. imò Christum suis verbis irretit, comprehendit, & capit, q. d. *Si canis sum, non sum aliena*, inquit Chrysostomus, *canem me dicis, ergo nutri me ut canem, non possum relinquere mensam Domini mei.* Et S. Hieronymus, *Mira*, ait, *hujus mulieris fides, patientia, & humilitas prædicatur; fides qua credebat sanari posse filiam suam: patientia, qua toties contempta in precibus perseverat: humilitas, quòd se non canibus, sed catulis comparat. Scio, inquit, me filiorum panem non mereri, nec integros capere posse cibos, nec sedere ad mensam posse cum patre, sed contenta sum reliquiis catulorum, ut per humilitatem micarum ad panis integri veniam magnitudinem.* Rursum S. Chrysost. hom. 17. ex variis locis in Matth. *Non respuo opprobrium*, inquit, *tantùm accipiam vel escam canis. Tu fac quod debetur cani, quia canem me vocas, da mihi micas. O Domine, factus es advocatus meæ postulationis, abnegando promissis.* Et Victor Antioch. in Marci c. 7. *magni*, ait, *beneficii loco duco, vel in canum ordine haberi. Tantæ enim sunt mensæ Dominicæ opes, ut abundè mihi sat sit si justorum tuorum micis frui liceat.*

Moraliter contemplare hìc ideam perfectæ orationis,

A illamque imitare, Chananæa enim hæc docet nos orare *Decem virtutes orationi necessariæ.* primò cum magna *humilitate*, dum canem se agnoscit. Secundò, *fide*, quòd Christum vocet filium David, id est Messiam, Deum & Salvatorem Judæis promissum. Tertiò, *modestia*, quòd jus canum & suam miseriam proponit Christo, non tamen ex eo conclusionem inferat, ut Christus sanet filiam, sed in Christo faciendum relinquat: Quartò, *prudentia*, qua ipsum Christum suis verbis comprehendit, ac rationem contra se factam in ipsum leniter retorsit, illamque vertit in argumentum impetrandi. Quintò, *reverentia*, religione & devotione, qua genibus flexis supplicavit: Sextò, *resignatione*, qua non dixit: Sana filiam meam, *sed adjuva me* eo modo, quo tibi meliùs visum fuerit. Septimò, *fiducia*, qua Gentilis licet, seriò speravit se à Christo exauditum iri. Octavò, *ardore*, quo clamavit ad Christum. Nonò, *charitate*, qua pro filia, quasi pro seipsa sollicita intercessit, dicens: *Miserere mei*. Decimò, *constantia* & perseverantia, qua licèt secundò à Christo repulsa perstitit, & vehementiùs orando institit. Verè Chrysolog. serm. 100. *Meritò*, inquit, *quæ se canem confessa*
B *est, in hominem commutatur. Meritò adoptatur in filiam, levatur & honoratur ad mensam, quæ se sub mensa laudabili humilitate dejecit.* Chananæam hanc imitatus S. Laurentius Justinianus, primus Venetorum Patriarcha, moriturus sic Deum orabat: *Felicium spirituum sedes affectare non ausim, qui speciem intuentur S. Trinitatis: portio tamen aliqua creaturæ tuæ postulat micas suavissimæ mensæ tuæ. Nimium mihi fuerit, & heu quàm nimium! si subtus calceos infirmi electi tui loculum aliquem huic pusillo servo tuo non negaveris.* Ita habet vita ejus apud Surium ad diem 8. Januarii, cap. 11. *Votum S. Laurentii Justiniani morituri.*

TUNC RESPONDENS JESUS, AIT ILLI: O MULIER, MAGNA EST FIDES TUA: FIAT TIBI SICUT VIS) Marcus capit. 7. *Propter hunc sermonem vade, exiit dæmonium* (me expellente) *à filia tua.* VERS. 28. Mar. 7. v. 29. 30. Non potuit Christus dissimulare, seque continere, sed victus ratione & oratione Chananææ, quasi admirans exclamat: *O mulier, magna est fides tua; ideò*, ait S. Chrysostomus, *eam repuleras, ut ad hanc vocem rerum consequentia conveniret: ut fulgente corona mulierem ornares.*
C *Magna*, id est, rara & eximia est fides tua, tum in se, qua, licet Gentilis, credis me esse Messiam salvatorem mundi; tum in suis effectis, putà virtutibus, scilicet humilitate, reverentia, charitate, constantia, & cæteris jam recensitis, quas ex se parit & producit fides magna; quare meruit impetrare quod petebat, & audire: *Fiat tibi sicut vis*:) id est petis. Hæc verba, ait Chrysostomus, sunt similia illis: *Fiat firmamentum, & factum est*, Genes. 1. Unde sequitur: *Et sanata est filia ejus ex illa hora*. Vide hic efficaciam ferventis orationis, qua Jacob luctans cum Angelo eum vicit, ab eoque obtinuit benedictionem, quam flagitabat, ideoque pro labore dictus est Israel, id est dominans Deo. Genes. 38. versic. 28 Oratio ergo facit nos Israeles, id est dominantes Deo.

Tropologicè. Tropologicè filia vexata à dæmonio est anima tentata à diabolo, & peccato polluta, ait Rabanus, quæ proinde illicò debet suis viribus diffidere & fidere Christo, eumque invocare cum humilitate & compunctio-
D ne, ut se canem, id est vilem peccatricem agnoscat, sed ita ut non desperet de venia, imò verò eo magis speret de Christi misericordia, quo major est ejus miseria. Magnum enim medicum decet magnos morbos curare, & magnum Deum magna operari, & magnum Christum magnos peccatores sanctificare & salvare.

Allegoricè. Allegoricè filia hæc Gentilis est Ecclesia Gentium, quæ à salute exclusa per Dei justitiam, in eam per fenestram misericordiæ irrupit effractis regni cælorum portis. Ubi magna facta est conversio: nam Judæi, qui priùs erant filii, ob infidelitatem in Christum facti sunt canes, juxta illud: *Circumdederunt me canes multi*. Psalm. 21. ideoque quasi canes comederunt ossa, id est literam S. Scripturæ: Gentes verò, quæ erant canes, facti sunt filii, comeduntque de mensa Christi panem Eucharistiæ, & sensum reconditum S. Scripturæ, quasi medullam & adipem frumenti. Ita S. Hieronymus.

ET SANATA EST FILIA EJUS EX ILLA HORA)

Marcus capit. 7. *Et cùm abiisset domum, invenit puellam* (liberam à dæmone, sed ejus vexatione fatigatam) *jacentem super lectum*, quasi jam quiescentem securam & lætam. Sic Theophylactus: Anima peccatrix per absolutionem Christi liberata à peccato, quiescit in lecto tranquillæ, serenæ & hilaris conscientiæ. Moralia perplura documenta ex historia colligit Jansenius in fine capit. 6. Concordiæ Evang. & Salmeron libr. 6. capit. 29. ad calcem, & Barradius libr. 10. capit. 14. & Vincentius Regius dilucidat. Evang. p. 3. libr. 5. cap. 2. Digress. morali 1. & 2.

VERS. 29. Mar. 7. 31. ET CUM TRANSISSET INDE JESUS, VENIT SECUS MARE GALILÆÆ: ET ASCENDENS IN MONTEM, SEDEBAT IBI) Tum secreti & quietis causa, tum ut in monte omnibus conspicuus, expectaret multitudinem ad se confluxuram, vel prædicationis, vel sanationis causa; omnibus ergo Christus se promptum ad benefaciendum exhibet & offert. Mysticè Glossa: *Mare*, inquit, *juxta quod venit, turbida hujus sæculi volumina significat, quod est Galilææ, cùm homines à vitiis ad virtutes transmigrant*. Et Sanctus Hieronymus: *Ascendit*, ait, *in montem ut quasi avis teneros fœtus provocet ad volandum*. Et Rabanus: *Ut scilicet auditores suos erigat ad superna & cœlestia meditanda: sedebatque ibi, ut demonstraret non nisi in cœlestibus requiem esse quærendam*.

VERS. 30. Mar. 7. 32. ET ACCESSERUNT AD EUM TURBÆ MULTÆ HABENTES SECUM MUTOS, CÆCOS, CLAUDOS, DEBILES, ET ALIOS MULTOS, ET PROJECERUNT EOS AD PEDES EJUS, ET CURAVIT EOS) *Debiles*, Græcè κυλλούς, id est mancos, membris captos. S. Joannes cap. 5. vers. 3. vocat ξηρούς, id est aridos, qualis erat ille habens manum aridam. Matth. 12. 13. Unde Arabicus hic pro *debiles* habet *aridos*. *Et alios multos*, aliis morbis & vitiis corporis obnoxios: *& curavit eos* omnes. Ecce hic implet quod dixit versic. 26. nimirum Judæos quasi filios saturat pane miraculorum, cum Gentilibus quasi canibus ut Chananææ, micam tantùm dederit sanitatis.

Mysticè Glossa: *Muti sunt*, inquit, *qui non laudant Deum: cæci, qui non intelligunt viam vitæ: surdi, qui non obtemperant: claudi, per devia boni operis non rectè euntes: debiles sunt, qui infirmi sunt in bonis operibus*. Præclarè S. Petrus Chrysol. serm. 50. *Christus*, inquit, *venit suscipere infirmitates nostras & suas nobis conferre virtutes: humana quærere, præstare divina: accipere injurias, reddere dignitates: ferre tædia, deferre sanitates: quia medicus, qui non fert infirmitates, curare nescit: & qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem*.

VERS. 31. ITA UT TURBÆ MIRARENTUR, VIDENTES MUTOS LOQUENTES, CLAUDOS AMBULANTES, CÆCOS VIDENTES, ET MAGNIFICABANT DEUM ISRAEL) Quod exhibuisset eis Messiam tot beneficiorum & miraculorum patratorem, Israeli, id est Jacobo ac Abrahæ, eorumque posteris Israelitis promissum. Græca & Syra addunt κυλλοὺς ὑγιεῖς, id est debiles, seu mancos sanos, hoc est usui membrorum restitutos.

VERS. 32. Mar. 8. v. 1. & 3. JESUS AUTEM CONVOCATIS DISCIPULIS DIXIT: MISEREOR TURBÆ, QUIA JAM TRIDUO PERSEVERABANT MECUM, ET NON HABENT QUOD MANDUCENT: ET DIMITTERE EOS JEJUNOS NOLO, NE DEFICIANT IN VIA) Christus ægros sanarat, jam tam sanatis, quàm sanis fame laborantibus cibos exhibet. *Vult enim*, ait S. Hieronymus, *pascere quos curaverat, & ablatis debilitatibus jam sanis efferre cibos*. Ita perfecta sunt misericordiæ Christi opera, ut nos similia facere doceat. *Misereor*, Græcè σπλαγχνίζομαι, Hebr. מְרַחֵם אֲנִי *merachemani*, vel נִכְמְרוּ רַחֲמַי *nichmeru rachamai*, id est intimis visceribus commoveor & misereor turbam hanc, mei causam famentem: mei jejuna sequitur toto triduo. Vide hic ardens populi studium erga Christum, quem ita ejus doctrinæ intendit, ut cibi suique obliviscatur, ac vicissim indefessum Christi erga eos laborem & ardorem quòd toto triduo sine quiete, refectione & somno prædicet, & sanet ægros quoslibet in turba. Porrò Christus curat primo animas, deinde corpora. Idem faciat Prælatus, & pastor. Ad Christi enim providentiam pertinet implere illud à se sancitum: *Quærite primùm regnum cælorum; & justitiam ejus, & hæc omnia adiicientur vobis*. Matth. 4. 33. Sic S. Carolus Borromæus sui obliviscens, totum se sui populi obsequiis impendebat. Unde tempore orationis 40. horarum, integras 40. horas in templo prædicando, orando, celebrando, &c. sine somno & cibo perdurabat, ut habet ejus vita; nimirum mens Deo & divinis operibus intenta, famem non sentit, quia fide & charitate pascitur, juxta illud Christi Samaritanam instruentis: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, ut perficiam opus ejus*. Joan. 4. 34.

S. Caroli Borromæi labor assiduus.

QUIA TRIDUO JAM PERSEVERABANT MECUM, ET NON HABENT QUOD MANDUCENT) *Etsi enim*, ait S. Chrysostomus, *quando venerunt, cibos habuerunt; tamen consumpti jam erant, & propter hoc non in prima aut secunda die hoc fecit, sed in tertia; quando jam omnia erant consumpta, ut priùs ipsi in necessitate constituti, cum ampliori desiderio susciperent quod fiebat*. Verùm in tanta multitudine verisimile est multos nil ciborum tulisse secum, ideoque per triduum mansisse jejunos, utpote illectos charitate & dulcedine Christi: *Deficient in via: quidam enim ex eis de longè venerunt*, ait Marcus cap. 8. versic. 3.

Mysticè Remigius: *Peccatores*, ait, *per pœnitentiam conversi, in cursu labentis sæculi pereunt, si absque sacræ doctrinæ pabulo dimittantur*. Glossa verò: *Priùs*, ait *Dominus aufert debilitates, & postea cibat, quia priùs removenda sunt peccata, & postea anima verbis Dei nutrienda*.

VERS. 33. Mar. 8. 5. ET DICUNT EI DISCIPULI: UNDE ERGO NOBIS IN DESERTO (comparemus) PANES TANTOS, UT SATUREMUS TURBAM TANTAM) Arabicus: *Unde inveniemus panem in deserto, qui satiet hanc turbam? Tantos*, id est tam multos: æque enim multitudo, sive numerus est quantitas, ac magnitudo: quantitatis enim duæ sunt species: dividitur enim quantitas in continuam, qualis est magnitudo; & discretam, qualis est multitudo, sive numerus. Discipuli humana ratione rem metientes, putabant esse impossibile tot panes reperire in deserto, sed Christo in necessitate, cùm deficiunt humana præsidia, sufficiunt divina: interim discipulorum æstimatio impossibilitatis, illustravit hoc Christi miraculum.

ET AIT ILLIS JESUS: QUOT HABETIS PANES? AT ILLI DIXERUNT: SEPTEM, ET PAUCOS PISCICULOS) Syrus: *Modicum piscium minutorum*. Panes hi videntur fuisse Apostolorum, q. d. *Quot habetis panes*, ad familiam nostram alendam comportatos? quia enim Christus crebrò secedebat in desertum, hinc Apostoli aliquid annonæ secum deferebant, sed modicum & exile. Vide cap. 16. vers. 7.

SEPTEM) In priore panum multiplicatione capit. 14. vers. 17. erant quinque panes dumtaxat, hic verò sunt septem; sed Christo tam facile fuit multiplicare hos quàm illos: voluit verò variari numerum tam panum, quàm hominum, ne unum idemque videretur utrobique miraculum, sed duo.

Mysticè S. Bernardus sermon. de septem panibus, per eos accipit septem dona Dei. *Primus panis*, inquit, *verbum Dei, in quo vita hominum est, sicut & ipse testatur. Secundus panis obedientia est: Quoniam meus cibus est*, inquit, *ut faciam voluntatem ejus, qui misit me. Tertius panis meditatio sancta, de qua scriptum est: Cogitatio conservabit te. Et quæ alio in loco nominari videtur panis vitæ & intellectus. Quartus panis orantium lachrymæ. Quintus verò pœnitentiæ labor est. Sextus panis est jucunda unanimitas socialis: panis, inquam, ex diversis granis confectus, fermentatus utique sapientia Dei. Porrò septimus panis est Eucharistia: Quoniam panis*, inquit, *quem ego do, caro mea est pro mundi vita*. Idem sequenti sermone septem panes de Dei misericordiis interpretatur. Prima misericordia Dei, inquit, est quòd me à multis peccatis præservavit, in qua alioquin incidissem: secunda, quòd peccantem & peccata dissimulavit: tertia, quòd ad pœnitentiam excitavit: quarta, quòd pœnitentem recipit in gratiam: quinta, quòd dederit gratiam continendi, ne in pristina peccata relaberer: sexta, quòd dederit munus benè conservandi: septima, quòd indigno dederit ex tot beneficiis ad cœlestia speranda præsumere. Idem serm. 3. simili modo mysticè septem misericordiarum fragmenta assignat.

Panes septem sunt dona Dei septem.

Septem panes, septem Dei misericordiæ.

ET

VERS. 35. Mar. 8. 6. Et præcepit turbæ, ut discumberet super terram) Sedendo eo modo & situ, quo solent pransuri, sed sine mensa, vasisque mensalibus, uti fiebat in statu legis naturæ tempore Adæ. Christus enim suos reficit ad sufficientiam, & ad necessitatem, non ad voluptatem & luxum.

VERS. 36. Mar. 8. v. 6. Et accipiens septem panes et pisces, et gratias agens fregit, et dedit discipulis suis, et discipuli populo) *Gratias agens*, Græcè εὐχαριστήσας, id est, cùm gratias egisset, invocando Dei Patris opem ad novam gratiam multiplicationis panum: Syrus: *laudavit Deum*. Qui enim gratus est, gratiasque agit de beneficio accepto, novum meretur accipere. Per synecdochen ergo sub gratiarum actione, velut una & prima orationis specie & parte, ceteras omnes intellige, ac præsertim postulationem novi concursus, ad novum hoc miraculum patrandum. Poterat Christus ut Deus per se, suoque nutu multiplicare panes, sed qua homo more suo orat Deum, ut vim ad hoc miraculum suggerat. Quare planè videtur Christus post gratiarum actionem, signando panes cruce, eos benedixisse, ac benedicendo multiplicasse sensim & continuè inter frangendum & distribuendum, uti fecit capit. 14. versic. 19. *Aspiciens in cælum*, inquit, *benedixit, & fregit, & dedit*. Unde Arabicus hìc pro *gratias agens* vertit *benedixit*, scilicet panem & pisces.

VERS. 37. Mar. 8. 8. Et comederunt omnes, et saturati sunt: et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas) Tot scilicet, quot fuerant panes; ac proinde tantum panis superfuit, quantum initio Christo oblatum fuit, imò amplius: quælibet enim sporta (quæ onus est justum hominis, sive manus portantis) plusquam unum panem continebat; imò Fran. Lucas opinatur sportam, Græcè σπυρίδα, fuisse duplicem cophini, esseque onus, quod à duobus portatur. Arabicus tamen pro *septem sportas* vertit *septem cophinos*. Voluit Christus colligi fragmenta & micas, tum in memoriam miraculi, tum ut nihil de donis Dei deperiret, tum ut doceret nos esse frugi, & frugaliter Dei creaturis cibisque uti. Ex hoc Christi jussu in religionibus nonnullis statutum est, ut post mensam quisque micas suas in lancem colligat. Audi quid in vita S. Odonis Abbatis Cluniacensis capit. 14. narratur (extat apud Surium die 28. Novembris) *Micas ex panum sectione decidentes singuli diligenter colligebant, & ante lectionis finem cum benedictione sumebant: finita lectione, nec illas, nec cibum ullum quispiam capere ausus erat. Has autem micas aliis cibis sacratiores existimabant propter miraculum*. Hoc autem miraculum sic se habuit: Monacho moribundo, qui micas pro consuetudine non comedebat, cùm benè valeret, sed sinebat à mensa cadere, dæmon sacculum micarum plenum ostentavit sæpiùs, terrens hominem, & se crucis signo munire ac vociferari cogens. Ex eo die magno studio micæ illæ colligebantur. Ibidem capit. 15. narratur aliud miraculum, scilicet micas in manu religiosi eas studiosè asservantis, in margaritas fuisse conversas; quæ posteà ornamento cuidam Ecclesiæ intextæ sunt. Sanctus Franciscus in visu vidit se micas panum colligere, ac cælitus jussus ex omnibus unam hostiam conficere, eamque in fratres distribuere, vidit eos, qui illum respuebant, lepra notari; mox visioni explicationem hanc à Deo accepit: Micæ sunt verba Evangelica, hostia est regula, lepra est iniquitas. Ita S. Bonaventura in ejus vita capit. 3. in fine. Vide nostrum Julium Nigronium tract. de Cura Minimorum.

Micæ colligendæ, cur?

Monachus, qui micas non colligebat, in morte terretur.

Micæ in margaritas conversæ.

Visio Sancti Francisci.

VERS. 38. Mar. 8. 10. Erant autem qui manducaverant quatuor millia hominum extra (præter) parvulos et mulieres) Vide dicta cap. 14. versic. 21. Moralia, quæ ibidem versibus præced. recensui, etiam huic loco & miraculo adaptanda sunt.

VERS. 39. Mar. 8. 10. Et dimissa turba ascendit in naviculam, et venit in fines Magedan) Græcè *Magdala*. Arabicus *Magedal*. Sæpè enim literæ M & N liquescunt in L. uti ostendi Cantic. 6. 12. in voce *Sunamitis* & *Sulamitis*. *Magedan* est oppidum ultra mare Galilææ, situm juxta Gerasan: nunc Magedena regio dicitur, ait S. Hieronymus in locis Hebr. Marcus cap. 8. vers. 10. pro *Magedan* habet *Dalmanutha*, sive, quod unus idemque locus fuerit binomius, ut vult S. Augustinus, unde & nonnulli codices in Marco pro *Dalmanutha* habent *Magedan*: sive potiùs quòd hæc erant duo loca, sive oppida, sed vicina, ac Christus venerit in fines utriusque, quia appulit ad littus, quod utrique oppido vicinum erat. Perperam Brocardus Itiner. 2. censet *Magedan* esse *Medan*, id est aquas Dan, nimirum fontem, illum, ex quo Jordanis oritur, quem Josephus Phialam vocat: nam Medan & origo Jordanis longissimè distat à mari Galilææ, cui adjacebat Magedan. Perperam quoque nonnulli censent *Magedan* esse *Mageddo*, ubi cæsus est Josias rex Juda; nam Magedan est ultra Mageddo cis mare Galilææ, ac longè ab eo distat: adjacet enim torrenti Cison, ac vicinum est Cæsareæ & mari mediterraneo. Vide tabulas Geograph. Adrichomii. Hic versus spectat ad caput sequens. Unde multi ab eo inchoant c. 16. In Magedan enim contigit Scribarum petitio signi de cælo, quæ sequitur.

Magedan quid?

Magedan non est Medan.

Nec Mageddo.

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primò Pharisæi à Christo petunt signum è cælo, quibus ipse dat signum Jonæ. Secundò vers. 6. monet discipulos ut caveant à fermento, id est mala doctrina Pharisæorum. Tertiò vers. 13. eos rogat, quem se esse censeant? Petrus respondit: Tu es Christus filius Dei vivi: *quare Christus promittit ei Ecclesiæ Petram, & claves cæli. Quartò vers. 21. prædicit suam passionem & resurrectionem, suosque vocat ad crucem.*

Et accesserunt ad eum Pharisæi, & Sadducæi tentantes: & rogaverunt eum, ut signum de cælo ostenderet eis. 2. At ille respondens, ait illis: Facto vespere dicitis: Serenum erit, rubicundum est enim cælum. 3. Et manè: Hodie tempestas, rutilat enim triste cælum. 4. Faciem ergo cæli dijudicare nostis, signa autem temporum non potestis scire? Generatio mala & adultera signum quærit: & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ. Et relictis illis abiit. 5. Et cùm venissent discipuli ejus trans fretum, obliti sunt panes accipere. 6. Qui dixit illis: intuemini, & cavete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum. 7. At illi cogitabant intra se dicentes: Quia panes non accepimus. 8. Sciens autem Jesus, dixit: Quid cogitatis intra vos modicæ fidei, quia panes non habetis? 9. Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum in quinque millia hominum, & quot cophinos sumpsistis? 10. neque septem panum in quatuor millia hominum, & quot sportas sumsistis? 11. Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis: Cavete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum? 12. Tunc intel-

intellexerunt; quia non dixerit cavendum à fermento panum, sed à doctrina Pharisæorum, & Sadducæorum. 13. Venit autem Jesus in partes Cæsareæ Philippi: & interrogabat discipulos suos, dicens: Quem dicunt homines esse Filium hominis? 14. At illi dixerunt: Alii Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii verò Jeremiam, aut unum ex Prophetis. 15. Dicit illis Jesus: Vos autem, quem me esse dicitis? 16. Respondens Simon Petrus, dixit: Tu es Christus, filius Dei vivi. 17. Respondens autem Jesus, dixit ei: Beatus es Simon Bar-Jona: quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est. 18. Et ego dico tibi: Quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam. 19. Et tibi dabo claves regni cælorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis. 20. Tunc præcepit discipulis suis, ut nemini dicerent, quia ipse esset Jesus Christus. 21. Exinde cœpit Jesus ostendere discipulis suis, quia opporteret eum ire Hierosolymam, & multa pati à senioribus, & Scribis, & principibus sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere. 22. Et assumens eum Petrus, cœpit increpare illum, dicens: Absit à te, Domine: non erit tibi hoc. 23. Qui conversus, dixit Petro: Vade post me satana, scandalum es mihi: quia non sapis ea, quæ Dei sunt, sed ea, quæ hominum. 24. Tunc Jesus dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. 25. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam; qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. 26. Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? 27. Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis, & tunc reddet unicuique secundùm opera ejus. 28. Amen dico vobis, sunt quidam de hìc stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.

VERS. 1. Mar. 8. 11.

ET ACCESSERUNT AD EUM (in Magedan capit. 15. ult.) PHARISÆI, ET SADDUCÆI (de quibus dixi capit. 3. 7.) TENTANTES: ET ROGAVERUNT, UT SIGNUM DE CÆLO OSTENDERET EIS) Idem rogarunt capit. 12. 38. Sed hìc rursum rogant occasione miraculi multiplicationis panum, quod paulò antè Christus patrarat. Cùm enim hoc viderent passim à turbis, quæ præsentes, & panum participes fuerant, celebrari, ut illud apud populum elevarent, dixerunt illud signum esse terrestre, posseque à dæmone, qui in terra dominatur, fieri: insinuabant ergo Christum esse Magum, & ope dæmonis multiplicasse panes, ceteraque sua mira patrasse, ut colligitur ex capit. 12. versic. 24. Petunt igitur à Christo signum de cælo, ut Deus, qui regnat in cælo, per illud attestetur Christo, eum à se missum, & cælestem ejus esse doctrinam: quod si fecerit, se credituros in eum quasi Messiam, & populum in eamdem fidem inducturos. Sed Sadducæi, utpote Athei, censebant nullum posse dari signum è cælo à Deo, qui illorum opinione nullus erat: Pharisæi censebant posse dari hoc signum, sed non dandum à Christo, utpote qui vel non erat Messias, vel si erat, nollet eorum petitioni annuere, uti noluerat capit. 12. versic. 38. quare putabant se populo persuasuros, Christum non posse edere signum de cælo, ac consequenter non esse missum à Deo, sed à dæmone. Cetera vide explicata capit. 12. 38. Aliter Lyranus, qui censet Judæos astrologiæ judiciariæ deditos, petiisse à Christo signum, quo ex astris ostenderet se esse Messiam: in astris enim designasse, & quasi scripsisse Deum omnem suam providentiam circa res humanas, totumque ordinem universi. Verùm nihil tale hìc innuit Matthæus. Propriè videntur Pharisæi allusisse ad manna, ut colligitur ex Joan. 6. vers. 30. 31. q. d. O Jesu, multiplicasti quidem panes in terra, sed da signum è cælo, scilicet plue manna de cælo, uti fecit Moses, sic ostendes te Mosi esse similem, novumque Evangelii tui legislatorem à Deo missum. Ita Remigius, Beda, Abulensis.

Pharisæi signum de cælo petunt à Christo. Cur?

VERS. 2. *Rubor cæli vespere signum serenitatis. Cur?*

AT ILLE RESPONDENS, AIT ILLIS: FACTO VESPERE DICITIS: SERENUM ERIT (crastino manè) RUBICUNDUM EST ENIM CÆLUM) Ratio physica est, quod rubor cæli, id est aëris, indicet nubes esse raras, ideoque facilè tota nocte consumendas, vel dissipandas, ac consequenter manè fore serenum, utpote nube vacuum. Rubor enim est medius color inter nigredinem & albedinem. Nigredo nubium significat nubes esse spissas & densas, utpote per quas radii solis penetrare nequeant, ideoque opacas, & solutu difficiles: albedo indicat eas esse rarissimas, utpote per quas radii solis transparent & tralucent. rubedo indicat eas nec esse planè densas, nec rarissimas, sed rarescere; ideoque partim solem per eas transparere, partim excludi: rubedo enim habet aliquid nigredinis, & aliquid albedinis; ex utraque enim commista est: quatenus accedit ad nigredinem, solis radios excludit; quatenus accedit ad albedinem, eosdem admittit, & transmittit.

VERS. 3. Luc. 12. 56.

ET MANE: HODIE TEMPESTAS (erit pluviæ, aut venti) RUTILAT ENIM TRISTE CÆLUM) Græcè est idem verbum, quod præcessit versic. 2. πυῤῥάζει, id est, *rubicundum est*; στυγνάζων, id est, *mastitiam afferens cælum*. *Rutilat* ergo, id est *rubet*, ut vertit Syrus & Arabicus. Rutilus enim color est rubeus, quia rubedo rutilat, id est splendescit. Sic Ovid. 5. Metamorph. *Cruor rutilus*, inquit, id est rubeus: & *capilli rutili*, id est rubei. 2. Metam. *Et Mars rutilus*, id est rubeus & cruentus, apud Ciceronem in Somnio Scipionis: *Et flamma rutila*, id est rubea & splendens. 2. Fastor. Ratio physica est, quòd cælum, si vespere rubeat, indicet raras esse nubes, ideoque nocte, utpote quæ prolixa est, consumendas: sol enim occidens & abiens nequit eas liquare: sin manè rubeat, indicat nubes esse raras quidem, sed tamen ita densas; ut à sole oriente nequeant consumi, sed illi resistant: quare mox à sole increscente & incalescente resolvendas in pluviam aut ventum. Ex eo enim quòd per penetrationem radiorum solis rarefactæ sunt, liquet eas viciniores esse, ut in pluviam aut ventum resolvantur à sole, quàm ut ab eo aliò propellantur. Audi de Præsagiis temporum Plinium libr. 18. capit. 35. *Si sol purus occidit, serenitatis signum est. Si occubuit pridie nitido cælo, & oritur eodem, tunc certius argumentum serenitatis. Si sol in ortu appareat major, quàm solet: si quasi cæruleo colore imbutus prodeat, vel occidat, imbrem; si igneo, Euros nuntiat. Cùm ante illius ortum rubescunt nubes, venti erunt: cùm expallescunt, vel nigræ rubentibus intermiscentur, pluviam spondent.* Ex luna similia hæc accipe præsagia: *Si splendens exorta puro nitore fulsit serenitatem; si rubicunda, ventos; si nigra, pluvias portendere creditur*, ajunt nostri Conimbricenses in Meteor. tractat. 7. capit. 3. Aliam causam planiorem horum duorum dissimilium, cur scilicet rubor cæli vespertinus sit index serenitatis, matutinus verò tempestatis, dat Abulensis hìc quæstion. 8. Ratio, inquit, primi est, quia rubor, qui apparet ad vesperum in aere, signat desiccationem aeris, & ideò materia grossa vaporum, quæ in aquam vertibilis erat, est iam desiccata, ita ut inflammetur, quod est rubefieri; & ita non est proximè disposita, ut pluvia ex illa fiat: & sic est signum propinquum serenitatis. Ratio secundi est, quia quando cælum manè rutilat, est materia inspissata;

Rutilus color est rubeus. Mane rubor tempestatem. Cur?

lata; & non est illa desiccata; quia non est rubea sicut nubes rubeæ, quæ apparent occidente sole; sed est materia turbida aliqualiter, & aliqualiter rubea, & ita est materia irregularis, quæ calore solis soluta stillat in pluvias, quantum ad partem turbidam & grossam, vel solvitur in ventos, quantum ad partem aliqualiter desiccatam & rutilantem; vel propter humidam materiam circunstantem totum simul vertitur in pluvias, & ita fit tempestas; quia tempestas non solùm dicit pluvias, sed etiam ventos impetuosos cum aqua: atque hoc innuit Noster, dum sagaciter vertit *rutilat*.

Symbolicè. Symbolicè idem Abulensis quæst. 9. In primo, ait, adventu Christi fuit serenitas gratiæ; in secundo ad judicium erit tempestas vindictæ & gehennæ, quam in reprobos detonabit Christus judex. Sic & S. August. in quæst. Evang. hìc.

Signa temporum quæ? FACIEM (externam formam & speciem) ERGO CÆLI DIIUDICARE NOSTIS; SIGNA AUTEM TEMPORUM NON POTESTIS SCIRE) *Signa temporum* vocat signa temporis adventus Messiæ, sive *temporum*, id est 70. hebdomadarum Danielis, vaticinii Patriarchæ Jacob, Genes. 49. v. 10. & cœterorum Prophetarum. Hæc enim vaticinia uti & miracula, quæ per singulos dies patrabat Christus, planè convincebant Messiam jam venisse, ipsumque esse Messiam. Hic versus legendus est per interrogationem, non sine ea assertivè, uti legit Lyranus, qui sic explicat, q. d. Vos Judæi deditì astrologiæ, vultis ex astris cognoscere tempus adventus Messiæ; at erratis. Ex astris enim possunt sumi præsagia serenitatis, vel tempestatis, at non adventus Messiæ. Sed hoc parergum est: est enim hìc argumentum à minori ad majus, q.d. Si ex signis cœli, ô Pharisæi, nostis diiudicare futuram serenitatem, vel tempestatem: ergo multò magis ex oraculis Prophetarum, meisque miraculis potestis & debetis agnoscere me esse Messiam. Hæc enim illis sunt clariora & certiora. Ita S. Hilarius, Hieronymus, Euthymius; & sat patet ex Lucæ 12. v. 56. ubi Christus ait: *Hypocritæ faciem cœli & terræ nostis probare; hoc autem tempus* (adventus mei, qui sum Messias) *quomodo non probatis?* Sic & hodie multi sunt in rebus terrenis lynces, in divinis talpæ; prudentes in sæculo, insipientes in cœlo; oculatissimi in congerendis nummis, ignorantissimi in colendo numine. Hi sapiunt in bursa, desipiunt in conscientia. Aliter explicat Sanctus Chrysostomus homil. 54. hæc *signa temporum*, q. d. Alia sunt signa temporis præsentis, alia futuri: signa curationum, quæ ego edo, sunt temporis præsentis: signa verò temporis futuri, erunt signa in cœlo, quæ vos postulatis, ô Scribæ: tunc enim erunt signa in sole, luna, & stellis. Lucæ 21. Facitis ergo sicut Thales, qui cœlum contemplans eundo, in foveam incidit: sic & vos futura spectantes, & præsens gratiæ tempus negligentes, ruitis in gehennam. *Thales cœlum contemplans, in foveam cadit.*

VERS. 4. Mar. 8. 12. 13. GENERATIO MALA ET ADULTERA SIGNUM QUÆRIT, ET SIGNUM NON DABITUR EI, NISI SIGNUM IONÆ PROPHETÆ.) Hunc versum iterat Christus, jam enim eum audivimus cap. 12. v. 39. ubi eum explicui.

ET RELICTIS ILLIS ABIIT (Ex Magedan conscensa navi trajecit mare Galilææ, & in citeriorem ejus ripam, unde venerat, rediit, ut patet ex vers. sequenti. Unde Marcus cap. 8. v. 13. ait: *Et dimittens eos, ascendit iterùm navim, & abiit trans fretum*. Iterùm enim, iterumque hoc mare traiiciebat Christus, ultrò citroque meabat & remeabat, ut Galilæos tam cis mare, quàm ultra mare habitantes erudiret, juxta oraculum Isaiæ cap. 9. v. 1. quod citavit Matthæus cap. 4. v. 14.

VERS. 5. Mar. 8. 14. ET CUM VENISSENT DISCIPULI EIUS TRANS FRETUM, OBLITI SUNT PANES ACCIPERE) *Cùm venissent*, Græcè ἐλθόντες, id est, *cùm ivissent*, putà cùm navim conscendissent ad transfretandum: in navi enim hæc contigisse patet ex circumstantiis: in navi enim & navigatione longiore egebant pane & cibo; nam in portu eum abundè erant inventuri. Idem patet ex Marci 8. 16. & sequent. Est Hebraismus; Hebræa enim verba sæpè actum non perfectum, sed inchoatum, vel destinatum significant, ut dixi in Canonibus. Sic hìc *cùm venissent*, id est, cùm venire cœpissent, cùm proficiscerentur: *obliti sunt*, quia eis reficiendi corporis necessitas, A intentione Dominici comitatus, & dulcedine veri panis, qui cum eis erat, id est Christi mente exciderat, ait Anselmus.

TRANS FRETUM) Trans mare Galilææ, scilicet Bethsaidam, ut ait Marcus cap. 8. v. 22.

VERS. 6. Mar. 8. 15. QUI DIXIT ILLIS? INTUEMINI (Græcè ὁρᾶτε, id est *videte*, uti vertit Noster in Marco) ET CAVETE A FERMENTO PHARISÆORUM ET SADDUCÆORUM) *A fermento*, id est à doctrina, ut explicat vers. 12. ab hac caveri jubet, non quatenus Pharisæi legem Moysis docebant & explicabant: sic enim eos audiri, eisque obediri jubet cap. 23. 2. Sed quatenus illam suis vanis, & legi Dei contrariis traditionibus, quasi acido fermento, inquinabant, ac per eas inficiebant & vitiabant mentes auditorum, quam Lucas cap. 12. vers. 1. vocat hypocrisim: *Attendite*, ait, *à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis*; quia Pharisæi externas tantùm ceremonias, & apparentem sanctitatem spectabant. neglecta interna animi puritate, ait Beda. Audi S. Hieronymum: *Hoc est fermentum, de quo Apostolus loquitur: Modicum fermentum totam massam corrumpit. Istiusmodi fermentum (quod omni ratione vitandum est) habuit Marcion & Valentinus, & omnes hæretici. Fermentum hanc vim habet, ut si farinæ mixtum fuerit, quod parvum videbatur, crescat in majus, & ad saporem suum universam conversionem trahat: ita & doctrina hæretica, si vel modicam scintillam in tuum pectus iecerit, in brevi ingens flamma crescit, & totam hominis possessionem ad se trahit.*

VERS. 7. Mar. 8. 16. AT ILLI COGITABANT INTER SE (Marcus habet cap. 8. 16. διελογίζοντο πρὸς ἀλλήλους, id est, disputabant, vel disceptabant ad invicem) DICENTES? QUIA PANES NON ACCEPIMUS) Hugo & Dionysius sic exponebant, q.d. Ideò Christus dixit: Cavete à fermento Pharisæorum, quia panes non accepimus, nec vult nos panes accipere à Pharisæis. Simpliciùs alii, q. d. Discipuli, audita mentione fermenti facta à Christo, recordati sunt se oblitos esse panes in navim inferre, ac metuentes, ne Christus in desertum locum more suo navigaret, solliciti erant quomodo panes ibidem necessarios compararent, ac inter se hac de re disceptabant, & fortè unus in alterum culpam oblivionis panum coniiciebat: ubi dupliciter peccabant. Primò, quòd nimis de panibus essent solliciti, nec satis fiderent Christo, cùm tamen paulò antè experti essent ejus potentiam, & providentiam in multiplicandis panibus. Secundò, quòd censerent Christum loqui de corporali fermento & pane, cùm ille de spirituali loqueretur: unde de utroque corripiuntur & corriguntur à Christo, uti sequitur.

VERS. 8. Mar. 8. 17. SCIENS AUTEM IESUS, DIXIT: QUID COGITATIS INTER VOS MODICÆ FIDEI, QUIA (quod) PANES NON HABETIS? Græcè οὐκ ἐλάβετε, id est, *non accepistis*: sic & Syrus. *Sciens*, per vim divinitatis suæ; non enim audierat eos hac de re colloquentes. *Modicæ fidei*, quasi ego de panibus corporeis locutus sim, de iisque velim vos esse sollicitos; aut quasi ego de iis vobis nequeam, aut nolim providere in mari, vel in deserto?

VERS. 9. Sup. 14. 20. Mar. 8. 19. D NONDUM INTELLIGITIS (tum phrasim meam de fermento, tum meam curam de providendo vobis panes) NEQUE RECORDAMINI QUINQUE PANUM IN QUINQUE MILLIA HOMINUM (scilicet distributorum. Græcè: *Neque recordamini quinque panes quinque millium*, quibus scilicet quinque millia hominum pavi) ET QUOT COPHINOS (reliquiarum) SUMPSISTIS?) Utiquè duodecim, q. d. Ego qui tunc non tantùm multiplicavi, sed & restitui panes in fragmentis, quæ feci, esse residua, idem nunc, & quovis tempore possum facere.

VERS. 10. Sup. 15. 37. Mar. 8. 20. NEQUE SEPTEM PANUM IN QUATUOR MILLIA HOMINUM (Græcè τετρακισχιλίων, id est quatuor millium, quibus scilicet quatuor millia hominum alvi) ET QUOT SPORTAS SUMPSISTIS?) Utique septem, tot, quot fuerant panes. Constanter tam Matthæus quàm Marcus hìc nominant sportas, in priori verò miraculo cophinos: unde liquet sportas aliud vasis & mensuræ genus fuisse à cophinis.

VERS. 11. Mar. 8. 21. QUARE NON INTELLIGITIS, QUIA (quòd) NON

NON DE PANE DIXI VOBIS (cùm dixi id quod sequitur) CAVETE A FERMENTO SCRIBARUM ET PHARISÆORUM?) Ex fermento enim fit panis communis & usualis, q. d. Debueratis ex meis sermonibus & actibus cognoscere me non loqui de fermento & pane terreno, utpote vili & exili, sed spirituali, qualis est doctrina.

VERS. 12. TUNC INTELLEXERUNT, QUIA (quòd) NON DIXERIT CAVENDUM A FERMENTO PANUM, SED A DOCTRINA PHARISÆORUM ET SADDUCÆORUM) Correptio enim Christi acuit discipulorum mentem, & vexatio dedit intellectum.

VERS. 13. Luc. 9. 18. Mar. 8. 27. VENIT (Græcè ἐλθὼν, id est, cùm venisset,) AUTEM JESUS IN PARTES (Syrus, *in loca* CÆSAREÆ PHILIPPI : ET INTERROGABAT DISCIPULOS SUOS, DICENS : QUEM DICUNT HOMINES ESSE FILIUM HOMINIS?) Cæsarea Philippi urbs est Phœniciæ sita ad radices Libani, quæ primò dicta est *Dan*, eò quòd à Danitis, id est, à tribu Dan astu sit capta, Judic. cap. 18. quodque ibi sit confluxus duorum rivulorum, scilicet *Jeor* & *Dan*, qui juncti Jordanem efficiunt; ibi ergo origo est Jordanis. Verùm quia Gentilibus notior erat *Pan* Deus pastorum, quam *Dan* Tribus Hebræa, hinc ab eis dicta est Paneas; deinde Philippus Herodis Ascalonitæ filius ac Itureæ & Trachonitidis tetrarcha, eamdem à se auctam suæ tetrarchiæ metropolim constituit, & in gratiam Cæsaris Tiberii Cæsaream nuncupavit, imitatus patrem suum Herodem Ascalonitam, qui urbem à se conditam in loco priùs dicto *Turris Stratonis*, inter Doram & Joppem, juxta mare mediterraneum, in honorem Cæsaris Augusti Cæsaream nuncupavit, quæ uti antiquior & nobilior erat, sic & absolutè Cæsarea Palestinæ vocatur in Actis Apostolorum, & à Josepho: quare ad ejus distinctionem hæc dicta est Cæsarea Philippi, quæ erat terminus terræ Chanaan Judæis à Deo promissæ ad Septentrionem, sicut Bersabee erat ejusdem terminus ad Meridiem. Unde toties in Scriptura dicitur à *Dan* (id est Cæsarea Philippi) *usque ad Bersabee*. Hac de causa multi vicini Gentiles, præsertim Phœnices ad hanc urbem confluebant, uti in limitibus regionum fieri solet: ideòque Christus ad illam hic secessit, tum ut Gentiles pariter ac Judæos doceret, tum ut liberiùs de Messia, quem Judæi quasi regem suum expectabant, loqueretur. In Judæa enim periculosum fuisset hac de re loqui; ac Scribæ Christum apud præsides Romanos affectati regni accusassent, eumque reum majestatis apud Tiberium Cæsarem peregissent. Rursum hæc Cæsarea olim *Dan* dicta, sedes fuerat idololatriæ, ut patet Judic. 18. 29. & sequent. Christus ergo ab hac labe voluit eam expurgare, & Dei cultricem, imò initium & matricem Gentium Christianarum efficere: unde hujus urbis civis fuit hæmorrhoissa, quam Christus à fluxu sanguinis sanavit, cujus miraculi imago quotidianis miraculis illustris ab hæmorrhoissa ibidem erecta, perstitit usque ad Julianum apostatam, qui in odium Christi illam dejecit, teste Eusebio lib. 5. cap. 20. posteà hæc urbs ab Herode Agrippa aucupante gratiam Neronis, dicta est *Neronia* sive *Neronias*, nunc à Turcis occupata *Belima* nuncupatur.

Cæsarea Philippi quæ?

QUEM DICUNT HOMINES ESSE FILIUM HOMINIS?) Ita legendum cum Roman. sine *me*, quod nonnulli ex Græco addunt; hoc enim intelligitur in τῷ *Filium hominis*, id est me, qui studio humilitatis soleo me Filium hominis nuncupare, ut dixi cap. 8. & maximè hic ita me voco, ut explorem vestram, ô Apostoli de me fidem. Unde Lucas cap. 9. 18. habet: *Quem me dicunt esse turbæ?* Neque enim vis facienda est in articulo Græco τὸ, ut vult Beza, qui vertit *illum Filium hominis*, scilicet Messiam Judæis promissum. Minùs rectè Syrus hæc dividit, legitque per interrogationem hoc modo: *Quid dicunt de me homines, quod sim Filius hominis?* Christus enim hic non rogat, sed asserit, vocatque se Filium hominis; sed ulteriùs quærit quid de se sentiant homines, id est vulgus hominum.

VERS. 14. Luc. 9. 19. Mar. 8. 28. AT ILLI DIXERUNT: ALII JOANNEM BAPTISTAM, ALII AUTEM ELIAM, ALII VERO JEREMIAM, AUT UNUM EX PROPHETIS) Videbat vulgus Judæorum jam ab aliquot centenis annis, putà paulò post captivitatem Babylonicam (quando prophetarunt Zacharias & Malachias, qui fuere ultimi Prophetæ) apud Judæos defecisse prophetiam & Prophetas, æquè ac arcam testamenti, & oraculum ex propitiatorio. Quare Christum putabant non esse novum Prophetam, sed aliquem ex veteribus: horum enim virtutes, miracula, & doctrinam videbant in Christo. Pauci verò erant illi, qui certò credebant ipsum esse Messiam: longè plures enim id non credebant, offensi Christi paupertate & humilitate: putabant enim Messiam venturum cum pompa regia quasi filium Salomonis, uti etiamnum putant & expectant Judæi; quare quod subinde dixerunt aliqui populo visis tot Christi miraculis: *Numquid hic est Filius David?* Matth. 12. Et: *hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum*. Ioann. 6. Transiens & subitanea fuit eorum vox, elicita ex præsenti miraculo, non perseverans & constans sententia. Vulgus enim est mobile, & ad omnem auram flectitur. Ita Abulensis. Putabant ergo animam alicujus è Prophetis migrasse in Christum per μετεμψύχωσιν, id est transanimationem Pythagoræ, qua anima defuncti censebatur migrare in aliud corpus melius vel vilius secundùm merita prioris vitæ. Ita Jansenius, Cajetanus, & Baronius. Vel potiùs putabant aliquem è Prophetis resurrexisse, ipsumque esse Jesum, quasi Jesus reipsa esset Joannes Baptista, Elias, vel Jeremias. Credebant enim Judæi & Pharisæi mortuorum resurrectionem, ut patet 2. Machab. 7. licèt eam negarent Sadducæi, Actor. 23. 8. Id ita esse liquet ex sententia Herodis de Christo: *Hic*, inquit, *est Joannes, ipse surrexit à mortuis, & ideò virtutes* (miracula) *operantur in illo*. Existimabant enim animam Prophetæ post mortem fieri sublimiorem, potentiorem & diviniorem ad patranda miracula. Credebant ergo aliquem è Prophetis in Jesu resurrexisse, ideòque potentiora quàm antè operari; transanimationem verò Pythagoricam, ut Gentilium figmentum horrebant. Porrò alii putarunt Jesum esse Joannem Baptistam, quia ætate, sanctitate & prædicatione videbatur ipsi persimilis, ac Joannes paulò antè injustè occisus ab Herode, versabatur in eorum memoria, dignusque resurrectione censebatur. Alii putarunt Christum esse Eliam ob similem utriusque zelum; & quia Elias necdum est mortuus, ac rediturus, ab omnibus etiam Judæis expectatur ex oraculo Malachiæ cap. 4. 5. *Ecce*, inquit, *ego mittam vobis Eliam Prophetam*. Putabant ergo Eliam rediisse, ac Eliam esse Jesum. Alii opinati sunt Christum esse Jeremiam, quia Jeremias fuit vir sanctissimus, ac speculum patientiæ & charitatis, & quia nonnulli putarunt Jeremiam cum Elia rediturum ad prædicandum Judæis, moti illo: *Prophetam in Gentibus dedi te*. Jerem. 1. vers. 5. sed alius illius loci est sensus, ut ibi dixi.

Cur Iesum censebant Iudæi esse Eliã aut Ieremiam, vel unum ex Prophetis.

VERS. 15. Luc. 9. 20. Mar. 8. 29. DICIT ILLIS JESUS: VOS AUTEM, QUEM ME ESSE DICITIS?) S. Hieron. ex τῷ *vos autem*, per antithesin ad *homines*, colligit Apostolos hic tacitè deos quosdam à Christo vocari: *Illis*, inquit, *quia homines sunt humana opinantibus, vos, qui estis dii, quem me esse existimatis?* Quoad rem verò S. Chrysost. *Hac*, inquit, *secunda interrogatione monuit Dominus discipulos, ut maiora de ipso cogitarent. Ipso enim interrogandi modo ostendit, illas vulgares opiniones multum à sua dignitate abesse*. Ait ergo: *Vos, qui mecum semper versantes plura me fecisse vidistis, qui meo nomine complures uirtutes ipsi quoque fecistis, quem me esse dicitis?*

VERS. 16. Mat. 9. 20. Mar. 8. 29. RESPONDENS SIMON PETRUS, DIXIT: TU ES CHRISTUS, FILIUS DEI VIVI) *Simon Petrus* qui in circumcisione nominatus est Simon, à Christo vocatus est Cephas, id est Petrus. Putant nonnulli Petrum quasi os Apostolorum non pro se solo, sed pro omnibus respondisse. Ita S. Hieronymus: *Petrus*, inquit, *ex persona omnium Apostolorum profitetur: Tu es Christus, filius Dei vivi*. Sic & S. Anselmus, S. Thomas, Glossa, Dionysius, Lyranus, Jansenius, & S. August. de Verbis Domini serm. 13. & S. Ambrosius lib. de Incarn. cap. 4. Meliùs S. Hilar. Abulensis, Maldonatus, Franc. Lucas, Barradius, & alii censent Petrum pro se & ex suo sensu locutum. Tacentibus enim Apostolis & hæsitantibus quid

Petrus præ cæteris utpote sapientior & ferventior respondet.

quid essent responsuri, Petrus cæteris sapientior (utpote A illustratus & doctus à Deo) & ferventior, ne quis indignius quippiam de Christo responderet, prior responsum præripuit, ac pro omnibus respondit: non quòd sciret omnium hanc esse mentem (nam cum nullo de hac re erat collucutus) sed quòd suam sententiam vellet omnibus esse communem, utque omnes ita sentire deberent, uti ipse sentiebat, ostenderet: atque hoc tantùm voluit sanctus Hieronymus, & cæteri jam citati, scilicet quòd Petrus quasi jam designatus, & post resurrectionem reipsa constituendus princeps Apostolorum & totius Ecclesiæ, altiùs præ aliis edoctus & inspiratus à Deo cognoverit Christi divinitatem, ac de ea responderit id, quod alii omnes respondere debuissent, quodque ipse responsuros putabat ferventiùs, quàm veriùs, ut colligitur ex Joan. *6.* vers. *69.* & sequent. Id liquet ex eo, quòd soli Petro ob meritum hujus confessionis, Christus promittat amplissimum præmium & prærogativam; ait enim ipsi nominatim præ cæteris Apostolis: *Beatus es Simon Bar-Jona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est. Et ego dico tibi: Quia tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam:* B

Confessio Petri.

TU ES CHRISTUS, FILIUS DEI VIVI) Græcè χριστὸς, id est, *ille Christus* scilicet Messias à Deo ante tot sæcula Adæ, Abrahæ, Mosi, & Davidi promissus, quem omnes Patriarchæ & Prophetæ avidissimè expectarunt, hodieque omnes expectant. Tu, inquam, es Christus sive Messias, id est, unctus à Deo unctione gratiæ unionis hypostaticæ cum Verbo, ac hoc ipso consecratus summus orbis Doctor, Pontifex, Propheta, & Rex: *Doctor*, ut doceas homines Dei voluntatem & legem: *Pontifex*, ut te in sacrificium Deo offerendo, mundum Deo reconcilies: *Propheta*, ut arcana Dei enunties, & futura prædicas, ac præsertim reposita in cœlis piis præmia, & in gehenna impiis supplicia prædices, cunctisque inculces: *Rex*, ut domineris cœlo & terræ, omnibusque, quæ in eis sunt.

FILIUS DEI) Non per gratiam & adoptionem, uti sunt omnes Sancti, sed per naturam & deitatem C tibi à Deo Patre per generationem æternam communicatam. Unde Græcè est articulus habens emphasin ὁ υἱὸς, id est *ille filius*, scilicet unicus, naturalis, & ὁμοούσιος patri: alioqui enim etiam Joannes Baptista, Elias, & Prophetæ erant filii Dei adoptivi, quibus tamen opponit & anteponit hic Christum. *Vivi* qui ita formaliter vivit vitam divinam increatam & beatam, ut causaliter omnibus rebus à se creatis suam vim & vigorem, ac viventibus animam & vitam inspiret. Ab ipso enim, velut à fonte & sole vitali, manat omnis lux & vita omnium Angelorum, hominum, animalium & plantarum. Vide dicta Joan. 1. 4. ad illa: *In ipso erat*. Ita S. Leo serm. de Transfiguratione: *D. Petrus*, ait, *per revelationem summi Patris, corporea superans, & humana transcendens, vidit mentis oculis Filium Dei vivi, & confessus est gloriam Deitatis*. Sic & S. Chrysostomus, Hilarius, Theophylactus, Euthymius, S. Augustinus serm. 33. de Verbis Apostoli, & S. Athanasius serm. 3. contra Arrianos, & alii passim, qui ex hoc loco probant divinitatem Christi. Perperam ergo Erasmus censet illam ex hoc loco non posse clarè probari, nimirum ipse hic & alibi jecit semina Arrianismi, quæ ejus sequaces excluserunt. D

An Petrus primus confessus sit Christum esse Deum.

Porrò S. Hilarius, S. Chrysostomus, & alii censent S. Petrum primò omnium confessum esse Christi divinitatem. Alii id negant, dicentes Nathanaelem ante Petrum eamdem esse confessum, dicendo: *Rabbi, tu es filius Dei, Rex Israel*. Joan. 1. 49. de quo ibidem dicendum. Sanè Apostolos ante hanc Petri confessionem agnovisse Christum esse Deum ex ipsis ejus verbis, & tot tantisque miraculis ad hoc probandum factis, liquet ex verbis Petri, Joan. *6. 65. Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, & nos credidimus & cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei*. Et ex verbis ipsorum Apostolorum: *Verè Filius Dei es*. Matth. 14. 33. Et ex continua Christi cum Judæis hac de re coram Apostolis disputatione, quam recenset S. Joannes cap. 5. & seq. Verùm Apostoli, uti erant adhuc rudes, conceptum valdè tenuem & confusum hac de re in mente sibi formabant, credebantque in genere Christum verè esse Filium Dei præ aliis Prophetis, imò esse Deum; sed qua ratione id esset, an per generationem æternam, an per alium modum vel denominationem ignorabant, & distinctè concipere explicareque non poterant. Petrus autem id distinctè, clarè, & sublimiter à Deo illuminatus agnovit, & primus hac de re interrogatus palàm, constanter idipsum confessus, & professus est hoc loco, quòd scilicet Christus propriè esset Filius Dei, id est, per generationem æternam genitus à Deo Patre, ideoque illi consubstantialis, ac verus æternusque Deus. Exegit hanc de se fidem Christus à Petro & Apostolis (Apostoli enim tacendo approbaverunt confessionem Petri, tacitèque idem professi sunt) tum quia ipsa est fundamentum justificationis nostræ, tum quia instabat Christo passio & mors, in qua necesse erat Apostolos hac fide divinitatis Christi sustentari, ne ipso mortuo putarent fidem & cætera omnia cum ipso esse mortua, ut patet vers. 21. & sequent.

RESPONDENS AUTEM JESUS, DIXIT EI: BEATUS ES SIMON BAR-JONA, QUIA CARO ET SANGUIS NON REVELAVIT TIBI, SED PATER MEUS, QUI IN COELIS EST) q. d. Beatus & felix es, ò Petre, ob hanc novam de me fidem; hæc enim ingens est bonum & donum, non carnis & sanguinis, id est naturæ, sed gratiæ Dei tibi id ipsum inspirantis & revelantis: fides enim hæc est initium & basis omnis gratiæ & gloriæ, ideoque hæc te, & multos per te tuumque exemplum & prædicationem ducet ad beatitudinem æternam. Beatitudo enim viæ consistit in fide & amore Christi beatitudo verò patriæ in ejusdem visione & fruitione, juxta illud Joan. 17. 2. *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solùm Deum verum, & quem misisti, Jesum Christum*. Hinc Synodus Ephesina actione 3. *Ter beatissimus*, inquit, *& omni laude dignus Petrus Apostolus, qui est petra & crepido Catholicæ Ecclesiæ, & rectæ fidei fundamentum*. Hinc & inolevit consuetudo fidelium, ut Pontifici loquentes dicant: *Beatissime Pater*. Unde S. Hieronymus ad Damasum Pontificem: *Ego*, inquit, *beatitudini tuæ, hoc est, cathedræ Petri consocior*. VERS. 17.

Beatitudo quæ sit?

Inde Papa dicitur Beatissimus Pater.

SIMON BAR-JONA) id est, filius Jona. Pater enim Simonis Petri vocabatur *Johanna*, id est *Johannes*, ut patet Joannis 21. vers. 15. id est, *Deus donavit*, vel *Deus misertus est*, aut *Dei donum*, gratia, & misericordia, à יה ja, quod est contractum *Jehova*, id est Deus: & חנן chanan, id est, misertus est, donavit. Fuit ergo Petrus filius *Johanna*, vel *Johannis*, id est gratiæ Dei, quia Deo gratissimus, & gratia ejus plenissimus; sicut Gentiles eum, qui donis omnibus erat cumulatus, vocabant filium gratiarum. Porrò per crasin pro *Johanna* dicitur *Jona*, quod propriè columbam significat. Sic *Emmanuel* contrahitur in *Manuel* & *Noel*. Sic *Jesajahu*, *Irmiahu*, *Eliahu*, similiaque Hebraica nomina contrahuntur in *Isaias*, *Jeremias*, *Elias*. Sic pro *Johannes* Germani contractè dicunt *Hans*, Belgæ *Jan*, Hispani *Juan*, Franci *Jean*. Nisi malis *Johanan* & *Jona* esse duo nomina inter se diversa: differunt enim tam voce, quàm significatione; sed ita ut Jona alludat ad Johanan, & occasione Johanan inditum sit Petro: sic ut pater Petri fuerit binomius, priusque dictus sit Johanan, deinde brevioris pronuntiationis causa, quasi alio vel alienato nomine dictus sit Jona. Sic enim plura nomina deflexa & decurtata sunt, ut alia planè esse videantur. Notat S. Chrysostomus Christum Simoni addere τὸ *Barjona*, non solùm more Hebræorum, qui filiis semper addunt nomen patris; sed ob peculiarem respectum ad responsionem Petri, quasi eam confirmet Christus, dicatque: Verè dixisti, ò Petre, me esse Filium Dei, quia sicut tu es *Barjona*, id est filius Jona, utpote ab eo naturaliter quoad substantiam genitus quasi homo ab homine, sic ego sum Filius Dei Patris, utpote ab æterno naturaliter ab eo generatus quasi Deus de Deo, ejusdem cum illo substantiæ & deitatis.

Petri pater vocabatur Joannes, crasi Jonas.

Nel nomen contractum ex Emmanuel.

Symbolice.

Symbolicè *Jona*, id est *columba*, symbolum est Spiritus sancti, qui in specie columbæ in Christum devolavit. Matth. 3. 16. hic enim in Petrum quoque descendit, eique revelavit Christum esse verè & propriè Filium Dei. Ita S. Hieronymus: *Ex confessione*, ait, *Petrus sorti-*

sortitur vocabulum, quòd *revelationem ex Spiritu sancto habeat, cujus & filius appellandus sit. Siquidem Barjona in lingua nostra sonat filium columbæ. Quia caro & sanguis non revelavit tibi*, id est carnales parentes, amici, & quivis homines, qui carne & sanguine constant, non revelarunt tibi me esse Filium Dei, utpote quòd omnem naturam & naturalem cognitionem omnium hominum & Angelorum longè transcendit, sed Pater meus cœlestis suæ gratiæ illustratione id tibi patefecit: *Quod caro & sanguis revelare non potuit, Spiritus sancti gratia revelatum est* ait S. Hieronymus. Sic caro sumitur pro homine carneo synecdochicè Galat. 1. 16. Joannis 1. 13. & 1. Corinth. 15. 50. S. Hilarius verò per carnem accipit carneos Petri oculos: hi enim nuntiabant Petro Christum esse hominem, cum verò esse Deum, non nisi revelatio Patris illi intimavit. Licèt enim Petrus exteriùs audiret verba Christi, dicentis se esse Filium Dei, idque per miracula confirmantis, tamen ad credendum opus fuit interna Spiritus sancti illuminatione & gratia.

VERS. 18. ET EGO DICO TIBI: QUIA (quod) TU ES PETRUS, ET SUPER HANC PETRAM ÆDIFICABO ECCLESIAM MEAM) *Et ego* Græcè κἀγὼ, id est *sed & ego*, vel *ego autem* loco mercedis tibi rependo, & vicissim dico, promittoque: Nam, ut ait S. Hieronymus, *Testimonio de se Apostoli reddit vicem. Petrus dixerat: Tu es Christus, Filius Dei vivi: mercedem recepit verò confessio*, scilicet hanc: *Tu es Petrus*. Ego ergo, qui sum verus Dei Filius, uti professus es, tamquam Dei Filius tibi dico, & certò assevero; ac dicendo facio & constituo te Petrum, ut scilicet post me sis petra Ecclesiæ. Christus promiserat hoc nomen Simoni Joan. 1. 42. dicens: *Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus*, hìc verò promissum præstat, ac reipsa ei nomen *Petrus* indit. Rursum S. Leo serm. 3. in Anniverss. assumptionis suæ sic explicat: *Et ego dico tibi, hoc est, sicut meus Pater tibi manifestavit divinitatem meam, ita & ego notam facio tibi excellentiam tuam, quia tu es Petrus, id est, cùm ego sim inviolabilis petra, &c. tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia*.

Petrus est petra & basis Ecclesiæ. TU ES PETRUS, ET SUPER HANC PETRAM ÆDIFICABO ECCLESIAM MEAM) Sensus est, q. d. Tu es Petrus, id est petra Ecclesiæ: super te enim quasi super petram firmissimam ædificabo Ecclesiam meam: τὸ enim *&* dat causam cur sit *Petrus*, q. d. Tu es Petrus, quia super te quasi petram ædificabo Ecclesiam meam. S. August. tract. 27. in Joannem, & lib. 1. Retract. cap. 21. *Super hanc petram*, hoc est, inquit, super meipsum, quia *petra erat Christus*. 1. Corinth. 10. 4. quod avidè sequitur Calvinus lib. 4. Institut. cap. 6. §. 6. & hæretici, ut Petri & Papæ auctoritatem & primatum evertant. Verùm ipsum Petrum hìc dici petram, reliqui omnes Patres quasi universim conspirant, quos fusè citat hìc Calvinomastix Maldonatus & Bellarminus lib. 1. de Romano Pontif. cap. 10. Sensus ergo est, q. d. Tu es Kepha sive Cephas, id est petra, sive saxum durissimum, & firmissima cautes (hanc enim significat Hebr. כף *Keph*, & Chaldæum, Syrumque כפא *Kepha*) à me designata & destinata, ut post mortem meam, recepto in Pentecoste Spiritu sancto, planè solidata & roborata sis fundamentum Ecclesiæ, quam super te ædificabo: nam ante adventum Spiritus sancti Petrus necdum petra erat Ecclesiæ, imò Christum in passione ex timore negavit. Vox ergo Petri & petræ notat S. Petri quasi principis Ecclesiæ; & successorum ejus Pontificum soliditatem & constantiam in fide & religione Christi, uti inter alios docet Angelus Caninius in nomin. Hebr. novi Testamenti cap. 13. 1.

Probat. Primò, Porrò Petrum hìc vocari petram probatur. Primò ex pronomine *hanc*, cùm ait: *Super hanc petram*; hoc enim, cùm sit demonstrativum, sic intelligi debet *hanc*; scilicet quam jam dixi, & cui loquor, q. d. Tu es Petrus, id est petra Ecclesiæ, & super te quasi super petram ædificabo Ecclesiam meam. Nullius enim alterius petræ facta est mentio, quam demonstrare possit pronomen *hanc*, nisi Petri, secùs est 1. Corinth. 10. ibi enim dicitur: *Bibebant de spiritali consequente eos petra*: A *petra autem erat Christus*, præcessit enim vox *petra*, quam explicans ait eam fuisse, typicè scilicet, id est repræsentasse Christum; sicut si Gallicè locutus fuisset Christus, dixisset: *Tu es Pierre, & sur ceste pierre ie bastiray mon Eglise*.

Dices: Christus non dicit: *Tu es petra*, sed *tu es Petrus*. Ergo pronomen *hanc* nequit referre Petrum. Resp. Christum Syriacè locutum dixisse: Tu es *Kepha*, & super hanc *Kepha* ædificabo, &c. *Kepha* enim dicitur petra, & inde Petrus Syriacè dictus est *Kepha*. Verùm Græcus interpres, eumque secutus Latinus, nomen ei quasi viri dederunt masculinum, scilicet Petrus, potiùs quàm petra, quod est femininum: sed Πέτρος Græcè æquè ac πέτρα petram sive lapidem significat. Petrus ergo idem est, quod petra, sed interpres elegantiæ causa variavit, vertitque: *Tu es Petrus & super hanc petram*, non super hunc Petrum (uti vero & proprio sensu dicere potuisset) tum quia petra usitatiùs lapidem vel saxum Petrus significat, quàm Græcis: tum quia domus propriè ædificantur super saxa, non super homines. Fatetur id Beza hìc. *Dominus*, ait, *Syriacè loquens*, B *nullus est agnominatione, sed utrobique dixit* Cepha: *quemadmodum & vernaculum nomen* Pierre, *tam de proprio, quàm de appellativo dicitur. In Græco quoque sermone* Πέτρος *&* πέτρα *non re sed terminatione tantùm differunt*. Hucusque rectè, sed perperam quod subdit: *Sed videtur Matthæus (aut si quis ejus fuit interpres) hoc terminationis discrimine voluisse Petrum (qui pars est ædificii) ab ipsa petra, cui innititur ædificium, id est à Christo ipso distinguere, ipsumque adeo Petrum à fidei promissione, quæ toti Ecclesiæ est communis, quod veteres etiam apertè testantur, ut planè sit ridiculus Antichristus* (ita vocat hæreticus Romanum Pontificem) *cùm ex hoc loco tyrannidem suam stabilire conantur*. Quàm hoc petulanter & falsò dicat, vide & disce ex locis ipsis originalibus Patrum, quos citat Bellarminus, & Maldonatus, ut dixi. Rursum interpreti præferendus est ipse Scripturæ textus, nec aliud voluit interpres Græcus, quàm quod ipse Syriacus textus, uti paulò antè dixi. Mitto alia plura, quæ jam ex dictis vel mox dicendis falsa esse constabit.

Secundò, idipsum patet ex eo, quòd nulla sit connexio dicere: *Tu es Petrus, & super me petram ædificabo Ecclesiam meam*. Imò est imminutio sermonis, & beneficii dati eversio. Diceret enim Christo Petrus: Ego sum Pe- C trus, id est petra Ecclesiæ: quomodo ergo non super me, sed super te ædificas Ecclesiam tuam? *Secundò.*

Tertiò, quia omnia antecedentia & sequentia non nisi Petrum spectant, & respiciunt: *Et ego*, inquit, *dico tibi*, ò Petre, hoc est, tantæ fidei & confessionis præmium, & prærogativum tibi do & assigno, ut post me meamque mortem & resurrectionem te facturus sim petram & fundamentum Ecclesiæ; hoc enim significat τὸ *ædificabo Ecclesiam meam*. *Tertiò.*

Quartò, quia versione originales & orientales in hoc conspirant, ut *Petrus* sit idem quod *petra*, & *petra* idem quod *Petrus*: unde idem nomen *Kepha* dant *Petro* & *petræ*: Christus ergo, inquit Angelus Caninius in nomin. Hebraicis novi Testamenti capite 13. Syriacè sic dixit: את כפא ועל כפא הדין אבני ית צבורי *Ant Kepha*, D *Veal Kepha hadden ebne iat sisibburi*; vel ut jam habet Evangelium Syriacum: *Ant hu Kipha, Veal hada Kipha ebne leidti*, id est, *Tu es Cepha*, id est petra, *& super hanc Cepha*, id est petram (hoc est super te, qui es Petrus sive petra) *ædificabo Ecclesiam meam*: Quin & Evangelium Hebraicum, quod quasi authenticum & autographum Matthæi edidit Sebastianus Munsterus, simili modo habet: אתה כיפא ועל כיפא הזאת אבנה את מקהלי *Atta Kepha, Veal Kephæ hazzot ebne eth macheli*. Sic & Evangelium Armenorum: *Is bim*, inquit, *e vera ais bim*, id est, es rupes, & super hanc rupem ædificabo, &c. Et Evangelium Arabicum: *Ant alsachra, va ala hada alsachra abni baiasi*: Tu es saxum, & super illo saxo ædificabo Ecclesiam meam. Aethiopicum Evangelium habet: *Anta quoqueh va diba zati, quoqh annesa lebeita Christianei*, id est, *Tu es rupes, & super hanc rupem fabricabo domum Christianam*, id est Ecclesiam. Aegyptium verò Copticum: *Ego verò dico tibi, quia tu es hic Petrus, fundabo Ecclesiam meam super hanc petram*, quæ non alia est, quàm hic Petrus, alioqui non est connexio: dat *Quartò.*

enim

enim causam τὸ *quia*, cur super petram fundabit Ecclesiam, quia scilicet Petrus erit petra solida, cui securè tota Ecclesia quasi fundamento firmo fundata incumbat. Persicum autem: *Ego dico tibi, quia tu es sanac, id est petra, & super hanc sanac*, id est petram, *ædificabo Ecclesiam meam*. Porrò paraphrastes Persicus *sanac*, id est petram explicat, addens: *Tu es petra, id est fundamentum & judex*. Vide Petrum Victorem in Annotat. ad novum Testamentum pag. 105. & 102. ubi omnes hasce versiones fusè enarrat.

Ad S. Augustinum respondetur ipsum deceptum fuisse ignoratione linguæ Hebraicæ & Syriacæ, ideoque putasse Petrum aliud esse à petra, & ab ea denominativè dici quasi Petreium, cùm ex Syro constet idem esse Petrus quòd petra. Rursum S. Augustinus admittit ut probabilem eorum expositionem, qui dicunt Petrum esse petram Ecclesiæ, quo jugulat Calvinum, qui censet id dicere esse blasphemiam in Christum. Audi S. Augustinum in serm. de Cathedra Petri: *Denique pro soliditate devotionis Ecclesiarum Petra dicitur; sicut ait Dominus: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, Petra enim dicitur, eò quòd primus nationibus fidei fundamenta posuerit, & tamquam saxum immobile totius operis Christiani compagem, molemque contineat. Petra ergo pro devotione Petrus dicitur, & petra pro virtute Dominus nuncupatur; sicut ait Apostolus: Bibebant de spiritali consequente eos petra; petra autem erat Christus, rectè consortium meretur nominis, qui consortium meretur & operis. Petrus fundamentum ponit, Petrus plantat; Dominus incrementum dat, Dominus irriguum subministrat.* Idem August. serm. 16. de Sanctis: *Dignus*, inquit, *qui ædificandis Dei populis Petrus esset ad fundamentum, columna ad sustentaculum, clavis ad regnum.*

Denique etiamsi admitteretur illa expositio S. Augustini, quæ tamen non est genuina, nimirum petram denotare Christum, tamen inde convincetur Petrum post Christum, qui est petra & lapis angularis Ecclesiæ, proximam esse petram fundamentalem Ecclesiæ. Sensus enim esset: Ego sum Petra super quam ædificabo Ecclesiam: tu verò, ò Petre, mihi es proximus & proxima Petra Ecclesiæ, super quam proximè post me ædificabo Ecclesiam meam, ideoque te solum voco Petrum, cùm antea vocareris Simon. Iisdem argumentis refelluntur centuriatores Magdeburg. lib. 1. Cent. 1. cap. 4. & Genuenses ministri, qui in suis Bibliis sic exponunt: *Super hanc petram*, id est super hanc confessionem vel fidem, scilicet quòd ego sim filius Dei. Nusquam enim anteà hæc confessio vocata est petra, sicut Petrus immediatè antè vocatus est Cephas, id est petra.

An fides sit petra Ecclesiæ.

Dices; Nonnulli Patres per petram accipiunt fidem, quam confessus & professus est Petrus. Ita S. Chrysostomus, S. Hilarius lib. 6. de Trinit. S. Cyrillus lib. 4. de Trinit. S. Ambrosius lib. 6. in Lucam cap. 9. Resp. Hi Patres fidem non abstractè accipiunt, sed fidem prout erat in Petro, ac consequenter ipsum Petrum faciunt petram Ecclesiæ, uti ipsi mox disertè explicant. Volunt enim dicere Petrum ob meritum fidei accepisse dignitatem petræ in Ecclesia, uti expressè ait S. Hilarius & Chrysostomus, ob illam enim meruisse, ut ipse sit fundamentum Ecclesiæ, ejusque fides deficere nequeat, ut ipse alios in fide confirmet & sustentet. Lucæ 22. 23. Ecclesia enim non ex fide, sed ex ipsis hominibus fidelibus quasi partibus conflatur & integratur (Ecclesia enim non est aliud, quàm cœtus fidelium) quare & ipsum Ecclesiæ caput, ut sit corporis homogeneum, homo fidelis, puta Petrus & Pontifex sit oportet. Fides ergo est ratio fundandi, fundamentum verò est ipse Petrus. Ita S. Chrysost. Cyrill. lib. 4. de Trinitat. & S. Ambros. lib. 6. in Lucam cap. 9. Bellarm. lib. 1. de Pontif. cap. 10. ubi pariter refellit Erasmum & Chytræum, qui ex Origene more suo allegorizante, per petram accipiunt omnes fideles. Sic enim tota Ecclesia esset petra: tota enim Ecclesia non aliis constat, quàm fidelibus; ubi ergo erunt parietes, tabulata, & tectum Ecclesiæ? Ex quibus illa ædificabuntur? Vide & Gretserum in defensione Bellarmini lib. 3. cap. 5.

Denique Christus hoc tribuit Petro, ut Pontifici futuro Ecclesiæ: quare idem tribuit ceteris Pontificibus ejus successoribus; idque in bonum Ecclesiæ, ut scilicet illa ab eis quasi à Petra; in fide & religione Christiana solidetur. Quocirca S. Bernardus lib. 2. de Consider. ad Eugenium Pontificem: *Qui es?* inquit, *Sacerdos magnus, summus Pontifex tu princeps Episcoporum, tu heres Apostolorum, tu primatu, Abel; gubernatu Noe; patriarchatu, Abraham; ordine, Melchisedech; dignitate, Aaron; auctoritate, Moyses; judicatu Samuel; potestate, Petrus; unctione, Christus. Tu es cui claves traditæ, cui oves creditæ sunt.*

Tituli Pontificis.

ET SUPER HANC PETRAM) Hinc patet, quòd sicut *Cephas* dicitur à *Cepha*, sic Petrum dici à petra, imò idem esse quod petra, uti jam ostendi. Quare Optatus Milevit. lib. 2. contra Parmen. & alii *Cephas* derivant à Græco κεφαλὴ, id est *caput*, per allusionem congruam, non per veram nominis etymologiam est factum, Simili allusione S. Gregorius Nazianzenus orat. 2. de Pascha, Phase sive Pascha, quæ Hebræa est vox, ut omnes norunt ex Exodi cap. 12. derivat à Græco πάσχειν, id est pati. In Paschate enim contigit passio Christi, ejusque quasi agni Paschalis immolatio. Porrò Christus hoc nomen petræ, præ aliis nominibus columnæ, turris, anchoræ, basis, &c. Petro indidit, quia ipsius Christi nomen in Scriptura decantatum est petra, Isai. 28. 16. Psalm. 117. 22. Matth. 21. 42. & alibi: nomen ergo suum cum dignitate & officio Petro communicavit. Ita S. Hieronymus. Et S. Gregorius in Psalm. 7. pœnit. *Christus*, ait, *est petra, à qua Petrus nomen accepit, & super quam se ædificaturum dixit.* Audi S. Leonem serm. in Anniversf. assump. suæ, qui Christum ita ad Petrum loquentem inducit: *Cùm ego sim petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum, ego fundamentum, præter quod nemo potest aliud ponere: tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, tua sint mecum participatione communia: & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: Super hanc, inquit, fortitudinem æternum extruam templum*, &c.

AEDIFICABO ECCLESIAM MEAM) q. d. Ideò voco te Petrum & petram, quia sicut super petram ædificatur domus, ut illi innixa sit firma & immobilis contra omnes ventorum flatus; sic ego super te, Petre, quasi super petram firmissimam ædificabo Ecclesiam meam, ut tibi innixa firma consistat contra omnes hæreticorum & impiorum insultus, utque tu eam in vera fide & cultu Dei contineas & sustentes, sicut petra quasi fundamentum sustinet, & continet totam domum in ea ædificatam. Ita S. Ambr. serm. 4. *Petra*, ait, *dicitur Petrus, eò quòd tamquam saxum immobile totius operis Christiani compagem, molemque sustineat.*

S. Petrus fundamentum totius Ecclesiæ.

Dices: Fundamentum Ecclesiæ sunt omnes Apostoli, ut patet Ephes. 2. 20. & Apocal. 21. 19. Ergo non solus Petrus est petra Ecclesiæ. Respondeo Petrum esse petram & fundamentum totius Ecclesiæ, omniumque omnino fidelium, adeoque ipsorum Apostolorum: Petri enim quasi primatis & principis erat, Apostolos in fide, religione & officio continere, dirigere, firmare, & sicubi errarent, corrigere. Unde S. Hieronymus lib. 1. contra Jovin, *Propterea*, ait, *inter duodecim unus eligitur, ut capite constituto schismatis tolleretur occasio.* Et Sanctus Cyprianus tract. de Unitate Ecclesiæ: *Primatus*: ait, *Petro datur, ut una Christi Ecclesia & cathedra una monstretur.*

Nota: Christus hìc duabus metaphoris promittit; ut ait S. Hieronymus, Petro Ecclesiæ principatum dandum illi post suam mortem ac resurrectionem. Joannis 21. v. 16. cùm illi dixit: *Pasce oves meas*. Prima metaphora est fundamenti, sive petræ fundamentalis. Quod enim in ædificio est petra & fundamentum, hoc in corpore est caput, in civitate rector, in regno rex, in Ecclesia Pontifex. Secunda est clavium: claves enim non nisi regibus vel gubernatoribus dantur.

Ædificare Ecclesiam super hanc petrã, quid

Nota secundò: Aedificare Ecclesiam super hanc petram, duo significat. Primò, huic lapidi rationali, scilicet Petro quasi capiti omnium Apostolorum, & totius Ecclesiæ curam & regimen proximè post Christum incumbere. Ita S. Chrysostomus hom. 55. S. Ambrosius

VERS. 7. Mar. 7. 6. HYPOCRITÆ, BENE PROPHETAVIT DE VOBIS ISAJAS, DICENS.] Scribas vocat hypocritas, quia exteriùs præ se ferebant sanctitatem, videbanturque religiosiores cæteris, cùm interiùs essent irreligiosi, avari, & impii; nam suæ avaritiæ prætexebant *corban*, id est, Dei oblationem, & cultum.

VERS. 8. Mar. 7. 6. POPULUS HIC LABIIS ME HONORAT, COR AUTEM EORUM LONGE EST A ME] Arabicus. *Hic populus propinquus est mihi ore suo, & honorat me labiis suis, & cor ejus est distans à me.*

VERS. 9. Mar. 7. 7. SINE CAUSA AUTEM COLUNT ME, DOCENTES DOCTRINAS, ET MANDATA HOMINUM] Arabicus: *Et colunt me frustrà, & docent doctrinam mandatorum hominum*. Citat Isajæ cap. 29. v. 13. ubi illa explicui.

VERS. 10. Mar. 7. 14. ET CONVOCATIS AD SE TURBIS, DIXIT EIS: AUDITE, ET INTELLIGITE (ego vos docebo de vera animæ munditie vel immunditie, ut dediscatis quod Scribæ vos docuere, scilicet animam fieri immundam ex manibus vel cibis immundis.

VERS. 11. Mar. 7. 15. NON QUOD INTRAT IN OS COINQUINAT (Græcè κοινοῖ, id est *communicat*; communem facit, id est coinquinat: cibi enim immundi & coinquinati communes erant omnibus, etiam immundis, mundi verò proprii erant solis mundis; hi soli enim iis vesci poterant. Hinc commune idem est quod immundum, ut patet Actor. 10. 15.) HOMINEM, SED QUOD PROCEDIT EX ORE, HOC COINQUINAT HOMINEM] q.d. Scri-

Error Scribarum. bæ vos, ò populi, docent, non licere illotis manibus comedere, eo quòd illotæ manus & immundæ immundum faciunt cibum: cibus autem immundus faciat animam immundam, id est, Deo ingratam, & invisam. Verùm errant, quia non quod extrinsecus intrat in os, sed quod intrinsecus exit de ore, & consequenter de corde, si immundum sit, hoc coinquinat hominem, uti explicat Christus vers. 19. Peccatum enim adeò debet esse voluntarium, ut, nisi sit voluntarium non sit peccatum, ait S. Augustinus; sic & virtus, nisi sit voluntaria, non est virtus.

Vide? Error hic Scribarum oriebatur ex eo, quòd Levit. C 11. caro porcina, cæterique cibi ibidem vetiti, ideòque immundi, vocantur execrabiles & abominandi, dicunturque polluere animam. Unde vers. 42. sancitur. *Nolite contaminare animas vestras* esu immundorum. Et vers. 40. *sancti*, id est mundi *estote* in comedendo, *sicut ego sanctus*, id est mundus, *sum*. Et mox. *Ne polluatis animas vestras in omni reptili* comedendo, quæ omnia crassè accipiebant Scribæ, quasi ipsi cibi immunditiem afflarent animæ, eo quòd anima illos tangat in stomacho, dum eos digerit; sicut immunda animalia lege veteri, immundum legaliter, & irregularem faciebant eum, qui illa tangebat. Verùm errabant, tum quia illa immunditia erat legalis & corporea, nec animam peccato inquinabat: tum quia cibus non est capax peccati, sed sola voluntas. Cùm ergo cibus nullum in se habeat peccatum, quomodo illud afflabit animæ & voluntati?

Lepida Turcæ vinum bibituri exclamatio. Sic Pythagoras & Plutarchus tract. de Esu carnium & lib. 8. Sympos. cap. 10. docent abstinendum esse à carnibus & fabis, quòd hæc animam contaminent. Idem dicunt Turcæ de vino sibi à Mahomete in Alcorano D vetito. Refert Buisbequius Legatus Imperatoris apud Turcarum Imperatorem, se vidisse Turcam, qui, cùm ei propinaretur vinum, cujus ille erat avidus, ingentem clamorem edidit. Rogatus cur? Inclamo, inquit, animæ meæ, ut à stomacho in pedes secedat, ne vino lege nostra vetito, quod bibiturus sum, polluatur. Sic tempore Christi & Apostolorum primi hæresiarchæ, ex Judæis oriundi, & judaizantes, ut Simon Magus, Saturninus, Ebion, ac posteà Manichæus, Marcion & Eucratitæ docuere vinum & carnes non esse creatas à Deo, sed à diabolo, ideòque natura sua esse malas & cavendas, eorumque esu & usu animam maculari & contaminari: prætertim quòd nonnulli ex eis dicerent, cum carnibus animalis animam ipsam comedi, illamque esse rationalem, ideòque piam, vel impiam. Audi S. Epiphanium hæresi 64. *Edentem carnes Manichæus animam edere dicit, & esse ipsum reum, ut & ipse tale quid fiat: si taurum edat, ut taurus fiat: si porcum edat, porcus fiat; & sic de reliquis. Quapropter ab animatis ab-*

A *stinent isti*. Contra hos ait Apostolus venturos impostores, qui doceant *abstinere à cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione*, &c. *Quia omnis creatura Dei bona est, & nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur*. 1. Timoth. 4. 4. Vide ibi dicta. Quare perperam hoc loco abutuntur hæretici contra jejunia ab Ecclesia indicta; Ecclesia enim non prohibet carnes die jejunii, eo quòd ipsæ in se malæ sint, sed ad refrænandam gulam & luxuriam, & ad exercendam pœnitentiam simul cum obedientia. Si quis ergo in die jejunii comedat carnes, peccat, non quòd carnes, sed quòd ipsa inobedientia & intemperantia comedentis coinquinent animam. Simili enim modo olim Judæi comedentes carnem porcinam, vel alium cibum lege vetitum, peccabant & polluebant animam, non per carnem, sed per inobedientiam; juxta illud paulò antè citatum: *Nolite contaminare animas vestras*. Levit. 11.

TUNC ACCEDENTES DISCIPULI EJUS, DI- VERS. 12.
B XERUNT EI: SCIS QUIA (quòd) PHARISÆI AUDITO VERBO HOC SCANDALIZATI SUNT] *Tunc*, quando scilicet dimissis turbis Christus cum suis in domum venerat, ut patet Marci 7. v. 17. *scandalizati*, id est, offensi sunt, quia Pharisæi omnem suam sanctitatem ponebant in externis lotionibus manuum, &c. quare audientes illas à Christo despici & confutari indignati sunt, quòd illis nomen sanctitatis adeò ab ipsis expetitum adimeret. Non tamen ausi sunt hiscere, & Christo contradicere, quia nimis solida ratione ab illo fuerant convicti, tum hic, tum paulò antè in *corban*, nec satis intelligebant sententiam Christi, utpote qui more suo eis parabolicè, hoc est, obscurè loquebatur, dicens: *Non quod intrat in os, sed quod procedit de ore coinquinat hominem*.

AT ILLE RESPONDENS AIT: OMNIS PLANTA- VERS. 13.
TIO, QUAM NON PLANTAVIT PATER MEUS CÆLESTIS, ERADICABITUR] *Plantatio*, id est planta, semen, frutex, arbor, per quam S. Hilarius, Chrysost. & Theophyl. accipiunt doctrinam, q.d. Doctrina Pharisæorum de cibis immundis animam polluentibus, à me confutabitur & eradicabitur. Melius alii per plantam accipiunt homines: hi enim sunt plantæ plantatæ à Deo in paradiso, sed vitiatæ à serpente, replantantur ab eo cum Christo, qui est arbor vitæ, per fidem & gratiam inseruntur, tuncque proferunt fructus bonorum operum vitæ æternæ meritorios, secus autem manent arbores steriles, vitiatæ & corruptæ, ideòque eradicandæ, & in ignem æternum mittendæ, uti eisdem Pharisæis comminatus est Joannes Baptista Matth. 3. vers. 10. Ipsi enim Christo, ac consequenter Deo Patri, quasi hostes jurati semper se opposuere. Jansenius per plantas has à Deo non plantatas accipit reprobos. Verùm non est verisimile Christum eos, cùm nobis incogniti & incerti sint, voluisse hoc sermone demonstrare, aut hujus Pharisæorum malitiæ causam in Dei reprobationem rejicere, itaque illam quasi excusare. Homines ergo perversos, scilicet, Scribas & Pharisæos, qui se malas plantas propria voluntate fecerunt, ideòque exscindendæ, & in ignem gehennæ mittendæ sunt, ni convertantur, intelligit. Ita Sanctus Hieronymus & Origenes homil. 1. in Jeremiam, Maldonatus, & alii.

SINITE ILLOS, CÆCI SUNT, ET (Græca, Sy- VERS. 14.
rus, Arabicus, & Latini aliqui omittunt τὸ &, ut sermo sit strictior & nervosior) DUCES CÆCORUM, CÆCUS AUTEM, SI CÆCO DUCATUM PRÆSTET, AMBO IN FOVEAM CADUNT] q.d. Sinite Scribas scandalizari, nolite curare, quòd offendantur mea doctrina & correctione, quia ipsi sunt cæci; non enim vident lumen veritatis, legis & fidei à me exhibitum, sed in sua cæcitate & errore, quo sanctitatem in lotionibus, cæterisque rebus externis collocant, sunt obstinati & incorrigibiles, suntque *duces cæcorum*, scilicet populorum & turbarum, quos hunc errorem docent, & in foveam gehennæ secum trahunt. Quare ego apud turbas, quæ adhuc illuminari & corrigi possunt, hunc eorum errorem palàm ostendi & redargui, ut eum caveant. Docet hic Christus contemnendum esse scandalum Pharisæorum, scilicet cùm quis sua malitia & perversa obstinatio-

natione scandalizatur & offenditur. Nam, ut ait S. Gregorius hom. 7. in Ezech. *Si de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur nasci scandalum, quàm veritas relinquatur.*

VERS. 15. Mar. 7. 17. RESPONDENS AUTEM PETRUS (quasi antesignanus Apostolorum) DIXIT EI: EDISSERE NOBIS PARABOLAM ISTAM] id est, istum obscuriorem sermonem (vide dicta cap. 13. 35. & Proverb. 1. 1.) quo dixisti: *Non quod intrat in os, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* Quid est enim ex ore procedens, quod coinquinat hominem? & si foras emittitur, quomodo interna animæ coinquinat?

VERS. 16. Mar. 7. 18. AT ILLE DIXIT; ADHUC ET VOS SINE INTELLECTU ESTIS?] ἀσύνετοι, id est, expertes intelligentiæ, insipientes, non intelligentes, q. d. Cap. 5. & 6. fusè vos docui, quibus in rebus mentis puritas vel impuritas consistat, ac speciatim verba iracunda, maledica, contumeliosa, perjura, quæ ex ore procedunt, contaminare hominem: quomodo ergo id obliti estis, nec intelligitis?

VERS. 17. Mar. 7. 19. NON INTELLIGITIS, QUIA (quòd) OMNE QUOD IN OS INTRAT, IN VENTREM (stomachum) VADIT, ET IN SECESSUM EMITTITUR?] Ex hoc Christi dicto, Porphyrius & Julianus apostata calumniabantur Christum, tamquam Physicæ ignarum, teste S. Hieronymo, eo quòd non omnis cibus, qui in os intrat, in secessum emittatur, sed pars ejus melior vertatur in substantiam comedentis, eumque alat & augeat. Quibus respondet Sanctus Hieronymus, aitque: *Hi dum volunt alterius imperitiam reprehendere, ostendunt suam. Quamvis enim tenuis humor & liquens esca in corpus fundatur, tamen cùm in venis & artubus concocta fuerit, & digesta per occultos meatus corporis, quos Græci πόρους vocant, ad inferiora dilabitur, & in secessum vadit.*

Verùm hoc cautè & cum grano salis accipiendum, scilicet quòd pars aliqua per poros evanescat, vel in secessum emittatur. Omnis enim cibus non totus, sed secundùm aliquam sui partem impuriorem & fæculentiorem in secessum emittitur. Prima enim cibi digestio & conversio in chilum fit in stomacho, ubi partes crassæ & ineptæ nutritioni corporis egeruntur per fæces in secessum. Secunda digestio fit in hepate, ubi chilus vertitur in sanguinem, partium verò inutilium secretio & egestio fit per urinam. Tertia digestio fit in singulis membris, quæ sanguinem ex hepate per venas acceptum sibi assimilant, convertuntque in carnem, ubi egestio partium inutilium fit per poros, per quos partes sanguinis ad carnem ineptæ expelluntur per sudores, vapores, & exhalationes. Unde Marcus cap. 7. v. 19. addit: *Exit in secessum, purgans omnes escas.* Sensus ergo Christi est, q. d. Adeò cibus illotus vel immundus non inquinat animam, uti docent Scribæ, ut omne id, quod in cibo immundum & impurum est, homo per fæces ejiciat, & in secessum emittat: quod ergo restat, purum est, & in purum chilum, sanguinem, carnemque vertitur. Ergo illum, & per illum animam inquinare nequit.

Triplex cibi digestio & egestio.

Porrò docent medici, ipsaque experientia constat, in stata ætate, putà in viris signum sanitatis esse, cum quis tantum ferè per fæces, urinam & sudores egerit, quantum per cibum ingessit; quia tunc corpus est in statu, ita ut non augeatur, nec crescat, sed prioribus carnis partibus calore naturali resolutis & diffluentibus, succedunt aliæ meliores & novæ ex alimento & cibo: quare hic totus non egeritur saltem tunc; nam in carnem versus suo tempore consumetur, diffluet & egeretur, uti cæteræ priores carnis partes. Addit S. Chrysostomus & Salmeron, Christum alludere & argumentari ad hominem, scilicet ad errorem Judæorum, qui censebant cibum immundum ex se exhalare tetrum odorem ad cor, in quo solo putabant Judæi animam residere, itaque per cor animam ipsam polluere: quare hominem non esse mundum, nisi plenè facta sibi digestione & egestione; omnem enim cibum, uti ingestus est, ita vicissim egeri, q. d. Christus: Omnis cibus secundùm vos, ò Judæi, tandem egeritur in secessum: ergo secundùm vos nequit inquinare animam, utpote quæ cum à se repellat, & rejiciat.

Signum sanitatis.

Ex hac Christi sententia ortus est error Magistri sententiarum, qui lib. 2. dist. ult. in fine docet singulos homines ex Adamo trahere exiguam carnis particulam, ac per eam contrahere ex eodem peccatum originale, *in quo omnes peccaverunt*, Rom. 5. hanc autem particulam multiplicari in se, & per se ipsam augeri (utpote quæ sola cuique homini sit substantialis) non verò ex cibo, cibum enim tantùm esse fomentum hujus particulæ, non verò alimentum vel augmentum, sed totum in secessum emitti, vt ait hìc Christus, ideoque hanc particulam solam resurrecturam in die judicii. Hinc rursum colligit Christum, licèt natum ex Adamo, non tamen ex eo contraxisse peccatum originale, quia particula, quam ipse traxit ex illo, pura fuit & immunis ab omni vitio & peccato. Hæc omnia probare nititur ex hisce Christi verbis. Verùm hæc fusè confutat D. Thomas 1. p. q. ult. art. 1. & Scholastici ibidem. Etiamsi enim Adam habuisset corpus instar montis, non tamen illud sufficisset ad continendum tot particulas, quot tot millenis millionibus hominum, qui ex eo assiduè nascuntur, sigillatim suggerenda forent. Rursum particulæ illæ deberent esse incorruptibiles, cùm tamen caro omnis citò corrumpatur. Quare plerique hominum nil prorsus materiæ trahunt ex Adamo, contrahunt tamen eo eo peccatum originale; quia in eo fuerunt causaliter secundùm seminalem rationem, quia scilicet ex eo per continuam generationem propagantur ut filii.

Error Magistri sententiarum.

Denique impurè & ineptè hæc Christi verba torquet Oecolampadius contra realem præsentiam carnis Christi in Eucharistia, dicens: Si caro Christi est cibus noster; ergo ut cibus in secessum emittitur, quod absit. Sed respondet Roffensis lib. 5. contra eum cap. 29. Christi corpus, cùm in Eucharistia sit modo indivisibili & impatibili à nobis comedentibus in se non dividi, non alterari, non concoqui, ut caro communis concoquitur, ac consequenter non habere fæces, quæ emittantur; omnis enim concoctio & mutatio fit in speciebus panis & vini, non in corpore Christi.

Tropologicè disce hic, quàm contemnenda sunt oris oris & gustus nitores, lautitiæ & deliciæ, utpote quæ illicò in spurcum ventrem vadant, qui illas corrumpit, & in fæces fordesque convertit adeò abominandas, ut nemo eas videre, tangere, vel odorari sustineat, sed in latrinas projiciat. Quare ne sit tibi curæ, de quàm pretiosis cibis stercus conficias, ait S. Hieron. nam quò pretiosiores & delicatiores sunt cibi, eò post digestionem & egestionem magis sunt fœtidi & abominabiles. Exemplum illustre recenset B. Petrus Damiani lib. 7. epist. ad Blancam Comitissam, de uxore ducis Venetorum, quæ in summis deliciis nutrita, adhuc vivens computruit, adeò ut nemo intolerabilem ejus fœtorem ferre posset. Unde concludit: *Quid ergo sit caro, doceat ipsa caro; quodque perhibet mortua, testetur & viva.*

Tropolog.

Uxor ducis cujusdam Venetorum præ deliciis vivens computruit.

VERS. 18. Marc. 7. 20. QUÆ AUTEM PROCEDUNT DE ORE, DE CORDE EXEUNT, ET EA COINQUINANT HOMINEM) *De Corde*, id est, ex ratione & voluntate, cujus symbolum, imò sedes & officina est cor. Cor enim subministrat spiritus vitales & animales intellectui necessarios ad intelligendum, & voluntati ad amandum: imò Galenus docet sensum communem, qui intellectui proximè subservit, esse in corde, licèt Aristoteles veriùs censeat eum esse in cerebro, sed cor cerebro subservit, & spiritus submittit.

Sensus communis an in corde?

VERS. 19. Mar. 7. 21. 22. DE CORDE ENIM EXEUNT COGITATIONES MALÆ, HOMICIDIA, ADULTERIA, FORNICATIONES, FURTA, FALSA TESTIMONIA, BLASPHEMIÆ) Sicut enim ex fonte ebulliunt aquæ, sic ex corde, id est ex voluntate, pravo affectu luxuriæ, vel iræ imbuta, scaturiunt malæ cogitationes libidinis, vel vindictæ, quæ ex corde in os ebulliunt, dum easdem eloquimur; & ex ore in opus erumpunt, dum easdem reipsa perpetramus.

HÆC SUNT QUÆ COINQUINANT HOMINEM, NON LOTIS AUTEM MANIBUS MANDUCARE NON COINQUINAT HOMINEM) Hæc est conclusio, & quasi ἐπιμύθιον, id est postfabulatio, sive postparabola pandens finem & scopum parabolæ, qui hic est ostendere, quòd manus illotæ, & cibi illoti vel immundi non con-

contaminant hominem, sed sola impura & prava voluntas. Hinc liquet Scribas existimasse, quod ipse cibus illotus vel immundus pollueret comedentis animam, uti dixi vers. 2. & 3. Nam alioqui Christus hic non vituperat lotionem manuum ante mensam in se, cùm illa ab olim omnium Gentium usu sit recepta, tum ad munditiem, tum ad sanitatem, tum ut internæ puritatis convivas admoneat. Unde Virgil. Æneid. 1.

Dant manibus famuli lymphas, Cereremq; canistris
Expediunt, tonsisq; ferunt mantilia villis.

Lavabant manus antiqui. Hinc illotis manibus accumbere, sordidum, illiberale & agreste putatur, ac convivis nauseam creat. Quocirca olim non solùm sacerdotes, sed & fideles omnes ante orationem lavabant manus. Unde illud: *Lavantes puras manus.* 1. Tim. 2. 8. nam olim fideles Eucharistiam non ore, sed manu excipiebant, & ori admovebant. Vide ibi dicta.

Moraliter disce hìc quàm cuilibet formandum, ornandum, & custodiendum sis cor, utpote quòd sit officina omnis mali & boni, omnis vitii & virtutis. Quocirca senex ille apud Moschum in Prato spirit. c. 110. hoc singulare suis dabat monitum: *Esto janitor cordis tui*, ut nil nisi te conscio, tuaque ratione probante, in illud ingrediatur, vel egrediatur. Et Salomon: *Omni*, ait, *custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit*, Proverb. 4. v. 23. Vide ibi dicta.

VERS. 21. Marc. 7. 24. ET EGRESSUS INDE JESUS SECESSIT IN PARTES TYRI ET SIDONIS] Ut declinaret iras & odia Scribarum, utque Gentilibus, quales erat Tyrii, suam doctrinam & miracula, quæ Judæi & Scribæ aspernabantur, impertire inciperet; sicque reprobatis Judæis, utpote incredulis & perfidis, prædicationem & Ecclesiam suam transferret ad Gentes, reipsa docens Apostolos, ut id facerent, uti & fecerunt Actorum cap. 13. v. 46. Voluit tamen hoc latere, ut ait Marcus, tum quietis causa, ut ait Euthymius, tum ut honorem & gloriam fugeret, tum ne graviùs contra se Judæos concitaret, eisque ansam cavillandi daret, quòd ipse non esset Messias Judæis promissus, utpote qui iis relictis ad Gentes diverteret. *In partes*. Syrus, *in fines*. Phœnicia enim, cujus caput erat Tyrus, confinis erat Judææ. Tyrus vergebat ad Austrum, Sidon verò ad Aquilonem. Unde utrimque multi ex Tyro & Sidone exciti fama doctrinæ, & miraculorum Christi, ad eum turmatim confluebant.

VERS. 22. Marc. 7. 25. ET ECCE MULIER CHANANÆA A FINIBUS ILLIS EGRESSA CLAMAVIT, DICENS EI: MISERERE MEI DOMINE FILI DAVID: FILIA MEA MALE A DÆMONIO VEXATUR] *Chananæa*, non ex Cana Galilææ, sed ex Chananæis posteris Chanaan filii Cham, filii Noe oriunda; Chananæi enim fuere populus unus è septem, qui Palæstinam juxta mare, ut patet Numer. 13. v. 30. olim incoluere, & ab Hebræis duce Josue fuere expulsi, sed non ex tota; nam mansere in Phœnicia, putà in Tyro & Sidone, quam numquam expugnare potuere Hebræi. Unde Chanaan filii Cham primogenitus filius vocatus est Sidon, Sidonis urbis conditor, Genes. 10. v. 15. Chananæi ergo idem sunt quod Phœnices. Sic enim Septuag. Josue 5. v. 1. pro *reges Chanaan* vertunt *reges Phœniciæ*. Hinc Marcus cap. 7. v. 26. *Chananæam* hanc vocant *Syrophœnissam* (Syrus, ex *Punicia Syriæ*, id est ex *Phœnicia*, ut habet Arabicus) vel ut quædam Græca habent *Syram Phœnissam*, quia scilicet erat ex illa Phœniciæ parte, quæ Syriæ est conterminal; aut potiùs quia Syria complectebatur Phœniciam, vicinasque regiones omnes, quæ à mari mediterraneo usque ad Euphraten interjacent. Erant enim & alii Phœnices extra Syriam, ut Libyophœnices & Pœni, sive Afri, qui Punica lingua, quæ Hebraicæ est vicina, teste S. Hieronymo & Augustino utebantur, quos ex Phœnicibus oriundos nomen pariter ab eisdem excitasse, non est dubium. Rursum Marcus Chananæam hanc vocat Ἑλληνίδα, id est, *Græcam*, Arabicus, *Græcam Syram*, licèt enim Phœnicissa esset & Syra; dicitur tamen Græca, quia in novo Testamento, maximè apud Paulum, ut patet ad Roman. 1. v. 17. Galat. 3. v. 28. omnes Gentiles vocantur Græci, quia Græci olim denominabantur Phœniciæ & Syriæ; ideòque lingua eorum Græca latissimè, & ad Syriam usque porrigebatur. Ita S. Augustinus epist. 200. Nam Alexander Magnus difficili, & longa septem mensium obsidione, cœpit Tyrum in mari sitam, ideòque duo millia Tyriorum crucifixit, teste Q. Curtio lib. 4.

Chananæa erat ex Chananæis. *Syrophœnissa.*

CLAMAVI (magna vox magni affectus & desiderii est index) MISERERE MEI] id est meæ filiæ: ipsam enim amo ut me: quare ipsius cruciatus est meus cruciatus, imò mallem ipsa cruciari, quàm videre illam torqueri. Quare misericordiam liberationis à dæmone, quam ipsi contuleris, mihi contuleris. Parentes enim magis amant filios, quàm ab iis amentur; cujus rei causam dat Aristot. in Oeconom. quòd amor descendat, quodque parentes optent filios sibi superesse, ut post mortem in iis quasi vivant, & quasi immortales sint, ac æternitatem quamdam, quam in seipsis habere nequeunt, in filiis & nepotibus assequantur. Hic est maternus pietatis affectus, qui filiæ sanitatem à Christo meruit, & impetravit. *Parentum amor major quàm filiorum. Cur?*

FILI DAVID] id est, ò Messia, cujus proprium est opus miserorum misereri, ac ex iis dæmones ejicere, & homines sibi Deoque restituere, uti prædixerunt Prophetæ, & communi voce prædicant Judæi. Chananæa cognovit Christum esse Messiam, partim ex fama communi, partim ex instinctu Dei.

FILIA MEA MALE A DÆMONIO VEXATUR] Arabicus: *Malum habebat dæmonium*. Græcè δαιμονίζεται, id est, dæmoniaca, à dæmone agitatur. Dæmon enim membra eorum, quos possidet, distorquet, laniat, cruciat cum ingenti possessorum dolore, & intuentium horrore: animam verò horrendis phantasmatibus & spectris, ac timoribus, mœroribus, & angoribus affligit: dæmon enim in Deum, ac consequenter in hominem, qui est imago Dei, immensum habet odium: unde eum lædit & cruciat quantum potest. Chananæa non addit, veni, & libera eam, sed tantùm malum filiæ Christo repræsentat, reliquum ejus prudentiæ & charitati committit, confidens illum opem filiæ modo convenienti allaturum: qua in re magnam tum animi resignationem, tum fiduciam in Christum ostendit.

QUI NON RESPONDIT EI VERBUM] Ut ejus fidem, spem, humilitatem, & constantiam probaret, augeret: &, ut ait Chrysostomus, aliis patefaceret, imitandamque proponeret. VERS. 23.

ET ACCEDENTES DISCIPULI EJUS ROGABANT EUM, DICENTES: DIMITTE EAM (concedendo ei quod petit, scilicet filiæ à dæmone liberationem) QUIA CLAMAT POST NOS] Arabicus: *In vestigiis nostris*; iis enim insistit, assiduèque sequitur nos clamando & obtestando pro salute filiæ: libera ergo & illam à dolore & labore clamandi, ac te & nos à molestia audiendi, ne nobis aures obtundat. Verùm *ex corde desiderante ac fervente gemitus inenarrabiles emittuntur, quibus velut suavi musica Christus demulcetur*. ait S. Augustinus epist. 121. cap. 15.

Dices: Marcus cap. 7. v. 2. dicit eam intrasse in domum, ibique ad pedes Christi procidisse. Respondet S. August. lib. 2. de Cons. Evang. cap. 49. Chananæam priùs in domo Christum obsecrasse, ut ait Marcus, deinde Christo exeunte è domo illum secutam idem à Christo flagitasse. Veriùs tamen videtur illam priùs in via, ut hìc dicitur, deinde in domo, ut indicat Marcus, supplicasse Christo. Ita Jansenius, Salmeron, & alii.

IPSE AUTEM AIT: NON SUM MISSUS, NISI AD OVES, QUÆ PERIERUNT (Arabicus, *errantes*) DOMUS ISRAEL] Syrus, *quæ aberrarunt à domo Israel*; ut scilicet solis Israelitis, quibus quasi ovibus pascendis à Deo promissus est Messias, quasi pastor corporalem mei præsentiam, ac per consequens Evangelii & miraculorum meorum gratiam exhibeam. Unde Christus à Paulo Roman. 15. 8. vocatur minister circumcisionis, id est circumcisorum, sive Judæorum doctor. Ita S. Hilar. & S. August. tract. 31. in Joannem. VERS. 24.

AT ILLA VENIT, ET ADORAVIT (supplex flexis ante Christum genibus) EUM DICENS: DOMINE, ADJUVA ME] Chananæa à Christo repulsam passa, non restitit, nec spem abjecit, sed fortiùs institit, majoremque spem concepit, ac validiùs clamavit, imò constanter Christum secuta est usque in domum, ut habet Marcus c. 7. v. 24. & 25. atque hac sua constantia, humilitate & perseverantia meruit exaudiri. Deus enim invocatus sæpè ini- VERS. 25.

Deus cur sæpe in initio preces non exaudit? pè initio non exaudit, ut orans preces & vota continuet & augeat, utque beneficium, quod petitur, eò gratiùs accidat, quò magis fuit desideratum, & diutiùs postulatum: persevera ergo in oratione, & impetrabis: perseverantibus enim Deus nil negat, ut patet in Chananæa hac: fuit enim ipsa *pertinax in precibus*, *sapiens in responsis*, *fidelis in verbis*, ait S. Ambrosius lib. 5. in Lucam sub finem.

VERS. 26. Marc. 7. 27. QUI RESPONDENS AIT: NON EST BONUM (Græcè καλὸν, id est honestum, decens, congruum) SUMERE PANEM FILIORUM, ET MITTERE) Græcè βαλεῖν, id est *proiicere*; Syrus, *obiicere*) CANIBUS) Loquitur Christus more Judæorum, qui Gentiles (qualis erat Chananæa) quasi vilissimos idololatras appellabant canes. Est hæc secunda Chananææ repulsa à Christo facta, illaque priore acrior; pungit enim illam vocando canem, cui projici solet frustum panis. Panem intelligit non corporalem, sed spiritualem, scilicet Evangelii & miraculorum suorum gratiam: hæc enim Judæis solis, quasi fidelibus & filiis à Deo erat promissa. Unde Marcus c. 7. v. 27. addit Christum dixisse: *Sine priùs saturari filios*, q.d. Sine ut priùs sanem omnes Judæos à me opem postulantes. Pari modo Christus sæpè animas sanctas, dum aliquid desiderant, pungit, humiliat, & mortificat, ut humiliùs & ardentius idipsum postulent, itaque impetrent. Sapienter S. Chrysost. hom. 30. in Genes. *Sive*, inquit, *consequamur quod petimus, sive non consequamur, perseveremus semper in oratione. Et non solùm gratias agamus, si consequamur, sed etiamsi repulsam passi fuerimus. Nam cùm Deus aliquid nobis denegat, non minus est, quàm si concessisset. Nescimus enim nos quæ nobis conducant; sicut ipse novit.*

VERS. 27. Marc. 7. 28. AT ILLA DIXIT: ETIAM DOMINE: NAM ET CATELLI EDUNT DE MICIS, QUÆ CADUNT DE MENSA DOMINORUM SUORUM) Tò *etiam* confirmantis est. Græcè enim est ναὶ, id est certè, profectò, q.d. Omnino ita est, verissimum dicis mi Christe. Agnosco enim me esse vilem canem, nec par esse, ut panis filiorum, id est gratia miraculorum Messiæ *Comparat se Chananæa cani.* Judæis promissi, mihi Gentili quasi cani detur; sed tamen canes & catelli (Græcè enim eadem est vox κυνάρια) solent edere de micis panum, quæ cadunt de mensa dominorum, & filiorum suorum: nutri ergo me ut catellam tuam, quia non possum relinquere mensam Domini mei, cujus catella sum; quod si pede vel fuste abigas, secedam; sed per aliam portam ut catella rursum intrabo, verberibus non cedam. Nullum erit verbum aut verber tam asperum, quod à te me abigat, aut divellat: non te dimittam, donec mihi des quod postulo. Da igitur, ò Domine benignissime, tantùm micam, id est minimam gratiam sanitatis filiæ meæ, quę velut una mica obiter tibi apud nos Tyrios & Gentiles excidat, & à me colligatur. Mihi, inquam, Gentili detur à te mica gratiæ & misericordiæ; Judæis verò filiis servetur integer panis promissionis & justitiæ. Stringit enim Chananæa Christum prudenter, modestè & nervosè sua ipsius sententia, atque humili fide & ratiocinio ipsum vinci volentem oratione & ratione vincit, ait S. Chrysost. imò Christum suis verbis irretit, comprehendit, & capit, q. d. *Si canis sum, non sum aliena*, inquit Chrysostomus, *canem me dicis, ergo nutri me ut canem, non possum relinquere mensam Domini mei.* Et S. Hieronymus, *Mira*, ait, *hujus mulieris fides, patientia, & humilitas prædicatur; fides qua credebat sanari posse filiam suam: patientia, qua toties contempta in precibus perseverat: humilitas, quòd se non canibus, sed catulis comparat. Scio, inquit, me filiorum panem non mereri, nec integros capere posse cibos, nec sedere ad mensam posse cum patre, sed contenta sum reliquiis catulorum, ut per humilitatem micarum ad panis integri veniam magnitudinem.* Rursum S. Chrysost. hom. 17. ex variis locis in Matth. *Non respuo opprobrium*, inquit, *tantùm accipiam vel escam canis. Tu fac quod debetur cani, quia canem me vocas, da mihi micas. O Domine, factus es advocatus meæ postulationis, abnegando promissis.* Et Victor Antioch. in Marci c. 7. *magni*, ait, *beneficii loco duco, vel in canum ordine haberi. Tantæ enim sunt mensæ Dominicæ opes, ut abundè mihi sat sit si justorum suorum micis frui liceat.*

Moraliter contemplare hic ideam perfectæ orationis, illamque imitare, Chananæa enim hæc docet nos orare *Decem virtutes orationi necessariæ.* primò cum magna *humilitate*, dum canem se agnoscit. Secundò, *fide*, quòd Christum vocet filium David, id est Messiam, Deum & Salvatorem Judæis promissum. Tertiò, *modestia*, quòd jus canum & suam miseriam proponit Christo, non tamen ex eo conclusionem inferat, ut Christus sanet filiam, sed in Christo faciendum relinquat: Quartò, *prudentia*, qua ipsum Christum suis verbis comprehendit, ac rationem contra se factam in ipsum leniter retorsit, illamque vertit in argumentum impetrandi. Quintò, *reverentia*, religione & devotione, qua genibus flexis supplicavit: Sextò, *resignatione*, qua non dixit: Sana filiam meam, *sed adjuva me* eo modo, quo tibi meliùs visum fuerit. Septimò, *fiducia*, qua Gentilis licet, seriò speravit se à Christo exauditum iri. Octavò, *ardore*, quo clamavit ad Christum. Nonò, *charitate*, qua pro filia, quasi pro seipsa sollicita intercessit, dicens: *Miserere mei*. Decimò, *constantia* & perseverantia, qua licèt secundò à Christo repulsa perstitit, & vehementiùs orando institit. Verè Chrysolog. serm. 100. *Meritò*, inquit, *quæ se canem confessa est, in hominem commutatur. Meritò adoptatur in filiam, levatur & honoratur ad mensam, quæ se sub mensa laudabili humilitate dejecit.* Chananæam hanc imitatus S. Laurentius Justinianus, primus Venetorum Patriarcha, moriturus sic Deum orabat: *Votum S. Laurentii Justiniani morituri.* *Felicium spirituum sedes affectare non ausim, qui speciem intuentur S. Trinitatis: portio tamen aliqua creaturæ tuæ postulat micas suavissimæ mensæ tuæ. Nimium mihi fuerit, & heu quàm nimium! si subtus calceos infirmi electi tui loculum aliquem huic pusillo servo tuo non negaveris.* Ita habet vita ejus apud Surium ad diem 8. Januarii, cap. 11.

TUNC RESPONDENS JESUS, AIT ILLI: O MULIER, MAGNA EST FIDES TUA: FIAT TIBI SICUT VIS) VERS. 28. Marc. 7. v. 29. 30. Marcus capit. 7. *Propter hunc sermonem vade, exiit dæmonium* (me expellente) *à filia tua*. Non potuit Christus dissimulare, seque continere, sed victus ratione & oratione Chananææ, quasi admirans exclamat: *O mulier, magna est fides tua; ideò*, ait S. Chrysostomus, *eam repulerat, ut ad hanc vocem rerum consequentia conveniret: ut fulgente corona mulierem ornaret. Magna*, id est, rara & eximia est fides tua, tum in se, qua, licet Gentilis, credis me esse Messiam salvatorem mundi; tum in suis effectis, putà virtutibus, scilicet humilitate, reverentia, charitate, constantia, & cæteris jam recensitis, quas ex se parit & producit fides magna; quare meruit impetrare quod petebat, & audire: *Fiat tibi sicut vis*, id est petis. Hæc verba, ait Chrysostomus, sunt similia illis: *Fiat firmamentum, & factum est*, Genes. 1. Unde sequitur: *Et sanata est filia ejus ex illa hora*. Vide hìc efficaciam ferventis orationis, qua Jacob luctans cum Angelo eum vicit, ab eoque obtinuit benedictionem, quam flagitabat, ideoque pro labore dictus est Israel, id est dominans Deo. Genes. 28. versic. 28 Oratio ergo facit nos Israeles, id est dominantes Deo.

Tropolog. Tropologicè filia vexata à dæmonio est anima tentata à diabolo, & peccato polluta, ait Rabanus, quæ proinde illicò debet suis viribus diffidere & fidere Christo, eumque invocare cum humilitate & compunctione, ut se canem, id est vilem peccatricem agnoscat, sed ita ut non desperet de venia, imò verò eo magis speret de Christi misericordia, quo major est ejus miseria. Magnum enim medicum decet magnos morbos curare, & magnum Deum magna operari, & magnum Christum magnos peccatores sanctificare & salvare.

Allegoricè. Allegoricè filia hæc Gentilis est Ecclesia Gentium, quæ à salute exclusa per Dei justitiam, in eam per fenestram misericordiæ irrupit effractis regni cælorum portis. Ubi magna facta est conversio: nam Judæi, qui priùs erant filii, ob infidelitatem in Christum facti sunt canes, juxta illud: *Circumdederunt me canes multi*. Psalm. 21. ideoque quasi canes comederunt ossa, id est literam S. Scripturæ: Gentes verò, quæ erant canes, facti sunt filii, comeduntque de mensa Christi panem Eucharistiæ, & sensum reconditum S. Scripturæ, quasi medullam & adipem frumenti. Ita S. Hieronymus.

ET SANATA EST FILIA EJUS EX ILLA HORA)

Marcus capit. 7. *Et cùm abiisset domum, invenit puellam* (liberam à dæmone, sed ejus vexatione fatigatam) *jacentem super lectum*, quasi jam quiescentem securam & lætam. Sic Theophylactus: Anima peccatrix per absolutionem Christi liberata à peccato, quiescit in lecto tranquillæ, serenæ & hilaris conscientiæ. Moralia perplura documenta ex historia colligit Jansenius in fine capit. 6. Concordiæ Evang. & Salmeron libr. 6. capit. 29. ad calcem, & Barradius libr. 10. capit. 14. & Vincentius Regius dilucidat. Evang. p. 3. libr. 5. cap. 2. Digress. morali 1. & 2.

VERS. 29. Mar. 7. 31. ET CUM TRANSISSET INDE JESUS, VENIT SECUS MARE GALILÆÆ: ET ASCENDENS IN MONTEM, SEDEBAT IBI) Tum secreti & quietis causa, tum ut in monte omnibus conspicuus, expectaret multitudinem ad se confluxuram, vel prædicationis, vel sanationis causa; omnibus ergo Christus se promptum ad benefaciendum exhibet & offert. Mysticè Glossa: *Mare*, inquit, *juxta quod venit, turbida hujus sæculi volumina significat, quod est Galilææ, cùm homines à vitiis ad virtutes transmigrant.* Et Sanctus Hieronymus: *Ascendit*, ait, *in montem ut quasi avis teneros fœtus provocet ad volandum.* Et Rabanus: *Ut scilicet auditores suos erigat ad superna & cælestia meditanda: sedebatque ibi, ut demonstraret non nisi in cælestibus requiem esse quærendam.*

VERS. 30. Mar. 7. 32. ET ACCESSERUNT AD EUM TURBÆ MULTÆ HABENTES SECUM MUTOS, CÆCOS, CLAUDOS, DEBILES, ET ALIOS MULTOS, ET PROJECERUNT EOS AD PEDES EJUS, ET CURAVIT EOS) *Debiles*, Græcè κυλλοὺς, id est mancos, membris captos. S. Joannes cap. 5. vers. 3. vocat ξηροὺς, id est aridos, qualis erat ille habens manum aridam. Matth. 12. 13. Unde Arabicus hic pro *debiles* habet *aridos*. *Et alios multos*, aliis morbis & vitiis corporis obnoxios: *& curavit eos* omnes. Ecce hic implet quod dixit versic. 26. nimirum Judæos quasi filios saturat pane miraculorum, cum Gentilibus quasi canibus ut Chananææ, micam tantùm dederit sanitatis.

Mysticè Glossa: *Muti sunt*, inquit, *qui non laudant Deum: cæci, qui non intelligunt viam vitæ: surdi, qui non obtemperant: claudi, per devia boni operis non rectè euntes: debiles sunt, qui infirmi sunt in bonis operibus.* Præclarè S. Petrus Chrysol. serm. 50. *Christus*, inquit, *venit suscipere infirmitates nostras & suas nobis conferre virtutes: humana quærere, præstare divina: accipere injurias, reddere dignitates: ferre tædia, deferre sanitates: quia medicus, qui non fert infirmitates, curare nescit: & qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem.*

VERS. 31. ITA UT TURBÆ MIRARENTUR, VIDENTES MUTOS LOQUENTES, CLAUDOS AMBULANTES, CÆCOS VIDENTES, ET MAGNIFICABANT DEUM ISRAEL) Quod exhibuisset eis Messiam tot beneficiorum & miraculorum patratorem, Israeli, id est Jacobo ac Abrahæ, eorumque posteris Israelitis promissum. Græca & Syra addunt κυλλοὺς ὑγιεῖς, id est debiles, seu mancos sanos, hoc est usui membrorum restitutos.

VERS. 32. Mar. 8. v. 1. & 2. JESUS AUTEM CONVOCATIS DISCIPULIS DIXIT: MISEREOR TURBÆ, QUIA JAM TRIDUO PERSEVERABANT MECUM, ET NON HABENT QUOD MANDUCENT: ET DIMITTERE EOS JEJUNOS NOLO, NE DEFICIANT IN VIA) Christus ægros sanat, jam tam sanatis, quàm sanis fame laborantibus cibos exhibet. *Vult enim*, ait S. Hieronymus, *pascere quos curaverat, & ablatis debilitatibus jam sanis offerre cibos.* Ita perfecta sunt misericordiæ Christi opera, ut nos similia facere doceat. *Misereor*, Græcè σπλαγχνίζομαι, Hebr. מרחמני *merachemani*, vcl נכמרו רחמי *nichmeru rachamai*, id est intimis visceribus commoveor & misereor turbam hanc, mei causam famentem: mei jejuna sequitur toto triduo. Vide hic ardens populi studium erga Christum, quem ita ejus doctrinæ intendit, ut cibi suique obliviscatur, ac vicissim indefessum Christi erga eos laborem & ardorem quòd toto triduo sine quiete, refectione & somno prædicet, & sanet ægros quoslibet in turba. Porrò Christus curat primo animas, deinde corpora. Idem faciat Prælatus, & pastor. Ad Christi enim providentiam pertinet implere illud à se sancitum: *Quærite primùm regnum cælorum; & justitiam ejus, & hæc omnia adiicientur vobis.* Matth. 4. 33. Sic S. Carolus Borromæus sui obliviscens, totum se sui populi obsequiis impendebat. Unde tempore orationis 40. horarum, integras 40. horas in templo prædicando, orando, celebrando, &c. sine somno & cibo perdurabat, ut habet ejus vita; nimirum mens Deo & divinis operibus intenta, famem non sentit, quia fide & charitate pascitur, juxta illud Christi Samaritanam instruentis: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, ut perficiam opus ejus.* Joan. 4. 34.

S. Caroli Borromæi labor assiduus.

QUIA TRIDUO JAM PERSEVERABANT MECUM, ET NON HABENT QUOD MANDUCENT) *Etsi enim*, ait S. Chrysostomus, *quando venerunt, cibos habuerunt; tamen consumpti jam erant, & propter hoc non in prima aut secunda die hoc fecit, sed in tertia; quando jam omnia erant consumpta, ut prius ipsi in necessitate constituti, cum ampliori desiderio susciperent quod fiebat.* Verùm in tanta multitudine verisimile est multos nil ciborum tulisse secum, ideoque per triduum mansisse jejunos, utpote illectos charitate & dulcedine Christi: *Deficient in via: quidam enim ex eis de longè venerunt*, ait Marcus cap. 8. versic. 3.

Mysticè Remigius: *Peccatores*, ait, *per pœnitentiam conversi, in cursu labentis sæculi perenne, si absque sacræ doctrinæ pabulo dimittantur*, Glossa verò: *Prius*, ait *Dominus aufert debilitates, & postea cibat, quia prius removenda sunt peccata, & postea anima verbis Dei nutrienda.*

VERS. 33. Mar. 8. 4. ET DICUNT EI DISCIPULI: UNDE ERGO NOBIS IN DESERTO (comparemus) PANES TANTOS, UT SATUREMUS TURBAM TANTAM) Arabicus: *Unde inveniemus panem in deserto, qui satiet hanc turbam? Tantos*, id est tam multos: æque enim multitudo, sive numerus est quantitas, ac magnitudo: quantitatis enim duæ sunt species: dividitur enim quantitas in continuam, qualis est magnitudo; & discretam, qualis est multitudo, sive numerus. Discipuli humana ratione rem metientes, putabant esse impossibile tot panes reperire in deserto, sed Christo in necessitate, cùm deficiunt humana præsidia, sufficiunt divina: interim discipulorum æstimatio impossibilitatis, illustravit hoc Christi miraculum.

ET AIT ILLIS JESUS: QUOT HABETIS PANES? AT ILLI DIXERUNT: SEPTEM, ET PAUCOS PISCICULOS) Syrus: *Modicum piscium minutorum.* Panes hi videntur fuisse Apostolorum, q.d. *Quos habetis panes*, ad familiam nostram alendam comportatos? quia enim Christus crebrò secedebat in desertum, hinc Apostoli aliquid annonæ secum deferebant, sed modicum & exile. Vide cap. 16. vers. 7.

SEPTEM) In priore panum multiplicatione capit. 14. vers. 17. erant quinque panes dumtaxat, hic verò sunt septem; sed Christo tam facile fuit multiplicare hos quàm illos: voluit verò variari numerum tam panum, quàm hominum, ne unum idemque videretur utrobique miraculum, sed duo.

Mysticè S. Bernardus sermon. de septem panibus, per eos accipit septem dona Dei. *Primus panis*, inquit, *verbum Dei, in quo vita hominum est, sicut & ipse testatur. Secundus panis obedientia est: Quoniam meus cibus est*, inquit, *ut faciam voluntatem ejus, qui misit me. Tertius panis meditatio sancta, de qua scriptum est: Cogitatio conservabit te. Et quæ alio in loco nominari videtur panis vitæ & intellectus. Quartus panis orantium lachrymæ. Quintus verò pœnitentiæ labor est. Sextus panis est jucunda unanimitas socialis: panis, inquam, ex diversis granis confectus, fermentatus utique sapientia Dei. Porrò septimus panis est Eucharistia: Quoniam panis*, inquit, *quem ego do, caro mea est pro mundi vita.* Idem sequenti sermone septem panes de Dei misericordiis interpretatur. Prima misericordia Dei, inquit, est quòd me à multis peccatis præservavit, in qua alioquin incidissem: secunda, quòd peccantem & peccata dissimulavit: tertia, quòd ad pœnitentiam excitavit: quarta, quòd pœnitentem recipit in gratiam: quinta, quòd dederit gratiam continendi, ne in pristina peccata relaberer: sexta, quòd dederit munus benè conservandi: septima, quòd indigno dederit ex tot beneficiis ad cælestia speranda præsumere. Idem serm. 3. simili modo mysticè septem misericordiarum fragmenta assignat.

Panes septem sunt dona Dei septem.

Septem panes, septem Dei misericordiæ.

ET

VERS. 35. Mar. 8. 6. ET PRÆCEPIT TURBÆ, UT DISCUMBERET SUPER TERRAM) Sedendo eo modo & situ, quo solent prandentes, sed sine mensa, vasisque mensalibus, uti fiebat in statu legis naturæ tempore Adæ. Christus enim sufficit ad sufficientiam, & ad necessitatem, non ad voluptatem & luxum.

VERS. 36. Mar. 8. v. 6. ET ACCIPIENS SEPTEM PANES ET PISCES, ET GRATIAS AGENS FREGIT, ET DEDIT DISCIPULIS SUIS, ET DISCIPULI POPULO) *Gratias agens*, Græcè εὐχαριστήσας, id est, cùm gratias egisset, invocando Dei Patris opem ad novam gratiam multiplicationis panum: Syrus: *laudavit Deum*. Qui enim gratus est, gratiasque agit de beneficio accepto, novum meretur accipere: Per synecdochen ergo sub gratiarum actione, velut una & prima orationis specie & parte, ceteras omnes intellige, ac præsertim postulationem novi concursus, ad novum hoc miraculum patrandum. Poterat Christus ut Deus per se, suoque nutu multiplicare panes; sed qua homo more suo orat Deum, ut vim ad hoc miraculum suggerat. Quare planè videtur Christus post gratiarum actionem, signando panes cruce, eos benedixisse, ac benedicendo multiplicasse sensim & continuè inter frangendum & distribuendum, uti fecit capit. 14. versic. 19. *Aspiciens in cælum*, inquit, *benedixit, & fregit, & dedit*. Unde Arabicus hîc pro *gratias agens* vertit *benedixit*, scilicet panem & pisces.

VERS. 37. Mar. 8. 8. ET COMEDERUNT OMNES, ET SATURATI SUNT: ET QUOD SUPERFUIT DE FRAGMENTIS, TULERUNT SEPTEM SPORTAS PLENAS) Tot scilicet, quot fuerant panes; ac proinde tantum panis superfuit, quantum initio Christo oblatum fuit, imò ampliùs: quælibet enim sporta (quæ onus est justum hominis, sive manus portantis) plusquam unum panem continebat; imò Fran. Lucas opinatur sportam, Græcè σπυρίδα, fuisse duplicem cophini, esseque onus, quod à duobus portatur. Arabicus tamen pro *septem sportas* vertit *septem cophinos*. Voluit Christus colligi fragmenta & micas, tum in memoriam miraculi, tum ut nihil de donis Dei deperiret, tum ut doceret nos esse frugi, & frugaliter Dei creaturis cibisque uti. Ex hoc Christi jussu in religionibus nonnullis statutum est, ut post mensam quisque micas suas in lancem colligat. Audi quid in vita S. Odonis Abbatis Cluniacensis capit. 14. narratur (extat apud Surium die 18. Novembris) *Micas ex panum sectione decidentes singuli diligenter colligebant, & ante lectionis finem cum benedictione sumebant: finita lectione, nec illas, nec cibum ullum quispiam capere ausus erat. Has autem micas aliis cibis sacratiores existimabant propter miraculum*. Hoc autem miraculum sic se habuit: Monacho moribundo, qui micas pro consuetudine non comedebat, cùm benè valeret, sed sinebat à mensa cadere, dæmon sacculum micarum plenum ostentavit sæpiùs, terrens hominem, & se crucis signo munire ac vociferari cogens. Ex eo die magno studio micæ illæ colligebantur. Ibidem capit. 17. narratur aliud miraculum, scilicet micas in manu religiosi eas studiosè asservantis, in margaritas fuisse conversas; quæ posteà ornamento cuidam Ecclesiæ intextæ sunt. Sanctus Franciscus in visu vidit se micas panum colligere, ac cælitus jussus ex omnibus unam hostiam conficere, eamque in fratres distribuere, vidit eos, qui illum respuebant, lepra notari: mox visioni explicationem hanc à Deo accepit: Micæ sunt verba Evangelica, hostia est regula, lepra est iniquitas. Ita S. Bonaventura in ejus vita capit. 3. in fine. Vide nostrum Julium Nigronium tract. de Cura Minimorum.

Micæ colligendæ, cur?

Monachus, qui micas non colligebat, in morte terretur.

Micæ in margaritas conversæ.

Visio Sancti Francisci.

VERS. 38. Mar. 8. 10. ERANT AUTEM QUI MANDUCAVERANT QUATUOR MILLIA HOMINUM EXTRA (præter) PARVULOS ET MULIERES) Vide dicta cap. 14. versic. 21. Moralia, quæ ibidem versibus præced. recensui, etiam huic loco & miraculo adaptanda sunt.

VERS. 39. Mar. 8. 10. ET DIMISSA TURBA ASCENDIT IN NAVICULAM, ET VENIT IN FINES MAGEDAN) Græcè *Magdala*. Arabicus *Magedal*. Sæpè enim literæ M & N liquescunt in L. uti ostendi Cantic. 6. 12. in voce *Sunamitis* & *Sulamitis*. *Magedan* est oppidum ultra mare Galilææ, situm juxta Gerasan: nunc Magedena regio dicitur, ait S. Hieronymus in locis Hebr. Marcus cap. 8. vers. 10. pro *Magedan* habet *Dalmanutha*, sive, quod unus idemque locus fuerit binomius, ut vult S. Augustinus, unde & nonnulli codices in Marco pro *Dalmanutha* habent *Magedan*: sive potiùs quòd hæc erant duo loca, sive oppida, sed vicina, ac Christus venerit in fines utriusque, quia appulit ad littus, quod utrique oppido vicinum erat. Perperam Brocardus Itiner. 2. censet *Magedan* esse *Medan*, id est aquas Dan, nimirum fontem, illum, ex quo Jordanis oritur, quem Josephus Phialam vocat: nam Medan & origo Jordanis longissimè distat à mari Galilææ, cui adjacebat Magedan. Perperam quoque nonnulli censent *Magedan* esse *Mageddo*, ubi cæsus est Josias rex Juda; nam Magedan est ultra Mageddo cis mare Galilææ, ac longè ab eo distat: adjacet enim torrenti Cison, ac vicinum est Cæsareæ & mari mediterraneo. Vide tabulas Geograph. Adrichomii. Hic versus spectat ad caput sequens. Unde multi ab eo inchoant c. 16. In Magedan enim contigit Scribarum petitio signi de cælo, quæ sequitur.

Magedan quid?

Magedan non est Medan.

Nec Mageddo.

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRimò Pharisæi à Christo petunt signum è cælo, quibus ipse dat signum Jonæ. Secundò vers. 6. monet discipulos ut caveant à fermento, id est mala doctrina Pharisæorum. Tertiò vers. 13. eos rogat, quem se esse censeant? Petrus respondit: Tu es Christus filius Dei vivi; *quare Christus promittit ei Ecclesiæ Petram, & claves cæli. Quartò vers. 21. prædicit suam passionem & resurrectionem, suosque vocat ad crucem.*

ET accesserunt ad eum Pharisæi, & Sadducæi tentantes: & rogaverunt eum, ut signum de cælo ostenderet eis. 2. At ille respondens, ait illis: Facto vespere dicitis: Serenum erit, rubicundum est enim cælum. 3. Et manè: Hodie tempestas, rutilat enim triste cælum. 4. Faciem ergo cæli dijudicare nostis, signa autem temporum non potestis scire? Generatio mala & adultera signum quærit: & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ. Et relictis illis abiit. 5. Et cùm venissent discipuli ejus trans fretum, obliti sunt panes accipere. 6. Qui dixit illis: intuemini, & cavete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum. 7. At illi cogitabant intra se dicentes: Quia panes non accepimus. 8. Sciens autem Jesus, dixit: Quid cogitatis intra vos modicæ fidei, quia panes non habetis? 9. Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum in quinque millia hominum, & quot cophinos sumpsistis? 10. neque septem panum in quatuor millia hominum, & quot sportas sumsistis? 11. Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis: Cavete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum? 12. Tunc intel-

intellexerunt, quia non dixerit cavendum à fermento panum, sed à doctrina Pharisæorum, & Sadducæorum. 13. Venit autem Jesus in partes Cæsareæ Philippi: & interrogabat discipulos suos, dicens: Quem dicunt homines esse Filium hominis? 14. At illi dixerunt: Alii Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii verò Jeremiam, aut unum ex Prophetis. 15. Dicit illis Jesus: Vos autem, quem me esse dicitis? 16. Respondens Simon Petrus, dixit: Tu es Christus, filius Dei vivi. 17. Respondens autem Jesus, dixit ei: Beatus es Simon Bar-Jona: quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est. 18. Et ego dico tibi: Quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam. 19. Et tibi dabo claves regni cælorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis. 20. Tunc præcepit discipulis suis, ut nemini dicerent, quia ipse esset Jesus Christus. 21. Exinde cœpit Jesus ostendere discipulis suis, quia opporteret eum ire Hierosolymam, & multa pati à senioribus, & Scribis, & principibus sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere. 22. Et assumens eum Petrus, cœpit increpare illum, dicens: Absit à te, Domine: non erit tibi hoc. 23. Qui conversus, dixit Petro: Vade post me satana, scandalum es mihi: quia non sapis ea, quæ Dei sunt, sed ea, quæ hominum. 24. Tunc Jesus dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. 25. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. 26. Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? 27. Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis, & tunc reddet unicuique secundùm opera ejus. 28. Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.

VERS. 1. Mar. 8. 11. ET ACCESSERUNT AD EUM (in Magedan capit. 15. ult.) PHARISÆI, ET SADDUCÆI (de quibus dixi capit. 3. 7.) TENTANTES: ET ROGAVERUNT, UT SIGNUM DE CÆLO OSTENDERET EIS) Idem rogarunt capit. 12. 38. Sed hic rursum rogant occasione miraculi multiplicationis panum, quod paulò antè Christus patrarat. Cùm enim hoc viderent passim à turbis, quæ præsentes, & panum participes fuerant, celebrari, ut illud apud populum elevarent, dixerunt illud signum esse terrestre, posseque à dæmone, qui in terra dominatur, fieri: insinuabant ergo Christum esse Magum, & ope dæmonis multiplicasse panes, ceteraque sua mira patrasse, ut colligitur ex capit. 12. versic. 24. Petunt igitur à Christo signum de cælo, ut Deus, qui regnat in cælo, per illud attestetur Christo, cum à se missum, & cælestem ejus esse doctrinam: quod si fecerit, se credituros in eum quasi Messiam, & populum in eamdem fidem inducturos. Sed Sadducæi, utpote Athei, censebant nullum posse dari signum è cælo à Deo, qui illorum opinione nullus erat: Pharisæi censebant posse dari hoc signum, sed non dandum à Christo, utpote qui vel non erat Messias, vel si erat, nollet eorum petitioni annuere, uti noluerat capit. 12. versic. 38. quare putabant se populo persuasuros, Christum non posse edere signum de cælo, ac consequenter non esse missum à Deo, sed à dæmone. Cetera vide explicata capit. 12. 38. Aliter Lyranus, qui censet Judæos astrologiæ judiciariæ deditos, petiisse à Christo signum, quo ex astris ostenderet se esse Messiam: in astris enim designasse, & quasi scripsisse Deum omnem suam providentiam circa res humanas, totumque ordinem universi. Verùm nihil tale hìc innuit Matthæus. Propriè videntur Pharisæi allusisse ad manna, ut colligitur ex Joan. 6. vers. 30. 31. q. d. O Jesu, multiplicasti quidem panes in terra, sed da signum è cælo, scilicet pluc manna de cælo, uti fecit Moses, sic ostendes te Mosi esse similem, novumque Evangelii tui legislatorem à Deo missum. Ita Remigius, Beda, Abulensis.

Pharisæi signum de cælo petunt à Christo. Cur?

VERS. 2. AT ILLE RESPONDENS, AIT ILLIS: FACTO VESPERE DICITIS: SERENUM ERIT (crastino manè) RUBICUNDUM EST ENIM CÆLUM) Ratio physica est, quod rubor cæli, id est aeris, indicet nubes esse raras, ideoque facilè tota nocte consumendas, vel dissipandas, ac consequenter manè fore serenum, utpote nube vacuum. Rubor enim est medius color inter nigredinem & albedinem. Nigredo nubium significat nubes esse spissas & densas, utpote per quas radii solis penetrare nequeant, ideoque opacas, & solutu difficiles: albedo indicat eas esse rarissimas, utpote per quas radii solis transpareut & tralucent. rubedo indicat eas

Rubor cæli vespere signum serenitatis. Cur?

A nec esse planè densas, nec rarissimas, sed rarescere; ideoque partim solem per eas transparere, partim excludi: rubedo enim habet aliquid nigredinis, & aliquid albedinis; ex utraque enim commista est: quatenus accedit ad nigredinem, solis radios excludit; quatenus accedit ad albedinem, eosdem admittit, & transmittit.

ET MANE: HODIE TEMPESTAS (erit pluviæ, aut venti) RUTILAT ENIM TRISTE CÆLUM) VERS. 3. Luc. 12. 56. Græcè est idem verbum, quod præcessit versic. 2. πυῤῥάζει, id est, *rubicundum est*; στυγνάζων, id est, *mæstitiam afferens cælum*. *Rutilat* ergo, id est *rubet*, ut vertit Syrus & Arabicus. Rutilus enim color est rubeus, quia rubedo rutilat, id est splendescit. Sic Ovid. 5. Metamorph. *Cruor rutilus*, inquit, id est rubeus: & *capilli rutili*, id est rubei. 2. Metam. *Et Mars rutillus*, id est rubeus & cruentus, apud Ciceronem in Somnio Scipionis: *Et flamma rutila*, id est rubea & splendens. 2. Fastor. Ratio physica est, quòd cælum, si vespere rubeat, indicet raras esse nubes, ideoque nocte, utpote quæ prolixa est, consumendas: sol enim occidens & B abiens nequit eas liquare: sin manè rubeat, indicat nubes esse raras quidem, sed tamen ita densas; ut à sole oriente nequeant consumi, sed illi resistant: quare mox à sole increscente & incalescente resolvendas in pluviam aut ventum. Ex eo enim quòd per penetrationem radiorum solis rarefactæ sunt, liquet eas viciniores esse, ut in pluviam aut ventum resolvantur à sole, quàm ut ab eo aliò propellantur. Audi de Præsagiis temporum Plinium libr. 28. capit. 35. *Si sol purus occidit, serenitatis signum est. Si occubuit pridie nitido cælo, & oritur eodem, tunc certius argumentum serenitatis. Si sol in ortu appareat major, quàm solet: si quasi cæruleo colore imbutus prodeat, vel occidat, imbrem; si igneo, Euros nuntiat. Cùm ante illius ortum rubescunt nubes, venti erunt: cùm expallescunt, vel nigræ rubentibus intermiscentur, pluviam spondent.* Ex luna similia hæc accipe præsagia: *Si splendens exorta puro nitore fulsit serenitatem; si rubicunda, ventos; si nigra, pluvias portendere creditur*, ajunt nostri Conimbricenses in Meteor. C tractat. 7. capit. 3. Aliam causam planiorem horum duorum dissimilium, cur scilicet rubor cæli vespertinus sit index serenitatis, matutinus verò tempestatis, dat Abulensis hic quæstion. 8. Ratio, inquit, primi est, quia rubor, qui apparet ad vesperum in aere, signat desiccationem aeris, & ideò materia grossa vaporum, quæ in aquam vertibilis erat, est jam desiccata, ita ut inflammetur, quod est rubefieri; & ita non est proximè disposita, ut pluvia ex illa fiat: & sic est signum propinquum serenitatis. Ratio secundi est, quia quando cælum manè rutilat, est materia inspissata;

Rutilus color est rubens. Mane rutilat tempestatem. Cur?

lata; & non est illa desiccata, quia non est rubea sicut nubes rubeæ, quæ apparent occidente sole; sed est materia turbida aliqualiter, & aliqualiter rubea, & ita est materia irregularis, quæ calore solis soluta stillat in pluvias, quantum ad partem turbidam & grossam, vel solvitur in ventos, quantum ad partem aliqualiter desiccatam & rutilantem; vel propter humidam materiam circunstantem totum simul vertitur in pluvias, & ita fit tempestas, quia tempestas non solùm dicit pluvias, sed etiam ventos impetuosos cum aqua: atque hoc innuit Noster, dum sagaciter vertit *rutilat*.

Symbolicè. Symbolicè idem Abulensis quæst. 9. In primo, ait, adventu Christi fuit serenitas gratiæ; in secundo ad judicium erit tempestas vindictæ & gehennæ, quam in reprobos detonabit Christus judex. Sic & S. August. in quæst. Evang. hìc.

Signa temporum quæ? FACIEM (externam formam & speciem) ERGO CÆLI DIIUDICARE NOSTIS; SIGNA AUTEM TEMPORUM NON POTESTIS SCIRE) *Signa temporum* vocat signa temporis adventus Messiæ, sive *temporum*, id est 70. hebdomadarum Danielis, vaticinii Patriarchæ Jacob, Genes. 49. v. 10. & cœterorum Prophetarum. Hæc enim vaticinia uti & miracula, quæ per singulos dies patrabat Christus, planè convincebant Messiam jam venisse, ipsumque esse Messiam. Hic versus legendus est per interrogationem, non sine ea assertivè, uti legit Lyranus, qui sic explicat, q.d. Vos Judæi dediti astrologiæ, vultis ex astris cognoscere tempus adventus Messiæ; at erratis. Ex astris enim possunt sumi præsagia serenitatis, vel tempestatis, at non adventus Messiæ. Sed hoc parergum est: est enim hìc argumentum à minori ad majus, q.d. Si ex signis cœli, ô Pharisæi, nostis diiudicare futuram serenitatem, vel tempestatem: ergo multò magis ex oraculis Prophetarum, meisque miraculis potestis & debetis agnoscere me esse Messiam. Hæc enim illis sunt clariora & certiora. Ita S. Hilarius, Hieronymus, Euthymius; & sat patet ex Lucæ 12. v. 56. ubi Christus ait: *Hypocritæ faciem cœli & terræ nostis probare; hoc autem tempus* (adventus mei, qui sum Messias) *quomodo non probatis?* Sic & hodie multi sunt in rebus terrenis lynces, in divinis talpæ; prudentes in sæculo, insipientes in cœlo; oculatissimi in congerendis nummis, ignorantissimi in colendo numine. Hi sapiunt in bursa, desipiunt in conscientia. Aliter explicat Sanctus Chrysostomus homil. 54. hæc *signa temporum*, q. d. Alia sunt signa temporis præsentis, alia futuri: signa curationum, quæ ego edo, sunt temporis præsentis: signa verò temporis futuri, erunt signa in cœlo, quæ vos postulatis, ô Scribæ: tunc enim

Thales cœlum contemplans, in foveam cadit. erunt signa in sole, luna, & stellis. Lucæ 21. Facitis ergo sicut Thales, qui cœlum contemplans eundo, in foveam incidit: sic & vos futura spectantes, & præsens gratiæ tempus negligentes, ruitis in gehennam.

VERS. 4. Mar. 8. 12. 13. GENERATIO MALA ET ADULTERA SIGNUM QUÆRIT, ET SIGNUM NON DABITUR EI, NISI SIGNUM IONÆ PROPHETÆ.) Hunc versum iterat Christus, jam enim eum audivimus cap. 12. v. 39. ubi eum explicui.

ET RELICTIS ILLIS ABIIT (Ex Magedan conscensa navi trajecit mare Galilææ, & in citeriorem ejus ripam, unde venerat, rediit, ut patet ex vers. sequenti. Unde Marcus cap. 8. v. 13. ait: *Et dimittens eos, ascendit iterùm navim, & abiit trans fretum*. Iterùm enim, iterumque hoc mare traiiciebat Christus, ultrò citroque meabat & remeabat, ut Galilæos tam cismare, quàm ultra mare habitantes erudiret, juxta oraculum Isaiæ cap. 9. v. 1. quod citavit Matthæus cap. 4. v. 14.

VERS. 5. Mar. 8. 14. ET CUM VENISSENT DISCIPULI EIUS TRANS FRETUM, OBLITI SUNT PANES ACCIPERE) *Cùm venissent*, Græcè ἐλθόντες, id est, *cùm ivissent*, putà cùm navim conscendissent ad transfretandum: in navi enim hæc contigisse patet ex circumstantiis: in navi enim & navigatione longiore egebant pane & cibo; nam in portu eum abundè erant inventuri. Idem patet ex Marci 8. 16. & sequent. Est Hebraismus; Hebræa enim verba sæpè actum non perfectum, sed inchoatum, vel destinatum significant, ut dixi in Canonibus. Sic hìc *cùm venissent*, id est, cùm venire cœpissent, cùm proficiscerentur: *obliti sunt*, quia eis reficiendi corporis necessitas,

A intentione Dominici comitatus, & dulcedine veri panis; qui cum eis erat, id est Christi mente exciderat, ait Anselmus.

TRANS FRETUM) Trans mare Galilææ, scilicet Bethsaidam, ut ait Marcus cap. 8. v. 22.

QUI DIXIT ILLIS? INTUEMINI (Græcè ὁρᾶτε, id est *videte*, uti vertit Noster in Marco) ET CAVETE A FERMENTO PHARISÆORUM ET SADDUCÆORUM) *A fermento*, id est à doctrina, ut explicat vers. 12. ab hac caveri jubet, non quatenus Pharisæi legem Moysis docebant & explicabant: sic enim eos audiri, eisque obediri jubet cap. 23. 2. Sed quatenus illam suis vanis, & legi Dei contrariis traditionibus, quasi acido fermento, inquinabant, ac per eas inficiebant & vitiabant mentes auditorum, quam Lucas cap. 12. vers. 1. vocat hypocrisim: *Attendite*, ait, *à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis*; quia Pharisæi externas tantùm ceremonias, & apparentem sanctitatem spectabant; neglecta interna animi puritate, ait Beda. Audi S. Hieronymum: *Hoc est fermentum, de quo Apostolus loquitur: Modicum fermentum totam massam corrumpit. Istiusmodi fermentum* (*quod omni ratione vitandum est*) *habuit Marcion & Valentinus, & omnes hæretici. Fermentum hanc vim habet, ut si farinæ mixtum fuerit, quod parvum videbatur, crescat in majus, & ad saporem suum universam conversionem trahat: ita & doctrina hæretica, si vel modicam scintillam in tuum pectus ieceris, in brevi ingens flamma crescit, & totam hominis possessionem ad se trahit.*

B

ATILLI COGITABANT INTER SE (Marcus habet cap. 8. 16. διελογίζοντο πρὸς ἀλλήλους, id est, disputabant, vel disceptabant ad invicem) DICENTES? QUIA PANES NON ACCEPIMUS) Hugo & Dionysius sic exponebant, q.d. Ideò Christus dixit: Cavete à fermento Pharisæorum, quia panes non accepimus, nec vult nos panes accipere à Pharisæis. Simpliciùs alii, q.d. Discipuli, audita mentione fermenti facta à Christo, recordati sunt se oblitos esse panes in navim inferre, ac metuentes, ne Christus in desertum locum more suo navigaret, solliciti erant quomodo panes ibidem necessarios compararent, ac inter se hac de re disceptabant, & fortè unus in alterum culpam oblivionis panum coniiciebat: ubi dupliciter peccabant. Primò, quòd nimis de panibus essent solliciti, nec satis fiderent Christo, cùm tamen paulò antè experti essent ejus potentiam, & providentiam in multiplicandis panibus. Secundò, quòd censerent Christum loqui de corporali fermento & pane, cùm ille de spirituali loqueretur: unde de utroque corripiuntur & corriguntur à Christo, uti sequitur. VERS. 7. Mar. 8. 16.

C

SCIENS AUTEM IESUS, DIXIT: QUID COGITATIS INTER VOS MODICÆ FIDEI, QUIA (quod) PANES NON HABETIS? Græcè οὐκ ἐλάβετε, id est, *non accepistis*: sic & Syrus. *Sciens*, per vim divinitatis suæ; non enim audierat eos hac de re colloquentes. *Modicæ fidei*, quasi ego de panibus corporeis locutus sim, de iisque velim vos esse sollicitos; aut quasi ego de iis vobis nequeam, aut nolim providere in mari, vel in deserto? VERS. 8. Mar. 8. 17.

D NONDUM INTELLIGITIS (tum phrasim meam de fermento, tum meam curam de providendo vobis panes) NEQUE RECORDAMINI QUINQUE PANUM IN QUINQUE MILLIA HOMINUM (scilicet distributorum. Græcè: *Neque recordamini quinque panes quinque millium*, quibus scilicet quinque millia hominum pavi) ET QUOT COPHINOS (reliquiarum) SUMPSISTIS?) Utique duodecim, q.d. Ego qui tunc non tantùm multiplicavi, sed & restitui panes in fragmentis, quæ feci, esse residua, idem nunc, & quovis tempore possum facere. VERS. 9. Sup. 14. 20. Mar. 8. 19.

NEQUE SEPTEM PANUM IN QUATUOR MILLIA HOMINUM (Græcè τετρακισχιλίων, id est quatuor millium, quibus scilicet quatuor millia hominum alui) ET QUOT SPORTAS SUMPSISTIS?) Utique septem, tot, quot fuerant panes. Constanter tam Matthæus quàm Marcus hìc nominant sportas, in priori verò miraculo cophinos: unde liquet sportas aliud vasis & mensuræ genus fuisse à cophinis. VERS. 10. Sup. 15. 37. Mar. 8. 20.

QUARE NON INTELLIGITIS, QUIA (quòd) VERS. 11. Mar. 8. 21.

NON

NON DE PANE DIXI VOBIS (cùm dixi id quod sequitur) CAVETE A FERMENTO SCRIBARUM ET PHARISÆORUM?) Ex fermento enim fit panis communis & usualis, q. d. Debueratis ex meis sermonibus & actibus cognoscere me non loqui de fermento & pane terreno, utpote vili & exili, sed spirituali, qualis est doctrina.

VERS. 12. TUNC INTELLEXERUNT, QUIA (quòd) NON DIXERIT CAVENDUM A FERMENTO PANUM, SED A DOCTRINA PHARISÆORUM ET SADDUCÆORUM) Correptio enim Christi acuit discipulorum mentem, & vexatio dedit intellectum.

VERS. 13. Luc. 9. 18. Mar. 8. 27. VENIT (Græcè ἐλθὼν, id est, cùm venisset,) AUTEM JESUS IN PARTES (Syrus, *in loca* CÆSAREÆ PHILIPPI: ET INTERROGABAT DISCIPULOS SUOS, DICENS: QUEM DICUNT HOMINES ESSE FILIUM HOMINIS?) *Cæsarea Philippi quæ?* Cæsarea Philippi urbs est Phœniciæ sita ad radices Libani, quæ primò dicta est *Dan*, eò quòd à Danitis, id est, à tribu Dan astu sit capta. Judic. cap. 18. quodque ibi sit confluxus duorum rivulorum, scilicet *Jeor* & *Dan*, qui juncti Jordanem efficiunt; ibi ergo origo est Jordanis. Verùm quia Gentilibus notior erat *Pan* Deus pastorum, quam *Dan* Tribus Hebræa, hinc ab eis dicta est Paneas; deinde Philippus Herodis Ascalonitæ filius ac Itureæ & Trachonitidis tetrarcha, eamdem à se auctam suæ tetrarchiæ metropolim constituit, & in gratiam Cæsaris Tiberii Cæsaream nuncupavit, imitatus patrem suum Herodem Ascalonitam, qui urbem à se conditam in loco priùs dicto *Turris Stratonis*, inter Doram & Joppem, juxta mare mediterraneum, in honorem Cæsaris Augusti Cæsaream nuncupavit, quæ uti antiquior & nobilior erat, sic & absolutè Cæsarea Palestinæ vocatur in Actis Apostolorum, & à Josepho: quare ad ejus distinctionem hæc dicta est Cæsarea Philippi, quæ erat terminus terræ Chanaan Judæis à Deo promissæ ad Septentrionem, sicut Bersabee erat ejusdem terminus ad Meridiem, Unde toties in Scriptura dicitur à *Dan* (id est Cæsarea Philippi) *usque ad Bersabee*. Hac de causa multi vicini Gentiles, præsertim Phœnices ad hanc urbem confluebant, uti in limitibus regionum fieri solet: ideòque Christus ad illam hic secessit, tum ut Gentiles pariter ac Judæos doceret, tum ut liberiùs de Messia, quem Judæi quasi regem suum expectabant, loqueretur. In Judæa enim periculosum fuisset hac de re loqui; ac Scribæ Christum apud præsides Romanos affectati regni accusassent, eumque reum majestatis apud Tiberium Cæsarem peregissent. Rursum hæc Cæsarea olim *Dan* dicta, sedes fuerat idololatriæ, ut patet Judic. 18. 29. & sequent. Christus ergo ab hac labe voluit eam expurgare, & Dei cultricem, imò initium & matricem Gentium Christianarum efficere: unde hujus urbis civis fuit hæmorrhoissa, quam Christus à fluxu sanguinis sanavit, cujus miraculi imago quotidianis miraculis illustris ab hæmorrhoissa ibidem erecta, perstitit usque ad Julianum apostatam, qui in odium Christi illam dejecit, teste Eusebio lib. 5. cap. 20. posteà hæc urbs ab Herode Agrippa aucupante gratiam Neronis, dicta est *Neronia* sive *Neronias*, nunc à Turcis occupata *Belima* nuncupatur.

QUEM DICUNT HOMINES ESSE FILIUM HOMINIS?) Ita legendum cum Roman. sine *me*, quod nonnulli ex Græco addunt; hoc enim intelligitur in τῷ *Filium hominis*, id est me, qui studio humilitatis soleo me Filium hominis nuncupare, ut dixi cap. 8. & maximè hic ita me voco, ut explorem vestram, ò Apostoli de me fidem. Unde Lucas cap. 9. 18. habet: *Quem me dicunt esse turbæ*? Neque enim vis facienda est in articulo Græco τὸ, ut vult Beza, qui vertit *illum Filium hominis*, scilicet Messiam Judæis promissum. Minùs rectè Syrus hæc dividit, legitque per interrogationem hoc modo: *Quid dicunt de me homines, quod sim Filius hominis?* Christus enim hîc non rogat, sed asserit, vocatque se Filium hominis; sed ulteriùs quærit quid de se sentiant homines, id est vulgus hominum.

VERS. 14. Luc. 9. 19. Mar. 8. 28. AT ILLI DIXERUNT: ALII JOANNEM BAPTISTAM, ALII AUTEM ELIAM, ALII VERO JEREMIAM, AUT UNUM EX PROPHETIS)

A Videbat vulgus Judæorum jam ab aliquot centenis annis, *Cur Jesum censebant Iudæi esse Eliam aut Jeremiam, vel unum ex Prophetis.* putà paulò post captivitatem Babylonicam (quando prophetarunt Zacharias & Malachias, qui fuere ultimi Prophetæ) apud Judæos defecisse prophetiam & Prophetas, æquè ac arcam testamenti, & oraculum ex propitiatorio. Quare Christum putabant non esse novum Prophetam, sed aliquem ex veteribus: horum enim virtutes, miracula, & doctrinam videbant in Christo. Pauci verò erant illi, qui certò credebant ipsum esse Messiam: longè plures enim id non credebant, offensi Christi paupertate & humilitate: putabant enim Messiam venturum cum pompa regia quasi filium Salomonis, uti etiamnum putant & expectant Judæi; quare quod subinde dixerunt aliqui populo visis tot Christi miraculis: *Numquid hic est Filius David*? Matth. 12. Et: *hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum*. Ioann. 6. Transiens & subitanea fuit eorum vox, elicita ex præsenti miraculo, non perseverans & constans sententia. Vulgus enim est mobile, & ad omnem auram flectitur. Ita Abulensis. Putabant ergo B animam alicujus è Prophetis migrasse in Christum per μετεμψύχωσιν, id est transanimationem Pythagoræ, qua anima defuncti censebatur migrare in aliud corpus melius vel vilius secundùm merita prioris vitæ. Ita Iansenius, Cajetanus, & Baronius. Vel potiùs putabant aliquem è Prophetis resurrexisse, ipsumque esse Jesum, quasi Jesus reipsa esset Joannes Baptista, Elias, vel Jeremias. Credebant enim Judæi & Pharisæi mortuorum resurrectionem, ut patet 2. Machab. 7. licèt eam negarent Sadducæi. Actor. 23. 8. Id ita esse liquet ex sententia Herodis de Christo: *Hic*, inquit, *est Joannes; ipse surrexit à mortuis; & ideò virtutes* (miracula) *operantur in illo*. Existimabant enim animam Prophetæ post mortem fieri sublimiorem, potentiorem & diviniorem ad patranda miracula. Credebant ergo aliquem è Prophetis in Jesu resurrexisse, ideòque potentiora quàm antè operari: transanimationem verò Pythagoricam, ut Gentilium figmentum horrebant. Porrò alii putarunt Jesum esse Joannem Baptistam, quia ætate, sanctitate & prædicatione videbatur ipsi C persimilis, ac Joannes paulò antè injustè occisus ab Herode, versabatur in eorum memoria, dignusque resurrectione censebatur. Alii putarunt Christum esse Eliam ob similem utriusque zelum; & quia Elias necdum est mortuus, ac rediturus, ab omnibus etiam Judæis expectatur ex oraculo Malachiæ cap. 4. 5. *Ecce*, inquit, *ego mittam vobis Eliam Prophetam*. Putabant ergo Eliam rediisse, ac Eliam esse Jesum. Alii opinati sunt Christum esse Jeremiam, quia Jeremias fuit vir sanctissimus, ac speculum patientiæ & charitatis, & quia nonnulli putarunt Jeremiam cum Elia rediturum ad prædicandum Judæis, moti illo: *Prophetam in Gentibus dedi te*. Jerem. 1. vers. 5. sed alius illius loci est sensus, ut ibi dixi.

DICIT ILLIS JESUS: VOS AUTEM, QUEM ME ESSE DICITIS?) S. Hieron. ex τῷ *vos autem*, VERS. 15. Luc. 9. 20. Mar. 8. 29. per antithesin ad *homines*, colligit Apostolos hic tacitè deos quosdam à Christo vocari: *Illis*, inquit, *quia homines sunt humana opinantibus, vos, qui estis dii, quem me esse existimatis?* Quoad rem verò S. Chrysost. *Hac*, D inquit, *secunda interrogatione monuit Dominus discipulos, ut majora de ipso cogitarent. Ipso enim interrogandi modo ostendit, illas vulgares opiniones multum à sua dignitate abesse*. Ait ergo: *Vos, qui mecum semper versantes plura me fecisse vidistis, qui meo nomine complures virtutes ipsi quoque fecistis, quem me esse dicitis?*

RESPONDENS SIMON PETRUS, DIXIT: TU ES CHRISTUS, FILIUS DEI VIVI) VERS. 16. Mar. 9. 20. Mar. 8. 9. *Simon Petrus* qui in circumcisione nominatus est Simon, à Christo vocatus est Cephas, id est Petrus. Putant nonnulli Petrum quasi os Apostolorum non pro se solo, sed pro omnibus respondisse. Ita S. Hieronymus: *Petrus*, inquit, *ex persona omnium Apostolorum profitetur: Tu es Christus, filius Dei vivi*. Sic & S. Anselmus, S. Thomas, Glossa, Dionysius, Lyranus, Jansenius, & S. August. de Verbis Domini serm. 13. & S. Ambrosius lib. de Incarn. cap. 4. Meliùs S. Hilar. Abulensis, Maldonatus, Franc. Lucas, Barradius, & alii censent Petrum pro se & ex suo sensu locutum. Tacentibus enim Apostolis & hæsitantibus

quid

Petrus pro cæteris utpote sapientior & ferventior respondet.

quid essent responsuri, Petrus cæteris sapientior (utpote illustratus & doctus à Deo) & ferventior, ne quis indignius quippiam de Christo responderet, prior responsum præripuit, ac pro omnibus respondit: non quòd sciret omnium hanc esse mentem (nam cum nullo de hac re erat collocutus) sed quòd suam sententiam vellet omnibus esse communem, utque omnes ita sentire debere, uti ipse sentiebat, ostenderet: atque hoc tantùm voluit sanctus Hieronymus, & cæteri jam citati, scilicet quòd Petrus quasi jam designatus, & post resurrectionem reipsa constituendus princeps Apostolorum & totius Ecclesiæ, altiùs præ aliis edoctus & inspiratus à Deo cognoverit Christi divinitatem, ac de ea responderit id, quod alii omnes respondere debuissent, quodque ipse responsuros putabat ferventiùs, quàm veriùs, ut colligitur ex Joan. 6. vers. 69. & sequent. Id liquet ex eo, quòd soli Petro ob meritum hujus confessionis, Christus promittat amplissimum præmium & prærogativam; ait enim ipsi nominatim præ cæteris Apostolis: *Beatus es Simon Bar-Jona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est. Et ego dico tibi: Quia tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam:*

Confessio Petri.

TU ES CHRISTUS, FILIUS DEI VIVI) Græcè χριστὸς, id est, *ille Christus* scilicet Messias à Deo ante tot sæcula Adæ, Abrahæ, Mosi, & Davidi promissus, quem omnes Patriarchæ & Prophetæ avidissimè expectarunt, hodieque omnes expectant. Tu, inquam, es Christus sive Messias, id est, unctus à Deo unctione gratiæ unionis hypostaticæ cum Verbo, ac hoc ipso consecratus summus orbis Doctor, Pontifex, Propheta, & Rex: *Doctor*, ut doceas homines Dei voluntatem & legem: *Pontifex*, ut te in sacrificium Deo offerendo, mundum Deo reconcilies: *Propheta*, ut arcana Dei enunties, & futura prædicas, ac præsertim reposita in cœlis piis præmia, & in gehenna impiis supplicia prædices, cunctisque inculces: *Rex*, ut domineris cœlo & terræ, omnibusque, quæ in eis sunt.

FILIUS DEI) Non per gratiam & adoptionem, uti sunt omnes Sancti, sed per naturam & deitatem tibi à Deo Patre per generationem æternam communicatam. Unde Græcè est articulus habens emphasin: ὁ υἱὸς, id est *ille filius*, scilicet unicus, naturalis, & ὁμοούσιος patri: alioqui enim etiam Joannes Baptista, Elias, & Prophetæ erant filii Dei adoptivi, quibus tamen opponit & anteponit hìc Christum. *Vivi* qui ita formaliter vivit vitam divinam increatam & beatam, ut causaliter omnibus rebus à se creatis suam vim & vigorem, ac viventibus animam & vitam inspiret. Ab ipso enim velut à fonte & sole vitali, manat omnis lux & vita omnium Angelorum, hominum, animalium & plantarum. Vide dicta Joan. 1. 4. ad illa: *In ipso erat*. Ita S. Leo serm. de Transfiguratione: *D. Petrus*, ait, *per revelationem summi Patris, corporea superans, & humana transcendens, vidit mentis oculis Filium Dei vivi, & confessus est gloriam Deitatis*. Sic & S. Chrysostomus, Hilarius, Theophylactus, Euthymius, S. Augustinus serm. 33. de Verbis Apostoli, & S. Athanasius serm. 3. contra Arrianos, & alii passim, qui ex hoc loco probant divinitatem Christi. Perperam ergo Erasmus censet illam ex hoc loco non posse clarè probari, nimirum ipse hic & alibi jecit semina Arrianismi, quæ ejus sequaces excluserunt.

An Petrus primus confessus sit Christum esse Deum.

Porrò S. Hilarius, S. Chrysostomus, & alii censent S. Petrum primò omnium confessum esse Christi divinitatem. Alii id negant, dicentes Nathanaelem ante Petrum eamdem esse confessum, dicendo: *Rabbi, tu es filius Dei, Rex Israel*. Joan. 1. 49. de quo ibidem dicendum. Sanè Apostolos ante hanc Petri confessionem agnovisse Christum esse Deum ex ipsis ejus verbis, & tot tantisque miraculis ad hoc probandum factis, liquet ex verbis Petri, Joan. 6. 65. *Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, & nos credidimus & cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei*. Et ex verbis ipsorum Apostolorum: *Verè Filius Dei es*. Matth. 14. 33. Et ex continua Christi cum Judæis hac de re coram Apostolis disputatione, quam recenset S. Joannes cap. 5. & seq. Verùm Apostoli, uti erant adhuc rudes, conceptum valdè tenuem & confusum hac de re in mente sibi formabant, credebantque in genere Christum verè esse Filium Dei præ aliis Prophetis, imò esse Deum; sed qua ratione id esset, an per generationem æternam, an per alium modum vel denominationem ignorabant, & distinctè concipere explicareque non poterant. Petrus autem id distinctè, clarè, & sublimiter à Deo illuminatus agnovit, & primus hac de re interrogatus palàm, constanter idipsum confessus, & professus est hoc loco, quòd scilicet Christus propriè esset Filius Dei, id est, per generationem æternam genitus à Deo Patre, ideoque illi consubstantialis, ac verus æternusque Deus. Exegit hanc de se fidem Christus à Petro & Apostolis (Apostoli enim tacendo approbaverunt confessionem Petri, tacitèque idem professi sunt) tum quia ipsa est fundamentum justificationis nostræ, tum quia instabat Christo passio & mors, in qua necesse erat Apostolos hac fide divinitatis Christi sustentari, ne ipso mortuo putarent fidem & cætera omnia cum ipso esse mortua, ut patet vers. 21. & sequent.

VERS. 17.

RESPONDENS AUTEM JESUS, DIXIT EI: BEATUS ES SIMON BAR-JONA, QUIA CARO ET SANGUIS NON REVELAVIT TIBI, SED PATER MEUS, QUI IN COELIS EST) q. d. Beatus & felix es, ô Petre, ob hanc novam de me fidem; hæc enim ingens est bonum & donum, non carnis & sanguinis, id est naturæ, sed gratiæ Dei tibi id ipsum inspirantis & revelantis: fides enim hæc est initium & basis omnis gratiæ & gloriæ, ideoque hæc te, & multos per te tuumque exemplum & prædicationem ducet ad beatitudinem æternam. Beatitudo enim viæ consistit in fide & amore Christi beatitudo verò patriæ in ejusdem visione & fruitione, juxta illud Joan. 17. 2. *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solùm Deum verum, & quem misisti, Jesum Christum*. Hinc Synodus Ephesina actione 3. *Ter beatissimus*, inquit, *& omni laude dignus Petrus Apostolus, qui est petra & crepido Catholicæ Ecclesiæ, & rectæ fidei fundamentum*. Hinc & inolevit consuetudo fidelium, ut Pontifici loquentes dicant: *Beatissime Pater*. Unde S. Hieronymus ad Damasum Pontificem: *Ego*, inquit, *beatitudini tuæ, hoc est, cathedræ Petri consocior*.

Beatitudo in quo sita?

Inde Papa dicitur Beatissimus Pater.

Petri pater vocabatur Joannes, crasi Jonas.

SIMON BAR-JONA) id est, filius Jona. Pater enim Simonis Petri vocabatur *Johanna*, id est *Johannes*, ut patet Joannis 21. vers. 15. id est, *Deus donavit*, vel *Deus misertus est*, aut *Dei donum*, gratia, & misericordia, à יה *ja*, quod est contractum *Jehova*, id est Deus: & חנן *chanan*, id est, misertus est, donavit. Fuit ergo Petrus filius *Johanna*, vel *Johannis*, id est gratiæ Dei, quia Deo gratissimus, & gratia ejus plenissimus; sicut Gentiles eum, qui donis omnibus erat cumulatus, vocabant filium gratiarum. Porrò per crasin pro *Johanna* dicitur *Jona*, quod propriè columbam significat. Sic *Emmanuel* contrahitur in *Manuel* & *Noel*. Sic *Jesajahu*, *Irmiahu*, *Eliahu*, similiaque Hebraica nomina contrahuntur in *Isaias*, *Jeremias*, *Elias*. Sic pro *Johannes* Germani contractè dicunt *Hans*, Belgæ *Jan*, Hispani *Juan*, Franci *Jean*. Nisi malis *Johanan* & *Jona* esse duo nomina inter se diversa: differunt enim tam voce, quàm significatione; sed ita ut Jona alludat ad Johanan, & occasione Johanan inditum sit Petro: sic ut pater Petri fuerit binomius, priusque dictus sit Johanan, deinde brevioris pronuntiationis causâ, quasi alio vel alienato nomine dictus sit Jona. Sic enim plura nomina deflexa & decurtata sunt, ut alia planè esse videantur. Notat S. Chrysostomus Christum Simoni addere τὸ *Barjona*, non solùm more Hebræorum, qui filiis semper addunt nomen patris; sed ob peculiarem respectum ad responsionem Petri, quasi eam confirmet Christus, dicatque: Verè dixisti, ô Petre, me esse Filium Dei, quia sicut tu es *Barjona*, id est filius Jona, utpote ab eo naturaliter quoad substantiam genitus quasi homo ab homine, sic ego sum Filius Dei Patris, utpote ab æterno naturaliter ab eo generatus quasi Deus de Deo, ejusdem cum illo substantiæ & deitatis.

Nel nomen contractum ex Emmanuel.

Symbolicè.

Symbolicè *Jona*, id est *columba*, symbolum est Spiritus sancti, qui in specie columbæ in Christum devolavit. Matth. 3. 16. hic enim in Petrum quoque descendit, eique revelavit Christum esse verè & propriè Filium Dei. Ita S. Hieronymus: *Ex confessione*, ait, *Petrus sorti-*

enim causam τὸ *quia*, cur super petram fundabit Ecclesiam, quia scilicet Petrus erit petra solida, cui securè tota Ecclesia quasi fundamento firmo fundata incumbat. Persicum autem: *Ego dico tibi, quia tu es sanac, id est petra, & super hanc sanac*, id est petram, *ædificabo Ecclesiam meam*. Porrò paraphrastes Persicus *sanac*, id est petram explicat, addens: *Tu es petra, id est fundamentum & judex*. Vide Petrum Victorem in Annotat. ad novum Testamentum pag. 105. & 102. ubi omnes hasce versiones fusè enarrat.

Ad S. Augustinum respondetur ipsum deceptum fuisse ignoratione linguæ Hebraicæ & Syriacæ, ideoque putasse Petrum aliud esse à petra, & ab ea denominativè dici quasi Petreium, cùm ex Syro constet idem esse Petrus quòd petra. Rursum S. Augustinus admittit ut probabilem eorum expositionem, qui dicunt Petrum esse petram Ecclesiæ, quo jugulat Calvinum, qui censet id dicere esse blasphemiam in Christum. Audi S. Augustinum in serm. de Cathedra Petri: *Denique pro soliditate devotionis Ecclesiarum Petra dicitur; sicut ait Dominus: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, Petra enim dicitur, eò quòd primus nationibus fidei fundamenta posuerit, & tamquam saxum immobile totius operis Christiani compagem, molemque contineat. Petra ergo pro devotione Petrus dicitur, & petra pro virtute Dominus nuncupatur; sicut ait Apostolus: Bibebant de spiritali consequente eos petra; petra autem erat Christus, rectè consortium meretur nominis, qui consortium meretur & operis. Petrus fundamentum ponit, Petrus plantat; Dominus incrementum dat, Dominus irriguum subministrat.* Idem August. serm. 16. de Sanctis: *Dignus*, inquit, *qui ædificandis Dei populis Petrus esset ad fundamentum, columna ad sustentaculum, clavis ad regnum.*

Denique etiamsi admitteretur illa expositio S. Augustini, quæ tamen non est genuina, nimirum petram denotare Christum, tamen inde convincetur Petrum post Christum, qui est petra & lapis angularis Ecclesiæ, proximam esse petram fundamentalem Ecclesiæ. Sensus enim esset: Ego sum Petra super quam ædificabo Ecclesiam: tu verò, ô Petre, mihi es proximus & proxima Petra Ecclesiæ, super quam proximè post me ædificabo Ecclesiam meam, ideoque te solum voco Petrum, cùm antea vocareris Simon. Iisdem argumentis refelluntur centuriatores Magdeburg. lib. 1. Cent. 1. cap. 4. & Genuenses ministri, qui in suis Bibliis sic exponunt: *Super hanc petram*, id est super hanc confessionem vel fidem, scilicet quòd ego sim filius Dei. Nusquam enim anteà hæc confessio vocata est petra, sicut Petrus immediatè antè vocatus est Cephas, id est petra.

An fides sit petra Ecclesiæ. Dices; Nonnulli Patres per petram accipiunt fidem, quam confessus & professus est Petrus. Ita S. Chrysostomus, S. Hilarius lib. 6. de Trinit. S. Cyrillus lib. 4. de Trinit. S. Ambrosius lib. 6. in Lucam cap. 9. Resp. Hi Patres fidem non abstractè accipiunt, sed fidem prout erat in Petro, ac consequenter ipsum Petrum faciunt petram Ecclesiæ, uti ipsi mox disertè explicant. Volunt enim dicere Petrum ob meritum fidei accepisse dignitatem petræ in Ecclesia, uti expressè ait S. Hilarius & Chrysostomus, ob illam enim meruisse, ut ipse sit fundamentum Ecclesiæ, ejusque fides deficere nequeat, ut ipse alios in fide confirmet & sustentet. Lucæ 22. 32. Ecclesia enim non ex fide, sed ex ipsis hominibus fidelibus quasi partibus conflatur & integratur (Ecclesia enim non est aliud, quàm cœtus fidelium) quare & ipsum Ecclesiæ caput, ut sit corporis homogeneum, homo fidelis, puta Petrus & Pontifex sit oportet. Fides ergo est ratio fundandi, fundamentum verò est ipse Petrus. Ita S. Chrysost. Cyrill. lib. 4. de Trinitat. & S. Ambros. lib. 6. in Lucam cap. 9. Bellarm. lib. 1. de Pontif. cap. 10. ubi pariter refellit Erasmum & Chytræum, qui ex Origene more suo allegorizante, per petram accipiunt omnes fideles. Sic enim tota Ecclesia esset petra: tota enim Ecclesia non aliis constat, quàm fidelibus; ubi ergo erunt parietes, tabulata, & tectum Ecclesiæ? Ex quibus illa ædificabuntur? Vide & Gretserum in defensione Bellarmini lib. 3. cap. 5.

Denique Christus hoc tribuit Petro, ut Pontifici futuro Ecclesiæ: quare idem tribuit ceteris Pontificibus ejus successoribus; idque in bonum Ecclesiæ, ut scilicet illa ab eis quasi à Petra; in fide & religione Christiana solidetur. Quocirca S. Bernardus lib. 2. de Consider. ad Eugenium Pontificem: *Qui es*: inquit, *Sacerdos magnus, summus Pontifex tu princeps Episcoporum, tu heres Apostolorum, tu primatu, Abel; gubernatu Noe; patriarchatu, Abraham; ordine, Melchisedech; dignitate, Aaron; auctoritate, Moyses; judicatu Samuel; potestate, Petrus; unctione, Christus. Tu es cui claves traditæ, cui oves creditæ sunt.* *Titu'i Pontificis.*

ET SUPER HANC PETRAM) Hinc patet, quòd sicut *Cephas* dicitur à *Cepha*, sic Petrum dici à petra, imò idem esse quod petra, uti jam ostendi. Quare Optatus Milevit. lib. 2. contra Parmen. & alii *Cephas* derivant à Græco κεφαλὴ, id est *caput*, per allusionem congruam, non per veram nominis etymologiam est factum, Simili allusione S. Gregorius Nazianzenus orat. 2. de Pascha, Phase sive Pascha, quæ Hebræa est vox, ut omnes norunt ex Exodi cap. 12. derivat à Græco πάσχειν, id est pati. In Paschate enim contigit passio Christi, ejusque quasi agni Paschalis immolatio. Porrò Christus hoc nomen petræ, præ aliis nominibus columnæ, turris, anchoræ, basis, &c. Petro indidit, quia ipsius Christi nomen in Scriptura decantatum est petra, Isai. 28. 16. Psalm. 117. 22. Matth. 21. 42. & alibi: nomen ergo suum cum dignitate & officio Petro communicavit. Ita S. Hieronymus. Et S. Gregorius in Psalm. 7. pœnit. *Christus*, ait, *est petra, à qua Petrus nomen accepit, & super quam se ædificaturum dixit*. Audi S. Leonem serm. in Anniversf. assump. suæ, qui Christum ita ad Petrum loquentem inducit: *Cùm ego sim petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum, ego fundamentum, præter quod nemo potest aliud ponere: tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, tua sint mecum participatione communia: & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: Super hanc, inquit, fortitudinem æternum extruam templum*, &c.

AEDIFICABO ECCLESIAM MEAM) q. d. Ideò voco te Petrum & petram, quia sicut super petram ædificatur domus, ut illi innixa sit firma & immobilis contra omnes ventorum flatus; sic ego super te, Petre, quasi super petram firmissimam ædificabo Ecclesiam meam, ut tibi innixa firma consistat contra omnes hæreticorum & impiorum insultus, utque tu eam in vera fide & cultu Dei contineas & sustentes, sicut petra quasi fundamentum sustinet, & continet totam domum in ea ædificatam. Ita S. Ambr. serm. 4. *Petra*, ait, *dicitur Petrus, eò quòd tamquam saxum immobile totius operis Christiani compagem, molemque sustineat.*

Dices: Fundamentum Ecclesiæ sunt omnes Apostoli, ut patet Ephes. 2. 20. & Apocal. 21. 19. Ergo non solus Petrus est petra Ecclesiæ. Respondeo Petrum esse petram & fundamentum totius Ecclesiæ, omniumque omnino fidelium, adeoque ipsorum Apostolorum: Petri enim quasi primatis & principis erat, Apostolos in fide, religione & officio continere, dirigere, firmare, & sicubi errarent, corrigere. Unde S. Hieronymus lib. 1. contra Jovin. *Propterea*, ait, *inter duodecim unus eligitur, ut capite constituto schismatis tolleretur occasio*. Et Sanctus Cyprianus tract. de Unitate Ecclesiæ: *Primatus*: ait, *Petro datur, ut una Christi Ecclesia & cathedra una monstretur.* *S. Petrus fundamentum totius Ecclesiæ.*

Nota: Christus hìc duabus metaphoris promittit; ut ait S. Hieronymus, Petro Ecclesiæ principatum dandum illi post suam mortem ac resurrectionem. Joannis 21. v. 16. cùm illi dixit: *Pasce oves meas*. Prima metaphora est fundamenti, sive petræ fundamentalis. Quod enim in ædificio est petra & fundamentum, hoc in corpore est caput, in civitate rector, in regno rex, in Ecclesia Pontifex. Secunda est clavium: claves enim non nisi regibus vel gubernatoribus dantur.

Nota secundò: Aedificare Ecclesiam super hanc petram, duo significat. Primò, huic lapidi rationali, scilicet Petro quasi capiti omnium Apostolorum, & totius Ecclesiæ curam & regimen proximè post Christum incumbere. Ita S. Chrysostomus hom. 55. S. Ambrosius serm. *Ædificare Ecclesiam super hanc petram, quid.*

serm. 47. S. Gregorius lib. 4. epist. 32. Secundò, Ecclesiam Petro, ut vicarius est Christi, velut fundamento inniti, & solidari, ut in fide errare non possit. Unde Petrus propter tam sublimem fidei confessionem meruit à Christo fieri & institui hæc petra fundamentalis. Et hoc tantum volunt S. Hilarius, Chrysostomus, Cyrillus, & Nissenus in fine libri contra Judæos, cùm dicunt Ecclesiam à Christo ædificatam esse super fidem & confessionem Petri, ut superiùs exposui. Porrò S. Chrysostomus hìc urget *τὸ ædificabo*, aitque simile esse illi, *dixit Deus*, Genes. 1. quo omnia creata sunt, & subsistunt. Similiter enim ait *τὸ ædificabo*, omnia operatum est, etiam tyrannis oppugnantibus, militibus arma moventibus, populis insanientibus, obluctante consuetudine. Sermo enim Dei velut ignis validus adveniens spinas consumpsit, agros repurgavit, solum præparavit, ædificium in altum eduxit, &c. Quocirca S. Hieronymus epistol. 57. dum consulit Damasum Pontificem, an in S. Trinitate dicendæ sint tres hypostases, an una dumtaxat? sic ei loquitur: *Cum successore piscatoris & discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens beatitudini tuæ, hoc est cathedræ Petri communione consocior, super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est: si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio.*

ET PORTÆ INFERI NON PRÆVALEBUNT ADVERSUS EAM) Ecclesiam scilicet, quia hæc fundata est in Petro, ejusque successoribus, quasi in petra firmissima.

Portæ inferi quid?

PORTÆ INFERI) Id est civitas inferorum, putà totus infernus cum omni suo dæmonum exercitu, cumque omni potentia regis sui Luciferi: hanc enim opponit civitati suæ & Dei, scilicet Ecclesiæ. Unde S. Augustinus scripsit libros de Civitate Dei, in quorum initio duas constituit civitates sibi oppositas; unam Dei, quæ est Ecclesia; alteram diaboli; id est dæmonum & impiorum: maximè tamen per portas inferi intelligit hæreses & hæresiarchas: hi enim fidem Petri & Ecclesiæ ex professo oppugnant, prodeuntque ex inferno, & suscitantur à diabolo. Ita S. Epiphanius in Ancorato non longè post initium. Est synecdoche & metonymia; per portas enim intelligit totam urbem, tum quia per portam est ingressus in urbem: tum quia munimenta & robur præcipuum civitatis solet esse in portis: unde iis murisque vicinis salvis salva est urbs, iis captis capta est urbs.

NON PRÆVALEBUNT) Hebr. לֹא יוּכְלוּ *lo iuchelula* id est, non poterunt ei (Ecclesiæ) scilicet resistere. Ita S. Hilarius, & Maldonatus. Simpliciùs, *non prævalebunt*, id est non vincent, non superabunt, non evertent Ecclesiam. Hoc enim est Græcum, *οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς*. Est miosis; parum enim dicitur, sed plus significatur; nimirum quòd Ecclesia adeò non vincetur, ut ipsa vincat, sibique subiuget omnes hæreticos, tyrannos, ceterosque hostes, uti debellavit Arrianos, Nestorianos, Pelagianos, Neronem, Decium, Diocletianum, &c. Igitur hac voce Christus primò Ecclesiam animat, ne sit pusillanimis, cùm videt se omnibus viribus à satana & impiis oppugnari. Secundò, illi classicum canit, ut semper excubet armata contra tot hostes, internecinis odiis illam prosequentes. Tertiò, illi æquè ac capiti ejus Petro; id est Pontifici promittit de omnibus victoriam & triumphum. Ratio est, quia Christus ei assistit, & pro ea pugnat. Rursum Christus & Spiritus sanctus peculiari cura assistunt capiti ejus Romano Pontifici, ut in fide non erret, sed firmus sit, ut adamas, ait S. Chrysostomus, utque Ecclesiam rectè administret & regat, dirigatque in viam salutis, sicut direxit Noe & arcam, ne mergeretur diluvio. Quocirca S. Chrysostomus homil. 4. de Verbis Isaiæ: *Faciliùs*, inquit, *est solem extingui, quàm Ecclesiam obscurari.* Et tom. 5. in orat. de non contemnenda Ecclesia: *Quid Ecclesia Dei potentius esse potest? Mœnia Barbari destruunt: Ecclesiam verò ne dæmones quidem superant. Cùm oppugnatur, vincit: cùm appetitur insidiis, superat.* S. Augustinus in Psal. contra partem Donati: *Numerate*, inquit, *sacerdotes vel ab ipsa sede Petri. Ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ.* Id maximè patuit in conversione omnium

Ecclesia semper invicta.

A gentium, & præsertim Romæ; & Romanorum: Roma enim caput orbis æquè ut idololatriæ, ubi omnium gentium colebantur idola, ab iis conversa est à S. Petro, ejusque successoribus, ac superbum caput subiecit cruci Christi, quod miraculum fuit miraculorum maximum.

VERS. 19.

ET TIBI DABO CLAVES REGNI CÆLORUM) *Tibi*, quatenus est una persona, scilicet Bar-Iona, sive filius Jonæ, ut patet ex omnibus antecedentibus & sequentibus. Non ergo hìc Petrò in persona Ecclesiæ hoc est ipsi Ecclesiæ primario à Christo promissæ sunt claves cœli, ut volunt hæretici, sed ipsimet Petro, tamquam capiti Ecclesiæ: & per eum Ecclesiæ, ejusque ministris, uti eidem speciatim illæ datæ & consignatæ sunt à Christo post resurrectionem, cùm dixit. *Pasce oves meas.* Joann. ult. Ita passim Patres Græci & Latini, quorum verba recitat Bellarminus lib. 1. de Pontifice cap. 12. ubi pariter fusè ostendit, non aliud voluisse S. Augustinum, cùm ait Petrum gessisse figuram Ecclesiæ,

Petro datæ claves, non Ecclesiæ.

B quia scilicet Petrus repræsentabat Ecclesiam, sicut rex regnum: sic enim se explicat ipse S. Augustinus tract. ult. in Joannem, dum ait: *Cujus Ecclesiæ Petrus Apostolus, propter Apostolatus sui primatum gerebat figurata generalitate personam.* Et in Psalm. 108. *Cujus* (Ecclesiæ) *illa agnoscitur gessisse personam propter primatum, quem in discipulis habuit*; quia propter bonum Ecclesiæ Petrus velut ejus caput claves à Christo accepit. Ex quibus etiam patet Christum promittere claves Petro, ut futuro Pontifici; ac consequenter easdem promittere reliquis Romanis Pontificibus Petri successoribus, Christus enim hoc loco prospexit Ecclesiæ suæ, perpetuo duraturæ de re maximè necessaria, & summi momenti, scilicet de capite perpetuo, ac optimum & perpetuum in ea regimen instituit, scilicet monarchicum, ut ab uno Romano Pontifice una Christi regatur Ecclesia, uti docet S. Cyprianus de Unitate Ecclesiæ, S. Hieronymus lib. 1. contra Jovin. & alii passim. Cavillationes novatorum Calvini posterorum circa hunc locum rectè diluit, & confutat noster Gretserus, & post eum Adamus Contsen, insignes hæresomastiges.

C

Claves datæ Petro.

CLAVES) Quæres; quidnam hìc significent claves? Respondet Calvinus lib. 4. Instit. cap. 6. §. 3. ejusque sequaces, significare potestatem annuntiandi tum Evangelium, tum remissionem peccatorum ei, qui dumtaxat credit Evangelio illam promittenti. Verùm hoc insulsum est & ridiculum; Clavibus enim aperiuntur ostia, non ora prædicantium. Unde claves insigne sunt regum & regentium, non doctorum & docentium, vel prædicantium. Quare claves significant propriè jus regendi, ad quod pertinet non sola potestas prædicandi Evangelii, sed & absolvendi à peccatis, præcipiendi, ordinandi sacerdotes, interpretandi S. Scripturam, excommunicandi, ceteraque omnia, quæ ad bonum regimen Ecclesiæ spectant, peragendi.

Notat summam ejus potestatem.

Dico ergo: Per *claves* hìc significatur summa potestas tum ordinis, tum jurisdictionis in totam Ecclesiam, Petro hìc à Christo promissa & tradita, Joann. ultim. vers. 16. hoc enim fine traduntur claves urbium regibus & principibus. Et ita claves explicat Christus in sequen-

D tibus, dicens: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis*, &c. Qui enim claves habet domus vel civitatis, illius est & dominus, ut ad libitum eam aperiat vel claudat, & quos velit, in illam admittat; quos nolit, excludat. Alludit ad Isaiæ cap. 22. ubi Deus Eliakim Pontifici veteris Testamenti principatum synagogæ promittens, ait: *Et dabo clavem domus David super humerum ejus: & aperiet, & non erit qui claudat: & claudet; & non erit qui aperiat.* Vide ibi dicta. Porrò Eliakim typus fuit Christi Pontificis, de quo dicitur Apoc. 21. 2. *Vidi civitatem sanctam Ierusalem novam, descendentem de cælo à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo.* Sensus ergo est, q. d. Christus: Ego, ô Petre, dabo tibi quasi Pontifici, ac consequenter Pontificibus ceteris tibi succedentibus, claves regni cœlorum, id est, summam potestatem regendi universam Ecclesiam toto orbe dispersam, ut clavibus, id est potestate tua aperiendo, vel claudendo hominibus Ecclesiam, eisdem pariter aperias, vel claudas cœlum. Ubi nota non dixisse

Chri-

Christum : Dabo tibi claves regni terrarum, ne terrena & temporalis putaretur hæc potestas, sed *regni cælorum*, ut significaretur hæc potestas propriè & directè extendi ad spiritualia, quæ spectant ad regnum cœlorum: ad temporalia verò non nisi indirectè, quatenus scilicet ad spiritualia, ut necessaria, vel valdè utilia referuntur. Ita S. Chrysost. hic homil. 55. docet, per hasce claves Petro à Christo traditas, Petri curæ & regimini commissum esse universum mundum, ipsumque creatum esse pastorem & caput totius Ecclesiæ. Sic & S. Gregor. lib. 4. epist. 32. *Cunctis*, ait, *Evangelium scientibus liquet, quòd voce Dominica sancto & omnium Apostolorum principi Petro, totius Ecclesiæ cura commissa est*. Ac rationem statim subjicit: *Ipsi quippe dicitur: Tibi dabo claves regni cælorum*. Sic & S. Hilarius hic, & S. Leo serm. 2. in Anniversf. assumpt. & alii passim. Audi S. Augustinum ser. 28. de Sanctis: *Solus Petrus inter Apostolos meruit audire: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Dignus certè qui ædificandis in domo Dei populis lapis esset ad fundamentum, columna ad sustentaculum, clavis ad regnum*. Hinc S. Ambrosius lib. 2. epist. 13. ad Marcellinam sororem, narrans luctam, quam habuit cum Arrianis, qui postulabant tradi sibi claves Basilicæ Mediolani, cui præerat Ambrosius, idque jussu Imp. Valentiniani junioris, quem regebat Justina mater Arriana: *Mandatur*, inquit, *trade basilicam. Respondeo, nec mihi fas est tradere, nec tibi accipere Imperator expedit. Domum privati nullo potes jure temerare, domum Dei existimas auferendam? Allegatur, Imperatori licere omnia, ipsius esse universa. Respondeo: Noli te gravare Imperator, ut putes te in ea, quæ divina sunt, imperiale aliquod jus habere. Noli te extollere, sed si vis diutiùs imperare, esto Deo subditus. Scriptum est: Quæ Dei Deo, quæ Cæsaris Cæsari: ad Imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotem Ecclesiæ. Publicorum tibi mœnium jus commissum est, non sacrorum*. Sic Hosius Episcopus Cordubensis, Præses Concilii Nicæni Constantio Imperatori Arriano, idem postulanti constanter respondit, ipsi deberi claves urbium, claves verò Ecclesiæ soli Pontifici; *tibi*, inquit, *Deus imperium commisit, nobis, quæ Ecclesiæ sunt, credidit*.

Narrat S. Ambrosius suam suam Arrianis luctam.

Hosii Episcopi constantia.

Tropolog.

Tropologicè: Claves notant industria, dexteritatem, & sapientiam regendi, quæ debet esse in Pontifice: nam clavis dexterè seræ imponi, aptari, & circumagi debet, ut ostium aperiatur; sic *ars artium est regimen animarum*, ait S. Gregorius in Pastorali.

ET QUODCUMQUE LIGAVERIS SUPER TERRAM, ERIT LIGATUM, ET IN CÆLIS: ET QUODCUMQUE SOLVERIS SUPER TERRAM, ERIT SOLUTUM ET IN CÆLIS) *Quodcumque*, id est quemcumque; sed dicit *quodcumque*, quia genus neutrum amplius & universalius est genere masculino. Nam Pontifex non tantùm homines ligat & solvit, sed & peccata, vota, juramenta, &c. Transit à metaphora clavium ad metaphoram vicinam ligandi & solvendi: vicina enim sunt aperire & claudere, ligare & solvere. Unde per eam idem significat, quòd per claves, & per petram, nimirum summam potestatem Petri & Pontificum in regenda Ecclesia. Potestas ergo ligandi amplissima est, & variè exercetur à Petro & Pontifice. Primò, culpam & peccatum non absolvendo, sed retinendo, ac absolutionem sacramentalem in Pœnitentiæ Sacramento, ei qui indignus & indispositus est, negando, æquè ac Eucharistiam, aliaque Sacramenta. Joann. 20. 21. Secundò, pœnitentiam lapsis injungendo. Tertiò, excommunicatione, aliisque censuris Ecclesiasticis reum innodando. Quartò legibus & præceptis, v.g. festorum jejuniorum, decimarum, &c. fideles constringendo. Quintò, obligando Christianos definitionibus fidei, dum Pontifex ex cathedra definit & declarat quid credendum sit, quid ut erroneum & hæreticum respuendum: quæ religio bona sit, quæ non: quis status vitæ honestus sit & licitus, quis non, &c. Hinc à contrario liquet, quid sit solvere, scilicet ab obligationibus hisce jam dictis absolvere & liberare.

Potestas ligandis quintuplex.

Explicat ergo Christus hìc potestatem clavium per metaphoram non aperiendi & claudendi (quæ duo sunt propria clavium officia) sed per aliam efficaciorem, scilicet vinculorum, iis homines ligando, vel ligatos absolvendo; quam in omnes omnino homines totius orbis à Christo accepit S. Petrus, & ei succedens Romanus Pontifex, qui tamen illam derivat, prout ei libuerit in Episcopos, pastores, aliosque ministros Ecclesiæ sibi subditos; ideoque Christus cæteris quoque Apostolis dixit Matth. 18. v. 18. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo: & quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cælo*; quibus verbis eadem potestas datur Apostolis à Christo in totum orbem, quæ datur hìc Petro; sed peculiariter eadem hìc datur soli Petro, ut significetur ipsum in hac potestate esse primum & principem, ut cæteros Apostolos quasi sibi subditos, suæque curæ commissos, in ea dirigere, arctare, corrigere possit, & subinde debeat, imò eamdem, si opus foret, eis adimere & auferre. Unde Synodus Alexandrina, cui præsedit S. Athanasius, ex sententia Concilii Nicæni scribit Felici Papæ: *Romanæ sedi ab ipso Domino potestatem ligandi, & solvendi speciali privilegio super alios esse concessam*.

SUPER TERRAM) Nota: Potestas Petri & Pontificis etiam se extendit ad eos, qui sunt sub terra in inferno vel purgatorio; ut cùm quem, ob scelus in vita admissum, post mortem jam vita functum excommunicat, privatque Ecclesiæ suffragiis, uti excommunicat hæreticos: aut cùm quem in vita excommunicatum, post mortem ab excommunicatione absolvit uti ab ea absolvit Sanctus Gregorius Monacum cum pecunia defunctum, teste Joanne diacono in ejus vita lib. 2. cap. 45. item cùm dat indulgentias pro defunctis, sive eas det per modum solutionis dumtaxat, qua pœnas, quas illi debent ex thesauro Ecclesiæ, putà ex pœnis Christi & Sanctorum Deo exsolvat; sive etiam eas det per modum juridicæ absolutionis, absolvendo eos à pœnis, quas debent, uti volunt nonnulli cum Michaele Medina.

Potestas Pontificis in defunctos.

S. Gregorius mortuum ab excommunicatione solvit.

Dices: Quomodo ergo hìc dicitur *super terram*? nam qui sunt in purgatorio, sunt sub terra, non super terram. Resp. Primò τὸ *super terram* referendum esse ad τὸ *ligaveris & solveris*, putà ad Petrum ligantem & solventem; non verò ad res vel homines ligandos & solvendos. q.d. Quidquid tu, ô Petre, existens super terram ligaveris vel solveris, hoc Deus ratum habebit, censebitque ligatum vel solutum in cælo. Opponit enim judicium Petri in terra judicio Dei in cœlo: nam alioquì in cœlo nulla est res liganda vel solvenda, sicut ergo τὸ *in cælo* referrendum est ad Deum ligantem vel solventem, non ad rem ligatam vel solutam, sic & τὸ *super terram*, quod illi opponitur, referendum est ad Petrum ligantem vel solventem, non ad rem ligatam vel solutam. Ne quis enim Petri judicium velut terrestre contemneret, Christus asseverat idem esse judicium cœleste Dei, quodque ut ait S. Chrysost. *Quamvis Petrus homo sit mortalis, cælesti tamen polleat potestate*, ut quod ipse judicarit in terris, Deus idem judicaturus sit in cœlis. Judicium enim Dei sequitur præjudicium Petri: ejus enim præjudicatam sententiam Deus non revocat, sed ut suam approbat & confirmat. Unde exclamat S. Hilarius: *O beatus cæli Janitor, cujus arbitrio claves æterni aditus traduntur, cujus terrestre judicium præjudicata auctoritas sit in cælo*.

Secundò, potest tamen τὸ *super terram* referri quoque ad res, putà ad homines ligandos vel solvendos, ut verba Christi completum habeant sensum: sed tunc τὸ *super terram* comprehendit quoque eos, qui sunt in terra, vel sub terra: opponitur enim τὸ *in cælo*, quia Græcum ἐπὶ, & Latinum *super*, ac Hebræum על amplè accipitur; unde hìc potest accipi pro *in*, hinc Syrus vertit, *in terra*. Sic enim directè opponitur solutio in terra Petri solutioni Dei in cælo. Simili modo Græci dicunt, ἐπὶ ξένης εἶναι id est, *in peregrina terra esse*. Aliter Salmeron: Mortui, inquit, quoad aliquid sui, scilicet quoad famam & corpus, sunt super terram: unde in his à Pontifice plecti possunt super terram. Verùm non tantùm corpus, sed & anima eorum, quæ est sub terra, à Pontifice ligari vel solvi potest, uti paulò antè ostendi. Porrò Gelasius Pontif. 24. quæst. 2. cap. 2. *Igitur*, ex hisce Christi verbis probat eum, qui in excommunicatione est defunctus, non posse ab Ecclesia, id est à Pontifice absolvi. Unde videtur propriè τὸ *super terram* accipere: sed loquitur de pervicaci,

qui in contumacia sua obiit; hic enim, utpote impœnitens, absolvi nequit, quia incapax est absolutionis. Talis ergo absolvi nequit, nisi vivens super terram pœnituerit, seseque converterit. Quare in tali propriè accipiendum est *τὸ super*, cùm ait *super terram*. Et sic universim verum est, Pontificem non posse, quem sub terra ligare vel absolvere, nisi eum, qui dum viveret super terram, meruerit ligari vel absolvi, ac ligatione dignum, vel absolutionis capacem se fecerit.

Qua ratione?

Pontificis in mortuos potestas qualis?

Denique verius est Pontificem juridicè dumtaxat viventes in terra ligare & solvere, non verò mortuos. Dat ergo ipse indulgentias defunctis, non per modum juridicæ absolutionis, quia defuncti illi ampliùs non sunt subditi, sed *per modum suffragii*, ut ipse disertè in bullis solet exprimere, solvendo scilicet pro illis tantum ex thesauro Ecclesiæ, cujus ipse est dispensator, quantum pœnarum defuncti Deo debent. Hic enim thesaurus est super terram, estque in manu & potestate Pontificis. Ita sentiunt S. Thomas, Bonaventura, Alensis, Gabriel, Major, Ricardus, Cajetanus, D. Soto, Navarrus, & Bellarminus tract. de Indulgentiis, quos citat & sequitur Suarez de Pœnitentia disput. 53. sect. 2. num. 4. & seq. qui & addit Pontificem propriè & directè non excommunicare defunctos, nec eos ab excommunicatione absolvere, sed tantùm indirectè, quia scilicet directè vetat viventibus, ne pro defuncto orent, aut iis permittit, ut pro eo orent; hoc ipso enim defunctos indirectè privat suffragiis Ecclesiæ, perinde ac si forent excommunicati; vel illa iis indulget, perinde ac si ab excommunicatione eos absolveret. Cùm ergo Christus ait hic Petro: *Quæcumque solveris*, &c. per solutionem intelligitur non tantùm juridica absolutio, sed etiam omnis dispensatio, favor & gratia, ex vi potestatis illius à Christo ipsi collatæ: at talis est hæc dispensatio thesauri Ecclesiæ, quem per modum suffragii Pontifex expendit & applicat defunctis. Hæc ergo, quæ dixi, significat *τὸ super terram*.

VERS. 20. TUNC PRÆCEPIT DISCIPULIS SUIS, UT NEMINI DICERENT, QUIA IPSE ESSET JESUS CHRISTUS) Nonnulli Græci & Syrus omittunt *τὸ Jesus*, tuncque planiùs fluit oratio. Sciebant enim omnes ipsum vocari Jesum, sed nesciebant ipsum esse Messiam, sive Christum, verum Dei filium. Noluit Christus Apostolos hoc aliis dicere & prædicare, tum quia ipsi hac de re needum satis erant instructi, & in ea confirmati: nam alioqui ipse Christus palam prædicavit se esse Christum filium Dei, ut patet Joan. 5. & seq. ac pro hujus veritatis confessione occisus est, martyrque accubuit. Joan. 18. 37. tum quia Christus mox passurus erat, crucifigendus, & occidendus à Judæis: quare Judæi scandalizati fuissent, si Apostoli prædicassent ipsum esse Messiam & Deum, eisque dixissent: Abite cum Christo vestro in malam crucem, qui nos facitis Christicidas & Deicidas, uti jam Christianis dicunt Judæi; quare semel abjecta fide Christi, eam, licèt postea miraculis testatam, ampliùs audire noluissent. Ergo expectanda fuit Christi mors, resurrectio & gloria, ut tunc prædicarent ipsum esse Messiam & Filium Dei, idque per miracula confirmarent, ac sic rem tantam populo persuaderent, uti fecerunt in Pentecoste. Actor. 2. juxta illud: *Propter quod & Deus exaltavit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genuflectatur cælestium, terrestrium, & infernorum*. Philip. 2. 9. Ita Sanctus Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius. Sic & Sanctus Hieronymus: *Tunc*, ait, *me prædicate, cùm ista passus fuero, quia non prodest Christum publice prædicari, & ejus vulgare in populis majestatem, quem post paululum flagellatum visuri sunt, & crucifixum*. Addit Sanctus Chrysostomus: *Quod enim semel radicatum est, & postea evulsum; si iterùm plantetur, difficilè retinebitur apud multos; quod autem infixum semel & mansit, postea immobile facilè provehitur ad augmentum*. Hæc magis patebunt ex sequentibus.

VERS. 21. Luc. 9. 22. Mar. 8. 31. EXINDE COEPIT JESUS OSTENDERE DISCIPULIS, QUIA (quòd) OPORTERET EUM IRE HIEROSOLYMAM, ET MULTA PATI A SENIORIBUS, ET SCRIBIS, ET PRINCIPIBUS SACERDOTUM, ET OCCIDI, ET TERTIA DIE RESURGERE) *Exinde*, Græcè ἀπὸ τότε, id est ab illo tempore, quo scilicet illis divinitatem suam patefecerat, cœpit eos docere de sua passione & morte; tum ut perfectè eos in fide instrueret: duo enim sunt fidei principia, scilicet Christi divinitas, & Christi humanitas, ejusque passio & crux, per quam redemit orbem: tum ne Apostoli audientes vel videntes Christum occidi & mori, de ejus divinitate dubitarent, ait Theophylactus: tum ut ostenderet hoc esse congruum; primò Deo Patri, ut ejus voluntati & justitiæ per peccatum Adæ, & posterorum læsæ & offensæ, per Christi mortem ex æquo satisfaceret: secundò, Christo, quem decebat per passionem intrare in gloriam suam. Lucæ 24. v. 29. tertiò, hominibus, quos Christi morte decebat redimi, & instrui ad imitandam ferendamque ejus crucem.

VERS. 22. Mar. 8. 32. ET ASSUMENS EUM PETRUS, COEPIT INCREPARE EUM) *Assumens*, seorsim scilicet (quasi familiariùs & secretiùs eum increpiturus ex vehementi amore, quod coram aliis non audebat) Christum retrahens. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, & S. Hieronymus, quem audi: *Qui (Petrus) non vult destrui confessionem suam*, qua dixerat: *Tu es Christus, filius Dei vivi, nec putat posse fieri, ut Dei Filius occidatur, assumit eum in affectum suum, vel separatim ducit, ne præsentibus cæteris Condiscipulis videatur magistrum arguere; & cœpit illum increpare amantis affectu, & optantis dicere: Absit à te Domine; vel ut meliùs habetur in Græco: Propitius sis tibi Domine, non erit hoc; quasi necessariam*, ait S. Thomas, *haberet propitiationem: cujus affectum suspiciens, quidem Christus, ignorantiam exprobrat*.

ADSIT A TE DOMINE, NON ERIT TIBI HOC) Noc accidet tibi mors tam indigna. Quis enim ferat Filium Dei crucifigi & mori? Græcè est ἵλεώς σοι, id est *propitius tibi*, scilicet sis, aut sit Deus. Ita solent Septuaginta vertere Hebr. חָלִילָה *halilalach*, id est *prohibitio tibi* sit, quod vulgò olim dicebant: Dii prohibeant, dii meliora. Syrus: *Parce tibi*. Loquitur Petrus ex humana prudentia & affectu, non ex divina, ex qua paulò ante dixerat: *Tu es Christus, filius Dei vivi*. Hic ergo sibi relictus deficit, ideoque à Christo redarguitur.

VERS. 23. Mar. 8. 33. QUI CONVERSUS DIXIT PETRO: VADE POST ME SATANA, SCANDALUM ES MIHI (Syrus, *offendiculo es mihi*) QUIA NON SAPIS EA, QUÆ DEI SUNT; SED EA, QUÆ HOMINUM) S. Hilarius *τὸ vade post me*, refert ad Petrum: *τὸ* verò *satana scandalum es mihi*, refert non ad Petrum, sed ad diabolum, qui suggesserat Petro, ut diceret: *Absit à te Domine*. Audi me: *Sciens enim Dominus diabolicæ artis instinctum, Petro ait: Vade retrò post me, id est ut exemplum suæ passionis sequatur. In eum verò, per quem opinio hæc suggerebatur conversus, adjecit: Satana scandalum es mihi: non enim convenit existimare Petro, satanæ nomen & offensionem scandali deputari, post indulta illa beatitudinis & potestatis tanta præconia*. Verùm cæteri omnes *τὸ satana* jungunt cum *vade post me*, totumque Petro dictum arbitratur. Ait ergo Christus Petro: *Vade post me*, id est, recede à me, facesse hinc, abi à conspectu meo; quia hac in re non mihi es amicus, sed satan, id est adversarius (hoc enim significat Hebr. שָׂטָן *satan*, & sic vertit Noster 2. Reg. 19. 22. & 3. Reg. 5. 4.) & *scandalum*, id est, offendiculum & impedimentum es mihi. Vis enim impedire passionem meam, & consequenter redemptionem & salutem hominum, quam per passionem meriturus & procuraturus sum. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, & S. Hieronymus, quem audi: *Mea voluptatio est & Patris, ut pro hominum salute moriar: tu tuam tantùm considerans voluntatem, non vis granum tritici cadere in terram, ut multos afferas fructus; Et ideò*, ait D. Thom. *quia contrarius voluntati meæ, debes adversarius appellari: satanas enim interpretatur adversarius sive contrarius; non tamen, ut plerique putant, eadem satanas & Petrus sententia condemnantur; Petro enim dicitur: Vade retro me satana, id est sequere me, qui contrarius es voluntati meæ. Ille audit: Vade satana, & non ei dicitur retrò, ut subaudiatur, vade in ignem æternum*.

Quo sensu S. Petrus vocatus est satanas à Christo.

Obiicit Calvinus ejusque sequaces: Christus hic Petrum vocat satanam; ergò paulo ante non vocavit eum petram,

petram; nec constituit eum caput Ecclesiæ. Respondet S. Hieronymus Petrum vocari satanam, id est adversarium pro præsenti tempore, quo adversabatur Christo volenti pati & crucifigi: petram verò constitui pro tempore non præsenti, sed futuro, scilicet ut post mortem & resurrectionem Christi fiat petra & caput Ecclesiæ. Secundò, S. August. serm. 13. de Verbis Domini secundùm Matthæum & Theophyl. respondent Petrum dici beatum, & petram Ecclesiæ constitui, quatenus à Deo revelante illuminatus, confessus erat Christum, filium Dei vivi; ideoque ab eo petra Ecclesiæ constitutus: satanam verò hic dici, quatenus à Deo Deique decreto (quod ipse ignorabat) recedens, humanum sequebatur affectum, quo nolebat Christum à se ita amatum mori. Porrò Concilium Constant. Oecum. V. in Constitutione Vigilii Papæ, anathema dicit iis, qui illud Christi: *Vade post me satana*, dictum fuisse volunt ad Petrum, ne dissuasione ejus animus Christi perturbatus fugeret passionem, eò quòd passione sua sibi proficeret, ideoque mortem ipsius nobis æternæ vitæ præmia contulisse non credunt. Simili modo B. Petrus Damiani lib. 1. epist. 16. ad Alexand. II. Pontificem Hildebrandum Card. qui posteà creatus fuit Pontifex Gregorius Septimus; vocat *suum sanctum satanam*. *Satanam*, quia sibi adversabatur, ne renuntiaret Cardinalatui, ut ad suam eremum Camaldulensem rediret. *Sanctum*, quia id faciebat sancto fine, quia scilicet videbat Petri operam perutilem fore Ecclesiæ.

Petrus Damian vocat Hildebrandum Card. suum sanctum satanam: & quare?

QUIA NON SAPIS (Arabicus, *non cogitas*) EA, QUÆ DEI SUNT; SED EA, QUÆ HOMINUM) Hìc est fons & causa erroris Petri, & cæterorum hominum; *quia non sapis*. Græcè οὐ φρονεῖς, id est, non capis, non sapis, non probas tam intellectu, quàm affectu tuo ea, quæ placita sunt Deo, sed quæ hominibus humana suggerit prudentia, hoc est caro & sanguis. Vis enim consulere carni & vitæ meæ, ac exinde tuæ humanæ consolationi contra Dei decretum, quo sapientissimè decrevit mihi moriendum esse pro hominum salute. Ita homines peccant, dum exile carnis judicium præponunt sublimi & sapientissimo Dei judicio. Nam: *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei; stultitia enim est illi, & non potest intelligere*. 1. Corinth. 2. 14.

VERS. 24. Luc. 9. 23. Mar. 8. 34. TUNC JESUS DIXIT DISCIPULIS SUIS: SI QUIS VULT VENIRE POST ME, ABNEGET SEMETIPSUM, ET TOLLAT CRUCEM SUAM, ET SEQUATUR ME. Hoc pharmacum abnegationis & crucis opponit Christus amori proprio & naturali, quem Petrus erga Christum ostenderat vers. 22. volens impedire ejus passionem; ideoque non soli Petro, sed convocatis cæteris Apostolis, imò & turbis, ait Marcus cap. 8. 24. hoc edixit, & quasi axioma Christianæ scholæ statuit, dicens: *Si quis vult venire*, &c. q. d. ait Chrysostomus: *Tu, ò Petre, dicis mihi: Propitius esto tibi* (parce vitæ tuæ) *ego autem dico tibi, quoniam non solùm prohibere me à passione nocivum tibi est, sed neque salvari poteris, nisi patiaris & moriaris, & vitæ abrenunties semper*. Vult enim Christus stabilire quod dixerat; moriendum sibi esse ex Dei decreto pro hominum salute, & insuper hanc mortem & crucem cuique fideli imitandam esse, si ejus asseclа & discipulis haberi velit. Tria autem præcipit, ait Chrysostomus; primum est, *abneget semetipsum*; secundum, *tollat crucem*: tertium, *sequatur me*.

SI QUIS VULT POST ME VENIRE) Non cogit Christus, nec vim infert, ait Chrysostomus, sed volentes invitat, eoque blandiùs & vehementiùs allicit, trahitque. Quis enim non aveat, ardeatque sequi Christum Dei filium? Sed sicut Deus jubet omnibus hominibus, ut sequantur Christum: sic pariter jubet ut abnegationem, quam hìc sancit, liberè eligant & complectantur. Rursum allicit omnes Christus, dicendo: *Venite post me*, q. d. Non eritis primi in cruce, morte, & martyrio. Ego dux vobis præibo; quare me præeuntem sequimini dumtaxat, quia ego vobis non tantùm exemplo, sed & adjutorio antecedam, ac certos vos faciam de triumpho & corona, si me dumtaxat sequi, & gratiæ meæ strenuè cooperari velitis.

A Sic Caro præsens militibus per arenas Lybicas ajebat: *Pericula vestra præveniat meo*; nihil enim jubebo, nisi quod priùs ipse fecero; nil præcipiam, nisi ejus vobis ipse dux & ductor fuero; magnus militi est stimulus prævium ducis exemplum.

ABNEGET SEMETIPSUM) id est, abdicet à se suum judicium, & affectum humanum: hoc enim in homine vivit, quod homini charissimum est, in quo homo oblectatur & pascitur, ut illud censeatur esse ipse homo. Homo est enim id quod in homine viget & vivit. Jubet ergo, ut quisque suos affectus & amores naturales & sensuales, Dei legi & voluntati repugnantes, deponat, mortificet & resecet, ac Dei legem & voluntatem assumat, induat, & per omnia sequatur. Vide dicta cap. 10. 38. & 39. Dicit enim hoc Christus occasione Petri, qui per affectum naturalem erga Christum volebat ejus mortem impedire, ut eum in ipso & cæteris hominibus castiget, q. d. Si vis post me venire, meque sequi, ò Petre, abnega, & abdica à te humanum hoc tuum de me judicium & affectum, ut Dei, qui me pati & mori vult, decretum B & voluntatem sequaris & amplectaris. Idem fac in cæteris omnibus tuis judiciis, desideriis, affectibus, ac nominatim in morte crucis, quam tibi Deus decrevit, ut eam amplectaris, licèt natura & naturalis affectus illam fugiat & exhorreat, juxta illud: *Cùm esses junior, cingebas te, & ambulabas ubi volebas: cùm autem senueris, extendes manus tuas* (in cruce) *& alius cinget te, & ducet quò tu non vis*. Joan. 21. 18. Unde Origenes, *abneget semetipsum*, exponit, q. d. Abneget vitam suam, capessendo mortem pro me meaque fide, uti ego capessam mortem crucis pro Deo. Pari modo quivis fidelis *abneget semetipsum*, id est sua desideria, suas imaginationes, suos concupiscentiæ pruritus, suas rationes humanas, suam voluntatem, eamque per omnia invertat & conformet voluntati Dei, v. g. suggerit tibi visus, auditus, gustus, ut videas, audias, gustes curiosa, detractoria, delicata, ut iis te oppleas & inebries; nega eis has suas cupidines à Deo vetitas, eisque dicito: Nolo ista videre, audire, sapere, quia volo Dei legem sequi, Deoque placere, non autem meis C sensibus & appetitibus carnalibus satisfacere. Sic mater sapiens puero (concupiscentia enim est instar pueri, qui sensu, non ratione ducitur, ait Aristot. in Ethicis) negat petenti noxia, v. g. cultum, quem, quia manu debili regere nequit, eo se lædet.

Abnegare se, quid.

Notat S. Gregorius hom. 32. in Evang. non dicere Christum, abneget suas opes, sed *abneget semetipsum*, ut homo abeat a se, & fiat alienus à se, imò desinat esse quod erat, & incipiat esse quod non erat, fiatque quasi novus & alter homo: *Minus quippe*, ait S. Gregorius, *est abnegare quod habes: valde autem multum est abnegare quod es, id est, non sufficit nostra relinquere, nisi relinquamus & nos*. Obiicit sibi deinde Gregorius; *Quò ibimus extra nos?* ac respondet: *Aliud sumus per peccatum lapsi, aliud per naturam conditi: aliud quod fecimus, aliud quod facti sumus. Relinquamus nosmetipsos, quales peccando nos fecimus: & maneamus nosmetipsi, quales per gratiam facti sumus. Ecce etenim, qui superbus fuit, si conversus ad Christum humilis factus est, semetipsum reliquit. Si luxuriosus quisque ad continentiam vitam mutavit, abnegavit utique quod fuit. Si avarus quis*D*que ambire jam desiit, & largiri didicit propria, qui priùs aliena rapiebat, proculdubio semetipsum reliquit. Ipse quidem est per naturam, sed non est ipse per malitiam*. Declarat idipsum exemplo Pauli: *Pensemus*, inquit, *quomodo se Paulus abnegaverat, qui dicebat: Vivo autem jam non ego; extinctus quippe fuerat sævus ille persecutor, & vivere cœperat pius prædicator. Vivit verò in me Christus. Ac si apertè dicat: Ego quidem à memetipso extinctus sum, quia carnaliter non vivo: sed tamen essentialiter mortuus non sum, quia in Christo spiritaliter vivo. Dicat ergo veritas, dicat: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum: quia, nisi quis à semetipso deficiat, ad eum, qui super ipsum est, non appropinquat: nec valet apprehendere quod ultra ipsum est, si nescierit mactare quod est*.

Sanctus fit alius a seipso qui fuit.

Similitudine idipsum illustrat S. Chrysostomus hom. 56. *Si intelligis*, ait, *quid sit alium abnegare, tunc rectè percipies, quid sit abnegare semetipsum. Qui alium abnegavit*,

A simili;

negavit, si cædi eum virgis videat, si coerceri vinculis, quidquid aliud mali pati eum conspexerit, non occurrit, neu auxiliatur, non flectitur, nec prorsus ullo modo movetur, ceu ille, qui penitùs ab eo alienatus est. Sic igitur nullo pacto corpori nostro parcere vult, ut neque si cæditur, neque si pellitur, neque si uritur, neque si quid aliud hujusmodi patitur, ei parcamus. Addit Victor Antioch. in Marci capit. 8. *Non dixit ille, ne nimiùm sibi indulgeat; aut ne nimium carni suæ parcat: sed vehementiùs insurgens, abneget vel abjuret semetipsum, hoc est, nihil cum seipso vel sua carne commercii habeat, verùm ita se gerat, ac si non ipse, sed alius quispiam crucem tolleret.* Ubi nota τὸ *abjuret*: sicut enim in baptismo abrenuntiamus satanæ, & quasi eum abjuramus; sic abnegare planè, & quasi abjurare debemus nosmetipsos, id est nostras cupiditates: hæ enim magis nobis, nostræque saluti sunt hostes, quàm sint ipsi dæmones: dæmonem enim per se horremus, sed cupiditates blanditie sua nos decipiunt, nosque iis quasi nostris amicis gratulamur & adulamur. Majus enim periculum est ab insidiatore occulto, quàm aperto. Porrò non solis Apostolis, religiosis, clericis, sacerdotibus, sed cuivis fideli dicit Christus, jubetque, ut abneget semetipsum, id est, suum sensualem nimiumque amorem erga suam carnem, suum honorem, suam uxorem, suos filios, suos cognatos, &c. eumque subiiciat Dei amori, legi, & voluntati. Religiosi verò ulteriùs abnegare debent omnia sæcularia negotia, propriam voluntatem, dominium & proprietatem, cæteraque votis, & professioni religiosæ, & perfectionis vitæ adversantia, ut non solùm Christi legi, sed & consiliis ejus Evangelicis sese conforment. Hæc abnegatio debet se extendere ab ipsam vitam, & mortem etiam ignominiosissimam crucis, ait S. Chrysostomus, ut illam potiùs subeamus, quàm à Dei voluntate vel ad punctum recedamus; unde subdit: *Et tollat crucem suam*: Quocirca S. Basilius in Regulis fusiùs explicatis ad interrog. 6. abnegationem sic definit: *Abnegatio sui nihil est aliud, nisi summa rerum omnium vitæ superioris* (in vitiis exactæ) *oblivio, atque à suipsius voluntatibus recessio*, & ad Dei voluntatem accessio. Idem ad interrogat. 8. *Perfecta*, ait, *renuntiatio in eo sita est, si quis id affectus fuerit, ut de vita sua, ne minimum quidem affectus sit, quamvis habeat mortis responsum.* Et inferiùs: *Renuntiatio nihil aliud est, quàm vinculorum terrenæ hujus ac temporalis conversationis solutio, quæ dum nos anxiis, & humanam vitam comitantibus negotiis subducit, promptiores & magis idoneos reddit ineundæ vitæ ad Dei contemplationem.* In Vitis Patrum libr. 5. libello 1. de Profectu Patrum numer. 7. Abbas Joannes hæc dat abnegationis & vitæ sanctæ documenta: *Esto injuriam patiens, & non irascens: pacificus, & non reddens malum pro malo: non attendens ad vitia aliorum, neque seipsum exaltans, sed esto subditus & humilior omni creatura: renuntiando omni materiæ corporali, & his, quæ secundùm carnem sunt, in cruciatu, in certamine, in humilitate spiritus, in jejunio, in patientia, in fletu, in fame & siti, in frigore & nuditate, in laboribus, includens te sepulchro tamquam jam mortuus, ut videatur tibi esse proxima mors omni die.* S. Ægidius, socius S. Francisci, vir valde sanctus, & à Deo illuminatus, hæc abnegationis sensuum dabat paradoxa:

Abnegationis definitio.

Officia.

Paradoxa S. Ægidii, socii Sancti Francisci.

Si vis benè videre, erue oculos tuos, & esto cæcus.
Si vis benè audire, esto surdus.
Si benè loqui, esto mutus.
Si benè ambulare, abscinde tibi pedes.
Si benè operari, mutila tibi manus.
Si benè amare, habeas te odio.
Si vis bene vivere, te mortifica.
Si benè lucrari, disce perdere.
Si vis esse dives, esto pauper.
Si vis esse in deliciis, afflige te.
Si vis esse securus, semper esto in timore.
Si vis exaltari, humilia te.
Si vis honorari, despice te, & honora te despicientes.
Si vis habere bonum, sustine malum.
Si vis esse in quiete, labora.
Si vis benedici, desidera maledici.

O quàm magna hæc sapientia, scire hæc facere! & quia magna sunt, non omnibus data sunt. Nemo debet aliquid A *audire vel loqui, nisi ad utilitatem, nec ultrà ullo modo procedere.* Idem hanc dabat viam salutis & perfectionis per abnegationem.

Si vis salvari, ne petas rationem ab humana creatura de his, quæ tibi accidunt.

Si vis salvari, satage te superare ab omni consolatione & honore, quæ potest tibi dare aliqua creatura.

Væ illis, qui volunt honorari de sua malitia.

Si quis tecum contendit, si vis vincere, perde; alioquin quando credideris te vicisse, perdidisti. Et mox hæc subdit antistropha.

Si amas, amaberis.
Si times, timeberis.
Si servies, servietur tibi.
Si benè te gesseris erga alios, alii se benè gerent erga te.
Beatus qui amat, & non desiderat inde amari.

Beatus qui servit, & non desiderat serviri. Et quia hæc magna sunt: multi ad hæc non pertingunt.

Tria potissimum animo tuo hærere debent: Primum est, si omnem tribulationem, quæ accidit, libenter sustineas: Secundum, si de omnibus, quæ facis & recipis, magis humi- B *lieris. Tertium est, si fideliter diligas illa bona, quæ videri non possunt corporeis oculis.* Ita habet Historia Seraphicæ relig. libr. 1. pag. 65. Plura vide apud Climacum Dorotheum & Cassianum qui inter alia lib. 5. de Instit. renunt. cap. 28. narrat Joannem Abbatem jam moriturum, hoc suis perfectæ abnegationis exemplum & documentum dedisse: *Numquam*, ait, *meam feci voluntatem, nec quemquam docui, quod priùs ipse non feci.*

ET TOLLAT CRUCEM SUAM) Sicut ergo tuli meam, ut me Christum quasi primum cruciferum, & crucigerorum antesignanum ac ducem, qui crucem meam, in qua crucifigendus eram dolens & gemens meis humeris tuli in montem Calvariæ, ipse cruciger Christianus animosè & alacriter sequatur assiduè, usque ad mortem crucis, & inde ad gloriam paradisi: unde Lucas addit *quotidie*, ut significet omni die, & sæpè omni hora aliquid molesti cuilibet occursurum, quod patienter & fortiter tolerare oporteat, idquè continuè per totam vitam, ac proinde cuilibet vivendum esse in cruce, & moriendum in cruce cum Christo: *Tollit crucem suam*, ait S. C Hieronymus, *qui mundo crucifigitur; cui autem mundus crucifixus est, sequitur Dominum crucifixum.* Crux hæc primò est persecutio & martyrium; secundò, afflictio & tribulatio quævis à Deo inflicta; tertiò, tentatio à dæmone immissa, & à Deo ad nostram probationem, humilitatem, virtutem, & coronam augendam permissa; quartò, sui abnegatio, & cupiditatum mortificatio. Ita S. Hieronymus.

SUAM) id est, primò sibi propriam: cuique enim sua propria est crux; uni ab uxore, filiis, cognatis; alteri à moribus; tertiò ab æmulis; quartò ab infortuniis; quintò à paupertate, sextò ab exilio, carcere, vinculis, & ita deinceps. Sua cuique crux. Primò.

Secundò, *suam*, id est, suis viribus, æquè ac concupiscentiis commensam. Deus enim *Non patitur vos tentari super id, quod potestis*, ait Paulus 1. Corinth. 10. 13. sed cuique pro vitio, quo laborat, crucem quasi medicinam immittit vel permittit: sic prono in superbiam, vel aliqua in re excellenti, permittit aliquod vilipendium, D vel tentationem carnis, quæ eum humiliet, uti permisit in S. Paulo 2. Corinth. 12. 7. avaro immittit mercium & opum jacturam: pulchro & vegeto immittit morbum; docto permittit lapsum in aliquem errorem vel infamiam, ne infletur, & de se præsumat. Secundò.

Tertiò, *suam*, id est, sibi ad suum bonum à Deo ab æterno decretam. Cùm ergo sentis crucem, ac sæpè novam, cogita de Deo, illique eam resigna, ac dicito: Domine hanc crucem de paterna manu tua libens accepto: hæc enim ab æterno crux mihi fixa est, & à te decreta ad rubiginem vitiorum meorum defricandam: quare pro ea immensas tibi gratias ago. Scio enim, & credo eam mihi à te ex amore paterno constitutam, ut me filio tuo dilecto Christo crucifixo assimiles hic in patientia, & posteà in gloria. Nam: *Quos præscivit & prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui ut sit ipse primogenitus in multis fratribus*, &c. Roman. 8. 29. Tertiò.

Quartò, *suam*, id est, quam quisque in se habet per missionem, vel sibi irrogat per abnegationem, aut quam Quartò.

suam

suam fecit per compassionem. Nam ut ait S. Gregorius A hom. 32. in Evang. *Duobus modis crux tollitur, cùm aut per abstinentiam afficitur corpus, aut per compassionem proximi affligitur animus. Pensemus qualiter utroque modo Paulus crucem suam tulerat, qui dicebat; Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne fortè aliis prædicans, ipse reprobus efficiar. Ecce in afflictione corporis audivimus crucem carnis: audiamus nunc in compassione proximi crucem mentis; ait enim: Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non uror? Perfectus quippe prædicator, ut exemplum daret abstinentiæ, crucem portabat in corpore. Et quia in se trahebat damna infirmitatis alienæ, crucem portabat in corde.*

ET SEQUATUR ME) Per crucem ad mortem, & per mortem ad beatam immortalitatem. Perseverandum enim nobis est in cruce cum Christo per totam vitam, usque ad mortem & coronam: *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Audi S. Chrysostom. hom. 56. *Latrones*, inquit, *multa talia patiuntur. Ne igitur credas ipsius passionis naturam per se sufficere, causam ejus subjecit. Quam ipsam? quæ dicta sunt universa faciens* B *atque patiens ipsum sequaris, ut scilicet propter ipsum omnia sustineas, atque omnem virtutum numerum habeas. Is enim Christum sequitur, qui non in periculo modò fortitudinem adhibet, sed modestiam, sed humilitatem, & omne sublimioris Philosophiæ genus complectitur. Id enim est rectè Dominum sequi, ut & propter ipsum cuncta sufferas, & alias virtutes non negligas. Multi diabolum sequentes, multa patiuntur, & vitam propter ipsum perdunt, quam nos propter Christum imò verò propter nosipsos perdimus.*

VERS. 25. Luc. 9. 4. Mar. 8. 35. QUI ENIM VOLUERIT ANIMAM SUAM SALVAM FACERE, PERDET EAM: QUI AUTEM PERDIDERIT ANIMAM SUAM PROPTER ME, INVENIET EAM) Quia crux acerba est & cruciat, hinc ad eam tollendam fideles animat Christus, ait Chrysostomus, per ingens ejus præmium & coronam gloriæ; ac si agricolæ dicatur, ait S. Gregorius homil. 32. *Frumentum si servas, perdis; si seminas, renovas. Quis enim nesciat, quòd frumentum, cùm in semine mittitur, perit ab oculis, in terra deficit? sed unde putrescit in pulve*C*re; inde virescit in renovatione.* Origenes dupliciter exponit hanc sententiam; primò sic, q. d. Si quis, inquit, amator vitæ præsentis parcit animæ suæ timens mori, & putans animam suam per hanc mortem perire; ille volens hoc modo salvare animam suam, perdet eam, alienam illam faciens à vita æterna. Si quis verò contemnens vitam præsentem, usque ad mortem pro veritate certaverit, perdet quidem animam suam; quantum ad vitam præsentem; sed quoniam propter Christum perdet eam, magis eam salvam faciet in vitam æternam. Alio modo sic: Si quis intelligit, quæ est vera salus, & acquirere vult eam ad salutem animæ suæ, iste, abnegans semetipsum, perdit, quantum ad voluptates carnales, animam suam propter Christum; & perdens animam suam hoc modo, salvat eam per opera pietatis: dicendo enim, *Qui voluerit*, præcedentem & sequentem unum sensum esse ostendit; si ergo quod superiùs dixit, *Abneget semetipsum*, de morte corporali dixit; consequenter hoc de sola morte intelligere debemus dictum esse; si autem abnegare seipsum est carnalem conversationem reiicere; & perdere animam est deponere voluptates carnales. Hucusque Origenes. Prior expositio videtur magis genuina, sed ampliando hoc modo, q. d. Qui in hac vita fugiens crucem & abnegationem sui, vult servare animam suam, id est, vitam suam, ideoque negat me, meamque fidem in persecutione; aut vult salvare animam suam, id est, desideria animæ suæ, q. d. Qui suis concupiscentiis vult satisfacere, hic in futura vita perdet animam suam in gehenna; qui autem perdiderit animam suam in hac vita propter Christum, vel moriendo in persecutione pro eo, vel ejus amore abnegando suas concupiscentias, hic in futura vita animam, quam perdidit moriendo vel mortificando, salvam inveniet in æterna gloria, & in sinu Christi, qui eam pro se morti expositam resuscitabit, & glorificabit. Hunc sensum exigit antithesis inter perdere, & salvam facere; sive invenire, scilicet integram & salvam; item id quod sequitur: *Quid enim prodest homini si universum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur*, id est, animam suam perdet in gehenna?

Servans animam perdit dupliciter.

QUID ENIM PRODEST HOMINI, SI UNIVERSUM MUNDUM LUCRETUR; ANIMÆ VERO SUÆ (id est, *sui ipsius*, ut explicat Lucas cap. 9. vers. 25.) DETRIMENTUM PATIATUR?) Græcè ζημιωθῇ, id est, jacturam faciat, mulctetur, q. d. Quid te juvabit (hoc enim est Græcum ὠφελεῖ) acquisisse omnes opes, honores, delicias totius mundi, si propter hoc teipsum perdas, & anima tua, quam unicam & intimam habes, mulcteris ad æterna gehennæ tormenta? juxta illud; VERS. 26 Luc. 9. 25 Mar. 8. 36

Omnia si perdas, animam servare memento.

Opes enim, honores, & delicias perditas recuperare potes: animam semel perditam in æternum recuperare non poteris. Illa extrinseca sunt, & exteriùs tantùm sensus titillant; hæc intrinseca tibi est, & intima: unde ejus dolor vel gaudium tibi pariter intrinsecus est, summus, & intimus: illa temporalia sunt & caduca, hæc immortalis & æterna. O stulti ergo filii Adæ, cur hæc caduca ita adamatis, ut propter ea animam perdatis, & æternis gehennæ incendiis tradatis? O insensati, qui gutta voluptatis vel honoris emitis sempiternos dolores, & perenne inferorum opprobrium; utique vili & exili nimis pretio eas emitis, cujus vos serò pœnitebit in æternum. Ego tanti pœnitere non emo.

AUT QUAM DABIT HOMO COMMUTATIONEM PRO ANIMA SUA?) Græcè ἀντάλλαγμα, id est, compensationem, permutationem, pretium, lytrum. Unde Syrus vertit, *permutationem animæ suæ*, q. d. Anima tua omne pretium, omnem compensationem superat; empta enim & redempta est pretioso sanguine Christi Domini Dei nostri; quare pro unius hominis anima universus mundus sufficiens pretium non est, ait Euthym. in Psalm. 48. Quocirca si semel eam perdideris, & gehennæ tradideris, nullo pretio eam redimere poteris, nec valebis animam tuam alia anima redimere, quia non habes nisi unam, & licèt plures haberes; propter eas tamen gehenna animam tuam, quam in sua manu jam habet, non dimitteret: hic potest anima suos lapsus redimere pœnitentia, lachrymis, & bonis operibus; at in die judicii nullus ampliùs pœnitentiæ & redemptioni erit locus. Vide ergo fraudem satanæ, & stultitiam hominis, qui animam peccatoris ab eo emit vilissima, brevissima voluptate gulæ, luxuriæ, &c. *Porrigis pomum, & surripis paradisum*, ait S. Bernardus tract. de Gradu humilit. cap. de Curiositate. Lucas cap. 9. 26. addit: *Nam qui erubuerit* (uti Christum ejusque legem velut vilem & pauperem erubescunt Judæi, & Gentilium multi) *& meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cùm venerit in majestate sua, & Patris, & sanctorum Angelorum suorum, pro quo Matthæus habet id quod sequitur.*

FILIUS ENIM HOMINIS VENTURUS EST IN GLORIA PATRIS SUI CUM ANGELIS SUIS, ET TUNC REDDET UNICUIQUE SECUNDUM OPERA EIUS) Arabicus, *secundùm operationem suam*, id est, juxta id, quod operatus est, non juxta id, quod scivit, intellexit, credidit. VERS. 27. Luc. 9. v. 26.

VENTURUS EST (in die judicii, ut homines ex operibus diiudicet) IN GLORIA (id est, cum glo- D ria & majestate, ut habet Lucas) PATRIS) Tum creata, quam scilicet ut homo sibi à Patre infusam in corpore & anima accepit, vel exteriùs in comitatu omnium Angelorum effusam in die judicii accipiet; tum illa, quam ut Deus cum Patre ejusque essentia & deitate communem habet, tumque toti mundo se habere ostendet. Ita S. Chrysostomus & Euthymius. Est hic acer stimulus ad opera heroica abnegationis, crucis, & virtutis, ad quæ omnes excitavit Christus, vers. 24. q. d. Agite, ò Apostoli, ò fideles mei, abnegate vosipsos, tollite crucem vestram, meque sequimini, quia ob hæc opera vestra ardua, & heroica in die judicii coram toto mundo vos laudabo, vobisque meam felicitatem & gloriam regni cœlestis communicabo; eos verò, qui fugerint abnegationem, crucem, meique sequelam, secuti autem fuerint suas voluptates & concupiscentias, increpabo, & adiudicabo gehennæ, idque in perpetuum. Eligenda vobis est una ex hisce duabus sors: alterutra enim vos infallibiliter manet.

Stimulus ad heroicam virtutem.

Quo

Quocirca S. Hieronymus epistol. 1. ad Heliodorum, eum ad vitam solitariam, ejusque crucem sic invitat: *Paupertatem times? sed beatos Christi pauperes appellat. Labore terreris? at nemo athleta sine sudore coronatur. De cibo cogitas? sed fides famem non timet. Super nudam metuis humum exesa jejuniis membra collidere? sed Dominus tecum jacet. Squalidi corporis horres inculta cæsaries? sed caput tuum Christus est. Infinita eremi vastitas te terret? sed tu paradisum mente deambula.* Et nonnullis interjectis: *Delicatus es frater, si & hic vis gaudere cum sæculo, & posteà regnare cum Christo. Veniet, veniet illa dies, qua corruptivum hoc & mortale incorruptionem induat & immortalitatem. Beatus servus, quem Dominus invenerit vigilantem. Tunc ad vocem tubæ pavebit terra cum populis, & tu gaudebis. Judicaturo Domino lugubre mundus immugiet: tribus ad tribum pectora ferient: potentissimi quondam reges nudo latere palpitabunt: exhibebitur cum prole sua verè tunc ignitus Jupiter; adducetur & cum suis stultus Plato discipulis: Aristotelis argumenta non proderunt: tunc tu rusticanus & pauper exultabis, & ridebis, & dices: Ecce crucifixus Deus meus: ecce judex, qui obvolutus pannis in præsepio vagiit, &c. ut his tum interesse contingat, pro quibus nunc labor durus est.* Hucusque Sanctus Hieronymus patheticè, sed verè.

VERS. 27. Luc. 9. v. 27. Mar. 9. 1.

AMEN DICO VOBIS: SUNT QUIDAM DE HIC STANTIBUS, QUI NON GUSTABUNT MORTEM, DONEC VIDEANT FILIUM HOMINIS VENIENTEM IN REGNO SUO) Syrus, *in regnum suum*. Sæpè enim hæc duo in Script. confunduntur, idemque significant. Promisit Christus mercedem in regno cœlesti dandam pro operibus bonis abnegationis & crucis, nunc ne quis illud longè abesse & in multa sæcula differendum causetur, occurrit, illudque vicinum esse reipsa demonstrat, dum nonnullis adhuc viventibus post paucos dies, illud ipsum in transfiguratione ostendit.

NON GUSTABUNT MORTEM) idest, non morientur. Est metaphora à calice mortifero, qui damnato ad mortem datur, ut veneno moriatur: hic enim non hauritur jucundè, sed ægrè gustatur, ut amarus & fellcus.

Regnū Christi quod?

IN REGNO SUO) Quæres quodnam hoc Christi regnum, & quando illud viderint nonnulli Apostolorum astantium Christo? Respondet Sanctus Gregorius homil. 32. in Evangel. & Beda, regnum hoc Christi esse Ecclesiam, ejusque per omnes gentes propagationem, quam utique viderunt, imò effecerunt Apostoli. Id dicit Christus, ait Sanctus Gregorius, ut ex propagatione regni Ecclesiæ, quam visuri erant, discerent quanta futura esset eorum gloria in regno cœlesti, quod in hac vita est invisibile: alioqui enim homines sola visibilia æstimant, invisibilia non appetunt, quia nec esse suspicantur. Deus ergo per visibilia, quæ exhibet, firmat spem promissorum invisibilium. *Secundò.* Secundò, alii id fore censent in resurrectione, & die judicii, de quo versiculo præcedenti locutus est Christus. *Tertiò: Genuinè.* Verùm dico id factum esse in transfiguratione Christi: in illa enim regnum Christi gloriosum quasi per transennam viderunt, & prægustarunt tres Apostoli, scilicet Petrus, Jacobus & Joannes, & ita esse patet ex sequentibus: nam omnes Evangelistæ, qui hujus rei meminerunt, scilicet Matthæus, Marcus & Lucas post hoc Christi promissum, subjungunt statim illud fuisse impletum, scilicet sexto post die. Ita S. Hilarius, S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Ambrosius, Theophylactus, Euthymius, & alii passim. Unde S. Leo serm. de Transfigur. *In regno* inquit, *hoc est, in regia charitate.* In transfiguratione enim Christus Apostolis dedit specimen gloriæ, claritatis, magnificentiæ, gaudii, & felicitatis, quam obtinebunt Sancti in regno cœlesti, ut per illam animarentur ad labores & dolores Evangelicos, ad crucem & martyrium, aliosque ad eosdem animarent. Ita per illam S. Hieronymus ad eosdem animat Eustachium epist. 18. de Custodia virgin. in fine: *Egredere*, ait, *paulisper de carcere, & præsentis laboris ante oculos suos tibi pinge mercedem, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Qualis erit illa dies, cùm tibi Maria mater Domini choris accurret comitata virgineis? cùm post rubrum mare submerso cum suo exercitu Pharaone tympanum tenens præcinet responsuris? Cantemus Domino, gloriosè enim honoratus est; equum & ascensorem projecit in mare. Tunc Thecla in tuos læta volabit amplexus, tunc & ipse sponsus occurret, & dicet: Surge, veni proxima mea, speciosa mea; quia ecce hiems transivit, pluvia abiit tibi. Tunc Angeli mirabuntur & dicent: Quæ est ista prospiciens quasi diluculum, speciosa ut luna, electa ut sol.* Et post nonnulla: *Tunc parvuli, &c. palmas victoriæ sublevantes, consono ore cantabunt: Osanna in excelsis. Benedictus qui venis in nomine Domini. Osanna in excelsis. Tunc centum quadraginta quatuor millia in conspectu throni, & conspectu seniorum tenebunt citharas, & cantabunt canticum novum.*

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRimò Christus transfiguratur in monte; & Eliam partim venisse, partim venturum docet. Secundò vers. 14. sanat lunaticum, aitque ad hoc opus esse oratione & jejunio. Tertiò vers. 21. prædicat instare sibi passionem & mortem. Quartò vers. 24. solvit didrachma pro se & Petro, etsi ad id se non teneri ostendat.

1. ET post dies sex assumit Jesus Petrum & Jacobum, & Joannem fratrem ejus, & ducit illos in mon-
tem excelsum seorsum: 2. & transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies ejus sicut sol:
vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix. 3. Et ecce apparuerunt illis Moyses & Elias cum eo
loquentes. 4. Respondens autem Petrus, dixit ad Jesum: Domine, bonum est nos hic esse: si vis,
faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, & Eliæ unum. 5. Adhuc eo loquente,
ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in
quo mihi benè complacui: ipsum audite: 6. Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, &
timuerunt valdè. 7. Et accessit Jesus, & tetigit eos: dixitque eis: Surgite, & nolite timere. 8. Levantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi solum Jesum. 9. Et descendentibus illis de monte, præcepit eis Jesus, dicens: Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis à mortuis resurgat. 10. Et interrogaverunt eum discipuli, dicentes: Quid ergo Scribæ dicunt, quòd Eliam
oporteat primùm venire? 11. At ille respondens, ait eis: Elias quidem venturus est, & restituet
omnia. 12. Dico autem vobis, quia Elias jam venit, & non cognoverunt eum, sed fecerunt in
eo quæcumque voluerunt. Sic & Filius hominis passurus est ab eis. 13. Tunc intellexerunt disci-
puli,

puli, quia de Joanne Baptiſta dixiſſet eis: 14. Et cùm veniſſet ad turbam, acceſſit ad eum homo genibus provolutus ante eum, dicens: Domine, miſerere filio meo, quia lunaticus eſt, & malè patitur: nam ſæpè cadit in ignem, & crebrò in aquam: 15. & obtuli eum diſcipulis tuis, & non potuerunt curare eum. 16. Reſpondens autem Jeſus, ait: O generatio incredula & perverſa, quouſque ero vobiſcum? uſquequò patiar vos? Afferte huc illum ad me. 17. Et increpavit illum Jeſus, & exiit ab eo dæmonium, & curatus eſt puer ex illa hora. 18. Tunc acceſſerunt diſcipuli ad Jeſum ſecretò, & dixerunt: Quare nos non potuimus eiicere illum? 19. Dixit illis Jeſus: Propter incredulitatem veſtram, Amen dico vobis, ſi habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis monti huic: Tranſi hinc illuc, & tranſibit, & nihil impoſſibile erit vobis. 20. Hoc autem genus non eiicitur, niſi per orationem & jejunium. 21. Converſantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Jeſus: Filius hominis tradendus eſt in manus hominum: 22. & occident eum, & tertia die reſurget. Et contriſtati ſunt vehementer. 23. Et cùm veniſſent Capharnaum, acceſſerunt, qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt ei: Magiſter veſter non ſolvit didrachma? 24. Ait: Etiam. Et cùm intraſſet in domum, prævenit eum Jeſus, dicens: Quid tibi videtur Simon? Reges terræ, à quibus accipiunt tributum vel cenſum: à filiis ſuis, an ab alienis? 25. Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Jeſus: Ergo liberi ſunt filii. 26. Ut autem non ſcandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum: & eum piſcem, qui primus aſcenderit, tolle: & aperto ore ejus, invenies ſtaterem: illum ſumens, da eis pro me & te.

VERS. 1. Luc. 9. 28. Mar. 8. 2.

ET POST DIES SEX ASSUMIT IESUS PETRUM, JACOBUM ET JOANNEM FRATREM EIUS, ET DUXIT ILLOS IN MONTEM EXCELSUM SEORSUM) Videtur hìc eſſe analogia cum Luca, qui cap. 9, 28. ait: *Factum eſt autem poſt hæc verba ferè dies octo.* Reſpondet S. Hieronymus: *Facilis eſt ſolutio, quia hìc medii ponuntur dies, ibi primus additur & extremus.* Matthæus ergo & Marcus non numerant primum diem, quo Chriſtus hæc, quæ audivimus, dixit, & promiſit ſuam transfigurationem, quia imperfectus erat, nec ultimum & octavum, quia illo manè ſummo transfiguratus eſt Chriſtus, ſed tantùm ſex intermedios; Lucas verò omnes numerat jam plenos, quàm non plenos & imperfectos, idcircò ait *ferè*. Ita S. Chryſoſtomus, Euthymius, Theophylactus, & S. Auguſt. lib. 1. de Conſenſu Evang. c. 56. Diſtulit Chriſtus promiſſam transfigurationem per ſex dies: *Ut reliqui diſcipuli*, ait Chryſoſtomus, *nihil patiantur humanum id eſt, aliquem invidiæ motum, vel ut horum dierum ſpatio vehementiori concupiſcentia repleti, qui aſſumendi erant, ſollicita mente accederent.* Secunda cauſa dilationis fuit, quòd Chriſtus volebat transfigurari in monte Tabor, qui à Cæſarea Philippi diſtat 20. leucis ſive horis. Chriſtus ergo hoc ſpatium ſenſim progrediendo, & more ſuo per villas, pagos & caſtella prædicando confecit ſex diebus. Tertiam cauſam analogicam dat Rabanus, ut ſignificaretur, quòd poſt ſex mundi ætates futura ſit reſurrectio, cujus typus & ſpecimen futura erat transfiguratio. Quartam ſymbolicam dat Origenes, ut ſignificetur, quòd ſolus ille, qui tranſcendit omnes res mundi (hic enim per ſex dies factus eſt Geneſ. 1.) poteſt aſcendere ſuper montem excelſum, & gloriam aſpicere Verbi Dei. Quintam chronologicam dat S. Hilarius: Poſt ſex dies, ait, gloriæ Dominicæ, ſex millium annorum temporibus evolutis, regni cœleſtis honor præfiguratur. Multorum enim Patrum & Doctorum ſententia eſt, mundum duraturum per ſex millia annorum, & tum fore judicium, uti dixi in Apocalypſi.

Poſt ſex dies transfiguratur Chriſtus Cur? Prima cauſa. — *Secunda.* — *Tertia.* — *Quarta.* — *Quinta.*

PETRUM, JACOBUM ET JOANNEM) *Ideò hos tres*, ait Chryſoſtomus, *aſſumpſit, quoniam aliis potiores erant*; non enim congruebat tantum myſterium ſtatim initio propalare, & omnibus Apoſtolis oſtendere, ſed ſelectioribus duntaxat. Selegit ergo hos tres quaſi Apoſtolorum primores, iiſque oſtendit ſuam gloriam, quia iiſdem oſtendere volebat ſuam infirmitatem, & agoniam paſſionis in horto, ne illa offenderentur, ſed per illam ſcirent Chriſtum gradum facere ad gloriam ſibi oſtenſam. Ita S. Chryſoſtomus, Theophylactus, Euthymius, Remigius, & alii in caput 26. Matthæi. Ex hac enim gloria, & ex voce Patris: *Hic eſt filius meus*, certò ſcire poterant, Chriſtum verè eſſe Deum, ſed deitatem ſuam velo carnis tegere, ac proinde licèt in cruce pateretur & moreretur, deitatem tamen ejus non pati, nec mori. Quare eum mortem & crucem ſuſcipere, non ex infirmitate & neceſſitate coactum, ſed ſponte ex dignatione & charitate ad redimendos homines. Qui enim tanta hìc gloriam corpori communicabat poterat utique & illud à morte eximere, ſi voluiſſet. Audi Damaſcenum orat. de Transfig. *Petrum aſſumit, volens teſtimonium, quod teſtatus fuerat, ei oſtendere per Patris teſtimonium confirmari, & quaſi præſidem futurum totius Eccleſiæ, ſed Jacobum aſſumpſit tamquam moriturum pro Chriſto; Joannem verò tamquam Theologiæ puriſſimum organum, ut viſa gloria Filii Dei, quæ non ſubjacet tempori, inſonet illud: In principio erat Verbum.*

Cur Petrum, Jacobum & Joannem ſecum aſſumpſit Chriſtus, ut coram eis transfiguretur?

Symbolicè Hilarius: In tribus aſſumptis, ait, de trium origine; Sem, Cham, & Japhet, futura electio populi Dei oſtenditur. Anagog. Rabanus: *Tres, ait, ſolummodò diſcipulos ſecum ducit, quia multi ſunt vocati, pauci verò electi. Vel quia qui nunc fidem ſanctæ Trinitatis incorruptâ mente ſervant, tunc æterna ejus viſione lætantur.*

Symbolicè.

JACOBUM ET JOANNEM FRATREM EIUS) Fuit ergo hic Jacobus Major, qui primus Apoſtolorum martyr occubuit. Actor. 12. Lapſus ergo memoria videtur S. Auguſtinus in cap. 2. ad Galat. qui cenſet hunc Jacobum eſſe fratrem Domini: hic enim fuit Minor, & primus Hieroſolymorum Epiſcopus, auctorque Epiſtolæ Canonicæ.

Quis hic Jacobus?

Myſticè hi tres notant triplicis ordinis eſſe eo, quos Deus præ ceteris ſua viſione & gloria dignatur. Petrus notat charitate ferventes; illa enim ipſe fervebat. Joannes virgo notat virgines. Jacobus primus ex Apoſtolis martyr notat patientes & martyres. Rurſum Petrus notat eos, qui ſunt petræ, id eſt, fortes & conſtantes in fide & virtute. Joannes notat caſtos. Jacobus, id eſt, ſupplantator notat eos, qui vitia calcant & ſupplantant. Hi enim digni ſunt viſione Dei. Ita S. Anſelmus. Vis ergo videre Deum: eſto Petrus, id eſt, firmus in virtute; eſto Joannes per caſtitatem; eſto Jacobus per vitiorum mortificationem. Hinc rurſum nonnulli cenſent in Petro notari firmam fidem, in Jacobo ſublimem ſpem, in Joanne ardentem charitatem; hiſce enim quaſi terrenis alis ad Deum ſubvehimur.

Myſticè.

IN MONTEM EXCELSUM SEORSUM) Syrus, *ſolos*, ut ſcilicet mons hic ſua celſitudine repræſentaret celſitudinem cœli empyrei, & gloriæ cæleſtis; utque tropologicè doceret, ait Remigius: *Quia neceſſe eſt omnibus, qui Deum contemplari deſiderant, ut non infimis voluptatibus jaceant, ſed amore ſupernorum ſemper ad cæleſtia erigantur; & ut oſtendat diſcipulis ſuis, quatenus gloriam divinæ claritatis, non in hujus ſæculi profundo quærant, ſed in cæleſtis beatitudinis regno. Ducuntur autem ſeorſum, quia ſancti viri toto animo & fidei intentione ſeparati ſunt à malis funditusque ſeparabuntur in futuro; vel quia multi vocati, pauci verò electi*: Nam, ut ait Beda, qui reſurrectionis fructum expectant, mente in excelſis inhabitare, & continuis precibus debent incumbere.

Quæres, quis fuit mons? Communiter cenſent fuiſſe montem Tabor. Refellit hoc Franc. Lucas: Quia, inquit, Tabor eſt in Galilea: Chriſtus autem non videtur tran-

Chriſtus transfiguratus. Non in Libano.

transfiguratus in Galilæa; eò quòd Marcus cap. 9. 30. dicat, post transfigurationem Christum cum Apostolis prætergressum esse Galilæam: quare videri Christum transfiguratum in Libano monte amœnissimo, quia Cæsarea Philippi, ubi eam promisit Christus cap. præcedenti vers. 13. adjacet Libano. Verùm hæc ratio non urget, nec cogit, ut à sententia adeò communi recedamus, imò potiùs illi favet, illamque confirmat. Vult enim dicere Marcus, Christum transfiguratum fuisse in monte Tabor, qui est in Galilæa indeque descendentem adjacentes Galilææ urbes, & villas prædicando & sanando, more suo obiisse & pertransiisse, ut ad urbem suam, id est Capharnaum, ubi sedem ad prædicandum fixerat, perveniret, uti mox cum pervenisse narrat Matthæus vers. 23. unde Marcum explicans Matthæus hic vers. 21. ait: *Conversantibus autem eis in Galilæa, dixit illi Jesus.* Ergo jam versabantur in Galilæa: ergo in Galilæa transfiguratus est Christus, Galilæa enim fuit locus prædicationis, miraculorum & mysteriorum Christi. Et Galilæa significat Hebraicè transmigrationem, scilicet à peccato in gratiam, à terra in cœlum, ab ærumna in gloriam. Hæc est sententia Patrum & fidelium, ut videatur Ecclesiæ traditio; ideoque mons Tabor Christianis sanctus, & peregrinatione celebris effectus est, teste S. Hieronymo epist. 27. omnes enim qui peregrinantur in terram sanctam, visitant Tabor, æquè ac Bethleem, montem Calvariæ & Oliveti. Ita ante 1200. annos S. Paula visitans loca sancta, visitavit Tabor; nam ut disertè ait S. Hieronymus in ejus epitaphio: *Scandebat montem Tabor, in quo transfiguratus est Christus.* Sic in Tabor transfiguratum esse Christum, expressè docet S. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 12. & Damascenus serm. de Transfiguratione, Beda & Euthymius, Abulensis, Maldonatus, Jansenius, Barradius, Toletus, Brochardus, Adriohomius in descript. terræ sanctæ, & alii passim. Confirmat id Damascenus ex illo Psal. 88. *Tabor & Hermon in nomine suo exultabunt*, Hermon enim exultavit, cùm in Baptismo Christi vocem Patris de cœlo audivit; Tabor verò, cùm eum in se transfiguratum vidit, tuncque ait Damascenus: Tabor certavit cum cœlo empyreo: illius simulacrum, & quasi gloriæ cœlestis theatrum. Sicut enim Beati vident in cœlo gloriam Dei, sic Apostoli viderunt in Tabor gloriam Christi. Addit Beda tract. de Locis sanctis cap. 17. in transfigurationis Christi coram Elia & Mose memoriam, in monte Tabor ædificatas esse tres Ecclesias, juxta votum Petri dicentis: *Faciamus hic tria tabernacula; tibi unum, Moysi unum, & Eliæ unum.* Addit Nicephorus lib. 8. cap. 30. & ex eo Adrichomius S. Helenam in Tabor ob memoriam transfigurationis pulcherrimum extruxisse templum, illudque amplis redditibus ad ministros alendos dotasse. Huic templo duo postea accessere monasteria, unum Græcorum Eliæ consecratum, alterum Mosi dedicatum.

Porrò Tabor elegit Christus, ut in eo gloriam suam ostenderet. Primò, quia Tabor vicinus est Nazareth, in qua ipse conceptus est, & Verbum caro factum: vicinus quoque est Capharnao, ubi habitabat & prædicabat Christus; prædicationem enim suam confirmavit in gloria transfigurationis. Secundò, quia mons Tabor vicinus est Saron, de quo cecinit Isajas cap. 35. 2. *Gloria Libani data est ei, decor Carmeli & Saron: ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri.* Tertiò, quia Tabor est mons valdè excelsus: Nam, ut ait Joseph lib. 4. de Bello c. 2. altitudo ejus est triginta stadiorum, hoc est quatuor ferè milliarium Italicorum; stadium enim est octava pars milliaris; continet enim 125. passus, cùm milliare contineat mille. Quartò, quia, ut ait Beda loco citato, mons Tabor in medio Galilææ campo à Genesareth tribus millibus passuum ad Boream distat, ex omni parte rotundus, & æqualiter assurgens, herbosus, floridus, & valdè amœnus; unde speciem habet paradisi & cœli. Addit Adrichomius ex Brochardo & Bredenbachio: Tabor cæli temperie est saluberrimus; vineis, olivis, variisque arbustis, & fructiferis arboribus totus undique consitus: flore perpetuo viridus, arborum frondibus, versicoloribusque herbis semper viridis, atque suavi omnigenum florum odore fragrantissimus. Hinc magna ferarum, maximèque avium hic est frequentia, quarum & grato concentu amœnissimus est, & venatu celebris. Denique Tabor est mons extruendis ad terram sanctam defendendam munitionibus aptissimus: unde Judic. 4. ex Tabor descendit Barac, cum suis, ac profligavit Sisaram. Porrò in ipso Dominicæ transfigurationis loco jam hortus est arboribus consitus & fontibus irriguus, qui muro ambitur: quò, qui pedem montis accolunt propter religionem, atque observantiam loci neminem accedere permittunt. Hucusque Adrichom. Vnde & à S. Petro epist. 2. vers. 18. Tabor vocatur mons sanctus quia Christi transfiguratione, Eliæ & Mosis cum eo colloquio, ac patris de eo testimonio consecratus.

Symbolicè Tabor Hebr. idem est, quod thalamus puritatis & lucis תא *ta* enim est thalamus, אור *or* lux, ב *beth* medium significat *in*, q. d. thalamus in luce, id est lucis, vel ut S. Hieronymus in c. 5. Osee: *Tabor* idem est, quod *veniens lumen*, quia in *Tabor* Christus thalamum suæ gloriæ & splendoris constituit. Rursum Tabor verti potest תא *ta*, id est thalamus, בור *bor*, id est cisternæ & sepulchri, ait Pagninus in nomin. Hebraicis quia in Tabor Moses & Elias locuti sunt de excessu, id est morte & sepultura Christi. Luc. 9. 32. Hac enim via Christo eundum fuit ad gloriam & cælum, eademque nobis eundum est. Addit Lucas cap. 9. 28. Christum in montem conscendisse, ut oraret, & inter orandum fuisse transfiguratum: *Ascendit*, inquit, *in montem, ut oraret, & facta est dum oraret species vultus ejus altera;* ut nos doceret fructum orationis, scilicet in oratione, nos luce cælesti perfundi, & quasi transfigurari, ut ex terrenis fiamus cælestes & divini; atque ex hominibus Angeli. Hujus rei typo, cùm Moses accepturus tabulas legis, cum Deo colloqueretur in monte Sina, apparuit ei gloria Domini, eique cornua, id est radios suæ lucis affixit. Exodi 33. & 34. Ita Hilar. Sed Mosi ab externo puta ab alloquio Dei: Christo verò ab interno, hoc est à deitate & gloria animæ interna hic splendor processit. Sic S. Antonius, S. Ignatius, aliique Sancti ex assiduo cum Deo in oratione colloquio faciem accepere splendentem, & radios lucis evibrantem.

ET TRANSFIGVRATVS EST ANTE EOS, ET RESPLENDVIT FACIES EIVS SICVT SOL: VESTIMENTA AVTEM EIVS FACTA SVNT ALBA SICVT NIX) Græcè μεταμορφώθη, id est, *transformatus est*, ita Syrus. Unde Ovidius & Poetæ hominum in animalia transformationes vocant metamorphoses: Arabicus; *Ostendit gloriam suam coram eis.*

Quæres qua ratione & modo transfiguratus sit Christus? Suppono ut certum, non fuisse hic phantasma, aut phantasticum quid, sive illusionem imaginariam, quali dæmon sagas & magos in lupos, porcos, aves, feles transfigurat; sicque apparet subinde sagis, ut ipsæ putent dicantque se cum Angelis colloqui, canere, jubilare. Nil tale potuit esse in Christo.

Dico primò: Christus non ita transfiguravit se coram tribus Apostolis, ut eis ostenderet suam divinitatem, sicut ostendit Sanctis in cælo, itaque eos beat. Hæc enim oculis corporeis per omnem potentiam videri nequit: ita passim Patres: quare Tertull. S. Chrysost. S. Leo, & Damascenus, qui aliter loquuntur, tantùm volunt dicere, Christum Apostolis ostendisse gloriam externam corporis, quæ divinitatis erat index, ut per eam quasi per rimam, sed corpore velatam, aliquo modo gloriam & majestatem Deitatis aspicerent.

Dico secundò: Christus in transfiguratione non mutavit vultus sui essentiam aut formam, imò nec figuram, colorem, vel alias qualitates, sed, ut rectè ait Euthymius, assumpsit ingentem splendorem quasi divinum, ut fulgeret instar solis, imò ut sole esset augustior, & fulgidior. Unde Matthæus explicans τὸ *transfiguratus est*, mox subiicit: *Et resplenduit facies ejus sicut sol; &* enim significat *id est*. Et Lucas: *Facta est*, inquit, *species vultus ejus altera*, scilicet luminosa & fulgida. Ita Patres & Interpretes. Vide S. Thomam 3. p. q. 45. Transfiguratio ergo dicitur, eò quòd Christus in ea figuram, id est formam & speciem externam faciei, assumpto splendore, in clariorem & augustiorem transformarit.

Non

Non enim hic Christus assumpsit dotes alias corporis gloriosi, scilicet impassibilitatis, agilitatis & subtilitatis, sed claritatis dumtaxat; hæc enim sola Apostolis erat visibilis.

Totum Christi corpus resplenduit.

Ubi nota primò, splendorem hunc non aeri, non etiam oculis Apostolorum, sed faciei Christi, imò manibus & toti corpori realiter inhæsisse, uti disertè docet Sanctus Hieronymus, epistol. 61. ad Pammachium contra errores Joannis Hierosol. & alii passim. Licèt enim Abulensis hic 47. Salmeron, & Toletus in Lucę 9. vers. 29. putent solam faciem Christi resplenduisse: hanc enim solam nominant Matthæus & Marcus. Meliùs tamen alii passim opinantur totum corpus Christi resplenduisse; quia plena & perfecta fuit Christi transfiguratio: unde ex corpore in vestes emanavit: sub facie ergo, utpote magis spectabili, cętera membra intelligunt Matthæus & Marcus. Ita Sanctus Ephrem orat. de Transfigurat. *Facta sunt*, inquit, *vestimenta ejus alba. Etenim ostendit Evangelista, quòd ex toto ejus corpore ejus gloria scaturiit: & totis ejus carne resplenduit ejus facies, & ex totis ejus membris resplenduerunt radii*, &c. Item: *Christus toto suo corpore tamquam sol suis radiis resplenduit gloria suæ divinitatis.* Sanctus Augustinus (vel quisquis est auctor lib. 3. de Mirabil. Sacr. Scriptur. capit. 10. *Ut per carnem*, ait, *divinitas foris illuxit, sic & caro illuminata de divinitate per vestimenta radiavit.* Idem sentiunt Sanctus Ambrosius in Symb. capit. 22. Sanctus Hieronymus jam citatus, Sanctus Augustinus 22. de Civit. cap. 9. Origenes in cap. 9. Levit. (qui & addit eo tempore Mosen quoque non in vultu solùm, sed in toto corpore clarificatum fuisse) D. Thomas, Barradius, Suarez, & alii, quorum aliqui censent splendorem hunc totum corpus Christi penetrasse, illudque fecisse perspicuum & pellucens; alii meliùs cum Suarez tom. 2, disput. 42. sect. 2. putant splendorem hæsisse superficie corporis exteriori, idque significat vox *transfiguratio*, id est figuræ, quæ in superficie exteriori est, immutatio. Porrò splendor hic erat cœlestis, imò plusquàm cœlestis, scilicet divinus & beatificus, qualis est corporum gloriosorum: unde instar solis erat aureus, magnificus, elegans, oculosque summè recreans; ac cùm esset summus, nativæ effigiei Christi conspectum Apostolis non eripiebat; secùs est de luce nostra, v. g. solari, quæ visum tam recreat, quàm hebetat.

Dotes gloriosæ repressæ à Christo.

Nota secundò, novum hunc splendorem fuisse dotem claritatis, quæ uti & cęteræ dotes corporis beati (puta agilitas, subtilitas, impassibilitas) debitæ erunt corpori Christi, & animæ ejus, utpote beatæ & Deo unitæ, idque toto tempore vitæ à primo instanti conceptionis ejusdem in utero Virginis: sed tamen, ut pati posset Christus, & cum hominibus conversari: hæc claritas, cæteræque dotes jam dictæ, toto reliquo vitæ ejus tempore repressæ fuerunt in beata Christi anima, ne ex ea per physicam, vel potiùs moralem (nam lux animæ est spiritalis, lux verò corporis est longè diversa & corporalis) emanationem in corpus sese diffunderet: alioqui enim per corpus, uti lux per laternam emicassent. Illa ergo repressio miraculum fuit, hic verò cessatio ab hac repressione, ac splendoris interni in corpus de more emanatio, fuit cessatio miraculi: hominibus tamen visa est miraculum, quia nova, & quia ejus caussam ignorabant. Quocirca Christus hanc corporis sui gloriam, licèt duplici titulo, scilicet unionis hypostaticæ, & beatitudinis animæ sibi debitam, tertio titulo meriti adeptus est: & per tot enim passiones & labores meruit hanc corporis gloriam, eamque in resurrectione accepit perpetuam, ut passim docent Theologi. Nec aliud vult Damascenus serm. de Transfiguratione, ubi ait Christi corpus semper habuisse gloriam, licèt Apostolis absconditam, in transfiguratione vero eam ostendisse; nam per gloriam intelligit unionem hypostaticam, quæ erat fons & origo omnis gloriæ & claritatis. Idem dico de S. Epiphan. hæresi 69. & de S. Nazianz. orat. 49. & S. Anselmo in Elucidario. Quare quòd nonnulli opinati sunt, Christum semper has dotes & hunc splendorem in corpore habuisse, sed illum non fuisse visum ab hominibus ob debilitatem visus humani; sicut nonnulli dicunt claritatem in corpore beatorum glorioso fore invisibilem oculis mortalium, nisi nova eis vis videndi addatur: hoc, inquam, improbabile est, cùm illa lux corporis gloriosi sit corporea & summa, ideoque summè oculo cuilibet visibilis.

Quo die & anno Christus transfiguratus.

Denique transfiguratio Christi contigit die sexta Augusti, quo Ecclesia quotannis illam celebrat. Ita Wandebertus, qui vixit anno Christi 850. in suo Martyrologio, licèt Petrus Canisius in suo Martyrolog. illam factam dicat die 27. Julii. Porrò Ammonius, Baronius, Jansenius. Adrichomius, Suarez, & alii consentiunt illam accidisse anno 33. ætatis Christi, qui fuit tertius & ultimus prædicationis ejusdem, sequenti enim anno vertente in Paschate sub die 25. Martii crucifixus est. Vide chronotaxim, quam commentario præposui.

Cur transfiguratus Christus? Resp. Primò. Secundò.

Quæres secundò, cur transfiguratus sit Christus? Respond. primò, ut per hanc claritatem & gloriam, ac per testimonium Eliæ & Mosis Apostolis divinitatem suam probaret, illamque sub humanitate occultatam atque velatam ostenderet. Secundò, ut præmuniret discipulos, ne caderent animo, cùm ipsum visuri essent in monte Calvariæ cruci affixum. Tertiò, ut se hac forma judicem venturum cum potestate magna, & majestate indicaret, & quasi repræsentaret. Ita S. Ephrem, Cyrillus, & Damascenus de Transfigur. S. Basilius in Psal. 44. & alii. Unde & Elias apparuit, qui erit præcursor Christi venientis ad judicium; idem censent nonnulli de Mose. Quarto, ut fidem & spem, animumque, & zelum Apostolorum, cęterorumq; fidelium, ad certamen & cruces quaslibet pro Evangelio fortiter subeundas, spe similis gloriæ in resurrectione obtinendæ excitaret & acueret. Ita S. Leo serm. de Transfig. *Transfiguratus est*, inquit, *Dominus, ut de cordibus discipulorum crucis scandalum tolleret, & ne conturbaret eorum fidem voluntariæ humilitas passionis, quibus revelata esset absconditæ excellentia dignitatis.* Et S. Chrysostomus hic, qui addit minimum beatum in cœlo majorem habere claritatem & gloriam, quàm Christus hic; quia Christus illam hic debilibus oculis, & captui Apostolorum adhuc mortalium attemperavit. Quare quibus hæc gloriæ cœlestis irradiat veritas, his omnis mundi & pompæ mundanæ vilescit vanitas. Quocirca S. Franciscus dictitabat: *Tanta est gloria, quam expecto, ut omnis me pœna delectet.*

Quater fuit Christus transfiguratus.

Symbolicè: Hæc transfiguratio repræsentavit miras & varias Verbi incarnati, quasi divini Protei transformationes. Christus enim quater transfiguratus est: Primo, in incarnatione, cum Verbum caro factum, in ea quasi lux in laterna resplenduit. Secundò, in cruce, in qua ita flagris, clavis, sputis, &c. deformatus fuit, ut de eo dicat Isajas cap. 53. *Non est species ei neque decor & vidimus eum, & non erat aspectus.* Tertio, in resurrectione, cùm gloria & honore coronatus est. Quarto, in Eucharistia, ubi latens sub speciebus panis & vini, in eos quasi transfigurari videtur, transubstantiatio enim est quasi accidentium transfiguratio.

Anagogicè.

Anagogicè: Voluit hic Christus dare ideam nostræ resurrectionis & gloriæ, in qua ipse corpus nostrum reformabit configuratum corpori claritatis suæ.

Tropologicè.

Tropologicè: Voluit Christus primo, hic typum dare transfigurationis animæ peccatis nigræ in lucem gratiæ, per quam Christo configuramur. Transfiguratio enim nostra consistit in configuratione cum Christo, ut Christo in omni humilitate, charitate, obedientia, religione, &c. conformemur, ut simus vivæ imagines vitæ & sanctitatis Christi, quasi nostri exemplaris: ut cogitemus, loquamur, operemur ea pietate, gravitate, zelo, qua Christus; ut quicumque nos viderit, putet se in nobis Christum cernere. Rursum Christus hic dat ideam transfigurationis, qua anima à minori sanctitate transit ad majorem: Christus enim jam sanctus transfiguratus est, atque hæc transfiguratio sæpè priore est difficilior & rarior: Sancti enim sæpè sibi de sanctitate blandiuntur, & in ea quasi securi conquiescunt, nec ad majorem aspirant, uti peccatores & pœnitentes aspirant ad justitiam: Rarius est, ait ille Pater, ut à sanctitate minori ad majorem, quàm ut à peccato quis ad sanctitatem transfiguretur. Idem asserit Sanctus Bernardus, Sanctus Bonaventura, & alii: hoc tamen sub-

subinde fit in monte & secessu cum Christo, putà in crebra & ferventi oratione ac meditatione. In ea enim mens illustratur à Deo, ac per eam quasi fistulam haurit lumen cæleste, quo illustrata concipit novos ardores ad reformandos mores, imò ut transformet se in Christum, ut cum Paulo dicat: *Mihi mundus crucifixus est. Vivo ego, jam non ego; vivit verò in me Christus.* Et cum S. Ignatio epist. ad Romanos: *Amor meus crucifixus est.* Et cum S. Francisco quinque corporis Christi stigmata, si non corpori, certè animæ suæ infigat & imprimat medullitus.

Oratio animæ transfiguratio. Primò.

Oratio ergo est animæ transfiguratio: Primò, quia in ea anima lumen à Deo accipit, ut clariùs eum, æquè ac seipsam, suaque omnia cognoscat & lustret.

Secundò.

Secundò, in ea à Deo petit, impetratque gratiam ad maculas & vitia, quibus deformata est, eluenda & reformanda, atque ad tentationes quaslibet superandas. In ea pro desolatione accipit consolationem, ex debili fit fortis, ex pigra fervens, ex perplexa intelligens, ex tristi læta, ex pusillanimi animosa.

Tertiò.

Tertiò, in ea supra se levatur, & ad Deum in cœlum attollitur, ubi discit, imò videt res omnes terræ esse viles, exiles & fragiles, itaque eas, ut pueriles, quasi ex alto despicit & contemnit. Cernit enim non nisi in cœlo esse veros honores, veras opes, veras delicias.

Quartò.

Quarto, ibi audit, videtque pariter parvas & exiles esse omnes mundi cruces, omnem paupertatem, omnem morbum, omnem famem, omnem persecutionem. Quare ea omnia fortiter sustinere, & parvi æstimare decernit, dicitque cum Paulo: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis,* &c. Ergo:

Etiamsi fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Quintò.

Quintò, in ea unit se Deo: *Quia autem adhæret Domino, unus spiritus est.* 1. Corinth. 6. 17. Hinc S. Franciscus orans rapiebatur in altum, ac subinde usque ad altitudinem fagorum, imò usque ad nubes quasi ad Deum ascensurus, nec aliud dicebat, cogitabat, & amabat, quam; *Deus meus, & omnia. Da mihi Domine amore amoris tui mori, qui pro amore amoris mei dignatus ei mori.* Hoc est, quod ait Paulus: *Nos verò omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tamquam à Domini spiritu.* 2. Cor. 3. 18.

S. Franciscus orans elevabatur in altũ.

Denique Christum non sedentem, nec genu flexum, sed stantem fuisse transfiguratum innuit Marcus, dicens: *Evigilantes viderunt majestatem ejus & duos viros stantes cum eo,* scilicet pariter stante. Unde sequitur Christum non sublatum in aera, ut nonnulli pictores, pingunt, sed in terra, illi pedibus insistentem fuisse transfiguratum. Ita Thyræus capit. 9. de Transfiguratione in fine.

Fulgor vestimenti Christi in trãsfiguratione.

VESTIMENTA AUTEM EJUS FACTA SUNT ALBA SICUT NIX) Aliqui legendum putant *sicut lux;* nam Græca jam habent ὡς τὸ φῶς, id est, *sicut lux;* sic & Syrus & Arabicus. Accedit Aegyptius, qui vertit: *Et rutilavit facies ejus sicut sol, vestimenta quoque splenduerunt sicut forma solis.* Aethiopicus: *Vestimenta ejus sicut crystallus.* Verum Noster legit cum Persico ὡς χιών, id est, *sicut nix,* & sic legunt hìc nonnulli codices, imò omnes Marci 9. 2. nix enim propriè dicitur alba, lux verò fulgida: quamquam nix non solùm candet, sed & fulget. Candor enim ejus tantus est, ut fulgeat, fiatque fulgor. Porrò hic habitus, & color symbolum est lætitiæ & gloriæ Beatorum. Apocal. 4. 4. & passim alibi. Abulensis quæst. 42. & sequent. ac noster Salmeron opinantur vestibus Christi candorem hunc verè & realiter fuisse inditum; quare colorem vestium fuisse immutatum, ut, si illæ prius erant nigræ in se, factæ sint albæ; sin verò priùs erant albæ, ut Abulensis putat, factas fuisse albiores, peracta verò transfiguratione, eas ad pristinum colorem & statum rediisse. Favet S. Marcus, dum ait: *Vestimenta ejus facta sunt splendentia, & candida nimis, velut nix, qualia fullo non potest super terram facere candida.* Vestes ergo Christi duo habebant, scilicet candorem niveum, quasi fullonis, & splendorem à Deo immissum, utrumque supernaturalem: splendor enim hic non poterat à carne Christi per vestes, utpote opacas eminere ? Ita ipsi. Alii passim censent candorem idem fuisse cum splendore; splendor enim est candidus, sed candori addit fulgorem, eumque Deo agente ex carni Christi emanasse in vestes, uti fit in corporibus gloriosis, ideoque splendorem hunc obruisse, & quasi absorpsisse nativum vestium colorem, si alius erat, ne tantisper appareret: quare splendor hic in facie & corpore Christi erat aureus & fulvus, uti est in sole; transfusus verò in vestes, factus est albus, uti alba apparet luna, cum radiis solis illuminatur, & ipse sol per nubes transparens apparet albus: magnus enim splendor, si per obscurum corpus, quale sunt vestes percipiatur, non tam rutilans fulgor, quàm albicans candor apparet, eò quòd objectu intermedii corporis, radii ejus frangantur, & quasi debilitentur. Ita Tertullianus lib. 4. contra Marcion. cap. 22. S. Ephrem, & Auctor de Mirabil. Script. jam citati, Euthymius hìc. Alensis 3. p. q. 21. Albertus in Marci & Lucæ cap. 9. Lyranus, Glossa, Cajetanus, Franc. Lucas, Suarez, Lorinus in 2. Petr. 1. v. 16. sic & Petrus Thyræus de Apparit. Christ. lib. 1. de Transfigur. num. 42. per *candida* intelligit splendida: uti & Evangelistæ alibi splendida vocant candida. Favet Marcus, cùm ait: *Splendentia & candida nimis velut nix.* Intelligit ergo per splendorem candorem instar nivis splendentem: nam alioqui dixisset *candida & splendentia.* Plenus erit sensus & omnia adæquans, si utramque sententiam jungas, & utrumque factum dicas, scilicet vestes Christi & factas esse candidas, ut nix per candorem niveum quasi fulloneum illis à Deo de novo inditum, & pariter splendidas per splendorem ex facie & carne Christi radiante in eas diffusum. Hoc enim significat Lucas, dicens: *Et vestitus ejus albus & refulgens,* Græcè ἐξαστράπτων, id est *effulgurans,* hoc est, radios, instar fulgoris evibrans. Unde liquet non solùm candorem niveum in eis fuisse, sed & splendorem fulgureum. Candor enim est color perfectissimus, & lux sive splendor omnium qualitatum sensibilium nobilissima, ac fulgur est igneum, & rerum omnium efficacissimum. Ita Barradius & Toletus.

Candor est color perfectissimus.

Tropolog.

Tropologice: Vestes Christi sunt sancti: hi enim eum ornant ut vestes, suntque candidi & fulgidi ut nix, quia casti, & puritate fulgidi. Ita Sanctus Gregorius 32. Moral. cap. 7.

VERS. 3. Luc. 9. 30.

ET ECCE APPARUERUNT EIS MOYSES ET ELIAS CUM EO LOQUENTES) Quæres cur hi duo præ aliis Prophetis apparuerunt? Respond. Maldonatus, quia hi duo præcedent secundum Christi adventum ad judicium, qui erit cum magna majestate, cujus proinde typum & figuram dedit Christus in hac sua transfiguratione: de Elia id verum est, sed falsum de Mosi, uti ostendi Apocal. 11. vers. 3. & 4. ubi probavi Enoch venturum cum Elia contra Antichristum, non Mosen.

Moses & Elias apparuerunt.

Cur?

Dico ergo causam fuisse, quod Moses fuerit legislator legis veteris; Elias verò princeps prophetiæ & Prophetarum: quare ipse repræsentavit totum Prophetarum chorum. Hi ergo duo apparuerunt, ut ostenderent Christum verè esse Messiam, Salvatorem mundi à se in lege & Prophetis promissum. Per Mosen igitur ostenditur lex, per Eliam prophetia in Christum conspirare, ac utramque jam officio suo perfunctam terminari, & dare locum Christo novo legislatori, & Prophetæ à Deo misso; atque per omnes Prophetas, ac nominatim per Mosen promisso Deuter. 18. 18. *Prophetam,* inquit, *suscitabo eis de medio fratrum suorum similem sibi, & ponam verba mea in ore ejus,* &c. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Ambrosius, & Euthymius. Addit S. Hieronymus lib. 2. contra Jovin. Mosen & Eliam hanc visionem meruisse, quia æquè ut Christus 40. diebus jejunarunt in monte. Hinc Tertullianus, Origenes, Nazianzenus, & alii censent hanc visionem humanitatis Christi in transfiguratione repræsentatam (æquè ac repræsentata fuit Eliæ in spiritu auræ tenuis, quo se illi ostendit Deut. 3. Reg. 19. ait Abulensis) & promissam fuisse Moysi à Deo, cùm ei cupienti petentique faciem Dei videre, Deus respondit, dixitque: *Posteriora mea videbis, faciem autem meam videre non poteris.* Ex. 33. 23. Quod in sensu literali verum esse nequit, sed tantùm in symbolico, uti ibidem ostendi. Nam in sensu literali Moses vidit ibidem dorsum Dei in corpore luminoso & glo-

Causa potissima.

glorioso; ab Angelo Dei vicario assumpto: quæ visio, teste Sanct. Hilario, fuit typus transfigurationis Christi, in qua Moses vidit gloriam humanitatis Christi.

Seu alia causa? Sex alias causas dat S. Thom. 3. part. quæst. 45. art. 3. ad 2. quas audi. Prima est hæc, quia enim turbæ dicebant eum esse Eliam, vel Jeremiam, aut unum ex Prophetis, capita Prophetarum secum ducit, ut salutem hinc appareat differentia servorum & Domini. *Secunda.* Secunda ratio est, quia Moyses legem dedit, Elias pro gloria Domini æmulator fuit: unde per hoc, quod simul cum Christo apparent, excluditur calumnia Judæorum accusantium Christum, tamquam transgressorem legis & blasphemum, Dei sibi gloriam usurpantem. *Tertia.* Tertia ratio est, ut ostendat se habere potestatem mortis & vitæ, & esse judicem mortuorum & vivorum, per hoc quod Moysem jam mortuum, & Eliam adhuc viventem secum ducit. *Quarta.* Quarta ratio est, quia sicut Lucas dicit: *Loquebantur cum eo de excessu, quem completurus erat in Jerusalem*, id est, de passione & morte sua; & ideò, ut super hoc discipulorum animos confirmaret, inducit eos in medium, qui se morti exposuerunt pro Deo. Nam Moyses cum periculo mortis se obtulit Pharaoni: Elias verò regi Achab. *Quinta.* Quinta ratio est, quia volebat, ut discipuli sui æmularentur Moysi mansuetudinem, & zelum Eliæ. *Sexta.* Sextam rationem addit Hilarius, ut ostenderet scilicet se per legem, quam dedit Moyses, & per Prophetas, inter quos fuit Elias præcipuus, esse prædicatum. Denique Elias æquatur Mosi affectu, non effectu: plura enim gessit Moses, quàm Elias. Audi S. Ambrosium lib. 1. de Jacob & vita beata cap. 8. *Operationi*, inquit, *bono commendantur affectu. Neque enim minùs beatus Elias, quàm Moyses, cùm alter sibi indigus, melotide vili, sine filiis sine sumptu, sine comite: alter populi ductor, lætus sobole, succinctus potentia, diverso genere meritum æquale fundaverint, quando cum Domino in resurrectionis gloria refulserunt. Videtur enim parem his quasi paribus gloriæ suæ testibus dedisse mercedem.*

An in propria persona Moses & Elias apparuerint? Quæres, qua ratione & modo hic apparuerit Moses & Elias? De Elia omnes conveniunt, ipsum in proprio corpore apparuisse; Elias enim raptus est curru igneo in cælum, & adhuc vivit ut veniat, certetque pro Christo contra Antichristum. Ex paradiso ergo vel loco, in quem à Deo translatus est, Elias subitò per Angelum translatus fuit in montem Tabor, ibique in transfiguratione Christi extitit collocutor & testis. De Mose variæ sunt sententiæ, quas recensui Deuter. ult. vers. 5. Certum est, ut ibi ostendi, Mosen esse mortuum, nec hucusque resurrexisse. *Moses etiam in propria persona apparuit.* Quare nonnulli putabant hic non Mosen verum apparuisse, sed Angelum in specie & forma Mosis. Verùm hoc falsum est, imò erroneum, ait Suarez, quia Moses inducitur hìc ut testis Christi: testis autem in propria persona debet ferre testimonium. Unde nemo interpretum est, qui dicat non fuisse Mosen, sed Angelum, nisi Glossa in Lucæ cap. 9. v. 30. quam S. Thomas desumptam putat ex auctore de Mirabil. S. Script. lib. 3. cap. 10. & 13. sed hic auctor nil tale habet, imò asserit omnium sententiam esse, quòd fuerit verus Moses. Probabiliùs ergo Jansenius opinatur hanc Glossam petitam esse ex Sanct. August. libro de Cura pro mortuis, ubi dubitat August. an mortuorum apparitiones verè fiant per ipsos, an per Angelos, an potiùs, inquit, per utrosque, non tamen dubitat de Mose nostro hìc; imò Calvinus licèt dicat probabile esse, fuisse spectrum Mosis; tamen addit probabilius esse, fuisse veram animam Mosis. Mosis igitur anima è limbo per Angelum translata est in terram, ibique egressa, venit in Tabor ad Christum; assumpsit corpus, vel aereum formante illud Angelo, ut volunt Lyranus, Salmeron, Abulensis, & Thomas 3. part. quæst. 45. art. 3. ad 2. vel certè proprium corpus resumpsit, & resurrexit, ita ut anima Mosis è limbo per Angelum deducta sit ad ejus sepulchrum, ibique collectis ab Angelo Mosis cineribus, Deus illis animam Mosis inseruerit & univerit, ut verus vivusque fuerit Moses, quem idem Angelus ex sepulchro transtulit in Tabor. Decebat enim, ut in hoc Christi testimonio omnia essent vera & solida; & sic Christus hìc resuscitando Mosen, ostendit se judicem & dominum vivorum esse & mortuorum. Sic opinantur Tertullianus, Origenes, Iren. &

A alii, quos citat & sequitur Suarez 3. part. quæst. 45. disputat. 22. sectio. 2. ac Petrus Thyræus de Apparit. Christi, lib. de Transfigur. cap. 3. paragraph. 36. quorum uterque multis rationibus probabilibus idipsum confirmat. Si hoc sequaris, censeasque Mosen resurrexisse, necesse est ut dicas eum rursum esse mortuum, ac rursus cum aliis post Christi resurrectionem resurrexisse: nam primus resurgentium ad vitam immortalem fuit Christus.

Nota: Christus Mosi & Eliæ suum splendorem & gloriam afflavit & communicavit, æquè ac vestibus suis. Unde Lucas ait cap. 9. 31. *Erant autem Moses & Elias visi in majestate*, Græcè ἐν δόξῃ, id est, *in gloria*. Ita Tertullianus, Origenes, Damascenus, D. Thomas, Abulensis, & alii passim. Oportebat enim, ut viderent Apostoli conservorum gloriam, ut fortificarentur in laboribus. Denique hac de causa, ait Beda de locis Sanctis, in Tabor ædificata fuere duo monasteria, unum in honorem Mosis, alterum in honorem Eliæ. *Duo monasteria in monte Tabor.*

CUM EO LOQUENTES) Lucas addit: Et *dicebant* B *excessum eius, quem completurus erat in Jerusalem*. Pro *Quemnam excessum dicebant?* excessum Græcè non est ἔκστασις, quasi significetur hic extaticus amor Christi, qui eum adegit ad passionem & crucem, ut aliqui pii hic imaginantur; sed est ἔξοδος, id est exitus, scilicet ex Jerusalem, & ex hac vita per mortem crucis in monte Calvariæ, quem Moses & Elias hìc audientibus Apostolis prædixerunt Christo, ut scandalum & horrorem crucis Christi, tam iis, quàm nobis eximerent. Unde nonnulli cum Chrysostom. pro ἔξοδον, legunt δόξαν, id est gloriam; nam in cruce maximè Christus suam potestatem & gloriam ostendit: unde tunc sol obscuratus est, petræ scissæ sunt, terra contremuit, &c. Porrò sermo ipsorum cum Christo familiaris fuit de rebus notis, non disciplinalis, non doctrinalis; sed tamen didicisse aliquid, testes potuerunt; & Christus aliquid cognovisse ab ipsis singulare. Quid verò? Illi tempus passionis: hic grati animi significationem, & prætereà desiderium, quo petierunt perfici opus redemptionis humanæ. Est & hoc probabile, quòd gratias egerunt Domino, tamquam insigni huma- C ni generis Redemptori; & propositis eximiis fructibus, Dominum ad sumendum passionis calicem animarint; quemadmodum in horto animavit Angelus. Ita Thyræus.

RESPONDENS AUTEM PETRUS, DIXIT AD JESUM: DOMINE, BONUM (jucundum, suave, & beatum) EST NOS HIC ESSE. SI VIS, FACIAMUS HIC TRIA TABERNACULA; TIBI UNUM, MOYSI UNUM, ET ELIÆ UNUM) Petrus hìc gloria exultans, & quasi ebrius volebat in ea hærere & permanere, ut jugiter illa frueretur; unde Arabicus vertit: *Bonum est ut maneamus hìc.* Votum hoc Petri implevere posteri, ædificantes in Tabor tres Ecclesias, teste Beda. Sapienter Damascenus: *Non est*, inquit, *tibi bonum, ò Petre, quòd Christus ibi moretur; non enim obtineres claves regni, nec mors abolita esset tyranni, ne quæras ante tempus felicia, ut Adam deificationem.* *VERS. 4. Luc. 9.33. Mar. 9.5.*

Tropologicè ludens in hisce verbis more suo S. Bernardus serm. 6. de Ascens. *Quomodo*, inquit, *jam bonum est nos hic esse? Imò verò molestum est, grave est, periculo-* D *sum est. Nimirum, ubi malitiæ plurimum, sapientiæ modicum; si tamen vel modicum invenitur, ubi viscosa omnia, omnia lubrica, operta tenebris, obsessa laqueis peccatorum, ubi periclitantur animæ, ubi spiritus affliguntur sub sole, ubi tantùm vanitas & afflictio spiritus est.* Rursum Theophylactus: Ne dixeris, inquit, cum Petro: Bonum est nos hic esse; nam oportet semper proficere, & non permanere in uno gradu virtutis & contemplationis, sed ad alia transire.

Unde agniti Moses & Elias. Resp. Primò. Quæres, unde Petrus agnovit hos duos loquentes cum Jesu esse Mosem & Eliam? Respond. primò potuisse eum ipsos agnoscere ex colloquio cum Christo. Videtur enim Moses dixisse Christo: Salve Messia salvator noster. Tu es ille, cujus passionem ego tot sacrificiis, ac præsertim occiso agno, & perfecto Pascha præfiguravi. Elias verò: Tu es cujus resurrectionem ego in filio viduæ, quem ad vitam revocavi; ac cujus ascensionem ego curru igneo raptus in cœlum repræsentavi, &c.

&c. Fortè etiam Christus eos, aut ipsi se invicem suis nominibus appellabant & nominabant.

Secundò. Secundò, potuit eos agnoscere Petrus ex specie & habitu, qua eorum imagines pingebantur, vel (si hæc pictura imaginum ob metum idololatriæ, non erat apud Judæos in usu) certè describebantur in S. Scriptura & Traditione Majorum: v.g. Elias agnosci potuit ex zona pellicea & melote, qua vestiri solebat. 4. Reg. 1. Moses ex facie cornuta, imò si Drutmato hic & Origeni id asserenti credimus, apparuit Moses cum tabulis legis Elias cum curru igneo.

Tertiò. Tertiò, & maximè eos agnovit Petrus ex inspiratione divina. Ita Tertullianus, & alii superiùs citati.

Quæres, cur Petrus petiit fieri tria hæc tabernacula, cùm Beati non egeant tabernaculis? Respond. Petrum hoc dixisse sub finem transfigurationis, cùm jam Moses & Elias pararent abitum; ut eos retineret, ne abirent. Nam Lucas ait: *Et factum est, cùm discederent ab illo*, scilicet Moses & Elias à Jesu, *ait Petrus ad Jesum: Bonum est nos hic esse, faciamus*, &c. q. d. O quàm suave & delectabile est in hac visione commorari! quare, ò Christe, ne patiaris Mosen & Eliam discedere; ac ut eos retineamus, faciamus eis habitaculum & tabernaculum cuique suum, in quo commorentur. Non meminit tabernaculi sui, Jacobi & Joannis, quia, ut dixi, Mosen & Eliam abeuntes volebat retinere: unde de iis, non de se & sociis erat sollicitus. Addit Abulensis quæst. 64. Petrum cogitasse, quod eodem tabernaculo, quo Christus, utpote ejus discipuli exciperentur: aut certè, ut Lyranus, Petrus sibi destinabat tabernaculum Christi, Jacobo tabernaculum Mosis, Joanni tabernaculum Eliæ. Addit Marcus: *Non enim sciebat quid diceret*; & Lucas: *Nesciens quid diceret*. q. d. Petrus dulcedine hujus visionis ebrius, ut eam continuaret, quasi rationis impos dicebat incongrua, mente aberrabat, & quasi delirabat. (Petrus nescit præ gaudio quid petat.) Idque primò, quia putabat Christum gloriosum, item Mosen & Eliam egere tabernaculis, iisque tribus, quasi unum tribus non sufficeret. Rursum Mosen & Eliam æquabat Christo. Secundò, quia oportebat Christum in Tabor manere, nec redire ad discipulos, quare Christum, qui est bonum universi, concludere volebat in hoc monte. Rursum felicitatem quærebat in terra, quæ est locus exilii & ærumnarum, cùm illa quærenda sit in cœlo; hoc enim nobis est patria & paradisus. Tertiò, quia Christum à prædicatione, passione, & cruce, ac consequenter à redemptione mundi avocabat, suam voluptatem præponens saluti omnium hominum, & voluntati Dei. Qurtò, quia adhuc mortalis & passibilis, solus cum Jacobo & Joanne beatitudine perfrui volebat, ad quam tamen Deus per Christum innumeros post hanc vitam perducere destinarat. Quintò, quia volebat gloriam ante laborem, coronam ante certamen, bravium ante meritum, gaudium ante passionem & crucem; cùm priùs oporteret Christum & Christianos pati, & ita intrare in gloriam suam. Lucæ 24. Crux enim est via & scala ad felicitatem, &

Dulcia non meruit, qui non gustavit amara.

(Gloria laboris filia:) Hinc Christus per summum crucis opprobrium summam adeptus est gloriam. Hinc & Poeta gloriam laboris filiam nuncupat, ac vicissim S. Gregorius in Job capit. 7. vers. 2. labores vocat pignora gloriæ. Sextò, quia felicitatem in visione gloriæ humanitatis Christi, non verò & visione deitatis collocabat. Si ergo Petrus conspexisset divinitatis gloriam, & gaudiorum bonorumque omnium abyssum, quid dixisset? Hæc enim Petri visio & voluptas erat sensibilis & corporea, eratque dumtaxat una mica, stilla & gutta respectu voluptatis & gaudii, quod percipiunt Beati in videndo & fruendo Deo, cùm in eo quasi in mari deliciarum se immergunt, eoque absorbeutur; juxta illud Psalm. 35. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos*. Porrò visio hæc gloriæ Christi, Mosis & Eliæ in discipulis magnam ciebat non solùm voluptatem, sed & admirationem & reverentiam, ac sacrum quemdam horrorem. Unde Marcus ait: *Non enim sciebat quid diceret: erant enim timore exterriti*.

ADHUC EO LOQUENTE, ECCE NUBES LUCIDA OBUMBRAVIT EOS) *Obumbravit*, id est circumdedit, & complexu suo cinxit eos, scilicet Christum, Mosen, Eliam, & tres Apostolos, inquit Abulensis, ita ut cerni non possent: quia nubes ampla erat, & valdè densa, æquè ac fulgida & coruscans. VERS. 5. Luc. 9. v. 34. 35. Mar. 9. 7.

Nota: Lucas cap. 9. 34. sic habet: *Hæc autem illo* (Petro) *loquente facta est nubes, & obumbravit eos; & timuerunt intrantibus illis in nubem*, quod Toletus sic ex Damasceno explicat, q. d. Dum Petrus dicit: *Faciamus hic tria tabernacula*, nubes ei contradicens se mediam interposuit inter Christum, Mosen & Eliam ex una parte, & discipulos ex altera, itaque *obumbravit eos*, scilicet discipulos, ut fulgor Christi oculos discipulorum perstringens, hoc nubis umbra intermedia temperaretur, itaque facilius à discipulis conspiceretur: (Nubes obumbrans: quos? & cur? Prima sententia.) *Et timuerunt intrantibus illis in nubem*, id est, timuerunt discipuli, cùm viderent nubem complecti Christum, Mosen, & Eliam, se verò ab illis per nubem excludi: *Timuerunt*, inquam, quia videbant se extra nubem illam obumbratos, ac solos deseri, ne si quid mali eis eveniret, nullum haberent, qui eis succurreret. Vel *timuerunt*, ne Christus cum Mose & Elia abiret aliò, raperetur in cælum, uti olim raptus erat Elias curru igneo. Cum Toleto consentit Petrus Thyræus libr. de Apparit. Christi, tract. de Transfigurat. can. 4. n. 16. Estque hæc sententia probabilis.

Secundò, Barradius censet, nubem venisse post discessum Mosis & Eliæ; nam ante v. 33. dixerat de iis Lucas: *Et factum est, cùm discederent ab illo*. Tunc ergo *nubes obumbravit eos*, scilicet Christum cum discipuli, qui soli manserunt reliqui; ideoque *timuerunt*, quia viderunt se in nubem ingredi, illaq; se undique cingi, nescientes quid inde eis eventurum esset. Secunda.

Tertiò, optimè Franc. Lucas censet hanc nubem obrumbasse, id est, umbra sua circumdedisse, & cinxisse tam Christum, Mosem & Eliam, quàm tres discipulos, utpote Christo vicinos, sed ita ut circa Mosen & Eliam se condensans, eos in se intrantes complectens, ex oculis discipulorum subduxerit, & abduxerit, uti censet Euthymius, & Syrus, qui pro *intrantibus illis in nubem*, vertit: *Cùm viderent Mosen & Eliam, qui ingrediebantur nubem*; ideoque *timuerunt*, uti explicabo v. 6. sic & nubes suspiciens Christum ascendentem in cælum, subduxit eum ab oculis Apostolorum. Actor. 1. quod ergo paulò ante dixit Lucas: *Et factum est, cùm discederent ab illo*; sic intellige *cum discederent*, id est, cum discessum pararent, cum signum darent abitus, cum Jesu valedicerent, quasi mox abituri. Mox enim supervenit nubes, quæ eos complexa seorsim duxit & abstulit. Unde Arab. vertit: *Et cum vellent discedere ab eo*. (Tertia & optima.)

Quæres, unde, & cur hæc nubes? Respondetur: Facta est à Deo per Angelum ex condensatione aeris & vaporum, ut per eam corrigeret Petri votum de tribus tabernaculis fabricandis, ostendendo Christum iis non indigere, utpote cujus thronus sit nubes lucida & gloriosa. (Nubis efficiens unde hic? Primò.) Quocirca verisimile est Petrum, Jacobum & Joannem fuisse intra hanc nubem, non extra; tum quia vicini erant Christo, ut dixi, erantque de eius domo & familia: tum quia nubes hæc, si solum Christum complexa fuisset, debuisset esse valdè parva & demissa; jam autem magna fuit & alta, ut esset symbolum magnitudinis, celsitudinis, & magnificentiæ Dei: tum quia ideò à Christo hi tres Apostoli erant adducti in Tabor, ut essent testes certi apud ceteros Apostolos & fideles eorum, quæ in nube circa Christum gerebantur, ac præsertim vocis Dei Patris: *Hic est Filius meus*. Ergo hæc coram & clarè, sine velo & nube spectare, & audire debebant, ut essent oculati & auriti testes omni exceptione majores. Porrò nubes est symbolum, æque ac velum gloriæ Dei. (Nubes est velum Dei.) Hinc olim in nube, quia ipsa cælestis est, & impervia visu; solebat Deus incomprehensibilem suam majestatem, quasi obtectam eminùs, & velut per umbram Hebræis demonstrare, ut patet Exodi c. 19. v. 9. cap. 24. v. 15. & cap. 34. vers. 5. Unde nubes vocatur ascensus, sive vehiculum Dei. Psalm. 103. 3. item tabernaculum, thronus, & sedes non tantùm majestatis, sed & omnipotentiæ, summæque efficaciæ Dei, nam ex nubibus in hostes jaculatur grandines, turbines, tonitrua, fulmina.

na. Pſalm. 17. verſ. 12. & ſeq. Pſalm. 67. verſ. 55. Pſal. 88. verſ. 7. hinc & Chriſtus cum majeſtate judicaturus orbem veniet in nubibus cœli. Matth. cap. 24. verſ. 30.

Secundò. Nubes hæc ergo voci Dei Patris fuit quaſi inſtrumentum: Chriſto, decus & ornamentum: Moſi & Eliæ, vehiculum: Apoſtolis, umbraculum. Addit Abulenſis q. 75. & ex eo Thyræus, nube hac tegi voluiſſe Chriſtum, ut ea tegeretur, dum deponeret ſplendorem transfigurationis ſuæ, ne id viderent Apoſtoli, ſicut non viderunt ejus initium, cùm primò illum aſſumpſit, quia dormiebant. *Tertiò.* Addit tertiò S. Ambroſius in c. 9. Lucæ, quòd nubes hæc ſplendorem corporis Chriſti, quem alioqui fragiles Apoſtolorum oculi ferre non potuiſſent, moderata eſt, & temperavit. Porrò ex nube hac opinatur Toletus in Lucæ c. 9. v. 34. Chriſtum transfiguratum fuiſſe noctè, tempore ſomni: unde Apoſtolorum oculos gravatos fuiſſe, ait Lucas; ideoque mirabiliorem apparuiſſe Apoſtolis Chriſti transfigurationem. *Chriſtus an noƈte, an manè transfiguratus?* Splendor enim tantus mirabilior eſt noƈtu, quàm diu. Veriſimiliter quoque alii putant manè in aurora Chriſtum eſſe transfiguratum, tum ne viderentur eſſe hæ præſtigiæ, & ſpeƈtra noƈturna; tum quia Chriſtus venit ad opera lucis; Apoſtolorum autem oculi gravati erant ex fatigatione, ut inferiùs dicam v. 8. Denique aurora eſt confinium lucis & tenebrarum, eſtque amœna, ideoque gloriæ ſymbolum.

Nubes fuit lucida. Cur? Reſp. Primò. Lucida fuit primò, quia gloriæ Chriſti erat index: unde Cajetanus cenſet lucem nubi huic afflatam à luce & ſplendore corporis Chriſti; aut potiùs, quia per eam majeſtas & gloria Patris loquentis repræſentabatur. Unde Petrus epiſt. 2. cap. 1. verſ. 17. nubem hanc vocat magnificam gloriam Patris, ex ea loquentis, qui tamen per eandem ornabat, & augebat gloriam transfigurationis Chriſti: fuit ergo nubes hæc plena majeſtatis & gloriæ.

Secundò, ut ſignificaretur differentia legis veteris & novæ. In veteri enim Deus apparebat Hæbreis in nube caliginoſa, quia illa lex plena erat umbris & terroribus: in nova verò apparet in nube lucida, quia lex nova veritatem affert, claritatem & amorem. Ita S. Chryſoſtomus, Theophylactus, & Damaſcenus de Transfiguratione.

Et ecce vox (Dei Patris ad Chriſtum) de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite) Nota primò cum S. Chryſoſtomo, Ambroſio, Toleto, Janſenio, & aliis, patere ex Luca cap. 9. verſ. 33. & ſequ. hanc vocem ex nube altiùs à terra elevata (unde S. Petrus epiſt. 2. capit. 1. ait *de cælo*) inſonuiſſe poſt diſceſſum Eliæ & Moſis: idque hoc fine, ut Apoſtolis clariſſimum eſſet & certiſſimum, hanc vocem ad ſolum Chriſtum dirigi, non ad Moſen, vel Eliam, utpote jam abſentes. Vox hæc, cùm fuerit opus *ad extra*, ut loquuntur Theologi, formata eſt à tota S. Trinitate per Angelum (his enim quaſi miniſtris ad exteriora opera utitur Deus. Hebr. 1. vlt.) ut repræſentaret Deum Patrem: in hujus enim perſona Angelus formavit hanc vocem, uti & illam: *Ego ſum Dominus Deus tuus.* Exodi 20.

In transfiguratione ſymbolum S. Trinitatis. Nota ſecundò hic, æquè ac in baptiſmo Chriſti, ſymbolicè repræſentatam fuiſſe S. Trinitatem. Nam Spiritus ſanctus apparuit in nube, Pater in voce, Filius in divino ſplendore & gloria, in quo pariter apparebat Verbi incarnatio. Videbatur enim Chriſtus homo, & per ſplendorem vocemque Patris ſignificabatur idem eſſe Deus, Deique Filius. Spiritus ſanctus per nubem adumbratus eſt, quia ipſe ut nubes fulgida hominem illuminat, tegit, obumbrat, fœcundat ad omne opus bonum. Ita S. Ambroſius, Origenes, Beda, & S. Thomas. Adde quod idem beat, & glorificat. Hinc in baptiſmo Chriſti Spiritus ſanctus apparuit in ſpecie columbæ, quia in baptiſmo dat innocentiam: in transfiguratione verò, quæ eſt typus reſurrectionis, apparuit in ſpecie nubis quia tunc dedit, dabitque ab omnibus malis ſecuritatem. Paulò aliter Beda: illic, ait, Spiritus ſanctus in columba, hic in nube, quia qui fidem ſimplici corde ſervat, clarè poſtea, quod credidit, videbit.

Hic est Filius meus) *Duo grata vocabula* inquit B. Cyprianus ſerm. de Baptiſmo, *Filius & dilectus*, ipſo Deo dictante, *noſtris ſenſibus imprimuntur; ut communio nominum nos aſſociet collegio munerum, & tanta dulcedinis nomina noſtrum emolliant animum, accendantq; devotionis affectum.* Porrò *non dixit (Deus Pater) in hoc eſt filius meus, ne alter ab altero ſeorſum per ſe poſitus, hoc eſt, diviſus intelligatur, ſed quò ſecundùm diſpenſatoriam unionem unus idemq; ſimpliciter accipiatur: hic, ait, eſt filius meus*, ait Conc. Epheſ. ex proſphonet. Cyril. ad Imperat.

Dilectus (Syrus, *dilectiſſimus*. Alludit ad illud Pſalm. 28. 4. *Vox Domini in magnificentia*, &c. *& dilectus, quemadmodum filius unicornium*, quod de Chriſto per multas vnicornis & Chriſti analogias expoſui 2. Petri 1. verſ. 17.) in quo mihi complacui) In quo omnem & ſummam habeo complacentiam, qui ſolus mihi infinitè placet, propter quem mihi placent quicumque placent. Vide dicta Matth. 3. 17.

Ipsum audite) Non Moſen, qui jam abiit, ſed ipſum Chriſtum, quaſi novum legis novæ legiſlatorem. *Audite*, ipſique & ejus mandatis per omnia credite, & obedite. Alludit ad Deuter. 18. 15. ubi Moſes de Chriſto ait: *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, ſicut me ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus, ipſum audias.* In baptiſmo Chriſti fuit dictum: *Ipſum audite*, quia tunc primum mundo demonſtratus fuit Chriſtus, hic verò propoſitus fuit ut doctor & legiſlator. Igitur teſte Tertulliano, S. Leone Damaſceno, & aliis ſuperiùs citatis, ſignificatur hic abrogatio legis veteris & novæ inſtitutio. Item Chriſti paſſio in exceſſu, quam de Chriſto loquebantur Moſes, & Elias, ejuſque reſurrectio, aſcenſio, & gloria repræſentatur in ipſâ transfiguratione, infernus verò & limbus in Moſe, qui è limbo prodit in Tabor.

Et audientes discipuli, ceciderunt in faciem suam, et timuerunt valde) VERS. 6. *Timor Apoſtoli. Primò. Secundò.* Primò, quia nubes hæc videbatur eis novum quid, magnum, & divinum parturire. Secundò, quia ut habet Syrus, videbant Moſen & Eliam abeuntes intrare in nubem, ac per eam ex oculis eorum evaneſcere. Timebant enim, ne Moſes è nube fulmina & tonitrua jacularetur, uti olim fecerat accipiens à Deo, & dans populo legem in Sina Exodi 19. 16. ac ne Elias è nube jacularetur ignes, uti olim fecerat 4. Reg. 1. 10. Tertiò, *audientes timuerunt*, quia vox è nube, ait Abulenſis, inſtar tonitrui fortiter, ſed ſuaviter reſonans, & reboans eos terrefecit & perculit. *Tertiò.* Ita S. Ephrem orat. de Transfigur. *Ad hanc, ait, vocem proni ceciderunt Apoſtoli in terram, erat enim tonitru terribile. Quamobrem voce ejus tremuit terra, & ii ceciderunt in terram.* Sic ille. *Humana fragilitas*, ait S. Hieronymus, *conſpectum majoris gloriæ ferre non ſuſtinet, ac toto animo ac corpore contremiſcens, ad terram cadit.* Addit Origenes, S. Chryſoſtomus, & Euthymius eos timore perculſos cecidiſſe in faciem, ut Deum adorarent, illique ſupplicarent, ne ſcilicet fulmen aut tonitru eos afflaret, vel aliud quodpiam malum in eos ingrueret.

Et accessit Jesus, et tetigit eos, dixitque eis: Surgite, et nolite timere) VERS. 7. Apoſtolos tres, quos Dei intonantis vox & majeſtas proſtraverat, Chriſti humanitas erigit, ut erectos rurſum ſiſtat Deo. Ad hoc enim venerat ipſe, qui eſt mediator Dei & hominum.

Levantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi solum Iesum) VERS. 8. *Lu. 9. v. 36. Mar. 9. 8.* Diſparuerat ergo nubes cum Elia & Enoch. Jeſus quoque tranſacta jam transfiguratione, in priſtinam faciei formam & figuram redierat.

Symbolicè: Significabatur diſparuiſſe legem & Prophetas, umbraſque legis veteris præſente Chriſto, ipſique locum ceſſiſſe, ac ipſum ſolum ſupereſſe, qui veram Evangelicæ legis lucem hominibus afferat. Unde Origenes: *Facti, inquit, fuerunt unum Moſes, id eſt lex, & Elias, id eſt Prophetæ, converſi ambo in Evangelium Chriſti, & non ſicut priùs fuerant tres, ſic & manſuerunt, ſed tres unum ſunt facti*; qui tranſierunt in Chriſtum, ſicut lex & Prophetæ in Evangelium. Rurſum citò tranſit hæc gloria, & delectatio transfigurationis, ut oſtenderet Chriſtus omnia in hoc mundo, etiam excelſa & divina eſſe brevia, ſed in cælo fore æterna, ut ad illud anhelemus; in terra enim omnia menſurantur tempore (quod fluxum eſt & breve) in cælo verò ſtabili æternitate.

No-

Ordo totius transfigurationis. Nota: Historiam transfigurationis variè narrant S. Matthæus, Marcus, & Lucas; sed hæc fuit rei gestæ series & ordo, qui Evangelistas omnes inter se conciliat. Primò, Christus oravit: interim discipulis ex labore conscensi montis, & ex prolixitate orationis Christi, somno gravatis, ac dormientibus transfiguratus est Christus. Secundò, accesserunt Moses & Elias, loquentes cum Christo de excessu (morte crucis) quem completurus erat in Jerusalem. Tertiò, Apostoli è somno, hoc fulgore & colloquio excitati, viderunt gloriam Christi, cum eoque colloquentes Mosen & Eliam. Quartò, finito hoc colloquio, cùm signum darent abitus, S. Petrus hac voluptate quasi ebrius, dolens eos parare abitum, petiit, fieri tria tabernacula, vnum Christo, secundum Moysi, tertium Eliæ. Quintò supervenit nubes subducens Moysen & Eliam, cum voce ad Christum: *Hic est filius meus dilectus*, &c. quibus territi S. Petrus, Jacobus & Joannes ceciderunt in terram, sed mox à Christo confortati & erecti, levantes oculos suos, solum viderunt Jesum. Interim Moyses ad limbum, Elias ad locum suum per Angelum, uti adductus, ita & reductus est.

VERS. 9. Luc.9.v.36. Mar.9.9. ET DESCENDENTIBUS ILLIS DE MONTE, PRÆCEPIT EIS JESUS DICENS: NEMINI DIXERITIS VISIONEM, DONEC FILIUS HOMINIS A MORTUIS RESURGAT) *Nemini*, non tantùm plebeio, ut vult S. Hieronymus, sed & Apostolo, ne cui ex eis tristitiæ, & invidiæ causam daret, dolenti scilicet, quòd cum Petro, Jacobo & Joanne transfigurationi non interfuisset. Ita Damascenus, qui ait: *Ne proditorem invidiæ rabies in furorem ageret*. *Cur Christus silentium de sua transfiguratione indixit.* Unde Marcus capit. 9. ait ipsos ita fecisse: *Et verbum continuerunt*, inquit, *apud se*. Idem asserit Lucas. Causa cur Christus eis silentium indixerit usque ad resurrectionem fuit, quia tunc erat futurum tempus opportunum hoc mysterium revelandi, tuncque illud intellecturi & credituri erant Apostoli, quando post passionem & mortem, in qua scandalizandi erant & turbandi, jam peractam, visuri erant ipsum resurgentem in gloria, cujus hæc transfiguratio erat typus. Unde S. Hieronymus: *Non vult*, inquit, *hoc*, scilicet transfigurationem, *in populis prædicari, ne & incredibile esset pro rei magnitudine, & post tantam gloriam, apud rudes animos sequens crux scandalum faceret*. Sic & S. Chrysostomus, Beda & alii. Ex resurrectione enim Christi certò cognituri erant, Christum non coactum, sed sponte ex nimio amore pro nobis crucem & mortem subiisse, ac jam gloria donatum, cum eadem judicem venturum in fine mundi, eademque gloria coronaturum eos, qui ipsius exemplo & præcepto sese abnegaverint, crucem tulerint, ipsumque secuti animas suas ejus amore perdiderint.

Tropologicè Christus crucis suę opprobrium propalans, gloriam verò transfigurationis abscondens, docet nos celare dotes & dona Dei nobis collata usque ad mortem, uti Paulus celavit suas revelationes 2. Corinth. 12. 6. ne ob ea laudati intumescamus, & ob superbiam illis privemur. Unde Eccles. c. 11. 30. *Ante mortem ne laudes hominem quemquam*. Causas ibi dixi.

VERS. 10. Mar.9.11. *Cur de Elia venturo Christum interrogaverint hic discipuli.* ET INTERROGAVERUNT EUM DISCIPULI DICENTES: QUID ERGO SCRIBÆ DICUNT, QUOD ELIAM OPORTEAT PRIMUM VENIRE?) Occasio hujus interrogationis fuit, quòd tres hi Apostoli in transfiguratione viderint Eliam, eumq; abeuntem conspexerint. Mirantur enim, cur discesserit, cùm manere debuisset ut Christum Christique regnum & gloriam præcurreret, juxta vaticinium Malachiæ capit. 4. 6. quod citabant docebantque Scribæ; sed errabant in confusione temporum: Non enim distinguebant primum Christi in carne adventum à secundo ejus adventu glorioso ad judicium. Hunc enim secundum adventum præcurret Elias, sicut Joannes Baptista præcurrit primum. Verùm Apostoli, etsi primum Christi adventum à secundo distinguerent, viderant enim primum, at necdum viderant secundum, tamen & hunc propediem fore sperabant: quia enim audierant à Christo fieri mentionem resurrectionis suæ imminentis, ejusque typum viderant in transfiguratione, putabant (sed falsò) post eam statim Christum gloriosè regnaturum, ac regnum gloriæ suæ, quod fiet in se-

A cundo adventu, illicò initurum, ideoque mirantur & rogant, cur Elias abierit & non manserit, ut illum præeat & præcurrat. Ita S. Hieronymus, Maldonatus, Jansenius.

AT ILLE RESPONDENS AIT EIS: ELIAS QUIDEM VENIET, ET RESTITUET OMNIA) VERS. 11. Mar.9.v.11. Id est, Judæos ad Christum quasi Messiam, ipsis & patribus promissum convertet, quod Malachias c. 4. 6. ait: *Et convertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum*. Vide ibi dicta. Nam ibi Septuag. quos more suo sequitur hic Matthæus, pro *convertet* vertunt ἀποκαταστήσει, id est, *restituet*. Unde Arabicus vertit: *Docebit vos omnia*.

DICO AUTEM VOBIS, QUIA ELIA JAM VENIT, ET NON COGNOVERUNT EUM, SED FECERUNT IN EO QUÆCUMQUE VOLUERUNT. VERS. 12. Mar.9.12. SIC ET FILIUS HOMINIS PASSURUS EST AB EIS) Salit Christus à literali Elia ad mysticum, id est, Joannem Baptistam, juxta Canonem 23. de Baptista enim Angelus Gabriel prædixerat patri ejus Zachariæ Lucæ 7. 17. *Ipse præcedet ante illum* (Christum) *in spi-*
B *ritu & virtute Eliæ, ut convertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam*.

Perperam ergo Calvinistæ hæc omnia referunt ad primum Christi adventum, & Eliam eundem utrobique (vers. 11. & 12.) accipiunt scilicet Joannem Baptistam. Censent enim Eliam, quem Malachias cap. 4. v. 5. prædixit venturum esse Joannem Baptistam Præcursorem Christi, nec alium venturum, qui cum Enoch præcurrat secundum Christi ad judicium adventum; quos multis refutavi Malach. 4. 5.

Voluit enim Christus hìc dumtaxat explicare illud Scribarum Axioma ex Malachia desumptum: *Elias veniet, & vobis ostendet Christum*, quod Malachias dixerat de secundo Christi adventu, etiam mysticè posse applicari primo suo adventui. Scribæ enim non distinguebant primum adventum à secundo, uti etiamnum non distinguunt Judæi, ideoque Christum venisse negant; & venturum expectant, quia nondum apparuit Elias eum ostendens: ut ergo Christus Scribis plenè
C & planè condescendat, & satisfaciat, concedit Eliam aliquem præcursurum utrumque Christi adventum, sed in primo fore typicum, in secundo literalem & verum Eliam. Vult enim dicere, non per hoc, quòd necdum venerit Elias, stare quò minùs Judæi in se quasi Messiam credant, sed per hoc, quòd perversi sint & obstinati in sua malitia; Elias enim ille, qui ante primum Messiæ adventum promissus fuerat, id est, Joannes Baptista jam venerat, & Messiam Scribis digito ostenderat: sed illi Joanni credere noluerant: Unde subdit Christus: *Et non cognoverunt eum*, id est, noluerunt agnoscere, ipsum esse præcursorem & indicem Christi à Deo missum; *sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt*, id est, eum sua vitia taxantem, ex ira & odio persecuti sunt, & tradiderunt Herodi, qui eum quærebat ad necem, ac tandem occidit ipsis applaudentibus. Matth. 4. vers. 12. & cap. 14. vers. 5. 9. 10. *Sic & Filius hominum passurus* (Syrus, *vim passurus*) *est ab eis*, id est, pari modo me, ipsorum scelera castigantem, persequun-
D tur, & persequentur, crucifigent, & occident.

VERS. 13 TUNC INTELLEXERUNT DICIPULI, QUIA DE JOANNE BAPTISTA DIXISSET EIS) Quòd ipse esset Elias mysticus, & præcursor Christi.

VERS. 14. *Miraculum lunatici sanati.* ET CUM VENISSET AD TURBAM, ACCESSIT AD EUM HOMO GENIBUS ANTE EUM PROVOLUTUS (Græcè γονυπετῶν αὐτῷ, id est, *accidens ei ad genua*, velut supplex, & supplicans pro salute filii (DICENS) Lucas cap. 9. 17. addit: *Factum est autem in sequenti die descendentibus illis de monte* (Tabor) *occurrit illi turba multa*. Unde patet postridie transfigurationis, hunc lunaticum à Christo esse sanatum.

VERS. 15. Luc.9.v.39. Marc.9.v.17.18.21. DOMINE MISERERE FILIO MEO, QUIA LUNATICUS EST, ET MALE PATITUR) Miserè affligitur. Græcè σεληνιάζεται, id est, lunationibus afficitur, juxta lunæ mutationes, epilepsia corripitur, in pleniluniis, & noviluniis morbo comitiali agitatur, non à natura, sed à dæmone, qui eum obsidet. *Lunatici qui & unde?* Arabicus: *Vexatur valde in principiis lunationum*. Unde Marcus

cap.

cap. 9. 17. ait: *Magister attuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum* (causaliter, quia filium faciebat mutum) *qui ubicumque eum apprehenderit, allidit illum, & spumat, & stridet dentibus, & arescit*, uti faciunt epileptici. Et Lucas cap. 9. 40. *Respice*, ait, *in filium meum, quia unicus est mihi: & ecce spiritus apprehendit eum, & subitò clamat, & dissipat eum cum spuma, & vix discedit dilanians eum*. Hinc Origenes, Sanctus *Epilepsia dæmoni adscribenda.* Chrysostomus, & Hieronymus hic docent, Epilepsiam communem non tam lunæ & humorum commotioni, quàm dæmoni esse tribuendam, qui ad eam lunæ mutationibus, & incrementis vel decrementis utitur. Unde *Mahomet epilepticus; inde epilepticos venerantur Turcæ.* Mahomet auctor Mahometismi, epilepsia laborans, fingebat se corripi, docerique à Spiritu Sancto, cùm ageretur à dæmone. Hinc etiamnum Turcæ epilepticos, quasi actos Spiritu Sancto, & fatidicos venerantur, cùm ab humoribus à luna commotis id contingat. Luna enim in novilunio & plenilunio auget & commovet humores, præsertim melancholicos, & phlegmaticos cerebri, quibus ipsa dominatur; itaque facit ut illi cerebrum turbent, ac clamores, spumas, & totius corporis agitationes & collisiones excitent. Qui enim mania *Mania ex melancholia in plenilunio.* & epilepsia laborant, ex atra bile, id est, ex melancholia, maximè illa exagitantur in plenilunio, quia luna tunc plus luminis & caloris affert, sed debilioris quàm sit solis: hic autem atram bilem resolvit, & commovet, nec tamen consumit: atra verò bilis commota ciet has spumas, clamores, & stridores. Epi- *Ex pituita in novilunio.* leptici verò ex pituita, ac crudis, & incoctis humoribus magis exagitantur decrescente luna, & maximè in novilunio, quia tunc luna minimum habet luminis & caloris; pituita autem & pituitosi humores maximè crescunt per frigus, præsertim immoderatum. Vide Franc. Valesium sacræ Philosoph. cap. 71. Vide etiam quæ dixi cap. 4. 24. Tropologiam lunatici afferam in fine vers. 21.

NAM SÆPE CADIT IN IGNEM ET CREBRO IN AQUAM] Dæmon enim eum agit *in ignem*, ut comburat *in aquam*, ut mergat & suffocet.

VERS. 16. Luc. 9. v. 40 Mar. 9. 18. ET OBTULI EUM DISCIPULIS TUIS, ET NON POTUERUNT CURARE EUM] Culpam suam, putà fidei defectum, transcribit in Apostolos more hominum. Causam, cur non potuerunt, afferet Christus vers. 20. & 21.

VERS. 17. Luc. 9. v. 41 Mar. 9. 19. RESPONDENS AUTEM JESUS AIT: O GENERATIO INCREDULA (Arabicus, *infidelis*) ET PERVERSA, QUOUSQUE ERO VOBISCUM? USQUEQUO PATIAR VOS? AFFERTE ILLUM AD ME] *Quosnam hic corrigit Christus.* Origenes censet hæc dici ad novem Apostolos, qui, tribus cum Christo in Tabor ascendentibus, in valle cum turba, remanserant: nam hi soli lunaticum hunc curare tentaverant eo tempore, quo tres reliqui cum Christo transfigurando in montem secesserant. In hisce enim novem videtur fides Christi satis fuisse imminuta, tum quia in ejus præsentia nulla signa & miracula edebant, sed tantùm cùm absentes ab eo in missione versabantur; tum quia Christo in monte cum tribus commorante, reliquis novem quasi cum plebe derelictis, torpor quidam fidei obrepserat, ait Sanctus Hilarius, tum quia à patre lunatici audiebant, imò oculis cernebant mali magnitudinem, & dæmonis in lunatico furentis vim & rabiem. Verùm meliùs Sanctus Hieronymus, Hilarius, Chrysostomus, Theophylactus censent hæc dicta patri lunatici, ac Judæis & Scribis: in hos enim magis incredulitas, & consequenter culpa non ejecti dæmonis conferenda, quàm in discipulos, ut sat colligitur ex Marco cap. 9. vers. 22. & 23. ubi pater rogatus à Christo, an in se crederet, ait: *Credo Domine, adjuva incredulitatem meam*. Licet & Apostolos minoris, quam in re tanta opus erat, fidei privatim Christus arguat vers. 20. Judæis ergo & Scribis ait Christus: *O generatio incredula & perversa*, id est, distorta, nesciens rectis incedere gressibus, ait Sanctus Cyrillus, quasi dicat. O duri & rebelles Judæi, durorum & rebellium ab olim patrum filii, quasi duritiem innatam, & à patribus insitam accepistis, qui cum videritis me tot tantaque miracula patrare, tamen in me non creditis, imò illa sugillatis quasi per Beelzebub facta, uti vobis persuadent Scribæ; quid hìc ago vobiscum? quousque improbos vestros mores, sannas & calumnias tolerabo? quousque beneficia & miracula mea in vos incredulos, & ingratos profundam & perdam? Causa, cur discipuli mei non potuerint curare filium tuum, ò Judæe, non est impotentia mea vel illorum. Dedi enim eis potestatem ejiciendi dæmones; sed causa est incredulitas tua & tuorum Judæorum, quæ obicem ponit gratiæ Dei; quia non credis, sed hæsitas, & dubitas, an ego & illi possimus illum curare. Ita Sanctus Cyrillus. Sunt verba Christi indignantis ad Scribarum & Judæorum pervicaciam, duritiem & cæcitatem; sed mox motum hunc reprimit, & viscera misericordiæ sibi consueta assumit & exerit, sanatque lunaticum: perinde ac medicus, ait Sanctus Hieronymus, *si ægrorum videat contra sua præcepta gerere, dicat: usquequo ad domum tuam accedam? quousque artis perdam industriam, me aliud jubente, & te aliud perpetrante? In tantum autem non est iratus homini, sed vitio & per unum hominem Judæos arguit infidelitatis, ut statim intulerit: afferte eum ad me*.

AFFERTE HUC ILLUM AD ME] Addit Marcus fusiùs rem gestam enarrans cap. 9. 19. *Et attulerunt eum. Et cùm vidisset eum statim spiritus* (malus, putà dæmon possidens lunaticum) *conturbavit*, exagitavit, *illum, & elisus in terram volutabatur spumans*. Dæmon postquam sensit Dominum, concutit puerum, ait Titus Bostrensis in Lucæ cap. 9. nam irritatus præsentia Jesu, eumque metuens, ne ab eo expelleretur, cœpit furere, & lunaticum horrendè vexare & torquere. Pergit Marcus. *Et interrogavit* (Christus) *patrem ejus: quantum temporis est, ex quo ei hoc accidit? at ille ait, ab infantia: & frequenter eum in ignem & in aquas misit, ut eum perderet; sed si quid potes* (ecce incredulitatem, quam Christus taxavit; dubitat enim de potentia Christi) *adjuva nos misertus nostri. Jesus autem ait illi: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti*. q. d. Credendo in me poteris à me impetrare sanitatem filii. Congruè Christus exegit fidem in se: non enim congruebat, ut non credentes vel dubitantes de se curaret, ac beneficia sua indignis à se aversis obtruderet. Pergit Marcus. *Et continuò exclamans pater pueri cum lachrymis ajebat: Credo Domine, adjuva incredulitatem meam*, quasi dicat. Credo, sed in fide sum infirmus & debilis, tu ergo eam adauge & robora, ut per eam quidquid in me est incredulitatis vel hæsitantiæ, auferatur; itaque merear obtinere à te hoc sanitatis beneficium. Non dubium est, preces tam humiles & ferventes exaudisse Christum, omnemque incredulitatem ei exemisse: nam mox filium ejus, utique jam credentis, sanavit.

ET INCREPAVIT ILLUM JESUS, ET EXIIT AB EO DÆMONIUM, ET CURATUS EST PUER EX ILLA HORA] *VERS. 18. Luc. 9. 42. Mar. 9. 25. 27.* Marcus addit: *Et cùm videret Jesus concurrentem turbam* (ut illam per hoc miraculum induceret ad credendum in se, quasi in Messiam) *comminatus est spiritui immundo, dicens illi: Surde & mute spiritus* (qui hominem hunc fecisti surdum & mutum) *ego præcipio tibi, exi ab eo, & ampliùs ne introeas in eum: & exclamans, & multùm discerpens, exiit ab eo, & factus est sicut mortuus, ut multi dicerent, quia mortuus est. Jesus autem tenens manum ejus elevavit eum, & surrexit*. Hinc patet valdè potentem & malignum fuisse hunc dæmonem, qui ausus fuit Christo adeò resistere & obstrepere ut lunaticum penè ad mortem adegerit. Quocirca verisimile est, *Nisi dæmon non erat ex minimis.* eum non fuisse ex infimo Angelorum ordine, sed ex aliquo superiori: & hi enim homines invadunt & possident: unde dæmones in obsessis per exorcismos adjurati, fatentur ex quo ordine sint, & subinde altiorem nominant. Hac de causa discipuli Christi non potuerunt eum ejicere, sed ejectio hæc, servabatur Christo, qui magna vi, imperio, & molimine eum expulit. Hoc enim est Græcum ἐπετίμησε, id est, increpavit, & increpando ac comminando imperavit dæmoni, dicendo: *Ego præcipio tibi, exi ab eo*, quod ni feceris, ego acriter te puniam, ac invitum ex homine extrudam. Hinc & Christus Apostolis rogantibus, cur eum non potuerint ejicere, ait: *Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione & jejunio*, ut habet Lucas.

VERS. 19. Mar. 9. v. 28. TUNC ACCESSERUNT DISCIPULI AD JESUM SECRETO ET DIXERUNT: QUARE NOS NON POTUIMUS EJICERE ILLUM?

VERS. 20. Luc. 17. v. 6. Inf. 21. v. 21 Mar. 11. 23. DIXIT ILLIS JESUS: PROPTER INCREDULITATEM VESTRAM] Arabicus: *Propter parvitatem fidei vestræ*. Habebant Apostoli fidem; sed ad dæmonem tam potentem & ferum ejiciendum major requirebatur fides, quæ Apostolis deerat: unde Syrus versum sequentem sic vertit: *Si fuisset in vobis fides instar grani sinapis, diceretis monti huic, decede, & decederet.*

AMEN QUIPPE DICO VOBIS, SI HABUERITIS FIDEM SICUT GRANUM SINAPIS DICETIS MONTI HUIC (Tabor, ex quo descendo: ita Abulensis) TRANSI HINC ILLUC, ET TRANSIBIT ET NIHIL IMPOSSIBILE ERIT VOBIS] Hæc est *Fides miraculorum est fiducia unde?* fides miraculorum, quæ non est diversa à fide justificante, ut volunt hæretici, sed eadem: una enim tantùm est fides, Ephes. 4. 50. Est tamen hæc fides conjuncta cum certa fiducia divinæ opis ad miraculum; quod tentatur patrandum; quæ fiducia oritur primò ex libertate sanctæ, & familiaris Deo conscientiæ, quæ familiariter quasi Deo utitur, & ad thesauros gratiæ ejus penetrat, ut illis fruatur; juxta illud 1. Joan. 3. 31. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quidquid petierimus, accipiemus ab eo.* Sic Sanctus Dominicus impetrabat à Deo quidquid petebat.

Secundò, ex interno Dei instinctu quasi animantis, excitantisque homines ad hoc opus prodigiosum, ac tacitè promittentis suam opem ad illud perficiendum. Vide Franc. Suarez tract. de Fide disp. 8. sect. 1. ubi docet fidem miraculorum quoad substantiam, & essentiam esse actum Catholicæ fidei, quo credimus Deum esse omnipotentem & fidelem in promissis, ita elicitum & applicatum ad hoc particulare factum, ut possit generare fiduciam illam necessariam ad patrandum miraculum: unde collige, quòd sicut hæc fides & fiducia est in arbitrio & potestate nostra cum gratia Dei (quam ipse dare solet) sic & est quodammodo in potestate nostra facultas faciendi miracula, ac quo quis magis crescit in fide & fiducia, eo magis & crescit in hac facultate: quo quis enim Deo est familiarior, eo plura ab eo impetrat, idque significat hîc Christus, & idipsum patet ex vita & praxi Sanctorum. Sic Sanctus Bernardus docet, nos posse potiri dono prophetiæ, ut sciamus secreta Dei, si videlicet insinuemus nos in intimam Dei amicitiam, de hac enim Christus ait Joan. 15. 15. *Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæ audivi à patre meo, nota feci vobis.* Absolutè tamen potest hæc fides esse sine charitate. Unde Paulus: *Si habuero*, ait, *omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.* 1 Corinth. 13. 2. Vide ibi dicta. Quomodo fidei tribuenda sit operatio miraculorum, docet D. Thomas de Potentia, quæst. 9. artic. 9.

FIDEM SICUT GRANUM SINAPIS] Id est, fidem exiguam specie, sed insignem virtute & efficacia, scilicet fidem humilem, nec se jactantem, ideòque parvam hominum judicio, sed in se vivam, acrem, vehementem, perfectam, ardentem instar grani sinapis, non enim solùm à parvitate, uti fecit cap. 13. 31. sed & ab acredine fidem hanc comparat grano sinapis: hæc enim humilitati juncta, tollit omnem incredulitatis umbram, hæc est thaumaturga & transfert montes: ex adverso miraculorum patrationem impedit æquè superba præsumptio, atque incredula diffidentia. Ita *Fides transfert montes.* Origenes & Beda. Hæc fides eluxit in Sancto Gregorio Neocæsareæ Episcopo, qui montem templi fabricam impedientem, hac fide orando alio transtulit, teste *Exempla.* Nysseno in ejus vita, & Euseb. lib. 7. Histor. capit. 25. pluraque alia miracula patravit: unde *Thauma-* *S. Gregorii Thaumaturgi.* *turgi*, id est, miraculorum opificis cognomen accepit. Simili fide similem montem in Tartaria fuisse translatum, *Christianorum in Tartaria.* cùm Tyrannus id exigeret à Christianis ex hoc Christi promisso, narrant Epistolæ Afraticæ, & Marcus Paulus Venetus in Tartaria. Simile exemplum *S. Hilarion.* narrat Sanctus Hieronymus de Sancto Hilarione in ejus vita. Hic enim, cùm mare per terræmotum exun-

A dans undarum moles & montes gurgitum littoribus inferret, itaque minaretur urbi Epidauro excidium, à civibus statutus in littore quasi obex maris, *cùm tria crucis signa pinxisset in sabulo, manusq; contra tenderet incredibile dictu est, in quantam altitudinem intumescens mare ante eum steterit, ac diu fremens & quasi ad obicem indignans, paulatim in semetipsum relapsum est. Verè illud quod ad Apostolos dictum est: Si credideritis, dicetis huic monti: Transi in mare, & fiet, etiam juxta literam impleri potest. Quid enim interest, utrum mons descendat in mare, an immensi undarum montes repente obriguerint, & ante senis tamquam pedes saxei, ex alia parte molliter fluxerint.* Hucusque Sanctus Hieronymus.

Mysticè: mons est gravis tentatio, præsertim ambitionis & superbiæ, uti docet Sanctus Hieronymus, *Mons est tentatio.* quæ maximè vincitur fide & spe, putà orando, sibi diffidendo & fidendo Deo: unde Sanctus Franciscus magna & molesta tentatione spiritus pulsatus, intendens orationi, cum lachrymis audivit è cœlo vocem.
B *Francisce si habueris fidem ut granum sinapis, & dixeris* *S. Francisci fides.* *monti ut transeat, transibit.* Ignarus ille sensus oraculi, clamans addidit: *Domine qualis hic mons?* Cui responsum: *Mons est tentatio.* Et Franciscus magno lachrymarum impetu subjunxit: *Fiat mihi Domine sicut dixisti*: ac statim sublata omni tentatione, perfectam obtinuit spiritus tranquillitatem. Ita Waddingus in Annalibus Minorum anno Christi 1218. num. 2.

HOC AUTEM GENUS NON EJICITUR NISI PER VERS. 21. Mar. 9. 9. ORATIONEM ET JEJUNIUM] Est secunda ratio, cur discipuli non potuerint ejicere hoc dæmonium: prima enim fuit ob incredulitatem petentium, & parvam fidem Apostolorum.

Nota Primò, *hoc genus* non significat omne dæmonum genus, ut vult Sanctus Chrysostomus & Euthy- *Dæmones qui difficilius expellantur?* mius, sed certum, scilicet altioris ordinis, potentissimum, perversissimum, obstinatissimum, malitiosissimum, quale erat hoc hominem obsidens, eumque faciens lunaticum & epilepticum, ac mirè distorquens & exagitans, adeòque nunc in ignem, nunc in aquam
C eum projiciens, & perdere volens, idque ab infantia. Ita Salmeron, Jansenius, Maldonatus & alii. Addit Abulensis quæst. 172. apud Judæos pessimum fuisse habitum dæmonem surdum & mutum, uti hic erat, idque colligit ex eo, quòd Judæi mirati sunt à Christo ejici dæmonem surdum & mutum; dixerintque: *Numquam apparuit sic in Israel*, ut patet Matth. 9. 33. Et capit. 12. vers. 22. & 23. Causa est, quòd nescias, quid cum surdo & muto agere debeas, quave ratione eum juvare: Cùm enim sit surdus, nil eorum, quæ rogas, intelligit: cùm sit mutus, nihil respondet. Ita Thyræus libr. de Dæmoniacis, part. 4. capit. 51. qui & addit difficiliùs expelli eos, quibus à Deo data est potestas major in corpus hominis, uti huic lunatico data fuit. Sunt enim alii dæmones minùs validi, mi- *Sunt aliqui dæmones minùs validi & minùs maligni ut Lemures.* nusque pertinaces, & rebelles, nec adeò maligni, uti sunt joculares illi Lares & Lemures, qui specie parvulorum in domibus habitabant, ac noctu suos jocos, vanos strepitus, & tumultus similesque ludicras terri-
D ficationes exercent. De quibus vide Delrio in Magicis, & Petrum Thyræum lib. de Terrificationibus nocturnis.

Nota Secundò, hoc genus dæmonum non nisi oratione & jejunio expelli: tum quia hæc duo hominem à *Jejunii & orationis vis.* carne elevant ad Deum, eumque faciunt spiritalem, imò quasi Angelum carne & dæmone superiorem: tum quia oratio postulat, & jejunium meretur hanc fugationem, & ex se dæmonem cruciando fugat. Ita S. Chrysostomus: Jejunium, ait, majoris philosophiæ singulare est opus; & hominem quasi Angelum constituit, & incorporeas potestates impugnat. Et Eusebius Emissenus homil. de initio Quadragesimæ: Homo, ait, per abstinentiam, Angelicam potest expugnare naturam, uti fecere Sanctus Antonius, S. Hilarion. S. Macharius, & alii.

Denique oratio condita jejunio & carnis afflictione magna impetrat à Deo. Ita Abulensis, quæst. 173. Legi vitas multorum Sanctorum, ac deprehendi nullos ferè claruisse miraculis, nisi eos, qui erant abstinen-

tes,

tes, & austeræ vitæ. Audi Sanctum Chrysostomum hìc: *Qui orans jejunat, binas possidet alas, quibus ventos ipsos volando prætervehitur: non enim oscitat, nec extenditur, nec torpet orando, quæ multi patiuntur, sed igne ardentior & terra superior est; quare terribilis hostis dæmonibus redditur. Nihil enim est homine probe orante potentius.*

Nota Tertiò, Christus requirit orationem & jejunium non in utroque, scilicet in eo, qui patrat miraculum, & in eo, qui illius fructum percipit, ut vult Sanctus Chrysostomus & Theophylactus; sed in eo, qui illud patrat dumtaxat, uti notavit Origenes, licèt dubium non sit, quin fructum percipientis oratio quoque & jejunium multùm rem adjuvet, uti advertit idem Origenes, Jansenius, Maldonatus & alii.

Dices: Christus ejiciens hunc dæmonem non legitur orasse, & jejunasse. Resp. eum paulò antè orasse & jejunasse, cùm transfiguraretur in Tabor: quia in montis descensu curavit hunc lunaticum: Adde: oratio & jejunium requiruntur in puris hominibus, non in Christo; qui erat Deus, ac ut Deus solo verbo poterat dæmones omnes fugare, imò annihilare. Ita Abulensis hìc quæst. 170. Porrò jejunii semina hìc jacit in discipulos Christus, ait S. Chrysostomus.

Lunatici sunt carnales. Tropologicè Glossa: Hoc genus ait dæmonii lunaticorum, id est, ista carnalium voluptatum mutabilitas non vincitur, nisi spiritus oratione confirmetur, & caro per jejunium maceretur. Luna enim ob assiduas mutationes symbolum est stultitiæ & inconstantiæ, juxta illud Eccles. 27. 12. *Homo sanctus in sapientia manet sicut sol; nam stultus sicut luna mutatur.* Vide ibi dicta. Vide & Ambrosium serm. 82. Audi Bedam: *Dæmoniacum hunc Matthæus lunaticum, Marcus surdum & mutum describit: significantur ergo hi, qui ut luna mutantur; nec fidei sermonem audiunt, nec fidem confitentur: eliditur autem puer accedens ad Dominum; plerumque enim graviùs à dæmonibus pulsantur ad Dominum conversi, ut odium virtutis incutiant, vel suæ expulsionis injuriam vindicent: increpat Dominus dæmonium, vitium enim arguendo & odiendo depellere debet, qui peccantem emendare desiderat, hominem verò amando fovere, donec emendatum Ecclesiæ precibus reddere possit. Spumant autem, cum stultitia tabescunt. Stultorum namque est spumas salivarum ex ore dimittere. Strident dentibus, cùm iracundiæ furore flammescunt. Arescunt, cùm otio torpente languescunt, & nulla virtutis industria confortati enerviter vivunt.*

VERS. 22. *Luc. 9. 45. Mar. 9. 31. Prædicit Christus suam passionem.* CONVERSANTIBUS AUTEM EIS IN GALILÆA, DICIT ILLIS JESUS: FILIUS HOMINIS TRADENDUS EST IN MANUS HOMINUM] Iterat Christus suam de passione & cruce prophetiam primitùs à se editam in Cæsarea Philippi cap. 16. 22. ut discipuli ea præsente non terrerentur, nec scandalizarentur, nec à fide in ipsum deficerent, quasi ipse non esset Messias, qui tam infami morte occubuisset: crux enim Apostolis fuit scandalo, adeò ut omnes eo relicto diffugerent: igitur crux identidem prædicanda & inculcanda fuit eis, ut scirent Christum non invitum nec coactum, sed sponte sua, ut patris voluntati obediret, & homines redimeret, voluisse crucifigi & mori, ideòque illud toties prædixisse. Porrò iteravit hanc prædicationem *in Galilæa*, scilicet cùm rediret à sua transfiguratione facta in monte Tabor, postquam sanasset lunaticum, ideòque magnam ei laudem & plausum dedissent Galilæi, ut patet ex Marco & Luca, tum ut huic laudantium calori frigidam injiceret, eumque mentione passionis & crucis temperaret, ne in vanam discipulorum gloriam erumperet; tum quia ex Galilæa pergebat in Judæam, ut patet Marci 9. 30. ubi paulò post crucifigendus erat.

VERS. 23. *Mar. 9. 31.* ET OCCIDENT EUM, ET TERTIA DIE RESURGET, ET CONTRISTATI SUNT VEHEMENTER] Ob mentionem occisionis & mortis, quia nolebant Christum mori, & per mortem se ab illo avelli, ut hanc eorum tristitiam leniat Christus, addit, *& tertia die resurget*: Sed ipsi hæc Christi verba & promissa non intellexerunt, nec capere potuerunt. Unde de ejus resurrectione diu dubitarunt, ideòq; Christus per multas apparitiones & signa se verè resurrexisse, probare eis debuit, ut dubium hoc ex animis eorum evelleret.

ET CUM VENISSENT CAPHARNAUM ACCESSERUNT, QUI DIDRACHMA (Syrus addit, *capitatim*, id est, à singulis capitibus) ACCIPIEBANT (Arabicus *vectigales*, id est, publicani exactores vectigalis) AD PETRUM, ET DIXERUNT EI: MAGISTER VESTER NON SOLUIT DIDRACHMA?] Arabicus, *non solvit debitum?* Non asserunt, sed interrogant, quia hi exactores erant novi, vel certè novos habebant famulos, qui non sciebant, vel non recordabantur Christum elapso anno, quo habitarat Capharnai, soluisse didrachma more cæterorum. VERS. 24.

DIDRACHMA] Didrachma erat dimidium sicli, id est, duo regales Hispanici, sive duo Julii Italici. Siclus enim ponderabat quatuor didrachmas, id est, quatuor Julios; erat enim argenteus. Vide dicta Exodi 30. 13. Censent Baronius, Franc. Lucas, & alii hoc didrachma fuisse sacrum, quod pendendum erat templo juxta legem à Deo latam Exodi 30. 13. Ibi enim sancit Deus, ut singuli à viginti annis & suprà, cùm initur census sive numerus populi, soluant didrachma templo. Judæi deinde sponte sua ex devotione, ut huic legi pleniùs satisfacerent, statuerunt, ut singuli singulis annis didrachma hoc soluerent templo, ad sustentandos tot Levitas & sacerdotes, ad reparanda sarta tecta, ad victimas aliaque ad usum & ornatum templi opportuna comparanda. Id patet ex eo, quòd Joas rex hunc morem iniquitate temporum neglectum, vel intermissum revocarit, ut patet 2. Paral. 24. vers. 5. 6. 7. 9. & ex Josepho, qui id disertè docet libr. 7. Belli cap. 26. in fine. Idem libr. 18. Antiqu. cap. 12. docet Judæos extra Judæam in Babylone habitantes, sacrum hoc didrachma collegisse, & Hierosolymam ad templum misisse. Verùm hoc didrachma non fuisse sacrum, & pendendum templo, sed profanum & pendendum Romanis vel Herodi Antipæ qui à Romanis constitutus erat rex Galilææ; patet ex verbis Christi ad Petrum vers. sequenti: *Reges terræ à quibus accipiunt censum?* Ergo hic census erat regius, & pro rege vel Imperatore exigebatur. Idem patet ex capit. 22. vers. 21. ubi Herodiani, id est, Herodis asseclæ tentantes, quærunt à Christo, an liceat censum dare Cæsari an non? Causa & origo hujus tributi & census fuit, quòd paulò ante Christum, cùm Hircanus & Aristobulus, nepotes Simonis Machabæi, de Pontificatu & regno contenderent, Pompejus ab eis arbiter interpellatus Hircano causam adjudicavit, sed Hierosolymitæ, qui Aristobulo favebant, ei restiterunt. Quare Pompejus Hierosolymam vi cœpit, illamque & consequenter totam Judæam Romanis subjecit, illique annuum tributum indixit, uti disertè docet Josephus libr. 14. Antiqu. cap. 8. Porrò quia Judæi templo pendebant didrachma, jussi sunt à Romanis pariter sibi pendere didrachma, ut ex hoc loco liquet, donec rebellante rursum Hierosolyma, eam obsedit cœpitque Vespasianus, templumque evertit; tunc enim didrachma solitum pendi templo, ipse jussit pendi Romano Capitolio. Audi Josephum libr. Belli 7. capit. 26. in fine de Vespasiano: *Stipendium Judæis ubicumque degerent, indixit, binasq; drachmas singulis annis deferre in Capitolium jussit; ita ut antehac Hierosolymorum templo pendebant.* Hoc tributum ægrè Romanis, utpote Gentilibus pendebant Judæi, dicentes se esse populum Dei (ideòque liberum) illique debere pendere censum, non Cæsari: unde sub tempus Christi orta est secta Galilæorum, auctore Juda Galilæo, qui omne vectigal & dominium Cæsaris abnuebant, quæ tandem in apertum bellum erupit, quo à Vespasiano Judæa rursum subacta & excisa est. In hujus sectæ suspicionem vocatus est Christus & Apostoli, utpote origine Galilæi, ac novi cœlestis regni præcones, & doctores, ideòque ut se ab illa alienum Christus ostenderet, soluit hic didrachma, illudque Cæsari solvendum edixit, capit. 22. 21. Vide dicta Actor. 5. vers. 36. Ita S. Hieronymus, Beda, Jansenius, Maldonatus & alii. Exactores ergo hi tributi non ausi interpellare Christum ob sanctitatis, doctrinæ, & miraculorum famam, seorsim rogant Petrum,

Didrachma quid? *Fuit proprium non Romanis pendendum.* *Ejus origo.*

trum, dicuntque: *Magister vester non solvit*, id est non solet solvere, *didrachma*? An ex aliquo principis privilegio, sive aliquo alio exemptionis titulo non obligatur solvere tributum, quod quotannis viritim singuli solvunt Romanis eo loco, quem quisque incolit? uti Christus hic incolebat Capharnaum, ideoque ibidem hoc tributum ab eo exigunt.

AIT: ETIAM] Petrus annuit, & ex consuetudine Christi, quam viderat præcedentibus annis, respondet omnino Christum solere solvere hoc tributum.

ET CUM INTRASSET IN DOMUM (à Christo Capharnai conductam, ut dixi cap. 4. 13. PRÆVENIT EUM JESUS DICENS: QUID TIBI VIDETUR SIMON? REGES TERRÆ A QUIBUS ACCIPIUNT TRIBUTUM VEL CENSUM, A FILIIS SUIS, AN AB ALIENIS?] Id est, ab aliis subditis, qui non sunt filii: alienos enim opponit filiis. Ita Chrysostomus.

VERS. 26. ET ILLE DIXIT: AB ALIENIS. DIXIT ILLI JESUS: ERGO LIBERI SUNT FILII] Cùm Petrus vellet domi seorsim referre Christo quæsitum exactorum de tributo, Christus arcani ejus cum ipsis colloquii conscius, utpote qui in spiritu jam illud viderat & audierat, *prævenit*, id est, prior eum hac de re interrogavit, ostenditque se non obligari ad hoc tributum, aitque, *reges terræ*, &c. Est argumentum à minori ad majus, uti docet Sanctus Chrysostomus: q. d. Regum filii cum sua familia jure communi immunes sunt à tributo per regem indicto: Ergo multò magis ego cum meis Apostolis meaque familia; ego, inquam, qui regis regum, id est, Dei ipsius naturalis, & unigenitus sum filius; immunis sum ab omni omnino tributo, quod reges terræ suis subditis indicunt. Ita Sanctus Hieronymus, Sanctus Chrysostomus & alii. Et sic intellige Sanctum Augustinum libr. 1. quæstion. Evang. capit. 23. Quare ex hac Christi ratiocinatione, non rectè colligunt nonnulli Canonistæ jure divino clericos esse immunes & liberos ab omni tributo. Pari enim ratione colligeretur, ab eodem immunes esse omnes Christianos, uti volunt Anabaptistæ. Christiani enim sunt filii Dei adoptivi, renati in baptismo per gratiam; quod tamen falsum esse docet Apost. Rom. 13. 7. & tota Ecclesia: nam hæc adoptio altioris est hæreditatis & ordinis, scilicet cœlestis non terreni. Ita Sanctus Hilarius, Chrysostomus, Euthymius & alii. Rectè tamen & appositè ad hoc Christi dictum, reges & principes à tributo exemerunt Ecclesiasticos, qui sunt quasi de domo & familia Christi. Et hoc tantùm vult hic S. Hieronymus & Canones, dum dicunt, Clericos non tantùm jure humano, sed & divino exemptos esse à tributo; quia scilicet jus divinum dictat hanc exemptionem à principibus esse concedendam. Vide Lessium de Justitia libr. 2. capit. 33. dubio 4. ubi ostendit exemptionem Clericorum à tributo, esse juris non divini, sed humani.

Clerici an sint immunes ab omni tributo?

VERS. 27. UT AUTEM NON SCANDALIZEMUS EOS, VADE AD MARE, ET MITTE HAMUM ET EUM PISCEM, QUI PRIMUS ASCENDERIT TOLLE, ET APERTO ORE EJUS INVENIES STATEREM, ILLUM SUMENS DA EIS PRO ME, ET TE] q. d. Ne exactores offendantur, putentque nos Tiberium Cæsarem Romanum, quasi Gentilem aspernari, ejusque imperiùm ac tributum abnuere, itaque Judæos ad illi rebellandum concitare, uti fecit Judas Galilæus, vade, piscare, & staterem, quem in ore primi piscis invenies, tolle, eumque pro me & te publicanis persolve. *Stater* Græcè idem est, quod Hebr. *siclus*; scilicet *pondus*: olim enim pecunia non consignata stato pondere appendebatur, & solvebatur. Porrò siclus erat tetradrachmus, id est, ponderabat quatuor drachmas, id est, quatuor Regales Hispanicos sive quatuor Julios Italicos. Siclus ergo argenteus idem erat, quod Florenus Brabanticus.

Christus pro se solvit tributum.

Siclus quid.

Nota, Christus hic elicuit actum heroicum justitiæ, æquè ac humilitatis & obedientiæ, dum solvit principi tributum, à quo jure naturæ & divino erat exemptus, ut doceret, Christianismum à se institutum non esse contrarium Politiæ & regimini Politico, sed potiùs illud juvare, eique obsecundare.

ASCENDERIT] Ad escam hami inescatus, q. d. quem primum hamo attraxeris. Curaverat enim Christus per Angelos poni hunc staterem in ore piscis, ut in eo ipsum Petrus piscans reperiret.

ILLUM SUMENS DA EIS PRO ME ET TE] Quæres, cur Christus pro se solo & Petro solvit hoc tributum? Respond. quia illud, ut dixi, viritim, sive ut Syrus habet, *capitatim* solvendum erat à singulis, non transeuntibus, ut vult Titelmanus, sed incolis & civibus. Pro cæteris discipulis non solvit, vel quia, ut vult Lyranus, ad hoc tributum obligabantur solum capita familiarum, non autem singuli de familia, vel quia discipuli Christi pauperes erant. Unde Christus eos apud exactores tacitè voluit titulo inopiæ esse excusatos, ut vult Franciscus Lucas, vel quia ipsi aliundè erant oriundi, ac jam ante in alias urbes à Christo dimissi ad evangelizandum, non censebantur incolæ Capharnai, ac proinde ibi pendere tributum non tenebantur. Denique Abulensis quæstion. 200. censet pro singulis Apostolis, qui habebant uxores, & liberos ideòque erant capita familiarum, quales erant plerique præter Joannem & Jacobum, solutum fuisse didrachma ex communibus loculis, quos portabat Judas, vel ex eleemosynis amicorum, idque Matthæum hic præsupponere & præterire, ut rem parvi momenti & notam; narrare verò solum didrachma Christi, quia illud per miraculum invenit in ore piscis, ut ostenderet, se ad illud non obligari, nec Cæsari esse subjectum. Pro Petro tamen Christus solvit præter debitum, tum quia Petrus exactionis hujus, æquè ac solutionis erat administer; tum quia Petrus domum & familiam habebat Capharnai, ait Abulensis ut patet Matthæi cap. 8. vers. 5. & 14. & Lucæ capit. 4. vers. 31. & 38. tum honoris causâ, ut innueret ipsum suæ familiæ & Ecclesiæ vicarium, ac cæterorum Apostolorum omnium caput & principem à se destinari. Ita Sanctus Chrysostomus, Sanctus Hieronymus, Origenes & alii.

An pro solo Petro solverit tributum?

Cur?

Moraliter, disce hìc studium paupertatis in Christo, utpote qui non haberet domi vel unum siclum ad solvendum tributum, sed illum per miraculum à pisce acceperit, ut doceret Deum per pisces cæterasque creaturas pauperibus spiritu providere de necessariis, sicut Eliæ providit de victu per corvum, quasi per miraculum.

CAPUT

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primò docet majores in cœlo esse eos, qui apud se sunt parvuli & humiles. Secundò, vers. 7. docet parvulos non esse scandalizandos, quia Angeli eorum semper vident faciem Dei Patris. Tertiò, vers. 12. ad hoc probandum inducit parabolam ovis errantis. Quartò, vers. 15. assignat ordinem servandum in correptione fraterna, ac Apostolis dat potestatem ligandi & solvendi. Quinto vers. 23. ostendit injurias mutuas ex animo esse condonandas per parabolam servi debitoris, à quo debitum decem millium talentorum jam remissum, rursum exactum est, quia ipse conservo suo debitum centum denariorum condonare noluerat.

IN illa hora accesserunt discipuli, ad Iesum, dicentes: Quis, putas, major est in regno cæ-
lorum? 2. Et advocans Iesus parvulum, statuit eum in medio eorum, 3. Et dixit Amen di-
co vobis, nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum.
4. Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in regno cælorum. 5. Et
qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit. 6. qui autem scandaliza-
verit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo
ejus, & demergatur in profundum maris. 7. Væ mundo à scandalis. Necesse est enim ut veniant
scandala: veruntamen væ homini illi, per quem scandalum venit. 8. Si autem manus tua, vel pes
tuus scandalizat te; abscide eum, & projice abs te: bonum tibi est ad vitam ingredi debilem,
vel claudum, quàm duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. 9. Et si
oculus tuus scandalizat te, erue eum, & projice abs te: bonum tibi est cum uno oculo in vitam
intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. 10. Videte ne contemnatis unum
ex his pusillis; dico enim vobis, quia Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei,
qui in cœlis est. 11. Venit enim Filius hominis salvare quod perierat. 12. Quid vobis videtur? si
fuerint alicui centum oves, & erraverit una ex eis: nonne relinquit nonaginta novem in monti-
bus, & vadit quærere eam quæ erravit? 13. & si contigerit ut inveniat eam: Amen dico vobis,
quia gaudet super eam magis quàm super nonaginta novem, quæ non erraverunt. 14. Sic non
est voluntas ante Patrem vestrum, qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis istis. 15. Si autem
peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipsum solum, Si te audierit, lu-
cratus eris fratrem tuum. 16. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos, ut
in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. 17. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ, si
autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. 18. Amen dico vobis, quæ-
cumque alligaveritis super terram erunt ligata & in cœlo: & quæcumque solveritis super terram,
erunt soluta & in cœlo. 19. Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de
omni re quamcumque petierunt, fiet illis à Patre meo, qui in cœlis est. 20. Ubi enim sunt duo,
vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. 21. Tunc accedens Petrus ad eum, di-
xit: Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei, usque septies? 22. Dicit illi Je-
sus: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. 23. Ideò assimilatum est regnum cœlo-
rum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis. 24. Et cùm cæpisset rationem ponere,
oblatus est ei unus, qui debebat ei decem millia talenta. 25. Cùm autem non haberet unde redderet,
jussit eum dominus ejus venundari, & uxorem ejus, & filios, & omnia quæ habebat, & reddi.
26. Procidens autem servus ille orabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi.
27. Misertus autem dominus servi illius, dimisit eum, & debitum dimisit ei. 28. Egressus autem ser-
vus ille, invenit unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios: & tenens suffocabat eum,
dicens: Redde quod debes 29. Et procidens conservus ejus, rogabat eum, dicens: Patientiam habe in
me, & omnia reddam tibi. 30. Ille autem noluit: sed abjit, & misit eum in carcerem, donec redderet
debitum. 31. Videntes autem conservi ejus quæ fiebant, contristati sunt valde: & venerunt, & nar-
raverunt domino suo omnia quæ facta fuerant. 32. Tunc vocavit illum dominus suus: & ait illi: Ser-
ve nequam, omne debitum dimisi tibi quoniam rogasti me; 33. nonne ergo oportuit & te mise-
reri conservi tui, sicut & ego tui misertus sum? 34. Et iratus dominus ejus tradidit eum tortoribus,
quoadusque redderet universum debitum. 35 Sic & Pater meus cælestis faciet vobis, si non remi-
seritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.

VERS. 1. *Discipuli Christi quærunt: Qui major sit in regno cælorum? Cur?*

IN ILLA HORA (in illo tempore) ACCESSERUNT DISCIPULI AD JESUM DICENTES: QUIS PUTAS MAJOR EST IN REGNO CÆLORUM) *Accesserunt* Videtur repugnare Marcus cap. 9. vers. 31. ubi ait discipulos in via de hac quæstione disputasse, deinde domi Christum eos prævenisse ac interrogasse, quid in via tractassent. Respondet S. Chrysostomus, & Euthymius, Apostolos sæpe inter se hanc quæstionem

A agitasse, ac tamdem Christum eos interrogatione jam dicta prævenisse: quare cùm ipsi viderent suas cogitationes Christo esse cognitas & patefactas, ultrò rem aperuerunt, & quæstionem inter se agitatam Christo resolvendam proposuerunt. Occasio quæstionis fuit varia, sed proxima hæc, quòd pro solo Petro Christus didrachma solverit: unde eum sibi prælatum viderunt & inviderunt, ac quisque de se inter primos promovendo

vendo sollicitus esse cœpit: sic enim in cœtibus, si unus præferatur, ceterorum statim oritur æmulatio & ambitio. Ita S. Hieronymus, Origenes, Chrysostomus, & Euthymius. Audi sanctum Hieronymum: *Quia viderant pro Petro & Domino idem tributum redditum, ex æqualitate pretii arbitrati sunt Petrum omnibus Apostolis esse prælatum, qui in redditione tributi Domino fuerat comparatus: ideo interrogant, quis major sit in regno cælorum? Videnſque Jesus cogitationes eorum, & causas erroris intelligens, vult desiderium gloriæ humilitatis contentione sanare.* Rursum viderant Petrum, Jacobum & Joannem seorsum à Christo abductos in Tabor: doluere ergo, quòd & ipsi non fuerant abducti. Denique audierant Christum brevi moriturum, ac post mortem resurrecturum, regnumque gloriæ suæ initurum: maturè ergo præoccupant quærruntque modum, quo in eo primi evadant. Ita Maldonatus.

QUIS PUTAS MAJOR EST (Syrus, *maximus*) IN REGNO CÆLORUM) Puta in regno Messiæ, quod Apostoli in terris quidem, sed cœleste & divinum à Christo instituendum expectabant, hoc est in Ecclesia (in hac enim quasi in regno suo regnat rex Christus, ac consequenter in ipso regno cœlorum; ad hos enim *Regnum cælorum quid sit.* assurgit Christus vers. 3. quia Ecclesia militans in terris tendit ad Ecclesiam triumphantem in cœlis, quasi ad regnum sibi à Christo promissum. Maldonatus per *regnum cælorum*, accipit Ecclesiam, q. d. Qui minor, id est, humilior est in Ecclesia, hic major est in Ecclesia, ideoque major erit in cœlo. Ludit enim Christus in voce *regni cælorum*. Probat id primò, quia occasio hujus quæstionis fuit, quòd Apostoli ex eo quòd Christus pro solo Petro solverit didrachma, conjecerint Petrum fore caput Ecclesiæ. Secundò, quia Christus taxat hanc quæstionem velut ambitiosam; ambitiosum autem est primas expetere in Ecclesia non autem in cœlo. Charitas enim suadet primas optare in cœlo. Hæc sententia est probabilis. Simpliciùs tamen accipias propriè ipsum *cælorum regnum*, ut patet ex eo quod ait: *Nisi efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum.* Porrò taxantur à Christo Apostoli de ambitione, quia putabant regnum cœlorum simile esse regno terreno & pompatico, quod per superbiam sæpe ambitur, & per superbiam sui exaltationem, imò per vim & arma occupatur: dum ergo primas obtenturum suspicarentur Petrum, illi ex æmulatione & ambitione quadam primas hasce ambiunt, cùm per humilitatem primas in eo aucupari deberent, uti eos corripiens docet hic Christus.

VERS. 2. Luc. 9. 47. Mar. 9. 36. ET ADVOCANS JESUS PARVULUM (Græcè παιδίον id est, *puellum*, Syrus *puerulum*) STATUIT EUM IN MEDIO EORUM) Marcus cap. 9. vers. 36. addit Christum eum in ulnas accepisse. Putatur puellus hic, ait *An parvulus hic fuerit S. Martialis.* Jansenius fuisse sanctus Martialis qui postea discipulus sancti Petri existens, ob prædicandi Evangelii causa in Galliam missus, convertit Lemovicenses, Burdegalenses & Tolosanos, de quo vide Glossam in caput unicum *de Sacra unctione*. Sed quia alii S. Martialem constituunt unum è 72. Christi discipulis, ideoque jam tum non puerum, sed natu grandem, non satis certa est hæc traditio. Alii S. Martialem putant fuisse puerum sive juvenem istum, de quo Andreas ait ad Christum: *Ecce puer unus, qui habet quinque panes hordeaceos & duos pisces.* Joan. 6.

VERS. 3. ET DIXIT: AMEN DICO VOBIS: NISI CONVERSI FUERITIS ET EFFICIAMINI SICUT PARVULI (Syrus *sicut puerul*i) NON INTRABITIS IN REGNUM CÆLORUM) *Conversi*, scilicet ab hac æmulatione & ambitione vestra, quæ saltem veniale peccatum est; ideoque impediens ingressum in regnum cœlorum & purgatorio priùs expiandum.

Pueri communiter simplices innocentes candidi. SICUT PARVULI) Qui communiter non invident aliis, nec ambiunt primas, sed simplices sunt, humiles, innocentes, & candidi. Dico communiter nam sanctus Augustinus libr. 1. Confess. c. 7. testatur se vidisse puerum fugientem ubera matris, ex invidia expallescentem, quòd videret collactaneum suum eadem matris ubera sugere: *Vidi ego*, inquit, *& expertus sum zelantem parvulum: nondum loquebatur, & intuebatur pallidus amaro aspectu collactaneum suum*. Verùm nullus est parvulus, qui ambiat regnum vel primas in regno, uti hìc ambiebant Apostoli.

Jubet ergo Christus nos esse sicut parvulos, ait Ori- *Cur Christus jubet nos esse sicut parvulos.* genes hic: *Ut sicut pueri carent passionibus, sic & nos sicut*, inquit, *est parvulus puer ad tristitiam, qui interdum in tempore mortui patris vel matris ridet, & ludit, talis fiat vir, habitudinem puerilem, circa tristitias repellendas, perfectioris animæ ratione commutans. Similiter dicas circa extollentias, quibus irrationabiliter extolluntur homines, qui non sunt Dei, quas pueri non patiuntur, nec qui conversi fuerint sicut pueri. Et nulla penè passio cadit in pueros, antequàm absolutè incipiant loqui. Si autem nulla, manifestum est, quia neque timor, nisi fortè levis & transitorius: pueri enim malum timorem non patiuntur, ut puta, si quis puero comminetur, ne mammam petat, vel ne ploret, terretur quidem, sed timor ejus stabilis non est. Si quis autem puerum terreat & dicat, nisi hoc feceris occido te numquid timet puer?*

Breviùs puerorum dotes fideli cuique imitandas, ita punctum perstringit S. Hilarius: *Hi*, inquit, *patrem sequuntur, matrem amant, proximo velle malum nesciunt, curam opum negligunt: non insolescunt, non oderunt, non mentiuntur dictis credunt, & quod audiunt, verum habent. Revertendum est igitur ad simplicitatem puerorum: quia in ea collocati, speciem humilitatis Dominicæ circumferemus.*

Via ergo in cœlum est humilitas, aditus & ostium cœli est humilitas, quia non nisi per eam patet in cœlum ingressus. Vidit in spiritu sanctus Antonius totum mundum plenum esse laqueis, ac animas cupientes in cœlum evolare, iis capi, & illaqueatas à dæmonibus in tartara detrudi. Quare ingemiscens exclamavit: *Domine quis tot tantosque laqueos evitabit?* atque responsum audiit: *Humilitas hosce laqueos omnes subterfugiet.* Ita sanctus Athanasius in ejus vita. Christus ut zelum ambitionis Apostolorum sanet studio humilitatis, ad eam persuadendam tribus utitur rationibus. Prima est hoc versu, quòd ea destitutus nequeat, cœlum ingredi. Secunda est versu sequenti, quòd humilitas exaltet, ut si velis fieri major in cœlo, debeas esse minor & humilior in terra. Tertia vers. 5. quòd humilitas sit conformitas Christi, qui se humiliavit infra omnes Angelos, & homines, usque ad mortem; ideoque qui humilem suscipit, Christum suscipit. Prima ergo ratio petitur ex pœna superborum, secunda ex præmio humilium, tertia ex conformitate humilis cum Christo.

QUICUMQUE ERGO SE HUMILIAVERIT SICUT PARVULUS ISTE, HIC EST MAJOR (Syrus, *sicut puerulus iste, hic maximus est*) IN REGNO CÆLORUM) *Humiliaverit*, ut scilicet humilis sit per virtutem, sicut iste est per ætatem, sive ut sit parvus animo, sicut iste est parvus corpore. Jubet ergo Christus, nos parvulis fieri similes non in insipientia & imprudentia, sed in simplicitate & innocentia, ac propriè & directè in humilitate. Sic & Apostolus 1. Corint. 14. 20. *Fratres*, inquit, *nolite pueri effici sensibus sed malitia parvuli estote, sensibus autem perfecti estote.* Causam dat Origenes: *Nec enim magnum aliquid sapere cadit in puerum, neque jactantia generis vel divitiarum. Unde videmus, quòd infantes usque ad tertium vel quartum annum, licèt fuerint generosi, similes se præbent pueris degeneribus, nec ampliùs diligunt divites pueros quàm pauperes.* VERS. 4. Luc. 9. 48. Mar. 9. 35.

Moraliter disce hìc paradoxon sapientiæ Christianæ, nimirum viam ad excellentiam esse contrariæ viæ mundi, scilicet esse hanc, tendere non ad excelsa, sed ad demissa & humilia. Si vis ergo magnus esse in cœlo, ama in terra nesciri & parvus esse inter homines ab eisque contemni, negligi & vilis reputari. Si cupis elevari ad primos thronos in empyreo, demitte te ad imos inferni, ac te colloca sub pedibus Judæ, uti faciebat B. Franciscus Borgia, quò enim minor & humilior fueris in terra, eò major & gloriosior eris in cœlo, quia sola humilitas exaltat. Æterna enim Dei lege fixum sanctumque est: *Omnis, qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.* Lucæ capit. 18. vers. 14. Visa est olim sedes alta & gloriosa inter Seraphinos, & vox audita: *Hæc sedes humili servatur Francisco.* Ita S. Bonaventura in ejus vita. Ratio à priori est, quòd humilis *Si vis in cælum devenire, ad ima descende.*

profun-

profundissimè se demittendo, Deum summè revereatur, honoret, & colat: quare meretur ab eo summè exaltari. Unde Ecclesiastici cap. 3. vers. 21. *Magna*, ait, *potentia Dei solius, & ab hominibus* (Græcè *ab humilibus*) *honoratur*. Vide ibi dicta & Isajæ, cap. 66. v. 2. ad illa: *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos*.

Humilitatis Elogia. Humilitas ergo grata & honorata est Deo, Angelis & hominibus. Quin & si politicè agatur, humilitas ambienda est, quia illa ab omnibus colitur; superbia verò ab omnibus deprimitur. Hinc Aulici licet ambitiosi, se tamen mirè verbis, & gestis humiliant; sed quia occulta in mente laborant arrogantia, difficili est animi fastum non prodere vultu quin per signa & gestus erumpat. Quocirca sanctus Hieronymus, (vel potiùs sanctus Paulinus) epistol. 14. ad Celantium: *Nihil*, ait, *habeas humilitate præstantius, nihil amabilius, hæc est enim præcipua conservatrix, & quasi custos quædam virtutum omnium: nihilque est quod nos ita & hominibus gratos & Deo faciat, quàm si vitæ merito magni, humilitate infimi simus? propter quod Scriptura dicit: Quantò magnus es humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam*. Porrò sanctus Hieronymus epist. 45. ad Antonium: *Dominus noster*, inquit, *humilitatis magister disceptantibus de dignitate discipulis, unum apprehendit è parvulis dicens: Quicumque vestrum non fuerit conversus sicut infans, non potest introire in regnum cælorum. Quod ne tantùm docere, nec facere videretur, implevit exemplo, dum discipulorum pedes lavandum traditorem osculo excipit, dum loquitur cum Samaritana, dum ad pedes sibi sedente Maria de cælorum disputat regno, dum ab inferis resurgens primùm mulierculis apparet. Satanas autem ex Archangelico fastigio non aliam ob causam, nisi ob contrariam humilitati superbiam ruit*. Humilitas, ergo ex homine facit Angelum, sicut superbia ex Angelo facit diabolum, imò Luciferum. Primum donum, quod ex divini luminis aspectu homini datur, est cognitio sui ipsius, ait sanctus Dionysius epist. 7. ad Titum, hoc est humilitas. Humilitas enim est virtus, qua quis sibi ex sui cognitione vilescit, ac se omnibus inferiorem reputat, sive quòd se omnibus viliorem, fragiliorem & miseriorem æstimet; sive quòd alios majori gratia, cæterisque Dei donis præ se dotatos piè opinetur. *Gnome de humilitate.* Aurea est gnome B. Nili: *Beatus cujus est vita excelsa, spiritus autem humilis*. Et illa S. Chrysostomi: *Nihil æquè Deo gratum, atque se cum infimis numerare*. Et illa Climaci gradu 26. *Omnium ferarum venenatarum sensibilium interemptor est cervus; intellectualium verò humilitas interfectrix est*. Et illa Cæsarii hom. 30. *Sicut de fonte terreno & de corporali fluvio non potest aliquis bibere, nisi voluerit se inclinare, ita & de vivo fonte Christo & sancti Spiritus fluvio nemo aquam vivam haurire poterit, nisi se humiliter inclinare voluerit, propter illud quod scriptum est: Deus superbis resistit*. Denique humilitatis speculum S. Hier. dat S. Paulam, de qua ita scribit in ejus Epitaphio: *Hæc sicut inter multas gemmas pretiosissimas gemma micat, & jubar solis parvos igniculos stellarum obruit & obscurat: ita cunctorum virtutes & potentias sua humilitate superavit; minimaque fuit inter omnes, ut omnium major esset, & quantò se plus dejiciebat, tantò magis à Christo sublevabatur: latebat & non latebat; fugiendo gloriam, gloriam merebatur; quæ virtutem quasi umbra sequitur, & appetitores sui deserens appetit contemptores*.

VERS. 5. Luc. 9. 40. Mar. 9. 37. ET QUI SUSCEPERIT UNUM PARVULUM TALEM IN NOMINE MEO, ME SUSCIPIT) *Susceperit*, hospitio, mensa, patrocinio, vel quolibet auxilio aut favore: per *suscipere* enim hìc significatur omne genus beneficii, charitatis & benevolentiæ, *parvulum talem*, id est, qui talis est moribus, scilicet simplicitate, innocentia, & maximè humilitate, qualis hic parvulus est ætate, & statura. Unde Syrus Lucæ 9. 48. vertit, *puerum tamquam istum*, id est, puero huic similem, scilicet humilitate & moribus. Patet ex antithesi versus sequentis; ibi enim pusilli vocantur non tam parvi in fide, ut vult S. Hieron. quàm verè simplices & humiles, ideoque contempti & abjecti. Ita Jansen. & alii. Nota, Lucas habet *puerum istum*. Unde liquet, Christum loqui primò de puero verè parvulo, secundò de parvulo mysticè scilicet, de humili & abjecto; ab illo enim ad hunc assurgit, ludit enim in voce parvulus. Vide Canonem 23. Sen-

A sus ergo est, q. d. Adeò humilitas, quæ fundamentum est & mensura spiritualis perfectionis, mihi placet, ut ego etiam pueris parvulis, eo quòd humilitatem præ se ferant statura, ætate, & innocentia, delecter, uti iisdem ob eandem causam) æquè ac agnis, repræsentantibus Christum Agnum Dei) delectabatur sanctus Franciscus: atque velim omnes meos discipulos parvulos effici, parvulos imitari, itaque ab omnibus suscipi merebuntur: cogitabunt enim homines se in iis me suscipere, quia propter me eos suscipiunt. De me enim prædixit Isajas capit. 9. *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis*. Similis est de parvulis vox Christi capite sequenti vers. 14. ubi ait: *Sinite parvulos, & nolite eis prohibere ad me venire: talium est enim regnum cælorum. Et cùm imposuisset eis manus* (benedicendo iis) *abiit inde*. Notat S. Hieronymus dici parvulum: *Quin*, inquit, *qui scandalizatur, parvulus est: majores enim scandala non recipiunt*. Addunt Marcus & Lucas: *Qui autem me suscipit, recipit eum qui misit me*. Denique causam adjicit Lucas

B dicens: Nam *qui minor est inter vos omnes*, id est, qui omnium vestrum est humillimus, *hic major est*. Græcè hic μέγας, id est, magnus est, scilicet per excellentiam, hoc est maximus est, scilicet apud me & Patrem meum in regno cœlorum. *Humilis est*, ait S. Augustinus tract. de Pœnitentia, *qui eligit abjici in domo Domini magis, quàm habitare in tabernaculis peccatorum*. Hinc Christi sententiam medullitus animo impresserat S. Elisabeth, regis Hungariæ filia, quæ quotidie nongentos alebat pauperes, eisque serviebat, atque ægros, horridos, scabiosos, ulcerosos, leprosos suis manibus abluebat, saniem abstergebat, ulcera osculabatur, atque in his officiis exultabat dicebatque *Quàm bene & feliciter nobiscum agitur, quibus Dominum lavare, detergere, reclinare, atque contegere permissum est*. Ita habet vita ejus cap. 26. Addebatque, sibi fixum esse, vilissima humilitatis & charitatis officia erga pauperes & infirmos & exercere, adeoque, si quod vilius officium aut vitæ genus sciret, se illicò illud amore Christi amplexuram. Par & æqualis sanctæ Elisabethæ fuit ejus matertera sancta Hedvvygis

S. Elisabetha regis Hungariæ filia pietas in pauperes.

C Ducissa Poloniæ de cujus studio in pauperes, miseros & abjectos, mira reperies in vita ejus apud Surium die 15. Octobris.

Et S. Hedvvygis Ducissa Polonia.

Luc. 17. 2. Mar. 9. 41. QUI AUTEM SCANDALIZAVERIT UNUM (Syrus, *offendiculo fuerit uni*) DE PUSILLIS ISTIS, QUI IN ME CREDUNT, EXPEDIT EI, UT SUSPENDATUR MOLA ASINARIA IN (de) COLLO EJUS, ET DEMERGATUR IN PROFUNDUM MARIS (*Scandalizaverit*, id est, ut Theophylactus, *injuria affecerit*, & ut Chrysost. *despexerit* Opponitur, enim τῷ *susceperit* vers. 5. Ita Maldonatus. Verùm præstat cum Jansenio scandalum hìc propriè dictum accipere: nam ita patet accipi in sequentibus, & sic sat adhuc constat antithesis cum τῷ *susceperis*, q. d. qui parvulum in nomine meo susceperit, id est, in mea fide, pietate, amore & cultu foverit, ac promoverit, hic me suscipit; qui verò unum ex istis pusillis scandalizaverit, id est pravo verbo, vel exemplo à me, meoque amore & cultu averterit, satiùs ei foret in mare demergi.

EXPEDIT EI) Id est, ut habet Lucas 17. 2. *Utilius est ei, si lapis molaris imponatur circa collum ejus,*

D *& projiciatur in mare, quàm ut scandalizet unum de pusillis istis*, q. d. Præstat mergi in mare, quàm scandalizare parvulos in terra, quia mersio est mors corporis, scandalum verò est mors animæ, tam propriæ, quàm aliorum quos scandalizat, & in peccatum inducit. Matthæus ergo relinquit antapodoton, sive redditionem vel alteram partem comparationis, quam exprimit Lucas dicens: *Quàm ut scandalizet unum de pusillis istis*. Aliter S. Hieron. *Expedit ei*, inquit, *puta multò meliùs est pro culpa brevem recipere pœnam, quàm æternis servare cruciatibus: non enim vindicabit Dominus bis in idipsum*.

Quæres, quomodo hic versus nectitur præcedenti, & quid scandalum hoc pertinet ad Apostolos? Respondet S. Hieronymus. *Quamquam generalis possit esse sententia adversus omnes, qui aliquem scandalizant, tamen juxta consequentiam sermonis, etiam contra Apostolos dictum intelligi potest, qui interrogando quis major esset in regno cælorum videbantur inter se de dignitate contendere: & si in hoc vitio permansissent, poterant eos, quos ad fidem vocabant per suum scanda-*

scandalum perdere, dum Apostolos viderent inter se de honore pugnare. Quod autem dixit expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collum ejus secundùm ritum provinciæ loquitur, quò majorum criminum ista apud veteres Judæos pœnæ fuerit, ut in profundum ligato saxo demergerentur.

Mola asinaria quæ?

Mola asinaria est, quam in Palæstina, ait S. Hilarius, & Ambrosius, circa rotam gyrando vertunt voluuntque asini. Unde Syrus vertit: *Mola asini*: *Mola* vocatur lapis molaris, uti vertit Interpres in Luca: hæc vocatur *asinaria*, id est gravis & grandis, utpote quæ non ab homine (ut fit in minori, ideoque trusatili) sed ab equo, vel asino circumagi debeat; aut certè intelligitur hic inferior lapis molaris, qui superiore est major, utpote circa quem immotum lapis superior rotatur. Hic enim inferior Græcè vocatur ὄνος, id est asinus, eò quòd instar asini omne superioris onus, pondusque sustineat. Sic Hebræi superiorem lapidem molarem vocant רכב *recheb*, id est equitem, quòd inferiori lapidi ceu equo inequitet. Hic lapis superior Latinè *catillus*, inferior verò *meta* vocatur. Notent hoc clerici & religiosi illi qui inter se de honore, & primo loco ambitiosè contendunt: Hæc enim contentio scandalizat sæculares & laicos, ac clericatus & religionis ingens est dedecus & probrum: expediret ergo eis lapide molari mergi in mare, quàm ita contendere cum scandalo populi, ut ait hìc Christus.

VERS. 7. Luc. 17. 1.

VÆ MUNDO A SCANDALIS) Arabicus, *per scandala*, q. d. *Væ*, id est, grandia summaque mala, tam præsentia, quàm futura ex Dei ira & vindicta imminent hominibus mundi, propter scandala activa, æquè ac passiva; qui enim scandalizant alios sua ambitione, & pravo vitæ exemplo, aliosq; ad illud sequendum tacitè alliciunt, rei sunt gehennæ, qui verò scandalizantur, & aliorum prava exempla sequuntur, hi quasi reorum sequaces & socii damnantur, ac sic utrique plectuntur & pereunt. Porrò mundus plenus est scandalis, quia plenus hominibus improbis, aut libertinis, imprudentibus, & cupidis, qui ut suis cupiditatibus satisfaciant, omnes scandalizant: quare major & potior pars hominum ob scandala damnatur: unde sequitur, *necesse est*, &c. Porrò scandala, de quibus propriè Christus hìc agit, sunt persecutiones, irrisiones, & læsiones justorum: item mala exempla, doctrinæ erroneæ, imprudenter dicta aut facta; multa enim sunt in se bona & licita, sed quia importuno loco & tempore coram rudibus indiscretè fiunt, pariunt apud eos offensionem & scandalum.

Multi pereunt in scandalum.

NECESSE EST ENIM, UT VENIANT SCANDALA: VERUMTAMEN VÆ HOMINI ILLI, PER QUEM SCANDALUM VENIT) *Necesse est*, non absolutè & ex se, sed ex suppositione. Nam prævisa, & supposita tam varia tot hominum indole, & corruptione, ac horum curiosa levitate, ambitione, cupiditate; illorum pravitate, & libera malitia fieri non potest, quin aliquando à nonnullis, imò crebrè à multis, saltem indeterminatè & in confuso fiant scandala, id est scelera, vel res tales, quæ alios præsertim pusillos scandalizent. Sic ait Paulus 1. Corinth. 11. 38. *Oportet hæreses esse*. Sic necesse est in genere, & in confuso, ut homo etiam justus aliquando peccet venialiter, licet, singuli particulares ejus actus sint liberi non necessarii, ideoque sigillatim singula peccata venialia vitare possit, sed non omnia simul; quia esto in singulis possit adhibere illam attentionem & curam, ut non peccet, tamen impossibile est, ut in omnibus simul sumptis illam adhibeat, quin aliquando illam remittat, deficiat, labatur & cespitet. Hæc enim est infirmitas mentis humanæ post lapsum. Sic necesse est, ut peritissimus sagittarius, qui certò configit scopum, quoties ei lubet, aliquando ab eo aberret, si sæpiùs & sæpiùs in illum sagittas ejaculetur. Hæc est enim fragilitas humana, ut oculi, manus, & mens non possint continuare diu rigorem attentionis suæ, ut centum continuis vicibus scopum configat, sed necesse sit ut aliquando ab eo aberret.

Necesse est fieri scandala, Cur?

VERUMTAMEN VÆ HOMINI PER QUEM SCANDALUM VENIT) Quia ipse determinatè & liberè in hoc illovè actu particulari improbo, vel indiscreto dat pusillis scandalum, itaque graviter peccat, reumque se facit gehennæ. S. Hieronymus & Beda hæc attribuunt Judæ, qui summum orbi dedit scandalum, dum prodidit Christum. Verùm generalis est hæc Christi sententia, quia omnibus, qui dant scandalum, væ æternæ damnationis intentat. Docet hìc Christus de scandalis tria, scilicet primò quantum illorum sit momentum, pondus, & gravitas. Secundò, quanta sit eorundem copia, & necessitas saltem in genere. Tertiò, quanta diligentia sint cavenda, unde de tertio hoc subdit;

VERS. 8. Supra 5. 30. Mar. 9. 43. & 45.

SI AUTEM MANUS TUA VEL PES TUUS SCANDALIZAT TE, ABSCINDE EUM, ET PROJICE ABS TE: BONUM TIBI EST AD VITAM INGREDI DEBILEM VEL CLAUDUM, QUAM DUAS MANUS, VEL DUOS PEDES HABENTEM MITTI IN IGNEM ÆTERNUM.

VERS. 9. Suprà 5. 30. Mar. 9. 47.

ET SI OCULUS TUUS SCANDALIZAT TE, ERUE EUM, ET PROJICE ABS TE: BONUM TIBI EST CUM UNO OCULO IN VITAM INTRARE, QUAM DUOS OCULOS HABENTEM MITTI IN GEHENNAM IGNIS) Utrumque hunc versum audivimus cap. 5. vers. 30. ubi eum explicui.

VERS 10.

VIDETE NE CONTEMNATIS UNUM EX HIS PUSILLIS) Humilibus & abjectis, quos mundus quasi viles, invalidos & impotentes, miseros & inopes contemnit: quia licet ipsi sunt invalidi; validos tamen habent Angelos custodes, qui vos apud Deum Patrem, quem semper vident, quasi ejus familiares & intimi, accusent ac ejus jussu, scandala & injurias ipsis, utpote suæ curæ à Deo commissis irrogata acriter castigent & vindicent. Prima hæc est ratio, qua probat pusillos, & abjectos non esse contemnendos.

DICO ENIM VOBIS, QUIA ANGELI EORUM IN CÆLIS SEMPER VIDENT FACIEM PATRIS MEI, QUI IN CÆLIS EST) Ex hoc loco & ex Genes. 48. vers. 16. & Actor. 12. 15. ac ex communi Patrum traditione doctores docent, Christianos omnes; imò homines omnes habere Angelum ad sui custodiam ab orto usque ad mortem à Deo deputatum. Audi S. Hieronymum: *Magna dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu nativitatis suæ in custodiam sui Angelum delegatum*. Et inferiùs *salvandorum igitur per Christum orationes Angeli quotidie offerunt: ergo periculosè ille contemnitur, cujus desideria ad æternum, & invisibilem Deum Angelorum famulatu, ac ministerio pervehuntur*. Idem docent cæteri prisci & Neoterici doctores, quos citat Suarez lib. 6. de Angelis cap. 17 num. 8. &. sequent. ubi contra Calvinum, & Magdeburgenses ostendit, temerarium & erroneum esse, negare, singulis hominibus à Deo dari Angelum custodem, non solùm fidelibus & justis, ut videtur sentire Origines, & auctor Imperfecti hìc; sed etiam infidelibus, impiis, & reprobis. Unde & Antichristus suum habebit Angelum custodem, ut docet D. Thomas 1. part. quæst. 113. art. 4. ad 3. Idem Suarez cap. 18. nu. 7. docet, Angelos singulorum hominum custodes ordinariè esse ex nono & infimo ordine, qui communi nomine Angelorum nominatur: nonnullis tamen personis eximiis vel dignitate, vel publico officio, uti Apostolis, Prophetis, Patriarchis, Pontificibus, Episcopis, regibus custodes dari ex octavo ordine, qui Archangelorum dicitur. Hinc B. Virginis custos fuit Gabriel, quem multi putant esse ex ordine Seraphinorum, uti ostendi in Daniele c. 9. vers. 21. Igitur omnes omnino homines (etiam B. Virgo) habuerunt, vel habent Angelum custodem. Excipio Christum, quia is Angelo non eguit, cùm humanitatis sufficiens custos esset ipsa ejus divinitas. Habuit tamen Christus semper ad manum plures Angelos quibus quasi administris ad usus quoslibet uti poterat. Ita Suarez. Cautè hìc legendus est Origenes, qui dicit Angelos custodes subinde in custodia hac per negligentiam peccare, ideoque privari quandoque visione Dei, & sua beatitudine; Angelos autem parvulorum semper eos diligenter custodire, ideoque semper frui Dei visione, & beatitudine, & hoc velle hìc Christum. Hic enim est error. Angeli enim omnes sunt beati, ideoque immutabiles & impeccabiles. Ad beatitudinis enim rationem pertinet ejus constantia, continuatio, & perennitas. *Beatitudo*, enim, uti eam definit Boetius, *est status omnium bonorum aggregatione perfectus*: ingens autem bonum est beatitudinis constantia, certitudo, & securitas; ergo illa in beatitudinis natura includitur.

Angeli custodes ex quo ordine?

Porrò munia & actiones Angelorum custodum sunt: Primò, pericula tam corporis, quàm animæ avertere: Secundò suum clientem illuminare, instruere, & im-

Officia Angelorum custodum.

& impellere ad opera bona: Tertiò, coercere dæmonem, ne ei pravas cogitationes suggerat, aut peccandi occasiones offerat: Quartò, ejus orationes Deo offerre: Quintò, pro eo orare: Sextò, si peccat, eum corripere: Septimò, morienti assistere, eumque ad ultimam luctam confortare, & variis modis adiuvare: Octavò, post mortem animam in cælum deducere, vel si purgatione indigeat, ad purgatorium comitari, ibique subinde eam consolari, donec ea peracta illam ad cælum evehat. Vide Suarez loco citato cap. 19. Denique officia & beneficia omnia ab Angelis collata hominibus, quæ in sacra Scriptura continentur, collegi & recensui Exodi 23. 20. & sequent. Plura vide apud Andream Victorellum libr. 2. de Custodia Angelorum, ubi censet summum Pontificem summos Angelos, scilicet Michaelem, & Gabrielem habere custodes.

Quæres quid connotat τὸ *Angeli eorum*, scilicet pusillorum, qui in me credunt, uti præcessit, æquè ac ceterorum hominum omnium? Respondet S. Chrysostomus notare Angelos non quosvis, sed supereminentes, quasi parvulorum cura Angelis supremis sit commissa, quod S. Thomas 1. part. quæst. 113. art. 3. ad 1. interpretatur de supremis, non in primo & summo Seraphinorum, sed in nono & infimo ordine Angelorum, ita ut in illo supremi sint custodes hominum, medii sint custodes animalium, infimi verò sint custodes arborum, frugum, & plantarum. Huc accedit Maldonatus, qui censet majores esse parvulorum quàm aliorum hominum: per parvulos etiam accipit non pueros, sed humiles & justos, quorum Deum curam majorem, quàm aliorum hominum habere, tota Scriptura testatur. Majores autem & honorabiliores esse parvulorum, quàm aliorum hominum Angelos ex effectu probat, quia semper vident faciem Dei: non quòd alii Angeli eam non videant, sed quòd ea phrasi Hebræi significent, Deo aliquem esse propinquum & familiarem. Sumpta est enim ex aulæ consuetudine metaphora, ubi quò quis honoratior est, eo propinquior est regi, eoque frequentiùs in ejus conspectu versari solet. Ita loquitur Regina Saba de servis Salomonis 3. Reg. 10. 8. *Beati servi tui, qui stant coràm te semper, & audiunt sapientiam tuam.*

Angeli omnium parvulorum? Secundò, τὸ *Angeli eorum*, notat Angelos parvulorum, peculiarem eorum habere curam, præ aliis Angelis virorum & senum: parvulorum inquam, tum eorum, qui ætate, tum qui in fide, tum qui in sorte & conditione sunt parvuli, id est, debiles, viles, humiles & abiecti. Hi enim cùm minùs valeant judicio & prudentia, hinc majori Angelorum indigent cura & custodia. Vulgi est axioma: *Infantes, & amentes magis ab Angelis custodiri*: Sanè nisi Angeli infantium, haberent curam singularem, sæpiùs in ignem vel aquam caderent, & à porcis & bestiis læderentur, ab equis & curribus protererentur.

Tertiò, *Angeli eorum* vocantur, quasi parvulorum proprij, familiares & peculiares amici: parvulos enim & humiles mirè Angeli amant quasi suos, ubique persimiles: ipsi enim sunt humillimi, ac sua humilitate vicerunt superbiam Luciferi, dicentes cum duce suo S. Michae-
Michaelis Etymon. le *mi ca el*, id est, quis ut Deus? Multis id exemplis ostendit noster Philippus Berlemont in paradiso puerorum.

Moraliter disce hic primò, magnam esse dignitatem animarum, ut ait S. Hieronymus utpote quæ Angelos habent custodes: magnam vicissim esse dignationem Dei, qui nobis tam nobiles assignat pedagogos. Ipsi enim sunt de quibus dicitur Psalm. 103. *Qui facit Angelos suos Spiritus, & ministros suos ignem urentem*: magnam denique esse humilitatem & charitatem Angelorum, qui nos pueros ita curant & dirigunt, nec id dedignantur, sed amant & ambiunt, quia vident Deum & Dominum suum hominem factum, ut ait S. Bernard. Quocirca idem S. Bernard. in Psalm. *Qui habitat*, serm. 12. ad illa: *Quoniam Angelis*
Angelo custodi tria debemus. *suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis: Quantam*, inquit, *tibi debet hoc verbum inferre reverentiam, afferre devotionem, conferre fiduciam? Reverentiam pro præsentia, devotionem pro benevolentia, fiduciam pro custodia. Cautè ambula, ut videlicet cui adsunt Angeli (sicut eis mandatum est) in omnibus viis tuis. In quovis diversorio, in quovis angulo Angelo tuo reverentiam habe. Tu ne audeas illo præsente, quod vidente me non auderes.*

Rursum cum Angeli satagunt nos purgare, illuminare, & perficere, par est, ut eis obsequentes ad magnam sanctitatem & perfectionem totis viribus contendamus; ut Angelorum vitam & mores æmulemur, ut in carne vivamus quasi homines cælestes, & Angeli terrestres, utpote mox socii & cives eorum futuri in cælo. Nam ut ait Apostolus Ephes. 2. *Iam non estis hospites & advenæ, sed cives Sanctorum & domestici Dei.* Et Hebr. 12. *Accessistis ad Civitatem Dei viventis, ad multorum millium Angelorum frequentiam.* Quare omnem immunditiam carnis & Spiritus ac præsertim superbiam & lites procul à nobis ablegemus. Nil ita ad indignationem provocat Angelos, atque dissensiones & scandala (uti docet hic Christus) sunt enim ipsi Angeli pacis & ædificationis, ait S. Bernardus: *Exhibent enim Angeli iustitiam Deo, pacem inter se gaudium sibi*, ait idem serm. 2. de Verbis Apostoli: *Non est regnum Dei esca (Velut fumus apes fugat, & fœdus odor columbas expellit: Sin Angelum vitæ nostræ custodem abigit, multa lacrymarum aspergine dignum, ac grave olens peccatum*, ait S. Basilius in Psalm. 33. Rursum *Angelica planè vita virginitas est: & qui non nubent, neque nubentur, similes erunt Angelis Dei*, ait S. Bernardus serm. de Nativit. B. Mariæ.

Denique cum Angelis nostris crebrò in spiritu conversemur, & colloquamur. Unde S. Bernardus ser. 12. in Psal. *Qui habitat: Habetote*, ait, *familiares Angelos, fratres mei, & frequentate eos sedula cogitatione, & devota adoratione, qui semper vobis adsunt ad custodiam & consolationem.*

SEMPER VIDENT FACIEM PATRIS] id est essentiam Dei fulgidam. Angeli vident semper clarè sine velo, quasi faciem ad faciem: *Angeli*, ait S. August. lib. 9. de Civit. c. 12. *incommutabili & ineffabili pulchritudine* (Dei) *cuius sancto amore inardescunt, omnia, quæ infrà sunt, seque ipsos inter illa contemnunt, ut ex toto, quod boni sunt, eo bono, ex quo boni sunt, perfruantur.* Facies ergo Dei est decor & fulgor ipsius divinitatis clarè se manifestans, & videndum exhibens Angelis; itaque eos beatos efficiens; alioqui Deus propriè, uti non habet corpus, sic nec habet faciem.

QVI IN CÆLIS EST] Notant S. Gregorius 2. Moral. c. 2. & S. Bernardus serm. 5. de Dedic. Eccles. Angelos etiam, dum cælo exeunt, semper videre faciem Dei; quia Deus est ubique; sunt enim beati ubicumque sunt, ideoque ubicumque sunt, in cælis esse dicuntur: ubi enim est Dei visio & gloria, ibi est cælum & paradisus. Unde infert S. Gregorius; *Et mittuntur igitur, & assistunt, quia per hoc, quod circumscripti sunt, exeunt; & per hoc, quod intus quoque præsentes sunt, numquam recedunt. Et faciem ergo Patris semper vident, & tamen ad nos veniunt; quia & ad nos spiritali præsentia foras exeunt, & tamen ibi se per internam contemplationem servant.* Et paulò ante; *Quid enim de his, quæ scienda sunt, nesciunt, qui scientem omnia sciunt?* Non ergo revocantur à custodia humilium ex desiderio redeundi ad Deum, quia à Deo numquam distrahuntur, nec abeunt, sed ubique eum præsentem habent & vident, ac propter Deum, & in Deo omnia agunt, & parvulos custodiunt. Nam ut vir doctus ait: *Sic exterius implent ministerium, ut tamen interius numquam desint per contemplationem: nam quolibet missi veniant, intra ipsum currunt qui ubique est.*

VENIT ENIM FILIUS HOMINIS SALVARE QVOD PERIERAT] Græcè τὸ ἀπολωλὸς, id est, ut Arabicus, *quod perditum erat*, scilicet totum genus humanum Adæ Patris sui peccato perditum. Est hæc secunda Christi ratio, cur pusilli & humiles non sint contemnendi, nec scandalizandi, prima enim petita fuit ab offensa Angelorum, qui pusillos custodiunt. Sensus ergo est, q. d. Ego, qui sum Christus & Filius Dei, tanti facio parvulos & humiles, ut pro eorum salute me summè humiliarim, & à cælo me inclinarim usque ad terram, ibique carnem eorum assumpserim; quare eorum salus mihi, æquè ac Patri meo singulare attulit gaudium, ut patebit ex parabola ovium, quam subjiciam vers. sequenti. Cavete ergo studiosè, ne parvulos, quos ego tanto sudoris & sanguinis mei impendio redemi & salvavi, vos scandalo vestro perdatis, alioqui non tantùm Angelos, sed & me, ac Patrem meum, hostes & vindices experiemini, quia injuriam & damnum, quod parvulis per scandalum irrogatis, mihi irrogatis. Ego enim parvulos amo ut meos filios, imò ut meos intimos; & singulariter electos & dilectos. Illi ergo sunt quasi meum peculium; quod si illud mihi per scandalum adimitis, & satanæ traditis, ego à vobis hoc damnum, ut meum repetam, & perditi gravis ultor existam.

Ordo totius transfigurationis. Nota: Historiam transfigurationis variè narrant S. Matthæus, Marcus, & Lucas; sed hæc fuit rei gestæ series & ordo, qui Evangelistas omnes inter se conciliat. Primò, Christus oravit: interim discipulis ex labore conscensi montis, & ex prolixitate orationis Christi, somno gravatis, ac dormientibus transfiguratus est Christus. Secundò, accesserunt Moses & Elias, loquentes cum Christo de excessu (morte crucis) quem completurus erat in Jerusalem. Tertiò, Apostoli è somno, hoc fulgore & colloquio excitati, viderunt gloriam Christi, cum eoque colloquentes Mosen & Eliam. Quartò, finito hoc colloquio, cùm signum darent abitus, S. Petrus hac voluptate quasi ebrius, dolens eos parare abitum, petiit, fieri tria tabernacula, unum Christo, secundum Moysi, tertium Eliæ. Quintò supervenit nubes subducens Moysen & Eliam, cum voce ad Christum: *Hic est filius meus dilectus*, &c. quibus territi S. Petrus, Jacobus & Joannes ceciderunt in terram, sed mox à Christo consortati & erecti, levantes oculos suos, solum viderunt Jesum. Interim Moyses ad limbum, Elias ad locum suum per Angelum, uti adductus, ita & reductus est.

VERS. 9. Luc.9.v.36. Mar.9.9. ET DESCENDENTIBUS ILLIS DE MONTE, PRÆCEPIT EIS JESUS DICENS: NEMINI DIXERITIS VISIONEM, DONEC FILIUS HOMINIS A MORTUIS RESURGAT) *Nemini*, non tantùm plebeio, ut vult S. Hieronymus, sed & Apostolo, ne cui ex eis tristitiæ, & invidiæ causam daret, dolenti scilicet, quòd cum Petro, Jacobo & Joanne transfigurationi non interfuisset. Ita Damascenus, qui ait: *Ne proditorem invidiæ rabies in furorem ageret*. Unde Marcus capit.9. ait ipsos ita fecisse: *Et verbum continuerunt*, inquit, *apud se*. Idem asserit Lucas. Causa cur Christus eis silentium indixerit usque ad resurrectionem fuit, quia tunc erat futurum tempus opportunum hoc mysterium revelandi, tuncque illud intellecturi & credituri erant Apostoli, quando post passionem & mortem, in qua scandalizandi erant & turbandi, jam peractam, visuri erant ipsum resurgentem in gloria, cujus hæc transfiguratio erat typus. Unde S. Hieronymus: *Non vult*, inquit, *hoc*, scilicet transfigurationem, *in populis prædicari, ne & incredibile esset pro rei magnitudine, & post tantam gloriam, apud rudes animos sequens crux scandalum faceret*. Sic & S. Chrysostomus, Beda & alii. Ex resurrectione enim Christi certò cognituri erant, Christum non coactum, sed sponte ex nimio amore pro nobis crucem & mortem subiisse, ac jam gloria donatum, cum eadem judicem venturum in fine mundi, eademque gloria coronaturum eos, qui ipsius exemplo & præcepto sese abnegaverint, crucem tulerint, ipsumque secuti animas suas ejus amore perdiderint.

Cur Christus silentium de sua transfiguratione indixit.

Tropologicè Christus crucis suę opprobrium propalans, gloriam verò transfigurationis abscondens, docet nos celare dotes & dona Dei nobis collata usque ad mortem, uti Paulus celavit suas revelationes 2. Corinth.12. 6. ne ob ea laudati intumescamus, & ob superbiam illis privemur. Unde Eccles. c.11.30. *Ante mortem ne laudes hominem quemquam*. Causas ibi dixi.

VERS. 10. Mar.9.11. ET INTERROGAVERUNT EUM DISCIPULI DICENTES: QUID ERGO SCRIBÆ DICUNT, QUOD ELIAM OPORTEAT PRIMUM VENIRE?) Occasio hujus interrogationis fuit, quòd tres hi Apostoli in transfiguratione viderint Eliam, eumq; abeuntem conspexerint. Mirantur enim, cur discesserit, cùm manere debuisset ut Christum Christique regnum & gloriam præcurreret, juxta vaticinium Malachiæ capit.4.6. quod citabant docebantque Scribæ; sed errabant in confusione temporum: Non enim distinguebant primum Christi in carne adventum à secundo ejus adventu glorioso ad judicium. Hunc enim secundum adventum præcurret Elias, sicut Joannes Baptista præcurrit primum. Verùm Apostoli, etsi primum Christi adventum à secundo distinguerent, viderant enim primum, at necdum viderant secundum, tamen & hunc propediem fore sperabant: quia enim audierant à Christo fieri mentionem resurrectionis suæ imminentis, ejusque typum viderant in transfiguratione, putabant (sed falsò) post eam statim Christum gloriosè regnaturum, ac regnum gloriæ suæ, quod fiet in secundo adventu, illicò initurum, ideoque mirantur & rogant, cur Elias abierit & non manserit, ut illum præeat & præcurrat. Ita S. Hieronymus, Maldonatus, Jansenius.

Cur de Elia venturo Christum interrogant hic discipuli.

AT ILLE RESPONDENS AIT EIS: ELIAS QUIDEM VENIET, ET RESTITUET OMNIA) Id est, Judæos ad Christum quasi Messiam, ipsis & patribus promissum convertet, quod Malachias c.4.6. ait: *Et convertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum*. Vide ibi dicta. Nam ibi Septuag. quos more suo sequitur hic Matthæus, pro *convertet* vertunt ἀποκαταστήσει, id est, *restituet*. Unde Arabicus vertit: *Docebit vos omnia*. VERS. 11. Mar.9.v.11

DICO AUTEM VOBIS, QUIA ELIAS JAM VENIT, ET NON COGNOVERUNT EUM, SED FECERUNT IN EO QUÆCUMQUE VOLUERUNT. SIC ET FILIUS HOMINIS PASSURUS EST AB EIS) Salit Christus à literali Elia ad mysticum, id est, Joannem Baptistam, juxta Canonem 23. de Baptista enim Angelus Gabriel prædixerat patri ejus Zachariæ Lucæ 7. 17. *Ipse præcedet ante illum* (Christum) *in spiritu & virtute Eliæ, ut convertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam*. VERS. 12. Mar.9.12

B

Perperam ergo Calvinistæ hæc omnia referunt ad primum Christi adventum, & Eliam eumdem utrobique (vers.11. & 12.) accipiunt scilicet Joannem Baptistam. Censent enim Eliam, quem Malachias cap.4. v.5. prædixit venturum esse Joannem Baptistam Præcursorem Christi, nec alium venturum, qui cum Enoch præcurrat secundum Christi ad judicium adventum, quos multis refutavi Malach.4.5.

Voluit enim Christus hìc dumtaxat explicare illud Scribarum Axioma ex Malachia desumptum: *Elias veniet, & vobis ostendet Christum*, quod Malachias dixerat de secundo Christi adventu, etiam mysticè posse applicari primo suo adventui. Scribæ enim non distinguebant primum adventum à secundo, uti etiamnum non distinguunt Judæi, ideoque Christum venisse negant, & venturum expectant, quia nondum apparuit Elias eum ostendens: ut ergo Christus Scribis plenè & planè condescendat, & satisfaciat, concedit Eliam aliquem præcursurum utrumque Christi adventum, sed in primo fore typicum, in secundo literalem & verum Eliam. Vult enim dicere, non per hoc, quòd necdum venerit Elias, stare quò minùs Judæi in se quasi Messiam credant, sed per hoc, quòd perversi sint & obstinati in sua malitia; Elias enim ille, qui ante primum Messiæ adventum promissus fuerat, id est, Joannes Baptista jam venerat, & Messiam Scribis digito ostenderat: sed illi Joanni credere noluerant: Unde subdit Christus: *Et non cognoverunt eum*, id est, noluerunt agnoscere, ipsum esse præcursorem & indicem Christi à Deo missum; *sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt*, id est, eum sua vitia taxantem, ex ira & odio persecuti sunt, & tradiderunt Herodi, qui eum quærebat ad necem, ac tandem occidit ipsis applaudentibus. Matth.4. vers.12. & cap.14. vers.5.9.10. *Sic & Filius hominum passurus* (Syrus, *vim passurus*) *est ab eis*, id est, pari modo me, ipsorum scelera castigantem, persequuntur, & persequentur, crucifigent, & occident.

C

D

TUNC INTELLEXERUNT DISCIPULI, QUIA DE JOANNE BAPTISTA DIXISSET EIS) Quòd ipse esset Elias mysticus, & præcursor Christi. VERS. 13

ET CUM VENISSET AD TURBAM, ACCESSIT AD EUM HOMO GENIBUS ANTE EUM PROVOLUTUS (Græcè γονυπετῶν αὐτῷ, id est, *accidens ei ad genua*, velut supplex, & supplicans pro salute filii (DICENS) Lucas cap.9.17. addit: *Factum est autem in sequenti die descendentibus illis de monte* (Tabor) *occurrit illi turba multa*. Unde patet postridie transfigurationis, hunc lunaticum à Christo esse sanatum. VERS. 14. *Mirandum lunatici sanatio.*

DOMINE MISERERE FILIO MEO, QUIA LUNATICUS EST, ET MALE PATITUR) Miserè affligitur. Græcè σεληνιάζεται, id est, lunationibus afficitur, juxta lunæ mutationes, epilepsia corripitur, in pleniluniis, & noviluniis morbo comitiali agitatur, non à natura, sed à dæmone, qui eum obsidet. Arabicus: *Vexatur valde in principiis lunationum*. Unde Marcus cap. VERS. 15. Luc.9.v.38. Marc.9.v.17.18.21.

cap. 9. 17. ait: *Magister attuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum* (causaliter, quia filium faciebat mutum) *qui ubicumque eum apprehenderit, allidit illum, & spumat, & stridet dentibus, & arescit*, ut faciunt epileptici. Et Lucas cap. 9. 40. *Respice*, ait, *in filium meum, quia unicus est mihi: & ecce spiritus apprehendit eum, & subitò clamat, & dissipat eum cum spuma, & vix discedit dilanians eum*. Hinc Origenes, Sanctus
Epilepsia dæmoni adscribitur. Chrysostomus, & Hieronymus hic docent, Epilepsiam communem non tam lunæ & humorum commotioni, quàm dæmoni esse tribuendam, qui ad eam lunæ mutationibus, & incrementis vel decrementis utitur. Unde
Mahomet epilepticus; inde epilepticos venerantur Turcæ. Mahomet auctor Mahometismi, epilepsia laborans, fingebat se corripi, docerique à Spiritu Sancto, cùm ageretur à dæmone. Hinc etiamnum Turcæ epilepticos, quasi actos Spiritu Sancto, & fatidicos venerantur, cùm ab humoribus à luna commotis id contingat. Luna enim in novilunio & plenilunio auget & commovet humores, præsertim melancholicos, & phlegmaticos cerebri, quibus ipsa dominatur; itaque facit ut illi cerebrum turbent, ac clamores, spumas, & totius corpo-
Mania in melancholia in plenilunio. ris agitationes & collisiones excitent. Qui enim mania & epilepsia laborant, ex atra bile, id est, ex melancholia, maximè illa exagitantur in plenilunio, quia luna tunc plus luminis & caloris affert, sed debilioris quàm sit solis: hic autem atram bilem resolvit, & commovet, nec tamen consumit: atra verò bilis commota ciet has spumas, clamores, & stridores. Epi-
Ex pituita in novilunio. leptici verò ex pituita, ac crudis, & incoctis humoribus magis exagitantur decrescente luna, & maximè in novilunio, quia tunc luna minimum habet luminis & caloris; pituita autem & pituitosi humores maximè crescunt per frigus, præsertim immoderatum. Vide Franc. Valesium sacræ Philosoph. cap. 71. Vide etiam quæ dixi cap. 4. 24. Tropologiam lunatici afferam in fine vers. 21.

NAM SÆPE CADIT IN IGNEM ET CREBRO IN AQUAM] Dæmon enim eum agit *in ignem*, ut comburat *in aquam*, ut mergat & suffocet.

VERS. 16. Luc.9.v.40 Mar.9.18. ET OBTULI EUM DISCIPULIS TUIS, ET NON POTUERUNT CURARE EUM] Culpam suam, putà fidei defectum, transcribit in Apostolos more hominum. Causam, cur non potuerunt, afferet Christus vers. 20. & 21.

VERS. 17. Luc.9.v.41 Mar.9.19. RESPONDENS AUTEM JESUS AIT: O GENERATIO INCREDULA (Arabicus, *infidelis*) ET PERVERSA, QUOUSQUE ERO VOBISCUM? USQUEQUO PATIAR VOS? AFFERTE ILLUM AD ME]
Quosnam hic corrigit Christus. Origenes censet hæc dici ad novem Apostolos, qui, tribus cum Christo in Tabor ascendentibus, in valle cum turba, remanserant: nam hi soli lunaticum hunc curare tentaverant eo tempore, quo tres reliqui cum Christo transfigurando in montem secesserant. In hisce enim novem videtur fides Christi satis fuisse imminuta, tum quia in ejus præsentia nulla signa & miracula edebant, sed tantùm cùm absentes ab eo in missione versabantur; tum quia Christo in monte cum tribus commorante, reliquis novem quasi cum plebe derelictis, torpor quidam fidei obrepserat, ait Sanctus Hilarius, tum quia à patre lunatici audiebant, imò oculis cernebant mali magnitudinem, & dæmonis in lunatico furentis vim & rabiem. Verùm meliùs Sanctus Hieronymus, Hilarius, Chrysostomus, Theophylactus censent hæc dicta patri lunatici, ac Judæis & Scribis: in hos enim magis incredulitas, & consequenter culpa non ejecti dæmonis conferenda, quàm in discipulos, ut sat colligitur ex Marco cap. 9. vers. 22. & 23. ubi pater rogatus à Christo, an in se crederet, ait: *Credo Domine, adjuva incredulitatem meam*. Licet & Apostolos minoris, quam in re tanta opus erat, fidei privatim Christus arguat vers. 20. Judæis ergo & Scribis ait Christus: *O generatio incredula & perversa*, id est, distorta, nesciens rectis incedere gressibus, ait Sanctus Cyrillus, quasi dicat. O duri & rebelles Judæi, durorum & rebellium ab olim patrum filii, quasi duritiem innatam, & à patribus insitam accepistis, qui cum videritis me tot tantaque miracula patrare, tamen in me non creditis, imò illa suggillatis quasi per Beelzebub facta, uti vobis persuadent Scribæ; quid hic ago vobiscum? quousque improbos vestros mores, sannas & calumnias tolerabo? quousque beneficia & miracula mea in vos incredulos, & ingratos profundam & perdam? Causa, cur discipuli mei non potuerint curare filium tuum, ò Judæe, non est impotentia mea vel illorum. Dedi enim eis potestatem ejiciendi dæmones; sed causa est incredulitas tua & tuorum Judæorum, quæ obicem ponit gratiæ Dei; quia non credis, sed hæsitas, & dubitas, an ego & illi possimus illum curare. Ita Sanctus Cyrillus. Sunt verba Christi indignantis ad Scribarum & Judæorum pervicaciam, duritiem & cæcitatem; sed mox motum hunc reprimit, & viscera misericordiæ sibi consueta assumit & exerit, sanatque lunaticum: perinde ac medicus, ait Sanctus Hieronymus, *si ægrotum videat contra sua præcepta gerere, dicat: usquequo ad domum tuam accedam? quousque artis perdam industriam, me aliud jubente, & te aliud perpetrante? In tantum autem non est iratus homini, sed vitio & per unum hominem Judæos arguit infidelitatis, ut statim intulerit: afferte eum ad me*.

AFFERTE HUC ILLUM AD ME] Addit Marcus fusiùs rem gestam enarrans cap. 9. 19. *Et attulerunt eum. Et cùm vidisset eum statim spiritus* (malus, putà dæmon possidens lunaticum) *conturbavit*, exagitavit, *illum, & elisus in terram volutabatur spumans*. Dæmon postquam sensit Dominum, concutit puerum, ait Titus Bostrensis in Lucæ cap. 9. nam irritatus præsentia Jesu, eumque metuens, ne ab eo expelleretur, cœpit furere, & lunaticum horrendè vexare & torquere. Pergit Marcus. *Et interrogavit* (Christus) *patrem ejus: quantum temporis est, ex quo ei hoc accidit? at ille ait, ab infantia: & frequenter eum in ignem & in aquas misit, ut eum perderet; sed si quid potes* (ecce incredulitatem, quam Christus taxavit; dubitat enim de potentia Christi) *adjuva nos misertus nostri. Jesus autem ait illi: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti*. q. d. Credendo in me poteris à me impetrare sanitatem filii. Congruè Christus exegit fidem in se: non enim congruebat, ut non credentes vel dubitantes de se curaret, ac beneficia sua indignis à se aversis obtruderet. Pergit Marcus. *Et continuò exclamans pater pueri cum lachrymis ajebat: Credo Domine, adjuva incredulitatem meam*, quasi dicat: Credo, sed in fide sum infirmus & debilis, tu ergo eam adauge & robora, ut per eam quidquid in me est incredulitatis vel hæsitantiæ, auferatur; itaque merear obtinere à te hoc sanitatis beneficium. Non dubium est, preces tam humiles & ferventes exaudisse Christum, omnemque incredulitatem ei exemisse: nam mox filium ejus, utique jam credentis, sanavit.

ET INCREPAVIT ILLUM JESUS, ET EXIIT AB EO DÆMONIUM, ET CURATUS EST PUER EX ILLA HORA] Marcus addit: *Et cùm videret Jesus concurrentem turbam* (ut illam per hoc miraculum induceret ad credendum in se, quasi in Messiam) *comminatus est spiritui immundo, dicens illi: Surde & mute spiritus* (qui hominem hunc fecisti surdum & mutum) *ego præcipio tibi, exi ab eo, & ampliùs ne introeas in eum: & exclamans, & multùm discerpens, exiit ab eo, & factus est sicut mortuus, ut multi dicerent, quia mortuus est. Jesus autem tenens manum ejus elevavit eum, & surrexit*. Hinc patet valdè potentem & malignum fuisse hunc dæmonem, qui ausus fuit Christo adeò resistere & obstrepere ut lunaticum penè ad mortem adegerit. Quocirca verisimile est, eum non fuisse ex infimo Angelorum ordine, sed ex aliquo superiori: & hi enim homines invadunt & possident: unde dæmones in obsessis per exorcismos adjurati, fitentur ex quo ordine sint, & subinde altiorem nominant. Hac de causa discipuli Christi non potuerunt eum ejicere, sed ejectio hæc servabatur Christo, qui magna vi, imperio, & molimine eum expulit. Hoc enim est Græcum ἐπετίμησε, id est, increpavit, & increpando ac comminando imperavit dæmoni, dicendo: *Ego præcipio tibi, exi ab eo*, quod ni feceris, ego acriter te puniam, ac invitum ex homine extrudam. Hinc & Christus Apostolis rogantibus, cur eum non potuerint ejicere, ait: *Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione & jejunio*, ut habet Lucas.

VERS. 18. Luc.9.42. Mar.9.25. 27.

Hic dæmon non erat ex minimis.

VERS. 19. Mar. 9. v. 28. TUNC ACCESSERUNT DISCIPULI AD JESUM SECRETO ET DIXERUNT: QUARE NOS NON POTUIMUS EJICERE ILLUM?

VERS. 20. Luc. 17. v. 6. Inf. 21. v. 21. Mar. 11. 23. DIXIT ILLIS JESUS: PROPTER INCREDULITATEM VESTRAM]. Arabicus: *Propter parvitatem fidei vestræ*. Habebant Apostoli fidem; sed ad dæmonem tam potentem & ferum ejiciendum major requirebatur fides, quæ Apostolis deerat: unde Syrus versum sequentem sic vertit: *Si fuisset in vobis fides instar grani sinapis, diceretis monti huic, decede, & decederet*.

AMEN QUIPPE DICO VOBIS, SI HABUERITIS FIDEM SICUT GRANUM SINAPIS DICETIS MONTI HUIC (Tabor, ex quo descendo: ita Abulensis) TRANSI HINC ILLUC, ET TRANSIBIT ET NIHIL IMPOSSIBILE ERIT VOBIS] Hæc est fides miraculorum, quæ non est diversa à fide justificante, ut volunt hæretici, sed eadem: una enim tantùm est fides, Ephes. 4. 50. Est tamen hæc fides conjuncta cum certa fiducia divinæ opis ad miraculum; quod tentatur patrandum; quæ fiducia oritur primò ex libertate sanctæ, & familiaris Deo conscientiæ, quæ familiariter quasi Deo utitur, & ad thesauros gratiæ ejus penetrat, ut illis fruatur; juxta illud 1. Joan. 3. 31. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quidquid petierimus, accipiemus ab eo*. Sic Sanctus Dominicus impetrabat à Deo quidquid petebat.

Fides miraculorum est fiducia unde?

Secundò, ex interno Dei instinctu quasi animantis, excitantisque homines ad hoc opus prodigiosum, ac tacitè promittentis suam opem ad illud perficiendum. Vide Franc. Suarez tract. de Fide disp. 8. sect. 1. ubi docet fidem miraculorum quoad substantiam, & essentiam esse actum Catholicæ fidei, quo credimus Deum esse omnipotentem & fidelem in promissis, ita elicitum & applicatum ad hoc particulare factum, ut possit generare fiduciam illam necessariam ad patrandum miraculum: unde collige, quòd sicut hæc fides & fiducia est in arbitrio & potestate nostra cum gratia Dei (quam ipse dare solet) sic & est quodammodo in potestate nostra facultas faciendi miracula, ac quo quis magis crescit in fide & fiducia, eo magis & crescit in hac facultate: quo quis enim Deo est familiarior, eo plura ab eo impetrat, idque significat hîc Christus, & idipsum patet ex vita & praxi Sanctorum. Sic Sanctus Bernardus docet, nos posse potiri dono prophetiæ, ut sciamus secreta Dei, si videlicet insinuemus nos in intimam Dei amicitiam, de hac enim Christus ait Joan. 15. 15. *Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæ audivi à patre meo, nota feci vobis*. Absolutè tamen potest hæc fides esse sine charitate. Unde Paulus: *Si habuero*, ait, *omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum*. 1 Corinth. 13. 2. Vide ibi dicta. Quomodo fidei tribuenda sit operatio miraculorum, docet D. Thomas de Potentia, quæst. 9. artic. 9.

FIDEM SICUT GRANUM SINAPIS] Id est, fidem exiguam specie, sed insignem virtute & efficacia, scilicet fidem humilem, nec se jactantem, ideòque parvam hominum judicio, sed in se vivam, acrem, vehementem, perfectam, ardentem instar grani sinapis, non enim solùm à parvitate, uti fecit cap. 13. 31. sed & ab acredine fidem hanc comparat grano sinapis: hæc enim humilitati juncta, tollit omnem incredulitatis umbram, hæc est thaumaturga & transfert montes: ex adverso miraculorum patrationem impedit æquè superba præsumptio, atque incredula diffidentia. Ita Origenes & Beda. Hæc fides eluxit in Sancto Gregorio Neocæsareæ Episcopo, qui montem templi fabricam impedientem, hac fide orando alio transtulit, teste Nysseno in ejus vita, & Euseb. lib. 7. Histor. capit. 25. pluraque alia miracula patravit: unde *Thaumaturgi*, id est, miraculorum opificis cognomen accepit. Simili fide similem montem in Tartaria fuisse translatum, cùm Tyrannus id exigeret à Christianis ex hoc Christi promisso, narrant Epistolæ Afraticæ, & Marcus Paulus Venetus in Tartaria. Simile exemplum narrat Sanctus Hieronymus de Sancto Hilarione in ejus vita. Hic enim, cùm mare per terræmotum exundans undarum moles & montes gurgitum littoribus inferret, itaque minaretur urbi Epidauro excidium, à civibus statutus in littore quasi obex maris, *cùm tria crucis signa pinxisset in sabulo, manusq; contra tenderet incredibile dictu est, in quantam altitudinem intumescens mare ante eum steterit, ac diu fremens & quasi ad obicem indignans, paulatim in semetipsum relapsum est. Verè illud quod ad Apostolos dictum est: Si credideritis, dicetis huic monti: Transi in mare, & fiet, etiam juxta literam impleri potest. Quid enim interest, utrum mons descendat in mare, an immensi undarum montes repente obriguerint, & ante senis tamquam petes saxei, ex alia parte molliter fluxerint*. Hucusque Sanctus Hieronymus.

Fides transfert montes. *Exempla.* *S. Gregorii Thaumaturgi.* *Christianorum in Tartaria.* *S. Hilarion.*

Mysticè: mons est gravis tentatio, præsertim ambitionis & superbiæ, uti docet Sanctus Hieronymus, quæ maximè vincitur fide & spe, putà orando, sibi diffidendo & fidendo Deo: unde Sanctus Franciscus magna & molesta tentatione spiritus pulsatus, intendens orationi, cum lachrymis audivit è cœlo vocem. *Francisce si habueris fidem ut granum sinapis, & dixeris monti ut transeat, transibit*. Ignarus ille sensus oraculi, clamans addidit: *Domine qualis hic mons?* Cui responsum: *Mons est tentatio*. Et Franciscus magno lachrymarum impetu subjunxit: *Fiat mihi Domine sicut dixisti*: ac statim sublata omni tentatione, perfectam obtinuit spiritus tranquillitatem. Ita Waddingus in Annalibus Minorum anno Christi 1218. num. 2.

Mons est tentatio. *S. Francis fcus.*

VERS. 20. Mar. 9. 29. HOC AUTEM GENUS NON EJICITUR NISI PER ORATIONEM ET JEJUNIUM] Est secunda ratio cur discipuli non potuerint ejicere hoc dæmonium: prima enim fuit ob incredulitatem petentium, & parvam fidem Apostolorum.

Nota Primò, *hoc genus* non significat omne dæmonum genus, ut vult Sanctus Chrysostomus & Euthymius, sed certum, scilicet altioris ordinis, potentissimum, perversissimum, obstinatissimum, malitiosissimum, quale erat hoc hominem obsidens, eumque faciens lunaticum & epilepticum, ac mirè distorquens & exagitans, adeòque nunc in ignem, nunc in aquam eum projiciens, & perdere volens, idque ab infantia. Ita Salmeron, Jansenius, Maldonatus & alii. Addit Abulensis quæst. 172. apud Judæos pessimum fuisse habitum dæmonem surdum & mutum, uti hic erat, idque colligit ex eo, quòd Judæi mirati sunt à Christo ejici dæmonem surdum & mutum; dixerintque: *Numquam apparuit sic in Israel*, ut patet Matth. 9. 33. Et capit. 12. vers. 22. & 23. Causa est, quòd nescias, quid cum surdo & muto agere debeas, quave ratione eum juvare: Cùm enim sit surdus, nil eorum, quæ rogas, intelligit: cùm sit mutus, nihil respondet. Ita Thyræus libr. de Dæmoniacis, part. 4. capit. 51. qui & addit difficiliùs expelli eos, quibus à Deo data est potestas major in corpus hominis, uti huic lunatico data fuit. Sunt enim alii dæmones minùs validi, minusque pertinaces, & rebelles, nec adeò maligni, uti sunt joculares illi Lares & Lemures, qui specie parvulorum in domibus habitabant, ac noctu suos jocos, vanos strepitus, & tumultus similesque ludicras terrificationes exercent. De quibus vide Delrio in Magicis, & Petrum Thyræum lib. de Terrificationibus nocturnis.

Dæmones qui difficilius expellantur? *Sunt aliqui dæmones minus validi & minus maligni ut Lemures.*

Nota Secundò, hoc genus dæmonum non nisi oratione & jejunio expelli: tum quia hæc duo hominem à carne elevant ad Deum, eumque faciunt spiritalem, imò quasi Angelum carne & dæmone superiorem: tum quia oratio postulat, & jejunium meretur hanc fugationem, & ex se dæmonem cruciando fugat. Ita S. Chrysostomus: Jejunium, ait, majoris philosophiæ singulare est opus; & hominem quasi Angelum constituit, & incorporeas potestates impugnat. Et Eusebius Emissenus homil. de initio Quadragesimæ: Homo, ait, per abstinentiam, Angelicam potest expugnare naturam, uti fecere Sanctus Antonius, S. Hilarion. S. Macharius, & alii.

Jejunii & orationis vis.

Denique oratio condita jejunio & carnis afflictione magna impetrat à Deo. Ita Abulensis, quæst. 173. Legi vitas multorum Sanctorum, ac deprehendi nullos ferè claruisse miraculis, nisi eos, qui erant abstinentes,

tes, & austeræ vitæ. Audi Sanctum Chrysostomum hìc: *Qui orans jejunat, binas possidet alas, quibus ventos ipsos volando prætervehitur: non enim oscitat, nec extenditur, nec torpet orando, quæ multi patiuntur, sed igne ardentior & terra superior est; quare terribilis hostis dæmonibus redditur. Nihil enim est homine probo orante potentius.*

Nota Tertiò, Christus requirit orationem & jejunium non in utroque, scilicet in eo, qui patrat miraculum, & in eo, qui illius fructum percipit, ut vult Sanctus Chrysostomus & Theophylactus; sed in eo, qui illud patrat duntaxat, uti notavit Origenes, licèt dubium non sit, quin fructum percipientis oratio quoque & jejunium multùm rem adjuvet, uti advertit idem Origenes, Jansenius, Maldonatus & alii.

Dices: Christus ejiciens hunc dæmonem non legitur orasse, & jejunasse. Resp. eum paulò antè orasse & jejunasse, cùm transfiguraretur in Tabor: quia in montis descensu curavit hunc lunaticum: Adde: oratio & jejunium requiruntur in puris hominibus, non in Christo, qui erat Deus, ac ut Deus solo verbo poterat dæmones omnes fugare, imò annihilare. Ita Abulensis hìc quæst. 170. Porrò jejunii semina hìc jacit in discipulos Christus, ait S. Chrysostomus.

Lunatici sunt carnales. Tropologicè Glossa: Hoc genus ait dæmonii lunaticorum, id est, ista carnalium voluptatum mutabilitas non vincitur, nisi spiritus oratione confirmetur, & caro per jejunium maceretur. Luna enim ob assiduas mutationes symbolum est stultitiæ & inconstantiæ, juxta illud Eccles. 27. 12. *Homo sanctus in sapientia manet sicut sol; nam stultus sicut luna mutatur.* Vide ibi dicta. Vide & Ambrosium serm. 82. Audi Bedam: *Dæmoniacum hunc Matthæus lunaticum, Marcus surdum & mutum describit: significantur ergo hi, qui ut luna mutantur; nec fidei sermonem audiunt, nec fidem confitentur: eliditur autem puer accedens ad Dominum; plerumque enim graviùs à dæmonibus pulsantur ad Dominum conversi, ut odium virtutis incutiant, vel suæ expulsionis injuriam vindicent: increpat Dominus dæmonium, vitium enim arguendo & odiendo depellere debet, qui peccantem emendare desiderat, hominem verò amando fovere, donec emendatum Ecclesiæ precibus reddere possit. Spumant autem, cum stultitia tabescunt. Stultorum namque est spumas salivarum ex ore dimittere. Strident dentibus, cùm iracundiæ furore flammescunt. Arescunt, cùm otio torpente languescunt, & nulla virtutis industria confortati enerviter vivunt.*

VERS. 22. Luc. 9. 45. Mar. 9. 31. *Prædicit Christus suam passionem.* Conversantibus autem eis in Galilæa, dicit illis Jesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum] Iterat Christus suam de passione & cruce prophetiam primitùs à se editam in Cæsarea Philippi cap. 16. 22. ut discipuli ea præsente non terrerentur, nec scandalizarentur, nec à fide in ipsum deficerent, quasi ipse non esset Messias, qui tam infami morte occubuisset: crux enim Apostolis fuit scandalo, adeò ut omnes eo relicto diffugerent: igitur crux identidem prædicanda & inculcanda fuit eis, ut scirent Christum non invitum nec coactum, sed sponte sua, ut patris voluntati obediret, & homines redimeret, voluisse crucifigi & mori, ideòque illud toties prædixisse. Porrò iteravit hanc prædicationem *in Galilæa*, scilicet cùm rediret à sua transfiguratione facta in monte Tabor, postquam sanasset lunaticum, ideòque magnam ei laudem & plausum dedissent Galilæi, ut patet ex Marco & Luca, tum ut huic laudantium calori frigidam iniiceret, eumque mentione passionis & crucis temperaret, ne in vanam discipulorum gloriam erumperet; tum quia ex Galilæa pergebat in Judæam, ut patet Marci 9. 30. ubi paulò post crucifigendus erat.

VERS. 23. Mar. 9. 31. Et occident eum, et tertia die resurget, et contristati sunt vehementer] Ob mentionem occisionis & mortis, quia nolebant Christum mori, & per mortem se ab illo avelli, ut hanc eorum tristitiam leniat Christus, addit, *& tertia die resurget*: Sed ipsi hæc Christi verba & promissa non intellexerunt, nec capere potuerunt. Unde de ejus resurrectione diu dubitarunt, ideòq; Christus per multas apparitiones & signa se verè resurrexisse, probare eis debuit, ut dubium hoc ex animis eorum evelleret.

Et cum venissent Capharnaum accesserunt, qui didrachma (Syrus addit, *capitatim*, id est, à singulis capitibus) accipiebant (Arabicus *vectigales*, id est, publicani exactores vectigalis) ad Petrum, et dixerunt ei: Magister vester non solvit didrachma?] Arabicus, *non solvit debitum?* Non asserunt, sed interrogant, quia hi exactores erant novi, vel certè novos habebant famulos, qui non sciebant, vel non recordabantur Christum elapso anno, quo habitarat Capharnai, solvisse didrachma more cæterorum. VERS. 24.

Didrachma quid? Didrachma] Didrachma erat dimidium sicli, id est, duo regales Hispanici, sive duo Julii Italici. Siclus enim ponderabat quatuor didrachmas, id est, quatuor Julios; erat enim argenteus. Vide dicta Exodi 30. 13. Censent Baronius, Franc. Lucas, & alii hoc didrachma fuisse sacrum, quod pendendum erat templo juxta legem à Deo latam Exodi 30. 13. Ibi enim sancit Deus, ut singuli à viginti annis & suprà, cùm initur census sive numerus populi, solvant didrachma templo. Judæi deinde sponte sua ex devotione, ut huic legi pleniùs satisfacerent, statuerunt, ut singuli singulis annis didrachma hoc solverent templo, ad sustentandos tot Levitas & sacerdotes, ad reparanda sarta tecta, ad victimas aliaque ad usum & ornatum templi opportuna comparanda. Id patet ex eo, quòd Joas rex hunc morem iniquitate temporum neglectum, vel intermissum revocarit, ut patet 2. Paral. 24. vers. 5. 6. 7. 9. & ex Josepho, qui id disertè docet libr. 7. Belli cap. 26. in fine. Idem libr. 18. Antiqu. cap. 12. docet Judæos extra Judæam in Babylone habitantes, sacrum hoc didrachma collegisse, & Hierosolymam ad templum misisse. Verùm hoc didrachma non fuisse sacrum, & pendendum templo, sed profanum & pendendum Romanis vel Herodi Antipæ qui à Romanis constitutus erat rex Galilææ; patet ex verbis Christi ad Petrum vers. sequenti: *Reges terræ à quibus accipiunt censum?* Ergo hic census erat regius, & pro rege vel Imperatore exigebatur. Idem patet ex capit. 22. vers. 21. ubi Herodiani, id est, Herodis asseclæ tentantes, quærunt à Christo, an liceat censum dare Cæsari an non? *Fuit prophanum Romanis pendendum.* Causa & origo hujus tributi & census fuit, quòd paulò ante Christum, cùm Hircanus & Aristobulus, nepotes Simonis Machabæi, de Pontificatu & regno contenderent; Pompejus ab eis arbiter interpellatus Hircano causam adjudicavit, sed Hierosolymitæ, qui Aristobulo favebant, ei restiterunt. Quare Pompejus Hierosolymam vi cœpit, illamque & consequenter totam Judæam Romanis subjecit, illique annuum tributum indixit, uti disertè docet Josephus libr. 14. Antiqu. cap. 8. Porrò quia Judæi templo pendebant didrachma, jussi sunt à Romanis pariter sibi pendere didrachma, ut ex hoc loco liquet, donec rebellante rursum Hierosolyma, eam obsedit cœpitque Vespasianus, templumque evertit; tunc enim didrachma solitum pendi templo, ipse jussit pendi Romano Capitolio. Audi Josephum libr. Belli 7. capit. 26. in fine de Vespasiano: *Stipendium Judæis ubicumque degerent, indixit, binasq; drachmas singulis annis deferre in Capitolium jussit, ita ut antehac Hierosolymorum templo pendebant.* Hoc tributum ægrè Romanis, utpote Gentilibus pendebant Judæi, dicentes se esse populum Dei (ideòque liberum) illique debere pendere censum, non Cæsari: unde sub tempus Christi orta est secta Galilæorum, auctore Juda Galilæo, qui omne vectigal & dominium Cæsaris abnuebant, quæ tandem in apertum bellum erupit, quo à Vespasiano Judæa rursum subacta & excisa est. In hujus sectæ suspicionem vocatus est Christus & Apostoli, utpote origine Galilæi, ac novi cœlestis regni præcones, & doctores, ideòque ut se ab illa alienum Christus ostenderet, solvit hìc didrachma, illudque Cæsari solvendum edixit, capit. 22. 21. Vide dicta Actor. 5. vers. 36. Ita S. Hieronymus, Beda, Jansenius, Maldonatus & alii. Exactores ergo hi tributi non ausi interpellare Christum ob sanctitatis, doctrinæ, & miraculorum famam, seorsim rogant Petrum,

trum, dicuntque: *Magister vester non solvit*, id est non solet solvere, *didrachma*? An ex aliquo principis privilegio, sive aliquo alio exemptionis titulo non obligatur solvere tributum, quod quotannis viritim singuli solvunt Romanis eo loco, quem quisque incolit? uti Christus hic incolebat Capharnaum, ideòque ibidem hoc tributum ab eo exigunt.

AIT: ETIAM] Petrus annuit, & ex consuetudine Christi, quam viderat præcedentibus annis, respondet omnino Christum solere solvere hoc tributum.

ET CUM INTRASSET IN DOMUM (à Christo Capharnai conductam, ut dixi cap. 4. 13. PRÆVENIT EUM JESUS DICENS: QUID TIBI VIDETUR SIMON? REGES TERRÆ A QUIBUS ACCIPIUNT TRIBUTUM VEL CENSUM, A FILIIS SUIS, AN AB ALIENIS?] Id est, ab aliis subditis, qui non sunt filii: alienos enim opponit filiis. Ita Chrysostomus.

VERS. 26. ET ILLE DIXIT: AB ALIENIS. DIXIT ILLI JESUS: ERGO LIBERI SUNT FILII] Cùm Petrus vellet domi seorsim referre Christo quæsitum exactorum de tributo, Christus arcani ejus cum ipsis colloquii conscius, utpote qui in spiritu jam illud viderat & audierat, *prævenit*, id est, prior eum hac de re interrogavit, ostenditque se non obligari ad hoc tributum, aitque, *reges terræ*, &c. Est argumentum à minori ad majus, uti docet Sanctus Chrysostomus: q. d. Regum filii cum sua familia jure communi immunes sunt à tributo per regem indicto: Ergo multò magis ego cum meis Apostolis meaque familia; ego, inquam, qui regis regum, id est, Dei ipsius naturalis, & unigenitus sum filius; immunis sum ab omni omnino tributo, quod reges terræ suis subditis indicunt. Ita Sanctus Hieronymus, Sanctus Chrysostomus & alii. Et sic intellige Sanctum Augustinum libr. 1. quæstion. Evang. capit. 23. Quare ex hac Christi ratiocinatione, non rectè colligunt nonnulli Canonistæ jure divino clericos esse immunes & liberos ab omni tributo. Pari enim ratione colligeretur, ab eodem immunes esse omnes Christianos, uti volunt Anabaptistæ. Christiani enim sunt filii Dei adoptivi, renati in baptismo per gratiam; quod tamen falsum esse docet Apost. Rom. 13. 7. & tota Ecclesia: nam hæc adoptio altioris est hæreditatis & ordinis, scilicet cœlestis non terreni. Ita Sanctus Hilarius, Chrysostomus, Euthymius & alii. Rectè tamen & appositè ad hoc Christi dictum, reges & principes à tributo exemerunt Ecclesiasticos, qui sunt quasi de domo & familia Christi. Et hoc tantùm vult hìc S. Hieronymus & Canones, dum dicunt, Clericos non tantùm jure humano, sed & divino exemptos esse à tributo; quia scilicet jus divinum dictat hanc exemptionem à principibus esse concedendam. Vide Lessium de Justitia libr. 2. capit. 33. dubio 4. ubi ostendit exemptionem Clericorum à tributo, esse juris non divini, sed humani.

Clerici an sint immunes ab omni tributo?

VERS. 27. *Christus pendit tributum.* UT AUTEM NON SCANDALIZEMUS EOS, VADE AD MARE, ET MITTE HAMUM ET EUM PISCEM, QUI PRIMUS ASCENDERIT TOLLE, ET APERTO ORE EJUS INVENIES STATEREM, ILLUM SUMENS DA EIS PRO ME, ET TE] q. d. Ne exactores offendantur, putentque nos Tiberium Cæsarem Romanum, quasi Gentilem aspernari, ejusque imperium ac tributum abnuere, itaque Judæos ad illi rebellandum concitare, uti fecit Judas Galilæus, vade, piscare, & staterem, quem in ore primi piscis invenies, tolle, eumque pro me & te publicanis persolve. *Stater* Græcè idem est, quod Hebr. *siclus*; scilicet *pondus*: olim enim pecunia non consignata stato pondere appendebatur, & solvebatur. Porrò siclus erat tetradrachmus, id est, ponderabat quatuor drachmas, id est, quatuor Regales Hispanicos sive quatuor Julios Italicos. Siclus ergo argenteus idem erat, quod Florenus Brabanticus. *Siclus quid.*

Nota, Christus hìc elicuit actum heroicum justitiæ, æquè ac humilitatis & obedientiæ, dum solvit principi tributum, à quo jure naturæ & divino erat exemptus, ut doceret, Christianismum à se institutum non esse contrarium Politiæ & regimini Politico, sed potiùs illud juvare, eique obsecundare.

ASCENDERIT] Ad escam hami inescatus, q. d. quem primum hamo attraxeris. Curaverat enim Christus per Angelos poni hunc staterem in ore piscis, ut in eo ipsum Petrus piscans reperiret.

ILLUM SUMENS DA EIS PRO ME ET TE] Quæres, cur Christus pro se solo & Petro solvit hoc tributum? Respond. quia illud, ut dixi, viritim, sive ut Syrus habet, *capitatim* solvendum erat à singulis, non transeuntibus, ut vult Titelmanus, sed incolis & civibus. Pro cæteris discipulis non solvit, vel quia, ut vult Lyranus, ad hoc tributum obligabantur solùm capita familiarum, non autem singuli de familia, vel quia discipuli Christi pauperes erant. Unde Christus eos apud exactores tacitè voluit titulo inopiæ esse excusatos, ut vult Franciscus Lucas, vel quia ipsi aliundè erant oriundi, ac jam ante in alias urbes à Christo dimissi ad evangelizandum, non censebantur incolæ Capharnai, ac proinde ibi pendere tributum non tenebantur. Denique Abulensis quæstion. 200. censet pro singulis Apostolis, qui habebant uxores, & liberos ideòque erant capita familiarum, quales erant plerique præter Joannem & Jacobum, solutum fuisse didrachma ex communibus loculis, quos portabat Judas, vel ex eleemosynis amicorum, idque Matthæum hic præsupponere & præterire, ut rem parvi momenti & notam; narrare verò solum didrachma Christi, quia illud per miraculum invenit in ore piscis, ut ostenderet, se ad illud non obligari, nec Cæsari esse subjectum. Pro Petro tamen Christus solvit præter debitum, tum quia Petrus exactionis hujus, æquè ac solutionis erat administer; tum quia Petrus domum & familiam habebat Capharnai, ait Abulensis ut patet Matthæi cap. 8. vers. 5. & 14. & Lucæ capit. 4. vers. 31. & 38. tum honoris causa, ut innueret ipsum suæ familiæ & Ecclesiæ vicarium, ac cæterorum Apostolorum omnium caput & principem à se destinari. Ita Sanctus Chrysostomus, Sanctus Hieronymus, Origenes & alii.

An pro solo Petro solutum tributum? *Cur?*

Moraliter, disce hìc studium paupertatis in Christo, utpote qui non haberet domi vel unum siclum ad solvendum tributum, sed illum per miraculum à pisce acceperit, ut doceret Deum per pisces cæterasque creaturas pauperibus spiritu providere de necessariis, sicut Eliæ providit de victu per corvum, quasi per miraculum.

CAPUT

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primò docet majores in cœlo esse eos, qui apud se sunt parvuli & humiles. Secundò, vers. 7. docet parvulos non esse scandalizandos, quia Angeli eorum semper vident faciem Dei Patris. Tertiò, vers. 12. ad hoc probandum inducit parabolam ovis errantis. Quartò, vers. 15. assignat ordinem servandum in correptione fraterna, ac Apostolis dat potestatem ligandi & solvendi. Quinto vers. 23. ostendit injurias mutuas ex animo esse condonandas per parabolam servi debitoris, à quo debitum decem millium talentorum jam remissum, rursum exactum est, quia ipse conservo suo debitum centum denariorum condonare noluerat.

IN illa hora accesserunt discipuli, ad Iesum, dicentes: Quis, putas, major est in regno cælorum? 2. Et advocans Iesus parvulum, statuit eum in medio eorum, 3. Et dixit Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum. 4. Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in regno cælorum. 5. Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit. 6. qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris. 7. Væ mundo à scandalis. Necesse est enim ut veniant scandala: veruntamen væ homini illi, per quem scandalum venit. 8. Si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te; abscide eum, & projice abs te: bonum tibi est ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quàm duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. 9. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & projice abs te: bonum tibi est cum uno oculo in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. 10. Videte ne contemnatis unum ex his pusillis; dico enim vobis, quia Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est. 11. Venit enim Filius hominis salvare quod perierat. 12. Quid vobis videtur? si fuerint alicui centum oves, & erraverit una ex eis: nonne relinquit nonaginta novem in montibus, & vadit quærere eam quæ erravit? 13. & si contigerit ut inveniat eam: Amen dico vobis, quia gaudet super eam magis quàm super nonaginta novem, quæ non erraverunt. 14. Sic non est voluntas ante Patrem vestrum, qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis istis. 15. Si autem peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipsum solum, Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. 16. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. 17. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ, si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. 18. Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram erunt ligata & in cœlo: & quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cœlo. 19. Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierunt, fiet illis à Patre meo, qui in cœlis est. 20. Ubi enim sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. 21. Tunc accedens Petrus ad eum, dixit: Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei, usque septies? 22. Dicit illi Jesus: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. 23. Ideò assimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis. 24. Et cùm cœpisset rationem ponere, oblatus est ei unus, qui debebat ei decem millia talenta. 25. Cùm autem non haberet unde redderet, jussit eum dominus ejus venumdari, & uxorem ejus, & filios, & omnia quæ habebat, & reddi. 26. Procidens autem servus ille orabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. 27. Misertus autem dominus servi illius, dimisit eum, & debitum dimisit ei. 28. Egressus autem servus ille, invenit unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios: & tenens suffocabat eum, dicens: Redde quod debes 29. Et procidens conservus ejus, rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. 30. Ille autem noluit: sed abiit, & misit eum in carcerem, donec redderet debitum. 31. Videntes autem conservi ejus quæ fiebant, contristati sunt valde: & venerunt, & narraverunt domino suo omnia quæ facta fuerant. 32. Tunc vocavit illum dominus suus: & ait illi: Serve nequam, omne debitum dimisi tibi quoniam rogasti me; 33. nonne ergo oportuit & te misereri conservi tui, sicut & ego tui misertus sum? 34. Et iratus dominus ejus tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum. 35 Sic & Pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.

VERS. 1. *Discipuli Christi quærunt: Qui major sit in regno cœlorum? Cur?*

IN ILLA HORA (in illo tempore) ACCESSERUNT DISCIPULI AD JESUM DICENTES: QUIS PUTAS MAJOR EST IN REGNO CÆLORUM) *Accesserunt* Videtur repugnare Marcus cap. 9. vers. 31. ubi ait discipulos in via de hac quæstione disputasse, deinde domi Christum eos prævenisse ac interrogasse, quid in via tractassent. Respondet S. Chrysostomus, & Euthymius, Apostolos sæpe inter se hanc quæstionem A agitasse, ac tandem Christum eos interrogatione jam dicta prævenisse: quare cùm ipsi viderent suas cogitationes Christo esse cognitas & patefactas, ultrò rem aperuerunt, & quæstionem inter se agitatam Christo resolvendam proposuerunt. Occasio quæstionis fuit varia, sed proxima hæc, quòd pro solo Petro Christus didrachma solverit: unde eum sibi prælatum viderunt & inviderunt, ac quisque de se inter primos promovendo

vendo sollicitus esse cœpit: sic enim in cœtibus, si unus præferatur, cæterorum statim oritur æmulatio & ambitio. Ita S. Hieronymus, Origenes, Chrysostomus, & Euthymius. Audi sanctum Hieronymum: *Quia viderant pro Petro & Domino idem tributum redditum, ex æqualitate prætii arbitrati sunt Petrum omnibus Apostolis esse prælatum, qui in redditione tributi Domino fuerat comparatus: ideo interrogant, quis major sit in regno cælorum? Vidensque Jesus cogitationes eorum, & causas erroris intelligens, vult desiderium gloriæ humilitatis contentione sanare.* Rursum viderant Petrum, Jacobum & Joannem seorsim à Christo abductos in Tabor: doluere ergo, quòd & ipsi non fuerant abducti. Denique audierant Christum brevi moriturum, ac post mortem resurrecturum, regnumque gloriæ suæ inituRum: maturè ergo præoccupant quærúntque modum, quo in eo primi evadant. Ita Maldonatus.

QUIS PUTAS MAJOR EST (Syrus, *maximus*) IN REGNO CÆLORUM) Puta in regno Messiæ, quod Apostoli in terris quidem, sed cœleste & divinum à Christo instituendum expectabant, hoc est in Ecclesia (in hac enim quasi in regno suo regnat rex Christus, ac consequenter in ipso regno cœlorum; ad hos enim assurgit Christus vers. 3. quia Ecclesia millitans in terris tendit ad Ecclesiam triumphantem in cœlis, quasi ad regnum sibi à Christo promissum. *Regnum cælorum quid?* Maldonatus per *regnum cælorum*, accipit Ecclesiam, q. d. Qui minor, id est, humilior est in Ecclesia, hic major est in Ecclesia, ideoque major erit in cœlo. Ludit enim Christus in voce *regni cælorum*. Probat id primò, quia occasio hujus quæstionis fuit, quòd Apostoli ex eo quod Christus pro solo Petro solverit didrachma, conjecerint Petrum fore caput Ecclesiæ. Secundò, quia Christus taxat hanc quæstionem velut ambitiosam; ambitiosum autem est primas expetere in Ecclesia non autem in cœlo. Charitas enim suadet primas optare in cœlo. Hæc sententia est probabilis. Simpliciùs tamen accipias propriè ipsum *cælorum regnum*, ut patet ex eo quod ait: *Nisi efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum.* Porrò taxantur à Christo Apostoli de ambitione, quia putabant regnum cœlorum simile esse regno terreno & pompatico, quod per superbiam sæpe ambitur, & per superbiam sui exaltationem, imò per vim & arma occupatur: dum ergo primas obtenturum suspicarentur Petrum, illi ex æmulatione & ambitione quadam primas hasce ambiunt, cùm per humilitatem primas in eo aucupari deberent, uti eos corripiens docet hic Christus.

VERS. 2. Luc. 9. 47. Mar. 9. 36. ET ADVOCANS JESUS PARVULUM (Græcè παιδίον id est, *puellum*, Syrus *puerulum*) STATUIT EUM IN MEDIO EORUM) Marcus cap. 9. vers. 36. addit Christum eum in ulnas accepisse. Putatur puellus hic, ait Jansenius fuisse sanctus Martialis qui postea discipulus sancti Petri existens, ob prædicandi Evangelii causa in Galliam missus, convertit Lemovicenses, Burdegalenses & Tolosanos, de quo vide Glossam in caput unicum *de Sacra unctione*. Sed quia alii S. Martialem constituunt unum è 72. Christi discipulis, ideoque jam tum non puerum, sed natu grandem, non satis certa est hæc traditio. Alii S. Martialem putant fuisse puerum sive juvenem istum, de quo Andreas ait ad Christum: *Ecce puer unus, qui habet quinque panes hordeaceos & duos pisces.* Joan. 9. *An parvulus hic fuerit S. Martialis.*

VERS. 3. ET DIXIT: AMEN DICO VOBIS: NISI CONVERSI FUERITIS ET EFFICIAMINI SICUT PARVULI (Syrus *sicut pueruli*) NON INTRABITIS IN REGNUM CÆLORUM) *Conversi*, scilicet ab hac æmulatione & ambitione vestra, quæ saltem venialis peccatum est; ideoque impediens ingressum in regnum cœlorum & purgatorio priùs expiandum.

Pueri communiter simplices innocentes, candidi. SICUT PARVULI) Qui communiter non invident aliis, nec ambiunt primas, sed simplices sunt, humiles, innocentes, & candidi. Dico communiter nam sanctus Augustinus libr. 1. Confess. c. 7. testatur se vidisse puerum fugientem ubera matris, ex invidia expallescentem, quòd videret collactaneum suum eadem matris ubera sugere: *Vidi ego*, inquit, *& expertus sum zelantem parvulum: nondum loquebatur, & intuebatur pallidus amaro aspectu collactaneum suum.* Verùm nullus est parvulus, qui ambiat regnum vel primas in regno, uti hic ambiebant Apostoli.

Cur Christus jubet nos esse sicut parvulos. Jubet ergo Christus nos esse sicut parvulos, ait Origenes hic: *Ut sicut pueri carent passionibus, sic & nos sicut*, inquit, *est parvulus puer ad tristitiam, qui interdum in tempore mortui patris vel matris ridet, & ludis talis fiat vir, habitudinem puerilem, circa tristitias repellendas, perfectioris animæ ratione commutans. Similiter dices circa extollentias, quibus irrationabiliter extolluntur homines, qui non sunt Dei, quas pueri non patiuntur, nec qui conversi fuerint sicut pueri. Et nulla penè passio cadit in pueros, antequàm absolutè incipiant loqui. Si autem nulla, manifestum est, quia neque timor, nisi forte levis & transitorius: pueri enim malum timorem non patiuntur, ut putà, si quis puero comminetur, ne mammam petat, vel ne ploret, terretur quidem, sed timor ejus stabilis non est. Si quis autem puerum terreat & dicat, nisi hoc feceris occido te numquid times puer?*

Breviùs puerorum dotes fideli cuique imitandas, ita punctum perstringit S. Hilarius: *Hi*, inquit, *patrem sequuntur, matrem amant, proximo velle malum nesciunt, curam opum negligunt: non insolescunt, non oderunt, non mentiuntur dictis credunt, & quod audiunt, verum habent. Revertendum est igitur ad simplicitatem puerorum: quia in ea collocati, speciem humilitatis Dominicæ circumferemus.*

Via ergo in cœlum est humilitas, aditus & ostium cœli est humilitas, quia non nisi per eam patet in cœlum ingressus. Vidit in spiritu sanctus Antonius totum mundum plenum esse laqueis, ac animas cupientes in cœlum evolare, iis capi, & illaqueatas à dæmonibus in tartara detrudi. Quare ingemiscens exclamavit: *Domine quis tot tantosque laqueos evitabit?* atque responsum audiit: *Humilitas hosce laqueos omnes subterfugiet.* Ita sanctus Athanasius in ejus vita. Christus ut zelum ambitionis Apostolorum sanet studio humilitatis, ad eam persuadendam tribus utitur rationibus. Prima est hoc versu, quòd ea destitutus nequeat, cœlum ingredi. Secunda est versu sequenti, quòd humilitas exaltet, ut si velis fieri major in cœlo, debeas esse minor & humilior in terra. Tertia vers. 5. quòd humilitas sit conformitas Christi, qui se humiliavit infra omnes Angelos, & homines, usque ad mortem; ideoque qui humilem suscipit, Christum suscipit. Prima ergo ratio petitur ex pœna superborum, secunda ex præmio humilium, tertia ex conformitate humilis cum Christo.

QUICUMQUE ERGO SE HUMILIAVERIT SICUT PARVULUS ISTE, HIC EST MAJOR (Syrus, *sicut puerulus iste, hic maximus est*) IN REGNO CÆLORUM) *Humiliaverit*, ut scilicet humilis sit per virtutem, sicut iste est per ætatem, sive ut sit parvus animo, sicut iste est parvus corpore. Jubet ergo Christus, nos parvulis fieri similes non in insipientia & imprudentia, sed in simplicitate & innocentia, ac propriè & directè in humilitate. Sic & Apostolus 1. Corint. 14. 20. *Fratres*, inquit, *nolite pueri effici sensibus sed malitia parvuli estote, sensibus autem perfecti estote.* Causam dat Origenes: *Nec enim magnum aliquid sapere cadit in puerum, neque jactantia generis vel divitiarum. Unde videmus, quòd infantes usque ad tertium vel quartum annum, licèt fuerint generosi, similes se præbent pueris degeneribus, nec ampliùs diligunt divites pueros quàm pauperes.* VERS. 4. Luc. 9. 48. Mat. 9. 35.

Si vis in cælum elevari, in ima descende. Moraliter disce hic paradoxon sapientiæ Christianæ, nimirum viam ad excellentiam esse contrariæ viæ mundi, scilicet esse hanc, tendere non ad excelsa, sed ad demissa & humilia. Si vis ergo magnus esse in cœlo, ama in terra nesciri & parvus esse inter homines ab eisque contemni, negligi & vilis reputari. Si cupis elevari ad primos thronos in empyreo, demitte te ad imos inferni, ac te colloca sub pedibus Judæ, uti faciebat B. Franciscus Borgia, quò enim minor & humilior fueris in terra, eò major & gloriosior eris in cœlo, quia sola humilitas exaltat. Æterna enim Dei lege fixum sanctumque est: *Omnis, qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.* Lucæ capit. 18. vers. 14. Visa est olim sedes alta & gloriosa inter Seraphinos, & vox audita: *Hæc sedes humili servatur Francisco.* Ita S. Bonaventura in ejus vita. Ratio à priori est, quòd humilis profun-

profundissimè se demittendo, Deum summè revereatur, honoret, & colat: quare meretur ab eo summè exaltari. Unde Ecclesiastici cap. 3. vers. 21. *Magna*, ait, *potentia Dei solius, & ab hominibus* (Græcè *ab humilibus*) *honoratur*. Vide ibi dicta & Isajæ, cap. 66. v. 2. ad illa: *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos.*

Humilitatis Elogia.

Humilitas ergo grata & honorata est Deo, Angelis & hominibus. Quin & si politicè agatur, humilitas ambienda est, quia illa ab omnibus colitur; superbia verò ab omnibus deprimitur. Hinc Aulici licet ambitiosi, se tamen mirè verbis, & gestis humiliant; sed quia occulta in mente laborant arrogantia, difficili est animi fastum non prodere vultu quin per signa & gestus erumpat. Quocirca sanctus Hieronymus, (vel potiùs sanctus Paulinus) epistol. 14. ad Celantium: *Nihil*, ait, *habeas humilitate præstantius, nihil amabilius, hæc est enim præcipua conservatrix, & quasi custos quædam virtutum omnium: nihilque est quod nos ita & hominibus gratos & Deo faciat, quàm si vitæ merito magni, humilitate infimi simus: propter quod Scriptura dicit: Quantò magnus es humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam*. Porrò sanctus Hieronymus epist. 45. ad Antonium: *Dominus noster*, inquit, *humilitatis magister disceptantibus de dignitate discipulis, unum apprehendit è parvulis dicens: Quicumque vestrum non fuerit conversus sicut infans, non potest intreire in regnum cœlorum. Quod ne tantùm docere, nec facere videretur, implevit exemplo, dum discipulorum pedes lavandum traditorem osculo excipit, dum loquitur cum Samaritana, dum ad pedes sibi sedente Maria de cœlorum disputat regno, dum ab inferis resurgens primùm mulierculis apparet. Satanas autem ex Archangelico fastigio non aliam ob causam, nisi ob contrariam humilitati superbiam ruit*. Humilitas, ergo ex homine facit Angelum, sicut superbia ex Angelo facit diabolum, imò Luciferum. Primum donum, quod ex divini luminis aspectu homini datur, est cognitio sui ipsius, ait sanctus Dionysius epist. 7. ad Titum, hoc est humilitas. Humilitas enim est virtus, qua quis sibi ex sui cognitione vilescit, ac se omnibus inferiorem reputat, sive quòd se omnibus viliorem, fragiliorem & miseriorem æstimet; sive quòd alios majori gratia, cæterisque Dei donis præ se dotatos piè opinetur.

Gnome de humilitate.

Aurea est gnome B. Nili: *Beatus cujus est vita excelsa, spiritus autem humilis*. Et illa S. Chrysostomi: *Nihil æquè Deo gratum, atque se cum infimis numerare*. Et illa Climaci gradu 26. *Omnium ferarum venenatarum sensibilium interemptor est cervus; intellectualium verò humilitas interfectrix est*. Et illa Cæsarii hom. 30. *Sicut de fonte terreno & de corporali fluvio non potest aliquis bibere, nisi volueris se inclinare, ita & de vivo fonte Christo & sancti Spiritus fluvio nemo aquam vivam haurire poterit, nisi se humiliter inclinare voluerit, propter illud quod scriptum est: Deus superbis resistit*. Denique humilitatis speculum S. Hier. dat S. Paulam, de qua ita scribit in ejus Epitaphio: *Hæc sicut inter multas gemmas pretiosissimas gemma micat, & jubar solis parvos igniculos stellarum obruit & obscurat: ita cunctorum virtutes & potentias sua humilitate superavit; minimaque fuit inter omnes, ut omnium major esset, & quantò se plus dejiciebat, tantò magis à Christo sublevabatur: latebat & non latebat; fugiendo gloriam, gloriam merebatur; quæ virtutem quasi umbra sequitur, & appetitores sui deserens appetit contemptores.*

VERS. 5. Luc. 9. 40. Mar. 9. 37.

ET QUI SUSCEPERIT UNUM PARVULUM TALEM IN NOMINE MEO, ME SUSCIPIT) *Susceperit*, hospitio, mensa, patrocinio, vel quolibet auxilio aut favore: per *suscipere* enim hìc significatur omne genus beneficii, charitatis & benevolentiæ, *parvulum talem*, id est, qui talis est moribus, scilicet simplicitate, innocentia, & maximè humilitate, qualis hic parvulus est ætate, & statura. Unde Syrus Lucæ 9. 48. vertit, *puerum tamquam istum*, id est, puero huic similem, scilicet humilitate & moribus. Patet ex antithesi versus sequentis; ibi enim pusilli vocantur non tam parvi in fide, ut vult S. Hieron. quàm verè simplices & humiles, ideoque contempti & abjecti. Ita Jansen. & alii. Nota, Lucas habet *puerum istum*. Unde liquet, Christum loqui primò de puero verè parvulo, secundò de parvulo mysticè scilicet, de humili & abjecto; ab illo enim ad hunc assurgit, ludit enim in voce parvulus. Vide Canonem 23. Sensus ergo est, q. d. Adeò humilitas, quæ fundamentum est & mensura spiritualis perfectionis, mihi placet, ut ego etiam pueris parvulis, eo quòd humilitatem præ se ferant statura, ætate, & innocentia, delecter, uti iisdem ob eandem causam) æquè ac agnis, repræsentantibus Christum Agnum Dei) delectabatur sanctus Franciscus: atque velim omnes meos discipulos parvulos effici, parvulos imitari, itaque ab omnibus suscipi merebuntur: cogitabunt enim homines se in iis me suscipere, quia propter me eos suscipiunt. De me enim prædixit Isajas capit. 9. *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis*. Similis est de parvulis vox Christi capite sequenti vers. 14. ubi ait: *Sinite parvulos, & nolite eis prohibere ad me venire: talium est enim regnum cœlorum. Et cùm imposuisset eis manus* (benedicendo iis) *abiit inde*. Notat S. Hieronymus dici parvulum: *Quin*, inquit, *qui scandalizatur, parvulus est: majores enim scandala non recipiunt*. Addunt Marcus & Lucas: *Qui autem me suscipit, recipit eum qui misit me*. Denique causam adjicit Lucas dicens: Nam *qui minor est inter vos omnes*, id est, qui omnium vestrum est humillimus, *hic major est*. Græcè hic μέγας, id est, magnus est, scilicet per excellentiam, hoc est maximus est, scilicet apud me & Patrem meum in regno cœlorum. *Humilis est*, ait S. Augustinus tract. de Pœnitentia, *qui eligit abjici in domo Domini magis, quàm habitare in tabernaculis peccatorum*.

S. Elisabetha regis Hungariæ filia pietas in pauperes.

Hinc Christi sententiam medullitus animo impresserat S. Elisabeth, regis Hungariæ filia, quæ quotidie nongentos alebat pauperes, eisque serviebat, atque ægros, horridos, scabiosos, ulcerosos, leprosos suis manibus abluebat, saniem abstergebat, ulcera osculabatur, atque in his officiis exultabat dicebatque *Quàm bene & feliciter nobiscum agitur, quibus Dominum lavare, detergere, reclinare, atque contegere permissum est*. Ita habet vita ejus cap. 26. Addebatque, sibi fixum esse, vilissima humilitatis & charitatis officia erga pauperes & infirmos & exercere, adeoque, si quod vilius officium aut vitæ genus sciret, se illicò illud amore Christi amplexuram. Par & æqualis sanctæ Elisabethæ fuit ejus matertera sancta Hedvvygis Ducissa Poloniæ de cujus studio in pauperes, miseros & abjectos, mira reperies in vita ejus apud Surium die 15. Octobris.

Et S. Hedvvygis Ducissa Poloniæ.

Luc. 17. 2. Mar. 9. 41.

QUI AUTEM SCANDALIZAVERIT UNUM (Syrus, *offendiculo fuerit uni*) DE PUSILLIS ISTIS, QUI IN ME CREDUNT, EXPEDIT EI, UT SUSPENDATUR MOLA ASINARIA IN (de) COLLO EJUS, ET DEMERGATUR IN PROFUNDUM MARIS (*Scandalizaverit*, id est, ut Theophylactus, *injuria affeceris*, & ut Chrysost. *despexeris* Opponitur, enim τὸ *susceperis* vers. 5. Ita Maldonatus. Verùm præstat cum Jansenio scandalum hìc propriè dictum accipere: nam ita patet accipi in sequentibus, & sic sat adhuc constat antithesis cum τῷ *susceperis*, q. d. qui parvulum in nomine meo susceperit, id est, in mea fide, pietate, amore & cultu foverit, ac promoverit, hic me suscipit; qui verò unum ex istis pusillis scandalizaverit, id est pravo verbo, vel exemplo à me, meoque amore & cultu averterit, satiùs ei foret in mare demergi.

EXPEDIT EI) Id est, ut habet Lucas 17. 2. *Utilius est ei, si lapis molaris imponatur circa collum ejus, & projiciatur in mare, quàm ut scandalizet unum de pusillis istis*, q. d. Præstat mergi in mare, quàm scandalizare parvulos in terra, quia mersio est mors corporis, scandalum verò est mors animæ, tam propriæ, quàm aliorum quos scandalizat, & in peccatum inducit. Matthæus ergo relinquit antapodoton, sive redditionem vel alteram partem comparationis, quam exprimit Lucas dicens: *Quàm ut scandalizet unum de pusillis istis*. Aliter S. Hieron. *Expedit ei*, inquit, *puta multò melius est pro culpa brevem recipere pœnam, quàm æternis servare cruciatibus: non enim vindicabit Dominus bis in idipsum.*

Quæres, quomodo hic versus nectitur præcedenti, & quid scandalum hoc pertinet ad Apostolos? Respondet S. Hieronymus. *Quamquam generalis possit esse sententia adversus omnes, qui aliquem scandalizant, tamen juxta consequentiam sermonis, etiam contra Apostolos dictum intelligi potest, qui interrogando quis major esset in regno cœlorum videbantur inter se de dignitate contendere: & si in hoc vitio permansissent, poterant eos, quos ad fidem vocabant per suum scanda-*

scandalum perdere; dum Apostolos viderent inter se de honore pugnare. Quod autem dixit expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collum ejus secundùm ritum provinciæ loquitur, quò majorum criminum ista apud veteres Judæos pœnæ fuerit, ut in profundum ligato saxo demergerentur.

Mola asinaria quæ? Mola asinaria est, quam in Palæstina, ait S. Hilarius, & Ambrosius, circa rotam gyrando vertunt voluuntque asini. Unde Syrus vertit: *Mola asini*: *Mola* vocatur lapis molaris, uti vertit Interpres in Luca: hæc vocatur *asinaria*, id est gravis & grandis, utpote quæ non ab homine (ut fit in minori, ideoque trusatili) sed ab equo, vel asino circumagi debeat; aut certè intelligitur hic inferior lapis molaris, qui superiore est major, utpote circa quem immotum lapis superior rotatur. Hic enim inferior Græcè vocatur ὄνος, id est asinus, eò quòd instar asini omne superioris onus, pondusque sustineat. Sic Hebræi superiorem lapidem molarem vocant רכב *recheb*, id est equitem, quòd inferiori lapidi ceu equo inequitet. Hic lapis superior Latinè *catillus*, inferior verò *meta* vocatur. Notent hoc clerici & religiosi illi qui inter se de honore, & primo loco ambitiosè contendunt: Hæc enim contentio scandalizat sæculares & laicos, ac clericatus & religionis ingens est dedecus & probrum: expediret ergo eis lapide molari mergi in mare, quàm ita contendere cum scandalo populi, ut ait hic Christus.

VERS. 7. Luc. 17. 1. VÆ MUNDO A SCANDALIS) Arabicus, *per scandala*, q.d. *Væ*, id est, grandia summaque mala, tam præsentia, quàm futura ex Dei ira & vindicta imminent hominibus mundi, propter scandala activa, æquè ac passiva; qui enim scandalizant alios sua ambitione, & pravo vitæ exemplo, aliosq; ad illud sequendum tacitè alliciunt, rei sunt gehennæ, qui verò scandalizantur, & aliorum prava exempla *Multi pereunt in scandalum.* sequuntur, hi quasi reorum sequaces & socii damnantur, ac sic utrique plectuntur & pereunt. Porrò mundus plenus est scandalis, quia plenus hominibus improbis, aut libertinis, imprudentibus, & cupidis, qui ut suis cupiditatibus satisfaciant, omnes scandalizant: quare major & potior pars hominum ob scandala damnatur: unde sequitur, *necesse est*, &c. Porrò scandala, de quibus propriè Christus hìc agit, sunt persecutiones, irrisiones, & læsiones justorum: item mala exempla, doctrinæ erroneæ, imprudenter dicta aut facta; multa enim sunt in se bona & licita, sed quia importuno loco & tempore coram rudibus indiscretè fiunt, pariunt apud eos offensionem & scandalum.

NECESSE EST ENIM, UT VENIANT SCANDALA: VERUMTAMEN VÆ HOMINI ILLI, PER QUEM SCANDALUM VENIT) *Necesse est*, non absolutè & ex se, sed ex suppositione. Nam prævisa, & supposita tam varia tot hominum indole, & corruptione, ac horum curiosa levitate, ambitione, cupiditate; illorum pravitate, & libera malitia fieri non potest, quin aliquando à nonnullis, imò crebrè à multis, saltem indeterminatè & in confuso fiant scandala, id est scelera, vel res tales, quæ alios præsertim pusillos scandalizent. Sic ait *Necesse est fieri scandala, cur?* Paulus 1. Corinth. 11. 18. *Oportet hæreses esse*. Sic necesse est in genere, & in confuso, ut homo etiam justus aliquando peccet venialiter, licet, singuli particulares ejus actus sint liberi non necessarii, ideoque sigillatim singula peccata venialia vitare possit, sed non omnia simul; quia esto in singulis possit adhibere illam attentionem & curam, ut non peccet, tamen impossibile est, ut in omnibus simul sumptis illam adhibeat, quin aliquando illam remittat, deficiat, labatur & cespitet. Hæc enim est infirmitas mentis humanæ post lapsum. Sic necesse est, ut peritissimus sagittarius, qui certò configit scopum, quoties ei lubet, aliquando ab eo aberret, si sæpiùs & sæpiùs in illum sagittas ejaculetur. Hæc est enim fragilitas humana, ut oculi, manus, & mens non possint continuare diu rigorem attentionis suæ, ut centum continuis vicibus scopum configat, sed necesse sit ut aliquando ab eo aberret.

VERUMTAMEN VÆ HOMINI PER QUEM SCANDALUM VENIT) Quia ipse determinatè & liberè in hoc illovè actu particulari improbo, vel indiscreto dat pusillis scandalum, itaque graviter peccat, reumque se facit gehennæ. S. Hieronymus & Beda hæc attribuunt Judæ, qui summum orbi dedit scandalum, dum prodidit Christum. Verùm generalis est hæc Christi sententia, quia omnibus, qui dant scandalum, væ æternæ damnationis intentat. Docet hìc Christus de scandalis tria, scilicet primò quantum illorum sit momentum, pondus, & gravitas. Secundò, quanta sit eorumdem copia, & necessitas saltem in genere. Tertiò, quanta diligentia sint cavenda, unde de tertio hoc subdit;

SI AUTEM MANUS TUA VEL PES TUUS SCANDALIZAT TE, ABSCINDE EUM, ET PROJICE ABS TE: BONUM TIBI EST AD VITAM INGREDI DEBILEM VEL CLAUDUM, QUAM DUAS MANUS, VEL DUOS PEDES HABENTEM MITTI IN IGNEM ÆTERNUM. VERS. 8. Suprà 5. 30. Mar. 9. 43. & 45.

ET SI OCULUS TUUS SCANDALIZAT TE, ERUE EUM, ET PROJICE ABS TE: BONUM TIBI EST CUM UNO OCULO IN VITAM INTRARE, QUAM DUOS OCULOS HABENTEM MITTI IN GEHENNAM IGNIS) Utrumque hunc versum audivimus cap. 5. vers. 30. ubi eum explicui. VERS. 9. Suprà 5. 30. Mar. 9. 47.

VIDETE NE CONTEMNATIS UNUM EX HIS PUSILLIS) Humilibus & abjectis, quos mundus quasi viles, invalidos & impotentes, miseros & inopes contemnit: quia licet ipsi sint invalidi; validos tamen habent Angelos custodes, qui vos apud Deum Patrem, quem semper vident, quasi ejus familiares & intimi, accusent ac ejus jussu, scandala & injurias ipsis, utpote suæ curæ à Deo commissis irrogata acriter castigent & vindicent. Prima hæc est ratio, qua probat pusillos, & abjectos non esse contemnendos. VERS. 10.

DICO ENIM VOBIS, QUIA ANGELI EORUM IN CÆLIS SEMPER VIDENT FACIEM PATRIS MEI, QUI IN CÆLIS EST) Ex hoc loco & ex Genes. 48. vers. 16. & Actor. 12. 15. ac ex communi Patrum traditione doctores docent, Christianos omnes, imò homines omnes habere Angelum ad sui custodiam ab orto usque ad mortem à Deo deputatum. Audi S. Hieronymum; *Magna dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu nativitatis suæ in custodiam sui Angelum delegatum.* Et inferiùs *salvandorum igitur per Christum orationes Angeli quotidie offerunt: ergo periculosè ille contemnitur, cujus desideria ad æternum, & invisibilem Deum Angelorum famulatu, ac ministerio pervehuntur.* Idem docent cæteri prisci & Neoterici doctores, quos citat Suarez lib. 6. de Angelis cap. 17 num. 8. & sequent. ubi contra Calvinum, & Magdeburgenses ostendit, temerarium & erroneum esse, negare, singulis hominibus à Deo dari Angelum custodem, non solum fidelibus & justis, ut videtur sentire Origines, & auctor Imperfecti hìc; sed etiam infidelibus, impiis, & reprobis. Unde & Antichristus suum habebit Angelum custodem, ut docet D. Thomas 1. part. quæst. 113. art. 4. ad 3. Idem Suarez cap. 18. nu. 7. docet, Angelos singulorum hominum custodes ordinariè esse ex nono & infimo ordine, qui communi nomine Angelorum nominatur: nonnullis tamen personis eximiis vel dignitate, vel publico officio, uti Apostolis, Prophetis, Patriarchis, Pontificibus, Episcopis, regibus custodes dari ex octavo ordine, qui Archangelorum dicitur. Hinc B. Virginis custos fuit Gabriel, quem multi putant esse ex ordine Seraphinorum, uti ostendi in Daniele c. 9. vers. 21. Igitur omnes omnino homines (etiam B. Virgo) habuerunt, vel habent Angelum custodem. Excipio Christum, quia is Angelo non eguit, cùm humanitatis sufficiens custos esset ipsa ejus divinitas. Habuit tamen Christus semper ad manum plures Angelos quibus quasi administris ad usus quoslibet uti poterat. Ita Suarez. Cautè hìc legendus est Origenes, qui dicit Angelos custodes subinde in custodia hac per negligentiam peccare, ideoque privari quandoque visione Dei, & sua beatitudine; Angelos autem parvulorum semper eos diligenter custodire, ideoque semper frui Dei visione, & beatitudine, & hoc velle hìc Christum. Hic enim est error. Angeli enim omnes sunt beati, ideoque immutabiles & impeccabiles. Ad beatitudinis enim rationem pertinet ejus constantia, continuatio, & perennitas. *Beatitudo*, enim, uti eam definit Boetius, *est status omnium bonorum aggregatione perfectus*: ingens autem bonum est beatitudinis constantia, certitudo, & securitas; ergo illa in beatitudinis natura includitur. *Angeli custodes ex quo ordine?*

Officia Angelorum custodum. Porrò munia & actiones Angelorum custodum sunt: Primò, pericula tam corporis, quàm animæ avertere: Secundò suum clientem illuminare, instruere, & im-

& impellere ad opera bona: Tertiò, coercere dæmonem, ne ei pravas cogitationes suggerat, aut peccandi occasiones offerat: Quartò, ejus orationes Deo offerre: Quintò, pro eo orare: Sextò, si peccat, eum corripere: Septimò, morienti assistere, eumque ad ultimam luctam confortare, & variis modis adiuvare: Octavò, post mortem animam in cælum deducere, vel si purgatione indigeat, ad purgatorium comitari, ibique subinde eam consolari, donec ea peracta illam ad cælum evehat. Vide Suarez loco citato cap. 19. Denique officia & beneficia omnia ab Angelis collata hominibus, quæ in sacra Scriptura continentur, collegi & recensui Exodi 23. 20. & sequent. Plura vide apud Andream Victorellum libr. 2. de Custodia Angelorum, ubi censet summum Pontificem summos Angelos, scilicet Michaelem, & Gabrielem habere custodes.

Quæres quid connotat τὸ *Angeli eorum*, scilicet pusillorum, qui in me credunt, uti præcessit, æquè ac ceterorum hominum omnium? Respondet S. Chrysostomus notare Angelos non quosvis, sed supereminentes, quasi parvulorum cura Angelis supremis sit commissa, quod S. Thomas 1. part. quæst. 113. art. 3. ad 1. interpretatur de supremis, non in primo & summo Seraphinorum, sed in nono & infimo ordine Angelorum, ita ut in illo supremi sint custodes hominum, medii sint custodes animalium, infimi verò sint custodes arborum, frugum, & plantarum. Huc accedit Maldonatus, qui censet majores esse parvulorum quàm aliorum hominum: per parvulos etiam accipit non pueros, sed humiles & justos, quorum Deum curam majorem, quàm aliorum hominum habere, tota Scriptura testatur. Majores autem & honorabiliores esse parvulorum, quàm aliorum hominum Angelos ex effectu probat, quia semper vident faciem Dei: non quòd alii Angeli eam non videant, sed quòd ea phrasi Hebræi significent, Deo aliquem esse propinquum & familiarem. Sumpta est enim ex aulæ consuetudine metaphora, ubi quò quis honoratior est, eo propinquior est regi, eoque frequentiùs in ejus conspectu versari solet. Ita loquitur Regina Saba de servis Salomonis 3. Reg. 10. 8. *Beati servi tui, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam.*

Secundò, τὸ *Angeli eorum*, notat Angelos parvulorum, peculiarem eorum habere curam, præ aliis Angelis virorum & senum: parvulorum inquam, tum eorum, qui ætate, tum qui in fide, tum qui in sorte & conditione sunt parvuli, id est, debiles, viles, humiles & abiecti. Hi enim cùm minùs valeant judicio & prudentia, hinc majori Angelorum indigent cura & custodia. Vulgi est axioma: *Infantes, & amentes magis ab Angelis custodiri*: Sanè nisi Angeli infantium, haberent curam singularem, sæpiùs in ignem vel aquam caderent, & à porcis & bestiis læderentur, ab equis & curribus protererentur.

Angeli amant parvulos cur?

Tertiò, *Angeli eorum* vocantur, quasi parvulorum proprij, familiares & peculiares amici: parvulos enim & humiles mirè Angeli amant quasi suos, ubique persimiles: ipsi enim sunt humillimi, ac sua humilitate vicerunt superbiam Luciferi, dicentes cum duce suo S. Michaele *mi ca el*, id est, quis ut Deus? Multis id exemplis ostendit noster Philippus Berlemont in paradiso puerorum.

Michaelis Etymon.

Moraliter disce hic primò, magnam esse dignitatem animarum, ut ait S. Hieronymus utpote quæ Angelos habent custodes: magnam vicissim esse dignationem Dei, qui nobis tam nobiles assignat pedagogos. Ipsi enim sunt de quibus dicitur Psalm. 103. *Qui facit Angelos suos Spiritus, & ministros suos ignem urentem*: magnam denique esse humilitatem & charitatem Angelorum, qui nos pueros ita curant & dirigunt, nec id dedignantur, sed amant & ambiunt, quia vident Deum & Dominum suum hominem factum, ut ait S. Bernard. Quocirca idem S. Bernard. in Psalm. *Qui habitat*, serm. 12. ad illa: *Quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis: Quantam*, inquit, *tibi debet hoc verbum inferre reverentiam, afferre devotionem, conferre fiduciam? Reverentiam pro præsentia, devotionem pro benevolentia, fiduciam pro custodia. Cautè ambula, ut videlicet cui adsunt Angeli (sicut eis mandatum est) in omnibus viis tuis. In quovis diversorio, in quovis angulo Angelo tuo reverentiam habe. Tu ne audeas illo præsente, quod vidente me non auderes.*

Angelis custodi tria debemus.

Rursum cum Angeli satagunt nos purgare, illuminare, & perficere, par est, ut eis obsequentes ad magnam sanctitatem & perfectionem totis viribus contendamus; ut Angelorum vitam & mores æmulemur, ut in carne vivamus quasi homines cælestes, & Angeli terrestres, utpote mox socii & cives eorum futuri in cælo. Nam ut ait Apostolus Ephes. 2. *Jam non estis hospites & advenæ, sed cives Sanctorum & domestici Dei*. Et Hebr. 12. *Accessistis ad civitatem Dei viventis, ad multorum millium Angelorum frequentiam*. Quare omnem immunditiam carnis & Spiritus ac præsertim superbiam & lites procul à nobis ablegemus. Nil ita ad indignationem provocat Angelos, atque dissensiones & scandala (uti docet hic Christus) sunt enim ipsi Angeli pacis & ædificationis, ait S. Bernardus: *Exhibent enim Angeli justitiam Deo, pacem inter se gaudium sibi*, ait idem serm. 2. de Verbis Apostoli: *Non est regnum Dei esca (Velut fumus apes fugat, & fœdus odor columbas expellit: Sic Angelum vitæ nostræ custodem abigit, multa lacrymarum aspergine dignum, ac grave olens peccatum*, ait S. Basilius in Psalm. 33. Rursum *Angelica planè vita virginitas est: & qui non nubent, neque nubentur, similes erunt Angelis Dei*, ait S. Bernardus serm. de Nativit. B. Mariæ.

Denique cum Angelis nostris crebrò in spiritu conversemur, & colloquamur. Unde S. Bernardus ser. 12. in Psal. *Qui habitat: Habetote*, ait, *familiares Angelos, fratres mei, & frequentate eos sedula cogitatione, & devota adoratione, qui semper vobis adsunt ad custodiam & consolationem.*

SEMPER VIDENT FACIEM PATRIS] id est essentiam Dei fulgidam. Angeli vident semper clarè sine velo, quasi faciem ad faciem: *Angeli*, ait S. August. lib. 9. de Civit. c. 22. *incommutabili & ineffabili pulchritudine* (Dei) *cuius sancto amore inardescunt, omnia, quæ infrà sunt, seque ipsos inter illa contemnunt, ut ex toto, quod boni sunt, eo bono, ex quo boni sunt, perfruantur.* Facies ergo Dei est decor & fulgor ipsius divinitatis clarè se manifestans, & videndum exhibens Angelis; itaque eos beatos efficiens; alioqui Deus propriè, uti non habet corpus, sic nec habet faciem.

QVI IN CÆLIS EST] Notant S. Gregorius 2. Moral. c. 2. & S. Bernardus serm. 5. de Dedic. Eccles. Angelos etiam, dum cælo exeunt, semper videre faciem Dei; quia Deus est ubique; sunt enim beati ubicumque sunt, ideoque ubicumque sunt, in cælis esse dicuntur: ubi enim est Dei visio & gloria, ibi est cælum & paradisus. Unde infert S. Gregorius; *Et mittuntur igitur, & assistunt, quia per hoc, quod circumscripti sunt, exeunt; & per hoc, quod intus quoque præsentes sunt, numquam recedunt. Et faciem ergo Patris semper vident, & tamen ad nos veniunt; quia & ad nos spiritali præsentia foras exeunt, & tamen ibi se per internam contemplationem servant.* Et paulò ante; *Quid enim de his, quæ scienda sunt, nesciunt, qui scientem omnia sciunt?* Non ergo revocantur à custodia humilium ex desiderio redeundi ad Deum, quia à Deo numquam distrahuntur, nec abeunt, sed ubique eum præsentem habent & vident, ac propter Deum, & in Deo omnia agunt, & parvulos custodiunt. Nam ut vir doctus ait: *Sic exterius implent ministerium, ut tamen interius numquam desint per contemplationem: nam quolibet missi veniant, intra ipsum currunt qui ubique est.*

Angeli ubi, qui videant Deum.

VENIT ENIM FILIUS HOMINIS SALVARE QVOD PERIERAT] Græcè τὸ ἀπολωλὸς, id est, ut Arabicus, *quod perditum erat*, scilicet totum genus humanum Adæ Patris sui peccato perditum. Est hæc secunda Christi ratio, cur pusilli & humiles non sint contemnendi, nec scandalizandi, prima enim petita fuit ab offensa Angelorum, qui pusillos custodiunt. Sensus ergo est, q. d. Ego, qui sum Christus & Filius Dei, tanti facio parvulos & humiles, ut pro eorum salute me summè humiliarim & à cælo me inclinarim usque ad terram, ibique carnem eorum assumpserim; quare eorum salus mihi, æquè ac Patri meo singulare attulit gaudium, ut patebit ex parabola ovium, quam subjiciam vers. sequenti. Cavete ergo studiosè, ne parvulos, quos ego tanto sudoris & sanguinis mei impendio redemi & salvavi, vos scandalo vestro perdatis, alioqui non tantùm Angelos, sed & me, ac Patrem meum, hostes & vindices experiemini, quia injuriam & damnum, quod parvulis per scandalum irrogatis, mihi irrogatis. Ego enim parvulos amo ut meos filios, imò ut meos intimos; & singulariter electos & dilectos. Illi ergo sunt quasi meum peculium; quod si illud mihi per scandalum adimitis, & satanæ traditis, ego à vobis hoc damnum, ut meum repetam, & perditi gravis ultor existam.

VERS. 11. Luc. 19. 10.

VERS. 12. Luc. 15. 4. QUID VOBIS VIDETUR, SI FUERINT ALICUI CENTUM OVES, ET ERRAVERIT UNA EX EIS, NONNE RELINQUIT NONAGINTA NOVEM IN MONTIBUS (ubi de more pascuntur, juxta illud Virgilij;

Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ)

ET VADIT QUÆRERE EAM, QUÆ ERRAVIT?

VERS. 13. ET SI CONTIGERIT, UT INVENIAT EAM: AMEN DICO VOBIS, QUIA GAUDET SUPER EAM MAGIS, QUAM SUPER NONAGINTA NOVEM, QUÆ NON ERRAVERUNT. SIC NON EST VOLUNTAS ANTE PATREM VESTRUM, QUI IN CÆLIS EST, UT PEREAT UNUS DE PUSILLIS ISTIS] *Tres parabolæ partes.* Parabolæ sunt tres partes, scilicet promythium, mythos, & epimythium, hoc est, prosabulatio, fabula, & post fabulatio, sive proparabola, parabola, & postparabola. Has tres partes est hic videre; proparabola enim sive titulus & argumentum parabolæ est illud vers. 11. *Venit enim Filius hominis salvare quod perierat*. Parabola est vers. 12. & 13. postparabola est vers. 14. vbi ait: *Sic non est voluntas ante Patrem vestrum, qui in cælis est, ut pereat unus de pusillis istis*. Vide Canonem 27.

Parabola ovis centesimæ errantis. Tripliciter hæc parabola applicari & explicari potest; primo generatim de Angelis & hominibus; secundò particulatim de solis hominibus; tertiò speciatim de solis parvulis. Primò ergo multi generatim, per nonaginta novem oves pascentes in montibus, accipiunt sanctos Angelos in cælis Deo fruentes, qui numquam peccarunt; per ovem verò centesimam, quæ erravit, accipiunt totum genus humanum, quod in Adamo peccavit, quod ut redimeret, & in viam salutis reduceret Christus, relictis quasi Angelis, de cœlo descendit in terram factus homo. Ita S. Hilarius, Theophyl. Anselmus hic, & Gregorius hom. 34. in Evang. Cyrillus catech. 15. S. Ambrosius in Apolog. David. cap. 5. Irenæus lib. 3. cap. 21. Origenes hom. 2. in Genes. & alii plures. Hinc collige quanta sit multitudo Angelorum, quæ tantùm excedit numerum omnium hominum, qui fuerunt, sunt, & erunt, quantum nonaginta novem excedunt unitatem.

Dices. Oves hæ sunt oves filii hominis, Christus autem ut homo non pavit Angelos, sed homines dumtaxat; imò Christus nec dum erat homo, cùm ovem centesimam, id est, hominem quæsiturus in mundum & carnem nostram descendit. Respondetur, Angelos esse oves Filii hominis: Primò materialiter, quia sunt oves Filii Dei, qui idem est filius hominis. Unde in postparabola non nominatur Filius hominis, sed Deus Pater, cùm ait: *Sic non est voluntas ante Patrem vestrum*, &c. *ut pereat unus de pusillis istis*.

Christus meruit Angelis gratiam & gloriam. Secundò, etiam formaliter: quia Christus qua homo, est salvator quoque Angelorum; sed non redemptor, uti est hominum; nam Angelis meruit omnem gratiam & gloriam, hoc est, electionem, prædestinationem, vocationem, auxilia omnia excitantia, adiuvantia, sufficientia, & efficacia; ac denique omne meritum & augmentum gratiæ & gloriæ. Quare Christus fuit causa meritoria gratiæ & gloriæ Angelorum, ac vicissim Angeli habuere fidem vivam Christi incarnati, atque per eam justificati sunt. Ita Richardus, Albertus, Catharinus, Galatinus, & alii, quos citat & sequitur Franc. Suarez 3. p. quæst. 19. disp. 42. sect. 1. licèt Paludanus, Durandus, Bonaventura & Alensis contrarium sentiant, scilicet Christum hominibus solis, non Angelis meruisse gratiam & gloriam. Sic ergo Christus quasi pastor pavit Angelos.

Secundò. Secundò, particulatim per oves accipi possunt soli homines, sed ita ut iis applicetur tota parabola simul, non autem singulæ eius partes, juxta canonem 28. & 29. Scopus enim Christi, sive id, in quo ipse comparationem ponit, & parabolam applicat, dumtaxat spectandus est, scilicet q. d. Sicut pastor ovium quærit ovem errantem etiam unicam, eaque reperta gaudet. Sic & Christus quæsivit genus humanum, eoque reducto gavisus est. Simul tamen propriè & directè intendit, ut patet ex postparabola vers. 14. significare suum optimi pastoris zelum, scilicet quòd si centum dumtaxat essent homines, è quibus unus solus errasset, ipse nonaginta novem relicturus esset, ut illum unicum errantem quæreret. Qua de re pulchra extat visio S. Carpi apud Dionysium Areopag. epist. 8. ad Demophilum. Et sic hanc parabolam explicat Christus Lucæ 15. 4. Ita Jansenius, Maldon. & alii.

Tertiò. Tertiò, speciatim hæc parabola applicanda est pusillis, id est pauperibus, vilibus, rudibus, simplicibus, humilibus, qui pusilli sunt in sapientia, honore & opibus, virtute & prudentia. His enim applicat Christus vers. 14. & ad pusillos spectant omnia præcedentia; quare pusillos velut oviculam errantem opponit 99. ovibus non errantibus, hoc est iis, qui magni sunt opibus, prudentia, virtute, auctoritate, aut magnos se æstimant: hi enim minùs errare & peccare æstimantur; solent enim oves pusillæ, v. g. agni, utpote simplices & inexperti, faciliùs errare quàm oves grandes, quæ pastorem & socias intueri & sequi solent. Sensus ergo est, q. d. Sicut pastor habens nonaginta novem oves, si centesima pusilla, putà agnus quis, à grege aberrarit, relinquit nonaginta novem, & agnum errantem quærit: sic Christus eos, qui per gratiam suam jam in fide & virtute magni sunt, aut magnos se æstimant, quorum ingens est numerus, sibi, suorumque curæ relinquit. At verò si parvulus quis in fide, & virtute & prudentia à via salutis aberret, cum per se, & per suos Angelos, doctores & prædicatores quærit, ut in viam reducat: singularis enim ipsi de pusillis, utpote ab aliis desertis, & sibi derelictis est cura, amor, & prudentia. Hunc genuinum esse sensum liquet ex dictis, & ex eo, quòd Christus parabolam hanc iterans Lucæ 15. 4. ita eam explicet, nisi quòd per nonaginta novem oves accipiat justos, per centesimam errantem accipiat peccatorem: hic verò per nonaginta novem accipiat magnos, per centesimam errantem verò pusillos, uti dixi, sed hoc eodem redit; magni enim sunt justi, pusilli verò sunt peccatores. Ita ferè Franc. Lucas.

GAUDET SUPER EAM MAGIS, QUAM SUPER NONAGINTA NOVEM, QUÆ NON ERRAVERUNT] Habitu magis gaudet pastor super 99. ovibus, utpote pluribus, quàm super una. Unde si rogaretur, mavisne perdere 99. oves, quàm solùm unam illam errantem diceret, nequaquam; malo enim unam perdere, quàm nonaginta novem: actu tamen hic & nunc magis gaudet super una, quæ erraverat reperta, & in viam salutis reducta; tum quia hæc nova reductio novum ingensque ciet gaudium; tum quia pellit tristitiam ex unius perditione conceptam, magis enim sentitur gaudium, quod repentè succedit tristitiæ, cùm ipsa tristitia in gaudium vertitur. Id patet quotidiana experientia. Referunt historiæ Romanæ matrem, quæ mœrebat ob necem filii, qui in Cannensi pugna dicebatur cæsus, cùm repentè eum redivivum conspexisset, præ gaudio fuisse exanimatam. *Mater Romana ad filij conspectum præ gaudio moritur.* Sic si urbs aliqua, vel provincia ab hæresi vel paganismo convertatur ad fidem, magis ob id exultamus, quàm de ceteris urbibus, aut provinciis jam pridem conversis. Novitas enim rei magnæ & difficilis, præsertim inopinatæ, ingens ciet in mente pathos. Ab assuetis enim non fit passio, ut ait Philosophus. Hæc est quasi tertia ratio, qua Christus per parabolam probat parvulos non esse spernendos.

SIC NON EST VOLUNTAS ANTE PATREM VESTRUM] id est, sic non est beneplacitum coram Deo, sic Deus non vult, nec placet ei. Est redditio comparationis sive parabolæ, q. d. Sicut pastor non vult, nec finit perire unam è suis oviculis, licèt minimam, v. g. unum agnellum, eumque plus quærat & quærit, quàm 99. magnas & validas; sic & Deus non vult perire unum ex pusillis, sed magis eum curat, quàm multos magnos.

SI AUTEM PECCAVERIT (Syrus, *erraverit*, ut alludat ad ovem errantem, de qua sermo præcessit) IN TE FRATER TUUS, VADE, ET CORRIPE EUM INTER TE ET IPSUM SOLUM; SI TE AUDIERIT, LUCRATUS ERIS FRATREM TUUM] Transit Christus appositè à pusillis ad peccatores, quia hi pusilli sunt, id est viles & abiecti: quid enim viliùs peccato & peccatore? sicut ergo docuit non contemnendos esse pusillos, qui scandalizantur: sic nunc docet pariter non contemnendos esse peccatores, qui alios scandalizant & lædunt, nec ulciscendos esse ob illatam injuriam, sed ex charitate corripiendos, & ut Dei gratiæ, & suæ saluti restituantur. Ita Chrysostomus & Theophylactus. Dat ergo Christus hoc remedium, quo tollatur scandalum, scilicet correptionem eius, qui scandalum dedit, eoque alios læsit.

VERS. 15. SI AUTEM PECCAVERIT IN TE] Novatores qui-

Luc. 17. 3. quidam τὸ *in te* exponunt *te solo sciente*, q. d. Si quis peccavit secretò & privatim, secretò eum corripe; nam publicè peccans, publicè corripiendus est ad aliorum exemplum. Verùm nusquam τὸ *in te* accipitur pro *te solo conscio*. Et Lucas τὸ *in te* exponit *contra te*. Ait enim cap. 17. 3. *Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum: si autem pœnitentiam egerit, dimitte illi*, scilicet id quod in te, id est, contra te peccavit. Sic & intellexit S. Petrus, qui vers. 21. ex hoc Christi dicto subinfert & quærit: *Quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei?* Alludit Christus ad illud Levit. 19. v. 17. *Non oderis fratrem in corde tuo, sed publicè argue eum*, q. d. Noli occultum fovere odium & vindictam contra proximum, qui te læsit, sed apertè & palam significa illi, te ab illo læsum, vt se emendet, læsionem tollat, tibique & Deo pœnitendo satisfaciat. Unde Tertullianus lib. 4. contra Marcionem cap. 35. hunc locum Levitici accipit de correptione fraterna, quasi illa Judæis fuerit præcepta.

Correctio fraterna à Christo præcipitur.

Lex correptionis fraternæ.

Dices: Ergo solùm in injuriis nobis illatis corripiendus est proximus, non autem in aliis peccatis contra Deum admissis. Respond. Neg. consequentiam, quia per synecdochen Christus sub iniuriis nobis illatis, cetera omnia peccata intelligit; nam eadem, imò major aliorum peccatorum est ratio. Si enim corripiendus est proximus in injuriis nobis illatis, ergo multò magis in ceteris offensis, quibus Deum, quantum in se est, læsit. Magis enim Deum, quàm nos amare debemus; ac consequenter magis eius, quàm nostras injurias avertere. Christus tamen meminit solius peccati contra nos admissi, ut vindictæ frænum injiceret, illique surrogaret charitatem, ex eaque fraternam correptionem, q. d. Si frater, id est, proximus tuus quippiam contra te commisit, te offendit & læsit, noli id ex spiritu iræ publicare & vindicare, sed priùs amanter & secretò eum corripe, subintellige, si spes est emendationis, scilicet quòd ipse privatim à te monitus, se emendabit & corriget: alioqui si hæc spes non subest, omissa privata correptione eundum est ad correptionem coram testibus: quòd si nec in hac sit spes, denuntiandus est Ecclesiæ, id est, pastori, vel prælato: si nec in eo sit spes emendationis, correptio hæc omnino omittenda est, & Deo relinquenda. Ratio à priori est, quòd sicut charitas me obligat, ut succurram proximo in gravi necessitate corporali constituto; sic magis me obligat, ut succurram ei in spirituali necessitate, qualis est status peccati & damnationis: hic enim longè pejor est statu famis, carceris, vel mortis. Porrò rectè Suarez 2. 2. quæst. 33. Præter spem fructus, inquit, ut obliget hoc præceptum, necesse est, ut proximus indigeat mea correctione; quia videlicet probabiliter timeo, nisi corrigam proximum, similia peccata commissurum, vel certè longo tempore, & cum gravi damno suo in eo peccato permansurum. Probatur, quia hoc est præceptum affirmatiuum misericordiæ; ergo non obligat, nisi iuxta regulas similium præceptorum: ergo tantùm in articulo necessitatis. Quare S. Augustinus, Chrysostomus, Hieronymus, Basilius, Theophylactus, quos citat & sequitur hic Salmeron tom. 4. tract. 11. pag. 3. qui præceptum hoc correptionis tantùm accipiunt de corripiendo, qui nos offendit, intelligendi sunt, q. d. Id expressè dumtaxat hìc à Christo nominari & præcipi, sed non negant implicitè sub una peccati specie, totum reliquum peccati genus subintelligi. Causam dat S. Chrysostomus: *Faciliùs*, ait, *sustinet correptionem, qui fecit injuriam, ab eo, qui passus est, cùm videt eum suam salutem quærere, & non vindictam, maximè si solus corripiat.* Ut hoc pleniùs intelligatur.

An sit consilii, an præcepti? Et quos obliget? Respond. Primò.

Quæritur, an hæc correptio sit præcepti, an consilii dumtaxat. Rursum an omnes fideles obliget, an sacerdotes tantùm & superiores? Primò, S. Augustinus, Chrysostomus, Hilarius, Basilius, Theophylactus, Michael Medina, Bonaventura; & ex iis Salmeron, jam citati censent correptionem, de qua Christus hìc agit, tantùm spectare eos, qui in nos peccarunt, q. d. Eum, qui te læsit, noli vlcisci, sed amanter corripe, & sic correptionem hanc esse consilii potiùs, quàm præcepti. Multis rationibus id probat hìc Salmeron, qui cautè & acri oculo hìc est legendus, imò totus perlegendus, Videtur enim tract. 11. hunc correptionis modum à Christo sancitum convellere, & reprobare quasi inutilem, obscurum, & sæpè perniciosum. Verùm loquitur ipse ex sententia non sua, sed aliorum citatorum, uti ipse expressè profitetur initio cap. 11. Rursum non convellit sententiam Christi, sed Interpretum & Scholasticorum, qui sententiam Christi extendunt ad omnes omnino casus, ut velint hunc ordinem corripiendi servari in omnibus omnino peccatis, & peccatoribus; cùm Christus expressè tantùm eum sanciat in correptione eorum, qui in nos peccarunt. Ostendit enim ipse hunc ordinem sæpè non posse servari, nisi cum pernicie reipublicæ, ut clarè patet in hæresi, quæ ut cancer serpit. Idem ostendit Gregorius de Valentia 2. 2. quæst. 33. vbi sex casus recenset, in quibus ordo hic à Christo in correptione sancitus, servari nequit. Et Suarez tom. 4. de Religione lib. 10. cap. 7. ubi ferè argumentis Salmeronis utitur, ex iisque docet, probabilem esse istorum sententiam, qui dicunt Christum hìc tantùm sancire, ut illos, qui nos læserunt, non ulciscamur, sed fraternè corripiamus. Denique Salmeron tractat. 10. communem interpretum de corripiendis peccatoribus quibuslibet explicationem & doctrinam sequitur, multisque confirmat.

Secundò.

Secundò, Joannes Andreæ apud Pauorm. in cap. *Novit* de Judiciis, & Armanacus in quæst. Armenorum censent correptionem præcipi sacerdotibus, & prælatis dumtaxat: laicis verò & subditis consuli, non præcipi. Favet cap. *Sed illud*, distinct. 45. & Glossa in cap. *Si quis peccaverit*, 2. quæst. 1. ubi durum esse dicitur, omnes ad hoc præceptum teneri: quia omnes transgressores eius constitueret, cùm vix aliquis illud servet, exceptis prælatis. Favet, quòd Christus mox solis Apostolis dicat: *Quæcumque alligaveritis super terram*, &c. Huc accedit Franciscus Majoris (videtur legendum Mayronis, qui à Parisiensibus doctor illuminatus nuncupatur) citatus à Salmerone, qui commentans in lib. 1. S. Augustini de Civit. Dei cap. 9. ait: *Numquam est peccatum mortale correptionis omissio nisi cùm eam omittens peccato alterius consentit, aut cooperatur. Si autem malum alterius dissimulet, vel in ipso citra consensum delectetur; est veniale*, Verum hoc nimis est laxum.

Tertiò.

Tertiò, alii censent correptionem hanc solis justis præcipi, quia non congruit, ut peccatorem corripiat is, qui eodem aut simili peccato est obnoxius. Favere videtur huic opinioni Abulensis. Verùm dico correptionem hìc à Christo sancitam non tantùm consilii esse, sed & præcepti, ac omnes fideles obligare: nam licèt Christus expressè tantùm dicat corripiendos eos, qui in nos peccarunt: tamen à pari vult illud extendi ad quoslibet peccatores. Ita passim Interpretes & Scholastici omnes cum Divus Thoma 2. 2. quæst. 33. ac fusè Suarez tom. 4. de Religione, lib. 10. cap. 7. num. 11. patet ex τὸ *frater*. Frater enim significat quemvis fidelem & Christianum ac potiùs æqualem, quàm superiorem. Licèt enim infideles quandoque quoque corrigendi sint: tamen Christus hìc tantùm agit de fidelibus, utpote suis, suæque Ecclesiæ subditis: nam infideles ab Ecclesia puniri vel excommunicari nequeunt, cùm ei non subsint.

Ratio à priori.

Ratio à priori est, quia hoc correptionis præceptum tam quoad substantiam, quàm quoad modum & ordinem, non tam positivum est & juris divini (utpote à Christo, qui Deus est, hìc sancitum) quàm juris naturæ, connaturale scilicet charitati & gratiæ. Charitas enim exigit, ut proximum peccantem in viam salutis corripiendo reducamus, atque ut pudori (*Ne, si semel pudorem atque verecundiam amiserit, permaneat in peccato*, ait S. Hieronymus) & famæ eius consulamus; primò secretò; deinde, si id non iuvet, coram uno aut altero teste eum corrigamus. Agitur enim hìc de correctione non publica & judiciali, quæ ad justam scelerum punitionem ac damni, per illa reipub. illati, reparationem & satisfactionem refertur; sed de privata, quæ ad proximi peccantis emendationem & salutem dirigitur & tendit. Hanc rationem dat urgetque S. Augustinus sermon. 16. de Verbis Apostoli: *Corripe*, ait, *inter te & ipsum solum intendens correctioni, parcens pudori. Forte enim præ verecundia incipit defendere peccatum suum, & quem*

& quem vis correctiorem, facis peiorem. Et nonnullis interjectis: *Obliniscere injuriam tuam, non vulnus fratris tui, nec finas eum tuo silentio perire. Si solus nosti, & vis coram pluribus arguere, non es corrector, sed proditor.*

Charitas & discretio in correctione valde requisita. Quare vt hæc correptio, quæ ex se est odiosa, sit fructuosa & efficax, duo maximè requiruntur, scilicet charitas & prudentia, sive discretio. Charitas, ut is, qui peccat, sentiat correptionem proficisci non ex odio vel fastu, sed ex amore & compassione. Prudentia, ut fiat modestè, leniter, ac eo loco, tempore & modo, quo putatur, is, qui peccauit, eam grato animo accepturus, & se emendaturus, iuxta illud Apostoli Galat. 6. 1. *Instruite in spiritu lenitatis*, &c. Sapienter S. Gregorius Nazianzenus orat. de Modestia in disputationis fervore servanda: *Hanc rationem*, inquit, *tene, ut partim illum corrigas, idque leniter & humanè, non ut hostis, neque ut durus & rigidus medicus, neque ut sectionibus tantùm & cauteriis adversus morbum sciens grassari; partim teipsum accuses, infirmitatisque tuæ tibi conscius sis.* Et S. Leo epist. 84. ad Anastasium Thessalon. Episcopum cap. 1. *Plus*, inquit, *erga corrigentem agat benevolentia, quàm severitas; plus cohortatio, quàm commotio; plus charitas, quàm potestas.*

Correctionis necessitas. Porrò tanta est mutuò nos corrigendi necessitas, ut quidam sanctus Pater dicere solitus sit mundum nulla alia de causa magis perire, quàm ob omissionem correptionis fraternæ, & ob violatum vitandæ fornicationis præceptum. Et S. Augustinus lib. 1. de Civit. Dei cap. 9. ob omissionem fraternæ hujus correptionis testatur, in hoc mundo bonos cum malis gravissimis calamitatibus affligi S. Gregorius lib. 7. epist. 117. & citatur distinct. 8. cap. 5. *Consentire videtur erranti*, inquit, *qui corripienda, ut resecari debeant, non occurrit.* Unde Glossa: *Ita peccat*, ait, *qui videns fratrem peccare, tacet, sicut qui pœnitenti non indulget.* Causas accusantes vel excusantes à correptione dat S. Augustinus lib. 1. de Civit. c. 4. *Plerumque enim*, ait, *à malis docendis, admonendis, aliquando etiam objurgandis & corripiendis male dissimulatur, vel cùm laboris piget, vel cùm eorum inimicitias devitamus, ne impediant & noceant in istis temporalibus rebus, sive quas adipisci adhuc nostra cupiditas appetit, sive quas adhuc amittere formidat infirmitas. Si autem propterea quisque objurgandis & corripiendis male agentibus parcit, quia opportunius tempus inquiritur, vel eisdem ipsis metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam & piam erudiendos impediant alios infirmos, aut premant, atque avertant à fide, non videtur esse cupiditatis occasio, sed consilium charitatis. Longè autem graviorem habent causam Ecclesiarum Præpositi, qui in Ecclesiis constituti sunt, ut non parcant objurgando peccata.*

Eam docent elementa. Hanc correptionem docet nos ipsa elementorum natura: sic enim ignis castigat, & vrendo purgat aerem: aer per flabra ventorum castigat, purgatque aquam; aqua pariter terram. Accedit vocis etymon: *corrigere* enim est simul *cum alio regere*: qui enim à se solo regi nequit, necesse est, vt ab alio se adiuvante & corripiente regatur. Singulares in corrigendo extitere Moyses, populum idololatram capite plectendo; Phinees, Helias, Ioannes Baptista, & Christus

Exempla. Dominus, qui de templo, flagello facto ex funiculis, bis ejecit vendentes & ementes: neque charitas Christiana in aliquo esse potest, nisi fratri peccanti medicamentum correptionis adhibeat.

Obligat in peccato mortali. Denique ordinariè correptio fraterna obligat dumtaxat, cùm peccatum est grave & mortale: licèt enim Cajetanus, Valentia & D. Soto censeant nos obligari etiam ad corripiendum, cùm peccatum est veniale: tamen id communiter non videtur verum, nec in praxi usitatum, nisi ex veniali sequatur grave damnum vel scandalum: alioqui enim ad singula venialia corripere, & corripi esset onus corripienti, æquè ac correpto intolerabile, imò moraliter impossibile. Ita Abulensis, Adrianus, Paludanus, Gabriel, Sylvester quos citat & sequitur Suarez 2. 2. tract. de Charitate, disput. 8. sect. 2. & Dom. Bannes 2. 2. quæst. 33. art. 2.

SI TE AVDIERIT, LVCRATVS ERIS FRATREM TVVM) q. d. Pereuntem salvasti, ac lucratus es Deo, & cœlo eum, qui erat reus gehennæ & satanæ, imò lucratus es eum tibi, quia & tu & ille damnum passi eratis ex discordia, ait sanctus Chrysostomus: *Per salutem enim alterius nobis quoque acquiritur salus*, ait sanctus Hieronymus.

A SI AVTEM TE NON AVDIERIT, ADHIBE TECVM ADHVC VNVM, VEL DVOS (vel seorsim & vicissim nunc vnum, nunc alterum, ut ait S. Hieronymus, vel potiùs utrumque simul) VT IN ORE DVORVM VEL TRIVM TESTIVM STET (Syrus, *constet*) OMNE VERBVM) Jubet Christus, vt si correptus secretam monitionem respuat, corripiatur coram vno aut duobus, duabus de causis. Prima est, ut qui coram uno non erubuit, erubescat coram pluribus, utque plures testes eum de peccato faciliùs & efficaciùs convincant, ac emendationem persuadeant. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, & S. Augustinus serm. 16. de Verbis Domini. Secunda, ut si nec coram eis velit audire, seseque corrigere, illi sint testes, qui idipsum Ecclesiæ attestentur. VERS. 16.

UT IN ORE DVORVM, &c.) Citat Deuteron. cap. 19. vers. 15. Vide ibi dicta. Requisivit duos testes; cùm ergo hìc ait *trium*, annumerat ipsum correptorem.

QVOD SI NON AVDIERIT EOS, DIC ECCLESIÆ) Hic est tertius gradus in ordine correptionis servandus, ut scilicet qui noluit audire monentem, nec testes, deferatur ad Ecclesiam, id est, ad pastorem & superiorem, sive Prælatum, tamquam ad patrem spiritualem, æquè ac judicem, ut tamquam paternè, sed majori auctoritate & pondere peccatum corripiat & feriat, itaque emendet: sin ille nolit corrigi, eum à cœtu fidelium ut judex excludat & abscindat. Quinque actus, ait Suarez, notandi sunt in hoc ordine ex Matth. 18. Primus, est admonitio secreta: *Corripe eum inter te & ipsum solum.* Secundus, correptio: *Coram uno vel duobus adhibitis.* Tertius, denuntiatio: *Dic Ecclesiæ.* Quartus, correptio Prælati: *Si Ecclesiam non audierit.* Quintus, coactio per excommunicationem: *Sit tibi tamquam Ethnicus.* Qui omnes actus per se singuli cadunt sine dubio in præceptum, quia eodem tenore omnes proponuntur, & omnes fundantur in charitate & misericordia. VERS. 17. B

Porrò varias ob causas hic ordo omitti vel inverti potest, ac subinde debet, ut is, qui peccavit, statim deferatur ad superiorem, uti ostendit Salmeron hic, & Gregorius de Valentia 2. 2. quæst. 33. Prima causa & casus est, cùm peccatum est publicum, ut famæ eius, qui peccavit, per secretam monitionem consuli nequeat, multò minùs scandalo publico, quod peccans peccando dedit. *Ordo correptionis non servandus tribus casibus. Primò.* C Secundò, cùm peccatum est noxium tertiæ personæ, vel reipublicæ, uti est hæresis, quæ ut cancer serpit, ideòque statim summa vi per pastorem & Episcopum inhibenda & recidenda est. *Secundò.* Tertiò, si constet monitionem secretam, vel coram testibus non profuturam; nam ut ait Adrianus: *Frustrà niti, & nihil aliud laborando, quàm odium quærere, extremæ dementiæ est.* *Tertiò.* Quartò, si correptus cedat iuri suo, suæque famæ, ac contentus sit ut peccatum suum illicò deferatur ad superiorem, uti in Societate Jesu, qui eam ingrediuntur, expressè rogantur hac de re in examine, ac rogati respondent se contentos esse, ut id fiat. *Quartò.* In Societate ergo & aliis religionibus similibus, rectè & perfectè per omnia ordinatis aliis corrigendi ordo præscribitur, scilicet vt statim res deferatur ad superiorem, quia religiosis proponitur hæc regula in ingressu. Unde ipsi cedunt iuri famæ suæ. Non ergo illis fit injuria. Ratio est prima, quia ad bonum publicum expedit, ne peccatum inficiat alios, ut à superiore statim ei obvietur: defectus enim noxius religioni vix potest efficaciter corrigi sine superiore, imò vix est spes emendationis perfectæ sine superiore. *Ratio prima.* D Secundò, quia religio est schola humilitatis, mortificationis, contemptus, honoris, & famæ. *Secundò.* Tertiò, quia religiosi sunt fratres: qui autem corripit, videtur agere superiorem alterius: eum enim docet, corrigit, instruit. *Tertiò.* Unde hæ correptiones æqualium in religione sæpè sunt odiosæ, & lædunt charitatem. Hinc regula nostra jubet, ne quis alium reprehendat. Quartò, quia in Societate nostra singuli tenentur reddere rationem conscientiæ, suosque exponere defectus superiori: ergo & pati, vt alij, si viderint illos, eidem aperiant. *Quartò.* Quintò, quia directio religionis est spiritualis & paterna; ut ergo superior singulos & omnes dirigere possit in spiritu & pace, expedit eum omnes singulorum defectus nosse. *Quintò.* Ita docet Sanct. Bonaventura in capit. 17. Lucæ & in Regul. Sancti Francisci, qui fuit magister generalis ordinis Minorum; imò

imò sub eo celebratum fuit capitulum generale, in quo A jubetur incarcerari, qui aliter docuerit. Et S. Augustinus epist. 109. in regula monacharum sancit, ut si monacha alterius petulantem oculi jactum viderit, secretò moneat; si iteret petulantiam, imò ex veniali fortè fiat mortalis, deferat ad superiorem. Similia habet Sanctus Basilius in regulis fusiùs explic. reg. 46. Temerè ergo hoc statutum religionum carpserunt nonnulli. Statuta enim hæc probata sunt à Sede Apostolica. Idem disertè decernunt statuta Ordinis Prædicatorum dist. 1. cap. 18. Ita S. Thomas, Richardus, Angelus, Salmeron, Suarez, & alii. Vide Suarez tom. 4. de Relig. c. 7. ubi addit in Societate, & ceteris religionibus servari quoque hunc ordinem Christi, ut si spes certa sit, secretam monitionem emendaturam proximi defectum, non deferatur ad superiorem. Porrò in visitationibus Episcoporum & Abbatum alius quoque servatur ordo. Ipsi enim sub censuris jubent, peccata sibi denuntiari. Verùm hi procedunt non per modum correptionis fraternæ, sed judiciariæ inquisitionis; vel B accusationis, de quo hic non agit Christus. Vide Lessium de Just. & jure.

Tres canones correptionis. Denique hic notandi sunt tres canones, qui si serventur, non peccabitur in ordine correptionis fraternæ. Primus est, bonum publicum, v. g. reipub vel communitatis præponderat, ideoque præponendum est bono privato. Secundus, bonum animæ & salutis proximi præponderat, & præponendum est bono famæ ejusdem. Tertius, famæ proximi semper consulendum est, quantum salvo bono communi & animæ proximi fieri potest.

Dic Ecclesiæ. Cui? Resp. Primò. DIC ECCLESIÆ) Propriæ, id est, pastori proprio; qui Ecclesiæ tuæ præest: ut hoc pleniùs intelligatur. Quæritur, quid hic significet Ecclesia? S. Hieronymus & S. Anselmus hic, ac S. Gregorius lib. 4. epist. 38. intelligunt fidelium cœtum & multitudinem, quasi Christus hic velit, ut coram ea talis arguatur, ut pudefiat, itaque emendetur. Hoc avidè Zuinglius & Novantes sequuntur, ut democraticum & populare Ecclesiæ regimen sanciant; itaque populo adulentur. Unde Castalion pro *dic Ecclesiæ*, profanè vertit *dic reipub.* Alii, *dic communitati.* C Verum S. Chrysost. Theophyl. Euthymius, & alii passim *Secundò veri.* per Ecclesiam accipiunt Ecclesiæ pastores & Prælatos, qui Ecclesiam sive seorsim, sive in synodo & Concilio repræsentant; sicut magistratus repræsentant rempublicam, & rex regnum. Et probatur primò, quia Christus jubet *Probat: Primò.* hìc Ecclesiam audiri, id est, Ecclesiæ obediri à reo, alioqui hoc ipso habendum pro excommunicato, imò pro Ethnico. Hæc autem obedientia Prælatis tantùm Ecclesiæ defertur, ut patet, imò hæc ratio persuasit Calvino, *Secundò.* id quod dicimus. Secundò, quia Christus Ecclesiam explicans, subdit: *Quæcumque alligaveritis*, vos, scilicet ò Apostoli Ecclesiæ principes, & qui vobis succedent, Episcopi, & pastores. Tertiò, quia perpetua Ecclesiæ praxis *Tertiò.* ita habet, ut ad pastores, Episcopos, Pontificem, aut Concilium generale Episcoporum talis deferatur, non *Quartò.* autem ad populum. Quartò, quia contrarium facere, esset contra jus naturæ, essetque gravis injuria in proximum: esset enim eum infamare, si ejus crimen sit occultum. Calvinistæ ergo illi, qui suos adulteros, eorumque adulteria, aliaque crimina publicè in Ecclesia pro- D mulgant & traducunt; quasi Christus id ipsum hic præceperit, graviter errant, peccantque contra charitatem, ac subinde contra justitiam; cùm scelus est occultum; quia famam fidelibus adimunt, eosque publico probro, & contumeliis afficiunt. Sensus ergo est, q. d. Si frater correptus noluerit corripienti secretò, vel etiam coram duobus testibus auscultare, deferatur ad Ecclesiæ Præsulem, qui quasi rector Ecclesiam repræsentat, ut qui privatos despexit, Prælatum saltem revereatur, eique corripienti obediat: quod si facere nolit, Prælatus, qui non tantùm privati corripiendi, sed & totius Ecclesiæ curam gerit, ut illi provideat, ne correpti contumacia & scelus in fideles Ecclesiæ proserpat, deposita persona patris assumat personam judicis, eumque ab Ecclesia, velut ovem contagiosam à grege separet, excommunicet, & expellat. Hinc patet contra eosdem Novantes Ecclesiam esse visibilem, utpote quæ adiri debeat à corripiente, ac videri & audiri à correpto.

An Pontifex corrigendus. Dices: Ergo si ipsi Prælati peccent, ac præsertim ipse Papa, debebit pariter deferri ad Ecclesiam, id est, ad Concilium generale: ergo illi Papa est subjectus, ac consequenter Ecclesiæ regimen est Aristocraticum, non monarchicum. Ita Abulensis hic quæstion. 108. Panormitanus, Gerson, Almainus, & aliis, qui ex hac sententia, in Concilio Basileensi de Papatu deposuerunt Eugenium Quartum Pontificem. Verùm hoc temerarium eorum factum paulò pòst reprobavit & retractavit Concilium Florentinum. Resp. ergo negando consequentiam, quoad Papam (Episcopi enim, si peccent, deferendi sunt ad Papam, ab eoque corripiendi) Hæc enim non pertinent ad Papam, sed ad alios omnes, qui habent superiores: nec enim Papa in terra habet superiorem, ne Ecclesiam quidem, aut Concilium generale; cùm ipse totius Ecclesiæ sit caput, ut cum Concilio Lateran. sub Leone X. session. 11. perpetuus habet Ecclesiæ usus & sensus. Unde illud olim à Concilio 180. Episcoporum Sinuessæ Sancto Marcellino Pontifici post lapsum pœnitenti acclamatum est. *Tuo te ore, non nostro judicio judicas; nam prima sedes à nemine judicatur*, teste S. Damasc. & Platina in ejus vita, & habetur distinct. 21. can. 7. *Nunc autem*. Papa enim in Ecclesia plus est, quàm rex in regno: hic enim à repub. suam accipit potestatem, Papa verò suam potestatem non accipit ab Ecclesia, sed immediatè à Christo: quare nullo casu ab Ecclesia deponi potest, sed tantùm declarari excidisse Pontificatu, si v. g. incideret (quod absit) in publicam hæresim, ideoq; ipso facto desineret esse Pontifex, imò fidelis & Christianus. *S. Marcellinum Pontificem judicare non præsumit Concil. Sinuess.*

QUOD SI ECCLESIAM NON AUDIERIT, SIT TIBI SICUT ETHNICUS ET PUBLICANUS) Qui enim Ecclesiæ Præsulem monentem contemnit, totam Ecclesiam, quam ille repræsentat & regit, contemnit: ac proinde hoc ipso ostendit se nolle Ecclesiæ esse filium & civem; quare non fidelis & Christianus, sed Ethnicus & publicanus, id est, publicus peccator habendus est. Publicani enim apud Judæos ob rapinas, perjuria, ait S. Hieronymus, & pauperum oppressiones, habebantur infames & scelesti, ab Ethnicorum verò, velut idololatrarum, consortio planè abstinebant Judæi.

Rursum: *Sit tibi sicut Ethnicus*, id est, ab Ecclesia per ejus Præsulem eiiciatur, excommunicetur & separetur, ne suum scelus & contumaciam fidelibus contagione sua affricet, sed habeatur tamquam Ethnicus id est infidelis & paganus, Dei fide, cognitione, religione & lege privatus, ita ut nec cibum cum eo sumas, uti jubet Paulus 1. Cor. 5. 11. nec ei dicas ave, id est, nec eum salutes, ut jubet S. Joannes epist. 2. v. 10. ut ex hac ignominia confundatur, scelus agnoscat, & ad Ecclesiam pœnitens redeat. Excommunicatio enim irrogatur peccanti non ut pereat, sed ut emendetur. Nam ut ait S. Augustinus: *Et ipsos Ethnicos in numero quidem fratrum non deputamus, sed tamen eorum salutem semper inquirimus.* Hunc esse sensum liquet ex eo, quod Christus subdit: *Amen amen dico vobis, quæcumque alligaveritis*, &c. Ita S. Chrysost. Hilarius, Augustinus, Glossa, & alii passim.

AMEN DICO VOBIS, QUÆCUMQUE ALLIGAVERITIS SUPER TERRAM, ERUNT LIGATA ET IN CÆLIS: ET QUÆCUMQUE SOLVERITIS SUPER TERRAM, ERUNT SOLUTA ET IN CÆLIS) Hic explicat Christus Ecclesiam ejusque vim & potestatem, scilicet per Ecclesiam accipi Apostolos & Prælatos Ecclesiæ, quibus ipse plenam dedit potestatem ligandi & solvendi, tum à peccatis, tum ab excommunicatione, adeò ut, quem illi à peccatis absolverint in terris, Deus illum absolvat in cœlo; quem illi excommunicando ejecerint è cœtu fidelium, Deus eumdem deleat de libro vitæ, & eiiciat de numero Beatorum: *Ad terrorem*, ait S. Hilarius, *metus maximi, quæ in præsens omnes continentur, immobile Apostolicæ severitatis judicium præmisit.* Nam: *quia poterat*, ait S. Hieronymus, *contemptoris fratris hæc esse responsio vel tacita cogitatio, si me despicis, & ego te despicio, potestatem tribuit Apostolis* (& Prælatis eorum successoribus) *ut sciant, qui ab ipsis condemnantur, hominum sententiam divina sententia roborari.* VERS. 18. *Potestas ligandi & solvendi Prælatis concessa.*

QUÆCUMQUE ALLIGAVERITIS) Origenes, Theophylactus, & Anastasius Nicænus q. 74. (extat tom. 6. bibliothecæ SS. Patrum) putant hæc quoque ad correptionis præceptum, ac proinde ad omnes Christianos pertinere, q. d.

Qui-

Quibus pœnitentibus offensam in vos, ô fideles, commissam remiseritis, remittet eamdem ipsis Deus in cœlis: quibus verò non remiseritis, nec Deus remittet. Verùm hanc explicationem planè absonam, ineptam, & falsam esse liquet ex eo, quod Christus Ecclesiam opponat privatis peccatoribus, & eos corripientibus: ergo per Ecclesiam intelligit ejus Prælatos, non fideles communes. Rursum, quòd Ecclesiæ tribuat judicium & tribunal (hoc enim solis competit Prælatis) cui obedire oporteat, alioquin velut Ethnicus habearis; ac deinde ad illud Ecclesiæ judicium referat generalem hanc ligandi & solvendi potestatem, tum internam in foro conscientiæ, tum externam in foro externo per excommunicationem, quæ posterior maximè hic Christi scopo & proposito convenit, quamquam & prior conveniat. Ideò enim peccator defertur ad Ecclesiæ pastorem, ut ab eo ad pœnitentiam & confessionem inducatur; itaque ab eo à peccato absolvatur, ut sic emendetur & justificetur: quod si facere nolit, impœnitens, & contumax ab eodem excommunicetur. Ita S. Chrysostomus, Hilarius, Augustinus, Glossa, & alii passim. Unde rectè Theologi ex hoc loco excommunicandi potestatem, ac etiam Sacramentum pœnitentiæ per modum judicii & absolutionis colligunt & evincunt. Vide Bellarminum, & Suarez tract. de Pœnitentiæ Sacramento. Hinc hoc intellexit Theodosius Imperator, qui ob cædem Thessalonicensium à Sancto Ambrosio templo expulsus, ingemuit: *Servis*, inquit, *& mendicis ad templum patet accessus, mihi præclusus est. Scio enim Dominum dixisse: Quæcumque ligaveris super terram, erunt ligata & in cælo*. Quare supplex S. Ambrosio factus, petiit absolutionem, quam & obtinuit, ac pœnitentiam ab eo injunctam explevit. Ita habet vita S. Ambrosii conscripta à Cardinale Baronio. Jam Concilium Basileense in orat. Henrici adversus 4. art. Bohemorum, ad illud Matth. 18. *Quæcumque alligaveritis*, &c. notat ex S. Thoma tres à Catholicis agnosci ligandi & solvendi potestates: prima est auctoritatis, quæ soli Deo competit: secunda excellentiæ, quæ Christo est propria: tertia ministerii, quæ solis sacerdotibus à Christo concessa est. Porrò potestas ligandi & solvendi amplissima est, multaque complectitur, uti ostendi cap. 16. 19. Ex generali enim hac potestate, quam Apostolis confert Christus, colligit specialem, scilicet excommunicandi, atque à peccatis æquè ac excommunicatione absolvendi. Analogicè enim similis est utraque potestas, atque utraque ex una & eadem radice generica oritur. Peccatum enim ligat animam, æquè ac eam ligat excommunicatio, quæ infertur ob peccatum: utraque enim privat hominem usu Eucharistiæ & Sacramentorum. Quare ligare peccatum, nec absolvere reipsa est idem, quod peccatorem quasi excommunicare, id est, communione Sacramentorum privare; ac vicissim absolvere à peccatis idem est, quod absolvere quasi ab excommunicatione, & peccatorem communioni Sacramentorum restituere. Interna ergo & sacramentalis in Sacramento pœnitentiæ peccatorum alligatio, & solutio analogicè similis est externæ excommunicationi, & ab ea absolutioni, ideoque utramque hic sub metaphora alligandi & solvendi intelligit Christus. Ita Maldon.

Teod. Imp. petit absolutionem & pœnitentiã à S. Ambr.

Tres ligandi & solvendi potestates.

Analogia peccati & excommunicationis.

Nota hic pulchrum ordinem discursus Christi. Ipse enim Apostolis de majoratu & primatu contendentibus initio capitis, quasi frænum obiicit humilitatem parvulorum, eosque monet, ne sua ambitione populum simplicem, & in fide Christi adhuc parvulum offendant, caveantque à scandalo: inde v. 15. remedium scandali dat, correptionem fraternam: atque hæc omnia dixit Apostolis, quatenus ipsi repræsentabant personam omnium fidelium. Verùm quia in correptione ultimum ejus gradum statuit, ut dicatur Ecclesiæ, id est Prælato Ecclesiæ, subiungit ad conciliandam ei auctoritatem: *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo*, &c. Ubi Apostolos alloquitur, quatenus sunt Præsules Ecclesiæ; ideoque quatenus Prælatos, non verò fideles subditos repræsentabant. Prælatorum enim est ligare & solvere, non verò ceterorum fidelium.

ITERUM DICO VOBIS, QUIA SI DUO EX VOBIS CONSENSERINT SUPER TERRAM, DE OMNI RE QUAMCUMQUE PETIERINT, FIET ILLIS A PATRE MEO, QUI IN CÆLIS EST]

A Difficilis est horum verborum cum præcedentibus nexus; ideoque variè à variis assignatur. Primò aliqui putant hæc pertinere ad duos testes, quos v. 16. jussit Christus adhibere ad corripiendum peccantem. Unde Glossa exponit, q. d. Si duo ex vobis consenserint super terram, vel pœnitentem recipiendo, vel superbum abiiciendo, vel de alia re, quàm petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cœlis est. Secundò, Jansenius sic nectit, q. d. Si quidquid duo petierint à Deo, id Deus eis concederet, quantò magis idem ipse Ecclesiæ ligantis vel solventis judicium ratum habebit? Rursum Maldon. sic, q. d. Ut in judicio ligandi & solvendi non erretis, præmittite orationem; quia si meo nomine judicetis, quidquid à Patre meo nomine petieritis, impetrabitis; juxta illud: *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*. Joann. 14. 13. & cap. 16. 23. Tertiò, Franc. Lucas sic, q. d. Vobis, ô Apostoli, do non tantùm potestatem ligandi & solvendi, sed & aliud donum ingens, scilicet ut si duo ex vobis consentiant, petantque aliquid à Deo, idipsum sint impetraturi. Quartò, planè & genuinè S. Hieronymus, Hilarius,

B Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius hæc referunt ad bonum concordiæ, cujus meminit v. 15. ubi ob hoc instituit præceptum correptionis fraternæ, q. d. Ideò sanxi, ut si quis in te peccaverit, eum non odio prosequaris, sed benevolè corripias, & cum eo in gratiam redeas, quia bonum concordiæ tantum est, adeoque Deo curæ & cordi, ut si duo (præsertim anteà dissentientes & discordes) consentiant & concordent, ac concorditer aliquid petant à Deo, illud sint impetraturi. Audi S. Hieronymum: *Omnis superior sermo ad concordiam nos provocaverat: igitur & præmium pollicetur, ut sollicitius festinemus ad pacem, cùm se dicat inter duos vel tres medium fore*. Sic Christus stitit se in medio duorum discipulorum euntium in Emmaus, cùm de se loquerentur. Lucæ 24. & in medio discipulorum ipsa die resurrectionis. Joann. 20. Sic Apostoli unanimiter perseverantes in oratione, impetrarunt Spiritum sanctum in Pentecoste. Actor. 1. 14.

SI DUO] S. Chrysostomus & Euthymius id arctant ad solos Apostolos. Anastasius Nicænus quæst. 74. ad corre-

C ptionem & correptum. Origenes ad virum & uxorem, q. d. Si vir & uxor consenserint abstinere usu coniugii, ut vacent orationi, quidquid oraverint, impetrabunt. Verùm dico hæc ad quosuis fideles & Christianos pertinere: horum enim personam sustinent hic Apostoli, qui soli tunc Christo aderant.

CONSENSERINT IN NOMINE MEO (de quo vers. sequenti) SUPER TERRAM] q. d. Adeò potens grataque Deo est concordia, & concors concordium oratio, ut si quid petant ipsi degentes in terra, ubi longissimè distant à cœlo, Deus tamen in cœlo auditurus sit eorum postulata, eaque completurus; Deus enim licèt sit in cœlo, tamen oculum, auremque suam admovet concordibus in terra orantibus.

Consensus duorum in quanam?

DE OMNI RE] Honesta, sive ea parva sit vel magna, sive facilis vel difficilis: intellige, dummodo illa fide, spe, humilitate, perseverantia petant, qua par est: & si illa res eis expediat: si enim eis non expediat, Deus non id quod petunt, sed quid melius & salubrius eis est daturus.

VBI ENIM SUNT DUO VEL TRES CONSENTIEN-
D TES IN NOMINE MEO, IBI SUM IN MEDIO EORUM] VERS. 20
In nomine meo, id est, propter me, mei respectu, mei intuitu, mei causâ, mei amore, nil nisi me & meam gloriam quærentes. Ita S. Chrysostomus, & Euthymius.

IBI SUM IN MEDIO EORUM) q. d. Ibi assisto, cooperor, & dirigo eorum desideria & vota, illaque adimpleo: sum ergo in medio eorum, sicut Spiritus sanctus est in medio Patris & Filii, quasi utriusque amor & nexus. Causam dat S. Hilarius: *Ipse enim*, inquit, *qui pax & charitas est, sedem atque habitationem in bonis atque pacificis voluntatibus collocabit*. Et Origenes dicens nos sæpe non exaudiri à Deo, quia inter nos sumus discordes; causam subdit: *Sicut enim in musicis, nisi fuerit harmonia & convenientia vocum, non delectat audientem: sic Ecclesia, nisi consensum habuerit, non delectatur Deus in ea, nec audit voces eorum*. Alludit Christus ad illud Eccles. 25. 1. *In tribus placitum est spiritui meo, quæ probata coram Deo & hominibus: concordia fratrum, & amor proximorum, & vir & mulier bene sibi consentientes*. Vide ibi dicta.

Ex

Hæc Conciliorum auctoritas fit. Ex hoc loco nonnulli à majori ad minus non malè probant Conciliorum auctoritatem. Est enim hæc sententia generalis, ac proportionaliter magis in iis, quàm in aliis locum habet. Si enim est Christus in medio duorum, ergo multò magis est in medio totius Ecclesiæ suo nomine congregatæ, quàm Concilium Prælatorum & Episcoporum repræsentat. Concilia enim propriè congregangantur in nomine Christi, id est auctoritate & virtute Christi, ut Christi nomen, fidem, & gloriam ubique augeant, propagent, illustrent: quare quod in nomine Christi petunt, ut in fide non errent, ut mores fidelium reforment, ut Spiritum sanctum habeant assistentem, id sanè impetrant. Hoc maximè verum est in Conciliis Oecumenicis, derivatur tamen idipsum quoque ad concilia provincialia, cùm legitimè fiunt, & à Pontifice approbantur.

Mysticè S. Hieronymus. *Possumus*, ait, *hoc spiritualiter intelligere, quòd ubi spiritus & anima, corpusque consenserint, & non intra se bellum habuerint voluntatum, de omni re, quam petierint, impetrent à Patre: nulli enim dubium est, quin bonarum rerum postulatio sit, ubi corpus vult habere ea, quæ spiritus.*

QUI IN CÆLIS EST] Glossa: Per hoc, inquit, Deum super omnia esse ostendit, & per hoc complere eum posse, quod petitur. Vel *in cælis est*, id est, in sanctis: quod valet ad probandum, quod fiet illis quidquid petierint, quod dignum fit, quia illum apud se habent, à quo petunt.

VERS. 21. Quoties dimittendum peccanti? TUNC ACCEDENS PETRUS AD EUM, DIXIT: DOMINE, QUOTIES PECCABIT IN ME FRATER MEUS, ET DIMITTAM EI USQUE SEPTIES?] Quærit hoc Petrus occasione ejus, quòd à Christo audivit vers. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum*, ut habet Matthæus; aut potiùs occasione ejus, quod Christum addidisse tunc exprimit Lucas c. 17. 4. dicens: *Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum, & si pœnitentiam egerit, dimitte illi. Et si septies in die peccaverit in te, & septies in die conversus fuerit ad te, dicens: Pœnitet me, dimitte illi*; ubi *septies* idem est, quod pluries & semper, q. d. Toties dimitte, quoties peccans dicit: *Pœnitet me*. Petrus ergo audiens τὸ *septies*, non satis intellexit, an τὸ *septies* definitè & præcisè, an indefinitè pro toties quoties accipiendum foret. Instat ergo & rogat Christum, ut τὸ *septies* explicet, dicatque quoties præcisè offensa fratri sit remittenda. Aut certè admirans hoc rogat, q. d. Itane Domine septies uno die peccanti, & septies pœnitenti, septies dimittam? Videtur enim toties peccans tam multiplici venia indignus, adeoque facilis hæc venia videtur novæ culpæ illecebra, eamque provocare; nimirum pectus Petri adhuc angustum, & in carne arctum & carneum, non capiebat immensam divinæ in Christo naturæ clementiæ abyssum. Unde illud dilatans, subiicit Christus.

VERS. 22. Luc. 17. 3. 4. DIXIT ILLI JESUS: NON DICO TIBI USQUE SEPTIES, SED USQUE SEPTUAGIES SEPTIES] Id est innumerabiliter, & innumerabilibus vicibus offensam fratri, qui peccavit, si pœniteat, dimitte. Hoc enim intellexi, cùm dixi, Lucæ c. 17. 4. *Septies, &c. dimitte illi*, scilicet per *septies* intellexi *septuagies septies*, id est semper, & innumeris vicibus. Cùm enim septenarius sit symbolum universitatis: septuagenarius verò numerus ita septenarium excedat, ut eum contineat decies (nam decies septem faciunt septuaginta) hinc significat multò ampliùs, & quasi infinitum & innumerabile. Ita S. Chrysost. & S. Augustin. serm. 15. de Verbis Domini secundùm Matthæum, quem audi: *Audeo dicere: Etsi septuagesies octies peccaverit, ignoscas: & si centies: & omnino quoties peccaverit, ignosce. Si enim Christus millia peccatorum invenit, & tamen omnia donavit, noli subducere misericordiam. Ait enim Apostolus: Donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam, sicut Deus in Christo donavit vobis.*

Mysteria numeri 77. Symbolicè S. Augustinus serm. 15. de Verbis Domini secundùm Matthæum, & S. Gregorius lib. 32. Moral. cap. 12. docent *undecim* esse symbolum peccati, quia hic numerus unitate transgreditur denarium decalogi, sive legis divinæ. Septenarius verò est symbolum totius; quia septem primis mundi diebus Deus creavit & ornavit totum hoc universum: rursum septem diebus assiduè volvitur totum & omne tempus: jam septies undecim faciunt 77. Ergo 77. omnia omnino peccata esse remittenda significat. Hic ergo numerus symbolum est plenæ & totalis remissionis peccatorum omnium, toties quoties peccatorem pœnitet. Alludit Christus, ait S. Hilarius, ad Lamech, qui homicidium suum confitens, ait: *Septuplum ultio dabitur de Cain, de Lamech verò septuagesies septies*. Genes. 4. 24. Vide ibi dicta: nempe sicut in 77. generationibus (Lamech enim habuisse 76. filios, qui omnes diluvio perierunt, docet Josephus) punitus est Lamech, ita Christus salvator noster, per quem omne peccatum abolitum est, in 77. generatione natus est: nam in genealogia Christi, quam texit Lucas c. 3. v. 23. à Deo & Adam usque ad Christum inclusivè numerantur 77. generationes. Ita S. August. ser. 15. de Verbis Domini secundùm Matthæum, & Julianus Pomerius lib. 3. contra Judæos post initium. Alludit Christus ad Lamech.

Moraliter disce hìc latitudinem cordis, & abyssum charitatis Christi, qua vult nos 77. id est innumeris vicibus; adeoque toties quoties fratri peccanti & pœnitenti ignoscere. Si enim nos homulos tantæ vult esse charitatis, & liberalitatis, quantam ejusdem in ipso abyssum contineri existimabimus? Appositè S. Augustinus ser. 15. jam citato: *Peccat semel, ignovi; peccat secundò & tertiò, ignovi; quartò, vapulet. Corripiamus verbis, & si opus est, & verberibus; sed delictum dimittamus, culpam de corde abiiciamus, ut si per charitatem imponatur disciplina, de corde lenitas non recedat*. Porrò longè major erit hic numerus, si cum Origene præcisè ipsos numeros urgeamus; non enim ait Christus *septuagesies & septies*, sed *septuagesies septies*, & Græcè clarius ἑβδομηκοντάκις ἑπτά, id est *septuagesies septem*, hoc est 490. vicibus: multiplica enim 70. per septem, fiunt 490. Toties ergo Christus vult pœnitenti offensam dimitti. Sic erit allusio ad 70. hebdomades Danielis: nam hæ faciunt annos 490. quot fluxerunt à decreto reædificandæ Jerusalem usque ad Christum, per quem fit plena peccatorum omnium remissio. Vide dicta Daniel. 9. 24.

IDEO ASSIMILATUM EST REGNUM CÆLORUM HOMINI REGI, QUI VOLUIT RATIONEM PONERE CUM SERVIS SUIS] q. d. Similiter agitur in cœlis, perinde ac si rex computum iniret cum suis servis sibi debitoribus. Comparatur enim tota parabola toti rei significatæ; non autem partes partibus: nam alioqui regnum non rectè comparatur regi, sed rex terræ Regi cœli. Vide dicta cap. 11. v. 16. & can. 28. VERS. 23.

Nota: Scopus & significatio parabolæ hujus patet ex post parabola vers. 35. ubi dicitur: *Sic & Pater vester cælestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris*. Huc enim refertur tota parabola: & quæ huc spectant applicanda sunt rei significatæ; cetera emblemata sunt pertinentia ad decorem & ornatum parabolæ; quæ proinde rei significatæ non conveniunt, nec eidem sunt applicanda juxta canonem 29. Emblemata ergo hìc sunt illa, quæ dicuntur vers. 25. de venditione uxoris & filiorum, & vers. 31. de conservis servum crudelem accusantibus. Rursum hic scopus innuitur per τὸ *ideò*, quod respicit præcedentem versum, eumque statuit quasi proparabolam, sive titulum parabolæ. Ejus ergo hæc est vis, q. d. Ut sciatis, quàm Deo gratum, & ab eo sancitum sit, ut fratri in nos peccanti toties condonemus, quoties ipsum peccati pœnitet, ideò subjungo parabolam, qua assimilo regnum cœlorum regi rationem ineunti cum servis suis.

ET CUM COEPISSET RATIONEM PONERE OBLATUS EST EI UNUS, QUI DEBEBAT EI DECEM MILLIA TALENTA] Talentum Atticum, teste Budæo lib. de Asse, valebat sexcentos aureos, sive coronatos. Unde centum talenta valent centies sexcentos aureos, id est, sexaginta millia aureorum: mille talenta valent sexcenta millia aureorum: denique decem millia talenta faciunt summam sexagies centum millium aureorum, id est, sex milliones aureorum, ait Jansenius, Maldonatus, & alii: quæ summa est ingens & immanis, ac plebeio & pauperi insolubilis. Longè, imò vigesies major erit summa, si sequamur supputationem & valorem talenti Hebraici: hoc enim continebat tria millia siclorum, id est, duodecim millia drachmarum auri, hoc est, duodecim millia aureorum, sive coronatorum Francicorum, uti ex Septuaginta evici. Exod. cap. 38. vers. 25. aureus enim Francicus est unius drachmæ, valetque 12. Julios Romanos, sive 12. Regales Hispanicos. Ergo decem millia talentorum auri sunt milliones aureorum Fran- VERS. 24. Talentum Atticum. Talentum Hebraicum. Aureus Francicus.

Francicorum (sive drachmarum) centum viginti. Christus enim non loquitur Græcis, sed Hebræis: Hebraico ergo utitur talento, non Græco. Cogita ergo Deum hic à peccatore, qui vel unum peccatum mortale commisit, plus exigere, quàm si à servo paupere vel mendico herus exigeret 120. milliones aureorum, quia unum peccatum mortale utpote contra Deum admissum, Deoque injurium, imò quantum in se est, Deum spolians sua divinitate; longè major est Dei injuria, quàm sit omnis injuria in omnes reges commissa; ac longè majus debitum, quàm sint omnia omnium hominum debita, quæ ab iis aliis hominibus debentur. Sicut enim Deus longè superat omnes, imò infinitos homines; sic injuria in Deum superat omnes injurias in homines admissas, paritque reatum & debitum pœnæ infinitum. Igitur hæc tanta debiti summa magis pertinet ad rem significatam putà ad peccatum mortale, quàm ad ipsam servi parabolam. Quis enim servus contrahat debitum 120. millionum, nisi vel ærarium regis furetur aut succendat, vel integrum regnum perdat, vel prodat. Porrò si unum peccatum mortale est debitum 120. millionum, quot millionum debitum erit illius, qui centum & mille, imò multa millia peccatorum mortalium commisit? Jam verò hoc aptè convenit cum *septuagies septies*, q. d. Si Deus vobis remittit tantam multitudinem & magnitudinem peccatorum, quæ longè superat decem millia talentorum; ergò multò magis nos, omnes proximorum contra nos offensas eis remittere debemus, quæ & pauciores sunt, & minoris longè momenti, præsertim quia Deus hac lege & conditione nobis nostras culpas maximas, & plurimas dimittit, ut & nos proximis parvas & paucas dimittamus. Matth. 6. 14. Ratio à priori est, quòd sicut Deus est summum bonum, ita peccatum, quod repugnat divinæ bonitati, est summum malum. Quare sicut Deus est bonum infinitum, ita quoque peccatum, immensum quoddam est malum. Crescit enim magnitudo offensionis ex magnitudine personæ offensæ: quò enim persona offensa dignior, eò injuria est gravior. Si ergo persona sit infinitæ dignitatis, peccatum quoque malitiam quodammodò infinitam habebit. Hinc fit, ut nulla pura creatura pro peccato mortifero ex æquo satisfacere possit, imò nec omnia Sanctorum opera, uel unum peccatum valeant compensare; ideoque ad satisfaciendum ex æquo pro peccato, necesse fuit Filium Dei incarnari, & pati, uti docent Patres. Denique rectè peccatum comparatur talento, quia instar talenti & ponderis plumbei hominem degravat, deprimitque in tartara. Vide dicta Zach. 5. 6.

[margin: Peccatum mortale est debitum infinitum. — Ratio à priori.]

VERS. 25. CUM AUTEM NON HABERET UNDE REDDERET, JUSSIT EUM DOMINUS EJUS VENUMDARI, ET UXOREM EJUS, ET FILIOS, ET OMNIA QUÆ HABEBAT, ET REDDI] Debitum juris & moris fuit apud nonnullas gentes, ut si debitor solvendo non esset, creditor eum venderet cum uxore & liberis, ut ex pretio debitum reciperet. Id apud Judæos in usu fuisse patet 4. Reg. 4. 1. ubi uxor Prophetæ cujusdam mortui ait Elisæo: *Ecce creditor venit, ut tollat filios meos ad serviendum sibi.*

Mysticè S. Hieronymus: Sicut uxor justi, inquit, dicitur sapientia, sic & uxor injusti & peccatoris appellatur stultitia, cujus filii sunt malæ cogitationes. Et Remigius: Uxor stulti, ait, est stultitia & carnis voluptas, seu cupiditas.

[margin: Uxor justi, sapientia: uxor peccatoris, stultitia.]

VERS. 26. PROCIDENS AUTEM (in genua, vel in faciem) SERVUS ILLE ROGABAT (legit Interpres παρεκάλει, uti & nunc nonnulli codices habent: plures tamen jam legunt προσεκύνει αὐτῷ, id est, *adorabat eum.* Sic & Syrus) EUM, DICENS: PATIENTIAM HABE IN ME, ET OMNIA REDDAM TIBI] Syrus: *Longanimis esto erga me, & omnia restituam tibi*; Arabicus: *Patiens esto, & ego dabo tibi, quod tuum est.* Servus hic, ut servitutem & venditionem sui suorumque evadat, aureos pollicetur montes: Omnia, ait, quæ tibi, ô here debeo, reddam tibi. Hoc erat ei impossibile: quomodo enim pauper servus, & ad inslitas redactus solvisset 120. milliones aureorum? Sed nimirum tempus extrahit, ut moram nactus, suis officiis, & amicorum precibus flectat animum regis, quem sciebat liberalem esse, & magnanimum, ad debi-

A tum ei condonandum. Nec eum refellit sententia. Unde sequitur.

MISERTUS AUTEM DOMINUS SERVI ILLIUS DIMISIT EUM, ET DEBITUM DIMISIT EI] Hæc dicuntur parabolicè, ut significetur quàm grata sit Deo humilitas, humilisque peccati confessio, & veniæ petitio. Illicò enim illam servus humilians se obtinuit. Rursum ut significetur quanta, & quàm immensa sit Dei misericordia & clementia, quæ statim immane hoc peccatorum debitum servo deprecanti dimisit, ut nos doceat, & stimulet ad minores offensas proximis in nos peccantibus condonandum. Hic enim est scopus parabolæ. Ratio à priori est, quòd Deus per essentiam sit bonus & benignus, adeòque sit ipsa increata & immensa bonitas & benignitas, cui proprium est omnibus benefacere, indulgere, parcere; sicut ignis proprium est calefacere: & solis illuminare. Unde Eccl. orat: *Deus, cujus proprium est misereri,* &c.

EGRESSUS AUTEM SERVUS ILLE INVENIT VNUM DE CONSERVIS SUIS, QUI DEBEBAT EI CENTUM DENARIOS, ET TENENS SUFFOCABAT VERS. 28.
B EUM, DICENS: REDDE QUOD DEBES] Denarius est Julius, vel Regalis Hispanicus, ita dictus, quia valebat decem asses, id est nummos minores, putà decem bajocos; hi enim faciunt Julium: centum ergo denarii faciunt decem aureos Romanos; horum enim quisque continet decem Julios; decies autem decem faciunt centum; quare decem aurei Romani faciunt, valentque centum denarios, id est Julios: sed quid sunt decem aurei ad decem millia talentorum, sive ad 120. milliones aureorum Francicorum, quos ipse suo debebat hero? Vide hic angustias & avaritiam pectoris humani, ad latitudinem & liberalitatem cordis divini; illud enim decem aureos sibi debitos rigidè & crudeliter reposcit: hoc verò 120. milliones ultrò condonat.

[margin: Denarius est Julius vel Regalis Hispanicus.]

ET PROCIDENS CONSERVUS EJUS ROGABAT EUM, DICENS: PATIENTIAM HABE IN ME, ET OMNIA REDDAM TIBI] Humiliat se servus coram conservo, iisdemq; verbis postulat ab eo sibi dimitti centum denarios, quibus ipse à Domino postularat, & impetrarat 120. millionum condonationem, ut hujus condonationis eum VERS. 29.
C submoneat, illiusque imitandæ tacitè admoneat. Sed frustrà tundit servile & crudele pectus conservi utpote à quo nec unius denarii vel terunci remissionem impetravit.

ILLE AUTEM NOLUIT, SED ABIIT, ET MISIT EUM IN CARCEREM, DONEC REDDERET DEBITUM] Jure suo servus hic amarè & rigidè utitur; ideo que abutitur, immemor misericordiæ & clementiæ sibi à Domino exhibitæ, ideoque ejusdem justitiæ rigorem & immisericordiam in se provocavit, & reipsa sustinuit. VERS. 30.

VIDENTES AUTEM CONSERVI EJUS QUÆ FIEBANT, CONTRISTATI SUNT VALDE, ET VENERUNT, ET NARRAVERUNT DOMINO SUO OMNIA, QUÆ FACTA FUERUNT] Hoc spectat ad emblema & ornatum parabolæ. Sic enim faciunt servi in domibus herorum & aulis principum, non verò convenit rei per parabolam significatæ: nec enim Sancti & Beati apud Deum deferunt, & accusant hominum crudelitatem & scelera, sed potiùs ea tegunt & excusant, pro eisque supplicant. VERS. 31.

D TUNC VOCAVIT ILLUM DOMINUS SUUS, ET AIT ILLI: SERVE NEQUAM, OMNE DEBITUM DIMISI TIBI, QUONIAM ROGASTI ME. VERS. 32.

NONNE ERGO OPORTUIT ET TE MISERERI CONSERVI TUI, SICUT ET EGO TUI MISERTUS SUM] Arab. *Secundùm misericordiam meam erga te?* q. d. Misericordia à me tibi exhibita debebat tibi esse stimulus, & mensura misericordiæ conservo tuo exhibendæ. Mensura, inquam, non æqualis, sed proportionalis, & mea longè interior, quia ego 120. milliones tibi remisi; tuum verò erat centum denarios remittere; sed hactenus æqualem exigo, ut sicut ego totum debitum tibi dimisi, sic tu totum (licèt longè minus) proximo dimitteres. VERS. 33.

ET IRATUS (summa & implacabili ira. Syrus, *excanduit*) DOMINUS EJUS TRADIDIT EUM TORTORIBUS, QUOADUSQUE REDDERET UNIVERSUM DEBITUM] Constat ex historiis, & ex jure civili apud Romanos Gentiles, quibus Judæi tempore Christi erant subiecti, solere debitores à creditoribus tradi tortoribus in carcerem trudendos, & verberibus flagellandos: nam primus Constantinus Imperator ex Christiana benignitate, à plum- VERS. 34.

plumbatarum flagellis debitores absolvit. Porrò tortores sunt dæmones, ait Remigius, qui animas peccatorum mille modis gravissimè torquent & cruciant in gehenna. *Quoadusque redderet*, id est, in æternum torquendum: numquam enim tantum debitum 120. millionum exsolvere poterit. Ita S. Chrysost. Theoph. Euthymius.

Quæritur hîc: An ergo tota culpa & pœna à Deo peccatori pœnitenti & supplici jam remissa, ob talem immisericordiam & ingratitudinem à Deo revocetur, ac peccatori rursum imputetur. Id enim videtur in hac parabola asseri.

Secundò. Dico primò: Parabola hæc vera est in foro humano, in eoque juridicè, uti parabolicè sonat, accipienda est, præsertim quia jure civili ob ingratitudinem donatarii rescindi potest à donatore donatio, & promissio jam facta. Tanti enim servi talis nequam, & ingrati superbia, & crudelitas apud homines æstimatur, ut omnes censeant eum mereri præcedentium etiam debitorum culpam & pœnam luere, non quasi illa jam condonata reviviscant, sed quod virtute contineatur in sequenti illa crudelitate, quæ adeò est impia, & hominibus exosa. Debebat enim servus ille, si non alia de causa, certè ob misericordiam sibi præstitam, etiam aliorum pauperum misereri, eisque debita condonare. Et sic videmus principes eos, qui offenderunt, quibusque pepercerunt, si posteà ingratè & arroganter contra illos se gerant; omnium etiam præcedentium delictorum pœnas ab eis deposcere: unde censentur eis quasi conditionatè condonasse dumtaxat, si videlicet se emendent, sintque grati, & modestè se gerant.

Deus irrevocabiliter peccata dimittit.

Dico secundò, id similiter non esse verum in foro divino, & in re per parabolam significata. Nec enim Deus peccatori, cui omnia peccata dimisit, si is posteà alteri homini offensam in se commissam condonare noluit, peccata dimissa revocat, rursumque imputat & imponit. Ratio est, quia Deus pro infinita sua clementia non conditionatè, sed omnino absolutè & irrevocabiliter pœnitenti peccata dimittit, juxta illud: *Sine pœnitentia sunt dona & vocatio Dei*. Rom. 11. v. 29. Quare licèt peccator, accepta jam venia & gratia, relabatur in eadem, vel alia scelera; ac nolit proximo injuriam condonare, itaque Deo sit ingratus: tamen hæc ingratitudinis circumstantia non adeò peccatum aggravat, ut propter eam omnia peccata jam remissa revocentur, & peccatori rursus à Deo imputentur: Deus enim, cùm sit summa bonitas & sanctitas, non potest peccatum abolitum revocare & restaurare. Sic enim esset peccati auctor & opifex. Adde hanc ingratitudinem non esse speciale peccatum, sed circumstantiam tantùm generalem, & indirectè dumtaxat à peccatore volitam: generalem, inquam, omnium omnino peccatorum, in omnibus enim & singulis est quædam erga Deum ingratitudo. Quare in foro Dei optimi & clementissimi hæc ingratitudo non ita aggravat peccatum, cui annectitur, sicut aggravat in foro terreno apud homines. Quamobrem in hoc non est ponenda parabolæ similitudo & comparatio, sed in eo, in quo Christus illam collocat, & parabolam applicat vers. 35. scilicet Deum iis, qui proximis suis offensas non remittunt, offensas in se etiam admissas jure talionis non remissurum: offensas, inquam, quas adhuc habent, vel aliunde contraxerunt, aut quas hoc ipso, quo fratri pœnitenti offensam nolunt condonare, sed in eum variè & atrociter sæviunt, contrahunt. Quocirca peccata semel à Deo dimissa, semper esse dimissa, nec ullo casu à Deo revocari docent Theologi cum D. Thoma 3. p. q. 88. art. 1. & 3.

Tertiò. Dico tertiò: Hæc vera sunt, sed non sufficiunt, nec exhauriunt fundum, vim & nervum hujus parabolæ; in ea enim expressè dicitur: *Et iratus Dominus tradidit eum tortoribus, donec redderet universum debitum*, scilicet decem millium talentorum jam dimissum vers. 24. & 27. ac subdit: *Sic & Pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris*, ut scilicet revocet omnia præterita vestra peccata jam remissa, sicut Dominus revocavit præteritum servi debitum jam remissum.

Modi quibus revocatur culpa.

Dicitur ergo debitum hoc & culpa jam remissa revocari, & redire per immisericordiam hanc, & ingratitudinem subsequentem: Primò, quia immisericordia hæc est peccatum mortale: nolle enim, remittere offensam proximo, est fovere odium, iram & vindictam contra proximum, quod liquet esse peccatum mortiferum; ac proinde per illud idem status peccati & reatus gehennæ redit, qui erat priùs: nolens enim remittere, fit reus iræ Dei & gehennæ, sicut erat antè ob alia scelera. Cùm enim quis damnatur, perinde est ob quod peccatum damnetur. Hoc autem peccatum est irremissibile, quia quamdiu quis non vult proximo remittere offensam, tamdiu Deus illi non remittet culpam propriam. Hoc ipso ergo, quo simile novum immisericordiæ peccatum committitur, per illud quodammodo præteritæ in Deum offensæ reviviscere & revocari videntur, quia reviviscit status peccati, & reatus gehennæ. *Primò.*

Secundò. Secundò, quia ingratitudo hæc valdè aggravat peccatum, adeòque mortaliter, si credimus D. Scoto in 4. dist. 22. art. 3. qui proinde illam pœnitenti in confessione necessariò esse exprimendam asseverat. Alii tamen mitiùs censent ingratitudinis circumstantiam tantùm venialiter aggravare peccatum, cui annexa est: nec enim ingratitudo hæc tanta est, quantum est ipsum beneficium, aut quantum est peccatum, cui conjungitur. Hæc enim ingratitudo cuilibet peccato annexa est: crescit tamen ejus malitia & culpa proportionaliter, ut quo majus fuit beneficium, aut peccatum illi remissum, eo major fit sequens ingratitudo, sed intra suos limites jam dictos; ingratitudo ergo acceptæ remissionis præterita peccata quodammodo revocat, hoc ipso, quo sequens peccatum aggravat. Porrò Theologi docent illam maximè cerni & æstimari in quatuor peccatorum speciebus, scilicet in odio, apostasia, obstinatione, & impœnitentia: hæc quatuor enim directè repugnant principio remissionis peccatorum, scilicet fidei, aut charitati, aut pœnitentiæ.

Ingratitudo maximè in quatuor peccatis.

Fratres odit, apostata fit, spernitq; fateri,
Pœnituisse piget, pristina culpa redit.

Ita D. Thomas 3. p. q. 88. art. 1. & 3.

Tertiò. Tertiò, licèt hæc ingratitudo in se subinde non sit mortale peccatum, tamen sæpè mortalium peccatorum est causa. Deus enim ob hanc ingratitudinem majora gratiæ auxilia peccatori subtrahit, ac permittit hominem graviùs à carne & dæmone tentari: unde fit, ut in peccata mortalia plura & gravia prolabatur, per quæ redit illa prior culparum & pœnarum multitudo, per decem milia talenta significata. Hæc enim in illis virtute quasi continetur. Tantumdem enim ab illo repetet Deus: quantum erat priùs debitum, perinde ac si illud numquam ei remissum fuisset: ipse enim hac remissione ingratum & indignum se præbuit, dignumque effecit, qui in pristina debita, licèt per alia scelera, relaberetur, ut in eo impleatur illud: *Judicium sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam*. Jacobi 2. v. 13. Ita Franc. Suarez, & alii cum D. Thoma 3. p. q. 88. art. 1. & 3. fusè hac de re agit Ecclesiast. cap. 28. v. 1. & seq. ubi multis probat, offensas in proximum esse condonandas, sicut Deus nostras nobis condonat. Vide ibi dicta.

VERS. 35. SIC ET PATER MEUS CÆLESTIS FACIET VOBIS, SI NON REMISERITIS UNUSQUISQUE FRATRI SUO DE CORDIBUS VESTRIS] Scilicet offensas & peccata. Syrus, *errata ejus*. *Sic*, nimirum sicut herus ille, qui à servo non tantùm debita crudelitatem ejus sequentia, sed & antecedentia jam dimissa repoposcit, uti jam ostendi. *De cordibus vestris*, q. d. Ex imo cordis fundo, multi enim ore dimittunt, sed non corde: felle ergo rancoris ex imo cordis ejecto, jubet substitui Christus mel amoris. Igitur hæc parabola docet quàm grave sit, Deoque invisum, servare iram, rancorem, & vindictam in animo adversus proximum, qui nos offendit; ac vice versa, quàm pium Deoque gratum sit, illa deponere, ac in amorem convertere, uti Deus peccatorem pœnitentem in gratiam, & charitatis suæ viscera recipit, omniumque præteritorum delictorum; perinde ac si numquam commissa essent, obliviscitur. Porrò id non semel sed septuagies septies, id est semper, & toties quoties proximum offensæ pœnitet, faciendum est. Ad hoc enim probandum, Christus induxit parabolam decem millium talentorum, id est, debiti plurimi & maximi. Imitemur ergo nos, qui sumus homu-

homuli & homunciones, Deum, qui quotidianas nostras contra eum offensas, illasque graves & plurimas, quotidie, adeoque quoties nos poenitet, ex animo condonat, ideoq; quotidie, imo sæpè per diem jubet nos orare: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*. Vide dicta c. 6. vers. 12. & 14.

CAPUT DECIMUMNONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primò Pharisæi quærunt à Christo an liceat quacumque ex causa dimittere uxorem? Respondet Christus negativè, ac revocat libellum repudii permissum à Mose, atque matrimonium ad primam sui institutionem & insolubilitatem reducit. Secundò vers. 11. commendat cælibatum, eumque præfert matrimonio. Tertiò vers. 13. parvulis applaudit & benedicit, promittitque regnum cælorum. Quartò vers. 15. cuidam inquirenti viam in cælum, assignat observationem mandatorum, eidemque perfectiora postulanti suggerit, ut suas opes det pauperibus. Ille hoc audiens abjit tristis: unde edicit Christus ægrè divites salvari. Denique vers. 27. Christus Apostolis pauperibus se pauperem sequentibus promittit thronos duodecim ad judicandum duodecim tribus Israel: cæteris verò sua, & suos amore Christi relinquentibus, promittit centuplum & vitam æternam.

1. ET factum est, cùm consummasset Iesus sermones istos, migravit à Galilæa, & venit in fi-
nes Iudææ trans Iordanem, 2. & secutæ sunt eum turbæ multæ, & curavit eos ibi. 3.
Et accesserunt ad eum Pharisæi, tentantes eum, & dicentes: Si licet homini dimittere uxorem
suam, quacumque ex causa? 4. Qui respondens, ait eis: Non legistis, quia qui fecit hominem ab
initio, masculum & feminam fecit eos? & dixit: 5. Propter hoc dimittet homo patrem & matrem,
& adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. 6. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod
ergo Deus conjunxit, homo non separet. 7. Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandavit dare libellum
repudii, & dimittere? 8. Ait illis: Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimit-
tere uxores vestras: ab initio autem non fuit sic. 9. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit
uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: & qui dimissam duxerit, mœ-
chatur. 10. Dicunt ei discipuli ejus: Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere,
11. Qui dixit illis: Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. 12. Sunt enim eunu-
chi, qui de matris utero sic nati sunt: & sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus: & sunt eunuchi,
qui se ipsos castraverunt propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat. 13. Tunc oblati
sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret, & oraret. Discipuli autem increpabant eos. 14. Ie-
sus verò ait eis: Sinite parvulos, & nolite eos prohibere ad me venire; talium est enim regnum cæ-
lorum. 15. Et cùm imposuisset eis manus, abjit inde. 16. Et ecce unus accedens, ait illi: Magister bo-
ne, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam? 17. Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono?
Unus est bonus Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata. 18. Dicit illi: Quæ? Iesus au-
tem dixit: Non homicidium facies: Non adulterabis: Non facies furtum: Non falsum testimonium
dices: 19. Honora patrem tuum, & matrem tuam: & diliges proximum tuum sicut teipsum. 20. Di-
cit illi adolescens: Omnia hæc custodivi à juventute mea, quid adhuc mihi deest? 21. Ait illi Iesus:
Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo: &
veni, sequere me. 22. Cùm audisset autem adolescens verbum, abiit tristis: erat enim habens
multas possessiones. 23. Iesus autem dixit discipulis suis: Amen dico vobis, quia dives difficile intra-
bit in regnum cælorum. 24. Et iterum dico vobis: Facilius est camelum per foramen acus transire,
quàm divitem intrare in regnum cælorum. 25. Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicen-
tes: Quis ergo poterit salvus esse? 26. Aspiciens autem Iesus dixit illis: Apud homines hoc impossibi-
le est: apud Deum autem omnia possibilia sunt: 27. Tunc respondens Petrus, dixit ei! Ecce nos re-
liquimus omnia & secuti sumus te: quid ergo erit nobis? 28. Iesus autem dixit illis, Amen dico vobis,
quod vos, qui secuti estis me, in regeneratione; cùm sederit Filius hominis in sede majestatis suæ,
sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. 29. Et omnis qui reliquerit do-
mum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter no-
men meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. 30. Multi autem erunt primi novissi-
mi, & novissimi primi.

VERS. 1. Mat. 10. 1. ET FACTUM EST, CUM CONSUMMASSET JESUS SERMONES ISTOS, MIGRAVIT A GALILÆA, ET VENIT IN FINES JUDÆÆ TRANS JORDANEM] Eadem est hæc historia cum ea, quam narrat Marcus cap. 10. 1. & Lucas cap. 9. vers. 51. & ut videtur cum ea, quam narrat Joannes cap. 7. vers. 1. Ita Jansenius, Franc. Lucas & alii, licèt de illa Joannis neget Maldonatus, cujus argumenta ex ipsa contextus explicatione solventur. Ex Joanne liquet, hæc contigisse sub festum Scenopegiæ sive Tabernaculorum, quod celebrabatur in Septembri; ad illud enim tendebat Christus, ut sensim pararet se ad mortem; sequenti enim Martio Hierosolymæ, fuit crucifixus. Vide Chronotaxin num. 38. Addit Lucas Christum per Samariam iter fecisse: unde sequitur, Christum ex Samaria, relicta via Arcta ducente Hierosolymam, & in fines Judææ ab Aquilone, profectum Jordanem versus, eoque trajecto, petivisse per Peræam fines Judææ ab ortu, ubi cùm hæsisset minimùm, turba populi sanata ac dimissa, profectum Hierosolymam ad mediam jam Scenopegiam, quod habet Joannes c. 7. v. 14. Ita Franc. Lucas. Hinc intelliges quid sit τὸ *trans Jordanem*.

TRANS JORDANEM] Tam Judæa, quàm Galilæa non trans sed citra Jordanem erat, sed dicta est *trans Jordanem* à primo ejus trajectu, quo Israelitæ profecti ex Ægypto transierunt Jordanem, veneruntque in Judæam & Galilæam, vel certè trans, id est, cis Jordanem. Vide dicta cap. 4. 15. ita Maldon. aut potiùs, quia Christus relicta recta Hierosolymæ via perrexit ad Jordanem, eumque trajecit

cit & venit in Peræam sive transamnanam regionem uti jam dixi τὸ enim *trans Jordanem*, referendum est ad τὸ *venit*, non autem ad *fines Judææ*, ut patet ex Marco. Christus enim circa fines Judææ trajecit Jordanem, ut longius abesset ab oculis & auribus Pharisæorum, cùm turbas doceret & sanaret. Peræa enim erat trans Jordanem, unde à Guilielmo Tyrio, Adrichomio & aliis passim Peræa vocatur regio trans Jordanem, vel regio transamnana.

Et secutæ sunt eum turbæ multæ, et curavit eos ibi] *Secutæ sunt*, non tam ex Galilæa, ibi volunt enim iter suum latere, ut ait Marcus & Joannes, quàm ex aliis regionibus, quas pertransibat, vel quæ vicinæ erant; secutæ sunt autem excitæ fama Christi, ut eum prædicantem audirent, & ab eo à morbis suis sanarentur. *Ibi*, scilicet in finibus Judææ, ibique eos domum remisit: noluit enim cum tanta populi turba Hierosolymam ingredi, ne Pharisæorum animos jam sibi necem machinantes, magis irritaret, neve ejus occasionem daret, accusandi se de commotione & seditione populi excitata: hoc enim illi coram Pilato objecerunt.

VERS. 3. & Mar. 10. 2. Et accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, et dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa?] Nam aliqua gravi de causa id licere non dubitabant ex Deuter. 24. 1. Ita Origenes, S. Hieron. & Beda. *Quæstio de uxoris dimissione.*

Accesserunt, non tunc cùm Jesus ex finibus Judææ perrexit Hierosolymam ad celebrandum festum Tabernaculorum, ut ait Joannes cap. 7. 1. sed cùm celebrato ibi festo, rediit ad fines Judææ, & Jordanem rursum trajecit, ubi patet Joan. 10. v. 40. Matthæus enim silet tam abitum Christi in Jerusalem, quàm inde reditum. Porrò Joannes sic habet: *Et abiit iterùm trans Jordanem in eum locum, ubi erat Joannes baptizans primùm*, scilicet in Ænnon juxta Salim. Joan. 3. v. 23. ut nimirum ex hoc loco refricaret turbis memoriam testimonii, quod Joannes ibidem Christo prohibuerat, scilicet ipsum esse Messiam, verumque Dei filium. Videtur hæc quæstio de dimissione uxoris tempore Christi, uti & jam, valde fuisse controversa, ac cornuta, & captiosa, ideoque eam Christo proposuerunt Pharisæi, ut eum tentarent, caperent, & carperent. Si enim Christus, diceret, non licere uxorem dimittere, in multorum divitum & carnalium, qui contrarium faciebant, invidiam incurrebat: si verò diceret id licere, suggilassent doctrinam ejus, velut imperfectam & carnalem: ejus, inquam, qui perfectionis & spiritus volebat esse magister, quasi doctor, è cœlo missus. Sic etiamnum Æthiopes sive Abyssini crebrò dimittunt uxores, aliasque ducunt, imò eas habent subinde annuas vel menstruas dumtaxat. Vide Damianum Goes in Æthiop.

VERS. 4. Mar. 10. 6. Qui respondens ait eis: Non legistis, quia qui fecit hominem, ab initio masculum et feminam fecit eos] Nonnulli ex hoc loco putant Adamum à Deo creatum esse hermaphroditum, ac utrumque habuisse sexum, ut simul esset masculus & femina; sed apage has nugas. Sensus ergo est, q. d. Cùm S. Scriptura Genes. 1. 27. in aliis animalibus non dicat Deum fecisse masculum & feminam, sed in solo homine, hoc ipso significat coniugium solius hominis à Deo esse institutum, idque inter unum masculum tantùm & unam feminam, puta inter Adamum & Evam, ut ille hanc dimittere, & aliam ducere posset. Ita S. Chrysostomus, Hieronymus, Theophylactus, Euthymius. Rursum ex eo, quòd ex uno Adamo facti sunt duo, scilicet Adam & Eva, atque ex eo quòd Eva ex Adamo sit formata, ostenditur eadem monogamia, scilicet uxorem non debere separari à viro, cùm ejus sit quasi pars & membrum: quia ut ait Plato Dial. de amore: ex viro uno & muliere una, quasi ex duabus imperfectis partibus unus perfectus fit homo. Ita S. Augustinus lib. 14. de Civit. c. 22. Sicut ergo membrum, v. g. caput, non potest separari ab homine origine & formatione, matrimonium unius viri & unius feminæ debere esse perpetuum & insolubile, ita ut solvi nequeat nisi per mortem, sicut in homine anima vel caput à corpore solvi nequit nisi per mortem. Unde explicans subdit: *Propter hoc dimittat homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ.* Addit Plato, & ex eo S. Basilius lib. de Virgin. post initium, hac de causa virum adeò appetere mulierem, tamquam partem à se præcisam, ut sicut magnes ad se trahit ferrum sic femina attrahat virum. *Quidam ex hoc loco male putant Adamum fuisse hermaphroditum.*

Et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ. Et erunt duo in carne una] *Et dixit*, scilicet Deus, per os Adæ, quasi prophetæ, instituens matrimonium in Adamo & Eva, ejusque stabilitatem sanciens. Genes. 2. 24. Vide ibi dicta: *Propter hoc*, quòd scilicet mulier formata ex viro, putà Eva ex Adamo, sit caro de carne ejus, & os de ossibus ejus, uti in Genesi præcessit, *dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit*, Græcè προσκολληθήσεται id ist, *agglutinabitur*, id est, intimè indivulsè adhærebit uxori suæ, quasi arctissimo matrimonii glutino cum ea copulatus, ut relicta societate & sæpè domo patris & matris, cohabitet uxori suæ. Quare impertinens, imò ineptus est sensus Hugonis, qui sic explicat, q. d. *dimitte homo patrem & matrem*, id est, excepto patre & matre, cum reliquis omnibus poterit quis matrimonium inire. Talis quoque est aliorum, qui sic exponunt, q. d. Plus diliget homo uxorem, quàm patrem & matrem, uti dicitur 3. Esdræ 4. v. 25. Hoc enim licèt subinde verum sit huic, tamen loco non convenit. VERS. 5. Marc. 10. 7. 8.

Et erunt duo in carne una] Græcè εἰς σάρκα μίαν id est, *in unam carnem*, ut scilicet sint una caro, ut explicat Christus vers. sequenti: vulgò per corporum commixtionem hoc fieri censent: puriùs & simpliciori Hebraismo vir & uxor sunt *una caro*, ut vertit Syrus, id est, sunt unus homo, & una persona civilis: caro enim per synecdochen notat totum hominem, q. d. Sicut ergo pars corporis, v. g. cor, vel venter non debet separari à corpore, ita nec vir ab uxore. Hinc moraliter sequitur, quòd vir & uxor se mutuò amare debeant, sicut cor & anima amat suum corpus, & corpus suum cor & animam. Ephes. 5. v. 28. Rursum hinc sequitur una & communis utriusque corporis potestas, quòd scilicet vir habeat jus in corpus uxoris quasi suum, & vice versa, uti docet Apostolus 1. Corinth. 7. 4. Plura de hoc loco dixi Genes. 2. 24. Symbolicè & metonymicè S. Hieronymus, Beda & S. Thomas: vir & uxor, inquiunt, sunt una caro, quia generant eumdem filium, qui una utriusque parentis communis est caro. *Coniunget duo in unam carnem.*

Itaque jam non sunt duo, sed una caro (id est, unus homo, una persona civilis, uti jam dixi) quod ergo Deus conjunxit homo non separet] Pro *conjunxit*, Græcè est συνέζευξε, id est, coniugavit, sive in unum jugum conjunxit: unde σύζυγες dicuntur conjuges, quia sicut duo equi ad jugum jugum copulantur in curru, ut eum protrahant, sic duo conjuges copulantur ad idem jugum matrimonii, ut illud sustineant, ex eoque proles procreent & educent. Duplex est hic ratio, qua Christus probat viro non licere dimittere uxorem. Prior, q. d. Dimissio uxoris, & abea viri divortium est contra naturam, sicut contra naturam est, ut una caro, & unus homo dividatur in duos; ergo id fieri non debet. Posterior, Divortium hoc est contra Dei institutionem; ergo si fiat, impiè fit: distrahitur enim id, quod Deus conjunxit? quis audeat temerare, quod Deus sanxit? quis audeat dividere quod Deus sociavit & conjunxit? Quis audeat opus Dei creatoris, putà unum hominem discerpere, aut carne & membro suo truncare & mutilare? Perperam ergo Erasmus in 1. Corinth. 7. Hoc, inquit, Deus coniunxit quod rectè coniungitur: hoc Deus dirimit, quod rectè dirimitur: quasi possint separari conjugia malè & inconsultè inita suasore non Deo, sed diabolo. Christus enim loquitur de natura, ac naturali & primaria matrimonii institutione, secundùm quam matrimonium semel initium quomodocumque, vel cujuscumque suasu initum, est indissolubile. Hoc enim exigit natura, ut proles alia post aliam continuò ex matrimonio subnascens, commodè ab utroque parente educari possit: quæ educatio in homine difficilis est, & lenta duratque ad annum ætatis vigesimum & ultra: secus est in bestiis, quæ statim intra paucos menses, imò hebdomadas planè adolescunt & perficiuntur, ut educatione patris & matris ampliùs non indigeant: quare tunc solvitur eorum coniugium. Ratio ergo à priori, cur matrimonii insolubilitas sit juris naturæ: & cur contra naturam sit fornicatio, pollutio, divortium & polygamia, est hæc, quòd Deus, qui est Dominus naturæ ac matrimonii & corporum nostrorum, ita primitiùs in Genesi & primo mundi rerumque omnium productione instituit, limi- *VERS. 6. Marc. 10. v. 8. 9.* *Quod Deus coniunxit homo non separet.* *Matrimonium insolubile.* *Ratio à priori.*

limitavit & sanxit, ac nobis ad copulam tantùm conjugalem & usum corporum dedit; & si aliter iis utamur, contra voluntatem Dei, qui est summus Dominus, & contra jus ab eo datum, iis abutamur. Id ita esse liquet ex eo, quòd olim in lege naturæ & Mosaica, Deo in jure hoc primitùs à se sancito, dispensante, & novum jus dante licita fuerit polygamia, & libellus repudij. Sic Osee cap 1. jussu Dei uxorem duxit fornicariam. Sic & nunc Deus posset dare alicui uxorem tantùm ad unum vel alterum actum copulæ; ac consequenter facere, ut actus qui aliàs esset fornicatio jam non sit fornicatio, sed usus conjugii. Vide dicta Osee 1. Porrò finis & causa, cur Deus primitùs sanxerit tantam matrimonii insolubilitatem. Prima fuit, ut esset major unio, & amor conjugum inter se. Secunda, quia natura in homine ordinariè hoc quasi exigit, ut proles commodè ab utroque parente possint educari. Hæc enim educatio in homine est ardua, & longa, cùm interim aliæ, & aliæ proles subnascantur, quæ similiter ab B utroque educandæ sunt. Tertia causa fuit allegorica, ut scilicet matrimonium insolubile esset typus, & figura insolubilis conjugii, unionis Verbi divini cum carne nostra, & per eam cum Ecclesia, uti docet Apostolus Ephes. 5. 32. *Sacramentum hoc magnum est*, inquit, *ego autem dico in Christo & Ecclesia.* Vide ibi dicta.

VERS. 7. Supra 5. v. 31. Mar. 10. 4. DICUNT ILLI: QUID ERGO MOYSES MANDAVIT DARE LIBELLUM REPUDII, ET DIMITTERE?] Pharisæi *dicunt* & obiiciunt *illi*, scilicet Christo: *Quid ergo Moyses mandavit*, ut fortior sit objectio dicunt, *mandavit*; cùm tamen, ut rectè invertit Christus vers. sequenti, Moyses hunc libellum repudii tantùm permiserit. Erat tamen hic aliquod mandatum non absolutum, sed conditionatum. Mandarat enim Moyses, ut si Judæi vellent dimittere uxores, id non facerent nisi dato libello repudij. De hoc libello, quis & qualis fuerit, ac quibus casibus & ceremoniis fuerit licitus, quisque ejus fuerit finis & effectus, fusè dixi Deuteron. 24. 1. & sequent. Supple hic ex Marco cap. 10. vers. 2. C Christum Pharisæis rogantibus, an liceret uxorem dimittere, primò respondisse & dixisse: *Quid vobis hac de re præcepit Moyses? Qui dixerunt: Moyses permisit libellum repudij scribere & dimittere.* Mox Christus, ut ait hìc Matthæus vers. 14. primam matrimonii institutionem & insolubilitatem à Deo institutam explicuit, Replicarunt Pharisæi: *Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii & dimittere?* respondit Jesus, Moysen id permisisse ob duritiem cordis eorum; ab initio autem non fuisse sic. Sic præponendo verba, quæ habet Marcus, ac subtexendo verba, quæ habet Matthæus eumdem cum Marco concilia.

VERS. 8. Mar. 10. 5. AIT ILLIS: QUONIAM MOYSES AD DURITIEM CORDIS VESTRI PERMISIT (ecce hìc invertit τὸ *mandavit* in *permisit*) VOBIS DIMITTERE UXORES VESTRAS? AB INITIO AUTEM NON FUIT SIC] q. d. Moyses permisit dimittere uxores vobis exosas, ne eas occideretis, si eas non possetis dimittere: hæc enim fuit duritia & carnalitas cordis vestri, ut malletis illas necare, quàm carere voluptate novi & exoptati coniugii.

AB INITIO AUTEM NON FUIT SIC] Quia Deus ab initio mundi inter Adamum & Evam instituit sanxitque inviolabile, & insolubile coniugium. Ab initio ergo naturæ rectè à Deo institutæ sic fuit: vitiata verò hominis natura per peccatum, hanc Dei institutionem mutavit, & corrupit, ac libellum repudii, & polygamiam induxit.

VERS. 9. Suprà 5. 32. Luc. 16. 18. Mar. 10. 11. DICO AUTEM VOBIS, QUOD QUICUMQUE DIMISERIT UXOREM SUAM, NISI OB FORNICATIONEM, ET ALIAM DUXERIT, MOECHATUR; ET QUI DIMISSAM DUXERIT, MOECHATUR] *Dico*: bis hoc dixit Christus: Primò, publicè hoc loco Judæis, & Pharisæis? unde hìc novam hanc legem promulgavit, per quam sustulit libellum repudii, ac matrimonium ad primævam suam institutionem, & insolubilitatem revocavit. Secundò, paulò post privatim idipsum dixit & repetiit coram discipulis. Marci cap. 10. 10.

DICO] Ergo, id est, edico, & quasi novus novæ legis legislator, veterisque reformator sancio, ac matrimonium ad originalem suam rectitudinem & firmitatem A reduco, statuoque, ut qui uxorem suam dimiserit, & aliam duxerit, habeatur, & reipsa sit adulter.

NISI OB FORNICATIONEM] Id est nisi ob adulterium: quæ enim in solutis est fornicatio, in conjugatis est adulterium, quod solvit matrimonium, quod thorum, non quoad vinculum. Adulter enim non servat fidem, quam dedit conjugi: unde à conjuge potest dimitti, juxta illud: *Adulterium solvit conjugiũ quoad thorum, non quoad vinculum.*

Frangenti fidem fides frangatur eidem.

Ex hac exceptione Græci, teste Guidone Carmelita tract. de Hæresibus, ac moderni hæretici colligunt & concludunt: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur.* *Objectio.* Ergo à contrario, qui dimiserit uxorem suam ob fornicationem, & aliam duxerit, non mœchatur, Unde censent ipsi per adulterium solvi matrimonium, non tantùm quoad thorum, sed etiam quoad vinculum; ita ut aliam uxorem ducere, & aliud matrimonium contrahere liceat. Ita Lutherus, Calvinus, Erasmus ac passim Lutherani, Calvinistæ, Anabaptistæ, atque à Catholicis Catharinus, & Cajetanus; itaque in praxi faciunt hæretici & Græci. Verùm hic est error damnatus à continua traditione Ecclesiæ, & à S. Paulo Roman. 7. 1. & 1. Corinth. 7. vers. 10. & 11. ac disertè à Concil. Trident. sess. 24. can. 6. & 7. *Responsio Riberæ.* Ad argumentum ergo à contrario petitum, respondet Paulus Burgensis hic additione 2. ad Lyranum (quem sequitur noster Ribera in Malachiæ cap. 2. num. 36.) admittendo sequelam; sed addit Christum loqui dumtaxat de lege veteri, in qua ob fornicationem licitum erat dare libellum repudij, per quem matrimonium solvebatur, ut liceret aliam uxorem ducere: sed huic responsioni obstat, quòd Christus hic æquè ac Matthæi 5. disertè sua dicta, id est, legem Evangelicam opponit Moysi & legi veteri; imò libellum repudij; quem Moyses præmiserat, aufert v. 8, & 9. *Moyses*, inquit, *ad duritiem cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras*, &c. *Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur.* Ecce hic clarè Christus Moysis permissioni in libello repudii opponit suum dictum, suamque sanctionem, qua libellum hunc revocat, illoque utentem, damnat adulterij.

Resp. vera Primò. Dico ergo; meliùs S. Augustinus lib. 1. de Adult. conjug. cap. 9. τὸ *nisi* accepit negativè, ut τὸ *nisi ob fornicationem* idem sit, quòd extra causam fornicationis. Favent Græca & Syrus, quæ habent: *Non adulteram*; quasi Christus tantùm velit affirmare, uxorem fidam & castam non posse dimmitti, de infida verò, id est, incesta & adultera, nil velit dicere ad vitandam invidiam Pharisæorum, & populi, cui illo tempore licita & usitata erant adulterorum repudia, & novæ cum aliis nuptiæ.

Secundò, τὸ *nisi* accipi potest propriè & exceptivè, sed tunc non ad id, quod sequitur *& aliam duxerit*. *Secundò.* sed tantùm ad id, quod præcessit: *quicumque dimiserit uxorem suam*, referendum est ut ab illo dumtaxat excipiat casum fornicationis, q. d. Quicumque dimiserit uxorem, quod non licet, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit hic mœchatur. Favet Æthiopic. qui D vertit: *Quicumque aliam ob causam, quam ob fornicationem dimiserit uxorem, & aliam duxerit, mœchus est.* Et Persicus: *Omnis, qui dimittit uxorem suam, & non propter adulterium, & aliam ducit, mœchus est.*

Tertiò, planissimè & aptissime cum Theophylacto *Tertiò. Optime.* & S. Augustino lib. contra Adimantum cap 3. hanc exceptionem ad utrumque referas, tam ad id, quod sequitur, quàm ad id, quod præcessit, q. d. Quicumque dimiserit uxorem nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: mœchatur, inquam, tum dimittendo uxorem, tum aliam ducendo, hoc est, bis mœchatur: Christus enim utrumque respondet; quia utrumque quæsierant Pharisæi, & utrumque est verum. Nam etiamsi vir solùm dimittat uxorem castam, & innoxiam, nec aliam ducat, mœchatur, tum quia violat jus matrimonij & uxoris suæ, quod est quoddam mœchari: mœchia enim significat vitium directè repugnans matrimonio, quale est dimissio uxoris insontis: tum quia *mœchatur*, id est, facit eam mœchari uti explicat Christus Matthæi cap. 5. 33. Verba enim Hæbrea conjungationis *Cal* sæpè per *Hiphil*, id est, activa simpliciter per

per duplicem actionem exponenda sunt, uti norunt Hebraicè periti. Unde tantùm à contrario sic inferas: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur*. Ergo qui dimittit uxorem ob fornicationem, & aliam ducit, non mœchatur quidem dimittendo fornicariam, mœchatur tamen aliam ducendo. Simile est, si dicas: Qui jejunium violat sine dispensatione, & se inebriat, hic peccat. Ergo qui non jejunat cum dispensatione non peccat, sed inebriando se peccat. Similis phrasis est Matthæi 5. vers. 19. ut ibi dixi.

Prob. Primò. Dico Secundò: Christus concedit hìc viro divortium, quoad thorum ob fornicationem uxoris, non autem matrimonii solutionem, ita ut ei liceat aliam ducere; patet id Primò, quia Marcus & Lucas generalem omnino habent sententiam (illaque vera esse debet) & hanc exceptionem omittunt: sic enim habet Lucas cap. 16. 18. *Omnis, qui dimittit uxorem suam & aliam duxerit, adulterium committit super eam*: facit enim ei gravem injuriam, quia fidem ei datam violat.

Dices, cur ergo hanc exceptionem addit Matthæus? Respond. quia Pharisæi duas quæstiones tacitè proposuerant Christo: Prima erat, an quacumque ex causa liceret uxorem dimittere? Secunda, an dimissa uxore per libellum repudii, solutum esset matrimonium, & posset aliud iniri? ideo enim dimittebant suam, ut ducerent aliam. Christus ergo utrique quæstioni respondit, idque, ut videtur, duabus propositionibus. Prima: Quicumque dimiserit uxorem nisi ob fornicationem, mœchatur. Secunda: Quicumque aliam duxerit, mœchatur: sustulit enim cum libello repudii etiam polygamiam, sive pluralitatem uxorum olim licitam. Itaque hìc repetendum est *τὸ quicumque*, hoc modo: quicumque dimiserit uxorem nisi ob fornicationem, & quicumque aliam duxerit, mœchatur: Matthæus ergo hìc, ut & alibi, brevitati studens subintelligit *τὸ quicumque*, & utramque Christi responsionem in unam sententiam conflat; voluit enim utramque pressè & concisè una propositione complecti; unde hìc verum est illud: *Dum brevis esse laboro, obscurus fio*. Simile ostendi cap. 9. vers. 18. *Secundò.* Probatur idipsum Secundò ex præcedentibus, ubi Christus absolutè ex natura & prima institutione matrimonii, quam non tollit fornicatio, probavit matrimonium planè esse insolubile. *Tertiò.* Tertiò, quia in sequenti casu hæc exceptio intelligi nequit, ut dicatur: *Et qui dimissam nisi ob fornicationem duxerit, mœchatur*. Sic enim melioris conditionis esset dimissa ob fornicationem, utpotè libera & potens aliud matrimonium inire, quàm dimissa citra culpam suam; cùm hæc non possit alium maritum ducere. *Quartò.* Quartò, quia ita explicat Paulus 1. Corinth. 7. vers. 10. & 11. ac Patres passim. S. Hieronymus, Chrysostomus, Beda hìc, S. Augustinus libris duobus de Adulterinis conjugiis, quos hac de causa scripsit, Innocentius I. epist. ad Exuper. Conc. Milevitan. can. 17. Forojuliense can. 10. Nannetense can. 10. Florentin. in instruct. Armen. & Trident. sess. 14. can. 6. Imò Origenes hìc tract. 7. acriter perstringit nonnullos sui ævi Episcopos, tamquam indoctos, quòd cum Tertulliano libr. 4. contra Marc. & Ambrosiastro in 1. Corinth. concedebant uxoribus secundas nuptias ob virorum adulteria, dicentes conjugi insonti licere conjugem sontem & adulteratam dimittere, ac alteri copulari. Idem habetur in Concilio Elibertino, 31. quæst. 1. cap. *Si qua mulier*, & in Conc. Aurelian. 2. cap. 10. Sed hæc Conciliorum decreta aut apocrypha sunt, aut mutilè & imperfectè citantur à Gratiano. Aliter respondet Maldonatus, scilicet Concilia hæc permittere conjugi insonti secundas nuptias, post mortem uxoris adulteræ; uxori verò in pœnam adulterii non permittere secundas nuptias, post mortem viri. Verùm cap. *Si qua mulier*, expressè agit de uxore adhuc vivente. Vide Thomam Sanchez lib. 10. de Divortio, disput. 2. & sequenti. Reliqua huc pertinentia audivimus cap. 5. vers. 32. ubi ea explicui.

VERS. 10. DICUNT EI DISCIPULI, SI ITA EST CAUSA HOMINIS (viri) CUM UXORE, NON EXPEDIT NUBERE] *Causa*, id est, *res & negotium*, ut vertit Syrus, q.d. Si ita se res habet conjugum, si tanta est conjugii insolubilitas, si tam arctè vir alligatus est uxori, ut nulla nisi fornicationis causa possit eam dimittere, sed cum ea licèt odiosa, rixosa, deformi, spurca, &c. debeat vivere & assiduè conversari usque ad mortem, *non expedit nubere*, id est, uxorem ducere, ut vertit Syrus Græcum enim *γαμῆσαι*, tam viris quàm mulieribus competit. Forte Noster vertens *nubere* allusit ad servitutem & subjectionem, qua vir astringitur mulieri, ac non raro, si velit habere pacem, debet ei quasi se subdere, atque patienter ferre ejus ineptias, querelas, jurgia, rixas, &c. Unde Comicus ait:

—— *Uxori nubere nolo meæ*.

Causam dat S. Chrysostomus, *levius enim est*, inquit, *contra concupiscentiam præliari, & contra seipsum, quam contra mulierem malam*. Viderunt idipsum Gentiles. Unde Cato: *Mulier*, ait, *est malum necessarium*, & verè infidelibus malum hoc fuit necessarium: fidelibus verò est liberum & voluntarium, quia hi per Christi gratiam possunt colere virginitatem & cælibatum, qui infidelibus Christi fide & gratia destitutis, est impossibilis. Sola enim natura concupiscentiam, & carnis tentationem superare nequit. Hinc illustris ille Thomas Morus, non *μωρὸς*, sed sapiens, sub Henrico VIII. Angliæ rege martyr, rogatus cur parvam duxisset uxorem? festivè respondit: *Ex malis elegi minimum*. Ita Stapleton. in ejus Vita. Archidamas quoque rex Lacedæmoniorum, teste Plutarcho in Apopht. mirantibus cur pusillam duxisset conjugem: Pariet enim (inquiebant illi) nobis, regulos non reges, idem respondit: *Malorum selegi minimum*. Denique *conjugium est curarum abyssus*, uti docet S. Basilius Constitut. Monast. c. 1.

Mulier malum infidelibus necessarium, fidelibus liberum.

Lepidum Thomæ Mori de sua parva uxore responsum.

Idem Archidamas respondet.

QUI DIXIT ILLIS: NON OMNES CAPIUNT VERBUM ISTUD, SED QUIBUS DATUM EST] Arabicus, *nisi qui donati sunt*, scilicet Deo & continentiæ. Sic in Religionibus conversi vocantur donati, scilicet Religioni. VERS. 11.

NON CAPIUNT] Origenes & Nazianz. orat. 31. de tribus Eunuchorum generibus Græcum *οὐ χωροῦσι*, vertunt, *non sunt capaces*, sed capacitatem vocant propensionem naturalem ad cælibatum & castitatem, quam non omnes habent. Verùm meliùs *οὐ χωροῦσι* vertas cum Nostro, *non capiunt*, ut vasa arctiora in se non suscipiunt, non approbant, non comprehendunt, non amplectuntur tantum, tamque arduum cœlibatus consilium, sed ii soli *quibus datum est* magnum hoc continentiæ donum à Deo. Ubi Nota, licèt non omnes fideles habeant donum continentiæ, quo actu contineant; sicut non omnes justi habent donum perseverantiæ, quo actu in justitia perseverent; tamen sicut omnes justi habent donum perseverantiæ, quo in Dei gratia perseverare possint, si velint: sic pariter omnes fideles habent donum continentiæ in actu primo; quo possint continere, si velint, si videlicet vires & gratiam ad continendum assiduè à Deo efflagitent, ac Dei gratiæ ad custodiam oculorum, fugam otii, macerationem carnis, &c. cooperentur. Ita S. Chrysostomus, Origenes, Theophylactus, Euthymius & Hieronymus hìc, S. Augustinus in Psalm. 137. S. Ambrosius lib. 3. de Viduis, Tertullianus lib. de Monogamia & alii, & patet ex hoc loco. Christus enim hìc, æquè ac Paulus 1. Corinth. 7. v. 7. cuilibet fideli suadet & consulit continentiam: nihil autem suadetur & consulitur nisi quod in hominis est arbitrio & potestate cum gratia Dei, quam scilicet Deus cuilibet postulanti præparat & offert. Secùs est de dono prophetiæ, linguarum, curationum, miraculorum: hoc enim Deus non omnibus præparat & offert, sed paucis duntaxat à se electis ad commune fidelium bonum. Audi S. Hieronymum: *His datum est, qui potuerunt, qui voluerunt, qui ut acciperent, laboraverunt*. Sic & Euthymius: *Datum est*, inquit *his, qui petiverunt, (petite enim, ait, & dabitur vobis) petentibus, inquam, non simpliciter, sed ferventer & perseveranter, & ut semel dicam, sicut oportet. Significatum est ergo virginitatem Dei donum esse datum his, qui petunt, ut oportet*. Theophylactus: *Hoc loco*, ait, *datum est, valet, quibus cooperatur Deus. Illis autem datum est, qui petunt: Petite enim inquit*, &c. Auctor Operis imperfecti: *Quod autem dicit: Quibus datum est, non hoc significat, quoniam quibusdam datur, quibusdam non datur: sed illud ostendit, quia nisi auxilium gratiæ acceperimus, nihil ex nobis valemus*.

Donum continentiæ est in hominis potestate qua ratione?

mus. Quoniam autem volentibus gratia non denegatur, in Evangelio Dominus dicit: Petite, &c. S. Chrysostomus: *Sed si electionis opus est id, inquies, quomodo incipiens statim dixit: Non omnes capiunt, sed quibus datum est? ut in singulare id esse certamen perdiscas, non ut forte datam necessitatem suspiceris. His enim datum est, qui sponte id eligunt: quod ideo dixit, ut ostenderet superiori nobis auxilio esse opus (quod quidem omnibus illud expetentibus paratum est) si volumus in hac lucta superiores evadere.* Addit Sanctus Chrysostomus, licèt aliqui à continentia excidant, non debemus in proposito castitatis fieri pigriores: sicut milites, qui in pugna cadunt, non examinant cæteros, sed potiùs ad fortiùs pugnandum acuunt & accendunt. Denique idem Chrysostomus considerationem suggerit, per quam cœlibatus cuique non tantùm possibilis, sed & facilis ostenditur: *Cogita tecum,* inquit, *si aut à natura eunuchus esses, aut injuria hominum effectus, quid faceres, cùm & hujusmodi voluptate careres, & nullam carendo mercedem consequereris? Gratias igitur Deo agas, quia magna præmia rutilantesq; coronas, si ita vives, quemadmodum sine aliquo illi præmio: imò verò multò faciliùs, tutiùs atque jucundiùs, tum quia spe retributionis roboraris, tum quia conscientia virtutis gaudes, & ad hæc non ita ingentibus cupiditatis fluctibus jactaris. Non enim sic amputatio membri quemadmodum rationis frænum: imò verò sola ratio hujusmodi fructus comprimit. Non enim à cerebro, aut à lumbis illum inquietissimum œstrum proficisci dixerim, sed à lascivia mentis & cogitationis neglectu.* Porrò Auctor libr. de Castitate, qui falsò S. Sixto Pontifici inscribitur (fuit enim Auctor hic Pelagianus) *τὸ datum* refert non ad *castitatem*, sed ad *verbum*, q. d. Non omnes capiunt verba mea, sed ii, quibus datum est audire me ea explicantem: nam castitas, inquit, non est donum Dei, sed virtus proprii arbitrii & voluntatis. Si enim esset donum Dei, fatalis esset castitas iis, quibus hoc donum Deus dat, aliis verò impossibilis. Rursum quomodo castitate meremur regnum cœlorum, si esset donum Dei, & non electio liberi arbitrii? Ita hic Pelagianus, sed imperitè. *Verbum* hoc non est aliud, quàm consilium castitatis, ut patet intuenti. Castitatem esse donum Dei, patet 1. Corinth. 7. 7. & Sapient. 8. 21. Vide S. Augustinum libr. 6. Confess. cap. 11. cujus celebre est illud: *Domine, da quod jubes, & jube quod vis. Jubes continentiam, da continentiam.*

VERS. 12. SUNT ENIM EUNUCHI, QUI DE MATRIS UTERO SIC NATI SUNT: ET SUNT EUNUCHI, QUI FACTI SUNT AB HOMINIBUS: ET SUNT EUNUCHI, QUI SEIPSOS CASTRAVERUNT PROPTER REGNUM CÆLORUM. QUI POTEST CAPERE, CAPIAT] Qui cùm possint esse viri propter Christum, fiunt eunuchi, ait S. Hieronymus. Triplices hic eunuchos, id est, castratos, & impotentes ad generandum assignat Christus; scilicet Primò, qui à natura sunt tales: Secundò, qui ab arte, qui scilicet sunt exsecti, ut custodiant reginas & matronas nobiles à stupro; Tertiò, qui *seipsos castraverunt propter regnum cælorum*. Alludit Christus ad Isaiæ 56. 3. ubi eunuchos hos sub Christo futuros prædicit, eisque promittit nomen melius à filiis & filiabus, nomen, inquam, sempiternum. Vide ibi dicta.

Triplices eunuchi.

CASTRAVERUNT] Hæc vox duo significat: Primum, nostri arbitrii esse cum Dei gratia nos castrare, id est, castos & cælibes efficere, idque perpetuo voto firmare & servare. Hoc enim significat vox *eunuchi*, & vox *castraverunt*, scilicet impotentiam moralem ad generandum: alioqui enim dixisset. Sunt qui se castrant, vel castrare nituntur; jam dicit, *castraverunt*, id est, potentiam sibi abstulerunt, seque quasi exsecuerunt & inhabiles ad generandum effecerunt, scilicet per votum continentiæ. Ita S. Epiphanius, hæresi 58. S. Fulgentius, lib. de fide ad Petrum c. 3. S. Augustinus lib. de Sancta Virgin. c. 30. Secundò, *τὸ castraverunt* significat, continentiam hanc in continente, non fieri sine ingenti carnis lucta & dolore, perinde ac si ei genitalia execrarentur. Ita Nazianzenus, orat. 31.

Castraverunt duo notat.

Porrò Origenes hoc ad literam accepit. Unde reipsa castitatis amore ipse seipsum castravit & membrum execuit, sed perperam; tum quia non licet se castrando mutilare; tum quia libido castratione non restinguitur, sed acuitur. Audi Chrysostomum: *Cùm autem dicit, qui se*

Origenes se castravit an recte?

A *castraverunt, non membrorum dicit abscissionem, sed malarum cogitationum interemptionem; maledictioni enim obnoxius est, qui membrum abscindit,* &c. *neque concupiscentia mansuetior ita fit, sed molestior.* Eunuchi enim peccant cogitatione & desiderio libidinis, dolentque, se illam non posse experiri, & explere. Vide dicta Eccles. c. 20. 2. & c. 39. 21.

PROPTER REGNUM CÆLORUM] Per virtutem continentiæ promerendum. Ita Origenes, Hilarius, Chrysostomus, Euthymius hîc, & S. Augustinus de S. Virgin. cap. 23. Perperam ergo hæretici sic exponunt, *propter regnum cælorum*, scilicet prædicandum, q. d. Sunt Eunuchi, qui se castrant, id est, continent ab uxore, ut expeditiores sint ad prædicandum Evangelium, aut ut careant molestiis, quas parit res uxoria, non enim solùm hisce de causis laudanda, & optanda est continentia, sed etiam præcisè in se, quia ipsa ingens est virtus, suique victoria, qua homo vincit libidinem, mentemque attollit ad cœlestia meditanda & prosequenda: quare ipsa ex hominibus facit Angelos. Vide S. Augustinum, S. Basi-
B lium, S. Chrysost. & alios, qui de Virginitate scripserunt, ubi miris eam encomiis celebrant.

QUI POTEST CAPERE CAPIAT] Arabicus: *Qui potest portare portet.* Nota hîc consilium Evangelicum cælibatus à Christo promulgatum, & omnibus propositum, imò consilium, sed non præceptum. Hæc enim verba, *qui potest capere capiat*, sunt hortantis & animantis ad cælibatum, ait S. Hieronymus, & Chrysostomus, ac proinde significant, illum à Christo consuli, ideòque eumdem esse in nostro arbitrio & potestate, si gratiam Dei invocare, illique strenuè cooperari velimus. Nec obstat quod dicit, *qui potest;* hoc enim significat dumtaxat cælibatum esse, rem arduam, q.d. quia vult sibi vim inferre, qui vult libidini generosè resistere, qui vult ad arduum continentiæ culmen conscendere, ille eamdem amplectatur, *capiat*, & capessat. Sic adolescens nolens ducere quamdam sibi displicentem apud Comicum ait, *non possum mater*, id est, nolo eam ducere: hoc enim mihi valde difficile est, ideòque quasi impossibile: omnes ergo fideles habent potentiam non proximam, sed
C remotam ad continendum. Ita Patres citati v. 11. Audi unum ex omnibus & pro omnibus S. Chrysostomum; *Ideo non omnes capere possunt, quia non omnes volunt: palma proposita est; qui concupiscit gloriam, non cogitat de labore. Nemo vinceret, si omnes timerent periculum.* Audi & S. Hieronymum libr. 3. contra Jovin. *Proponit agonotheta præmium invitat ad cursum, tenet in manu virginitatis bravium, ostendit purissimum fontem, & clamat: qui sitit, veniat ad me & bibat: qui potest capere capiat.* Hinc liquet, quàm carnalis & bruta sit Calvini expositio, quæ talis est. q. d. Vos, ô Apostoli, censetis, bonum esse sine uxore vivere, sed ego prohibeo, ne quis ita facere conetur, nisi certus sit, se id facere posse, id est sine uxore vivere. Christus enim non prohibet, sed hortatur ad cælibatum; nec quis de eo certus esse potest, nisi aut revelationem à Deo habeat, quod est paucissimorum; vel suam constantiam continendo experiatur, & probet: priùs ergo continentiam expetiri quis debet, antequam de ea certus sit: quomodo ergo priùs de ea certus esse debet, antequam eam experiatur? ut vult Calvinus. Pe-
D jus Lutherus docuit tam impossibile esse homini carere uxore, quàm cibo & potu; nimirum ipsis & hæreticis, hoc est impossibile, at non orthodoxis, Christi fide & gratia roboratis.

TUNC OBLATI SUNT EI PARVULI, UT MANUS EIS IMPONERET, ET ORARET. DISCIPULI AUTEM INCREPABANT EOS] Quòd Christum rebus majoribus, putà viris docendis adeò occupatum, ad parvulos rationis usu carentes, avocarent; quasi vile & indignum Christo tanto Prophetæ esset, cum pueris agere. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Jansenius, Maldonatus, & alii. *Parvuli*, Græcè *παιδία*, id est, *pueruli*. Lucas cap. 18. v. 15. habet *βρέφη*, id est, *infantes*; infantia autem durat usque ad septennium. VERS. 13. Luc. 18. 15. Mar. 10. 13.

Moraliter discant hic principes à Christo, qui est *Rex regum & Dominus dominantium*, omnibus etiam pauperibus, fœminis, pueris ad se facilem dare aditum, eorumque preces & vota benignè audire & exaudire. Hoc fecere præ aliis è Romanis Imperatoribus, licèt Gen-

Comitas & Facilitas Imperatorum Adriani.

Gentilibus, Primò Adrianus, de quo Spartianus: *In colloquiis*, inquit, *etiam humillimorum civilissimus fuit, detestans eos, qui hanc voluptatem humanitatis, quasi servantes fastigium principis, sibi inviderent.* Secundò Titus Vespasianus, cujus teste Suetonio hæc erat vox: *Non oportere quemquam à sermone Principis tristem discedere*: Et quo die nulli benefecerat gemens ajebat: *Diem perdidi*. Tertiò Trajanus, de quo in Panegyr. *Nonne*, inquit, *civium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculum manu reddis: hæret lateri tuo quisquis accessit, finemq; sermoni suus cuique pudor, non tua superbia facit.* Et paulò inferiùs: *Nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora, audiuntur statim, dimittuntur statim.* Et de eodem Eutropius: *Culpantibus*, inquit, *amicis, quòd nimis circa omnes comis esset, respondit: talem debere Imperatorem esse privatis, quales esse sibi Imperatores privatus optasset.* Quartò Alexander Severus, de quo Lampridius: *Moderationis*, inquit, *tantæ fuit, ut nemo umquam ab ejus latere submoveretur: ita se omnibus blandum affabilemq; præbebat, ut amicos non solùm primi & secundi loci, sed etiam inferioris ægrotantes inviseret.* Denique è Christianis Theodosius Senior Imperat. *Creber egressu*, ait, Pacatus in ejus Panegyr. *expectantibus populis te fateris, nec videri modo patiens, sed facilis adiri: è proximo accipis vota omnia suorum.*

Titus Vespasianus.

Trajani.

Alexandri Severi.

Theodosii.

UT MANUS EIS IMPONERET] Ut manuum impositione eis benediceret, ac benedicendo divinam gratiam eis imprecaretur & imploraret; itaque pro eis oraret, ut in viros sapientes & sanctos adolescerent. Hanc priscam Hebræorum fuisse consuetudinem, colligitur ex Gen. c. 48. v. 14. ubi Jacob, cancellatis in formam crucis manibus, benedixit Ephraim & Manasse, parvulis Josephi filiis. Et ex Ecclesiastici c. 3. v. 11. ubi ait: *Benedictio patris firmat domos filiorum, maledictio autem matris eradicat fundamenta.* Vide ibi dicta. A Christo mos hic derivatus est ad Christianos, ut laici, maximè pueri, à senioribus & sacerdotibus petant, & obtineant benedictionem etiam extra Ecclesiam, uti fit in Belgio, ubi pueri certatim ad sacerdotes & viros religiosos transeuntes accurrunt, ab eisque petunt cruce se signari: & benedici, itaque facere docentur à Catechistis, æquè ac à parentibus; quam consuetudinem laudat hic Auctor imperfecti. Addit Remigius, hanc consuetudinem apud Judæos fuisse ante Christum. Magnus ille Thomas Morus, Angliæ decus & martyr, existens regni Cancellarius publicè à patre sene postulavit benedictionem, teste Stapletono in ejus vita. Porrò hanc cæremoniam impositionis manuum, exemplo Christi usurpat Ecclesia in Baptismo, Ordine, Pœnitentia, & quandocumque hæretici in Ecclesiam recipiuntur. Est enim ipsa, quasi imprecatio & collatio Spiritus Sancti.

Mos pueris benedicendi.

VERS. 14. Luc. 18. 16. Mar. 10. 14. Christus amat parvulos, ob quinque eorum dotes.

JESUS VERO AIT EIS: SINITE PARVULOS, ET NOLITE EOS PROHIBERE AD ME VENIRE: TALIUM EST ENIM REGNUM CÆLORUM] Causam cur Christus adeò amet parvulos, quinque naturales eorum dotes assignat hic Victor Antiochenus, scribens in Marci cap. 10. 13. *Est enim parvuli*, ait, *anima candida & ab omnibus vitiosis affectibus libera; quandoquidem puerulus tristia passus, aut injuria à quopiam affectus, neque injuriarum reminiscitur, neque vindictam meditatur: verum quasi nihil incommodi tulerit, ad eum qui læserat tamquam ad amicum ultrò accedit. Pari modo licet graviter à matre cædatur, accurrit nihilo serius præ cæteris ad ipsam, unamq; illam aliis omnibus mulieribus potiorem ducit. Et si reginam diademate redimitam ostenderis, non anteponit eam matri quantumlibet vilibus pannis indutæ, avetq; magis illam videre pannis obsitam, quàm reginam splendido corporis cultu ornatam. Ad hæc nihil prorsus plus exigit, quàm naturæ necessitas deposcit. Quare ut primum mammarum succo sese explevit, statim materna ubera deserit. Præterea de earum rerum jactura, quas nos maximi facere consuevimus, ut sunt pecuniæ, gemmæ, aliaq; ejusmodi, nihil prorsus movetur aut contristatur. Denique non stupet, nec rapitur ob corporum venustatem, ut cæteri mortalium solent. Propter hæc ergo Dominus dixit: Talium est regnum cælorum: nempe per hoc nos admonens, ut studio certaq; voluntatis electione talia faciamus, talemq; affectum induamus, qualem ipsi ex naturæ suæ qualitate induti sunt.* Sic Christus S. Edmundum Cantuar. postea Episcopum, S. Nicolaum, S. Catharinam Senensem, & alios eminentes sanctos à puero sibi elegit, & benedixit. Gelasius puer Placentinus, cùm S. Opilium fraterculum suum in cubiculo orantem invenisset, Angelorum multitudinem cum eo colloquentem, propriis oculis vidit, vocemque audivit; *Sinite parvulos venire ad me: talium enim est regnum cælorum.* Cùm autem ætate cresceret, vitæ quoque sanctitate crescebat, ac tamquam oliva fructifera in domo Domini, uberes bonorum operum fructus proferebat: sicque tenera adhuc ætate migravit ad Christum. Ita habet officium Ecclesiæ Placentinæ Romæ approbatum, & ex eo Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem 4. Februarii. S. Babylas Patriarcha Antiochenus, & martyr illustris sub Numeriano Imperatore ab eo ad mortem damnatus, tres pueros, quos in fide & pietate educarat, voluit ante se capite plecti, ne à quopiam seducerentur, sed eos Christo offerens velut innocentes victimas ajebat: *Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum & portentum*, uti habetur in Vita Sancti Artemii apud Surium. Vide dicta Isaiæ cap. 8. vers. 18. & Hebr. 2. v. 14. Plura exempla amoris, & curæ Christi, ac B. Virginis erga parvulos recenset noster Philippus Berlemontius in Paradiso puerorum.

Sancti & insignes viri à puero electi.

Gelasius & Opilius fraterculi.

Tres pueri S. Babylæ Patriarchæ Antiocheni.

Moraliter disce hic, quanta cura pueri educandi sint, docendi & catechizandi, ut pueri permaneant. Nam

Quo semel est imbuta recens servabit odorem.
Testa diu.

Quanta studio pueri docendi.

Fecit hoc studiosè Joannes Gerson existens Cancellarius Parisiensis, qui & librum hac de re conscripsit, ex quo nonnulla citavi Galat. c. 6. v. 6. Vide Petrum Ribadeneiram in Vita S. Ignatii libr. 3. c. 24. ubi multas & graves affert causas, & utilitates, ob quas Societas Jesu complexa sit scholas, & instructionem puerorum.

Imò S. Basilius idipsum faciendum esse ex hisce Christi verbis probat. Nam in regulis breviùs disputat. interrogat. 292. quærit: *An conveniat, ut inter fratres magister sit puerorum sæcularium?* ac respondet affirmativè: *Servetur*, inquit, *quod præceptum est à Domino, qui dixit: Sinite parvulos venire ad me: talium est enim regnum cælorum.* Parvuli enim in viros & cives evadunt, & quod didicerunt pueri, hoc retinent grandævi. Parvuli ergo sunt seminarium Ecclesiæ & reipublicæ.

TALIUM (Syrus, *eorum qui sunt sicut isti*) ENIM EST REGNUM CÆLORUM] *Talium*, scilicet qui parvulis humilitate, simplicitate, candore, innocentia sunt similes, uti jam dixi ex Victore Antiocheno. Unde Lucas addit: *Quicumque non acceperit regnum Dei ut puer, non potest intrare in illud.* Ita Origenes, S. Hieronymus, Theophylactus & Euthymius. Sensus est, q.d. Christus: Meæ dignitate non est indignum pueris benedicere, quia per benedictionem meam apti fiunt regno cœlorum, cùm vos, ò Judæi adulti, qui toties me docentem audistis, ob superbiam aliaque vitia, in quibus occalluistis, ad illud adhuc sitis inepti. Quare ut apti fiatis, parvulos hosce vobis imitandos statuo. Omnis enim animi volentis se præparare ad regnum cœlorum, Christi gratia obtinendum, exemplum & idea est puerilis simplicitas. Audi S. Ambrosium lib. 8. in cap. 18. Lucæ: *Ætas hæc*, inquit, *infirma est viribus, invalida ingenio immatura consilio. Non igitur pueritia, sed æmula puerilis simplicitatis bonitas designatur.* Et mox symbolicè: *Quis ergo puer imitandus est Apostolis Christi? Ille, de quo Isaias dicit: Puer natus est nobis, filius datus est nobis. Ipse enim tibi puer dicit: Tolle crucem tuam, & sequere me. Et ut agnoscas puerum; cùm malediceretur, non maledixit; cùm percuteretur, non repercussit. Hæc est enim perfecta virtus: Itaque & in pueritia est quædam venerabilis morum senectus, & in senectute innocens pueritia.* Hinc patet perperam Anabaptistas arcere parvulos à baptismo, ac consequenter à Christo & regno cœlorum, eo quòd parvuli non utantur ratione, nec possint credere: licèt enim actu non credant, habitu tamen creduntur; quia in baptismo infunditur eis habitus fidei, gratiæ & charitatis: credunt quoque actu in fide Ecclesiæ, id est, parentum & fidelium Ecclesiæ, qui crebrò actus fidei eliciunt pro se, & suis omnibus.

Anabaptistæ parvulos male arcent à baptismo.

VERS. 15. Mar. 10. 16.

ET CUM IMPOSUISSET EIS MANUS, ABIIT INDE] Manus Christi erant vivificæ & salvificæ. Unde Lucas c. 4. v. 40. ait: *At ille singulis* (infirmis & ægris) *manus imponens, curabat eos.* Ratio est, quia manus est orga-

Manus Christi organum organorum. organum organorum, quare divinitas Christi per manus divinam suam vim & gratiam exercebat in eos, quos tangebat, salutem eis corporis animique dans, vel in circumcisione, aliâsve datam adaugens, ac occulta sua virtute eos sanctificans, Deoque offerens, & quasi consecrans. Unde non est dubium, hos parvulos à Christo benedictos evasisse in viros sapientes & sanctos, qui deinde Ecclesias erexerunt, & fidem Christi propagarunt. Ita Franc. Lucas.

VERS. 16. Luc. 18. 18. Mar. 10. 17. Et ecce unus accedens ait illi: Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam] *Unus*, S. Hieronymus putat, fuisse legisperitum, de quo Lucas cap. 10. 25. ideòque tentandi animo ad Christum accessisse. Meliùs S. Chrysostomus censet, hunc alium esse ab illo Lucæ, qui candido corde, ut pueris se similem redderet jux a Christi præceptum, ab eo animo sincero petiit, qua ratione vitam æternam parvulis, eorumque similibus paulò antè à Christo promissam, consequi posset; unde hic est ille, cujus meminit Lucas cap. 18. v. 18. Id ita esse patet utrumque conferenti. Idipsum magis patebit ex sequentibus, præsertim ex v. 22. ubi dicitur quòd audita Christi doctrina de perfectione: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus*, abierit tristis, eo quòd esset dives; quod signum est, eum sincero salutis suæ animo & studio hæc postulasse à Christo.

Magister bone] Est hæc simplex salutandi & compellandi phrasis Hebræorum, qua benevolentiam doctoris & prophetæ captant. q.d. Rabbi, scio te esse bonum, tum virum, tum doctorem, tum prophetam, qui me & alios optimè doceas ea, quæ verè bona sunt, & ad beatitudinem ducunt. Dic ergo mihi, quid boni præ cæteris faciam, ut summum bonum in cœlo consequar? Ludit enim in voce *bonum*.

VERS. 17. Luc. 18. 19. Mar. 18. 19. Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono?] Legit Interpres, τί με ἐρωτᾷς περὶ ἀγαθοῦ, sic quoque legit S. August. & S. Hieron. in Comment. jam verò legunt, τί με λέγεις ἀγαθόν, id est, *quid me dicis*, vel vocas *bonum*? Utramque lectionem ponit Origenes. Causam subdit dicens.

Unus est bonus, Deus] Scilicet natura sua, & per essentiam. Retorquet Christus humiliter laudem & bonitatem suam in Deum, ut nos idem doceat facere: quia hic interrogans non habebat plenam de Christo fidem, nec credebat eum esse Deum. Ad hanc ergo fidem, eum quasi objurgando attollere & extimulare voluit Christus. q. d. Si me vocas bonum, crede me esse Deum, nemo enim per se bonus nisi Deus. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Euthymius. Porrò Deus solus per essentiam est bonus, quia sicut ipse solus verum, solidum & plenum habet esse, (unde ipse ait Exodi 3. *Ego sum, qui sum*, q. d. vos ergo, ò angeli, & homines non estis, si mecum comparemini, quia meum esse tantum & tam plenum est, vestrum verò tam exile & diminutum, ut mei respectu potiùs non esse, quàm esse videamini) ita pariter solus Deus est bonus, sapiens, potens, justus; quia ab eo omnes angeli, & homines participant guttam, vel potiùs umbram quamdam bonitatis, sapientiæ, potentiæ, justitiæ. Vide dicta Amos 6. v. 13. & Exodi 3. v. 14.

Solus Deus est bonus per essentiam.

Porrò bonum idem est, quod perfectum, & bonitas ejus rei est perfectio. Deum autem perfectum esse pluribus probat S. Dionys. de Divin. nomin. ca. 13. In Deo enim est immensa perfectio tam naturæ quàm sapientiæ, potentiæ, sanctitatis, & virtutis. Est ergo in eo summa bonitas tum naturalis, tum moralis, tum supernaturalis. Quocirca ipse est fons omnis bonitatis, in qua omnia creaturarum bona sunt collecta, & infinities meliora, quàm sint in creaturis. Quare in Deo eminenter est auri decor, gemmarum splendor, deliciarum sapor, musicæ harmonia, hortorum amœnitas & quidquid in creaturis est pulchrum, amabile, jucundum, deliciosum. Hinc à Deo mel haurit suam dulcedinem, sol suos radios, stellæ suum lumen, cœli suum decus, angeli suam scientiam, homines suam virtutem, animalia suum sensum, plantæ suam vitam, cætera omnia quidquid habent boni, imò totum suum esse à Dei bonitate & essentia, velut guttam è pelago emendicant. In Deo igitur est omne bonum, idque in perfectissimo &

Bonum idem quod perfectum.

Deus fons omnis boni.

A immenso gradu: in Deo est omnis amoris illicium, omnis desiderii consummatio, omnis appetitus satietas: cur ergo, ò miser homo, per exilia hæc bona creata vagaris, ideòque non satiaris? quære bonum, in quo omne bonum, ama, & ambi Deum: hic solus tuam sitim & appetitum planè & plenè exsatiabit, tum in hac vita per gratiam, tum magis in futura per gloriam, imò per seipsum; in cœlo enim Deus seipsum quasi summum bonum Beatis videndum, gustandum & fruendum exhibet.

Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata] Calvinus stolidè æquè ac impiè censet, Christum hìc per ironiam irridere adolescentem, suis legalibus operibus confisum: nec enim viam in cœlum esse observationem mandatorum, utpote homini impossibilem, sed fidem. Quot hìc sunt verba, totidem errores sunt, & hæreses, imò blasphemiæ, quæ Christi sensui & sententiæ ex diametro adversantur, eamque funditus subvertunt. Unde liquet Calvinum agi spiritu non Christi, sed Antichristi. Vide nostros Maldonatum, & Adamum *Impia Calvini expositio.*

B Contzen, qui ex professo in Evangelia commentantur, ut Calvinum & Novantes confutent: nos ad alia Orthodoxis utiliora pergamus. Docet ergo hìc Christus, non solam fidem justificare, & salvare, sed & opera bona requiri, quibus legem implendo, mereamur bravium æternæ vitæ & gloriæ, legem implentibus à Deo promissum. Instat Calvinus: Saltem Christus per mandata Dei hìc excludit præcepta, & traditiones Ecclesiæ, putà Pontificum & Prælatorum. Resp. ea contineri quarto Dei mandato: *Honora patrem & matrem*, scilicet tam spiritalem, uti sunt Pontifices & Prælati, quàm carnalem.

Dicit illi: Quæ? Jesus autem dixit: Non homicidium facies; non adulterabis: non falsum testimonium dices: honora patrem tuum et matrem tuam: et diliges proximum tuum sicut teipsum] *Syrus*: *sicut animam tuam*. Hæc mandata exposui Deuteron. cap. 5. vers. 6. & seq. Porrò Christus proponit hìc dumtaxat præcepta secundæ tabulæ proximum spectantia, quia in illis includuntur præcepta primæ tabulæ Deum concernentia. VERS. 18. Luc. 18. 20. Mar. 10. 19.

C Nam amor Dei producit amorem proximi: hunc enim amamus propter Deum, quare amor proximi manat ex amore Dei. Rursum difficiliùs est amare proximum quàm Deum. Quis enim non amet Deum præsertim religiosus, qualis erat hic juvenis.

Dicit illi adolescens: Omnia hæc custodivi a juventute mea (Syrus & Arabicus, *à pueritia mea*, q.d. à puero in lege Dei educatus & gratia Dei præventus, servavi studiosè omnia præcepta Dei. Rarum hoc est juventutis exemplum) quid adhuc mihi deest? (Syrus, *in quo defectuosus sum*?) boni & bonitatis? ut in ea perficiar & *habeam vitam æternam* (uti petiit vers. 16.) non quomodocumque, uti habent omnes, qui servant præcepta, sed securè & certò ac in magno, imò in primo perfectoque felicitatis & gloriæ gradu. Tu enim, ò Christe, quasi cœlestis virtutis magister, videris illius altiorem præ nostris Scribis tradere semitam & doctrinam: Dic ergo mihi quænam illa sit; ego enim salutis & perfectionis avidus, cupio illam capessere. Porrò S. Hieron. censet, hunc adole- VERS. 20. Luc. 18. 21. Mar. 10. 19.

D scentem hìc esse mentitum; si enim inquit, dilexisset proximum suum sicut seipsum, omnia sua vendidisset & dedisset pauperibus. Verùm hæc ratio non planè convincit; quia diligere proximum sicut seipsum, est præcepti; sed dare omnia sua pauperibus, est consilii. Unde Christus, ait Marcus, intuitus eum dilexit, & consilium hoc de dando sua pauperibus, ut eum ad perfectionem subveheret, suggessit.

Ait illi Jesus: Si vis perfectus esse, vade et vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo, et veni sequere me] Est hoc Evangelicum non præceptum, sed consilium. Unde ait. *Si vis*, quasi dicat, non jubeo, sed consulo, & ad summum perfectionis culmen te extimulo. Ita S. Hieron. August. Hilar. Chrysost. & alii passim. Vide S. August. serm. 61. de Tempore, & cap. 14. de Sancta Virgin. ubi pulchrè contra hæreticos consilia à præceptis distinguit. Marcus cap. 10. vers. 21. addit: *Jesus autem intuitus dilexit eum, & dixit ei: Unum tibi deest: Vade, quæcumque habes vende, & da* VERS. 21. Luc. 18. 22. Mat. 10. 21. *Christi consilium de paupertate.*

& da pauperibus. Hanc Christi vocem in Missa legi audiens S. Antonius, reliquit omnia, Christumque nudus secutus est, ait S. Athanasius. Idem planè fecit S. Prosper. Regiensis postea Episcopus, tempore S. Leonis, ut habet ejus vita apud Surium die 25. Junii. Sic & sanctus Franciscus. Audi S. Bonaventuram in vita ejus cap. 3. *Primus*, inquit, *qui se socium S. Francisci adjunxit fuit Bernardus. Hic enim servi Christi paupertate comperta, ipsius exemplo disponens perfectè contemnere mundum, ab eodem, qualiter id perficeret, requisivit consilium: Quo audito, Dei famulus pro propriæ prolis conceptu sancti Spiritus consolatione repletus: A Deo est, inquit, hoc consilium requirendum. Intraverunt proinde Ecclesiam sancti Nicolai mane jam dicto: & oratione præmissa, cultor Trinitatis Franciscus ter Evangeliorum librum aperuit, trino à Deo exposcens testimonio, sanctum Bernardi propositum confirmari. In prima libri apertione illud occurrit: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. In secunda. Nihil tuleritis in via. In tertia verò: Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Hæc est, ait vir sanctus, vita & regula nostra, omniumq; qui nostræ voluerint societati conjungi. Vade igitur, si vis perfectus esse, & perfice quæ audisti.*

Meritò ergo S. Bernardus in Declamat. sub initium. *Hæc sunt verba*, ait, *quæ contemptum mundi in universo mundo, & voluntariam hominibus persuasere paupertatem. Hæc sunt, quæ monachis claustra replent, deserta anachoretis. Hæc, inquam, sunt verba, quæ Aegyptum spoliant, & optima quæque ejus vasa diripiunt. Hic sermo vivus & efficax convertens animas felici æmulatione sanctitatis, & veritatis promissione fideli. Dixit enim Simon Petrus ad Jesum: Ecce nos reliquimus omnia*. Quocirca sanctus Hieronymus hac Christi voce quasi tuba suos passim, & nos omnes ad studium paupertatis extimulat. Unde epist. 150. ad Hedibiam: *Vis*, inquit, *esse perfecta, & in primo stare fastigio dignitatis? quod fecerunt Apostoli vende quæ habes, & da pauperibus, & sequere Salvatorem, & nudam solamque crucem virtute nuda sequaris*. Idem S. Hieronymus in epistola 8. ad Demetriadem: *Apostolici fastigii est*, ait, *perfectæque virtutis vendere omnia & pauperibus distribuere, & sic levem atque expeditum cum Christo ad cælestia subvolare*. Luculentiùs idem epist. 24. ad Julian. *Et hoc hortor*, ait, *si vis esse perfectus, si Apostolicæ dignitatis culmen cupis si sublata cruce Christum sequi, si apprehenso aratro non respicere post tergum, si in sublimi tecto positus pristina vestimenta contemnis, & ut evadas Aegyptiam Dominam sæculi pallium derelinquis. Unde & Elias ad cælorum regna festinans non potest ire cum pallio, sed mundo immunda vestimenta dimittit. Sed hoc ait, Apostolicæ dignitatis est, & ejus qui velit esse perfectus! Cur autem & tu nolis esse perfectus? cur qui in sæculo primus es, non in Christi familia primus sis?* Idemque paulò post: *Quòd teipsum*, inquit, *Domino dederis, & Apostolica virtute perfectus sequi cæperis Salvatorem, tunc intelliges, ubi fueris, & in exercitu Christi quàm extremum tenueris locum*.

Nota: perfectio Christiana primò & primariò consistit in charitate: in paupertate tamen & consiliis Evangelicis à Christo collocatur, tamquam in mediis & instrumentis appositis ad charitatem acquirendam. Vide S. Thomam 2. 2. q. 184. art. 3. Hanc perfectionem sectantur omnes religiosi qui omnia bona abdicant, ut nudum Christum nudi sequantur: non tamen omnes initio statim perfectionem hanc adipiscuntur, sed sensim eò tendunt & assiduè proficiendo tandem ad eam perveniunt. Hinc sapienter Climacus Gradu 26. tres eorum gradus constituit, scilicet incipientium, proficientium & perfectorum; Incipientibus hoc Alphabetum 24. non litterarum, sed virtutum, ediscendum mentique imprimendum tradit: *Optimum*, inquit, *omnium elementorum alphabetum hoc est, obedientia, jejunium cilicium cinis, lacrimæ, confessio, silentium, humilitas, vigiliæ, fortitudo, frigus, labor seu fatigatio, ærumna, contemptus, contritio, injuriarum oblivio, fraterna charitas, lenitas, fides simplex & incuriosa, mundi neglectus, parentum odium minimè odiosum, liber ab omnibus rebus affectus, simplicitas cum innocentia conjuncta, voluntaria vilitas*. Proficientibus deinde hæc majorum virtutum dogmata assignat: *Proficientium verò fors & ratio est, de inani gloria & iracundia victoria, bona spes salutis quies animi, discretio, firma & fixa judicii extre-*

mi memoria, misericordia, hospitalitas, modesta objurgatio, oratio omni vitioso carens affectu. Perfectus denique hos plenæ sanctitatis apices tradit: *Cor ab omni captivitate liberum, perfecta charitas, fons humilitatis, mentis è mundi vanitate emigratio. Christi immigratio, lucis & orationis divinæ thesaurus à prædonibus securus, illustrationis divinæ copia, mortis desiderium, odium vitæ, corporis fuga*. Addit deinde virum perfectum adeò sanctum Deoque gratum esse debere, ut sit *legatus seu patronus & advocatus mundi, qui Deum quodammodo cogere possit, Angelorum collega & symmysta, profundissimæ scientiæ altitudo; cælestium mysteriorum domicilium, custos divinorum arcanorum, sive Deo ab secretis, hominum salus, dæmonum Deus, vitiorum Dominus, Imperator corporis*.

VADE, VENDE OMNIA] Quæres, cur paupertas est propria via & instrumentum perfectionis Euangelicæ? Respondet S. Bonaventura in Apol. pauperum, quia radix omnium malorum est cupiditas: hæc igitur est fundamentum civitatis Babylonicæ: ex ea enim nascitur ambitio, gula, ceteraque vitia: Hanc cupiditatem Christus succidit per paupertatem: paupertas ergo primò succidit & tollit opes, honores, delicias, quæ sunt materia & fomes omnium vitiorum. Deliciæ enim effeminant animos, & mulieres decent, non viros. Virile ergo robur abhorret à deliciis. Secundò, paupertas parit humilitatem, quæ est fundamentum sanctitatis. Vnde S. Francisc. ait S. Bonavent. rogatus à suis quænam virtus nos Maximè Christo Domino commendaret gratosque faceret? insolito quodam affectu respondit, Paupertas: ea enim est via salutis, humilitatis fons, perfectionis radix, & ab ea multiplices fructus existunt, licèt occulti & paucissimis cogniti. Tertiò, pauper spiritu cum non habeat alias curas, totus studet virtutibus congerendis, quasi apis melli suo. Ita S. Antonius ab opum cupiditate liber, insatiabile habebat desiderium virtutum, ideoque ab hoc discebat patientiam, ab illo silentium, ab alio abstinentiam, ab alio constantiam, orationem, &c. Hinc prisci religiosi pauperes vocabantur *Ascetæ*, id est, *exercitatores*, quia toti erant in edomanda ira, gula, aliisque passionibus, in exercitatione arduarum & heroicarum virtutum: unde aliqui biduo, alii triduo semel tantum sumere cibum assuescebant? alii vix dormire, ut illi qui versabantur in monasterio Acemetarum, id est, vigilantium non dormientium. Quartò, quia perfectio consistit in charitate Dei & proximi; ad hanc autem dirigit paupertas: tollit enim meum & tuum ex quo omnes lites & bella oriuntur inter proximos, ait Chrysostom. eadem avellit animum ab omni cura & amore rerum terrenarum, itaque eum totum in Deo defigit; quod enim ait de conjugato Apostolus 1. Corinth. 7. *Qui cum uxore est, cogitat quæ mundi sunt, quomodo placeat uxori, & divisus est*; hoc congruit & diviti. Hic enim divisus est, dividit enim curas & cogitationes inter Deum, & mammonam sive opes suas: Paupertas ergo facit hominem superiorem mundo & carne, quasi Angelum versantem cum Angelis: suspirantem ad cœlum, facitque illud Apostoli, *quæ sursum sunt sapite non quæ super terram*, ut totam mentem, cogitationem, curam transferat in Deum, fiatque cum eo quasi unus spiritus. Perfectio igitur consistit in eo, ut mens planè avellatur à rebus caducis, & figatur in bono æterno, id est Deo, quod præstat paupertas.

Dices: Ad hoc sufficit, relinquere omnia affectu non reipsa & affectu, uti fecit Abraham. Respond. cum S. Hieronym. contra Vigilan. Iste unus est gradus paupertatis, sed inferior; nam summus est, relinquere etiam effectu, tum quia hic dat totum, putà affectum & effectum; tum quia non potest planè affectu relinquere, nisi & effectu. Sicut enim qui cubans in lecto vel sedens in sede, si quis secretò eum sedi alliget, nescit se ligatum donec surgat: ita qui habent opes, occultum habent affectum, quo eis colligantur, quem non sentiunt, nisi dum illas perdunt vel relinquunt. Ita S. Gregorius epist. ante lib. Moral. se in sæculo deceptum esse narrat: *Aperiebatur*, ait, *mihi jam tunc de æternitatis amore quod quærerem, sed inolita consuetudo me devinxerat, ne exteriorem cultum mutarem. Cùmque adhuc me cogeret animus præsenti mundo quasi specietenus deservire, cæpe-runo*

runt multa contra me ex ejusdem mundi cura succrescere, ut in eo non jam specie, sed, quod est gravius, mente retinerer. Vide Hieronym. Platum lib. 3. de Bono Status Relig. cap. 22. Vide & ea quæ annotavi Actor. 4. 32.

VADE, VENDE, QVÆ HABES] Hinc Pelagiani docebant, nullum divitem posse salvari, nisi sua divenderet daretque pauperibus, ac fieret pauper; contra quos scribit S. Augustinus epist. 89. ad Hilarium? docens hoc esse consilium, non præceptum: unde hunc suum errorem revocare coactus est Pelagius, teste S. Augustino, epistol. ad Paulinum.

Tres libelli sub nomine S. Sixti Papæ editi huic falsò tribuuntur.

Extant tres libelli nuper recusi nomine S. Sixti Pontificis: primus est de divitiis, quo ex hoc loco probat fidelem non posse salvari, nisi eas relinquant, & fiat pauper. Secundus de operibus fidei, in quo docet ea requiri ad salutem; sed esse opera liberi arbitrii, non gratiæ Dei. Tertius de castitate, in quo asserit, castitatem esse opus liberi arbitrii, non donum Dei. Ex quibus liquet auctorem hujus libri non fuisse S. Sixtum, sed Pelagianum aliquem, uti rectè adverterunt Doctores Lovanienses, Lindanus, Baronius, Possevinus, & Parisienses in tomo 5. Biblioth. SS. Patrum, ubi hos libellos inseruerunt cum censura jam dicta: *Vende quæ habes & da pauperibus.* Marcus cap. 10. v. 16. & Lucas cap. 18. v. 22. addunt: *omnia quæcumque habes vende & da pauperibus.* Unde hic arguitur error Vigilantii. & Calvini, qui docent melius & perfectius esse suas opes retinere, iisque moderatè uti, ac pro loco & tempore dare eleemosynas, quàm simul omnia relinquere, quem confutat S. Hieron. libr. contra Vigilant. nam ut ait S. Anselmus: *plus est dare arborem cum fructibus, quàm solos fructus.* Rursum Asceta, qui partem opum suarum dat pauperibus, partem verò sibi retinet, nec piscis est, nec caro, id est, nec renuntians sæculo, nec sæcularis, sed amphibium quid, Unde S. Basilius cuidam capessenti vitam religiosam, sed quædam sibi reservanti dixit: *Senatorem perdidisti, & monachum non fecisti,* teste Cassiano & aliis. Adhæc talis non plenè fidit Deo, sed partim Deo, partim opibus, quas sibi reservat. Vnde non verè & plenè est pauper spiritu, nec se liberat cura, distractione, & tentatione, quam ingerere solent divitiæ. Qua de causa S. Antonius cuidam sic sæculo renuntiare volenti, ut aliqua in tempus necessitatis sibi reservaret, jussit ut nudo corpori suo carnes à se emptas imponeret, quod cùm ille fecisset, certatim canes & aves ad carnem hanc rapiendam accurrentes, totum ejus corpus lacerarunt. Tunc Antonius: *Qui non renuntiant omnibus, sic,* inquit, *lacerantur à dæmonibus,* uti refert Ruffinus in vitis Patrum lib. 3. num. 68. Quocirca S. Hilarion, teste S. Hieron. in ejus vita opes sibi ab Oriono, à quo legionem dæmonum expulerat, oblatas, ut eas in pauperes distribueret, respuens: *Multis,* inquit, *nomen pauperum occasio avaritiæ est, misericordia verò artem non habet: nemo meliùs erogat, quàm qui sibi nihil reservat.* Nam ut sapienter in simili re ait S. Leo, serm. 12. de Quadragesima: *Per licitos usus ad immoderatos transitur excessus, dum per curam salutis irrepit delectatio voluptatis, & non sufficit concupiscentiæ, quod potest satis esse naturæ.* Rationem à priori dat S. Gregorius homil. 20. in Ezechielem longiùs ante finem: *cùm enim,* inquit, *quis suum aliquid Deo vovet, & aliquid non vovet, sacrificium est. Cùm verò omne quod habet, omne quod vivit, omne quod sapit, omnipotenti Deo voverit, holocaustum est. Nam sunt quidam, qui adhuc mente in hoc sæculo retinentur, & tamen ex possessis rebus subsidia egentibus ministrant, oppressos defendere festinant: isti in bonis, quæ faciunt, sacrificium offerunt: quia & aliquid de actione sua Deo immolant, & aliquid sibimetipsis reservant. Et sunt quidam, qui nihil sibimetipsis reservant, sed sensum, vitam, linguam, atque substantiam, quam perceperunt, omnipotenti Domino immolant. Quid isti nisi holocaustum offerunt? imò magis holocaustum fiunt.* Idem docent S. Augustinus, Diadochus, Cassianus, & alii, quos citat noster Hieronym. Platus libr. 3. de Bono Status relig. cap. 2. & S. Thomas 2. 2. q. 86. ar. 3.

[illegible]

Da pauperibus.

DA PAVPERIBVS] Non dicit Christus da cognatis, vel amicis divitibus, ait Remigius, hic enim est actus amoris naturalis, & parentelæ, quo à te opes non abdicas, sed tuis quasi asservandas tradis? quare sic sæculum non relinquis, sed illi te magis immergis. Excipe, nisi cognati pro sua conditione & statu iis indigeant; tunc enim in suo gradu censentur pauperes. Sed *da pauperibus,* à quibus nil retributionis expectas, sed à solo Deo: quare hic est actus purus eleemosynæ, æquè ac paupertatis, & abdicationis opum. Addit Origenes, qui pauperibus inquit, tradidit bona sua, ipsorum orationibus adjuvatur. Quocirca S. Hieronymus, S. Paulino, postea Nolæ Episcopo, sæculo renuntiare volenti ita præcipit epist. 13. *Tu considera, ne Christi substantiam imprudenter effundas, id est, ne immoderate judicio rem pauperum tribuas non pauperibus, & secundùm dictum prudentissimi viri, liberalitate pereas. Noli respicere ad phaleras, & nomina vana Catonum. Quid tibi cum splendore familiæ, qui sæculi pompis renuntiasti?*

ET HABEBIS THESAVRVM IN CÆLO] *In thesauro,* ait Chrysost. *copia & permanentia retributionis ostenditur.* Et S. Hilar. *Jactura substantiæ terrenæ,* ait, *cælorum opes emuntur.* Præclarè S. Augustinus, serm. 28. de Verbis Apostoli: *Felicitas,* inquit, *magna Christianorum, quibus datum est, ut paupertatem faciant precium regni cælorum. Non tibi displiceat paupertas tua: nihil ea potest ditius inveniri. Vis nosse quam locuples fit? cælum emit. Quibus thesauris conferri possit quod videmus paupertati indultum? ut ad regnum cælorum veniret dives possessione sua obtinere non potest, nunc obtinet ut contempta perveniat.* Vende ergo cœnum, & eme cælum; da obolum, & compara thesaurum.

ET VENI SEQVERE ME] In paupertate peregrinantem, & evangelizantem regnum Dei: *Multi,* enim ait S. Hieronymus, *etiam divitias relinquentes Dominum non sequuntur, nec hoc ad perfectionem sufficit, nisi post contemptas divitias salvatorem sequantur, id est, relictis malis faciant bona. Facilius enim sacculus contemnitur, quàm voluntas. Et ideo sequitur. Et veni, sequere me.* Idem S. Hieronymus ad Rusticum: *Christum nudum,* inquit, *nudus sequere.* Rursum *sequere me,* ut vitam activam jungas contemplativæ. Triplex enim est vitæ sanctæ genus: primum & imum est vita activa, secundum est vita contemplativa; tertium & perfectissimum est jungere actionem contemplationi, ut quod in contemplatione à Deo hausimus, id deinde doceamus alios. Talem enim vitam egit Christus & Apostoli. Ita S. Thomas 2. 2. q. 180. art. 6. Causam dat S. Ambrosius explicatione tituli Psalm. 38. *Christus,* inquit, *est finis omnium quæ pia mente deposcimus. Sive enim sapientiam quæras, sive virtuti studeas, sive veritati, sive viæ atque justitiæ, sive resurrectionis, in omnibus tibi sequendus est Christus, qui est virtus Dei atque sapientia, veritas via, justitia resurrectio. Ad quem igitur contendas, nisi ad perfectionem omnium, summamq; virtutum? Et ideò tibi dicit: Veni, sequere me hoc est ut ad consummationem virtutum pervenire merearis. Ergo qui sequitur Christum, ipsum pro possibilitate sua debet imitari, ut præcepta ejus secum ipse meditetur, & divinorum exempla factorum.*

Tria consilia Evangelica præcipua.

Nota, hoc capite Christus proponit tria præcipua consilia Evangelica, scilicet cælibatus & continentiæ v. 12. paupertatis v. 21. dicens: *vende quæ habes, & da pauperibus;* obedientiæ, cùm ait: *sequere me,* id est, mihi meoque instituto obedi, teque accommoda, ac meam obedientiam ad mortem usque imitare.

VERS. 22.

CVM AVDISSET AVTEM ADOLESCENS ABIT TRISTIS: ERAT ENIM HABENS MVLTAS POSSESSIONES] Sapienter S. August. epist. 43. ad Paulinum & Terasiam: *Nescio,* ait, *quomodo cum superflua terrena diliguntur, arctiùs adepta, quàm concupita constringunt. Nam unde juvenis iste tristis discessit, nisi quia magnas habebat divitias? Aliud est enim nolle incorporare quæ desunt, aliud jam incorporata divellere. Illa enim velut extranea repudiantur: ista velut membra præciduntur.* Porrò in Evangelio S. Matthæi secundùm Hebræos, quod citat Origenes plura hic adducuntur: sic enim habet: *Dixit ad eum alter divitum: Magister quid bonum faciens vivam? dixit ei: Homo, leges & prophetas fac. Respondit ad eum: feci. Dixit ei: Vade, vende omnia quæ possides, & divide pauperibus, & veni sequere me. Cœpit autem dives scalpere caput suum, & non placuit ei. Et dixit ad eum Dominus: Quomodo dicis legem feci & prophetas? quoniam scriptum est in lege: Diliges proximum tuum sicut teipsum, & ecce multi fratres tui filii Abrahæ amicti sunt stercore, morientes præ fame, & domus tua plena est multis bonis, & non egreditur ex ea omnino aliquid*

aliquid ad eos. Et conversus dixit Simoni discipulo suo sedenti apud se: Simon filij Joannæ, facilius est camelum intrare per foramen acus, quàm divitem in regnum cælorum.

VERS. 22. Luc. 18.22. Mar. 10.23. JESUS AUTEM (occasione accepta ex tristitia adolescentis divitis) DIXIT DISCIPULIS SUIS: AMEN DICO VOBIS: QUIA DIVES DIFFICILE INTRABIT IN REGNUM CÆLORUM?] Tum quia cupido divitiarum facit eas, coacervari per fas & nefas; tum quia eadem ita mentem auro alligat, ut nequeat cogitare de cœlo, tum quia divitiæ sunt materiæ & stimulus ad superbiam, gulam, luxuriam, omniaque scelera juxta illud:

Effodiuntur opes, irritamenta malorum.

Audi sanctum Augustinum sermon. 28. de Verbis Apostoli: *Aurum, quod ærumna perquiris, quod avaritia cupit, quod sollicitudo custodit; aurum materia laborum, periculosa res possidentium; aurum enervatio virtutum, aurum malus Dominus proditor servus,* &c. *aurum, quod in perniciem Domini fulget; aurum, cujus inquisitio damnatos habet, cujus amor Judam facit,* &c. Denique avaritia est idolorum servitus. Coloss. cap. 3. Paupertas ergo opumque contemptus pandit cœlum, quod opulentia & cupiditas occludunt.

VERS. 23. Luc. 18.25. Mar. 10.25. ET ITERUM DICO VOBIS; FACILIUS EST CAMELLUM PER FORAMEN ACUS) Arabicus: *Ingressio cameli in foramen acus facilior est*) TRANSIRE, QUAM DIVITEM INTRARE IN REGNUM CÆLORUM) *Et iterum,* Græcè πάλιν δὲ, id est, *iterum autem.* Christus enim adaugendo quasi corrigit id, quod dixit, q. d. Dixi, difficile esse divitem salvari, nunc addo, quod amplius est facilius esse camelum per foramen acus transire, quàm divitem in cœlum intrare. Per *divitem* Remig. accipit confidentem in divitiis, qui in iis omnem spem suam collocat, quod multi divites faciunt. Simpliciùs tamen quemlibet divitem accipias.

Quem camelum hic significet Christus? Quæres, quis sit hic camelus, & quomodo possit per foramen acus transire? Aliqui apud Theophil. in Græco per camelum intelligunt funem nauticum, qui Græce dicitur, κάμηλος, id est, camelus. Alii cum Glossa intelligunt portam Hierosolymitanam, quæ quia erat valdè humilis & demissa, dicta sit *camelus,* eò quòd ingredienti per eam opus fuerit sese demittere, & curvare instar cameli.

Verùm dico, intelligi hic animal gibbosum & altum, quòd vulgò camelus dicitur. Ita Syrus, Arabicus, Origenes, S. Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, & alii passim. Vbi nota apud Judæos hoc fuisse proverbium, ut volentes significare rem esse impossibilem, dicerent, faciliùs transibit camelus per foramen acus, quàm ista res fiat. Vnde hoc proverbio utuntur etiamnum Thalmudistæ, teste Caninio in nom. Hebr. novi Testamenti. *Proverbia rei impossibilem significantia.* Similia proverbia significantia rem esse impossibilem sunt hæc: faciliùs testudo leporem præverterit: priùs lupus ovem ducat uxorem: citiùs locusta bovem pariet: aquilam testudo vincet: terra volat: sursum flumina: citiùs Elephantum sub ala celes: priùs sine pennis volabis: scarabeus citiùs faciet mel: priùs cœlum ruat: mare faciliùs vitem tulerit, salsedo enim frugibus adversa est, sed viribus inimicissima: citiùs mulieri verba deerunt: faciliùs ventos pasces.

Porrò hic est hyperbole; impossibile enim dicitur id, quod est valdè difficile: unde divitem salvari, quod hic Christus ait esse impossibile, vers. præcedenti dixit esse difficile. Ita S. Hieronymus: *Non,* inquit, *impossibilitas prætenditur, sed raritas demonstratur.* Ita quoque Jansenius, Maldonatus & alii. Sic vers. 12. dixit: *qui potest capere, capiat,* significans nonnullos non posse capere, id est, difficulter capere consilium cælibatus: Et Jerem. capit. 13. 23. ait: *Si mutare potest æthiops pellem suam aut pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere, cùm didiceritis male,* & tamen hoc fieri potest; sed ægrè & difficulter. Sic impossibile, id est, difficile est divitem salvari, æquè ac Camelum per foramen acus transire: *Camelus per foramen acus transire potest. Quomodo?* absolutè tamen id fieri potest, si v. g. camelus in minutissimas partes & quasi atomos concidatur, quorum singuli per foramen acus sensim, sed lentè & operosè traducuntur; aut si acus quæpiam fiat tam magna & crassa, ut sit instar turris & pyramidis; tunc enim foramen in ea tantum fieri potest, ut per illud transeat integer camelus. Denique Emmanuel Sà

A foramen acus exponit, quod habet acus, aut quod facit acus; potest enim ipsa sensim facere ingens, & magnum foramen.

Rursum *impossibile* hic propriè capias; nam divitem salvari impossibile est apud homines, Deo autem est possibile, ut ait Christus vers. 26. quia scilicet id viribus naturæ est impossibile, sed viribus gratiæ à Deo datis est possibile, æquè ac camelum per foramen acus transire; hoc enim Deo esse possibile patet ex simili, scilicet ex quantitate corporis Christi, quæ in Eucharistia est tota in parva hostia, imò in quolibet ejus puncto: si enim Deus potest corpus Christi totum ponere in puncto hostiæ consecratæ; ergo potest & camelum per foramen acus traducere. Illustratur id exemplo circuli; nam à quolibet circuli puncto possunt lineæ rectæ & diametrales duci ad centrum, sive medium circuli punctum. Centrum igitur continet in se, & terminando excipit omnes hasce lineas: ergo ipsum solum respondet, & quasi æquatur omnibus circuli punctis à quibus lineæ ducuntur ad centrum: & consequenter respondet, & quasi adæquatur ipsi toti circulo ejusque peripheriæ: B simili enim modo punctum hostiæ in Eucharistia capit omnes lineas corporis Christi, omnemque ejus quantitatem & peripheriam.

Appositè verò & eleganter, ait Franc. Lucas, dives turgens ac tumens opibus, cujus dorso longæ lataque divitiarum sarcinæ incumbunt, quæ frequenter oneri sunt ipsi magis, quàm usui; ut quas bajulet aliis potiùs, quàm sibi, camelo comparatur: & angusta porta, qua intratur ad vitam, foramini acus, ut intelligas eos, quibus divitiæ affluunt superbia fastuque magis turgere, quàm ut se ad angustias, in quibus Deus continet suos redigi sinant. Plures cameli & divitis analogias recensui Ecclesi. c. 13. v. 11.

Hac ergo cameli, & acus similitudine significat Christus, opes diviti non tam commodo esse, quàm oneri & impedimento ad virtutem, & ad regnum cœlorum; quare sapienter se adolescenti consilium dedisse, ut eas daret pauperibus, & se pauperem pauper sequeretur. Hinc. *Ejus significatio.*

Mysticè, camelos, id est, divites hosce opibus tumidos, & superbos per gratiam Christi deposito superbiæ gibbo, ingressuros in Ecclesiam quasi per foramen acus, id est, per angustias humilitatis & legis Evangelicæ prædixit Isajas cap. 60. 6. vers. 6. dicens: *Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian & Epha.* Ita S. Hieronymus Theophylactus, Procopius ibidem. Audi S. Hieronymum: *Talis fuit sanctæ memoriæ mater tua Paula fraterque Pammachius, qui per foramen acus, id est,* C *arctam angustamque viam, quæ ducit ad vitam, transierunt, latamque viam cum sarcinis relinquentes, quæ ducit ad tartarum, quidquid habebant in Domini dona portarunt, implentes illud, Redemptio viri propriæ divitiæ, quæ enim apud homines impossibilia, apud Deum possibilia sunt.* *Mystice.*

Allegoricè, sanctus Augustinus lib. 2. quæst. cap. 47. & S. Gregorius lib. 35. Moral. cap. 17. per camelum, accipiunt Christum per acum, passionem, q. d. Facilius est Christum pati pro dilectoribus sæculi, quàm dilectores sæculi, ad Christum posse converti. Audi sanctum Gregorium: *Camelus per foramen acus transit, cùm Redemptor noster usque ad susceptionem mortis per angustias passionis intravit, quæ passio velut acus extitit, quia dolore corpus pupugit, faciliùs autem* D *camelus foramen acus quàm dives regnum cælorum ingreditur: quia nisi ipse priùs per passionem suam formam nobis humilitatis ostenderet, nequaquam sed ad humilitatem superba nostra rigiditas inclinaret.* *Allegorice.*

Symbolicè & anagogicè auctor Imperfecti apud sanctum Chrysostomum homil. 33. *Gentium animæ,* inquit, *assimilatæ sunt tortuosis camelis, in quibus erat gibbus idolatriæ: quia cognitio Dei erectio est animarum. Acus autem est Filius Dei: cujus prima pars subtilis est, secundùm divinitatem, alia verò grossior secundum incarnationem ejus. Tota autem recta est, & nullam habet deflexionem, per cujus vulnus passionis, Gentes ingressæ sunt in vitam eternam. Hac acu consuta est immortalitatis tunica: ipsa est acus, quæ spiritui consuit carnem. Hæc acus Judaicum populum iunxit & Gentium: hæc acus amicitiam Angelorum & hominum copulavit. Facilius est ergo Gentiles transire per foramen acus, quàm divites Judæos intrare in regnum cælorum.* *Anagogice.*

AUDITIS AUTEM HIS, DISCIPULI MIRABANTUR, VALDE, DICENTES: QUIS ERGO POTERIT SALVUS ESSE?) Quia pauci, & vix ulli tunc erant, qui non cuperent esse divites: omnes enim inhiabant lucro, uti & nunc multi inhiant. Nam ut ait S. Augustinus in Quæst. Evang. hic: *Omnes, qui divitias cupiunt, in divitum numero habentur.*

VERS. 26. ASPICIENS AUTEM JESUS, DIXIT ILLIS: APUD HOMINES HOC IMPOSSIBILE EST, APUD DEUM AUTEM POSSIBILIA SUNT) imò facilia. Græcè, ἐμβλέψας, id est *intuitus*; addit Syrus *eos*, scilicet discipulos, q. d. Jesus benigno suo intuitu aspiciens Apostolos, timidam & anxiam discipulorum mentem mitigavit & pacavit, ita Chrysostomus. *Apud* homines, q. d. Humanis naturæ viribus impossibile est diviti, opibus suis intricato salutem consequi, eò quòd salus hæc sit beatitudo supernaturalis, quam proinde sine similibus supernaturalibus gratiæ viribus consequi non possumus. Deo autem omnia possibilia sunt, quia Deus est auctor & fons uti naturæ, sic & gratiæ ac gloriæ, facitque ut per gratiam omnes naturæ difficultates & remoras generosè & facilè superemus, ac quod ad præsentem pertinet, facit, ut divites divitiis suis non afficiantur, iisque rectè utantur, imò ut non pauci iis relictis ambiant & sequantur Evangelicam Christi paupertatem: hoc enim fecere primi omnes Christiani, qui omnia habebant communia, ut patet Actor. 4. v. 32.

VERS. 27. TUNC RESPONDENS PETRUS, DIXIT EI: ECCE NOS RELIQUIMUS OMNIA, ET SECUTI SUMUS TE; QUID ERGO ERIT NOBIS?) Arabicus, *quid ergo propè est ut sit nobis? Quid*, scilicet præmii in cœlo & gloriæ in vita æterna. Petrus sequens consilium paupertatis Christi, quod adolescens spreverat, animosior factus animat Apostolos, quòd ipsi ferè soli secuti sint consilium paupertatis, datum à Christo, ut magis eos exhilaret, rogat quæ & quanta eum, ceterosque Apostolos Christum pauperem sequentes in Evangelizando regno cælorum, merces & gloria in eo maneat, ut in proposito sancto se & socios confirmet, promoveat & accendat.

RELIQUIMUS OMNIA) Quæ habebamus, scilicet navim & retia, quibus piscando, victum quærebamus quæ licèt in se pauca & parva forent, ut ait S. Gregorius homilia 5. in Evang. & ex eo sanctus Bernardus tract. in hæc Christi verba: *Multum deseruis, qui voluntatem habendi dereliquis: à sequentibus Christum tanta relicta sunt, quanta à non sequentibus desiderari potuerunt.* Pauper enim spiritu, licèt censu sit inops; tamen sensu est dives, quia amore Christi omnia, quæ habere, sperare & consequi posset per omnem vitam in mundo, imò totum mundum, & omnia quæ in eo sunt, reliquit, ut totum cor tradat Deo, qui est actus heroicus paupertatis, æquè ac charitatis & religionis, qua homo se totum Deo in holocaustum offert, imò fit ipse animatum & juge Dei holocaustum.

Audi sanctum August. in Psalm. 103. conc. 3. *Petrus non solùm dimisit quidquid habebat, sed etiam quidquid habere cupiebat. Quis autem pauper non turgescit in spe sæculi hujus? quis non quotidie cupit augere quod habet? Ista cupiditas præcisa est. Ibat in immensum, accipit modum; & nihil dimissum est? Prorsus totum mundum dimisit Petrus, & totum mundum Petrus accepit. Quasi nihil habentes, & omnia possidentes.*

VERS. 28. Luc. 22. 30. JESUS AUTEM DIXIT ILLIS: AMEN DICO VOBIS, QUOD VOS QUI SECUTI ESTIS ME, IN REGENERATIONE, CUM SEDERIT FILIUS HOMINIS IN SEDE MAJESTATIS SUÆ, SEDEBITIS ET VOS SUPER SEDES DUODECIM, JUDICANTES DUODECIM TRIBUS ISRAEL) *In regeneratione*, id est, in baptismo: hic enim est regeneratio spiritualis, quo morientes peccatis, nascimur vitæ spirituali, cælesti & divinæ. Ita sanctus Hilarius, q. d. Vos, qui secuti estis me per regenerationem baptismi, sedebitis meam quasi judices duodecim tribuum Israel. Verùm omnes alii passim per *regenerationem* accipiunt resurrectionem communem futuram in die judicii: hæc enim quia corporis, totiusque hominis, æquè ac mundi erit renovatio, & quasi secunda ad gloriam generatio, hinc rectè hic & alibi *regeneratio* vocatur.

Regeneratio quid?

Unde Syrus vertit, *in sæculo novo*; Arabicus, *in generatione ventura*: tunc enim erit novum cælum & nova terra, Isai. 65. vers. 17. Apocal. 21. v. 1. & 2. Petri 3. vers. 13.

CUM SEDERIT FILIUS HOMINIS IN SEDE MAJESTATIS SUÆ) Arabicus, *gloriæ suæ*. Sanctus Chrysostomus, Theophylactus & Euthymius per sessionem censent significari potestatem judiciariam. Judicium enim est sedere, ut sedatè & tranquillè, sine perturbatione & præcipitatione judicent. Hoc verum est, sed insuper τὸ *sederit* & *sedebitis*, significat propriè Christum in judicio sessurum, & cum eo Apostolos, eorumque similes, idque in thronis nubium aeris & splendidissimis, sed quemque juxta suum meritum & dignitatem. Unde sacra Scriptura passim Christo judicaturo sedem & sessionem tribuit; sessio enim est communis apud omnes gentes, & quasi naturalis judicum situs. Ita Maldonatus, licèt id neget Jansenius, & nonnulli, qui censent corporis gloriosi, quale habet Christus, proprium situm esse stare potius, quàm sedere. Verùm uterque hic glorioso competit, scilicet stare ad pugnandum, & sedere ad judicandum.

SEDEBITIS ET VOS SUPER SEDES DUODECIM) Richard. Victor. tractat. de Potestate judiciaria, Maldonatus, & nonnulli alii putant hæc à Christo solis promitti duodecim Apostolis, quia illi primi fuerunt Christi asseclæ, q. d. Quisque vestrum duodecim, suam sedem in judicio habebit; etiam Judas, ait Chrysostomus, si in sua vocatione presistat. Verùm meliùs alii passim censent hæc promitti etiam Apostolorum sequacibus & posteris, putà Religiosis, qui omnia relinquentes, Christum & Apostolos regnum Dei evangelizantes, proximè sequuntur. Ponitur ergo hic numerus definitus pro indefinito; scilicet duodecim pro omnibus, Christus enim loquitur duodecim Apostolis, sed ita ut in eis eorum asseclas alloquatur: qui enim parem suscipiunt cum Apostolis laborem, parem cum eis merentur honorem. Christus ergo sedes hasce judiciarias promittit, iis qui relinquunt omnia, & ipsum evangelizantem sequuntur. Hoc autem faciunt Religiosi, præsertim qui animarum lucro se dedicant. Unde sanctus Bernardus sermone de Ingratitud. *Apostolicam*, ait, *omnes nos vitam professi sumus*. Hinc Nazianzenus oratione 1. in Julianum ostendit monachorum esse, sedere super thronos. Idem ferè docent Origenes hic tractat. 8. S. Augustinus 20. Civitat. capit. 5. Cyrillus in capit. 60. Isaiæ, S. Hieronymus epist. 28. S. Gregorius 10. Moral. cap. 17. S. Anselmus epist. 10. Abulensis hic quæst. 205. S. Bernardus in illud: *Ecce nos reliquimus omnia*. Probat id sanctus Augustinus in Psalm. 86. *Nam si duodecim tantùm sellæ ibi futuræ sunt, non erit ubi sedeat tertius decimus Paulus Apostolus; & non erit quomodo judicet, qui tamen judicaturum se dixit non homines modò, sed & Angelos. Non solum ergo*, inquit, *illi duodecim, & Apostolus Paulus, sed quotquot judicaturi sunt, propter significationem universitatis ad sedes duodecim pertinent.* Et Sanctus Bernardus serm. de S. Benedicto: *Justa prorsus*, inquit, *retributio, ut qui hic pro Christo homine gloriam celsitudinis neglexerunt, illic à Christo judices glorificati singulariter cum eo assideant. Nemo autem putet duodecim tantùm Apostolos, quia pro Juda prævaricante Matthias electus est, tunc esse judicaturos, sicut nec duodecim solæ sunt tribus Israel judicandæ, alioquin tribus Levi, quæ tertia decima est, injudicata recedet: & Paulus, qui tertius decimus est Apostolus, judicandi sorte privabitur; cùm ipse dicat: Nescitis, quia Angelos judicabimus? Sciendum namque est omnes, qui ad exemplum Apostolorum sua reliquerunt, omnia, & secuti sunt Christum, judices cum eo venturos, sicut etiam omne mortalium genus esse judicandum: quia enim duodenario sæpe numero solet in Scripturis universitas designari, per duodecim sedes Apostolorum omnium universitas judicantium, & per duodecim tribus Israel universitas eorum, qui judicandi sunt, ostenditur.* Idem fusè demonstrat S. Thomas tract. Contra retrahentes à Religione capit. 6. & 7. ubi docet hanc sessionem promissam esse paupertati Evangelicæ, indeque evincit, quàm sublimis grataque Deo sit hæc paupertas utpote quæ præ aliis virtutibus hoc judiciariæ potestatis culmen & thronum mereatur. Causam dat sanctus Gregorius 26. Moral. 20. ubi interpretans illud Job. 36.

Non soli Apostoli judices erunt cum Christo.

Sed & Religiosi Apostolici.

Judi-

Judicium pauperibus tribuit. *Quia*, inquit, *quantò huic mundo magna humilitate despecti sunt*, *tantò tunc acceptis sedibus majore culmine potestatis excrescunt*. Dignum enim est Primò, ut Religiosi, qui superiores mundo vixerunt, de mundo judicent. Secundò, ut qui in mundo quasi aquilæ aspectu cælestium bonorum, & despectu terrestrium ceteros transcenderunt, ceterorum sint judices & principes. Tertiò, ut qui doctores fuerunt mundi, mundum examinent & judicent, an juxta hanc suam doctrinam vixerit. Quartò, ut qui fatui iudicati sunt à mundo, mundum fatuum iudicent, eumque fatuitatis arguant & condemnent, Sap.5.4.

Ob quatuor causas.

Quocirca meritò hanc eorum excellentiam admirans exclamat S. Bernard. sermon.8. in Psal. *Qui habitas*: *O familiaritatis gratiam*, *ò honoris culmen*, *o fiduciæ privilegium*, *ò prærogativam securitatis perfectæ*? *Quid enim tam pavendum? quid tam plenum anxietatis*, *& vehementissimæ sollicitudinis*, *excogitari potest*, *quàm judicandum adstare illi tam terrifico tribunali*, *& incertam adhuc expectare sub tam districto iudice sententiam*? et mox: *Felix planè quæ tam securos*, *imò gloriosos faciat in illo singulari fragore elementorum in illo tremendo examine meritorum*, *in illo tanto discrimine judiciorum*. Porrò gloriosa hæc sessio judiciaria coram toto mundo, imò de toto mundo à Christo promittitur singulis illis, qui relictis omnibus Christum pauperem pauperes ferventi & perfecta (ita sanctus Augustinus & Gregorius jam citati: unde ex eis sanctus Antonius & Franc. Suarez 3. part. quæst.59. disputat.57. sect. 4. negant hoc præmium dandum Religiosis imperfectis, sed tantùm perfectis, idque meritò) imitatione secuti fuerint, ejusque Evangelium & regnum propagarint. Cùm enim, ut ait sanctus Bernardus in illud, *Ecce nos reliquimus omnia*; *in paupertate duo insint incommoda*, *primùm humilitas & abjectio*, *deinde etiam multorum laborum perpessio*; *nimirum meritò hoc esse à Domino institutum*, *ut pro laboribus sessio*, *pro contemptu celsitudo tantæ potestatis redderetur*.

Gloriosa sessio judiciaria promittitur omnibus, qui relictis omnibus, Christum pauperem pauperes sequuntur.

Vox ergo *sedebitis* significat primò, pauperum Evangelicorum securitatem; secundò, munus judicandi; tertiò, dignitatem & eminentiam præ ceteris; quartò, locum Christo proximum, summamque cum eo coniunctionem; quintò principatum gratiæ, felicitatis & gloriæ, utpote qui quasi principes regni cælorum jus habeant judicandi ceteros, ac dignos in illud admittendi, & indignos ab eo excludendi.

Tropologicè, auctor Imperfecti per hanc sessionem & potestatem judiciariam censet promitti jis, qui relinquunt omnia, & sequuntur Christum, dominium cordium, ut scilicet dominentur cordibus, mentibusque hominum, in jisque collocent thronum & regnum Christi, in quo ipsi sedeant, ut quasi reges cordi us hominum imperent, illaque per omnia faciant obsequentia Christo. Unde Apostoli, & viri Apostolici, relinquentes omnia, quales fuere viri religiosi & monachi, amore Dei flagrantes, converterunt orbem, uti fusè ostendit Hieron. Platus lib.2. de Bono status Religiosi cap.30. *Quicumque* enim, ait auctor Imperfecti, *Christum credendo* (& perfectè imitando) *in se suscipiunt*, *sedes sunt majestatis eius*. Et: *Quicumque susceperit verbum Petri*, *fit thronus Petri*, *& Petrus sedet in eo*.

Tropologice.

JUDICANTES DUODECIM TRIBUS ISRAEL) *Judicantes*, non tantùm collatione vestri cum impiis, uti exponit S. Hieronymus, Chrysost. Euthymius, & eleganter auctor Imperfecti; quomodo regina Austri & Ninivitæ dicuntur in die judicii condemnaturi Judæos, scilicet suo facto & exemplo, eò quòd, prædicante Jona, pœnitentiam egerunt; cùm Judæi, prædicante Christo, pœnitere noluerint, Matth.12. v.40.& 41. Nec etiam approbatione sententiæ Christi dumtaxat; quomodo omnes Sancti judicabunt; approbabunt enim justam Christi in pios, æquè ac impios de cælo & inferno sententiam; sed multò honorificentiùs & gloriosiùs, quasi regni cælestis primores & principes, doctores & judices, & quasi assessores Christi judicis cum eo in suis thronis considentes, sicut Cardinales cum Papa, propriè judicabunt, & sententiam ferent eamdem, quam Christus, qua probos cælo, improbos inferno, adjudicabunt, arguentes & increpantes eos, qui suam doctrinam, vitæque sanctæ exemplum neglexerint, & probantes laudantesque eos, qui utrumque coluerint, & imitando expresserint. Illos enim decet hæc judicii aureola. Ita Jansen. Maldon. Suarez, & alii.

Quomodo judicabunt Sancti cum Christo?

An cum eo sententiam ferent?

DUODECIM TRIBUS ISRAEL) Non quasi Apostoli, virique Apostolici in die judicii judicaturi sint solos Judæos. uti exponunt Theophylactus & Euthymius; sed quod sub duodecim tribubus, omnes gentes intelligat.

Ubi Nota, duodecim dici tribus Israel: licet enim tribus Joseph bipartita esset, ac divisa in Ephraim & Manasse, duos Josephi filios, utpote quos sibi in filios adoptavit, ceterisque suis filiis in successione & hereditate æquavit Jacob, communis omnium tribuum pater (ipse enim genuit duodecim filios, quorum quisque cum posteris ex se prognatis, unam constituit tribum, unde omnes simul junctæ sunt duodecim) Genes. 48. 16. ac consequenter juxta hunc computum tribus Levi esset non duodecima, sed decima tertia; tamen ad ipsam primam tribuum originem respiciendo, scilicet ad duodecim Patriarchas Jacobi filios, non nisi duodecim erant tribus; quia totidem erant Patriarchæ, sive Jacobi filii.

Cur in Israel duodecim tribus?

Nota Secundò, has 12. tribus dici Israel, quia ab Israele, id est, Jacobo Patriarcha. per 12. ejus filios sunt prognatæ & propagatæ. Porrò hæ 12. tribus olim erant populus fidelis & electus, puta Ecclesia Dei, etiam tempore Christi, imò hoc erat regnum Israelis Messiæ promissum: unde gentes, quæ Christo crediderunt, in hanc Ecclesiam & populum Judaicum, puta in 12. tribus Israelis, quasi insertæ sunt, & quasi civitate donatæ, ut non jam Gentes, sed Judæi, id est confitentes, credentesque; ac Israelitæ, id est, dominantes Deo, appellentur, uti docet Apostolus Rom.11. vers.17. & seq. Hinc S. Joannes Apoc. 12. vers.12. in portis cælestis Jerusalem, ait se vidisse inscripta nomina 12. tribuum Israel. Omnes ergo Christiani omnium gentium, in 12. tribus Israelis jam dictas divisi & distributi sunt, ut alii censeantur esse de tribu Juda, alii de tribu Joseph, alii de tribu Levi, &c. secundùm diversitates animarum & virtutum: ad Juda enim pertinent magistratus, reges, & principes; ex Juda enim nati sunt reges & principes Israelis, juxta oraculum Jacob Genes.49. 10. Ad Joseph pertinent virgines, casti, & cælibes: talis enim fuit Ioseph ante principatum Ægypti. Ad Levi pertinent sacerdotes, Diaconi, Religiosi: tales enim erant Levitæ, & sic de cæteris.

Israel sunt omnes fideles.

Nota tertiò. Gentes infideles propriè non pertinent ad tribus Israel, utpote fideles: quare tacitè hac infidelium omissione hic significatur, ipsos in die judicii non fore judicandos; quia *qui non credit*, *jam judicatus est*, Joan.3. 18. quod intellige de judicio dubii examinis; hoc enim solo judicabuntur fideles: de his enim dubium esse potest, an sint damnandi, an salvandi, quod dubium resolvetur ex examine operum cujusque; nam alioqui infideles quique in die judicii comparituros. & similiter judicandos esse, ac cuique pro demeritis majorem vel minorem in gehenna pœnam decernendam esse, apud omnes in confesso est, & patet ex Joelis 3. vers.2. & Matth. 25. 32.

An infideles sub nomine duodecim tribuum intelligantur?

ET OMNIS, QUI RELIQUERIT DOMUM, VEL FRATRES, AUT SORORES, AUT PATREM, AUT MATREM, AUT UXOREM, AUT FILIOS, AUT AGROS, PROPTER NOMEN MEUM, CENTUPLUM ACCIPIET, ET VITAM AETERNAM POSSIDEBIT) Nota, in singulis hisce membris poni conjunctionem disiunctivam *aut*, quia loquitur Christus non de jis qui aliqua dumtaxat abdicant propter se & Evangelium, ait Marcus, ut scilicet Evangelii doctrinam, leges & sanctiones observent. Ita Origenes, S. Hieronymus, Maldonatus, alii: licèt S. Chrysostomus secùs sentiat, puterque hic idem à Christo promitti cæteris fidelibus, quod paulò ante promisit duodecim Apostolis, q. d. Omnes fideles, qui idem fecerunt quod duodecim Apostoli, scilicet ut omnibus relictis me sequantur, eumdem honorem recipient, ac sedem unam è duodecim inter Apostolos nascicentur, ac in ea judicabunt duodecim tribus Israel. Verùm priùs, quod dixi, verius est, idque exigit disiunctio *aut*.

VERS. 29. Luc. 18. 29. 30. Mar. 10. 29. 30.

QUI RELIQUERIT DOMUM) Vel quia domo spo-

ſpoliatur, agiturque in exilium à tyranno, vel quia ſponte domum relinquit ob ſcandala & tentationes, quas in ea reperit; vel quia relictâ domo, confugit ad monaſterium vel templum, ut totum ſe Dei obſequio mancipet. Idem dico de fratribus, ſororibus, patre, matre, uxore, filiis: nam & hi, cùm ſunt infideles & improbi, fidelem à fide vel probitate avocare ſatagunt: unde ſi uxor virum à fide & pietate avocet, ſuadet Chriſtus, ut vir ab ea faciat divortium: ſatius enim eſt deſerere uxorem, quàm Chriſtum: ſponte verò eoſdem relinquunt, qui perfectioris vitæ ſtudio ad religionum clauſtra confugiunt. Et hoc ſignificat *τὸ propter nomen meum*, id eſt, propter me, mei amore, & reverentia, ut mihi meliùs & pleniùs ſerviat, ſeſeque totum mancipet.

CENTUPLUM ACCIPIET] Græcè ἑκατονταπλασίονα, id eſt *centuplicia*, ſcilicet ſingula, ut pro una domo, quam Chriſti cauſa relinquit, recipiat centum; pro uno fratre, ſorore, filio patre, matre recipiat centum fratres, ſorores, filios, patres, matres. Syrus, *unum in centum*, ſcilicet auctum, & cum centuplo fœnore multiplicatum. Sic & Aegyptius, Arabicus, Aethiopicus, Perſicus, qui ferè inter ſe conſentire ſolent, præſertim Aethiopicus cum Perſico, & Aegyptius cum Arabico, ut hic ex illo traductus videatur. Aegyptii enim primitus à S. Marco, S. Petri diſcipulo converſi, Evangelium acceperunt. *Centuplum* ergo, id eſt plura, & multis partibus majora. Unde Lucas habet *multiplicia*; ponitur enim numerus definitus pro indefinito, ut magnitudo & multitudo recompenſæ ſignificetur.

Centuplum quid? Reſp. Primò. Quæres, quodnam ſit hoc *centuplum* iis, qui ſua pro Chriſto relinquunt, ab ipſo promiſſum? Primò, Chiliaſtæ, ſive Millenarii per centuplum intelligunt mille annos, quibus hi Sancti poſt communem reſurrectionem in terra hac deliciabuntur, omnique voluptate fruentur. Verùm hic eſt error, quem confutavi Apoc. 20. illique repugnat Marcus cap. 10. verſ. 31. dicens: *Accipiat centies tantum nunc in tempore hoc*. Audi S. Hieronymum: *Ex occaſione hujus ſententiæ, quidam introducunt mille annos poſt reſurrectionem, dicentes: Tunc nobis centuplum omnium rerum quas dimiſimus, & vitam æternam eſſe reddendam: non intelligentes, quòd ſi in ceteris digna ſit repromiſſio, in uxoribus appareat turpido: ut, qui unam pro Domino dimiſerit, centum recipiat in futuro.*

Secundò. Secundò, S. Gregorius hom. 18. in Ezech. *Centuplum*, inquit, recipiet, quia Deus faciet, ut talis multò magis gaudeat paupertate, aut rerum ſuarum abdicatione, utpote amore Chriſti factâ, quàm divites gaudeant omnibus ſuis opibus & commodis. Idque reverâ ita fieri experiuntur ii, qui pro Chriſto ſuis ſe abdicant.

Tertiò; Tertiò, S. Hieronymus, Beda, & alii centuplum accipiunt in bonis non temporalibus, ſed ſpiritualibus, putà in pace, gaudio, conſolationibus divinis, ceteriſque donis & gratiis, quibus Deus eos mulcet & cumulat, quæ longè magis ſuperant omnia terrena bona & gaudia, quàm numerus centenarius ſuperat unitatem. Verùm quia Marcus particulatim explicans *τὸ centies tantùm* ſubdit *domos, & fratres, & ſorores, & matres, & filios, & agros*, hinc

Quartò; Quartò, & magis genuinè Origenes, Theophylactus, Euthymius, Caſſianus, & Franc. Lucas centuplum exponunt ſic, quò relinquens ſua & ſuos propter Chriſtum, Chriſto procurante, inveniat alios centum, id eſt, plurimos, qui illi amorem, opem & curam fratrum, uxorum & matrum longè majori charitate & ſuavitate impendant, ita ut non res ſuas amiſiſſe, vel reliquiſſe, ſed in Chriſti providentia depoſuiſſe, ibique magno fœnore multiplicaſſe videatur. Suaviores enim ſunt affectus ſpiritus, quàm naturæ; & magis amat pollens amore cæleſti, quem conciliavit pietas, quàm imbutus amore terreno, quem adjunxit nativitas. Quare, quia unam domum pro Chriſto, relinquit, centum & plures piorum domos inveniet ipſi paratas & apertas, quæ ipſum amanter & gaudenter excipiant. Experiuntur hoc ſacerdotes, & qui è domo ſua fugiunt ob perſecutionem in Japone, Anglia, Scotia: hi enim omnium fidelium domos ad hoſpitium promptas reperiunt, ac de domo in domum crebrò commigrant. Sic religioſus, qui unam patris domum pro Chriſto relinquit, centùm invenit non domos, ſed collegia & monaſteria maxima & pulcherrima, quæ ipſum ex affectu materno excipiant. Sic, qui unum agrum pro Chriſto reliquerit, centum Chriſti cultorum agros inveniet, è quibus alatur, idque ſine ſuo labore & cultura, cùm ſuum colere debuerit. Similiter, pro uno fratre relicto, plurimi erunt Chriſtiani inſtar fratrum fraterno ipſum amore proſequentes, & ſpiritali glutino ſuaviùs adhærentes: pro una ſorore, plurimæ adoleſcentulæ caſtè diligent, obſervabuntque ut fratrem: pro uno patre, ſenes plurimi tamquam filium fovebunt: pro una matre, matronæ plurimæ affectu materno neceſſitatibus illius proſpicient: pro una uxore, centum aliorum uxores, caſto ſpiritu ipſi conjunctæ, paratæ erunt per ſe, alioſque ſervire valetudini, commoditatibuſque illius non ſecùs, quàm ſi forent uxores illius: denique pro filio aut filia una, innumeri reverebuntur eum ut patrem, & ab ejus doctrina ſana, conſiliiſque pendebunt, ex quibus majorem illius animus accepturus eſt voluptatem, quàm acciperet ex germanis liberis. Hoc eſt quod ex Salomone ait S. Auguſtinus epiſt. 89. quæſt. 4. *Fideli totus mundus divitiarum eſt.* Audi Caſſianum collat. ult. cap. ult. *Centuplam fratrum, patrumque, parentumque recipiet quantitatem Quiſquis patris unius, vel matris, ſeu filii pro Chriſti nomine charitate contempta, in omnium qui Chriſto ſerviunt, dilectionem ſinceriſſimam tranſit, pro uno ſcilicet tot patres, fratreſque ferventiore, ac præſtantiore ſibi affectu devinctos. Multiplicata etiam domorum atque agrorum poſſeſſione ditabitur, quiſquis una domo pro Chriſti dilectione rejecta, innumera monaſteriorum habitacula, tamquam propria poſſidebit in quacumque orbis parte, velut in ſuæ domus iure ſuccedens. Quomodo enim non centuplum, & ſi Domini noſtri ſententiæ ſuperadiici aliquid fas eſt, pluſquam centuplum recipit, qui decem vel viginti ſervorum miniſterio infida & coactitia derelinquentes, tot ingenuorum atque nobilium ſpontaneo fulcitur obſequio?* Experti ſunt hoc centuplum Apoſtoli; & primi Chriſtiani in fervore primitivæ Eccleſiæ, de quibus ait Paulus: *Nihil habentes, & omia poſſidentes.* Et Lucas Actor. 4. 32. *Nec quiſquam*, inquit, *eorum, qui poſſidebat, aliquid ſuum eſſe dicebat, ſed erant illis omnia communia.* Et mox: *Neque enim quiſquam egens erat inter illos. Quotquot enim poſſeſſores agrorum aut domorum erant, vendentes offerebant pretia eorum, quæ vendebant, & ponebant ante pedes Apoſtolorum: dividebantur autem ſingulis, prout cuique opus erat.* Id etiamnum experiuntur boni religioſi; quod ſi quando ſecùs accidat, & cuiquam aliquid corpori neceſſarium deſit, tunc Deus defectum hunc corporalium ſupplet, & compenſat copia ſpiritualium donorum, & gaudiorum.

Exemplum illuſtre eſt in Peregrino Philoſopho, qui finxit ſe eſſe Chriſtianum, ac ut talem in perſecutione obtulit ſe præſidi & carceri, ut ope & opibus Chriſtianorum ei ſuccurrentium frueretur: nec eum feſellit opinio; ibi enim certatim Chriſtianis illi ſua offerentibus, ſuffarcinatus auro impoſtor in patriam rediit, uti fusè narrat Lucianus in Peregrino, & ex eo Baronius anno Chriſti 75. c. 7. *Exemplum Peregrini.*

Denique S. Ambroſ. in Pſalm. 118. littera *chet*, ſive octonario 8. per centuplum accipit ipſum Deum, ac conſequenter totum mundum, qui eſt Dei peculium. Deus enim iis, qui omnes & omnia propter ſe relinquunt, eſt pater, mater, uxor, frater, ſoror, & omnia. Matth. 12. 49. *Quoniam*, inquit Ambroſius, *qui omnia reliquerit, Deum poſſidere incipit, & ipſe merces utique perfecta virtutum, qui non centupli enumeratione, ſed perfectæ virtutis æſtimatione cenſetur.* Affert etiam exemplum Leviticæ tribus, quæ quia Domini juſſu nullam inter alias tribus terræ partem habuerat, ideò Dominus ipſe ita promiſit, & ſæpiùs confirmavit, ſe ejus partem & poſſeſſionem fore. Unde hac aurea gnome concludens ſubiicit: *Cui portio Deus eſt, totius poſſeſſor eſt naturæ. Pro ægris ipſe ſibi ſatis eſt, habens bonum fructum, qui non poſſit perire. Pro domibus ſatis eſt ſibi, ut ſit habitatio Dei, & templum Dei, quo nihil poteſt eſſe pretioſius. Quid enim pretioſius Deo? Ea eſt portio quam terrenæ partes æquare non poſſunt. Quid magnificentius hoſpite cæleſti? quid beatius poſſeſſione divina.* Et Caſſianus collat. ult. cap. ult. *Pro lætitia*, inquit, *illa, quam* *Centuplum eſt Deus.*

in

in unius agri ac domus possessione quis habuit, centuplo majore divitiarum gaudio perfruetur, qui in adoptionem transiens filiorum Dei, universa, quæ æterni sunt Patris, ut propria possidebit, & affectu atque virtute ad imitationem veri illius filii proclamabit: Omnia, quæ habes Pater, mea sunt, nec iam cum ulla pœnali distensionis aut sollicitudinis cura, sed securus ac lætus velut in propriis ubique succedit, audiens quotidie ab Apostolo sibi prædicari: Omnia vestra sunt, sive mundus sive præsentia, sive futura: & à Salomone: Fidelis viri totus mundus divitiarum est. Hæc ergo est congrua & condigna merces paupertatis, ut nihil habens, nihil ei desit, sed omnia possideat. Id expertus S. Franciscus, suosque ad eam exhortans: inquit, *charissimi, magna & innenarrabilia sunt, erga nos Dei nostri beneficia, qui adeò flectit erga humiles & inutiles servos suos corda fidelium. Ex acceptis quotidie accipienda speremus: si parva videntur concessa, adiiciet maiora, dum in divinorum mandatorum observantia perstiterimus. Iactate ergo cogitatum vestrum in Domino. & ipse vos enutriet in monte hoc* (Alverniæ) *qui Eliam in deserto, Antonium & Paulum in eremo nutrivit. Illud certissimè scitote, nullum nobis relevandæ necessitati securius esse refugium, quàm nullum habere. Si enim veri & Evangelici fuerimus pauperes, mundus nostri miserebitur, & affluenter nos pascet. Si autem à paupertate defecerimus, mundus nos fugiet, & indigentias illicito modo repellentes, maiores patiemur penurias.* Ita refert VVaddingus in Annal. Minorum anno Christi 1212. numer. 14. Addit Marcus cap. 10. v. 30. centuplum hoc reddendum *cum persecutionibus*: quod quomodo fiat, ibidem dicam.

Aurea vox S. Francisci.

Tropologicè:

Tropologicè, Cassianus loco jam citato, centuplo majus gaudium conversorum esse asserit de virtute, quàm fuerit antea de cupiditate & vitio: *Si*, inquit, *pro iræ & furoris perturbatione ingem animi lenitatem: pro sollicitudine ac distentionis angore securitatis quietem: pro infructuosa huius sæculi pœnalique tristitia, salutaris tristitiæ fructum: pro vanitate lætitiæ temporalis, gaudii spiritualis appenderit ubertatem, retributionem in horum affectuum commutatione centuplam pervidebis.*

Anagogicè.

Anagogicè, S. Antonius, teste S. Athanasio in ejus Vita, per centuplum accipit regnum cælorum, in quo centuplo majora sunt bona, quàm sint in terra: *Qui totius orbis dominium reliquit*, inquit, *centuplum de melioribus præmiis in sublimi sede recipiet.* Pro caducis enim reddentur ei stabilia, pro vilibus eximia, pro parvis magna, pro terrenis cælestia, pro humanis divina, pro momentaneis sempiterna.

ET VITAM ÆTERNAM POSSIDEBIT] Syrus, *hereditate possidebit*; Arabicus *hæres fiet vitæ æternæ* q.d. Qui suam hereditatem, æquè ac suos parentes, fratres, sorores, &c. Christi causâ reliquerit, pro eis recipiet centuplum in hoc sæculo, & hereditatem vitæ æternæ in futuro. Hæc enim est amplissima hæreditas, in qua Beati erunt heredes Dei, ac coheredes Christi: ideoque non solùm cælum & terram, & omnia, quæ in eis sunt; sed etiam Deum ipsum, & omnem honorem, omnes opes, omnem gloriam, omnem suavitatem, omnes delicias, omnia gaudia, denique omnia bona in Deo possidebunt, non quasi usufructuarii, sed quasi heredes & domini hereditate perpetua, & in æternum, quamdiu Deus erit Deus, duratura. Hæc omnia significantur & involuuntur in vita æterna. Porrò hanc vitam æternam obtinebunt omnes, qui servant Dei mandata, ut dixit Christus, vers. 17. pleniùs tamen & gloriosiùs eam obtinebunt, qui præceptis addidere consilia: unde iis solis Christus hic illam promittit & assignat. Qua phrasi tacitè innuit, difficile esse vitam æternam consequi per observationem solorum præceptorum, sine observatione consiliorum; quia illa sine hac est difficilis: difficile est enim servare omnia Dei præcepta, nisi serventur & consilia præsertim paupertatis: nam, ut ait Christus vers. 23. difficile, & quasi impossibile est divitem salvari.

Hereditas vita æterna.

VERS. 30. *Multi primi novissimi, novissimi primi.*

MULTI AUTEM ERUNT PRIMI NOUISSIMI, ET NOUISSIMI PRIMI] Nota appositè Christum hanc sententiam præcedentibus à se dictis subjungere: nam ipse hoc capite penè toto opposuit se, suamque gratiam, & consilia Evangelii Pharisæis, & legi veteri: unde consequenter hic opponit præmium illius præmio hujus, ut patebit cap. sequenti: propriè autem respicit illa, quæ immediatè ante dixerat de sedibus duodecim judiciariis, de centuplo, de vita æterna dandis suis sequacibus: ac videtur occurrere tacitæ obiectioni Apostolorum. Poterant enim ipsi intra se cogitare. Qui fieri poterit, ut nos viles, pauperes, ignorantes, ignobiles sedeamus super duodecim thronis, judicantes 12. tribus Israel? in quibus sunt viri plurimi dignitate, opibus, nobilitate, scientia, fama, auctoritate eminentes, uti sunt Scribæ & Pharisæi, & adolescens ille dives & splendidus, simul ac legis observator, de quo vers. 16. Occurrit Christus, asseritque illos quidem in hoc sæculo esse eminentes & primos, sed in cælo & vita æterna fore novissimos, id est, nullo loco habendos, sed ab ea reiiciendos & excludendos (simili phrasi dixit cap. 5. 19. *Qui solverit unum de mandatis istis minimis*, &c. *minimus*, id est nullus, *vocabitur in regno cælorum*; ac novissimos hic vocari à regno cælorum remotissimos, patet ex Luca cap. 13. 30.) eò quòd Christum quasi pauperem aspernati sint: Apostolos verò, aliosque similes, qui relictis omnibus secuti Christum in hoc sæculo videbantur esse pauperrimi & novissimi hominum, in vita æterna fore primos, utpote Christo cælorum regi charissimos, & in vita ac moribus, præsertim in paupertate & zelo prædicandi simillimos. Ita S. Hieronymus, Beda, S. Thomas, Franc. Lucas, & alii, ac Victor Antiochenus in cap. 10. Marci. Dicit autem *multi*, non *omnes*, quia aliqui hic sunt primi, qui & in cælo erunt primi, uti sunt sancti reges, principes, doctores, Episcopi, Pontifices, qui licèt opibus abundent, tamen pauperes sunt affectu & spiritu: ac vicissim aliqui hic sunt novissimi, qui & in cælo erunt novissimi, uti sunt pauperes & mendici, qui furtis, rapinis, aliisque sceleribus incumbunt, ut suam inopiam levent, fiantque divites & opulenti.

Summa hac gnome significat Christus divites & eos, qui bonis terrenis inhiant, à cælo excludendos; pauperes verò, qui cælestia ambiunt, in cælo fore primos. Respicit enim ad id, quod dixit adolescenti diviti vers. 21. *Si vis perfectus esse vade, vende quæ habes & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo.* Et vice versa ad illud v. 23. *Dives difficile intrabit in regnum cælorum.* Et ad illud Petri v. 27. *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis*: Sic Christus in cælo est primus, quia in terra fuit novissimus, juxta illud Isaiæ 53. *Vidimus eum, & non erat aspectus; & desideravimus eum, despectum & novissimum virorum*: Vide ibi dicta. Proxima Christo est S. Virgo, quia post Christum inter homines fuit novissima; sequuntur Apostoli, de quibus ait Paulus: *Puto quòd Deus nos novissimos ostendit, tamquam morti destinatos; quia spectaculum facti sumus mundo, angelis, & hominibus.* Et mox: *Tamquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc.* 1. Corinth. 4. v. 9. & 13. Sic de S. Martino, cujus hodie festum celebramus, canit Ecclesia: *Martinus Abrahæ sinu lætus excipitur, Martinus pauper & humilis cælum dives ingreditur, hymnis cælestibus honoratur.* Visa est cuidam viro sancto sedes sublimis & gloriosa in cælo, ac miranti cujusnam illa foret, audivit: *Hæc sedes humili servatur Francisco.* Ita habet ejus Vita.

Christus novissimus primus.

Denique multi Patres & Doctores Scholastici, quos citabo cap. sequenti vers. 1. τὸ *novissimi*, & *primi* præcisè accipiunt in ipsa *vita æterna*, q. d. Divites, qui in hac vita honestam, sed commodam agere vitam, servantes dumtaxat præcepta Dei (qualis fuit adolescens ille vers. 21.) in cælo erunt novissimi: pauperes verò, qui præceptis adjunxere consilia Evangelica, ac in paupertate evangelizando, secuti sunt Christum: hi in cælo erunt primi, de quo plura cap. sequenti. Amplior & plenior, omniaque, quæ in sequenti parabola dicuntur, adæquans erit sensus, si τὸ *novissimi* utroque modo accipias, scilicet ut significet tam excludendos à cælo, quàm novissimos in cælo. Nam Apostoli, qui quasi primi judicabunt 12. tribus Israel, quasi novissimos, multos ex iis, utpote justos, adjudicabunt cælo; plures tamen, utpote injustos, inferno. Porrò hanc gnomen: *Multi erunt primi novissimi, & novissimi primi*, Christus explicat per sequentem parabolam operariorum, ad vineam

neam excolendam conductorum capite sequenti. Hæc ergo gnome est proparabola, id est, titulus & argumentum illius parabolæ, cui subnectitur ista postparabola, sive scopus & applicatio parabolæ, capit. 20. versic. 16. *Sic erunt novissimi primi, & primi novissimi: multi enim sunt vocati, pauci verò electi*. Unde liquet postparabolam respondere ex æquo proparabolæ, imò unum idemque cum illa esse: *electi* ergo vocantur *primi*; *vocati* verò dumtaxat nec electi vocantur *novissimi*.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

P*Roponit Christus parabolam operariorum conductorum ad colendam vineam è quibus novissimi vocati fiunt primi in mercede & præmio. Secundò, v. 16. prædicit suam passionem. Tertiò, v. 20. Jacobo & Joanni ambientibus primas sedes in regno Christi proponit calicem passionis, docetque majorem esse eum, qui cupit esse minor. Quartò, v. 30. duos cæcos illuminat.*

1. SImile est regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo manè conducere operarios in
vineam suam. 2. Conventione autem facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in vi-
neam suam. 3. Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos, 4. & dixit illis:
Ite & vos in vineam meam, & quod justum fuerit, dabo vobis. 5. Illi autem abierunt. Iterum autem
exiit circa sextam & nonam horam: & fecit similiter. 6. Circa undecimam verò exiit, & invenit alios
stantes, dicit illis: Quid hìc statis tota die otiosi? 7. Dicunt ei: Quia nemo nos conduxit. Dicit il-
lis: Ite & vos in vineam meam. 8. Cùm serò autem factum esset, dicit dominus vineæ procuratori
suo: Voca operarios, & redde illis mercedem, incipiens à novissimis usque ad primos. 9. Cùm ve-
nissent ergo qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios. 10. Venientes au-
tem & primi, arbitrati sunt quòd plus essent accepturi: acceperunt autem & ipsi singulos denarios.
11. Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias, 12. dicentes: Hi novissimi una hora fecerunt,
& pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei & æstus. 13. At ille respondens uni eorum, di-
xit: Amice non facio tibi injuriam: nonne ex denario convenisti mecum? 14. Tolle quod tuum est, &
vade: volo autem & huic novissimo dare sicut & tibi. 15. Aut non licet mihi quod volo, facere? an
oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? 16. Sic erunt novissimi primi, & primi novissimi: mul-
ti enim sunt vocati, pauci verò electi. 17. Et ascendens Jesus Hierosolymam, assumpsit duodecim
discipulos secretò, & ait illis: 18. Ecce ascendimus Hierosolymam, & Filius hominis tradetur
principibus sacerdotum, & Scribis, & condemnabunt eum morte, 19. & tradent eum Gen-
tibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget. 20. Tunc accessit ad
eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans & petens aliquid ab eo. 21. Qui dixit ei: Quid vis?
Ait illi: Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, & unus ad sinistram in regno tuo.
22. Respondens autem Jesus, dixit: Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus
sum? Dicunt ei: Possumus. 23. Ait illis: Calicem quidem meum bibetis: sedere autem ad dexteram
meam, vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo. 24. Et audientes
decem, indignati sunt de duobus fratribus. 25. Jesus autem vocavit eos ad se, & ait: Scitis, quia prin-
cipes gentium dominantur eorum: & qui majores sunt, potestatem exercent in eos. 26. Non ita erit
inter vos: sed quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister: 27. & qui voluerit inter
vos primus esse, erit vester servus. 28. Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & da-
re animam suam, redemptionem pro multis. 29. Et egredientibus illis ab Jericho, secuta est eum turba
multa. 30. Et ecce duo cæci sedentes secus viam, audierunt, quia Jesus transiret: & clamaverunt, di-
centes: Domine, miserere nostri fili David. 31. Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi ma-
gis clamabant, dicentes: Domine, miserere nostri, fili David. 32. Et stetit Jesus, & vocavit eos,
& ait: Quid vultis ut faciam vobis? 33. Dicunt illi: Domine, ut aperiantur oculi nostri. 34. Misertus
autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum. Et confestim viderunt, & secuti sunt eum.

VERS. 1. *Parabola patris familias conducentis operarios in vineā suam.*

SIMILE EST REGNUM CÆLORUM HOMINI PATRIFAMILIAS, QUI EXIIT PRIMO MANE CONDUCERE OPERARIOS IN VINEAM SUAM] *Simile est*, id est similiter agitur in regno cælorum, perinde, ac si herus conduceret operarios in vineam suam: nam alioqui præcisè & propriè regnum cælorum non ipsi patrifamilias sed ejus domui & familiæ simile est. Vide canonem 28. Ut totam hanc parabolam paucis genuinè & clarè explicem.

Notandum est, scopum illius esse, ut per eam probet Christus ultimam propositionem capitis præcedentis: *Multi erunt novissimi primi, & primi novissimi*: Christus enim hanc propositionem immediatè præmittit parabolæ, quasi proparabolam, sive titulum parabolæ: ac rursum eamdem ipsi subjungit, quasi postparabolam hìc v. 16. Unde & quidam codices Latini sic habent. *Simile est enim*.

Scopus parabolæ operariorum.

Scopus ergo Christi hìc est, ostendere ea Dei gratia, & sine ulla injustitia, vel cujuspiam injuria fore, ut qui hìc primas tenere visi sunt, in die novissimo postremas teneant; & qui hìc postremas, ibi primas, hoc est, ut Apostoli, & abjecti fideles sequaces Christi, in regno cælorum Scribis & Pharisæis præferantur; ac Gentiles credentes in Christum præponantur Judæis, qui primo tempore Abrahæ, Jacob & Mosis vocati fuerunt à Domino, ut primas in regno Dei, id est, in Ecclesia tam militante in terris, quàm triumphante in cælis, obtinerent, sive filios novi testamenti; prætertim Apostolos, in duodecim sedibus sessuros in die judicii anteferendos esse filiis veteris testamenti, qui sub umbris legalium sacrificiorum, ceremoniarum & figurarum laboriosissimè serviebant; quia scilicet hi legi & operibus præfisi, falsò ex illis hoc Dei regnum sibi arrogabant, ideoque Christum, Christique fidem repellebant. Unde meritò à regno hoc exciderunt: illi verò Christo, ejusque fidei & gratiæ, quàm longè Judæis uberiorem acceperunt, humillimè se subdiderunt, & strenuè ferventerque illi cooperati sunt, ideoque Judæis prælati, & præ illis electi sunt ad gratiam, æquè ac ad gloriam. Hunc esse schopum patet Primò; ex proparabola, & ex ipsa parabola, ejusque clausula, sive postparabola, vers. 16. *Multi enim sunt vocati, pauci verò electi*. Secundò, idipsum patet ex Luca, qui c. 13. v. 29. & 30. primos fore novissimos,

Probatur Primò, Secundò.

ſimos, & noviſſimos fore primos ſic explicat, quòd Gentiles cælum ingredientur, Judæi verò ab eo excludentur, eo quòd illi Chriſtum receperint, hi eum repulerint. Tertiò, quia alioqui non poteſt explicari murmur primorum, verſ. 11. in cælis enim inter Beatos nullum eſt murmur, ſed illud eſt in inferno inter damnatos: nec etiam dura ibi Domini increpatio, verſ. 15. *An oculus tuus nequam*, id eſt invidus *eſt* & parcus, *quia ego bonus*, id eſt, beneficus & liberalis, *ſum*? Ita cenſent Janſenius, Barradius, Heſſelius, & Franc. Lucas hic, ac Ludovicus Molina, & Gabriel Vaſquez 1. part. quæſt. 12. art. 6. Igitur quæcumque in parabola hac ad ſcopum jam dictum pertinent, annotanda & explicanda ſunt; quæ verò ad eum non pertinent, in explicatione parabolæ omittenda ſunt; adduntur enim dumtaxat, ut emblemata ipſius parabolæ juxta Canonem 29. Per vineam ergo ſignificatur Eccleſia, per ſorum mundus; per primò, hora prima, tertia & ſexta vocatos ſignificantur Judæi jam in avis ſuis Abraham, Jacob & Moſe vocati ad Dei fidem & cultum, ut cum, in Eccleſia Dei benè operando, augeant & propugnent: per noviſſimè verò, hora undecima vocatos ſignificantur Gentiles, ultimò per Chriſtum & Apoſtolos vocati ad Chriſtum & Eccleſiam; per veſperam, ſignificatur dies extremi judicii, in quo ſingulis aſſignabitur & adiudicabitur ſua merces, vel jam in hac vita eiſdata (uti data eſt Judæis) vel tum danda, uti danda eſt Gentilibus in cœlo; per denarium, ſignificatur integra merces diurna, ſive merces laboris, quâ quis per totum diem in vinea laboravit. Denarius enim, teſte Plinio, Budæo & aliis, appendebat drachmam Atticam, id eſt, Regalem Hiſpanicum, ſive Julium Italicum: unde denarius illo ævo erat ſtatum divini laboris pretium. Dictus denarius, quòd appenderet decem bajocos Romanos. Porrò denarius omnibus tam primò, quàm ultimò vocatis datur idem in genere, ſeu in confuſo, id eſt, datur omnibus & ſingulis integra divini laboris merces, in genere par & eadem, ſed in ſpecie & in particulari valdè diſpar & diverſa. Denarius enim erat nummus communis, qui multas ſub ſe continebat nummorum ſpecies & formas. Denarius enim alius erat æreus, alius argenteus, alius aureus. Rurſum alius erat ſimplex, alius duplex, alius triplex, alius quadruplex; perinde ac iam ſunt Regales Hiſpanici. Diſparem enim hic datam fuiſſe operariis mercedem liquet ex eo, quòd noviſſimi, qui hora undecima venerunt, prælati ſunt ceteris, qui hora prima, tertia & ſexta venerunt: quia licèt hi diutiùs laborarint, illi tamen majori gratia & diligentia fervoreque laborarunt: quare uti primos in fervore potiùs, quàm in labore, ſic & in mercede ſuperarunt.

Applicatio partium parabolæ.

Denarius idem ſingulis datus, quid?

Majus meritum facit nō labor major, ſed gratia.

Dices: Ergo hic majori labori minor datur merces. Reſp. Verum id eſt, ſed non majori merito; huic enim ſemper major debetur, daturque merces. Majus autem meritum facit major non labor, ſed gratia, & gratiæ cooperatio. Majorem autem gratiam habuere Apoſtoli, quàm Scribæ, Chriſtiani, quam Judæi; ac magis, quàm illi gratiæ cooperati ſunt: ideoque major denarius, id eſt, major merces eis promiſſa eſt. Nam Judæis per tot mundi ætates diù, operosè & moleſtè laborantibus in Dei cultu & Eccleſia, denarius à Deo promiſſus erat merces temporalis, ſcilicet abundantia rerum temporalium, frumenti, olei & vini: Gentilibus verò Chriſtianis unica & ultima mundi ætate laborantibus, promiſſus eſt à Chriſto denarius, id eſt, merces ſpiritualis longè nobilior, & omnem laborem ſuperans, ſcilicet vita æterna; Judæi ergo acceperunt denarium, id eſt, drachmam æris vel argenti; Chriſtiani verò auri: alioqui enim, ſi denarius eamdem omnino ſignificaret mercedem, repugnaret proparabolæ & poſtparabolæ, in quibus aſſeritur, quòd *erunt noviſſimi primi, & primi noviſſimi*, hoc enim ſignificat Chriſtianos & Apoſtolos præferendos Judæis in præmio cœleſti: imò quòd ipſi judicabunt & condemnabunt Judæos. Reſpicit enim Chriſtus ad id, quod dixit cap. præced. verſ. 28. *Sedebitis vos ſuper ſedes duodecim, judicantes duodecim tribus Iſrael*. Unde Judæi, qui in hac vita erant primi & ditiſſimi in die judicii apparebunt noviſſimi, & à cœlo remotiſſimi: Gentiles verò Chriſtiani in hac vita abiecti & pauperes, in die judicii erunt primi in regno cœlorum, ideoque Judæi contra Gentiles Chriſtianos murmurabunt, quòd eos olim viles idololatras, tunc ſibi in fide, gratia & gloria prælatos videbunt: ſicut & in hac vita Scribæ aſſiduè murmurabant contra Chriſtum & Apoſtolos, quòd ipſi in Evangelio, id eſt, in prædicatione, fide, gratia & promiſſione regni cœleſtis, Judæis, id eſt, populo à Deo olim electo, præferrent Gentiles, olim ob idola & ſcelera infames.

Ut ergo verbo dicam tota parabola non ſignificatur aliud, quàm Gentiles credentes in Chriſtum præferendos eſſe Judæis, Moſi & legi pertinaciter adhærentibus, ideoque Chriſtum ſpernentibus; præferendos, inquam, tam in gratia & Eccleſia militante, quàm in gloria & Eccleſia triumphante; ideoque Judæos contra Chriſtum & Chriſtianos murmuraturos, quòd cum vocatione, labore, ſynagoga & dignitate populi fidelis eſſent potiores & antiquiores, jam tamen in his & ceteris Gentilibus poſtponantur. Et hoc eſt, quod docet paſſim Paulus, præſertim tota Epiſtola ad Romanos, ac Chriſtus ipſe: *Publicani*, inquit, *& meretrices præcedent vos in Regno Dei*, Matth. 23.31. Et: *Cùm videritis Abraham & Iſaac, & Iacob, & omnes Prophetas in Regno Dei vos autem expelli foras*. Et: *Venient ab Oriente, & Occidente, & Aquilone, & Auſtro* (ex quatuor plagis orbis & Gentium) *& recumbent in Regno Dei*; ac ſtatim ſubjungit id, quò tota hæc parabola refertur: *Et ecce ſunt noviſſimi* (putà Gentiles) *qui erunt primi* (in cœlo) *& ſunt primi* (putà Judæi in hac vita) *qui* in die judicii *erunt noviſſimi*. Reliqua, quæ in hac parabola adduntur, emblemata ſunt addita ad elegantiam parabolæ, juxta Canon. 29.

Alia explicatio parabolæ.

Juxta hunc ſenſum primi ſunt ſalvandi, noviſſimi ſunt damnandi. Alio verò ſenſu, quem nunc ſubjungam, primi futuri noviſſimi, ſunt illi, qui primi vocati ſunt, ſed ultimi ad præmium perveniunt: noviſſimi verò futuri primi, ſunt illi, qui ultimò vocati, primi fiunt in præmio. Unde de his vulgò à Patribus & Doctoribus Scholaſticis hæc parabola aliter tractatur & explicatur, quaſi Chriſtus dicere velit, tam primos, id eſt primò vocatos, quàm noviſſimos, id eſt ultimò vocatos ad fidem & gratiam, putà tam Judæos, quàm Chriſtianos Deo ſervientes, eamdem vitam æternam accepturos (dicuntur enim, vel potiùs ſubintelliguntur ex anteced. & ſeqq. tam noviſſimi, quàm primi fore in ipſa vita æterna, ſive in cœlo) nec obſtare cuipiam, quòd in fine mundi vel ætatis ſuæ ſit vocatus, aut venerit ad vineam Eccleſiæ vel animæ ſuæ excolendam, imò cum ceteris, qui diu ante vocati ſunt, aut venerunt, fore præferendum in gloria cœleſti, ſi gratiæ majori ſibi à Deo datæ majori labore, ſtudio & fervore cooperetur. Ita explicat Sanctus Hieronymus, S. Chryſoſtomus, Sanctus Auguſtinus, Sanctus Thomas, Maldonatus, Gregorius de Valentia 1. p. quæſt. 12. art. 6. Bellarminus lib. 3. de Juſtificatione cap. 16. Suarez fusè 1. part. lib. 2. de Attrib. Dei negat. cap. 70. Eſtque hæc applicatio valdè probabilis, illique valdè favet primò, quòd ſic meliùs explicatur quomodo idem denarius detur omnibus operariis. Paſſim enim Patres per denarium accipiunt vitam æternam. Ita ſanctus Hieronymus, Chryſoſtomus, Anſelmus hìc, & Sanctus Auguſtinus ſerm. 59. de Verbis Domini, Tertullianus de Monogam. cap. 13. Nazianzenus orat. 40. Gregor. hom. 16. in Ezech. Valentia, Bellarminus & Suarez jam citati.

Probatur Primò.

Dices, quomodo in denario hoc pares ſunt primi & noviſſimi, cùm primi majores ſint in felicitate & gloria vitæ æternæ, quàm noviſſimi. Reſpondetur, eumdem denarium notare eamdem beatitudinem genericam & obiectivam, ſcilicet eamdem divinam eſſentiam, quæ eſt obiectum beatitudinis; & gloriæ Beatorum; hæc enim una & eadem eſt, quæ omnes Beatos ſui oſtenſione beat; ſed tamen viſio & fruitio ejus eſt diſpar pro diſparitate meritorum; qui enim majori gratia & labore Deo ſervierunt, uti fecerunt noviſſimè vocati, hi clariùs & perfectiùs Deum videbunt, ideoque magis ejus amore, ceteriſque dotibus fruentur, eruntque magis Beati, quàm illi, qui minori gratia & labore Deo ſervierunt. Ita Sanctus Gregorius 4. Moral. cap. 31. aut juxta aliam editionem 43. Sanctus Auguſtinus de S. Virgin. cap. 26. Sanctus Hieronymus hìc; S. Thomas 1. p. quæſt. 12. art. 6. Valentia, & alii: *Omnibus*, ait S. Auguſtinus, *datur vita æterna, ſed eorum manſiones* mul-

multa sunt; honoratur enim alius alio clariùs. Huc accedit Bellarminus loco jam citato; nam denarius ille significat, inquit, *æqualitatem æternitatis, non gloriæ & excellentiæ*. Pulchrè S. Augustinus lib. 7. in Lucam, exponens caput decimum quintum: *Æqualem*, inquit, *denaris solvere mercedem vitæ, non gloriæ. Itaque datur omnibus idem denarius, quoniam Sancti omnes sine fine, regnabunt, quamvis non omnes eadem eminentia regnabunt. Quemadmodum commune stellis omnibus est perpetuò fulgere in cælo, tametsi aliæ aliis clariùs micent*. Et Glossa Interlin. eumdem denarium interpretatur, eamdem æternitatem beatam, quæ omnibus Beatis eadem datur: omnes enim in æternum erunt beati, de eoque certi sunt. Rursum huic sententiæ favent illa, quæ dixit Christus cap. 19. vers. 21. & seq. quorum occasione & intuitu hanc parabolam subtexuit: ibi enim juveni diviti dicenti se præcepta Dei servasse, addit, consulitque paupertatem Evangelicam, dicens: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo*; quam, cùm juvenis tristis abnueret, intercessit Petrus, dicens: *Ecce nos reliquimus omnia*, &c. *quid ergo erit nobis?* Cui Christus: *Sedebitis vos super thronos duodecim, judicantes duodecim tribus Israel*. q. d. Vos, ò Apostoli, præferimini illi adolescenti, & similibus, qui tantùm servant præcepta Dei, quia vos insuper servatis consilia Evangelica, & secuti estis me in evangelizando: quare licèt illi in hoc sæculo videantur esse primi, tamen in cœlo erunt novissimi, vos verò, qui in hoc sæculo videmini novissimi, in cœlo eritis primi. Multi enim è Judæis ante Christum quavis ætate timuerunt Deum, ejusque præcepta servarunt, & ideò salvati sunt. Jam, ut juxta hunc sensum singula applicemus, per diem accipe mundi cursum, & tempus: per horas varias, accipe diversas mundi ætates, ut prima hora sit prima ætas mundi, ab Adam usque ad Noe; secunda à Noe ad Abraham; tertia ab Abraham ad Mosen; sexta à Mose ad Christum; undecima hora sit à Christo usque ad finem mundi. Ita S. Hilarius, S. Gregorius & Theophylactus. Aut dies est ætas vitæ cujusque hominis, cujus hora prima est infantia; tertia est pubertas; sexta, ætas virilis; nona, senilis; undecima, decrepita. Ita S. Hieronymus, S. Basilius in Reg. brevior. inter. 224. & S. Fulgentius epist. 7. Porrò non tantum tota vita cujusque, sed totum hoc sæculum præsens, quod per tot millia annorum ad finem decurrit, unus dumtaxat dies dicitur: *Magnus quidam quantum ad nos, modicus autem quantum ad Dei vitam*, ait Origenes, ejusque æternitatem. Per murmur, cum Theophylacto Salmerone, Suarez, Vasquez, & aliis accipe admirationem Sanctorum, cùm scilicet illi, qui minores erunt in gloria, & tamen plus hìc laborarunt, uti fuere Judæi, mirabuntur alios, qui hìc minùs laboraverunt, sed majori excelluerunt gratia & spiritu, sibi in gloria anteponi; ut hìc Christus iniciat aculeum diligentiæ, & ei, qui citò venit, ne torpore suo aliis postponatur; & ei, qui tardè venit, ut fervore tarditatem compenset, ac primos æquet vel superet, studendo perfectioni & consiliis Evangelicis, uti suasit Christus cap. præcedenti vers. 11. Denique plenus & adæquatus sensus, si secundum hunc sensum coniungas cum primo, & utrumque consles in unum: nam, ut dixi fine capit. præcedent. *novissimi* hìc utroque modo accipi possunt, scilicet ut significent novissimos tam extra cœlum, ideoque damnandos, quàm in ipso cœlo, ideoque salvandos; prioribus competit primus sensus, in iisque planè explicat eorum murmur; posterioribus competit secundus sensus, in iisque planè explicat denarium, quomodo scilicet idem denarius, nimirum eadem vita æterna omnibus detur, tam novissimis, quàm primis: quare secundus sensus supplet primùm, & vicissim primus supplet id, quod deest secundo: junge ergo utrumque, & omnia adæquabis.

Applicatio partium parabolæ.

Tropologicè: Vinea est anima cuique excolenda: moraliter ergo hinc disce nos vocatos, ut simus operarii in vinea, id est, anima & Ecclesia Dei. Sanctus Bernardus quotidie se interrogabat: *Bernarde dic quare hic?* Vocatus es non ad otium, sed ad laborem, ut excolas vineam, id est, animam tuam virtutibus, & Ecclesiam Sanctis exemplis. Et Sanctus Petrus Epistol. 2. 1. *Magis satagite, & ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis*. Porrò cultores hujus vineæ non æstimantur tempore & antiquitate laboris, sed diligentia, fervore, & spiritu. Hi enim primis præferuntur. Quocirca Sanctus Hieronymus Epistol. 13. ad Paulinum: *Noli*, ait, *fidem pensare temporibus, nec me idcircò meliorem putes, quòd prior in exercitu Christi cœperim militare: Paulus Apostolus de persecutore mutatus, novissimus in ordine, primus in meritis est; quia extremus licèt, plus omnibus laboravit: subitus calor longum vincit teporem*. Idem Epist. 34. ad Julianum: *Felix*, ait, *& omni dignus beatitudine, quem senectus Christo occupat servientem, quem externa dies Salvatori inveneris militantem, qui non confundetur cùm loquetur inimicis suis in porta*. Verè Sapiens cap. 4. *Consummatus*, ait, *in brevi, explevit tempora multa*. Ita S. Xaverius undecim annis quanta fecit in India! Quisque ergo operarius est vineæ (id est animæ) suæ & vineæ proximi. Hinc sponsa ait Cant. 1. *Posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodivi*. Essentia animæ est vinea, plantata in terra hujus corporis, cujus facultates, ordinatæ sunt vites; cujus vinum sunt opera charitatis, vites alligandæ sunt palo crucis, cujus pedi foveam facimus, dum mortem instare, & foveam sepulturæ cognoscimus. Servanda est hæc vinea, ab apro exterminatore de sylva. Psalm. 79. id est, de vitio obscœnæ voluptatis, quæ omnia bona exterminat, & à singulari fero, id est, à vitio superbiæ, quæ singularem hominem facit: à vulpe astutæ adulationis, à lupo voracitatis, à carne detractionis. Rogandus Dominus, ut huic vineæ suæ mittat pluviam doctrinæ suæ, & calorem charitatis suæ, & stercora, id est, memoriam mortis filii sui, & Sanctorum Martyrum. Reviresсit anima tamquam vinea per flores & folia, id est, per sancta desideria & sermonem ædificantem: producit lachrymas compunctionis, emittit odorem virtutis, juxta illud Cantic. 2. *Vineæ florentes dederunt odorem suum*; edit maturas uvas bonorum operum. Ita Salmeron. Rursus quæ facit vinitor in vinea, hæc faciat fidelis in anima. Ille putat, sarrit, aggerat, plantat, ablaqueat, defrondat, &c. Idem faciat mysticè fidelis in anima sua. Porrò *Sicut mercenarius*, ait Sanctus Chrysostomus, *totum diem circa domini opus impendit: unam autem horam circa suum cibum, sic & hoc omne tempus vitæ nostræ debemus impendere circa gloriam Dei; modicam autem partem circa usus nostros terrenos. Et sicut mercenarius ea die, qua opus non fecerit, erubescit intrare in domum, & petere panem; quomodo tu non confunderis intrare in Ecclesiam, & stare ante conspectum Dei, quando nihil boni in conspectu Dei gessisti?* Jam sigillatim versus singulos breviter percurramus.

Tropologicè vinea est anima cuique excolenda.

CONVENTIONE AUTEM FACTA CUM OPERARIIS EX DENARIO DIURNO, MISIT EOS IN VINEAM SUAM] Denarius argenteus erat Julius Romanus, sive regalis Hispanicus, qui Romæ valet decem bajocos, in Belgio quinque stuferos. VERS. 2.

Denarius quid?

Obiiciebat olim Jovinianus, & nuper Calvinus, justos omnes esse pares in præmio, id est, in denario vitæ æternæ; ergo & pares esse in merito; ergo omnia opera bona esse paria. Verùm jam respondi, omnes in vita æterna genericè & abstractè esse pares, quia omnes sunt beati, certique de sua beatitudine, eiusque æternitate, quòd scilicet vivent in omni felicitate vitam æternam; sed in hoc ipso erunt gradus intensionis & remissionis, ut alii magis, alii minùs videant Deum; ideoque illi magis, hi minùs sint beati & gloriosi; quocirca illi in cœlo vocantur, & reverà erunt primi, hi novissimi.

ET EGRESSUS CIRCA HORAM TERTIAM, VIDIT ALIOS STANTES IN FORO OTIOSOS] Romani, ait Rhodiginus lib. 12. cap. 9. indeque Judæi jam Romanis per Pompeium subiecti, dividebant uti noctem, sic & diem, in 12. horas, per quatuor partes, quas noctu in castris vigilias (eò quòd initio earum vigiles mutarent) vocabant. Prima hora, sive vigilia, incipiebat ab ortu solis, tertia tribus horis ab ortu, sexta sex horis ab eodem, putà in meridie, nona tribus horis post meridiem, duodecima in vespera & solis occasu. Porrò in hieme hæ horæ erant breviores per diem, longiores per noctem, quia in hieme dies sunt breviores, noctes verò longiores; vice versâ in æstate, hæ horæ erant longiores per diem, breviores verò per noctem, quia tunc dies sunt longiores, noctes verò breviores. VERS. 3.

VERS. 4. ᵒET DIXIT ILLIS : ITE ET VOS IN VINEAM MEAM , ET QUOD JUSTUM FUERIT , DABO VOBIS: ILLI AUTEM ABIERUNT] His promittit non denarium , sed *quod justum fuerit* , q. d. Denarius erat merces diurni laboris , dabaturque laborantibus ab hora prima , id est , à solis ortu usque ad occasum . Hi autem hora tertia vocati tribus horis seriùs venerunt ad laborandum in vinea; quare non totum denarium , sed tres quartas dumtaxat denarii , putà septem bajocos cum medio , sive tres stuferos Belgicos , cum tribus quadrantibus merebantur : sed liberalior fuit herus , qui eis vespere integrum denarium persolvit .

Nota, *τὸ justum* significat meritum bonorum operum ; quod quasi ex justitia meretur mercedem , quam Deus cuique operi ex justitia distributiva promittit , rependit , & distribuit.

VERS. 5. ITERUM AUTEM EXIIT CIRCA SEXTAM ET NONAM HORAM , ET FECIT SIMILITER] Notatur sollicitudo heri quærentis operarios ad excolendam vineam , quæ notat sollicitudinem Dei , volentis ut homines omnes & singuli sint operarii in vinea suæ animæ & Ecclesiæ , ut utraque omni fructuum genere B resplendeat .

VERS. 6. CIRCA UNDECIMAM VERO EXIIT , ET INVENIT ALIOS STANTES (Græca & Syrus addunt, *otiosos*) ET DICIT ILLIS : QUID HIC STATIS TOTA DIE OTIOSI?] Nota *τὸ tota*, quia undecima hora est ultima hora diei , dies enim finitur hora duodecima , ut dixi v. 3. quare hac hora vocati per unam horam dumtaxat laborarunt in vinea . Porrò vocati hora prima tertia, sexta, nona , notant Judæos & ceteros priores ; vocati verò undecima, notant Christianos, uti dixi . Unde Origenes hora prima, ait vocatum Adamum; hora undecima, Paulum .

VERS. 7. DICUNT EI : QUIA NEMO NOS CONDUXIT] S. Chrysostomus ait , hanc esse futilem pigrorum excusationem : Quia, inquit, Deus omnes vocat à pueritia ad virtutem , puta ad sui & Ecclesiæ suæ obsequium . Hinc v. 1. exiit primo manè . Sic & S. Gregorius, & Glossa Interlinearis . Porrò conductio, ait Chrysostomus, est promissio vitæ æternæ, Gentes verò nec Deum , nec Dei promissa sciebant : unde dicunt se non fuisse conductos, id est C vocatos , per prædicatores, licèt per legem & lumen naturæ essent vocati.

DICIT ILLIS : ITE ET VOS IN VINEAM MEAM] His ex rigore temporis & laboris (duodecima tantùm denarii pars debebatur , utpote una, id est , duodecima hora diei in vinea dumtaxat laborantibus : sed Deus liberalis integrum, imo præstantissimum vitæ æternæ denarium eis retribuit.

VERS. 8. CUM SERO AUTEM FACTUM ESSET , DICIT DOMINUS VINEÆ PROCURATORI SUO : VOCA OPERARIOS , ET REDDE ILLIS MERCEDEM , INCIPIENS A NOVISSIMIS USQUE AD PRIMOS] *τὸ serò* notat finem mundi , & diem judicii , quo Christus judex singulis pro merito mercedem retribuet , idque per se : unde *τὸ procuratori* est emblema parabolæ . Christus enim non eget procuratore .

Procurator hic quis?

Symbolicè , tamen Origenes per procuratorem accipit SS. Angelos , ut S. Michaelem , per quem Christum particulare judicium animarum, in morte , cujusque exercere , vel animæ intimare , nonnulli autumant , ut dixi Daniel 12. 1. Remigius verò per procuratorem accipit Christum ; qui qua homo procurator est Dei Patris , ejusque nomine judicabit vivos & mortuos . S. Irenæus autem lib. 4. Contra hær. cap. 70. sub finem , per procuratorem accipit Spiritum sanctum , quia hic dispensat uti gratias & dona , sic & gloriam , & præmia . Ita & Glossa.

MERCEDEM] Quia merces respondet præcisè non labori ; sed merito ; meritum autem facit gratia , & liberum arbitrium gratia excitatum , ipsique gratiæ per gratiam cooperans : qui autem undecima hora venerunt, putà Gentes per Apostolos ad Christum vocatæ , plus habuerunt gratiæ & charitatis , magisque gratiæ cooperatæ sunt , ideoque Judæos priùs vocatos , & diutiùs in vinea Dei laborantes in præmio antecesserunt , primasque in cœlo obtinent . Disce hic praxim facilem augendi merita & gloriam, esse, si quis crebrò exerceat actus charita-A tis eosque ardentes & intensos , imò si omnia opera externa faciat ex charitate & amore Dei . Sic enim plus merebitur , quàm rustici & milites , qui magnos subeunt labores ac plus quàm Religiosi ; qui arduas subeunt pœnitentias , si ex majori charitate , quàm ipsi , sua opera licèt in se minùs difficilia exerceat.

INCIPIENS A NOVISSIMIS] qui minori tempore , sed majori fervore & spiritu laborarunt . Vide dicta vers. 1. Quibus adde S. Chrysostomum : *Nimia misericordia*, ait *ordinem non respicit* . Auctor lib. de Spiritu & litera apud S. Augustinum cap. 24. *Velut priores*, ait , *reperiuntur hi, qui minùs dilati sunt* . S. Gregorius : *Plerumque antè remunerantur qui ultima ætate vocati sunt , priùs enim de corpore exeunt ad regnum, quàm qui in pueritia vocati*. Glossa: *A novissimis incepis , dum priùs latronem quàm Petrum in paradisum introduxis:*

CUM VENISSENT ERGO QUI CIRCA UNDECIMAM HORAM VENERANT , ACCEPERUNT SINGULOS DENARIOS] Græcè ἀνὰ δηνάριον , id est , *secundùm denarium*, hoc est , *singuli denarium* , ut vertit Syrus , Arabicus, Vatablus, & alii : ἀνὰ enim significat æquam proportionem , sive æqualem distributionem mercedis . Porrò denarius hic in genere erat idem & par , sed in specie diversus & dispar , ut dixi vers. 1. & hoc videtur significare *τὸ ἀνὰ δηνάριον* , id est , juxta denarium , scilicet sibi competentem & debitum, q. d. Hora undecima venientes , id est , Apostoli & Christiani , ultima mundi ætate vocati , acceperunt denarium meliorem & pretiosorem , suo labori & merito congruentem & debitum : quia enim ipsi majori gratia , fervore & spiritu laborarunt in Ecclesia Dei ; hinc meliorem denarium , id est , majorem gloriam acceperunt , ceterisque Judæis priùs vocatis , & plus laborantibus prælati sunt. VERS. 9.

Dices : Priùs vocati murmurarunt , eò quòd eundem denarium cum posteriùs vocatis acciperent ; unde aiunt , *Pares eos nobis fecisti* ; ergo idem denarius planè fuit datus his & illis : si enim alius & major fuisset denarius, dixissent: *Superiores eos nobis fecisti* ; ac longè magis murmurassent.

Resp. Vespere in tenebris solet distribui operariis post operas diurna merces , putà denarius : itaque tum non satis dinoscere potuerunt sequentes , quis & qualis esset denarius , qui præcedentibus daretur , sed tantùm in genere audierunt à procuratore singulis dici : Accipite vestrum denarium ; aut si eum viderunt , non satis in tenebris discreverunt , quòd ipsi acciperent denarium , id est, drachmam in cupro; priores verò eandem acciperent in auro : cuprum enim, præsertim aurichalcum , rubore & fulgore simile est auro ; uti videre est Romæ in medalliis æreis adeò splendidis , ut aurea videantur: unde putarunt eumdem in specie illis dari denarium , qui sibi dabatur , idque ægrè tulerunt , quòd scilicet qui pauciori tempore , imò una hora dumtaxat , laborassent , æquarentur sibi in mercede , qui toto die laborarant . Quæ omnia parabolicè significant invidiam Judæorum erga Gentes ; illi enim ægerrimè tulerunt Gentes sibi æquari in Dei cultu , Ecclesia, christianismo , gratia & gloria sui Messiæ , sive D Christi : putabant enim hæc omnia sibi solis propriè & ex asse deberi , reliquis verò Gentibus, per quamdam gratuitam tantum dispensationem , eò quòd Messias ipsis quasi solis videretur à Deo per Prophetas promissus , ac consequenter omnia ejus dona , & gratiæ . Unde illa lis & rixæ Judæorum contra S. Petrum , prædicantem Evangelium Sancto Cornelio Gentili , Actor. 10. ac magis ardens & continua contra S. Paulum , utpote doctorem Gentium, ut patet ex Actis Apostolorum , & passim ex epistolis S. Pauli.

Si ergo quæras , cur Christus non dixit expressè , quòd hora undecima venientes , majorem denarium, id est, majorem gloriam reciperent , quàm venientes hora prima, sexta, nona , id est, cur majorem Apostoli & Christiani gloriam acceperint, quàm Scribæ & Judæi?

Respondeo , quia Christus hic id non agebat , sed tantùm intendebat Judæis evellere opinionem & arrogantiam primatus in regno Dei jam dictam . Unde contra eam docet quòd novissimi erunt primi , & primi novissimi , id est , quòd Apostoli erunt primi in cœlo , Scribæ verò & Judæi erunt ultimi. Vult enim con-

confirmare suum promissum Apostolis factum, scilicet: *Sedebitis vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel*. Sic enim Apostoli erunt primi in cœlo, utpote futuri judices cæterorum: Judæi verò erunt ultimi, utpote ab eis judicandi. Per hoc tamen implicitè satis ostendit, quòd Apostoli in æterna vita plus felicitatis & gloriæ consequentur, quàm Scribæ & Pharisæi: qui enim sunt primores & judices in cœlo, hi pariter majores sunt in felicitate & gloria. Ita Suarez & Maldonatus.

Moraliter S. Chrysostomus: *Undecima hora vocantur*, ait, *qui in senectute vocantur. Composita est ergo hæc parabola, ut eos avidiores faceret, qui in ultima senectute convertuntur, ne existimarent se minus aliquid habituros*. Hæc Chrysostomus. Scopus enim hujus parabolæ est, ut per illam ostendat Christus, in præmio cœlesti non haberi rationem antiquitatis temporis, nec diurnitatis laboris, sed majoris gratiæ & fervoris: ideoque præponi eos, qui parvo tempore, sed fervidè laborarunt, iis, qui longo sed tepidè.

VERS. 11. ET ACCIPIENTES MURMURABANT ADVERSUS PATREMFAMILIAS.

VERS. 12. DICENTES: HI NOVISSIMI UNA HORA FECERUNT, ET PARES ILLOS NOBIS FECISTI, QUI PORTAVIMUS PONDUS DIEI ET ÆSTUS] Quid fuerit hoc *murmur*, explicui vers. 1. Quibus adde: *Per murmur*, inquit S. Chrysostomus, *significatur mercedis & gloriæ magnitudo, quæ tanta est in Apostolis, ut cæteri ex Judæis electi & beati eis inviderent & murmurarent, si invidia & murmur in Beato cadere posset*. Aliter S. Gregorius: *Quia patres*, ait, *ante Christum non sunt ducti ad regnum, hoc ipsum murmurasse est*. Denique S. Chrysostomus censet hoc murmur esse emblema dumtaxat parabolæ, ideoque non applicandum rei per illam significatæ. Insuper Glossa, *Non omnes*, inquit, *murmurabant, sed quidam; mali scilicet, qui bonum, quod inceperant, ad finem non perduxerunt, ideoque præmio privati murmurant*. Et S. Hieronymus: *Judæi*, inquit, *Gentibus invident, & in Evangelii torquentur gratia*.

PORTAVIMUS PONDUS DIEI ET ÆSTUS] Id est, diu sub onere legis sudavimus, & longiora carnis tentamenta sustinuimus. Ad hæc Scribæ & Pharisæi plerique jejunabant bis in sabbato, decimas omnium dabant Deo, populum docebant, regebant, corrigebant, circuibant mare & aridam, ut facerent unum proselytum. Habuerunt ergo laborum pondus, sed sæpè inutile.

VERS. 13. AT ILLE RESPONDENS UNI EORUM, DIXIT: AMICE, NON FACIO TIBI INJURIAM: NONNE EX DENARIO CONVENISTI MECUM?

VERS. 14. TOLLE QUOD TUUM EST, ET VADE: VOLO AUTEM ET HUIC NOVISSIMO DARE SICUT ET TIBI.

VERS. 15. AUT NON LICET MIHI QUOD VOLO, FACERE? AN OCULUS TUUS NEQUAM EST, QUIA EGO BONUS SUM?] Præter dicta vers. 1. adde; Græca & Syrus nervosiùs habent: *An non licet mihi in meis facere quod volo? In meis*, scilicet rebus, id est, *de meo*, uti interpretatur sanctus Augustinus serm. 50. de Verbis Domini. Arabicus, *de bonis meis*. *Oculus nequam*, est oculus lividus & invidus. Sensus est, q. d. Cùm hora undecima venientibus feci gratiam, dando eis denarium, tibi non feci injuriam: *Tolle* ergo *quod tuum est, & vade*. Poterat herus respondere murmuranti. Hora undecima venientes majori gratia & fervore laborarunt, plusque una hora effecerunt, quàm tu toto die, ideoque plus meriti sunt, ac primi meliorem denarium acceperunt. Sed non decuit herum ex æquo, & quasi ex justitia cum servo contendere quin potiùs ejus murmur retundere per obtentum summi sui dominii, liberalitatis & gratiæ.

Objicies: S. Prosper videtur hic tollere omne meritum, & totum præmium assignare Dei gratiæ. Sic enim ait lib. 2. de Vocat. Gentium cap. 5. vel juxta aliam editionem cap. 17. *Ideò in parabolis, de his qui laborant in vinea, legimus dari idem præmium, eamdemque mercedem omnibus operariis, sive multum, sive parum laboraverint, ut ii, qui multo labore sudarunt, nec ampliùs, quam novissimi acceperunt, intelligant donum se gratiæ, non operum accepisse mercedem*. Respondet Bellarminus lib. 5. de Justificat. cap. 6. Considerat S. Prosper vitam æternam, ut est una & eadem, sive, ut est æqualis in omnibus Beatis. Neque A enim alius longiùs, alius breviùs, sed omnes in æternum vivent. Dicit autem hanc vitam æternam donum esse gratiæ, non operum mercedem, eo sensu, quo dixit Augustinus: Dona sua coronat Deus, non merita tua, videlicet non est in vita æterna merces operum, quæ sint nobis à nobis, sed quæ sunt nobis à gratia Dei. Atque ut hoc intelligeretur, ideò voluit Deus vitam æternam tribuere iis qui multum, & iis qui parum laboraverant: ne qui multum laborant, de suis viribus extollantur. Unde Glossa Interlinearis sic explicat, q. d. Gratia & misericordia est, quod vobis, ò Judæi, coæqualis & corporalis fiat populus Gentilis.

TOLLE QUOD TUUM EST (tuum denarium) ET VADE] q. d. Tolle, ò Pharisæe & Judæe, tuas opes, delicias & honores, quos tibi in hac vita dedi, & quos præ vita æterna ambivisti, iis ergo contentus esto, & abi. Præter dicta v. 1. Remigius sic explicat: *Tolle quod tuum est, & vade*, id est, recipe mercedem tuam, & vade in gloriam.

VOLO AUTEM ET HUIC NOVISSIMO, id est, Gentili populo) DARE (secundùm meritum) SICUT ET TIBI] B Origenes verò sic; *Forsitan autem Adæ dicit: Amice, non facio tibi injuriam: nonne ex denario convenisti mecum? tolle quod tuum est, & vade. Tuum est salus, quod est denarius: volo autem & huic novissimo dare, sicut & tibi*. Non incredibiliter potest quis arbitrari hunc novissimum esse Apostolum Paulum, qui una hora operatus est, & similiter omnes, qui ante eum fuerunt. Alii sic explicant: *Tolle* damnationem tibi ob murmur debitam, & vade in gehennam.

SIC ERUNT NOVISSIMI PRIMI, ET PRIMI NOVISSIMI: MULTI ENIM SUNT VOCATI, PAUCI VERO ELECTI] Juxta primum parabolæ sensum, quem assignavi vers. 1. novissimi futuri in cœlo primi, sunt electi: primi verò futuri in cœlo novissimi, sunt vocati dumtaxat, qui vocationem suam non sunt secuti, vel eam deseruerunt, ideoque sunt damnati. Hi multi sunt, si cum electis & salvandis, qui pauci sunt, conferantur, Matthæi 7. vers. 14. pauci enim gratiæ & vocationi Dei cooperantur, in eaque usque ad mortem perseverant. VERS. 16. Sup. 19. 30. Luc. 13. 30. Mar. 10. 31. Inf. 22. 14.

C Juxta secundum verò sensum, quem dedi vers. 1. posterior gnome, *Multi enim sunt vocati, pauci verò electi*; diversa est à prima, *Sic erunt novissimi primi, & primi novissimi*; ac difficile est eas inter se connectere. Maldonatus sic connectit: *Ex speciali sententia*, inquit, *qua dixit primos fore novissimos, & novissimos primos, nunc generaliùs concludit, non omnes, qui vocati sunt, mercedem accepturos, quia plerique vocati venire nolunt*. Sicut capite præcedenti vers. 23. ex occasione unius adolescentis, qui divitiis suis inhærens, consilium paupertatis sequi noluerit, generalem intulit sententiam, de omnibus divitibus, & non jam de consiliorum, sed de præceptorum observatione conclusit, difficile esse divitem in regnum cœlorum intrare. Pressiùs, & nervosiùs Suarez censet esse argumentum non ab æquivalenti, sed à fortiori, q. d. Non miremini primos fore novissimos, & novissimos primos, cùm multi sint vocati, pauci verò electi, ideoque cæteri omnes damnandi, quod magis mirandum, & horrendum est: nam si multi sunt vocati, qui non salvantur, quid mirum, quòd multi sint vocati, qui non sint in præmio primi, etiamsi aliquid consequan-D tur.

Porro *multi*, id est omnes, *sunt vocati*, ad vitam æternam; dicit tamen multi, quia omnes sunt multi, & quia eos opponit paucis, qui erunt electi. *Vive ergo cum paucis*, ait Cassianus, *ut cum paucis eligi & inveniri merearis in cœlo*. Notum est illud: *Loquendum ut multi, sapiendum* (imò vivendum) *ut pauci*.

Denique nonnulli sic exponunt: *multi*, id est omnes, *sunt vocati* ad gratiam, & ad observationem mandatorum, sed *pauci electi* ad gratiam eximiam, & observationem consiliorum Evangelicorum.

Huc accedunt Scholastici illi, qui ponunt duos ordines prædestinatorum & electorum; unum communem eorum; qui ex prævisione meritorum electi sunt ad gloriam; alterum eorum, qui ad gloriam electi sunt ante prævisa merita, quos proinde vocant eximiè prædestinatos, illosque censent hic notari, cùm dicitur, *Pauci verò electi*. Tales enim pauci sunt; scilicet Beata Virgo, Apostoli & pauci alii, priores verò longè plu- *Catharini sententia de duplici prædestinatorum ordine.*

res

res sunt, ideòque de illis dici *multi sunt vocati*. Ita Gabriel in 1. distinct. 41. quæst. 1. art. 2. Ockam ibidem art. 1. Catharinus lib. 1. de Prædest. cap. vlt. & lib. 3. cap. 1. & 2. & alii nonnulli. Catharinum acriter impugnant D. Soto in cap. 9. ad Roman. Antonius Cordub. lib. 11. quæst. 56. & Camerar. in Dial. Cathol. cap. 10. sed æquo acriùs Catharinum perstringunt, uti ostendit Gabriel Vasquez, 1. part. disput. 90. cap. 3. Peccat tamen Catharinus Primò, quòd taxet S. Augustinum. Secundò, quòd illos solos, qui ante merita ex mera Dei gratia eximiè electi sunt, vocet prædestinatos, & ad eos arctet illud Pauli ad Rom. 8. *Quos præscivit, & prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui*. Tertiò, quòd iisdem eximiè electis imponat necessitatem perseverandi in gratia, ita ut ab ea liberè excidere non possint. Nam sanctus Paulus, qui ex iis fuit, si quis alius, de se dicit: *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne forte cùm aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar*, 1. Corinth. 9. Poterat ergo ipse à gratia excidere & reprobari.

Denique Arabicus vertit, *quàm multi sunt vocati, & pauci electi;* quæ verba sunt Christi quasi exclamantis, admirantis, & miserentis multitudinem vocatorum, & paucitatem electorum, ac consequenter multitudinem reproborum, & damnandorum.]

Hic finiuntur acta anni tertii prædicationis Christi. Hic finiuntur acta anni tertii prædicationis Christi; nam paulò post hanc parabolam operariorum, Christus à morte suscitavit Lazarum, quæ suscitatio facta est in Martio, postquam eodem mense & anno (qui fuit Christi 34. & ultimus) Christus crucifixus est & mortuus. Igitur sequentia omnia, quæ narrat Matthæus usque ad finem Evangelii, contigerunt hoc Martio paulò ante passionem Christi, vel paulò post eam, uti contigit Christi resurrectio & ascensio in cælum. Ita Jansen. Franc. Lucas & alii. Vide Chronotaxin n. 54. & sequent.

VERS. 17. Luc. 18. 31. Mar. 10. 32. ET ASCENDENS JESUS HIEROSOLYMAM ASSUMSIT DUODECIM DISCIPULOS SECRETO, ET AIT ILLIS] Hic fuit ultimus Christi ascensus, id est, ultima profectio Hierosolymam, quam narrant Matth. hic, ac Lucas cap. 18. 31. Marc. c. 10. 32. & Joannes c. 11. v. 54. & seq. Ex Joanne liquet, quòd Christus suscitato Lazaro, fugiens invidiam & odia Pharisæorum, secesserit in civitatem Ephrem, ex qua imminente jam Paschate, quo occisus est à Judæis, juxta legem ascendit Hierosolymam. Fuit ergo hic Christi ascensus paulò ante mortem ejus imò ascendit ut crucem & mortem sibi in Jerusalem destinatam & paratam, pro redemptione mundi ex decreto Patris capesseret, & ultrò quasi invaderet. Vide Chronotaxin num. 57.

DUODECIM DISCIPULOS] Ergo etiam Judam, ait Origenes, & fortè hinc Judas accepit occasionem prodendi Christum, ex eo quòd Christus prædiceret sibi moriendum esse in Jerusalem. Certus enim erat Christum verum dicere; ac proinde proditionem ejus ex animo sibi successuram sperabat, nec quidquam post mortem Christi ab eo sibi timendum, avaritia excæcatus existimabat.

VERS. 18. Luc. 18. 31. Mar. 10. 33. ECCE ASCENDIMUS HIEROSOLYMAM, ET FILIUS HOMINIS TRADETUR PRINCIPIBUS SACERDOTUM, ET CONDEMNABUNT EUM MORTE.

ASCENDIMUS] Id est, proficiscimur & revera ascendimus, quia Jerusalem, ac præsertim ejus arx & templum, erat in m nte Sion. Rursum *ascendimus* ad crucem Hierosolymæ subeundam, juxta illud: *Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum*, Joan. 12. 32. Rursum dicit: *Ecce ascendimus*, quia hic est sermo constantiæ, q.d. ait S. Chrysostomus: *Videte, quia voluntariè vado ad mortem. Cùm ergo videritis me in cruce pendentem, ne æstimetis me hominem esse tantùm: nam etsi posse mori hominis est, velle tamen mori hominis non est.*

Denique *ascendimus*, quasi triumphaturi in Capitolio Solymæ & Calvariæ: in cruce enim Christus triumphavit de morte, peccato, diabolo & inferno, uti docet Apostolus Coloss. 2. 15.

FILIUS HOMINIS TRADETUR PRINCIPIBUS SACERDOTUM] *Tradidit enim*, ait Rabanus, *Judas Dominum Judæis, & ipsi tradiderunt eum Gentibus, id est, Pilato, & potestati Romanorum. Ideò autem Dominus in mundo noluit prosperari, sed gravia pati, ut ostenderet nobis, qui per delectationem cecidimus, cum qua amaritudine redire debeamus. Unde sequitur: Ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum.*

ET CONDEMNABUNT EUM MORTE] *Omnis salus hominum*, ait S. Chrysostomus, *in Christi morte posita est; nec est aliquid propter quod magis Deo gratias agere debeamus, quàm propter mortem ipsius. Ideò duodecim Apostolis in secreto, mortis suæ annunciavit mysterium, quia semper pretiosior thesaurus in melioribus vasis includitur*. Et rursum: *Tribulatio enim cùm supervenerit expectantibus nobis, levior invenitur quàm esset futura, si repentina venisset.*

ET TRADENT EUM GENTIBUS AD ILLUDENDUM, ET FLAGELLANDUM, ET CRUCIFIGENDUM, ET TERTIA DIE RESURGET] Sæpiùs jam antè Christus prædixerat Apostolis suam crucem & mortem, ne ea turbarentur, putarentque ipsum non esse Messiam orbis redemptorem: nunc verò morte instante, eadem prædixit, ut Apostolos in fide sua suæque passionis & resurrectionis firmaret. Ita S. Hieron. Chrysostom. & alii. VERS. 19. Luc. 18. 32. Mar. 10. 33. 34.

AD ILLUDENDUM, ET FLAGELLANDUM, ET CRUCIFIGENDUM] Tres enim hæ fuere primariæ passionis Christi partes: passus enim est illusiones ignominiosissimas, flagella atrocissima, & crucem acerbissimam.

ET TERTIA DIE RESURGET] Hoc est mel resurrectionis, quo conditur fel passionis. Unde S. Augustinus lib. 18. de Civit. quem citat sanctus Thomas in Catena: *Passione*, ait, *ostendit* (Christus) *quid sustinere pro veritate; resurrectione, quid sperare in Trinitate debeamus? unde dicit: Et tertia die resurget*. Et S. Chrysostomus: *Dictum est quidem & ad multos, ut cùm tristia viderint, resurrectionem expectarent*. Unde subdit: *Et tertia die resurget*. Causam dat S. Augustinus loco jam citato dicens: *Una enim mors, scilicet Salvatoris, secundùm corpus, duabus mortibus nostris saluti fuit; scilicet animæ, & corporis, & una ejus resurrectio duas nobis resurrectiones præstitit*. Hæc ex Chrysostomo & Augustino citat S. Thomas in Catena.

Moraliter Christus suis suam passionem sæpè refricat, ut suum amorem, quem in ea summum eis exhibuit, commendet, ut eum vicissim redament, ac amorem amori, sanguinem sanguini, mortem morti rependant. Crux enim Christi, est fornax & incendium amoris. Quocirca S. Bernardus serm. de Quadruplici debito, *Primò*, inquit, *Christo Jesu debes omnem vitam tuam, quia ipse vitam suam posuit pro tua; & cruciatus amaros sustinuit, ne tu perpetuos sustineres*. Addit deinde multa in hanc sententiam, quæ sic ad extremum concludit omnia: *Cùm ergo ei donavero quidquid sum, quidquid possum, nonne istud est sicut est stella ad solem, gutta ad fluvium, lapis ad montem, granum ad acervum?* Idem S. Bernardus tract. de Diligendo Deo; *Si totum*, ait, *me debeo pro me facto, quid addam jam pro refecto, & refecto hoc modo? nec enim tam facile refectus quàm factus: nam qui semel, & tantùm dicendo fecit, in reficiendo profectò, & dixit multa, & gessit mira, & pertulit dura, nec tantùm dura, sed & indigna. In primo opere me mihi dedit, in secundo se, & ubi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo & redditus, me pro me debeo, & bis debeo. Quid Deo retribuam pro se? nam etiamsi millies me rependere possem, quid sum ego ad Deum?* *Crux est fornax amoris.*

Pro Christo ergo probra, calumnias, tormenta, cruce & ignes sustinere non recusemus, sed amemus & ambiamus, ut illusiones illusionibus, flagella flagellis, crucem, cruci, rependamus, imò reddamus. Ipsius enim est vita nostra, & omne quod sumus; ipse enim emit & redemit nos, non auro, sed divino sanguinis sui pretio.

Eleganter & piè, sed verè S. Leo serm. 8. de Passione: *Crux tua* (ô Christe) ait, *omnium fons benedictionum, omnium est causa gratiarum, per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio vita de morte.*

TUNC ACCESSIT AD EUM MATER FILIORUM ZEBEDÆI EUM FILIIS SUIS ADORANS, ET PETENS ALIQUID AB EO] Tunc scilicet cùm audissent à Christo instare ipsi mortem, & post mortem resurrectionem, postquam expectabant regnum Christi gloriosum: unde præoccupant, petuntque, ut ipsi præ ceteris Apostolis, in eo primas obtineant. Ita S. Hieronymus, Beda, Euthymius. VERS. 20. Mar. 10. 35.

MATER FILIORUM ZEBEDÆI] Nomine Salome. Ita enim nominat Marcus cap. 15. 40. illam, quam Matthæus cap. 27. 56. vocat matrem filiorum Zebedæi. Hæc enim uxor Zebedæi, ex eo genuit Jacobum & Joannem, quos

quos Christus sibi adscivit, & Apostolos creavit *Adorans*, hoc est inclinando se reverentiam ei exhibens.

Et petens] Dices, Marcus c. 10. 35. ait non matrem, sed filios ipsos, id petiisse à Christo. Resp. Matris petitio ex filiorum petitione processit. Cùm enim ipsi verecundarentur, primas petere à Christo, subornarunt matrem, ut ipsa id peteret. Quare filii sunt locuti per os matris, & fortè ejus petitioni suam quoque adjunxerunt. Ita S. Chrysostom. Theophylactus, S. Gregorius homil. 27. in Evang. & S. Augustinus libr. 2. de Consensu Evang. cap. 64. Aliter Maldonatus, qui censet matrem suo instinctu & motu proprio id petiisse à Christo, dici tamen à Marco filios id ipsum postulasse, quia mater non pro se, sed pro filiis id postulabat. Favet S. Hilarius & S. Ambrosius, de quo mox.

VERS. 21. Mar. 10. v. 36. 37. Aliquid] In genere & in confuso, scilicet dicentes, ut habet Marcus: *Magister volumus, ut quodcumque petierimus facias nobis*. Timebant enim ne si suam primatus ambitionem exprimerent, Christus eam abnueret illico & refutaret. Volunt ergo priùs universali petitione concedendi ea quæ petierint, ligare Christum, ut deinde cùm particulatim illam exprimunt, Christus eam negare non possit. Hic est mos feminarum dum suos femineos appetitus, quos ardenter concupiscunt, hac arte impetrare satagunt. Sic Bethsabee 3. Reg. 2. 20. petitura à Salomone filio suo, Abisag dari uxorem Adoniæ præmisit, dicens: *Petitionem unam parvulam ego deprecor à te, ne confundas faciem meam*. Annuit Salomon, sed mox ut ipsa illam expressit, abnuit, dicens: *Postula ei & regnum*. Astutè enim Adonias postulabat Abisag, quæ uxor fuerat Davidis, dari sibi uxorem, ut per eam quasi reginam invaderet regnum, seque regem faceret excluso Salomone.

S. Pulcheria Prudentia.

Qui dixit ei: Quid vis?] Prudenter Christus generalem petitionem abnuit, & vult ut particulatim eam exprimat, ne ineptum vel se indignum quid petat, quod eam facturam præsciebat, ut nos idem facere doceat. Memorabile est quod de S. Pulcheria scribit Nicephorus, & ex eo Baronius anno Christi 446. sub finem; scilicet illam, ut periculosam Theodosii Imperatoris fratris sui oscitantiam, qua passim libellis supplicibus etiam non lectis subscribebat, falso joco castigaret, porrexisse Theodosio libellum supplicem, in quo asserebat Eudoxiam, uxorem Theodosii à se emptam, dummodo ipse emptionem probaret; subscripsit libello non lecto, more suo, Theodosius, mox illa Eudoxiam ad se vocavit, & diutiùs detinuit. Revocante uxorem Theodosio respondit Pulcheria, illam à se emptam, ipsumque emptionem probasse, ac simul ei submisit libellum, hac de re ab eo subscriptum: quem legens Theodosius erubuit, & suam nimiam subscribendi facilitatem damnavit.

Ait illi: Dic (præcipe, statue, ordina, decerne) ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, et unus ad sinistram, in regno tuo] Occasionem hujus petitionis sagaciter hanc dat S. Chrysostomus: *Volebant*, inquit, *ut ego conjicio, quoniam super duodecim sedes sessuros discipulos audierunt, primatum hujus consessus impetrare; & præponi quidem se ceteris præterquam Petro sciebant, Petrum verò sibi præferri formidantes, dicere ausi sunt: Dic ut unus à dextris, alter à sinistris sedeat; ita urgebant dicentes Dic*, ut quasi primores regni tui utrumque tuum latus, utramque tuam aurem, adeòque te totum occupent, nec quis ad te nisi per eos accedere, aut aliquid a te petere possit, uti nonnulli hodie (& omni ævo) aures & animos regum principumque occupant, ut nil nisi per eos ab illis obtineri possit. Hi regum sunt reges, imò pædagogi. Tritum est illud Caroli Martelli, avi Caroli Magni, qui oblato sibi Franciæ regno respondit; *nolle se regem esse, sed velle regibus imperare*. Disce hic quàm audax, cæca & insatiabilis sit ambitio, & ambitiosa petitio; ad quam duos hosce Apostolos incitavit, quòd ipsi se ceteris Apostolis, à Christo antepositos vidissent in transfiguratione, quæ erat quasi inchoatio regni Christi. Matth. 7. 1. æquè ac in suscitatione filiæ Jairi, Lucæ 8. 51.

Caroli Martelli dictum.

Excusanda mater filiorum Zebedæi. Sed excusanda est mater, quòd jure cognationis à Christo cognato suo, id postulet pro filiis, quos ut se, imò plusquam se diligebat. Ita S. Hieronymus:

A *Postulat*, inquit, *mater errore muliebri, & pietatis affectu, nesciens quid peteret*. Et pleniùs sanctus Ambrosius lib. 5. de Fide cap. 2. *Considerabat* (Christus) inquit, *matris dilectionem, quæ filiorum mercede grandævam solabatur senectam, & desideriis licet fessa maternis, charissimorum pignorum tolerabat absentiam. Considerate etiam feminam, hoc est sexum fragiliorem, quem Dominus propria nondum confirmaverat passione. Considerate inquam Evæ illius primæ mulieris heredem, transfusa in omnes immoderatæ cupiditatis successione labentem, quam Dominus adhuc proprio sanguine non redemerat, nondum insolitam affectibus omnium, immodicis contra fas honoris appetentiam, suo Christus cruore diluerat. Hereditario igitur mulier delinquebat errore*.

Simili ratione filios ejus excusat S. Chrysostomus: *Non turbetur*, ait, *quisquam, si adeò imperfectos dicimus Apostolos fuisse: nondum enim mysterium crucis erat consummatum, nondum gratia Spiritus in corda ipsorum infusa, Quare si studia virtutis ipsorum discere cupis, quales post datam gratiam Spiritus fuerint considera, & videbis omnem ab illis turbationem animi fuisse superatam. Hæc enim de causa eorum modò imperfectio revelatur, ut apertè percipere possis, quales subitò per gratiam effecti fuerint*. B

Respondens autem Jesus, dixit, Nescitis quid petatis] Græcè αἰτεῖσθε, id est, *petitis*. Ecce hic Christus respondet non matri, sed filiis, quia sciebat filios in matre, & per matrem locutos, *Nescitis quid petatis*, quia scilicet nescitis Primò, quale sit regnum meum, scilicet spirituale & cæleste, non carnale & terrenum, in quo sit pompa regalis throni, Assessorum principum, famulorum, &c. uti vos putatis. Secundò, quia petitis triumphum ante victoriam. *Regnum enim cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud*, Matth. 11. Ita auctor imperfecti. Tertiò, quia vos existimatis, regnum hoc petentibus jure sanguinis dari, cùm non detur nisi merentibus, & certantibus. Hoc pariter exemplo Christi, respondeant Episcopi & principes suis amicis, servis, filiis, & feminis importunis, dum ab eis petunt præbendas, dignitates & officia, ad quæ minùs sunt apti: VERS. 22. Mar. 10. v. 38. 39.

Nescitis quid petatis. Præbendæ & officia mea, non sunt C mea, ut scilicet ex libidine ea dare possim cognatis, vel servis quia sic volo: dispensator eorum sum, non dominus, Deus rigidam dispensationis à me rationem reposcet, an dignis ea contulerim. Gravis enim est injuria Christi, Ecclesiæ, reipubl. & dignorum, ac multorum malorum causa; si officia & beneficia, ob consanguinitatem vel amicitiam dentur indignis, vel minùs dignis. *Beneficia non cognatis, sed dignis danda.*

Agrippina mater Neronis, ait Cornelius Tacitus, ambiens imperium Neroni, consuluit hac de re Chaldæos, sive astrologos. Responderunt illi: *Imperabis Nero, sed matrem occides*: tum illa: *Occidat*, ait, *dum imperet*. Quam vesana ambitio! sed fuit eam mater; nam à Nerone occisa est. Sic ambitiosi indigni, ambientes beneficia, sibi ambiunt veneficia, quia illa eis causa sunt damnationis & gehennæ. *Agrippinæ matris Neronis ambitio.*

Et quid quæso est cognatio, nisi externa relatio? quòd filii vel nepotis caro decisa sit ex tua? Quid ad me quòd tunica mea ex eodem panno decisa sit, ex D quo tua?

Romæ, teste Livio, templum erat Honori positum, sed post templum Virtutis, ut illud Honoris non pateret ingressus nisi per templum Virtutis, ut docerent nemini patere aditum ad honores nisi per virtutes, quas solas prisci Romani spectabant; ideoque imperium tam amplum, dives & magnificum obtinuerunt, donec per posticum ædificato ibidem profano ambitionis & largitionis fano, multi per illud ad honores evaserunt; itaque seditionibus rempubl. æquè ac seipsos perdiderunt. *In templum Honoris non patebat aditus nisi per templum Virtutis.*

Nescitis quid petatis] Arabicus, *quid vultis, quid petitis?* q. d. Nescitis quid velitis & petatis, idque Primò, & planè ad litteram, quia putatis meum regnum esse terrenum & pomposum, quale fuit Davidis & Salomonis, cujus ego sum filius & heres, cum illud sit spirituale & cæleste. Ita S. Chrysostomus: *Hoc dicit*, ait, *ostendens quod nihil spirituale petebat*. Et Theophylactus. *Non est*, inquit, *hoc quod creditis, quòd sim temporaliter in Jerusalem regnaturus, sed omnia hæc quæ ad regnum pertinent supra intellectum sunt*. Sic & Abulensis q. 71. Secundò alii, quia, inquiunt, petebant id quod eis datum jam & pro- *Nescitis quid petatis. Primò.* *Secundò.*

& promissum erat; scilicet assidere Christo & cum eo judicare duodecim tribus Israel. Ita S. Hilarius, *Nesciunt*, ait, *quid petant, quia nihil de gloria Apostolorum ambigendum erat: judicaturos enim eos superior sermo exposuit.* Sed inter duodecim hosce thronos, ipsi videntur petijsse primos, & Christo vicinos, qui necdum eis speciatim à Christo promissi erant. Tertiò, quia petebant id quod superabat eorum dotes & merita. *Nam sedere ad dextram tam magnum est, ut superexcedat superiores virtutes*, ait, ex Chrysostomo & Theophyl. Beda: *Nesciunt*, ait, *quid petant, qui sedem gloriæ à Domino, quam nondum merebantur, inquirunt*; primæ enim in cœlo debentur jis, qui majoris, imò maximi sunt meriti. Quartò, quia incongruo tempore id petebant, imminente scilicet passione Christi, quando lugendum erat. Ita Chrysostomus: *Vos*, inquit, *de honore loquimini: ego verò de agonibus & sudoribus disputo; non est enim hoc præmiorum tempus sed occisionis, præliorum & periculorum.* Quintò, quia petunt id quod contrarium erat eorum vocationi & professioni. Vocati enim erant à Christo, ad sequendam ejus paupertatem, humilitatem & crucem, non ambiendos honores. Sextò, quia priùs petere debebant crucis labores, per quos mererentur honores. Unde Christus id eis ostendens subdit: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* Septimò, quia petunt sedere ad sinistram, æquè ac ad dexteram. Sinistra autem in malam partem accipitur. Nam ad sinistram Christi stabunt in judicio damnati, q. d. ait Chrysostomus; *Ego vos vocavi ad partem dexteram, & vos vestro consilio de dextra curritis ad sinistram*; sed hoc mysticum est & symbolicum. Ex his germaniores sensus sunt, primus, tertius & sextus: nesciebant enim hoc regnum spirituale esse, non carnale; nec carni & sanguini dari, sed virtuti; nec precibus, sed meritis illud obtineri.

Tertiò. *Quartò.* *Quintò.* *Sextò.* *Septimò.*

Possitis calicem? POTESTIS BIBERE CALICEM, QVEM EGO BIBITURUS SUM?] q. d. Per passionem & crucem mihi tendendum est ad regnum; ergo & vobis illud ambientibus eadem calcanda est via. Audi S. Bernardum serm. 11. ex parvis. *Ipse*, inquit (Christus) *tamquam pius & laudabilis medicus priùs bibit potionem quam parabat suis, id est, passionem & mortem sustinuit, & sic sanitatem immortalitatis accepit & impassibilitatis, docens suos ut confidenter biberent potionem, quæ generat sanitatem & vitam.* Per catachresim Christus passionem suam vocat calicem: causam hanc dat S. Chrysostomus, Euthymius, & Theophylactus quòd Christus tam libenter & avidè passionem subjerit, ac si sitiens vini calicem epotasset. Verùm quia Christus ait, *potestis bibere*, non autem, desideratis bibere; hinc meliùs hæc generatim accipias. Pro quo Nota, calicem passim in Script. æquè ac apud profanos, significare cujusque hominis sortem, sive bonam, sive malam, quæ ei à Deo decernitur, & immittitur, ac quasi propinatur. Ducta est hæc metaphora à veteri convivantium ritu, quo Symposiarcha sive convivij præfectus, vinum pro suo arbitrio & prudentia temperabat, ac cuique suam portionem, quam exhaurire deberet, statuebat, uti ostendi Eccli. 32. v. 1. fortè etiam, ait Maldonatus, alludit ad calicem veneni, qui nonnullis ad mortem damnatis dabatur, uti datus est Socrati ab Atheniensibus, eò quòd unum Deum colendum diceret, pluribus djis exclusis.

Præclarè S. Cyprianus libr. 4. epist. 6. ad Tibarit. per calicem accipiens martyrium, *Gravior*, ait, *& ferocior pugna nunc imminet* (quia S. Cyprianus ex Dei revelatione didicerat instare persecutionem Valeriani & Galieni Imper. in qua ipse martyrii lauream obtinuit) *ad quam virtute robusta parare se debent milites Christi, considerantes idcircò se quotidie calicem* (quia tunc communicabant quotidie, idque sub utraque specie, panis & vini) *sanguinis Christi bibere, ut possint & ipsi propter Christum sanguinem fundere.* Quocirca S. Chrysostomus solerter notat: *Respice*, inquit, *qualiter ipso interrogationis modo, & hortatur & allicit. Non enim dixit: Potestisne vestrum effundere sanguinem? Sed, Quonam pacto potestis bibere calicem? Deinde alliciens inquit: Quem ego bibiturus sum, ut communicatione laborum cum ipso promptiores redderentur.*

Cur S. Joannes Evang. pingatur cum calice? Hinc S. Joannes pingi solet cum calice; & quia ipse calicem veneni absque damno hausit, uti testatur S. Isidorus de Patribus novi Testam. cap. 74. & sanctus Augustinus in Solloq. cap. 22. *Pro tua dulcedine gustanda*, inquit; *veneni poculum intrepidus Joannes potavit.* Idem testatur Aldhelmus Occidentalium Saxonum Episcopus, libr. de Laudibus virgin. cap. 11. Unde in festo Sancti Joannis solebat fieri benedictio vini contra venenum, uti testatur Albertus Castellanus in Sacerdotali Romano.

Nota. Græca hic & Marci cap. 10. 38. addunt: *Aut baptismo quo ego baptizor, baptizari?* Arabicus hic, *& tinctura qua tingar tingemini?* hæc tinctura fuit sanguinis, qua purpuratus est Christus. Ubi Christus suam passionem, quam priùs vocavit calicem, alia metaphora vocat Baptismum, quia in illam totus immersus & submersus, id est, mortuus est. Hoc enim propriè est baptizari. Addunt Origenes, Chrysostomus, Theophylactus, Christum passionem suam vocasse Baptismum, eò quòd nos per illam abluerit, purificarit & sanctificarit: uti fit in Baptismo.

DICUNT EI: POSSUMUS] Videntur Joannes & Jacobus intellexisse significationem calicis; scilicet per illum intelligi passionem, & tamen uti ambitiosè petierunt primatum, ita temerè respondent, se calicem hunc posse bibere, cùm reverà id necdum possent; sed postea potuerint per gratiam Christi receptam à Spiritu sancto in Pentecoste. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Jansenius, & alii: licet Maldonatus, Possumus, ait, id est, volumus, & parati sumus pro te mortem oppetere, idque satis est appositum, & probabile. Sic *posse* subinde sumitur pro velle, præsertim ubi res est ardua, quæ magno voluntatis conatu & robore indiget. Unde illud cap. 19. 12. *Qui potest* (id est, qui vult) *capere capiat* consilium cælibatus.

AIT ILLIS: CALICEM QVIDEM MEUM BIBETIS] VERS. 23.
(Addunt Græca: *Et baptismo, quo ego baptizor, baptizamini*; & Arabicus, *& tinctura mea tingemini*) SEDERE AUTEM AD DEXTERAM MEAM, VEL SINISTRAM, NON EST MEUM DARE VOBIS, SED QVIBUS PARATUM EST A PATRE MEO] Est hoc oraculum Christi, de Jacobi & Joannis passione & martyrio. S. Jacobus enim ferventiùs ceteris Apostolis prædicans Christum, primus pro eo martyr occubuit, gladio percussus ab Herode, Actor. 12. Joannes item hunc calicem bibit, cùm Romæ ante portam Latinam à Domitiano in dolium ferventis olei immissus, vegetior inde exivit, & novo virtutis miraculo martyr in vita; non moriens, sed vivens extitit, indeque ad suscipiendam coronam Christi athleta processit, ait S. Hieronymus. Et Tertullianus lib. de Præscript. cap. 36. *Habes*, inquit, *Romam, unde nobis quoque auctoritas præstò est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt; ubi Petrus Passioni Dominicæ adæquatur, ubi Paulus Joannis exitu coronatur, ubi Apostolus Joannes posteaquam in oleum igneum demersus nihil passus, in insulam relegatur.*

S. Joannes martyr.

Rursum S. Joannem propriè bibisse calicem veneni (unde & cum calice hoc pingi solet) sibi ab impjis propinatum, sed sine noxa, docet non tantùm Prochorus ejus discipulus, in Joannis Vita (cujus fides meritò Baronio & viris doctis de fictione est suspecta;) sed etiam sanctus Isidorus in lib. de Patribus novi Testamenti. Denique tota Joannis vita continua fuit passio, & continuum martyrium. Vixit enim ipse diutissimè, post omnes Apostolos usque ad annum Domini 101. ac 68. post mortem Christi anno, vita functus est, quæ sanè dilatio & absentia tam longa à Christo dilecto suo, ad quem assiduè suspirabat, prolixum illi æquè ac Beatæ Virgini, cui in filium in cruce à Christo datus erat, fuit martyrium.

Porrò S. Joannes singulare martyrium obijt, dum cum B. Virgine in monte Calvariæ astans Christo crucifixo, vidit vitam suam, id est, Christum, quem plusquam vitam suam amabat, acerbissimos crucis dolores, per tres continuas horas pati; ibique quasi lento cruciatus igne assari. Hi enim clavi, & dolores medullitùs animum ejus penetrabant, magisque cruciabant, quàm si ferro sectum fuisset ejus corpus, adeòque doloribus hisce exanimatus, nisi Christus quasi per miraculum eum in vita servasset.

SEDERE AUTEM AD DEXTERAM MEAM, VEL SINISTRAM, NON EST MEUM DARE VOBIS] Arriani censebant, hic dici non dare non esse Christi, sed

sed paternæ potestatis; ac proinde Christum non esse ὁμοούσιον Patri; sed errant. Christus enim hic ponit antithesin, non inter se & Patrem, sed inter Jacobum & Joannem ambitiosè petentes primatum in regno Christi, & eos quibus primatus hic jure debetur. Vis enim argumenti est in τῷ *vobis*, quod licèt non legant Græci, Syrus & Arabicus, legunt tamen Romani & Latini, q. d. Non vobis petentibus, sed certantibus & merentibus hoc regnum debetur. Unde Remigius: *Non est meum*, ait, *dare vobis, id est, superbis, quales vos estis, sed humilibus.* Et Beda: *Non est meum dare vobis, id est, superbis. Hoc enim adhuc erant: sed aliis paratum est. Et vos alii estote, id est, humiles, & vobis paratum est.* Rursum non est meum dare vobis, eo modo quo vos petitis, scilicet, ut detur vobis tamquam cognatis meis, quà homo sum, cùm Deus illud paraverit aliis, scilicet merentibus, q. d. Cœlum dare non est potestatis humanæ, sed divinæ. Ita sanctus Augustinus libr. 1. de Trinit. cap. 1. & Abulens. quæst. 80. Datur enim illud non personæ, sed vitæ, ait S. Hieronymus, non ex favore, sed ex merito.

Nota. Christus non annuit expresè quod hi duo petunt, ne ceteros Apostolos quasi excludendo irritet; nec etiam abnuit, ne hos duos contristet. Ita S. Hieronymus: *Non dixit*, ait, *Non sedebitis, ne duos confunderet: neque etiam dixit, Sedebitis, ne ceteros irritaret;* sed omnibus ostendendo bravium, omnes ad certandum pro eo animavit. Simile est, ait Theophylact. in cap. 10. Marci, si justus rex agoni à se instituto præsidens, accedentibus cognatis & amicis, dicentibusque: Da nobis bravium, & coronam; jure meritoque responderet: Non est meum vobis dare bravium, sed quibus illud paratum & decretum est, scilicet in agone certantibus & vincentibus. Audi S. Ambrosium lib. 5. de Fide cap. 2. *Non dixit*, inquit, *Non est meum dare: sed, non est meum dare vobis: non sibi potestatem deesse asserens, sed meritum creaturis. Accipe aliter: Non est meum dare vobis, quod est, non est meum, qui veni humilitatem docere: non est meum, qui veni non ministrari, sed ministrare: non est meum, qui justitiam servo, non gratiam. Denique ad Patrem referens addidit: Quibus paratum est, ut ostenderet Patrem quoque, non petitionibus deferre solere, sed meritis, quia Deus personarum acceptor non est.*

Porrò Christi quoque esse dare hoc regnum, patet disertè Lucæ 22. v. 29. *Et ego dispono*, inquit, *vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo; & sedeatis super thronos judicantes duodecim tribus Israel.* Christus tamen hic dicit, id potiùs esse Patris, tum quia Christus, ut homo, semper se Patri subjicit, & omnia in ipsum resignat, ipsique accepta refert: tum ut honesto titulo à se repellat hosce ambitiosè primatum petentes, eosque ad Patrem amendet, ut sub eo se humilient, & verecundentur id petere; tum denique quia sicut sapientia & opera sapientiæ appropriantur Filio, & opera bonitatis Spiritui sancto: sic opera potentiæ & providentiæ, cujus pars est prædestinatio ad regnum cœlorum, appropriantur Patri.

SED QUIBUS PARATUM EST A PATRE MEO] Arabicus, *sed, qui præparavit eis, Patris mei cælestis.* Ita habet Latinus interpres Arabici Romæ impressus; sed perperam, vertendum enim est: *Sed quibus splendidè præparavit eis Pater meus cælestis.* Arcta est hic expositio Euthymij, qui τὸ *quibus* exponens, hoc est, inquit, DD. Petro & Paulo. Arctior est S. Hilarij: *Quibus*, inquit, hoc est, Moysi & Eliæ: putat enim alludi ad transfigurationem, in qua Moyses & Elias viderunt gloriam regnantis Christi, ejusque fuere participes. Arctissima est sancti Chrysostomi, qui τὸ *quibus* exponit *nullis*: Quia nemo, inquit, potest assurgere ad dexteram Dei Patris. Verùm hæc nimis arcta sunt: Christus enim generatim loquitur de omnibus ad regnum cæleste ejusque culmen electis. *Quibus* ergo, scilicet summè certantibus, & vincentibus? his enim à Deo paratum est, & decretum ab æterno hoc regni culmen. Quare per dextram & sinistram non situm aut positionem ad dexteram & sinistram, sed præeminentiam in regno, quam Joannes & Jacobus ratione cognationis & familiaritatis cum Christo ambiebant, intelligit, q. d. Vultis primas tenere in regno meo cœlesti, primas ergo hic mecum tenete in humilitate, charitate, patientia, & zelo evangelizandi: majo-

A ribus enim & heroicis virtutibus, major videtur gloria & primatus in cœlo: qui enim primi sunt in meritis, hi primi erunt in præmiis. Simili modo Abbas Athanasius raptus in cælum, audivit choros laudantium Deum, cumque vellet ad eos ingredi, audivit: *Nemo huc ingreditur negligens, abite, certate & contemnite vanitates sæculi.* Ita Joannes Moschus in Prato Spirit. capit. 130. & sanctus Furseus apud Bedam lib. 3. Histor. Angl. cap. 19. raptus in cœlum audivit angelos & Beatos concinnentes: *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* Proficiamus ergo de virtute in virtutem, & scandemus de gloria ad gloriam; ab angelis ad Cherubim & Seraphim, ab imò ad primum & summum regni solium. *Athanasius Abbas.*

ET AUDIENTES DECEM INDIGNATI SUNT DE DUOBUS FRATRIBUS] Arabicus, *murmuraverunt contra duos fratres.* Quæres, ex quo, & unde duorum fratrum petitionem audierint ceteri Apostoli? Primò, putant aliqui ipsos fuisse præsentes, & audivisse matrem petentem primas pro filiis à Christo. Secundò, Abulensis censet aliquem, qui præsens matrem petentem audiit, ejus petitionem nunciasse Apostolis. Verùm plaB nè verisimile est matrem secretò id petjisse à Christo, ne filiis verecundiam & ceteris invidiam concitaret. Tertiò, ergo verisimilius Franc. Lucas: Privatim, inquit, loquebantur Christo mater cum filiis; sed Jesus ita respondit, ut ceteri & quid diceret, audirent, & ex responso, quid duo illi peterent, intelligerent. Cùm enim sciret uno & eodem ambitionis morbo omnes ipsos laborare, voluit ipsis simul omnibus mederi, unumque responsum simul omnibus servire. Adde ipsos, cùm eadem cupiditate laborarent, odoratos fuisse cupiditatem duorum. Quod enim quisque cupit & ambit, hoc alios cupere & ambire æstimat: ex se enim suoque affectu ceteros metitur. Et est quædam occulta in his sympathia, qua ut vulgò dicitur, fur furem, lupus lupum, ambitiosus ambitiosum, ex habitu, vultu & gestu agnoscit. *VERS. 24. Mar. 10. 41. Vnde decem fratrum petitionem audiverint ceteri Apostoli?*

INDIGNATI SUNT] Non tam vitio & ambitioni Jacobi et Joannis, quàm quòd per eam metuerent eis postC poni; ambiebant enim et ipsi primas in regno Christi: sic indignantur, rixantur et ringunt canes, aliàs amici, dum idem os rodere satagunt, juxta illud:

Dum canis os rodit, socium quem diligit, odit.

Et illud: *Figulus figulo invidet, & faber fabro.* Vivum hujus rei exemplum est in Pompejo et Julio Cæsare, qui sua imperii Romani ambitione rempublicam, et seipsos perdiderunt, de quibus Lucanus libr. 1. Pharsal. *Ambitio rempublicam Romanam perdidit.*

Nec quemquam jam ferre potest, Cæsarve priorem,
Pompejusque parem.

Nimirum ambitio parit invidiam, invidia iram et indignationem in eum, qui eumdem honorem ambit, ne eum sibi præripiat. Hic verum est illud S. Job cap. 5. 2. *Parvulum occidit invidia:* ubi sanctus Gregorius 5. Moral. cap. ultim. *Cùm devictum*, ait, *cor livoris putredo corrumpit, ipsa quoque exteriora judicant, quàm graviter animum vesania instigat: color quippe pallore afficitur, oculi deprimuntur, mens accenditur, & membra frigescunt. Fit in cogitatione* D *rabies, & in dentibus stridor, &c. Et quamvis per omne vitium quod perpetratur, antiqui hostis virus infunditur: in hac tamen nequitia, tota sua viscera serpens concutit, & imprimendæ malitiæ pestem vomit.* Porrò efficax invidiæ remedium suggerit sanctus Basilius hom. de Invidia: *Quid ergo faciendum, ut hanc animi pestem invidiam, ab initio minimè patiamur, aut ab ea liberemur? Primùm quidem, ut nihil rerum humanarum magnum, aut supra naturam æstimemus, non opes, non gloriam.* Et inferiùs: *Omninò autem, qui res humanas rationi subjecerit, & ad veram pulchritudinem demque se converterit, multùm abfuerit ab eo, ut in rebus humanis quemquam putet esse felicem, vel æmulandum; & qui ita fuerit animatus, ut nihil usquam humanum admiretur, huic procul dubio dominari invidia nullo modo poterit.* *Invidiæ mala.* *Remedia.*

JESUS AUTEM VOCAVIT EOS AD SE, ET AIT: SCITIS, QUIA PRINCIPES GENTIUM DOMINANTUR EORUM] Id est, earum, vel eis, scilicet gentibus. Est antiptosis. Respexit Interpres hic uti et aliàs ad Græcum ἔθνος, id est, gens, quod est generis neutri. *VERS. 25. Mar. 10. 42.*

Nota.

Nota. Christus hìc non culpat, nec vetat auctoritatem & potestatem civilem vel Ecclesiasticam, quam habent Principes & Episcopi, ut volunt Anabaptistæ: hæc enim in omni republica ad regimen politicum est necessaria, ideòque sancita jure naturæ, divino & humano; sed tantùm taxat ambitionem, & ex ea sequentem tyrannidem, quam in suos exercere solebant.

PRINCIPES GENTIUM] Unde Græcè est κατακυριεύουσιν αὐτῶν, id est, *dominantur in eas*, vel contra eas; Syrus, *domini sunt eorum*; Arab. *dominantur eas*, id est, imperiosè dominantur subditis; quasi domini mancipiis, eos calcando & proterendo. Tyrannis enim non subditorum, sed suiipsius bono & honori in regendo consulit; adeòque subditis quasi servis abutitur: veri principes verò subditis consulunt potiùs, quàm sibi: quare magis ministri sunt reipublicæ, quàm domini, uti docet Aristot. in Polit. Hinc Antigonus rex Macedonum, conspiciens filium insolentiùs regentem subditos: *An ignoras*, ait, *fili regnum nostrum esse splendidam servitutem?* Ita Plutarchus in ejus vita.

Antigoni regis Macedonum dictum.

ET QUI MAJORES SUNT, POTESTATEM EXERCENT IN EOS] In eas, scilicet gentes: Græcè καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν, id est, & magni imperiosa potestate utuntur in eas, vel, & magni auctoritatem licenter exercent adversus illas, atque ambitiosè eis imperant.

VERS. 26. Mat. 10. 43. 44. NON ITA ERIT INTER VOS, SED QUICUMQUE VOLUERIT INTER VOS MAJOR FIERI, SIT VESTER MINISTER: ET QUI VOLUERIT INTER VOS PRIMUS ESSE, ERIT VESTER SERVUS] Arabicus, *sit vobis minister & servus*. Vulgatæ consentiunt Syrus, Ægyptius, Persicus & Æthiopicus. Hæc non est pœna ambientis primatum, quasi jubeat eum dejici & relegari ad ministerium, fierique omnium ministrum & servum; sed est sanctio, qua præcipit eum qui quasi major in Apostolatu, Episcopatu, Prælatura aliis præfertur, modestè se gerere & humiliare, ut subditis non imperiosè dominetur, sed demissè obsequatur, eorumque saluti & commodis consulat, itaque se gerat ut eorum potiùs videatur esse minister & servus quàm dominus. Rursum hisce verbis docet Christus, non tam qua via & ratione perveniendum sit ad primatum Ecclesiæ, quàm quomodo primus vel primas Ecclesiæ, in ea se gerere debeat; scilicet ut omnium minimum, ac consequenter per hanc humilitatem, deterret Apostolos à contraria illi ambitione primatus. Hunc esse sensum liquet, ex eo quòd hoc versu sit antithesis cum præcedentibus. Opponit enim modestum, benevolum & salutiferum suum regimen, imperioso & tyrannico imperio Gentilium. Vide S. Gregorium 2. part. Pastor. cap. 6. ubi pulchrè docet, quomodo Prælatus auctoritatem cum modestia copulare, ac contra præfractos imperio, erga obedientes caritate uti debeat: *Sit*, inquit, *rector, bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiæ erectus*, &c.

Simul tamen his verbis ostendit Christus qua via ad cœlum ejusque culmen, ut ad dexteram & sinistram Christi sedeamus (quod ambiebant Joannes & Jacobus, cæterique Apostoli) tendere debeamus; nimirum via humilitatis: qui enim hic minimi sunt & humillimi, hi maximi & celsissimi erunt in cœlo, uti docuit Christus cap. 18. 4.

Ex hac Christi sanctione, summus Pontifex hunc titulum præfert, *Servus servorum Christi*. Hoc est quod Christi vicarius Sanctus Petrus, verbis & factis docuit Ecclesiæ pastores, dicens epist. 1. cap. 5. v. 2. *Pascite qui in vobis est gregem Dei*, &c. *neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo*, ubi plura hac de re dixi. Hæc est respub. Ecclesiæ, hoc regimen Christianum à Christo hic institutum, ac Gentium tyrannidi contrapositum.

S. Franciscus Fratres Ordinis sui voluit vocari ministros.

Ex hoc pariter Christi instituto, S. Franciscus, inquit S. Bonaventura cap. 6. Vitæ ejus, prælatos sui Ordinis voluit dici Ministros, & Fratres Minores, ut & verbis uteretur Evangelii, quod observare promiserat, & ex ipso nomine discerent discipuli, quòd ad discendam humilitatem, ad scholas humilis Christi venissent: Christus enim humilitatis magister, ut informaret discipulos ad humilitatem perfectam, dixit: *Quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister, & quicumque voluerit inter vos primus esse, erit & vester servus.*

VERS. 27. Mar. 10. 45. SICUT FILIUS HOMINIS NON VENIT MINISTRARI, SED MINISTRARE, ET DARE ANIMAM SUAM REDEMPTIONEM (Græcè, λύτρον, id est, *lytrum*, sive pretium redemptionis) PRO MULTIS] q.d. Ideam modesti regiminis Ecclesiæ meipsum accipite, qui sum princeps & fundator Hierarchiæ Ecclesiasticæ: ego enim nil jubeo, quod prior ipse non fecerim. Ego quippe veniens in mundum, ita me gessi & gero, ut nolim mihi ministrari, sed velim omnibus ministrare, quasi omnium minimus, & servus; imò non tantùm opes & operas, sed vitam & sanguinem pro iis statuerim profundere, ut eos à morte, peccato, gehenna & diabolo redimam, & liberem. Hæc imitentur Pontifices, Episcopi, Pastores, &c.

S. Francisci Xaverii humilitas.

Exemplum rarum hujus rei dedit, & antiquatam quasi humilitatem Christi revocavit hoc ævo S. Franciscus Xaverius, qui cùm à summo Pontifice creatus esset Legatus Apostolicus per Indias, ministrum tamen nullum habere voluit, etiamsi plures ei offerret regis Lusitaniæ Procurator, urgeretque ut eos acciperet; sed ipse omnibus ministravit, tam in corporalibus ministeriis quàm in spiritualibus, iisque vilissimis & abjectissimis; ipse ægrorum confessiones audiebat, mœstos solabatur, corporum sordes extergebat, pannos abluebat, pharmaca ministrabat, rudes & pueros catechismum docebat, quin & comitum equos curabat, eisque pabulum præbebat. Cumque quidam diceret hæc indigna esse Legato Apostolico, respondit: *Nihil dignius esse humilitate & charitate Christiana, quæ omnibus omnia fit, ut omnes lucrifaciat, quam Christus assiduè verbis & exemplis tota vita sancivit.* Quare hac arte auctoritatem non amisit, sed auxit, cùm omnes eum, ut virum sanctum & quasi novum hominem; imò angelum è cœlo lapsum suspicerent, lege ejus Vitam. Denique Christus Rex regum, & Dominus dominantium, ne unum quidem in terris habuit servum, sed ipse se omnium fecit servum; non enim venit ministrari, sed ministrare: & tu, ô Christiane servorum greges accumulas? Præclarè Sanctus Chrysostomus homil. 40. in epist. 1. ad Corinth. *Paulum*, inquit, *audi*: *Necessitatibus meis*, inquit, *& eorum qui mecum sunt ministraverunt manus istæ.* Actor. 20. 34. *Ille orbis præceptor, & vir cælis planè dignus, servire mortalibus innumerabilibus veritus non est. Tu nisi multos post te servorum greges trahas, turpe putas: haud videns hoc esse, quod te vehementer deturpat. Huc manus consuluit Deus, huc pedes, ne servis scilicet egeremus. Examina servorum quid sibi volunt?*

REDEMPTIONEM PRO MULTIS] Non quasi Christus pro solis prædestinatis mortuus sit, uti voluere hæretici, olim inde dicti Prædestinatiani nuper Calvinus. Christum enim pro omnibus omnino hominibus passum & mortuum esse, disertè docet Sanctus Paulus 2. Corinth. c. 5. v. 14. & S. Joannes epist. 1. cap. 2. vers. 2. Sed *pro multis*, hoc est pro omnibus, ait Euthymius, quia omnes hi fuere non pauci, sed multi. Sic *Tò multi*, accipitur pro hominibus, hoc cap. vers. 16. & cap. 26. vers. 28. & Roman. cap. 5. vers. 19. & alibi. Aut certè *pro multis*, quia licèt Christus pro omnibus mortuus sit, omnibusque media ad salutem sufficientia postularit, impetrarit, & dederit; tamen fructus mortis ipsius, & perfecta salus tantùm ad justos, & eos qui in justitia usque ad mortem perseverant, pervenit. Ita S. Hieron. Jansen. Maldon. & alii.

Hoc humilitatis & charitatis Christi exemplum movit S. Paulinum Nolæ Episcopum, ut animam suam daret redemptionem pro multis: ut enim filium viduæ è captivitate redimeret, seipsum pro eo in servum tradidit Wandalis. Unde factum est, ut omnes suos Nolanos cives ex eadem servitute redimeret, quod proinde ut heroicum & verè Christianum tanti Præsulis opus, miris laudibus celebrant S. Gregorius, S. Augustinus, & alii passim.

VERS. 29. Mar. 10. 46. ET EGREDIENTIBUS ILLIS EX JERICHO, SECUTA EST EUM TURBA MULTA: ET ECCE DUO CÆCI, &c.] Christus ex civitate Ephrem, per Jericho interjacentem, tendebat Hierosolymam, ad crucem & mortem.

Jericho quantum distet à Hierosolymis. Jericho à Hierosolymis distat 150. stadiis, à Jordane A verò ubi erat Ephrem 60. stadiis, ut Josephus lib. 5. Belli cap. 4. Porrò octo stadia faciunt unum milliare Italicum, quod constat mille passibus: stadium enim continet 125. passus, quæ per octo multiplicata faciunt mille: tria autem milliaria Italica faciunt leucàm, sive iter unius horæ: quare 150. stadia faciunt circiter septem leucas: sexaginta verò stadia faciunt duas leucas cum dimidia. Iter à Jordane ad Jericho est planum & facile, à Jericho verò usque Hierosolymam, est montosum, acclive, & declive, ideoque difficile.

Jericho etymon. Jericho hebr. dicta est vel à ירח *jareach*, id est, luna, quod formam haberet lunæ; vel à ריח *reach*, id est odor, quòd ibi dumtaxat nasceretur balsamum, cujus odor est suavissimus.

Symbolicè Rabanus: Jericho, ait quæ interpretatur luna, defectum nostræ mutabilitatis & mortalitatis significat, ideoque ibi inventi sunt hi cæci: luna enim est cæca & tenebrosa, sicut mortalitas hæc suis umbris & cupiditatibus homines excæcat. Rursum S. Gregorius homil. 12. in Evang. *Jerico*, inquit, *luna interpretatur: luna autem in sacro eloquio pro defectu carnis ponitur, quia dum menstruis momentis decrescit, defectum nostræ mortalitatis designat. Dum igitur conditor noster appropinquat Jericho, cæcus ad lumen redit: quia dum divinitas defectum nostræ carnis suscipit, humanum genus lumen, quod amiserat, recipit. Unde enim Deus humana patitur, inde homo ad divina sublevatur.* B

Mysticæ Origines: *Per Jericho*, ait, *intelligitur mundus, in quem Christus descendit: qui autem sunt in Jericho, exire nesciunt de sapientia mundi, nisi viderint non solùm Jesum exeuntem de Jericho, sed etiam discipulos ejus. Hæc ergo videntes secutæ sunt eum turbæ multæ, mundum & mundana omnia contemnentes, ut Christo duce ascendant in Jerusalem cælestem.*

VERS. 30. Luc. 18. 35. 3. &c. 37. 38. Mar. 10. 46. 47. ET ECCE DUO CÆCI] eadem est historia hæc cum illa quam narrat Marcus cap. 10. v. 46. utraque enim contigit, egrediente Christo ex Jericho. Dices, Marcus unum dumtaxat nominat cæcum, eumque vocat Bartimæum, id est, filium Timæi. Respondet sanctus Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. cap. 65. duos hic cæcos extitisse, sed unum fuisse in illa civitate famosissimum; idque ex hoc satis apparet, quòd & nomen ejus & patris ejus Marcus commemoravit; *Bartimæus enim Timæi filius*, ait sanctus Augustinus, *ex aliqua magna felicitate dejectus, notissimæ & famosissimæ materiæ fuit, qui non solùm cæcus, verum etiam mendicus sedebat. Hinc est ergo quòd ipsum solum voluit commemorare Marcus, cujus illuminatio tam claram famam huic miraculo comparavit, quàm erat illius nota calamitas.* De nomine Bartimæi dicam Marci 10. 46. C

Porrò hunc cæcum à Christo illuminatum, alium esse ab eo de quo agit Lucas cap. 18. v. 35. censent sanctus Augustinus, Jansenius, & alii ex eo, quòd ille Lucæ in ingressu Jerichuntis, hic verò Matthæi & Marci in egressu curatus dicatur. Verùm cùm cetera omnia, quæ de hoc cæco narrat Lucas, consentiant cum iis quæ habet hic Matthæus & Marcus, dicendum est unum eumdemque fuisse hunc cæcum, qui priùs in ingressu urbis petierit illuminari à Christo, verùm cùm ob turbam non audiretur, & Christus se audire dissimularet, ut ejus fidem & spem acueret, postridie stitit se ad portam urbis, ibique à Christo egredientes rursum visum postulavit, & impetravit. Ita S. Ambrosius in Lucæ cap. 18. sub finem, Dionysius Carthusianus, Maldonatus, Franciscus Lucas & alij. D

Allegoricè, Origenes, & ex eo S. Ambrosius in cap. 18. Lucæ sub finem: *Duos cæcos*, ait, *possumus dicere, Judam; & Israel, qui ante Christi adventum cæci fuerunt, quia non videbant verbum verum, quod erat in lege & Prophetis, tamen sedentes secus viam legis & Prophetarum, & secundùm carnem tantùm intelligentes, clamabant tantùm ad eum, qui factus est ex semine David secundùm carnem.*

Rabanus verò cum S. Augustino tract. 10. de Verbis Domini secundùm Matth. per duos cæcos accipit Judæos & Gentiles: utrique enim ignorabant viam salutis. S. Chrysostomus accipit solos Gentiles, quia hi partim ex Cham, partim ex Japhet prognati sunt; sicut Judæi ex Sem: hi enim tres fuisse filii Noe.

Tropologicè, per duos cæcos, accipe duplicem cæcitatem, affectus scilicet & intellectus: cæcus enim affectus secum rapit intellectum, eumque excæcat, ut judicet agendum ob cupiditatem, quod vetitum est per charitatem. *Tropologia cæcorum.*

Symbolicè, S. Gregorius homil. 2. in Evang. *Cæcum*, inquit, *est genus humanum, quod in parente primo à paradisi gaudiis expulsum, claritatem supernæ lucis ignorans, damnationis suæ tenebras patitur: sed tamen per redemptoris sui præsentiam illuminatur, ut internæ lucis gaudia, jam per desiderium videat, atque in via vitæ boni operis gressus ponat.*

Idem Gregorius 1. p. Pastor. cap. 11. *Cæcus est*, inquit, *qui supernæ contemplationis lumen ignorat; qui præsentis vitæ tenebris pressus, dum venturam lucem nequaquam diligendo conspicit, quò gressus operis porrigat, nescit.*

SEDENTES SECUS VIAM AUDIERUNT QUIA (quod JESUS TRANSIRET), ET CLAMAVERUNT DICENTES: DOMINE MISERERE NOSTRI, FILI DAVID] Id est, ò Messia, quem ex David nasciturum prædixerunt Prophetæ: Messiæ enim est miserorum misereri, ac nominatim illuminare cæcos, uti de eo vaticinatus est Isaias cap. 35. v. 5. *Tunc*, inquit *aperientur oculi cæcorum*. Credimus te esse Messiam, & Messiæ ergo munus nobis exhibe, nosque illumina, ut ex eo cæteri omnes te esse Messiam agnoscant, credant & colant.

TURBA AUTEM INCREPABAT EOS UT TACERENT] Increpabat, religiosè & amanter, ne Christum homines viles obturbarent, fortè jam docentem, neve ejus & tanti populi iter remorarentur. Ita Euthymius. VERS. 31. Luc. 18. 39. Mar. 10. 48.

Mysticè, S. Gregorius homil. 2. in Evang. per turbam accipit desideriorum carnalium turbas, tumultusque vitiorum, qui priùs quàm Jesus ad cor nostrum veniat, tentationibus suis cogitationem nostram dissipant, & voces cordis in oratione perturbant. Turbæ hæ clamore contentæ orationis superandæ sunt, uti subdit sanctus Gregorius.

AT ILLI MAGIS CLAMABANT DICENTES: DOMINE (Syrus, *moran*, id est, *Domine noster*) MISERERE NOSTRI FILI DAVID] *Magis clamabant* tum quia turbæ vetatio non sopivit, sed magis accendit eorum desiderium, recipiendi visus à Christo, ideoque eumdem à Christo sua constantia & contentione impetrarunt; tum quia majore clamore opus erat, ut turbæ vetantis strepitum & voces superaret; itaque audirentur à Christo. Unde S. Thomas in Catena: *Oportebat*, inquit, *ut tantum clamarent, donec resistentis sibi turbæ strepitum vincerent, id est tam perseverando animum intendentes orando, atque pulsando quousque consuetudinem desideriorum carnalium, quæ tamquam turba obstrepit cognitioni, lucem veritatis æternæ videre conante: vel ipsam hominum carnalium turbam studia spiritualia impedientem, fortissima intentione superarent.*

Moraliter sanctus Augustinus de Verbis Domini serm. 18. *Bonos*, inquit, *Christianos nolentes facere præcepta Dei Christiani mali & tepidi prohibent: clamant tamen illi non deficientes; cùm enim quisque Christianus cœperit bene vivere, mundumque contemnere, in ipsa sui novitate patitur reprehensores frigidos Christianos; sed si perseveraverint ipsi, tam obsequentur quid ante prohibebant.* Volenti ergo servire Deo vincendus est pudor humanus, dicteria & irrisiones turbarum. Multos enim à pietate deterret hæc pudoris larva: Si hoc egero, quid de me dicent homines? ero vulgi fabula. Prima Christiani virtus est, contemnere & contemni, ait S. Hieron. Cogita hominum voces & risus, graculorum esse garritus; & sic inane hoc judiciorum mundi idolum, quod plerosque percellit, conteres, imò velut ludicrum puerorum μορμολύκειον, & phantasticum timidorum terriculamentum instar fumi difflabis. *Moraliter.*

Denique S. Hilarius, *Fides*, ait, *quando vocatur magis accenditur, & ideo in periculis secura est, & in securitate periclitatur.*

ET STETIT JESUS, ET VOCAVIT EOS, ET AIT: QUID VULTIS UT FACIAM VOBIS? *Et stetit* Causam litteralem dat sanctus Hieronymus: *Ideò*, ait, *stetit Jesus, quia cæci, quò pergerent ignorabant: multæ foveæ erant in Jericho, multæ rupes & prærupta in profundum vergentia, idcircò Dominus stat, ut venire possint.* VERS. 32. Luc. 18. 40. 41. Mat. 10. 49. 51.

Symbolicam dat S. Gregorius hom. 2. in Evang. *Transire*,

Transire, ait, humanitatis est, stare divinitatis. Cæcum igitur clamantem Dominus transiens audivit, sed stans illuminavit: quia per humanitatem suam, vocibus nostræ cæcitatis compatiendo misertus est, sed lumen nobis gratiæ per divinitatis potentiam infudit.

Mysticè, Origenes: Jesus, ait, non pertransit, sed stat, ut stante eo non transfluat beneficium, sed quasi de fonte stante misericordia defluat usque ad eos.

Anagogicè, S. August. libr. 1. Quæst. Evang. cap. 8. Stetit Jesus: Fides enim, inquit, incarnationis temporalis, ad æterna intelligenda nos præparat, temporalia transeunt, æterna stant. Stetit ergo tamquam æternus, & dator beatæ æternitatis, ac lucis æternæ, in qua omnia stant & permanent in æternum.

Et vocavit eos] Vocari jubet, ait S. Hieron. ne turbæ prohibeant, & interrogat quid velint, ut ex responsione eorum manifesta debilitas appareat, & virtus ex remedio cognoscatur.

Addit Marcus: Et vocant cæcum dicentes ei: Animæquior (bono & fidenti animo) esto, surge, vocat te. Qui projecto vestimento suo, exiliens venit ad eum. In quæ verba Tropologicè S. Hieronymus ibidem (vel quisquis est auctor; non enim videtur esse S. Hieronymus) Exilire, ait, nudus veteri homine dicitur, ut hinnulus saliens super colles, Cant. 2. Exiliens super montes, segnitiem deponens, Patriarchas, Prophetas, & Apostolos in altis considerans, ad superna se extendit.

Quid vultis ut faciam vobis?] Non ignorat, sed vult audire confessionem qui noverat intentionem, ait Glossa Interlin. ut vehemens sanitatis desiderium & postulationem in eis excitet, itaque capaces & dignos tanti beneficii & miraculi efficiat.

Nota hîc liberalitatem, & liberalem oblationem Christi, quia se offert nobis ultrò, ad præstandum ea quæ volumus, & ardenter petimus.

VERS. 33. Luc. 18. 41. Mar. 10. 51. Dicunt illi: Domine ut aperiantur oculi nostri] Arabicus, ut aperias oculos nostros: hi enim in cæcis sunt clausi. Marcus: Domine ut videam. Nihil enim homini ita naturaliter est desiderabile, ac videre; ita ut videre, vita; non videre sive cæcum esse, mors esse videatur & mœror assiduus, uti testatur Tobias cap. 5. 12. Audi S. Ambrosium de Noe & arca c. 7. Quàm deformes, inquit, sunt oculi cæcorum? Et quid mirum si vultus hominis absque oculis deformis est, quando ipsum cælum sine sole, non habet suum decorem? Tristes sine sole dies ducimus, noctes sine luna non placent. Ipsi enim sunt quidam mundi oculi. Detrahe stellarum lumina, & quædam est in cælo ipso cæcitatis deformitas.

Quocirca Sanctus Augustinus in hæc verba scribens serm. 18. de Verbis Domini secundùm Matth. Tota igitur vita, inquit, est sanare oculum cordis, unde videtur Deus. Ad hoc sacrosancta mysteria celebrantur, ad hoc sermo Dei prædicatur, ad hoc exhortationes Ecclesiæ morales; id est, pertinentes ad corrigendos mores, ad emendandas carnales concupiscentias, ad renunciandum non voce tantùm, sed mutata vita huic sæculo, ad hoc quidquid agunt divinæ sanctæ; litteræ, ut purgetur illud interius ab ea re, quæ nos impedit ab aspectu Dei.

Mysticè S. Hieronymus loco jam citato: Unam, ait, petii à Domino, hanc requiris, ut videas voluptatem Domini, & inde videns, visites templum ejus, Psalm. 26.

Dicat ergo homo, peccato, vel concupiscentia cæcus: Da Domine ut videam peccati turpitudinem, concupiscentiæ vilitatem, voluptatis exilitatem, gehennalis ignis atrocitatem, virtutis pulchritudinem, paradisi felicitatem, gloriæ æternitatem, ut concupiscentiam omnem despiciam, virtutem verò suspiciam & ambiam.

Misertus autem eorum Jesus tetigit oculos eorum, et confestim viderunt, et secuti sunt eum] Considerans Jesus, ait S. Hieronymus, loco jam citato, promptam voluntatem, completione desiderii remuneras. Unde & aliàs dicit: Omne quodcumque petieritis in oratione, credentes accipietis, Joan. 15. VERS. 34. Luc. 18. 43. Mar. 10. 52.

Hi cæci curati à Christo, ordine sunt quinti. Primi enim cæci illuminati à Christo, fuere duo illi de quibus egit Matthæus cap. 9. 27. Secundus fuit dæmoniacus & mutus, de quo egit Matth. 12. 22. Tertius fuit cæcus à Christo curatus in Bethsaida, dicens: Video homines sicut arbores ambulantes, Marci 8. 24. Quartus fuit cæcus ille à nativitate, quem Christus curavit Joan. 9. Quinti fuere duo hi de quibus Matth. hîc. Sexti fuere illi, qui paulò post à Christo sanati sunt in templo, Matth. 21. 24. *Sex lis cæcis curavit Christus.*

Et secuti sunt eum] Hi cæci, ait S. Chrysostomus, sicut ante dationem fuere perseverantes, ita & post donationem non fuerunt ingrati. Bonum enim munus obtulerunt Christo sanati: scilicet sequelam ipsius. Hoc est enim quod Deus à te requirit, solicitum te ambulare cum Deo tuo, Michææ 6. 8.

Tropologicè, quomodo Christum sequi debeamus, per mortificationem cupiditatum & crucem, docet Sanctus Gregorius homil. 2. in Evang. sub finem.

Addit Lucas c. 18. 43. Et confestim vidit, & sequebatur illum magnificans Deum, & omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus in Dominica palmarum, quasi rex Messias asina vectus, cum triumpho Jerusalem ingreditur. Secundò, vers. 12. ejicit vendentes & ementes è templo. Tertiò, vers. 19. ficulneam infrugiferam maledicendo desiccat & necat. Quartò, vers. 21. respondet Scribis expostulantibus, se hæc facere ex Dei potestate & imperio, ideoq; vers. 28. dat eis parabolam duorum filiorum; unius patri obedientis, alteriùs inobedientis, ac vers. 33. parabolam agricolarum conducentium vineam, & occidentium heri filium, ac consequenter vinea heredem. Utraque hæc parabola significat Ecclesiam Dei, à Judæis Christum occisuris ad Gentes transferendam.

1. Et cùm appropinquassent Hierosolymis, & venissent Bethphage ad montem Oliveti: tunc Jesus misit duos discipulos, 2. dicens eis: Ite in castellum, quod contra vos est, & statim invenietis asinam alligatam, & pullum cum ea: solvite, & adducite mihi: 3. & si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet: & confestim dimittet eos. 4. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem: 5. Dicite filiæ Sion: Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subjugalis. 6. Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Jesus. 7. Et adduxerunt asinam, & pullum: & imposuerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt. 8. Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via: alii autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via: 9. turbæ autem, quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna filio David, benedictus, qui venit in nomine Domini: Hosanna in altissimis. 10. Et cùm intrasset Hierosolymam, commota est universa civitas, dicens: Quis est hic? 11. Populi autem dicebant: Hic est Jesus propheta à Nazareth Galilææ. 12. Et intravit Jesus in templum Dei, & ejiciebat omnes vendentes, & ementes in templo: & mensas numulariorum, & cathedras vendentium columbas evertit: 13. & dicit eis: Scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam spelun-

tam latronum. 14. Et accesserunt ad eum cæci & claudi in templo: & sanavit eos. 15. Viden-
tes autem principes sacerdotum, & Scribæ mirabilia, quæ fecit, & pueros clamantes in templo,
& dicentes: Hosanna filio David: indignati sunt, 16. & dixerunt ei: Audis quid isti dicunt? Je-
sus autem dixit eis: Vtique, numquam legistis: Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem?
17. Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam: ibique mansit. 18. Manè autem rever-
tens in civitatem, esuriit. 19. Et videns fici arborem unam secus viam, venit ad eam: & nihil inve-
nit in ea nisi folia tantùm, & ait illi; Numquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est
continuò ficulnea. 20. Et videntes discipuli, mirati sunt, dicentes: Quomodo continuò aruit? 21.
Respondens autem Jesus, ait eis: Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hæsitaveritis, non so-
lum de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis: Tolle, & jacta te in mare, fiet. 22. Et omnia
quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis. 23. Et cùm venisset in templum, accesserunt
ad eum docentem, principes sacerdotum, & seniores populi, dicentes: In qua potestate hæc facis?
Et quis tibi dedit hanc potestatem? 24. Respondens Jesus dixit eis: Interrogabo vos & ego unum
sermonem: quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. 25. Baptismus
Joannis unde erat? è cœlo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se dicentes: 26. Si dixerimus,
è cœlo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, ex hominibus, timemus tur-
bam: omnes enim habebant Joannem sicut prophetam. 27. Et respondentes Jesu, dixerunt: Nesci-
mus. Ait illis & ipse: Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio. 28. Quid autem vobis videtur?
Homo quidam habebat duos filios, & accedens ad primum, dixit: Fili, vade odie, operare in vinea
mea. 29. Ille autem respondens, ait: Nolo. Postea autem, pœnitentia motus, abiit. 30. Acce-
dens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait: Eo domine, & non ivit. 31. Quis
ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus. Dicit illis Jesus: Amen dico vobis, quia pu-
blicani & meretrices præcedent vos in regnum Dei. 32. Venit enim ad vos Joannes in via justitiæ, &
non credidistis ei; publicani autem & meretrices crediderunt ei; vos autem videntes nec pœnitentiam
habuistis postea, ut crederetis ei. 33. Aliam parabolam audite: Homo erat paterfamilias, qui plan-
tavit vineam, & sepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificavit turrim, & locavit eam
agricolis, & peregrè profectus est. 34. Cùm autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos
suos ad agricolas, ut acciperent fructus ejus. 35. Et agricolæ, apprehensis servis ejus, alium cecide-
runt, alium occiderunt, alium verò lapidaverunt. 36. Iterum misit alios servos plures prioribus, &
fecerunt illis similiter. 37. Novissimè autem misit ad eos filium suum, dicens: Verebuntur filium
meum. 38. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est heres, venite, occidamus eum,
& habebimus hereditatem ejus. 39. Et apprehensum eum ejecerunt extra vineam, & occiderunt. 40.
Cùm ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? 41. Ajunt illi: Malos malè perdet: &
vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. 42. Dicit illis Jesus:
Numquam legistis in Scripturis. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput an-
guli? A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. 43. Ideo dico vobis, quia aufere-
tur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus. 44. Et qui ceciderit super lapidem
istum, confringetur; super quem verò ceciderit, conteret eum. 45. Et cùm audissent principes sacer-
dotum & Pharisæi parabolas ejus, cognoverunt quòd de ipsis diceret. 46. Et quærentes eum tenere,
timuerunt turbas quoniam sicut prophetam eum habebant.

VERS. 1. Luc. 19. 29. Mar. 11. 1. ET CUM APPROPINQUASSENT HIEROSOLYMIS, ET VENISSENT BETHPHAGE, AD MONTEM OLIVETI, TUNC JESUS MISIT DUOS DISCIPULOS] Marcus cap. 11. v. 1. habet: *Et cùm appropinquarent Hierosolymæ, & Bethaniæ ad montem Olivarum, mittit duos ex discipulis.* Lucas c. 19. v. 29. *Cùm appropinquasset ad Bethphage & Bethaniam*, &c. *misit duos discipulos.* Sed Marcus & Lucas loquuntur in genere & in confuso, quia Bethphage, Jerusalem, & Bethania sibi mutuo vicina erant. Nam alioqui particulatim ex S. Joanne cap. 12. v. 1. & 12. liquet Christum præcedenti sabbatho cœnasse & pernoctasse in Bethania, ac sequenti die (quæ erat Dominica palmarum) vicinius accessisse ad Jerusalem; scilicet ad Bethphage, & inde misisse discipulos, ad adducendum asinam cum pullo: Bethphage enim erat vicinior Jerusalem. Unde ex Bethania, per Bethphage, montem Oliveti, & vallem Josaphat ibatur Jerusalem; nam urbi Jerusalem immediatè adjacet vallis Josaphat, quam interluit torrens Cedron; post vallem sequitur mons Oliveti, post montem vicus Bethphage, & inde Bethania.

Bethphage quid? BETHPHAGE] hebr. idem est quod *domus oris*, seu *in ore vallis* (*Beth* enim est domus, *phe* os, *ge* vallis, ait Franc. Lucas, & Pagnin. in Nomin. Hebr. quia vicus hic Bethphage situs est in valle, ad radices montis Oliveti in quadam montis cavitate, & quasi ore. Rursum hic vicus situs erat quasi in ore vallis Josaphat, quod os efficit via brevis & stricta, per quam ex Bethphage per montem Oliveti ibatur in vallem Josaphat, indèque per portam auream in templum. Unde verisimile est quod ait Jansen. & Adrichom. Bethphage fuisse vicum sacerdotum, in eoque agnos, capras & boves pro sacrificiis templi ali solitos: quare ex Bethphage sacerdotes solebant educere agnos paschales, aliasque victimas in templo (cui adjacebat Bethphage) offerendas. Eaque de causa Christus ex Bethphage cum triumpho deduci voluit, per portam auream in Jerusalem & templum; ut ostenderet se esse agnum qui tollit peccata mundi, quem agni paschales figurabant.

Rursum triumphans voluit transire vallem Josaphat, ut innueret in eadem valle se in die judicii peracturum illud tremendum omnium omnino hominum judicium: ac sibi fideles & obedientes cœlo, infideles verò & inobedientes inferno adjudicaturum, uti ostendi Joelis cap. 3. 2. Jam ergo cum triumpho quasi Messias per hanc vallem obequitans Hierosolymam, velut ejus rex & dominus, regni sui quasi possessionem capit, quod deinde gloriosè perficiet in die judicii. q. d. Agnoscite ò Judæi, me ut vestrum Messiam, mihique credite & obedite; ut in die judicii, quod in hac valle Josaphat peragam, vos cœlo adjudicem: si enim persistatis in vestra infidelitate, vos inferno tunc addicam. Hac de causa venio ex Bethania, ubi ante paucos dies à morte suscitavi Lazarum, uti omnes vidistis & obstupuistis, ut ex hoc miraculo (quod vobis per hoc iter meum tacitè refrico, & in memoriam revoco) cæterisque similibus à me patratis, cognoscatis me esse vestrum Messiam, mundi salvatorem & redemptorem.

Duobi discipuli qui? TUNC JESUS MISIT DUOS DISCIPULOS] S.

Hila-

Hilarius, auctor Imperfecti, Beda & Glossa putant, hos duos fuisse Petrum & Philippum. Origines verò & Theophyl. censent fuisse Petrum & Paulum, scilicet typicè, hoc est hos duos à Christo missos significasse & repræsentasse Petrum, qui futurus erat Apostolus Judæorum, & Paulum: qui futurus erat Apostolus Gentium: necdum enim Paulus conversus erat ad Christum, sed post ascensum Christi in cœlum conversus est, Actor. 9. Verisimilius Jansenius opinatur hos duos fuisse Petrum & Joannem: quia paulò post; hos præmisit Christus ad parandum agnum Paschalem, nil tamen certi hìc definiri potest.

DICENS EIS; ITE IN CASTELLUM, QUOD CONTRA VOS EST] Græcè εἰς κώμην κατέναντι ὑμῶν, id est, in vicum qui ex opposito, vel è regione vestri est: unde patet non significari hìc Jerusalem, ut vult Lyranus, sed vel Bethphage, ut vult Jansenius; vel certè vicum aliquem oppositum Bethphage: ut vult Adrichomius: nam Christus jam venerat Bethphage, ut dixi v. 1. nisi τὸ *cùm venisset* ibidem exponas, q. d. Cùm appropinquasset *Bethphage*.

VERS. 2. Luc. 19. 30. Mar. 11. 2. ET STATIM INVENIETIS ASINAM ALLIGATAM, ET PULLUM CUM EA: SOLVITE, ET ADDUCITE MIHI] Christus hìc res absentes, putà asinam & pullum alligatos, intuebatur ut præsentes: quare certò eas Apostolis revelabat per donum prophetiæ, quod humanitati suæ contulerat ejusdem divinitas. Quare hìc divinitatis suæ dedit argumentum. Ejusdem enim virtutis, scilicet divinæ, est prædicere futura, & revelare arcana, qualia sunt absentia. Eadem virtute Christus vidit & revelavit ea quæ Nathanael secretò egerat sub ficu, Joan. c. 1. v. 48.

Tropolog. Audi singula hæc Tropologicè adaptantem conversioni peccatori, B. Petrum Damiani homil. in Dominica Palmarum: *Bethphage interpretatur domus buccæ, & est intellectus sacerdotum, per quam designatur confessio. Ad hanc Dominus venit, quia ad confitendum corda accendit. Castellum quod est contra Dominum & ejus discipulos, est animus obstinatus propriæ deditus voluntati. Duo discipuli ad illud missi sunt spes & timor. Asina & pullus alligati, humilitas & simplicitas. Hujusmodi enim animus aliquando novit quid sit humilitas, quid simplicitas, & quòd simpliciter & humiliter sit vivendum; sed quasi eas alligat & reponit, dum non vult eas opere exercere. Terret hunc timor ubi à malo resipuerit, minans ei tormenta. Confortat eum spes, si pœnituerit præmia pollicendo. Compungitur his duobus animus. Solvitur asina & pullus, cùm obviam Domino eundo, Bethphage confitetur se peccasse, & promittit se deinceps humiliter & simpliciter victurum. Et sic qui erat priùs castellum diaboli, efficitur urbs fortitudinis nostræ Sion. Salvator ponitur in ea murus & antemurale. Murus humilitas est, antemurale patientia. Egrediantur igitur charissimi obviam Domino Bethphage compuncti timore pœnæ, & spe cælestis vitæ firmati, confitendo peccata humiliter & simpliciter, ambulando substratis vestibus nostræ carnalitatis, ut in nobis dignetur sedere Dominus, & nos secum in cælestem Jerusalem introducere.*

VERS. 3. Luc. 19. 31. Mar. 11. 3. ET SI QUIS VOBIS ALIQUID DIXERIT, DICITE QUIA DOMINUS (scilicet ego qui sum Messias, Deus, & Dominus omnium) HIS OPUS HABET, ad solennem ingressum in Jerusalem, ut quasi rex ejusdem ibidem inauguretur. ET CONFESTIM DIMITTET (Arabicus, *mittet*) EOS] Noluit Christus invitis auferri asinam cum pullo, quod jure suo summo facere poterat, quia ejus providentia operatur uti fortiter, sic & suaviter: quare eadem virtute divinitatis suæ, eorum inflexit animos, ut solventibus Apostolis asinam cum pullo assentirentur, imò cooperarentur.

Pompa Christi regis qualis. Voluit Christus, qui hucusque per tres annos continuò pedes incesserat, & totam Judæam circumeundo perambularat; ostendere se, regem esse Judææ, putà Messiam, Davidis filium & heredem, ideoque regali pompa Jerusalem, quæ Judææ erat metropolis, ingreditur: at non vehitur equo phalerato, vel curru aurato cum nobilium adequitantium turba, tubis clangentibus, purpura fulgens, uti faciunt reges terræ, sed vehitur asina, ut ostendat suum regnum esse alterius ordinis; scilicet spirituale & cæleste; ideoque mite & humile, situm in contemptu pompæ, quamquam in Judæa asini sint nostris meliores & valentiores instar mulorum. Unde filii principum asinis inequitabant, ut patet Judic. 12. 14. ubi 70. filii & nepotes Abdon principis Israel dicuntur totidem asinis vecti. Sedet Christus, ait auctor Imperfecti, *super asinam tranquillitatis & pacis, enutris patientissimam ac laboris. Non autem vides in circuitu ejus splendentes gladios, aut cætera ornamenta terribilium armorum. Sed quid? ramos frondentes, testimonia pietatis. Venit ergo mansuetus, non ut propter potentiam timeretur, sed ut propter mansuetudinem amaretur.*

VERS. 4. Joan. 12. 14. HOC AUTEM TOTUM FACTUM EST, UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER PROPHETAM (Zachariam c. 9. 9.) DICENTEM:

VERS. 5. Joa. 12. 15. DICITE FILIÆ SION] Putant aliqui hæc verba petita esse ex Isajæ cap. 62. 11. quasi Matthæus hoc testimonium conflet ex Isaja & Zacharia. Simpliciùs Franciscus Lucas & alii censent, Christum citare solum Zachariam, sed non tam ejus verba, quàm sensum proferre. *Dicite* ergo *filiæ Sion*, idem est quod *exulta satis* (hebr. מאד *meod*, id est valdè,) *filia Sion, jubila filia Jerusalem*, ut habet Zacharias c. 9. 9. quia rex tuus Messias te ingreditur, ut te salvet, uti sequitur. Zacharias enim hortatur cives Jerusalem, ut Jesum asina vectum velut suum Messiam & Salvatorem avidè excipiant.

Nota. Jerusalem, vocatur filia Sion, vel per synecdochen qua à Sion parte urbis excelsiore & montana urbs tota dicitur Sion; vel per metaphoram, qua urbs Jerusalem subjecta monti Sion, ab eoque protecta, & in ejus sinu quasi filia requiescens, filia Sionis dicitur. Porrò per Jerusalem, intelligit cives & incolas Jerusalem metonymicè: hos enim ad exultandum, & jubilandum in Christi adventu invitat. Mysticè hæc vera sunt in Ecclesia Christiana, quæ ut Jerusalem & filia Sion, est visio pacis, ideoque cum Christo suo jugiter exultat.

ECCE REX (Messias) TUUS VENIT TIBI MANSUETUS, SEDENS SUPER ASINAM, ET PULLUM SUBJUGALIS] Zacharias habet *filium asinæ*: hæc enim est subjugalis, quia jugum viri, vel principis in ea sedentis & equitantis, sive asinantis sustinet.

Reliqua quæ ad hanc prophetiam pertinent explicui Zachariæ 9. 9. unde petita sunt.

EUNTES AUTEM DISCIPULI FECERUNT SICUT PRÆCEPIT ILLIS JESUS] Prompta discipulorum obedientia notatur, quæ meruit promptum heri obsequium, ut is sineret ab eis suam asinam cum pullo abduci, ut Christus prædixerat, non dubitans eos sibi remmittendos fore. Unde Marcus c. 11. 4. & Lucas cap. 19. 33. idipsum satis exprimunt.

VERS. 7. Luc. 19. 35. Mar. 11. 7. ET ADDUXERUNT ASINAM ET PULLUM, ET IMPOSUERUNT SUPER EOS VESTIMENTA (græcè ἱμάτια, id est, pallia, sive extimas vestes, quasi stragula, ad ornatum & pompam) SUA, ET EUM DESUPER SEDERE FECERUNT] Legit interpres ἐπεκάθιζαν, jam multi cum Syro legunt, ἐκάθισεν, id est, *sedit*; Syrus habet, *sedit super illum*, scilicet pullum. Verius est Christum tam asinæ, quàm pullo insedisse, non simul, sed successive, uti dixi Zachar. 9. 9. Priùs asina usus est Jesus, ait Franc. Lucas, deinde pullo: pullus fortè par non fuisset ferendo sessori in montis ascensu descensuque, asina minus decuisset ingressum in urbem: itaque foris asina sequente pullo, pullo in civitatem sequente asina vectus est. Præcipuè verò mysterii causa, his duobus jumentis voluit uti, ut significaret non solis iis, quibus promissus fuerat, scilicet Judæis, sed toti se mundo, id est, duobus populis, quibus constat mundus, regnaturum; Judæis Mosaicæ legis jugo assuetis, quos asina; & Gentibus, sine Dei lege viventibus hactenus, quos pullus figuraret. Nam *sicut peccatores equi sunt diaboli*, ait auctor operis Imperfecti, *ita & Sancti equi dicuntur Christi*; quamquam mites asinos potiùs amet Christus, quàm feroces ac superbos equos.

Discipuli hi æquè ac turba populi instincta & acta à Spiritu sancto, sive ab ipsa deitate Christi, totam hanc regalem pompam adornavit, asinamque suis pullis quasi stragulis regalibus instravit; iisque Christum insidere fecit, ut ipsi quasi Messiæ obsequeretur; eumq; velut regem Judææ Hierosolymæ inaugurare: tota enim hæc pompa facta agente, instigante & dirigente Christo, qui voluit hìc præter morem equitare, ut regni sui aliquod specimen daret, conjunctum tamen paupertati & humilitati; ideoque asina vectus est vili & abjecta.

Ubi

Christi pompa cur? Causa Prima. Ubi Nota. Christus regalem hanc sibique insolitam pompam & ingressum in Jerusalem adornare voluit variis de causis. Prima fuit, ut daret regiæ suæ potentiæ & magnificentiæ indicium quoddam & specimen, quia cum ea Messiam suum quasi alterum Salomonem venturum Judæi putabant, & etiamnum putant. Hac ergo specie & pompa objecit se eis Christus, ne eum ut pauperem aversarentur & despicerent, uti fecerunt: ita tamen ut humilitatis & mansuetudinis mistis argumentis ostenderet, regnum Messiæ magis esse spirituale, quàm temporale; ideoque à Zacharia hæc omnia voluit prædici, ne Judæi hunc Regem sine fastu regio venientem aspernarentur. Ita S. Chrysost. & auctor Imperfecti, & Eusebius lib. 8. Demonstr. cap. 4. *Secunda.* Secunda & comitans causa fuit, ut Christus objiceret Pharisæis & Scribis in hoc regali ingressu seipsum, quem agnoscere hoc facto possent & deberent, esse Messiam, utpote à Zacharia hoc loco promissum & prædictum: sciebat tamen ipsos inde magis exacerbandos, & necem crucis ipsi machinaturos, quod ipse permittere statuit, ut sic mortis adeò expetitæ compos fieret, per eamque nos redimeret. Ita auctor Imperfecti. *Tertia.* Tertia fuit, ut responderet typo agni paschalis. Hic enim decimo die mensis primi solemni pompa inducebatur in urbem, immolandus die decimo quarto. Ita Christus quasi agnus Dei, qui tollit peccata mundi, die decimo, putà in die Palmarum, ingressus est Jerusalem immolandus die decimo quarto: ingressus est autem cum pompa & faustis turbæ acclamationibus, ut quia certus erat de victoria mortis, peccati, inferni & dæmonum, triumphum duello præciperet, & triumphans duellum iniret.

Quarta. Quarta causa fuit tropologica, ut scilicet hoc facto rideret, & ridendam proponeret mundi gloriam, utpote cùm sciret se quinto post die ab iisdem, à quibus in ingressu ita honorabatur, crucifigendum, eosdemque qui jam clamabant, *Hosanna filio David*, q. d. Vivat rex noster Messias Davidis filius & hæres; post quatuor dies in tribunali Pilati clamaturos, *Crucifige, crucifige eum*; ideoq; urbem à Tito & Romanis funditùs evertendam, qua de causa in hoc læto, licèt ingressu suo, videns eam, ejusque cladem prævidens flevit, ut habet Lucas c. 19. 41. Rursum ut doceret suum suique sequacium regnum & gloriam in hac vita consistere in passione & cruce, ideoque eam non aversandam, sed ambiendam esse, ac læto animo & solemni cum pompa adeundam. Quocirca Martyres, Christi asseclæ, ad martyria quasi ad epulas, imò regnum & triumphum ibant gaudentes, albati & stipati fidelium choro, ut ibat S. Agatha S. Cæcilia, S. Agnes, S. Laurentius, S. Vincentius, &c.

VERS. 8: Luc. 19. 36. Mar. 11. 8. Ioan. 12. 13. PLURIMA AUTEM TURBA STRAVERUNT VESTIMENTA (pallia) SUA IN VIA (ut illæso pede incederet, ALII AUTEM CÆDEBANT RAMOS DE ARBORIBUS palmarum, olearum, aliisque fructiferis, quibus mons Oliveti plenus est, ait S. Hieronymus, ET STERNEBANT IN VIA] uti regi inaugurando plateæ solent insterni tapetibus, ramis, frondibus, ad eum honorandum; sed turba hæc, cùm non haberet tapetes, pallia sua Christo stravit; iis se spolians & nudans, quod magnum fuit observantiæ & reverentiæ erga Christum indicium. Contigere hæc die 20. Martii, cùm in Palæstina, utpote regione calida arbores ramis & frondibus virent & decorantur; nam die 25. Martii passus, & crucifixus est Christus, putà die Veneris, qui sequitur Dominicam palmarum.

Tropologicè, Remigius; & ex eo Thomas in Catena: *Dominus, ait, super asellum sedens, Hierosolymam tendit, quia præsidens sanctæ Ecclesiæ vel animæ fideli, & eam in hoc sæculo regit, & post hanc vitam ad visionem cælestis patriæ introducit. Apostoli autem & cæteri doctores vestimenta posuerunt super asinam, quia gloriam, quam acceperunt à Christo, Gentibus dederunt: turbæ autem vestimenta sternebant in via, quia credentes ex circumcisione, gloriam, quàm habebant ex lege contemnebant ramos autem de arboribus præcidebant, quia ex Prophetis acceperunt exempla, de Christo quasi de arbore virentibus. Vel turba quæ vestimenta stravit in via significat Martyres, qui vestimenta sua, id est corpora, quæ tegumenta sunt animarum, pro Christo ad martyrium tradiderunt, vel significantur illi, qui corpora sua per abstinentiam domant illi autem ramos arborum præscindunt, qui dicta & exempla sanctorum Patrum quærunt ad suam vel filiorum salutem.*

VERS. 9. Luc. 19. 37. 38. Mar. 11. 10. Ioan. 12. 13. TURBÆ AUTEM QUÆ PRÆCEDEBANT ET SEQUEBANTUR, CLAMABANT, DICENTES, HOSANNA FILIO DAVID] S. Joannes cap. 12. vers. 12. ait; *In crastinum* (id est, postridie sabbati, quo Jesus venerat Bethaniam, putà in Dominica palmarum) *turba multa, quæ convenerat ad diem festum* (Paschæ instantis) *cùm audissent, quia venit Jesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obviam ei, & clamabant, Hosanna, benedictus, qui venit in nomine Domini Rex Israel*, id est, Messias, quem velut Regem divinum, per tot millia annorum, hucusque avidè expectamus. Unde turba procedit ei obviam, cum ramis palmarum, tamquam victori & triumphatori: palma enim olim victores in agone donabantur. Ita explicat Ecclesia, dum in benedictione palmarum ita canit: *Palmarum igitur rami de mortis principe triumphos expectant: surculi verò olivarum spiritalem unctionem advenisse quodammodo clamant. Intellexit enim jam tunc illa hominum beata multitudo præfigurari, quia Redemptor humanis condolens miseriis, pro totius mundi vita cum mortis principe esset pugnaturus, ac moriendo triumphaturus. Et ideò talia obsequens administravit, quæ in illo & triumphos victoriæ & misericordiæ pinguedinem declararent.* Erat enim Christus post quatuor dies in Parasceve, in cruce de peccato, morte, diabolo & inferno triumphaturus, quod licèt turba nesciret, sciebat tamen Christus, ideoque palmis hunc suum triumphum à turba præsignari voluit, idque palàm & solemni pompa, nimirum quinto die ante festum Paschæ, quo turba plurima, quæ undique Hierosolymam, ad illud celebrandum, convenerat, magno agmine prodibat in Bethphage, ut inde agnos paschales in Paschate (quod illo anno in vesperam diei Jovis incidebat) immolandos & comedendos Hierosolymam educeret: quare inauguratio hæc Christi in regem Judææ magno populi comitatu, studio & devotione gloriosè celebrata est. Inducebant enim Christum quasi agnum qui tollit peccata mundi, die Veneris proximo in cruce immolandum pro salute mundi, cujus agni paschales erant figuræ & typi, etsi ipsi mysterium hoc tunc ignorarent, sed Deus omnium præscius hæc dirigebat & ordinabat ad Christi gloriam & nostram salutem, utque Judæi mentem reflecterent ad hanc Christi pompam, ex eaque ipsum esse Messiam agnoscerent; nam hac pompa Messiam ingressurum Jerusalem prædixerat Zacharias c. 9. v. 9. & David psal. 117. 25. ideoque utrumque hic citat Matthæus, ut Judæi nolentes Christo credere, sint inexcusabiles. Omnia hæc facta sunt juxta legem Exodi 12. v. 3. & 6. ubi jubetur agnus paschalis seligi die decimo mensis primi; & apparari, ut die 14. immoletur. Decima enim dies Nisan sive mensis primi, illo anno erat Dominica palmarum, quæ nostro computu erat dies 25. Martii: nos enim utimur mensibus solaribus, Judæi verò lunaribus.

Hosanna quid? Resp. Primò. HOSANNA FILIO DAVID] sic & Ægyptius ac Arabicus; Syrus verò, *Osc̄hano filio David*; Æthiopicus, *Husanna filio David*; Persicus, *Husiana filio David*. Quæres, quid est *Hosanna*? Primò, S. Hilarius hic, & ex eo S. Ambrosius in c. 19. Lucæ censent, *Hosanna* significare redemptionem domus David: sed hoc refellit S. Hieronymus epist. ad Damasum. *Hosanna* enim non significat redemptionem, ejus tamen est quoddam indicium; salus enim à Christo allata, fuit redemptio nostra, & hoc tantùm videntur voluisse SS. Hilarius & Ambrosius.

Secundò. Secundò, S. Augustinus tract. 51. in Joannem putat *Hosanna* esse interjectionem gaudentis & obsecrantis, qualis est euge, eja.

Tertiò. Tertiò, Euthymius ait *Hosanna* significare laudem, ut deriveturab עז *hoz*, id est, fortitudo, quod Noster & Septuaginta alibi vertunt laudem, & חנה *channa*, id est, gratia. Unde & Græci *Hosanna* efferunt per duas dictiones.

Quartò, & genuinè. Verùm dico cum S. Hieronymo, Theophylacto, Pagnino, Caninio, Jansenio, Franc. Luca, Barradio, & aliis, *Hosanna*, compositum & conflatum (quod perperam negat Abulensis q. 134.) esse ex הושע *hosea*, id est, *salva*, & נא *na*, id est, *quæso*, dicendum ergo esset *hosceana*, id est, *salva quæso*, vel *salva nunc*; sed pro *hoscena*, vulgò dicitur *hosanna*, quia litera ע *ain*, quæ ultima est in *hosea*,

hoſca, verſa eſt in γ *gamma*, & γ *gamma* in ν *ny* (id eſt in literam *n*) ob ſequens ν *ny* in voce *na*, uti fit apud Græcos per euphoniam. *Hoſanna* ergo eſt acclamatio & apprecatio ſalutis, id eſt proſperitatis & felicitatis; illius enim eſt nota, perinde ac apud nos in victoria eſt *io pæan*, *io triumphe*. Unde & ipſum nomen *Hoſanna* licèt ſit Hebræum, manſit tamen apud Græcos & Latinos.

Alludit, imò citat pſalm. 117. verſ. 25. *O Domine ſalvum me* (τὸ *me* non habent Hebr. videtur enim eſſe vox, non Chriſti, ſed populi Chriſto ſalutem apprecantis) *fac: ò Domine benè proſperare, benedictus qui venit in nomine Domini*. Symmach. vertit, *obſecro, Domine, ſalvum me fac, obſecro*; Hebr. eſt, אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה נָּא *anna Jehovah hoſcia na: anna Jehovah hatſticha na*, id eſt *ò Domine, ſalva, quæſo: ò Domine, proſpera, quæſo*, regem noſtrum Davidem, ejuſque antitypum Meſſiam: da illi felix regni ſui exordium, feliciorem progreſſum, & feliciſſimum finem. *Hoſanna* ergo acclamatur Meſſiæ, quaſi novo regi Iſraelis, in ejus inauguratione, uti nos acclamamus: Vivat rex, vivat princeps.

Hinc & pſalm. illo 117. verſ. 24. præcedit: *Hæc dies quam fecit Dominus: exultemus & lætemur in ea*. Cauſa præceſſit verſ. 21. *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris*. Ubi Chaldæus de Davide vertit: David primò rejectus, deinde factus rex populi, quaſi lapis angularis nectens ſibi Judam & Jeruſalem, id eſt tam duas, quàm decem tribus. Meliùs S. Matthæus de Chriſto hæc explicat, q. d. Chriſtus à Judæis in vita & morte rejectus & crucifixus, factus eſt lapis angularis Eccleſiæ poſt reſurrectionem, utpote qui totum Eccleſiæ ædificium contineat & connectat uniendo Judæos & Gentes in eodem Eccleſiæ ſuæ ſinu, ideoque illi *Hoſanna* decantamus & apprecamur.

Nonnulli cenſent *hoſanna* ſumptum eſſe ex feſto Tabernaculorum, quo Judæi exultantes cum ramis arborum crebrò ingeminabant & vociferabantur *hoſanna*, ac in precibus & Litaniis Deo plebs tota identidem reſponſabat, *Hoſanna* id eſt, ſalva nos ſicut Chriſtiani in Litaniis ad ſingula peſtis, famis, belli, &c. mala & flagella reſponſant, *Libera nos Domine*. Quocirca Judæi ipſos quoque ramos vocabant *Hoſannas*, uti ex Chaldæo, Thalmud & Elia oſtendit Angelus Caninus tract. de Nomin. Hebr. cap. 4. & ex eo Janſenius, Franc. Lucas, & alii. Verùm hoc *hoſanna* Chaldæi & Thalmudicorum, poſterius eſt noſtro *hoſanna* Chriſti: nam Thalmudici & Chaldæus poſteriores fuere Chriſto; quare potiùs iſtud ex hoc, quàm hoc ex illo deſumptum eſt. Adde *hoſanna* feſti Tabernaculorum eſſe *hoſanna* afflictionis & deprecationis: *hoſanna* verò Chriſti hic eſſe exultationis, jubilationis & triumphi: hoc ergo ab illo differt tantum quantum Litania à triumpho.

Turba ergo hæc Dei inſtinctu in hanc acclamationem, *Hoſanna*, quæ lætantium & triumphantium eſt, in Chriſti laudem erumpit, æquè ac infantes verſ. 15. licèt occaſio illius fuerit memoria magni illius miraculi, ſcilicet ſuſcitationis Lazari, quæ paulò antè ibidem, putà in Bethania, facta fuerat à Chriſto, ut patet Joan. 11. verſ. 15. & cap. 12. verſ. 9. 17.

Filio David] Meſſiæ ſive Chriſto, Davidis regis filio & heredi: multi veteres hæc ad turbam referunt, quaſi ipſa ſalutem poſcat à ſuo Meſſia, q. d. Hoſanna filio David, id eſt, ſalus noſtra eſt à filio David, vel ſalus nobis obtingat à filio David, putà ab hoc Meſſia noſtro. Ita Origenes, S. Hieronymus, Beda, Hilarius hic, S. Ambroſius in cap. 19. Lucæ & Irenæus lib. 4. cap. 4.

Secundò, alii τὸ *filio David* referunt non ad *Hoſanna*, ſed ad *dicentes*, q. d. Dicebant filio David, id eſt, Chriſto, ſalva me, qui ſum populus tuus, ò fili David, id eſt, ò Meſſia rex noſter. Τὸ enim *me* habent Latini codices, pſalm. 117. 25. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Euſebius & Genebrardus in pſal. 117.

Verùm dico populum hic directè acclamare *Hoſanna*, non ſibi, ſed Chriſto regi ſuo, illique apprecari ſalutem, indirectè tamen & conſequenter ſibi quoque eamdem flagitare ſalus enim regis eſt ſalus populi.

A *Hoſanna* ergo *filio David*, idem eſt, quod *ſalva, quæſo, filium Davidis*. Sic enim vertendum fuiſſet, juxta Latinam ſyntanxin; ſed interpres Grecus, æquè ac Latinus ſecutus eſt hebraiſmum. Hebræi enim verbum הוֹשַׁע *hoſca*, id eſt, *ſalva* conſtruunt aliquando cum ל *lamed*, qui eſt articulus caſus dativi, ac ſubinde accuſativi. Petit ergo turba rogatque Deum, ut ſalvet & proſperet Meſſiam, ut ſub eo ſalvi, & felices vivant omnes, ſicut novo regi populus acclamat, *Vivat rex*. Aut potiùs & ſimpliciùs, *Hoſanna filio David*, id eſt, ſolemne illud *Hoſanna* Davidicum Jeſu, quem promiſſum, & hactenus expectatum Davidis filium agnoſcimus, fit, contingat, acclametur unanimiter à nobis. Quæ eſt vox acclamatioque populi ſancti Spiritus inſtinctu agnoſcentis Jeſum filium David, id eſt, Meſſiam, eique congratulantis; tamquam regnum Davidis patris, cujus per ipſum reſtauratio jam diu foret expectata, ineunti; denique ſalutem, proſperitatem, fauſtaque omnia illi à Deo precantis, eademque ſibi ipſi per illum lætè promittentis. Ubi enim Chriſtus filius David appellatur, illic reſpectus eſt ad regni Davidici reB ſtitutionem. Ita Franciſcus Lucas.

Porrò Caninius, loco iam citato, ſic exponit, *Hoſanna filio David*, id eſt, manibus geſtamus *hoſannas*, id eſt, ramos palmarum, *filio David*, ut ſcilicet eum velut regem Meſſiam honoremus, ipſumque quaſi victorem & triumphantem ovantes comitemur. Vel *hoſanna filio David*, id eſt, præſcindite ramos, quos quaſi hoſanna filio David offeratis; ſicut Poeta dixit, *Manibus date lilia plenis*. Verùm aliud erat *hoſanna* feſti tabernaculorum, ſcilicet inſtar Litaniæ cujuſdam, aliud turbæ hic per *hoſanna* Chriſto triumphum acclamantis & gratulantis, uti paulò antè dixi.

Planiùs & pleniùs dicas, à populo hic Chriſto acclamanti, *Hoſanna filio David*, q. d. O Domine, non tantùm ſalva Meſſiam noſtrum Davidis filium & heredem, ſed & ipſi vim ſalvandi fideles omnes in ipſum credentes, ipſique ſubditos tribue, ut ſalus tua divina à te in Chriſtum tam abundè derivetur, ut ipſe eamdem in nos emanet & effundat. Verba enim conjugationis Hiphil ſunt ſummè activa, unde ſæpè duplicem C actionem ſignificant; *hoſca* ergo, id eſt ſalva, ſignificat ſalva Chriſtum, ſimulque fac, ut ipſe ſubditos ſuos ſalvet, ut ſcilicet ipſe uti vocatur, ſic reverà ſit *Jeſus*, id eſt, Salvator mundi. *Jeſus* enim derivatur à ישע *iaſca*, id eſt ſalvavit, quod in Hiphil adaucta actione, habet הושיע *hoſca*. Hac de cauſa Interpres vertit, *filio David*, in dativo, cùm aliàs vertendum eſſet: *filium David*, in accuſativo. Dativus enim ſignificat, Chriſto à Deo datam ſalutem, id eſt, vim ſalvandi omnes, quaſi ipſi ſoli propriam. Hoc nota, quia à nullo quod ſciam, animadverſum eſt.

Hic ergo Chriſtus, quaſi rex Iſraelis glorioſus, potens & triumphator, cui nemo reſiſtere valeat, quaſi inauguratur in Jeruſalem, civitate regia, in qua olim glorioſè regnarat David & Salomon patres Chriſti, ut ipſe regnum eorum collapſum reſtituat, imò perficiat, & ex terreno cæleſte, ex humano divinum, ex temporali æternum efficiat, cui proinde plebs per *hoſanna* partim applaudit, partim apprecatur ſalutem, id eſt, felicitatem, omneque bonum. Hoc eſt quod ait Marcus cap. 11. verſ. 9. *Et qui præibant, & qui ſequebantur,* D *clamabant, dicentes, Hoſanna. benedictus qui venit in nomine Domini: benedictum quod venit regnum patris noſtri David, hoſanna in excelſis.*

Porrò hoc ſuum Eccleſiæ regnum quaſi iniit Chriſtus quinto poſt die, ſcilicet in Paraſceve Paſchæ, dum in cruce de peccato, mundo, dæmone & inferno triumphavit, omneſque gentes eorum poteſtate, quantum eſt ex parte ſua, exemit & ſubjugavit: quocirca Eccleſia in Miſſa votiva de paſſione Chriſti illi accinit, *Tibi gloria, hoſanna; tibi triumphus & victoria; tibi ſummæ laudis & honoris corona, alleluia*. Tunc enim *regnabit à ligno Deus*. Hinc rurſum Eccleſia in benedictione palmarum Deum orat, *ut portantes palmas & ramos olivarum, bonis actibus occurramus obviam Chriſto, & per ipſum in gaudium introeamus æternum*.

Benedictus (ſupple, ſit) Qui venit (græcè, ὁ ἐρχόμενος, id eſt, ille veniens, qui venturus ſcilicet erat,

vel

vel expectabatur (IN NOMINE DOMINI) q. d. Deus benedicat, secundet, prosperet, & gloriosum efficiat regnum Messiæ regis nostri; ipse enim venit ad nos *in nomine Domini*, id est, auctoratus, missus & dotatus à Domino. Sic Jerem. cap. 4. 16. dicitur, *Locutus es ad nos in nomine Domini*, id est, jussu, auctoritate & vice Dei. Et c. 3. 17. *Congregabuntur ad eam* (Jerusalem) *omnes gentes in nomine Domini*. A

Alludit ad psalm. 44. 4. ubi David de Christo vaticinans ait, *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime*, &c. *intende, prospere procede, & regna*. Christus enim est rex Israel, ait S. August. in Joan. c. 12. 23. *Eò quòd mentes regat, quòd in æternum consulat, quòd in regnum cælorum credentes, sperantes amantesque deducat*.

Tropologicè Remigius Christus, ait, venit in nomine Domini, quia in omnibus bonis operibus non suam, sed Patris gloriam quæsivit.

HOSANNA IN ALTISSIMIS] Jansenius explicat, q. d. Salva Messiam, tu Domine, qui es & habitas in cœlis altissimis. Meliùs Franc. Lucas, Maldonatus, & alii propositionem ב, id est, *m*, pro מן *min*, id est, *de*, more Hebræo accipiunt, q. d. Tu, ô Domine, de cœlo, imò de altissimo cœlorum culmine, salva & fortuna regem Messiam. Apprecantur enim Messiæ salutem, non ab homine terrenam & caducam, sed à Deo divinam, cœlestem & æternam, uti scilicet Deus divinitus eum salvet, eique vim salvandi alios tribuat: ut nimirum Christus per gratiam suam, omnes suos fideles & sanctos ad æternam salutem, felicitatem, regnum & gloriam perducat. Hinc Origenes *Hosanna* explicat restitutionem in vitam æternam, hoc enim innuit τὸ *altissimis*, vel, ut ipse legit, in excelsis, scilicet salutem hanc quæri, non in terra, sed in cœlis. Rursus Sanctus Hieronymus, *Ostenditur*, ait, *adventus Christi totius mundi salus esse, terrena jungens cælestibus*. Addit Glossa *in excelsis*, quia Christus etiam angelorum est salus, quorum numerum implet. Unde Emm. Sa addit, etiam angelos, qui in excelsis sunt, hic invitari ad triumphum & laudem Messiæ. Quocirca Lucas c. 19. 38. pro *Hosanna* habet *pax in cælo*, id est, salus, prosperitas: omneque bonum (hoc enim Hebræis notat pax) de cœlo in Messiam, & per eum in nos à Deo dimanet & depluat, *& gloria in excelsis*, supple, sit Deo Messiæ datori. Aut potius *gloria* scilicet regni, firma, magna & continua, hoc est gloriosum regnum: *in*, id est de, *excelsis*, putà de cœlo divinitùs detur Messiæ nostro. Ita Franc. Lucas. Rursum sublimiùs: *Pax* (sit) *in cælo*, ut scilicet Deus hucusque hominibus offensus Christo, & per Christum nobis sit propitius, atque angelos hominibus, cœlum terræ, Deum Synagogæ reconciliet. *Hinc nonnulli*, ait S. Chrysostomus, *Hosanna interpretantur gloriam, alii resurrectionem; nam & gloria illi debetur, & redemptio illi competit, qui omnes redemit*, q. d. Gloria & laus sit Deo universorum, qui est in excelsis. Idem cecinerunt angeli in nativitate Christi. Verùm *Hosanna* propriè non gloriam, sed salutem significat: sed salus nostra per Christum fuit gloria Dei. Alio sensu, in Præfatione sacrificii Missæ, Trisagio, Sanctus, Sanctus, Sanctus, additur: *Hosanna in excelsis: Benedictus, qui venit in nomine Domini*; ut scilicet non Christo, sed nobis per Christum salutem precemur, postulando ut & ipse ab omnibus benedicatur, colatur, laudetur, ac vicissim benedictiones & gratias suas copiosè in nos effundat. Addit Lucas c. 19. 41. *Et ut appropinquavit videns civitatem, flevit super eam, dicens: Quia si cognovisses & tu*, &c. quia prævidit & prædixit horrendum ejus supplicium, & excidium per Titum & Vespasianum.

VERS. 10. ET CUM INTRASSET HIEROSOLYMAM COMMOTA EST UNIVERSA CIVITAS, DICENS: QUIS EST HIC?] Qui cum tanto honore, plausu, congratulatione, quasi rex Israelis Hierosolymam ingreditur, idq; spectantibus Scribis & Pharisæis, imò Romanis Tiberii Cæsaris militibus, qui non ferebant alium Judææ regem dici, quàm Cæsarem. Quare Christus hic se ut regem gerens, certum adiisset capitis periculum: nisi ipse vi suæ divinitatis, omnes tam Judæos, quàm Romanos obstupefecisset, eosque quasi attonitos reddidisset, ut nemo in eum manus inicere auderet, imò nec de iniciendo cogitaret. Ita Abulensis. & alii.

POPULI AUTEM DICEBANT: HIC EST JESU PROPHETA A NAZARETH GALILÆÆ] Græcè ὁ προφήτης, id est, ille Propheta, scilicet per excellentiam, qui omnes Prophetas prædicatione, sanctitate, potentia & miraculis longè superat & transcendit, ideoque est Messias rex Israelis. *A Nazareth*: licet enim Jesus esset natus in Bethleem, tamen in Nazareth erat educatus. Christus hac sua gloria dedit occasionem suæ necis, Scribæ enim per illam ad ejus invidiam & odium concitati, post quatuor dies eum crucifixerunt. Nimirum Deus omnium præscius, hæc omnia partim positivè, partim permissivè ordinabat, ut ex iis eliceret majus bonum, scilicet redemptionem mundi per Christi mortem faciendam. Malitia ergo Scribarum implevit Dei consilium & decretum de morte Christi & redemptione mundi, uti docet S. Petrus Actor. 2. VERS. 11.

VERS. 12. Luc. 19. 45. Mar. 11. 15. Io. 2. 14. 15. *Ejectio vendentium è templo.*

ET INTRAVIT JESUS IN TEMPLUM DEI, ET EJICIEBAT OMNES VENDENTES] Jesus ingrediens Jerusalem, non arcem Sionis, quasi alter David, sed templum adiit, ut ostenderet se esse filium Dei Patris, qui in templo colebatur, illique honorem hìc sibi à populo attributum, omnemque gloriam suam acceptam referret; quem non alio fine susceperat, quàm hoc, ut homines ad Deum adduceret. Quocirca non est dubium, Christum in templo Deo Patri gratias egisse, quòd se velut Messiam toti urbi patefecisset, imò totius populi applausu glorificasset. Rursum prima Jesu, utpote Pontificis & Messiæ, cura erat templi. Unde ingrediens urbem, illud primò adiit, ut nos idem facere doceret. Hac de causa iter suum adornavit per Bethaniam) ubi suscitaret Lazarum) & Bethphage; quæ erant ex opposito templi, ut per illa statim pergeret ad templum. Non ut dixi vers. 1. Christus ex Bethphage transiens montem Oliveti, inde per valem Josaphat directè perrexit ad portam auream (quæ tam templi erat, quàm urbis) juxta quam erat aquila aurea erecta ab Herode: quare per portam hanc illicò ingressus est in templum. Vide Adrichomium in descript. Jerusalem, iter hoc Christi graphicè delineantem, qui & addit tradi à nonnullis, auream hanc portam solere esse clausam, sed ad adventum Christi quasi per miraculum fuisse reseratam.

Christus non intrabat in Sanctum nec in atrium sacerdotum quia non esset sacerdos Leviticus.

Nota, per templum hìc intelligi non Sanctum, nec Sanctum sanctorum (in hoc enim soli Pontifici, in illud solis sacerdotibus fas erat ingredi) sed atrium templi, in illud enim intrabant laici oraturi & spectaturi sacrificia, quæ fiebant in atrio sacerdotum ante Sanctum: hoc enim atrium, erat quasi populi templum. Christus enim non erat sacerdos Leviticus quia non erat prognatus ex Levi & Aaron: quare Sanctum ingredi non poterat, nec atrium sacerdotum sed tantùm atrium populi. Quare quæ de genealogia Christi, quasi oriundi ex tribu Levi ejusque sacerdotio Levitico, confinxit Faustus Manichæus apud Sanctum Augustinum lib. 23. contra eumdem Faustum, item Theodosius Judæorum princeps tempore Justiniani Imperatoris, quæ recitat Svidas verbo *Jesus Christus*, à Suida & nonnullis nimis temerè credita, ut somnia & errores fabulosissimos, nemo doctus non jam ridet, imò Vilalpando tom. 2. lib. 3. cap. 9. censet hoc atrium fuisse Gentium. Quis enim credat, hos negotiatores intima penetrasse, cùm in extimis commodè sua vendere possent? præsertim quia Christus eodem die & loco egit cum Gentibus, ut patet Joan. 12. 20. Gentiles autem non poterant ingredi atrium Judæorum, sed Gentium, quod erat ante atrium Judæorum. Hoc atrium ergo erat porticus Salomonis, putà pars Orientalis porticus Salomonis in atrio Gentium, in quo vendebantur columbæ, oves, & agni immolandi in templo, quos Christus ex eo ejecit. Atrium enim Gentium erat quasi templum Gentilium, in quo proinde non decebat emi & vendi.

ET EJICIEBAT OMNES VENDENTES ET EMENTES IN TEMPLO] Non in ipso die palmarum, sed postero die: nam Marcus cap. 11. vers. 11. qui exactè & sigillatim hæc Christi à Dominica Palmarum, usque ad diem Veneris, quo passus & crucifixus est, acta per dies singulos consignat, dicit *altero die*, à Dominica Palmarum, quo hic solemnis Christi ingressus in urbem contigit, hoc est, feria secunda, sive die Lunæ hæc

hæc à Christo in templo esse peracta. Christus ergo Dominica Palmarum solemni pompa ingressus est urbem & templum, in eoque oravit, & Deo gratias egit; deinde sub vesperam ex urbe egressus est Bethaniam, cum duodecim Apostolis; ac postero die Lunæ in urbem & templum regressus, ex eo ejecit ementes & vendentes, uti narrat Marcus c. 11. vers. 11. 12. & 15. Quare hic in Matthæo est hyperbaton, sive inversus historiæ ordo; voluit enim ipse cum ingressu Christi in templum jungere ejectionem ementium e templo, brevitatis studio, ne rursum ingressum Christi in templum postridie factum narrare cogeretur. Porrò eos ejecit Christus è templo, id est, atrio templi, duabus de causis. Prior est, quòd non deceret res illas vendi in templo, sed in foro. Templum enim est domus orationis, non negotiationis, ut ait Christus. Posterior, erat avaritia & usura sacerdotum. Hi enim per suos vel famulos, vel institores, oves, hœdos, columbas vendebant carò iis, qui illa offerre volebant in templo; præsertim peregrè venientibus, & pauperibus, à quibus ob dilationem solutionis, lucrum per usuram extorquebant. Unde à Christo vocantur latrones. Ita S. Chrysostomus, & alii.

Christus ejecit vendentes e templo, ob duas causas.

Bis ejecit Christus vendentes è templo.

Denique bis ejecit Christus ementes è templo; Primò, initio prædicationis suæ, Joan. 2. 14. Secundò, sub finem ejusdem, quatuor diebus ante mortem suam, ut ut patet ex hoc loco. Ita S. Chrysostomus, Augustinus, Euthymius, Theophylactus, Jansenius, Maldonatus, Toletus, & alii.

Collybæ & collybistæ quid?

ET MENSAS NUMULARIORUM (Syrus, *trapezitarum*) ET CATHEDRAS VENDENTIUM COLUMBAS EVERTIT] *Numulariorum*, græcè, κολλυβιστῶν: *Collyba* autem, ut ait S. Hieronymus, dicuntur, quæ nos appellamus *tragemata*, vel *vilia munuscula: verbi gratia, frixi ciceris, uvarumq; passarum, & poma diversi generis; igitur quia usuras accipere non poterant collybistæ, qui pecuniam fœnerati erant, pro usuris accipiebant varias species, ut, quod in nummo non licebat, in his rebus exigerent, quæ nummis coemuntur; quasi non hoc ipsum Ezechiel prædicaverit, dicens: Usuram & superabundantiam non accipietis*, Ezech. 22.

Verisimiliùs Jansenius & alii ex Hesychio & Polluce censent, hos collybistas non mutuasse pecuniam, sed commutasse duntaxat monetam, ut pro ea rea darent argenteam, pro majore minorem, pro peregrina domesticam, idque cum auctario & lucro; collybistæ ergo erant campsores ita dicti à κόλλυβος, id est, exigua moneta, aut nummus, quem dabant pro contrectanda pecunia.

Moraliter.

Tropologicè, numularii sunt simoniaci, imò quivis peccatores, qui animam suam, quæ templum est Dei, suis luxuriis & sceleribus profanant, juxta illud: *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti?* 1. Corinth. 6. 19. Et: *Si quis templum Dei violaverit, disperdat illum Deus*, 1. Corinth. 3. 17. Ita S. Hieronymus, Origenes, & auctor Imperfecti.

ET CATHEDRAS] Id est, *sedes*; ut vertit Syrus, in quibus sedebant venditores & venditrices columbarum: hæ enim à feminis vendi solent, quæ, quia debiles sunt, ut diu stare nequeant, hinc sedes sibi procurant, juxta illud Martialis:

Inter femineas tota qui luce cathedras
Desidet.

Mirum est uni homini pauperi, qualis est Christus, omnia sacerdotum lucra in templo subuertenti, neminem eorum restitisse. Unde S. Hieronymus censet hoc maximum fuisse Christi miraculum, quòd solus ipse potuerit *ad unius flagelli verbera tantam eiicere multitudinem; mensasque subvertere, & cathedras confringere; & alia facere, quæ infinitus non fecisset exercitus. Igneum enim quiddam atque sidereum radiabat ex oculis ejus, & divinitatis majestas lucebat in facie.* Hucusque S. Hieronymus. Christus ergo hic ingentem religionis & templi ostendit zelumm, implevitque illud Psalmi 68. 10. *Zelus domus tuæ comedit me*, ut ait Joannes cap. 2. 17.

Mystice.

Mysticè vendunt columbas, qui pecunia vendunt gratiam Spiritus sancti, putà ordinationem, sacerdotia, & beneficia: columba enim est symbolum Spiritus sancti. Ita Origenes.

ET DICIT EIS: SCRIPTUM EST (Isaiæ 56. 7.) DOMUS MEA, DOMUS ORATIONIS VOCABITUR: VOS AUTEM FECISTIS ILLAM SPELUNCAM LATRONUM.] Arabicus, *speluncam latronibus*. *Latro enim est*, ait S. Hieronymus, *& templum in latronum convertit speciem, qui lucra de religione sectatur, cultusque ejus non tam cultus Dei, quàm negotiationis occasio est*; quia scilicet sacerdotes hi toti lucro intenti honesta templi specie, quasi in spelunca latitantes, cara venditione, usuris, aliisque fraudulentis modis & artibus peregrinos & pauperes expoliabant, imò expilabant, uti faciunt latrones. *Latro enim*, ait S. Isidorus lib. 10. Etymol. litera L. *insessor est viarum à latendo dictus: meliùs autem latro est quasi latero qui à latere insidiatur viæ*. Et Varro lib. 6. de Lingua Latina: *Latrones*, ait, *dicti à latere, quòd circa latera haberent ferrum*. Et Sextus Pompeius de Verb. signif. litera L. *Latrones*, ait, *eos antiqui dicebant, qui conducti militabant* ἀπὸ τῆς λατρείας (id est, à mercede) *at nunc viarum obsessores dicuntur latrones, quòd à latere adoriantur, vel quòd latenter insidientur*.

VERS. 13. Marc. 11. 17. Luc. 19. 46. Ioan. 2. 16.

Latro à latendo dictus.

Alia latronis etyma.

Alludit ad Jeremiæ 7. 11. ubi ait Deus: *Numquid ergo spelunca latronum facta est domus mea, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris? ego, ego sum: ego vidi, ait Dominus*. Putabant enim hi Semiathei se suaque scelera abscondere, ne à Deo viderentur, sicut latrones abscondunt se, latentque in speluncis.

Templum dicitur domus Dei: cur?

Nota. Templum dicitur domus Dei, non quasi in eo, velut in domo, Deus corporaliter inhabitet (hoc enim negat S. Paulus, Actor. 17. 24.) sed quia templum est locus deputatus ad colendum & orandum Deum, in quo Deus preces orantium exaudit: templum verò Christianorum specialiter dicitur domus Dei, quia in eo corporaliter habitat in S. Eucharistiæ Sacramento Christus Dominus, ait S. Thomas.

Tropologicè, templum est domus, non confabulationis, non speculationis, non potationis, non comessationis, sed orationis. Videant ergo quàm à Christo flagellandi sint, qui illud garriendo, circumspiciendo, lasciviendo, potando profanant. Nam ut ait Beda in cap. 2. Joannis: *Videbantur licitè vendi in templo, quæ ad hoc emebantur, ut in eodem templo offerrentur Domino; sed nolens ipse Dominus aliquid in domo sua terrenæ negotiationis, ne ejus quidem quæ honesta putaretur, exhiberi; dispulit negotiatores injustos, & foras omnes simul cum iis, quæ negotiabantur, ejecit. Quid ergo fratres mei, quid putamus faceret Dominus, si rixis dissidentes, si fabulis vacantes, si risu dissolutos, vel alio quolibet scelere reperiret irretitos; qui hostias, quæ sibi immolarentur, ementes in templo vidit, & eliminare festinavit?* Præsertim quia hi ementes & vendentes non degebant in ipso templo propriè, sed in atrio templi dumtaxat, imò in atrio omnibus gentibus communi, & tamen inde à Christo ejecti sunt; quid ergo faciet Christianis, in templo ipso coram V. Sacramento hæc ipsa & indigniora patrantibus?

Hinc disce quanta reverentia debeatur templo, scilicet quæ debetur domui Dei; de eo enim dicit Christus, *Domus mea*: quare sicut herus injuriam domui suæ factam, ut sibi factam persequitur & ulciscitur: sic & Christus injuriam templo illatam, sibi illatam æstimat, ac ut talem punit & vindicat. Quare appositè monet S. Augustinus in Regula: *Nemo*, inquit, *in oratorio aliquid agat, nisi ad quod factum est, unde & nomen habet*. Vide dicta Isaiæ 56. 7. & Levit. 9. in fine capitis.

ET ACCESSERUNT AD EUM CÆCI ET CLAUDI, ET CURAVIT EOS] Ut per hæc miracula ostenderet se esse Messiam, imò Deum, ideoque meritò hac populi acclamatione & pompa fuisse decoratum. Hæc enim miracula, patraturum Messiam prædixit Isajas cap. 35. v. 5. atque hæc digna erant Christo, æquè ac templo: quæ proinde pro avaris pecorum venditionibus & nundinationibus Christus substituit. VERS. 14.

VIDENTES AUTEM PRINCIPES SACERDOTUM, ET SCRIBÆ MIRABILIA QUÆ FECIT, ET PUEROS CLAMANTES IN TEMPLO, ET DICENTES: HOSANNA FILIO DAVID, INDIGNATI SUNT] Tum quia invidebant Christo hanc gloriam, tum quia ægrè ferebant suas nundinationes & lucra è templo fuisse ejecta. VERS. 15.

ET DIXERUNT EI: AUDIS QUID ISTI DICUNT? VERS. 16.

CUNT? JESUS AUTEM DIXIT EIS: UTIQUE. NUMQUAM LEGISTIS, QUIA EX ORE INFANTIUM ET LACTENTIUM PERFECISTI LAUDEM?] Psalm. 8.3. Hebr. est יסדת עז *iissadta oz*, id est, *fundasti fortitudinem;* Aquila, *fundamenta iecisti potentiam;* Sexta editio, *constituisti robur;* Tertullianus lib. de Anima c. 19. *expeditivisti laudem;* Syrus, *direxisti laudem;* Arabicus, *parasti laudem*, hoc est, probasti, confirmasti, perfectè laudabilem fecisti potentiam tuam, dum ex ore infantium elinguium, & necdum fari loquique potentium, laudem & gloriam tuam exprimis. Fecisti enim ut indie palmarum infantes cum populo acclamarint Christo: *Hosanna filio David*. S. Hilarius & auctor Imperfecti per infantes accipiunt pueros jam fari loquique potentes. Veriùs S. Chrysostomus, Euthymius & Theophylactus censent hos verè fuisse infantes fari nescios, uti hic expressè dicitur. Unde Syrus vertit, *ex ore puerulorum & infantium direxisti laudem;* ideoque addit Lucas cap. 19.40. Christum dixisse: *Si hi tacuerint, lapides clamabunt*, quo significatur divino instinctu & miraculo actos & impulsos infantes, æquè ac pueros Christo acclamasse, *Hosanna*, quod non intelligebant, imò quod infantes naturaliter effari necdum poterant. Causa fuit, quam subdit Psaltes psalm. 8. *Vt destruas inimicum & ultorem*, ut scilicet per ora infantium confundas Scribas & Pharisæos Christi inimicos, doceasque ipsos esse amentes & insipientiores infantibus, qui Jesum ut Christum agnoscunt, laudant, glorificant. Sed hæc ultima Psalmi verba studio subticuit Christus, ne Scribas nimium exasperaret. Simul innuit hic Christus infantes præveniendos esse, ut, cùm loqui incipiunt, doceantur pia proloqui, ac prima eorum vox sit, *Hosanna*, *Jesus*, *Maria*, &c. Sic S. Hieronymus scribit ad Blesillam, ut Paulam filiolam (S. Paulæ quasi aviæ neptem) primum ut fari incipit, *Alleluia* effari & pronuntiare doceat; uti noster B. Franciscus Borgia, prima, cùm infans esset, verba sonare *Jesus Maria* edoctus est, teste Ribadeneira in ejus Vita. Sic Trisagion, putà, *Sanctus*, *sanctus*, *sanctus Dominus Deus sabaoth*, revelatum fuit puero rapto in aera, cùm Constantinopoli grassaretur terræmotus, qui cessavit mox, ut populus à puero edoctus, Trisagion conclamavit, anno Christi 446. sub Theodosio Imperatore, teste Damasceno tract. de Trisagio. Gaudet enim Deus puris puerorum laudibus, pueri enim dicuntur à puritate, ait Varro, quod impuberes sint, & puri quasi angeli terrestres.

Acclamant Christo pueri.

Prima vox infantium sit pia.

Exempla.

Arias Montanus in Psalm. 2. advertit infantes in quacunque gente vocem יה *iah* sonare, quod est nomen Dei, & abbreviatum *Jehova*, sicque nominis sui admirabilis initia & fundamenta, vel ab ipso infantium ore firmiter jacta, Deum sibi vendicare. Ibidem Arnobius negat quemquam esse hominem, qui non cum Dei notione diem primæ nativitatis intraverit, imò bruta, arbores & saxa, si loqui possent, clamatura, cunctorum Dominum Deum. Sic Plato lib. 10. de Republ. & Cicero libr. 1. de Natura deorum, docent nos cum lacte matris sugere Dei cognitionem & laudem. Lyranus distinguit triplicem puerorum Deum laudantium ordinem. Primi sunt qui laudant Deum morte, non ore, ut fuere innocentes pro Christo ab Herode occisi. Secundi, qui ore non morte, uti fuere hi canentes Christo *Hosanna*. Tertii, qui ore simul & morte, laudarunt Deum, uti fuere S. Agnes 13. annorum, S. Pancratius 12. S. Vitus, Celsus, & alii. Vide nostrum Philippum Barlaymont in Paradiso puerorum c. 13. & 14. ubi Dei elogia & oracula ore infantium edita recenset.

Deum sonant prima voce infantuli.

Triplex puerorum laus.

Nota. Psalmus octavus, licèt ad literam loqui videatur de magnificentia Dei, quam ostendit in creatione totius universi, in qua hominem fecit rerum omnium dominum, tamen magis propriè & profundè ad literam loquitur de magnificentia Dei, quam ostendit in recreatione & redemptione mundi, in qua effecit Christum peccati & mortis victorem, ac mundi redemptorem, & universorum dominum, qui proinde primus est homo, & hominum omnium nobilissimus. Id patet Primò, ex eo, quòd Christus hic ita eum explicet, æquè ac Paulus Hebr. 2. 7. Secundò, quia magnificentia tanta, quam ibi celebrat. Psaltes hominis miseriæ, qui post lapsum in peccatum jam perdidit dominatum in bestias, non ita competit ut Christo. Tertiò, quia hic versiculus, *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem*, multò clariùs & veriùs competit Christo, quàm aliis. Simile est Deuter. 18. 18. ut ibi dixi. Quod enim Maldonatus id de Davide explicat, quasi is respectu Goliat, cui caput amputavit, se infantem appellet, certum est eum tum verè infantem non fuisse, sed juvenem animosum & bellicosum. Unde Nicephorus in Psal. 8. *Magnificentia Dei*, inquit, *est incarnatio Verbi*.

Argumentum Psalmi octavi.

ET RELICTIS ILLIS, ABIIT FORAS EXTRA CIVITATEM IN BETHANIAM, IBIQUE MANSIT] Syrus & Arabicus, *pernoctavit in Bethania*. Vide hic ingratitudinem & mutabilitatem populi: qui enim eodem manè acclamarat Christo, *Hosanna*, jam vespere ejusdem diei ob metum Scribarum Christum deserit, ita ut nemo inventus sit, qui eum ad hospitium invitaret; ideoque Christus urbe egredi coactus est, ad Martam & Magdalenam hospites suos in Bethaniam. VERS. 17. Marc. 11. 11.

Populus mutabilis & ingratus.

MANE AUTEM REVERTENS IN CIVITATEM, ESURIIT] Contigit ergo hoc postridie Dominicæ palmarum, feria secunda, sive die Lunæ, hoc est, die 11. mensis primi Nisan, quæ nostro computu est 21. Martii, nam post tres dies, putà die Veneris in Paschate, quæ tunc incidebat in diem 25. Martii, crucifixus & immolatus est Christus. VERS. 18. Marc. 11. 12.

ESURIIT] Non esurie naturali, sed spontè excitata in se fame, ait S. Chrysostom. & Abulensis quæst. 103. erat enim manè, & pridie vesperè Christus apud Martham cœnaverat, ut tam citò esurire non posset. Excitavit ergo hanc in se esuriem, ut per eam haberet, occasionem maledicendi ficui infrugiferæ; unde & ficus in ea quæsivit, licèt sciret tum tempus ficorum non esse, ut habet Marcus c. 11. 14. erat enim die 21. Martii, cùm nondum ficus apparent.

Nota. Hæc esuries Christi, & arefactio ficus contigit antequam eiiceret ementes & vendentes è templo; hoc enim eodem die Lunæ, sed post ficus arefactionem effecit, ut patet ex Marco c. 11. 14. & seq. ubi particulatim per singulos dies acta Christi consignat.

ET VIDENS FICI ARBOREM UNAM SECUS VIAM, VENIT AD EAM, ET NIHIL INVENIT IN EA NISI FOLIA TANTUM, ET AIT ILLI: NUMQUAM EX TE FRUCTUS NASCATUR IN SEMPITERNUM. ET AREFACTA EST CONTINUO FICULNEA] Christus maledixit ficui, eamque arefecit, ut ostenderet potestatem suam, qua posset similiter proterere & arefacere Scribas & Judæos hostes suos, si vellet, quare se ab eis mox crucem & necem passurum non invitum, sed volentem. Nota hanc Christi maledictionem non fuisse propriam, sed per catachresin abusivam: maledictio enim hæc tantùm significat Christum ficui precatum fuisse malum, scilicet arefactionem, quod rebus inanimis justa de causa precari licet; præsertim Christo, cujus sunt omnes omnium hominum arbores & prædia. Vide dicta Jerem. 20. 14. & Job. 3. 1. Simili modo S. Franciscus maledixit junipero arbori plantatæ à B. Iunipero, uno è primis sociis suis; in pœnam ejus inobedientiæ, quæ proinde nec latum quidem unguem crevit à die, quo terræ infixa est, quæ etiamnum visitur Carinulæ, sive Caleni, Campaniæ felicis civitate, juxta Mondragonium in monasterio Minorum: dum enim B. Iuniperus plantandæ huic junipero intenderet, vocatusque à S. Francisco, quousq; cœptum perfecisset opus, parere detrectasset; maledixit S. Franciscus arbori, quòd inobedientiæ occasio & obiectum extitisset; eique præcepit, ne in posterum cresceret, idque protinùs factum est; ut arbor obediens Sancto, suo malo homines doceret obedientiam. Ita VVaddingus in Annal. Minorum anno Christi 1222. num. 11. VERS. 19. Marc. 11. 13. 14. 20.

Christus maledixit ficui.

S. Franciscus junipero.

Mysticè esuriit Christus, ut ostenderet famem spiritualem, quam habebat salutis Iudæorum, imò peccatorum: sed quia ipsi huic fami & voto Christi non satisfaciebant, idcircò ipsos subtracto gratiæ humore, siccandos fore & maledicendos à Deo. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Hilarius, Beda & Abulensis quæst. 117.

Ficus arefacta mysticè quid?

ET

VERS. 20. Mar. 11.20. 21. *Quo die ficus hæc arefacta est.* ET VIDENTES DISCIPULI, MIRATI SUNT, DICENTES: QUOMODO CONTINUO ARUIT?] *hæc ficus*, uti addunt Græca & Syrus. Contigit hoc postero die, Christus enim die Lunæ, ex Bethania regrediens in Jerusalem, maledixit ficui; inde è templo eiiciens ementes, ibidem docuit; vespere ex urbe regressus est Bethaniam; postero manè dici Martis ex Bethania cum eo regredientes discipuli Hierosolymam, viderunt ficum arefactam, tumque mirantes dixerunt: *Quomodo continuò aruit?* Hæc hoc ordine contigisse patet ex Marco cap. 11. v. 19. & 20.

Symbolicè, Christus maledixit ficui, quia ficus fuit arbor à Deo vetita, ex qua Adam comedens, se suosque posteros perdidit, uti viri docti probabiliter opinantur, quos citavi Genes. 2. vers. 9.

Allegoricè, ficus arefacta notat Judæos, qui, veniente Christo, increduli humorem fidei & gratiæ perdiderunt, ideoque nullos bonorum operum fructus proferunt. Ita Origenes.

Tropologicè, ficus foliata, sed carens ficubus, notat fideles, qui habent folia professionis fidei, sed carent solidis virtutum fructibus, ideoque à Christo maledicentur. Ita Origenes.

VERS. 21. Sup. 17.19. Luc. 17.6. Mar. 11.23. RESPONDENS AUTEM JESUS, AIT EIS: AMEN DICO VOBIS, SI HABUERITIS FIDEM (illam excellentem & efficacem instar grani sinapis, de qua capit. 17.19.) ET NON HÆSITAVERITIS, NON SOLUM DE FICULNEA FACIETIS (quod jam à me factum videtis, patet ex Græco) SED ET SI MONTI HUIC DIXERITIS TOLLE (scilicet te, ut sequitur: græcè, ἄρθητι, id est, ut Syrus, *tollitor*, evellitor è terra) ET JACTA TE (græcè, βλήθητι, id est, *projicitor*; Syrus, *cade*) IN MARE FIET] *Et non hæsitaveritis*; græcè, μὴ διακριθῆτε, id est, non disceptaveritis quasi dubii & hæsitantes; non discreveritis, an quod petitis factu facile, an difficile. Multi enim, quia putant id, quod petunt, esse arduum & difficile, hinc diffidunt se à Deo id impetraturos, ideoque non impetrant: qui verò non discernunt inter facile & difficile, cogitantes id, quod sibi est difficile, Deo esse facile; ideoque confidunt divinæ omnipotentiæ, bonitati & promissioni, quâ promisit se omnia, quæ certa fide & fiducia ab eo petimus, nos impetraturos; quare suam mentem & spem erigunt supra suam infirmitatem, eamque collocant in Deo, certò ab eo expectantes orationis suæ finem & fructum; hi impetrant quæcumque & quantumcumque ab eo postulant. *Monti huic.* Oliveti; juxta eum enim pergens in Jerusalem dixit hæc Christus, ita Abulensis quæst. 134. Franc. Lucas, & alii. Cetera, quæ huc spectant, dixi c. 17.19.

Domus B. Virginis Lauretum ab angelis translata. Sic ob infidelitatem Turcarum, qui terræ sanctæ dominantur, angeli ex Galilæa & Nazareth anno Domini 1291. transtulerunt domum B. Virginis, in qua ipsa, angelo nuntiante, concepit Filium Dei, in Dalmatiam; & inde anno Domini 1294. in Italiam (Lauretum) ubi sedes & caput est fidei ac fidelium; ideoque ob fidem illam innumera ibidem patrat miracula, quæ recenset noster Horatius Tursellinus in Historia Lauretana.

VERS. 22. Mar. 11.24. ET OMNIA QUÆCUMQUE PETIERITIS IN ORATIONE CREDENTES ACCIPIETIS] *Credentes*, id est si credideritis, & confisi fueritis, vos illa à Deo impetraturos; juxta illud Iacobi 1.6. *Postulet in fide nihil hæsitans.* Vide ibi dicta.

Præclarè S. Bernardus serm. 15. in Psalm. *Qui habitat*; tropologicè explicans illud Dei ad Iosue cap. 1. *Quemcumque locum calcaverit pes vester, vester erit: Pes vester*, ait, utique *spes vestra est*, *& quantumque ista processerit, obtinebit, si tamen in Deum tota figatur, ut firma sit, & non titubet.* Ratio à priori est Dei liberalitas & munificentia, quæ non patitur se spe nostra vinci, sed eam longè superat & transcendit.

VERS. 23. Luc. 20.1.2. Mar. 11.27. 28. ET CUM VENISSET IN TEMPLUM, ACCESSERUNT AD EUM DOCENTEM PRINCIPES SACERDOTUM, ET SENIORES POPULI, DICENTES: IN QUA POTESTATE HÆC FACIS? ET QUIS TIBI DEDIT HANC POTESTATEM?

IN QUA POTESTATE] Græcè ἐξουσίᾳ, id est, auctoritate, q. d. Quis dedit tibi jus & auctoritatem docendi in templo, ex eoque eiiciendi ementes & vendentes, ac populum convocandi, ut tibi quasi doctori & Messiæ acclamet Hosanna?

RESPONDENS JESUS, DIXIT EIS: INTERROGABO VOS ET EGO UNUM SERMONEM: QUEM SI DIXERITIS MIHI, ET EGO VOBIS DICAM IN QUA POTESTATE HÆC FACIO] Vulgò dicitur. VERS. 24. Luc. 23.3. Mar. 11.29.

Non litem solvit, qui litem lite resolvit:

Sic enim malæ fidei causidici, cùm causæ suæ diffidunt, aliam causam litemque intexunt, ut tergiversentur & condemnationem suffugiant. Sic & hæretici cùm argumentis Catholicorum respondere nequeunt, alia argumenta eis obiiciunt, ut hæresis & ignorantiæ suæ effugium quærant. At Christus non ita hic agit, sed interrogationem aliam interserit, ex qua pendebat quæstionis à Scribis propositæ solutio, q. d. Mihi non creditis, dicenti me ex Deo potestatem accepisse: credite ergo Ioanni Baptistæ, qui mihi testimonium perhibuit, me à Deo ad hæc peragenda esse missum.

BAPTISMUS JOANNIS UNDE ERAT? E CÆLO AN EX HOMINIBUS?] Christus per baptismum Joannis, ejus de se testimonium, doctrinam, omnemque prædicationem intelligit. Est synecdoche. Est hoc Christi argumentum appositum ad Scribas, & irrefragabile, q. d. Vos quæritis à quo potestatem habeam, à Deo, an ab hominibus? ego vicissim quæro à vobis, à quo prædicandi & baptizandi potestatem habuit Ioannes Baptista, à Deo, an ab hominibus? Si ille istam à Deo habuit, uti omnes confitentur, ergo & ego eamdem à Deo habeo; hoc enim de me testificatus est Ioannes, docens se esse servum, me autem Messiam filium Dei, idque cum vos hac de re legatos ad eum ex professo misissetis, sciscitatum ab eo an ipse esset Messias? Ioan. c. 1. v. 20. & 26. VERS. 25. Luc. 20.4.5. Mar. 11.30. 31.

E CÆLO] à Deo profectus. Ubi Nota. Hebræi per metonymiam, qua continens pro contento ponitur, Deum vocant שמים *scamaim*, id est, cælum. Hoc secuti Græci Poetæ Saturni Patrem οὐρανὸν vocarunt, uti Latini cælum. Ita Caninius de Nominibus Hebraic. cap. 2. Hinc Iudæi cælum & astra pro Deo coluerunt: unde Christiani à christianismo ad judaismum olim apostatantes dicti sunt cælicolæ; contra quos extant rescripta Theodosii & Honorii Imperat. lib. 18. de Iudæis & cælicolis. Vide Baronium anno Domini 408. Hinc & de Iudæis canit Poeta: *Deum vocatur cælum; cur?*

Qui puras nubes & cæli numen adorant.

Cælum enim sua vastitate, pulchritudine, motu ornatu, influxu, omnes rapit in sui admirationem: unde cælum dicitur quasi cælatum stellis, & sideribus; ait Sipontinus; licèt Varro lib. 4. de Lingua Latina cælum à κοῖλον, id est cavo, derivet, quòd sua cavitate omnes res creatas complectatur. Hinc Deus est quasi Atlas cæli & mundi, de quo Virgil. lib. 6. Æneid.

——Ubi cælifer Atlas
Cælum humeris torquet, stellis ardentibus aptum.

Quocirca multæ gentes cælum ut Deum coluerunt. Unde Cicero lib. 2. de Divinat. *Ego*, ait, *Deum genus esse semper dixi, & dicam cælitum.* Idem in Somnio Scipionis: *Et grates tibi ago summe sol, vobisque reliqui cælites*, Et Plinius lib. 7. c. 33. *Divinitas*, ait, *& quædam cælitum societas nobilissima ex feminis in Syllaba fuit.* Audi & S. Aug. lib. 10. de Civit. c. 1. *Et ipsos deos non ob aliud appellant cælicolas, nisi quòd cælum colant, non utique venerando, sed inhabitando tamquam cæli quosdam colonos.* Denique cælum est thronus Dei, ac sedes maiestatis & gloriæ ejusdem, æquè ac SS. Angelorum & hominum beatorum. *Cælum ut Deum coluerunt multi.*

Hinc disce cælum ambire, cælum suspirare, terram & terrena despicere, ac dicere cum nostro S. Ignatio: *Quomodo sordet mihi terra, cum cælum aspicio?* Qui enim cælum ambit, paradisum ambit, felicitatem ambit, beatam æternitatem ambit, Deum cælitum ambit: *O Israel quàm magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius!* Baruch. 3. 24. Vide ibi dicta.

AT ILLI COGITABANT INTER SE, DICENTES] Græcè, διελογίζοντο, id est, cogitabant & conferebant inter se, deliberantes quid Christo responderent, quasi anxii & perplexi.

VERS.26. Lu.20.5.6. Mar.11.31.32. SI DIXERIMUS, E CÆLO, DICET NOBIS: QUARE ERGO NON CREDIDISTIS ILLI? SI AUTEM DIXERIMUS, EX HOMINIBUS, TIMEMUS TURBAM; OMNES ENIM HABEBANT JOANNEM SICUT PROPHETAM.

QUARE ERGO NON CREDIDISTIS ILLI] asserenti me esse Messiam, suadentique ut per pœnitentiam vos præparetis ad meam gratiam & salutem. *Timemus turbam*, scilicet *ne lapidet nos*, ut addit Lucas c.20. v.5. *Sicut Prophetam*: τὸ *sicut*, est nota veritatis, non similitudinis, q.d. Omnes habebant Joannem, ut verum magnumque Prophetam, ideoque à Deo missum: Propheta enim, legatus, vates & interpres est Dei. Sic Joannis 1. de Christo dicitur: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre*; ubi τὸ *quasi* veritatem notat, non similitudinem, q.d. Vidimus gloriam ejus, ut verè unigeniti Filii Dei, sive ejus qui verus & unigenitus erat Dei.

ET RESPONDENTES JESU, DIXERUNT: NESCIMUS] Mentiuntur, quia viderant vitam Joannis, æquè ac prædicationem sanctissimam & divinam, morte pro castitate obita, & martyrio jam obsignatam; sed improbitas mavult mentiri, quàm falsitatis argui, & improbitatis convinci.

VERS.27. Lu.20.7.8. Mar.11.33. AIT ILLIS ET IPSE: NEC EGO DICO VOBIS IN QUA POTESTATE HÆC FACIO] q.d. Non vultis ad meam quæstionem respondere, quare nec ego respondebo ad vestram; quia ex mea pendet vestræ solutio. Sed vos dicitis illam vos nescire, & mentimini. Ego dico me scire nolleque dicere, ac veritatem dico, ut vestram proterviam confundam & contundam. Hoc enim responso Christus Scribis os obturavit, ut quasi mures silerent, nec ultra hiscere auderent. Unde S. Hieronymus, *Ostendit*, ait, *illos scire, sed respondere nolle; & se nosse, sed non dicere, quia quod sciunt tacent.*

VERS.28. QUID AUTEM VOBIS VIDETUR?] Christus per sequentem parabolam Scribas & Pharisæos dicentes se nescire, an baptismus Joannis esset è cælo, an ex hominibus? coarguit summæ improbitatis & pervicaciæ; quòd, cùm vellent haberi filii Dei, tamen Joannem à Deo missum recipere noluerint, nec prædicationi crediderint, & pœnitentiam egerint. Porrò Christus hic, ait Chrysostomus, *reos ipsos judices facit, magna fiducia justitiæ, ubi adversario causa committitur; utitur autem parabola ut non intelligant, quomodo contra se sententiam dicant.*

HOMO QUIDAM HABEBAT DUOS FILIOS, ET ACCEDENS AD PRIMUM, DIXIT: FILI, VADE HODIE, OPERARE IN VINEA MEA.

VERS.29. ILLE AUTEM RESPONDENS, AIT: NOLO; POSTEA AUTEM, PŒNITENTIA MOTUS, ABIIT.

VERS.30. ACCEDENS AUTEM AD ALTERUM, DIXIT SIMILITER. AT ILLE RESPONDENS, AIT: EO DOMINE, ET NON IVIT.

QUIS EX DUOBUS FECIT VOLUNTATEM PATRIS? DI-
VERS.31. CUNT EI: PRIMUS. DICIT ILLIS JESUS: AMEN DICO VOBIS, QUIA PUBLICANI ET MERETRICES PRÆCEDENT VOS IN REGNUM DEI.

VERS.32. VENIT ENIM AD VOS JOANNES IN VIA JUSTITIÆ, ET NON CREDIDISTIS EI: PUBLICANI AUTEM ET MERETRICES CREDIDERUNT EI; VOS AUTEM VIDENTES, NEC PŒNITENTIAM HABUISTIS POSTEA, UT CREDERETIS EI.

Parabola hæc explicatione vix indiget, quia eam Christus applicat & explicat. Nimirum primus filius initio nolens obedire patri, sed mox facti pœnitens, obediens & vadens operatum in vinea notat publicanos & meretrices qui primò suis sceleribus voluntatem & legem Dei repulerunt, sed postea ad Joannis prædicationem resipuerunt, & pœnitentiam egerunt, ac castè justèque juxta legem Dei vixerunt. Secundus filius dicens patri se iturum in vineam, sed fallens, nec vadens, notat Scribas & Pharisæos, qui legem Dei semper in ore habebant, quasi ejus studiosissimi & religiosissimi observatores, cùm tamen reipsa eam non implerent, sed contra eam libidines, rapinas, usuras, &c. committerent. Quare gravem in se Dei offensam & iram provocaverunt, tum per ipsa scelera, tum per suam hypocrisim & eminentiam legis simulationem. Videri enim volebant esse zelotæ legis, cùm essent ejus prævaricatores. Hæc enim hypocrisis & duplicitas animi valdè Deum irritat.

A PRÆCEDENT] Græcè, προάγουσι, in præsenti, id est, *præcedunt*, q.d. Publicani & meretrices, vos, ô Scribæ, præcedunt, id est, ante vos eunt in via Dei & virtutis, tenduntque ad cælum per fidei, pœnitentiæ & mutationis vitæ exemplum, ideoque reipsa præcedent, & ante vos introibunt in regnum cælorum, quod numquam vos scelerati introibitis: introire tamen possetis, si velletis pœnitere & mores mutare. Sic c.5.20. *Minimi in regno cælorum* vocantur, impii & reprobi ab eo excludendi.

IN VIA JUSTITIÆ] Syrus, *in via rectitudinis incedens*, hoc est, agens vitam perfectè justam, rectam, sanctam & irreprehensibilem.

NEC PŒNITENTIAM HABUISTIS] id est, egistis; græcè, οὐ μετεμελήθητε, id est, non pœnituistis, non resipuistis.

Mysticè, publicani & meretrices denotant Gentes, quæ primò idolis & vitiis servierunt, deinde per Apostolorum prædicationem conversæ, Deum & virtutes coluerunt. B Pharisæi & Scribæ notant Judæos, qui videbantur Deum colere; sed reverâ eum spreverunt, dum Christum ab eo missum aspernati sunt, & in hac perfidia mentem obstinarunt. Unde de his parabolam hanc interpretantur S. Hieron. Chrysost. Origenes. S. Athanasius, Beda, Euthymius, Maldonatus, Jansenius, & alii passim.

Tropologicè, ostendit Christus, ait S. Chrysostomus, meliores esse populares & plebejos, qui aliquando convertuntur, quàm sacerdotes, qui numquam.

Tropologicè, Primo filio similes sunt Christiani communes & laici, qui sanctitatis desiderio impulsi servant consilia Evangelica, etsi ex voto & professione ad ea non obligentur. Secundo filio similes sunt sacerdotes, monachi & Religiosi, qui vota paupertatis, castitatis & obedientiæ Deo nuncuparunt, sed ea deinde violant.

ALIAM PARABOLAM AUDITE: HOMO ERAT PATER FAMILIAS, QUI PLANTAVIT VINEAM, ET SEPEM CIRCUMDEDIT EI, ET FODIT IN EA TORCULAR, ET ÆDIFICAVIT TURRIM, ET LOCAVIT EAM AGRICOLIS, ET PEREGRE PROFECTUS EST. VERS.33. Luc.20.9. Mar.12.1.

C CUM AUTEM TEMPUS FRUCTUUM APPROPINQUASSET, MISIT SERVOS SUOS AD AGRICOLAS, UT ACCIPERENT FRUCTUS EIUS. VERS.34. Luc.20.10. Mar.12.2.

ET AGRICOLÆ, APPREHENSIS SERVIS EIUS, ALIUM CECIDERUNT, ALIUM OCCIDERUNT, ALIUM VERO LAPIDAVERUNT. VERS.35. Luc.20.10.11.12. Mar.12.3.4.5.

ITERUM MISIT ALIOS SERVOS PLURES PRIORIBUS, ET FECERUNT ILLIS SIMILITER. VERS.36. Mar.12.15.

NOVISSIME AUTEM MISIT AD EOS FILIUM SUUM, DICENS: VEREBUNTUR FILIUM MEUM. VERS.37. Luc.20.13. Mar.12.6.

AGRICOLÆ AUTEM VIDENTES FILIUM, DIXERUNT INTRA SE: HIC EST HERES, VENITE, OCCIDAMUS EUM, ET HABEBIMUS HEREDITATEM EIUS. VERS.38. Luc.20.14. Mar.12.7.

ET APPREHENSUM EUM EIECERUNT EXTRA VINEAM, ET OCCIDERUNT. VERS.39. Luc.20.15. Mar.12.8.

CUM ERGO VENERIT DOMINUS VINEÆ, QUID FACIET AGRICOLIS ILLIS? VERS.40. Luc.20.15. Mar.12.9.

D AIUNT ILLI: MALOS MALE PERDET; ET VINEAM SUAM LOCABIT ALIIS AGRICOLIS, QUI REDDANT EI FRUCTUM TEMPORIBUS SUIS. VERS.41. Mar.12.9. Luc.20.16.

Christus hanc parabolam contra Scribas, & Pharisæos adversarios suos intorquens, mutuatur eam ex Isaiæ cap.5.1. ut illi pondus addat, quod ipsos premat & convincat. Isaias enim ibidem illa usus est, & eadem Christum usurum prædicit, uti hic Christus ea utitur. Sic enim capit. 5. incipit Isajas; *Cantabo dilecto meo* (Christo incarnando) *canticum patruelis mei vineæ suæ: vinea facta est dilecto meo in cornu filii olei*, id est, in cornu oleato, hoc est, in Judæa, quæ robusta & alta est ut cornu, ac fertilis & pinguis est instar olei. Fusè hæc explicui Isaiæ 5. quare ibi dicta hic summatim repetam, &, paucis totam parabolam perstringam.

Primò, homo plantans vineam, est Deus fundans Ecclesiam, sive Synagogam, juxta illud psal. 79. 9. *Vineam de Ægypto transtulisti, eiecisti gentes*: (ex Chananæa, ibique) *plantasti vineam*, id est, Synagogam, sive populum Judæorum. *Primò, Parabola vinea explicatur.*

Se-

VERS. 20: Mar. 11.20. 21. *Quo die ficus hæc arefacta est.* ET VIDENTES DISCIPULI, MIRATI SUNT, DICENTES: QUOMODO CONTINUO ARUIT?] *hæc ficus*; uti addunt Græca & Syrus. Contigit hoc postero die: Christus enim die Lunæ, ex Bethania regrediens in Jerusalem, maledixit ficui; inde è templo eiiciens ementes, ibidem docuit; vespere ex urbe regressus est Bethaniam; postero manè diei Martis ex Bethania cum eo regredientes discipuli Hierosolymam, viderunt ficum arefactam, tumque mirantes dixerunt: *Quomodo continuò aruit?* Hæc hoc ordine contigisse patet ex Marco cap. 11. v. 19. & 20.

Symbolicè, Christus maledixit ficui, quia ficus fuit arbor à Deo vetita, ex qua Adam comedens, se suosque posteros perdidit, uti viri docti probabiliter opinantur, quos citavi Genes. 2. vers. 9.

Allegoricè, ficus arefacta notat Judæos, qui, veniente Christo, increduli humorem fidei & gratiæ perdiderunt, ideoque nullos bonorum operum fructus proferunt. Ita Origenes.

Tropologicè, ficus foliata, sed carens ficubus, notat fideles, qui habent folia professionis fidei, sed carent solidis virtutum fructibus, ideoque à Christo maledicentur. Ita Origenes.

VERS. 21. Sup. 17.20. Luc. 17.6. Mar. 11.23. RESPONDENS AUTEM JESUS, AIT EIS: AMEN DICO VOBIS, SI HABUERITIS FIDEM (illam excellentem & efficacem instar grani sinapis, de qua capit. 17.19.) ET NON HÆSITAVERITIS, NON SOLUM DE FICULNEA FACIETIS (quod jam à me factum videtis, patet ex Græco) SED ET SI MONTI HUIC DIXERITIS TOLLE (scilicet te, ut sequitur: græcè, ἄρθητι, id est, ut Syrus, *tollitor*, evellitor è terra) ET JACTA TE (græcè, βλήθητι, id est, *proiicitor*; Syrus, *cade*) IN MARE FIET] *Et non hæsitaveritis*: græcè, μὴ διακριθῆτε, id est, non disceptaveritis quasi dubii & hæsitantes; non discreveritis, an quod petitis factu facile, an difficile. Multi enim, quia putant id, quod petunt, esse arduum & difficile, hinc diffidunt se à Deo id impetraturos, ideoque non impetrant: qui verò non discernunt inter facile & difficile, cogitantes id, quod sibi est difficile, Deo esse facile; ideoque confidunt divinæ omnipotentiæ, bonitati & promissioni, qua promisit se omnia, quæ certa fide & fiducia ab eo petimus, nos impetraturos; quare suam mentem & spem erigunt supra suam infirmitatem, eamque collocant in Deo, certò ab eo expectantes orationis suæ finem & fructum; hi impetrant quæcumque & quantumcumque ab eo postulant. *Monti huic*. Oliveti; juxta eum enim pergens in Jerusalem dixit hæc Christus, ita Abulensis quæst. 134. Franc. Lucas, & alii. Cetera, quæ huc spectant, dixi c. 17. 19.

Domus B. Virginis Lauretum ab angelis translata. Sic ob infidelitatem Turcarum, qui terræ sanctæ dominantur, angeli ex Galilæa & Nazareth anno Domini 1291. transtulerunt domum B. Virginis, in qua ipsa, angelo nuntiante, concepit Filium Dei, in Dalmatiam; & inde anno Domini 1294. in Italiam (Lauretum) ubi sedes & caput est fidei ac fidelium; ideoque ob fidem illam innumera ibidem patrat miracula, quæ recenset noster Horatius Tursellinus in Historia Lauretana.

VERS. 22. Mar. 11.24. ET OMNIA QUÆCUMQUE PETIERITIS IN ORATIONE CREDENTES ACCIPIETIS] *Credentes*, id est si credideritis, & confisi fueritis, vos illa à Deo impetraturos; juxta illud Iacobi 1.6. *Postulet in fide nihil hæsitans*. Vide ibi dicta.

Præclarè S. Bernardus serm. 15. in Psalm. *Qui habitat*; tropologicè explicans illud Dei ad Iosue cap. 1. *Quemcumque locum calcaverit pes vester, vester erit: Pes vester*, ait, utique *spes vestra est*, & *quantumque ista processerit, obtinebit, si tamen in Deum tota figatur, ut firma sit, & non titubet*. Ratio à priori est Dei liberalitas & munificentia, quæ non patitur se spe nostra vinci, sed eam longè superat & transcendit.

VERS. 23. Luc. 20.1.2. Mar. 11.27. 28. ET CUM VENISSET IN TEMPLUM, ACCESSERUNT AD EUM DOCENTEM PRINCIPES SACERDOTUM, ET SENIORES POPULI, DICENTES: IN QUA POTESTATE HÆC FACIS? ET QUIS TIBI DEDIT HANC POTESTATEM?

IN QUA POTESTATE] Græcè ἐξουσίᾳ, id est, auctoritate, q. d. Quis dedit tibi jus & auctoritatem docendi in templo, ex eoque eiiciendi ementes & vendentes, ac populum convocandi, ut tibi quasi doctori & Messiæ acclamet Hosanna?

VERS. 24. Luc. 23.3. Mar. 11.29. RESPONDENS JESUS, DIXIT EIS: INTERROGABO VOS ET EGO UNUM SERMONEM: QUEM SI DIXERITIS MIHI, ET EGO VOBIS DICAM IN QUA POTESTATE HÆC FACIO] Vulgò dicitur.

Non litem solvit, qui litem lite resolvit:

Sic enim malæ fidei causidici, cùm causæ suæ diffidunt, aliam causam litemque intexunt, ut tergiversentur & condemnationem suffugiant. Sic & hæretici cùm argumentis Catholicorum respondere nequeunt, alia argumenta eis obiiciunt, ut hæresis & ignorantiæ suæ effugium quærant. At Christus non ita hic agit, sed interrogationem aliam interserit, ex qua pendebat quæstionis à Scribis propositæ solutio, q. d. Mihi non creditis, dicenti me ex Deo potestatem accepisse: credite ergo Ioanni Baptistæ, qui mihi testimonium perhibuit, me à Deo ad hæc peragenda esse missum.

VERS. 25. Luc. 20.4.5. Mar. 11.30. 31. BAPTISMUS JOANNIS UNDE ERAT? E CÆLO AN EX HOMINIBUS?] Christus per baptismum Joannis, ejus de se testimonium, doctrinam, omnemque prædicationem intelligit. Est synecdoche. Est hoc Christi argumentum appositum ad Scribas, & irrefragabile, q. d. Vos quæritis à quo potestatem habeam, à Deo, an ab hominibus? ego vicissim quæro à vobis, à quo prædicandi & baptizandi potestatem habuit Ioannes Baptista, à Deo, an ab hominibus? Si ille istam à Deo habuit, uti omnes confitentur, ergo & ego eamdem à Deo habeo; hoc enim de me testificatus est Ioannes, docens se esse servum, me autem Messiam filium Dei, idque cum vos hac de re legatos ad eum ex professo misissetis, sciscitatum ab eo an ipse esset Messias? Ioan. c. 1. v. 20. & 26.

Deum vocatur cælum cur? E CÆLO] à Deo profectus. Ubi Nota. Hebræi per metonymiam, qua continens pro contento ponitur, Deum vocant שמים *scamaim*, id est, cælum. Hoc secuti Græci Poetæ Saturni Patrem οὐρανὸν vocarunt, uti Latini cælum. Ita Caninius de Nominibus Hebraic. cap. 2. Hinc Iudæi cælum & astra pro Deo coluerunt: unde Christiani à christianismo ad judaismum olim apostatantes dicti sunt cælicolæ; contra quos extant rescripta Theodosii & Honorii Imperat. lib. 18. de Iudæis & cælicolis. Vide Baronium anno Domini 408. Hinc & de Iudæis canit Poeta:

Qui puras nubes & cæli numen adorant.

Cælum enim sua vastitate, pulchritudine, motu ornatu, influxu, omnes rapit in sui admirationem: unde cælum dicitur quasi cælatum stellis, & sideribus, ait Sipontinus; licèt Varro lib. 4. de Lingua Latina cælum à κοῖλον, id est cavo, derivet, quòd sua cavitate omnes res creatas complectatur. Hinc Deus est quasi Atlas cæli & mundi, de quo Virgil. lib. 6. Æneid.

——*Ubi cælifer Atlas.*

Cælum humeris torquet, stellis ardentibus aptum.

Cælum ut Deum coluerunt multi. Quocirca multæ gentes cælum ut Deum coluerunt. Unde Cicero lib. 2. de Divinat. *Ego*, ait, *Deum genus esse semper dixi*, & *dicam cælitum*. Idem in Somnio Scipionis: *Et grates tibi ago summe sol, vobisque reliqui cælites*, Et Plinius lib. 7. c. 33. *Divinitas*, ait, & *quadam cælitum societas nobilissima ex feminis in Syllaba fuit*. Audi & S. Aug. lib. 10. de Civit. c. 1. *Et ipsos deos non ob aliud appellant cælicolas, nisi quòd cælum colant, non utique venerando, sed inhabitando tamquam cæli quosdam colonos*. Denique cælum est thronus Dei, ac sedes maiestatis & gloriæ ejusdem, æquè ac SS. Angelorum & hominum beatorum.

Hinc disce cælum ambire, cælum suspirare, terram & terrena despicere, ac dicere cum nostro S. Ignatio: *Quomodo sordet mihi terra, cum cælum aspicio?* Qui enim cælum ambit, paradisum ambit, felicitatem ambit, beatam æternitatem ambit, Deum cælitum ambit: *O Israel quam magna est domus Dei*, & *ingens locus possessionis eius!* Baruch. 3. 24. Vide ibi dicta.

AT ILLI COGITABANT INTER SE, DICENTES] Græcè, διελογίζοντο, id est, cogitabant & conferebant inter se, deliberantes quid Christo responderent, quasi anxii & perplexi.

Jericho quantum distet ab Hierosolymis. Jericho à Hierosolymis distat 150. stadiis, à Jordane verò ubi erat Ephrem 60. stadiis, ut Josephus lib. 5. Belli cap. 4. Porrò octo stadia faciunt unum milliare Italicum, quod constat mille passibus: stadium enim continet 125. passus, quæ per octo multiplicata faciunt mille: tria autem milliaria Italica faciunt leucàm, sive iter unius horæ: quare 150. stadia faciunt circiter septem leucas: sexaginta verò stadia faciunt duas leucas cum dimidia. Iter à Jordane ad Jericho est planum & facile, à Jericho verò usque Hierosolymam, est montosum, acclive, & declive, ideoque difficile.

Jericho etymon. Jericho hebr. dicta est vel à ירח *jareach*, id est, luna, quod formam haberet lunæ; vel à ריח *reach*, id est odor, quòd ibi dumtaxat nasceretur balsamum, cujus odor est suavissimus.

Symbolicè Rabanus: Jericho, ait quæ interpretatur luna, defectum nostræ mutabilitatis & mortalitatis significat, ideoque ibi inventi sunt hi cæci: luna enim est cæca & tenebrosa, sicut mortalitas hæc suis umbris & cupiditatibus homines excæcat. Rursum S. Gregorius homil. 12. in Evang. *Jerico*, inquit, *luna interpretatur: luna autem in sacro eloquio pro defectu carnis ponitur, quia dum menstruis momentis decrescit, defectum nostræ mortalitatis designat. Dum igitur conditor noster appropinquat Jericho, cæcus ad lumen redit: quia dum divinitas defectum nostræ carnis suscipit, humanum genus lumen, quod amiserat, recipit. Unde enim Deus humana patitur, inde homo ad divina sublevatur.*

B

Mysticæ Origines: *Per Jericho*, ait, *intelligitur mundus, in quem Christus descendit: qui autem sunt in Jericho, exire nesciunt de sapientia mundi, nisi viderint non solùm Jesum exeuntem de Jericho, sed etiam discipulos ejus. Hæc ergo videntes secutæ sunt eum turbæ multæ, mundum & mundana omnia contemnentes, ut Christo duce ascendant in Jerusalem cælestem.*

VERS. 30. Luc. 18. 35. 3. I. 37. 38. Mar. 10. 46. 47. ET ECCE DUO CÆCI] eadem est historia hæc cum illa quam narrat Marcus cap. 10. v. 46. utraque enim contigit, egrediente Christo ex Jericho. Dices, Marcus unum dumtaxat nominat cæcum, eumque vocat Bartimæum, id est, filium Timæi. Respondet sanctus Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. cap. 65. duos hic cæcos extitisse, sed unum fuisse in illa civitate famosissimum; idque ex hoc satis apparet, quòd & nomen ejus & patris ejus Marcus commemoravit; *Bartimæus enim Timæi filius*, ait sanctus Augustinus, *ex aliqua magna felicitate dejectus, notissimæ & famosissimæ materiæ fuit, qui non solùm cæcus, verum etiam mendicus sedebat. Hinc est ergo quòd ipsum solum voluit commemorare Marcus, cujus illuminatio tam claram famam huic miraculo comparavit, quam erat illius nota calamitas.* De nomine Bartimæi dicam Marci 10. 46.

Porrò hunc cæcum à Christo illuminatum, alium esse ab eo de quo agit Lucas cap. 18. v. 35. censent sanctus Augustinus, Jansenius, & alii ex eo, quòd ille Lucæ in ingressu Jerichuntis, hic verò Matthæi & Marci in egressu curatus dicatur. Verùm cùm cetera omnia, quæ de hoc cæco narrat Lucas, consentiant cum iis quæ habet hic Matthæus & Marcus, dicendum est unum eumdemque fuisse hunc cæcum, qui priùs in ingressu urbis petierit illuminari à Christo, verùm cùm ob turbam non audiretur, & Christus se audire dissimularet, ut ejus fidem & spem acueret, postridie stitit se ad portam urbis, ibique à Christo egredientes rursum visum postulavit, & impetravit. Ita S. Ambrosius in Lucæ cap. 18. sub finem, Dionysius Carthusianus, Maldonatus, Franciscus Lucas & alij.

Allegoricè, Origenes, & ex eo S. Ambrosius in cap. 18. Lucæ sub finem: *Duos cæcos*, ait, *possumus dicere, Judam; & Israel, qui ante Christi adventum cæci fuerunt, quia non videbant verbum verum, quod erat in lege & Prophetis, tamen sedentes secus viam legis & Prophetarum, & secundùm carnem tantùm intelligentes, clamabant tantùm ad eum, qui factus est ex semine David secundùm carnem.*

Rabanus verò cum S. Augustino tract. 10. de Verbis Domini secundùm Matth. per duos cæcos accipit Judæos & Gentiles: utrique enim ignorabant viam salutis. S. Chrysostomus accipit solos Gentiles, quia hi partim ex Cham, partim ex Japhet prognati sunt; sicut Judæi ex Sem: hi enim tres fuisse filii Noe.

A

Tropologicè, per duos cæcos, accipe duplicem cæcitatem, affectus scilicet & intellectus: cæcus enim affectus secum rapit intellectum, eumque excæcat, ut judicet agendum ob cupiditatem, quod vetitum est per charitatem. *Tropologia cæcorum.*

Symbolicè, S. Gregorius homil. 2. in Evang. *Cæcum*, inquit, *est genus humanum, quod in parente primo à paradisi gaudiis expulsum, claritatem supernæ lucis ignorans, damnationis suæ tenebras patitur: sed tamen per redemptoris sui præsentiam illuminatur, ut internæ lucis gaudia, jam per desiderium videat, atque in via vitæ boni operis gressus ponat.*

Idem Gregorius 1. p. Pastor. cap. 11. *Cæcus est*, inquit, *qui supernæ contemplationis lumen ignorat; qui præsentis vitæ tenebris pressus, dum venturam lucem nequaquam diligendo conspicit, quò gressus operis porrigat, nescit.*

SEDENTES SECUS VIAM AUDIERUNT QUIA (quod JESUS TRANSIRET, ET CLAMAVERUNT DICENTES: DOMINE MISERERE NOSTRI, FILI DAVID] Id est, ò Messia, quem ex David nasciturum prædixerunt Prophetæ: Messiæ enim est, miserorum misereri, ac nominatim illuminare cæcos, uti de eo vaticinatus est Isaias cap. 35. v. 5. *Tunc*, inquit *aperientur oculi cæcorum*. Credimus te esse Messiam, & Messiæ ergo munus nobis exhibe, nosque illumina, ut ex eo cæteri omnes te esse Messiam agnoscant, credant & colant.

TURBA AUTEM INCREPABAT EOS UT TACERENT] Increpabat, religiosè & amanter, ne Christum homines viles obturbarent, fortè jam docentem, neve ejus & tanti populi iter remorarentur. Ita Euthymius. VERS. 31. Luc. 18. 39. Mar. 10. 48.

Mysticè, S. Gregorius homil. 2. in Evang. per turbam accipit desideriorum carnalium turbas, tumultusque vitiorum, qui priùs quàm Jesus ad cor nostrum veniat, tentationibus suis cogitationem nostram dissipant, & voces cordis in oratione perturbant. Turbæ hæ clamore contentæ orationis superandæ sunt, uti subdit, sanctus Gregorius.

AT ILLI MAGIS CLAMABANT DICENTES: DOMINE (Syrus, *moran*, id est, *Domine noster*) MISERERE NOSTRI FILI DAVID] *Magis clamabant* tum quia turbæ vetatio non sopivit, sed magis accendit eorum desiderium, recipiendi visus à Christo, ideoque eumdem à Christo sua constantia & contentione impetrarunt; tum quia majore clamore opus erat, ut turbæ vetantis strepitum & voces superaret; itaque audirentur à Christo. Unde S. Thomas in Catena: *Oportebat*, inquit, *ut tantum clamarent, donec resistentis sibi turbæ strepitum vincerent, id est tam perseverande animum intenderent orando, atque pulsando quosque consuetudinem desideriorum carnalium, quæ tamquam turba obstrepit cognitioni, lucem veritatis æternæ videre conante: vel ipsam hominum carnalium turbam studia spiritualia impedientem, fortissima intentione superarent.*

C

Moraliter sanctus Augustinus de Verbis Domini serm. 18. *Bonos*, inquit, *Christianos volentes facere præcepta Dei Christiani mali & tepidi prohibent: clamant tamen illi non deficientes; cùm enim quisque Christianus cœperit bene vivere, mundumque contemnere, in ipsa sui novitate patitur reprehensores frigidos Christianos; sed si perseveraverint ipsi, tam obsequentur quid ante prohibebant.* Volenti ergo servire Deo vincendus est pudor humanus, dicteria & irrisiones turbarum. Multos enim à pietate deterret hæc pudoris larva: Si hoc egero, quid de me dicent homines? ero vulgi fabula. Prima Christiani virtus est, contemnere & contemni, ait S. Hieron. Cogita hominum voces & risus, graculorum esse garritus; & sic inane hoc judiciorum mundi idolum, quod plerosque percellit, conteres, imò velut ludicrum puerorum μορμολόκειν, & phantasticum timidorum terriculamentum instar fumi difflabis. *Moraliter.*

D

Denique S. Hilarius, *Fides*, ait, *quando vocatur magis accenditur, & ideo in periculis secura est, & in securitate periclitatur.*

ET STETIT JESUS, ET VOCAVIT EOS, ET AIT: QUID VULTIS UT FACIAM VOBIS? *Et stetit* Causam litteralem dat sanctus Hieronymus: *Ideò*, ait, *stetit Jesus, quia cæci, quò pergerent ignorabant: multæ foveæ erant in Jericho, multæ rupes & prærupta in profundum vergentia, idcirco Dominus stat, ut venire possint.* VERS. 32. Luc. 18. 40. 41. Mar. 10. 49. 51.

Symbolicam dat S. Gregorius hom. 2. in Evang.

Transire,

Transire, ait, *humanitatis est, stare divinitatis. Cæcum igitur clamantem Dominus transiens audivit, sed stans illuminavit: quia per humanitatem suam, vocibus nostræ cæcitatis compatiendo misertus est, sed lumen nobis gratiæ per divinitatis potentiam infudit.*

A Mysticè, Origenes: *Jesus*, ait, *non pertransit, sed stat, ut stante eo non transfluat beneficium, sed quasi de fonte stante misericordia defluat usque ad eos.*

Anagogicè, S. August. libr. 1. Quæst. Evang. cap. 8. *Stetit Jesus: Fides enim*, inquit, *incarnationis temporalis, ad æterna intelligenda nos præparat, temporalia transeunt, æterna stant.* Stetit ergo tamquam æternus, & dator beatæ æternitatis, ac lucis æternæ, in qua omnia stant & permanent in æternum.

ET VOCAVIT EOS] *Vocari jubet*, ait S. Hieron. *ne turbæ prohibeant, & interrogat quid velint, ut ex responsione eorum manifesta debilitas appareat, & virtus ex remedio cognoscatur.*

B Addit Marcus: *Et vocant cæcum dicentes ei: Animæquior* (bono & fidenti animo) *esto, surge, vocat te. Qui projecto vestimento suo, exiliens venit ad eum.* In quæ verba Tropologicè S. Hieronymus ibidem (vel quisquis est auctor; non enim videtur esse S. Hieronymus) *Exilire*, ait, *nudus veteri homine dicitur, ut hinnulus saliens super colles*, Cant. 2. *Exiliens super montes, segnitiem deponens, Patriarchas, Prophetas, & Apostolos in altis considerans, ad superna se extendit.*

QUID VULTIS UT FACIAM VOBIS?] *Non ignorat, sed vult audire confessionem qui noverat intentionem*, ait Glossa Interlin. ut vehemens sanitatis desiderium & postulationem in eis excitet, itaque capaces & dignos tanti beneficii & miraculi efficiat.

C Nota hìc liberalitatem, & liberalem oblationem Christi, quia se offert nobis ultrò, ad præstandum ea quæ volumus, & ardenter petimus.

VERS. 33. Luc. 18. 41. Mar. 10. 51. DICUNT ILLI: DOMINE UT APERIANTUR OCULI NOSTRI] Arabicus, *ut aperias oculos nostros*: hi enim in cæcis sunt clausi. Marcus: *Domine ut videam.* Nihil enim homini ita naturaliter est desiderabile, ac videre; ita ut videre, vita; non videre sive cæcum esse, mors esse videatur & mœror assiduus, uti testatur Tobias cap. 5. 12. Audi S. Ambrosium de Noe & arca c. 7. *Quàm deformes*, inquit, *sunt oculi cæcorum! Et quid mirum si vultus hominis absque oculis deformis est, quando ipsum cælum sine sole, non habet suum decorem? Tristes sine sole dies ducimus, noctes sine luna non placent. Ipsi enim sunt quidam mundi oculi. Detrahe stellarum lumina, & quædam est in cælo ipso cæcitatis deformitas.*

Quocirca Sanctus Augustinus in hæc verba scribens serm. 18. de Verbis Domini secundùm Matth. *Tota igitur vita*, inquit, *est sanare oculum cordis, unde videtur Deus. Ad hoc sacrosancta mysteria celebrantur, ad hoc sermo Dei prædicatur, ad hoc exhortationes Ecclesiæ morales; id est, pertinentes ad corrigendos mores, ad emendandas carnales concupiscentias, ad renunciandum, non voce tantùm, sed mutata vita huic sæculo, ad hoc quidquid agunt divinæ sanctæque litteræ, ut purgetur illud interius ab ea re, quæ nos impedit ab aspectu Dei.*

Mysticè S. Hieronymus loco jam citato: *Unam*, ait, *petiit à Domino, hanc requiris, ut videas voluptatem Domini, & inde videns, visites templum ejus.*, Psalm. 26.

Dicat ergo homo, peccato, vel concupiscentia cæcus: Da Domine ut videam peccati turpitudinem, concupiscentiæ vilitatem, voluptatis exilitatem, gehennalis ignis atrocitatem, virtutis pulchritudinem, paradisi felicitatem, gloriæ æternitatem, ut concupiscentiam omnem despiciam, virtutem verò suspiciam & ambiam.

MISERTUS AUTEM EORUM JESUS TETIGIT OCULOS EORUM, ET CONFESTIM VIDERUNT, ET SECUTI SUNT EUM] *Considerans Jesus*, ait S. Hieronymus, loco jam citato, *promptam voluntatem, completione desiderii remunerat. Unde & aliàs dicit: Omne quodcumque petieritis in oratione, credentes accipietis*, Joan. 15. VERS. 34. Luc. 18. 43. Mar. 10. 52.

Hi cæci curati à Christo, ordine sunt quinti. Primi enim cæci illuminati à Christo, fuere duo illi de quibus egit Matthæus cap. 9. 27. Secundus fuit dæmoniacus & mutus, de quo egit Matth. 12. 22. Tertius fuit cæcus à Christo curatus in Bethsaida, dicens: *Video homines sicut arbores ambulantes*, Marci 8. 24. Quartus fuit cæcus ille à nativitate, quem Christus curavit Joan. 9. Quinti fuere duo hi de quibus Matth. hìc. Sexti fuere illi, qui paulò post à Christo sanati sunt in templo, Matth. 21. 24. *Sexies cæcos curavit Christus.*

ET SECUTI SUNT EUM] *Hi cæci*, ait S. Chrysostomus, *sicut ante dationem fuere perseverantes, ita & post donationem non fuerunt ingrati.* Bonum enim munus obtulerunt Christo sanati: scilicet sequelam ipsius. Hoc est enim quod Deus à te requirit, *sollicitum* te *ambulare cum Deo tuo*, Michææ 6. 8.

Tropologicè, quomodo Christum sequi debeamus, per mortificationem cupiditatum & crucem, docet Sanctus Gregorius homil. 2. in Evang. sub finem.

Addit Lucas c. 18. 43. *Et confestim vidit, & sequebatur illum magnificans Deum, & omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo.*

CAPUT VIGESIMUMPRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus in Dominica palmarum, quasi rex Messias asina vectus, cum triumpho Jerusalem ingreditur. Secundò, vers. 12. ejicit vendentes & ementes è templo. Tertiò, vers. 19. ficulneam infrugiferam maledicendo desiccat & necat. Quartò, vers. 21. respondet Scribis expostulantibus, se hæc facere ex Dei potestate & imperio, ideoq; vers. 28. dat eis parabolam duorum filiorum; unius patri obedientis, alterius inobedientis, ac vers. 33. parabolam agricolarum conducentium vineam, & occidentium heri filium, ac consequenter vinea heredem. Utraque hæc parabola significat Ecclesiam Dei, à Judæis Christum occisuris ad Gentes transferendam.

1. ET cùm appropinquassent Hierosolymis, & venissent Bethphage ad montem Oliveti: tunc Jesus
misit duos discipulos, 2. dicens eis: Ite in castellum, quod contra vos est, & statim invenietis asi-
nam alligatam, & pullum cum ea: solvite, & adducite mihi. 3. & si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia
Dominus his opus habet: & confestim dimittet eos. 4. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod
dictum est per Prophetam dicentem: 5. Dicite filiæ Sion: Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super
asinam, & pullum filium subjugalis. 6. Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Jesus. 7. Et ad-
duxerunt asinam, & pullum: & imposuerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt.
8. Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via: alii autem cædebant ramos de arboribus, &
sternebant in via: 9. turbæ autem, quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant, dicentes: Hosan-
na filio David, benedictus, qui venit in nomine Domini: Hosanna in altissimis. 10. Et cùm intrasset
Hierosolymam, commota est universa civitas, dicens: Quis est hic? 11. Populi autem dicebant: Hic
est Jesus propheta à Nazareth Galilææ. 12. Et intravit Jesus in templum Dei, & ejiciebat omnes ven-
dentes, & ementes in templo: & mensas numulariorum, & cathedras vendentium columbas evertit: 13.
& dicit eis: Scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam spelun-

eam latronum. 14. Et accesserunt ad eum cæci & claudi in templo: & sanavit eos. 15. Videntes autem principes sacerdotum, & Scribæ mirabilia, quæ fecit, & pueros clamantes in templo, & dicentes: Hosanna filio David: indignati sunt, 16. & dixerunt ei: Audis quid isti dicunt? Jesus autem dixit eis: Utique, numquam legistis: Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem? 17. Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam: ibique mansit. 18. Manè autem revertens in civitatem, esuriit. 19. Et videns fici arborem unam secus viam, venit ad eam: & nihil invenit in ea nisi folia tantùm, & ait illi; Numquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuò ficulnea. 20. Et videntes discipuli, mirati sunt, dicentes: Quomodo continuò aruit? 21. Respondens autem Jesus, ait eis: Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hæsitaveritis, non solum de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis: Tolle, & jacta te in mare, fiet. 22. Et omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis. 23. Et cùm venisset in templum, accesserunt ad eum docentem, principes sacerdotum, & seniores populi, dicentes: In qua potestate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem? 24. Respondens Jesus dixit eis: Interrogabo vos & ego unum sermonem: quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. 25. Baptismus Joannis unde erat? è cœlo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se dicentes: 26. Si dixerimus, è cœlo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, ex hominibus, timemus turbam: omnes enim habebant Joannem sicut prophetam. 27. Et respondentes Jesu, dixerunt: Nescimus. Ait illis & ipse: Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio. 28. Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios, & accedens ad primum, dixit: Fili, vade odie, operare in vinea mea. 29. Ille autem respondens, ait: Nolo. Postea autem, pœnitentia motus, abiit. 30. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait: Eo domine, & non ivit. 31. Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus. Dicit illis Jesus: Amen dico vobis, quia publicani & meretrices præcedent vos in regnum Dei. 32. Venit enim ad vos Joannes in via justitiæ, & non credidistis ei; publicani autem & meretrices crediderunt ei; vos autem videntes nec pœnitentiam habuistis postea, ut crederetis ei. 33. Aliam parabolam audite: Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, & sepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificavit turrim, & locavit eam agricolis, & peregrè profectus est. 34. Cùm autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ejus. 35. Et agricolæ, apprehensis servis ejus, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium verò lapidaverunt. 36. Iterum misit alios servos plures prioribus, & fecerunt illis similiter. 37. Novissimè autem misit ad eos filium suum, dicens: Verebuntur filium meum. 38. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est heres, venite, occidamus eum, & habebimus hereditatem ejus. 39. Et apprehensum eum ejecerunt extra vineam, & occiderunt. 40. Cùm ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? 41. Ajunt illi: Malos malè perdet: & vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. 42. Dicit illis Jesus: Numquam legistis in Scripturis. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. 43. ideo dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus. 44. Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur; super quem verò ceciderit, conteret eum. 45. Et cùm audissent principes sacerdotum & Pharisæi parabolas ejus, cognoverunt quòd de ipsis diceret. 46. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas quoniam sicut prophetam eum habebant.

VERS. 1. Luc. 19. 29. Mar. 11. 1.

A

ET CUM APPROPINQUASSENT HIEROSOLYMIS, ET VENISSENT BETHPHAGE, AD MONTEM OLIVETI, TUNC JESUS MISIT DUOS DISCIPULOS] Marcus cap. 11. v. 1. habet: *Et cùm appropinquarent Hierosolymæ, & Bethaniæ ad montem Olivarum, mittit duos ex discipulis.* Lucas c. 19. v. 29. *Cùm appropinquasset ad Bethphage & Bethaniam,* &c. *misit duos discipulos.* Sed Marcus & Lucas loquuntur in genere & in confuso, quia Bethphage, Jerusalem, & Bethania sibi mutuo vicina erant. Nam alioqui particulatim ex S. Joanne cap. 12. v. 1. & 12. liquet Christum præcedenti sabbatho cœnasse & pernoctasse in Bethania, ac sequenti die (quæ erat Dominica palmarum) vicinius arcessisse ad Jerusalem; scilicet ad Bethphage, & inde misisse discipulos, ad adducendum asinam cum pullo: Bethphage enim erat vicinior Jerusalem. Unde ex Bethania, per Bethphage, montem Oliveti, & vallem Josaphat ibatur Jerusalem; nam urbi Jerusalem immediatè adjacet vallis Josaphat, quam interluit torrens Cedron; post vallem sequitur mons Oliveti, post montem vicus Bethphage, & inde Bethania.

Bethphage quid?

BETHPHAGE] hebr. idem est quod *domus oris*, seu *in ore vallis* (*Beth* enim est domus, *phe* os, *ge* vallis, ait Franc. Lucas, & Pagnin. in Nomin. Hebr. quia vicus hic Bethphage situs est in valle, ad radices montis Oliveti in quadam montis cavitate, & quasi ore. Rursum hic vicus situs erat quasi in ore vallis Josaphat, quod os efficit via brevis & stricta, per quam ex Bethphage per montem Oliveti ibatur in vallem Josaphat, indèque per portam auream in templum. Unde verisimile est quod ait Jansen. & Adrichom. Bethphage fuisse vicum sacerdotum, in eoque agnos, capras & boves pro sacrificiis templi ali solitos: quare ex Bethphage sacerdotes solebant educere agnos paschales, aliasque victimas in templo (cui adjacebat Bethphage) offerendas. Eaque de causa Christus ex Bethphage cum triumpho deduci voluit, per portam auream in Jerusalem & templum; ut ostenderet se esse agnum qui tollit peccata mundi, quem agni paschales figurabant.

B

Rursum triumphans voluit transire vallem Josaphat, ut innueret in eadem valle se in die judicii peracturum illud tremendum omnium omnino hominum judicium: ac sibi fideles & obedientes cœlo, infideles verò & inobedientes inferno adjudicaturum, uti ostendi Joelis cap. 3. 2. Jam ergo cum triumpho quasi Messias per hanc vallem obequitans Hierosolymam, velut ejus rex & dominus, regni sui quasi possessionem capit, quod deinde gloriosè perficiet in die judicii. q. d. Agnoscite ò Judæi, me ut vestrum Messiam, mihique credite & obedite; ut in die judicii, quod in hac valle Josaphat peragam, vos cœlo adjudicem: si enim persistatis in vestra infidelitate, vos inferno tunc addicam. Hac de causa venio ex Bethania, ubi ante paucos dies à morte suscitavi Lazarum, uti omnes vidistis & obstupuistis, ut ex hoc miraculo (quod vobis per hoc iter meum tacitè refrico, & in memoriam revoco) cæterisque similibus à me patratis, cognoscatis me esse vestrum Messiam, mundi salvatorem & redemptorem.

TUNC JESUS MISIT DUOS DISCIPULOS] S. Hila- Duo hi discipuli qui?

Hilarius, auctor Imperfecti, Beda & Glossa putant, hos duos fuisse Petrum & Philippum. Origines verò & Theophyl. censent fuisse Petrum & Paulum, scilicet typicè, hoc est hos duos à Christo missos significasse & repræsentasse Petrum, qui futurus erat Apostolus Judæorum, & Paulum: qui futurus erat Apostolus Gentium: necdum enim Paulus conversus erat ad Christum, sed post ascensum Christi in cœlum conversus est, Actor. 9. Verisimilius Jansenius opinatur hos duos fuisse Petrum & Joannem: quia paulò post; hos præmisit Christus ad parandum agnum Paschalem, nil tamen certi hìc definiri potest.

DICENTES EIS: ITE IN CASTELLUM, QUOD CONTRA VOS EST] Græcè εἰς κώμην κατέναντι ὑμῶν, id est, in vicum qui ex opposito, vel è regione vestri est: unde patet non significari hic Jerusalem, ut vult Lyranus, sed vel Bethphage, ut vult Jansenius; vel certè vicum aliquem oppositum Bethphage: ut vult Adrichomius: nam Christus jam venerat Bethphage, ut dixi v. 1. nisi τὸ *cùm venisset* ibidem exponas, q. d. Cùm appropinquasset *Bethphage*.

VERS. 2. Luc. 19. 30. Mar. 11. 2. ET STATIM INVENIETIS ASINAM ALLIGATAM, ET PULLUM CUM EA: SOLVITE, ET ADDUCITE MIHI] Christus hìc res absentes, putà asinam & pullum alligatos, intuebatur ut præsentes: quare certò eas Apostolis revelabat per donum prophetiæ, quod humanitati suæ contulerat ejusdem divinitas. Quare hìc divinitatis suæ dedit argumentum. Ejusdem enim virtutis, scilicet divinæ, est prædicere futura, & revelare arcana, qualia sunt absentia. Eadem virtute Christus vidit & revelavit ea quæ Nathanael secretò egerat sub ficu, Joan. c. 1. v. 48.

Tropolog. Audi singula hæc Tropologicè adaptantem conversioni peccatoris, B. Petrum Damiani homil. in Dominica Palmarum: *Bethphage interpretatur domus buccæ, & est intellectus sacerdotum, per quam designatur confessio. Ad hanc Dominus venit, quia ad confitendum corda accendit. Castellum quod est contra Dominum & ejus discipulos, est animus obstinatus propriæ deditus voluntati. Duo discipuli ad illud missi sunt spes & timor. Asina & pullus alligati, humilitas & simplicitas. Hujusmodi enim animus aliquando novit quid sit humilitas, quid simplicitas, & quòd simpliciter & humiliter sit vivendum; sed quasi eas alligat & reponit, dum non vult eas opere exercere. Terret hunc timor ubi à malo resipuerit, minans ei tormenta. Confortat eum spes, si pænituerit præmia pollicendo. Compungitur his duobus animus. Solvitur asina & pullus, cùm obviam Domino eundo, Bethphage confitetur se peccasse, & promittit se deinceps humiliter & simpliciter victurum. Et sic qui erat priùs castellum diaboli, efficitur urbs fortitudinis nostræ Sion. Salvator ponitur in ea murus & antemurale. Murus humilitas est, antemurale patientia. Egrediantur igitur charissimi obviam Domino Bethphage compuncti timore pœnæ, & spe cælestis vitæ firmati, confitendo peccata humiliter & simpliciter, ambulando substratis vestibus nostræ carnalitatis ut in nobis dignetur sedere Dominus, & nos secum in cælestem Jerusalem introducere.*

VERS. 3. Luc. 19. 31. Marc. 11. 3. ET SI QUIS VOBIS ALIQUID DIXERIT, DICITE QUIA DOMINUS (scilicet ego qui sum Messias, Deus, & Dominus omnium) HIS OPUS HABET, ad solennem ingressum in Jerusalem, ut quasi rex ejusdem ibidem inauguretur. ET CONFESTIM DIMITTET (Arabicus, *mittet*) EOS] Noluit Christus invitis auferri asinam cum pullo, quod jure suo summo facere poterat, quia ejus providentia operatur uti fortiter, sic & suaviter: quare eadem virtute divinitatis suæ, eorum inflexit animos, ut solventibus Apostolis asinam cum pullo assentirentur, imò cooperarentur.

Pompa Christi regia qualis. Voluit Christus, qui hucusque per tres annos continuò pedes incesserat, & totam Judæam circumeundo perambularat; ostendere se, regem esse Judææ, putà Messiam, Davidis filium & heredem, ideoque regali pompa Jerusalem, quæ Judææ erat metropolis, ingreditur: at non vehitur equo phalerato, vel curru aurato cum nobilium adequitantium turba, tubis clangentibus, purpura fulgens, uti faciunt reges terræ, sed vehitur asina, ut ostendat suum regnum esse alterius ordinis; scilicet spirituale & cæleste; ideoque mite & humile, situm in contemptu pompæ, quamquam in Judæa asini sint nostris meliores & valentiores instar mulorum. Unde filii principum asinis inequitabant, ut patet Judic. 12. 14. ubi 70. filii & nepotes Abdon principis Israel dicuntur totidem asinis vecti. Sedet Christus, ait auctor Imperfecti, *super asinam tranquillitatis & pacis, oneris patientissimam ac laboris. Non autem vides in circuitu ejus splendentes gladios, aut cætera ornamenta terribilium armorum. Sed quid? ramos frondentes, testimonia pietatis. Venit ergo mansuetus, non ut propter potentiam timeretur, sed ut propter mansuetudinem amaretur.*

HOC AUTEM TOTUM FACTUM EST, UT ADIMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER PROPHETAM (Zachariam c. 9. 9.) DICENTEM: VERS. 4. Ioan. 12. 14.

DICITE FILIÆ SION] Putant aliqui hæc verba petita esse ex Isaiæ cap. 62. 11. quasi Matthæus hoc testimonium conflet ex Isaja & Zacharia. Simplicius Franciscus Lucas & alii censent, Christum citare solum Zachariam, sed non tam ejus verba, quàm sensum proferre. VERS. 5. Ioa. 12. 15. *Dicite* ergo *filiæ Sion*, idem est quod *exulta satis* (hebr. מאד *meod*, id est valdè,) *filia Sion, jubila filia Jerusalem*, ut habet Zacharias c. 9. 9. quia rex tuus Messias te ingreditur, ut te salvet, uti sequitur. Zacharias enim hortatur cives Jerusalem, ut Iesum asina vectum velut suum Messiam & Salvatorem avidè excipiant.

Nota. Jerusalem, vocatur filia Sion, vel per synecdochen qua à Sion parte urbis excelsiore & montana urbs tota dicitur Sion; vel per metaphoram, qua urbs Jerusalem subjecta monti Sion, ab eoque protecta, & in ejus sinu quasi filia requiescens, filia Sionis dicitur. Porrò per Jerusalem, intelligit cives & incolas Jerusalem metonymicè: hos enim ad exultandum, & jubilandum in Christi adventu invitat. Mysticè hæc vera sunt in Ecclesia Christiana, quæ ut Jerusalem & filia Sion, est visio pacis, ideoque cum Christo suo jugiter exultat.

ECCE REX (Messias) TUUS VENIT TIBI MANSUETUS, SEDENS SUPER ASINAM, ET PULLUM SUBJUGALIS] Zacharias habet *filium asinæ*: hæc enim est subjugalis, quia jugum viri, vel principis in ea sedentis & equitantis, live asinantis sustinet.

Reliqua quæ ad hanc prophetiam pertinent explicui Zachariæ 9. 9. unde petita sunt.

EUNTES AUTEM DISCIPULI FECERUNT SICUT PRÆCEPIT ILLIS JESUS] Prompta discipulorum obedientia notatur, quæ meruit promptum heri obsequium, ut is sineret ab eis suam asinam cum pullo abduci, ut Christus prædixerat, non dubitans eos sibi remmittendos fore. Unde Marcus c. 11. 4. & Lucas cap. 19. 33. idipsum satis exprimunt.

ET ADDUXERUNT ASINAM ET PULLUM, ET IMPOSUERUNT SUPER EOS VESTIMENTA (græcè ἱμάτια, id est, pallia, sive extimas vestes, quasi stragula, & ad ornatum & pompam) SUA, ET EUM DESUPER SEDERE FECERUNT] Legit interpres ἐκάθισαν, jam multi cum Syro legunt, ἐκάθισεν, id est, *sedit*; Syrus habet, *sedit super illum*, scilicet pullum. Verius est Christum tam asinæ, quàm pullo insedisse, non simul, sed successive, uti dixi Zachar. 9. 9. Priùs asina usus est Jesus, ait Franc. Lucas, deinde pullo: pullus fortè par non fuisset ferendo sessori in montis ascensu descensuque, asina minus decuisset ingressum in urbem: itaque foris asina sequente pullo, pullo in civitatem sequente asina vectus est. Præcipuè verò mysterii causa, his duobus jumentis voluit uti, ut significaret non solis iis, quibus promissus fuerat, scilicet Judæis, sed toti se mundo, id est, duobus populis, quibus constat mundus, regnaturum; Judæis Mosaicæ legis jugo assuetis, quos asina; & Gentibus, sine Dei lege viventibus hactenus, quos pullus signaret. Nam *sicut peccatores equi sunt diaboli*, ait auctor operis Imperfecti, *ita & Sancti equi dicuntur Christi*; quamquam mites asinos potiùs amet Christus, quàm feroces ac superbos equos. VERS. 7. Luc. 19. 35. Mar. 11. 7.

Discipuli hi æquè ac turba populi instincta & acta à Spiritu sancto, sive ab ipsa deitate Christi, totam hanc regalem pompam adornavit, asinamque suis pullis quasi stragulis regalibus instravit; iisque Christum insidere fecit, ut ipsi quasi Messiæ obsequeretur; eumq; velut regem Judææ Hierosolymæ inauguraret: tota enim hæc pompa facta agente, instigante & dirigente Christo, qui voluit hic prætermorem equitare, ut regni sui aliquod specimen daret, conjunctum tamen paupertati & humilitati; ideoque asina vectus est vili & abjecta.

Ubi

Christi pompæ causæ. Causa Prima. Ubi Nota: Christus regalem hanc sibique insolitam pompam & ingressum in Jerusalem adornare voluit variis de causis. Prima fuit, ut daret regiæ suæ potentiæ & magnificentiæ indicium quoddam & specimen, quia cum ea Messiam suum quasi alterum Salomonem venturum Judæi putabant, & etiamnum putant. Hac ergo specie & pompa objecit se eis Christus, ne eum ut pauperem aversarentur & despicerent, uti fecerunt: ita tamen ut humilitatis & mansuetudinis mistis argumentis ostenderet, regnum Messiæ magis esse spirituale, quàm temporale; ideoque à Zacharia hæc omnia voluit prædici, ne Judæi hunc Regem sine fastu regio venientem aspernarentur. Ita S. Chrysost. & auctor Imperfecti, & Eusebius lib. 8. Demonstr. cap. 4. Secunda & comitans causa fuit, ut Christus objiceret Pharisæis & Scribis in hoc regali ingressu seipsum, quem agnoscere hoc facto possent & deberent, esse Messiam, utpote à Zacharia hoc loco promissum & prædictum: sciebat tamen ipsos inde magis exacerbandos, & necem crucis ipsi machinaturos, quod ipse permittere statuit, ut sic mortis adeò expetitæ compos fieret, per eamque nos redimeret. Ita auctor Imperfecti. Tertia fuit, ut responderet typo agni paschalis. Hic enim decimo die mensis primi solemni pompa inducebatur in urbem, immolandus die decimo quarto. Ita Christus quasi agnus Dei, qui tollit peccata mundi, die decimo, putà in die Palmarum, ingressus est Jerusalem immolandus die decimo quarto: ingressus est autem cum pompa & faustis turbæ acclamationibus, ut quia certus erat de victoria mortis, peccati, inferni & dæmonum, triumphum duello præciperet, & triumphans duellum iniret.

Quarta. Quarta causa fuit tropologica, ut scilicet hoc facto rideret, & ridendam proponeret mundi gloriam, utpote cùm sciret se quinto post die ab iisdem, à quibus in ingressu ita honorabatur, crucifigendum, eosdemque qui jam clamabant, *Hosanna filio David*, q. d. Vivat rex noster Messias Davidis filius & hæres; post quatuor dies in tribunali Pilati clamaturos, *Crucifige, crucifige eum*; ideoq; urbem à Tito & Romanis funditùs evertendam, qua de causa in hoc læto, licèt ingressu suo, videns eam, ejusque cladem prævidens flevit, ut habet Lucas c. 19. 41. Rursum ut doceret suum suique sequacium regnum & gloriam in hac vita consistere in passione & cruce, ideoque eam non aversandam, sed ambiendam esse, ac læto animo & solemni cum pompa adeundam. Quocirca Martyres, Christi asseclæ, ad martyria quasi ad epulas, imò regnum & triumphum ibant gaudentes, albati & stipati fidelium choro, ut ibat S. Agatha S. Cæcilia, S. Agnes, S. Laurentius, S. Vincentius, &c.

VERS. 8. Luc. 19. 36. Marc. 11. 8. Joan. 12. 13. PLURIMA AUTEM TURBA STRAVERUNT VESTIMENTA (pallia) SUA IN VIA (ut illæso pede incederet, ALII AUTEM CÆDEBANT RAMOS DE ARBORIBUS palmarum, olearum, aliisque fructiferis, quibus mons Oliveti plenus est, ait S. Hieronymus, ET STERNEBANT IN VIA] uti regi inaugurando plateæ solent insterni tapetibus, ramis, frondibus, ad eum honorandum; sed turba hæc, cùm non haberet tapetes, pallia sua Christo stravit; iis se spolians & nudans, quod magnum fuit observantiæ & reverentiæ erga Christum indicium. Contigere hæc die 20. Martii, cùm in Palæstina, utpote regione calida arbores ramis & frondibus virent & decorantur; nam die 25. Martii passus, & crucifixus est Christus, putà die Veneris, qui sequitur Dominicam palmarum.

Tropologicè, Remigius; & ex eo Thomas in Catena: *Dominus, ait, super asellum sedens, Hierosolymam tendit, quia præsidens sanctæ Ecclesiæ vel animæ fideli, & eam in hoc sæculo regit, & post hanc vitam ad visionem cælestis patriæ introducit. Apostoli autem & cæteri doctores vestimenta posuerunt super asinam, quia gloriam, quam acceperunt à Christo, Gentibus dederunt: turbæ autem vestimenta sternebant in via, quia credentes ex circumcisione, gloriam, quam habebant ex lege contemnebant ramos autem de arboribus præcidebant, quia ex Prophetis acceperunt exempla, de Christo quasi de arbore virentibus. Vel turba quæ vestimenta stravit in via significat Martyres, qui vestimenta sua, id est corpora, quæ tegumenta sunt animarum, pro Christo ad martyrium tradiderunt, vel significantur illi, qui corpora sua per abstinentiam domant illi autem ramos arborum præscindunt, qui dicta & exempla* A *sanctorum Patrum quærunt ad suam vel aliorum salutem.*

VERS. 9. Luc. 19. 37. 38. Marc. 11. 10. Joan. 12. 13. TURBÆ AUTEM QUÆ PRÆCEDEBANT ET SEQUEBANTUR, CLAMABANT, DICENTES, HOSANNA FILIO DAVID] S. Joannes cap. 12. vers. 12. ait; *In crastinum* (id est, postridie sabbati, quo Jesus venerat Bethaniam, putà in Dominica palmarum) *turba multa, quæ convenerat ad diem festum* (Paschæ instantis) *cùm audissent, quia venit Jesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obviam ei, & clamabant, Hosanna, benedictus, qui venit in nomine Domini Rex Israel*; id est, Messias, quem velut Regem divinum, per tot millia annorum, hucusque avidè expectamus. Unde turba procedit ei obviam, cum ramis palmarum, tamquam victori & triumphatori: palma enim olim victores in agone donabantur. Ita explicat Ecclesia, dum in benedictione palmarum ita canit: *Palmarum igitur rami de mortis principe triumphos expectant: surculi verò olivarum spiritalem unctionem advenisse quodammodo clamant. Intellexit* B *enim jam tunc illa hominum beata multitudo præfigurari, quia Redemptor humanis condolens miseriis, pro totius mundi vita cum mortis principe esset pugnaturus, ac moriendo triumphaturus. Et ideò talia obsequens administravit, quæ in illo & triumphos victoriæ & misericordiæ pinguedinem declararent.* Erat enim Christus post quatuor dies in Parasceve, in cruce de peccato, morte, diabolo & inferno triumphaturus, quod licèt turba nesciret, sciebat tamen Christus, ideoque palmis hunc suum triumphum à turba præsignari voluit, idque palàm & solemni pompa, nimirum quinto die ante festum Paschæ, quo turba plurima, quæ undique Hierosolymam, ad illud celebrandum, convenerat, magno agmine prodibat in Bethphage, ut inde agnos paschales in Paschate (quod illo anno in vesperam diei Jovis incidebat) immolandos & comedendos Hierosolymam educeret: quare inauguratio hæc Christi in regem Judææ magno populi comitatu, studio & devotione gloriosè celebrata est. Inducebant enim Christum quasi agnum qui tollit peccata mundi, die Veneris proximo in cruce immolandum pro salute mundi, cujus agni paschales erant figuræ & C typi, etsi ipsi mysterium hoc tunc ignorarent, sed Deus omnium præscius hæc dirigebat & ordinabat ad Christi gloriam & nostram salutem, utque Judæi mentem reflecterent ad hanc Christi pompam, ex eaque ipsum esse Messiam agnoscerent; nam hac pompa Messiam ingressurum Jerusalem prædixerat Zacharias c. 9. v. 9. & David psal. 117. 25. ideoque utrumque hic citat Matthæus, ut Judæi nolentes Christo credere, sint inexcusabiles. Omnia hæc facta sunt juxta legem Exodi 12. v. 3. & 6. ubi jubetur agnus paschalis seligi die decimo mensis primi; & apparari, ut die 14. immoletur. Decima enim dies Nisan sive mensis primi, illo anno erat Dominica palmarum, quæ nostro computu erat dies 25. Martii: nos enim utimur mensibus solaribus, Judæi verò lunaribus.

Hosanna quid sit. Primò. HOSANNA FILIO DAVID] sic & Ægyptius ac Arabicus; Syrus verò, *Ouschano filio David*; Æthiopicus, *Husanna filio David*; Persicus, *Husiana filio David*. Quæres, quid est *Hosanna*? Primò, S. Hilarius hic, & ex eo S. Ambrosius in c. 19. Lucæ censent, *Hosanna* significare redemptionem domus David: sed hoc refellit S. D Hieronymus epist. ad Damasum. *Hosanna* enim non significat redemptionem, ejus tamen est quoddam indicium; salus enim à Christo allata, fuit redemptio nostra, & hoc tantùm videntur voluisse SS. Hilarius & Ambrosius.

Secundò. Secundò, S. Augustinus tract. 51. in Joannem putat *Hosanna* esse interiectionem gaudentis & obsecrantis, qualis est euge, eja.

Tertiò. Tertiò, Euthymius ait *Hosanna* significare laudem, ut derivetur ab עז *hoz*, id est, fortitudo, quod Noster & Septuaginta alibi vertunt laudem, & חנה *channa*, id est, gratia. Unde & Græci *Hosanna* efferunt per duas dictiones.

Quartò & genuinè. Verùm dico cum S. Hieronymo, Theophylacto, Pagnino, Caninio, Jansenio, Franc. Luca, Barradio, & aliis, *Hosanna*, compositum & conflatum (quod perperam negat Abulensis q. 134.) esse ex הושע *hosca*, id est, *salva*, & נא *na*, id est, *quæso*, dicendum ergo esset *hoscana*, id est, *salva quæso*, vel *salva nunc*; sed pro *hoscana*, vulgò dicitur *hosanna*, quia litera ע *ain*, quæ ultima est in *hosca*,

hoscia, versa est in γ *gamma*, & γ *gamma* in ν *ny* (id est in literam *n*) ob sequens ν *ny* in voce *na*, uti fit apud Græcos per euphoniam. *Hosanna* ergo est acclamatio & apprecatio salutis, id est prosperitatis & felicitatis; illius enim est nota, perinde ac apud nos in victoria est *iò pæan*, *io triumphe*. Unde & ipsum nomen *Hosanna* licèt sit Hebræum, mansit tamen apud Græcos & Latinos.

Alludit, imò citat psalm. 117. vers. 25. *O Domine salvum me* (τὸ *me* non habent Hebr. videtur enim esse vox, non Christi, sed populi Christo salutem apprecantis) *fac: o Domine benè prosperare, benedictus qui venit in nomine Domini*. Symmach. vertit, *obsecro, Domine, salvum me fac, obsecro*; Hebr. est, אנא יהוה הושיעה נא אנא יהוה הצליחה נא *anna Jehovah hoscia na: anna Jehovah hatslicha na*, id est *ò Domine, salva, quæso: ò Domine, prospera, quæso*, regem nostrum Davidem, ejusque antitypum Messiam: da illi felix regni sui exordium, feliciorem progressum, & felicissimum finem. *Hosanna* ergo acclamatur Messiæ, quasi novo regi Israelis, in ejus inauguratione, uti nos acclamamus: Vivat rex, vivat princeps.

Hinc & psalm. illo 117. vers. 24. præcedit: *Hæc dies quam fecit Dominus: exultemus & lætemur in ea*. Causa præcessit vers. 21. *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris*. Ubi Chaldæus de Davide vertit: David primò rejectus, deinde factus rex populi, quasi lapis angularis nectens sibi Judam & Jerusalem, id est tam duas, quàm decem tribus. Melius S. Matthæus de Christo hæc explicat, q. d. Christus à Judæis in vita & morte rejectus & crucifixus, factus est lapis angularis Ecclesiæ post resurrectionem, utpote qui totum Ecclesiæ ædificium contineat & connectat uniendo Judæos & Gentes in eodem Ecclesiæ suæ sinu, ideoque illi *Hosanna* decantamus & apprecamur.

Nonnulli censent *hosanna* sumptum esse ex festo Tabernaculorum, quo Judæi exultantes cum ramis arborum crebrò ingeminabant & vociferabantur *hosanna*, ac in precibus & Litaniis Deo plebs tota identidem respondebat, *Hosanna* id est, salva nos sicut Christiani in Litaniis ad singula pestis, famis, belli, &c. mala & flagella respondant, *Libera nos Domine*. Quocirca Judæi ipsos quoque ramos vocabant *Hosannas*, uti ex Chaldæo, Thalmud & Elia ostendit Angelus Caninus tract. de Nomin. Hebr. cap. 4. & ex eo Jansenius, Franc. Lucas, & alii. Verùm hoc *hosanna* Chaldæi & Thalmudicorum, posterius est nostro *hosanna* Christi: nam Thalmudici & Chaldæus posteriores fuere Christo; quare potiùs istud ex hoc, quàm hoc ex illo desumptum est. Adde *hosanna* festi Tabernaculorum esse *hosanna* afflictionis & deprecationis: *hosanna* verò Christi hic esse exultationis, jubilationis & triumphi: hoc ergo ab illo differt tantum quantum Litania à triumpho.

Turba ergo hæc Dei instinctu in hanc acclamationem, *Hosanna*, quæ lætantium & triumphantium est, in Christi laudem erumpit, æquè ac infantes vers. 15. licèt occasio illius fuerit memoria magni illius miraculi, scilicet suscitationis Lazari, quæ paulò antè ibidem, putà in Bethania, facta fuerat à Christo, ut patet Joan. 11. vers. 15. & cap. 12. vers. 9. 17.

FILIO DAVID] Messiæ sive Christo, Davidis regis filio & heredi: multi veteres hæc ad turbam referunt, quasi ipsa salutem poscat à suo Messia, q. d. Hosanna filio David, id est, salus nostra est à filio David, vel salus nobis obtingat à filio David, putà ab hoc Messia nostro. Ita Origenes, S. Hieronymus, Beda, Hilarius hic, S. Ambrosius in cap. 19. Lucæ & Irenæus lib. 4. cap. 4.

Secundò, alii τὸ *filio David* referunt non ad *Hosanna*, sed ad *dicentes*, q. d. Dicebant filio David, id est, Christo, salva me, qui sum populus tuus, ò fili David, id est, ò Messia rex noster. Τὸ enim *me* habent Latini codices, psalm. 117. 25. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Eusebius & Genebrardus in psal. 117.

Verùm dico populum hic directè acclamare *Hosanna*, non sibi, sed Christo regi suo, illique apprecari salutem, indirectè tamen & consequenter sibi quoque eamdem flagitare salus enim regis est salus populi.

A *Hosanna* ergo *filio David*, idem est, quod *salva, quæso, filium Davidis*. Sic enim vertendum fuisset, juxta Latinam syntaxin; sed interpres Grecus, æquè ac Latinus secutus est hebraismum. Hebræi enim verbum הושיע *hoscia*, id est, *salva* construunt aliquando cum ל *lamed*, qui est articulus casus dativi, ac subinde accusativi. Petit ergo turba rogatque Deum, ut salvet & prosperet Messiam, ut sub eo salvi, & felices vivant omnes, sicut novo regi populus acclamat, *Vivat rex*. Aut potiùs & simpliciùs, *Hosanna filio David*, id est, solemne illud *Hosanna* Davidicum Jesu, quem promissum, & hactenus expectatum Davidis filium agnoscimus, sit, contingat, acclametur unanimiter à nobis. Quæ est vox acclamatioque populi sancti Spiritus instinctu agnoscentis Jesum filium David, id est, Messiam, eique congratulantis; tamquam regnum Davidis patris, cujus per ipsum restauratio jam diu foret expectata, ineunti; denique salutem, prosperitatem, faustaque omnia illi à Deo precantis, eademque sibi ipsi per illum lætè promittentis. Ubi enim Christus filius David appellatur, illic respectus est ad regni Davidici re-

B stitutionem. Ita Franciscus Lucas.

Porrò Caninius, loco iam citato, sic exponit, *Hosanna filio David*, id est, manibus gestamus *hosannas*, id est, ramos palmarum, *filio David*, ut scilicet eum velut regem Messiam honoremus, ipsumque quasi victorem & triumphantem ovantes comitemur. Vel *hosanna filio David*, id est, præscindite ramos, quos quasi hosanna filio David offeratis; sicut Poeta dixit, *Manibus date lilia plenis*. Verùm aliud erat *hosanna* festi tabernaculorum, scilicet instar Litaniæ cujusdam, aliud turbæ hic per *hosanna* Christo triumphum acclamantis & gratulantis, uti paulò antè dixi.

Planiùs & pleniùs dicas, à populo hic Christo acclamanti, *Hosanna filio David*, q. d. O Domine, non tantùm salva Messiam nostrum Davidis filium & heredem, sed & ipsi vim salvandi fideles omnes in ipsum credentes, ipsique subditos tribue, ut salus tua divina à te in Christum tam abundè derivetur, ut ipse eamdem in nos emanet & effundat. Verba enim conjugationis Hiphil sunt summè activa, unde sæpè duplicem

C actionem significant; *hoscia* ergo, id est salva, significat salva Christum, simulque fac, ut ipse subditos suos salvet, ut scilicet ipse uti vocatur, sic reverà sit *Jesus*, id est, Salvator mundi. *Jesus* enim derivatur à ישע *iasca*, id est salvavit, quod in Hiphil adaucta actione habet הושיע *hoscia*. Hac de causa Interpres vertit, *filio David*, in dativo, cùm aliàs vertendum esset: *filium David*, in accusativo. Dativus enim significat, Christo à Deo datam salutem, id est, vim salvandi omnes, quasi ipsi soli propriam. Hoc nota, quia à nullo quod sciam, animadversum est.

Hic ergo Christus, quasi rex Israelis gloriosus, potens & triumphator, cui nemo resistere valeat, quasi inauguratur in Jerusalem, civitate regia, in qua olim gloriosè regnarat David & Salomon patres Christi, ut ipse regnum eorum collapsum restituat, imò perficiat, & ex terreno cæleste, ex humano divinum, ex temporali æternum efficiat, cui proinde plebs per *hosanna* partim applaudit, partim apprecatur salutem, id est, felicitatem, omneque bonum. Hoc est quod ait Mar-

D cus cap. 11. vers. 9. *Et qui præibant, & qui sequebantur, clamabant, dicentes, Hosanna. benedictus qui venit in nomine Domini: benedictum quod venit regnum patris nostri David, hosanna in excelsis.*

Porrò hoc suum Ecclesiæ regnum quasi iniit Christus quinto post die, scilicet in Parasceve Paschæ, dum in cruce de peccato, mundo, dæmone & inferno triumphavit, omnesque gentes eorum potestate, quantum est ex parte sua, exemit & subjugavit: quocirca Ecclesia in Missa votiva de passione Christi illi accinit, *Tibi gloria, hosanna; tibi triumphus & victoria; tibi summæ laudis & honoris corona, alleluia*. Tunc enim *regnabit à ligno Deus*. Hinc rursum Ecclesia in benedictione palmarum Deum orat, *ut portantes palmas & ramos olivarum, bonis actibus occurramus obviam Christo, & per ipsum in gaudium introeamus æternum*.

BENEDICTUS (supple, sit) QUI VENIT (græcè, ὁ ἐρχόμενος, id est, ille veniens, qui venturus scilicet erat,

vel

vel expectabatur (IN NOMINE DOMINI) q. d. Deus benedicat, secundet, prosperet, & gloriosum efficiat regnum Messiæ regis nostri; ipse enim venit ad nos *in nomine Domini*, id est, auctoratus, missus & dotatus à Domino. Sic Jerem. cap. 4. 16. dicitur, *Locutus es ad nos in nomine Domini*, id est, jussu, auctoritate & vice Dei. Et c. 3. 17. *Congregabuntur ad eam* (Jerusalem) *omnes gentes in nomine Domini*. A

Alludit ad psalm. 44. 4. ubi David de Christo vaticinans ait, *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime*, &c. *intende, prospere procede, & regna*. Christus enim est rex Israel, ait S. August. in Joan. c. 12. 13. *Eò quòd mentes regat, quòd in æternum consulat, quòd in regnum cælorum credentes, sperantes amantesque deducat*.

Tropologicè Remigius Christus, ait, venit in nomine Domini, quia in omnibus bonis operibus non suam, sed Patris gloriam quæsivit.

HOSANNA IN ALTISSIMIS] Jansenius explicat, q. d. Salva Messiam, tu Domine, qui es & habitas in cœlis altissimis. Meliùs Franc. Lucas, Maldonatus, & alii propositionem ב, id est, *in*, pro מן *min*, id est, *de*, more Hebræo accipiunt, q. d. Tu, ò Domine, de cœlo, imò de altissimo cœlorum culmine, salva & fortuna regem Messiam. Apprecantur enim Messiæ salutem, non ab homine terrenam & caducam, sed à Deo divinam, cœlestem & æternam, uti scilicet Deus divinitus eum salvet, eique vim salvandi alios tribuat: ut nimirum Christus per gratiam suam, omnes suos fideles & sanctos ad æternam salutem, felicitatem, regnum & gloriam perducat. Hinc Origenes *Hosanna* explicat restitutionem in vitam æternam, hoc enim innuit τὸ *altissimis*, vel, ut ipse legit, in excelsis, scilicet salutem hanc quæri, non in terra, sed in cœlis. Rursus Sanctus Hieronymus, *Ostenditur*, ait, *adventus Christi totius mundi salus esse, terrena jungens cælestibus*. Addit Glossa *in excelsis*, quia Christus etiam angelorum est salus, quorum numerum implet. Unde Emm. Sa addit, etiam angelos, qui in excelsis sunt, hìc invitari ad triumphum & laudem Messiæ. Quocirca Lucas c. 19. 38. pro *Hosanna* habet *pax in cælo*, id est, salus, prosperitas: omneque bonum (hoc enim Hebræis notat pax) de cœlo in Messiam, & per eum in nos à Deo dimanet & depluat, *& gloria in excelsis*, supple, sit Deo Messiæ datori. Aut potiùs *gloria* scilicet regni, firma, magna & continua, hoc est gloriosum regnum: *in*, id est de, *excelsis*, putà de cœlo divinitùs detur Messiæ nostro. Ita Franc. Lucas. Rursum sublimiùs: *Pax* (sit) *in cælo*, ut scilicet Deus hucusque hominibus offensus Christo, & per Christum nobis sit propitius, atque angelos hominibus, cœlum terræ, Deum Synagogæ reconciliet. *Hinc nonnulli*, ait S. Chrysostomus, *Hosanna interpretantur gloriam, alii resurrectionem; nam & gloria illi debetur, & redemptio illi competit, qui omnes redemit*, q. d. Gloria & laus sit Deo universorum, qui est in excelsis. Idem cecinerunt angeli in nativitate Christi. Verùm *Hosanna* propriè non gloriam, sed salutem significat: sed salus nostra per Christum fuit gloria Dei. Alio sensu, in Præfatione sacrificii Missæ, Trisagio, Sanctus, Sanctus, Sanctus, additur: *Hosanna in excelsis: Benedictus, qui venit in nomine Domini*; ut scilicet non Christo, sed nobis per Christum salutem precemur, postulando ut & ipse ab omnibus benedicatur, colatur, laudetur, ac vicissim benedictiones & gratias suas copiosè in nos effundat. Addit Lucas c. 19. 41. *Et ut appropinquavit videns civitatem, flevit super eam, dicens: Quia si cognovisses & tu*, &c. quia prævidit & prædixit horrendum ejus supplicium, & excidium per Titum & Vespasianum.

VERS. 10. ET CUM INTRASSET HIEROSOLYMAM COMMOTA EST UNIVERSA CIVITAS, DICENS: QUIS EST HIC?] Qui cum tanto honore, plausu, congratulatione, quasi rex Israelis Hierosolymam ingreditur, idq; spectantibus Scribis & Pharisæis, imò Romanis Tiberii Cæsaris militibus, qui non ferebant alium Judææ regem dici, quàm Cæsarem. Quare Christus hic se ut regem gerens, certum adiisset capitis periculum: nisi ipse vi suæ divinitatis, omnes tam Judæos, quàm Romanos obstupescisset, eosque quasi attonitos reddidisset, ut nemo in eum manus inicere auderet, imò nec de iniciendo cogitaret. Ita Abulensis. & alii.

POPULI AUTEM DICEBANT: HIC EST JESU PROPHETA A NAZARETH GALILÆÆ] Græcè ὁ προφήτης, id est, ille Propheta, scilicet per excellentiam, qui omnes Prophetas prædicatione, sanctitate, potentia & miraculis longè superat & transcendit, ideoque est Messias rex Israelis. *A Nazareth*: licet enim Jesus esset natus in Bethleem, tamen in Nazareth erat educatus. Christus hac sua gloria dedit occasionem suæ necis, Scribæ enim per illam ad ejus invidiam & odium concitati, post quatuor dies eum crucifixerunt. Nimirum Deus omnium præscius, hæc omnia partim positivè, partim permissivè ordinabat, ut ex iis eliceret majus bonum, scilicet redemptionem mundi per Christi mortem faciendam. Malitia ergo Scribarum implevit Dei consilium & decretum de morte Christi & redemptione mundi, uti docet S. Petrus Actor. 2. VERS. 11.

ET INTRAVIT JESUS IN TEMPLUM DEI, ET EJICIEBAT OMNES VENDENTES] Jesus ingrediens Jerusalem, non arcem Sionis, quasi alter David, sed templum adiit, ut ostenderet se esse filium Dei Patris, qui in templo colebatur, illique honorem hìc sibi à populo attributum, omnemque gloriam suam acceptam referret; quem non alio fine susceperat, quàm hoc, ut homines ad Deum adduceret. Quocirca non est dubium, Christum in templo Deo Patri gratias egisse, quòd se velut Messiam toti urbi patefecisset, imò totius populi applausu glorificasset. Rursum prima Jesu, utpote Pontificis & Messiæ, cura erat templi. Unde ingrediens urbem, illud primò adiit, ut nos idem facere doceret. Hac de causa iter suum adornavit per Bethaniam) ubi suscitaret Lazarum) & Bethphage; quæ erant ex opposito templi, ut per illa statim pergeret ad templum. Non ut dixi vers. 1. Christus ex Bethphage transiens montem Oliveti, inde per valem Josaphat directè perrexit ad portam auream (quæ tam templi erat, quàm urbis) juxta quam erat aquila aurea erecta ab Herode: quare per portam hanc illicò ingressus est in templum. Vide Adrichomium in descript. Jerusalem, iter hoc Christi graphicè delineantem, qui &, addit tradi à nonnullis, auream hanc portam solere esse clausam, sed ad adventum Christi quasi per miraculum fuisse reseratam. VERS. 12. Luc. 19. 45. Mar. 11. 15. Io. 2. 14. 15. *Ejectio vendentium templo.*

Nota, per templum hìc intelligi non Sanctum, nec Sanctum sanctorum (in hoc enim soli Pontifici, in illud solis sacerdotibus fas erat ingredi) sed atrium templi, in illud enim intrabant laici oraturi & spectaturi sacrificia, quæ fiebant in atrio sacerdotum ante Sanctum: hoc enim atrium, erat quasi populi templum. Christus enim non erat sacerdos Leviticus quia non erat prognatus ex Levi & Aaron: quare Sanctum ingredi non poterat, nec atrium sacerdotum sed tantùm atrium populi. Quare quæ de genealogia Christi, quasi oriundi ex tribu Levi ejusque sacerdotio Levitico, confinxit Faustus Manichæus apud Sanctum Augustinum lib. 23. contra eumdem Faustum, item Theodosius Judæorum princeps tempore Justiniani Imperatoris, quæ recitat Svidas verbo *Jesus Christus*, à Suida & nonnonnullis nimis temerè credita, ut somnia & errores fabulosissimos, nemo doctus non jam ridet, imò Vilalpando tom. 2. lib. 3. cap. 9. censet hoc atrium fuisse Gentium. Quis enim credat, hos negotiatores intima penetrasse, cùm in extimis commodè sua vendere possent? præsertim quia Christus eodem die & loco egit cum Gentibus, ut patet Joan. 12. 20. Gentiles autem non poterant ingredi atrium Judæorum, sed Gentium, quod erat ante atrium Judæorum. Hoc atrium ergo erat porticus Salomonis, putà pars Orientalis porticus Salomonis in atrio Gentium, in quo vendebantur columbæ, oves, & agni immolandi in templo, quos Christus ex eo ejecit. Atrium enim Gentium erat quasi templum Gentilium, in quo proinde non decebat emi & vendi. *Christus non intravit in Sanctum, nec in atrium sacerdotum, quod non esset sacerdos Leviticus.*

ET EJICIEBAT OMNES VENDENTES ET EMENTES IN TEMPLO] Non in ipso die palmarum, sed postero die: nam Marcus cap. 11. vers. 11. qui exactè & sigillatim hæc Christi à Dominica Palmarum, usque ad diem Veneris, quo passus & crucifixus est, acta per dies singulos consignat, dicit *altero die*, à Dominica Palmarum, quo hic solemnis Christi ingressus in urbem contigit, hoc est, feria secunda, sive die Lunæ hæc

hæc à Christo in templo esse peracta. Christus ergo Dominica Palmarum solemni pompa ingressus est urbem & templum, in eoque oravit, & Deo gratias egit; deinde sub vesperam ex urbe egressus est Bethaniam cum duodecim Apostolis; ac postero die Lunæ in urbem & templum regressus, ex eo eiecit ementes & vendentes, uti narrat Marcus c. 11. vers. 11. 12. & 15. Quare hic in Matthæo est hyperbaton, sive inversus historiæ ordo; voluit enim ipse cum ingressu Christi in templum jungere ejectionem ementium è templo, brevitatis studio, ne rursum ingressum Christi in templum postridie factum narrare cogeretur. Porrò eos ejecit Christus è templo, id est, atrio templi, duabus de causis. Prior est, quòd non deceret res illas vendi in templo, sed in foro. Templum enim est domus orationis, non negotiationis, ut ait Christus. Posterior, erat avaritia & usura sacerdotum. Hi enim per suos vel famulos, vel institores, oves, hœdos, columbas vendebant carò iis, qui illa offerre volebant in templo; præsertim peregrè venientibus, & pauperibus, à quibus ob dilationem solutionis, lucrum per usuram extorquebant. Unde à Christo vocantur latrones. Ita S. Chrysostomus, & alii.

Christus ejecit vendentes è templo, ob duas causas.

Bis ejecit Christus vendentes è templo.

Denique bis ejecit Christus ementes è templo; Primò, initio prædicationis suæ, Joan. 2. 14. Secundò, sub finem ejusdem, quatuor diebus ante mortem suam, ut ut patet ex hoc loco. Ita S. Chrysostomus, Augustinus, Euthymius, Theophylactus, Jansenius, Maldonatus, Toletus, & alii.

Collybæ & collybistæ quid?

ET MENSAS NUMULARIORUM (Syrus, *trapezitarum*) ET CATHEDRAS VENDENTIUM COLUMBAS EVERTIT] *Numulariorum*, græcè, κολλυβιστῶν: *Collyba* autem, ut ait S. Hieronymus, dicuntur, quæ nos appellamus *tragemata*, vel *vilia munuscula: verbi gratia, frixi ciceris, uvarumq; passarum, & poma diversi generis; igitur quia usuras accipere non poterant collybistæ, qui pecuniam fœnerati erant, pro usuris accipiebant varias species, ut, quod in nummo non licebat, in his rebus exigerent, quæ nummis coemuntur; quasi non hoc ipsum Ezechiel prædicaverit*, dicens: *Usuram & superabundantiam non accipietis*, Ezech. 22.

Verisimiliùs Jansenius & alii ex Hesychio & Polluce censent, hos collybistas non mutuasse pecuniam, sed commutasse duntaxat monetam, ut propterea darent argenteam, pro majore minorem, pro peregrina domesticam, idque cum auctario & lucro; collybistæ ergo erant campsores ita dicti à κόλλυβος, id est, exigua moneta, aut nummus, quem dabant pro contrectanda pecunia.

Moraliter.

Tropologicè, numularii sunt simoniaci, imò quivis peccatores, qui animam suam, quæ templum est Dei, suis luxuriis & sceleribus profanant, juxta illud: *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti?* 1. Corinth. 6. 19. Et: *Si quis templum Dei violaverit, disperdat illum Deus*, 1. Corinth. 3. 17. Ita S. Hieronymus, Origenes, & auctor Imperfecti.

ET CATHEDRAS] Id est, *sedes*; ut vertit Syrus, in quibus sedebant venditores & venditrices columbarum: hæ enim à feminis vendi solent, quæ, quia debiles sunt, ut diu stare nequeant, hinc sedes sibi procurant, juxta illud Martialis:

Inter femineas tota qua luce cathedras
Desidet.

Mirum est uni homini pauperi, qualis est Christus, omnia sacerdotum lucra in templo subuertenti, neminem eorum restitisse. Unde S. Hieronymus censet hoc maximum fuisse Christi miraculum, quòd solus ipse potuerit *ad unius flagelli verbera tantam eiicere multitudinem; mensasque subvertere, & cathedras confringere; & alia facere, quæ infinitus non fecisset exercitus. Igneum enim quiddam atque sidereum radiabat ex oculis ejus, & divinitatis majestas lucebat in facie.* Huculque S. Hieronymus. Christus ergo hic ingentem religionis & templi ostendit zelumm, implevitque illud Psalmi 68. 10. *Zelus domus tuæ comedit me*, ut ait Joannes cap. 2. 17.

Mysticè.

Mysticè vendunt columbas, qui pecunia vendunt gratiam Spiritus sancti, putà ordinationem, sacerdotia, & beneficia: columba enim est symbolum Spiritus sancti. Ita Origenes.

ET DICIT EIS: SCRIPTUM EST (Isaiæ 56. 7.) DOMUS MEA, DOMUS ORATIONIS VOCABITUR: VOS AUTEM FECISTIS ILLAM SPELUNCAM LATRONUM.] VERS. 13. Mar. 11. 17. Luc. 19. 46. Ioan. 2. 16.

Arabicus, *spelunca latronibus*. *Latro enim est*, ait S. Hieronymus, *& templum in latronum convertit speciem, qui lucra de religione sectatur, cultusque ejus non tam cultus Dei, quàm negotiationis occasio est*; quia scilicet sacerdotes hi toti lucro intenti honesta templi specie, quasi in spelunca latitantes, cara venditione, usuris, aliisque fraudulentis modis & artibus peregrinos & pauperes expoliabant, imò expilabant, uti faciunt latrones.

Latro à latendo dictus.

Latro enim, ait S. Isidorus lib. 10. Etymol. litera L. *insessor est viarum à latendo dictus: meliùs autem latro est quasi latero qui à latere insidiatur viæ*. Et Varro lib. 6. de Lingua Latina: *Latrones*, ait, *dicti à latere, quòd circa latera haberent ferrum*. Et Sextus Pompeius de Verb. signif. litera L. *Latrones*, ait, *eos antiqui dicebant, qui conducti militabant* ἀπὸ τῆς λατρείας (id est, à mercede) *at nunc viarum obsessores dicuntur latrones, quòd à latere adoriantur, vel quòd latenter insidientur.*

Alia latronis etyma.

Alludit ad Jeremiæ 7. 11. ubi ait Deus: *Numquid ergo spelunca latronum facta est domus mea, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris? ego, ego sum: ego vidi, ait Dominus*. Putabant enim hi Semiathei se suaque scelera abscondere, ne à Deo viderentur, sicut latrones abscondunt se, latentque in speluncis.

Templum dicitur domus Dei: cur?

Nota. Templum dicitur domus Dei, non quasi in eo, velut in domo, Deus corporaliter inhabitet (hoc enim negat S. Paulus, Actor. 17. 24.) sed quia templum est locus deputatus ad colendum & orandum Deum, in quo Deus preces orantium exaudit: templum verò Christianorum specialiter dicitur domus Dei, quia in eo corporaliter habitat in S. Eucharistiæ Sacramento Christus Dominus, ait S. Thomas.

Tropologicè, templum est domus, non confabulationis, non speculationis, non potationis, non comessationis, sed orationis. Videant ergo quàm à Christo flagellandi sint, qui illud garriendo, circumspiciendo, lasciviendo, potando profanant. Nam ut ait Beda in cap. 2. Joannis: *Videbantur licitè vendi in templo, quæ ad hoc emebantur, ut in eodem templo offerrentur Domino; sed nolens ipse Dominus aliquid in domo sua terrenæ negotiationis, ne ejus quidem quæ honesta putaretur, exhiberi; dispulit negotiatores injustos, & foras omnes simul cum iis, quæ negotiabantur, ejecit. Quid ergo fratres mei, quid putamus faceret Dominus, si rixis dissidentes, si fabulis vacantes, si risu dissolutos, vel alio quolibet scelere reperiret irretitos, qui hostias, quæ sibi immolarentur, ementes in templo vidit, & eliminare festinavit?* Præsertim quia hi ementes & vendentes non degebant in ipso templo propriè, sed in atrio templi duntaxat, imò in atrio omnibus gentibus communi, & tamen inde à Christo ejecti sunt; quid ergo faciet Christianis, in templo ipso coram V. Sacramento hæc ipsa & indigniora patrantibus?

Hinc disce quanta reverentia debeatur templo, scilicet quæ debetur domui Dei; de eo enim dicit Christus, *Domus mea*: quare sicut herus injuriam domui suæ factam, ut sibi factam persequitur & ulciscitur: sic & Christus injuriam templo illatam, sibi illatam æstimat, ac ut talem punit & vindicat. Quare appositè monet S. Augustinus in Regula: *Nemo*, inquit, *in oratorio aliquid agat, nisi ad quod factum est, unde & nomen habet*. Vide dicta Isaiæ 56. 7. & Levit. 9. in fine capitis.

ET ACCESSERUNT AD EUM CÆCI ET CLAUDI, ET VERS. 14.
CURAVIT EOS] Ut per hæc miracula ostenderet se esse Messiam, imò Deum, ideoque meritò hac populi acclamatione & pompa fuisse decoratum. Hæc enim miracula, patraturum Messiam prædixit Isajas cap. 35. v. 5. atque hæc digna erant Christo, æquè ac templo: quæ proinde pro avaris pecorum venditionibus & nundinationibus Christus substituit.

VIDENTES AUTEM PRINCIPES SACERDOTUM, ET VERS. 15.
SCRIBÆ MIRABILIA QUÆ FECIT, ET PUEROS CLAMANTES IN TEMPLO, ET DICENTES: HOSANNA FILIO DAVID, INDIGNATI SUNT] Tum quia invidebant Christo hanc gloriam, tum quia ægrè ferebant suas nundinationes & lucra è templo fuisse ejecta.

ET DIXERUNT EI: AUDIS QUID ISTI DI- VERS. 16.
CUNT?

CUNT? JESUS AUTEM DIXIT EIS: UTIQUE. NUMQUAM LEGISTIS, QUIA EX ORE INFANTIUM ET LACTENTIUM PERFECISTI LAUDEM?] Psalm. 8.3. Hebr. est עֹז יִסַּדְתָּ *iissadta oz*, id est, *fundasti fortitudinem*; Aquila, *fundamenta iecisti potentiam*; Sexta editio, *constituisti robur*; Tertullianus lib. de Anima c. 19. *expediuisti laudem*; Syrus, *direxisti laudem*; Arabicus, *parasti laudem*, hoc est, probasti, confirmasti, perfectè laudabilem fecisti potentiam tuam, dum ex ore infantium elinguium, & necdum fari loquique potentium, laudem & gloriam tuam exprimis. Fecisti enim ut in die palmarum infantes cum populo acclamarint Christo: *Hosanna filio David*. S. Hilarius & auctor Imperfecti per infantes accipiunt pueros jam fari loquique potentes. Veriùs S. Chrysostomus, Euthymius & Theophylactus censent hos verè fuisse infantes fari nescios, uti hic expressè dicitur. Unde Syrus vertit, *ex ore puerulorum & infantium direxisti laudem*; ideoque addit Lucas cap. 19.40. Christum dixisse: *Si hi tacuerint, lapides clamabunt*, quo significatur divino instinctu & miraculo actos & impulsos infantes, æquè ac pueros Christo acclamasse, *Hosanna*, quod non intelligebant, imò quod infantes naturaliter effari necdum poterant. Causa fuit, quam subdit Psaltes psalm. 8. *Ut destruas inimicum & ultorem*, ut scilicet per ora infantium confundas Scribas & Pharisæos Christi inimicos, doceasque ipsos esse amentes & insipientiores infantibus, qui Jesum ut Christum agnoscunt, laudant, glorificant. Sed hæc ultima Psalmi verba studio subticuit Christus, ne Scribas nimium ex asperaret. Simul innuit hic Christus infantes præveniendos esse, ut, cùm loqui incipiunt, doceantur pia proloqui, ac prima eorum vox sit, *Hosanna, Jesus, Maria*, &c. Sic S. Hieronymus scribit ad Blesillam, ut Paulam filiolam (S. Paulæ quasi aviæ neptem) primum ut fari incipit, *Alleluia* effari & pronuntiare doceat; uti noster B. Franciscus Borgia, prima, cùm infans esset, verba sonare *Jesus Maria* edoctus est, teste Ribadeneira in ejus Vita. Sic Trisagion, putà, *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth*, revelatum fuit puero rapto in aera, cùm Constantinopoli grassaretur terræmotus, qui cessavit mox, ut populus à puero edoctus, Trisagion conclamavit, anno Christi 446. sub Theodosio Imperatore, teste Damasceno tract. de Trisagio. Gaudet enim Deus puris puerorum laudibus, pueri enim dicuntur à puritate, ait Varro, quod impuberes sint, & puri quasi angeli terrestres.

Acclamant Christo pueri.

Prima vox infantium sit pia.

Exempla.

Arias Montanus in Psalm. 2. advertit infantes in quacunque gente vocem יה *jah* sonare, quod est nomen Dei, & abbreviatum *Jehova*, sicque nominis sui admirabilis initia & fundamenta, vel ab ipso infantium ore firmiter jacta, Deum sibi vendicare. Ibidem Arnobius negat quemquam esse hominem, qui non cum Dei notione diem primæ nativitatis intraverit, imò bruta, arbores & saxa, si loqui possent, clamatura, cunctorum Dominum Deum. Sic Plato lib. 10. de Republ. & Cicero libr. 1. de Natura deorum, docent nos cum lacte matris sugere Dei cognitionem & laudem.

Deum sonat prima vox infantilis.

Lyranus distinguit triplicem puerorum Deum laudantium ordinem. Primi sunt qui laudant Deum morte, non ore, ut fuere innocentes pro Christo ab Herode occisi. Secundi, qui ore non morte, uti fuere hi canentes Christo *Hosanna*. Tertii, qui ore simul & morte, laudarunt Deum, uti fuere S. Agnes 13. annorum, S. Pancratius 12. S. Vitus, Celsus, & alii. Vide nostrum Philippum Barlaymont in Paradiso puerorum c. 13. & 14. ubi Dei elogia & oracula ore infantium edita recenset.

Triplex puerorum laus.

Nota. Psalmus octavus, licèt ad literam loqui videatur de magnificentia Dei, quam ostendit in creatione totius universi, in qua hominem fecit rerum omnium dominum, tamen magis propriè & profundè ad literam loquitur de magnificentia Dei, quam ostendit in recreatione & redemptione mundi, in qua effecit Christum peccati & mortis victorem, ac mundi redemptorem, & universorum dominum, qui proinde primus est homo, & hominum omnium nobilissimus. Id patet Primò, ex eo, quòd Christus hic ita eum explicet, æquè ac Paulus Hebr. 2. 7. Secundò, quia magnificentia tanta, quam ibi celebrat. Psaltes hominis miseriæ, qui post lapsum in peccatum jam perdidit dominatum in bestias, non ita competit ut Christo. Tertiò, quia hic versiculus, *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem*, multò clariùs & veriùs competit Christo, quàm aliis. Simile est Deuter. 18. 18. ut ibi dixi. Quod enim Maldonatus id de Davide explicat, quasi is respectu Goliat, cui caput amputavit, se infantem appellet, certum est eum tum verè infantem non fuisse, sed juvenem animosum & bellicosum. Unde Nicephorus in Psal. 8. *Magnificentia Dei*, inquit, *est incarnatio Verbi*.

Argumentum Psalmi octavi.

ET RELICTIS ILLIS, ABIIT FORAS EXTRA CIVITATEM IN BETHANIAM, IBIQUE MANSIT] Syrus & Arabicus, *pernoctavit in Bethania*. Vide hic ingratitudinem & mutabilitatem populi: qui enim eodem manè acclamarat Christo, *Hosanna*, jam vespere ejusdem diei ob metum Scribarum Christum deserit, ita ut nemo inventus sit, qui eum ad hospitium invitaret; ideoque Christus urbe egredi coactus est, ad Martam & Magdalenam hospites suos in Bethaniam. VERS. 17. Mar. 11. 11.

Populus mutabilis & ingratus.

MANE AUTEM REVERTENS IN CIVITATEM, ESURIIT] Contigit ergo hoc postridie Dominicæ palmarum, feria secunda, sive die Lunæ, hoc est, die 11. mensis primi Nisan, quæ nostro computu est 21. Martii, nam post tres dies, putà die Veneris in Paschate, quæ tunc incidebat in diem 25. Martii, crucifixus & immolatus est Christus. VERS. 18. Mar. 11. 12.

ESURIIT] Non esurie naturali, sed spontè excitata in se fame, ait S. Chrysostom. & Abulensis quæst. 103. erat enim manè, & pridie vesperè Christus apud Martham cœnaverat, ut tam citò esurire non posset. Excitavit ergo hanc in se esuriem, ut per eam haberet, occasionem maledicendi ficui infrugiferæ; unde & ficus in ea quæsivit, licèt sciret tum tempus ficorum non esse, ut habet Marcus c. 11. 14. erat enim die 21. Martii, cùm nondum ficus apparent.

Nota. Hæc esuries Christi, & arefactio ficus contigit antequam eiiceret ementes & vendentes è templo; hoc enim eodem die Lunæ, sed post ficus arefactionem effecit, ut patet ex Marco c. 11. 14. & seq. ubi particulatim per singulos dies acta Christi consignat.

ET VIDENS FICI ARBOREM UNAM SECUS VIAM, VENIT AD EAM, ET NIHIL INVENIT IN EA NISI FOLIA TANTUM, ET AIT ILLI: NUMQUAM EX TE FRUCTUS NASCATUR IN SEMPITERNUM. ET AREFACTA EST CONTINUO FICULNEA] Christus maledixit ficui, eamque arefecit, ut ostenderet potestatem suam, qua posset similiter proterere & arefacere Scribas & Judæos hostes suos, si vellet, quare se ab eis mox crucem & necem passurum non invitum, sed volentem. Nota hanc Christi maledictionem non fuisse propriam, sed per catachresin abusivam: maledictio enim hæc tantùm significat Christum ficui precatum fuisse malum, scilicet arefactionem, quod rebus inanimis justa de causa precari licet; præsertim Christo, cujus sunt omnes omnium hominum arbores & prædia. Vide dicta Jerem. 20. 14. & Job. 3. 1. Simili modo S. Franciscus maledixit junipero arbori plantatæ à B. Iunipero, uno è primis sociis suis; in pœnam ejus inobedientiæ, quæ proinde nec latum quidem unguem crevit à die, quo terræ infixa est, quæ etiamnum visitur Carinulæ, sive Caleni, Campaniæ felicis civitate, juxta Mondragonium in monasterio Minorum: dum enim B. Iuniperus plantandæ huic junipero intenderet, vocatusque à S. Francisco, quousq; cœptum perfecisset opus, parere detrectasset; maledixit S. Franciscus arbori, quòd inobedientiæ occasio & obiectum extitisset; eique præcepit, ne in posterum cresceret, idque protinùs factum est; ut arbor obediens Sancto, suo malo homines doceret obedientiam. Ita VVaddingus in Annal. Minorum anno Christi 1222. num. 11. VERS. 19. Mar. 11. 13. 14. 20.

Christus maledixit ficui.

S. Franciscus junipero.

Mysticè esuriit Christus, ut ostenderet famem spiritualem, quam habebat salutis Iudæorum, imò peccatorum: sed quia ipsi huic fami & voto Christi non satisfaciebant, idcircò ipsos subtracto gratiæ humore, siccandos fore & maledicendos à Deo. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus, Hilarius, Beda & Abulensis quæst. 117.

Ficus arefacta mysticè quid?

ET

VERS. 20. Mar. 11.20. 21. ET VIDENTES DISCIPULI, MIRATI SUNT, DICENTES: QUOMODO CONTINUO ARUIT?] *hæc ficus*, uti addunt Græca & Syrus. Contigit hoc postero die, Christus enim die Lunæ, ex Bethania regrediens in Jerusalem, maledixit ficui; inde è templo eiiciens ementes, ibidem docuit; vespere ex urbe regressus est Bethaniam; postero manè diei Martis ex Bethania cum eo regredientes discipuli Hierosolymam, viderunt ficum arefactam, tumque mirantes dixerunt: *Quomodo continuò aruit?* Hæc hoc ordine contigisse patet ex Marco cap. 11. v. 19. & 20.

Quo die ficus hæc arefacta sit.

Symbolicè, Christus maledixit ficui, quia ficus fuit arbor à Deo vetita, ex qua Adam comedens, se suosque posteros perdidit, uti viri docti probabiliter opinantur, quos citavi Genes. 2. vers. 9.

Allegoricè, ficus arefacta notat Judæos, qui, veniente Christo, increduli humorem fidei & gratiæ perdiderunt, ideoque nullos bonorum operum fructus proferunt. Ita Origenes,

Tropologicè, ficus foliata, sed carens ficubus, notat fideles, qui habent folia professionis fidei, sed carent solidis virtutum fructibus, ideoque à Christo maledicentur. Ita Origenes.

VERS. 21. Sup. 17. 19. Luc. 17. 6. Mar. 11. 23. RESPONDENS AUTEM JESUS, AIT EIS: AMEN DICO VOBIS, SI HABUERITIS FIDEM (illam excellentem & efficacem instar grani sinapis, de qua capit. 17. 19.) ET NON HÆSITAVERITIS, NON SOLUM DE FICULNEA FACIETIS (quod jam à me factum videtis, patet ex Græco) SED ET SI MONTI HUIC DIXERITIS TOLLE (scilicet te, ut sequitur: græcè, ἄρθητι, id est, ut Syrus, *tollitor*, evellitor è terra) ET JACTA TE (græcè, βλήθητι, id est, *proiicitor*; Syrus, *cade*) IN MARE FIET] *Et non hæsitaveritis*; græcè, μὴ διακριθῆτε, id est, non disceptaveritis quasi dubii & hæsitantes; non discreveritis, an quod petitis factu facile, an difficile. Multi enim, quia putant id, quod petunt, esse arduum & difficile, hinc diffidunt se à Deo id impetraturos, ideoque non impetrant: qui verò non discernunt inter facile & difficile, cogitantes id, quod sibi est difficile, Deo esse facile; ideoque confidunt divinæ omnipotentiæ, bonitati & promissioni, quâ promisit se omnia, quæ certa fide & fiducia ab eo petimus, nos impetraturos; quare suam mentem & spem erigunt supra suam infirmitatem, eamque collocant in Deo, certò ab eo expectantes orationis suæ finem & fructum; hi impetrant quæcumque & quantumcumque ab eo postulant. *Monti huic.* Oliveti; juxta cum enim pergens in Jerusalem dixit hæc Christus, ita Abulensis quæst. 134. Franc. Lucas, & alii. Cetera, quæ huc spectant, dixi c. 17. 19.

Domus B. Virginis Lauretum ab angelis translata. Sic ob infidelitatem Turcarum, qui terræ sanctæ dominantur, angeli ex Galilæa & Nazareth anno Domini 1291. transtulerunt domum B. Virginis, in qua ipsa, angelo nuntiante, concepit Filium Dei, in Dalmatiam; & inde anno Domini 1294. in Italiam (Lauretum) ubi sedes & caput est fidei ac fidelium; ideoque ob fidem illam innumera ibidem patrat miracula, quæ recenset noster Horatius Tursellinus in Historia Lauretana.

VERS. 22. Mar. 11. 24. ET OMNIA QUÆCUMQUE PETIERITIS IN ORATIONE CREDENTES ACCIPIETIS] *Credentes*, id est si credideritis, & confisi fueritis, vos illa à Deo impetraturos; juxta illud Iacobi 1. 6. *Postulet in fide nihil hæsitans.* Vide ibi dicta.

Præclarè S. Bernardus serm. 15. in Psalm. *Qui habitat*; tropologicè explicans illud Dei ad Iosue cap. 1. *Quemcumque locum calcaverit pes vester, vester erit: Pes vester*, ait, utique *spes vestra est, & quantumque ista processeris, obtinebit, si tamen in Deum tota figatur, ut firma sit, & non titubet.* Ratio à priori est Dei liberalitas & munificentia, quæ non patitur se spe nostra vinci, sed eam longè superat & transcendit.

VERS. 23. Luc. 20. 1. 2. Mar. 11. 27. 28. ET CUM VENISSET IN TEMPLUM, ACCESSERUNT AD EUM DOCENTEM PRINCIPES SACERDOTUM, ET SENIORES POPULI, DICENTES: IN QUA POTESTATE HÆC FACIS? ET QUIS TIBI DEDIT HANC POTESTATEM?

IN QUA POTESTATE] Græcè ἐξουσία, id est, auctoritate, q. d. Quis dedit tibi jus & auctoritatem docendi in templo, ex eoque eiiciendi ementes & vendentes, ac populum convocandi, ut tibi quasi doctori & Messiæ acclamet Hosanna?

RESPONDENS JESUS, DIXIT EIS: INTERROGABO VOS ET EGO UNUM SERMONEM: QUEM SI DIXERITIS MIHI, ET EGO VOBIS DICAM IN QUA POTESTATE HÆC FACIO] Vulgò dicitur. VERS. 24. Luc. 23. 3. Mar. 11. 29.

Non litem solvit, qui litem lite resolvit:

Sic enim malæ fidei causidici, cùm causæ suæ diffidunt, aliam causam litemque intexunt, ut tergiversentur & condemnationem suffugiant. Sic & hæretici cùm argumentis Catholicorum respondere nequeunt, alia argumenta eis obiiciunt, ut hæresis & ignorantiæ suæ effugium quærant. At Christus non ita hic agit, sed interrogationem aliam interserit, ex qua pendebat quæstionis à Scribis propositæ solutio, q. d. Mihi non creditis, dicenti me ex Deo potestatem accepisse: credite ergo Ioanni Baptistæ, qui mihi testimonium perhibuit, me à Deo ad hæc peragenda esse missum.

BAPTISMUS JOANNIS UNDE ERAT? E CÆLO AN EX HOMINIBUS?] Christus per baptismum Joannis, ejus de se testimonium, doctrinam, omnemque prædicationem intelligit. Est synecdoche. Est hoc Christi argumentum appositum ad Scribas, & irrefragabile, q. d. Vos quæritis à quo potestatem habeam, à Deo, an ab hominibus? ego vicissim quæro à vobis, à quo prædicandi & baptizandi potestatem habuit Ioannes Baptista, à Deo, an ab hominibus? Si ille istam à Deo habuit, uti omnes confitentur, ergo & ego eamdem à Deo habeo; hoc enim de me testificatus est Ioannes, docens se esse servum, me autem Messiam filium Dei, idque cum vos hac de re legatos ad eum ex professo misissetis, sciscitatum ab eo an ipse esset Messias? Ioan. c. 1. v. 20. & 26. VERS. 25. Luc. 20. 4. 5. Mar. 11. 30. 31.

E CÆLO] à Deo profectus. Ubi Nota. Hebræi per metonymiam, qua continens pro contento ponitur, Deum vocant שמים *scamaim*, id est, cælum. Hoc secuti Græci Poetæ Saturni Patrem οὐρανὸν vocarunt, uti Latini cælum. Ita Caninius de Nominibus Hebraic. cap. 2. Hinc Iudæi cælum & astra pro Deo coluerunt: unde Christiani à christianismo ad judaismum olim apostatantes dicti sunt cælicolæ; contra quos extant rescripta Theodosii & Honorii Imperat. lib. 18. de Iudæis & cælicolis. Vide Baronium anno Domini 408. Hinc & de Iudæis canit Poeta: *Deum vocatur cælum: cur?*

Qui puras nubes & cæli numen adorant.

Cælum enim sua vastitate, pulchritudine, motu ornatu, influxu, omnes rapit in sui admirationem: unde cælum dicitur quasi cælatum stellis, & sideribus, ait Sipontinus; licèt Varro lib. 4. de Lingua Latina cælum à κοῖλος, id est cavo, derivet, quòd sua cavitate omnes res creatas complectatur. Hinc Deus est quasi Atlas cæli & mundi, de quo Virgil. lib. 6. Æneid.

——Ubi cælifer Atlas

Cælum humeris torquet, stellis ardentibus aptum.

Quocirca multæ gentes cælum ut Deum coluerunt. Unde Cicero lib. 2. de Divinat. *Ego*, ait, *Deum genus esse semper dixi, & dicam cælitum.* Idem in Somnio Scipionis: *Et grates tibi ago summe sol, vobisque reliqui cælites*, Et Plinius lib. 7. c. 33. *Divinitas*, ait, *& quædam cælitum societas nobilissima ex feminis in Syllaba fuit.* Audi & S. Aug. lib. 10. de Civit. c. 1. *Et ipsos deos non ob aliud appellant cælicolas, nisi quòd cælum colant, non utique venerando, sed inhabitando tamquam cæli quosdam colonos.* Denique cælum est thronus Dei, ac sedes maiestatis & gloriæ ejusdem, æquè ac SS. Angelorum & hominum beatorum. *Cælum ut Deum coluerunt multi.*

Hinc disce cælum ambire, cælum suspirare, terram & terrena despicere, ac dicere cum nostro S. Ignatio: *Quomodo sordet mihi terra, cum cælum aspicio?* Qui enim cælum ambit, paradisum ambit, felicitatem ambit, beatam æternitatem ambit, Deum cælitum ambit: *O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius!* Baruch. 3. 24. Vide ibi dicta.

AT ILLI COGITABANT INTER SE, DICENTES] Græcè, διελογίζοντο, id est, cogitabant & conferebant inter se, deliberantes quid Christo responderent, quasi anxii & perplexi.

VERS. 20. Mar. 11.20. 21. ET VIDENTES DISCIPULI, MIRATI SUNT, DICENTES: QUOMODO CONTINUO ARVIT?] *hæc ficus*, uti addunt Græca & Syrus. Contigit hoc postero die; Christus enim die Lunæ, ex Bethania regrediens in Jerusalem, maledixit ficui; inde è templo eiiciens ementes, ibidem docuit; vespere ex urbe regressus est Bethaniam; postero manè diei Martis ex Bethania cum eo regredientes discipuli Hierosolymam, viderunt ficum arefactam, tumque mirantes dixerunt: *Quomodo continuò aruit?* Hæc hoc ordine contigisse patet ex Marco cap. 11. v. 19. & 20.

Quo die ficus hæc arefacta est.

Symbolicè, Christus maledixit ficui, quia ficus fuit arbor à Deo vetita, ex qua Adam comedens, se suosque posteros perdidit, uti viri docti probabiliter opinantur, quos citavi Genes. 2. vers. 9.

Allegoricè, ficus arefacta notat Judæos, qui, veniente Christo, increduli humorem fidei & gratiæ perdiderunt, ideoque nullos bonorum operum fructus proferunt. Ita Origenes.

Tropologicè, ficus foliata, sed carens ficubus, notat fideles, qui habent folia professionis fidei, sed carent solidis virtutum fructibus, ideoque à Christo maledicentur. Ita Origenes.

VERS. 21. Sup. 17.19. Luc. 17.6. Mar. 11.23. RESPONDENS AUTEM JESUS, AIT EIS: AMEN DICO VOBIS, SI HABUERITIS FIDEM (illam excellentem & efficacem instar grani sinapis, de qua capit. 17.19.) ET NON HÆSITAVERITIS, NON SOLUM DE FICULNEA FACIETIS (quod jam à me factum videtis, patet ex Græco) SED ET SI MONTI HUIC DIXERITIS TOLLE (scilicet te, ut sequitur: græcè, ἄρθητι, id est, ut Syrus, *tollitor*, evellitor è terra) ET JACTA TE (græcè, βλήθητι, id est, *proiicitor*; Syrus, *cade*) IN MARE FIET] *Et non hæsitaveritis*: græcè, μὴ διακριθῆτε, id est, non disceptaveritis quasi dubii & hæsitantes; non discreveritis, an quod petitis factu facile, an difficile. Multi enim, quia putant id, quod petunt, esse arduum & difficile, hinc diffidunt se à Deo id impetraturos, ideoque non impetrant: qui verò non discernunt inter facile & difficile, cogitantes id, quod sibi est difficile, Deo esse facile; ideoque confidunt divinæ omnipotentiæ, bonitati & promissioni, quâ promisit se omnia, quæ certa fide & fiducia ab eo petimus, nos impetraturos; quare suam mentem & spem erigunt supra suam infirmitatem, eamque collocant in Deo, certò ab eo expectantes orationis suæ finem & fructum; hi impetrant quæcumque & quantumcumque ab eo postulant. *Monti huic*. Oliveti; juxta eum enim pergens in Jerusalem dixit hæc Christus, ita Abulensis quæst. 134. Franc. Lucas, & alii. Cetera, quæ huc spectant, dixi c. 17. 19.

Domus B. Virginis Lauretum ab angelis translata.

Sic ob infidelitatem Turcarum, qui terræ sanctæ dominantur, angeli ex Galilæa & Nazareth anno Domini 1291. transtulerunt domum B. Virginis, in qua ipsa, angelo nuntiante, concepit Filium Dei, in Dalmatiam; & inde anno Domini 1294. in Italiam (Lauretum) ubi sedes & caput est fidei ac fidelium; ideoque ob fidem illam innumera ibidem patrat miracula, quæ recenset noster Horatius Tursellinus in Historia Lauretana.

VERS. 22. Mar. 11.24. ET OMNIA QUÆCUMQUE PETIERITIS IN ORATIONE CREDENTES ACCIPIETIS] *Credentes*, id est si credideritis, & confisi fueritis, vos illa à Deo impetraturos; juxta illud Iacobi 1.6. *Postulet in fide nihil hæsitans*. Vide ibi dicta.

Præclarè S. Bernardus serm. 15. in Psalm. *Qui habitat*; tropologicè explicans illud Dei ad Iosue cap. 1. *Quemcumque locum calcaverit pes vester, vester erit: Pes vester*, ait, utique *spes vestra est, & quantumque ista processeris, obtinebis, si tamen in Deum tota figatur, ut firma sit, & non titubet*. Ratio à priori est Dei liberalitas & munificentia, quæ non patitur se spe nostra vinci, sed eam longè superat & transcendit.

VERS. 23. Luc. 20.1.2. Mar. 11.27. 28. ET CUM VENISSET IN TEMPLUM, ACCESSERUNT AD EUM DOCENTEM PRINCIPES SACERDOTUM, ET SENIORES POPULI, DICENTES: IN QUA POTESTATE HÆC FACIS? ET QUIS TIBI DEDIT HANC POTESTATEM?

IN QUA POTESTATE] Græcè ἐξουσίᾳ, id est, auctoritate, q. d. Quis dedit tibi jus & auctoritatem docendi in templo, ex eoque eiiciendi ementes & vendentes, ac populum convocandi, ut tibi quasi doctori & Messiæ acclamet Hosanna?

RESPONDENS JESUS, DIXIT EIS: INTERROGABO VOS ET EGO UNUM SERMONEM: QUEM SI DIXERITIS MIHI, ET EGO VOBIS DICAM IN QUA POTESTATE HÆC FACIO] Vulgò dicitur. VERS. 24. Luc. 23.3. Mar. 11.29.

Non litem soluit, qui litem lite resolvit:

Sic enim malæ fidei causidici, cùm causæ suæ diffidunt, aliam causam litemque intexunt, ut tergiversentur & condemnationem suffugiant. Sic & hæretici cùm argumentis Catholicorum respondere nequeunt, alia argumenta eis obiiciunt, ut hæresis & ignorantiæ suæ effugium quærant. At Christus non ita hic agit, sed interrogationem aliam interserit, ex qua pendebat quæstionis à Scribis propositæ solutio, q. d. Mihi non creditis, dicenti me ex Deo potestatem accepisse: credite ergo Ioanni Baptistæ, qui mihi testimonium perhibuit, me à Deo ad hæc peragenda esse missum.

BAPTISMUS JOANNIS UNDE ERAT? E CÆLO AN EX HOMINIBUS?] Christus per baptismum Joannis, ejus de se testimonium, doctrinam, omnemque prædicationem intelligit. Est synecdoche. Est hoc Christi argumentum appositum ad Scribas, & irrefragabile, q. d. Vos quæritis à quo potestatem habeam, à Deo, an ab hominibus? ego vicissim quæro à vobis, à quo prædicandi & baptizandi potestatem habuit Ioannes Baptista, à Deo, an ab hominibus? Si ille istam à Deo habuit, uti omnes confitentur, ergo & ego eamdem à Deo habeo; hoc enim de me testificatus est Ioannes, docens se esse servum, me autem Messiam filium Dei, idque cum vos hac de re legatos ad eum ex professo misissetis, sciscitatum ab eo an ipse esset Messias? Ioan. c. 1. v. 20. & 26. VERS. 25. Luc. 20.4.5. Mar. 11.30. 31.

E CÆLO] à Deo profectus. Ubi Nota. Hebræi per metonymiam, qua continens pro contento ponitur, Deum vocant שמים *scamaim*, id est, cælum. Hoc secuti Græci Poetæ Saturni Patrem οὐρανὸν vocarunt, uti Latini cælum. Ita Caninius de Nominibus Hebraic. cap. 2. Hinc Iudæi cælum & astra pro Deo coluerunt: unde Christiani à christianismo ad judaismum olim apostatantes dicti sunt cælicolæ; contra quos extant rescripta Theodosii & Honorii Imperat. lib. 18. de Iudæis & cælicolis. Vide Baronium anno Domini 408. Hinc & de Judæis canit Poeta: *Deum vocatur cælum? cur?*

Qui puras nubes & cæli numen adorant.

Cælum enim sua vastitate, pulchritudine, motu ornatu, influxu, omnes rapit in sui admirationem: unde cælum dicitur quasi cælatum stellis, & sideribus, ait Sipontinus; licèt Varro lib. 4. de Lingua Latina cælum à κοῖλον, id est cavo, derivet, quòd sua cavitate omnes res creatas complectatur. Hinc Deus est quasi Atlas cæli & mundi, de quo Virgil. lib. 6. Æneid.

——*Ubi cælifer Atlas.*
Cælum humeris torquet, stellis ardentibus aptum.

Quocirca multæ gentes cælum ut Deum coluerunt. Unde Cicero lib. 2. de Divinat. *Ego*, ait, *Deum genus esse semper dixi, & dicam cælestum*. Idem in Somnio Scipionis: *Et grates tibi ago summe sol, vobisque reliqui cælites*, Et Plinius lib. 7. c. 33. *Divinitas*, ait, *& quædam cælitum societas nobilissima ex feminis in Syllaba fuit*. Audi & S. Aug. lib. 10. de Civit. c. 1. *Et ipsos deos non ob aliud appellant cælicolas, nisi quòd cælum colant, non utique venerando, sed inhabitando tamquam cæli quosdam colonos*. Dénique cælum est thronus Dei, ac sedes maiestatis & gloriæ ejusdem, æquè ac SS. Angelorum & hominum beatorum. *Cælum ut Deum coluerunt multi.*

Hinc disce cælum ambire, cælum suspirare, terram & terrena despicere, ac dicere cum nostro S. Ignatio: *Quomodo sordet mihi terra, cum cælum aspicio?* Qui enim cælum ambit, paradisum ambit, felicitatem ambit, beatam æternitatem ambit, Deum cælitum ambit: *O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius!* Baruch. 3. 24. Vide ibi dicta.

AT ILLI COGITABANT INTER SE, DICENTES] Græcè, διελογίζοντο, id est, cogitabant & conferebant inter se, deliberantes quid Christo responderent, quasi anxii & perplexi.

VERS.26. Lu.20.v.6. Mar.11.31. 32. Si dixerimus, E cælo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, Ex hominibus, timemus turbam; omnes enim habebant Joannem sicut Prophetam.

Quare ergo non credidistis illi] asserenti me esse Messiam, suadentique ut per pœnitentiam vos præparetis ad meam gratiam & salutem. *Timemus turbam*, scilicet *ne lapidet nos*, ut addit Lucas c.20. v.5. *Sicut Prophetam*: τὸ *sicut*, est nota veritatis, non similitudinis, q.d. Omnes habebant Joannem, ut verum magnumque Prophetam, ideoque à Deo missum: Propheta enim, legatus, vates & interpres est Dei. Sic Joannis 1. de Christo dicitur: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre*; ubi τὸ *quasi* veritatem notat, non similitudinem, q.d. Vidimus gloriam ejus, ut verè unigeniti Filii Dei, sive ejus qui verus & unigenitus erat Dei.

Et respondentes Jesu, dixerunt: Nescimus] Mentiuntur, quia viderant vitam Joannis, æquè ac prædicationem sanctissimam & divinam, morte pro castitate obita, & martyrio jam obsignatam; sed improbitas mavult mentiri, quàm falsitatis argui, & improbitatis convinci.

VERS. 27. Lu.19.7.8. Mar.11.33. Ait illis et ipse: Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio] q.d. Non vultis ad meam quæstionem respondere, quare nec ego respondebo ad vestram; quia ex mea pendet vestræ solutio. Sed vos dicitis illam vos nescire, & mentimini. Ego dico me scire nolleque dicere, ac veritatem dico, ut vestram proterviam confundam & contundam. Hoc enim responso Christus Scribis os obturavit, ut quasi mures silerent, nec ultra hiscere auderent. Unde S. Hieronymus, *Ostendit*, ait, *illos scire, sed respondere nolle; & se nosse, sed non dicere, quia quod sciunt tacent.*

VERS.28. Quid autem vobis videtur?] Christus per sequentem parabolam Scribas & Pharisæos dicentes se nescire, an baptismus Joannis esset è cælo, an ex hominibus? coarguit summæ improbitatis & pervicaciæ; quod, cùm vellent haberi filii Dei, tamen Joannem à Deo missum recipere noluerint, nec prædicationi crediderint, & pœnitentiam egerint. Porrò Christus hic, ait Chrysostomus, *reos ipsos judices facit, magna fiducia justitiæ, ubi adversario causa committitur; utitur autem parabola ut non intelligant, quomodo contra se sententiam dicant.*

Homo quidam habebat duos filios, et accedens ad primum, dixit: Fili, vade hodie, operare in vinea mea.

VERS.29. Ille autem respondens, ait: Nolo: postea autem, pœnitentia motus, abiit.

VERS.30. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait: Eo domine, et non ivit.

VERS.31. Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus. Dicit illis Jesus: Amen dico vobis, quia publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei.

VERS.32. Venit enim ad vos Joannes in via justitiæ, et non credidistis ei: publicani autem et meretrices crediderunt ei: Vos autem videntes, nec pœnitentiam habuistis postea, ut crederetis ei.

Parabola hæc explicatione vix indiget, quia eam Christus applicat & explicat. Nimirum primus filius initio nolens obedire patri, sed mox facti pœnitens, obediens & vadens operatum in vinea notat publicanos & meretrices qui primò suis sceleribus voluntatem & legem Dei repulerunt, sed postea ad Joannis prædicationem resipuerunt, & pœnitentiam egerunt, ac castè justèque juxta legem Dei vixerunt. Secundus filius dicens patri se iturum in vineam, sed fallens, nec vadens, notat Scribas & Pharisæos, qui legem Dei semper in ore habebant, quasi ejus studiosissimi & religiosissimi observatores, cùm tamen reipsa eam non implerent, sed contra eam libidines, rapinas, usuras, &c. committerent. Quare gravem in se Dei offensam & iram provocaverunt, tum per ipsa scelera, tum per suam hypocrisim & eminentiam legis simulationem. Videri enim volebant esse zelotæ legis, cùm essent ejus prævaricatores. Hæc enim hypocrisis & duplicitas animi valdè Deum irritat.

Præcedent] Græcè, προάγουσι, in præsenti, id est, *præcedunt*, q.d. Publicani & meretrices, vos, ô Scribæ, præcedunt, id est, ante vos eunt in via Dei & virtutis, tenduntque ad cælum per fidei, pœnitentiæ & mutationis vitæ exemplum, ideoque reipsa præcedent, & ante vos introibunt in regnum cælorum, quod numquam vos scelerati introibitis: introire tamen possetis, si velletis pœnitere & mores mutare. Sic c.5.20. *Minimi in regno cælorum* vocantur, impii & reprobi ab eo excludendi.

In via justitiæ] Syrus, *in via rectitudinis incedens*, hoc est, agens vitam perfectè justam, rectam, sanctam & irreprehensibilem.

Nec pœnitentiam habuistis] id est, egistis; græcè, οὐ μετεμελήθητε, id est, non pœnituistis, non resipuistis.

Mysticè, publicani & meretrices denotant Gentes, quæ primò idolis & vitiis servierunt, deinde per Apostolorum prædicationem conversæ, Deum & virtutes coluerunt. Pharisæi & Scribæ notant Judæos, qui videbantur Deum colere; sed reverà eum spreverunt, dum Christum ab eo missum aspernati sunt, & in hac perfidia mentem obstinarunt. Unde de his parabolam hanc interpretantur S. Hieron. Chrysost. Origenes. S. Athanasius, Beda, Euthymius, Maldonatus, Jansenius, & alii passim.

Tropologicè, ostendit Christus, ait S. Chrysostomus, meliores esse populares & plebejos, qui aliquando convertuntur, quàm sacerdotes, qui numquam.

Tropologicè, Primo filio similes sunt Christiani communes & laici, qui sanctitatis desiderio impulsi servant consilia Evangelica, etsi ex voto & professione ad ea non obligentur. Secundo filio similes sunt sacerdotes, monachi & Religiosi, qui vota paupertatis, castitatis & obedientiæ Deo nuncuparunt, sed ea deinde violant.

VERS. 33. Luc.20.9. Mar.12.1. Aliam parabolam audite. Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, et sepem circumdedit ei, et fodit in ea torcular, et ædificavit turrim, et locavit eam agricolis, et peregre profectus est.

VERS. 34. Luc.20.10. Mar.12.2. Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus eius.

VERS. 35. Luc.20.10.11.12. Mar.12.3.4.5. Et agricolæ, apprehensis servis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt.

VERS. 36. Mar.12.5. Iterum misit alios servos plures prioribus, et fecerunt illis similiter.

VERS. 37. Luc.20.13. Mar.12.6. Novissime autem misit ad eos filium suum, dicens: Verebuntur filium meum.

VERS. 38. Luc.20.14. Mar.12.7. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est heres, venite, occidamus eum, et habebimus hereditatem eius.

VERS. 39. Luc.20.15. Mar.12.8. Et apprehensum eum eiecerunt extra vineam, et occiderunt.

VERS. 40. Luc.20.15. Mar.12.9. Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis?

VERS. 41. Mar.12.9. Luc.20.16. Aiunt illi: Malos male perdet; et vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis.

Christus hanc parabolam contra Scribas, & Pharisæos adversarios suos intorquens, mutuatur eam ex Isaiæ cap.5.1. ut illi pondus addat, quod ipsos premat, & convincat. Isaias enim ibidem illa usus est, & eadem Christum usurum prædicit, uti hic Christus eautitur. Sic enim capit. 5. incipit Isajas; *Cantabo dilecto meo* (Christo incarnando) *canticum patruelis mei vineæ suæ: vinea facta est dilecto meo in cornu filii olei*, id est, in cornu oleato, hoc est, in Judæa, quæ robusta & alta est ut cornu, ac fertilis & pinguis est instar olei. Fusè hæc explicui Isaiæ 5. quare ibi dicta hic summatim repetam, & paucis totam parabolam perstringam.

Primò, Parabola vineæ explicatur. Primò, homo plantans vineam, est Deus fundans Ecclesiam, sive Synagogam, juxta illud psal. 79. 9. *Vineam de Aegypto transtulisti, eiecisti gentes* (ex Chananæa, ibique) *plantasti vineam*, id est, Synagogam, sive populum Judæorum.

Se-

Secundò. Sepes. Secundò, sepes, torcular & turris erecta in vinea, significant Deum Ecclesiæ suæ abundè de omnibus rebus necessariis providisse, distinctè tamen per sepem grammaticè murum Hierosolymæ cum S. Hieronymo: item fortes principes, uti fuere David & Machabæi, ait Interlinearis, Theologicè angelorum custodiam cum Origene, S. Ambrosio & Hieronymo; vel legem cum auctore Imperfecti, & S. Irenæo lib. 4. cap. 70. accipe. Vnde pro *sepem circumdedit ei*, Syrus vertit, *undequaque obvallavit eam materia*.

Torcular. Torcular est altare, quo victimarum sanguis exprimebatur, ita Origenes, S. Hieron. Beda Theophyl. Euthymius. Dicitur autem fodisse torcular, quia olim exscindere aut fodere solebant lacunas: vel, ut ait Marcus cap. 12. v. 1. *lacum*, quo vinum novum ex uvis in torculari expressum excipiebant, uti patet Isajæ c. 5. 2. Tropologicè torcular, ait S. Hieronymus, notat Martyres. Vnde psalm. 8. 80. & 83. inscribuntur in titulo, *Pro torcularibus*. S. Hilar. verò censet notari Prophetas, in quos ubertas Spiritus sancti ferventiùs influxit. S. Chrysostomus autem per torcular accipit verbum Dei, quod premit & cruciat hominem contradicente carne.

Turris. Turris vineæ, id est, Synagogæ, erat templum Hierosolimitanum, Deique cultus in eodem. ita Origenes, Chaldæus, S. Hilarius, Beda, Theophyl. Euthymius. Mysticè turris erant Prophetæ, doctores & pastores; æquè ac reges & principes populi, hi enim quasi è turri erant speculatores populi, ita iidem. Vnde S. Hilar. Turris, ait, notat eminentiam legis, quæ & in cœlum proveheret, & ex qua speculari Christi adventus posset.

Tertiò. Tertiò, coloni vineæ erant principes populi: horum enim est populum regere & excolere; operari in vinea, est justitiam facere, ait S. Chrysost.

Quartò. Quartò, peregrè profectus est Deus, quia, ut ait Origenes, cùm legem & pacta Judæis dedisset, apparens eis in monte Sina; posteà eis non apparuit quasi aliò profectus.

Quintò. Quintò, tempus fructuum, id est observationis, legis & Dei cultus erat tempore Davidis, Salomonis, Josaphat, Ezechiæ, Josiæ, &c. cum Judæi quietè sibi & Deo vivere poterant & debebant. Aut potiùs hoc tempus agebatur jugiter, quia jugiter Deo servire & bonorum operum fructus producere tenebantur. Vnde Maldonatus censet hoc pertinere ad emblema & ornatum parabolæ.

Sexto, servi à Deo in vineam, id est, ad Synagogam missi, ut fructus ejus colligerent, fuere Isajas, Jeremias, Ezechiel, cæterique Prophetæ, quos Judæi ut vitiorum suorum castigatores occiderunt, ac nonnullos, ut Jeremiam, lapidarunt. Misit autem eos secundò, & plures prioribus, ut sua diligentia & charitate vinceret colonorum improbitatem. Vnde S. Chrysost. *Per singulos*, ait, *gradus malitiæ, Dei misericordia addebatur, & per singulos gradus misericordiæ Dei, Judæorum malitia crescebat*. Quocirca Deus tandem misit ad eos filium suum, putà Christum jam incarnatum: quem Scribæ velut Synagogæ heredem pariter occiderunt & crucifixerunt extra civitatem, id est, extra Jerusalem in monte Calvariæ, ut ipsi Synagogæ præessent & dominarentur, ex eaque se ditarent & magnificarent. Pro *verebuntur filium meum*, Syrus vertit, *erubescent propter filium meum*.

Tropologicè, vinea cuiq; excolenda est anima. Pastori est parochia, Episcopo diœcesis, regi regnum, magistratui respublica, ut fructus bonorum operum & virtutum proferat. Sepes sunt leges & statuta: custodes sunt angeli: turris est ratio, meditatio, providentia: torcular est mortificatio, tribulatio, crux. *Servus mittitur*, ait Rabanus, *cùm lex psalmus, aut prophetia legitur; ejicitur, cùm contemnitur, vel blasphematur; heredem occidit qui Filium Dei conculcat, & spiritui gratiæ contumeliam facit; vinea alii datur: cùm gratiam à superbo spretam humilis accipit*.

Porrò homo plantans vineam, est Deus, qui homo dicitur, ait S. Chrysostomus, similitudine, non veritate: natura dominus est, benevolentia pater, juxta illud Isajæ cap. 5. *Vinea Domini sabaoth domus Israël est*.

VERS. 41. AIVNT ILLI (Scribæ;) MALOS MALE PERDET] Dices: Marcus & Lucas asserunt Christum id dixisse; quomodo ergo Matthæus idipsum attribuit Scribis? Respondetur cum S. Chrysostomo & Euthymio, primò Scribas id dixisse, deinde Christum idipsum repetiisse & confirmasse eo modo & gestu, ut inde ac ex antecedentibus & sequentibus (ut rectè advertit Abulensis quæst. 200.) satis Scribæ id de se dici intelligerent, ac tunc eos subjunxisse, *absit*, ut habet Lucas cap. 19.

MALOS MALE PERDET] malos scilicet vineæ, id est, Ecclesiæ colonos, puta Scribas cum suis asseclis, qui Prophetas & Christum occiderunt, perdet Deus per Titum & Vespasianum in hac vita, ac per dæmones in gehenna.

ET VINEAM SVAM LOCABIT ALIIS AGRICOLIS (Apostolis eorumque successoribus) QVI REDDANT EI FRVCTVM TEMPORIBVS SVIS] Fructus hic vineæ, id est, Ecclesiæ Dei, patet in conversione totius orbis ad Christi fidem & sanctitatem, ac præsertim in constantia tot millium Martyrum & virginum: prædicitur enim hic reprobatio Judæorum, & conversio Gentium: uti docet Christus vers. 43.

Moraliter disce hic, quòd, sicut vinea producit bonas uvas, etiamsi mali sint ejus coloni, ita Ecclesia ejusque fideles producant bona virtutum opera, etiamsi subindè mali sint ejus pastores & doctores, uti erant Scribæ. Plura tamen & majora proferent, si pastores sint boni, uti patuit in Apostolis, quorum virtutes Apostolicas imitati primi fideles excelluere in castitate, charitate, patientia, omnique virtute. Id repræsentat emblema Zeuxis, pictoris insignis. Hic enim pinxit puerum cum canistro uvarum ita scitè & bellè, ut aves falleret: aves enim ad illas quasi ad veras uvas advolabant, easque mordicabant ut iis vescerentur, tum Zeuxis verecundè; Meliùs, ait, pinxi uvas, quàm puerum, quia ad uvas advolant, & puerum astantem quasi pictum non timent aves: ita pastores & custodes Ecclesiæ subinde pravi sunt pravèque expicti; at uvæ, id est, opera plebis meliùs habent, & speciosiora sunt: custodum, id est, pastorum incuria accidit, ut avium, id est dæmonum, fiant præda, ab iisque devorentur. *Emblema Zeuxis pictoris eximii.*

DICIT ILLIS; NVNQVAM LEGISTIS IN SCRIPTVRIS: LAPIDEM, QVEM REPROBAVERVNT ÆDIFICANTES, HIC FACTVS EST IN CAPVT ANGVLI? A DOMINO FACTVM EST ISTVD, ET EST MIRABILE IN OCVLIS NOSTRIS] Citat Christus Psalm. 17. vers. 22. ubi David de Christo loquitur & prophetas, idque sciebant Scribæ: unde intellexerunt se hac sententia à Christo, æquè ac à Davide notari & taxari: sensus enim est, q. d. Scribæ, sacerdotes & Pharisæi quasi architecti Synagogæ, id est, Ecclesiæ Judaicæ, Christum ut lapidem inutilem abrea rejecerunt, imò ut illi contrarium damnarunt & occiderunt; Scribas enim, quos superiùs vocavit operarios & agricolas, nunc vocat ædificatores, ait S. Hieronymus. Sed hic lapis à Judæis reprobatus, à Deo *factus est in caput anguli*, id est, positus est in capite anguli; factusque est lapis capitalis & omnino fundamentalis Ecclesiæ, isque angularis, ut scilicet duos parietes Gentium & Judæorum in se, velut angulo jungeret & connecteret, in eadem Ecclesiæ fabrica & domo ita S. August. S. Basilius, Euthymius, Cassiodorus, Abulensis, Jansenius, Maldonatus, ceterique Patres & interpretes, vel hic, vel in psalm. 117. 22. Imò S. Petrus epist. 1. cap. 2. vers. 6. & seq. ubi fusè hunc locum explicui. Crebrò enim in Sriptura fabrica Ecclesiæ comparatur ædificationi domus, quæ solido fundamento, v. g. petræ inædificatur. Sic enim Ecclesia inædificatur & incumbit Christo, Christus ergo est prima Ecclesiæ petra, qui hoc nomen cum reipsa communicavit S. Petro, ut post Christum esset petra Ecclesiæ, ac deinde cæteris Apostolis, quos pariter constituit fundamenta Ecclesiæ, ut patet Apocal. 21. 19. Ephes. 2. 20. & alibi. Porrò arroganter, æquè ac ineptè & impiè Calvinus asserit se esse hunc lapidem; ut potè qui reprobatus à Papa & Ecclesia Romana, factus sit fundamentum sectæ Calvinicæ. Ita superbus ille thraso audet se æquiparare Christo, imò Christo suffurari suum oraculum & titulum. Verùm det ipse signa, quibus se ad hoc à Deo missum esse doceat: det, inquam, miracula, prophetias, Scripturas, quæ dedit Christus. At nunquam ea dedit, nec unquam dabit:

VERS. 42. Luc. 20. 17. Mar. 12. 10. 11.

Calvinus asserit se esse lapidem reprobatum factum in caput anguli.

Secundò, Sepes. Secundò, sepes, torcular & turris erecta in vinea, significant Deum Ecclesiæ suæ abundè de omnibus rebus necceſſariis providiſſe, diſtinctè tamen per ſepem grammaticè murum Hieroſolymæ cum S. Hieronymo: item fortes principes, uti fuere David & Machabæi, ait Interlinearis, Theologicè angelorum cuſtodiam cum Origene, S. Ambroſio & Hieronymo; vel legem cum auctore Imperfecti, & S. Irenæo lib. 4. cap. 70. accipe. Vnde pro *ſapem circundedit ei*, Syrus vertit, *undequaque obvallavit eam maceria*.

Torcular. Torcular eſt altare, quo victimarum ſanguis exprimebatur, ita Origenes, S. Hieron. Beda Theophyl. Euthymius. Dicitur autem fodiſſe torcular, quia olim exſcindere aut fodere ſolebant lacunas: vel, ut ait Marcus cap. 12. v. 1. *lacum*, quo vinum novum ex uvis in torculari expreſſum excipiebant, uti patet Iſajæ c. 5. 2. Tropologicè torcular, ait S. Hieronymus, notat Martyres. Vnde pſalm. 8. 80. & 83. inſcribuntur in titulo, *Pro torcularibus*. S. Hilar. verò cenſet notari Prophetas, in quos ubertas Spiritus ſancti ferventiùs influxit. S. Chryſoſtomus autem per torcular accipit verbum Dei, quod premit & cruciat hominem contradicente carne.

Turris. Turris vineæ, id eſt, Synagogæ, erat templum Hieroſolimitanum, Deique cultus in eodem. ita Origenes, Chaldæus, S. Hilarius, Beda, Theophyl. Euthymius. Myſticè turris erant Prophetæ, doctores & paſtores, æquè ac reges & principes populi, hi enim quaſi è turri erant ſpeculatores populi, ita iidem. Vnde S. Hilar. Turris, ait, notat eminentiam legis, quæ & in cœlum proveheret, & ex qua ſpeculari Chriſti adventus poſſet.

Tertiò. Tertiò, coloni vineæ erant principes populi, horum enim eſt populum regere & excolere; operari in vinea, eſt juſtitiam facere, ait S. Chryſoſt.

Quartò. Quartò, peregrè profectus eſt Deus, quia, ut ait Origenes, cùm legem & pacta Judæis dediſſet, apparens eis in monte Sina; poſteà eis non apparuit quaſi aliò profectus.

Quintò. Quintò, tempus fructuum, id eſt obſervationis, legis & Dei cultus erat tempore Davidis, Salomonis, Joſaphat, Ezechiæ, Joſiæ, &c. cum Judæi quietè ſibi & Deo vivere poterant & debebant. Aut potiùs hoc tempus agebatur jugiter, quia jugiter Deo ſervire & bonorum operum fructus producere tenebantur. Vnde Maldonatus cenſet hoc pertinere ad emblema & ornatum parabolæ.

Sexto, ſervi à Deo in vineam. id eſt, ad Synagogam miſſi, ut fructus ejus colligerent, fuere Iſajas, Jeremias, Ezechiel, ceterique Prophetæ, quos Judæi ut vitiorum ſuorum caſtigatores occiderunt, ac nonnullos, ut Jeremiam, lapidarunt. Miſit autem eos ſecundò, & plures prioribus, ut ſuâ diligentia & charitate vinceret colonorum improbitatem. Vnde S. Chryſoſt. *Per ſingulos*, ait, *gradus malitiæ; Dei miſericordia addebatur, & per ſingulos gradus miſericordiæ Dei, Judæorum malitia creſcebat*. Quocirca Deus tandem miſit ad eos filium ſuum, putà Chriſtum jam incarnatum: quem Scribæ velut Synagogæ heredem pariter occiderunt & crucifixerunt extra civitatem, id eſt, extra Jeruſalem in monte Calvariæ, ut ipſi Synagogæ præeſſent & dominarentur, ex eaque ſe ditarent & magnificarent. Pro *verebuntur filium meum*, Syrus vertit, *erubeſcent propter filium meum*.

Tropologicè, vinea cuiq; excolenda eſt anima. Paſtori eſt parochia, Epiſcopo diœceſis, regi regnum, magiſtratui reſpublica, ut fructus bonorum operum & virtutum proferat. Sepes ſunt leges & ſtatuta: cuſtodes ſunt angeli: turris eſt ratio, meditatio, providentia: torcular eſt mortificatio, tribulatio, crux. *Servus mittitur*, ait Rabanus, *cùm lex pſalmus, aut prophetia legitur; ejicitur, cùm contemnitur, vel blaſphematur; heredem occidit qui Filium Dei conculcat, & ſpiritui gratiæ contumeliam facit: vinea alii datur: cùm gratiam à ſuperbo ſpretam humilis accipit*.

Porrò homo plantans vineam, eſt Deus, qui homo dicitur, ait S. Chryſtomus, ſimilitudine, non veritate: naturâ dominus eſt, benevolentia pater, juxta illud Iſajæ cap. 5. *Vinea Domini ſabaoth domus Iſrael eſt*.

VERS. 41. AIUNT ILLI (Scribæ;) MALOS MALE PERDET] Dices: Marcus & Lucas aſſerunt Chriſtum id dixiſſe; quomodo ergo Matthæus idipſum attribuit Scribis? Reſpondetur cum S. Chryſoſtomo & Euthymio, primò Scribas id dixiſſe, deinde Chriſtum idipſum repetiiſſe & confirmaſſe eo modo & geſtu, ut inde ac ex antecedentibus & ſequentibus (ut rectè advertit Abulenſis quæſt. 200.) ſatis Scribæ id de ſe dici intelligerent, ac tunc eos ſubjunxiſſe, *abſit*, ut habet Lucas cap. 19.

MALOS MALE PERDET] malos ſcilicet vineæ, id eſt, Eccleſiæ colonos, puta Scribas cum ſuis aſſeclis, qui Prophetas & Chriſtum occiderunt, perdet Deus per Titum & Veſpaſianum in hac vita, ac per dæmones in gehenna.

ET VINEAM SUAM LOCABIT ALIIS AGRICOLIS (Apoſtolis eorumque ſucceſſoribus) QUI REDDANT EI FRUCTUM TEMPORIBUS SUIS] Fructus hic vineæ, id eſt, Eccleſiæ Dei, patet in converſione totius orbis ad Chriſti fidem & ſanctitatem, ac præſertim in conſtantia tot millium Martyrum & virginum: prædicitur enim hic reprobatio Judæorum, & converſio Gentium: uti docet Chriſtus verſ. 43.

Moraliter diſce hìc, quòd, ſicut vinea producit bonas uvas, etiamſi mali ſint ejus coloni, ita Eccleſia ejuſque fideles producant bona virtutum opera, etiamſi ſubinde mali ſint ejus paſtores & doctores, uti erant Scribæ. Plura tamen & majora proferent, ſi paſtores ſint boni, uti patuit in Apoſtolis, quorum virtutes Apoſtolicas imitati primi fideles excelluere in caſtitate, charitate, patientia, omnique virtute. Id repræſentat emblema Zeuxis, pictoris inſignis. Hic enim pinxit puerum cum caniſtro uvarum ita ſcitè & bellè, ut aves falleret: aves enim ad illas quaſi ad veras uvas advolabant, eaſque mordicabant ut iis veſcerentur, tum Zeuxis verecundè: Meliùs, ait, pinxi uvas, quàm puerum, quia ad uvas advolant, & puerum aſtantem quaſi pictum non timent aves: ita paſtores & cuſtodes Eccleſiæ ſubinde pravi ſunt pravèque expicti; at uvæ, id eſt, opera plebis meliùs habent, & ſpecioſiora ſunt: cuſtodum, id eſt, paſtorum incuria accidit, ut avium, id eſt dæmonum, fiant præda, ab iiſque devorentur. Emblema Zeuxis pictoris eximii.

VERS. 42. Luc. 20. 17. Mar. 12. 10. 11. DICIT ILLIS: NUNQUAM LEGISTIS IN SCRIPTURIS: LAPIDEM, QUEM REPROBAVERUNT ÆDIFICANTES, HIC FACTUS EST IN CAPUT ANGULI? A DOMINO FACTUM EST ISTUD, ET EST MIRABILE IN OCULIS NOSTRIS] Citat Chriſtus Pſalm. 17. verſ. 22. ubi David de Chriſto loquitur & prophetas, idque ſciebant Scribæ: unde intellexerunt ſe hac ſententia à Chriſto, æquè ac à Davide notari & taxari: ſenſus enim eſt, q. d. Scribæ, ſacerdotes & Phariſæi quaſi architecti Synagogæ, id eſt, Eccleſiæ Judaicæ, Chriſtum ut lapidem inutilem ab ea rejecerunt, imò ut illi contrarium damnarunt & occiderunt; Scribas enim, quos ſuperiùs vocavit operarios & agricolas, nunc vocat ædificatores, ait S. Hieronymus. Sed hic lapis à Judæis reprobatus, à Deo *factus eſt in caput anguli*, id, eſt, poſitus eſt in capite anguli, factuſque eſt lapis capitalis & omnino fundamentalis Eccleſiæ, iſque angularis, ut ſcilicet duos parietes Gentium & Judæorum in ſe, velut angulo jungeret & connecteret, in eadem Eccleſiæ fabrica & domo ita S. Auguſt. S. Baſilius, Euthymius, Caſſiodorus, Abulenſis, Janſenius, Maldonatus, ceterique Patres & interpretes, vel hic, vel in pſalm. 117. 22. Imò S. Petrus epiſt. 1. cap. 2. verſ. 6. & ſeq. ubi fusè hunc locum explicui. Crebrò enim in Sriptura fabrica Eccleſiæ comparatur ædificationi domus, quæ ſolido fundamento, v. g. petræ inædificatur. Sic enim Eccleſia inædificatur & incumbit Chriſto; Chriſtus ergo eſt prima Eccleſiæ petra, qui hoc nomen cum reipſa communicavit S. Petro; ut poſt Chriſtum eſſet petra Eccleſiæ, ac deinde cæteris Apoſtolis, quos pariter conſtituit fundamenta Eccleſiæ, ut patet Apocal. 21. 19. Epheſ. 2. 20. & alibi. Porrò arroganter, æquè ac ineptè & impiè Calvinus aſſerit ſe eſſe hunc lapidem; ut potè qui reprobatus à Papa & Eccleſia Romana, factus ſit fundamentum ſectæ Calvinicæ. Ita ſuperbus ille thraſo audet ſe æquiparare Chriſto, imò Chriſto ſuffurari ſuum oraculum & titulum. Verùm det ipſe ſigna, quibus ſe ad hoc à Deo miſſum eſſe doceat: det, inquam, miracula, prophetias, Scripturas, quæ dedit Chriſtus. At nunquam ea dedit, nec unquam dabit: Calvinus asserit se esse lapidem reprobatum factum in caput anguli.

dabit: ergo ipse Ecclesiæ non reformator est, sed deformator.

IDEO DICO VOBIS, QVIA AVFERETVR A VOBIS REGNVM DEI, ET DABITVR GENTI FACIENTI FRVCTVS EIVS] Regnum Dei in Euangelio passim vocatur Ecclesia, quia in ea regnat Deus in fidelibus per fidem & gratiam, eosque deducit ad regnum cæleste, ut in eis regnet per gloriam.

Ecce hic est quasi ἐπιμύθιον, sive postparabola & affabulatio, in qua Christus tres parabolas jam à se allatas, scilicet primam de duobus filiis, uno obediente, altero inobediente, secundam de vinea, cujus coloni occiderunt servos, & filium heri; tertiam de lapide reprobato, qui factus est in caput anguli, clarè explicat & applicat ipsis Scribis & Judæis eorum asseclis, q. d. Vos, o Scribæ, estis filii Deo Patri inobedientes, quia me Filium ejus unigenitum ab eo missum persequimini: vos pariter estis coloni vineæ qui me ejus heredem occidetis. Vos denique estis ædificantes Synagogam, qui me quasi lapidem ab ea reiicitis, sed Deus me faciet basin & fundamentum Ecclesiæ suæ, quia eam à vobis auferet & transferet ad Gentes, qui avidè me recipient & colent, ideoque gratia & gloria à me donabuntur, omnes enim hæ Christi parabolæ eò tendunt, ut significent reprobationem Judæorum & electionem Gentium, eò quòd Judæi repulerint Christum, quem Gentes acceptarunt. Hisce parabolis Christus ita pupugit Scribas, ut ei crucem pararint.

VERS. 44. Luc. 20. 18. ET QVI CECIDERIT SVPER LAPIDEM ISTVM, CONFRINGETVR: SVPER QVEM VERO CECIDERIT, CONTERET EVM] Syrus, *dissipabit eum*, q. d. Qui restiterit Christo, eumque persecutus fuerit, uti facitis vos, o Scribæ: frustrà id faciet, ac sibi in animo, æquè ac in corpore perniciem accerset: ita tamen, ut adhuc per pœnitentiam reparari & restaurari possit.

SVPER QVEM VERO CECIDERIT] hic lapis: id est, cui Christus totus gravi sua ultione incubuerit, v. g. damnandis in die judicii (uti vos, o Scribæ, nisi pœniteatis, damnabimini) huic nulla supererit spes eum reparandi & restaurandi: sicut si lapis grandis in testam decidat, eam in minutissima frusta comminuit, ut nullo modo reparari & redintegrari queat. Minatur ergo Christus hic Scribis æternum & irreparabile excidium, putà gehennæ incendium. Ita S. August. lib. 1. Quæst. Euang. q. 30. Abulensis, Barradius, Jansenius, Maldonatus, & alii. Audi S. August. *Cadunt super eum, qui modò contemnunt, vel iniuriis afficiunt: cadet verò super eos, cum veniet in judicium perditurus, ut sint impii tanquam pulvis, quem proiicit ventus.*

ET CVM AVDISSENT PRINCIPES SACERDOTVM ET PHARISÆI PARABOLAS EIVS, COGNOVERVNT QVOD DE IPSIS DICERET. VERS. 45.

ET QVÆRENTES EVM TENERE, TIMVERVNT TVRBAS: QVONIAM SICVT PROPHETAM EVM HABEBANT] Cognoverunt Scribæ partim ex ipsis psalmi verbis, partim ex dictis & gestibus Christi hæc ab eo contra se dici, unde frementes & frendentes in eum, volebant eum capere & torquere; sed metuentes turbam, id facere non sunt ausi. Ecce ita paulatim Christus per reprehensiones Scribarum stravit sibi viam ad crucem & mortem: hanc enim post tres dies ei intulere Scribæ. Ita impletum est consilium Dei de redimendis hominibus Christi mortem. VERS. 46.

CAPVT VIGESIMVM SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus Primò dat parabolam invitatorum ad nuptias, & non habentis in eis vestem nuptialem. Secundò, vers. 15. Pharisæis quærentibus, an liceat censum dare Cæsari, respondet: Redditæ quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo: *Tertiò. vers. 23. Sadducæis negantibus resurrectionem, eamdem probat. Quartò, vers. 34. Legisperito roganti quod sit magnum legis mandatum, respondit esse hoc:* Diliges Deum ex toto corde tuo. *Quintò, v. 42. quærens à Pharisæis quomodo David Christum filium suum vocet Dominum, eorum ex silentio ignorantiam coarguit, eisq; os obturat.*

ET Respondens Jesus, dixit iterùm in parabolis eis, dicens: 2. Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. 3. Et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, & nolebant venire. 4. Iterùm misit alios servos, dicens: Dicite invitatis. Ecce prandium meum paravi, tauri mei & altilia occisa sunt, & omnia parata: venite ad nuptias. 5. Illi autem neglexerunt: & abierunt, alius in villam suam, alius verò ad negotiationem suam. 6. reliqui verò tenuerunt servos ejus, & contumeliis affectos occiderunt. 7. Rex autem, cùm audisset; iratus est, & missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, & civitatem illorum succendit. 8. Tunc ait servis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt; sed qui invitati erant, non fuerunt digni. 9. Ite ergo ad exitus viarum, & quoscumque inveneritis, vocate ad nuptias. 10. Et egressi servi ejus in vias, congregaverunt omnes quos invenerunt, malos & bonos: & impletæ sunt nuptiæ discumbentium. 11. Intravit autem rex, ut videret discumbentes: & vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali. 12. Et ait illi: Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit. 13. Tunc dixit rex ministris: Ligatis manibus & pedibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus, & stridor dentium. 14. Multi enim sunt vocati, pauci verò electi, 15. Tunc abeuntes Pharisæi, consilium inierunt ut caperent eum in sermone. 16. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicens: Magister, scimus, quia verax es, & viam Dei in veritate docens, & non est tibi cura de aliquo non enim respicis personam hominum: 17. dic ergo nobis quid tibi videtur, licet censum dare Cæsari; an non? 18. Cognita autem Jesus nequitia eorum, ait: Quid me tentatis hypocritæ? 19. ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. 20. Et ait illis Jesus: Cujus est imago hæc, & superscriptio? 21. Dicunt ei: Cæsaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. 22. Et audientes mirati sunt, & relicto eo abierunt. 23. In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem: & interrogaverunt eum, 24. dicentes: Magister, Moyses dixit: Si quis mortuus fuerit, non habens filium, ut ducat frater ejus uxorem illius, & suscitet semen fratri suo. 25. Erant autem apud nos septem fratres: & primus, uxore ducta, defunctus est: & non habens semen; reliquit uxorem suam fratri suo. 26. Similiter secundus & tertius usque ad septimum. 27. Novissimè autem omnium & mulier defuncta est. 28. In resurrectione ergo cujus erit de septem uxor? omnes enim habuerunt eam. 29. Respondens

ſpondens autem Jeſus, ait illis: Erratis, neſcientes Scripturas, neque virtutem Dei. 30. In reſur-
rectione enim neque nubent, neque nubentur, ſed erunt ſicut angeli Dei in cælo. 31. De re-
ſurrectione autem mortuorum non legiſtis quod dictum eſt à Deo dicente vobis: 32. Ego ſum
Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Jacob? Non eſt Deus mortuorum, ſed viventium. 33.
Et audientes turbæ, mirabantur in doctrina ejus. 34. Phariſæi autem audientes quòd ſilentium
impoſuiſſet Sadducæis, convenerunt in unum. 35. & interrogavit eum unus ex eis legis doctor
tentans eum: 36. Magiſter, quod eſt mandatum magnum in Lege? 37. Ait illi Jeſus: Diliges
Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. 38. Hoc eſt
maximum, & primum mandatum. 39. Secundum autem ſimile eſt huic; Diliges proximum tuum,
ſicut teipſum. 40. In his duobus mandatis univerſa lex pendet, & Prophetæ. 41. Congregatis autem
Phariſæis, interrogavit eos Jeſus. 42. dicens: Quid vobis videtur de Chriſto? cujus filius eſt? Dicunt
ei: David. 43. Ait illis: Quomodo ergo David in ſpiritu vocat eum Dominum, dicens: 44.
Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum
tuorum? 45. Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus eſt? 46. Et nemo pote-
rat ei reſpondere verbum, neque auſus fuit quiſquam ex illa die eum ampliùs interrogare.

VERS. 1. ET RESPONDENS (pergens reſpondere Scribis, eorumque incredulitatem confutare) IESVS, DIXIT ITERVM IN PARABOLIS (per parabolas, parabolicè) EIS, DICENS:

VERS. 2. *Parabola regis ad nuptias filii ſui invitantis.* SIMILE FACTUM EST REGNUM CÆLORUM HOMINI REGI, QUI FECIT NVPTIAS FILIO SUO] q. d. Similiter agitur in regno cœlorum, id eſt, in Eccleſia militante in terris & tendente in cœlum, perinde ac ſi rex faceret nuptias filio ſuo, &c. nam alioqui regnum cœlorum directè & præciſè non eſt ſimile homini regi, ſed humano regno. Vide canonem 28. Fusè hanc parabolam pertractat S. Gregorius homil. 38. in Evang.

Similis eſt hæc parabola illi quam recenſet Lucas cap. 14. verſ. 16. Vnde Maldonatus cenſet hanc eſſe eamdem cum illa: Matthæum enim hic non ſervaſſe ordinem hiſtoriæ. Veriùs ſanctus Auguſtinus lib. 2. de Conſenſu Euang. cap. 71. S. Gregorius, S. Thomas, Ianſenius & alii cenſent aliam eſſe hanc parabolam ab illa Lucæ; vel certè eamdem, ſed bis aliterque repetitam; conferenti enim utramque patet plura in iis eſſe diverſa. Nam ut alia taceam, Lucas aſſerit illam à Chriſto dictam in domo Phariſæi, Matthæus verò hic publicè in templo, ut patet ex cap. 21. verſ. 23. Rurſum Lucas nuptias has cœnam vocat; Matthæus verò prandium: niſi reſpondeas cum S. Greg. homil. 38. jam citata, ipſum prandium cœnam vocari, quòd apud antiquos hora nona, quæ ad veſperam & cœnam vergit, prandium fieret.

VERS. 3. ET MISIT SERVOS SUOS VOCARE INVITATOS AD NUPTIAS, ET NOLEBANT VENIRE.

VERS. 4. ITERUM MISIT ALIOS SERVOS, DICENS: DICITE INVITATIS: ECCE PRANDIVM MEVM PARAVI TAVRI MEI ET ALTILIA OCCISA SVNT, ET OMNIA PARATA: VENITE AD NVPTIAS.

VERS. 5. ILLI AVTEM NEGLEXERVNT: ET ABIERVNT ALIVS IN VILLAM SVAM, ALIUS VERO AD NEGOTIATIONEM SVAM.

VERS. 6. RELIQVI VERO TENVERVNT SERVOS EIVS, ET CONTUMELIIS AFFECTOS OCCIDERVNT.

VERS. 7. REX AVTEM CUM AVDISSET, IRATVS EST; ET MISSIS EXERCITIBVS SUIS PERDIDIT HOMICIDAS ILLOS.

Pro *nuptias*, Syrus vertit ſemper, *convivium*, ſcilicet nuptiale, nimirum prandium, ut explicat v. 4. Pro *negotiationem*, Syrus vertit, *mercaturam*; pro *iratus eſt*, *excanduit*; pro *veſte nuptiali*, vertit, *veſtem convivialem*.

Tota parabola ſic eſt explicanda & applicanda.

Parabola invitatorum explicatur. Primò: Primò, homo rex eſt Deus Pater: filius regis ſponſus, eſt Filius Dei incarnatus, puta Ieſus Chriſtus, cujus ſponſa eſt Eccleſia: utriuſque nuptiæ inchoatæ ſunt in Chriſti incarnatione: in ea enim Chriſtus humanam naturam ſibi hypoſtaticè, & per eam eccleſiam, id eſt, ceteròs homines fideles, quaſi ſponſam myſticè ſibi deſpondit per gratiam; ſed in cœlo hæ nuptiæ conſummabuntur per gloriam. Ita Origenes, S. Hilarius, Hieron. S. Gregorius & alii. Vnde Tropologicè, Origenes, Nuptias, ait, intellige conjunctionem Chriſti cum anima; partum verò & proles, bona opera.

Secundò: Secundò, Deus Pater Chriſto fecit, nuptias, id eſt, nuptiale convivium, cum in Iudæa, totoque mundo per Chriſtum, propoſuit menſam Evangelicæ doctrinæ & Sacramentorum, præſertim Euchariſtiæ, Ita Origenes, Euthymius, auctor Imperfecti.

Tertiò, ad has nuptias à Deo primò per Moſen & Prophetas, quaſi Dei ſervos invitati fuere Judæi, tum ante, tum poſt incarnationem Chriſti; ut eam futuram, vel jam factam crederent: itaque in Chriſtum ſperantes, pœnitentes & ſupplicantes ab eo gratiam, juſtitiam & ſalutem conſequerentur. Ita S. Hieron. Greg. Origenes Theophyl. *Tertiò:*

Quartò, tauri & altilia in genere tantum ſignificant convivium oppiparè eſſe apparatum, quæ dogmatum Evangelii magnitudinem ſignificant? ait S. Hieron. æquè ac Sacramentorum, ac præſertim Euchariſtiæ.

Porrò *altilia* non ſunt alites, id eſt, volucres & aves, ſed tauri, vituli, ceteraque animalia, quæ ſaginantur, ut pingueſcant, dicta ſunt altilia ab alendo, quaſi altilia vel alita, ait S. Gregorius. Græcè enim eſt *σιτιστὰ*, id eſt, altilia, ſaginata, uti vituli, oves, & boves lacte & rapis ſaginantur, ut impinguentur: *σιτίζω* enim eſt alo, nutrio, paſco; & *τεθυμμένα* eſt ſagino & frugibus pinguefacio. Vnde Arabicus vertit, *& vituli mei ſaginati iam occiſi ſunt*; grecè *τεθυμένα*, id eſt, immolati ſunt. Olim enim (uti etiamnum) nuptias à ſacrificio auſpicabantur, ac nuptialia convivia epulis victimiſque in ſacrificio mactatis & immolatis agebantur. Sic & nuptiale Chriſti convivium, quod hic parabolicè deſcribitur, à ſacrificio crucis ſumpſit initium. Symbolicè. Gregorius per tauros accipit patres veteris teſtamenti, qui ex permiſſione legis, inimicos ſuos virtutis corporeæ cornu feriebant, q. d. Patrum mores aſpicite, & remedia vitæ veſtræ cogitate. Altilia verò ſunt, inquit, Patres novi teſtamenti, à terrenis ad ſublimia contemplatione ſublevati. Chryſoſtomus autem. Altilia, ait, ſunt Prophetæ, tauri, qui Prophetæ fuerunt & ſacerdotes: ut enim tauri gregis duces, ita ſacerdotes principes populi. S. Hilarius inſuper, Tauri, ait, ſunt Martyres, qui tamquam hoſtiæ immolati; altilia, homines ſpiritales tamquam cæleſti pane ſaginati. Denique Origenes, Prandium, ait, eſt Dei eloquium; quæ fortia ſunt, tauri, quæ ſuaviora, ſaginata vocantur. *Quartò.*

Quintò, ager & villa, in quem abiere invitati, negligentes invitationem, ſignificant bona temporalia, quæ Judæos à fide & lege Chriſti boniſque cœleſtibus ab eo promiſſis avocarunt, ideoque ipſi Dei ſervos, id eſt, Apoſtolos primoſque fideles, imò ipſum Chriſtum occiderunt. Quocirca Deus miſit Titum & Veſpaſianum, qui Judæos quaſi homicidas perdidit & occidit, ac civitatem, id eſt, metropolim eorum, puta Jeruſalem cum templo Salomonis, quod erat orbis miraculum, ſuccendit; Ita S. Chryſoſt. S. Hieron. Euthym. & alii. *Quintò.*

Alludit Chriſtus in hac convivii ſui parabola ad Iſaiæ cap. 25. Verſ. 6. *Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc, convivium pinguium, convivium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ*. Et ad cap. 30. 23. *Et panis frugum terræ erit uberrimus & pinguis: paſcetur in poſſeſſione tua in die illo agnus ſpatioſè: & tauri & pulli aſinorum, qui operantur terram, commiſtum migma comedent*. Vide utrobique dicta. Hinc diſce, Chriſtum in Eccleſia jugiter nobis apponere oppiparum ſpiri- *Oppiparum Chriſti in Eccleſia convivium.*

spirituale convivium, sacræ doctrinæ & gratiæ, multipliter conditum sacris lectionibus, concionibus, exhortationibus, ac innumeris Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Virginum in omni virtutum genere exemplis, crebra oratione, meditatione, & Sacramentorum præsertim Eucharistiæ (*quæ frumentum est electorum, & vinum germinans virgines*, ut ait Zachar. cap. 9. 17.) sumptione frequenti; S. Missæ sacrificii, cum tanto SS. ministrorum, altarium, templorum ornatu, ac musicorum & organorum cœlesti quasi harmonia, celebratione, & aliis plurimis; quæ mentem fidelium spiritalibus deliciis pascunt, oblectant, inebriant, ut christianismus piis non aliud sit quàm juge festum & epulum; juxta illud Isaiæ 66. 23. *Et erit mensis ex mense* (festum neomeniæ continuum) *& sabbathum ex sabbatho*.

Denique Christus ipse jam incarnatus perenne est fidelium pabulum & gaudium: ipse enim per incarnationem non tantùm omnia gratiæ suæ dona, sed & totum seipsum quantus est adeoque suam deitatem realiter illis communicat, imò gustandam, comedendam fruendamque exhibet, juxta illud Joan. 6. 51. *Ego sum panis vivus qui de cælo descendit, si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum*. Hac de causa Isaias, delicias & felicitatem Ecclesiæ novæ ex Christo incarnato obventuram prænuntians passim exultat & jubilat, omnesque Christianos ad jugiter exultandum & jubilandum invitat, ut patet cap. 2. c. 7. c. 30. c. 35. c. 60. c. 61. c. 62. & seq. Videat ergo Christianus, præsertim sacerdos & Religiosus, ut hisce epulis mentem pascat & satiet, ac in sanctitate & justitia serviens Christo, perpetim cum eo dissvanians vitam agat jucundam, lætam, beatam, ac felicitatem perennem hic inchoet & prælibet, quam mox perficiet & consummabit in cælo. Hinc pariter discat, quàm insipientes sint illi, qui hisce epulis cœlestibus præferunt terrenos agros & villas, hoc est, porcorum siliquas; regnum deliciis.

VERS. 8. TUNC AIT SERVIS: NUPTIÆ QUIDEM PARATÆ SUNT, SED QUI INVITATI ERANT, NON FUERUNT DIGNI] Est hæc altera & posterior pars parabolæ invitatorum. *Tunc*, scilicet cùm invitati, puta Judæi, nollent venire ad mensam nuptialem Euangelicæ doctrinæ Christi, eò quòd illa *non fuerunt digni*, quia scilicet illam contemnendo, eadem se fecerunt omnino indignos: *ait rex*, scilicet Deus, *servis suis*, puta Apostolis:

VERS. 9. ITE ERGO AD EXITUS VIARUM, ET QUOSCUMQUE INVENERITIS, VOCATE AD NUPTIAS] Pro *exitus viarum*; Arabicus, *strata viarum* vertit. Græcè est, ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, id est, decursus, digressus, transitus, exitus, permeationes viarum, q. d. Perambulate & percurrite omnes vias omnesque viarum flexus, angulos, fines & terminos; nullus sit angulus, nullus finis viarum, quem non permeatis, hoc est, omnes mundi vias, ò Apostoli, perambulate, totum orbem, omnesque Gentium regiones obite, ut iis Evangelizetis Christi fidem & gratiam; ad eamque omnes omnino gentes & homines vocetis. Jubet enim Apostolis, ut ab invitatis, id est Judæis, Evangelium transferant ad omnes Gentes; unde subdit:

VERS. 10. ET EGRESSI SERVI (Apostoli) EIUS IN VIAS] Idem ergo sunt *exitus viarum* quod *viæ*, sive ductus & flexus viarum. Sic Aristoteles lib. de Mundo διεξόδους πλανητῶν, vocat cursus lunæ, ceterarumque stellarum errantium permeationes, errores, gyros & flexus. Jubet ergo Christus Apostolis, ut omnes gentes & regiones, adeoque ultimos terræ fines adeant, iisque Christum evangelizent: juxta illud, *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*. ps. 18. Mysticè, servi sunt Angeli præpositi Gentium conversioni, ait Origenes.

Viæ quid morum symbolicè? Symbolicè, *Viæ* Primò, sunt errores varii & contrarii, sectæque Gentium, quos dispulerunt Apostoli; Ita Remigius. Secundò, S. Chrysost. Viæ, inquit, sunt variæ professiones hominum in mundo, ut Philosophiæ, militiæ, &c. Jubet ergo cujuscumque conditionis homines invitari ad fidem. Tertiò, *Viæ*, ait sanctus Hilarius; *est tempus sæculi jubentur ergo ire ad exitus, quia omnibus retroacta donantur*. Quartò, Sanctus Gregorius, Viæ, ait, sunt actiones; exitus, defectus: plerumque enim facilè conveniuntur, quibus prosperè non succe-

CONGREGAVERUNT OMNES, QUOS INVENERUNT, BONOS ET MALOS] Hoc est emblema parabolæ, tantumque significat universim omnes homines, sine discrimine vocatos esse ad fidem Christi.

ET IMPLETÆ SUNT NUPTIÆ DISCUMBENTIUM] Impleta est Ecclesia omnium gentium & fidelium numero & copia.

INTRAVIT AUTEM REX UT VIDERET DISCUMBENTES] Eosque lustraret & examinaret. Hoc fiet, cùm Deus veniet ad judicium universale in fine mundi, ut omnes examinet, judicet, præmiet vel puniat, beet vel condemnet. Ita Origenes, S. Chrysost. & alii.

ET VIDIT IBI HOMINEM NON VESTITUM VESTE NUPTIALI] Arabicus, *veste nuptiarum*; Syrus, *veste conviviali*. Vestis nuptialis, id est, munda pretiosa & splendida, non est fides, ut volunt hæretici: omnes enim in hoc Ecclesiæ convivio habebant fidem, imò non nisi per fidem in illud ingredi poterant; ergo vestis hæc est charitas morumque probitas & sanctitas: vita enim pura & sancta est instar vestis mundæ & cycladis splendidæ, ex virtutibus & bonis operibus contextæ, quæ mirè hominem exornat. Ita sanctus Hieronymus, Hilarius, Chrysostomus, Tertullianus, & alii. Vnde S. Gregorius, non habentem vestem nuptialem, explicat fidem habentem non opera charitatis, per quam Dominus ad sociandæ sibi Ecclesiæ nuptias venit. Sanctus Augustinus verò lib. 2. contra Faust. cap. 10. explicat suam, non Domini gloriam quærentem. S. Hilarius autem. Vestis nuptialis, ait, est gratia Spiritus sancti, & candor habitus cœlestis, qui bona interrogatione confessionis susceptus, usque in cœlestem cætum immaculatus est reservandus. S. Hieron. denique ait, Opera quæ complentur ex lege & Euangelio, novi hominis efficiunt vestimentum. *Vestis nuptialis quænam?*

Porrò plures in die judicii à Christo reperientur fideles, carentes hac veste charitatis & sanctitatis, unus tamen dumtaxat nominatur, tum quia obiter hoc tantùm & quasi παρέργως additur. Scopus enim Christi proprius & directus est, hac parabola, uti & præcedentibus tantùm significare, reprobatis Judæis incredulis vocandas ad Christum esse Gentes: tum quia hic unus, omnes illi similes signicat: hic enim unus in instar omnium, sive exemplar & speculum cunctorum impiorum: tum denique ut significet, ne unum quidem impium in die judicii latere posse, vel impunè abiturum.

ET AIT ILLI: AMICE (Syrus, *socie mi*) QUOMODO HUC INTRASTI, NON HABENS VESTEM NUPTIALEM?] Vox *amice* significat Deum hæc impiis dicturum; non ex odio & studio condemnationis, sed amicè ex zelo justitiæ. Addit sanctus Hieronymus: Amicum vocat, quia invitatus fuit ad nuptias, ideoque cum impudentiæ arguit, quòd amicè invitatus ad nuptias, rusticè venerit sine veste nuptiali. Vnde S. Gregorius homil. 38. *Mirandum est*, inquit, *quod hunc & amicum vocat & reprobat, ac si apertiùs dicat: Amice, & non amice; amice per fidem, sed non amice per operationem*. VERS. 11.

AT ILLE OBMUTUIT] Quia ibi locus negandi non est, ait S. Hieron. nam Deus ibi *illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium*: juxta illud, *Scrutabor Jerusalem in lucernis* Sophon. 1. 12. Vnde S. Gregorius hom. 38. in Evang. *Obmutuit*, inquit; *quia in illa districtione ultimæ increpationis omne argumentum cessat excusationis, quippe quia ille foris increpat, qui testis conscientiæ intus animam accusat*.

TUNC DIXIT REX MINISTRIS] Angeli suis, ut patet Matth. 13. 39. unde Daniel de iis cap. 7. ait: *Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei*. VERS. 13.

LIGATIS MANIBUS ET PEDIBUS EIUS] Est emblema, significans damnatos non posse resistere Dei sententiæ & ultioni, nec quidquam boni deinceps posse facere; perinde ac si manus & pedes, imò os, & mentem, judicium & voluntatem haberent colligata. Nam, ut ait S. August. lib. 11. de Trinit. *pravarum voluntatum implicatio, est vinculum*. Et S. Gregorius hom. 38. *Tunc*, ait, *ligat pœna, quos modò à bonis operibus ligavit culpa*, &c. *qui ergo nunc spontè ligantur in vitio, tunc in supplicio ligantur inviti*. Glossa verò, Singula, ait, membra pœnis subiicientur, quæ hic singulis servitiis servierunt.

MIT-

Tenebræ interiores & exteriores. MITTITE EUM IN TENEBRAS EXTERIORES: IBI ERIT FLETUS ET STRIDOR DENTIUM.] Qui (dentes) de edacitate gavisi sunt, ait Gloss. Interl. ex S. Gregorio. De his dixi cap. 8. vers. 12. Appositè S. Gregorius: *Interiores tenebræ*, ait *sunt cæcitas cordis; exteriores tenebræ, æternæ damnationis nox*.

VERS. 14. MULTI ENIM SUNT VOCATI, PAUCI VERO ELECTI] Quia rejecti sunt omnes primi qui invitati venire noluerunt, putà omnes Judæi Christo increduli, quò propriè spectat hæc parabola, uti & præcedentes ca. 20. & 21. Ad hæc rejectus est unus ille ex iis qui vocati venerunt, sed intravit non habens vestem nuptialem, qui omnes fideles impios repræsentat. Quia enim Christus propriè hic illos significare non intendebat, hinc suffecit ei per unum hunc obiter indicare, non omnes qui venerunt, sive qui Christo crediderunt, fore salvandos, sed eos dumtaxat qui fidem veste nuptiali, id est, charitate, sanctisque operibus ornarint, ceteros verò reiiciendos; ita Glossa, Maldonat. & alii. Hæc Christi sententia magnum cuique iniicere debet timorem; nemo enim scit an electus sit an reprobus. Satagere ergo quisque debet, ut per bona opera certam suam electionem & vocationem faciat, uti monet S. Petrus.

Exemplum S. Gregorii de tribus suis amitis. Exemplum dat sanctus Gregorius hic hom. 38. tres amitas suas, quarum prima, scilicet Tharsilla, cùm in sancta virginitate egisset, à S. Felice Pont. avo suo jam beato, in cælum evocata est, cùm ei diceret: *Veni, quia in hac te lucis mansione suscipio*. Unde illa sursum respiciens, Jesumque videns, clamansque: *Recedite, recedite, Jesus venit*, spiritum ei tradidit æterna vita beandum. Secunda verò Æmiliana, à sorore sua Tharsilla in cælum ad festum Epiphaniæ evocata, cùm illa de tertia sorore Gordiana sollicita replicaret; *Et si sola venio, Gordianam cui dimitto*? ab ea tristi vultu audivit; *Veni; Gordiana enim inter laicas deputata est*; quæ proinde mox oblita virginalis suæ consecrationis, honoris & pudoris, villicum suum accepit in maritum. Addit alterum exemplum monachi, qui irreligiosè vixerat, ac moriens draconi ad devorandum traditus fuit, sed precibus fratrum liberatus, conversus dignam egit pœnitentiam, ideoque inter electos recenseri meruit.

VERS. 15. Luc. 20. 20. Marc. 12. 13. TUNC ABEUNTES PHARISÆI CONSILIUM INIERUNT, UT CAPERENT EUM IN SERMONE] Pro *caperent*, græcè, est, παγιδεύσωσιν, id est, *illaquearent*: παγίδες enim sunt laquei; Syrus vertit, *aucuparentur*. Sicut enim aucupes capiunt aves laqueo, sic vafri capiunt simplices captiosa quæstione, q. d. Quæsierunt Pharisæi captiosas quæstiones, quas proponerent Christo, ut quidquid responderet reprehensionem incurreret, itaque sua responsione se quasi illaquearet, eaque capi & redargui posset, ac reus læsæ majestatis vel humanæ vel divinæ perageretur; *Bicipiti complexione insidiantes*, ait sanctus Augustinus lib. 1. contra Crescon. cap. 17. *ut quodlibet eligens caperetur. Si licere responderet, tamquam reus esset adversus populum Dei; si autem diceret, non licere, tamquam Cæsaris adversarius perimeretur*.

VERS. 16. Luc. 20. 21. Marc. 12. v. 13. 14. ET MITTUNT EI DISCIPULOS SUOS CUM HERODIANIS, DICENTES: MAGISTER, SCIMUS QUIA VERAX ES, ET VIAM DEI IN VERITATE DOCES, ET NON EST TIBI CURA DE ALIQUO: NON ENIM RESPICIS PERSONAM HOMINUM.

CUM HERODIANIS] Syrus, *cum iis qui erant de domo Herodis*, id est, qui erant Herodis fautores, familiares, domestici.

Herodiani qui. Secta hæc erat Judæorum, Romano Cæsari ejusque tributo faventium, ita dicta à primo Herode Ascalonità infanticida, qui totus erat Cæsarianus, utpote rex Judeæ à Romano senatu & Cæsare Augusto creatus, quique, ut ait Josephus, tributis Cæsaris in Judæa præerat. Ita sanctus Hieronymus, Origenes, & alii. Addunt sanctus Epiphanius libr. 1. hæresi 20. Tertullianus libr. de Præscript. sanctus Hieronymus Dialogo contra Luciferianos, & ex iis Baronius in Apparatu Annalium, Herodianos fuisse sectarios sive hæreticos Judæorum, qui Herodem Ascalonitam censebant esse Messiam, sive Christum à Prophetis promissum, eò quòd viderent in ipso defecisse sceptrum de Juda, juxta oraculum Jacobi Genes. 49. 10. Avidè hos adulatores adjuvit fovitque Herodes; ideoque occidit infantes in Bethlehem ut interficeret Christum, ne alius quàm ipse haberetur Christus: atque ea de causa magnificentissimum Judæis exædificavit templum veteri destructo, quod cum templo Salomonis certare videbatur, uti docet Josephus lib. 15. Antiquit. cap. 14. Audi S. Hieronymum sectas Judæorum breviter enarrantem Dialog. contra Lucifer. *Taceo de Judaismi hæreticis, qui ante adventum Christi legem traditam dissiparunt; quòd Dositheus Samaritanorum princeps, Prophetas repudiavit; quòd Sadducæi ex illius radice nascentes, etiam resurrectionem carnis negaverunt; quòd Pharisæi à Judæis divisi propter quasdam observationes superfluas, nomen quoque à dissidio susceperunt; quòd Herodiani Herodem regem suscepere pro Christo*. Idem censent Theophylactus & Euthymius hic, ac Philastrius libr. de Hæresibus; nisi quòd hi pro Herode Ascalonita substituant ejus filium Herodem Antipam, qui patri mortuo succedens, jam tum regnabat, & Joannem Baptistam occidit, ac Christum veste alba indutum illusit. Verùm quòd Antipas à Judæis habitus sit Messias, nec Josephus, nec Hegesippus, nec quis alius veterum meminit, imò disertè negat hic sanctus Hieronymus.

Herodianos ergo hosce Pharisæi (qui in contrariam partem, scilicet Herodem non esse Messiam, nec Cæsari Romano dandum esse tributum, quasi vindices legis Mosaicæ & libertatis Judaicæ, propendebant, ut patet ex Josepho 18. Antiquitatum, cap. 1.) subornant, ut cum discipulis suis eant ad Jesum, quasi novum Judææ Prophetam & doctorem; eique quæstionem hanc de tributo Cæsari dando, illo tempore inter se controversam proponant, ut ille litem dirimat; sed hac fraude & astuto consilio, ut, si Christus asserat dandum esse Cæsari tributum, plebis Judaicæ invidiam incurrat; si neget, in Cæsaris & Romanorum iram ac reatum incidat, qui in eum quasi seditiosum & perduellem manus iniiciant, eumque vita mulctent. Erat ergò cornuta & captiosa hæc quæstio, ac dilemma biceps.

MAGISTER] Hebr. *rabbi*. Rabbi autem significat non solum legis doctorem, quales sunt Rabbini, sed etiam virum primarium auctoritate præditum, potentem & principem. Fictè adulantes Christo: nam eum vocant magistrum, cujus nolunt esse discipuli, quem magisterio, fama & vita privare moliuntur.

SCIMUS, QUIA VERAX ES, ET VIAM id est legem, DEI IN VERITATE DOCES] Lex enim est via, qua tendimus ad Deum, ejusque gratiam & gloriam; lex enim docet quid Deo placeat, quid velit à nobis fieri, ut ille grati simus, ab eoque justificemur & beemur.

ET NON EST TIBI CURA DE ALIQUO] Non metuis iras Herodis, nec potentiam Cæsaris, ut hoc metu impediaris ne verum respondeas, & pro Judæis tuis sententiam feras; etiamsi per hoc scias te offensam Herodis & Cæsaris incursurum, uti Herodis adulterium castigans Baptista, ejus offensam incurrere non detrectavit. Putabant enim ipsi omnino quòd Christus pro Judæis, utpote fidelibus, contra Cæsarem utpote infidelem, sententiam ferret. Ita S. Chrysostom. *Adulatione*, inquit, *putant eum ita inflare & audacem reddere, ut contra institutas leges & præsentem rerum statum quidpiam dicat* &c. ut scilicet *Cæsarem offendat affectatæ rebellionis suspicione*.

NON ENIM RESPICIS PERSONAM (Syrus, *faciem*) HOMINUM] Ut videas an facies vel persona sit divitis & principis, an pauperis & plebeij, ac principi adulando pro eo respondeas, plebemque condemnes: sed clausis quasi oculis sententiam pro veritate & justitia pronuncies, dicasque: *Amicus Cæsar, sed magis amica veritas*. Unde Arabicus vertit, *non respicis in faciem hominis*. Græcum enim πρόσωπον & personam & faciem significat quia ex facie persona quælibet dignoscitur.

VERS. 17. Luc. 20. 22. Marc. 12. 14. DIC ERGO NOBIS QUID TIBI VIDETUR, LICET CENSUM (Syrus, *pecuniam capitatim*: censum enim solvebant singula capita) DARE CÆSARI, AN NON?] Judæi, utpote populus fidelis Deoque devotus, abhorrebant à Gentilibus quasi idololatris, ideoque

multi eorum censebant non licere Judæis Cæsarem agnoscere pro Domino, eique tributum pendere, eò quòd solus Deus esset eorum Dominus, cui decimas & annuum censum solvebant: Cæsarem intellige non Augustum, utpote jam vita functum, sed Tiberium, Augusti ex Livia uxore privignum & successorem, jam tum regnantem ab annis octodecim, ut patet Lucæ 3. 1.

Porrò occasio hujus quæstionis proponendæ Christo, fuit, quòd sub id tempus Judas quidam Galilæus docuerit, non licere Judæis subesse & dare tributum Romanis utpote Gentilibus; Christus autem & Apostoli erant Galilæi (Christus enim conceptus & educatus est in Nazareth: unde Nazarenus & Galilæus est cognominatus) ideoque dogmatis & erroris Judæ Galilæi, quasi civis sui, à Judæis fuere insimulati: atque hac de causa ipsi errorem hunc sæpè à se amoliti sunt & confutarunt, ut dixi Actor. 5. 37. Audi sanctum Hieronymum in cap. 3. ad Titum: vers. 1. *Hoc præceptum*, inquit, *propterea puto ab Apostolo editum, quia Judæ Galilæi per illud tempus dogma adhuc vigebat, & habebat plurimos sectatores; qui inter cætera hoc quasi probabile proferebat, ex lege nullum debere Dominum, nisi solum Deum vocari, & eos qui ad templum decimas deferrent, Cæsari tributa non reddere. Quæ hæresis in tantum creverat, ut etiam Pharisæorum & multam partem populi conturbaret, ita ut ad Dominum quoque nostrum referretur hæc quæstio: Licet Cæsari dare tributum an non? Quibus Dominus prudenter cautèque respondens, ait: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Cui responsioni S. Paulus congruens docet, principibus & potestatibus credentes debere esse subjectos.*

VERS. 18. Luc. 20. 23. Mar. 12. 15. COGNITA AUTEM JESUS NEQUITIA] Græcè, πονηρία, id est, *malitia*, qua fraudulenta simulatione volebant eum Romanis, necandum objicere) EORUM AIT: QUID ME TENTATIS HYPOCRITÆ?] Simulatis enim vos amicos, et religionis ac bonæ conscientiæ studiosos, ut sciatis quid rectè & justè ex lege Dei in hoc casu agere debeatis, cùm sitis inimici mei æquè ac Dei, et meum sanguinem sitiatis, eumque fraudulenter & dolosè mihi extorquere satagatis. *Prima*, ait S. Hieron. *virtus respondentis est cognoscere interrogantis mentem*, illique responsionem accommodare. Hi enim Pharisæi & Herodiani quasi hypocritæ, *blandiuntur*, ait auctor Imperfecti, ut perdant: Christus verò eos increpat, ut salvet. *Utilior enim est Deus iratus, quam homo propitius.*

VERS. 19. Luc. 20. 24. Mar. 12. 16. OSTENDITE MIHI NUMISMA CENSUS (q. d. Ostendite mihi nummum, quem pro censu & tributo Cæsar à singulis capitibus exigit. Unde Syrus pro censu vertit, *argenti capitis*; Arabicus, *ostendite mihi figuram denarii*.) AT ILLI OBTULERUNT EI DENARIUM] Dices, Ex cap. 17. 17. liquet Judæos pro censu soluisse didrachmum, sive dimidium sicli: denarius autem Romanus, unius dumtaxat erat drachmæ, eratque id quod nunc est Julius Romanus; vel Regalis Hispanicus, qui Romæ decem bajocos, Antuerpiæ, quinque stuferos valet: quare denarius erat dimidia pars didrachmi & quarta pars sicli: siclus enim valebat quatuor Julios. Respond. didrachmum commoditatis causa fuisse divisum in duos denarios, ac singulos pro censu solvisse duos denarios hoc est, didrachmum. Ita Jansenius, Maldonatus & alii: nisi malis denarium hunc fuisse duplicem, ideoque fuisse didrachmum, sicut duplicem Regalem 10. stuferorum vocamus etiam Regalem. Denique videtur Tiberius, uti & cæteri Imperatores, ejus pretii denarium cudi jussisse, quem vellet sibi à Judæis in censum dari, quia ut ex Lampridio docet Baronius, solebant Romani cudere numismata eo pretio & pondere, quo illa sibi volebant in tributum pendi quod pro ratione temporum & necessitatum mutabatur, & aliquando erat majus, aliquando minus.

An denarius pro censu erat solvendus.

VERS. 20. Luc. 20. 24. Mar. 12. 16. ET AIT ILLIS JESUS: CUJUS EST IMAGO HÆC ET SUPERSCRIPTIO? Græcè, ἐπιγραφὴ, quod Interpres in Marco vertit, *inscriptio*. Solent enim nummi insigniri tam nomine, quàm imagine vel effigie principis, qui eos cudit. Unde Arabicus vertit, *cujus est figura hæc & inscriptio?*

VERS. 21. Luc. 20. v. DICUNT EI CÆSARIS) Tiberii, qui tunc imperabat. Sciebat jam ante id Christus, sed interrogat, ut ex ore A eorum ejiciat responsum, quod in eos intorqueat, illosque convincat. Cæsaris cognomen primò datum est Julio Cæsari, à quo ad sequentes Imperatores transiit. Audi Sanctum Isidorum l. 9. Etymol. cap. 3. *Cæsarum nomen à Julio cœpit, qui bello civili commoto, primus Romanorum singularem obtinuit principatum, Cæsar autem dictus, quòd cæso matris suæ mortuæ utero, prolatus eductusque fuerit, vel quòd cum cæsarie natus sit, à quo & Imperatores sequentes Cæsares dicti: eò quòd comati essent.* Servius verò, & Spartianus, & ex iis Carolus Sigonius lib. de Nomin. Rom. *Cæsar*, inquit, *dictus ab elephanto primùm cæso: nam lingua punica Cæsar elephas dicebatur; quare in quibusdam argenteis nummis apud me videre est, ab altera parte elephantem cum hac inscriptione. CÆSAR, ab altera autem instrumenta quibus elephantos Romani perimebant.*

Luc. 20. 25. Marc. 12. 16. 17.

Cæsaris etymon.

TUNC AIT ILLIS: REDDITE ERGO QUÆ SUNT CÆSARIS, CÆSARI; ET QUÆ SUNT DEI, DEO] q. d. Quandoquidem vos, ô Judæi, jam Cæsari subjecti sitis, ideoque ejus moneta passim utamini, alioqui ea non usuri, cùm à Gentium ritibus & symbolis prorsus B abhorreatis, cumque Cæsar non nisi temporalia, scilicet denarium sua effigie & nomine inscriptum, quasi suum à vobis sibi deposcat; non tam date, quàm *reddite* ei denarium suum pro censu: spiritualia verò, scilicet cultum & pietatem, date Deo; hæc enim jure suo Deus sibi exigit, ita fiet, ut nec Deum, nec Cæsarem offendatis.

Nota, Christum nolle hic disputare, an Judæi justè Romanis sint subditi factique vectigales, & tributarii; an verò injustè & tyrannicè. Anceps enim hæc erat quæstio. Prima enim facie negativa pars, scilicet quòd non justè, videtur verior. Pompejus enim qui primò Judæam Romanis subjecit, fecitque vectigalem, vocatus fuit dumtaxat ab Hyrcano & Aristobulo fratribus (nepotibus Simonis pontificis, qui fuit frater Judæ Machabæi) de principatu & pontificatu Judææ inter se contendentibus, ut litem inter eos dirimeret; quo jure ergo, iis exclusis principatum Judææ ab eis ad Romanos transtulit? Hoc enim est jus Turcicum, nam Turca vocatus in auxilium à Christianis principibus inter se dissi-C dentibus, utrumque occupat & subjugat. Penitiùs tamen rem gestam inspicienti, affirmativa pars probabitur, scilicet Pompejum & Romanos jure justi belli occupasse Judæam. Cùm enim Pompejus litem adjudicasset Hyrcano, idque justè, utpote seniori, ideoque Judææ principatum cum pontificatu illi assignasset; Aristobulus frater ejus junior, ut utrumque dolo & vi occuparet, Hierosolymam Judææ metropolim insedit, suisque asseclis & militibus implevit, qui Hyrcano & Pompejo restiterunt. Quare Pompejus vi urbem expugnavit, eamque Hyrcano consentiente Romanis subjecit. Hyrcanus enim solus eam tueri & retinere nequivisset, unde se suaque tradidit Pompejo. Accessit deinde consensus seniorum & potiorum Judæorum, qui malebant Romanis subesse quàm Hyrcano & Aristobulo. Videbant enim fine Romanis rempublicam Judæorum abituram in schismata et seditiones, cùm et hi fratres inter se summè dissentirent, et cives ab utroque, uti narrat Josephus lib. 14. Antiquit. cap. 5. et sequent. Unde sanctus Hieronymus; *Et erat*, inquit, *in populo magna seditio, dicentibus illis pro securita-*D*te & quiete, quia Romani pro omnibus militarunt, debere tributa persolvi; Pharisæis verò, qui sibi applaudebant in justitia, è contrario nitentibus, non debere populum Dei (cui decimas solveret & primitias daret, & cætera, quæ in lege scripta sunt) humanis legibus subjacere.*

An justè Judæi Romanis subjecti.

Pompejus Hierosolymam cepit eamque Judæam Romanis subjecit.

Denique Romanis favebat præscriptio: jam enim ipsi ab annis ferè centum pacificè et bona fide, populo Judæorum tacente, tacitèque consentiente, possederant Judæam; quare præscriptione hac videbantur justè occupare dominium Judææ. Rursum in dubio melior est conditio possidentis: unde in dubio nemo possessione sua privandus est. Quare Pharisæis, si Romanos hac possessione privare volebant, incumbebat onus probandi et evincendi ipsos injustè occupasse Judæam, esseque malæ fidei possessores. Quod cùm facere non possent, Romani suam possessionem justè retinebant: accusatore enim non probante crimen reus

An Romanorum in Judæos dominium justum.

reus absolvitur: actori enim incumbit probatio criminis; reo sufficit, si crimen neget. Actores autem hic erant Pharisæi, rei verò Romani, quos Pharisæi possessione sua depellere volebant. Christus ergo hoc dominium Romanorum in Judæos, & tributum eis impositum hic non vult examinare, an justum sit, an injustum; sed præsupponit factum in se quasi justum, utpotè tot titulis jam dictis roboratum & confirmatum: quia Pharisæi in quæstione hac census Romanis dandi, suæ immunitati ab hoc censu non prætendebant justitiam, sed religionem & pietatem, scilicet non licere nec decere, ut populus Dei (qualis erant soli Judei) Cæsari Gentili & idololatræ subsit, pendatque tributum. Unde in sua quæstione, quam Christo proponunt, non dicunt: An obligamur dare censum Cæsari? sed *licet censum dare Cæsari an non?* q. d. Nobis videtur id non licere, quia hoc videtur cedere in Dei contemptum, Judæorum dedecus, & religionis fideique injuriam. Ita ipsi; sed Christus respondet contrarium, scilicet non esse Deo & fidei injurium, nec gentis fidelis vilipendium, si populus Dei subsit Gentili Cæsari ipsosque Judæos commodè, utiliter & honestè posse tam Deo, quàm Gentili principi subesse & obsequi, si cuique reddant quod debent; idque prudenter facturos, ne vel Deum vel Cæsarem contra se concitent, ut Gentem totam quasi sibi rebellem evertat, uti paulò post ob eamdem causam fecere Titus & Vespasianus Romani Imperatores; præstat enim nummum dare, quàm vitam & omnia perdere.

Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo] q. d. Cæsari date didrachma, quod jure suo pro censu à vobis exigit ad sustinenda reipublicæ onera, ac præsertim ad alendos milites, qui vos ab incursu hostium tuentur; Deo verò date didrachma, decimas, oblationes & victimas, ait S. Hieronymus, Levitico præscriptas, quas ipse supremi dominii jure à vobis, quasi creaturis & fidelibus suis sibi deposcit. *Nec enim ex eo quod reddit quis Cæsari quæ Cæsaris sunt, impeditur reddere Deo quæ Dei sunt*, ait Origenes. Alia enim sunt jura Cæsaris, alia Dei, sed sibi neutiquam adversa vel contraria: nec enim politia adversatur religioni, nec vicissim religio politiæ. Quare cùm Tiberius Cæsar apud vos regnet, vosque illi sitis subditi, ut patet ex eo, quòd ipse apud vos habeat jus cudendi monetam, imò jus cudendi numisma census, putà denarium eo pretio & pondere quo ipsi visum fuerit: idcirco vos, & monetam & numisma census à Tiberio Cæsare quasi Principe vestro recipientes, hoc ipso profitemini vos ipsi esse subditos & vectigales? ideoque eidem debere pendere numisma census ab eo cusum & indictum. *Quod ore locutus est Christus*, ait sanctus Bernardus epist. 42. *opere implere curavit. Conditor Cæsaris non cunctatus est Cæsari reddere censum*, Matth. 17. 26. Audi Tertullianum lib. de Idololatria cap. 15. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo, id est, imaginem Cæsaris Cæsari, quæ est in nummo; & imaginem Dei Deo, quæ in homine est, ut Cæsari quidem pecuniam reddas, Deo temetipsum.* Et sanctus Chrisostomus: *Tu autem cùm audis reddenda esse Cæsari quæ sua sunt, illa solùm dici non dubita, quæ pietati & religioni nihil officiunt; nam quod fidei ac virtuti obest, non Cæsaris, sed diaboli tributum & vectigal est.* Et sanctus Hilarius: *Si enim nihil quod Cæsaris est penes nos resederit, conditione reddendi ei, quæ sua sunt, non tenebitur. Porrò autem si rebus illius incubamus, si jure potestatis suæ utimur, extra querelam injuriæ est redhiberi Cæsari quod Cæsaris est.* q. d. Si vultis esse immunes à tributo, renunciate omnibus quæ possidetis, uti ego feci & Apostoli, ubi enim nihil, est ibi nihil juris habet Cæsar: si autem vestra retinere vultis, ac inter ea numismata à Cæsare causa, & vobis quasi subditis ab eo indicta ad sustinenda reipublicæ onera, tunc omni jure equum est, ut illa quasi sua illi reddatis.

Deo & Cæsari sua reddenda. Politicè, Christus hic tacitè monet Cæsares & principes, ut suis contenti, Dei & Ecclesiæ negotiis sese non ingerant. Sapienter & piè Constantinus Magnus Imperator, teste Eusebio in ejus Vita libr. 4. cap. 24. ad Ecclesiæ Præsules: *Vos*, ait *inter Ecclesiam Episcopi, ego extra Ecclesiam Episcopus constitutus sum à Deo.* Et Valentinianus senior: *Mihi*, ait *qui unus è numero laicorum sum, non licet me ejusmodi negotiis interponere.* Ejus verò filius Valentinianus junior, cum matris Justinæ Arrianæ impulsu ecclesiam pro Arrianus posceret à S. Ambrosio (ut ipse refert Epistol. 33. ad Marcellinam sororem) ab eo audivit: *Noli te gravare Imperator, ut putes te in ea, quæ divina sunt, imperiale jus habere. Noli te extollere, sed si vis diutius imperare, esto Deo subditus: scriptum est: Quæ Dei Deo, quæ Cæsaris Cæsari. Ad Imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotem Ecclesiæ: tibi mœnium jus concessum est, non sacrorum.* Et Hosius Cordubensis ad Constantium Imp. Arrianum: *Ne te*, inquit, *immisceas Ecclesiasticis, neque nobis in hoc genere præcipe, sed potiùs ea à nobis disce. Tibi Deus imperium commisit, nobis quæ sunt Ecclesiæ concredidit.* Theodosius junior epist. ad Concil. Ephesinum: *Nefas est*, inquit, *qui SS. Episcoporum catalogo adscriptus non est, cum Ecclesiasticis negotiis & consultationibus se immiscere.*

Moraliter docet nos hic Christus, prudentiam, ut apud captiosos ita sapienter loquamur, & sermonem temperemus, ut neutram partem offendamus; sed inter duas aquas natemus, ac inter Scyllam & Charybdim enatemus.

Tropologicè, sanctus Hilarius: *Deo etiam ea quæ Dei sunt, reddere nos oportet, id est, corpus & animam & voluntatem; numisma autem Cæsaris in auro est, in quo est ejus imago depicta; Dei autem numisma, homo est, in quo est Dei imago figurata; ideo divitias vestras date Cæsari, Deo autem innocentiæ vestræ conscientiam servate.* Sic & Origenes: *Deo*, ait, *reddenda sunt quæ virtutis sunt, Cæsari quæ politiæ & census.* Et sanctus Augustinus lib. 1. contra epist. Parmen. cap. 7. *Deo*, ait, *reddendus est Christianus amor, regibus humanus timor.* Sanctus Bernardus, vel quisquis est auctor, lib. de Passione Domini cap. 3. *Reddite*, ait, *Cæsari denarium, Cæsaris habentem imaginem; reddite Deo animam, quam ad imaginem & similitudinem suam creavit, & justi fueritis.* Vide S. Bernardum tract. de Quadruplici debito, quò Deo obstringimur.

Symbolicè, auctor serm. ad Fratres in eremo apud sanctum Augustinum tomo 10. serm. 7. *Tunc*, ait, *reddimus ea quæ sunt Cæsaris Cæsari, cùm Sanctis impendimus duliam eis debitam; & quæ sunt Dei Deo, cùm Deo tribuimus latriam illi soli propriam*,

Denique S. August. in Sententiis, sentent. 15. hæc rectè applicat votis & voventibus: *Quisquis*, ait, *bene cogitat quæ voveat Deo, & quæ vovendo persolvat seipsum voveat & reddat. Hoc exigitur, hoc debetur. Imago Cæsari reddatur Cæsari, imago Dei reddatur Deo.* Id jubet Psaltes dicens: *Vovete & reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu ejus affertis munera*, psal. 75. 12.

Et audientes mirati sunt, et relicto VERS. 22.
eo abierunt] Mirati sunt sapientiam & dexterita- Luc. 20. v. 26.
tem Christi, qua è laqueo hoc, qui Pharisæis vide- Mar. 12.
batur inevitabilis & inextricabilis, tam facilè se extri- v. 17.
cavit, illumque in Pharisæorum sibi insidiantium collum retorsit, eoque ipsos se captantes constrinxit, juxta illud psalm. 9. 16. *Laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.* Pharisæi enim & negabant censum Cæsari & cultum Deo, ut patebit cap. 23. eos ergò tacitè perstringit taxatque Christus, & utrumque eis faciendum edicit; quia *non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum*, Proverb. 21. 30.

In illo die accesserunt ad eum Saddu- VERS. 23.
cæi (de quibus dixi cap. 3. vers. 7.) qui dicunt Luc. 20. v. 27.
non esse resurrectionem, et interroga- Mar. 12. v. 18.
verunt eum] Hi audierant Christum docere resurrectionem; ac per eam persuadere hominibus pœnitentiam & vitam sanctam. Oppugnant ergo eum hac quæstione, quæ eis pariter videbatur inextricabilis, ut Christum ejusque doctrinam confutent, intricent & evertant, per absurditatem quæ ex ea ipsis sequi videbatur.

Dicentes: Magister, Moyses dixit: Si VERS. 24.
quis mortuus fuerint non habens filium, Luc. 20. v. 28.
ut ducat frater ejus uxorem illius, et Marc. 12. v. 19.
suscitet semen fratri suo] *Semen*, id est, po- *Quæstio Sadducæorum de Resurrectione.*
steritatem, filium (ita Syrus qui scilicet nomine defuncti appelletur, ut sic defunctus in eo quasi filio superesse & æternare videatur. Lex hæc habetur Duter. 25. 5. ubi eam explicui.

Erant autem apud nos septem fratres, VERS. 25.
et primus, uxore ducat, defunctus est: Luc. 20. v. 29.
et non habens semen, reliquit uxorem Mar. 12. v. 20.
suam fratri suo.

VERS. 26. Luc. 20. v. 30. 31. Marc. 12. v. 21. 22. SIMILITER SECUNDUS, ET TERTIUS, USQUE AD SEPTIMUM.

VERS. 27. Luc. 20. 32. Marc. 12. 22. NOVISSIME AUTEM OMNIUM ET MULIER DEFUNCTA EST.

VERS. 28. Luc. 20. v. 33. Marc. 12. v. 23. IN RESURRECTIONE ERGO CUJUS ERIT DE SEPTEM UXOR OMNES ENIM HABUERUNT EAM] Sadducæi putabant hac quæstione Christum confundere. Si enim diceret mulierem hanc unius fore uxorem, ceteros fratres concitasset ad iram & invidiam, & ad lites perpetuas: non enim apparet ratio, cur huic potiùs hæc uxor detur quàm alteri. Primus enim ejus maritus, qui potius jus habere videbatur illud per mortem perdidit: homine enim moriente, omnia ejus jura pariter cum eo moriuntur. Sin dixisset Christus uxorem hanc septem fratribus fore communem, cum ut doctrinæ turpissimæ, & publici incestus auctorem accusassent, q. d. Hæc absurda ex resurrectione sequuntur si ea ponatur; ergo illa non est ponenda, nec asserenda, uti tu, ô Christe, eam ponis & asseris. Ita isti homunciones putant se sapere cùm summè desipiunt; quare hoc eorum telum velut araneæ telam verbo dissflat Christus, quo eis suam ignorantiam ostendit, addendo tertium membrum ab eis omissum; utpote hominibus crassis & carnalibus inopinatum, scilicet quòd vidua hæc in futuro sæculo nullius erit uxor.

VERS. 29. Marc. 12. v. 24. RESPONDENS AUTEM JESUS AIT: ERRATIS NESCIENTES SCRIPTURAS] Quæ crebrò & clarè resurrectionem astruunt, ut Job. ca. 19. 25. & 2. Machab. 7. 9. & sequent. & ca. 12. 44. Isaiæ 26. 19. & cap. 66. 14. Ezech. 37. 1. & 9. Daniel. 12. 12. & alibi.

NEQUE VIRTUTEM DEI] Græcè δύναμιν, id est, vim, robur, potentiam, q. d. Nescitis Deum esse omnipotentem, ideoque posse corpora mortua & incinerata ad vitam resuscitare, sicut eadem primitus ex nihilo creavit; major enim virtus requiritur ad aliquid creandum ex nihilo, quàm ad resuscitandum ex mortuo. Ad vitam, inquam, spiritalem, gloriosam & æternam, ut instar angelorum vivant; Sadducæi enim negabant Deum Deique potentiam & providentiam, ac consequenter animæ immortalitatem & corporum resurrectionem, ut patet Actor. 23. 8. Tangit Christus duplicem erroris Sadducæorum radicem, prima est ignorantia Scripturarum, quæ clarè docent resurrectionem; altera, ignorantia vel inconsideratio omnipotentiæ Dei, quæ faciebat, ut Scripturas resurrectionem astruentes de mystica à vitio ad virtutem resurrectione interpretarentur.

VERS. 30. Luc. 20. v. 35. 36. Marc. 12. v. 25. IN RESURRECTIONE (id est, in futuro sæculo, ut explicat Lucas cap. 20. 35. putà in cælo & cælesti beatitudine) ENIM NEQUE NUBENT, scilicet viri, NEQUE NUBENTUR] Id est, non dabuntur nuptui. Grecizat Intrepres: græcè enim est, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐκγαμίζονται, id est, *neque ducunt uxorem*, scilicet viri, *nec dantur nuptui*, scilicet feminæ. Unde Interpres in Luca cap. 20. 35. vertit, *neque traduntur ad nuptias*. Feminæ enim quæ probæ & verecundæ sunt, non eligunt maritos, sed à parentibus dantur maritis, quos ipsi elegerint. Syrus *neque accipiunt mulieres, neque uxores sunt viris*. Græcum enim γαμεῖν, tam viris quàm mulieribus tribuitur, uti & Latinum *nubo* apud antiquos utrisque dabatur, teste Nonio Marcello & Tertulliano lib. de Resurrect. carnis. Propriè tamen uxori nubere dicitur, qui illi servit & ab ea quasi regitur. Hinc illud Martialis lib. 8. 10. ad Priscum;

Uxorem quare locupletem ducere nolim,
Quæritis? uxori nubere nolo meæ.
Inferior matrona sui sit, Prisce, marito:
Non aliter fiunt femina virque pares,

SEDERUNT SICUT ANGELI (Syrus, *instar angelorum*) DEI IN CÆLO] q. d. Beati post resurrectionem in cælo erunt similes angelis, non quoad naturam; sed Primò, quoad puritatem; Secundò, quoad vitam spiritualem; vivunt enim cibo non corporali, sed spirituali: Tertiò, quoad incorruptionem & immortalitatem; Quartò, quoad felicitatem & gloriam, in qua perennabunt in omnem æternitatem æquè ac angeli: Quocirca ibi non erit opus nuptiis & generatione; utpote quæ ad perpetuandam speciem & individuum non in se, sed per filium à natura adinventæ & institutæ sunt. Quia enim pater moritur, hinc generat filium, ut post mortem in filio quasi vivat & superstes sit. In cælo autem nemo morietur, sed quisque vivet & beabitur in æternum; frustra ergo ibi forent nuptiæ & procreatio filiorum. Unde Lucas cap. 20. 35. subdit: Neque enim ultra mori poterunt. Appositè sanctus Augustinus in Quæst. Evang. ad hunc locum Lucæ; *Connubia*, ait *sunt propter filios, filii propter successionem, successio propter mortem ibi ergo mors non est, neque connubia*. Addit Beda: *Etiam peccatores sine nuptiis erunt in sæculo illo, sed Dominus ut ad resurrectionis gloriam inquirendam animos excitaret, de electis tantùm voluit facere sermonem*. Igitur sicut electi similes erunt angelis, sic reprobi similes erunt dæmonibus, qui cùm sint spiritus, immortales erunt, sed in pœna & gehenna, sicut angeli in gloria.

Subiicit Lucas: *& sunt filii Dei, cùm sint filii resurrectionis*, q. d. Beati resurgentes tam corpore quàm animo similes erunt Deo putà spirituales, gloriosi, immortales, & æterni sicut est Deus, tamquam filii ex resurrectione orti, & rursum nati procreatique ad vitam beatam & perpetuam; quare procreatione filiorum nec egebunt, nec delectabuntur, de quo plura Lucæ 20. 35.

Ex hoc loco auctor Imperfecti hic docet nullam virtutem esse tam angelicam quàm castitatem; de hac enim hic ait Christus: *Erunt sicut angeli Dei*: hi enim nesciunt per experientiam quid sit libido. Et Cyrillus Hierosol. catechesi 12. *Virginitatem* vocat *angelorum conversationem, & incorporeæ naturæ puritatem*. Unde sanctus Basilius de Virginit. cap. 79. docet virginitatem esse semen futuræ incorruptionis, imò virgines futuram illam in cælo cum angelis similitudinem hic prævenire, & inchoare; ejusque perfectionem in cælis donandam, assidua hìc cum carne lucta & victoria promereri. Addit sanctus Basilius, castitatem nos non tantùm angelis, sed & ipsi Deo assimilare, juxta id quod addit Lucas: *Et sunt filii Dei. Magnum quid*, ait sanctus Basilius, *& præclarum est virginitas, quæ hominem incorruptibili Deo simillimum facit, ut similitudinem Dei in se velut in speculo mundissimo ab ipso Deo cum gratiis suis, in morem suavissimi radii instruentem suscipiat*. Audi sanctum Basilium ulteriùs: *Et hi profectò, qui continentiam servant, angeli sunt, qui viventes in carne corruptibili mortalium vitam illustrando tuentur. Sunt autem angeli non ex infimo quovis ordine, sed certè illustrissimi & nobilissimi Illi enim carneis nexibus liberi integritatem suam in cælis servant, & loco & natura inviolabiles, & apud summum regem omnium Deum constituti. At verò illi in terra carnis illecebris & voluptatibus diu reluctantes, ac diaboli tentamenta perpetua exercitatione vincentes incorruptionem angelicæ puritati parem virtute præcipua ante Creatoris oculos custodierunt*. Castitas est assimilat angelis.

Eleganter & piè sanctus Bernardus epist. 42. *Quid*, ait, *castitate decorius, quæ mundum de immundo conceptum semine, de hoste domesticum, angelum denique de homine facit? Differt quidem inter se homo pudicus & angelus, sed felicitate, non virtute. Sed etsi illius castitas felicior, hujus tamen fortior esse cognoscitur. Sola est castitas, quæ in hoc mortalitatis loco & tempore statum quemdam immortalis gloriæ repræsentat, Sola inter nuptiarum solemnia morem beatæ illius vendicat regionis, in qua neque nubent, neque nubentur, præbens quodammodo in terris cælestis jam illius conversationis experientiam*. Idem serm. 2. in illud: *Hæc est generatio quærentium Dominum: Quis*, inquit, *cælibem istam vitam; cælestem & angelicam dicere vereatur? Aut quòd in resurrectione futuri sunt omnes electi, quomodo non jam nunc estis sicut angeli Dei in cælo, à nuptiis penitus abstinentes: Amplectimini fratres pretiosissimam margaritam, amplectimini sanctimoniam vitæ, quæ vos efficit Sanctorum similes, & domesticos Dei, dicente Scriptura, Incorruptio facit esse proximum Deo*, Sapient. 6. 20. Vide ibi dicta.

Denique ex hoc loco sanctus Hilarius hic & sanctus Athanasius serm. 3. contra Arrian. sanctus Basilius in psalm. 114. sanctus Hieronymus in cap. 4. ad Ephes. vers. 13. ex illo quod ibi dicitur, *Donec occurramus omnes*, &c. An feminæ in sexu virili resurgent? *in virum perfectum*, videntur asserere post resurrectionem in cælo non fore sexum femineum, sicut non est in angelis; quare omnes feminas commutandas fore in viros & resurrecturas in sexu virili. Idem sua ætate multos

tos sensisse testatur S. August. lib. 22. de Civit. cap. 17.

Verùm contrarium ibidem docet ipse Sanctus Augustinus, æquè ac Sanctus Chrysostomus hìc, & Tertullianus lib. de Resurrect. carnis, Sanctus Hieronymus epist. 61. ad Pammach. contra errores Joannis Hierosolymitani, & passim Scholastici in 4. distinct. 44. Ratio à priori est, quia sexus fœmininus non est vitium, sed natura & naturalis conditio; unde erat etiam in statu innocentiæ, putà in paradiso. Eva enim mater viventium à Deo creata est fœmina, sicut Adam vir. In resurrectione autem eadem omnino natura in quolibet homine resurget, eadem inquam numero, sive in individuo: ad hoc autem multum facit sexus diversitas & proprietas; ergo illa tunc remanebit, ne aliud individuum, & alius homo ab eo, qui in hac vita fuit, resurgere videatur. Idem liquet ex eo quod ait hìc Christus: *Non nubent, neque nubentur*: *non nubent*, scilicet viri; *non nubentur*, scilicet feminæ; igitur tunc erunt feminæ æquè ac viri, sexu inter se discreti. Christus ergo non negat tum fore feminas, sed potiùs eas fore præsupponit. Ita tamen ut sexu suo ad usum nuptiarum & generationem non utantur, ut rectè advertit Beda. *Nemo enim dicit rebus, quæ non habent membra genitalia; Non nubent, neque nubentur*, ait Sanctus Hieronymus. Et hoc tantum voluere Patres initio citati, qui contrarium dicere videntur. Tantùm enim significare volunt, in cœlo non fore sexuum diversitatem quoad usum, sed quoad substantiam eam non negant, imò fore præsupponunt. Plura hac de re dixi, Ephes. 4. 13.

Sexus femi-neus, non est vitium, sed natura.

VERS. 31. Luc. 20. v. 37. Mar. 12. v. 26.

DE RESURRECTIONE AUTEM MORTUORUM NON LEGISTIS, QUOD DICTUM EST A DEO DICENTE VOBIS] Exodi 3. v. 5. Vide ibi dicta.

VERS. 32. Luc. 20. v. 37. 38. Mar. 12. v. 26. 27.

EGO SUM DEUS ABRAHAM, ET DEUS ISAAC, ET DEUS JACOB? NON EST DEUS MORTUORUM, SED VIVENTIUM] Christus non contentus solvisse Sadducæorum objectionem contra resurrectionem, insuper eamdem illis probat ex dicto Dei ad Moysen: *Ego sum Deus Abraham*, &c. Licet enim potuisset clariora resurrectionis petere testimonia ex Job, Machabæis, Isaia, Ezechiele, Daniele, quæ citavi vers. 29. Maluit tamen hoc petere à Moyse & Pentateucho, quia hoc solum recipiebant Sadducæi, Prophetas verò respuebant. Ita Origenes, Sanctus Hieronymus, Beda & alii. Unde Josephus libr. 18. cap. 2. de Sadducæis ait: *Nec quidquam præter legem servandum existimant*: licet ibi Josephus propriè videatur legem opponere traditionibus, non verò Prophetis, sed eos sub lege comprehendere: alioqui enim ipsi manifesti fuissent hæretici, & à Judæis omnibus explosi, ut notat Franciscus Lucas: quare potior causa citationis videtur esse hæc, quòd apud Judæos major & antiquior esset auctoritas Moysis quàm Prophetarum. Summa item veneratio Abrahæ, Isaac & Jacob Patriarcharum & patrum suorum, quos proinde non esse mortuos, sed apud Deum vivere, curamque posterorum suorum Hebræorum agere existimabant: unde nemo eos plane interiisse ausus fuisset dicere.

Cur Moysem hic potius quam alios Prophetas citet Christus.

EGO SUM DEUS ABRAHAM, &c.] Primò, q.d. Ego sum Deus qui glorior de Abraham, Isaac & Jacob quasi de Sanctis Prophetis, fidelibus meis amicis & cultoribus; quique fœdus cum eis inivi de danda eis (id est, eorum posteris) terra Chanaan, pro quo ipsi in limbo patrum degentes me assiduè sollicitant, egoque illis fidem quam dedi, reipsa mox per Moysen & Josue præstabo: ita autem de eis non gloriatur nisi ipsi viverent, maximè ego qui sum Deus vivus & vivificans. Vivunt ergo ipsi secundùm animam, ac consequenter secundùm corpus in resurrectione vivent, idque brevi & cito, scilicet post paucos dies cùm ego à morte resurgam, tunc enim & ipsos à morte suscitabo, & mecum cum triumpho in cœlos traducam, Matth. cap. 27. vers. 52.

Ubi Nota, Sadducæos & Philosophos Epicureos negasse resurrectionem, eo quòd negarent animæ immortalitatem; sunt enim hæc duo inter se connexa. Si enim anima est immortalis, cùm illa naturaliter propendeat ad corpus, cujus est forma, utique illud resurgat oportet: alioqui anima perpetuò existeret in statu violento, ac dimidiatam quasi existentiam, vitam & subsi-

A stentiam dumtaxat obtineret. Hac de causa Christus hìc, æquè ac Sanctus Paulus 1. Corinth. cap. 15. & Auctor libr. 2. Machab. cap. 43. ex animarum immortalitate probant corporum resurrectionem.

Secundò, Sanctus Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, & Irenæus libr. 4. cap. 11. Abraham, inquiunt, Isaac & Jacob, non significant solas eorum animas, sed totos homines. Hi ergo licèt hominibus fuit mortui; Deo tamen vivunt, & quasi dormiunt, quia brevi eos Deus à morte quasi à somno, excitabit ad vitam beatam & æternam. Unde Lucas cap. 20. explicans addit: *Omnes enim vivunt ei*, scilicet Deo.

ET AUDIENTES TURBÆ MIRABANTUR IN DOCTRINA EJUS] Tam clara, sancta & solida, qua summos eorum Rabbinos, Pharisæos & Sadducæos erroris convincebat, ut contra hiscere non auderent. VERS. 33.

PHARISÆI AUTEM AUDIENTES QUOD SILENTIUM IMPOSUISSET SADDUCÆIS, CONVENERUNT IN UNUM] Ut eum de victoria à Sadducæis relata tumidum & elatum (ut ipsi putabant) deprime- VERS. 34.

B rent, ac ignorantiam Scripturarum quam ipse Sadducæis objecerat, in ipsummet retorquerent; sed stolidi homines contra stimulum calcitrant, ut semel victi à Christo iterum turpiùs ab eo vincantur. Ipse enim est veritas & sapientia æterna, qui singulis suas inscitiæ tenebras revelat & ostendit.

ET INTERROGAVIT EUM UNUS EX IIS LEGIS DOCTOR TENTANS EUM] Hic unus obtulit se Pharisæis quærentibus Jesum capere in sermone, dicens se in promptu habere quæstionem difficillimam, quam Jesu proponeret, ut ex ejus responsione tentaret, quàm Jesus esset peritus legis & Scripturæ non tantùm in speculativis, uti erat illa quæstio Sadducæorum de resurrectione, sed etiam in practicis. Tò ergo *tentans*, idem est quod probans & experimentum capiens: hic enim licet fingeret coram Pharisæis, se velle Jesum irretire & capere, tamen in animo suo cupiebat experiri & audire quid Jesus ad quæstionem hanc tam difficilem,

VERS. 35. Mar. 12. 28.

Interrogat Christum legis doctor de mandato magno.

C in qua ipse dubius hærebat, esset responsurus. Cupit ergo à Jesu doceri. Unde audiens Jesum respondere, maximum mandatum esse dilectionis Dei & proximi, illico responsum hoc probavit & laudavit, dicens: *Benè Magister in veritate dixisti*, &c. Unde *Jesus videns quòd sapienter respondisset, dixit illi: Non es longè à regno Dei*, scilicet à vera fide & gratia, quæ fideles ducit ad regnum cœleste, Marci 12. 34.

MAGISTER, QUOD EST MANDATUM MAGNUM IN LEGE?] Erat hæc quæstio, ait Beda in Marci cap. 12. tempore Christi apud Judæos valdè controversa: multi enim primum mandatum legis censebant esse de sacrificiis & victimis, Deo ex lege Levitic. cap. 1. & sequent. offerendis: hisce enim propriè colitur Deus ut summus omnium Dominus. Unde propterea jubebant Pharisæi filiis, ut parentibus dicerent *corban*, id est, munus quo te alere destinabam, vovi Deo: illi ergo ipsum dandum est, non tibi, Matth. cap. 15. vers. 6. Hinc & Legis doctor hic audito Christi responso de

VERS. 36. Mar. 12. 28.

D dilectione Dei & proximi, illam laudans subjecit: *Diligere* (Deum &) *proximum tamquam seipsum, majus est omnibus holocautomatibus & sacrificiis*, Marci 12. 33.

AIT ILLI JESUS: DILIGES DOMINUM DEUM TUUM EX TOTO CORDE TUO, ET IN TOTA ANIMA TUA, ET IN TOTA MENTE TUA] Moyses Deuteron. cap. 7. vers. 5. & ex eo Marcus & Lucas addunt, *& in tota fortitudine tua*; Syrus, *& in tota virtute tua*, id est, ex toto conatu cordis & mentis tuæ. Idem enim hìc significans *cor, anima, mens*. Æthiopicus, *ex tota virtute tua, & ex tota potentia quæ tibi*; Persicus, *ex tota nimietate mentis tuæ*: hoc enim respondet Hebræo *meodecha*, Deuteron. cap. 6. vers. 4. ut ibi dixi.

VERS. 37. Luc. 10. 27. Mar. 12. 30.

Nota contra Calvinum & hæreticos, hoc Dei præceptum cuivis homini servatu esse possibile: non enim præcipitur hìc, totus vel summus amor Dei extensivè aut intensivè, sed tantùm comparativè, finaliter & appretiativè. Diliges ergo Deum ex toto corde, sive ex tota anima & mente, idem est, ac si dicat: Diliges Deum ex tota voluntate tua, scilicet Primò, comparative,

Diliges Deum ex toto corde tripliciter. Primò.

tivè, ut nullam partem amoris tui des idolo, aut rei cuipiam Deo contrariæ. Secundò, finaliter, ut generatim velis Deum esse finem totum & ultimum omnium tuarum cogitationum, actionum & amorum, ipsumque ut summum bonum finemque ultimum, rebus omnibus præferas & anteponas; ac consequenter Tertiò, appretiativè, ut nihil ita æstimes, tantoque loco & pretio
Secundò. habeas, quanto habes Deum, ac proinde ut totum cor, id est, voluntatem applices, ut tota & omnia præcepta impleas, eique per omnia obedias, etiamsi propterea opes, honores, famam, amicitiam, vitamque ipsam perdere debeas. Unde quod hic dicitur, *Ex toto corde*,
Tertiò. alibi dicitur, *Ex corde integro & perfecto*. Hinc illud toties iteratum: *Cor ejus perfectum erat cum Deo: incessit in omnibus mandatis Domini: Secutus est Dominum in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu ejus*, &c. 3. Reg. 14. 8. Vide dicta Deuteron. cap. 6. 4. ubi fusè hoc præceptum explicui. Hoc est quod ait sanctus Bernardus tract. de Diligendo Deo: *Modus diligendi Deum, est diligere sine modo*. Immensa enim Deo bonitas immensum meretur amorem, ut sine fine, modo & mensura quasi immensè diligatur. Quocirca Victor Antiochenus in Marci cap. 16. vers. 32. *Homo*, inquit, *tanto Dei amore flagrare debet, ut nihil prorsus in ullam animæ facultatem irrepere sinat, quod suam erga Deum dilectionem excludat, aut diminuat, aut aliò transferat; sed in omnibus illi soli magis magisque assiduè placere satagat, nec alteri personæ aut rei creatæ nisi propter Deum*.

VERS. 38. Mar. 12. HOC EST MAXIMUM ET PRIMUM MANDATUM] Arabicus, *hoc est mandatorum primum maximum*. Maxima enim virtus, & virtutum omnium regina est charitas, 1. Corinth. 13. Quare charitas nobilior est religione: nobilius enim est diligere Deum ex toto corde, quàm eidem offerre sacrificia. Adde, charitas quasi regina imperat sacrificia, cæterosque religionis aliarumque virtutum actus. Denique amor, nobilissimus est affectus & actus qui præcellit timore, honore, cæterisque omnibus; cujus præcellentiæ octo causas recensui Deut. 6. 4.

VERS. 39. Luc. 10. 27. Mar. 12. 31. SECUNDUM AUTEM SIMILE EST HUIC: DILIGES PROXIMUM TUUM SICUT TE IPSUM] Syrus, *sicut animam tuam*, id est, sicut teipsum. *Secundum*, ordine non legislationis: multæ enim aliæ leges & præcepta ante hoc à Deo lata & sancita sunt, sed dignitatis & perfectionis, licèt longè impar & inferius primo, quod est de diligendo Deo: Deus enim longè magis diligendus est, quàm omnes angeli homines & creaturæ universæ; post Deum inter res creatas, præ omnibus diligendus est proximus. *Simile*, in dilectione & affectu, ejusque officiis & actibus. Sicut enim diligimus Deum, sic & proximum; imò ratio diligendi proximum est dilectio Dei; proximum enim diligimus propter Deum, quia scilicet Deus jubet nobis, ut diligamus proximum tamquam sui imaginem.

Omittit hic Christus dilectionem sui ipsius quia hæc omnibus insita est, quasi naturalis, ut, si habeas ergo alios charitatem, illam primò in teipsum exerceas: *Qui enim sibi nequam, cui bonus?* Unde illam hic Christus præsupponit, imò dilectionem sui, statuit ideam & quasi mensuram dilectionis proximi, dicens. *Sicut teipsum* amas & diligis. Unde sanctus Augustinus libr. 1. de Doctrina Christiana cap. 27. *Non est hic*, inquit, *sui dilectio prætermissa: dicitur enim ut diligas proximum sicut teipsum*.

Primò ergo loco diligendus est Deus super omnia ex toto corde. Secundo, propria persona, scilicet propria anima & corpus. Tertio, proximus, quare cùm ait: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, τὸ *sicut* non æqualitatem, sed similitudinem dilectionis significat: magis enim nos ipsos quàm proximum amare debemus, sed tamen similia his quæ nobis optamus, proximo optare & præstare debemus. Citat Levit. capit. 19. vers. 18. ubi hanc legem explicui; quibus adde Hæbreum רע *rea* pro propriè socium significare: Noster tamen vertit, *proximum*, ut magnum cuique ingerat dilectionis stimulum, quia omnis homo, qui hic intelligitur, nobis est proximus, & conjunctissimus & quasi frater, tum creatione & natura, quià ab eodem Deo Patre creatus est homo: tum recreatione, quia ab eodem patre, Christo regeneratus est in Baptismo, ejusque corpore & sanguine alitur in Eucharistia, cæterisque Sacramentis, donis & gratiis assiduè, æquè ac alii, pascitur. Vide dicta Levit. capit. 19. v. 19.

Jubet ergo Deum diligi ex toto corde, proximum verò non ex toto corde, sed *sicut teipsum*, ut scilicet Primò, non te solum diligas & proximum negligas, quod suadet amor proprius ex natura peccato corrupta nobis insitus, sed amorem quo te diligis, ad proximum extendas. Secundò, ut, sicut te non fictè nec frigidè, sed sincerè & ardenter diligis, sic pariter diligas & proximum, atque bona corporis & animæ quæ tibi optas, optes & proximo. Hoc est quod dixit sanxitque Christus c. 7. vers. 12. *Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis*; sive, quod Tobias moriens mandavit filio c. 4. vers. 16. *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias: ea enim est regula dilectionis*, ait S. August. de Vera religion. cap. 46. *ut quæ homo vult sibi bona provenire, & proximo velit; & quæ sibi accidere mala non vult, & illi nolit*. Non vis tibi eripi opes honorem, uxorem, vitam? nec tu illa aliis eripias. Vis eadem tibi dari & conservari? tu quoque eamdem aliis dato & conservato.

(Right margin: Proximum diligas sicut teipsum. Primò. — Secundò.)

VERS. 40. IN HIS DUOBUS MANDATIS UNIVERSA LEX PENDET, ET PROPHETÆ] q. d. Omnia legis & Prophetarum præcepta his duobus dilectionis & proximi præceptis nituntur & fulciuntur, imò ex illis nascuntur & eliciuntur, sicut rami multi nascuntur pendentque ex una arbore & radice, quare in his duobus summatim continentur, sicut conclusiones continentur in suis principiis, & præmissis: omnia enim præcepta comprehenduntur Decalogo. Decalogus autem non continet nisi præcepta de diligendo Deo et proximo: tria enim primæ tabulæ præcepta spectant ad dilectionem Dei, cætera verò septem secundæ tabulæ spectant ad dilectionem proximi, ait sanctus Augustinus libr. 8. de Trinit. cap. 7. Quamobrem Apostolus Rom. cap. 13. vers. 8. *Qui*, inquit, *diligit proximum, legem implevit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum*. Vide ibi dicta. Quocirca omnia misericordiæ, ceterarumque virtutum naturalium & supernaturalium præcepta, referuntur ad hæc duo dilectionis Dei & proximi, in iisque continentur: nam præcepta, fidei, spei, charitatis, religioniis continentur in præcepto dilectionis Dei, præcepta verò justitiæ, veritatis, fidelitatis, amicitiæ, misericordiæ, gratitudinis, &c. continentur in præcepto dilectionis proximi. Significat ergo Christus, hæc duo præcepta cuique semper in mente & ob oculos versari debere, ut ad ea omnes suas cogitationes, sermones et actiones dirigat, totamque vitam suam exigat et componat.

VERS. 41. CONGREGATIS AUTEM PHARISÆIS (in templo, ut patet ex Marco capit. 12. vers. 35.) INTERROGAVIT EOS JESUS] Utitur hic Christus occasione Pharisæorum se tentantium, ad eos instruendos de Messiæ personæ et dignitate, ut doceat nos malum retorquere in bonum, & tentationem convertere in instructionem, hypocrisin in doctrinam, maleficium in beneficium. Pharisæi ergo *qui ad tentandum Jesum fuerant congregati, & veritatem fraudulenta interrogatione carpere nitebantur, occasionem præbuerunt confutationis suæ*, ait sanctus Hieronymus. Docuit ergo eos Messiam sive Christum, non esse purum hominem, ut ipsi putabant; sed esse hominem Deum, sive subsistentem in persona divina Verbi. Unde non mirari debere, si ipse asserat se esse Filium Dei.

VERS. 42. Luc. 20. 41. Mar. 12. 35. DICENS: QUID VOBIS VIDETUR DE CHRISTO? (Messia vobis in lege promisso) CUJUS FILIUS EST? DICUNT EI, DAVID] Dicere debuissent, Christus quà Deus, erit Dei filius, juxta illud, *Filius meus es tu: ego hodie genui te*, psal. 2. sed qua homo, est filius Davidis: Verùm prius vel ignorabant, vel non credebant Pharisæi: unde posterius tantùm respondent, sed ex eo Christus prius quoque elicit & evincit. Petrus rogatus à Christo quem ipsum esse censeret, instinctus à Deo respondit: *Tu es Christus filius Dei vivi*, Matth. 16. Sed

hoc

hoc instinctu divino carebant Pharisæi: unde non nisi humana sapientes, credebant Christum non nisi hominem esse.

Nota. Hec paulò aliter narrant Lucas & Marcus; sed hi cum Matthæo conciliandi sunt, ut velint dicere Christum primò interrogasse Pharisæos, cujus filius foret Christus: illi responderunt, Scribas, id est, legis doctores, dicere Christum esse filium Davidis, tum Christus subjecit: Quomodo Scribæ dicunt Christum esse filium Davidis, cùm David eum vocet Dominum suum?

VERS. 43. Luc. 20. 42. Mar. 12. 36. AIT ILLIS: QUOMODO ERGO DAVID IN SPIRITU) instinctus à Spiritu Sancto, ab eoque actus & impulsus, imò eo plenus: Spiritus Sanctus enim Psalmos dictavit Davidi, eorumque affectus & sensa viva ipsi indidit, ideòque non tam David in spiritu, quàm Spiritus in Davide locutus est) VOCAT EUM DOMINUM] Filius enim minor & junior est suo patre; quare non pater filium, sed filius patrem vocare solet suum Dominum, ut fit apud Italos aliasque gentes. Ex hoc loco confutantur Rabbini moderni, qui hunc psalmum 109. non de Messia & Christo, sed de Abrahamo, vel Davide, vel Ezechia interpretantur. Nam Pharisæi & Scribæ tempore Christi intelligebant eum de Christo, censebantque psalmum hunc esse oraculum de Christo: alioqui enim statim respondissent Christo, ipsum malè psalmum hunc de Messia citare & intelligere, cùm intelligendus esset de Abrahamo, Davide aut Ezechia. Idem patet ex vers. 4. ejusdem psalmi: *Tecum principium* (principatus: hoc enim est Hebr. נדבת *nedabot*, & Græcum ἀρχὴ) *in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum: ex utero ante luciferum genui te*. Hoc enim nulli nisi Christo competit. Denique Jonathan Chald. R. Barachias, R. Levi, ac veteres Rabbini, teste R. Moyse & Genebrardo in psalm. 109. illum non nisi de Christo intelligunt.

VERS. 44. Luc. 20. 42. 43. Mar. 12. 36. DICENS: DIXIT DOMINUS DOMINO MEO, SEDE A DEXTRIS MEIS, DONEC PONAM INIMICOS TUOS SCABELLUM PEDUM TUORUM?] Ex hoc versu psalm. 109. colligit evincitque Christus, Messiam (qualis ipse erat) non esse purum hominem, uti credebant Pharisæi, sed esse Deum, ac proinde Davidis Dominum. Sensus ergo est, q. d. David: *Dixit Dominus* Deus *Domino meo*, putà Christo, *Sede à dextris meis*, cùm scilicet post crucem, mortem & resurrectionem Christi, eum resuscitabit, & exaltabit super omnes potestates & principatus, atque proximum sibi in cœlo constituet, ut regnet in summa felicitate, auctoritate, gloria & imperio in universas creaturas. Vide dicta Ephes. 1. 20. & Coloss. 3. vers. 1. ubi fusè explicui, quid sit sedere Christum à dextris Dei.

Porro *dixit* hebr. est נאם *neum*, id est dictum, pronunciatum, effatum, oraculum, decretum Domini de Christo Domino meo, idque fixum, certum & immutabile. *Neum* enim per methathesin idem est, quod *Amen*, id est certò, fideliter, constanter futurum, uti fusiùs dixi 1. Timoth. 1. vers. 15. ad illa, *Fidelis sermo*. q. d. Deus Pater ab æterno certò, firmiter & inviolabiliter dixit, pronunciavit, decrevit de Christo filio suo, non quà Deus est, sed quà incarnatus &

A factus homo (hoc enim innuit Hebr. אדני *Adoni*, id est, *Domino meo*: nam cùm Deus significatur, dicitur אדני *Adonai*) qui titulo, tum unionis hypostaticæ, tum redemptionis in cruce peractæ, omnium hominum, & consequenter meus, id est Davidis, est Dominus. Dixit, inquam, interiùs in mente sua ab æterno; exteriùs verò *dixit*, id est, dicet in tempore ascensionis Christi, quando Christo cum triumpho scandenti in cœlum dicet: Veni & sede à dextris meis, id est, mihi proximus, & in summa majestatis meæ gloria regna & triumpha. Ita Sanctus Hieronymus & Theodor. & alii ibidem. Psalmus enim ille 109. celebrat Christi regnum summum & amplissimum, tam in cœlo quàm in terra, quo Christus post suam resurrectionem & ascensionem, ex Sion & Jerusalem cœpit regnare in omnes

B Gentes, easque per Apostolos suæ fidei & cultui subiicere, donec omnes inimicos suos, id est, omnes impios & reprobos calcet & conterat in die judicii.

DONEC PONAM INIMICOS TUOS SCABELLUM PEDUM TUORUM] q. d. Regna mecum in omni gloria, usque ad diem judicii, quando omnes inimicos, id est impios, tibi planè subiiciam, ut eis quasi mancipiis domineris, imò eos calces quasi scabellum pedum tuorum, quod signum est infimæ & vilissimæ servitutis. Unde Sapor rex Persarum, Aurelianum Imperatorem à se bello captum fecit sibi scabellum: ascensuro enim in equum, Aurelianus dorsum suum, quasi scabellum per quod in equum conscenderet, Sapori prebere debebat. Idem fecit Tamberlanus Tartarorum Imperator, Bajazeti Imperatori Turcarum, cùm eum prælio vicisset &

C cepisset.

Aurelianum Imp. scabellum pedum suorum fecit Sapor Persarum rex: & Bajazetem Tamerlanus.

Τὸ ergo *donec* non significat finem, sed continuationem & amplificationem sessionis & regni. q. d. Regna mecum etiam, donec inimicos tuos tuis supponam pedibus, etiam tempore, quod tuo regno videtur oppositum & contrarium, etiam quando illi videbuntur regnare, etiam antequam hostes tuos tuis pedibus substernam, tuoque libito subiiciam, diabolo, morte, impiis, peccatis funditus eversis & extirpatis. Nempe inter medias cruces, persecutiones, impietates, motus & turbas satanæ ac ministrorum ejus regna: nam de alio tempore non est dubium, quin regnet Christus. Ita Genebrardus. Sic sumitur *donec* Matth. 1. vers. ult. & alibi. Addit hoc Christus, ut tacitè perstringat Pharisæos suos inimicos. q. d. Vos, ò Pharisæi, me perse-

D quimini, imò me occidetis & crucifigetis, sed scitote quòd tertio die resurgam, & quadragesimo die ascendam in cœlum; indeque judex omnium hominum redibo, ac vos cæterosque infideles & impios inimicos meos condemnabo, calcabo & deprimam in tartara.

ET NEMO POTERAT EI RESPONDERE (Syrus, *rationem reddere*) VERBUM (quia, ut dixi, credebant Messiam merum fore hominem) NEQUE AUSUS FUIT QUISQUAM EX ILLA DIE EUM AMPLIUS INTERROGARE] *Conticuerunt igitur*, ait S. Chrysostomus, *lethali vulnere perfossi*. *Maluerunt enim*, inquit Sanctus Augustinus in psalm. 109. v. 1. & 2. *inflata taciturnitate disrumpi, quàm humili confessione doceri*. VERS. 46. Luc. 20. 40. Mar. 12. 34.

CAPUT

CAPVT VIGESIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus Primò, jubet Judæis, ut Scribarum & Pharisæorum doctrinam sequantur, sed non vitam & mores; utpote improbos, inhumanos, jactabundos & arrogantes. Secundò, vers. 13. væ maledictionis eis intentat, ob eorum hypocrisin, avaritiam, superstitionem, aliaq; scelera, quæ recenset. Tertiò, vers. 32. prædicit ab eis occidendos suos fideles & Apostolos; ideòq; Hierosolymæ & Judææ extremum per Romanos excidium intentat.

Videtur hoc esse ultimum & cygneum Christi oraculum, quo crucem & mortem sibi instantem præsagit, imò parat & ambit. Hac enim acri & libera vitiorum castigatione, adeò offendit Scribas & Pharisæos, ut non jam verba, sed verbera ei parent: unde post tres dies (hæc omnia enim acta & dicta sunt à Christo die Martis post Dominicam palmarum, ut dixi in Chronotaxi, n. 64. & 65.) eum ceperunt & crucifixerunt. Prævidebat hoc Christus, sed eorum malitiæ parcere noluit, nec debuit, sed eam acriter reprehendit; utpote legislator & morum censor à Deo in mundum missus, etiamsi sciret se propterea ab eis occidendum: quia mortem hanc pro salute hominum Deo Patri offerre desiderabat, ut hac ratione mira Dei providentia, qua decreverat homines per Christi crucem salvare, in ipso & per ipsum impleretur. Christi libertatem imitatus est S. Stephanus, qui acri sua reprehensione viam sibi stravit ad martyrium adeò exoptatum, Actor. 7.

1. TUnc Jesus locutus est ad turbas, & ad discipulos suos, 2. dicens: Super cathedram Moysi
sederunt Scribæ & Pharisæi. 3. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate, & fa-
cite: secundùm opera verò eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt. 4. Alligant enim
onera gravia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea
movere. 5. Omnia verò opera sua faciunt ut videantur ab hominibus: dilatant enim phylacteria
sua, & magnificant fimbrias. 6. Amant autem primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in
synagogis, 7. & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. 8. Vos autem nolite voca-
ri Rabbi: unus est enim magister vester, omnes autem vos fratres estis. 9. Et patrem nolite vo-
care vobis super terram: unus est enim pater vester, qui in cœlis est. 10. Nec vocemini magi-
stri: quia magister vester unus est, Christus. 11. Qui major est vestrum, erit minister vester.
12. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur: & qui se humiliaverit, exaltabitur. 13. Væ autem
vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia clauditis regnum cœlorum ante homines: vos enim non
intratis, nec introeuntes sinitis intrare. 14. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ; quia come-
ditis domos viduarum, orationes longas orantes: propter hoc amplius accipietis judicium. 15. Væ
vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia circuitis mare & aridam, ut faciatis unum proselytum:
& cùm fuerit factus, facitis eum filium gehennnæ duplo quàm vos. 19. Væ vobis duces cæci, qui
dicitis: Quicumque juraverit per templum, nihil est: qui autem juraverit in auro templi, debet.
17. Stulti & cæci: Quid enim majus est, aurum, an templum, quod sanctificat aurum? 18. Et
quicumque juraverit in altari, nihil est: quicumque autem juraverit in dono, quod est super il-
lud, debet. 19. Cæci: Quid enim majus est, donum, an altare, quod sanctificat donum? 20.
Qui ergo jurat in altari, jurat in eo, & in omnibus quæ super illud sunt. 21. & quicumque jura-
verit in templo, jurat in illo, & in eo qui habitat in ipso. 22. & qui jurat in cœlo, jurat in thro-
no Dei, & in eo qui sedet super eum. 23. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui decimatis
mentham, & anethum, & cyminum, & reliquistis quæ graviora sunt legis, judicium, & miseri-
cordiam & fidem: hæc oportuit facere, & illa non omittere. 24. Duces cæci, excolantes culi-
cem, camelum autem glutientes. 25. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia mundatis
quod deforis est calicis & paropsidis: intus autem pleni estis rapina & immunditia. 26. Pharisæe cæ-
ce, munda priùs quod intus est calicis & paropsidis, ut fiat, id, quod deforis est, mundum. 27.
Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ aforis parent ho-
minibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia. 28. sic & vos afo-
ris quidem paretis hominibus justi: intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate. 29. Væ vobis
Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulcra Prophetarum, & ornatis monumenta justo-
rum. 30. & dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in san-
guine Prophetarum. 31. itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum, qui Prophe-
tas occiderunt. 32. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. 33. Serpentes genimina vipera-
rum, quomodo fugietis à judicio gehennæ? 34. Ideò ecce ego mitto ad vos Prophetas, & Sapien-
tes, & Scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in synagogis vestris, &
persequemini de civitate in civitatem: 35. ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est
super terram, à sanguine Abel justi, usque ad sanguinem Zachariæ, filii Barachiæ quem occidi-
stis inter templum & altare. 36. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam.
37. Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt, quoties
volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti?
38. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. 39. Dico enim vobis, non me videbitis, amo-
dò, donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini.

VERS. 1. TUNC JESUS LOCUTUS EST AD TURBAS, ET AD DISCIPULOS SUOS] *Tunc* scilicet, cùm suis sapientissimis responsionibus, quæstionibus & rationibus, jam sæpiùs confutasset Scribarum & Pharisæorum errores & ignorantiam; eisque multis probasset se esse Messiam, Dei Filium, etiam per miracula, ac cerneret Scribas iis adeò non moveri ad fidem in ipsum, ut potiùs irritarentur magis ad eum perdendum. *Tunc*, inquam, effrontem eorum pervicaciam, hac efficaci & pathetica oratione contundit, quâ externam & fictam sanctitatis eorum larvam, ne populus eam imitetur, detegit, ac latentem sub ea improbitatem ostendit, ut eam plebs devitet.

VERS. 2. *Cathedra est auctoritas docendi & jubendi.* DICENS: SUPER CATHEDRAM MOYSI SEDERUNT SCRIBÆ ET PHARISÆI] Per *cathedram*, metonymicè intelligit honorem, gradum, dignitatem, auctoritatem docendi & jubendi, quam apud Judæos habuit Moyses, quam Scribæ post Moysen acceperant. Est catachresis. Nam non tantùm sedendo, sed stando Scribas docuisse satis colligitur ex Luca cap. 4. 16. & Actor. 13. 16. Sic cathedra S. Petri vocatur ipsa potestas & auctoritas Pontificia docendi & regendi omnes fideles totius orbis, in qua S. Petro succedunt Romani Pontifices: nam alioqui in lignea ista cathedra, in qua sedit Sanctus Petrus, nullus Pontificum ampliùs sedet, sed illa religionis ergò asservatur, & populo quotannis in festo Cathedræ Sancti Petri in ejus basilica veneranda ostenditur. Hinc S. Hieronymus ad Damasum: *Ego*, inquit, *beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri, communione consocior*. Pontifex enim licet ut privatus homo errare possit, tamen cùm ex cathedra, id est, ex auctoritate Pontificia, aliquid de fide definit, errare nequit ob assistentiam Spiritus sancti.

Nota. Scribæ erant legis doctores & interpretes, qui legem populo proponebant & explanabant; Pharisæi verò regebant populum, & in magistratum adlegebantur, rejectis Sadducæis, ut satis insinuat Josephus libr. 18. Antiq. cap. 2. quocirca Sadducæi hic non nominantur. Porrò multi ex Scribis & Pharisæis sacerdotes vel Levitæ: horum enim erat docere populum, Malach. 2. 7. Sed Christus eos noluit nominare sacerdotes, ob honorem sacerdotii, ne illi derogaret.

VERS. 3. *Obediendum malis Prælatis justa præcipientibus.* OMNIA ERGO QUÆCUMQUE DIXERINT VOBIS (ex lege facienda) SERVATE, ET FACITE: SECUNDUM OPERA VERO EORUM NOLITE FACERE: DICUNT ENIM, ET NON FACIUNT] *Omnia*, scilicet Mosi & legi non contraria. Contrarium enim legi dicenti: *Honora patrem & matrem*, erat dogma Scribarum, docentium parentibus dicere *corban*; uti docuit Christus cap. 15. vers. 4. Sic contrarium legi dicenti *Non pejerabis*, erat dogma eorumdem docentium, si quis per templum vel altare juraret non obligari juramento, quòd taxat hic Christus vers. 16. Contrarium pariter legi & Mosi erat docere, Jesum non esse Messiam sive Christum, quod docebant Scribæ: Jesus enim illa signa & miracula edebat, quæ à Mose & Prophetis prædicta erant, edenda fore à Messia; & quicumque illa ederet, acceptandum esse tamquam Messiam. Unde cap. 16. vers. 11. jussit Christus: *cavete*, inquit, *à fermento Pharisæorum*, putà ab eorum doctrina, propria scilicet & privata, ac Moysi legique contraria. In his ergo populus sequi non poterat doctrinam Scribarum, nec illis obedire, in ceteris verò, quæ passim Moysi & legi consona docebant; obedire eis poterat, & sæpè tenebatur. Monet ergo hic eum Christus, ut omnia alia Scribarum dogmata legi non repugnantia, etiamsi vana & futilia, ac proinde non obligantia (lex enim ut obliget, debet præcipere rem honestam & utilem, non futilem, uti docent Jurisperiti & Theologi tractat. de Legibus, ac Divus Thomas 1. 2. quæst. 95. artic. 3.) uti erant crebræ manuum corporisque ablutiones & purificationes; illa tamen servet ad obedientiæ cæcæ & simplicis meritum, ac ordinis sacerdotalis & doctoralis reverentiam. Ita Jansenius, Franc. Lucas & alij, licèt Maldonatus *τὸ omnia* ad sola illa quæ à Moyse in lege sunt præcepta, restringat; quæ certè Christus hic maximè intelligit. Unde Syrus vertit, *quæcumque dixerint vobis ut servetis servate & peragite*.

DICUNT (præcipiunt) ENIM, ET NON FACIUNT] q. d. Benè docent & jubent sed malè vivunt, tum quia legem violant, tum quia suo exemplo subditos scandalizant, & ad violandam pariter legem impellunt. Nam ut ait ille.

Regis (& doctoris) *ad exemplum totus componitur orbis*.

Plus enim credunt homines factis quàm dictis. Hoc Christi præceptum & monitum fervent Christiani, cùm vident subinde aliquos Episcopos, Pastores & magistratus non vivere juxta legem Christi, ad quam ipsi subditos cogunt.

ALLIGANT (Syrus, *ligant*) ENIM ONERA GRAVIA ET IMPORTABILIA, ET IMPONUNT IN HUMEROS HOMINUM (Arabicus, *imponunt ea portanda super colla hominum*) DIGITO AUTEM SUO NOLUNT EA MOVERE] *Alligant*, græcè, *δεσμεύουσι*, id est, ligant, colligant, ac velut in cumulos coacervant, q. d. Tam multitudine quàm magnitudine & gravitate præceptorum & tributorum populum onerant, deprimunt, & penè opprimunt. VERS. 4. Luc. 11. 46.

IMPORTABILIA] Græcè, *δυσβάστακτα*, id est, difficilia ad portandum: si enim fuissent omnino impossibilia ad portandum, non obligassent subditos: nemo enim tenetur ad impossibile, sive ad id quod facere non potest. Talia erant rigidæ legis interpretationes, ac insuper plurima alia quæ præter legem ipsi præcipiebant populo; præsertim circà oblationes, decimas, primitias, &c. quæ ipsi rigidissimè à populo exigebant. Considera vel solam rigidam sabbati observationem ab eis præscriptam, ut nec Christum ægros sabbato curare permitterent, nec discipulos ejus famelicos spicas vellere & comedere, Matth. 12. 2. & sequentibus.

DIGITO AUTEM SUO NOLUNT EA MOVERE] Syrus, *tangere*. *Dicebant enim*, ait Arias Montanus, *se scire quid sibi facto opus sit*. Quocirca S. Chrysostomus, *Duplicem*, inquit, *nequitiam eorum ostendit, tum quia sine venia exquisitissime multitudinem vivere volunt, tum quia nimium sibi ipsis indulgentes, magnam assumunt licentiam: quorum opposita in optimo principe requiruntur, ut scilicet adversus seipsum nulla utatur venia, sed severum sui judicem exhibeat, erga subiectos autem mitior, & ad dandam pronior veniam sit*.

OMNIA VERO OPERA SUA FACIUNT UT VIDEANTUR (græcè, *θεαθῆναι*, id est, *spectentur*; ita Syrus) AB HOMINIBUS] Notat vanam eorum sanctimoniæ ostentationem, qua orabant in publicis plateis, quaque facturi eleemosynam canebant tuba, & jejunantes exterminabant facies suas, ut dixit Christus cap. 6. Tangit Christus radicem incredulitatis Scribarum, cur non credant in Christum, quia scilicet quærebant vanam gloriam, ostentationem & plausum populi. *Impossibile enim est*, ait S. Chrysostomus, *ut credant Christo cælestia prædicanti, qui gloriam hominum concupiscit terrenam*. VERS. 5.

DILATANT ENIM PHYLACTERIA SUA, ET MAGNIFICANT FIMBRIAS) Syrus, *producunt fimbrias palliorum suorum*. Nota, Judæos nimis ad literam interpretantes verba Deuteron. 6. vers. 8. *Ligabis ea* (præcepta Dei) *quasi signum in manu tua, eruntque & movebuntur ante oculos tuos*, membranas quasdam gestasse circum brachia & frontem (unde *brachialia* & *frontalia* dicebantur) ut jugiter oculos & frontem verberarent, & verberando mentem admonerent legis divinæ cogitandæ & servandæ, quibus inscribebant verba illa Deuteron. 6. 4. *Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus unus est. Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua*. Has vocabant *phylacteria*, q. d. *conservatoria* (à *φυλάττω*, id est, *custodio, conservo*) quia ad legis observationem eos perpetuò commonebant. Vide dicta Deuteron. capit. 6. vers. 8. & Exodi cap. 13. vers. 9. & 16. *Phylacteria quid, & unde?*

Eadem de causa jussit Dominus Numer. 15. 38. & Deuter. 22. 12. ut Judæi fimbrias sive fila quædam ex infima ora vestis dependentia gestarent, easque hyacinthinas, sive cælestis coloris, quasi qui cælestem vitam in legis custodia profiterentur & agerent. Addit S. Hieronymus Judæos pientiores hisce fimbriis inservisse spinas acu-

acutissimas, ut ambulantes earum punctura legis divinæ semper admonerentur. Hæc omnia majora & latiora præ ceteris gestabant Pharisæi, ut viderentur omnibus religiosiores & exactiores legis custodes, cùm tamen in animo suo eamdem parvi facerent, nec observarent. *Non intelligentes*, ait S. Hieron. *quòd hæc in corde portanda sint, non in corpore, alioqnin & armaria & arcæ habent libros, & notitiam Dei non habent*. Porrò S. Chrysostomus per *phylacteria* accipit amuleta sanitatis; talia enim censebant Scribæ esse membranas legis jam dictas. Sicut Christiani nonnulli Evangelium S. Joannis colo appendunt, quasi amuletum & conservatorum salutis.

VERS. 6. Luc. 10. 46. & 11. 47. Marc. 12. 39. AMANT AUTEM PRIMOS RECUBITUS IN COENIS, ET PRIMAS CATHEDRAS IN SYNAGOGIS] q. d. Ambiunt ubique primas, ideoque dilatant phylacteria, suasque orationes & eleemosynas ostentant, ut omnes eis quasi viris sanctis & sapientibus primas deferant.

VERS. 7. Luc. 10. 46. Mar. 12. 38. ET SALUTATIONES IN FORO] Græcè, ἐν ἀγοραῖς, id est, in foris & plateis; q. d. Ambiunt, ut omnes ipsos quasi Sanctos profunda reverentia, aperto capite & flexis poplitibus salutent. Unde Chrysostomus. *Primas*, inquit, *salutationes amant, non solùm in tempore, ut eos primùm salutemus; sed etiam in voce, ut clamantes dicamus, Ave Rabbi; & in corpore, ut flexis capitibus eis incurvemur; & in loco, ut in publico salutentur; unde dicit: Et salutationes in foro*. Sapienter R. Matthias in *Pyrke avoth*, cap. 4. *Esto primus*, inquit, *salutando ut prior quemlibet salutes. Esto cauda leonum, & non caput vulpium, hoc est, esto infimus inter bonos & generosos, non summus inter fraudulentos, superbos & impios*.

ET VOCARI AB HOMINIBUS RABBI] רב *Rab* (unde *rabbi*) idem est quod multus, id est, magnus, eo quòd vir magnus sit instar multorum, qualis est Rabbinus, sive legis doctor, utpote eruditione, auctoritate & virtute ceteris antecellens: *Vocari volunt Rabbi*, ait Chrysost. *& non esse: nomen appetunt, & officium negligunt*. Prudenter R. Benzoma in *Pyrke avoth* cap. 4. *Quis*, ait, *est sapiens? qui libenter ab omnibus discit, juxta illud: Super senes intellexi, quia mandata tua quæsivi*, Psal. 118. *Quis potens? qui dominatur iræ & animo suo, juxta illud: Melior est patiens viro forti: & qui dominatur animo suo, expugnatore urbium*, Prov. 16. 32. *Quis dives? qui suis est contentus, juxta illud: Labores manuum tuarum manducabis, beatus es, & benè tibi erit*, Psal. 127. *Quis honoratus? qui alios honorat, juxta illud: Quicumque glorificaverit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles*, 1. Reg. 2. 30.

VERS. 8. VOS AUTEM NOLITE VOCARI RABBI: UNUS EST ENIM MAGISTER VESTER, OMNES AUTEM VOS FRATRES ESTIS] Vetat ambitionem & arrogantiam, qua Scribæ & Pharisæi captantes auram popularem cupiebant ceteris eminere, honorari & vocari Rabbi præ Christo, imò excluso Christo; alioqui gradum doctoratus appetere licet, velut testimonium scientiæ, ut illo auctoritatem docendi prædicandique apud populum quis sibi conciliet, itaque majorem in eo fructum docendo & prædicando efficiat. Unde Concilium Trident. sessione 24. cap. 12. præcipit, *ut dignitates omnes, & saltem dimidia pars canonicatuum in Cathedralibus Ecclesiis & Collegiatis insignibus, conferantur tantùm Magistris & Doctoribus; aut etiam Licentiatis in Theologia, vel Jure Canonico*. Quocirca Christus non ait, Nolite esse, sed *nolite vocari Rabbi*.

Gradum doctoratus ergo non vetat Christus, sed superbum nominis ambitum, fastum & arrogantiam, qua quis nomine Doctoris sibi placet, se magnificè circumspicit præ ceteris, vanè se extollit, imò ceteros despicit, quasi scientiam & doctrinam habeat à se, non à Christo, uti faciebant Scribæ. Unde causam subdit: *Unus est enim Magister vester, omnes autem vos fratres estis*, q. d. Unus summus omnium Rabbi, id est Magister, est Christus, cujus ceteri omnes sunt discipuli, inter se pares quasi fratres: nemo ergo eorum se superbè præ ceteris extollat, arroganterque velit vocari Rabbi; quasi ex se sit doctor & magister aliorum: hoc enim est injurium Christo, qui solus ex se habet omnem scientiam, solusque summus omnium doctor, ipsos etiam doctores constituens & docens: si enim natura æquè ac gratia estis fratres, ideòque pares; ergo non estis magistri alii in alios, superbè aliis imperantes & dominantes, uti faciunt Scribæ. Alioqui enim Paulus ipse, ait S. Hieronymus, modestè vocat se doctorem Gentium, Ephes. 2.

ET PATREM NOLITE VOCARE VOBIS SUPER TERRAM: UNUS ENIM EST PATER VESTER, QUI EST IN CÆLIS] Transit à magistro ad patrem, quia vers. præced. dixit, omnes nos esse fratres; scilicet filios ejusdem Dei Patris; Ait ergo: Nolite vocare vobis super terram *Patrem*, scilicet quasi præcipuum vitæ auctorem, alimentorum & hereditatis curatorem; ita ut ab eo toti pendeatis, vel certè tam ab eo quàm à Deo; uti faciunt Gentiles & athei, aliique non Deo, sed hominibus fidentes. Hunc esse sensum patet ex ratione quam subjicit: *Unus est enim Pater vester, qui est in cælis, à quo omnis paternitas nominatur in cælo & in terra*, Ephes. 3. vers. 15. Vide ibi dicta. Deus ergo solus verè & plenè est pater omnium, utpote qui solus animam & vitam singulis aspirat, creat, conservat, auget, cujus comparatione patres terreni abusivè, ait S. Hieronymus, & umbraticè dumtaxat sunt patres, ideoque filiis insolenter imperare non debent, sed se cum filiis humiliter Deo summo omnium Patri summittere: *Non enim*, ait S. Chrysostomus, *initium vitæ habemus ex parentibus, sed transitum vitæ per eos accipimus*. VERS. 9.

NEC VOCEMINI (ne ambiatis vocari) MAGISTRI (græcè, καθηγηταί, id est, institutores, magistri, gubernatores, moderatores; Syrus, *rectores*; Arabicus, *gubernatores*:) QUIA MAGISTER, græcè, καθηγητὴς, id est, viæ & vitæ institutor, dux & gubernator; Syrus, *rector*: Arabicus, *gubernator*) VESTER; UNUS EST CHRISTUS] Ipse enim Primò per se nos docet, præit & ducit per viam virtutis ad cœlum, felicitatem & gloriam: ceteri verò docent priùs ab ipso edocti. Secundò, ceteri docendo tantùm verba & voces exteriùs auribus insonant, velut cymbalum tinniens; sed Christus eorum sensa interiùs mentibus pandit, easque luce doctrinæ suæ illuminat: *Non enim homo intellectum homini præstat docendo*, ait S. Chrysostomus, *sed à Deo præstitum per admonitionem exercet*. Tertiò, ceteri tantùm ostendunt, quid lex jubeat; quidque Deus à nobis exigat: at Christus gratiam voluntati inserit, ut illa quæ agenda sunt audientes, reipsa fortiter & constanter opere adimpleamus. VERS. 10.

Hac de re sanctus Augustinus scripsit librum de Magistro, de quo ipse lib. 3. Confess. cap. 2. *Sub idem tempus*, inquit, *scripsi librum de Magistro, in quo disputatur, quæritur & invenitur, Magistrum non esse qui docet hominem scientiam, nisi Deum, secundùm illud quod in Evangelio scriptum est: Unus est magister vester Christus*. Unde c. 11. idipsum sic demonstrat: *De universis*, inquit, *quæ intelligimus, non loquentem qui personat foris, sed intus ipsi menti præsidentem consulimus veritatem, verbis fortasse, ut consulamus, admoniti. Ille autem qui consulitur, docet, qui in interiore homine habitare dictus est Christus, id est, incommutabilis Dei virtus, atque sempiterna sapientia: quam quidem omnis rationalis anima consulit; sed tantum cuique panditur, quantum capere propter propriam, sive malam, sive bonam voluntatem potest*.

QUI MAJOR EST VESTRUM, ERIT MINISTER VESTER] Syrus, *fiat minister in vobis*, *Morbum inanis gloriæ*, ait S. Chrysostomus, *quem fugiendum esse dixerat, docet per humilitatem esse fugiendum*. Et Origenes: *Si quis*, inquit, *ministrat verba divina, sciens quia Christus in eo fructificat, nequaquam se magistrum, sed ministrum profiteatur; unde sequitur: Qui major est vestrum*, &c. *quoniam & ipse Christus, cum esset vere magister, ministrum se esse professus est, dicens: Ego sum in medio vestrum quasi qui ministrat: benè autem post omnia, quibus vanæ gloriæ vexavit concupiscentiam, addidit, dicens: Qui autem se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliaverit, exaltabitur*. VERS. 11. Sup. 20. 26.

ERIT MINISTER) Præveniat, ait Glossa, obsequendo, non superbè dominando; rectorem & matrem exhibeat pietas, & patrem disciplina: cavendumque ne aut districtio rigida, aut pietas sit remissa. VERS. 12. Luc. 14. 11. & c. 18. 14.

QUI AUTEM SE EXALTAVERIT, HUMILIABITUR; ET QUI SE HUMILIAVERIT, EXALTABITUR] Qui se exaltat, humiliabitur... exaltabitur.

Syrus,

Syrus; *quicumque efferet seipsum, deprimitur; & qui seipsum depresserit, efferetur*, apud Deum, ait Remigius, & etiam apud homines: hi enim humiles extollunt, superbos humiliant. *Gloria enim sequitur fugientes, sequentes fugit. Insolentiam*, ait S. Hilarius, *Deus humilem effecturus est, & humilitatem elaturus in gloriam*. Vide dicta Jacobi c. 1. v. 9. & 1. Petri cap. 5. vers. 5. & 6. Praxim hujus axiomatis Christi ostendit humilis Evangelij discipulus, imò doctor S. Franciscus, per omnes vitæ suæ actiones, uti ostendit S. Bonaventura in ejus Vita.

Tres virtutis gradus. Porrò sicut quælibet virtus tres habet gradus, quorum Primus est, propositum, quo homo firmiter proponit virtutem capessere, & opere exequi. Secundus, fortitudo; ut omnes tentationes, adversitates, impedimenta, quæ in executione virtutis occurrunt, fortiter superet, & constanter transcendat. Tertius, alacritas, ut alacriter hæc faciat, illaque appetat, & in ijs gaudeat, exultet & triumphet. Sic pariter humilitatis primus gradus est, seipsum suique vilitatem agnoscere, ideòque se despicere: secundus, fortiter ferre sui contemptum undecumque veniat: tertius, in eo gaudere & exultare.

Exemplum arrogantis humiliati. Exemplum memorabile recenset B. Petrus Damianus epistola 15. (in alia editione 36.) Quidam, ait, clericus audax & bellicosus, suo fastu & armis magnus evasit, ideoque de prædiis quibusdam litem habuit cum alio viro potente, quam prælio decidere statuit; utrimque ergo cohortes in aciem deducuntur. Clericus ante prælium adiens templum, audiensque Missam, cùm legeretur: *Qui se exaltaverit, humiliabitur*, &c. insolenter dixit, imò blasphemavit: *Hæc sententia falsa est in me: si enim ego me humiliassem, numquam tam magnus evasissem.* Mox inito prælio, cùm equus ejus sitibundus ad aquam vicinam ipso invito procurreret, ipseque scutum in equum impingeret, ut illum in aciem revocaret, ecce tibi gladius hostilis os ejus blasphemum fulminis more transfixit, eumque occidit, ut superbum humiliaret & sterneret, veramque esse Christi sententiam ostenderet.

VERS. 13. Luc. 11. 52. VÆ AUTEM VOBIS SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUIA CLAUDITIS REGNUM CÆLORUM ANTE HOMINES: VOS ENIM NON INTRATIS, NEC INTROEUNTIS SINITIS INTRARE.

Octies hic Christus repetit væ. Nota. Sicut Christus octo consignavit beatitudines, quasi totidem priorum benedictiones, octies repetens τὸ *beati*, dicensque: *Beati pauperes spiritu, beati mites, beati qui lugent*, &c. Matth. 5. Sic vice versâ hic octo assignat impiorum Scribarum maledictiones, octiesque repetit τὸ *væ*. Imitatur Christus legislator novus, Mosem legislatorem veterem, qui benedictiones plurimas servantibus legem promittit, ac totidem maledictiones eam non servantibus intentat, Deuteron. 27. vers. 12. Ita Origenes.

Porrò τὸ *væ* Christi partim est prædicentis, ut vult Origenes, grave supplicium sceleribus Scribarum imminens; partim condolentis & commiserantis. Unde Basilius citatus in Catena Lucæ 11. v. 52. *Hæc vox væ*, ait, *quæ intolerabilibus profertur doloribus, eis convenit, qui paulò post detrudendi erunt in grave supplicium*, putà in mortem & excidium, tum præsens, tum futurum in gehenna. Væ ergo præsupponit culpam mortalem: illi enim intentat minas æternæ damnationis & gehennæ, uti Christus explicat vers. 33.

QUIA CLAUDITIS REGNUM CÆLORUM ANTE HOMINES] q. d. Ego jam aperio singulis regnum cælorum, prædico enim: *Pænitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum;* quia hoc per Adæ peccatum quatuor millibus annorum clausum, ego morte mea expians Adæ peccatum, jam aperiam, ut qui in me credit, meamque vitam sequitur, illud quasi apertum ingrediatur; quare multi Judæorum prædicatione mea excitati, illud ingredi satagunt. Vos verò, ô Scribæ, illos avertitis, cælumque eis clauditis, tum per vanas & perversas traditiones vestras, quibus illos imbuitis: nam, ut ait S. Chrysostomus, regnum cælorum est S. Scriptura, vel beatitudo, ad quam illa ducit: janua est intellectus S. Scripturæ, vel Christus: clavicularij sunt Scribæ & sacerdotes; clavis est verbum scientiæ; apertio est ejus interpretatio: tum quia vestris sceleribus eos scandalizatis, vestroque exemplo in eadem ipsos trahitis; tum denique quia me calumniando & persequendo, ipsos à me mea-

A que fide, quæ via est ad cœlum, abstrahitis; ego enim sum ostium, quia per me solum ingressus patet in cælum, Joann. 10. vers. 9. Tropologicè, Origenes; *Claudunt*, ait, *regnum cælorum, qui sine ratione aliquem excommunicant.*

VOS ENIM NON INTRATIS, NEC INTROEUNTES SINITIS INTRARE] q. d. Non sufficit vobis vestra malitia & damnatio, sed in eamdem quoque alios pertrahere satagitis. Hoc grave est scelus. Si enim doctoris (quales erant Scribæ) est errantes revocare, ait S. Chrysostomus, qui ad salutem tendentes in errorem inducit, is perditus omnino atque pestifer, imò ipsa pestis est; quare doctor tot gehennas meretur sibique acersit, quot animas corrumpit & perdit, quia non est doctor & promotor salutis, sed proditor, ait sanctus Chrysostomus.

VÆ VOBIS SCRIBÆ PHARIZÆI HYPOCRITÆ, QUIA COMEDITIS DOMOS VIDUARUM: ORATIONES LONGAS ORANTES: PROPTER HOC AMPLIUS ACCIPIETIS JUDICIUM] q. d. Væ vobis Scribæ, quia comeditis, &c. ut VERS. 14. Luc. 20. 47. Marc. 12. 40.

B Syrus, *exeditis*, id est, exhauritis substantiam viduarum, dum ab eis emungitis pecunias, vendendo scilicet eis cum sanctitatis simulatione longas publicasque vestras orationes; hoc est enim quod explicans subdit, *Longas orationes orantes*; græcè, προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι, id est, *prætextu longo orantes*, id est, prætextu quòd prolixè oretis. Unde Marcus habet, *obtentu longæ orationis*; Arabicus, *ob causam longitudinis orationum vestrarum*. Ita S. Chrysost. Jansenius, & alii.

Viduæ et dandum proniores. VIDUARUM] Viduæ enim, ait Chrysost. cùm careant marito quasi consiliario, faciliùs decipiuntur, & proniores sunt ad sua largiendum hypocritis sanctitatem præferentibus & promittentibus.

PROPTER HOC AMPLIUS ACCIPIETIS JUDICIUM] hoc est, majorem condemnationem. Unde Syrus vertit, *habituri estis judicium supremum*: tum quia pauperes viduas expilatis; tum quia simulatis sanctitatem, cùm sitis scelerati; tum quia, ut ait Chrysost. *avaritiam religionis colore depin-*

C *gitis, ut ametur iniquitas, dum pietas existimatur*: tum quia viduas vestris erroribus & sceleribus imbuitis; quocirca debetis pœnam proprii peccati, & alienæ ignorantiæ reatum, ait S. Hilar.

VÆ VOBIS SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUIA CIRCUITIS MARE ET ARIDAM, UT FACIATIS UNUM PROSELITUM: ET CUM FUERIT FACTUS, FACITIS EUM FILIUM GEHENNÆ DUPLO QUAM VOS] Pro *hypocritæ*, Syrus hic & in seqq. semper vertit, *acceptores vultus*. *Proselytus* græcè, idem est quòd latinè *advena*, vel *adventitius*, qui scilicet ex gentilismo conversus ad Judaismum accedit, venitque ad Judæos, eorumque Ecclesiam & religionem; hebr. vocantur גרים *gerim*. Christiani tales vocant Neophytos. Scribæ enim satagebant multos Gentiles efficere Judæos, tum ambitionis, tum avaritiæ causa, ut suas oblationes augerent. *Mare & aridam*, id est totum orbem: *Ut faciatis unum;* quia cùm essent inefficaces ad aliorum salutem, multo labore indigebant ad unius conversionem, ait sanctus Chrysostomus. VERS. 15. *Proselytus quis?*

FACITIS EUM FILIUM (id est, reum, dignum, obnoxium) GEHENNÆ DUPLO QUAM VOS] Græcè,

D διπλότερον ὑμῶν, id est dupliciùs quàm vos; quia, ut ait Euthymius, ita natura comparatum est, ut in vitiis discipuli magistros facilè superent; *Quia*, ut ait Chrysostomus, *malo exemplo magistrorum provocati, eis pejores fiunt, præsertim cùm ad ea à magistris verbo vel exemplo excitantur*, Rursum, quia multi proselyti, dum vident vestra vitia, revertuntur ad gentilismum & idolatriam. Ita S. Hieron. Hic enim relapsus, majus & quasi duplex est peccatum.

Verè Origenes; *Sicut*, inquit, *justus secundùm numerum justitiarum suarum augetur in gloria, ita peccator secundùm numerum peccatorum in pœna.*

VÆ VOBIS DUCES CÆCI, QUI DICITIS: QUICUMQUE JURAVERIT PER TEMPLUM, NIHIL EST (ad nihil obligatur;) QUI AUTEM JURAVERIT IN AURO TEMPLI DEBET] aurum, quod juravit, & vovit solvere. Arabicus pro *debet*, vertit, *peccavit*, videlicet si non præstiterit id quod juravit. Alii vertunt, *reus est* sui juramenti. VERS. 16.

Nota, ex dictis Matthæi 5. v. 34. Scribas ex eo quòd Deus jusserat, ut per se (per Deum) dumtaxat jurarent, putasse juramentum factum per creaturas non esse juramentum, nec obligare, sed avaritia excæcati, excipiebant illa, quæ oblata Deo illorum loculos implebant, quasi hæc sola sanctissima haberentur: unde jure à Christo vocantur *duces cæci*. Arguit enim eos stultitiæ & fraudulentiæ, ait S. Hieronymus, quia putabant magis esse aurum sanctificatum, quàm templum sanctificans, ait Interlinearis.

Porrò dicebant Scribæ, sanctiora esse oblata ipso templo, ut homines promptiores facerent ad oblationes quàm ad preces, ait Glossa. *Aurum templi* vocat aurum, quod offertur & injicitur in gazophylacium templi, ad alendos ejus ministros, putà sacerdotes, quales erant Scribæ. Ita S. Hieron. Beda, Jansenius, Maldon. & alii. Verè Glossa: *Qui jurat*, inquit, *per creaturam jurat per divinitatem præsidentem creaturæ*.

VERS.17. STULTI ET CÆCI: QUID ENIM MAJUS EST AURUM, AN TEMPLUM, QUOD SANCTIFICAT AURUM?] Ratio hæc Christi clara est, & stoliditatem Scribarum convincit & confutat. Propriè sanctitas est interior virtus & gratia animam sanctificans. Templum verò dicitur sanctum metonymicè, quia ad res sanctas, putà ad preces & sacrificia Deo in illo offerenda, dedicatum. Hæc ergo externa tantùm erat sanctitas, quam templum rebus aliis in se Deo oblatis communicabat, & quasi afflabat; quare sanctius erat templum ipsa oblatione templi, ac proinde sanctius magisque obligans erat juramentum factum per templum quàm per aurum in templo oblatum.

VERS.18. ET QUICUMQUE JURAVERIT IN ALTARI (per altare) NIHIL EST (nihil jurat, & ad nihil tenetur) QUICUMQUE AUTEM JURAVERIT IN DONO (per donum) QUOD EST SUPER ILLUD, DEBET] donum, quod juravit & vovit solvere; qui enim jurat se oblaturum in altari centum aureos, hoc ipso vovet Deo, cujus est altare, centum aureos. Eadem est ratio altaris, quæ templi jam dicta.

VERS.19. CÆCI: QUOD ENIM MAJUS EST, DONUM, AN ALTARE, QUOD SANCTIFICAT DONUM?] Syrus pro *sanctificat*, hic & in seq. vertit, *consecrat*: donum enim Deo oblatum propriè non sanctificatur, ut ipsum in se fiat justum & sanctum, sed dicitur sanctificari extrinsecè; quia scilicet Deo offertur & consecratur.

VERS.20. QUI ERGO JURAT IN ALTARI (per altare) JURAT IN EO, ET IN OMNIBUS (per omnia) QUÆ SUPER ILLUD SUNT] & consequenter per aurum & donum in altari oblatum; magis ergo tenetur juramento, quàm is qui per solum aurum templi juravit.

Mysticè, S. August. lib. 1. Quæst. Evang. cap. 34. Templum & altare est Christus; aurum & donum, laudes & sacrificia in eo & per eum oblata. Origenes, Altare, ait, est cor; dona, orare, iejunare, &c. quæ sancta facit cor.

VERS.21. ET QUICUMQUE JURAVERIT IN TEMPLO (per templum) JURAT IN ILLO, ET IN EO QUI HABITAT IN IPSO] q. d. Qui jurat per templum, jurat per Deum habitantem in templo. Jurat enim per templum, quasi per domum & solium Dei, hoc est, jurat per Deum, qui solium suum habet in templo, ut ibi adoretur & colatur: sacra enim majestas & sanctitas Dei, ab hominibus censetur habitare in templo. Unde B. Nilus, *Ecclesiam* (templum) inquit, *ut cælum adito*.

VERS.22. ET QUI JURAT IN CÆLO (per cœlum: Hebræi enim ב id est *in*, usurpant pro *per*, præsertim in juramentis) JURAT IN TRONO (per thronum) DEI, ET IN EO (per eum, putà Deum) QUI SEDET SUPER EUM] Ex communi enim hominum usu & sensu, qui jurat, Deum, qui solus est infallibilis, ipsaque creata veritas, vocat in testem sui dicti vel promissi: quare qui jurat per cœlum, per Deum cæli regem & præsidem jurat, eumque in testem vocat.

VERS.23. Luc.11.42. VÆ VOBIS SCRIBÆ ET PHARIZÆI HYPOCRITÆ, QUI DECIMATIS MENTHAM, ET ANETHUM, ET CYMINUM ET RELIQUISTIS QUÆ GRAVIORA SUNT LEGIS, JUDICIUM, ET MISERICORDIAM, ET FIDEM: HÆC OPORTUIT FACERE, ET ILLA NON OMITTERE] Decimæ enim sunt in lege à Deo sancitæ. Unde R. Achiva in

A *PirKe avoth* cap. 3. dicit: *Decimæ sunt murus opum* (quia eas tuentur & conservant) *traditio est murus legis, votum est murus abstinentiæ, silentium est murus sapientiæ*. Sed Pharisæi nimis minuti & exacti erant in exigendis decimis herbarum, lege non expressarum, idque tacitè hic taxat Christus.

MENTHAM] Nota, est herba boni odoris, calida & sapida, qua Tramontani carnem jurulentam condiunt. *Menta.*

ANETHUM] Est herba odorata, de qua Plinius lib. 18. cap. 20. *Anethum*, ait, *ructus movet, tormina sedat, alvum sistit*. *Anethum.*

ET RELIQUISTIS QUÆ GRAVIORA SUNT LEGIS, scilicet JUDICIUM, id est, jus & æquitatem in judicando, injustam ferentes sententiam, ut amicis vel dona offerentibus faveatis, & causam adjudicetis. Erant enim ipsi judices, ut dixi cap. 5. v. 12. ET MISERICORDIAM, quia rigidè & crudeliter à viduis & pauperibus extorquetis decimas, oblationes & victimas; ET FIDEM] id est, fidelitatem in dictis, pactis & conventis; vel *fidem* in Deum B & Christum ab eo missum: hunc enim negatis, ideoque estis infideles carentes fide, spe, & charitate, quæ longè majoris sunt momenti, quæque longè magis Deus à vobis requirit, juxta illud Michææ 6. v. 8. *Jurabo tibi, ò homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te, utique facere judicium, & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo. Hæc*, scilicet graviora, judicium, misericordiam, fidem. *oportuit facere* præ ceteris, *& illa* (decimationes herbarum) tamen *non omittere*: utpote lege præcepta vel permissa.

DUCES CÆCI EXCOLANTES (græcè διϋλίζοντες, id est, liquantes, defæcantes, à fæcibus expurgantes, sicut per colum, v. g. per linteum, guttatim colatur & purgatur vinum, lac, mel, oleum à culicibus, aliisque fæcibus insidentibus. Unde Apuleus in Florid. de Gymnosophistis: *Non illi norunt*, inquit, *arvum colere, vel aurum colare*) CULICEM, CAMMELUM AUTEM GLUTIENTES] Perperam Cajetanus pro *camelum*, ponit *asilum*, quod insecti est genus horrisonum sonum edens: unde à Belgis vocatur *horsselen*. Nam omnes codices Græci, Latini, Syri & Arabici C habent, *camelum*, qui rectè opponitur culici, tanquam maximum minimo, q. d. Si parvus culex in vinum vel potum vestrum inciderit, vinum excolendo, & per colum stillatim transmittendo, culicem in colo retinetis & abiicitis, ne eum bibendo hauriatis; interim tamen vastum camelum, ingenti oris rictu fauciumque hiatu dilatato transglutitis. Est proverbium, q. d. Res minimas, putà decimationes herbarum, utpote vobis lucriferas, exactè curatis, ne quis vos in minimo defraudet; sed interim injustitias, rapinas, aliaque scelera instar cameli grandia & gravia, sine scrupulo committitis, & quasi potando transglutitis; juxta illud Job 15. v. 16. *Qui bibit quasi aquam iniquitatem*. *Irridet* ergo Christus, ait Hilarius, Scribarum *in colandis culicibus diligentiam; quorum in glutiendis camelis esset incuria*. Irridet, inquam, præposterum Scribarum studium, quòd committerent maxima delicta, cavcentes minima, ait Origenes, quòd in rebus minimis essent meticulosi, in maximis securi; in nugis scrupulosi, in solidis sceleribus liberi & audaces; in ceremoniis & lotionibus suis superstitiosi, sed vera religione & charitate vacui, utpote viduas, D & pauperes excoriantes. Tales etiamnum sunt inter fideles qui scrupulosè recitant rosarium, jejunant in honorem B. Virginis, &c. interim sine scrupulo luxuriantur, rapiunt, furantur, &c.

VERS.24. *Culicem colare, camelum glutire.*

Similia adagia idem ferè significantia sunt: Fonti aquam detrahis, ut mare impleas; Nudum spolias, ut vestitum ornes; Candelæ lumen adimis, ut soli addas; Leone venaris canem, bove leporem. *Proverbia.*

Mysticè, S. Gregorius per *culicem* accipit Barabbam, per *camelum* verò Christum; sic enim ait lib. 1. Moral. cap. 6. *Liquantes culicem, camelum autem glutientes: culex enim susurrando vulnerat, camelus autem sponte se ad suscipienda onera inclinat. Liquaverunt ergo Judæi culicem, quia seditiosum dimitti latronem petierunt: camelum verò glutierunt, quia eum qui ad suscipienda nostræ mortalitatis onera sponte descenderat, extinguere clamando conati sunt*.

VÆ VOBIS SCRIBÆ PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUIA MUNDATIS QUOD DEFORIS EST CALICIS ET PAROPSIDIS; INTUS AUTEM PLENI ESTIS VERS.25. Luc.11.39.

Parofis. ESTIS RAPINA ET IMMUNDITIA] *Parofides* sunt disci & patinæ, quibus cibus in mensa apponitur: Est parabola, in qua Christus hominem vocat calicem & paropsidem, corpus & bona externa vocat id *quod deforis est calicis & paropsidis*; animam & conscientiam vocat id quod intus est, sive interiorem calicis & paropsidis partem, q. d. Vos, ô Pharisæi, studiosè lavatis & mundatis vestras manus, corpora, lances, scyphos, è quibus comeditis & bibitis; at conscientiam vestram repletis rapina omniumque scelerum immunditia, cùm tamen conscientiæ puritas maximè sit curanda; utpote quæ sola nos coram Deo mundos efficit, & à quo omnis operum rerumque omnium mundities dimanat: à conscientia enim profluit omnis omnium actionum bonitas vel malitia; quare conscientia mundata cetera mundantur, omniaque illi munda sunt; Sic Apostolus sæpè distinguit hominem interiorem ab exteriore, uti dixi Roman. 7, 22.

Posset Secundò, breviter & simpliciter sic exponi, q. d. Studiosi estis ut paropsides & calices externos, è quibus editis & bibitis, mundetis; calices verò internos conscientiæ sceleribus fœtidos & putidos eluere, & per pœnitentiam mundare negligitis; cupitis habere lances mundas & mentem immundam; Hic sensus in idem cum priore recidit, esto calicem & paropsidem propriè accipiat. Verùm illa impropriè & parabolicè hic accipi patet ex vers. 26.

PLENI ESTIS RAPINA] *Hoc ipsum*, ait S. Chrysostomus *& Prophetæ sæpius prædicaverunt: quòd principes eorum rapaces essent, socii furum, in judicando nullam justitiæ rationem, sed munera & retributiones sequerentur.* Lege Isaiam cap. 1. v. 23. et 24.

ET IMMUNDITIA] Legit Interpres in Græco, ἀκαθαρσίας, jam legunt ἀδικίας, id est *injustitia*; vel ἀκρασίας id est intemperantia, q. d. Putatis vos pollui, si bibatis ex calice immundo; at non censetis vos pollui intemperantia dum vos inebriatis, cùm tamen intemperantia mentem polluat, non autem calix immundus.

VERS. 26. PHARISÆE CÆCE, MUNDA PRIUS QUOD INTUS EST CALICIS ET PAROPSIDIS, UT FIAT ID, QUOD DEFORIS EST, MUNDUM] q. d. O Pharisæe, qui alios doces, & in te ipso cæcutis, munda priùs tuam mentem & conscientiam internam: tunc enim omnia externa tibi fient munda: ex puritate enim mentis, suam puritatem & bonitatem moralem hauriunt omnes actiones & res externæ; sed res externæ, putà calices mundi, non possunt mundare internam mentem ebrietate, rapina, aliove scelere maculatam & immundam. Vide dicta v. 25.

VERS. 27. Luc. 11. 44. VÆ VOBIS SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ: QUIA SIMILES ESTIS SEPULCHRIS DEALBATIS, QUÆ AFORIS PARENT HOMINIBUS SPECIOSA, INTUS VERÒ PLENA SUNT OSSIBUS MORTUORUM, ET OMNI SPURCITIA.

VERS. 28. SIC ET VOS AFORIS QUIDEM PARETIS HOMINIBUS JUSTI INTUS AUTEM PLENI ESTIS HYPOCRISI ET INIQUITATE] Græcè, ἀνομίας, id est legis prævaricatione, q. d. Exteriùs simulatis legis studium, cùm interiùs eam spernatis & prævaricemini. Apposite auctor Imperfecti apud Chrysostomum: *Dic ergo mihi*, inquit, *o hypocrita, si bonum est esse bonum, ut quid non vis esse quod vis apparere? nam quod turpe est apparere, turpius est esse: quod autem formosum est apparere, formosum est esse.*

Porrò *plurimi hodie similes sunt Pharisæis*, ait S. Chrysostomus, et ex eo Titus Bostrenus in Lucæ 12. vers. 44. *qui mundities & ornatus exterioris maximam curam gerunt; animæ verò decoris nullam, quinimò vermibus ac sanie, indicibilique graveolentia: cupiditatibus, inquam, absurdis atque improbis animam replens.*

VERS. 29. Luc. 11. 47. VÆ VOBIS SCRIBÆ ET PHARISÆI HYPOCRITÆ, QUI (Græcè, ὅτι, id est *quia*) ÆDIFICATIS SEPULCHRA PROPHETARUM, ET ORNATIS MONUMENTA JUSTORUM] Licèt enim hoc in se sanctum sit & religiosum, tamen in Scribis erat vitiosum & impium. Triplicem causam dat S. Chrysostomus; *Tria peccata in ædificandis sepulchris. Primum.* Primò, non accusat, inquit, opus, sed intentionem: ad pompam enim faciebant, sed quid prodest eis ad pompam laudari ubi non sunt; et ubi sunt (in gehenna) torqueri? *Secundum.* Secundò, quia sine causa justos honorat qui justitiam spernit; nec possunt Sancti amici esse iis, quibus Deus est inimicus. *Tertium.* Tertiò, quia non gaudent Martyres ex iis pecuniis honorari, in quibus pauperes plorant; quia scilicet Scribæ eas exigebant à pauperibus quos affligebant, & ob inopiam plorare cogebant, ut iis magnifica sepulchra Prophetis, et magis sibi, gloriæ monumenta extruerent. Adde Quartò et maximè, taxat hic Christus Scribas ædificantes sepulchra *Quartum.* Prophetis, eò quòd dum hoc facerent, simul alios majores Prophetas occidebant, aut occidere cogitabant, uti Christum ejusque asseclas, atque hac ratione videbantur ipsi homicidia, imò sacrilegia, patrum suorum imitari, eisque tacitè consentire, dum cum simili occidendi Christum affectu, sepeliebant Prophetas à patribus suis occisos, similem affectum me occidendi, meque sepeliendi habetis: quare appositè sepelitis Prophetas, quos patres vestri occiderunt; sicut latronum filii sepeliunt homines à parentibus occisos, ut latrocinium lateat. Simili enim modo vos consentitis sceleri & propheticidio parentum vestrorum, dum me, qui Prophetarum sum princeps, occidere et sepelire destinatis: idem enim facitis quod patres vestri fecerunt. Ita Origenes, S. Hieronymus, Euthymius & alii, et patet ex sequentibus, præsertim v. 32. ubi explicans, ait; *Et vos implete mensuram patrum vestrorum.*

Adde τὸ *hypocritæ*, innuit quòd non per veram, sed per fictam pietatem et hypocrisim ædificarint sepulchra Prophetis, scilicet ut per eam tegerent sua scelera, et viderentur esse justi & Religiosi legis tutores, ideoque et zelo justitiæ Christum persequi ad necem, quasi legis violatorem et hostem, quæ major, imo duplex erat iniquitas: scilicet prima, machinationis necis Christi: secunda, hypocrisis, quòd eam se piè inferre Christo simularent, ut legem et Prophetas à Christi injuria & contemptu (ut ipsi dicebant et mentiebantur) vindicarent. Ita Toletus in Lucæ cap. 11. v. 48. ubi hunc sensum innuit Lucas, dicens: *Profectò testificamini quòd consentitis operibus patrum vestrorum, quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulchra*: hoc fine, ut videamini Religiosi, ideoque piè me persequi et occidere. Sic Antoninus Caracalla Imp. cùm fratrem suum Getam in sinu matris occidisset, suasum est ei à domesticis, ut ad parricidium hoc velandum et honestandum, Getam inter deos referret; quibus ille, *Sit divus*, inquit, *modò non sit vivus*, teste Spartiano. *Antoninus Caracalla fratrem suũ Getã à se occisum inter deos retulit.* Ita Scribæ nolebant Christum & Prophetas esse vivos, ne ab eis scelera eorum carperentur: maluerunt ergo eos occidere, et ad scelus tegendum occisos magnificè sepelire, et inter divos referre. Unde auctor Imperfecti: *Semper*, inquit, *Judæi præteritorum Sanctorum cultores fuerunt, & præsentium contemptores, magis autem persecutores.* Tales etiamnum sunt inter Christianos, qui Sanctos vita functos venerantur, vivos aversantur, utpote qui verbis et exemplis improbos eorum mores sugillant. Hinc illud:

Pascitur in vivis livor post fata quiescit.

VERS. 30. Luc. 11. 47. ET DICITIS: SI FUISSEMUS IN DIEBUS PATRUM NOSTRORUM, NON ESSEMUS (Græcè, οὐκ ἂν ἦμεν, id est, *non fuissemus*) SOCII EORUM IN SANGUINE PROPHETARUM] id est, non occidissemus Prophetas, nec consensissemus, aut cooperati fuissemus patribus nostris, eos occidentibus. Falluntur et mentiuntur; si enim Christum Prophetarum Principem occiderunt, eò quòd eorum vitia taxaret, utique et Prophetas occidissent, qui eadem taxare solebant.

VERS. 31. ITAQUE TESTIMONIO ESTIS VOBISMETIPSIS, QUIA (quòd) FILII ESTIS EORUM QUI PROPHETAS OCCIDERUNT] q. d. Vos ipsi de vobis, et contra vos testificamini, quòd sitis filii homicidarum, imò propheticidarum; ac consequenter quòd eundem cum patribus vestris habetis genium, eamdem indolem, eamdem inclinationem & propensionem, occidendi scilicet Prophetas vestrorum vitiorum castigatores: nam *patrem sequitur sua proles*: pater enim in filium suas inclinationes, dotes & vitia cum semine transfundere solet. Hinc *filii patrissant*. Adde institutionem & exempla parentum, quibus filios ad eadem facienda provocant & impellunt. Quare solent filii actus parentum imitari, ut perficiant id quod parentes inchoarunt. Unde subdit Christus.

VERS. 32. ET VOS IMPLETE (Arabicus, *impletis*) MENSURAM PATRUM VESTRORUM] me scilicet & Apostolos occidendo, sicut patres vestri occiderunt Prophetas, ut mensuram scelerum & cædis Prophetarum ab iis cœptam im-

impleatis. Hæc Christi vox non est imperantis, sed permittentis & prædicentis, q. d. Non impero, sed permitto, certòque prædico, quod vos, ò Scribæ & Judæi, me meosque occidendo implebitis mensuram scelerum propheticidiorum, quæ commiserunt patres vestri: quare mensura hac impleta, Deus omnia tam patrum, quàm vestra scelera, semel & simul castigabit per extremum excidium, quod per Titum & Vespasianum Hierosolymæ & Judææ infliget. Ita S. Chrysostomus, *Occulte*, ait, *insinuat malitiæ similitudinem*.

Mensura peccatorum Dei quæ? Ex hoc versu, & ex vers. 35. & 36. Theologi docent, Deum regnis, rebus publicis, civitatibus, & privatis hominibus, certam statuisse & decrevisse peccatorum mensuram, antequam ea plenè & perfectè puniat: sed mox, ubi illa completa fuerit, tunc omnia simul plenissimè punire. Sic hìc Christus expectavit cædem suam suorumque Apostolorum, antequam everteret Jerusalem. Sic Genes. 15. 16. Deus ait Abrahæ: *Necdum completæ sunt iniquitates Amorrhæorum*, sed post 400. annos complebuntur, tumque per Mosen & Josue illos delebo, ac in eorum regionem Hebræos introducam: *Ratio à priori.* *Omnis enim gens vel civitas*, ait auctor Imperfecti, *non enim peccaverint, statim punit eas Deus, sed expectat per multas generationes, & modò mandat, modò minatur, interdum ex parte castigat, ut quantò diutiùs eos expectaverit, tantò & Dei iudicium iustius sit, & illorum dignior pœna. Quando autem placuerit Deo perdere civitatem illam aut gentem, videtur omnium generationum præcedentium peccata reddere illis: quoniam quæ illæ omnes generationes merebantur, hæc sola passa est*. Sic Deus jussit Sauli delere posteros Amalec ob scelera parentum, & hostilitatem perpetuam contra Judæos, 1. Reg. cap. 15. 16. Causa est, quòd filii & posteri æstimatione civili censeantur esse unum quid cum suis parentibus; hinc merita vel demerita parentum in filios redundant; cùm scilicet filii parentum scelera & mores imitantur: tunc enim impleta scelerum mensura à Deo præfinita, ipsi luunt tam sua quàm patrum suorum peccata. Ita interpretes, ac nominatim Abulensis q. 253. & 259.

Ubi tamen adverte, tunc filios non puniri graviùs, quàm propria eorum peccata mereantur: sed quia ipsi parentum suorum impiorum peccata imitentur, itaque cumulum peccatorum à Deo definitum & designatum implent, hinc fit ut Dei ira in eos deſæviat, quæ alioquin in eos tam graviter non sæviisset, nisi parentum peccata ad hunc cumulum conficiendum & integrandum præcessissent. Atque hoc sensu, & hac de causa tunc dicuntur filii luere peccata parentum, quia Deus ad utrosque & ad utrorumque demerita in puniendo respicit, juxta illud Deuter. 5. v. 9. *Deus æmulator, reddens iniquitatem patrum super filios, in tertiam & quartam generationem, his qui oderunt me, & faciens misericordiam in multa millia diligentibus me*. Vide ibi dicta.

VERS. 33. SERPENTES, GENIMINA VIPERARUM (proles geniti à viperis) QUOMODO FUGIETIS A JUDICIO GEHENNÆ?] quo in die judicii ego vos quasi christicidas & deicidas judicabo & condemnabo ad gehennam. Scribas vocat *serpentes & viperas*, ob serpentinam & vipeream eorum indolem, astutiam, malitiam nocendi, & se suosque Apostolos occidendi studium. Nam *sicut de viperis nascuntur viperæ, sic de homicidis patribus vos nati estis homicidæ*, ait S. Hieronymus. Vide dicta cap. 3. v. 7.

VERS. 34. Luc. 11. 49. IDEO ECCE EGO MITTO AD VOS PROPHETAS, ET SAPIENTES, ET SCRIBAS, ET EX ILLIS OCCIDETIS, ET CRUCIFIGETIS, ET EX EIS FLAGELLABITIS IN SYNAGOGIS VESTRIS, ET PERSEQUEMINI DE CIVITATE IN CIVITATEM] Nota τὸ *ideo*, quod ex versu præced. quasi effectus ex causa elicitur, q. d. Quia vos quasi serpentes & viperæ me Messiam vestrum occidetis, ob quod scelus excidemini, & ad gehennam condemnabimini; ego misertus vestri, ut hoc excidium & condemnationem à vobis avertam, post mortem meam mittam ad vos meos discipulos & Apostolos, ut vos ad pœnitentiam & fidem in me excitent, sed prævideo quòd & hoc occidetis, ac hac ratione implebitis mensuram patrum vestrorum, ut ego prædixi vers. 32. quo facto Deus vos excindet per Titum, et condemnabit ad gehennam, uti jam comminatus sum, et futurum prædixi. Patet ex sequent.

EGO MITTO] Lucas cap. 11. 49. ait: *Sapientia Dei dixit: Mittam ad illos: Sapientia Dei*, scilicet ego ipse Christus, qui sum Dei Sapientia, utpote Verbum Patris.

PROPHETAS ET SAPIENTES, ET SCRIBAS] Lucas: *Prophetas & Apostolos*. Ita vocat Christus suos discipulos. *Notat*, ait S. Hieronymus *varia dona discipulorum Christi: Prophetæ, qui ventura prædicunt: sapientes, qui norunt quando debent proferre sermonem: scribæ, in lege docti*. Et Hilarius: *Apostoli*, ait, *revelatione futurorum Prophetæ, Christi agnitione sapientes, legis intelligentia scribæ*.

Et ex illis occidetis, uti S. Stephanum lapidando, Jacobum Majorem gladio truncando, Actor. 12. Jacobum verò Minorem ex pinna templi præcipitando, teste Euseb. lib. 2. cap. 23. *Et crucifigetis*, uti S. Simeonem Hierosolymorum Episcopum successorem S. Jacobi, teste Eusebio lib. 2. Histor. cap. 32. *Et ex eis flagellabitis*, uti Petrum & Apostolos, Actor. 4. et 5. *Et persequemini de civitate in civitatem*, uti Saulum & Barnabam, Actor. cap. 13. et 14.

Tropologicè, Origenes hom. 23. in Numeros: *Et ego*, inquit, *hodie si Prophetæ non audiam verba, si monita ejus spernam, lapido Prophetam, & quantum in me est, occido, cujus tamquam mortui verba non audio*.

VT VENIAT SUPER VOS OMNIS SANGUIS JUSTUS, QUI EFFUSUS EST SUPER TERRAM, A SANGUINE ABEL JUSTI, USQUE AD SANGUINEM ZACHARIÆ, FILII BARACHIÆ, QUEM OCCIDISTIS INTER TEMPLUM ET ALTARE] q. d. Ita per vestram malitiam & obstinationem fiet, ut in vestrum caput redundet pœna & vindicta. VERS. 35. Luc. 11. 50. 51.

OMNIS SANGUIS JUSTUS] id est, justorum, ut vertit Syrus, qui scilicet ceteros homines ad justè sanctèque vivendum, tam verbis quàm exemplis cohortati sunt. Unde Lucas habet, *sanguis Prophetarum*, *Propheta* enim sæpè in Scriptura idem est quod vir justus & sanctus, præsertim qui alios quoque justos & sanctos efficere satagit, uti faciebant Prophetæ. Causam dat S. Augustinus tract. 1 in Psalm. 118. *Nam malorum imitatio facit, ut non solùm sua, sed etiam eorum, quos imitati sunt, merita sortiantur*. Porrò S. Chrysostomus: Sicut, inquit, illa quæ meruerunt singulæ generationes præcedentes, illis donata sunt, qui receperunt Christum: ita quæ pati meruerunt præcedentes iniqui, super novissimos Judæos venerunt.

QUI EFFUSUS EST SUPER TERRAM, A SANGUINE ABEL JUSTI, USQUE AD SANGUINEM ZACHARIÆ] Quia licèt Cain, qui frater Abel occidit, non fuerit Judæus gente & genere, fuit tamen Judæus malitia & malæ vitæ exemplo: occidendo enim justum Abel, dedit exemplum Judæis ad hoc sequendum propensissimis, ut simili modo occiderent justos Prophetas. Sic ergo Cain fratricida non naturalis, sed moralis & symbolicus fuit pater Judæorum, suos fratres, scilicet Christum & Prophetas occidentium. *Cain symbolicus Judæorum pater.* Simili analogia diabolus dicitur pater omnium superborum & impiorum. Quia ergo Judæi Caini fratricidium, etiam postquam divinam in eum ultionem è Scriptura cognovissent, aliorumque qui justos & Prophetas occiderunt, propheticidia plenissimè & perfectissimè imitati sunt, imò ea superarunt, & longè transcenderunt, occidendo Christum Dei Filium, ejusque Apostolos; nec tantùm superarunt, sed & omnimodè ea consummarunt & impleverunt. Hinc quasi filii eorum spirituales & mystici, dicuntur luituri ipsorum quasi parentum mysticorum scelera, eo modo quo dixi vers. 32. licèt non tam propriè, quàm filii naturales dicuntur luituri carnalium parentum peccata. Adde, quòd, licèt Cain non fuerit pater, fuit tamen patruus Judæorum: fuit enim frater Seth, ex quo prognatus est Abraham & Judæi. Imò Cain verè fuit avus Judæorum per filias. Nam posteri Seth duxerunt filias Cain. Genes. 6. v. 2. ex quibus prognati sunt Judæi, ait Abulensis q. 260. Est hoc probabile, at non certum. Scriptura enim ait dumtaxat ex iis prognatos esse gigantes, qui causa fuere diluvii, quo periere, non negat tamen alios quoque ex iis fuisse prognatos. Judæi ergo quia non sanctitatem Seth, sed parricidium Cain, qui fratrem suum justum Abel suam impietatem redarguentem, ut dixi Genes. 4. occidit, imitati sunt, hinc non Seth, sed Caini vocantur filii. Unde Cain fuisse typum Judæorum, Abel

verò

verò Christianorum; docet Tertullianus lib. Contra Judæos cap. 5. & fusè S. Augustinus lib. 12. Contra Faustum cap. 9.

Denique fuere qui fratricidium Caini laudarunt, indeque dicti sunt Cajani, de quibus S. Augustinus lib. de Hæresibus cap. 18. *Cajani*, ait, *propterea sic appellati, quoniam Cain honorant, dicentes eum fortissimæ esse virtutis: simul & Judam traditorem divinum aliquid putant esse, & scelus ejus beneficium deputant: asserentes eum præscisse, quantum esset generi humano Christi passio profutura, & occidendum Judæis propterea tradidisse: illos etiam qui schisma facientes in primo populo Dei terra dehiscente perierunt, Core, Dathan & Abiron, & Sodomitas colere perhibentur.*

ZACHARIÆ FILII BARACHIÆ, QUEM OCCIDISTIS INTER TEMPLUM ET ALTARE] Quæres, quis hic Zacharias? Triplex est hic sententia. Prima est S. Chrysostomi homil. de S. Joanne Baptista, Vatabli, Ariæ Montani, Gasparis Sanchez, & Francisci Riberæ præfat. in Zachariam, qui censent Zachariam hunc esse illum, qui inter duodecim Prophetas est penultimus: hic enim fuit filius Barachiæ, sed quòd occisus sit inter templum & altare, nusquam legimus.

Quis hic Zacharias? Resp. Primò.

Secunda & verior certiorque est, Zachariam hunc fuisse filium Joiadæ pontificis, qui à Joas rege ingrato occisus est immani sacrilegio in loco sanctissimo: scilicet in atrio sacerdotum, quod erat inter templum, sive Sanctum, & altare holocaustorum: hoc enim altare erat in atrio sacerdotum, 2. Paral. cap. 24. vers. 21. Ita Abulensis quæst. 215. S. Hieronymus, Beda & passim alii cum Jansenio & Maldonato, Tertullianus in Scorpiaco cap. 8. quem audi: *Zacharias inter altare & ædem trucidatur, perennes cruoris sui maculas silicibus assignans*. Licèt enim alii Prophetæ post hunc Zachariam à Judæis occisi sint: tamen hic ultimus est, cujus S. Scriptura meminit, sive cujus cædem commemorat. Adde: solius Abelis & Zachariæ hujus sanguinis ultionem exprimit S. Scriptura. Abelis, Genes. 4. 10. *Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra*. Zachariæ, 2. Paral. 24. 22. *Qui* (Zacharias) *cùm moreretur, ait: Videat Dominus, & requirat. Abelis meminit*, ait Chrysostomus, *ut ostendat illos ex invidia Christum & Apostolos occisuros, sicut ex invidia Cain occidit Abelem: Zachariæ verò, quia Sanctus in loco sancto interfectus est.*

Secundò.

Dices. Zacharias hic fuit filius Joiadæ, non Barachiæ. Respondet S. Hieronymus, Joiadam alio nomine dictum fuisse Barachiam, fortè quòd Barachias, hebr. significat benedictum Domini; talem autem fuisse Joiadam virum sanctissimum liquet. Unde S. Hieron. addit: *In Evangelio quo utuntur Nazareni, pro filio Barachiæ, filius Iojadæ reperimus scriptum.*

Tertia est, Zachariam hunc esse patrem Joannis Baptistæ, quem tradunt occisum esse à Judæis, eò quòd Christi prædicarit adventum, dicens in suo Cantico: *Et tu puer Propheta Altissimi vocaberis: praibis enim ante faciem Domini parare vias ejus*; quodque Joannem filium suum ab Herode infanticida quæsitum ad necem, ob mirabilia quæ in ejus nativitate acciderant, neci subduxerit & absconderit. Hic enim Zacharias fuit ultimus Prophetarum: nam Joannes ejus filius magis fuit index præsentis Christi, quàm Propheta futuri. Rursum hunc Zachariam fuisse filium Barachiæ, testatur S. Hippolytus Martyr citatus à Nicephoro lib. 2. Histor. cap. 3. Reiicit hanc sententiam S. Hieronymus velut apocrypham; sed tamen eamdem tradunt asseruntque S. Cyrillus contra Anthropomorphitas, Petrus Alexand. in Regul. Eccl. can. 3. S. Epiphanius lib. de Vita & obitu Prophet. Baronius in Apparatu Annal. S. Thomas in Catena, Dionysius Carthus. & Franc. Lucas hic, ac Christophor. à Castro præfat. in Zachariam. Addunt Origenes, Theophylactus, Euthymius hic, & S. Basilius hom. de Humana Christi generatione, Zachariam hunc à Judæis occisum esse, eò quòd B. Virginem post partum Christi, quasi virginem inter virgines in templo collocasset. Quod si verum est, Zacharias fuit victima virginitatis, qui pro virginitate B. Mariæ Martyr occubuit. Hoc tamen difficile est creditu ob rationes, quas adducit Baronius & Abulensis hic quæst. 255.

Tertiò.

Zacharias pater Joannis Baptistæ ultimus veterum Prophetarum.

VERS. 36. Luc. 11. 50. AMEN DICO VOBIS, VENIENT HÆC OMNIA SUPER GENERATIONEM ISTAM] q.d. Horum scelerum vindicta, corripiet Judæos hujus ætatis, qui post paucos dies me occident, meosque Apostolos persequentur, ideoque post paucos annos à Tito & Romanis excidentur.

JERUSALEM, JERUSALEM, QUÆ OCCIDIS PROPHETAS, ET LAPIDAS EOS QUI AD TE MISSI SUNT, QUOTIES VOLUI CONGREGARE FILIOS TUOS, QUEMADMODUM GALLINA CONGREGAT PULLOS SUOS SUB ALAS, ET NOLUISTI?] Ingeminat *Ierusalem* ad vehemens pathos compassionis, doloris & deplorationis. Duplicatio, miserentis est, & valdè diligentis, q.d. O Jerusalem civitas Dei, præ omnibus urbibus ab eo electa & dilecta, quam ipse tot gratiis & beneficiis ornavit, lege, templo, doctrina sacerdotio, regno, Prophetis, miraculis dotavit, tu his omnibus ingrata semper extitisti, Prophetas ejus occidisti, & mox me Dei Filium, mesque Apostolos occides. Quocirca facta es civitas scelerata, perdita, exitio & incendio Romanorum à Deo destinata. Per civitatem, cives sive cœtum civium, ac præsertim magistratuum & sacerdotum (hi enim Prophetas & Christum occiderunt) intelligit: non enim saxa, sed homines plangit, patris affectu, ait S. Hieron. VERS. 37. Luc. 13. 34.

Vehemens Christi pathos.

QUÆ OCCIDIS PROPHETAS] quæ scilicet eos vis occidere, ait Chrysostomus, quæ hoc titulo, æquè ac scelere ceteras urbes & gentes antecellis, imò gloriaris, quòd Prophetas à Deo missos ad castigandum tuos mores & vitia, occidas. Unde Christus Luc. cap. 13. 33. ait: *Non capit Prophetam perire extra Ierusalem*, q.d. Proprium Hierosolymæ opus est, occidere Prophetas.

Quoties volui, & olim per Prophetas, & nunc per me & Apostolos, *congregare* in sinum meum, & ad unum Deum unamque ejus fidem & cultum, reducere, *filios tuos*, id est, cives tuos in varios errores dispersos, & in gehennæ pericula sese præcipitantes: *Nihil enim adeò dispergit ut peccatum, & nihil ita ad Deum aggregat sicut virtus*, ait Theophyl. *Quemadmodum gallina congregat pullos suos*, in diversa vagantes, *sub alis*, ut eos foveat, calefaciat, & a miluis defendat.

Christus similis gallinæ. Primò. Gallina in pullos amore sollicitus.

Comparat Christus se suumque amorem, providentiam & sollicitudinem salvandi Judæos gallinæ pullos sub alis foventi: Primò quia gallinæ præ aliis avibus ferventi amore diligunt pullos suos, & eximiam circa eos habent providentiam & protectionem, ait S. Chrysostomus, hinc assiduè gallina gemit & crocitat, ut etiamsi pullos non videas, matrem tamen ex voce & singultu agnoscas, cùm passeres, hirundines, ciconias, ceterasque aves non agnoscas esse matres, nisi dum pullis in nido incubant. Sic Christus summo amore dilexit nos, *factus ipsemet tandem quasi terrena & domestica avis*, ait S. Hilarius, assiduè per omnem vitam pro nobis sollicitus, docens, dolens & gemens, ut nos salvaret.

Secundò, nec passeres, nec turdi, nec anates, nec aliæ aves sic infirmantur cum pullis suis, sicut gallina, in qua raucescit vox, ait S. Augustinus in Psal. 58. *fit hispidum totum corpus, demittuntur alæ, laxantur plumæ, & vides circa pullos nescio quid ægrotum, & ea est materna charitas, quæ invenitur infirmitas*, &c. Sic Christus *congregavit omnes gentes, tamquam gallina pullos suos, qui infirmatus est propter nos, accipiens carnem à nobis, id est, à genere humano, crucifixus, contemptus, alapis cæsus, flagellatus, ligno suspensus, lancea vulneratus. Ergo hoc maternæ infirmitatis est, non amissæ majestatis, ut ex eo quòd nobiscum communicavit infirmitatem, solveret nostram iniquitatem.*

Secundò. Infirmatur pro pullis gallina.

Tertiò, idem S. Augustinus in Psal. 90. ad illa: *Et sub alis ejus sperabis*; & ex S. Augustino, fusiùs Aldrovandus in Gallina: *Si gallina*, inquit, *protegit pullos suos sub alis, quantò magis tu sub alis Dei tutus eris, & adversus diabolum & Angelos ejus, quia aereæ potestates, tamquam accipitres circumvolitant, ut infirmum pullum auferant?* &c. *Erit enim nobis, tamquam gallina protegens pullos suos, non est enim injuriosum nomen gallinæ. Nulla sic avis infirmatur cum pullis suis, quomodo gallina. Attendat charitas vestra; hirundines, passeres & ciconias videmus extra nidos suos, nec cognoscimus utrùm fœtus habeant: at gallinam cognoscimus in infirmitate vocis, & in relaxatione plumarum, tota mutatur à fœtu pullorum; quia illi infirmi sunt, infirmam sese facit. Quia ergo & nos infirmi eramus, infirmam se fecit sapientia Dei, quia Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, ut sub alis ejus speremus.*

Tertiò.

Quar-

Quartò. Quartò, gallina voce fracta, quassa, lassa & languida, per omnia accommodat se parvulis suis. Sic & Christus: *Ovum ergo nostrum, id est spem nostram sub alis illius gallinæ ponamus*, ait S. Augustinus de Verbis Domini secundùm Lucam serm. 29. *Vere enim languores nostros ipse tulit, & peccata nostra ipse portavit*, Isaiæ 53.

Quintò. Quintò, græcè hic est ὄρνις, quæ vox, & avem in genere, & gallinam in specie significat: aptiùs tamen Noster vertit, *gallina*, quàm *avis*. Nam, ut ait S. Augustinus, *Mirus est amor omnibus fere avibus ad confovendos & protegendos pullos, sed præcipuè gallinis, quæ pullos colligunt sub alas, id est, summo cum desiderio & sollicitudine eos fovent*.

Sextò: Gallina cum ramo rutæ, securitatis symbolum. Sextò, gallina, cùm ramo rutæ sub alis, hieroglyphicum est securitatis, ait Pierius, & ex eo Aldrovandus: siquidem Afranius, in iis quæ de re agraria Constantinus Cæsar colligi mandavit, ait gallinas à fele tutas fore, si rutæ sylvestris ramusculus sub ejus alam applicetur. Quin Democritus etiam tradit eo præsidio munitas, neque à vulpibus, neque ab infesto quopiam alio animali contingi. Hanc securitatem, imò longè majorem suis præstat Christus.

Septimò. Gallina fœcunditatis hieroglyphicum. Septimò gallina symbolum est fœcunditatis. Ipsa enim sæpè quotidie ovum parit, & aliquando gemina singulis diebus, atque ex uno ovo subinde duos pullos excludit. Quid fœcundius Christo?

Et vigilantia. Rursùm gallus & gallina sunt symbolum vigilantiæ & custodiæ. Quid vigilantius Christo? Hæc Aldrovandus in Gallina.

Tropologicè, gallina est Ecclesia, ejusque Sacerdotes: nam, ut ait auctor Imperfecti: *Sicut gallina habens pullos, vocando illos non cessat, ut assidua voce vagositatem corrigat pullorum: sic & Sacerdotes in doctrina cessare non debent, ut studio & assiduitate doctrinarum suarum, negligentiam populi errantis emendent. Et quemadmodum gallina habens pullos, non solùm suos calefacit, sed etiam cujusque volatilis filios, exclusos à se, diligit quasi suos: ita & Ecclesia, non solùm Christianos suos studet vocare: sed sive Gentiles, sive Judæi, si suppositi illi fuerint, omnes fidei suæ calore vivificat, & in baptismo regenerat, & in sermone nutrit, & materna diligit charitate.*

Octavò. Emblema gallinæ. Octavo, extat emblema gallinæ, cum lemmate: *Nil Christo triste recepto*; estque hoc:

Bruma fremebat atrox, pennas gallina reliquit,
Frigus ut à natis pelleret, atque obiit.
Hinc Medea ferox, hinc Progne discite: nempe hæc
Bis vitam pullis præbuit, ac moritur.

Nonò. Gallinæ ova salutaria & medica. Nonò, gallinam ejusque ova esse medica, ac valere ad sistenda menstrua, ad fœtum mortuum ex utero educendum, ad ignem sacrum, ad scabiem, ad fistulas, ad dolores oculorum, ad podagram, ad ambusta, aliosque morbos, docet idem Aldrovandus. Sic medicus animarum & infirmitatum omnium efficacissimus est Christus.

Decimò. Decimò, gallina, cùm de se agitur, sibique soli à miluo, fele vel cane metuit, fugit: si verò pullis metuat, illos sub alas colligens, vindicare ab injuria omni ope nititur, & supra quam vires patiuntur, sæpè alis, rostro, pedibus, totoque corpore dimicat. Ita Oppianus lib. 3. de Venat. Sic Christus, pro nobis contra diabolum & peccatum, usque ad mortem & mortem crucis certavit.

ET NOLUISTI] Quia Prophetas & me internecino odio ad mortem persequeris, nec permittis cives tuos ad me & Deum suum converti. Maximè enim Scribas & magistratus alloquitur, uti dixi.

VERS. 38. Luc. 13. 35. ECCE RELINQUETUR VOBIS DOMUS VESTRA DESERTA] *Domus*, id est templum, ait S. Hieron. & Theophyl. aut potius urbs Jerusalem, & tota regio; putà Judæa, in pœnam tantæ ingratitudinis & tot scelerum ex-

A scindetur & desolabitur à Deo per Titum & Romanos: ut ipsa fiat *deserta*, & ut talis relinquatur deseraturque, tum à suis incolis & civibus, tum à Deo, tum à me meoque patrocinio, ait S. Chrysostomus: nam hoc ultimum innuit particula rationalis *enim*, quæ sequitur vers. seq. Alludit ad illud Jerem. cap. 12. 7. *Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam*; Jerusalem enim derelicta à Deo, facta est synagoga satanæ, ideoque præda Aquilæ Romanæ, putà Titi & Vespasiani, qui Judæos partim occiderunt, partim captivos abduxerunt, partim per totum orbem disperserunt.

DICO ENIM (Lucas, *dico autem*: in Scriptura enim sæpè *enim* & *autem* inter se commutantur) VOBIS: NON ME VIDEBITIS AMODÒ (ex hoc tempore) DONEC DICATIS: BENEDICTUS QUI VENIT IN NOMINE DOMINI] τὸ *enim* probat id quod dixit, q.d. Dixit quòd *relinquetur domus vestra deserta* à me, & consequenter à Deo Patre meo, quia in pœnam vestræ incredulitatis, qua me docentem & miracula patrantem agnoscere noluistis quasi Messiam, ego me à vobis subducam in cœlum, ut me ampliùs non sitis B visuri in terra, usq; ad diem judicii, quo ego vestram incredulitatem condemnabo. Nonnulli hunc versum accipiunt, de solemni Christi ingressu in Jerusalem, cùm in die palmarum Judæi ei acclamarunt; *Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini*. Verum id dici nequit: jam enim ingressus ille præterierat, ut patet cap. 21. 1. & seq. Hæc enim dicta sunt à Christo, post Dominicam palmarum, tribus diebus ante suam mortem & crucem, scilicet die Martis post Dominicam palmarum, uti dixi in Chronotaxi n. 64. Ita passim Patres & interpretes. VERS. 39. Luc. 13. 35.

Dico ergo, loqui Christum de fine mundi & die judicii, q.d. inquit S. Chrysostom. Theophyl. Euthymius & S. Augustinus lib. 2. de Consensu Evang. cap. 75. Vos, ò Scribæ, qui assiduè mihi contradicitis & calumniamini me non esse Messiam & Dei Filium, sed in Beelzebub eiicere dæmonia, *non me videbitis amodò*, id est, post breve hoc tempus paucosque dies, quibus in hac carne usque ad mortem meam vobiscum versabor (quia ingrati & indigni estis mea doctrina, gratia, salute) usque ad diem judicii, C quando vel inviti cogemini, me Messiam Dei Filium judicemque vestrum omniumque hominum agnoscere, ac *Hosanna*, quod jam in pueris & turbis subsannastis c. 21. v. 16, si non ore, certè animo & mente inviti dicetis: tunc enim videbitis, me fuisse & esse benedictum illum, qui venit in nomine Domini, scilicet qui fuit missus à Deo Patre, ad redimendum & salvandum omnes homines: tumque me ut talem colere, revereri & adorare debebitis. Tunc enim, ait Glossa, confitebuntur Dei Filium, quem nunc crucifixerunt.

Potest Secundò, hic locus accipi de Judæis, qui in fine mundi per Eliam ad Christum convertentur, ideoq; Christum paulò pòst ad judicium venturum agnoscent ut Messiam, à Domino benedictum, q.d. Vos ò Judæi, non vultis me agnoscere ut Messiam, atque ut pseudomessiam persequimini usque ad necem & cruorem; at filii & posteri vestri me ut talem in fine mundi agnoscent & colent, ideoque illos mea gratia & gloria donabo, vos verò ad gehen- D nam condemnabo, quæ insignis erit mea laus, decus & gloria; vestrum verò dedecus, probrum & exitium sempiternum. Hoc enim stimulo pungit dura & incredula Judæorum corda. Prædictum id fuit ab Osee cap. 3. vers. 4. & seqq. quò hìc alludit Christus, ait enim: *Quia dies multos sedebunt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine Altari, & sine ephod, & sine teraphim: & post hæc revertentur filii Israel, & quærent Dominum Deum suum, & David regem suum, & pavebunt ad Dominum, & ad bonum ejus in novissimo dierum*? Vide ibi dicta.

CAPUT

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Discipulis fabricam templi ostendentibus & mirantibus, prædicit illius totiusq; urbis per Titum, quin & orbis universi in fine mundi excidium. Mox vers. 5. signa prævia, sed communia utrique excidio assignat, scilicet bella, pseudoprophetas, famem, terræmotus, pestem ac prædicationem Evangelii per totum orbem. Inde vers. 15. proprium signum prævium excidio urbis Hierosolymæ dat, abominationem desolationis stantem in loco sancto. Propria verò signa prævia excidio orbis vers. 29. dat solis & lunæ obscurationem, stellarum de cœlo casum, virtutum cœlestium commotionem. Denique vers. 36. monet, ut omnes strenuè se parent ad illum diem universalis excidii & judicii extremi, eo quod dies hic planè incertus sit, & nulli cognitus, sed improvisus hominibus incogitantibus obveniet, eosq; securos subitò occupabit.

Dixit hæc Christus jam fervens pergensq; ad mortem, die Martii post Dominicam palmarum, cùm post tres dies crucifigendus foret, ut dixi in Chronotaxi, num. 64. & 65.

1. ET egressus Jesus de templo, ibat. Et accesserunt discipuli ejus, ut ostenderent ei ædificationes templi. 2. Ipse autem respondens, dixit illis: Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruatur. 3. Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli secretò, dicentes: Dic nobis, quando hæc erunt? & quod signum adventus tui, & consummationis sæculi? 4. Et respondens Jesus, dixit eis: Videte ne quis vos seducat: 5. multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus: & multos seducent. 6. Audituri enim estis prælia & opiniones præliorum. Videte ne turbemini: oportet enim hæc fieri: sed nondum est finis. 7. Consurget enim gens in gentem, & regnum in regnum: & erunt pestilentiæ, & fames, & terræmotus per loca. 8. hæc autem omnia initia sunt dolorum. 9. Tunc tradent vos in tribulationem & occident vos: & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. 10. Et tunc scandalizabuntur multi, & invicem tradent, & odio habebunt invicem. 11. Et multi pseudoprophetæ surgent, & seducent multos. 12. Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum. 13. qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. 14. Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus: & tunc veniet consummatio. 15. Cùm ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele Propheta, stantem in loco sancto: qui legit, intelligat: 16. tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes: 17. & qui in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua: 18. & qui in agro, non revertatur tollere tunicam suam. 19. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. 20. Orate autem ut non fiat fuga vestra in hieme vel sabbato. 21. erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modò, neque fiet. 22. Et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro: sed propter electos breviabuntur dies illi. 23. Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, aut illic: nolite credere. 24. Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. 25. Ecce prædixi vobis. 26. Si ergo dixerint vobis: Ecce in deserto est, nolite exire; ecce in penetralibus, nolite credere. 27. Sicut enim fulgur exit ab Oriente, & paret usque in Occidentem: ita erit & adventus Filii hominis. 28. Ubicumque fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ. 29. Statim autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum commovebuntur: 30. & tunc parebit signum Filii hominis in cœlo: & tunc plangent omnes tribus terræ: & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa, & majestate. 31. Et mittet angelos suos cum tuba & voce magna: & congregabunt electos ejus à quatuor ventis, à summis cœlorum usq; ad terminos eorum. 32. Ab arbore autem fici discite parabolam: cùm jam ramus ejus tener fuerit, & folia nata, scitis quia propè est æstas: 33. ita & vos cùm videritis hæc omnia, scitote quia propè est in januis. 34. Amen dico vobis; quia non præteribit generatio hæc, donec omnia hæc fiant. 35. Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. 36. De die autem illa & hora nemo scit, neque angeli cœlorum, nisi solus Pater. 37. Sicut autem in diebus Noe, ita erit & adventus Filii hominis. 38. sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes, usque ad eum diem, quo intravit Noe in arcam: 39. & non cognoverunt, donec venit diluvium, & tulit omnes: ita erit & adventus Filii hominis. 40. Tunc duo erunt in agro: unus assumetur, & unus relinquetur: 41. duæ molentes in mola: una assumetur, & una relinquetur. 42. Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. 43. Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, & non sineret perfodi domum suam. 44. Ideò & vos estote parati: quia qua nescitis hora Filius hominis venturus est. 45. Quis, putas, est fidelis servus & prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore? 46. Beatus ille servus, quem cùm venerit dominus ejus, invenerit sic facientem. 47. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum. 48. Si autem dixerit malus servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire: 49. & cœperit percutere conservos suos, manducet autem & bibat cum ebriosis: 50. veniet dominus servi illius, in die qua non sperat, & hora qua ignorat: 51. & dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis. Illic erit fletus, & stridor dentium.

VERS. 1. Luc.21.5. Mar.13.1. ET EGRESSUS JESUS DE TEMPLO IBAT] more suo sub vesperam in montem Olivarum, ad pernoctandum, cibumque sumendum in Bethania apud Martham & Magdalenam, cùm per totum diem docuisset in templo jejunus.

Cur discipuli Christo ædificationes templi ostendant. ET ACCESSERUNT DISCIPULI EJUS, UT OSTENDERENT EI ÆDIFICATIONES TEMPLI] Occasio fuit, quòd Christus in fine capitis præcedentis, prædixerat Hierosolymæ, & consequenter templi excidium & desolationem. Discipuli ergo hanc desolationem tantæ urbis admirantes stupentesque, ut Christum excitent ad commiserationem, & ad revocandam excidii sententiam, ostendunt ei admirandam templi fabricam, pulchritudinem, magnificentiam, quæ æternitatem mereri videbantur. Erat enim templum hoc orbis miraculum: nam ut ait Josephus lib. 6. Belli cap. 6. *Exterior ejus facies nihil, quod animi & oculi mirarentur, non habebat: crustis enim aureis gravissimis undique tecta, ultra primos ortus igneo splendore relucebat, ut, cùm intuerentur contuentium oculi, quasi solis radiis averterentur.* Vide eundem lib. 15. Antiq. cap. 14. & Vilalpandum de Templo. Ita S. Hilarius: *Post comminationem*, ait, *deserendæ Jerusalem, tamquam commovendus ambitione templi esset, magnificentia ei extructionis ostenditur.* Sic & Origenes, S. Chrysost. Euthymius, Theophylactus, Jansenius, Maldon. & alii. Verùm nil movit Christum omnis hæc magnificentia, sed in sententia excidii perstitit. Simili enim modo Deus ob scelera omnem magnificentiam Ninives, Babylonis, Tyri, Alexandriæ, Antiochiæ & Romæ evertit; tum ob incolarum scelera, tum ut ostenderet omnem hanc magnificentiam caducam, brevem & exilem esse, ac hominum oculos & animos spectandam ambiendamque cœli magnificentiam longè majorem eamque perpetuam traduceret.

Verè pièque S. Augustinus: *Non erit magnus*, inquit, *magnum putans si cadunt ligna & lapides, & moriuntur mortales:* qua sententia se suosque solari solebat S. Augustinus, obsessa à Wandalis Hippone, cujus ipse erat Episcopus, quæ & post mortem ejus à Wandalis capta est, incensa & incolis destituta, ait Possidon. in ejus Vita.

VERS. 2. Luc.21.6. Mar.13.2. IPSE AUTEM RESPONDENS DIXIT ILLIS: VIDETIS HÆC OMNIA? AMEN DICO VOBIS, NON RELINQUETUR HIC LAPIS SUPER LAPIDEM, QUI NON DESTRUATUR] *Non relinquetur lapis super lapidem.* Est hyperbole, q. d. Funditùs exscindetur & diruetur. Neque enim tam curiosi vel otiosi fuere Romani in excidio Hierosolymæ & templi, ut lapidem non relinquerent super lapidem: fuit tamen Jerusalem *Jerusalem à Romanis eversa.* à Romanis incensa & planè eversa, ac solo adæquata, imò aratrum in eam immissum, teste S. Hieronymo in cap. 8. Zachar. Josepho & aliis, & hoc est quod significat hic Christus.

Audi Josephum lib. 7. Belli cap. 18. *Jubet eos Cæsar* (Titus) *totam funditùs jam eruere civitatem ac templum: relictis quidem turribus, quæ præter alias eminebant, Phaselo, & Hippico, & Mariamne: muriq; tantum, quantum civitatem ab Occidente cingebat. Id quidem ut esset castrum illic custodiæ causa relinquendis: turres autem ut posteris indicarent, qualem civitatem, quamq; munitissimam Romanorum virtus obtinuisset. Alium verò totum ambitum civitatis ita complanavere diruentes, ut qui ad eam accessissent, habitatam aliquando esse vix crederent.*

VERS. 3. Luc.21.7. Mar.13.3. 4. SEDENTE AUTEM EO SUPER MONTEM OLIVETI, ACCESSERUNT AD EUM DISCIPULI SECRETÒ, DICENTES: DIC NOBIS QUANDO HÆC ERUNT? ET QUOD SIGNUM ADVENTUS TUI, ET CONSUMMATIONIS SÆCULI?] *Discipuli*, Marcus cap. 13. vers. 3. & 4. ait fuisse quatuor; scilicet Petrum, Jacobum, Joannem & Andream, qui Christo erant familiariores, ejusque secretorum conscii. *Secretò*, seorsim non tantùm à turbis, sed & à ceteris Apostolis; Syrus, *inter se & eum*: erat enim periculosum, ob Scribas & magistratus de templi excidio vaticinari, imò loqui & interrogare: ob hoc enim S. Stephanum lapidarunt Judæi, ut patet Actor. 6. 14.

Interrogatio discipulorum, Quando hæc erunt. *Dic nobis quando hæc erunt*, quæ dixisti de excidio Hierosolymæ & templi? *Et quod signum adventus tui, & consummationis sæculi?* de quo nobis sæpiùs locutus es, ut cap. 13. vers. 40. cap. 16. v. 27. cap. 19. vers. 28. Duo interrogant; primum, quando exscindenda sit Jerusalem; secundum, quando exscindendus sit orbis, & futurus dies judicii, quo ipse venturus sit judicare omnes homines. Putabant enim Apostoli, quòd Jerusalem & templum diruenda essent in glorioso Christi adventu & regno, in fine mundi, quasi ipse in pœnam & ultionem suæ cædis & necis eam esset eversurus. Putabant ergo hæc tria eodem tempore eventura, scilicet excidium urbis, excidium orbis, & diem judicii: atque quia ex verbis Christi cognoverant imminere excidium urbis, opinabantur pariter imminere excidium orbis, & diem judicii. Id sibi videbantur colligere ex dictis Christi Matth. 22. vers. 7. & 8. & cap. 23. v. ult. & penult. ubi Christus videtur hæc omnia conjunxisse, id est, conjunctìm de omnibus locutus esse.

Videtur etiam Christus, nunc sedens in monte Olivarum contra templum, ait Marcus, quippiam iterùm hac de re prælocutus, ex quo Apostoli hæc interrogandi occasionem sumpserint, licèt id non exprimant Evangelistæ.

ET RESPONDENS JESUS, DIXIT EIS: VIDETE (providete & cavete) NE QUIS VOS SEDUCAT] à me meaque fide, Evangelio lege. VERS. 4. Luc.21.8. Mar.13.5.

MULTI ENIM VENIENT IN NOMINE MEO, DICENTES: EGO SUM CHRISTUS: ET MULTOS SEDUCENT] Tales fuere Primò, Theodas ille, de quo Actor. 5. vers. 36. Secundò, Ægyptius ille impostor, de quo Josephus lib. 2. Belli cap. 12. & Lucas Actor. 21. 38. Tertiò, Simon Magus, de quo Actor. 8. 10. qui, teste S. Hieronymo, ajebat: *Ego sum sermo Dei, ego speciosus, ego paracletus, ego omnipotens, ego omnia.* Hic enim Simon teste Irenæo lib. 1. cap. 20. ajebat, se in Judæa apparuisse ut Filium, in Samaria ut Patrem, in Gentibus ut Spiritum Sanctum descendisse. Dicebat ergo superbus hic Titan, & alter quasi Lucifer, se non solùm esse Messiam, sive Christum, sed & se esse totam Sanctam Trinitatem; qui & suis magicis spectris ita Neronem & Romanos dementavit, ut Romæ inter duos pontes ei posita fuerit statua hoc titulo: *Simoni Deo magno.* Quartò, tales fuere Menander, Saturninus, Carpocras, Gnostici, ceterique è familia Simonis prognati, de quibus Irenæus lib. 1. cap. 21. Denique talis erit Antichristus, qui se Judæis pro Christo venditabit, juxta illud Christi Joannis 5. 43. *Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis*, quod de Antichristo omnes intelligunt, ait S. Augustinus serm. 45. de Verbis Domini. VERS. 5. Luc.21.8. Mar.13.16. *Seductores cavendi.* *Statua Simoni Mago Romæ erecta.*

AUDITURI ENIM ESTIS PRÆLIA ET OPINIONES (Græcè, ἀκοὰς, id est, auditiones, id est, rumores; Arabicus, *nova*) PRÆLIORUM] quæ sæpè prælio ipso sunt tristiores, magisque animos metu malorum etiam non futurorum excruciant, juxta illud: VERS. 6. Luc.21.9. Mar.13.7.

Pejor est bello timor ipse belli.

Pro *enim* Græcè est δὲ, id est, *autem*, *enimvero*: aliud enim signum à pseudoprophetis v. 5. prævium excidio urbis & orbis hic assignatur à Christo, scilicet tumultus, bella, seditiones, &c. quales ante excidium Jerusalem graves in Judæa extitisse docet Josephus lib. 2. de Bello cap. 11. & lib. 20. Antiq. cap. 4. *Duplex enim bellum*, ait Chrysostomus, *futurum asserit, unum à seductoribus, alterum ab hostibus.*

VIDETE, cavete, NE TURBEMINI] ut vel metu hostium à fide mea desciscatis, vel desperatione fructus à prædicatione Evangelii cessetis; sed generoso animo timori & tumultibus omnibus obluctantes, pergatis fidem in me meumque Evangelium prædicare. Causam cur non debeant Apostoli turbari, subiicit, dicens:

OPORTET ENIM HÆC (græcè, πάντα, id est, *omnia*; Syrus, *hæc omnia*, scilicet prælia & opiniones præliorum) FIERI, SED NONDUM EST (id est, erit) FINIS] Jerusalem & templi, ac multò minùs sæculi, itemque præliorum & malorum utriusque excidio præviorum: nam unius prælii maliq; finis, alterius majoris erit principium, uti Hierosolymæ contigisse narrat Joseph. lib. 3. de Bello cap. 15. q. d. Ne turbemini ut animo cadatis, sed majores assumite animos, ut vos comparetis ad majora mala, quæ sequentur, sustinendum & superandum, ne speretis pacem in terra, sed per tolerantiam malorum in terra, tendite ad perennem beatamque quietem in cœlo.

CONSURGET ENIM GENS IN GENTEM, ET RE-

VERS. 7. Luc. 21. 10. 11. Mar. 13. 8. REGNUM IN REGNUM, ET ERUNT PESTILENTIÆ, ET FAMES, ET TERRÆMOTUS PER LOCA] ante excidium urbis, æquè ac orbis: nam, ut rectè advertit S. Hieronymus, Beda & S. August. epist. 80. ad Hesychium, Christus Apostolis confusè de urbis & orbis excidio rogantibus, confusè & mistim (unum cum alio jungendo & miscendo) respondet, usque ad vers. 15. Idque facit hoc fine, ut Apostoli & fideles semper suspensi ad utrumque studiosè se comparent, obarment & præmuniant. Inde à vers. 15. distinctè agit de excidio urbis Jerusalem; ejusque signa prævia assignat, usque ad vers. 29. ubi deinceps usque ad finem capitis, agit de signis quæ præibunt excidium orbis, sive finem mundi. Porrò de urbis & orbis excidio mistim, hoc versu & seq. usque ad 15. agi liquet ex ipsis ejus signis, quæ utrumque excidium præibunt. Quocirca hæc de orbis excidio ejusque signis accipiunt S. Hilarius, S. Gregorius hom. 1. in Evang. & Irenæus lib. 5. cap. 25. Illud enim præibunt gravissimi tumultus, prælia, fames, pestes, terræmotus, pseudochristi. Rursum de urbis excidio hæc rectè quoque intelligunt S. Chrysost. Euthymius, Theophylactus; idque patet ex Lucæ cap. 21. v. 8. & 12. ubi ait: *Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas & persequentur trahentes in synagogas*: quod Apostolis contigisse ex Actis Apostolorum liquet, ante excidium Jerusalem. Ante illud ergo Primò, surrexit gens in gentem: quia postquam Hierosolymitani suum Romanorum militum præsidium ceperunt & trucidarunt, mox Ascalonitæ, Ptolemaidenses, Damasceni, Alexandrini, Syri, Romani & omnes vicinæ gentes, certatim in bella contra Judæos surrexerunt, idque continuò usque ad miserrimum Hierosolymæ per Titum excidium, de quibus Josephus fusè agit lib. 2. Belli c. 11. usque ad finem lib. 7. & Hegesippus lib. 2. c. 11. 14. 16. 17.

Signa excidii urbis & orbis.

Secundò, ante excidium Judæam afflictam fuisse fame, patet Actor. 11. 28. & ex Josepho lib. 20. Antiq. cap. 2. & 3. ubi scribit reginam Adiabenorum fami huic succurrisse.

Tertiò, de peste & terræmotu nil habet Josephus; sed ex hoc Christi oraculo certum est illa extitisse, quia utrumque bellum & famem, comitari & sequi solet.

Addit Lucas cap. 21. 6. *Terroresq; de cœlo, & signa magna erunt*: hæc enim præcessura excidium orbis, patet ex Apoc. cap. 8. & 9. Vide ibi dicta, & dicenda hic v. 29. Hæc pariter præcessisse excidium urbis Hierosolymæ certum est. Nam Primò, horribilis cometes, forma gladii, Hierosolymæ integro anno ante excidium è cœlo incubuit. Secundò, in Paschate, confluente populo, hora nona nocturna lux meridiana in templo per mediam horam fulsit. Tertiò, bos immolandus in templo agnum peperit. Quartò, Orientalis porta templi ænea & gravissima, ut vix à viginti viris claudi posset, hora noctis sexta ultrò patefacta est. Quintò, in aere visæ fuere armatæ acies, currus, & pugnantium prælia. Sextò, audita in Pentecoste vox angelorum in templo; *migremus hinc*, Septimò, plebejus quidam & rusticus nomine Jesus, Anani filius, repentè exclamare cœpit: *Vox ab Oriente, vox ab Occidente, vox à quatuor ventis, vox in Hierosolymam & templum, vox in maritos novos novasque nuptas, vox in omnem populum*: atque hæc interdiu noctuque clamitans omnes civitatis vicos circuibat, adeòque per septem annos, quasi attonitus horrenda voce, assiduè intonabat: *Væ, væ Hierosolymis*; donec cincta à Tito urbe, in muro fortiis solito clamans: *Væ Hierosolymis, templo, populo & mihi*, lapide hostili ictus interiit, de quibus omnibus vide Josephum lib. 7. Belli cap. 12. & Eusebium lib. 3. Histor.

Signa excidii Jerusalem. Primò. Secundò. Tertiò. Quartò. Quintò. Sextò. Septimò.

VERS. 8. Mar. 13. 8. HÆC AUTEM OMNIA INITIA SUNT DOLORUM] Græcè, ὠδίνων, id est *parturitionum*, ut vertit Sanctus Hieronymus in Comment. hoc est, summorum dolorum, ac similium iis quos patiuntur mulieres in partu, in quo non paucæ doloribus enecantur. Sicut enim in morituris, sensim & gradatim accrescunt dolores & morbi, donec adeò ingravescant ut perimant: sic pariter creverunt, bella, fames, pestis, &c. sub excidium urbis, ut patet ex Josepho lib. 6. & 7. Belli. Sicque

A fiet pariter sub excidium orbis: *Nam quia in occasu sæculi sumus, præcedunt quædam ægritudines mundi*, ait S. Ambrosius in Lucæ cap. 21. vers. 9. Vide dicta Apocal. cap. 8. & 9. & cap. 16.

TUNC TRADENT VOS IN TRIBULATIONEM (Syrus, *oppressioni*) ET OCCIDENT VOS: ET ERITIS ODIO OMNIBUS GENTIBUS PROPTER NOMEN MEUM] Syrus anteponit odium oppressioni: hanc enim parit odium, q. d. Tunc vos ita affligent & tribulabunt, ut tribulationi addicti deditique videamini: quare variis tormentis vos cruciabunt & affligent, atque ubique omnes gentes vos persequentur, utpote deos ipsorum vituperantes, & novum Deum Christum crucifixum prædicantes. Factum id est sub Nerone, qui primam persecutionem contra Christianos movit, adeòque primates Apostolorum occidit, scilicet S. Petrum crucifixit, S. Paulum gladio percussit, multosque Christianos in circo flammis tradidit, adeò ut nonnulli sebo, adipe ac pice obliti, facium instar in usum nocturni luminis arserint, ait Tacitus Annal. lib. 15. Eadem, imò atrociora faciet Antichristus in fine mundi. VERS. 9. Sup. 10. 18. Luc. 21. 16. 17. Mar. 13. 12.

B ET TUNC SCANDALIZABUNTUR MULTI] id est, scandalum patientur, offendent, cadent; Syrus, *impingent*, ita ut metu persecutionum & tormentorum à fide Christi deficiant & apostatent, uti multos defecisse ex Eusebio & aliis liquet. VERS. 10.

ET INVICEM TRADENT] q.d. Apostatæ jam dicti & alii Gentiles, ut gratiam Imperatorum & principum Christianos persequentium ineant, Christianos sibi amicos, cognatos vel notos *prodent*, ut vertit Syrus, uti jam fit in Anglia, Scotia, Japonia. Hi sunt falsi fratres, de quibus sibi insidiantibus queritur Paulus 2. ad Corinthios cap. 11. vers. 26. *Vides*, ait S. Chrysostomus, *hic bellum triplex futurum, unum ab hostibus, alterum à seductoribus, tertium à falsis fratribus*.

ET MULTI PSEUDOPROPHETÆ (falsi doctores, hæresiarchæ, ut Simon Magus, Menander, Arrius, Nestorius, Lutherus, Calvinus, omniumque caput Antichristus) SURGENT ET SEDUCENT MULTOS] non seducentium virtute; sed negligentia seductorum, ait auctor Imperfecti. Idem prædixit Paulus Actor. 29. C 30. dicens: *Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi, & ex vobisipsis exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se*. VERS. 11.

ET QUONIAM ABUNDAVIT (Græcè, πληθυνθῆναι, id est, *eo multiplicatum esse*, scilicet *tunc*, hoc est quia multiplicabitur & abundabit, uti multi hic legunt; Syrus, *propter multitudinem iniquitatis*) INIQUITAS, scilicet infidelitas, hæresis, persecutio, tyrannis, omnisque impietas, REFRIGESCET (Syrus, *elanguescet*; Arabicus, *diminuetur*) CHARITAS MULTORUM) imò fides quoque & spes, q.d. Qui priùs fervebant charitate in Christum & Christianos videntes tot Christianorum persecutiones & afflictiones, defervescent, imò frigescent, ut amorem in teporem, imò in odium & horrorem convertant. Prædicit hæc Christus, ut suos fideles contra omnia dura exacuat & magnanimitate corroboret, ac confortationibus quasi adamantinos reddat, ait Euthym. VERS. 12.

QUI AUTEM PERSEVERAVERIT (in fide & charitate Christi) USQUE IN FINEM, tum persecutionis D & tribulationis, tum vitæ, tum invictæ patientiæ, ut nullis terroribus, blanditiis, tormentis cedat. Unde Syrus vertit, *qui sustinuerit usque in finem*, HIC SALVUS ERIT] q. d. Horum omnium malorum unicum remedium & victoria, est generosa in fide & charitate constantia, & continua perseverantia: hæc enim omnia tolerando vincit & superat, uti patuit in Apostolis, in S. Laurentio, Vincentio, Sebastiano, ceterisque Martyribus. Hic ergo fideli illud usurpandum: VERS. 13. Sup. 10. 22. Luc. 21. 19. Mar. 13. 13.

Tu ne cede malis, sed contrà audentior ito.

ET PRÆDICABITUR HOC EVANGELIUM REGNI (quo regnum cœlorum nuntiatur appropinquare, juxta dicta cap. 3. 2.) IN UNIVERSO ORBE, IN TESTIMONIUM OMNIBUS GENTIBUS: ET TUNC VENIET CONSUMMATIO] Hoc factum esse ante excidium urbis Jerusalem, idque *in testimonium omnibus gentibus*, quo scilicet Deus omnibus gentibus testaretur & patefaceret suum in Judæos amorem, & Judæorum in VERS. 14. Mar. 13. 10.

 Chri-

Christum perfidiam, ideòque Gentium in eorum locum surrogationem, electionem & vocationem justam esse, censet Sanctus Chrysostomus, & ejus assecla Theophylactus, probatque ex illo Pauli Roman. 1. 8. *Fides vestra annuntiatur in universo mundo*; &, *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*. Et ex illo Coloss. 1. 6. *Quod* (Evangelium) *pervenit ad vos, sicut & in universo mundo est, & fructificat, & crescit.*

Verùm hoc intellige vel per hyperbolem, vel per synecdochen, quòd scilicet Evangelium ante excidium Jerusalem per Titum, prædicatum & divulgatum sit per plurimas & præcipuas orbis partes ac provincias, non tamen per singulas minores, minusque notas & celebres. Quocirca Sanctus Hieronymus, Beda & alii veteres docent, hoc planè & plenè fore ante consummationem orbis: hæc enim absolutè dicitur *consummatio*, & ante hanc, Evangelium in omnes omnino gentes divulgabitur & propagabitur, ita ut apud omnes gentes fundentur Ecclesiæ, instituantur Parochi & Episcopi, omnisque ordo hierarchicus; quod factum non esse ante excidium Hierosolymæ in confesso est, idq; fiet *in testimonium omnibus gentibus*, quo scilicet Deus testetur paternam suam in omnes gentes providentiam & diligentiam, æquè ac dilectionem, quà nullam gentem licèt barbaram & impiam à Christi fide, salute & gratia exclusit, sed omnes dilexit, curavit, vocavit congruis statisque temporibus, adeòque nihil omisit, quod opus erat ad salvandas omnes gentes: quo proinde pariter in die judicii condemnet omnes, qui illi credere & obedire noluerunt.

Signum finis mundi instantis quod?

Unde ex hoc Christi oraculo Sanctus Hieronymus, Franc. Suarez & alii passim docent, hoc fore certum signum instantis finis mundi, scilicet prædicationem Evangelii per totum orbem, talem tantamque scilicet ut ubique fundetur Ecclesia, quæ ubique habeat suos Christianos, suos Clericos, sua templa, suos sacerdotes, &c. licèt id neget Maldonatus & Franc. Lucas, qui tantùm hìc à Christo asseri censent, quòd ante finem mundi omnibus gentibus prædicandum sit Evangelium; sed incertum esse an cum simul ac omnibus prædicatum fuerit Evangelium, venturus sit statim mundi finis. Et sanè hoc quoque verùm est: nam Ecclesia per omnes gentes fundanda, aliquanto tempore apud eas stare & stabiliri debet, antequam veniat mundi finis. Quantum autem futurum sit hoc tempus, incertum est, solique Deo notum. Vide dicta Roman. 10. 18.

Porrò, quia jam à 150. annis, videmus ab Hispanis inventum novum orbem, cùm scilicet Americus (à quo Americæ nomen) Vesputius & Christophorus Columbus, navigando detexerunt Indiam Occidentalem, quæ planè dimidia est pars totius orbis: atque ibi passim propagari Evangelium per omnes provincias, exceptis nonnullis regionibus Australibus adhuc incognitis, hinc colligere possumus, nos sensim appropinquare ad finem mundi. Ex reliquo enim orbe nihil superest, quod aliquando fidem Christi non receperit, nisi fortè China, ubi tamen olim fuisse Christianos Christique Ecclesias, certis testimoniis ostendit noster Nicolaus Trigaultius lib. de Fide in China propagata, idemque probat inscriptio lapidis nuper in China inventa, quę planè testatur Evangelium in ea prędicatum à viris Apostolicis.

VERS. 15. Luc. 21. 20. Mar. 13. 14.

CUM ERGO VIDERITIS ABOMINATIONEM DESOLATIONIS (id est, desolationem abominabilem; Syrus, *portentum immundum vastationis*) QUÆ DICTA EST A DANIELE PROPHETA, STANTEM IN LOCO SANCTO: QUI LEGIT INTELLIGAT: TUNC QUI IN JUDÆA SUNT, FUGIANT AD MONTES] Quænam sit abominatio hæc desolationis, fusè disputavi Daniel. 9. 27. Per illam enim nonnulli accipiunt idolum positum in templo: alii ipsum Antichristum, qui in templo volet adorari ut Deus: alii peccata sacerdotum commissa in templo: alii & meliùs accipiunt, castra, Romanorum Jerusalem obsidentium, quæ paulò post, eam captam abominandè vastarunt & desolarunt; item profanationem templi per homicidia aliaque scelera in templo commissa, factam à seditiosis homicidis & sceleratis Judæis, qui se legis & libertatis Zelotas noncupabant. Vide dicta Daniel. 9. 27.

Signa ante prævia excidio Jerusalem.

Hucusque Christus Apostolis dedit signa communia, quæ futura erant prævia excidio tam urbis Hierosolymæ, quàm totius orbis, nunc propriè assignat signa prævia excidio urbis; scilicet obsidionem Jerusalem per Titum, & templi profanationem per Zelotas: nam post hæc duo, excisa & desolata fuit Jerusalem. Quocirca monet Judæos æquè ac Christianos hìc Christus, ut, visis hisce signis, illicò fugiant ad montes, non Judææ (hos enim occuparunt milites Romani, teste Josepho lib. 3. Belli cap. 12. & lib. 4. cap. 2.) sed extra Judæam sitos, ut clades & excidium Hierosolymæ imminens effugiant: sicut Christianos, reipsa hujus moniti Christi memores, id ipsum effugisse, ac Dei oraculo monitos, teste Eusebio lib. 3. Histor. cap. 15. secessisse in urbem Pellam trans Jordanem sitam, docet S. Epiphanius hæresi 29. & 30. imò & supellectilem suam eo transtulere, quin & cathedram Episcopalem S. Jacobi. Nam eam usque ad sua tempora integram servatam fuisse docet Eusebius lib. 7. Histor. 15. Si enim hæc Hierosolymis mansisset, utique cum ceteris conflagrasset. Ita Baronius tom. 2. anno Christi 68. cap. 45. & 51. Hic videre fuit singularem Dei erga Christianos curam, circa Judæos verò iram; nam adventante Romano exercitu, Galilæi & Judæi turmatim confugerunt Hierosolymam, quasi ad asilum, putantes ibi se fore tutos; sed Deus illos ibidem congregavit, ut mactarentur à Romanis.

VERS. 17. Luc. 17. 31. Mar. 13. 15.

ET QUI IN TECTO (Marcus, *super tectum*: Judæorum enim tecta erant plana quasi tabulata, ut in iis ambulare, cœnare, dormire solerent) NON DESCENDAT TOLLERE ALIQUID DE DOMO SUA] sed subitò fugiat, ut vitam salvet, & cetera sua perdat. Tanta enim & tam repentina erit hæc Judææ & Hierosolymæ per Romanos vastatio, ut satius sit nudum effugere, quàm volendo sua salvare, se illius periculo exponere. Est hyperbole, significans celerrimè fugiendum, ob imminentem summam calamitatem, q. d. Qui est in tecto, ex eo non per solitas scalas sensim descendat, sed unico saltu desiliat, aut fune celerrimè se demittat, ut cladem effugiat: nam alioqui plusculum temporis ad fugiendum habuere Judæi. Primò enim Cestius Gallus missus à Nerone obsedit Hierosolymam; sed is à Judæis in fugam actus est. Inde post sex menses Vespasianus ab eodem Nerone missus Galilæam sensim expugnavit, ceterasq; Judææ urbes, una excepta Hierosolyma, qua in re tres annos insumpsit; cumque eam obsidere destinaret, supervenit nuncius de morte Neronis: quare Vespasianus ab exercitu acclamatus Imperator, Romam ut reipub. consuleret, rediit, obsidionem Hierosolymæ & totius belli confectionem committens filio suo Tito, qui post sesquiannum Hierosolymam obsedit in Paschate, eamque post sex menses cepit, incendit, vastavit. Hoc sesquianno intermedio, cùm Romani lentius in Judæa rem agerent, Judæi ipsi inter se internecinis odiis dimicarunt. Nam Primò, Zelotæ templum occupantes, illud suorum civium cædibus & cadaveribus implevere. Hisce successit novæ conspirationis princeps Simon Gerasenus, qui à populo in Jerusalem intromissus, ut Zelotas compesceret, similiter ac illi rapinis & cædibus in cives grassatus est. Fuit ergo ab adventu militum Romanorum Judæis tempus sufficiens, ad se suaque convasandum & fugiendum: sed Christus illicò fugiendum suadet, tum ut gravissimam fore calamitatem significet, tum quia præsente jam milite Romano in Judæa, ac per eam discurrente nusquam erat tutus fugiendi locus: fugientes enim in milites Romanos incidebant, ab eisque spoliabantur & mactabantur, ut fusè narrat Josephus libro de Bello Judaico.

Historia belli Judaici.

Quocirca funestissimum hoc excidium Jerusalem, expressus fuit typus & præludium excidii orbis, æquè ac fuit diluvium Noeticum, conflagratio Sodomæ, & submersio Pharaonis cum toto exercitu in mari rubro.

Mysticè, Hadrianus I. Pontif. epist. ad Carolum regem Francor. act. 4. *In tecto est*, ait, *qui excedens carnalia, tamquam in aura libera spiritualiter vivit. Hujus ergo spiritalis viri jam vasa ista vacant in domo, quia mente corpori supereminens, per aciem intelligentiæ tamquam in tecto*

tecto positum, perspicuitate sapientiæ velut cælo apertissimo fruitur.

VERS. 18. Luc. 17. 31. Mar. 13. 16. ET QUI IN AGRO, NON REVERTATUR (domum) TOLLERE TUNICAM SUAM] Græce, ἱμάτιον, id est, pallium, sive extimam vestem, qua se à pluvia, frigore, aliisque aeris injuriis defendat. Solent enim agricolæ & laborantes in agro, pallium & tunicam deponere domi, aliove loco, ut seminudi expeditiores sint ad laborandum, q. d. Simili modo imminente excidio Judææ & Hierosolymæ, celerrimè & seminudi (si sitis) fugite, ut tantam tamque repentinam cladem evadatis. Est hyperbole, & proverbium simile priori: utroque figuratè significat Christus, ocyssimè fugiendum esse omnibus relictis, etiam vestibus, idque ut gravitatem instantis calamitatis insinuet; hac enim phrasi in simili re uti solent Prophetæ, ut Jerem. cap. 46. 5. in strage Ægyptiorum facta per Chaldæos: *Vide* inquit, *pavidos & terga vertentes, fortes eorum cæsos: fugerunt conciti, nec respexerunt, terror undique, ait Dominus, non fugiat velox, nec salvari se putet fortis.* Et c. 48. 6. in strage Moabitarum, *Fugite*, ait, *salvate animas vestras, & eritis quasi myricæ in deserto*; Alludit ad Lot fugientem incendium Sodomæ, cui proinde angelus ait Genes. 19. 17. *Salva animam tuam, noli respicere post tergum.*

VERS. 19. Luc. 21. 23. Mar. 13. 17. *Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus: cur.* VÆ AUTEM PRÆGNANTIBUS ET NUTRIENTIBUS (græcè, θηλαζούσαις, id est, *mammantibus*, ut legit S. Augustinus in Psalm. 39. 1. θηλὴ enim est mamma, hoc est, lactantibus, scilicet puerperis, quæ suis infantibus dant lac mammæ) IN ILLIS DIEBUS] quia scilicet prægnantes onere embryonum, quos utero gestant; nutrientes, sive lactantes sarcina infantium lactentium gravatæ, fugere non poterunt: unde ab hoste Romano irato & sæviente capientur, & cum suis parvulis trucidabuntur. Ita S. Chrysostomus hic, Hilarius & alii. Addit Theophylactus alludi hic ad gravitatem famis, qua coactæ matres nonnullæ, in obsidione Jerusalem comederunt suos infantes, teste Josepho lib. 7. Belli cap. 8. Declarat Christus gravitatem vindictæ & cladis Jerusalem, quòd in ea ne quidem prægnantibus & infantibus parcetur, ut in aliis urbium obsidionibus & expugnationibus fieri solet: ipse enim sexus femininus matrum, & ætas infantilis puerorum, hostibus quantumvis iratis movent misericordiam.

VERS. 20. Mar. 13. 18. ORATE AUTEM UT NON FIAT FUGA VESTRA IN HYEME, VEL SABBATO] *Hieme*, quia in eo ob frigus, nives, pluvias, lutum, ventos, aliaque aeris & viarum incommoda fuga est difficilis, & ægris ac senibus sæpè impossibilis, aut lethalis. *Sabbato*, quia in eo Judæis non licebat ultra mille, imò ultra septingentos passus ambulare, uti ostendi Actor. 1. v. 12.

Difficultas circa sabbati fugæ. Dices, Sabbatum uti & cetera legalia, tempore excidii Jerusalem per Titum, jam erat abrogatum à Christo & Apostolis in Pentecoste: per promulgationem legis Evangelicæ, Actor. 2. & etiamsi non fuisset abrogatum, jure naturæ licuisset, in eo per plura passuum millia fugere ad salvandam vitam.

Resp. Christus loquitur de Judæis & Christianis adhuc judaizantibus, qui nimia religione tam arctè sabbatum observare solebant, ut mallent mori quàm fugere, & sua exportare, aut se contra hostes invadentes defendere in sabbato, ut patet 1. Machab. 2. 34. & seq. Judæi autem & judaizantes in excidio Jerusalem, suum observaturi erant sabbatum, licet à Christo abrogatum. Adde, legalia à Christo abrogata in Pentecoste, tum quidem fuisse mortua, nec ulteriùs obligasse, non tamen statim fuisse mortifera sed permissum fuisse Judæis ad Christum conversis ea adhuc servare, ad reverentiam legis & Mosis per plures annos, donec planè libertatem Evangelicam edocti, in plenam unionem cum Gentibus in Ecclesia Christi transirent, uti dixi Galat. 2. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius.

Alludit Christus ad captam, vel potiùs capiendam à Tito Jerusalem in die sabbati, ut testatur Dio Cassius in Nerone. Imò noster Gaspar Sanchez in Zachar. cap. 14. num. 27. ad literam sic accipit, quasi Christus hic prædicat in sabbato fugiendum esse Judæis, eò quòd illo die à Romanis capienda sit Jerusalem. Verùm Christus hic dat signa prævia excidio Jerusalem, ut ante illud fugiant & effugiant, uti dixi vers. 15. nam in obsidione & excidio ejus, Titus ita illam muro undique cinxit, ut ex ea fugere esset impossibile, teste Josepho.

ERIT ENIM TUNC TRIBULATIO MAGNA (in Jerusalem totaque Judæa ex ultione divina patet Lucæ 21. 23.) QUALIS NON FUIT AB INITIO MUNDI USQUE MODO, NEQUE FIET] Nonnulli cum S. Augustino epist. 80. ad Hesychium, τὸ *qualis non fuit*, &c. *neque fiet*, arctant ad Judæis: de Judæis enim hactenus egit, q. d. Judæi nec in captivitate Ægyptiaca, nec Assyriaca, nec Babylonica, nec Syriaca sub Antiocho Epiphane, tantas clades passi sunt, quantas patientur à Tito & Romanis, imò nec deinceps tantas patientur quia Titus extremum eis afferet excidium & desolationem, quæ durabit usque ad finem mundi, uti prædixit Daniel cap. 9. v. ult. VERS. 21. Luc. 21. 23. Mat. 13. 19.

Pleniùs alii censent hoc Judæorum per Titum excidium & supplicium in atrocitate conferri & anteferri quibuslibet excidiis & suppliciis particularibus quarumcumque gentium: nam Judæi non fuerunt ab initio mundi, sed cœperunt ab Abraham & Jacob. Sensus ergo est, q. d. Nec conflagratio Sodomæ, nec submersio Pharaonis & Ægyptiorum in mari rubro, nec Chananæorum eversio per Josue, nec Ninives, Babylonis, Persarum, Græcorum, aliarumve gentium vastatio, tam atrox & horrenda fuit vel erit, quàm futurum est excidium Judææ per Titum. Dixi *particularibus*: nam generale totius mundi excidium per diluvium tempore Noe, & per conflagrationem in fine mundi, communi omnium clade, ejusque atrocitate superat unius Judææ excidium. Similiter atrocior erit persecutio Antichristi; utpote universalis omnium Christianorum, ex omnibus gentibus credentium Christo.

Comparat ergo Christus excidium unius gentis Judaicæ, cum excidio alterius cujusque gentis, non autem omnium gentium, totiusque mundi. Id ita contigisse liquet ex Josepho lib. 7. quos de Bello Judaico exaravit, qui inter cetera disertè ait lib. 6. cap. 11. *Ut autem breviter dicam, neque aliam civitatem unquam talia perpessam puto, neque ullam nationem post hominum memoriam, seditiosis malitia ferociorem fuisse.* Et lib. 7. cap. 17. *Superat omnem humanam & divinitus emissam pestem numerus peremptorum, quos partim palam occidere, partim cepère Romani.*

Judæorum clades ob Christum occisum. Causam tantæ atrocitatis excidii Judaici assignat S. Chrysostomus atrocitatem criminis quo ipsi suum Messiam, putà Christum Dei filium indignissimè tractarunt & crucifixerunt. Unde ex hoc excidio & desolatione perpetua gentis Judaicæ, convincas Judæos, doceasque Christum jam venisse, esseque illum qui ab eis occisus est. Nam nullum aliud crimen Deus umquam tam atrociter punivit apud Judæos vel alias gentes, sicut punivit punitque assiduè Judæos, propter hoc christicidium & deicidium. Unde rectè auctor Imperfecti: *Usque ad Christum*, inquit, *Judæi etsi peccatores, ut filii sunt habiti, & ut filii castigati: crucifixo Domino, desierunt esse filii, & facti sunt hostes, & ut tales eradicati absque ulla salutis spe reliqua: sicut enim illi tale facinus commiserunt, quale numquam commissum est, nec est committendum: sic & super illos talis sententia venit, qualis numquam venit, nec veniet.* Hoc est quod ait Lucas cap. 21. v. 22. *Quia dies ultionis* (christicidii) *hi sunt*, &c. *erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic.* Addit Josephus lib. 7. Belli cap. 16. Titum hanc Dei ultionem agnovisse, illique, non suis viribus expugnationem Hierosolymæ tribuisse. Captam enim Jerusalem ingressus, videns munitionem & turrium altitudinem & soliditatem, exclamavit: *Deo plane adjuvante pugnavimus, & Deus erat qui detraxit ab istis munimentis Judæos. Nam quæ hominum manus, aut quæ machinæ ad istas valerent?* Idem Josephus lib. 6. Belli cap. 14. & ex eo Eusebius lib. 3. Histor. c. 6. *At cùm Titus*, ait, *circumiens vidisset repletos mortuorum cadaveribus valles, cum ingenti gemitu elevatis ad cælum manibus Deum invocat testem, hoc suum opus non esse.*

Addit Lucas cap. 21. v. 24. Primò, *Et cadent in ore gladii*,

gladii, id est per aciem gladii Romanorum necabuntur. Unde Josephus lib. 7. Belli cap. 17. asserit, praeter alios innumeros per totam Judaeam caesos: in sola Hierosolyma tempore obsidionis ejusdem, mortua esse fame, peste & gladio undecies centena hominum millia.

Secundò, *Et captivi ducentur in omnes gentes*, quia, ut ait ibidem Josephus, tum 97. millia Judaeorum capta fuere. Additque tum Hierosolymis ad Pascha confluentem ex toto orbe Judaeorum turbam, fuisse ad vicies centena & septingenta millia, id est, duos milliones & 700. millia hominum. Unde subdit: *Tunc velut in carcerem tota gens fato conclusa est, & farta hominibus civitas bello obsidebatur. Itaque superat omnem humanam & divinitus immissam pestem numerus peremptorum, quos partim palàm occidere, partim cepere Romani. Rimantes enim cloacas, & sepulcra eruentes, quos offendissent, jugulabant. Inventi autem sunt ibi quoque plusquam duo millia, quorum alii manu sua, plures autem mutuis se vulneribus interfecerant, cùm alios fames corrupisset.*

Tertiò, *Et Jerusalem calcabitur à Gentibus, donec impleantur tempora nationum*, sive gentium, id est, usque ad finem mundi omniumque gentium: impleto enim Gentium numero à Deo decreto, finietur omnis gentium populus & numerus cum mundo, ita Euthymius vel, ut Beda, q. d. Donec plenitudo Gentium intret in Christi Ecclesiam: nam hoc facto *tunc omnis Israel salvum fiet*, ut ait Apostolus Rom. 11. quod fiet in fine mundi. Respicit enim Christus ad desolationem Jerusalem, de qua dixit vers. 20. quòd illa praedicta sit à Daniele c. 9. v. ult. ubi Daniel ait: *Usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio*, ut scilicet Jerusalem solo aequata & desolata à Tito, non sit ampliùs urbs regia Judaeorum, sed Gentium, & deinde Christianorum, ac posteà Saracenorum & Turcarum, uti jam est, idque usque ad finem mundi, quando Antichristus rex & Messias Judaeorum, Hierosolymae sedem regni sui constituet, ut patet Apocal. 11. vers. 8. tumque Elias & Henoch Antichristo resistentes, multos Judaeorum ad Christum convertent: occiso verò Antichristo, Judaei omnes per asseclas Eliae & Henoch ad Christum traducentur, publiceque Christum Hierosolymae colent, ut satis colligitur ex Apocal. 20. v. 8. Vide ibi dicta.

Jerusalem usa Gentibus.

Addit Eusebius lib. 4. Histor. cap. 6. Adrianum Imperatorem, qui Vespesiano post Domitianum, Nervam & Trajanum in imperio successit, gravi edicto sanxisse, ut omnes omnino Judaei procul à Judaea abirent, nec cuiquam eorum vel eminus fas esset Judaeam conspicere, ac deinde subdit: *Ita factum est, ut civitas post interitum Judaicae gentis, incolis mox in eam peregrinae nationis confluentibus, permutatis civibus, etiam ipsa Aelia appellaretur, ex cognomento Imperatoris Aelii Adriani; & ut in Romanorum jus conversa, ritum pariter mutaret & nomen*. Ecce hoc est quod praedicit Christus; *Et Jerusalem calcabitur à Gentibus.*

Judaei à Deo impediti restaurare templum.

Et hisce Christi verbis, rectè S. Cyrillus Hierosolymit. confutavit Judaeos, qui urgente Juliano Apostata, templum Hierosolymitanum reaedificare moliebantur; praedixit enim omnem illorum laborem fore irritum eò quòd Christus ex Daniel edixerit, desolationem Jerusalem & templi duraturam usque ad finem mundi. Et verus fuit vates. Nam ignis caelitus delapsus, cuncta artificum instrumenta consumpsit, & terraemotus ingens lapides fundamentales evulsit, ac cunctos cum contiguis aedificiis dispersit: sequenti verò nocte, signa crucis instar radii solaris, splendentia, vestibus Judaeorum impressa comparuerunt, quae extergere nullo pacto potuerunt. Ita Socrates lib. 3. cap. 10. vel juxta aliam editionem 27.

VERS. 22. Marc. 13. 20.

ET NISI BREVIATI (graecè, ἐκολοβώθησαν, id est, accisi, decurtati, imminuti, *à Domino*, ut addit Marcus cap. 13. 22.) FUISSENT DIES ILLI, NON FIERET SALVA OMNIS CARO, SED PROPTER ELECTOS BREVIABUNTUR DIES ILLI] Duplices sunt electi, scilicet ad gratiam, uti sunt omnes fideles & justi; & ad gloriam, uti sunt omnes salvandi. Utrique hic accipi possunt, sed maximè secundi: hi enim perfectè sunt electi; & quicumque electi sunt ad gratiam finalem, ut in ea ad finem vitae perseverant, hi quoque electi sunt ad gloriam. Sensus est, q. d. Nisi Deus ab aeterno pauciores fore decrevisset, & in tempore pauciores exhibuisset dies vastationis Judaeae: pauciores, inquam, quàm & Judaeorum culpa, & Romanorum ira exigebat; omnes omnino Judaei periissent. Nam si tempus obsidionis Jerusalem & stragis Judaeae diutiùs durasset, omnis caro, id est, omnes Judaei non salvarentur, sed peste, fame & bello fuissent consumpti. Fremebant enim Romani in Judaeos, quasi in gentem rebellem & obstinatam, & nisi Titi lenitas eos repressisset, ac Jerusalem Deo ita disponente citò capta fuisset, Romani omnes Judaeos mactassent. Deus ergo dies hos stragis Judaicae breviavit, id est, pauciores effecit, *propter electos*, id est, partim propter Christianos, qui è Jerusalem fugere vel non poterant, vel noluerant; partim propter Judaeos, qui in obsidione tanta clade perculsi, conversi fuere ad Christum, aut posteà convertendi erant: item propter nasci turos ex eis, & convertendos, eosque omnes quidem, sed maximè propter perseveraturos ex eis in Christi fide & gratia, ac consequenter à Deo electos, uti ad gratiam & perseverantiam, sic & ad gloriam, q. d. Si tribulatio haec Judaeorum diutiùs duraret, nemo ex eis perseveraret in vita, ideoque nec in fide & gratia hujus vitae, ac consequenter nemo ex eis superesset, qui foret salvus & electus; ut ergo aliqui supersint, qui à Deo Deique praedestinatione salventur, sintque electi, puta illi quos Deus praevidet & praeordinat in hac tribulatione duraturus, aut nasci turos, & ad Christum convertendos; ac si tribulatio haec remmittatur, perseveraturos in fide & gratia, ideoque salvandos; hac de causa Deus breviabit & contrahet hos calamitatis dies.

Propter electos breviati dies; quid?

Id ita accidisset patet ex Josepho, qui lib. 7. Belli c. 15. testatur plusquam quadraginta millia Judaeorum, cladi & excidio Hierosolymae illato per Titum superfuisse, salvaque mansisse. Ubi adverte Deum propter fideles & electos, etiam servasse in vita multos ex Judaeis non electos, sed in judaismo obstinatos & reprobos. *Igitur ne dicant Judaei*, ait S. Chrysost. *mala haec propter praedicationem & adorationem Christi sibi accidisse: non solum non fuisse causam malorum fideles ostendit, verùm etiam nisi fideles fuissent, interemptione universos necandos fuisse asserit. Nam si dilatio belli, permissione divina facta fuisset, nullae Judaeorum extarent reliquiae: sed, nec cum infidelibus Judaeis fideles interimerentur, citiùs ei bello finem imposuit*. Denique maximè propter Judaeos omnes, qui in fine mundi salvabuntur, Deus breviavit hos dies.

Tropolog. disce hic, quantus sit amor & cura Dei erga suos fideles & electos, propter hos enim pepercit multis Judaeis? propter electos enim Deus totum mundum & omnia quae in eo sunt creavit & conservat, imò propter eos Christum filium suum hominem effecit, ac, crucifigi morique voluit. Unde Paulus 1. Cor. 3. 22. *Omnia*, ait, *vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas sive mundus, sive vita, sive praesentia, sive futura*.

VERS. 23. Luc. 17. 23. Marc. 13. 21.

TUNC SI QUIS VOBIS DIXERIT: ECCE HIC EST CHRISTUS, AUT ILLIC, NOLITE CREDERE] Nonnulli putant Christum hic transire à signis excidii urbis Hierosolymae, ad signa praevia excidio orbis; sed meliùs haec referas ad signa excidii urbis, de quibus hactenus egit: hoc enim significat τὸ *tunc*.

ECCE HIC EST CRISTUS] Sciebant Judaei jam tunc instare tempus adventus Messiae, sive Christi, eò quòd translatum esset sceptrum à Juda ad alienigenam Herodem & Romanos, juxta vaticinium Jacobi, Genesi 49. 10. Unde tunc multi adulantes Vespesiano, dixerunt ipsum, utpote victorem Judaeae, esse Messiam, teste Suetonio in Vespasiano. Alii adulantes Herodi, dixerunt ipsum esse Messiam. Insuper nunc in Hierosolyma, teste Josepho, & S. Hieron. tres fuere factiones, quae singulae suos habeant duces, qui se venditabant pro Messiam, qui Judaeos defenderet contra Romanos. Hi duces fuere Eleazarus filius Simonis, Joannes filius Leviae, Simon filius Goriae, inter se de principatu decertantes. Talis quoque fuit impostor ille, qui sub Adrianus Imp finxit se esse Messiam; ideoque vocari voluit Barchochabas, id est, filius stellae quasi in eo impleretur illud Balaam de Messia vaticinium: *Orietur stella ex Jacob.*, Num. 24. 17. De quo Euseb. lib. 4. Histor. cap. 6. *Tempore*, inquit, *quo ista gerebantur, ducebat exercitum Judaeorum Barchochabas quidam, quod nomen significat stellam, caeterùm vir crudelis &c.*

Impostores & seductores varii.

& scelestus. Sed vocabulo suo velut vilibus mancipiis persuadebat, se ob salutem eorum fidus magnum, ægri mortalibus & longa obscuritate damnatis ferre lucis auxilium. Deoeodem vide & Galatinum lib. 4. de Arcanis fidei, cap. 21.

Tales nostro hoc ævo fuere David Georgius & Joannes Leydanus rex Anabaptistarum, qui occupato monasterio urbe VVestphaliæ, ibi se Christum regem constituit, ac duodecim Apostolos creavit, quos ad omnes vicinas urbes misit, ut ad suum Christum omnes adducerent; sed à Catholicis obsessus & captus, vivus in crate viminea ex apice turris suspensus, à muscis, avibus & vespis corrosus interiit anno Domini 1536. Historia impressa extat. Plures tales erunt sub tempora Antichristi. Tales etiam Tropologicè sunt hæresiarchæ, qui alium Christum nobis, venditant, hoc ipso quo alia dogmata asserunt, quæ non sunt Christi, sed Antichristi. Ita Origenes & S. Aug. epist. 80. ad Hesychium. Licèt enim τό *tunc* propriè notet tempus excidii urbis Hierosolymæ, tamen accipi potest indefinitè & confusè, ut extensivè, notet tempus quodlibet, quod erit ab excidio Hierosolymæ usque ad finem mundi, uti notat S. Chrysost. hom. 77. Caussam dabo v. 29. Porrò ineptè hæretici per τό *siquis vobis dixerit, Ecce hic est Christus*, censent notari Catholicos, qui de Eucharistia dicunt: *Ecce hic est Christus*. Loquitur enim Christus de hæreticis & pseudoprophetis visibilibus, qui se dicent esse Christos, ut discipulos post se abducant; non autem de Eucharistia, ubi Christus est invisibilis.

VERS. 24. Mar. 13. 22. SURGENT ENIM PSEUDOCRISTI ET PSEUDOPROPHETÆ (jam dicti:) ET DABUNT SIGNA MAGNA ET PRODIGIA, ITA UT IN ERROREM INDUCANTUR (SI FIERI POTEST) ETIAM ELECTI] *signa*, per artem magicam ope diaboli, quem multi hæresiarchæ habuere paredrum, id est, assessorem & familiarem, uti ostendi 1. Timoth. 4. 1. Talis fuit eorum primus & princeps Simon Magus, qui suis signis & mirabilibus dementavit Neronem & Romanos, adeò ut Romæ ei statuam posuerint; sed ipse tandem ope dæmonis volans per aera, precibus S. Petri præcipitatus in terram, genua ad saxum allidens, confregit, *ut qui volare tentaverat; ambulare non posset; & qui pennas assumpserat, plantas amitteret*, ait S. Maximus hom. 5. de SS. Petro & Paulo. Vide dicta Actor. 8. 9. & Matth. 7. 12.

ITA UT IN ERROREM INDUCANTUR (SI FIERI POTEST) ETIAM ELECTI] Errorem finalem intellige, q. d. Ut electi à fide & gratia desciscant, ideoque reprobentur & damnentur. Nam non est certius reprobationis signum, quàm si quis à fide apostatet. Perperam ergo hinc Calvinus infert, electos sine prædestinatos non posse peccare: peccant enim, sed pœnitent & resurgunt, ut in gratia decedant.

SI FIERI POTEST] q. d. Tanta erit tribulationis & tentationis pseudochristorum & hæreticorum vis, fraus, fucus & species, ut, si fieri posset, ab eis seducerentur, & in eorum errorem hæresimque transirent etiam electi, ideoque à fide exciderent & damnarentur. Sed hoc fieri non potest ob fortiorem Dei protectionem, & infallibilem Dei prædestinationem, ait S. Augustinus lib. 20. de Civit. cap. 19. juxta illud Christi: *Ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, & non rapiet* (oves meas) *quisquam de manu mea*, Joan. 10. 28. Fierienim non potest, ut electi cadant & reprobentur, ex necessitate non physica & absoluta, sed morali quæ nititur Dei præscientia & prædestinatione, eamque componit & combinat cum rerum futurarum eventu, quæ est necessitas, in sensu composito, non divisio, ut loquuntur Theologi. Etsi enim electi liberi sint, libereque possint peccare, errare & damnari; tamen posito quòd Deus prædestinarit & præsciverit eos non peccaturos, nec erraturos & damnandos, fieri nequit ut peccent, errent & damnentur: Dei enim prædestinatio & præscientia certissima est, & falli nequit. Quocirca hæc duo simul stare nequeunt; quòd homo sit prædestinatus, & tamen damnetur; quòd Deus præsciat hominem in gratia Dei moriturum salvandumque, & tamen is in peccato moriatur & pereat. Simili modo de Judæis ait Joannes c. 12. 39. *Propterea non poterant credere, quia iterùm dixit Isaias: Excæcavit oculos eorum*; non quasi Isaiæ prædictio causa fuerit, cur

Fieri non potest ut electi cadant & reprobentur in sensu composito.

Judæi non crederent Christo; sed quòd simul stare non posset Isaiæ prædictio de Judæorum incredulitate cum eorum crudelitate. Et Paulus 1. Tim. 2. 19. *Firmum fundamentum* (de electis) *Dei stat habens signaculum hoc: Cognovit Dominus qui sunt ejus*. Vide ibi dicta.

Porrò Theologi illi, qui dicunt electos ad gloriam fuisse homines ante omnem prævisionem operum, ex mero Dei beneplacito, necessitatem hanc salvandi eos, constituunt in vi divini decreti: sed & hi, ut libertatem hominis non lædant, debent id accipere pariter in sensu composito: componere enim debent electorum constantiam & perseverantium, cum Dei, de constantia hac eis eo modo ab eo suggerenda, ut libertatem non lædat, decreto, ejusque in tempore executione, dando scilicet in tempore gratiam eis congruam & efficacem, qua efficaciter, sed liberè resistant hæreticis, ac in fide & gratia Dei perseverent. Neque magis mirum est, non posse cadere eos quos Deus non vult cadere (voluntati enim ejus quis resistit?) quàm non posse cadere eos, qui à Deo præsciti sunt quòd non cadent. Tam enim infallibilis est Dei præscientia, quàm voluntas.

Arctiùs nonnulli cum Ambrosio Catharino per *electos*, hic accipiunt eximiè dilectos & electos à Deo, qui idcircò dirissima à dæmone hæriticis & impiis pati solent, sed fortissimè & constantissimè resistunt & superant, q. d. Tanta erit tunc tentatio, ut etiam viri sanctissimi, Religiosi & Apostolici, qui eximiè à Deo dilecti sunt à fide exciderent, si fieri posset, nec obstaret potentior Dei gratia, & certior electio.

ECCE PRÆDIXI VOBIS] tum futuros seductores, ut ab eis caveatis, tum futuras Hierosolymæ clades, ut eas vel fugiendo declinetis, vel fortiter sustinendo superatis. VERS. 25. Mar. 13. 23.

VERS. 26. SI ERGO DIXERINT VOBIS: ECCE IN DESERTO EST (Christus) NOLITE EXIRE] Notat hìc Christus Simonem Gerasenum, Goriæ filium, qui in desertis & montibus collegit turbam prædonum & militum, quasi Messias Judæos contra Romanos defensurus, ac in urbem Jerusalem admissus, ut Zelotas tumultuantes compesceret, æquè ac illi tyrannicè in cives grassatus est, teste Josepho lib. 5. Belli cap. 7.

ECCE IN PENETRALIBUS] Syrus, *in cubiculis*, id est, in intimis abditisque templi locis, ubi Deus suam Iudæis præsentiam opemque exhibere solet, ut eos nunc per suum Messiam à Romanis protegat) NOLITE CREDERE] Notat hìc Christus Eleazarum & Ioannem Zelotarum duces, qui interiorem templi aditum insederunt, prætextu ut urbem contra Romanos tuerentur, sed reverà ut urbi dominarentur, eamque expilarent. Ita Iosephus lib. 6. Belli cap. 1. & 4. qui & lib. 7. cap. 11. scribit ardente templo, multos Iudæorum confugisse in porticum extra templum, eò quòd pseudopropheta quidam, eo die prædicasset salvos fore, tutante Deo, eos qui ad templum confugissent; sed hos omnes flammis, vel gladio Romanorum periisse.

Addit Lucas cap. 17. 22. *Venient dies, quando desideretis videre unum diem Filii hominis, & non videbitis*, id est, veniet tempus, quo desideretis meam præsentiam, quam jam habetis, tum ad vestram in tanta tribulatione consolationem, tum ad hæresum & errorum qui orientur, declarationem & confutationem.

SICUT ENIM FULGUR EXIT AB ORIENTE, ET PARET USQUE IN OCCIDENTEM: ITA ERIT ET ADVENTUS FILII HOMINIS] q. d. Non est quòd credatis erronibus, dicentibus, Messiam salvatorem Judæorum contra Romanos, esse abditum & occultum in locis desertis, aut in templi penetralibus: quia cùm ipse in secundò suo adventu redibit ad judicium, ut sanctos beet, impios condemnet, non occultè, sed publice toti mundo gloriosus, ut judex omnium, velut fulgur apparebit, in summa majestate & gloria, qua omnium oculos perstringet, & in se convertet, ut nemo de eo quin sit Messias, & Christus mundi salvator, dubitare possit, q. d. Adventus, id est, reditus meus ad judicium, instar fulguris erit Primò, subitus; Secundò, inexpectatus; Tertiò, omnibus manifestus; Quarto, gloriosus; Quintò, efficax, ut nemo ei resistere valeat; Sextò, non in terra, sed in aere, sicut est fulguris, VERS. 27. Luc. 17. 24.

Sex analogia fulguris cum Christi.

fulguris, quod non in angulo, sed in aere toti orbi in momento conspicuum se exhibet. Respondet enim Christus Apostolis ad eorum mentem & opinionem: ipsi enim opinabantur Christum, gloriosum suum regnum inchoaturum in terra statim post excidium Hierosolymæ. Ita S. Chrysostomus: *Sicut*, inquit, *fulgur non indiget præcone aut nuncio, sed in momento omnibus apparet, sic adventus ille ubique semper splendere statim videbitur*. Et auctor Imperfecti: *Sicut fulgur*, ait, *in ictu oculi universa pertransit, sic & Filius Dei non veniens adhuc, sed etiam venisse videbitur. Si enim sol, qui ad ministerium nostrum creatus est, tantam habet splendoris virtutem, ut in quacumque parte cœli fuerit, ubique appareat quasi præsens, quantò magis sol spiritualis Christus, cùm venerit, in toto videbitur mundo, magis autem mundus in eo videbitur?*

Addit etiam auctor, fulguris hìc meminisse Christum, eo quòd fulgura præibunt eum gloriosè venientem ad judicium, juxta illud psalm. 96. 3. *Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos ejus. Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ: vidit, & commota est terra, montes sicut cera fluxerunt à facie Domini*. Fulgur enim propriè est illa coruscatio & luminis vibratio, quæ antè cernitur, quàm tonitruum audiatur, cùm simul fiant, eo quòd visus celerior sit auditu, quia lux sonitu est velocior, ait Plinius libr. 2. cap. 43. Additque: *Si in nube luctetur flatus aut vapor, tonitrua edi; si erumpat ardens, fulmen; si longiori tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perrumpi.*

VERS. 28. UBICUMQUE FUERIT CORPUS, ILLIC CONGREGABUNTUR ET AQUILÆ] Alludit ad Job 39. 33. *Et ubicumque cadaver fuerit* (hebr. *occisi fuerint*) *statim adest*. Post metaphoram fulguris subiicit parabolam aquilæ, tum quia aquila fulgure non tangitur, sicut electi non tangentur fulmine sententiæ & maledictionis, qua Christus in die judicii impios damnabit ad tartara: tum ne Apostoli putarent gloriosum Christi adventum, instar fulguris transiturum & abiturum, dicerentque: Quid ergo ex eo nobis præmii accidet? occurrit Christus, se quidem omnibus apparitum ut fulgur, sed cum electis permansurum, eosque gloria sua pasturum, sicut aquila pascitur corpore, quasi præda & esca sua.

CORPUS] Videtur interpres legisse σῶμα, uti & nonnulli jam legunt, sed plures legunt πτῶμα, quod propriè significat ruinam & casum, indèque cadaver: dicitur enim πτῶμα à πίπτειν, sicut cadaver à cadendo. Noster tamen Salmeron πτῶμα accipit pro præda & venatione, sive pro corpore avis, leporis alteriusve animalis, quod venatur aquila: hoc dicitur πτῶμα, quia quæ capiuntur animalia ab aquila, ea in terram illa prosternente cadunt; nam aquila adeò generosa est, ut non vescatur cadavere aut morticino, nisi eo, quod ipsa vivum ceperit & necarit.

Aristoteles tamen lib. 9. Histor. anim. cap. 32. recensens sex species aquilarum, inter eas numerat γυπαίετον, id est, aquilam vulturinam, sive ὑπαίετον, id est subaquilam, quæ vulturis sectatur cadavera, iisque pascitur. Unde Septuag. Job 39. 33. vertunt vulturem, à Plinio lib. 10. cap. 3. μελανάετος, id est, alis nigris alata dicitur, quia scilicet alæ ejus nigris distinctæ sunt maculis. Et de hac Christum hìc loqui censet Aldrovandus in Aquila, & alii. Utraque significatio & lectio huic loco congruit, uti mox ostendam.

Ubi fuerit corpus, congregabuntur & aquilæ: quid? Est parabola ænigmatica, sive ænigma parabolicum, significans rem latere non posse, q. d. Christus: Sicut aquilæ suam prædam, sive corpus quod prædantur, illicò ex alto cernunt, in illudque involant: & sicut aquila vulturina odoratur cadaver etiam remotissimum, ad illudque advolat: sic pariter meus gloriosus in mundum ad judicium adventus & reditus, non erit occultus, sed omnibus manifestus; quare tunc fideles & justi, velut aquilæ acutissimi visus, & velut subaquilæ sagacissimi odoratus, per vim divinam me odorabuntur, id est, præsentient, imò oculis cernent, & ad me advolabunt, ut me meaque gloria felicissimè reficiantur, pascantur & beentur in æternum: ac proinde tunc non opus erit inquisitione, ubi sit Christus; utpote cujus adventus erit gloriosus, & toti mundo conspicuus. Hoc est quod ait Paulus: *Rapiemur in nubibus obviam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus*: 1. Thessal. 4. 17.

Cadaveri se comparat Christus, ut notet suam mortem, per quam nobis gloriam meruit: corpori quoque redivivo, ut notet gloriosam suam resurrectionem, qua electos suos pascet & beabit. Unde S. Hilarius ex hoc loco colligit judicium Christi universale futurum eo loco, ubi Christi cadaver pependit in cruce ac sepultum est, puta prope Jerusalem in valle Josaphat, uti docet Joel cap. 3. vers. 2. Audi S. Hilarium: *Sanctos de volatu spiritualis corporis aquilas nominavit, quorum congregantibus angelis conventum futurum in loco passionis ostendit: & dignè illic claritatis adventus expectabitur, ubi nobis gloriam æternitatis passione corporeæ humilitatis operatus est*, &c. Sic & S. Hieronymus: *Aquilæ*, ait, *sunt qui assumunt pennas; ut ad Christi veniant passionem*. Ratio est, quia congruum est, ut Christus ibi judicet omnes, ubi pro omnibus ipse iniquè judicatus est; ibique conspiciatur ejus majestas, ubi anteà visa est ejus abjectio & humilitas; ut ibi descendat de cœlo, unde ad cœlum ascendit; & sic totum opus salutis nostræ eodem loco, quo inceptum & provectum est, compleatur & terminetur.

Porrò Sancti rectè comparantur aquilis: Primò, quia aquila est rex avium, sicut leo animalium: sic & Sancti, reges sunt non terræ, sed cœli. Audi Origenem: *Non dixit: Ubicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur vultures, aut corvi; sed aquilæ, volens ostendere magnificos & regales omnes qui in passione Domini crediderunt.* *Sancti sunt aquilæ. Primò.*

Audi quoque auctorem Imperfecti, qui per aquilas intelligit vultures: *De vulturibus enim dicit Scriptura in Job. Quoniam ubicumque fuerit corpus, illic invenientur vulturum pulli. Hoc enim naturale est vulturum, sicut dicunt quidam, ut etiam transmarina cadavera sentiant. Quoniam ergo turpes aves sunt vultures, ideo vulturini quidem moribus aptavit nomina aquilarum, ut in moribus quidem vulturum, Sanctorum congregatio ostendatur ad Christi adventum; in aquilis autem regalibus regalis dignitas ostendatur: ideo enim Sancti aquilis assimilantur, quia sicut filii aquilarum ad solem probantur, ut, si quidem recto aspectu intendere potuerint contra radios solis, intelligantur esse legitimi; si autem non potuerint, cognoscantur adulterini: sic & filii Dei ad Christi justitiam comprobantur: si enim potuerint pleno corde justitiæ verba suspicere, intelliguntur esse legitimi; si autem non potuerint, cognoscuntur de diabolo esse nati.*

Secundò, quia, ut ait S. Ambrosius in Lucæ cap. 18. aquilæ se renovant, sic & Sancti se renovant, hic per gratiam; in futuro per gloriam, juxta illud: *Renovabitur ut aquilæ juventus tua*, psal. 102. 5. *Secundò.*

Tertiò, quia aquila aliquid habet divini, unde Aristoteles lib. 9. Histor. anim. cap. 32. *Aquilæ*, ait, *volant sublimes, ut perquàm maximè procul aspiciant: quapropter homines solum avium omnium aquilam divinam esse perhibent*. Hinc S. Chrysostomus per aquilas intelligit angelorum, Martyrum, cæterorumque Sanctorum multitudinem, qui omnes, quasi divini spiritus, congregabuntur ad Christum Deum suum in die judicii, ut cum eo in cœlum gloriosi conscendant. *Tertiò.*

Quartò, Sancti sunt aquilæ, quia volant super terram, & in cœlum conscendunt, ut cœlestia aspiciant, & terrena quasi longè infra se, & in imò posita despiciant: unde cum Paulo dicunt: *Nostra conversatio in cœlis est*, Philipp. 3. 20. vide ibi dicta. Vide S. Gregor. libr. 31. Moral. cap. 19. ubi explicans illud Job cap. 39. *Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, & in arduis ponet nidum sibi?* Ubi inter alia ait, quòd electi quasi aquilæ *cuncta quæ præterfluunt sub sese videant, atque omne quod in mundo eminet, amore æternitatis calcent*. *Quartò.*

Quintò, sicut aquilæ firmi & acuti sunt visus, adeò ut irretortis oculis fixè solem intueantur: sic Sancti acutis mentis oculis assiduè Christum, qui sol est justitiæ, contemplantur. *Quintò.*

Allegoricè, corpus Christi est Ecclesia, ubi sunt aquilæ, id est, homines spirituales, qui cœlestis sunt doctrinæ & vitæ: è contrario hæretici sunt quasi corvi atri, & garrulæ picæ, & sicut talpæ, qui toti terræ & terrenis incumbunt. Audi S. Ambrosium in Lucæ c. 17. vers. ult. paucis sensus jam datos, aliosque plures perstringentem: *Nonne tibi videntur aquilæ circa corpus, quando veniet in illa die cum intelligibilibus nubibus Filius*

Filius hominis, & videbit eum omnis oculus, & qui eum compunxerunt? Est etiam corpus, de quo dictum est: Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Circa hoc corpus vera aquilæ sunt, quæ alis circumvolant spiritualibus. Sunt & circa corpus aquilæ, quæ credunt Jesum in carne venisse: quia omnis spiritus, qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, de Deo est. Ubi ergo fides, ibi sacramentum, ibi diversorium sanctitatis, est etiam corpus Ecclesiæ, in qua per baptismi gratiam renovamur spiritu, & occidua senectutis in redivivas reparantur ætates.

Anagogicè. Anagogicè, Beati post resurrectionem, in die judicii ad corpus, id est, ad Christum jam redivivum & gloriosum congregabuntur, quasi aquilæ; ut cum eo in cœlum ad vitam beati evolent: in aquilis enim notatur dos agilitatis Beatorum, juxta illud Isajæ 40. ult. *volabunt ut aquilæ*, vide ibi dicta. Unde ex S. Gregorio S. Thomas in Catena sic exponit: *Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ*, q. d. *Quia cælesti sedi incarnatus præsideo, electorum animas cum carne solutas, ad cælestia sublevo*. Et S. Ambrosius in Psal. 48. sub finem pro *corpus*, legens *ruina* (hanc enim significat Græcum πτῶμα) *Ubi ruina*, ait, *ibi & aquilæ, id est, ubi ruina, ibi & resurrectio. Ruina vacua firmitatis est: resurrectio plenitudo vivendi est: adeoque nos Adæ illius ruina vacuavit, sed Christi replevit gratia*. Rursum aquila symbolum est æternitatis beatæ Sanctorum: ipsa enim vivit diutissimè, & cùm senescit, renovando se juvenescit. Unde proverbium, *Aquila senectus*.

Symbolicè aquila symbolum veritatis & angelorum. Symbolicè, aquila, quia acuti est visus, symbolum est veritatis. Unde S. Ambrosius de Fide resurrectionis: *Ubi corpus*, inquit, *illic aquilæ: ubi Christi corpus, ibi veritas*. Rursum aquila symbolum est Angelorum, ob celeritatem. Unde S. Ambrosius lib. 1. de Sacram. c. 2. hæc accipit de Eucharistia, q. d. In Eucharistia, ubi corpus est Christi, assistunt aquilæ, id est angeli, item Sacerdotes & Sancti, qui sunt quasi aquilæ & angeli cœlestes. Idem lib. 4. c. 2. *Forma corporis, altare est, & corpus Christi est in altari: aquilæ vos estis, renovatæ ablutione delicti.*

VERS. 29. Luc. 21. 25. Mar. 13. 24. 25. STATIM AUTEM POST TRIBULATIONEM DIERUM ILLORUM, SOL OBSCURABITUR, ET LUNA NON DABIT LUMEN SUUM, ET STELLÆ CADENT DE COELO, ET VIRTUTES CÆLORUM COMMOVEBUNTUR] Transit Christus ab excidio urbis, ad excidium orbis, illiusque signa prævia, è quibus instare cognoscatur, assignat.

Tribulatio hic quæ? *Tribulationem* intellige tum persecutionem & tentationem, quam afferent pseudoprophetæ & hæresiarchæ, de qua egit vers. 23. ita S. Chrysostomus: tum potiùs tribulationem Judæorum in obsidione Jerusalem, obsidente eam Tito & Romanis: hanc enim solam vocavit tribulationem paulò antè vers. 21. Ubi nota cum S. Chrysost. Hieronymo, Theophyl. Euthymio & aliis, Christum ut discipulos suos eorumque posteros, exspectatione adventus sui & diei judicii suspensos teneat, ad eumque assiduè se comparare stimulet, videri errorem Apostolorum fovere ac ita loqui quasi statim post excidium urbis foret excidium orbis; idque alio quàm Apostoli intelligebant sensu, eoque vero: tum quia licet 1560. anni jam fluxerint ab excidio Jerusalem, ac plures fluent usque ad finem mundi; tamen omne hoc tempus, licèt nobis, qui angustis brevis ævi & vitæ terminis claudimus, longissimum videatur, tum æternitate tamen Dei, qui verus temporum est mensor comparatum, valdè modicum est, & instar momenti. Ita respondet S. Petrus epist. 2. cap. 3. vers. 8. & 9. *Unus dies*, inquit, *apud Dominum sicut mille anni, & mille anni sicut dies unus. Non tardat Dominus promissionem suam*. Hac de causa Prophetæ & Apostoli tempus Christi & legis Evangelicæ vocant *novissimum* & *horam novissimam*, ut patet 1. Joan. 2. 18. 1. Corinth. 10. 11. Jacob. 5. 8. Hebr. 10. 37. Eadem de causa Aggæus cap. 2. vers. 4. ait modicum fore tempus usque ad Christum, cùm tamen ab Aggæo ad Christum fluxerint 517. anni: tum quia statim post hanc urbis tribulationem succedet tribulatio orbis, cujus illa fuit typus & præludium, eò quòd nulla insignis & antonomastica Judæorum tribulatio media intercesserit, vel intercedet inter tribulationem urbis & tribulationem orbis; sed hæc illi proximè successura sit non tempore, sed typo, similitudinem, paritate & atrocitate. Hac de causa Isajas, Jeremias, cæterique Prophetæ describentes excidium Babylonis, Tyri, Ægypti, Judææ per Chaldæos, illicò ab illo transeunt & saliunt ad ejus antitypum, scilicet ad excidium orbis, quasi mox futurum; ac acerbitatem unius, per signa & horribilia quæ futura sunt in altero, explanant, ut patet Isajæ 13. 19. Jerem. 15. 9. Amos 8. 9. Joelis 2. 10.

Ex dictis liquet, minùs genuinè Alcazarium in Apocal. cap. 6. vers. 12. ex τὸ *tunc*, colligere hæc omnia ad literam pertinere ad excidium non orbis, sed urbis Jerusalem; de quo hucusque egit Christus. Quocirca ipse per solis & lunæ obscurationem, ac stellarum casum ad literam accipit Judæorum excæcationem, calamitates & clades illata per Titum & Romanos; per virtutum cœlorum commotionem, accipit Christianorum fugam è Jerusalem imminente obsidione; hi enim sua sanctitate urbem sustentabant: unde iis fuga lapsis, urbs impia cædi à Deo addicta ruit & periit. Verùm nemo non videt hæc esse mystica & symbolica, non literalia.

SOL OBSCURABITUR] Nota hoc signum & sequentia non fore post generalem resurrectionem, ut censent S. Hieronymus & Chrysostomus, sed ante eam, ut patet ex Luc. cap. 21. 26. & ex Joele cap. 2. vers. 31. Jam quoad sensum, S. Augustin. epist. 80. ad Hesychium: *Sol*, ait, id est Ecclesia, *obscurabitur*, quia in tanta tribulatione & tentatione, quanta erit in fine mundi, multi cadent à fide & gratia, qui videbantur esse illustres firmique ut sol & stellæ. Hic sensus allegoricè probus est & appositus: nam hæc planè ad literam, uti sonant, accipienda esse patet ex Luca, & idipsum passim docent Patres & interpretes.

Quæres, Unde manabit hæc tanta solis sub diem judicii & finem mundi obscuratio? Respondet S. Hilarius, Hieron. Chrysost. Theophylactum, ex eo quòd tanta erit claritas corporis Christi gloriosi, ut solem obscuret: Verùm jam dixi hæc signa fore ante communem resurrectionem, & consequenter ante Christi adventum ad judicium. Resp. ergo solem obscurandum ex eo, quòd Deus subducendo soli concursum suum, non quidem lumen, sed vim illuminandi, radiosque suos spargendi illi adimet, quo fiet ut in sole sit lux, in terra verò meræ tenebræ, uti fecit in passione Christi, ut ejus indignitatem ostenderet; utpote quam sol, luna, terra, petræ, omniaque elementa lugere viderentur, imò indignari & fremere in Judæos christicidas, velleque quasi in eos insilire ac exterminare. Rursum Deus inducto fumo & nube densissima solem occultabit; fortè etiam ad hoc accedent extraordinariæ & miraculosæ eclipses, ut colligitur ex Lactantio lib. 7. cap. 16. Plura hac de re dixi Apocal. 6. v. 12. ad illa: *Sol factus est niger tamquam saccus cilicinus.* *Solis obscuratio unde?*

Hujus solis in fine mundi obscurandi typus fuere, calamitas & prodigia facta in excidio Babylonis, Tyri, Ægypti, Idumææ; Moabitarum, &c. ideoque Prophetæ cùm de iis loquuntur, per catachresin dicunt, in eo solem fuisse obscuratum, lunam quoque & stellas, ut significent atrocitatem cladis, quia videlicet ita incolæ & cives illarum urbium & regnorum, tunc afflicti fuere, ut is perculsis & attonitis, sol omneque cælum obscurari & atra caligine subduci, tremere & concuti videretur: atrocitas enim calamitatis hominibus inducit vertiginem & caliginem; at tristibus & afflictis omnia tristia & afflicta videntur: quia harum urbium clades, præludia erant & typi cladium futurarum in excidio orbis, ubi reverà ad literam sol, luna & stellæ obscurabuntur. Vide dicta locis Isaiæ, Jeremiæ, Amos & Joelis paulò antè citatis.

ET LUNA NON DABIT LUMEN SUUM] Sole enim obscurato, necesse est & lunam obscurari; utpote quæ à sole suum lumen haurit; unde ad solem accedens apparet plena, recedens semiplena & corniculata. S. Joannes Apocal. 6. 12. ait: *Et luna tota facta est sicut sanguis*, Vide ibi dicta. *Sole obscurato luna necessariò obscuratur.*

Symbolicè auctor Imperfecti: *Patrefamilias moriente*, ait, *tota domus ejus turbatur, omnis familia plangit, & conscissis tunicis suis, nigris se operiunt vestimentis: sic &* humano

humano genere, propter quod omnia fuerunt creata circa exitum constituto, totus contristatur mundus, universa cæli ministeria lugent, & candore deposito, pro vestibus, luctuosis tenebris vestiuntur. Nam sol obscurabitur, & luna non dabit lumen.

Stellæ cadent Primò. ET STELLÆ CADENT DE CÆLO] Primò, quia stellæ sub finem mundi obscurabuntur (æquè ac sol & luna, à quibus planetæ, &, ut nonnulli putant, ceteræ quoque stellæ, lumen suum mutuantur) ut videantur hominibus cœlo excidisse. S. Scriptura enim sæpè loquitur de rebus non uti in se sunt, sed uti hominibus videntur & apparent. Ita S. Hieron. Beda; & passim Scholastici.

Secundò. Secundò, *stellæ*, id est, cometæ & similes stellæ, quæ in aere gignuntur, tunc ex eo in terram decident, colligitur, id ex Joelis 2. 25.

Tertiò. Addit S. Chrysost. & Euthymius in fine mundi propriè dictas stellas & sidera è cœlo casura. Quod intellige de stellis minimis, quæ proinde non apparent, nobisque sunt invisibiles: nam alioqui stellæ visibiles majores sunt tota terra ideoque in eam cadere nequeunt, uti docet P. Clavius & alii in Sphera. Vide dicta Apocal. 6. 13. & cap. 8. v. 10. & 12.

Virtutes cælorum movebuntur. Primò. ET VIRTUTES CÆLORUM COMMOVEBUNTUR] Origenes, S. Chrysost. Theophyl. Euthymius, per *virtutes* intelligunt septimum angelorum chorum, sive ordinem, qui dicitur *virtutes*, eò quòd vi & robore polleat, q. d. Hi angeli, licèt potentissimi, videntes tamen solem lunamque obscurari, & stellas de cælo cadere, pluraque horrenda prodigia in fine mundi multiplicari, quasi attoniti ad tantas mutationes & terrores obstupescent.

Secundò. Huc accedit Franc. Suarez 3. p. quæst. 59. art. 6. disp. 56. sect. 3. Virtutes cœlorum, ait, sunt angeli, qui magna vi cœlos gyrant & movent: hi commovebuntur, quia ipsi quasi ministri divinæ justitiæ & vindictæ in impios, mutabunt ordinem & modum solitum movendi cœlos: qua de causa omnia inferiora miscebuntur, ac sursum deorsum ibunt.

Tertiò. Verùm simpliciùs per *virtutes cælorum*, accipias ipsa sidera eorumque influentias, sive vires influendi in hæc inferiora, q. d. In fine mundi astra cœli maxima & validissima, mutabunt suos motus, aspectus, influentias, itaque omnia in terris perturbabuntur, ut terra insolitis motibus quassetur, mare exundet; aer nubibus, cometis, fulgetris, tonitruis, aliisque meteoris & tempestatibus ita concutiatur, ut omnia everti videantur.

Quartò. Denique planissimè per *virtutes cælorum* accipias polos & cardines, qui sunt quasi δυνάμεις, hebr. גבורות *gibburoth*, id est, robora, fortitudines & firmamenta cœlorum, q. d. Cœli omnes in fine mundi concutientur, & è suis polis & cardinibus convellentur, ut deorsum ruere videantur, idque ut hominibus impiis terrorem injiciant, ac Christi irati indignationem repræsentent. Hoc enim facere Deo est facile, ac terrori illius diei, impiorumque & mundi excidio congruum. Fusiùs hac de re egi Apocal. 6. v. 14. Alludit ad Job. cap. 26. 11. *Columnæ cæli contremiscunt, & pavent ad nutum ejus*; & ad Isajæ cap. 34. 4. *Tabescet omnis militia cælorum, & complicabuntur sicut liber cæli, & omnis militia* (omnia sidera) *eorum defluet, sicut defluit folium de vinea*, vide ibi dicta. Nam ut ait Beda in Lucæ cap. 21. v. 25. & sequ. *Quomodo impulsæ ad casum arbores fragoris motusque sui præmittere solent indicia; sic termino mundi appropinquante, quasi paventia nutabunt ac trement elementa*, & cœli, ut per ignem conflagrationis ardentia & quasi morientia, cum Sanctis resurgant, & in gloriosum felicitatis statum innoventur. Multò plura mundi perituri indicia signaque prævia, assignat Joannes Apocal. toto cap. 8. & 9. & 16. Vide ibi dicta.

VERS. 30. ET TUNC PAREBIT SIGNUM FILII HOMINIS IN CÆLO: ET
Luc. 21. v. 26. TUNC PLANGENT OMNES TRIBUS TERRÆ: ET VIDEBUNT FI-
Mar. 13. v. 26. LIUM HOMINIS VENIENTEM IN NUBIBUS CÆLI, CUM VIRTUTE MULTA, ET MAJESTATE] Syrus & Arabicus *gloria*.

Quodnam est signum Filii hominis? Quæres, quodnam est signum Filii hominis, id est, Christi incarnati? Resp. Est crux: hæc enim est signum, quia ipsa est vexillum Christi, & causa victoriæ fidelium; infidelium verò & impiorum olim fuit scandalum sed eorumdem in die judicii erit con-

A demnatio & tormentum. Ita Sanctus Chrysostomus Hieron. Hilar. Beda, Theophyl. Euthym. Jansen. Maldon. & alii passim hic, ac S. Leo epist. 97. & fusè S. August. serm. 13. de Tempore, imò Ecclesia quæ in Officio S. Crucis canit: *Hoc signum crucis erit in cælo cùm Dominus ad judicandum venerit*. *Crux erit in die judicii, ob tres causas. Primò.* Causæ cur crux apparebit, sunt tres: Prima, ut significetur, Christum per crucem sibi hanc gloriam & potestatem judiciariam meruisse. *Secundò.* Secunda, ut indicetur Christum pro salute omnium fuisse crucifixum, ac proinde ingratos esse & inexcusabiles, qui tantum ejus gratiam & charitatem neglexerunt. *Tertiò.* Tertia, ut ostendatur omnes Christi crucifixi cultores, jam cum ipso esse exaltandos in cœlum, & omnes ejus osores dejiciendos in gehennam.

Ex hoc ergo Christi dicto, valdè probabile est ipsissimam Christi crucem, in die judicii apparituram in cœlo, ad consolationem Sanctorum, qui per illam salvati fuere, ideoq; Christo crucifixo se in vita per patientiam & mortificationem conformare studuerunt, ac condemnationem & exprobrationem impiorum, qui crucem Christi aspernati, illiq;
B ingrati, voluptates suas cruci & mortificationi antetulerunt. Ita censent S. Chrysost. homil. de cruce & latrone, ac Thomas waldens. tom. 3. de Sacramentis titul. 20. cap. 198. Idem prædixit Sibylla lib. 6. carminum, dum de cruce ita canit.

O lignum felix, in quò Deus ipse pendit;
Nec te terra capit, sed cæli tecta videbis,
Cùm renovata Dei facies ignita micabit.

An & coronæ flagella, &c. Contrarium tamen censent S. Anselm. in Elucidario, Abulensis & Jansen, hìc; scilicet in die judicii non comparituram veram Christi crucem, sed signum sive imaginem crucis in aere ab angelis formatum, & pictum; ac favet vox *signum*.

Porrò S. Chrysost. & August. loco jam citato, ac Cyrillus catechesi 15. docent, hoc crucis vexillum ab angelis deferendum ante conspectum Christi judicis, descendentis ad judicium quasi trophæum victoriæ, ac insigne regale summæ potestatis & imperii.

C Insuper noster Salmeron: *Credunt*, ait, *Doctores Ecclesiæ cum cruce etiam columnam, flagella, spineam, coronam, clavos, spongiam, lanceam & reliqua passionis instrumenta, ob causas jam dictas apparitura in die judicii. Unde D. Thom. opusc. 2. cap. 224. asserit quòd veniente Domino ad judicium, crucis & alia passionis indicia demonstrabuntur*. Hoc probabile est, at non certum, quia nusquam expressum.

Denique tunc signum crucis apparebit in singulis electorum frontibus, juxta illud Apocal. 7. 3. *Signemus servos Dei nostris in frontibus eorum*; & illud Ezech. 9. 4. in sensu allegorico: *Signa thau*, (id est, signum crucis) *super frontes virorum gementium & dolentium*, ut significetur illos per crucem pervenisse ad gloriam, & merito crucis cœlum possidere: Vide ibi dicta. Audi Sanctum August. serm. 130. de Tempore: *Considerasti quanta virtus sit signi, hoc est crucis: sol obscurabitur, luna non dabit lumen suum: crux verò fulgebit & obscurabit luminaria cæli, delapsisque sideribus sola radiabit, ut discas quoniam crux & luna lucidior, & sole erit præclarior, quorum splendorem, divini lu-*
D *minis illustrata fulgore superabit. Quemadmodum enim ingrediente rege in civitatem, exercitus antecedit, præferens humeris signa atque vexilla regalia, & ambitum præparationis arma sonans, annunciat regis introitum; ita Domino descendente è cælis, præcedet exercitus angelorum, qui signum illud, id est, triumphale vexillum sublimibus humeris præferentes, divinum regis cælestis ingressum terrestrium mentibus nunciabunt*. Et inferiùs: *Sed quare crux apparebit tunc? ut cognoscant consilium iniquitatis*.

Plura de hoc crucis signo vide apud Suarez 3. p. tom. 2. disp. 57. sect. 2.

ET TUNC PLANGENT OMNES TRIBUS TERRÆ] id est, multi ex omnibus tribubus, scilicet omnes reprobi & damnandi plangent, quòd salutem suam quæ Christo tam caro stetit, ut crucifigi debuerit, neglexerint: electi enim gaudebunt & jubilabunt, quòd per crucem se salvatos & beatos videant. Est ergo hìc distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum, ut loquuntur Logici. Causam planctus dat sanctus Augustinus serm. 130. de Tempor. dicens: *Quia tunc plangent omnes tribus terræ, videntes accu-*

satorem

fatorem suum; *id est*, *ipsam crucem*, *& in ipso arguente cognoscent peccatum suum*; *serò & frustra fatebuntur impiam cæcitatem*. *Quid autem miraris si crucem afferens veniet*, *ubi & ipsa vulnera ostendet*? Et Sanctus Chrysostomus: *Et tunc*, ait, *plangent se omnes tribus terræ*: *Visa enim cruce*, *considerabunt quòd mortuo eo nihil profecerunt*, *& quoniam crucifixerunt eum quem adorari oportebat*. Et sanctus Hieronymus: *Rectè autem dicit tribus terræ*: *Hi enim plangent qui municipatum non habent in cælis*, *sed scripti sunt in terra*. Rursum audi Chrisost. hìc homil. 77. *Crucem autem secum habet*, *ut peccatum ipsorum sine occusatione condemnetur*, *veluti si quis lapide percussus ipsum lapidem*, *vel cruentas vestes in testimonium ostendat*.

Christi exprobratio ad impios. Porrò plangent, quia, ut ait auctor Imperfecti homil. 49. tunc Christus impiis dicet & exprobrabit: *Ego propter vos homo factus sum*, *propter vos alligatus*, *& delusus*, *& cæsus*, *& crucifixus sum*. *ubi est tantarum mearum injuriarum fructus*? *Ecce pretium sanguinis mei*, *quem dedi pro redemptione animarum vestrarum*, *ubi est servitus vestra*, *quam mihi pro pretio sanguinis mei debetis*? *Ego super gloriam meam vos habui*, *cùm essem Deus apparens homo*, *& viliorem me omnibus rebus vestris fecistis*. *Nam omnem rem vilissimam terræ ampliùs dilexistis*, *quàm justitiam meam & fidem*. Et nonnullis interiectis: *Meritò plangent se*, *quia tunc neque pecuniæ divitibus prosunt ad eleemosynam faciendam*, *neque parentes justi pro parentibus intercedunt*; *neque ipsi Angeli pro hominibus*, *sicut solebant*, *faciunt verbum*, *quia non recipit natura judicii misericordiam*, *sicut nec tempus misericordiæ judicium*, *dicente Propheta*: *Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine*. *Misericordia in priori adventu*, *judicium in secundo*.

Planctus S. Bernardi. Audi plangentem, imò horrescentem sanctum Bernardum serm. 16. in Cant. *Paveo gehennam*, *paveo judicis vultum ipsis quoque tremendum angelicis potestatibus*. *Contremisco ab ira potentis*, *à facie furoris ejus*, *à fragore ruentis mundi*, *à conflagratione elementorum*, *à tempestate valida*, *à voce Archangeli*, *& à verbo aspero*; *Contremisco à dentibus bestiæ infernalis*, *à ventre inferi*, *à rugientibus præparatis ad escam*. *Horreo vermem rodentem*, *& ignem torrentem*, *fumum & vaporem & sulphur & spiritum procellarum*. *Horreo tenebras exteriores*. Unde ingemiscens subjicit: *Quis dabit capiti meo aquam*, *& oculis meis fontem lacrymarum*, *ut præveniam fletibus fletum & stridorem dentium*, *& manuum pedumque dura vincula*, *& pondus catenarum prementium*, *stringentium*, *urentium*, *nec consumentium*? *Heu me mater mea*, *ut quid me genuisti filium doloris*, *filium amaritudinis*, *indignationis & plorationis æternæ*! *Cur exceptus genibus*, *cur lactatus uberibus*, *natus in combustionem & cibus ignis*?

Denique noster Lud. Alcazar in Apocal. cap. 6. sub finem, ex Forerio hæc omnia ad litteram accipit de excidio Judæorum per Titum: *Tunc enim*, inquit, *plangent omnes tribus terræ*, id est, omnes gentes ad Christum traducentur, & pœnitendo plangent peccata sua: ac *videbunt filium hominis in nubibus*; cùm scilicet Christus eis per Apostolos gloriam prædicationis Evangelicæ, velo sermonis quasi obtectum ostendet. *Et mitte angelos cum tuba*, id est, suos concionatores, cum tuba prædicationis Evangelicæ; *& congregabunt electos à quatuor ventis*, scilicet eos prædicatione sua ad Christum convertent. Fatur tamen Alcazar Christum alludere ad diem judicii, indeque sumere comparationem. Verùm ad litteram hìc agi de excidio orbis, non urbis, liquet ex dictis, & ex Patrum interpretumque consensu: quare illa Alcazarii explicatio symbolica & ingeniosa est accommodatio, non litteralis explanatio.

Nubes, Cur? Causa Prima. Secunda. Tertia. Et videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli] Causæ sunt, Prima, ut nubes temperet eximiam claritatem corporis Christi, quæ alioqui oculos reproborum excæcaret. Secunda, quia nubes symbolum est arcanæ divinitatis. Tertia, quia nubes sedes est, æquè ac vehiculum & umbraculum gloriæ Christi. Hinc passim in veteri testamento Deus Moysi & Prophetis apparebat in nube, ut patet Ezech. 1. 4. Exodi 19. v. 9. & 18. Alludit ad Daniel. 7. 13. *Ecce in nubibus cæli*, *quasi filius hominis veniebat*. Vide quæ hisce locis annotavi.

Cum virtute multa et majestate] Græcè, *cum magna fortitudine & gloria*; Lucas cap. 21. vers. 27. *cum potestate magna*. Sicut enim Christus in primo suo in carnem mundumque adventu, venit in magna carnis infirmitate, vilitate & contemptu: sic eodem metuit, tu in secundo veniat cum magno robore, gloria & majestate. Robur ejus & fortitudo apparebit in eo, quòd ipso jubente [omnes mortui à morte resurgent in momento; quòd omnes homines, Angeli & dæmones, ipsum ut Deum, Dominum & judicem suum, suspicient & venerabuntur; quòd in omnes pro meritis feret sententiam, eamque efficacem, cui nullus resistere aut contradicere audeat, Majestas apparebit in immenso corporis splendore, in Angelorum omnium ipsum stipantium multitudine & decore, in nubis coruscantis amictu, item in præviis tubis, tonitribus, fulguribus, terræ motibus, &c. Vide Suarez. 3. part. tom. 2. disp. 57. sect. 3.

Et mittet Angelos suos cum tuba, et voce magna: et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis cælorum usque ad terminos eorum] Est hysteron proteron, sive inversus ordo: nam priùs Christus mittet Angelos cum tuba, imò tubis multis toto orbe personantes, ut omnes mortuos & sepultos ad vitam evocent, & ad judicium citent. Canente enim hac tuba Angeli plurimi singulorum mortuorum cineres colligent, ex iisque speciem corporis humani efformabunt, quod deinde organizabit & animabit Deus; animatos deinde, si sint sancti & electi, glorificabit & beabit: quare jam Beati ipsi per dotem agilitatis sibi inditam, illicò ex quibuslibet mundi partibus transferent se, comitantibus vel ducentibus Angelis, in vallem Josaphat ad judicium; reprobi verò quia carebunt dote agilitatis, vel à dæmonibus, vel potiùs ab Angelis rapientur. Plura de hac tuba dixi 1. Thessal. 4. vers. 15. Ea si lubet consule. VERS. 31. Mar. 13. 27.

A quatuor ventis] Id est, à quatuor, sive ab omnibus mundi plagis, à quibus totidem venti spirant. Nam Eurus spirat ab Oriente, Zephyrus ab Occidente, Auster à Meridie, Aquilo à Septentrione. Unde explicans subdit:

A summis cælorum, usque ad terminos eorum] Græcè ἀπ' ἄκρων ἕως ἄκρων, id est, ab extremo ad extremum, hoc est à termino uno cœli & terræ: usque ad alium eorumdem terminum, ver. gr. ab Oriente usque ad Occidentem: ἄκρα, enim significat extrema quælibet, sive sint summa, sive infima; sive dextra, sive sinistra. Marcus cap. 13. vers. 27. habet: *A summo terræ usque ad summum cæli*, quod idem est cum eo quod habet Matthæus, q. d. Ab uno extremo terræ, usque ad aliud extremum cœli & terræ. In extremitatibus enim suis, terra aspicientibus videtur jungi & cohærere cœlo: in horizonte enim apparet terræ æquè ac cœli finis, quasi ibi terra cœlo copuletur, ac cœlum in terram arcuando desinat, terræque insistat. Nil tamen obstat, quin *extrema cæli* hìc propriè capiantur, q. d. Angeli congregabunt electos ubicumque sint, sive in cœlo, sive in terra. Nam corpora Patriarcharum, qui cum Christo resurrexerunt, sunt in cœlo: unde è cælo descendent in vallem Josaphat tempore judicii extremi.

Prius tamen videtur germanius, quia magis consentit cum verbis Matthæi, & cùm quatuor ventis: Marcus enim sequi solet Matthæum.

Ab arbore autem fici discite parabolam] q. d. A fico accipite similitudinem, discite ex fici analogia, id quod dixi de signis excidii orbis, cum illud imminebit. Fici præ aliis arboribus meminit Christus, quia ficus non nisi instante calore germinat frondes & grossos, eò quòd succus ejus sit dulcissimus, ideoque concoctus; ad hoc autem opus est calore æstatis. Hinc Aristoteles libr. 9. Histor. animal. docet apum, quæ non nisi æstate volant & mellificant, cibum esse ficum, indeque confixere mel: ficus enim non aliud est, quàm bursa mellis. Idem libr. 8. cap. 21. asserit, porcos præcipuè ali & saginari ficubus, & cap. 7. ait; boves pinguescere dulcibus, ut ficu & passa. Idem lib. 3. capit. 10. docet, ficum similem esse lacti, illudque coagulare, *Cogitur lac*, inquit, *succo ficulno & coagulo*. *Succus lana exceptus pauxillo lacte abluitur*, *quod injectum lactis copiam densat atque collustrat*. ejus enim succus VERS. 32. Luc. 21. v. 29. 30. Mar. 13. 28. Ficus proprietatis.

est lacteus, ait Plinius. Rursum ficus non floret, sed ex fronde immediatè fructus producit, eosque illico maturat. Unde Plinius lib. 15. cap. 18. *Admirabilis*, ait est, *pomi hujus* (fici) *festinatio, unius in cunctis ad maturitatem properantis arte naturæ*. Adhæc, ficus præ omnibus fructibus suavis est, percocta nil habens cruditatis, ideoque sapidissima & sanissima. Unde idem libr. 15. c. 19. *Ficis*, ait, *mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus, succus maturescentibus lactis, percoctis mellis*. Additque, *panis simul & obsonii vicem siccatæ implens; utpote cum Cato cibaria ruris operariis justa ceu lege sanciens minui jubeat per fici maturitatem, cùm & obsonii vicem habeant recentes ficus*. Insuper ficus est fertilissima, adeò ut in Hyrcania singulæ ficus quotannis proferant modios 270. ait Plinius ibidem c. 18. Additque Romulum & Remum sub ficu nutritos à lupa, adeoque ficum Romæ coli in foro.

Comparant, Sanctis. Symbolicè ergo per ficum innuit Christus, Sanctos & electos debere proferre dulcissimos & plurimos bonorum operum fructus, ut per eos mereantur in ætate resurrectionis gustare dulcedinem, & copiam cælestis gloriæ in omnem æternitatem.

Ficus denique causa fuit excidii Chartaginis: Cato enim, ait Plinius lib. 15. cap. 18. *cum clamaret omni senatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiam præcocem ex ea provincia ficum. Ostendensque patribus, Interrogo vos, inquit, quando hoc pomum demptum putatis ex arbore? Cùm inter omnes recens esse constaret, Atqui tertium, inquit, ante diem scitote deceptum Carthagine; tam prope à muris habemus hostem: statimque sumptum est Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta est*.

Simili modo signa hæc, quæ Christus comparat ficui, erunt causa excidii orbis.

CUM IAM RAMUS EIUS TENER FUERIT, ET FOLIA NATA, SCITIS QUIA PROPE EST ÆSTAS] Ob causam jam dictam, quia scilicet succus fici dulcissimus in hieme se colligens, latensque in radice, sub æstatem per calorem aeris elicitus, se dispergit in ramos, ibique in frondes & ficus erumpit. Unde sicut arbor morus non germinat nisi post transacta frigora (ne ab eis germina lædantur) appetente jam calore & æstate, sic & ficus; indeque dicta est morus quasi μωρὸς, id est fatua, eo quòd minimè sit fatua, sed arborum sapientissima.

VERS. 33. Luc. 21. 31. Mar. 13. 29. ITA ET VOS CUM VIDERITIS HÆC OMNIA, (signa jam dicta,) SCITOTE QUIA PROPE EST IN IANUIS] Imminet, imò quasi per januam, jam in terram ingreditur Christus judex, ejusque gloriosum regnum, ac vestra *redemptio* (ut habet Lucas) hoc est resurrectio & gloria sempiterna. *Redemptio* enim significat liberationem ab omnibus malis & miseriis, quæ erit messis, & post hiemem hanc æstas lætissima electis omnibus, ut innuit hæc parabola. q. d. Sicut frondente ficu imminet æstas, quæ suavissimos ficus, ceterosque fructus producit, sic cùm videritis electos frondere tanta patientia, in hyeme tantarum tribulationum, quæ eis accident in fine mundi, scitote quòd instet eis patientiæ merces, scilicet æstas resurrectionis & felicitatis, quæ omnium bonorum fructus & dotes eis cumulatè afferet, beante & glorificante eos Christo judice.

VERS. 34. Luc. 21. 32. Mar. 13. 30. AMEN DICO VOBIS, QUIA NON PRÆTERIBIT GENERATIO HÆC, DONEC OMNIA HÆC FIENT] *Generatio hæc*, scilicet hominum omnium, id est hoc sæculum, quod deinceps erit usque ad finem mundi. ita S. Hieronymus, q. d. Ante finem mundi hæc omnia quę dixi evenient.

Secundò, Origenes, S. Hilarius, & Chrysost. pressius accipiunt *generationem*, ut significet genus fidelium sive Christianorum recens à Christo genitum, cui Christus in Apostolis loquebatur, juxta illud; *Hæc est generatio quærentium Dominum*, psalm. 23. 6. q. d. Christianismus, quem induxi, non finietur, donec Christiani qui mihi fideliter servierunt, à me præmientur, beentur & coronentur in die judicii.

VERS. 35. Luc. 21. 33. Mar. 13. 31. CÆLUM ET TERRA TRANSIBUNT, VERBA AUTEM MEA NON PRÆTERIBUNT] *Transibunt*, id est mutabuntur, esse desinent, peribunt secundùm præsentem conditionem & statum, ut in meliorem transeant, ac cum Beatis glorificentur.

Addunt nonnulli cælos in fine mundi mutandos, quo-

A ad formam & substantiam, de qua re fusè disputavi 2. Petri 3. 13. & Isajæ 34. 4.

Denique posset hæc gnome accipi, non assertivè, sed comparativè q. d. Citiùs cæli transibunt & peribunt, quàm mea verba transeant & pereant. Sicut ergo cæli, utpote solidissimi, qui quasi ære fusi sunt, ut ait Job, numquam peribunt, sic multò magis verba, id est oracula & decreta mea non excident, sed reipsa complebuntur; quia cælis ipsis sunt solidiora & firmiora; ita Jansenius. Ego enim verbo meo cælos creavi & solidavi. Ita S. Chrysost.

DE DIE AUTEM ILLA, (adventus mei gloriosi ad judicium, ut electos beem, & ad regnum cæleste traducam) ET HORA NEMO SCIT, NEQUE ANGELI CÆLORUM (incolæ, motores & præsides) NISI SOLUS PATER] q. d. Nolite, ò Apostoli, quærere ex me quando sim rediturus judex, ac qua die futurum sit judicium universale, quia nemo id scit nisi Deus, qui alium quemvis id scire non vult. *Repressit eos*, ait S. Chrysostomus, *ne discere B vellent quod angeli nesciunt*. Porrò de tempore finiendi mundi variæ sunt sententiæ. VERS. 36. Mar. 13. 32.

Primò, multi opinantur, mundum finiendum postquam steterit sex millibus annorum, sicut sex diebus idem conditus est Genes. 1. 1. juxta illud Eliæ dictum vel oraculum: *Sex millia mundus*. Hæc opinio est probabilis, uti fusè ostendi Apocal. 20. vers. 4. Quantum durabit mundus? Opinio Prima

Secundò, alii putant tot fore annos mundi post Christum, quot fuere ante eum. Id ab eis colligitur ex illo Habacuc cap. 3. v. 2. *Dominus opus tuum, in medio annorum vivifica illud. In medio annorum notum facies*. Sed alius illius loci est sensus, ut ibidem ostendi. Secunda.

Tertiò, alii censent, tot jubileos annorum in Christi corpore mystico, puta in Ecclesia Christiana, fore, quot annos ipse vitæ complevit, puta 34. qui multiplicati per 50. (hic est enim numerus jubilei) faciunt annos 1700. Tot annis ergo putant duraturum christianismum, ac deinde fore militantis Ecclesiæ mundique finem, ac triumphantis initium. Ita Cardin. Cusanus tract. de hac re. Tertia.

C Quartò, Christianus Druthmarus, qui floruit anno Christi 800. scripsitque in Matthæum; *Majores nostri*, inquit, *scriptum relinquere, quod octavo Calendas Aprilis* (*die 25. Martii*) *mundus factus est, Dominus conceptus & passus; & similiter mundus destruendus erit, sed quo anno id futurum sit, non dicunt*. Verùm hæc incerta sunt, & sine fundamento asseruntur. Quarta.

Quintò, nuper novus calculator, veriùs joculator, asseruit diem judicii instare, ac fore anno Domini 1666. Nasciturum enim Antichristum anno Christi 1626. regnaturum ut monarcham anno Christi 1656. moriturum anno Christi 1660. ac denique finem mundi fore anno 1666. tumque futurum judicium. Probat id Primò, ex eo, quòd hic annus Christi 1666. sit annus à creato mundo 6666. qui numerus est perfectus, ac proinde illo perficietur cursus mundi. Secundò, quòd veterum sit sententia, mundum duraturum per sex millia annorum. Tertiò, quòd prima mundi consummatio per diluuium tempore Noe facta sit anno à mundo creato 1566. Ergo D secunda mundi per ignem conflagratio, pariter fiet anno à mundo per Christum recreato 1656. quia scilicet tunc regnabit Antichristus, qui paulò post finem mundo inducet anno Christi 1666. Quartò, quia S. Joannes Apocal. 13. 18. numerum bestiæ, id est Antichristi, ait fore 666. Quinta.

Si obiicias dictum Christi: *De die autem illa nemo scit*, respondet *nemo scit*, scilicet in præsenti, q. d. Nemo nunc scit diem judicii, cui non obstat quòd postea quis, sive per revelationem, sive aliundè id sciturus sit.

Verùm hæc frivola & anilia sunt, uti fusè ostendit Remaclus de Vaux libro contra hunc calculatorem edito, cui titulus *Harpocrates* sive *silentium*, ubi ostendit τὸ *nemo scit* ad sequentia tempora extendi. q. d. Nemo scit, nec sciet: nam, ut ait Theophyl. *Hæc dum dicit; etiam prohibet eos anniti, ut discant postea*. Quod enim Christus nescit, quis sciet?

Porrò calculator ille errat in fundamento: nam necdum exacta sunt sex millia annorum à condito mundo: quare annus Christi 1666. non erit annus mundi 6666. ut ipse ait, sed 5606. Quare acquiescamus Christo dicen-

dicenti, *De die illa autem & hora nemo scit, neque Angeli cælorum, sed solus Pater.* A

Ab solus Pater scit consummationis sæculi diem & horam, non verò Filius.

Sed solus Pater] Qui ab æterno in mente sua tempus hujus diei statuit & decrevit, illudque apud se secretum servat. Porrò per τὸ *solus*, non excluditur Filius, nec Spiritus sanctus: nam & ipsi sciunt diem & horam judicii æquè ac Pater, cùm eadem omnibus sit essentia, majestas, voluntas, mens potestas, intellectus & scientia. Regula enim Theologorum est, quòd τὸ *solus*, si addatur attributis essentialibus Dei (quale est scientia) tribuaturque uni personæ divinæ, non excludat reliquas duas, sed tantùm creaturas, quæ alterius sunt essentiæ & naturæ: at in attributis notionalibus, τὸ *solus* excludit alias personas divinas, ut cùm dicitur, Solus Pater generat, solus Filius generatur, &c.

Dices, Marcus cap. 13. 32. addit, *Neque filius*: sic enim habent Græcus, Latinus. Syrus, Arabicus, Ægyptius, Æthiopicus, Persicus. Varii hic variè respondent. Optima responsio est communis illa Patrum; scilicet Filium & ut Deum, & ut hominem, per scientiam infusam scire diem judicii, & consummationis sæculi: B hoc enim scire ad ipsum qui judex mundi est constitutus, pertinet. Negat tamen Christus id se scire ut homo est, & ut Dei legatus erat ad nos, quia non ita sciebat ut revelare illum hominibus posset, sive illud revelare non habebat in mandatis à Patre. Sicut legatus si rogetur de secretis regis sui, verè respondet se ea nescire, etiamsi illa sciat, quia illa nescit ut legatus: ut legatus enim tantùm refert illa, quæ illi à rege dicenda commissa sunt: secreta enim ab eo taceri jussit rex.

Sensus ergo est, q. d. Solus Deus scit, quo anno, die & hora futurus sit finis mundi, diesque judicii, ac licet Deus me Christum; ut homo sum, idem scire fecerit, me inquam ut homo privatus sum, quia Verbo unitus; non tamen ut sum publicus ejus ad homines legatus, quia Pater noluit me diem illum hominibus revelare, sed voluit me illum servare secretum, ut homines semper suspensos teneat, incitetque ad illum continuè se comparare: quare nolite, ò Apostoli, curiosè de illius tempore à me exquirere, quod vobis dicere non possum, & ut legatus nescio. Simile est Joannis 15. 15. Ita S. Hieron. Chrysost. Origenes, Beda, Theophyl. hic, & S. August. lib. 83. Quæst. q. 61. & Franc. Suarez 3. part. qu. 19. artic. 2.

Huc referuntur illi, qui sic explicant, q. d. Christus quà homo nescivit diem judicii, scivit tamen eum quà homo Deus q. d. Christus homo scivit diem judicii vi non humanitatis, sed divinitatis suæ, ita S. Athanasius serm. 4. contra Arrian. Nazianz. orat. 4. de Theolog. Cyrillus lib. 9. Thesauri cap. 4. Ambrosius libr. 5. de Fide cap. 8.

Aliter respondet Maldonatus, scilicet Christum, etiam qua Deus est, non scire diem judicii, quasi ex officio; quia solius Patris officium est prædestinare, decernere & constituere diem judicii, ac consequenter illum nosse & revelare cùm voluerit: Patri enim appropriatur providentia, cujus pars est prædestinatio. Sed hæc expositio est acutior & obstrusior: prior verò jam data solidior est, & planior.

Agnoetæ hæretici.

Porrò Agnoetæ, hæretici habiti sunt, quòd dicerent Christum diem judicii ignorasse, teste Damasceno libr. de Hæresibus. Dicti sunt Agnoetæ, id est ignorantes: horum auctor fuit Theophronius (qui & Themistius dictus est) tempore Valentiniani Imp. & Liberii Pontificis sub annum Domini 365. Ita Nicephorus lib. 18. cap. 50. Vide Gabrielem Prateolum de Hæresibus lib. 1. cap. 19. Ad eos ex parte alludit Origenes tract. 30. in Matthæum, qui censet Christum, cùm hæc diceret, ignorasse diem judicii, scivisse verò eum post suam resurrectionem: tunc enim constitutus à Patre est judex vivorum & mortuorum. Verùm hìc quoque est error. Christus enim ab initio conceptionis suæ fuit plenus sapientia & gratia: quare in neutra crescere potuit.

VERS. 37. Luc. 17. 26. Sicut autem (fuit, contigit, vel accidit) in diebus Noe, ita erit (continget & accidet) et adventus Filii hominis] q. d. Sicut inopinatum & subitum fuit diluvium quod omnes obruit, sic inopinatus & subitus erit adventus meus, qui omnes comprehendet. Patet ex sequent.

Sicut enim erant in diebus ante diluvium, comedentes et bibentes (epulantes & convivantes sine cura & sollicitudine, *& tanquam nullo venturo malo lascivientes*, ait Chrysost.) nubentes et nuptui tradentes (Græcè. γαμοῦντες καὶ ἐκγαμίζοντες, id est, *ducentes uxores, & ad nuptias dantes*, filias, sorores vel cognatas suas *viris* in uxores) usque ad eum diem quo intravit Noe in arcam. VERS. 38. Luc. 17. 27.

Et non cognoverunt, exitium & submersionem sibi imminentem, donec venit diluvium, et tulit omnes: ita erit et adventus Filii hominis] subitus, inexpectatus & occupans incautos. VERS. 39. Luc. 17. 27. v. 27. 30.

Dices; Ex solis & lunæ obscuratione, stellarum casu, aliisque signis horrendis cognoscent homines instare finem mundi. Unde ait Lucas, *Arescentibus hominibus præ timore & expectatione eorum, quæ supervenient universo orbi*: ergo finis mundi non erit eis inopinatus. Resp. Post solis & lunæ obscurationem, reliquaque signa prævia, dabit Deus aliquod tempus quietis & pacis, ac tum homines obliti signorum, dabunt se voluptatibus, gulæ & luxuriæ, ut antè quare tunc Deus finem illis mundoque inducet, omnesque subito interitu obruet. Simili modo moribundi subinde revalescere videntur, sed illicò in morbum recidunt ac moriuntur; preinde ac candela deficiens, extremum conatum exerens, flammulam, quasi spiritum emittit, ac illicò extinguitur. Rursum tanta tunc erit multorum impiorum duritia & improbitas, ut, etiamsi videant solem & lunam obscurari, ceteraque signa; tamen gulæ & luxuriæ quibus assueverant, inhient, nec cogitent de fine mundi & die judicii instante, uti fecit Baltassar convivans cum suis ea nocte, qua à Cyro obsessus & occisus est, donec vidit manum fatalem sibi exitium describentem, per *Mane, tekel, phares*, Daniel. 5. Vide ibi dicta. Unde S. Augustinus epist. 80. docet pios in fine mundi ob hæc signa fore mœstos, impios verò genio indulturos & exultaturos. Et S. Chrysostomus hic: *Pax*, ait, *& lascivia insensatis erit, justi vitam in tribulatione trahentes mœrebunt*. Quocirca subiicit Christus:

Inter solis & lunæ obscurationem & judicii diem intercedet aliquod temporis quieti spatium.

VERS 40. Tunc duo erunt in agro: unus assumetur, et unus relinquetur] q. d. In die judicii Christus separabit socium à socio, vicinum à vicino, v. g. agricolam ab agricola, ac eum qui justè pieque vixit, assumet secum ad gloriam in cælum, alterum qui impiè vixit relinquet in suis sceleribus, ac reprobabit damnabitque ad pœnas æternas. Nam ut ait S. Ambros. in Lucæ cap. 17. 35. *Qui assumitur, rapitur obviam Christo in aera; qui autem relinquitur, improbatur.* Dicit hoc Christus, tum ne quis fidat bonæ societati quòd inter pios vivat; tum ut ostendat quàm subtile & exactum sit futurum judicium, quod patrem à filio, uxorem à marito, fratrem à fratre secernet & dividet.

Duæ molentes in mola: una assumetur, et una relinquetur] Idem dicit, per aliud exemplum molentium: olim enim utebantur molis, non aqua vel vento circumactis, sed trusatilibus, quas versabant servi & ancillæ, itaque farinam conficiebant, ut patet Exodi 11. 5. *In mola*; græcè, ἐν τῷ μύλωνι, id est, *in pistrino*: ibi enim erant molendina, ut molitam farinam mox pinserent, & panes conficerent. VERS. 41. Luc. 17. 36.

Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit] q. d. Vigilantes, assiduè cogitate mortem esse certam, diem verò mortis incertum. Idem dico de die judicii tum particularis, quod in morte cujusque peragitur; tum universalis, quod fiet in fine mundi: quare ad utramque vos comparate assiduè, virtutibus & bonis operibus incumbendo. Nam ut ait S. Hieronymus in cap. 2. Joelis *Quod in die judicii futurum est omnibus, hoc in singulis die mortis impletur*. Et sanctus Augustinus epist. 80. *In quo quemque statu*, inquit, *invenerit suus novissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi novissimus dies: quoniam qualis in die isto quisque moritur, talis in die illo judicabitur.* Unde infert: *Ac per hoc vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum eum inveniat adventus Domini. Imparatum autem inveniet ille dies, quem imparatum invenerit suæ vitæ hujus ultimus dies.* VERS. 42. Luc. 12. 36. Mar. 13. 33.

Porrò causa cur Deus voluerit hunc diem nobis esse incertum, est, ut hæc incertitudo nobis assiduè sit acer

acer stimulus ad omen virtutis studium. Nam ut ait S. Chrysost. & ex eo Euthymius: *Si scirent homines, quando sunt potissimum morituri, ea prorsus hora pœnitere studerent, & diligentiam circa illam horam ostenderent. Ne igitur illo solummodo tempore, sed continuè diligentes sint, perque totam viam magno studio satagant se paratos tenere ad communem omnium finem, & eum qui cuique proprius est, fecit Deus ut ignorarent, furisque instar venturum prædixit.*

Fraus Satanæ qua mortis incertum tollit. Idcirco diabolus, ut hunc incertitudinis stimulum hominibus eripiat; cum per partes concidit & elidit, ac singulis persuadet vitam saltem unius anni, atque eo finito, sequentes & ita deinceps sine fine: facit enim ut videantur sibi homines adeò vegeti & valentes, ut facilè adhuc annum unum vivere queant. Sngulis ergo annis hoc renovat, ac menti eorum ingerit: Tu rectè vales, ideoque hoc anno non morieris; quo fit, ut quasi certi de vita, singulis annis pœnitentiam & bona opera negligant, differantque ad annum quo morientur: unde cùm annus ille, qui morti singulorum à Deo decretus est advenit, illo pariter se non morituros sibi persuadent; hinc fit, ut semper imparatos & securos, tandem mors certa & dies ultimus inuadat & obruat. B Quare hoc diaboli principium, ut erroneum elidendum est, & contrarium menti infigendum, ut quisque sibi initio cujuslibet anni, imò diei dicat: Vita tibi brevis est, mors certa, dies mortis incerta. Ut ergo incerta te non præoccupet, certam quotidie expecta; tibique dicito: *Tu hoc anno, hoc die forte morieris: sic ergo vive quasi hoc die moriturus.* Hoc documentum suis dabat S. Antonius teste S. Athanasio; *Cùm*, inquit, *excitati à somno, ad vesperam nos pervenire dubitemus, & quieti corpora concedentes de lucis non confidamus adventu*, &c. *non delinquemus, aut aliqua fragili cupiditate raptabimur, nec irascemur quidem, nec terrenos congregare thesauros ambiemus, quin potiùs metu quotidiani processus, omnia caduca calcabimus.* Remedium: sic vive quasi hodie moriturus. Barlaam quoque idem docuit suum Josaphat: *Hodie*, inquit, *te vitam Religiosam inchoasse cogita, hodie quoque finiturum*. Ita Damascenus in Histor. S. Hieronymus: *Sic vive*, ait, *quasi quotidie moriturus: sic stude tamquam semper victurus*. S. Marcella, ait S. Hieronymus epist. 16. ad C Principiam, *ludabat illud Platonicum, qui philosophiam meditationem mortis esse dixit; & præceptum Satyrici: Vive memor leti, fugit hora. Sic ergo vixit, ut semper se crederet esse morituram sic induta est vestibus, ut meminisset sepulchri, offerens se hostiam rationabilem, vivam, placentem Deo.* Quin & Poeta.

Omnem crede die tibi diluxisse supremum.

VERS. 43. Luc. 12. 39. Illud autem scitote, quoniam si sciret pater familias, qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam] Supplenda est hic altera & adversas parabolæ pars, quæ subintelligitur, hoc modo, Sed quia hanc horam ignorat, nec ceteris omnibus vigilare vult aut potest; hinc fur more suo, illa hora venit, qua eum non vigilare, sed dormire putat, itaque eo dormiente domum ejus spoliat & diripit. Hunc esse sensu liquet ex Græco; hic enim in præterito sit habet: *Si scivisset paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilasset utique, & non permisisset perfodi domum suam.* Supple q. d. Quia autem hanc horam nescivit, ideo non vigilavit, & permisit domum suam à fure perfodi & diripi. D Hinc fur dicitur à furvo, id est atro, quòd per obscuras & atras noctes furetur, ait ex Varrone Nonius. Furis Etymologia.

Per furem S. Hilarius accipit zabulum, id est diabolum: *Furem*, inquit, *esse ostendit zabulum ad detrahenda ex nobis spolia pervigilem, & corporum nostrum domibus insidiantem, ut ea incuriosis nobis & somno deliciis consiliorum suorum, atque illecebrarum sæculis perfodiat. Paratos igitur esse nos convenit, quia diei ignoratio intentam sollicitudinem suspensæ expectationis exagitat.* Verùm meliùs accipias Christum: sic enim explicat ipse Christus, appiicans sibi hanc furis parabolam v. sequenti, dicensque:

VERS. 44. Marc. 13. 33. Christus comparatur furi, Cur? Ideo et vos estote parati, quia qua nescitis hora Filius hominis veniet] Ad judicium, tum particulare animæ vestræ in hora mortis, tum universale omnium hominum in fine mundi. Christus ergo comparat se furi, non quoad actum furandi, sed quoad silentium & secretum, quo fur captat horam, qua putat herum abesse vel dormire, itaque incautum clàm invadit, A domumque ejus perfodit & spoliat. Simili enim modo Christus incautos & inopinatos, vocat ad mortem & judicium. Unde Apoc. c. 16. 15. singulos præmonens ait: *Ecce venio sicut fur.* Et Paulus 1. Thess. 5. 4. *Vos autem fratres*, inquit, *non estis in tenebris, ut vos dies illa tamquam fur comprehendat: omnes enim vos filii lucis estis, & filii diei*, &c. *Igitur non dormiamus sicut & ceteri, sed vigilemus & sobrii simus.* Verè dixit sapientia: *Vita mortalium vigilia.*

Hujus sententiæ Christi veritas, quotidiana liquet experientia. Videmus enim plerosque homines rapi ad mortem eo tempore, quo sibi sani esse videntur, ac magna animo moliuntur, ut mortem longè à se abesse putent, vitamque sibi multos annos promittant. Quare tum ex hac experientia, tum ex hoc Christi monito, contrarium facere debent; ut, cùm sibi sanissimi videntur, mortem stare in limine domus absconditam arbitrentur, ac tum se morituros credant, cùm longioris vitæ cogitationes & spes vel à diabolo, vel à concupiscentia suggeruntur. Ita fiet, ut numquam fallat eos dies mortis incerta, nec eos ut fur comprehendat.

Ita fecere viri sapientes & sancti in Vitis Patrum. lib. 5. libello 3. de compunctione num. 2. Abbas Ammon hoc cuidam dat salutis monitum: *Cogita sicut faciunt iniqui, qui sunt in carcere: illi enim interrogant homines, Ubi est judex, & quando veniet? & in ipsa exspectatione pœnarum suarum plorant. Ita & monachus debet semper suspectus esse, & animam suam objurgare dicendo: Væ mihi, quomodo habeo adstare ante tribunal Christi, & quomodo habeo ei actuum meorum reddere rationem? Si igitur semper sic meditatus fueris, poteris salvus esse.* Et numer. 3. Abbas Evagrius: *Illud divinum*, ait, *horrendum atque terribile imaginare judicium, Adduc ad medium repositam peccatoribus confusionem; quam passuri sunt in conspectu Christi & Dei, & coram Angelis & Archangelis, Potestatibus, & universis hominibus: sed & supplicia omnia, ignem æternum, vermem immortalem, tartarorum tenebras, & super hæc omnia dentium stridores, & timores & tormenta. Adhuc etiam & bona quæ sunt justis reposita, fiduciam ante Deum Patrem & Christum ejus filium, coram Angelis & Archangelis & Potestatibus, atque omni plebe, regnum cælorum & dona ejus, gaudium & requiem*, &c. Et num. 4. Abbas Elias ait: *Ego tres res timeo. Unam, quando egressura est anima mea de corpore; aliam, quando occursurus sum Deo; tertiam, quando adversum me est proferenda sententia.* Sanctæ memoriæ Theophilus Archiepiscopus cùm moriturus esset, dixit: *Beatus es, Abba Arseni, quia semper hanc horam ob oculos habuisti.* Ibidem num. 22. senex alius hoc dat monitum: *In omni re increpa animam tuam, dicendo ei: Memor esto quia te oportet Deo occurrere.* Et num. 23. *Vidit senex quemdam ridentem, & dixit ei: Coram cæli & terræ Domino rationem totius vitæ nostræ reddituri sumus, & tu rides?* Elias Abb.

Quis putas (Græcè, τίς ἄρα, id est quisnam, quis profectò, quis utique) est servus fidelis et prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore?] Prima facie videtur hic esse hiulcum ἀναπόδοτον, sive interrogatio carens responso, sed revera non est. Verba enim sic ordinanda sunt: Quis putas est servus, quem constituit dominus super familiam suam, ad hoc ut det illis (qui sunt in familia) cibum in tempore, fidelis & prudens? utique is est fidelis & prudens, qui idipsum ad quod constitutus est præstat, qui scilicet singulis de familia dat cibum in tempore; hoc est cuique famulo & domestico suum cibum demensum distribuit, sive ut annonam, sive ut mercedem laboris. Olim enim cùm rara esset pecunia, merces famulis solvebatur per annonam. *Utraque enim*, ait Chrysost. *re opus est, ut scilicet quæ domini sunt ad proprios usus rapiamus, & ut opportunè omnia dispensemus: nam si horum alterum absit, ejus absentia, alterum omnino claudicat.* VERS. 45. Luc. 12. 42.

Propriè hac gnome Christus tangit Episcopos & Pastores: his enim incumbit pascere Ecclesiam quæ est familia ipsorum, imò Christi, ut singulis pabulum sacræ doctrinæ pro captu cujusque distribuant: quare hac in re vigilantes, æquè ac prudentes & fideles sint oportet. Ita sanctus Hilarius: *Quamquam*, ait, *in commune nos ad indefessam vigilantiæ curam adhortetur*, spe-

specialem tamen populi principibus, id est Episcopis, in exspectatione adventuque suo solicitudinem mandat. Hunc enim servum fidelem atque prudentem præpositum familiæ significat, commoda atque utilitates commissi sibi populi curantem: qui si dicto audient, & præceptis obediens erit, id est, si doctrinæ opportunitate & veritate infirma confirmet, disrupta consolidet, depravata convertat, & verbum vitæ in æternitatis cibum alendæ familiæ dispendat, &c.

Interrogatio, *quis putas*, innuit paucos esse tales servos, puta Episcopos & Pastores, qui per omnia in cura gregis Christo sint fideles & prudentes. Unde illud Sancti Hieronymi: *Sacerdotes multi sacerdotes pauci*. Et illud Sancti Bonifacii Apostoli Germaniæ & Martyris: *Olim sacerdotes aurei celebrabant in vasis ligneis, nunc sacerdotes lignei celebrant in vasis aureis*. Ita Titus Bostrenus in Lucæ 12. v. 43. *Non ignorans*, inquit, *dixit, Quis putas est? sed ut quod rarum est, & multo honore dignum demonstraret*, Unde sequitur.

VERS. 46. Luc. 12. 43. BEATUS ILLE SERVUS, QUEM CUM VENERIT DOMINUS EJUS, INVENERIT SIC FACIENTEM] assiduè scilicet & continuò usque ad mortem diemque judicii particularis; & consequenter universalis, ut scilicet quique fideli Ecclesiæ suæ congruum cibum, id est doctrinam & Sacramenta, præsertim Eucharistiæ ad alendam in fide & pietate animam tempore oportuno distribuat. *Beatus* ergo est Episcopus, qui id præstat, quia non tantùm ob suam sanctitatem, coronam justitiæ à Christo accipiet, sed & tot coronas nanciscetur, quot fideles in eadem aluit & promovit, juxta illud Daniel. cap. 12. *Qui ad justitiam erudiunt multos fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates*. Unde Christus causam cur beatus sit eritque subdit dicens:

VERS. 47. Luc. 12. 44. AMEN (id est in veritate, verè & certò assevero, &) DICO VOBIS, QUONIAM (quòd) SUPER OMNIA BONA SUA CONSTITUET EUM] Alludit ad servum qui ob meritum, quo familiam heri fideliter & prudenter rexit, meretur ab eo exaltari, ac omnibus ejus bonis præfici, ut iis cum hero quasi consors & socius, & penè æqualis fruatur, uti Joseph à Pharaone præpositus fuit Ægypto, ut re ipsa (etsi non nomine) esset rex Ægypti) Genes. 41. 40. Simili enim modo Deus beabit & exaltabit prudentes & fideles Episcopos, qui fideles suos bene rexerint, & direxerint ad æternam salutem, ut eos maiori gloria donet, quàm fideles privatos, adeoque eos non tantùm illis præficiat, sed & faciat cœli ac terræ totiusque mundi reges & dominos. Ita Remigius; *Bonos auditores*, ait, *faciet discumbere, ut Lucas dicit, bonos prædicatores super omnia bona constituet: magna enim distantia ut meritorum, ita & præmiorum*. Et Origenes: *Conregnabit*, ait, *cum Christo, cui omnia Pater credidit*. Sanctus Hilarius: *Super omnia bona constituetur*, inquit, *id est, in Dei gloria collocabitur, quia nihil sit ultra quod melius sit*. Hoc est quod dicitur Apocal. 4. 10. *Procidebant viginti quatuor seniores* (Prælati & Episcopi) *ante sedentem in throno, & adorabant viventem in sæcula sæculorum, & mittebant coronas suas ante thronum*, dicentes Agno, id est Christo, ut ait c. 5. *Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus super terram*. Vide ibi dicta. Quod de Episcopo dixi, applica, cuilibet patrifamilias, hic enim domi suæ est quasi Episcopus, ut ait S. August. æquè ac fidelis quisque sui ipsius.

Gloria sanctorum Episcoporum.

Exemplum S. Amandi. In Vita S. Amandi, qui tempore Dagoberti regis Francorum fuit Episcopus Trajectensis, claruitque anno Domini 870. ac Gandenses, Sclavos, Vascones, multosque alios ad Christum, convertit, narratur, quòd ea ipsa hora, qua vita functus est, apparuit S. Aldegundi in gloria circumdatus turba albatorum, cumque illa nesciret quidnam hæc significarent, audivit ab angelo. Vir Dei Amandus, gloriosus ad gaudia cælestia pertransit. Turba albatorum sunt illi, qui per instantiam prædicationis ejus ascripti sunt cœlo, ac proinde super eos ipse princeps in æternum apparebit. Nam ejus discipuli illustriores fuere S. Landoaldus, S. Bano, Sanctus Amantius, S. Gertrudis, S. Mantontus, S. Andreas, S. Florebertus, pluresque alii, ita habet ejus Vita apud Surium die 6. Februarii.

SUPER OMNIA BONA SUA CONSTITUET EUM] Græcè, *super omnia quæ ipsius sunt*, ut vertit Syrus. *Bona* Dei sunt duplicia, scilicet, Primò, externa & creata, ut cœlum, terra, omnesque creaturæ iis contentæ. Ita Origen. Secundò, interna & increata, ut sunt immensa ejus majestas, bonitas, suavitas, sapientia, potentia, honor, gloria, cæteraque ejus attributa, tum essentialia, tum personalia, uti sunt paternitas, filiatio & spiratio Spiritus sancti. Deus enim est oceanus, uti rerum, ita bonorum omnium, super utraque constituet Deus fidelem servum, puta Episcopum & Pastorem, quia faciet eum quasi dominari, non tantùm creaturis omnibus, sed & bonis omnibus immensis & infinitis quæ Deus in se continet, ut cum Deo ipsis fruatur, beetur & glorificetur in æternum. Si enim Jacob luctans cùm Angelo Dei, eumque volentem vincens, dictus est Israel, id est, dominans Deo Genes. 32. 28. multò magis beati Episcopi sua virtute vincentes quasi Deum, vocabuntur eruntque Israeles, id est, dominantes Deo, *ut æterna hæc præmia habeant, tum pro sua vita, tum pro gregis custodia*, ait Rabanus: quia enim ipsi rectè præfuerunt gregi Dei, hinc meriti sunt, ut bonis Dei, ipsique quasi Deo, ab ipso Deo per miram ejus dignationem, suo quodam modo præficerentur: Deus enim seipsum tradit in possessionem & peculium, juxta illud: *Dominus pars hereditatis meæ & calicis mei*, psalm. 5.

SI AUTEM DIXERIT MALUS SERVUS ILLE (id est hujusmodi, constitutus scilicet ab hero super familiam suam) IN CORDE SUO: MORAM FACIT DOMINUS MEUS VENIRE] q. d. Si cogitarit Episcopus: Longè à me abest dies mortis & judicii, quare utar & abutar vita, & officio meo ad omnem luxum & ambitionem. Unde explicans subdit: VERS. 48. Luc. 12. 45.

ET COEPERIT PERCUTERE CONSERVOS SUOS, MANDUCET AUTEM ET BIBAT CUM EBRIOSIS] id est ebrietati deditis; Græca, *cum ebriis*. *Percutere*, scilicet injustè. Nam, ut ait auctor Imperfecti: *Qui propter justam causam percutit, etiamsi percutiat, percutere tamen non videtur. Sicut enim justa ira non est ira, sed diligentia: sic justa percussio, sed correctio*, uti patet & præceptor percutit & flagellat suos filios & discipulos, ut corrigat. VERS. 49.

Indicat hìc Christus Prælatorum duo esse capitalia vitia, ex quibus cætera omnia scaturiunt, scilicet audaciam imperiosam & tyrannicam ac cupiditatem sive studium voluptatum, gulæ & luxuriæ. Hoc est quod Pastores & Episcopos admonet S. Petrus epist. 1. c. 5. 2. *Pascite qui in vobis est gregem Dei, providentes non coactè, sed spontaneè secundùm Deum, neque turpis lucri gratia, sed voluntariè, neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Et cùm apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam*. Vide ibi dicta. *Duo capitalia Prælatorum vitia.*

VENIET DOMINUS SERVI ILLIUS IN DIE QUA NON SPERAT, ET HORA QUA IGNORAT] *Non sperat*, id est, non putat, non timet: græcè οὐ προσδοκᾷ, id est, non exspectat. Sic Virgil. 1. Æneid. VERS. 50. Luc. 12. 46.

At sperate (id est, timete) *deos memores fandi atque nefandi*.

Et lib. 4.

Hunc ego si potui tantum sperare (timere) *dolorem*.

ET DIVIDET EUM, PARTEMQUE (sortem & conditionem) EJUS PONET CUM HYPOCRITIS: ILLIC ERIT FLETUS, ET STRIDOR DENTIUM] Pro *dividet*, græcè est διχοτομήσει, id est dissecabit, scilicet animam à corpore in morte & post mortem, animam tradendo gehennæ & dæmonibus, corpus sepulcro & vermibus. *Dividet*, ait S. Hieron. *non quòd gladio eum dissecet, sed quòd à Sanctorum consortio eum separet*, q. d. Christus talem Episcopum, non solùm ab officio suo amovebit, sed & separabit à consortio Beatorum & angelorum, cœli & Dei, ac tradet diabolo jugiter cum damnatis cruciandum in inferno.

CUM HYPOCRITIS] Id est, cum pigris servis, qui quasi hypocritæ ad oculum domini serviunt, aliàs otiosi: nam extra oculos heri positi, vacant somno & poculis, ideoque mittendi sunt in ergastulum inferni, ubi est locus pigrorum. Sic passim in Proverbiis *hypocrita* significat impium, qui pigrè Deo, sed fervidè suis cupiditatibus servit, ut ibi dixi. Alludit ad illud Job. 20. 29. *Hoc est pars hominis impii à Deo* Et cap. 8. 13. *Spes hypocritæ peribit*. Et cap. 13. 16. *Non enim veniat in conspectu ejus omnis hypocrita*. Et Isajæ 33. 14. *Conterriti sunt in Sion pec-*

peccatores, possedit tremor hypocritas; quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?

Probavit Christus cuique fideli semper esse vigilandum, ut per bona opera se paret ad certum Domini ad judicium adventum, eò quòd dies ejus sit incerta, ne illa ipsum incautum & imparatum obruat, cum certo damnationis periculo. Probavit id Primò, vers. 37. exemplo diluvii, quod sub Noe omnes inopinatò submersit. Secundò, vers. 43. per parabolam heri qui vigilat, ut furem noctu et clàm irrepentem repellat. Tertiò, v. 45. per parabolam servi fidelis et alterius infidelis, quorum ille amplum à domino recepit præmium, hic acre supplicium. Quartò, capit. sequent. vers. 1. per parabolam virginum prudentum, quæ acceperunt oleum in lampidibus. Quintò, ibidem vers. 14. per parabolam talentorum, quæ herus in servos distribuit, ac cum eis strenuè negotiantes gloriosè remunerat, pigros verò et otiantes plectit.

CAPUT VIGESIMUMQUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit Christus fideles monere, & stimulare ad assiduam vigilantiam, & bonorum operum studium, ut semper sint parati ad incertum ejus adventum, diemque judicii, ut patet ex vers. 12. & ex cap. præced. v. 42. Quocirca Primò, inducit parabolam decem virginum, quinque fatuarum & quinque prudentium, quarum illæ carentes oleo exclusæ sunt à nuptiis sponsi, hæ verò admissæ, quia oleum habebant in lampadibus. Secundò, v. 14. inducit parabolam talentorum, quæ herus famulis suis distribuens ad negotiationem & lucrum, rediens deinde ab eis exegit, ac negotiosos præmiis, pigros & otiosos suppliciis afficit. Denique v. 31. rem ipsam aperit, totamque judicii extremi ideam, ac sententiam tam in impios quàm in piòs ferendam, oculis subjicit.

Ultima hæc fuere Christi monita, ideoque prægnantia & efficacia: nam post biduum captus & occisus est, ut patet cap. 26. v. 2. Dixit ergo hæc Christus feria tertia sive die Martis, cùm sequenti feria quinta Eucharistiam instituit, & feria sexta crucifixus est. Vide Cronotaxim n. 64. & 66.

1. TUnc simile erit regnum cælorum decem virginibus: quæ accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso & sponsæ. 2. Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes: 3. sed quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum: 4. prudentes verò acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus: 5. Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes & dormierunt. 6. Media autem nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obviam ei. 7. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, & ornaverunt lampades suas, 8. Fatuæ autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro: quia lampades nostræ extinguuntur. 9. Responderunt prudentes, dicentes. Ne fortè non sufficiat nobis & vobis, ite potiùs ad vendentes, & emite vobis. 10. Dum autem irent emere, venit sponsus: & quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, & clausa est janua. 11. Novissimè verò veniunt & reliquæ virgines, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis. 12. At ille respondens ait: Amen dico vobis nescio vos. 13. Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam. 14. Sicut enim homo peregrè proficiscens, vocavit servos suos, & tradidit illis bona sua. 15. Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii verò unum, unicuique secundùm propriam virtutem, & profectus est statim. 16. Abjit autem qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis, & lucratus est alia quinque. 17. Similiter & qui duo acceperat, lucratus est alia duo. 18. Qui autem unum acceperat, abjens fodit in terram, & abscondit pecuniam domini sui. 19. Post multum verò temporis venit dominus servorum illorum, & posuit rationem cum eis, 20. Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. 21. Ait illi dominus ejus: Euge serve bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui. 22. Accessit autem & qui duo talenta acceperat, & ait: Domine, duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum. 23. Ait illi dominus ejus: Euge serve bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui. 24. Accedens autem & qui unum talentum acceperat, ait: Domine, scio quia homo durus es, metis ubi non seminasti, & congregas ubi non sparsisti: 25. & timens abii, & abscondi talentum tuum in terra: ecce habes quod tuum est. 26. Respondens autem dominus ejus, dixit ei: Serve male, & piger, sciebas quia meto ubi non semino, & congrego ubi non sparsi, 27. oportuit ergo te committere pecuniam meam numulariis, & veniens ego recepissem utique quod meum est cum usura. 28. Tolite itaque ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta. 29. omni enim habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. 30. Et inutilem servum ejicite in tenebras exteriores: illic erit fletus & stridor dentium. 31. Cùm autem venerit Filius hominis in majestate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ, 32. & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis. 33. & statuet oves quidem à dextris suis, hœdos autem à sinistris. 34. Tunc dicet rex his, qui à dextris ejus erunt: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. 35. esurivi enim, & dedistis mihi manducare: sitivi, & dedistis mihi bibere, hospes eram, & collegistis me, 36. nudus, & cooperuistis me, infirmus, & visitastis me, in carcere eram, & venistis ad me. 37. Tunc respondebunt ei justi, dicentes, Domine, quando te vidimus esurientem, & pavimus te, sitientem, & dedimus tibi potum? 38. quando autem te vidimus hospitem, & collegimus te, aut nudum, & cooperuimus te? 39. aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, & venimus ad te? 40. Et respondens rex, dicet illis, Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fra-

fratribus meis minimis, mihi fecistis. 41. Tunc dicet & his, qui à sinistr[is er]unt: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis ejus. 42. esurivi enim, & non dedistis mihi manducare: sitivi, & non dedistis mihi potum: 43. hospes eram, & non collegistis me: nudus, & non cooperuistis me: infirmus, & in carcere, & non visitastis me. 44. Tunc respondebunt ei & ipsi, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non ministravimus tibi? 45. Tunc respondebit illis, dicens: Amen dico vobis: Quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis. 46. Et ibunt hi in supplicium æternum; justi autem in vitam æternam.

VERS. 1. TUNC SIMILE ERIT REGNUM COELORUM DECEM VIRGINIBUS, QUÆ ACCIPIENTES LAMPADES SUAS, EXIERUNT OBVIAM SPONSO ET SPONSÆ.] τῇ *sponsæ* non habent Græca, nec S. Chrysost. Theophyl. Euthymius, legendum tamen est cum Romanis, Syro, Origene, Hilario & S. Augustino epist. 120.

Parabola decem virginum.

TUNC] Cùm scilicet inopinatè redibo ad judicium, ut omnes pro meritis dijudicem, præmiem vel puniam.

REGNUM COELORUM] Id est, Ecclesia militans, quæ tunc futura est triumphans, q. d. Tunc similiter agetur cum fidelibus Ecclesiæ, perinde ac si decem virgines pararent se ad festum nuptiale, &c. Licèt enim reprobi, utpote jam damnati in gehenna non ampliùs sint membra Ecclesiæ, tamen quia in hac vita fuerunt ejus membra, ideo ut alia hic inducuntur ut judicentur, sed ita ut per sententiam judicis ab Ecclesia excludantur, & in tartarum relegentur. Infidelium hic non fit mentio: *Quia qui non credit, jam judicatus est*, Joan. 3. 18.

Sponsis honoris causa comites dati.

Nota. Olim uti & nunc, sponso honoris causa addebantur comites juvenes, egregii & ornati, sponsæ verò virgines eæque sæpè decem numero. Porrò nuptias celebrabant noctu, quocirca sponsus vespere adibat domum sponsæ, ubi honorificè & lautè à parentibus sponsæ exceptus, inde sponsam in ædes suas, aut, si illæ angustæ forent, in amplam convivii nuptialis domum deducebat, ibique nuptias celebrabat & consummabat: juvenes autem & virgines utrique adventanti honoris causa obviam prodibant, proferentes tædas pronubas, præsertim ex spina alba, easque quinque teste Plutarcho in Problem. Vide Alex. ab Alexandro lib. 2. Genial. cap. 5. & ibi Tiraquellum, ac Salmeronem hic toto 7. cap. 38. Judæi autem non videntur olim habuisse usum ceræ ad lumina, cerearumque tædarum, sed olei. Unde in Scriptura crebro est mentio lampadarum & lucernarum, nulla candelarum, imò in candelabro templi erant lucernæ cum oleo, non candelæ ex cera vel sebo.

Jam ut parabolam particulatim applicem & explicem, sponsus est Christus, sponsa est Ecclesia, cujus in hac vita aguntur sponsalia, sed in futura resurrectionis gloria erunt æternæ nuptiæ. Virgines sunt omnes fideles, sive Christiani, quia fide sinceri & integri, juxta illud Pauli: *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo*, 2. Corinth. 11. 2. ubi plura hac de re dixi.

Porrò S. Chrysost. Theophyl. Euthymius, S. August. & S. Gregorius per virgines, accipiunt solas & omnes quæ verè & propriè virgines sunt: sed hoc arctius est præ scopo & mente Christi, qui per virgines intelligit omnes fideles, ut dixi. Rectè tamen Ecclesia in Officio divino hæc adaptat virginibus, quia illæ hic grammaticè nominantur & ad literam præ cæteris significantur, ita Jansen. Maldon. & alii. Hinc B. Anatolia desponsa Aureliano vidit Angelum sibi inclamantem: O *virginitas quæ morte non vinceris. O virginitas, quæ non in operibus tenebrarum, sed semper in lumine versaris*, &c. *Virginitas purpura regalis est, quam qui induit, reliquis fit eminentior. Virginitas gemma est pretiosa. Virginitas thesaurus est Regis immensus. Huic fures insidias tendunt. Hanc tu evigilans custodi solicitè: quantumque te plus habere cognoscis, instantiùs custodi, ne perdas*. Quibus verbis ipsa incitata generosum pro virginitate obiit agonem. Ita Ado in Martyrol. ad diem 29. Decembr.

Decem numerantur, quia denarius multitudinis & universitatis est symbolum, ac familiaris est S. Sript. ob decalogum legis divinæ, ut patet Genes. 31. 7. Levit. 26. v. 26. Num. 14. 22. Ita Origen. S. Hieron. & alii.

Arithmetica & symbolica ratio liquet ex Platone lib. 5. de Legibus, ubi docet solere quinque amicos & quinque amicas convocari ad convivium nuptiale, eò quòd quinarius sit numerus compositus ex primo pari, putà ex binario, & ex primo impari, putà ternario (nam duo & tria faciunt quinque) ideòque appositè significant conjunctionem maris & feminæ, quæ fit in nuptiis sponsi & sponsæ.

Quæ accipientes (græcè, λαβοῦσαι, id est, cùm accepissent) *lampades suas* nuptiales *accensas*, inquit Origenes, *sed ad tantum iter obviam exeundi sponso oleum non acceperunt, ut eas perpetim accensas conservarent. Nam quæ lampades suas queruntur extingui, ostendunt eas ex parte lucere*, ait S. Hieronymus.

Lampades erant virginum, tædæ virorum.

Porrò in Scriptura *lappidim*, id est, lampades, vocantur faces & tædæ. Hæ enim in nuptiis noctu præferuntur sponso & sponsæ, quia hæ resistunt aeri & ventis, cùm lampades, id est lucernæ statim iis extinguantur. Hic tamen fuere lampades propriè dictæ, quia olei fit mentio, atque hæ sunt virginum, sicut tædæ virorum. Unde Virgilius ecloga 4.

Mopse novas incide faces, tibi ducitur uxor.

Idem lib. 4. Aeneid.

Si non pertæsum thalami tædæq; fuisset.

Martial. lib. 12.

Præluxere faces, velarunt flammea vultus.

Catullus in Epithalamio Manlii & Juliæ, ubi ait:

Pelle humum pedibus, manu spineam quate tædam.
Tollite ô pueri faces.

Plinius lib. 16. c. 18. sic ait: *In eosdem ritus comitatur & spina, nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, ut auctor est Massurius: nunc facibus carpinus & corylus familiarissimæ.* Plura vide, si libet, apud Alex. ab Alexandro, Tiraquellum, Ciacconum, ac fusè doctèque apud Brissonium lib. de Ritu nuptiarum.

VERS. 2. QUINQUE AUTEM EX EIS ERANT FATUAE, ET QUINQUE PRUDENTES] *Fatuæ*, quia imprudenter & stultè egerunt: nam cum obviam irent sponso cum accensis lampadibus, neglexerunt oleum necessarium ad fovendum lumen lampadarum: unde lampades earum extinctæ fuere & ipsæ confusæ sine lumine in tenebris occurrerunt sponso, prudentes verò acceperunt oleum; unde accensas semper tenuere lampades, cum eisque sponso obviare: prudenter ergo se gesserunt. Hinc sequitur.

VERS. 3. SED QUINQUE FATUAE ACCEPTIS LAMPADIBUS (accensis) NON SUMPSERUNT OLEUM SECUM.

VERS. 4. PRUDENTES VERÒ ACCEPERUNT OLEUM IN VASIS SUIS (olearìis) CUM LAMPADIBUS] Primò, S. Hieron. & Hilarius per *virgines*, accipiunt omnes homines: per *fatuas*, Judæos & hæreticos; per *prudentes*, Christianos.

Virgines quæ? Respond. Primò.

Secundò. Secundò, ex adverso S. Chrysost. & alii jam citati solas propriè dictas virgines accipiunt, ex quibus prudentes sunt, quæ cum virginitate habent oleum charitatis, exercendo opera misericordiæ; fatuæ, quæ hoc oleo carent.

Tertiò. Tertiò, Lyranus: Virgines prudentes, inquit, sunt contemplativi & Religiosi, qui habent oleum charitatis & rectæ intentionis, qua uni Deo placere student: fatuæ verò sunt qui oleo hoc carent, ac vanam hominum laudem & gloriam aucupantur.

Quartò & genuinè. Quartò, & genuinè, *virgines*, sunt quilibet fideles; *prudentes*, illi qui habent fidem cum operibus misericordiæ, charitatis aliarumque virtutum, *fatuæ*, qui solùm fidem habent sine bonis operibus. Ita Origenes, S. Hilarius, auctor Imperfecti: Unde harum lampades extinguuntur, imò, ut Syrus vertit, *extinctæ sunt*, juxta illud Iabi cap. 2. *Fides sine operibus mortua est*,

Applicatio totius parabolæ.

Lampas ergo est mens fidelis, sive ipsa fides, ut volunt S. Hieron. Hilarius, Origenes: oleum sunt bona opera, sine quibus fides est mortua & quasi extincta, cum iis verò viva & accensa; lux sive ardor lucernarum est charitas; hæc enim alitur studio bonorum operum, sicut flamma lampadarum alitur oleo: vas est conscientia vel anima fidelis: atque hac de causa moribundis candelam ardentem in manus damus, significantes, vel optantes, ut habeant fidem cum operibus, ut quasi sponsæ cum lampade accensa Christo Domino, quasi sponso decenter dignèque occurrant.

Symbolicè. Symbolicè & physicè, nuper Philosophus quidam Genuæ scripsit librum de hac Christi parabola, in quo illam sic explicat: Beatitudo, ait, consistit in hoc, quòd sponsus copulentur sponsæ, id est, intellectus agens patienti, post intellectionem omnium rerum materialium, admissis quinque prudentibus virginibus, id est, quinque sensibus internis, habentibus lampades, id est, sensoria organa in cerebro, & oleum, id, est, objecta rerum sensibilium, exclusis quinque fatuis, id est, quinque sensibus externis non illustratis, propter objectarum rerum absentiam.

Verùm hæc sunt acumina philosophica, quæ longè absunt à mente Christi, ac ex Gnosticorum somniis manarunt, teste Tertulliano lib. de Anima cap. 28. ubi sic ait: *Hinc enim arripiunt* (Gnostici ex ideis Platonis) *differentiam corporalium sensuum & intellectualium virium, quam etiam parabolæ decem virginum adtemperant, ut quinque stultæ sensus corporales figuraverint, stultos videlicet, quia deceptui faciles: sapientes autem intellectualium virium notam expresserint, sapientium scilicet, quia contingentium veritatem illam arcanam & supernam, & apud pleroma constitutam, hæreticarum idearum sacramenta: hoc enim sunt & αἰῶνες & genealogiæ illorum.*

VERS. 6. MORAM AUTEM FACIENTE (græcè, χρονίζοντος, id est tardante) SPONSO, DORMITAVERUNT OMNES, ET DORMIERUNT] Mora Christi sponsi, est tempus pœnitentiæ & bonorum operum, quod singulis in hac vita concedit, ideoque differt mortem diemque judicii: dormitare est mori, dormire est mortuum esse q. d. Dum differt Christus diem judicii, interim fideles sensim mori cœperunt, ac tandem omnes mortui sunt. Ita sanctus Hilarius. *Mora sponsi*, ait, *pænitentiæ tempus est, exspectantium somnus, credentium quies est, & in pænitentiæ tempore mors temporaria universorum.*

MEDIA AUTEM NOCTE CLAMOR FACTUS EST (Arabicus, *mediata est nox, & exclamavit vox*, emissa, à præeuntibus sponsi comitibus, dum is ex domo sponsæ deducens illam domui suæ appropinquavit) ECCE SPONSUS VENIT, EXIT OBVIAM EI] Clamor hic significat tubam Archangeli suscitantis mortuos è sepulchris, de quo cap. præced. v. 31. Ita Origenes, S. Chrysost. Hieron. & alii.

S. Laurentius Justinianus. Huc alludens S. Laurentius Justinianus, primus Patriarcharum Venetorum, jam moriturus: *Hactenus*, inquit, *sibi per jocum res acta est, jam seriò agitur. Propè est sponsus, eundum ei obviam.* Et sublatis in cœlum oculis: *ad te bone Jesu*, &c. *Hunc diem semper ante oculos habui: tu scis Domine*; ac mox hilari mente & vultu, purum Deo spiritum reddidit, obviam iturum Christo in cœlum. Ita habet Bernardus Justinianus ejus cognatus, testis oculatus, in Vita ejus capite 10. & sequent. quæ apud Surium extat tomo 1.

Porrò ex eo quòd clamor hic dicitur factus *media nocte*, S. Chrysost. S. Hieron. & Euthymius probabiliter opinantur, secundum Christi adventum ad judicium fore media nocte, ut homines inopinatos & dormientes obruat, ideoque cap. præced. monuisse nos, ut jugiter vigilemus, adeoque S. Hieron. asserit hanc esse traditionem Apostolicam, atque ea de causa in Paschate olim, populum ante mediam noctem ex Ecclesia dimittere non licuisse: quia Christus sicut olim tempore mediæ noctis in Aegyptum, ac cædem primogenitorum ac liberationem Hebræorum venit, Exodi 11. v. 4. & Sapient. 18. 14. ita pariter eadem ad judicium universale venturus crederetur. An judicium noctu fiet? Verùm hæc res incerta est: unde alii æquè vel magis probabiliter, censent Christum manè venturum ad judicium: ipse enim est pater lucis, ac judicium palam in luce spectante toto mundo peraget, ne quis in tenebris fuco, illusioni, fugæ, aut latibulo sit locus. Ita Franc. Suarez. 3. p. tom. 2. disp. 50. sect. 10. Quod ergo ait, *media nocte*, per catachresin idem est, quòd inopinatè, inexspectatè. hominibus non cogitantibus & quasi dormientibus, veniet Christus judex. Ita Origenes, S. Hieron. S. Chrysost. Rursum nocte vel sub auroram insonabit tuba Archangeli, fietque resurrectio, ac mox Christus ipso manè descendet ad judicium.

TUNC SURREXERUNT OMNES VIRGINES ILLÆ, ET ORNAVERUNT LAMPADES SUAS] VERS. 7 q. d. Ad clamorem & tubam Archangeli, omnes fideles resurgent, & solliciti erunt qua mente & conscientia pergant ad judicem Christum, scilicet, ut ait auctor Imperfecti, *Aspicient & discutient fidem suam, considerabunt opera sua, interrogabunt conscientias suas*, quia ut dicit S. August. serm. 23. de Verbis Domini: *Nihil aliud est, Cœperunt aptare lampades suas, quàm parare Deo operum suorum reddere rationem.* S. Hilarius verò can. 27. in Matth. *Lampadum assumptio*, ait, *animarum est reditus in corpora, earumque lux, conscientia boni operis elucens, quasi vasculis corporum continetur.*

Hoc lucernarum per visionem symbolo martyrii omen à Deo accepere S. montanus ejusque socii Martyres discipuli S. Cypriani, ut habent eorum acta apud Surium ad diem 24. Februarii: quidam enim ex eis, cui nomen Reno, *in somno vidit produci singulos: quibus prodeuntibus lucernæ singulæ proferebantur: cujus autem lucerna non præcesserat, nec ipse sequebatur. Et cum processimus nos cum lucernis nostris, expergefactus est; & ut nobis retulit, lætati sumus, fidentes nos cum Christo ambulare, qui est lucerna pedibus nostris, & sermo Dei: & continuò rapti sumus ad procuratorem*, &c. Hæc ibi ad verbum. Lampades symbolum martyrii.

FATUÆ (Arabicus, *insipientes*) AUTEM SAPIENTIBUS DIXERUNT: DATE NOBIS DE OLEO VESTRO, QUIA LAMPADES NOSTRÆ EXTINGUUNTUR] VERS. 8. Pertinet hoc & sequentia ad emblema parabolæ: nam quoad rem per eam significatam, reprobi in die judicii non petent oleum bonorum operum abelectis, ut potè scientes eos id sibi tunc non daturos, nec dare posse: tunc enim quisque judicabitur ab operibus quę gessit in hac vita ante mortem. Inducitur ergo hoc emblema, ut per illud notetur & culpetur sera reproborum pœnitentia, qui post mortem videntes terribile sibi Dei judicium & damnationem imminere, serò dolebunt se in hac vita fuisse negligentes in studio virtutum, ac tum optarent se fuisse diligentes, sed frustra, quia nec opera, nec opem electorum sibi poterunt comparare. Tunc enim nec tempus erit operandi, nec auxilium, aut subventio, vel oratio sanctorum eis prodesse poterit, imò, ut ait auctor Imperfecti, in tam horrendo judicio nemo erit qui sibi satis confidat satisque bonorum operum habere videatur.

QUIA LAMPADES NOSTRÆ EXTINGUUNTUR] Jam revera erant extinctæ, quia mortui erant ipsi in statu peccati mortalis, adeoque non cœlo, sed tartaro à Christo adjudicandi. Dicunt tamen, *extinguuntur* quia in hac vita mentes eorum, hominibus exteriùs per communionem Sacramentorum, speciemque honestæ vitæ ardere videbantur: sed tunc, in morte scilicet, & judicio, jis omnibus evanescentibus, videbunt illas extingui, ac omnem speciem & spem virtutis & salutis deperire. Ita S. August. serm. 23. de Verbis Domini: *Antequam*, inquit, *dormirent virgines illæ non est dictum quia extinguebantur lampades earum: quare tunc ardebant? quia deerant laudes hominum: at coram sponso, id est, judice Christo, extinguentur, quia Christus illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit unicuique à Deo*, 1. Corinth. 4. 5. non ab hominibus: pigris verò & reprobis summa erit confusio. Unde addit S. August. *Quorum facta aliena laude fulciuntur, eadem subtracta deficiunt*, hoc est, *extinguuntur.*

Vox *extinguuntur*, significat charitatem, quæ est flamma lampadarum, id est mentium, ali bonis operibus velut oleo unde jis subductis extingui; tum quia multa opera virtutum sunt à Deo præcepta, uti sunt omnia quæ continentur in Decalogo: si quis autem non impleat id quod præceptum est à Deo, sed illud violet, perdit Deus gratiam, & charitatem: tum quia charitas Charitatis oleum sunt bona opera.

charitas sine exercitio bonorum operum marcet, & languet, fitque torpida, pigra & ægra: unde facilè tentatione aliqua pulsante homo labitur in peccatum mortale quo charitas deperditur. Vis ergo assecurare tibi Dei gratiam, imò augere Dei amicitiam & charitatem? incumbe assiduè bonis virtutum operibus: hisce enim continuò nutritur, roboratur, crescit, augescit charitas.

VERS. 9. RESPONDERVNT PRVDENTES, DICENTES: NE FORTE NON SVFFICIAT (Arabicus, *non est nobiscum quod sufficiat*) NOBIS ET VOBIS; ITE POTIUS AD VENDENTES, ET EMITE VOBIS] Emblema est, ut dixi, pertinens ad elegantiam parabolæ, significans electos in die judicii non flectendos misericordia reproborum, nec eos ullo modo adiuturos, imò nec adiuvare posse, quin potiùs tacitè eis exprobraturos, quòd tempus præsentis vitæ datum à Deo ad benè operandum neglexerint. Vnde S. August. serm. 13. de Verbis Domini: *Non consulentium*, inquit, *sed irridentium est ista responsio non enim sapientes de suo erant, sed illa in illis erat sapientia, de qua scriptum est Prov. 1. 24. Quia vocavi, & renuistis*, &c. *ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cùm vobis id quod timebatis, advenerit*. Et S. Hieron. hic: *Non possunt*, inquit, *in die judicii aliorum virtutes, aliorum vitia sublevare*. Addit Glossa interlin. *Non avaritia hoc dicunt, sed timore, quia in illo testimonium cujusque vix sufficiet sibi, nedum sibi & proximo*. Rursum q. d. *Modo videamus quid vos adiuvent, qui vobis humanas laudes vendere consueverant*. Hæc interlin. ex S. Gregorio hom. 12. in Evangel. qui addit: *Venditores quippe olei adulatores sunt. Qui enim accepta qualibet gratia, vanis suis laudibus nitorem gloriæ offerunt, quasi oleum vendunt. De quo profectò oleo Psalmista dicit: Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*.

VERS. 10. DVM AVTEM IRENT EMERE, VENIT SPONSVS, ET QVÆ PARATÆ ERANT, INTRAVERVNT CVM EO AD NVPTIAS (Syrus, *in domum chori*: in nuptiis enim sunt chori cantantium & tripudiantium) ET CLAVSA EST IANVA] Emblema hoc quoque est, significans in hac vita bene agendi, pœnitendi & merendi esse tempus; hoc verò claudi in morte (tunc enim *in ictu oculi clauduntur omnia*) & clausum fore in die judicii, *Non enim post iudicium patet precum aut meritorum locus*, ait S. August. Et S. Hieron. *Excesserat*, ait, *emendi tempus, nec adveniente die judicii locus erit pœnitentiæ*. Et Origenes: *Qui*, inquit, *quando debuerant utilia discere neglexerunt, in exitu vitæ dum discere volunt, comprehenduntur à morte*. Additque, vendentes sunt doctores, emptio est acceptio: pretium perseverantia, amor discendi & diligentia. Porrò quia apud homines nuptiale gaudium est summum, hinc illi comparatur cœlestis electorum felicitas. Vnde S. Hilarius: *Nuptiæ*, ait, *immortalitatis assumptio est*, ubi, ait, Interlin. anima Verbo Dei copulatur quasi Sponso.

Tempus merendi clauditur morte.

Audi quid de S. Opportuna Abbatissa narret S. Adelinus Episcopus in ejus Vita, apud Surium die 22. Aprilis: *Cùm S. Opportuna graviter ægrotaret, ad eam venerunt SS. Cæcilia & Lucia, ad quas, illa blando sermone: Avete sorores Cæcilia & Lucia, quid præcipit ancillæ suæ omnium Regina virgo Maria? Expectat, inquiunt illæ, adventum tuum in cælo, ut filio ejus conjungaris. Itaque ornata corona gloriæ, & accensa lampade, debes obviare sponso & sponsæ*. Igitur ipsa hilaris cum videret adventantem B. Virginem, quasi eam amplexans, in ejus, manus tradidit spiritum æterna gloria beandum.

S. Opportunæ Abbatissæ mors felicissima.

VERS. 11. NOVISSIME VERO VENIVNT ET RELIQVÆ VIRGINES, DICENTES: DOMINE, DOMINE, APERI NOBIS] *Dolore repulsionis compulsæ appellationem ingeminant dominationis*, ait S. Greg. Sed *quid prodest*, ait S. Hieron. *voce invocare quem operibus neges*? Significat ergo reprobos tum summè fore anxios & perculsos, ut in omnem partem se versent, nunc summis precibus implorando misericordiam judicis, nunc deplorando negligentiam vitæ præteritæ, nunc desperando spem salutis. Ita auctor Imperfecti: *Nihil eis proderit*, ait, *anxietas illa tunc incipientibus bene agere; cum tempus agendi concluditur. Nihil proderit ex necessitate repetita confessio ejus, qui ex voluntate nec semel confessus est*. Lege patheticas reproborum voces & complorationes, quas graphicè depingit Sapiens cap. 5. v. 1. & seq.

VERS. 12. A AT ILLE RESPONDENS AIT: AMEN DICO VOBIS, NESCIO VOS] Id est, vos pro meis non cognosco, respuo, reprobo, damno: quia vos in die vestra noluistis agnoscere me, ut vestrum Deum & Dominum, nec ego vos in hac die mea agnosco; ut meos fideles, servos & filios: servistis diabolo, non Deo, in voluptate; nunc servite illi in gehenna. Ita S. Hieron. *Novit*, ait, *Dominus qui sunt ejus, & qui ignorat, ignorabitur*. Et Interlin. *Ideo*, ait, *vos desero, quia per vitæ meritum non recognosco*. Et S. Chrysost. *Cùm dixerit, Nescio vos, nihil aliud quàm gehenna & intolerabilis cruciatus relinquitur: imò verò etiam gehenna istud verbum gravius est*; quia quem nescit Deus, hunc nescit cœlum, nesciunt Angeli, nesciunt Beati, sed diabolus, scit mors, scit gehenna, ad eum jugiter cruciandum. Adde, Christus adeò indignabundum & terribilem vultum in die judicii ostendet reprobis, ut dicant *montibus, Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni; quoniam venit dies magnus iræ ipsorum, & quis poterit stare*? Apoc. 7. 16. Vide ibi dicta. Vox ergo Christi judicis erit quasi tonitru & fulmen, detonans æternam maledi- B ctionem in improbos, eosque detrudens in tartara.

VERS. 13. VIGILATE ITAQVE, QVIA NESCITIS DIEM, NEQVE HORAM] Arabicus & Syrus, *quia non scitis illam diem neque illam horam*, scilicet extremam illam & *ultimum momentum ex quo pendet æternitas vestra, vel beatissima, vel miserrima*. Hæc est epiparabola sive affabulatio, ostendens scopum, finem & fructum parabolæ, scilicet illam eò induci & dirigi, ut fideles omnes stimulet ad vigilantiam & studium bonorum operum, quibus se comparent ad diem mortis & judicii, utpote instantem, sed incertum, q. d. ait S. Hieronym. *Quia ignoratis diem judicii, lumen bonorum operum præparate. Nam qui pænitenti veniam spopondit, peccanti diem crastinum non promisit*, ait S. Gregorius hom. 12. in Evang. *Nescitis diem, neque horam, non modò ultimi illius temporis*, ait S. Augustinus serm. 22. de Verbis Domini, *quo venturus est sponsus, sed & suæ quisque dormitionis diem & horam nescit. Quisquis autem paratus est usque ad somnum, id est usque ad mortem, quæ omnibus debetur, paratus invenietur etiam cùm illa vox media nocte sonuerit, qua omnes* C *evigilaturi sumus*. Vide dicta c. 23. v. 42.

Sapienter R. Achabia in *PirKe avoth*. cap. 3. *Considera tria*, inquit, *ut non pecces. Primus, unde venisti; Secundum; quò vadis, Tertium, cui redditurus es vitæ rationem. Vnde venisti? ex materia fœtida. Quò vadis? ad locum cineris & vermium. Cui reddes rationem? regi Regum, sancto & benedicto*. Sapientiùs S. Augustinus homil. 13. inter 50. *Promisit*, inquit, *tibi Deus, quoniam quo die conversus fueris, obliviscitur mala tua præterita, sed numquam vitam crastini diei promisit tibi*. Et mox: *Deus diem mortis incertum salubriter constituit: diem ultimum suum quisque salubriter cogitet. Misericordia Dei est, quia nescis homo quando moriatur. Latet ultimus dies, ut observentur omnes dies*. Nota ultimam hanc sancti Augustini gnomen.

VERS. 14. SICVT ENIM HOMO PEREGRE PROFICISCENS VOCAVIT SERVOS SVOS, ET TRADIDIT ILLIS BONA SVA] Scilicet opes suas & faculta- D tes, ut eas custodirent & negotiando augerent, supple, ex præcedenti, Sic erit adventus filii hominis ad judicium. τὸ *enim* significat scopum parabolæ, scilicet Christum velle per eam probare id quod dixit v. præced. *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam*.

Parabola talentorum.

Scopus ergo parabolæ hujus est, ostendere, quàm exactam donorum suorum rationem exacturus sit Christus in die judicii ab otiosis, & quod quantùmque præmium daturus sit negotiosis, qui donis suis strenuè ad Dei gloriam usi sunt. Similis est hæc parabola illi, quam recenset Lucas cap. 19. v. 11. sed in nonnullis discrepat; alio enim tempore, fine & modo dicta est à Christo. Illa enim Lucæ dicta est ante Dominicam palmarum, hæc verò post eam, scilicet feria tertia, quæ prævivit feriam sextam in qua Christus fuit crucifixus. Vnde S. Chrysost. Euthym. Jansen. & alii censent, diversas esse has Lucæ & Matthæi parabolas, vel potius unam diversimodè repetitam: nam pro talentis Lucas habet minas, additque nonnulla v. 14. & 27. uti mox patebit.

Applicatio parabolæ.

Porrò homo hic est Christus. Christus enim profectus est peregrè, cùm in cœlum ascendit, quasi longo tempore à terra & Ecclesia absuturus. Ita Origenes, S. Hieron. Beda. Alii Christum peregrè profectum interpretantur, quando à Judæis transtulit prædicationem Evangelii per Apostolos ad Gentes, ac apud eos regnum Ecclesiæ suæ constituit. Nec malè, præsertim apud Lucam cap. 19. ubi hæc parabola inducitur propter Zachæum publicanum & quasi Gentilem, in cujus domum ingressus Christus, salutem ei attulit, relictis Judæis. Verùm tunc tota parabola hæc servorum & talentorum ad solos Judæos arctanda est; talenta enim servis suis herus hic distribuisse dicitur antequam peregrè (ad Gentes) proficisceretur. Quocirca prior explicatio uti amplior, ita & germanior est; servi enim hic omnes fideles intelliguntur, sive ex Judæis, sive ex Gentibus oriundi sint. Bona sunt talenta, de quibus v. seq. sive quòd herus hic, instar mercatorum & campsorum omnes suas facultates habuerit in pecuniis, puta in talentis auri, & argenti; sive quòd talenta vocentur census & prædia, quæ æstimabantur partim uno, partim duobus, partim quinque talentis: sicut à Latinis pecunia vocatur, quidquid pecunia æstimatur & comparatur. Vnde & Græcis vocantur *χρή-σιμα*, id est, opes, pecuniæ, quasi *χρήματα*, id est, utilia. Sed prius est aptius, nam v. 27. hæc talenta vocantur pecunia.

VERS. 15. ET VNI DEDIT QVINQVE TALENTA, ALII AVTEM DVO, ALII VERO VNVM, VNICVIQVE SECVNDVM PROPRIAM VIRTVTEM (Arabicus, *juxta posse virtutis suæ*; Syrus, *juxta facultatem suam*) ET PROFECTVS EST STATIM] Pro *talentis*, Lucas habet, *mnas*, id est, *minas: mna* autem hebraicè, idem quod numeratum, sive definitum, scilicet pretium, vel pondus auri vel argenti: radix enim מָנָה *mana*, idem est quod numeravit. Vnde *Mane, techel, phares* Daniel. 5. 25. Mina Attica & Romana continebat drachmas centum. Hebræa verò drachmas 240. sive uncias 30. hoc est duas libras cum media. Drachma auri est coronatus Francicus; drachma argenti est Julius Romanus, sive Regalis Hispanus. Quare mina Hebræa auri continebat 240. coronatos Francicos: mina verò argenti 240. Iulios sive Regales. Talentum Atticum continebat sex millia drachmarum, id est, minas Atticas 60. Talentum verò Hebræum duplo erat majus, continebat enim duo millia drachmarum, hoc est minas Hebræas 60. Atticas verò 120. Romanas libras 25. Libra auri continet uncias auri 12. id est drachmas, sive coronatos Francicos 96. Talentum auri ergo apud Hebræos continebat duodecim millia coronatorum Francicorum: talentum verò argenti duodecim millia Juliorum, sive Regalium. Quare quinque talenta auri continebant sexaginta millia coronatorum Francicorum, argenti verò sexaginta millia Juliorum, quæ faciunt sex millia aureorum Romanorum. Aureus enim Romanus continet decem Julios; duo verò talenta auri apud Hebræos continebant 24. millia coronatorum Francicorum, argenti verò 24. millia Juliorum, id est, duo millia aureorum Romanorum. Vide ea quæ tractavi de Mensuris in fine Pentateuchi.

Mina sive mna quid? ejus etymon.

Valor unius talenti.

Talenta triplicia. Primò. Per talenta intellige quælibet Dei dona, sine quibus nihil operari possumus. Dona, inquam Primò, gratiæ tum gratum facientis, uti sunt fides, spes, charitas, virginitas, cæteræque virtutes; tum gratis datæ, uti sunt potestas faciendi miracula, apostolatus, episcopatus, sacerdotium, donum linguarum, discretio spirituum, prophetia, &c. *Secundò.* Secundò, dona naturæ, uti sunt subtile ingenium, acre judicium, firma sanitas, robur, prudentia, industria, scientia, eloquentia. *Tertiò.* Tertiò, dona & bona externa, uti sunt opes, honores, status, v. g. magistratus, principatus, regnum, &c. ita S. Chrysostomus. Hæc omnia enim Deus uni quinque, alteri duo, tertio unum, id est, impariter & inæqualiter, pro libito distribuit, hoc fine, ut quisque iis utatur ad Dei gloriam, & suam aliorumque salutem: sic enim illa adaugebit, tum in se (omnis enim habitus per actuum exercitium crescit) tum in merito & præmio. Addentur enim illi coronæ & aureolæ cælestes, v. g. virginitatis, doctoratus, martyrii. Porrò nullus est homo qui non unum aliquod, imò plura ex his Dei dona acceperit, sed alius plura, alius pauciora. Nam ut ait S. Gregorius hom. 9. in Evang. *Nullus est qui veraciter dicat, Talentum minimè accepi, non est unde rationes ponere cogar. Talenti enim nomine cuilibet pauperi etiam hoc ipsum reputabitur, quod vel minimum accepit.* Multis enim majus Dei donum, & ad salutem utilius est paupertas quàm opulentia, infirmitas quàm sanitas, humilis status quàm sublimis. Exemplum sit in S. Paulo, S. Timoteo, & S. Onesimo. S. Paulus enim quasi quinque talenta, id est, dona, à Deo accepit, scilicet donum linguarum, potestatem miraculorum, apostolatum, zelum animarum, efficaciam prædicandi: Timotheus verò quasi accepit duo, scilicet scientiam Scripturarum, & episcopatum Ephesinum; Onesimus verò unum, scilicet studium ministrandi S. Paulo Romæ incarcerato, per quod meruit plura alia, scilicet episcopatum Colossensem, & multorum conversionem, & martyrium, uti dixi in epist. ad Philemonem.

An Deus det talenta juxta proprias vires? Respond. Primò.

Quæres, quomodo hæc talenta, sive dona sua Deus distribuit *secundùm propriam cujusque virtutem*? Græcè, *δύναμιν*, id est, potestatem, robur & vires; Resp. Hoc partim est emblema, pertinens dumtaxat ad elegantiam parabolæ. Sic enim apud homines solent prudentes heri bona sua dividere & credere suis servis, ut plura credant ei, qui majori pollet prudentia & industria, pauciora illi, qui minori. Nam certum est contra Pelagianos gratiam primam non dari secundùm naturales vires & merita, imò nullam esse in natura dispositionem ad gratiam.

Respond. Secundò. Partim verò hoc pertinet ad propositum: quia gratias gratis datas & status, ut magistratum, episcopatum, apostolatum, sacerdotium, &c. sæpè Deus viribus naturæ contemperat, nec aliquem ad statum aliquem aut gradum eligit, nisi ei ferendo par sit, & natura idoneus, aut quem ipse idoneum faciat. Idem hominibus faciendum esse, cùm quem in pastorem, Episcopum vel Prælatum eligunt, docet D. Thom. 2. 2. quæst. 63. art. 2. & alibi Imò cùm Deus quodvis donum permanens cuipiam elargiri decernit, prius ei donat capacitatem, seu dispositionem proportionatam naturalem, vel supernaturalem, aut meritum, quo ad hoc donum fiat idoneus, vel ad illud donec se comparet. Sic Mosi dedit zelum suæ gentis, ut eo se disponeret ad illius præfecturam, & ex Aegypto liberationem. Sic Paulo dedit zelum legis Mosaicæ, ut eo deinde purgato & castigato uteretur ad propagationem legis Christianæ, uti docet Sanctus Augustinus libr. 22. contra Faustum cap. 70. Sic Magdalenæ & sancto Petro ingentem indidit de peccatis contritionem, ut per illam ad ingentem sanctitatem eos disponeret. Sic quos Deus eligit & destinat ad virginitatem, religiosam vitam, martyrium, missionem Indicam, &c. priùs vehemens illius desiderium eis ingerit, quo se ad illam aptent & præparent.

Angelis data gratia juxta naturam. Denique S. Thomas 1. p. quæst. 62. art. 6. docet Deum Angelis distribuisse dona gratiæ & gloriæ secundùm dona naturæ: quare eos qui sublimiores sunt natura, sublimiores quoque esse in gratia & gloria. Additque idem subinde facere in hominibus. Ait enim: *Hoc autem etiam in hominibus contingit: quia secundùm intentionem conversionis in Deum, datur major gratia & gloria.* Sæpè tamen Deus facit contrarium, ut idiotis, rudibus, vilibus & abjectis, majora det dona gratiæ, quàm literatis, ingeniosis, honoratis, opulentis, uti dedit S. Francisco, S. Catharinæ Senensi, S. Simeoni Stylitæ, & pluribus similibus. Simili modo subinde Deus distribuit dona gratiæ gratis datæ, ob arcana sua consilia & judicia. Multi enim præsunt, ait Franc. Lucas, qui minimè digni aut idonei sunt: multi sunt sacerdotio inepti, &c. In nullis tamen natura ejusque dotes sunt meritum, vel dispositio ad gratiam.

Ergo ex hoc Christi dicto non sequitur, *singulis conferri Dei dona secundùm meriti sui donum*, quod Calvinus Catholicis hic per calumniam affingit: aliud enim est natura capacem esse donorum Dei, aliud mereri dona Dei: aliud posse habere charitatem, aliud habere charitatem, quemadmodum docet Prosper libr. 2. de Vocatione Gentium cap. 2. ubi illud *secundùm propriam virtutem*, interpretatur *secundùm propriam & natura-*

naturalem possibilitatem : sicut & aliud est esse habilem aptumque ad accipienda Dei dona, aliud ea mereri.

ET PROFECTUS EST STATIM] q. d. Christus à Judæis abiit ad Gentes, aut potiùs in cælum, ut dixi. Addit Lucas cap. 19. 13. Christum antequam abiret, partitis in servos suos minis, vel talentis, dixisse: *Negotiamini dum venio*, ut scilicet talenta hæc mea strenuè per totam vitam laborando adaugeatis, & eorum lucrum mihi offeratis, cùm ego ad judicium redibo; ac mox subjicit: *Cives autem ejus oderant eum, & miserunt legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos*. Cives Christi sunt Judæi qui noluerunt *hunc*, scilicet Christum, agnoscere pro suo rege & Messia, cùm coram Pilato clamarunt, *Non habemus regem nisi Cæsarem*, ideoque Christum ad crucem postularunt. Rursum cum post mortem & Resurrectionem Christi, ejus Apostolos & Christianos regnum Christi prædicantes & propagantes, & plagis & literis contra eos scriptis, quas per totum orbem sparserunt, persecuti sunt. Unde de justa eorum B castigatione subdit Lucas v. 27. Christum dixisse: *Verum tamen inimicos meos, qui noluerunt me regnare, adducite huc, & interficite ante me*. Fecit hoc Christus, cùm Judeam vastavit, & Judæos occidit per Titum Imp. magisque id faciet in die judicii, cùm eos in ghennna æterna morte mulctabit.

VERS. 16. ABIIT AUTEM QUI QUINQUE TALENTA ACCEPERAT, ET OPERATUS EST IN EIS (per ea) ET LUCRATUS EST ALIA QUINQUE] Lucrari talenta est dona Dei augere per eorumdem usum & exercitium, maximè autem est per bona opera & auxilium proximorum, gratiam Dei in se & aliis adaugere & accumulare. Innuit hæc parabola quemque gratiæ Dei ex æquo & totis viribus cooperari & collaborare debere, ut v. g. qui habet quinque gradus charitatis, eliciat actum ejusdem intensum ut quinque; sic enim lucrabitur alios quinque gradus, accipietque à Deo habitum charitatis intensum ut decem; cui si iterùm ex æquo cooperetur, eliciatque actum charitatis ut 10. lucrabitur alios decem charitatis gradus, accipietque habitum charitatis intensum ut viginti; cui rursum si ex æquo collaboret, eliciatque actum charita- C tis ut viginti, merebitur & accipiet habitum charitatis intensum ut 40. & ita consequenter assiduè duplicando mirè multiplicabit lucrum talentorum suorum, putà graduum charitatis. Esto ergo ipse paucos aut nullos sua charitate ad Christum prædicando converteret, habebit tamen idem meritum & præmium prædicationis & charitatis suæ, perinde ac si multos convertisset: conversio enim aliorum sæpè non est in nostra potestate, meritum autem semper est.

Lucrari talenta, quid?

Nota ex Luca c. 19. v. 16. & 18. eadem mna, id est, idem gradus gratiæ, in uno operatur & lucratur decem mnas, in alio verò quinque dumtaxat, quia scilicet ille majori fervore, studio & conatu voluntatis, gratiæ cooperatus est, quàm ille.

Porrò ex hoc versu & sequ. colligunt Theologi Deum ex merito actionum nostrarum, habitus earum supernaturales statim augere & intendere, etiamsi actiones habitum à quo manant, non superent: nam qui quinque talenta acceperat, operando lucratus est alia quinque.

Moraliter S. Gregorius homil. 9. in Evang. *Lectio Evangelii*, inquit, *sollicitè considerare nos admonet, ne nos, qui plus ceteris in hoc mundo accepisse aliquid cernimur, ab auctore mundi graviùs inde judicemur. Cùm enim augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Tantò ergo esse humilior, atque ad serviendum promptior quisque debet ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione*.

VERS. 17. SIMILITER ET QUI DUO TALENTA ACCEPERAT, LUCRATUS EST ALIA DUO] q. d. Hic quoque studiosè & ex æquo talento, id est, gratiæ suæ, cooperando illam duplicavit.

VERS. 18. QUI AUTEM UNUM ACCEPERAT, ABIENS FODIT IN TERRAM, ET ABSCONDIT PECUNIAM DOMINI SUI] Arabicus, *sepelivit argentum domini sui*. Defodere talentum, est ex negligentia & desidia, gratia sibi à Deo collata non uti, non operari. Ubi Nota, defossionem hanc talenti tribui illi, qui unum tantùm accepit, non A quòd alii qui plura acceperunt, sæpè idem non faciant, sed ut intelligatur ex eo, quòd tam acriter à domino exceptus & castigatus est is, qui uno tantùm talento abusus est, longè acrior fore domini censura & castigatio in eos, qui pluribus abutuntur & majoribus. Quocirca Paulus, *Exhortamur*, inquit, *ne in vacuum gratiam Dei recipiatis*, 2. Corinth. 6. 1. Et: *Gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantiùs illis omnibus laboravi*, 1. Corinth. 15. v. 10, Et: *Væ mihi est si non Evangelizavero*, ibidem cap. 9. 16.

Notent hoc, qui ingenio, doctrina, prudentia, aliisque dotibus sibi à Deo datis non utuntur ad suam aliorumque salutem, ob desidiam vel metum peccandi, aliave sive simili de causa: ab his enim eorum rationem exactam reposcet Christus in die judicii. Adde, eos qui pauca talenta acceperunt, sæpè per socordiam illa otiosa relinquere, & quasi defodere: nam qui plura acceperunt, iis stimulantur, ut iis utantur; quare vel iis rectè utuntur ad meritum, vel abutuntur ad vanitatem, itaque puniuntur non ob talentorum otium, sed abusum vanitatis. Ita ferè videmus eos qui pollent magno ingenio, si eo ad honesta non utantur, ad inhonesta abuti.

POST MULTUM VERÒ TEMPORIS VENIT DOMINUS SERVORUM ILLORUM, ET POSUIT RATIONEM CUM EIS] Hanc rationem & computum cum quolibet privatim init Christus in morte & judicio particulari cujusque animæ, publicè verò inibit in die judicii universalis. VERS. 19.

ET ACCEDENS QUI QUINQUE TALENTA ACCEPERAT, OBTULIT ALIA QUINQUE TALENTA, DICENS: DOMINE, QUINQUE TALENTA TRADIDISTI MIHI, ECCE ALIA QUINQUE SUPERLUCRATUS SUM] Audi S. Gregorium hom. 17. in Evang. patheticè hæc depingentem: *In illo tanto examine electorum omnium & reproborum multitudo deducetur, & unusquisque quid sit operatus ostendetur. Ibi Petrus cum Judæa conversa, quam post se traxit, apparebit. Ibi Paulus conversum, ut ita dixerim, mundum ducens. Ibi Andreas post se Achaiam: ibi Joannes Asiam, Thomas Indiam in conspectum sui judicis conversam ducet. Ibi omnes Dominici gregis arietes cum animarum lucris apparebunt, qui sanctis suis prædicationibus Deo post se subditum gregem trahunt. Cùm igitur tot pastores cum gregibus suis ante æterni pastoris oculos venerint, nos miseri quid dicturi sumus, qui ad Dominum nostrum post negotium vacui redimus, qui pastorum nomen habuimus, & oves quas ex nutrimento nostro debeamus ostendere, non habemus? Hic pastores vocati sumus, & ibi gregem non ducimus*. VERS. 20.

AIT ILLI DOMINUS EJUS: EUGE SERVE BONE ET FIDELIS, QUIA SUPER PAUCA FUISTI FIDELIS, SUPER MULTA TE CONSTITUAM, INTRA IN GAUDIUM DOMINI TUI] Lucas cap. 19. v. 19. habet. *Et tu esto super quinque civitates*. Est parabola sumpta à rege, qui solet servos fideles remunerare gubernaculis plurium civitatum. Significat autem per catachresim, Sanctos qui strenuè usi sunt gratia sibi à Deo data, fore consortes gloriæ, regni & gaudii Dei, sed majoris vel minoris pro labore & meritis cujusque. VERS. 21.

Noster Salmeron opinatur hic innui, taciteque promitti, quòd Sancti certis locis, quibus in vita labora- D runt, in cælo à Deo præficiantur, ut ibi plus boni operentur, v. g. ut morbis medeantur, aliaque miracula patrent, quia hoc labore suo meruerunt. Sic S. Jacobus miracula patrat Compostellæ & in Hispania, S. Dionysius Parisiis & in Gallia, S. Ambrosius Mediolani & in Italia, S. Bonifacius in Frisia & Germania.

ACCESSIT AUTEM, ET QUI DUO TALENTA ACCEPERAT, ET AIT: DOMINE DUO TALENTA TRADIDISTI MIHI, ECCE ALIA DUO LUCRATUS SUM. VERS. 22.

AIT ILLI DOMINUS EJUS: EUGE SERVE BONE ET FIDELIS, QUIA SUPER PAUCA FUISTI FIDELIS, SUPER MULTA TE CONSTITUAM, INTRA IN GAUDIUM DOMINI TUI] Arabicus vertit, *& hæc sunt quinque talenta quæ lucratus sum*, quasi ea servus hero ostenderit & obtulerit. Patent hæc ex dictis v. 20. & 21. Idem enim dicitur, nisi quod ibi quinque sint talenta, hic duo: quia, ut ait S. Hieronymus, *Non tam considerat Dominus lucri magnitudinem, quàm studii voluntatem*. Ac fieri VERS. 23.

fieri potest ut is qui duo accepit, strenuè & continuè cum iis negotiando plus mereatur & accipiat, quàm is qui quinque nactus est, si tepidè & rarò iis utatur. S. Nicolaus Tolentinas. Sic S. Nicolaus Tolentinas, qui sanctam in jugi oratione & austeritate egerat vitam, adeoque feria secunda, quarta, sexta, & sabbato in honorem B. Virginis jejunabat, solo pane & aqua contentus, ac ferrea catena corpus castigabat, sex mensibus ante mortem quotidie ad vesperam melodiam audivit angelicam, qua ad nuptias Agni cælestis invitabatur. Demum sub mortem miro perfusus gaudio, causam rogatus, dixit: *Dominus meus Jesus Christus, suæ matri, & nostro Patri Augustino innixus, dicit mihi: Euge serve bone & fidelis, intra in gaudium Domini tui*: ac mox junctis sursum manibus, oculisque ad crucem sublatis: *In manus tuas Domine*, inquit, *commendo spiritum meum*. Itaque jucundo & hilari vultu animam Deo resignavit anno Domini 1306. ut habet ejus Vita apud Surium die 10. Septembris.

VERS. 24. ACCEDENS AUTEM ET QUI UNUM TALENTUM ACCEPERAT, AIT: DOMINE, SCIO QUIA HOMO DURUS ES METIS UBI NON SEMINASTI, ET CONGREGAS UBI NON SPARSISTI.

VERS. 25. ET TIMENS ABII, ET ABSCONDI TALENTUM TUUM IN TERRA: ECCE HABES QUOD TUUM EST.

Emblema est spectans ad ornatum parabolæ. Sic enim servi pigri suam desidiam, domini severitate excusant, ait Franciscus Lucas, q. d. Tu non vis perdere, sed solùm lucrari; &, si lucrum non adfertur, tollis tibi res servorum tuorum pauperum quavis ratione, jure vel injuria. *Qui simpliciter inertiam debuit confiteri*, inquit S. Hieronymus, *& orare patremfamilias veniam, e contrario calumniatur, & considerata rapacis domini avaritia, prudenti consilio se ab omni negotiatione abstinuisse præfatur*.

Notat reprobos in die judicij, cùm videbunt Sanctos à Christo adeò præmiari, se verò damnari ad gehennam, idque in æternum ex desperatione, odio & rabie in Christum judicem insurrecturos, illique severitatem nimiam impudenter exprobraturos, indeque suæ damnationis culpam impiè & blasphemè in eum conjecturos. Sic enim ipsi in gehenna ex tormentorum acerbitate & æternitate in furorem acti, assiduè blasphemant Deum, Christum & Sanctos omnes, utpote à quibus torquentur, vel effectivè, vel objectivè.

VERS. 26. Luc. 19. 22. RESPONDENS AUTEM DOMINUS EIUS, DIXIT EI: SERVE MALE ET PIGER, SCIEBAS QUIA METO UBI NON SEMINO, ET CONGREGO UBI NON SPARSI.

VERS. 27. OPORTUIT ERGO TE COMMITTERE PECUNIAM MEAM NUMMULARIIS, ET VENIENS EGO RECEPISSEM UTIQUE QUOD MEUM EST CUM USURA.

Hoc pariter emblema est, tantùm significans omni modo & opera, saltem faciliori & qui ferè caret periculo, gratiam Dei cuilibet augendam esse. Nummularii, qui? Vbi Nota, nummularios vocari eos, qui ex cambio vel mutuo lucrum faciunt, uti sunt campsores & usurarii. Hoc lucrum in cambio licitum est, in mutuo illicitum, & peccatum usuræ. Estque hic lucrandi modus certus, obvius & facillimus. Unde dominus hic non tam ex rei in se justitia loquitur, quàm parabolicè, partim ex gentium consuetudine & usu: apud multas enim gentes usuræ habitæ sunt licitæ, ac præsertim apud Judæos, qui sibi illas apud Gentes permissas à Deo putant Deuter. 23. 19. partim ex consequentia verborum servi desidis, qui duram avaritiam extorquendi lucrum per fas & nefas, tam à se quàm ab aliis domino suo impingebat. Potest tamen hoc rei per parabolam significatæ adaptari sic, quòd Deus gratiæ & donorum suorum lucra, quasi usuras, sed æquissimo jure debitas à nobis exigat, longè majores gloriæ usuras redditurus in cælo: unde illud, *Si vis fænerari, fænerare Deo*. Nam ut dicitur Prov. 19. 17. *Fæneratur Deo, qui miseretur pauperis, & vicissitudinem suam reddet ei*. Vide ibi dicta.

VERS. 28. Luc. 19. 24. TOLLITE ITAQUE AB EO TALENTUM, ET DATE EI QUI HABET DECEM TALENTA] Ex dono enim meo primus habuit quinque talenta, deinde ex iis lucratus est alia quinque: ergo universim habet jam decem. Emblema hoc quoque est. Retundit Dominus criminationem servi pigri, accusantis se de avaritia, q. d. Ecce ut videas, ò serve piger, me hæc lucra non mihi avarè; sed servis ipsis liberaliter quærere, meum talentum tibi datum ad me revocans, illud non mihi in arcam recondo, sed erogo ei qui quinque suis benè usus, lucratus est alia quinque. Hinc enim hoc tuum, imò meum talentum quasi auctarium sui laboris & lucri meretur.

Hoc quoque partim emblema est parabolæ, partim applicandum rei per parabolam significatæ. Nam in die judicii reverà Deus tollet gratias suas à reprobis, qui ipsis vel non usi, vel ad malum abusi sunt. Idem sæpè facit in hac vita, imò semper gratiam gratum facientem tollit, ab eo qui peccat mortaliter, v. g. dum per desidiam negligit implere aliquod Dei præceptum obligans sub peccato mortali. Emblema verò est quod addit, *Et date ei qui habet decem talenta*. Quo tamen tacitè innuit Primò, Sanctos qui diligenter gratia Dei utuntur, dignos esse majori, & illa quam indigni & otiosi habent, idque non rarò fieri in hac vita, ut ipsa ex his in illos transferatur, juxta illud Apoc. 3. 11. *Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam*, vide ibi dicta. Secundò, innuit Sanctos in cælo gavisuros, & de suis talentis & de reproborum, quatenus suis se meliùs usos quam reprobos, aut se reproborum coronas accipere gaudebunt. Tertiò, quòd Deus in cælo omnia dona omnesque dotes & gratias, etiam illas quas reprobi habuerunt in hac vita, conferet in Beatos: quia beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus, ut ait Boetius. Illas intellige easdem non numero, sed specie, id est, similes illis quas reprobi habuerunt. Unde subiicit & concludit Christus:

VERS. 29. Luc. 19. 26. Sup. 13. 12. OMNI ENIM HABENTI DABITUR, ET ABUNDABIT: EI AUTEM QUI NON HABET, ET QUOD VIDETUR HABERE, AUFERETUR AB EO] Arabicus, *quia ei qui habet dabitur, & addetur; ab eo qui non habet, auferetur quod est cum eo*; Syrus, *id etiam quod habet, adimetur ei*.

OMNI HABENTI] scilicet lucrum talentorum & gratiæ, per strenuam cooperationem suam partæ adauctæque, plus talentorum & gratiæ ac gloriæ dabitur. Secundo S. Chrysost. hic, & S. Aug. lib. 2. Quæst. Evang. quæst. 46. *omni habenti*, id est, omni bene utenti talento suo. Ille enim verè habet talentum, qui eo rectè utitur: otiosus enim qui eo non utitur, videtur illud non habere; perinde enim apud illum iners ac otiosum est, ac si illud non haberet.

EI AUTEM QUI NON HABET, scilicet lucrum talentorum & gratiæ à se partum, vel *qui non habet*, id est, qui non utitur talento suo, uti jam dixi, ET QUOD VIDETUR HABERE, id est, talentum suum quod quidem *habet*, ut dictum est c. 13. 12. sed quia otiosum illi erat, potiùs non habere quàm habere videbatur, AUFERETUR AB EO] juxta sensum quem paulò antè dixi. Simili phrasi ait Comicus: *Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet*, quia eo non utitur, sed in arca recondit & sepelit, quare arca illud habet, non ipse. Avarus enim non tam habet & possidet aurum, quàm ab auro habetur & possidetur: est enim auri servus & mancipium.

Hinc Theologi sumpsere suum illud axioma: *Facienti quod in se est, Deus non deest*, nec denegat gratiam, cui si strenuè cooperetur, majorem addet semper & majorem, usque ad donum perseverantiæ & gloriæ, quod quomodo accipiendum sit, vide Suarez, Vasquez, Valentium, Bellarminum & alios tract. de Gratia.

Iteravit hanc gnomen Christus cap. 13. vers. 12. sed ad alium finem & scopum, ut ibi ostendi.

VERS. 31. CUM AUTEM VENERIT FILIUS HOMINIS IN MAIESTATE SUA, ET OMNES ANGELI CUM EO, TUNC SEDEBIT SUPER SEDEM MAIESTATIS SUÆ] Syrus, *super thronum gloriæ suæ*, quasi judex omnium, sedens in splendida & gloriosa nube; vide dicta c. 24. 30. Hic Christus graphicè depingit ideam & formam judicii extremi, ut illud omnes suæ menti imprimant, ejusque jugi recordatione ad vitæ puritatem & studium bonorum operum se continuò excitent & extimulent. Porrò Christus sedebit in aere juxta Jerusalem supra vallem Josephat, quæ adjacet monti Oliveti, ubi pati cœpit in horto, & ex quo gloriosè in cælum conscendit, ut docet Joel c. 3. 2. Vide ibi dicta.

Ma-

Majestas Christi judicis. Primò. Secundò. Majestas Christi judicis elucebit, Primò, in prævio horrisonæ tubæ Archangeli clangore, qui tam sonorus erit, ut per totum orbem audiatur. Secundò, in præviis fulguribus, tonitribus, grandinibus, procellis, terræmotibus, juxta illud psal. 86. 3. *Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos ejus. Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ, vidit & commota est terra.* *Tertiò.* Tertiò, quòd Christus apparebit in corpore glorioso ac magis radiante, quàm sol, juxta illud Isaiæ cap. 24. *Erubesces luna, & confundentur sol, cùm regnaverit Dominus exercituum*, in sensu mystico. Nam alius illius loci est sensus literalis, ut ibi ostendi. *Quartò.* Quartò, quòd veniet cum nubibus, ac sedebit judex in nube gloriosa. *Quintò.* Quintò, quòd è cœlo descendet stipatus innumeris angelorum omnium legionibus. *Sextò.* Sextò, quòd ante eum judicandi stabunt, omnes Imperatores, Pontifices, Reges, Prælati, principes, philosophi, oratores, omnesque omnino homines, & gentes. *Septimò.* Septimò, quòd eos judicabit, non ut alienos subditos, uti faciunt gubernatores regum, sed ut proprios servos: omnes enim homines & Angeli sunt servi Christi non tantùm quà Deus est jure creationis, sed etiam qua homo est jure unionis hypostaticæ cum Verbo, ac jure meriti: hoc enim meritus est Christus sua humili obedientia usque ad mortem crucis. juxta illud Apostoli Philipp. 2. *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exultavit illum, & donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.* Homines verò Christi servi sunt proprio jure redemptionis: eos enim morte & inferno redemit, & emit Christus pretioso sanguinis sui pretio.

ET OMNES ANGELI CUM EO] Ergo in die judicii ne unus quidem Angelus manebit in cœlo, sed omnes omnino cum eo descendent, cumque quasi Deum, Dominum & salvatorem suum honoris causa quasi famuli comitabuntur, ut Christum quà homo est & judex, stipent, illique ministrent. Quocirca unus ex eis Christo præferet crucem, quasi insigne triumphi & regni, ut patet cap. 24. 30. Porrò probabile est Angelos tunc assumpturos corpora ex aere condensato, in iisque splendidis gloriosè apparituros: alioqui enim hæc Christi Angelis stipati gloria & potestas, non posset videri ab impiis & reprobis, quorum tamen causa maximè exhibebitur, neque externam ejus majestatem (quam describere vult hic Christus) ille Angelorum exercitus augeret. Ita Suarez. tom. 2. disp. 57. Cùm ergo innumerabilis sit angelorum multitudo, tunc longè lateque supremas aeris regiones undique per multa millia milliarium: usque ad cœlos ipsos replebunt, & immensi exercitus speciem præbebunt. Hæc erit majestas & gloria Christi ad gaudium electorum, & terrorem reproborum.

Angelis apparebunt in corporibus splendidis.

Dæmones incertis. Valdè etiam credibile est, dæmones quoque in corporibus assumptis, sed terris, horridis & terrificis apparituros, vel quia alioqui ab impiis videri non possent, vel quia pertinet ad Christi, quà homo est & judex, gloriam, & impiorum confusionem, ut videantur. Ita noster Leon. Lessius lib. 13. de Perfect. divinis cap. 22. Hac ratione fiet, ait auctor. Imperfecti, *ut etiam mali ipsum confiteantur inviti, & qui contempserunt in humilitate, agnoscant in potestate.*

VERS. 32. ET CONGREGABUNTUR ANTE EUM OMNES GENTES, ET SEPARABIT EOS AB INVICEM, SICUT PASTOR SEGREGAT OVES AB HOEDIS] Id faciet per angelos quasi administros suos, juxta illud cap. 13. 49. *Tunc exibunt angeli, & separabunt malos de medio justorum.*

OMNES GENTES] id est, omnes homines à primo Adam prognati, usque ad ultimum, cujuscumque familiæ & gentis sint, quantumvis feræ & barbaræ, etiam parvuli & infantes, licèt de infantium causa & sententia hic propriè non agatur; sed tantùm de adultorum, qui suis bonis vel malis operibus cœlum vel infernum promeriti sunt. Quocirca erunt tunc plurimi milliones hominum, quos omnes vallis Josaphat non capiet, quare tunc Deus montem Olivarum aliosque complanabit; ut locus sit qui capiat tot hominum myriades: reprobi enim omnes in terra consistent, Sancti verò præsertim illustres, ut Apostoli, ac viri Religiosi & Apostolici in aere attollentur, imò Christo judici assistebunt. Matth. 19. 28.

Parvuli aderunt in judicio. Primò. Porrò parvulos comparituros in die judicii, licet id neget Durandus in 2. disp. 33. quæst. 3. valdè est probabile. Primò, quia Christus omnium omnino hominum erit judex: ergo etiam parvulorum. *Secundò.* Secundò, quia parvuli æquè ac adulti resurgent, idque *in virum perfectum*, ut ait Apostolus Ephes. 4. vers. 15. hoc est, in ætate & statura virili: videbunt ergo & cognoscent omnes homines secum resurgentes sisti coram tribunali Christi, ut ab eo judicentur. *Tertiò.* Tertiò, quia multi ex infantibus per baptismum, vel martyrium effecti sunt Sancti & Martyres, uti fuere innocentes occisi a Herode. *Quartò.* Hi ergo cum adultis audient à Christo: *Venite benedicti Patris mei.* Quartò, quia infantes mortui in peccato originali per tot millia annorum, ubivis gentium erunt plurimi, adeò ut Lessius de perfect. divin. cap. 22. num. 143. putet numerum eorum fore mille milliones. Hi autem abscondi non poterunt, sed in terra resurgentes comparebunt, videbuntque omnes secum resurgere & judicari à Christo. Quare hi quoque segregati ab aliis, suam à Christo sententiam accipient, mediam scilicet inter adultos & reprobos: nam nec damnabuntur ad ignem gehennæ, ut adulti reprobi; nec adjudicabuntur cœlo ad videndum Deum, uti adulti electi.

SEPARABIT EOS AB INVICEM, SICUT PASTOR SEPARAT OVES AB HOEDIS] Electos comparat ovibus, ob innocentiam, humilitatem, simplicitatem, modestiam, obedientiam, patientiam; reprobos hœdis, quia hoc animal fœtet, est asperum, immundum, petulcum, lascivum, per præcipitia incendens, rixosum: quales sunt impii. Unde & in lege veteri, hœdi quasi victimæ pro peccato offerri solebant.

Hujus separationis typus præcessit in separatione benedictionum in eos qui servant legem, & maledictionum in eos qui legem violant, facta à Mose in monte Garizim, Deuteron. c. 27.

ET STATUET OVES QUIDEM A DEXTRIS SUIS, HOEDOS AUTEM A SINISTRIS] Dextra enim symbolicè est felicitatis, gloriæ, regni, victoriæ & triumphi; sinistra verò infelicitatis, opprobrii, servitutis, calamitatis & miseriæ. Addit S. Thomas: *A dextris*, inquit, id est honoratiori & nobiliori loco, scilicet in aere consistent electi, inde mox in cœlum cum Christo conscensuri; juxta illud, *Rapiemur in nubibus obviam Christo in aera*, 1. Thessal. 4. 16. Reprobi verò erunt *à sinistris*, id est, humiliori & viliori loco in imo terræ, ut inde hiante terra absorbeantur in tartara. VERS. 33.

TUNC DICET REX HIS, QUI A DEXTRIS EIUS ERUNT: VENITE BENEDICTI PATRIS MEI, POSSIDETE PARATUM VOBIS REGNUM A CONSTITUTIONE MUNDI] *Venite* de tenebris ad lucem, de servitute ad libertatem filiorum Dei, de labore ad requiem perennem, de bello ad pacem, de morte ad vitam, de malorum societate ad angelorum consortium, de agone ad triumphum, de solo & salo tentationum, ad solem gloriæ, & juge cœlum gaudiorum æternorum. VERS. 34.

Propheticè hoc verbum exagerat S. Hippolytus Martyr. tract. de Consummat. sæculi in fine, descendendo ad singulos Sanctorum ordines. *Venite*, ait, *Prophetæ propter nomen meum expulsi. Venite Patriarchæ, qui ante adventum meum obtemperastis mihi, regnumque desiderastis: Venite Apostoli mearum afflictionum participes, dum inter homines agerem propter Evangelium: Venite Martyres, qui confessi me coram tyrannis, tormenta multa atque supplicia pertulistis: Venite Pontifices, qui purè mihi sacrificium die nocteque obtulistis, ac pretiosum corpus & sanguinem meum immolastis quotidie: Venite Sancti, qui in montibus, in speluncis & cavernis terræ exercuistis vos, qui per continentiam, preces & virginitatem servivistis nomini meo: Venite adolescentulæ, quæ thalamum meum exoptastis, nec præter me sponsum alium dilexistis, quæ per martyrium & pietatis exercitationem mihi immortali ac incorruptibili sponso copulatæ estis: Venite qui dilexistis pauperes & peregrinos: Venite qui charitatem meam servastis, sicut sum ego charitas: Venite socii pacis: ego enim sum ipsa pax.*

Porrò

A Porrò priùs Christus judicat præmiatque electos, quàm puniat reprobos: tum quia electi digniores sunt reprobris; tum quia Christi proprium est præmiare, alienum punire: tum ut reprobi *acrius doleant videntes quid amiserint*, ait S.Bernardus serm. 8. in psal. 90.

Rex] Christus judex habens in femore suo scriptum, *Rex Regum, & Dominus dominantium* Apocal. 19. 16.

Benedicti Patris mei] quos scilicet Pater meus, cui appropriatur omnipotentia, imperium & prædestinatio, *benedixit omni benedictione spirituali in cælestibus*, per sanguinis mei meritum, Ephes. 1. 3. scilicet quos ab æterno dilexit & prædestinavit, in tempore justificavit, nunc verò glorificabit: quibus dedit gratiam, bona opera, & in iis perseverantiam usque ad finem vitæ, ideòque eis pro meritis nunc præmium cælestis gloriæ per me attribuit. Venite ergo benedicti, terque quaterque beati, quos Deus amauit & prædestinavit ante mundum, vocauit de mundo, mundavit & sanctificavit in mundo, nunc magnificavit post mundum, ut ait in Soliloquiis S.Augustinus.

Iudicium extremum non in momento peragendum.

B Nota judicium Christi extremum non peragetur in istanti, siue in momento temporis, vti peragetur generalis omnium resurrectio, 1. Corinth. 15. 52. sed aliquanto tempore durabit. Nam Primò, fiet singulorum examen, & conscientiarum apertio, qua Christus cuique hominum sua, & aliorum omnium facta, per illuminationem internam patefaciet & reuelabit, ac sententiam cuique suam pro meritis dictabit, facietque ut omnes videant illam in singulis esse æquissimam & iustissimam, nec vllum exceptionis vel tergiversationis dari locum, vti ostendi Apocal. 20. 12. ac fusè docet hic Abulensis quæst. 334. & seq. *Fiet enim*, ait S.August. lib. 20. de Ciuit. cap. 14. *virtute diuina, vt cuique opera sua, vel bona, vel mala, in memoriam revocentur; & mentis intuitu mira celeritate cernantur, vt accuset vel excuset scientia conscientiam*: Hæc enim fient in tempore, sed per breui. Deinde generalem in omnes Sanctos voce sensibili, vt videtur, proferet æternæ felicitatis sententiam, dicendo; *Venite benedicti Patris mei*, &c. mox in reprobos æternæ damnationis fulmen detonabit, dicens: *Ite maledicti in ignem æternum*, &c.

C Possidete] Græcè, κληρονομήσατε, id est, *hereditate* (ita Arabicus) velut hereditatem vestram occupate. *Si enim filij, & heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Christi*, Rom. 8. *O quantæ gloriæ*, ait Chrysostomus, *quantæ beatitudinis hæc verba sunt? nec dicit accipite, sed hereditate quasi propria, quasi paterna, quasi vestra quæ vobis à principio debebantur.*

Paratum vobis regnum a constitutione mundi] *Regnum*, puta cælum empyreum, omniaque eius bona, vti sunt visio & fruitio Dei, societas angelorum & Beatorum, dotes animæ & corporis, copia bonorum omnium, non humanorum, sed divinorum.

A constitutione mundi] Arabicus, *ante constitutionem Mundi*, scilicet ab æterno. Significat cælum totumque mundum creatum esse à Deo propter Beatos, ut ipsi in eo perpetuò beentur, glorientur, regnent, & triumphent. Porrò hæc gloria Sanctis parata, & præ- D destinata fuit, Primò, ab æterno; ideò enim Deus ab æterno statuit condere Sanctos & mundum, ut ipsos in eo bearet, omniumque bonorum suorum consortes efficeret, Secundò, à creatione Mundi: cælum enim empireum mundumque creauit Deus hoc fine, vt esset sedes & Regnum Beatorum. Quocirca S.Chrysost. hom. 1. in Epist. ad Titum. *Ostenditur*, inquit, *ex his nobilitas nostra, quòd non nuper, sed olim atque ab ipsis initiis dilecti sumus*. Et hom. 35. in Genesim: *Vide bonitatis Dei excellentiam, quanta erga nostrum genus Misericordia vsus sit, vt & ante iacta fundamenta mundi nobis Regni cælorum fruitionem præparare dignatus sit.*

O quam suavis & Beata electis accidet hæc vox Christi? quantas illi agent gratias: quomodo jubilabunt; Non dubium quin profundissima reverentia se demittent, ac prostrati, vel genuflexi illum adorabunt, confitentes & exultantes se eius sanguine & meritis ad tantam felicitatem euectos ut patet Apocal. cap. 5. & 7. vbi videre est & audire eorum iubiles, doxologias, & epinicia, quæ Deo & Christo pleno ore & corde accinent.

Quocirca audita hac Christi voce; conversus; imò Martyr effectus est S.Apronianus. De eo enim sic legimus in Martyrol. Romano die 2. Februarii; *Romæ via Salaria passio S.Aproniani Commentariensis, qui adhuc Gentilis, cùm S.Sisinnum è carcere educeret, vt Laodiceo præfecto præsentaret, vocemque è cælo factam audiret; venite benedicti Patris mei percipite regnum quod vobis paratum est à constitutione mundi: credens baptizatur, & postea in confessione Domini finem vitæ capitali sententia accepit.* Eadem voce audita S.Mechtildis moriens evocata est ad Cælum, uti habet eius Vita.

Esurivi enim, et dedistis mihi manducare (Syrus, *quod manducarem*:) sitivi, et dedistis mihi bibere: hospes eram, et collegistis me] in vestram domum, vel aliam hospitalem. VERS. 35.

Cur misericordes præ aliis cælo adiudicentur.

Nota. Christus hic unam speciem bonorum operum, quibus Sancti æternam gloriam illis à Christo in judicio decretam meruerunt, ponit pro toto genere: B tantùm enim affert opera misericordiæ, tum quia illa sunt quasi naturalia, & vbique sunt obuia, & ad communitatem maximè pertinent: plurimi enim vbique sunt miseri: tum quia homines plebeii & vulgares magni illa faciunt, eò quòd ad orationes, jeiunia & alia sublimiora minùs sunt idonei: tum quia ab eis nemo facilè se excusare potest; tum ut ea nobis ueluti utilissima ad impetrandam Dei misericordiam commendet, ait S.August. serm. 39. inter novos S. Chysostomus & alii. Audi S.Basilium conc. 4. de Eleemos. *Esurientis*, ait, *est panis ille quem tu apud te detines: nudi, vestis illa quam in cella tibi servas: discalceati, calceus ille qui domi suæ putredine corrumpitur egeni argentum quod humi defossum habes. Itaque tot iniuria afficis, quot tuis rebus, dum licet, non iuvas*. Idem asseverant S. Hieron. S.August. S.Chrysost. S. Ambros. & S. Bernardus, quorum verba recitaui Eccli. cap. 4. v. 1. *Iucundus homo*, inquit Dauid, *qui miseretur & commodat, disponet sermones suos in iudicio*, psal. 111. uers. 5. seu, vt legit D.Chrysost. *rationes suas*, q. d. Vitæ suæ rationem optimam reddet, suam causam apud supremum ju- C dicem egregiè perorabit. *Neque enim*, inquit D. Chrysost. *fieri potest ut anima dives misericordia, obruatur umquam à grauibus animi perturbationibus*. Et D. Chrysol. serm. 40. *Sine causa* inquit, *accusant peccata, quem pauper, excusat. Excusari non potest, quem fames pauperis excusaris. Videbit diem malum qui diem judicii? sine advocatione paupertatis intravit. Qui fænerat pauperi, ipsum sibi judicem præstitit debitorem*. Rursum S. Chrisost. hom. 5. de Pœnitentia; Christus, inquit, hic tacet alia virtutum opera, *non quòd memoria sint indigna sed quod à clementia sint secunda*. Denique S.Augustinus serm. 25. de Verbis Domini; *Via* ait, *cæli est pauper, incipe erogare; si non uis errare.*

Porrò non dubium est, quin multi propter alias virtutes & peccata majoris momenti sint saluandi vel damnandi; nam multi uix possunt opera misericordiæ exercere, vt pauperes, pueri, religiosi, qui tamen maiora præstant, vt castitatem, obedientiam, paupertatem D Euangelicam, contemplationem, conuersionem animarum &c. ob quæ majora à Christo præmia consequentur, iuxta illud cap. 5. 1. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est Regnum cælorum.*

Quocirca Christus non uidetur hæc sensibili voce prolaturus, vti proferet ipsam sententiam salutis vel damnationis, sed spiritali instinctu cuique ea reuelabit & dictabit. Ita Franc. Lucas & noster Lessius loco citato n. 142. Hinc patet electos propter bona opera à Christo eligi & adiudicari cœlo: ergo bona opera merentur cælum & calestem gloriam. Igitur gloria hic datur Sanctis à Christo quasi hereditas, tamquam filiis; & simul quasi merces, tamquam meritis & dignis: Deus enim non dat filiis regnum, siue eo digni siue indigni sint, ut sæpè fit apud homines, sed dignis tantùm & merentibus.

Sex opera misericordiæ corporalia hic dicuntur:

Porrò sex sunt præcipua corporalia misericordiæ opera, quæ Christus hic recenset; scilicet esurientes cibare, sitientes potare, peregrinos hospitio excipere, nudos uestire, infirmos visitare, captiuos solari & redimere, quibus adde septimum scilicet sepelire

re mortuos in Tobia commendatum. Totidem sunt spiritualia, quæ sub corporalibus hic subintelligit Christus: illa verò tantò corporalibus præstant, quantò spiritus præstat corpore; quæ sunt peccantes corrigere, ignorantes docere, dubitantibus rectè consulere, pro salute proximi Deum orare, consolari mœstos, ferre patientes injurias, offensam remittere, de quibus vide P. Petrum Canisium in Opere catechistico. Excelluit in operibus misericordiæ S. Gregorius, qui proinde nunc Angelum, nunc Christum ipsum forma pauperis & peregrini hospitio & mensa excipere meruit, ut refert Joannes Diaconus in ejus Vita lib. 2. cap. 22. & 23.

VERS. 36. NUDUS, ET COOPERUISTI ME: INFIRMUS, ET VISITASTIS ME: IN CARCERE ERAM, ET VENISTIS AD ME] Hoc est quod dixit Christus cap. 9. v. 13. *Misericordiam volo, & non sacrificium*. Misericordia enim tegit, & quasi redimit culpas & miserias misericordis. Audi S. Augustinum serm. 33. de Diversis: *Scriptum est, Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum*, &c. *Proinde illis quos coronaturus est, solas eleemosynas imputabit, tamquam dicens: Difficile est, ut, si examinem vos & appendam vos, & scruter diligentissimè facta vestra, non inveniam unde vos damnem: sed ite in regnum: esurivi enim, & dedistis mihi manducare. Non ergo itis in regnum; quia non peccastis; sed quia peccata vestra eleemosynis redemistis*. Vide viginti fructus eleemosynæ, quos recensui Deuter. 26. 12.

VERS. 37. TUNC RESPONDEBUNT JUSTI, DICENTES (non tam ore quàm corde admirantes Christi erga se magnificentiam) DOMINE (Syrus, *Domine noster*) QUANDO TE VIDIMUS ESURIENTEM, ET PAVIMUS TE; SITIENTEM, ET DEDIMUS TIBI POTUM?

VERS. 38. QUANDO AUTEM TE VIDIMUS HOSPITEM, ET COLLEGIMUS TE? AUT NUDUM, ET COOPERUISTI TE?

VERS. 39. AUT QUANDO TE VIDIMUS INFIRMUM, AUT IN CARCERE, ET VENIMUS AD TE?] Voce *quando*, significatur profunda humilitas, admiratio & exultatio Sanctorum, eò quòd audiant opera sua exigua & exilia tanti fieri à Christo, ut ea sibi facta æstimet Christus, quæ pauperibus Christi amore fecerunt. Unde Euthymius putat hoc esse emblema parabolæ, ad hoc inductum ut ex hac eorum interrogatione cognoscatur responsio Christi, quod verum est, si de vocali Sanctorum interrogatione hæc accipias, non verò si de mentali.

VERS. 40. ET RESPONDENS REX (Christus judex) DICET ILLIS: AMEN DICO VOBIS, QUAMDIU FECISTIS UNI EX HIS FRATRIBUS MEIS MINIMIS, MIHI FECISTIS] τὸ *hic* propriè denotat Apostolos, & eis similes viros Religiosos & Apostolicos, qui Christo judici assidebunt (& in hoc mundo habiti sunt *minimi*, & abjectissimi, ac sibi ex humilitate visi sunt omnium *minimi*) eò quòd voluntariam paupertatem spiritus amplexi, totos se Christo Christique fidei prædicatione & cruci manciparint. Consequenter tamen notantur omnes pauperes Christiani, qui regenerati in baptismo per gratiam effecti sunt filii Dei, ideoque fratres Christi. Ubi Nota. Infideles & reprobos, licèt olim fratres Christi fuerint, hic Christus nec nomine dignos censet: non tamen vetat eis fieri eleemosynam. Præclarè Sanctus Cyprianus tract. de Eleemosyna: *Quid*, inquit, *potuit nobis majus Christus edicere? quomodo potuit magis justitiæ ac misericordiæ nostræ operam provocare, quàm quòd præstari id dixit sibi, quidquid egenti præstatur & pauperi? ut qui respectu fratris in Ecclesia non movetur, vel Christi contemplatione moveatur: & qui non cogitat in labore & egestate conservum, vel Dominum cogitet, in illo ipso quem despicit, constitutum*.

S. Ludovici regis pietas in pauperes. Hac de causa S. Ludovicus Rex Franciæ in Festis & Vigiliis sua manu cibum porrigebat ducentis pauperibus, eisque die Sabbati pedes lavabat. Quotidie verò mensæ suæ adhibebat tres senes pauperes, ac subinde eorum reliquias ipse comedebat. Cumque nonnulli objicerent, hoc dedecere majestatem regiam, respondebat: *Ego in pauperibus revereor Christum, qui dixit: Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis*. Addebatque: Pauperes cælum sibi comparant per patientiam, divites verò per eleemosynam & reverentiam, qua pauperes ut membra Christi amant & venerantur. Ita habet ejus Vita apud Surium die 25. Augusti. O regem sapientem & sanctum imitentur eum reges & principes.

Ex hanc sententia S. Franciscus suos hortabatur ad liberè petendam eleemosynam: *Ite, ait, clarissimi filii pro eleemosyna, quoniam hac novissima hora Fratres Minores commodati sunt mundo, ut electi in eis impleant, unde à supremo judice commendentur, illud audientes suavissimum verbum: Quamdiu fecistis ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis*. Quocirca ipse in Festis præcipuis mendicare solebat, dicens in sanctis pauperibus illud Psaltis impleri: *Panem Angelorum manducavit homo*, Psalm. 77. v. 25. Illum enim panem Angelicum esse dicebat, quem pro Dei petitum amore, & beatis suggerentibus Angelis, pro ipsius charitate largitum, sancta paupertas colligit ostiatim. Ita S. Bonaventura & alii in ejus Vita.

TUNC DICET ET HIS QUI A SINISTRIS ERUNT: DISCEDITE A ME MALEDICTI IN IGNEM ÆTERNUM, QUI PARATUS EST DIABOLO, ET ANGELIS EJUS] Nota antithesin: Christus enim electis dicit, Venite ad me & meam gloriam; reprobis verò, Discedite à me ad dœmonem & gehennam, quia in vita dœmoni adhæsistis, non mihi. Vox enim *discedite*, significat pœnam damni, quæ est privatio gloriæ cœlestis in æternum, Vox verò *in ignem*, significat pœnam sensus, scilicet concremationem: ignis enim gehennæ non tantùm corpora, sed & animas impiorum jugiter adurit, & tamen numquam ea comburit & consumit. Porrò pœna hæc gravissima est. Ablegari enim à Deo, Christo, Cœlo, Sanctis, omnique bono sine ulla spe redeundi, ingens est tormentum, adeò ut Sanctus Chrysostomus. Parænesi 1. ad Theodorum lapsum, censeat privationem visionis Dei magis torquere damnatos, quàm ignem gehennæ, licèt alii aliter sentiant. Unde Isaias cap. 26. vers. 10. *impius*, ait, *non videbit gloriam Domini*. *Maledicti*, quibus Deus quasi hostibus suis maledicet, id est malefaciet, ut omnia suppliciorum & malorum genera in eos intorqueat. *In ignem*. Ergo in inferno verus est ignis, isque longè acrior, & alterius materiæ ac conditionis, quàm sit noster, uti docent S. Ambrosius in c. 14. Lucæ, S. Hieron. in cap. 65. & 66. Isaiæ. Damasc. lib. 4. cap. ult. — VERS. 41. — Ignis gehennæ qualis

Porrò hic ignis alitur sulphure, quod idem numero Deus conservabit in æternum, ut jugiter ardeat & impios urat, ut dixi Isaias 30. & 33. De hoc igne Moses Judæis minans, ait Deuter. 32. 22. *Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni novissima*. Vide ibi dicta. Audi S. Chrysostom. hìc homil. 44. *In ignis fluvium atque pelagus intrudentur, pelagus impertransibile, atque magnitudine acerbissimum, in quo ignei fluctus instar montium eriguntur; ignei dico, non hujus ignis, sed ignis certè multo quàm hic horribilioris, cujus flammæ maximam conspicit abyssum; ita ut undique ignis immanissimæ similis feræ transcurrere videatur*. Et paulò pòst: *Nam si acerrimos, quos iste ignis & hæc flamma dolores infert, oratione assequi non possumus, quid de illo dicemus? præsertim cùm hic uno temporis momento in ignem positus homo exspiret: ibi autem crematur & dolet, sed nequaquam quod crematur consumitur*.

ÆTERNUM] Errat ergo Origenes qui pœnas inferni cessaturas, & impios ex iis post annum Platonicum, id est, post aliquot annorum millia, liberandos censuit. Significatur enim hic æternitas pœnarum in gehenna. Ita Beda, Theophylactus & alii passim. Ingens hæc erit pœna, quæ damnatos adiget ad desperationem, furorem, rabiem, ad blasphemandum Deum, parentes, socios & omnes creaturas: quia quamdiu erit Cœlum, quamdiu erit infernus; quamdiu erit mundus, quamdiu erit Deus, reprobi ardebunt in gehenna, *& cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum*, Apocalyp. 20. 10. Hoc incendium cogita dum te libido, ambitio aut alia tentatio sollicitat, dicasque tibi: *Ego tanti pœnitere non emo*, nolo modica voluptate emere ignem æternum.

Hæc Christi verba patheticè exaggerat Sanctus Hippolytus Martyr tract. de Consummat. sæculi sub finem; ubi Christum beneficia sua impiis, qui iis abusi sunt, ita exprobrantem inducit: *Ego vos formavi, & adhæsistis alteri. Ego Terram, mare & omnia propter vos creavi, & vos iis in mei contumeliam abusi estis. Discedite à me operarii iniquitatis, non agnosco vos, alterius domini operarii facti estis, hoc est diaboli. Possidete cum eo tenebras*, atque

atque ignem qui non extinguitur , & vermem qui non dormit , ac stridorem dentium . Et nonnullis interjectis : *Aures vestras condidi , ut audiretis Scripturas , & vos parastis eas ad cantica dæmonum , cithara & ridicula . Oculos vestros creavi , ut perspiceretis lumen præceptorum meorum , eaque exsequeremini ; at vos ad stupra impudicitias , & ad reliquam immunditiam ipsos aperuistis . Os vestrum composui ad glorificandum & laudandum Deum , & psalmos cantionesque spiritales pronuntiandas , lectionisque continuam meditationem ; at vos aptastis illud ad convicia , pejerationes , & blasphemias , dum sedentes obtrectabatis proximis vestris . Manus vestras feci , ut ad preces & obsecrationes extenderetis eas ; at vos ad rapinas , cædes & mutuas occisiones expandistis* , &c.

Post latam hanc sententiam , illicò Christus eos à se per dœmones propellet in tartara , imò omnia elementa cum Cœlis in eos insurgent . Nam ut ait Sapiens cap. 6. 18. *Armabit creaturam ad ultionem inimicorum* , &c. & *pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos . Ibunt directè emissiones fulgurum* , &c. *excandescet in illos aqua maris , & flumina concurrent duriter . Contra illos stabit spiritus virtutis , & tamquam turbo venti dividet illos* . Vide ibi dicta.

QUI PARATUS EST DIABOLO (primo principi, cæterorumque capiti , putà Lucifero) ET ANGELIS (Arabicus , *exercitibus*) EJUS] illi , Deo superbè rebellanti , consentientibus . Hinc patet , ignem inferni primò & per se paratum fuisse à Deo dœmonibus , posteà verò consequenter etiam hominibus dœmonis factum & inobedientiam imitantibus . Porrò paratus fuit hic ignis à Deo ab æterno , post prævisum Luciferi & dœmonum peccatum : tunc enim decrevit Deus illum condere ad ejus castigationem & supplicium : in tempore verò paratus , id est conditus , fuit à Deo primo die mundi , mox ut Lucifer cum suis peccavit , ante creationem hominis , quæ facta est die sexto , ut dixi Genes. 1. v. 4.

Modus quo ignis dæmones cruciat. Porrò qua ratione ignis gehennæ corporeus urat & cruciet dœmones , qui sunt spiritus incorporei , velut instrumentum Dei ad hoc ab eo aptatum & elevatum , disputant Scholastici : varii enim varios modos assignant . Vide Scholasticos 3. part. quæst. 64. Item in 2. sent. disp. 6. & in 4. dist. 50. ac nominatim Franc. Suarez lib. 8. de Angelis cap. 12. num. 2. & sequent. ubi docet ex S. Basilio ignem gehennæ non lucere , sed torquere non per solam imaginationem & apprehensionem falsam , nec per solam actionem intentionalem , sed per realem & physicam efficientiam , qua dœmonibus imprimit qualitatem spiritualem doloriferam , quæ qualis sit hæc concipere non possumus : nec enim potest eis imprimere calorem sensibilem ; hujus enim spiritus non sunt capaces .

Syrus pro *diabolo* , vertit , *criminatori* : hunc enim significat Græcum διάβολος , & talis est Lucifer cum suis , qui homines etiam sanctos accusat , omniaque eorum opera licet justa criminatur & calumniatur coram Deo : unde ipse est diabolus , id est criminator , per antonomasiam . Hinc in Actis S. Montani & sociorum Martyrum apud Surium die 24. Februarii accusator & criminator Martyrum vocatur diabolus : quia ejus partes agebat in tribunali judicum infidelium , reos agendo eos qui Christum colebant . Verè Sanctus Cyprianus lib. 4. Epistol. 2. ad Antonianum : *Quòd* , inquit , *quædam de illo* (Sancto Cornelio Pontif.) *inhonesta & maligna jactantur , nolo mireris , cùm scias hoc esse opus semper diaboli , ut servos Dei mendacio laceret ; & inopinationibus falsis gloriosum nomen infamet , ut qui conscientiæ suæ luce clarescunt , alienis rumoribus sordidentur .*

VERS. 42. ESURIVI ENIM , ET NON DEDISTIS MIHI MANDUCARE : SITIVI , ET NON DEDISTIS MIHI POTUM :
VERS. 43. HOSPES ERAM , ET NON COLLEGISTIS ME : NUDUS , ET NON COOPERUISTIS ME : INFIRMUS , ET IN CARCERE , ET NON VISITASTIS ME] τὸ *enim* dat causam cur damnentur ad ignem paratum diabolo , quòd scilicet , ut ait Euthymius , *imitati sint immisericordem inhumanumque diabolum* . Nam ut ait Theophyl. *Compassionis expertes sunt diaboli , & hostiliter atque inimicè erga nos affecti.* Damnantur hi ob omissa opera misericordiæ : tum quia ad hæc obligatur quisque , cùm videt proximum in extrema vel gravi necessitate constitutum , quod sæpè occurrit : tum quia neglexerunt alia peccata eleemosynis expiare , juxta illud Daniel. cap. 4. v. 24. ad Nabuchodonosorem: *Peccata tua eleemosynis redime , & iniquitates tuas misericordiis pauperum* . Unde S. August. asserit nonnullos sine eleemosynis non posse salvari , vide ibi dicta. Jam , *si santa pœna mulctabitur qui non dedisse convincitur* , ait Sanctus Gregorius , *quanta pœna feriendus est qui redarguetur abstulisse aliena* ? qui uxorem proximi violavit , qui famam vel vitam alteri abstulit , qui Deum & Sanctos blasphemavit ? &c.

Porrò singula verba habent emphasim , & peculiarem ingratitudinem reprobis exprobrant . *Esurivi* , ego qui sum Deus , Dominus & redemptor vester ; & *non dedistis mihi* , id quod ego vobis dederam ; *manducare* , non perdices & capones , quos vos manducavistis , sed panem cibarium , &c. *Singula* , ait S. Chrysost. *ad condemnationem illorum sufficiunt : petitionis scilicet facilitas , & dandi potestas : panis enim petitur : petentis miseria , quia pauper atque mendicus : retributionis expetenda magnitudo , regnum enim promittitur : terror pœnarum , gehenna enim incutitur : accipientis dignitas , Deus enim pauperum manibus accipit : honoris cumulus , quia tantùm descendere dignatus est : jus tribuendi summa enim justitia est de suis ei concedere . Verùm ab his omnibus cupiditate habendi retracti sunt* . Cetera dixi vers. 35.

TUNC RESPONDEBUNT EI ET IPSI , DICENTES : DOMINE , QUANDO TE VIDIMUS ESURIENTEM , AUT SITIENTEM , AUT HOSPITEM , AUT NUDUM , AUT INFIRMUM , AUT IN CARCERE , ET NON MINISTRAVIMUS TIBI ? [Dicent hoc impii cogitatione , non locutione : non enim permittet Christus eos sententiæ suæ obloqui , quia conscientia propria eos condemnabit , *Dicentes* , arroganter , indignanter & desperabundè , quasi accusantes Christum judicem falsitatis & iniquitatis . Unde auctor Imperfecti : *In judicio* , ait , *stant , & peccare non cessant* . VERS. 44.

TUNC RESPONDEBIT ILLIS , DICENS : AMEN DICO VOBIS , QUAMDIU NON FECISTIS UNI DE MINORIBUS (Syrus , *parvulis*) HIS , NEC MIHI FECISTIS] Vide dicta vers. 40. Disce hic quanti faciendi sint viles & pauperes , præsertim Sancti , Religiosi & Apostolici , quos suos quasi suum peculium vocat hic Christus . Quocirca S. Franciscus quemdam è suis detrahentem cuidam mendico , dicentemque quòd fortè interiùs voluntate esset dives , & mente superbus , acriter castigavit , jussitque ut nudus flexis genibus ab eo veniam peteret . Causam addidit : *Non tam in paupere* , inquit , *fili mi , quàm in Christum peccasti . Etenim in paupere tamquam in speculo Christus nobis obiicitur . Quotiescumque ergo tibi pauperes aut infirmi occurrunt , inopiam & infirmitates , quas pro nobis Christus dignanter assumpsit , piè considera , & humiliter venerare* . Ita VVadingus in Annal. Minor. Anno Christi 1215. num. 18. Vide eumdem Anno 1216. n. 2. in fine. VERS. 45. *S. Franciscus quemdam è suis mendico detrahentem severè arguit.*

S. Eligius Episcopus. Porrò hunc formidabilem judicii extremi diem semper suos ob oculos obversari volebat S. Eligius Noviomensis Episcopus , qui floruit Anno Domini 650. usque ad 655. quo vita functus est teste Sigeberto in Chronico , tempore Clotharii Regis Francorum , & Martini Primi Pontificis Romani . Unde Christo sic illo die impios compellaturum asserebat : *Ego te homo de limo terræ formavi manibus meis , & in paradisi deliciis immeritum collocavi : sed tu me & mea jussa contemnens impostorem sequi maluisti . Unde etiam justè damnatus es . Sed tamen ego miseritus tui carnem assumpsi , in terris inter peccatores habitavi , contumelias & verbera propter te pertuli : ut te eriperem à pœnis , colaphos & sputa toleravi : ut tibi paradisi delicias redderem , acetum felle mixtum bibi . Propter te spinis coronatus , crucifixus , lancea vulneratus sum . Propter te mortuus & in sepulchro positus , ad inferna descendi , ut te ad Paradisum reducerem . Et quid ulterius facere debui , & non feci ?* Unde Christus terribilem in eos sententiam subjungit : *Quæ ergo ultrò elegistis , ea nunc accipite . Contempsistis lucem sint ergo vobis tenebræ . Amastis mortem , abite in perditionem . Secuti estis diabolum , ite cum illo in ignem æternum , Quis tunc putamus , charissimi , mœror erit , qui luctus , quæ tristitiæ , quæ angustiæ : cùm hæc fuerit prolata adversus impios sententia ?* Ita Audoenus Rothomagensis Episcopus in ejus Vita lib. 2. cap. 16. Extat apud Surium die 1. Decembr. *Christi exprobratio.*

ET IBUNT (Græcè , ἀπελεύσονται , id est , *abibunt* , sci- VERS. 46.

scilicet à Christo, Deo, Sanctis, cœlo in tartara) HI IN SUPPLICIUM (Syrus, *cruciatum*) ÆTERNUM; JUSTI AUTEM IN VITAM ÆTERNAM] *Supplicium*, ignis & concremationis. Unde S. August. tract. 21. in Joannem legit, *in ambustionem*, q.d. Amburentur in gehenna, sed non comburentur nec consumentur ut annihilentur, quod optabunt damnati. Ibunt ergo in ignem gehennæ, quasi in suam domum & habitationem perennem, ut in ea jugiter ardeant. Sic vice versâ dixit Christus servo fideli v. 21. *Intra in gaudium Domini tui*.

ÆTERNUM] quia Deum æternum gravissimè offenderunt. Peccatum enim mortale, quia Deo immenso est injurium, in se habet malitiam infinitam: meretur ergo supplicium infinitum. Verùm, quia infinitum intensivè dari nequit, nec ab homine sustineri; hinc dabitur reprobis pœna infinita extensivè, quæ scilicet extendatur per omnia sæculorum sæcula. Modum dat Lactantius lib. 7. c. 21. *Idem*, ait, *divinus ignis, una eademque vi atque potentia & cremabit impios & recreabit, & quantum è corporibus absumet, tantum reponet, ac sibi ipse æternum pabulum subministrabit, quod poetæ in vulturem Titii transtulerunt, ita sine ullo revivisentium corporum detrimento adoret tantum, ac sensu doloris afficiet*.

Lactantii sententia de igne gehennæ.

Hæc est sententia Lactantii. Faciliùs & veriùs alii censent, corpora damnatorum Deo conservante in igne manere incorruptibilia, ita ut nullæ partes consumantur, quæ reparari debeant, sed omnes omnino eædem in igne jugiter ardentes perseverant in æternum, sicut asbestus lapis, indeque confecta tela, in igne ardet, sed nullam sui partem deperdit. Acerbitatem hujus supplicii graphicè depingit Auctor libri de Spiritu & Anima apud S. Augustinum tom. 3. cap. 56. *Quapropter*, inquit, *miseris mors est sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu: quia & mors semper vivet, & finis semper incipiet, & defectus deficere nesciet: mors perimet, & non extinguet: dolor cruciabit, & pavorem non fugabit: flamma comburet, sed tenebras non discutiet. Erit enim in igne obscuritas, in obscuritate pavor, in combustione dolor. Ita reprobi ignibus inferni traditi, in suppliciis dolorem sentient, & in doloris angustia pavore ferientur, & semper tolerabunt, & semper timebunt, quia sine fine semper cruciati vivent, sine spe veniæ & misericordiæ, quod est miseria super miseriam. Si enim post tot millia annorum quot capillos habuerunt omnes, quicumque fuerunt & erunt, pœnas suas finiri sperarent, multo leviùs eas sustinerent: sed, quia spem non habent, nec habebunt, desperatione deficient, & ad tormenta non sufficient*.

Fusè de his disserit hic Abulensis, qui & addit q. 773. & 779. (tot enim præcisè in hoc caput quæstiones conglomeravit) animas post mortem ituras in Cœlum, vel Purgatorium, vel limbum Patrum, eò deduci per Angelos: ituras verò in infernum vel limbum puerorum, eò deduci per dæmones.

Audi S. Cyprianum serm. de Ascensione Domini sub finem: *Incorruptibiles flammæ*, inquit, *nudum corpus allambent: ardebit purpuratus dives*, &c. *In proprio adipe frixæ libidines bullient, & inter sartagines & flammas miserabilia corpora cremabuntur*. Et in lib. de Laudib. martyrii cap. 5.

A *Paradisus*, inquit, *Dei testibus floret, negatores gehenna complexa, æternis ignis inardescit*. Latiùs verò cap. 12. diem exponit, dicens: *Sæviens locus, cui gehenna nomen est, magno plangentium murmure & gemitu, & eructantibus flammis per horrendam spissæ caliginis noctem, sæva semper incendia camini fumantis exspirat: globus ignium arctatus obstruitur, & in varios pœnæ exitus relaxatur. Tunc sæviendi plurima genera, tum in se ipse convolvit, quidquid ardoris emissi eadem flamma cruciarat*.

Prosper lib. 2. de Vita contemplativa cap. 12. ubi de damnatis agit: *Non videndi*, inquit, *sensum habituri sunt, sed dolendi: quorum continuus gemitus, cruciatus æternus, dolor summus torquens animam, non extorquens: puniunt corpora damnata, non finiunt. Quos ideo ignis inextinguibilis sibi deputatos non extinguit, ut permanente sentiendi vita, pœna permaneat*.

Ex dictis meditari & imaginari licet, quàm acerbum, mœstum & funestum sit futurum æternum hoc damnandorum à salvandis divortium, quo hi in Cœlum ad perennem felicitatem ascendent, illi in gehennam ad perenne incendium descendent, numquam ampliùs
B Sanctos, licèt amicos, fratres, parentes, visuri in æternum: *chaos enim magnum firmatum est* inter utrosque, ut ajebat Abraham ad divitem Epulonem, in inferno ardentem, Lucæ cap. 16. vers. 26. Qui ergo sapis, quotidie ascende in Cœlum, & descende in tartara, ut hic tibi sit stimulus ad fugam vitiorum, & studium virtutum. Verè S. Chrysostomus hom. 2. in Epist. 2. ad Thessalon. *Nemo eorum*, ait, *qui gehennam ob oculos habent, in gehennam incidet: nemo gehennam contemnentium judicium effugiet*. Et quia major hominum pars gehennam parum cogitat & quasi contemnit, hinc damnatur. Nam ut cecinit, imò planxit, S. Bruno Carthusiæ fundator:

Sic vivunt homines tamquam mors nulla sequatur;
Et velut infernus fabula vana foret.

Crebrò horrorem judicii & gehennæ suis lectoribus obiicit graphicèque depingit S. Ephræm, præsertim tract. de
C Compunctione, de Pœnitentia, de Judicio. &c. Idem faciat doctor & prædicator. Unde idem S. Ephræm tract. de Patientia: *Simus*, ait, *tamquam incudes: & si cædamur, non tamen cædamus*, dicentes cum Sancto Diethelmo apud V. Bedam in Histor. Anglor. *Asperiora vidi, deteriora in gehenna conspexi*. Sic quamlibet tentationem, persecutionem, infirmitatem, tribulationem, confusionem metu judicii & gehennæ fortiter sustinebimus & superabimus. Graphicè quoque horrorem diei judicii describit Joel cap. 2. v. 31. & Sophonias cap. 1. v. 15. ubi plura hac de re dixi.

IN VITAM ÆTERNAM] Nomine *vitæ æternæ* omnem sanitatem, omne robur, omnem honorem, omnem gloriam, omnem satiem, omnem voluptatem, omne gaudium, omnem bonorum omnium affluentiam accipe. Hæc enim gustant viventes in vera vita: nam qui in fame, siti, morbo, ignominia, dolore vivunt, non tam vivunt quàm moriuntur assiduè.

CAPUT VIGESIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit unctionem Magdalenæ, qua ipsa unxit Christum in Bethania paulò ante mortem, cujus pretium ambiens Iudas vendidit Christum. Secundò, v. 17. enarrat ultimam Christi cœnam & institutionem Eucharistiæ. Tertiò v. 30. ejusdem passionem, scilicet orationem in horto, captivitatem, accusationem, condemnationem, celaphizationem, trinam Petri negationem, & mox pœnitentiam.

1 ET factum est: cùm consummasset Jesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis. 2. Scitis
quia post biduum, Pascha fiet, & Filius hominis tradetur ut crucifigatur. 3. Tunc congrega-
ti sunt principes sacerdotum, & seniores populi, in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Cai-
phas. 4. Et consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent & occiderent. 5. Dicebant autem: Non in die
festo, ne forte tumultus fieret in populo. 5. Cùm autem Jesus esset in Bethania in domo Simonis Le-
prosi. 7. Accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, & effudit super caput ipsius re-
cumbentis. 8. Videntes autem discipuli, indignati sunt; dicentes: Ut quid perditio hæc? 9. Potuit
enim istud venumdari multo, & dari pauperibus. 10. Sciens autem Jesus, ait illis: Quid molesti estis
huic mulieri? opus enim bonum operata est in me. 11. Nam semper pauperes habetis vobiscum: me
autem non semper habetis. 12. Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum
me fecit. 13. Amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, di-
cetur & quod hæc fecit in memoriam ejus. 14. Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas
Iscariotes, ad principes sacerdotum: 15. & ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tra-
dam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. 16. Et exinde quærebat opportunitatem ut eum
traderet. 17. Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: Vbi vis paremus ti-
bi comedere Pascha? 18. At Jesus dixit: Ite in civitatem ad quemdam, & dicite ei: Magister dicit:
Tempus meum propè est, apud te facio Pascha cum discipulis meis. 19. Et fecerunt discipuli sicut
constituit illis Jesus, & paraverunt Pascha. 20. Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim di-
scipulis suis. 21. Et edentibus illis, dixit Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est. 22. Et
contristati valdè cœperunt singuli dicere: Numquid ego sum, Domine? 23. At ipse respondens,
ait: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. 24 Filius quidem hominis vadit, sicut
scriptum est de illo: væ autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei, si natus
non fuisset homo ille. 25. Respondens autem Judas, qui tradidit eum, dixit: Numquid ego sum,
Rabbi? Ait illi: Tu dixisti. 26. Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, & benedixit, ac fregit,
deditque discipulis suis, & ait: Accipite, & comedite: hoc est corpus meum. 26. Et accipiens calicem,
gratias egit: & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes. 28. Hic est enim sanguis meus novi testamen-
ti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. 29. Dico autem vobis. Non bibam amodò
de hoc genimine vitis, usque in diem illum: cùm illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.
30. Et hymno dicto, exierunt in montem Oliveti, 31. Tunc dicit illis Jesus. Omnes vos scandalum
patiemini in me, in ista nocte. Scriptum est enim: Percutiam pastorem. & dispergentur oves gregis.
32. Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam. 33. Respondens autem Petrus, ait illi:
Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor. 34. Ait illi Jesus: Amen dico ti-
bi: quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. 35. Ait illi Petrus: Etiamsi oportuerit
me mori tecum; non te negabo: Similiter & omnes discipuli dixerunt. 36. Tunc venit Jesus cum illis
in villam quæ dicitur Gethsemani, & dixit discipulis suis: Sedete hìc, donec vadam illuc, & orem,
37. Et assumpto Petro, & duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari & mœstus esse. 38. Tunc ait illis.
Tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete hìc & vigilate mecum. 39. Et progressus pusillum:
procidit in faciem suam, orans, & dicens: Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste, verumta-
men non sicut ego volo, sed sicut tu. Et venit ad discipulos suos, & invenit eos dormientes, & dicit
Petro: Sic, non potuistis una hora vigilare mecum? 41. Vigilate & orate ut non intretis in tentatio-
nem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. 42. Iterum secundò abiit, & oravit, dicens;
Pater mi, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua. 43. Et venit iterum: &
invenit eos dormientes: erant enim oculi eorum gravati, 44. Et relictis illis, iterum abiit, & oravit
tertiò, eumdem sermonem dicens. 45. Tunc venit ad discipulos suos, & dicit illis: Dormite jam, &
requiescite: ecce appropinquavit hora, & Filius hominis tradetur in manus peccatorum. 46. Surgite,
eamus: ecce appropinquavit qui me tradet. 47. Adhuc eo loquente, ecce Judas unus de duodecim
venit, & cum eo turba multa, cum gladiis & fustibus missi a principibus sacerdotum, & senioribus po-
puli. 48. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est,
tenete eum. 49. Et confestim accedens ad Jesum, dixit: Ave Rabbi. Et osculatus est eum, 50. Di-
xitque illi Jesus, ad quid venisti? Tunc accesserunt, & manus injecerunt in Jesum, & tenuerunt eum.
51. Et ecce unus ex his qui erant cum Jesu, extendens manum, exemit gladium suum, & percutiens
servum principis sacerdotum, amputavit auriculam ejus. 52. Tunc ait illi Jesus: Converte gladium
tuum in locum suum: omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt. 53. An putas, quia non
possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modò plusquam duodecim legiones Angelorum?
54. Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quia sic oportet fieri? 55. In illa hora dixit Jesus turbis.
Tamquam ad latronem existis cum gladiis & fustibus comprehendere me: quotidie apud vos sedebam
docens in templo, & non me tenuistis. 56. Hoc autem totum factum est, ut adimplerentur Scriptu-
ræ Prophetarum. Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt. 57. At illi tenentes Jesum, duxerunt
ad Caipham principem Sacerdotum, ubi Scribæ & seniores convenerant. 58. Petrus autem sequeba-
tur eum à longè, usque in atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut
videret finem. 59. Principes autem sacerdotum, & omne concilium, quærebant falsum testimonium
contra Jesum, ut eum morti traderent: 60. Et non invenerunt, cùm multi falsi testes accessissent. No-
vissime autem venerunt duo falsi testes. 61. Et dixerunt: Hic dixit: Possum destruere templum Dei,
& post triduum reædificare illud. 62. Et surgens princeps sacerdotum, ait illi: Nihil respondes ad

ea,

ea, quæ isti adversum te testificantur? 63. Jesus autem tacebat. Et princeps sacerdotum ait illi: Adiuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus filius Dei. 64. Dicit illi Jesus: Tu dixisti, verumtamen dico vobis, amodò videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli, 65. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua dicens: Blasphemavit: quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiam: 66. Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis. 67. Tunc expuerunt in faciem ejus, & colaphis eum ceciderunt, alii autem palmas in faciem ejus dederunt. 68. Dicentes: Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit: 69. Petrus verò sedebat foris in atrio: & accessit ad eum una ancilla, dicens: Et tu cum Jesu Galilæo eras. 70. At ille negavit coram omnibus, dicens: Nescio quid dicis. 71. Exeunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi: Et hic erat cum Jesu Nazareno. 72. Et iterum negavit cum juramento: Quia non novi hominem. 73. Et post pusillum accesserunt qui stabant, & dixerunt Petro: Verè & tu ex illis es, nam & loquela tua manifestum te facit. 74. Tunc cœpit detestari & jurare quia non novisset hominem. Et continuò gallus cantavit. 75. Et recordatus est Petrus verbi Jesu, quòd dixerat: Priùs quàm gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras, flevit amarè.

VERS. 1. ET FACTUM EST: CUM CONSUMMASSET JESUS SERMONES HOS OMNES, DIXIT DISCIPULIS SUIS] Græcè, ὅτε ἐτέλεσεν, id est, cùm finivisset, complesset *sermones omnes*, jam recensitos de excidio urbis Hierosolymæ & totius orbis, de die judicii, de vigilia & studio bonorum operum, tunc accinxit se ad instantem suam passionem, eamque prædixit; ne, qui longè futura prophetarat, sibi mox eventura videretur ignorare; ac ne discipuli morte ejus scandalizarentur, putarentque illa Christo nescio & invito accidere, sed scirent illam ab eo prævisam, præordinatam & electam ad hominum salutem. Sensus ergo est q. d. ait S. Thomas: Cùm Christus officium explesset doctoris, cœpit se comparare ad officium Redemptoris & Salvatoris.

VERS. 2. Luc. 22. 1. Mar. 14. 1. SCITIS QUIA POST BIDUUM PASCHA FIET, ET FILIUS HOMINIS TRADETUR (prodetur à Juda Judæis, ab eisque tradetur Pilato) UT CRUCIFIGATUR] *Post biduum*: dixit ergo hæc, uti & proximè præcedentia cap. 25. Christus feria tertia, sive die Martis ad vesperam, quando more Hebræo incipiebat feria quarta, sive dies Mercurii, dies inquam legalis, putà quoad festa: nam

Triplex dies apud Iudæos. ut ait Pererius in Genes. 3. vers. 5. ad ista: *Factumque est vespere & manè dies unus: Prope certum est apud Iudæos fuisse olim in usu triplex genus dierum, dum scilicet legalem a vespera in vesperam, diem naturalem ab ortu solis ad ortum, diem usualem à media nocte ad mediam noctem.* Quare verè ait Christus, *Post biduum Pascha fiet*, quia post duos dies scilicet Mercurii & Jovis, ad vesperam diei Jovis, cùm jam inciperet feria sexta sive dies Veneris, factum est Pascha.

Pascha Hymon. PASCHA] Hebr. idem est quod transitus vel transultus, scilicet Angeli percutientis primogenita Aegyptiorum. Hic enim Angelus transiliebat domos Hebræorum, & insiliebat in domos Aegyptiorum, eorumque primogenita occidebat, qua strage coegit Pharaonem & Aegyptios, liberos ex Aegypto dimittere Moysen & Hebræos: פסח *pasach* enim est transire. Syri verò *pascha* scribunt, non per ס *samech*, ut Hebræi, sed per צ *tsade*, & tunc Pascha significat gaudium & hilaritatem. festum enim Paschæ erat, & etiamnum est, summæ hilaritatis & lætissimum. Nazianzenus verò πάσχα derivat à Græco πάσχειν id est *pati*, quòd in Paschate passus sit Christus: agnus enim paschalis, qui immolabatur in Paschate, repræsentabat Christum in eodem immolandum pro redemptione hominum. Vide dicta Exodi 12. toto cap.

VERS. 3. Luc. 22. 2. Mar. 14. 1. TUNC CONGREGATI SUNT PRINCIPES SACERDOTUM, ET SENIORES POPULI IN ATRIUM PRINCIPIS SACERDOTUM, QUI DICEBATUR CAIPHAS] *Tunc*, scilicet cùm hæc dixisset Jesus, suamque passionem prædixisset, ut illicò prædictionis ipsius veritas, ac ordinationis & decreti ejus infallibilitas & efficacia, quò decreverat in Paschate pro salute hominum pati, ostenderetur. Rursum *tunc*, scilicet in Paschate, quo agnus paschalis, per quem ex Aegypto redempti fuerant Hebræi, mactabatur. Eodem enim mactatus est Christus quasi victima mundi, ut figura & typus veritati suoque antitypo congrueret.

Tunc ergo, id est, manè feriæ quartæ, sive diei Mercurii, cùm pridie ad vesperam idipsum prædixisset Christus, *congregati sunt principes sacerdotum & seniores* (Lucas cap. 22. 4. habet στρατηγοὶ, id est, duces exercitus; sed Lucas sic vocare solet magistratus, ut Noster ibidem vertit, sive præfectos & prætores, uti ostendi Actor. 4. 1.) *populi*, ut de Christo palàm jam prædicante, & principum vitia acriter carpente (ut patet ex toto cap. 23. Matth.) capiendo & occidendo tractarent. Quare Judas id resciens eodem manè ipsos adiit; Christumque eis vendidit, pacto triginta denariorum pretio, uti habet communis Ecclesiæ sensus, idque ex narratione Matthæi satis colligitur. Unde ob hoc Judæorum concilium, & Judæ venditionem Christi, hoc die factam, veteres Christiani solebant eadem feria quarta, sive die Mercurii, jejunare, uti testatur S. Augustin. Epist. 86. sub finem, Theophyl. & Victor. Antioch. scribentes in cap. 14. Sancti Marci vers. 1. & 2. Quin & Græci, Poloni, Hollandi permulti eadem de causa die Mercurii etiamnum esu carnium abstinent, eò quòd illa die vendita sit caro Christi. *Jejunium feria 4. unde?*

Nota. Ex narratione Matthæi colligitur Christum hoc biduo, scilicet die Mercurii & Jovis, non venisse Hierosolymam, uti venerat die Dominica, Lunæ & Martis ad docendum in templo, sed hoc biduo mansisse in Bethania, atque sub vesperam diei Jovis inde regressum in Jerusalem ibi Pascha celebrasse, ac mox ad passionem se comparasse. Ita Jansenius, Maldon. & alii.

ET CONSILIUM FECERUNT (Græcè, συνεβουλεύσαντο, id est, simul consultarunt, inter se unanimiter consilia inierunt) UT JESUM DOLO TENERENT, ET OCCIDERENT] *Dolo*, quia timebant ne Christus, si eum capere vellent, è manibus eorum elaberetur, uti aliàs fecerat. Dolum ergo quærunt quo eum capiant, ut elabi nequeat. Rursum dolum quærunt, ut sine tumultu populi eum comprehendant. Verebantur enim ne populus ab ore Christi velut novi summique Prophetæ pendens, & tot sanitates recipiens, pro eo pugnaret, nec sineret eum capi, sibique eripi. Unde sequitur. VERS. 4. Luc. 22. 2. Mar. 14. 1.

DICEBANT AUTEM: NON IN DIE FESTO, NE FORTE TUMULTUS FIERET IN POPULO] Non ergo ob religionem festi, sed ob metum populi noluerunt Jesum capere in die festo Paschæ instantis: hoc enim festo infinita turba Judæorum confluebat Jerusalem ad celebrandum Pascha, inter quos multi erant qui a Christo salutem corporis vel animæ acceperant, ideoque eum ut Prophetam colebant; quos pro ipso staturos & pugnaturos Judæi metuebant. Quare *non student devotioni, sed facinori*, ait S. Hieronymus. Dicunt ergo, *Non in die festo*, q. d. Non in Paschate ne fiat tumultus populi, & ne Pascha festum lætissimum atroci Jesu cæde funestemus, sed post Pascha, quando festum tam sacrum transierit, & populus ad sua redierit, Jesum capiamus & occidamus. Ita S. Chrysost. Sic Herodes Agrippa non nisi transacto Paschate voluit plectere S. Petrum. Actor. 12. Pascha enim Judæis erat festum libertatis & gaudii, utpote quo recolebant & celebrabant beneficium liberationis è servitute Aegyptiaca. Unde eodem solebant reos dimittere liberos, ut dimisere Barabbam. Principes ergo decreverant Christum capere & occidere post Pascha; sed ex proditione Judæ mutarunt consilium. Nam cùm Judas in Paschate VERS. 5. Luc. 22. 2. Mar. 14. 2.

eum

eum ipsis in manus daret, ipsi eodem die ipsum ceperunt & crucifixerunt. Dei enim consilium & decretum erat, ut Christus moreretur in Paschate, hoc fine ut ostenderet antitypum respondere suo typo. Immolatio enim agni quæ fiebat in Paschate, typus erat Christi eodem festo immolandi. Hac ergo festi circumstantia significabat Deus, Christum esse verum agnum paschalem, qui pro redemptione mundi in cruce assabatur.

VERS. 6. Marc. 14. 3. Joan. 12. 1. CUM AUTEM JESUS ESSET IN BETHANIA IN DOMO SIMONIS LEPROSI] Altiùs repetit hæc Matthæus quæ jam antè contigerant, ut enarrat occasionem & modum comprehensionis & passionis Christi. Judas enim occasione hujus unguenti, motus fuit ad prodendum Christum Judæis, ut eius proditione pretium unguenti recuperaret, & quasi fur in loculos suos reconderet. Nam hoc convivium Christi in domo Simonis contigit pridie Dominicæ Palmarum, scilicet sabbatho, cùm postridie, nimirum ipsa die Dominica, cum palmis quasi ovans ingressus fuit Jerusalem, ut patet Joann. 12. 1. ubi dicitur, Jesus *ante sex dies paschæ*, id est, sex diebus ante Pascha, putà die Veneris, *venit Bethaniam*. Additque; *Et fecerunt*, scilicet Simon cum suis, *ei cœnam*, scilicet sequenti sabbatho, ac postridie, scilicet Dominica Palmarum, Jesus vectus asello solenni pompa, quasi rex & Messias ingressus est Jerusalem.

In domo, assidens mensæ; utpote à Simone invitatus ad convivium.

Simon hic cur dictus lepro-sus? SIMONIS LEPROSI] Patres opinantur Leprosum dici, quòd talis fuerit, sed à Christo curatus sit à lepra. Alii putant *τὸ leprosi*, esse commune agnomen familiæ Simonis, sive quòd à leproso descenderit, sive ob alium cum leproso quopiam respectum. Sic enim Romæ erat familia Claudiorum, Cæcorum, Balborum, etiamsi multi ex ijs non essent claudi, cæci, balbi.

VERS. 7. Marc. 14. 3. Joan. 12. 3. ACCESSIT AD EUM MULIER HABENS ALABASTRUM UNGUENTI PRETIOSI, ET EFFUDIT SUPER CAPUT IPSIUS RECUMBENTIS] Idem hoc est convivium cum eo quod narrat Joannes cap. 12. 1. ut patet Matthæum cum Joanne conferenti. Per recapitulationem ergo illud hic recenset Matthæus, ut occasionem exponat, quæ movit Judam ad Christum Judæis prodendum, ut dixi.

Obiicies: Joannes ait, *Fecerunt ei cœnam, & Martha ministrabat*. Ergo hoc convivium factum fuit in domo Marthæ; non Simonis. Resp. negando consequentiam: non enim dicit Joannes, Fecerunt ei Martha & Magdalena (licèt ita explicent S. Chrysostomus & Euthymius) convivium in domo sua, sed simpliciter, *fecerunt ei cœnam*, scilicet cives Bethaniæ amici Jesu, inter quos primarius erat hic Simon Leprosus, quem multi cum Jansenio putant antea à lepra per Christum fuisse curatum, ideoque ea obstrictum. Martha autem in cœna hac ministrabat, sive quia vicina, sive quia cognata aut familiaris erat Simoni.

Magdalena Christum iterum ungit. MULIER] Maria Magdalena, uti exprimit Joannes cap. 12. 3. quæ uti ante biennium cùm primò pœnituit, lacrymisque lavit pedes Jesu, eosdem unxit unguento, ita hic sex diebus ante Pascha & mortem Christi idem fecit, partim ex devotione, partim ex Dei instinctu, quasi præsagiens instantem Christi necem & sepulturam, ut patebit vers. 12.

Alabastrum. ALABASTRUM] Vas erat unguentarium factum ex alabastrite, sive onyche lapide marmorei generis, quem ad vasa unguentaria cavari docet Plinius lib. 36. cap. 8. quod optimè unguenta incorrupta servet. Unde non mirum cavum hoc vas, tenue & subtile instar vitri, facile à Magdalena impacto clavo vel malleolo frangi potuisse, ut unguentum totum in Christi caput effunderet: nisi malis ex Svida, alabastrum vocari vas therium & sine ansa, pharmacopolarum, qui talibus vasis apothecas suas replent, in iisque aromata, unguenta & pharmaca sua recondunt.

Aliter S. Epiphanius lib de Mensuris, *Alabastrum*, ait, *unguenti vasculum est vitreum, capiens libram olei, mensura verò est sextarii dimidii: alabastrum verò dictum propter fragilitatem*. Hæc ille.

Unguenta in usu apud Judæos & Orientales. UNGUENTI] Unguentis odoratis usos fuisse Judæos ex more Arabum, Persarum, Syrorum, ceterorumque Orientalium in conviviis ad lautitiam, ad refrigerium, & ad impediendam ebrietatem, ostendi Eccles. 9. vers. 8. Porrò unguenta hæc sæpè non erant spissa, qualibus chirurgi ungunt plagas & vulnera, sed liquida, scilicet erant liquores ex herbis odoriferis confecti & commixti, quibus cerebrum totumque corpus irrigabant reficiebant & recreabant, deliciarum causa inventi; unguentum ergo erat liquor nardi, ut patet ex Joan. cap. 12. 3. Nardus odorata est, & in Syria abundat. Unde Tibullus:

Jam dudum Tyrio (vel potiùs *Syrio*) *madefactus tempora nardo.*

De nardi præstantia & significatio dixi Cant. 4. 13. Certum est ex nardo oleo delibuta, fieri unguentum pretiosissimum, quo prisci capita ungebant, teste Plinio lib. 13. cap. 1. & 2. & lib. 12. c. 12. ac Dioscor. lib. 1. cap. 6.

PRETIOSI] Græcè *βαρυτίμου*, id est, gravis pretii. Olim enim aurum & argentum non signabatur in pecunia, ut jam fit, sed ad certum pondus, v. g. ad drachmam, unciam, libram appendebatur. Unde quod gravius erat & ponderosius, hoc majoris erat pretii. Syrus addit, *suavissimi*; Marcus, addit, *spicati*; Joannes, *pistici*: quæ duo quid significent, dicam Joan. 12. 3.

ET EFFUDIT SUPER CAPUT IPSIUS RECUMBENTIS] Dices, Joannes cap. 12. 3. habet: *Unxit pedes Jesu, & extersit pedes eius capillis suis*. Resp. Magdalenam unxisse pedes Jesu, deinde totum vas effudisse super caput Jesu: vas enim angusti oris fregit, ut habet Marcus, ut totum unguentum magno devotionis affectu in caput Jesu effunderet. Ita S. August. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 79. Addit Joannes: *Extersit pedes eius*, scilicet antequam eos ungeret, utpote ex pulvere sordidos (nudis enim supernè pedibus incedebat Christus, uti dixi c. 10. 10.) priùs ergo pulverem pedum abstersit capillis, deinde pedes eius nardo unxit. Ita Toletus. Si quis tamen post unctionem pedes Christi, utpote liquore madidos abstersos velit, non repugno. Addit Joannes, ut unguenti præstantiam & fructum explicet; *Et domus impleta est ex odore unguenti*. In Magdalena ergo impletum fuit illud Cant. 1. *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum*, ut ibi dixi: & in Christo illud: *Oleum effusum nomen tuum*, ibidem. Unde Hilarius hic cap. 29. *Mulier hæc*, inquit, *omnem curam corporis sui*) quod solebat vngere) *& totum pretiosæ mentis affectum in honorem Dei laudemque transfudit*.

Unctio mystica. Primò. Tropologicè. Origenes oleum sive unguentum est opus virtutis, præsertim misericordiæ, quod si fiat ex naturali compassione, non propter Deum, ut fit ab infidelibus, ipsum quidem Deus acceptat, sed non ad vitam æternam; si autem ex Dei amore fiat, est oleum excellens boni odoris. Rursum si opus bonum fiat ad sublevandam inopiam pauperum, unctio est pedum Domini: sicut enim pedes in corpore sunt infimi, sic pauperes in Ecclesia sunt imi. Si autem ad Dei gloriam fiat, ut dum studetur castitati, jejuniis & orationibus, unctio est capitis Domini, & unguentum pretiosum, cujus odore tota Ecclesia repletur, & hoc proprium opus perfectorum.

Secundò. Secundò Glossa: Mulier hæc, inquit, ungens caput & pedes Christi, significat Ecclesiæ fidem, quæ dum Christi deitatem prædicat & invocat, caput ungit; dum verò humanitatem, pedes. Caput enim, ait Alcuinus, est divinitatis sublimitas, pedes humilitas incarnationis; vel caput est ipse Christus, pedes sunt pauperes, qui sunt membra eius.

Tertiò. Denique ungit pedes, qui in vita activa proximis servit, caput verò qui per contemplationem Deo adhæret, unusque cum eo fit spiritus. Sic ferè Origenes. Rursum caput ungit, qui alta de Christo prædicat; pedes, qui infima veneratur. Ita Glossa ex Origene.

VIDENTES AUTEM DISCIPULI, INDIGNATI SUNT DICENTES; UT QUID PERDITIO HÆC?] VERS. 8. Marc. 14. 4. Joan. 12. 4.
Scilicet, hæc inanis profusio unguenti tam pretiosi. Dices, S. Joannes cap. 12. ait, solum Judam murmurasse. Respondent aliqui cum Maldonato, esse numeri enallagen & syllepsin: *discipuli*, id est, discipulus, putà Judas. Planiùs S. August. libr. 2. de Consensu Evang. cap. 69. respondet Judam fuisse choragum & incentorem huius murmuris, qui alios Apostolos specie miserationis pauperum, ad indignationem ex vero misericordiæ affectu manantem excitarit; cùm ipse fictus ex avaritia indignaretur, quòd pre-

pretium hujus unguenti non in loculos suos, sed in Christi caput fuisset effusum.

VERS. 9. Mar. 14. v. 4. Io. 12. v. 5. POTUIT ENIM ISTUD VÆNUNDARI MULTO (*plusquam trecentis denariis*, id est Juliis, sive regalibus, ut habet Marcus) ET DARI PAUPERIBUS] q. d. Unguentum hoc, non ad delicias & luxuriam in caput Christi, sed ad necessitatem in sinum multorum pauperum effundendum fuit. Idem fuit sensus Calvini, qui ne quis exemplum Magdalenæ trahat ad probandum honorem funerum per lumina, suffitus, aliosque ornatus, ait, hoc Magdalenæ factum non esse probandum, nec imitandum, sed tantùm excusari eo nomine, quòd peculiari Spiritus sancti instinctu peractum sit, alioqui præstitisse hoc pretium dari pauperibus. Verùm, quis non videt hic eumdem esse spiritum Judæ & Calvini, adeoque satanam loqui per Calvinum, idem quod locutus est per Judam, quam proinde hic confutat Christus.

Calvinus cum Juda Magdalenæ factū improbant.

VERS. 10. Mar. 14. v. 6. Ioan. 12. v. 7. SCIENS AUTEM JESUS (vi divina & spiritu prophetico prævidens secretum eorum murmur, directè quidem contra mulierem ungentem, indirectè verò contra se ungi permittentem, excitatum) AIT ILLIS: QUID MOLESTI ESTIS HUIC MULIERI? (Arabicus, *quid reprehenditis mulierem?*) OPUS ENIM BONUM OPERATA EST IN ME] *Bonum*, græcè καλὸν, id est pulchrum, egregium, eximium & insigni laude dignum. Quid enim pulchrius, dignius, excellentius, quàm ungere pedes Dei? Christus enim tam Deus erat, quàm homo: quis non beatum se diceret, si pedes Christi tangere & osculari illi licuisset?

VERS. 11. Mar. 14. 7. Ioan. 12. 8. NAM SEMPER PAUPERES HABETIS VOBISCUM; ME AUTEM NON SEMPER HABETIS] q. d. Pauperibus semper abundat mundus, iis ergo semper benefacere potestis: at ego post sex dies morior & abeo in cælum, nec umquam ullum officium mihi præstare, imò nec me videre, audire & tangere poteritis. Obsequium ergo hoc erga me mulieri permittite, frustra illud post sex dies optaturi.

VERS. 12. Mar. 14. 8. Ioan. 12. 7. MITTENS ENIM HÆC UNGUENTUM HOC IN CORPUS MEUM, AD SEPELIENDUM ME FECIT] Poterat Christus excusare Magdalenam per excellentiam personæ suæ divinæ, quæ ab ea ungebatur, ob quam melius erat & majoris meriti illi impendere pretium hujus unguenti, quàm illo pauperes plurimos alere, ut docet Theoph. quod etiamnum locum habet in ornatu templorum, altarium, calicum, vestium sacerdotalium, &c. Hic enim fit in honorem personæ Christi, ad provocandam aliorum erga eum devotionem & reverentiam, cùm singularis aliqua pauperum necessitas non occurrit. Poterat quoque eam excusare, & laudare eius effectum Christus, quod ex gratitudine, pietate, humilitate, reverentia, devotione hanc unctionem peregeret. Verùm modestiæ causa noluit his titulis uti, sed tantùm excusat eam *quòd ad sepeliendum me fecit*, ut mortem sibi instare significaret, seque non inscium & invitum, sed conscium & volentem mori, imò ad mortem suam hanc unctionem disposuisse, indeque consequentem Judæ proditionem permisisse. Valdè enim mortem optabat Christus ad Dei gloriam & redemptionem hominum, simul eius stimulo pungit Judam, q. d. ait Chrysostomus, in cap. 12. Joannis: *Molestus sum & gravis, sed exspecta paulisper, & migrabo: sed tu vide ne me prodendo mortis meæ opifex existas ne tibi ipsi mortem & gehennam adsciscas*, Syrus addit, *tamquam ad sepeliendum me fecit*. Non enim intendebat Magdalena Christum ungere ad sepulturam, utpote quæ de eius morte & sepultura nil sciebat, nec cogitabat; sed Spiritus sanctus eam præsciens id intendebat, ideoque Magdalenam ad ungendum Christum interius impellebat: hanc enim unctionem omnimodè merebatur Christi Domini mors & sepultura.

Magdalenam excusat & defendit Christus.

Excusat ergo eam Christus ex interno affectu charitatis, ex raritate huius occasionis & unctionis, ac maximè ex instinctu Spiritus sancti, quo ipsa, licet nesciens, acta ungendo quasi præsagiit & divinavit proximam Christi mortem & sepulturam. Unxit enim eum quasi jam jam sepeliendum: nec enim mortuum ungere potuit, quia præventa fuit à Josepho ab Arimathia, & ab imminente sabbatho, ac postea per accelerationem resurrectionis Christi, postero manè diei Dominicæ Christum ungere nón licuit. Unde Marcus clarè habet: *quod habuit*, id est, quod potuit, *hæc fecit, prævenit corpus meum ungere in sepulturam*, Joannes cap. 12. habet: *Sine illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud*, id est, sine servare vel servasse illam hoc unguentum in diem sepulturæ meæ. Ita Toletus & Jansen. Græcè enim est in præterito, *servavit illud in diem sepulturæ meæ*, ut scilicet tacitè indicet illam instare, ait Vatabl. q. d. Sine, ò Juda, illam suæ devotioni servire, ut me vivum sed brevi moriturum ungat, nam mortuum ungere non poterit. Aliter Maldonatus, *ut servet illud*, inquit, q. d. Ita collocavit hoc unguentum ungendo, ut perdere non posset; sicut si pecuniam servasse dicas eum, qui illa agrum emerit: si enim in arca condidisset, perdere potuisset, expendendo ergo servat.

Aliter quoque Franc. Lucas: *ut servet illud*, Hoc est, inquit, ut illud servasse probetur, declaretur, ostendatur, vide eumdem. Sæpe enim Hebræi verba realia per vocalia exponunt; atque id fieri dicitur, cùm res jam facta ostenditur & propalatur. Aliter denique Nonnus Panopolitanus, qui pariter cum Nostro legit, ἵνα τηρήσῃ, id est, *ut servet*. Unde hunc versum sic paraphrasticè explicat: *Missum fac donum feminæ ab omni reprehensione alienæ, ut thesaurum corporis nostri servet, donec occisionis & sepulchralis hora parentationis nostræ veniat*.

Planiùs ut dixi, exponas, *ut servet*, id est, servare & servasse, sive ut servet & servarit. Unctio enim hæc Christi referebatur à Spiritu sancto ad indicandam & honestandam eius mortem & sepulturam: quare ad illam servari & dirigi videbatur à Spiritu sancto, perinde ac si in ipsa sepultura unctus fuisset Christus.

AMEN DICO VOBIS, UBICUMQUE PRÆDICATUM FUERIT HOC EVANGELIUM (Evangelica hæc meæ vitæ historia) IN TOTO MUNDO, DICETUR (Arabicus, *memorabitur*) ET QUOD HÆC FECIT, IN MEMORIAM EIUS] scilicet Magdalenæ, non Christi, ut patet ex Græco, αὐτῆς, quod est femininum, q. d. Celebrabitur hæc unctio, & hoc pietatis obsequium, ad publicam per totum orbem & perennem Magdalenæ laudem, ac Judæ eam vituperantis infamiam & contumeliam. Ita Beda, q. d. ait, Victor Antiochenus in cap. 14. Marci vers. 9. *Tantum abest ut ego illam condemnem, quasi malè fecerit, aut reprehendam quasi minus rectè fecerit, ut factum hoc nullo umquam tempore latere permissurus sim. Etenim quod domi & in occulto ab illa factum est, hoc universus terrarum orbis cogniturus est: quoniam mente pia & ferventi fide, atque animo contrito factum est: non enim tam propter impensas gratum fuit, quàm propter fidem, quam una cum unguento obtulit. Hæc enim fragrantissimi odoramenti instar mihi fuit*. VERS. 13. Mar. 14. 9.

TUNC ABIIT UNUS DE DUODECIM, QUI DICEBATUR JUDAS ISCARIOTES, AD PRINCIPES SACERDOTUM] *Tunc*, refer hoc, partim ad proximè præcedentia, partim ad consilium principum de capiendo Christo vers. 16. q. d. Sabbatho ante Dominicam palmarum, cùm Judas murmuris auctor à Christo se perstringi audiret, non resipuit, uti ceteri Apostoli à Juda in murmur adducti: sed *tunc* frontem perfricuit, impudentiam induit, atque avaritia, & scelere furens destinavit Christum Judæis prodere, & vendere: quare feria quarta, sive die Mercurii, proximè sequenti, cùm principes consilium agitarent de modo capiendi Christum, eos adiit, modum suggessit, ac se eum in manus illorum daturum pacto 30. argenteorum pretio spopondit. VERS. 14.

UNUS DE DUODECIM] Apostolis, q. d. Unus hic non erat ex 70. Christi discipulis, quod tolerabilius erat; sed erat unus ex duodecim Apostolis Christi familiarissimis & intimis, quos Christus ad summum Apostolatus gradum evexerat: quare fuit hæc insignis Judæ ingratitudo & impietas, quæ Christi cor pupugit, ut diceret: *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique*, &c. *Tu verò homo unanimis, dux meus & notus meus. Qui simul mecum dulces capiebas cibos: in domo Dei ambulavimus cum consensu*, Psalm. 54. 13. Quocirca S. August. tract. 61. in Joan. & S. Hieronymus (vel quisquis est auctor: stylus enim planè abhorret à S. Hieronymo) in cap. 14. Marci. *Unus*, inquiunt, *vocatione, non prædestinatione: nume.*

numero, non merito; corpore, non animo; specie, non virtute.

Satana s in Judam quomodo intraverit. ABIIT] intrante in eum satana, ut habet Marcus, non quòd satanas illapsus sit animæ Judæ, eiusque intellectum & voluntatem inclinarit ad prodendum Christum. Solus enim Deus illabi potest animæ, ut rectè docet Didymus tract. 3. de Spiritu sancto. Non etiam quòd satanas corporaliter Judam possederit, uti possidet energumenos, sed quòd rationes eius imaginationi congruentes objecerit, quibus illi persuasit proditionem Christi, ut explicat S. Joannes cap. 13. 2. Idem tamen Joannes ibidem vers. 27. post cœnam, cùm Judas à Christo accepisset buccellam, in eum intrasse satanam scribit, ut scilicet meditatam, animoque jam antè destinatam Christi proditionem reipsa exequeretur, & opere perficeret: Judas enim sicut die Mercurij ad machinandum hoc scelus; sic die Jovis sequenti, noctu ad idem consummandum, suadente diabolo perrexit. Significat autem hæc phrasis sceleris atrocitatem & immanitatem, quasi homo ad illud patrandum non sufficerit, sed opus fuerit ope & instigatione diaboli. Tantùm enim fuit hoc facinus, ut non hominis, sed Luciferi fuisse videatur.

VERS. 15. Luc. 22. v. 4. 5. Marc. 14. v. 10. 11. ET AIT ILLIS: QVID VVLTIS MIHI DARE, ET EGO VOBIS EUM TRADAM?] Arabicus, *quid dabitis mihi, ut ego eum vobis tradam? Infelix Judas*, ait S. Hieron. *damnum quod ex effusione unguenti se fecisse credebat, vult magistri pretio compensare. Nec certam tamen postulat summam, ut saltem lucrosa videretur proditio: sed quasi vile tradens mancipium, in potestate ementium posuit quantum vellent dare.* Hæc S. Hieronymus, qui putat Judam non exegisse certum pretium, nec licitatum esse de eo cum principibus, sed eorum arbitrio illud permisisse, q. d. Date mihi quod vultis. Veriùs alii autumant hic licitari Judam cum principibus, q. d. Ego vobis vendam Christum, sed pro tanto viro tamquam vobis exoso, condignum exigo pretium. Quantum ergo pro eo mihi vultis dare?

Triginta argenteis venditur Christus. AT ILLI CONSTITUERUNT EI TRIGINTA ARGENTEOS] pacti sunt cum eo pretio 30. argenteorum. Vide hic indignam Judæ vilitatem, tam vili æstimantem & vendentem Christum mundi salvatorem, magistrum & dominum, quæ vilitas Christum pupugit & magno dolore affecit. Unde S. Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto c. 18. *O Juda proditor*, inquit, *unguentum passionis eius trecentis denariis æstimas, & passionem eius triginta denariis vendis: dives in æstimatione, vilis in scelere.*

Triginta argentei quid? Prima sententia. Quæres, quanti ponderis & pretii fuerint hi argentei? Primò, S. Ambrosius verbis jam citatis censet fuisse unius drachmæ: denarius enim est Regalis Hispanicus, sive Julius Romanus, qui pendit drachmam. Quare 30. argenteos fuisse 30. Julios, qui faciunt tres aureos Romanos, sive 7. florenos Brabanticos cum dimidio. Verùm hoc valdè exile est pretium, quo ager figuli emi non potuisset.

Secunda. Secundò, Baronius anno Christi 34. pag. 175. ex Helia in Tisbi, R. David & aliis recentioribus Rabbinis (qui proinde minoris sunt fidei, & de fabulis suspecti) opinatur argenteum apud Zachariam & Prophetas, ac consequenter hic apud S. Matthæum (hic enim respicit ad Zachariam, ut patebit cap. 27. 9. sumi pro argenti libra. Ergo cùm una uncia argenti sit unus Philippicus daletus, qui valet 10. Regales sive Julios, si libram accipias communem, quæ 12. uncias, sive 12. Philippicos, hoc est 30. florenos Brabanticos continet, 30. argenti facient 900. florenos Brabanticos; sin libram accipias majorem 16. unciarum, facient 1200. florenos, quibus facilè emi potuit ager figuli. Verùm qui credat Judæos avaros, vili Judæ operam suam eis ultrò offerenti, non ad venditionem, sed ad proditionem, & indicium duntaxat hominis quotidie obvii, tantum pretium consignasse, præsertim cùm Patres & Zachar. cap. 11. vers. 13. hoc pretium quasi parvum, vile & indignum mirentur?

Tertia. Tertiò, probabiliùs Maldonatus, Pererius, Franc. Lucas, Salmeron, & alii per argenteos intelligunt siclos. Christus ergo à Juda venditus videtur 30. siclis, hoc est 30. florenis Brabanticis, quo pretio, servi occisi vita æstimabatur, & redimenda erat ab occisore, juxta legem Exo-

A di 21. 32. Servo ergo eiusque vitæ, Christus eiusque vita æquiparatur hic à Juda & Judæis.

Verùm quia Jeremias cap. 32. 9. staterem, id est siclum, ut habent Hebræa, distinguit ab argenteis: ait enim: *Appende ei argentum septem stateres, & decem argenteos*: & quia Budæus libr. 5. de Asse, quem sequitur Suarez, Ribera & alii, asserit se Parisiis vidisse nummum quo venditus est Christus, eumque appendisse tantùm duas drachmas Atticas, sive duos Julios aut duos Regales Hispanicos; hinc verisimilius videtur, argenteum fuisse dimidium sicli, & duplum denarii. Argenteus ergo sunt duo Julii, vel duo Regales, putà dimidius florenus Brabanticus. Quocirca Christus venditus 30. argenteis, venditus fuit 15. florenis Brabanticis, sive sex scutis, hoc est, sex aureis Romanis. In hac sententia magis confirmatus sum Romæ, ubi in templo S. Crucis in Jerusalem, cum parte sanctæ crucis, clavo & spinis à S. Helena eò delatis, vidi nummum unum ex hisce 30. argenteis, quibus venditus est Christus. Hic enim est instar duorum Regalium, imò minor Regali duplici decem assium, B sive stufcrorum, sed paulò crassior. Hinc quoque Zacharias hoc pretium per ironiam vocat *decorum*, id est, indecorum & vilissimum. *Quarta sententia.*

Dices, Quomodo 15. florenis Brabanticis emi potuit ager figuli? Resp. Hebr. שדה *sade*, & Syrum חקל *chakel*, id est, ager, significare campum sive terram quamvis, licèt sabulosam, petrosam, miricosam & sterilem, uti sunt arenaria; qualis videtur hic fuisse, scilicet, ad arandum & alios usus inepta, illaque exigua: tantùm enim servivit sepulturæ peregrinorum, quæ exigui solet esse pretii, uti sunt cœmeteria Judæorum extra urbes in Germania, fortè etiam reliquum pretii quod 30. argenteis deerat, suppleverunt & addiderunt principes ex corbona.

Nota. Typus venditionis Christi fuit venditio Joseph, facta à fratribus: sed Joseph venditus fuit 20. argenteis, Christus verò 30. quia non decebat servum æquari Domino. Non enim par erat, ait S. Hieron. tanti servum quanti Dominum vænire.

Nota Secundò. Judas juxta S. Ambrosium accepit decimam partem pretii unguenti, quo unctus est Christus; C hoc enim æstimabatur trecentis denariis, Judas verò Christum vendidit 30. denariis, qui sunt decima pars trecentorum. Multiplica enim 30. denarios per decem, & habebis trecentos: sed veriusest Judam non decimam, sed quintam partem accepisse. Nam argenteus non est denarius, sed duplum denarii: quare 30. argentei faciunt 60. denarios, qui sunt quinta pars 300. *Tam vili auctione vult æstimari se Christus: ut ab omnibus ematur, ne quis pauper deterreatur*, ait S. Ambrosius in cap. 7. Lucæ sub finem. *Judas decimam partem pretii unguenti Magdalenæ accipit.*

Tertiò, quia tam vili pretio venditus fuit Christus, hinc meruit ipse fieri pretium redemptionis totius mundi, æquè ac peccatorum omnium. Peccatum enim & peccator rem vilem cum Deo, imò præ Deo appretiat & æstimat. Sic Tropol. vili vendunt Christum, qui Sacramenta, beneficia, justitiam, castitatem suam parvo pretio vendunt. Christus enim est sanctitas, veritas, justitia, castitas, &c. quæ omne terræ pretium superat. *Christus vili pretio venditus meruit fieri pretium mundi.*

Quartò, propter hos 30. argenteos, quibus emerunt Christum Judas & Judæi, triginta maledictionibus à D Deo feriuntur Psalmus 108. quarum prima est: *Constitue super eum peccatorem.* Secunda, *Diabolus stet à dextris eius*. Tertia, *Cùm judicatur, exeat condemnatus*. Quarta, *Oratio eius fiat in peccatum*. Quinta, *Fiant dies eius pauci*. Sexta, *Episcopatum eius accipiat alter*, &c. Hinc denique, ait Hegesippus, Judæi capti à Tito triginta venditi sunt uno denario, hoc est uno Regali, sive Julio.

ET EXINDE QVÆREBAT OPPORTUNITATEM UT EUM TRADERET] illamque invenit postero die Jovis, qui fuit primus azymorum, ut sequitur. Audi Origenem: *Qualem autem opportunitatem quærebat, Lucas manifestius explanavit dicens: Et quærebat opportunitatem tradendi eum eis sine turba, id est quando populus non erat circa eum, sed secretus erat cum discipulis suis; quod & fecit, eum tradens nocte post cœnam, cùm secretus esset in prædio Gethsemani.* VERS. 16. Luc. 22. 6. Marc. 14. 11

PRIMA AUTEM DIE AZYMORUM ACCESSERUNT DISCIPULI AD JESUM, DICENTES: UBI VERS. 17. Luc. 22. 7. 9

Mar. 14. 12. VIS PAREMUS TIBI COMEDERE PASCHA?] Id est, agnum paschalem, qui pro transitu in festo Paschatis Deo immolabatur, & immolatus assatusque à singulis comedebatur: Pascha enim propriè transitum, inde metonymicè agnum pro transitu immolatum, ac rursum diem & festum, quo agnus immolabatur, significat.

Dies azymorum, quid? Porrò quia agnus hic comedi debebat cum panibus azymis, id est, puris & non fermentatis, ex lege Exodi 12. idque per septem dies, qui proinde dies azymorum dicebantur, hinc prima dies azymorum eadem erat cum die & festo Paschatis: cum Paschate enim incipiebat usus & esus azymorum, ut dixi Exodi 12. Pascha autem celebrabatur die 14. mensis primi ad vesperam, putà in plenilunio mensis primi Nisan dicti, qui erat is in quem cadebat plenilunium incidens in æquinoctium vernum, vel illud proximè sequens: quare Nisan respondet partim nostro Martio, partim Aprili.

Chronotaxis ultimorum octo dierum Christi. Hæc ergo est chronotaxis ultimorum octo dierum vitæ Christi. Christus feria sexta, sive die Veneris, quæ fuit octava dies mensis Nisan, ex Ephrem venit in Bethaniam. Postero die sabbathi cœnavit in domo Simonis Leprosi, ubi unxit eum Magdalena murmurante Juda, quòd unguenti hujus pretium non accepisset, ideoque de Christo prodendo cogitante. Sequenti die Dominica, quæ fuit dies decima mensis Nisan, Christus solemni pompa cum ramis ingressus est Jerusalem. Undecima die Nisan, sive postera die Lunæ, sterili ficui maledixit, & in templo docuit. Duodecima die Nisan, sive die Martis, docens in templo, disputavit cum Scribis & Pharisæis, ac eis multoties *væ* interminatus est, Matth. 23. atque de tempore excidij orbis & urbis Hierosolymæ vaticinatus est, ac utriusque signa prævia prædixit, ideoque variis parabolis omnes ad vigilantiam & studium bonorum operum est adhortatus, Matt. 24. & 25. Decima tertia die Nisan, sive die Mercurij, principes consilium inierunt de Christo capiendo: in quo Judas illum eis vendidit triginta argenteis. Decimaquarta Nisan, sive die Jovis ad vesperam, fuit festum Paschæ, in qua Christus agnum paschalem cum suis comedit, Eucharistiam instituit, ac mox orans in Gethsemani à Juda proditus & à Judæis comprehensus est. Decima quinta die Nisan, sive die Veneris crucifixus & occisus est. Decima sexta die Nisan, sive sabbatho requievit in sepulchro. Decima septima die Nisan, sive die Dominica, è sepulchro gloriosus resurrexit.

PRIMA AUTEM DIE AZYMORUM] Id est, quartadecima Luna, sive plenilunio, sive die 14. primi mensis Nisan, Christus ante vel sub meridiem misit ex Bethania duos discipulos Jerusalem, ad parandum & assandum agnum paschalem, ut vespere eum cum suis comederet. Ubi Nota, primum diem azymorum aliquando vocari diem 14. mensis Nisan, aliquando verò diem 15. Nam vespera illa qua Judæi celebrabant phase, cum quo incipiebant dies & esus azymorum, secundùm computum dierum naturalem, pertinebat ad diem præcedentem, putà ad diem 14. Nisan, eadem verò secundum computum sacrum, qui servabatur in festis, pertinebat ad diem sequentem, qui erat dies 15. Nisan. Festa enim Hebræorum incipiebant a vespera, & finiebantur in vespera sequenti. Ita S. August. epist. 86. ad Casulanum.

Qua die Christus instituit Eucharistiam. Quæres, Qua die præcisè Christus celebravit pascha & instituit Eucharistiam, an eodem die quo Judæi celebrarunt pascha, an alio? Suppono Christum passum & crucifixum feria sexta, sive die Veneris, ut patet ex Luca & Joanne, & ex totius Ecclesiæ sensu & consensu: pridie ergo; id est die Jovis ad vesperam, cœnavit agnum, & Eucharistiam instituit. Jam

Prima sententia. Porrò, Euthymius & Græci autumant Christum celebrasse Pascha Luna 13. sive 13. mensis Nisan: ipsum enim prævenisse tempus Paschæ à lege statutum, ob iniam passionem, quæ postero die quo Judæi celebrabant Pascha, futura erat. Et quia postero die cum Paschate incipiebat usus azymorum, censent Christum ante azyma instituisse Eucharistiam in pane non azymo, sed fermentato, ideoque ipsi celebrant in fermentato, dicuntque hoc esse præceptum. Unde Latinos celebrantes in azymo damnant, vocantque hæreticos & azymitas, & eorum altaria abluunt, quasi pane azymo

A polluta, antequam in eis celebrent. Probant ex S. Joanne, qui cap. 13. vers. 1. & 2. ait, *Ante diem festum Paschæ*, id est, ante 14. Lunam, cùm incipiebant azyma, Christum fecisse cœnam, scilicet agni paschalis & Eucharistiæ.

Secunda. Secundò, Rupertus, Joan. Lucidus, Gagnejus, Jansenius, Maldonatus, & fusè Salmeron tract. 9. tom. 4. censent Christum juxta legem celebrasse Pascha lunatione 14. sive die 14. Nisan, Judæos verò illud distulisse in diem 15. Nisan (quibus favere videtur S. Joannes:) Traditio enim erat, ait Burgensis ex *Seder Olam*, ut, si pascha incideret in feriam sextam, sive in parasceven, transferretur in sabbathum, ne duo festa solemnia, scilicet Paschæ & sabbathi, concurrerent. Verùm hæc traditio & consuetudo recentior est, cœpitque post Christum, ut ex Thalmud & Aben Esra, ac ex S. Epiphanio & Asianis probat Bellarm. libr. de Eucharistia cap. 8. ac Toletus, Suarez, D. Thomas, Abulensis & alii.

Tertia vera. Cum quibus dico, Christum & Judæos eadem die à lege præscripta celebrasse Pascha, scilicet die 14. B mensis Nisan ad vesperam. Id ita esse patet ex Matthæo, Marco & Luca, qui ajunt Christum celebrasse Pascha primo die azymorum, quo *necesse erat* (ex lege) *occidi pascha*, & quo die *immolabant pascha*, scilicet Judæi. Alioqui enim Judæi Christum, quasi legis & judaismi transgressorem & apostatam arguissent, & damnassent.

Objectio Prima. Obiicies Primò, si Christus celebravit pascha die 14. Nisan, quomodo ergo Matthæus, Marcus & Lucas ajunt ipsum illud celebrasse prima die azymorum; hæc enim incidebat in diem 15. Nisan. *Solvitur.* Resp. Jam dixi, primum diem azymorum partim esse & dici diem 14. Nisan, partim 15. Nam vespera illa qua Judæi celebrabant phase, cum quo incipiebant dies & usus azymorum, secundùm computum naturalem dierum pertinebant ad diem quæ vesperam præcedebat, scilicet ad diem 14. Nisan: eadem verò secundùm computum sacrum festorum, pertinebat ad diem sequentem, quæ erat 15. Nisan, quia Judæi festa celebrabant a vespera in vesperam. Et hoc sensu ait Joannes Christum cœnasse agnum C *ante diem festum Paschæ*, hoc est die 14. Nisan ad vesperam, quæ præcedit diem Paschæ, id est diem 15. Nisan, quæ est prima azymorum, juxta computum sacrum.

Obiicies Secundò, Joan. 18. 28. dicitur, Judæos non ingressos fuisse prætorium, ne contaminarentur, sed ut puri purum comederent pascha. Resp. Pascha ibi non significat agnum paschalem, hic enim erat immolatus & comestus vespera præcedente, sed significat alias victimas paschales, quæ per septem consequentes dies, ac præsertim primo die azymorum, id est, manè diei 15. Lunæ ex lege immolari solebant.

Tertia. Obiicies Tertiò, Joannes cap. 19. 21. diem decimum quintum Nisan, quo Christus celebravit cœnam agni, vocat parasceven paschæ. Resp. *paschæ*, id est sabbathi paschalis, seu sabbathi quod intra hebdomadam Paschæ occurrebat, ideoque ceteris sabbathis erat sanctius & celebrius. Unde Joannes ibidem explicans subiicit: *Erat enim magnus dies ille sabbathi*. Patet id ex D Marco; qui c. 15. 32. Parasceven hanc vocat prosabbatum: *Erat*, inquit, *parasceve, quod est ante sabbathum*. In parasceve enim, putà die Veneris, parandi erant cibi & cetera necessaria prosabbatho postridie futuro. Sabbatho enim, utpote sanctissimo, cessandum erat ob omni opere, ut nec cibos coquere liceret quod tamen aliis festis licebat.

Quarta. Obiicies Quartò, Principes dicunt Matth. 26. 5. *Non in die festo*, capiamus & occidamus Christum. Resp. eos postea per proditionem Judæ mutasse consilium, ac Christum ipso festo Paschæ cepisse & occidisse.

Quinta. Obiicies Quintò, Pentecoste illo anno quo mortuus est Christus, incidit in diem Dominicam: in Dominica enim descendit Spiritus sanctus in Apostolos: ergo si ab hac Dominica retrò dies 50. computes, Pascha incidit in diem sabbathi. Ad hoc argumentum fusè respondi Actor. 2. v. 1.

ACCESSERUNT DISCIPULI (*duo*, ait Marcus, scilicet *Joannes & Petrus*, ait Lucas,) AD JESUM DICENTES? UBI VIS PAREMUS TIBI COMEDE-

RE PASCHA?] *Ubi*, non quærunt de oppido vel urbe, sed, de domo vel hospitio. Certi enim erant ex lege Deuter. 16. vers. 5. 6. & 7. Pascha non posse immolari nisi in Jerusalem, utpote urbe electa à Deo ad sui cultum & templum. Unde Titus Dei vindicta obsidens Jerusalem in Paschate, omnes Judæos, qui ex tota Judæa eò ad celebrandum Pascha confluxerant, constrinxit & cepit, vel occidit: quamquam agnus Paschalis non in templo à sacerdotibus, sed domi immolabatur à quolibet patrefamilias, qui ad hoc retinebat jus priscum sacerdotii, olim datum primogenitis familiarum. Id disertè docet Philo lib. de Decalogo sub finem: *Pascha*, inquit, *populariter singuli sacrificant non exspectatis sacerdotibus, ipsi permissu legis hic fungentes sacerdotio*. Nam sacrificium agni paschalis magis in ejus comestione [unde ajunt discipuli, *comedere Pascha*) quàm immolatione consistebat. Hinc & mactari, immolari, excoriari & assari poterat; non quidem à publicis & profanis lanionibus, sed vel à sacerdote, vel à quopiam è familia, quem paterfamilias designasset, uti Petrus & Joannes hìc missi à Christo agnum mactarunt, immolarunt, assarunt, paratumque panes azymos & lactucas agrestes, cum quibus comedendus erat agnus. Porrò agnus solebat mactari hora nona, hoc est, tertia pomeridiana, teste Josepho lib. 7. de Bello cap. 17. ut juxta legem Exodi 12. vespere comedi posset.

Pascha non poterat immolari nisi in Jerusalem.

Hora tertia pomerid. agnus immolabatur paschalis.

VERS. 18. Luc. 22. v. 10. 11. Marc. 14. v. 13. AT JESUS DIXIT: ITE IN CIVITATEM (Jerusalem: hinc patet Christum hæc dixisse in Bethania) AD QUEMDAM, ET DICITE EI: MAGISTER DICIT: TEMPUS MEUM PROPE EST, APUD TE FACIO PASCHA, CUM DISCIPULIS MEIS] *Ad quemdam*; Syrus, *levath pelon* id est, *ad talem*; Hebræi dicunt *peloni almoni*, (unde Hispani suum *fulano* acceperunt) cùm aliquem designant quem non nominant. Porrò quibus notis eum designarit, significat Marcus dicens: *Occurret vobis homo lagenam aquæ bajulans, sequimini eum, & quocumque introierit, dicite domino domus, Quia magister dicit: ubi est refectio* (locus refectionis) *mea, ubi pascha, cum discipulis manducem? Et ipse ostendet vobis cœnaculum grande stratum, & illic parate nobis. Et abierunt discipuli, & venerunt in civitatem, & invenerunt sicut dixerat illis, & paraverunt pascha*. Idem habet Lucas c. 22. 10.

Ubi Nota, hunc lagenæ bajulum & domus indicem, alium fuisse ab hero vel domino domus, ut patet ex verbis Marci. Hic enim herus videtur fuisse vir honestus & dives, habens amplas ædes, & ut videtur amicus & discipulus Christi. Traditio est hanc domum fuisse Joannis, qui cognominatus est Marcus, fuitque socius Pauli & Barnabæ in profectione & prædicatione Evangelii. Unde in hac eadem domo latuere Apostoli post necem Christi, ibique Christus post resurrectionem ipso die paschatis vespere eis apparuit, ibi quoque orantes receperunt Spiritum S. in Pentecoste. Unde Petrus è carcere Herodiano liberatus ab angelo, ad fideles in hac domo congregatos sese recepit, teste Luca Actor. 12. 12. Quocirca hæc domus versa est in ecclesiam. In ea enim ædificata est Sion, omnium Ecclesiarum maxima & sanctissima. Quæ omnia docet Alexander in Vita S. Barnabæ Apostoli, quem sequuntur Baronius, Jansen. Adrichom. & noster Canisius lib. 5. Marialis cap. 5. Pro *ubi est refectio mea*, ut vertit Interpres in Marco, græcè est, κατάλυμα, id est, *diversorium*, ut vertit Interpres Lucæ & Syrus, idque clarius est. Pro *cœnaculum*, græcè est, ἀνώγεων, q. d. Tabulatum vel solarium, supra solum sursum elevatum, qualia videmus Romæ ab honestioribus habitari. Unde hoc fuit typus Ecclesiæ, quæ à terra in cœlum, tendit, ac mente in cœlis versatur.

Ecclesia Sion quæ?

TEMPUS MEUM PROPE EST] *Tempus*, scilicet moriendi, & legationem meam consummandi, ut per mortem & resurrectionem ad Patrem, qui è cœlis in carnem & terram me misit, redeam.

APUD TE FACIO PASCHA] id est, facere decrevi, facere cupio.

VERS. 19. Luc. 22. 13. Mc. 14. 16. ET FECERUNT DISCIPULI (Petrus & Joannes) SICUT CONSTITUIT (græcè συνέταξεν, id est, ordinaverat, præceperat) ILLIS JESUS, ET PARAVERUNT PASCHA] id est, agnum paschalem mactarunt, excoriarunt, assarunt. Porro agnus assandus referebat ideam Christi crucifixi. Nam

Aut docet S. Justinus contra Tryphon. perfodiebatur corpus agni veru, pedes verò tam posteriores qui pedum, quàm priores qui manuum sunt loco, distendebantur, divaricabanturque bacillis infixis in volas: tamquam si veru stipitem crucis, bacilli verò transversum lignum præsignassent, una cum clavis in divini agni manus pedesq; infixit; nam ignis afflictionis hìc non minor fuit, quam illic flammeus. Nescio autem quid vulnerum perpetuò gerant agni in mediis pedum volis, non absimili modo, quo Salvator noster ex cruce reservat in manibus & pedibus fixuras clavorum, ait Franc. Lucas. Quocirca Christus veniens domum vidensque agnum assari, in eo quasi in viva sui imagine intuebatur suam crucifixionem, in qua ipse simili modo distendendus, clavis affigendus, & igne tum doloris, tum magis amoris postero die assandus erat in cruce. Quare agnum hunc quasi sui typum, & magis seipsum magno intimi ardoris sensu Deo Patri offerebat in holocaustum, & quasi victimam pro peccatis totius mundi. Idem intellexerunt Apostoli postquam viderunt Christum crucifigi.

Christus in agno se in cruce intuebatur.

B

VESPERE AUTEM FACTO, DISCUMBEBAT CUM DUODECIM DISCIPULIS SUIS] Vespere enim juxta comedendus erat agnus, ideque à stantibus, ut significarent Hebræi se paratos ad iter, ac ex Ægypto proficisci in terram promissam, scilicet in Chanaam, Vide dicta Exodi 12. Dicitur tamen Jesus cum suis hìc discubuisse, quia veteres cœnaturi in thoris, id est lectulis mensalibus, discumbebant, id est, prono deorsum corpore jacebant, sursum verò innixi cubitis quasi sedebant juxta mensam. Ex quo ritu etiamnum mansit phrasis, qua dicimur accumbere mensæ, id est, accubare mensæ, cùm illi more nostro assidemus. Marcus cap. 14. v. 17. habet. *Vespere autem facto venit cum duodecim*, id est, cum toto collegio Apostolorum; ex quo tamen duos jam antè ad omnia præparandum præmiserat: ergo præcisè venit cum decem reliquis dumtaxat: dicitur tamen venisse cum duodecim, quia duo illi paulò antè eo mittente jam venerant. VERS. 20. Luc. 22. 14. Mar. 14. 17.

Quæres: an Judas proditor interfuerit celebrationi paschæ & Eucharistiæ, illamque sumpserit? Negant S. Hilarius, & Theophylactus hìc, ac Clemens Romanus lib. 5. Constit. cap. 16. & ibi Turrianus ac Innoc. III. Pont. lib. 4. de Mysterio Euchar. cap. 13. Rupertus lib. 10. in Matth. in fine. Favere videtur S. Dionys. de Eccles. hierar. cap. 3. initio, & ita eum ibidem explicant S. Maximus & Pachymerus, sed idem S. Dionysius pro contraria sententia facilè explicari potest, pro qua eum citat S. Thomas, Dion. Carthus. & alii; Theophylactum quoque pro utraque sententia exponere licet. Ratio eorum est, quia proditor indignus erat tantis mysteriis, & à sacra Synaxi arcendus.

C

Verùm Judam interfuisse Paschæ & Eucharistiæ, ac cum cæteris Apostolis communicasse communis est cæterorum Patrum & Doctorum sententia, scilicet Origenis, Cyrilli, Chrysost. S. Ambros. S. Leonis, S. Cypriani, S. Augustini, Rabani, Bedæ, S. Thomæ, & aliorum, quos citat & sequitur Suarez 3. part. quæst. 37. art. 5. disp. 41. sect. 3. ubi ostendit etiam S. Dionysium idem sentire. Ait enim sic Dionysius: *Et ipse auctor symbolorum*, (Christus) *justissime separat eum, qui non sicut ipse, nec pari modo simplicitate sacra concœnaverat*, q. d. Christus separat Judam à suo Apostolorum consortio, dicens, *Quod facis fac citiùs*, eò quòd indignè sacram Eucharistiam secum sumpsisset & cœnasset: mox enim post indignam communicationem intravit in eum satanas, eumque ad proditionem Christi perficiendam impulit, uti docet Sanctus Chrysostomus hom. 1. & 2. de proditione Judæ, S. Augustinus in psalm. 10. & Cyrill. catechesi. 13. *Judas sumpsit S. Eucharistiam.*

D

Prob. hæc sententia Primò, quia Matthæus hìc ait, Christum discubuisse ad cœnam agni & Eucharistiæ cum 12. Apostolis; ergo etiam cum Juda: nam hic erat unus è duodecim. Unde v. 21. sequitur: *Et edentibus illis dixit: Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est*. Secundò, quia Marcus cap. 14. 25. de calice Eucharistiæ ait: *Et biberunt ex illo omnes*, scilicet 12. Apostoli, quos ad cœnam hanc cum Christo venisse paulò antè dixerat vers. 17. Tertiò, quia Lucas cap. 22. 21. ait Christum post consecrationem calicis Eucharistiæ illico *Probatur Primò.* *Secundò.* *Tertiò.*

lico subjecisse: *Verumtamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa*; ergo aderat Judas. Quartò quia Joannes cap. 13. narrans Christum ante Eucharistiam lavisse pedes Apostolorum, significat vers. 10. & sequ. etiam, lavisse pedes Judæ, dicendo: *Vos mundi estis, sed non omnes, Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum.* Si Christus Judæ lavit pedes; ergo eidem dedit Eucharistiam, quæ mox ab eo instituta est: ad hanc enim dirigebatur hæc lotio. Quintò, quia Christus post cœnam Eucharistiæ dixit, unum ex mensæ secum accumbentibus, putà Judam, esse suum proditorem, ut patet Joan. 13. vers. 12. 18. & sequent. cumque Joannes à Christo peteret, quisnam esset proditor? respondit Christus ibidem vers. 26. *Ille est cui intinctum panem porrexero. Et cùm intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotæ*, ac subdit vers. 30. *Cùm ergo accepisset ille buccellam, exivit continuò*, ad prodendum Judæis Christum.

Quartò. Quintò.

Ratio à priori est, quia, etsi Christus licitè posset peccatum & proditionem Judæ Apostolis occultam detegere, ad divinitatis & charitatis suæ manifestationem, tum quia ipse erat dominus famæ Judæ; tum quòd proditio Judæ alibi, putà apud principes & seniores, esset publica, ac apud Apostolos paulò post ipso facto, & proditionis executione foret evulganda; noluit tamen id facere Christus, ut perfectæ charitatis daret exemplum, utque per eam Judam ad pœnitentiam alliceret. Denique ut doceret occultos peccatores non esse prodendos, publicè traducendos & infamandos, ideoque nec à sacra Synaxi arcendos. Quare cùm Christus instituendo Eucharistiam, Apostolos crearit sacerdotes & Episcopos, cùm dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*; sequitur eum Judam quoque qui præsens erat, creasse sacerdotem & Episcopum. Unde de eo dicitur psalm. 108. *Et episcopatum ejus accipiat alter.* Hoc enim de Juda interpretatur S. Petrus Actorum 1. licèt enim ibi pro *episcopatum* hebr. sit פקדתו *pecuddato*, id est, *præfecturam ejus*, scilicet apostolatum ejus; tamen *episcopatum* propriè dictum accipi nil vetat, uti accipit Suarez 3. part. quæst. 73. artic. 5. disput. 41. sect. 3. Denique non alios quàm 12. Apostolos interfuisse huic cœnæ & Eucharistiæ, hinc liquet; hic enim 12. dumtaxat nominantur & censentur, quod nota contra Euthymium, qui alios quoque interfuisse arbitratur.

Ratio à priori.

VERS. 21. Marc. 14. 18. Joan. 13. 21.

ET EDENTIBUS ILLIS, DIXIT: AMEN DICO VOBIS, QUIA UNUS VESTRUM ME TRADITURUS EST] Græcè παραδώσει, id est *prodet* me Judæis, meis hostibus. Sic & Syrus. Matthæus id Christum dixisse narrat ante institutionem Eucharistiæ; Lucas verò c. 22. 21. post eam, idque verius est. Noluit enim Christus animos discipulorum ante Eucharistiam tam funesto nuncio turbare, sed totos ad considerationem tanti Sacramenti intentos devotosque colligere & erigere. Quare Matthæus usus est prolepsi & anticipatione, licèt Euthym. & S. Aug. l. 3. de Consensu Evang. c. 1. bis id à Christo dictum putent, scilicet tam ante quàm post Eucharistiam. *Traditurus est*, proditurus post paucas horas. Prædixit id Christus, tum ut se proditionis conscium ostenderet, ac se non ignoranter, nec invitum, sed ultrò pati significaret. Unde non fugit, sed proditori sese obtulit: tum ut Judæ conscientiam pungeret, & ad pœnitendum stimularet. Ita S. Hieron. *Mittis*, ait, *crimen in numero, ut conscius agat pœnitentiam.* Judam non nominavit Christus tribus de causis. Primò, ut ejus famæ consuleret, nosque idem facere doceret. Secundò, ne Petrus & Apostoli in Judam insurgerent, eumque discerperent. Tertiò, ut Judam hac lenitate & charitate ad pœnitentiam provocaret. Unde S. Leo serm. 7. de Passione ait: *Notam sibi esse proditoris conscientiam demonstravit, non aspera, nec aperta impium increpatione confundens, sed leni ac tacita admonitione convincens, ut faciliùs corrigeret pœnitendo quem nulla deformasset objectio.* Et mox: *Redi in integrum, & deposito furore resipisce: Clementia invitat, salus pulsat, ad vitam vita te revocat.*

Proditionem suam Apostolis detegit Christus.

VERS. 22. Marc. 14. 19.

ET CONTRISTATI VALDE (Syrus, *& ægrè fuit eis vehementer*. COEPERUNT SINGULI DICERE: NUMQUID EGO SUM DOMINE? Syrus *mori*, id est, *Domine mi*, scilicet dulcissime & desideratissime. Summè enim dolebant Christum Dominum, patrem & magistrum suum, à quo toti pendebant, sibi eripi & mori, idque per proditionem, eamque faciendam per unum è suo Apostolorum collegio, quæ summa erat injuria indignitas & collegii totius infamia. Unde hæc Christi verba instar gladii dolore transfixerunt eorum corda, ut *semimortui fierent*, ait Chrysost.

SINGULI] Ergo & Judas, ne si solus taceret, se ceteris Apostolis silentio suo proderet, aut sceleris suspectum redderet. Nam ut ait Origenes: *Existimo quia in primis putavit latere quasi hominem, qui postquam vidit conscientiam suam notam Christo, amplexus est occultationem positam in verbis ipsius: quorum primum infidelitatis erat, secundum autem impudentiæ.* Ceteri verò Apostoli dixerunt pariter: *Numquid ego sum Domine?* quia licet eos conscientia tanti criminis non argueret, tamen, ut ait sanctus Chrysost. (qui id accepit à S. Basil. in Regul. brevior. reg. 301.) magis verbis Christi quàm conscientiæ suæ fidebant, præsertim quia, ut alibi ait S. August. *Non est peccatum quod fecit homo, quod non faciat alter homo, si desit rector à quo factus est homo.*

VERS. 23. Marc. 14. 20. Luc. 22. 21.

AT IPSE RESPONDENS AIT: QUI INTINGIT MECUM MANUM IN PAROPSIDE (*in patina*, ita Syrus) HIC ME TRADET] Syrus, *proditurus est*; græcè, ὁ ἐμβάψας, in aoristo, *qui intinxit*, qui intingere solet. Videtur Judas, ut proditionem dissimularet, & Christo se magis amicum ostenderet, sæpiùs cum ipso in patinam alicujus jusculi, aceti, vel salsamenti panem vel carnem intinxisse: sed quia idem faciebant subinde alii Apostoli, hinc ex hisce verbis Christi Judam proditorem ab eo designari, certò cognoscere nequiverunt. Unde aliis interrogationibus id à Christo expiscari satagerunt.

Ordo detectionis Judæ proditoris.

Ubi Nota, ad concordiam Evangelistarum, qui diversimodè designationem Judæ proditoris narrat, hunc fuisse ordinem historiæ, qui omnes Evangelistas inter se conciliat. Primò Christus ante Eucharistiam, ut patet ex Matthæo & Marco, prædixit se prodendum ab aliquo Apostolorum; sed generatim & indefinitè, proditorem non nominando, nec designando. Deinde singulis Apostolorum interrogantibus: *Numquid ego sum Domine?* Christus respondit eum esse proditorem, qui intingeret secum manum in paropside: quia veteres sicut terni vel quaterni in lectulis mensæ accumbebant, ut dixi Esther 1. v. 6. ita & terni vel quaterni communem habebant paropsidem, imò & eamdem habere poterant qui accumbebant in lectulis oppositis vel lateralibus. Igitur quia plures Apostoli eamdem habebant paropsidem, hinc hisce verbis non definitè indicavit Christus, quis esset proditor. Christus deinde instituit Eucharistiam: quo facto rursus ait proditorem secum esse in mensa, ut disertè narrat Lucas, de quo plura Joan. 13. v. 21. Quocirca Petrus innuit Joanni recumbenti in sinu Christi, ut roget eum, quis definitè & nominatim sit proditor. Joanni id roganti respondet Christus, eum esse cui daturus sit buccellam, ac mox eam dat Judæ: ille ea accepta, ex conscientia sceleris, & hoc indicio Christi, sentiens se notari, impudenter & obstinatè rogat: *Numquid ego sum Rabbi?* Christus respondet, *Tu dixisti*, id est, *tu es*; quare ipse omnino detectum & infamatum se videns, quasi amens & furens, egreditur ad proditionem Christi perficiendam, abitque in domum Caiphæ, ut ab eo lictores & satellites postulet, qui Christum comprehendant.

FILIUS QUIDEM HOMINIS VADIT, SICUT SCRIPTUM EST DE ILLO: VÆ AUTEM HOMINI ILLI, PER QUEM FILIUS HOMINIS TRADETUR: BONUM ERAT EI, SI NATUS NON FUISSET HOMO ILLE] VERS. 24. Marc. 14. 21. Luc. 22. 22.

Quia *multo melius est non subsistere, quàm male subsistere. Pœna prædicitur, ut quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia*, ait sanctus Hieron. Minatur enim ei væ damnationis & gehennæ: longè enim satius est non esse, quàm esse ad hoc tantùm, ut semper miserrimus sit, & perpetim ardeat in gehenna, uti ostendi Eccles. c. 4. v. 2. & 3. Sapienter S. Hieron. epist. ad Furiam: *Non quæruntur, ait, in Christianis initia, sed finis. Paulus male cœpit: sed bene finivit: Judæ laudantur exordia, sed finis proditione damnatur.*

VADIT] Hisce verbis, ait Victor Antioch. in c. 14. Marci v. 21. Christus *mortem suam transitioni aut discessui*

discessus cuipiam similiorem ostendit, quàm vera morti. Significat per eamdem vocem quoque sponte se ad mortem abire. Porrò proditio Judæ fuit immane sacrilegium, in ipsam Christi & Dei personam directè admissum: quare fuit verè christicidium & deicidium. Quocirca Judam profundissimè juxta Luciferum in gehenna degere, ibique acerbissimè torqueri, valdè est verisimile. Et hoc innuit Τὸ væ, quod hic ei Christus præ aliis reprobis intentat. Hinc B. Franc. Borgia in meditatione summè se humilians, collocabat se ad pedes Judæ, id est, profundissimè in inferno, dictitans se alibi locum sibi congruum, suisque peccatis debitum, nec in cælo, nec in terra, nec sub terra invenire. Ita habet ejus Vita.

VERS. 25. RESPONDENS AUTEM JUDAS, QUI TRADIDIT EUM (Arabicus, *Judas traditor ipsius*; Syrus, *Judas proditor*) DIXIT: NUMQUID EGO SUM RABBI (ò Magister?) AIT ILLI (Christus,) TU DIXISTI] Franc. Lucas probabiliter putat Judam id rogasse, postquam Christus buccella panis ei porrecta, eum proditorem Joanni designasset, Joan. 13. 26. uti dixi v. 23.

Porrò rogat id Judas ex fastu & impudentia, ut scelus tegeret, & *audacia bonam conscientiam mentiretur*, ait S. Hieron. putabat enim Christum ex modestia & lenitatem auctorem sceleris non nominaturum, q. d. *Numquid ego sum* tuus, ò Christe, proditor, qui tibi fideliter tot annis servivi, familiam tuam alui, omniaque negotia procuravi? Nam ut ait S. Leo serm. 7. de Passione, *corpore tantum cum cœnantibus recumbebat, mente autem sacerdotum invidiam, testium falsitatem & furorem imperitæ plebis armabat*.

TU DIXISTI] Est modesta Hebræorum responsio, qua confirmant id quod rogatur. q. d. Non est quòd ego dicam, & te proditorem nominem: tu enim talem te dicis & nominas, ac verum dicis, quia verè es proditor. Unde S. Chrysost. extollit mansuetudinem Christi, qui ex justa ira non ait, Tu scelestè, tu sacrilige, tu ingrate proditor, necem mihi machinaris; sed leniter: *Tu dixisti: Ita terminos nobis ac regulas tolerantiæ & oblivionis fixit injuriarum*, ait Chrysost. & ex eo Titus. Unde hac lenitate, lenique & submissa voce, ac magis interna gratia Christus frænavit Joannem & Petrum, & si qui alii id audiverunt, ne insurgerent in judam, eumque laniarent, præsertim quia Christus non clarè dixit, *tu es*, sed obscurè, *tu dixisti*.

VERS. 26. Luc. 22. 19. Mar. 14. 19. COENANTIBUS AUTEM EIS, ACCEPIT JESUS PANEM, ET BENEDIXIT, AC FREGIT, DEDITQUE DISCIPULIS SUIS, ET AIT: ACCIPITE, ET COMEDITE, HOC EST CORPUS MEUM] Sic & Syrus, Arabicus, Persicus: Æthiopicus verò significantiùs vertit, *Hæc ipsa caro mea*. Ægyptius addit *enim*: *Hoc enim corpus meum*: ceteri ergo τὸ enim subaudiunt: hoc enim supplendum esse hic, satis liquet ex consecratione vini versiculo 28. *Hic est enim sanguis meus*. Vox *enim* dat causam cur manducare, & bibere debeant, quia scilicet corpus & sanguis Christi eis, ab illo manducanda & bibenda offeruntur. Quis enim cibum & potum tam pretiosum & divinum avidissimè non accipiat?

COENANTIBUS] Id est, post cœnam, ut habet Lucas & Paulus, agni paschalis scilicet, sed dum adhuc mensæ epulis stratæ accumberent, ideòq; Matthæus ait *cœnantibus*. Ubi Nota triplicem hic fuisse Christi cœnam, primam sacram agni paschalis, quam juxta legem Exodi 12. Christus & Apostoli peregerunt stantes; secundam communem aliorum ciborum post agnum, quam cœnarunt discumbentes in lectulis more communi gentis suæ: nec enim ex solo agno saturari poterant omnes personæ familiæ, præsertim si illa ampla erat & numerosa; quare post cœnam agni, addebatur cœna communis sive usualis aliorum ciborum; Christus verò tertiam addidit sacerrimam, imò divinam, scilicet institutionem Eucharistiæ. Nam Christus ante Eucharistiam cœnavit agnum & cœnam usualem, quia decebat ut typus agni præiret veritatem Eucharistiæ, utque ultimum memoriale morituri, velut summum amoris pignus esset Eucharistia, hoc est quod ajunt Lucas & Paulus. *Post cœnam*. Ita Jansenius, Maldonatus, Franc. Lucas & alii: licet Suarez loco mox citando censeat, cœnam Eucharistiæ fuisse mediam inter cœnam agni & usualem. Jam verò ob reverentiam tanti Sacramenti, Apostolica traditio habet, ait S. August. epistol. 118. ut Eucharistia non nisi à jejunis sumatur. Quare perperam & dolosè hæretici Eucharistiam vocant cœnam, esto primi Christiani aliquandiu in cœna exemplo Christi Eucharistiam celebrarint, ut colligitur ex Paulo 1. Corinth. 11. 25. Porrò in locum & memoriam secundæ cœnæ usualis & communis, quam Paulus Dominicam vocat, successit apud Christianos olim Agape, id est, epulum omnibus commune in signum & fomentum charitatis, sed post sumptam Eucharistiam. Denique Christus post cœnam agni, & communem sive usualem, ante institutionem Eucharistiæ lavit pedes discipulorum, etiam Judæ, ut significaret qua puritate ad tanta mysteria accedendum sit, ut patet Joan. 13. v. 4. lotione peracta panem & vinum, quæ adhuc in mensa erant, consecravit, ac in Eucharistiam, id est, in suum corpus & sanguinem convertit. Unde colligitur, quòd Christus instituit Eucharistiam sub horam noctis primam, vel secundam. Nam agnus qui vespere comedendus erat, una hora comedi poterat, imò citiùs, & altera hora pedes Apostolorum à Christo facilè lavari poterant, ita ut sub horam noctis secundum Eucharistiam instituerit. Initio enim noctis id factum patet ex iis, quæ deinde nocte illa gesta sunt. Nam post Eucharistiæ sumptionem Judas exiit, ut ministros principum accerseret, qui Christum comprehenderent. Christus interim prolixum habuit sermonem: quem Ioannes recenset c. 14. 15. 16. & 17. Quo finito exiit in montem Oliuarum, ibique prolixè orauit, ac deinde à Iuda proditus, & à Iudæis captus, & ex horto Gethsemani retractus Ierusalem, ductus est ad Annam, deinde ad Caipham, demum magna parte noctis reliquæ, à ministris sacerdotum alapis cæsus, consputus & illusus fuit, à ministris inquam, qui lucem & diem espectabant, vt Christum Pilato damnandum sisterent. Ergo videtur Christus Eucharistiam instituisse sub initium noctis diei Iouis. Ita Suarez 3. part. quæst. 73. art. 5. disp. 14. sect. 4.

Sub horam noctis secundam instituit Eucharistiam.

Denique audi Concilium Tridentinum sess. 22. c. 1. *Christus celebrato veteri paschate, quod in memoriam exitus de Aegypto multitudo filiorum Israel immolabat, novum instituit pascha, seipsum ab Ecclesia per sacerdotes sub signis visibilibus immolandum, in memoriam transitus sui ex hoc mundo ad Patrem, quando per sui sanguinis effusionem nos redemit, eripuitque de potestate tenebrarum, & in regnum suum transtulit*.

ACCEPIT IESUS PANEM] Nota hic quinque actiones Christi. Primò, Christus accepit panem; Secundò, gratias egit Patri; Tertiò, panem benedixit, ut habet S. Matth. cap. 26. vers. 26. Quartò, panem fregit; Quintò porrexit & inter porrigendum dixit: *Accipite & manducate, hoc est corpus meum*. Hæc enim verba tam porrigentis sunt quàm consecrantis. Hinc ruit argumentum Calvini: Omnia, inquit, verba hæc, scilicet accepit, benedixit, fregit, dedit, respiciunt & referunt panem: ergo panem acceperunt & comederunt Apostoli, non corpus Christi. Respondeo ad antecedens: Hæc verba referunt panem, non qui manebat panis, sed qui inter dandum vi verborum & consecrationis Christi, convertebatur in corpus Christi. Sic dicere potuisset Christus in Cana Galilææ: Accipite & bibite, hoc est enim vinum, si per hæc verba mutare voluisset aquam in vinum. Sic vulgò dicimus, Herodes S. Joannem incarceravit, occidit, sepelivit vel sepeliri permisit, cùm tamen non incarceravit eumdem quem sepelivit: quia hominem incarceravit, cadaver verò occisi sepelivit. Talis ergo, & consequenter æquè vulgaris est hæc Evangelistarum & Pauli de Eucharistia locutio.

Obiicit Calvinus. Respondetur.

Nota Secundò, ex eo quod Christus ait: *Accipite, hoc est enim*, &c. hinc videri Christum unum panem accepisse, eumque inter consecrandum fregisse in duodecim partes, simulque singulis Apostolis unam distribuisse, quam quisque videtur manu accepisse. Unde & diu in Ecclesia Christianis fidelibus Eucharistia in manus data fuit, ut patet ex Tertul. lib. de Spectaculis, ex Cyrillo Hierosolym. catechesi 5. mystag. ex S. August. serm. 244. Postea tamen periculi & reverentiæ causa, in os data est Eucharistia.

Triplex cœna Christi.

Denique Apostoli ad tam insolitam Christi actionem, tamque novum & mirum Sacramentum mirati & turbati non sunt, duplici de causa; Prima, quia jam antè fuerunt instructi, & præmoniti, Joan. 6. ut Chrysost. docet homil. 83. in Matth. Altera, quia idem Christus qui mysteria tradebat, mentem eorum fide illustrabat, ut simpliciter crederent. Nam multa alia mirabiliora sine turbatione audierant, & crediderant; quale erat in primis, hominem illum, quem videbant comedere, bibere, dormire, fatigari, esse verum Deum; etiam tunc esse in cœlo cùm loqueretur in terris, diceretque Joan. 3. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo.*

Eucharistia quid?

Benedixit] Nota, Christum ante consecrationem Eucharistiæ Primò, gratias egisse Deo Patri, uti habent Lucas & Paulus, idque oculis de more suo in cœlum elevatis, ut habetur in Canone nostro & Liturgia S. Jacobi. Unde hoc Sacramentum dictum est Eucharistia, id est, gratiarum actio, quia ipsum maxima est gratia, ac consequenter cum maxima gratiarum actione sumendum.

Christus benedixit panem: cur?

B Secundò, Christum benedixisse non Patrem, ut volunt hæretici, sed panem & vinum, ut expressè habet hìc Paulus dicens; *Calix benedictionis, cui benedicimus*, &c. 1. Corinth. 10. Benedixit autem Christus panem & calicem, hoc est Dei benedictionem & omnipotentiam super panem & vinum invocavit, ut prestò esset etiam & in futuris omnibus consecrationibus, ad panem convertendum in corpus, & vinum calicis in sanguinem Christi, quando legitimè pronunciantur verba consecrationis. Similis fuit benedictio panum Lucæ 9. vers. 16. Non ergo benedictio, hæc fuit consecratio, licet id velit D. Thom. 3. part. quæst. 78. art. 1. ad 1. sed prævia oratio. Ita Conc. Trident. sess. 13. cap. 1. unde in Liturgia S. Jacobi, Basilii & nostra, Christi exemplo perimus, ut Deus benedicat hæc dona, ut divina virtus in panem & calicem descendat, ad perficiendam consecrationem: & hinc dicitur *calix benedictionis*, id est, à Christo benedictus. Unde Paulus 1. Corinth. 10. 16. *Calix benedictionis*, inquit, *cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est.*

C Denique videtur Christus signum crucis formando super panem, cum benedixisse, & benedicendo invocasse Dei opem, ad futuram consecrationem & transubstantiationem. Nam ex usu Ecclesiæ, sacerdotes in consecratione panem & vinum signo crucis benedicunt, idque faciunt exemplo Christi.

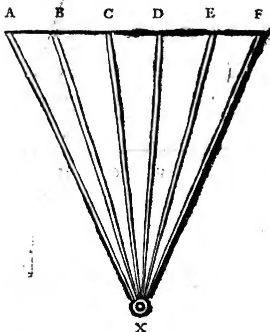
Hoc est corpus meum] Hinc patet in Eucharistia non esse figuram corporis Christi, uti pervertunt Novantes, sed verum & proprium corpus Christi, quod ex B. Virgine natum & in monte Calvariæ crucifixum est, uti omnibus sæculis credidit Ecclesia, & in plurimis Conciliis definivit, sicut multis ostendi 1. Corinth. 11. 24. ubi Paulus iisdem verbis institutionem Eucharistiæ à Christo factam repetit, & enarrat. Quibus adde, nonnullos à fide hac avelli, eo quòd comprehendere nequeant, quomodo corpus Christi tam altum & magnum: possit contineri totum sub parvula hostia: sed hi cogitare debent Deum esse omnipotentem, qui ut naturam instituit, ita contra eam supernaturaliter cùm vult sæpè operatur, ut naturæ rerumque omnium se Dominum & Deum ostendat. Quare quidquid est in natura proprietatis, hoc à Deo inverti & everti potest, D ac consequenter facere potest Deus, ut quantitas magna parvo loco, imò puncto contineatur. Hæc est ratio Theologica. Verùm, ut infirmis nonnullorum mentibus plene satisfaciam, duo evidentia hujus mysterii, quòd possibile sit, argumenta subjungam, quæ vim habent ex simili analogia.

Demonstratio physica, quod Christus possit esse sub parva hostia.

Accipe ergo hujus rei analogicam quasi demonstrationem, primò physicam, secundò mathematicam. Physica est in speculo & in oculo. Tam enim speculum quàm oculus exiguus, in se recipiunt integram quantitatem maximorum non tantùm hominum, sed & domorum, templorum, arborum, montium, &c. eamque integram clarè referunt & repræsentant. Quidni ergo parva hostia, Deo agente, totum exhibeat Christum? Dices, hoc in oculo & speculo fieri spiritaliter per species intentionales opticas, sive visivas. Resp. Pari modo Chri- A sti corpus in Eucharistia accipit spiritalem modum existendi, ut quasi spiritus spiritualiter sit in puncto hostiæ. Adde, ipsas species intentionales, non ita esse spirituales, quin revera sint entitates naturales & physicæ, imò corporeæ: inhærent enim corpori, scilicet aeri, harum tamen plurimas, & quasi infinitas videmus simul in speculo & oculo recipi, & comprehendi. Si hoc quotidie fit naturaliter in speciebus oculo receptis, multò magis idem facere potest omnipotentia Dei supernaturaliter, in corpore Christi per miraculum in Eucharistia.

Demonstratio ejusdem mathematica.

Accipe nunc ejusdem rei analogicam quasi demonstrationem mathematicam, ut videas quomodo magna quantitas in parva, imò in quolibet ejus puncto, tota excipi possit. Accipe inquam, duplicem hanc figuram, trianguli solius, & trianguli cum circulo: priùs triangulum solum, deinde eum cum circulo inspiciamus: hostia enim in Eucharistia est circularis, imò circulus.

ex triangulo.

In hoc triangulo A F X in angulo X concurrunt omnes lineæ ductæ à latere A, F, scilicet linea A, linea B, linea C, linea D, linea E, linea F, itaque angulus X, ejusque conus sive punctum, respondet & excipit omnes hasce lineas, eodemque modo excipiet mille imò infinitas alias, quæ à costa A F, in quolibet ejus puncto educi possunt usque ad X: nam è quolibet puncto ad quodlibet punctum potest duci linea recta, ut habet principium Euclidis & omnium Mathematicorum. Vides ergo unum punctum X excipere omnes hasce lineas, itaque quasi commensurari & adæquari singulis lineis, & consequenter toti lineæ A, F, ac consequenter idem punctum X quasi adæquari toti superficiei, quæ in triangulo hoc includitur; hæc enim superficies constat & conflatur ex lineis plurimis & continuis, quæ omnes recipiuntur in hoc puncto X. Ponamus nunc hanc longitudinem A, F, esse longitudinem corporis Christi, X verò esse punctum hostiæ consecratæ; dico pari modo, tota longitudo corporis Christi est in hoc puncto hostiæ, sicut tota longitudo A, F per lineas ex illa derivatas est in puncto X. Quòd si Novantes, imò Physici & Mathematici comprehendere nequeunt, quomodo una tantùm linea recipiatur in puncto indivisibili, ac consequenter quomodo tota superficies, quæ ab ejus extremitate utrimque per triangulum ad idem punctum ducitur, eidem puncto per lineas ad illud ductas commensuretur, & quasi adæquetur, quod tamen naturale est; quid mirum si non comprehendant, quomodo quantitas corporis Christi possit recipi in puncto hostiæ per supernaturalem Dei actionem & omnipotentiam, quæ naturam & ingenium omne transcendit?

Jam

atque ignem qui non extinguitur, & vermem qui non dormit, ac stridorem dentium. Et nonnullis interjectis: *Aures vestras condidi, ut audiretis Scripturas, & vos parastis eas ad cantica dæmonum, citharas & ridicula. Oculos vestros creavi, ut perspiceretis lumen præceptorum meorum, eaque exsequeremini; at vos ad stupra impudicitias, & ad reliquam immunditiam ipsos aperuistis. Os vestrum composui ad glorificandum & laudandum Deum, & psalmos cantionesque spiritales pronuntiandas, lectionisque continuam meditationem; at vos aptastis illud ad convicia, pejerationes, & blasphemias, dum sedentes obtrectabatis proximis vestris. Manus vestras feci, ut ad preces & obsecrationes extenderetis eas; at vos ad rapinas, cædes & mutuas occisiones expandistis*, &c.

Post latam hanc sententiam, illicò Christus eos à se per dœmones propellet in tartara, imò omnia elementa cum Cœlis in eos insurgent. Nam ut ait Sapiens cap. 6. 18. *Armabit creaturam ad ultionem inimicorum*, &c. *& pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Ibunt directè emissiones fulgurum*, &c. *excandescet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter. Contra illos stabit spiritus virtutis, & tamquam turbo venti dividet illos*. Vide ibi dicta.

QUI PARATUS EST DIABOLO (primo principi, cæterorumque capiti, putà Lucifero) ET ANGELIS (Arabicus, *exercitibus*) EJUS] illi, Deo superbè rebellanti, consentientibus. Hinc patet, ignem inferni primò & per se paratum fuisse à Deo dœmonibus, posteà verò consequenter etiam hominibus dœmonis factum & inobedientiam imitantibus. Porrò paratus fuit hic ignis à Deo ab æterno, post prævisum Luciferi & dœmonum peccatum: tunc enim decrevit Deus illum condere ad ejus castigationem & supplicium: in tempore verò paratus, id est conditus, fuit à Deo primo die mundi, mox ut Lucifer cum suis peccavit, ante creationem hominis, quæ facta est die sexto, ut dixi Genes. 1. v. 4.

Modus quo ignis dæmones cruciat. Porrò qua ratione ignis gehennæ corporeus urat & cruciet dœmones, qui sunt spiritus incorporei, velut instrumentum Dei ad hoc ab eo aptatum & elevatum, disputant Scholastici: varii enim varios modos assignant. Vide Scholasticos 3. part. quæst. 64. Item in 2. sent. disp. 6. & in 4. dist. 50. ac nominatim Franc. Suarez lib. 8. de Angelis cap. 12. num. 2. & sequent. ubi docet ex S. Basilio ignem gehennæ non lucere, sed torquere non per solam imaginationem & apprehensionem falsam, nec per solam actionem intentionalem, sed per realem & physicam efficientiam, qua dœmonibus imprimit qualitatem spiritualem doloriferam, quæ qualis sit hæc concipere non possumus: nec enim potest eis imprimere calorem sensibilem; hujus enim spiritus non sunt capaces.

Syrus pro *diabolo*, vertit, *criminatori*: hunc enim significat Græcum διάβολος, & talis est Lucifer cum suis, qui homines etiam sanctos accusat, omniaque eorum opera licet justa criminatur & calumniatur coram Deo: unde ipse est diabolus, id est criminator, per antonomasiam. Hinc in Actis S. Montani & sociorum Martyrum apud Surium die 24. Februarii accusator & criminator Martyrum vocatur diabolus: quia ejus partes agebat in tribunali judicum infidelium, reos agendo eos qui Christum colebant. Verè Sanctus Cyprianus lib. 4. Epistol. 2. ad Antonianum: *Quòd*, inquit, *quædam de illo* (Sancto Cornelio Pontif.) *inhonesta & maligna jactantur, nolo mireris, cùm scias hoc esse opus semper diaboli, ut servos Dei mendacio laceret; & inopinationibus falsis gloriosum nomen infamet, ut qui conscientiæ suæ luce clarescunt, alienis rumoribus sordidentur*.

VERS. 42. ESURIVI ENIM, ET NON DEDISTIS MIHI MANDUCARE: SITIVI, ET NON DEDISTIS MIHI POTUM:
VERS. 43. HOSPES ERAM, ET NON COLLEGISTIS ME: NUDUS, ET NON COOPERUISTIS ME: INFIRMUS, ET IN CARCERE, ET NON VISITASTIS ME] τὸ *enim* dat causam cur damnentur ad ignem paratum diabolo, quòd scilicet, ut ait Euthymius, *imitati sint immisericordem inhumanumque diabolum*. Nam ut ait Theophyl. *Compassionis expertes sunt diaboli, & hostiliter atque inimice erga nos affecti*. Damnantur hi ob omissa opera misericordiæ: tum quia ad hæc obligatur quisque, cùm videt proximum in extrema vel gravi necessitate constitutum, quod sæpè occurrit: tum quia neglexerunt alia peccata eleemosynis expiare, juxta illud Daniel. cap. 4. v. 24. ad Nabuchodonosorem: *Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum*. Unde S. August. asserit nonnullos sine eleemosynis non posse salvari, vide ibi dicta. Jam, *si tanta pœna mulctabitur qui non dedisse convincitur*, ait Sanctus Gregorius, *quanta pœna feriendus est qui redarguetur abstulisse aliena?* qui uxorem proximi violavit, qui famam vel vitam alteri abstulit, qui Deum & Sanctos blasphemavit? &c.

Porrò singula verba habent emphasim, & peculiarem ingratitudinem reprobis exprobrant. *Esurivi*, ego qui sum Deus, Dominus & redemptor vester; *& non dedistis mihi*, id quod ego vobis dederam; *manducare*, non perdices & capones, quos vos manducavistis, sed panem cibarium, &c. *Singula*, ait S. Chrysost. *ad condemnationem illorum sufficiunt: petitionis scilicet facilitas, & dandi potestas: panis enim petitur: petentis miseria, quia pauper atque mendicus: retributionis expetendæ magnitudo, regnum enim promittitur: terror pœnarum, gehenna enim incutitur: accipientis dignitas, Deus enim pauperum manibus accipit: honoris cumulus, quia tantùm descendere dignatus est: jus tribuendi summa enim justitia est de suis ei concedere. Verùm ab his omnibus cupiditate habendi retracti sunt*. Cetera dixi vers. 35.

TUNC RESPONDEBUNT EI ET IPSI, DICENTES: DOMINE, QUANDO TE VIDIMUS ESURIENTEM, AUT SITIENTEM, AUT HOSPITEM, AUT NUDUM, AUT INFIRMUM, AUT IN CARCERE, ET NON MINISTRAVIMUS TIBI? [Dicent hoc impii cogitatione, non locutione: non enim permittet Christus eos sententiæ suæ obloqui, quia conscientia propria eos condemnabit. *Dicentes*, arroganter, indignanter & desperabundè, quasi accusantes Christum judicem falsitatis & iniquitatis. Unde auctor Imperfecti: *In judicio*, ait, *stant, & peccare non cessant*. VERS. 44.

TUNC RESPONDEBIT ILLIS, DICENS: AMEN DICO VOBIS, QUAMDIU NON FECISTIS UNI DE MINORIBUS (Syrus, *parvulis*) HIS, NEC MIHI FECISTIS] Vide dicta vers. 40. Disce hic quanti faciendi sint viles & pauperes, præsertim Sancti, Religiosi & Apostolici, quos suos quasi suum peculium vocat hic Christus. Quocirca S. Franciscus quemdam è suis detrahentem cuidam mendico, dicentemque quòd fortè interiùs voluntate esset dives, & mente superbus, acriter castigavit, jussitque ut nudus flexis genibus ab eo veniam peteret. Causam addidit: *Non tam in pauperem*, inquit, *fili mi, quàm in Christum peccasti. Etenim in paupere tamquam in speculo Christus nobis obiicitur. Quotiescumque ergo tibi pauperes aut infirmi occurrunt, inopiam & infirmitates, quas pro nobis Christus dignanter assumpsit, pie considera, & humiliter venerare*. Ita VVadingus in Annal. Minor. Anno Christi 1215. num. 18. Vide eumdem Anno 1216. n. 2. in fine. VERS. 45. *S. Franciscus quemdam è suis mendico detrahentem severè arguit.*

S. Eligius Episcopus. Porrò hunc formidabilem judicii extremi diem semper suos ob oculos obversari volebat S. Eligius Noviomensis Episcopus, qui floruit Anno Domini 650. usque ad 655. quo vita functus est teste Sigeberto in Chronico, tempore Clotharii Regis Francorum, & Martini Primi Pontificis Romani. Unde Christo sic illo die impios compellaturum asserebat: *Ego te homo de limo terræ formavi manibus meis, & in paradisi deliciis immeritum collocavi: sed tu me & mea jussa contemnens impostorem sequi maluisti. Unde etiam justè damnatus es. Sed tamen ego misertus tui carnem assumpsi, in terris inter peccatores habitavi, contumelias & verbera propter te pertuli: ut te eriperem à pœnis, colaphos & sputa toleravi: ut tibi paradisi delicias redderem, acetum felle mixtum bibi. Propter te spinis coronatus, crucifixus, lancea vulneratus sum. Propter te mortuus & in sepulchro positus, ad inferna descendi, ut te ad Paradisum reducerem. Et quid ulterius facere debui, & non feci?* Unde Christus terribilem in eos sententiam subjungit: *Quæ ergo ultrò elegistis, ea nunc accipite. Contempsistis lucem sint ergo vobis tenebræ. Amastis mortem, abite in perditionem. Secuti estis diabolum, ite cum illo in ignem æternum. Quis tunc putamus, charissimi, mæror erit, qui luctus, quæ tristitiæ, quæ angustiæ: cùm hæc fuerit prolata adversus impios sententia?* Ita Audoenus Rothomagensis Episcopus in ejus Vita lib. 2. cap. 16. Extat apud Surium die 1. Decembr. *Christi exprobratio.*

ET IBUNT (Græcè, ἀπελεύσονται, id est, *abibunt*, sci- VERS. 46.

ſcilicet à Chriſto, Deo, Sanctis, cœlo in tartara) HI IN SUPPLICIUM (Syrus, *cruciatum*) ÆTERNUM; JUSTI AUTEM IN VITAM ÆTERNAM] *Supplicium*, ignis & concremationis. Unde S. Auguſt. tract. 21. in Joannem legit, *in ambuſtionem*, q.d. Amburentur in gehenna, ſed non comburentur nec conſumentur ut annihilentur, quod optabunt damnati. Ibunt ergo in ignem gehennæ, quaſi in ſuam domum & habitationem perennem, ut in ea jugiter ardeant. Sic vice verſa dixit Chriſtus ſervo fideli v. 21. *Intra in gaudium Domini tui*.

ÆTERNUM] quia Deum æternum graviſſimè offenderunt. Peccatum enim mortale, quia Deo immenſo eſt injurium, in ſe habet malitiam infinitam: meretur ergo ſupplicium infinitum. Verùm, quia infinitum intenſivè dari nequit, nec ab homine ſuſtineri; hinc dabitur reprobis pœna infinita extenſivè, quæ ſcilicet extendatur per omnia ſæculorum ſæcula. Modum dat Lactantius lib. 7. c. 21. *Idem*, ait, *divinus ignis, una eademque vi atque potentia & cremabit impios & recreabit, & quantum è corporibus abſumet, tantum reponet, ac ſibi ipſe æternum pabulum ſubminiſtrabit, quod poetæ in vulnerem Titii tranſtulerunt, ita ſine ullo reviviſcentium corporum detrimento adoret tantum, ac ſenſu doloris afficiet*.

Lactantii ſententia de igne gehennæ.

Hæc eſt ſententia Lactantii. Faciliùs & veriùs alii cenſent, corpora damnatorum Deo conſervante in igne manere incorruptibilia, ita ut nullæ partes conſumantur, quæ reparari debeant, ſed omnes omnino eædem in igne jugiter ardentes perſeverant in æternum, ſicut asbeſtus lapis, indeque confecta tela, in igne ardet, ſed nullam ſui partem deperdit. Acerbitatem hujus ſupplicii graphicè depingit Auctor libri de Spiritu & Anima apud S. Auguſtinum tom. 3. cap. 56. *Quapropter*, inquit, *miſeris mors eſt ſine morte, finis ſine fine, defectus ſine defectu: quia & mors ſemper vivet, & finis ſemper incipiet, & defectus deficere neſciet: mors perimet, & non extinguet: dolor cruciabit, & pavorem non fugabit: flamma comburet, ſed tenebras non diſcutiet. Erit enim in igne obſcuritas, in obſcuritate pavor, in combuſtione dolor. Ita reprobi ignibus inferni traditi, in ſuppliciis dolorem ſentient, & in doloris anguſtia pavore ferientur, & ſemper tolerabunt, & ſemper timebunt, quia ſine fine ſemper cruciati vivent, ſine ſpe veniæ & miſericordiæ, quod eſt miſeria ſuper miſeriam. Si enim poſt tot millia annorum quot capillos habuerunt omnes, quicumque fuerunt & erunt, pœnas ſuas finiri ſperarent, multo leviùs eas ſuſtinerent: ſed, quia ſpem non habent, nec habebunt, deſperatione deficient, & ad tormenta non ſufficient*.

Fuſè de his diſſerit hic Abulenſis, qui & addit q. 778. & 779. (tot enim præcisè in hoc caput quæſtiones conglomeravit) animas poſt mortem ituras in Cœlum, vel Purgatorium, vel limbum Patrum, eò deduci per Angelos: ituras verò in infernum vel limbum puerorum, eò deduci per dæmones.

Audi S. Cyprianum ſerm. de Aſcenſione Domini ſub finem: *Incorruptibiles flammæ*, inquit, *nudum corpus allambent: ardebit purpuratus dives*, &c. *In proprio adipe frixæ libidines bullient, & inter ſartagines & flammas miſerabilia corpora cremabuntur*. Et in lib. de Laudib. martyrii cap. 5. *Paradiſus*, inquit, *Dei teſtibus floret, negatores gehenna complexa, æternis ignis inardeſcit*. Latiùs verò cap. 12. diem exponit, dicens: *Sæviens locus, cui gehenna nomen eſt, magno plangentium murmure & gemitu, & eructantibus flammis per horrendam ſpiſſa caliginis noctem, ſæva ſemper incendia camini fumantis exſpirat: globus ignium arctatus obſtruitur, & in varios pœnæ exitus relaxatur. Tunc ſæviendi plurima genera, tum in ſe ipſe convolvit, quidquid ardoris emiſſi eadem flamma cruciarat*.

Proſper lib. 2. de Vita contemplativa cap. 12. ubi de damnatis agit: *Non videndi*, inquit, *ſenſum habituri ſunt, ſed dolendi: quorum continuus gemitus, cruciatus æternus, dolor ſummus torquent animam, non extorquent; puniunt corpora damnata, non finiunt. Quos ideo ignis inextinguibilis ſibi deputatos non extinguit, ut permanente ſentiendi vita, pœna permaneat*.

Ex dictis meditari & imaginari licet, quàm acerbum, mœſtum & funeſtum ſit futurum æternum hoc damnandorum à ſalvandis divortium, quo hi in Cœlum ad perennem felicitatem aſcendent, illi in gehennam ad perenne incendium deſcendent, numquam ampliùs Sanctos, licèt amicos, fratres, parentes, viſuri in æternum: *chaos enim magnum firmatum eſt* inter utroſque, ut ajebat Abraham ad divitem Epulonem, in inferno ardentem, Lucæ cap. 16. verſ. 26. Qui ergo ſapis, quotidie aſcende in Cœlum, & deſcende in tartara, ut hic tibi ſit ſtimulus ad fugam vitiorum, & ſtudium virtutum. Verè S. Chryſoſtomus hom. 2. in Epiſt. 2. ad Theſſalon. *Nemo eorum*, ait, *qui gehennam ob oculos habent, in gehennam incidet: nemo gehennam contemnentium judicium effugiet*. Et quia major hominum pars gehennam parum cogitat & quaſi contemnit, hinc damnatur. Nam ut cecinit, imò planxit, S. Bruno Carthuſiæ fundator:

Sic vivunt homines tamquam mors nulla ſequatur;
Et velut infernus fabula vana foret.

Crebrò horrorem judicii & gehennæ ſuis lectoribus objicit graphicèque depingit S. Ephræm, præſertim tract. de Compunctione, de Pœnitentia, de Judicio. &c. Idem faciat doctor & prædicator. Unde idem S. Ephræm tract. de Patientia: *Simus*, ait, *tamquam incudes: & ſi cædamur, non tamen cædamus*, dicentes cum Sancto Diethelmo apud V. Bedam in Hiſtor. Anglor. *Aſperiora vidi, deteriora in gehenna conſpexi*. Sic quamlibet tentationem, perſecutionem, infirmitatem, tribulationem, confuſionem metu judicii & gehennæ fortiter ſuſtinebimus & ſuperabimus. Graphicè quoque horrorem diei judicii deſcribit Joel cap. 2. v. 31. & Sophonias cap. 1. v. 15. ubi plura hac de re dixi.

IN VITAM ÆTERNAM] Nomine *vitæ æternæ* omnem ſanitatem, omne robur, omnem honorem, omnem gloriam, omnem ſatiem, omnem voluptatem, omne gaudium, omnem bonorum omnium affluentiam accipe. Hæc enim guſtant viventes in vera vita: nam qui in fame, ſiti, morbo, ignominia, dolore vivunt, non tam vivunt quàm moriuntur aſſiduè.

CAPUT VIGESIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Deſcribit unctionem Magdalenæ, qua ipſa unxit Chriſtum in Bethania paulò ante mortem, cujus pretium ambiens Iudas vendidit Chriſtum. Secundò, v. 17. enarrat ultimam Chriſti cœnam & inſtitutionem Euchariſtiæ. Tertiò v. 30. ejuſdem paſſionem, ſcilicet orationem in horto, captivitatem, accuſationem, condemnationem, celaphizationem, trinam Petri negationem, & mox pœnitentiam.

1 ET factum est: cùm consummasset Jesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis. 2. Scitis quia post biduum, Pascha fiet, & Filius hominis tradetur ut crucifigatur. 3. Tunc congregati sunt principes sacerdotum, & seniores populi, in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas. 4. Et consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent & occiderent. 5. Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. 6. Cùm autem Jesus esset in Bethania in domo Simonis Leprosi. 7. Accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. 8. Videntes autem discipuli, indignati sunt; dicentes: Ut quid perditio hæc? 9. Potuit enim istud venumdari multo, & dari pauperibus. 10. Sciens autem Jesus, ait illis: Quid molesti estis huic mulieri? opus enim bonum operata est in me. 11. Nam semper pauperes habetis vobiscum: me autem non semper habetis. 12. Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. 13. Amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit in memoriam ejus. 14. Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad principes sacerdotum: 15. & ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. 16. Et exinde quærebat opportunitatem ut eum traderet. 17. Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? 18. At Jesus dixit: Ite in civitatem ad quemdam, & dicite ei: Magister dicit: Tempus meum propè est, apud te facio Pascha cum discipulis meis. 19. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Jesus, & paraverunt Pascha. 20. Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis. 21. Et edentibus illis, dixit Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est. 22. Et contristati valdè cœperunt singuli dicere: Numquid ego sum, Domine? 23. At ipse respondens, ait: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. 24 Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo: væ autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. 25. Respondens autem Judas, qui tradidit eum, dixit: Numquid ego sum, Rabbi? Ait illi: Tu dixisti. 26. Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, & benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, & ait: Accipite, & comedite: hoc est corpus meum. 26. Et accipiens calicem, gratias egit: & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes. 28. Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. 29. Dico autem vobis. Non bibam amodò de hoc genimine vitis, usque in diem illum: cùm illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei. 30. Et hymno dicto, exierunt in montem Oliveti, 31. Tunc dicit illis Jesus. Omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte. Scriptum est enim: Percutiam pastorem. & dispergentur oves gregis. 32. Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam. 33. Respondens autem Petrus, ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor. 34. Ait illi Jesus: Amen dico tibi: quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. 35. Ait illi Petrus: Etiamsi oportuerit me mori tecum; non te negabo: Similiter & omnes discipuli dixerunt. 36. Tunc venit Jesus cum illis in villam quæ dicitur Gethsemani, & dixit discipulis suis: Sedete hic, donec vadam illuc, & orem, 37. Et assumpto Petro, & duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari & mœstus esse. 38. Tunc ait illis. Tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete hic & vigilate mecum. 39. Et progressus pusillum: procidit in faciem suam, orans, & dicens: Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste, verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et venit ad discipulos suos, & invenit eos dormientes, & dicit Petro: Sic, non potuistis una hora vigilare mecum? 41. Vigilate & orate ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. 42. Iterum secundò abiit, & oravit, dicens: Pater mi, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua. 43. Et venit iterum: & invenit eos dormientes: erant enim oculi eorum gravati, 44. Et relictis illis, iterum abiit, & oravit tertiò, eumdem sermonem dicens. 45. Tunc venit ad discipulos suos, & dicit illis: Dormite jam, & requiescite: ecce appropinquavit hora, & Filius hominis tradetur in manus peccatorum. 46. Surgite, eamus: ecce appropinquavit qui me tradet. 47. Adhuc eo loquente, ecce Judas unus de duodecim venit, & cum eo turba multa, cum gladiis & fustibus missi a principibus sacerdotum, & senioribus populi. 48. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. 49. Et confestim accedens ad Jesum, dixit: Ave Rabbi. Et osculatus est eum, 50. Dixitque illi Jesus, ad quid venisti? Tunc accesserunt, & manus injecerunt in Jesum, & tenuerunt eum. 51. Et ecce unus ex his qui erant cum Jesu, extendens manum, exemit gladium suum, & percutiens servum principis sacerdotum, amputavit auriculam ejus. 52. Tunc ait illi Jesus: Converte gladium tuum in locum suum: omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt. 53. An putas, quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modò plusquam duodecim legiones Angelorum? 54. Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quia sic oportet fieri? 55. In illa hora dixit Jesus turbis. Tamquam ad latronem existis cum gladiis & fustibus comprehendere me: quotidie apud vos sedebam docens in templo, & non me tenuistis. 56. Hoc autem totum factum est, ut adimplerentur Scripturæ Prophetarum. Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt. 57. At illi tenentes Jesum, duxerunt ad Caipham principem Sacerdotum, ubi Scribæ & seniores convenerant. 58. Petrus autem sequebatur eum à longè, usque in atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem. 59. Principes autem sacerdotum, & omne concilium, quærebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent: 60. Et non invenerunt, cùm multi falsi testes accessissent. Novissime autem venerunt duo falsi testes. 61. Et dixerunt: Hic dixit: Possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud. 62. Et surgens princeps sacerdotum, ait illi: Nihil respondes ad

ea,

ea, quæ isti adversum te testificantur? 63. Jesus autem tacebat. Et princeps sacerdotum ait illi: Adiuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus filius Dei. 64. Dicit illi Jesus: Tu dixisti, verumtamen dico vobis, amodò videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli, 65. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua dicens: Blasphemavit: quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiam: 66. Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis. 67. Tunc expuerunt in faciem ejus, & colaphis eum ceciderunt, alii autem palmas in faciem ejus dederunt. 68. Dicentes: Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit: 69. Petrus verò sedebat foris in atrio: & accessit ad eum una ancilla, dicens: Et tu cum Jesu Galilæo eras. 70. At ille negavit coram omnibus, dicens: Nescio quid dicis. 71. Exeunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi: Et hic erat cum Jesu Nazareno. 72. Et iterum negavit cum juramento: Quia non novi hominem. 73. Et post pusillum accesserunt qui stabant, & dixerunt Petro: Verè & tu ex illis es, nam & loquela tua manifestum te facit. 74. Tunc cœpit detestari & jurare quia non novisset hominem. Et continuò gallus cantavit. 75. Et recordatus est Petrus verbi Jesu, quòd dixerat: Priùs quàm gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras, flevit amarè.

VERS. 1. ET FACTUM EST: CUM CONSUMMASSET JESUS SERMONES HOS OMNES, DIXIT DISCIPULIS SUIS] Græcè, ὅτε ἐτέλεσεν, id est, cùm finivisset, complesset *sermones omnes*, jam recensitos de excidio urbis Hierosolymæ & totius orbis, de die judicii, de vigilia & studio bonorum operum, tunc accinxit se ad instantem suam passionem, eamque prædixit; ne, qui longè futura prophetarat, sibi mox eventura videretur ignorare; ac ne discipuli morte ejus scandalizarentur, putarentque illa Christo nescio & invito accidere, sed scirent illam ab eo prævisam, præordinatam & electam ad hominum salutem. Sensus ergo est q. d. ait S. Thomas: Cùm Christus officium explesset doctoris, cœpit se comparare ad officium Redemptoris & Salvatoris.

VERS. 2. Luc. 22. 1. Mar. 14. 1. SCITIS QUIA POST BIDUUM PASCHA FIET, ET FILIUS HOMINIS TRADETUR (prodetur à Juda Judæis, ab eisque tradetur Pilato) UT CRUCIFIGATUR] *Post biduum*: dixit ergo hæc, uti & proximè præcedentia cap. 25. Christus feria tertia, sive die Martis ad vesperam, quando more Hebræo incipiebat feria quarta, sive dies Mercurii, dies inquam legalis, putà quoad festa: nam ut ait Pererius in Genes. 3. vers. 5. ad ista: *Factumque est vespere & manè dies unus: Prope certum est apud Judæos fuisse olim in usu triplex genus dierum, dum scilicet legalem à vespera in vesperam, diem naturalem ab ortu solis ad ortum, diem usualem à media nocte ad mediam noctem*. Quare verè ait Christus, *Post biduum Pascha fiet*, quia post duos dies scilicet Mercurii & Jovis, ad vesperam diei Jovis, cùm jam inciperet feria sexta sive dies Veneris, factum est Pascha.

Triplex dies apud Judæos.

Pascha Hymon. PASCHA] Hebr. idem est quod transitus vel transultus, scilicet Angeli percutientis primogenita Aegyptiorum. Hic enim Angelus transiliebat domos Hebræorum, & insiliebat in domos Aegyptiorum, eorumque primogenita occidebat, qua strage coegit Pharaonem & Aegyptios, liberos ex Aegypto dimittere Moysen & Hebræos: פסח *pasach* enim est transire. Syri verò *pascha* scribunt, non per ס *samech*, ut Hebræi, sed per צ *tsade*, & tunc Pascha significat gaudium & hilaritatem. festum enim Paschæ erat, & etiamnum est, summæ hilaritatis & lætissimum. Nazianzenus verò πάσχα derivat à Græco πάσχειν id est *pati*, quòd in Paschate passus sit Christus: agnus enim paschalis, qui immolabatur in Paschate, repræsentabat Christum in eodem immolandum pro redemptione hominum. Vide dicta Exodi 12. toto cap.

VERS. 3. Luc. 22. 2. Mar. 14. 1. TUNC CONGREGATI SUNT PRINCIPES SACERDOTUM, ET SENIORES POPULI IN ATRIUM PRINCIPIS SACERDOTUM, QUI DICEBATUR CAIPHAS] *Tunc*, scilicet cùm hæc dixisset Jesus, suamque passionem prædixisset, ut illicò prædictionis ipsius veritas, ac ordinationis & decreti ejus infallibilitas & efficacia, quò decreverat in Paschate pro salute hominum pati, ostenderetur. Rursum *tunc*, scilicet in Paschate, quo agnus paschalis, per quem ex Aegypto redempti fuerant Hebræi, mactabatur. Eodem enim mactatus est Christus quasi victima mundi, ut figura & typus veritati suoque antitypo congrueret.

Tunc ergo, id est, manè feriæ quartæ, sive diei Mercurii, cùm pridie ad vesperam idipsum prædixisset Christus, A *congregati sunt principes sacerdotum & seniores* (Lucas cap. 22. 4. habet στρατηγοί, id est, duces exercitus; sed Lucas sic vocare solet magistratus, ut Noster ibidem vertit, sive præfectos & prætores, uti ostendi Actor. 4. 1.) *populi*, ut de Christo palàm jam prædicante, & principum vitia acriter carpente (ut patet ex toto cap. 23. Matth.) capiendo & occidendo tractarent. Quare Judas id resciens eodem manè ipsos adiit; Christumque eis vendidit, pacto triginta denariorum pretio, uti habet communis Ecclesiæ sensus, idque ex narratione Matthæi satis colligitur. Unde ob hoc Judæorum concilium, & Judæ venditionem Christi, hoc die factam, veteres Christiani solebant eadem feria quarta, sive die Mercurii, jejunare, uti testatur S. Augustin. Epist. 86. sub finem, Theophyl. & Victor. Antioch. scribentes in cap. 14. Sancti Marci vers. 1. & 2. Quin & Græci, Poloni, Hollandi permulti eadem de causa die Mercurii etiamnum esu carnium abstinent, eò quòd illa die vendita sit caro Christi.

Jejunium feria 4. unde?

Nota. Ex narratione Matthæi colligitur Christum hoc biduo, scilicet die Mercurii & Jovis, non venisse Hierosolymam, uti venerat die Dominica, Lunæ & Martis B ad docendum in templo, sed hoc biduo mansisse in Bethania, atque sub vesperam diei Jovis inde regressum in Jerusalem ibi Pascha celebrasse, ac mox ad passionem se comparasse. Ita Jansenius, Maldon. & alii.

ET CONSILIUM FECERUNT (Græcè, συνεβουλεύσαντο, id est, simul consultarunt, inter se unanimiter consilia inierunt) UT JESUM DOLO TENERENT, ET OCCIDERENT] *Dolo*, quia timebant ne Christus, si eum capere vellent, è manibus eorum elaberetur, uti aliàs fecerat. Dolum ergo quærunt quo eum capiant, ut elabi nequeat. Rursum dolum quærunt, ut sine tumultu populi eum comprehendant. Verebantur enim ne populus ab ore Christi velut novi summique Prophetæ pendens, & tot sanitates recipiens, pro eo pugnaret, nec sineret eum capi, sibique eripi. Unde sequitur. VERS. 4. Luc. 22. 2. Mar. 14. 1.

DICEBANT AUTEM: NON IN DIE FESTO, NE FORTE TUMULTUS FIERET IN POPULO] Non ergo C ob religionem festi, sed ob metum populi noluerunt Jesum capere in die festo Paschæ instantis: hoc enim festo infinita turba Judæorum confluebat Jerusalem ad celebrandum Pascha, inter quos multi erant qui a Christo salutem corporis vel animæ acceperant, ideoque eum ut Prophetam colebant; quos pro ipso staturos & pugnaturos Judæi metuebant. Quare *non student devotioni, sed favori*, ait S. Hieronymus. Dicunt ergo, *Non in die festo*, q. d. Non in Paschate ne fiat tumultus populi, & ne Pascha festum lætissimum atroci Jesu cæde funestemus, sed post Pascha, quando festum tam sacrum transierit, & populus ad sua redierit, Jesum capiamus & occidamus. Ita S. Chrysost. Sic Herodes Agrippa non nisi transacto Paschate voluit plectere S. Petrum. Actor. 12. Pascha enim Judæis erat festum libertatis & gaudii, utpote quo recolebant & celebrabant beneficium liberationis è servitute Aegyptiaca. Unde eodem solebant reos dimittere liberos, ut dimisere Barabbam. Principes ergo decreverant Christum capere & occidere post Pascha; sed ex proditione Judæ mutarunt consilium. Nam cùm Judas in Paschate VERS. 5. Luc. 22. 2. Mar. 14. 2.

eum

eum ipsis in manus daret, ipsi eodem die ipsum ceperunt & crucifixerunt. Dei enim consilium & decretum erat, ut Christus moreretur in Paschate, hoc fine ut ostenderet antitypum respondere suo typo. Immolatio enim agni quæ fiebat in Paschate, typus erat Christi eodem festo immolandi. Hac ergo festi circumstantia significabat Deus, Christum esse verum agnum paschalem, qui pro redemptione mundi in cruce assabatur.

VERS. 6. Mar. 14. 3. Ioan. 12. 1.

CUM AUTEM JESUS ESSET IN BETHANIA IN DOMO SIMONIS LEPROSI] Altiùs repetit hæc Matthæus quæ jam antè contigerant, ut enarrat occasionem & modum comprehensionis & passionis Christi. Judas enim occasione hujus unguenti, motus fuit ad prodendum Christum Judæis, ut eius proditione pretium unguenti recuperaret, & quasi fur in loculos suos reconderet. Nam hoc convivium Christi in domo Simonis contigit pridie Dominicæ Palmarum, scilicet sabbatho, cùm postridie, nimirum ipsa die Dominica, cum palmis quasi ovans ingressus fuit Jerusalem, ut patet Joann. 12. 1. ubi dicitur, Jesus *ante sex dies paschæ*, id est, sex diebus ante Pascha, putà die Veneris, *venit Bethaniam*. Additque; *Et fecerunt*, scilicet Simon cum suis, *ei cœnam*, scilicet sequenti sabbatho, ac postridie, scilicet Dominica Palmarum, Jesus vectus asello solenni pompa, quasi rex & Messias ingressus est Jerusalem.

In domo, assidens mensæ; utpote à Simone invitatus ad convivium.

Simon hic cur dictus leprosus?

SIMONIS LEPROSI] Patres opinantur Leprosum dici, quòd talis fuerit, sed à Christo curatus sit à lepra. Alii putant *τὸ leprosi*, esse commune agnomen familiæ Simonis, sive quòd à leproso descenderit, sive ob alium cum leproso quopiam respectum. Sic enim Romæ erat familia Claudiorum, Cæcorum, Balborum, etiamsi multi ex ijs non essent claudi, cæci, balbi.

VERS. 7. Mar. 14. 3. Ioan. 12. 3.

ACCESSIT AD EUM MULIER HABENS ALABASTRUM UNGUENTI PRETIOSI, ET EFFUDIT SUPER CAPUT IPSIUS RECUMBENTIS] Idem hoc est convivium cum eo quod narrat Joannes cap. 12. 1. ut patet Matthæum cum Joanne conferenti. Per recapitulationem ergo illud hic recenset Matthæus, ut occasionem exponat, quæ movit Judam ad Christum Judæis prodendum, ut dixi.

Obiicies: Joannes ait, *Fecerunt ei cœnam, & Martha ministrabat*. Ergo hoc convivium factum fuit in domo Marthæ; non Simonis. Resp. negando consequentiam: non enim dicit Joannes, Fecerunt ei Martha & Magdalena (licèt ita explicent S. Chrysostomus & Euthymius) convivium in domo sua, sed simpliciter, *fecerunt ei cœnam*, scilicet cives Bethaniæ amici Jesu, inter quos primarius erat hic Simon Leprosus, quem multi cum Jansenio putant antea à lepra per Christum fuisse curatum, ideoque ea obstrictum. Martha autem in cœna hac ministrabat, sive quia vicina, sive quia cognata aut familiaris erat Simoni.

Magdalena Christum iterum ungit.

MULIER] Maria Magdalena, uti exprimit Joannes cap. 12. 3. quæ uti ante biennium cùm primò pœnituit, lacrymisque lavit pedes Jesu, eosdem unxit unguento, ita hic sex diebus ante Pascha & mortem Christi idem fecit, partim ex devotione, partim ex Dei instinctu, quasi præsagiens instantem Christi necem & sepulturam, ut patebit vers. 12.

Alabastrum.

ALABASTRUM] Vas erat unguentiarium factum ex alabastrite, sive onyche lapide marmorei generis, quem ad vasa unguentaria cavari docet Plinius lib. 36. cap. 8. quod optimè unguenta incorrupta servet. Unde non mirum cavum hoc vas, tenue & subtile instar vitri, facile à Magdalena impacto clavo vel malleolo frangi potuisse, ut unguentum totum in Christi caput effunderet: nisi malis ex Svida, alabastrum vocari vas thersum & sine ansa, pharmacopolarum, qui talibus vasis apothecas suas replent, in iisque aromata, unguenta & pharmaca sua recondunt.

Aliter S. Epiphanius lib de Mensuris, *Alabastrum*, ait, *unguenti vasculum est vitreum, capiens libram olei, mensura verò est sextarii dimidii: alabastrum verò dictum propter fragilitatem*. Hæc ille.

Unguenta in usu apud Judæos & Orientales.

UNGUENTI] Unguentis odoratis vsos fuisse Judæos ex more Arabum, Persarum, Syrorum, ceterorumque Orientalium in conviviis ad lautitiam, ad refrigerium, & ad impediendam ebrietatem, ostendi Eccles. 9. vers. 8. Porrò unguenta hæc sæpè non erant spissa, qualibus chirurgi ungunt plagas & vulnera, sed liquida, scilicet erant liquores ex herbis odoriferis confecti & commixti, quibus cerebrum totumque corpus irrigabant reficiebant & recreabant, deliciarum causa inventi; unguentum ergo erat liquor nardi, ut patet ex Joan. cap. 12. 3. Nardus odorata est, & in Syria abundat. Unde Tibullus:

Jam dudum Tyrio (vel potiùs *Syrio*) *madefactus tempora nardo.*

De nardi præstantia & significatio dixi Cant. 4. 13. Certum est ex nardo oleo delibuta, fieri unguentum pretiosissimum, quo prisci capita ungebant, teste Plinio lib. 13. cap. 1. & 2. & lib. 12. c. 12. ac Dioscor. lib. 1. cap. 6.

PRETIOSI] Græcè *βαρυτίμου*, id est, gravis pretii. Olim enim aurum & argentum non signabatur in pecunia, ut jam fit, sed ad certum pondus, v. g. ad drachmam, unciam, libram appendebatur. Unde quod gravius erat & ponderosius, hoc majoris erat pretii. Syrus addit, *suavissimi*; Marcus, addit, *spicati*; Joannes, *pistici*: quæ duo quid significent, dicam Joan. 12. 3.

ET EFFUDIT SUPER CAPUT IPSIUS RECUMBENTIS] Dices, Joannes cap. 12. 3. habet: *Unxit pedes Jesu, & extersit pedes eius capillis suis*. Resp. Magdalenam unxisse pedes Jesu, deinde totum vas effudisse super caput Jesu: vas enim angusti oris fregit, ut habet Marcus, ut totum unguentum magno devotionis affectu in caput Jesu effunderet. Ita S. August. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 79. Addit Joannes: *Extersit pedes eius*, scilicet antequam eos ungeret, utpote ex pulvere sordidos (nudis enim supernè pedibus incedebat Christus, uti dixi c. 10. 10.) priùs ergo pulverem pedum absterſit capillis, deinde pedes eius nardo unxit. Ita Toletus. Si quis tamen post unctionem pedes Christi, utpote liquore madidos abstersos velit, non repugno. Addit Joannes, ut unguenti præstantiam & fructum explicet; *Et domus impleta est ex odore unguenti*. In Magdalena ergo impletum fuit illud Cant. 1. *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum*, ut ibi dixi: & in Christo illud: *Oleum effusum nomen tuum*, ibidem. Unde Hilarius hic cap. 29. *Mulier hæc*, inquit, *omnem curam corporis sui*) quod solebat vngere) *& totum pretiosæ mentis affectum in honorem Dei laudemque transfudit*.

Unctio mystica triplex. Primò.

Tropologicè. Origenes oleum sive unguentum est opus virtutis, præsertim misericordiæ, quod si fiat ex naturali compassione, non propter Deum, ut fit ab infidelibus, ipsum quidem Deus acceptat, sed non ad vitam æternam; si autem ex Dei amore fiat, est oleum excellens boni odoris. Rursum si opus bonum fiat ad sublevandam inopiam pauperum, unctio est pedum Domini: sicut enim pedes in corpore sunt infimi, sic pauperes in Ecclesia sunt imi. Si autem ad Dei gloriam fiat, ut dum studetur castitati, jejuniis & orationibus, unctio est capitis Domini, & unguentum pretiosum, cujus odore tota Ecclesia repletur, & hoc proprium opus perfectorum.

Secundò.

Secundò Glossa: Mulier hæc, inquit, ungens caput & pedes Christi, significat Ecclesiæ fidem, quæ dum Christi deitatem prædicat & invocat, caput ungit; dum verò humanitatem, pedes. Caput enim, ait Alcuinus, est divinitatis sublimitas, pedes humilitas incarnationis; vel caput est ipse Christus, pedes sunt pauperes, qui sunt membra eius.

Tertiò.

Denique ungit pedes, qui in vita activa proximis servit, caput verò qui per contemplationem Deo adhæret, unusque cum eo fit spiritus. Sic ferè Origenes. Rursum caput ungit, qui alta de Christo prædicat; pedes, qui infima veneratur. Ita Glossa ex Origene.

VERS. 8. Mar. 14. v. 4. Ioan 12. v. 4.

VIDENTES AUTEM DISCIPULI, INDIGNATI SUNT DICENTES; UT QUID PERDITIO HÆC?] Scilicet, hæc inanis profusio unguenti tam pretiosi. Dices, S. Joannes cap. 12. ait, solum Judam murmurasse. Respondent aliqui cum Maldonato, esse numeri enallagen & syllepsin: *discipuli*, id est, discipulus, putà Judas. Planiùs S. August. libr. 2. de Consensu Evang. cap. 69. respondet Judam fuisse choragum & incentorem huius murmuris, qui alios Apostolos specie miserationis pauperum, ad indignationem ex vero misericordiæ affectu manantem excitarit; cùm ipse fictus ex avaritia indignaretur, quòd pre-

pretium hujus unguenti non in loculos suos, sed in Christi caput fuisset effusum.

VERS. 9. Mar. 14. v. 4. Io. 12. v. 5. POTUIT ENIM ISTUD VÆNUNDARI MULTO (*plusquam trecentis denariis*, id est Juliis, sive regalibus, ut habet Marcus) ET DARI PAUPERIBUS] q. d. Unguentum hoc, non ad delicias & luxuriam in caput Christi, sed ad necessitatem in sinum multorum pauperum effundendum fuit. Idem fuit sensus Calvini, qui ne quis exemplum Magdalenæ trahat ad probandum honorem funerum per lumina, suffitus, aliosque ornatus, ait, hoc Magdalenæ factum non esse probandum, nec imitandum, sed tantùm excusari eo nomine, quòd peculiari Spiritus sancti instinctu peractum sit, alioqui præstitisse hoc pretium dari pauperibus. Verùm, quis non videt hic eumdem esse spiritum Judæ & Calvini, adeoque satanam loqui per Calvinum, idem quod locutus est per Judam, quam proinde hic confutat Christus.

Calvinus cum Juda Magdalenæ factū improbant.

VERS. 10. Mar. 14. v. 6. Ioan. 12. v. 7. SCIENS AUTEM JESUS (vi divina & spiritu prophetico prævidens secretum eorum murmur, directè quidem contra mulierem ungentem, indirectè verò contra se ungi permittentem, excitatum) AIT ILLIS: QUID MOLESTI ESTIS HUIC MULIERI? (Arabicus, *quid reprehenditis mulierem?*) OPUS ENIM BONUM OPERATA EST IN ME] *Bonum*, græcè καλὸν, id est pulchrum, egregium, eximium & insigni laude dignum. Quid enim pulchrius, dignius, excellentius, quàm ungere pedes Dei? Christus enim tam Deus erat, quàm homo: quis non beatum se diceret, si pedes Christi tangere & osculari illi licuisset?

VERS. 11. Mar. 14. 7. Ioan. 12. 8. NAM SEMPER PAUPERES HABETIS VOBISCUM; ME AUTEM NON SEMPER HABETIS] q. d. Pauperibus semper abundat mundus, iis ergo semper benefacere potestis: at ego post sex dies morior & abeo in cælum, nec umquam ullum officium mihi præstare, imò nec me videre, audire & tangere poteritis. Obsequium ergo hoc erga me mulieri permittite, frustra illud post sex dies optaturi.

VERS. 12. Mar. 14. 8. Ioan. 12. 7. MITTENS ENIM HÆC UNGUENTUM HOC IN CORPUS MEUM, AD SEPELIENDUM ME FECIT] Poterat Christus excusare Magdalenam per excellentiam personæ suæ divinæ, quæ ab ea ungebatur, ob quam melius erat & majoris meriti illi impendere pretium hujus unguenti, quàm illo pauperes plurimos alere, ut docet Theoph. quod etiamnum locum habet in ornatu templorum, altarium, calicum, vestium sacerdotalium, &c. Hic enim fit in honorem personæ Christi, ad provocandam aliorum erga eum devotionem & reverentiam, cùm singularis aliqua pauperum necessitas non occurrit. Poterat quoque eam excusare, & laudare eius effectum Christus, quòd ex gratitudine, pietate, humilitate, reverent..., devotione hanc unctionem perageret. Verùm modestiæ causa noluit his titulis uti, sed tantùm excusat eam *quòd ad sepeliendum me fecit*, ut mortem sibi instare significaret, seque non inscium & invitum, sed conscium & volentem mori, imò ad mortem suam hanc unctionem disposuisse, indeque consequentem Judæ proditionem permisisse. Valdè enim mortem optabat Christus ad Dei gloriam & redemptionem hominum, simul eius stimulo pungit Judam, q. d. ait Chrysostomus, in cap. 12. Joannis: *Molestus sum & gravis, sed exspecta paulisper, & migrabo: sed tu vide ne me prodendo mortis meæ opifex existas ne tibi ipsi mortem & gehennam adsciscas*, Syrus addit, *tamquam ad sepeliendum me fecit*. Non enim intendebat Magdalena Christum ungere ad sepulturam, utpote quæ de eius morte & sepultura nil sciebat, nec cogitabat; sed Spiritus sanctus eam præsciens id intendebat, ideoque Magdalenam ad ungendum Christum interius impellebat: hanc enim unctionem omnimodè merebatur Christi Domini mors & sepultura.

Magdalenam excusat & attendit Christus.

Excusat ergo eam Christus ex interno affectu charitatis, ex raritate huius occasionis & unctionis, ac maximè ex instinctu Spiritus sancti, quo ipsa, licet nesciens, acta ungendo quasi præsagiit & divinavit proximam Christi mortem & sepulturam. Unxit enim eum quasi jam jam sepeliendum: nec enim mortuum ungere potuit, quia præventa fuit à Josepho ab Arimathia, & ab imminente sabbatho, ac postea per accelerationem resurrectionis Christi, postero manè diei Dominicæ Christum ungere non licuit. Unde Marcus clarè habet: *quod habuit*, id est, quod potuit, *hæc fecit, prævenit corpus meum ungere in sepulturam*, Joannes cap. 12. habet: *Sine illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud*, id est, sine servare vel servasse illam hoc unguentum in diem sepulturæ meæ. Ita Toletus & Jansen. Græcè enim est in præterito, *servavit illud in diem sepulturæ meæ*, ut scilicet tacitè indicet illam instare, ait Vatabl. q. d. Sine, ò Juda, illam suæ devotioni servire, ut me vivum sed brevi moriturum ungat, nam mortuum ungere non poterit. Aliter Maldonatus, *ut servet illud*, inquit, q. d. Ita collocavit hoc unguentum ungendo, ut perdere non posset; sicut si pecuniam servasse dicas eum, qui illa agrum emerit: si enim in arca condidisset, perdere potuisset, expendendo ergo servat.

Aliter quoque Franc. Lucas: *ut servet illud*, Hoc est, inquit, ut illud servasse probetur, declaretur, ostendatur, vide eumdem. Sæpe enim Hebræi verba realia per vocalia exponunt; atque id fieri dicitur, cùm res jam facta ostenditur & propalatur. Aliter denique Nonnus Panopolitanus, qui pariter cum Nostro legit, ἵνα τηρήσῃ, id est, *ut servet*. Unde hunc versum sic paraphrasticè explicat: *Missum fac donum feminæ ab omni reprehensione alienæ, ut thesaurum corporis nostri servet, donec occisionis & sepulchralis hora parentationis nostræ veniat.*

Planiùs ut dixi, exponas, *ut servet*, id est, servare & servasse, sive ut servet & servarit. Unctio enim hæc Christi referebatur à Spiritu sancto ad indicandam & honestandam eius mortem & sepulturam: quare ad illam servari & dirigi videbatur à Spiritu sancto, perinde ac si in ipsa sepultura unctus fuisset Christus.

AMEN DICO VOBIS, UBICUMQUE PRÆDICATUM FUERIT HOC EVANGELIUM (Evangelica hæc meæ vitæ historia) IN TOTO MUNDO, DICETUR (Arabicus, *memorabitur*) ET QUOD HÆC FECIT, IN MEMORIAM EIUS] scilicet Magdalenæ, non Christi, ut patet ex Græco, αὐτῆς, quod est femininum, q. d. Celebrabitur hæc unctio, & hoc pietatis obsequium, ad publicam per totum orbem & perennem Magdalenæ laudem, ac Judæ eam vituperantis infamiam & contumeliam. Ita Beda, q. d. ait, Victor Antiochenus in cap. 14. Marci vers. 9. *Tantum abest ut ego illam condemnem, quasi malè fecerit, aut reprehendam quasi minùs rectè fecerit, ut factum hoc nullo vmquam tempore latere permissurus sim. Etenim quod domi & in occulto ab illa factum est, hoc universus terrarum orbis cogniturus est: quoniam mente pia & ferventi fide, atque animo contrito factum est: non enim tam propter impensas gratum fuit, quàm propter fidem, quam una cum unguento obtulit. Hæc enim fragrantissimi odoramenti instar mihi fuit.* VERS. 13. Mar. 14. 9.

TUNC ABIIT UNUS DE DUODECIM, QUI DICEBATUR JUDAS ISCARIOTES, AD PRINCIPES SACERDOTUM] *Tunc*, refer hoc, partim ad proximè præcedentia, partim ad consilium principum de capiendo Christo vers. 16. q. d. Sabbatho ante Dominicam palmarum, cùm Judas murmuris auctor à Christo se perstringi audiret, non resipuit, uti ceteri Apostoli à Juda in murmur adducti: sed *tunc* frontem perfricuit, impudentiam induit, atque avaritia, & scelere furens destinavit Christum Judæis prodere, & vendere: quare feria quarta, sive die Mercurii, proximè sequenti, cùm principes consilium agitarent de modo capiendi Christum, eos adiit, modum suggessit, ac se eum in manus illorum daturum pacto 30. argenteorum pretio spopondit. VERS. 14.

UNUS DE DUODECIM] Apostolis, q. d. Unus hic non erat ex 70. Christi discipulis, quod tolerabilius erat; sed erat unus ex duodecim Apostolis Christi familiarissimis & intimis, quos Christus ad summum Apostolatus gradum evexerat: quare fuit hæc insignis Judæ ingratitudo & impietas, quæ Christi cor pupugit, ut diceret: *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique*, &c. *Tu verò homo vnanimis, dux meus & notus meus. Qui simul mecum dulces capiebas cibos: in domo Dei ambulavimus cum consensu*, Psalm. 54. 13. Quocirca S. August. tract. 61. in Joan. & S. Hieronymus (vel quisquis est auctor: stylus enim planè abhorret à S. Hieronymo) in cap. 14. Marci. *Unus*, inquiunt, *vocatione, non prædestinatione*:

nume.

numero, non merito; corpore, non animo; specie, non virtute.

Satanas i in Judam quomodo intraverit. ABIIT] intrante in eum satana, ut habet Marcus, non quòd satanas illapsus sit animæ Judæ, eiusque intellectum & voluntatem inclinarit ad prodendum Christum. Solus enim Deus illabi potest animæ, ut rectè docet Didymus tract. 3. de Spiritu sancto. Non etiam quòd satanas corporaliter Judam possederit, uti possidet energumenos, sed quòd rationes eius imaginationi congruentes objecerit, quibus illi persuasit proditionem Christi, ut explicat S. Joannes cap. 13. 2. Idem tamen Joannes ibidem vers. 27. post cœnam, cùm Judas à Christo accepisset buccellam, in eum intrasse satanam scribit, ut scilicet meditatam, animoque jam antè destinatam Christi proditionem reipsa exequeretur, & opere perficeret: Judas enim sicut die Mercurij ad machinandum hoc scelus; sic die Jovis sequenti, noctu ad idem consummandum, suadente diabolo perrexit. Significat autem hæc phrasis sceleris atrocitatem & immanitatem, quasi homo ad illud patrandum non sufficerit, sed opus fuerit ope & instigatione diaboli. Tantùm enim fuit hoc facinus, ut non hominis, sed Luciferi fuisse videatur.

VERS. 15. *Luc. 22. v. 4. 5. Mar. 14. v. 10. 11.* ET AIT ILLIS: QUID VULTIS MIHI DARE, ET EGO VOBIS EUM TRADAM?] Arabicus, *quid dabitis mihi, ut ego eum vobis tradam? Infelix Judas*, ait S. Hieron. *damnum quod ex effusione unguenti se fecisse credebat, vult magistri pretio compensare. Nec certam tamen postulat summam, ut saltem lucrosa videretur proditio: sed quasi vile tradens mancipium, in potestate ementium posuit quantum vellent dare.* Hæc S. Hieronymus, qui putat Judam non exegisse certum pretium, nec licitatum esse de eo cum principibus, sed eorum arbitrio illud permisisse, q. d. Date mihi quod vultis. Veriùs alii autumant hic licitari Judam cum principibus, q. d. Ego vobis vendam Christum, sed pro tanto viro tamquam vobis exoso, condignum exigo pretium. Quantum ergo pro eo mihi vultis dare?

Triginta argentei quanti venditur Christus. AT ILLI CONSTITUERUNT EI TRIGINTA ARGENTEOS] pacti sunt cum eo pretio 30. argenteorum. Vide hic indignam Judæ vilitatem, tam vili æstimantem & vendentem Christum mundi salvatorem, magistrum & dominum, quæ vilitas Christum pupugit & magno dolore affecit. Unde S. Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto c. 18. *O Juda proditor*, inquit, *unguentum passionis eius trecentis denariis æstimas, & passionem eius triginta denariis vendis: dives in æstimatione, vilis in scelere.*

Triginta argentei quanti? Prima sententia. Quæres, quanti ponderis & pretii fuerint hi argentei? Primò, S. Ambrosius verbis jam citatis censet fuisse unius drachmæ: denarius enim est Regalis Hispanicus, sive Julius Romanus, qui pendit drachmam. Quare 30. argenteos fuisse 30. Julios, qui faciunt tres aureos Romanos, sive 7. florenos Brabanticos cum dimidio. Verùm hoc valdè exile est pretium, quo ager figuli emi non potuisset.

Secunda. Secundò, Baronius anno Christi 34. pag. 175. ex Helia in Tisbi, R. David & aliis recentioribus Rabbinis (qui proinde minoris sunt fidei, & de fabulis suspecti) opinatur argenteum apud Zachariam & Prophetas, ac consequenter hic apud S. Matthæum (hic enim respicit ad Zachariam, ut patebit cap. 27. 9. sumi pro argenti libra. Ergo cùm una uncia argenti sit unus Philippicus dalerus, qui valet 10. Regales sive Julios, si libram accipias communem, quæ 12. uncias, sive 12. Philippicos, hoc est 30. florenos Brabanticos continet, 30. argenti facient 900. florenos Brabanticos; sin libram accipias majorem 16. unciarum, facient 1200. florenos, quibus facilè emi potuit ager figuli. Verùm qui credat Judæos avaros, vili Judæ operam suam eis ultrò offerenti, non ad venditionem, sed ad proditionem, & indicium dumtaxat hominis quotidie obvii, tantum pretium consignasse, præsertim cùm Patres & Zachar. cap. 11. vers. 12. hoc pretium quasi parvum, vile & indignum mirentur?

Tertia. Tertiò, probabiliùs Maldonatus, Pererius, Franc. Lucas, Salmeron, & alii per argenteos intelligunt siclos. Christus ergo à Juda venditus videtur 30. siclis, hoc est 30. florenis Brabanticis, quo pretio, servi occisi vita æstimabatur, & redimenda erat ab occisore, juxta legem Exo- A di 21. 32. Servo ergo eiusque vitæ, Christus eiusque vita æquiparatur hic à Juda & Judæis.

Verùm quia Jeremias cap. 32. 9. staterem, id est siclum, ut habent Hebræa, distinguit ab argenteis: ait enim: *Appende ei argentum septem stateres, & decem argenteos:* & quia Budæus libr. 5. de Asse, quem sequitur Suarez, Ribera & alii, asserit se Parisiis vidisse nummum quo venditus est Christus, eumque appendisse tantùm duas drachmas Atticas, sive duos Julios aut duos Regales Hispanicos; hinc verisimilius videtur, argenteum fuisse dimidium sicli, & duplum denarii. Argenteus ergo sunt duo Julii, vel duo Regales, putà dimidius florenus Brabanticus. Quocirca Christus venditus 30. argenteis, venditus fuit 15. florenis Brabanticis, sive sex scutis, hoc est, sex aureis Romanis. In hac sententia magis confirmatus sum Romæ, ubi in templo S. Crucis in Jerusalem, cum parte sanctæ crucis, clavo & spinis à S. Helena eò delatis, vidi nummum unum ex hisce 30. argenteis, quibus venditus est Christus. Hic enim est instar duorum B Regalium, imò minor Regali duplici decem assium, sive Iluterorum, sed paulò crassior. Hinc quoque Zacharias hoc pretium per ironiam vocat *decorum*, id est, indecorum & vilissimum. *Quarta sententia.*

Dices, Quomodo 15. florenis Brabanticis emi potuit ager figuli? Resp. Hebr. שדה *sade*, & Syrum חקל *chakel*, id est, ager, significare campum sive terram quamvis, licèt sabulosam, petrosam, miricosam & sterilem, uti sunt arenaria; qualis videtur hic fuisse, scilicet, ad arandum & alios usus inepta, illaque exigua: tantùm enim servivit sepulturæ peregrinorum, quæ exigui solet esse pretii, uti sunt cœmeteria Judæorum extra urbes in Germania, fortè etiam reliquum pretii quod 30. argenteis deerat, suppleverunt & addiderunt principes ex corbona.

Nota. Typus venditionis Christi fuit venditio Joseph, facta à fratribus: sed Joseph venditus fuit 20. argenteis, Christus verò 30. quia non decebat servum æquari Domino. Non enim par erat, ait S. Hieron. tanti servum quanti Dominum vænire.

Nota Secundò: Judas juxta S. Ambrosium accepit decimam partem pretii unguenti, quo unctus est Christus; C hoc enim æstimabatur trecentis denariis, Judas verò Christum vendidit 30. denariis, qui sunt decima pars trecentorum. Multiplica enim 30. denarios per decem, & habebis trecentos: sed veriùs est Judam non decimam, sed quintam partem accepisse. Nam argenteus non est denarius, sed duplum denarii: quare 30. argentei faciunt 60. denarios, qui sunt quinta pars 300. *Tam vili auctione vult æstimari se Christus: ut ab omnibus ematur, ne quis pauper deterreatur*, ait S. Ambros. in cap. 7. Lucæ sub finem. *Judas decimam partem pretii unguenti Magdalenæ accipit.*

Tertiò, quia tam vili pretio venditus fuit Christus, hinc meruit ipse fieri pretium redemptionis totius mundi, æquè ac peccatorum omnium. Peccatum enim & peccatorem vilem cum Deo, imò præ Deo appretiat & æstimat. Sic Tropol. vili vendunt Christum, qui Sacramenta, beneficia, justitiam, castitatem suam parvo pretio vendunt. Christus enim est sanctitas, veritas, justitia, castitas, &c. quæ omne terræ pretium superat. *Christus vili pretio venditus meruit fieri pretium mundi.*

Quartò, propter hos 30. argenteos, quibus emerunt Christum Judas & Judæi, triginta maledictionibus à D Deo feriuntur Psalmus 108. quarum prima est: *Constitue super eum peccatorem.* Secunda, *Diabolus stet à dextris eius.* Tertia, *Cùm judicatur, exeat condemnatus.* Quarta, *Oratio eius fiat in peccatum.* Quinta, *Fiant dies eius pauci.* Sexta, *Episcopatum eius accipiat alter*, &c. Hinc denique, ait Hegesippus, Judæi capti à Tito triginta venditi sunt uno denario, hoc est uno Regali, sive Julio.

ET EXINDE QUÆREBAT OPPORTUNITATEM UT EUM TRADERET] illamque invenit postero die Jovis, qui fuit primus azymorum, ut sequitur. Audi Origenem: *Qualem autem opportunitatem quærebat, Lucas manifestius explanavit dicens: Et quærebat opportunitatem tradendi eum eis sine turba, id est quando populus non erat circa eum, sed secretus erat cum discipulis suis; quod & fecit, cum tradens nocte post cœnam, cùm secretus esset in prædio Gethsemani.* VERS. 16. *Luc. 22. 6. Mar. 14. 11*

PRIMA AUTEM DIE AZYMORUM ACCESSERUNT DISCIPULI AD JESUM, DICENTES: UBI VERS. 17. *Luc. 22. 7. 9*

VIS

Mr.14.12. VIS PAREMUS TIBI COMEDERE PASCHA?] Id est, agnum paschalem, qui pro transitu in festo Paschatis Deo immolabatur, & immolatus assatusque à singulis comedebatur: Pascha enim propriè transitum, inde metonymicè agnum pro transitu immolatum, ac rursum diem & festum, quo agnus immolabatur, significat.

Dies azymorum, quid? Porrò quia agnus hic comedi debebat cum panibus azymis, id est, puris & non fermentatis, ex lege Exodi 12. idque per septem dies, qui proinde dies azymorum dicebantur, hinc prima dies azymorum eadem erat cum die & festo Paschatis: cum Paschate enim incipiebat usus & eius azymorum, ut dixi Exodi 12. Pascha autem celebrabatur die 14. mensis primi ad vesperam, putà in plenilunio mensis primi Nisan dicti, qui erat is in quem cadebat plenilunium incidens in æquinoctium vernum, vel illud proximè sequens: quare Nisan respondet partim nostro Martio, partim Aprili.

Chronotaxis ultimorum dierū Christi. Hæc ergo est chronotaxis ultimorum octo dierum vitæ Christi. Christus feria sexta, sive die Veneris, quæ fuit octava dies mensis Nisan, ex Ephrem venit in Bethaniam. Postero die sabbathi cœnavit in domo Simonis Leprosi, ubi unxit eum Magdalena murmurante Juda, quòd unguenti hujus pretium non accepisset, ideoque de Christo prodendo cogitante. Sequenti die Dominica, quæ fuit dies decima mensis Nisan, Christus solemni pompa cum ramis ingressus est Jerusalem. Undecima die Nisan, sive postera die Lunæ, sterili ficui maledixit, & in templo docuit. Duodecima die Nisan, sive die Martis, docens in templo, disputavit cum Scribis & Pharisæis, ac eis multoties *væ* interminatus est, Matth. 23. atque de tempore excidij orbis & urbis Hierosolymæ vaticinatus est, ac utriusque signa prævia prædixit, ideoque variis parabolis omnes ad vigilantiam & studium bonorum operum est adhortatus, Matt. 24. & 25. Decima tertia die Nisan, sive die Mercurij, principes consilium injerunt de Christo capiendo: in quo Judas illum eis vendidit triginta argenteis. Decimaquarta Nisan, sive die Jovis ad vesperam, fuit festum Paschæ, in qua Christus agnum paschalem cum suis comedit, Eucharistiam instituit, ac mox orans in Gethsemani à Juda proditus & à Judæis comprehensus est. Decima quinta die Nisan, sive die Veneris crucifixus & occisus est. Decima sexta die Nisan, sive sabbatho requievit in sepulchro. Decima septima die Nisan, sive die Dominica, è sepulchro gloriosus resurrexit.

PRIMA AUTEM DIE AZYMORUM] Id est, quartadecima Luna, sive plenilunio, sive die 14. primi mensis Nisan, Christus ante vel sub meridiem misit ex Bethania duos discipulos Jerusalem, ad parandum & assandum agnum paschalem, ut vespere eum cum suis comederet. Ubi Nota, primum diem azymorum aliquando vocari diem 14. mensis Nisan, aliquando verò diem 15. Nam vespera illa qua Judæi celebrabant phase, cum quo incipiebant dies & esus azymorum, secundùm computum dierum naturalem, pertinebat ad diem præcedentem, putà ad diem 14. Nisan, eadem verò secundum computum sacrum, qui servabatur in festis, pertinebat ad diem sequentem, qui erat dies 15. Nisan. Festa enim Hebræorum incipiebant a vespera, & finiebantur in vespera sequenti. Ita S. August. epist. 86. ad Casulanum.

Qua die Christus instituit Eucharistiam. Quæres, Qua die præcisè Christus celebravit pascha & instituit Eucharistiam, an eodem die quo Judæi celebrarunt pascha, an alio? Suppono Christum passum & crucifixum feria sexta, sive die Veneris, ut patet ex Luca & Joanne, & ex totius Ecclesiæ sensu & consensu: pridie ergo; id est die Jovis ad vesperam, cœnavit agnum, & Eucharistiam instituit. Jam

Prima sententia. Porrò, Euthymius & Græci autumant Christum celebrasse Pascha Luna 13. sive 13. mensis Nisan: ipsum enim prævenisse tempus Paschæ à lege statutum, ob instantem passionem, quæ postero die quo Judæi celebrabant Pascha, futura erat. Et quia postero die cum Paschate incipiebat usus azymorum, censent Christum ante azyma instituisse Eucharistiam in pane non azymo, sed fermentato, ideoque ipsi celebrant in fermentato, dicuntque hoc esse præceptum. Unde Latinos celebrantes in azymo damnant, vocantque hæreticos & azymitas, & eorum altaria abluunt, quasi pane azymo

A polluta, antequam in eis celebrent. Probant ex S. Joanne, qui cap. 13. vers. 1. & 2. ait, *Ante diem festum Paschæ*, id est, ante 14. Lunam, cùm incipiebant azyma, Christum fecisse cœnam, scilicet agni paschalis & Eucharistiæ.

Secundò, Rupertus, Joan. Lucidus, Gagnejus, Jansenius, Maldonatus, & fusè Salmeron tract. 9. tom. 4. censent Christum juxta legem celebrasse Pascha lunatione 14. sive die 14. Nisan, Judæos verò illud distulisse in diem 15. Nisan (quibus favere videtur S. Joannes:) Traditio enim erat, ait Burgensis ex *Seder Olam*, ut, si pascha incideret in feriam sextam, sive in parasceven, transferretur in sabbathum, ne duo festa solemnia, scilicet Paschæ & sabbathi, concurrerent. Verùm hæc traditio & consuetudo recentior est, cœpitque post Christum, ut ex Thalmud & Aben Esra, ac ex S. Epiphanio & Asianis probat Bellarm. libr. de Eucharistia cap. 8. ac Toletus, Suarez, D. Thomas, Abulensis & alii. Secunda.

Cum quibus dico, Christum & Judæos eadem die à lege præscripta celebrasse Pascha, scilicet die 14. Tertia & vera.
B mensis Nisan ad vesperam. Id ita esse patet ex Matthæo, Marco & Luca, qui ajunt Christum celebrasse Pascha primo die azymorum, quo *necesse erat* (ex lege) *occidi pascha*, & quo die *immolabant pascha*, scilicet Judæi. Alioqui enim Judæi Christum, quasi legis & judaismi transgressorem & apostatam arguissent, & damnassent.

Obiicies Primò, si Christus celebravit pascha die 14. Nisan, quomodo ergo Matthæus, Marcus & Lucas ajunt ipsum illud celebrasse prima die azymorum; hæc enim incidebat in diem 15. Nisan. Resp. Jam dixi, primum diem azymorum partim esse & dici diem 14. Nisan, partim 15. Nam vespera illa qua Judæi celebrabant phase, cum quo incipiebant dies & usus azymorum, secundùm computum naturalem dierum pertinebant ad diem quæ vesperam præcedebat, scilicet ad diem 14. Nisan: eadem verò secundùm computum sacrum festorum, pertinebat ad diem sequentem, quæ erat 15. Nisan, quia Judæi festa celebrabant a vespera in vesperam. Et hoc sensu ait Joannes Christum cœnasse agnum Obiectio Prima. Solvitur.
C *ante diem festum Paschæ*, hoc est die 14. Nisan ad vesperam, quæ præcedit diem Paschæ, id est diem 15. Nisan, quæ est prima azymorum, juxta computum sacrum.

Obiicies Secundò, Joan. 18. 28. dicitur, Judæos non ingressos fuisse prætorium, ne contaminarentur, sed ut puri purum comederent pascha. Resp. Pascha ibi non significat agnum paschalem, hic enim erat immolatus & comestus vespera præcedente, sed significat alias victimas paschales, quæ per septem consequentes dies, ac præsertim primo die azymorum, id est, manè diei 15. Lunæ ex lege immolari solebant.

Obiicies Tertiò, Joannes cap. 19. 21. diem decimum quintum Nisan, quo Christus celebravit cœnam agni, vocat parasceven paschæ. Resp. *paschæ*, id est sabbathi paschalis, seu sabbathi quod intra hebdomadam Paschæ occurrebat, ideoque ceteris sabbathis erat sanctius & celebrius. Unde Joannes ibidem explicans subiicit: *Erat enim magnus dies ille sabbathi*. Patet id ex Tertia
D Marco; qui c. 15. 32. Parasceven hanc vocat prosabbatum: *Erat*, inquit, *parasceve, quod est ante sabbathum*. In parasceve enim, putà die Veneris, parandi erant cibi & cetera necessaria prosabbatho postridie futuro. Sabbatho enim, utpote sanctissimo, cessandum erat ob omni opere, ut nec cibos coquere liceret quod tamen aliis festis licebat.

Obiicies Quartò, Principes dicunt Matth. 26. 5. *Non in die festo*, capiamus & occidamus Christum. Resp. eos postea per proditionem Judæ mutasse consilium, ac Christum ipso festo Paschæ cepisse & occidisse. Quarta

Obiicies Quintò, Pentecoste illo anno quo mortuus est Christus, incidit in diem Dominicam: in Dominica enim descendit Spiritus sanctus in Apostolos: ergo si ab hac Dominica retrò dies 50. computes, Pascha incidit in diem sabbathi. Ad hoc argumentum fusè respondi Actor. 2. v. 1. Quinta

ACCESSERUNT DISCIPULI (*duo*, ait Marcus, scilicet *Joannes & Petrus*, ait Lucas,) AD JESUM DICENTES? UBI VIS PAREMUS TIBI COMEDE-

re pascha?] *Ubi*, non quærunt de oppido vel urbe, sed, de domo vel hospitio. Certi enim erant ex lege Deuter. 16. verſ. 5. 6. & 7. Paſcha non poſſe immolari niſi in Jeruſalem, utpote urbe electa à Deo ad ſui cultum & templum. Unde Titus Dei vindicta obſidens Jeruſalem in Paſchate, omnes Judæos, qui ex tota Judæa eò ad celebrandum Paſcha confluxerant, conſtrinxit & cepit, vel occidit: quamquam agnus Paſchalis non in templo à ſacerdotibus, ſed domi immolabatur à quolibet patrefamilias, qui ad hoc retinebat jus priſcum ſacerdotii, olim datum primogenitis familiarum. Id diſertè docet Philo lib. de Decalogo ſub finem: *Paſcha*, inquit, *populariter ſinguli ſacrificant non exſpectatis ſacerdotibus, ipſi permiſſu legis hic fungentes ſacerdotio*. Nam ſacrificium agni paſchalis magis in ejus comeſtione [unde ajunt diſcipuli, *comedere Paſcha*) quàm immolatione conſiſtebat. Hinc & mactari, immolari, excoriari & aſſari poterat; non quidem à publicis & profanis lanionibus, ſed vel à ſacerdote, vel à quopiam è familia, quem paterfamilias deſignaſſet, uti Petrus & Joannes hìc miſſi à Chriſto agnum mactarunt, immolarunt, aſſarunt, paratumque panes azymos & lactucas agreſtes, cum quibus comedendus erat agnus. Porrò agnus ſolebat mactari hora nona, hoc eſt, tertia pomeridiana, teſte Joſepho lib. 7. de Bello cap. 17. ut juxta legem Exodi 12. veſpere comedi poſſet.

Paſcha non poterat immolari niſi in Jeruſalem.

Hora tertia pomeridiana mactabatur agnus paſchalis.

VERS. 18. Luc. 22. 7. 10. 11. Mar. 14. v. 12.

At Jesus dixit: Ite in civitatem (Jeruſalem: hinc patet Chriſtum hæc dixiſſe in Bethania) ad quemdam, et dicite ei: Magister dicit: Tempus meum prope est, apud te facio pascha, cum discipulis meis] *Ad quemdam*; Syrus, *levath pelon* id eſt, *ad talem*; Hebræi dicunt *peloni almoni*,) unde Hiſpani ſuum *fulano* acceperunt) cùm aliquem deſignant quem non nominant. Porrò quibus notis eum deſignarit, ſignificat Marcus dicens: *Occurret vobis homo lagenam aquæ bajulans, ſequimini eum, & quocumque introierit, dicite domino domus, Quia magiſter dicit: ubi eſt refectio* (locus refectionis) *mea, ubi paſcha, cum diſcipulis manducem? Et ipſe oſtendet vobis cænaculum grande ſtratum, & illic parate nobis. Et abierunt diſcipuli, & venerunt in civitatem, & invenerunt ſicut dixerat illis, & paraverunt paſcha*. Idem habet Lucas c. 22. 10.

Ubi Nota, hunc lagenæ bajulum & domus indicem, alium fuiſſe ab hero vel domino domus, ut patet ex verbis Marci. Hic enim herus videtur fuiſſe vir honeſtus & dives, habens amplas ædes, & ut videtur amicus & diſcipulus Chriſti. Traditio eſt hanc domum fuiſſe Joannis, qui cognominatus eſt Marcus, fuitque ſocius Pauli & Barnabæ in profectione & prædicatione Evangelii. Unde in hac eadem domo latuere Apoſtoli poſt necem Chriſti, ibique Chriſtus poſt reſurrectionem ipſo die paſchatis veſpere eis apparuit, ibi quoque orantes receperunt Spiritum S. in Pentecoſte. Unde Petrus è carcere Herodiano liberatus ab angelo, ad fideles in hac domo congregatos ſeſe recepit, teſte Luca Actor. 12. 12. Quocirca hæc domus verſa eſt in eccleſiam. In ea enim ædificata eſt Sion, omnium Eccleſiarum maxima & ſanctiſſima. Quæ omnia docet Alexander in Vita S. Barnabæ Apoſtoli, quem ſequuntur Baronius, Janſen. Adrichom. & noſter Caniſius lib. 5. Marialis cap. 5. Pro *ubi eſt refectio mea*, ut vertit Interpres in Marco, græcè eſt, *καταλυμα*, id eſt, *diverſorium*, ut vertit Interpres Lucæ & Syrus, idque clarius eſt. Pro *cænaculum*, græcè eſt, *ἀνώγεον*, q. d. Tabulatum vel ſolarium, ſupra ſolum ſurſum elevatum, qualia videmus Romæ ab honeſtioribus habitari. Unde hoc fuit typus Eccleſiæ, quæ à terra in cœlum, tendit, ac mente in cœlis verſatur.

Eccleſia Sion quæ?

Tempus meum prope est] *Tempus*, ſcilicet moriendi, & legationem meam conſummandi, ut per mortem & reſurrectionem ad Patrem, qui è cœlis in carnem & terram me miſit, redeam.

Apud te facio pascha] id eſt, facere decrevi, facere cupio.

VERS. 19. Luc. 22. 13. Mar. 14. 16.

Et fecerunt discipuli (Petrus & Joannes) sicut constituit (græcè *συνέταξεν*, id eſt, ordinaverat, præceperat) illis Jesus, et paraverunt pascha] id eſt, agnum paſchalem mactarunt, excoriarunt, aſſarunt. Porrò agnus aſſandus referebat ideam Chriſti crucifixi. Nam ut docet S. Juſtinus contra Tryphon. perfodiebatur corpus agni veru, pedes verò tam poſteriores qui pedum, quàm priores qui manuum ſunt loco, diſtendebantur, divaricabanturque bacillis infixis in volas: tamquam ſi veru ſtipitem crucis, bacilli verò tranſverſum lignum præſignaſſent, una cum clavis in divini agni manus pedeſq; infixit; nam ignis afflictionis hìc non minor fuit, quam illic flammeus. Neſcio autem quid vulnerum perpetuò gerant agni in mediis pedum volis, non abſimili modo, quo Salvator noſter ex cruce reſervat in manibus & pedibus fixuras clavorum, ait Franc. Lucas. Quocirca Chriſtus veniens domum videnſque agnum aſſari, in eo quaſi in viva ſui imagine intuebatur ſuam crucifixionem, in qua ipſe ſimili modo diſtendendus, clavis affigendus, & igne tum doloris, tum magis amoris poſtero die aſſandus erat in cruce. Quare agnum hunc quaſi ſui typum, & magis ſeipſum magno intimi ardoris ſenſu Deo Patri offerebat in holocauſtum, & quaſi victimam pro peccatis totius mundi. Idem intellexerunt Apoſtoli poſtquam viderunt Chriſtum crucifigi.

Chriſtus in agno ſe incruentum intuebatur.

B Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis] Veſpere enim juxta comedendus erat agnus, ideque à ſtantibus, ut ſignificarent Hebræi ſe paratos ad iter, ac ex Ægypto proficiſci in terram promiſſam, ſcilicet in Chanaam. Vide dicta Exodi 12. Dicitur tamen Jeſus cum ſuis hìc diſcubuiſſe, quia veteres cœnaturi in thoris, id eſt lectulis menſalibus, diſcumbebant, id eſt, prono deorſum corpore jacebant, ſurſum verò innixi cubitis quaſi ſedebant juxta menſam. Ex quo ritu etiamnum manſit phraſis, qua dicimur accumbere menſæ, id eſt, accubare menſæ, cùm illi more noſtro aſſidemus. Marcus cap. 14. v. 17. habet. *Veſpere autem facto venit cum duodecim*, id eſt, cum toto collegio Apoſtolorum; ex quo tamen duos jam antè ad omnia præparandum præmiſerat: ergo præciſè venit cum decem reliquis duntaxat: dicitur tamen veniſſe cum duodecim, quia duo illi paulò antè eo mittente jam venerant.

VERS. 20. Luc. 22. 14. Mar. 14. 17.

Quæres: an Judas proditor interfuerit celebrationi paſchæ & Euchariſtiæ, illamque ſumpſerit? Negant S. C Hilarius, & Theophylactus hìc, ac Clemens Romanus lib. 5. Conſtit. cap. 16. & ibi Turrianus ac Innoc. III. Pont. lib. 4. de Myſterio Euchar. cap. 13. Rupertus lib. 10. in Matth. in fine. Favere videtur S. Dionyſ. de Eccleſ. hierar. cap. 3. initio, & ita eum ibidem explicant S. Maximus & Pachymerus, ſed idem S. Dionyſius pro contraria ſententia facilè explicari poteſt, pro qua eum citat S. Thomas, Dion. Carthuſ. & alii; Theophylactum quoque pro utraque ſententia exponere licet. Ratio eorum eſt, quia proditor indignus erat tantis myſteriis, & à ſacra Synaxi arcendus.

Verùm Judam interfuiſſe Paſchæ & Euchariſtiæ, ac cum cæteris Apoſtolis communicaſſe communis eſt cæterorum Patrum & Doctorum ſententia, ſcilicet Origenis, Cyrilli, Chryſoſt. S. Ambroſ. S. Leonis, S. Cypriani, S. Auguſtini, Rabani, Bedæ, S. Thomæ, & aliorum, quos citat & ſequitur Suarez 3. part. quæſt. 37. art. 5. diſp. 41. ſect. 3. ubi oſtendit etiam S. Dionyſium idem ſentire. Ait enim ſic Dionyſius: *Et ipſe auctor ſymbolo-* D *rum* (Chriſtus) *juſtiſſime ſeparat eum, qui non ſicut ipſe, nec pari modo ſimplicitate ſacra concænaverat*, q. d. Chriſtus ſeparat Judam à ſuo Apoſtolorum conſortio, dicens, *Quod facis fac citiùs*, eò quòd indignè ſacram Euchariſtiam ſecum ſumpſiſſet & cœnaſſet: mox enim poſt indignam communicationem intravit in eum ſatanas, eumque ad proditionem Chriſti perficiendam impulit, uti docet Sanctus Chryſoſtomus hom. 1. & 2. de proditione Judæ, S. Auguſtinus in pſalm. 10. & Cyrill. catecheſi. 13.

Judas ſumſit S. Euchariſtiam.

Prob. hæc ſententia Primò, quia Matthæus hìc ait, Chriſtum diſcubuiſſe ad cœnam agni & Euchariſtiæ cum 12. Apoſtolis; ergo etiam cum Juda: nam hic erat unus è duodecim. Unde v. 21. ſequitur: *Et edentibus illis dixit: Amen dico vobis, quia unus veſtrum me traditurus eſt*. Secundò, quia Marcus cap. 14. 23. de calice Euchariſtiæ ait: *Et biberunt ex illo omnes*, ſcilicet 12. Apoſtoli, quos ad cœnam hanc cum Chriſto veniſſe paulò antè dixerat verſ. 17. Tertiò, quia Lucas cap. 22. 21. ait Chriſtum poſt conſecrationem calicis Euchariſtiæ illico

Probatur Primò. *Secundò.* *Tertiò.*

lico subjecisse: *Verumtamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa*; ergo aderat Judas. Quartò quia Joannes cap. 13. narrans Christum ante Eucharistiam lavisse pedes Apostolorum, significat vers. 10. & sequ. etiam, lavisse pedes Judæ, dicendo: *Vos mundi estis, sed non omnes*. *Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum.* Si Christus Judæ lavit pedes; ergo eidem dedit Eucharistiam, quæ mox ab eo instituta est: ad hanc enim dirigebatur hæc lotio. Quintò, quia Christus post cœnam Eucharistiæ dixit, unum ex mensæ secum accumbentibus, putà Judam, esse suum proditorem, ut patet Joan. 13. vers. 12. 18. & sequent. cumque Joannes à Christo peteret, quisnam esset proditor? respondit Christus ibidem vers. 26. *Ille est cui intinctum panem porrexero. Et cùm intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotæ*, ac subdit vers. 30. *Cùm ergo accepisset ille buccellam, exivit continuò*, ad prodendum Judæis Christum.

Quartò. Quintò. Ratio à priori.

Ratio à priori est, quia, etsi Christus licitè posset peccatum & proditionem Judæ Apostolis occultam detegere, ad divinitatis & charitatis suæ manifestationem, tum quia ipse erat dominus famæ Judæ; tum quòd proditio Judæ alibi, putà apud principes & seniores, esset publica, ac apud Apostolos paulò post ipso facto, & proditionis executione foret evulganda; noluit tamen id facere Christus, ut perfectæ charitatis daret exemplum, utque per eam Judam ad pœnitentiam alliceret. Denique ut doceret occultos peccatores non esse prodendos, publicè traducendos & infamandos, ideoque nec à sacra Synaxi arcendos. Quare cùm Christus instituendo Eucharistiam, Apostolos crearit sacerdotes & Episcopos, cùm dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*; sequitur eum Judam quoque qui præsens erat, creasse sacerdotem & Episcopum. Unde de eo dicitur psalm. 108. *Et episcopatum ejus accipiat alter*. Hoc enim de Juda interpretatur S. Petrus Actorum 1. licèt enim ibi pro *episcopatum* hebr. sit פקדתו *pecuddato*, id est, *præfecturam ejus*, scilicet apostolatum ejus; tamen *episcopatum* propiè dictum accipi nil vetat, uti accipit Suarez 3. part. quæst. 73. artic. 5. disput. 41. sect. 3. Denique non alios quàm 12. Apostolos interfuisse huic cœnæ & Eucharistiæ, hinc liquet; hic enim 12. duntaxat nominantur & censentur, quod nota contra Euthymium, qui alios quoque interfuisse arbitratur.

VERS. 21. Marc. 14. 18. Joan. 13. 21. ET EDENTIBUS ILLIS, DIXIT: AMEN DICO VOBIS, QUIA UNUS VESTRUM ME TRADITURUS EST] Græcè παραδώσει, id est *prodet* me Judæis, meis hostibus. Sic & Syrus. Matthæus id Christum dixisse narrat ante institutionem Eucharistiæ; Lucas verò c. 22. 21. post eam, idque verius est. Noluit enim Christus animos discipulorum ante Eucharistiam tam funesto nuncio turbare, sed totos ad considerationem tanti Sacramenti intentos devotosque colligere & erigere. Quare Matthæus usus est prolepsi & anticipatione, licèt Euthym. & S. Aug. l. 3. de Consensu Evang. c. 1. bis id à Christo dictum putent, scilicet tam ante quàm post Eucharistiam. *Traditurus est*, proditurus post paucas horas. Prædixit id Christus, tum ut se proditionis conscium ostenderet, ac se non ignoranter, nec invitum, sed ultrò pati significaret. Unde non fugit, sed proditori sese obtulit: tum ut Judæ conscientiam pungeret, & ad pœnitendum stimularet. Ita S. Hieron. *Mittit*, ait, *crimen in numero, ut conscius agat pœnitentiam*. Judam non nominavit Christus tribus de causis. Primò, ut ejus famæ consuleret, nosque idem facere doceret. Secundò, ne Petrus & Apostoli in Judam insurgerent, eumque discerperent. Tertiò, ut Judam hac lenitate & charitate ad pœnitentiam provocaret. Unde S. Leo serm. 7. de Passione ait: *Notam sibi esse proditoris conscientiam demonstravit, non aspera, nec aperta impium increpatione confundens, sed leni ac tacita admonitione convincens, ut faciliùs corrigeret pœnitendo quem nulla deformasset objectio.* Et mox: *Redi in integrum, & deposito furore resipisce: Clementia invitat, salus pulsat, ad vitam vita te revocat.*

Proditorem suo Apostolis tegit Christus.

VERS. 22. Marc. 14. 19. ET CONTRISTATI VALDE (Syrus, *& ægre fuit eis vehementer*. COEPERUNT SINGULI DICERE: NUNQUID EGO SUM DOMINE? Syrus *mori*, id est, *Domine mi*, scilicet dulcissime & desideratissime. Summè enim dolebant Christum Dominum, patrem & magistrum suum, à quo toti pendebant, sibi eripi & mori, idque per proditionem, eamque faciendam per unum è suo Apostolorum collegio, quæ summa erat injuria indignitas & collegii totius infamia. Unde hæc Christi verba instar gladii dolore transfixerunt eorum corda, ut *semimortui fierent*, ait Chrysost.

SINGULI] Ergo & Judas, ne si solus taceret, se cæteris Apostolis silentio suo proderet, aut sceleris suspectum redderet. Nam ut ait Origenes: *Existimo quia in primis putavit latere quasi hominem, qui postquam vidit conscientiam suam notam Christo, amplexus est occultationem positam in verbis ipsius: quorum primum infidelitatis erat, secundum autem impudentiæ*. Cæteri verò Apostoli dixerunt pariter: *Numquid ego sum Domine?* quia licet eos conscientia tanti criminis non argueret, tamen, ut ait sanctus Chrysost. (qui id accepit à S. Basil. in Regul. brevior. reg. 301.) magis verbis Christi quàm conscientiæ suæ fidebant, prætertim quia, ut alibi ait S. August. *Non est peccatum quod facit homo, quod non faciat alter homo, si desit rector à quo factus est homo.*

AT IPSE RESPONDENS AIT: QUI INTINGIT MECUM MANUM IN PAROPSIDE (*in patina*, ita Syrus) HIC ME TRADET] Syrus, *proditurus est*; græcè, ὁ ἐμβάψας, in aoristo, *qui intinxit*, qui intingere solet. Videtur Judas, ut proditionem dissimularet, & Christo se magis amicum ostenderet, sæpiùs cum ipso in patinam alicujus jusculi, aceti, vel salsamenti panem vel carnem intinxisse: sed quia idem faciebant subinde alii Apostoli, hinc ex hisce verbis Christi Judam proditorem ab eo designari, certò cognoscere nequiverunt. Unde aliis interrogationibus id à Christo expiscari fatentur. VERS. 23. Marc. 14. 20. Luc. 22. 21.

Ordo detectionis Judæ proditoris.

Ubi Nota, ad concordiam Evangelistarum, qui diversimodè designationem Judæ proditoris narrat, hunc fuisse ordinem historiæ, qui omnes Evangelistas inter se conciliat. Primò Christus ante Eucharistiam, ut patet ex Matthæo & Marco, prædixit se prodendum ab aliquo Apostolorum; sed generatim & indefinitè, proditorem non nominando, nec designando. Deinde singulis Apostolorum interrogantibus: *Numquid ego sum Domine?* Christus respondit eum esse proditorem, qui intingeret secum manum in paropside: quia veteres sicut terni vel quaterni in lectulis mensæ accumbebant, ut dixi Esther 1. v. 6. ita & terni vel quaterni communem habebant paropsidem, imò & eamdem habere poterant qui accumbebant in lectulis oppositis vel lateralibus. Igitur quia plures Apostoli eamdem habebant paropsidem, hinc hisce verbis non definitè indicavit Christus, quis esset proditor. Christus deinde instituit Eucharistiam: quo facto rursus ait proditorem secum esse in mensa, ut disertè narrat Lucas, de quo plura Joan. 13. v. 21. Quocirca Petrus innuit Joanni recumbenti in sinu Christi, ut roget eum, quis definitè & nominatim sit proditor. Joanni id roganti respondet Christus, eum esse cui daturus sit buccellam, ac mox eam dat Judæ: ille ea accepta, ex conscientia sceleris, & hoc indicio Christi, sentiens se notari, impudenter & obstinatè rogat: *Numquid ego sum Rabbi?* Christus respondet, *Tu dixisti*, id est, *tu es*; quare ipse omnino detectum & infamatum se videns, quasi amens & furens, egreditur ad proditionem Christi perficiendam, abitque in domum Caiphæ, ut ab eo lictores & satellites postulet, qui Christum comprehendant.

FILIUS QUIDEM HOMINIS VADIT, SICUT SCRIPTUM EST DE ILLO: VÆ AUTEM HOMINI ILLI, PER QUEM FILIUS HOMINIS TRADETUR: BONUM ERAT EI, SI NATUS NON FUISSET HOMO ILLE] Quia *multo melius est non subsistere, quàm male subsistere. Pœna prædicitur, ut quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia*, ait sanctus Hieron. Minatur enim ei væ damnationis & gehennæ: longè enim satius est non esse, quàm esse ad hoc tantùm, ut semper miserrimus sit, & perpetim ardeat in gehenna, uti ostendi Ecclesi. c. 4. v. 2. & 3. Sapienter S. Hieron. epist. ad Furiam: *Non quæruntur, ait, in Christianis initia, sed finis. Paulus male cœpit: sed bene finivit: Judæ laudantur exordia, sed finis proditione damnatur.* VERS. 24. Marc. 14. 21. Luc. 22. 22.

VADIT] *Hisce verbis*, ait Victor Antioch. in c. 14. Marci v. 21. Christus *mortem suam transitioni aut discessui*

discessus cujpiam similiorem ostendit, quàm veræ morti. Siquipeat per eamdem vocem quoque sponte se ad mortem abire. Porrò proditio Judæ fuit immane sacrilegium, in ipsam Christi & Dei personam directè admissum: quare fuit verè christicidium & deicidium. Quocirca Judam profundissimè juxta Luciferum in gehenna degere, ibique acerbissimè torqueri, valdè est verisimile. Et hoc innuit Τὸ væ, quod hic ei Christus præ aliis reprobis intentat. Hinc B. Franc. Borgia in meditatione summè se humilians, collocabat se ad pedes Judæ, id est, profundissimè in inferno, dictitans se alibi locum sibi congruum, suisque peccatis debitum, nec in cælo, nec in terra, nec sub terra invenire. Ita habet ejus Vita.

VERS. 25. RESPONDENS AUTEM JUDAS, QUI TRADIDIT EUM (Arabicus, *Judas traditor ipsius*; Syrus, *Judas proditor*) DIXIT: NUMQUID EGO SUM RABBI (ò Magister?) AIT ILLI (Christus,) TU DIXISTI] Franc. Lucas probabiliter putat Judam id rogasse, postquam Christus buccella panis ei porrecta, eum proditorem Joanni designasset, Joan.13.26. uti dixi v.23.

Porrò rogat id Judas ex fastu & impudentia, ut scelus tegeret, & *audacia bonam conscientiam mentiretur*, ait S. Hieron. putabat enim Christum ex modestia & lenitatem auctore sceleris non nominaturum, q. d. *Numquid ego sum* tuus, ò Christe, proditor, qui tibi fideliter tot annis servivi, familiam tuam alui, omniaque negotia procuravi? Nam ut ait S. Leo serm. 7. de Passione, *corpore tantum cum cœnantibus recumbebat, mente autem sacerdotum invidiam, testium falsitatem & furorem imperitæ plebis armabat.*

TU DIXISTI] Est modesta Hebræorum responsio, qua confirmant id quod rogatur. q.d. Non est quòd ego dicam, & te proditorem nominem: tu enim talem te dicis & nominas, ac verum dicis, quia verè es proditor. Unde S. Chrysost. extollit mansuetudinem Christi, qui ex justa ira non ait, Tu scelesté, tu sacrilege, tu ingrate proditor, necem mihi machinaris; sed leniter: *Tu dixisti: Ita terminos nobis ac regulas tolerantiæ & oblivionis fixit injuriarum*, ait Chrysost. & ex eo Titus. Unde hac lenitate, lenique & submissa voce, ac magis interna gratia Christus frænavit Joannem & Petrum, & si qui alii id audiverunt, ne insurgerent in judam, eumque laniarent, præsertim quia Christus non clarè dixit, *tu es*, sed obscurè, *tu dixisti*.

VERS. 26. Luc. 22. 19. Mar. 14. 19. COENANTIBUS AUTEM EIS, ACCEPIT JESUS PANEM, ET BENEDIXIT, AC FREGIT, DEDITQUE DISCIPULIS SUIS, ET AIT: ACCIPITE, ET COMEDITE, HOC EST CORPUS MEUM] Sic & Syrus, Arabicus, Persicus: Æthiopicus verò significantiùs vertit, *Hæc ipsa caro mea*. Ægyptius addit *enim*: *Hoc enim corpus meum*: ceteri ergo τὸ enim subaudiunt: hoc enim supplendum esse hîc, satis liquet ex consecratione vini versiculo 28. *Hic est enim sanguis meus*. Vox *enim* dat causam cur manducare, & bibere debeant, quia scilicet corpus & sanguis Christi eis, ab illo manducanda & bibenda offeruntur. Quis enim cibum & potum tam pretiosum & divinum avidissimè non accipiat?

COENANTIBUS] Id est, post cœnam, ut habet Lucas & Paulus, agni paschalis scilicet, sed dum ad huc mensæ epulis stratæ accumberent, ideòq; Matthæus ait *cœnantibus*. Ubi Nota triplicem hic fuisse Christi cœnam, primam sacram agni paschalis, quam juxta legem Exodi 12. Christus & Apostoli peregerunt stantes; secundam communem aliorum ciborum post agnum, quam cœnarunt discumbentes in lectulis more communi gentis suæ: nec enim ex solo agno satiari poterant omnes personæ familiæ, præsertim si illa ampla erat & numerosa; quare post cœnam agni, addebatur cœna communis sive usualis aliorum ciborum; Christus verò tertiam addidit sacerrimam, imò divinam, scilicet institutionem Eucharistiæ. Nam Christus ante Eucharistiam cœnavit agnum & cœnam usualem, quia decebat ut typus agni præiret veritatem Eucharistiæ, utque ultimum memoriale morituri, velut summum amoris pignus esset Eucharistia, hoc est quod ajunt Lucas & Paulus. *Post cœnam*. Ita Jansenius, Maldonatus, Franc. Lucas & alii: licet Suarez loco mox citando censeat, cœnam Eucharistiæ fuisse mediam inter cœnam agni & usualem. Jam verò ob reverentiam tanti Sacramenti, Apostolica traditio habet, ait S. August. epistol. 118. ut Eucharistia non nisi à jejunis sumatur. Quare perperam & dolosè hæretici Eucharistiam vocant cœnam, esto primi Christiani aliquandiu in cœnæ exemplo Christi Eucharistiam celebrarint, ut colligitur ex Paulo 1. Corinth. 11. 25. Porrò in locum & memoriam secundæ cœnæ usualis & communis, quam Paulus Dominicam vocat, successit apud Christianos olim Agape, id est, epulum omnibus commune in signum & fomentum charitatis, sed post sumptam Eucharistiam. Denique Christus post cœnam agni, & communem sive usualem, ante institutionem Eucharistiæ lavit pedes discipulorum, etiam Judæ, ut significaret qua puritate ad tanta mysteria accedendum sit, ut patet Joan. 13. v.4. lotione peracta panem & vinum, quæ adhuc in mensa erant, consecravit, ac in Eucharistiam, id est, in suum corpus & sanguinem convertit. Unde colligitur, quòd Christus instituit Eucharistiam sub horam noctis primam, vel secundam. Nam agnus qui vespere comedendus erat, una hora comedi poterat, imò citiùs, & altera hora pedes Apostolorum à Christo facilè lavari poterant, ita ut sub horam noctis secundum Eucharistiam instituerit. Initio enim noctis id factum patet ex iis, quæ deinde nocte illa gesta sunt. Nam post Eucharistiæ sumptionem Judas exiit, ut ministros principum accerseret, qui Christum comprehenderent. Christus interim prolixum habuit sermonem: quem Ioannes recenset c.14.15.16. & 17. Quo finito exiit in montem Oliuarum, ibique prolixè orauit, ac deinde à Iuda proditus, & à Iudæis captus, & ex horto Gethsemani retractus Ierusalem, ductus est ad Annam, deinde ad Caipham, demum magna parte noctis reliquæ, à ministris sacerdotum alapis cæsus, consputus & illusus fuit, à ministris inquam, qui lucem & diem espectabant, vt Christum Pilato damnandum sisterent. Ergo videtur Christus Eucharistiam instituisse sub initium noctis diei Iouis. Ita Suarez 3. part. quæst. 73. art. 5. disp. 14. sect. 4. *Sub horam noctis secundam instituit Eucharistiam.*

Denique audi Concilium Tridentinum sess.22.c.1. *Christus celebrato veteri paschate, quod in memoriam exitus de Aegypto multitudo filiorum Israel immolabat, novum instituit pascha, seipsum ab Ecclesia per sacerdotes sub signis visibilibus immolandum, in memoriam transitus sui ex hoc mundo ad Patrem, quando per sui sanguinis effusionem nos redemit, eripuitque de potestate tenebrarum, & in regnum suum transtulit.*

ACCEPIT IESUS PANEM] Nota hic quinque actiones Christi. Primò, Christus accepit panem; Secundò, gratias egit Patri; Tertiò, panem benedixit, ut habet S. Matth. cap.26. vers.26. Quartò, panem fregit; Quintò. porrexit & inter porrigendum dixit: *Accipite & manducate, hoc est corpus meum*. Hæc enim verba tam porrigentis sunt quàm consecrantis. Hinc ruit argumentum Calvini: Omnia, inquit, verba hæc, scilicet accepit, benedixit, fregit, dedit, respiciunt & referunt panem: ergo panem acceperunt & comederunt Apostoli, non corpus Christi. Respondeo ad antecedens: Hæc verba referunt panem, non qui manebat panis, sed qui inter dandum vi verborum & consecrationis Christi, convertebatur in corpus Christi. Sic dicere potuisset Christus in Cana Galilææ: Accipite & bibite, hoc est enim vinum, si per hæc verba mutare voluisset aquam in vinum. Sic vulgò dicimus, Herodes S. Joannem incarceravit, occidit, sepelivit vel sepeliri permisit, cùm tamen non incarceravit eumdem quem sepelivit: quia hominem incarceravit, cadaver verò occisi sepelivit. Talis ergo, & consequenter æquè vulgaris est hæc Evangelistarum & Pauli de Eucharistia locutio. *Obiicit Calvinus. Respondetur.*

Nota Secundò, ex eo quod Christus ait: *Accipite; hoc est enim*, &c. hinc videri Christum unum panem accepisse, eumque inter consecrandum fregisse in duodecim partes, simulque singulis Apostolis unam distribuisse, quam quisque videtur manu accepisse. Unde & diu in Ecclesia Christianis fidelibus Eucharistia in manus data fuit, ut patet ex Tertul. lib. de Spectaculis, ex Cyrillo Hierosolym. catechesi 5. mystag. ex S. August. serm. 244. Postea tamen periculi & reverentiæ causa, in os data est Eucharistia.

De-

Denique Apostoli ad tam insolitam Christi actionem, tamque novum & mirum Sacramentum mirati & turbati non sunt, duplici de causa; Prima, quia jam antè fuerunt instructi, & præmoniti, Joan. 6. ut Chrysost. docet homil. 83. in Matth. Altera, quia idem Christus qui mysteria tradebat, mentem eorum fide illustrabat, ut simpliciter crederent. Nam multa alia mirabiliora sine turbatione audierant, & crediderant; quale erat in primis, hominem illum, quem videbant comedere, bibere, dormire, fatigari, esse verum Deum; etiam tunc esse in cœlo cùm loqueretur in terris, diceretque Joan. 3. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de calo, Filius hominis qui est in cælo.*

BENEDIXIT] Nota, Christum ante consecrationem Eucharistiæ Primò, gratias egisse Deo Patri, uti habent Lucas & Paulus, idque oculis de more suo in cœlum elevatis, ut habetur in Canone nostro & Liturgia S. Jacobi. Unde hoc Sacramentum dictum est Eucharistia, id est, gratiarum actio, quia ipsum maxima est gratia, ac consequenter cum maxima gratiarum actione sumendum.

Eucharistia quid?

Christus benedixit panem: non Patrem?

Secundò, Christum benedixisse non Patrem, ut volunt hæretici, sed panem & vinum, ut expressè habet hìc Paulus dicens; *Calix benedictionis, cui benedicimus,* &c. 1. Corinth. 10. Benedixit autem Christus panem & calicem, hoc est Dei benedictionem & omnipotentiam super panem & vinum invocavit, ut prestò esset etiam & in futuris omnibus consecrationibus, ad panem convertendum in corpus, & vinum calicis in sanguinem Christi, quando legitimè pronunciantur verba consecrationis. Similis fuit benedictio panum Lucæ 9. vers. 16. Non ergo benedictio, hæc fuit consecratio, licet id velit D. Thom. 3. part. quæst. 78. art. 1. ad 1. sed prævia oratio. Ita Conc. Trident. sess. 13. cap. 1. unde in Liturgia S. Jacobi, Basilii & nostra, Christi exemplo petimus, ut Deus benedicat hæc dona, ut divina virtus in panem & calicem descendat, ad perficiendam consecrationem: & hinc dicitur *calix benedictionis*, id est, à Christo benedictus. Unde Paulus 1. Corinth. 10. 16. *Calix benedictionis*, inquit, *cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est*

Denique videtur Christus signum crucis formando super panem, eum benedixisse, & benedicendo invocasse Dei opem, ad futuram consecrationem & transubstantiationem. Nam ex usu Ecclesiæ, sacerdotes in consecratione panem & vinum signo crucis benedicunt, idque faciunt exemplo Christi.

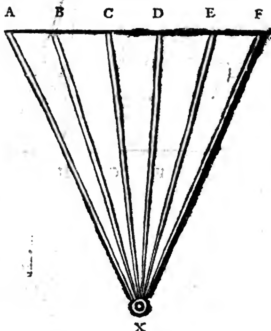
HOC EST CORPUS MEUM] Hinc patet in Eucharistia non esse figuram corporis Christi, uti pervertunt Novantes, sed verum & proprium corpus Christi, quod ex B. Virgine natum & in monte Calvariæ crucifixum est, uti omnibus sæculis credidit Ecclesia, & in plurimis Conciliis definivit, sicuti multis ostendi 1. Corinth. 11. 24. ubi Paulus iisdem verbis institutionem Eucharistiæ à Christo factam repetit, & enarrat. Quibus adde, nonnullos à fide hac avelli, eo quòd comprehendere nequeant, quomodo corpus Christi tam altum & magnum: possit contineri totum sub parvula hostia: sed hi cogitare debent Deum esse omnipotentem, qui ut naturam instituit, ita contra eam supernaturaliter cùm vult sæpè operatur, ut naturæ rerumque omnium se Dominum & Deum ostendat. Quare quidquid est in natura proprietatis, hoc à Deo inverti & everti potest, ac consequenter facere potest Deus, ut quantitas magna parvo loco, imò puncto contineatur. Hæc est ratio Theologica. Verùm, ut infirmis nonnullorum mentibus plene satisfaciam, duo evidentia hujus mysterii, quòd possibile sit, argumenta subjungam, quæ vim habent ex simili analogia.

Demonstratio physica, quod Christus possit esse sub parva hostia.

Accipe ergo hujus rei analogicam quasi demonstrationem, primò physicam, secundò mathematicam. Physica est in speculo & in oculo. Tam enim speculum quàm oculus exiguus, in se recipiunt integram quantitatem maximorum non tantùm hominum, sed & domorum, templorum, arborum, montium, &c. eamque integram clarè referunt & repræsentant. Quidni ergo parva hostia, Deo agente, totum exhibeat Christum? Dices, hoc in oculo & speculo fieri spiritaliter per species intentionales opticas, sive visivas. Resp. Pari modo Christi corpus in Eucharistia accipit spiritalem modum existendi, ut quasi spiritus spiritualiter sit in puncto hostiæ. Adde, ipsas species intentionales, non ita esse spirituales, quin revera sint entitates naturales & physicæ, imò corporeæ: inhærent enim corpori, scilicet aeri, harum tamen plurimas, & quasi infinitas videmus simul in speculo & oculo recipi, & comprehendi. Si hoc quotidie fit naturaliter, in speciebus oculo receptis, multò magis idem facere potest omnipotentia Dei supernaturaliter, in corpore Christi per miraculum in Eucharistia.

Demonstratio ejusdem mathematica.

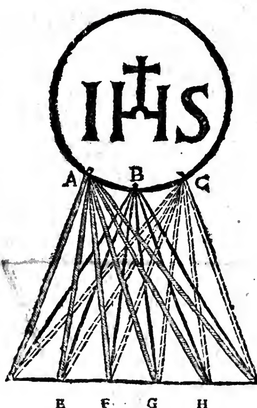
Accipe nunc ejusdem rei analogicam quasi demonstrationem mathematicam, ut videas quomodo magna quantitas in parva, imò in quolibet ejus puncto, tota excipi possit. Accipe inquam, duplicem hanc figuram, trianguli solius, & trianguli cum circulo: priùs triangulum solum, deinde eum cum circulo inspiciamus: hostia enim in Eucharistia est circularis, imò circulus.

ex triangulo.

In hoc triangulo A F X in angulo X concurrunt omnes lineæ ductæ à latere A, F, scilicet linea A, linea B, linea C, linea D, linea E, linea F, itaque angulus X, ejusque conus sive punctum, respondet & excipit omnes hasce lineas, eodemque modo excipiet mille imò infinitas alias, quæ à costa A F, in quolibet ejus puncto educi possunt usque ad X: nam è quolibet puncto ad quodlibet punctum potest duci linea recta, ut habet principium Euclidis & omnium Mathematicorum. Vides ergo unum punctum X excipere omnes hasce lineas, itaque quasi commensurari & adæquari singulis lineis, & consequenter toti lineæ A, F, ac consequenter idem punctum X quasi adæquari toti superficiei, quæ in triangulo hoc includitur; hæc enim superficies constat & conflatur ex lineis plurimis & continuis, quæ omnes recipiuntur in hoc puncto X. Ponamus nunc hanc longitudinem A, F, esse longitudinem corporis Christi, X verò esse punctum hostiæ consecratæ; dico pari modo, tota longitudo corporis Christi est in hoc puncto hostiæ, sicut tota longitudo A, F per lineas ex illa derivatas est in puncto X. Quòd si Novantes, imò Physici & Mathematici comprehendere nequeunt, quomodo una tanta linea recipiatur in puncto indivisibili, ac consequenter quomodo tota superficies, quæ ab ejus extremitate utrinque per triangulum ad idem punctum ducitur, eidem puncto per lineas ad illud ductas commensuretur, & quasi adæquetur, quod tamen naturale est; quid mirum si non comprehendant, quomodo quantitas corporis Christi possit recipi in puncto hostiæ per supernaturalem Dei actionem & omnipotentiam, quæ naturam & ingenium omne transcendit?

Jam

In circulo. Jam circuli hic depicti formam inspiciamus, eamque cum triangulo comparemus, longitudo lateris trianguli D, E, F, G, H, I, integra recipitur per suas lineas in circulo hostiæ ejusque puncto A; eadem tota per alias suas lineas recipitur in puncto C; eadem tota pari modo per alias lineas recipietur in quolibet alio puncto circuli designati. Sicut ergo in hac figura tota longitudo D, I in quolibet puncto circuli, sive hostiæ, per suas lineas eo ductas, in coque simul concurrentes recipi potest; ita tota longitudo corporis Christi recipi potest, & de facto recipitur in quolibet puncto hostiæ consecratæ. Si enim in naturalibus videmus lineam D, I commensurari puncto C in circulo A, B, C; item puncto A, & puncto B, & cuivis alteri: cur non in supernaturalibus Eucharistiæ mysteriis Deus idem facere posset? ut scilicet tota quantitas corporis Christi, sit in hoc puncto hostiæ, & tota sit in illo, & tota sit in quolibet alio hostiæ puncto. Ut id clariùs videas, concipe animo circulum hostiæ rotari & volvi per puncta A, B, C, tunc ecce singula puncta hujus circuli successivè tangent comum imò ipsa erunt conus sive punctum tam A quàm B & C: ergo tunc ipsa puncta A, B, C, excipient omnes lineas à costa D, I ad se ductas: quod hic fieret successivè, hoc simul & semel fit in hostia Eucharistiæ, omnibusque ejus punctis respectu corporis Christi, quod totum singula hostiæ puncta excipiunt. Circulus enim hostiam, triangulus verò corpus Christi repræsentat.

Tertia demonstratio ex rarefactione. Adde hic tertiam demonstrationem ex condensatione & rarefactione, quam recensui 1. Corinth. 11. v. 25. Aqua enim in olla per frigus densata dimidium tantum ollæ occupat, per ignem verò calefacta rarescens & ebulliens totam ollam implet, cùm tamen eadem sit aqua quoad materiam, molem, & ut multi magnique philosophi volunt, quoad quantitatem intrinsecam: nihil enim aquæ per rarefactionem, additur, nisi extensio ad majorem locum: si hoc naturaliter fit, cur supernaturaliter idem facere nequeat Deus omnipotens in corpore Christi, ut illud in se intrinsecè extensum ad sex pedes, extrinsecè tamen commensuretur parvæ hostiæ, ad ejusque locum & quantitatem contrahatur? Sicut aqua per calorem ignis rarefacta, occupansque totam ollam, per frigus deinde densata contrahitur ad dimidium ollæ: nam aquæ nihil quantitatis accedere per rarefactionem, nec decedere per condensationem, sed eamdem quantitatem quæ priùs erat, sese magis dumtaxat explicare, & ad

A majorem locum extendere, censent S. Thom. Gregor. Ægidius, Capreolus, Soncinas, quos citant & sequuntur nostri Conimbricenses lib. 1. de Generat. c. 5. quæst. 17. art. 3.

Addit Lucas c. 22. 19. *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur*, id est, mox dabitur in crucem & mortem. Paulus 1. Corinth. 11. *Quod vobis traditur*, græcè κλώμενον, id est, *quod frangitur*. Vide ibi dicta.

Addit rursum Lucas Christum dixisse: *Hoc facite in meam commemorationem*. His verbis Christus dedit Apostolis, & sacerdotibus ab eis ordinandis potestatem (æquè ac præceptum) consecrandi & transubstantiandi panem in corpus, & vinum in sanguinem suum. Quare his verbis Christus Apostolos constituit & ordinavit sacerdotes, uti docet Concil. Trident. sess. 22. cap. 1. æquè ac Episcopos. His enim verbis jussit Apostolis, quasi Episcopis, ordinare sacerdotes, qui continuò & jugiter per omnia sæcula celebrarent tam Sacramentum quàm sacrificium Eucharistiæ, quòd hic instituit, tum ad perennem laudem & cultum Dei, tum ad fidelium *Apostoli hic sacerdotes consecrati.*
B refectionem spiritualem, tum ut per illud omnem à Deo gratiam postularent & Ecclesiæ impetrarent, ut habet dogma & fides totius Ecclesiæ. *Hoc facite* ergo, scilicet quod ego facio, q. d. Consecrate, sacrificate, panem & vinum transubstantiate, comedite, sicut ego eadem consecravi, sacrificavi, transubstantiavi, comedi. Insuper sacerdotes ordinate & Episcopos, qui jugiter continua successione idem faciant usque ad finem mundi, sicut ego nunc vos hac de causa sacerdotes & Episcopos instituo & ordino.

In meam commemorationem] Ut scilicet in consecratione & sumptione Eucharistiæ commemoretis, & ut ait Paulus 1. Corinth. 11. 26. annuncietis mortem meam. Vide ibi dicta. Nec enim sacerdotes consecrantes jubentur hic meminisse dumtaxat mortis Christi, sed & eamdem populo Christiano in memoriam revocare, ut tanti beneficii tantæque Christi dignationis & redemptionis jugiter sint memores & grati, ac per eam omnem à Deo gratiam postulent & obtineant.

Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes.] *VERS. 27. Luc. 22. 20. Marc. 14. 23.*
C Bellarminus lib. 4. de Eucharistia cap. 27. ad 2. & Joan. Hessels tract. de Commun. sub utraque specie opinantur, Christum non statim post consecratum panem consecrasse calicem, sed plura intercessisse, plures scilicet actiones & locutiones: probant id ex eo, quòd de pane dicat Matthæus: *Cœnantibus autem illis*; de calice verò dicat Lucas & Paulus: *Similiter & calicem, postquam cœnavit*.

Verùm longè veriùs est, Christum immediatè consecrationi panis subjecisse consecrationem calicis, tum quia ita narrant Matthæus, Marcus & Lucas: tum quia id exigebat ratio Sacramenti & sacrificii Eucharistiæ, ut illud non divideretur, nec interrumperetur, sed totum simul perficeretur. Ad rationem enim sacrificii pertinet consecratio tam vini quàm panis. Christus enim hoc sacrificium instituit per modum refectionis & convivii, ad quod requiritur tam vinum ad potum, quàm panis ad cibum. Sic & in veteri testamento, sacrificio *mincha*, id est farris & panum, æquè ac victimarum animalium, v.g.
D boum, agnorum, hœdorum, addebatur libamen, sive effusio vini & olei. Sacrificium enim Deo offertur, ut sit refectio Dei: ad refectionem autem tam requiritur potus quàm cibus, pinà tam vinum quàm panis, uti ostendi in Levit. cap. 1. & seq. Idem fuit ritus Gentilium, qui à Moyse & Hebræis hoc & multa alia mutuati sunt.

Gratias egit] Ritum Hebræorum in gratiis Deo agendis post refectionem, recensui Eccli. 32. 17.

Bibite ex hoc omnes] Dixit hoc Christus ante consecrationem calicis. Quare in Marco c. 14. 23. est hysterologia, dum ait: *Et biberunt ex illo omnes*; ac mox Christum consecrasse narrat, dicendo: *Hic est sanguis meus novi testamenti*: cùm certum sit ex Matthæo & Luca, priùs Christum calicem consecrasse, deinde Apostolis bibendum dedisse: alioqui Apostoli bibissent merum vinum, non sanguinem Christi.

Nota, Christus panem consecratum in tredecim partes divisit, quarum unam primus ipse sumpsit, ceteras deinde duodecim singulis Apostolis singulas sumendas

divisit

divisit & dedit. In calice verò utpote liquido, id fieri non poterat. Quocirca Christus prior ex eo jam consecrato bibit, deinde eum ad bibendum dedit suo vicino, v. g. S. Joanni, vel Petro jubens, ut ille suo vicino eumdem resignaret, & ita consequenter, ut calix iret in orbem, omnesque Apostoli ex eo biberent. Quare hinc non sequitur, quòd Hussitæ & Lutherus volunt, laicis quoque dandum esse calicem, eosque communicare debere sub utraque specie, quia sub utraque communicavit Christus & Apostoli, idque esse præceptum Christi: hoc enim in præceptum bibendi, cùm
Laicis sufficit una species Eucharistiæ cur? ait, *bibite ex hoc omnes*, (uti omni tempore intellexit Ecclesia) tantùm pertinebat ad Apostolos, qui soli tum præsentes erant, quia Christus eos tunc consecrabat sacerdotes, eisque jussit consecrare Sacramentum & sacrificium Eucharistiæ sub utraque specie, & utramque speciem sumere, ut perfectum sacrificium conficiant. Id ergo non jussit laicis, quibus, cùm non sacrificent, sed tantùm sumant Eucharistiam ut Sacrementum, sufficit ut illud sumant sub una specie, quia sub ea integrum Sacramenti effectum fructumque percipiunt; præsertim quia in tanto numero laicorum communicantium facilè calix effunderetur, & sanguis Christi eo contentus in terram diffiueret, quod magnæ foret irreverentiæ. Simili modo præceptum Christi dicentis: *Hoc facite in meam commemorationem*, qua parte consecrationem respicit, ad solos pertinet sacerdotes; ad laicos verò tantùm spectat quoad panis consecrati sumptionem, ut patet. Præceptorum enim, cùm plura miscentur, varietas limitanda est & distribuenda, juxta conditionem personarum, & mentem legislatoris, qui hìc est Christus, cujus interpres est Ecclesia.

Notat S. Cyprianus (vel quisquis est, auctor) tract. de Cœna Domini, olim sanguinis animalium esum potumque vetitum fuisse Judæis, ut patet Hebr. 9. 22. Levit. 4. v. 6. & seq. Christi verò sanguinem à sacerdotibus jam bibi: Primò, quia Christi sanguis vivificus est; Secundò, quia illo redempti sumus; Tertiò, quia illo spirituales effecti, animalis vitæ peccata quasi impurum sanguinem horremus.

VERS. 28. Luc. 22. 20. Mar. 14. 24. HIC EST ENIM SANGUIS MEUS NOVI TESTAMENTI (Syrus, *novi fæderis*,) QUI PRO MULTIS EFFUNDETUR IN REMISSIONEM PECCATORUM] Sic & Arabicus, Persicus, Ægyptius: Æthiopicus verò nervosiùs, *hic ipse sanguis meus*, &c. q. d. In hoc calice, per hanc consecrationem meam, vinum vertitur in sanguinem meum: quare in fine hujus consecrationis jam in eo non est vinum, sed sanguis meus, quo sancitur & confirmatur novum testamentum & fœdus, mediante me inter Deum & homines initum: Christus enim hoc sanguine suo in morte mox effundendo, meruit & confirmavit nobis jus & spem ad æternam hæreditatem in cœlis, quæ fuit summa & ultima Christi testatoris voluntas: atque hoc jus nobis applicant Sacramenta, præsertim Eucharistia, sicut testamentum hæredi in eo scripto dat jus ad testatoris bona.

Notanda circa formam consecrationis calicis. Nota Matthæus & Marcus habent: *Hic est enim sanguis meus novi testamenti*: Lucas verò & Paulus 1. Corinth. 11. 25. *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine*; sed idem utriusque phrasis est sensus. Christus tamen potiùs videtur dixisse eo modo, ut narrant Matthæus & Marcus, quia illa phrasis clarior est. Vide 1. Corinth. 11. 25. Christus in ultima cœna potiùs quàm in cruce, instituendo Eucharistiam, condidit & sanxit suum testamentum & fœdus cum Ecclesia. Erant enim hìc præsentes omnes Apostoli, qui Ecclesiæ personam gerebant & repræsentabant: erat Christus liber, proximus tamen morti: erat victima & sanguis, quo sanciri solent fœdera.

Nota Secundò. In forma consecrationis calicis, qua jam utimur in sacrificio Missæ, adduntur hæc verba, *æterni testamenti, mysterium fidei*, quæ traditione esse acceptа à S. Petro, qui nostræ Liturgiæ est auctor, docet Leo IX. epist. ad Michaelem Imper. cap. 9. & S. Thomas 3. p. q. 78. art. 2. ad 4. Licet enim non spectent ad essentiam formæ (etsi id dicere videatur S. Thomas in 1. Corinth. 11.) unde in Liturgia S. Jacobi, Sancti Chrysostomi, S. Clementis, & S. Basilii illa omittuntur; tamen pertinent ad plenam ejus integritatem. Estque hic sensus communis totius Ecclesiæ Latinæ, quæ in Missa & forma consecrationis calicis, hæc verba quasi à Christo dicta & ab Apostolis præcepta, eodem tenore & modo, quo cetera, scribit & pronunciat.

Ubi Nota. Τὸ *mysterium fidei*, significat Primò, sanguinem Christi sub speciebus vini latentem, esse rem arcanam quæ sola fide cognoscatur & credatur. Secundò, ipsum sanguinem Christi, quatenus in passione effusus est, esse obiectum fidei qua justificamur: credimus enim nos justificari, & à peccatis purgari per meritum sanguinis & mortis Christi.

QUI PRO MULTIS] Id est pro omnibus hominibus; hi enim omnes sunt valdè multi; Lucas habet *pro vobis*.

EFFUNDETUR] Græcè tam apud Matthæum, quàm apud Marcum & Lucam, est ἐκχυνόμενον in præsenti, id est, *effunditur*, id est, offertur & libatur, scilicet in sacrificio hoc Eucharistiæ sub specie vini; & paulo post in sua specie & forma naturali & sanguinis effundetur in cruce. Solebat enim sanguis victimarum in ipso sacrificio effundi, itaque Deo libari. Unde ipsa effusio vocatur libatio vel libamen: quocirca calix hic sanguinis Christi velut libamen sacrificii Christi, effusus fuit in ora Christi & Apostolorum ejus. Atque hac de causa sumptio & consumptio specierum tam panis quàm vini, pertinet ad rationem & perfectionem sacrificii.

Hinc ergo liquet; Eucharistiam non tantùm esse Sacramentum, sed & sacrificium; idque unicum novæ legis, quod veteribus omnibus successit, illaque omnia eminenter in se continet, ideoque Christus dicitur *sacerdos secundùm ordinem Melchisedec*, non Aaron, quia Aaron oves & hœdos, Melchisedec verò panem & vinum obtulit, æquè ac Christus transsubstantiando illa in corpus & sanguinem suum, psalm. 109. 4. Hebr. 5. v. 6. & 7. Eucharistia ergo Primò, est holocaustum, Secundò, victima pro peccato; Tertiò, victima pacifica; Quartò, est *mincha* sive sacrificium farreum, Levit. 1. & sequ.

Id ita esse patet Primò, quia Christus non ait de sanguine suo, *qui infunditur multis*, ut Sacramentum; sed *Eucharistia est sacrificium.*
qui effunditur pro multis, ut libamen & sacrificium.

Secundò, quia græcè est, ἐκχυνόμενον, in præsenti, *Probatur Primò.*
apud omnes tres Evangelistas, id est, *effunditur*, scilicet nunc in hac cœna & consecratione Eucharistiæ: *Secundò.* ergo loquitur de præsenti sacrificio Eucharistiæ, non tantùm de futuro in cruce, & ita legit & intelligit S. Ambros. in psal. 37. v. 1. Noster tamen vertit, *effundetur*, quia respicit ad sacrificium crucis paulò post futurum, in quo clarissimè & perfectissimè fusus fuit sanguis Christi pro peccatorum salute, cujus typus & figura erat hæc Sacramentalis sanguinis Christi effusio in Eucharistia, adeòque hæc cum illa una & eadem fuit typicè.

Tertiò, quia Lucas, & ex eo Paulus, in consecra- *Tertiò.*
tione panis, *Hoc est corpus meum*, addunt, *Quod pro vobis datur*, id est, offertur in sacrificium: Paulus, *Quod pro vobis frangitur*, scilicet tum sub speciebus panis in Eucharistia, tum propriè in seipso mox flagris & clavis ac lancea frangetur in cruce. Unde Paulus Eucharistiam vocat *panem quem frangimus*, scilicet in Sacramento, nimirum species panis frangentes & comedentes, ac in sacrificium Deo offerentes sumendo illas & consumendo, quorum nihil factum est in cruce. Ergo frangere panem significat sacrificium non crucis, sed Eucharisticum.

Quartò, quia Lucas disertè habet: τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ *Quartò.*
καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον, id est, *hoc poculum est novum testamentum in meo sanguine, quod*, scilicet poculum, *pro vobis effundetur* Τὸ enim ad ποτήριον referri debet, non ad αἵματι, cùm αἵματι sit dativi casus, τὸ verò nominativi. Ergo poculum sive calix sanguinis Christi pro nobis effusus est: atqui calix sanguinis effusus est in Eucharistia, non in cruce (ibi enim nullus fuit calix:) ergo effusio sanguinis est libamen & sacrificium.

Hinc liquet, hæc magis propriè spectare ad sacrificium Eucharisticum quàm crucis, illudque contra Novantes evincere.

Sacrificium Eucharistiæ ergo est holocaustum, quia *Eucharistia est triplex sacrificium.*
totum

totum Christum in consecratione & manducatione offerimus Deo. Eadem est victima pacifica, quia per illam, pacem, id est omnia bona, à Deo poscimus & impetramus. Eadem est victima pro peccato, quia offertur & impetrat à Deo remissionem peccatorum venialium, & pœnarum temporalium, quæ peccatori restant luendæ pro lethalibus ejus culpis remissis: ipsarum autem culparum lethalium remissionem impetrat mediatè, quia impetrat à Deo gratiam prævenientem & contritionem qua illæ delentur. Vide Concil. Tridentinum sess. 22. q. 2. Vide & D. Thomam & Scholasticos tract. de Eucharistiæ sacrificio.

Denique, sanguini Christi potiùs, quàm corpori, tribuitur remissio peccatorum, licet utrique competat: tum quia in veteri testamento sanguini tribuitur expiatio; in victima pro peccato sanguis ejus effundebatur: tum quia sanguinis effusione significatur mors Christi, quæ fuit condignum pretium, expiatio & satisfactio pro morte præsenti & æterna peccatis nostris debita.

Causa Prima ob quam Eucharistia instituta.

Causa ergo Prima, quæ movit Christum ad instituendam Eucharistiam, ut præstantissimum, imò divinum B in lege nova institueret Sacramentum, quo fideles cibo divino pasceret, imò quo Ecclesia Deum summè & condignè coleret, ac jugiter honoraret, & latria adoraret, condignè inquam, id est, tantum quantum coli & honorari meretur Deus. Victima enim quæ in Eucharistiæ sacrificio Deo offertur, est immensi pretii, estque ipsi Deo commensa & æqualis. Victima enim est ipse Christus, qui tam Deus est quàm homo; Deo ergo Deus ipse offertur. Quare cùm omnis alius noster, utpote creaturarum, cultus sit exilis & vilis, hinc Christus seipsum victimam fecit in Eucharistia, ut per illam, utpote Deo æqualem, æqualem Deo cultum impenderemus, ac tantam ei latriam & cultum exhiberemus, quanto ipse dignus est, & quantum ipse jure suo poscit. Porrò sacrificium hoc maximè consistit in consecratione: per illam enim Christus mysticè occiditur, dum corpus ejus & sanguis seorsim sub speciebus panis & vini collocantur, uti ex S. Gregorio, Irenæo, Nysseno & aliis docet Suarez & Lessius libr. 12. de Perfect. divinis cap. 13. n. 94. & seq. *Seorsim*, C intellige, quantum est ex vi consecrationis: nam per concomitantiam ubi est corpus Christi, ibi est & sanguis, ac vice versa.

Secunda Eucharistia idea vitæ & passionis Christi.

Secunda causa fuit, ut jugiter nobis ideam vitæ & passionis suæ testamento relinqueret, quæ singulis jugem tantæ redemptionis & dignationis memoriam refricaret: in Eucharistia enim seorsim consecratur sanguis, & seorsim corpus Christi, ut significetur passio ejusdem, in qua sanguis Christi fuit effusus & separatus à corpore; species ergo vini sanguinem Christi effusum, species verò panis exanime Christi corpus repræsentant: Hoc est quod ait Christus: *Hoc facite in meam commemorationem*; & Paulus 1. Corinth. 11. 26. *Quotiescumque*. inquit, *manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat.*

Tertia. Magnitudo amoris Christi erga suos.

Tertia causa fuit, magnitudo amoris Christi erga suos fideles, qua sicut carnem nostram in incarnatione hypostaticè Deitati suæ univit, ita eamdem cum deitate sacramentaliter in Eucharistia cuique fideli communicanti unit, & quasi incorporat, ut ipse fiat divinus, D & quasi alter quidam Christus ac Deus. Hoc est quod ipso Eucharistiam instituto, ante lotionem pedum ait Joannes cap. 13. 1. *Sciens Iesus quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cùm dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos. In finem*, tum vitæ, tum amoris, id est, extremo summoque amore dilexit eos, dum seipsum eis in Eucharistia reliquit, ut eum semper præsentem habeant cum quo versentur, cum quo colloquantur, quem consulant, cui omnes suas difficultates, tentationes & tribulationes aperiant, opem poscant & impetrent. Nam ut ipse ait Prov. 8. 31. *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.* Hinc, ut canit Ecclesia ex S. Thoma.

Se nascens dedit socium,
Convescens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in premium;

ut summo hoc amore nos ad se vicissim ardenter redamandum alliceret, imò cogeret. *Magnes enim amoris est amor.* Illi ergo totos nos demus, qui prior, cùm esset Deus, totum se nobis donavit, & indies donat. Quocirca S. Cyprianus lib. 4. epist. 6. ad Thibar. de Exhortatione martyrii: *Gravior*, ait, *nunc & ferocior pugna imminet, ad quam virtute incorrupta & fide robusta parare se debent milites Christi, considerantes idcirco se quotidie calicem sanguinis Christi bibere, ut possint & ipsi propter Christum sanguinem fundere.* Hic fuit stimulus acer S. Laurentio ad ignes, S. Vincentio ad eculeos, S. Sebastiano ad sagittas, S. Ignatio ad leones, cæterisque Martyribus ad quælibet tormenta & dolores fortiter tolerandos & superandos, ut amorem amori, vitam vitæ, mortem morti Christi redderent: hac de causa ambiebant martyria, in eisq; exultabant & trimphabant. Atque hic fuit effectus Eucharistiæ. Hæc enim ipsis robur & gaudium suggerebat in omnibus tentationibus & suppliciis. Quocirca olim tempore persecutionum Christiani omnes quotidie communicabant, ut se roborarent ad martyrium imò Eucharistiam domum deferebant, illamque mane suis manibus sumebant(uti fecit nuper Maria Stuarta Scotiæ regina, dum in Anglia captiva detineretur, nec sacerdotem secum habere posset.) Hac de causa Christus ante passionem Eucharistiam instituit, ut per eam Apostolos ad tentationes in illa obventuras armaret.

Quarta. Eucharistia exercitium virtutum.

Quarta causa fuit, ut Christus in Eucharistia daret nobis exercitium cujuslibet virtutis: in ea enim exercetur fides nostra, dum credimus totum verum Deum & hominem sub parva hostia invisibiliter, sed realiter & verè latere & contineri: spes exercetur, quia dum credimus Christum seipsum nobis dare, speramus eum & cetera, quæ longè minora sunt, daturum. Charitas exercetur, quia Eucharistia est fornax amoris, quem Christus exhalat, nobisque afflat ut eum redamemus. Religio exercetur, quia eum latria adoramus & invocamus, illique sacrificamus ipsummet Christum. Humilitas exercetur, quia oculos & sensus nostros ac judicium naturale, quæ suggerunt nobis in Eucharistia non nisi esse panem & vinum, abdicamus, ac humiliter subiicimus Christo dicenti: *Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus.* Gratitudo exercetur, quia per illam summas Deo pro omnibus beneficiis gratias agimus, ideoque ipsa dicta est Eucharistia, id est gratiarum actio. Abstinentia, quia non nisi jejunis commmunicare fas est. Patientia & mortificatio, quia vivum utriusque speculum & calcar est Christus passus & crucifixus. Et ita in decretis.

Tropolog.

Tropologica causa fuit, vt carne sua divina nos pascendo & oblectando, avocaret à carne terrena, ejusque deliciis & concupiscentiis, ut vitam non carnalem, sed spiritalem & divinam agamus, dicamusque cum Paulo: *Vivo autem jam non ego, vivit verò in me Christus*, Galat. 2. 20. Ita ergo vivere, loqui, operari debet Christianus, perinde ac si non ipse, sed in eo vivat, loquatur & operetur Christus. Vivat ergo Angelicè: nam *panem Angelorum manducavit homo*, psalm. 77. Hinc S. Cyrillus Hierosolymit. catechesi 4. mystag. ait in S. Synaxi nos fieri concorporeos & consanguineos Christi: nam, ut Christus ait: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo*, Ioan. 6.

Angeli adsunt Eucharistiæ.

Porrò S. Chrysost. homil. 36. in 1. ad Corint. *Ubi*, ait, *est Christus in Eucharistia, ibi etiam non deesse angelorum frequentia: ubi autem est talis rex & talis princeps, ibi est cæleste palatium imò ipsum cælum.* Quo circa in Vitis Patrum legimus de S. Ammone, quòd eo celebrante Angelus visus sit astare altari, & communicantes signare, eorumque nomina in libro describere. S. Chrysost. verò lib. 3. & 6. de Sacerdotio narrat Angelorum choros circa altare visos, qui inclinato capite profundam regi suo Christo exhiberent reverentiam, ac horrendos ederent clamores. Cùm ergo communicamus, aut Missam celebramus, vel audimus, cogitemus nos Christo in ultima cœna assidere, cum eoque cœnare, imò cogitemus Christum per os sacerdotis loqui celebrare, transsubstantiare panem & vinum in corpus suum & sanguinem, illoque nos pascere, & saginare: Christus enim hìc est principalis agens & thaumaturgus, uti docet Concil. Trid. sess. 22. Unde S. Ambros. lib. 8. in Lucam: *Est corpus*, ait, *de*

quo

quo dictum est, Caro mea verè est cibus: circa hoc corpus sunt veræ aquilæ, quæ alis circumvolant spiritualibus. Et l. 4. de Sacrament. c. 2. *Bene aquilæ sunt circa altare, ubi corpus est.* Quocirca S. Franciscus epist. ad Sacerdotes, quæ extat in Biblioth. SS. Patrum: *Magna miseria,* ait, *& miseranda infirmitas, quando ipsum sic præsentem habetis, & aliquid aliud in mundo curatis.*

Anagogici. Anagogica causa fuit, ut Christus in Eucharistia daret nobis pignus, imò prælibationem & prægustum cœlestis hereditatis, felicitatis & gloriæ. Unde Ecclesia ex S. Thoma in Officio Venerabilis Sacramenti canit: *O sacrum convivium, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis eius, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur!*

Effectus Eucharistiæ. Porrò effectus Eucharistiæ paucis complectitur S. Cyrillus Alexandr. libr. 4. in Joan. cap. 17. *Morbos,* inquit, *omnes depellit. Sedat enim, cùm in nobis maneat Christus, sævientem membrorum nostrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi extinguit, ægrotos curat, collisos redintegrat: & sicut pastor bonus, qui animam suam pro ovibus posuit, ab omni nos erigit casu.* Nam ut ait S. Thomas: *In Eucharistia spiritualis dulcedo in suo fonte degustatur.* Hanc sentire solebat in sacra Synaxi S. Franciscus, S. Monica, S. Catharina Senensis, S. Maria Oigniacensis, aliique plurimi, qui voluptate cœlesti ebrii jubilabant, exultabant & in ecstasin rapiebantur, dicentes cum Psalte: *Cor meum, & caro mea exultaverunt in Deum vivum. Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Deus cordis mei & pars mea Deus, in æternum: Jesus meus, amor meus, Deus meus & omnia.*

Rursum Eucharistia est alimentum immortalitatis, quia eius virtute corpora nostra resurgunt ad vitam immortalem, juxta illud Christi: *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum,* Joan. 6. Imprimit ergo Eucharistia corporibus nostris vim quamdam, non physicam, sed moralem, quæ est semen immortalitatis, ut eius vi resurgamus.

Ex quibus rectè concludit S. Chrysostomus hic homil. 83. dicens: *Quo non oportet igitur esse puriorem tali fruentem sacrificio? quo solari radio non splendidiorem manum, carnem hanc dividentem? os, quod igni spiritali repletur? linguam quæ tremendo nimis sanguine rubescit? Cogita quali sis insignitus honore, quali mensa fruaris. Quod angeli videntes horrescunt, neque liberè audent intueri propter emicantem inde splendorem, hoc nos pascimur, huic nos unimur, & facti sumus unum Christi corpus & una caro. Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes eius?*

Et noster Thomas Theodidactos libr. 4. de Imitatione Christi cap. 2. *Ita magnum,* ait, *novum & jucundum tibi videri debet, cùm celebras, aut Missam audis, ac si eodem die Christus primum in uterum Virginis descendens homo fieret, aut in cruce pendens pro salute hominum pateretur & moreretur.* Unde cap. 5. colligit: *Quando sacerdos devotè celebrat, Deum honorat, angelos lætificat, Ecclesiam ædificat, vivos adjuvat, defunctis requiem præstat, & sese omnium bonorum participem efficit. Quid enim bonum eius est, quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Zachar. 9. v. vlt. Vide ibi dicta.

VERS. 29. Luc. 22. 18. Mar. 14. 25. DICO AUTEM VOBIS: NON BIBAM AMODO (id est, ab hoc tempore: ita Syrus. q. d. Deinceps) DE HOC GENIMINE VITIS (Arabicus, *de succo huius vitis*) USQUE IN DIEM ILLUM, CUM ILLUD BIBAM VOBISCUM NOVUM IN REGNO PATRIS MEI] S. August. lib. 3. de Consensu Evang. c. 1. & ex eo Jansenius, aliique nonnulli, censent Christum id dixisse post cœnam Eucharistiæ, ut insinuat hic Matthæus.

Obiices, Genimen vitis est vinum ex vite genitum, eiusque uvis expressum; ergo in calice Eucharistiæ non est sanguis Christi, sed vinum dumtaxat ex vite genitum. Resp. Pronomen *hoc* cùm ait, *de hoc genimine vitis,* non præcisè signare id quod fuerat in calice consecrato, sed in genere vinum, quod erat in mensa, ex quo calix iste repletus fuerat, tum in cœna agni, tum in consecratione Eucharistiæ. Secundò, sanguis Christi potest vocari vinum, sicut corpus Christi à Paulo vocatur panis, nimirum ratione substantiæ panis & vini, quæ prius ante consecrationem fuit; & ratione specierum panis & vini, quæ post consecrationem remanent: imò ipsæ species sive accidentia vini, quia nata & orta sunt ex vite, rectè *genimine vitis* nuncupantur. Tertiò, sicut quævis esca in Scriptura, & à vulgo sæpè vocatur panis, quia hic est communis omnium cibus, ita & quivis potus vocatur vinum, præsertim apud Italos, Syros, & similes, qui zytho sive cerevisia non utuntur, sed communis omnium potus est vinum.

Verùm longè probabilius est, Christum hæc dixisse ante institutionem Eucharistiæ, de cœna & calice agni paschalis: in agni enim cœna circumferebatur calix vini: quem paterfamilias primus libabat, deinde mittebat in orbem ad omnes ex agno comedentes, ut tradunt Hebræi. Id ita esse probatur, quia id disertè asserit Lucas, qui utramque Christi cœnam, id est, tam agni quàm Eucharistiæ (quas Matth. hic brevitati studens convolvit, & in vinum redigit) distinctè enarrat, ac ante Eucharistiam in cœna agni, de eius calice hæc à Christo dicta esse asseverat. Accedit, quòd idem planè de cœna agni prius dixerit Christus, ut patet ex Luca c. 22. 15. *Desiderio,* ait, *desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei.* Et mox immediatè de calice agni subjungit: *Et accepto calice gratias egit, & dixit; Accipite, & dividite inter vos. Dico enim vobis, quòd non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat.*

Denique statim subiicit institutionem Eucharistiæ, eiusque calicem à Christo consecratum, dicens: *Et accepto pane gratias egit,* &c. *Similiter & calicem postquam cœnavit, dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis tradetur.* Ubi nullum deinde geniminis vitis, nec vini novi bibendi in regno Dei facit mentionem.

Lucas ergo distinctè hæc enarrans, distinctè pariter indicat in qua cœna hæc dixerit Christus scilicet in cœna agni; Matthæus verò has duas cœnas in unam redigit, dicens: *Cœnantibus autem illis,* &c. quare ordo Lucæ hic potiùs sequendus est quàm Matthæi. Voluit ergo Christus hisce verbis significare dumtaxat, se deinceps cum Apostolis more solito non cœnaturum, nec communem cœnam sumpturum in hac vita, non comesturum ad vires reficiendas & reparandas, sed ultimam hanc suam esse cœnam, post quam capiendus sit & occidendus. Quare hic Apostolis ultimum vale dicit, quasi iturus ad mortem. Itaque hæc non pertinent ad calicem Eucharistiæ, in quo non erat jam genimen vitis, id est vinum, sed sanguis Christi, in quem per consecrationem Christi transmutatum erat vinum. Ita censent Sanctus Hieronymus hic, Beda & Theoph. in cap. 22. Lucæ, Franc. Lucas, Maldon. & alii. *S. Lucas distinctiùs hæc enarrat.*

CUM ILLUD BIBAM VOBISCUM NOVUM IN REGNO PATRIS MEI] *Novum,* id est, novi & alterius generis. In cœlo enim Beati bibunt vinum non terrestre, sed cœleste, nimirum vinum & nectar lætitiæ & gloriæ sempiternæ, juxta illud: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos,* psalm. 35. ita Origenes hic & Nazianz. orat. de Pascha. Scriptura enim solet gaudia Beatorum spiritualia per corporalia, scilicet escam & potum, exprimere, per catachresin: quia homines carnales voluptates spirituales non capiunt, sed corporales, ut patet Matth. 8. 11. Lucæ 14. 15. Apocal. 19. 9. & alibi.

Dices, Christus post resurrectionem suam, ut eam Apostolis probaret, cum eis comedit, ac ut videtur etiam bibit vinum. Quomodo ergo hic ait, se ampliùs cum eis illum non bibiturum? Resp. Christus comedit quidem & bibit tunc cum Apostolis, sed obiter solùm, & tantùm ad probandum se resurrexisse, non autem ut naturæ & fami satisfaceret, sicut fecerat ante mortem. Unde loquens humano more, illam comestionem post resurrectionem non computat comestionem. Simile est Lucæ 24. 44. Vult enim significare dumtaxat, mortem suam instare, ac deinceps se cum illis communi hominum more non esurum, non conversaturum, ut hactenus fecerat. Itaque hic illis valedicit, sicut solent amici morientes, vel discedentes in remotas regiones, è quibus non revertentur, dicere amicis: Vale, ò amice, ampliùs tecum non bibam nec comedam, ultimum ergo hunc cyathum tibi propino; ut hac phrasi aculeum amoris amico infigant. Hoc est, quod Lucas cap. 22. vers. 29. Christum mox Apostolis dixisse asserit: *Obiectio, de comestione Christi post suam resurrectionem.*

Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Vobis, uno excepto Juda, qui non in cœlo calicem vini, sed in tartaro calicem sulphuris bibet.

VERS. 30. Luc. 22. 39. Mar. 14. 26. ET HYMNO DICTO (id est decantato: hymnus enim canitur, ait S. Augustinus initio Psalm. 72.) EXIERUNT IN MONTEM OLIVETI] Græcè ὑμνήσαντες, id est, cùm hymnum dixissent, vel cecinissent, in gratiarum actionem, & laudem Dei; Arabicus, *& laudem dederunt, & exierunt in montem Oliveti*. Putant nonnulli ex libris Ritualibus Hebræorum, usitatum hunc Judæis in Paschate fuisse hymnum in gratiarum actione post cœnam agni; nimirum ut notat Paulus Burgensis, & ex eo Franc. Lucas, Baronius & alii, hymnum hunc fuisse septem Psalmos ex *Halleluia* conflatos, qui incipiunt à psalm. 112. *In exitu Israel de Ægypto*, &c. & finiuntur psalm. 118. *Beati immaculati in via*. Unde colligit S. Chrysostomus, neminem è Missa ante gratiarum actionem, quæ fit in Collectis post communionem, debere discedere. Idem colligas de communi prandio & cœna; scilicet ab eo non abeundum nisi actis priùs Deo gratiis. Hinc & Concilium Toletan. IV. cap. 12. asserit, nos ex hoc Christi hymno habere exemplum canendi hymnos. Hinc & usus canendi in Missa est antiquissimus, ut patet ex priscis Liturgiis.

Hic ergo hymnizandi ritus in cœna agni, fuit priscorum Hebræorum, quem postea secuti sunt Christiani, ut post Eucharistiam, & agapen, id est convivium charitatis omnibus fidelibus commune, Deo in gratiarum actionem psallerent. Colligitur id ex Paulo Ephes. 5. 19. idque disertè docet Tertull. Apolog. cap. 39. & S. Cyprianus epist. ad Donatum. Sic & Gentiles post epulas libabant Baccho aut alteri cuipiam Deo, & in illorum honorem communi voce pæana, sive hymnum aliquem canebant, & deinde quisque accepto myrti aut lauri ramo, propriam cantionem canere, atque etiam lyram, quæ per convivas circumferebatur, pulsare cogebatur, teste Plutarcho lib. 1. Sympos. Problem. 1. & Clemente Alexandr. lib. 2. Pædag. c. 4.

Denique sanctus Augustinus epist. 253. refert hymnum hunc Christi, suo tempore circumferri solitum, sed ipse eum imposturæ arguit, & à Priscillianistis confictum significat.

Porrò hic juxta rectum historiæ & rei gestæ ordinem, subnectendus est prolixus Christi sermo, isque ardens & igneus, quem recenset Joannes cap. 13. usque ad cap. 18. Hunc enim Christus habuit in cœnaculo statim a cœna.

EXIERUNT IN MONTEM OLIVETI] Solebat Christus, præsertim ultimis hisce diebus vitæ, quotidie adire Jerusalem & docere in templo, sed sub vesperam redire Bethaniam, ibique cœnare, mox à cœna redire in montem Oliveti, ibique in oratione pernoctare, ut indicat Lucas c. 21. 37. Nunc autem non adiit Bethaniam, utpote qui jam cœnasset in Jerusalem, sed inde ivit in montem Oliveti, quasi ad stadium luctæ, ut ibi se Judæ & Judæis comprehendendum offerret. Ita Victor. Antioch. in c. 14. Marci: *Cur*, ait, *in montem exiit? quo spretis latibulis in commodo loco se exponat, manifestumque faciat iis, qui illum comprehensuri erant. Maturabat enim illum locum occupare, ubi antea orare solitus erat, & quem proditor optimè compertum habebat*, ut Joannes c. 18. 2.

VERS. 31. Mar. 14. 27. ✠ TUNC DICIT ILLIS JESUS: OMNES VOS SCANDALUM PATIEMINI IN ME, IN ISTA NOCTE. SCRIPTUM EST ENIM: PERCUTIAM PASTOREM, ET DISPERGENTUR OVES GREGIS] *Scandalum*, id est, offensam & ruinam in peccatum, Primò, pusillanimitatis & timiditatis, qua timidi me, qui sum Christus magister & Dominus vester, in passione deseretis & fugietis. *Patiemini*; Syrus, *offendemini in me*. Ita S. Leo serm. 9. de passione: *Fueris tunc*, inquit, *discipulorum excusabilis pavor, nec diffidentiæ culpam Apostolicus mæror inciderit*. Et inferiùs agens de negatione Petri: *Vidit*, inquit, *in te Dominus non fidem fictam, non dilectionem aversam, sed constantiam fuisse turbatam*. Sic enim S. Marcellinus, multique alii in persecutione rogati à tyrannis an essent Christiani, metu tormentorum negantes se esse, directè peccarunt non contra fidem, sed contra fidei professionem, quia fidem quam mente tenebant, non sunt ausi profiteri, ne occiderentur.

S. Marcellinus.

A Secundò, scandalum in fide passi videntur Apostoli, ut cùm viderent Christum à Juda & Judæis capi, vinciri, trahi, nec se descendere, sed ab iis vinci & opprimi, putarent ipsum invitum vel coactum pati, ac proinde eum non posse se & suos eripere, ac consequenter non esse Deum, nec Dei Filium, ideoque in morte periturum, nec resurrecturum, nec quidquam opis ulteriùs sibi ab eo esse sperandum. Quare omnium Christi promissorum & prædictionum immemores, vel obliti, nil eorum crediderunt. Unde Ecclesia sentire videtur fidem Christi tunc in sola B. Virgine permansisse, dum in Parasceves Officio omnes candelas successivè extinguit, unica dumtaxat ardente relicta: sed hoc veriùs alii arctant ad fidem resurrectionis, quòd scilicet sola B. Virgo Christum à morte resurrecturum ad lumen vitæ crediderit. Idem patet ex Apostolis, qui Christo apparenti eis post resurrectionem, dicentique se resurrexisse difficillimè crediderunt: Unde Christus exprobravit incredulitatem eorum, Marci cap. 16. 14. Ita S. Hilarius: *Scandalum patiemini*, inquit, id est, *metu & infidelitate turbabimini*. Et Euthymius: B *Excutietur*, inquit, *à vobis fides quam in me habetis, sive fugietis*, quia credetis me vos ampliùs non posse juvare, vel defendere: imò Christus ipse Joan. 16. vers. 31. & 32. Apostolis dicentibus, *Nunc credimus quia à Deo existi*; respondet, *Modo creditis? Ecce venit hora, & jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, & me solum relinquatis*. q. d. Nunc in me creditis, sed paulò post, cùm videritis me capi & pati, non credetis. Unde ibidem S. August. tract. 103. clarè sic explicat: *Non enim*, inquit, *quando comprehensus est, tantummodo carne sua eius carnem, verùm etiam mente relinquerunt fidem. Ad hoc pertinet, quod ait: Modò creditis, &c. tamquam diceret, Tunc ita perturbamini, ut etiam quod modò creditis relinquatis. Venerunt enim ad tantam desperationem, & suæ pristinæ fidei, ut ita dixerim, mortem quanta apparuit in illo Cleopha, qui post eius resurrectionem, cum illo se loqui nesciens, & quid ei contigerit narrans: Nos, inquit, sperabamus, quòd ipse fuerat redempturus Israel. Ecce quomodo eum relinquerant deserendo etiam ipsam fidem, qua in eum antè crediderant*. Hucusque Aug. Quocirca S. Augustinum secuti Jansen. Franc. Lucas, Emman. Sà & alii, censent Apostolos in Christi captivitate defecisse à fide.

Apostoli passi scandalum in fide Christi.

Huc accedit S. Ambros. serm. 48. dicens: Petrum fidem perdidisse, & Turrecremata lib. 1. de Ecclesia cap. 30. C & lib. 3. cap. 61. Verùm Petrum non amisisse fidem, sed tantùm peccasse contra fidei professionem, Theologi magni & multi jam docent. Ratio est, quia hoc tantùm dicunt Evangelistæ: cur ergo majus crimen fingamus, & impingamus Petro Apostolorum Principi? Accedit S. August. tract. 113. ubi ait, Petrum tantùm ex metu negasse se esse Christianum, hoc est Christi discipulum, sicut jam in Japone multi fideles metu mortis idipsum negant, qui tamen in corde retinent fidem. Et clariùs S. Cyrillus lib. 11. in Joan. cap. 41. ubi asserit Petrum non ex timore, sed ex amore Christi eum negasse, quia scilicet optabat videre Christum, & cum eo manere, quod ei non licuisset si eius se discipulum confessus fuisset. Et S. Ambros. in Lucæ 22. qui ait, Petrum non negasse Deum, sed hominem. q. d. *Nescio hominem, quia scio Deum*: quare cùm idem Ambros. serm. 47. ait Petrum perdidisse fidem, per fidem intelligit fidei professionem. Idem ferè ait S. Hilarius can. 32. in Matth. & S. Leo serm. 9. de passione lo- D quens de Petro. *Vidit*, inquit, *in te Dominus non fidem fictam, non dilectionem aversam, sed constantiam fuisse turbatam. Abundavit fletus, ubi non defecit affectus, & fons charitatis lavit verba formidinis*.

An D. Petrus fidem perdiderit.

Peccavit ergo Petrus mortaliter contra professionem fidei, negando se esse Christi discipulum, ideoque charitatem amisit, sed non fidem. Ita disertè docent Maldon. hic, Toletus in c. 18. S. Joan. annot. 11. ubi ait hanc sententiam ab omnibus esse receptam. Item Bellarminus lib. 3. de Ecclesia c. 17. qui id probat ex illo Lucæ 22. *Rogavi pro te Petre, ut non deficiat fides tua*. Sic & Suarez tract. de Fide disp. 9. sect. 3. ubi asserit Petrum non perdidisse fidem, nec Jacobum, nec Joannem: hic enim paulò post constanter astitit Christo crucifixo, & ab eo Virgini matri quasi filius commendatus est; idemque probabiliter opinatur de ceteris Apostolis: hi enim non negarunt Christum, sed tantùm metuentes comprehendi, diffugerunt.

Per-

Deus permisit Apostolos perdere fidẽ. Causa Prima. Permisit id Deus variis de causis. Prima fuit, ut Christo plus patiendi materiam suggereret, eumque per omnia pœnarum genera exerceret, & ab omnibus affligi sineret. Magna enim Christi pœna & afflictio fuit defectio & fuga Apostolorum, tum quia dolebat de eorum defectione & peccato, tùm quia videbat in eis omnem fructum prædicationis suæ intercipi & perire.

Secunda. Secunda, ut Apostolis suam infirmitatem ostenderet; itaque eos humiliaret, & ad infirmis lapsisque compatiendum instrueret. Viderunt enim ipsi omnem suam animositatem & constantiam, qua Christo sese ad mortem adhæsuros spoponderant, visa eius captivitate illico instar ceræ liquescere, & evanescere, seque non nisi de fuga cogitare. Hic verum fuit illud: *Ante prælium leones, in prælio cervi.*

Tertia. Tertia, ut declararet quanta esset vis persecutionis æquè ac pavoris. Pavor enim Apostolis fidem, memoriam & mentem eripuit, eosque ex leonibus fecit lepores, cervos & hinnulos fugacissimos. Quare pavorem hunc nec ratione, nec naturali vi posse superari, sed sola Dei gratia, ideoque hanc illis continuò esse implorandam. Pavor enim ita eos consternavit, ut planè de Christo actum putarent, nec sibi quippiam ab eo exspectandum existimarent; quare eum non nisi per Dei gratiam superare potuerunt. *Magnum profectò dogma hinc discimus*, inquit Chrysostomus, *quia videlicet nullo modo hominis voluntas sufficit, nisi auxilio superiore roboretur.* Et victor. Antioc. in Marcum: *Offertur hic nobis singulare quoddam documentum: nempe ad depellendas graviores tentationes, nullam hominis promptitudinem sat esse, si cæleste subsidium desit sicut scriptum est*, Zachar. 13. v. 7.

Percutiam] Septuag. πάταξον, id est, *percute*, & ita habent Hebr. Zachar. 13. Unde putat Maldon. Matthæum, qui sequi solet Septuag. scripsisse πάταξον, id est *percute*. Verùm omnia exemplaria constanter habent πατάξω, id est *percutiam*. Sic & Syrus & Arabicus. Sed eodem redit sensus. Solent enim Prophetæ imperativum usurpare pro futuro, maximè per apostrophen poeticam, quæ eis est elegans. *Percute* ergo, scilicet, ò framea, ut præcessit, id est, ò gladie, hoc est, ego Deus percutiam, id est, percuti finam, Christum gladiis, id est, armis, flagellis, fustibus, clavis & tormentis Judæorum, illisque cum exponam pro hominum salute. Simile est Isaiæ 6. 10. *Exceca cor populi huius, & aures eius aggrava, & oculos eius claude*, quod Paulus Actor. 28. v. 26. vertit per futurum: *Aure audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non perspicietis.*

Pastorem] Christum, qui est pastor pastorum & Episcopus animarum nostrarum, 1. Petri 2. 5.

Et dispergentur oves] Scilicet Apostoli; visis Judæorum gladiis fugientes eo singuli, quò cuique fors & occasio fugiendi dabatur. Paulò post tamen rursum eos collegit & adunavit Deus, ut in Paschate Christus resurgens eos adunatos inveniret, simulque omnibus fidem animumque restitueret. Cùm enim Christus & Apostoli in Jerusalem non haberent domos & amicos, Apostoli fugientes nescierunt alium fugæ terminum, quàm ut se reciperent in cœnaculum, ubi paulò antè pascha cum Christo celebraverant, eo quòd herus illius domus Christi & Apostolorum esset amicus & hospes: quare eos receperunt, ibique post resurrectionem Christus in Paschate eis apparuit, & fidem restituit. Fuit hæc peculiaris gratia Christi, quam statim maximè ostendit in Petro, cùm post trinam eius negationem ipsum respiciens, & compungens ad pœnitentiam excitavit, fecitque ut fleret amarè; atque in Joanne, quem impulit ut fuga rediens, cum matre sua cruci astaret: unde eumdem matri quasi filium commendavit & tradidit. Quare tunc utrumque in gratiam Christi rediisse, & sanctificatum fuisse, non est dubium.

Prædicit hæc Apostolis Christus, ut eis se Deum esse ostendat, ideoque se non coactè, sed voluntariè pati ad redimendos homines, utque *cùm hæc passi fuerint, non desperent salutem*, ait S. Hieronymus, *sed agentes pœnitentiam liberentur.*

VERS. 32. Mat. 14. 28. Postquam autem resurrexero, præcedam (id est *præveniam*, ait Euthym. *ibi vos excepturus*) vos in Galilæam) *Galilæam dixit*, ait S. Chrysost. *ut à*

A *timore Judæorum liberati, faciliùs verbis illius attenderent & crederent.* Ne ergo post lapsum desperent Apostoli, Christus hic se illos mox curaturum, imò in Galilæa præventurum promittit.

Respondens autem Petrus, ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor] Ad hæc dicendum amor vehemens Christi Petrum impulit. *Fides enim est*, ait S. Hieronymus, *& ardens affectus erga Dominum, qui sic eum loqui cogit. Putat enim*, ut ait S. August. lib. de Gratia & lib. arb. c. 17. *se posse, quod se velle sentit.* Peccat hic tamen tripliciter Primò, quòd audaciùs Christo asserenti refragatur & obstrepit, ut eius prædictionem in se cassam fore ostendat. Secundò, quòd arrogantiùs ceteris se præfert. Tertiò, quòd nimiùm præsumit, & viribus suis confidit. Conscius enim infirmitatis humanæ debuisset orare & dicere: Credo id fieri posse, imò id futurum ex mea fragilitate; sed tu Domine eam tua gratia corrobora, meque ne in peccatum labar, fulci & sustenta. Moraliter idem experimur in nobis. Putamus enim sæpè nos fortes in B fide, in castitate, in patientia; at ubi tentatio ingruerit, titubamus, trepidamus & subinde ruimus. Remedium ergo tentationis est, propriæ infirmitatis agnitio, & divinæ virtutis imploratio. VERS. 33. Mat. 14. 29.

Triplex Petri peccatum.

Ait illi Jesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis] Græcè significantiùs ἀπαρνήσῃ, id est *abnegabis*, imò abiurabis. q. d. Pejùs facies Petre quàm ceteri, idque tua præsumptio præ ceteris meretur. Ceteri enim fugient dumtaxat, tu verò me abjurabis, *Cantet*, scilicet sub auroram: bis enim cantat gallus, Primò pòst mediam noctem; Secundò, magis & validiùs sub auroram, cùm sentit solem & lucem adventare. Unde hoc tempus propriè vocatur gallicinium. Et ante hunc secundum galli cantum Petrus ter Christum negavit. Hinc Marcus ait cap. 14. 30. *Priusquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus.* q. d. O Petre qui nunc ita ferves ad me confitendum, paulò post hac ipsa nocte eris frequentior, & ex metu ferventior, ad me negandum, quàm gallus ad cantandùm: sed gallus suo cantu dormientes excitat ad laudandum Deum, tu verò tua negatione excitabis alios ad me C vituperandum. VERS. 34. Luc. 22. 34. Mat. 14. 30. Io. 13. 38.

Petrus, ait S. Hieron. *de ardore fidei promittebat, & Salvator quasi Deus futura prædicebat.* Gallicinii signum Christus dat Petro, ut cùm gallum cantantem audierit, meminerit prædictionis Christi sibi in signum negationis ab eo datæ, ideoque & negationis & præsumptionis suæ penitens culpam agnoscat, & veniam petat, uti reipsa fecit. Unde Beda in c. 22. Lucæ 34. *Vt Deus*, inquit, *modum tempus, horam ac numerum negationis prædicit.*

Ait illi Petrus: Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo; similiter et omnes discipuli dixerunt] ut fidem affectum & amorem suum erga Christum testarentur, sed præsumptione peccarunt dupliciter, ut dixi v. 33. VERS. 35. Mat. 14. 31.

Quomodo Apostoli Christo eorum lapsum prædicenti non crediderunt, si eum Prophetam & Messiam credebant?

Dices, Apostoli credebant Christum esse Prophetam, imò Dei Filium, quomodo ergo ei suum lapsum prædicenti non crediderunt, sed obstrepuerunt? Resp. Quia non ad Christi prædictionem, sed ad præsens animi sui propositum prædictioni contrarium attenderunt, quod tam fortè & resolutum in se experiebantur, ut impossibile putarent quod D ipsi à Christo suo deficerent. Quare Christi prædictionem non tam prædictionem, quàm propositi & amoris sui erga Christum tentationem & probationem esse arbitrabantur; ideoque in hac probatione tam resolutè & animosè affectum suum erga Christum sibi demonstrandum esse censebant. Unde S. Hilarius: *In tantum*, ait, *& affectu & charitate Christi efferebatur* (Petrus,) *ut & imbecillitatem carnis suæ, & fidem verborum Domini non contueretur.* Verùm etiamsi Christi prædictione credidissent, liberè tamen negassent Christum, quia nec prædictio, nec eius credulitas adimebant eis libertatem, imò eam eiusque usum præsupponebant. Ideò enim Christus prædixit eos à se defecturos, quia ipsi verè à se defecturi erant: non verò ideo ipsi defecerunt, quia Christus eos defecturos prædixit. Obiectiuè enim prior erat eorum defectus futurus, quàm eius à Christo facta prævisio & prædictio (Christus enim prævidit dumtaxat id, quod ab eis li-

berè agentibus futurum erat) nullam ergo eis se negandi necessitatem imposuit, cùm negatione eorum fuerit posterior.

Instabis, Si Petrus prædictioni Christi fidem adhibens, sibi persuasisset se certò illa nocte negaturum Christum, non potuisset eum non negare; quia hæc persuasio & credulitas semper mentem eius determinasset, & quasi ligasset ad negandum Christum: nemo enim potest conari efficaciter, ut faciat contrarium eius quod certò scit eventurum, seque facturum: frustra enim conaretur: unde idipsum apprehendit, & fugit quasi sibi impossibile: scit enim certò illud, non aliud eventurum, quidquid conetur & agat. Respond. Persuasio illa inclinasset quidem, & aliqua ratione determinasset Petrum ad negandum Christum; sed in genere sive in confuso, scilicet ut aliquo noctis tempore Christum negaret, non autem eum cogebat hac hora, hoc instanti, hoc loco, hac occasione, coram his vel illis negare. Quare in particulari omnes eius actus, quibus Christum negasset, fuissent liberi. Sic scientia, qua scimus nos non posse vitare omnia peccata venialia, sed necesum esse ut aliquando in aliquod B veniale ex fragilitate humana labamur, facit & quasi cogit nos, ut aliquando in aliquod tale incidamus, sed generatim & in confuso: nam in particulari quoties hic & nunc venialiter peccamus, liberè peccamus. Sic Theologi & Suarez in tract. de Spe, docent eum cui revelata esset à Deo sua damnatio, non posse efficaciter sperare salutem æternam; utpote quam apprehendit jam sibi esse impossibilem. Nemo enim potest conari ut faciat id, quod sibi putat esse impossibile, ceterùm eumdem posse & debere observare omnia Dei mandata, ac quotiescumque ea transgrederetur, liberè transgressurum, ideoque peccaturum, etiamsi sciat in genere se in aliquod peccatum mortale lapsurum, in eoque moriturum.

Porrò lapsus hic Petri & Apostolorum eos humiliores & cautiores reddidit, ait S. Chrysost. Unde Joan. cap. 21. v. 15. 21. & 22. Christo roganti tertiò: *Simon Joannis diligis me?* Petrus modestè respondet: *Domine tu omnia nosti, tu scis quia amo te.*

VERS. 36. Luc. 22. 40. Mar. 14. 32. TUNC VENIT JESUS CUM ILLIS IN VILLAM QUÆ DICITUR GETHSEMANI, ET DIXIT DISCIPULIS SUIS; SEDETE HIC, DONEC VADAM ILLUC, C ET OREM] *In villam*, græcè εἰς χωρίον, id est, *in prædium*; S. Hilar. *in agrum*, cui tamen adiuncta de more erat domus rustica. Christus enim domum non est ingressus, sed eius agrum, sive prædium, vel pagum *Gethsemani*, ait S. Hieronymus in Locis Hebr. & ex eo Adrichom. villa erat ad radices montis Oliveti, olearum fœcunda. Hinc *Gethsemani*, idem est quod *vallis olei* vel *pinguedinis*: גיא *ghe* enim est vallis, שמן *semen* est oleum vel pinguedo. Aut præcisè *Gethsemani*, idem est quod *torcular olei* גת *geth* enim torcular. In hac enim villa videtur fuisse torcular, ad quod olivæ in monte Oliveti copiosè provenientes deferebantur, ut in eo premerentur ad exprimendum oleum. Distabat hæc villa à cœnaculo, in quo Christus cœnarat, sexcentis circiter passibus, id est, medio milliari Italico, & insuper centum circiter passibus.

Gethsemani quid?

Cur in Gethsemani secessit Christus? Porrò eò secessit Christus Primò, orationis causa, ut doceret nos cùm oramus, quærere locum secretum & à turbis remotum, ubi mens nulla re distrahatur, sed totam se ad Deum colligat & elevet: *Erudiens nos*, ait Chrysost. *quietem & tranquillitatem in orationibus diligenter* D *appetere.*

Secundò, ut ostenderet se mortem non fugere, sed appetere, ideòque ad locum Judæ proditori notum se confert, quasi offerens se Judæ & Judæis ad prædam & lanienam, velut agnus & victima Dei; aut sicut Luctator ambit palæstram, cursor stadium, duellator duellum.

Tertiò, ut demonstraret se ex pura misericordia & charitate pro hominum salute pati & mori. Misericordiæ enim symbolum est oleum: *Gethsemani* autem idem est quod vallis olei: quare sicut ibi ex olivis exprimebatur oleum, ita ibidem ex agonia expressus est sanguis Christi, quo quasi oleo reficimur, ungimur, pascimur. Unde illud: *Oleum effusum nomen tuum*, Cant. 1. Vide ibi dicta.

A SEDETE HIC, DONEC VADAM ILLUC, ET OREM] *Illuc*, scilicet in hortum, ut ait Joan. cap. 18. vers. 1. qui à villa Gethsemani quasi jactu lapidis distabat, ut patet ex Lucæ cap. 22. vers. 41. & rupi cuidam concavæ adhærebat. Vide tabulas Adrichomii, in quibus cernes juxta hunc hortum fuisse tugurium sanctæ Pelagiæ pœnitentis, & alia ex parte sepulchrum Beatæ Virginis, sursum verò locum montis Oliveti, è quo Christus in cælum conscendit. Par enim fuit & congruum, ut ubi Christus summè doluit & humiliavit se ipsum, patiendo, ibidem summè quoque gauderet & exaltaretur scandendo in cœlum. Idem in electis ceteris sæpè facit Deus. Ergo Christus præcisè non oravit, nec tristatus est in villa Gethsemani, sed in horto villæ vicino. Ratio est, quia Christus in horto orsus est passionem suam, qua expiavit peccatum Adæ, scilicet comestionem pomi vetiti in horto paradisi commissam. Illo enim se & totam suam progeniem perdidit, ac peccato, morti & gehennæ subiecit, quæ omnia hic Christus expiat in horto per agoniam, quam in eo subiit, juxta illud Cantic. 8. 5. *Sub arbore malo suscitavi te: ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua*, scilicet Eva, ac per Evam Adam, & per Adam omnes posteri. In horto ergo Christus, paradiso, ex quo per Adam expulsi eramus, nos restituit, ibique hortum Ecclesiæ, myrrha mortificationis, croco charitatis, nardo humilitatis, liliis virginum, rosis Martyrum, laureis Doctorum, &c. vernantem instituit, juxta illud: *Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Emissiones tuæ paradisi*, &c. Cantic. 4. 12. Vide ibi dicta.

ET ASSUMPTO PETRO, ET DUOBUS FILIIS ZEBEDÆI (Jacobo & Joanne) COEPIT CONTRISTARI ET MOESTUS ESSE] Relictis in Gethsemani octo Apostolis, tres reliquos secum assumpsit in hortum, scilicet Petrum, Jacobum, & Joannem, ut hi soli conscii essent eius tristitiæ & agoniæ, ne ceteri eadem turbarentur & scandalizarentur; tum quia his tribus quasi familiaribus maximè Christus confidebat; tum quia hi tres viderant paulò antè eius gloriam in Transfiguratione, facta in monte Tabor, quare par erat, ut hi pariter viderent eius agoniam & dolorem in monte Oliveti; discerentque viam ad gloriam esse passionem & agoniam, ac per montem Calvariæ & crucis tendendum esse in montem & claritatem Tabor. Ita Origenes: *Ceteros*, ait, *sedere jussi ut infirmiores, vos ut firmiores volo collaborare mecum in vigiliis & orationibus.* VERS. 37. Mar. 14. 33. *Tristitia Christi in horto.*

COEPIT (ultrò & sponte sua, voluntariè & liberè, non coactè, non invitè,) CONTRISTARI (græcè λυπεῖσθαι, id est tristari, affligi, molestia affici, ET MOESTUS ESSE] Syrus, *vehementer angi*; græcè est, ἀδημονεῖν, id est adeò angi, ut quasi exanimetur, præ dolore deficere, supra modum ægrescere, ut extra se quis esse videatur. Unde subdit Christus: *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Hinc Lucas angorem Christi vocat *agoniam*, qualem scilicet subeunt moribundi, dum agunt animam, & sunt in agone mortis, cum ea luctantes. Interpres in Marco ἀδημονεῖν vertit, *tædere*: angor enim facit ut hominem tædeat vitæ, & mori malit quàm adeò angi.

Marcus addit, *cæpit pavere*; græcè ἐκθαμβεῖσθαι, id est obstupescere, aut pavere usque ad stuporem. Pavor enim vehemens inducit stuporem, facitque stupidos & attonitos, ut ne loco quidem se movere queant; sicut leo rugitu suo ita consternat & obstupefacit cetera animalia, ut fugere nequeant, sed immobilia consistant; quare ipse ea capit, laniat & devorat, teste Aeliano & Aldrovando in Leone. Ratio à priori est, quòd in metu & pavore spiritus vitales & animales fugiant ad cor, ut illud pavidum & ex pavore deficiens confortent, quo fit ut caput, manus, pedes spiritibus hisce, qui motui & sensationi subserviunt, destituti, frigeant, rigeant, stupeant, fiantque immobiles. Hinc.

Nota hic Primò, in Christo fuisse veram tristitiam; licet enim ipse ab initio conceptionis suæ frueretur visione Dei, hypostaticè sibi uniti, essetque beatus & in summo gaudio; tamen summè quoque tristatus est, sed respectu diversorum obiectorum, saltem formalium, nimirum Deo supernaturaliter capacitatem animæ eius exten- *Tristitia vera fuit in Christo.*

extendente & dilatante per concursum specialem, quo concurrebat cum anima Christi, ut simul summum gaudium ob visum Deum, & summam tristitiam ob instantem sibi mortem suscipere & eiicere posset. Ita communiter docent Theologi, qui refellunt Melch. Canum dicentem lib. 12. de Locis cap. 14. in Christo suspensum fuisse gaudium quod naturaliter ex visione Dei sequitur, eo tempore quo fuit viator, ut dolere & tristari posset. Vide D. Thomam 3. par. q. 46. art. 8. & Suarez 3. p. q. 18. disp. 38. sect. 8. Christus ergo simul fuit viator & comprehensor; ut viator, tristatus & passus est; ut comprehensor, beatus extitit, & gaudio plenus. Porrò Christus non tantùm quà comprehensor, sed etiam quà viator, simul summè gaudebat & dolebat de sua passione. Dolebat enim de ea secundùm partem animæ inferiorem, quatenus passio hæc erat noxia naturæ, gaudebat de ea secundùm partem superiorem, quatenus illa erat à Deo volita & ordinata ad hominum salutem.

Non solùm in appetitu sensitivo, sed etiam in voluntate. Nota Secundò, hanc tristitiam non tantùm in appetitu sensitivo, sed etiam in voluntate Christi fuisse, saltem secundùm partem ejus inferiorem, quæ naturaliter respicit & amat bonum naturæ suæ, scilicet vitam & sanitatem, refugit verò oditque mortem & dolorem, de iisque tristatur. Id ita esse patet ex verbis Christi, dum orans Patrem ait: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*: Voluntate ergo sua naturaliter volebat liberari a morte. Et apud Lucam: *Non mea voluntas sed tua fiat.*

Cur? Nota Tertiò. Tristitiæ Christi primaria causa, non fuit prævisa discipulorum fuga & scandalum, ut volunt S. Hieron. & S. Hilarius, sed viua apprehensio instantis passionis & mortis, ut patet ex eo quod ipse orans ait: *Transeat à me calix iste*. Prævide' at enim Christus omnia *Causa 1. Instans passio & mors.* & singula tormenta, flagella, opprobria, alapas; irrisiones, blasphemias, mortem & crucem sibi à Judæis infligenda, ac vivaciter dolorum singulorum magnitudinem & acerbitatem penetrabat & ponderabat, ut sibi jam illa pati videretur, quæ apprehensio tantam ei tristitiam & angorem intulit, ut gemeret, tremeret, langueret, pallesceret, viribus deficeret, & penè concideret, imo ut sudaret sanguinem, nimirum voluit Christus hac tristitia expiare lætitiam & delectationem, quam habuit Adam in esu pomi vetiti, & quam habent singuli dum peccant in suis deliciis, opibus, honoribus.

Porrò aliæ multæ fuerunt in Christo causæ tristitiæ, ob quas ab initio conceptionis per omnem vitam usque ad mortem continuè summè tristatus est, scilicet Prima fuit, peccata omnia & singula omnium & singulorum hominum, qui ab Adam fuerunt, sunt, & erunt usque ad finem mundi. Hæc enim ipse omnia in se quasi propria luenda & expianda suscepit, ut pro iis injuriæ & offensæ in Deum Patrem satisfaceret. Anima enim Christi in Deo videbat omnia sacrilegia, homicidia, adulteria, libidines, furta, calumnias, blasphemias, aliaque horrenda & immania scelera, ac pro illis compunctionem & dolorem summum elicuit; perinde ac si illa commisisset. Videbat enim quanta scelerum singulorum esset gravitas, quanta Dei offensi majestas, & consequenter quanta per illa Deo fieret injuria & offensa: quare dolorem elicuit utrique quoad fieri poterat condignum & commensum. Hoc est quod ipse gemens, ait Psalm. 21. 1. *Deus Deus meus respice in me quare me dereliquisti? longè à salute mea verba delictorum meorum.*

Secunda prævisio dolorum Martyrum. Secunda causa tristitiæ fuit prævisio dolorum omnium, quas passuri erant Martyres in eculeis, ignibus, tormentis quibuslibet; Confessores in persecutionibus, mortificationibus, morbis, calumniis; virgines in tuenda castitate, coniuges in educatione filiorum, servorum, ancillarum, paupertate, laboribus, &c. Prælati & Pastores in gubernandis fidelibus, fideles quique in tentationibus mundi, carnis & dœmonis. Atque hos omnes & singulos omnium & singulorum dolores Christus mentaliter in se suscepit, pro eis dolens, gemens & orans, ut singulis suo dolore & gemit gratiam & robur ad cuncta sustinendum, & superandum à Deo Patre impetraret: ipse enim fideles suos uti filios, amat quasi seipsum. Unde de illorum miseriis & afflictionibus dolet, quasi de suis, ut patet Matth. 25. v. 35. & 40.

Tertia causa fuit, ingratitudo hominum, præsertim quòd prævideret tam pauci hosce suos dolores profuturos; paucos enim salvandos fore, plurimos vero ob suam negligentiam & ingratitudinem damnandos. Unde de eo canit Poeta: *Tertia ingratitudo hominum.*

Non dolor hicce meus, dolor; est amor: hoc doleo unum,
Quòd labor hic multis noster inanis erit.

Quarta causa fuit, afflictio matris suæ, præsertim dum cruci astaret: dolores enim filii quasi gladii transfixerunt animam matris, & ex ea in ipsum Christum reflexi sunt: summè enim ipse dolebat matrem suam adeò affligi propter se. Verùm has ceterasque omnes tristitias animo premebat & superabat Christus, sed hanc unam in horto discipulis ostendit. Unde *Quarta, afflictio matris suæ.*

Nota Quartò, hanc tristitiam in Christo non fuisse necessariam, aut naturalem & involuntariam, ita ut rationis & voluntatis imperium præveniret, ut in nobis fit dum aliquid nobis molestum accidit, sed fuisse omnino liberam & liberè à Christo assumptam, quod Theologi dicunt in Christo non fuisse passiones, sed pro passiones: omnes enim affectus motusque voluntatis, æquè ac appetitus sensitivi in Christo oriebantur ex rationis dispositione, & libera voluntatis electione. Huic enim omnes inferiores vires & potentiæ, tam in Adamo, quàm in Christo perfectè subditæ erant: hoc enim exigebat justitia originalis, sive plena animæ rectitudo, quæ erat in Christo, sicut & in Adamo, quamdiu perstitit in sua innocentia, uti docent Theologi ex S. August. lib. 14. de Civit. c. 9. Unde Damascen. lib. 3. de Fide cap. 23. *Permittebat*, ait, *carnem pati propria, sed nihil in Christo coactum: volens enim esuriit, timuit & contristatus est.* *Hæc tristitia voluntaria fuit in Christo.*

Nota Quintò, Lucas 22. 42. addit Christum sudasse sanguinem, & ab Angelo fuisse confortatum, de quo in Luca dicam. Hinc Isaias c. 53. 3. Christum vocat *virum dolorum*, ob causas quas ibidem recensui.

Porrò, causæ finales & morales hujus tristitiæ Christi, fuere variæ. Primam dat S. Chrysost. *Ut veram*, ait, *carnem se suscepisse demonstret, humana sustinet.* Sic S. Hieron. & Origenes, & S. Leo serm. 7. de Passione: *In nostra*, ait, *humilitate contemptus, in nostra mæstitudine contristatus, in nostro est dolore crucifixus.* Secundam dat S. Gregorius 24. Moral. cap. 17. *Appropinquante morte*, ait, *in se mentis nostræ certamen expressit, quia valde timemus morte appropinquante.* Tertiam dat S. Ambros. in cap. 22. Lucæ v. 44. *Nusquam magis*, ait, *Christi pietatem & majestatem demiror, quam hic, ubi plerique horrent: minùs mihi contulerat nisi meum suscepisset affectum: suscepit tristitiam meam ut mihi suam lætitiam largiretur: confidenter tristitiam nomino, quia crucem prædico; debuit dolorem suscipere ut vinceret: non habet fortitudinis laudem stupor: nos voluit erudire, ut futuræ mortis mæstitiam vinceremus, & forte ideo tristis est, quia post Adæ lapsum nobis est necesse mori; itemque quia persecutores sciebat immanis sacrilegii pœnas daturos.* Et nonnullis interiectis: *Doles ergo Domine, non tua, sed mea vulnera; non tuam mortem sed nostram infirmitatem.* *Causæ finales. Prima. Secunda. Tertia.*

Eleganter & piè S. Athanas. tract. de Passione & cruce: *Descendit Christus*, ait, *ut nobis ascensum pararet: expertus est nativitatem, ut nos per eam Patri innascibili reconciliaremur: infirmatus est propter nos, ut nos erigeremur robore, utque dicamus more Pauli: Omnia possum in eo qui me corroborat Iesu Christo. Assumpsit corpus corruptibile, ut corruptibile indueret incorruptibilitatem; induit mortale, ut quod erat mortale indueret immortalitatem: denique factus est homo, mortuus est, ut nos homines emorientes efficeremur dii, nec amplius haberemus mortem regnantem. Mors enim nobis non dominatur*, &c.

Quarta. Quarta causa fuit, ut horrorem mortis, qui ex peccato Adæ, in pœnam nobis inflictus est, mitigaret, imò in gaudium & spem melioris vitæ in cœlo consequendæ converteret. Hinc Christus meruit, ut Martyres in tantis tormentis & mortibus tam atrocibus non exhorrescerent, nec paverent, sed ultrò eas ambirent, in iisque exultarent & jubilarent, uti fecit Sanctus Ignatius; S. Laurentius, Sanctus Vincentius. Christus enim acerba nostra in se suscepit, ut nobis sua dulcia conferret. Suscepit tristitias nostras, ut nobis suas lætitias rependeret. *Venit Christus*, ait Chrysol. serm. 150. *nostras suscipere infirmitates*, *&*

& suas nobis conferre virtutes. Rursum hac tristitia & agonia sua meruit Christus, ut fideles in agonia mortis constituti eam non horrerent, sed patienter, ac subinde lætanter ob spem resurrectionis eam exciperent, dicerentque cum Osee & Paulo 1. Corinth. cap. 15. vers. 55. quasi insultantes morti: *Absorpta est mors in victoria, ubi est mors victoria tua? ubi est mors stimulus tuus?* Vide utrobique dicta.

Quinta. Quinta causa fuit, ut sua tristitia, pavore & angore curaret nostram acediam, pusillanimitatem, metus, angores, scrupulos, melancholias, diffidentias. &c. juxta illud Isaiæ 53. 4. *Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit*. Quare in hisce omnibus optimum remedium est, recurrere ad Christum agonizantem, ut ipse per exemplum & meritum tristitiæ & agoniæ quam passus est in horto, nostram curet. Hac enim de causa illam sustinuit, nam ut ait Sanctus Leo serm. 3. de passione: *Nostræ infirmitatis affectus participando curabat, & pœnalis experientia metum subeundo pellebat. In nobis ergo Dominus nostro pavore trepidabat, ut susceptionem nostræ infirmitatis indueret, & nostram inconstantiam suæ virtutis soliditate vestiret*.

Rursum ut horrorem difficultatis, quæ in omni virtute occurrit (virtus enim versatur circa ardua) nobis minueret vel adimeret. Hic enim horror plurimos à virtute & sanctitate remoratur. Quare dum quæ difficultas vel tentatio occurrit, armemus nos meditatione agoniæ Christi: si enim ipse eam luctando & sudando sanguinem superavit, nos certè nostras generosè eis resistendo vincere oportet. Unde Paulus Hebr. 12. fideles exhortans ad luctam: *Per patientiam*, inquit, *curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet. Recogitate enim eum qui talem sustinuit à peccatoribus adversum semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficientes. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis adversus peccatum repugnantes*.

Docuit ergo hic Christus nos, ut ratione & mente repugnemus passionibus nostris, præsertim acediæ, tristitiæ, & anxietati; itaque illas domemus & rationi subigamus. Quare impiè & imperitè Calvinus & Beza hic Christum accusant, ut mollem, timidum, inconstantem, alternis votis vacillantem, & Martyribus pusillanimiorem: quia hasce passiones ipse non invitus subiit, sed spontè accersiit, ut cum illis luctando animosè easdem vinceret, & easdem in nobis domaret. Nam ut ait August. Christus *potestate, non infirmitate turbavit seipsum*. Vide D. Thomam & Scholasticos 3. p. q. 15. art. 4.

VERS. 38. Marc. 14. 34. TUNC AIT ILLIS: TRISTIS EST ANIMA MEA (Syrus, *ægritudo inest animæ meæ*) USQUE AD MORTEM: SUSTINETE HIC, ET VIGILATE MECUM) q. d. Ex viva apprehensione instantium mihi tormentorum & mortis, adeò tristor & angor, ac si jam morerer; sustineo agoniam & dolores mortis, quales sustinent moribundi; spiritus & vires me deficiunt, videor mihi mœrore & pavore quasi exanimari, angor mihi penè vitam & spiritum eripit. *Tristatur Christus usque ad mortem.* Singula verba habent emphasim doloris. *Tristis*, id est tristissima, *est* caro, non affectus, sed *anima mea*, quia tristitia intima animæ meæ penetrat, animamque meam quasi gladius dissecat, juxta illud: *intraverunt aquæ* (amaritudinum & afflictionum) *usque ad animam meam*, Psal. 68. 1. *Usque ad mortem*, ut ad mortem quasi me adigat, ut à morte vix puncto distem, ut si vel tantillum tristitia crescat, me obruat, vitamque mihi extorqueat: quia video & mente intueor atrocissima pœnarum omnium genera, mox continuè usque ad mortem mihi subeunda. Cogita quo doloris & amoris sensu hæc Petro, Jacobo & Joanni dixerit Christus: quod ejus fuerit pathos, qui vultus, quæ vox, quæ facies.

SUSTINETE] Græcè μείνατε, id est, manete, expectate & intuemini me hic in mortis agonia summè dolentem & orantem; tum ut doloris mei sitis testes; tum ut à me discatis in omni tribulatione confugere ad orationem, ut notat Theophyl. tum ut mecum vigilando, compatiendo, orando aliquod tantæ afflictionis lenimen & solatium mihi afferatis; sed frustra: nam tristitia vos obruit & in somnum adigit. Unde queritur Christus, Psalm. 68. 21. *Sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni*. Voluit Christus ex vehementia amoris pœnam & miram subire passionem, sine ulla consolatione vel consolatore. Voluit merum ebibere calicem fellis & amaritudinis, sine ullo melle suavitatis, tum ut copiosa esset redemptio, tum ad exemplum heroicæ virtutis, ut fortitudinis apicem in hoc suo actu exprimeret. Christus enim in sua passione actus omnium virtutum heroicos & perfectissimos elicuit. Quare in ea ipse fuit portentum humilitatis, quia *cùm in forma Dei esset, exinanivit se*, &c. *humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*. Philipp. 2. 8. Ipse in ea fuit portentum patientiæ, constantiæ, fortitudinis: uti jam ostendi. Ipse fuit portentum charitatis: quia *majorem dilectionem nemo habet, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis suis*; Christus autem eam posuit pro inimicis suis, uti exaggerat Apostolus Rom. 5. 8. & ita de ceteris. *Christus portentum virtutum.*

ET PROGRESSUS PUSILLUM PROCIDIT IN FACIEM SUAM, ORANS ET DICENS: PATER MI, SI POSSIBILE EST, TRANSEAT A ME CALIX ISTE. VERUMTAMEN NON SICUT EGO VOLO, SED SICUT TU. VERS. 39. Luc. 22. v. 41. 42. Marc. 14. v. 35. & 36.

PROGRESSUS PUSILLUM] Scilicet ad paucos passus, discedens à Petro, Jacobo & Joanne, ut secretò oraret; sed ita ut ab iis notari, videri & audiri posset. *Procidit*, Græcè, ἔπεσεν, id est, *cecidit in faciem suam*, scilicet prono & prostrato in terram corpore, faciem terræ affigens, ut hoc gestu Primò, summam suam afflictionem ostenderet: Secundò, ut insigne humilitatis exemplum daret: Tertiò, ut summam Deo Patri reverentiam exhiberet: Quartò, ut onus immane peccatorum nostrorum, quod ipse in se susceperat, repræsentaret: hoc enim ipsum suo pondere degravavit & afflixit in terram: Quintò, ut ipse quasi reus & pœnitens pro nobis se sisteret Patri, eique totum se ad castigationem offerret, q. d. En ego pro hominibus reum me tibi dedo, ò Pater, en totum me ad pœnam eis debitam offero. En dorsum sterno ad flagella, caput ad coronam spineam, manus & pedes ad clavos, totum corpus ad crucem; me unum ergo flagella, corona, punge & crucifige, ut hominibus parcas, eosque in gratiam recipias. *Christus procidit quinque de causis. Prima. Secunda. Tertia. Quarta. Quinta.*

ORANS] Christus enim qua homo, verè & propriè orabat Deum Patrem, imò seipsum qua Deus est. Locus ille horti ad radices montis Oliveti situs, in quo oravit Christus, postea à Christianis illustratus est Ecclesia ibidem extructa, teste S. Hieronym. in Locis Hebr. Addit Beda tract. de Locis Sanctis cap. 6. in fine; & ex eo Baronius Anno Christi 34. petram ipsam in qua Christus orans flexit genua, quasi mollem ceram iis cessisse, ac in se genuum Christi vestigia impressa excepisse, ipsumque lapidem in Ecclesia asservari. Adiungit Baronius, atque: Accepimus etiam ab his qui loca sancta lustrarunt, etiam in imo vallis Josaphat, quam torrens Cedron præterfluit, in lapidibus ipsis ejusdem Christi Domini Nostri vestigia pedum impressa remansisse, hactenusque servata esse.

PATER MI, SI POSSIBILE EST, TRANSEAT A ME CALIX ISTE] Absolutè hoc erat possibile, sed impossibile erat posito Dei decreto, de redimendo homine ex rigida justitia per mortem Christi. Et sciebat id Christus: quare absolutè hic non vult, nec orat contrarium voluntati Patris æquè ac suæ; sed tantùm exponit naturale desiderium, sive voluntatem suam inefficacem & conditionatam, quæ naturaliter horrebat mortem, optabatque ab ea liberari: liberè tamen & secundùm rationem, se Deo contrarium volenti, scilicet ut moreretur, planè subdebat.

TRANSEAT A ME CALIX ISTE] Primò, Calvinus sic explicat: *Non fuit*, inquit, *hæc meditata Christi oratio, sed vis & impetus doloris subitam ei vocem extorsit, cui statim addita fuit correctio. Eadem vehementia præsentem cœlestis decreti memoriam illi abstulit, ut non reputaret in ipso momento, se hac lege missum esse humani generis redemptorem sicut gravis anxietas sæpè caliginem oculis obducit, ne simul in mentem veniant omnia*. Verùm impius hic blasphemat, dum Christo violentiam, oblivionem, ignorantiam, caliginem, inconstantiam, divinæ voluntatis repugnantiam, ideoque peccatum reipsa ascribit. Nam ut superius

riùs dixi, Christus non coactè, sed libera voluntate tristitiam & dolorem, indeque orationem hanc, qua illam patefaceret, suscepit; sed ita, ut illam per rationem & spiritum regeret, & Dei voluntati subiiceret. Quocirca prior actus posteriori fuit substratus & subordinatus, ideoque secundùm rectam rationem directus & ordinatus: nil enim in Christo potuit esse inordinatum & incompositum. Ratio enim & pars superior rectè justeque nolebat, ut pars inferior suam tristitiam & mortis horrorem ostenderet ob causas superiùs recensitas.

Secundò, S. Hieronym. per *calicem* accipit peccatum Judæorum; quòd scilicet ipsi Christum suum occiderent, q. d. Cupio, ò Pater, pati & mori, sed opto & oro, ut non patiar nec occidar à Judæis, ne illi qui sunt gens mea & filii Abrahæ, tam immane scelus committant, & ob illud gravissimè damnentur & crucientur in gehenna. *Unde & signanter*, ait S. Hieronymus, *non dixit, Transeat à me calix, sed, calix iste, hoc est populi Judæorum, qui excusationem ignorantiæ habere non potest, habens legem & Prophetas, qui me quotidie vaticinantur*. Verùm hic sensus arctior est.

Tertiò ergo plenè & adæquatè: *Transeat*, id est *prætereat*, ut vertit Syrus, & avertatur *à me calix iste*, instantis mihi tam horrendæ passionis & mortis, ut illum nón gustem, cùm tamen decreveris, ut eum usque ad fundum & fæces exhauriam. Cur passio vocetur *calix*, dixi cap. 20. vers. 22. Porrò Origen. decretum Dei erat, ait, ut Christus biberet hanc passionem, sicque ille ab eo transiret, & pariter ab universo hominum genere transiret & abiret.

Duæ novæ expositiones. Prima. Quartò, S. Catharina Senensis, teste Ambr. Catharino in ejus Vita Italica lib. 2. cap. 28. & 29. duas alias offerebat expositiones, easque dicebat sibi à Christo revelatas. Prior est, quòd Christus sitiebat calicem passionis avidissimè, ut amorem erga Patrem ostenderet, nosque redimeret, ideoque optabat accelerari & absolvere hoc opus; ait ergo: Illico fac, ò Pater, ut patiar moriarque; ardor enim meus patiendi non patitur moras, ne horæ quidem vel instantis unius: itaque per me transeat, ac deinde à me transeat calix iste, ut abolita morte illico revertar ad te. Hoc enim Christus optabat secundùm spiritum, licet secundùm carnem horreret mortem, & optaret transire, id est, averti à se. Et sic hi duo sensus se compatiuntur: poterat enim Christus unum orare secundùm carnem, alterum secundùm spiritum. Si poterat, cur non fecit? nam constat eum sitiisse hanc passionem, cùm diceret: *Baptismo habeo baptizari & quomodo coarctor donec perficiatur?* & paulo ante passionem; *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum*. Voluit ergo dare exemplum S. Ignatio & aliis generosis Martyribus, desiderandi cruces.

Secunda. Posterior: Videbat Christus multos ingratos fore suæ passioni, mansuros in peccatis, ac damnandos; hic erat ei summus dolor, huncque vocat hìc calicem, q. d. Transeat à me calix iste, id est, amove à me hunc dolorem & numerum damnandorum, fac ut omnes salventur. Et si hoc Christus efficaciter orasset, impetrasset, quia Pater nil negat Filio: sed maluit Christus se conformare Patris voluntati, & justitiæ, ideoque dixit; *Non mea voluntas, sed tua fiat*. Hæc S. Catharina, non tam ad litteram, quàm ad exprimendos pios & ardentes Christi sensus & affectus.

Symbolicè S. Hilarius: *Passuris discipulis*, ait, *Christus omnem in se corporis nostri infirmitatem assumpsit, crucique secum universa, quibus infirmamur, affixit, & ideò transire ab eo calix non potest, nisi illum bibat, quia pati nisi ex ejus passione non possumus*, q. d. Christus: Transeat, ò Pater, calix iste passionis & patientiæ meæ in meos fideles, ut, cùm meas passiones subibunt, meam quoque patientiam, meumque robur ad tolerandum te dante experiantur.

Piè & sapienter S. Bernardus serm. 20. in Cantic. *Super omnia*, inquit, *reddit amabilem te mihi, Iesu bone, calix quem bibisti, opus nostræ redemptionis. Hoc omninò amorem nostrum facilè vendicat totum sibi: Hoc, inquam, est, quod nostram devotionem & blandiùs allicit, & justiùs exigit, & arctiùs stringit, & afficit vehementiùs. Multùm quippe laboravit in eo Salvator, nec in omni mundi fabrica tantum fatigationis auctor assumpsit: Illa denique dixit, & facta sunt, mandavit, & creata sunt. At verò hìc & in dictis sustinuit contradictores, & in factis observatores, & in tormentis illusores, & in morte exprobratores. Ecce quomodo dilexit.* Et nonnullis interiectis: *Dilexit autem fortiter, dulciter, sapienter. Dulce nempe dixerim, quod carnem induit; cautum, quòd culpam cavit; forte, quòd mortem sustinuit.* Unde concludit: *Disce, ò Christiane, à Christo quemadmodum diligas Christum. Disce amare dulciter, amare prudenter, amare fortiter. Dulciter, ne illecti; prudenter, ne decepti; fortiter, ne oppressi ab amore Domini avertamur. Nec mundi gloria seu voluptatibus abducaris; dulcescat tibi præ his sapientia Christus. Ne seducaris spiritu mendacii & erroris, lucescat tibi veritas Christus. Ne adversitatibus fatigeris, confortet te virtus Dei Christus. Zelum suum inflammet charitas, informet scientia, firmet constantia. Sit fervidus, sit circumspectus, sit invictus.* Christus quomodo amandus.

VERUMTAMEN NON SICUT EGO VOLO, SED SICUT TU] Arabicus, *verumtamen non secundùm voluntatem meam; sed secundùm voluntatem tuam*, supple, fiat. Lucas, *Non mea voluntas, sed tua fiat*. Hinc patet contra Monothelitas non unam, sed duas in Christo fuisse voluntates, sc. unam humanam, alteram divinam: hìc enim humanam subiicit divinæ; ergo non fuit in Christo solùm divina, quæ suppleret humanam, ut voluere Monothelitæ: hanc enim habuit solùm ut Deus, sed & humana: hanc enim habuit ut homo, & per hanc meritus est nostram redemptionem. Hinc Synodus VI. Act. 4. & 10. probat duas in Christo fuisse voluntates, humanam & divinam, & humanam divinæ per obedientiam fuisse subiectam, atque asserit hanc esse expositionem S. Athanasii, S. Augustini, S. Ambrosij, S. Leonis, recitatis eorum verbis. Imò humana Christi voluntas licet in se una, virtute tamen & operatione fuit quasi duplex, scilicet una naturalis, qua fugiebat mortem: altera rationis & libera, qua subdens se voluntati Dei mortem appetebat, ac juxta hanc dicebat: *Verumtamen non sicut ego volo*, voluntate naturali, *sed sicut tu vis*. q. d. Voluntate rationali subiicio voluntatem meam naturalem tuæ voluntati, ò Pater, nec aliud volo quàm quod tu vis. Humana Christi voluntas duplex. Quare voluntas Christi naturalis erat conditionata & inefficax, quia sub conditione tantùm, si scilicet placeret Deo, cupiebat evadere mortem. Verùm, quia hæc conditio non ponebatur, hinc voluntas hæc erat cassa & inefficax. Rationalis verò ejus voluntas erat absoluta & efficax, quia per eam absolutè & efficaciter subiiciebat se voluntati divinæ, in obiecto tam materiali quàm formali, quia amplectebatur mortem ob eamdem rationem, ob quam eam volebat Deus, scilicet ob redemptionem hominum, Naturalis verò Christi voluntas, in obiecto materiali videbatur contraria voluntati divinæ, quia nolebat mortem, quam illa volebat, sed in regula & subordinatione eidem erat conformis, quia sinebat se regi & corrigi à voluntate rationali, per eamque subiici voluntati divinæ; ac vicissim Dei, æquè ac Christi hominis rationalis voluntas, ex deliberata justaque ratione volebat, ut naturalis ejus voluntas, hunc actum horroris fugæ mortis inefficacem exprimeret, ob causas jam dictas: omni ergo modo Christi voluntas volebat, id quod Deus volebat eam optare & velle, itaque per omnia voluntati divinæ erat conformis. Volebat enim Deus, ut Christus fieret mundi piaculum, ideoque scelerum omnium piaculum se fecit Christus, uti docet Euseb. lib. 1. de Demonstr. Evang. c. 10.

Moraliter docet hìc Christus, unicum afflictionis remedium, esse orationem & resignationem in voluntatem divinam. Quare in omni tentatione & tribulatione confugiendum esse ad auxilium non hominum, sed Dei, qui solus nos ab ea liberare, vel in ea corroborare ad vincendum potest, imò cupit, si invocetur, etsi ejus voluntati nos humiliter, reverenter & amanter, uti filios decet, subiiciamus. Unde S. Leo serm. 7. de Pass. sic ait: *Hæc vox (fiat voluntas tua) capitis, salus est totius corporis, hæc vox omnes fideles instruxit, omnes Confessores accendit, omnes Martyres coronavit. Nam quis mundi odia, quis tentationum turbines, quis posset persecutorum superare terrores, nisi Christus in omnibus & pro omnibus patiens Patri diceret: Fiat voluntas tua?* Moraliter.

ET VENIT AD DISCIPULOS SUOS, ET INVENIT EOS VERS. 40. Mar. 14. 37.

EOS DORMIENTES, ET DICIT PETRO: Sic (sicine, itàne) NON POTUISTIS UNA HORA VIGILARE MECUM?] *Venit ad discipulos*, tum ut aliquod mœroris sui solatium, ex eorum affectu & alloquio capiaret, etsi sciret exiguum & quasi nullum illud fore; tum ut suorum curam gereret, doceretque Pastores & Episcopos etiam in afflictione gravissima suorum curam gerere; imò interrupta quoque oratione visitare. *Dormientes*, ex mœrore & tristitia, ut habet Lucas, præsertim quia jam erat nox, quæ somnum conciliat. *Petro*, quia hic ceterorum caput, ceteris audaciùs fidelitatem suam opemque Christo, usque ad mortem spoponderat.

Dormitantes discipulos excitat Christus.

SIC NON POTUISTIS?] Adverte hic quàm leniter & modestè Christus suos corripiat, & ad vigiliam excitet. Non exprobrat, nec ait: Vos infidi, vos torpidi, vos inertes, quid dormitis in extremo hoc meo discrimine? Ubi sunt splendida vestra promissa? ubi fides? ubi constantia? Sed, *sic*, *non potuistis*. q. d. Voluistis quidem vigilare, sed somnus ex mœrore obortus vos oppressit; quare non voluntati, sed impotentiæ & infirmitati vestræ somnum hunc ascribo: sed agite, animos suscitate, infirmitatem superate, somnum excutite.

Mysticè, S. Irenæus lib. 4. cap. 39. *Veniens*, inquit, *Christus excitavit eos, & erexit, significans quoniam passio eius expergefactio est dormientium*. Quis enim licèt sceleratus non excitetur ad dolorem, videns Christum dolentem pro se tam acerba pati?

VERS. 41. Luc. 22.40. Mar. 14.38. VIGILATE ET ORATE, UT NON INTRETIS IN TENTATIONEM] qua iniecto à Judæis metu me negetis, deseratis & fugiatis. q. d. Si mea pericula vos non movent, vestra vos moveant. Ecce enim ingruit vobis gravissima mei negandi tentatio. Vigilate ergo & orate, ut eam superetis, *quia*, ut ait Origenes, *qui spiritalior est, solicitior debet esse, ne magnum bonum ipsius gravem habeat lapsum*. Ecce hoc est remedium omnis tentationis, quod Christus hic assignat; scilicet vigilia ad prævidendas & discutiendas diaboli, & hominum nos tentantium artes & fraudes: atque ad eas superandas oratio, & divinæ opis imploratio. *Ut non intretis in tentationem*, id est, ut tentatione instante non illaqueemini & capiamini, sicut aves capiuntur laqueo & pisces hamo, quem propter escam intrant & subeunt. Non ait, Ut non tentemini: hoc enim sæpè nec est in nostra potestate, nec in Dei voluntate. Deus enim vult nos tentari, ut probet nostram fidem, & virtutem luctando augeat, meritaque & coronas nobis accersat, sed, *ut non intretis in tentationem*, ita scilicet ut illa vos occupet, possideat, dominetur. Intrat in tentationem, ait Theophylact. *qui absorbetur à tentatione, & in eius potestate fit*. Et S. Hieron. *Ut non intretis in tentationem*, hoc est, inquit, *ne tentatio vos superet, & vincat, & peccato irretitos intra casses suos teneat*.

Spiritus promptus caro infirma.

SPIRITUS QUIDEM PROMPTUS EST, CARO AUTEM INFIRMA] Loquitur de Spiritu & carne non sua, sed Petri & Apostolorum. Ita S. Hilarius, q. d. Scio quidem vos spiritu & mente esse promptos & paratos ad mihi adhærendum, etiamsi Judæi vobis mortem minentur, sed scitote carnem vestram esse infirmam. *Carnem* vocat, tum carnem propriè dictam; unde Syrus vertit, *corpus verò infirmum*; tum appetitum sensitivum & naturalem carnis affectum, qui fugit persecutionem, passionem & mortem, ad illaque superandum infirma est & imbecillis, cùm ad suas opes, honores, delicias, quas appetit, sit valdè robusta & valida. Orate ergo ne caro infirma vestrum infirmet spiritum, & ad me negandum compellat, sed ut Deus sua gratia, tam spiritum, quàm carnem vestram ita confortet, ut non tantùm prompti, sed & validi sint ad omnia adversa superandum, ut mei causa etiam mortem alacres optetis, & fortiter obeatis: *Itaque*, ait sanctus Hieronymus, *quantum de ardore mentis confidimus, tantum de fragilitate carnis timeamus*. Quare, alienius quidam, per *spiritum* accipit dæmonem, per *carnem* hominem, q. d. Tentator diabolus fortis est ad tentandum, homo verò debilis ad tentationi eius resistendum. Porrò Origenes: *Omnium*, ait, *caro infirma est, non autem & omnium hominum spiritus promptus est, sed tantùm Sanctorum, qui spiritu prompto opera carnis mortificant*. Addit Marcus: Et *ignorabant* (Apostoli) *quid responderent ei*: quia perplexi & perculsi hinc mœrore, inde somno premebantur, erantque inopes mentis & consilii.

ITERUM SECUNDO ABIIT, ET ORAVIT, DICENS: PATER MI, SI NON POTEST HIC CALIX TRANSIRE NISI BIBAM ILLUM, FIAT VOLUNTAS TUA] Christus in hac secunda oratione idem oravit, quod in prima, ut patet ex Marco. Dixit ergo: *Pater mi, si fieri potest, transeat à me calix iste: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*. Verùm Matthæus priorem orationis partem, utpote inefficacem & cassam, omisit, ut posteriorem in qua tota orationis Christi vis & efficacia consistit, stabiliret, eamque nobis imitandam proponeret. Absolutè enim Christus optabat & orabat bibere calicem passionis, Dei voluntate sibi decretum & destinatum. Planè enim & omnino petiit, ut Dei voluntas in se in omnibus, & per omnia impleretur. VERS. 42. Mar. 14.39.

Oratio Christi in horto.

ET VENIT ITERUM, ET INVENIT EOS DORMIENTES: ERANT ENIM OCULI EORUM GRAVATI] mœrore, æquè ac vigilia & fatigatione, inde somno. *Erat enim nox, & ea intempesta*, ait Chrysost. qui & addit, Christum eos hic non redarguisse, *magnam eorum infirmitatem esse significantem*. VERS. 43. Mar. 14.40.

ET RELICTIS ILLIS, ITERUM ABIIT, ET ORAVIT TERTIO, EUNDEM SERMONEM DICENS] *Tertiò*, Primò, ut ostenderet vehementiam suæ tristitiæ, quæ, imminente jam Juda, ad eum tradendum, augebatur, adeò ut agoniam mortis subiens ex ea sudarit sanguinem, ideòque angelus confortarit eum, ut docet Lucas c. 22. v. 41. & 42. de quo ibidem plura; hæc enim omnia contigerunt in tertia Christi oratione dumtaxat, non autem in prima quoque & secunda, ut vult Jansenius. VERS. 44.

Secundò, ut doceret in afflictione subinde Deum in prima oratione nos non exaudire, ut sæpiùs & ferventiùs oremus, quare orationem tunc esse duplicandam & triplicandam, donec à Deo exaudiamur, & impetremus quod poscimus. Perseverantia ergo coronat opus, præsertim orationis. Si Christus Dominus in prima & secunda oratione non est exauditus à Patre, quid mirum si nos homuli in oratione statim non exaudiamur? Perseveremus ergo in oratione, & sic fructum orationis, quem sensit Christus, experiemur, nimirum confortationem Dei per angelos, tristitiæ sedationem, magnanimitatem ad adversa ultrò aggrediendum & superandum. Modum ergo, perseverantiam & fructum orationis, nos docet hic Christus.

Symbolicè Primò, Remigius: *Ter*, inquit, *orat Christus pro Apostolis, & maximè pro Petro, qui ter eum erat negaturus*. Secundò, Rabanus: *Ideò*, ait, *tribus vicibus Dominus oravit, ut nos à peccatis præteritis veniam, & præsentibus malis tutelam, & futuris periculis cautelam oremus: & ut omnem orationem ad Patrem, & ad Filium, & ad Spiritum sanctum dirigamus: & ut integer spiritus noster & anima & corpus servetur*.

Tertiò, S. August. in Quæst. Evang. in hunc locum: *Non absurdè intelligitur*, inquit, *propter trinam tentationem passionis, ter Dominum orasse. Sicut enim tentatio cupiditatis trina est, ita & tentatio timoris trina est. Cupiditati quæ in curiositate est, opponitur timor mortis: sicut enim in illa cognoscendarum rerum est aviditas, ita & in ista metus amittendæ talis notitiæ. Cupiditati verò honoris vel laudis, opponitur timor ignominiæ & contumeliarum. Cupiditati autem voluptatis, opponitur timor doloris*.

TUNC VENIT AD DISCIPULOS SUOS, ET DICIT ILLIS: DORMITE JAM, ET REQUIESCITE; ECCE APPROPINQUAVIT HORA, ET FILIUS HOMINIS TRADETUR IN MANUS PECCATORUM. VERS. 45. Mar. 14.41.

TUNC VENIT] Christus in tertia oratione confortatus ab angelo, dimisit tristitiam, agonem & sudorem sanguineum, quem sponte assumpserat, animumque ac spiritum pristinum resumpsit, atque generosè totum se ad passionem composuit, ultroque Judæ & Judæis obviam prodiens se tradidit, ut dicam Lucæ 22. vers. 41. & 42.

DORMITE JAM ET REQUIESCITE] S. Chrysost. eiusque asseclæ Theophyl. & Euthym. putant hoc ironicè dictum à Christo, q. d. In hoc extremo periculo & agone tam vestro, quàm meo, non est dormiendi tempus, sed vigi-

Dormite, à Christo dictum ironicè.

vigilandi, si umquam: quare somnum excutite, evigilate, en adest Judas cum satellitibus, ad me comprehendendum: videtur enim Christus hæc dixisse accedente, & ferè præsente Juda, unde sequitur: *Ecce appropinquavit hora, & Filius hominis tradetur.*

Ex adverso simpliciùs ex Marco S. August. lib. 3. de Consensu Evang. cap. 4. & ex eodem Beda, id seriò dictum putant à Christo, quòd scilicet compatiens infirmitati Apostolorum aliquantulùm somni ejus indulserit, donec appropinquante Juda dixit, *sufficit*, ut addit Marcus; &, ut subdit Matthæus: *Surgite, eamus.* Unde græcè est, καθεύδετε τὸ λοιπὸν, id est, *dormite quod reliquum est*, id est, dormite modico tempore quod restat, usque ad adventum Judæ; Syrus, *dormite adhuc*, id est, pergite dormire, quasi Christus hæc dixerit Juda adhuc longiùs à se distante, & tempus somni Apostolis concedente.

ECCE APPROPINQUAVIT HORA, ab æterno à Deo Patre fixa, & meæ passioni martyrioque decreta, & (id est qua) *Filius hominis tradetur* (græcè παραδίδοται, id est *traditur*, id est, jam jam tradetur) IN MANUS PECCATORUM] κατ' ἐξοχὴν, & antonomasticè, qui scilicet sunt summi peccatores, hominesque scelestissimi, quales erant Judas & Judæi, furentes in Christum Deum, & Dominum ut eum torquerent & necarent. Numquam enim fuit scelestior gens, quàm illa Judaica, tempore Christi; ideòque illo tempore nasci & mori decreverat Christus, ut plura & atrociora à tam scelestis pateretur. Summa enim ejus bonitas voluit certare, & quasi duellum inire cum summa Judæorum malitia, ut in ea quasi in capite malitiam omnem debellaret, sibique subjiceret, imò curaret, & in bonitatem converteret. Quare in eo mirè resplenduit divina Christi clementia, æquè ac potentia, quòd mox Judæos hosce tam scelestos sibique infestos; per S. Petrum & Apostolos ad se converterit, & Sanctos eosq; eximios effecerit, Act. 2. 41. & seq.

VERS. 46. Mar. 14. 42. SURGITE EAMUS: ECCE APPROPINQUAVIT QUI ME TRADET] Sedebant Apostoli, ut innixi cubitis commodiùs dormirent. Jubet ergo eos surgere Christus, ut secum non fugiant, sed obvient Judæ. Hinc patet Christum in tertia oratione exauditum, & confortatum à Deo per angelum tristitiam & agoniam excussisse, ac magno generosoque animo obviam ivisse Judæ, morti & cruci. Nam, ut ait Origenes: *Vidit in spiritu appropinquantem Judam traditorem, qui nondum videbatur à discipulis ejus. Ita undique discipulos erudit* (inquit Chrysost.) *non necessitatis, nec infirmitatis hæc rem fuisse, sed dispensationis cujusdam inæstimabilis: præsciebat enim eos venturos, nec solùm non fugit, sed etiam obviam ivit.*

Tria notanda in passione Christi. Igitur Christus hìc eundo obviam hostibus suis, æquè ac in tota reliqua passione sua, tria nobis maximè notanda & advertenda reliquit; scilicet Primò, innocentiam suam: innocens enim, non fugit criminis inquisitores; utpote benè sibi conscius, ideòque animosus & audax iis obviam prodit; nocens verò fugit, quia conscientia eum arguit pavidumque efficit. Secundò, majestatem, providentiam & potestatem suam, qua quasi Dominus ordinat & prædicit hostium adventum; sed ita ut eorum furorem moderetur & dirigat; ut non amplius, nec aliud efficere possint, quàm ab ipso permissum, prædictum & præordinatum fuit. Tertiò, voluntatem qua ultrò se Judæ offert, ne putaretur ex infirmitate aut invitus, sed summa dignatione, humiliatione & amore liberalis pro nobis pati & mori: *Surgite* ergo, non ut fugiamus, sed ut *eamus* obviam Judæ, & ut ait S. Hieron. *ultrò pergamus ad mortem.*

Tribulationis eundum ei obviam. Moraliter docet hìc Christus in persecutione & tribulatione excitandos esse animos, ac animosè illi obviam procedendum. Hic enim est heroicus fortitudinis actus, qui mali imminentis atrocitatem sua animositate valdè infringit, illamque ultrò amplexando domat & subigit, ac ad magna hominem disponit & præparat: longè enim faciliùs, majoreque merito gravia tolerantur & superantur à magno animo, quàm levia à parvo; sicut gigas aut vir magnis viribus pollens faciliùs portat pondus 40. librarum, quàm puer parvarum virium portet onus trium librarum. Unde Poeta:

Tu ne cede malis, sed contrà audentior ito;

uti leo clausis oculis, invadit hostes, strictosque eorum gladios. Unde Plinius lib. 8. cap. 16. *Cùm pro catulis feta* (leæna, inquit) *dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expavescat.* Crux ergo fugientem sequitur, sequentem fugit, quod vulgo de honore dicitur, sed alio respectu.

ADHUC EO LOQUENTE, ECCE JUDAS UNUS DE DUODECIM VENIT, ET CUM EO TURBA MULTA CUM GLADIIS ET FUSTIBUS, MISSI A PRINCIPIBUS SACERDOTUM, ET SENIORIBUS POPULI] Clariùs id explicat S. Joan. cap. 18. 2. dicens: *Sciebat autem & Judas, qui tradebat eum, locum, quia frequenter Jesus convenerat illuc cum discipulis suis. Judas ergo cùm accepisset cohortem, & à pontificibus & Pharisæis ministros, venit istuc cum lucernis, & facibus, & armis.* VERS. 47. Luc. 22. 47. Mar. 14. 43. Joan. 18. 3.

ADHUC EO LOQUENTE] Ut veritas prædicationis & prædestinationis ipsius, de sua proditione & passione impleretur. Ipse enim hæc omnia ita contexuit, ut malitiam Judæ & Judæorum ita aptè telæ suæ passionis intertexeret, ut ab eo ipsa tota partim permissivè, partim positivè, contexta & pertexta videatur.

ECCE JUDAS UNUS DE DUODECIM] *Ecce* nota est rei novæ, admirandæ & inauditæ. q. d. Ecce portentum omnibus sæculis inauditum. Ecce flagitium Judæ stupendum. Judas enim unus Apostolorum, factus est, non tantùm fur & latro, sed Christi quoque proditor, & princeps latronum qui Christum occiderunt. Unde Lucas addit: *Antecedebat eos*, quasi dux & antesignanus scelestorum. *Ecce rei novæ nota.*

TURBA MULTA] Putà cohors militum Romanorum cum famulis pontificum & Pharisæorum, ut patet ex Joanne, cujus verba recitavi.

ET FUSTIBUS] Græcè ξύλων, id est, lignis, tam ferratis, uti sunt hastæ, lanceæ, tela; quàm non ferratis, uti sunt fustes, talia enim erant priscorum arma.

Vide hìc stultitiam & vesaniam Judæ & Judæorum. Sciebat Judas Christum esse summum Prophetam, imò Filium Dei, qui nullis armis vinci posset, idque principes Judæorum sæpè experti erant; tamen avaritia & furore cæci, adducunt milites armatos, ut Christo Deo vim inferant, eumque violenter capiant & ligent. Vis ò Juda Deum ipsum vincere & vincire? Visne Omnipotentem ligare, capere & rapere? Vultis ò homuli, contra creatorem vestrum dimicare, eumque armis cogere ut se vobis in manus dedat? *Avaritia enim*, inquit S. Chrysost. *illi* (Judæ) *furorem immisit: avaritia omnes qui ipsi serviunt crudeles efficit, atque atroces. Nam si propriam avarus salutem negligit, quid faciet de aliena?*

QUI AUTEM TRADIDIT EUM, DEDIT ILLIS SIGNUM, DICENS: QUEMCUNQUE OSCULATUS FUERO, IPSE EST (Jesus, quem quæritis, ut capiatis, quem me vobis traditurum spopondi) TENETE EUM] Syrus, *ipsum prehendite*; græcè, κρατήσατε, id est, apprehendite, occupate, capite, retinete, ne è manibus vestris, uti aliàs fecit, elabatur. Unde addit Marcus, *& ducite cautè.* Verebatur enim Judas, ne Christus se transformando, ait ex Origene S. Hieron. occultaret vel effugeret, itaque triginta argenteis à principibus sibi addictis privaretur: illi enim ab eis Judæ necdum erant traditi, sed tantùm promissi, ut satis colligitur ex v. 15. ubi dicitur. *Constituerunt*, id est, addixerunt & promiserunt, *ei triginta argenteos.* VERS. 48. Mar. 14. 44.

DEDIT ILLIS SIGNUM] Ut milites Romani, qui numquam viderant, vel certè non noverant Christum, eum ex hoc signo agnoscerent, ait Theophyl. erat enim nox, fortè etiam ob vultus Christi similitudinem cum vultu alicujus Apostoli, scilicet Jacobi Minoris, qui dictus est frater Domini. Ita nonnulli recentiores, qui tamen antiquum aliquem hujus similitudinis non proferunt testem vel auctorem.

OSCULATUS FUERO] Origenes ait traditionem esse, quòd Christus duas habuerit facies, unam naturalem & usitatam, alteram propriam & secretam, quam pro libito assumebat, qualis fuit illa quam exhibuit in sua transfiguratione. Quare censet Judam hoc signo osculi designasse Christum: quia verebatur ne Christus faciem suam transformaret, ut à Judæis agnosci non posset. Verùm hoc gratis dicitur, & impertinens est: tum quia Judas non interfuit transfigurationi Christi, unde alteram illam Christi faciem non vidit: tum quia etiamsi illi interfuisset, meritò timere potuisset, ne Chri-

ſhus mutando faciem ſe quoque falleret, ut eum agnoſcere non poſſet, aut certè occultaret, & faceret inviſibilem, uti ſciebat eum alias feciſſe. Cauſæ ergo oculi fuere illæ quas anteriùs dedi.

VERS. 49. Luc. 22. 47. Mar. 14. 45. ET CONFESTIM ACCEDENS AD JESUM, DIXIT: AVE (græcè, χαῖρε, id eſt *ſalve*) RABBI (Arabicus, *ave magiſter*) ET OSCULATUS EST EUM] Sciebat Judas ex verbis Chriſti in cœna, ſe ſuamque proditionem notam eſſe Chriſto, ut tamen exterius illam coram Apoſtolis ceteris tegat quoad poteſt, fingit ſe Chriſto ſolitum amicitiæ & reverentiæ dare oſculum. Oſculum enim fuit olim ſalutatio, ſive mos ſalutandi, apud Hebræos, Romanos, ſive alias gentes, ut patet ex Script. Unde veriſimile eſt, hoc oſculi ſymbolo Apoſtolos ſalutaſſe Chriſtum, cùm aliunde ad ipſum redirent. Quocirca exemplo Chriſti, primi Chriſtiani ſalutabant ſe invicem oſculo caſto & ſancto, uti docet Tertull. lib. de Oratione, imò Paulus 1. Corinth. 16. 20. vide ibi dicta. Sed Judas hoc ſymbolo amicitiæ ad perfidiam & proditionem ſuam ſceleſtiſſimè abuſus eſt, perſuaſus ex lenitate Chriſti, ait Chryſoſt. ſe ab ejus oſculo non repellendum; quòd ſi reppelleretur, nihilominus hoc ſigno oſculi oblati & à Chriſto repulſi, eum Judæis indicaret, & ut incivilem ac inhumanum capiendum traderet. Unde Victor Antioch. in Marci capit. 14. v. 45. *Cui lethales*, ait, *inſidias ſtruebat, illi infelix ſalutem cum oſculo offerebat*. Et S. Hieron. (vel quiſquis eſt auctor non enim eſt Hieronymus Stridonenſis) ibidem: *Dans*, ait, *ſignum oſculi cum veneno doli*.

Oſculum erat olim ſalutandi mos.

Porrò Chriſtus licet vehementer ſentiret; doleretque ſe à Juda diſcipulo ſuo tradi, prodique ficto benevolentiæ oſculo: tamen ille oſculantem non reſpuit, nec oſculum renuit, ſed fraudulentum hoſtileque offerenti, ſincerum amicumque reddidit. Primò, *ne refugere proditionem videretur*, ait S. Ambroſ. in Lucæ cap. 21. v. 45. ſed ultrò ex deſiderio plura & indigniora pro nobis patiendi illam amplecti. Secundò, ut cor Judæ leniret & compungeret; *ut plus afficeret proditorem, cui amoris officia non negaret*, ait, ibidem Ambroſ. Tertiò, *ut doceremur inimicos omnes, eoſque quos ſcimus deſævituros in nos eſſe, diligere, oſculum ejus Dominus non reſpuit*. ait S. Hilarius. Chriſtus enim Judam licèt proditorem non habuit odio, ſed dilexit, magiſque doluit de ejus ſcelere & perditione, quàm de ſua proditione, ideoque ſategit eum hiſce verbis ad pœnitentiam inflectere. Sicut enim ex chalybe, ſi eum ſilice ferias, latens elicitur ignis; ſic ex Chriſto percuſſo & patiente latens emicat amor, & mirus erga inimicos charitatis affectus. Unde in tota ejus paſſione, præ omnibus virtutibus divinis reſplenduit amor, cujus ſignum fuit immenſus dolor. Unde illud:

Chriſtus oſculum dedit Judæ tradenti ſe.

Cernis ut in toto corpore ſculptus amor?

VERS. 50. Sup. 11. 28.
52.
Mar. 14. 46.
Joan. 18. 12
DIXITQUE ILLI JESUS: AMICE AD QUID VENISTI?] q. d. Si veniſti ad me Iudæis prodendum, uti te veniſſe ſcio, quorſum mihi adeò inimicus tam amicum das oſculum? Sin verò veniſti ad me amicè de more ſalutandum, quorſum amicus tot contra me adducis inimicos? Unde S. Auguſt. ſerm. 1. de Paſſione: *Oſcularis*, ait, *& inſidiaris, amicum fingis cùm proditor ſis*. Hinc Lucas addit Chriſtum ſubdidiſſe: *Juda oſculo filium hominis tradis?* Quæ verba majeſtatis æquè ac charitatis plena, findere debuiſſent cor ſaxeum Iudæ, niſi ille ipſum inſtar adamantis ſcelere obſtinaſſet & induraſſet. Porrò Syrus verti, *ob id veniſti ſocie mi?* ſcilicet ùt me magiſtrum, Dominum & Deum tuum Iudæis tradas & prodas? Arabicus, *heus ad quod veniſti?*

Mirum fuit hoc Chriſti manſuetudinis & patientiæ exemplum, quo Iudam furem & proditorem tribus annis toleravit, nec apoſtolatu aut procuratione privavit, nec ulli ejus ſcelus utpote occultum patefecit. Hoc docuit nos idem facere, ut injuriam nobis illatam non vindicemus, ſed amore vincamus.

Mira Chriſti in Judam manſuetudo.

Chriſtum imitati ſunt Sancti, ac nominatim S. Martinus, qui mira manſuetudine omnes ſibi iniurios tolerabat & ſuperabat. Unde cùm Britius ejus Clericus, ipſum aſſiduè calumniaretur & perſequeretur, tanta lenitate ipſum ſuſtinuit, ut ceteri ejus famuli mirarentur, Clericum tam impium ab Epiſcopo ſuo non caſtigari, nec officio privari. Quibus ille: *Chriſtus Dominus*, ait,

Imitatus eum S. Martinus.

A *ſuſtinuit Judam proditorem, ego non ſuſtinebo Britium calumniatorem?* Hac ſua lenitate Britium convertit, & apud Deum meruit, ut Britius mores corrigens fieret vir ſanctus, ſibique in epiſcopatu ſuccederet, uti eidem ipſe prædixit. Ita Sulpitius in Vita S. Martini.

Hic recto hiſtoriæ ordine intexenda ſunt, quæ ſupplet Ioannes de Iudæis à Chriſto proſtratis in terram. Sic enim ait cap. 18. verſ. 4. *Jeſus itaque ſciens omnia quæ ventura erant ſuper eum, proceſſit, & dixit eis: Quem quæritis? Reſponderunt ei; Jeſum Nazarenum. Dicit eis Jeſus: Ego ſum. Stabat autem & Judas, qui tradebat eum, cum ipſis. Ut ergo dixit eis, Ego ſum; abierunt retrorſum, & ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogavit eos; Quem quæritis? Illi autem dixerunt; Jeſum Nazarenum. Reſpondit Jeſus: Dixi vobis quia ego ſum, Si ergo me quæritis, ſinite hos abire: ut impleretur ſermo quem dixit; Quia quos dediſti mihi, non perdidi ex eis quemquam.*

Ut ergo Ioannem cum Matthæo ceteriſque concilies, hic fuit rei geſtæ ordo: Iudas ne videretur eſſe proditor Chriſti, aliquot paſſibus turbas, quæ ſecum venerant ad capiendum Chriſtum, anteceſſit, ut ipſe videretur B non eſſe ex eis, ſed quaſi aliunde redire, & fortuitò cum adventu turbarum concurrere: unde quaſi peregrè rediens oſculatus eſt Chriſtum. Chriſtus oſculum præbuit, ſed ut eum compungeret, ait: *Amice ad quid veniſti?* utique in meam necem, ſed magis ad tuam perditionem, jugemque gehennam, atque ut eum confunderet, addidit: *Juda oſculo filium hominis tradis?* Deinde Iudas poſt oſculum retroceſſit ad turbas à ſe adductas, ita ut Ieſu animosè obviam turbis hoſtilibus prodeunte, Judas jam cum illis ſtaret, ut ait Joannes. Mox Jeſus liberè & intrepidè illos interrogat quem quærant. Reſpondent illi. *Jeſum Nazarenum*. Jeſus ait: *Ego ſum*: quo dicto quaſi fulmine icti, tam Judas quàm omnes turbæ & aſſeclæ ejus proſtrati ſunt in terram, idque averſè & retrorſum, ut ſcilicet caderent non in faciem, ſed in dorſum reſupini, ut clarè omnibus pateret eos quaſi hoſtes Chriſti, vi & potentia ejus repulſos in terram fuiſſe ſtratos & afflictos. C Permiſit deinde Chriſtus illos recipere vires & ſurgere, rogavitque denuò quem quærerent; illis iterantibus ſe Jeſum quærere, ſubiecit ipſe: *Dixi vobis, quia ego ſum. Si ergo me quæritis, ſinite hos abire*, ut magis ſe ſuorum quàm ſuiipſius curam gerere oſtenderet. Quo dicto milites & famuli acceſſerunt ad Ieſum, in eumque manus & vincula injecerunt. Id videns Petrus ſtringit gladium, Malchoque aurem amputat: ſed corripit eum Chriſtus, Malchoque aurem reſtituit, uti mox fuſiùs dicam v. 51.

Ordo comprehenſionis Chriſti.

Ubi Nota cum S. Chryſoſt. & Cyrillo in cap. 18. Ioannis (licet ſecùs ſentiat S. Auguſt. & Ammonius) cohortis & miniſtrorum oculos divinitùs ita ἀορασίᾳ fuiſſe detentos, ut Chriſtum jam oſculo à Juda indicatum & obviam prodeuntem, ac à multis antea ſæpè viſum cognitumque agnoſcere non poſſent, multò minùs comprehendere. Id colligitur ex eo, quòd ipſi interrogati à Jeſu *Quem quæritis?* non reſpondent, Te quærimus, ſed *Jeſum Nazarenum*, quaſi non cognitum & non viD ſum: imò nec Judam ipſum tunc Chriſtum agnoviſſe cenſent S. Chryſoſt. Cyrillus, Theophyl. in cap. 18. Joan. item Leontius & Theodoretus in Catena Græcorum, qui id colligunt ex eo, quod ait Joan. cap. 18. 5. *Stabat autem & Judas, qui tradebat eum cum ipſis*. Judas enim oſculo dato Ieſu retroceſſit ad cohortem, ut ei tardanti, & immotæ ex aoraſia conſiſtenti innueret accederet, & involare in Jeſum jam à ſe oſculo oſtenſum, ut triginta denarios ſibi in pretium proditionis Chriſti promiſſos acciperet, qua in re ſuam impudentiam & proditionem apertè demonſtravit. Magis autem retroceſſit ex pavore & horrore illi à Chriſto, æquè ac à ſceleris conſcientia incuſſo. Repulit enim Chriſtus illum à ſe & ſuo Apoſtolorum cœtu, ut illum confunderet, q. d. Vade, ò proditor, ad tuos ſatellites, indignus enim es me, meorumque conſortio: unde & mox Judam cum cohorte in terram proſtravit. Hoc ergo fuit primum Chriſti miraculum, quo ipſe in comprehenſione ſua majeſtatem ſuam & omnipotentiam divinam oſtendit, ut ſcirent Judas & Judæi ſe fruſtra veniſſe cum cohorte & armis, dum Chriſtus vi capi non poſſet, niſi

Miracula Chriſti capiendi. Primum.

nisi ipse ultrò & dignanter se in manus eorum daret. Simili aorasia Deus percussit Sodomitas, Genes. 19. 11. *Vides vim insuperabilem*, inquit Chrysost. *quomodo in medio eorum existens eos excævit?* Et Cyrillus: *Potestas ergo divina Christi enituit, qui quamvis se quærentibus offerret, minimè tamen cognoscebatur.*

Symbolicè, S. August. in cap. 18. Joan. *Sempiternus dies*, ait, *ita tenebris occultabatur humanis, ut cum laternis & facibus quæreretur, occidendus à tenebris.*

Secundum. Secundum Christi miraculum, ait San. Chrysostom. fuit, quòd solo verbo, *Ego sum*, Judam cum omnibus satellitibus prostraverit in terram resupinos in dorsum, eosque, ut innuit S. Leo serm. 1. de Passione, privarit virtute sentiente & movente, ut se erigere, sustinere & regere non valerent, uti fit in paralyticis. Audi S. Leonem serm. 1. *Ego sum*, inquit: *quod verbum illam manum ita ex ferocissimis congregatam, quasi quodam fulmineo ictu stravit atque perculit, ut omnes illi atroces, minaces, atque terribiles retroacti corruerent. Ubi fuit sævitiæ conspiratio? ubi ardor irarum? ubi instructus armorum? Dominus dicit, Ego sum, & ad vocem ejus turba prosternitur impiorum. Quid jam poterit majestas ejus judicatura, cujus hoc potuit humilitas judicanda?*

Unde licèt τὸ *Ego sum*, significet, q. d. Ego sum Jesus, quem vos quæritis, tamen Rupertus sic exponit: *ego sum qui sum*, scilicet semper ab æterno, ideoque Deus omnipotens, Exodi 3. Porrò S. Hieron. epist. 140. ad Principiam, censet Christum cælesti quodam vultus splendore, hos sattellites perculisse, & prostrasse: *Nisi*, ait, *habuisset in vultu oculisque quiddam sidereum, nunquam eum statim secuti fuissent Apostoli, nec qui ad comprehendendum eum venerant, corruissent.*

Prostratio Iudæorum significat casum eorum. Allegoricè: hæc Judæ cum suis prostratio significabat irreparabilem casum Judæorum, quòd ex odio Christi in perfidia sua forent obstinati, & salutis penè incapaces. Unde Cyrillus in cap. 18. Joannis: *Imago*, ait, *casus ille fuit omnium qui Christo adversantur; quibus omnino terribilis casus imminet.* Et S. August. ibid. *Ubi*, ait, *nunc militum cohors, ubi terror & munimen armorum? una vox turbam odiis ferocem, armis terribilem sine tello ullo percussit, repulit, stravit: Deus enim latebat in carne: quid judicaturus faciet, qui judicandus hoc fecit?*

Casus reproborum. Tropologicè, repræsentatur hic casus reproborum: hi enim in dorsum cadunt, ut resurgere non valeant; electi verò si peccant, labuntur in faciem, quia mox tacti à Deo pœnitentes resurgunt. Ita S. Gregorius homil. 8. in Ezech. *In faciem nostram cadimus*, ait, *quia ex malis erubescimus, quæ nos meminimus perpetrasse. Ibi enim cadit homo ubi confunditur.* Idem lib. 13. Mor. cap. 10. *In faciem cadere*, ait, *est in hac vita suas unumquemque culpas agnoscere, easque pænitendo deflere. Retrò verò, quò non videtur cadere, est ex hac vita repente decedere, & ad quæ supplicia ducatur ignorare.*

Rursum in faciem corruunt justi, qui ea quæ antè sunt, putà futura & novissima, respiciunt; retrorsum verò peccatores, qui ea quæ retro sunt & prætereunt, statimque fiunt præterita, putà bona caduca, ambiunt. Ita S. Gregorius 33. Moral. capit. 23. *Retro est, ait, omne quod transit, ante verò est omne quod veniens permanet.*

Tertium. Tertium Christi miraculum fuit, ut notat S. Chrysost. & S. August. tract. 112. in Joan. quòd ipse potenti sua providentia, verbique efficacia. *sinite hos abire* effecerit, ut Judæi neminem discipulorum ne Petrum quidem, gladium vibrantem auremque secantem comprehenderent. Ipse enim solum se morti offerens, liberos voluit esse discipulos, tamquam bonus pastor animam suam solus daturus pro ovibus. Unde Chrisost. *Quis*, ait, *continuit Judæos ne discipulos comprehenderent? Nemo alius, quàm qui eos retrorsum proiecerat potentia.*

Quartum. Quartum fuit, subita auris Malchi restitutio & sanatio, de qua mox. Ubi adverte quanta fuerit cæcitas & malitia Judæorum, quæ visis tot miraculis Christi, ausa fuit illicò in eum manus inicere.

TUNC ACCESSERUNT, ET MANUS INIECERUNT IN JESUM, ET TENUERUNT EUM] Est hysteron proteron, vel certè hæc verba in actu non perfecto, sed inchoato accipienda sunt, q. d. Tunc accesserunt ad Jesum, cœperuntque se parare, ut ei manus inicerent, A eumque tenerent, & caperent. Nam antequam eum re ipsa caperent, Petrus ut ejus captivitatem impediret, aurem Malcho amputavit; sed repressit eum Jesus, & Malcho aurem restituit; ac tunc demum se Judæis capiendum ligandumque obtulit, cùm eis exprobrando dixisset: *Tamquam ad latronem existis*, uti ostendam v. 55. & patet ex Luca c. 22. v. 53. & 54. VERS. 51. Luc. 22. 50. Mar. 14. 47. Ioan. 18. 10.

ET ECCE UNUS EX HIS QUI ERANT CUM JESU, EXTENDENS MANUM EXEMIT GLADIUM SUUM, ET PERCUTIENS SERVUM PRINCIPIS SACERDOTUM, AMPUTAVIT AURICULAM EJUS.

UNUS] Scilicet Petrus ceteris ferventior & animosior, ut patet ex Joanne cap. 18. Ita S. Hieron. Chrysost. & alii. Lucas addit Petrum priùs licentiam petiisse à Christo, dicendo: *Domine si percutimus in gladio?* id est, si placeat, gladio te defendemus; sed non exspectato Christi responso ob imminens Christo captivitatis periculum, ex ardore gladium strinxisse.

EXEMIT] Syrus, *distrinxit gladium.*

Quæres, quis & qualis fuit hic gladius?

B Hunc S. Petri gladium fuisse cultrum, quo in mactatione vel commestione agni usi fuerunt Apostoli, censet Toletus in Joan. c. 18. 10. Favent S. Chrysostom. Theophyl. Joannes Major, Jansenius in Matt. 26. cultro enim secantur carnes, & amputantur auriculæ. Dubitat Dionys. Carthusianus: & Venetiis ostenditur hic gladius, habens speciem magni cultri. Senis quoque similis asservatur. Petri gladium fuisse cultrum censent alii.

Verùm gladium hunc ensem fuisse disertè asserit Franc. Lucas in Matth. 26. Favet S. Cyrillus, S. August. Tertull. Hilarius, Hieron. Beda, Baronius. S. Ambrosius: & ita ostenditur hic gladius S. Petri Parisiis habens speciem ensis. Fuisse ensem censent Patres.

Tertulliani li. de Idololatria c. 19. verba sunt: *Quomodo bellabit imò quomodo etiam in pace militabit sine gladio, quem Dominus abstulit?* &c. *omnem militem Dominus in Petro exarmando discinxit.* Petri ergo gladius erat militaris & bellicus, ergo ensis; hoc enim bellant milites, non C cultro. S. Augustini lib. 22. contra Faustum verba sunt: *Insserat, ut discipuli ejus ferrum ferrent; sed non insserat ut ferirent. Ferrum*, scilicet ensis: hic enim ferit hostem in conflictu: nam culter potiùs scindit, vel pungit quàm ferit. S. Hieronymi verba sunt: *Illo gladio* (usus est Petrus) *qui igneus vertitur ante paradisum, & gladio spiritus qui in Dei describitur armatura*, Ephes. 6. 17. Uterque autem est militaris & ensis, ut patet. Eadem ex S. Hieronymo verba habet Zacharias Episcopus Chrysopol. in Concord. Evangel. S. Hilarii verba sunt: *Recondi gladium præcipit, quia eos non humano, sed oris sui gladio esse perempturus*: gladius autem oris Christi est ensis, ut patet Apocal. 1. 16. & cap. 19. 15. S. Ambrosii, dum mysticè hos duos gladios explicat, verba sunt; *Unum novi, alterum veteris intelligamus testamenti, quibus adversus diaboli armamur insidias*: armamur autem contra hostem ense, non cultro, & utrumque Testamentum non paruo cultro, sed ingenti gladio comparatur.

D Allegoricè passim Interpretes per duos gladios accipiunt duplicem Ecclesiæ potestatem, spiritalem & temporalem. Idem habetur Extravag. *Unam sanctam*, de Majoritate & obedientia. Idem tradit Ioan. Suarez in Matth. 26. Unde & S. Paulus magistratui obediendum docens: *Non enim*, inquit, *sine causa gladium portat: vindex est enim Dei in iram*, Roman. 13. portat autem ensem, non cultrum. Allegoricè.

Rursum hoc gladio denotatur excommunicatio, quæ hominem ab Ecclesia detruncat: hoc autem fit ense, non cultro.

Multi censent Petrum fervidum voluisse Malcho caput amputare, vel findere, sed Dei ductu ictum in aurem cecidisse: finditur autem caput ense, non cultro. Ita censet Paulus à Palatio, Iansenius & Ioan. Major in Matth. 26. Did. Stella in Lucæ c. 22. & alii. Hinc etiam Malcho declinanti ictum, Petrus dexteram ejus auriculam amputavit, cùm alioqui sinistram ejus, utpote dexteræ adversam & obversam, amputare debuisset.

Tropologicè, S. Ambros. per hunc gladium accipit martyrium: *Est*, inquit, *etiam gladius passionis, ut exuas corpus, & immolatæ carnis exuviis ematur tibi sacra corona* Tropologicè.

ſtus mutando faciem ſe quoque falleret, ut eum agnoſcere non poſſet, aut certè occultaret, & faceret inviſibilem, uti ſciebat eum alias feciſſe. Cauſæ ergo oſculi fuere illæ quas anteriùs dedi.

VERS. 49. Lucæ.22.47. Mar.14.45. ET CONFESTIM ACCEDENS AD JESUM, DIXIT: AVE (græcè, χαῖρε, id eſt *ſalve*) RABBI (Arabicus, *ave magiſter*) ET OSCULATUS EST EUM] Sciebat Judas ex verbis Chriſti in cœna, ſe ſuamque proditionem notam eſſe Chriſto, ut tamen exterius illam coram Apoſtolis ceteris tegat quoad poteſt, fingit ſe Chriſto ſolitum amicitiæ & reverentiæ dare oſculum. Oſculum enim fuit olim ſalutatio, ſive mos ſalutandi, apud Hebræos, Romanos, ſive alias gentes, ut patet ex Script. Unde veriſimile eſt, hoc oſculi ſymbolo Apoſtolos ſalutaſſe Chriſtum, cùm aliunde ad ipſum redirent. Quocirca exemplo Chriſti, primi Chriſtiani ſalutabant ſe invicem oſculo caſto & ſancto, uti docet Tertull. lib. de Oratione, imò Paulus 1. Corinth. 16.20. vide ibi dicta. Sed Judas hoc ſymbolo amicitiæ ad perfidiam & proditionem ſuam ſceleſtiſſimè abuſus eſt, perſuaſus ex lenitate Chriſti, ait Chryſoſt. ſe ab ejus oſculo non repellendum; quòd ſi reppelletur, nihilominus hoc ſigno oſculi oblati & à Chriſto repulſi, eum Judæis indicaret, & ut incivilem ac inhumanum capiendum traderet. Unde Victor Antioch. in Marci capit.14. v.45. *Cui lethales*, ait, *inſidias ſtruebas, illi infelix ſalutem cum oſculo offerebas*. Et S. Hieron. (vel quiſquis eſt auctor non enim eſt Hieronymus Stridonenſis) ibidem: *Dans*, ait, *ſignum oſculi cum veneno doli*.

Oſculum erat olim ſalutandi ritus.

Porrò Chriſtus licet vehementer ſentiret; doleretque ſe à Juda diſcipulo ſuo tradi, prodique ficto benevolentiæ oſculo: tamen ille oſculantem non reſpuit, nec oſculum renuit, ſed fraudulentum hoſtileque offerenti, ſincerum amicumque reddidit. Primò, *ne refugere proditionem videretur*, ait S. Ambroſ. in Lucæ cap.21. v.45. ſed ultrò ex deſiderio plura & indigniora pro nobis patiendi illam amplecti. Secundò, ut cor Judæ leniret & compungeret: *ut plus afficeret proditorem, cui amoris officia non negaret*, ait, ibidem Ambroſ. Tertiò, *ut doceremur inimicos omnes, eoſque quos ſcimus deſævituros in nos eſſe, diligere, oſculum ejus Dominus non reſpuit*. ait S. Hilarius. Chriſtus enim Judam licèt proditorem non habuit odio, ſed dilexit, magiſque doluit de ejus ſcelere & perditione, quàm de ſua proditione, ideoque ſategit eum hiſce verbis ad pœnitentiam inflectere. Sicut enim ex chalybe, ſi eum ſilice ferias, latens elicitur ignis; ſic ex Chriſto percuſſo & patiente latens emicat amor, & mirus erga inimicos charitatis affectus. Unde in tota ejus paſſione, præ omnibus virtutibus divinis reſplenduit amor, cujus ſignum fuit immenſus dolor. Unde illud:

Chriſtus oſculum dedit Judæ tribus de cauſis.

Cernis ut in toto corpore ſculptus amor?

VERS. 50. Sup.11.48. 54. Mar.14.46. Joan.18.12 DIXITQUE ILLI JESUS: AMICE AD QUID VENISTI?] q. d. Si veniſti ad me Iudæis prodendum, uti te veniſſe ſcio, quorſum mihi adeò inimicus tam amicum das oſculum? Sin verò veniſti ad me amicè de more ſalutandum, quorſum amicus tot contra me adducis inimicos? Unde S. Auguſt. ſerm.1. de Paſſione: *Oſcularis*, ait, *& inſidiaris, amicum fingis cùm proditor ſis*. Hinc Lucas addit Chriſtum ſubdidiſſe: *Juda oſculo filium hominis tradis?* Quæ verba majeſtatis æquè ac charitatis plena, findere debuiſſent cor ſaxeum Iudæ, niſi ille ipſum inſtar adamantis ſcelere obſtinaſſet & induraſſet. Porrò Syrus vertit, *ob id veniſti ſocie mi?* ſcilicet ùt me magiſtrum, Dominum & Deum tuum Iudæis tradas & prodas? Arabicus, *heus ad quid veniſti?*

Mirum fuit hoc Chriſti mansuetudinis & patientiæ exemplum, quo Iudam furem & proditorem tribus annis toleravit, nec apoſtolatu aut procuratione privavit, nec ulli ejus ſcelus utpote occultum patefecit. Hoc docuit nos idem facere, ut injuriam nobis illatam non vindicemus, ſed amore vincamus.

Mira Chriſti in Iudam manſuetudo.

Chriſtum imitati ſunt Sancti, ac nominatim S. Martinus, qui mira manſuetudine omnes ſibi iniurios tolerabat & ſuperabat. Unde cùm Britius ejus Clericus, ipſum aſſiduè calumniaretur & perſequeretur, tanta lenitate ipſum ſuſtinuit, ut ceteri ejus famuli mirarentur, Clericum tam impium ab Epiſcopo ſuo non caſtigari, nec officio privari. Quibus ille: *Chriſtus Dominus*, ait, *ſuſtinuit Judam proditorem, ego non ſuſtinebo Britium calumniatorem?* Hac ſua lenitate Britium convertit, & apud Deum meruit, ut Britius mores corrigens fieret vir ſanctus, ſibique in epiſcopatu ſuccederet, uti eidem ipſe prædixit. Ita Sulpitius in Vita S. Martini.

Imitatus eum S. Martinus

Hic recto hiſtoriæ ordine intexenda ſunt, quæ ſupplet Ioannes de Iudæis à Chriſto proſtratis in terram. Sic enim ait cap.18. verſ.4. *Jeſus itaque ſciens omnia quæ ventura erant ſuper eum, proceſſit, & dixit eis: Quem quæritis? Reſponderunt ei; Jeſum Nazarenum. Dicit eis Jeſus; Ego ſum. Stabat autem & Judas, qui tradebat eum, cum ipſis. Ut ergo dixit eis, Ego ſum; abierunt retrorſum, & ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogavit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: Jeſum Nazarenum. Reſpondit Jeſus; Dixi vobis quia ego ſum, Si ergo me quæritis, ſinite hos abire: ut impleretur ſermo quem dixit: Quia quos dediſti mihi, non perdidi ex eis quemquam.*

Ut ergo Ioannem cum Matthæo ceteriſque concilies, hic fuit rei geſtæ ordo: Iudas ne videretur eſſe proditor Chriſti, aliquot paſſibus turbas, quæ ſecum venerant ad capiendum Chriſtum, anteceſſit, ut ipſe videretur non eſſe ex eis, ſed quaſi aliunde redire, & fortuitò cum adventu turbarum concurrere: unde quaſi peregrè rediens oſculatus eſt Chriſtum. Chriſtus oſculum præbuit, ſed ut eum compungeret, ait: *Amice ad quid veniſti?* utique in meam necem, ſed magis ad tuam perditionem, jugemque gehennam, atque ut eum confunderet, addidit: *Juda oſculo filium hominis tradis?* Deinde Iudas poſt oſculum retroceſſit ad turbas à ſe adductas, ita ut Ieſu animosè obviam turbis hoſtilibus prodeunte, Judas jam cum illis ſtaret, ut ait Joannes. Mox Ieſus liberè & intrepidè illos interrogat quem quærant. Reſpondent illi. *Jeſum Nazarenum*. Jeſus ait: *Ego ſum*; quo dicto quaſi fulmine icti, tam Judas quàm omnes turbæ & aſſeclæ ejus proſtrati ſunt in terram, idque averſè & retrorſum, ut ſcilicet caderent non in faciem, ſed in dorſum reſupini, ut clarè omnibus pateret eos quaſi hoſtes Chriſti, vi & potentia ejus repulſos in terram fuiſſe ſtratos & afflictos. Permiſit deinde Chriſtus illos recipere vires & ſurgere, rogavitque denuò quem quærerent: illis iterantibus ſe Jeſum quærere, ſubiecit ipſe: *Dixi vobis, quia ego ſum. Si ergo me quæritis, ſinite hos abire*, ut magis ſe ſuorum quàm ſuiipſius curam gerere oſtenderet. Quo dicto milites & famuli acceſſerunt ad Ieſum, in eumque manus & vincula injecerunt. Id videns Petrus ſtringit gladium, Malchoque aurem amputat: ſed corripit eum Chriſtus, Malchoque aurem reſtituit, uti mox fuſiùs dicam v.51.

Ordo comprehenſionis Chriſti.

Ubi Nota cum S. Chryſoſt. & Cyrillo in cap.18. Ioannis (licet ſecùs ſentiat S. Auguſt. & Ammonius) cohortis & miniſtrorum oculos divinitùs ita ἀορασίᾳ fuiſſe detentos, ut Chriſtum jam oſculo à Juda indicatum & obviam prodeuntem, ac à multis antea ſæpè viſum cognitumque agnoſcere non poſſent, multò minùs comprehendere. Id colligitur ex eo, quòd ipſi interrogati à Jeſu *Quem quæritis?* non reſpondent, Te quærimus, ſed *Jeſum Nazarenum*, quaſi non cognitum & non viſum: imò nec Judam ipſum tunc Chriſtum agnoviſſe cenſent S. Chryſoſt. Cyrillus, Theophyl. in cap.18. Joan. item Leontius & Theodoretus in Catena Græcorum, qui id colligunt ex eo, quod ait Joan. cap.18.5. *Stabat autem & Judas, qui tradebat eum cum ipſis*. Judas enim oſculo dato Ieſu retroceſſit ad cohortem, ut ei tardanti, & immotæ ex aoraſia conſiſtenti innueret accederet, & involare in Jeſum jam à ſe oſculo oſtenſum, ut triginta denarios ſibi in pretium proditionis Chriſti promiſſos acciperet, qua in re ſuam impudentiam & proditionem apertè demonſtravit. Magis autem retroceſſit ex pavore & horrore illi à Chriſto, æquè ac à ſceleris conſcientia incuſſo. Repulit enim Chriſtus illum à ſe & ſuo Apoſtolorum cœtu, ut illum confunderet, q. d. Vade, ò proditor, ad tuos ſatellites, indignus enim es me, meorumque conſortio: unde & mox Judam cum cohorte in terram proſtravit. Hoc ergo fuit primum Chriſti miraculum, quo ipſe in comprehenſione ſua majeſtatem ſuam & omnipotentiam divinam oſtendit, ut ſcirent Judas & Judæi ſe fruſtra veniſſe cum cohorte & armis, dum Chriſtus vi capi non poſſet, niſi

Miracula Chriſti capiendi. Primum.

nisi ipse ultrò & dignanter se in manus eorum daret. Simili aorasia Deus percussit Sodomitas, Genes.19.11. *Vides vim insuperabilem*, inquit Chrysost. *quomodo in medio eorum existens eos excavit?* Et Cyrillus: *Potestas ergo divina Christi enituit, qui quamvis se quærentibus offerret, minimè tamen cognoscebatur.*

Symbolicè, S. August. in cap.18. Joan. *Sempiternus dies*, ait, *ita tenebris occultabatur humanis, ut cum laternis & facibus quæreretur, occidendus à tenebris.*

Secundum. Secundum Christi miraculum, ait San. Chrysostom. fuit, quòd solo verbo, *Ego sum*, Judam cum omnibus satellitibus prostraverit in terram resupinos in dorsum, eosque, ut innuit S. Leo serm.1. de Passione, privarit virtute sentiente & movente, ut se erigere, sustinere & regere non valerent, uti fit in paralyticis. Audi S. Leonem serm.1. *Ego sum*, inquit: *quod verbum illam manum ita ex ferocissimis congregatam, quasi quodam fulmineo ictu stravit atque perculit, ut omnes illi atroces, minaces, atque terribiles retroacti corruerent. Ubi fuit sævitiæ conspiratio? ubi ardor irarum? ubi instructus armorum? Dominus dicit, Ego sum, & ad vocem ejus turba prosternitur impiorum. Quid jam poterit majestas ejus judicatura, cujus hoc potuit humilitas judicanda?*

Unde licèt τὸ Ego sum, significet, q. d. Ego sum Jesus, quem vos quæritis, tamen Rupertus sic exponit: *ego sum qui sum*, scilicet semper ab æterno, ideoque Deus omnipotens, Exodi 3. Porrò S. Hieron. epist. 140. ad Principiam, censet Christum cælesti quodam vultus splendore, hos satellites perculisse, & prostrasse: *Nisi*, ait, *habuisset in vultu oculisque quidquam sidereum, numquam eum statim secuti fuissent Apostoli, nec qui ad comprehendendum eum venerant, corruissent.*

Prostratio Judæorum significat casum eorum. Allegoricè: hæc Judæ cum suis prostratio significabat irreparabilem casum Judæorum, quòd ex odio Christi in perfidia sua forent obstinati, & salutis penè incapaces. Unde Cyrillus in cap.18. Joannis: *Imago*, ait, *casus ille fuit omnium qui Christo adversantur; quibus omnino terribilis casus imminet.* Et S. August. ibid. *Ubi*, ait, *nunc militum cohors, ubi terror & munimen armorum? una vox turbam odiis ferocem, armis terribilem sine tello ullo percussit, repulit, stravit: Deus enim latebat in carne: quid judicaturus faciet, qui judicandus hoc fecit?*

& reproborum. Tropologicè, repræsentatur hic casus reproborum: hi enim in dorsum cadunt, ut resurgere non valeant; electi verò si peccant, labuntur in faciem, quia mox tacti à Deo pœnitentes resurgunt. Ita S. Gregorius homil. 8. in Ezech. *In faciem nostram cadimus*, ait, *quia ex malis erubescimus, quæ nos meminimus perpetrasse. Ibi enim cadit homo ubi confunditur.* Idem lib.13. Mor. cap.10. *In faciem cadere*, ait, *est in hac vita suas unumquemque culpas agnoscere, easque pænitendo deflere. Retrò verò, quò non videtur cadere, est ex hac vita repente decedere, & ad quæ supplicia ducatur ignorare.*

Rursum in faciem corruunt justi, qui ea quæ antè sunt, putà futura & novissima, respiciunt; retrorsum verò peccatores, qui ea quæ retro sunt & prætereunt, statimque fiunt præterita, putà bona caduca, ambiunt. Ita S. Gregorius 33. Moral. capit.23. *Retro est*, ait, *omne quod transit, ante verò est omne quod veniens permanet.*

Tertium. Tertium Christi miraculum fuit, ut notat S. Chrysost. & S. August. tract.112. in Joan. quòd ipse potenti sua providentia, verbique efficacia. *finite hos abire* effecerit, ut Judæi neminem discipulorum ne Petrum quidem, gladium vibrantem auremque secantem comprehenderent. Ipse enim solum se morti offerens, liberos voluit esse discipulos, tamquam bonus pastor animam suam solus daturus pro ovibus. Unde Chrisost. *Quis*, ait, *continuit Judæos ne discipulos comprehenderent? Nemo alius, quàm qui eos retrorsum proiecerat potentia.*

Quartum. Quartum fuit, subita auris Malchi restitutio & sanatio. de qua mox. Ubi adverte quanta fuerit cæcitas & malitia Judæorum, quæ visis tot miraculis Christi, ausa fuit illicò in eum manus iniicere.

TUNC ACCESSERUNT, ET MANUS INIECERUNT IN JESUM, ET TENUERUNT EUM] Est hysteron proteron, vel certè hæc verba in actu non perfecto, sed inchoato accipienda sunt, q. d. Tunc accesserunt ad Jesum, cœperuntque se parare, ut ei manus iniicerent, eumque tenerent, & caperent. Nam antequàm eum reipsa caperent, Petrus ut ejus captivitatem impediret, aurem Malcho amputavit; sed repressit eum Jesus, & Malcho aurem restituit; ac tunc demum se Judæis capiendum ligandumque obtulit, cùm eis exprobrando dixisset: *Tamquam ad latronem existis*, uti ostendam v.55. & patet ex Luca c.22.v.53. & 54.

VERS. 51. Luc.22. 50. Mar.14.47. Ioan.18.10. ET ECCE UNUS EX HIS QUI ERANT CUM JESU, EXTENDENS MANUM EXEMIT GLADIUM SUUM, ET PERCUTIENS SERVUM PRINCIPIS SACERDOTUM, AMPUTAVIT AURICULAM EJUS.

UNUS] Scilicet Petrus ceteris ferventior & animosior, ut patet ex Joanne cap.18. Ita S. Hieron. Chrysost. & alii. Lucas addit Petrum priùs licentiam petiisse à Christo, dicendo: *Domine si percutimus in gladio?* id est, si placeat, gladio te defendemus; sed non exspectato Christi responso ob imminens Christo captivitatis periculum, ex ardore gladium strinxisse.

EXEMIT] Syrus, *distrinxit gladium.*

Quæres, quis & qualis fuit hic gladius?

Petri gladium fuisse cultrum censent alii. Hunc S. Petri gladium fuisse cultrum, quo in mactatione vel commestione agni usi fuerunt Apostoli, censet Toletus in Joan. c.18.10. Favent S. Chrysostom. Theophyl. Joannes Major, Jansenius in Matt.26. cultro enim secantur carnes, & amputantur auriculæ. Dubitat Dionys. Carthusianus: & Venetiis ostenditur hic gladius, habens speciem magni cultri. Senis quoque similis asservatur.

Fuisse ensem censent Patres. Verùm gladium hunc ensem fuisse disertè asserit Franc. Lucas in Matth.26. Favet S. Cyrillus, S. August. Tertull. Hilarius, Hieron. Beda, Baronius. S. Ambrosius: & ita ostenditur hic gladius S. Petri Parisiis habens speciem ensis.

Tertulliani li. de Idololatria c.19. verba sunt: *Quomodo bellabit imò quomodò etiam in pace militabit sine gladio, quem Dominus abstulit?* &c. *omnem militem Dominus in Petro exarmando discinxit*. Petri ergo gladius erat militaris & bellicus, ergo ensis; hoc enim bellant milites, non cultro. S. Augustini lib.22. contra Faustum verba sunt: *Jusserat, ut discipuli ejus ferrum ferrent; sed non iusserat ut ferirent. Ferrum*, scilicet ensis: hic enim ferit hostem in conflictu: nam culter potius scindit, vel pungit quàm ferit. S. Hieronymi verba sunt: *Illo gladio* (usus est Petrus) *qui igneus vertitur ante paradisum, & gladio spiritus qui in Dei describitur armatura*, Ephes.6. 17. Uterque autem est militaris & ensis, ut patet. Eadem ex S. Hieronymo verba habet Zacharias Episcopus Chrysopol. in Concord. Evangel. S. Hilarii verba sunt: *Recondi gladium præcipit, quia eos non humano, sed oris sui gladio esset perempturus*: gladius autem oris Christi est ensis, ut patet Apocal.1. 16. & cap.19.15. S. Ambrosii, dum mysticè hos duos gladios explicat, verba sunt; *Unum novi, alterum veteris intelligamus testamenti, quibus adversus diaboli armamur insidias*: armamur autem contra hostem ense, non cultro, & utrumque Testamentum non paruo cultro, sed ingenti gladio comparatur.

Allegoricè. Allegoricè passim Interpretes per duos gladios accipiunt duplicem Ecclesiæ potestatem, spiritalem & temporalem. Idem habetur Extravag. *Unam sanctam*, de Majoritate & obedientia. Idem tradit Ioan. Suarez in Matth.26. Unde & S. Paulus magistratui obediendum docens: *Non enim*, inquit, *sine causa gladium portas: vindex est enim Dei in iram*, Roman.13. portat autem ensem, non cultrum.

Rursum hoc gladio denotatur excommunicatio, quæ hominem ab Ecclesia detruncat: hoc autem fit ense, non cultro.

Multi censent Petrum fervidum voluisse Malcho caput amputare, vel findere, sed Dei ductu ictum in aurem cecidisse: finditur autem caput ense, non cultro. Ita censet Paulus à Palatio, Iansenius & Ioan. Major in Matth.26. Did. Stella in Lucæ c.22. & alii. Hinc etiam Malcho declinanti ictum, Petrus dexteram ejus auriculam amputavit, cùm alioqui sinistram ejus, utpote dexteræ adversam & obversam, amputare debuisset.

Tropologicè. Tropologicè, S. Ambros. per hunc gladium accipit martyrium: *Est*, inquit, *etiam gladius passionis, ut exuas corpus, & immolatæ carnis exuviis ematur tibi sacra corona*

martyrii. Atqui Martyres ense truncantur capite, non cultro.

Ratio Prima. Accedunt rationes. Prima: gladius hic græcè vocatur ab omnibus Evangelistis ubique μάχαιρα; hæc autem ensem notat.

Secunda. Secunda. Jubet Christus vendi tunicam, ut ematur gladius: ad cultrum autem emendum, non opus est vendere tunicam, sed ad ensem: hujus enim pretium tunicæ æquiparatur.

Tertia. Tertia, *qui acceperit gladium, gladio peribit*, ait Christus: solent autem homicidæ capite plecti ense carnificis, non cultro.

Quarta. Quarta: jusserat Christus duos gladios afferri ad defensionem publicam contra totam Judæorum & militum Romanorum turbam: ergo enses erant: quid enim duo cultri profuissent contra tantam turbam ensibus armatam? quomodo Petrus solo cultro armatus eam invadere ausus fuisset?

Quinta. Quinta: gladius apud Latinos ensem significat, non cultrum: dicituque à clade, quam turbæ infert, uti ajunt Etymologici.

Denique gladius S. Petri, ait S. Chrysost. in Encomio vinculorum S. Petri apud Surium die 1. Augusti, cum catenis ejus in regali palatio, ubi Apostolo Petro templum erectum est, velut sacratus quidam & cælestis thesaurus in intimo loco repositus servatur, qui Imperatoribus, & fidelium virorum multitudini ad sanctitatem proponi solet. Cælestem enim gratiam confert, curationum copiam suppeditat, animas ipsorum elevans.

Servum] Cui nomen Malchus, ait Joan. cap. 18. In eum potiùs quàm in alios insiliit Petrus, quia eum audaciorem & insolentiorem proximiùs in Christum insurgere vidit, quare *aurem viri ferocius instantis abscidit*, ait S. Leo serm. 1. de Passione.

Amputavit auriculum ejus] Dexteram, ut habet Joan. & Lucas: ut significaret, ait Origenes, Judæos in legendo & audiendo S. Script. perdidisse dexteram aurem, id est, veram intelligentiam cælestium, & retinuisse sinistram, ut sinistrè ad carnales sensus eam detorqueant.

Porrò S. August. lib. 22. contra Faustum c. 70. Moyses, ait, post percussum Ægyptium, factus est princeps Synagogæ? Petrus post mutilatum Malchum factus est Pastor Ecclesiæ: excessit uterque regulam, non detestabili immanitate, sed emendabili animositate. Peccavit enim Petrus temeritate, quia inscio, imò invito Christo strinxit gladium, quo solus poterat Christum defendere contra tot armatos milites & ministros: quare amputando aurem Malcho, magis iritavit eos ad seviendum in Christum, & in ipsum Petrum nisi Christus impedivisset. Verùm ostendit ipse suum pro Christo ardorem & zelum, licèt vitiosum, sed castigato hoc excessus vitio in Pentecoste, per eum meruit fieri Pastor & Princeps Ecclesiæ.

Denique Christus reprehendens inhibensque Petrum, ne ulteriùs pugnando progrederetur, aurem restituit Malcho, ut habet Lucas; ubi mirum dedit tam potentiæ quàm clementiæ suæ exemplum: præsertim quia, ut addit hìc Paulus à Palatio: *Theologicum dogma est, quem Dominus sanat, perfectè sanat. Si Christus Malchum & aure & mente sanavit, quod potuit majoris esse charitatis indicium? quod magis imperturbati animi argumentum?* Sanè plures alios ex hisce Christi persecutoribus prædicante Petro pœnituisse, & ad Christi fidem conversos esse, liquet Actor. 2. 37. Quid mirum si & Malchus, qui ex aure sibi à Christo reddita ejus in se bonitatem, æquè ac potentiam tam evidenter expertus erat? fecit hoc Christus, tum ne criminationi foret locus, ipsum restitisse publicis lictoribus & justitiæ ministris; tum ad heroicum patientiæ & mansuetudinis exemplum, quale pariter dedit cùm ex Saulo fecit Paulum.

An Malchum & alios converterit?

Mysticè Glossa, Auris Malchi amputata & sanata, ait, est auditus ablata vetustate innovatus, quod est regnaturorum cum Christo: unde & Malchus (hebr. מלך *melech*) idem est quod *rex*: servitus enim est vetustas, sanitas est libertas.

VERS. 52. Joan. 18. 11. Tunc ait illi Jesus: Converte gladium in locum suum] Castigat hìc Christus Petri temeritatem, quòd præter, imò contra voluntatem suam gladium stringeret. Erat ergo hic geminum Petri peccatum: Primum; quòd percuteret contra voluntatem Christi: Secundum, quòd percussio hæc non tam erat defensio quàm vindicta, qua Christum tantæ turbæ militum eripere non poterat, sed potiùs illam acriùs in Christum concitabat, seque evidenti mortis periculo temerè exponebat; licèt Petrus zelo & fervore Christi tuendi abreptus, ait S. Chrysost. hæc vel horum aliqua non consideraverit, sed potiùs memor fuerit quòd Christus paulò antè duos gladios sumi jusserat: unde inferebat, id eum jussisse ad se defendendum. Quare percutiendo servum Christum invadentem, ex mente Christi agere se putavit. *Cesset vindicta*, ait Interlinearis, *exhibeatur patientia, ut patientiam nostros doceamus, non vindictam.*

Petrus non bene hic gladium stringebat.

Omnes enim qui acceperint (temerè & propria auctoritate, uti faciebat hic Petrus) gladium, gladio peribunt] *Acceperint*, in actu perfecto, scilicet ita ut alios feriant, vulnerent, occidant: nam alioqui accipere gladium dumtaxat non est malum, quia nulli injurium. Rursum accipere gladium publica auctoritate ad puniendum fontes, uti faciunt magistratus in tribunali, & principes militesque in bello justo, licitum est & honestum. Per *gladium* qualibet arma & cædis instrumenta accipe. Ita Euthym.

Quia acceperint gladium, gladio peribunt.

Prima ratio cur Christus se defendi vetet.

Gladio peribunt] Id est, digni sunt qui gladio pereant, rei sunt mortis, lege talionis gladio plectendi sunt, quæ lex est communis omnibus gentibus, & quasi lex naturæ lata à Deo statim à Diluvio, Genes. 9. 6. *Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius*. Ita Theophyl. hìc, & S. August. in Quæst. veteris & novi testamenti cap. 104. Christus ergo legem antiquissimam de homicida morte plectendo hìc renovat, & de novo sancit: loquitur enim quasi novus novæ legis legislator.

Rursum *gladio peribunt*, quia sæpè gladiatores & homicidæ reipsa justo Dei judicio & vindicta, gladio Dei judicis vel hostium in bello aut duello, vel ictibus serpentum aut ferarum, &c. pereunt, uti quotidiana docet experientia, multisque exemplis id confirmat Plutarch. libr. de Sera numinis vindicta. Fuit enim hic communis gentium etiam barbararum sensus; unde Melitenses videntes Paulum à vipera invadi, dicebant: *Utique homicida est homo hic*, quia cùm evaserit de mari, *ultio non finit eum vivere*, Actor. 28. 4.

Porrò Christus hìc *insinuat*, ait Theophylact. *quòd Judæi contra se gladium accipientes, Romanorum gladio essent perituri*. Pro *peribunt* noster Interpres in Græco legit, ἀπολοῦνται: jam legunt ἀποθανοῦνται, id est, morientur; sed idem est sensus.

Addit Lucas cap. 22. Christum dixisse: *Sinite usque huc*, id est, desinite ulteriùs stringere gladios: satis, ò Apostoli, percussum, satis dimicatum est, sic enim solemus duobus duellantibus, aut pluribus rixantibus, & dimicantibus inclamare: Sinite, satis est; ne ad ulteriores rixas aut pugnas procedant.

Aliter Cajetanus, q. d. *Sinite*, id est, permittite, ò Apostoli, Judam & Judæos sævire in me *usque huc*, id est, usque ad hanc horam eorum, hoc est, quamdiu durat hæc eorum hora & potestas tenebrarum. Hinc Maldonatus & alii colligunt, cæteros Apostolos videntes Petrum tam animosè depugnantem pro Christo, ipsos quoque pro eodem voluisse certare, sed prohibitos à Christo cùm dixit, *Sinite usque huc. Noluit enim*, ait S. Ambros. in c. 22. Lucæ, *persecutorum vulnere defendi, qui voluit suo vulnere omnes sanare*. Unde emblema, *Ex vulnere salus*: quod propriè Christo competit, *cujus livore sanatis sumus*, ut ait S. Petrus.

Ex vulnere salus.

VERS. 53. An putas quia (quòd) non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modò plusquam duodecim legiones angelorum? Est secunda ratio, quà Christus inhibet prætensam à Petro defensionem, q. d. Non egeo te defensore, qui ad manum habeo omnes Angelorum exercitus, quorum unus omnes illos sternere sufficit: sicut unus ex eis cecidit 175. millia Assyriorum. 4. Regum 19. 35. *Etenim*, ait S. Chrysost. *si unus Angelus centum octoginta quinque armatorum millia interfecit, quid facerent duodecim legiones angelorum*

Secunda.

lorum in mille viros? Ita ad imbecillitatem atque timorem eorum, qui metu jam semimortui erant, sermonem accommodavit. Nam ipse Christus, utpote Deus, Angelorum ope non egebat, quia, ut rectè advertit Origenes, *magis Angeli opus habent auxilio unigeniti Filii Dei, quàm ipse eorum.* Unde illud Daniel. 7. 10. *Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei.*

Legio quid. Porrò, *legio* nomen est militiæ Romanorum, qui tempore Christi dominabantur Iudææ & Judæis: continebat autem sex millia militum, ait S. Hieron. hic, & Vegetius libr. 2. de Re milit. c. 2. sic duodecim legiones facerent 72. millia Angelorum. Alii censent legionem continuisse 12. millia & quingentos. Legio enim inquiunt, continebat decem cohortes, cohors 50. manipulos, manipulus 24. milites; hoc computu 12. legiones facerent centum & quinquaginta millia angelorum.

Parcè & modestè loquitur Christus. Verè enim dicere poterat: Si velim, Pater meus illico dabit mihi centum vel mille milliones, imò centum millia millionum Angelorum: nam decies millies centena millia assistunt, ei, ut ait Daniel. Angeli enim sunt innumeri, adeoque superant numerum omnium creaturarum, etiam hominum, qui umquam fuerunt, sunt & erunt, ut docet S. Dionysius de Cælest. hierarch. cap. 9. D. Thom. & Scholastici 1. p. q. 50. art. 3.

Angeli in auxilium invocandi. Docet nos hic Christus in omni periculo, tentatione & afflictione invocare sanctos angelos, præsertim custodes nostros: hi enim sapientissimi sunt, potentissimi, & nostri amantissimi, quia sciunt hoc Deo gratum esse, imò sibi imperatum, juxta illud psal. 90. *Angelis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.* Et psalm. 33. *Immittet* (hebr. חנה *chone*, id est, *castra metabitur*) *angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos*, uti angelorum castra eripuere Jacob è manu Esau Genes. c. 32. 1. & cap. 28. & 12. & Eliseum è manu Syrorum, 4. Regum 6. 17.

VERS. 54. 4. QUOMODO ERGO IMPLEBUNTUR SCRIPTURÆ (quæ quasi oracula Dei dicunt & prædicunt) QUIA SIC OPORTET FIERI?] Ut scilicet ego Christus patiar, capiar & moriar ad redimendos homines: *Nam si Scripturæ quoque ita videtur*, ait Chrysost. *quid vos repugnatis?*

Tertia. Est tertia ratio, qua Christus se armis defendi vetat, quòd Scripturas de passione sua prophetantes oporteat impleri, qualis est pulcherrima illa Isaiæ toto c. 53. & Davidis psalm. 21. & Danielis cap. 9. v. 26. & seq.

Cùm Judæi impleverint Scripturas de occidendo Christo, an peccarint? *Cùm ergo*, ait Origenes, *posset accipere legiones, nolebat accipere, ut per patientiam ejus implerentur Scripturæ prophetantes de ipso, quoniam ita eum pati conveniebat.* Hanc enim reverentiam debemus S. Scripturæ quasi verbo Dei, ut illi non repugnemus, sed consentiamus, illamque in nobis adimpleamus. Dices, Ergo Judæi non peccarunt occidendo Christum, quia adimpleverunt Scripturas prædicentes ejus cædem. Resp. S. Athanasius tract. de Passione & cruce, negando consequ. *Neque enim*, inquit *inservientes propheticis verbis ista contra Christum ausi sunt, sed suo ipsimet studio sponte volentesque illa perpetraverunt, ut non Propheta istarum rerum auctor sit aut causa, sed ipsorum voluntas; quin potiùs ipsi causa fuerunt, ut talia de ipsis Propheta prædivinarent.* Judæi ergo hoc sacrilegium, christicidium & deicidium ex suo scelere, malitia & odio in Christum perpetrarunt, idque futurum prævidentes Prophetæ prædixerunt dumtaxat, non autem probarunt, aut Judæis ut id facerent imperarunt, Deus autem jussit Christo, ut hoc Judæorum odium & cædem patiendo in se exciperet, itaque pro hominum peccatis satisfaceret. Unde illud:

Actio displicuit, passio grata fuit.

Actio (Judæorum) *displicuit; passio* (Christi) *grata fuit.* Hinc S. Leo serm. 1. de Pass. *Nihil*, ait, *vobis gratiæ, ò Judæi nihil sibi, Juda, debemus. Salvationi quidem nostræ, non hoc vobis volentibus, impietas vestra servivit, & per vos factum est, quidquid manus Dei & consilium decreverunt fieri, mors igitur nos liberas, vos accusat: meritò soli non habetis, quod omnibus perire voluistis.* Vide dicta Actor. 2. v. 23.

Quarta. Quartam Christi rationem addit S. Joannes c. 18. 11. dicens: *Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum?* q. d. Deus hunc passionis calicem ab æterno decrevit, & nunc hoc tempore mihi propinat, cur ego non avidè illum de manu Dei mei excipiam, lætusque exhauriam? Nota. Passionem & mortem suam, quam paulò ante v. 39. ut calicem felleum & amarissimum, deprecatus est Christus; hic cognita Patris voluntate amplectitur ut calicem melleum & suavissimum. *Passionem suam ut calicem mellitum amplectitur Christus.* Quid enim suaviùs quàm Deo parere, Deo se in holocaustum offerre, Deo se victimam pro salute hominum efficere? *Quàm dulciter*, ait S. Bernardus serm. 2. in Pentecoste, *Domine Jesu cum hominibus conversatus es, quàm abundanter multa & magna bona hominibus largitus es, quàm fortiter tam indigna, quàm aspera pro hominibus passus es, ita ut liceat sugere mel de petra, oleumque de saxo durissimo? Duro ad verba, duriore ad verbera, durissimo ad crucis horrenda; quia in omnibus his sicut agnus coram tondente se obmutuit, & non aperuit os suum.*

VERS. 55. Luc. 22. v. 52. 53. Marc. 14. v. 48. 49. IN ILLA HORA DIXIT JESUS TURBIS: TAMQUAM AD LATRONEM EXISTIS CUM GLADIIS ET FUSTIBUS COMPREHENDERE ME: QUOTIDIE APUD VOS SEDEBAM, DOCENS IN TEMPLO, ET NON ME TENUISTIS.

Postquam Christus castigavit Petrum & Apostolos gladios stringentes, nunc pariter & magis castigat Judam & Judæos, volentes se comprehendere. Ubi miram animi celsitudinem, libertatem & tranquilitatem ostendit. Dixit enim hæc cùm adhuc esset liber: antequam caperetur, atque his verbis iis se vinciendum liberrimè obtulit.

Ordo capturæ Christi. Hic enim fuit rei gestæ ordo: Christus prostratis in terram Juda & Judæis, cùm ab eis jam surgere permissis iteratò rogasset, quem quærerent? illique dicerent *Jesum*; ipse ait, *Ego sum*, ac se eis capiendum obtulit. Accesserunt illi ut eum caperent. Id videns Petrus gladium strinxit, Malchoque aurem amputavit. Mox Christus eum repressit & pugnam diremit, statimque Malcho, aurem restituit. Deinde conversus ad Judæos ait, *Tamquam ad latronem*, &c. q. d. Pudere vos deberet, quòd ad me ut latronem capiendum noctu cum facibus & lictoribus veniatis: ego enim non sum furtivus latro, sed publicus Judæorum doctor, qui publicè in templo quotidie docui: cur ibi me non cepistis? Scio enim quòd ob doctrinam meam, qua Pontificum & Pharisæorum vitam vitiaque redargui, ipsi vos miserunt ad me capiendum. Sed nimirum scio pariter, ipsos non ausos fuisse me capere in templo metu populi, qui ab ore meo quasi magni Prophetæ pendebat. Agite ergo quandoquidem ita vobis lubet, me ut latronem furtivum furtim hic comprehendite, en me vobis ultro offero, & liberè me in manus vestras dedo, corpus meum vobis in prædam do, illud vincite, trahite, rapite, verberate, lacerate, ut lubet; qua potestate à Christo accepta, accesserunt satellites, Christumque ligarunt & comprehenderunt, ut subdit Lucas: qui & addit Christum dixisse: *Sed hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum*, id est, dæmonum & impiorum, quales vos estis. q. d. Congruè noctu in tenebris venitis ad me capiendum, quia ego sum lux mundi, & lucem veritatis in luce diei publicè docui: vos verò, ò Judæi impii, quia estis tenebriones, & lucem hanc fugitis, tenebrasque errorum & vitiorum amatis, idcirco in tenebris me capitis. *Ideo*, ait Beda, *in tenebris adversus me congregamini, quia potestas vestra, qua contra lucem mundi armamini, in tenebris est.* Et Theophyl. *Revera*, ait, *noctis attentatis opera, & potestas vestra tenebrarum est: atque idcirco hanc horam observatis, quæ convenit vobis & operi quo me invaditis.* Nam ut ait Christus Joan. 3. v. 19. *Omnis qui male agit odit lucem, & non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus.* Quocirca S. Leo serm. 8. de Passione: *Irruerunt*, ait, *in lumen verum, filii tenebrarum, & utentes facnlis atque laternis, non evaserunt infidelitatis suæ noctem, quia non intellexerunt lucis auctorem. Occupant paratum teneri, & trahunt volentem trahi: qui si vellet obniti, nihil quidem in injuriam ejus impiæ manus possent; sed mundi redemptio differretur, & nullum salvaret illæsus, qui pro omnium salute erat moriturus.*

Porrò non ante, sed post hæc verba Christi, Judæos manum iniecisse in Christum, eumque cepisse & tenuisse, patet ex Luca, qui post hæc verba statim subjicit: *Comprehendentes autem eum*; &c. Quod ergo Matthæus v. 50. ante Petri percussionem & amputationem auris Malchi,

Malchi, statim post osculum Judæ ait: *Tunc accesserunt, & manus injecerunt in eum, & tenuerunt eum*, ordine partim recto, partim inverso & convoluto dictum est. Recto dicitur *τὸ tunc accesserunt*: involuto *τὸ manus injecerunt in eum, & tenuerunt eum*. Hoc enim posteriùs contigit, scilicet post amputationem & sanationem auris Malchi: si enim tunc manibus ligatis fuisset Christus, non potuisset iisdem aurem capiti Malchi applicare & restituere. Nimirum Matthæus more suo voluit una sententia narrare comprehensionem Christi, ne secundò cogeretur eam recensere: quare simul narrat id quod priùs contigit; scilicet quòd accesserunt ad capiendum Jesum; id quod posteriùs accidit, scilicet quòd in eum reipsa manus injecerint, eumque tenuerint.

Amaxitem. qua atrox Christi. Primò. Denique quàm atrox, indigna & acerba Christo fuerit hæc ejus comprehensio, æstimari potest ex multis. Primò, quòd captus sit tamquam latro ipse qui erat innocentissimus, & summè in omnes beneficus, imò Sanctus Sanctorum, adeoque quà Deus, ipsa immensa & increata puritas & sanctitas. Secundò, quòd captus sit ab hominibus vilissimis, pessimis, sibique inimicissimis, quales erant Scribæ & Judæi. Unde conijci potest quàm atrociter instar jumenti, imò latronis, ab iis fuerit ligatus, protrusus, protractus, illusus, cæsus, blasphematus. Tertiò, quòd Apostoli ceterique omnes eum deseruerint, ut solus quasi agnus innocens, Judæis se in prædam daret. Quartò, quòd hisce suis vinculis ex æquo voluerit expiare, & dissolvere vincula peccatorum nostrorum, quæ gravissima & durissima sunt. Unde Jeremias eum miserans gemendo & suspirando ait: *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris, cui diximus: In umbra tua vivemus in gentibus*, Thren. 4. 20. Quintò, quòd hisce suis catenis voluerit animare, roburque impetrare Christianis, præsertim Martyribus, ut carceres & catenas animosè sustinerent, in iisque exultarent & gloriarentur, uti gloriatur Paulus Ephes. 3. 1. Ubi vide S. Chrysost. Multorum autem Martyrum atroces fuere catenæ, sed longè atrociores Christi, ut atrocitatem Martyrum superando leniret.

Porrò turbam hanc fuisse mille militum, & insuper plurium satellitum & ministrorum pontificum, liquet ex Joanne c. 18. 12. ubi ait: *Cohors & tribunus, & ministri Judæorum comprehenderunt Jesum, & ligaverunt eum*. Cohors enim continebat mille milites. Unde pro *tribunus*, græcè est χιλίαρχος, id est, præfectus mille militum.

VERS. 56. Luc. 22. 53. Mar. 14. v. 49. 50. HOC AUTEM TOTUM FACTUM EST, UT ADIMPLERENTUR SCRIPTURÆ PROPHETARUM] Hæc verba non sunt Christi, ut vult Chrysost. sed Matthæi verba Christi v. 54. repetentis, & confirmationes ad historiæ illustrationem, & Christi commendationem. q. d. Hæc indigna Christi comprehensio, ceteraque quæ passus est Christus, non violentia militum, non etiam casu & fortuitò illi acciderunt; sed ex destinata præordinatione, consilio & decreto Dei, qui prævisa Judæorum malitia ab æterno decrevit singula Christi tormenta, voluitque ut Christus ea in se susciperet, & pateretur pro salute hominum, ideoque voluit ut Prophetæ ex ore Dei illa prædicerent & prophetarent.

TUNC DISCIPULI OMNES, RELICTO EO, FUGERUNT] Ecce hic adimpletur Christi de fuga hac vaticinium editum v. 31. *Fugerunt*, quia viderunt jam Christum quasi superatum, captum & oppressum à Judæis, ut nulla jam evadendi, aut eum juvandi superesset spes; quare timentes ne & ipsi caperentur, maleque mulctarentur à Judæis, Christo Domino suo tam infensis & infestis, fugam inierunt. Ex fuga hac tamen paulò post animum resumentes rediere Joannes & Petrus, sequens Jesum à longè. Unde Beda in Marc. c. 14. v. 49. *Promptiores fuere*, ait, *ad fugæ præsidium, quam ad fiduciam patiendi cum Christo*. Nam, ut ait Origenes, *Nondum erat in spiritu datus quia Jesus nondum erat glorificatus*, Joan. 7. 39.

An fuga Apostolorum licita? Affirmant aliqui. Quæres, an fuga hæc Apostolorum fuerit licita? Resp. Nonnulli putant, nullam aut parvam in fuga hac fuisse culpam, eò quòd Apostoli fide & mente interiùs adhæserint Christo, exteriùs verò fugerint, quia Christo prodesse non poterant, sed obesse. Sapienter ergo fugisse ne se in discrimen, vel Christum negandi, vel dura patiendi conjicerent: necdum enim receperant robur Spiritus sancti: hoc enim postea receperunt in Pentecoste, quo recepto intrepidè se Judæis, carceribus, vinculis, flagellis, crucibus, gladiis, leonibus, ignibus objecerunt. Fuit ergo hic fugæ actus ex timore imperfectus, & à perfectione constantiæ deficiens; at non illicitus & sceleratus.

Multis non sunt alii. Alii verò censent eum fuisse illicitum, quia putant eum processisse ex diffidentia Christi, quòd videntes eum capi & obrui à Judæis, pristinam in eum fidem & spem amiserint, desperantes se ab eo posse juvari & defendi. Unde eo inconsulto fugerunt; quare ipso facto & fugâ sua ejus potestatem, ipsumque esse Christum tacitè negarunt. Vide dicta v. 11. ubi dixi prius videri verius. Apostoli ergo fugientes à Christo peccarunt venialiter, quia subito & nimio pavore (qui pavido rationem & memoriam eripere solet) consternati, ex pusillanimitate & diffidentia, sine ejus jussu vel nutu diffugerunt. Experti enim toties Christi opem in periculis, eamdem hic sibi affore confidere debebant: præsertim cùm viderent Christum solo verbo: *ego sum*, prostravisse omnes satellites, eisque jussisse: *Sinite hos abire*. Debebant ergo ab eo consilium & auxilium petere, ac dicere: Domine adjuva nos. Et quid vis ut faciamus? Et Christus utique eos adjuvisset, & dixisset quid eis faciendum esset. Quare probabile est eos charitatem non perdidisse, multò minùs fidem. Vide dicta v. 31.

Addit Marcus c. 14. 49. adolescentem quemdam sequentem, relicta Judæis sindone suâ nudum aufugisse: quis hic fuerit, & quare id fecerit, dicam in Marco.

AT ILLI TENENTES (græcè, κρατήσαντες, idest, postquam eum comprehendissent, & in suam potestatem redegissent, illi quasi reo vinctoque dominantes) JESUM, DUXERUNT AD CAIPHAM PRINCIPEM SACERDOTUM, UBI SCRIBÆ ET SENIORES CONVENERANT] Addit Joannes cap. 18. 13. Jesum priùs ductum fuisse ad Annam, qui erat socer Caiphæ, sed obiter & quasi in transitu. Fecerunt id vel honoris causa, ut seniorem Annam venerarentur, vel quòd Annas præ ceteris optaret & laboraret ut Christus caperetur. Unde S. Cyrillus & Franc. Lucas putant in domo Annæ persolutum esse Judæ proditionis Christi pretium; vel, ut opinatur S. August. quòd domus Annæ quasi in via esset euntibus ad Caipham, qui illius anni erat pontifex, de quo plura Joan 18. 13. nam in domo, non Annæ, ut nonnulli opinantur ex verbis Joannis, sed Caiphæ, contigisse primum Christi examen, alapamque ei incussam, ac Petri primam Christi negationem æquè ac duas sequentes, liquet ex Matthæo, Marco & Luca, idemque insinuat Joannes cap. 18. 19. dicens: *Pontifex ergo interrogavit Jesum*. Pontifex enim anni illius erat Caiphas, non Annas, ut ipse dixit v. 13. quare quod subdit Joannes v. 24. *Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem*. intellige per epanalepsin, *& misit*, hoc est, jam enim miserat Annas Christum ad Caipham pontificem, qui eum, ut paulò antè dixi, examinavit, & interrogavit de doctrina & discipulis. Revocat enim Joannes id quod omiserat, ne quis ex præcedenti ejus narratione putaret Christum ab Anna, non à Caipha pontifice examinatum. Unde nonnulli verba Joan. v. 24. jam citata transferunt & anteponunt, statimque post v. 13. ubi narravit Jesum ductum fuisse ad Annam, subjiciunt, uti subjicit S. Cyrillus. Ita Origenes, S. August. lib. de Consensu Evang. cap. 6. Jansenius & alii passim.

CONVENERANT] Non dicit, convocabantur, quia jam convocati erant, cùm Judas à Caipha satellites ad Christum comprehendendum petiisset: tunc enim Caiphas convocavit Scribas & seniores, ut, adducto à Juda Jesu, statim eum judicarent & damnarent: immanem enim in Christum reprehensorem suum odium conceperant, ideoque sitiebant ejus necem, & ad horam necis anhelabant: qua de causa in domo Caiphæ *pernoctabant vigilantes*, ait Chrysost.

PETRUS AUTEM SEQUEBATUR EUM A LONGE USQUE IN ATRIUM PRINCIPIS SACERDOTUM. ET INGRESSUS INTRO, SEDEBAT CUM MINISTRIS, UT VIDERET FINEM] Ceteris Apostolis in

VERS. 57. Luc. 22. 53. Mar. 14. 53. — Ad quem ductus fuerit primùm Christus?

VERS. 58. Luc. 22. v. 54. 55. Mar. 14. 54. Joan. 18. v. 15. 16.

Petrus à longè Christum captum sequitur.

in fuga aliò dilapsis, solus Petrus ex fuga colligens animum, restitit, & partim ex curiositate, partim & magis ex amore Jesu magistri sui, secutus est eum jam à satellitibus captum, cùm ab eis duceretur ad Annam & Caipham, sed *à longe*, ne à satellitibus comprehenderetur, tum quia discipulus erat Jesu, tum quia Malcho aurem amputarat. Quòd ergo fugit, timoris fuit; quòd rediit, amoris, timorem superantis. Unde S. Ambr. in Lucæ cap. 22. *Petrus*, ait, *in hoc nobis maxima est admiratione reverendus, quòd Dominum non reliquit, etiam cùm timeret. Metus naturæ, est, cura pietatis; alienum, quòd timet; suum, quòd non fugit: quod sequitur, devotionis; quod negat, obreptionis.* In Petro ergo luctabantur timor & amor: hic amor vicit timorem: sed mox in tentatione gravi timor vicit amorem, cùm timens ministros negavit Christum.

USQUE IN ATRIUM PRINCIPIS SACERDOTUM] putà Caiphæ pontificis. Modum & rei gestæ seriem distinctiùs narrat Joannes ca. 18. 15. dicens: *Sequebatur autem Jesum Simon Petrus, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introivit cum Jesu in atrium pontificis. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exivit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum.*

An discipulus sequens Christum cum Petro, fuerit S. Joannes?

Discipulum hunc fuisse S. Joannem Apostolum censet S. Chrysost. Theophyl. Euthym. S. Hieron. in Epitaph. Marcellæ ad Principiam, ac Lyranus, qui ait, Joannem notum pontifici, quòd ei soleret vendere pisces, aut quòd aliquis ex cognatis ejus famulus esset pontificis. Niceph. libr. 1. c. 28. aliam dat causam; scilicet quòd Joannes hereditatem suam vendidisset pontifici. Verius est non fuisse Joannem, nec alium Apostolorum, tum quia Apostoli erant noti & familiares Christi, non verò pontificis. Assiduè enim versabantur cum Christo, tum quia sicut Christus, sic & discipuli ejus exosi erant pontifici: unde à ministris pontificis in ejus domum non fuissent admissi, imò fuissent comprehensi & capti. Quocirca Syrus vertit, *unus ex discipulis aliis.* q. d. Unus non ex Apostolis, qui publici erant Christi discipuli, sed ex aliis secretis Christi discipulis, qui ejus fidem occultè audiebant & sectabantur.

ET INGRESSUS INTRO] non in domum, ubi Jesus examinandus erat à pontifice & concilio, sed in atrium domus Caiphæ) SEDEBAT CUM MINISTRIS] *Non appropinquabat loco ubi erat Jesus*, ait S. Hieron. *ne ministris aliqua suspicio nasceretur, sed sedebat cum eis ad ignem calefaciens se, quia frigus erat*, ut habent Joannes, Lucas & Marcus. Erat enim frigus acre, quale solet esse noctu die 25. Martii. Peccavit imprudentia & temeritate Petrus, quòd se ministris inseruerit, & exposuerit periculo, vel cum ministris lacerandi famam Christi, vel, si id non facerent, subeundi vincula & verbera, uti eventus docuit. Nam mox rogatus de Christo, eum negavit. Verè Ecclesiast. cap. 3. 27. *Qui amat periculum*, ait, *in illo peribit.* Quare in tentatione & persecutione debiles & timidi fugiant oportet, ut periculo lapsus se subducant.

UT VIDERET FINEM] An scilicet Jesus à pontifice & concilio damnaretur ad mortem, an absolveretur, vel ipse Jesus se periculo liberaret. Si enim damnaretur, sibi fuga consuluisset: sin absolveretur, ad eum quasi discipulus officiosè rediisset.

VERS. 59. Ma. 14. 55. PRINCIPES AUTEM SACERDOTUM, ET OMNE CONCILIUM, QUÆREBANT FALSUM TESTIMONIUM CONTRA JESUM, UT EUM MORTI TRADERENT] Præmittenda hic sunt quæ narrat Joannes c. 18. 19. dicens: *Pontifex ergo interrogavit Jesum de discipulis suis, & de doctrina ejus. Respondit ei Jesus: Ego palam locutus sum mundo: ego semper docui in Synagoga, & in templo quò omnes Judæi conveniunt: & in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt, quid locutus sim ipsis, ecce hi sciunt quæ dixerim ego. Hæc autem cùm dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens: Sic respondes pontifici? Respondit ei Jesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem benè, quid me cædis?*

Interrogatur Christus à pontifice.

Hæc interrogavit Caiphas, ait Euthymius, *volens Christum arguere tamquam novæ rei inventorem, ac seditiosum, quasi conciliabula facientem, novaque dogmata inferentem.* Pontificis enim erat investigare de hæreticis & hæresibus, ac novis sectis & erroribus. Porrò Jesus fretus conscientia & æquitate causæ, licèt inter medios, hostes positus, posito omni eorum metu, animosè æquè ac prudenter & confidenter respondet pontifici, se publicè docuisse, & publicos extare, imò præsentes esse, doctrinæ suæ auditores & testes, licet sibi inimicos, & in mortem suam conspirantes: ab illis ergo peteret, quid ipse docuisset. Nullum enim certius innocentiæ & sanæ doctrinæ testimonium, quàm quod petitur ab auditoribus, iisque inimicis. Si enim ipse Christus doctrinam suam edixisset ipsum metu damnationis & mortis alia dicere in concilio, quàm publicè docuisset. Unde Chrysost. *Non arroganter respondet*, inquit, *sed fretus veritate. Id enim veritati maximum est argumentum, cùm quis inimicos in eorum quæ dicit, testimonium adducit.* Unde ait, *Quid me interrogas?* &c. q. d. Cur, ò larvate pontifex, me insidiosè & captiosè interrogas, ut ex ore meo verbum aliquod elicias, ob quod me calumnieris & condemnes: jam per triennium publicè docui in templo: scis, vel facilè scire potes ex communi populi me audientis sensu, quid ego docuerim. Si id nescis, vanus es pontifex, qui doctrinæ & doctorum publicorum per triennium curam nullam habuisti. Si tamen nunc id scire vis, interroga astantes hic inimicos meos, qui sæpè me audierunt. Proferant illi, si possunt, verbum aliquod minùs verè vel sanè à me dictum. Scio enim eos in veritate id facere non posse.

Porrò quòd ait Joannes, *Unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu*; S. Cyrillus putat hunc sensisse se tangi verbis Christi, eò quòd missus à Scribis ad Jesum audiendum & capiendum, ejus doctrinam admiratus, rogatusque cur eum non cepisset, responderit: *Numquam locutus est homo sicut hic homo*, Joan. 7. 46. voluit ergo hanc notam delere, dando alapam Jesu. *Ipso enim astantes monstravit*, ait Cyrillus lib. 11. in Joan. cap. 45. *qui & pulchritudinem doctrinæ suæ fuerant admirati, & Judæorum impietatis erant ministri.*

Christo colaphus impingitur:

Dedit alapam Jesu; Syrus, *percussit maxillam*, ut adularetur pontifici, quasi honoris ejus vindex. Alapam hanc armatâ, ut videtur, manu incussam valdè atrocem, æquè ac ignominiosam fuisse liquet ex vultu sancto, quem Christus impressit velo Veronicæ, qui Romæ in basilica S. Petri religiosè servatur, & in hebdomade passionis populo ostenditur. Quare meritò stupet & exclamat S. Chrysost. *Quid hoc impudentius? exhorrescat cælum, contremiscat terra de Christi patientia, & servorum impudentia.* Et S. Cyrillus: *Universam*, ait, *creaturam perhorruisse puto, si sensum hujus rei habuerit. Dominus enim gloriæ impia manu hominis cædebatur.* Mirum est manum hanc illico non exaruisse, ignique contabuisse, imò quòd terra dehiscens vivum hunc hominem non absorbuerit, miseritque in tartara. Impedivit hoc lenitas & charitas Christi, expectans vocansque eum cum sociis ad pœnitentiam & salutem, ac reipsa multos ex eis sanctificans & salvans, ut patet Actor. 2. 27. Hoc est quod de Christo gemens, vel magis admirans, prædixit Jeremias Thren. 3. 30. *Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis.*

Hisce à Joanne narratis, jam subtexenda sunt quæ hic narrat Matthæus; scilicet cùm Jesus pontificem de doctrina rogantem, remisisset ad suos auditores, pontificem ex præsentibus, qui Jesum audierant, quæsiisse, num quid pravi vel erronei eum docentem audiisent. *Quærebant* ergo *falsum testimonium*, quia verum se inventuros desperabant, ob summam Christi sapientiam, veritatem, & sanctitatem toti populo notissimam.

UT EUM MORTI TRADERENT] Hic enim erat eorum scopus, & finis, ad quem falsos testes quasi medium necessarium inquirunt, cùm finis & forma tribunalis & judicii sit nullum damnare, nisi qui veris testibus de crimine convictus sit, falsos verò testes pœna talionis punire. Volebant enim ut famæ suæ consulerent, non videri latrones, sed æqui judices Christi: quare litem judicialem illi intentant, sed ita ut judices sint ipsi ejus accusatores, & quasi jurati in necem ejus hostes, quod est contra omnem judicii formam & æquitatem. Ita Chrysost. *Habitum judicii*, ait, *& figuram insidiis prætexunt*; scilicet,

scilicet, ut ait Victor. Antioch. in cap. 14. Marci, *insidias suas tribunalis schemate pallianies*. Rursum volebant eum per Pilatum, præsidem Romanum damnari ad mortem. Sciebant autem Pilatum more Romano id non facturum, nisi Christo crimen aliquod dignum morte impingeretur, idque per testes probaretur. Quærunt ergo principes falsos testes contra Jesum, ut vitæ auctorem & salvatorem mundi morti tradant, nimirum quia ipsis insciis & invitis Deus decreverat per mortem Christi dare nobis vitam præsentem & æternam.

Et non invenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Novissime autem venerunt duo falsi testes] *Nullam*, ait Origenes, *verisimilitudinem reprehensionis invenerunt in eo, mali licet essent, & multi astuti & ingeniosi*, &c. *Adeò munda fuit vita Jesu, & omnino irreprehensibilis*: quia quæcumque hi testes proferebant, vel falsa erant, vel sibi invicem contraria, vel impertinentia, ut propter ea Christus reus mortis peragi non posset, *Duo falsi testes*: cur dicantur falsi, dicam, v. seq.

VERS. 61. Mar. 14. 58. Et dixerunt: Hic dixit, Possum destruere templum Dei, et post triduum reædificare illud] Dixerat id Christus Joan. 2. vers. 19. sed hoc modo & hisce verbis; quærebant ex eo Judæi: *Quod signum ostendis nobis quia hæc facis?* q. d. Quod signum das tuæ potestatis, quodque sis missus à Deo; respondit Jesus, eique hoc dat signum: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*. Dicuntur tamen hi *falsi testes*, quia licet ex parte verum dicerent, ipsam Christi sententiam citando, tamen ex parte dicebant falsum, quia tam verba, quàm sensum Christi depravabant. Verba Primò, quia Christus non dixerat: *Possum destruere*, sed *solvite*, id est, si solveritis, vos scilicet, non ego. Secundò, quia Marcus ait eos addidisse *Tò manufactum*, dicendo: *Ego dissolvam templum hoc manufactum, & per triduum aliud non manufactum ædificabo*. Hoc erat falsum, quia nil tale habet Joannes. Tertiò, quia Christus non dixerat. *Post triduum reædificabo*, sed *excitabo illud*, hoc est, suscitabo à mortuis.

Sensum pariter depravabant, quia Christus non de templo Salomonis, sed de corpore suo loquebatur, in quo quasi in templo, plenitudo divinitatis inhabitabat, Coloss. 2. vers. 9. Unde subdit Joannes: *Ille autem dicebat de templo corporis sui*. Judæis enim ibidem signum petentibus, Christus dat signum resurrectionis, q. d. Cum solveritis templum corporis mei, ego tertio die illud à morte suscitabo, atque ex hoc signo cognoscetis me cælestem & divinum esse hominem, è cœlis à Deo missum. Ita Origenes, Sanctus Hieronym. Chrysost. & alii. Poterat Christus clarè dicere: Ego à mortuis resurgam, sed noluit; voluitque uti ænigmate templi, tum quia apud cavillatores quales erant Judæi, non clarè, sed rectè & symbolicè loqui oportet; tum ut hoc obscuro sermone daret occasionem passioni suæ: sciebat enim Judæos ob hoc ænigma malè intellectum eum accusaturos, & reum mortis peracturos. Hinc subdit Marcus: *Et non erat conveniens testimonium illorum*; vel, ut clariùs habent Græca, *neque sic erat conveniens testimonium illorum*: tum ob rationes jam dictas, tum quia hæc verba Christi etiamsi prima fronte videri possent inanis esse jactantiæ, quòd se tam potentem diceret, ut in tribus diebus posset templum diruere & reædificare, nemini tamen erant noxia vel injuria, ut ob ea Christus reus mortis peragi posset.

VERS. 62. Marc. 14. v. 60. 61. Et surgens princeps sacerdotum ait illi: Nihil respondes ad ea quæ isti adversum te testificantur. Jesus autem tacebat] *Surgens*, ex indignatione, quòd Jesus taceret, & accusationem hanc quasi futilem contemneret, & silentio confutaret. Rursum *surgens*, ut indignitatem & gravitatem criminis Christo objecti ostenderet, quasi Christus hoc suo dicto, templi magnificentiam, religionem & sanctitatem elevasset, & violasset.

Jesus tacet: cur? Causa prima. Jesus autem tacebat] Cur? Prima causa, quia, ut dixi, accusatio nullum crimen morte dignum continebat, sed tantùm inanem jactantiam; quare refutatione non egebat.

Secunda. Secunda: *tacebat*, quòd *sciret*, ait, S. Hieron. *quidquid tandem respondisset, torquendum ad calumniam*. Nam ut ait S. Chrysost. *Figura ibi duntaxat judicii erat, re autem ipsa latronum impetus*.

A Tertia: *tacebat*, quia totum sed ad damnationem & mortem à Patre sibi decretam componebat; quare nolebat se excusando mortem evadere; sed tacendo damnari & opprimi. *Tertia.*

Quarta: auctor Comment. in Marcum cap. 14. apud Sanct. Hieronym. *Taciturnitas Christi*, ait, *apologiam Adæ absolvit*, q. d. Tacuit Christus, ut silentio suo satisfaceret pro stultiloquio Adæ, quo peccatum suum, de quo arguebatur à Deo, excusavit, dicens: *Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi;* & mulieris se excusantis dicentisque: *Serpens decepit me*. Genes. 3. 12. *Quarta.*

Et princeps sacerdotum ait illi: Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei] Videns pontifex sibi à Jesu non responderi, & ob id indignans, eum per Deum adjurat, ut per adjurationem & nominis divini reverentiam eum respondere compellat. *Adjuro*. q. d. Ego pontifex in terris Dei sum vicarius, quare ex Dei auctoritate mihi commissa invocato in testem Deo, tibi mando, teque coniuro, ut mihi respondeas: An tu sis Christus, qualem te esse dixisti & docuisti. Vide dicta B cap. 5. 7. Hic tangit Caiphas punctum litis & causæ totius. Jesus enim dicebat se esse Messiam, sive Christum à Deo ad salutem hominum cum summa potestate missum: pontifex verò & seniores à Christo sæpè taxati, id pertinaciter negabant. Caiphas ergo id rogat non ut id cognoscat, sed ut eum condemnet. Si enim diceret Jesus se esse Christum, eum ut blasphemum reum mortis peragebat: sin diceret se non esse Christum, replicasset, Cur ergo apud populum te pro Christo Dei Filio venditasti? itaque eum ut pseudoprophetam condemnasset, quòd æqualem se Deo fecisset, uti ei objecere Judæi, Joan. 5. 19. Tota enim odii & invidiæ pontificum & Scribarum in Christum causa erat, quòd ipse vilis & plebejus, ut videbatur, homo diceret se esse Christum Deique Filium, ideoque sine eorum licentia prædicaret, ac frivolas eorum traditiones contemneret, atque gravia eorum vitia sceleraque publicè & acriter castigaret. VERS. 63. Luc. 22. v. 67. 70. Mar. 14. 61. *Adjuratur à principe sacerdotum Christus.*

Dicit illi Jesus: Tu dixisti] id est *ego sum*, ut habet Marcus cap. 14. 62. Christus adjuratus à pontiC fice licet perverso & insidioso, ut calumniam & necem sibi strueret, respondit tamen candidè & clarè se esse Christum, tum ut reverentiam nomini divino, per quod adjurabatur, ac simul ipsi dignitati pontificiæ, à qua adjurabatur, honorem & obedientiam aliàs debitam deferret. Secundò, ut hoc responso *omnem eorum tolleret excusationem*, ait Chrysost. ne scilicet ipsi apud homines, & apud Deum in die judicii se excusare possent, cur in Jesum non credidissent; imò eum occidissent, eique dicere: Interrogavimus Jesum num ipse esset Christus juridicè in concilio, ipse verò tacuit vel ambiguè respondit, quare non obligabamur eum ut Christum recipere, & in eum credere. VERS. 64. Luc. 22. v. 69. 70. Mar. 14. 62.

Verumtamen dico vobis: Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli] *Amodo*, hoc est, ex hoc tempore, post mortem meam, scilicet in die judicii; nec enim aliàs Christum erant visuri. *Sedentem à dextris virtutis*, græcè est, δυνάμεως, id est, potentiæ *Dei*, q. d. Videbitis me, qui vobis duntaxat filius hominis esse videor, etiam esse verè Filium Dei D proprium & naturalem, cùm in die judicii videbitis me considere ad dextram Dei Patris omnipotentis, id est, æqualis cum eo esse dignitatis, majestatis & gloriæ. Alludit ad psalm. 109. 1. q. d. Ego sum ille, de quo David præcinuit: *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis*. Porrò Christus non tantùm quà Deus, sed etiam quà homo sedet à Dextris Dei, eo modo quo explicui Coloss. 3. 1.

Nota. Hoc propriè & directè in die judicii non videbunt pontifices & Judæi, utpote reprobandi, ideoque non visione Dei beandi, sed aspectu diaboli damnandi: verùm indirectè & quasi in effectu idipsum videbunt. Visuri enim sunt tantam Christi Judicis majestatem, gloriam splendorem & pompam Angelorum omnium eum stipantium, ut non dubitent eum esse proximum Deo, imò Deum, & Dei Filium, ut ipse hic asserit & prædicit; quia tunc experientur ejus virtutem

tutem & omnipotentiam in piorum glorificatione, & impiorum condemnatione, qui hic eum velut abjectum, infirmum & invalidum contempserunt.

ET VENIENTEM IN NVBIBVS COELI] Alludit ad Daniel. c. 7. 13. *Ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat*, ut ex eo pontifex cognoscat Jesum esse illum ipsum, quem Daniel signavit, & prædixit judicem universi esse venturum.

Christi coram judicibus suis magnanimitas. Vide hic & mirare magnanimitatem Jesu, qui inter medios judices, pontifices & hostes damnandus ad mortem, minatur tamen eis suum reditum ad judicium: q. d. Tu ò Caipha, & vos ò principes sacerdotum: iniustè me nunc judicatis & damnatis, quasi pseudoprophetam & pseudochristum: at veniet dies ille, in quo ego, qui nunc reus vestro tribunali asto, sedebo judex. Tunc viceversa vos quasi rei tribunali meo astabitis: tunc videbitis me verè fuisse & esse Christum. Vos me nunc damnatis ad mortem crucis: sed ego tunc in eodem hoc loco (Christus enim judex sedebit super vallem Josaphat, quæ adjacet Hierosolymæ, Joel. 3. 2.) vos damnabo ad gehennam ignis flammantis & cruciantis in æternum; quia in me hoc immane sacrilegium commisistis, quia christicidæ & deicidæ fuistis, & sanè ita revera fiet.

VERS. 65. Mar. 14. v. 63. 64. TVNC PRINCEPS SACERDOTVM SCIDIT VESTIMENTA SVA, DICENS: BLASPHEMAVIT QVID ADHVC EGEMVS TESTIBVS? ECCE NVNC AVDISTIS BLASPHEMIAM] *Scidit*, id est, *dissibulavit*, ait Cajetan. in Marci cap. 14. sive fibulas solvit, vestemque aperuit. Verùm hoc frigidum videtur: græcè enim est διέῤῥηξε, id est dirupit, distraxit, dilaceravit, quia vestes Judæorum sub mento erant *Scissio vestium qualis?* apertæ, ut facilè possent per caput humeris inijci, itaque indui & exui: cùm ergo eas scinderent, id est, dirumpere vellent sub mento, utramque fissuræ oram manibus arripiebant, ac magna vi reliquum vestis lacerabant usque ad cingulum, in signum doloris & indignitatis. Internè verò eam non lacerabant, ne nudarent partes verendas; carebant enim femoralibus. Fuit hic mos usitatus apud Gentiles, ut patet ex Homero & Virgilio, sed maximè apud Judæos, ut in luctu vel audita blasphemia quasi præ zelo honoris Dei, vestem scinderent; id est lacerarent, ut fecit Ezechias audita blasphemia Sennacherib, 4. Regum 19. 1.

Porrò illicitè hic Caiphas vestem scidit, quia ipse erat pontifex. Pontifici autem id vetitum erat, juxta illud Levit. 21. 10. *Caput suum non discooperiet, vestimenta non scindet*. Causas ibidem recensui. Scidit ergo vestem Caiphas, ut invidiam Jesu conflaret, eumque quasi blasphemum omnibus execrandum damnandumque obiiceret. Sed symbolicè ipsa scissione significabat scindi jam per mortem Christi veterem legem cum suo sacerdotio, quare se quoque pontificatu ab eo privari. Ita S. Leo serm. 6. de Passione: Fecit hoc inquit, *ad exaggerandam auditi sermonis invidiam; nesciens verò quid hæc significet insania, sacerdotali se honore privavit, oblitus illius præcepti: De capite cidarim non deponet, & vestimenta sua non dirumpet*. Et Origenes: *Conscidit*, ait, *vestimenta sua ostendens turpitudinem suam, & nuditatem animæ suæ, & mysterium manifestans, conscindendum esse sacerdotium vetus, & scholam sacerdotii ejus: & culturæ quæ secundùm litteram fuerat*. Et Hier. *Scidit vestimenta sua, ut ostendat Judæos sacerdotii gloriam perdidisse, & vacuam sedem habere pontifices*. Sic & Chris. Theophyl. Euthym. Jansen. Baradius & cæteri.

BLASPHEMAVIT] dicens se esse Messiam & Dei filium. Pontifex, ne quis verbis Christi commoveretur, eisque fidem haberet, præoccupat, ac crimen blasphemiæ ei impingit, quod Judæi mirè horrebant, ut nemo pro Christo loqui eumque defendere audeat, sed omnes eum ut blasphemum condemnare compellant.

QVID ADHVC EGEMVS TESTIBVS?] Syrus, *quid ampliùs exquirimus nobis testes?* Ecce hic impius Caiphas prodit suam impietatem, quòd non agat ut judex, sed ut actor & accusator Christi. Actoris enim est quærere testes contra eum, quem accusat, ita S. Chrysost.

VERS. 66. Mar. 14. 64. QVID VOBIS VIDETVR?] Ecce hic rursus iniquus pontifex contra ordinem juris agit personam non judicis, sed actoris, ipsosque Christi hostes & accusatores facit judices, eosque ad Christum quasi blasphemum condemnandum, pontificia sua auctoritate & prædicata à se sententia, quasi adigit & cogit. Unde Chrysost. *Ipsi ait, accusant, ipsi discutiunt, ipsi sententiam proferunt.*

Christi tamquam blasphemus mortis à concilio Judaico reus magis judicatur. AT ILLI RESPONDENTES DIXERVNT: REVS EST MORTIS] Blasphemus ex lege Levit. 24. 16. lapidari debebat, uti lapidarunt Stephanum quasi blasphemum: sed hi Christum non lapidationis, sed mortis reum clamant, quia jam apud se destinarant eum non lapidare, sed in crucem agere. Indignitatem iniquissimæ hujus sententiæ patheticè ostendit Origenes: *Quantum putas*, inquit, *fuit erroris ipsam principalem vitam, reum mortis pronunciare, & tantorum resurgentium testimonia non aspicere fontem vitæ, de quo in omnes viventes vita fluebat? Quoniam sicut Pater vitam habet in se, sic & Filio dedit vitam habere in semetipso*. Quid indignius quàm Filium Dei, qui est fons omnis vitæ angelorum, hominum & animalium, eò quòd à pontifice rogatus & adjuratus verum confessus erat, scilicet se Christum Dei Filium, ut mortis reum à toto sacerdotum concilio damnari? Ille multis cæcis visum, surdis auditum, mortuis vitam restituerat, ideoque à sacerdotibus æmulis & invidis morti adiudicatur. Verum tamen nescientes dicunt, sed alio respectu; quia licet Christus in se esset innocentissimus, & sanctissimus; tamen nostra peccata in se luenda susceperat. Unde propter ea reus erat mortis: Christus enim in se suscepit sententiam illam à Deo contra Adam ejusque posteros latam: *In quacumque die comederis ex eo, morte morieris*, Genes. 2. 17. Voluit enim ipse mortem nostram luere, ut sua morte nos revocaret ad vitam gratiæ & gloriæ sempiternam. Quocirca ipse summa modestia, æquitate, patientia indignissimam hanc sententiam suscepit, Deoque Patri se quasi reum mortis in victimam pro peccatis nostris obtulit, ut docet Isaias cap. 53. ut nos doceret iniqua hominum judicia, opprobria, calumnias, censuras, &c. æquo animo tolerare, idque suo exemplo suique amore, ut scilicet ei vicem quam possumus reddamus, dum pro ejus obsequio rei mortis, exilii, carceris, infamiæ, &c. agimur & traducimur, sicut ipse pro nobis reus mortis à toto concilio judicatus & proclamatus est.

Tropologicè, Christianus qui peccat, iterum quasi Christum redemptorem suum facit reum mortis, imò quasi eum occidit & crucifigit, juxta illud Hebr. 6. v. 6. *Rursum crucifigentes sibimetipsis filium Dei, & ostentui habentes*. Vide ibi dicta. Unde S. Brigida lib. 1. Revelat. c. 37. narrat B. Virginem sibi dixisse: *Conqueror quod filius meus ab inimicis suis, qui nunc sunt in mundo, amariùs crucifigitur quam tunc Judæi crucifixerunt eum*; Causam subdit: *Quia eorum vitia, quibus spiritualiter crucifigunt filium meum, abominabiliora & graviora sunt ei, quam illorum qui crucifixerunt illum in corpore*.

Quæritur hic, quando hoc concilium, examen & damnatio Christi contigerit? Nonnulli putant contigisse post negationem Petri, transacta nocte, manè sequentis diei. Id enim videtur dicere Lucas c. 22. 66. Idem enim hoc esse examen Matthæi cum illo Lucæ apparet, si quis utrumque conferat. Quare censent hic in Matthæo esse hysterologiam: omnia enim à v. 59. huc usque dicta esse per anticipationem, ac ponenda c. sequ. v. 1. ita S. August. lib. 3. de Consensu Evangel. c. 6. Maldon. & aliqui alii.

Duplex examen Christi. Meliùs sentiunt alii cum Jansenio, hæc omnia à Matthæo recto ordine poni, ac statim post captivitatem Christi paulò post mediam noctem, statim ut Christus captivus adductus est ad Caipham, contigisse. Duplex enim fuit concilium principum contra Christum, ac bis in concilio Christus rogatus & examinatus fuit, an ipse esset Christus; scilicet primò, nocte, de quo hic: secundò, postero manè, de quo Lucas cap. 22. 66. Nocte enim post Christi examen & confessionem, facta est illusio & colaphizatio Christi, de qua vers. sequ. ut patet ex aliis Evangelistis. Verùm quia nocte non omnes senatores aderant, hinc rursum manè Caiphas coegit concilium generale, ad quod omnes convocavit, ut ab eo Christus damnaretur. Unde in eo Christus quasi pertinax, blasphemus & reus majestatis tam divinæ, quòd se filium Dei dixisset, quàm humanæ,

quòd se Christum regem asseruisset, omnium voce damnatus, ac Pilato præsidi traditus est, ut is reipsa eum damnaret & in crucem ageret, de quo cap. sequ. v. 1. & Lucæ 22. 66. Manè ergo fuit concilium magnum, ut ait Marcus, id est, summum, quod *Sanedrim* dicebatur.

VERS. 67. Luc. 22.22. v. 61. 64. Marc. 14.65. TVNC EXSPVERVNT IN FACIEM EIVS, ET COLAPHIS EVM CECIDERVNT, ALII AVTEM PALMAS IN FACIEM EIVS DEDERVNT, DICENTES: PROPHETIZA NOBIS CHRISTE, QVIS EST QVI TE PERCVSSIT?] Magna fuit & ferina Barbaries ministrorum, Christo reo jam ad mortem damnato, non compatientium, sed insultantium, æque ac pontificis, & senatorum id permittentium, imò nonnullorum etiam in eum expuentium, eumque cædentium, ut innuit Marcus. Putarunt se id jure facere ex zelo, quasi vindices suæ legis, & honoris Dei, eò quòd Christus quasi blasphemus in Deum, Deique hostis, à concilio jam ad mortem damnatus esset.

Barbara ministrorum in Christum sævities.

Conspuerunt Christum. TVNC EXSPVERVNT] Græcè ἐνέπτυσαν, id est, inspuerunt, sua sputa & phlegmata ex hesterna crapula fœda, virulenta, putida, horrida intorserunt, tum *qui eum tenebant*, ut ait Lucas, tum ceteri ministri & astantes, quin & aliqui è concilio, ut insinuat Marcus.

IN FACIEM EJVS] divinam & ab omni creatura reverendam & adorandam, inquam desiderant angeli prospicere. Fuit hæc atrox scurrarum & vilissimorum hominum ignominia, & contumelia in Christum Dei Filium, qui stupendam hic ostendit lenitatem, humilitatem & patientiam, implens illud ab Isaia capit. 50. 6. de se prædictum: *Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus faciem meam non averti ab increpantibus & conspuentibus.* Vbi Forerius ex Hebræo vertit, *tergum meum dedi percussoribus, & genas meas depilantibus faciem meam non averti ab ignominiis & sputo.* Addit Forer. *Habet vellicatio barbæ dolorem & insignem contumeliam, sicut & in faciem spuere: sunt enim pili barbales alte carni impressi.* Vnde Clemens Alex. 3. Pædag. capit. 3. *Nefas est barbam vellere*, ait, *quæ est pulchritudo ingenita, pulchritudo generosa & ingenua.* S. Hieron. in Comment. Isaiæ 50. 6. vertit, *dedi maxillam meam alapis, & faciem meam non averti à confusione sputorum:* Vide ibi dicta.

Atrox injuria.

Vnde exclamat Euthymius: *Horrete cælum & terra, universaque creatura, in quam faciem, quam intulerunt injuriam?* Et S. Chrysost. eumque sequens Titus Bostrensis in Lucæ cap. 22. *In faciem illam*, inquit, *quam fluctus maris reveriti sunt, quam sol in cruce videns radios occuluit, spuebant, cædebant; abundè animos suos explentes & vulnera contumeliosissima inferentes, colaphis cædentes & palmas in faciem ejus dantes, &c. Sed quamobrem id faciebant cùm occisuri eum essent? quid enim hujusmodi illusione opus erat? crudeles eorum mores in omnibus ostenduntur, qui quasi venatores inventa tandem multo venatu fera, rabiem suam in eam exserunt, ingentem id sibi voluptatem solemnitatemque existimantes, & quàm ipsorum mores in eandem propensi essent ostendentes.*

Porrò S. Anselmus de Pass. Domini paulò ante medium, B. virginem sic inducit loquentem: *Et modico delapso tempore filius meus adeò conspuitus apparuit, quòd quasi leprosus appareba.* Et infrà de flagellatione loquens dicit: *Filius meus ita in stuporem & deformitatem transmutatus fuit, ut omnibus appareret quasi lepra percussus.*

Colaphizatio Christi. ET COLAPHIS EVM CECIDERVNT] Græcè, *colaphizarunt eum* Colaphus est verber, quod pugno seu manu contracta, in collum, caput vel dorsum infligitur; alapa, quod manu explicata in maxillam impingitur: unde alapa plus affert ignominiæ, ruboris & verecundiæ: colaphus plus afflictionis, tumoris & doloris, juxta illud Comici: *Colaphis tuber est totum caput.*

ALII AVTEM PALMAS IN FACIEM EJVS DEDERVNT] Sic quoque Grecum ἐρράπισαν, verterunt Theophyl. Vatabl. & alii, quin & Erasmus aliique Novantes. Alii vertunt, *crepidis* vel *fustibus ceciderunt*: ῥαπὶς enim & fustem & crepidam significat. Verùm per catachresin, hic alapam denotat: hæc enim propriè in faciem datur: nam Lucas vertit, *& percutiebant faciem ejus.* Ergo Christus hic accusatur ut impius, depalmatur ut impudens, loquitur ut Dominus, tacet ut innocens, damnatur ut sacrilegus, conspuitur divina facies, munditia paradisi: conscinditur pugnis, *qui mensus est pugillo aquas, & cælos palmo ponderavit*, Isaiæ 40. Alapis dehonestatur vultus, *paternæ gloriæ splendor*, Hebr. 1. Velatur oculis, qui animorum consilia retegit, & omnes introspicit cogitatus: illuditur, vellicatur in pilis, cæditur, scommatis mordetur.

VERS. 68. Luc. 22.64. Mar. 14.65. DICENTES: PROPHETIZA NOBIS CHRISTE, QVIS EST QVI TE PERCVSSIT?] Irrident Christum, illique petulanter insultant, quòd se Prophetam dixerit, quasi pseudoprophetam, imo quasi histrionem & scurram. q. d. Si tu es Propheta, prophetiza nobis, qui ex nobis primus, quis secundus, quis tertius, & ita ex ordine, vicissim tibi alapam impegerit, quis colaphum, quis sputum? Videntur enim planè hæc rogasse, postquam Christi faciem velarunt, & velatam percusserunt (ut habet Lucas, nam & ante eam velatam Christum percusserunt; sed hic eam velant ut illudant Christo, dicantque *prophetiza*) ad ludibrium dicentes & interrogantes: *prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit?* q. d. Si tu es Christus ignorare non potes occulta. Edicito ergo nobis, quis est qui te percussit? En ut scurræ Filium Dei quasi personarum hariolum illudunt.

Illuditur Christus quasi ludio.

Graviter Theophyl. *Prophetarum Dominus*, ait *quasi pseudopropheta irridetur*, Judæi ergo in passione velarunt faciem Christi ad ludibrium, ut riderent eum, quòd se vocasset Prophetam: unde percutientes rogabant eum, *prophetiza*, id est, divina quis te percusserit. Secundò, ut liberius eum verberarent & vexarent, ne divino vultu ejus & oculis absterrerentur & coercerentur, ait Jansen. Majestas enim Christi radiabat in vultu, ait S. Hier.

Velant faciem Christi Judæi de causis.

Mysticè, significabat Christus velatus se abscondere faciem à Judæis, illosque fide, & cognitione Dei privandos & excæcandos. Vnde ad idem significandum Moses, qui erat typus Christi, descendens de monte velavit oculos suos, uti explicat Paulus 2. Corinth. 3. Huc spectat illud Mosis: *Abscondam faciem meam ab eis*, Deut. 32.

Mysticè.

Tropologicè, significabat se luere peccatum Adæ. Adam enim & Eva primo peccarunt oculis & ore, aspiciendo & comedendo pomum vetitum; Christus ergo ut hoc expiaret, passus est velari sibi os & oculos. Nam ut ait S. August. Christus passus est omnibus membris, quibus peccavit & peccat homo, ut omnia expiaret.

Tropologicè.

Porrò Christus constanti patientia hæc omnia sustinuit & superavit. Vnde S. Chrysost. *Sicut ipse*, ait, *nihil lenitatis prætermisit, sic illi nihil contumeliæ, nihil impietatis; sed tam verbis quàm factis furorem suum explere conati sunt*, Hisce probris Christum à Judæis afficiendum prædixit Sibylla Delphica, cujus carmina extant lib. 1. Sibyllinorum Oracul. ubi sic canit:

Sibylla de Christo conspuito.

—— *Tunc impius illi,*
Impinget colaphos, virosaque sputa scelestis.
Israel labiis, neque non & fellis amari
Apponens escam, potumque immitis aceti.

Et libr. 8.

Contundent alapis palmè (pro crimina) Divum.
Felle fames ejus, sitis illudetur aceto.
Scindetur templi velum, mediumque diei
Nox tenebrosa tribus premet admirabilis horis.

Et Sibylla Erythræa apud Lactant. lib. 4. cap. 18. *Dabit*, inquit, *in verbera innocens dorsum.* Et infra: *Et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat quod verbum & unde venit, ut mortuis loquatur.* Et rursus, *In manus iniquas & infidelium veniet, & dabunt Deo alapas manibus incestis, & oribus immundis exspuent in eum salivas venenosas.*

Causa illusionis Christi. Prima. Causa harum illusionum fuit, Prima, ut Christus his injuriis satisfaceret pro infinitis peccatis, quibus homines summam Deo injuriam & indignitatem, quantum est ex se, inferunt. Peccator enim, quantum est ex se, Deum conspuit, colaphis, alapisque cædit; quia eum contemnit, & creaturæ quam amat postponit; itaque Deum suo honore, & quasi sua divinitate spoliat, aliumque sibi Deum fingit & constituit; scilicet avarus Mammonam, luxuriosus Venerem, ebriosus Bacchum, &c. Ita Origenes: *Vt nos*, inquit, *qui digni fueramus omnes has infamias pati, erueret, ipse pro nobis passus est eas:* &, ut ait auctor Comment. in Marcum apud S. Hieron.

Oppro-

Opprobria eius nostrum abstulere opprobrium, imò æternum nobis honorem conciliarunt. Et S. Athanasius, *Non Christus*, inquit, *sed nos in Christo patiebamur*. Voluit ergo Christus tot & tam dira pati, ut magis Deum honoraret, eiusque offensæ & iniuriæ magis satisfaceret, sicut is qui occidit regem, miris tormentis excruciatur, ut honori regis & offensæ reip. satisfiat; ideòque Christus desiderabat majora pati, idque per plures annos. Quare hæc ejus passio magis honorauit Deum, quàm culpa Adæ Deum offenderat, ejusque honorem læserat. Adde, homines scelerati illudunt Deo, nouosque modos peccandi, eiq; illudendi adinueniunt: voluit ergo Christus illudi, & adinuentiones scelerum adinuentionibus illusionum luere & expiare.

Secunda. Secunda, ut apicem patientiæ & virtutis exprimeret. Vnde Victor Antioch. in Marci 14. *Patientiam*, ait, *constanter retinet, summæ per hæc omnia tolerantiæ & patientiæ formam se ipsum nobis proponens*. Voluit enim Christus in sua passione & cruce, depingere quasi ideam perfectissimæ patientiæ, & virtutis cuiuslibet. Si quis ergo specimen summæ humilitatis, mansuetudinis, obedientiæ, patientiæ, constantiæ, charitatis &c. desideret, Christum patientem & crucifixum intueatur, & quoad potest imitetur, & moribus exprimat, iuxta illud: *Inspice, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte* [Sina, & mysticè Caluariæ) *monstratum est*, Exodi 25. 40. Præclarè S. Bernardus serm. in feria VI. hebdom. penosæ: *Mirabilis*, ait, *Passio tua Domine Iesu, quæ passiones omnium nostrum propulsauit: propitiata est omnibus iniquitatibus nostris, & nulli vmquam petitioni nostræ inuenitur inefficax. Quid enim tam ad mortem, quod non tua morte saluetur? In hac igitur passione, fratres, tria specialiter conuenit intueri: opus, modum, causam. Nam in opere quidem patientia, in modo humilitas, in causa charitas commendatur.*

Tertia. Tertia, ut animaret Martyres ad ferendum omnia tyrannorum probra, verbera, tormenta, ac fideles ad tolerandum quælibet vilipendia, & quaslibet iniurias à quocumque & quolibet sibi illatas. Vnde Euthymius: *Vniuersa*, ait, *magno animo sustinebat, docens nos injurias tolerare*: ut quasi adamantes ex adamante Christo hauriamus adamantinam in omnibus constantiam & patientiam, iuxta illud Isaiæ 50. 7. *Posui faciem meam ut petram durissimam, & scio quoniam non confundar: iuxta est qui iustificat me, quis contradicet mihi?* Adamas quo magis malleo percutitur, eo magis duratur & resistit, adeòque malleis non frangitur, sed ipse resistendo frangit malleos: ita quo magis affligimur magis animi robur ostendamus, ut nostra patientia vincamus & rumpamus adversariorum odium & impatientiam. Hoc est quod Deus ait Ezech. 3. 9. *Vt adamantem & ut silicem dedi faciem tuam; ne timeas eos, neque metuas à facie eorum.* Rursum adamas frangit adamantem, sic patientes quasi adamantes rumpant obstinatam impiorum malitiam, de quibus ait Zachar. c. 7. 12. *Cor suum posuerunt ut adamantem ne audirent legem. Nihil enim est tam durum quod non duriore vincatur*, ait S. Bernardus. Porrò S. Athanas. serm. de cruce *Perinde*, inquit, *ac si quis saxum manu percutere velit, petram quidem non scindit sed manum vulnerat: sic & qui aduersus Dominum moliebantur, velut audentes adversus id quod erat incorruptibile, corrupti sunt; & tamquam aduersus immortalem machinantes, ipsi potius mortui sunt.*

Christus adamas patientiæ.

Vnde Iudæi ob hæc opprobria Christo illata à Deo reprobati, omnium probris expositi fuere. *Propterea*, inquit Origen. *receperunt alapam æternam, & omni deinde prophetia priuati sunt; Iesum autem, quia humiliauit semetipsum factus obediens usque ad palmas, usque ad confusionem sputamentorum & flagellorum, & mortis, exaltauit Deus, & dedit illi nomen quod est super omne nomen.*

Quæ quæ illusiones Christi per horas. Nota. Postquam Caiphas cum concilio noctu Christum reum mortis proclamauit, illi quasi blasphemo & damnato insultarunt per totam reliquam noctem, teste S. Aug. libr. 3. de Conf. Euangel. cap. 6. scilicet per tres horas pontificis & principum ministri, nonnulli etiam ex principibus; ceteri verò soluto concilio quieti & somno se dederunt manè ad concilium redituri, ut causam mortemque Christi peragerent.

Quocirca Christus tota reliqua nocte uariis & attrocibus iniuriis doloribusque, ex odio Iudæorum & petulantia famulorum, affectus afflictusque fuit; scilicet Primò, alapis & colaphis; Secundò, sputis in faciem ejus angelicam exscreatis; Tertiò, conuitiis tum aliis, tum illo quo velata facie illuserunt ei: *Prophetiza nobis Christe*. Unde addit Lucas; *Et alia multa blasphemantes dicebant in eum*. Quartò, quòd ei vulserint genas, barbam expilarint, aliisque indignis modi tractarint, ut prædixit Isaias c. 50. 6. Quintò, passus est acrem iniuriam & dolorem ex negatione Petri, qui erat caput Apostolorum: atque hæc omnia mira animi suauitate, æquè ac fortitudine sustinuit.

Sapienter & piè S. Bernardus serm. 43. in Cant. ad illa cap. 1. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi*, fasciculum hunc contexit & componit ex petulantium famulorum sputis, colaphis conuitiis, exprobrationibus, &c. additque; *Mihi hic salutaris fasciculus seruatus est. Nemo tollet eum à me, inter ubera mea commorabitur. Hæc meditari dixi sapientiam, in his iustitiæ mihi perfectionem constitui, in his plenitudinem scientiæ, in his diuitias salutis, in his copiam meritorum. Ex his mihi interdum potus salutaris amaritudinis, ex his rursus suauis vnctio consolationis. Hæc me erigunt in aduersis, in prosperis reprimunt, & inter læta tristiaque vitæ præsentis, uia regia incedenti tutum præbent utrobique ducatum hinc inde mala imminentia prepulsando.*

PETRVS VERO SEDEBAT FORIS IN ATRIO; ET ACCESSIT AD EVM VNA ANCILLA, DICENS; ET TV CVM IESV GALLILÆO ERAS] *VER. 69. Luc. 22. 56. Mar. 14. 97. Ioan. 18. 17.* Pertexta historia examinis, condemnationis & illusionis Christi in domo Caiphæ, redit Matthæus ad Petrum, quem v. 58. Christum secutum usque in atrium narrarat: quare pari modo hic trinam ejus Christi negationem simul pertexit: etiamsi illæ horis diuersis & interstinctis contigerint.

SEDEBAT) ad ignem cum ministris se calefaciens. Dices, Ioannes ait Petrum stetisse. Resp. Stare apud Hæbræos sæpe significat esse præsentem, siue adesse, non uerò certum standi situm, ut patet Ioan. 1. 26. Rursum Petrus nunc stabat, nunc sedebat, uti solent facere famuli in aulis principum, & apud ignem.

FORIS IN ATRIO] Dices. Si erat Petrus foris, quomodo ergo v 58. dixit illum ingressum intrò in domum in atrium? Resp. erat foris non respectu ostij domus Caiphæ, sed respectu aulæ interioris, in qua erat Christus examinatus à concilio. Erat ergo intra domum, quia erat in atrio exteriori, erat tamen foris respectu aulæ interioris, in qua agebatur concilium. Vnde S. Ambros. in cap. 22. Lucæ: *Vbi uerò*, ait *negauit Iesum Petrus? in prætorio Iudæorum, in societate impiorum.* Et Beda in Marc. c. 14. *Quàm nociua*, ait, *impiorum colloquia! Petrus ipse inter ministros pontificum uel hominem se nosse negauit, quem inter condiscipulos Dei filium fuerat confessus.*

ANCILLA) Græcè παιδίσκη, id est, ancillula, scilicet vilis & infimi ordinis puta ostiaria, ut habet Ioannes, quæ ostium domus pulsantibus aperiebat, & exeuntibus claudebat. Ex hoc magis liquet infirmitas & pauor Petri, qui vilis ancillulæ, ait Chrysost. interrogatione perculsus & prostratus negauit Christum, qui postea recepto spiritu Sancto, nec Caipham, nec totum concilium extimuit, dicens; *Oportet magis Deo obedire quàm hominibus*, Actor. 4. Hinc disce, quàm fragilis sit homo præsidens sibi, ideòque derelictus à Deo; ac vicissim quam idem sit fortis, si sibi diffidat ac fidat Deo. *Petrus sine Spiritu voci ancillæ cessit, cum spiritu nec principibus nec regibus cedit.*

Quæres, unde hæc ancilla præ uiris & ministris, qui Petrum in horto cum Christo viderant, eum esse Iesu discipulum agnouit? Respondens. Quia erat ostiaria, ideoque accuratè obseruabat qui & quales erant ingredientes & egredientes. Obseruauit ergo Petrum, viditque eum non esse è ministris, sed peregrinum, pauidum, vultuque mœsto & consternato: inde coniecit eum esse asseclam Iesu, qui secutus Iesum scrutaretur quid de eo à concilio fieret. Hoc enim sagaces ostiarij statim odorari solent, quia difficile est celare animum, nec prodere vultu. Fortè etiam aliàs viderat Petrum cum Iesu et Apostolis per vrbem progredientem, vel in templo Iesu astantem, ac curiosè eius physiognomiam, staturam, habitumque notarat. *Ancilla agnouit Petrum ex pauore.*

GALILÆO] Quia Iesus erat Nazarenus; Nazareth autem erat in Galilæa. Vocat Galilæum, tum quasi vilem & despectum à Iudæis, qui censebant Prophetas nullos prodire è Galilæa, sed tantum è Iudæa, vnde aiunt Ioan. 7. 62. *A Galilæa Propheta non surgit*: tum quasi nouatorem & seditiosum, quasi qui asseclа sit Iudæ Galilæi, qui concitans Iudæos ad negandum Romanis censum, cum suis sequacibus interemptus est, Actor. 5. 37.

VERS. 70. Luc. 22. 57. Marc. 14. 68. Ioan. 18. 17. — *Prima negatio Petri.*

AT ILLE NEGAVIT CORAM OMNIBVS, DICENS; NESCIO QVID DICIS] Petrus videns ancillam coram omnibus non tam interrogando, quàm asserendo ipsum esse è comitatu Iesu, se prodere timens ne caperetur, costanter coram omnibus negat, ac ut negationi fidem faciat, dicit adeò sibi nouam, & peregrinam esse hanc eius interrogationem, vt nesciat quid illa dicat & roget. q. d. Adeò nescio quis sit Iesus, ut nesciam quid de eo dicas & roges: nescio enim quis & qualis ille sit, an habeat discipulos; qui & quales illi sint, fuit hoc mendacium idque in re fidei, perinde ac qui nunc à Paganis rogatus, an sit Christianus, negat se esse, quod est peccatum contra fidei professionem, de quo Petrus audierat Christum monentem & minantem: *Qui negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo, qui in cælis est*, Matth. 10. 33. Sed Petrus, vt ait Victor Antioch. in cap. 14. Marci. *subita illa consternatione, animique perturbatione obcæcatus, Dominicæ illius comminationis penitus oblitus fuerat*. Vnde eius lapsum miserans S. August. in Ioan. c. 18. exclamat: *Ecce columna firmissima ad unius auræ impulsum contremuit: ubi est illa, promittentis audacia, & de se plurimum præsumentis? ubi sunt verba illa, quando ait; Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo? Sed quid mirum si Deus vera prædixit, homo autem falsa præsumpsit?*

Dionysius Carth. ait Petrum sexies Christum negasse.

NEGAVIT] Quæres, quoties Petrus negauit Christum? Respondet Dionys. Carthus. sexies; scilicet ter in domo Annæ, vt innuit Ioannes; & ter in domo Caiphæ, ut expressè habent Matthæus Marcus & Lucas. Idem videtur colligi ex S. Augustino lib. 3. de Consensu Euang. cap. 6. Addit Caiet. in c. 18. Joan. Petrum septies negasse Christum: scilicet ter interpellatum à feminis, & quater à viris.

Verùm communis S. Cyrilli in Ioan. ca. 18. S. Ambrosij in Lucæ. 22. S. Hieron. Euthimij & aliorum hic sententia est, Petrum ter dumtaxat negasse Christum, idque expressè prædixit Christus vers. 34. *Ter*, Inquit, *me negabis*. Idem patet hic ex narratione Matthæi, qui succinctè, sed optimo ordine historiam Christi & negationem Petri in sequentibus recenset.

Ordo negationum Petri.

Ad argumentum iam respondi v. 57. vbi ostendi hæc omnia contigisse in domo non Annæ, sed Caiphæ.

Porrò diuersimodè trinam hanc Petri negationem narrant Euangelistæ. Vnde ut eos inter se concilies. Nota Petrum Primò, negasse simpliciter Jesum in atrio, cùm rogaretur à prima ancilla, ut ait hic Matthæus: Secundò, verò cum negasse cum iuramento, dum rogaretur à secunda ancilla, ut narrat Matthæus v. sequenti; Tertiò demum, cùm magis vrgeretur eumque negasse cum execratione deuouendo se diris, uti refert Math. v. 74.

Nota. S. Hilarius hic, & S. Ambrosius in Lucæ c. 22. videntur dicere Petrum in hac Christi negatione non fuisse mentitum, sed ambiguè locutum; nec enim mentiebatur, inquiunt, qui eum hominem se nosse negabat, quem Deum conoscebat. q. d. *Cum illo, quem hominem nuncupatis, non fui, sed à Dei filio non recessi*, ait S. Ambrosius *nescio quid dicas, hoc est sacrilegia vestra nescio*. Illos tacito nomine refellit hic S. Hier. imò Christus, dicens, & prædicens Petro v. 34. *Ter me negabis*. Sed excusari possunt S. Hilarius & Ambrosius, quòd tantùm dicere voluerint, ita Petri verba fuisse temperata, ut verùm piumque sensum ex eis quis elicere posset, ac Petrum corde & animo non negasse Christum: at ore ambiguè locutum, ita vt verba negationis eius in bonum trahi queant sensum.

Certum est ergo Petrum ore negasse Christum, ideoque peccasse mortaliter. Ita S. Chrysost. hic, & S. August. tractat. 113. in Ioan. Quare Petrus hic Dei gratiam & charitatem negando perdidit; an fidem perdiderit, dubium est. Negant S. Ambrosius, Hilarius & eorum sequaces. Asserunt alii. Sanè si quis Apostolorum fidem Christi retinuit [de quo dixi vers. 31.] Petrus retinuit, præsertim quia mox respiciente eum Christo resipuit, & fleuit amarè conscientiam & culpam negationis Christi: ergo ejus fidem mente retinebat: hæc enim fides eum excitabat ad Pœnitendum & flendum.

An Petrus fidem perdiderit.

Nota Secundò. Permissus est adeò grauiter labi Petrus tribus de causis. Prima est originalis, quòd nimis sibi arrogarit, suæque costantiæ præfisus sit: ita S. Basil. hom. de humilitate: Secunda est comitans, quòd temerè, sciens se fragilem & pauidum, societati impiorum ministrorum, qui Iesum ceperant, se miscuerit. Tertia, finalis, vt futurus ipse Pastor Ecclesiæ, suo lapsu disceret lapsis compati, & omnium peccatorum misereri, atque suo exemplo omnibus peccatoribus verum pœnitentiæ daret exemplum. Ita S. Crisost. hic, S. Leo. ser. 9. de Pass. S. Gregorius hom. 21. & alii, iuxta illud:

Non ignara mali miseris succurrere disco.

Error Petri, ait S. Ambrosius, *doctrina iustorum est; & titubatio Petri, omnium petra, est, & nostra firmitudo.*

Denique hæc fuit prima Petri negatio Christi, quæ contigit paulò post mediam noctem, cùm primùm galli canere solent. Nam Marcus post negationem hanc statim subdit: *Et exiit* (Petrus) *foras ante atrium*, in vestibulum quod erat atrio contiguum sub dio. Vrgebat Petrum ad exitum timor, ne ancilla rursum instaret, vrgeretque illum esse Iesu discipulum; sed Petrus timori huic prætexuit aliam causam, v. g. studium captandi noui liberique aeris.

ET GALLVS CANTAVIT) Primus hic galli cantus Petrum à lapsu ad pœnitentiam non excitauit, nec eum quin iterum laberetur, & Christum negaret, retinuit, ait S. Chrysost. sed ad hoc opus fuit, ut Christus eum respiceret, & lapsus sui admoneret, de quo mox.

VERS. 71. Luc. 22. 58. Mar. 14. 69. Ioan. 18. 25. — *Secunda negatio Petri.*

EXEVNTE AVTEM ILLO IANVAM, VIDIT, (id est, animadvertit, ait S. August.) EVM ALIA ANCILLA, ET AIT HIS QVI ERANT IBI: ET HIC ERAT CVM IESV NAZARENO] Hæc est secunda tentatio & negatio Petri, quæ contingit postquam ille è vestibulo, ad quod egressus erat, uti iam dixi, regressus in atrium cum ministris, rursum assedit igni, ut hac libertate se ab accusatione ancillæ purgaret, seque non esse discipulum Christi probaret. Sed hic in novum incidit tentationis laqueum; nam ab alia ancilla agnitus, rursumque interrogatus, secundò negauit Christum, qui tunc vocabatur per contemptum *Nazarenus*, quasi nouæ sectæ auctor, ac velut illius æui hæreticus: Ita S. August. lib. 3. de Consensu Euang. c. 6. qui & addit *Liquido colligitur collatis de hac re omnibus Euangelistarum testimoniis, non ante ianuam secundò Petrum negasse, sed intus in atrio ad ignem: Matthæum autem & Marcum commemorauisse exisse eum foras, regressum ejus breuitatis causa tacuisse.*

VER. 72. Luc. 22. 58. Mar. 14. 70. Ioan. 18. 25.

ET ITERVM NEGAVIT CVM IVRAMENTO: QVIA NON NOVI HOMINEM) Cum ancilla interrogante Petrum concurrerunt alii ab ancilla excitati, ut patet ex Luca & Ioanne, idem interrogantes, & contra illum instantes: quare Petrus validiore responso sibi opus esse aduertens, negationi addidit iuramentum, id est periurium: quia; ut ait S. Gregor. *Peccatum quod pœnitentia non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit*: tum quia conscientiam grauat deprimit, & debilitat; tum quia peccator videns se peccasse, iam cogitat se lapsum esse ac parui referre si rursum in idem peccatum labatur; sicut qui lapsus est in lutum, parum curat si secundo labatur. Sic Christiani nonulli cum lapsi sunt in fornicationem, uel crapulam, illico eam iterant & frequentant, cogitantes: Iam lapsi sumus, labamur iterum, & voluptate eadem fruamur, quia eadem confessione & pœnitentia simul omnia abolebimus. Sed errant, tum quia secundum peccatum noua est Dei offensa, nouumque vulnus priore nocentius animæ infligit; tum quia difficilior est pœnitentia post iteratum & frequentatum peccatum, quam sit post primum lapsum: *perseuerantia quippe in peccato dat incrementum scelerum*, ait Rabanus. Huc adegit Petrum societas impiorum, quam ne quidem post primum lapsum deseruit; cùm id omnino facere debuisset, utpote iam

jam expertus ejus noxam, & suam coram ea infirmitatem.

VERS. 71. Luc. 22.59. 60. Marc. 14. v. 70. 71. 72. VERS. 74. Joan. 18. v. 26. 27. *Tertia Petri negatio.*

ET POST PUSILLUM ACCESSERUNT QUI STABANT, ET DIXERUNT PETRO: VERE ET TU EX ILLIS ES: NAM ET LOQUELA TUA MANIFESTUM TE FACIT.

TUNC COEPIT DETESTARI, ET JURARE QUIA NON NOVISSET HOMINEM.

POST PUSILLUM] scilicet *intervallo facto quasi horæ unius*, ait Lucas. Ministri enim intenti in Jesum, ejusque examini ad ostium auscultantes, minus intendebant Petro; sed mox reversi ad ignem, intendentes in Petrum eum tertiò tentarunt, & ad tertiam negationem compulerunt. Causam attulerunt: *Nam & loquela tua manifestum te facit*, scilicet te esse Galilæum Jesu Galilæi discipulum, quia eo accentu, dialecto & proprietate verborum loqueris, quo loquuntur Galilæi, sicut in Italia alia dialecto loquuntur Romani, alia Neapolitani, alia Veneti, etsi omnes loquantur italicè. Accessit & alia accusatio Petri: nam cognatus Malchi, cujus Petrus abscidit auriculam, dixit: *Nonne ego te vidi in horto cum illo?* ut refert Joannes cap. 18. Quare Petrus videns se undique premi, ad extrema quasi adactus, *cœpit detestari & jurare, quia non novisset hominem*, dicendo more Hebræo: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si novi Jesum: terra mihi dehiscat, fulmen me afflet, cælites me perdant, si Jesu sim discipulus. Pro *detestari* græcè est *καταναθεματίζειν*, quod compositum est ex *ἀναθεματίζειν*, id est, anathematizare, sive anathema, id est, execrationem sibi imprecari & diris se devovere ac præpositione *κατὰ*, quæ vim verbi cui additur auget & intendit. *En quo alii magis urgent & affirmant, eò Petrus vehementius jurat, & obstinatius agit*, ait Victor. in Marci c. 14. *Considera hic*, inquit Cyrillus lib. 12. in Joan. c. 1. *quales ante Spiritus sancti adventum Apostoli fuerint, & quales postquam ex alto virtute induti fuerint, effecti sint*: qui enim hic ad vocem ancillæ & servi trepidat ille postea pontificibus audacter usque ad verbera sese opposuit.

ET CONTINUO (Syrus, *in illa ipsa hora*, vel *momento*) GALLUS CANTAVIT] ut Petrum prædictionis Christi memorem redderet, & à lapsu ad pænitentiam provocaret. Addit Lucas: *Et conversus Dominus respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi Domini sicut dixerat: Quia priùs quàm cantet gallus, ter me negabis.* Respectus Christi ergo quo respexit Petrum, ut docet S. Ambrosius, fuit causa, ut Petrus qui priorem galli cantum non adverterat, hunc posteriorem adverteret, eoque prædictionis Christi recordaretur, & pœnitere ac flere inciperet. Respexit ergo & respiciendo erexit Christus Petrum, ait S. Leo. Porrò respexit Christus Petrum tum oculis mentis, objiciendo menti Petri fœditatem negationis, ac stimulando eum ad pœnitentiam; ita S. August. Beda, Ambrof. & alii. Tum oculis corporis, quia Christus pòst examen proclamatus reus mortis ex atrio interiore, sive superiore, videtur reductus ad atrium exterius, quod erat deorsùm, ut habet Marcus, in quo erat Petrus, ibique vertens se ad Petrum benigno oculorum suorum nutu verberans eum, sui lapsus admonuit, & ad se revocavit. Reductus videtur ad hoc atrium Christus, ut pontificibus ad lectum & somnum exiguum concedentibus, Christus interim eorum ministris custodiendus & illudendus traderetur. Aut certè Christus ex atrio interiore, per apertum ostium respexit Petrum existentem in atrio exteriore. Summa Christi providentia ita omnia disposuit, ut occasio commoda daretur respiciendi Petrum.

Respexit Petrum Christus, & ad pænitentiam adduxit.

Qua in re mirare celsitudinem æquè ac charitatem Christi, qui jam reus mortis proclamatus, inter tot illusiones & verbera sui quasi oblitus, curam egit Petri, ut eum quasi ovem perditam in viam salutis revocaret, docens nos uti idem faciamus. Ita fecit S. Chrysost. qui in exilium actus, & fatigatione, febri, fame, siti, milleque malis cruciatus, ac ad mortem adactus, quasi sui oblitus, curam egit suorum, imò & aliorum, ut patet ex ejus epistolis, quas tum ardentissimas scripsit ad Olympiadem, ad Cyriacum, ad Innocentium Pontificem, & ad Constantium presbyterum suum, in qua eum monet, ut in hac sua persecutione animos non deprimat, sed erigat, zelumque animarum induat, ac viros Apostolicos in Phœniciam mittat, qui eam convertant, utque de missis, & ab eis conversis, rationes ineat, & ad se perscribat: in tempestate enim nauclerí industriam virtutemque agnosci, æquè ac militis in duello, ducis in prælio, medici in morbi paroxysmo.

Audi S. Leonem serm. 3. de Pass. *Respexit Dominus Petrum, & inter calumnias sacerdotum, inter falsitates testium, inter cædentium & conspuentium injurias constitutus illis turbatum discipulum convenit oculis, quibus eum præviderat esse turbandum, & in illum conversa est veritatis inspectio, ubi erat cordis facienda correctio, quasi quædam illi vox Domini insonaret, ac diceret: Quid habes Petre? quid in tuam conscientiam recedis? ad me convertere, in me confide, me sequere, meæ passionis hoc tempus est, nondum tui venit hora supplicii. Quid metuis quod etiam ipse superabis? Non te confundat infirmitas, quam recepi? Ego de tuo fui trepidus, tu de meo esto securus.* Quocirca, ut ait S. Hier. *fieri non poterat, ut in negationis tenebris permaneret, quem lux respexerat mundi.*

VERS. 75. Luc. 22.61. Mar. 14.72.

ET RECORDATUS EST PETRUS VERBI JESU QUOD DIXERAT: PRIUSQUAM GALLUS CANTET, (*bis* addit Marcus) TER ME NEGABIS. ET EGRESSUS FORAS FLEVIT AMARE] Præclarè Origen. *Postquam*, inquit, *angelus diei* (id est, gallus, suo cantu prænuncians instare ortum solis & diei) *clamavit ei, tunc recordatus est*. Et Victor Antioch. in cap. 14. Marci: *Galli cantu*, ait, *admonitus, quasiq; à gravi somno excitatus, ad se reversus, comperit se in illud ipsum malum ac probrum decidisse, in quod Dominus ipsum prolapsurum paulo antè denunciaverat.*

Symbol. Gallus cuique à Deo datus est sua conscientia, quæ quoties quis peccat, ei occlamat dicitque. Cur tantum scelus committis? cur Deum offendis, te lædis & periculo gehennæ exponis? Hic clamor conscientiam remordet & stimulat ac pœnitentiam, quem qui audit & exaudit, verè cùm Petro compungitur, & pœnitendo peccatum abolet. Ita Laurent. Justin. libr. de Christi agone c. 9. Rursum gallus est concionator, qui sua voce peccatum peccatori aperit, eumque ad pœnitentiam stimulat. Ita S. Greg. 30. Moral. cap. 4. explicans illud Job cap. 38. *Quis dedit gallo intelligentiam.*

Gallus cuique est conscientia.

ET EGRESSUS FORAS] Tum quia in conspectu Judæorum cum flere non congruebat, ne se proderet; tum quia hic conspectus eorum fuerat ei causa metus & negationis Christi. Jam ergo pœnitenti, hæc occasio recidivæ illi tollenda & amovenda fuit. Abit ergo foras, ibique liberas lacrymis habenas laxat: *Non enim*, ut ait S. Hieron. *poterat in atrio Caiphæ sedens agere pænitentiam. Egreditur foras de impiorum concilio, ut pavidæ negationis sordes amoris fletibus lavet.*

Objicit Calvinus claudicasse pœnitentiam Petri, eò quòd culpam suam non sit confessus coram Judæis, apud quos Christum negaret, nec scandalum quod eis dederat abstulerit. Resp. Petrum Judæis, utpote perversissimis & in odio Christi obstinatissimis nullum dedisse scandalum, quo eos in odio Christi confirmaret: quare si coram eis negationem Christi retractasset, sine fructu id fecisset, imò cum damno, tam suo, quàm illorum: exposuisset enim se periculo recidivæ, & illos majoris indignationis & odii in Christum, qui proinde Petrum & magis Christum pejus mulctassent.

Calvini somnium S. Petrum.

FLEVIT AMARE] Arabicus, *flevit amaro fletu*, quia magnus dolor, & acris compunctio, quòd Christum Dominum suum negasset: amaricavit cor ipsius, ut amaras funderet lacrymas, quibus pro culpa sua Deo satisfaceret. *Nam*, ut ait S. Bernardus, *Lacrymæ pænitentium vinum sunt angelorum*: imò vinum sunt Dei & Christi. Audi S. Ambrosium in 22. Lucæ: *Quare flevit: quia culpa obrepsit ei, Petrus doluit & flevit, quia erravit, ut homo: commune, quòd labitur: fidei quod pænitet.* Sed quare non oravit potiùs quam flevit? Respondet: *Lacrimæ lavant delictum, quod voce pudor est confiteri. Lacrymæ veniam non postulant, sed merentur. Invenio cur tacuit Petrus ne tam citò veniæ petitio plus offenderet; antè flendum est; sic.* Et nonnullis interjectis: *Doce nos Petre*, ait, *quid profuerint tibi lacrymæ tuæ? sed docuisti illico: nam qui lapsus es, antequam fleres: postquam flevistis, erectus es; ut alios regeret, qui teipsum ante non rexeras.*

Fletus Petri.

Dices:

Dices: S. Ambrosius ibidem ait: *Lacrymas ejus* (Petri) *lego, satisfactionem non lego*. Hæc verba torquent Calvinistæ, ut opera satisfactoria enervent, eisque viam satisfaciendi adimant; sed imperite & ineptè. Nam S. Ambros. per, *satisfactionem* intelligit excusationem peccati, uti patet ex iis quæ subdit; q. d. Lego quòd Petrus fleverit peccatum suum, non quòd illud excusarit, uti solent facere rei apud homines: at non ita fecit Petrus, qui peccatum suum confessus est cum amoris lacrymis; quæ proinde satisfactoria fuisse opera, apud Orthodoxos non est dubium.

Austera Petri pœnitentia totam vitam.

Notat S. Clemens S. Petri discipulus & successor, adeò pœnituisse Petrum, ut per totam deinceps vitam singulis noctibus audiens galli cantum in genua procideret, amaras funderet lacrymas, & peccati licet jam remissi iterùm veniam à Deo & Christo flagitaret. Hinc etiam oculi ejus ex assiduo ploratu apparebant quasi sanguine respersi, teste Nicephoro lib. 2. cap. 37. Denique lapsum hunc compensavit Petrus austerè usque ad mortem vivens, lupinos (pisa sunt amara) comedens, teste S. Gregorio Nazianzeno orat. de amore pauperum; item assiduis laboribus, Apostolicis persecutionibus, ærumnis, ac deniq; morte crucis, quam pro Christo constantissimè & lætissimè sustinuit.

Lege li. 4. Revelat. c. 5. S. Brigidæ, ubi S. Petrus apparens S. Brigidæ, narrat sui lapsus causam fuisse oblivionem sui propositi & promissionis Christo factæ. Vnde ei suadet hoc tentationis remedium: *Surge*, inquit, *per humilitatem ad magistrum memoriæ, & pete ab eo memoriam*.

CAPVT VIGESIMVMSEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pontifices Christum in concilio damnant & tradunt Pilato, ut ab eo pariter damnetur & occidatur Id videns Iudas triginta argenteos refert, desperat & se suspendit. Secundò, v. 11. Pilatus Christum examinat, & innocentem deprehendens, liberare conatur, componens eum cum Barabba sicario: sed Iudæi insanis vocibus Barabbam liberari postulant, Christum verò crucifigi. Tertiò, v. 26. his vocibus victus Pilatus, Christum flagellatum tradit eis ut crucifigatur: quare milites ei ut regi Judeorum, sed ficto, coronam spineam pro aurea & regali imponunt, pro sceptro dant arundinem, pro purpura chlamydem coccineam. Quartò, v. 32. educentes eum in Golgotha, crucem ejus imponunt Simoni Cyreneo; Christoq; ibidem inter duos latrones crucifixo, cum titulo: Hic est Jesus Nazarenus Rex Judeorum, *vestes ejus sorte dividunt, illiq; illudunt, variis probris & blasphemiis. Quintò v. 45. tenebræ occupant totam terram ab hora sexta ad nonam, qua Jesus resignans Patri spiritum expirat; mox templi velum scissum est, petræ fissæ, monumenta aperta, corpora mortua surrexerunt, terra contremuit: quibus visis, Centurio ait,* Verè filius Dei erat iste. *Sextò, v. 57. Iosephe ab Arimathia à Pilato petit corpus Christi, illudq; sepelit. Judæi sepulchro custodes adhibent.*

1. Manè autem facto, consilium inierunt omnes principes sacerdotum & seniores populi adversus Jesum, ut eum morti traderent, 2. Et vinctum addixerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi. 3. Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quòd damnatus esset, pænitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum, & senioribus. 4. dicens: Peccavi, tradens sanguinem justum. At illi dixerunt: Quid ad nos? tu videris. 5. Et projectis argenteis in templo, recessit: & abiens laqueo se suspendit. 6. Principes autem sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbona: quia pretium sanguinis est. 7. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum. 8. Propter hoc vocatus est ager ille, Haceldama, hoc est ager sanguinis, usque in hodiernum diem. 9. Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt à filiis Israel: 10. Et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus. 11. Jesus autem stetit ante præsidem, & interrogavit eum præses, dicens: Tu es Rex Judæorum? Dicit illi Jesus: Tu dicis. 12. Et cùm accusaretur à principibus sacerdotum, & senioribus, nihil respondit. 13. Tunc dicit illi Pilatus; Non audis quanta adversum te dicunt testimonia? 14. Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur præses vehementer. 15. Per diem autem solemnem consueverat præses populo dimittere unum vinctum, quem voluissent. 16. habebat autem tunc vinctum insignem qui dicebatur Barabbas. 17. Congregatis ergo illis dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis: Barabbam, an Jesum, qui dicitur Christus? 18. Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum. 19. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus, dicens: Nihil tibi, & justo illi: multa enim passa sum hodie per visum propter eum. 20. Principes autem sacerdotum, & seniores persuaserunt populis ut peterent Barabbam, Iesum verò perderent. 21. Respondens autem præses, ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt: Barabbam. 22. Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus? 23. Dicunt omnes: Crucifigatur. Ait illis præses: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes: Crucifigatur. 24. Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret: accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum à sanguine justi hujus: vos videritis. 25. Et respondens universus populus, dixit. Sanguis ejus super nos, & super filios nostros. 26. Tunc dimisit illis Barabbam: Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur. 27. Tunc milites præsidis suscipientes Jesum in prætorium congregaverunt ad eum universam cohortem. 28. Et exuentes eum chlamydem coccineam circumdederunt ei: 29. & plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, & arundinem in dextera ejus. Et genuflexo ante eum illudebant ei, dicentes: Ave rex Iudæorum. 30. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput ejus. 31. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum vestimentis ejus, & duxerunt eum ut crucifigerent. 32 Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem: hunc angariaverunt ut tolleret crucem ejus. 33. Et venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod est Calvariæ locus. 35. Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum. Et cum gustasset noluit bibere. 35 Postquam autem crucifixe-

runt

runt eum, diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes: ut impleretur quod dictum est per Prophetam dicentē. Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestē meam miserunt sortē. 36. Et sedentes servabant eum. 37. Et imposuerunt super caput ejus causam ipsius scriptam: HIC EST IESVS REX IVDAEORVM. 38. Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones: unus à dextris, & unus à sinistris. 39. Prætereuntes autem blasphemabant eum moventes capita sua. 40. Et dicentes: Vah qui destruis templum Dei, & in triduo illud reædificas: salva temetipsum. si filius Dei es, descende de cruce. 41. Similiter & principes sacerdotun illudentes cum Scribis & senioribus dicebant. 42. Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere: si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei: 43. confidit in Deo, liberet nunc, si vult eum: dixit enim: Quia filius Dei sum. 44. Idipsum autem & latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei. 45. A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam. 46. Et circa horam nonam clamavit Iesus voce magna, dicens; Eli, Eli, lammasabacthani? hoc est, Deus meus Deus meus, ut quid dereliquisti me? 47. Quidā autē illic stantes, & audientes, dicebant: Eliā vocat iste. 48. Et continuò currens unus ex eis acceptam spongiam implevit aceto, & imposuit arundini, & dabat ei bibere. 49. Ceteri verò dicebant. Sine videamus an veniat Elias liberans eum. 50. Iesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum. 51. Et ecce velum templi scissum est in duas partes à summo usque deorsum: & terra mota est, & petræ scissæ, sunt, 52. Et monumenta aperta sunt: et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. 53. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. 54. Centurio autem, et qui cum eo erant, custodientes Iesum, viso terræ motu, et his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Verè Filius Dei erat iste. 55. Erant autem ibi mulieres multæ à longe, quæ secutæ erant Iesum à Galilæa, ministrantes ei: 56. inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Iacobi & Ioseph mater, & mater filiorum Zebedæi 57. Cùm autem serò factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathæa, nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat Iesu. 58. hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus. 59. Et accepto corpore, Ioseph involuit illud in sindone munda. 60. Et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra. Et advoluit saxum magnum ad ostium monumenti, & abiit. 61. Erat autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria, sedentes contra sepulchrum. 62. Altera autem die, quæ est post Parasceven, convenerunt principes sacerdotum & Pharisæi ad Pilatum, 63. dicentes: Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens; Post tres dies resurgam. 64. Iube ergo custodiri sepulchrum usq; in diem tertium: ne fortè veniant discipuli ejus, & furentur eum, & dicant plebi: Surrexit à mortuis: & erit novissimus error pejor priore. 65. Ait illis Pilatus; Habetis custodiam, ite, custodite sicut scitis. 66. Illi autem abeuntes, munierunt sepulchrum, signantes lapidem, cum custodibus.

VERS: 1. Luc. 22. 66. Mar. 15. 1.

MANE AVTEM FACTO (Syrus, *cùm autem esset diluculum*) CONSILIVM INIERVNT OMNES PRINCIPES SACERDOTVM, ET SENIORES POPVLI ADVERSVS JESVM, VT EVM MORTI TRADERENT.

MANE] *Cerne*, ait S. Hieron. *solicitudinem sacerdotum in malum*, juxta illud psalm. 13. *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem*. Vrgebat ad hoc eos immane in Christum odium, & instigatio diaboli. Fuit hoc manè feriæ sextæ, sive diei Veneris, qua post paucas horas ab eis crucifixus est Christus. Itaque Caiphas qui noctu cum paucis Christum examinarat & damnarat, manè convocavit magnum plenumque concilium, quod *Sanedrim* vocatur, & 70. viris, sine senatoribus, constabat, ut ab eo toto Christus damnaretur, ac damnatus Pilato traderetur, ne Pilatus eum, utpote à toto concilio prædamnatum, absolvere posset. Gesta in hoc concilio tacet Matthæus: quia in eo repetita fuit Christi examinatio, & damnatio, quam ipse recensuit c. præced. v. 59. & seq. Lucas verò rem in eo gesta sic supplet & enarrat c. 22. 66. *Et ut factus est dies, convenerunt seniores plebis & principes sacerdotum, & Scribæ, & duxerunt illum in concilium suum, dicentes: Si tu es Christus, dic, nobis. Et ait illis: Si vobis dixero, non creditis mihi: si autem & interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittitis. Ex hoc autem erit Filius hominis sedens à dextris virtutis Dei. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es Filius Dei? Qui ait: vos dicitis quia ego sum. At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audivimus de ore ejus.* Hæc explicui cap. præced. v. 59.

Sanedrim convocat Caiphas ad damnandum Christum.

Præclare S. Leo serm. 3. de Passione: *Hoc manè*, inquit, *vobis* (ò Judæi) *templum & altaria diruit, legem & Prophetas ademit, regnum & sacerdotium sustulit in luctum æternum omnia festa convertit.*

VT (græcè, ὅπως, id est, *quomodo*) EVM MORTI TRADERENT] scilicet qua ratione sine obstaculo & tumultu eum occiderent, item quo genere mortis eum afficerent, nimirum crucis, quod erat summi doloris

A atque ac infamiæ. Verisimile est aliquos in hoc concilio fuisse Christi sectatores, vel amicos, qui vel à concilio hoc se absentarunt, vel à Caipha non vocati, aut aliò missi fuere, ne Christum in concilio defenderent: quòd si aliqui ex eis concilio interfuerunt, vel pro Christo sententiam dixerunt, vel victi clamore ceterorum tacuerunt: tales fuere Nicodemus & Joseph ab Arimathia Lucæ c. 23. v. 51.

Nota. Concilium hoc impium, erravit non tantum in facto, sed & in fide, quia declaravit, imò sententiam tulit, Jesum non esse Christum, nec Dei Filium; sed utrumque titulum sibi falsò arrogare, ideoque reum esse mortis, quæ omnia sunt erronea & hæretica: sed concilium hoc particulare & exiguum fuit, scilicet ex solis Judæis, imò ex solis Hierosolymæ incolis constans. Secus est de Conciliis Oecumenicis Christianorum, ad quæ convocantur Episcopi omnium provinciarum, qui totam Ecclesiam repræsentant ideoque ex promissione Christi assistentem habent Spiritum sanctum, ut in fide non errent. Dices, ergo tunc tota Ecclesia Judaica erravit, & à fide defecit. Resp. nego conse-B quentiam: tum quia inter Christi discipulos, qui à Christo conversi erant, sparsique per totam Judæam, multi in ejus fide perstiterunt: tum quia inter Judæos per totam Judæam diffusos multi erant veri fideles & religiosi, qui fidem patrum sectabantur, è quibus multi in Pentecoste ad Christum conversi sunt, ut patet actor. 2.

ET VINCTVM ADDVXERVNT EVM. ET TRADIDERVNT PONTIO PILATO PRÆSIDI] *Nam* ut ait S. Hieron. *Judæi habebant hunc morem, ut quem adjudicassent morti, ligatum judici traderent. Hic est Samson vinctus à Dalila, Christus à Synagoga.* Verè Origenes: *Alligaverunt Jesum*, ait, *solventem à vinculis, & dicentem eis qui sunt in vinculis, Exite & compeditos solventem atque dicentem, Dirumpamus vincula eorum.* Ideo enim vinctus est Jesus, quia vincula culparum & pœnarum culpis nostris debitarum in se luenda suscepit, ut nos ab iis absolveret.

VERS: 2. Luc. 23: v. 1. Mar. 15. v. 1. Ioan. 18. v. 28.

ADDV-

ADDUXERUNT] scilicet Caiphas cum ceteris omnibus concilii senatoribus, ut auctoritate sua opprimerent non solùm Jesum, & Pilatum, cogerentque eum, Jesum jam à se examinatum & damnatum pariter damnare & occidere. Quòd si nollet, omnes eum quasi affectati regni Judaici reum, ideoque Cæsaris inimicum & rebellem accusarent, atque hac criminatione Pilatum etiam invitum compellerent ad eum morti adjudicandum, uti reipsa contigit.

Pilato traditur Christus.

TRADIDERUNT PONTIO PILATO] Cur? Putant nonnulli ex iis quæ dicuntur in Thalmud. Judæis non licuisse quemquam crucifigere, sed aut strangulare, aut lapidare, aut comburere, aut capite plectere; Judæos ergo tradidisse Christum Pilato, ut is eum crucifigeret. Sed hoc falsum esse liquet ex Deuter. 21. 23. *Quando*, inquit, *peccaverit homo quod morte plectendum est, & adjudicatus appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadaver ejus in ligno, sed in eadem die sepelietur.* Sic Moses colentes Beelphegor suspendit in patibulis, Num. 25. 4. & Josue 8. 29. suspendit regem Hai, & David filios Saul. 2. Reg. 21. v. 6. & 9.

Romani Judæis jus necis ademerunt.

Vera ergo causa cur Judæi non occiderint Christum, sed Pilato occidendum tradiderint, est quòd Romani, Judæis devictis subactisque jus necis & potestatem occidendi ademerint, sibique vendicarint, ut patet Joan. 18. 31. *Nobis* inquiunt Judæi Pilato, *non licet interficere quemquam*. Unde Josephus lib. 20. Antiqu. cap. 8. scribit Ananum pontificem, eò quòd cum concilio Jacobum fratrem Domini, aliosque nonnullos sine consensu præsidis Romani occidisset, pontificatu fuisse privatum. Quòd ergo Judæi Stephanum lapidarint, & Christum sæpè lapidare voluerint, id non jure, sed injuria & impetu furentis populi factum est. Ita Toletús, Maldonatus, Franc. Lucas & alii.

Cur Christus traditus Pilato? Causa. Prima.

Adde, principes Christum Pilato tradidisse occidendum aliis quoque de causis. Prima erat, ut à se infamiam occisi Christi, quòd scilicet eum ex invidia occidissent, amolirentur. Pilato ergo quasi Romano & Gentili, ideoque viro æquo, & quem Christi causa non tangebat, eum tradunt, ut eis damnet, quem populus ex mera ratione, non ex invidia eum damnasse crediturus sit.

Secunda.

Secunda, quia principes volebant Christi honorem & gloriam planè obterere & delere, ac ostendere ipsum non esse Christum, sed pseudochristum. Tradunt ergo eum Pilato, ut is eum quasi latronem & rebellem Cæsaris ad infamem mortem condemnet, & inter latrones crucifigat, ut patebit Joan. 18. v. 32. Judæi enim Christum ut blasphemum damnarant: blasphemi autem pœna ex lege Levitic. 24. 16. erat lapidatio, non crux: ut ergo Christum crucifigant, tradunt eum Pilato, ut is ex lege Roman. quæ rebelles & seditiosos cruci addicit, Christum quasi Cæsaris rebellem crucifigat.

Tertia.

Tertia, quia dies in quo hæc acta sunt, erat festum Paschæ sanctissimum, quo pontificibus sacra & sacrificia tractanda erant in templo, ideoque à sanguine & cæde planè abstinendum. Tradunt ergo eum Pilato Gentili, ut is eum in Paschate quasi in die sibi profano occidat, cogitantes sic se majorem infamiam Christo irrogaturos, si in die Paschæ solemni, quo omnes Iudæi Hierosolymam confluebant, ipse in omnium conspectu quasi profanus à profano Pilato, diem Paschæ profanante occideretur. Ita S. Chrysost. hic homil. 86. & S. Augustin. tract. 114. in Ioan. & S. Cyrill. lib. 12. in Ioan. c. 6.

Porrò, Deus Iudæis irrogavit pœnam talionis: nam sicut ipsi tradiderunt Christum cædendum Pilato præsidi Romano, sic vicissim ipsi à Deo Romanis Imperatoribus Tito & Vespasiano traditi sunt, ut vastarentur & exscinderentur, ut notat S. Cyrill. in Ioan. c. 18. Theophyl. & Victor in Marci c. 14.

VERS. 3. TUNC VIDENS IUDAS, QUI EUM TRADIDIT, QUÒD DAMNATUS ESSET: POENITENTIA DUCTUS, RETULIT TRIGINTA ARGENTEOS PRINCIPIBUS SACERDOTUM ET SENIORIBUS.

VERS. 4. DICENS: PECCAVI TRADENS SANGUINEM IUSTUM. AT ILLI DIXERUNT: QUID AD

A NOS? TU VIDERIS] Judas vendens Christum Judæis, non cogitabat quòd Christus ab eis occideretur, sed caperetur dumtaxat, & captus vel eis satisfaceret, vel virtute sua è manibus eorum elaberetur, uti aliàs elapsus fuerat: at ubi vidit eum damnatum ad mortem, advertit gravitatem culpæ suæ, quòd scilicet ipse esset causa necis Christi: quare serò facti pœnitens, seipsum damnavit, & suspendit. *Talis nempe diabolus est*, inquit Chrysost. *ut non dimittat hominem, nisi vigiles ante ultimum effectum magnitudinem peccati prævidere, ne pœnitentia ductus à peccato resilias; postquam autem peccatum omnibus numeris est expletum, tunc videre permittit, ut mœrore afficias, & in desperationem præcipites. Tam multis enim admonitionibus Christi nihil flexus est Judas; cùm verò in ultimum jam effectum res venit, tunc pœnitentia ducitur, neque tunc utiliter, & ut oportebat.*

Judas male pœnitens refert triginta argenteos.

QUÒD DAMNATUS ESSET] à Caipha pont. totoque concilio, ideoque eorum auctoritate, odio & importunitate, mox damnandus foret à Pilato, ob obstinationem principum eum accusantium, & ad necem
B perurgentium.

POENITENTIA DUCTUS] Non vera & genuina: hæc enim spem veniæ, qua caruit Judas, includit, sed coacta, cruciante & desperabunda, qualem parit mala conscientia torquens & remordens damnatos, qui torquentur igne gehennæ. Hoc enim est Græcum μεταμεληθεὶς.

RETULIT TRIGINTA ARGENTEOS PRINCIPIBUS] ut rescinderet contractum cum eis initum. q. d. Ego revoco contractum vobiscum initum, ideoque restituo vobis pretium mihi datum, ut vos vicissim Jesum, quem hoc pretio vobis vendidi, libertati suæ restituatis. Nam ut ait S. Ambros. in Lucæ cap. 22. *In pecuniariis causis refuso pretio jus solvi consuevit*. Porrò *Judas*, ait Hilarius, *agens pœnitentiam pretium sanguinis Christi reddidit sacerdotibus, ut licet ipse venditi sanguinis auctor esset, tamen ementium infidelitatem ipsa vendentis professio argueret*. Et S. Ambrosius: *Etsi*, inquit, *cassa est pœnitentia proditoris, est tamen ullus in scelere pudor, culpam agnoscere: & quamquam ille non absolvitur,*
C *Judæorum tamen impudentia confutatur, quos cùm professio redarguat venditoris, scelerate tamen sibi vendicant jura contractus.*

PECCAVI TRADENS SANGUINEM JUSTUM] Græcè ἀθῶον, id est, innocentem; quid enim innocentius agno immaculato? quid purius puritate Iesu Christi?

AT ILLI DIXERUNT: QUID AD NOS? TU VIDERIS) Tu quod intrivisti exede, tu culpæ tuæ quam agnoscis, pœnam sustine: nos in nobis nullam culpam agnoscimus, sed Iesum ut pseudochristum æstimamus reum mortis, ideoque eum ad mortem prosequimur & perurgemus. Noluerunt principes denarios à Iuda oblatos recipere, ne contractum rescindere & Iesum dimittere cogerentur. Quare Iudas eos projecit in templum, ut sequitur, ac desperans de Iesu vita, & consequenter de salute sua, se suspendit: si enim reddito pretio principes Iesum liberassent, utique Iudas non desperasset, nec se suspendisset. Huculque ergo proba fuit
D pœnitentia Iudæ, sed eadem improba fuit, dum, illis renuentibus Iesum dimittere, ille desperavit & desperans se suspendit. *Vide eos nolle*, inquit Chrysost. *quantam rem auderent, adispicere; quæ res culpam eorum majorem reddit. Apertè namque audacissimæ iniquitatis testantur passione se ferri, & nolle à perperam cæptis desistere, ficto ignorantiæ velamine stultè se adoperientes.*

ET PROIECTIS ARGENTEIS IN TEMPLO, RECESSIT; ET ABIENS LAQUEO SE SUSPENDIT) Nota. Iudas retulit argenteos ad domum Caiphæ, vel certè Pilati, ad principes Christum apud eum accusantes, cumque illi nollent eos recipere, abjit in templum, ibique eos projecit, ut à sacerdotibus colligerentur. Fortè etiam aliqui principes jam à Caipha & Pilato in templum abierant, sacro & sacrificia Paschalia celebraturi, ad eorum ergo pedes denarios hosce projecit Iudas, ut, quantum in se est, contractum rescinderet, proditionem suam damnaret, ac Iesu innocentiæ famam vitamq; si posset restitueret, si enim eos projecisset in domo Caiphæ, vel Pilati, statim eos principum ministri VERS. 5.

&sa-

& satellites collegissent, sibique sine ullo Judæ fructu vendicassent. In templum ergo eos projecit, quasi sacrum sacerrimi Christi pretium, ideoque si principes illud recipere nollent, in sacros piosque usus expendendum.

Desperatione Judas se suspendit. ET ABIENS LAQUEO SE SUSPENDIT] Syrus, *se strangulavit*; Æthiopicus, *laqueo se suspendit, & mortuus est*. Errat ergo Theophyl., & Græci, qui censent Judam suspendio non esse mortuum, sed postea curru fuisse obtritum. Vide dicta Actor. 1. Peccato proditionis gravissimo Judas addidit aliud non gravius, sed nocentius, desperationis. Hoc enim illum adegit in ima tartara ad sedem Luciferi. Si enim pœnitens veniam à Christo etiam jam damnato petiisset, utique eam ab illo obtinuisset; sed proditionis immanitas tantum ei horrorem agente diabolo injecit, ut de venia instar Caini desperaret, ideoque statim ante necem Christi, illo ipso die ipse se suspendit, non ferens tantum conscientiæ occlamantis remorsum & probrum, uti docet S. Leo serm. 3. de Pass. S. Augustinus, vel quisquis est Auctor, Quæst. novi & veteris testam. quæst. 94. & alii. Hoc de Juda prophetarat David. psalm. 34. 8. dicens: *Veniat illi laqueus quem ignorat, & captio quam abscondit apprehendat eum, & in laqueum cadat in ipsum*. Audi S. Leonem serm. 3. *Unde scelestior omnibus Juda & infelicior extitisti, quem non pœnitentia revocavit ad Dominum, sed desperatio traxit ad laqueum*. Et post pauca: *Cur de ejus bonitate diffidis, qui te à corporis & sanguinis sui communione non repulit? qui tibi ad comprehendendum se, cum turbis & armatorum cohorte venienti, pacis osculum non negavit? sed homo inconvertibilis, spiritus vadens, & non revertens, cordis tui secutus es rabiem, & stante diabolo à dextris tuis, iniquitatem quam in Sanctorum omnium armaveras caput, in tuum verticem retorsisti, ut quia facinus tuum omnem mensuram ultionis excesserat, te haberet impietas tua judicem, te pateretur tua pœna carnificem*.

Judas in ficu se suspendit. Tradunt nonnulli Judam ex ficu se suspendisse, sicut Hebræi tradunt arborem vetitam, ex qua Adam & Eva comederunt, fuisse ficum: ficus ergo homini fuit infelix arbor. Unde Juvencus canit:

Exorsusque suas laqueo sibi sumere pœnas,
Informem rapuit ficus de vertice mortem.

Huc Judam adegit avaritia. Audi S. Chrysost. *Audite ista, audite, inquam, avari, versate animo quid ille* Avaritia Judam perdidit. *passus fuit; nam & pecuniam amisit, & scelus admisit, & animam perdidit, quod atrox avaritiæ tyrannis facere solet. Non est argento, nec hac usus vita, non fruetur futura, universa simul amisit: pravaque apud eos, quibus tradidit, æstimatione de se suscitata, laqueo demum gulam fregit.*

Denique hæc confessio Judæ non verbalis, sed realis, putà ipsum ejus desperabundi suspendium, clarum fuit testimonium innocentiæ Christi, quod Judæos ab ejus cæde abstrahere debuisset, si vel micam pudoris aut conscientiæ habuissent: sed tanta fuit eorum obstinatio & malitia, ut ab ea, portento tam novo revocari non potuerint.

Symbolicè, Beda in cap. 1. Actor. *Dignam*, inquit, *sibi pœnam invenit, ut guttur, per quod vox proditionis exierat, laquei nodus necaret; & qui hominum angelorumque Dominum morti tradiderat, cæli terræque perosus aeris in medio periret; & viscera quæ dolum proditionis conceperant, rupta caderent*. D. Bernard. serm. 8. in psalm. 90. *Judas*, inquit *in aere crepuit medius, aeriarum collega potestatum, ut ipse quem veri Dei & hominis, qui de cælo venisset operaturus salutem in medio terræ, hujus inquam proditorem nec cælum reciperet, nec terra sustineret*. Rursum S. Augustin. libro hom. 50. hom. 27. *Quod*, inquit, *in corpore suo fecit, hoc factum est in anima ipsius. Quomodo qui sibi collum ligant, inde se occidunt, quia non ad eos intrat spiritus aeris hujus:*

VER. 6. *sic illi qui desperant de indulgentia Dei, ipsa desperatione intus se suffocant, ut eos Spiritus sanctus visitare non possit*.

Corban sive Corbona, quid? PRINCIPES AUTEM SACERDOTUM, ACCEPTIS ARGENTEIS, DIXERUNT: NON LICET EOS MITTERE IN CORBONAM: QUIA PRETIUM SANGUINIS EST] *Corban*, sive *Corbona*, hebr. idem est quod *oblatio*. Unde metonymicè hic significat ærarium, sive gazophylacium, in quod oblationes injiciebantur. Hinc Arabicus vertit, *domum* (thecam) *oblationum*. Vide Josephum lib. 1. Belli cap. 8.

QUIA PRETIUM SANGUINIS EST] Vide hic hypocrisin sacerdotum, quia simulant studium religionis & honestatis, ut non sinant in sacrum ærarium inferri pretium sanguinis Christi, quasi impurum & pollutum, cùm tamen iisdem purissimum sanguinem Christi, eodem emerint fuderintque: imò, ut videtur, pretium hoc ex ipso corbona acceperint, Judæque dederint, quasi pretium pietatis ad capiendum plectendumque Christum, quasi sceleratum & suæ religionis hostem.

CONSILIO AUTEM INITO, EMERUNT EX ILLIS AGRUM FIGULI IN SEPULTURAM PEREGRINORUM. VERS. 7.

PROPTER HOC VOCATUS EST AGER ILLE HACELDAMA, HOC EST AGER SANGUINIS, USQUE IN HODIERNAM DIEM] *Videbant enim*, inquit Origines, *quoniam circa mortuos magis eam pecuniam conveniebat expendi, & circa locum mortuorum & sepulturæ, quoniam pretium sanguinis erat*. VERS. 8.

PEREGRINORUM] Pro peregrinis, vel hospitibus, qui scilicet ex Judæa vel aliunde Hierosolymam venientes ibi moriebantur: nam ipsi Hierosolymitæ sua jam sibi destinarant sepulcra. Dei consilio hoc actum est, ut ager hic jugiter extans, jugis esset testis pœnitentiæ Judæ, ac consequenter innocentiæ Christi, & Christicidii Judæorum. *Nomen loco inditum*, inquit Chrysost. *omni clariùs tuba, sceleratam eorum prædicat cædem*. Et paucis interjectis: *Si enim in corbonam pecuniam immisissent, non ita manifesta res facta fuisset; nunc verò prædio empto, etiam posteris rem universam prodiderunt*.

Symbolicè, hoc facto significabatur pretium sanguinis Christi non Judæis indigenis, sed peregrinis, id est gentibus in eum credituris, profuturum. Ita Hilarius: *Nihil* inquit, *hinc pertinet ad Israel, & totus hic sæculi* (sanguinis Christi pretio) *empti usus alieni est*.

Haceldama quid? HACELDAMA] Propriè & præcisè dicendum esset *ChaKaldema*. Hebræi enim agrum vocant חלק *chelec*, Chaldæi verò per metathesin dicunt *chaKel*. Est ergo hæc vox Chaldæa. Syrus habet, *agruresa*, quæ vox derivata est à Græco ἀγρός, & Latino *ager*. Ita Pagnin. & alii. Porrò *chaKel* pro agro usurpant non solùm Chaldæi, sed & Syri ac Arabes. Unde Arabicus hic habet, *Hacaldama*; nec illud interpretatur, uti facit Latinus, dicens: *Hoc est ager sanguinis*. Porrò Æthiopicus vertit, *& vocatus est locus ille Medduradam* (æthiopicè) *hoc est terra sanguinis*; Persicus, *& nomen campi ejus in hunc diem, Haceldami, hoc est ager sanguinis*.

Audi quid de hoc agro sanguinis, sive de *Haceldama*, scribant Brochardus, Nicephorus, Bredembachius, Saligniacus, & ex iis Adrichomius in Descriptione Jerusalem, nu: 216. p. 173. *Haceldama, sive ager figuli ad Australem partem montis Sion situs est, cujus medium S. Helena quatuor muris longitudine septuaginta duorum, latitudine verò quinquaginta pedum, fecit includi, ac superiùs testudine (quæ septem foraminibus, per quæ defuncta Christianorum corpora demittuntur patet) concamerari. Est verò hujus terræ virtus mirabilis, & fidem penè superans, quòd defunctorum corpora, viginti quatuor horarum spatio in pulverem redigat: quam virtutem etiam in alias regiones devecta minimè perdit. Nam cùm jussu imperatricis Helenæ de hoc agro, quantum terræ plures naves capere poterant, Romam avectum, ac juxta montem Vaticanum in eum locum exoneratum sit, quem incolæ* CAMPUM SANCTUM *vocitant, licet cælum mutarit, eamdem tamen retinere vim quotidiana experientia docet. Romanos enim respuens, sola peregrinorum corpora ad sepulturam admittit: quorum etiam hic omnem carnis substantiam intra viginti quatuor horas prorsus consumit, ossibus tantùm residuis*. Hucusque Adrichomius. Campus sanctus. Sæpiùs Romæ vidi & visi Campum sanctum, ac ita se rem habere ab ipso loci Parocho, ejusque asseclis & Romanis ceteris audivi.

Tropologicè, *Haceldama*, id est, ager pretio sanguinis Christi pro peregrinis comparatus, est Ecclesia, ait S. Chrysost. & Augustin. serm. 114. de Temp. ac præsertim status Religiosorum, qui se peregrinos æstimant in terra, ac cives cæli, & domesticos Dei, ideoque Christi sanguinis fructum, id est, gratiam & gloriam, participant: de quibus ait S. Petrus epist. 1. c. 2. *Obsecro vos tanquam advenas & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desideriis*. Tropologice

desideriis. Ubi S. Chrysost. *Nihil*, ait, *beatius hac sepultura, super qua gaudent omnes, & angeli, & homines, & angelorum Dominus. Si hæc vita non est vita, sed abscondita est vita nostra, tamquam mortui vita ista vivere debemus*. Et S. Paulus Colos. 3. *Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo*. Hac fortè de causa, & hoc symbolo carnes sepultorum in campo sancto intra 24. horas consumuntur, uti paulò antè dixi. Vide dicta Actor. 1. vers. 18. & 19.

VERS. 9. TUNC IMPLETUM EST QUOD DICTUM EST PER JEREMIAM PROPHETAM, DICENTEM: ET ACCEPERUNT TRIGINTA ARGENTEOS PRETIUM APPRETIATI, QUEM APPRETIAVERUNT A FILIIS ISRAEL:

VERS. 10. ET DEDERUNT EOS IN AGRUM FIGULI, SICUT CONSTITUIT MIHI DOMINUS] Hunc locum explicui Zachar. 11. v. 12. 13. quare ibi dicta hic non repetam.

PRETIUM APPRETIATI] Græcè, *τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου*, id est, *pretium illius pretio æstimati* scilicet Messiæ sive Christi, qui inæstimabilis est, ait Theophyl. *Quem appretiaverunt*, id est pretio hoc triginta denariorum æstimarunt, & emerunt principes *à filiis Israel*, id est à Juda, qui unus erat ex filiis Israel, ait Titelmannus & Barradius. Addit hoc, quia auget indignitatem venditionis Christi, quòd venditus sit non à Gentili, sed ab uno Israelita, qui filius erat Israelis, sive Jacobi patriarchæ fidelis & sancti, adeoque sortitus erat nomen Judæ, qui primarius fuit inter filios Jacobi. Est syllepsis, vel enallage numeri: ponitur enim pluralis pro singulari. Aliter Theophyl. qui *τὸ à filiis Israel*, refert, ad *τὸ appretiati*, q. d. Christus à filiis Israel, id est à principibus, appretiatus est, id est emptus pretio 30. denariorum. Aliter quoque, sed difficiliùs Euthym. & alii, qui subaudiunt *τὸ qui erant*, q. d. Qui erant ex filiis Israel, id est Israelitæ; appretiarunt Christum 30. denariis.

Porrò Syrus vertit in prima persona, *& accepi triginta argenteos pretium illius honorandi* (Arabicus, *pretium innocentis*) *de quo pacti sunt à filiis Israel, & dedi eos pro agro figuli*, scilicet *ἔλαβον* tam verti potest *accepi*, quàm *acceperunt*; ac pro *ἔδωκαν*, id est *dederunt*, Syrus legit, *ἔδωκα*, id est *dedi*: quæ lectio valdè consentit cum verbis Zachar. 11. v. 12. & 13. *Et tuli triginta argenteos, & projeci illos in domum Domini ad figulum*.

SICUT CONSTITUIT MIHI DOMINUS] Hæc verba dupliciter accipi possunt. Primò, ut sint verba Christi, qui per Prophetam loqui pergat. q. d. Pretio 30. denariorum, quibus ego Christus venditus sum, emptus est hic ager, *sicut constituit mihi*, id est *de me*, *Dominus*, q. d. Deus nihil eorum quæ ex me, vel mea erant, sinere voluit deperire, sed ut omnia & singula mea in utilitatem hominum expenderentur: quare etiam agrum pretio sanguinis mei emptum voluit non esse otiosum, sed servire sepulturæ peregrinorum.

Secundò, ut sint verba Prophetæ de seipso q. d. Ego Propheta prædico agrum emendum pretiò sanguinis Christi, quia sic constituit & ordinavit mihi Dominus, ut scilicet idipsum prædicerem & prophetarem, tam verbo quàm facto; nimis enim vile & indignum Christo fuit hoc ejus pretium. Unde Zacharias cap. 11. v. 12. & 13. hoc pretium per ironiam vocat, *decorum*: *Decorum*, inquit, *pretium quo appretiatus sum ab eis*.

VERS. 11. Luc. 23. 3. Mar. 15. 2. Joan. 18. v. 31. 37. *Jesus sistitur coram Pilato.*

JESUS AUTEM STETIT ANTE PRÆSIDEM (Pilatum, qui erat præses Judææ nomine Tiberii Imp. Romani) ET INTERROGAVIT EUM PRÆSES, DICENS: TU ES REX JUDÆORUM? DICIT ILLI JESUS TU DICIS] Finita historia & tragico casu Judæ, redit Matthæus ad Jesum, quem v. 1. dixit à pontificibus traditum Pilato, ut is eum damnaret & occideret. Nota. Matthæus hic multa silet, quæ ex Joan. c. 18. v. 19. & seq. sunt ante hunc Matthæi versum ponenda, scilicet primò, Pilatum interrogasse pontifices: *Quam accusationem affertis adversus hominem hunc?* Responderunt pontifices superbè: *Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum*. Hoc responso irritatus Pilatus ait: *Accipite eum vos, & secundum legem vestram judicate*: lex autem jubebat blasphemos (qualem esse Jesum censebant pontifices) lapidari. Mox pontifices, quia volebant Christum ad majorem infamiam crucifigi, contrà obtenderunt: *Nobis non licet interficere quemquam*, scilicet quia hoc jus eis ademptum erat à Romanis, idque factum est hoc consilio, ait Joannes, *ut sermo Jesu*, quem audivimus Matth. 20. 18. *impleretur, significans qua morte esset moriturus*, scilicet infami & dirissima, nimirum à Pilato & Romanis agendus in crucem. Crux enim apud Romanos erat supplicium proprium seditionis & affectati regni (uti ostendit Lipsius lib. 1. de Cruce c. 14.) quod hic pontifices Christo impingunt, ac proinde illud hoc loco, utpote contra Cæsarem commissum, erat à Pilato Cæsaris præside cruce puniendum: unde ipse cruci hunc titulum, quasi causam necis Christi inscripsit: *Jesus Nazarenus Rex Judæorum*.

Porrò pontifices videntes sua auctoritate, & damnationis Christi præjudicio non moveri Pilatum, sed causam poscere & crimina de quibus eum accusent, ut ex iis videat & judicet an Jesus reus sit mortis, necne; hac de causa ipsi tria crimina depromunt, de iisque Jesum apud Pilatum quasi reum mortis accusant, quæ recenset Lucas c. 23. v. 2. scilicet dicentes, Primum, *Hunc invenimus subvertentem gentem nostram*; Secundum, *Et prohibentem tributa dare Cæsari*; Tertium, *Et dicentem se Christum regem esse*; Quartum addit Pilatus in epistola quam scripsit de causa Jesu ad Tiberium Imper. quæ extat apud Hegesippum lib. 5. scilicet Judæos Christo etiam magiam objecisse, quòd nimirum mira & miracula faceret ope dæmonis, quasi magus, eò quòd Judæi de Christo dixissent; *In Belzebub principe dæmoniorum ejicis dæmonia*, Matth. c. 12. v. 24. Omnia hæc falsissima erant, ac nominatim de tributis contrarium, scilicet illa danda esse Cæsari, disertè dixerat Christus Matth. cap. 21. vers. 17. imò de facto ipse pro se & pro Petro solverat tributum cap. 17. vers. 27. Quocirca Pilatus, qui ex fama publica multa præclara audierat de vitæ integritate, doctrina & miraculis Jesu hæc ut ex odio & invidia principium in Christum conficta, neglexit & despexit; ac solùm interrogavit Jesum, an ipse esset rex Judæorum, sive quod ortus ex sanguine regum, ipsum jus regni Judææ pertineret, sive quòd Messiæ titulo, aut aliquo alio simili, illud ad Jesum spectaret. Jesus Pilato respondit, rogavitque, uti supplet Joan. cap. 18. v. 34. *A teipso hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me?* Sciebat Jesus pontifices id dixisse Pilato, seque apud eum de affectato Judææ regno accusasse, sed voluit interrogando pungere Pilatum, ut meminerit Judæorum, id est hostium suorum, hæc esse verba & calumniam, cùm ipse Pilatus præses, cujus erat Cæsaris nomen plenumque imperium tueri, ac proinde curare ne quis regem Judææ se diceret, hincusque officio suo invigilans, nil tale de Jesu umquam audisset. Pilatus hac Jesu interrogatione irritatus, respondit: *Numquid Judæus ego sum?* ut tuum, qui es Judæus, genus, prosapiam, cæteraque tua norim vel curem? q. d. Minimè: sum enim Gentilis & Romanorum præfectus: *Gens tua & pontifices tradiderunt te mihi, quid fecisti?* Hoc est quod ex ore Pilati elicere & audire cupiebat Jesus; unde ad primam ejus petitionem, num ipse rex esset? clarè & directè respondit: *Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei decertarent utique; ut non traderer Judæis; nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit Jesus: Tu dicis, quia rex sum ego: ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cùm hoc dixisset, iterum exivit ad Judæos, & dicit eis: Ego nullam invenio in eo causam*.

Tria crimina Christo objectantur.

Dixit Christus Pilato, regnum suum non esse de hoc mundo, id est, non esse mundanum & terrenum, humanum & temporale, constans humanis pompis, legibus, militibus, armis, præsidiis, ut Tiberius Cæsar ab eo sibi metuere deberet, ne dominio Judææ ab eo privaretur, sed esse cæleste, spirituale & transcendens, quo in fidelium mentibus regnet per fidem & gratiam, ut ad regnum suum cæleste perducat, Matthæus hoc ultimum duntaxat brevitatis studio, quasi veram necis Christi causam cæteris omissis assignat, dicens; *Interrogavit eum præses, dicens: Tu es rex Judæorum? Dicit illi Jesus: Tu dicis*. q. d. Ego sum rex Judæorum uti tu dicis, id est, ego sum Messias rex. Potuisset Christus verè dicere, Non sum rex Judæorum, scilicet temporalis,

uti

uti est Herodes, nec affectavi vel ambivi regnum Judææ, sed quia Judæi per Regem Judæorum intelligebant Messiam, hinc Christus, ne se negaret esse Messiam, hoc est Christum, confessus est, se esse regem Judæorum, id est se esse Messiam regem, Judæis à Prophetis promissum.

Regnũ Christi Primũ. spirituale;

Quæres, quale & quotuplex est regnum Christi? Respond. Christus quà homo, duplex habuit regnum, etiam dum viveret in terris. Primum spiritale, scilicet Ecclesiam. Hanc enim quasi rempubl. fidelium in Judæa instituit, ac certis legibus, ordinibus, Sacramentis, &c. ordinavit, ac per S. Petrum ejusque successores quasi vicarios suos regis, & per omnes gentes propagat, Hoc est regnum quod Messiæ, id est Christo, dandum prædixerunt David & Prophetæ: ita S. August. tract. 115. in Joan. Secundum Christi regnum, ut rectè docet D. Thomas lib. 1. de Regimine Principum c. 12. & alii contra Abulensem in cap. 21. Matth. quæst. 30. est physicum, & *κοσμικὸν*, sive mundanum. Christus enim à primo instanti conceptionis suæ, propriè & directè habuit regnum & dominium totius mundi, saltem quoad jus & potestatem, ut posset reges quoslibet è regno deponere & alios creare, licèt hac potestate in terris non sit usus.

Secundũ. physicum:

Pro quo nota triplex esse dominium & regnum. Primum est summum & divinum quod Deus in omnes creaturas, quasi res suas obtinet. Hoc soli Deo est proprium. Secundum, est infimum & humanum, quale habent reges, Imperatores & principes terræ. Tertium & inter hæc duo medium, est regnum & imperium Christi quà homo est, quia hoc longè excedit & superat omnia regna humana, omniaque regum sceptra & jura: Primò, origine, quia à Deo manat, non ab homine: Deus enim hoc Christo dedit, non respubl. hominum. Secundò, firmitate, quia insuperabile est, perpetuum & æternum. Tertiò objecto, quia ad omnia creata, etiam ad angelos; se extendit. Id ita esse patet, quia Christus dicitur in femore, id est in humanitate, habere scriptum, *Rex regum, & Dominus dominantium*, Apocal. c. 19. v. 16. item dicitur esse *Princeps regum terræ*. Apocal. 1. 5. ac rursum ipse de se ait: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra*, Matth. 28. Hoc enim imperium, Christo homini debitum erat ratione unionis hypostaticæ cum Verbo, sive Dei Filio, ut scilicet ipse, quia per eam ascitus erat in filium Dei, heres esset & Dominus universorum. Quare hoc regnum Christo homini est proprium, quod ipse nulli, ne S. Petro quidem, ejusque successoribus Pontificibus communicavit.

Christi regnũ superat cætera. Primò. Secundò. Tertiò.

Christo debitum regnum Judææ.

Quæres rursum, an Christus quà homo, habuerit jus humanum ad regnum Judæorum? Resp. habuisse: erat enim ipse filius David, ceterorumque regum Judæ, ut patet Matth. 1. ideoque eorum successor & heres. Regnum tamen hoc actu non adiit, nec in eo rex inauguratus est: ejus tamen specimen quoddam dedit, cùm in Dominica Palmarum solemni pompa, quasi rex Messias asino vectus ingressus est Hierosolymam, ac turba ei acclamavit: *Hosanna filio David*, Matth. 21. sed, vt dixi, reipsa hoc regnum non adiit, nec administravit Christus, præsertim quia ante eum jam diu regnum familiæ Davidis cessarat in Jechonia & Sedecia, qui fuere ultimi reges Judæorum è stirpe David, ac postea hoc regnum communi consensu populi translatum fuit ad Assamonæos, scilicet ad Judam, Jonatham & Simonem Machabæos, eorumque posteros.

VERS. 11. Luc. 23. v. 2. 5. Ma. 15. 3.

ET CUM ACCUSARETUR A PRINCIPIBUS SACERDOTUM ET SENIORIBUS, NIHIL RESPONDIT] Causa fuit prima, quia omnia quæ ei obiiciebantur, manifestè erant falsa, & responso indigna. Ita S. Augustin. serm. 118. de Temp. *Accusationem*, inquit, *suam Dominus tacendo non firmat, sed despicit non repellendo: melior est causa quæ non defenditur, & probatur: plenior justitia, quæ non verbis astruitur, sed veritate fulcitur. Sicut Salvator, qui est sapientia, quomodo tacendo vinceret, quomodo non respondendo superaret.* Secundo, quia Jesus sciebat frustrà se responsurum, & responso suo magis irritaturum Judæos furentes in necem suam. Tertiò, ne diluens crimen à præside dimitteretur, & crucis utilitas differretur, ait S. Hieron. quia volebat tacendo condemnari & mori pro salute hominum. Ita S. Ambros. in cap. 23. Lucæ: *Bene tacet*, inquit, *qui defensione non indiget. Ambiant defendi, qui timent vinci. Quid timeret, qui non ambiret salutem? Solus omnium suam prodit, ut acquirat omnium.* Quartò, ut silentio suo lueret & expiaret omnia mendacia, perjuria, blasphemias, maledicta, calumnias, &c. quæ homines loquendo committunt, eosque doceret linguam frænare, ac in malis, otiosis & vanis silentium ori indicere.

Silet Christus quatuor de causis. Prima. Secundo. Tertia.

VERS. 13. Mar. 15. 4.

TUNC DICIT ILLI PILATUS: NON AUDIS QUANTA ADVERSUM TE DICUNT TESTIMONIA?] Pilatus enim eduxerat Jesum è domo sua foras ut audiret accusationes principum nolentium ingredi prætorium, ne contaminarentur Gentilis præsidis domo & tribunali, sed ut puri manducarent pascha, id est, victimas in paschate oblatas, vel mox offerendas, ut ait Joannes cap. 18. v. 28.

VERS. 14. Mar. 15. 5. *Miratur Pilatus.*

ET NON RESPONDIT EI AD ULLUM VERBUM, ITA UT MIRARETUR PRÆSES VEHEMENTER] Mirabatur Pilatus, Jesum innocentem, sapientem & eloquentem in extremo vitæ discrimine constitutum, cùm à potentissimis principibus furiosè accusaretur & urgeretur ad necem, silere. Mirabatur ergo ejus animi modestiam, æquanimitatem, celsitudinem, mortis contemptum, indeque magis ejus innocentiam & sanctitatem agnovit, omnibusque modis eum è manibus Judæorum liberare sategit. Audi S. Athanasium serm. de pass. & cruce: *Magnum id certè & mirificum in Servatore, qui tacendo & non respondendo tam efficax erat in persuadendo, ut judex ultrò factiones conspirationesque adversus eum initas, & agnosceret & confiteretur.* Ita sæpè Sancti calumnias in se jactas silendo magis, quàm respondendo confutant. Innocentis enim vitæ silentium, vocalius est omni apologia, quantumuis verbosa.

VERS. 15. Luc. 23. 17. Mar. 15. 6. Io. 18. 39.

PER DIEM AUTEM SOLEMNEM CONSUEVERAT PRÆSES POPULO DIMITTERE UNUM VINCTUM, QUEM VOLUISSENT] Ante hunc versum supplendum & præponendum est ex Lucæ cap. 23. vers. 5. & seq. Pilatus cum audiret Jesum esse Galilæum, ut ab ejus condemnatione se extricaret, misisse eum ad Herodem Galilææ regem, qui eum silentem, velut fatuum illudens, veste alba indutum remisit ad Pilatum, quem ante ob exortum de terminis jurisdictionis litigium, inimicum sibi, hoc facto reconciliavit. Pro *veste alba* græcè est *λαμπρὰ*, id est illustri, candida, splendida; candor enim splendet, & vicissim fulgor candet. Alba ergo veste Herodes induit Christum, quia hæc vestis Primò, erat ambientium magistratum, qui inde Candidati dicebantur; Secundò, eadem erat principum; Tertiò, eadem erat morionum & stultorum. Suggillavit ergo hac veste Herodes Christi stultam ambitionem, quòd scilicet stolidè & ex fatuitate Judææ regnum affectasset, & ambivisset.

Christus cãdida indutus, cur.

Moraliter.

Symbolicè, vestis candida repræsentabat Christi innocentiam, puritatem, virginitatem, victoriam, immortalitatem, gloriam, &c. quam per passionem & illusionem hanc meruit & acquisivit. Horum enim symbolum erat vestis candida, ut ostendi Eccles. 9. 8. ad illa: *Omni tempore sint vestimenta tua candida.* Unde S. Ambros. in cap. 22. Lucæ: *Alba induitur*, inquit, *immaculatæ tribuens indicia passionis, quòd Agnus Dei sine macula peccata mundi susciperet.*

Porrò Pilatus videns Jesum sibi ab Herode remissum, ut eum liberaret, dixit principibus: ut habet Lucas c. 23. v. 14. *Obtulistis mihi hunc hominem quasi avertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inveni in homine isto, ex his in quibus eum accusatis; sed neque Herodes, nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum dimittam. Emedatum*, id est, castigatum & flagellatum, ut scilicet hac castigatione non culpam, quam nullam commisit, sed vestra in eum odia exsatiem.

Mox Pilatus alium modum liberandi Jesum adinvenit, & populo proposuit, quem hoc v. 15. recenset Matthæus; scilicet ut in Paschate de more aliquem reum liberum

liberum dimissurus, componeret Jesum cum Barabba latrone, sperans & vix dubitans quin Judæi Jesum, qui tot infirmos eorum curarat, tantaque beneficia eis contulerat, poscerent liberari, Barabbam verò damnari. Unde ait: *Per diem solemnem*, scilicet præsentem Paschæ, ut habet Joan. c. 18. 39. *Consueverat præses populo dimittere unum vinctum quem voluisset*. Hic mos olim apud Judæos inductus fuit, in memoriam liberati ex Ægyptia captivitate Israelis per Mosen, Exodi 14.

Quæres, an verè Pilatus voluerit dimittere Christum? Negat Rupertus, putatque Pilatum instar vulpis simulasse se velle liberare Jesum, sed secretò collusisse cum Judæis, ut eum perderet; *Quia*, inquit, *posuit ipse Jesum in Judæorum invidentium arbitrio*. Verùm longè meliùs S. Augustin. ceterique omnes censent, Pilatum sincerè & seriò voluisse dimittere Jesum. Id enim disertè habet Lucas cap. 23. vers. 20. & S. Petrus Actor. cap. 13. *Jesum*, ait, *negastis ante faciem Pilati, judicante illo dimitti*. Idem liquet ex tot modis & instantiis, quibus Pilatus satègit salvare vitam Christi.

Instantiæ Pilati ad liberandū Christū. Prima. Prima instantia fuit, quòd principibus suam auctoritatem & judicium, quo cum Caipha pontifice Jesum damnarent, Pilato obtendentibus, poscentibusque eum ad necem, ipse non acquievit, sed causam ejus cognoscere, & crimina de quibus eum accusabant audire & judicare voluit, Joan. 18. 31.

Secunda. Secunda instantia fuit, quòd principibus Jesu multa crimina, ac præsertim affectationem regni Judaici, objicientibus non credidit, maximè cùm à Jesu audisset regnum ejus non esse de hoc mundo: unde palàm edixit se nullam mortis causam in Jesu invenire.

Tertia. Tertia fuit, quòd miserit Jesum ad Herodem; ac remissum ad se, tam suo quàm Herodis testimonio innocentem pronunciarit.

Quarta. Quarta fuit, quòd composuerit eum cum Barabba, sperans Judæos potiùs liberaturos Jesum, quàm Barabbam. Unde subdit Matthæus:

HABEBAT AUTEM TUNC VINCTUM INSIGNEM, QUI DICEBATUR BARABBAS] *Insignem*, scilicet scelere & infamia; græce, ὁ ἐπίσημον, id est, famosum, scilicet nominatum pro malitiis, ait Euthymius. Joannes eum *latronem* vocat: Marcus, *qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium*: Lucas, *erat propter seditionem quandam factam in civitate, & homicidium missus in carcerem*. Unde Chrysost. eum vocat *famosum in proterviate, & multis homicidiis inquinatum*.

VERS. 16. Luc. 23. v. 18. 19. Mar. 15. 7. Joan. 18. 40. Barabbas latro.

Magna fuit hæc infamia & cruciatus Jesu, quòd se innocentem & sanctum, imò Sanctum Sanctorum, qui tot ægris & mortuis vitam dederat, eratque electis auctor vitæ æternæ, cerneret componi & postponi Barabbæ, qui erat scelestus, homicida & auctor mortis. Disce, ô Christiane, cùm componeris & postponeris minus dignis, imò indignis & sceleratis, imitari patientiam Jesu, qui passus est se postponi Barabbæ.

BARABBAS] Hebr. idem est quod *bar abba*, id est, filius patris, scilicet primi Adæ, qui omnium hominum peccatorum fuit pater, cui postpositus fuit Christus, cùm ejus inobedientiam & culpam in se luendam suscepit, ideoque damnatus fuit ad mortem, ut Adamum ejusque posteros à morte liberaret. Minùs aptè S. Hieronym. *Barabbas*, inquit, *dicitur quasi bar rabba*, id est, filius magistri. Sic enim *Barrabbas* dicendum esset per duplex r, jam autem dicitur *Barabbas* per simplex r.

VERS. 17. Mar. 15. 9. Jo. 18. 39. CONGREGATIS ERGO ILLIS, DIXIT PILATUS QUEM VULTIS DIMITTAM VOBIS? BARABBAM, AN JESUM, QUI DICITUR CHRISTUS?] *Ut, si principes*, inquit Druthmarus, *propter invidiam volebant eum perdere, populus qui expertus fuerat ejus multiplicia beneficia, peteret eum vivere*; vel certè si nollent, quod ait Chrisost. *tanquam innocentem absolvere, saltem tanquam condemnatum solemnitati largirentur*.

QUI DICITUR CHRISTUS] Id est, qui vulgò habetur vocaturque Messias. Seriò hoc dixit Pilatus, ut pungeret Judæos ad postulandum Jesum liberari q. d. Jesus est Messias vester, patribus vestris vobisque promissus; cavete ergo ne eum morte mulctetis.

VERS. 18. Mar. 15. 10. SCIEBAT ENIM QUOD PER INVIDIAM TRADIDISSENT EUM] tum quia principes clamore, vultu, gestu non nisi odia & iras spirabant in Christum; tum quia multa audierat de Jesu sanctitate, doctrina & libertate, qua principum vitia taxaverat.

SEDENTE AUTEM ILLO PRO TRIBUNALI, MISIT AD EUM UXOR EJUS, DICENS: NIHIL TIBI, ET JUSTO ILLI: MULTA ENIM PASSA SUM HODIE (hac nocte) PER VISUM (græcè κατ' ὄναρ id est, *in somnis*) PROPTER EUM] Nova est hæc instantia uxoris Pilati, ad liberandum Christum. Uxor ergo Pilati sub auroram quiescens in lecto, cùm maritus ejus Pilatus jam surrexisset, ut negotiis publicis vacaret, habuit terrifica somnia, minitantia sibi & marito, si is Jesum innocentem & sanctum condemnaret. Somnia hæc illi immissa fuisse à dæmone jam agnoscente Jesum esse Christum, ideoque ejus necem impedire volente, ne per eam homines salvarentur, censent S. Cyprianus (vel quisquis est auctor) serm. de Passione, S. Bernard. serm. 1. de Paschate, Lyranus, Carthusian. & Cajetanus. Unde Rabanus, *Intelligens diabolus*, inquit, *se per Christum spolia amissurum, vult per mulierem liberare*. Citant Baronius & Barradius pro eadem sententia S. Ignatium epist. 8. ad Polycarpum & 5. ad Philippenses, sed nil tale in Ignatio reperire potui. Verùm si dæmon Jesum liberare voluisset, potiùs Judæos & principes in gratiam & commiserationem Jesu flexisset, quàm mulierem.

VERS. 19. Uxor Pilati mittit ad maritum pro liberando Christo.

Uxoris Pilati somnium à Deo immissum. Quare veriùs Origenes, S. Hilarius, Hieron. Chrysost. Euthym. Theophyl. Jansenius. Maldonat. hic, & S. August. serm. 121. de Tempore, & S. Ambros. libr. 10. in Lucam, censent hoc somnium uxori Pilati à Deo per angelum sanctum fuisse inditum, idque Primò, ut Christus ab utroque sexu, scilicet tam à Pilato, quàm ab ejus uxore, innocentiæ suæ ferret testimonium; sicut ejusdem innocentiæ testimonium luculentum dederunt omnia elementa, quæ in ejus morte commota & concussa fuerunt. Secundò, quia si Pilato hoc somnium immissum fuisset, is illud apud se in mente retinuisset, ait S. Chrysost. Immittitur ergo uxori, ut illa marito Pilato in tribunali, coram principibus & Judæis illud revelet & enunciet, ut ipsi audiant Jesum esse innocentem. Tertiò quia videtur hæc uxor fuisse mulier honesta, misericors & pia: unde eam per hoc somnium agnovisse Jesum esse Messiam, salvatorem mundi, in eumque credidisse, esseque salvatam opinantur Origenes, Chrysost. Theophy. & alii. Audi S. Hilarium canone 33. hic: *Species in ea Gentium plebis est, quæ jam fidelis eum, cum quo conversabatur, incredulum populum ad Christi fidem advocat. Quia ipsa multum sit passa pro Christo, in eamdem gloriam futuræ spei illum invitat*. Sic etiam Ambros. lib. 10. in Luc. cap. 23. *Monebat uxor*, inquit, sed à quo mota? *Lucebat in nocte gratia, divinitas eminebat, nec sic à sacrilega sententia temperavit*: Nec dissentit S. August. relatus à D Thoma in Catena aurea, dum docet utrumque conjugem agente Deo, testimonium publicè pro Christo tulisse: ille siquidem clamavit, *Nihil mali fecit*; ipsa verò, *Nihil tibi & justo illi*: quod, S. Hieronymo etiam teste, fidei Gentilis populi præsagium fuit. Idem S. Augustin. serm. 121. de Tem. *In nativitate mundi*, ait, *uxor ducit virum ad mortem*, scilicet Eva Adamum; *in passione Christi uxor provocat ad salutem*; scilicet Claudia Pilatum.

An salvata sit?

Quocirca Lucius Dexter in Chronico, anno Christi 34. num. 2. sic habet: *Anno Christi 34. Christus salvator mundi, reus apud Pilatum agitur, Claudia Procula uxor Pilati admonita per somnum, in Christum credit, & salutem consequitur*. Simili modò inter alias mulieres, quæ de suis facultatibus prædicanti Jesu ministrabant, fuit Joanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, qui Christum sprevit, & veste alba indutum illusit.

Favet Evangelium Nicomedi, quod licèt apocryphum, multa tamen vera probaque continet. In eo enim sic legimus: *Cogitante verò Pilato quid ageret de Jesu, misit ad eum uxor ejus, nomine Procula, dicens: Nihil tibi & justo illi, multa enim passa sum hodie in somnis propter eum. Respondentes Judæi, dixerunt Pilato: Numquid non diximus, quia maleficus est; ecce somnium immisit ad uxorem tuam*. Denique Menologium Græcorum Proculam Pilati uxorem catalogo Sanctorum asscribit. Citat hæc Vincentius Belvacensis lib. 7. Speculi histor. c. 41.

Proculam

Uxoris Pilati nomen Procula.

Proculam quoque uxorem Pilati nominat Niceph. lib. 1. cap. 30. Forsan Claudia hæc Procula Pilati uxor, est illa Claudia, cujus meminit Paulus 2. Timoth. 4. *Salutant te Eubulus, & Pudens, & Linus, & Claudia.* Conveniunt siquidem in ea nomen, & tempus, & religio & locus: nam in Urbe hæc epistola scripta est, ubi uxorem Pilati, quando ipse in exilium Lugdunum actus est, verisimile est permansisse, eumque ob disparitatem cultus non fuisse comitatam.

Pilatus an Christianus?

Denique Pilatum quoque per uxorem ad fidem Christi fuisse conversum, innuit S. August. serm. 3. de Epiphan. his verbis: *Magi ab Oriente, Pilatus ab Occidente venerat. Unde illi orienti, hoc est, nascenti; ille autem occidenti, hoc est morienti, attestabantur Regi Judæorum, ut eum Abraham, Isaac & Jacob recumberent in regno cælorum; non ex eis propagati per carnem, sed eis inserti per fidem*, &c. Tertullianus Apolog. c. 21. *Ea*, inquit, *omnia super Christo Pilatus & ipse jam pro sua conscientia Christianus, Cæsari tunc Tiberio nunciavit*, &c.

Verùm hæc valdè ambigua sunt, symbolica, obscura & incerta, ac discrepant ab iis, quæ alii de infelici morte Pilati narrant. Josephus enim lib. 18. Antiq. cap. 5. scribit Pilatum post aliquot annos à Vittellio Syriæ præside, Romam missum ad Cæsarem, ut coram eo ad crimina sibi à Judæis objecta responderet. Quod cùm facere non posset, omni honore privatus, Viennam in Gallias relegatus, sua se transverberans manu, multorum malorum compendium mortis celeritate quæsivit, ait Ado in Chron. qui ejusdem Viennæ Episcopus fuit; idque sumpsit ex Paulo Orosio lib. 7. cap. 5. Idem habent Eusebius; & Cassiodorus in Chronico. Sic & Baronius, & alii passim.

Pilatus in exilium Viennam missus seipsum occidit.

Quod ergo S. August. & Tertullian. Pilatum vocant Christianum, intellige Christianum, id est Christi fautorem & defensorem, quia ejus innocentiam protexit, donec victus nominatione & comminatione Cæsaris eum condemnavit; quare in eum non credidit, sed potiùs eum ut pseudochristum morti addixit, quod ingens fuit scelus & christicidium. Quocirca justo Dei judicio talione punitus est Pilatus, ut, sicut ipse Christum innocentem propter falsas Judæorum criminationes damnavit, sic vicissim & ipse propter falsas eorumdem Judæorum criminatines à Caio Cæsare damnaretur & pelleretur in exilium.

VERS. 20. Mar. 15. 11.

PRINCIPES AUTEM SACERDOTUM ET SENIORES PERSUASERUNT POPULIS, UT PETERENT BARABBAM, JESUM VERÒ PERDERENT] Pilatus dedit populo spatium deliberandi, utrum vellet dimitti Jesum, an Barrabbam: interim uxor misit ad Pilatum, qui ei diceret: *Nihil tibi & justo illi.* In hoc temporis spatio principes per se & suos asseclas ac ministros persuaserunt populis, ut potiùs peterent Barabbam quàm Jesum, quasi Jesus magis seditiosus esset & noxius reipubl. ob affectatum Judææ regnum, quàm Barabbas.

Vide hic quid faciat ira & livor, quamque falsa & perversa sint mundi judicia, qui Jesum salutis auctorem censet esse mortis auctorem, ideoque morte mulctandum; Barabbam verò cædis auctorem censet esse Jesu meliorem, ideoque vita donandum. Nimirum Dei nutu hæc agebantur, ut Christus innocens pateretur, itaque nocentes & peccatores, quos repræsentabat Barabbas, à morte liberaret.

VERS. 21. Luc. 23. 18. Mar. 15. 9. Joan. 18. 44.

RESPONDENS AUTEM PRESES, AIT ILLIS: QUEM VULTIS VOBIS DE DUOBUS DIMITTI? AT ILLI DIXERUNT: BARABBAM] *Respondens*, id est, post datum Judæis sufficiens deliberandi spatium, rursum interrogans & responsum ab eis exigens.

Præclarè Ven. Beda in Marci caput 15. versic. 9. *Hæret Judæis*, inquit, *usque hodie sua petitio, quam tanto labore impetrarunt: quod enim data sibi optione pro Jesu latronem, pro Salvatore interfectorem, pro datore vitæ elegerunt ademptorem; meritò salutem perdiderunt & vitam, & latrociniis sese ac seditionibus in tantum subdiderunt, ut & patriam regnumque suum, quod plus Christo amavere, perdiderint, & hactenus eam quam vendidere sive corporis, sive animæ libertatem, recipere non meminerint.*

Allegoricè hæc electio Barabbæ, & repudium Christi, ait S. Hieron. adumbrabat Antichristum latronem, in fine mundi à Judæis eligendum repudiato Christo. Et S. Ambros. in cap. 22. Lucæ: *Barabbas*, ait, *patris filius latine dicitur. Illi ergo quibus dicitur: Vos ex patre diabolo estis, vero Dei Filio patris sui filium Antichristum prælaturi esse produntur.*

VERS. 22. Luc. 23. v. 20. 21. Mar. 15. v. 12. 13.

DICIT ILLIS PILATUS: QUID IGITUR FACIAM DE JESU, QUI DICITUR CHRISTUS? DICUNT OMNES: CRUCIFIGATUR] Pilatus, ait S. Chrysost. *ponit rem in illorum potestate, ut clementiæ ipsorum totum attribuatur, ita obsequio illos captans ac mitigans*, sed frustrà. Jam enim principes in suo concilio decreverant urgere ut crucifigeretur, tum quia crux erat atrocissima, & summi doloris; tum quia crux erat ignominiosissima, utpote latronum, seditiosorum, & tyrannorum, regnum invadentium supplicium, ut hac ignominia omnem præteritam Christi famam & gloriam obtererent, & pessumdarent. Ita S. Chrysost. *Quare*, inquit, *tantopere hanc ejus mortem affectabant? quia ignominiosa erat: veriti ergo ne ejus postea memoria servaretur, hanc probrosam mortem elegerunt, nescii, quòd cùm impeditur, magis apparet veritas.*

VERS. 23. Luc. 23. v. 22. 23. Mar. 15. 14. Ioan 19. v. 6. 15. *Clamant Judæi in Christum: crucifigatur.*

AIT ILLIS PRÆSES: QUID ENIM MALI FECIT? AT ILLI MAGIS (græcè, περισσῶς, id est, vehementiùs, ait Euthym.) CLAMABANT, DICENTES? CRUCIFIGATUR] Iterum iterumque instante Pilato, Jesuque innocentiam urgente ut eum liberaret, validiùs clamando instant Judæi ut crucifigatur, *non deponentes, sed augentes iram, animositatem, blasphemiam*, ait Origenes. Judæi hìc contra Christum impleverunt illud Jeremiæ cap. 12. *Facta est mihi hereditas mea*, scilicet Synagoga, *quasi leo in sylva, dederunt contra me vocem suam.* Et illud Davidis de Christo psalm. 21. *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens.* Et illud Isaiæ 5. 7. *Expectavi ut faceret judicium, & ecce iniquitas: & justitiam & ecce clamor.* ita S. Hieron.

VERS. 24.

VIDENS AUTEM PILATUS QUIA NIHIL PROFICERET, SED MAGIS TUMULTUS FIERET; ACCEPTA AQUA, LAVIT MANUS CORAM POPULO, DICENS: INNOCENS EGO SUM A SANGUINE JUSTI HUJUS: VOS VIDERITIS] *Lavit*, græcè ἀπενίψατο, id est, *abluit. Judaico*, ait Origenes, *usus est more, volens eos de Christi innocentia non solùm verbis, sed etiam ipso facto placare.* Lavit Pilatus manus, at non conscientiam suam. Porrò hæc lotio Pilati contigit posteriùs; scilicet post flagellationem & coronationem Christi, ut patet ex Ioanne. Est ergo hìc hysterologia.

INNOCENS EGO SUM] q. d. Ego invitus & coactus à vobis, ò Judæi, Christum condemno: innocens ergo ego sum, vos verò nocentes & rei mortis ipsius. Sed stolidè hoc dicit timidus, excors, leporinus & ignauus præses. Cur enim, ò Pilate, populo iniquo non resistis? *Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates*, ait Ecclesiast. cap. 7. 6. Aliàs populum tumultuantem immissis militibus cum fustibus compescuisti, teste Josepho lib. 18. cap. 4. vel 5. cur idem nunc non agis? Si Jesum ob furentem populum liberum dimittere nequis, saltem sententiam differ, procrastina, moras necte, idum furor ille subsidat.

Quocirca S. Chrysost. & ex eo Titus Bostrenus in Lucæ c. 23. v. 22. *Tametsi*, ait, *lavit manus, seque innocentem esse dicebat, mollis tamen parumque virilis animi fuit illa permissio, ignavissimèque id admodum gessit: oportebat enim nullatenus illum eis tradere, quin potiùs eripere, sicut postea tribunus Paulum* Actor. 21. 33. Nervosiùs S. August. serm. 118. de Temp. *Laverit licet manus Pilatus, tamen sua facta non diluit: quàmvis abstergere se putaverit justi sanguinem de suis membris, eodem tamen sanguine mens ejus tenetur infecta: ipse enim occidit Christum, qui eum tradit occidendum. Judex enim bonus & constans, ne sanguinem innocentis addiceret, nec invidiæ cedere debuit, nec timere.* Et S. Leo serm. 8. de Passione. *Pilatus*, ait, *non evasit reatum, qui cooperatus seditiosis, reliquit judicium proprium, & in crimen transivit alienum*,

VERS. 25.

ET RESPONDENS UNIVERSUS POPULUS, DIXIT: SANGUIS EJUS SUPER NOS ET SUPER FILIOS NOSTROS] q. d. Culpa, æquè ac vindicta sanguinis Jesu, à te, ò Pilate, effundendi, quam tu vereris, Deo vindice à te trans-

ransferatur in nos, & filios nostros, ut, si quae hic sit culpa, illam nos cum posteris luamus: nullam enim agnoscimus, ac proinde nullam timemus vindictam; quare illam in nos audacter accersimus. Ita illi caeci & furentes, non tantùm se, sed & filios suos Dei vindictae subjecerunt, quam proinde per 1600. annos usque in hodiernum diem gravem atrocemque sentiunt, ut post excidium gentis & Hierosolymae, sine urbe, sine templo, sine sacrificio, sine pontifice, sine principe, toto orbe vagentur, omniumque gentium principibus serviant. Quo circa in poenam Christi crucifixi, Titus obsidens Jerusalem, cùm Judaei ob famem turmatim egrederentur ut alimenta quaererent, ipse quotidie quingentos & plures crucifigi jussit, *ut tandem locus crucibus deesset, & corporibus cruces*, ait Joseph. lib. 6. Bello c. 12. *Perseverat*, ait S. Hier. *usque in praesentem diem haec imprecatio super Judaeos, & sanguis Domini non auferetur ab eis*: quia, ut praedixit Daniel c. 9. 27. *usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio*.

Sanguinis fluxus in Judaeis. Nota. Hugo Card. scribens in psalm. 77. 66. ad illa: *Percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis*; ex quibusdam auctoribus refert, hoc opprobrium usque hodie Judaeos sustinere, ut in vindictam Dominicae passionis patiantur haemorrhoides, sive fluxum sanguinis, ideoque sint pallidi. Addit S. Vincent. serm. in die Parasceves, in signum illius imprecationis, *Sanguis ejus super nos*, quando masculi eorum nascuntur, habere manum dexteram plenam sanguine, capiti innixam. Id aliqui confirmant exemplo Zaram, qui natus est filo rubro alligato ad digitum. Addunt alij: solere pati ipso die Parasceves fluxum sanguinis, totosque; tunc pallescere. Nonnulli, quòd in omni plenilunio idem patiantur, eaque de causa malo ut plurimum colore praediti sint. De his meminit Salmeron, rectè admones non videri solidis firmata testimoniis historiarum. Abulens. ait, existimare se hoc esse falsum, quamvis viri alicujus auctoritatis hoc asserant: occasionem autem erroris esse, quòd Hebraei sint magis obnoxii morbo haemorrhoidum, qui est quando capita venarum ad os ani terminatarum intumescunt, ac replentur humore crasso sanguineo, qui existit ex indigestione carnium insulsarum & malè digestibilium, quibus videlicet Hebraei prae ceteris vescuntur saepiùs, ut Romae bubalorum. Haec Abulens. in lib. 1. Reg. c. 5. q. 15. & 16. in fine, & ex eo Lorinus in psal. 77.

VERS. 26. Luc. 23. v. 24. 25. Marc. 15. 15. Joan. 19. 16. TUNC (cùm Judaei noxam sanguinis Christi à Pilato in se recepissent) (DIMISIT ILLIS BARABBAM: IESUM AUTEM FLAGELLATUM TRADIDIT EIS, UT CRUCIFIGERETUR] *Flagellatum*, graecè φλαγελλώσας, id est, cùm flagellasset. Flagellationem Christi per compendium unico verbo more suo perstringit Matthaeus. Fusiùs rei gestae seriem enarrant Lucas & Joannes, ex quibus liquet Pilatum, cùm videret quartam suam instantiam ad liberandum Jesum, per collationem ejus cum Barabba non successisse: quintam acriorem addidisse, scilicet Christi flagellationem, ut ejus acerbitate odio Christi furentes Judaeorum animos ad commiserationem flecteret, ut Jesu vitam condonarent. Dixit ergo Judaeis: *Nullam causam mortis invenio in eo: corripiam ergo illum, & dimittam*, ut habet Lucas c. 23. 22. Moxque illum flagellari curavit.

Nota Primò, flagellationem apud Romanos fuisse vile supplicium servorum, sicut liberorum erat fustigatio, ut patet ff. de poenis, l. *servorum*, Idem patet ex l. *Porcia, & Sempronia*, Hinc Martyres ad ignominiam flagellabantur. Unde Paulus flagellatus Actor. 16. graviter expostulat dicens: *Caesos nos publicè damnatos homines Romanos miserunt in carcerem*, &c. Hinc & in Actis nonnullorum Martyrum legimus: *Martyr catomo caedatur, aut virgis flagelletur*, id est, puerorum more tamquam fatuus puer (sicut à ludimagistris infantes verberari solent) vapulet. Unde Prudentius hymno in S. Romanum:

Sublime, inquit, *tollant, & manu pulsent nates,*
Mox & remota veste virgis verberent.

Sic S. Thomas Episcopus ad ignominiam virgis caesus fuit, teste Victore Uticensi lib. 1. VVandal. & S. Afra, uti habent ejus acta quae Velserus edidit, caesa fuit catomis, id est, flagellis ad humeros (ὦμοι enim sunt numeri, sive scapulae (quod vulgò dicimus *dare ad scapulas*; graecè, κατ' ὤμους; unde *catomus*. Sic Homerus Iliade ψ ait Tydidem equos verberasse κατωμαδὸν, id est, secundùm humeros vel armos. Aut potiùs *catomari*, idem est quod in humeros alterius levari, ut more puerorum in natibus vapulet: κατωμίζω enim idem est quod in humeros tollo; & κατωμαδὸς dicitur, qui ex humeris fertur, vel ex humeris pendet. Ita Baronius in Notis ad Martyrol. die 15. Junij, idque probat ex Suida, Hippocrate & Josepho. Sic de S. Vito puero, & de S. Eulalia puella 13. annorum, & de S. Barida, aliisque legimus eos fuisse catomatos, id est, more puerorum flagellatos. Catomus quid?

Flagellabantur damnati ad mortem. Secundò, eos qui damnati erant ad mortem, etiam liberos, quasi per damnationem jam viles & servos effectos, flagellabant. Qua de causa lictores consulibus & praesidibus Romanis praeferebant fasces virgarum alligatas securi, ut ab iis damnatos virgis flagellarent, & deinde eis caput securi amputarent.

Tertiò, Christus fuit à Pilato flagellatus, non postquam ab eo fuit damnatus ad mortem, crucifixionis & B mortis causà, sed antè, ut scilicet Pilatus flagellationis atrocitate, leniret feroces Judaeorum animos, & emendatum dimitteret. Haec tamen flagellatio effecit, ne denuò Christus post condemnationem more Romano flagellaretur. Nam non bis, ut aliqui volunt, sed semel tantùm flagellatum fuisse Christum, patet si quis conferat Matthaeum & Marcum cum Joanne. Omnes enim de una & eadem Christi flagellatione loquuntur.

Christus ad columnam flagellatus. Quartò, S. Hieronym. in Epithaphio Paulae, S. Paulin. epist. 34. Prudentius & alii veteres, quos citat noster Jacobus Gretserus libr. 1. de Cruce, testantur Christum ut flagellaretur, astrictum fuisse columnae (perperam ergo id ridet Calvinus] quam Beda vocat marmoream, quae deinde Romam translata, in templo S. Praxedis visitur. Est ea humilis altitudine trium palmorum, ne si altior foret, flagellatores impedivisset ut Christum utrimque, id est, tam antè quàm retrò, tam in pectore quàm in dorso, flagellare possent. Graphicè modum quo Christus per brachia & manus astrictus fuit columnae, & flagellatus, in imagine intuendum exhibet C Jac. Bosius libr. 1. de Cruce triumphante cap. 12. & Daniel Mallonius de Stigmat. S. Sindonis pag. 65. Audi S. Hieron. hìc: *Traditus est Jesus militibus verberandus, & illud sacratissimum corpus, pectusque Dei capax flagella secuerunt. Hoc autem factum est, ut, quia scriptum erat; Multa flagella peccatorum, illo flagellato nos à verberibus liberaremur, dicente Scriptura ad virum justum, Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Columna flagellationis Christi.

Porrò Romana columna exigua est: unde nonnulli cum Pancirollo censent illam non esse integram, sed partem dumtaxat, scilicet basin vel capitellum. Columna enim haec videtur fuisse ingens; nam, ut ait S. Hieron. in Epitaph. S. Paulae, porticum ecclesiae sustinebat: *Ostendebatur illi*, inquit, *columna, ecclesiae porticum sustinens, infecta cruore Domini, ad quam vinctus dicitur, & flagellatus.* Bosius tamen lib. de Cruce, vult columnam S. Praxedis non esse partem, sed integram; S. Hieronymum verò loqui de alia columna, ad quam priùs flagellatus fuerit Christus, bis enim eum fuisse flagellatum indicat S. Chrysost. Aliam quoque fuisse asserit inscriptio columnae S. Praxedis Romae. Baronius hìc tacet D & dissimulat. Porrò S. Hieronymo consentit. Prudentius in Hymn. Sic & columnae ad quas alligati SS. Petrus & Paulus, flagellati fuere de more ante necem, altae sunt, & altitudinem hominis aequant vel superant. Extant illae Romae apud Carmelitas in ecclesia S. Mariae Transpontina. Quare dicendum videtur, columnam hanc minorem in ecclesia S. Praxedis, partem vel appendicem esse majoris, quam nominant S. Hieron. & Prudentius; aut certè unam earum esse illam, ad quam noctu in domo Caiphae alligatus Christus, à famulis pontificum petulanter fuit illusus, atque alapis, colaphis, fortè etiam virgis, bacillis, vel loris flagellatus; alteram verò esse illam, ad quam in praetorio Pilati per diem idem fuit flagellatus, uti multi contemplativi opinantur, teste Joan. Severano libr. de Septem Romae basilicis, in ecclesia S. Praxedis.

Quae-

Flagellationis Christi atrocitas. Primò.

Quæres, quàm dirà & atrox fuerit hæc Christi flagellatio? Resp. id Primò, æstimari posse ex eo quòd Christus, ut jam dixi, astrictus fuerit humili columnæ, ut toto corpore super eam eminens omnino esset ad libitum flagellantium. Adde, vel solam virginei & castissimi corporis Christi coram obscœnis scurris, illusoribus & sannionibus hisce denudationem, ingentem illi fuisse afflictionem. Bis verò, vel, ut alii, ter nudatus fuit Christus; scilicet Primò, ad flagellationem: Secundò, ut aliqui dicunt, ad coronationem, idque cum maximo dolore: vestis enim vulneribus flagellorum adhærens & quasi agglutinata, ab iis vi cum vulnerum renovatione abstrahi debuit: Tertiò, ad crucifixionem.

Quocirca hac Christi nudati consideratione & exemplo animati Quadraginta Martyres ad gelidum stagnum damnati, alacres se vestibus nudarunt & in stagnum insilierunt. Voces enim eorum hæ erant, ait S. Basilius homil. de XL. Martyribus: *Quas Domino qui pro nobis est spoliatus, dignas gratias reddemus? Quid magnum fecimus, si ea quæ passus est Dominus subeat? Nos causa fuimus, ut illi vestis detraheretur, longè magis quàm militum audacia, qui eam diripuere ac sortiti sunt. Durum profectò frigus, sed dulcis paradisus: affligens glacies, sed delectabilis requies. Brevi tempore durantes sinus Abraham nos perpetuò fovebit. Incendatur frigore pes, ut cum angelis continuò saltet. Unam noctem cum ævo sempiterno commutabimus. Torpescat frigore manus, ut facultatem habeat in Deum attollendi.*

Secundò. Secundò, ex eo quòd Pilatus per hanc flagellationem omnibus criminibus Christo obiectis, & odio insatiabili Judæorum in Christum satisfacere, ac eos ad Christi commiserationem flectere voluerit, dicens: *Ecce homo*, q. d. Jam non habet speciem hominis, sed ovis vel bovis jugulati, totoque corpore cruentati & deformati.

Tertiò. Tertiò, ex militum, & quidem plurium petulantia, quæ tanta fuit, ut injussu Pilati, ipsi sua sponte & protervia Christum spinis coronarint. Fortè etiam Judæi eos pecunia corruperunt, ut acriùs in Christum verberando sævirent. Beata Magdalena de Pazzi Sanctimonialis Florentina, sanctitate & revelationibus celebris, in ecstasi cognovit Christum à triginta paribus hominum, id est, à sexaginta ministris fuisse flagellatum, cùm alii aliis, novi recentesque succederent. Ita habet ejus Vita parte 6. pag.532. quæ si simpliciter ut sonant, accipiantur, mira & horrenda sunt. Nonnulli tradunt Christo inflicta fuisse hac flagellatione, quinque millia verberum: nam S. Brigittæ revelatum dicitur, Christo tota passione inflicta fuisse vulnera 5475. vulnerum autem longè maxima pars illi inflicta fuit ex flagellatione. Naturaliter ex tot verberibus mori sæpiùs debuisset Christus, sed Deitas carnem sustentabat, ut plura pati & tandem crucifigi posset. Verùm numerus hic incertus est, & à variis variè assignatur.

Quartò. Quartò, ex complexione Christi, quæ fuit optima, delicatissima, & acutissimi sensus tactusque; utpote formata à Spiritu sancto: quare Christus longè magis sensit verberum ictus, quàm nos sentiamus.

Quintò. Quintò, quia Prophetæ, æquè ac Christus, flagellationem hanc velut gravem & acrem prædixerunt, ut patet Matth.20.19. Job.16.15. *Concidit me*, inquit, *vulnere super vulnus*, q. d. Plagas plagis, vulnera vulneribus addiderunt, ut totum corpus concisum unum continuum videretur esse vulnus. Psalm. 72. 14. *Et fui flagellatus tota die*. Et psal. 128. 3. *Super dorsum meum fabricaverunt peccatores*, id est, quasi fabri dorsum meum, quasi incudem contuderunt. Hebr. est חרשו charescu, quod verti potest, *araverunt aratores dorsum meum*, id est, flagellis sulcos in dorso duxerunt, sicut aratro sulci ducuntur in agro. Unde Aquila & Theodot. vertunt, *produxerunt*, sive *in longum protraxerunt sulcum suum*. Idem indicat illud Jacobi Gen. 49. 11. *Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ pallium suum*, per stolam & pallium carnem demonstrans & per vinum sanguinem, ait Tertullianus lib.4. Contra Marc.

Sextò. Sextò, quia Christus flagellis, id est, funiculis, vel more servorum cæsus est. Addit Paulus à Palatio hic, penes quem sit fides, traditum à gravissimis auctoribus, Christum flagellatum fuisse primò, virgis spineis; secundò, chordis cum stimulis ferreis; tertiò, catenis aduncis. Flagella enim olim multiplicia erant; scilicet lora, sive corrigiæ ex corio exsectæ, fustes, virgæ ex betula, ulmo, salice, quercu, vite; nervi, plumbatæ, & scorpiones, uti ostendit Antonius Gallonius de Cruciatu Martyrum cap. 4. Porrò quid sint scorpiones, explicat S. Isidorus Etymol. lib.6. cap. ult. inquiens: *Virgæ sunt extremitates frondium arborumque si levis, virga est; si autem nodosa, vel aculeata, scorpio rectissimo nomine vocatur, quia arcuato vulnere in corpus infligitur.*

Modus flagellationis Christi S. Brigittæ revelatus. Denique S. Brigitta tradit B. Virginem interfuisse flagellationi Christi, cuius dolor & mœror mirum in modum auxit dolorem Christi. Porrò modum & atrocitatem flagellationis Christi, ita ex revelatione B. Virginis describit S. Briggitta lib.1. Rev. c.10. *Deinde ductus ad columnam personaliter se vestibus exuit. Personaliter ad columnam manus applicuit, quas inimici sine misericordia ligaverunt. Alligatus autem nihil omnino operimenti habebat, sed sicut natus est, sic stabat, & patiebatur erubescentiam nuditatis suæ. Consurrexerunt autem inimici ejus, qui fugientibus amicis suis undique astabant, & flagellabant corpus eius, ab omni macula & peccato mundum. Ad primum igitur ictum, ego quæ astabam propinquius cecidi quasi mortua, & resumpto spiritu vidi corpus ejus verberatum & flagellatum usque ad costas, ita ut costæ ejus viderentur. Et quod amarius erat, cùm retraherentur flagella, carnes ipsis flagellis sulcabantur. Cumque filius meus totus sanguinolentus, totus sic laceratus stabat, ut in eo non inveniretur sanitas, nec quid flagellaretur*, &c. Et lib.4. c.70. *Deinde iubente lictore, seipsum vestibus exuit, columnam sponte amplectens, reste ligatur, & flagellis aculeatis, infixis aculeis & retractis non evellendo, sed sulcando totum corpus eius laceratur. Ad primum igitur ictum ego quasi corde percussa, sensibus abducor, & post tempus evigilans, corpus eius laceratum video, toto enim corpore nudus erat cùm flagellaretur.*

Ratio à priori. Ratio à priori fuit, quòd Christus nostras voluptates, concupiscentias, sceleraque omnia, quæ plurima & gravia erant, hac flagellatione luere & expiare voluerit: qua in re *non solum assentiit*, ait S. Thom. 3. part. q.46. a. 6. ad 6. *quantam virtutem dolor ejus haberet ex divinitate unita, sed etiam quantum dolor ejus sufficeret, secundùm humanam naturam ad tantam satisfactionem*. Insuper mereri voluit Martyribus omnibus robur & vires ad flagellationes quaslibet fortiter tolerandas. Unde Isajas de eo cap. 53. 5. ait: *Non est species ei, neque decor*. Et: *Vidimus eum, & non erat aspectus*, &c. *virum dolorum & scientem infirmitatem*, &c. *& nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo & humiliatum.*

Jam verò in his omnibus Christus stupendam & divinam animi patientiam, fortitudinem & constantiam ostendit, ut nec gemitum ederet, nec signum aliquod doloris daret, sed velut petra immobilis consisteret: imò omnia verbera omnesque dolores, quasi rex dolorum sibi subiiceret, iisque dominaretur, animoque celso imperaret. Unde Gentilis quidam scriptor id admiratus exclamavit: *O virum infractum animo, qui nec precem nec lacrymam fudit!* Hinc S. Laurentius Justinian. lib. de Triumphali agone, cap.14. *Tamquam gigas*, inquit, *imperterritus stetit, & coronationis pœnam immutata mente sustinuit*. Unde S. Cyprianus lib. de Bono patientiæ: *Inter cetera*, inquit, *admirabilia virtutum, quibus indicia divinæ maiestatis expressit, paternam quoque patientiam tolerantiæ tenore servavit*. Et Tertullian. lib. de Patientia cap.3. *Qui* inquit, *in hominis figura proposuerat latere, nihil de impatientia hominis imitatus est. Hinc vel maximè, Pharisæi Dominum agnoscere debuistis: patientiam hujusmodi nemo hominum perpetraret*. Et S. Ambros. serm.17. in psalm. 118. *Christus*, inquit *calumniis appetitus silentium detulit triumphale*. Quare ex patientia hac plusquam humana & divina, Judæi colligere debebant Christum esse hominem divinum, imò Deum, uti collegit Centurio dicens: *Verè Filius Dei erat iste.*

Faciebat id amor Dei & hominum, Amor enim superabat dolorem, & præ amore exiguus erat illi omnis dolor. Hinc & Christus in omnibus rebus, & in omnibus membris, & sensibus pati voluit. Nam ut ait D. Thomas p.3. quæst. 46. art. 5. in corpore: *Passus est Chri-* *Christus passus per omnia.*

Christus in suis amicis, eum deserentibus: in fama, per blasphemias contra eum prolatas: in honore & gloria, per irrisiones & contumelias ei illatas: in rebus, per hoc quod etiam vestibus spoliatus est: in anima, per tristitiam, tædium, & timorem in corpore, per vulnera & flagella: Tertiò, potest considerari quantum ad corporis membra. Passus est enim Christus in capite pungentium spinarum coronam, in manibus & pedibus fictionem clavorum, in facie alapas & sputa, & in toto corpore flagella, Fuit etiam passus secundùm omnem sensum corporeum: secundùm tactum quidem flagellatus & clavis confixus: secundùm gustum, felle & aceto potatus: secundùm olfactum, in loco fœtido cadaverum mortuorum (qui dicitur Calvariæ) appensus patibulo: secundùm auditum, lacessitus vocibus blasphemantium & irridentium: secundùm visum, videns matrem & discipulum quem diligebat, flentes. Longè majores fuere in Christo dolores animi, præsertim compuncti ob peccata omnia singulorum hominum, item dolor de multitudine damnandorum; ad hæc compassio Martyrum, & aliorum fidelium, qui dura erant passuri, ut dixi c. 26. 38. Ad hos omnes dolores subeundos Christum adegit amor immensus. Mensura enim doloris est amor, quia sine dolore non vivitur in amore. Unde illud de Christo patiente.

Cernis ut in toto corpore sculptus amor?

TRADIDIT EIS UT CRUCIFIGERETUR] scilicet post flagellationem & coronationem, quæ sequitur, uti dixi. Est ergo hîc hysterologia Multa enim hîc per compendium perstringit Matthæus, quæ fusè enarrat Joannes c. 19. à v. 1. usque ad v. 16.

Sententia lata à Pilato in Christum Porrò Pilatus *tradidit* Judæis Jesum, quasi judex per sententiam eum condemnando ad mortem crucis. Sententia verò Pilati ex vetustis Annalibus accepta, uti refert Adrichomius in Descripit. Jerusalem pag. 193. fuit hæc: *Jesum Nazarenum subversorem gentis, contemptorem Cæsaris, & falsum Messiam, ut majorum suæ gentis testimonio probatum est, ducite ad communis supplicii locum, & eum ludibrio regiæ majestatis in medio duorum latronum cruci affigite. I lictor, expedi cruces.* Ubi Nota τὸ *ut majorum suæ gentis testimonio probatum est*: hoc enim suæ damnationi Christi, apud Cæsarem & Romanos quasi velum gnaviæ suæ & injustitiæ obtendit Pilatus quòd scilicet pontifices testati essent Jesum esse pseudochristum, cum ipse contrarium sciret. Perperam ergo dicit *probatum est*: nec enim pontifices id probarunt, sed tantùm asseruerunt, idque falsò & per calumniam.

Pilatus de Christo scribit Romam. Quocirca Pilatus rationem suæ gubernationis de more Cæsari Tiberio per literas reddens, inter alia scribit se Jesum crucifixisse ob importunitatem Judæorum, ceteroque eum fuisse virum sanctum & divinum. Audi Paulum Orosium lib. 7. Histor. cap. 4. *Pilatus ad Tiberium Imp. retulit de passione & resurrectione Christi: consequentibusque virtutibus, quæ vel per ipsum palàm factæ fuerunt, vel per discipulos ipsius in nomine ejus fiebant, & de eo quòd certatim crescente plurimorum fide Deus crederetur.* Audi & Eusebium in Chronico anno Christi 38. *Pilato de Christianorum dogmate ad Tiberium referente, Tiberius retulit ad senatum, ut inter cetera sacra reciperetur. Verùm ex consulto patrum Christianos eliminari urbe placuisset, Tiberius per edictum accusatoribus Christianorum comminatus est mortem.* Ita Tertullianus scribit in Apologet. cap. 5. & 21. Eusebius etiam lib. 2. Histor. Ecclef. cap. 2. Nicephorus lib. 2. cap 8. Orosius lib. 7. cap. 4. Gregorius Turonensis hist. lib. 1. cap. 24. Regino & Hermannus Contractus in Chronicis, & Cronicorum compilator in suo, Ado Viennensis & alii.

Igitur ex ipsius judicis Pilati testificatione, condemnatus fuit ab eo in hoc suo iniquissimo judicio Christus Deus noster, in quo palàm accusabat invidia, testificabatur odium, crimen erat innocentia, corrumpebat timor, condemnabat ambitio, plectebat crudelitas.

VERS. 27. Mar. 15. 16. TUNC MILITES PRÆSIDIS SUSCIPIENTES IESUM IN PRÆTORIUM (Marcus, *in atrium prætorii*) CONGREGAVERUNT AD EUM UNIVERSAM COHORTEM] *Tunc* refert non ad τὸ *tradidit crucifigeretur*, nam ante damnationem & traditionem Christi hæc contigere, ut dixi, sed ad τὸ *flagellatum*; græcè, φλαγελλώσας, id est, *cum flagellasset*. q. d. Milites flagellantes Jesum, mox simul eum spinis coronarunt.

CONGREGAVERUNT] ut eum quasi fictum pictumque regem Judæorum per ludibrium regiis insignibus ornarent, & salutarent. Est enim militum genus crudele, voluptatem capiens ex contumeliis, ait Chrysostomus.

COHORTEM] Cohors erat decima pars legionis, continens milites 1250. vel, ut alii, 500. dumtaxat. Vide dicta c. 26. 53. Cohors hæc erat Prætoria, quæ scilicet prætorem Pilatum stipabat, & contra furorem populi & hostium insidias muniebat. Quare cohors hæc erat in arce Antonia, quæ media erat inter prætorium & templum, ut, si alterutro in loco tumultus oriretur, illicò accurreret, eumque compesceret. *Cohors quid?*

ET EXUENTES EUM, CHLAMYDEM COCCINEAM CIRCUMDEDERUNT EI] *Lusum sibi Jesum facientes*, ait Origenes. VERS. 28. Mar. 15. 17. Ioan. 19. 2.

EXUENTES] Græcè, ἐκδύσαντες, id est, cùm exuissent: quod referri potest tam ad Christi flagellationem, quàm ad coronationem. q. d. Cùm exuissent Jesum flagellaturi, mox peracta flagellatione chlamydem coccineam circumdederunt ei. Incertum ergo hîc est, an Christus post flagellationem resumpserit vestimenta, quibus deinde rursum fuerit spoliatus, ut chlamys coccinea ei injiceretur; an verò post flagellationem ipsi adhuc nudo statim chlamydem hanc imposuerint. Hinc consequenter incertum est, an Christus ter, an bis dumtaxat, fuerit spoliatus vestibus ut dixi.

Symbolicè, S. Hieron. *In chlamyde coccinea*, inquit, *Dominus opera Gentium cruenta sustentat.* Et S. Athanasius: *Gestabat*, inquit, *in coccinea chlamyde, speciem sanguinis, quo terra per diabolum funestata, & multis cruoris undis imbuta fuerat.* Et Origines: *Suscipi ut*, inquit, *Dominus coccineam chlamydem, in se sanguinem mundi suscepit*, hoc est, peccata, quæ sanguinea & rubra sunt sicut coccinum: etenim Deus *posuit in eo iniquitatem omnium nostrum*.

Anagogicè, S. Gregorius: *Quid enim purpura, nisi cruor & tolerantia passionum, amore regni exhibita.* Et rursus: *Rex noster ascensum purpureum fecit in ferculo, quia ad regnum quod intus aspicitur per tribulationem sanguinis pervenitur.*

CHLAMYDEM COCCINEAM] Dices, Marcus & Joannes vocant eam purpuream. Respondet S. Ambrosi. in Lucæ c. 23. fuisse has vestes diversas, ac utraque vestitum fuisse Christum. Meliùs S. Athanas. serm. de cruce & pass. S. August. Euthymius. Toletus, Barrad. Gretserus li. 1. de Cruce & alii censent, fuisse eamdem, quia color coccineus simillimus est purpureo, unde subinde purpureus vocatur, uti docet Lazarus Baifius de Re vestiaria: vestis hæc erat *dibapha*, id est, bis tincta, scilicet semel purpura, id est murice, & iterum cocco infecta: hinc & *purpura* & *coccinea* appellari poterat, hæc enim sic bis tincta acriùs coloratur, quam Lentulus Spinter in ædilitate primus induisse fertur, ait Alex. ab Alex. lib. 5. Genial. c. 18. Ita noster Salazar in Proverb. c. 21. v. 22. nu. 119: Erat hæc vestis regum, qualem hîc ironicè & per ludibrium creant Christum, quasi illum subsannantes & illudentes: q. d. En tu dixisti te regem Judæorum, accipe ergo palliastrum, hocque paludamentum regium. Olim enim tale paludamentum fuit chlamys ex purpura: chlamys autem erat vestis strictior & brevior pallio, quam milites super arma induebant. Videtur autem hæc chlamys fuisse vilis & detrita militis alicujus Romani, quæ quia purpurea, signum erat & habitus Imperatoris. Chlamyde primus usus est Numa Pompilius, qui Romulo in regno Romæ successit, teste Suida verbo *Chlamis*: & apud Macedones nulla vestis chlamyde fuit regalior, ait Plutarchus in vita Eumenis. Hinc Claudianus lib. 2. de Rapt. Proserpinæ, loquens de morte ait: *Chlamydem coccineam induitur Christus. Quamnam?*

Sub tua purpurei venient vestigia reges.

Et Cassiodorus lib. 2. Variar. epist. 2. *Purpura*, ait, *color regnantem discernit, dum conspicuum facit, ne de aspectu principis possit errari.* Et Trebellius Pollio in Saturnino 21. Tyrans *purpuram* vocat, *imperatorium peplum*. Et Silius de Scipione:

At contrà ardenti radiabat Scipio cocco.

Hinc Symbolicè S. Cyrillus libr. 12. in Joann. c. 15. Per purpu-

purpuream vestem, ait, *regnum totius mundi, quod per fidem Christus accepturus erat, significatum fuisse volunt*. Idem censent Origenes, S. Ambrosius August. Theophyl. Euthym. & ceteri hic. Hoc autem regnum sibi Christus pugnando, & sanguinem fundendo comparavit. Nam olim Afri aliique milites in prælio russatas vestes gestabant. Causam dat Alex. ab Alexandro lib. 1. cap. 10. *Ut eo*, inquit, *argumento vulnera & sanguis effusus haud innotescerent, confidentiusque & sine pavore dimicarent. Id quod etiam apud Persas in usu fuit: namque Artaxerxes ducturus contra Cyrum milites ornavit rubro sagulo; Agesilaus quoque ita copias instruxit armis, ut omnia ærea puniæa viderentur*. De Chaldæis etiam habes apud Nahum cap. 2. vers. 3. *Clypeus fortium ejus igneus, viri exercitus in coccineis*.

VERS. 29. Mar. 15. v. 17. 18. 19. Io. 19. v. 2. 3. ET PLECTENTES CORONAM DE SPINIS, POSUERUNT SUPER CAPUT EJUS, ET ARUNDINEM IN DEXTERA EJUS. ET GENU FLEXO ANTE EUM, ILLUDEBANT EI, DICENTES: AVE REX JUDÆORUM] Christus quasi fictus rex Judæorum, ad ludibrium & ad tormentum coronatus fuit spinis, ex militum petulantia, Pilato non jubente, sed permittente, ut faciliùs Christum omnino deformatum Judæorum commiserationi obiiciens, à morte liberaret. *Corona Christi spinea.* Spinas has fuisse ex junco marino, cujus acumina sunt quasi spinæ longissimæ & acutissimæ, censent Toletus, Pererius & alii, licèt id neget Baronius. Ex rhamno verò illas fuisse contendit Bellonius, & ex eo Gretserus lib. 1. de Cruce cap. 12. *Corona spinea qualis?* Fortè in ea spinæ junci spinis rhamni intertextæ fuere. Vide duas spineæ hujus Christi coronæ spinas Romæ, quas S. Helena ex Jerusalem Romam in basilicam S. Crucis transtulit: sunt illæ longæ & acutæ instar crassarum acicularum. S. Brigida lib. 1. Revel. cap. 10. scribit sibi revelatum, hanc coronam spineam rursum Christo in cruce fuisse impositam, eamque pertigisse ad mediam frontem, ac tantum sanguinis ex punctura spinarum harum effluxisse, ut oculos & aures Christi impleret, nec potuerit matrem intueri, nisi priùs compressis ciliis sanguinem ex oculis exprimeret. Sic pariter cum corona spinea fuisse Christum crucifixum, indicant omnes ejus picturæ, idemque disertè docent Origenes, & Tertullianus lib. Contra Judæos cap. 13. & innuit Matth. hoc cap.

Corona spinea acerbissimus dolor. Atrox fuit hæc Christi ignominia, qua ipsi quasi regi ficto corona spinea illudunt, æquè ac ingens cruciatus, tum quia spinæ erant acutissimæ, tum quia infixæ capiti C & cerebro in quò est omnium nervorum, musculorum, sensuum, ac sensationum fons & origo: ibi ergo viget sensus tactus, ac intimè sentit dolores & puncturas, etiam levissimas & minimas. Ex cerebro enim oriuntur septenæ nervorum συζυγίαι, id est, coniugia sive paria, quæ per totum corpus distribuuntur, ut sentire & movere possit, uti ex Galeno docet Andr. Vesalius Anatomicorum princeps lib. 4. de Humani corporis fabrica cap. 1. & seq. vbi & docet instrumentum tactus esse nervos; quare cerebrum esse sensus & motus arbitrarii principium, rationis sedem, membrorum viscerumque regem, ideoque in altissima corporis arce locatum. Vide eundem libr. 7. capit. 4.

Sed audi coronationis Christi acerbitatem paucis describentem, ex revelatione B. Virginis S. Brigidam libr. 1. Revel. cap. 10. *Quo facto*, ait, *aptaverunt coronam de spinis capiti ejus, quæ tam vehementer reverendum caput filii mei pupugit, ut ex sanguine fluente replerentur oculi* D *ejus, obstruerentur aures, & barba tota decurrente sanguine deturparetur*. Et lib. 4. cap. 70. *Estque corona spinea capiti ejus arctissimè imposita fuit, quæ ad medium frontis descendebat, plurimis rivis sanguinis ex aculeis infixis decurrentibus per faciem ejus, & crines & oculos & barbam replentibus, ut quasi mihi nil nisi sanguis totum videretur, nec ipse me astantem cruci videre potuit, nisi sanguine expresso per ciliorum compressionem*.

Cur Christus spinis coronatus? Causa literalis. Causa hujus coronæ spineæ literalis fuit, ut milites Christum quasi falsum regem Judæorum illuderent, & cruciarent. Hæc enim corona Christi tempora lancinavit & fædavit, ait Tertullianus lib. 4. Contra Marc. & ut ait S. Bernardus tract. de Passione Dom. *Mille punctûris speciosum eius caput divulneravit*. Moralem & mysticam dat Origenes: *Moralis.* *In hac*, ait, *spinea corona suscipit Dominus spinas peccatorum nostrorum, intextas in capite* A *suo*. *Peccatorum est enim*, ait S. Hilarius, *aculeus in spinis, ex quibus Christo victoriæ corona consexitur*. Sed audi Tertullianum libr. de Corona militis sub finem: *Christus Jesus quale oro te, sertum pro utroque sexu subiit? ex spinis, opinor, & tribulis in figuram delictorum, quæ nobis protulit terra carnis; abstulit autem virtus crucis, omnes aculeos mortis in Dominici capitis tolerantia obtundens. Certè præter figuram, contumelia in promptu est, & turpitudo, & dedecoratio, & his implexa sævitia, quæ tunc Domini tempora & fœdaverunt & lancinaverunt*. Hæc ille: in capite enim viget tactus reliquique sensus. Unde Varro: *Caput*, ait dicitur, *quòd ab eo nervi initium capiant*, per quos in totum corpus omnes vitæ sensus & motus distribuuntur. Spinæ ergo pungentes caput Christi, acri dolore eum cruciarunt.

Tropologicè, spinæ hæ nos docent carnem pungere & domare jejuniis, ciliciis, disciplinis: *Non enim decet sub capite spinis coronato membra esse delicata*, ait S. Bernardus. Hinc Tertullianus libro jam citato cap. 14. docet Christianos olim ob reverentiam coronæ spineæ Christi, coronis ex floribus contextis, quibus Gentiles uteB bantur, abstinuisse. S. Catharinæ Senensis Christus obtulit duas coronas, unam spineam, alteram gemmeam, *Coronam spineam eligit S. Catharina Senensis.* dans ei optionem eligendi utram mallet, sed hac lege, ut, si unam eligeret in hac vita, alteram ejus vice reciperet in futura. Mox illa arripiens spineam de manu Christi coronam, capiti suo infixit adeò validè, ut per plures dies capitis dolores senserit, ideoque jam pro spinea gemmeam in cœlis recepit. *S. Agapitus Martyr.* S. Agapitus Martyr cùm 15. tantum esset annorum, & capiti ejus prunæ ardentes imponerentur, memor spineæ coronæ Christi, exultans aiebat. *Parum est in terra caput aduri, coronandum in cælo: Quàm decorè corona gloriæ ornabit caput afflictum pro Christo!* Idem cogita quisquis capitis dolores, angores, gravedines, molestias, tentationes, tribulationes pateris: cogita Christum unam è spinis coronæ spineæ suæ tibi communicare.

Anagogicè, S. Ambros. in cap. 22. Lucæ, *Corona*, ait, *de spinis quæ capiti Christi imponitur, ostendit, quod de peccatoribus mundi tamquam de sæculi spinis, triumphalis Deo gloria quæreretur*.

Symbolicè. Symbolicè, S. Bernardus de Passione Domini cap. 19. *Licet*, inquit, *in irrisione coronent, tamen ignorantes & irridentes coronatum regem fatentur. Ergo rex eorum, vel ab ipsis nescientibus demonstratur*. Et S. Augustinus tractat. 116. in Ioan. *Sic*, inquit, *regnum, quod de hoc mundo non erat, superbumque mundum non atrocitate pugnandi, sed patiendi humilitate vincebat, portans spineam coronam; & purpureum vestimentum, non clarus imperio, sed plenus opprobrio*. Rursum *Purpureus color* (ait Elias Cretensis ad orationem 3. Nazianz. in Julianum,) *veros Imperatores admonet, ut promptis animis sanguinem suum pro subditorum salute fundant*, uti fudit Christus. Hinc Cardinalibus data est à Pontifice purpura, ut illos moneat pro Christo & Ecclesia sanguinem fundere, cùm opus est, ut alibi dixi. Quocirca S. Germanus Patriarcha Constantinop. orat. in sepult. Christi: *Purpura illa*, ait, *& corona ex spinis plexa ante crucem, confirmabas victoriam dicentis: Confidite, ego vici mundum mundique principem*.

Præclarè S. Athanasius sermone de cruce & Passione: *Cum exueretur*, inquit, *Dominus, & indueretur purpura, eo ipso invisibiliter trophæum de diabolo erigebatur. Miraculum novum & incredibile & magnæ sine dubio victoriæ insigne: quem per ludibrium subsannationemque pulsabant, ei triumphalia addiderunt ornamenta, coccineam chlamydem & coronam spineam. Ea de causa hoc genere vestimenti indutus ad mortem processit, ut ostenderet victoriam de morte non temerè, sed pro nostra salute partam esse*. Ibidem S. Athanasius docet Christum spinis coronatum, ut nobis lignum vitæ restitueret, ac ut nostras spinas, id est, sollicitudines in se susciplens curaret.

Godefridus Bullonius. Hac de causa Godefridus Bullonius, capta à Christianis Hierosolyma, cùm ipse primus ejus rex Christianus crearetur, noluit coronari corona regia, dicens: *Non decere regem Christianum, corona aurea insigniri in illa urbe, in qua Christus gestasset spineam*, uti Wilhelmus Tyrius & alii referunt.

Denique hanc spineam Christi coronam, velut humili-

Tonsura sacerdotum refert coronam Christi. militatis mundique contemptus insigne, repræsentant sacerdotes & monachi tonsura sua, quam instar coronæ gestant in capite. Ita Beda lib. 5. Histor. Angl. cap. 22. & Germanus Patriarcha Constantin. in Theorica rerum Ecclesiasticarum.

Anagogicè. Anagogicè, Tertullian. de Corona mil. cap. 14. Indue spineam Christi coronam, *ut & illam*, inquit, *Christi coronam æmuleris, quæ postea ei obvenit, quia & favos post fella gustavit, nec antè rex gloriæ à cœlestibus salutatus est, quàm Rex Judæorum proscriptus in crucem, minoratus à Patre modicum quid citra angelos, & ita gloria & honore coronatus.* Et S. Hieron. *Spinis*, ait, *coronatus est Christus, ut nobis regni diadema compararet.*

ET ARUNDINEM IN DEXTRA EIUS] Ut arundo esset quasi sceptrum Christi Regis Judæorum, sed arundineum, id est, fragile, inane, vile & ridiculum. Qualis fuerit hæc arundo, describit Lævinus Lemnius de Herbis Biblicis cap. 27. *Arundinis*, ait, *plures sunt differentiæ: una species est lævore perpolita, enodis nullisque distincta geniculis aut internodiis, quæ typha palustris vocatur, qualis Christo pro sceptro regali in manum tradita in affectati regni ludibrium. Est huic stirpi sceptri regalis aut Imperatorii forma, cuius cacumen duarum ferè palmarum altitudine, & crassitudine pollicari, densa compactaque lanugine stipatur, quam si manu aut digitis demulceas, holosericum aut villosam quamdam congeriem contrectare te credas: quæ tamen post dies aliquod dissolvitur in pappos, atque in diffusam lanuginem evanescit.* Rursum Tertullianus lib. de Corona militis c. 14. *Abstulit*, ait, *virtus Christi omnes aculeos mortis, in Dominici capitis tolerantia obtundens.*

Arundo Christi qualis?

Symbolicè. Symbolicè, S. Hieron. & S. Athanas. serm. de cruce: Arundo, inquiunt, fugat necatque serpentes, sic Christus venenatas concupiscentias. Audi S. Hieronymum: *Quomodo Caiphas dixit oportere unum hominem mori pro omnibus, nesciens quid diceret: sic & isti quæcumque fecerunt, licet alia mente fecerint, tamen nobis qui credimus, sacramenta tribuerunt. In chlamyde coccinea, opera Gentium cruenta sustentat: in corona spinea, maledictum solvit antiquum: in calamo, venenata occidit animalia: sive calamum tenebat in manu, ut sacrilegium scriberet Judæorum.* Porrò S. Ambros. in c. 22. Lucæ: *Arundo*, ait, *comprehenditur manu Christi, ut humana fragilitas jam non sicut arundo moveatur à vento, sed operibus Christi corroborata firmetur; vel secundum Marcum caput ejus percutit, ut solidata divinitatis attactu nostra conditio nutare non possit.*

Denique arundinem hanc cum columna, & spinea corona ac spongia, qua Christus aceto potatus fuit, magna diligentia à Christianis fuisse asservata tradit Beda de Locis sanctis cap. 20. & Gregorius Turon. de Gloria Mart. c. 7.

Infamia regalis Christi. ET GENU FLEXO ANTE EUM ILLUDEBANT EI, DICENTES: AVE (græcè, χαῖρε, id est, gaude, salve; Syrus, *pax tibi*) REX JUDÆORUM] Nota hic Christum per ludibrium, à militibus quasi inaugurari regem, cum omnibus regum insignibus. Nam Primò, totam cohortem, quasi totum exercitum eum stipantem cingentemque adducunt. Secundò, thronus fuit lapis aut scamnum, idque in modum tribunalis altum, ut docet Clemens Alexand. lib. 2. Pedag. cap. 8. & alij. Tertiò, corona regalis fuit spinea. Quartò, paludamentum fuit chlamys coccinea. Quintò, sceptrum fuit arundo. Sextò, faustæ acclamationes & reverentia populi, fuere militum genuflexiones & salutationes ludicræ, item sputa, alapæ, verbera: quæ omnia Christus divina humilitate & patientia sustinuit, ideoque meruit *ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris*, Philip. 2. 9.

Tropolog. Tropologicè, Christus voluit hìc Primò, exhibere nobis ideam vanitatis, æquè ac afflictionis regnorum & honorum mundi, omniumque regum & principum. Secundò, hæc ludibria vertere in arma victoriæ suæ, ac præsertim humilitate sua vincere superbissimum Luciferum. Tertiò, docere regnum mundi situm esse in honoribus, pompis, deliciis; suum verò consistere in contemptu honorum, voluptatum & sui ipsius. Plura vide apud S. Athanasium sermone de Cruce & Pass. Theophyl. & Jansenium hìc, & Tertullianum de Corona militis capit. 14.

Agrippa ut Christus illusus. Denique justa Dei vindicta factum est, ut paulò post simili prorsus illusione, qua Christus per ludibrium Rex Judæorum coronatus est, Agrippa rex Judæorum, licet absens, Alexandriæ per comœdum, qui ejus personam sustinebat, illuderetur. Rem gestam multis enarrat Philo in Flaccum, quæ ego in pauca contraham: *Flaccus*, ait, *Ægypti præses Alexandrinam multitudinem conviciis passus est regi maledicere. Erat insanus quidam nomine Karrhas, puerorum & adolescentum ludibrium. Hunc miserum propulsum ad gymnasium, in superiori loco statuunt, ut spectari posset ab omnibus, moxque capiti diadema imposuerunt papyraceam, pro paludamento corpori stoream induunt, pro sceptro frustum arundinis humo sublatum quidam ei dedit in manum. Sic ornatum regiis insigniis, & in regem transformatum, more histrionico adolescentes perticas in humeris gestantes stipabant pro satellitio: tum alii salutatum accedebant*, &c. Ecce Karrabas hic sustinens personam Agrippæ, repræsentat Barabbam, quem Judæi prætulerunt Christo.

VERS. 30. Mar. 15. 19. ET EXPUENTES IN EUM, ACCEPERUNT ARUNDINEM, ET PERCUTIEBANT CAPUT EJUS] tamquam stulti, ait S. Thomas, qui stultè ad regnum Judææ aspirasset: simul coronam spineam altiùs firmiusque capiti ejus infigerent, quæ omnia summæ erant contumeliæ, & atrocissimi doloris, non tam ab hominibus, quàm à dæmonibus inventæ & suggestæ, ait Origenes. *Non unum membrum*, inquit Chrysost. *sed universum corpus atroces has iniurias patiebatur. Caput afflictum corona: calamo, pugnis; facies, sputis; maxillæ, alapis: reliquum corpus, flagellis, nuditate, amictu chlamydis, adoratione simulata; manus, calamo, quem pro sceptro tenere dederunt: os quoque ipsum & lingua, aceti potione ac fellis.*

Hic subnectenda sunt & ordine historico intexenda, quæ tacente Matthæo supplet Joannes cap. 19. à vers. 1. ad vers. 16. scilicet Christum sic flagellatum, spinis coronatum & chlamydatum, à Pilato fuisse productum, ostensumque Judæis, dicendo, *Ecce homo*, ut eos ad misericordiam flecteret; Judæos verò magis in eum efferatos obstinatè exclamasse; *Crucifige, crucifige eum*, quia filium Dei se fecit. Id audiens Pilatus, timensque ne Jesus Jovis, Herculis, aut alterius Dei esset filius, qui ejus necem ulcisceretur, seorsim rogavit Jesum: *Unde es tu?* Jesu tacente, Pilatus subiecit se habere potestatem necandi ipsum. Christus respondit: *Non haberes potestatem adversum me, nisi tibi data esset desuper.* Potestatem, id est facultatem, permissionem & vires occidendi me: Pilato enim erat à Deo data potestas, id est auctoritas & jurisdictio in ceteros Judæos; in Christum verò dumtaxat permissa erat à Deo. Christus enim ut homo, cùm Dei esset Filius, liber erat, nullique potestati humanæ subiectus, imò omnium rex & dominus, uti dixi vers. 11. Unde Pilatus hic judicando & damnando Christum, peccavit contra justitiam tripliciter: Primò, usurpatione potestatis & jurisdictionis in Christum; utpote quam nullam habebat. Secundo, pervertendo ordinem judiciorum, quia tumultui Judæorum cessit, nec Christum ob crimen, sed ob tumultum damnavit. Tertiò, pervertendo justitiam, quia Christum innocentem damnavit, ne haberetur inimicus Cæsaris, ut subdit Joannes. Hisce ex Joanne ordine intertextis usque ad Christi condemnationem factam à Pilato, jam proximè subnectenda sunt quæ hic subiicit Matthæus dicens. Tria peccata Pilati.

VERS. 31. Mar. 15. 20. Io. 18. 16. ET POSTQUAM ILLUSERUNT EI, EXUERUNT CHLAMYDE, ET INDUERUNT EUM VESTIMENTIS SUIS, ET DUXERUNT EUM UT CRUCIFIGERENT] *Ubi milites*, ait Victor in Marci c. 15. *ad satietatem usque Christum redemptorem nostrum ludibrio habuerunt, abduxerunt eum ut crucifigerent.*

EXUERUNT EUM CHLAMYDE] relicta illi corona *spinea semel imposita, & numquam detracta*, ait Origenes. *Exuitur*, ait Sanctus Athanasius sermone de Cruce, *à carnificibus, quas nos in Adam indueramus pelliceas tunicas, ut pro his possimus induere Christum.*

INDUERUNT EUM VESTIMENTIS SUIS] tum ut illa sibi vendicarent crucifixores, tum ut ex illis Jesus agnosceretur à populo, & subsannaretur ad majorem ejus infamiam.

ET DUXERUNT EUM UT CRUCIFIGERENT]

præ-

præeunte, ut videtur, tubicine, qui tubam inflans, ad supplicium hoc spectandum populum convocabat. Hoc enim fuisse moris apud Romanos docet Gretserus lib. 1. de Cruce c. 16.

Quàm longis itineribus fatigatus Christus in die mortis suæ.

Fatigatus erat Christus, crebris longisque itineribus hac nocte & hoc manè peractis: nam à cœnaculo iverat in montem Oliveti, distantem gressibus sive passibus minoribus 1500. (minor passus continet duos pedes cum dimidio, major verò sive geometricus, est duplus, continetque quinque pedes: mille passus majores faciunt milliare Italicum, mille verò minores faciunt dimidium milliare Ital.) Inde eodem ferè spatio reductus est ad domum Annæ, inde ad domum Caiphæ distantem gressibus 330. inde ad domum Pilati distantem mille passibus; inde ad domum Herodis distantem passibus 350. inde reductus ad Pilatum; à Pilato denique ad montem Calvariæ per gressus sive passus minores 1321. Vide Adrichomium in Descriptione Jerusalem num. 118. graphicè ex Geographis describentem viam crucis Christi, variasque in ea Christi stationes, occursus & casus.

VERS. 32. Luc. 23. 26. Mar. 15. 21.

EXEUNTES AUTEM (sive domum Pilati, ut vult S. Hieronymus, Adrichom. & Geographi viæ crucis; sive urbem Jerusalem, ut vult Franc. Lucas & alii) INVENERUNT HOMINEM CYRENÆUM, NOMINE SIMONEM: HUNC ANGARIAVERUNT UT TOLLERET CRUCEM EJUS.]

Simonem Cyrenæus quis.

Cyrenæum, oriundum ex Cyrene, sive ea quæ est in Libya, à qua quasi metropoli tota regio Cyrenaica dicitur, quam ad fidem Christi convertit S. Marcus, ut vult Origen. Franc. Lucas & Gagnejus in cap. 2. Actor. Sive ex ea quæ est in Syria, ut vult Maldon. sive ea quæ est in Cypro, quæ à Cyro ædificata dicta est Cyrene, ut volunt alii. Inde ergo commigravit in Judæam. Quare Simon hic origine fuit Gentilis, uti censent S. Hilarius, Ambros. Beda, S. Leo sermone 8. de Pass. & alii, licet Maldon. & Franc. Lucas putant fuisse Judæum, fortè quòd in Judæam veniens factus sit proselytus, & in Judæorum religionem transierit, idque ad mysterium, ut significaretur non Judæos incredulos, sed Gentes in Christum credentes, fidem & crucem Christi amplexuras, ac per illas Judæos quoque in fine mundi idem facturos.

Conversus fuit ad Christum.

SIMONEM] Traditio est ait Pererius, Simonem hunc postea ad fidem Christi cum filiis esse conversum. Unde Marcus addit eum fuisse Patrem Alexandri & Rufi, qui eo tempore quo hæc Marcus scribebat, videntur fuisse Christianis noti & celebres discipuli Christi: nam

Rufus filius Simonis.

Rufus hic primò Thesiarum, deinde Dertosæ (Tortosæ) in Hispania fuit Episcopus, ac proinde Ecclesia ejus festum celebrat 12. Novembr. De eodem sic scribit S. Polycarpus ad Philippens. *Rogo omnes vos insistere verbo justitiæ & patientiæ, quam oculate vidistis non solùm in beatissimis illis, Ignatio scilicet, Zosimo, & Rufo, sed & in aliis qui ex vobis sunt, & in Paulo & in ceteris Apostolis.* Alexander verò frater Rufi, & alter filius Simo-

& Alexander.

nis, Martyr ponitur in Martyrol. ab Adone & Beda die 11. Martii. Unde L. Dexter in Chronico ad annum Christi 112. num. 10. sic habet: *Carthagine Spartaria* (civitas est Hispaniæ) *S. Alexander frater Rufi, primi Dertosanorum Episcopi in Hispania Tarraconensi, filius Simonis Cyrenensis, qui post Christum ejus crucem bajulavit; patitur cum Candido & Zosimo & sociis martyrium. In religione sequitur Simon filios, nec fraudatur debito mercede portatæ post Christum crucis: nam post multa bona opera Hierosolymis placidè quiescit.* Et Braulio sive Helecas in Addit. ad Chronicon Maximi hæc habet: *Sanctorum Rufi & Alexandri memoria, Simonis Cyrenæi (quibusdam Niger est) filiorum, celebris est. Venit cum filiis Simon in Hispaniam, comitatus S. Paulum, ubi prædicavit; quam prius adierat comitatus D. Jacobum, & ibi prædicavit tunc, quem dicitur consecrasse cum aliis S. Petrus in Episcopum, obiisseque Hierosolymis, colitur prima Decembris.* Rursum L. Dexter ad annum Christi 100. n. 4. *Rufus*, inquit, *Thebis reversus ad Hispanias, Dertosæ Pontifex sedet.* Vide utrobi que annotationes Biviarij, qui censet Simonem hunc esse illum qui Niger dicitur, sociusque fuit Pauli & Barnabæ, Actor. 13. 1.

HUNC ANGARIAVERUNT] Id est, compulerunt. Vide dicta de etymo angariæ cap. 5. vers. 41. Magna fuit hæc militum injuria & ignominia in peregrinum Simonem, quòd eum publicè infamem Christi crucem ad locum supplicii portare coegerint. Patienter tamen utramque tulit Simon, ideoque meruit à Christo illuminari, ac Christianus sanctusque fieri, ut dixi. Sicut enim socius fuit crucis, sic & gloriæ ejusdem particeps extitit.

Symbolicè.

Symbolicè, S. Gregorius lib. 8. Moral. cap. 26. *Crucem Jesu*, inquit, *in angaria portare, est afflictionem abstinentiæ pro alia quàm necesse est intentione tolerare. An non Jesu crucem portas in angaria, qui quasi ad præceptum Domini carnem domas, sed tamen spiritalem patriam non amas? Unde & Simon idem crucem portat, sed nequaquam moritur: quia omnis hypocrita corpus quidem per abstinentiam afficit, sed tamen per amorem gloriæ mundo vivit.*

Quomodo Christus crucem tulerit.

UT TOLLERET CRUCEM EJUS] Christus primò portavit crucem suam longam (ut ferunt) 15. pedes, latam octo, idque jam toto corpore & humeris ex flagellatione cruentus, fessus, fractusque: ita autem portavit ut partem unam extremam humero bajularet, alteram per terram protraheret, quam protrahens, ad saxa & scrobes, uti fit, allidens, concutiebatur continuè, adeò ut flagellorum vulnera hac concussione assiduè renovarentur, quæ continua & gravis ei fuit afflictio. Christum portasse suam crucem disertè ait Joannes capit. 19. 17. *Et bajulans*, inquit, *sibi crucem, exiit.* Ita Euthymius hic, & S. Athanasius sermone de cruce. Moris enim erat ut crucifigendi crucem suam ferrent, uti docet Plutarch. de Sera numinis vindicta, Lipsius & Gretserus de Cruce. Deinde cùm Judæi & milites viderent Christum sub cruce deficere, imposuerunt eam Simoni, ut Jesum vivum servarent majoribus tormentis, ludibriis & crucifixioni, utque citiùs pervenirent ad montem Calvariæ, citiusque Christum crucifigerent, ac deinde domum ad prandium redirent. Erat enim jam meridies, quæ est hora prandii.

Ubi Nota, non videri Simonem crucem gestasse cum Christo, hac ratione, ut Christus priorem crucis partem, Simon posteriorem portaret, uti pingunt pictores; sed ipsum solum totam Christi præeuntis crucem gestasse. Nam Lucas cap. 23. 26. *Et imposuerunt illi crucem*: & Matth. & Marcus: *Hunc angariaverunt, ut tolleret crucem ejus.* Ita S. Augustinus Ambrosius, Athanasius, & passim alii Patres, qui varia hic mysteria agnoscunt.

Simon gestavit crucem Jesu. Cur? Causa, Prima.

Primò, S. Athanasius sermone de Cruce: *Nam & sibi ipsi*, inquit, *Dominus crucem gestavit, & rursum Simon homo portavit illam. Primùm igitur portavit veluti trophæum adversus diabolum Jesus, volens autem crucem sibi ipsi ferebat: neque enim necessitate compulsus accessit ad mortem. Rursus autem gestavit eam Simon homo, ut omnibus notum fieret, quòd non suam ipsius, sed hominum mortem moreretur Dominus.*

Secunda.

Secundò. S. Ambros. in cap. 23. Lucæ, *Id factum est ut prius ipse*, inquit, *crucis suæ trophæum erigeret: deinde Martyribus traderet erigendum. Convenit enim ut trophæum suum prius ipse victor attollat:* ac deinde illud idem *Christus in homine, & homo portet in Christo.*

Tertia.

Tertiò, Origenes, *Non solum*, inquit, *eum conveniebat accipere crucem suam, sed & nos conveniebat portare eam, salutarem nobis angariam adimplentes.* Sic enim ipse sanxit: *Qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus*, Matth. 10. 30.

Hæresis Basilidis & Marcionis de Christo crucifixo.

Denique Tertullianus lib. de Præscript. cap. 46. & libr. 5. contra Marcionem, S. August. lib. de Hæres. & Eufeb. libr. 4. histor. cap. 8. tradunt hæresim fuisse Basilidis & Marcionis, quòd Christus ita perstrinxerit oculos Judæorum, ut relicto Simone ipse Christus se subduxerit eorum oculis & evanuerit: unde factum ut Judæi occidentes & crucifigentes Simonem, putarent se Christum crucifigere. Ita erant & hodie Mahometani.

Mulierum Christum ad mortem euntem lamentatio.

Hic ordine historiæ intexenda sunt, quæ Christo eunti in montem Calvariæ in itinere contigerunt, quæ tacet Matthæus, & supplet Lucas cap. 23. vers. 31. scilicet Christum, mulieribus piis se sequentibus & lamentantibus dixisse, ut flerent non super se, sed super filios suos, qui à Tito & Vespasiano ob cædem Christi in tantas angustias redigendi erant, ut in speluncas se abderent, dicerentque *montibus, Cadite super nos; & collibus, Operite nos.* Vide dicta Oseæ 10. 8. Ita sanctus Hie-

Hieron. Causam subdit: *Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Christus enim quasi viridis arbor erat, gratiæ frondibus & fructibus semper vernans, ac proinde indigna & inepta igne, id est, Dei vindictæ & excidio: Judæi verò erant quasi arbor arida, quia gratia vacui, ac steriles bonorum operum; ideo dignissimi & aptissimi foco & vindictæ Dei. Nota τὸ *faciunt*, scilicet milites Romani; vel impersonaliter per hebraismum *faciunt*, id est, fiunt, facientibus Judæis sive factione Judæorum.

Veronica sudarium Christo exhibet. Inter has feminas una fuit Berenice, sive Verenice, vulgò *Veronica*, quæ sudarium Christo exhibens, ut faciem sudore & sanguine madentem abstergeret, ab eo illud recepit, cum impressa in illo eiusdem Christi effigie, ut habet Christiana traditio, ac Methodius Episcopus apud Marianum Scotum in Chron. anno Domini 39. & ex eo Baronius anno Christi 34. cap. 116. Sudarium hoc Christi effigie insignitum, Romam translatum in basilica S. Petri asservatur, & quotannis in Parasceve populo religiosè ostenditur, uti ipse sæpiùs vidi. De eo eiusque miraculis extat liber vetustus in archivio Biblioth. Vaticanæ. De Veronica sic scribit L. Dexter ad annum Domini 48. num. 2. *Veronice sancta mulier à Gallia Romam venit, ibique divino velicto vultu miraculis clara migrat ad Dominum, anno septuagesimo, quam dicunt à Christo sanatam à sanguinis fluxu.* De eadem sic habent acta S. *Martialis primi Lemovicensium Episcopi: Venit autem cum B. Petro Apostolo Romam, & per eum missus fuit in Galliam, habens in comitatu suo Amatorem, & coniugem eius Veronicam, quæ familiaris & præcordialis amica fuit Virginis Mariæ. Sanctus verò Amator in rupe, quæ modò Amatoris dicitur, solitariam vitam egit, ibique obiit: Veronica autem S. Martialem prædicantem secuta est in territorio Burdegalensi, ibique consenuit.* *Veronica in territorio Burdegalensi consenuit.* De eadem vide Bredenbachium, Saligniacum, Pasch. & Adrichomium in Descriptione Jerusalem n. 44. & 118.

VERS. 33. Luc. 23. 33. Marc. 15. 22. Jo. 19. 17. ET VENERUNT IN LOCUM, QUI DICITUR GOLGOTHA, QUOD EST CALVARIÆ LOCUS] Calvaria est cranium hominis carne nudum, quod & calva dicitur. *Calvaria quid?* Unde Syrus vertit. *Gogoultho, cuius interpretatio est cranium:* sic & Aethiopicus. *Golgotha* ergo idem est, quod caput sive cranium hominis; quod ita dictum à volubilitate & rotunditate; à rad. *gal* vel *galal*, id est, voluit, revoluit. Unde *galgal* est circulus & cœlum Hebr. dicunt גלגלת *gulgoleth*, Chaldæi & Syri addito *aleph* dicunt *Gulgoltha*; quod vulgus more suo corruptè effert *Golgotha*.

Golgotha quid vox? QUOD EST, scilicet si interpreteris, idem quod CALVARIÆ LOCUS] putà locus ubi calvariæ hominum apparent. Hinc putant nonnulli Matthæum græcè scripsisse, sed non obstat quin hebraicè scripserit: potuit enim vocem Hebræam *Golgotha* alia pariter Hebræa, sed clariore, interpretari. Alii putant hanc interpretationem nominis *Golgotha*, additam ab Interprete Græco sancti Matthæi. Unde hæc interpretatio non extat in Evangelio Hebraico sancti Matthæi, quod jam circumfertur.

Quæres, unde hic locus ubi crucifixus est Christus, dictus sit *Golgotha*, sive *Calvaria*? Resp. Communis Origenis, Tertul. S. Athanasii, Epiphan. S. Augustini, Cyrilli, ceterorumque Patrum uno excepto S. Hieron. hic sententia est, ita dictum esse ex eo, quòd traditio sit in *Golgotha* sepultum esse Adamum, quem Christus ibidem sanguine suo è cruce distilante redemerit, & ad vitam gratiæ revocarit, juxta illud Ephes. 5. 14. *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.* *Calvaria dicta à cranio Adæ ibi sepulto.* Ubi Patres jam dictos citavi.

Huc facit quod scribit Jacobus Orrohaita, sive Edessenus, magister S. Ephrem, teste Andrea Masio in Josue c. ult. vers. 32. scilicet Noe ossa Adami in arcam religiosè suscepisse, ac post diluvium illa inter filios distribuisse, ipsique Sem, quem anteferebat ceteris, Adami calvariam dedisse, & cum ea Judæam. Tanta apud priscos erat cura honorque sepulchri, ob animarum immortalitatem. Fortè præsagiebat Christum in Calvaria apud Judæos, Adamum à morte suscitaturum. Unde S. Ambros. in c. 23. Lucæ docet Christum in Golgotha crucifixum, quia *congruebat*, inquit, *ut ibi vitæ nostræ primitiæ locarentur, ubi fuerant mortis exordia.*

Aliam causam magis literalem & obviam dat hic S. Hieronym. Beda, Jansenius, Franc. Lucas & alii; scilicet calvariam dici hunc montem, eo quòd in eo locus esset supplicii, in quo rei plectebantur & decollabantur; unde ibi multa decollatorum erant crania. *& secunda;* Negant hoc Baronius, Lorinus & Gretserus lib. 1. de Cruce: Quia, inquiunt, apud Judæos gladii & decollationis non erat usus, sed tantùm lapidationis, crucifixionis & combustionis; harum enim trium pœnarum tantùm meminit Scriptura. Ita Sigonius lib. 6. de Republ. Hebr. cap. ultim. Verùm gladio in suppliciis usos fuisse Judæos, docet Auctor libri Sanedrim, & Petrus Gregorius lib. 31. Syntagm. c. 16. Certum est post subactam à Romanis Judæam, reos in ea capite fuisse plexos: nam Herodes Antipas decollavit Joannem Baptistam: & eius nepos Herodes Agrippa decollavit S. Jacobum fratrem S. Joannis Apostoli, Actor. 12. Adde, in Golgotha multa sparsim jacebant crania non solùm decollatorum, sed & lapidatorum, combustorum & crucifixorum.

Mysticè Gretserus: *Prophetice*, ait, *hic locus dictus est Golgotha, eo quòd in ea verum caput nostrum, scilicet Christus Dominus, occubuit.*

Voluit Christus in loco supplicii publico & infami, qualis erat *Golgotha*, crucifigi, ut infamia & execrabilia nostra scelera lueret & expiaret. Quocirca ipse locum hunc supplicii in locum honoris & adorationis convertit. Christiani enim in Calvaria Christum crucifixum reverentur & adorant: Christus enim, ut canit Sedulius;

—— *Pœnam vestivit honore:*

Ipsaque sanctificans in se tormenta beavit.

Sic de Socrate ait Seneca in Consolat. ad Helviam: *Socrates carcerem intravit, ignominiam ipsi loco detracturus.*

Notat ex S. Hieronymo & S. Augustino sermone 71. de Temp. Beda de Locis sanctis c. 2. & alii, in hoc monte Abraham à Deo jussum immolare filium suum, *Calvaria idem quasi cum monte Moria.* Mons enim Moria, in quo id contigit, vicinus est monti Calvariæ, adeoque uterque unus idemque videtur esse mons, in duo juga sive duos colles, scilicet Moria & Calvariam, dissectus.

Cur Christus extra Jerusalem crucifixus sit in Calvaria, causam quadruplicem, scilicet Literalem, Allegoricam, Anagogicam & Tropologicam, assignat Apostolus Hebr. 13. vers. 12. & seq. Unde concludit: *Exeamus ad eum extra castra, improperium eius portantes.* Vide ibi dicta. Primaria causa fuit, ut significaret virtutem crucis Christi, scilicet fidem, gratiam, & Ecclesiam à Judæis transferendam ad omnes totius mundi gentes, *ut crux Christi non templi esset ara, sed mundi*, ait S. Leo serm. 9. de Pass.

ET DEDERUNT EI VINUM BIBERE CUM FELLE MISTUM (Arabicus, *acetum cum myrrha* mistum) ET CUM GUSTASSET, NOLUIT BIBERE] VERS. 34. *Vinum Christo ante mortem oblatum.* Interim dum terebratur & apparatur crux, eiusque fossa, Christo nonnihil quiescenti propinatum est hoc vinum; quod de more reis damnatis, ad sitim qua in tanto angore laborant levandam, & ad confortationem, ut robur habeant ad ferenda tormenta, dari solebat, juxta illud Proverb. 31. 6. *Date siceram mærentibus, & vinum his qui amaro sunt corde.* Verùm Judæi inaudita barbarie, partim ad ludibrium, partim ad tormentum, vinum hoc Christi felle amaricarunt & corruperunt. Id factum est, partim insolentia militum, partim malitia Judæorum. Unde queritur Christus dicens: *Dederunt in escam* (Tertull. libr. Contra Jud. cap. 10. legit, *in potum*) *meam fel:* quia fel fuit quasi panis & esca; vinum verò potus Christi. Unde Euthymius: *Arbitror*, inquit, *fragmenta aridi fellis in aceto emollita fuisse, ut acetum quidem loco vini esset; illa verò fragmenta pro buccella panis: & præcipue sane potum dederunt, consecutivè verò etiam cibum; his enim qui animo destituuntur, vinum præbere solemus, iniecto pane, ut primùm bibentes postmodum etiam possint edere.*

Nota Primò, hanc Christi potationem aliam & diversam esse ab illa, de qua vers. 48. & de qua agunt Lucas & *Potus Christo in monte Calvariæ bis oblatus.* Joannes; quam scilicet Christo jam crucifixo clamanti, *sitio*, porrexerunt. Hæc enim ante crucifixionem data est Christo, & hæc fuit vini, illa verò aceti. *Vinum*

enim

enim hic legunt constanter omnes codices Latini, ac Origenes, S. Ambrof. S. Hieron. S. Hilarius, S. August. lib. 3. de Consensu cap. 11. Licèt Græca ac S. Chrysost. Theophyl. Titus, Euthym. & Syrus pro οἶνον, id est vinum, corruptè, ut videtur, legant ὄξος, id est acetum, nisi dicas vinum hoc vocari ὄξος, id est acetum quia erat acerbum & acetosum. De hac ergo potatione, ait Christus: *Dederunt in escam meam fel;* de posteriore verò vers. 48. *Et in siti mea potaverunt me aceto.* Dicitur *fel* non potus, sed *esca*, quia fel hoc videtur integrum iniectum in vinum, nec cum eo commistum, uti jam dixi.

Vinum myrrhatum quid? Nota Secundò. Vinum hoc cum felle Marcus vocat *vinum myrrhatum:* quia scilicet vino huic imposita fuit myrrha cum felle, vel certè myrrha sola sine felle, ut myrrha ipsa *fel* dicatur ob amaritudinem: ita passim omnes Patres & interpretes, uno dempto D. Baronio, qui anno Christi 34. cap. 84. censet vinum myrrhatum fuisse aromaticum, tam sapore quàm odore suavissimum; ita dictum, quòd in vasis myrrhinis, admixtis variis aromatibus condiretur, quod licèt ipse acutè & eruditè probet, aliis tamen non persuadet: nec enim vinum myrrhatum potest dici fel, vel felleum, uti hic illud vocat Matthæus; nec Judæi Christo infensissimi permisissent id dari Christo. Unde vers. 48. illi sitienti propinarunt acetum. Denique Baronius suam sententiam revocat in fine tomi 10. ac ceteris Interpretibus assentitur, qui censent vinum myrrhatum fuisse acerbum & amarum.

ET CUM GUSTASSET, NOLUIT BIBERE] sive quòd aversaretur malitiam Judæorum, qui vinum felle corruperant; sive quia volebat majorem pati sitim in cruce, ut nobis mortificationis gulæ & sensuum vivum daret exemplum.

Palamonis mira austeritas. Quocirca Palamon miræ sanctitatis vir, cùm in die Paschatis jussisset S. Pachomio discipulo suo apparare cibum festo tanto congruentem; illeque agrestia olera, quibus vesci solebat, apparasset, illisque oleum cum sale præter morem condimenti vice injecisset; Palamon frontem pulsans, cum lacrymis dixit: Dominus meus fuit crucifixus, contumeliis affectus, colaphis appetitus, felle & aceto potatus; & ego oleum comedam? Quare illud gustare noluit, solitumque olerum cibum sibi apponi jussit, Ita habet Vita S. Pachomii.

VERS. 35. Luc. 23. v. 33. & 34. Mar. 15. v. 24. Io. 19. v. 18. 23. POSTQUAM AUTEM CRUCIFIXERUNT EUM, DIVISERUNT VESTIMENTA EJUS, SORTEM MITTENTES: UT IMPLERETUR QUOD DICTUM EST PER PROPHETAM DICENTEM: DIVISERUNT SIBI VESTIMENTA MEA, ET SUPER VESTEM MEAM MISERUNT SORTEM] Matthæus partim more suo brevitati studens, & gesta Christi contrahens, partim horrescens indignitatem & atrocitatem crucifixionis Christi, eam non quasi præsentem, sed quasi præteritam enarrat, ac velut oculis clausis perstringit, dicens: *Postquam autem crucifixerunt eum.*

Nota Primò. Dogma fidei est, Christum non funibus, sed clavis cruci fuisse affixum, quibus perforatæ fuere manus Christi, ut in eas manus suas immittere posset Thomas, ut patet Joan. 20. vers. 15. & seq. Unde Psalm. 21. dicitur: *Foderunt manus meas, & pedes meos.* Fieri tamen potest, ut funes quoque adhibiti sint ad colligandum cruci corpus Christi: alioqui enim tota moles corporis à manibus vix pendere & sustentari potuisset.

Funes crucis Christi Romæ. Imò S. Hilarius lib. 10. de Trinit. ait Christum cruci clavis affixum, & funibus alligatum fuisse. Funes ostenduntur Romæ in templo S. Crucis in Jerusalem, ædificato à S. Helena. Addit Nonnus Panopolitanus paraphrastes Evangelii S. Joannis cap. 19. vers. 18. manus Christi præter clavos ferreo vinculo fuisse cruci astrictas. Sic enim ait: *Illic interfectores ad lignum quadrilaterum sublimè supra terram erectum, extenderunt Christum, adstringentes vi explicatas utrimque manus ferreo vinculo, & immenso ac singulari clavo pedis utriusque pectusculum uno impetu perforatum transfixere, pedibus sibi mutuo impositis ac complicatis, inflexibile exitii vinculum.*

Addunt S. Irenæus, Justin. & Gregorius Turon. apud Gretserum lib. 1. de Cruce cap. 29. in cruce fuisse suppedaneum, sive asserculum, in quo innixi & fixi fuerint Christi pedes. Verùm in cruce delicatior hæc fabrica videtur, ait Lipsius de Cruce; nec Christus in cruce

A stetit, sed suspensus pependit, ut patet Actor. 5. 30. Galat. 3. 13. Minùs incommodè Franciscus Lucas & alii censent, crucem ad pedes Christi fuisse excavatam, ut calcibus pedum ejus in cavo hoc receptis, pedes non incurvi, sed erecti & extensi penderent in cruce.

Quot clavi in cruce? Porrò clavos hos alii tres, alii quatuor fuisse autumant, ut sicut singulæ manus, sic & singuli pedes suum habuerint clavum S. Brigidæ libr. 1. Revelat. cap. 10. asserit unum pedem alteri superpositum, cruci fuisse affixum duobus clavis, idque sibi revelasse B. Virginem S. Francisci stigmata quatuor claves repræsentant, ait Lucas Tudensis libr. 2. contra Albigenses cap. 11. & ex eo Lucas Waddingus in Annal. Minorum anno Christi 1224. num. 19. Minùs probabiliter S. Bernardus serm. de triplici custodia, manus, linguæ & cordis, autumant sex fuisse clavos in manibus & pedibus Christi. Vidi ego Romæ magno animi sensu clavum Christi integrum, in templo S. Crucis in Jerusalem, longum, modicè crassum, quadratum, habentem tuber ingens rotundum, sed cavum, in capite, sed sensim tendentem in B acumen. *Clavus Christi in templo S. Crucis in Jerusalem Romæ.* Latrones quoque cum Christo crucifixi clavis cruci affixi sunt: alioqui enim ex clavis S. Helena dinoscere potuisset crucem Christi à se inventam à crucibus latronum: quod tamen non nisi per miraculum fieri potuit. Christus ergo clavis ferreis malleo adactis, fuit cruci affixus; clavis, inquam, per volam manus (ubi viget tactus, ideoque acris est dolor) adactis, uti habet communis fidelium sensus; itaque passim pictores Christum per volam manûs crucifixum pingunt. Favet illud Zachariæ c. 13. 6. *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?*

Nonnulli tamen censent Christum crucifixum clavis, non per volam manus, sed per carpum adactis. Carpus vocatur brachii extremitas, ubi est pulsus, & ubi brachium jungitur manui. Adactis, inquam, per carpum non directè, sed transversim, ita ut per carpum adigerentur in manum, & clavi extremitas in extremam manus superficiem desineret, illamque cruci affigeret. Clavi C enim valdè fuere longi, ut patet ex illo quem Romæ conspicimus. Id ita esset liquet claré, inquit Mallonius, ex sacra sindone, cui involutum fuit corpus Christi à cruce depositum, in quo hæc sacra Christi stigmata manifestè visuntur, quod religiosè servatur & colitur Taurini apud Allobroges. Favet illud Psalm. 21. *Foderunt manus meas,* &c. Idem exhibent antiquæ picturæ Christi crucifixi. Ita crucifixerunt, inquiunt, Christum, tum ut firmiùs eum cruci affigerent, tum ut majori eum dolore afficerent: etenim major fuit dolor, quo longior clavorum fuit per carpum manumque ductus, ideoque longior plaga & vulnus: & quia in carpo viget tactus, ut patet ex pulsu; & quia hoc vulnus transversum & longum, ex gravitate corporis, & brachiorum carpum manumque degravantium, jugiter efficiebatur majus & productius.

Acerbitas crucis Christi. Primò. Secundò, acerbitas crucifixionis Christi patet; Primò, ex eo quòd in ea clavis perfossæ sunt manus & pedes; ubi sensus tactus est acutissimus. *Secundò.* Secundò, quòd in cruce totum corporis pondus ex manibus transfixis pependerit. *Tertiò.* Tertiò, quòd dolor hic diuturnus sit, adeò ut Christus per tres horas vivus in hoc crucis cruciatu vixerit: D hinc crux à cruciando dicta est. Unde mysticè applicatur Christo illud de Jerusalem ad litteram dictum Thren. 1. *O vos omnes qui transitis per viam, attendite & videte, si est dolor sicut dolor meus,* *Quartò.* Quartò, in cruce distensa fuerunt brachia & membra Christi, adeò ut singula ejus ossa numerari possent, juxta illud: *Foderunt,* (q. d. Fodiendo fossas fecerunt) *manus meas, & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea,* Psalm. 21. Unde S. Catharina Senensis dictitabat maximum dolorem quem Christus sensit in cruce, fuisse in pectore; scilicet *Quis summus dolor Christi.* in extensione, indeque consequente disiunctione ossium pectoris, idque se experientia didicisse, cum à Christo omnium ejus dolorum particeps facta fuit. Et ratio favet: illa enim ossa pectoris data sunt ad defensionem cordis, & inde fit immanis dolor. Ita habet ejus Vita libr. 2. cap. 29. scripta per Ambrosium Catharinum, Oret quis extensis brachiis per duo vel tria *Miserere,* & sentiet quantus sit hic dolor. Notat Genebrardus in Psalm. 21. 20. pro *dinumeraverunt,* hebr. esse אספר

asap-

ἐξαρίθμησα, id est, *dinumerabo*, id est, dinumerare possim ego, A æquè ac quivis alius me inspiciens; ideòque Nostrum vertere, *dinumeraverunt*, id est: dinumerare potuerunt: quia Christus inquit, hac distensione & distractione artuum tantum cruciatum sentiebat, ut ipsi non vacaret ossa sua dinumerare.

Crucifixionis Christi circumstantia.

Tertiò. Christus cum spinea corona fuit crucifixus, uti jam dixi. Rursum inter duos latrones, quasi eorum princeps. Idem nudus more Roman. Imò multi Doctores cum S. Ambrosio & S. Bonaventura docent, ne verenda quidem habuisse tecta & velata; licèt id putet Abulensis; Dion. Carthus. & Barradius, quòd id inhonestum sit coram viris & feminis; sed magis indecora passus est Christus. Ita Gretserus libr. 1. de Cruce cap. 22. & Suarez 3. part. quæst. 46. art. 8. sect. 4. & Franc. Lucas hic: qui sanè Christo summè pudico & verecundo, summus fuit pudor & dolor. Audi S. Ambrosium lib. 10. in cap. 23. Lucæ: *Nudus*, ait, *crucem ascendit, nudum ecce video. Talis ergo ascendat qui sæculum vincere parat, ut sæculi adiumenta non quærat. Victus est Adam, qui vestimenta quæsivit; vicit ille, qui vestimenta deposuit, & talis* B *ascendit, quales nos auctore Deo natura formavit. Sed Adam*, inquit D. Taulerus cap. 33. Exerc. vitæ Christi, *ob amissam innocentiam tegere se & vestibus operire festinavit; Christus verò nudatus est, eò quòd integram & illæsam servarat innocentiæ puritatem, nec ullo ei alio tegmine opus erat.* Hinc Christi exemplum sequi volens S. Franciscus, in morte nudum se in terra prostravit, ut dixi Matth. 5. ad illa: *Beati pauperes spiritu.*

S. Flavia virgo & Martyr nuda suspensa.

Hæc cogitans S. Flavia virgo nobilissima & Martyr, sororque S. Placidi Martyris, cùm jussu Manuchæ tyranni nuda suspenderetur, ut Christum negaret: *Ego*, inquit, *non tantùm nuditatem corporis sustinere parata sum, sed etiam gladium & ignem propter eum, qui pro me denudari, flagellari & crucifigi voluit.* Ita habeut acta S. Placidi apud Surium ad diem 5. Octobris.

Quartò, passim censent Christum in cruce humi strata fuisse crucifixum: ita enim fiebat in illis qui crucem suam ferebant, secus est de illis, qui in cruce priùs fixa, v. g. C in patibulo jam erecto suspendebantur. Humi ergo Christum fuisse cruci affixum censent S. Anselmus, Laur. Justinianus, Abulensis, Gretserus, & alii. Alioqui enim, inquiunt, difficilior fuisset Christi crucifixio in cruce alta & erecta. Contrarium tamen, scilicet Christum in cruce erecta fuisse cruci affixum, nimirum ita ut stans in suppedaneo altiore extenderet manus, ut facile fuerat illas clavis ad crucem jam in terra firmatam configere, docet Nonnus, cujus verba jam citavi, & S. Bonaventura, Lipsius tract. de Cruce, Joan. Molanus tract. de Imagin. & picturis, Toletus & Ribera in cap. 19. S. Joan. vers. 18. ac S. Brigitta lib. 1. Revel. cap. 15. ac ibidem Consalvus Durantus, item Daniel Mallonius commentans in Alphonsi Palkotti librum de Stigmat. S. Sindonis cap. 16. Favet illud Cant. 7. 8. *Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius.* Vide ibi dicta. Nihil in hac quæstione definiunt Salmeron, Suarez & Lorinus in psalm. 21. vers. 17. nec ego definio.

Cur Christus crucifixus. Causa litteralis.

Quæres, cur Christus sit crucifixus potiùs quàm com- D bustus, lapidatus, capite plexus? Resp. Causa litteralis fuit, quòd Judæi ex odio in Christum, ut eius nomen & sectam infamarent & planè abolerent, voluerunt eum morte summè infami plectere. Talis autem est mors crucis. Hac de causa crimen ei imposuerunt, quod affectasset regnum Judææ, & Cæsari rebellasset: rebelles autem, seditiosi & regnum ambientes jure Romano crucifigebantur, ut qui voluerant ceteris eminere in regno ceteris eminerent in patibulo. Adde, videri Judæos crucis supplicium Barabbæ, quasi seditioso & latroni famoso debitum, voluisse in Christum transferre. Unde electo ab eis Barabba præ Christo, illico contra Christum clamare cœperunt, *Crucifige eum.* Causa ex parte Dei fuit, quia placuit Deo per stultitiam crucis, salvos facere credentes. Crux enim *Judæis est scandalum, Gentilibus stultitia, ipsis autem vocatis & electis Dei virtus & sapientia*, uti fusè docet Paulus 1. Corinth. 2. Accedit, quòd victimæ olim elevabantur, ut significaretur eas offerri Deo, deinde igne cremabantur. Sic Christus, qui totum se expansis brachiis Deo Patri in holocaustum & victimam pro peccatis nostris obtulit, elevatus fuit in cruce, ibique dolore, & magis amore hominum, assus & tostus: sicut ejus typus agnus paschalis, distentus in verum per modum crucis, assabatur.

Causa Dei.

Causæ morales.

Causæ morales ex parte Christi & hominum fuere variæ. Prima, ut, sicut Adam & Eva peccarunt extendendo manus ad lignum vetitum, sic Christus peccatum hoc lueret extendendo manus ad lignum crucis. Ita S. August. in Append. de Diversis serm. 4. Unde canit Ecclesia: *Per lignum servi facti sumus, & per sanctam crucem liberati sumus.* Et: *Ut unde mors oriebatur, inde vita resurgeret, & qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur.* Et S. Gregorius Nazianz. in orat. de seipso ad Arrianos: *Ad vitæ lignum unde excideramus, per ignominiæ lignum revocati sumus.* Et S. Ambros. in Lucæ cap. 4. *Mors per arborem, vita per crucem.* Imò ipse Christus Cant. 8. *Sub arbore malo suscitavi te. Ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.* Rursum crux est expiatio & remedium concupiscentiæ ex peccato Adæ contractæ, quæ fons & origo est omnium peccatorum: quare exemplo crucis suæ docet nos Christus, concupiscentiam nostram assidue crucifigere & mortificare; si peccata cavere & animam salvare velimus. Ita S. Athanas. de Incarn. Verbi.

Prima.

Secunda.

Secunda, ut pendens in aere, inter cœlum & terram, cælites terrenis reconciliaret. Ita S. Ambros. in Lucæ cap. 23. *Ut non sibi soli*, inquit, *sed omnibus vinceret, manus in cruce extendit, quò omnia ad se traheret; ut nodo mortis exuta, jugo fidei suspensa, cælestibus ea, quæ priùs erant terrena, sociaret.* S. Cyprianus, vel quisquis est auctor, tract. de Passione ait: *Considero opera tua, & admiror te cruci inter damnatos affixum, tam nec tristem, nec pavidum, sed suppliciorum victorem, elevatis manibus triumphantem de Amalec, & quasi sanctificantem de excelso plebem, & elevatum in sublimi, & quasi cælo proximum, superioribus inserentem consummati agonis vexillum, & inferioribus erexisse scalam in Patris occursum.*

Hinc S. Hieronymus, hìc docet, Christum in cruce per quatuor ejus cornua, quasi amplecti totum mundum, ejusque quatuor plagas. *Ipsa species crucis*, inquit, *quid est nisi forma quadrata mundi? Oriens de vertice fulgens, Arcton dextra tenet, Auster in læva consistit, Occidens sub plantis firmatur. Unde Apostolus dicit, Ut sciamus quæ sit altitudo, & latitudo, & longitudo, & profundum. Aves quando volant ad æthera, formam crucis assumunt: homo natans per aquas, vel orans, forma crucis visitur: navis per maria, antena cruci simulata afflatur.* Et S. Gregorius Nazianz. in carm. de Virgin.

Quin etiam expandens sacrati corporis artus
In fines orbis, mortale ex finibus orbis
Collegit genus, atque hominem contraxit in unum,
Et mediis magnæ posuit deitatis in ulnis.

Hoc est quod ait Christus: *Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum*, Joan. 12. 32.

Tertia.

Tertiam dat S. Athanasius de Incarnat. Verbi: *Nam si ideò venerat, ut nostra piacula execrationesque portaret, quomodo alia ratione execratio aut piaculum fuisset, nisi execrabilem mortem in se recepisset? Est autem hoc ipsum crux, quemadmodum scriptum est: Execrabilis quicumque in ligno pendet*, Deuter. 21. v. 23. Galat. 3. v. 13.

Martyrium omnium tormenta in cruce Christus sensit.

Accedit, quòd in cruce omnia pœnarum genera concurrunt; quare illa Christus in sua cruce complexus est; ut Martyribus daret exemplum quælibet supplicia perferendi. Crux enim manus pedesque secat ut gladius, corpus distendit ut eculeus, lacerat ut ungula, laniat ut bestiæ, urit cruciatque ut focus, adeoque lento quasi igne hominem assat & necat, &c. Quare Christus omnium Martyrum tormenta sensit, illaque sibi repræsentauit & pro iis afflictus fuit, ut omnibus virtutem illa superandi impetraret: nimirum ut ait B. Laurent. Justin. lib. de Triumphali Christi agone c. 19. *in Stephano lapidabatur, in Laurentio assabatur, sicque in singulis singula Martyrum ceterorumque justorum sustinebat tormenta.*

Quarta.

Quartam dat S. August. Append. de Diversis serm. 59. *Noluit*, ait, *lapidari, aut etiam gladio perenti, quia videlicet nos semper nobiscum lapides aut ferrum ferre non possumus, quibus defendamur. Elegit verò crucem quæ levi motu manus exprimitur, qua & contra inimici versutias munimur.* Hoc est quod ait Paulus Galat. 3. *Christus* rede-

redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Scriptum est enim: Maledictus omnis qui pendet in ligno, ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Jesu.

Quinta.

Quintam assignat S. Anselm. in epist. ad Philip. c. 2. *Tam pessimam*, inquit, *mortem Salvator elegit, ut omnem mortem occideret*. Et ut ait S. August. psal. 140. *Ut discipuli ejus mortem non modò non timerent, sed nec genus mortis horrescerent*. Idem S. August. lib. de Agone Christiano cap. 11. *Nolite*, ait, *timere contumelias & cruces & mortem, quia si nocerent homini, non ea pateretur homo, quem suscepit Filius Dei*. Sic & S. Thom. 3. p. q. 48. art. 4.

Sexta.

Sextam dat S. Athanasius de Incarn. Verbi: *Dominus venit*, inquit, *ut diabolum præcipitaret, aeremque purificaret, & viam ad cælum nobis inveniret*. Ergo debuit in aere crucifigi, Eamdem rationem dat S. Chrysost. homil. de cruce & latrone. Plures alias causas congerit S. Thomas 3. p. q. 40. art. 4. Iac. Bosius lib. 1. de Cruce triumphante c. 10. & Gretserus lib. 1. de Cruce cap. 41. & 42. Denique D. Basilius homil. de humilit. *Diabolus*, inquit, *in eo crucifixus est, quem se crucifixurum; & in eo mortuus, quem morte se extincturum speraverat*. Accedit D. Leo serm. 10. de Passione: *Clavi*, inquit, *Christi perpetuis diabolum fixere vulneribus, & sanctorum pœna membrorum, inimicarum fuit interfectio potestatum*.

Porrò in cruce verum fuit illud psal. 95. juxta Septuag. olim lectum: *Regnavit à ligno Deus*, quia ut ait Ambros. in c. 23. Lucæ: *Licet in cruce erat Dominus Jesus, supra crucem tamen regis majestate radiabat*. Et ut ait S. August. *Christus domuit orbem non ferro, sed ligno*. Crux ergo fuit currus triumphalis Christi, in quo ipse de diabolo, peccato, morte & inferno triumphavit. Hinc S. Ambros. lib. 10. in Lucæ cap. 23. crucem vocat *currum triumphatoris, & triumphale patibulum*.

Crux Christi ex quo ligno.

Hinc & crux dicitur compacta fuisse ex cupresso, cedro, palma, olea. Unde carmen:

Ligna crucis palma cedrus, cupressus oliva.

Quod citat Glossa in Clement. 1. de summa Trinitate. Et, *Corpus tenet alta cupressus*. Et, *Pars est oliva suprema*. Vide nostrum Gretserum lib. 1. de Cruce cap. 5. ex S. Chrysost. In cruce enim Christus quasi cedrus exaltatus fuit, quasi cupressus comata pulchruit, quasi oliva gratiæ oleum fudit, quasi palma victrix de morte triumphavit. Quocirca S. Cyprianus, vel quisquis est auctor, tract. de Passione ait: *Ascendisti Domine palmam: quia illud crucis tuæ lignum portendebat triumphum de diabolo, vel de principatibus & potestatibus & nequitiis spiritualibus victoriam, erantque in manibus tuis duo cornua, in quibus erat fortitudo tua abscondita, & imperium tuum super humerum tuum: tu ipse patibuli tui bajulus, hærebas ligno quod tuleras evictionis & passionis anxietates sustinens & labores. Consideravi opera tua, & expavi.*

Denique Deus voluit crucem Christi esse Primò, pretium redemptionis nostræ; Secundò, librum sapientiæ divinæ; Tertiò, speculum omnis virtutis & perfectionis.

Crux est liber sapientiæ. Primò.

Librum sapientiæ Dei dico, quia in crucis atrocitate Christus Primò, ostendit summum in homines amorem; utpote pro quibus tam atrociter & ignominiosè crucifixus sit: Secundò, gravitatem peccati mortalis; utpote quod non nisi morte crucis ex justo Dei decreto expiari potuerit: Tertiò, acerbitatem pœnarum gehennæ. Si enim Deus castigavit adeò peccatum alienum in Christo filio suo, quomodo castigabit peccata propria in ipsis vilissimis peccatoribus in igne gehennæ? *Nam si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Quartò, quanti facienda sit anima hominis cuiuslibet, utpote cujus pretium fuit vita Christi, quo ipse eam appretiavit & redemit; quantoque studio animarum salus procuranda sit, ne sanguis Christi pro illis inaniter sit effusus, & quasi perditus. Quintò, quanta sit futura felicitas Beatorum in cælo, utpote quæ empta sit tot tormentis à Christo in cruce. Jure ergo S. August. tract. 119. in Joannem: *Lignum*, inquit, *in quo fixa erant membra patientis, etiam cathedra fuit magistri docentis.*

Secundò. Tertiò. Quartò. Quintò.

& speculum virtutum omnium.

Crux quoque est speculum omnis virtutis & perfectionis, quia Christus in cruce ostendit apicem & culmen summæ humilitatis, paupertatis, patientiæ, fortitudinis, constantiæ, mortificationis, obedientiæ, charitatis, ceterarumque virtutum omnium. *Inspice* ergo, ò Christiane, *& fac secundùm exemplar, quod tibi in monte* Calvariæ *monstratum est*, Exodi 25. v. 40. Hoc est quod ait Apostolus Ephes. 2. *in charitate radicati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & profundum; scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi*. Vide ibi dicta. Quocirca Martyres meditatione crucis Christi animabant se ad cruces quaslibet.

Exempla S. Feliculæ.

Ita S. Felicula virgo & Martyr S. Petronillæ collactanea, cùm in eculeo torqueretur, exultans dicebat: *En Christum sponsum video qui pro me tanta sustinuit*.

S. Ignatii Martyris, SS. Marci & Marcelliani.

S. Ignatius epist. ad Romanos: *Amor meus crucifixus est*. SS. Marcus & Marcellianus fratres & Martyres crucifixi: *Numquam*, inquiebant, *tam jucundè epulati sumus, quàm libenter hæc Christi causa perferimus, in cuius amore nunc fixi esse cœpimus. Utinam nos tam diu pati sinat, quamdiu corruptibili hoc corpore vestiti erimus*. Ita crux Christi quasi mel dulcorat cruces Sanctorum.

SS. Savini, & Cypriani.

SS. Savinus & Cyprianus Martyres Brixiani super rotas extensi & dilacerati, gratias agentes Deo canebant: *Quàm dulcis est dilectio tua Domine?*

S. Hesteriæ.

S. Hesteria Bergomas virgo & Martyr: *En*, inquit, *cervix mea præstò est, in hanc sævite: hanc pro Christi Domini mei fide libenti animo trado*.

SS. Eusebii, Pontiani, Vincentii & Peregrini.

SS. Eusebius, Pontianus, Vincentius & Peregrinus Martyres sub Commodo Imper. cùm in eculeo quasi in cruce distenti, nervis & fustibus cæderentur, insultabant tortoribus: *Nolite remittere: antè enim vobis tempus, quàm nobis animus pro Christo patiendi deficiet*. Cumque Vitellius præses tantum in tormentis lætitiam magiæ tribueret; S. Vincentius respondit: *Non gaudemus nisi in Domino Jesu Christo*. Hæc omnia recenset Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ.

Martyrum Japonensium, S. Francisci.

Sic hoc sæculo Christiani pro fide Christi in Japone crucifixi exultabant, quòd similes essent Christo crucifixo, & crucem cruci rependerent. S. Franciscus beatum se æstimabat, quòd per impressa cælitus sibi quinque vulnerum Christi stigmata, conformis esset Christo crucifixo. Gaudeant & Religiosi, quòd per tria vota quasi per tres clavos Christi amore susceptos, cum eo crucifigantur, qua de re vide elegantem & piam orationem Abbatis Pinufii apud Cassian. l. 4. de Instit. renunc. c. 34. & sequ. ac Hieron. Platum lib. 2. de Bono status Religiosi cap. 11. Denique piè, verè & patheticè Franc. de Sales nuper Episc. Genevensis:

Aut amor, aut furor est qui te bone Christe peremit:
Est amor, & furor est; hic meus, ille tuus.

Christus crucifixus die 25. Martii.

Quæres Secundò, quo tempore Christus sit crucifixus? Resp. Christus die 25. Martij in utero Virginis conceptus est, & post 33. annos eodem die crucifixus est in æquinoctio verno, natus verò est die 25. Decembris in solstitio hyberno. Unde & Ecclesia in Martyrologio die 25. Martii recolit memoriam S. Dismæ latronis, qui cum Christo crucifixus ab eo conversus audivit: *Hodie mecum eris in paradiso*. Idem docet S. August. lib. 18. Civit. cap. ultim. Chrysost. Tertull. D. Thomas, S. Antoninus, Platina, & Usuardus, quos citat & sequitur Suarez 3. p. disput. 40. sect. 5. in fine. Hi omnes docent Christum passum die 25. Martii, ita ut illo die præcisè expleverit 34. annos à conceptione & incarnatione sua. Hinc L. Dexter in Chronico ad annum Christi 34. *Christus Dominus*, inquit, *in crucem actus VIII. Calend. Aprilis* (hoc est die 25. Martii) *invidia Judæorum crucifixus, pro salute totius generis humani libenter mortem oppetiit*. Hinc rursum in appendice ad Adonis Martyrol. quam edidit noster Heribertus Rosweydus, ad diem 25. Martii sic legimus: *Hierosolymæ Dominus noster Jesus Christus crucifixus est, & in eadem civitate passio S. Jacobi Apostoli, sicut in Actibus Apostolorum legitur. Eodem die immolatio Isaac, & transitus filiorum Israel per mare rubrum*: quorum utrumque fuit typus Christi in cruce pro nobis immolati: *Et victoria Michaelis Archangeli contra draconem*. Unde inferas, eodem die creatum esse à Deo mundum: nam simul cum eo creati sunt angeli, qui mox à creatione cœperunt duellare.

Resp.

In meridie.

Resp. Secundò, Christus die 25. Martii crucifixus est in meridie. S. Joannes enim ait cap. 19. v. 14. *Erat hora quasi sexta*, scilicet ab ortu solis, quæ est in meridie. Dices, Marcus cap. 15. v. 25. ait: *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum*. Resp. Erat hora tertia non incipiens, sed finiens: finis autem horæ tertiæ erat initium sextæ; hæ enim horæ olim apud Judæos & Romanos ternas modernas continebant. Non aliud velle Marcum patet cap. 15. v. 33. dum ait: *Et facta hora sexta tenebræ factæ sunt super totam terram*. Hæ enim tenebræ cœperunt cum crucifixione Christi, uti patebit vers. 45. Causam sive congruentiam dat Theophylactus: *Sexta die*, inquit, *homo est conditus, qui & sexta hora de ligno comedit: qua igitur hora Dominus hominem condidit, eadem & lapsum curavit. Sexta die & sexta hora cruci affixus est*. Similiter inter Latinos Beda Marcum enarrans: *Rationis*, ait, *imò divinæ pietatis ordo poscebat, ut qua hora primus Adam peccando mortem huic mundo invexerat, eadem hora secundus Adam mortem moriendo destrueret*. Meridie enim Adam cibum vetitum gustarat, Genes. 3. vers. 8.

Eadem die creatus est Adam.

Porrò eadem die creatum esse Adam, scilicet in æquinoctio verno, & eadem hora comedisse pomum vetitum, qua Christus in cruce moriens culpam expiavit, & eum quasi recreavit, multi censent, inter quos Tertull. lib. 1. carmin. contra Marcion. ita canit:

> *Qua die, quove loco cecidit clarissimus Adam,*
> *Hac eadem redeunte die volventibus annis;*
> *In stadio ligni fortis congressus athleta,*
> *Extenditque manus pœnam pro laude secutus,*
> *Devicit mortem*, &c.

Quod verò attinet ad horam, ita docuit Procopius in cap. 3. Genes. *Christus*, inquit, *amaram passionem passus est in ipsis horis, quibus Adam edit; scilicet ab hora sexta ad horam nonam. Adamus enim hora sexta comedit: est enim ea hora quasi certa regula hominibus constituta, ut cibum capiant*.

Facie versa ad Occidentem crucifixus. Hinc Christiani orant ad Orientem.

Nota, Christum ita fuisse crucifixum, ut facie ab Hierosolymis aversa (quasi qui ejus hostis, indignus esset eam intueri, sed revera quasi impios Judæos reprobaturus, & Gentes electurus) Occidentem, putà Italiam & Romam spectaret. Inde Christiani ex Apostolorum institutione orant ad Orientem, quasi Christi crucifixi faciem intuentes: hinc & templa eorum respiciunt Orientem, in quibus imago Christi crucifixi Occidentem prospicit, quam qui adspiciunt & adorant, necessariò Orientem spectant. Ita Damascenus lib. 4. de Fide cap. 13. S. Hieronymus, Beda, Germanus, Sedulius, Adrichom. & alii, quos citat & sequitur Alfonsus Paleottus de Christi Stigmatibus cap. 20. p. 278. num. 27. Hoc est quod Judæis prædixit Jerem. cap. 18. 17. *Dorsum, & non faciem ostendam eis, in die perditionis eorum*. Et David psalm. 65. 7. *Oculi ejus super gentes respiciunt*.

Modus crucifixionis Christi S. Brigittæ revelatus.

Porrò modum crucifixionis, sibi in monte Calvariæ oranti à Christo revelatum, scribit S. Brigitta lib. 7. Revel. cap. 15. ubi sic ait: *Non coactus, sed suijm voluntariè extendit brachium suum, & aperta sua dextera manu, posuit eum in cruce, quam illi sævi tortores immaniter crucifixerunt, perforabant eam clavo per illam partem qua os solidius erat; tunc etiam trahentes cum fune vehementer manum ejus sinistram, cruci affixerunt eam simili modo. Deinde extenso corpore ultra modum, junctos pedes affixerunt in cruce duobus clavis, & in tantum extenderunt illa gloriosa membra in cruce vehementer, quod quasi omnes venæ & nervi ejus rumpebantur*. Eadem lib. 1. Revel. cap. 10. Christi in cruce figuram & livores ex revelatione B. Virginis ita describit: *Tunc oculis ejus apparuerunt semi mortui, maxillæ ejus submersæ & vultus lugubris, os ejus apertum, & lingua sanguinolenta venter dorso inhærens consumpto humore, quasi non haberet viscera. Omne corpus pallidum & languidum, ex fluxu & egressione sanguinis. Manus & pedes ejus rigidissimè extenti erant, & juxta formam crucis cruci attracti & conformati. Barba & crines ex toto respersi sanguine. Itaque cùm filius meus sic laceratus & lividus staret, solum cor recens erat, quia optimæ & fortissimæ naturæ erat*. Et lib. 4. cap. 70. *Tunc color mortis in partibus quibus, præ sanguine aspici potuit, accessit, dentibus maxillæ inhæserunt. Costæ verò attenuatæ dinumerari poterant. Venter autem consumptis humoribus dorso applicatur, & jam naribus attenuatis, cùm cor prope scissionem esset, totum corpus eius contremuit, & tunc barba eius super pectus eius cecidit*.

Denique Lactant. lib. 4. cap. 26. *Quoniam*, inquit, *qui in patibulo suspenditur, & conspicuus est omnibus, & ceteris altior, crux potiùs electa est, quæ significaret illum tam conspicuum, tamque sublimem futurum, ut ad eum cognoscendum pariter & colendum, cunctæ nationes ex omni orbe concurrerent*, &c. *Extendit ergo in passione manus suas, orbemque dimensus est, ut iam tunc ostenderet ab ortu solis usque ad occasum, magnum populum ex omnibus linguis & tribubus congregatum, sub alas suas esse venturum, signumque illud maximum atque sublime frontibus suis suscepturum*. Jam cetera quæ ad crucem spectant, scilicet crucis figuras, oracula, usum, gloriam, adorationem, virtutem, miracula & imitationem vide apud Gretserum lib. 1. de Cruce cap. 39. & sequent. ac S. Thomam 3. p. q. 46. & ibi Suarez. De cruce morali, id est de tribulationum omnium tolerantia, cuique Christiano in omni afflictione patienter, hilariter & fortiter exhibenda, vide Gretserum lib. 4. de Cruce, qui totus est de hac re.

Crucis elogia.

Tropolog. fructus & elogia crucis ita recenset Sanctus Chrysost. homil. de Cruce sub finem tomi 3. *Crux spes Christianorum: crux resurrectio mortuorum: crux cæcorum dux: crux desperatorum via: crux claudorum baculus: crux consolatio pauperum: crux refrænatio divitum: crux destructio superborum: crux male viventium pœna: crux adversus dæmones triumphus: crux devictio diaboli: crux adolescentum pædagogus: crux sustentatio inopum: crux spes desperatorum: crux navigantium gubernator: crux periclitantium portus: crux obsessorum murus: crux pater orphanorum: crux defensor viduarum: crux justorum consiliarius, crux tribulatorum requies: crux parvulorum custos: crux virorum caput: crux senum finis*. Plura deinde conglomerans, sic prosequitur: *Crux lumen in tenebris sedentium: crux regum magnificentia: crux senium perpetuum: crux insensatorum sapientia: crux libertas servorum: crux Imperatorum philosophia: crux lex impiorum: crux Prophetarum præconium: crux annuntiatio Apostolorum: crux Martyrum gloriatio: crux monachorum abstinentia: crux virginum castitas: crux gaudium sacerdotum: crux Ecclesiæ fundamentum: crux orbis terræ cautela: crux templorum destructio: crux idolorum repulsio: crux scandalum Judæorum: crux perditio impiorum: crux invalidorum virtus: crux ægrotantium medicus: crux emundatio leprosorum: crux paralyticorum requies: crux esurientium panis: crux sitientium fons: crux nudorum protectio*. Similia habet S. Ephrem serm. de S. Cruce; & Damasc. lib. 4. de Fide c. 12.

Affectus septem è Christo crucifixo.

Ex dictis collige, varios pios affectus; sed maximè septem; fideli in lectione, inspectione & meditatione Christi crucifixi, excitandos esse. Primus est, compassio: secundus, compunctio: tertius, gratiarum actio: quartus, imitatio: quintus, spes: sextus, admiratio: septimus, amor & charitas.

Primum Christi verbum in cruce.

Intexendum hìc ex Luca cap. 23. 34. Jesum illico ut fuit crucifixus, orasse Patrem pro Judæis & militibus eum crucifigentibus, dicendo: *Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt*; hoc enim ante divisionem vestium ejus contigisse patet ex Luca. Hoc primum est verbum inter septem memorabilia, quæ Christus in cruce edidit, quo post tot tantosque dolores, injurias, illusiones, quasi eorum oblitus, & de salute torquentium sic sollicitus, ex pectore, ceu ex fornace ardore charitatis æstuante, vocem hanc igneam in cælum ejaculatur, postulans iis ignosci. Atque exauditus est pro sua reverentia. Nam multi ex iis in Pentecoste ad prædicationem Petri pœnitentes, ad Christum conversi sunt, ut patet Actor. 2. Docuit nos Christus pro persecutoribus orare, malefacientibus benefacere, itaque vincere in bono malum. Christum imitatus Sanctus Stephanus, cùm lapidaretur, flexis genibus orabat: *Domine ne statuas illis hoc peccatum, & cùm hoc dixisset*, quasi cygnus cygnæa voce emissa *obdormivit in Domino*.

Non enim sciunt quid faciunt. quia nesciunt me esse Christum filium Dei: quod si scirent, utique non me crucifige-

cifigerent, nec auderent committere hoc immane sacrilegium & deicidium. Nesciunt, me esse salvatorem mundi & suum, nesciunt me mori pro ipsorum salute. Ita *de impietate & malitia Judaeorum suavitas pietasque Christi triumphat*; ait S. Cyprianus tract. de Passione Christi.

Emblema dilectionis inimicorum.

Hieroglyphicum dilectionis inimicorum est silex, hoc lemmate: *Silex ex quo ignis excutitur, non sine ictu*. Silex enim lapis durus est, ex quo ignis excuti solet: & sic nuncupatur, vel quòd ignis ex eo saliat, vel quòd silentem intra se ignem habeat, qui attritu excitatur; quare à vulgo lapis vivus, ad illorum lapidum differentiam, qui mortui dicuntur, nuncupari solet. Silex hic est Christus, qui est lapis angularis. Christus enim latentem in se divinitatis ignem & charitatem immensam effundit in cruce, at non sine ictu, dum ictus à crucifixoribus pro iis ardenter oravit. Ipse enim olim dixerat: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut ardeat?* Lucae 12. Christum imitetur Christianus, ac se faciat silicem ignitum, & alios ignientem, & dum injuriae alicujus, ceu ferri & chalybis ictu feritur, scintillas amoris divini inferientes ejaculetur, uti fecit Christus.

Divisio vestimentorum Christi.

DIVISERUNT VESTIMENTA EJUS, SORTEM MITTENTES] Fusius hoc enarrat Joannes cap. 19. v. 23. dicens: *Milites ergo cùm crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus (& fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem) & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, de super contexta per totum. Dixerunt ergo ad invicem: Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cujus sit*. Ubi S. Cyrillus: *Vestes damnatorum*, ait, *quasi hereditatis lege ad se pertinentes sibi vendicant*, quasi mercedem suae operae in crucifigendo. Porrò S. Chrysost. *Vestes*, ait, *inter se partiuntur, quod in condemnatis vilibus & abjectis fieri solet, ac omnino destitutis*. Et mox: *Partiuntur ea vestimenta, per quae miracula facta sunt; sed tunc nihil efficiebant Christo ineffabilem eorum virtutem cohibente*. Fuit haec insignis Christo ignominia & afflictio, quòd coram se videret insolenter vestes suas à militibus lacerari, & aleâ jacta sorte dividi. Sed nimirum voluit in extrema paupertate, nuditate, & opprobrio mori, patique pro nobis, ac non tantùm vestes, sed & corpus vitamque exuere, ut ignominiam nuditatis Adae & nostrae tegeret, vestiretque sua ignominia, eaque restitueret nobis vestes immortalitatis, *ut nos indueret vitam & immortalitatem*, ait S. Athanas. serm. de Cruce.

Tropologicè, voluit nos docere, ut nudemur rebus supervacuis hujus mundi.

Tunica inconsutilis qualis.

Nota Primò, Christus habuit tunicam inconsutilem, quae, ut ait Joannes, *desuper*; graecè, *ἐκ τῶν ἄνωθεν*, id est ex summo, contexta erat per totum: hoc est tota textilis erat, sine sutura, quam idcirco, ait Euthymius, verisimile est fuisse quasi subuculam loco camisiae proximè corpori adhaerentem. Additque veterum opinionem (quam ipse approbat) esse, eamdem à matre B. Virgine Christo puero factam textamque fuisse. Unde consequens videtur, tunicam hanc cum Christo crescente crevisse, uti crevère vestes Hebraeorum per 40. annos peregrinantium in deserto. Tunica haec inconsutilis hodie Treviris religiosè asservatur & visitur.

Treviris servatur.

Symbolicè, S. Athanasius serm. de Cruce: fuit haec tunica inconsutilis: *quo vel hinc*, inquit, *credere possent Judei, quis esset & unde esset, qui hac induit quod Verbum erat, non à terra, sed e caelis veniens; quodque non divisibile, sed indivisibile Verbum est Patris, quodque factus homo non habuit corpus ex viro feminaque contextum, sed ex virgine sola, contextum spiritus gratia*. Et mox: *Neque enim hoc illorum; sed Servatoris in cruce pendentis factum erat. Suspensus enim ut homo, principatus persequebatur, ipsum diabolum comprehendit, ac milites terruit ne scinderent tunicam, ut hac manente, maneret & quae paulò post facta est adversus Judaeos redargutio; quoniam velum quidem scissum est tunica verò Servatoris ne à militibus quidem scissa est, sed mansit integra. Manet enim Evangelium semper integrum, cùm interim dissipentur umbrae*.

Tres Christi vestes quales?

Nota Secundò. Milites sciderunt alias Christi vestes, easque diviserunt in quatuor partes pro quatuor militibus Christum crucifigentibus, rursumque sortiti sunt *quis quid tolleret*, ut ait Marcus. Quae & quot fuerint

A haec Christi vestes incertum est. Probabile est quod ait Euthymius, tres fuisse: scilicet primam tunicam inconsutilem, quae intima fuit instar indusii; secundam tunicam illi injectam similem illi Ecclesiasticorum, quam Itali aliique *sottanam* vocant: tertiam tunicam extimam, quae exteriùs corpus tegebat & ornabat instar pallii. Nam thoracis, femoralium, tibialium, non erat usus apud Judaeos, uti nec modò est apud multos Orientales.

Symbolicè, S. Athanas. serm. de Cruce; *Milites*, inquit, *vestes Christi dividunt in quatuor partes, eò quòd pro peccatis mundi quadrifariam divisi, ad exortum, occasum, Septentrionem ac Meridiem, gestabat illa: quibus indutum cum videret eum Joannes, ait: Ecce Agnus dei, ecce qui tollit peccatum mundi*.

ET SEDENTES SERVABANT EUM] Graeca adunt ἐκεῖ id est *illic*, scilicet in cruce pendentem in monte Calvariae, q. d. Milites cum Judaeis servabant Iesum, ne quis è discipulis vel fautoribus eum è cruce deponeret, vel ne ipse per miraculum è cruce descenderet. Verùm Dei consilio id alio fine fiebat, quem ipsi ignorabant. Nam, ut ait S. Hieron. *diligentia militum & sacerdotum nobis profuit, ut major & apertior resurgentis virtus appareat*: Milites enim & Judaei viderunt eum in cruce morientem: quare cùm postea redivivus multis apparuerit, necesse est ut fateantur, eum vi divina à morte resurrexisse. VERS. 36.

B

ET IMPOSUERUNT SUPER CAPUT EJUS CAUSAM (Syrus, *occasionem mortis ipsius*) IPSIUS SCRIPTAM: HIC EST REX IUDAEORUM] *Imposuerunt tabellam*, ut vertit Arabicus in qua inscripta erat causa & culpa crucifixionis ipsius: scilicet quòd esset rex Iudaeorum, id est quòd affectasset regnum Iudaeae, ideoque rebellasset Tiberio Caesari. Unde pontifices suggesserunt Pilato, ut ait Ioann. cap. 19. *Noli scribere, Rex Judaeorum, sed quia ipse dixit: Rex sum Iudaeorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi* id est, quod scripsi, rectè & conformiter scripsi, nolo id mutare vel revocare. Intendebat Pilatus idem significare quod suggerebant pontifices, sed Deo manum ejus dirigente, aliter alioque sensu, eoque vero scripsit: *Hic est rex Iudaeorum*, id est, hic est Messias sive Christus. VERS. 37. Luc. 23. 38. Marc. 15. 26. Joan. 19. v. 19.

Titulus crucis Christi.

C Unde Syrus vertit *hic est rex ille Iudaeorum*: *ille* scilicet per antonomasiam, putà rex Messias: Arabicus, *hic est Iesus rex Iudaeorum* q. d. Hic Iesus crucifigitur, quia ipse est Messias, mundi salvator, qui ex Dei decreto crucifigi & mori debet, ut humani generis peccata luat & expiet, hominesque Deo reconciliet & salvet. Quare hic titulus fuit Christo summi honoris elogium: ostendit enim ejus non tantùm innocentiam, sed & dignitatem, quòd scilicet ipse esset Christus mundi redemptor; quare Iudaeos quasi christicidas confundit, & confundet ac condemnabit in aeternum, quòd ipsi Pilatum coëgerint ut crucifigeret Christum, qui erat ipsorum Messias ad hoc à Deo missus, ut ipsos salvaret. Hoc ergo eis Pilatus titulo ipso exprobrat, itaque de eorum pervicacia & importunitate se vindicat, traducens & infamans illos quasi christicidas per totum orbem: sat enim sciebat Pilatus Iesum esse Messiam, hic enim vocabatur ab omnibus

Titulus fuit elogium Christi.

D illo aevo, *rex Iudaeorum*, ab omnibus desideratus & exspectatus Unde Origenes: Hic titulus *caput Iesu* inquit, *instar coronae exornat*. Et Beda urgens *τὸ super caput ejus*: *Aptè*, inquit, *quia licet in cruce pro nobis hominis infirmitate dolebat, super crucem tamen regis majestate fulgebat*. Hoc enim titulo significabatur Iesum esse Messiam, jam incipere regnare à ligno super Iudaeos, id est confitentes, putà Christum per fidem. Unde Pilatus eum ad petitionem Iudaeorum mutare noluit. Quo mysticè significabatur, quòd Iudaeis incredulis in sua contra Christum perfidia obstinatè permanentibus, Gentiles (qualis erat Pilatus) Christum quasi regem & salvatorem suum agnoscerent & colerent.

Damnatis ad mortem solebat praefigi titulus.

Nota Primò. Solebat titulus damnatis ad mortem more Romano praefigi, qui crimen & causam mortis indicaret. Sic S. Attalo Martyri hunc titulum praefixerunt: *Hic est Attalus Christianus*, teste Eusebio lib. 5. sub initium. Sic hic Christo praefixerunt: *Hic est rex Iudaeorum*, hoc est, hic est Messias, sive Christus. Unde rursus colligitur, crucem Christi non fuisse commissam,

In meridie.

Resp. Secundò; Christus die 25. Martii crucifixus est in meridie. S. Joannes enim ait cap. 19. v. 14. *Erat hora quasi sexta*, scilicet ab ortu solis, quæ est in meridie. Dices, Marcus cap. 15. v. 25. ait: *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum*. Resp. Erat hora tertia non incipiens, sed finiens: finis autem horæ tertiæ erat initium sextæ; hæ enim horæ olim apud Judæos & Romanos ternas modernas continebant. Non aliud velle Marcum patet cap. 15. v. 33. dum ait: *Et facta hora sexta tenebræ factæ sunt super totam terram*, Hæ enim tenebræ cœperunt cum crucifixione Christi, uti patebit vers. 45. Causam sive congruentiam dat Theophylactus: *Sexta die*, inquit, *homo est conditus, qui & sexta hora de ligno comedit: qua igitur hora Dominus hominem condidit, eadem & lapsum curavit. Sexta die & sexta hora cruci affixus est*. Similiter inter Latinos Beda Marcum enarrans: *Rationis*, ait, *imò divinæ pietatis ordo poscebat, ut qua hora primus Adam peccando mortem huic mundo invexerat, eadem hora secundus Adam mortem moriendo destrueret*. Meridie enim Adam cibum vetitum gustarat, Genes. 3. vers. 8.

eadem die qua creatus est Adam.

Porrò eadem die creatum esse Adam, scilicet in æquinoctio verno, & eadem hora comedisse pomum vetitum, qua Christus in cruce moriens culpam expiavit, & eum quasi recreavit, multi censent, inter quos Tertull. lib. 1. carmin. contra Marcion. ita canit:

Qua die, quove loco cecidit clarissimus Adam,
Hac eadem redeunte die volventibus annis,
In stadio ligni fortis congressus athleta,
Extenditque manus pœnam pro laude secutus,
Devicit mortem, &c.

Quod verò attinet ad horam, ita docuit Procopius in cap. 3. Genes. *Christus*, inquit, *amaram passionem passus est in ipsis horis, quibus Adam edit; scilicet ab hora sexta ad horam nonam. Adamus enim hora sexta comedit: est enim ea hora quasi certa regula hominibus constituta, ut cibum capiant*.

facie versa ad Occidentem crucifixus.

Nota, Christum ita fuisse crucifixum, ut facie ab Hierosolymis aversa (quasi qui ejus hostis, indignus esset eam intueri, sed revera quasi impios Judæos reprobaturus, & Gentes electurus) Occidentem, putà Italiam & Romam spectaret. Inde Christiani ex Apostolorum institutione orant ad Orientem, quasi Christi crucifixi faciem intuentes: hinc & templa eorum respiciunt Orientem, in quibus imago Christi crucifixi Occidentem prospicit, quam qui adspiciunt & adorant, necessariò Orientem spectant. Ita Damascenus lib. 4. de Fide cap. 13. S. Hieronymus, Beda, Germanus, Sedulius, Adrichom. & alii, quos citat & sequitur Alfonsus Paleottus de Christi Stigmatibus cap. 20. p. 278. num. 27. Hoc est quod Judæis prædixit Jerem. cap. 18. 17. *Dorsum, & non faciem ostendam eis, in die perditionis eorum*. Et David psalm. 65. 7. *Oculi ejus super gentes respiciunt*.

Hinc Christiani orant ad Orientem.

Modus crucifixionis Christi S. Brigittæ revelatus.

Porrò modum crucifixionis, sibi in monte Calvariæ oranti à Christo revelatum, scribit S. Brigitta lib. 7. Revel. cap. 15. ubi sic ait: *Non coactus, sed statim voluntariè extendit brachium suum, & aperta sua dextera manu, posuit eum in cruce, quam illi sævi tortores immaniter crucifixerunt, perforabant eam clavo per illam partem qua os solidius erat; tunc etiam trahentes cum fune vehementer manum ejus sinistram, cruci affixerunt eam simili modo. Deinde extenso corpore ultra modum, junctos pedes affixerunt in cruce duobus clavis, & in tantum extenderunt illa gloriosa membra in cruce vehementer, quòd quasi omnes venæ & nervi ejus rumpebantur*. Eadem lib. 1. Revel. cap. 10. Christi in cruce figuram & livores ex revelatione B. Virginis ita describit: *Tunc oculis ejus apparuerunt semi mortui, maxillæ ejus submersæ & vultus lugubris, os ejus apertum, & lingua sanguinolenta venter dorso inhærens consumpto humore, quasi non haberet viscera. Omne corpus pallidum & languidum, ex fluxu & egressione sanguinis. Manus & pedes ejus rigidissimè extenti erant, & juxta formam crucis cruci attracti & conformati. Barba & crines ex toto respersi sanguine. Itaque cùm filius meus sic laceratus & lividus staret, solum cor recens erat, quia optimæ & fortissimæ naturæ erat*. Et lib. 4. cap. 70. *Tunc color mortis in partibus quibus, præ sanguine aspici potuit, accessit, dentibus maxillæ inhæserunt. Costæ verò attenuatæ dinumerari poterant. Venter autem consumptis humoribus dorso applicatur, & jam naribus attenuatis, cùm cor prope scissionem esset, totum corpus ejus contremuit, & tunc barba ejus super pectus ejus cecidit*.

Denique Lactant. lib. 4. cap. 26. *Quoniam*, inquit, *qui in patibulo suspenditur, & conspicuus est omnibus, & cæteris altior, crux potiùs electa est, quæ significaret illum tam conspicuum, tamque sublimem futurum, ut ad eum cognoscendum pariter & colendum, cunctæ nationes ex omni orbe concurrerent*, &c. *Extendit ergo in passione manus suas, orbemque dimensus est, ut iam tunc ostenderet ab ortu solis usque ad occasum, magnum populum ex omnibus linguis & tribubus congregatum, sub alas suas esse venturum, signumque illud maximum atque sublime frontibus suis suscepturum*. Jam cetera quæ ad crucem spectant, scilicet crucis figuras, oracula, usum, gloriam, adorationem, virtutem, miracula & imitationem vide apud Gretserum lib. 1. de Cruce cap. 39. & sequent. ac S. Thomam 3. p. q. 46. & ibi Suarez. De cruce morali, id est de tribulationum omnium tolerantia, cuique Christiano in omni afflictione patienter, hilariter & fortiter exhibenda, vide Gretserum lib. 4. de Cruce, qui totus est de hac re.

Crucis elogia.

Tropolog. fructus & elogia crucis ita recenset Sanctus Chrysost. homil. de Cruce sub finem tomi 3. *Crux spes Christianorum: crux resurrectio mortuorum: crux cæcorum dux: crux desperatorum via: crux claudorum baculus: crux consolatio pauperum: crux refrænatio divitum: crux destructio superborum: crux male viventium pœna: crux adversus dæmones triumphus: crux devictio diaboli: crux adolescentum pædagogus: crux sustentatio inopum: crux spes desperatorum: crux navigantium gubernator: crux periclitantium portus: crux obsessorum murus: crux pater orphanorum: crux defensor viduarum: crux justorum consiliarius, crux tribulatorum requies: crux parvulorum custos: crux virorum caput: crux senum finis*. Plura deinde conglomerans, sic prosequitur: *Crux lumen in tenebris sedentium: crux regum magnificentia: crux fœtuum perpetuum: crux insensatorum sapientia: crux libertas servorum: crux Imperatorum philosophia: crux lex impiorum: crux Prophetarum præconium: crux annuntiatio Apostolorum: crux Martyrum gloriatio: crux monachorum abstinentia: crux virginum castitas: crux gaudium sacerdotum: crux Ecclesiæ fundamentum: crux orbis terræ cautela: crux templorum destructio: crux idolorum repulsio: crux scandalum Judæorum: crux perditio impiorum: crux invalidorum virtus: crux ægrotantium medicus: crux emundatio leprosorum: crux paralyticorum requies: crux esurientium panis: crux sitientium fons: crux nudorum protectio*. Similia habet S. Ephrem serm. de S. Cruce; & Damasc. lib. 4. de Fide c. 12.

Affectus septem è Christo crucifixo.

Ex dictis collige, varios pios affectus; sed maximè septem; fideli in lectione, inspectione & meditatione Christi crucifixi, excitandos esse. Primus est, compassio: secundus, compunctio: tertius, gratiarum actio: quartus, imitatio: quintus, spes: sextus, admiratio: septimus, amor & charitas.

Primum Christi verbum in cruce.

Intexendum hìc ex Luca cap. 23. 34. Jesum illico ut fuit crucifixus, orasse Patrem pro Judæis & militibus eum crucifigentibus, dicendo: *Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt*; hoc enim ante divisionem vestium ejus contigisse patet ex Luca. Hoc primum est verbum inter septem memorabilia, quæ Christus in cruce edidit, quo post tot tantosque dolores, injurias, illusiones, quasi eorum oblitus, & de salute torquentium se sollicitus, ex pectore, ceu ex fornace ardore charitatis æstuante, vocem hanc igneam in cælum ejaculatur, postulans iis ignosci. Atque exauditus est pro sua reverentia. Nam multi ex iis in Pentecoste ad prædicationem Petri pœnitentes, ad Christum conversi sunt, ut patet Actor. 2. Docuit nos Christus pro persecutoribus orare, malefacientibus benefacere, itaque vincere in bono malum. Christum imitatus Sanctus Stephanus, cùm lapidaretur, flexis genibus orabat: *Domine ne statuas illis hoc peccatum, & cùm hoc dixisset*, quasi cygnus cygnæa voce emissa *obdormivit in Domino*.

Non enim sciunt quid faciunt. quia nesciunt me esse Christum filium Dei: quod si scirent, utique non me crucifige-

cifigerent, nec auderent committere hoc immane sacrilegium & deicidium. Nesciunt, me esse salvatorem mundi & suum, nesciunt me mori pro ipsorum salute. Ita *de impietate & malitia Judæorum suavitas pietasque Christi triumphat*; ait S. Cyprianus tract. de Passione Christi.

Emblema dilectionis inimicorum.

Hieroglyphicum dilectionis inimicorum est silex, hoc lemmate: *Silex ex quo ignis excutitur, non sine ictu.* Silex enim lapis durus est, ex quo ignis excuti solet: & sic nuncupatur, vel quòd ignis ex eo saliat, vel quòd silentem intra se ignem habeat, qui attritu excitatur; quare à vulgo lapis vivus, ad illorum lapidum differentiam, qui mortui dicuntur, nuncupari solet. Silex hic est Christus, qui est lapis angularis. Christus enim latentem in se divinitatis ignem & charitatem immensam effundit in cruce, at non sine ictu, dum ictus à crucifixoribus pro iis ardenter oravit. Ipse enim olim dixerat: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut ardeat?* Lucæ 12. Christum imitetur Christianus, ac se faciat silicem ignitum, & alios ignientem, & dum injuriæ alicujus, ceu ferri & chalybis ictu feritur, scintillas amoris divini inferientes ejaculetur, uti fecit Christus.

Divisio vestimentorum Christi.

DIVISERUNT VESTIMENTA EJUS, SORTEM MITTENTES] Fusius hoc enarrat Joannes cap. 19. v. 23. dicens: *Milites ergo cùm crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus (& fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem) & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad invicem: Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cujus sit.* Ubi S. Cyrillus: *Vestes damnatorum*, ait, *quasi hereditatis lege ad se pertinentes sibi vendicant*, quasi mercedem suæ operæ in crucifigendo. Porrò S. Chrysost. *Vestes*, ait, *inter se partiuntur, quod in condemnatis vilibus & abjectis fieri solet, ac omnino destitutis.* Ex mox: *Partiuntur ea vestimenta, per quæ miracula facta sunt; sed tunc nihil efficiebant Christo ineffabilem eorum virtutem cohibente.* Fuit hæc insignis Christo ignominia & afflictio, quòd coram se videret insolenter vestes suas à militibus lacerari, & aleâ jacta sorte dividi. Sed nimirum voluit in extrema paupertate, nuditate, & opprobrio mori, patique pro nobis, ac non tantùm vestes, sed & corpus vitamque exuere, ut ignominiam nuditatis Adæ & nostræ tegeret, vestiretque sua ignominia, eaque restitueret nobis vestes immortalitatis, *ut nos indueret vitam & immortalitatem*, ait S. Athanas. serm. de Cruce.

Tropologicè, voluit nos docere, ut nudemur rebus supervacuis hujus mundi.

Tunica inconsutilis qualis.

Nota Primò, Christus habuit tunicam inconsutilem, quæ, ut ait Joannes, *desuper*; græcè, ἐκ τῶν ἄνωθεν, id est ex summo, contexta erat per totum: hoc est tota textilis erat, sine sutura, quam idcirco, ait Euthymius, verisimile est fuisse quasi subuculam loco camisiæ proximè corpori adhærentem. Additque veterum opinionem (quam ipse approbat) esse, eamdem à matre B. Virgine Christo puero factam textamque fuisse. Unde consequens videtur, tunicam hanc cum Christo crescente crevisse, uti crevère vestes Hebræorum per 40. annos peregrinantium in deserto. Tunica hæc inconsutilis hodie Treviris religiosè asservatur & visitur.

Treviris servatur.

Symbolicè, S. Athanasius serm. de Cruce: fuit hæc tunica inconsutilis: *quo vel hinc*, inquit, *credere possent Judei, quis esset & unde esset, qui hæc induit quòd Verbum erat, non à terra, sed è cælis veniens; quodque non divisibile, sed indivisibile Verbum est Patris, quodque factus homo non habuit corpus ex viro feminaque contextum, sed ex virgine sola, contextum spiritus gratia.* Et mox: *Neque enim hoc illorum; sed Servatoris in cruce pendentis factum erat. Suspensus enim ut homo, principatus persequebatur, ipsum diabolum comprehendit, ac milites terruit ne scinderent tunicam, ut hac manente, maneret & quæ paulò post facta est adversus Judæos redargutio; quoniam velum quidem scissum est tunica verò Servatoris ne à militibus quidem scissa est, sed mansit integra. Manet enim Evangelium semper integrum, cùm interim dissipentur umbræ.*

Tres Christi vestes quales?

Nota Secundò. Milites sciderunt alias Christi vestes, easque diviserunt in quatuor partes pro quatuor militibus Christum crucifigentibus, rursumque sortiti sunt *quis quid tolleret*, ut ait Marcus. Quæ & quot fuerint hæ Christi vestes incertum est. Probabile est quod ait Euthymius, tres fuisse: scilicet primam tunicam inconsutilem, quæ intima fuit instar indusii; secundam tunicam illi injectam similem illi Ecclesiasticorum, quam Itali aliique *sottanam* vocant: tertiam tunicam extimam, quæ exteriùs corpus tegebat & ornabat instar pallii. Nam thoracis, femoralium, tibialium, non erat usus apud Judæos, uti nec modò est apud multos Orientales.

Symbolicè, S. Athanas. serm. de Cruce; *Milites*, inquit, *vestes Christi dividunt in quatuor partes, eò quòd pro peccatis mundi quadrifariam divisi, ad exortum, occasum, Septentrionem ac Meridiem, gestabat illa: quibus indutum cum videret eum Joannes, ait: Ecce Agnus dei, ecce qui tollit peccatum mundi.*

ET SEDENTES SERVABANT EUM] Græca adunt ἐκεῖ id est *illic*, scilicet in cruce pendentem in monte Calvariæ, q. d. Milites cum Judæis servabant Iesum, ne quis è discipulis vel fautoribus eum è cruce deponeret, vel ne ipse per miraculum è cruce descenderet. Verùm Dei consilio id alio fine fiebat, quem ipsi ignorabant. Nam, ut ait S. Hieron. *diligentia militum & sacerdotum nobis profuit, ut major & apertior resurgentis virtus appareat*: Milites enim & Judæi viderunt eum in cruce morientem: quare cùm postea redivivus multis apparuerit, necesse estut fateantur, eum vi divina à morte resurrexisse. VERS. 36.

ET IMPOSUERUNT SUPER CAPUT EJUS CAUSAM (Syrus, *occasionem mortis ipsius*) IPSIUS SCRIPTAM: VERS. 37. Luc. 23. 38.
HIC EST REX IUDÆORUM] *Imposuerunt tabellam*, ut Marc. 15. 26 Joan. 19. v. 19.
vertit Arabicus in qua inscripta erat causa & culpa crucifixionis ipsius: scilicet quòd esset rex Iudæorum, id est quòd affectasset regnum Iudææ, ideoque rebellasset Tiberio Cæsari. Unde pontifices suggesserunt Pilato, ut ait Ioann. cap. 19. *Noli scribere, Rex Judæorum, sed quia ipse dixit: Rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi*, id est, quod scripsi, rectè & conformiter scripsi, nolo id mutare vel revocare. Intendebat Pilatus idem significare quod suggerebant pontifices, sed Deo manum ejus dirigente, aliter alioque sensu, eoque vero scripsit: *Hic est rex Iudæorum*, id est, hic est Messias sive Christus. Unde Syrus vertit *hic est rex ille Iudæorum*: *ille* scilicet per antonomasiam, putà rex Messias: Arabicus, *hic est Iesus rex Iudæorum* q. d. Hic Iesus crucifigitur, quia ipse est Messias, mundi salvator, qui ex Dei decreto crucifigi & mori debet, ut humani generis peccata luat & expiet, hominesque Deo reconciliet & salvet. Quare hic titulus fuit Christo summi honoris elogium: ostendit enim ejus non tantùm innocentiam, sed & dignitatem, quòd scilicet ipse esset Christus mundi redemptor; quare Iudæos quasi christicidas confundit, & confundet ac condemnabit in æternum, quòd ipsi Pilatum coëgerint ut crucifigeret Christum, qui erat ipsorum Messias ad hoc à Deo missus, ut ipsos salvaret. Hoc ergo eis Pilatus titulo ipso exprobrat, itaque de eorum pervicacia & importunitate se vindicat, traducens & infamans illos quasi christicidas per totum orbem: sat enim sciebat Pilatus Iesum esse Messiam, hic enim vocabatur ab omnibus illo ævo, *rex Iudæorum*, ab omnibus desideratus & exspectatus. Unde Origenes: Hic titulus *crucem Iesu* inquit, *instar coronæ exornat*. Et Beda urgens τὸ *super caput ejus*: *Aptè*, inquit, *quia licet in cruce pro nobis hominis infirmitate doleat, super crucem tamen regis majestate fulgebat.* Hoc enim titulo significabatur Iesum esse Messiam, jam incipere regnare à ligno super Iudæos, id est confitentes, putà Christum per fidem. Unde Pilatus eum ad petitionem Iudæorum mutare noluit. Quo mysticè significabatur, quòd Iudæis incredulis in sua contra Christum perfidia obstinatè permanentibus, Gentiles (qualis erat Pilatus) Christum quasi regem & salvatorem suum agnoscerent & colerent.

Titulus crucis Christi.

Titulus fuit elogium Christi.

Damnatis ad mortem solebat præfigi titulus.

Nota Primò. Solebat titulus damnatis ad mortem more Romano præfigi, qui crimen & causam mortis indicaret. Sic S. Attalo Martyri hunc titulum præfixerunt: *Hic est Attalus Christianus*, teste Eusebio lib. 5. sub initium. Sic hìc Christo præfixerunt: *Hic est rex Iudæorum*, hoc est, hic est Messias, sive Christus. Unde rursus colligitur, crucem Christi non fuisse commissam,

quæ habet formam litteræ Græcæ T, qualis est crux S. Antonii, sed immissam sive quadrangulam, ita ut sursum una quartaque crucis pars emineret, in qua titulus affigi posset.

Nota Secundò. Nemo Evangelistarum titulum crucis Christi integrè plenèque exprimit, sed ex omnibus inter se collatis colligitur fuisse hunc: *Jesus Nazarenus Rex Judæorum* Franc. Lucas ait, Syra lingua, sed charactere Hebræo ita scriptum fuisse: ישוע נצריא מלכא דיהודיא, *Jescua Nazeraia malca dihoudaie*, uti habet Syrus Joan. 19. v. 19. Maldonatus verò & alii censent hunc fuisse: *Hic est Jesus Nazarenus* (ut habet Matthæus & Marcus) *rex Judæorum*. Communiter tamen Gretserus, Bosius, Pagnin. & alii omittunt *τὸ hic est*, quia satis significatur inscriptione crucifixo affixa.

Titulus crucis Romæ in basilica S. Crucis in Jerusalem.

Extat titulus hic Romæ in basilica S. Crucis in Jerusalem, ubi sæpiùs eum vidi & veneratus sum, sed imperfectus & dimidiatus. In eo enim nil exat nisi *τὸ Nazarenus* scriptum litteris Græcis & Latinis, scriptum in quam retrogrado ordine, incipiendo à latere dextro & pergendo ad sinistrum, uti scribunt Hebræi. Titulus enim hic, ut ait Joannes, scriptus fuit hebraicè, græcè & latinè; sed ita ut Hebræa scriptura, utpote in Judæa apud Hebræos scripta primum & summum in titulo locum obtineret, secundum Græca, tertium Latina: qua de causa, cùm in titulo hoc Hebræa scripta fuerit more illius linguæ retrogradè, hinc pariter simili modo scriptæ fuerunt Græca & Latina. Porrò Hebrææ litteræ in titulo, ita vetustate excesæ sunt, ut apices dumtaxat nonnulli appareant, nulla verò littera integra plenaque cernatur, quæ dignosci possit, uti patet in effigie, qua titulum hunc exactè expingit Jac. Bosius lib. 1. de Cruce triumphante, cap. 11.

VERS. 38. Luc. 23. 33. Mar. 15. 27. Joan. 19. v. 18. *Crucifixi cum Christo latrones.*

TUNC CRUCIFIXI SUNT (*aculeis & clavis similibus* ait Nonnus in Joan. 19. v. 19.) CUM EO DUO LATRONES; UNUS A DEXTRIS, ET UNUS A SINISTRIS) Latronum enim supplicium erat crux, ut Christus inter eos medius videretur esse latronum choragus & princeps. Hoc significare volebant, Judæi, itaque Christum infamare sed Deus eorum technas evertit & invertit. Nam ut ait S. Chrysostomus: *Voluit dæmon rem ipsam tegere, non tamen valuit. Crucifixi sunt tres, claruit unus Iesus, ut intelligas ejus virtute omnia provenisse, atque tribus crucifixis miracula patuerunt; nemo tamen ullum alteri latronum attribuit, sed soli Iesu. Ita diaboli insidiæ irritæ factæ sunt, & in ejus caput omni modo irruerunt; nam ex duobus unus salvus factus est. Non solùm igitur crucifixi gloriam non offendit, sed non parum auxit: neque enim minus fuit in cruce latronem converti & paradisum intrare, quàm petras collidi.*

VERS. 39. Mar. 15. 29. *Prætereuntes blasphemant Christum in cruce.*

Symbolicè, Christus in medio latronum, quorum unus pœnitens salvatus est à Christo, alter damnatus, repræsentat formam extremi judicii, in quo Christus judex electos qui à dextris erunt glorificabit, improbos verò qui à sinistris erunt, damnabit ad tartara. Ita S. Ambrosius in c. 23. Lucæ, & S. August. tract. 31. in Joan. quem audi: *Ipsa crux, si attendas, tribunal fuit: in medio enim judice constituto, unus qui credidit, liberatus: alius qui insultavit, damnatus est: jam significabat quod facturus est de vivis & mortuis, alios positurus ad dextram, alios verò ad sinistram.*

PRÆTEREUNTES AUTEM BLASPHEMABANT EUM MOVENTES CAPITA SUA] Hoc est, maledicebant, conviciabantur & exprobrabant Christi crucis culpam & pœnam, ac movendo caput insultabant & subsannabant. Hæc autem maledicta, convicia & probra hoc loco propriè dictæ erant blasphemiæ, quia jaciebantur in Filium Dei, & Sanctum sanctorum, juxta illud Isajæ 1. 4. *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis: dereliquerunt Dominum blasphemaverunt Sanctum Israel.* Et illud Davidis psalm. 21. 8. *Omnes videntes me deriserunt me: locuti sunt labiis, & moverunt caput.* Ingens fuit tormentum Christo crucifigi sed majus tormentum fuit crucifixo illudi & subsannari. Unde Ecclesiast. cap. 7. 12. monet: *Ne irrideas hominem in amaritudine animæ.* Unde & queritur Christus psalm. 68. 23. *Quem tu percussisti, persecuti sunt; & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Et psalm. 21. *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens.* Magna ergo fuit hæc Judæorum in Christum sævitia & barbaries.

VERS. 40. Mar. 15. v. 23. 30.

ET DICENTES: VAH QUI DESTRUIS TEMPLUM DEI (Syrus, *destructor templi*; Arabicus, *ὁ destruens templum, & ædificans illud*) ET IN TRIDUO ILLUD REÆDIFICAS: SALVA TEMETIPSUM: SI FILIUS DEI ES DESCENDE DE CRUCE] *Vah* jam non est in Græco, quod aliàs græcè dicitur; *οὐά*; Hebr. הֶאָח *heach* (ut habet Evangelium Hebraic. S. Matthæi, quod jam circumfertur) sed subintelligitur. *Vah* est interiectio irridentis, objurgantis, insultantis, exprobrantis & detestantis: qualis apud Flandros est *phi*, q. d. Phi, pudeat te Jesus crucifixe, quòd arroganter & irreligiosè jactaveris te templum Dei destructurum, & tertio die illud reædificaturum; ostende nunc te id facere posse, liberando te à cruce. Si enim hoc tam modicum facere non potes, quomodo illud in templo, quod tam magnum est & vastum, efficere poteris?

VERS. 41. Luc. 23. 35. Mar. 15. v. 31. 32. VERS. 42.

SIMILITER ET PRINCIPES SACERDOTUM ILLUDENTES CUM SCRIBIS ET SENIORIBUS DICEBANT: ALIOS SALVOS FECIT, SEIPSUM NON POTEST SALVUM FACERE: SI REX ISRAEL (Messias) EST, DESCENDAT NUNC DE CRUCE, ET CREDIMUS EI] Virulentiores in Christum sunt pontifices & Scribæ, quàm populus: subsannant ejus miracula, quibus alios sanos fecit. q. d. Miracula ista non fuere facta ope Dei, sed Beelzebub, sive diaboli; aut certè non realia, sed phantastica fuere, ait Euthym. & Theophyl. quia si Dei ope facta essent, Deus utique illum ipsum jam in summa afflictione constitutum salvaret, & à cruce liberaret; quod cùm non faciat, signum est eum non non esse ex Deo; sed esse impostorem & pseudoprophetam. *Volebant enim, ut tamquam seductor, arrogans & jactabundus, & in conspectu omnium vituperatus decederet*, ait Chrysost. ut ita planè ejus nomen & sectam obtererent, ne quis discipulorum ejus doctrinam deinceps sequeretur eumque ut Messiam coleret ac prædicaret, hoc est, volebant Christianorum gentem, religionem & Ecclesiam cum Christo abolere.

REX ISRAEL] Jacobus patriarcha cum angelo, Dei vicario, luctans & prævalens, dictus est *Israel*, id est, *dominans Deo*, Genes. 32. 28. hinc ejus filii & posteri, putà Judæi, dicti sunt Israel, id est filii Israel. Quare *rex Israel*, idem est quod rex Judæorum, hoc est Messias: Israeli enim, sive Judæis, promissus erat Messias, quasi cælestis eorum rex futurus.

Audi S. Bernardum serm. 1. in die Paschæ: *Quid*, inquit, *consequentiæ videtur habere, ut descendat de cruce si rex Israel est, & non magis ascendat? Sic tibi Judæe excidit quod audisti, quia Dominus regnavit à ligno: ut regem abneges, quia manet in ligno? Imò quia rex Israel est, titulum regni non deserat; virgam imperii non deponat, cujus imperium super humerum eius. Si Pilatus quod scripsit, scripsit. Christus non perficiet quod incepit?* Subdit S. Bernard. *Hæc planè*, inquit, *serpentis astutia hæc adinventio nequitiæ spiritualis. Noverat impius quantum pro salute illius populi zelum gererè videretur: propterea malitiosè nimis, linguas erudiens blasphemorum, suggerebat ut dicerent: Descendat; & credimus; quasi iam nihil posset obstare quin descenderet, qui eorum crudelitatem tantopere desideraret. Sed non movetur vana pollicitatione, qui novit omnium corda. Eò quippe tendebat malitiosa suasio, ut non ipsi crederent; sed nostra quoque fides in eum omnimodis deperiret. Legentes enim, Dei perfecta sunt opera*, Deuter. 32. 4. *quando fateremur Deum, qui salutis opus reliquisset imperfectum?* Tertiam causam adiicit S. Bernardus dicens: *Ne daret occasionem surripiendæ nobis perseverantiæ, quæ sola coronatur. Et ne faceret obmutescere prædicatorum linguas consolantium pusillanimes, & dicentium singulis: Tu locum tuum ne deseras. Quod sine dubio sequeretur, si respondere possent: Quia Christus suum deseruit.*

DESCENDAT DE CRUCE] Noluit Christus descendere (licet id facere potuisset) irritatus tot pontificum sannis, quia ex Patris præcepto in cruce mori debebat, ut nos à morte redimeret. Contempsit ergo impiorum improperia, ut nos idem facere doceret. Ita Theophyl. in Marci c. 15. *Si voluisset*, inquit, *descendere*,

neque

neque principio ascendisset? sciens enim per hoc salvandos homines, sustinuit ut crucifigeretur. Non curabat, ait Origenes, *indignum aliquid agere propter derisionis injuriam, & facere quod dicebatur ab eis, extra rationem & ordinem.* Et August. tract. 37. in Joannem: *Quia patientiam vocabat, ideo potentiam differebat: si enim commotus ad eorum verba descenderet, victus conviciorum dolore putaretur.* Et rursum: *Distulit potentiam; quia de cruce noluit descendere, cui potuit de sepulchro resurgere: sed publicavit misericordiam, quia pendens in cruce dixit, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.*

Denique S. Gregorius hom. 21. in Evang. *Si*, inquit *tunc de cruce descenderet, nimirum insultantibus cedens, virtutem nobis patientiæ non demonstraret, sed exspectavit paululum, toleravit opprobria, irrisiones sustinuit, servavit patientiam, distulit admirationem: & qui de cruce descendere noluit, de sepulchro surrexit. Plus igitur fuit de sepulchro surgere, quàm de cruce descendere: plus fuit mortem resurgendo destruere, quàm vitam descendendo servare.*

ET CREDIMUS EI] Id est, credimus eum esse regem Israel, id est Messiam nostrum. Mentiuntur: nam qui non crediderunt Christo, Lazarum aliosque mortuos suscitanti, utique nec credidissent Christo seipsum à morte liberanti; sed dixissent eum oculos populi suis præstigiis perstrinxisse, ac phantasticè, non revera de cruce descendisse, ideoque esse præstigiatorem & magum, uti alias dixerunt Matth. 12. Unde S. Hieron. *Fraudulenta promissio*, ait, *quid est plus, de cruce adhuc descendere viventem, an de sepulchro mortuum resurgere? Resurrexit, & non credidistis: ergo si etiam de cruce descenderet, similiter non crederetis.* Sic hodie hæretici dicunt: Crederemus Sanctis, si facerent miracula: at cùm eorum miracula afferuntur, illa calumniantur ut ficta, vel magica & phantastica.

VERS. 43. CONFIDIT IN DEO, LIBERET NUNC, SI VULT EUM (Arabicus, *si diligebat eum*) DIXIT ENIM, QUIA FILIUS DEI SUM] Utuntur hic pontifices & Scribæ iisdem planè verbis, quibus hostes Christi usuros, illique illusuros prædixit David, & per Davidem Christus psal. 21. 8. *Omnes* inquit, *videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis & moverunt caput. Speravit in Domino: eripiat eum: salvum faciat eum, quoniam vult eum.* Quare ipso facto testantur se esse hos Christi illusores à Davide præsignatos, ac Jesum esse verum Messiam, sive Christum. De Christo enim, ejusque passione & illusione totus hic psalmus à Spiritu sancto Davidi dictatus est. Porrò homini in cruce & agone mortis constituto, nulla superest humana spes, sed tantùm confidentia in Deum: hanc quasi ultimam salutis anchoram Christo, pontifices hic eripere conantur q. d. Vanè sperasti, & speras in Deum; jam enim actum est de te, jam in cruce moriendum tibi est: non est ergo, quod speres in Deum. Vanè & falsè dixisti te esse filium Dei dilectum: *Si enim Deus vult*, id est amat & diligit te, te *liberet nunc* è tantis crucis doloribus. Hoc autem non faciet, ergo signum est te non esse filium Dei, sed impostorem Deo exosum. Ita ipsi Christum conviciantur & blasphemant, sed ad desperationem adigere conantur, uti facit diabolus dum tentat homines in agone mortis. Sed errant & paralogizant: Deus enim summè diligebat Christum, ideoque volebat eum mori in cruce, ut eum deinde summè glorificaret in resurrectione, ac per eum plurimos salvaret. Quare hoc sciens Christus, nil eorum probris commotus est, sed omnem spem suam in Deum defigere perrexit, ideoque reipsa utrumque à Deo consecutus est. Unde post illusiones has, novos validosque confidentiæ in Deum elicuit actus, ut nos idem facere doceret, quos statim subiicit psal. 21. 10. dicens: *Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre: spes mea ab uberibus matris meæ: Deus meus es tu, ne discesseris à me.* Idem dixere Martyres præsidibus, dum ab eis ad cruces, leones, ignes, bestias damnarentur: Deum scilicet nolle eos liberare, ut meliorem per martyrium eis daret vitam & coronam.

Hæc omnia de pontificibus & Scribis Christum illusuris, prædixit Sapiens Sapient. 2. 16. dum ex persona eorum ait: *Filium Dei se nominat, & gloriatur patrem se habere Deum. Videamus ergo si sermones illius veri sint, & tentemus quæ ventura sunt illi, & sciemus quæ erunt novissima illius: si enim est verus filius Dei, suscipiet illum, & liberabit illum de manu contrariorum. Contumelia & tormento interrogemus eum, morte turpissima condemnemus eum: erit enim ei respectus ex sermonibus illius*; hoc est, respiciet & eruet eum, Deus, sicut ipse sermone suo professus est, sed subdit Sapiens: *Hæc cogitaverunt & erraverunt. Excæcavit enim illos malitia eorum, & nescierunt sacramenta Dei, neque speraverunt mercedem justitiæ* (justæ sanctæque passionis & crucis) *nec judicaverunt honorem animarum sanctarum.* Vide ibi dicta.

Tropologicè, Christo exprobrant peccatores, qui suis peccatis eum dehonestant & blasphemant, ad quos patheticè Christum loquentem ita inducit S. Bernardus Rhythmo de Passione Christi.

Ad te clamo, qui pro te morior.
Te exhortor, qui in cruce patior.
Vide latus quo aperior.
Et cùm tantus sit dolor intus & exterior;
Plus tamen crucior, quòd te ingratum experior.

Quin & Zacharias cap. 13. 6. rogans Christum: *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?* audit: *His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.* Vide ibi dicta.

VERS. 44. Luc. 23. 39. *Latronum in Christum convicium.* IDIPSUM AUTEM ET LATRONES, QUI CRUCIFIXI ERANT CUM EO, IMPROPERABANT EI] Græci, ut Origenes, S. Chrysost. Theophyl. Euthymius, ac ex Latinis S. Hilar. probabiliter putant, utrumque latronem initio Christum blasphemasse; sed alterum postea visa Christi patientia, tenebris, aliisque signis & miraculis resipuisse, ac in Christum credidisse. Meliùs ceteri Latini, scilicet S. Hieron. hic, S. Ambros. lib. 10. in Lucam, S. August. lib. 3. de Consensu Evangel. cap. 16. S. Leo serm. de Passione, S. Cyprian. serm. de pass. Domini, S. Gregor. 27. Moral. c. 16. Maldon. Franc. Lucas & alii censent, per synecdochen numerum pluralem poni pro singulari: *Latrones*, id est unus latronum. Sic Lucæ 23. v. 36. dicuntur *milites obtulisse Jesu acetum: milites*, id est unus militum. Voluit enim Matthæus per *latrones*, non tam personas latronum, quàm conditionem significare, ut ostenderet Christum in cruce ab omni hominum genere & conditione, etiam latronum, convicia atrocia pertulisse. q. d. Adeò sevè & insolenter certatim omnes Christo conviciati sunt, ut etiam collateralis ejus latro jam cum eo crucifixus, & animam agens, impudenter in illum probra conjecerit. Addit Lucas, alterum latronem ipsum reprehendisse, ac Christo dixisse: *Memento mei Domine, cum veneris in regnum tuum*, ideoque ab eo audivisse: *Hodie mecum eris in paradiso.* de quo plura dicenda sunt Lucæ 23. 40.

Hic ordine historico intexenda sunt dicta Christi, ad matrem & ad Joannem, quæ fuere tertium Christi in cruce verbum, quæ sic enarrat Joannes cap. 19. 25. *Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus, & soror matris ejus, Maria Cleophæ, & Maria Magdalene. Cum vidisset ergo Jesus matrem & discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suæ: Mulier ecce filius tuus; deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.* De quibus suo loco in Joanne dicendum.

VERS. 45. Luc. 23. 44. Mar. 15. 34. *Tenebræ per universam terram in morte Christi.* A SEXTA AUTEM HORA TENEBRÆ FACTÆ SUNT SUPER UNIVERSAM TERRAM USQUE AD HORAM NONAM] Tenebræ ergo hæ cœperunt in meridie, quando crucifixus est Christus & durarunt per tres horas, scilicet usque ad horam nonam, id est usque ad tertiam pomeridianam, qua expiravit Christus, quo tempore solet esse clarissima & summa diei lux ut manifestè appareret has tenebras esse insolentes, prodigiosas & supernaturales, nimirum sol, cælum, omniaque astra, atrata luxerunt tam indignam necem Christi Dei & creatoris ac domini sui, ideoque lucem & radios suos à terra & terrigenis Deum suum occidentibus subtraxere. Ita S. Dionys. mox citandus, ac S. Hier. hic, qui ait: *Videtur mihi*, inquit, *clarissimum mundi lumen, hoc est luminare majus, retraxisse radios suos*, Et Cyprianus serm. de Bono patientiæ: *Cum sol ne Judæorum facinus aspicere cogatur, & radios & oculos suos subtrahat:* Item Chrysost. in Catena ex serm. de Passion. Domini. *Non poterat ferre creatura injuriam creatoris: unde sol retraxit radios suos, ne videret impiorum facinora.*

Quæres, unde ortæ sunt hæ tenebræ? Respondent aliqui, ortas esse ex interpositione densarum nubium inter solem & terram. Ita S. Chrysost. Theophyl. & Euthym. Verùm S. Dionys. Areopagita, harum tenebrarum testis oculatus epist. 7. ad Polycarpum, docet illas ortas ex eclipsi solis; scilicet ex interpositione miraculosa lunæ inter terram & solem. Sic enim ait agens de se & Apollophane: *Eramus unà ambo, & stabamus ad Helopolin, ac cernebamus, nec opinato, eùm luna se soli objiceret (neque enim conjunctionis tempus erat) rursusquè cùm eadem ab hora nona ad vesperum, se mediæ solis lineæ præter naturæ ordinem opponebat, Redige autem etiam aliquid ei* (Apollophani) *in memoriam: scit enim etiam objectum ipsum à nobis visum esse orriri ab ortu solis & solis extremum pervenire, deinde repedare, Rursumque non ab eadem parte solis & objectum & recessum evenire, sed ab ea quæ, ut ita dicam, & ex diametro erat contraria.*

Miracula in eclipsi Christi, Primum, Ex quibus S. Dionisii verbis liquet, in hac eclipsi solari solari concurrisse miracula & prodigia. Primum est, quòd ipsa contigerit in Paschate, hoc est, in plenilunio primi mensis Nisan: in plenilunio autem non potest fieri eclipsis solis, quia tunc luna à sole longissimè distat, imò est in opposito solis: quare eclipsis solis non fit nisi in conjunctione solis cum luna, quæ fit in novilunio; tunc enim luna soli vicina facilè se illi supponit, ipsumque eclipsat.

Secund. Secundum, quòd durarit ad tres horas, cùm aliàs eclipsis solis parum duret, eò quòd luna solem tegens celerimè moveatur, & solem pertranseat. Hic ergo luna sub sole constitit per tres horas: quod ingens fuit miraculum;

Tertiò. Tertium, luna solet moveri ab Occidente in Orientem, ideoque in eclipsi solari ab Occidente te solem subingreditur; hic autem subingressa est solem ab Oriente, teste S. Dionysio.

Quartò. Quartum, luna ultra solem non perrexit versus Occidentem, sed resiliit, statimque rediit ad locum suum, putà ad Orientem unde venerat, ita ut vespere soli occidenti ex diametro opposita, in Oriente eo loco consisteret, ad quem pervenisset, si motu naturali progressa fuisset; nec ad solem eclipsandum accessisset.

Quintò; Quintum, quòd luna cùm sit minor sole, non possit totum solem tegere & obscurare, unde in eclipsi solis sol multum apparet, ac multum lucis diffundit in terram: hic autem sol planè fuit obscuratus, ita ut densæ tenebræ essent in terra, quales fuère tenebræ Ægyptiæ inductæ à Mose, Exodi c. 10. v. 23. & Sapient. c. 17. vers. 3. & seq. ideoque Matth. hìc eas vocat *tenebras*, non ecclipsin. Id autem factum est hac ratione, quòd sol ea parte qua luna non tegebatur, Deo agente subtraxerit radios suos à terra christicida, ut paulò antè audivimus ex S. Hieronymo, Cypriano, & Chrysost. Sic & luna non luxit terræ, eò quòd supposita soli superiùs tantùm ab eo illuminaretur, inferiùs verò versus terram remaneret obscura: quare cùm nec sol nec luna terræ lumen præberent, necesse fuit in terra summas esse tenebras.

Sextò. Sextum, quòd stellæ in cælo visæ sint, & terræ motus acciderint, de quibus ita scribit Phlegon Gentilis Olympiadum scriptor, libertus Adriani Imper. Sic enim de eo narrat Eusebius in Chron. ad annum Christi 33. *Scripsit verò super his & Phlegon qui olympiadum egregius supputator est, in 14. libro ita dicens: Quarto autem anno 202. Olympiadis magna & excellens inter omnes quæ ante eam acciderat, defectio solis est facta, Dies hora sexta in tenebrosam noctem versus, ut stellæ cælo visa sint, terræque motus in Bithynia, Nicanæ urbis multas ædes subverterit.*

Septimum, quod hæc eclipsis & hæ tenebræ occuparint universam terram. Unde sequitur:

SUPER UNIVERSAM TERRAM] Judææ, inquit Origenes & Maldonatus, qui hanc eclipsin arctant ad solam Judæam. Meliùs alii censent hanc eclipsin fuisse universalem, ac tenebras induxisse toti orbi. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. & alii. Hoc enim planè significat τὸ *super universam terram*. Unde & S. Dionysius ait se eclipsin hanc vidisse Heliopoli in Ægypto, ideoque fertur exclamasse: *Aut Deus naturæ auctor mundi patitur, aut mundi machina dissolvitur*; licet Michael

S. Dionys. Areopag. eclipsin Passionis Christi vidit.

A Syngellus in Encomio S. Dionisii asserat eum dixisse: *Deus ignotus in carne patitur, ideoque universum hisce tenebris obscuratur* & concutitur. Idem asserit Suidas. Unde postea prædicante Paulo Athenis, ac asserente Deum ignotum esse Christum, in cujus morte obscuratus sit sol, S. Dionysius ad Christum fuit conversus, Actor. c. 18. Vide ibi dicta.

Hinc & Phlegon jam citatus, asserit numquam antea talem tantamque visam esse eclipsin. Hæc ergo eclipsis fuit index divinitatis Christi: sol enim qui oculus est mundi obscuratus & quasi emoriens, significabat Christum Deum ac Dominum suum, qui sol est justitiæ, in cruce emori, ideoque eum morientem, tam sol & luna, quàm cælum & terra omniaque elementa atrata luxerunt: quare toto tempore quo Christus in cruce patiebatur & agonizabat, obscurata & concussa sunt; quocirca subitò nox atra terris obducta est.

Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem.

ait Paulus Orosius lib. 7. Histor. c. 4.

Symbolicè, hæ tenebræ significabant excæcationem Judæorum. Ita S. Chrysost. homil. de cruce & latrone. *Hodie, inquit, apud Judæos tenebræ sunt, apud nos autem nox in diem conversa est. Etenim pietati hoc proprium est, ut*
B *in tenebris fulgeat; impietas autem etsi in lumine fuerit, tenebrescit. Fidelibus nox in diem mutatur, infidelibus autem etiam ipsa lux tenebrescit. Et de fidelibus quidem Scriptura dicit: Quia tenebræ non obscurabuntur. & nox sicut dies illuminabitur. Infideli autem & dies in noctem mutatur, dicente Scriptura: Palpabunt sicut cæci parietem, & ambulabunt in meridie sicut in medio noctis*, Job 5.

ET CIRCA HORAM NONAM CLAMAVIT JESUS VOCE MAGNA, DICENS: ELI, ELI, LAMMA SABACHTANI? (malè quidam legunt, *Sabatani*) HOC EST: DEUS MEUS, DEUS MEUS, UT QUID DERELIQUISTI ME?] Citat Christus psal. 21. 1. in quo hebr. habetur עזבני *azabtani*; sed quia Judæi Babylone redeuntes, corruperunt suam linguam Hebræam, & induxerunt
C Syriacam, hinc Christus pro Hebræo *azabtani*; syriacè more gentis suæ dixit, *sabactani*. Syra moderna habent *elmono suactoni*. Unde liquet temporum successu nonnihil variatam esse linguam Syriacam, uti variata est lingua Latina, Italica Gallica, Germanica, & ceteræ. VERS. 46. Mar. 15. 34.

Christus in cruce recitavit psal. 21. cur? Porrò Christus in cruce continuè orans, seseque totum Deo in victimam offerens pro salute hominum, sub finem vitæ jam moriturus recitavit psalm. 21. jam citatum, qui totus est de Passione Christi, ut ostenderet se esse illum ipsum de quo psalmus ille agit, scilicet Messiam, ut Scribæ & Judæi scrutentur & cognoscant causam, cur è cruce nolit descendere, vel liberari, esse hanc, quòd ex Patris decreto moriendum illi erat in cruce, pro salute hominum. Hoc enim David psalmo illò fore prædixit.

Calvinus ait Christum desperasse. D Impiè ergo Calvinus (ex quo similia hìc in Comment. Joan. Feri transcripta sunt) ait hæc esse Christi desperantis verba. Debuisse enim Christum omnem Dei iram peccatis nostris debitam experiri, ac per consequens damnatorum pœnas sentire, inter quas una est desperatio. Verùm hæc blasphemia seipsam elidit. Si enim Christus in cruce desperavit, ergo peccavit peccato grandi: ergo iræ Dei non satisfecit, sed magis eam accendit. Et quomodo dici potest desperasse Christus, qui paulò pòst moriens clamavit: *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*, ut habet Lucas c. 23. 46.

Christus quomodo à Patre derelictus. Igitur clamat Christus se desertum, non à divinitate & unione hypostatica Verbi, non etiam à gratia & amicitia Dei; sed eò quòd Pater eum à morte jam instante non eripiebat, nec consolatione ullà tam diram passionem, in carne & parte animæ inferiore mulcebat & mitigabat, sed eum doloribus & tormentis meris cruciari permittebat; ut ostendat quàm amara & acerba sit illi in cruce mors, & animæ à corpore per tantos dolores extorsio, ac tam violenta partium adeò amicarum separatio; sicut in horto agonizans sudansque sanguinem oravit: *Pater si fieri potest, transeat à me calix iste*. Ita S. Hieron. Chrysost. Theophil. Euthymius, & passim ceteri, nec aliud volunt S. Hilarius, & S. Ambrosius, dum ait; *Clamavit homo divi-*

divinitatis separatione moriturus. Separationem enim intelligunt non essentiæ & unionis hypostaticæ, sed opis auxilii & consolationis: fides enim docet in morte Christi animam quidem separatam fuisse à corpore; deitatem tamen tam animæ quàm corpori hypostaticè mansisse unitam, uti erat prius. Adde, Christum queri hic se desertum à deitate, quia deitas ad aliud ei non succurebat, quàm ut eum sustentaret in tormentis, eique ad plura & diriora patienda vitam prorogaret, imò dolores Christi augeret, quòd se deitati unitum videret tam indigna & atrocia pati. Ita Laurentius Justin. tract. de Triumphal. agone Christi cap.8.

Symbolicè Primò, rogat hìc Christus causam, cur à Patre in cruce sit derelictus, q.d. Quæ est causa, Pater mi, ut mori debeam in hac cruce, quid culpæ quid mali commisi? sum enim innocentissimus, imò Sanctus Sanctorum. Unde responsio subditur psalm. 21.1. Sibi enim respondet Christus: *Longe à salute mea verba delictorum meorum*, q. d. Delicta hominum, quæ mihi Pater meus luenda & expianda imposuit, hæc mihi salutem & vitam adimunt, ac ad crucem mortemque adigunt.

Secundò, nonnulli apud Theophyl. censent Christum hìc loqui non de sua, sed de populi sui Judaici derelictione & reprobatione, q. d. Cur, ò Pater, me, id est meam gentem, meum populum, id est, Judæos, qui secundùm carnem mihi cognati sunt, deseris, & à te abjicas?

Tertiò, Origenes censet Christum queri de paucitate saluandorum, & multitudine damnandorum, in quibus perit fructus passionis & mortis Christi, q.d. Ut quid, ò Domine, me, id est homines mihi secundùm carnem cognatos, pro quibus morior, deseris, ut paucos ex eis salues, plurimos reprobes? Sic enim meipsum quasi deseris: facies enim ut fructus meæ passionis exiguus, derelictus & quasi perditus sit.

Tropologicè, S. Cyprianus tract. de Passione, censet Christum hoc dixisse ut nos inquiramus causas, ob quas Pater eum dereliquerit: *Tu*, inquit, *Domine de morte non agis, de opprobriis non contendis: sed hoc vis intelligi, quæ sit causa mortis, quis quæstus, ut utraque re cognita peccatum appareat & gratia: & quanti ponderis sit utrumque, rerum probes effectus, cùm originali morti nullum nisi in Christi morte potueris esse remedium, nec reconciliare Deo potuit exules & damnatos qualibet oblatio, nisi sanguinis huius singulare sacrificium*. Et nonnullis interiectis: *Derelictus est Dominus, ne nos derelinqueremur; derelictus est, ut à peccatis æternaque morte liberaremur; derelictus est, ut amorem suum erga nos ostenderet, ut iustitiam misericordiamque suam nobis patefaceret, ut amorem nostrum ad se raperet; denique ut exemplum nobis patiendi exhiberet: patet in cælum via, sed ardua & difficilis; præire voluit exemplo admirabili, ne via terreret, sed stupendum Dei patientis exemplum nos concitaret*, ut scilicet nos cum Paulo Rom.8. in quavis tribulatione fidenter & exultanter diceremus: *Quis nos separabit a charitate Christi?* Et mox: *In his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos*.

Hoc ergo fuit quartum Christi in cruce verbum & dictum, quo solatur omnes desolatos, afflictos & mœstos, sicut eodem solatus est S. Petrum Martyrem ex Ordine S. Dominici. Cùm enim ipse visitatus à S. Cæcilia, S. Agnete & S. Catharina, cum eisque in cubiculo colloquens, à transeuntibus auditus & accusatus foret, quòd feminas in cubiculum admisisset, ideoque infamatus, & ad duram longamque pœnitentiam damnatus, quæreretur coram Christo crucifixo, diceretque: *Domine tu scis innocentiam meam, cur ergo me silente tu taces? Cur me non defendis, sed in hac infamia tamdiu derelinquis?* Respondit ei Christus: *Et ego, ò Petre, quid commerui, ut pro te in hac cruce confixus sim? disce ex me patientiam exercere in quibuslibet afflictionibus tuis, quia omnes tuæ meis æquiparari nequeunt*. Qua voce Petrus ita roboratus & exhilaratus est, ut plura pati optaret, imò nollet suas ignominias cum regum sceptris & coronis commutare. Quare Christus ejus innocentiam tandem patefecit, ac infamiam omnem in gloriam convertit. ita habet ejus Vita apud Surium ad diem 29. Aprilis.

S. Petrus Martyr Christo crucifixo queritur.

VERS. 47. Mar.15.35. QUIDAM AUTEM ILLIC STANTES, ET AUDIENTES, DICEBANT: ELIAM VOCAT ISTE] S. Hieron. & alii censent hos

A fuisse milites Romanos: nam illi acetum porrexerunt Christo, ut docet Lucas cap.23. v.36. Hi ergo cùm Hebream linguam non callerent, audirentque Christum clamantem, *Eli, Eli*, putabant Eliam vocari & invocari à Christo: Eliam enim rediturum in adventu Messiæ, à Judæis inaudierant.

ET CONTINUÒ CURRENS UNUS EX EIS ACCEPTAM SPONGIAM IMPLEUIT ACETO, ET IMPOSUIT ARUNDINI, ET DABAT EI BIBERE] Spongiam enim, acetum, & arundinem de more jam paraverant: solebant enim iis potare crucifixos. VERS. 48. Luc.23.36. Mar.15.36. Ioan 19.29.

ET CONTINUÒ] scilicet postquam Jesus clamasset, *Sitio*, ut explicat & supplet Joannes c.19. v.28. Hoc enim fuit quintum Christi in cruce verbum, quod mox post quartum, scilicet, *Eli, Eli, lamma sabacthani*, subjunxit. Audi Joannem: *Postea sciens Jesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit: Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes obtulerunt ori eius. Cùm ergo accepisset Jesus acetum, dixit: Consumatum est*. Quod fuit sextum, & penultimum Christi in cruce verbum.

SPONGIAM] ut scilicet Christus è spongia exugeret aceB tum. Spongia enim cùm sit porosa, copiosum humorem cui immergitur, imbibit, quem pressa refundit: nam poculum Christo ita in cruce elevato porrigere non poterant. Spongia hæc religiosè servatur Romæ, & populo ostenditur in basilica Lateranensi.

ACETO] Nota. Crucifixis ceterisque reis in supplicio dari solebat vinum, tum ad levandam sitim, qua in tanto dolore & angore cruciati solent; tum ad confortationem, ut animosiùs ferant tormenta & mortem. Sed Judæi, & milites, ut gratificarentur Judæis Christo infensis, pro vino dederunt ei acetum. Unde quæritur Christus psalm.68. v.22. *Et in siti mea potaverunt me aceto*. Addit. Lyran. quia Salomon dixerat Proverb.31. *Date siceram mœrentibus*. &c. *Ideo ex occasione huius verbi seniores Judæorum statuerunt, ut condemnatis ad mortem daretur vinum aromaticum ad bibendum, ut faciliùs tolerarent passionem. In Jerusalem autem erant matronæ devotæ, quæ hoc vinum ex devotione procurabant; sed Judæi tale vinum datum pro Christo & aliis duobus acceperunt sibi, & loco eius posuerunt acetum cum felle mixtum*.

Damnatis ad mortem dari solebat vinum.

C

Igitur Primò, acetum ei dederunt ad illusionem; quia ei *illudebant*, ut ait Lucas cap.23.36. Secundò, ad tormentum, ut in siti non dulci & suavi, sed acri & acetoso potu eum cruciarent. Tertiò, ut sitim ejus non tam extinguerent, quàm augerent. Nam acetum licèt initio sitim levare videatur; mox tamen eam auget, & quia siccum est, desiccat valdè. Quartò, Baronius censet acetum Christo datum ut sanguinem stringendo & sistendo, ac stomachum ceteraque membra cum hyssopo roborando, Christum diutiùs in vita conservaret ad hoc, ut cruciatus ejus esset productior & vehementior. E contrario Theophyl. Cajetan. Jansen. Toletus, Franc. Lucas, Barradius, Emman. Sa, & alii censent acetum Christo datum, ut mortem ei acceleraret, idque à custodibus, qui famentes cupiebant domum ad prandium redire. Erat enim jam hora tertia pomeridiana; scilicet ut citiùs eum conficeret aceti amaritudo, ait Theophyl. acetum enim vim habet D penetrandi, suamque amaritiem & malignitatem omnibus membris, vulneribus & plagis instillandi. Ita S. Hilar. Chrysost. & Nonnus in cap.19. Joannis, qui acetum hoc vocat, *acerrimum potum, & siticulosam muriam*, item *acetum exitii permixtum hyssopo*.

Acetum datum Christo quatuor de causis.

Symbolicè, acetum significat malignitatem, quam peccatores exhibent Christo, uti fecere Judæi. Unde S. August. in Joann. c.19.29. *Date*, ait, *quod estis Judæi: quippe erant acetum degenerantes à vino Patriarcharum & Prophetarum, & tamquam vas plenum aceto habentes, scilicet cor plenum iniquitate & velut spongiam cavernosis & tortuosis latibulis fraudulentum*. *Symbolicè.*

Rursum Christus bibendo acetum, illud nobis in vinum convertit, dum per hoc meruit vitia nostra vertere in virtutes, infirmitates in gloriam. Unde S. Hilarius: *Vinum*, ait, *quod in Adam evacuit, immortalitatis est honor, aut virtus: potavit ergo, ad se in communionem immortalitatis ea, quæ in nobis erant vitiata, transfundens*. Et Remigius: *Acetum, Judæi à patribus degenerantes, spongia, fraudulenta corda; arundo, Scriptura sacra, quæ hoc facto implebatur*.

ET IMPOSUIT ARUNDINI] Græcè, καλάμῳ, id est,

Calamus quid? est, calamo: calamus autem non tantùm arundinem, sed & culmum, sive surculum cujusvis seminis & herbæ significat. Unde vocatur calamus sive culmus tritici, avenæ, hordei, hyssopi. Hinc S. Joannes cap. 19. 29. hunc calamum fuisse hyssopi asserit, dicens: *Illi autem spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes*: ubi idem est verbum Græcum περιθέντες, quod hic Interpres vertit, *imposuit*. Unde Syrus Joannis c. 19. vertit, *impleverunt aceto, & posuerunt super hyssopum*; & Arabicus, *& impleverunt spongiam aceto, & imposuerunt super arundinem*. Ergo arundo sive calamus, quo porrexerunt Christo spongiam aceti, fuit ipsa hyssopus. Crux enim non erat alta, hinc calamo exiguo poterat ab homine, brachijs extensis spongia admoveri ori Christi. Et in Palæstina hyssopus hortensis altiùs quàm in Europa excrescit. Hortensis dico, nam in parietibus, utpote siccis, humilis est, ut patet 3. Reg. 4. 33. Quin & de vulgari ac nostrati hyssopo sic scribit Dodonæus lib. 4. de Stirpibus, cap. 19. in

Hyssopus. pemptade 1. *Hyssopus caules erigit dodrantales, aut altiores, duros ac lignosos, in virgulas aliquot divisos, ab imo ad fastigium usque foliis circumvestitos oblongis, veluti pogoni aut lavendulæ*. Addit Clusius, hyssopos reperiri sesquipedales: harum summitas in brachiis hominis extensis, attingere potest os crucifixi. Unde calamum cui imposita fuit spongia aceti, ut ori Christi admoveretur, uti ajunt Matthæus & Marcus, non fuisse alium quàm hyssopum, uti explicat Joannes, censent Euthymius, Chrys. Theophyl. Lyranus, S. Thomas, Titelmannus, Dionys. Carthus. Barradius, & alii.

Nonnulli suspicantur in Joanne pro ὑσσώπῳ legendum ὑσσῷ, id est, pilo vel hasta instar calami, quo utpote longo, facile erat contingere os Christi crucifixi; sed omnia exemplaria habent ὑσσώπῳ, non ὑσσῷ. Alij cum S. Augustino putant spongiam aceti impositam hyssopo, deinde utrumque impositum fuisse arundini. Alii censent succum ex hyssopo expressum, mixtum cum aceto, & spongia exceptum, impositum fuisse arundini. Vt ut est, certum est spongiam fuisse impositam hyssopo, sive hyssopus fuerit ipse calamus, sive ab eo diversa, & calamo imposita.

Hyssopus ad quid? Hyssopum adhibuere Primò, quia hyssopus solet ad vinum & acetum adhiberi. Unde Columella lib. 12. ca. 35. & Plinius lib. 14. 16. asserunt fieri vinum ex hyssopo tusa, & in vinum mixta, quod hyssopites dicitur. Secundò, quia hyssopus naribus adhibita roborat, & animam fugientem revocat. Tertiò, quia hyssopus sanguinem sistit. Quartò, quia hyssopus purgat pectus & fauces, aliisque morbis & plagis medetur. Nam Galenus docet hyssopum aceto mixtam, exanimatis animum & vires reddere. Milites ergo hic spongiæ circumligarunt hyssopum, ne acetum ex spongia dilaberetur, sed ex ea diffluens vel distillans hyssopi fasciculo exciperetur, ut Christus tam hyssopi quàm aceti succum ex spongia sugeret, itaque animum viresque reciperet. Passim enim medici hyssopo tribuunt vim internam purgandi, præsertim pulmones, & animi deliquium passos ad se revocandi, ac pectoris dolores mitigandi. Vide Dioscorid. lib. 3. c. 26. Joan. Ruellium lib. 3. de Stirpibus c. 24. Dodonæum pemptade 1. lib. 4. c. 19.

Hac de causa olim in lege veteri, per hyssopum fiebat expiatio in mundatione leprosi, Levit. 14. 49. Item in sacrificio pro peccato, & aspersione lustralis aquæ per cinerem vitulæ rufæ percolatæ, Num. 19. 6.

Hyssopus ergo fuit typus sanguinis Christi, qui omnes fideles mirè purgat, reficit & recreat. Unde S. August. in Joan. cap. 19. 29. *Hyssopus*, ait, *herba humilis pectus purgans, Christi humilitatem significat: Christi enim humilitate mundamur: hanc Judæi circumdederunt, & se circumvenisse putaverunt*.

VERS. 49. Mar. 15.36. CETERI VERÒ DICEBANT: SINE VIDEAMUS AN VENIAT ELIAS, LIBERANS EUM] *Sine*, id est *sinite*, ut habet Marcus cap. 15. ac Syrus, Arabicus & nonnulli codices Latini hic. q. d. *Sinite*, hoc est, tacete, quiescite, exspectate: sinite res alias, ut toti attendatis ad Jesum, ac videatis an veniat Elias ab eo invocatus, ut liberet eum. Hærent & dubitant an Elias venturus sit, quia ex tenebris aliisque miraculis quæ videbant in passione Christi, dubitabant an Christus esset Messias, cujus præcursor erit Elias, uti non solùm Christiani, sed & Judæi credunt, à quibus idipsum intellexerant hi milites Romani. Dices, Marcus capit. 15. vers. 36. ait non milites, sed eum qui Christo offerebat acetum, dixisse, *Sinite*. Sic enim habet: *Potum dabat, ei dicens, Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum*. Respond. Nonnulli codices Latini & Græci, æque ac Syrus in Marco, pro λέγων, id est *dicens*, habent ἔλεγον, id est *dixerunt*, *Sine*, ut habet Matthæus, quem Marcus imitari solet. Idem ergo dixit Marcus quod Matthæus, scilicet milites dixisse offerenti acetum, *sine*, juxta sensum mox dandum.

Verùm quia passim codices Latini & Græci in Marco habent *dicens*, *Sinite*; veriùs cum Euthym. S. August. lib. 3. de Consensu c. 17. & aliis dicemus, utrumque contigisse, scilicet tam milites, quàm offerentem acetum Christo dixisse, *sine*, vel *sinite*: cùm enim milites acclamarent offerenti acetum Christo, *Sine*; ille respondit, *Sinite* & vos, quod Primò, explicari potest generatim & planè juxta sensum initio datum, q. d. Sinite alia, & relinquite omnia, ut attendatis & videatis, an veniat Elias liberans Jesum.

Secundò, magis particulatim milites dixere offerenti acetum Christo, *sine*, id est, cessa, noli dare acetum Jesu, ne ex eo citiùs moriatur, quia acetum mortem reis accelerat; sed sine eum vivere, ut videamus an veniat Elias ad eum deponendum, itaque satisfaciemus nostræ curiositati: offerens vicissim respondet militibus, *Sinite* & vos, me Jesu sitienti porrigere acetum, ne ex siti moriatur; sed illud bibens vivere pergat, ut sic videamus an veniat Elias ad eum liberandum. Ita Jansen.

Tertiò, milites dicunt ei qui offerebat acetum Christo, *Sine*, id est quiesce, noli accedere ad Jesum illumque vexare, ut videamus si veniat Elias liberans eum. Putabant enim Eliam venturum ad Jesum, si is solus esset: nolle enim Eliam se ceteris hominibus miscere, & patefacere. Vicissim respondet offerens acetum Christo, *Sinite* & vos, id est desinite clamare, ne vestro clamore arceatis Eliam ne veniat ad Iesum; vel *sinite eum*, ut vertit Arabicus, id est, finite Christum, nolite eum turbare & vexare ne moriatur, ut videamus an Elias venturus sit ad eum liberandum. Ita Barradius. Aut q. d. Sinite adhuc me hoc modo illudere Iesu, acetum sitienti propinando: ita faciliùs videbimus an veniat Elias, quò enim magis Iesus vexatur, eò citiùs accurret Elias, si quidem velit ei auxiliari. q. d. Nihil obstat id quod facio, quin veniat Elias, imò potiùs hoc accelerabit ejus adventum. Ita Franc. Lucas.

Quartò, alii sic exponunt: Cùm ceteri dicerent offerenti acetum, *Sine*, id est, cessa, noli ei propinare acetum, itaque mortem accelerare, ut videamus an veniat Elias liberans eum; offerens respondit, *Sinite*, id est, permittite me Iesu præbere acetum, ego hac ratione mortem illi accelerabo, & videbimus num Elias liberaturus sit eum. q. d. Efficiam ne Elias liberet eum, quia eum aceto conficiam. Illusoriè enim hæc egisse & dixisse milites, ut Christo illuderent, significat Lucas c. 23 36.

JESUS AUTEM ITERUM CLAMANS VOCE MAGNA, EMISIT SPIRITUM] *Iterum*, quia Jesus septies clamavit in cruce, septemque verba cygnæa edidit, scilicet Primò, *Pater ignosce illis quia nesciunt quid faciunt*: Secundò, ad latronem, *Hodie mecum eris in paradiso*: Tertiò, ad matrem, *Mulier ecce filius tuus*; & ad Joannem, *Ecce mater tua*: Quartò, *Eli, Eli, lamma sabacthani*: Quintò, *Sitio*: Sextò, *Consummatum est*. q. d. Omnia sacrificia vetera, omnes prophetiæ, omnes typi de me & mea passione jam reipsa in me expleti sunt, superest ergo ut moriar: Septimò, *In manus tuas commendo spiritum meum*. VERS. 50. Luc. 23.46. Mar. 15.37. Ioan. 19.30. Septem in cruce Christi verba.

CLAMANS] Græcè, κράξας, id est, *cùm clamasset*: nec enim simul clamavit, sed priùs clamavit, deinde expiravit. Clamavit autem dicens, ut habet Lucas: *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*, id est, animam meam cum halitu meo, ò Pater, depono, vel, ut Græca habent, παραθήσομαι, id est, jam jam deponam, & velut depositum consignabo in manus tuas, ut illam, velut depositum, à te tertiò die resuscitandus recipiam. Hinc fideles morientes hunc versum usurpant, quem primitus David in sua tribulatione psal. 30. ac deinde Christus hic in morte sua usurpavit.

Clamor Christi in cruce fuit miraculosus. Nota. Christum voce magna clamasse per miraculum: moribundos enim deficit vox, ut vix loqui queant. Licet enim D. Thomas 3. p. q 47. artic. 1. ad 2. dicat quòd

Chri-

Christus conservarit naturæ suæ corporeæ vigorem & robur usque ad extremum; tamen veriùs alii censent vires in Christo per tot labores & dolores defecisse ut naturaliter clamare non posset; sed tantùm per miraculum: alioqui enim mortuus fuisset non vi dolorum & tormentorum, sed ex mera voluntate sua separando animam à corpore, ac consequenter non fuisset occisus, nec morte hac violenta satis fecisset Patri pro nostris peccatis & morte.

Clamavit ergo per vires supernaturales, quas deitas ei suggerebat, idque Primò, ut significaret se, utpote Deum, non coactum ex infirmitate & necessitate, sed liberè ex voluntate mori. Et hoc est quod ait Christus Joan. 10. *Nemo tollit eam* (animam) *à me, sed ego pono eam à me ipso. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam* idque ad hoc, ut planè libera & voluntaria esset hæc Christi oblatio & sacrificium pro salute totius mundi oblatum. Unde Victor Antioch. in Marci cap. 15. *Per hoc factum*, ait, *Dominus Jesus demonstrabat, se totam vitam mortemque suam in libera sua potestate positam habuisse*. Sic & S. Chrysost. Hieronymus, Euthymius, Theophylactus.

Secundò, clamavit ut se supra hominem, Deumque esse ostenderet. Unde centurio videns quia *sic clamans expirasset*, ut ait Marcus, dixit: *Verè filius Dei erat iste*; quia scilicet clamando ostendebat se esse vitæ mortisque suæ dominum, ideoque Deum.

Tertiò, ut clamore hoc vehementem suum in Deum amorem, religionem, obedientiam, ac desiderium salutis humanæ declararet Unde Paulus Hebr. 5. 7. *Qui in diebus carnis suæ*, inquit, *preces supplicationesque ad eum qui possit illum salvum facere à morte, cum clamore valido & lacrymis* (Unde patet Christum cum clamore tunc lacrimas quoque fudisse) *offerens, exauditus est pro sua reverentia*. Vide ibi dicta.

Quartò, ut significaret se confidenter & securè mori, cum certa spe resurrectionis & gloriæ tertio die à Patre sibi dandæ, ac suis fidelibus in eum credituris. Ita Origen.

Emisit (Arab. *tradidit*) spiritum] voluntariè: *quod enim emittitur, voluntarium est; quod amittitur, necessarium*, ait S. Ambros. in c. 23. Lucæ. Et S. August. lib. 4. de Trinit. cap. 13. *Spiritus mediatoris carnem non deseruit invitus sed quia voluit, quando voluit, quo modo voluit; quippe Dei verbo ad unitatem commixtus est homo, Hinc ait: Potestatem habeo iterum sumendi eam, nemo tollet eam à me, sed ego pono eam à me, & iterum sumo eam.*

Sic & S. Hieron. Beda & alii. Unde etiam *inclinato capite emisit spiritum*, ait Ioan. cap. 19. ergo inclinavit caput. quasi dominus mortis, ait Theoph. Nam ceteri homines, dum moriuntur, priùs expirant, ac deinde caput inclinant. Caput enim, præsertim ejus qui ex alto pendet, vita & vigore suo destitutum, pondere suo deorsum inclinat. Ita S Cyrillus lib. 12. in Ioan. c. 76.

Audi S. Chrysost. hom 84. *inclinato capite tradidit spiritum, ut non necessitate, sed voluntarie se mori ostenderet. Quod voluit, vixit; quando voluit, tradidit spiritum. Inclinato capite*; inquit S. Athanas. q. 6. ad Antiochum, *quia mors Christum metuens, ad ipsum non audebat accedere, Christus autem inclinato capite eam vocavit: antequam enim inclinasset caput, propiùs accedere verebatur*. Licet enim Christi humanitas vi dolorum deficeret, deberetque mori; tamen ejus deitas poterat humanitati robur addere, & prorogare vitam, adeoque nisi permittente deitate Christi, non potuit mori humanitas ejus. Liberè ergo mortuus est Christus quà Deus, & etiam quà homo, quia poterat humanitas hoc robur petere à deitate sua, & petens impetrasset.

Nota: Christus expiravit feriâ sextâ, circa horam nonam, qua Adam peccavit, ut ejus peccatum expiaret. Item qua occidi solebat agnus paschalis, & qua juge sacrificium quotidie Iudæi in templo immolabant, ut ostenderet se has figuras sua morte eodem tempore adimplere. Inde Christiani hora nona orare solent. Unde dicta est hora orationis nona, Actor. 3.

Symbolicè & moraliter, Christus *inclinato capite emisit spiritum*: Primò, quia omnium peccata cùm portaret, eorum onere gravabatur, ideoque caput hoc onus sustinens sese inclinabat uti solent bajuli onerum, sub jis caput incurvare. Hoc enim onus peccati est gravissimum.

A Secundò, ut significaret se mori ex obedientia: docuit ergo Religiosos & subditos suis Prælatis inclinare caput. & obedire, juxta illud: *Humiliavit se*, &c. *factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*. Philip. 2. 8.

Tertiò, ut Patri se humiliaret, illique reverentiam, exhiberet, ac in ejus voluntate caput, id est, mentem & voluntatem suam in omnibus usque ad mortem, & mortem crucis signaret.

Quarto, ut ultimum vale diceret mundo, ac præsertim Occidenti, id est, Europæ & Italiæ. q. d. En popule meus, en pro te morior, ad quem caput inclino & spiritum emitto Christus enim, ut superiùs dixi, crucifixus est facie aversa à Ierusalem, & conversa ad Occidentem & Italiam, quam sua fide, pontificatu ac martyrio SS. Petri & Pauli illustrare volebat. Relictis enim Iudæis convertit se ad Gentes.

Quintò, ut annueret & vale diceret matri ad crucem adstanti.

Sextò, ut locum lanceæ, qua transfigendum erat latus dextrum & cor, inclinatione capitis designaret.

B Septimò, ut ostenderet se & patrem suum hac passione sua hominibus esse reconciliatum, eosque quasi amicos amplecteretur & oscularetur. Ita S. August. tract. de Virgin. *Inspice*, ait, *vulnera pendentis, sanguinem morientis, pretium redimentis, cicatrices resurgentis. Caput habet inclinatum ad osculandum, cor apertum ad diligendum brachia extensa ad amplexandum, totum corpus expositum ad redimendum. Hæc quanta sint cogitate, hoc in statera vestri cordis appendite, ut totus vobis figatur in corde, qui pro vobis totus fixus est in cruce.*

Octavò, ut ostenderet spiritum suum post mortem descensurum sub terram ad limbum Patrum, ut eos inde liberaret.

Nonò, ut viscera misericordiæ suæ nobis ostenderet. Ita S. Laur. Iustinian. lib de Triumphali Christi agone ca. 28. *Caput hoc*; inquit, *dum passionum ludibria & mortis supplicia pro hominibus pertulit mediator, liquefecit ad*

C *misericordia, flexis ad gratiam, inclinavit ad indulgentiam.*

Decimò, ut S. Ioannem, Magdalenam & similes cruci suæ astantes complecteretur; ac faciem averteret ab jis, qui fugiunt in crucem.

Undecimò, ut caput à titulo crucis in quo scriptum erat. *Iesus Nazarenus rex Judæorum*, deorsum inclinans, ostenderet se declinare regnum, omnesque mundi honores & pompas, nobisque idem faciendum esse innueret.

Duodecimò, ut ostenderet suam mortem potiùs esse somnum quàm mortem, ob futuram tertio die resurrectionem. Sic enim dormientes caput lecto inclinant & reclinant, juxta illud; *In pace in idipsum dormiam, & requiescam* psal. 4.

Denique Christus peracto legationis suæ officio inclinando caput Patri, quasi petit ab eo benedictionem, & missionem ac facultatem discedendi è terra, & redeundi ad Patrem. q. d. Ecce, ò Pater, officium legationis tuæ

D in terram mihi commissum cum fide peregi, opus quod mihi imposuisti perfeci, cursum meum consummavi, feci & passus sum pro salute hominum quæcumque jussisti: supplex ergo postulo, ut mihi des licentiam moriendi, ac per mortem abeundi è terra, & redeundi in cælum, simulque peto promissum mihi à te præmium conversionis & salutis omnium gentium, ut illæ per meam passionem & mortem salventur, tuaque gratia & gloria donentur, juxta illud: *Postula à me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ*, psalm. 2. feci quod jussisti, da quod promisisti. Hoc imitantur Religiosi & sacerdotes, qui peracto missionis officio ad Prælatos suos redeunt, flexaque cervice ab eis benedictionem, & gradum, statumque pristinum postulant. Moraliter, sed nervosè, Bernard. epist. ad Guarinum: *Quid prodest, ait, Christum sequi, si non contigat consequi? ideo Paulus ajebat: Sic currite ut comprehendatis. Ibi Christiane fige tui cursus profectusque metam, ubi Christus posuit suam. Factus est inquit, obediens usque ad mortem. Quantumlibet ergo cucurreris, si usque ad mortem non perveneris, bravium non apprehendes.*

Et ecce velum templi scissum est in duas partes

Luc. 23. 45. Mar. 15. 38. TES A SUMMO USQUE DEORSUM, ET TERRA MOTA EST, ET PETRÆ SCISSÆ SUNT] Moriente Christo creatore turbantur, indignantur & concutiuntur omnes creaturæ. *Et ecce*. Hinc notat S. August. lib. 3. de Consensu Evang. capit. 19. velum templi scissum esse mox ut Christus expiravit, ut indicaretur velum scindi propter necem Christi. Lucas ergo, qui hoc factum tenebris, Christo adhuc vivente inductis, jungit, anticipatione utitur. Duplex erat templi velum, unum ante Sanctum sanctorum, alterum ante Sanctum; uti disertè docet Josephus lib. 6. Belli cap. 6. Sanctum erat quasi navis templi, in quod sacerdotes quotidie ingrediebantur: Sanctum sanctorum erat quasi chorus, & sanctissima pars templi; ideoque semper erat clausum, nec ullus illud ingredi poterat nisi pontifex; idque semel dumtaxat in anno, putà in festo expiationis, Levit. 16. Putant nonnulli Christo moriente velum ante Sanctum fuisse scissum, quia illud erat extimum, & populo fortè conspicuum. Ita S. Hier. epist. 150. ad Hedibiam, q. d. Verùm dico velum ante Sanctum sanctorum fuisse scissum: hoc enim sanctissimum erat, ideoque absolutè dicebatur velum, quia semper velabat Sanctum sanctorum: hoc enim semper erat clausum excepto die expiationis, quo pontifex illud expiaturus intrabat. Ita S. Leo serm. 10. de Passione, Cyrill. in c. 19. Joannis, Euthym. Caiet. Barrad. & alii hic.

Duplex templi velum.

Quæres, cur scissum fuit hoc velum? Resp. Varias causas dant veteres. Litteralem causam dat S. Cyrillus, Theophyl. & Euthym. scilicet id factum esse quasi templum lugens mortem Christi, qui erat Dominus & Deus ejus, vestem suam more Judæorum sciderit ob rei indignitatem, quod scilicet sacerdotes & pontifices, qui quotidie Deum colebant in templo, ideoque primi debebant Christum ab eo missum agnoscere, & aliis indicare, eumdemque negassent & occidissent, ideoque eos privandos sacerdotio, vita & salute portenderit, & quasi comminatum sit. Ita S. Leo serm. 10. de Pass.

Velum templi scissum, cur? Causa litteralis.

Mysticam dat Theophyl. scilicet ut significaretur templum hoc deinceps fore profanandum, ac cum suis sacrificiis, cæremoniis, ritibus legalibus dissolvendum & abrogandum, imò & desolandum, ait Chrysost. *Scissum est velum*, ait Theophyl. in Marci cap. 15. *per hoc manifestante Deo, quod gratia spiritus è templo evolet, & quod Sancta sanctorum* (antea omnibus inaccessa & numquam visa) *omnibus conspicua & manifesta fiant. Tunc enim*, ait Cyrill. lib. 12. in Joan. c. 37. *à gratia Dei penitus Israel decidit, resiliitque longè ab ea, cùm tanto furore salvatorem suum impiè occidit*. Et S. Hilarius: *Veli honor*, inquit, *cum custodia angeli protegentis aufertur*. Hinc S. Ephrem serm. de Pass. Domini tradit, tunc cùm velum scissum est columbam è temlpo evolasse. Columba enim index est Spiritus sancti.

Mystice.

Allegorica causa fuit, ut significaretur velamentum cæremoniarum legalium veteris legis & templi per Christum patefactum esse, & impletum, ut jam deinceps non soli Judæi, sed & Gentiles infideles clarè cognoscerent Deum & Christum, ejusque mysteria quæ Judæi per tot figuras adumbrabant, imò quòd Dei cultus & Ecclesia è Jerusalem & templo ad Gentes Romamque transiret. Ita Origen. Hieron. Ambros. & alii passim. Audi S. Leonem serm. 17. de Pass. *Adeo*, inquit, *tunc à lege ad Evangelium, à Synagoga ad Ecclesiam, à multis sacrificiis ad unam hostiam, quæ Deus est, evidens est facta translatio, ut emittente Domino spiritum, velum vi subita scinderetur*. Audi & S. Hier. *Velum templi scissum est, & omnia legis Sacramenta quæ priùs tegebantur prodita sunt, atque ad Gentium populum transierunt. Josephus quoque refert virtutes conclamasse: Transeamus ex his sedibus*. Respicit locum Josephi lib. 7. de Bello cap. 12. Verùm Josephus dicit, id contigisse non in morte Christi, sed post 38. annos in excidio Jerusalem & templi per Titum.

Allegorice.

Anagogicam causam dat Apostolus Hebr. 9. 8. scilicet jam per Christi mortem apertam esse viam in cælum, quod priùs erat clausum: quia Sanctum sanctorum erat typus cæli, velum verò significabat illud esse velatum & clausum, donec Christus morte sua velum hoc rupit, & viam patefecit.

Anagogice.

Notat S. Hieronym. epist. 150. ad Hedibiam quæst. 8. in Evangelio Nazaræorum addi, quòd tunc superliminare templi infinitæ magnitudinis fractum sit atque divisum; citatque Josephum. Verùm Josephus hoc factum dicit in excidio urbis & templi per Titum, quod tamen excidium pòst paucos annos factum est in ultionem sanguinis Christi. Et hoc tantùm videtur velle S. Hieronymus.

ET TERRA MOTA EST] *Terra*, scilicet tota: fuit ergo hic terræ motus universalis, maximus & vehementissimus, ita ut totus terræ globus è centro suo convulsus, contremuerit & concussus sit, sicut eclipsis solis fuit pariter universalis per totum orbem, ut dixi vers. 45. uti inter alios docet Paulus Orosius lib. 7. c. 4. & Didymus in Catena Græca in Job. cap. 9. ait hoc terræ motu terram è centro suo fuisse conquassatam, idque prophetatum fuisse à Job, cùm ait cap. 9. 6. *Qui commovet terram de loco suo, & columnæ ejus concutiuntur*. Unde & Phlegon libertus Adriani Imp. quem citat Origenes hic, & Eusebius in Chron. ad annum Christi 33. scribit hoc terræmotu, extra Judæam multas domos Nicææ in Bithynia fuisse eversas. Quin & Plinius libr. 2. cap. 84. testatur sub Tiberio (sub quo passus est Christus) ingenti terræ motu dirutas esse duodecim civitates in Asia. Idem asserit Sueton. in Tiberio cap. 48. 48. Causa hujus terræ motus literalis fuit, ut per eum significaretur divinitas Christi, qui est dominus cæli & terræ. hic enim terram concutiebat. Unde passim concussio terræ tribuitur Deo, & index est divinitatis, juxta illud Dei ad Eliam: *Et ecce Dominus transit, & spiritus grandis & fortis, subvertens montes, & conterens petras ante Dominum*. Sic olim mons Sina, cùm in eo Deus daret legem Mosi & Hebræis, totus contremuit, Exodi 19. Similia sunt psal. 17. 8. & Nahum 3. 6. & alibi. In passione ergo Christi impletum est illud Aggæi c. 27. *Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cælum & terram*.

Tota terra tremuit in morte Christi.

Causa litteralis.

Rursum significabatur naturalis quasi terræ sensus, ad tantum scelus in Dominum suum commissum, quasi indignantis, & in Judæos deicidas insilire volentis, ut eos absorberet in tartara.

Secunda.

Mysticè, significabatur nova terra & novus mundus fidelium per Christum instituendus, juxta illud Isaiæ 65. 17. *Ecce ego creo cælos novos, & terram novam*. Vetus enim terra hoc motu videbatur abiturire.

Mystica.

Tropolog. significabatur per mortem Christi commovenda fore terrea & saxea hominum corda ad pœnitentiam. Porrò si torus terræ globus è centro suo convulsus, concussus fuit, ergo & mare ac flumina: mare enim cum terra unum globum efficit. Quare moriente Christo mare fluctibus horrendis insonuit, æstuavit, exundavit, ut suo fremitu indignitatem necis sui creatoris loqueretur. sicut eamdem loquebatur sol & cælum subducendo radios, aer suis tenebris, terra suo terræ motu, petræ sua scissione.

Tropol.

Vide hic ut Christus in summa sui abjectione, summam suam majestatem & omnipotentiam more suo ostenderit, ne videretur coactus mori, ac ut homines discerent quis & quantus esset, qui pro illis tam vilia & indigna tanta dignatione patiebatur, idque obstupescerent & venerarentur. Nam, ut ait S. Ambrosius lib. 5. de Fide capit. 2. *Fatigatur ex itinere Jesus, ut reficiat fatigatos: petit bibere, sitientibus potum spiritalem daturus: esurit, cibum salutis esurientibus traditurus: moritur, vivificaturus: sepelitur, resurrecturus: tremulo pendet in ligno, confirmaturus trementes: cælum caligine obducit, ut illuminet: terras tremefacit, ut solidet: maria conturbat, ut mitiget: reserat tumulos mortuorum, ut ostendat domicilia esse vivorum: creatur ex virgine, ut ex Deo natus esse credatur: nescire se simulat, ut scire faciat nescientes: adorare quasi Judæus dicitur, ut quasi verus Dei Filius adoretur*.

ET PETRÆ SCISSÆ SUNT] Primò in Golgotha, ubi crucifixus est Christus. Unde Cyrillus Hierosolimit. catechesi 13. *Hactenus*, ait, *Golgotha monstrat, ubi propter Christum petræ scissæ sunt*. Et S. Lucianus presbyter & Martyr. fidei suæ rationem præsidi reddens: *Adstipulatur*, ait, *his ipse in Hierosolymis locus, & Golgothana rupes sub patibulo onere disrupta*. Rem plenius narrat Adricomius in Descriptione Jerusalem num. 252. dicens: *Cujus rei etiam hoc præclarum in petroso Calvariæ monte adhuc extat argumentum: ibi enim conspici etiamnum potest illa, quæ sub manu Christi læva, & à sinistris pendentis latronis in cruce, in morte Domini facta est scissura, in qua Domi-*

Petræ scissæ in Golgotha.

Dominici sanguinis colorem adhuc deprehendere. Et post pauca: *Cujus quidem scissuræ ea est latitudo, quod humani corporis crassitiem facile capere possit. Profunditas verò tanta, quòd ab hujus rei curiosis demissa bolide nequaquam poterit investigari, ut verisimile sit infernum usque patere: & quemadmodum latroni dextero via per Christi mortem in cœlum reserata est; ita per petræ hujus scissuram latroni sinistro (ut olim rebelli Core) viam in infernum apertam esse. Ex quo patet quàm verum sit quod de ipsis ait Hieron. Christus*, inquiens, *unum relinquit sinistrum, alterum assumit dexterum, sicut in die judicii faciet: ex simili crimine, dissimiles sortiuntur fines; alter antecedit Petrum in paradisum, alter Judam in infernum. Confessio brevis, vitam acquisivit longam: & blasphemia finita, pœna plectitur æterna.* Huc usque Hieron. in Marci cap. 15. vel quisquis est auctor: non enim videtur esse S. Hieron Stridonensis. Porrò non tantùm Hierosolymis, ait Baron. anno Christi 34. num. 107. sed & in plerisque aliis orbis partibus scissos montes eodem terræ motu, incolæ firma traditione testantur, nempe in Hetruria montem Alverniæ dictum, & prope litus Campanum Cajetæ promontorium, inde horrenda illa utriusque montis petrarum præcipitia. Nam scissas tunc esse petras montis Alverniæ, revelavit angelus S. Francisco ibidem oranti: Unde mira fuit S. Francisci erga hunc montem devotio, adeoque in eodem quinque sacra Christi crucifixi stigmata accepit. Sensit ergo Christi mortem lapidum scissura, ut eam, quæ inter Christi animam & corpus adeò crudeliter & inhumanè facta est scissio, repræsentaret. Neque aliquando ad has montis scissiones respiciebat S. Franciscus, quin statim veniret in mentem Christi passio, seque scindi, vulnerari & cruciari optaret, ut particeps fieret dolorum crucifixi, quos sibi obiici videbat in lapide inanimato. Ita VVaddingus in Annalibus Minorum anno Christi 1215. n. 15.

Et in monte Alverniæ.

In quo S. Franciscus stigmata Christi recepit.

Quare meritò exclamat S. Ambros. libr. 10. in Lucam: *O duriora saxis pectora Judæorum? finduntur petræ, sed horum corda durantur, horum immobilis duritia manet orbe concusso.*

Allegoricè, S. Hieron. ad Hedibiam q. 8. *Petræ scissæ sunt, id est dura Gentilium corda sive petræ, universa vaticinia Prophetarum, qui & ipsi à petra Christo cum Apostolis petræ vocabulum acceperunt ut quidquid in eis duro legis velamine claudebatur scissum pateret Gentibus. Monumenta quoque, de quibus scriptum est: Vos estis sepulchra extrinsecus dealbata, quæ intus plena sunt ossibus mortuorum, ideo sunt aperta, ut egrederentur de iis qui priùs in infidelitate mortui erant, & cum resurgente Christo atque vivente viverent, & ingrederentur cælestem Ierusalem, & haberent municipatum nequaquam in terra, sed in cælo, moriensesque cum terreno Adam, resurgerent cum Adam, supercælesti.* Addit Eusebius libr. 5. Præparat. Evang. c. 9. ex Plutarcho, sub Tiberio, apud Paxas insulam auditam vocem: *Magnus Pan mortuus est* ideòque magnum multorum fuisse ululatum: quod Eusebius interpretatur de Lucifero, quasi ille sit Pan, qui moriente Christo quasi mortuus sit, eò quòd Christus ei vires & quasi vitam ademerit. Alii tamen, ut Barradius: Pan, inquiunt, est Christus. Pan (πᾶν) enim græcè idem est quod omne: Christus autem quia Deus, est omne bonum & omnia, juxta illud: *Deus meus, & omnia*; hujus mortem deplorarunt dæmones, eò quòd per illam dominio suo in terram spoliati sint.

Pan mortuus est Christus.

VERS. 52. ET MONUMENTA APERTA SUNT, ET MULTA CORPORA SANCTORUM, QUI DORMIEBANT, SURREXERUNT, ET EXEUNTES DE MONUMENTIS POST RESURRECTIONEM EJUS, VENERUNT IN SANCTAM CIVITATEM, ET APPARUERUNT MULTIS.

VERS. 53. *Et monumenta aperta sunt*, statim à morte Christi: hoc enim insinuat hìc Matthæus, idque decebat, ut significaretur id fieri vi passionis Christi, ac consequenter eàdem vi mortem esse superatam, & vitam humano generi restitutam. Ita Beda, Theophyl. & S. Hieron. qui ait: *Monumenta aperta sunt in signum futuræ resurrectionis*. Et S. Ambros. lib. 10. in Lucam: *Monumentorum*, inquit, *reseratio quid aliud, nisi claustris mortis effractis resurrectionem significat mortuorum?* Sic & Hilarius: *Illuminans*, ait, *mortis tenebras, & infernorum obscura collustrans, in sanctorum ad præsens consopitorum resurrectionem, mortis ipsius spolia detrahebat.* Sed tamen ex monumentis non prodierunt Sancti hi: nec resurrexerunt nisi post resurrectionem Christi, ut innuit Matth.

Sancti post Christum resurrexerunt.

A vers. 53. & Paulus Coloss. 1. 18. ubi Christum vocat primogenitum mortuorum, & primitias resurgentium; Christus enim sua morte tam sibi quàm nobis meruit resurrectionem. Par erat ergo ut ipse devictâ morte; primus quasi mortis victor & triumphator resurgeret, ac post eum & per eum ceteri. Ita Origenes, S. Hiero. Beda.

Causa Prima.

SURREXERUNT] à morte & sepulchro ad vitam. Causa Prima fuit, ut Christus fidem resurrectionis suæ per hos socios suos, præcones firmaret. Testabantur enim hi Sancti, dicebantque: Christus à morte resurrexit, ac nos ab eàdem resurgere fecit: credite ergo eum resurrexisse, sicut nos videtis per eum à morte surrexisse, esseque redivivos. Secunda, ut in eis, & per eas Christus virtutem passionis suæ ostenderet; scilicet quòd per eam animæ patrum ex inferno & limbo essent liberatæ: ac quòd simili modo mysticè animas hominum, quæ per peccata erant mortuæ, jam per Christi gratiam essent vivificandæ, & aliquando per gloriam tam in corpore quàm in anima, resurrecturæ ad vitam beatam & æternam, itaque B beandæ & glorificandæ in æternum.

Secunda.

Quæres, an hi Sancti post resurrectionem rursum sint mortui, & ad sua monumenta redierint, an verò manserint, vivi & gloriosi perpetim? Nonnulli censent eos rursum esse mortuos, ac resurrecturos cum alijs ad vitam beatam in die judicii: id enim videtur innuere Paulus Hebr. 11. ult. dicens: *Ut non sine nobis consummarentur*. Ita Theophyl. Euthym. Barradius, Franc. Lucas hìc, & S. Augustin. epist. 99. ad Evodium, & S. Thom. 3. p. qu. 53. art 3. ac S. Brigitta libr. 6. Revelationum cap. 94. & libr. 7. cap. 26. *Scias*, inquit B. Virgo, *quod nullum corpus humanum in cælo est nisi corpus gloriosum filii mei, & corpus meum*. Veriùs alii censent Sanctos hos non ampliùs esse mortuos, sed resurrexisse ad vitam immortalem: tum quia hoc decebat Christum ut fructum mortis & resurrectionis suæ statim ostenderet in beata hac Sanctorum resurrectione: tum quia animæ horum jam erant beatæ, ac proinde par erat eas non uniri corporibus nisi gloriosis & immortalibus: tum quia exigua fuisset earum felicitas, ac C longe major fuisset eorum miseria, quòd mox rursum deberent mori: maluissent enim non resurgere, quàm tam citò rursum mori tum quia congruebat, ut hi Sancti Christum resurgentem & scandentem in cælum, ejusque triumphum sua resurrectione decorarent, quasi captivi à Christo redempti, & à morte liberati, ac quasi spolia, quæ Christus morti & inferno eripuerat: tum denique quia convenit ut Christus in cælo habeat Beatos, quorum aspectu & collocutione externa se pascat ejus humanitas, ne alioqui solitaria sit experisque humanæ consolationis. Ita Origenes, S. Hier. S. Thomas, Beda, Anselm. hìc, Clemens Alex. lib. 6. Strom. Euseb. lib. 4. Demonstr. Evang. cap. 12. Epiphan. hæresi 75. & passim recentiores. Nec obstat locus Heb. 11. ult. quia τὸ sine nobis, non significat ante diem judicii, sed ante Christum & Christianos, sive ante filios novi testamenti, priscos patres non resurrexisse, ut ibi fusius ostendi.

An rursum sint mortui

Resp. negative.

Porrò quinam fuerint hi Sancti, qui cum Christo D resurrexerunt, non planè liquet. Verisimile est inprimis eos fuisse, qui peculiarem ad Christum relationem, vel parentelæ, vel promissionis sibi factæ, vel typi & figuræ, vel fidei & spei, vel castitatis & sanctitatis habuère, uti fuère Adam, Abraham, Isaac, Iacob, Melchisedec, David, qui non nisi in terra promissionis sepeliri voluerunt, ut resurrectionis Christi forent participes. Item Job & Jonas, qui resurrectionem Christi in se adumbrarunt. Adhæc Moses, Josue, Samuel, Isajas, Jeremias, Ezechiel, aliique Prophetæ. Unde Pineda in Job capit. 19. v. 25. censet tunc pariter resurrexisse Danielem, & tres ejus socios Ananiam, Azariam & Misaelem: sed his obstat, quòd horum corpora & reliquiæ ostendantur Romæ in templo S. Adriani, uti observavit noster Lorinus in Actor. ca. 2. vers. 19. qui & addit nec Evam, nec aliam feminam tunc resurrexisse, quia decebat, inquit ipse, Deiparam esse primogenitam resurgentium inter feminas, sicut Christum inter viros. Verùm Evam cum Adamo, quasi matrem omnium resurrexisse opinatur cum aliis Franc. Lucas hìc, qui & adiicit cum S. Epiphanio in Ancorato, videri potiùs tunc resurrexisse eos qui nuper obierant, erantque testes magis noti Apostolis ceterisque

Quinam resurrexerunt?

risque Judæis; unde iis magis persuadere poterant Christum resurrexisse, & suæ resurrectionis esse auctorem, uti fuere Zacharias, Simeon, Joan. Baptista. Verùm Baptistæ obstat, quòd ejus caput Romæ & Ambiani, digitus Florentiæ reliqui corporis cineres Genuæ ostendantur. Noster Theophilus Raynaudus opinatur tunc resurrexisse bonum latronem lib. de eo cap. 13. unde & nullæ ejus reliquiæ reperiuntur. Augustin. tamen lib. contra Felicianum c. 15. ait de eo, *cujus corpus ad futuram resurrectionem mors communis conclusit*; sed obiter & aliud agens id dicit S. Augustin. Præter jam dictos plures alii, præsertim ii quos celebrat Apostolus Hebr. capit. 11. etiam extra Judæam mortui & sepulti, resurrexerunt; nam Matthæus ait, *Multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt*. Hoc enim decebat liberalitatem & magnificentiam Christi, ut suam resurrectionem & ascensionem in cælum, magna Sanctorum simul resurgentium copia & pompa adornaret.

Tropologicè, S. Hieron. *Hæc*, ait, *videntur typum ferre credentium, quod pristinis errorum vitiis derelictis, & cordis emollita duritia, qui priùs erant similes tumulis mortuorum, post ea agnoverint creatorem, & ad vitam gratiæ per pœnitentiam surrexerint.*

VENERUNT IN SANCTAM CIVITATEM] id est, in Jerusalem, quæ *sancta* dicitur, quòd in eadem Deus sanctus sanctè coleretur in templo sancto, quodque in ea multi fuissent Sancti, præsertim Prophetæ, ac tandem Sanctus Sanctorum, scilicet Christus in eadem sanctam suam Ecclesiam instituisset, ac morte sua sanxisset.

ET APPARUERUNT MULTIS] putà Apostolis & discipulis Christi aliisque Judæis necdum ad Christum conversis, ut eis fidem & resurrectionem Christi persuaderent, quasi ejus testes & præcones, *Ut ex eorum resurrectione*, ait Euthymius, *alii certiores redderentur, & de resurrectione illius* (Christi) *cogitantes, quòd qui hos resuscitavit multo magis seipsum resuscitavit.*

VERS.54. Luc.23.47. Marc.15.39. CENTURIO AUTEM, ET QUI CUM EO ERANT, CUSTODIENTES JESUM, VISO TERRÆ MOTU ET HIS QUÆ FIEBANT, TIMUERUNT VALDE, DICENTES: VERE FILIUS DEI ERAT ISTE] Multi cum Baronio censent centurionem hunc fuisse Longinum, cui Christi custodia à Pilato fit commissa, quique ex miraculis quæ in morte Christi contigerunt, agnoverit Christum esse Filium Dei, ejusque resurrectionis testis & præco extiterit, ideoque relicta militia secedens in Cappadociam, ibique Deo vacans, à Judæis occisus Martyr occubuerit, cujus vitam scripsit Metaphrastes, & ex eo Surius ad diem 15. Martii. Unde Chrysost. *Quidam*, ait, *dicunt centurionem hunc postea in fide roboratum adeò fuisse, ut etiam martyrio sit coronatus.* Lucius Dexter verò in Chronico ad annum Christi 34. censent hunc centurionem fuisse C. Oppium Hispanum, de quo ita scribit: *Floret per id tempus in Hispania C. Oppius centurio F. Cron. pariter centurionis, qui morientem Christum prædicat Hierosolymis esse Filium Dei inter fragores saxorum mutuo sese collidentium obducta tenebris die: ex Gentilibus à Christi morte primus hic Christianus, centurio credidit: qui fuit civis Romanus, baptizatusque à B. Barnaba factus est tertius Mediolanensis Episcopus; vir quidem Apostolicus, qui Christi mortem & eclipsim admirabilem primus omnium Hispanis, genti suæ, cum audientium stupore refert.* Penes Dextrum sit horum fides, quæ qualis & quanta sit, dixi proœmio in Acta Apostolorum.

Centurio fuit. An Longinus? An C. Oppius Hispanus?

VISO TERRÆ MOTU ET HIS QUÆ FIEBANT] scilicet solem obscurari, petras findi, monumenta aperiri, ac præsertim quòd Jesus *clamans exspirasset*, ut ait Marcus: inde enim Deo mentem illuminante, agnovit Jesum esse plusquam hominem, esseque Deum, qui quasi vitæ & mortis dominus clamans exspirasset, ac exspirando omnia elementa totumque orbem concussisset. Jam audierat centurio Christum à Judæis & Pilato damnatum, quòd se regnum Judæorum, id est, Messiam Filium Dei, esse dixisset: nunc videns Deum tot miraculis Jesu attestari, agnovit eum vera dixisse, verèque esse filium Dei. Voluit hoc Deus, ut centurio hic Judæos confunderet, ac irrefragabile Christo testimonium perhiberet. *Ut ergo infidelitatis facinus Israeli accumularetur*, ait Hilar. *centurio & custodes hanc totius naturæ perturbationem contuentes, Dei Filium confitentur.* Censent S. August. lib. 2. de Consensu Evangel. centurionem hunc confiteri Jesum esse filium Dei, non naturalem, sed spiritualem, quòd videlicet esset valdè justus, ut ait Lucas, sanctus, Deoque gratus. Meliùs alii censent eum cofiteri Jesum esse Filium Dei naturalem, uti jam dixi. Ita S. Hieron. *Ex hoc considerandum*, ait, *quòd centurio in ipso scandalo passionis verè Dei Filium confitetur, & Arius in Ecclesia prædicat creaturam.* Additque: *Novissimi autem nunc primi efficiuntur: Gentilis confitetur populus: Judæa excæcata negat, ut fiat ultimus error pejor priore.* Et Theophyl. *Sic ordo convertitur, dum Judæi occidunt, discipuli fugiunt, & Gentilis confitetur.* Et rursus: *Nunc videtur effectum sortiri quod Dominus dixerat; Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Exaltatus namque in cruce, attraxit latronem & centurionem.* Beda autem: *Gentiles Deum timentes apertæ confessionis voce glorificant, Judæi percutientes solùm pectora, silentes domum redeunt. Unde meritò per centurionem fides Ecclesiæ designatur; quæ Dei Filium tacente Synagoga confirmat.* Denique S. Bernardus serm. 2. de Epiphan. *Videte*, inquit, *quàm oculta sit fides, cognoscit Dei filium lactantem, cognoscit in ligno pendentem, cognoscit morientem. Siquidem latro in patibulo, Magi in stabulo cognoscunt: centurio verò agnovit vitam in morte. Latro regem, centurio Dei filium simul & hominem pronunciat.*

Non solus centurio & milites, sed, ut addit Lucas *Omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum illud, & videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua* (in signum doloris & pœnitentiæ) *revertebantur*. Jam incipiunt producere flores pœnitentiæ, ut prædicantibus Petro & Apostolis fructum pariant, Actor. 2.

Hic ordine suo intexe quæ habet Joan. cap. 19. vers. 32. de crurifragio latronum, & lancea latus Christi perforante, ac sanguine & aqua ex eo manantibus, sic enim ait: *Judæi ergo* (*quoniam Parasceve erat*) *ut non remanerent in cruce corpora sabbabato* (*erat enim magnus dies ille sabbati*) *rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Jesum autem cùm venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ei crura, sed unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuò exivit sanguis & aqua.* de quibus suo loco in Joanne dicendum.

ERANT AUTEM IBI MULIERES MULTÆ A LONGE, VERS. 55. Luc.23.49. Mar.15. v.40.41.
QUÆ SECUTÆ ERANT JESUM A GALILÆA, MINISTRANTES EI: INTER QUAS ERAT MARIA MA- VERS. 56.
GDALENE, ET MARIA JACOBI ET JOSEPH MATER, ET MATER FILIORUM ZEBEDÆI] Dicit hoc Matthæus, tum ut mulierum harum præ viris fidem, constantiam & pietatem in Jesu celebret, quòd spectantibus Judæis Christi hostibus ausæ fuerint cruci ejus astare, & compassionem suam in eum testari. Unde Euthymius: *Vide*, ait, *conversum ordinem: discipuli siquidem fugerant, discipulæ verò assistentes permanebant.* Solent enim feminæ viris esse pientiores: unde Ecclesia orat pro devoto femineo sexu. Tum ut significet illas, utpote matronas graves & pias, testes fuisse fide dignas eorum quæ Christus in cruce egit & dixit: tum ut indicet illas officia sepulturæ, ac præsertim unguenta ad Christum ungendum, sedulò curasse: tum denique, ut Jesu Christi in cruce patientiam & sanctitatem indicet, quæ tanta fuit, ut feminæ hæ ab eo intuendo, meditando, & admirando, Judæorum metu & minis avelli non potuerint.

MULIERES MULTÆ] inter quas præcipua erat B. Maria mater Jesu: hujus enim comites & asseclæ erant ceteræ, ait Euthym. de qua ait Joannes capit. 19. 25. *Stabat autem juxta crucem Jesu mater ejus. Stabat*, sustinens omnes dolores compatiendo, quos Jesus sustinebat patiendo, idque simili constantia & fortitudine. Unde S. Antonius part. 4. Theolog. titul. 15. capit. 41. §. 1. *Stabat*, ait, *Virgo ita divinæ voluntati conformis quòd* (ut Anselmus ait) *si oportuisset ad implendam secundum rationem voluntatem Dei, ipsa filium in cruce posuisset, ac obtulisset: neque enim minoris fuit obedientiæ, quàm Abraham*, &c. *Denique gladius illius animam pertransivit: illa tamen modestiæ metas non transivit.*

Dolor B. Virginis quantus?

Porrò quàm ingens fuerit ejus dolor, indicat Damascenus libr. 4. de Fide capit. 15. dicens: *Virgo partus dolores*

dolores quos effugis pariens, illos tempore passionis sustinuisti. A Et S. Anselm. de Excellen. Virginis cap. 5. *Quidquid crudelitatis*, ait *inflictum est corporibus Martyrum, leve fuit comparatione tuæ passionis, ô Virgo.* Et S. Laurent. Justin. de Agone Christi cap. 2. *Clarissimum*, ait, *passionis Christi speculum effectum erat cor Virginis.* Et cap. 17. *in corpore filius, in mente erat genitrix crucifixa.* Et S. Bernard. serm. in illud Apocal. 12. *Signum magnum: Tuam*, ait. *ô Virgo animam pertransivit vis doloris, ut plusquam Martyrem non immeritò prædicemus, in qua nimirum corporeæ sensum passionis, excesserit compassionis affectus.*

De constantia verò B. Virginis ita ex antiquis monumentis scribit Metaphrastes ad diem 15. Augusti, & ex eo Baronius anno Christi 34. c. 11. *Dicunt hi qui de his rebus tractarunt, eam ab initio usque ad finem se fortiter atque constanter gessisse, honestè quidem & non indecorè mentem metu animi, factis etiam ostendens se esse matrem; sed matrem omnino illius, qui motum animi certis finibus continuit: mortuumque filium, eo motu animi usa est ut oportuit: quin etiam in eo de cruce deponendo maternis manibus inservivit, & clavos qui extrahebantur, in sinu suo* B *accepit, & membra illius amplexa est, partim quidem ulnis astringens, partim quidem suis lacrymis plagas emundans, deinde tota toti corpori circumfusa: Ecce tibi ab omni sæculo præfinitum mysterium ad finem usque venis, ô Domine; placida voce dicit. Et Josepho in manus tradens sudarium, ait: Tibi autem deinceps curæ erit, ut sepulturæ tradens, hoc eum honestè componas, myrrha condias, & ei justa facias.*

A LONGE] Dices, Joannes ait, *Juxta crucem* eas stetisse, Resp. *juxta*, id est, ex adverso crucis, sed ita ut non omnino propè, sed paulò remotiùs starent, Militum enim Christum custodientium excubiæ, item populi affluentis densitas, non permittebant eas proximè ad crucem accedere; accedebant ergo tam prope quàm poterant, ita ut Jesum commodè videre & audire possent. Vide Adrichom. in Descript. Jerusalem n. 251. ubi locum stationis earum assignat à cruce Christi distantem 15. ulnis, quas nunc octodecim gradibus metiuntur. Alii respondent eas aliquando propè accessisse, aliquando longiùs recessisse, prout ferebat necessitas vel occasio. Addunt græca θεωρῦσαι, id est, *spectantes & speculantes*, tum miram Jesu patientiam, tum prodigia quæ circa eum contingebant. C hæcque omnia pia mente & meditatione revolventes.

MINISTRANTES EI] suis facultatibus eum cum discipulis suis sustentantes. Ita Euthym. *Chorus*, ait, *discipularum apud Dei matrem conjunctarum, & expensas de suis facultatibus suppeditantium.* Nam ut ait S. Hieronym. *Consuetudinis Judaicæ fuit (nec ducebatur in culpam, more gentis antiquo) mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus ministrarent.*

INTER QUAS (Primaria, præcipua, & quasi choraga ceterarum) ERAT MARIA MAGDALENE] quæ liberata per Christum à septem dæmonibus, ac tam corporis quàm animi sanitati restituta, tanti beneficii memor & grata, indivulsè ei adhærebat.

ET MARIA JACOBI ET JOSEPH MATER] putà Maria Cleophæ, sive Alphæi nimirum uxor. Unde Salmeron: *Maria hæc*, inquit, *dicta est Cleophæ à patre; à filiis dicta est Maria Jacobi & Joseph; à cognatione dicta est Maria soror matris Jesu; à viro dici poterat Maria Alphæi, licet ita eam nusquam vocet Evangelium.* Alii censent Cleopham non fuisse patrem, sed maritum hujus Mariæ, qui alio nomine dictus sit Alphæus, de D quo dixi capite 13. v. 55.

ET MATER FILIORUM ZEBEDÆI] scilicet Jacobi & Joannis Apostolorum, nomine *Salome* ut habet Marcus ca. 15. 40. ita Origenes, S. Chrys. Theophyl. Euthymius, & passim ceteri.

VERS. 57. Luc. 23. v. 50. 51. Mar. 15. 42. 43. Io. 19. 38. CUM AUTEM SERO FACTUM ESSET, VENIT QUIDAM HOMO DIVES AB ARIMATHÆA, NOMINE JOSEPH, QUI ET DISCIPULUS ERAT JESU] Narrat sepulturam Christi gloriosam à fidelibus, Dei providentia procuratam.

SERÒ] durante adhuc die, sed inclinante in vesperam: nam ante vesperam, in qua incipiebat sabbatum, quo quiescendum erat, sepeliri debuit Christus.

DIVES] quia pauper non fuisset ausus ad Pilatum præsidem Romanum accedere, & crucifixi corpus impetrare ait S. Hier.

AB ARIMATHÆA] Hæc urbs est, ait S. Hieron. *Arimathia quænam urbs?* in Locis Hebr. quæ 1. Reg. 1. vocatur *Ramathaim Sophim*, ubi habitarunt Elcana & Anna, ibique genuerunt Samuelem. Sita est in regione Tamnitica juxta Diospolin: postea dicta est Rama, Aarima, & Memphtis. Sita erat in loco alto, unde dicta est Rama, id est excelsa. Oriundus ergo erat Joseph è Rama, sed civis & Senator erat Hierosolymæ. Hinc S. Hieronymus in *Vir justus* Nomin. Hebr. Arimathia, inquit, idem est quod altitudo ejus, vel exaltatus est ipse, uti fuit hic Joseph.

NOMINE JOSEPH] Notandum est Christum introisse in mundum per Joseph sponsum Virginis: nam non nisi ex Virgine desponsata Joseph nasci voluit: ac rursum exisse è mundo ac sepultum esse per Joseph ab Arimathia. Joseph enim idem est quod auctus, scilicet gratia Dei: sicut enim Joseph Patriarcha auctus fuit castitate & pietate in patrem, sic Joseph sponsus Deiparæ excelluit castitate: hic verò Joseph eminuit pietate in Christum, quasi patrem suum spiritualem jam vita functum.

Hunc Josephum Marcus vocat nobilem decurionem, ubi græcè est βυλευτὴς, id est, consiliarius, senator: qui enim Romæ dicebantur senator, in municipiis dicebatur decurio. Hunc autem Josephum fuisse senatorem Hierosolymitanum conjicitur ex eo, quòd ibi habitabat: ibi enim exciderat sibi sepulchrum. Rursum colligit Maldonatus eum interfuisse concilio Judæorum de capiendo & crucifigendo Christo Matth. 26. 4. sed non voluisse aliis subscribere & assentiri. Unde *quidam*, ait S. Hieron. *putant de ipso primum psalmum esse compositum: Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum*, &c.

QUI ET DISCIPULUS ERAT JESU] Hæc ergo ratio movit Josephum ad sepeliendum Christum; ut quasi discipulos magistro suo ex pietate funeris justa persolveret, & parentaret. VERS. 58. Luc. 23. 52. Mar. 15. v. 43. 45. Ioan. 19. 38.

HIC ACCESSIT AD PILATUM, ET PETIIT CORPUS JESU. TUNC PILATUS JUSSIT REDDI CORPUS] *Accessit audacter*, ait Marcus: licet enim ipse occultus esset discipulus Jesu ob metum Judæorum, tamen animante eum Christo ac hortante B. Virgine, ut dixi v. 55. opus tam arduum sine formidine audacter aggressus est. *Josephus ab Arimathia petiit à Pilato corpus Iesu.* *Ex hoc facto*, ait Victor Antioch. in cap. 15. Marci, *summam Josephi constantiam & fortitudinem spectare licet; parum enim aberat quin vitam ipsam Christi causa impenderet: quippe qui Judæorum omnium inimicitiam propter illum in se susciperet.* Et Chrysost. *Fortitudo*, inquit, *Joseph maximè admiranda est, cum propter amorem Christi periculum mortis susceperit, & universorum se odio tradiderit*, &c. Causam constantiæ dat Lucas & Marcus dicendo: *Qui & ipse erat expectans regnum Dei.* q. d. Credebat in Christum, & per ejus gratiam sperabat salutem & gloriam cælestem, ideoque hac spe exposuit se periculo pro Christo, ejusque corpus petiit.

PETIIT CORPUS JESU] S. Anselm. dial. de Pass. ait sibi à Deipara revelatum, quòd, cùm Joseph. ab Arimathia peteret à Pilato corpus Jesu, hanc in ceteris rationem assignasset, quia mater ejus præ dolore moriebatur. Quasi dixisset: Mater ejus sancta est & innocens, casus gravis & repentinus, crucifixus autem erat unicus ei filius; rationi autem non est consentaneum, ut simul cum filio mater innocens moriatur, erit autem ei aliqua consolatio, eum sepelire. Concede ergo matri afflictissimæ, ut eum sepeliat. Insuper verisimile est, Joseph Pilato allegasse innocentiam & sanctitatem Jesu, sat Pilato cognitam, ideoque non videre cum ceteris sontibus ejus corpus in vallem cadaverum, quæ erat juxta Golgotha, abjiciendum, sed honesta sepultura dignum. Daret ergo illud sibi, se funus ejus dignè curaturum. *Mira de Ioseph historia.*

Porrò audi quid de hoc Josepho Christum sepelientes scribat Gregorius Turon. libr. 1. Histor. capit. 21. idque ex actis Pilati, ut ipse ait, ad Tiberium Romam transmissis: *Apprehensus*, inquit, *& Joseph, qui eum aromatibus conditum in suo monumento recondidit, in cellam includitur, & ab ipsis sacerdotum principibus custoditur, majorem in eum habentibus sævitiam, (ut gesta Pilati ad Tiberium missa referunt) quàm in ipsum Dominum, cùm ille à militibus, hic a sacerdotibus custodiretur. Sed resurgente Domino custodibus visione angelica territis; cùm non inveniretur in tumulo, nocte parietes de cellula, in qua Joseph tenebatur, suspenduntur in sublimi, ipse verò de custodia absolvente angelo liberatur,*

liberatur, parietibus restitutis in locum suum: cumque pontifices militibus exprobrarent, & sanctum corpus ab iisdem instanter requirerent, dicunt eis milites; Reddite vos Joseph, & nos reddimus Christum: sed ut verum cognovimus, nec vos benefactorem Dei, nec nos Filium Dei reddere nunc valemus, Tum illis confutatis, milites ab hac accusatione liberantur. Verùm hæc ex Evangelio Nicodemi accepta sunt, quod apocryphum est, quare incertæ & dubiæ sunt fidei.

Denique hic Joseph fertur à Judæis navi sine velis & remis cum Magdalena, Martha, Lazaro & Maximo impositus, Deo remige Massiliam appulisse, indeque in Angliam navigasse, ibique Christum prædicasse ac defunctum esse: unde ab Anglis quasi Angliæ Apostolus colitur. Ita Baron. anno Christi 35. cap. 4. & Lucius Dexter in Chronico anno Christi 48. itemque vetera Hispaniæ Breviaria, præsertim Asturicense & Palentinum, quæ ibidem citat Franc. Bivarius.

Pilatus jubet reddi corpus Jesu. TUNC (auditis & probatis rationibus Josephi jam recensitis) PILATUS JUSSIT REDDI CORPUS] ut hac ratione aliquo modo satisfaceret Christo, quem injustè ob instantiam principum ad mortem damnarat, ac suum factum honestando Christi sepulturam tegeret, vel excusaret, quòd scilicet coactus eum damnasset, utpote quem honorifica sepultura dignum judicabat.

REDDI] dato à Josepho pretio & auro, ait Theophyl. sed hoc parum est verisimile, ob rationes jam datas, & quia Marcus ait, *Donavit corpus Joseph*: ergo Joseph illud gratis dono accepit, non pretio comparavit: nimis enim sordidæ avaritiæ Pilato præsidi fuisset, illud vendere. *Reddi* ergo, id est *dari*, ut vertit Syrus; sed dicit *reddi*, quia corpus Jesu à Pilato jam traditum erat militibus ad crucifigendum: jubet ergo ut ipsi illud reddant Josepho. Addit Marcus cap. 15. *Pilatus autem mirabatur si jam obiisset*: tum quia considerabat solos dolores flagellationis & crucis Christi, qui latrones Christi socios necdum occiderant: tum quia: ut ait Euthym. sperabat Pilatus Jesum tardè moriturum, tamquam hominem divinum, qui ceteros excederet. Pergit Marcus; *Et accersito centurione interrogavit eum, si jam mortuus esset. Et cùm cognovisset à centurione* (eum mortuum) *donavit corpus Joseph.*

VERS. 59. Luc. 23. 53. Ma. 15. 46. Jo. 19. 38. ET ACCEPTO CORPORE, JOSEPH INVOLVIT ILLUD IN SINDONE MUNDA] Syrus *in linteo lini mundi*. Mundissimum enim corpus decebat munda sindon. *Sindon* est pannus ex lino subtiliore & delicatiore textus: hoc ergo quasi subtilissimo velo & linteo Joseph corpus Christi involvit. Dicta *sindon* à Sidone urbe Phœniciæ, in qua primò texi cœpit. Unde Martialis:

Nec sic in Tyria sindone tutus eris.

Mos sepeliendi Hebræorum. Erat enim Tirus vicina Sidoni. Solebant Judæi defunctos sepeliendos sindone involvere, manus & pedes ligare institis, id est fasciis, faciem velare sudario, uti fecere Lazaro Joan. 11. v. 44. Idem Joseph fecit Christo, ut patet Joan. 19. 40. *Primò,* *Acceperunt*, inquit, *corpus Jesus, & ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire.* Audi S. Hieron. *Ex simplici sepultura Domini ambitio divitum condemnatur, qui nec in tumulis quidem possunt carere divitiis. Possumus autem juxta intelligentiam spiritualem & hoc sentire, quod corpus Domini non auro, gemmis & serico, sed linteamine puro obvolvendum sit quamquam & hoc significet, quòd ille in sindone munda involvit Jesum, qui purâ mente eum susceperit.*

Corporale in Missa sindone munda significatur. Hac de causa & corpus Christi in Missa non nisi in sindone collocatur mundissima, quod vulgò *corporale* vocant à corpore Christi, quod ad instar sepulchri in se continet, ait Paschasius Ratbertus scribens in hunc Matthæi locum.

Addit Joannes capit. 19. 39. Nicodemum unguenta attulisse. *Venit*, ait, *& Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes quasi libras centum*, ut eo totum corpus Jesu perfunderet, & quasi balsamaret. Myrrha enim & aloe sua amaritie corpora à putrefactione conservant. Mysticè, his nos unguentis fragrare vult Euthymius, cùm pectore nostro veluti sepulchro novo Christi corpus excipimus. *Et nos* (inquit ille) *Domini corpus in altari accipientes, odoramentis illud ungamus suavibus, videlicet virtutum operibus, ac opere & contemplatione*, &c.

A Modum pollincturæ corporum describit Baronius ex R. Jacob & R. Mose. *Solebant*, ait, *viri virorum, feminæ feminarum corpora curare, hoc modo: Oculos inprimis & ora claudebant defunctorum, stringebant fascia, tondebant capillos, lavabant corpus, unguentis ungebant, linteis involuebant, sicque curatum in sepulchro locabant.* *Secundò.*

ET POSUIT ILLUD IN MONUMENTO SUO NOVO, QUOD EXCIDERAT IN PETRA, ET ADVOLVIT SAXUM MAGNUM AD OSTIUM MONUMENTI, ET ABIIT] Joannes cap. 19 41. addit: *Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum novum, in quo nondum quispiam positus erat. Ibi ergo propter Parasceven Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum.* VERS. 60. Luc. 23. 53. Ma. 15. 46. Joan. 19. v. 41. 42.

NOVO] ne, Christo resurgente, qui alius priùs in eo sepultus, resurrexisse, ait S. Chrysost. putaretur: vel fingeretur, ait S. Hieron. Mysticè S. Augustin. *Sicut, ait, in Mariæ virginis utero, nemo ante illum, nemo post illum conceptus est; ita in hoc monumento novo, nemo ante illum, nemo post illum sepultus est.* *Cur in monumento novo positus Christus?*

B IN PETRA] *ne, si ex multis lapidibus ædificatum esset, suffossis tumuli fundamentis, ablatus furto diceretur*, ait S. Hieron. Formam sepulchri Christi fusè describit Beda in Marci capit. 15. dicens: *De monumento Domini ferunt, qui nostra ætate de Hierosolymis Britanniam venere, quòd domus fuerit rotunda, de subjacente rupe excisa, tantæ altitudinis, ut intrò consistens homo vix manu extenta culmen possit attingere. Quæ habet introitum ab Oriente cui lapis ille magnus advolutus est. In cujus monumenti parte Aquilonari, sepulchrum ipsum, hoc est Dominici corporis locus, de eadem petra factus est, septem habens pedes longitudinis, trium verò palmorum mensura cetero pavimento altiùs eminens. Qui videlicet locus non desuper, sed a latere meridiano per totum patulus est; unde corpus inferebatur.* *Forma sepulchri Christi.*

Breviter Adrichomius in Descriptione Jerusalem num. 230. *Sepulchrum Domini gloriosum*, ait, *monumentum erat novum octo pedes longum quod à monte Calvariæ centum & octo pedibus, à monte autem Sion passibus mille distabat in horto monti Calvariæ propinquo, quod in petra sibi, Joseph*

C *exciderat. Joseph ergo suum sepulchrum cessit Christo, & Christus in alieno scilicet Josephi, sepulchro conditus est.* Causam dat Theophyl. dicens: *Qui non habuit domum in vita, neque sepulchrum habet, sed in alieno deponitur, & cùm sit nudus, à Joseph vestitur.* S. August. serm. 133. de Temp. *Ideo*, inquit, *in aliena sepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur salute. Ut quid illi propria sepultura qui in se propriam mortem non habebat?* Addit: *Ut quid & tumulus in terris, cujus sedes manebat in cælis? ut quid illi sepultura, qui tridui tantum temporis spatio non tam in sepulchro mortuus jacuit, quàm velut in lecto quievit?* &c.

Anagogicè, significavit Christus, se & Christianos esse peregrinos in terra, ac tendere in cælum, quasi patriam, velut cives Sanctorum & domesticos Dei. Hac de causa S. Antonius, S. Ephrem, S. Franciscus, & alii proprium noluere habere sepulchrum, sed in alieno sepeliri voluerunt, exemplo Christi.

Sepulchri Christi fama. Hic ergo impletum est illud Isaiæ cap. 11. 10. de Christo oraculum. *Et erit sepulchrum ejus gloriosum.* Vi-

D de ibi dicta. Hinc per tot sæcula huc usque frequens & religiosa est fidelium ex toto orbe peregrinatio in Jerusalem, ad visendum & venerandum S. Sepulchrum Domini. Quàm ergo ignominiosa fuit passio & mors Christi, tam gloriosa fuit ejus sepultura; hanc enim illa meruit. *Gloria.* Unde à S. Helena matre Constantini Magni, hoc in loco condita est basilica, quæ reliquas totius orbis amplitudine atque pulchritudine longè excellit: nam auratis corusca laquearibus & aureis dives altaribus, marmoreis septuaginta tribus columnis fulcitur: & tam resurrectionis quàm crucifixionis locum, sub uno eodemque tecto comprehendit; quod in sui medio rotundo patet foramine apertum, sub quo in inferiori ecclesiæ parte Dominicum consistit sub dio sepulchrum: cui passionis Christi theatrum, mons Calvariæ, tunc viginti octo pedes altus, chori loco adhæret; qui octodecim gradibus, quorum singuli pedem & semissem in altitudine continent, sui accessum præbet. Quocirca in hac basilica sepeliri voluit Godefridus Dux Bullonii, è Christianis primus Hierosolymæ rex, ceterique reges omnes post eum. Hic quoque viri insignes nobili-

nobilitantur, & equites aurati creantur: ita Adrichom. in Descript. Jerusalem n. 252.

In horto sepultus Christus: cur? Denique sepulchrum Christi fuit in horto, quia in horto paradisi peccarat Adam, ac mortis sententiam incurrerat. Hinc in horto passionem orsus est Christus, in horto consummavit & sepultus est, ut sententiam hanc lueret & expiaret; utque hortum amœnissimum floribus & fructibus virtutum omnium vernantem, putà ecclesiam, institueret, & plantaret. Porrò Christi corpus in sepulchro, sicut & in cruce, ita collocatum fuit, teste Beda & Adrichom. ut capite & facie ab Oriente, & Judæa aversa Occidentem, id est Italiam & Romam, respiceret.

Anima Christi descendit in limbum? Nota Christus mox ut exspiravit, quoad animam descendit in limbum patrum, illisque se suamque deitatem ostendit, itaque eos beavit. Animas quoque in Purgatorio detentas liberavit, eisque primum & universale jubilæum dedit. Vnde eis pariter suam deitatem ostendit, easque beatas effecit, uti dixi 1. Petr. 3. 19. dæmones verò & homines impios in inferno, rursum ad gehennam perpetuam damnavit, tamquam eorum dominus, judex, victor & triumphator. Mansit anima Christi in limbo usque ad tertiam diem, quo e limbo cum patribus aliisque Sanctis egrediens, corpus suum, quo triduo jacuerat in sepulchro, resumens, gloriosè resurrexit ac patres deinde corpora sua resumere, secumque resurgere effecit. Quo ordine, modo & tempore hæc omnia sint peracta, dicam initio c. 28. Porrò Christi divinitas, putà divina Verbi persona, in Christi morte mansit semper tam corpori in sepulchro, quàm animæ in limbo hypostaticè unita: quòd enim ipsa semel assumpsit, hoc numquam dimisit, nec dimittet in æternum, uti docent Theologi.

ET ADVOLVIT (adjutus à Nicodemo & famulis. Vnde Syrus vertit in plurali, *advolverunt*) SAXUM MAGNUM AD OSTIUM (ingressum) MONUMENTI] ne quis corpus Christi auferret, vel surriperet. Magis autem consilio Dei id factum est, ne Christo resurgente & vi divina saxum penetrante ac exeunte, Judæi dicerent Christum non resurrexisse, sed Apostolos corpus ejus è sepulchro clàm furatos, palàm fingere eum resurrexisse. Hac enim de causa voluit Deus Christi corpus à viris fide dignis, scilicet Josepho & Nicodemo, sepeliri, ac triduo in sepulchro manere, ibique lapide magno claudi, ac à Judæis obsignari & custodiri, ut manifesta esset omnibus ejus mors, & consequenter à morte resurrectio tertio die facta. Atque hujus resurrectionis & gloriæ specimen & præludium dedit Christi corpus in ipso sepulchro, dum in eo per triduum non computruit; sed integrum illæsumque permansit, utpote virgineum & sanctum, ac formatum à Spiritu sancto, taleque in æternum perdurat.

VERS. 61. *Luc. 23. 55. Mar. 15. 47. Maria sedens contra sepulchrum.* ERAT AUTEM IBI MARIA MAGDALENE, ET ALTERA MARIA, SEDENTES CONTRA SEPULCHRUM] *Altera Maria*, scilicet Jacobi & Joseph mater: has enim duas dumtaxat nominavit v. 58. Videtur ergo quòd mater filiorum Zebedæi, scilicet Salome, quam pariter ibidem nominavit, videns Jesum à viris sepeliri, quasi non habens quod ultrà Jesu impenderet, mœsta domum redierit, aut B. Virginem domum reduxerit; licet Metaphrastes ad diem 15. Augusti, asserat B. Virginem perpetim mansisse apud Christi sepulchrum, usque ad ipsius resurrectionem, quam ipsa die tertio futuram, uti Christus prædixerat, certò credebat & sperabat.

SEDENTES CONTRA SEPULCHRUM] Quia, ut dixi, decebat Jesum, utpote virum, non à feminis, sed à viris lavari & linteis involui & sepeliri. Quare ipsæ, dum viri eum in sepulchro condunt, ex honestate & verecundia non ausæ sunt sepulchrum ingredi, sed exspectant dum viri abeant, itaque ipsæ sepulchrum intrent, ac videant modum quo conditus sit Christus; ut instante jam sabbato, quo Judæis quiescendum erat transacto, summo manè diei Dominicæ redeant, Christumque ungant, uti eas fecisse patebit cap. sequ. vers. 1.

VERS. 62. ALTERA AUTEM DIE, QUÆ EST POST PARASCEVEM, CONVENERUNT PRINCIPES SACERDOTUM ET PHARISÆI AD PILATUM] *Parasceve* vocabatur feria sexta, sive dies veneris qui proximè sabbathum præcedit, eò quòd illo die Judæi pararent cibos, & reliqua necessaria pro sabbatho, quo ab operare quiescendum erat *Parasceve* enim græcè παρασκευὴ, idem est quod præparatio.

Parasceve quid?

Petunt à Pilato Judæi ut Christi sepulchrum jubeat custodiri. ALTERA ergo DIE POST PARASCEVEN] Id est postridie feriæ sextæ, putà in sabbatho, simul venerunt principes hi ad Pilatum. *Non nominat sabbathum*, ait Theophyl. *eò quòd non erat sabbathum quoad Judæorum insaniam*, Furebant enim instar rabidorum contra Jesum, ut ejus nomen & memoriam planè abolerent. Et rabiem acuebat, quòd vidissent Jesum à Joseph & Nicodemo tam honorificè sepeliri, quasi idipsum præludium esset futuræ resurrectionis, vel re vera futuræ, vel à Jesu discipulis fingendæ.

DICENTES: DOMINE, RECORDATI SUMUS QUIA SEDUCTOR ILLE DIXIT ADHUC VIVENS: POST TRES DIES RESURGAM] *Seductor*, græcè, ὁ πλάνος, id est, ut legit S. August. homil. 36. inter 50. *ille planus*, id est, *ille impostor*. *Hoc nomine*, ait idem August. in psalm. 63. v. 7. *vocabatur Dominus Jesus Christus; ad solatium servorum suorum quando vocantur seductores*. VERS. 63.

POST TRES DIES] non finitos, sed inchoatos, id est intra tres dies, vel tertio post die. Ita ipsimet se explicant dum subdunt: *Jube ergo custodiri sepulchrum usque in tertium diem*.

JUBE ERGO CUSTODIRI SEPULCHRUM USQUE IN DIEM TERTIUM: NE FORTE VENIANT DISCIPULI EJUS, ET FURENTUR EUM, ET DICANT PLEBI: SURREXIT A MORTUIS; ET ERIT NOVISSIMUS ERROR PEJOR PRIORE] *Cupientes*, ait S. Chrysost. *ostendere, etiam antea impostorem fuisse, ad sepulcrum usque malitiam extendunt & producunt*. Videntur hi principes vehementer timuisse ne Jesus resurgeret; ideoque custodes milites poscunt, qui resurrectionem impediant, aut resurgentem comprehendant, iterumque occidant. Nam quod de discipulis eum furaturis subjiciunt, prætextus erat timoris, sciebant enim discipulos planè pavidos & consternatos fugisse, nec tale quid cogitaturos vel ausuros. VERS. 64.

ET ERIT NOVISSIMUS ERROR PEJOR PRIORE] *Errorem* vocant doctrinam Evangelicam, quæ docet Jesum esse Christum Dei Filium, & Salvatorem mundi: quod priùs vivens docuerat Jesus. Hic ergo erat error prior, posterior sive novissimus, quòd ipse à mortuis resurrexisset: hunc dicunt fore pejorem priore: tum quia confirmabit priorem: si enim Jesus resurrexit, ergo fuit Filius Dei, ut ipse predicavit: si enim falsum prædicasset, Deus eum non resuscitasset: tum quia multos habebit sequaces & asseclas, si credatur eum resurrexisse, ac semel infixa hæc opinio mentibus hominum, deinceps evelli non poterit: tum denique quia creabit odium & invidiam pontificibus & Romanis, quod eum injustè occiderint: quare causa erit, ut multi eos avertentur, ac fortè ut bello vel rebellione necem Jesu ulciscantur. Quocirca satiùs fuisset eum non occidere, quàm permittere ut occisus resurrexisse putetur. Diabolus enim prævidens futuram Ecclesiam Christi, putà multitudinem, fidem & sanctitatem fidelium Christi sequacium, eam jam nascentem per Judæos hic quasi in semine elidere & suffocare conabatur. Verùm *non est consilium contra Dominum*, Proverb. 21. v. 30.

AIT ILLIS PILATUS: HABETIS CUSTODIAM. ITE, CUSTODITE SICUT SCITIS] *Custodiam*, scilicet militum, id est custodes milites q. d. Habetis milites à me heri deputatos, vobisque datos ad Jesum crucifigendum, eumque in cruce usque ad mortem custodiendum: nunc concedo ut iisdem utamini ad custodiendum eum jam sepultum. *Custodite* ergo *eum sicut scitis*, id est optima ratione & modo, quem nostis. q. d. Modum custodiendi vestræ scientiæ & prudentiæ permitto, ego ampliùs huic causæ immiscere me nolo: *Tamquam rebus ipsis edoctus*, ait S. Chrysost. *amplius ipsis cooperari non vult*. VERS. 65.

Prò *habetis*, græcè ἔχετε, quod alii vertunt quasi imperativum, *habete*, id est accersite custodes. Noster verò vertit, in præsenti, *habetis*: jam enim habuerant milites custodes Christi in cruce, quos Pilatus eis dederat. Vnde Arabicus vertit, *apud vos sunt custodes, ite & claudite sepulchrum sicut scitis*.

ILLI AUTEM ABEUNTES, MUNIERUNT (Arabicus, *clauserunt*) SEPULCHRUM SIGNANTES LAPIDEM, CUM VERS. 66.

CUM CUSTODIBUS] Munierunt ergo Christi sepulchrum duplici munimento, scilicet custodia militum, quos assidue vigilare & sepulchrum circumdare jusserunt, & obsignatione lapidis.

SIGNANTES] Græcè *σφραγίσαντες*, id est, obsignantes, sigillantes, scilicet annulo, non Pilati, ut innuit Chrysost. sed suo; scilicet annulo urbis Hierosolymæ, vel annulo summi concilii ipsorum, quod *Sanedrim* vocabatur, ne à quo lapis à sepulchro amoveri, & corpus Christi extrahi posset, quin idipsum & sigilli violatione deprehenderetur. Simile fecit Darius rex Danieli in lacu leonum; Scilicet *obsignaverat os laci annulo suo, & annulo optimatum suorum*, Daniel. 6. 17. Addit Niceph. lib. 1. c. 32. & Beda de Locis sanctis, Judæos utrumque sepulchri lapidem perforasse, & vinculo ferreo constrinxisse. Ita ipsi dum Christo resurrecturo omni modo conantur exitum occludere, auxerunt miraculum & fidem resurrectionis ejus, testimonium Deo ab hominibus ipsis extorquente. Ita S. Chrysost. *Certa*, ait, *resurrectionis demonstratio per ea, quæ vos ipsi procurastis reddita est. Si enim obsignatum fuit sepulchrum, fraudi & dolo nullus locus relinquebatur: quod si nulla fraus admissa fuerit, sepulchrum vero repertum est vacuum, perspicuum est, quod proculdubio & citra contraversiam resurrexit. Vides quomodo vel inviti veritatis adjuvent demonstrationem.* Et S. Hieron. *Non suffecerat*, inquit, *principibus sacerdotum & Scribis ac Pharisæi crucifixisse Dominum Salvatorem, nisi sepulchrum custodirent, cohortem acciperent, signarent lapidem & quantum in illis est, manum opponerent resurgenti, ut diligentia eorum nostræ fidei proficeret. Quanto enim magis reservatur, tanto magis resurrectionis virtus ostenditur.*

Tropologicè, noster Barradius: *Ex hoc facto impiorum*, inquit, *discamus pietatem: postquam Christi corpus ex altari in pectus velut novum sepulchrum excipimus, diligentem adhibeamus custodiam, ut in eo semper gratiam permaneat, neque unquam nos deserat. Vigilantes apponamus milites, hoc est vigilantes virtutes, quæ somnum, id est, ignaviam, à nobis repellant, plusquam ferreo instrumento nos astringamus, hoc est adamantino non peccandi decreto pectus muniamus.* Tropologicè.

CAPUT VIGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Magdalena cum sociabus visit Christi sepulchrum. Angelus ab eo lapidem amovet, ac custodes percellit, mulieribus verò Christum resurrexisse asserit. Redeunt illæ idipsum nunciaturæ Apostolis. In itinere occurrit illis Christus, jubetque, ut illud iisdem annuncient. Iudæi data pecunia persuadent custodibus, ut dicant ipsis dormientibus, Apostolos furatos esse corpus Christi, denique, v. 16. Christus apparet discipulis in monte Galilææ, eosque mittit ad baptizandum & docendum omnes gentes.

1. Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene; et altera Maria, videre sepulchrum. 2. Et ecce terræ motus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de cælo: et accedens revoluit lapidem, et sedebat super eum, 3. Erat autem aspectus eius sicut fulgur, et vestimentum eius sicut nix. 4. Præ timore autem eius exterriti sunt custodes, et facti sunt velut mortui. 5. Respondens autem angelus dixit mulieribus; Nolite timere vos, scio enim, quòd Jesum, qui crucifixus est, quæritis, 6. non est hic, surrexit enim, sicut dixit, venite, et videte locum, ubi positus erat Dominus. 7. Et citò euntes dicite discipulis eius quia surrexit, et ecce præcedet vos in Galilæam; ibi eum videbitis; ecce prædixi vobis. 8. Et exierunt citò de monumento cum timore et gaudio magno, currentes nunciare discipulis eius. 9. Et ecce Jesus occurrit illis, dicens. Avete. Illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes eius, et adoraverunt eum, 10. Tunc ait illis Iesus. Nolite timere, ite, nunciate fratribus meis ut eant in Galilæam, ibi me videbunt. 11. Quæ cùm abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, et nunciaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant. 12. Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, 13. dicentes. Dicite quia discipuli eius nocte venerunt, et furati sunt eum, nobis dormientibus, 14. Et si hoc auditum fuerit à præside, nos suadebimus ei, et securos vos faciemus. 15. At illi, accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et divulgatum est verbum istud apud Iudæos usque in hodiernum diem. 16. Vndecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem, ubi constituerat illis Iesus. 17. Et videntes eum adoraverunt, quidam autem dubitaverunt. 18. Et accedens Iesus locutus est eis, dicens; Data est mihi omnis potestas in cælo, et in terra. 19. euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, 20. docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.

VERS. 1. Luc. 24. 1. Marc. 16. 1. Joan. 20. 1. VESPERE AUTEM SABBATI, QUÆ LUCESCIT IN PRIMA SABBATI, VENIT MARIA MAGDALENE, ET ALTERA MARIA (Jacobi, de qua cap. 27. v. 56. & 61. VIDERE SEPULCHRUM] Syrus, *vespere in sabbato, cùm exoritura esset prima hebdomadis*: Arabicus, *in vespere unæ sabbatorum, lucescente prima sabbatorum, venit Maria Magdalene*. &c.

Difficilis est hic antilogia: quomodo enim erat vesper vel vespera, si lucescebat, imò, ut Marcus, ait, *orto jam sole?* Respondet Primò, S. Hieronymus, has mulieres sæpiùs exisse ad sepulchrum, scilicet vespere & manè: quare Evangelistas narrare alias & alias earum exeundi vices. Secundò, S. Ambrosius putat alias fuisse mulieres quæ vespere, alias quæ manè exierint, ac consequenter alios earum egressus, aliasque historias ab Evangelistis narrari. Sic Nyssenus orat. 3. de resurrectio. censet mulieres quater adiisse sepulchrum: *Matthæus*, inquit, *de iis feminis loquitur, quæ vespere sabbatorum venerunt, Joannes Magdalenam venisse ait in tenebris. Lucas alias circa diluculum; Marcus aliam oriente sole adjunctis nonnullis, quæ jam antea ad monumentum fuissent.* Verùm Evangelistas inter se conferenti liquet, illos loqui de eodem earundem egressu ad visendum Christi sepulchrum.

Antilogia hic diluitur. *Secundò.*

Tertiò, Baronius per *vesperam* intelligit stellam Veneris, quæ dicitur Lucifer, græcè ἕσπερος, latinè *Vesperus*, & à Varrone *Vesperugo*, q. d. Cùm lucifer manè ante solem orietur, venit Maria Madgalena ad Christi sepulchrum. Hæc enim stella æmula solis & lunæ, vespere sequitur solem occidentem, ac præ aliis stellis prima lucet, unde vocatur Hesperus; manè verò præcedit solem orientem, unde vocatur Lucifer, quia auroram & lucem dici affert. Verùm hanc stellam non significat Græcum ὀψὲ nec Latinum *Vespere*.

Tertiò: Vespera quid?

Dico ergo, *vespere*, sive vesperam, *sabbati* esse noctem quæ sequebatur sabbatum, quæ nox lucescit, idest terminatur & desinit in lucem, in prima sabbati, id est manè diei Dominicæ, quæ prima dies est post sabbatum.

Quartò: genuina.

ita

ita Nyssen. orat. 2. de Resurrect. S. August. lib. 3. de Consensu Evangel. cap. 24. Theophyl. Euthym. S. Thomas & alii. Id ita esse patet Primò, ex Marco, qui clarè ita explicat dicens: *Et cùm transisset sabbatum*. Secundò, quia solet Matth. multa breviter & paucis perstringere. Sic hic perstringit tempus, quo convenerunt mulieres hæ amore Christi ferventes, seseque compararunt emendo aromata ad visendum & ungendum Christum jam sepultum, quod erat vespera, sive statim transacto sabbato, quo ab hoc opere aliisque juxta legem debuerant quiescere. Voluit quoque indicare tempus quo ad sepulchrum venerunt, quod fuit illucescente die Dominica. Unde Rabanus: *Vespere*, ait, *venire cœperunt, paraverunt enim aromata, sed lucescente manè pervenerunt*. Nam & ante sabbatum in fine Parasceves, sive feriæ sextæ, statim post mortem & sepulturam Christi se ad eum ungendum comparare incipiebant. Hoc enim est quod ait Lucas cap. 23. v. 56. *Et revertentes* à Christo jam sepulto) *paraverunt aromata & unguenta; & sabbato quidem quieverunt secundùm mandatum, una autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes quæ paraverunt aromata*. Et Marcus cap. 16. 1. *Cùm transisset sabbatum*, ait, *Maria Magdalene, & Maria Jacobi, & Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum, & valde manè una sabbatorum veniunt ad monumentum orto jam sole*. Marcus enim solet esse interpres Matthæi. Tertiò, idipsum patet ex Græco ὀψὲ σαββάτων, quod dupliciter vertas: Primò, *serò sabbatorum*, seu transacto jam sabbato, cùm jam profunda esset nox, ita ut inciperet desinere & lucescere in mane diei Dominicæ: ὀψὲ enim significat serò, tardè, ad extremum, longè post, diu post transactum sabbatum. Hebræi enim sabbatum aliaque festa inchoabant à vespera præcedente, & terminabant in vespera sequente, Levit. 23. v. 32. quare hæc nox sequens non erat nox finiens sabbatum, sed inchoans diem Dominicam. Rursum ὀψὲ, idem est quod vespere, vel vespera, ut vertit Noster & alii passim. Sic ὀψὲ ἡμέρας, idem est quod vespere diei, teste Budæo & aliis. Jam *vespere*, id est nocte. *Vesper enim est nox quam lux terminat*, ait S. August. Unde S. Prosper in Sentent. sentent. 203. ex S. August. *Vespere*, ait, *Dominus in cruce, mane in resurrectione, meridie in ascensione*. Hebræi enim vesperam vocant noctem, quia noctis initium est vespera. Unde Habacuc 1. lupi vespertini vocantur lupi nocturni, quia noctu grassantur. Hinc Hear. ערב *ereb*, id est vespera, dicitur ab ערב *arab*, id est obtenebrescere, obscurare, quod facit nox.

Juxta priùs ergo ὀψὲ significatum sensus est, q. d. Serò, sive diu post transactum sabbatum, sive profunda jam nocte, cùm illucesceret dies Dominica, venit Maria videre sepulchrum. Juxta posterius verò idem ferè sensus est, q. d. Vespere sabbati, id est nocte quæ sequitur sabbatum, jam valdè procedente ad auroram, cùm scilicet illucesceret dies Dominica, venit Maria, &c. *appetente scilicet jam die, prospe-rante & oriente*, ait Euthymius, hoc est in aurora & diluculo Dominicæ, Audi S. Augustinum loco jam citato: *Sic itaque dictum est Vespere sabbati, ac si diceretur Nocte sabbati, id est nocte quæ sequitur diem sabbati, quod ipsa verba ejus satis indicant: Sic enim ait, Vespere autem sabbati quæ lucescit in prima sabbati, quod fieri non potest si tantummodo primam noctis particulam, id est solum initium noctis intellexerimus dicto vespere significantem. Neque enim ipsum initium lucescit in prima sabbati, sed ipsa nox quæ luce incipit terminari. Nam terminus primæ partis noctis, secundæ partis initium est; lux autem terminus totius noctis est. Unde potest dici vesper lucescens in prima sabbati, nisi nomine vesperis nox ipsa intelligatur, quam lux terminat?*

Indicat ergo Matthæus, quòd mulieres hac nocte paraverint unguenta, sed oriente diluculo venerint ad sepulchrum, ut habet Lucas, Joannes & Marcus. Dices, Joannes addit eas venisse *manè cùm adhuc tenebræ essent*. Resp. Id quoque verum est quia erat aurora sive diluculum quando necdum sole, sed radiis ejus ad montes vel nubes reflexis apparentibus, adhuc aliquæ in aere restant tenebræ. Aurora enim est confinium lucis tenebrarum; aut certè tenebræ erant dum domo egressæ sunt, lux autem & sol ortus, ut habet Marcus, cùm venerunt ad monumentum. Ita Dionys. Alexandr. epist. ad Basilidem.

Sol obviàs o-riens Christo resurgenti. Aliam causam, sed symbolicam dat B. Petrus Chrysol., serm. de Resurrect. *Erant*, ait, *juxta naturam*

A *tenebræ, & tamen dicitur orto sole. quia eò die* (quo Christus resurrexit) *sol quasi Christo resurgenti congratulans, antelucanus fuit, & priùs solito exortus est*. Ita ipse, penes quem hujus rei fides sit. Favet Chrysologo Remigius dicens. *Prædicatur noctis illius dignitas: alioqui enim vespera non lucescit in diem, sed obtenebrescit in noctem; sed Dominus noctem illam totam luce suæ resurrectionis festivam & coruscam reddidit*.

SABBATI] Græcè est, σαββάτων, id est sabbatorum, hoc est sabbati, ut vertit Noster, Syrus, Vatabl. & alii, imò sic habet Evangelium Hebræum Matthæi, quod circumfertur scilicet שבת *sabbat*, id est sabbati. Nam *sabbatum* in Scriptura sæpè vocatur *sabbata* in plurali, tum quia sabbatum, crebrò & pluries per singulos annos & menses recurrebat, erantque plura sabbata, scilicet quolibet mense quatuor, quolibet anno 52. quæque enim hebdomada suum habebat sabbatum: tum quia in sabbato multa erant sabbata, id est quietes multæ; quiescendum enim erat ab omni omnino opere. Sanctissimum enim erat festum sabbati. Sic Lucas Actor. *Sabbata id est sabbatũ.*
B cap. 13. v. 14. ait: *Ingressi synagogam die sabbatorum*, id est die sabbati. Et c. 16. v. 13. *Die autem sabbatum* (id est die sabbati) *egressi sumus*. Hinc & omnes quatuor Evangelistæ hoc loco in Græco v. 1. vel 2. sabbatum vocant *sabbata* in plurali, quod alias vocatur σάββατον in singulari, per ο, non per ω, uti nonnulli putarunt. Adde tertiam rationem huic loco propriam, nimirum sabbatum hoc vocari *sabbata* in plurali, quia magnus hic erat dies sabbati, ut ait Ioannes cap. 19. v. 31. tum quia erat hoc sabbatum paschale, sive incidens in hebdomadam Paschæ, quæ tota erat festa: tum quia hoc sabbato Christus Dominus requievit in sepulchro, ac eo exacto resurrexit.

QUÆ LUCESCIT] Dies, Cur dicit *quæ?* dicendum enim erat *qui*, scilicet vesper, ut præcessit. Resp. Dicit *quæ*, quia respicit non ad nomen significans, sed ad rem nomine significatam. Græcum enim ὀψὲ, id est vespere, serò, tardè, significat vesperam sive noctem, quæ terminatur & lucescit in aurora sequentis diei Dominicæ? alioqui præcisè loquendo τὸ ὀψὲ, sicut & τὸ *vespere*, non est nomen, sed adverbium; quod tamen in se includit & significat nomen, scilicet vesperam & noctem, ad quam refertur pronomen *quæ*. Rursum τὸ *vespere* potest accipi ut nomen, quod non tantùm masculini est generis, sed & feminini, ut patet ex
C
illo Virgilii 1. Georg.

Illic sera rubens accendit lumina vesper:

ita Ambros. Calepinus; licet alii τὸ *sera* referant ad *lumina*. Ergo τὸ *quæ* refert vesperam, id est vesperam sive noctem, quæ lucescit, id est, definit in lucem sequentis diei.

Hinc liquet has mulieres venisse ad sepulchrum in aurora & diluculo: ad hoc enim urgebat eas tum amor Christi, ut ad eum festinarent & diem prævenirent; tum timor Judæorum, ne, si clara luce venissent, à Judæis Christo infensis vitæ, malè ab eis fuissent acceptæ. Porrò directè Matthæus hic narrat tantùm tempus adventus mulierum ad sepulchrum: indirectè tamen innuit quoque tempus quo Christus resurrexit; scilicet in aurora paulò ante adventum mulierum, uti habet communis Doctorum & Ecclesiæ sensus, quem S. Hieron & August. probant ex illo psal. 56. 9. *Exurgam diluculo*, &
D Euseb. lib. 10. Demonstr. Evang. c. ult. titulum psal. 21. *pro susceptione matutina*, interpretatur de resurrectione Christi, quæ manè est peracta.

Communis ergo sententia, est, Christum post mediam noctem ante solis ortum die Dominica resurrexisse: alioqui enim à mulieribus inventus fuisset mortuus; idque ad hoc, ut, sicut ante 33. annos eodem tempore erat natus ex B. Virgine, ita & jam renatus per resurrectionem, novus justitiæ Sol orbi illucesceret. Unde & olim Christiani post mediam noctem in die Paschæ, solvebant jejunium & vigiliarum cœtum, ac magna letitiæ signa edebant, ita Euthym. *Christus resurrexit in aurora.*

Porrò non videtur Christus statim à media nocte resurrexisse. Nam Marcus c. 16. v. 9. pressiùs ait Christum manè resurrexisse, idque plerique Patres docent, quos citat Suarez 3. p. disp. 46. sect. 2. imò Ecclesia in hymno Paschali dum ita orditur: *Aurora lucis rutilat*, &c. *Cum rex ille fortissimus, pede conculcans tartara*, &c. *Victor surgit de funere*.

In

In prima sabbati] Id est die prima post sabbatum, id est, die Dominica. Hebræi enim à sabbato, utpote sanctissimo, denominabant omnes hebdomadæ dies. Sic secunda sabbati, id est post sabbatum, erat feria secunda; tertia sabbati, erat feria tertia, sive dies Martis, & ita de ceteris. Hinc tota hebdomada vocabatur quoque sabbatum, ut, *jejuno bis in sabbato*, id est in hebdomade, Lucæ 18. Sic hic *prima sabbati* accipi potest prima dies hebdomadæ, putà Dominica, de cujus veneratione & cultu ita scribit S. August. serm. 251. de Temp. *Dominicum diem Apostolis & Apostolici viri, ideò religiosa solemnitate habendum sanxerunt, quia in eodem Redemptor noster à mortuis resurrexit. Qui ideo Dominicus appellatur, ut in eo à terrenis operibus vel mundi illecebris abstinentes, tantùm divinis cultibus serviamus, dantes scilicet huic diei honorem & reverentiam, propter spem resurrectionis nostræ, quam habemus in illa. Nam sicut Dominus resurrexit à mortuis, ita & nos resurrecturos speramus*, &c. Item: *Dominicus*, inquit, *dies est primus dies sæculi, in ipso formata sunt elementa mundi, in ipso creati sunt angeli*. Plura vide apud eumdem serm. 254.

Maria Magdalene, et altera Maria] scilicet uxor Cleophæ, & mater Jacobi. Hæ fuere duces & antesignanæ ceterarum, quę Christum comitari solebant: plures enim alias fuisse patet ex Luca c. 23. 55. sequ. ubi inter alios nominat Joannam uxorem Chusæ procuratoris Herodis, & Marcus addit Salomen. Porrò hisce non aderat B. Virgo Deipara, quia certò sciebat & expectabat Christum eodem die resurrecturum: unde sciebat unctionem hanc fore frustraneam.

Moral. disce hic Christum se, suamque gratiam & gloriam revelare animabus illis, quæ ipsum bonis operibus orationis, pœnitentiæ, charitatis ungere satagunt, ut in iis illas animet & roboret. Unde S. Gregorius hom. 21. *Illæ mulieres*, ait, *angelos vident, quæ cum aromatibus venerunt, quia videlicet illæ mentes supernos cives aspiciunt, quæ cum virtutum odoribus ad Dominum per sancta desideria proficiscuntur*.

Videre (græcè, θεωρῆσαι, id est spectare, contemplari) sepulchrum] ut scilicet Christum ungerent, uti ait Marcus cap. 16. 2. ad hoc enim cùm Christus à Josepho sepeliretur, spectarant & consideraraut formam & modum, quo Christus collocatus erat in sepulchro, scilicet ut post sabbatum redeuntes, possent commodè & decorè eum ungere. Quare verisimile est, eas nescivisse de custodia militum à Judæis adhibita sepulchro, deque ejus obsignatione, sed antequam hæc duo fierent, illas à sepulchro domum rediisse. Nam si hæc duo scivissent, non ausæ fuissent venire ad sepulchrum, ne in custodes inciderent, multo minùs sigillum effringere. Sed Deus ipsis insciis ante earum adventum, utrumque hoc impedimentum amovit, ut patebit ex sequent. Hinc disce heroica opera ambire ad Dei gloriam, ac certo confidere quòd Deus obices omnes obstantes vel tollet, vel superare nos faciet.

Mysticè, Beda in c. 24. Lucæ: *Per hoc*, inquit, *quòd mulieres valde diluculò veniunt ad monumentum, datur nobis exemplum, discussis vitiorum tenebris, ad Domini corpus accedere. Nam & sepulchrum hoc figuram Dominici habebat altaris, in quo corporis Christi mysteria non in serico non in panno tincto, sed instar sindonis, quo eum Joseph involuit, in linteo puro debent consecrari: ut, sicut ipse veram terrenæ naturæ substantiam pro nobis morti obtulit, ita & nos in commemoratione ipsius, purum de terræ germine, candidumque, & multimodo quasi mortificationes genere castigatum, altari linum imponamus. Aromata autem quæ mulieres deferunt, significant odorem virtutum, & orationum suavitatem, quibus altari appropinquare debemus*.

Series passionis & resurrectionis Christi.

Nota. Hæc fuit series resurrectionis Christi. Primò, Christus in passione fuit per 18. circiter horas. Nam feria quinta ad vesperam comedit agnum, lavit pedes, instituit Eucharistiam, & prolixum habuit sermonem de charitate Joann. 13. & seq. ac tandem juvit in Getsemani. quæ omnia facilè exigunt tres horas. Quare sub horam mortis tertiam in Getsemani cœpit contristari & orare, ut calix transiret à se. Inde si computes horas omnes usque ad horam tertiam pomeridianam feriæ sextæ, qua mortuus est Christus invenies horas 18. Ubi moraliter disce quàm tempus passionis Christi & Christianorum sit breve, tempus verò resurrectionis & gloriæ longum, quia æternum. Tam liberalis est Deus, tam modica est passio, tam longa merces & gloria. *Momentum est quod cruciat; æternum quod delectat*. Christus per 18. horas passus est, sed in æternum erit gloriosus.

Secundò, Christus moriens hora tertia pomeridiana, illico quod animam descendit in infernum, corpus verò è cruce depositum fuit lotum & sindone involutum, ita ut ante noctem (erat enim nox sabbati, in qua quiescendum erat Judæis ab omni opere) sepultus sit. Quare fuit in inferno per 36. circiter horas (in sepulchro verò 33.) tot enim sunt si numeros tres horas residuas à tertia pomeridiani, usque ad noctem feriæ sextæ, & horas 14. sabbati, ac novem noctis Dominicæ. Videtur enim Christus resurrexisse post mediam noctem ante auroram, putà sub horam nonam noctis: nox enim erat tunc æqualis diei, putà 12. horarum, quia erat circa æquinoctium. Quare mirum est S. August. libr. 3. de Trinit. cap. 6. à morte Christi usque ad ejus resurrectionem numerare 40. horas, à sepultura verò usque ad resurrectionem 36.

Tertiò, Christus illico ut comparavit in inferno, putà in limbo, Adæ, Abrahæ, ceterisque patribus & Prophetis, ostendit non tantùm animam suam, sed & deitatem ei conjunctam: quare eos visione divinitatis suæ beavit: tunc ergo infernus erat quasi cælum. Unde Christus ait, latroni ituro ad Christum in limbo: *Hodie mecum eris in paradiso*.

Quartò, sub horam nonam noctis Dominicæ Christus eum patribus egressus ex inferno venit ad sepulchrum, ibique eis ostendit corpus suum totum defiguratum, lividum, cruentum, discissum, &c. pro ipsis, ac mox purgans hoc corpus ab omni livore, sanguine, unguento, &c. rursumque mittens angelos (licet nonnulli opinentur hæc omnia facta esse, non per angelos, sed per ipsam animam Christi, quæ hanc vim habuit ex unione hypostatica cum Verbo: ita Suarez 3. p. t. 1. disp. 45. sect. 2.) qui sanguinem suum in flagellatione, & per iter sparsum, item pilos vulsos, &c. colligerent; eum collectum rursum indidit venis corporis, ac illud anima Christi gloriosa introiens sibique uniens animavit, vivificavit & glorificavit. Gloriam enim suam quasi sol per radios in illud transfudit, præsertim in quinque plagas, quæ clariùs ceteris membris resplenduerunt.

Quintò, multis è Patribus, ut Abrahæ, Isaac, Jacob, Mosi, Davidi, &c. suum corpus restituit, ut eos participes faceret suæ resurrectionis & gloriæ, ejusque testes apud Judæos, ut patet Matth. 27. 53.

Sextò, Christus resurrexit penetrans lapidem tegentem sepulchrum. Mox descendit angelus terræ motum excitans, lapidemque à sepulchro removens, ut custodes excitaret, & mulieribus aditum ad sepulchrum patefaceret.

Septimò, mox apparvit gloriosus B. Virgini matri suæ, eique ostendit Patriarchas, qui jam resurrexeraut, qui omnes eam honorificè salutantes miro repleverunt gaudio. Deinde apparuit S. Magdalenæ perseveranti apud sepulchrum, &c.

Tropologicè, disce hic, quàm religiosè sepulchra & reliquias Christi, Martyrum, aliorumque Sanctorum venerari, ornare & colere debeamus. Causas quatuor punctim assignat S. Ambros. serm. de SS. Nazario & Celso: *Honoro*, inquit, *in carne Martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices. Honoro viventis memoriam perennitate virtutis. Honoro per confessionem Domini sacratos cineres. Honoro in cineribus semina æternitatis*, *Non sunt contemnenda*, ait, S. Augustinus, *corpora justorum, quibus tanquam organis & vasis ad omnia opera bona sanctus usus est Spiritus*. Vide S. Chrysost. hom. ult. in epist. ad Romanos in Morali.

Et ecce terræ motus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de cælo: et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum] *Terræ motus*. Cur? Resp. Primò, ut eo significaretur potentia, gloria & magnificentia Christi resurgentis, quasi Dei, qui nutu concutit orbem, dominantis inferis, cælo & terræ. Terræ motu enim Deus in

VERS. 2. Terræ motus. Causa Prima.

in Sina & alibi suam præsentiam & potentiam ostendit; juxta illud. *A facie Domini mota est terra*: psal. 113. 7. Et: *Deus cùm egredereris in conspectu populi, cùm pertransires in deserto, terra mota est*, psalm. 67. v. 8.

Secundò. Secundò, ut mulieres angelum non tantùm ex sua augusta luce & specie, sed ex hoc terræ motu agnoscerent, faciliusque resurrectionem Christi ab angelo nunciatam crederent; præsertim quia hoc terræ motu angelus revoluit lapidem ab ostio sepulchri, ut mulieres illud ingrederentur, ac vacuum sepulchrum cernentes Christum resurrexisse scirent. Ita S. Chrysostomus August. Theophyl. & alii.

Tertiò. Tertiò, ut milites sepulchri custodes nocturno frigore torpentes, vel dormientes excitarentur, ac testes essent Christum divina virtute resurrexisse, *ut timore terræ motus erecti*, ait Euthym. *& horrore ejus qui lapidem revolverat, consternati fugerent, & hæc Judæis nunciarent, ac testes ipsi fierent veritatis*.

Symbolicè. Symbolicè, terra, quæ in Christi morte præ horrore contremuit, in ejus resurrectione præ gaudio quasi subsiliit, ac resurgenti congratulata applausit. Sic in sancti Paulini Nolani Episcopi & aliorum Sanctorum felici morte & transitu in cœlum, legimus terram concussam exiliisse. *Magnus adeò, ut cuncta concuteret, & eversionem terræ funditus minaretur*, ait S. Hieronymus. Sic in morte Christi tota terra contremuit, uti dixi cap. 27. vers. 51.

ANGELUS ENIM DOMINI] τὸ *enim* significat terræ motum qui præcessit, factum per angelum, ac cum eo revolutum fuisse lapidem. Franc. Lucas & alii censent hunc angelum fuisse Gabrielem, qui juxta nomen suum administer est fortitudinis Dei, ac ejus opera exequitur. *Gabriel* enim idem est quod fortitudo Dei. Non dubium est plures illi angelos adfuisse, & per triduum custodiisse sepulchrum, ac in eo adorasse sacrum Christi corpus, utpote deitati hypostaticè unitum. Sic nascente Christo, eum angelo nunciante pastoribus Christi ortum, *facta est multitudo militiæ cælestis laudantium Deum, & dicentium: Gloria in excelsis Deo*, Lucæ 2. 13. Sicut enim ibi Christus ex Virgine natus, ita hìc è sepulchro resurgens vi Spiritus sancti renatus est, & quasi regeneratus.

Angelus ut juvenis apparuit. Cur? Causa Prima. Porrò angelus hic apparuit specie juvenis, ut ait Marcus, Primò, quia juventus significat angelorum vigorem, decorem & robur juge & perennans: quo fit ut numquam lassescant, vel deficiant aut senescant, sed semper vegeti, vivaces, celeres & agiles perdurent. Hinc pinguntur quasi juvenes alati. Ita S. Dionys. de Cælest. hier. Secunda. Secundò, quia angelus hic repræsentabat Christum, qui erat juvenis: mortuus enim est & resurrexit anno ætatis 34. Tertia. Tertiò, juventus significat cum esse validum & bellicosum, ut contra custodes dimicet. Juvenes enim sunt optimi, audacissimi, expeditissimi & robustissimi milites. Unde poeta.

Ἔργα ἀνδρῶν, πολεμοί τε νέων, βουλαί τε γερόντων, id est, *Opera sunt virorum, bella juvenum, consilia verò senum*.

Denique juventus repræsentat pulchritudinem, vivacitatem, immortalitatem, agilitatem, gloriam corporis gloriosi, quod Christus in resurrectione assumpsit.

ET ACCEDENS REVOLVIT LAPIDEM] sepulchri Christi, non ut Christus ex eo resurgeret: Christus enim jam antè clauso sepulchro illud vi divina per dotem subtilitatis penetrando, resurrexerat; sed ut Christum Deum ac Dominum suum jam resurrexisse mulieribus ostenderet, dum eis pandens aditum ad sepulchrum, illud corpore Christi vacuum monstravit: Christus enim sicut ex clauso Virginis utero natus est, sic & è clauso sepulchro resurrexit.

Audi S. Augustinum sermone 138. de Temp. *Judæi perfidi*, inquit, *monumenti lapidem signaverant, ut non haberet Christus egressum; sed quomodo de sepulchro exire non posset, qui ex incorruptis matris visceribus salva virginitate processit? Fefellit custodes, exilivit de sepulchro, apparuit discipulis januis non apertis: inde clausus exiit, huc exclusus intravit*. Sic & Euthymius, Chrysost. Theophyl. hic, ac S. Hieron. ad Hedibiam q. 6. Nyssen. orat. 2. de Resurr. Justin. qu. 117. ad Orthodoxos, S. Epiphanius orat. de sepultura Christi, Chrysologus sermone 75. Nazianz. tragædia de Christo patiente, & alii passim. Quare quod S. Leo epist. 83. ad Monachos Palæstinos ait, Christum *revoluto lapide* die tertio surrexisse, τὸ *revoluto lapide* non causam, sed signum, effectum & argumentum non phantasticæ, sed veræ resurrectionis Christi significat. Agit enim contra eos, qui Christum phantasma, ac omnia opera ejus phantastica fuisse dicebant, uti ipse se in sequenti explicat.

Hinc contra Calvinum Christum sub parva hostia contineri evincitur. Hinc collige contra Calvinum nostrosque Novantes, simili Dei omnipotentia posse totum Christum in Eucharistia contineri sub parva hostia. Si enim Christus penetrando lapidem sepulchri potuit esse in eodem loco cum lapide; ergo & in eadem hostia possunt simul esse magna & plura membra Christi. Calvinistæ, ut hoc telum effugiant, respondent lapidem sepulchri instar ceræ mollefactum defluxisse, itaque Christo resurgenti locum aperuisse & cessisse. Verùm ridiculum hoc est eorum figmentum, ac communi Patrum, Doctorum & Ecclesiæ sensui, quòd Christus è clauso sepulchro resurrexerit, ex diametro repugnans. Adde, si Deus potest lapidem durum in mollem ceram vertere, cur non potest & corpori spiritualem existendi, & lapidem penetrandi modum tribuere?

Vnus fuit sepulchri lapis, non duo. LAPIDEM] Putant aliqui duplicem fuisse sepulchri lapidem, primum exteriorem, qui exterius sepulchri ostium clauderet; alterum interiorem, qui propriè ipsum sepulchrum obturaret. Sepulchrum enim Christi erat crypta quasi in camera sive cubiculo, ita ut camera suum haberet ostium, & sepulchrum quoque suum. Ita S. August. libr. 3. de Consensu Evangel. cap. 24. Beda Borchardus, & Maldonatus. Verùm Evangelistæ non nisi unius lapidis meminerunt, scilicet ejus qui exterius cryptæ ostium claudebat; interius enim sepulchrum à parte Australi patens erat, ideoque ostio & lapide carebat, uti liquet ex ejus idea; licet Borchard. in Descript. terræ sanctæ contrarium censeat; scilicet lapidem hunc clausisse ipsum sepulchrum interius, non cameram exteriorem. Verè Chrysolog. sermone 74. *Lapis*, inquit, *advolutus probavit mortem, revolutus extitit resurrectionis assertor*. Et Severianus in Catena: *Non dicit, Volvit, sed, Revolvit lapidem, quia lapis advolutus probavit mortem, & revolutus existit resurrectionis assertor. Mutatur hic ordo rerum. Sepulchrum mortem, non mortuum devorat: domus mortis mansio fit vitalis, uteri nova forma mortuum recipit, reddit vivum*.

Hujus rei typus fuit Samson, qui ingressus Gazam, obsessus à Philistæis custodientibus portam, media nocte surrexit, portasque abstulit in montis verticem: quia, ut explicat S. Gregor. homil. 21. *Redemptor noster ante lucem resurgens, non solùm liber de inferno exiit, sed & ipsa inferni claustra destruxit: portas tulit, & montis verticem subiit, quia resurgendo claustra inferni abstulit, & ascendendo cælorum regna penetravit*.

Sedit angelus quatuor de causis. ET SEDEBAT SUPER EUM] non quasi fessus ex labore amovendi lapidem à sepulchro, sed ut ostenderet. Primò, se esse qui lapidem revoluisset: Secundò, ut mulieres adventantes placidè exciperet, & contra custodes tueretur: Tertiò, *ut esset custos sepulchri Dominici*, ait S. Hieronymus ne quis videns illud vacuum, aliud cadaver in illud inferret, itaque diceret Christum non resurrexisse. Quartò, ut milites custodes terreret. q. d. Vos armati ad sepulchrum vigilatis, ut illud, & Christum in eo quasi clausum, ne resurgere queat, custodiatis: en ego cælitus missus illud reseravi, ac Christum ex eo clauso vobis invitis resurrexisse ostendi. Accedite ad me, si audetis, & in me insurgite, ego sedens & securus vos exspecto, vosque omnes, si accedatis, levi attactu prosternam, & quasi pullices conficiam.

Symbolicas sessionis Angeli causas dat hic S. Thom. *Sedebat*, inquit, *cui nulla inerat lassitudo, ut fidei doctor, ut resurrectionis magister: sedebat supra petram, ut soliditas sedentis daret credentibus firmitatem: ponebat angelus super petram fundamenta fidei, super quam Christus erat Ecclesiam fundaturus. Vel per lapidem monumenti potest designari mors, qua omnes premebantur: per hoc ergo quòd angelus super lapidem sedit, significatur, quòd Christus mortem sua virtute subiecit*. Audi & Bedam: *Sedebat, ut sedendo*

dendo significaret eum superato mortis auctore sedem regni jam consecendisse perpetui; sedebat autem super lapidem revolutum, quo ostium monumenti claudebatur, ut clausira inferorum ipsum sua virtute dejecisse doceret.

Antilogia prima. Dices, Quomodo Matthæus & Marcus ajunt angelum sedisse, cùm Lucas dicat eum stetisse? Resp. Stare, per hebraismum competit cuilibet situi; tantùm enim significat rem esse præsentem, sive recta consistat, sive sedeat, sive jaceat. Sic de Magdalena jacente ad pedes Christi, eosque lavante & ungente, ait Lucas c. 7. 37. *Stans retrò secus pedes ejus lacrymis cœpit rigare pedes ejus, & capillis capitis sui tergebat: stans*, id est, jacens. Adde, aliam esse narrationem Matthæi & Marci à narratione Lucæ, uti mox dicam.

Secunda. Dices Secundò, Quomodo Matthæus ait angelum sedisse super lapidem revolutum, id est, extra sepulchrum, ibique visum à custodibus, cùm Marcus dicat mulieres non extra, sed introeuntes in monumentum, id est, intra sepulchrum vidisse angelum. Resp. Angelum primò removisse lapidem, qui ostium cryptæ, in qua erat sepulchrum, claudebat exteriùs, & tum intuitum custodes, qui erant exteriùs, eos exterruisse, & in fugam compulisse, ne ipsi arcerent feminas ab aditu sepulchri; deinde ingressum esse ipsum sepulchrum, ibique visum à mulieribus, ut eis ostenderet sepulchrum vacuum, ideoque Christum resurrexisse. Unde ait: *Surrexit sicut dixit: Venite, & videte locum ubi positus erat Dominus.* Ita Theophyl. Aut potiùs alius fuit angelus, de quo Matthæus, ab angelo de quo Marcus. Angelus enim Matthæi sedebat super lapidem extra sepulchrum, ac mulieres jussit ingredi sepulchrum. Ingressæ ergo illæ sepulchrum, viderunt ibidem alium angelum, de quo Marcus, qui idem prorsus dixit & confirmavit, quod prior angelus Matthæi dixerat extra sepulchrum. Ita Barradius.

Verùm dico, idem prorsus dici à Marco cum eo quod dicit Matth. Solet enim Marcus Matthæi esse assecla & interpres. Quare quod Marcus ait, *Introeuntes in monumentum*, sic accipe, q. d. Cùm pararent vel inciperent ingredi monumentum: necdum enim illud ingressæ erant, sed adhuc extra illud erant, ibique viderunt & audierunt angelum, ut habet Matthæus. *Introire* enim hic, ut & alibi significat actum inchoatum, non perfectum. Si velis significare actum perfectum, dicito cum S. Augustino lib. 3. de Consensu Evangel. cap. 24. & Franc. Luca, mulieres introisse in monumentum, id est, in vestibulum vel septum quod erat ante monumentum, quodque illud dividebat & separabat à reliquo horto; ab eo enim decebat sepulchrum sepe vel septo quopiam sejungi. Porrò quod Lucas cap. 23. ait, mulieres in monumento vidisse & audisse duos angelos, alia & diversa est narratio ab hac narratione Matthæi & Marci, de qua inferiùs suo loco & ordine dicam.

VERS. 3. Angelus ut fulgur. Cur? Causa Prima. ERAT AUTEM ASPECTUS EJUS SICUT FULGUR, ET VESTIMENTUM EJUS SICUT NIX] *Sicut fulgur*. Cur? Resp. Primò, quia fulgur affine est, & optimè repræsentat naturam & dotes angelorum. Fulgur enim est splendidissimum, celerrimum, efficacissimum, & plusquam igneùm omnia pervadit & sternit. Hac de causa de Cherubinis Dei currum triumphalem stipantibus dicitur Ezech. 1. v. 14. *Ibant & revertebantur in similitudinem fulguris coruscantis*. Et psal. 103. quem citat Paulus Hebr. 1. *Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros flammam ignis.*

Secunda. Secundò, fulgur significat gloriam angelorum, quæ divinæ cognitionis fulgure coruscat: fulguri enim natura quasi est spiritualis & cælestis origo, æquè ac angelis, tam quoad naturam, quàm quoad gratiam & gloriam. Rursum fulgur significat gloriam Christi resurgentis: corpus enim Christi gloriosum radiabat ut fulgur. Angeli enim cùm apparent, ea specie apparent, quæ convenit rei propter quam apparent. Cùm ergo hic angelus appareat ut repræsentet resurrectionem gloriosam Christi, hinc facies ejus fulgurabat. Fulgur enim est fulgidissimum,

Fulgur repræsentat quatuor dotes corporis gloriosi. fortissimum, subtilissimum & agillimum. Unde optimè repræsentat quatuor dotes corporis gloriosi, tam Christi quàm Beatorum; scilicet claritatem, impassibilitatem, subtilitatem & agilitatem. Per resurrectionem enim Christi infirmitas, ait S. Leo serm. de Ascens. *in virtutem, mortalitas in immortalitatem, contumelia transivit in gloriam.*

Tertia. Item zelum & terrorem & iram angeli. Tertiò, & magis appositè, fulgur repræsentat zelum, terrorem & iram angeli, contra impios Judæos & milites custodes sepulchri, volentes impedire Christi resurrectionem: fulgur enim est symbolum belli acris & celeris, ac bellatorum acrium & ardentium. Fulgur enim jungitur cum tonitru, ex eoque quasi flamma erumpit. Unde fulgur dicitur filius tonitrui. Gabriel ergo hic inducitur ut Mars quidam fulgurans & fulminans, ac suo robore quasi fulmine omnia penetrans, disjiciens, afflans, incinerans, ut custodes percellat. Unde iis solis apparuit ita effulgurans, ut in eos videretur velle insilire: mulieribus verò fulgur hoc attemperavit, ac vultum gloriosum quidem, sed blandum & jucundum ostendit. Beati enim apparent singulis ea specie & forma, qua ipsi volunt: quare mulieribus apparuit duntaxat candidatus, scilicet indutus stola candida, ut habet Marcus cap. 16. 5. Sic idem Gabriel Danieli cap. 10. 6. repræsentans robur & victorias Machabæorum contra Antiochum Epiphanem, apparuit fulgurans: *Facies ejus*, inquit, *velut species fulguris, & oculi ejus ut lampas ardens.* Audi S. Gregor. homil. 21. in Evangel. *In fulgure etenim terror timoris est, in nive autem blandimentum candoris. Quia verò omnipotens Deus & terribilis peccatoribus, & blandus est justis, rectè testis resurrectionis ejus angelus, & in fulgure vultus, & in candore habitus demonstratur, ut de ipsa sua specie terreret reprobos & mulceret pios. Unde rectè quoque populum per deserta gradientem, columna ignis in nocte & columna nubis præibat in die. In igne enim terror est, in nube autem visionis lene blandimentum: dies verò vita justi, & nox accipitur vita peccatoris.*

Prædicatores sint sicut fulgura & tonitrua. Tropologicè, sancti & angelici prædicatores sint sicut tonitrua & fulgura, quæ peccatorum vitia tonando & fulminando conterant, afflent & perdant. Sic de Sancto Basilio ait S. Gregor. Nazianz. in ejus funere: *Tonitru tuus, ô Basilii, erat sermo, at vita fulgur.* Sic Joannes & Jacobus à Christo vocantur Boanerges Marci 3. 17. id est, filii tonitrui, hoc est tonantes & fulminantes contra impietatem & impios. Plura hac de re dixi Apoc. 4. v. 5.

Anagogicè fulgur repræsentat ignem gehennæ, paratum impiis Judæis & custodibus Christi hostibus: quia fulgura sunt sulphurea, olentque ignem & sulphur; gehenna autem ardet igne & sulphure, Apocal. 20. v. 9. Isaiæ 30. v. 33. Hinc & Sibylla prædixit Antichristum ab angelo occidendum & afflandum fulmine, uti dixi Apocal. 19. 11.

Candoris symbola. ET VESTIMENTUM EJUS SICUT NIX] purum & candidum. Unde Marcus illud vocat *stolam candidam*, Lucas *vestem fulgentem*. Candor hic & fulgor significat Primò, puritatem, innocentiam & castitatem angelorum; Secundò, gaudium & gloriam resurrectionis Christi, ac præsertim dotem claritatis. Audi S. Gregorium homil. 21. in Evang. *Qui stola candida coopertus apparuit, quia festivitatis nostræ gaudia nuntiavit. Candor etenim vestis splendorem nostræ denuntiat solemnitatis. Nostræ dicamus, an suæ? Sed ut fateamur veriùs & suæ dicamus & nostræ. Illa quippe Redemptoris nostri resurrectio & nostra festivitas fuit, quia nos ad immortalitatem reduxit; & angelorum festivitas exstitit, quia nos revocando ad cælestia, eorum numerum implevit. In sua ergo ac nostra festivitate angelus in albis vestibus apparuit; quia dum nos per resurrectionem Dominicam ad superna reducimur, cælestis patriæ damna reparantur.* Vide dicta Ecclesiast. 9. 8. ad illa: *Omni tempore sint vestimenta tua candida.*

PRÆ TIMORE AUTEM EJUS EXTERRITI SUNT CUSTODES, ET FACTI SUNT VELUT MORTUI] id est, attoniti *& stupefacti instar mortuorum*, ait S. Hieron. quia fulminantem angelum sibi necis fulmen minitantem, & quasi evibrantem cernebant. Timebant enim ne ab eo quasi à fulmine afflarentur, necarentur & in cineres redigerentur. Si angelus solo vultu fulgureo intuendo custodes, adeò eos perculit & stupefecit, quid fecisset si manus in eos injecisset, suumque robur exeruisset. Nam unus angelus hac ratione occidit una nocte 185. millia militum in castris Sennacherib, Isaiæ 37. v. 36. *VERS. 4. Custodes sepulchri obstupescunt.*

RES-

VERS.5, Mar.16.6, RESPONDENS AUTEM ANGELUS DIXIT MULIERIBUS: NOLITE TIMERE VOS] Dices, quomodo Matthæus & Marcus unum dumtaxat angelum à feminis visum dicunt, cùm Lucas duos visos asserat, qui mulieres consternatas aliis verbis quàm iis quæ habet Matthæus & Marcus, consolati sint? Resp. aliam esse historiam & narrationem Lucæ ab hac Matthæi, ac posteriùs contigisse, uti inferiùs ostendam.

MULIERIBUS] scilicet Magdalenæ, Mariæ Jacobi, Joannæ, & ceteris, ut habet Lucas c. 24. 10. Falluntur igitur qui putant, Magdalenam viso sepulchro vacuo illico recurrisse ad Apostolos, ut eis hoc nunciaret, nec vidisse angelos, sed eos dumtaxat visos fuisse à Maria Jacobi & ceteris. Joannes ergo c. 20. 1. dum solam Magdalenam nominat, eamque ad Apostolos recurrisse narrat, sub ea ceteras omnes socias intelligit. Magdalena enim erat dux & choraga omnium. Eva cum diabolo colloquens incurrit mortem, hæ verò cum angelo colloquentes invenerunt vitam. Audi Severianum in catena: *Surgente Domino terrenis redditur cæleste consortium, & mulieri cui fuerat cum diabolo lethale consilium, fit cum angelo vitale colloquium*. Evam imitantur magæ & sagæ, quæ cum diabolo colloquentes hauriunt mortem: Magdalenam verò imitantur pœnitentes, quæ angelos invocantes vitam nanciscuntur.

NOLITE TIMERE VOS] τὸ *vos* habet emphasin: *Cùm ait vos*, inquit S. Chrysost. *multum id præ se fert honoris, & simul declarat eos, qui summa audacia facinus illud ausi fuerant patrare, nisi resipuerint, extrema passuros esse. Non enim vestrum est, inquit, metuere sed illorum qui crucifixerunt*. Et S. Gregorius homil. 21. in Evang. *Paveant illi*, inquit, *qui non amant adventum supernorum civium: pertimescant qui carnalibus desideriis pressi, ad eorum se societatem pertingere posse desperant. Vos autem cur pertimescitis, quæ vestros concives videtis?*

SCIO ENIM QUÒD JESUM, QUI CRUCIFIXUS EST, QUÆRITIS] τὸ *enim* dat causam, cur angelo viso non debeant timere sed exhilarari & gaudere, quia scilicet utrique amant & colunt Jesum crucifixum, eique famulantur & serviunt. q. d. angelus: *Ad illius obsequium veni; ad cujus vos venitis, & unum Dominum habemus, & unam voluntatem*, Christianus Druthmarus qui ante septingentos annos scripsit in Matthæum, sub annum Domini 850. ac Rabano, Angelomo, Simeoni Metaphrasti & Haymoni fuit coævus.

Nominat *crucifixum*; tum ut ostendat se non erubescere, sed palam profiteri crucem & crucifixum, seque ejus esse servum, eò quòd crux Christo ejusque asseclis summo sit honori & gloriæ; tum ut significet fructum crucis Christi scilicet quòd ipsa *caput & summa* sit *bonorum*, ait S. Chrysost. quodque per crucem Christus non solas feminas, ceterosque homines redemerit, sed & angelos exhilararit, imò eis gratiam & gloriam contulerit, uti censent graviores Theologi cum Franc. Suarez, sicuti ostendi cap. 18. v. 12. & 13. Denique quòd per crucem angelos hominibus, & cælum terræ reconciliarit, *pacificans per sanguinem crucis, sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt*, ait Paulus Coloss. 1. 20.

NON EST HIC: SURREXIT ENIM SICUT DIXIT: VENITE, ET VIDETE LOCUM, UBI POSITUS ERAT DOMINUS] Syrus, *Dominus noster*. *Non est hic per præsentiam carnis*, ait S. Gregor. *qui tamen nusquam deerat per præsentiam majestatis*.

VERS.6, Mar.16,6, SURREXIT ENIM] Græcè ἠγέρθη, id est, evigilavit, excitatus, expergefactus est à morte, quasi è brevi levique somno, ad vigiliam lucis & vitæ: ἐγείρω enim est excito, expergefacio, suscito, erigo. Christo enim mors fuit instar somni; in sepulchro enim per 36. horas quasi dormivit, mox manè diei Dominicæ quasi expergefactus surrexit. Sic fiet & nobis. Quare sicut somnus est brevis quædam mors, sic & mors est longior quidam somnus. Unde Poëta:

Stulte quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

Hinc Paulus 1. Corinth. 15. vita functos non vocat mortuos sed *dormientes*, quia scilicet ex somno mortis omnes suscitabimur, & resurgemus ad vitam in die judicii.

Rursum ἠγέρθη, id est, evigilavit sicut arbores in A hieme quasi nudatæ & dormientes, evigilant in vere, cùm frondere, florere & fructus producere incipiunt. Ita S. Hieron. vel quisquis est auctor, in Marci c. 16. *Radix*, ait, *amaræ crucis evanuit: flos enim vitæ cum fructibus erupit; id est, qui iacuit in morte, surrexit in gloria*; ac in eadem fideles suos resurgere faciet. Quare, ut ait S. Leo serm. 1. de Ascens. *Quo præcessit gloria capitis, eò spes vocatur & corporis*. Ipse enim *reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*, Philip. 3. 21. *Seminatur enim corpus in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in ignobilitate surget in gloria: seminatur in infirmitate: surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spiritale*, 1. Cor. 15. v. 42. Hoc sibi jugiter proposuerunt omnes Martyres & Sancti, ideoque hac spe roborati quoslibet labores, ærumnas, cruces generosè superarunt, quorum primitiæ fuère Machabæi: lege eorum gesta & dicta 2. Machab. 7. nimirum *spes Christianorum est resurrectio mortuorum*, ait Tertull. libr. de Resurrect. Et S. August. serm. 3. de Ascens. *Nos*, ait, *mors Christi vivificavit, nos resurrectio erexit, nos ascensio consecravit*.

B SICUT DIXIT] Vrget angelus oraculum & promissum Christi. q. d. Christus quem omnes habuistis ut sanctum & divinum Prophetam, prædixit & promisit se à morte die tertia surrecturum. Ergo credite eum surrexisse: nec enim tantus Propheta mentiri potuit aut voluit, præsertim cùm jam videatis corpus è sepulchro abiisse & surrexisse, uti ego qui sum angelus Dei vivi & veri, annuntio & certissimè assevero. Idem prædixit ipse per Davidem psal. 15. dicens: *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem*: quia ut ait S. Petrus Actor. 2. 24. *Impossibile erat teneri illum ab eo* (inferno.)

Porrò Christus priùs resurrexit quàm ungeretur à mulieribus, ut ostenderet se eâ unctione non egere, utpote qui propria virtute resurgeret Aliam causam moralem dat S. Bern. serm. 12. in Cant. quòd mallet hujus unctionis pretium pauperibus quàm sibi attribui. *Proinde*, inquit, *Dominus Iesus paratam sibi confectionem expendi noluit in suo corpore mortuo, ut servaret vivo id est, Ecclesiæ: ipsa est charius corpus Christi: quod ne mortem gustaret, morti illud alterum traditum fuisse, nullus Christianus ignorat. ipsum ungi, ipsum foveri desideras, ipsius infirma membra cupis fomentis ac curationibus relevari: ipsi ergo pretiosa unguenta retinuit, cùm anticipans horam, & accelerans gloriam, mulierum devotionem non elusit, sed instruxit*. Exemplum simile recenset S. Hieron. epist. ad Rustic. *Exuperius*, inquit, *Tolosæ Episcopus, viduæ Sareptensis imitator, esuriens pascit, alios, & ore pallente jejuniis fame torquetur aliena, omnemque substantiam Christi visceribus erogavit. Nihil illo ditius, qui corpus Domini canistro vimineo, sanguinem portat in vitro*.

VENITE, ingredimini mecum in sepulchrum; nam propter vos ingressuras ego lapidem grandem ab eo removi: ET VIDETE LOCUM UBI POSITUS ERAT DOMINUS] ut per ocularem inspectionem, ait Chrysost. videatis corpus ejus hìc non esse, sed ex eo resurrexisse, *ut si meis verbis non creditis, vacuo credatis sepulchro*, ait S. Hieron. Angelus ergo prævivit viam, & quasi dux introduxit mulieres in sepulchrum, eisque illud vacuum ostendit, ut ex eo Christum surrexisse non dubitent.

ET CITÒ EUNTES DICITE DISCIPULIS EJUS QUIA SURREXIT: ET ECCE PRÆCEDET VOS IN GALILÆAM: IBI EUM VIDEBITIS, ECCE PRÆDIXI VOBIS] *Citò*, ut citò levetis & abstergatis discipulorum mœrorem, conceptum ex morte Christi magistri sui, ac animos eorum mœstos erigatis, & gaudio repleatis per nuntium resurrectionis Christi lætissimum. Hoc enim accipere præ aliis meruère hæ mulieres, quia præ aliis Christi studiosæ ejus sepulchrum adierunt. Causam symbolicam dat S. Greg. hom. 25. dicens: *Quia enim in paradiso mulier viro propinavit mortem, à sepulchro mulier viris annunciat vitam: & dicta sui vivificatoris narrat, quæ mortiferi serpentis verba narraverat, Ac si humano generi non verbis Dominus, sed rebus dicat: De qua manu vobis illatus est potus mortis de ipsa suscipite poculum vitæ*. VERS.7, Mar.16.7,

DICITE DISCIPULIS] Addit Marcus, *& Petro*. q.d. Et maximè Petro, & imprimis Petro; tum quia Petrus absen-

absente Christo, erat primus & princeps Apostolorum; tum quia Petrus uti præ ceteris Christum diligebat, ita ut præ ceteris in morte ejus mœrebat. Addit tertiam causam S. Gregor. hom. 21. in Evang. *Quia*, inquit, *si hunc nominatim non exprimeret qui magistrum negaverat, venire inter discipulos non auderet; vocatur ergo ex nomine, ne desperaret ex negatione. Qua in re considerandum nobis est, cur omnipotens Deus eum quem cunctæ Ecclesiæ præferre disposuerat, ancillæ vocem pertimescere & seipsum negare permisit. Quod nimirum magnæ actum esse pietatis dispensatione cognoscimus: ut is qui futurus erat pastor Ecclesiæ, in sua culpa disceret, qualiter aliis misereri debuisset. Prius itaque eum ostendit sibi, & tunc præposuit ceteris, ut sua infirmitate cognosceret, quàm misericorditer aliena infirma tolerares.*

PRÆCEDET] Id est, præcedere decrevit, destinatque; & de facto præcedet per dotem agilitatis, qua omnes antevertet. Unde Euthym. *præcedet*, ait, id est, *præveniet vos*, priùs ibi erit quàm vos.

Præcedet vos in Galilæam: Cur? IN GALILÆAM] Cur? Resp. Primò, quia Galilæa erat Apostolorum patria, in quam ipsi post mortem Jesu redire cogitabant, ut apud suos commodiùs & tutiùs agerent. Secundò, quia in Galilæa volebat se Christus omnibus discipulis convocatis & congregatis palam ostendere: hos enim Judæi in Judæa congregari non permisissent: nam ipsi perpetuò Christum ejusque Apostolos fuerant persecuti, ut patet Joan. 11. 8. & seq. Unde Apostoli aversabantur Judæos & Judæam, cupiebantque redire in Galilæam, ne in Judæa Judæorum metus perturbaret, ait S. Chrysost. Tertiò, quia in Galilæa plerumque prædicaverat & miracula plurima patrarat Christus. Jubet ergo Apostolos eò redire, ut ex locis ipsis, in quibus prædicaverat, suorum dogmatum & miraculorum recordentur.

Symbolicè, audi S. Gregor. homil. 21. *Galilæa namque transmigrationem à morte ad vitam. Jam quippe Redemptor noster à passione ad resurrectionem, à morte ad vitam, à pœna ad gloriam, à corruptione ad incorruptionem transmigraverat. Et priùs post resurrectionem in Galilæa à discipulis videtur: quia resurrectionis ejus gloriam post læti videbimus, si modò à vitiis ad virtutum celsitudinem transmigramus. Qui ergo in sepulchro nuntiatur, in transmigratione ostenditur: quia is qui in mortificatione carnis agnoscitur in transmigratione mentis videtur.* Sed de Galilæa rursum dicendum v. 17.

Apparvit tamen Christus Apostolis quoque in Judæa, sed clàm & obiter, uti mox videbimus: in Galilæa verò publicè & diu. Audi S. Hieron. epist. 150. ad Hedibiam quæst. 7. *In altero* (in Jerusalem) *pro consolatione timentium videbatur, & videbatur breviter, rursumque ex oculis tollebatur in altero* (in Galilæa) *autem tanta familiaritas erat, & in perseverantia, ut cum ipsis pariter vesceretur. Unde & Paulus Apostolus refert eum quingentis simul apparuisse discipulis*, Corinth. 15. 6.

Hic jam ordine historico intextenda sunt quæ habet Lucas cap. 24. 3. nimirum Magdalenam cum sociabus, dum invitante Angelo ingressæ Christi sepulchrum, viderent illud vacuum, corpusque Christi abesse, partim ex ejus absentia, partim ex aspectu duorum angelorum ibi apparentium, vultum dejecisse & consternatas fuisse: quare angelos earum timorem & consternationem erexisse, & simul earum diffidentiam, quòd angelo priori dicenti Christum resurrexisse non planè credidissent, diuruscula increpatione castigasse. Illa enim Lucæ narrationem non eamdem esse cum hac Matthæi & Marci, uti nonnulli putant, sed diversam, liquet ex ipsis verbis, quæ planè diversa sunt. Item ex eo, quòd in Luca duo angeli apparuisse dicuntur, hic verò in Matthæo & Marco unus dumtaxat. Audi Lucam: *Et ingressæ non invenerunt corpus Domini Jesu. Et factum est dum mente consternatæ essent de isto; ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. Cùm timerent autem, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quæritis viventem cum mortuis? non est hic: sed surrexit: recordamini qualiter locutus est vobis cùm adhuc in Galilæa esset, dicens, Quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia resurgere.* Græcè est, ἐν ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις, id est, in vestibus fulgurantibus, & instar fulguris coruscantibus, ut ex iis agnoscerentur non esse homines, sed cælites, ac simul Christi resurgentis & de morte triumphantis gloriam repræsentarent. Vide dicta vers. 3.

VERS. 8. Luc. 24. 9. Mar. 16. 8. Joan. 20. 1. ET EXIERUNT CITO DE MONUMENTO CUM TIMORE ET GAUDIO MAGNO, CURRENTES NUNCIARE DISCIPULIS EJUS.] *Cum timore*, id est, cum sacro horrore quem spirabat tum Christi sepulchrum, tum angeli fulgurantes, tum resurrectio Christi eis ab angelis nunciata, quæ eis utpote de Christi morte mœstis, deque eo ungendo cogitantibus, ut inopinata, ita penè incredibilis accidit: quare novus accessit timor, ne fortè hæc angelorum visio phantasticum esset spectrum, quod illas deluderet, ac Jesu corpus furto sublatum foret.

ET GAUDIO MAGNO] quòd angelos vidissent, & tam lætum ab eis resurrectionis nuncium accepissent. Habebant ergo alternantes animi motus timoris & gaudii, inter se confligentes, & dimicantes, ut patebit ex seq. Ita S. Hieron. *Duplex, ait, mentes mulierum tenebat affectus, timoris & gaudii: alter de miraculi magnitudine, alter ex desiderio resurgentis.* Et Euthym. *Cum timore*, ait, *ob admiranda quæ viderant: cum gaudio verò, ob lætum nuncium quod audierant.*

CURRENTES NUNCIARE DISCIPULIS EJUS] Quomodo & quid nunciarint, tacet Matthæus, sed explicant Joannes & Lucas: verùm diversimodè. Joannes enim ait, Magdalenam redeuntem tantùm dixisse Petro: *Tulerunt Dominum meum de monumento, & nescimus ubi posuerunt eum.* Lucas verò ait, illas omnia visa & audita, ac per consequens etiam visionem angelorum, narrasse Apostolis.

Dices, Unde hæc diversitas? Resp. Ex eo, quòd hæ mulieres erant pavidæ & dubiæ, ut jam dixi, ideoque nemini in via quidquam dixerunt, ut habet Marcus. Itaque quia ipsæ non certò & firmiter credebant Christum resurrexisse, quod tamen ab angelis audierant; hinc alternantes earum cogitationes, similes & alternantes emittunt voces: modò enim visionem angelorum referunt, modò suam sententiam eloquuntur, quâ putabant corpus Domini è sepulchro à quopiam esse sublatum. Hoc posterius quia ab aliis Evangelistis prætermissum erat, idcircò solus idipsum narrat Joannes.

Hic ergo ordine historico inserendum est quod recenset Joan. cap. 20. à vers. 2. usque ad 19. Verba ejus in pauca contraham, ut ordinem rei gestæ assignem, per quem inter se conciliantur Evangelistæ, qui alioqui videntur implexi & inter se diversi, imò contrarii. Ordo hic fuit: Ordo rei gestæ. Magdalena cum sociabus visis auditisque angelis, è sepulchro cucurrit & rediit in Jerusalem, ut visa & audita nunciaret Apostolis. Iis auditis mox Petrus & Joannes cucurrerunt ad sepulchrum: secuta est currentes Magdalena cum sociabus. Petrus & Joannes ingressi sepulchrum Christi, visis dumtaxat ejus linteis, mirantes domum redierunt. Redeuntes secutæ sunt sociæ Magdalenæ; sed Magdalena ipsa mansit apud sepulchrum, plorans ex metu, & desiderio inveniendi corporis Christi. Quare subinde respectans in monumentum, vidit duos angelos reverentiam exhibentes Christo, qui erat à tergo Magdalenæ. Magdalena ergo vertens se ut videret quis esset à tergo, cui reverentiam exhibebant angeli, vidit Jesum specie hortulani, ac audita ejus solita compellatione, *Maria*, eum agnovit, pedesque ejus tenuit, &c. quæ in Joanne explicanda sunt.

Prima ergo sola Magdalena, ut est in Marco, vidit Christum resurgentem, utpote quæ amore Christi præ ceteris ardebat, ideoque ejus sepulchro indivulsa adhærebat. Mox Christo jubente Magdalena ceteras mulieres abeuntes festino gradu subsecuta & assecuta, ibi cum eis rursum Christum vidit & audivit salutantem. Ita S. Chrysost. Hieron. Theophyl. Euthym. & alii. Unde sequitur.

VERS. 9. ET ECCE JESUS OCCURRIT ILLIS, DICENS: AVETE. ILLÆ AUTEM ACCESSERUNT ET TENUERUNT PEDES EJUS, ET ADORAVERUNT EUM] Sicut post aulicos sequitur rex post sacerdotes Pontifex: sic hic post angelos sequitur Christus, ac resurrectionem suam, quam angeli verbis asserverant, ipso facto, osten-

ostendens se redivivum piis feminis, confirmat. Volebat enim angelos ad hoc sternere sibi viam, tum ut faciliùs illæ crederent ipsum resurrexisse, tum ne, si sine præmonitione, ex inopinato se gloriosum eis spectandum exhiberet, eas percelleret & exanimaret.

OCCURRIT] quia ipsæ præ viris ipsum quærebant magno pietatis affectu & desiderio. Qui enim Jesum ardenter quærit, Jesum sibi amanter occurrentem invenit, juxta illud: *Petite, & dabitur vobis: quærite, & invenietis*, Matth. 7. 7. Ita S. Hieron. *Quæ sic*, inquit, *quærebant, quæ ita currebant, merebantur obvium habere resurgentem Dominum, & primum audire Avete, ut maledictum Evæ mulieris in mulieribus subverteretur*. In quam sententiam & Hilar. *Quòd primum mulierculæ Dominum vident, salutantur, genibus advolvuntur, nunciare Apostolis jubentur, ordo in contrarium causæ principalis est redditus, ut quia à sexu isto cæpta mors esset, ipsi primùm resurrectionis gloriæ & visus, & fructus, & nuncius redderetur*.

Tropolog. Rabanus: *Iter virtutum inchoantibus*, ait, *Christus adjuvando occurrit*. Porrò Evæ nobis perditionis & ploratus est mater. Unde notant quidam, infantes masculos qui ex Adam nascuntur, plorando ingeminare *A*, quæ est prima litera Adæ: femellas verò vagiendo ingeminare *E*, quæ est prima litera Evæ, quasi suorum parentum lapsum, indeque suam ruinam deplorent. Hæ mulieres pro *Eva* audiunt *Ave*, quia resurrectionis salutis & gaudii sunt administræ. Hinc B. Virgini Christiparæ, harum reginæ & principi accinimus: *Ave maris stella, Dei mater alma*, &c.

A prima vox nati masculi, E verò femellæ.

AVETE] Græcè, χαίρετε, id est, gaudete, salvete; Syrus, *pax vobis*. Hæc enim est Hebræorum propria salutatio, qua nomine pacis omne bonum omnemque felicitatem apprecantur: Arabicus, *lætamini*, quia me magistrum vestrum quem morientem vidistis, jam redivivum videtis, ut eamdem quam prius vestri curam geram, ac ad similem resurrectionem gloriamque vos perducam. Ita exemplo Christi animæ beatæ & angeli, dum apparent hominibus, ingerunt eis lætitiam, fiduciam & gaudium, dæmones verò & animæ damnatæ ingerunt mœstitiam, pavorem & desperationem, faciuntque mœstos, anxios, perplexos & desperabundos.

ILLÆ AUTEM ACCESSERUNT, tam amica salutatione Jesu allectæ: ET TENUERUNT (Vatabl. *prehenderunt*) PEDES EJUS] Id est, ex reverentia & amore tantæ majestatis, ac ex gaudio tam novæ & gloriosæ resurrectionis Christi Domini dilectique sui complexæ sunt, constrinxerunt, & osculatæ sunt pedes illius. Docuit hoc illas facere suo exemplo Magdalena, quæ primò pœnitens pedes Jesu lavit & tersit, deinde post resurrectionem prima eosdem voluit tenere & osculari, Joan. 20. 17. Sic Sunamitis apprehendit pedes Elisæi, orans ut filium mortuum resuscitaret, 4. Reg. 4. 27. Sic fideles amplectitur & osculantur pedes Pontificis, æquè ac virorum sanctitate illustrium. Christus hic se à feminis tangi permisit, ut eis se verè resurrexisse demonstraret, easque resurrectionis suæ testes & præcones efficeret. Unde Chrysost. *Postquam*, ait, *immensa cum lætitia ad eum accurrissent, per tactum resurrectionis documentum & certitudinem acceperunt*. Et Euthym. *Illæ quidem ex desiderio & reverentia pedes tenuerunt: ipse verò non prohibuit, præstans ut per tactum certiores efficerentur, quòd phantasma non esset*.

ET ADORAVERUNT EUM] latria, quasi verum Messiam, sive Christum Dei Filium: qui vi deitatis suæ humanitatem suam è morte suscitasset, uti ipse vivens eis prædixerat. Visio ergo resurrectionis Christi illustravit, confirmavit, auxitque fidem divinitatis ejusdem, ac ceterorùm mysteriorum, quæ à Christo dum viveret docente audierant, sed non plenè intellexerant. Quare cum Thoma si non ore, certè corde dixerunt: *Dominus meus, & Deus meus*.

VERS. 10. TUNC AIT ILLIS JESUS: NOLITE TIMERE; ITE, NUNCIATE FRATRIBUS MEIS UT EANT IN GALILÆAM, IBI ME VIDEBUNT] *Nolite timere*: visio enim rerum supernaturalium, & cœlestium, uti erat resurrectio Christi, naturam ipsam intuentium, eorumque oculos & animos concutit, eisque timorem & horrorem sacrum iniicit. Unde S. Hieron. *Et in veteri*, ait, *& in novo testamento hoc semper observandum est, quòd, quando augustior aliqua apparet visio, primùm timor pellitur, ut sic mente pacata possint quæ dicuntur audiri*.

ITE, NUNCIATE FRATRIBUS MEIS] Christus jam gloriosus mira benignitate, ad dandum nobis humilitatis exemplum dignatur discipulos suos vocare *fratres*, ad eorum consolationem, ut eos mœstos & dejectos in spem animumque erigat. q. d. Dicite Apostolis, qui filii sunt unius ejusdem mecum Dei Patris, sed adoptivi per gratiam, cùm ego sim filius naturalis per deitatem, quam ab eo accepi quà Deus, & per unionem hypostaticam cum deitate, quam ab eo accepi quà homo. Causam dat S. Chrysost. & ex eo Euthym. *Mulieribus autem*, inquit, *pro Apostolis usus est ad Apostolos, honorans genus quod ex serpentis seductione infame factum fuerat. Et quia mulier viro facta est causa mœroris, nunc mulieres fiunt viris ministræ gaudii*. Perperam ex hoc dicto Christi collegit Lutherus, feminis quoque licere concionari: aliud enim est nunciate, aliud concionari. Quòd si Christus Magdalenæ dixisset: Concionare, ipsa concionari potuisset & debuisset.

IBI ME VIDEBUNT] q. d. In Galilæa familiariter, crebrò, diu, palam & liberè mea visione fruentur, mecum ore ad os colloquentur & agent, in Judæa non ita, etsi ibidem etiam quandoque eis appariturus sim. Nam in Judæa Christus ipso die resurrectionis, sive Paschatis, sexies, hoc ordine apparuit. Primò, apparuit matri suæ Virgini Deiparæ, ut docet S. Ambros. lib. de Virgin. post principium, S. Anselm. lib. 6. de Excellentia Virginis, Rupert. lib. 7. Divin. Offic. cap. 25. S. Bonavent. in Vita Christi cap. 87. Estque hic communis Doctorum & fidelium sensus, quem evincit tum Virginis præcedens dolor de passione & morte sui unigeniti; item merita & dignitas tantæ matris; tum amor & pietas tanti filii erga talem matrem. Secundò, apparuit Magdalenæ apud sepulchrum, Marci 16. 9. & Joan. 20. vers. 16. Tertiò, apparuit eidem cum ceteris mulieribus redeuntibus Jerusalem in via, Matth. 28. 9. Quartò, apparuit Petro, Lucæ 24. 34. Quintò, duobus discipulis euntibus in Emaus, ibidem. Sextò, omnibus, putà decem Apostolis: Thomas enim aberat, Judas verò se suspenderat: ergo ex duodecim soli restabant decem, Lucæ 24. 36.

Christus sexies die Paschatis apparuit.

Post diem Paschatis verò, Primò, apparuit undecim Apostolis præsente jam Thoma ipsa octava Paschatis, quæ jam vocatur Dominica in Albis, Joan. 20. 26. Secundò, apparuit septem discipulis, inter quos erant Petrus & Joannes, piscantibus in mari Galilææ, Joan. 21. 1. Tertiò, apparvit in monte Galilææ multis, imò plusquam quingentis fratribus, id est fidelibus, Matth. 28. 10. & 1. Cor. 15. 6. Quartò, apparvit Jacobo fratri Domini, ibidem. Quintò, apparvit omnibus Apostolis aliisque fidelibus in monte Oliveti ascensurus in cœlum, Actor. 1. 9. Sextò, apparvit Saulo cùm eum fecit Paulum, Act. 9. Alias sæpiùs apparvit Christus, sed illas ejus apparitiones subticuerunt Evangelistæ.

VERS. 11. QUÆ CUM ABISSENT, ECCE QUIDAM DE CUSTODIBUS VENERUNT IN CIVITATEM, ET NUNCIAVERUNT PRINCIPIBUS SACERDOTUM OMNIA QUÆ FACTA FUERANT] Hinc collige milites sepulchri custodes, viso angelo fulgureo amovente lapidem, perculsos diffugisse, seque post sepes abdidisse, ibique stupefactos & penè exanimatos quasi immobiles hæsisse, ut se loco movere non possent, nec auderent, idque Dei consilio, ut ipsi ex latebris hisce viderent & audirent omnia, quæ de Jesu resurrectione angeli dicebant mulieribus, ut ipsi eadem Pontificibus, referrent, itaque fierent nuncii resurrectionis Christi. Quocirca custodes hosce, utpote in sepibus absconditos, nec viderunt mulieres, nec Petrus & Joannes à mulieribus adducti ad sepulchrum. Sed postquam omnis illa angelorum visio disparvit, cùm jam mulieres è sepulchro in Jerusalem abiissent, ut ait hic Matthæus; milites hi huc usque timore & stupore quasi colligati, sibi redditi sunt, ac ad se redeuntes adierunt sepulchrum, illudque vacuum videntes, consilio inter se initio, aliquos è suis miserunt ad Pontifices, qui hæc omnia à se visa & audita iis narrarent: tum ut custodiæ suæ rationem ipsis redderent, ostenderentque sua incuria, & culpa, non accidisse, quòd Christi

sti corpus è sepulchro abjerit, eò quòd ipsi contra homines pugnare soleant; at contra cælites dimicare nequiverint: tum ut dispicerent Pontifices, quid in futuro hac in re facto sit opus.

VERS. 12. ET CONGREGATI CUM SENIORIBUS CONSILIO ACCEPTO, PECUNIAM COPIOSAM DEDERUNT MILITIBUS] Vide hic perversitatem pontificum & seniorum, qui non contenti Christum vivum occidisse, eum post mortem persequuntur, ac resurrectionem ejus abolere conantur; ut scilicet tegant suum scelus & christicidium, neve aliquis in eos quasi christicidas insurgat, Christique necem ulciscatur. Fuit hoc diaboli consilium, qui conabatur Christi scholam & Ecclesiam, quam fore prævidebat, id est, Christianos omnes in Christo, suffocare. Quare *qui viventis sanguinem emerant*, ait, Chrysostom. *eum qui de resurrectione erat crucifixi, & redivivi, rursus per pecunias, sermonem suffocant*. Corrumpunt enim pecunia custodes, qui erant testes veritatis, ait Euthym. ut fiant testes mendacii. Addit S. Hieronym. eos hanc pecuniam ex templi ærario accepisse, ideoque illos sacrilegè ipsa sacra abusos ad pretium mendacii & perfidiæ. *Pecuniam*, inquit, *quæ ad usus templi data fuerat, vertunt in redemptionem mendacii, sicuti antea triginta argenteos dederant Judæ proditori*. Vide hic gradus peccatorum, quibus peccatores profundiùs descendunt assiduè, donec in infernum ruant: unum enim peccatum nisi pœnitentia deleatur, trahit ad aliud & aliud, donec hominem trahat ad tartara, juxta illud Isaiæ 5. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustri peccatum*. Vide ibi dicta de funibus, quibus peccata peccatis colligata sunt.

VERS. 13. DICENTES: DICITE QUIA DISCIPULI EJUS NOCTE VENERUNT, ET FURATI SUNT EUM, NOBIS DORMIENTIBUS] Intuere hic quàm cæca sit Pontificum perversitas: nam per eam auxerunt resurrectionis Christi famam & fidem, quam conabantur extinguere, ait S. Chrysost. Dicunt enim *ἀδύνατα*, & incredibilia. Nam Primò, ait Remig. *Si custodes dormierunt, quomodo furtum viderunt?* Et S. August. in psal. 63. *Dormientes*, ait, *testes adhibes. Verè tu ipse obdormisti, qui scrutando talia fecisti*.

Secundò, discipuli Christi pavidi fugerant, & de sua salute solliciti in latebras se abdiderant, quomodo ergo ausi fuissent Christi corpus rapere, quod sciebant à tot militibus custodiri? Magna ergo cæcaque fuit malignitas seniorum, qui, ut ait Severianus in catena, *non contenti interfecisse magistrum, discipulos etiam perdere moliuntur*, ut scilicet in eos quasi Jesu, rei à se damnati, fures Pilatus pœna capitis animadvertat.

Tertiò, incredibile est milites Romanos adeò fideles & vigiles, ad unum omnes apud Christi sepulchrum obdormisse, præsertim, cùm scirent de capite suo agi. Et esto omnes obdormissent, sanè excitati fuissent strepitu lapidis grandis, qui è sepulchro ab Apostolis raptoribus corporis Christi amovendus erat, ac corporis Christi adeò magni compositione, involutione & exportatione. Ita S. Chrysostom. *Quomodo*, inquit, *furarentur qui nec apparere audebant? & si vivum adhuc videntes fugerunt, quomodo eo mortuo, militer non timuissent? & quare non prima potiùs nocte furati essent, quando nemo aderat? & si essent furati, an sudarium reliquissent? an in exeundo morarentur? Certè confirmant isti resurrectionem: confitentur enim corpus non esse in sepulchro: non esse autem sublatum, ostendit custodia militum, & pavor discipulorum*. Ergo *mentita est* hic *iniquitas sibi*. Quocirca verè & acutè Severianus: *Discipulorum crimen esse faciunt*, ait, *virtutem magistri. Planè amiserunt milites, perdiderunt Judæi: sed discipuli magistrum suum non furto, sed fide; virtute, non fraude; sanctitate, non crimine, vivum, non mortuum sustulerunt*. Porrò Severianus, hic fuit Episcop. Gabalensis, vir eloquentissimus, de quo Gennad. lib. de Viris illustr. Fuit coævus & familiaris S. Chrysostom. cujus invitatu subinde Constantinopoli concionatus est. Extat ejus concio tomo 5. operum S. Chrysost.

Dices, Quomodo custodes non timuerunt Christi resurgentis & angeli fulgurei quem viderant, vindictam tanti sui mendacii, imò manifestam ejus confusionem; quòd scilicet Christus se redivivum publicè ostenderet? Resp. Jansen. Pontifices eis persuasisse, Christum non resurrexisse ad vitam communem & corpoream, ut hominibus visibilis appareret, sed ad spiritalem, ut cum angelis ageret: aut certè non in Judæa, sed in Galilæa suis Galilæis dumtaxat appariturum. Verùm planiùs dicas, milites excæcatos fuisse auctoritate pontificum, & sua avaritia sitique pecuniæ, æquè ac Judas qui erat Apostolus Christi. Quare in auro præsenti habentes defixos oculos & mentem, non cogitabant, nec metuebant vindictam, præsertim cùm nullam talem vim angeli ad sepulchrum excubantis experti fuissent.

ET SI HOC AUDITUM FUERIT A PRÆSIDE, NOS SUADEBIMUS EI, ET SECUROS VOS FACIEMUS] VERS. 14. *Suadebimus*, id est, persuadebimus Pilato, somnum & negligentiam vestram in corpore Christi custodiendo esse levem, & venia dignam, nec ex ea quippiam mali accidere posse: scit enim ipse nostram, non ipsius causam hic agi, adeoque ipse in nostri gratiam, contra suam conscientiam Jesum damnavit ad crucem: si tam mollis fuit in Jesu ad nostram instantiam injustè damnando, multò molliorem se exhibebit in vobis ad nostram instantiam absolvendis. Verùm milites hosce Pilato secretò hunc fucum & rem totam detexisse, ac Christi resurrectionem confirmasse, idque Pilatum ad Tiberium Cæsarem scripsisse, qui proinde Christum inter deos referre voluerit, ita ex ipsius Pilati actis narrat Hegesippus in Anacephalensi: *Judæorum principes*, inquit: *mihi mentientes asserebant Jesum magnum esse, & contra legem eorum agere. Ego autem credidi ita esse, & flagellatum tradidi arbitrio eorum. Illi autem crucifixerunt eum, & sepulchro custodes adhibuerunt. Ille autem militibus meis custodientibus die tertio resurrexit. In tantum enim exarsit nequitia Judæorum, ut darent pecuniam custodibus, & dicerent: Dicite, quia discipuli ejus corpus ipsius rapuerunt? sed cùm accepissent pecuniam, quod factum fuerat tacere non potuerunt; nam & illum surrexisse testati sunt se vidisse, & se à Judæis pecuniam accepisse. Hæc ideò ingessi, ne quis aliter mentiatur, & existimet credendum esse mendaciis Judæorum*.

Pilatum autem hæc retulisse ad Tiberium Cæsarem, docent quoque Tertul. in Apolog. c. 5. & Euseb. in histor. lib. 2. cap. 2. & in Chronico anno Christi 38. quem audi: *Pilato de Christianorum dogmate ad Tiberium referente, Tiberius retulit ad senatum, ut inter cætera sacra reciperentur. Verùm cùm ex consulto patrum Christianos eliminari urbe placuisset, Tiberius per edictum accusatoribus Christianorum comminatus est mortem*. Et Orosius lib. 7. cap. 4. *Pilatus*, ait, *ad Tiberium Imp. retulit de passione & resurrectione Christi, consequentibusque virtutibus, quæ vel per ipsum palam factæ fuerant, vel per discipulos ipsius in nomine ejus fiebant, & de eo quòd certatim crescente plurimorum fide Deus crederetur*.

AT ILLI, ACCEPTA PECUNIA, FECERUNT SICUT ERANT EDOCTI. ET DIVULGATUM EST VERBUM ISTUD APUD JUDÆOS, USQUE IN HODIERNUM DIEM] VERS. 15. scilicet apud plebæjos & eos qui parvi erant cerebri, nam prudentiores facilè fucum hunc deprehenderunt, & à militibus rem totam secretò indagarunt: quin Longinus centurio palàm militibus restitit, & Christum resurrexisse asseruit, ideoque pro eo Martyr occubuit, uti habet ejus Vita die 15. Martii. Maximè verò fucus hic confutatus est ab Apostolis, affirmantibus Christum redivivum iis apparuisse, idque per miracula multa confirmantibus, adeò ut fides resurrectionis Christi à toto quasi mundo recepta & credita sit. *Quod enim in Judæa Judæus obscurabat auro*, inquit Severian. *fide, toto claruit in mundo*. Idem disertè confutatus est à Josepho, licet gente & secta Judæo. Audiant cum Judæi, suoque Hebræo credant, qui nolunt credere Christo. Sic enim scribit libr. 18. Antiq. cap. 4. *Eodem tempore fuit Jesus, vir sapiens, si tamen virum eum fas est dicere. Erat enim mirabilium operum patrator, & doctor eorum qui libenter vera suscipiunt; plurimosque tam de Judæis quàm de Græcis sectatores habuit. Christus hic erat: quem accusatum à nostræ gentis princi-*

dipibus; Pilatus cùm addixisset cruci, nihilominus non desti-terant eum diligere qui ab initio cœperant. Apparuit enim eis tertia die vivus ita ut divinitus de eo vates hæc, & aliæ multa miranda prædixerant: & usque in hodiernum diem Christianorum genus ab hoc denominatum non deficit.

VERS.16. UNDECIM AUTEM DISCIPULI (Judas enim duodecimus jam se suspenderat) ABIERUNT IN GALILÆAM, IN MONTEM, UBI CONSTITUERAT ILLIS JESUS] Matthæus omissis ceteris Christi apparitionibus, illam dumtaxat recenset, quæ facta est in Galilæa, tum quia illam promiserat angelus v. 7. ac Christus v. 10. tum quia illa celebris & publica fuit coram 500. fratribus, ut ait Paulus 1. Corint. 15. 6. Nam ad eam ex Christi præcepto convocati sunt omnes discipuli, quos plurimos habebat in Galilæa, quia ibi tutiores erant ab odiis & persecutione Judæorum, quàm in Judæa, ait Chrysost. & Euthymius.

IN MONTEM] Certum est hunc montem non fuisse Oliveti, ex quo Christus in cœlum coram discipulis ascendit, ac proinde de illa apparitione hic non agi. Nam mons Oliveti in Judæa est, non in Galilæa. Lyran. Dionys. Carthus. S. Bonavent. Jansen. & alii verisimiliter suspicantur montem hunc fuisse Tabor, ubi primitus Christus transfiguratus gloriam suam ostenderat Petro, Jacobo, & Joanni, Matth. 17.

Mystice, S. Hieron. Galilæa, inquit, erat omnium vitiorum volutabrum, ubi ante error & lubricum; ideoque oportuit eam Christi præsentia & gloria illustrari, juxta oraculum Isaiæ c. 9. v. 1. & 2. Rursum Beda in hom. *Jam* ait, *Dominus de morte ad vitam, de corruptione ad incorruptionem transierat: Galilæa enim idem est quod transmigratio.* Unde Glossa: *Nos* ait, *si à vitiis ad virtutes migremus, resurrectionis gloriam videbimus.*

Allegor. S. August. lib. 3. de Consensu Evang. sub finem: Galilæa, inquit, idem est quod transmigratio, à rad. גלה *gala*, id est migravit, quia Christi gratia de populo Israel transmigratura erat ad Gentes. Unde de ea ait: *Præcedam vos in Galilæam*: quia Apostolis prædicantibus Evangelium non crederetur, nisi eis ipse Dominus viam in cordibus hominum præpararet. *Ibi eum videbitis* id est, ibi ejus membra invenietis, ibi vivum corpus ejus in iis, qui vos susceperint, agnoscetis. Hæc ad verbum S. August. sed nonnullis brevitatis studio omissis.

Anagog: S. Augustin. ibidem: Galilæa, ait, hebraicè quoque significat revelationem, à rad. גלה *gilla*, id est, *revelavit*: unde repræsentat cœlum & visionem beatificam. *Illa erit revelatio*, ait August. *tamquam vera Galilæa. Consimiles ei erimus, ibi eum videbimus sicuti est. Ipsa erit etiam beatior transmigratio ex isto sæculo in illam æternitatem, si ejus præcepta sic amplectamur, ut ad ejus dexteram segregari mereamur: tunc enim ibunt sinistri in combustionem æternam, justi autem in vitam æternam. Hinc illud, Transmigrabunt, & ibi eum videbunt.*

VERS.17. ET VIDENTES EUM ADORAVERUNT: QUIDAM AUTEM DUBITAVERUNT] Non ex undecim Apostolis, sed ex aliis discipulis. Apostoli omnes jam tot visionibus & argumentis Christi erant confirmati, ut non dubitarent eum resurrexisse. Aut certè si τὸ *dubitaverunt*, malis referre ad Apostolos, de quibus in præced. & seq. sermo est, intellige *dubitaverunt*, id est, jam antè dubitaverant, nunc autem non dubitabant: ponitur enim præteritum perfectum pro plusquam perfecto: hoc enim significat aoristus, qui est in Græco ἐδίστασαν. Voluit enim Matthæus summatim perstringere dubitationem Thomæ, & aliorum Apostolorum de resurrectione Christi, antequam sufficienter à Christo apparente, essent de ea instructi, quàm fusius narrant Lucas, Marcus & Joannes. Ita Theoph. *Debes*, inquit, *sic intelligere, quòd, cùm venissent in Galilæam, adoraverunt eum. Illi autem qui adoraverunt in Galilæa, primùm dubitaverunt in Jerusalem*. Sic & Barradius, Franc. Lucas & alii. Verùm *dubitatio illorum nostram auxit fidem*, ait S. Hieron.

Porrò Christus apparens, eadem forma & figura apparuit, quam habuit dum viveret, ut ex iis ab Apostolis agnosceretur esse idem, non alius. Ita S. Cyrillus lib. 12. in Joan. c. 35. Quocirca dotem claritatis suæ abscondit: hanc enim ferre non potuissent debiles mortalium oculi. Audi S. August. 22. de Civitate Dei c. 19. *Claritas in Christi corpore cum resurrexit, ab oculis discipulorum potius*

A *abscondita fuisse credenda est. Non enim eam ferret humanus atque infirmus adspectus, quando ille à suis ita deberet attendi, ut posset agnosci.*

ET ACCEDENS (viciniùs & familiariùs ostendens se discipulis, majestatem Christi reverentibus) JESUS LOCUTUS EST EIS, DICENS: DATA EST MIHI OMNIS POTESTAS IN CÆLO ET IN TERRA] Arabicus, *donatâ sum omni potestate in cælo & super terram*. Maldon. & alii probabiliter opinantur hæc non esse facta & dicta à Christo, nunc, hoc est cum appareret suis in Galilæa; sed in ultima apparitione quæ facta est in monte Oliveti, cùm ex eo gloriosus in cœlum ascendit. Videtur enim hic Christus Apostolis ultimum Vale dicere, ultimaque monita & jussa dare, ac eos quasi legatos suos mittere ad evangelizandum per totum orbem, quod fecit in die Ascensionis. VERS.18.

DATA EST MIHI] scilicet soli, idque tum quà Filius Dei & Deus sum: sic enim ab æterno data est mihi à Patre cùm essentia divina *omnis ejus potestas*, & majestas; tum propriè quà homo sum, ait S. Cyrill. Nyssen. Athanas. & alii, Data est, inquam, mihi inchoativè in B incarnatione mea, ob dignitatem unionis hypostaticæ cum Verbo: completè verò omnis potestas mihi nunc data est à Deo post resurrectionem, ob merita passionis meæ, quando devicta morte, peccato, inferno & diabolo quasi triumphator & redemptor hominum, & plenum & proximum mei sanguinis pretio, in eos jus & dominium acquisivi, ut eos propediem & proximè mihi per fidem & gratiam subditos in Ecclesiam, quæ meum & spirituale regnum per me & Apostolos congregem, regamque in terra & coronem beemque in cœlo. Hoc Christi universale dominium & regnum fusè describit Dan. cap. 7. 14. & Apostolus Ephes. 1. 20. Philip. 2. 10. & seq. & S. Petrus Actor. 10. 36, & S. Joan. Apocal. 17. 14. Vide dicta cap. 27. 11.

Meminit Christus suæ potestatis, uti significet se ex hac potestate mittere Apostolos ad omnes gentes fidei suæ subjugandas. Unde subdit *Euntes ergo*, &c. Porrò Suarez 3. p. agens de Christi dominio, hunc locum explicat de potestate excellentiæ, Christo quà homo erat, ratione unionis hypostaticæ, in primo conceptionis instanti à Verbo communicata, quam ipse pro temporum commodi-C tate demonstravit, & post resurrectionem perfectè plenèque exercuit.

EUNTES ERGO DOCETE OMNES GENTES (meam fidem & doctrinam Evangelicam. Hic ergo Apostoli à Christo acceperunt tubam Evangelii, ait S. Leo epist. 81. & prædicandi officium) BAPTIZANTES EOS IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI] Hinc ex Ecclesiæ traditione constat hanc esse formam Baptismi: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*: in qua fidem S. Trinitatis, & unius deitatis, dicendo *in nomine*, non, in nominibus, clarè profitemur: *In nomine* enim idem est quod appellato & invocato nomine, & per consequens persona, divinitate & virtute trium personarum, quæ sunt in una eademque deitate; scilicet Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Hoc significat Græcum εἰς ὄνομα, id est, *in nomen*, hoc est, invocando nomen Patris, & Filii, & Spiritus sancti, ut per baptismum corporis, animam a peccatis abluat & sanctificet per gratiam. Ita S. Hieronym. *Nomen Trinitatis*, ait, *unus Deus est, ut, quorum una est divinitas, una sit largitio*. D Et Euthym. *Unum nomen trium*, inquit, *denotat unam S. Trinitatis naturam*. Hinc S. Isidor. lib. 7. Etymol. cap. 4. *Trinitas appellatur*, inquit, *quòd fiat totum unum ex quibusdam tribus quasi trinitatis, ut memoria, intelligentia & voluntas, in quibus mens habet in se quamdam imaginem divinæ Trinitatis: nam cùm tria sint, unum sunt*. Et S. Bonavent. in 1. dist. 24. *Trinitas dicitur*, inquit, *quasi ter unitas vel trium unitas*. Unde contra Arrianos, Macedonianos, Nestorianos, aliosque hæreticos liquet, Filium esse verum Deum & ὁμοούσιον Patri, æquè ac Spiritum sanctum, uti passim docent S. Athanas. Hilar. August. Ambrosius & ceteri. Hic ergo clarissimè exprimit Christus mysterium S. Trinitatis, quod Moses in veteri testamento obscurè adumbravit, ne Judæi rudes, tres personas crederent tres esse deos, itaque plures deos more suo colerent. VERS.19. Marc.16.16.

Moralit. disce hic discipuli & Apostoli Christi, imò ipsius

ipsius Christi, opus divinum esse docere, & convertere omnes gentes, etiam rudes, rusticas & barbaras. Unde S. Gregor. hom. 12. in Ezech. *Nullum*, ait, *omnipotenti Deo tale est sacrificium, quale est zelus animarum*. Et Richard. de S. Victore, *Nescio*, ait, *an majus beneficium possit à Deo conferri, quàm ut per ejus obsequium alii salutem consequantur*. Celebre est illud magni Dionysii Areopag. *Omnium divinorum divinissimum est, cooperari Deo in conversione errantium, & reductione peccatorum ad ipsum: & qui visceribus charitatis affluentes, ac communicationem bonitatis Dei imitantes, puro amore pro universorum salute laborant, rectè deiformes & divini, imò divinissimi nuncupantur*.

DOCENTES EOS SERVARE OMNIA QUÆCUMQUE MANDAVI VOBIS] Putà omnia præcepta, quæ in Evangelio mandavi: non enim sola fides sufficit ad salutem, sed requiritur observatio mandatorum & assidua virtutum operatio. *Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur*, Rom. 2. & 3.

VERS. 20. ET ECCE EGO VOBISCUM SUM OMNIBUS DIEBUS USQUE AD CONSUMMATIONEM SÆCULI] q. d. Etsi ascendam in cœlum, vos tamen quos mitto, ut peragretis totum mundum, non deseram. Esto ergo ubique ex meo hoc præcepto evangelizetis cum magnis laboribus, penuriis, adversitatibus, periculis, persecutionibus, nolite cadere animo nolite cogitare vos desolatos & à me desertos; ecce enim ego spondeo me vobiscum semper fore.

Vobiscum sum, tum quà Deus, tum quà homo per præsentem opem, gratiam, robur, consolationem, directionem, liberationem, quam vobis & vestris successoribus semper afferam per quam vobis omnia difficilia reddam facilia, ait S. Chrysost. ut ex omnibus gentibus Ecclesiam, id est, fideles & sanctos mihi congregetis. Idque *usque ad consummationem sæculi*. Priùs mundus hic desinet, quàm mea in Ecclesia desinat præsentia. Magno ergo animo opus hoc, munusque Apostolicum quod vobis injungo, capessite: quia vos visibiliter Ecclesiam regetis, ego verò invisibiliter eamdem regam & protegam. *Qui usque ad consummationem sæculi se cum discipulis futurum esse promittit*, ait S. Hieron. *& illos ostendit semper esse victuros* (in suis posteris & successoribus) *& se numquam à credentibus recessurum*.

Nolite, ait Prosper lib. 2. de Vocat. Gent. c. 1. *de vestra infirmitate trepidare, sed de mea potestate confidite, qui vos in hoc opere non derelinquam, non ad hoc ut nihil patiamini, sed, quod multò majus est, præstiturus ut nulla sævientium crudelitate superemini*.

Hoc est quod Christus iturus ad mortem Apostolis promisit Joan. 14. 16. *Ego rogabo Patrem, & alium Paraclesum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis*. Eadem enim sunt dona Spiritus sancti & Christi, cùm utriusque eadem sit deitas, & consequenter eadem operatio. Opera enim S. Trinitatis ad extra sunt indivisa: & quod una persona operatur, hoc & cæteræ duæ operantur. Spiritui sancto tamen qui procedit ut amor, per attributionem congruam appropriantur opera gratiæ & sanctitatis. Græcè & syriacè additur, *amen*. q. d. Ita certò fiet ut dixi & promisi. Sic Christus etiam visibiliter adfuit Paulo, Actor. 23. 17. & S. Stephano in martyrio Actor. 7. Sic adfuit S. Petro cæterisque Apostolis, Martyribus & doctoribus. Hac de causa Christus vocatur *Emmanuel*, id est, nobiscum Deus, Isaiæ 7. Et Ecclesia vocatur civitas Dei. Unde Ezechiel c. 48. ult. *Nomen civitatis ex illo die*, inquit, *Dominus ibidem*. Unde Deus, per Zachar. cap. 2. Ecclesiæ promittit dicens: *Ego ero murus igneus in circuitu, & in gloria ero in medio ejus*. Vide ibi dicta.

Hac pariter de causa Christus voluit in V. Eucharistiæ Sacramento jugiter manere in Ecclesia, imò in ecclesiis omnibus & singulis usque ad finem mundi. Sicut enim Christi humanitas & deitas gloriosa est in cœlo, adoraturque visibiliter ab angelis & Sanctis, sic eadem est in Eucharistia, sed occultata sub speciebus panis & vini, ideoque invisibilis, ibique adoratur, imò manducatur à fidelibus, ut earum animabus omne id præstet, quod panis & vinum præstat corporibus, putà omne nutrimentum, omnem vigorem, omne robur, omnem suavitatem, omnes delicias, omne gaudium. Quocirca Christus est, qui per singulos sacerdotes dum celebrant, facit quotidie miraculum miraculorum; nimirum admirabilem illam conversionem panis & vini in corpus & sanguinem suum, quam Theologi vocant Transsubstantiationem: hanc enim nec homo, nec angelus, nec vis creata efficere posset. Ipse ergo etiamnum actu est sacerdos, dum per sacerdotes singulares Eucharistiam conficit, seque in ea Deo Patri quasi incruentam victimam in holocaustum offert, uti dixi c. 26. 26. ex Conc. Trident.

Tropol. Christus est in anima, & cum anima fideli & sancta, usque ad finem vitæ, donans ei magnum illud perseverantiæ donum, quod electos in cœlum perducit: ipse enim justum non deserit: nisi priùs à justo deseratur, ut ait ex S. August. Conc. Trident. sess. 6. Itaque Christus in anima sancta Primò, politicè est quasi rex in regno suo, quod secundùm leges justitiæ rectè dirigit & moderatur, & quasi dux in exercitu eum roborans, ut hostes omnes, putà mundum, carnem & dæmonem superet & debellet. *Christus est in anima quasi rex.*

Secundò œconomicè ipse est in anima, quasi pater in domo & familia, quam sapienter ille regit, protegit & ditat. *quasi paterfamilias.* Rursum ipse in ea quasi navarchus in navi, eam per undas & fluctus hujus maris procellosi, id est, per tentationes hujus vitæ periculosæ, securè dirigit ad portum salutis æternæ. Ipse est in ea id quod auriga est in curru, ut nos quasi dormientes vehat in urbem & patriam cælestem. Unde ei jugiter acclamare debemus, quod Eliseus succlamabat Eliæ, dum curru igneo raperetur in cœlum: *Pater mi, currus Israel, & auriga ejus*, 4. Reg. 2. *quasi auriga.*

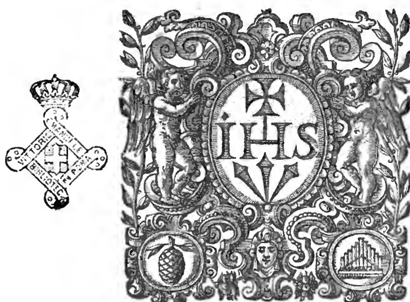
Tertiò, ethicè Christus in anima est quasi ratio & prudentia quæ omnes actiones prudenter dirigit, juxta normam rationis divinæ & legis æternæ, quæ est in mente Dei, ut anima non errores suæ concupiscentiæ, sed dictamina veritatis divinæ ac rationes æternas quæ sunt in mente Dei, ejusque sanctam voluntatem in omnibus & ubique sequatur. *quasi ratio.*

Quartò, physicè ipse est in anima, id quod anima est in corpore: ipse enim est quasi animæ anima, ipsam vitâ gratiæ vivificans, ut anima vivat vitam, non animalem & carnalem, sed spiritalem & divinam, utque omnes ejus actus ipsius in operatione sint non naturales, sed supernaturales & divini, ideoque meritorii vitæ & gloriæ æternæ. *quasi anima.*

Denique ipse est quasi ignis divinus animam flamma charitatis igniens & inflammans. Ipse est in anima id quod sol est in mundo; scilicet ipse est sol cœlestis, totum animæ nostræ orbem luce gratiæ suæ illustrans, vivificans, calefaciens, & bonis virtutum omnium operibus fœcundans; juxta illud, *Operatur in nobis velle & perficere*, Philip. 2. Et, *Qui operatur omnia in omnibus secundùm propositum voluntatis suæ*, Ephes. 1. Ipse est qui verbis nostris vim, vigorem & efficaciam inspirat, ut auditores & proximos nostros à peccatis ad pœnitentiam & sanctitatem convertamus, juxta illud Pauli: *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit*, 1. Corinth. 3. 6. Ergo ò anima sapiens & sancta, vicario amore & desiderio occurre Deo tuo; Jesus tuus cupit esse tecum, tu vicissim non nisi cum Jesu esse cupias. Deliciæ ejus sunt esse tecum, deliciæ tuæ sint esse cum illo. Ab illo ergo sine te regi, flecti & dirigi, uti regnum sinit se regi à rege, exercitus à duce, domus ab hero, navis à nauclero, currus ab auriga, voluntas à ratione, corpus ab anima, mundus à sole. *Sufficit tu Deo, sufficiat tibi Deus tuus*, ait S. Augustinus. *quasi ignis & sol.*

R. P.

CORN. CORNELII A LAPIDE COMMENTARIUS IN S. MARCI EVANGELIUM.

VENETIIS, M. DCC.

Typis Hieronymi Albriccii.

Superiorum Permissu.

COMMENTARIUS IN EVANGELIUM SANCTI MARCI.

ARGUMENTUM.

MARCUS, inquit, S. Hieron. in Catal. A Script. Eccles. *discipulus & interpres S. Petri, juxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romæ à fratribus, breve scripsit Evangelium. Quod cum Petrus audisset, probavit, & Ecclesiæ legendum sua auctoritate dedit.* Et mox: *Assumpto itaque Evangelio, quod ipse confecerat perrexit Ægyptum, & primus Alexandriæ Christum annuncians, constituit Ecclesiam tanta doctrina & vitæ continentiæ, ut omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philo disertissimus Judæorum, videns Alexandriæ primam Ecclesiam adhuc judaizantem, quasi in laudem gentis suæ librum super eorum conversatione scripsit. Et quo modo Lucas narrat Hierosolymæ credentes omnia habuisse communia: sic & ille quod Alexandriæ sub Marco fieri doctore cernebat memoriæ tradidit. Mortuus est autem octavo Neronis anno, & sepultus Alexandriæ, succedente sibi Aniano.*

Marcus hebr. politus

Idem testantur Clemens Alex. lib. 6. Stromat. & Papias B Episcopus Hierapoleos, & ex iis Eusebius lib. 2. histor. c. 15. qui & addit S. Petrum Evangelium Marci confirmasse, & in perpetuum Ecclesiis legendum tradidisse. Idem docent S. Athanasius in Synopsi sub finem, S. Epiphanius hæresi 51 & Euthymius hic. Quocirca Tertullianus l. 4. Contra Marc. Evangelium S. Marci S. Petro attribuit, quia, ut ait S. Hieronym. epist. 150. ad Hedibiam quæst. 11. *Petro narrante & Marco scribente compositum est.* Idem S. Hieron. vel quisquis est auctor, præfat. Comment. in S. Marcum. *Marcus*, ait, *seminat post Matthæum, qui fremit ut leo, qui volat ut aquila, qui discit ut homo, qui immolat ut sacerdos, qui irrigat ut flumen, qui florescit ut ager, qui fervet ut vinum. Christus etenim, de quo loquitur, homo nascendo, vitulus moriendo, leo surgendo, aquila est ascendendo.*

Hac de causa Ezech. 1. & Apocal. Cherubim quatuor faciebus instructi significant quatuor Evangelistas, ita scilicet ut facies hominis significet Matthæum, qui humanitatis Christi opera describit; facies aquilæ Joannem, qui canit divinitatem Christi, dicens: *in principio erat Verbum*, &c. facies bovis notet Lucam, qui incipit à sacerdotio & victimis Zachariæ, facies verò leonis designet Marcum, quia ipse à terribili & forti rugitu Joan. Baptistæ, quasi leonis, inchoat suum Evangelium, ut in c. 1. Ezech. docet S. Hieron. S. Gregor. & alii passim. Hi enim quatuor currum gloriæ Dei, putà quadrigam Evangelii per totum orbem circumegerunt, omnesque gentes illi quasi triumphanti subegerunt.

Huic symbolo appositè congruit nomen Marci juxta etymon tam Hæbreum, quàm Latinum. Marcus enim hebraicè, inquit Pagnin. in Interpret. nomin. Hebr. idem quod *limatus, fricatus, expolitus*, id est, *à rubigine abstersus*, à rad. מרק *marac*, id est, *tergere, fricare, polire*. Unde Jerem. c. 46. 4. *State*, ait, *in galeis, polite lanceas, induite vos loricis*, ut vos, ô Ægyptii, præparetis ad instans prælium contra Nabuchodonosor; ubi pro *polite* hebr. est מרקו *mircu*. Sic S. Marcus polivit lanceam sui Evangelii & prædicationis, ut ea instar leonis Ægyptios aliasque gentes Christo subigeret. S. Isidorus verò lib. 7 Orig. cap. 9. *Marcus*, ait, *idem est quod excelsus mandato* (nescio à quo radice) *utique propter Evangelium Altissimi quod prædicavit*. Rursum Marcus hebr. dicitur quasi מר כוס *mar cos*, id est Dominus calicis, putà passionis & martyrii: ipse enim dira passus, nobili martyrio triumphavit de morte, æquè ac de infidelitate.

Latinè verò Carolus Sigonius de Nomin. Roman. ex Valerio: *Marcus*, inquit, *dictus qui mense Martio natus est*. Isidorus autem l. 19. Orig. c. 7. *Marcus*, ait, vocatur malleus, & dictus *marcus*, quòd major sit ad tundendum & fortior: *marcellus*, mediocris, *marculus*, malleus pusillus. Sic S. Marcus malleus fuit magnus & fortis conterens petras, id est saxea Gentilium corda compungens, & ad pœnitentiam vitamque Christianam commovens. Marcus ergo & Marcellus id est malleus. Unde Carolus avus Caroli Magni, ob fortitudinem bellicam, qua quasi malleus trecenta millia Saracenorum contudit, cognominatus est Martellus. Aut Marcus quasi Martius, & Mars quidam cælestis. Unde Marcia familia Rom. prisca patricia, dicta est ab Anco Marcio quartò Roman. rege fortissimo. *Ab Anco Marcio sunt Marcii Reges*, ait Cæsar. orat. in funere Juliæ amitæ apud Svetonium, Et Ovid. lib. 6. Fastor.

Latinè Marcus est malleus.

Marcia sacrifico deductum nomen ab Anco.

Ancus rex vocatur *sacrificus*. quia, ut Livius lib. 1. re- B ligiones neglectas aut pravè cultas restituit. Religio enim est parens fortitudinis. Hinc Marciæ gentis stemma erat Victoria columnæ imposita. Ita Anton. August. in Familiis Romanis, Porrò Marcii dicti sunt à Marco, vel Mamerco, ait Plutarch. in Numa. Osci enim Martem appellabant Mamercum, ait Festus. Primus autem Pythagoras, filium suum vocavit Mamercum, quem secutus Numa, secundus rex Roman. filium suum nominavit Mamercum, teste Plutarcho, & ex eo Sigonius. Marcus ergo per crasin idem est quod Mamercus sive Mamers, id est Mars, ait Sigonius: *Quis enim fortius*, ait Scholiastes Marci apud S. Hieron. *quam animas salvare, quæ errorum vitiis poterant interire*? juxta illud Psalm. 67. *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa*.

Marcus quasi Martius.

Quàm religiosus fortisque fuerit S. Marcus, liquet ex institutione Essæorum, qui primi fuere Religiosi, & Religiosorum omnium prototypi, de quorum mira sanctitate paulò post plura. Joannes Major & nonnulli alii censent, Marcum hunc esse mancum illum, qui ex religiosa humilitate pollicem sibi amputavit, ne fieret sacerdos, Sed hic C fuit Marcus Eremita non Marcus Evangelista, ut patet ex Vitis Patrum.

Denique Romani prænomen *Marcus* dabant iis, qui erant primogeniti. Unde Marcus Tullius Cicero vocatur, quia ipse erat primogenitus, ut notat Aldus Manutius initio Commentariorum in lib. Cicer. ad Herennium. Sic S. Marcus fuit primogenitus unicèque dilectus à S. Petro: unde ipse de eo solo dixit; *Salutat vos Ecclesia*, &c. *& Marcus filius meus*, epist. 1. cap. 5. in fine. Quare ipse ut filius à S. Petro hausit tantum spiritum, ardorem & zelum, ac expressa sapientiæ & sanctitatis S. Petri fuit imago: hanc enim ei S. Petrus ceu pater impressit.

Quæres, cujus, quis & qualis fuerit S. Marcus? Resp. Primò, eum natione fuisse Hæbræum ex tribu Levi. Addit Beda & auctor Comment. in Marcum apud S. Hieron. eum fuisse sacerdotem Aaronicum.

Cujus, quis & qualis fuerit S. Marcus?

Secundò. Theophylact. Victor. Antiochen. & Euthym. hic, atque ex eis Sixtus Senensis in Biblioth. Sacra in Marco, putant Marcum hunc eumdem esse cum Joanne Marco, qui fuit consobrinus Barnabæ cum eoque & Paulo profectus est ad prædicandum Gentibus, Actor. 12. & 13. quem proinde Marcum intelligit Paulus epist. ad Philem. & Coloss. 4. & 2. Timoth. 4. Verùm dico Marcum hunc alium esse à Joanne Marco; nam eodem tempore quo Joan. Marcus adhæsit Paulo & Barnabæ in Græcia, noster

hic Marcus adhæsit S. Petro Romæ, & ab eo missus est prædicatum, primò Aquilejam, deinde Alexandriam, uti rectè ex Eusebio & aliis ostendit Baronius.

Tertiò, Origen. lib. de Recta in Deum fide, S. Epiphan. hæresi 51. & Dorotheus in Synopsi censent, Marcum fuisse unum ex 72. Christi discipulis. Sed verius est contrarium, scilicet eum post mortem Christi à S. Petro conversum, & baptizatum esse: nam ipse eum vocat filium suum (Spiritualem) epist. 1. cap. 5. 13. dicens: *Salutat vos Ecclesia quæ est in Babylone* (Romæ) *collecta, & Marcus filius meus*. Ita S. Hieron. Euseb. lib. 7. hist. c. 14. Epiph. hæresi 51. Theodor. præf. in Histor. S. Patrum, Iren. lib. 3. cap. 1. Baron. & alii passim, qui tradunt S. Marcum discipulum & comitem fuisse S. Petri.

Quartò. S. August. lib. 1. de Consensu Evang. c. 2. Marcum vocat breviatorem Matthæi, non quòd in compendium redegerit, ut voluit nonnulli, sed quòd breviùs secundùm quæ acceperat à S. Petro, narrat ea quæ Matthæus sæpiùs fusiùs prosequitur. Dixi sæpiùs: Nam subinde Marcus uberiùs quàm Matthæus, historiam rei à Christo gestæ enarrat, uti liquet in narratione negatio- B nis, qua Petrus ter Christum negavit, quædam etiam clariùs quàm Matthæus explicat. Quare in historiis Christi enarrandis Marcus fusior est quam Matthæus, sed in doctrinis parcior. Fuit ergo Marcus verus Evangelista, æquè ac Patriarcha & Apostolus. Unde Arabicus Evangelio Marci hunc titulum præfigit: *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, Dei unius, Evangelium Patris, Patriarchæ, Apostoli, S. Mar*, (id est Domini) *Marci Evangelistæ*.

Quo tempore scripsit Evangelium suum?

Quintò, Marcus Romæ rogatus à Christianis Conversis à S. Petro, ut summam eorum conscriberet, quæ à Petro prædicante audierat, scripsit hoc Evangelium anno Christi 45. Claudii Imp. 5. ait Euseb. in Chron. paulò antequam pergeret Alexandriam, ubi Ecclesiam Christianam fundavit, & sanctissimè per novendecim annos gubernavit, ac in ea discipulos adeò eximios habuit, ut Essæi, id est sancti & pii, cognominati sint. Hi enim quasi primi Religiosi in tanta puritate, pietate & Sanctitate vixerunt, toti ut orbi essent admirationi, ceterisque Ecclesiis essent perfectionis exemplar & speculum, C adeò ut eos mirificè laudet Josephus & Philo. de Therapeutis. Unde S. Hieron. & Cassian. Marcum vocant principem & institutorem Cœnobitarum. Vide quæ de Essæis dixi Act. 2. Atque hac de causa Essæi, se ex Alexandria per totam Ægyptum & Thebaidem propagarunt. Unde factum ut ibi essent plurima Monachorum & Anachoretarum examina, qui Angelicam in terris vitam agebant, idque duravit per plura sæcula, ut patet ex S. Hieron. Vitis Patrum, Evagrio, Palladio, Cassiano & aliis.

Porrò S. Marcus Alexandriæ primam Christianorum scholam erexit, ex qua tot sancti doctores, Episcopi & Martyres prodiere. Nam schola Alexandrina mirè floruit sub Commodo Imp. anno Domini 180. cùm ei præsedit Pantænus, cui successit Clemens Alexandr. Clementi Origenes, cujus discipuli fuère S. Gregor. Thaumaturgus, Athenagoras, & postea S. Athanasius, S. Basilius, Nazianzenus, &c. Hi omnes ergo S. Marci fuere sequaces & discipuli.

Denique S. Marcus apostolatus, doctoratus & Evangelistæ lauream martyrii corona decoravit. Unde de eo D Martyrologio Romano die 25. Aprilis sic legimus: *Alexandriæ natalis B. Marci Evangelistæ*, &c. *qui pro fide Christi tentus & funibus vinctus, & per saxa raptatus graviter afflictus est. Deinde reclusus in carcere, primò angelica visione confortatus, & demum ipso Domino sibi apparente, ad cælestia regna vocatus est octavo Neronis anno*. Et Gelasius Pontifex in Conc. Roman. de libr. authen. & apocr. *Marcus Evang.* inquit, *à B. Petro in Ægyptum directus fidem veritatis prædicavit, & gloriosè consumavit martyrium*. Sic & Nicephor. Metaphrastes, Procopius & alii. Corpus S. Marci Alexandria à mercatoribus translatum est Venetias anno Domini 827. ubi summa religione colitur, adeoque senatus insignia S. Marci, putà leonem, pro stemmate usurpat, atque cùm quippiam imperat vel mandat, asserit S. Marcum id mandare.

Quæres Secundò, qua lingua Evangelium conscripsit A Marcus latinà an Græca? Multi censent eum Latinà scripsisse. Et ratio videtur clara: Marcus enim scripsit Romæ Romanis, ex S. Petri ibidem prædicantis ore: ergo pariter scripsit lingua Romana, putà Latina. Græcam enim Romani non intellexissent, uti multis probat Baronius anno Christi 45. Licèt enim S. Chrysost. in Marcum, asserat Marcum Evangelistam scripsisse in Ægypto, tamen Romæ eum scripsisse asserunt S. Hieron. Euseb. Clemens, S. Epiphan. & alii passim: atque auctor comment. in Marcum non fuit S. Chrysost. ut inferiùs ostendam. Ita Syrus, qui in fine Evangelii S. Marci hæc disertè addit: *Finit, Evangelium sanctum, Evangelium Marci, quod locutus est & evangelizavit Romæ romanè*. Idem docet S. Damasius Pontifex (vel quisquis est auctor) initio lib. de Romanis Pontific. in Vita S. Petri quæ ponitur ad initium tomi primi Conciliorum. Idem satis insinuat S. Gregor. Nazianz. in Carm. quo recenset catalogum S. Scripturæ, dum Evangelistas per linguas & nationes ita partitur.

An latinè scripsit Marcus?

Matthæus Christi Hebræis miracula scripsit,
Ausonibus Marcus, Lucas at doctus Achivis,
Cunctis Joannes, penetrans cælestia mente.

Ex adverso Marcum græcè scripsisse disertè asserit S. Hieron. præfat. in Evang. *De novo*, ait, *loquor Testamento quod Græcum esse non dubium est excepto Apostolo Matthæo, qui primus in Judæa Evangelium Hebraicis litteris edidit*. Additque se hac de causa jussu Damasi veterem Vulgatam versionem Latinam novi testamenti, ac consequenter & Evangelii S. Marci, correxisse secundùm Græcum autographum. Idem expressè docet S. August. lib. 1. de Consensu Evang. cap. 2. *Matthæus*, ait, *Hebræo scripsisse perhibetur eloquio, ceteri Græco*. Idem fuit communis veterum & recentiorum sensus, ut Christiani Druthmari, qui floruit anno Christi 800. Jacobi Chrysopolitani, Maldonati præfat. in Matth. Franc. Luc. hic, Genebrardi in Chronolog. ad annum Christi 44. quem audi: *Marcus Evangelista Aquilejæ (quæ secunda Roma quondam dicebatur) rogantibus Romanis suum Evangelium conscripsit græcè, sive etiam latinè, ut volunt Rodulph, & Armacanus*.

Videtur græcè.

Idem suadet ratio nam S. Marcus scripsit Evangelium C iturus Alexandriam, ut illud ibi prædicaret: Alexandrini autem tunc loquebantur græcè. Alexandria enim condita & dicta est ab Alexandro Magno, qui fuit Macedo & Græcus. Quocirca S. Athanasius, S. Cyrillus, Theophilus, Clemens Alexandr. ceterique Alexandrini sua græcè scripserunt. Ergo Marcus Græca lingua scripsit. Rursum Marcus peritior erat linguæ Græcæ quàm Latinæ. Unde & Græcus textus in ejus Evangelio politior & elegantior est quàm Latinus: nam Judæi vicini Græciæ, ac subjecti Alexandro Magno & Græcis, Græcam linguam perdiscebant, non ita Latinam; utpote à Roma & Latinis semoti. Adde: Græca lingua tunc latissimè patebat, ut ait Cicero: adeò ut Romani, præsertim patricii & honestiores, Græcam callerent, imò filios suos Athenas mitterent, ut Græcam sapientiam & eloquentiam perdiscerent. Marcus autem Evangelium hoc scripsit Romanis, non plebeiis, sed patriciis & nobilibus, uti erant S. Clemens, S. Pudens, S. Torpes. Audi Clementem Alexandr. in epist. 1. S. Petri (extat tom. 6. Biblioth. S. Petrum in edit. Parisiensi) *Marcus*, D inquit, *Petri sectator, prædicante Petro Evangelium palàm Romæ, coram quibusdam Cæsarianis equitibus, & multa Christi testimonia proferente, petitus ab eis, ut possent quæ dicebantur, memoriæ commendare, scripsit ex iis quæ à Petro dicta sunt, Evangelium, quod secundùm Marcum vocatur*, &c. Simili modo S. Paulus epistolam ad Romanos scripsit græcè, uti ostendi prooemio in illam epistolam.

Denique S. Marcus cum S. Petro versatus fuit Antiochiæ, ubi primùm discipuli Christi dicti sunt Christiani: Antiochiæ autem loquebantur græcè. Unde S. Chrysost. qui fuit Antiochenus, prædicavit & scripsit græcè. Quare Græca lingua S. Marco usitatior fuit quàm Latina, ac fortè Græca ei fuit vernacula. Licet enim Apostoli & primi fideles acceperint donum linguarum infusum à Spiritu sancto, tamen illud acceperunt ad sufficientiam, non ad elegantiam; quare lingua sibi propria vel

vernacula meliùs & elegantiùs loquebantur, v. g. Hebraica A vel Græca, quam extera, vel aliena, v. g. Latina, Illyrica, Germanica.

Et græcè, & latinè. Utramque sententiam conciliabis, si dicas, & Marcum utraque lingua, scilicet Græca & Latina, scripsisse Evangelium, uti censet Genebrard. anno Domini 44. & noster Barradius tom. 1. l. 1. c. 19. ac Possevinus in Biblioth. in Marco. Audi Petrum de Natal. Aquilinum Episc. in Catalogo Sanctorum l. 4. c. 86. *Petrus*, ait, *Marcum Aquileiam Protoepiscopum destinavit, ibi Evangelium suum quod aliàs Romæ Latinis litteris conscripserat, iterum Græco eloquio exaravit, quod usque hodie in Aquileiensi Ecclesia, cum sede eburnea in qua sedens illud scripserat, demonstratur.* Idem censet Hadrian. Finus lib. 6. Flagelli Jud. c. 80. & Bellarm. lib. de Verb. Dei c. 7.

Porrò censent nonnulli autographum Marci Latinum, injuria temporum periisse, sicut periit Evangelium Hebr. S. Matthæi. Verùm hoc difficile est creditu. Quomodo enim Ecclesia Romana tam fida fidei & sacrorum codicum custos, ac primis illis Marci temporibus usque ad Constantinum, zelo religionis ardentissima & constantissima, permisisset tantum thesaurum sibi dicatum intercidere? Utique quæ aliena tam accuratè servavit, sua non perdidit, nec prodidit. Itane tot codices Evangel. S. Marci, quos nobiles Ro- B mani ceterique Itali à Petro & Paulo ad Christum conversi, certatim sibi describi curabant, ad unum omnes interiere, ut ne unus quidem superfit? Quare verisimiliùs dicemus,

Primò, græcè. Marcum primitus græcè scripsisse, ob causas jam dictas, sed illicò vel per se, vel per aliquem suum interpretem, Græcum in Latinum convertisse, & utrumque Romanis tradidisse, uti S. Paulus scripsit epistolam ad Romanos græcè, sed eamdem à tertio scriba & interprete suo conversam in Latinum, misit ad Romanos, uti dixi proœm. in illam epistolam. Ratio est, Prima, quia S. Hieron. & S. Augustin. affirmant Marcum græcè scripsisse, non latinè. Unde Latinam versionem juxta Græcum jussu Damasi correxit S. Hieron. Secunda, quia, ut rectè advertit Bellarm. lib. de Script. Eccles. in Marco ex collatione textus Græci & Latini constat, Latinam veterem & Vulgatam editionem, tam Matthæi quàm Marci ex Græca editione translatam. C Idem pluribus exemplis probat Franc. Lucas hic; quibus adde, Latinum Marci interpretem græcizare, ut cùm cap. 2. 2. ait: *Et convenerunt multi, ita ut non caperet neque ad januam*: quod obscurè latinè ex Græco translatum est, qui clarè & ornatè sic habet: ὥστε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν, id est, *ut non caperent* (turbam affluentem) *neque illa quæ ad januam erant loca*. Et c. 4. 10. *Et cùm esset singularis* græcè clarè κατὰ μόνας; id est solus. Et cap. 7. v. 17. 18. 20. *Quæ de homine exeunt, illa communicant hominem*, græcè clarè κοινοῖ, id est communem faciunt, hoc est, immundum reddunt hominem: Hebræi enim immunda vocant *communia*, quibus scilicet communiter & promiscuè omnes etiam immundi utuntur. Sic cap. 1. 47. διαφημίζειν ad verbum vertit, *diffamare*, prodivulgare. Sic cap. 15. 47. προσάββατον, ad verbum vertit, *antesabbatum*, id est profestum sabbati, vel vigilia, puta Parasceve, aut pridie sabbati.

Evangelii S. Marci autographum Venetiis servatur. Venetiis religiosè servatur Evangelii S. Marci autographum, sed ob vetustatem in eo litteræ ita corrosæ & excisæ sunt, ut legi nequeant. Id mihi Romæ inquirenti, Venetiis perscripsere nonnulli viri graves, qui idipsum studio- D sè investigarunt, hancque apud Venetos esse traditionem asseruerunt. Ferunt Evangelium hoc Aquilejæ à S. Marco conscriptum, & relictum, indeque Venetias translatum: cùm enim Attila rex Hunnorum Aquilejam per triennium obsessam cepit, vastavitque, tunc multi Aquilejenses Attilam fugientes, concesserunt ad vicinas Adriatici maris paludes, ibique Venetias admirabili opere condiderunt, sub annum Domini 452. ait Baronius. Porrò vir gravis, Canonicus S. Marci Venetiis, qui ejus reliquias in manu habet, ideoque oculatus testis, meo rogatu, hac de re studiosè inquirens, hisce diebus rescripsit, autographum hoc S. Marci Græca lingua esse conscriptum, ac Aquileja Venetias delatum fuisse anno Christi 1472. Quare græcè videtur primitus à S. Marco editum.

Scripsit hac de re dissertationem ad Magnum Hetruriæ Ducem Pagninus Gaudentius, Professor Pisanus, in quo contendit S. Marcum primitus latinè Evangelium scripsisse Romæ, deinde græcè Aquileiæ, sed Latinum evanuisse: quod enim modo extat Latinum S. Marci Evangelium, ex Græco esse translatum. Addit Romæ olim magnum fuisse usum linguæ Græcæ, tum quòd multi senatores aliique eam discerent, tum quòd multi Græci Romam confluerent. Id liquet ex gravissima querela Satyræ 3. Juvenalis, qui propterea ait se odisse Romam, quòd Græca esset urbs: *Multus olim Græcæ linguæ usus.*

Non possum, inquit, *ferre Quirites*
Græcam urbem, quamvis quota portio fæcis Achææ?
Jam pridem Syrus in Tiberim confluxit Orontes.

q. d. Multi Syri confluebant Romam. Citat Damasum lib. de Vitis Pontificum in Vita S. Petri, ubi Evangelistas ait scripsisse Latinè (notans Marcum) græcè & hebraicè. Verum notum est hunc librum non esse Damasi, sed Anastasii Bibliothecarii, ait Bellarm. lib. de Script. Eccles. in Damaso. Quòd verò addit Paganinus, S. Petrum Romanis prædicasse grecè, S. Marcum verò ejus interpretem ea vertisse latinè, paradoxum videtur, ac fidem excedete, uti annotavit Baronius. Porrò alia erant interpretis officia, uti dixi 1. Corinth. 12. v. 10.

Porrò Syri, ut testatur Guido Fabricius in præfatione novi Testamenti Syriaci, asserunt Marcum scripsisse latinè, Latinumque Evangelium Venetiis asservari ajunt, preterea eumdem ipsum Marcum lingua patria, id est Galilæa, sive Syra, transtulisse, non modò Evangelium suum, sed etiam ceteros omnes novi Testamenti libros.

Verùm hoc difficile est creditu: nam hujus editionis nulla extat mentio apud Clem. Alexandrinum, Origen. Euseb. Athanas. Epiph. Cyrillum, Theodor. S. Hieron. aliosque Patres qui vel Syri fuerunt, vel in Syria & Ægypto vixerunt, ac de variis S. Script. editionibus exactè disseruerunt, aut eas accuratè pertractarunt. Quæ editio Syriaca novi testamenti S. Marco videtur posterior. Ita Bellarm. lib. 2. de Verbo Dei cap. 4.

Denique S. Marci Evangelium semper habitum fuit Canonica Script. excepto ult. cap. de quo nonnulli olim dubitarunt teste S. Hieron. epistol. 150. ad Hedibiam q. 3. eo quòd in eo inserta forent quædam manichæismum redolentia, quę recitat S. Hieron. lib. 2. contra Pelag. ante medium. Erantque hæc: *Et illi satisfaciebant dicentes: Sæculum istud iniquitatis & incredulitatis substantia est, quæ non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem: idcirco jam nunc revoca justitiam tuam.* Verùm hæc jam sublata sunt. Unde de ejus fide ex Conc. Trident. sess. 4. dubitare non licet. Vide Bellarm. lib. 1. de Verbo Dei c. 16.

Nota. Marcus totus rei narrandæ intendit: unde non curat rei gestæ ordinem, sed priùs facta posteriùs enarrat, & vice versa. Audi S. Hieron. Præfat. in Matth. *Secundus*, ait, *Marcus interpres Apostoli Petri, & Alexandrinæ Ecclesiæ primus Episcopus, qui Dominum quidem Salvatorem ipse non vidit, sed quæ magistrum audierat prædicantem, juxta fidem magis gestorum narravit quam ordinem.* *S. Marcus rei gestæ ordinem non curat.*

Extat tom 2. S. Chrysostomi Comment. in S. Marcum, qui licèt ingenio, eruditione ac pietate non careat, genio tamen, stylo, subtilitate & judicio S. Chrysostomi carere videtur. Unde Bellarminus de Script. Eccles. in Chrysost. Commentaria, ait, in Marcum sine dubio Chrysostomi non sunt, sed alicujus simplicis monachi, qui fratribus suis Evangelium explicabat, ut constat ex hom. 34. 89. & aliis.

Scripsit peculiariter in S. Marcum ex veterum Commentariis Victor Antiochenus, priscus auctor, quem ex Græco in Latinum convertit noster Theodorus Peltanus.

Auctor Comment. sive Scholiastes in S. Marcum apud S. Hieronymum, multa eleganter & pie concinnat, sed non est S. Hieron. nec enim ejus stylum, doctrinam, gravitatem assequitur & adæquat: ostendit enim se neque Græcæ linguæ, neque Hebraicæ fuisse peritum, & in explicatione cap. 14. & 15. multa scripta inepta & falsa, uti observavit Bellarm.

Pauca hic notanda occurrunt, quia pleraque jam dicta sunt in Matth. ibi inveniet ea Lector locis ubique ad marginem annotatis. Hic ergo brevis ero.

SAN-

SANCTUM
IESV CHRISTI
EVANGELIVM
SECUNDUM MARCUM.
CAPUT PRIMUM.
SYNOPSIS CAPITIS.

PRimò, describitur Joannis Baptistæ prædicatio, & vita austeritas. Secundò, v. 9. Christi baptismus, jejunium & tentationes. Tertiò, v. 14. Christi prædicatio ac vocatio Petri, Andreæ, Jacobi & Joannis. Quartò, v. 23. dæmoniaci curatio, ac vers. 30. socrus Petri febricitantis, ac aliorum plurium sanatio. Quinto v. 40. leprosi mundatio.

1. NITIUM Evangelii Iesu Christi, Filii Dei, 2. sicut scriptum est in Isaja prophe-
ta, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam
tuam ante te. 3. Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas
ejus. 4. Fuit Joannes in deserto baptizans, et prædicans baptismum pœnitentiæ
in remissionem peccatorum. 5. Et egrediebatur ad eum omnis Judææ regio, et
Jerosolymitæ universi, et baptizabantur ab illo in Iordanis flumine, confitentes pec-
cata sua. 6. Et erat Joannes vestitus pilis cameli, et zona pellicea circa lumbos
ejus, et locustas et mel silvestre edebat. Et prædicabat dicens, 7. Venit fortior me post me, cujus
non sum dignus procumbens solvere corrigiam calceamentorum ejus. 8. Ego baptizavi vos aqua, ille
verò batizabit vos Spiritu Sancto. 9. Et factum est, in diebus illis venit Iesus a Nazareth Galilææ, et
baptizatus est à Ioanne in Iordane. 10. Et statim ascendens de aqua, vidit cælos apertos, et Spiritum
tamquam columbam descendentem, et manentem in ipso. 11. Et vox facta est de cælis, Tu es filius
meus dilectus, in te complacui. 12. Et statim Spiritus expulit eum in desertum. 13. Et erat in deserto
quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, et tentabatur a satana: eratque cum bestiis, et angeli
ministrabant illi. 14. Postquam autem traditus est Joannes, venit Iesus in Galilæam, prædicans evan-
gelium regni Dei, 15. et dicens: Quoniam impletum est tempus, et appropinquavit regnum Dei, pæ-
nitemini, et credite Evangelio. 16. Et præteriens secus mare Galilææ, vidit Simonem, et Andream
fratrem ejus, mittentes retia in mare (erant enim piscatores) 17. et dixit eis Iesus: Venite post me,
et faciam vos fieri piscatores hominum. 18. Et protinus relictis retibus, secuti sunt eum. 19. Et progres-
sus inde pusillum, vidit Iacobum Zebedæi, et Ioannem fratrem ejus, et ipsos componentes retia in
navi, et statim vocavit illos. 20. Et relicto patre suo Zebedæo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum.
21. Et ingrediuntur Capharnaum, et statim sabbatis ingressus in synagogam, docebat eos. 22. Et stu-
pebant super doctrina ejus; erat enim docens eos, quasi potestatem habens, et non sicut Scribæ. 23.
Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo, et exclamavit, 24. dicens. Quid nobis, et tibi
Iesu Nazarene, venisti perdere nos? scio qui sis, Sanctus Dei. 25. Et comminatus est ei Iesus, dicens,
Obmutesce, et exi de homine. 26. Et discerpens eum spiritus immundus, et exclamans voce magna,
exiit ab eo. 27. Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se dicentes, Quidnam est hoc? quæ nam
doctrina hæc nova? quia in potestate etiam spiritibus immundis imperat, et obediunt ei. 28. Et proces-
sit rumor ejus statim in omnem regionem Galilææ. 29. Et protinus egredientes de synagoga, venerunt
in domum Simonis et Andreæ, cum Iacobo et Ioanne. 30. Decumbebat autem socrus Simonis, febri-
citans et statim dicunt ei de illa. 31. Et accedens elevavit eam, apprehensa manu ejus, et continuò dimi-
sit eam febris, et ministrabat eis. 31. Vespere autem facto cùm occidisset sol, afferebant ad eum om-
nes malè habentes, et dæmonia habentes, 33. et erat omnis civitas congregata ad januam. 34. Et cura-
vit multos, qui vexabantur variis languoribus, et dæmonia multa ejiciebat, et non sinebat ea loqui, quo-
niam sciebant eum. 35. Et diluculo valdè surgens, egressus abiit in desertum locum, ibique orabat. 36.
Et prosecutus est eum Simon, et qui cum illo erant. 37. Et cùm invenissent eum, dixerunt ei, Quia
omnes quærunt te. 38. Et ait: illi Eamus in proximos vicos, et civitates, ut et ibi prædicem, ad hoc enim
veni. 39. Et erat prædicans in synagogis eorum, et in omini Galilæa, et dæmonia ejiciens. 40. Et venit
ad eum leprosus deprecans eum, et genu flexo dixit ei, Si vis potes me mundare, 41. Iesus autem miser-
tus ejus, extendit manum suam, et tangens eum, ait illi, Volo, Mundare. 42. Et cùm dixisset, statim dis-
cessit ab eo lepra, et mundatus est. 43. Et comminatus est ei, statimque ejecit illum, 44. dicit ei, Vide
nemini dixeris, sed vade, ostende te principi sacerdotum, et offer pro emundatione tua, quæ præcepit
Moyses in testimonium illis. 45. At ille egressus cœpit prædicare, et diffamare sermonem, ita ut iam non
posset manifestè introire in civitatem, sed foris in desertis locis esset, et conveniebant ad eum undique.

VERS. 1.

Nitium Evangelii Jesu Christi, Filii Dei, sicut scriptum est in Isaia, &c.] Multi ante *sicut* ponunt punctum, censentes τὸ *initium Evangelii*, &c. esse titulum libri. Verùm hæc verba non esse titulum, sed initium & proœmium libri, patet ex nomine *initium*: & quia hæc verba pendent à τῷ *sicut scriptum est*, &c. quare ante *sicut* ponendum est comma, non punctum. Vox ergo *Evangelii* hic non significat scripturam Evangelii, quam scripsit Marcus, uti significat cùm dicimus, *Evangelium Marci*; sed significat prædicationem Evangelicam *Jesu Christi*, ut sequitur. Sensus igitur est, q.d. Evangelica Christi prædicatio initium habuit tale, quale prædixit Isaias & Malachias; scilicet prædicationem Joannis Baptistæ, ejusque testimonium de Christo: Joannes enim cœpit prædicare regnum cœlorum, Christi prædicatione & morte reserandum. Unde ipse suos ad pœnitentiam induxit, ut per eam capaces fierent gratiæ Christi & regni cœlorum, dicens: *Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum.* Hæc ergo ejus prædicatio fuit *initium* B *Evangelii*, id est, prædicationis Evangelicæ inchoatæ à Joanne, & perficiendæ per Christum. Moses enim & lex vetus prædicabant & promittebant terram promissam, lacte & melle manantem, si Judæi Dei mandatis parerent: Cristus verò & lex Evangelica prædicat, promittitque regnum cœlorum, si homines de peccatis pœniteant, & Christi mandata observent. Prædicatio ergo pœnitentiæ, quam fecit Joannes, fuit præparatio & initium prædicationis Euangelicæ, quam fecit Christus evangelizans regnum cœlorum.

Nota. Matthæus & Joannes Evangelium ordiuntur à Christo ipso, sed Joannes à divina, Matthæus ab humana Christi generatione. Marcus verò & Lucas illud auspicantur à Joanne Baptista; sed Lucas à Joannis nativitate, Marcus autem à Joannis prædicatione.

VERS. 2. Matth. 11. 10. Sicut scriptum est in Isaia propheta: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

VERS. 3. Matth. 3. 3. Luc. 3. v. 4. Ioan. 1. 23. Vox clamantis in deserto: Parate viam C Domini.

Prior sententia v. 2. est Malachiæ c. 3. v. 1. posterior est Isaiæ cap. 40. 3. Unde Græca habent v. 2. *Sicut scriptum est in Prophetis*, scilicet Malachia & Isaia; sed Latina Vulgata, ac Græca nonnulla, item Syrus & Arabicus habent, *Sicut scriptum est in Isaia Propheta*, & ita Græcos olim legisse docet S. Hieron. lib. de Optimo genere interpret. Script.

Dices, Cur Marcus solum Isaiam citat, non Malachiam? Resp. Quia potior hic est Isaias: nam vox Joannis in deserto clamantis. *Pœnitentiam agite*, erat *initium Evangelii*, id est, Evangelicæ prædicationis Christi: sed quia Malachias indicat hanc Joannis vocem, non ab homine, sed à Deo missam, propterea Marcus præmisit verba Malachiæ, ut per illa excitet attentionem lectoris, ad venerandam & capessendam vocem Joannis ab Isaia prænunciatam. Adde, idem in re dicere Malachiam cum eo quod dicit Isaias: nam Angelus missus à Deo ad præparandam viam Christo non alius fuit quàm Joannes voce sua clamans, prædicansque pœnitentiam, D quæ corda hominum prepararet ad Christi prædicationem & gratiam. Est ergo hoc unum quasi duorum Prophetarum idemque oraculum, uno eodemque sensu de uno eodemque Joanne prolatum, licet aliis & aliis verbis, quæ se mutuò confirmant & explicant. In Isaiæ ergo oraculo reipsa continetur oraculum Malachiæ: quod enim prædixit Malachias, idem clariùs & pressiùs aliis verbis prædixit Isaias. Hæc ergo est causa cur Marcus hic, ceterique Evangelistæ & Apostoli, cùm duos Prophetas, vel duas pluresque sententias ejusdem libri, vel diversi è veteri testamento citant, quasi unum idemque testimonium citent, ut patet 1. Petri 27. collato cum Psalm. 117. 22. & Isaiæ 8. 14. Item 1. Corint. 15. 54. collato cum Isaiæ c. 25. v. 8. & Osee c. 13. vers. 14. Causa, inquam, est quòd una sententia alteram confirmat & explicet, adeoq; reipsa idem dicat quod altera: quare utraque A non tam duæ, quàm una eademque in re sententia esse videtur.

Reliqua quæ hic de Joanne dicuntur explicui Matth. 3. 3. & cap. 11. v. 10. ac Malach. 3. 1. & Isaiæ cap. 40. 3. quare illa hic non repetam, ne audiam illud vulgò jactatum, *Crambe recocta*.

Fuit Joannes in deserto baptizans, et prædicans baptismum poenitentiæ, (id est, VERS. 4. excitando homines ad pœnitentiam, & ut per eam disponerentur) in (ad) remissionem peccatorum] accipiendam à Christo ejusque baptismo, qui erat perfectio & consummatio baptismi Joannis. Christus enim quasi rex cœlorum, prædicabat regnum sua gratia accipiendum, cujus prima pars est remissio peccatorum, quam præstat Christi baptismus: utpote Christi spiritu & gratia instructus & quasi animatus, juxta illud Joannis, *Ego baptizo vos aqua in pœnitentiam: qui autem post me venturus est*, &c. *ipse vos baptizabit Spiritu sancto & igne*, Matth. 3. Quod repetit hic Marcus v. 8.

Et statim Spiritus expulit (græcè, ἐκβάλλει, VERS. 12. id est, emittit, educit, expellit) eum in desertum] *Spiritus*, scilicet Sanctus, qui paulò antè in baptismo specie columbæ in eum erat delapsus. *Expulit*, id est, magna vi Spiritus & ardoris impulit Christum, ut ultrò & sponte iret *in desertum*, ut ibi quasi in palæstra solus cum diabolo congrederetur: ibi ergo duellum iniere Christus & Antichristus, putà diabolus, sive Lucifer.

Et erat in deserto quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, et tentabatur (græcè πειραζόμενος, id est, tentationem patiens,) a satana] Unde multi putant Christum per 40. dies crebrò tentatum fuisse à satana, per varia spectra & horribilia monstra, qualia dæmon objecit. S. Antonio, ut eum terreret, ac ab oratione & solitudine avocaret. Ita Franç. Lucas. Verùm videtur Marcus unico verbo πειραζόμενος, id est, *tentationem patiens*, tres solemnes Christi tentationes quas recenset Matth. cap. 4. v. 2. & seq. per compendium perstringere & complecti voluisse. Unde Lucas cap. 4. 2. post τὸ πειραζόμενος statim tres hasce tentationes enarrat. Vide dicta Matth. 4. 2. Verum enim hic est illud; *Dum brevis esse laboro, obscurus fio*.

VERS. 13. Matth. 4. v. 1. 2. 11. Luc. 4. 2.

Eratque cum bestiis] Græcè, θηρίων, id est, *feris*. Innuitur summa loci solitudo, æquè ac Christi innocentia, quòd scilicet in loco desertissimo agens cum leonibus, lupis, pardis, serpentibus, eos non timeret, nec ab eis læderetur, sicut Adam quamdiu fuit innocens, cum iisdem in paradiso innoxiè egit: omnia enim ipsum, dominum suum intuebantur & reverebantur.

Et angeli ministrabant ei] non ante tentationem & victoriam, ut vult Beda: sic enim Jesus à diabolo fuisset agnitus esse Filius Dei, ex angelorum famulatu, reverentia & adoratione: neque eum diabolus aggredi & tentare fuisset ausus; sed post tentationem parta jam victoria, ut patet Matth. 4. 11. Idque ad hoc, ut Jesus solus cum solo duellans diabolo, eumque vincens & superans, in se ostenderet, tentamenta vincentibus à Deo paratam esse consolationem, & consortium obsequiumque Angelorum.

Postquam autem traditus est (carceri ab VERS. 14. Matth. 4. v. 12. 17. Herode) Joannes, venit Jesus in Galilæam, Luc. 4. 14. prædicans Evangelium regni Dei] Secundus Ioan. 4. 3. hic fuit Christi adventus è Judæa in Galilæam, ut fugeret Herodem, ne se quoque incarceraret: Jam enim Christus prædicarat, & baptizarat in Judæa; quare ibi inclarescens incurrit invidiam Scribarum & Pharisæorum, qui eum quasi novatorem ad Herodem detulerunt & accusarunt. Quare idem hic est Christi adventus cum eo, quem recenset Matth. c. 4. v. 12. & Lucas c. 4. 14. & Joan. c. 4. v. 3. & 43. Licèt nonnulli illum Joannis ab hoc diversum, & tertium Christi in Galilæam adventum esse autument, eò quòd in eo Christus fugerit Pharisæos, ut ait Joannes; in secundo verò fugerit Herodem, ut ait Matth. & Marcus: sed ut dixi, Pharisæos fugit, quia Herodem fugit: apud hunc enim eum accusarunt Pharisæi: quare eadem hæc fuit Christi fuga, idemque in Galilæam adventus.

Nota.

Nota. Christus in Judæa baptizatus à Joanne, ibique familiaritatem contrahens cum Joannis discipulis, Andrea & Petro, inde abiit in Galilæam, ac vocavit Philippum, & in nuptiis Cana Galilææ aquas convertit in vinum. Hic fuit primus Christi è Judæa adventus in Galilæam, quem enarrant Joannes c. 1. 43. & sequ. Verùm instante Paschate Christus è Galilæa rediit in Judæam, ut juxta legem sisteret se templo, Joan. 2. 13. tumque ejecit ementes è templo, & cum Nicodemo collocutus palam cœpit baptizare, & prædicare, Joan. 3. 26. quare inclarescens incurrit invidiam Scribarum. Unde metuens ne ipsi se accusarent apud Herodem, uti accusarant Joannem Baptistam, audiens eum occisum, secessit iterum è Judæa in Galilæam, Joan. 4. 3. & 43. atque hic est secessus de quo agit hic Marcus & Matth. c. 4. 12. ut ibidem dixit. Unde in Galiæa tunc Christus ad se vocavit quatuor piscatores; scilicet Petrum & Andream, Jacobum & Joannem, uti narrat Marcus v. 16. & seq. ac Matthæus cap. 4.

VERS. 15. ET DICENS: QUONIAM (græcè, ὅτι, id est, *quod*) IMPLETUM EST TEMPUS] adventus Messiæ & regni cælorum; ut scilicet illud tot millibus annorum clausum, Christus sua prædicatione, & morte & gratiâ referet & aperiat.

POENITEMINI] pœnitentiam agite, ut, peccata commissa detestemini, & proponatis vitam in melius commutare. Pulchrè Scholiastes apud S. Hieronymum: *Amaritudinem radicis*, ait, *dulcedo pomi compensat, periculum maris, spes lucri delectat, dolorem medicinæ spes salutis mitigat, qui desiderat nucleum, frangit nucem: sic qui capit gaudium conscientiæ Sanctæ, amaritiem pœnitentiæ*, ceu pilulam, *sorbeat*.

VERS. 19. Matth. 4. 21. Luc. 5. 9. JACOBUM ZEBEDÆI ET JOANNEM] Pulchrè, Scholiastes apud S. Hieronymum: *Hac*, ait, *piscatorum quadriga vehimur ad æthera, sicut Elias: his quatuor angulis construitur prima Ecclesia. Quatuor virtutibus in imaginem Dei convertimur, obedientes prudentia, viriliter agentes justitia, serpentem calcantes temperantia & Dei gratiam merentes fortitudine*. Theoph. *Prius*, ait, *vocatur Petrus, id est, actio deinde Joannes, id est, contemplatio*.

VERS. 23. ET ERAT IN SYNAGOGA HOMO IN SPIRITU IMMUNDO] id est, homo spiritus immundi, hoc est, habens spiritum immundum, puta possessus à dæmone. Talis enim à dæmone ita agitur & raptatur, ut in dæmone esse & habitare videatur. Est hebraismus: Hebræi enim ב, *beth*, id est *in*, usurpant loco regiminis, quo unum nomen substantivum regit aliud in genitivo.

ET EXCLAMAVIT] Spiritus, putà dæmon, per os hominis à se possessi, *quasi tormenta sustinens*; ait Scholiastes apud Chrysost. *quasi in dolore positus, quasi flagella ferre non valens*. Nam, ut ait Beda: *Præsentia Salvatoris tormenta sunt dæmonum*. Voluit id Christus, ut per hoc publicum dæmonis de se testimonium, perque ejus expulsionem Judæi in synagoga Capharnaensi (ibi enim hæc contigerunt, ut patet vers. 21.) congregati agnoscerent ipsum esse Messiam. De hoc dæmoniaco nihil habet Matth. sed Lucas c. 4. 33.

VERS. 24. Luc. 34. DICENS] Græca subdunt, ἔα, quod Interpres Lucæ 4. 34. vertit, *sine*, ut sit imperativus verbi ἐάω, id est, sino, permitto; q. d. ait Euthym. *dimitte nos*, noli nos vexare, & ejicere. Alii ἔα accipiunt quasi adverbium dolentis, stupentis & obsecrantis; q. d. Ah, hem, eja Domine quid tibi nocui? ne me à possessione mea expellas.

QUID NOBIS ET TIBI JESU NAZARENE? VENISTI PERDERE NOS? SCIO QUI SIS, SANCTUS DEI] q. d. Quid tibi, ò Jesu, nobiscum est negotii, quando te ego, aliique dæmones læsimus, ut nos pellere & lædere velis? q. d. Nos non te, ò Christe, qui Sanctus es, sed peccatores velut nostri juris invadimus. Nil ergo nobis tecum est litis; tu igitur vicissim noli nobiscum litigare, & nos perdere.

VENISTI PERDERE NOS] Quidam codices addunt, *ante tempus*; sed id delent Græca, Roman. Syrus & Arabicus: videtur enim id ex Matth. cap. 9. 29. huc translatum. Jam quoad sensum, Primò, Beda, Dominum, ait in terra cernentes dæmones, se continuò judicandos credebant, q. d. Noli tuo aventu, ò Jesu, tam citò

A inducere diem judicii, ut nos in tartara ableges sine ulla spe exeundi. Secundò, Scholiastes Apud Chrysost. exponit, q. d. Nobis non das locum in hominibus, dum divina doces; sed hoc mysticum est. Tertiò, & genuinè; *Venisti nos perdere*, id est, *torquere*, ut habet Matth. c. 8. 29. ex hominibus ejicere, & in infernum mittere. Unde Theophyl. *Exire ab homine*, inquit, *suam perditionem dicit*. Summa enim dæmonum voluptas est, homines possidere, vexare, tentare. Hoc est quod ait Lucas cap. 8. 31. *Et rogabant illum ne imperaret illis, ut in abyssum (infernum) irent*.

SCIO QUI (quis) SIS, nimirum SANCTUS DEI] Arabicus, *scio quis sis Sancte Dei*; græcè, ὁ ἅγιος, id est, *ille Sanctus*, scilicet singularis & per eminentiam, qui adeò es Sanctus, ut tuam sanctitatem aliis communices, sisque quasi fons & sol Santitatis, qui omnes Sanctos sanctificas, puta Messias & Dei Filius, quem à tot millenis annis omnes avidissimè exspectant, uti exponunt alii dæmones cap. 3. v. 12. ita. Theophyl. Euthym. & alii. Alludit ad illud Daniel. 9. 24. *Ungatur Sanctus, sanctorum*, id est, Messias, vide ibi dicta. Porrò

B adulatur hic dæmon Christo, ne eum affligat & ejiciat, atque ut in vanam gloriam eum inducat. Porrò Glossa: *Non est*, inquit, *hæc voluntatis confessio, sed necessitatis extorsio*.

SCIO] Hoc est, suspicor; conjecto, opinor, nam ut ait Sholiastes apud Chrysost. dæmon non habebat firmam & certam adventus Dei notitiam: quia, ut inquit S. August. lib. 9. de Civitate c. 21. tantum eis innotuit, quantum voluit: tantum voluit, quantum oportuit: innotuit verò per quædam suæ virtutis effecta; de quo plura c. 3. 12.

ET COMMINATUS EST EI] Græcè ἐπετίμησεν αὐτῷ, id est increpavit eum, objurgavit cum minis scilicet minando quòd eum affligeret ni taceret. VERS. 25. Luc. 4. 35.

DICENS OBMUTESCE] Arabicus, *claude os tuum*. Cur? Resp. Primò, quia non decebat Christum, id est, Deum, à dæmone laudari, sicut non decet virginem à meretrice commendari. Ita Tertull. 4. Contra Marcionem. *Christus dæmonem silere jubet. Cur? Causa Prima.*

Secundò, ne videretur esse amicus dæmonis, & cum *Secunda.*

C eo commercium habere: nam postea Christo id objecerunt; scilicet quòd ope Beelzebub ejiceret dæmonia, Matth. 12. Quo facto Christus nos docuit vitare omne cum dæmone commercium, eò quòd ipse juratus sit Dei hostis, & totus ad nos lædendum & perdendum, etiam cùm aliquam corpori opem promittit, vel affert, intentus. Unde Scholiastes apud Chrysost. *Obmutesce*, ait, *laus mea sit silentium tuum: non me laudet vox tua, sed tormenta tua: pœna tua laus mea est. Non quia laudas gratulor, sed quia exis gratulor*.

Tertiò, ut doceret adulationi esse resistendum, ne illa aliquid vanæ gloriæ desiderium in pectore nostro excitet. Ita Bostrensis. in Lucæ c. 8. *Tertia.*

Quartò, Euthymius, *Docuit nos*, ait, *ne dæmonibus unquam credamus, etiam vera dicentibus: cùm enim ament mendacium, sintque nobis inimicissimi, nunquam vera loquuntur nisi ut ad fallendum; veritate quasi esca quadam utantur*, Mendaces enim, ut sua mendacia colore veritatis celent & persuadent, hac arte uti solent, ut initio vera quædam narrent, ac iis deinde falsa attexant, ut qui prima crediderint, credant & postrema. Hac de causa *Quarta.*

D Paulus Actor. 16. 18. pythoni se laudanti os occlusit, imò eum expulit.

Quintò, quia dæmon hic intempestivè, & nimis citò prodebat eum esse Messiam quare hoc nocuisset Christo, & populum ab eo avertisset: tam grande enim arcanum sensim aperiendum, & per miracula multa populo erat persuadendum, qui alioqui illud initio capere & credere non poterat; quia necdum ad hoc erat dispositus & præparatus: qua de causa c. 8. 30. Christus vetat Apostolis quoque, ne ipsum dicant esse Christum. Ita Maldonatus Franc. Lucas & alii. *Quarta.*

Symbolicè Beda: *Dæmon*, inquit, *quia Evam lingua sua fefellerat, lingua punitur est, ne loqueretur*.

ET DISCERPENS EUM SPIRITUS IMMUNDUS, ET EXCLAMANS VOCE MAGNA EXIIT AB EO] *Discerpens*, non hominem à se possessum lacerando, discindendo, mutilando: nam Lucas cap. 4. 35. nihil illi nocuis- VERS. 26 Luc. 4. 35.

nocuisse ait; sed ejus membra contorquendo, collidendo, A huc illucque jactando, convellendo, perinde ac si eum dilaniare, & vellicare voluisset. Græcum enim *σπαράττω* significat laniare, dilaniare & discerpere, unde *σπαραγμὸς* est convulsio. Hinc S. Augustin. lib. 4. de Consensu Evang. c. 2. & Beda pro *discerpens* legunt *convexans*, id est, contorquens; & Marci interpres c. 9. 19. vertit, *conturbans. Spiritu* inquit, *conturbavit illum, & elisus in terram volutabatur spumans*. Fecit id dœmon ex ira & rabie, ut coactus à Christo egredi homini noceret, quantum posset: nimirum quò vicinior & potentior est gratia Christi, eò impotentiùs furit dœmon, ut declaret quàm invitè à se possessos dimittat & concedat Christo. Sed Nota, dœmonem tumultuari tantùm ac tumultus horrendos ciere, sed vanos & cassos; nec enim lædere potest prohibente Christo. Permisit id Christus tribus de causis. Primò, ut pateret hunc hominem verè fuisse possessum à dœmone. Secundò, ut dœmonis malitia & indignatio cerneretur. Tertiò, ut liqueret dœmonem non sponte, sed coactum, victumque à Christo egredi. ita Theophyl. Euthym. & alii. Hinc

Tropologicè, S. Gregorius hom. 12. in Ezech. docet B dœmonem peccatores, dum convertuntur, mirè vexare, tentare & cruciare: *Mox*, inquit, *ut animus amare cælestia cœperit, mox ut ad visionem pacis animæ tota se intentione collegerit, antiquus ille adversarius qui de cœlo lapsus est, invidet, & insidiari amplius incipit, & acriores quàm consueverat tentationes admovet, ita ut plerumque sic resistentem animam tentet, sicut ante numquam tentaverat quando possidebat, unde scriptum est: Fili, accedens ad servitium Dei, sta in justitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem*. Et paulò pòst: *Quid est enim quod obsessum hominem antiquus hostis, quem possessum non discerpserat, deserens discerpsit, nisi quod plerumque dum de corde expellitur, acriores in eo tentationes generat, quàm prius excitaverat, quando hoc quietus possidebat?*

Et exclamans] cum horrendo ejulatu, inconditó stridore & fremitu, ut ostenderet quàm invitè exiret, quantaque sibi vis fieret à Christo? nihil enim articulatum dixit, aut prolocutus est. Nam Christus ei loqui vetuerat, dicens: *Obmutesce*. ita Euthym. *Clamavit*, ait, *voce magna flagellatus imperio Dominico; non dixit tamen quid clamaverit, eo quòd voces nihil significantes ediderit*. Addit Titus in Lucæ 5. 35. *Etenim animo restitutus, homo, mentisque compos effectus, sobrii* C *modestique viri oratione utebatur*.

VERS. 27. Luc. 4. 36. Quænam doctrina hæc nova? quia (quòd) in potestate etiam spiritibus immundis imperat, q. d. Quænam est hæc doctrina cœlestis & divina, utpote quam Deus è cœlo tot tamque potentibus miraculis confirmat? Christus enim ejus doctor non per preces, sed mera potestate, soloque jussu dœmonibus imperat ut exeant, et obediunt ei] Quare necessum est ut ipse sit Messias Dei filius, verusque Deus: hic enim solus pro potestate sua imperat dœmonibus.

VERS. 32. Mat. 8. 16. Luc. 4. 40. Cum occidisset sol] Græcè, *ὅτε ἔδυ ὁ ἥλιος*, id est, cùm sol quasi mari absorptus & mersus esset: *δύομαι* enim est absorberi, mergi, submergi, diciturque de insulis, quæ à mari sorbentur & merguntur. Hæc phrasis ergo petita est à sensu vulgi qui putat solem, dum occumbit, mergi oceano. Unde Virgil. 7. Aeneid. sic canit;

— Sol utrumque recurrens
Respicit oceanum.

Et Tibullus lib. 2.

Solis anhelantes abluit amnis equos;

Et Boetius lib. 2. de Consol.

Quos videt condens radios sub undas,
Phœbus extremo veniens ab ortu.

Et lib. 3.

Cadit Hesperias Phœbus in undas.

Et erat omnis civitas (Capharnaum, ut patet ex v. 21.) congregata ad januam) domus Petri & Andreæ, ubi hospitabatur Jesus, ut patet v. 29. VERS. 33.

Et curavit multos] scilicet omnes qui ipsi offerebantur, ut habet Matth. cap. 8. 16. hi enim erant multi. Ita Theophyl. & Euthym. VERS. 34. Mat. 8. 16. Luc. 4. v. 40. 41.

Et non sinebat ea loqui, quoniam (quòd) sciebant eum] q. d. Non sinebat dœmones loqui, quod ipsi nossent Jesum esse Messiam, ob causas quas recensui v. 25. Qualis, & quanta fuerit hæc dœmonum notitia, dicam c. 3. 12. Arabicus, *& non sinebat dæmonia loqui, quoniam sciebant quòd ipse esset ipse*, id est, quòd ipse erat is, qui reipsa erat, scil. Messias & Salvator mundi.

Et diluculo valde] Græcè, *καὶ πρωῒ ἔννυχον*, id est, *& manè cùm multa adhuc esset nox*. Erat enim diluculum profundum, primum & summum, cùm adhuc sunt tenebræ. Unde nox vocari potuit à Marco, licet à Luca c. 4. 42. vocetur *dies*, quia scilicet erat *aurora diei*, sive diluculum quo oriri incipit dies. VERS. 35. Luc. 4. 42.

Abiit in desertum] tum ut ibi quietiùs & attentiùs oraret: unde sequitur, *Ibique orabat*: tum ut post tot miracula fugeret hominum laudem & plausum, ut nos idem facere doceret. Simile fecit Matth. 14. 21. Ita Theophyl. & Euthym. Disce hic à Christo auroram dare orationi, ac diluculo surgere ut meditationi vaces, & primitias diei Deo tribuas, aurora enim musis amica, sed amicior Deo & Angelis. Vide dicta Deut. 9. v. 7.

Et comminatus est ei, statimque ejecit illum] Græcè, *& comminatus ei statim ejecit illum*, q. d. Graviter & minans jussit ei miraculum sanitatis à se patratum celare, ideoque *statim ejecit illum*, id est, illum à se ablegavit, emisit, abire jussit, ne sciretur quòd ipse illum à lepra curasset, idque ut daret nobis exemplum fugiendæ vanæ gloriæ & plausus hominum. Unde explicans subdit: *Vide nemini dixeris*. VERS. 43.

Ostende te principi sacerdotum] Græcè, *ἱερεῖ*, id est sacerdoti. Non enim solus summus pontifex, sed & quivis sacerdos judicare poterat de lepra, num illa esset curata, necne, ut patet Levit. 13. 2. Verisimile tamen est, quòd quia causa lepræ erat gravis & difficilis, judicium illius ex pontificum interpretatione, & decreto reservatum fuerit *principi sacerdotum*, ut hic dicitur, hoc est, uni è 24. primoribus sacerdotum, qui vicissim per hebdomadas singulas præerant ceteris sacerdotibus, ac sacrificiis, ceterisque templi officiis & ritibus ex ordinatione Davidis, ut patet 1. Paral. 24. v. 3. & seq. VERS. 44. Mat. 8. 4. Luc. 5. 14.

At ille egressus coepit prædicare et diffamare (divulgare; Arabicus, *promulgare*) sermonem] id est, rem & factum, putà miraculum sanatæ lepræ in se à Christo patratum: quia sentiebat hoc esse ad Dei & Christi gloriam, etsi Christus humilitatis & modestiæ studio imperasset ei silentium; sed ipse hoc imperium censebat non esse præceptum. VERS. 45. Luc. 5. v. 15. 16.

Ita ut jam non posset manifeste introire in civitatem] sine verecundia ob honorem, & plausum populi, Christo ob tantum miraculum applaudentis: vel *non posset*, id est, non vellet. Sic enim accipi subinde *posse* pro *velle*, multis exemplis docet Nazianzen. orat. 4. de Theolog.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primò, paralytico sanitatem, tam animæ quàm corporis restituit. Secundò, vers. 14. è telonio vocat Matthæum ad sui sequelam: Scribis obmurmurantibus respondet: Non veni vocare justos, sed peccatores. *Tertiò, Pharisæis dat causam cur discipuli sui non jejunent, eosdemque spicas in sabbato ad famem levandam vellentes, excusat.*

1 ET iterum intravit Capharnaum post dies, 2. & auditum est quòd in domo esset, & convene-
runt multi, ita ut non caperet neque ad januam, & loquebatur eis verbum. 3. Et venerunt
ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur. 4. Et cùm non possent offerre eum illi præ
turba, nudaverunt tectum ubi erat: & patefacientes submiserunt grabatum, in quo paralyticus ja-
cebat. 5. Cùm autem vidisset Jesus fidem illorum, ait paralytico: Fili, dimittuntur tibi peccata tua.
6. Erant autem illic quidam de Scribis sedentes, & cogitantes in cordibus suis: 7. Quid hic sic loqui-
tur? blasphemat. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? 8. Quo statim cognito Jesus spiri-
tu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis: Quid ista cogitatis in cordibus vestris? 9. Quid est fa-
cilius, dicere paralytico: Dimittuntur tibi peccata; an dicere: Surge, tolle grabatum tuum, & am-
bula? 10. Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, (ait pa-
ralytico) 11. Tibi dico: Surge, tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam. 12. Et statim sur-
rexit ille: & sublato grabato, abiit coram omnibus, ita ut mirarentur omnes, & honorificarent
Deum, dicentes: Quia numquam sic vidimus. 13. Et egressus est rursus ad mare: omnisque turba
veniebat ad eum, & docebat eos. 14. Et cùm præteriret, vidit Levi Alphæi sedentem ad telonium,
& ait illi: Sequere me. Et surgens secutus est eum. 15. Et factum est, cùm accumberet in domo il-
lius, multi publicani & peccatores simul discumbebant cum Jesu, & discipulis ejus: erant enim mul-
ti, qui & sequebantur eum. 16. Et Scribæ & Pharisæi videntes, quia manducaret cum publicanis &
peccatoribus, dicebant discipulis ejus: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit Ma-
gister vester? 17. Hoc audito Jesus ait illis: Non necesse habent sani medico, sed qui malè habent:
non enim veni vocare justos, sed peccatores. 18. Et erant discipuli Joannis & Pharisæi jejunantes:
& veniunt, & dicunt illi: Quare discipuli Joannis & Pharisæorum jejunant, tui autem discipuli non
jejunant? 19. Et ait illis Jesus: Numquid possunt filii nuptiarum, quamdiu sponsus cum illis est, jeju-
nare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt jejunare. 20. Venient autem dies cùm
auferetur ab eis sponsus: & tunc jejunabunt in illis diebus. 21. Nemo assumentum panni rudis assuit
vestimento veteri: alioquin aufert supplementum novum à veteri, & major scissura fit. 22. Et nemo
mittit vinum novum in utres veteres: alioquin dirumpet vinum utres, & vinum effundetur, & utres
peribunt: sed vinum novum in utres novos mitti debet. 23. Et factum est iterum cùm Dominus sab-
batis ambularet per sata, & discipuli ejus cœperunt progredi, & vellere spicas. 24. Pharisæi autem
dicebant ei; Ecce, quid faciunt sabbatis, quod non licet? 25. Et ait illis: Numquam legistis quid fe-
cerit David, quando necessitatem habuit, & esuriit ipse, & qui cum eo erant? 26. Quomodo introi-
vit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum; & panes propositionis manducavit, quos non
licebat manducare, nisi sacerdotibus, & dedit eis qui cum eo erant? 27. Et dicebat eis: Sabbatum pro-
pter hominem factum est, & non homo propter sabbatum. 28. Itaque Dominus est Filius hominis,
etiam sabbati.

VERS. 1. Matt. 9. 1. ET ITERUM INTRAVIT CAPHARNAUM POST DIES] Aliqui codices addunt, *octo*: sed τὰ *octo* delent Græca, Romana, Arabicus & alii. *Post dies* ergo, id est, post aliquot dies: non enim definit numerum, ut nesciamus an pauci fuerint, an multi.

VERS. 2. ET CONVENERUNT MULTI, ITA UT NON CAPERET NEQUE AD JANUAM] Græcè clariùs, ὥστε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν, id est ut non caperent eos loca etiam quæ ad januam erant, scilicet vestibulum domus, aut cubicula, fortè etiam platea ostio vicina. Arabicus, *& confestim convenerunt multi, ita ut non caperet eos locus ad januam*.

VERS. 5. Matt. 9. 2. Luc. 5. 20. FILI DIMITTUNTUR TIBI PECCATA TUA] Audi Bedam; Curaturus priùs dimittit peccata, ut ostenderet eum ob culpam pati. Affliguntur verò homines corporis molestiis, aut ad augmentum meriti, ut Job & Martyres: aut ad humilitatis conservationem, ut Paulus: aut ad correctionem peccati, ut soror Moysi, & hic paralyticus: aut ad Dei gloriam, ut cœcus natus: aut ad initium damnationis ut Herodes.

Addit Beda, portari hunc paralyticum à quatuor portitoribus, ut significetur quòd quatuor virtutibus ad promerendam sospitatem homo fiducia mentis erigitur, scilicet prudentia, fortitudine, justitia & temperantia.

VERS. 11. Matt. 9. 6. Luc. 5. 24. SURGE, TOLLE GRABATUM TUUM) Genus est lecti, de quo ibi & de ceteris dixi Matth. 9. 6.

VERS. 14. Matt. 9. 9. Luc. 5. v. 27. 28. VIDIT LEVI ALPHÆI) Id est, vidit Matthæum, qui alio nomine dictus est Levi, antequam à Christo vocaretur, nam post vocationem nominatur semper Matthæus. *Alphæi*, scilicet filius, ut habet Syrus. Alius est hic Alphæus ab Alphæo, qui fuit maritus Mariæ Cleophæ, ex eaque genuit Jacobum Minorem & Judam, Matth. 10. 3. Lucas & Marcus vocans eum *Levi*, ut ejus honori consulant, quia hoc nomen paucis erat notum. Matthæus verò se *Matthæum* nominat, ut sese humiliet, ac peccatorem & publicanum fuisse palàm profiteatur.

ET SURGENS SECUTUS EST EUM] illico relictis omnibus. Unde Beda: *Reliquit propria*, inquit, *qui rapere solebat aliena. Reliquit etiam imperfectas & incompositas rationes vectigalium, quia Dominus eum ita accenderat, ut vocantem statim sequeretur.*

SUB ABIATHAR] Dices, 1. Reg. 11. v. 6. dicitur id factum sub Achimelech, qui erat pater Abiathar. Resp. Primò, Abiathar jam tum erat pontifex cum patre Achimelech, quia patre absente, ægrotante, vel occupato ipse pontificis munia obibat, eratque patri seni brevi morituro propediem in pontificatu successurus. Hinc sub Abiathar dicitur contigisse, quod propriè sub patre ejus Achimelech contigit. Audi Bedam. Quòd Dominus Abiathar principem sacerdotum pro Achimelech appellat, nihil habet dissonantiæ: ambo enim fuerunt illic, cùm veniens David panes petiit & accepit. Occiso autem Achimelech à Saule, fugit Abiathar ad David, & comes factus est totius exilii ejus. Postea eo regnante summi sacerdotii gradum accepit, ac toto tempore regni illius in pontificatu perseverans, multò majoris excellentiæ quàm pater effectus est; ideoque dignus fuit, cujus memoriam Dominus etiam vivente patre, quasi summi faceret sacerdotis. VERS. 26. Mat. 12. Luc. 6. 4.

Secundò, & certiùs, liquet ex Script. tam patrem quàm filium fuisse binomium, & utrumque nunc vocari Abiathar, nunc Achimelech, ut patet 2. Reg. 8. 17. 1. Paral. 18. v. 16. & c. 24. 6. Ita Jansenius, Toletus, Salmeron, Franc. Lucas & alii.

SABBATUM PROPTER HOMINEM FACTUM (Syrus, *creatum*) EST, ET NON HOMO PROPTER SABBATUM] q. d. Sabbatum ad hominis bonum & commodum institutum VERS. 27.

tum est, ut scilicet homo corpus suum labore continuo sex hebdomadæ dierum fatigatum, quiete sabbati reficeret & restauraret: mentem verò applicaret ad ea quæ salutis sunt æternæ, scilicet ad audiendam, considerandam & meditandam Dei legem, voluntatem, beneficia, majestatem, quibus se excitaret ad pœnitentiam, gratiarum actionem & amorem Dei, itaque se justificaret & sanctificaret. Vis argumenti est hæc: Sabbatum propter homines institutum est, non homo propter sabbatum. Ergo si quies sabbati valdè homini sit noxia, relinquenda est; & labor capessendus, ut homini consulatur; ideoque rectè ego hîc permitto meis discipulis modicum laborem vellendi spicas in sabbato, ut fami suæ consulant: præstat enim sabbati quietem perire, quàm hominem perire.

VERS. 28. Matth. 12. 8. Luc. 6. 5. ITAQVE DOMINUS EST FILIUS HOMINIS ETIAM SABBATI) Nonnulli τὸ *itaque* propriè accipiunt, ut illativum ex dictis vers. præced. q. d. Quia sabbatum factum est propter hominem: Filius autem hominis, id est Christus, est dominus omnium hominum, & rerum omnium quæ ad hominum salutem pertinent (illius enim causa in mundum A & carnem venit,) ergo ipse quoque dominus est sabbati, ut in eo dispensare possit. Verùm planiùs & simpliciùs τὸ *itaque* accipias non ut illativum, sed ut completivum pro *denique*. Unde Arabicus vertit, *&* q. d. Denique Filius hominis, id est ego Christus, quia Messias, & Deus, sum dominus sabbati: qui sicut illud primitus institui, sic pro hominum salute illud ad libitum temperare, laxare & abolere possum. Est nova & ultima ratio, qua Christus Scribis probat, discipulis suis licere vellere spicas in sabbato, ut fami suæ succurrant.

Cetera hujus capitis explicui Matth. c. 9. & 12.

Mysticè, Christus sabbato sanans, significat eos qui in passionibus habent requiem, ait Theophyl. posse peccatores passionibus agitatos curare, & ad virtutem ducere. Pleniùs Beda: Discipuli, ait, sunt doctores: sata, instituti in fide, quos dum illi visitant, eorum salutem esurientes, à terrenis eruunt, & manibus, id est exemplis, à carnis concupiscentia quasi à folliculis exuunt: manducant autem, id est Ecclesiæ membris incorporant: in sabbato verò, quia pro spe futura quietis hoc fit.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRimò, maneò manum aridam Christum restituit sabbato, inde cum turbis secedit ad mare, ubi multos ægros & dæmoniacos sanat. Secundò, vers. 13. in monte è discipulis seligit duodecim Apostolos, eosque evangelizatum mittit, cùm potestate infirmos curandi, & dæmones eiiciendi. Tertiò, vers. 22. Scribas calumniantes quòd in Beelzebub dæmones expelleret, confutat, aitque hanc esse blasphemiam in Spiritum sanctum, quæ numquam remittitur. Denique vers. 31. docet matrem & fratres suos esse eos, qui faciant voluntatem Dei Patris sui.

1. ET introivit iterum in synagogàm: & erat ibi homo habens manum aridam. 2. Et observabant eum, si sabbatis curaret, ut accusarent illum. 3. Et ait homini habenti manum aridam: Surge in medium. 4. Et dicit eis: Licet sabbatis bene facere, an male? animam salvam facere, an perdere? At illi tacebant. 5. Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est manus illi. 6. Exeuntes autem Pharisæi, statim cum Herodianis consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent. 7. Jesus autem cum discipulis suis secessit ad mare: & multa turba à Galilæa & Iudæa secuta est eum. 8. Et ab Hierosolymis, & ab Idumæa, & trans Jordanem: & qui circa Tyrum & Sidonem, multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eum. 9. Et dixit discipulis suis ut navicula sibi deserviret propter turbam, ne comprimerent eum. 10. Multos enim sanabat, ita ut irruerent in eum ut illum tangerent quotquot habebant plagas. 11. Et spiritus immundi, cùm illum videbant, procidebant eis & clamabant dicentes. 12. Tu es Filius Dei. Et vehementer comminabatur eis ne manifestarent illum. 13. Et ascendens in montem vocavit ad se quos voluit ipse: & venerunt ad eum. 14. Et fecit ut essent duodecim cum illo: & ut mitteret eos prædicare. 15. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates, & eiiciendi dœmonia. 16. Et imposuit Simoni nomen Petrus. 17. Et Jacobum Zebedæi, & Joannem fratrem Jacobi, & imposuit eis nomina Boanerges, quod est, Filii tonitrui. 18. Et Andream, & Philippum, & Bartholomæum, & Matthæum, & Thomam, & Jacobum Alphæi, & Thaddæum, & Simonem Cananæum. 19. & Judam Iscariotem, qui & tradidit illum. 20. Et veniunt ad domum: & convenit iterum turba, ita ut non possent neque panem manducare. 21. Et cùm audissent sui, exierunt tenere eum: dicebant enim: Quoniam in furorem versus est. 22. Et Scribæ, qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant: Quoniam Beelzebub habet, & quia in principe dœmoniorum eiicit dœmonia. 23. Et convocatis eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo potest satanas satanam eiicere? 24. Et si regnum in se dividatur, non potest regnum illud stare. 25. Et si domus super semetipsam dispertiatur, non potest domus illa stare. 26. Et si satanas consurrexerit in semetipsum, dispertitus est, & non poterit stare, sed finem habet. 27. Nemo potest vasa fortis ingressus in domum diripere, nisi priùs fortem alliget, & tunc domum ejus diripiet. 28. Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata, & blasphemiæ quibus blasphemaverint. 29. qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti. 30. Quoniam dicebant: Spiritum immundum habet. 31. Et veniunt mater ejus & fratres: & foris stantes miserunt ad eum vocantes eum. 32. Et sedebat circa eum turba: & dicunt ei: Ecce mater tua & fratres tui foris quærunt te. 33. Et respondens eis, ait: Quæ est mater mea, & fratres mei? 34. Et circumspiciens eos, qui in circuitu ejus sedebant, ait: Ecce mater mea, & fratres mei. 35. Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, & soror mea, & mater est.

VERS. 4. Mat. 12. v. 11. Luc. 6. 9. ET DICIT : LICET SABBATIS BENE FACERE, AN MALE ? ANIMAM SALVAM FACERE, AN PERDERE?] Legit interpres ἀπολέσαι, id est perdere: jam legunt ἀποκτεῖναι, id est occidere; sed *perdere* hoc loco est aptius. Agitur enim de manco, qui manum habebat aridam, non de mortuo vel occiso aut occidendo. De manco hoc curando Scribæ moverant Christo scrupulum & dubium : *Si licet sabbatis curare* ? Christus hoc dubium alia interrogatione non dubia, sed clara resolvit, dicens : *Licet sabbatis bene facere, an male ? animam salvam facere, an perdere ? Animam*, id est, hominem, ait S. Augustinus est synecdoche: à parte enim significatur totum. Sensus est, q.d. Si quis ægro vel graviter afflicto, qualis est hic mancus, habens manum aridam, die sabbati non succurrat & benefaciat, si id facere possit (uti ego Christus possum) hic ei malefacit : negat enim ei opem lege charitatis debitam. Similiter si quis hominem in gravi necessitate constitutum, die sabbati non salvet, cùm salvare possit, hic censetur eum perdere; ergo licet mihi sabbato mancum hunc curare : nisi enim hoc beneficium ei præstitero, censebor ei nocuisse & malefecisse, ac nisi eum salvum fecero, censebor eum perdidisse, utpote qui beneficentiam & opem illi afflicto quasi debitam, ademerim, ac durus & immisericors in eum extiterim, relinquens eum in sua afflictione, quam facilè tollere poteram. Simili sensu ait S. Augustinus, *si famentem non pavisti, occidisti*, quia permisisti eum fame emori. Sic si à latrone perimendum non liberasti, cùm posses, eum occidisti : ejus enim mors & cædes tibi ad culpam & pœnam à Deo imputabitur, perinde ac si eum occidisses. Significat ergo Christus, sabbato non benefacere ægro cùm possis, esse eidem malefacere : atqui numquam licèt malefacere : ergo semper licèt tali benefacere, adeoque in sabbato; hoc enim Deo & operibus bonis dicatum est. Unde gravius peccatum est, in sabbato malefacere quàm aliis diebus : sic enim violatur sanctitas sabbati, sicut benefaciendo illa magis celebratur & sanctificatur.

VERS. 5. Mat. 12. v. 13. Luc. 6. 10. ET CIRCUMSPICIENS EOS CUM IRA] Incredulitati eorum irascens, ait Interlin. nimirum vultu torvo & irato ostendens se indignari Scribarum menti cæcæ, perversæ & obstinatæ, qua Christi miracula & beneficia in sabbato, patrata, quasi malè & contra legem sabbati colendi facta accusabant. Hinc patet, quòd in Christo fuerit vera ira, tristitia, ceteræque passiones & affectus, qui sunt in aliis hominibus, sed domitæ & rationi subjectæ : quare ira erat ei cos virtutis *Ira*, ait Franc. Lucas, *nobis est passio, Christo tamquam actio erat : nobis sponte oritur, à Christo in se excitatur : orta in nobis reliquas corporis animique vires turbat, nec pro arbitrio potest reprimi : à Christo excitata, movet quod ipse moveri velis, turbat nihil, denique quiescit pro voluntate ipsius*. Hoc est quod ait S. Leo Epist. 11. *Sensus, corporei vigebant* (in Christo) *sine lege peccati, & veritas affectionum sub moderamine deitatis, & mentis*.

Porrò *ira*, ait Aristot. lib. 1. de Anima cap. 1. text. 16. est *appetitio doloris vicissim adversario inferendi*. Unde Nyssenus (vel potiùs Nemesius Christianus Philos. hujus enim nomine extat hic liber tom. 9. Biblioth. SS. Patrum) lib. 4. Philos. cap. 13. *Ira*, ait, *est recruciationis appetitus*. Et Lactantius lib. de Ira Dei ex Possidonio ; *Ira*, ait, *est cupiditas puniendi ejus, à quo te inique læsum putas*. Unde ira in aliis hominibus nascitur ex amore sui ; in Christo verò nascebatur ex amore Dei : quia enim ipse summè amabat Deum, hinc de ejus offensa, per peccata & peccatores facta, summè tristabatur & irascebatur, volens illam offensam compensare vel puniendo, vel corrigendo, peccatores & infideles. Quare ira Christi erat zelus, vel zelo condita, uti in Angelis & Beatis non est ira, sed zelus. Vide D. Thom. & Scholast. 3. par. quæst. 15. art. 9. An in Deo sit proprius iræ affectus, variant Doctorum sententiæ. Alii enim cum Suarez opusc. de Divina justitia sect. 5. nu. 2. affirmant : alii cum Vasquez tom. 1. in 1. p. disp. 84. cap. 4. negant.

CONTRISTATUS SUPER CÆCITATE (Syrus, *duritie* vel *callo*) CORDIS EORUM] Græcè, συλλυπούμενος, id est condolens & commiserans, quòd odio & invidia excæcati & obdurati, nollent agnoscere ipsum esse Messiam, sed ipsius beneficia sabbato in ægros collata perverterent, & ut maleficia calumniarentur. Significat ergo Jesu iram non processisse ex appetitu vindictæ ; sed mixtam fuisse commiseratione, Jesumque peccatis iratum fuisse, sed peccatoribus condoluisse; utpote quos amabat & salvare satagebat. Denique omnis ira mixta est tristitia : iratus enim dolet & tristatur ob malum cur irascitur, adeoque tristitia de malo causat acuitque iram, ut ipsâ animosè malum hoc contristans amoveat. Ita D. Thom. & Scholast. loc. cit.

VT NAVICULA SIBI DESERVIRET] Græcè, προσκαρτερῇ, id est, ut esset præstò ad manum, & ut Budæus vertit, ut assidua esset comes, ut irruente turba illico in navim se reciperet, ne ab illa comprimeretur. VERS. 9.

VERS. 10. Matth. 12. v. 15. PLAGAS] Græcè μάστιγας, id est flagella, putà plagæ morbi, quibus Deus homines ob peccata castigat & flagellat. Significat ergo sæpè morbos esse flagella, ac à Deo ob peccata immitti ut, illa castiget.

ET SPIRITUS IMMUNDI, CUM ILLUM VIDEBANT, PROCIDEBANT EI] id est, accidebant ei ad pedes genu flexi, non ex religione & amore, sed ex metu & timore supplicium suum deprecaturi, ne scilicet eos ex hominibus eiiceret & in tartara relegaret. VERS. 11.

ET CLAMABANT] ut ab eis honoratus & laudatus parceret eis.

VERS. 12. An dæmon agnoverit Christum. DICENTES : TU ES FILIUS DEI] Quæres, an dæmones verè cognoverint Jesum esse Messiam, sive Christum Dei Filium ? Resp. Ex hoc loco & ex Matth. 8. 29. & ex Lucæ cap. 4. 41. ac ex Patribus & interpretibus communiter in ea loca commentantibus, liquet, dæmones, licèt in baptismo Christi & ante baptismum non planè eum cognoverint : nam post baptismum tentarunt eum, ut quis esset ipse, agnoscerent; ipsos tamen postea id cognovisse ex tot tantisque miraculis, quæ evidenter videbant esse vera miracula, ac suam & Angelorum omnemque naturalem vim transcendere, & à solo Deo supernaturali vi patrari, quæque Christus faciebat hoc fine & scopo, ut probaret Primò, se esse Deum Deique Filium, hinc, inquam, dæmones cognovisse Jesum & esse Messiam, & esse Dei Filium, maximè dum cum miraculis Christi conferebant Scripturas & prophetias veteres de Christo, quæ ipsum talem fore, qualis erat Jesus, taliaque miracula patraturum prædixerant.

Ubi tamen adverte, dæmones non ita clarè & firmiter idipsum cognovisse, quin alia ex parte cogitantes magnitudinem mysterii, tantæ dignationis & humiliationis Christi incarnati, quod videtur naturaliter incredibile, præsertim superbissimo diabolo; subinde hæsitarent, & dubitarent an Jesus verè esset Messias, & Dei Filius. Magis hæsitarunt, imò ignorarunt finem & fructum hujus mysterii, quòd scilicet per Christi incarnationem, crucem & mortem redimendi essent homines, itaque suum in eis regnum esset evertendum, & regnum Dei erigendum ; maximè quia videbant virum esse sanctissimum, & plurimas sibi animas eripere, hinc eum omnino sibi oppugnandum evertendumque & necandum sumpserunt. Unde factum est, ut ipsi odio Jesu excæcati, S. Scripturas alioqui claras de Christi cruce & morte, ac nostra per eam redemptione, vel non considerarent, vel non intelligerent : quocirca ipsi Jesum velut hostem juratum, per Judæos crucifixerunt & occiderunt, itaque suum regnum everterunt. Ita S. Leo serm. 9. de Passione. *Nec ipse*, inquit, *diabolus intellexit, quod sæviendo in Christum, suum destruere principatum ; qui antiquæ fraudis jura non perderet, si se à Domini Iesu sanguine contineret. Sed malitia nocendi avidus, dum irruit, ruit ; dum capit, captus est, dum persequitur mortalem, incidit in Salvatorem*.

ET FECIT UT ESSENT DUODECIM CUM ILLO] quasi ejus Apostoli, contubernales & legati ex latere. Unde subdit : *Et ut mitteret eos prædicare*. VERS. 14. Luc. 10. 13.

ET DEDIT ILLIS POTESTATEM CURANDI INFIRMITATES] *Dedit*, non jam cùm eos designavit dumtaxat, & Apostolos creavit, sed postea cùm misit eos prædicatum cap. 6. 7. tunc enim prædicationem confirmare debebant miraculis. Est ergo hic prolepsis, sive anticipatio. VERS. 15. Mat. 10. 1. Luc. 9. 1. Inf. 6. 7.

ET IMPOSUIT SIMONI NOMEN PETRUS] Ante hæc verba Græci codices nonnulli habent, πρῶτον Σίμωνα, id est *primum Simonem*, scilicet constituit inter Apostolos ; sed hæc verba omittunt ceteri : idipsum tamen satis intelligitur VERS. 16.

tur ex eo; quòd Petrus hic primus à Christo nominetur, nomenque ei mutetur, ut qui priùs vocabatur Simon, deinde vocetur syriacè *Cephas*, græcè & latinè *Petrus*, id est petra: quia ipse à Christo constituendus erat petra & basis Ecclesiæ. Quare hoc nomen Cephæ, sive Petri, Simoni à Christo promissum fuit Joann. 1. 42. sed reipsa inditum, Matth. 16. 18.

VERS: 17. Matth. 10. 2. Luc. 6. 14. ET JACOBUM ZEBEDÆI, ET JOANNEM FRATREM JACOBI (Jacobus priùs nominatur, quia erat senior Joanne, qui omnium Apostolorum fuit junior, & ætate minimus) ET IMPOSUIT EIS NOMINA BOANERGES, QUOD EST (significat) FILII TONITRUI] *Nomina*, non dicit, nomen, sed *nomina*, quia plures erant, scilicet duo, unde plura requirebant nomina, scilicet Boanerges, quod est plurale, & significat non filium, sed *filios tonitrui*, in plurali, id est tonantes, scilicet Christi Evangelium & dogmata.

BOANERGES] Sic & Arabicus, Aegyptius, Persicus; Aethiopicus verò, *Beanerges*. Hoc nomen est corruptum; nam hebraicè, vel potiùs syriacè dicendum esset *Banerges*, aut *Bonerges*, quomodo habent quædam exemplaria, teste Franc. Luca in Notation. hic notat. 460. Syri enim, uti & Bavari ac VVestphali, vocalem *a* pronunciant ut *o*, ac *e* pronunciant ut *a*: unde pro *Semuel* dicunt *Samuel*, pro *Selomon Salomon*, pro *bene* dicunt *bane*, id est filii. Fortè *Banerges* corruptum versumque est in *Boanerges* ab imperitis, putantibus *boa* significare boatum tonitrui. Ita Franc. Lucas.

Porrò *Banerges*, ut rectè notat Jansen. & Angelus Caninius in Nomin. Hebr. cap. 11. compositum & conflatum est ex בְּנֵי *bane*, id est filii, & רגש *regese*, id est fremitus, hoc est tonitrui. Sic enim Jupiter à Græcis vocatur ὑψιβρεμέτης, id est altifremens, id est altitonans. Unde & Syrus hic vertit *bane reges*, id est filii tonitrui, pro quo Hebræi dicunt בְּנֵי רַעַם *bene raam*; sed Christus syriace more illius ævi locutus est. Est ergo hic metathesis: transponitur enim littera r, & præponitur littera e: nam pro *bane reges* dicitur *banerges*. Similes metatheses in eadem littera r sunt apud alias nationes, uti multis exemplis ostendit Angelus Caninius in Hellenismo pag. 64. Sic Græci Poetæ pro καρδία, id est cor, dicunt κραδίη, pro κρατερός καρτερός, pro τέταρτος τέτρατος: Latini pro νεῦρον, dicunt *nervus*, pro ἅρπαξ *rapax*, pro ἁρπάζω *rapio*, pro μορφή *forma*, pro καρκῖνος *cancer*, pro κρέας *caro*, pro κρίνω *cerno*; nam qui judicat, cernere debet. Punicè *gerac*, ἄκρα, arx: etruscè *rec*-*ca*, *bigr* virgo, *darag.* gradus, *mecar* marcor, *elmara* mulier; *carmes*, cramesy. Hebr. *arets* (belgicè *aerde*) terra, *sippor* passer, *kebara* cribrum, *cabbirim* Cherubim, *Keraim* crura, *Kerem* cornu.

Sensus ergo est, q. d. Christus Jacobum & Joannem nomine novo vocavit *banerges*, id est filios tonitrui, quia eos præ ceteris Apostolis deputavit ad illustrem prædicationem & propagationem sui Evangelii, ut vitæ sanctitate & miraculis essent quasi fulmina, & vocis efficacia essent quasi tonitrua, quæ homines etiam infideles & barbaros concuterent, & ad pœnitentiam vitamque sanctam traducerent. Id patet in Jacobo: quia ipse ob hanc libertatem & zelum prædicandi, primus inter Apostolos Judæorum & Herodis iram incurrit, ab eisque capite plexus Martyr occubuit, Actor. cap. 12. Idem Hispanos & per eos Indos tam Orientales quàm Occidentales convertit, aliasque gentes in fide Christi vel erudit vel conservat. Joannes verò diutissimè & efficacissimè prædicavit, ultimusque Apostolorum vita functus est, cùm Asiam aliasque provincias prædicando Christo subegisset. Hinc & Evangelium à tonitru divino orditur, quasi Dei tonantis Aquila clangens & fulminans, dum ita intonat: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*. Ita S. Epiphan. hæresi 73. Quocirca dum ipse Evangelium scriberet, è cœlo emicuere fulgura & tonitrua, perinde ac emicuere è monte Sina, cùm Deus in eo daret legem Mosi & Hebræis, uti ex Prochoro Joannis discipulo, & ex Metaphraste docet Baronius Anno Christi 99. in fine.

Vide dicta Ezech. 1. vers. 14. ad illa, *Ibant in similitudinem fulguris coruscantis*, ubi τὸ *filii tonitrui*, tripliciter explicui. Sic Pericles orator non tam loqui & perorare, quàm fulgurare & tonare videbatur, ait Quintil. lib. 2. cap. 6. Unde Olympius, id est, cœlestis, à Poetis cognominatus est.

ET CUM AUDISSENT SUI, aliqui è cognatis Christi; Syrus, *fratueles ipsius*. Ita Euthym. Theophyl. Beda. EXIERUNT TENERE (ligare) EUM: DICEBANT ENIM: QUONIAM (quòd) IN FURORUM VERSUS EST] Græcè ἐξέστη, id est, extra se est, mente alienatus est ex nimia pietate, & zelo factus mentis impos, delirus & insanus. Vide dicta Matth. 12. vers. 46. Arabicus, *dicentes, quoniam ipse vecors esset*; Syrus ad verbum, *dicebant eum extra mentem suam exiisse*; aliter alii; *dicentes, Quòd in deliquium incidit*, ex media, eò quòd præ turba non haberet otium manducandi, vers. 20. VERS. 21.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus Primò, proponit parabolas; primò, seminantis; secundò, v. 21. lucernæ expositæ in candelabro; tertiò, v. 26. seminis; quartò, v. 31. sinapis. Secundò, v. 37. dormiente ipso oritur tempestas in mari, quam à discipulis excitatus, imperans ventis & mari, sedat.

1 ET iterum cœpit docere ad mare: & congregata est ad eum turba multa, ita ut navim ascendens sederet in mari, et omnis turba circa mare super terram erat. 2 Et docebat eos in parabolis multa, et dicebat illis in doctrina sua. 3. Audite: ecce exiit seminans ad seminandum. 4. Et dum seminat, aliud cecidit circa viam, et venerunt volucres cœli, et comederunt illud. 5. Aliud verò cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multam, et statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem terræ. 6. Et quando exortus est sol, exæstuavit: et eò quòd non habebat radicem, exaruit. 7. Et aliud cecidit in spinas: et ascenderunt spinæ, et suffocaverunt illud, et fructum non dedit. 8. Et aliud cecidit in terram bonam: et dabat fructum ascendentem, et crescentem, et afferebat unum triginta, unum sexaginta, et unum centum. 9. Et dicebat: Qui habet aures audiendi, audiat. 10. Et cùm esset singularis interrogaverunt eum hi qui cum eo erant duodecim, parabolam, 11. Et dicebat eis: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei: illis autem, qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt. 12. Ut videntes videant, et non videant; et audientes audiant, et non intelligant: nequando convertantur, et dimittantur eis peccata. 13. Et ait illis: Nescitis parabolam hanc? et quomodo omnes parabolas cognoscetis? 14. Qui seminat, verbum seminat. 15. Hi autem sunt, qui circa viam, ubi seminatur verbum, et cùm audierint, confestim venit satanas, et aufert verbum, quod seminatum est in cordibus eorum. 16. Et hi sunt similiter,

qui

qui super pretiosa seminantur: qui cùm audierint verbum, statim cum gaudio accipiunt illud. 17. Et
non habet radicem in se, sed temporales sunt: deinde orta tribulatione et persecutione propter ver-
bum, confestim scandalizantur. 18. Et alii sunt qui in spinis seminantur: hi sunt, qui verbum au-
diunt. 19. Et ærumnæ sæculi, et deceptio divitiarum, et circa reliqua concupiscentiæ introeuntes
suffocant verbum, et sine fructu efficitur. 20. Et hi sunt, qui super terram bonam seminati sunt,
qui audiunt verbum, et suscipiunt, et fructificant, unum triginta, unum sexaginta, et unum cen-
tum. 21. Et dicebat illis: Numquid venit lucerna ut sub modio ponatur, aut sub lecto? nonne ut
super candelabrum ponatur? 22. Non est enim aliquid absconditum, quod non manifestetur: nec fa-
ctum est occultum, sed ut in palam veniat. 23. Si quis habet aures audiendi, audiat. 24. Et dicebat
illis: Videte quid audiatis. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, et adiicietur vobis.
25. Qui enim habet, dabitur illi: et qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. 26. Et dice-
bat: Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jaciat sementem in terram, et dormiat, et exur-
gat nocte et die, et semen germinet, et increscat dum nescit ille. 28. Ultrò enim terra fructificat,
primùm herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. 29. Et cùm produxerit fructus,
statim mittit falcem, quoniam adest messis. 30. Et dicebat: Cui assimilabimus regnum Dei? aut
cui parabolæ comparabimus illud? 31. Sicut granum sinapis, quod cùm seminatum fuerit in terra,
minus est omnibus seminibus, quæ sunt in terra, 32. Et cùm seminatum fuerit, ascendit, et fit majus
omnibus oleribus, et facit ramos magnos, ita vt possint sub umbra ejus aves cæli habitare. 33. Et ta-
libus multis parabolis loquebatur eis verbum, provt poterant audire. 34. Sine parabola autem non lo-
quebatur eis, seorsum autem discipulis suis disserebat omnia. 35. Et ait illis in illa die, cùm serò esset
factum: Transeamus contrà. 36. Et dimittentes turbam, assumunt eum ita ut erat in navi; et aliæ
naves erant cum illo. 37. Et facta est procella magna venti, et fluctus mittebat in navim, ita ut im-
pleretur navis. 38. Et erat ipse in puppi super cervical dormiens; et excitant eum, et dicunt illi:
Magister, non ad te pertinet, quia perimus? 39. Et exurgens comminatus est vento, et dixit mari;
Tace, obmutesce. Et cessavit ventus: & facta est tranquillitas magna. 40. Et ait illis; Quid timidi
estis? necdum habetis fidem? Et timuerunt timore magno, et dicebant ad alterutrum; Quis putas,
est iste, quia et ventus et mare obediunt ei.

VERS. 10. Luc. 8. 9. *Singularis, id est solus:* ET CUM ESSET SINGULARIS] Græcè κατὰμόνας, id est, *solitariè*, hoc est *solus*, ut vertit Arabicus, remotus à turba populi. Syrus, *cùm esset solus*. Sic solus & separatus ab aliis latinè dicitur singulus, quasi sine angulo, eò quòd illa quæ unica & sola sunt, nequeant constituere angulum: à singulo dicitur singularis, id est unicus & solus. Unde Cicero Academ. quæst. l. 4. *Omitto*, ait, *Aristotelem in Philosophia propè singularem*. Et Cæsar lib. 4. de Bello Gallico: *Ubi aliquos singulares* (solos) *ex navi egredi conspexerunt, incitatis equis impeditos adoriebantur*. Hinc & illud: *Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me*, Psalm. 4. 10.

INTERROGAVERUNT EUM (Jesum) HI QUI CUM EO ERANT DUODECIM] Græcus, Syrus & Arabicus habent, *cum duodecim*. q. d. Septuaginta discipuli, qui cum duodecim Apostolis erant asseclæ Jesu, interrogabant eum, quis esset sensus parabolæ seminis & seminantis. Ita Euthym.

VERS. 21. Luc. 8. 6. NUMQUID VENIT (id est adducitur, vel infertur in domum vel cubiculum) LUCERNA, UT SUB MODIO PONATUR?] ut abscondatur sub vase? q. d. Non; sed ut publicè exponatur, omnibusque luceat. Hac parabola significat Christus nolle se mysteria hujus parabolæ, ceteraque Evangelii dogmata celari & abscondi, sed velle ut discipuli eadem suo tempore explicent & communicent aliis, qui hoc tempore necdum illa capere poterant: quare illa non servent occulta, sed vulgent & palam prædicent. Ita S. Hieron. Beda & alii, & patet ex v. sequenti, cùm subdit:

VERS. 22. Luc 8. 26. NON EST ENIM ALIQUID ABSCONDITUM, QUOD NON MANIFESTETUR (quod non sit manifestandum) NEC FACTUM EST OCCULTUM, SED UT IN PALAM VENIAT] Ita lege cum Græcis & Roman. q. d. Licet doctrina Evangelica, & gesta dictaque mea adhuc arcana sint & occulta, non volo tamen ea semper manere occulta; sed opportuno tempore manifestè à vobis, ò discipuli, omnibus proponi & prædicari. Ita S. Hieron. & Beda. Hoc est quod ait Christus Matth. 10. v. 27. *Quod dico vobis in tenebris dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate super tecta*.

VERS. 24. ET DICEBAT ILLIS: VIDETE QUID AUDIATIS] q. d. ait Euthym. Attendite ad ea quæ à me auditis, ut illa intelligatis & memoriæ mandetis, ac suo tempore opere exequamini, nimirum ut ex aliis communicetis. Causam

[A] subdit: *Nullum ex dictis meis vos effugiat*, ait Theophyl. Audi Bedam: *Instanter nos doces verba auscultare, quatenus & nostro illud pectore continuè ruminare, & alieno ructare sufficiamus, auditui*.

IN QUA MENSURA MENSI FUERITIS, REMETIETUR VOBIS ET ADIICIETUR VOBIS] q. d. Si largè & copiosè doctrinam meam aliis communicaveritis & prædicaveritis, ego quoque largè & copiosè longè majorem ejus intelligentiam, sapientiam, gratiam & gloriam quasi antidoron & præmium vobis impertiar. Sic fontes quò plus aquæ deorsum effundunt, eo plus sursum recipiunt. Discant ergo doctores, catechistæ, prædicatores, &c. ex hac Christi sententia & promisso, quò plura in alios docendo contulerint, eò plus sapientiæ & gratiæ à Christo sese recepturos, juxta illud: *Qui parcè seminat, parcè & metet: & qui seminat in benedictionibus* (beneficiis, hoc est beneficè, largè, copiosè) *de benedictionibus & metet*, 2. Corint. 9. 6. Vide ibi dicta.

QUI ENIM HABET, DABITUR ILLI: ET QUI NON HABET, ETIAM QUOD HABET AUFERETUR AB EO] VERS. 25. Luc. 8. 18.
Habet, id est, utitur & utendo ostendit se habere: hic enim habet in actu, cùm ille qui non utitur gratia & dono, illam habeat in habitu, & otio duntaxat: hoc est quod [B] Theologi dicunt, utentem gratia sua, habere illam in actu secundo; non utentem verò habere eam duntaxat in actu primo, hoc est, in potentia & habitu. Vide dicta Matth. 13. 12. & Matth. 25. 29. Sensus ergo est, q. d. Qui doctrina sibi à Deo, sive per studium, sive per infusionem impertita utitur, huic dabitur augmentum doctrinæ: ab illo autem qui doctrina sua non utitur, Deus illam auferet ab eo, utpote otiosam & inutilem: Christus enim hic stimulat Apostolos ad diligentem & ferventem prædicationem Evangelii, pollicendo eis, si id fecerint, majorem sapientiæ suæ & gratiæ affluxum.

ET DICEBAT: SIC EST REGNUM DEI, QUEMADMODUM SI HOMO JACIAT SEMENTEM IN TERRAM] VERS. 26.
Hæc parabola alia & diversa est ab illa seminantis, quæ præcessit v. 3. licèt utraque ab eodem semine sit petita, sed diversimodè applicata & explicata. Porrò per semen, ut rectè docet S. Chrysost. Beda & Scholiast. apud Hieron. hic, æquè ac apud S. Matth. c. 13. significatur doctrina Evangelica; per agrum auditores; per messem consummatio mundi, aut etiam mors cujusque hominis.

ET DORMIAT (scilicet homo qui seminavit) ET EXUR- VERS. 27.

GAT

GAT NOCTE ET DIE, ET SEMEN GERMINET ET INCRESCAT, DUM NESCIT ILLE] Nonnulli τὸ *exurgat nocte & die*, referunt ad semen, ut explicans Christus subdat, & (τὸ & accipiunt ut ἐξηγητικὸν, & explicativum ejus quod præcessit, ac sumi putant pro *id est*) *semen germinet & increscat dum nescit ille*, scilicet homo dormiens, q.d. Semen jactum in terram ab agricola, germinat & crescit continuè nocte & die, ac etiam dum agricola de eo non cogitat, sed quiescit & dormit. Ita Beda, Scholiastes apud S. Hieron. & Glossa.

Planiùs, S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Maldon. Franc. Lucas & alii τὸ *exurgat die ac nocte*, referunt ad hominem seminantem, non ad semen, ita ut τὸ *nocte* pertineat ad τὸ *dormiat*: τὸ verò *die*, ad *exurgat*. q.d. Sicut agricola, qui seminavit, otiosè per noctem dormiente, & per diem surgente, aliisque negotiis vacante, nec de semine & agro cogitante, ipsum tamen semen vi sua germinat & crescit agricola nesciente; ità ut primò germinet herbam sive germen; deinde spicam, ac deinde frumentum in spica: sic pariter se habet Evangelii prædicatio & doctrina: hæc enim à Christo & Apostolis seminata, id est, prædicata à parvis initiis continuò, sed sensim, sine sensu crescit in magnas & maturas fidelium fruges, ipso Christo quasi dormiente in cœlis, & velut nesciente, eò quod permittat Judæos & Gentes infideles ac tyrannos contra Apostolos & Evangelium insurgere, eosque persequi & occidere; crescit, inquam, donec sensim se propagans totum orbem occupet, quando maturata jam messe frumentum, id est, electi colligentur in horreum cœli, quod fiet in fine mundi & die judicii.

Hac ergo parabola significatur vis Evangelii, quod sensim totum orbem pervasit, eumque ad se & Christum convertit. Tacitè quoque per illam significatur, non esse gloriandum Apostolis præconibus Evangelii in sua prædicatione, quasi ipsi per eam orbem converterint; quia, ut ait Apostolus, *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*, 1. Cor. 3. 7. Ex alia parte innuit, nec eos debere cadere animo, si videant parvum & lentum esse prædicationis suæ fructum, quia Deus per paucos ab eis conversos multos alios sensim convertet, uti S. Jacobus per septem, vel, ut alii, novem à se conversos in Hispania, totam Hispaniam convertit.

VERS. 28. ULTRO ENIM TERRA FRUCTIFICAT, PRIMUM HERBAM, DEINDE SPICAM, DEINDE PLENUM FRUMENTUM IN SPICA] Arabicus, *quia terra sola profert fructum, primò herbam, & post illam spicam: deinde impletur spica, ut quando perfectus fit fructus, tunc ponatur falx, quoniam adest messis*. Sic pariter sensim per prædicationem Evangelii crevit Christi fides, & Ecclesia per varios incrementorum gradus, crevit, inquam, tum in virtutibus, tum in propagatione per omnes provincias.

Moraliter herba, spica, frumentum quid significent? Moraliter hæc tria, herbam, spicam, frumentum triplici virtutum & meritorum cujusque incremento adaptant interpretes. Terra enim cordis nostri germinat Primò, herbam, cùm bona desideria & opera in se concidit & inchoat; Secundò, spicam, cùm ea operando strenuè prosequitur, Tertiò, frumentum, cùm opera virtutes, & merita ad plenam maturitatem & perfectionem perducit. Ita Theophyl. *Herba*, ait, *est in principio boni, spica cùm resistimus tentationibus, fructus perfecta operatio*.

Audi S. Gregorium homil. 15. in Ezech. & lib. 12. Moral. cap. 14. *Herbam producere, est inchoationis bonæ adhuc teneritudinem tenere. Ad spicam herba pervenit, cùm virtus animo concepta ad profectum boni operis perducit. Plenum verò frumentum in spica fructificat, quando iam in tantum virtus proficit, ut esse robusti & perfecti operis possit*. Quare non satis est ad salutem. inquit Victor Antioch. *ut instar viridis fœni per obedientiam floreamus: sed quadam præterea mascula animi fortitudine, qua ventorum flatibus, hoc est, tentationibus circumacti, erecti culmi instar consistamus opus est. Tum etiam ut veluti uberes aristæ fructuum, hoc est, virtutum granis turgeamus, metentisque manum impleamus*.

Innuit ergo hic Christus, Apostolos, & eos qui animas convertunt, debere longanimiter exspectare laboris sui fructum & messem, uti exspectant agricolæ; ac teneros fideles sensim docendo, monendo, exercendo fovere & promovere ad apicem virtutis, *Nullus itaque*, inquit Beda, *qui ad bonum propositum adhuc in mentis teneritudine esse conspicitur, despiciatur, quia frumentum ab herba incipit ut granum fiat*. Symbol. Scholiastes apud S. Chrysostom. *Herba*, ait, *fuit in lege naturæ, spica in lege Moysis, frumentum in Evangelio*.

ET CUM PRODUXERUNT FRUCTUS, STATIM MITTIT FALCEM] Græcè, ὅταν δὲ παραδῷ ὁ καρπὸς, id est, cùm verò prodiderit se, vel cùm productus fuerit fructus: fructus ergo hic est nominativi casus: unde alii vertunt, *cùm provenerit fructus*; Euthym. *maturuerit*: Syrus, *cùm pinguis evaserit*; Arabic. *cùm perfectus fuerit*. Est hebraismus. Apud Hebræos enim verba in coniugatione *hitpael* sunt passivæ significationis, aut actionis reflexæ, qua agens actionem in se suscipit, ut idem sit patiens qui est agens. Unde quidam codices legunt: *Cùm se produxerit fructus*, aliter Maldonatus, *Cùm se produxerit fructus*: *Cùm fructus*, inquit, *id est ipsum semen, quod erat fructus prioris seminis, produxerit*, *scilicet alium ex se fructum*. VERS. 29.

ET TALIBUS MULTIS PARABOLIS LOQUEBATUR EIS VERBUM, PROUT POTERANT AUDIRE] id est, prout digni erant audire, ait Maldon. ex Beda, Euthym. & Clemente Alex. lib. 1. Strom. q.d. Christus volentibus Apostolis intelligere & credere, sine parabolis perspicuè loquebatur, ut magis & magis intelligerent: Scribis autem & Judæis nolentibus credere & intelligere, adeo obscurè & parabolicè loquebatur, ut, etiamsi vellent, intelligere tamen non possent. Simpliciùs & planiùs Theophyl. & Franc. Lucas hic, ac S. Chrysost. in Matth. hom. 45. q. d. Christus *talibus*, putà vulgaribus & facilibus, *parabolis*, quas vulgò omnes nossent, non verò abstrusis & turbæ incognitis loquebatur, ut earum corticem intelligeret, ac sub eis aliquid cœleste & divinum latere cognosceret: quod licet in particulari ipsa non comprehenderet, tamen per parabolam notam ad rem ignotam sub ea latentem vestigandam, & perquirendam, à Christo incitabatur & stimulabatur. VERS. 33. Matt. 13. 34.

ITA UT ERAT IN NAVI] q.d. Discipuli assumpserunt Christum in altum mare, ut illuc cum eo traiicerent; Christum, inquam, ita ut erat in navi, sedens scilicet, & docens populum in littore stantem, ut patet v. 1. nam postea v. 38. situm hunc mutavit dormiens in navi. Notat celerem discipulorum obedientiam, ac vicissim Christi facilitatem eorum promptitudini se accommodantem, ut turbæ affluentis tumultum vitaret. Paulò aliter Franc. Lucas: *Ita ut erat in navi*, hoc est, inquit, citra ullum è navi, in qua erat, egressum. Unde Syrus vertit, *cùm esset in navi*; Arabicus, *assumpserunt eum in navi*. VERS. 36.

ET ALIÆ NAVES ERANT CUM ILLO] Consilio Dei factum est, ut plurimi qui navibus istis vehebantur, spectatores & testes forent miraculi proximè à Christo patrandi, scilicet sedandæ tempestatis.

CAPUT

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primò, Christus ab energumeno eiicit legionem dœmonum, quæ, Christo permittente, ingressa in porcos, eos in mare præcipitat. Secundò, v.25. hæmorrhoissam à profluvio sanguinis sanat. Tertiò, v.35. Iairi filiam à morte revocat ad vitam.

1. Et venerunt trans fretum maris in regionem Gerasenorum. 2. Et exeunti ei de navi, statim occurrit de monumentis homo in spiritu immundo. 3. Qui domicilium habebat in monumentis, & neque catenis jam quisquam poterat eum ligare: 4. Quoniam sæpè compedibus & catenis vinctus, dirupisset catenas, & compedes comminuisset, & nemo poterat eum domare: 5. & semper die ac nocte in monumentis & in montibus erat, clamans, & concidens se lapidibus. 6. Videns autem Jesum à longè, cucurrit, & adoravit eum: 7. & clamans voce magna dixit: Quid mihi, & tibi, Jesu fili Dei altissimi? adiuro te per Deum ne me torqueas. 8. Dicebat enim illi: Exi spiritus immunde ab homine. 9. Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est? Et dicit ei: Legio mihi nomen est, quia multi sumus. 10. Et deprecabatur eum multùm, ne se expelleret extra regionem. 11. Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus, pascens. 12. Et deprecabantur eum spiritus, dicentes: Mitte nos in porcos ut in eos introeamus. 13. Et concessit eis statim Jesus. Et exeuntes spiritus immundi introjerunt in porcos: & magno impetu grex præcipitatus est in mare ad duo millia, & suffocati sunt in mari. 14. Qui autem pascebant eos, fugerunt, & nunciaverunt in civitatem, & in agros. Et egressi sunt videre quid esset factum: 15. & veniunt ad Jesum: & vident illum, qui à dœmonio vexabatur, sedentem, vestitum, & sanæ mentis, & timuerunt. 16. Et narraverunt illis, qui viderant, qualiter factum esset ei, qui dœmonium habuerat, & de porcis. 17. Et rogare cœperunt eum ut discederet de finibus eorum. 18. Cumque ascenderet navim, cœpit illum deprecari, qui à dœmonio vexatus fuerat, ut esset cum illo: 19. & non admisit eum sed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos, & annuncia illis quanta tibi Dominus fecerit, & misertus sit tui. 20. Et abiit, & cœpit prædicare in decapoli, quanta sibi fecisset Jesus: & omnes mirabantur. 21. Et cùm transcendisset Jesus in navi rursum trans fretum, convenit turba multa ad eum, & erat circa mare. 22. Et venit quidam de archisynagogis nomine Jairus: & videns eum, procidit ad pedes ejus: 23. & deprecabatur eum multum, dicens: Quoniam filia mea in extremis est, veni, impone manum super eam, ut salva sit, & vivat. 24. Et abiit cum illo, & sequebatur eum turba multa, & comprimebant eum. 25. Et mulier, quæ erat in profluvio sanguinis annis duodecim: 26. & fuerat multa perpessa à compluribus medicis: & erogaverat omnia sua, nec quidquam profecerat, sed magis deteriùs habebat: 27. Cùm audisset de Jesu, venit in turba retrò, & tetigit vestimentum eius: 28. Dicebat enim: Quia si vel vestimentum ejus tetigero, salva ero. 29. Et confestim siccatus est fons sanguinis ejus: & sensit corpore quia sanata esset à plaga. 30. & statim Jesus in semetipso cognoscens virtutem, quæ exierat de illo, conversus ad turbam, ajebat: Quis tetigit vestimenta mea? 31. & dicebant ei discipuli sui: Vides turbam comprimentem te, & dicit: Quis me tetigit? 32. & circumspiciebat videre eam, quæ hoc fecerat. 33. Mulier verò timens & tremens, sciens quod factum esset in se, venit & procidit ante eum, & dixit ei omnem veritatem. 34. Ille autem dixit ei: Filia, fides tua te salvam fecit: vade in pace, & esto sana à plaga tua. 35. Adhuc eo loquente, veniunt ab archisynagogo, dicentes: Quia filia tua mortua est: quid ultra vexas Magistrum? 36. Jesus autem audito verbo, quod dicebatur, ait archisynagogo: Noli timere: tantummodo crede. 37. Et non admisit quemquam se sequi, nisi Petrum, & Jacobum, & Joannem fratrem Jacobi. 38. Et veniunt in domum archisynagogi, & videt tumultum, & flentes, & ejulantes multum. 39. Et ingressus, ait illis: Quid turbamini, & ploratis? puella non est mortua, sed dormit. 40. Et irridebant eum. Ipse verò ejectis omnibus, assumit patrem & matrem puellæ, & qui secum erant, & ingreditur ubi puella erat jacens. 41. Et tenens manum puellæ, ait illi: Talitha cumi, quod est interpretatum: Puella (tibi dico) surge. 42. & confestim surrexit puella, & ambulabat: erat autem annorum duodecim: & obstupuerunt stupore magno. 43. Et præcepit illis vehementer ut nemo id sciret: & dixit dari illi manducare.

VERS. 2. Mat. 8. 28. Luc. 8. 27. HOMO IN SPIRITV IMMUNDO) Id est, homo spiritus immundi, sive habens spiritum immundum, putà possessus à dæmone. Vide dicta c. 1. v. 23.

VERS. 7. Mat. 8. 29. Luc. 8. 28. ADIVRO TE PER DEUM NE ME TORQVEAS) quia sciebat dœmon sibi suisque meritis & precibus nihil tribuendum à Christo; hinc interponit nomen Dei, quod sciebat Christum summè revereri, q.d. Interposita & invocata nominis divini (quod tibi sacrum sanctumque esse scio) auctoritate te rogo, obtestor, & quoad possum constringo ne me ex hoc corpore eiicias, & in infernum ableges: hoc enim summum dœmoni est tormentum.

VERS 9. Luc. 8. 30. LEGIO MIHI NOMEN EST (Syrus, *Legio nomen nostrum*, q.d. Sumus legio dœmonum, unde explicans subdit: QVIA MULTI SUMUS) Legio propriè continebat milites *6666*. Vide dicta Matth. cap. 26. 53. sed hic ponitur numerus certus pro incerto. Nota. Dœmon est simia Dei, hinc imitatur Deum, qui est Dominus exercituum, scilicet angelicorum. Simili enim modo dœmon se vocat *legionem*, quia plurimos è grege suo socios in aciem educit, ut Deum Deique fideles oppugnet: quocirca merito eam formidare debent homines, scientes sibi certamen esse, non cum hominibus, sed cum dœmonibus, iisque plurimis, in perniciem suam conjurantibus, ideoque Dei & sanctorum Angelorum opem implorare & obtinere debere, uti obtinuit Eliseus 4. Regum 6. 17. Cetera dixi Matth. 8. 28.

VERS. 21. Matth.9.1. Luc.8,v.37.40. ET CUM TRANSCENDISSET JESUS IN NAVI] Græcè, διαπεράσαντος, id est, cùm trajecisset navi in ulteriorem & adversam maris Galilææ ripam.

VERS. 25. Mat.9.20. Luc.8.43. ET MULIER QUÆ ERAT IN PROFLUVIO SANGUINIS ANNIS DUODECIM] *Mulier* ex Cæsarea Philippi, quæ priùs Dan, deinde Paneas, denique Cæsarea est dicta. Hæc est hæmorrhoissa illa celebris, quæ à fluxu sanguinis curata à Christo, in memoriam tanti beneficii, statuam illius indicem, Cæsareæ Christo erexit, è cujus basi nascens herba cùm Christi fimbriam tetigisset, morbis quibuslibet medebatur, teste Eusebio libro 7. Histor. cap.14. Sozomen. lib.5. cap.21. & Theophyl. hic. Julianus Apostata hostis Christi, statuam hanc dejecit, & sui effigiem ejus loco collocavit: sed hæc fulmine icta dissiliit, teste Sozomeno, & Histor. tripart. lib.6. c.19. Julianum imitantur nostri Novantes, qui Sanctorum reliquias abiiciunt, mergunt & comburunt, cùm suorum reliquias servent & venerentur. Nam cor Zuinglii combusti inter cineres repertum, magno cultu servant ejus asseclæ Zuingliani, ait Capito in Vita Zuinglii.

Quare non est verisimile hæmorrhoissam hanc fuisse Martham sororem Magdalenæ, ut opinatur S. Ambros. lib. de Salomone c.5. Martha enim Bethaniæ habitabat juxta Jerusalem, non Cæsareæ in Phœnicia. Evangelium Nicodemi hæmorrhoissam hanc vocat Veronicam, quæ Christo eunti ad crucem velum ad sudorem tergendum præbuit, in quo Christus vultus sui effigiem expressit. Sed Evangelium hoc est apocryphum & incertæ fidei.

VERS. 26. Luc.8.43. DETERIUS HABEBAT] Arabicus, *addiderat dolorem*.

VERS. 27. Matt 9.20. Luc.8.44. VENIT IN TURBA RETRO] quia non audebat coram in manifesto accedere, tum ex reverentia Christi, tum quia erat immunda ex fluxu sanguinis, ait Scholiastes apud S. Chrysost. immunda, inquam, tum legaliter: lex Mosi enim immundos à templo arcendos decernebat eos, qui sanguinis fluxu laborabant: tum physicè: est enim fœdus hic profluvii morbus & tangentes polluit.

VERS. 28. Mat.9.21. Luc.8.44. ET TETIGIT VESTIMENTUM EJUS.

DICEBAT ENIM: QUIA SI VEL VESTIMENTUM EJUS TETIGERO, SALVA ERO] Matthæus cap.9.20. pro *vestimentum*, habet, *fimbriam vestimenti ejus*. Fimbriæ vocantur filaextimæ vesti attexta vel assuta, hyacinthini sive violacei coloris, quæ jussit Deus Judæos gestare, ut per ea jugiter refricaretur eis memoria præceptorum Dei, & cæli ipsius; quæ Christus ex lege gestavit, quasi insigne gentis & religionis Iudaicæ. Vide dicta Num.15.38.

Est hic exemplum & argumentum ad probandum vim & usum SS. reliquiarum: talis enim fuit fimbria Christi, quæ hæmorrhoissam sanavit. Respondet Calvinus, mulierem hanc fuisse superstitiosam, & superstitionem aliquam suo facto miscuisse. Verùm hoc refellit hic Christus & Marcus, qui non superstitioni, sed fidei ipsius sanitatem hanc tribuunt, eamque commendant & confirmant. Nam v.30. dicitur. *Et statim Jesus in semetipso cognoscens virtutem, quæ exierat de illo*, id est, de fimbria illius. Et v.34. *Filia, fides tua te salvam fecit: vade in pace*. Rectè S. Hilar. *Sicut*, inquit, *auctor naturæ dat magneti vim attrahendi ferrum, ita Christus dabat vesti suæ vim sanandi ex fide tangentem*. Si vesti, ergo multò magis Eucharistiæ. Unde S. Gorgonia tactu Eucharistiæ à morbo gravi sanata est, teste Nazianzen. orat.11. æquè ac S. Catharina Senensis, aliique permulti. Vide nostrum Salmeronem tom.6. tract.15. in fine.

VERS. 29. Luc.8.44. ET CONFESTIM SICCATUS EST FONS SANGUINIS EJUS] id est, stetit profluvium sanguinis, quod è corpore ejus quasi è fonte perenni jugiter scaturiebat, Unde Arabicus vertit, *& confestim cessavit cursus sanguinis ejus*.

Tropol. fluxus sanguinis sunt carnis & sanguinis delectationes, ait Beda, uti gulæ luxuriæ, &c. has sanat caro Christi purissima in pia Eucharistiæ sumptione.

VERS. 30. Luc.8.45. 46. ET STATIM JESUS IN SEMETIPSO COGNOSCENS VIRTUTEM QUÆ EXIERAT AB ILLO] & sanaverat hæmorrhoissam, non quasi qualitas aliqua à Christi fimbria exierit; aut virtus hæc de loco in locum, putà de fimbria Christi, in hæmorrhoissam migrarit, sed ratione effectus, quem in mulierem causabat. Virtus enim manens in Christo, operabatur effectum sanitatis in muliere. *Sicut*, inquit Theophyl. *Doctrina doctorum dicitur communicari discipulis, & in eos transfundi*, cùm tamen doctrina ipsa in doctoribus maneat, & sui effectum dumtaxat, putà cognitionem similem in discipulo traducat.

Nota. Hæc virtus sanandi & faciendi miracula quælibet indita à Verbo humanitati Christi, non erat qualitas physica; hæc enim debuisset infinita, utpote divinæ & infinitæ efficaciæ: cujus humanitas Christi creata non erat capax; sed erat qualitas moralis, putà virtus instrumentaria: agebat enim hæc humanitas Christi, quasi instrumentum divinitatis. Ita Abulens. quæst. 102. in cap. 9. Matthæi, & Salmeron loco citato.

QUIS TETIGIT VESTIMENTA MEA?] *Christus id interrogat*, ait Beda, *ut salus quam mulieri dederat, declarata & agnita, fidei virtute multis proficiat, eosque alliciat ad credendum in Christum*. Addit Scholiastes apud Chrysost. ut mulieris fidem prædicet & celebret; Theophyl. verò tertiam causam adiicit, ut mulierem à timore solveret.

VERS. 33. Luc.8.47. MULIER VERO TIMENS ET TREMENS, SCIENS QUOD FACTUM ESSET IN SE, VENIT ET PROCIDIT ANTE EUM, ET DIXIT EI OMNEM VERITATEM] *Timens & tremens*, non quòd superstitionem commisisset, ut vult Calvinus; sed quòd clanculum accessisset, & immunda Christum mundum tetigisset, ac beneficium sanitatis Christo inscio quasi suffurata fuisset, ideo timebat ne à Christo increparetur, aut ne Christus beneficium suum repeteret & revocaret, vel graviori malo eam plecteret. Hinc patet eam necdum perfectam in Christum fidem & spem habuisse: non enim putasset, Christum latere se posse, nec adeò eum timuisset. Quare Christus eam animans dixit; *Confide filia*; ut habet Matth. cap.9. ita Chrysost. ibidem.

VERS. 34. Mat.9.22. Luc.8.48. ILLE AUTEM DIXIT EI: FILIA, FIDES TUA TE SALVAM FECIT] Christus hic mulieri timenti, ne Christus ipsam ut furtim sanatam, morbi recidiva, aliòve malo puniret, sanitatem acceptam confirmat, stabilemque esse jubet. q. d. Non nuda fimbria mea, quam magna fide & certa spe sanitatis obtinendæ tetigisti, ò mulier te sanavit; sed principaliter omnipotentia mea, secundariò verò fides tua: hæc enim vel ut dispositio, vel ut meritum, sive causa meritoria, te à fluxu sanguinis liberavit; quam liberationem ego ratam habeo, imò confirmo & roboro.

VADE IN PACE] *Mittit eam in finem bonorum*, inquit Scoliastes: Chrysost. *In pace enim Deus habitat, ut cognoscat se etiam à peccatis mundatam*. Nam quos corpore Christus sanavit, hos etiam in anima sanctificavit.

VERS. 39. Mat.9.24. Luc.8.52. PUELLA NON EST MORTUA, SED DORMIT] Licèt enim verè sit mortua, tamen illicò per me à morte te quasi à somno excitabitur: quare non tam mortua, quæ semper manet mortua, quàm dormiens esse videtur. Vel, ut Scoliastes apud S. Hieron. q. d. *Vobis mortua est, mihi dormit*.

VERS. 41. Matt.9.25. Luc.8.54. TALITHA CUMI] Hebræi ילד *ieled* vocant puerum, pro quo Syri & Chaldæi dicunt *tali*, unde femininè *talitha*, id est puella: *cumi*, id est, surge, ut è lecto ubi jaces mortua, surgas & stes viva. Porrò ut ἐμφατικώτερον (id est, majorem emphasim *faceret Marcus*, & *sensum vocantis atque imperantis exprimeret*, *addidit Tibi dico*, ait S. Hieron. lib. de Optimo genere interpretandi.

VERS. 42. ET CONFESTIM SURREXIT PUELLA, ET AMBULABAT] ut motu se vivam ostenderet; Mysticè: *quia*, ait Beda, *anima à peccatis resuscitata, non solùm à sordibus scelerum exurgere, sed & bonis proficere debet operibus*.

VERS. 43. Luc.8.v.55.56. ET DIXIT DARI ILLI MANDUCARE] Arabic. *& dixit, Cibate eam*, ut ostenderet eam non tantùm verè resurrexisse, sed & valere & famere. Solent enim pueri & puellæ cùm à somno evigilant, & famere & cibum petere: somno enim omnem hesternum digesserunt, si sanæ fuint & valentes: tunc enim pollent magno stomachi calore. Mors enim illi fuit loco somni, ut ait Christus v. 39.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRimò, Nazareni Jesum prædicantem spernunt quasi civem suum & fabri filium. Secundò vers. 7. Jesus Apostolos mittit binos prædicatum addita eis potestate curandi morbos & dæmones eiiciendi. Tertiò, vers. 14. Herodes auditis miraculis Iesus, suspicatur Ioannem Baptistam à se occisum in Iesu resurrexisse: qua de causa cædes Ioannis recensetur. Quartò, vers. 30. redeunt ad Christum Apostoli, narrantes quæ egerint. Christus mox quinque panibus satiat quinque hominum millia. Quintò, v. 47. venit ad discipulos ambulans super mare, ac tempestatem sedat, multosque contactu fimbriæ sanat.

1. ET egressus inde, abiit in patriam suam: & sequebantur eum discipuli sui: 2. & facto sabbató cœpit in synagoga docere: & multi audientes admirabantur in doctrina ejus, dicentes: Unde huic hæc omnia? & quæ est sapientia, quæ data est illi? & virtutes tales, quæ per manus ejus efficiuntur? 3. Nonne hic est faber, filius Mariæ, frater Jacobi, & Joseph, & Judæ, & Simonis? nonne & sorores ejus hic nobiscum sunt? Et scandalizabantur in illo. 4. Et dicebat illis Iesus: Quia non est propheta sine honore nisi in patria sua, et in cognatione sua. 5. Et non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit: 6. & mirabatur propter incredulitatem eorum, & circuibat castella in circuitu docens. 7. Et vocavit duodecim: & cœpit eos mittere binos, & dabat illis potestatem spirituum immundorum. 8. Et præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantùm; non peram, non panem, neque in zona æs, 9. sed calceatos sandaliis, & ne induerentur duabus tunicis. 10. & dicebat eis: Quocumque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde: 11. & quicumque non receperint vos, nec audierint vos, exeuntes inde, excutite pulverem de pedibus vestris in testimonium illis. 12. Et exeuntes prædicabant ut pœnitentiam agerent: 13. & dæmonia multa ejiciebant, & ungebant oleo multos ægros, & sanabant. 14. Et audivit rex Herodes, (manifestum enim factum est nomen ejus) & dicebat: Quia Joannes Baptista resurrexit à mortuis: & propterea virtutes operantur in illo. 15. Alii autem dicebant: Quia Elias est. Alii verò dicebant: Quia propheta est, quasi unus ex prophetis. 16. Quo audito Herodes ait: Quem ego decollavi Joannem, hic à mortuis resurrexit. 17. Ipse enim Herodes misit, ac tenuit Joannem, & vinxit eum in carcere, propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam. 18. Dicebat enim Joannes Herodi: Non licet tibi habere uxorem fratris tui. 19. Herodias autem insidiabatur illi: & volebat occidere eum, nec poterat. 20. Herodes enim metuebat Joannem, sciens eum virum justum & sanctum: & custodiebat eum, & audito eo multa faciebat, & libenter eum audiebat. 21. Et cùm dies oportunus accidisset, Herodes natalis sui cœnam fecit principibus & tribunis, & primis Galileæ. 22. cumque introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset Herodi, simulque recumbentibus rex ait puellæ: Pete à me quod vis dabo tibi: 23. & juravit illi: Quia quidquid petieris dabo tibi, licèt dimidium regni mei. 24. Quæ cùm exisset, dixit matri suæ: Quid petam? At illa dixit: Caput Joannis Baptistæ. 25. Cùmque introisset statim cum festinatione ad regem, petivit dicens: Volo ut protinus des mihi in disco caput Joannis Baptistæ. 26. Et contristatus est rex: propter jusiurandum, & propter simul discumbentes, noluit eam contristare: 27. sed misso spiculatore præcepit afferri caput ejus in disco. Et decollavit eum in carcere, 28. & attullit caput ejus in disco, & dedit illud puellæ, & puella dedit matri suæ. 29. Quo audito, discipuli ejus venerunt, & tulerunt corpus ejus: & posuerunt illud in monumento. 30. Et convenientes Apostoli ad Jesum, renuntiaverunt ei omnia, quæ egerant, & docuerant. 31. Et ait illis: Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum. Erant enim qui veniebant & redibant multi: & nec spatium manducandi habebant. 32. Et ascendentes in navim, abierunt in desertum locum seorsum. 33. Et viderunt eos abeuntes, & cognoverunt multi: & pedestres de omnibus civitatibus concurrerunt illuc, & prævenerunt eos. 34. Et exiens vidit turbam multam Jesus: & misertus est super eos, quia erant sicut oves non habentes pastorem, & cœpit illos docere multa. 35. Et cùm jam hora multa fieret, accesserunt discipuli ejus, dicentes: Desertus est locus hic jam hora præteriit: 36. dimitte illos ut euntes in proximas villas & vicos, emant sibi cibos, quos manducent. 37. Et respondens ait illis: Date illis vos manducare. Et dixerunt ei: Euntes emamus ducentis denariis panes, & dabimus illis manducare. 38. Et dicit eis: Quot panes habetis? ite, & videte. Et cùm cognovissent, dicunt: Quinque, & duos pisces. 39. Et præcepit illis, ut accumbere facerent omnes secundùm contubernia super viride fœnum. 40. Et discubuerunt in partes per centenos quinquagenos. 41. Et acceptis quinque panibus & duobus piscibus, intuens in cælum, benedixit, & fregit panes, & dedit discipulis suis, ut ponerent ante eos: & duos pisces divisit omnibus. 42. Et manducaverunt omnes, & saturati sunt. 43. Et sustulerunt reliquias fragmentorum duodecim cophinos plenos, & de piscibus. 44. Erant autem qui manducaverunt quinque millia virorum. 45. Et statim coegit discipulos suos ascendere navim ut præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum. 46. Et cùm dimisisset eos, abiit in montem orare. 47. Et cùm serò esset, erat navis in medio mari, & ipse solus in terra. 48. Et videns eos laborantes in remigando (erat enim ventus contrarius eis) & circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans supra mare, & volebat præterire eos. 49. At illi ut viderunt eum ambulantem supra mare,

putaverunt phantasma esse, & exclamaverunt. 50. Omnes enim viderunt eum, & conturbati sunt. Et statim locutus est cum eis, & dixit eis: Confidite ego sum, nolite timere. 51. Et ascendit ad illos in navim, & cessavit ventus. Et plus magis intra se stupebant: 52. non enim intellexerunt de panibus: erat enim cor eorum obcæcatum. 53. Et cùm transfretassent, venerunt in terram Genesareth, & applicuerunt. 54. Cumque egressi essent de navi, continuò cognoverunt eum: 55. & percurrentes universam regionem illam, cœperunt in grabatis eos qui se malè habebant, circumferre, ubi audiebant eum esse. 56. Et quocumque introibat, in vicos, vel in villas, aut civitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent: & quotquot tangebant eum, salvi fiebant.

VERS. 1. Matth.13. v.53.&c. Luc.4.16. ET EGRESSUS INDE (ex urbe Capharnao, ubi filiam Jairi, suscitarat) ABIIT IN PATRIAM SUAM] in Nazareth, ubi Christus non natus quidem, sed educatus fuerat, & ubi ejus fratres & sorores, id est, cognati & cognatæ, habitabant, ut patet v.3. Ita Beda.

VERS. 2. Matt 13.54. Luc.4.v.16.22. ADMIRABANTUR IN DOCTRINA EJUS] Id est, admirabantur doctrinam ejus tam sanctam, sublimem & divinam, tamque efficacem; utpote quam Christus per tot virtutes, id est miracula confirmabat. Est hebraismus. Hebræi enim usurpant ב *beth* contactus, sive corporalis sive mentalis, loco accusativi, ut dicant, Tango in manu, id est, tango manum; credo in Deo, id est, credo Deum; admiror in sapientia, id est, admiror sapientiam.

VERS. 5. Mat.13.58. ET NON POTERAT IBI VIRTUTEM (miraculum) ULLAM FACERE] *Non poterat*, id est, non volebat, quia censebat non decere, ut sanctum daretur canibus, ac incredulis & ingratis civibus suis obtruderet miracula sua. Sic *non posse* pro *non velle* sumitur Genes 37. & Joan.7.v.7. Sic vulgò dicimus, Non possum mihi imperare, ut illi indigno hanc gratiam præstem; non possum, id est, difficulter possum, quia nolo & voluntas reluctatur. *Quia enim*, ait hic Victor Antioch. *ad impetrandam sanitatem utrumque coire debet, nimirum eum qui curæ egent fides, & illius rursum qui curatus est, virtus: si alterum horum defuerit, non temere sanitatis beneficium obveniet*. Ut ergo miraculum convenienter fiat, duo requiruntur, scilicet potentia in patrante, & fides in patiente, cùm alterutrum deest, dicitur illud fieri non posse. Ita Theophyl. & Euthym.

VERS.6. Mat.13.58. ET MIRABATUR PROPTER INCREDULITATEM EORUM] Videtur huic dicto repugnare Lucas cap.4. 22. dicens: Et *omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus*. Resp. Nazarenos quidem miratos fuisse, quòd Jesus, cùm esset filius fabri sibi noti & vicini, foret tamen tam sapiens, disertus & efficax in prædicando; sed eosdem tamen incredulos fuisse ejus doctrinæ & personæ, quòd scilicet ipse esset Messias sive Christus. Id ita esse patet ex iis quæ subiicit Lucas.

VERS. 13. Apostoli ungebant ægros. ET UNGEBANT OLEO MULTOS ÆGROS, ET SANABANT] Opinantur nonnulli hanc unctionem esse eamdem cum illa, de qua S. Jacobus in epist. sua cap.5.14. scilicet Sacramentum Extremæ unctionis. Ita Beda, Theophyl. Lyranus, Dionys. Carthus. Franc. Lucas & alii, qui censent jam à Christo institutum fuisse Sacramentum Extremæ unctionis, illudque hic infirmis contulisse Apostolos jussu Christi, esto necdum ab eo ordinati essent sacerdotes. An sacramentaliter?

Verùm contrarium videtur verius, Primò, quia solus sacerdos est minister Sacramenti Extremæ unctionis: Apostoli autem necdum erant sacerdotes, nam in ultima cœna eos Christus creavit sacerdotes, dicens: *Hoc facite in meam commemorationem*.

Secundò, quia Apostoli hic quoslibet infirmos unxerunt; ergo etiam non baptizatos, non moribundos: atqui Extrema unctio confertur tantùm baptizatis & moribundis.

Tertiò, omnes uncti hic ab Apostolis sanabantur, hoc autem non fit in Extrema unctione, quæ primariò ad sanitatem & robur mentis dirigitur.

Quartò, quia Concil. Trident. sess. 14. ait Sacramentum Extremæ unctionis apud Marcum quidem insinuatum, per Jacobum autem Apostolum ac Domini fratrem fidelibus commendatum, ac promulgatum fuisse. Fuit ergo hæc unctio typus, & quasi præludium instituendi Sacramentum Extremæ unctionis, non ipsum Sacramen- A tum. Erat igitur hæc unctio miraculosa, seu donum miraculorum datum Apostolis ad tempus, ut eo suam de Christo prædicatinem confirmarent; non sacramentum semper duraturum: sicut S. Genovefa, & multi sancti Anachoretæ oleo à se benedicto, & ad infirmos misso, eos sanabant, ut patet ex Vitis Patrum. Causam cur oleo potiùs quàm vino uterentur, dat Victor Antiochen. dicens: *Oleum inter alia & laborum molestiam mitigat, & lumen fovet, & hilaritatem conciliat*. Oleum ergo quod in sacra unctione adhibetur, & Dei misericordiam & morbi sanationem, & cordis illuminationem denotat. Idem asserunt Theophyl. & Euthym. Simili modo baptismus Joannis non fuit Sacramentum, sed typus & præludium Sacramenti Baptismi a Christo mox instituendi. Ita passim interpretes.

VERS. 16. Matt.14.2. QUO AUDITO HERODES AIT: QUEM EGO DECOLLAVI JOANNEM, HIC A MORTUIS RESURREXIT] in Jesu patrante tot miracula. q. d. Anima Joannis transit in Jesum, ideoque ibi quasi resurgendo divinior facta, tanta & tot stupenda in eo operatur. Lucas B cap.9. 7. ait Herodem initio hæsitasse; postea tamen ob communem celebremque tot miraculorum Jesu famam, credidit Joannem in Jesu resurrexisse, ut ait Marcus hic & Matth. c.14. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. S. August. & alii: vigebat enim tunc Pythagoræ sententia de μετεμψυχώσει, id est, transanimatione, sive de animarum ex uno corpore in aliud transmigratione. Unde ipse Pythagoras de seipso ajebat: Metempsychosis Pythagorea.

Ipse ego me memini, Trojani tempore belli
Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam
Hæsit in adverso gravis hasta minoris Atridæ,

putà Menelai, qui fuit frater Agamemnonis regis, & filius Atrei. Portentosum planè & inauditum est, quod tradit S. Athanasius primus Cæsaraugustanus Episcopus, creatus à S. Jacobo Apostolo, de S. Petro primo Bracarensi Episcopo, condiscipulo suo; scilicet Petrum hunc esse eumdem cum Samuele filio Uriæ. Urias enim Propheta occisus à Joakim rege Juda sub tempus captivitatis Babylonicæ, teste Jeremia cap. 26. vers. 20. reliquit filium Samuelem, qui cum aliis Judæis veniens in Hispaniam, ibi mortuus & sepultus est, C quem post sexcentos sepulturæ annos S. Jacobus veniens in Hispaniam è sepulchro suscitavit, nominavitque Petrum, ac primum Bracaræ Episcopum creavit, qui deinde pro Christi fide martyrii lauream obtinuit. Ita refert B. Caledonius Bracaræ Episcopus, qui objit anno Christi 260. Vide Franciscum Biutrium commentantem in Chronicon L. Dextri ad annum Christi 37. num.2. comment.1. Quid mirum ergo si Herodes putavit Joannem recens à se occisum resurrexisse in Christo? Vide hic quàm sanctus fuerit Joannes Baptista, & quanta de sanctitate ejus fuerit opinio, utpote quem Herodes ex communi fama censuerit resurrexisse in Christo, adeoque Joannem esse Messiam sive Christum, ideoque eum jam à se occisum, timuit, ne resurgens necem suam vindicaret. Unde S. Chrysost. in Matth. cap.14. *Magnum quid inquit, est virtus: nam & defunctum Herodes timet*. Nam, ut ait ibidem Rabanus: *Omnium sen-* D *tentia est, majorem fore potentiam Sanctorum ubi resurrexerint*. Sic & Beda.

IPSE ENIM HERODES MISIT (satellites,) AC TENUIT JOANNEM, ET VINXIT EUM IN CARCERE, PROPTER HERODIADEM UXOREM PHILIPPI FRATRIS SUI, QUIA DUXERAT EAM] Hic Herodes non fuit primus, sive magnus, patria & cognomento Ascalonita, sub quo natus est Christus, qui in- VERS. 17. Matt.14.3. Luc.3.v.19.20.

infantes in Bethlehem occidit; sed fuit ejus filius cognomento Antipas, qui Christum veste alba indutum illusumque ad Pilatum remisit. Hic enim incarceravit & occidit Joannem Baptistam.

Dices, Herodes Antipas fuit tetrarcha dumtaxat: sic enim vocat eum Matth. cap. 14 1. Quomodo ergo Marcus hic v 14. vocat eum regem? Resp. Vocat eum regem, quia ipse in sua tetrarchia summus erat princeps, qualis est rex in regno: unde regis nomen assumpsit, illudque ei ab aliis tributum fuit, etiam ab ipso S. Matthæo cap. 14. v. 9.

Historia S. Joannis Baptistæ ab Herode decollati.

IN CARCERE] Addit Josephus Joannem fuisse incarceratum in arce Macheruntina, sita in finibus Galilææ & Arabiæ, ibique fuisse decollatum. Carcerem ergo hunc nobilitavit S. Joannes. Jam locus, inquit Philo lib. de Joseph, non tam carcer erat, quàm disciplinæ meditatorium. Seneca in Consolatione ad Albinam: *Carcerem*, inquit, *intravit Socrates, ignominiam ipso loco detracturus; neque enim poterat carcer videri, in quo Socrates erat.* Unde D. Cyprian. lib. 4. epist. 1. ad Martyres, ex veteri editione: *O beatum*, inquit, *carcerem, quem illustravit vestra præsentia! O tenebras sole ipso lucidiores, ubi constituta sunt Dei templa!* Idem lib. 3. epist. 25. de Martyrum vinculis: *Ornamenta sunt ista, non vincula: nec Christianorum pedes ad infamiam copulant, sed clarificant ad coronam.* Quocirca S. Ambros. lib. de Joseph. c. 5. *Non turbentur*, inquit, *innocentes, cùm falsis criminibus appetuntur: visitat Deus & in carcere suos, ideo ibi est plus auxilii, ubi plus est periculi. Sed quid mirum si visitat Deus in carcere positos, qui seipsum in suis in carcere inclusum memoravit? In carcere, inquit, eram, & non venistis ad me*, Matth. c. 25. v. 44.

PROPTER HERODIADEM] Herodias hæc fuit filia Aristobuli, fratris Herodis Antipæ: ipse igitur eam duxit, quæ erat sibi ex fratre neptis. Ita Josephus. Fuit ergo Herodias soror Herodis Agrippæ, qui Jacobum occidit, & ab angelo vicissim cæsus occubuit, Actor. 12. Quare errant Ruffinus, & ex eo S. Hieron. Euseb. & Beda, dicentes illam fuisse filiam Aretæ regis Arabum: confundunt enim primam uxorem Herodis, quæ fuit filia Aretæ cum secunda, quæ fuit Herodias. Nam Herodes filiam Aretæ repudiavit, ut duceret Herodiadem, ideoque Aretas ei bellum intulit, ejusque exercitium ad internecionem delevit, teste Josepho libr. 18. Antiq. caput. 7. qui & addit: Apud Judæos fuit opinio, justa ultione Numinis deletum fuisse Herodis exercitum, propter Joannem Baptistam virum sanctum ab eo occisum.

UXOREM FRATRIS SUI] Dices Joseph. lib. 28. Antiquit. cap. 6. 7. & 9. ait eam fuisse uxorem alterius Herodis qui fuit frater Philippi & Herodis Antipæ. Resp. Errat Josephus in hoc, uti & in multis aliis: nisi dicas Herodiadem primò nupsisse Herodi Antipæ. Sic pariter errat ibidem Josephus, quòd dicat Joannem occisum non ob Herodiadem, sed quia Herodes timebat ne per populi ad eum concursum, seditio quæpiam oretur.

An vivo marito Philippo Herodias nupserit Herodi, an verò eo mortuo, dissentiunt interpretes. Certum est enim utrumque fuisse illicitum & peccatum incestus, insuper & adulterii, si Philippus adhuc vivebat. Nam Levit 18. v 16. vetatur, ne frater ducat uxorem fratris, si is ex ea reliquerit prolem, uti Philippus reliquerat filiam hanc saltatricem, quam Josephus vocat Salomen. Verùm dico, Herodem vivo Philippo & invito duxisse Herodiadem, ideoque peccasse tripliciter, Primò, adulterio; Secundò, incestu; Tertiò, raptu. Probatur Primò, quia id disertè asserit Josephus lib 18. Antiq. cap. 7.

Herodis triplicitur peccavit.

Secundò, quia eam duxit sub annum 15. Tiberii Cæsaris: tunc enim prædicare cœpit Joannes, ut patet Lucæ 3. 1. Philippus autem mortuus est anno 20. Tiberii, uti affirmat Joseph. lib. 18. c. 6. ubi eumdem à modestia & justitia commendat. Tertiò, quia passim Patres Herodem accusant adulterii, quòd fratri vivo, sed mansueto, uxorem abstulerit: nimirum ejus lenitate abusus est Herodes.

VERS 20

HERODES ENIM METUEBAT JOANNEM, SCIENS EUM VIRUM JUSTUM ET SANCTUM] Initio ergo sola Herodias voluit occidere Joannem, utpote sui adulterii & incestus reprehensorem, dissentiente Herode, ut significat hic Marcus & Lucas c. 9. Postea tamen Herodias idem persuasit Herodi marito, idque facilè, quia Herodes, teste Josepho lib. 19. Antiq. c. 7. malignæ erat indolis, malitiosus & proclivis ad sævitiam, ac infensus Joanni ob crebras ejus reprehensiones. Ipse enim erat *vox clamantis in diserto*, Isajæ 40. 3. Matth. 3. 3 *Timebat enim Herodias*, ait Beda, *ne Herodes ad increpationem Joannis aliquando resipisceret, & nuptias solueret, ac Herodiadem fratri Philippo ablatam restitueret.*

VERS. 22. Matt. 14. v. 6. 8.

CUMQUE INTROISSET FILIA IPSIUS HERODIADIS (ex Philippo priore marito) ET SALTASSET ET PLACUISSET HERODI] Saltatrices olim conviviis adhibitas apud Judæos ad luxum, patet ex Josepho libr. 12. Antiq. cap. 4. Idem de Græcis liquet ex Xenophonte in Symposio, & Luciano Dialogo de saltatricibus, ubi multis exemplis æquè ac philosophorum sententiis docet, quòd animum etiam virilem & durum emolliat, & ab libitum inflectat scita ad modos musicos saltatio. Verè Ecclesi. cap. 9. *Cum saltatrice*, ait, *ne assiduus sis, nec audias illam ne forte pereas in efficacia illius.* Verè Remig. in cap. 14. Matth. *Impudica mulier*, ait, *impudicam filiam nutrivit, non pudorem docens, sed saltationem. Nec minus reprehendendus Herodes, qui passus sit regiam aulam fieri à muliere theatrum.*

Saltatricum vis molliendi animos.

VERS. 25. Matt. 14. 8.

VOLO UT PROTINUS DES MIHI IN DISCO CAPUT JOANNIS BAPTISTÆ] Dices, Ergo Joannes Baptista non est Martyr, quia Herodes occidit eum non ob fidem, nec ob reprehensionem sui adulterii, sed ut placeret puellæ saltatrici, & promisso suo illi facto satisfaceret. Resp. Nego consequentiam: nam Primò, puella hæc petiit caput Joannis ex instinctu matris Herodiadis, quæ Joannem sui adulterii castigatorem sic è medio tollere volebat. Herodias ergo quasi causa moralis per se occidit Joannem, impellendo Herodem ut eum decollaret, itaque eum Martyrem fecit.

Joan. Baptista verè Martyr. Probatur Primò.

Secundò, Herodes illi assensit: sciens enim malignum suæ uxoris animum, illi obsecutus est, & Joannem peremit. *Secundò.*

Tertiò, Herodes quoque volebat Joannem occidere, ut disertè ait Matth. c. 14. vers. 5. sed propter metum populi Joanni quasi viro sancto applaudentis, id facere non audebat. *Tertiò.*

Denique, multi probabiliter putant, hæc omnia ex collusione & ex composito esse facta, scilicet Herodem suggessisse Herodiadi, ut filiam saltatricem in cœnam immutteret, illaque peteret caput Joannis: sic enim sese honestam ex promisso suo occasionem, vel excusationem occidendi Joannem habiturum, atque hac de causa Herodes à Christo vocatur *vulpes*, Lucæ 13. 32. Fuit ergo S. Joannes victima castitatis, quia pro ea Martyr occubit, æquè ac S. Paulus, S. Matthæus, S. Clemens, S. Lambertus, aliique plures. *Quartò.*

Porrò causam sublimiorem præproperæ mortis S. Joannis ex parte Dei, & arcano ejus consilio assignat S. Gregorius Nazianz. orat. 20. *Quis*, inquit, *præcursor Jesu? Joannes, ut vox sermonis, & ut lucerna luminis, ante quem & in virtute exiliit, & ad inferos per Herodis furorem transmissus est, ut illic quoque mox venturum prædiceret.* Idem Nazianz. orat. 39. docet S. Joannem spiritu prophetico præcognovisse suum hoc martyrium. Ait enim: *Ego a te* (ò Christe) *baptizari debeo. Adde, & pro te: exploratum enim habebat fore, ut martyrio baptizaretur. Futurum enim norat, ut, ut sicut post Herodem Pilatus fureret, ita eum quoque priùs vita functum Christus sequeretur.*

Præscivit suam necem.

VERS. 26.

ET CONTRISTATUS EST REX] Id est, contristari se finxit, inquit S. Hilar. & S. Hieron. in c. 14. Matth. quia revera volebat Joannem occidere, ut ait Matth. Unde Glossa in c. 14. Matth. *Talis*, ait, *Herodis tristitia fuit, qualis pœnitentia Pharaonis.* Et Interlin. *Simulator tristitiam præferebat in facie, cùm lætaretur in mente.*

Simplicius S. Chrysost. Euthym. Theophyl. censent, Herodem verè contristatum fuisse, ut habent Matth. & Marcus: licèt enim vellet Joannem occidere, tamen de tam crudeli & sibi probrosa ejus nece doluit, quòd scilicet Prophetam tantum occideret in gratiam puellæ saltantis.

PROPTER JUSJURANDUM] Neci Joannis Herodes prætendit suum juramentum filiæ datum, quia licèt sciret illud hoc casu, scilicet in petitione filiæ tam indigna, ini-

iniqua & sacrilega, non obligare; tamen regale esse censebat id coram primoribus non retractare, juxta illud: *Verbum regis est rex*. Ita iste mundanus. Unde S. August. serm. 116. in novis: *Puella saltat*, ait, *& mater sævit, & inter delicias & lascivias convivantium temere juratur, & impie quod juratur impletur*. Nam ut ait S. Isidor. *In malis promissis rescindenda fides: impia promissio est quæ scelere adimpletur*. Et S. Hieron. *Sub occasione pietatis impius fuit, dum juramento scelus excusat*.

SED MISSO SPICULATORE] id est, carnifice, quia carnifices erant milites, & stipatores prætorum gestantes spicula. Unde dicti sunt *spiculatores*, ait Calepinus. Verùm noster Jacobus Gretserus lib. 1. de Cruce cap. 25. ex Suida & Julio Firmico, carnifices vult dici *speculatores* græcè enim est σπεκουλάτωρ, quod nomen utique est Latinum, idemque quod *speculator*) græcè ὀπτῆρας, eò quòd eorum munus esset hostium consilia & facta speculari, custodiæ causa principes stipare instar & satellitum, ac damnatos ab eis plectere. Sic & Franc. Lucas hìc, ac Lipsius in Tacitum, Brissonius & aliqui alii, qui asserunt Svetonium & Tacitum *speculatorem* vocare carnificem: sed nullum ex eis locum citant, nec ego ullum invenire potui, in quo vox *speculator* à Latinis, vel Græcis usurpetur pro carnifice, nisi hunc Marci in Græco. Hic ergo idem est *spiculator* latinè, qui σπεκουλάτωρ græcè: Græci enim mutantes vocalem i in e (uti faciunt sæpè Itali pro *spiculator* dixerunt *speculator*, uti censet Lexicographus.

PRÆCEPIT AFFERRI CAPUT EJUS IN DISCO] ut epulas crudelitate, & horrendo hoc spectaculo barbarus condiret. Addit Beda: Vult omnes convivas sceleris sui esse consortes, ut in luxurioso convivio cruentæ epulæ deferrentur. Porrò S. Gregor. lib. 3. Moral. cap. 4. *Premit*, inquit, *Deus suos in infimis, quia videt quomodo remuneret in summis: quid illi passuri sunt quos Deus reprobat, si hic cruciat quos amat*.

ET DECOLLAVIT EUM IN CARCERE] scilicet spiculator ad hoc missus ab Herode. Unde Græca & Syrus habent, *qui cùm abiisset, decapitavit eum*.

Septem laureæ Baptistæ. Habet ergo S. Joannes laureas multas, Primò, doctoris; Secundò, virginis; Tertiò, Martyris, Quartò, Prophetæ; Quintò, eremitæ; Sextò, Apostoli; Septimò, præcursoris, indicis & baptistæ Christi. Verè S. August. serm. 36. de Sanctis. *Joannes*, ait, *propter justitiam perdit vitam, sed lucratus est gloriam, quia plena & perfecta libertate maluit injusta sustinere, quàm justa non dicere*.

Quando occisus Joannes? Resp. Primò. Quæres, quo tempore occisus sit S. Joannes? Primò, Abulens. ait id definiri non posse. Ita ipse in cap. 14. Matth. 4.

Secundò. Secundò, Beda & ex eo Baron, anno Christi 33. num. 7. Maldon. Barradius (ac favere videtur S. August. lib. 2. de Consensu Evang. c. 45.) censent Joannem occisum circa Pascha currente anno 33. ætatis Christi. Probant ex eo, quòd Matthæus c. 14. 13. ait Christum audita morte Joannis secessisse in desertum, ubi pavit quinque millia hominum: id autem contigit circa Pascha, Joan. 6. 4.

Tertiò. Tertiò, valdè probabiliter noster Salianus in Annal. tomo 6. in fine ad annum Christi 32. n. 20. censet Joannem occisum in fine anni 32. ætatis Christi, puta in Decembri. Probat, quia Nicephorus l. 1. c. 19. in fine ait, Joannem occisum cùm ageret annum ætatis 32. cum dimidio, id est, cùm Christus expleret annum ætatis 32. Natus est enim Joannes 24. Junii, & dimidio anno sive sex mensibus senior fuit Christo: hic enim natus est 25. Decembris ejusdem anni. Secundò, quia, licet secessio Christi in desertum de qua Matth. c. 14. contigerit circa Pascha, tamen mors Joannis diutiùs præcessit hunc secessum: secessit enim Christus non tam ob mortem Joannis, quàm quòd jam increbresceret fama miraculorum suorum, ut multi putarent Joannem in eo resurrexisse, ut disertè dicit Theophyl. & Jansen. hoc autem factum est longiusculè post mortem Joannis, ita ut Decembri videatur occisus Joannes, secessio verò Christi facta sit in Martio sub Pascha sequens: tempus enim intermedium deposcunt sibi miracula, quæ Christus post mortem Joannis patravit, item fama eorumdem ubique sparsa, ita ut ex ea Herodes suspicatus sit Joannem in Jesu revixisse, quod ubi audivit Jesus, metuens ne Herodes se quoque interficeret, secessit in desertum.

Denique nonnulli congruè opinantur Joannem occisum 29. Augusti: hoc enim die Ecclesia celebrat festum Decollationis Baptistæ: quamquam illo die celebrati potiùs ab Ecclesia memoriam inventionis capitis S. Joannis Baptistæ, ex Beda censeat Baron. in Martyrol.

ET ATTULIT CAPUT EJUS IN DISCO, ET DEDIT ILLUD PUELLÆ, ET PUELLA DEDIT MATRI SUÆ] Indignitatem hujus homicidii, imò sacrilegii, multis ostendunt S. Chrysost. in Matth. homil. 49. S. August. serm 36. de Sanctis & serm. 116. in novis, S. Ambros. l. 3. de Virgin. sub initium, ubi inter alia ait: *Præmium saltatricis mors est Prophetæ*, &c. *Hoc crudelitati ferculum debebatur, quo insatiata epulis feritas vesceretur*. Et mox: *Cerne oculos in ipsa morte sceleris sui testes, aversantes conspectum deliciarum. Clauduntur lumina non tam mortis necessitate, quàm horrore luxuriæ. Os aureum illud exsangue, cujus sententiam ferre non poteras, conticescit, & adhuc timetur*. VERS. 28. Matth. 14. v. 10. 11.

Herodias linguam Joannis perforavit. Insultasse Herodiadem præciso capiti, atque acu discriminali sanctissimam illam linguam perforasse, S. Hieron. in Rufinum agens tradit, sic dicens: *Ne magnopere glorieris, si feceris quod faciunt scorpiones, atque cantharides fecerunt: hæc & Fulvia in Ciceronem, & Herodias in Joannem, quia veritatem non poterant audire, linguam veriloquam discriminali acu confoderunt*. Hæc S. Hieron. in fine Apologiæ contra Rufin.

Ultio Dei in [illegible] Quocirca justa Dei ultio in omnes desævit. Nam Herodes victus fuit ab Areta, deinde in exilium cum Herodiade pulsus Lugdunum, tetrarchia & bonis omnibus spoliatus est à Cajo Caligula Imper. idque agente & accusante Agrippa fratre Herodiadis, uti narrat Joseph. libro 18. 10. Porrò filiæ saltatrici caput per glaciem amputatum, in ipsa glacie saltitavit. Audi Nicephorum lib. 1. c. 20. *Eundum ei quodam brumali tempore erat, & fluvius trajiciendus, qui cùm glacie constrictus coagmentatusque esset, pedes eum transibat: glacie autem rupta, idque non sine Dei numine, demergitur illa statim capite tenus, & inferioribus corporis partibus lasciviens, mollisque se movens saltat, non in terra, sed in undis: caput verò scelestum frigore & glacie concretum, deinde etiam convulneratum, & à reliquo corpore non ferro, sed glaciei crustis resectum, in glacie ipsa saltationem lethalem exhibet, spectaculoque ejus omnibus præbito, in memoriam ea quæ fecerat spectantibus revocat*. Audi & L. Dextrum in Chron. anno Christi 34. *Herodes Antipas cum Herodiade pellice incesta, tota Judæa pulsus primùm ad Gallias, deinde Ilerdæ in Hispania exulat, ibique infeliciter moritur, Herodias verò saltans super Sicorim flumen Ilerdæ concretum, submersa miserabiliter periit*.

POSUERUNT ILLUD IN MONUMENTO] S. Hieron. loco jam citato tradit, corpus S. Joannis sepultum in Sebaste, quæ priùs Samaria fuit dicta, ubi pariter Eliseus & Abdias Prophetæ sepulti sunt. Porrò tanta miracula faciebat S. Joannes in Sebaste, ut Julianus Apostata jusserit ejus corpus comburi; sed reliquias ejus clàm suffurati sunt Christiani. De revelatione capitis S. Joannis vide historiam Ecclesiasticam lib. 11. cap. 28. Baron. & alios. Est & inter opera S. Cypriani tract. de Revelatione capitis sancti Joannis. Denique Sozomenus libr. 7. cap. 24. narrat Theodosium Imp. proficiscentem in bellum contra Eugenium tyrannum, adiisse templum S. Joannis eique pro victoria supplicasse: quare dæmonem è templo exiisse vociferantem: *Tu me vinces, tu meum exercitum prosternes*, itaque factum est. VERS. 29. Matth. 14. 12.

C A-

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primò, Christus Pharisæorum criminationes, quòd Apostoli illotis manibus manducarent in ipsos eorumque scelera retorquet. Secundo, v. 25. Syrophœnissæ filiam à dæmone liberat. Tertiò, v. 32. surdo & muto auditum & loquelam restituit.

1. ET conveniunt ad eum Pharisæi, & quidam de Scribis, venientes ab Jerosolymis. 2. Et cùm
vidissent quosdam ex discipulis ejus, communibus manibus, id est non lotis, manducare
panes, vituperaverunt. 3. Pharisæi enim, & omnes Judæi, nisi crebrò laverint manus, non man-
ducant, tenentes traditionem seniorum: 4. & a foro nisi baptizentur, non comedunt, & alia multa
sunt, quæ tradita sunt illis servare, baptismata calicum, & urceorum, & æramentorum, & le-
ctorum, 5. & interrogabant eum Pharisæi, & Scribæ: Quare discipuli tui non ambulant juxta tra-
ditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? 6. At ille respondens, dixit eis:
Bene prophetavit Isajas de vobis hypocritis, sicut scriptum est. Populus hic labiis me honorat, cor
autem eorum longe est à me. 7. in vanum autem me colunt, docentes doctrinas & præcepta homi-
num. 8. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditionem hominum, baptismata urceorum,
& calicum: & alia similia his facitis multa. 9. Et dicebat illis: Bene irritum facitis præceptum Dei,
ut traditionem vestram servetis, 10. Moyses enim dixit: Honora patrem tuum, & matrem tuam:
Et, Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. 11. Vos autem dicitis: Si dixerit homo pa-
tri, aut matri, Corban (quod est donum) quodcumque ex me, tibi profuerit. 12. & ultrà non di-
mittitis eum quidquam facere patri suo, aut matri, 13. rescindentes verbum Dei per traditionem ve-
stram, quam tradidistis: & similia hujusmodi multa facitis. 14. Et advocans iterum turbam, dice-
bat illis: Audite me omnes, & intelligite. 15. Nihil est extra hominem introiens in eum,
quod possit eum coinquinare, sed quæ de homine procedunt; illa sunt quæ communi-
cant hominem, 16. Si quis habet aures audiendi, audiat. 17. Et cùm introisse in domum à tur-
ba, interrogabant eum discipuli ejus parabolam. 18. Et ait illis: Sic & vos imprudentes estis? Non
intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare: 19. quia
non intrat in cor ejus, sed in ventrem, vadit, & in secessum exit, purgans omnes escas? 20. Dice-
bat autem, quoniam quæ de homine exeunt, illa communicant hominem. 21. Ab intus enim de cor-
de hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, 22. furta, ava-
ritiæ, nequitiæ, dolus, impudicitiæ, oculus malus, blasphemia, superbia stultitia. 23. Omnia
hæc mala ab intus procedunt, & communicant hominem. 24. Et inde surgens abiit in fines Tyri & Si-
donis: & ingressus domum neminem voluit scire & non potuit latere. 25. Mulier enim statim ut au-
divit de eo, cujus filia habebat spiritum immundum, intravit, & procidit ad pedes eius: 26. Erat
enim mulier Gentilis, Syrophœnissa genere. Et rogabat eum ut dæmonium eiiceret de filia eius.
27. Qui dixit illis: Sine priùs saturari filios: non est enim bonum sumere panem filiorum, & mittere
canibus. 28. At illa respondit, & dixit illi: utique Domine, nam & catelli comedunt sub mensa de
micis puerorum. 29. Et ait illi: Propter hunc sermonem vade, exiit dæmonium à filia tua. 30. Et cùm
abiisset domum suam, invenit puellam iacentem supra lectum, & dæmonium exiisse. 31. Et iterum
exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad Mare Galilææ inter medios fines Decapoleos. 32. Et
adducunt ei surdum & mutum, & deprecabantur eum, ut imponat illi manum. 33. Et apprehendens
eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas eius: & expuens tetigit linguam eius: 34. & su-
spiciens in cælum, ingemuit, & ait illi: Ephphetha, quod est, adaperire. 35. Et statim apertæ sunt
aures eius, & solutum est vinculum linguæ eius, & loquebatur rectè. 36. Et præcepit illis ne cui di-
cerent. Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant: 37. & eo ampliùs admiraban-
tur, dicentes: Bene omnia fecit: & surdos fecit audire, & mutos loqui.

VERS. 2. COMMUNIBUS MANIBUS, ID EST, NON LOTIS, MANDUCARE] *Manus communes* vocantur non lotæ, id est immundæ, quia scilicet res immundæ, profanæ & pollutæ erant communes Judæis & Gentibus, mundis & immundis.

Nota. Apostolos non fuisse tam rusticos, ut pransuri vel cœnaturi manus non lavarent, cùm & agricolæ & opifices ante cibum eas lavent, sed abstinuisse à lotione religiosa, vel potiùs superstitiosa Pharisæorum, quam ipsi ex majorum suorum ritu & traditione acceptam scrupulosè servabant. Ritus autem eorum, inquit Theophyl. erat hic, ut ad cubitum usque lavarentur.

VERS. 3. CREBRO] Syrus, *betilaith*, id est, diligenter vel curiosè; græcè πυγμῇ, id est *certatim*, hebr. כף אל כף *caph el caph*, id est, manum, ad manum, scilicet sæpè confricando, uti faciunt qui manus fœdatas depurare volunt. Pharisæi enim cùm vel minimum quid impuri attigissent, aut se attigisse scrupulosè metuerent, illicò lavabant A manus, idque toties quoties hic eis metus vel scrupulus occurrebat.

VERS. 4. ET A FORO] scilicet venientes, & domum redeuntes lavant manus, quia scilicet in foro est omne genus, uti rerum, sic & hominum mundorum & immundorum, quorum attractu se pollutos verebantur ideoque immunditiem hac lotione non manuum, sed totius corporis abstergere sese debere putabant: unde sequitur.

NISI BAPTIZENTUR] Hoc est, nisi totum corpus aquis immergant & abluant, uti etiamnum sæpè faciunt Judæi. Plus enim est *baptizari* quàm manus abluere: quia ergo in foro Gentiles attingere & alloqui, quædam etiam immunda attrectare cogebantur, hinc redeuntes domum totos se abluebant, ait Vatablus.

CALICUM] Græcè, ποτηρίων, id est, *poculorum*.

URCEORUM] Græcè, ξεστῶν, id est, sextariorum: ξέστης enim est sextarius, vel cyathus; Syrus, *anophororum*, id est, vasorum quibus vina afferuntur vel effun-

effunduntur. Vatabl. intelligit vasa lignea, quæ ξεςὰ dicuntur, eò quòd torno poliantur, aut sculpturis ornata sint: ξέω enim est frico, polio, rado, sculpo: unde ξεςὸς est politus, rasilis, exculptus. Urceus propriè est vas, quo aqua in urnam vel ahenum infunditur, ait Paulus Iurecunsultus; inde ad vasa quælibet similia transfertur.

ÆRAMENTORUM] vasorum æreorum, quibus cibi vel coquebantur, vel in mensam inferebantur.

ET LECTORUM] quibus ad mensam accumbebant; Vatabl. vertit, *spondarum*. Cetera exposui Matth. 15. & seqq.

VERS. 15. Matt. 15. 11 COMMUNICANT] Id est, *coinquinant*, ut leguntalii codices. Idem est v. 18. & 20.

VERS. 19 Matt. 15. 17 QUIA NON INTRAT IN COR EJUS, id est, in animam ejus, ac proinde eam coinquinare nequit; SED IN VENTREM, scilicet stomachum, VADIT, ubi facta secretione purioris cibi, ad jecur & cor pergit: reliquum verò, quod impurum & feculentum est, IN SECESSUM EXIT, PURGANS exitu suo, id est, puras relinquens, OMNES ESCAS] quia scilicet ipsum est cibi fex & purgamentum: quare ex ipso quo exit, alimentum reliquum deputat & expurgat.

GENTILIS] Græcè, *ἑλληνὶς*, id est, *Græca*, ut vertit Arabicus: Græcis enim dominationibus, omnes Gentiles vocabantur Græci; hinc illud Rom. 1. *Judæo primùm & Græco*, id est Gentili.

SYROPHOENISSA] Græcè, *Syra Phœnicissa*; Syrus, *ex Punica Syriæ* id est, ex illa Phœniciæ parte, quæ ad Syriam spectat. Matthæus Chananæam vocat.

VERS. 32. ET MUTUM] Græcè, μογιλάλον, id est, ægrè loquentem, impeditæ linguæ, balbutientem: nam sanatus à Christo *loquebatur rectè*, id est, expeditè, ut dicitur v. 35. Non ergo erat omnino mutus, uti sunt ii qui à nativitate sunt surdi, qui græcè ἄλαλοι dicuntur. Sic enim duo fuissent hîc Christi miracula, scilicet solutionis linguæ & inditæ scientiæ vocum. Contrarium tamen quoque est probabile.

VERS. 33. ET EXPUENS, TETIGIT LINGUAM EJUS] Congruè fecit id Christus, quasi saliva sua salvifica, os siccitate mutum & ligatum humectaturus & soluturus: salvia enim est in lingua, & illi se assimilat, ait Galenus aphor. 39.

Expuit autem non in os muti, sed in suum ipsius digitum, ac digito salivam ori muti admovit, ut colligitur ex Græco: hoc enim honestas & decor exigebant. Porrò Christus apariendo aures & linguam corporis, aperuit pariter aures & linguam mentis, ut inspirationes ipsius audiret, ac crederet ipsum esse Messiam, ab eoque peccatorum suorum veniam posceret & impetraret. Quos enim Christus corpore, hos & mente sanavit.

Tropolog. idem cuique poscendum, ac dicendum cum Psalte: *Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam*, psal. 50. 17. Idem de auribus, ut possimus cum Isaja cap. 50. 4. jubilare. *Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lassus est, verbo: erigit manè, manè erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum, Dominus Deus aperuit mihi aurem*; hoc autem fit cùm ipse digito suo, id est, Spiritu sancto (hic enim est digitus Dei, Exod. 8. 19.) & saliva cælestis sapientiæ, quæ est ipsemet ex ore Altissimi prodiens, linguam mentis tangit.

ET SUSPICIENS IN CÆLUM (quia inde verba mutis, auditus surdis, medela cunctis infirmis, ait Beda) INGEMUIT] tum condolens miseriæ muti & surdi: tum cum gemitu orans, & impetrans illi sanitatem à Deo. VERS. 34. *Expendebat enim*, ait Victor, *in quantam calamitatem & miseriam, omnis bonæ, honestæque actionis hostis diabolus, primorumque parentum incuria & lapsus ipsum dejecisset.*

EPHPHETA, QUOD EST (quod significat) ADAPERIRE] id est, aperiantur tibi aures & os: ubi *utraque*, ait Beda, *unius ejusdemque mediatoris Dei & hominum natura manifeste destinata est. Suspiciens enim in cælum quasi homo Deum precaturus ingemuit; sed mox uno sermone, quasi divina potens majestate curavit.* Omnes enim habemus oculos, sed cæci clausos & obstructos, qui Syriaca phrasi eleganter dicuntur aperiri, cùm tegmina illa recluduntur, ait Angelus Caninius in Nom. Hebræis cap. 10. Porrò Hebr. פתח *patach*, est aperire unde in Imperativo passivo *niphal* הפתח *hippateach*, & crasi *hippatech*, pro quo Syri dicunt *Ephphetα*, idem est quod aperire, hoc est aperitor, vel esto apertus.

ET PRÆCEPIT ILLIS NE CUI DICERENT] Præceptum hoc fuit, non propriè dictum, quod ad culpam obligaret; sed urbanitas dumtaxat, & modestiæ indicium, ut scilicet significaret se nolle sua miracula ostentare, & ex jis aucupari vanam hominum gloriam. Quare non peccabant, qui eo non obstante illa divulgabant. Unde sequitur: *Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant. Docemur hoc loco*, ait Theophyl. *quòd quando benefacturi sumus, ne plausus vel celebritates ex beneficiis quæramus: cum autem beneficia acceperimus, ut benefactores, licet ipsi recusent, laudemus & prædicemus.* Ut enim illud est hominis benefici, ita hoc grati, ait Franc. Lucas. Et S. August. de Consens. Evang. Voluit Dominus, ait, prohibendo docere, quanto ei ventius eum prædicent, quando illi qui prohibebantur tacere, non poterant. VERS. 36

BENE OMNIA FECIT] Græcè, καλῶς, id est, bellè, decorè, concinnè, congruè, irreprehensibiliter. q. d. Nil fecit Christus, quod Pharisæi, vel similes momi jure culpare queant. Rursum *bene* hebr. היטב *heteb*, id est beneficè, quia surdo auditum, muto loquelam reddidit. Tota enim vita Christi, fuit beneficentia, Actor. 10. 38.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRimò, Christus septem panibus pascit quatuor hominum millia. Secundò, v. 15. docet cavendum à fermento Pharisæorum. Tertiò, v. 22. curat cæcum, qui homines vidit sicut arbores ambulantes. Quartò, v. 31. prædicit suam passionem & mortem, Petrumque illi renitentem quasi satanam rejicit. Denique vers. 34. jubet cuique tollere suam crucem, & animam suam salvare.

1. IN diebus illis iterum cùm turba multa esset, nec haberent quod manducarent, convocatis discipulis, ait illis: 2. Misereor super turbam: quia ecce iam triduo sustinent me, nec habent quod manducent, 3. & si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficient in via: quidam enim ex eis de longè venerunt. 4. Et responderunt ei discipuli sui: Unde illos quis poterit hic saturare panibus in solitudine? 5. Et interrogavit eos: Quot panes habetis? Qui dixerunt: Septem. 6. Et præcepit turbæ discumbere super terram. Et accipiens septem panes, gratias agens fregit, & dabat discipulis suis ut apponerent: & apposuerunt turbæ. 7. Et habebant pisciculos paucos: & ipsos benedixit, & iussit apponi. 8. Et manducaverunt, & saturati sunt, & sustulerunt quod superaverat de fragmentis, septem sportas. 9. Et erant autem qui manducaverant, quasi quatuor millia: & dimisit eos. 10. Et statim ascendens navim cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha. 11. Et exierunt Pharisæi, & cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo signum de cælo, tentantes eum. 12. Et ingemiscens spiritu, ait: Quid generatio ista signum quærit? Amen dico vobis, si dabitur

gene-

generationi isti signum. 13. Et dimittentes eos ascendit iterum navim, & abiit trans fretum. 14. Et obligati sunt panes sumere: & nisi unum panem non habebant secum in navi. 15. Et præcipiebat eis, dicens: Videte, & cavete à fermento Pharisæorum, & fermento Herodis. 16. Et cogitabant ad alterutrum, dicentes: Quia panes non habemus. 17. Quo cognito, ait illis Jesus: Quid cogitatis, quia panes non habetis? nondum cognoscitis nec intelligitis? adhuc cæcatum habetis cor vestrum 18. oculos habentes non videtis? & aures habentes non auditis? Nec recordamini, 19. quando quinque panes fregi in quinque millia: quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei: Duodecim. 20. Quando & septem panes in quatuor millia: quot sportas fragmentorum tulistis? & dicunt ei: Septem. 21. Et dicebat eis: Quomodo nondum intelligitis? 22. Et veniunt Bethsaidam, & adducunt ei cæcum, & rogabant eum ut illum tangeret. 23. Et apprehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum: & expuens in oculos ejus impositis manibus suis, interrogavit eum si quid videret. 24. Et aspiciens, ait: Video homines veluti arbores ambulantes. 25. Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus: & cœpit videre, & restitutus est ita ut clarè videret omnia. 26. Et misit illum in domum suam, dicens: Vade in domum tuam: & si in vicum introieris, nemini dixeris. 27. Et egressus est Iesus, & discipuli ejus, in castella Cæsareæ Philippi: & in via interrogabat discipulos suos, dicens eis: Quem me dicunt esse homines? 28. Qui responderunt illi, dicentes: Joannem Baptistam, alii Eliam, alii verò quasi unum de prophetis. 29. Tunc dicit illis: Vos verò quem me esse dicitis? Respondens Petrus, ait ei: Tu es Christus. 30. Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo. 31. Et cœpit docere eos, quoniam oportet filium hominis pati multa, & reprobari à senioribus, & à summis sacerdotibus, & Scribis, & occidi: & post tres dies resurgere: 32. Et palàm verbum loquebatur. Et apprehendens eum Petrus, cœpit increpare eum. 33. Qui conversus, & videns discipulos suos, comminatus est Petro, dicens: Vade retro me satana, quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. 34. Et convocata turba cum discipulis suis, dixit eis: Si quis vult me sequi, deneget semetipsum: & tollat crucem suam, et sequatur me. 35. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me & Evangelium, salvam faciat eam. 36. Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum: & detrimentum animæ suæ faciat? 37. Aut quid dabit homo commutationis pro anima sua? 38. Qui enim me confusus fuerit, et verba mea, in generatione ista adultera et peccatrice: et filius hominis confundetur eum, cùm venerit in gloria patris sui cum angelis sanctis. 39. Et dicebat illis: Amen dico vobis, quia sunt quidam de hìc stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute.

DAMANUTHA] Matth. cap. 15. 39. habet *Magedan*, A quia scilicet hæc duo loca sibi erant vicina, ut ibi dixi.

CAVETE A FERMENTO PHARISÆORUM, ET FERMENTO HERODIS] *Fermentum* est doctrina, qua Pharisæi docebant filios dicere parentibus *corban*, aliaque legi Dei contraria. *Fermentum Herodis*, est doctrina Sadducæorum; cum his enim proximè fuerat Christo lis & disputatio, ut patet ex Matthæo cap. 16. v. 1. & 12. Herodes enim uti & multi primores tunc erant Sadducæi, teste Josepho 18. Antiqu. cap. 2. qui negabant animæ immortalitatem, vivebantque quasi athei, uti Herodes vivebat in adulterio, Joannem occidit, aliaque scelera committit viveris sine numinis metu. Licet enim ipse c. 6. 16. opinatus sit Joannem resurrexisse in Christo; tamen ista opinio non tam ipsius fuit quàm vulgi, nec tam à fide quàm à pavore ejus expressa fuit & extorta. Denique Joanni, utpote viro sanctissimo, resurrectionem concessit, sibi verò & sibi similibus eamdem negavit, ut liberè carnis voluptatibus in- B dulgeret. Alii ex Origene & S. Hieronymo, per *fermentum* accipiunt sectam Herodianorum, qui adulantes Herodis Ascalonitæ, non Antipæ, de quo hìc, uti dixi Matth. 22. 16.

VERS. 22. ADDUCUNT EI CÆCUM, ET ROGABANT EUM UT ILLUM TANGERET.] *Scientes*, ait Beda, *quia tactus Domini sicut leprosum mundare, ita etiam cæcos illuminare valeret*.

ET APPREHENSA MANU CÆCI, EDUXIT EUM EXTRA VICUM] extra Bethsaidam, ut patet v. 22. extra quam eum eduxit eadem de causa, qua cap. 7. 33. mutum surdumque curaturus eum à turba semovit; scilicet Primò, orationis causa, ut scilicet solus animum colligens, totum se Deo uniret, & intentiùs attentiusque oraret. Secundò, ut fugeret vanam gloriam & plausum hominum; eumque nos vitare doceret. Tertiò, quia cives Bethsaidæ indigni erant hoc Christi miraculo: visis C enim tot ejus signis in eum credere noluerant. ita Theophyl. & Euthymius. Vide Matth. c. 11. v. 21.

Mysticè, Scholiastes apud S. Hieron. educit Christus peccatorem extra vicum, id est, inquit, extra societatem malorum. Corrumpunt enim bonos mores colloquia prava.

ET EXPUENS IN OCULOS EIUS] saliva matutina oculos lippientes purgat, at cæcos non illuminat: Christi ergo saliva medicina fuit cæco non naturalis, sed supernaturalis, quia erat instrumentum deitatis Christi.

Hoc Christi cæcum illuminandi miraculum imitatus est S. Hilarion, teste S. Hieron. in ejus Vita, quem audi: *Cæca mulier adducta est ad B. Hilarionem, quæ omnem se substantiam expendisse ait in medicos, Cui respondit: Si quæ in medicis perdidisti, dedisses pauperibus, curasset te verus medicus Jesus. Clamante autem illa & misericordiam deprecante, expuit in oculos ejus; statimque Salvatoris exemplum virtus eadem prosecuta est.*

Tropologicè, saliva est gratia Spiritus sancti, ait Beda: hæc homines illuminat, ut videant voluntatem Domini per flatum Spiritus sancti, ait Scholiastes apud S. Hieron.

IMPOSITIS MANIBUS SUIS] Id est, cùm imposuisset manus suas, super oculos cæci, ac deinde illas ab oculis removisset. Nam improbabile est quod ait Scholiastes apud S. Chrysost. hunc cæcum per manus Christi oculis suis superpositas, vidisse homines vers. 24. hoc enim novum & impertinens fuisset miraculum.

Tropologicè. Scholiastes apud Chrysost. Christus, ait, expuit & manu imponit, volens ostendere divinum verbum operationi adjunctum mirabiliter perficere.

ET ASPICIENS, AIT: VIDEO HOMINES VEL UT ARBORES AMBULANTES] q. d. Video aliquid obscurè & confusè, non clarè & distinctè: video enim homines ambulantes, ita ut non possim distinguere an homines sint an arbores: uti nobis solet fieri eminus homines cernentibus, dum non facilè distinguere possumus, an homines sint an arbores, (ait Beda) nisi ex motu, eò quòd homines ambulent: arbores non. τὸ *ambulantes* enim ad homines referendum est, non ad arbores, ut patet ex Græco. Posset tamen in Latino textu ad arbores quoque referri, hoc sensu, q. d. Video homines quasi arbores bifidas, & quasi bipedes, ideoque ambulantes. Videbat ergo hic cæcus adhuc cæcutiens homines quasi per caliginem & nebulam, in qua species densatæ repræsentabant homines majores, quàm in se erant, sci-

scilicet crassos & altos instar arborum, uti per conspicilia litteræ majores apparent, quàm revera sint.

Analogia hominis, & arboris notum.

Porrò homo similis est arbori. Primò, proceritate & altitudine; Secundò, rectitudine; Tertiò, rotunditate; Quartò, cortice & coma: quod enim in arbore est cortex & folia, hoc in homine est pellis & pili crinesque; Quintò, ramis: homo enim expansis brachiis est quasi arbor expansis ramis: Sextò, vita & venis, sicut enim homo vivit aliturque cibo, chilo & sanguine per venas in totum corpus distributis: sic arbor vivit aliturque succo per fibras in omnes partes dispertito: Septimò, arbor è parva frutice sensim crescit in altum, sic & homo *crescit occulto velut arbor ævo*: adeoque sicut homini sua est pueritia, adolescentia, virilis ætas, senium & mors; sic est & arbori: Octavò, arbor bona producit bonos fructus, mala malos: sic homo bonus bona opera profert, malus mala: quare sicut ex fructibus cognoscitur arbor, sic ex operibus homo, uti docet Christus Matth. 7. 17. Denique arboribus, sicut animalibus, sua est cutis, sanguis, caro nervi, venæ, ossa, medullæ, ait Plinius lib. 16. c. 38. Unde & arboribus nasci animalia, ac præsertim anates, in insulis Scotiæ vicinis, experitientia constat.

Porrò arbores videntur ambulare in insulis & silvis, quæ in flumine vel mari moventur & fluitant, quales videre est Audomaropoli in Belgio. Idem fit cùm ventis agitantur. Jam Aquilone gaudent arbores, illoque firmantur & optimè germinant, Austro verò blandiente fatiscunt, ait Plinius lib. 17. cap. 2. sic homines per adversa in virtute roborantur & proficiunt, per prospera solvuntur & deficiunt.

In arboribus quibusdam feminæ & mas.

Addit Plinius lib. 13. cap. 4. arboribus, præsertim palmis, sexum inesse, sicut hominibus, ut aliæ sint mares, aliæ, feminæ: *Mas*, ait, *in palmite floret, femina citra florem germinat tantùm spinæ modo*. Idem lib. 17. cap. 24. asserit arbores sicut homines laborare fame, eruditate, peste, ceterisque morbis ægrotare. Idem lib. 17. c. 25. docet arbores subinde instar hominum esse locutas; sed hoc vel fictitium est, vel per Angelos aut dæmones factum. Idem lib. 23. c. 1. docet primum homini cibum, eumque paratum & illaboratum fuisse ex arboribus, & sic inductos homines cælum spectare: quare arborem sic inducit loquentem: *Plurimum homini voluptatis ex me est: ego succum vini, liquorem olei gigno, ego palmas & poma totque varietates, neque ut tellus per labores aranda tauris*, &c. *at ex me paratа omnia, & sese porrigentia ultro, & si pigeat attingere, etiam cadentia*. Meritò ergo cæcus hic videre incipiens, dixit: *Video homines sicut arbores ambulantes*.

S. Gregorius visus ut arbor.

Simili modo S. Gregorius Thaumaturgus fugiens persecutionem Decii, secessit cum Diacono in collem, cumque proditor quidam id persecutoribus renunciasset, illique totum collem perscrutarentur, ut Gregorium comprehenderent; ipse magna in Deum fide, immotis oculis & passis manibus in oratione constitit: quare Deus persecutores aorasia, sive cæcitate percussit. Redeuntes enim dixerunt, se in colle nil nisi duas arbores paululum inter se distantes vidisse: quibus digressis proditor in collem conscendens, non duas arbores, sed duos homines, putà Gregorium cum Diacono conspexit. Unde vi divina id factum agnoscens, ut illi prosequentibus arbores esse viderentur, procumbit ei ad pedes, & ex proditore fit fidei confessor. Ita S. Gregor. Nyssenus in ejus Vita.

Homo est arbor inversa.

Denique tritum est illud Philosophi: *Quid est homo? arbor inversa*, quia pedes quasi ramos deorsum, caput verò & cerebrum quasi radicem sursum mittit, eò quòd homo ex cælo cælestem vitam ducere, ac cælestes virtutum fructus proferre debeat.

Mysticè, Scholiastes apud S. Hieron. Cæcus, ait, id est peccator pœnitens, videt homines sicut arbores ambulantes, quia omnes existimat superiores sibi, in lignum se judicans ut David, vocari hominem, æstimans se canem mortuum & pulicem unum, 2. Reg. 16. Hinc talis per humilitatem suam meretur illuminari & exaltari.

VERS. 25. DEINDE ITERUM IMPOSUIT MANUS SUPER OCULOS EJUS, ET COEPIT VIDERE, ET RESTITUTUS EST ITA UT CLARE VIDERET OMNIA] Voluit Christus non subitò, sed sensim hunc cæcum perfectè illuminare. Primò, ut omnis generis miracula ederet: Secundò, ut pluris miraculum hoc fieret: Tertiò, & maximè, ut imperfectæ cæci eumque offerentium fidei, sensim cum miraculo crescenti sese attemperaret, ejusque perficiendi fidem, spem & desiderium in eis magis accenderet. *Primò cæcum hunc imperfectè curavit*, inquit Euthymus, *utpote imperfectè credentem, ut qui parùm adhuc respiciebat, per modicum aspectum crederet perfectiùs, ac sanaretur perfectiùs: sapiens enim erat medicus*. Et mox: *Augumentum fidei augumentum promeruit sanitatis*. Et Victor: *Ipsum visionis incrementum*, inquit, *& accessio, fidei incrementum & accessionem confirmat*.

Tropologicè voluit Christus nos docere, sensim infidelem & peccatorem à Deo illuminari, ac proinde eum sensim in Dei cognitione & cultu proficere debere. *Ut magnitudinem*, ait Beda, *humanæ cæcitatis ostenderet, quæ quasi pedetentim, & per quosdam profectuum gradus ad lucem divinæ visionis* (cognitionis) *solet pervenire*. Nam ut ait Scholiastes apud Chrysost. *Scientiæ profectus sunt, nec potest aliquis una hora perfectam sapere sapientiam: non nisi multo tempore ad perfectam scientiam potest quis pervenire*. Experimur hoc in pueris & scholasticis, qui pedetentim erudiendi & edocendi sunt; alioqui si magister moræ & laboris impatiens omnia eis simul tradere velit, mentem & memoriam eorum obruet, ut nihil capient; sicut vinum cùm in vas angusti oris infunditur, si totum simul infundatur, nil ferè infunditur, sed totum quasi effunditur. Notum est illud Italorum: *Piano piano si va lontano*. Et illud Philosophi: *Successivè fit motus*.

Symbolicè, Scholiastes apud Hieronymum: *Manus*, ait, *Christus imposuit super oculos ejus, ut videret clare omnia, id est, per opera visibilia invisibilia intelligeret, & quæ oculus non vidit; & clarè animæ suæ statum post rubiginem peccati, mundi cordis oculo contueretur: Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*.

VERS. 26. ET SI IN VICUM] Id est, in Bethsaidam civitatem, quæ parva erat instar vici vel pagi, ex qua v. 23. eum eduxerat, nisi malis per *vicum* accipere suburbium, vel vicum Bethsaidæ annexum, vel adjacentem.

VERS. 34. Matt. 16, 24. Luc. 9, 23. DENEGET] Id est, *abneget semetipsum*, ut vertit Interpres Matth. 16. 24.

VERS. 38. Matth. 16. 27. Luc. 9. 26. QUI ENIM ME CONFUSUS FUERIT] Græcè, ἐπαισχυνθῇ, id est, *erubuerit*, scilicet me meamque doctrinam, vitam & professionem paupertatis, humilitatis, & crucis.

IN GENERATIONE ISTA ADULTERA] Judæorum pravorum, qui sunt fideles & filii Dei, at non genuini, sed spurii & adulterini, quia a fide patrum & Patriarcharum suorum degenerant, dum me Messiam eis promissum recipere nolunt: ideoque non tam Dei quàm diaboli sunt filii. Hebr. vocantur בְּנֵי נֵכָר *bene nechar*, est, filii alieni, scilicet patris, hoc est ab alieno & adultero geniti, ideoque à vero patre, scilicet à Deo, degeneres, illique moribus dissimiles. Vide dicta Matth. 10. 33.

VERS. 39. REGNUM DEI] Id est, gloriam regni Dei, in mea transfiguratione mox futura.

VENIENS, id est apparens, seseque ostendens Petro, Jacobo, & Joanni, IN VIRTUTE] id est, cum magna potentia, efficacia, charitate, splendore & majestate.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primò, Christus transfiguratur coram Elia & Mose, unde Eliam rediturum prædicit, ut adventum suum ad judicium præcurrat. Secundò, v. 16. energumenum surdum & mutum sanat. Tertiò, v. 32. contentionem discipulorum de primatu studio humilitatis, ut fiamus sicut pueri, curat. Quarto. v. 37. vetat prohiberi eum, qui in nomine suo ejiciebat dæmonia, licet ejus non foret asseclа. Quinto. v. 41. docet quod grande malum sit scandalum, quod v. 48. igne mortificationis & sale discretionis tollendum docet.

1. ET post dies sex assumit Jesus Petrum & Jacobum, & Joannem: & ducit illos in montem excelsum seorsum solos, & transfiguratus est coram ipsis. 2. Et vestimenta ejus facta sunt splendentia, & candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere. 3. Et apparuit illis Elias cum Moyse: & erant loquentes cum Jesu. 4. Et respondens Petrus, ait Iesu: Rabbi, bonum est nos hic esse: & faciamus tria tabernacula, tibi unum, & Moysi unum, & Eliæ unum. 5. Non enim sciebat quid diceret: erant enim timore exterriti. 6. Et facta est nubes obumbrans eos: & venit vox de nube, dicens: Hic est filius meus charissimus: audite illum. 7. Et statim circumspicientes, neminem ampliùs viderunt, nisi Iesum tantùm secum. 8. Et descendentibus illis de monte, præcepit illis ne cuiquam quæ vidissent, narrarent: nisi cùm Filius hominis à mortuis resurrexerit. 9. Et verbum continuerunt apud se, conquirentes: quid esset: Cùm à mortuis resurrexerit. 10. Et interrogabant eum, dicentes. Quid ergo dicunt Pharisæi & Scribæ, quia Eliam oportet venire primùm? 11. Qui respondens, ait illis: Elias cùm venerit primo restituet, omnia & quo modo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur & contemnatur. 12. Sed dico vobis quia & Elias venit (& fecerunt illi quæcumque voluerunt) sicut scriptum est de eo. 13. Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, & Scribas conquirentes cum illis. 14. Et confestim omnis populus videns Iesum stupefactus est, & expaverunt, & accurrentes salutabant eum. 15. Et interrogavit eos: Quid inter vos conquiritis? 16. Et respondens unus de turba, dixit: Magister, attuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum: 17. qui ubicumque eum apprehenderit, allidit illum, & spumat, & stridet dentibus, & arescit: & dixi discipulis tuis ut ejicerent illum, & non potuerunt. 18. Qui respondens eis, dixit: O generatio incredula, quamdiu apud vos ero? quamdiu vos patiar? afferte illum ad me. 19. Et attulerunt eum. Et cùm vidisset eum, statim spiritus conturbavit illum: & elisus in terram volutabatur spumans. 20. Et interrogavit patrem ejus: Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit? At ille ait: Ab infantia: 21. & frequenter eum in ignem, & in aquas misit, ut eum perderet: sed si quid potes, adjuva nos, misertus nostri. 22. Iesus autem ait illi: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. 23. Et continuò exclamans pater pueri, cum lacrymis ajebat: Credo, Domine; adjuva incredulitatem meam. 24. Et cùm videret Iesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi: Surde & mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo: & amplius ne introeas in eum. 25. Et exclamans, & multùm discerpens eum, exiit ab eo, & factus est sicut mortuus, ita ut multi dicerent: Quia mortuus est. 26. Iesus autem tenens manum ejus, elevavit eum, & surrexit. 27. Et cum introisset in domum, discipuli ejus secretò interrogabant eum: Quare nos non potuimus ejicere eum? 28. Et dixit illis, Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione, & jejunio. 29. Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam; nec volebat quemquam scire. 30. Docebat autem discipulos suos, & dicebat illis: Quoniam Filius hominis tradetur in manus hominum, & occident eum, & occisus tertia die resurget. 31. At illi ignorabant verbum: & timebant interrogare eum. 32. Et venerunt Capharnaum. Qui cum domi essent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis? 33. At illi tacebant; siquidem in via inter se disputaverant, quis eorum major esset. 34. Et residens vocavit duodecim, & ait illis: Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus, & omnium minister. 35. Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum, quem cum complexus esset, ait illis: 36. Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit: & quicumque me susceperit, non me suscipit, sed eum, qui misit me. 37. Respondit illi Ioannes, dicens: Magister, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem dæmonia, qui non sequitur nos; & prohibuimus eum. 38. Iesus autem ait: Nolite prohibere eum: nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, & possit citò malè loqui de me. 39. qui enim non est adversum vos, pro vobis est. 40. Quis enim potum dederit vobis calicem aquæ in nomine meo, quia Christi estis: amen dico vobis, non perdet mercedem suam. 41. Et quisquis scandalizaverit unum ex his pusillis credentibus in me: bonum est ei magis si circumdaretur mola asinaria collo ejus, & in mare mitteretur. 42. Et si scandalizaverit te manus tua, abscide illam: bonum est tibi debilem introire in vitam, quàm duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem: 43. ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. 44. Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum: bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis: 45. ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. 46. Quòd si oculus tuus scandalizat te, ejice eum: bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis: 47. ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. 48. Omnis enim igne salietur, & omnis victima sale salietur. 49. Bonum est sal: quòd si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos.

Et

VERS. 11. Matt. 17. 11. ET CONTEMNATUR] Græcè, ἐξουδενωθῇ, id est, A exinaniatur, nihili fiat, subaudi, simili modo continget Eliæ, ut, cùm magnis laboribus fidem collapsam restaurarit, pro tantis meritis & beneficiis ab ingratis & impiis maledicta & maleficia recipiat, ac tandem ab eis occidatur, Apoc. 11. v. 7. & 8.

VERS. 13. SCRIBAS CONQUIRENTES; græcè, συζητοῦντας, id est disputantes, altercantes, CUM ILLIS] scilicet discipulis Jesu, an videlicet ipse esset Propheta & Messias, veraque ejus dogmata.

VERS. 14. ET CONFESTIM OMNIS POPULUS VIDENS JESUM, STUPEFACTUS EST, ET EXPAVERUNT] quòd scilicet videret Jesum absentem tam inopinatò & opportunè adesse, ut discipulos suos contra Scribas tueretur & defenderet. Rursum quòd viderent in vultu Jesu paulò ante transfigurato, reliquos adhuc aliquos splendoris radios; sicut Mosi post Dei colloquium in vultu adhæserunt radii, & quasi cornua lucis, Exodi 34. 29. Unde sequitur:

VERS. 15. *Et accurrentes salutabant eum*. Ita Franc. Lucas.

QUID INTER VOS CONQUIRITIS?] Græcè, συζητεῖτε, id est disputatis, altercamini.

VERS. 19. Luc. 9. 42. CONTURBAVIT (græcè, ἐσπάραξεν, id est col- B lisit, laceravit, discerpsit) ILLUM id est totum ejus corpus convulsit & distorsit: unde explicans subdit: ET ELISUS IN TERRAM, VOLUTABATUR SPUMANS] quia scilicet dæmon hic sentiebat vim Christi, ac mox ab eo se ejiciendum præsentiebat, hinc indignans & frendens energumenum gravissimè affligebat & contorquebat.

VERS. 29. PRÆTERGREDIEBANTUR GALILÆAM, NEC VOLEBAT QUEMQUAM SCIRE] ne scilicet à Galilæis eum ejusque beneficia amantibus detineretur, quia festinabat Hierosolymam ad crucem & mortem, de qua etiam secretò loquebatur cum discipulis, ut Patris voluntati satisfaceret, ac genus humanum sua morte redimeret. Ita Maldon. Franc. Lucas & aliis.

VERS. 31. Luc. 9. 45. AT ILLI IGNORABANT VERBUM] quomodo scilicet, & qua de causa Christus esset moriturus, ac quomodo hæc ejus de morte sibi instante verba consentirent cum iis, quibus sæpè eis dixerat regnum suum appropinquare: nam alioqui Apostolos intellexisse & credidisse Christum moriturum, patet Matth. 17. 23. ubi dicun- C tur ex hoc Christi de morte sua verbo & oraculo fuisse contristati. Nisi malis eos dici mortem Christi ignorasse, quia de ea hæsitabant & fluctuabant, ob diversa Christi dicta in speciem contraria, ac proinde eos inclinasse potiùs in partem mitiorem, sibique gratiorem, scilicet, Christum non moriturum: hoc enim ipsi optabant & verum esse cupiebant: quia *amantes sibi somnia fingunt*; persuadere ergo sibi conabantur verba Christi de morte sua, aliud habere sensum occultum, esseque mysticè accipienda, non ad literam uti sonabant.

VERS. 37. Luc. 9. 49. RESPONDIT ILLI JOANNES, DICENS: MAGISTER VIDIMUS QUEMDAM IN NOMINE TUO EIICIENTEM DÆMONIA, QUI NON SEQUITUR NOS, ET PROHIBUIMUS EUM] q. d. Fecimusne benè an malè? Quærit hoc Joannes, non ex invidia, ut vult Calvinus; sed ex amore & studio honoris Christi; idq; occasione ejus quod v. 36. dixerat Christus: *Quisquis unum*, &c. *receperit in nomine meo*. q. d. Si te & patrem D suscipit, qui parvulum in nomine tuo suscipit, quid ergo sentiendum de eo, qui in nomine tuo virtutes, id est miracula, facit, & tamen non sequitur nos, hoc est, non est tui asseclа & discipulus, uti, nos sumus? *Quia tradiderat*, inquit Cyrillus in Catena Lucæ 9. vers. 49. *Salvator potestatem Apostolis, ut Spiritus immundos ejicerent, putaverunt nulli alteri quàm sibi solis licere concessam gerere dignitatem*. Sic & Theophyl. Victor, & Titus in c. 9. Lucæ.

Quinam fuerint ii qui dæmonia ejiciebant in nomine Christi. Ubi Nota, hosce qui dæmonia hic ejiciebant in nomine Christi, nec tamen eum sequebantur, fuisse fideles, sed imperfectos, utpote abhorrentes ab aspera paupertate & rerum suarum abdicatione (quam fecerant Apostoli) ac sequela Christi ad Evangelicos labores, persecutiones & cruces: habuisse tamen aliquam fidem in Christum, cujus virtute pellebant dæmones, ita S. Ambros. in cap. 9. Lucæ vers. 49. idque agente & cooperante eis Christo, ut eò major ostenderetur virtus & gloria Christi, quæ per tam imperfectos & quasi alienos tanta operabatur: ita Theophyl.

Nota Secundò. Apostoli prohibuerunt ipsos non ex odio, sed ex zelo Christi, quasi qui gloriæ Christi ejusque institutioni cap. 3. 15. (ubi Christus solis Apostolis dat potestatem pellendi dæmones) officerent; sed zelus hic fuit indiscretus præsertim quia temerè inconsulto Christo ipsos prohibuerant: idq; eis ostendit Christus duplici ratione. Prior est, quam affert v. sequ. Simil. modo Josue videns Eldad & Medad prophetantes, voluit eos prohibere, quasi gloriæ Mosis officerent; eò quòd à Mose spiritum prophetiæ non accepissent, sed restitit ei Moses dicens: *Quid æmularis pro me? quis tribuat ut omnis populus prophetet, & det eis Dominus spiritum suum?* Numer. 11. 29. Hic est Spiritus Christi, Spiritus charitatis & Spiritus Sancti, qui cor dilatat & nulli invidet, sed bonis omnibus, per quoscumque & quomodocumque fiant congaudet, 1. Cor. 13.

JESUS AUTEM AIT: NOLITE PROHIBERE EUM NEMO EST ENIM QUI FACIAT VIRTUTEM IN NOMINE MEO, ET POSSIT CITÒ (græcè ταχὺ, id est, ῥᾳδίως id est facilè) MALE LOQUI DE ME] q. d. Nolite eum ab opere bono mihique honorifico impedire, quia etiamsi ipse me non sequatur, tamen idem agit quod vos, scilicet celebrare nomen meum, illudque per ejectionem dæmonum hominibus apprædicare: quare ipse nomini meo non officit, sed potiùs illud propagat & illustrat. VERS. 38. Luc. 9. 50.

QUI ENIM NON EST ADVERSUM VOS PRO VOBIS EST] q. d. Hic adeò vobis non adversatur, ut idem agat quod vos: pro vobis ergo stat, vosque adjuvat, non oppugnat. Vide dicta Matth. 12. 30.

QUISQUIS ENIM POTUM DEDERIT VOBIS CALICEM AQUÆ IN NOMINE MEO, QUIA CHRISTI ESTIS (discipuli, asseclæ & Apostoli) AMEN DICO VOBIS, NON PERDET MERCEDEM SUAM] Est hæc posterior Christi ratio, probans eum non esse prohibendum ab expulsione dæmonum. q. d. Si is qui vobis dat potum aquæ meo nomine & respectu, bene facit, & mercedem à Deo recipiet: ergo etiam is qui in nomine meo dæmones pellit. Tam enim hic quàm ille mei intuitu & respectu bonum opus operatur, & in proximos beneficus est; sed hic tantò magis, quantò nocentior est dæmon quem pellit, quàm sitis, quæ potu aquæ levatur ab illo. Ita Theophyl. Jansen. & alii. VERS. 39. Luc. 9. 50.

ET QUISQUIS SCANDALIZAVERIT UNUM EX HIS PUSILLIS CREDENTIBUS IN ME, BONUM EST EI MAGIS SI CIRCUMDARETUR MOLA ASINARIA COLLO EJUS, ET IN MARE MITTERETUR] Est antithesis opposita versui 36. eò enim redit Christus post quæstionem à Joanne interpositam de eo, qui in nomine Christi dæmones ejiciebat qua ipse sermonem Christi abruperat, ubi ait Christus: *Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit*, &c. q. d. Sicut parvulos in me credentes recipit, fovet & promovet, me recipit, ideoque à me gloria æterna in cælo præmiabitur: sic ex adverso quisquis unum scandalizaverit ex hisce parvulis, me offendit, ideoque à me ad gehennam damnabitur quare præstaret eum in mare mergi quàm parvulum scandalizari, quia præstat mari quàm gehenna sorberi. VERS. 40. Matth. 10. 42.

ET SI SCANDALIZAVERIT TE MANUS TUA, ABSCIDE ILLAM] q. d. Scandalum adeò est perniciosum, ut non tantùm agenti noceat, sed & patienti: quare si à manu tua scandalum pateris, abscide eam q. d. Si aliquis tibi cognatus vel amicus qui tibi utilis vel charus est, sicut manus, pes, vel oculus tuus, te scandalizat, & ad peccatum pertrahit, abscinde eum à te tuoque consortio, ne te tecum pertrahat in gehennam. Vide dicta Matth. 18. v. 6 & seq. VERS. 41. Matth. 18. 6. Luc. 17. 2.

UBI VERMIS EORUM NON MORITUR, ET IGNIS NON EXTINGUITUR] Citat Isajæ cap. 66 v. 24. ubi hæc verba explicui. Damnati enim in gehenna cruciantur horrendis vermibus & ignibus perpetuis. Quocirca tertiò Christus hanc sententiam repetit, ut terribiles hosce vermes & ignes nobis inculcet, ut eorum horrore scandalum & peccatum omne fugiamus. VERS. 42. Matt. 5. 5. v. 11. c. 18. v. 8

OMNIS ENIM IGNE SALIETUR, ET OMNIS VICTIMA SALE SALIETUR] Primò, Maldonatus & Franc. Lucas ignem gehennæ accipiunt, ut Christus det causam ejus quod proximè dixit: *Ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur*. Causa est, [illegible] VERS. 43.

enim, scilicet talis qui gehennæ adjudicandus est, *igne* ejusdem *salietur*, id est igne uratur & cruciabitur; sed ita ut eodem igne quasi sale, servetur incorruptus ad perpetua tormenta: ignis enim erit ei tamquam sal, velut si sale perfrictus sit, ut incorruptus perpetim in ignis cruciatibus perduret, sal enim & urendi & conservandi vim habet: urit & cruciat adustione, acredine sua servat à corruptione, idem facit ignis gehennæ, quare apposite comparatur sali.

ET OMNIS VICTIMA SALE SALIETUR] *Et*, id est, sicut, q. d. Sicut omnis victima Dei solet sale saliri ex lege Levitic. 2. 13. sic quilibet gehennæ adjudicandus, erit quasi victima justitiæ & vindictæ Dei in perpetuum, ideoque igne inextinguibili velut sale salietur, idest uretur & cruciabitur, ac simul incorruptus in igne perdurabit. Sic impios in tormentis esse victimas vindictæ Dei, docet Isaias c. 34. 6. Ezechiel cap. 39. v. 17. & 19. Jerem. cap. 46. 10. impii enim mactantur quasi hostiæ ad Dei justitiam honorandam & celebrandam. Hic sensus valdè planus, connexus, & appositus est.

Secundò. Secundò, alii hæc referunt remotiùs ad ea quæ Christus v. 42. & seq. dixit de cavendo scandalo, ac propter illud abscindenda manu, & pede & oculo. q. d. Ideo abscinde abs te hominem tibi charum & necessarium instar manus pedis & oculi, si te scandalizet, quia omnis, qui cupit placere Deo, illiq; se offerre, ac fieri victima spiritualis, necesse est ut igne mortificationis, qua à se hominem charum, sed scandalosum abscindat, & tribulationis idcirco subeundæ, *saliatur*, id est crucietur & purgetur, atq; ut quasi Dei victima mystico sale prudentiæ, discretionis & sapientiæ Evangelicæ (quæ docet satius esse abscindere à se manum quàm ire in gehennam) *saliatur*, id est condiatur. Alludit, imò citat in sensu mystico Levit. 2. 13. *Quidquid obtuleris, sacrificii, sale condies*. Vide ibi dicta. Ita Theophyl. hic, ac Theodor. Procopius, Beda, Radulphus, Rupertus in Levit. ca. 2. ac Cyrillus lib. 15. de Adoratione. Unde sequitur, *Bonum est sal*. Audi Glossam: Igne saliri est ob Christi amorem proximos nobis, & dilectos instar manus vel oculi, abnegare. Audi & Bedam; Altare, est electorum cor; hostiæ, bona opera; sal, sapientia. Opponit Christus ignem mortificationis igni gehennæ, sal verò vermi non morienti, q. d. Ut evadatis ignem & vermem gehennæ quem generat concupiscentia, studete igni mortificationis & sali sapientiæ: hic enim tollet omnem putredinem concupiscentiæ, ex qua vermes nascuntur perennes, igne gehennæ urendi.

Tertiò. Tertiò, Beda per *ignem* accipit charitatem, vel Spiritum sanctum, ejusque gratiam & donum discretionis, qua nos ad omne bonum dirigit, *Sal*, inquit, *vermis putredinem arcet, quod verò igne salitur, id est ignibus sale sperses reconditur, non solùm vermes abjicit, sed & carnem consumit. Condiendum ergo corpus continentia, mens sapientia: sed enim est sapientia, ignis Spiritus Sancti gratia*.

Quartò. Deinque Scholiastes apud S. Hieronymum per salem accipit quoque ignem purgatorium. Audi eum: *Victima Domini est genus humanum, quod hic ratione sapientiæ salitur, dum corruptio sanguinis custodia putredinis, est mater vermium consumitur, & illic purgatorio igne examinatur*.

BONUM EST SAL] q. d. Utile est sal, id est utiles orbi estis vos, ò Apostoli à me electi, ut sitis sal terræ, Matth. 5. 13. ut vestra sapientia & doctrina Evangelica quasi sale condiatis omnes gentes. Audi Scholiasten apud S. Hieronymum: *Bonum est verbum Dei audire, sale sapientiæ cor condire, imò cum Apostolis sal esse, id est aliis sapientiam ministrare*. Et Theophyl. *Conservat sal carnes, sic sermo doctoris non sinit in hominibus carnalibus extinguibilem ignem generari*.

QUÒD SI SAL INSULSUM (græcè est elegans paronomasia ἅλς ἄναλον, id est sal insalsum, vel sal sine sale) FUERIT, IN QUO (quo alio sale) ILLUD CONDIETIS] q. d. Si vos ò Apostoli, qui estis sal terræ, vim hanc salis perdatis, ac fiatis insulsi & insipientes, ut ob amorem vel timorem hominum, ob cupiditatem vel ambitionem, à doctrina mea vitaque Evangelica desciscatis, quis vos pristinæ sapientiæ, vigori & sanctitatis restituet? Ludit Christus in voce sal: nam sal Levit. 2. 13. propriè accipitur, hic verò mysticè pro sapientia, & metonymicè pro Apostolis, qui in se habebant mysticum hoc sal. Audi Scholiasten apud S Hieron. *Sal insulsum est, qui amat principatum, & qui increpare non audet nec confiteri, diligens gloriam hominis magis quàm Dei*. Et Theophyl. *Sal insulsum est, si virtutem desiccativam & conservativam non habet*. Notat Christus Judam, qui philargyria corruptus, factusque insulsus, & apostolatum perdidit, & Dominum tradere non dubitavit, ait Glossa.

HABETE ERGO IN VOBIS SAL, sapientiæ scilicet & vitæ Christianæ, v. g. humilitatem, charitatem, mundi contemptum, ac præsertim pacem, ut subdit Christus, dicens: ET PACEM HABETE INTER VOS] ne ambitiosè de primatu inter vos contendatis, uti contendistis vers. 35. eò enim respicit Christus: hæc enim contentio futura est scandalosa toti mundo, eaque de causa de scandalo vitando sermonem subjunxit Christus v. 36. & 41. Si verò pacem & mutuam concordiam servetis, ædificationi eritis toti mundo, ac juncti invicem charitatis vinculo eritis insuperabiles, omnesque ad vos & ad Christum trahetis. Unde Interlin. per *pacem* accipit dilectionem. Magnes enim amoris est amor. Hinc Scholiastes apud S. Hieron. sic exponit: *Habete in vobis sal*. q. d. Sal correctionis amor proximi temperet, & dilectionem sal justitiæ conservet.

ET PACEM HABETE INTER VOS] q. d. Qui sapienter loquitur, magnopere metuat, ne eloquio ejus unitas rumpatur: nam ut ait Beda, *habere sal sine pace, non virtutis est donum, sed damnationis argumentum: quo enim meliùs quisque sapit, eo deteriùs delinquit*. sunt enim multi, ait Glossa, *quos dum major scientia erigit, ab aliorum societate disjungit; & quo plus sapiunt, eo plus à concordiæ virtute desipiunt*. Et S. Gregorius lib. 1. epist. 24. *Per sal*, inquit, *sapientia designatur. Qui igitur loqui sapienter nititur, magnopere metuat, ne ejus eloquio audientium unitas confundatur*.

Deinque Glossa sic exponit: *Habete in vobis sal*, id est discretionem: *Et pacem habete inter vos*. q. d. Per sapientiam & discretionem pax inter homines acquiritur, & pariter conservatur: prudens enim & discretus nil facit quod alios offendat, & pacem turbet. Idem aliorum infirmitates dissimulat & tolerat, ob quas alii impatientes irascuntur, rixantur & pugnant: quia nil in mundo amat nisi Deum, unde ad cetera videtur ἀπαθὴς, & quasi insensibilis.

Audi Climacum gradu 30. *Firmamentum quidem pro ornatu habet stellas; animi verò tranquillitas virtutes. Ego enim ἀπάθειαν, sive traquillitatem animi, nihil aliud esse existimo, quàm mentis in corde cælum, quod omnes improbas dæmonum artes deinceps pro ludo & ludibrio habet*. Addit deinde eamdem esse *palatium supremi regis, ac corporis quasi mortalem quamdam immortalitatem*.

CAPUT

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRimo, Christus tollit libellum repudii, sancitque primævam matrimonii insolubilis firmitatem. Secundo, v. 13. parvulos ad se advocat & benedicit. Tertiò, v. 17. adolescenti diviti salutis avido suadet divitiis abdicatis se pauperem sequi; abnuit ille tristis; unde Christus docet divites difficile salvari. Petrus autem asserens se cum sociis opes abdicasse ut Christum sequeretur, ac præmium poscens, accipit à Christo promissionem centupli & vitæ æternæ. Quarto, v. 32. ait se ascendere Hierosolymam ad crucem & mortem, ac Jacobo & Joanni primas in regno ejus petentibus calicem passionis propinat, ipsosque & ceteros fugere ambitionem, & sectari humilitatem docet. Denique v. 46. Bartimæo cæco visum restituit.

1. ET inde exurgens venit in fines Judææ ultra Jordanem: & conveniunt iterum turbæ ad eum: & sicut consueverat, iterum docebat illos. 2. Et accedentes Pharisæi interogabant eum: Si licet viro uxorem dimittere: tentantes eum. 3. At ille respondens dixit eis: Quid vobis præcepit Moyses? 4. Qui dixerunt: Moyses permisit libellum repudii scribere & dimittere. 5. Quibus respondes Jesus, ait: Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud. 6. ab initio autem creaturæ, masculum & feminam fecit eos Deus. 7. Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit ad uxorem suam: 8. & erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. 9. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. 10. Et in domo iterum discipuli ejus de eodem interrogaverunt eum. 11. Et ait illis: Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam. 12. Et si uxor dimiserit virum suum, & alii nupserit, mœchatur 13. Et offerebant illi parvulos ut tangeret illos. Discipuli autem comminabantur offerentibus. 14. Quos cùm videret Iesus, indignè tulit, & ait illis: Sinite parvulos venire ad me, & ne prohibueritis eos: talium enim est regnum Dei. 15. Amen dico vobis: Quisquis non receperit regnum Dei velut parvulos, non intrabit in illud. 16. Et complexans eos, & imponens manus super illos, benedicebat eos. 17. Et cùm egressus esset in viam, procurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum: Magister bone, quid faciam ut vitam æternam percipiam? 18. Jesus autem dixit ei: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus Deus. 19. Præcepta nosti: Ne adulteres, Ne occidas, Ne fureris, Ne falsum testimonium dixeris, Ne fraudem feceris, Honora patrem tuum & matrem. 20. At ille respondens, ait illi; Magister, hæc omnia observavi à juventute mea. 21. Jesus autem intuitus eum, dilexit eum, & dixit ei: Unum tibi deest: vade, quæcumque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo: & veni, sequere me, 22. Qui contristatus in verbo, abiit mœrens erat enim habens multas possessiones: 23. Et circumspiciens Jesus, ait discipulis suis: Quàm difficilè qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt? 24. Discipuli autem obstupescebant in verbis ejus. At Jesus rursus respondens ait illis: Filioli, quàm difficile est, confidentes in pecuniis, in regnum Dei introire? 25. Facilius est, camelum per foramen acus transire, quàm divitem intrare in regnum Dei. 26. Qui magis admirabantur, dicentes ad semetipsos: Et quis potest salvus fieri? 27. Et intuens illos Jesus, ait: Apud homines impossibile est, sed non apud Deum: omnia enim possibilia sunt apud Deum. 28. Et ei cœpit Petrus dicere: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. 29. Respondens Jesus, ait: Amen dico Vobis: Nemo est, qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros, propter me, & propter evangelium. 30. qui non accipiat centies tantum, nunc in tempore hoc, domos, & fratres, & sorores, & matres, & filios, & agros cum persecutionibus, & in sæculo futuro vitam æternam. 31. Multi autem erunt primi novissimi, & novissimi primi. 32. Erant autem in via ascendentes Hierosolymam: & præcedebat illos Jesus, & stupebant: & sequentes timebant. Et assumens iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ essent ei eventura. 33. Quia ecce ascendimus Hierosolymam, & Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & Scribis, & senioribus, & damnabunt eum morte, & tradent eum gentibus: 34. & illudent ei, & conspuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum: & tertia die resurget. 35. Et accedunt ad eum Jacobus & Joannes filii Zebedæi, dicentes: Magister, volumus, ut quodcumque petierimus, facias nobis. 36. At ille dicit eis: Quid vultis ut faciam vobis? 37. Et dixerunt: Da nobis, ut unus ad dexteram tuam, & alius ad sinistram tuam, sedeamus in gloria tua. 38. Jesus autem ait eis: Nescitis quid petatis: potestis bibere calicem, quem ego bibo; aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari? 39. At illi dixerunt ei. Possumus Jesus autem ait eis: Calicem quidem, quem ego bibo, bibetis, & baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini: 40. sedere autem ad dextram meam, vel ad sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est. 41. Et audientes decem, cœperunt indignari de Jacobo & Joanne. 42. Jesus autem vocans eos, ait illis: Scitis quia hi, qui videntur principari gentibus, dominantur eis: & principes eorum potestatem habent ipsorum 43. Non ita est autem in vobis, sed quicumque voluerit fieri major, erit vester minister: 44. & quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus. 45. Nam & Filius hominis non venit ut ministraretur ei, sed ministraret, & dare animam suam redemptionem pro multis 46. Et veniunt Jericho, & proficiscente eo de Jericho, & discipulis ejus, & plurima multitudine, filius Timæi Bartimæus cæcus sedebat juxta viam mendicans. 47. Qui cùm audisset quia Iesus Nazarenus est, cœpit clamare, & dicere Iesu fili David, miserere mei. 48. Et comminabantur ei multi

ut taceret. At ille multò magis clamabat; Fili David miserere mei. 49. Et stans Jesus præcepit illum vocari Et vocant cæcum dicentes ei; Animæquior esto; surge, vocat te. 50. Qui projecto vestimento suo exiliens, venit ad eum. 51. Et respondens Jesus dixit illi; Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei; Rabboni, ut videam. 52. Jesus autem ait illi; Vade, fides tua te saluum fecit. Et confestim vidit, es sequebatur eum in via.

VERS. 21. Matt. 19. 21. Luc. 18. 22. IESUS AUTEM INTUITUS EUM, vultu suavi, benigno & blando, DILEXIT EUM] putà signa dilectionis illi ostendit v. 8. manum ejus apprehendens, illi innuens & arridens, illum amplexans & exosculans.

ET DIXIT EI: UNUM TIBI DEEST] Arabicus interserit: *Et dixit ei; Visne fieri perfectus? unum deest tibi*, &c. scilicet ad perfectionem vitæ sanctæ & Evangelicæ.

SEQUERE ME] Græca addunt, *Tollens crucem tuam.* Unde Syrus, *Et accipe crucem tuam, & veni post me*; Arabicus, *veni, sequere me, & porta crucem.*

VERS. 24. FILIOLI] *filii mei*. Blanda compellatione mollit rei difficultatem, velut qui eos ut filios charissimos amet, ac ut talibus veritatem sincerè dicat, & divitias velut salutis obices abdicare suadeat.

CONFIDENTES IN PECUNIIS] Divites enim confidunt in suis divitiis potiùs quàm in Deo: juxta illud: *Substantia divitis urbs fortudinis ejus*, Proverb. 10. 15. ideoque difficilè salvantur, quia salus non nisi à Deo obvenit: quare salvari volentes in Deum sperent, ab eoque salutem postulent & exspectent oportet, uti faciunt pauperes. qui cum non habeant divitias in quibus confidant, omnem spem suam in Deo collocare coguntur, juxta illud psal. 13. B 6. *Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes ejus est.* Divites ergo si salvari volunt, spem, cor & amorem suum avocent à divitiis, illumque in Deum transferant.

VERS. 30. Matt. 19. 29. Luc. 18. 30. QUI NON ACCIPIAT CENTIES TANTUM, NUNC IN TEMPORE HOC, DOMOS, ET FRATRES, &c. CUM PERSECUTIONIBUS] Centuplum hoc exposui Matth. cap. 19. vers. 29. Addit Marcus illud reddendum *cum persecutionibus*; Arabicus, *in tribulationibus*. q. d. Esto fidelis, qui amore Christi sua & suos reliquit, in mediis versetur persecutionibus & undequaque eis valletur tamen non deerunt ei centum, id est plurimi, qui ei succurrant, eumque foveant ut fratres, patres & matres. Ita S. Hier. Beda, Franc. Lucas, Emm. Sà, Vatabl.

Addit hoc, tum quia in persecutionibus maximè fidelis eget ope & auxilio aliorum, tum quia hoc mirum est & rarum, ut in persecutione, quando homo solet destitui auxiliis & amicis, cumque omnes metuentes periculum ab eo se subducunt, sequaces tamen Christi contrarium planè C experiantur, & centum, id est plurimos, inveniunt qui illis opitulentur.

Rursum potest *τὸ cum persecutionibus*, sic accipi, quasi persecutiones & tribulationes obitæ vel obeundæ pro Christo, sint pars mercedis dandæ sequentibus Christum unà cum centuplo. Magnum enim Dei donum est pati pro Christo, uti docet Apostolus Phil. 2. vers. 19. Ita Iansen. Sà & alii.

VERS. 32. Matt. 20. 17. Luc. 18. 31. ERANT AUTEM IN VIA (ex Iericho) ASCENDENTES HIEROSOLYMAM, ad instantem Christo crucem & mortem, uti predixerat Christus; ET PRÆCEDEBAT ILLOS] alacer, præbens se viæ ducem Apostolis timidis, qui abhorrebant ab Hierosolyma, eò quòd scirent Jesum ibidem à primoribus quæri ad necem, imò illam ipsi decretam esse à magno concilio Sanedrim, Joan. 11. 52. Unde sequitur.

ET STUPEBANT, ET SEQUENTES TIMEBANT] id est timidè sequebantur Jesum. Arabicus *ipsi attoniti sequebantur eum timentes*; græcè, *ἐθαμβοῦντο*, id est, ex ingenti metu & pavore stupebant. Causa pavoris indeque stuporis erat, ait Beda, instans mortis periculum: stupebant enim quòd Christus animo tam alacri & resoluto, se suosque in apertum necis discrimen conjiceret, timebant enim ne ipsi cum Christo paterentur & occiderentur.

VERS. 38. Matt. 20. v. 22. 23. AUT BAPTISMO, QUO EGO BAPTIZOR, BAPTIZARI] *Baptismum* Christus vocat passionem suam, quia in illam planè erat immergendus & demergendus, juxta illud Davidis de se, & multò magis de Christo, psalm. 68. v. 1. *Saluum me fac Deus, quoniam intraverunt aquæ* (tribulationum) *usque ad animam meam; Infixus sum in limo profundi, & non est substantia* (locus in quo subsistam) *Veni in altitudinem maris & tempestas demersit me.* Vide dicta Matth. 20. 22.

VERS. 42. Matt. 10. 25. SCITIS QUIA HI QUI VIDENTUR PRINCIPARI GENTIBUS, DOMINANTUR EIS] Græcè, *κατακυριεύουσιν αὐτῶν*, id est, dominantur in eas, vel contra eas. Pro *qui videntur*, græcè est, *οἱ δοκοῦντες*, id est, qui sibi placent, gaudentque imperare & dominari. Nulli enim imperiosiùs & duriùs regunt, quàm illi qui regimine & imperio delectantur. Unde Arabicus vertit, *qui putant se esse principes populorum, sunt domini eorum*, id est, dominationem quasi tyrannicam in eos exercent.

VERS. 46. Matt. 20. v. 29. 38. Luc. 18. 35. FILIUS TIMÆI BARTIMÆUS] Syrus, *Timæus filius Timæi*, Arabicus, *Bartimæus filius Timæi*. Cæcus ergo hic vocatur quasi nomine proprio *Bartimæus*, id est, filius Timæi, sicut Bartolomæus idem est quod filius Tholomæi. Matth. 10. v. 3. Idem à patre dictus est *Timæus*. Sic *Timeus* dictus est Philosophus ille Pythagoricus, qui vitam Pythagoræ scripsit, cujus nomine Plato scripsit dialogum, quem Timæum indigitavit, quia in eo tractat de natura & rerum universitate, ejusque partibus, præsertim de homine, in quâ materia Timæus ille Pythagoricus erat versatissimus. Unde eum in dialogo hoc interloquentem inducit Plato.

Bartimæi triplex etymon. Porrò *Bartimæus*, Pagnin. in Nomin. Hebraicis tripliciter interpretatur. Primò, ex S. Hieronymo, ut *Bartimæus* sit idem quod filius cæcus, aut cæcitatis, ut sit nomen Syrum, sed corruptum quod propriè dici deberet *Barsemia*, aut *Barsamæus*: *bar* enim est filius: *semaia* cæcitas.

Secundò, ut idem sit quod filius honoris, ut sit compositum conflatumque ex Syro *bar*, id est filius, & Græco *τιμὴ*, id est honor; inde philosophus ille Pythagoricus dictus est Timæus, id est honorandns, ob scientiam. Sic cæcus hic sequens Christum, ipsi fuit honori & laudi.

Tertiò, ut sit idem quod filius admirantis, aut frumentum admirabile, vel puritas admirabilis; hanc enim hic cæcus adeptus est à Christo: quia illuminatus in corpore, magis illuminatus est in mente; *bar* enim est filius, vel far & frumentum, vel puritas; *tamah* est admirari.

VERS. 52. Matt. 20. 34. Luc. 18. v. 42. 43. ET SEQUEBATUR EUM IN VIA] Moral. Glossa per humilitatem & labores: *Via*, quæ dicit: *Ego sum via, veritas, vita*. Hæc est via angusta, quæ ducit ad ardua Hierosolymæ & Bethaniæ, ad montem Olivarum, qui est mons luminis & consolationis, imò ad Sion & Jerusalem cælestem. Cæcus ergo videt & sequitur, quia qui Christi vitam probè intelligit, eam opere sequi & imitari debet.

CAPUT

CAPUD VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRimò, Christus asina vectus cum palmis Jerusalem, quasi Messias rex & triumphator ingreditur: Secundò, v. 13. ficui ficubus carenti maledicit: unde ipsa exaruit. Tertiò, v. 15. ementes & vendentes è templo exturbat. Quartò, v. 22. hortatur ad magnam in Deum fidem quod illa ab eo omnia impetret. Quintò, vers. 27. Scribis rogantibus in qua potestate hæc faciat, os claudit, vicissim interrogando eos, in qua potestate Joannes Baptista baptizarit & prædicarit.

1. ET cùm appropinquarent Gierosolymæ & Bethaniæ ad Montem olivarum, mittit duos ex discipulis suis. 2. & ait illis: Ite in castellum, quod contra vos est, & statim introeuntes illuc, invenietis pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit: solvite illum, & adducite. 3. Et si quis vobis dixerit: Quid facitis? dicite, quia Domino necessarius est: & continuò illum dimittet huc. 4. Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante januam foris in bivio: & solvunt eum. 5. Et quidam de illic stantibus dicebant illis: Quid facitis solventes pullum? 6. Qui dixerunt eis sicut præceperat illis Jesus & dimiserunt eis. 7. Et duxerunt pullum ad Iesum: & imponunt illi vestimenta sua, & sedit super eum. 8. Multi autem vestimenta sua straverunt in via: alii autem frondes cædebant de arboribus, & sternebant in via. 9. Et qui præibant, & qui sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna: 10. Benedictus qui venit in nomine Domini: Benedictum quod venit regnum patris nostri David Hosanna in excelsis. 11. Et introivit Hierosolymam in templum: & circumspectis omnibus, cùm jam vespera esset hora, exit in Bethaniam cum duodecim. 12. Et alia die cùm exirent à Bethania esuriit. 13. Cumque vidisset à longè ficum habentem folia, venit si quid fortè inveniret in ea, & cum venisset ad eam, nihil invenit præter folia: non enim erat tempus ficorum. 14. Et respondens dixit ei: Iam non ampliùs in æternum ex te fructum quisquam manducet. Et audiebant discipuli ejus. 15. Et veniunt Hierosolymam. Et cùm introisset in templum, cœpit eicere vendentes & ementes in templo: & mensas numulariorum, & cathedras vendentium columbas evertit: 16. & non sinebat ut quisquam transferret vas per templum: 17. & docebat, dicens eis: Nonne scriptum est: Quia domus mea, domus orationis vocabitur omnibus gentibus? Vos autem fecistis eam speluncam latronum. 18. Quo audito, principes sacerdotum & Scribæ querebant quomodo eum perderent: timebant enim eum, quoniam universa turba admirabatur super doctrina ejus. 19. Et cùm vespera facta esset, egrediebatur de civitate. 20. Et cùm manè transirent, viderunt ficum aridam factam a radicibus. 21. Et recordatus Petrus, dixit ei: Rabbi ecce ficus, cui maledixisti, aruit. 22. Et respondens Iesus ait illis: Habete fidem Dei. 23 Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti: Tollere, & mittere in mare; & non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit, quia quodcumque dixerit, fiat, fiet ei. 24. Propterea dico vobis, omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, & evenient vobis. 25. Et cùm stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem: ut & Pater vester qui in cælis est, dimittat vobis peccata vestra. 26. Quòd si vos non dimiseritis: nec Pater vester, qui in cælis est, dimittet vobis peccata vestra. 27. Et veniunt rursus Hierosolymam. Et cùm ambularet in templo, accedunt ad eum summi sacerdotes, & Scribæ, & seniores: 28. & dicunt ei: In qua potestate hæc facis? & quis dedit tibi hanc potestatem, ut ista facias? 29. Jesus autem respondens, ait illis: Interrogabo vos & ego unum verbum, & respondete mihi: & dicam vobis in qua potestate hæc faciam. 30. Baptismus Joannis de cælo erat, an ex hominibus? Respondete mihi. 31. At illi cogitabant secum, dicentes: Si dixerimus, De cælo, dicet: Quare ergo non credidistis ei? 32. Si dixerimus, Ex hominibus, timemus populum: omnes enim habebant Joannem quia verè propheta esset. 33. Et respondentes dicunt Jesu: Nescimus. Et respondens Jesus ait illis: Neque ego dico vobis qua potestate hæc faciam.

VERS. 10 Matt. 21. BENEDICTUM QUOD VENIT REGNUM PATRIS NOSTRI DAVID] q. d. Ex Dei benedictione & beneficentia *benedictum*, id est, felix, faustum, florens, firmum, auctum, bonisque omnibus cumulatum sit, *regnum patris nostris David*, id est, regnum Israel, quod sub Davide & Salomone ejus filio fuit amplissimum, florentissimum & felicissimum, *quod* in captivitate Babylonica, & deinceps collapsum, jam *venit*, id est redit, & restauratur à nostro hoc Messias Davidis filio, qui illud pristino flori, decori & robori restituet, imò longè florentius, pulchrius & robustius efficit.

VERS. 15. ET NON SINEBAT UT QUISQUAM TRANSFERRET VAS PER TEMPLUM] *Vas*, scilicet utensile instrumentum, vel suppellectilem ad usus profanos, v. g. sportam, cacabum, lagenam, sarcinam, &c. *Transferret per templum*; id est, per extimum templi atrium, quod erat Gentium, in quo scilicet Gentiles degere & orare poterant, & solebant. Nam illis quibus ex foro pecuario, dicto *Bethesda*, corruptè *Bethsaida*, transeundum erat in superiorem urbem, vel in regiam Salomonis, compendiosissima erat via per hoc atrium & porticum Salomonis: alioqui enim totum hoc atrium exterius circuire debebant. Quare mirum non est si ancillæ, servi, pueri re aliqua onusti, compendiariam hanc viam per atrium ingressi, longiorem extra atrium fugerent. Christus verò eos inhibuit, & voce jubendo, ac manu eos sistendo & redire cogendo. Quid ergo de Sancto ipso, quid de templo nostro fecisset? Vide Vilalpandum tomo 2. in Ezech. libr. 3. cap. 9.

HABETE FIDEM DEI] id est, fidem in Deum plenam perfectam, ardentem & efficacem, similem grano sinapis. Vide dicta Matth. capit. 21. VERS. 22. Luc. 21, 21

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus obiicit Scribis parabolam vinitorum, filium sui heri, qui erat dominus vineæ, occidentium, vineamque sibi arrogantium. Secundò. v. 13. Herodianis quærentibus, an liceat Iudæis tributum dare Cæsari? respondet, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo. *Tertiò, v. 18. Sadducæis probat resurrectionem. Quartò, v. 28. docet maximum mandatum esse de diligendo Deo ex toto corde. Quintò. v. 35. rogat quomodo David Christum filium suum vocet Dominum? Sextò, v. 38. monet ut vitent fastum & avaritiam Scribarum. Denique v. 41. docet viduam dantem templo duo minuta, plus ceteris dedisse.*

1. ET cœpit illis in parabolis loqui: Vineam pastinavit homo, & circumdedit sepem, & fodit lacum, & ædificavit turrim, & locavit eam agricolis, & peregrè profectus est. 2. Et misit ad agricolas in tempore servum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineæ. 3. Qui apprehensum eum ceciderunt, & dimiserunt vacuum. 4. Et iterum misit ad illos alium servum: & illum in capite vulneraverunt, & contumeliis affecerunt. 5. Et rursum alium misit, & illum occiderunt: & plures alios: quosdam cædentes, alios verò occidentes. 6. Adhuc ergo unum habens filium charissimum: & illum misit ad eos novissimum, dicens: Quia reverebuntur filium meum, 7. Coloni autem dixerunt ad invicem: Hic est heres: venite, occidamus eum: & nostra erit hereditas. 8. Et apprehendentes eum, occiderunt, & ejecerunt extra vineam. 9. Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos: & dabit vineam aliis. 10. Nec scripturam hanc legistis: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: 11. A Domino factum est istud, & mirabile in oculis nostris? 12. Et quærebant eum tenere: & timuerunt turbam. cognoverunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit. Et relicto eo abierunt. 13. Et mittunt ad eum quosdam ex Pharisæis & Herodianis, ut eum caperent in verbo 14. Qui venientes dicunt ei: Magister, scimus quia verax es, & non curas quemquam: nec enim vides in faciem hominum, sed in veritate viam Dei doces, licet dari tributum Cæsari, an non dabimus? 15. Qui sciens versutiam illorum, ait illis: Quid me tentatis? afferte mihi denarium ut videam. 16. At illi attulerunt ei. Et ait illis: Cujus est imago hæc, & inscriptio? Dicunt ei Cæsaris. 17. Respondens autem Jesus dixit illis: Reddite igitur quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Et mirabantur super eo. 18. Et venerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt resurrectionem non esse: interrogabant eum dicentes, 19. Magister, Moyses nobis scripsit, ut, si cujus frater mortuus fuerit, & dimiserit uxorem, & filios non reliquerit, accipiat frater ejus uxorem ipsius, & resuscitet semen fratri suo. 20. Septem ergo fratres erant: & primus accepit uxorem, & mortuus est non relicto semine. 21. Et secundus accepit eam, & mortuus est: & nec iste reliquit semen. Et tertius similiter. 22. Et acceperunt eam similiter septem: & non relinquerunt semen. Novissima omnium defuncta est mulier. 23. In resurrectione ergo cùm resurrexerint cujus de his erit uxor? septem enim habuerunt eam uxorem. 24. Et respondens Jesus, ait illis: Nonne ideo erratis, non scientes Scripturas, neque virtutem Dei? 25. Cùm enim à mortuis resurrexerint, neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut angelis in cœlis. 26. De mortuis autem quòd resurgant, non legistis in libro Moysi, super rubum quomodo dixerit illi Deus, inquiens: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob? 27. Non est Deus mortuorum, sed vivorum. Vos ergo multùm erratis. 28. Et accessit unus de Scribis, qui audierat illos conquirentes, & videns quoniam bene illis responderit, interrogavit eum quod esset primum omnium mandatum. 29. Jesus autem respondit ei: Quia primum omnium mandatum est: Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est: 30. & diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua. Hoc est primum mandatum. 31. Secundum autem simile est illi: Diliges proximum tuum tamquam teipsum. Majus horum aliud mandatum non est. 32. Et ait illis Scriba: Bene Magister, in veritate dixisti, quia unus est Deus, & non est alius præter eum. 33. Et ut diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine: & diligere proximum tamquam seipsum, majus est omnibus holocautomatibus, & sacrificiis. 34. Jesus autem videns quòd sapienter respondisset, dixit illi: Non es longè à regno Dei. Et nemo jam audebat eum interrogare. 35. Et respondens Jesus dicebat, docens in templo: Quomodo dicunt Scribæ Christum filium esse David? 36. Ipse enim David dicit in Spiritu sancto: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. 37. Ipse ergo David dicit eum Dominum, & unde est filius ejus? Et multa turba eum libenter audivit. 38. Et dicebat eis in doctrina sua: Cavete a Scribis, qui volunt in stolis ambulare, & salutari in foro, 39. & in primis cathedris sedere in synagogis, & primos discubitus in cœnis: 40. qui devorant domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis: hi accipient prolixius judicium. 41. Et sedens Jesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turba jactaret æs in gazophylacium, & multi divites jactabant multa. 42. Cùm venisset autem vidua una pauper, misit duo minuta, quod est quadrans, 43. & convocans discipulos suos, ait illis: Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium. 44. Omnes enim ex eo, quod abundabat illis, miserunt: hæc verò de penuria sua omnia quæ habuit misit totum victum suum.

VI-

VERS. 1. Mat. 21. 33. Luc. 10, 9. VINEAM PASTINAVIT] Græcè ἐφύτευσε, id est, *plantavit*, ut vertit Interpretes Matth. 21. 33. *Pastinare* propriè tribuitur vitibus, idemque est quod agrum vineæ fodere, ut vites inserantur. Vnde *repastinare* vites, idem est quod illas cùm sterilescunt refodere. Modum pastinandi tradit Columella lib. 3. c. 13.

ET FODIT LOCUM] lacunam, in quam mustum ex uvis in torculari expressum defluit. Vnde græcè est ὑπολήνιον; id est, *subtorculare*: ληνὸς enim est *torcular*. Hinc Arabicus vertit, *& fodit in ea torcular*; & sic habet Matth. cap. 21. 33. ubi per *torcular* non solùm prælum, quo uvæ premuntur ut liquor exprimatur, sed etiam ipsum vas, sive lacuna prælo subiecta, quia liquor pressus excipitur, significatur: hæc enim propriè fodi vel. ut habet Isaias c. 5. 1. exscindi dicitur.

VERS. 14. Matt. 22. v. 16. 17. Luc. 20, v. 21. 22. LICET DARI TRIBVTVM CÆSARI, AN NON DABIMVS?] Hoc est, an suades nobis ut non demus? Rogant hoc modo, ut eum graviùs accusent quòd non tantùm negati Cæsari vectigalis fuerat concessor sive permissor, sed & suasor Græca & Syrus habent, *licet censum Cæsari dare, an non? demus, an non demus?* id est, dare debemus an non dare? Arabicus, *doce nos an liceat nobis tributum dare Cæsari, non debimus?*

VERS. 33. ET DILIGERE PROXIMUM TANQUAM SEIPSUM, MAJUS EST OMNIBUS HOLOCAUTOMATIBUS.] id est, holocaustis, in quibus tota victima Deo cremabatur. Hoc est quod ait Deus: *Misericordiam volo, & non sacrificium; & scientiam Dei, plusquam holocausta*. Osee 6. 6. Vide ibi dicta. Tacitè hic adolescens assentiens sententiæ Christi taxat Scribas, qui sacrificia in suum lucrum cedentia præferebant misericordiis & dilectioni proximorum, ideoque filiis jubebant ut parentibus egentibus dicerent *corban*, id est, oblatio. q. d. Rem tibi dandam, ò pater, vovi & obtuli Deo, quare illi danda est, non tibi, Matth. 15. 6.

VERS. 34. Mat. 22. 46. Luc. 20. 40. NON ES LONGE A REGNO DEI] Non longè abes à via salutis: per dilectionem enim Dei & proximi itur in cælum. Rursum non longè es ab Ecclesia mea, per quam hic militantem itur ad triumphantem in cælis. Sed adhuc tibi deest fides, ut credas in me quasi Messiam mundi salvatorem, meisque præceptis obedias, ut scilicet fias Christianus; ac si vis esse perfectus, relictis omnibus sequaris me, uti fecerunt Apostoli. Dicens ergo, *Non es longe, distantem adhuc ostendit*, ut ad anteriora contenderet, *& quæ adhuc ipsi deerant studiose inquireret*, inquit Victor Antioch.

VERS. 38. Matt. 23. 7. Luc. 11. v. 43. & 20. v. 46. IN STOLIS AMBVLARE] Stola erat vestis elegans, polita, & ad talos demissa, unde Scribæ illa ad pompam utebantur. *Nolite*, ait Victor Antioch. *eos æmulari, neque oculis in externam illorum speciem coniectis, felices fortunatosque illos prædicetis. Sunt hæc omnia idonea superbæ cujusdam ostentationis instrumenta humanæque laudis aucupia, quo inutilis honoris præmium apud homines ferant.*

VERS. 40. Luc. 20, 47. QVI DEVORANT (græcè, οἱ κατεσθίοντες, id est, qui planè & omnino absumunt & abliguriunt) DOMOS VIDVARVM] tum per lauta convivia quæ ab illis postulant, tum potiùs per dona & opes, quas ab eis per avaritiam extorquent, prætextu orationis pro ipsis faciendæ. *Cùm itaque*, ait Beda, *porrecta manus pauperi, preces juvare soleat; hi ut nummum tollant pauperi, in prece pernoctant.*

HI ACCIPIENT PROLIXIVS JVDICIVM] q. d. Scribis hisce incumbet severior Dei in die judicii sententia, & gravior condemnatio, tum quia simulatione probitatis ad improbitatem tendunt, ac Dei vestibus amicti diabolo militant: *Simulata enim sanctitas duplex est iniquitas*, ait S. Chrysost. homil. 74. in Matthæum: tum quia Scribæ avaritiam suma propietate venditabant, eamque religionis colore depinxerant, ait auctor Imperfecti in Matt. c. 23. 6.

VERS. 41. Luc. 21. 1. QVOMODO TVRBA IACTARET ÆS] id est pecuniam quamlibet sive æream, sive auream, sive argenteam: quia enim prima pecunia fuit ærea, hinc omnis illa deinceps vocata est æs, etiamsi sit ex auro vel argento.

IN GAZOPHYLACIVM] Erat arca in quam donaria a populo coniiciebantur, & custodiebantur ad usus templi, & ad alendos sacerdotes & pauperes: *gaza* enim persicè significat divitias, φυλάττειν significat custodire. Hinc etiam porticus, in qua illa servabantur, eodem nomine vocatur. Unde dicitur Joan. 8. 20. *Hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio, docens in templo*. ita Beda. *Gazophylacium quid?*

VERS. 42. Luc. 21. 2. VIDVA VNA PAVPER MISIT DVO MINVTA, QVOD EST QVADRANS] non quasi unum minutum sit quadrans, ut vult Euthymius, nixus Matth. 5. 26. sed quòd duo minuta essent unus quadrans, ut clarè hic dicitur. Quadrans erat quarta pars parui assis, id est, baioci; decem enim esses parui, puta decem baioci, faciebant denarium, id est regalem Hispanicum, sive Julium Italicum: quadrans ergo erat unus quatrinus cum $\frac{1}{4}$ nam 5. faciunt bajocum, ac consequenter minutum erat dimidius quatrinus cum $\frac{1}{8}$ quatrini. Belgicè quadrans erat quod vulgus ibidem vocat *een negemanneken*, cujus proinde dimidium erat unum minutum, vulgò *een mite* cum $\frac{1}{2}$, quod minimum & vilissimum est oboli pretium. Vide dicta Matt. 5. 26. *Minuta duo quid. Quadrans quid?*

Minùs rectè Beda per quadrantem accipit quartam partem sicli, id est, unum Julium vel Regalem: siclus enim appendebat quatuor Julios.

VERS. 43. Luc. 21. 3. VIDVA HÆC PAVPER PLVS OMNIBVS MISIT] Licet enim per se & ceteris paribus, eleemosyna vel oblatio major & melior sit illa, quæ plus dat & offert; tamen per accidens si cetera non sint paria, major eleemosyna & oblatio est, quæ majori affectu charitatis & religionis, sive pietatis, datur vel offertur: Deus enim non tam pensat donum, quàm donantis affectum. Rursum major est ea, non quæ in se majoris est valoris & pretii, sed quæ major & difficilior est respectu dantis: vidua ergo hæc dans quadrantem, plus omnibus dedit, quia totum quod habebat dedit, licet sibi ad vitam necessarium, plus datura si plus habuisset, confisa in Domino, quòd ipse vicissim in se liberalem esset liberalior, ac necessitati suæ deinceps provideret, juxta illud: *Da Deo agnum, ut recipias ovem*: ceteri verò dabant superflua, quibus abundabant, ut ait hic Christus: nam ut ait Titus Bostrensis in Lucæ 21. v. 3. *Ex magnanimitate & devotione duos obolos, hoc est, omnia quæ habebat obtulit, ac si vitam propriam pro nihilo duceret*. Causam à priori dat Paulus 2. Cor. 8. 12. dicens: *Si voluntas prompta est, secundùm id quod non habet*. Et Victor Antiochen. hic: *Neque enim Deus*, ait, *tam munerum magnitudinem considerat, quàm animi alacritatem & magnitudinem ponderat*. Et Beda: *Non substantiam offerentium, sed conscientiam pensat; nec perpendit quantum in ejus sacrificio, sed ex quanto proferatur.*

Nam, ut inquit D. Thomas 2. 2. qu. 32. art. 4. ad 3. quia vidua plus dedit secundum suam proportionem, inde pensatur in ipsa major charitatis affectus. Idemque sensit Ambros. lib. 2. Offic. ca. 30. dicens: *Duo æra viduæ illius divitum muneribus prælata, quia totum illa quod habebat, contulit, illi autem ex abundanti partem exiguam contulerunt*. Unde infert: *Affectus igitur divitem collationem aut pauperem facit, & pretium rebus imponit*. Idem sensit libro de Viduis, ante med. dicens; *Uberior est nummus è parvo, quàm thesaurus e maximo, quia non quantum datur, sed quantum resideat expenditur*. Unde inferiùs colligit: *Non ergo quod fastidio expuas, sed quantum devotione conferas æstimandum est.*

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CHristus dat signa prævia excidio urbis (Hierosolymæ) & orbis: urbis, abominationem desolationis, v.14. orbis, prædicationem Evangelii per totum orbem; v.10. ac solis & lunæ obscurationem, ac casum stellarum de cælo, v. 24. Denique, v.32. docet diem hunc esse omnibus incognitum, ideoque singulos vigilare, & ad illum assiduè se comparare debere.

1. ET cùm egrederetur de templo, ait illi unus ex discipulis suis: Magister, aspice quales lapides, & quales structuræ. 2. Et respondens Jesus, ait illi: Vides has omnes magnas ædificationes? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. 3. Et cùm sederet in Monte olivarum contra templum, interrogabant eum separatim Petrus, & Jacobus, & Joannes, & Andreas. 4. Dic nobis quando ista fient? & quod signum erit quando hæc omnia incipient consummari? 5. Et respondens Jesus, cœpit dicere illis: Videte, ne quis vos seducat: 6. multi enim venient in nomine meo, dicentes, quia ego sum, & multos seducent. 7. Cùm audieritis autem bella & opiniones bellorum, ne timueritis: oportet enim hæc fieri, sed nondum finis. 8. Exurget enim gens contra gentem, & regnum super regnum: & erunt terræ motus per loca, & fames. Initium dolorum hæc. 9. Videte autem vosmetipsos. Tradent enim vos in conciliis, & in synagogis vapulabitis, & ante præsides & reges stabitis propter me in testimonium illis. 10. Et in omnes gentes primùm oportet prædicari evangelium. 11. Et cùm duxerint vos tradentes, nolitæ præcogitare quid loquamini: sed quod datum vobis fuerint in illa hora, id loquimini, non enim vos estis loquentes, sed Spiritus sanctus. 12. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & consurgent filii in parentes, & morte afficient eos. 13. Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autem sustinuerit in finem, hic saluus erit. 14. Cùm autem videritis abominationem desolationis, stantem ubi non debet: qui legit, intelligat: tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes; 15. & qui super tectum, ne descendat in domum, nec introeat ut tollat quid de domo sua: 16. & qui in agro erit, non revertatur retro tollere vestimentum suum. 17. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. 18. Orate verò ut hieme non fiant. 19 Erunt enim dies illi tribulationes tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus usque nunc, neque fient: 20. Et nisi breviasset Dominus dies, non fuisset salva omnis caro: sed propter electos, quos elegit, breviavit dies. 21. Et tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, ecce illic, ne credideritis. 22. Exurgent enim pseudochristi, & pseudoprophetæ, & dabunt signa & portenta ad seducendos, si fieri potest, etiam electos. 23. Vos ergo videte: ecce prædixi vobis omnia. 24. Sed in illis diebus, post tribulationem illam, sol contenebrabitur, & luna non dabit splendorem suum: 25. & stellæ cæli erunt decidentes, & virtutes, quæ in cælis sunt, movebuntur. 26. Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa, & gloria. 27. Et tunc mittet angelos suos, & congregabit electos suos à quatuor ventis, à summo terræ, usque ad summum cæli. 28. A ficu autem discite parabolam. Cùm jam ramus ejus tener fuerit, & nata fuerint folia, cognoscitis quia in proximo sit æstas: 29. sic & vos cùm videritis hæc fieri, scitote quòd in proximo sit in ostiis. 30. Amen dico vobis, quoniam non transibit generatio hæc, donec omnia ista fiant. 31. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. 32. De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater. 33. Videte, vigilate, & orate: nescitis enim quando tempus sit. 34. Sicut homo, qui peregrè profectus reliquit domum suam, & dedit servis suis potestatem cujusque operis, & janitori præcepit ut vigilet. 35. Vigilate ergo, (nescitis enim quando dominus domus veniat: serò, an media nocte, an galli cantu, an manè) 36. ne, cum venerit repente, inveniat vos dormientes. 37. Quod autem vobis dico omnibus dico. Vigilate.

VERS. 1. Luc. 21. 5. QVALES STRVCTVRÆ] Quàm magnifica fuerit templi & columnarum ejus structura, vide apud Josephum lib. 15. Antiq. ca. 14. & Bedam, Riberam ac Vilalpandum de Templo.

VERS. 6. Mat. 24. 5. Luc. 21, 8. DICENTES, QVIA (quòd) EGO SVM] scilicet Messias sivè Christus, ut habet Matth. c. 24. 5.

VERS. 11. Mat. 10. v. 19. 20. Luc. 12. v. 11. 12. NOLITE PRÆCOGITARE QVID LOQVAMINI] Græcè, μὴ προμεριμνᾶτε, id est, ne præanximini, ne antè solliciti & anxii sitis, ne anxiè præcogitetis. Græca & Syrus addunt: *Neque meditemini*, qua arte, modo, concinnitate, ratione loquamini & respondeatis præsidibus & tyrannis, *sed quod datum* (suggestum à Spiritu sancto) *vobis fuerit illa hora, id loquimini;* Arabicus, *quoniam vos donabimini in illa hora eo quod loquemini.* Spiritus sanctus enim vobis suggeret & animos, & libertatem, & rationes & modos dicendi quibus nemo resistere aut contradicere valeat.

VERS. 32. Mat. 24. 36. DE DIE AVTEM ILLO VEL HORA NEMO SCIT, NEQVE ANGELI IN CÆLO, NEQVE FILIVS, NISI PATER] Quomodo hoc intelligendum sit, explicui Matt. 24. 36.

CAPUT

CAPVT DECIMVMQVARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRimo, Magdelena unguentum pretiosum effundit in caput Christi: unde murmurans Judas, de Christo vendendo cum Judæis Pontificibus paciscitur. Secundo, v. 12. Christus celebrat convivium agni Paschalis, in eoque Eucharistiam instituit, ac Apostolos eadem nocte scandalizandos & fugituros, Petrum verò ter se negaturum, prædicit. Tertiò, v. 32. in horto ter orat, capitur, fugientibus Apostolis solus ligatur, & ducitur ad Caipham, ibique falsò accusatur, reus mortis judicatur, conspuitur, colaphizatur, & à Petro ter negatur.

1. ERat autem Pascha & Azyma post biduum: & quærebant summi sacerdotes, & Scribæ, quomo-
do eum dolo tenerent & occiderent. 2. Dicebant autem: Non in die festo, ne fortè tumultus
fieret in populo. 3. Et cùm esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, & recumberet: venit mulier ha-
bens alabastrum unguenti nardi spicati pretiosi, & fracto alabastro, effudit super caput ejus 4. Erant
autem quidam indignè ferentes intra semetipsos, & dicentes: Ut quid perditio ista unguenti facta
est? 5. Poterat enim unguentum istud venumdari plus quàm trecentis denariis, & dari pauperibus.
Et fremebant in eam. 6. Jesus autem dixit: Sinite eam, quid illi molesti estis? Bonum opus operata
est in me. 7. Semper enim pauperes habetis vobiscum; & cum volueritis, potestis illi benefacere:
me autem non semper habetis. 8. Quòd habuit hæc, fecit: prævenit ungere corpus meum in sepultu-
ram. 9. Amen dico vobis: Ubicumque prædicatum fuerit Evangelium istud in universo mundo, &
quod fecit hæc, narrabitur in memoriam ejus. 10. Et Judas Iscariotes unus de duodecim, abiit ad
summos sacerdotes, ut proderet eum illis. 11. Qui audientes gavisi sunt: & promiserunt ei pecu-
niam se daturos. Et quærebat quomodo illum opportunè traderet. 12. Et primo die Azymorum
quando Pascha immolabant, dicunt ei discipuli: Quò vis eamus, & paremus tibi ut manduces Pa-
scha? 13. Et mittit duos ex discipulis suis, & dicit eis: Ite in civitatem: & occurret vobis homo la-
genam aquæ bajulans, sequimini eum: 14. & quocumque introierit, dicite domino domus, quia
magister dicit: Ubi est refectio mea, ubi Pascha cum discipulis meis manducem: 15. Et ipse
vobis demonstrabit cœnaculum grande, stratum: & illic parate nobis. 16. Et abierunt discipuli
ejus, & venerunt in civitatem: & invenerunt sicut dixerat illis, & paraverunt Pascha. 17. Vespero
autem facto, venit cum duodecim. 18. Et discumbentibus eis, & manducantibus, ait Jesus: Amen
dico vobis, quia unus ex vobis tradet me, qui manducat mecum. 19. At illi cœperunt contristari, & dice-
re ei singulatim: Numquid ego? 20. Qui ait illis Unus ex duodecim, qui intingit mecum manum in cati-
no. 21. Et filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de eo: væ autem homini illi, per quem
Filius hominis tradetur: bonum erat ei: si non esset natus homo ille. 22. Et manducantibus illis,
accepit Jesus panem: & benedicens fregit, & dedit eis, & ait: Sumite, hoc est corpus meum. 23.
Et accepto calice, gratias agens dedit eis: & biberunt ex illo omnes. 24. Et ait illis: Hic est san-
guis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur. 25. Amen dico vobis, quia jam non bibam
de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cùm illud bibam novum in regno Dei. 26. Et hymno
dicto exierunt in Montem olivarum. 27. Et ait Jesus: Omnes scandalizabimini in me in nocte ista:
quia scriptum est: Percutiam pastorem, & dispergentur oves. 28. Sed postquam resurrexero, præ-
cedam vos in Galilæam: 29. Petrus autem ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, sed non ego.
30. Et ait illi Iesus: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam gallus vocem bis de-
derit, ter me es negaturus. 31. At ille ampliùs loquebatur: Et si oportuerit me simul commori ti-
bi, non te negabo. Similiter autem & omnes dicebant. 32. Et veniunt in prædium, cui nomen
Gethsemani. Et ait discipulis suis: Sedete hìc donec orem. 33. Et assumit Petrum, & Jacobum, &
Joannem secum: & cœpit pavere, & tædere. 34. Et ait illis: Tristis est anima mea usque ad mor-
tem: sustinere hic, & vigilate. 35. Et cùm processisset paululùm, procidit super terram: & ora-
bat, ut, si fieri posset, transiret ab eo hora: 36. & dixit: Abba Pater, omnia tibi possibilia sunt,
transfer calicem hunc à me, sed non quod ego volo, sed quod tu. 37. Et venit, & invenit eos dor-
mientes. Et ait Petro: Simon, dormis? non potuisti una hora vigilare. 38. Vigilate, & orate ut non
intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro verò infirma. 39. Et iterum abiens ora-
vit, eumdem sermonem dicens. 40. Et reversus, denuo invenit eos dormientes, (erant enim oculi
eorum gravati) & ignorabant quid responderent ei. 41. Et venit tertiò, & ait illis: Dormite jam, &
requiescite. Sufficit: venit hora: ecce Filius hominis tradetur in manus peccatorum. 42. Surgite, ea-
mus: ecce qui me tradet, propè est. 43. Et adhuc eo loquente, venit Judas Iscariotes unus de duo-
decim, & cum eo turba multa, cum gladiis & lignis, & à summis sacerdotibus, & Scribis, & senio-
ribus. 44. Dederat autem traditor ejus signum eis, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, te-
nete eum, & ducite cautè. 45. Et cùm venisset, statim accedens ad eum, ait: Ave Rabbi: & oscu-
latus est eum. 46. At illi manus iniecerunt in eum, & tenuerunt eum. 47. Unus autem quidam de
circumstantibus educens gladium, percussit servum summi sacerdotis: & amputavit illi auriculam.
48. Et respondens Jesus, ait illis: Tamquam ad latronem existis cum gladiis & lignis comprehende-
re me? 49. Quotidie eram apud vos in templo docens, & non me tenuistis. Sed ut im-
pleantur Scripturæ. 50. Tunc discipuli ejus relinquentes eum, omnes fugerunt. 51.

Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo: & tenuerunt eum. 52. At ille rejecta sindone, nudus profugit ab eis. 53. Et adduxerunt Jesum ad summum sacerdotem: & convenerunt omnes sacerdotes, & Scribæ, & seniores. 54. Petrus autem à longè secutus est eum, usque intrò in atrium summi sacerdotis: & sedebat cum ministris ad ignem, & calefaciebat se. 55. Summi verò sacerdotes, & omne concilium, quærebant adversus Jesum testimonium, ut eum morti traderent, nec inveniebant. 56. Multi enim testimonium falsum dicebant adversus eum: & convenientia testimonia non erant. 57. Et quidam surgentes, falsum testimonium ferebant adversus eum dicentes. 58. Quoniam nos audivimus eum dicentem: Ego dissolvam templum hoc manu factum, & per triduum aliud non manu factum ædificabo. 59. Et non erat conveniens testimonium illorum. 60. Et exurgens summus sacerdos in medium, interrogavit Jesum, dicens: Non respondes quidquam ad ea, quæ tibi objiciuntur ab his? 61. Ille autem tacebat, & nihil respondit. Rursum summus sacerdos interrogabat eum, & dixit ei: Tu es Christus filius Dei benedicti? 62. Jesus autem dixit illi: Ego sum: & videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem cum nubibus cæli. 63. Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait: Quid adhuc desideramus testes? 64. Audistis blasphemiam: quid vobis videtur? Qui omnes condemnaverunt eum esse reum mortis. 65. Et cœperunt quidam conspuere eum, & velare faciem ejus, & colaphis eum cædere, & dicere ei; Prophetiza: & ministri alapis eum cædebant. 66. Et cùm esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis summi sacerdotis: 67. & cùm vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum, ait: Et tu cum Jesu Nazareno eras. 68. At ille negavit, dicens: Neque scio, neque novi quid dicas. Et exiit foras ante atrium, & gallus cantavit. 69. Rursum autem cùm vidisset illum ancilla, cœpit dicere circumstantibus: Quia hic ex illis est. 70. At ille iterum negavit. Et post pusillum rursus qui astabant, dicebant Petro: Verè ex illis es: nam & Galilæus es. 71. Ille autem cœpit anathematizare, & jurare: Quia nescio hominem istum, quem dicitis. 72. Et statim gallus iterum cantavit. Et recordatus est Petrus verbi, quod dixerat ei Jesus; Priùs quàm gallus cantet bis, ter me negabis. Et cœpit flere.

VERS. 3. Mat. 26 v. 6. 7. MULIER HABENS ALABASTRUM UNGUENTI NARDI SPICATI] *Nardus*, ait Plinius lib. 12. cap. 12. frutex est gravi & crassa radice, sed brevi & nigra, fragilique, quamvis pingui, situm redolente ut cyperi, aspero sapore, folio paruo densoque: cacumina in aristas se spargunt, ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant. Unde ex nardi foliis fit unguentum, quod foliatum dicitur; & ex spicis quod spicatum nuncupatur; sed spicatum foliato est præstantius, quia plus habet substantiæ & medullæ, quod Galenus & ex eo pharmacopœi nardispicam nuncupant. Hinc Beda: *Nardus*, ait, *est frutex aromaticus, redolet ut cupressus*, &c.

Pro *spicati* Syrus habet, *capitalis*, id est primarii, præstantis, principalis: spicatum enim præstat foliato, ut dixi. Græcè est πιστικῆς, quod Interpres Joann. cap. 12. v. 3. vertit, *pistice*: *pistice* ergo idem est quod *spicati*, ut ibi ostendam. Unde Arabicus ibidem vertit, *optimi*.

VERS. 5. Mat. 26. 8. Ioan. 12. TRECENTIS DENARIIS] Denarius est Julius Romanus, vel Regalis Hispanicus. Trecenti ergo denarii faciunt 30. aureos Romanos, qui 75. florenis Belgicis æquivalent. Unde miser & impius Judas Christum vendidit 30. argenteis, ut pro 30. aureis, quos in hoc unguento effuso in Christum perdiderat. 30. argenteos, id est septem cum dimidio florenos Brabanticos sive Belgicos, Christum vendendo reciperet. Liberalior ergo fuit Magdalena in Christo ungendo, quàm Judas in prodendo. Vide hic quàm vilis & sordida sit avaritia. Quocirca Victor antioch. *Cùm discipuli*, inquit, *unguentum illud plus trecentis denariis divendi potuisse asserunt, quantum mulier illa in unguentum illud insumpserat, quamtamque ex consequenti animi alacritatem & pietatem erga Christum declararit, nobis divinandum relinquunt.*

VERS. 8. Mat. 26. 12. IN SEPULTURAM] Syrus, *tamquam in sepulturam*; Arabicus, *ad sepeliendum me*.

GAVISI SUNT] *Non solùm quia ipsum sine tumultu*
VERS. 11. Mat. 26. v. 15. 16. Luc. 22. 6. *comprehensuri erant opportunè à Juda traditum, sed etiam quia à suis discipulis odio haberi inciperet*, ait Euthym.

VERS. 13. OCCURET VOBIS] *Majestate divinitatis adverte*, ait S. Ambros. in Lucæ cap. 22. vers. 8. *cum discipulis loquitur, & jam novit, quid alibi sit futurum.*

VERS. 14. UBI EST REFECTIO MEA?] Id est locus refectionis meæ, sive refectorium meum, in quo cum discipulis reficiar, & agno pascar. Græcè κατάλυμα, id est *diversorium*; Syrus, *domus habitationis*; Arabicus, *locus in quo manducem pascha*.

VERS. 15. STRATUM] instructum mensis, lectulis, sive toris, & tapetibus, frondibus insuper & floribus decoratum, omnique supellectile & ornatu ad celebrandum pascha apparatum, ut nil desit nisi agni assatio, illatio & comestio. Græca, Syrus & Arabicus addunt ἕτοιμον, id est *paratum*. Deus enim hanc mentem sternendi cœnaculum hero domus indiderat in gratiam Christi, ut ipse locum ad pascha celebrandum planè adornatum inveniret, ne moras pateretur instante vespera, qua assandus & comedendus erat agnus, ceteraque à Christo peragenda.

UNUS EX VOBIS TRADET ME] Syrus, *unus ex vobis comedens mecum, ipse prodet me*. VERS. 18. Luc. 22. 21.

GRATIAS AGENS] Syrus, *gratias egit & benedixit*.

ET BIBERUNT EX ILLO OMNES] scilicet postquam Christus calicem consecravit, dicens: *Hic est sanguis meus*, ut sequitur. Est ergo hic prolepsis sive anticipatio, qua utitur Marcus, ut ostendat discipulos implesse præceptum Christi, quo jusserat, dicens: *Bibite ex eo omnes*, ut habet Matthæus c. 26. 28. VERS. 23.

COEPIT PAVERE ET TÆDERE) Græcè, ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν, id est, *expavescere & angi*; Arabicus, *contristari & pavere*. VERS. 33.

ABBA PATER] Græcè, ἀββᾶ ὁ πατήρ, ubi πατήρ est nominativus, ut Marcus interpretetur nomen *Abba* Syriacum per Græcum πατήρ. q. d. Abba, quod græcè dicitur πατήρ: aut potiùs nominativus ὁ πατήρ accipitur pro vocativo ὦ πάτερ. Blandientis enim affectum ex intimo cordis sensu Christus geminavit vocem *Abba*, id est pater. Unde Syrus habet, *abbi, abi*, id est, *pater, pater mi*; Arabicus, *ô pater*. Imò S. August. lib. 3. de Consensu Evangel. c. 4. censet Christum hic syriacè simul & græcè locutum, ac præcisè dixisse ἀββᾶ ὁ πατήρ, ut habet Marcus. Sic enim Apostolus ait; *In quo clamamus, Abba pater*, Rom. 8. 15. Galat. 4. 6. *Credendum est*, ait S. Augustinus, *Dominum dixisse, Abba pater, ad intimandum sacramentum Ecclesiæ suæ, ex Judæis & Gentibus congregandæ*. Et Scholiastes apud S. Hieron. *Hebraicè*, inquit, *& græcè loquitur, quia non est distinctio Judæi & Græci*. VERS. 36.

SPIRITUS QUIDEM PROMPTUS EST] Syrus, *voluntarius & promptus*.

VENIT HORA] Syrus, *advenit finis* (vitæ meæ) *venitque hora*; Arabicus, *præsens est finis, & venit hora*.

CAUTE] Græcè, ἀσφαλῶς, id est securè, tutè, certò; Arabicus, *timete de illo*, ne scilicet è manibus vestris elabatur, uti aliàs elapsus est.

UNUS AUTEM] scilicet Petrus: *Tacet nomen Petri*

Mar-

Mat. 26.51. Luc. 22.50. Ioa 18.10. *Marcus*, ait Theophylactus, *ne videatur laudare præceptorem suum, Petrum, majoris pro Christo zeli.*

VERS. 51. ADOLESCENS AUTEM QUIDAM SEQUEBATUR EUM, AMICTUS SINDONE SUPER NUDO, ET TENUERUNT EUM] id est, amictus linea vel, lintea veste super nudo corpore: fuisse enim sindonem genus vestis lineæ corpori aptatæ, sed ita ut facilè dorso injici & eximii posset instar tunicæ, patet ex voce *amictus*, & ex Polluce, qui sindonem vocat περιβόλαιον, id est, operimentum, amiculum, stragulum, velamen, pallium, operculum.

Adolescens sindonius quis? Resp. Primò. Secundò. Quæres, quis fuit hic adolescens? S. Epiphan. hæresi 78. & S. Hieron. (vel quisquis est auctor) in psalm 37. putant fuisse Jacobum fratrem Domini.

Secundò, Beda & Glossa hic, & S. Chrysost. in psal. 13. & S. Ambros. in psal. 36. & S. Gregor. 14. Moral. c. 23. ac Baronius opinantur fuisse S. Joannem: hic enim inter Apostolos erat adolescens & natu minimus. Verùm non fuisse Joannem, nec Jacobum, nec aliquem ex Apostolis liquet ex eo, quòd immediatè præmisit Marcus v. 50. dicens: *Tunc discipuli* (Apostoli) *ejus relinquentes eum, omnes fugerunt.*

Tertiò. Tertiò, Theophylactus, Euthymius & Victor censent, adolescentem hunc fuisse aliquem è domo Joannis Marci, in qua Christus comederat pascha.

Quartò. optimè. Quartò, verisimiliùs Cajetan. in Jentaculis, & alii conjectant adolescentem hunc fuisse filium vel servum villæ, horto, in quo orans captus est Christus, adjacentis, qui rumore & strepitu transeuntium satellitum Christum capientium excitatus, è lecto surgens accurrit, ut videret quid ageretur. Fuisse Christi fautorem vel discipulum, liquet ex eo quod ait Marcus, *Sequebatur eum*: unde & satellites *tenuerunt eum*, id est apprehensa veste tenere voluerunt. Verba enim Hebræorum activa sæpè inchoatio- A nem & conatum significant, non actum perfectum. Nam sequitur:

AT ILLE RELICTA SINDONE, NUDUS PROFUGIT AB EIS] Sicut Joseph, ait Scholiastes apud S. Hieronymum, *relicto pallio nudus de manibus impudicæ dominæ effugit*, Genes. 39. 12. VERS. 52.

Addit hoc Marcus, ut ex præpropera & violenta fuga hujus adolescentis liqueat, quanta fuerit circa Christum trepidatio, & quàm nemo ausus fuerit apud Christum consistere; quamque grave fuerit Judæorum odium in Christum & furor, qui etiam tentarint adolescentem hunc alienum, Christum sequentem invadere. Unde liquet, eos multò magis comprehensuros fuisse Apostolos, nisi ipsi illicò aufugissent.

VERS. 85. Mat. 6. v. 70.71. Luc. 22.57. Ioa. 18.17. ET GALLUS CANTAVIT] Audi S. Chrysostomum in Matth. 26.70. *Significat Marcus; quia nec voce quidem galli in memoriam adductus, nec se à negatione retinuit.* Addit Chrysost. *Hoc solus Marcus scripsit, ita exquisite expli-* B *cans & piam magistri ad discipulum curam, & imbecillitatem Petri. Unde maximè ipsum admirari debemus, quia non solum magistri delictum non occultavit, sed exquisitiùs etiam quàm ceteri, hoc ipso quia discipulus erat, conscripsit.*

VERS. 70. Matt 62. v. 72.73. Luc 22 59. Ioan. 18. v. 25. 26 NAM ET GALILÆUS ES] Id est, Galilæorum idiotismo loquens ostendis te esse Galilæum. Unde Græca & Syrus addunt, *Et locutio tua congruit* Galilæorum locutioni; Arabicus, *Et loquela similis est loquelæ eorum.*

VERS. 72. Matt. 26. v. 74 75. Luc 22. v. 62 61. Ioa. 18.27. ET COEPIT FLERE] Græcè, ἐπιβαλὼν ἔκλαιε, hoc est ad verbum, *adjiciens flebat*; quod Primò, vertas, *cæpit flere*; Secundò, *adjecit flere*, id est magna vehementia cœpit flere, ait Theophyl. Arabicus, *& convertit se ad lacrymas*, non in atrio coram Judæis, ne iis se proderet, sed ex eo egressus dum solus esset, ut patet Matth. 26. 75.

CAPUT DECIMUMQUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRimo, *Christus à pontificibus traditur Pilato, accusatur, Barabbæ posthabetur, flagellatur, spinis coronatur, illuditur. Secundò, vers. 22. in Golgotha crucifigitur inter duos latrones: vestes ejus sorte dividuntur: à prætereuntibus blasphematur, quin & à latronibus. Tertiò, v. 33. tenebræ totam terram operiunt, Jesus à Patre se derelictum queritur, ac clamans exspirat: unde Centurio ait,* Verè hic homo Filius Dei erat *Quartò, v. 42. à Ioseph sepelitur.*

1. ET confestim manè consilium facientes summi sacerdotes, cum senioribus, & Scribis, & universo concilio, vincientes Jesum, duxerunt, & tradiderunt Pilato. 2. Et interrogavit eum Pilatus: Tu es Rex Judæorum? At ille respondens, ait illi: Tu dicis. 3. Et accusabant eum summi sacerdotes in multis. 4. Pilatus autem rursum interrogavit eum, dicens: Non respondes quidquam? vide in quantis te accusant. 5. Jesus autem amplius nihil respondit, ita ut miraretur Pilatus. 6. Per diem autem festum solebat dimittere illis unum ex vinctis, quemcumque petiissent. 7. Erat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium. 8. Et cùm ascendisset turba, cœpit rogare, sicut semper faciebat illis. 9. Pilatus autem respondit eis, & dixit: Vultis dimittam vobis regem Judæorum? 10. Sciebat enim quòd per invidiam tradidissent eum summi sacerdotes. 11. Pontifices autem concitaverunt turbam, ut magis Barabbam dimitteret eis. 12. Pilatus autem iterum respondens, ait illis; Quid ergo vultis faciam regi Judæorum? 13. At illi iterum clamaverunt: Crucifige eum. 15. Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit illis Barabbam, & tradidit Jesum flagellis cæsum, ut crucifigeretur. 16. Milites autem duxerunt eum in atrium prætorii, & convocant totam cohortem, 17. & induunt eum purpura, & imponunt ei plectentes spineam coronam. 18. Et cœperunt salutare eum: Ave rex Judæorum. 19. Et percutiebant caput ejus arundine: & conspuebant eum, & ponentes genua, adorabant eum. 20. Et postquam illuserunt ei, exuerunt illum purpura, & induerunt eum vestimentis suis: & educunt illum ut crucifigerent eum. 21. Et angariaverunt prætereuntem quempiam, Simonem Cyrenæum, venientem de villa, patrem Alexandri & Rufi, ut tolleret crucem ejus. 22. Et perducunt illum in Golgotha locum: quod est interpretatum Calvariæ locus. 23. Et dabant ei bibere myrrhatum vinum; & non accepit. 24. Et crucifigentes eum, diviserunt vestimenta ejus, mittentes sortem super eis, quis quid tolleret. 25. Erat autem hora tertia: & crucifixerunt eum. 26. Et erat titulus causæ ejus inscriptus: REX JUDAEORUM. 27. Et cum eo crucifigunt duos latrones; unum à dextris, & alium à sinistris ejus. 28. Et impleta est Scriptura, quæ dicit: Et cum iniquis reputatus est. 29. Et prætereuntes blasphemabant eum, moventes capita sua, & dicentes: Vah qui destruis templum Dei, & in tribus diebus reædificas: 30. salvum fac temetipsum descen-

dens

Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo: & tenuerunt eum. 52. At ille rejecta sindone, nudus profugit ab eis. 53. Et adduxerunt Jesum ad summum sacerdotem: & convenerunt omnes sacerdotes, & Scribæ, & seniores. 54. Petrus autem à longè secutus est eum, usque intrò in atrium summi sacerdotis: & sedebat cum ministris ad ignem, & calefaciebat se. 55. Summi verò sacerdotes, & omne concilium, quærebant adversus Jesum testimonium, ut eum morti traderent, nec inveniebant. 56. Multi enim testimonium falsum dicebant adversus eum: & convenientia testimonia non erant. 57. Et quidam surgentes, falsum testimonium ferebant adversus eum dicentes. 58. Quoniam nos audivimus eum dicentem: Ego dissolvam templum hoc manu factum, & per triduum aliud non manu factum ædificabo. 59. Et non erat conveniens testimonium illorum. 60. Et exurgens summus sacerdos in medium, interrogavit Jesum, dicens: Non respondes quidquam ad ea, quæ tibi obiiciuntur ab his? 61. Ille autem tacebat, & nihil respondit. Rursum summus sacerdos interrogabat eum, & dixit ei: Tu es Christus filius Dei benedicti? 62. Jesus autem dixit illi: Ego sum: & videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem cum nubibus cæli. 63. Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait: Quid adhuc desideramus testes? 64. Audistis blasphemiam: quid vobis videtur? Qui omnes condemnaverunt eum esse reum mortis. 65. Et cœperunt quidam conspuere eum, & velare faciem ejus, & colaphis eum cædere, & dicere ei: Prophetiza: & ministri alapis eum cædebant. 66. Et cùm esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis summi sacerdotis: 67. & cùm vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum, ait: Et tu cum Jesu Nazareno eras. 68. At ille negavit, dicens: Neque scio, neque novi quid dicas. Et exiit foras ante atrium, & gallus cantavit. 69. Rursum autem cùm vidisset illum ancilla, cœpit dicere circumstantibus: Quia hic ex illis est. 70. At ille iterum negavit. Et post pusillum rursus qui astabant, dicebant Petro: Verè ex illis es: nam & Galilæus es. 71. Ille autem cœpit anathematizare, & jurare: Quia nescio hominem istum, quem dicitis. 72. Et statim gallus iterum cantavit. Et recordatus est Petrus verbi, quod dixerat ei Jesus: Priùs quàm gallus cantet bis, ter me negabis. Et cœpit flere.

VERS. 3. Mat. 26. v. 6. 7. MULIER HABENS ALABASTRUM UNGVENTI NARDI SPICATI] *Nardus*, ait Plinius lib. 12. cap. 12. frutex est gravi & crassa radice, sed brevi & nigra, fragilique, quamvis pingui, situm redolente ut cyperi, aspero sapore, folio parvo densoque: cacumina in aristas se spargunt, ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant. Unde ex nardi foliis fit unguentum, quod foliatum dicitur; & ex spicis quod spicatum nuncupatur; sed spicatum foliato est præstantius, quia plus habet substantiæ & medullæ, quod Galenus & ex eo pharmacopœi nardispicam nuncupant. Hinc Beda: *Nardus*, ait, *est frutex aromaticus, redolens ut cupressus*, &c.

Pro *spicati* Syrus habet, *capitalis*, id est primarii, præstantis, principalis: spicatum enim præstat foliato, ut dixi. Græcè est πιστικῆς, quod Interpres Joann. cap. 12. v. 3. vertit, *pistice*: *pistice* ergo idem est quod *spicati*, ut ibi ostendam. Unde Arabicus ibidem vertit, *optimi*.

VERS. 5. Mat. 26. 8. Joan. 12. TRECENTIS DENARIIS] Denarius est Julius Romanus, vel Regalis Hispanicus. Trecenti ergo denarii faciunt 30. aureos Romanos, qui 75. florenis Belgicis æquivalent. Unde miser & impius Judas Christum vendidit 30. argenteis, ut pro 30. aureis, quos in hoc unguento effuso in Christum perdiderat. 30. argenteos, id est septem cum dimidio florenos Brabanticos sive Belgicos, Christum vendendo reciperet. Liberalior ergo fuit Magdalena in Christo ungendo, quàm Judas in prodendo. Vide hic quàm vilis & sordida sit avaritia. Quocirca Victor antioch. *Cùm discipuli*, inquit, *unguentum illud plus trecentis denariis divendi potuisse asserunt, quantum mulier illa in unguentum illud insumpserat, quantamque ex consequenti animi alacritatem & pietatem erga Christum declararit, nobis divinandum relinquunt.*

VERS. 8. Mat. 26. 12. IN SEPULTURAM] Syrus, *tamquam in sepulturam*; Arabicus, *ad sepeliendum me.*

VERS. 11. Mat. 26. v. 15. 16. Luc. 22. 6. GAVISI SUNT] *Non solùm quia ipsum sine tumultu comprehensuri erant opportunè à Juda traditum, sed etiam quia à suis discipulis odio haberi inciperet*, ait Euthym.

VERS. 13. OCCURET VOBIS] *Majestate divinitatis adverte*, ait S. Ambros. in Lucæ cap. 22. vers. 8. *cum discipulis loquitur, & jam novit, quid alibi sit futurum.*

VERS. 14. UBI EST REFECTIO MEA?] Id est locus refectionis meæ, sive refectorium meum, in quo cum discipulis reficiar, & agno pascar. Græcè κατάλυμα, id est *diversorium*; Syrus, *domus habitationis*; Arabicus, *locus in quo manducem pascha.*

VERS. 15. STRATUM] instructum mensis, lectulis, sive toris, & tapetibus, frondibus insuper & floribus decoratum, omnique supellectile & ornatu ad celebrandum pascha apparatum; ut nil desit nisi agni assatio, illatio & comestio, Græca, Syrus & Arabicus addunt ἕτοιμον, id est *paratum*. Deus enim hanc mentem sternendi cœnaculum hero domus indiderat in gratiam Christi, ut ipse locum ad pascha celebrandum planè adornatum inveniret, ne moras pateretur instante vespera, qua assandus & comedendus erat agnus, ceteraque à Christo peragenda.

UNUS EX VOBIS TRADET ME] Syrus, *unus ex vobis comedens mecum, ipse prodet me.* VERS. 18. Luc. 22. 21.

GRATIAS AGENS] Syrus, *gratias egit & benedixit.*

ET BIBERUNT EX ILLO OMNES] scilicet postquam Christus calicem consecravit, dicens: *Hic est sanguis meus*, ut sequitur. Est ergo hic prolepsis sive anticipatio, qua utitur Marcus, ut ostendat discipulos implesse præceptum Christi, quo jusserat, dicens: *Bibite ex eo omnes*, ut habet Matthæus c. 26. 28. VERS. 23.

COEPIT PAVERE ET TÆDERE) Græcè, ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν, id est, *expavescere & angi*; Arabicus, *contristari & pavere.* VERS. 33.

ABBA PATER] Græcè, ἀββᾶ ὁ πατήρ, ubi πατήρ est nominativus, ut Marcus interpretetur nomen *Abba* Syriacum per Græcum πατήρ. q. d. Abba, quod græcè dicitur πατήρ: aut potiùs nominativus ὁ πατήρ accipitur pro vocativo ὦ πάτερ. Blandientis enim affectum ex intimo cordis sensu Christus geminavit vocem *Abba*, id est pater. Unde Syrus habet, *abbi, abi*, id est, *pater, pater mi*; Arabicus, *ô pater*. Imò S. August. lib. 3. de Consensu Evangel. c. 4. censet Christum hic syriacè simul & græcè locutum, ac præcisè dixisse ἀββᾶ ὁ πατήρ, ut habet Marcus. Sic enim Apostolus ait: *In quo clamamus, Abba pater*, Rom. 8. 15. Galat. 4. 6. *Credendum est*, ait S. Augustinus, *Dominum dixisse, Abba pater, ad intimandum sacramentum Ecclesiæ suæ, ex Judæis & Gentibus congregandæ.* Et Scholiastes apud S. Hieron. *Hebraicè*, inquit, *& græcè loquitur, quia non est distinctio Judæi & Græci.* VERS. 36.

SPIRITUS QUIDEM PROMPTUS EST] Syrus, *voluntarius & promptus.*

VENIT HORA] Syrus, *advenit finis* (vitæ meæ) *venitque hora*; Arabicus, *præsens est finis, & venit hora.*

CAUTE] Græcè, ἀσφαλῶς, id est securè, tutè, certò; Arabicus, *timete de illo*, ne scilicet è manibus vestris elabatur, uti aliàs elapsus est.

UNUS AUTEM] scilicet Petrus: *Tacet nomen Petri Mar-*

Mat. 26. 51. Luc. 22. 50. Ioa. 18. 10. *Marcus*, ait Theophylactus, *ne videatur laudare præceptorem suum, Petrum, majoris pro Christo zeli.*

VERS. 51. Adolescens autem quidam sequebatur eum, amictus sindone super nudo, et tenuerunt eum] id est, amictus linea vel lintea veste super nudo corpore: fuisse enim sindonem genus vestis lineæ corpori aptatæ, sed ita ut facilè dorso amici & eximii posset instar tunicæ, patet ex voce *amictus*, & ex Polluce, qui sindonem vocat περιβόλαιον, id est, operimentum, amiculum, stragulum, velamen, pallium, operculum.

Adolescens fugiens quid? Resp. Primò. Secundò. Quæres, quis fuit hic adolescens? S. Epiphan. hæresi 78. & S. Hieron. (vel quisquis est auctor) in psalm 37. putant fuisse Jacobum fratrem Domini.

Secundò, Beda & Glossa hic, & S. Chrysost. in psal. 13. & S. Ambros. in psal. 36. & S. Gregor. 14. Moral. c. 23. ac Baronius opinantur fuisse S. Joannem: hic enim inter Apostolos erat adolescens & natu minimus. Verùm non fuisse Joannem, nec Jacobum, nec aliquem ex Apostolis liquet ex eo, quòd immediatè præmisit Marcus v. 50. dicens: *Tunc discipuli* (Apostoli) *ejus relinquentes eum, omnes fugerunt.*

Tertiò. Tertiò, Theophylactus, Euthymius & Victor censent, adolescentem hunc fuisse aliquem è domo Joannis Marci, in qua Christus comederat pascha.

Quartò. optimè. Quartò, verisimiliùs Cajetan. in Jentaculis, & alii conjectant adolescentem hunc fuisse filium vel servum villæ, horto, in quo orans captus est Christus, adjacentis, qui rumore & strepitu transeuntium satellitum Christum capientium excitatus, è lecto surgens accurrit, ut videret quid ageretur. Fuisse Christi fautorem vel discipulum, liquet ex eo quod ait Marcus, *Sequebatur eum*: unde & satellites *tenuerunt eum*, id est apprehensa veste tenere voluerunt. Verba enim Hebræorum activa sæpè inchoatio- A nem & conatum significant, non actum perfectum. Nam sequitur:

At ille relicta sindone, nudus profugit ab eis] VERS. 52.
Sicut Joseph, ait Scholiastes apud S. Hieronymum, *relicto pallio nudus de manibus impudicæ dominæ effugit*, Genes. 39. 12.

Addit hoc Marcus, ut ex præpropera & violenta fuga hujus adolescentis liqueat, quanta fuerit circa Christum trepidatio, & quàm nemo ausus fuerit apud Christum consistere; quamquè grave fuerit Judæorum odium in Christum & furor, qui etiam tentarint adolescentem hunc alienum, Christum sequentem invadere. Unde liquet, eos multò magis comprehensuros fuisse Apostolos, nisi ipsi illicò aufugissent.

Et gallus cantavit] Audi S. Chrysostomum in Matth. 26. 70. *Significat Marcus, quia nec voce quidem galli in memoriam adductus, nec se à negatione retinuit.* Addit Chrysost. *Hoc solus Marcus scripsit, ita exquisite expli-* B *cans & piam magistri ad discipulum curam, & imbecillitatem Petri. Unde maximè ipsum admirari debemus, quia non solum magistri delictum non occultavit, sed exquisitiùs etiam quàm ceteri, hoc ipso quia discipulus erat, conscripsit.* VERS. 35. Mat. 6. v. 70. 71. Luc. 22. 57. Ioa. 18. 17.

Nam et Galilæus es] Id est, Galilæorum idiotismo loquens ostendis te esse Galilæum. Unde Græca & Syrus addunt, *Et locutio tua congruit* Galilæorum locutioni; Arabicus, *Et loquela similis est loquelæ eorum.* VERS. 70. Matt 62. v. 72. 73. Luc. 22 59. Ioan. 18. v. 25. 26.

Et coepit flere] Græcè, ἐπιβαλὼν ἔκλαιε, hoc est ad verbum, *adjiciens flebat*; quod Primò, vertas, *cœpit flere*; Secundò, *adjecit flere*, id est magna vehementia cœpit flere, ait Theophyl. Arabicus, *& convertit se ad lacrymas*, non in atrio coram Judæis, ne iis se proderet, sed ex eo egressus dum solus esset, ut patet Matth. 26. 75. VERS. 72. Matt. 26. v. 74. 75. Luc. 22. v. 62. 61. Ioa. 18. 27.

CAPUT DECIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus à pontificibus traditur Pilato, accusatur, Barabbæ posthabetur, flagellatur, spinis coronatur, illuditur. Secundò, vers. 22. in Golgotha crucifigitur inter duos latrones: vestes ejus sorte dividuntur: à prætereuntibus blasphematur, quin & à latronibus. Tertiò, v. 33. tenebræ totam terram operiunt, Jesus à Patre se derelictum queritur, ac clamans exspirat: unde Centurio ait, Verè hic homo Filius Dei erat. Quartò, v. 42. à Joseph sepelitur.

1. Et confestim manè consilium facientes summi sacerdotes, cum senioribus, & Scribis, & universo concilio, vincientes Jesum, duxerunt, & tradiderunt Pilato. 2. Et interrogavit eum Pilatus: Tu es Rex Judæorum? At ille respondens, ait illi: Tu dicis. 3. Et accusabant eum summi sacerdotes in multis. 4. Pilatus autem rursum interrogavit eum, dicens: Non respondes quidquam? vide in quantis te accusant. 5. Jesus autem amplius nihil respondit, ita ut miraretur Pilatus. 6. Per diem autem festum solebat dimittere illis unum ex vinctis, quemcumque petiissent. 7. Erat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium. 8. Et cùm ascendisset turba, cœpit rogare, sicut semper faciebat illis. 9. Pilatus autem respondit eis, & dixit: Vultis dimittam vobis regem Judæorum? 10. Sciebat enim quòd per invidiam tradidissent eum summi sacerdotes. 11. Pontifices autem concitaverunt turbam, ut magis Barabbam dimitteret eis. 12. Pilatus autem iterum respondens, ait illis: Quid ergo vultis faciam regi Judæorum? 13. At illi iterum clamaverunt: Crucifige eum. 15. Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit illis Barabbam, & tradidit Jesum flagellis cæsum, ut crucifigeretur. 16. Milites autem duxerunt eum in atrium prætorii, & convocant totam cohortem, 17. & induunt eum purpura, & imponunt ei plectentes spineam coronam. 18. Et cœperunt salutare eum: Ave rex Judæorum. 19. Et percutiebant caput ejus arundine: & conspuebant eum, & ponentes genua, adorabant eum. 20. Et postquam illuserunt ei, exuerunt illum purpura, & induerunt eum vestimentis suis: & educunt illum ut crucifigerent eum. 21. Et angariaverunt prætereuntem quempiam, Simonem Cyrenæum, venientem de villa, patrem Alexandri & Rufi, ut tolleret crucem ejus. 22. Et perducunt illum in Golgotha locum: quod est interpretatum Calvariæ locus. 23. Et dabant ei bibere myrrhatum vinum; & non accepit. 24. Et crucifigentes eum, diviserunt vestimenta ejus, mittentes sortem super eis, quis quid tolleret. 25. Erat autem hora tertia: & crucifixerunt eum. 26. Et erat titulus causæ ejus inscriptus: REX JUDAEORUM. 27. Et cum eo crucifigunt duos latrones; unum à dextris, & alium à sinistris ejus. 28. Et impleta est Scriptura, quæ dicit: Et cum iniquis reputatus est. 29. Et prætereuntes blasphemabant eum, moventes capita sua, & dicentes: Vah qui destruis templum Dei, & in tribus diebus reædificas: 30. salvum fac temetipsum descendens

dens de cruce. 31. Similiter & summi sacerdotes illudentes, ad alterutrum cum Scribis dicebant:
Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. 32. Christus rex Israel; descendat nunc de cru-
ce, ut videamus, & credamus. Et qui cum eo crucifixi erant, convitiabantur ei. 33. Et facta hora
sexta, tenebræ factæ sunt per totam terrma usque in horam nonam. 34. Et hora nona ex-
clamavit Jesus voce magna, dicens: Eloi, eloi, lamma sabacthani? quod est intrepreta-
tum: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? 35. Et quidam de circumstantibus audien-
tes, dicebant: Ecce Eliam vocat. 36. Currens autem unus, & implens spongiam aceto, circum-
ponensque calamo, potum dabat ei, dicens: Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum.
37. Jesus autem emissa voce magna exspiravit. 38. Et velum templi scissum est in duo, à summo
usque deorsum. 39. Videns autem Centurio, qui ex adverso stabat, quia sic clamans exspirasset,
ait: Verè hic homo Filius Dei erat. 40. Erant autem mulieres de longe aspicientes: inter quas
erat Maria Magdalene, & Maria Jacobi minoris & Joseph mater, & Salome: 41. & cùm esset in
Galilæa, sequebantur eum, & ministrabant ei, & aliæ multæ quæ simul cum eo ascenderant Hie-
rosolymam. 42. Et cùm jam serò esset factum (quia erat parasceve, quod est ante sabbatum) 43.
venit Joseph ab Arimathæa nobilis decurio, qui & ipse erat expectans regnum Dei, & audacter in-
troivit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu. 44. Pilatus autem mirabatur si jam obiisset: Et accersito
centurione, interrogavit eum si jam mortuus esset. 45. Et cùm cognovisset à centurione, donavit
corpus Joseph. 46. Ioseph autem mercatus sindonem, & deponens eum involuit sindone, & posuit
eum in monumento, quod erat excisum de petra, & advoluit lapidem ad ostium monumenti. 47.
Maria autem Magdalene, & Maria Ioseph, aspiciebant ubi poneretur.

VERS. 25. ERAT AUTEM HORA TERTIA: ET CRUCIFIXERUNT EUM] *Tertia*, non inchoans, sed finiens, ac desinens in sextam. Sexta enim hora crucifixum esse Christum, putà in meridie, patet ex v. 33. Aliqui suspicantur esse mendum, & pro *tertia* ponendum esse *sexta*. Hebræi enim diem æquè ac noctem in quatuor partes sive horas, diviserant, scilicet primam, tertiam, sextam & nonam, quarum quælibet ternas nostrates horas complectebatur. Prima enim incipiebat ab ortu solis, durabatque tres horas, quibus finitis incipiebat tertia, ac totidem horis durabat, scilicet usque ad meridiem, quando inchoabat sexta & finiebatur tribus post meridiem horis, cùm incipiebat nona durabatque usque ad vesperam: incipiente ergo hora sexta crucifixus est Christus incoante verò nona mortuus. Hac de re plura A dicam Joan. 19. 14.

ET CUM INIQUIS REPUTATUS EST] Hebr. נִמְנָה *nimma*, id est, numeratus, recensitus est. Vide dicta Isajæ 53. 12. Causa fuit, quia Christus nostrum locum, numerum & censum in se recepit; nox autem eramus iniqui: ipse ergo cum iniquis accensus est, ut nox ex iniquis faceret æquos, justos & sanctos. Luc. 8, 81. Luc. 22. 37.

QUIA ERAT PARASCEVE, QUOD EST ANTESABBATUM] Græcè, *quod est prosabbatum Parasceve* idem est quod præparatio: unde sic vocabatur feria sexta, quia in ea præparabantur cibi & necessaria pro sabbato, quo operari non licebat; hinc vocatur ipsa *prosabbatum* sive pridie sabbati, aut vigilia sabbati. *Antesabatum* ergo unica est dictio respondens Græco *προσάββατον*. VERS. 24. Mat. 27. 57.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CHristus Primò, apparet Magdalenæ ceterisque piis feminis. Secundò, v. 12. duobus discipulis euntibus in Emaus. Tertiò, vers. 14. undecim Apostolis quos mittit per totum orbem evangelizatum, additque signa & miracula credentibus concedenda. Denique, v. 19. in cælum ascendens sedet ad dexteram Dei.

1. ET cùm transisset sabbatum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aroma-
ta ut venientes ungerent Iesum. 2. Et valdè manè una sabbatorum, veniunt ad monumen-
tum, orto jam sole. 3. Et dicebant ad invicem: Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti?
4. Et respicientes viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus valdè. 5. Et introeuntes in
monumentum viderunt juvenem sedentem in dextris, coopertum stola candida, & obstupuerunt. 6.
Qui dicit illis: Nolite expavescere: Iesum quæritis Nazarenum, crucifixum: surrexit, non est hic,
ecce locus ubi posuerunt eum. 7. Sed ite, dicite discipulis ejus, & Petro, quia præcedit vos in Ga-
lilæam: ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. 8. At illæ exeuntes, fugerunt de monumento: invase-
rat enim eas tremor & pavor: & nemini quidquam dixerunt: timebant enim. 9. Surgens autem
manè, prima sabbati, apparuit primò Mariæ Magdalene, de qua ejecerat septem dæmonia. 10. Il-
la vadens nunciavit his, qui cum eo fuerant, lugentibus & flentibus. 11. Et illi audientes quia vive-
ret, & visus esset ab ea, non crediderunt. 12. Post hæc autem duobus ex his ambulantibus ostensus
est in alia effigie, euntibus in villam: 13. & illi euntes nunciaverunt ceteris: nec illis crediderunt.
14. Novissimè recumbentibus illis undecim apparuit: & exprobravit incredulitatem eorum & duri-
tiam cordis; quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. 15. Et dixit eis: Euntes in
mundum universum prædicate Evangelium omni creturæ. 16. Qui crediderit, & baptizatus fuerit,
salvus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. 17. Signa autem eos, qui crediderint, hæc se-
quentur: In nomine meo dæmonia ejicient: linguis loquentur novis: 18. serpentes tollent: & si
mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super ægros manus imponent, et bene habebunt. 19.
Et Dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum, et sedet à dextris Dei.
20. Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, se-
quentibus signis.

Erat

VERS. 1. Luc. 23. 56. ET CUM TRANSISSET SABBATUM] putà inchoante nocte diei Dominicæ: *Post tristia sabbata felix irradiat dies*, ait Scholiastes apud S. Hieronymum.

MARIA JACOBI] scilicet Minoris & Judæ mater, ut habet Arabicus, uxorque Cleophæ.

ET SALOME] uxor Zebedæi, mater Jacobi Majoris & Joannis Apostolorum.

UT VENIENTES UNGERENT JESUM] secundùm consuetudinem Judæorum, ait Theophyl. ut odoriferum maneret corpus, & conservaretur: aromata enim deficcant: non sapiebant enim dignitatem divinitatis Christi, nec resurrectionis ejusdem, sed amabant tenerrimè Jesum, ut hominem & Prophetam, licet jam mortuum.

Tropologicè, ungunt Jesum qui ejus amore exercent opera pietatis, humilitatis, obedientiæ, patientiæ, ac præsertim misericordiæ & charitatis erga proximos, qui sunt membra Jesu mystica: quare hi merentur primi videre Jesum resurgentem, ut scilicet in ejus cognitione, gratia, meritis & gloria novo fervore quasi resurgendo roborentur, proficiant & perficiantur. Ita S. Gregorius & alii Vide dicta Matth. c. 26. v. 7.

VERS. 2. Matt. 28. 1. Luc. 24. 1. Ioa. 20. 1. UNA SABBATORUM] id est, prima sabbati, uti explicat vers. 9. putà die Dominica. Vide dicta Matth. 28. v. 1.

VERS. 6. CRUCIFIXUM: SURREXIT, NON EST HIC] *Non erubescit angelus crucem*, ait Theophyl. *in hac enim salus hominum*. Addit Interlin. *Radix amara crucis evanuit, flos vitæ cum fructibus, qui jacuit in morte, surrexit in gloria.*

VERS. 7. Matth. 28. ITE, DICITE DISCIPULIS] *Mulieribus*, ait Interlin. *dicitur ut nuncient Apostolis, quia per mulierem* (Evam) *mors nunciata est, per mulierem vita resurgens.*

ET PETRO] *ut quem femina fecerat negare, femina faceret confiteri*, ait Druthmarus. Addit Scholiastes apud S. Hieron. Petrum præ ceteris nominari, *qui se indignum judicavit discipulatu, quòd ter Dominum negasset magistrum; sed peccata præterita non nocent, quando non placent*. Et S. Gregorius homil. 21. in Evang. *Si angelus Petrum non nominasset, venire inter discipulos non auderet: vocatur ergo ex nomine, ne desperet ex negatione*. Cetera exposuit Matth. 28. 1. & seq.

VERS. 8. INVASERAT ENIM EAS TREMOR, corporis; ET PAVOR] animi; græcè ἔκστασις, id est *stupor*, ait Theophyl. *in spectaculo angeli, & in horrore resurrectionis*. Verè hic stupor mixtus erat ingenti gaudio: stupebant enim & gaudebant se tam mira & jucunda audire, scilicet Jesum dilectum suum à morte resurrexisse. Id patet ex Matth. cap. 28. v. 8.

TIMEBANT ENIM non solùm ob visionem angelorum, sed etiam *propter Judæos*, ait Euthym. *ne conspectæ viderentur ipsæ furari Jesum: ne ipsas occiderent, audito quòd Christi prædicarent resurrectionem*, uti paulò post Magdalenam, Martham & Lazarum cum sociis navi sine velo & remis imposuerunt, ad certum omnium exitium, nisi Deus eos salvos Massiliam perduxisset.

VERS. 9. Ioan. 20. v. 14. 16. PRIMA SABBATI] Id est, prima die post sabbatum; putà Dominica.

MAGDALENÆ, DE QUA EJECERAT SEPTEM DÆMONIA] Lucæ 8. 2. Addit hoc Marcus, ut ostendat vim pœnitentiæ & amoris, per quem Magdalena peccatrix ita exarsit, ut prima meruerit videre Christum resurgentem: ut ex ea discant peccatores, non desperare, sed vehementer amare: sic enim Sanctos innocentes in gratia & gloria superbunt. Ita Beda: *Quia ubi superabundavit peccatum, superabundavit & gratia*, Rom. 5. Addit Beda: *Mulier* (Eva) *culpæ inductrix: quæ primò mortem gustavit, primò resurrectionem vidit* (in Magdalena) *ne perpetui reatus apud viros opprobrium sustineret*. Porrò *septem dæmonia*, sunt septem vitia capitalia septem virtutibus primariis contraria, quibus præsident dæmones. Ita S. Gregorius, Theophyl & alii. Hanc Christi apparitionem Magdalenæ factam fusè enarrat Joannes c. 20. v. 11. Vide dicta Lucæ 8. 2.

VERS. 12. Luc. 24. v. 13. 15. 16. POST HÆC AUTEM DUOBUS EX HIS (discipulis) AMBULANTIBUS OSTENSUS EST IN ALIA EFFIGIE (Arabicus, *veste*, scilicet peregrini) EUNTIBUS IN VILLAM] Arabicus, *in castellum*; græcè, *in agrum*, id est, in domum ruri sitam in Emaus: nam, ut ait S. August. de Consensu Evang. *Agri nomine non castella tantùm, verùm etiam municipia & coloniæ solent vocari extra civitatem, quæ caput & quasi mater est ceterarum*. Hi ergo discipuli ex urbe Hierosolyma ibant rus, putà in pagum vicinum Emaus, qui postea à Romanis in monumentum victoriæ de subacta Hierosolyma, factus est civitas insignis, dicta Nicopolis, ita Adrichom, & alii. Hæc Christi apparitio est eadem cum illa, quam narrat Lucas c. 24. 13. ut patet ex circumstantiis, quæ utrobique sunt eædem. ita communiter interpretes. Solus ferè Euthym. putat esse diversam ab illa Lucæ, eò quòd Marcus subdat, Apostolos eis nunciantibus Christum resurrexisse, non credidisse; cùm Lucas contrarium, scilicet credidisse insinuet. Verùm facilius est responsio, aliquos credidisse, alios, non credidisse: vel, ut Theophyl. Apostolos credidisse, sed alios discipulos non credidisse.

NEC ILLIS CREDIDERUNT] Dei permissione & providentia id factum. Hæc enim eorum incredulitas *non tam eorum infirmitas, quàm nostra futura firmitas fuit*, ait S. Gregor. hom. 29. in Evang. *Ipsa namque resurrectio illis dubitantibus per multa argumenta monstrata est: quæ dum nos legentes agnoscimus, quid aliud quàm de illorum dubitatione, solidamur?* VERS. 13.

B NOVISSIME RECUMBENTIBUS (ad mensam) ILLIS, UNDECIM APPARUIT] *Novissime*, græcè, ὕστερον, id est postea, deinde, postremò: fuit enim hæc ultima Christi apparitio facta ipso die Paschatis, sive resurrectionis, cùm vespere apparuit undecim Apostolis: has enim solas illo die factas commemorat hic Marcus, reliquas verò posteriùs factas omittit. Dices, Tunc non apparuit undecim Apostolis, sed decem dumtaxat: aberat enim Thomas. Quocirca Maldon. hanc apparitionem censet esse illam quæ octavo pòst die facta est, præsente jam Thoma. Verùm dico undecim hic vocari, licet absens Thomas, qui erat undecimus, quia collegium Apostolorum post Judæ proditionem & suspendium, redactum erat ad undecim, quare *undecim* vocantur, licet unus Thomas desit. Si decem viri dicuntur congregati, etiamsi unus vel alter absit, Simile est in Luca c. 24. 33. ita Beda & S. August. lib. 3. de Consensu Evang. c. 25. VERS. 14. Luc. 24. 36. Ioa. 20. 19.

RECUMBENTIBUS] Hinc colligit S. Bernardus serm. de Ascensione Domini, observans; *Multam*, inquit, *fiduciam præstat quòd libentiùs adsit orationi incumbentibus, quando ne recumbentibus quidem dedignatur adesse.*

C NON CREDIDERUNT] S. Hieron. lib. 2. Contra Pelag. scribit post hæc verba, in quibusdam Græcis codicibus ista addi: *Et illi satisfaciebant dicentes: Seculum istud iniquitatis substantia est, quæ non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem: idcirco jam nunc revela justitiam tuam*. Verùm Ecclesia hæc omnia resecuit: olent enim hæresim Manichæi aut Montani.

EXPROBRAVIT INCREDULITATEM] Syrus, *exiguam fidem*; Arabicus, *exprobravit eos propter parvitatem fidei eorum*.

ET DIXIT EIS: EUNTES IN MUNDUM UNIVERSUM, PRÆDICATE EVANGELIUM OMNI CREATURÆ] *Et dixit*, non ipso die Paschatis, cùm recumbentibus undecim apparuit, sed postea cùm in monte Galilææ se iis aliisque videndum exhibuit; ut habet Matth. cap. 28. 16. & seq. Vel certè hoc maximum evangelizandi munus, primumque Apostolis eis sæpiùs Christus injunxit, ut ipso die Paschatis illud eis primò insinuarit, ut innuit Lucas c. 24. 47. deinde in monte Galilææ iterarit, ac ultimo die ascendens in cælum confirmarit. VERS. 15. Match. 28. 19.

D IN MUNDUM UNIVERSUM] q. d. Non in sola Judæa, uti hactenus fecistis, & uti olim vobis jussi Matth. 10. 5. sed passim per totum mundum evangelizare. Nam non videtur verisimile, quòd pauci Apostoli per se totum orbem lustrarint & converterint, præsertim quia in America nuper inventa, nulla fidei Christianæ reperta sunt vestigia.

OMNI CREATURÆ] Id est, omnibus gentibus, ut habet Matth. cap. 28. 19. Est synecdoche; nam genus appropriatur nobilissimæ speciei, putà creatura homini. Homo enim est nobilissima creatura, ad ipsius Dei creatoris imaginem creata. VERS. 16.

QUI CREDIDERIT, ET BAPTIZATUS FUERIT, SALVUS ERIT: QUI VERÒ NON CREDIDERIT, CONDEMNABITUR] Hac Christi sententia ad suam hæresim abutuntur Primò, Lutherani, ut probent fidem solam sufficere ad salutem, nec requiri bona opera.

INDEX LOCORUM.

SACRAE SCRIPTURAE

QUI IN HOC PRIMO COMMENTARIORUM VOLUMINE EXPLICANTUR.

Prior numerus paginam, secundus columnam, litteræ adjunctæ eas quæ columnis interpositæ sunt, designant: si unicus tantùm occurrat numerus, ad præcedentem referri indicio est.

EX GENESI.

DE EXODO.

EX LEVITICO.

EX NUMERIS.

EX DEUTERONOMIO.

EX LIBRO JUDICUM.

EX LIBRO I. REGUM.

EX LIBRO II. REGUM.

EX LIBRO III. REGUM.

EX LIBRO IOB.

EX LIBRO PSALMORUM.

EX CANTICO CANTICORUM.

EX ISAJA.

EX JEREMIA.

EX MICHÆA.

EX ZACHARIA.

EX MALACHIA.

EX NOVO TESTAMENTO.

EX S. MATTHÆO.

EX S. MARCO.

EX S. LUCA.

EX S. JOANNE.

EX ACTIBUS APOSTOLORUM.

EX EPISTOLA AD ROMANOS.

EX I. AD CORINTHIOS.

EX II. AD CORINTHIOS.

EX EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

EX EPISTOLA AD COLOSSENSES.

EX I. AD THIMOTHEUM.

EX EPISTOLA AD HEBRÆOS.

EX APOCALYPSI.

INDEX
RERUM ET VERBORUM
Quæ hoc I. Volumine in Evang. continentur.

Affe-

Appa-

Christi Jesu incarnatio, nativitas, infantia, fuga, nomen.

Ejus baptismus, jejunium, tentatio.

Ejus prædicatio, gesta, miracula, vita, transfiguratio.

judi-

Ejus triumphus, passio, tormenta, crucifixio, mors.

Con-

Dit

S. Hu-

rum

S. Lu-

Me-

omnia

Prælatus

Sala-

Secun-

ten-

Tuni-

F I N I S.

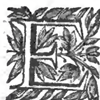
INDEX

MATERIARUM MORALIUM

Quæ hoc Primo Commentarii Volumine Vberius Deducuntur, Verbis Evangelii per Dominicas, Festos dies, & Ferias nonnullas occurrentis accommodatarum, in gratiam & usum concionantium.

Meminerint porro hi, suis Evangelia singula captibus quærere & consulere, ubi uberiorem & peculiarem eorum explicationem, tam quoad sensum litteralem, quàm moralem & allegoricum, reperient; quasdam tamen materias, quæ extra ordinem esse videntur, hoc in indiculo visum fuit coacervare.

DOMINICA I. ADVENTUS.

DOMINICA II. ADVENTUS.

DOMINICA III. ADVENTUS.

FERIA IV. QUATUOR TEMPORUM.

DOMINICA IV. ADVENTUS.

IN FESTO NATIVITATIS DOMINI.

IN FESTO S. STEPHANI PROTOM.

IN FESTO S. JOANNIS EVANGEL.

IN

DOMI-

DOMINICA IN PALMIS.

FERIA V. IN COENA DOMINI.

FERIA VI. IN PARASCEVE.

DOMINICA RESURRECTIONIS DOMINI.

FERIA II. POST PASCHA.

DOMENICA III. POST PASCHA.

DOMINICA V. POST PASCHA.

DOMINICA INFRA OCT. ASCENSIONIS

IN FESTO PENTECOSTES.

FERIA II. PENTECOSTES.

Index Materiarum Moralium:

Vide

S. Pe-

IN FESTO S. LUCAE AUANGVLISTAE.

IN FESTO SS. SIMONIS ET JUDAE APOST.

IN FESTO OMNIUM SANCTORUM.

IN COMMEMORAT. FIDEL. ANIMARUM.

IN FESTO S. MARTINI.

IN FESTO S. CATHARINÆ VIRG. ET MARTYR.

IN COMMUNI APOSTOLORUM.

IN COMMUNI PONTIFICUM.

IN COMMUNI MARTYRUM.

IN COMMUNI DOCTORUM.

IN

F I N I S.